AUTHOR:

OEHLER, FRANZ

TITLE:

CORPORIS HAERESEOLOGICI

PLACE:

BEROLINI

DATE:

1856-1861

Master Negative #

91-80186-1

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Ohler, Franz.
Corporis haereseologici. Berlin, 1856-1861.
3v. in 5.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB
DATE FILMED: 3/5/91 INITIALS FR
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

VOLUME 2,
PART 3

CORPORIS

HAERESEOLOGICI

TOMUS SECUNDUS

CONTINENS

S. EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTIENSIS

PANARIORUM

LIBRUM TERTIUM ET ANACEPHALAEOSIN, SYLLOGEN ADDENDORUM ET INDICES.

EDIDIT

FRANCISCUS OEHLER.

BEROLINI
APUD A. ASHER ET SOCIOS.
MDCCCLXI.

CORPORIS

HAERESEOLOGICI

TOMI SECUNDI

PARS TERTIA.

S. EPIPHANII

EPISCOPI CONSTANTIENSIS

PANARIA

EORUMQUE ANACEPHALAEOSIS.

AD VETERES LIBROS RECENSUIT ET CUM LATINA DION. PETAVII INTERPRETATIONE ET INTEGRIS EIUS ANIMADVERSIONIBUS

EDIDIT

FRANCISCUS OEHLER.

TOMI POSTERIORIS

PARS PRIOR.

BEROLINI

APUD A. ASHER ET SOCIOS.

MDCCCLXI.

S. EPIPHANII PANARIORUM

LIBER TERTIUS.

pag. 808. ## ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ * ΚΑΙ ΕΝ ΤΩΙ ΠΡΩΤΩΙ ΤΟΜΩΙ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΕΚΤΟΥ ΔΕ ΟΝΤΟΣ ΤΟΜΟΥ, ΚΑΘ ΟΝ ΑΡΙΘΜΟΝ ΠΡΟΕΙΠΟΜΕΝ, ΕΝ ΩΙ ΕΙΣΙΝ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΠΤΑ, ΣΥΝ ΤΟΙΣ ΣΧΙΣΜΑΣΙΝ ΟΥΤΩΣ.

α΄. [1] *Αὐδιανῶν ἀφηνιασμὸς καὶ σχίσμα, οὐ μέν τοι αἵρεσις. Οὗτοι μὲν διαγωγὴν καὶ βίον εὖ τεταγμένον κέκτηνται,* [2] *εἰσὶ δὲ κατὰ πάντα τὴν πίστιν ἔχοντες ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Μοναστήρια* [3] *δὲ οἱ πλείους κατοικοῦσι· κέχρηνται δὲ καὶ ἀποκρύφοις πολλοῖς κατακόρως· οὐ* [4] *συνεύχονται δὲ ἡμῖν, ψέγοντες τοὺς παρ' ἡμῖν ἐπισκόπους πλουσίους,* [5] *καὶ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ Πάσχα ποιεῖν ἰδιαζόντως, ὅτε* [6] *οἱ Ἰουδαῖοι ποιοῦσιν. Ἔχουσι δὲ καὶ ἰδιωτικόν τι καὶ φιλόνεικον, ξηρότατα τὸ κατ' εἰκόνα ἑρμηνεύοντες.*

β΄. Φωτεινιανοί. Οὗτος ὁ Φωτεινὸς ἀπὸ Σιρμίου ὑπάρχων ἔτι καὶ δεῦρο περιενόστει· ὃς τὰ αὐτὰ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ ἐφρόνησε. Κατά τι δὲ πρὸς ἐκεῖνον διαφέρονται, καὶ αὐτοὶ [1] *δὲ ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο τὸν Χριστὸν διαβεβαιοῦνται.*

γ΄. Μαρκελλιανοί. Ἀπὸ Μαρκέλλου τοῦ [1] *ἀπὸ Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας. Οὗτος ἐν ἀρχῇ παραπλησίως Σαβελλίῳ φρονήσας διεφημίσθη. Εἰς ἀπολογίας δὲ πολλάκις ἐλθὼν, καὶ ἐγγράφως* [2] *ἀπολογισάμενος παρὰ πολλῶν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν κατηγορήθη. Ἴσως δὲ μεταγνοὺς τάχα ἑαυτὸν* [3] *διωρθώσατο, ἢ οἱ αὐτοῦ μαθηταί.* [4] *Ὑπὲρ αὐτοῦ γὰρ,* [5] *ἢ ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὀρθόδοξοί τινες μέσως* [6] *ὑπεραπελογοῦντο.*

δ΄. Ἡμιάρειοι. Οἱ Χριστὸν μὲν κτίσμα ὁμολογοῦντες, εἰρωνείᾳ δὲ
pag. 809. *κτίσμα αὐτὸν φάσκοντες, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ, φα-*

* καὶ om. *cod. Rhedig.*
I. — 1. Αὐδιανιανῶν *cod. Rhedig.*
2. ἔστιν δὲ *Io. Damascenus.*
3. καὶ *cod. Rhedig.*
4. συνέρχονται *cod. Rhedig.*
5. ἀποκαλοῦντες καὶ ἄλλους ἄλλους. ποιοῦσι δὲ *cett.* καὶ ἄλλους εἰς ἄλλα. τὸ πάσχα ποιοῦσιν ἰδιάζοντες μετὰ Ἰουδαίων *Io. Damasc.* ἄλλους, *e clero scilicet pariter divites recte interpretatus est Salmasius (Franc. Francus) Confutat. Animadversionum Ant. Cercoetii p.* [illegible] *sq.*
6. οἱ *om. cod. Rhedig. et Anaceph.*
II. — 1. καὶ ἀπὸ *editi libri.*

INDICULUS HAERESEON, QUAE IN HOC PRIMO TOMO LIBRI III. CONTINENTUR: QUI EST EX INSTITUTO TOMORUM ORDINE VI. IN QUO HAERESES SEPTEM, ANNUMERATIS ET SCHISMATIBUS.

I. Audianorum proprie schisma ac defectio, non haeresis est. Horum bene instituta vivendi ratio est. Sed neque, quod ad fidem attinet, ab ecclesia catholica dissentiunt. Habitant majori ex parte in monasteriis. Apocryphis libris et multis et ad fastidium abutuntur. Communes nobiscum orationes non habent. Nam episcopos nostros, necnon et divites, aliosque condemnant. Quinetiam pascha privatim eodem quo Iudaei tempore celebrant. Est et quiddam peculiare ipsis, quod defendunt summa contentione. Quippe quod, *Ad imaginem*, scriptum est durius interpretantur.

II. Photiniani. Photinus iste Sirmio oriundus ad hodiernum usque tempus oberrabat. Qui quidem eadem cum Paulo Samosateno sentit. Nonnulla sunt tamen, in quibus ab eodem dissidet. Idem e Maria Christum initium penitus accepisse putat.

III. Marcelliani. Horum Marcellus auctor extitit, Ancyrae in Galatia episcopus, qui cum initio pro Sabelliano communi fama traductus esset, seipsum etiam scripto saepenumero purgasset, a plerisque tamen creditum est ad easdem ipsum opiniones adhaerescere. Fieri potest ut vel ipse mutata sententia meliorem ad mentem sese revocaverit, vel ejus discipuli. Nam pro utrisque orthodoxi quidam sese defensores interposuerunt.

IV. Semiariani. Christum illi creaturum esse dicunt, sed cavillando tamen negant ceterarum creaturarum esse similem, sed

III. — 1. ἀπὸ *om. cod. Rhedig.*
2. ἀπολογησάμενος *Io. Damascenus; quod verum videtur.*
3 διορθώσατο *editi.* κατωρθώσατο *Io. Damascenus.*
4. ὑπὲρ γὰρ τῶν αὐτοῦ λόγων ὀρθόδοξοί τινες μέσοι ὑπεραπελογήσαντο *Io. Damascenus.*
5. καὶ *Anaceph.*
6. ὑπεραπολογοῦνται *Anaceph.*

σὶν, υἱὸν λέγομεν, διὰ δὲ τὸ μὴ πάθος προσάψαι τῷ πατρὶ διὰ τοῦ γεγεννηκέναι κτιστὸν αὐτὸν λέγομεν. Ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου κτίσμα παντελῶς ὁρίζονται· παρεκβάλλοντες υἱοῦ τὸ ὁμοούσιον, ὁμοιοούσιον δὲ θέλουσι λέγειν. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ ὁμοιοούσιον παρεξέβαλον.

έ. Πνευματομάχοι. Οὗτοι περὶ μὲν Χριστοῦ καλῶς [1] ἔχουσι, τὸ [2] δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦσι, κτιστὸν αὐτὸ ὁριζόμενοι, καὶ οὐκ ὂν ἐκ τῆς θεότητος, μᾶλλον δὲ καταχρηστικῶς διὰ ἐνέργειαν κεκτίσθαι, ἁγιαστικὴν αὐτὸ δύναμιν φάσκοντες εἶναι μόνον.

ς΄. Ἀεριανοί. Οὗτος Ἀέριος ἀπὸ Πόντου [1] ὡρμᾶτο, ἔτι δὲ δεῦρο περίεστι πειρασμὸς τῷ βίῳ. Πρεσβύτερος οὗτος ἦν τοῦ ἐπισκόπου [2] Εὐσταθίου τοῦ ἐν Ἀρειανοῖς διαβληθέντος καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς Ἀέριος οὐ κατεστάθη ἐπίσκοπος, πολλὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐδογμάτισε, τῇ μὲν πίστει ὢν Ἀρειανὸς τελειότατος, περιττότερον δὲ δογματίζει μὴ δεῖν, φησὶ, προσφέρειν ὑπὲρ τῶν [3] προκεκοιμημένων· νηστεύειν δὲ τετράδα, καὶ προσάββατον, καὶ τεσσαρακοστὴν, καὶ Πάσχα κωλύει· ἀποταξίαν κηρύσσει, σαρκοφαγίαις δὲ παντοίαις κέχρηται, καὶ [4] τρυφαῖς ἀδεῶς. Εἰ δέ τις τῶν αὐτοῦ βούλοιτο νηστεύειν, Μὴ ἐν ἡμέραις τεταγμέναις, φησὶ, ἀλλ᾽ ὅτε [5] βούλεται· οὐ γὰρ εἶ ὑπὸ νόμον. Φάσκει δὲ μηδὲ εἶναι διαφορώτερον ἐπίσκοπον πρεσβυτέρου.

ζ΄. Ἀετιανοί. Οἱ ἀπὸ Ἀετίου τοῦ Κίλικος, διακόνου γενομένου ὑπὸ Γεωργίου τοῦ τῶν Ἀρειανῶν ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, οἳ καὶ Ἀνόμοιοι καλούμενοι, παρά τισι δὲ Εὐνομιανοὶ, δι᾽ Εὐνόμιόν τινα μαθητὴν τοῦ Ἀετίου γενόμενον ἔτι περιόντα. Σὺν αὐτοῖς δὲ ἦν καὶ Εὐδόξιος, ἀλλὰ δῆθεν διὰ τὸν πρὸς τὸν βασιλέα τὸν [1] Κωνστάντιον φόβον ἀφώρισεν ἑαυτὸν, καὶ μᾶλλον τὸν Ἀέτιον ἐξώρισεν. Ἔμεινε δὲ Εὐδόξιος Ἀρειανίζων, οὐ μέν τοί γε κατὰ τὸν Ἀέτιον. [2] Οὗτοι οἱ Ἀνόμοιοι καὶ Ἀετιανοὶ παντάπασι Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπαλλοτριοῦσι θεοῦ, κτιστὸν αὐτὸν διαβεβαιούμενοι, καὶ οὐδὲ ὁμοιότητά τινα ἔχειν λέγουσιν. Ἐκ συλλογισμῶν γὰρ καὶ Ἀριστοτελικῶν καὶ Γεωμετρικῶν τὸν θεὸν παριστᾶν βούλονται, καὶ Χριστὸν δῆθεν
pag. 810. μὴ δύνασθαι εἶναι ἐκ θεοῦ διὰ τοιούτων. Οἱ δὲ ἀπ᾽ αὐτοῦ [3] Εὐνομιανοὶ καλούμενοι, ἀναβαπτίζουσι πάντας τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους, οὐ μόνον [4] ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ Ἀρειανῶν κατὰ κεφαλῆς, ἄνω

V. — 1. ἔχουσι παρά τι *Io. Damasc.*
2. δὲ *om. in ed. Petav. Colon. repet.*
VI. — 1. ὡρμᾶτο *Anacephal. et Io. Damasc, et codd. mss. meorum uterque, in quibus reperitur* ὁρμᾶτο. *In editis est* ὁρμᾶται.
2 Εὐσταθίου τοῦ *codd. mss. et Io. Damasc.* τοῦ Εὐσταθίου *editi.*
3. κεκοιμημένων *cod. Rhedig., Anacephal., et Io. Damascenus.*
4. τροφαῖς *Io. Damasc.*
5. βούλει *Io. Damasc.*
VII. — 1. Κωνσταντῖνον *habet Anaceph. et Io. Damasc.*
2. *Libri habent* οὗτοι Ἀνόμοιοι, οἱ καὶ Ἀετιανοὶ, οἱ παντάπασι. *In Anacephal.* Οὗτοι οἱ Ἀνόμοιοι καὶ Ἀετιανοὶ παντάπασι.

filium, inquiunt, illum dicimus, verum ne ex generatione ipsa ulla in patrem affectio derivetur, eundem creatum confitemur. Iidem et spiritum sanctum omnino creaturam esse definiunt, cumque ὁμοούσιον, id est *consubstantialem*, repudient, ὁμοιούσιον, hoc est substantia similem, admittunt. Quod ipsum tamen quidam ex illis respuunt.

V. Pneumatomachi. De Christo isti non male sentiunt sed in spiritum sanctum contumelias iaciunt, cum et creatum asseverent, et a divinitate reiiciant; imo vero abusione quadam vocis propter actionem ipsam creatum esse dicant, nec aliud esse quicquam praeter vim sanctificandi.

VI. Aëriani. Aërius e Ponto oriundus hodieque magna humani generis calamitate superest. Fuerat olim Eustathii episcopi, qui Ariani erroris insimulatus est, presbyter; qui quod episcopus creatus non esset, multa adversus catholicam ecclesiam dogmata commentus est, ac, quod ad fidem attinet, germanus Arii sectator est. Sed amplius quiddam profitetur. Oblationes pro mortuis non esse faciendas; ieiunia quartae feriae, et Parasceues, ac Quadragesimae, nec non et Paschatis interdicit, rerum omnium renuntiationem praedicat. Carnium ac deliciarum ad vitam omne genus adhibet. Quod si quis sectatorum suorum ieiunare velit, definitis hoc diebus facere prohibet, sed quanto libuerit. Neque enim, inquit, legi subiectus es. Episcopum docet nihilo praestantiorem esse presbytero.

VII. Aëtiani. Huius haeresis Aëtius quidam inventor extitit, genere Cilix, qui a Georgio Arianorum episcopo diaconus ordinatus est. Anomoeos illos appellant, alii Eunomianos, ab Eunomio quodam Aëtii discipulo, qui hoc tempore superest. Earumdem partium erat et Eudoxius; sed Constantii imperatoris metu ab illis se segregans Aëtium solum relegari passus est; quamquam in Ariano dogmate perseveravit, sed Aëtium minime secutus est. Porro Anomoei, sive Aëtiani, Christum et spiritum sanctum a deo funditus alienum esse praedicant, quos creatos esse, neque quicquam habere similitudinis asserunt. Quippe syllogismis quibusdam Aristotelicis ac geometricis dei naturam explicare student, iisdemque probare Christum a deo oriri non posse. Eunomiani vero ab ipso profecti omnes, qui ad se veniunt, iterato baptizant, non catholicos solum, sed vel Arianos ipsos, idque eo modo ut pedibus in coelum

πασι *est, quod recepi et h. l. Io. Damascenus praebet* Οὗτοι οἱ Ἀνόμοιοι καὶ οἱ Ἀετιανοὶ παντάπασι.
3. Εὐγενιανοὶ *codd. Rhedig., et Paris. (teste Petavio).*
4. „*Deest* ὀρθοδόξους.“ *Petavius.*

τοὺς πόδας στρέφοντες τῶν βαπτιζομένων, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. Τὸ δὲ σφαλῆναι ἔν τινι πορνείᾳ, ἢ ἑτέρᾳ ἁμαρτίᾳ οὐδὲν εἶναί φασιν· οὐδὲν γὰρ ζητεῖ θεὸς, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένῃ πίστει.

Αὗταί τέ εἰσιν ὁμοίως καὶ [5] αἱ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτου δὲ ὄντος τόμου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, αἱρέσεις ἑπτά.

5. αἱ om. ed. Petav.

conversis in caput illos intingant; quod de illis percrebuit. Stuprum, aut aliud quodlibet peccatum nihil esse dictitant; neque enim deum aliud quaerere quam ut in ea sola quam ipsi praedicant fide perseveretur.

Hae sunt haereses illae septem quas sextus iste libri tertii tomus complectitur.

τοὺς πόδας στρέφοντες τῶν βαπτιζομένων, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. Τὸ δὲ σφαλῆναι ἔν τινι πορνείᾳ, ἢ ἑτέρᾳ ἁμαρτίᾳ οὐδὲν εἶναί φασιν· οὐδὲν γὰρ ζητεῖ θεὸς, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένῃ πίστει.

Αὗταί τέ εἰσιν ὁμοίως καὶ [5] ***αἱ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτου δὲ ὄντος τόμου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, αἱρέσεις ἑπτά.***

5. *αἱ om. ed. Petav.*

---

conversis in caput illos intingant; quod de illis percrebuit. Stuprum, aut aliud quodlibet peccatum nihil esse dictitant; neque enim deum aliud quaerere quam ut in ea sola quam ipsi praedicant fide perseveretur.

Hae sunt haereses illae septem quas sextus iste libri tertii tomus complectitur.

pag. 811.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ *ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΥΔΙΑΝΩΝ,

πεντηκοστὴ, ἡ καὶ ἑπτακοστή.

Κεφ. α'. *Αὐδιανοὶ, εἴτουν Ὠδιανοὶ, τάγμα εἰσίν. Οὗτοι δὲ ἐν μοναστηρίοις τὴν κατοίκησιν κέκτηνται ἀναχωροῦντες, τάγμα ὄντες ἐν ἐρημίαις τε καὶ πλησιαίτερον πόλεων, ἐν προαστείοις τε καὶ ὅποι τὰς ἑαυτῶν μονὰς, ἤτοι μάνδρας, ἔχουσιν. Οὗτος ὁ Αὔδιος τούτων ἀρχηγὸς γεγένηται ἐν χρόνοις Ἀρείου, ὁπηνίκα συνεκροτήθη κατὰ Ἀρείου ἡ σύνοδος τῶν αὐτὸν καθελόντων. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμώμενος, διαφανής τις κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, διὰ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ βίου καὶ κατὰ θεὸν ζήλου καὶ πίστεως· ὃς πολλάκις θεώμενος τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα, εἰς πρόσωπον ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων [1] ἐλεγκτικῶς ἀντετίθει τοῖς τοιούτοις λέγων, Οὐ χρὴ ταῦτα οὕτως γενέσθαι, οὐκ ὀφείλει ταῦτα οὕτως πράττεσθαι· ὡς*
pag. 812. *ἀνὴρ ἀληθεύων, καὶ ὁποῖα φιλεῖ ὑπὸ τῶν φιλαλήθως ἐλευθεροστομούντων ἀνδρῶν, [2] τῶν μάλιστα τὸν βίον ἀκρότατα βιούντων. Διὸ τοιαῦτα ὁρῶν, ὡς προεῖπον, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις λαλεῖν ἠναγκάζετο πρὸς ἔλεγχον, καὶ οὐκ ἐσιώπα. Εἴ τινα γὰρ εἶδε τῶν φιλοχρηματούντων τοῦ κλήρου, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ ἕτερόν τινα τοῦ κανόνος, πάντως ἐφθέγγετο. Καὶ εἰ ἑώρα τινὰ ἐν τρυφῇ καὶ σπατάλῃ, ἤ τινα παραχαράττοντα τὰ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κηρύγματι καὶ θεσμῷ τῆς ἐκκλησίας, μὴ φέρων ὁ ἀνὴρ προεβάλλετο, ὡς ἔφην, τὸν λόγον. Καὶ ἦν τοῦτο τοῖς μὴ τὸν βίον δεδοκιμασμένον ἔχουσιν ἐπαχθές. Ὑβρίζετο [3] δὲ ἕνεκεν τούτου, καὶ ἀντελέγετο, ἐμισεῖτο, ἔφερε κλυδωνιζόμενός τε καὶ ὠθούμενος καὶ ἀτιμαζόμενος, ἕως χρόνου ἱκανοῦ ἐν*

* σχήματος *codd. mss. et ed. princ.* Contra sectam Audianorum *vertit Cornarius.*

Cap. I. — 1. ἐλεκτικὸς *codd. mss. et edit. princ.*

SANCTI

EPIPHANII

CONTRA HAERESES

LIBRI III. TOMUS I.

DE SCHISMATE AUDIANORUM,

quae est haeresis L., sive LXX.

Audiani, sive Odiani, in coetum quendam conventumque collecti in monasteriis habitant, et ab hominum consuetudine separati partim in solitudinibus, partim prope oppida, aut in suburbanis degunt, aut ubicumque mansiones suas sive coenobia collocarint. Huius sectae conditor fuit Audius sub Arii tempora, quando adversus hunc collecta episcoporum synodus est, a quibus est ille damnatus. Sed Audius e Mesopotamia oriundus domi clarus in primis fuit, propter et vitae integritatem et divinae fidei zelum et ardorem. Qui cum saepe nonnulla videret quae in ecclesiis perperam geruntur, episcopos ac presbyteros coram increpare ac redarguere non verebatur, et identidem monere, Non debent haec isto modo fieri, non ita haec administrare convenit. Haec tanquam veritatis amans ac cetera id genus usurpare solebat, quae exquisitae probitatis hominibus familiaria sunt, qui ob egregium pietatis studium summam in loquendo libertatem adhibent. Quare cum nonnulla, sicut dixi, male in ecclesiis geri cerneret, nonnunquam quae sentiret loqui ac redarguere cogebatur, nec omnino tacere poterat. Velut si quem e clericis pecuniarum plus aequo cupidum videret, episcopum, aut presbyterum, aut alium quempiam qui ecclesiasticis ordinibus censentur, exprobrare non dubitabat; aut si quispiam luxu ac deliciis difflueret, sive ullam ecclesiastici dogmatis ac disciplinae partem adulterando corrumperet, patienti nequaquam ferens animo verbis, uti dixi, castigabat. Quod quidem dissolutioris vitae hominibus molestum erat. Unde maximas propterea contumelias sustinuit, infestis omnium vocibus et odiis exagitatus. At ille iactatus hoc modo et pulsatus, Cap. I.

2. τὸν *codd. mss.*

3. δὲ καὶ ἕνεκεν τούτου *cod. Rhedig.*

ταῖς ἐκκλησίαις συναγόμενος, ἕως ὅτε δεινῶς ἐνέγκαντές τινες ἐξεοῦσι τὸν ἄνδρα διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. Ὁ δὲ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' ἐβιάζετο μᾶλλον ἀλήθειαν μὲν λέγειν, μὴ ἀναχωρεῖν δὲ τοῦ συνδέσμου τῆς μιᾶς ἑνώσεως τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὡς δὲ ἐτύπτετο αὐτός τε καὶ οἱ ἅμα αὐτῷ πολλάκις, τὰ δεινά [4] τε ἔπασχε, βαρυστονήσας σύμβουλον λαμβάνει ἑαυτοῦ τὴν [5] ἀνάγκην τῶν ὕβρεων. Ἑαυτὸν γὰρ ἀφορίζει τῆς ἐκκλησίας, πολλοί τε ἅμα αὐτῷ ἀφηνιάζουσι· καὶ οὕτως τὴν διαίρεσιν εἰργάσατο, οὔ τι ἔχων παρηλλαγμένον τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀρθότατα μὲν πιστεύων αὐτός τε καὶ οἱ ἅμα αὐτῷ, εἰ καὶ χρὴ τὰ μάλιστα λέγειν ἐν μικρῷ τινι αὐτὸν φιλονείκως φέρεσθαί τε καὶ τοὺς ἅμα αὐτῷ.

Κεφ β΄. Μετὰ γὰρ τοῦ ὁμολογεῖν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος θαυμαστῶς, ὡς ἔχει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ὀρθοδοξότατά τε φυλάττειν, τά τε ἄλλα [1] πάντα τοῦ βίου θαυμαστά. Ταῖς γὰρ ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενος, αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐπίσκοποί τε, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες διατρέφονται. Ὕστερον δὲ μετὰ τὸ ἐξεωσθῆναι τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ ἄλλου ἐπισκόπου τὰ αὐτὰ συζητοῦντος, καὶ ἀναχωρήσαντος τῆς ἐκκλησίας, χειροτονεῖται οὗτος ἐπίσκοπος. [2] Περὶ οὗ ἐπελαβόμην λέγειν, ἐπειδήπερ ἐν παρεκβάσει γεγένημαι, αὖθις ἐπαναλαβὼν διέξειμι τὴν ὑφήγησιν. Φημὶ δὲ περὶ τῆς ὡς ἐπὶ τὸ σκληρότατον καὶ ἰδιωτικὸν καὶ φιλόνεικον τῆς παρ' αὐτῷ ᾀδομένης
pag. 813. λέξεως ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. Τὸ γὰρ Κατ' εἰκόνα οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὅπερ ὁ θεὸς δεδώρηται τῷ Ἀδὰμ, ἀποκρότως βούλεται ὁρίζειν εἶναι τοῦτο πληρούμενον κατὰ τὸ σῶμα· ἀπὸ τοῦ δῆθεν λεγομένου ῥητοῦ τοῦ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ εἶτα ἐπιφέρει λέγων ὁ θεῖος λόγος ὅτι, Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ, φησὶ, εἶπεν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γῆς, ὅρα ὅτι ἀληθέστατα ὅλον τὸ χοϊκὸν εἶπεν ἄνθρωπον, ἄρα τε αὐτὸ τὸ χοϊκὸν προέλεγεν ἔσεσθαι κατ' εἰκόνα θεοῦ. Καὶ ἔστι τοῦτο ἀπόκροτον, ὡς ἔφην, καὶ ἰδιωτικὸν τὸ ὁρίζεσθαι ἄνθρωπον ἐν ποίῳ μέρει τέτακται τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατ' εἰκόνα· εἰ χρὴ ὅλως μέρος λέγειν, διὰ τὰ πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐννοίᾳ κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο καὶ ἔχοντα ζητημάτων πληθύν. Ἢ γὰρ ποιήσωμεν τὸν θεὸν ὁρατόν τε καὶ σωματικὸν, εἴπερ ἐν [3] τῷ σώματι τὸ κατ' εἰκόνα πληροῦται σωματικῶς [4] καὶ ἐσχηματισμένως, ἢ ἄνθρωπον τῷ θεῷ ἐξισούμενον τοῦτο φάσκοντες. Διὸ οὐ χρὴ πάντως ὁρίζειν ἢ διϊσχυρίζεσθαι ἐν ποίῳ μέρει τὸ κατ' εἰκόνα πληροῦται, ἀλλ'

4. τε om. in cod. Rhedig.
5 *Citavit hunc locum Cl. Salmasius Exercitt in Solin. p. 7!*4.
Cap. II. — 1. τοῦ βίου πάντα cod. *Rhedig. Ut anacoluthon discutiatur oratio suadet hanc verborum distinctionem* φυλάττειν, τά τε ἄλλα, πάντα τ. β. θαυμαστά.

atque ignominia affectus, aequo animo tolerabat, atque ita diu in ecclesiae communione perstitit, donec vehementius offensi quidam ob eas caussas hominem exturbant. Qui nihilominus ista sustinens, sed ad veritatem perferendam acrius intentus, studebat interim ab ecclesiae catholicae coniunctione ac societate minime divelli. Verum cum ipse cum suis vapularet, et indigna pateretur, his malis ingemiscens, ex harum calamitatum ac contumeliarum violentia consilium cepit. Quare seipsum ab ecclesia segregavit, atque ita pluribus cum illo desciscentibus novum ab eo divortium conflatum. Neque vero ulla in re ab recta fide discedit, sed ipse cum suis sinceram in omnibus religionem tenuit. Quamquam est quiddam perexiguum, in quo paulo pervicacius conflictantur.

Ergo et de patre, filio ac spiritu sancto praeclare et ex eccle- Cap. II.
siae catholicae praescripto sentiunt, nec transversum ab eo unguem deflectunt, et est reliquum vitae illis institutum sane quam egregium et admirandum, adeo ut non ipse modo sed et qui illi adhaeserunt episcopi, presbyteri, ac reliqui omnes de manuum suarum labore victitent. Posteaquam vero ab ecclesia pulsus est, ab episcopo quodam, qui ob easdem contentiones ab ecclesia recesserat, episcopus ordinatus est. Verum ut ab hoc diverticulo ad illud tractandum me referam quod eram aggressus, sciendum est quandam illos scripturae vocem duriore quodam et imperitiore modo et vero pertinacius interpretari. Nam quod *ad imaginem dei creatus* Adamus dicitur, praefracte illi referendum ad corpus existimant. Cum enim scriptum
sit, *Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem*, statim Gen. 1, 27.
illud subiicitur, deum sumpto de terra pulvere hominem fabricasse. Gen. 2, 7.
Cum igitur hominem de terra formatum asserat, vides totum illud e terra conflatum verissime hominem vocari. Ex quo sequitur de terreno illo praedictum fore ut ad imaginem dei conderetur. Verum est illud, uti dixi, paulo durius ac simplicius, definire hominem audere quanam in hominis parte sit imaginis illa constituta ratio, si tamen appellatione partis utendum est, eo quod plerique, quod ad hanc vocem attinet, hominum intelligentiae refragari videntur, ac variis quaestionibus implicari. Nam aut aspectabilem deum faciemus ac corporeum, si in corpore nostro corporea perinde ratione ac figura istiusmodi imaginem collocandam putemus, aut cum deo hominem adaequabimus, si haec asserere velimus. Quare non est ullo modo definiendum aut affirmandum quanam in parte imago

2. περὶ δὲ οὗ *suspicatus est Petav. Cornarius vertit* Ceterum de quo dicere incepi, quandoquidem *cett.*
3. τῷ *om. ed. Petav. Colon. repetita.*
4. τε καὶ *cod. Rhedig.*

ὁμολογεῖν μὲν τὸ κατ' εἰκόνα εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα μὴ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἀθετήσωμεν καὶ ἀπιστήσωμεν θεῷ. Ὅσα μὲν γὰρ λέγει ὁ θεὸς, ταῦτα ἀληθῆ τυγχάνει, εἰ καὶ ἐξέφυγε τὴν ἡμῶν ἔννοιαν ἐν ὀλίγοις λόγοις. Ἀρνήσασθαι οὖν τοῦτο τὸ Κατ' εἰκόνα οὐ πιστὸν, οὔτε τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. [5]Ἔστι γὰρ πᾶς ἄνθρωπος σαφῶς κατ' εἰκόνα, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐχόντων εἰς θεὸν τὴν ἐλπίδα ἀρνήσεται, εἰ μὴ ἄν τινες ἑαυτοῖς μύθους πλάσσουσιν, ἐκβαλλόμενοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐκ προφητῶν τε καὶ νόμου, καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν παραδόσεως.

Κεφ. γ'. Ὥςτε οὖν ἐκεῖνοι φιλονεικότερον ἐν τούτῳ διακείμενοι ἐκτὸς καὶ αὐτοὶ βαίνουσι τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν παραδόσεως, τῆς πιστευούσης κατ' εἰκόνα μὲν εἶναι πάντα ἄνθρωπον, μὴ ὁρίζειν δὲ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα, μήτε ἐχόντων τῶν μυθωδῶς περὶ τούτων διαλαμβανόντων, εἴτ' οὖν ἀρνουμένων, δεῖξαι. Οἱ μὲν γὰρ λέγουσιν ἐν τῇ ψυχῇ πληροῦσθαι τὸ κατ' εἰκόνα, νομίζοντες τὸ κατὰ
pag. 814. τὴν σάρκα μόνον συλλογίσασθαι δύνασθαι. Καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ τοιοῦτοι ὅτι τὸ κατὰ ψυχὴν συλλογίζεται, εἰ χρὴ συλλογισμοῖς προσέχειν, καὶ μὴ ἁπλῶς ἁπλῇ τῇ διανοίᾳ θεῷ προσιέναι, καὶ πιστεύειν ὅτι τὰ ὑπὸ θεοῦ εἰρημένα ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτῷ δὲ μόνῳ ἐγνωσμένα τῷ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν εἰδότι. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὔτε ἐν ψυχῇ, οὔτε ἐν σώματι, ἀλλὰ ἀρετὴν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα. Ἕτεροι δὲ φάσκουσι μὴ εἶναι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὸ χάρισμα τὸ ἐν τῷ βαπτίσματι, δῆθεν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου, Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Ἄλλοι δὲ πάλιν τοῦτο οὐ βούλονται, ἀλλὰ θέλουσι λέγειν τότε μὲν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῷ Ἀδὰμ, ἕως ὅτε ἐν παρακοῇ γέγονε, καὶ βέβρωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἐξεώθη· ἀφ' οὗ δὲ ἐξεώθη, ἀπώλεσε τὸ κατ' εἰκόνα. Καὶ πολλή τίς ἐστι τῶν ἀνθρώπων μυθοποιΐα, οἷς [1]οὐ χρὴ οὐδὲ πρὸς ὥραν εἶξαι, οὔτε τούτοις, οὔτε ἐκείνοις τοῖς οὕτω ἢ οὕτω λέγουσιν· ἀλλ' εἶναι μὲν πιστεύειν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ [2]τὸ κατ' εἰκόνα, ἐν παντὶ δὲ μάλιστα, καὶ οὐχ ἁπλῶς. Ποῦ δέ ἐστιν, ἢ ποῦ πεπλήρωται τὸ κατ' εἰκόνα, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται τῷ θεῷ, [3]τῷ κατὰ χάριν τῷ ἀνθρώπῳ δωρησαμένῳ τὸ κατ' εἰκόνα. Οὔτε γὰρ ἀπώλεσεν ὁ ἄνθρωπος τὸ κατ' εἰκόνα, ἀλλ' εἰ ἄρα ἐχυδαίωσε τὸ κατ' εἰκόνα, μολύνας ἑαυτὸν ἐν [4]ἀδιαφόροις πράγμασι καὶ ἀνηκέστοις ἁμαρτίαις. Ἰδοὺ

5. ἔτι *vitiose expressum est in ed. Petav.*

Cap. III. — 1. οὐ *om. cod. Rhedig.*

2. τῷ *cod. Rhedig*

3. τῷ *abest ab utroque edito.*

4. *Cornarius vertit* diversis, *ut* διαφόροις *suspicatus esse appareat.* ἀδιάφορα πράγματα *dici puto* quae nulla praeceptorum dei religione ac temere fiant.

illa consistat. Sed inesse quidem in homine omnino fatendum est, ne divinum beneficium tollamus e medio, ac dei auctoritati diffidamus. Quaecumque enim ille dicit, plane vera sunt, tametsi nonnullae sententiae sint quae aciem nostrae mentis effugiant. Quocirca negare omnino ad imaginem dei expressum hominem, a fide catholica et ecclesia dei alienum est. Siquidem homines omnes ad illius imaginem conditi sunt nec ullus qui quidem in deum speret inficiari istud potest; nisi si qui forte sint qui sibi fabulas confingant, et tam ab ecclesia quam ab ea doctrina sint exclusi, quae a maioribus nostris ex prophetarum, legis, apostolorum et evangelistarum est auctoritate tradita.

Unde cum in hac parte maiore quam par sit contentionis stu- Cap. III.
dio ducantur, ab ecclesiastica traditione ac doctrina recedunt. Quae cum omnes homines dei ad imaginem creatos esse fateatur, nullam tamen partem definit in qua istiusmodi imaginis ratio collocanda videatur. Sed nec isti qui ea de re fabulose aliquid asserunt aut negant, demonstrare quidpiam possunt. Etenim nonnulli, quod de imagine dicitur, anima ipsa circumscribunt, id unum rati quod carne concretum est ratiocinari posse. Nec illud intelligunt animam ipsam esse quae ratiocinetur, si quidem attendendae ratiocinationes istae sunt, et non potius sincera ac simplici mente ad deum oportet accedere, et quae ab eo dicta sunt pro certissimis credere, tametsi ab eo solo cognita sint cui omnis est explorata veritas. Aliis placet nec in anima nec in corpore esse sitam imaginem, sed sola virtute contineri. Alii non virtutem, sed baptismum et quae in eo confertur gratiam esse statuunt. Quam illis sententiam dictum illud apostoli persuasit: *Quemadmodum portavimus imaginem terreni, porte-* 1. Cor. 15, 49.
mus imaginem et coelestis. Sunt qui hac opinione reiecta ita sentiant: Olim quidem in Adamo divinam illam imaginem extitisse, donec in peccatum lapsus arboris fructu vesceretur atque a paradisi finibus exterminaretur; posteaquam vero pulsus est, tum omnem illam imaginem periisse. Magna est omnino in confingendis fabulis hominum eiusmodi licentia. Quibus ne *ad horam quidem cedere opor-* Gal. 2, 5.
tet; et quidem non istis modo, sed nec illis qui hoc aut illo pacto sentiant. Ita porro credendum est imaginem in homine reperiri, ut in toto maxime nec simpliciter resideat. Ceterum ubinam illa maxime sit, et qua parte compleatur, quod dictum est, *ad imaginem,* deus novit, qui singulari hoc imaginis suae beneficio hominum genus afficere voluit. Neque vero hanc ille perdidisse putandus est; tametsi sine ullo rerum discrimine gravissimis se sceleribus inquinans divinae illud imaginis decus vile abiectumque reddiderit. Quippe

γάρ, μετὰ τὸν Ἀδὰμ τῷ Νῶε λέγει, Ἰδοὺ δέδωκά σοι πάντα ὡς λάχανα ἀγροῦ, θῦσον καὶ φάγε, μὴ φάγε σάρκα ἐν αἵματι ψυχῆς, ὅτι ἐγὼ ἐκζητήσω τὰς ψυχὰς ὑμῶν· πᾶς ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐγὼ ἐκζητήσω τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκ παντὸς τοῦ ἐκχέοντος αὐτὸ ἐπὶ [5] πρόςωπον τῆς γῆς. Καὶ ὁρᾷς ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγεται τὸ κατ' εἰκόνα μετὰ δεκάτην γενεὰν τοῦ τὸν Ἀδὰμ πλασθῆναι; ἅμα δὲ καὶ Δαβὶδ μετὰ πολὺν χρόνον λέγει πνεύματι ἁγίῳ, Τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος [6] ζῶν. Ἀλλὰ καὶ καθεξῆς [7] μετὰ τοῦτον ὁ ἀπόστολός φησι, Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτον Ἰάκωβος φάσκει, λέγων περὶ τῆς γλώσσης ὅτι ἀκατάσχετον κακὸν, μεστὴ ἰοῦ θα-
pag. 815. νατηφόρου. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν θεὸν, καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονότας. Οὐ χρὴ ταῦτα οὕτως γίνεσθαι, ἀδελφοί μου. Καὶ ὅρα ὅτι ἐξέπεσεν ὁ λόγος τῶν λεγόντων τὸν Ἀδὰμ τὸ κατ' εἰκόνα ἀπολωλεκέναι.

Κεφ. δ'. Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα ὁ λόγος ἐστὶ τοιόςδε καὶ ἡ ἀπολογία, ὅτι, φησὶ, ἔστιν ἀόρατος, ὡς ὁ θεός ἐστιν ἀόρατος, ἐνεργητική ἐστι, κινητική ἐστι, διανοητική ἐστι, λογιστική ἐστι, καὶ τούτου ἕνεκα αὐτή ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα, ἐπειδὴ θεὸν ἐπὶ γῆς μιμεῖται, κινοῦσά τε καὶ πράττουσα, καὶ τἄλλα ποιοῦσα ὅσαπερ κατὰ τὸ λογιστικὸν πράττει ὁ ἄνθρωπος. Εὑρίσκονται δὲ καὶ οὗτοι συλλογιζόμενοι. Καὶ γὰρ εἰ διὰ ταῦτα καλεῖται κατ' εἰκόνα ψυχὴ, οὐκέτι δύναται εἶναι κατ' εἰκόνα. Ὁ γὰρ θεὸς ἐπέκεινα [1] μυριονταπλάσιον παρὰ τὴν ψυχὴν, καὶ ἔτι περιττότερόν ἐστιν ἀκατάληπτος, καὶ ἀπερινόητος, πάντα εἰδὼς, τὰ προόντα καὶ τὰ παρόντα, καὶ ὁρώμενα [2] καὶ μὴ ὁρώμενα, πέρατα γῆς, καὶ πυθμένας ἀβύσσου, ἄκρα οὐρανῶν, καὶ πάντα τὰ ὄντα, αὐτὸς περιέχων τὰ πάντα, ὑπ' οὐδενὸς δὲ περιεχόμενος· ἡ δὲ ψυχὴ περιέχεται μὲν ἐν σώματι, ἀγνοεῖ δὲ ἀβύσσου τοὺς πυθμένας, [3] οὐκ ἐπίσταται τὸ εὖρος τῆς γῆς, τέρματα τῆς οἰκουμένης ἀγνοεῖ, ἄκρα οὐρανῶν οὐ κατείληφε, πόσα μέλλει ἔσεσθαι ἢ πότε γίνεται, πόσα τε πρὸ αὐτῆς γεγένηται. Καὶ πολλά ἐστι περὶ αὐτῆς καὶ τῶν τοιούτων λέγειν. Ἅμα δὲ καὶ μερισμοὺς ἔχει, θεὸς δὲ ἀμέριστός ἐστι. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ μυελῶν, καὶ κριτι-

5. προςώπου *cod. Rhedig.*

6. *Exciderunt, ni fallor, verba* μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταράσσεται κτλ.

7. ὁ ἀπόστολος μετὰ τοῦτον *cod. Rhedig.*

Cap. IV. — 1. *De hoc et similibus compositis vide, si lubet, V. Cl. Hase ad Leon. Diac. p.* 487.

post Adamum ita deus Noëmum alloquitur: *Ecce dedit tibi omnia* Gen. 9, 3. *tanquam olera agri: macta et comede: carnem cum animae sanguine ne comedas, quoniam ego requiram animas vestras. Quicumque effuderit sanguinem hominis in terra, pro huius sanguine illius sanguis effundetur, eo quod ad imaginem dei hominem fecerim; et ego requiram sanguinem vestrum ab eo omni quod effuderit ipsum super faciem terrae.* Vides ut in homine post decimam ab Adamo generationem imago dei constituatur? Quinetiam David longo postea tempore ex sancti spiritus afflatu cecinit, *Universa vanitas omnis homo vivens.* Psalm. 39, 6. Secundum quem apostolus, *Vir comam alere non debet,* inquit, *cum* 1. Cor. 11, 14. *sit imago et gloria dei.* Sed et post illum Iacobus de lingua disputans. *Malum est,* inquit, *intractabile, plena veneno mortifero. In* Iacob. 3, 8. *ipsa benedicimus deum et patrem, et in ipsa maledicimus hominibus, qui ad imaginem dei facti sunt. Non oportet haec ita fieri, fratres mei.* Ex quibus apparet eorum vanam esse rationem qui Adamum dei imaginem amisisse praedicant.

Quibus vero placuit in anima positam imaginem, hunc in mo- Cap. IV.
dum ratiocinantur ac sese defendunt: Quod et aspectabilis minime sit, perinde ac deus est, quod agendi, movendi, intelligendi ac ratiocinandi ubi praedita sit, ideo haec imaginem complectitur, quod movendo, agendo, ac reliqua omnia praestando quae ratione ab hominibus geruntur, deum in terris imitetur. Sed isti manifeste ad syllogismos confugiunt. Nam si propterea ad imaginem anima facta dicitur, ad imaginem dici omnino non potest. Deus enim infinitis prae anima partibus, eoque amplius, comprehensionem omnem ac cogitationem effugit, utpote cui prospecta sunt omnia tam praeterita quam praesentia, tam quae videntur quam quae videri nequeunt, terrae fines profundae voraginis ima, coelestium orbium summa, quidquid denique uspiam est. Ipse enim cum omnia comprehendit, tum a nullo comprehenditur. E contrario vero anima corpore continetur, abyssi fundum ignorat, terrae latitudinem, atque orbis habitabilis limites nescit, coelorum summa non assequitur, neque quid futurum sit, aut quando futurum, aut quae ante se iam extiterint cognoscit. Ad haec plura alia tam de illa quam de ceteris id genus commemorare possumus. Praeterea cum deus divisionis omnis expers sit, anima ipsa dividitur; quod his verbis apostolus indicat: *Vivus est enim sermo dei et efficax, et penetrabi-* Hebr. 4, 12.
lior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animae et

2. *Ita cod. Rhedig. Articulus* τὰ *ante* μὴ ὁρώμενα, *qui in editis vulgo legitur, quique abest a cod. Rhedig., in cod. Ien. a manu sec., sed antiqua, superadditus conspicitur.*

3. *Pro* οὐχ *in ed. Petav. Coloniae repet. vitiose est* χαὶ *expressum.*

κὸς ἐνθυμησεων καὶ ἐννοιῶν, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανης ἐνώπιον
αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁρᾷς ὅτι διέπεσε καὶ τούτων ὁ λόγος.

Κεφ. ε'. Καὶ τῶν [1] πάλιν λεγόντων τὸ σῶμα εἶναι κατ' εἰκόνα διαπίπτει
πάλιν ὁ λόγος. Πῶς γὰρ δυνατὸν εἶναι τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ παρα-
πλήσιον; πῶς τὸ σωματικὸν τῷ ἀσωμάτῳ; πῶς τὸ ἁφὴν ἔχον τῷ ἀκα-
ταλήπτῳ; Ὁρῶμεν γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν οἷς ἔχομεν ὀφθαλ-
μοῖς, τὰ κατόπιν δὲ ἀγνοοῦμεν. Ἐν θεῷ δὲ οὐ πάθος, οὐκ ἐλάττω-
pag. 816. μα, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐστὶ φῶς, πανταχόθεν ὀφθαλμὸς,
πανταχόθεν δόξα, πνεῦμα ὢν ὁ θεὸς, καὶ πνεῦμα ὑπὲρ πνεῦμα, καὶ
φῶς ὑπὲρ πᾶν φῶς. Πάντα γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα ὑποβέβηκε
τὴν αὐτοῦ δόξαν. Μόνη δὲ ἡ τριὰς ἐν ἀκαταληψίᾳ καὶ ἐν δόξῃ ἀνει-
κάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ. Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὴν ἀρετὴν εἶναι κατ'
εἰκόνα, [2] ἀρετὴ δὲ ἄνευ φυλακῆς ἐνταλμάτων οὐ δύναται εἶναι, πολ-
λοὶ δὲ ἐν ἀρετῇ διαφερέστεροι ἀλλήλων· ἀρετῆς γάρ ἐστιν εἴδη πολλά.
Οἴδαμεν γὰρ αὐτοὶ καί τινας ἀπὸ ὁμολογητῶν ὑπάρχοντας, οἵτινες
ἑαυτῶν τὸ σῶμα δεδώκασι καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου
ἐν ὁμολογίᾳ, [3] ἐν ἁγνείᾳ διατελέσαντες, πίστιν τε ἀληθεστάτην ἐκτή-
σαντο, εὐσεβείᾳ διενηνόχασι φιλανθρωπίᾳ καὶ εὐλαβείᾳ, ἐν νηστείαις
τε διῆξαν, καὶ ἐν πάσῃ ἀγαθότητι, καὶ ἐν ἀρετῆς τεκμηρίοις, συμβέ-
βηκε δὲ αὐτοὺς ἔχειν ἐλάττωμα, ἤτοι λοιδόρους, ἤτοι ὀμνύντας ἐν ὀ-
νόματι θεοῦ, ἢ εἶναι μυθώδεις, ἢ ἀγανακτικοὺς, ἢ βίον κεκτῆσθαι
χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ ἄλλων, ἅτινα ἐλλιπῆ ποιεῖται τῆς ἀρετῆς τὰ
μέτρα. Τί οὖν εἴπομεν; τὸ μὲν κατ' εἰκόνα διὰ τὴν ἀρετὴν ἐκτήσαντο,
διὰ δὲ τὰ ὀλίγα ἀνθρώπινα τῶν ἐλαττωμάτων παρὰ σχῆμα εἶναι τὴν
εἰκόνα, καὶ οὐκέτι τελείαν τὴν ἐν αὐτοῖς εἰκόνα; καὶ πάλιν διέπεσεν ὁ
τούτων λόγος. Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὸ βάπτισμα εἶναι κατ' εἰκό-
να, πολύ τι διαπίπτει ὁ λόγος. Οὔτε γὰρ Ἀβραὰμ ἔσχε τὸ βάπτι-
σμα, οὔτε Ἰσαὰκ, οὔτε Ἰακὼβ, οὔτε Ἠλίας, οὔτε Μωϋσῆς, οὔτε οἱ
πρότερον περὶ Νῶε καὶ Ἐνὼχ, οὔτε οἱ περὶ τοὺς προφήτας, Ἡσαΐαν,
καὶ τοὺς καθεξῆς. Τί οὖν; [4] Ἆρα ἐκεῖνοι οὐκ ἔχουσι τὸ κατ' εἰκόνα;
Καὶ πολλή τίς ἐστι πρὸς τούτους ἡ ἀντιλογία, ὥςπερ τοὺς περὶ Αὔδιον
φιλονείκως ὁρίζοντας εἶναι ἐν τῷ σώματι τὸ κατ' εἰκόνα.

Κεφ. ς'. Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλας τινὰς μαρτυρίας οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ ἀπὸ
τῆς θείας γραφῆς, λέγοντες ὅτι, Ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τὸν πένητα

Cap. V. — 1. πάλιν *uncinis notavit Petav.*
2. *Suspicor* ἀρετή γε.
3. *Ita codd. mss. Editi* καὶ ἁγνείᾳ, *cum hac distinctione* δεδώκασι, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν δὲ ἐν ὁμολογίᾳ καὶ ἁγνείᾳ διατελέσαντες, πίστιν κτλ. *Cornarius vertit* qui corpus suum et animam tradiderunt pro domino suo in confessione, et in castitate vixerunt, fidemque verissimam habuerunt, pietate excelluerunt, benignitateque et reverentia erga homines, et in ieiuniis vixerunt ac omni bonitate, et insignis virtutis.
4. ἆρα *codd. mss.* ἄρα *editi.*

*medullarum, et disceptator cogitationum et intentionum cordis, neque
est creatura occulta coram ipso,* etc. Ex quibus omnibus illorum
opinio refellitur.

Nec minus et aliorum reiicienda sententia, qui corpus ad Cap. V.
imaginem dei esse factum praedicant. Nam quî fieri potest ut quod
aspectabile est ei simile sit quod videri non potest? aut corporeum
corporis experti? aut quod contrectari potest ei quod apprehendi ne-
quit? Praeterea nos anteriora duntaxat oculis nostris cernimus,
quae pone sunt ignoramus. Penes deum autem neque affectio ulla,
neque defectus est, sed undecumque lumen est, undecumque ocu-
lus, undecumque gloria. Spiritus enim deus est, qui omnem spi-
ritum exsuperat, et lux luce omni praestantior. Quicquid enim ab
ipso conditum est, infra illius decus ac gloriam est. Sola vero
trinitas comprehendi non potest, et infinitam quandam gloriam ob-
tinet, quae nec coniectura capitur, nec intelligentia percipitur.
Quod ad illos vero pertinet qui in virtute conditionem illam imagi-
nis collocant, ne illi quidem recte sentiunt. Nam virtus sine man-
datorum observatione consistere non potest. Sed et virtute pleri-
que invicem antecellunt, quod virtutis genera sint permulta. Ac
nos nonnullos e confessoribus novimus qui corpus et animum pro
domino suo tradiderunt, et in confessione ac castimonia perseve-
rantes sincerissimam fidem sibi compararunt, ac pietate, humani-
tate, religione praestiterunt, in ieiuniis assidui fuerunt, in omni
denique probitate ac virtutis specimine floruerunt. Iidem tamen vi-
tio aliquo suffusi sunt, ut aut in convicia procliviores essent, aut
dei nomen deierarent, aut loquaciores essent, aut iracundia prom-
pti, aut aurum argentumve possiderent, aut aliis denique sordibus
obsolescerent, quae nonnihil de iusta virtutis mensura detrahunt.
De quibus quid tandem dicturi sumus? An illos imaginis decus il-
lud sua sibi virtute quaesivisse, sed propter humanos aliquos naevos
hanc ipsam imaginem specie tenus ab illis geri, nec perfectam ab-
solutamque retineri? Sic illorum explosa sententia est. Iam vero
qui in baptismo inesse dicunt imaginem, vehementer aberrant.
Nam nec Abraam baptismo initiatus est, nec Isaac, neque Iacob,
nec Elias, neque Moyses, nec antiquiores illis Noë, et Henoc,
neque prophetae, ut Isaias, et ceteri. Quid igitur? An imagi-
nem illi dei non habuerunt? Magna nobis argumentorum adversus
illos copia est, ut et contra Audium, qui imaginem in corpore in-
esse pertendit.

Alia sunt scripturae testimonia quae ab Audianis efferuntur. Cap. VI.
Velut, *Oculi domini in pauperem respiciunt, et aures eius in preces* Psalm. 9, 28.

ἀποβλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν· καὶ, *Χεὶρ κυρίου ἐποίησε ταῦτα πάντα·* καὶ, *Οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, σκληροτράχηλοι;* καὶ, *Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου*, καὶ ὅσα τοιαῦτα περὶ θεοῦ γέγραπται, καὶ ὅτι, *Εἶδον*
pag. 817. *τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ ἦν ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ὡςεὶ ἔριον λευκὸν, καὶ τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ ὡςεὶ χιών.* Καὶ ὁρᾷς, φησὶ, πῶς ἐστι τὸ σῶμα κατ' εἰκόνα θεοῦ; καί εἰσι κἂν τούτῳ ἀντιπίπτοντες καὶ βιαζόμενοι ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπείαν, [1] κἂν τῷ, *Ὤφθη κύριος τοῖς προφήταις.* Καὶ ὤφθη μέν τοι ὡς ἠθέλησε, δυνατὸς ὢν ἐν ἅπασι, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα ὅτι εἶδον οἱ προφῆται θεὸν, οὐ μόνον δὲ οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Στέφανος ὁ πρωτόμαρτυς, *Ἰδοὺ, ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ καὶ πατρός.* Ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει θεὸς ὁ [2] πανάγιος, φιλανθρωπευόμενος τὸ ἴδιον πλάσμα, [3] ἵνα μή τινες τῶν ἀπίστων νομίσωσι τὰ περὶ θεοῦ λέγειν εἶναι ἁπλῶς λόγῳ, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, καὶ ἕως λόγου ἵστασθαι τὸ κατὰ θεὸν, καὶ μὴ πληροῦν τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον, ὅτι δεῖ τὸν προςερχόμενον θεῷ πιστεύειν ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Ἵνα οὖν παραθαρσύνῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ πεπλασμένον ἄνθρωπον, τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ ἀξίοις ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει θεὸς, ἵνα ἴδωσι φύσει θεὸν, καὶ θεμελιωθῶσι τὴν διάνοιαν, καὶ ἐλπίσωσιν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ κηρύξωσιν αὐτὸν ἀληθῶς, καὶ πιστοποιήσωσι τὸν πιστὸν ἄνθρωπον· ὡς ἀμέλει καὶ οἱ Ἑλλήνων παῖδες ἔχουσι περὶ θεοῦ ἕως λόγου τε καὶ φαντασίας. Ἡμεῖς δὲ ἀληθῶς θεὸν ἐπιστάμεθα ἀληθῆ, καὶ ὄντα ἀληθῶς ἐνυπόστατον βασιλέα, ἀκατάληπτον, ποιητὴν τῶν ὅλων, ἕνα θεὸν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ θεὸν, ἐν οὐδενὶ διαλλάττοντα τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μηδὲν ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ [4] διαλλάττον· ὡς καὶ ἐν πάσῃ αἱρέσει περὶ τῆς κατὰ θεὸν πίστεως διὰ πολλοῦ ἐποιησάμεθα τὸν λόγον.

Κεφ. ς. Καὶ ὅτι μὲν ὤφθη θεὸς ἀνθρώποις πολλάκις εἴπομεν, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα. Ἐὰν γὰρ ἀρνησώμεθα τὰς θείας γραφὰς, ἀληθεῖς οὐκ ἐσμεν, καὶ εὑρισκόμεθα ἐκπίπτοντες τῆς ἀληθείας, ἢ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐκβάλλοντες οὐκέτι ἐσμὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Τὸ δὲ
pag. 818. εὐαγγέλιον ἔφη, *Θεὸν οὐδεὶς πώποτε ἑώρακεν, ὁ μονογενὴς θεὸς αὐτὸς ἐξηγήσατο.* Καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ θεία γραφὴ ὅτι, *Ὤφθη ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ.* Καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι, *Οἱ ἄγγελοι τούτων ὁρῶσι τὸ πρόςωπον τοῦ πατρός μου*

Cap. VI. — 1. κἂν τῷ *scripsi pro* καὶ τὸ, *quod vulgo extat.*
2. πανάγιος *codd. mss.* πανάγαθος *editi libri.*
3. ἵνα *excidit ab ed. Petav. Colon. repet.*
4. διαλλάττων *ed. Petav.*

eorum; item, *Manus domini fecit haec omnia;* et, *Nonne manus mea* Isai. 41, 20.
fecit haec omnia? O durae cervicis homines! item, *Coelum mihi se-* Isai. 66, 2. Ib com. 1.
des est, et terra scabellum pedum meorum, ac reliqua, quae ad eum Dan. 7, 9.
modum de deo scripta sunt; praeterea, *Vidi dominum exercituum sedentem in throno excelso et elevato: et erat caput eius tanquam lana alba, et amictus eius sicut nix.* Animadvertis igitur, inquiunt, corpus ad imaginem dei esse factum? Atque hac quidem in parte acerrime se nobis opponunt, et quae supra hominis captum sunt violenter affectant. Quin et illud proferunt, quod dominus prophetis apparuisse legitur. Verum hic quidem perinde ac libitum est videndum se praebuit, cum nihil sit eius potestati subtractum. Neque vero deum negamus a prophetis, imo vero et ab apostolis asserimus esse conspectum. Nam Stephanum martyrum primus: *Ec-* Act. 7, 55.
ce, inquit, *video coelum apertum, et filium hominis stantem a dexteris dei et patris.* Enimvero optimus ille deus singularem opificio suo humanitatem adhibens, ne sibi ipsis infideles aliqui persuaderent, quae de deo dicuntur, verbis omnia, non veritate constare, et quae ab illo pronuntiata sunt, reipsa non expleri. *Oportet autem,* ut Hebr. 11, 6.
apostolus scribit, *accedentem ad deum credere quoniam est, et diligentibus ipsum remunerator est.* Ut igitur condito a se homini fiduciam ingeneraret, pro sua potentia sanctis hominibus, et illo conspectu dignis seipsum detegit deus, ut ipso proprie certoque conspecto animum suum velut stabili quodam fundamento contineant, et spem suam in veritate collocent, atque illum vere ac sincere praedicent, et fidelem denique hominem in suscepta fide confirment. Quemadmodum e contrario gentiles ac Graeci dei notitiam verbi tenus et imaginibus adumbratis obtinent. Nos autem revera deum novimus, verum illum quidem ac vere subsistentem regem, incomprehensibilem, conditorem rerum omnium, unum deum, et ab ipso procedentem unigenitum deum, nec ulla re a patre diversum, nec non et spiritum sanctum qui nihil a patre filioque discrepat. Quod quidem fidei dogma, cum adversus haereses singulas ageremus, pluribus verbis exposuimus.

Ac deum quidem hominibus apparuisse persaepe diximus, nec Cap. VII.
unquam inficiati sumus. Nam si sacrarum literarum auctoritatem negemus, veritatem non sequimur, et ab ea longius aberramus. Aut si vetus testamentum reiicimus, non amplius in catholica ecclesia censemur. Atqui in evangelio scriptum est: *Deum nemo vi-* Ioann. 1, 18.
dit unquam; unigenitus deus ipse narravit. Praeterea eadem scri-
ptura, *Apparuit,* inquit, *deus Abraam, cum esset in Mesopotamia.* Act. 7, 2.
Quin ipse dominus in evangelio, *Angeli,* inquit, *eorum vident fa-* Matth. 10, 18.

τοῦ [1] ἐν οὐρανῷ. Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖ τις εἰρηκέναι τὴν θείαν γραφὴν τοὺς προφήτας ἑωρακέναι τὸν θεὸν ἐν τῷ νῷ, ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ, Καὶ οἱ ἄγγελοι τούτων ὁρῶσι τὸ πρόςωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανῷ, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται· φήσας δὲ τοῦτο καὶ παραζεύξας κατὰ τὴν αὐτοῦ ἔννοιαν τὰς λέξεις εἴποι δ' ἄν, ὅτι ἐν τῷ νῷ ἕκαστος ὁρᾷ τὸν θεόν· οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς. Ἀντιπίπτει δὲ τούτῳ ὁ θεῖος λόγος, φάσκων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, Τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι, ὅτι ἄνθρωπος ἀκάθαρτα χείλη ἔχων ἐν λαῷ ἀκάθαρτα χείλη ἔχοντι ἐγὼ κατοικῶ, καὶ τὸν κύριον Σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. Καὶ οὐκ εἶπε Τῷ νῷ, οὐδὲ Ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ Τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ ἀληθῆ καὶ στερεὰ τῆς πίστεως βεβαιούμενος. Τί οὖν [2] εἴπωμεν, τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος θεὸν μὴ ἑωρακέναι τινὰ πώποτε, τῶν δὲ προφητῶν καὶ ἀποστόλων φασκόντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου; [3] Ἆρα ἀντίθετον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ πρὸς ἑαυτήν τι; μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ εἶδον προφῆται καὶ ἀπόστολοι, καὶ ἀληθὲς ὑπάρχον· εἶδον δὲ καθὸ ἠδύναντο αὐτοί, καὶ καθὸ ἐνεχώρει, καὶ ὤφθη αὐτοῖς ὁ θεὸς ὡς ἠθέλησεν. Πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά. Καὶ ὅτι μὲν [4] ὁ ἀόρατος θεὸς καὶ ἀκατάληπτος, τοῦτο δῆλόν ἐστι καὶ ὡμολόγηται. Ἀλλὰ πάλιν δυνατός ἐστι ποιεῖν ὃ βούλεται. Οὐ γάρ τις ἀντιτίθησιν αὐτοῦ τῷ βουλήματι. Ἀόρατος οὖν ἐστι τὴν φύσιν καὶ ἀκατάληπτος τὴν δόξαν, βουλομένου δὲ τῷ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότι ἀνθρώπῳ ὀπτάνεσθαι, οὐδὲν ἐναντιοῦται τῷ αὐτοῦ βουλήματι. Οὐ γὰρ [5] πάθει συνέχεται τὸ θεῖον, ἵνα ὃ βούλεται μὴ [6] πράττῃ, ἢ πράττῃ ὃ μὴ βούλεται (δυνατὸς γάρ ἐστι ποιῶν ὃ βούλεται), ἀλλὰ πράττει ἅπερ [7] αὐτοῦ πρέπει τῇ θεότητι· μηδὲν ὅλως τῷ θελήματι αὐτοῦ ἀντιπίπτον, ὥςτε μὴ δύνασθαι πράττειν ὃ βούλεται, πρεπόντως τῇ αὐτοῦ θεότητι. Καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἰδεῖν θεόν, μάλιστα ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ τὸ ὁρατὸν ὁρᾶν τὸ ἀόρατον. [8] Ἀλλ' ἀό-
pag 819. ρατος θεὸς ἐν φιλανθρωπίᾳ καὶ δυνάμει ἐνισχύσας τὸ ἀδύνατον κατηξίωσε τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, ὅπως ἴδῃ τὸ ἀόρατον, καὶ ὃ εἶδε τὸ ἀόρατόν [9] τε καὶ ἄπειρον, οὐ καθὼς ἔσχε τὸ ἄπειρον, ἀλλ' ὡς ἠδύνατο χωρεῖν ἡ φύσις ἐνδυναμωθεῖσα τοῦ ἀδυνάτως ἔχοντος πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ δυνατοῦ. Καὶ οὐδὲν διοίσει ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, οὔτε ἀντίθετος λέξις πρὸς λέξιν εὑρεθήσεται.

Cap. VII. — 1. ἐν τῷ οὐρανῷ *editi.*
2. *Libri habent* εἴπομεν.
3. ἄρα *editi.*
4. *Articulum esse delendum vides.*
5. πάθῃ *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*
6. πράττει, ἢ πράττει *codd. mss. et edit. princ.*
7. αὐτοῦ *correxeruut Cornarius (vertit enim ipsius) et Petavius. Libri habent* αὐτῷ.
8. ἀλλὰ *cod. Rhedig.*
9. τότε καὶ *cod. Rhedig.*

ciem patris mei, qui in coelis est. Atenim, dicet aliquis, Scriptura deum vidisse prophetas asserit, sed mente intelligentiaque duntaxat, ut ex hoc loco colligi potest: *Angeli eorum vident faciem patris* Matth. 5, 8.
mei, qui in coelis est: item ex hoc loco: *Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.* Quod qui dixerit, et illas scripturae sententias apud se contulerit, perinde arbitrabitur unumquemque deum mente, non oculis videre. Verum facile iste divini sermonis auctoritate refellitur, cum propheta Isaias dicat, *Miser ego, quo-* Isai. 6, 5.
niam confixus sum, eo quod homo impuris labiis in medio populi impura labia habentis ego habito, et dominum exercituum vidi oculis meis. Non Mente dixit, non Cogitatione, sed Oculis, unaque veram ac solidam fidem statuit. Ecquid ergo dicimus, cum evangelium asserat, *Deum a nemine unquam esse conspectum*, prophetae vero et apostoli, imo dominus ipse, contrarium affirment? An aliqua sunt in scriptura quae sibi invicem repugnent? Minime id quidem. Sed prophetae haud dubie et apostoli deum viderunt, idque ipsum certissimum est; sed hactenus viderunt quatenus poterant ipsi, et quantum licebat, ac quemadmodum voluit deus, se videndum his praebuit. Quippe omnia sunt in eius potestate posita. Neque vero dubium est quin deus videri comprehendique nequeat, idque in confesso est apud omnes. Sed et illud proinde certum, posse illum quae velit efficere. *Nullus est enim qui eius voluntati resistat.* Esth. 13, 9.
Quare cum et natura visum omnem effugiat, et ipsius comprehendi gloria nequeat, tamen quoties homini, quem produxit, videndum se praebere voluerit, nihil eius voluntati reluctatur. Siquidem nulla in deo inest affectio neque pati quicquam potest, ut aut quod velit non perficiat, aut quod nolit efficiat. Est enim praepotens, et quodcumque libitum est molitur, ita tamen ut quae divinitatem ipsius deceant perpetuo faciat. Nam nihil est, ut dixi, quod voluntati ipsius adversetur, quo minus quae velit pro eo ac divinitati suae convenit exequatur. Deum quidem videri, praesertim ab humana natura, non posse fatemur, neque quod aspectabile est id quod videri omnino non potest intueri fas putamus. Sed idem tamen invisibilis deus pro sua humanitate ac potentia imbecillam aciem ita virtute sua corroborare dignatur, ut quod videri alioqui non potest aspiciat. Porro cum invisibile illud et infinitum aspicit, non quatenus infinitum est illud intuetur, sed quantum illius quod imbecillum est natura capere potest, eiusmodi vi ac virtute confirmata, ut ad potentis illius notitiam adaequare se possit. Quamobrem nihil est in sacris literis a se ipso discrepans, non sententia ulla quae ab alia sententia dissideat.

Κεφ. η΄. Ἔστι δὲ, ὡς πολλάκις τὸ ὑπόδειγμα διηγησάμην, τὸ πρᾶγμα οὕτως ὡς εἴ τις θεάσοιτο δι᾽ ὀπῆς [1] μικροτάτης τὸν οὐρανὸν καὶ εἴποι, Ὁρῶ τὸν οὐρανὸν, καὶ οὐκ ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος (ὁρᾷ γὰρ οὐρανὸν τῷ ὄντι), εἴποι δέ τις αὐτῷ συνετῶς ὅτι, Οὐχ ἑώρακας τὸν οὐρανὸν, καὶ οὐκ ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος· ὁ μὲν γὰρ λέγων ἑωρακέναι οὐ ψεύδεται, καὶ ὁ φήσας πρὸς αὐτὸν μὴ ἑωρακέναι τὸ αὐτὸ ἀληθεύει. Οὔτε γὰρ εἶδε τὴν ἐπέκτασιν, οὔτε τὸ πλάτος. Καὶ ὁ μὲν ἑωρακὼς ἠλήθευσεν, ὁ δὲ ἀντειπὼν μὴ ἑωρακέναι οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠλήθευσε. Πολλάκις γὰρ καὶ ἐπὶ ἀκρωρείᾳ ὄρους ἑστῶτες θεώμεθα καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐὰν [2] εἴπωμεν ἑωρακέναι θάλασσαν, οὐκ ἐψευσάμεθα. Εἰ δέ τις ἀντείποι λέγων ὅτι Οὐχ ἑώρακας, καὶ αὐτὸς οὐ ψεύδεται. Ποῦ γὰρ διϊκνεῖται τὸ πλάτος, ποῦ τὸ μῆκος, ποῦ τὸ βάθος, ποῦ οἱ μυχοὶ τοῦ βυθοῦ, καὶ τὰ ἀποτελέσματα, οὐ δύναται εἰδέναι ἄνθρωπος ὤν. Εἰ τοίνυν τὰ περὶ τῶν κτισμάτων οὕτως ἐν ἡμῖν πληροῦται, πόσῳ γε μᾶλλον ἐν τῇ χάριτι ᾗ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς προφήταις καὶ ἀποστόλοις; Ἐθεάσαντο οὖν τὸ ὂν τῷ ὄντι, καὶ οὐκ ἐθεάσαντο, ἀλλ᾽ ἐθεάσαντο ὡς ἠδύνατο ἡ φύσις φέρειν, καὶ αὐτὸ κατὰ χάριν δυνάμεως ἧς ἐνεδυνάμωσεν ὁ δυνατὸς ἐν ἅπασι, διὰ φιλίαν τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, καὶ [3] δουλεύοντος αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ. Ἐὰν οὖν οἱ τοιοῦτοι νομίσωσι χεῖρας οὕτω τὸν θεὸν ἔχειν, ἢ ὀφθαλμοὺς, ἢ τὰ ἄλλα, διὰ τὸ οὕτως [4] ὀφθῆναι τοῖς προφήταις καὶ ἀποστόλοις, φιλονείκως φέρονται ἐλεγχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ ὅσα μὲν λέγει ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, πιστεύειν χρὴ ὅτι ἔστι· πῶς δὲ ἔστιν, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται. Καὶ ὅτι ὤφθη τῷ μὲν ὄντι, ναὶ, ὤφθη δὲ ὡς ἠθέλησε, καὶ ἀληθῶς ὤφθη, ὡς ὤφθη. Πάντα γὰρ δύναται θεὸς, καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἀδύνατον. Ἔστι δὲ ἀκατάληπτος, πνεῦμα ὢν ἀπερινόητον, πάντα περιέχων, [5] οὗτος ὑπ᾽ οὐδενὸς περιεχόμενος. Καὶ ὁποῖος ὁ πατὴρ, τοιοῦτος καὶ ὁ υἱὸς, οὕτω καὶ [6] τὸ πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. Μόνος δὲ ὁ μονογενὴς ἐνεδύσατο ἐλθὼν σάρκα, ἐν ᾗ καὶ ἀνέστη, ἣν καὶ συνήνωσε τῇ θεότητι εἰς πνεῦμα συνενώσας, ἐκάθισεν ἐν δόξῃ, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὡς οὖν ἔστιν ἀκατάληπτος, [7] ἀπερινόητος, οὕτω πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ἀληθινά ἐστιν ὄντα· ὡς δὲ θεός ἐστιν ἀκατάληπτος, οὕτως πᾶν τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον ἀκατάληπτόν ἐστι μὲν, ἀλλὰ ἀκατάληπτον ὁποῖα θεοῦ καὶ

(pag. 820)

CAP. VIII — 1. μικρᾶς cod. Rhedig.
2. εἴπωμεν cod. Ien. εἴπομεν editi. In cod. Rhedig. desiderantur verba καὶ ἐὰν εἴπ. ἑωρ. θάλασσαν.
3. δουλεύοντος emendarunt Cornarius (qui vertit hominis servientis illi in veritate) et Petavius. Libri praebent δουλεύοντι.
4. ὀφθῆναι correxit Pelav., praeeunte Cornario qui propterea quod sic visus est prophetis vertit. Libri habent ὀφθήσεσθαι.
5. Scribendum αὐτὸς.

Res ipsa quidem, ut commemoratum a me saepius exemplum hoc loco repetam, ita fere sese habet. Quemadmodum si qui coelum per angustum foramen transpiciat, ac coelum videre se dicat, non utique mentiatur; videt enim revera coelum. Quod si quis prudenter ei dicat, Non vides coelum, ne is quidem mentietur; neuter inquam mentitur, neque qui vidisse se dicit, neque qui negat. Non enim extensionem coeli ac latitudinem aspexit. Quare et qui vidit verum dixit, et qui repugnat falsum non dixit. Saepe enim accidit ut ex alto montis vertice mare prospiciamus. Quod si nos illud vidisse dicamus, non mentiemur; neque si contradixerit aliquis, ac vidisse nos negaverit, non verum ille dixit. Propterea quod, quae est hominis imbecillitas, quo illius amplitudo, aut longitudo, aut profunditas pertingat, quamque alti sint illius voraginis recessus, sed neque illius effecta pervidere potest. Iam si in creaturis ita sese res habet, quanto magis in gratuito illo beneficio, quod deus prophetis apostolisque concessit? Ergo illi deum existentem revera contuiti sunt, et simul non sunt contuiti. Viderunt quidem quatenus ipsorum natura sustinebat, idque virtutis illius beneficio qua praepotens ille deus pro singulari suo erga hominem amore, qui sibi ex animo ac sincere serviebat, afficere illum voluit. Sed si manus, aut oculos, aut alia id genus membra inesse deo suspicentur isti, quod ad eum modum prophetis et apostolis conspectus sit, inani quodam studio contentionis elati a veritate ipsa refelluntur. Necesse quidem est his omnibus adhibere fidem quae in sacris literis asseruntur; quemadmodum vero sese habeat, solus ille cognoscit. Proindeque vere quidem apparuisse certum est; apparuit autem quomodo voluit, et quocumque modo apparuit, vere apparuit. Omnia quippe potest deus, nec est quicquam, quod eius potestatem effugiat. Idem vero comprehendi non potest, cum sit spiritus, quem intelligentia nulla penitus percipere potest, itaque ut omnia contineat et a nullo contineatur. Ceterum qualis est pater talis est filius, talis et in divinitate spiritus sanctus. Ex quibus solus unigenitus filius carne vestitus est, qua cum a mortuis excitatus est, eandemque unius in communionem spiritus cum divinitate coniunxit, et *ad dexteram patris*, ut scriptum est, *in gloria consedit*. Quemadmodum igitur comprehensionem intelligentiamque superat, sic omnia quae de illo dicuntur verissima sunt. Sicut autem comprehendi deus non potest, ita de illo quicquid asseritur perinde comprehendi nequit. Nequit autem eatenus solum quatenus deo convenit, et

(Cap. VIII.; Eph. 2, 6. Hebr. 8, 1.)

6. τὸ om. edit. Pelav. Coloniae repet. 7. καὶ ἀπερινόητος editi.

ὡς ἔστιν ἐν δόξῃ ἀκαταλήπτῳ. Καὶ ταῦτα μὲν καθὼς ἐχωροῦμεν εἰς δοξολογίαν θεοῦ στόματι ἀνθρωπίνῳ εἰρήκαμεν. Οὐ γὰρ ἔχομεν ἑτέρας φθογγῆς χρῆσιν ὑπὲρ τὴν ἐκ θεοῦ ἡμῖν ἐν μέτρῳ δοθεῖσαν, εἰ καὶ τῷ νῷ περισσότερον περὶ θεοῦ ὑπολαμβάνομεν. Ἀλλ' οὐχ ὁπόσα ὁ νοῦς ἔχει, τοσαῦτα δύναται τὸ στόμα λέγειν, μέτρῳ ἀποκεκλεισμένον, καὶ συνεχόμενον τοῖς σωματικοῖς ὀργάνοις. Διὸ καὶ συγγνωμονεῖ θεὸς παρ' ἡμῶν ἀποδεχόμενος τὴν περὶ αὐτοῦ εἴδησιν καὶ δοξολογίαν, ὑπὲρ τὴν ἡμῶν δύναμιν ἐπεκτεινομένην, οὐχὶ θεῷ χαρίσασθαί τι, ἀλλὰ δοξολογεῖν τὸ θεῖον κατὰ δύναμιν, εἰς τὸ [7] εὐσεβῶς φρονῆσαι, καὶ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ ἀληθείας. Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ Αὐδίου καὶ τῶν Αὐδιανῶν διαλαμβάνοντες ἐξείπομεν τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, οἷς κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν καὶ αὐτοὶ διηγούμενοι, καὶ κατὰ τὸ φιλόνεικον ἐν τούτοις ἀντέχονται, ἀπρεπῶς διϊσχυριζόμενοι.

Κεφ. Θ'. Ἔχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ, δι' ἅπερ μάλιστα ἵστανται περισσότερον τὴν διαίρεσιν ποιησάμενοι τῆς ἐκκλησίας, δι' ἧς καὶ ἄλλους πτύραντες πολλάκις ἀνθέλκουσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, παρελκύσαντες ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας. Μετὰ γὰρ Ἰουδαίων βούλονται τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν, τουτέστιν ᾧ καιρῷ οἱ Ἰουδαῖοι ποιοῦσι τὰ παρ' αὐτοῖς Ἄζυμα, τότε αὐτοὶ φιλονεικοῦσι τὸ Πάσχα ἄγειν· καὶ δῆθεν ὅτι οὕτως
pag. 821. ἦν ἡ ἐκκλησία φερομένη. Εἴ γε καὶ λόγον σεσυκοφαντημένον δεικνύουσι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φάσκοντες ἀπὸ [1] Κωνσταντίνου διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα, φησὶ, προσωποληψίαν [2] καταλελοίπατε τὴν τῶν πατέρων περὶ τοῦ Πάσχα ἑορτῆς ἀκολουθίαν, καὶ τὴν ἡμέραν μετηλλάξατε εἰς τὸ καθῆκον τοῦ βασιλέως. Τινὲς δὲ πάλιν κατὰ τὸ ἴδιον φιλόνεικον ὁρίζονται ὅτι, Ὅτε τὰ γενέθλια τοῦ Κωνσταντίνου, τότε μετεποιήσασθε, φησὶ, τὸ Πάσχα. Καὶ εἰ μὲν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὸ Πάσχα ἤγετο κατ' ἔτος, καὶ τῇ αὐτῇ ὡρίσθη τοῦτο ποιεῖν [3] ἐπὶ τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου συναχθείσης συνόδου πιθανὸν ἦν τὸ παρ' αὐτοῖς λεγόμενον· ὁπότε δὲ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς αὐτῆς ψήφου ἡ ἀκολουθία, διέπεσεν ὁ αὐτῶν λόγος. Οὐ γὰρ διὰ τὸ γενέθλιον ὁ βασιλεὺς ἐπεμελήσατο, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας. Τῷ γὰρ ὄντι δύο μέγιστα ἡμῖν κατώρθωσεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προειρημένου Κωνσταντίνου τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ ἀεὶ μακαριστοῦ, τὸ συνάξαι οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ ἐκθέσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ [4] ἐκτεθεῖσαν πίστιν, καὶ ὁμολογηθεῖσαν μεθ' ὑπογραφῆς τῶν συνελθόντων

7. εὐσεβὲς cod. Rhedig.
Cap. IX. — 1. Sic Cornarius et Petavius emendarunt. In libris enim est Κωνσταντίου.
2. καταλελοίπατε emendarunt Cornarius (is enim vertit reliquistis circa celebritatem Paschatis ordinem) et Petavius. In libris est καταλελοιπότι.

eo modo quo inest in eo splendore qui comprehensionem excedit omnem. Haec nos pro viribus nostris ad dei honorem et gloriam humana lingua disputavimus. Non enim alta voce aut sermone uti possumus, qui sit eo praestantior quem nobis modo quodam ac mensura deus attribuit; tametsi praestantius aliquid mente de deo concipiamus. Verum quantum nostra mens capit, tantum os eloqui non potest, quod et mensura illa coercetur, et corporeis instrumentis affixum tenetur. Quocirca imbecillitati nostrae deus indulgens, quam de ipso notitiam adipiscimur ac gloriam deferimus, aequi bonique consulit, dum illam etiam supra virium nostrarum captum extendimus; non ut ulla in re deo gratificemur, sed ut illum, quoad situm in nobis est, laude celebremus; ut et de illo religiose sentiamus, et ab eius gratia et veritate non excidamus. Atque haec adversus Audium Audianosque disputantes illorum dogmata proposuimus; quae simpliciori quadam ratione ac pertinaci contentionis studio turpiter asseverant.

Habent vero et alia complura, quibus potissimum nituntur, seque ab ecclesiae coniunctione segregarunt, quibus et alios plerumque conturbatos ab eadem ecclesia divellunt, utriusque sexus homines. Nam cum Iudaeis Pascha celebrare volunt, hoc est quo tempore Iudaei Azyma sua peragunt, tunc illi Paschatis celebritatem obeunt, ut ab ecclesia dissentire videantur. Quod videlicet olim haec in ecclesia consuetudo recepta fuerit. Quamquam nonnihil hac in parte calumniantur, et ecclesiasticis falsam rationem obiiciunt. A Constantini, inquiunt, tempore, ut imperatoris rationem haberetis paternam in celebrando paschate consuetudinem reliquistis, diemque commutastis, ut vos ad imperatoris nutum accommodaretis. Quidam etiam pervicacius deficiunt, et, Cum natalis, inquiunt, Constantini celebraretur, Paschatis rationem immutastis. Verum si eadem quotannis die Pascha repraesentaretur, in eaque celebrandum esse statuisset illa synodus a Constantino collecta, probabilis istorum esset oratio. Nunc cum annis singulis non eadem temporum series putatioque respondeat, inanis est ista ratio. Non enim ob natalem suum, sed ad ecclesiam conciliandam ei rei studium imperator adhibuit. Sane illud fatendum nobis est, duo quaedam maxima per religiosissimum ac beatissimae memoriae Constantinum a deo esse praestita. Quorum primum fuit ut oecumenica synodus colligeretur, ac fidei summa Nicaeae explicata proponeretur, et

Cap. IX. (margin, beside "Habent vero et alia complura")

3. ὑπὸ volebat Petavius.
4. ἐκτεθεῖσαν (ed. Colon. repet. vitiose ἐντεθεῖσαν) edit. Petav. ἐκταθεῖσαν reliqui libri.

ἐπισκόπων, καθαιρεθῆναι μὲν Ἄρειον, τὸ δὲ καθαρὸν τῆς πίστεως κηρυχθῆναι πᾶσι, καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα εἰς ἕνωσιν ἡμῶν ὑπ' αὐτῶν διορθωθῆναι. Ἔκπαλαι γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πρώην χρόνων διέστη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαφόρως ἀγόμενον, χλεύην ἐμποιοῦν καθέκαστον ἔτος, τῶν μὲν πρὸ ἑβδομάδος ποιούντων καὶ φιλονεικούντων πρὸς ἀλλήλους, τῶν δὲ μετὰ ἑβδομάδα, καὶ τῶν μὲν προλαμβανόντων, τῶν δὲ μεσαζόντων, ἄλλων δὲ μετέπειτα ἐπιτελούντων. Καὶ ἦν ἁπλῶς φύρσις πολλὴ καὶ κάματος, ὡς πολλοῖς φιλολόγοις οὐκ ἄγνωστον ἐν πόσοις καιροῖς θόρυβος ἐκινεῖτο ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κηρύγματι περὶ τοῦ τῆς ἑορτῆς ταύτης ζητήματος, ἔν τε χρόνοις Πολυκάρπου καὶ Βίκτωρος, ὡς ἡ ἀνατολὴ πρὸς τὴν δύσιν διαφερομένη εἰρηνικὰ παρ' ἀλλήλων οὐκ ἐδέχοντο. Ἐν ἄλλοις δὲ ὅσοις καιροῖς, ἔν τε χρόνοις Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου [5] Ἀλεξανδρείας καὶ Κρισκεντίου, ὡς πρὸς ἀλλήλους εὑρίσκονται ἕκαστος αὐτῶν γράφοντες καὶ διαμαχόμενοι, ἕως τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἐξότου ἐταράχθη μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἐμπεριτόμων ἐπισκόπων,
pag. 822. οὕτως ἐφέρετο. Διὸ συνελθόντες οἱ πανταχόθεν τότε καὶ ἀκριβώσαντες ὥρισαν μεθ' ὁμονοίας γίνεσθαι κατὰ τὸ πρέπον τῆς ψήφου καὶ τῆς ἀκολουθίας.

Κεφ. ί. Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ παραφέρουσι τὴν τῶν Ἀποστόλων Διάταξιν, οὖσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ' οὐκ ἀδόκιμον· πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικὴ τάξις ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως, [1] οὐδὲ τῆς ὁμολογίας, οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ κανόνος καὶ πίστεως. Τὸ δὲ ῥητὸν, ἀφ' οὗ λαμβάνοντες περὶ τοῦ Πάσχα κακῶς παρερμηνεύουσιν οἱ προειρημένοι, καὶ ἀγνοοῦντες ἑτέρως ὑπολαμβάνουσιν· ὁρίζουσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ Διατάξει οἱ ἀπόστολοι ὅτι, Ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς, μετ' αὐτῶν ἅμα [2] ποιεῖτε. Καὶ οὐκ εἶπαν, Ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ οἱ ἐκ περιτομῆς, ἵνα δείξωσι τοὺς [3] ἀπὸ τῆς περιτομῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντας ἀρχηγοὺς εἶναι μετ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, καὶ εἰς τὸ συμπείθεσθαι τοῖς ἄλλοις, εἰς τὸ μὴ ἄλλον ποιεῖν [4] ἄλλως καὶ ἄλλον ἄλλοτε. Τοῦτο γὰρ τὸ πᾶν συνήγαγον φρόντισμα διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν μίαν, ἵνα μὴ ᾖ

5. Ἀλεξανδρείας non habet cod Rhedig.

Cap X. — 1. Verba οὐδὲ τῆς ὁμολογίας exciderunt ab edit. Petav. Colon. repet.

2. Cf. Grabe Spicileg. I, pag. 46 sqq.

3. ἐκ περιτομῆς cod. Rhedig.

4. ἄλλως scripsi pro ἄλλους, quod libri habent. Petavius putabat ἄλλοτε.

episcoporum qui convenerant subscriptione confirmaretur, adeo ut Ario profligato vera omnibus fides ac sincera praedicaretur: alterum fuit celebrandi Paschalis ad stabiliendam nostrum omnium concordiam emendata ratio. Iampridem enim, et a primis usque temporibus, variae in ecclesia de hac solemnitate controversiae ac dissensiones extiterunt, quae quotannis risum ac ludibrium afferebant. Nam alii quodam contentionis ardore ante hebdomadem, alii post hebdomadem inibant, alii antevertebant, alii medio tempore, alii postremo peragebant. Et, ut uno verbo dicam, mirifica quaedam erat et laboriosa perturbatio. Nec illud eruditis hominibus ignotum est, quam saepe diversis temporibus de illius festi celebritate varii ecclesiasticae disciplinae tumultus ac contentiones obortae sint, praesertim Polycarpi ac Victoris aetate, cum Orientales ab Occidentalibus divulsi pacificas a se invicem literas nullas acciperent. Quod idem et aliis temporibus accidit; velut Alexandri episcopi Alexandrini, et Crescentii, quemadmodum contra se mutuo scripserint et acerrime pugnaverint. Quae quidem animorum opinionumque distractio, ex quo semel post episcopos illos qui ex circumcisione ac Iudaeorum secta ad Christum sese converterant agitari coepit, ad nostra usque tempora eodem est tenore perducta. Quamobrem qui tum ad Nicaenam synodum undique confluxerant, re accurate cognita communi ab omnibus concordia, atque ex idonea temporum computatione et calculo, celebrandum esse statuerunt.

Audiani vero ad institutum suum quandam ex Apostolorum Constitutione auctoritatem accommodant. Qui liber tametsi dubiae apud nonnullos fidei sit, non est tamen improbandus. Nam in eo quae ad ecclesiae disciplinam attinent omnia comprehenduntur, neque quicquam aut in fide ac catholica professione depravatum, aut ecclesiae administrationi ac decretis contrarium continent. Sed quod ad locum illum attinet, unde suam de paschate sententiam affirmare conantur, hunc illi perperam interpretantur, et ad alienum sensum per inscitiam traducunt. Etenim apostoli in illa Constitutione ita definiunt: Vos, inquiunt, temporum rationes ne subducite, sed eo tempore celebrate quo fratres vestri qui ex circumcisione prodierunt; cum iis itaque Pascha peragite. Non praecipiunt, Quo tempore fratres vestri qui in circumcisione sunt, sed Qui ex circumcisione prodierunt; ut illos ipsos declarent, qui ad ecclesiam a circumcisione transierint ex eo deinceps tempore duces et auctores futuros, utque ad aliorum auctoritatem adiungerent sese, ne alii alio tempore obeundum sibi Pascha crederent. Hanc enim omnem illi curam ac diligentiam impendisse videntur, ut pacem ac concordiam Cap. X.

σχίσματα, μηδὲ διαιρέσεις. Οὗτοι δὲ μὴ νοήσαντες τὸν νοῦν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἐμφερομένου, τοῦ ἐν τῇ Διατάξει, ἐνόμισαν μή που ἄρα μετὰ τῶν Ἰουδαίων χρὴ τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· ἅμα δὲ καὶ πεντεκαιδέκα ἐπίσκοποι γεγόνασιν ἐκ περιτομῆς, καὶ ἐχρῆν τότε τῶν ἐπισκόπων ἐκ περιτομῆς ὄντων ἐν Ἱερουσαλὴμ κατασταθέντων τὸν πάντα κόσμον τούτοις συνέπεσθαι, καὶ μετ' αὐτῶν ἐπιτελεῖν, ἵνα μία τις γένηται συμφωνία, καὶ μία ὁμολογία, μία ἑορτὴ ἐπιτελουμένη. Διὸ ἐκείνων ἡ ἐπιμέλεια τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων συνάγουσα εἰς ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας, μὴ δυνηθεῖσα τὸν τοσοῦτον χρόνον ἐπιτελεσθῆναι, εὐδοκήσει θεοῦ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐγένετο
pag. 823 ὁμονοίας ἕνεκα. Παρὰ τοῖς ἀποστόλοις δὲ τὸ ῥητὸν [5] δι' ὁμόνοιαν ἐμφέρεται, ὡς ἐπιμαρτυροῦσι λέγοντες ὅτι, Κἄν τε πλανηθῶσι, [6] μηδὲ ὑμῖν μελέτω. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰρημένων ῥητῶν ἡ ἀντίθεσις ὀφθήσεται. Φάσκουσι γὰρ τὴν ἀγρυπνίαν φέρειν μεσαζόντων τῶν Ἀζύμων. Οὐ δύναται δὲ τοῦτο πάντοτε γενέσθαι ἐν τῇ ψήφῳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ.

Κεφ. ιά. Ἐκ τριῶν γὰρ συνέστηκεν ὁ τοῦ Πάσχα σύνδεσμος, ἔκ τε τοῦ ἡλιακοῦ δρόμου διὰ τὴν κυριακὴν καὶ τὸν μῆνα, ἔκ τε τοῦ σεληνιακοῦ δρόμου, διὰ τὸ κατὰ τὸν νόμον, ὅπως ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης τυθῇ [1] τὸ Πάσχα, ὡς εἶπεν ὁ νόμος. Οὔτε οὖν δύναται ἀχθῆναι, ἐὰν μὴ ὑπερβῇ ἰσημερία, ὅπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὐ φυλάσσεται, οὐδὲ ἀκριβῆ θέλουσι τοιαύτην ἐπιτελεῖν πραγματείαν· διέπεσε γὰρ παρ' αὐτοῖς, καὶ ἠπάτηται τὰ πάντα. Πλὴν εἰ καὶ τοσαύτης ζητήσεως ὑπάρχει ἡ τοιαύτη ἀκρίβεια, οὐ διὰ τὴν ζήτησιν ταύτην καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῖς ἀποστόλοις εἴρηται, ἀλλὰ δι' ὁμόνοιαν, [2] καὶ εἰ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖν οἱ ἀπόστολοι προσέταξαν, ὡς οὗτοι διϊσχυρίζονται, πόσῳ γε μᾶλλον δι' ὁμόνοιαν μετὰ τῆς ἐκκλησίας χρὴ ἐπιτελεῖν, ἵνα μὴ τὴν ὁμόνοιαν χαράξωμεν τῆς ἐκκλησίας; πῶς οὖν δύναται τελεῖσθαι τοῦτο; Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι [3] ὅτι, Ὅταν ἐκεῖνοι εὐωχῶνται, ὑμεῖς νηστεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖτε, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν· καὶ ὅταν αὐτοὶ πενθῶσι τὰ Ἄζυμα ἐσθίοντες ἐν πικρίσιν, ὑμεῖς εὐωχεῖσθε. Συμβαίνει δὲ αὐτοὺς ἐν κυριακῇ ἡμέρᾳ Ἄζυμα λαμβάνειν. Ἐπιφωσκούσης γὰρ τῆς κυριακῆς ἑσπέρας δύνανται θύειν τὸ Πάσχα· μετὰ γὰρ ἑσπέραν παρελθόντος τοῦ σαββάτου οὐ δύνανται ἔργον ἐπιτελεῖν. Ἄρα γὰρ αὐτῶν θυσάντων, εἰ ἐγείρονται εὐωχούμενοι, πῶς ἡμεῖς ἐν κυριακῇ πενθή-

5. δι' ὁμόνοιαν non habet cod. Rhedig.
6. An fortasse μηδέν?
Cap. XI. — 1. Cf. I. Scaliger de Emendat. Tempor. p. 116.
2. καὶ εἰ μετὰ scripsi de coniectura Petavii, non de librorum auctoritate, in quibus illud εἰ desideratur. Cornarius convertit si enim et cum hostibus Christi

adstringerent; neve dissidia atque opinionum dissensiones existerent. Audiani vero cum apostoli illius decreti sensum minime perciperent, ex eo sic apud se cogitarunt, Pascha Iudaeorum more celebrandum videri. Porro post constitutionem illam quindecim e circumcisione episcopi fuerunt, idque Hierosolymis, quorum auctoritatem Christianus omnis orbis sequi, et cum illis celebrare Pascha debuit, una ut omnium concordia, una professio, una celebritatis obeundae ratio ac consuetudo firmaretur. Igitur ad hominum mentes in unam ecclesiae societatem, quae tanto temporis spatio nondum obtineri potuerat, conciliandas, patrum illorum cura diligentiaque, non sine dei nutu, Constantini temporibus incubuit. In Apostolorum vero Constitutionibus ad concordiam perinde decretum illud pertinet. Id quod illi ipsi testantur his verbis, Quamvis aberrent ipsi, nihil id vos commoveat. Ceterum ex iis, quae eodem in libro scripta sunt, Audiani facillime confutantur. Iubent enim eodem in loco medio Azymorum tempore pervigilium obire. Hoc autem in ecclesiastica temporum supputatione fieri perpetuo non potest.

Tria sunt enim praecipue quibus Paschatis celebritas alligatur. Cap. XI. Solis inprimis cursus, propter dominicam ac mensem. Tum lunae itidem cursus, idque propter legem quae decima quarta luna immolari Pascha praecipit. Itaque neque celebrari antea potest quam aequinoctium confectum sit, quod Iudaei nequaquam observant, nec accuratam hoc in negotio rationem inire student; apud quos depravata ac perturbata sunt omnia. Verum licet tantae quaestionis tam sit exacta decisio, non tamen ob eiusmodi quaestionem accuratamque rationem, sed ob unam concordiam haec ab apostolis pronuntiata sunt. Quod si vel cum Christi hostibus, ut illi putant, apostoli celebrandum esse Pascha censuerunt, quanto magis ad eandem retinendam consensionem cum ecclesia celebrare convenit, ne illius concordia laceretur? Quinam igitur istud effici potest? Sic enim iidem apostoli praecipiunt: Dum epulantur illi, vos ieiunantes pro illis lugete, quoniam festo illo die Christum in crucem sustulerunt. Cumque illi lugentes Azymis et lactucis agrestibus vescentur, vos epulamini. Ceterum nonnunquam accidit, ut dominica die Azymis utantur. Adveniente quippe dominicae vespera Pascha suum immolare possunt. Nam post vesperam praeterito sabbato opus istud ipsis exercere non licet. Posteaquam igitur sacrificaverint, si ad epulas consurgunt, nos dominicam diem quonam pacto luctu ac ie-

perficere id apostoli praeceperunt cett., ut εἰ γὰρ καὶ μετὰ cogitasse videatur.
3. ὅτι abest a cod. Rhedig.

σομεν [4] καὶ νηστεύσομεν; *Αὖθις αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ Διατάξει* ὅτι, Ὁ κακῶν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐν κυριακῇ ἐπικατάρατός ἐστι τῷ θεῷ. *Καὶ ὁρᾷς πόση ἐστὶν ἀκρίβεια καὶ ἀντίθεσις*, μὴ δυναμένης τῆς πραγματείας κατὰ τὸ ῥητὸν ἐπιτελεῖσθαι; νοήματι δὲ [5] ἡ πᾶσα [6] ἕστηκεν ἀλήθεια τοῦ κηρύγματος, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Διατάξεως τῶν Ἀποστόλων, ὅτι δι' ὁμόνοιαν, ὡς συνῆκται τοῦ λόγου ὁ σύνδεσμος, ἐὰν
pag. 821. ἐπιτελέσωμεν, ἢ καὶ ἐπιτελῶσι, μετὰ ἰσημερίαν, καθὼς κἀκεῖνοι ἄγουσι πολλάκις τε καὶ ἡμεῖς. [7] *Πάλιν δὲ πρὸ τοῦ τελεσθῆναι τὴν ἰσημερίαν*, ὡς ἐκεῖνοι ἄγουσιν ὅτε μόνοι ἄγουσιν· ἐὰν οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπιτελέσωμεν, συμβέβηκεν ἡμῖν ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ δύο Πάσχα ἐπιτελέσαι, μετὰ ἰσημερίαν καὶ πρὸ ἰσημερίας, τῷ δὲ ἄλλῳ ἑξῆς ἐνιαυτῷ οὐδὲ ὅλως ἐπιτελέσωμεν Πάσχα. *Καὶ εὑρεθήσεται τὸ πᾶν πλάνης εἶναι ἔργον*, ἥπερ ἀλήθεια. *Πρὸ γὰρ ἰσημερίας οὐ πληρωθήσεται τὸ ἔτος*, οὔτε πληροῦται τοῦ κύκλου τοῦ δρόμου, ἐκ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις τεταγμένου ὁ ἐνιαυτὸς, ἐὰν μὴ παρέλθῃ ἰσημερία.

Κεφ. ιβ. *Καὶ ἦν μὲν περὶ τούτου πολλὰ λέγειν*, ὡς καλῶς ποιήσαντες οἱ πατέρες, μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν ὁ θεὸς κατώρθωσε τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ πᾶν ἀκρίβασμα τῆς ἀληθείας τῆς [1] πανσεβασμίου ταύτης ἑορτῆς καὶ παναγίας, μετὰ ἰσημερίαν μὲν ποιεῖσθαι, ὅτε ὑποπίπτει ἡ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης κατὰ τῆς σελήνης ἡμέρας ψῆφος· οὐχ ἵνα ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἐπιτελέσωμεν. *Μία γὰρ ἡμέρα παρ' ἐκείνοις* ζητεῖται, παρ' ἡμῖν δὲ οὐ μία, ἀλλὰ ἕξ, ἑβδομὰς πληρεστάτη. *Διὸ* καὶ αὐτὸς ὁ [2] νόμος λέγει ἐπιπλατύνων τὸ *Λήψεσθε ἑαυτοῖς πρόβατον ἐνιαύσιον, ἄμωμον, τέλειον, ἀπὸ δεκάτου τοῦ μηνός· καὶ ἔσται ὑμῖν διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης· καὶ θύσεσθε αὐτὸ πρὸς ἑσπέραν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς*, τουτέστι τῆς σελήνης. *Παρατηρεῖται δὲ ἡ ἐκκλησία ἄγειν τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα*, τουτέστι τὴν ἑβδομάδα, τὴν ὡρισμένην καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Διατάξει, ἀπὸ δευτέρας σαββάτων, ὅπερ ἐστὶν ἀγορασμὸς τοῦ προβάτου. *Καὶ ἐὰν μὲν ᾖν τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης τῇ δευτέρᾳ τῶν σαββάτων*, [3] μέσον ἄγεται τὸ θῦμα τοῦ προβάτου· ἐάν τε τρίτῃ σαββάτων, ἐάν [4] τε [5] τετάρτῃ σαββάτων, ἐάν τε πέμπτῃ σαββάτων, ἐάν τε [6] προσαββάτῳ, ἐάν τε σαββάτῳ, τῶν ἓξ ἡμερῶν πρὸς

4. καὶ νηστεύσομεν om. cod. *Rhedig.*

5. ἡ *articulum uncinis notavit Petavius.*

6. ἕστηκεν ἀλήθεια codd. mss. ἔστη ἡ ἀλήθεια *editi libri.*

7. πάλιν δὲ *verba non agnoscit cod. Rhedig.*

Cap. XII. — 1. πανσεβασμίου *scrips. pro* πανσεβάσμου, *quod vulgo extat in libris omnibus.* Πανσεβάσμιος *adiectivo*

iunio traducemus? cum apostolos in illa Constitutione ita praecipientes audiamus: Qui afflixerit animam suam dominica die, maledictus est deo. Videsne quam exacta sit ista ratio quae illorum sententiae oppponitur, cum ex apostolici decreti sententia negotium confici nequeat? Sed in sensu intelligentiaque tota illius dogmatis veritas consistit, et ex apostolica illa Constitutione liquet, concordiae gratia sic esse decretum, ut ad consensionem stabiliendam, id quod nexus ipse orationis ostendit, si Pascha celebremus, adeoque et illi celebrent, post aequinoctium id omnino faciamus; quemadmodum persaepe nobiscum celebrare illi solent. Cum interim et ante aequinoctium confectum id ab illis peragatur, cum videlicet soli Pascha suum obeunt. Quod si nos una celebremus, in eundem annum duo Paschata nobis incurrent, ante videlicet, et post aequinoctium. Tum anno sequente ne unum quidem celebrabitur: eoque modo institutum omne nostrum summo cum errore coniunctum a veritate penitus abhorrebit. Etenim ante aequinoctium nondum annus impletus est; neque legitimum circuitionis illius tempus, quod a deo hominibus praestitutum est, confectum putatur, nisi aequinoctium praeterierit.

Qua de re plura a nobis commemorari possent, ex quibus con- Cap. XII.
staret maiores nostros saluberrimo consilio, sive potius deum per illos religiosissimi illius ac sanctissimi diei celebrandi accuratissimam tradidisse rationem, ut nimirum post aequinoctium iniretur, quoties lunae decima quarta dies incideret, non ut ipsa decima quarta peragatur. Nam Iudaei quidam unicam diem observant; a nobis vero non unius, sed integrae hebdomadis habenda ratio est.
Ob id lex ipsa velut tempus diffundens, *Accipietis*, inquit, *vobis* Exod. 12, 5.
agnum anniculum, immaculatum, perfectum, a decima die mensis, quem vos servabitis usque ad decimam quartam; et immolabitis illum ad vesperam decima quarta die mensis, hoc est lunae. Proinde id ecclesiae consuetudo retinet ut Paschatis festum, hoc est hebdomadem ab apostolis in illa Constitutione praefixam, a secunda sabbatorum celebrare incipiat, quae dies agni est emptioni dicta. Quod si XIV. lunae dies in II. sabbatorum incidat, indidem agni immolandi tempus incipit; sive in III. sabbatorum, sive in IV., sive in V., sive in parasceuen, sive in sabbatum ipsum; quandoquidem VI

Epiphanius est etiam usus in Epist. ad Acacium, et infra cap. 14.

2. *Verba* ὁ νόμος *omissa sunt in ed. Petav. Coloniae repet.*

3. *Ita libri omnes. Petav. annotavit* „Cornarius legit εἰς μέσον." *Is enim vertit* in medium agitur sacrificium.

4. *Libri vulgo* δὲ.

5. τετράδη *edit. princ.* τετράδα *cod. Rhedig.* τετραδ' *cod. Ien.*

6. προσαββάτων *codd. mss.*

τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐχουσῶν τὴν διοίκησιν. Οὔτε γὰρ ἐξ [7] ἑξκαιδεκάτης δυνάμεθα, οὔτε ἀπὸ [8] ἐνάτης σελήνης δυνάμεθα ἄρξασθαι τῆς ἑβδομάδος τῆς ξηροφαγίας καὶ Πάσχα καλουμένης ἁγίας, ἀλλὰ ἀπὸ δεκάτης ἕως ἐπιφωσκούσης πεντεκαιδεκάτης, μεσαζούσης τῶν δύο δρό-
pag. 825. μων, νυκτός τε καὶ ἡμέρας. Καὶ συναναλαμβανομένου τοῦ αὐτῶν ἀριθμοῦ, τῶν δεκατεσσάρων ἡμερῶν τῆς σελήνης, κἂν τε παράπτηται εἰς ἐπίφαυσιν τῆς πεντεκαιδεκάτης, διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκρίβειαν τοῦ τε ἡλιακοῦ δρόμου μετὰ τὴν ἰσημερίαν, καὶ τοῦ σεληνιακοῦ δρόμου διὰ τὴν τεσσαρεςκαιδεκάτην, καὶ τῆς ἑβδομάδος [9] πλήρους διὰ τὴν κυριακὴν καὶ τὸν ἀπὸ δεκάτης ἡμέρας σελήνης ἀριθμόν, ἥτις ἐστὶ σύλληψις τοῦ προβάτου καὶ ἀκροστιχὶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ [10] τὸ ἀντίτυπον αὐτοῦ πρόβατον ἐλαμβάνετο, ἀπὸ δεκάτης οὕτως ὁριζόμενον· [11] οὐκέτι δὲ ἐπιφωσκούσης [12] ἑξκαιδεκάτης, οὔτε ἀπὸ [13] ἐννάτης σελήνης δυνάμεθα τὴν ἀρχὴν ἔχειν ἢ τὸ τέλος. Οἱ γὰρ ἐνιαυτοί, ἀνθυπερβάτως ὑστεροῦντες διὰ τοὺς διηλλαγμένους πρὸς ἀλλήλους δρόμους, ἡλίου τε καὶ σελήνης, ταύτην τὴν ἀνισότητα ἐκτελοῦσιν, οὐ [14] σκάνδαλον παρὰ θεοῦ ὡρισμένον, ἀλλὰ τῆς ἀκριβείας ταύτης ἐκ θεοῦ τεταγμένης, μετὰ τὴν πάνσοφον αὐτοῦ διοίκησιν, ἣν ἐχαρίσατο τῷ ἰδίῳ αἰῶνι, τοὺς ὁρισμοὺς τάξας φωστήρων τε καὶ καιρῶν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν καὶ τροπῶν, καὶ [15] προνοητικὴν ἀνθρώποις ἐκ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐπιμέλειαν.

Κεφ. ιγ'. Τοῦ γὰρ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον πληρουμένου ἐν [1] τριακοσίαις ἑξήκοντα πέντε ἡμέραις καὶ ὥραις τρισὶ συμβαίναι διὰ τὸ τὴν σελήνην ποιεῖν τὸν ἐνιαυτὸν ἡμέραις τ' πεντήκοντα τέσσαρσι λείπεσθαι τῷ μὲν κατὰ τὴν σελήνην δρόμῳ ἕνδεκα ἡμέρας καὶ ὥρας γ'. Καὶ τῷ μὲν πρώτῳ ἐνιαυτῷ γίνονται αἱ καλούμεναι ἐπακταὶ ἕνδεκα καὶ ὧραι τρεῖς, δευτέρῳ ἔτει ἡμέραι εἴκοσι δύο ὧραι ἕξ, τρίτῳ ἐνιαυτῷ ἡμέραι τριακοντατρεῖς καὶ ὧραι θ'. Καὶ τέμνεται ὁ εἷς μὴν ἐμβόλιμος καλούμενος. Ἐμβολιμεύονται γὰρ αἱ τριάκοντα ἡμέραι, ὑπολείπονται δὲ ἡμέραι τρεῖς, ὧραι θ', αἵτινες προστιθέμεναι ταῖς ἕνδεκα ταῖς ἀπὸ τετάρτου ἔτους, καὶ ὥραις τρισὶ γίνονται ἡμέραι ιδ', ὧραι ιβ'. Ἄλλων ἕνδεκα προστιθεμένων, καὶ ὡρῶν τριῶν, γίνονται κε' ἐπακταὶ καὶ ὧραι ιε'. Καὶ τῷ ἕκτῳ ἐνιαυτῷ προστιθεμένων ἄλλων ια' τοῦ ἔτους, καὶ ὡρῶν γ', γίνονται ἡμέραι λς' καὶ ὧραι ιη', αἳ ποιοῦσιν ἐμβόλιμον μῆνα ἕνα, καὶ [2] ἐνεβολεύθησαν καὶ κατὰ τρία ἔτη μῆνες δύο, τοῖς πρώτοις τρισὶν ἔτεσι μὴν εἷς, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι

7. ἑξκαιδεκάτης codd. mss. uterque, et edit. princ. ἑκκαιδεκάτης ed. Petav.

8. ἐννάτης cod. Rhedig.

9. πλήρης codd. mss. uterque, et ed. princ.

10. τοῦ vitium est ed. Petav. Colon. repet.

11. οὐκέστι codd. mss. uterque.

12. ἑξκαιδεκάτης codd. mss. uterque et edit. princ. ἑκκαιδεκάτης ed. Petav.

omnino dies ei negotio destinantur. Nam neque a XVI. lunae die, neque a IX. Xerophagiae ac Paschatis hebdomadem, quae sancta dicitur, inchoare possumus, sed a X. ad illucescentem usque XV., quae est duos inter cursus lucis ac noctis interiecta. Ita XIV. lunae dierum ille ipse numerus observatur; tametsi illucescentem quoque XV. una comprehendat, propter et exactam solaris cursus ab aequinoctio rationem, et lunaris perinde cursus, ob eius XIV., ac plenae insuper hebdomadis, dominicae diei gratia; tum vero ut a X. lunae die numerandi ducamus initium, quae est agni delectus, et nominis Iesu litera prior; quoniam quidem ipsius nomine, qui eius similitudinem referret agnus, capi solebat, a X. lunae die hoc modo praescriptus. At neque illuscente XVI., neque ab IX. lunae die, aut initium repetere possumus, aut finem statuere. Etenim anni solis ac lunae, cum ob dissidentes mutuo cursus vicissim sese superent, inaequalitatem illam afferunt: non quod aliquid a deo quod offensionem habeat constitutum fuerit, sed quod ab eo potius accurata ista ratio comparata sit, atque ab sapientissima illius moderatione profecta, quam in mundum introduxit suum, cum siderum, tempestatum ac mensium, annorum solstitiorumque ratas vicissitudines descripsit; id quod summae eiusdem in humanum genus curae ac providentiae, quae ex illius benignitate proficiscitur, debet ascribi.

Nam cum annus secundum solis cursum CCCLXV diebus atque horis tribus compleatur, inde fit ut, quoniam luna CCCLIV diebus annum suum absolvit, dies ei XI atque horae tres supersint. Itaque primus annus epactas, quas vocant, habet XI, cum horis III, secundus dies XXII, horas VI, tertius praeter dies XXXIII, horas IX. Qua ex dierum summa intercalaris mensis unus deducitur, ac triceni dies inseruntur. Reliqui sunt dies III, horae IX. Qui cum XI anni IV. diebus, horis III, coniuncti dies conficiunt XIV, horas XII. Additis deinde aliis XI diebus horisque tribus epactae XXV, et horae XV consurgunt. Sexto demum anno XI annuis diebus, atque horis III, accedentibus dies conflantur VI et XXX, cum horis XVIII. Ex iis intercalaris alter mensis existit. Ad hunc modum tertio cuique anno attributis singulis duo menses inseruntur. Nam priori triennio suus mensis accedit, posteriori pe- Cap. XIII.

13. ἐννάτης cod. Rhedig. ἐννα^τ' cod. Ien. ἐννάτου editi libri.

14. Petavio placuit σκανδάλων π. θ. ὡρισμένων. Sed corrigere aliquid in his verbis non opus est.

15. Correxi προνοητικὴν ἀ. ἐκ τ. α. φ. ἐπιμέλειαν, quae quidem verba iungenda sunt cum superioribus κατὰ τὴν πάνσοφον αὐτοῦ διοίκησιν. Petavius putabat προνοητικῆς ἀνθρώπων ἐκ τ. α. φ. ἐπιμελείας. Libri habent προνοητικοῖς ἀνθρώποις ἐκ τ. α. φ. ἐπιμελείας.

Cap. XIII.— 1. Libri habent διακοσίαις.

2. Fortasse ἐνεβολιμεύθησαν.

pag. 826. μὴν ἕτερος. Καὶ περιλείπεται ἀπὸ τῶν ἐπακτῶν ἡμέραι ἓξ, καὶ ὧραι ιη'. Προστιθεμένων δὲ τούτων τῷ ἑβδόμῳ ἔτει [3] ταῖς ια', ταῖς ἀπὸ τοῦ ἔτους, καὶ ὥραις τρισὶ, γίνονται [4] ἐπακταὶ ιη'. ὧραι κα'. Τῷ δὲ ὀγδόῳ ἔτει προστιθεμένων πάλιν τῶν ια' ἡμερῶν, καὶ ὁρῶν γ', γίνονται ἡμέραι κη', ἐπακταὶ καὶ ὧραι κδ', αἳ ποιοῦσιν ἡμέρας β'. Ἐκ τούτων τῶν ὡρῶν προστιθεμένων ταῖς κη' ἡμέραις γίνονται ὁμοῦ λ'· καὶ συμβαίνει κατὰ τὸν ὄγδοον ἐνιαυτὸν ἐμβολιμεύεσθαι τὰς λ' ἡμέρας, τὸν ἕνα μῆνα εἰς τὰ δύο ἔτη, καὶ οὕτως κατὰ περίοδον ὀκταετηρίδος ἐνενήκοντα ἡμέραι, οἵτινές εἰσι πληρέστατοι ἐμβόλιμοι μῆνες τρεῖς, οἳ γίνονται κατὰ τρία ἔτη μὴν εἷς, καὶ κατὰ δύο τὰ ὕστερα ἔτη μὴν εἷς. Ἐν τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβολίμοις τῶν τριῶν συστάσεων διαφωνεῖ τὸ Πάσχα παρὰ Ἰουδαίοις τε καὶ Χριστιανοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις.

Κεφ. ιδ'. Ἐν τούτοις ἡ διαλλαγὴ παρὰ τοῖς προειρημένοις Αὐδιανοῖς γίγνεται, καὶ πλανῶσιν ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἐν τούτῳ τῷ μέρει σεμνυνόμενοι κατὰ τὴν παράδοσιν [1] τὴν ἀπαρχῆς ἐπιτελουμένην, καὶ κατὰ τὴν Διάταξιν τῶν Ἀποστόλων, [2] μηδεμιᾶς ἀκριβείας προσέχοντες, μηδὲ ἐπιστάμενοι τὸ σαφὲς τῆς ἐν Διατάξει τῶν Ἀποστόλων ἐπιμελείας, ἧς ἐποιήσαντο, οὐ διὰ τὸ πάντως ἄγειν τοὺς Ἰουδαίους μετὰ ἀκριβείας, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκτεμεῖν τὴν φιλονεικίαν τῶν βουλομένων καθ' ἑαυτοὺς [3] ἕκαστον ἐπιτελεῖν, καὶ μὴ ἐν ὁμονοίᾳ. Ἓν γὰρ Πάσχα Χριστὸς βούλεται, καὶ τοῦτο λογίζεται, καὶ προσδέχεται τὸν ἀφιλονείκως ἐπιτελοῦντα, μέν τοί γε μετὰ τῶν μετὰ ἀκριβείας ποιούντων, μετὰ πάσης τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τῆς κατὰ πολλοὺς τρόπους τὴν ἑορτὴν ἀγούσης. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ Κωνσταντίνου ἐσχίσθη τὸ Πάσχα, πιθανὸν ἦν τοῖς τοῦτο συκοφαντοῦσιν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὰ σχίσματα ἦν, καὶ ἦν χλεύη, Ἑλλήνων λεγόντων καὶ χλευαζόντων τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαφωνίαν, ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων σπουδῆς συνηνώθη μᾶλλον τὸ σχίσμα εἰς μίαν ὁμόνοιαν, τί οὖν τούτου ἐστὶ προὐργιαίτερον καὶ [4] χαριέστερον, ἀπὸ γῆς περάτων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαλλάττειν λαὸν θεῷ, συμφωνεῖν τε καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ τὰς αὐτὰς
pag. 827. ἡμέρας [5] ἴσας φέρειν, ἔν τε ἀγρυπνίαις καὶ δεήσεσι, καὶ ὁμονοίᾳ, καὶ λατρείᾳ, νηστείᾳ τε καὶ ξηροφαγίᾳ, καὶ ἁγνείᾳ, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς κατὰ τὴν [6] πανσεβάσμιον ταύτην ἡμέραν ἀγαθαῖς θεῷ εὐαρεστήσεσιν. Ἱκανῶς δὲ ἔχειν νομίζω τῆς κατὰ τοῦτο τὸ τάγμα τῶν Αὐδιανῶν διαφωνίας.

3. ταῖς ἔντε καταῖς cod. Rhedig.
4. „Corrige ἐπακταὶ ιζ'" Petav.
Cap. XIV. — 1. τῆς vitium est edit. Petav. Colon. repet.
2. Emendatio incerta est. Licebit μηδεμίᾳ ἀκριβείᾳ προσέχοντες cum Petavio, licebit μηδεμίᾳ ἀκριβείᾳ προέχοντες, aut etiam μηδεμίαν ἀκριβείαν προέχοντες, vel simile quid.
3. ἕκαστον non agnoscit cod. Rhedig.
4. Libri habent χαριέστατον. In cod. Rhedig. legitur τί δέ ἐστι προγιαίτερον τούτου καὶ χαριέστατον.
5. Suspicor ἴσως. Etiam Cornarium videtur vertisse et eosdem dies aequaliter ferre, in vigiliis cett.

rinde suus. Restant ex epactis illis dies VI, horae XVIII, quibus VII. annus undenos dies, horas tres adiicit. Fiunt epactae XVIII, horae XXI. Tum VIII. anno XI rursus diebus horisque tribus adiunctis, VIII et XX dierum, atque horarum XXIV epactae colliguntur; horae dies conficiunt duos, qui XXVIII illis annumerati XXX dies solidos complent. Quare VIII. anno XXX dies intercalantur, et biennium istud mensem habet unum; adeoque tota illa periodus octaëterica dies sibi vendicat XC, qui menses solidos efficiunt III; nimirum primis duobus trienniis singulis mensem unum, biennio itidem sequente mensem unum. In his tribus intercalaribus mensibus, qui triplici illa dierum collectione constant, Iudaeorum Pascha, a Christianorum ceterorumque Paschate diversum est.

Haec sunt in quibus Audiani ab ecclesia dissentiunt, quem in Cap. XIV. errorem viros perinde ac mulieres inducunt, dum hac in parte gloriantur veteri se traditioni et apostolorum decretis insistere, cum interim nihil hoc in negotio castigatum accuratumque teneant, ne sedulam illam apostolorum in hac Constitutione diligentiam intelligant, quam eo consilio adhibendam illi putarunt, non quod Iudaei optime ac sine errore in illa celebritate versarentur, sed ut eorum pertinaciam excluderent qui communi consensione spreta suae quisque voluntati ac consuetudini servire mallent. Etenim Christus unum Pascha ab omnibus observari cupiens huius unius rationem ducit, et eum approbat qui omni contentione posita cum iis celebrat, qui certissimam illius rationem ineunt, hoc est cum ecclesia catholica, quae variis modis festum illud indicit. Iam vero si a Constantini temporibus prima omnium de istiusmodi celebritate conflata forent dissidia, nonnullus istorum calumniae locus esse videretur. Sed cum ante Constantinum eadem illa divortia vigerent, et gentiles tantam ecclesiae discordiam non sine ludibrio nobis exprobrarent, tandem vero sub imperatore Constantino conspirantibus episcopis dissidium illud pacificatum et ad concordiam redactum fuerit, quid tandem utilius aut iucundius est quam ab extremis terrae finibus Christianos omnes populos in honorem dei festi illius celebritate defungi, ac communi consensione vigilias obire? eosdem, inquam, et aequales dies pernoctando precandoque traducere summa concordia, ac divini numinis obsequio, ieiuniis, aridorum usu, castimonia, aliisque pietatis officiis, quibus religiosissimum illum diem frequentare ac venerari solent? Sed haec satis esse arbitror de Audianorum dissidio hactenus disputata.

6. πανσεβασμένον ed. princ.

Ὑπέστη δὲ καὶ ἐξορίαν αὐτὸς ὁ γέρων Αὔδιος εἰς τὰ μέρη τῆς Σκυθίας, ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐξορισθεὶς, διὰ τὸ ἀφηνιάζειν λαούς· καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῷ βασιλεῖ ἀνηνέχθη. Ἐκεῖ δὲ μάλιστα διατρίβων ([7] χρόνον ἐτῶν οὐκ ἔχω λέγειν) καὶ εἰς τὰ πρόσω βαίνων, καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοτθίας, πολλοὺς τῶν Γότθων κατήχησεν, ἀφ' οὗπερ καὶ μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο, καὶ πολιτεία, καὶ παρθενία τε καὶ ἄσκησις οὐχ ἡ τυχοῦσα. Ἔστι γὰρ τῷ ὄντι τοῦτο τὸ τάγμα πάνυ ἐν ἀναστροφῇ θαυμαστῇ, καὶ τὰ πάντα αὐτῶν ἐν τοῖς αὐτῶν μοναστηρίοις καλῶς [8] φέρεται, πλὴν τῶν φιλονεικιῶν τούτων, τῆς τε παραλλαγῆς τοῦ Πάσχα τῆς τε κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν ἐγκειμένης τοῦ κατ' εἰκόνα ὁμολογίας.

Κεφ. ιε'. Τὸ δὲ δεινότερον πάντων καὶ φοβερώτερον, ὅτι οὐκ εὔχονται μετά τινος, κἂν τε τῶν δοκίμων [1] φανείη, καὶ μηδὲν εἰς κατηγόρησιν ἐχόντων μηδὲ μέμψιν πορνείας ἢ μοιχείας ἢ πλεονεξίας, ἀλλ' ὅτι ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάγεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ φοβερὸν, τὸ παραλλάξαι ὄνομα Χριστιανῶν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἐχούσης ἐπίθετον ὄνομα, ἀλλὰ μόνον ὄνομα Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν, εἰς ὄνομα Αὐδίου καλεῖσθαι, συνθέσθαι τε καὶ ἀπαιτεῖσθαι σύνθημα ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἴη τῷ βίῳ, καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνυνόμενον. Πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν γεγόνασι σὺν αὐτοῖς τε καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τάγματος αὐτοῦ ἐπίσκοποι, Οὐράνιός τις τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν· καὶ ἀπὸ τῆς Γοτθίας δὲ ἔσχε τινὰς, καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ [2] καὶ Σιλουανός τις, καὶ ἄλλοι τινὲς, ὧν συμβέβηκέ τινας τοῦ βίου παύσασθαι, μάλιστα Οὐράνιον. Ηὔχει γὰρ οὗτος ἀναμέσον τοιούτου
pag. 828. τάγματος. Μετὰ δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τούτων, Οὐρανίου καὶ Σιλουανοῦ, τοῦ ἐκ [3] Γοτθίας, τελευτὴν πολλοὶ διελύθησαν, καὶ εἰς ὀλίγον ἦλθε τὸ τούτων σύστημα, ἔν τε τοῖς μέρεσι Χαλκίδος τῆς πρὸς Ἀντιοχείας, καὶ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Εὐφράτου. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Γοτθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ Χριστιανοὶ, διωγμοῦ μεγάλου ἐνστάντος ὑπὸ βασιλέως Ἕλληνος, δεινοῦ τε γενομένου, καὶ πρὸς ζῆλον τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων εἶναι Χριστιανοὺς, [4] τὸ πᾶν γένος τῶν Χριστιανῶν ἀπ' ἐκείνων ἀπελασθῆναι. Οὐ λείπει δὲ ῥίζα σοφίας, οὐδὲ φύτευμα

7. χρόνων codd. mss. et edit. princ.
8. φέρονται cod. Rhedig.
Cap. XV. — 1. φανείη restituendum erat ex φανίη, quod in codd. mss. et in ed. princ. deprehenditur. φάνῃ est in ed. Petavii.
2. καὶ om. cod. Rhedig.
3. γοτθίας cod. Rhedig.
4. Scribendum puto aut καὶ πρὸς ζ. τ. Ῥωμ., δ. τ. τ. β. τ. Ῥωμ. εἶναι Χριστιανοὺς, τὸ πᾶν γένος τ. Χρ. ἀπ' ἐκείνων ἀπελάσθη. Καὶ οὐ κτλ., aut καὶ πρὸς - - - - - Χριστιανοὺς, ὥστε τὸ πᾶν γ. τ. Χρ. ἀπ' ἐκείνων ἀπελασθῆναι. Οὐ λείπει κτλ.

Ceterum idem ille senex Audius in Scythiam ab imperatore relegatus est, quod populos passim ab ecclesiae obsequio retraheret, cum eo nomine ab episcopis esset ad imperatorem delatus. Cumque in ea regione versaretur (quot autem annis ibidem vixerit certo asseverare non possumus), in interiora Gotthicae penetrans, barbaros multos Christianae religionis rudimentis instituit. Ex quo monasteria in Gotthia nonnulla propagata sunt; in quibus religiosa vivendi ratio, et virginitas, arctissimaque disciplina floruit. Est enim hominum iste coetus vitae ratione et instituto cum primis admirabili. Atque in illorum monasteriis nihil non praeclarum et eximium est, si praefractam illam contumaciam excipias qua et in Paschate celebrando a communi consuetudine discedunt; et illud de dei imagine simplici quadam ratione interpretandum putant.

Sed illud reliquis omnibus ad horrorem et atrocitatem maius est, Cap. XV.
quod cum nemine precantur, tametsi honestis atque integris moribus esse videatur, neque quicquam habeat quod illi obiiciant, non stupri, non adulterii, non avaritiae crimen ullum, nisi hoc duntaxat, quod ecclesiae communione continetur. Est hoc vero, uti diximus, horrendum, Christianorum commutare nomen, qui in sancta ecclesia censentur, quae sola Christi et Christianorum appellatione contenta adscititium omne nomen respuit, pro illo, inquam, nomine Audianos appellari, coitiones inter se facere, ac tesseram meri hominis nomine inscriptam exigere. Haec, inquam, minime ferenda sunt, quamvis alioqui integerrimus sit hominum ille conventus, atque omni se probitate iustitiaque venditet. Post illius vero mortem ad eundem illum coetum adhaesere complures episcopi, sed inprimis Uranius in Mesopotamio. Quin etiam ex ipsa Gotthia sibi aliquot adiunxit, et episcopos constituit. Praeter quos etiam Silvanus et alii quidam extiterunt; e quibus nonnulli mortui sunt, et inter alios Uranius, qui se in illa turba prae ceteris efferebat. Verum post Uranii ac Sylvani in Gotthia episcopi mortem, plerisque ab ea factione abstractis, ad paucos istorum conventus redactus est, atque in Chalcide, quae ad Antiochiam sita est, et ad Euphratem resedit. Nam e Gotthia plerique pulsi sunt, una cum aliis communionis nostrae Christianis; cum ab rege quodam gentili ingens esset ac vehemens concitata persecutio, quam Romanorum praesertim odio commoverat, quod Romanos imperatores Christianos esse videret; unde Christianum omne nomen illinc exterminari voluit. Verum radix sapientiae aut fidei satus non deficit. Et quam-

πίστεως. Ἀλλὰ [5] καὶ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι, πάντως εἰσὶν ἐκεῖθεν ἄνθρωποι· οὐκ ἐγχωρεῖ γὰρ λεῖψαι τὴν πηγὴν τῆς πίστεως. Πολλοὶ οὖν ἀναχωρήσαντες τῶν αὐτῶν Αὐδιανῶν τῆς Γοτθίας καὶ τῶν ἡμετέρων μερῶν, ἐνταῦθα ἐλθόντες παροικοῦσιν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐτῶν τεσσάρων. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Ταύρου ὄρους ἀνεχώρησαν πάλιν τὰ τῶν αὐτῶν Αὐδιανῶν μοναστήρια, ἀπό τε τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀραβίας· [6] ἤδη γάρ εἰσι πεπλατυσμένοι. Λοιπὸν δὲ ὀλίγοι, καὶ ὀλίγα μοναστήρια, τάχα δὲ καὶ [7] ἐν δυσὶ κώμαις ἐν τοῖς προειρημένοις μέρεσι κατὰ τὸ ἐξώτερον μέρος τῆς [8] Χαλκίδος, καὶ ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, καὶ τῶν μερῶν τῆς Μεσοποταμίας ἐστὶν ἄχρι δεῦρο τὸ τάγμα εἰς ὀλίγον περιστὰν, ὡς ἔφην.

Ἀλλ' ἕως ὧδε ἱκανῶς καὶ περὶ τούτων ἔχειν ἡγοῦμαι. Οὓς παρελθὼν πάλιν τὰ ἑξῆς διασκοπήσω, ἵνα μή τι παραλείψω τῶν εἰς διαιρέσεις τε καὶ τομὰς καὶ εἰς διαστάσεις καὶ εἰς σχίσματα ἐν τῷ κόσμῳ συμβεβηκότων. Εἰ γὰρ καὶ [9] τῇ πίστει οὐκ ἂν μεταλλάττοιεν καὶ τῷ τρόπῳ τοσοῦτον, ἀλλ' ὅμως πᾶν τὸ διαιρεθὲν καὶ ἐν βίῳ ὀνομαζόμενον ὑφ' [10] ἡμῶν κατὰ τὸ δυνατὸν οὐ παραλειφθήσεται).*

ΚΑΤΑ ΦΩΤΕΙΝΙΑΝΩΝ,
πεντηκοστὴ πρώτη, ἣ καὶ ἑβδομηκοστὴ πρώτη.

Κεφ. α'. *Φωτεινὸς, ἐξ οὗπερ Φωτεινιανοὶ, ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἤκμασεν, ἐπίσκοπος γεγονὼς τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, μανίᾳ ἀρθεὶς ου μικροτάτῃ, ἀλλ' ἐμβρόντητος γεγονὼς ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, ὅμοια, καὶ ἐπέκεινα τῶν Παύλου τοῦ Σαμοσάτεως διανενοημένος περὶ*
pag. 829. *τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐξεμέσας λόγους ἀσυστάτους βλασφημίας. Οὗτος δὲ ὡρμᾶτο ἀπὸ Σιρμίου. Καὶ ὅτε μὲν τοῦτο τὸ ζιζάνιον τῷ κόσμῳ εἰσηγήσατο, [1] τότε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπὶ [2] Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως καιρὸς ἦν. Εἰς ἔτι δεῦρο περιῆν τῷ βίῳ, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Σαρδικῇ συναχθείσης δυτικῆς συνόδου καθαιρεθεὶς, δι' ἣν ἐξήμεσε βλασφημίαν.*

Φάσκει δὲ οὗτος ἀπαρχῆς τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι, ἀπὸ δὲ Μαρίας καὶ δεῦρο [3] αὐτὸν ὑπάρχειν, ἐξότε φησὶ, Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' [4] αὐτὸν, καὶ ἐγεννήθη ἐκ πνεύματος ἁγίου. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιόν φησι, ὡς τολμηρὸς ἀρχιτέκτων, νομίζειν εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς

5. εἰ καὶ *cod. Rhedig., quod magis placet.*

6. *Verterim potius* Hodie enim sunt dispersi. *Cornarii versionem,* Erant enim iam dilatati, *quam etiam Petavius quadammodo secutus esse videtur, requireret potius* ἤδη γὰρ ἦσαν πεπλατυσμένοι.

7. ἐν *praepositio omissa est in ed. Petav. Colon. repet.*

8. χαρκίδος *cod. Rhedig.*

9 τῇ *om. cod. Rhedig.*

10. ἡμῶν *scripsi pro* ὑμῶν, *quod omnes libri retinent, praeeunte Cornario, qui vertit* a nobis non relinquetur.

*) *In fine capitis in codd. mss. utroque legitur additum* Τέλος τοῦ περὶ τῶν αὐδιανῶν σχίσματος.

Cap. I. — 1. „Mendosus locus. Legendum autem Κωνσταντίου." *Petavius. Distinxi interim post* καιρὸς ἦν.

2. *Libri habent* Κωνσταντίνου.

3. αὐτὸν *non habet cod. Rhedig.*

4. *Rescribo* αὐτὴν *cum Cornario, qui vertit* ipsam.

quam pulsi fugatique Christiani omnes videantur, nonnulli tamen adhuc supersunt. Neque enim fidei fons arescere penitus potest. Quocirca multi ex Audianis Gotthia, ac provinciis nostris egressi, et ad Euphratis regiones illas profecti, quartum iam annum illic habitant. Ad haec e Tauro monte ac Palaestina et Arabia eorumdem Audianorum monasteria sublata sunt. Olim quippe magnopere diffusi propagatique fuerant. Hodie vero tam hominum quam monasteriorum paucissimo numero sunt; adeo ut duobus duntaxat in pagis domicilium habeant in ea quam dixi provincia, hoc est exteriori Chalcidis limite, ultra Damascum et Mesopotamiam; ubi ad hoc tempus perexigua illorum multitudo degit.

Sed de his hactenus. Nunc ad alias transeamus; ne quid a nobis praetermittatur quod divisionem aliquam ac velut sectionem ecclesiae, sive dissidium ac divortium attulerit. Quamvis enim, quod ad fidem spectat, ac more ipso rituque non admodum discrepent, nihil nos tamen, quod quoque modo ab ecclesia divulsum, atque inter factiones contrarias recensitum fuerit, pro virili parte praetermittemus.

CONTRA PHOTINIANOS,
quae est haeresis LI., vel LXXI.

Per idem tempus Photinus, a quo Photiniani prodierunt, emersus catholicae ecclesiae quondam episcopus, qui haud mediocri furore percitus superiores omnes insania superavit, eademque cum Paulo Samosateno, imo atrociora quaedam, de dei filio mente concepit, in quem plenos contumeliae sermones, nec ulla soliditate firmatos evomuit. Hic prodiens Sirmio Constantio imperante infelix doctrinae suae lolium in orbe disseminavit, et ad haec usque tempora superfuit, cum in Sardicensi occidentis synodo ob execrandas blasphemias depositus esset. Cap. I.

Hic Christum a principio negat extitisse, sed iam tum a Maria virgine initium accepisse, ac recentem esse; ex quo spiritus, inquit, sanctus in illum descendit, et e spiritu sancto genitus est. Quem quidem spiritum sanctum Christi esse putat, audax architectus

οὐρανομέτρης τῶν ἀνεκδιηγήτων. Γέγονε δὲ οὗτος ὁ Φωτεινὸς λάλος τὸν τρόπον, καὶ ὠξυμμένος τὴν γλῶτταν, πολλοὺς δὲ δυνάμενος ἀπατᾶν τῇ τοῦ λόγου προφορᾷ καὶ ἑτοιμολογίᾳ· πολλάκις γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἐλεγχόμενος καὶ μετὰ τὴν τότε γενομένην ἐν τῇ Σαρδικῇ αὐτοῦ ἀπολογίᾳ, ὅτε ἀπὸ των ἐπισκόπων ἐκλήθη δοῦναι λόγον περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβληθείσης κακοπιστίας. Καὶ γὰρ οὗτος ἠξίωσε Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, ὡς μάτην καθῃρημένος, ὅπως ἀκροατὰς λάβοι αὖθις, τοῦ ἀποδεῖξαι ἑαυτὸν μάτην καθῃρημένον. Ὅθεν ὁ μὲν βασιλεὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐξέπεμψε κριτὰς καὶ ἀκροατὰς τῆς αὐτοῦ μελλούσης ἔσεσθαι ἀπολογίας, Θαλάσσιον, καὶ Δατιανὸν, καὶ [5] Κερεάλιον, καὶ Ταῦρον, καὶ Μαρκελλῖνον, καὶ Εὐάνθιον, καὶ Ὀλύμπιον, καὶ Λεόντιον, Βασιλείου τοῦ Ἀγκυριανοῦ τὰς αὐτοῦ [6] πεύσεις ἐρωτῶντος καὶ ἀντιλέγοντος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μέλλουσιν ἀπολογεῖσθαι, ἢ καὶ καταδέχεσθαι. Οὐ μικρὰν δὲ διάλεξιν πρὸς τὸν αὐτὸν [7] Βασίλειον ἐποιήσατο· ἀλλ' ὥςπερ παρατετριμμένης φαύλης γυναικὸς τὸ χρῶμα, διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ παρέφερεν ἐν τῇ διαλέξει ῥητὰ ἀσύστατα πρὸς τὴν διάνοιαν τῆς ἀληθείας, ὄντα δὲ αὐτοῦ τῇ ἐννοίᾳ παραπεποιημένως νοούμενα. Διὰ δὲ τῆς ἀπατηλῆς αὐτοῦ φθογγῆς καὶ ἑτοιμολογίας εἰς κατασκευὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀκουόντων διὰ τῆς γλώσσης [8] αὐτοῦ ἡτοιμασμένος, καὶ μετὰ καυχήσεως περὶ τῆς ὑποθέσεως ἑκατὸν μαρτυρίας φέρειν ὁ γεννάδας ἐπηγγείλατο [9] κατὰ τῶν ἀεὶ πολλάκις πρὸς αὐτὸν ἀντιβαλλόντων, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Βασίλειον διαλέξει εὕρομεν, [10] ἐν οἷς ἐκέλευσαν ταχυγράφοις γράφειν, Ἀνυσίῳ διακόνῳ τοῦ [11] βασιλέως, καὶ Καλλικράτει ἐκσκέπτορι Ῥουφίνου τοῦ ἐπάρχου, καὶ Ὀλυμ-
pag. 830. πίῳ καὶ Νικήτῃ καὶ Βασιλείῳ [12] μεμωραδίοις, καὶ Εὐτυχεῖ καὶ Θεοδούλῳ νοταρίοις τοῦ [13] Βασιλείου, καὶ ἀπεστάλη ἐσφραγισμένος τόμος εἷς τῷ βασιλεῖ [14] Κωνσταντίῳ· εἷς δὲ ἔμεινεν ἐν τῇ κατὰ Βασίλειον συνόδῳ· καὶ ἄλλος τόμος μετὰ τῶν κομήτων, ὡςαύτως ἐσφραγισμένος ὡς τὰ τῆς αὐτοῦ ὑπονοίας [15] βεβεβηλωμένα.

Κεφ. β'. [1] Εἴποτε γὰρ ὁ Βασίλειος ἠρώτησεν ὅτι, Πῶς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσι περὶ τοῦ κυρίου τοῦ θεοῦ λόγου πρὸ αἰώνων εἶναι τὸν μονογενῆ καὶ σὺν πατρὶ, ὁ Φωτεινὸς μὲν τὸν λόγον ἐδέχετο, τὰ μὲν εἰς Χριστὸν τὴν διαίρεσιν προσάπτων, τὰ δὲ εἰς τὸν λόγον ἀνωτάτω

5. Κερυάλιον codd. mss. uterque, et edit. princ.
6. πνεύσεις vitium est edit. Petav. Colon. repetit.
7. Βασίλειον (βασι^λ) cod. Ien., Cornarius (qui Basilium vertit) atque Petavius. βασιλέα cod. Rhedig. et editi.
8. αὐτοῦ codd. mss. uterque. αὐτῶν editi libri.
9. κατὰ τῶν emendatio est Petavii, quam recepi. Libri vulgo καὶ γὰρ τῶν. Quid Cornarius sit suspicatus patet ex interpretatione eius Latina etiamsi ipsi saepe adversus illum instarent.
10. H. e. in iis collationis eius cum Basilio actis quae cett.
11. Ita editi. βασι^λ cod. Ien. βασι^ς cod. Rhedig., ut incerta sit interpretatio sigli. Basilii vertit Cornarius; nec improbavit eam lectionem Petavius. Vide eius adnotat. ad h. l.
12. μεμωραδίοις codd. mss. et edit. princ.

et coelestium, quae sermone explicari nequeunt, dimensor. Fuit hic prompta ad loquendum ac volubili lingua, adeo ut plerosque verborum ipsa pronuntiatione et dicendi celeritate in fraudem posset impellere. Saepe enim a multis refutatus est, post illam sui purgationem quam in Sardicensi synodo suscepit, cum ab episcopis pestiferae doctrinae, quam proposuerat, rationem reddere est iussus. Etenim Constantium imperatorem adiens, tanquam inique depositus esset, causae suae iudices ac disceptatores petiit, quibus frustra sibi abrogatum esse sacerdotium probaret. Ob id imperator iudices misit, apud quos ille caussam ageret, Thalassium et Datianum, Cerealium, Taurum, Marcellinum, Evanthium, Olympium, et Leontium, datumque Basilio Ancyrano negotium, ut illum interrogaret, et quae ab eo purgarentur aut admitterentur refelleret. Fuit vero haud mediocris illa cum Basilio suscepta disputatio. Sed nequissimae mulierculae more, quae fucis colorem adulterat, sententias in disputando nonnullas iniiciebat, quas a sensu veritatis abhorrentes depravata sua intelligentia corruperat. Sed sermonis calliditate, ac loquendi facilitate ad sui auditorumque deceptionem cumprimis instructus, etiam illud iactare arroganter ausus est, centum se scripturae testimoniis opinionem suam esse probaturum. Multi enim adversus illum in certamen descenderunt, ut in actis collationis illius cum Basilio reperimus, quae a notariis excepta est, Anysio imperatoris ministro, et Callicrate exceptore Rufini praefecti, Olympio, Niceta, Basilio, qui erant a memoria, Eutyche, et Theodulo Basilii notariis. Quibus omnibus perscriptis tomus unus obsignatus ad imperatorem Constantinum missus est, alius penes synodum, cui Basilius intererat, remansit, tertium perinde obsignatum apud se comites habuerunt, ubi tota illius dogmatis expositio continebatur.

Porro cum de illo Basilius sciscitaretur, quomodo scripturae Cap. II.
sacrae de domino ac deo verbo docerent, ante omnia saecula uni- Ioann. 1, 1.
genitum illum, et cum patre fuisse, Photinus adhibita distinctione ita quod dicebatur probabat, partim ut ad Christum, partim ad ver-

μεμοραδίοις ed. Petav. μεμοραρίοις suspicio Petavii erat. μεμοριαλίοις emendavit Franc. Francus (Salmasius) in Confut. Animadv. Antonii Cercoetii p. 82. Item Du Cangius, quem v. in Glossariis ad Scriptt. Med. et Inf. Graecitatis et Latinitatis s. v.
13. βασιλέως suspicatus est Petavius.
14. Libri vulgo Κωνσταντίνῳ.
15. βεβεβηλωμένα de coniectura scripsi pro βεβλημένα, quod vulgo extat in libris. Petavius loco succurrendum esse putavit restituto ὅπου pro ὡς, et toto paene coelo aberravit, cum pateat certe hoc, Epiphanium nihil aliud voluisse quam actorum tomum tertium mansisse apud comites, perinde obsignatum atque impia Photini quoque dogmata. Cornarius vertit prout ipse ex sententia sua pronuntiarat.

Cap. II. — 1. Rescribendum videtur Ὁπότε γάρ.

ἀναλογούμενα. Τὸ γὰρ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, τῷ λόγῳ ἑαυτοῦ, [2] φησὶν, ὁ πατὴρ εἴρηκε. Τί οὖν, ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ, φησὶ, ἦν, ἀλλ' οὐκ ἦν υἱός; Καὶ, *Ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου*, ἐν πατρὶ ὢν ὁ λόγος, καὶ, *Εἶδον*, φησὶ, *κατερχόμενον ἐπάνω τῶν νεφελῶν*, [3] *ὡς υἱὸν ἀνθρώπου*. Τοῦτο, φησὶ, προκαταγγελτικῶς ἔλεγεν, οὐχ ὡς τοῦ υἱοῦ ὑπάρχοντος, ἀλλὰ [4] δι' ὃ ἔμελλεν υἱὸς καλεῖσθαι μετὰ τὴν Μαρίαν, καὶ ἀντὶ τῆς σαρκὸς ἀνιέναι, γεννηθεὶς ὁ Χριστὸς ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀπὸ Μαρίας, προχρηστικῶς, φησὶ, τὰ πάντα ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν ἀπαρχῆς. Οὔπω δὲ ἦν, λόγος δὲ ἦν, καθάπερ ἐν ἐμοὶ ὁ λόγος. Ἤδη δὲ εἶπον ὅτι ἀπὸ μέρους Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἔχων τὰ ὅμοια τῆς ἐννοίας· ἕτερα δὲ ἔτι παρ' ἐκεῖνον ὑπερβεβηκὼς τῇ ἐννοίᾳ.

Κεφ. γ'. Καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος ἀνατραπήσεται εἰς ἐσχάτην ἐλθὼν ἀρνησιθεΐαν, καὶ ἀλλοτρίαν ὑπόνοιαν ζωῆς αἰωνίου ἐν ἅπασιν. Εἰ γὰρ πρόσφατος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα, ἄρα ὁ Δαβὶδ πρωτεύει, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν προκριτέοις ὑπάρχει τοῦ αὐτὸν πεποιηκότος. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς διενοεῖτο, μᾶλλον καὶ παρελθὼν τὴν θείαν γραφὴν, κατὰ τὴν αὐτοῦ πεπλανημένην ἔννοιαν φάσκων ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, *Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκὸς, καὶ ὁ δεύτερος ἀπ' οὐρανοῦ*. Εὐθὺς δὲ ἀντιπίπτει αὐτῷ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, καὶ ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν ἐσκοτωμένην διάνοιαν. Ἄνθρωπον γὰρ καὶ ἄνθρωπον ἔφη ὁ
pag. 831. ἅγιος ἀπόστολος· καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ ἐκ γῆς εἶναι χοϊκὸν, τὸν δὲ δεύτερον ἀπ' οὐρανοῦ. Καί τοί γε ἄνθρωπον λέγων, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ δὲ ἡ σὰρξ καταβέβηκεν, ἀλλ' ὡμολόγηται καὶ ἀπὸ τούτου ἀπὸ Μαρίας οὖσα. Ἀπ' οὐρανοῦ δὲ καταχρηστικῶς οὐ λέγει σάρκα, ἀλλὰ τὸν δεύτερον ἄνθρωπον, ἐξότε ἄνωθεν ἦλθεν ὁ λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἰ οὖν προϋπῆρχεν ὁ κύριος, καὶ πάρεστιν, ὃς ἐφεῦρε πᾶσαν ὁδὸν συνέσεως· εἶναι δὲ [1] αὐτὸν ὄντως οὐκ ἀμφιβάλλει ἡ θεία γραφή. Τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα σημαίνει προόντα, καὶ τὸ εὑρηκέναι πᾶσαν ὁδὸν συνέσεως, εἶτα *Ἐπὶ γῆς ὤφθη*, τὴν μέλλουσαν ἔνσαρκον παρουσίαν. Καὶ ὅτι ἀπ' οὐρανοῦ φασι τὸν ἄνθρωπον ἐνηνοχέναι, οὐ λέγει ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ διὰ τὴν συνένωσιν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἄνθρωπον μὲν αὐτὸν λέγει, διὰ τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἀπ' οὐρανοῦ δὲ αὐτὸν λέγει διὰ τὸ ἄνωθεν ἡκέναι τὸν θεὸν λόγον καὶ σάρκα,

2. ὁ πατήρ φησιν εἴρηκε *cod. Rhedig.*
3. ὡς *non habet cod. Rhedig.*
4. δι' ὃ *codd. mss. uterque.* δὴ ὃ *editi.*
Cap. III. — 1. αὐτὸν, ὡς *habent omnes libri, mendose, ut neminem fugiet. Reposui veram scripturam* αὐτὸν ὄντως, *syllaba* ον *repetita ex antecedente vocabulo* αὐτὸν, *quo abierat, cum litera* τ *syllabae* τως *in spiritum transiret.*

bum referri oportere indicaret. Nam his verbis, *Faciamus hominem* Gen. 1, 26.
ad imaginem nostram et ad similitudinem, verbum suum pater alloquitur. Quid igitur? Erat, inquit, in patre verbum, sed nondum erat filius. Item, *Pluit dominus a domino*, quod in patre verbum esset. Et, *Vidi*, inquit, *descendentem supra nubes, quasi filium* Gen. 19, 24. Dan. 7, 13.
hominis, quod velut ante denuntians dixit; non quod adhuc filius existeret, sed ipsum solum, cui filii nomen erat aliquando tribuendum, post Mariam videlicet, quodque ex carne proditurum erat, Christus nimirum de spiritu sancto Mariaque genitus; in quem sic tanquam anticipatione quadam universa conferuntur. Quamquam nondum ipse, quemadmodum et verbum illud, quod in me est. Hoc autem paulo ante monuimus, Photinum ex Pauli Samosateni factione esse, eademque cum illo defendere; tametsi illum ipsum novis erroribus inventisque superavit.

Verum nihilominus et ipse refelletur; qui in extremam impie- Cap. III.
tatem, ac divini numinis abnegationem prolapsus, et aliena a sempiterna vita commenta secutus est. Nam si recens adeo est, quod ad divinitatem attinet, dei filius, consequens est non modo Davidem illo anteriorem esse, sed et eidem conditori suo praeferendum. Atque haec quidem haeretici illius opinio fuit, qui sacrarum literarum auctoritate contempta eius testimonio perperam intellecto sic abutitur. Apostolus, inquit, ita loquitur: *Primus homo de terra* 1.Cor.15,47.
terrenus, secundus de coelo. Atqui statim illi veritatis refragatur oratio, ac tenebricosam illius mentem redarguit. Apostolus enim duplicis hominis mentionem agit, quorum priorem *Adamum e terra terrenum*, alterum e coelo deductum affirmat. Ac licet hominem appellet, non tamen e coelo caro ipsa descendit, sed vel fatente ipso e Maria suscepta est. De coelo vero non abusu quodam sermonis carnem ait esse delapsam, sed secundum hominem duntaxat;
ex quo verbum e coelo descendit, *et habitavit in nobis*, quemadmo- Ioann. 1, 3.
dum scriptum est. Quamobrem et ante dominus existebat, et sub-
inde adfuit, *Qui invenit omnem viam scientiae*. Extitisse vero divina Baruc. 3, 37.
scriptura non dubitat. Nam quae sequuntur ante illum extitisse declarant. Velut *quod omnem viam scientiae reperisse* dicatur, deinde *in terra visus esse*, quae futuram incarnationem, quandoque significabant. Iam vero quod e coelo secum hominem detulisse putant haeretici, non hoc apostolus dicit, verum ob humanam naturam cum divina consociatam hominem illum appellat, atque etiam ob illud tempus quod Adamum inter et incarnationem interiectum est; non quod, ut ille sibi persuadet, verbum a patre processerit, et in

ὥς φησι, Ὁ λόγος σὰρξ γενόμενος, οὐχ ὡς αὐτὸς ὑπονοεῖ, λόγον ἐκ πατρὸς προελθόντα καὶ εἰς σάρκα μεταβεβλημένον· οὕτω γὰρ κατὰ τὴν ἠπατημένην αὐτοῦ ἔννοιαν διηγήσατο περὶ τοῦ ὅρου. Εἰ δὲ ἔστιν Ἀδὰμ πρὸ τοῦ εἶναι τὸν λόγον, [2] ἆρα διὰ τίνος ὁ αὐτὸς Ἀδὰμ κέκτισται, καὶ πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ κτίσματα τοῦ θεοῦ; ἢ πρὸς τίνα ὁ πατὴρ εἴρηκε, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον; Οὐ γάρ τίς [3] ποτε πρὸς τὸν ἐνδιάθετον αὐτοῦ λόγον, ἢ τὸν προφορικὸν ἐπιτείνεται τὴν συμβουλίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔμφυτον καὶ ἅγιον αὐτοῦ λόγον τῆς μελλούσης τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας ποιεῖται τὴν μετὰ πάσης σοφίας ἐξήγησιν, ἵνα μάθωμεν ἐξ ἀρχῆς εἶναι τὸν παῖδα πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα μὴ τὸν ἡμέτερον κτίστην πρόσφατον νομίσωμεν, ἀλλὰ σὺν πατρὶ ἀεὶ ὑπάρχοντα πρὸ τῶν αἰώνων· ὡς καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ λέγων, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς [4] τὸν θεόν.

Κεφ. δ'. [1] Ὥς φησιν [2] αὐτὸς ὁ ἀγύρτης. Καὶ αὐτός φημι εἶναι τὸν λόγον ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' οὐχ υἱὸν θεοῦ γεγεννημένον. Καὶ εἰ μὴ ἔστιν υἱὸς θεοῦ, μάταιος αὐτοῦ ὁ πόνος, [3] ματαία αὐτοῦ καὶ ἡ προαίρεσις, καὶ ἡ ἐλπὶς, καὶ ἡ διάνοια. Οὐδὲ γὰρ περισσότερον τῶν ἀρνησαμένων αὐτὸν Ἰουδαίων οὗτος λέγει. Οὐ γὰρ λέγει περὶ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον ὅτι, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, ἀλλ', Ὁ λόγος
pag 832. ἦν πρὸς τὸν θεόν. Καὶ οὐ λέγει ὅτι ἐν τῷ θεῷ ἦν μόνον, ἀλλὰ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν λόγος ἐνδιάθετος ἀεὶ καὶ προφορικὸς ὑπάρχων οὐ δύναται λέγεσθαι ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἀνθρώπου λόγος. [4] Εἰ οὐκ ἦν οὔπω τὸ γέννημα, ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ εἰ οὔπω ἦν υἱὸς [5] τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος, διὰ τίνος τὰ πάντα γεγένηται; ἐπειδή φησι τὸ εὐαγγέλιον, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Ἀλλά φησι, Ὥςπερ διὰ λόγου ὁ ἄνθρωπος πράττει ὃ βούλεται, οὕτως διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ λόγῳ ἐποίησε τὰ πάντα. Πῶς οὖν ὁ κύριος διὰ τοῦ εὐαγγελίου λέγει ὅτι, Ἕως ἄρτι ὁ πατὴρ ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι; Τὸ δὲ, Ὁ πατὴρ ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, οὐ τοῦ πατρὸς μὴ ἐργαζομένου ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ἐργασίᾳ, οὐδὲ τοῦ υἱοῦ [6] ἀλλοτρίου ὄντος, καὶ μὴ ἐργασαμένου ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δημιουργίᾳ. Πάντα γὰρ τὰ ἔργα, ὅσα ἔστιν, ἅμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος γεγένηται. Δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν ἀπὸ πατρὸς, καὶ αὐτὸς τὰ πάντα εἰργάσατο σὺν πατρὶ, καὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι. Τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ. Διὸ καὶ μετὰ ἀσφαλείας ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔλεγε, γινώσκων τὰς ὑπονοίας τῶν πεπλανημένων, προγνώστης

2. *Libri vulgo* ἆρα.
3. πώποτε *cod. Rhedig.*
4. τὸν *om. in edit. Petavii Colon. repet.*

Cap. IV. — 1. Ἀλλὰ *pro* ὡς *substituendum censuit Petavius.*
2. αὐτὸς *om. in edit. Petavii.*
3. καὶ ματαία αὐτοῦ ἡ προαίρεσις *cod. Rhedig.*
4. εἰ δὲ οὐχ ἦν *suspicatus est Petavius.*
5. τοῦ *om. cod. Rhedig.*
6. ἀλλοτρίου ὄντος *emendavit Petavius.* ἀλλοτριοῦντος *vulgo extat in libris. Et Cornarius iam vertit* neque quod filius alienus sit.

carnem mutatum fuerit; ita enim ille falso de hoc argumento disseruit. Et vero si Adamus verbo originem antecessit, per quemnam non modo Adamus, sed etiam quae Adamo priores sunt creaturae dei omnes productae sunt? Quis ille vero est cui pater dixit, *Faciamus hominem?* Nemo enim aut ad intimum verbum suum, aut ad illud quod exterius profertur consultationem deliberationemque dirigit. Ideo insitum sibi sanctissimumque suum verbum alloquens pater futuram hominis procreationem sapientissima voce declarat, ut filium apud patrem initio extitisse sciremus, neque conditorem nostrum recens in lucem editum arbitraremur, sed cum patre priorem saeculis omnibus fuisse. Id quod Ioannes ita demonstrat: *In principio erat verbum, et verbum erat apud deum.* Ioann. 1, 1.

Cap. IV. Atqui verbum, inquit circulator iste, a principio extitisse fateor; filium dei genitum fuisse, id vero non fateor. Verum nisi dei sit filius, inanis est illius labor, inane et animi propositum, vana denique spes omnis et cogitatio. Nihil enim amplius excellentiusque de Christo profitetur quam Iudaei ipsi, qui eundem abnegarunt. Porro non scriptum est in evangelio: *In principio erat verbum, et verbum erat in deo*, sed, *Verbum erat apud deum*, nec in deo verbum modo fuisse dicit, sed *Deus erat verbum.* In ipso quidem homine sermo ille, qui perpetuo aut interior, aut externa voce prolatus est, homo dici non potest, sed hominis sermo. Quod si, ut ille nugatur, nondum velut foetus erant, aut dei filius deus verbum, per quemnam omnia producta sunt? Quandoquidem, ut evangelium asserit, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Atenim quemadmodum, inquit, homo per verbum suum quidquid libuerit efficit, ita et pater per verbum suum, quod in ipso erat, universa procreavit. Quomodo igitur hoc in evangelio domini dictum accipiendum est: *Pater usque modo operatur, et ego operor?* Ioann. 5, 17.
Quae verba non sic intelligenda sunt, quasi in his quae filius efficit nihil pater ipse moliatur, aut contra abalienandus sit filius, neque se patris opificio agendo aliquid immisceat. Siquidem opera omnia a patre simul et filio et spiritu sancto producta sunt. Nam per ipsum omnia sunt a patre producta, ipseque adeo cum patre et spiritu Psalm. 32, 6.
sancto fabricavit omnia. *Verbo enim domini coeli formati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Quocirca caute illud prudenterque dominus in evangelio dixit, cum, utpote deus omnia praevi-

ὢν, ὡς θεὸς, καὶ ὡς ἤμελλεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν
ἐκβάλλειν, ἔλεγε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, Οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ
υἱὸς, ἐὰν μὴ ἴδῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. Καὶ οὐχ ὅτι πρῶτον ὁρᾷ,
ἔπειτα πράττει, ἀλλὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ ἔχει, καὶ πράττει ἃ βούλεται.

Κεφ. ε΄. Πῶς οὖν ταῦτα ἔσται, ὦ Φωτεινέ; ἢ τίς ὁ ἐν σοὶ πάλιν ἡμῖν
προβαλλόμενος τοῦτο τὸ ζιζάνιον; τίς ὁ τὸ δηλητήριον τοῦτο κατα-
σκευάσας τῷ βίῳ; πόθεν τὸ πονηρόν σοι ἐνθυμεῖσθαι κατὰ τοῦ κυ-
ρίου σου βλάσφημον λαβεῖν ὑπόνοιαν; Οὐκ ἔπεισέ σε Ἀβραὰμ, φά-
σκων πρὸς αὐτὸν καὶ λέγων, Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις
κρίσιν; Ἐλέγχθητι γὰρ ὡς παρ' αὐτῷ ὁ υἱὸς ἐπεδήμησε, καὶ οὐ προ-
φορά τις ὢν, ἀλλ' ἐνυπόστατος θεὸς λόγος. Καὶ ὅπως γνῴης, ὦ
ἐθελόσοφε, τὸ πέρας τῶν ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει πεπραγματευμένων,
ὡς ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἐπισφραγισάμενος τὸ τέλειον ἡμῖν ἀπεφήνατο
pag. 833. φάσκων ὅτι, Ἔβρεξε κύριος ἀπ' οὐρανοῦ πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα
καὶ Γόμοῤῥα παρὰ κυρίου, καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ λόγος τοῦ κυρίου,
ἀλλὰ, Κύριος παρὰ κυρίου· ὡς καὶ Δαβὶδ λέγει, Εἶπεν ὁ κύριος τῷ
κυρίῳ μου, καὶ ἵνα [1] ὅτι οὐ μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν ὁ υἱὸς
μόνον εὑρίσκεται διηγεῖται, καὶ περὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς ὅτι, Ἐκ γαστρὸς
πρὸ Ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὦ πε-
ριττολόγε, καὶ ἐν ἀργοῖς καὶ περιέργοις ταττόμενε, οὐδεὶς δέξεταί σου
τὸν λόγον. Οὔτε γὰρ μειζότερον τὸ πνεῦμα, οὔτε μικρότερον. Τίς
γὰρ ταῦτα ἐξεζήτησε, φησὶν, ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Ἐλέγχει σε δὲ ὁ
αὐτὸς ἅγιος λόγος, ὡς φάσκει κύριος περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου·
ὁμολογῶν αὐτὸ γνήσιον τῆς αὐτοῦ θεότητός φησι, Τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς
ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ ἐμοῦ λήψεται.

Κεφ. ς΄. Καὶ πόσαι ἄλλαι τυγχάνουσι μαρτυρίαι; ἐπειδὴ δὲ πᾶσιν ἡ σὴ
ἐρεσχελία δῆλός ἐστι πλάνης οὖσα καὶ οὐκ ἀληθείας. Φωραθήσεται
δὲ οὐ μόνον ἀπὸ συνετῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὀλίγων τι τῆς θείας γρα-
φῆς τὴν ἀκολουθείαν ἐπιγινωσκόντων, δι' ἣν οὐκ ἐπιδεηθήσομαι πολ-
λῶν [1] μαρτύρων, ἢ πολλῆς ἀνατροπῆς· εὐάλωτον γάρ σου τὸ διήγημα
καὶ ἡ κακοπιστία. Διὸ ἀρκετῶς [2] ἔχειν τὰ πρὸς σὲ εἰρημένα, [3] ὡς,
ἀπὸ γῆς ἀναφύσαντος κνωδάλου [4] ἀτόνου τε καὶ ἀδυνάμου, τῷ ποδὶ
τοῦ λόγου συντρίψας καὶ τῇ τοῦ θεοῦ λόγου ἀληθείᾳ, ἢ ὡς ἔλμιγγα,

Cap. V. — 1. *Petavius* γνῷς *desiderat. Sed nihil deerit, si* ἵνα *interpretabimur ubi. uterque.* μαρτυρῶν *ed. princ.* μαρτυριῶν *ed. Petav.*

Cap. VI. — 1. μαρτύρων *codd. mss.* 2. *Libri habent* ἔχειν.

dens, ac quid decepti homines cogitaturi aliquando forent, utque ab
se quisque veritatem abiudicaturus esset intelligens, *Nihil*, inquit, Ioann. 5, 19.
a seipso facit filius, *nisi viderit patrem facientem*. Nec est quod
suspicetur aliquis primum illum videre, deinde facere. Habet enim
in seipso omnia, et quaecumque voluerit perficit.

Quinam igitur vera haec esse, Photine, poterunt? Quis ille Cap. V.
est, qui in te nobis rursus lolium illud disseminat? Quis illud vi-
rus in humanum genus effudit? Quis tantae tibi impietatis, ac tam
consceleratae contumeliosaeque in deum opinionis auctor fuit? Non
vel Abraamus meliorem tibi mentem persuadere potuit, qui deum
sic alloquitur: *Qui iudicas omnem terram, non facies iudicium?* Il- Gen. 18, 25.
lud vero redarguere te debet, quod apud ipsum versatus esse filius
dicitur, non sermonis aliqua prolatio, sed deus verbum subsistens.
Atque ut eorum quae in hoc negotio gesta sunt exitum intelligas,
o sapientiae inanis affectator, hoc ipso in scripturae loco quod per-
fectum et absolutum est velut obsignans, declaravit his verbis:
Pluit dominus e coelo ignem, et sculphur in Sodomo et Gomorrha a Gen. 19, 24.
domino. Non dixit, Verbum domini, sed Dominus a domino. Ut
et David locutus est: *Dixit dominus domino meo*. Ut autem con- Ps. 109, 1 et 3.
stet non solum post incarnationem filii nomen usurpari, de eo quo-
que, quod a principio factum est, mentionem facit. *Ex utero*, inquit,
ante Luciferum genui te. Iam vero de spiritu sancto nemo est, ho-
mo loquacissime, et inter otiosos curiososque numerande, qui ser-
mones tuos aequis auribus admittat. Nam neque maior, neque mi-
nor dici potest spiritus sanctus. *Quis enim haec*, inquit, *requisivit* Esai. 1, 17.
de manibus vestris? Quinetiam idem te sanctissimum verbum, Chri-
stus videlicet dominus condemnat; qui de spiritu sancto sic loquitur,
divinitatis ut suae germanum ac participem agnoscat. Ait enim, Ioann. 15, 26.
Qui ex patre procedit, et de meo accipiet.

Quam multa sunt et alia testimonia! Quae consulto praetereo, Cap. VI.
quoniam quidem tua omnibus importunitas est manifesta, quae ab
errore, non a veritate, proficiscitur, adeo ut non eam modo sapi-
entiores, sed ut illi facile deprehendant qui nonnullum sacrarum li-
terarum usum habuerint. Quare non est quod pluribus adversus il-
lam testimoniis aut longiori refutatione opus esse nobis arbitremur.
Nihil enim narratione tua et infidelitate ad convincendum facilius.
Unde quae contra te disputata sunt hactenus, satis arbitror futura,
ac perinde ut insectum quoddam animal e terra emersum, et imbe-
cillum, sic posteaquam te divini verbi ac veritatis vestigio proculcavi,

3. *Suspicior scribendum esse* ὃν ὡς. *Cornarius vertit* Quapropter sufficiunt haec adversus te dicta, quem velut animalculum insectum ac impotens *cett.* 4. *Libri vulgo* ἀτόμου.

ἤτοι [5] γῆς ἐντεριώνην καταλείψω. Ἤδη γὰρ καὶ διεσκεδάσθη [6] εἰς ὀλίγον χρόνον ἡ τούτου τοῦ ἠπατημένου αἵρεσις. Ἐπὶ δὲ τὰς ἑξῆς συνήθως θεὸν ἐπικαλούμενος προελεύσομαι*).

ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΕΛΛΙΑΝΩΝ,
πεντηκοστὴ δευτέρα, ἢ καὶ ἑπτακοστὴ δευτέρα.

Κεφ. α'. Τῷ δὲ αὐτῷ πάλιν χρόνῳ (ὑπὸ ἓν γὰρ πάντες οὗτοι ἦσαν) Μάρκελλος γέγονεν ἐν Ἀγκύρῃ· ἔτι γὰρ καὶ δεῦρο, ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου, ὡς ἀπὸ δύο ἐτῶν ἐτελεύτα, ἢ πλείω ἢ ἐλάσσω. Ἐποίησε δὲ καὶ αὐτός τινα διαίρεσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ὀλί-
pag. 834. γην δέ τινα ἔννοιαν ὑπέφαινεν οὗτος, ἀπεικαζόμενος Σαβελλίῳ τε καὶ Ναβάτῳ ἀπὸ [1] τοῦ τῶν Ἀρειανῶν πρὸς αὐτὸν παροξυσμοῦ, δῆθεν διὰ τοῦ λογισμοῦ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀντιθέσεως. Ὅθεν καὶ παρά τινων βλασφημεῖται ἀπὸ μέρους, ὡς ἔφην, Σαβελλιανῶν ἐσχηκὼς τὴν ἐρεσχελίαν. Τινὲς δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπελογήσαντο μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὀρθῶς αὐτὸν βεβιωκέναι, καὶ τῷ φρονήματι αὐτὸν ὀρθῶς ἔχειν διϊσχυρίζοντο. Διὸ πολλὴ περὶ τούτου ζήτησις γέγονε. Καὶ τὰ μὲν κρύφια τῆς ἐννοίας θεῷ ἔγνωσται. Οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ γεγονότες καὶ κατηχηθέντες, οἱ τὴν ἐκείνου ἔννοιαν ἀγνοοῦντες, οἱ μὴ τὰ ἐκείνου ἀληθῆ διηγούμενοι, οὔτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν ἤθελον, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ὅτι μία ἐστὶν ἡ θεότης, μία δοξολογία, ὁμοούσιος οὖσα ἡ τριάς, καὶ οὐδὲν διαλλάττουσα τῆς ἰδίας δόξης, τριὰς τελεία οὖσα, καὶ μία θεότης, μία δύναμις, μία οὐσία, οὔτε συναλιφή τις οὖσα, οὔτε ὑποβεβηκυῖα. [2] Οὗτος δὲ ἐπιπλεῖστον βουλόμενός τινα λέγειν παρά τισιν, ὡς ὑπὸ τὸν Σαβέλλιον τῷ φρονήματι ἔδειξεν εἶναι. Διὸ καὶ [3] αὐτῇ ἐν αἱρέσει ἐλέχθη καὶ ἠριθμήθη. Παραθήσομαι δὲ αὖθις καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ λόγου οὗ πεποίηται Ἰουλίῳ τῷ μακαρίτῃ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ ὁ αὐτὸς Μάρκελλος, ὑπεραπολογούμενος δῆθεν [4] ἑαυτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς ἀπολογίας καὶ τοῦ λιβέλλου φανήσεται ἕτερα παρὰ τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας πεφρονηκώς. Εἰ μὴ γὰρ ἕτερα ἐφρόνησεν, ὑπὲρ ποίων εἰς ἀπολογίαν ἤρχετο, εἰ μὴ ἄρα λόγοι ἐξ αὐτοῦ ἐτέθησαν οὐκ ὀρθοὶ, καί τινας ταράξαντες εἰς ταύτην κατήγαγον τὴν ἀπολογίαν; Τοίνυν τὸ ἀντίγραφόν ἐστι τοῦτο.

5. *Vocab.* γῆς *in cod. Rhedig. erasum est.*
6. εἰς ὀλίγον χρόνον *interpretor* in breve tantum tempus duratura.
*) *Subscriptum est in utroque codice* Τέλος τὰ τοῦ Φωτεινιανῶν
Cap. I. — 1. τούτων *ed. princ.*
2. *Cornarius vertit* Hic vero quum voluerit quaedam diffusius apud quosdam dicere, declaravit se cum Sabellio sentire.
3. *Reposui de coniectura* αὐτῇ *pro* αὐτῇ, *quod in libris est omnibus. Cornarius putavit* αὐτὸς; *vertit enim* quapropter etiam ipse inter haereticos numeratus est et confutatus.
4. αὐτοῦ *cod. Rhedig.*

sive lumbrici instar, aut terrae interanei, missum postremo faciam. Iam enim brevi admodum tempore illius est haeresis dissipata. Nunc implorata, ut solemus, ope dei ad reliquas haereses progrediemur.

CONTRA MARCELLIANOS,
quae est haeresis LII., sive LXXII.

Per idem tempus (nam in eandem aetatem illi omnes incidunt) Cap. I.
Ancyrae Marcellus extitit, qui ad nostra usque tempora pervenit, et duobus abhinc plus minus annis obiit. Hic nonnihil in ecclesia divortii conflavit, eodem fere ut dixi tempore. Verum obscuram admodum dogmatis sui significationem dedit, cum ad Sabellii et Novati factionem adiungeretur, Arianis potissimum pro suo in illum odio hoc ipsum exprobrantibus, quod nimirum adversus Arianos contenderet. Hinc est quod a nonnullis eo nomine incessitur, quasi ad Sabellianorum cavillationes partim adhaeserit. Verum alii eidem patrocinantes verum id esse negant, e contrario vero praeclare illum vixisse ac recte sensisse confirmant. Unde magna de eo controversia conflata est. Enimvero quae in illius animo occulta fuerunt uni deo cognita sunt. Ceterum illius sectatores, et ab eo instituti, cum eius mentem ignorarent, nec quae vere ille sensisset exprimerent, tres hypostases confiteri noluerunt, uti veritas docet, quae unam censet esse divinitatem unamque gloriam et consubstantialem trinitatem, quae nihil in gloria sua diversum habeat, utpote perfecta trinitas, et una divinitas, una virtus, una essentia, neque in unum contracta aut confusa, nec ulla sui parte inferior, aut subiecta. Marcellus autem nonnullorum sententia cum aliquid amplius his astruere vellet, in Sabellii errorem incidisse visus est. Ex quo factum est ut inter haereses ista quoque recensenda ac confutanda veniret. Libet autem et illius orationem subiicere, quam purgandi sui gratia ad beatae memoriae Iulium Romanorum episcopum scripsit. Qua ex defensione et libello nonnulla contra sinceram fidem opinatum esse constabit. Etenim si nihil ab illa diversum sensisset unquam, cuiusnam rei gratia hanc illam sui purgationem institueret, nisi quaedam ab illo parum recte posita ac pronuntiata forent, quae cum aliquos perturbassent, defendendi sui atque excusandi necessitatem attulerint? Exemplum igitur epistolae sic se habet.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ, ΟΝ ΚΑΘΕΙΛΕΝ Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΧΑΡΙΝ ΕΤΕΡΟΔΟΞΙΑΣ.

Κεφ β′. Τῷ μακαριωτάτῳ συλλειτουργῷ Ἰουλίῳ Μάρκελλος ἐν Χριστῷ χαίρειν.

Ἐπειδή τινες τῶν καταγνωσθέντων πρότερον ἐπὶ τῷ μὴ ὀρθῶς πιστεύειν, οὓς ἐγὼ ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ διήλεγξα, κατ᾽ ἐμοῦ γράψαι τῇ θεοσεβείᾳ σου ἐτόλμησαν, ὡς ἂν ἐμοῦ μὴ ὀρθῶς, μήτε ἐκκλησιαστικῶς φρονοῦντες, τὸ ἑαυτῶν ἔγκλημα εἰς ἐμὲ μετατεθῆναι σπουδάζοντες, τούτου ἕνεκεν ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἀπαντήσας εἰς τὴν
pag. 835. Ῥώμην ὑπομνῆσαί σε, ἵνα τοὺς κατ᾽ ἐμοῦ γράψαντας μεταστείλῃ ὑπὲρ τοῦ [1] ἀπαντήσαντας αὐτοὺς ἐπ᾽ ἀμφοτέροις ἐλεγχθῆναι ὑπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι τε καὶ ἃ γεγράφασι κατ᾽ ἐμοῦ, ψευδῆ ὄντα τυγχάνει, καὶ ὅτι ἔτι καὶ νῦν ἐπιμένουσι τῇ ἑαυτῶν προτέρᾳ πλάνῃ, καὶ δεινὰ κατά τε τῶν τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἡμῶν τῶν προεστώτων αὐτῶν τετολμήκασιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἀπαντῆσαι οὐκ [2] ἠβουλήθησαν, ἀποστείλαντός σου πρεσβυτέρους πρὸς αὐτούς, καὶ ταῦτα ἐμοῦ ἐνιαυτὸν καὶ τρεῖς ὅλους μῆνας ἐν τῇ Ῥώμῃ πεποιηκότος, ἀναγκαῖον ἡγησάμην, μέλλων ἐντεῦθεν ἐξιέναι, ἔγγραφόν σοι τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν μετὰ πάσης ἀληθείας τῇ ἐμαυτοῦ χειρὶ γράψας ἐπιδοῦναι, ἣν ἔμαθον, ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν ἐδιδάχθην, καὶ τῶν κακῶς ὑπ᾽ αὐτῶν λεγομένων ὑπομνῆσαί σε, ἵνα γνῷς οἷς χρώμενοι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων λόγοις τὴν ἀλήθειαν κρύπτειν βούλονται. Φασὶ γὰρ μὴ ἴδιον καὶ ἀληθινὸν λόγον εἶναι τοῦ παντοκράτορος θεοῦ τὸν υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλ᾽ ἕτερον αὐτοῦ λόγον εἶναι, καὶ ἑτέραν σοφίαν, καὶ δύναμιν. Τοῦτον γενόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ ὠνομάσθαι λόγον, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ διὰ τὸ οὕτως αὐτοὺς φρονεῖν, ἄλλην ὑπόστασιν διεστῶσαν τοῦ πατρὸς εἶναί φασιν. Ἔτι μέν τοι καὶ προϋπάρχειν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα δι᾽ ὧν γράφουσιν ἀποφαίνονται, [3] καὶ μὴ εἶναι αὐτὸν ἀληθῶς υἱὸν ἐκ τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ κἂν λέγουσιν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως λέγουσιν ὡς [4] καὶ τὰ πάντα. Ἔτι μὴν καὶ ὅτι ἦν ποτε [5] ὅτε οὐκ ἦν λέγειν τολμῶσι, καὶ κτίσμα αὐτὸν καὶ ποίημα εἶναι, διορίζοντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρός. Τοὺς οὖν ταῦτα λέγοντας ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι πεπίστευμαι. Πιστεύω δὲ ἑπόμενος ταῖς θείαις γραφαῖς ὅτι εἷς θεὸς καὶ ὁ τούτου μονογενὴς υἱὸς λόγος, ὁ ἀεὶ συνυπάρχων τῷ πατρί, καὶ μηδεπώποτε ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐσχηκώς, ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπάρχων,

Cap. II. — 1. *Libri vulgo* ἀπαντήσαντος. *Quod vitium Cornarius (in versione latina) et Petavius sustulerunt.*
2. ηκολούθησαν *cod. Rhedig.*
3. καὶ *particulam, quae vulgo abest a libris, absorptam syllaba* ται *vocabuli praecedentis, de coniectura revocavi. Etiam Cornarius vertit* et non esse ipsum vere filium ex deo.
4. καὶ τὰ πάντα *correxit C. H. G. Rettberg in Marcellianis Gottingiae* 1794. *editis, p.* 107. *Vulgo extat* κατὰ πάντα.
5. ὅτε *codd. mss. uterque.* ὅτι *editi libri.*

EXEMPLUM EPISTOLAE MARCELLI, QUEM OB HAERESIM SYNODUS DEPOSUIT.

Beatissimo collegae Iulio Marcellus in Christo salutem. Cap. II.

Cum nonnulli ex iis qui, quod parum integre de fide sentirent, antea condemnati sunt, quique a me in Nicaena synodo convicti sunt, contra me ad pietatem tuam scribere non dubitaverint, me nec recte, nec cum ecclesiae doctrina consentanee de fide statuere, uti crimen suum in me transferrent, propterea necessario Romam mihi veniendum, et te commonendum putavi, ut eos qui contra me scripserunt arcesseres; ut cum advenissent, de duobus illis a me convincerentur, cum illa ipsa falsa esse quae in me scripserunt, tum eos adhuc in pristino errore perseverare et indigna quaedam adversus ecclesias dei ac nos ipsos illarum praesides esse machinatos. Sed cum illi venire noluerint, tametsi presbyteros ad ipsos miseris, ego vero anno integro ac tribus mensibus Romae commoratus fuerim, faciendum mihi omnino censui, ut ante quam hinc proficiscerer, meae fidei professionem tibi sincere atque ex animo, meaque manu perscriptam offerrem; qualem didici atque ex divinis literis sum edoctus, et ut in memoriam tibi revocarem quae perperam ab illis asseruntur; ex quibus intelligeres quibusnam ad auditores decipiendos adhibitis sermonibus veritatem occultare conantur. Inprimis enim negant dominum nostrum Iesum Christum proprium ac verum dei omnipotentis esse verbum. Sed aliud ipsius esse verbum, aliam sapientiam et virtutem esse praedicant. Illum vero, postquam in lucem sit editus, ab ipso verbum, et sapientiam, virtutemque nominatum. Quod cum sentiant, aliam a patre diversam hypostasim esse illum existimant. Praeterea patrem ante filium existere, ex his quae scribunt manifeste declarant, nec ipsum vere esse filium a patre procedentem. Sed etsi a deo esse dicant, perinde illum arbitrantur ac cetera omnia creata proficisci. Ad haec, fuisse aliquando cum nondum esset affirmare non dubitant, adeoque creaturam et opificium esse; quem etiam a patre seiungunt. Ego vero qui haec asserunt ab ecclesia catholica alienos esse persuasum habeo. Tum sacris literis inhaerens credo unum esse deum et unigenitum eius filium verbum, qui cum patre semper existit, nec existendi initium ullum unquam habuit. Idem revera a deo procedens, non

οὐ κτισθεὶς, οὐ ποιηθεὶς, ἀλλὰ ἀεὶ ὢν, ἀεὶ συμβασιλεύων τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ, οὗ τῆς βασιλείας κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου μαρτυρίαν οὐκ
ἔσται τέλος. Οὗτος υἱὸς, οὗτος δύναμις, οὗτος σοφία, οὗτος ἴδιος
καὶ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ λόγος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀδιαίρε-
pag. 836. τος δύναμις τοῦ θεοῦ, δι᾽ οὗ τὰ πάντα τὰ γενόμενα γέγονε, καθὼς
τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ, [6] λέγον, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος
ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ
χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Οὗτός ἐστιν ὁ λόγος περὶ οὗ καὶ Λου-
κᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ, λέγων, Καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ
ἀπαρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου. Περὶ τούτου
καὶ Δαβὶδ ἔφη, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. Οὕτω καὶ
ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἡμᾶς διδάσκει διὰ τοῦ εὐαγγελίου,
[7] λέγων, Ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. Οὗτος ἐπ᾽ ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν κατελθὼν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ ἐκ τῆς παρθέ-
νου Μαρίας γεννηθεὶς, τὸν ἄνθρωπον ἔλαβε.

Κεφ. γ΄. Πιστεύω οὖν [1] εἰς θεὸν παντοκράτορα, καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν
τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ
πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλά-
του σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ
τῶν νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ
τοῦ πατρὸς, ὅθεν ἔρχεται κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ
ἅγιον πνεῦμα, ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν,
ζωὴν αἰώνιον. Ἀδιαίρετον εἶναι τὴν θεότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
παρὰ τῶν θείων μεμαθήκαμεν γραφῶν. Εἰ γάρ τις χωρίζει τὸν υἱὸν,
τουτέστι τὸν λόγον τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ἀνάγκη αὐτὸν ἢ δύο
θεοὺς εἶναι νομίζειν, ὅπερ ἀλλότριον τῆς θείας διδασκαλίας εἶναι νενό-
μισται, ἢ τὸν λόγον μὴ εἶναι θεὸν ὁμολογεῖν, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἀλλότριον
τῆς ὀρθῆς πίστεως εἶναι φαίνεται, τοῦ [2] εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, Καὶ
θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἐγὼ δὲ ἀκριβῶς μεμάθηκα ὅτι ἀδιαίρετος καὶ ἀχώ-
ριστός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς ὁ υἱός. Αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ὁ
κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός φησι, Ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ
πατρί· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε
τὸν πατέρα. Ταύτην καὶ παρὰ τῶν θείων γραφῶν εἰληφὼς τὴν πί-
στιν, καὶ παρὰ τῶν κατὰ θεὸν προγόνων διδαχθεὶς, ἔν τε τῇ τοῦ θεοῦ
ἐκκλησίᾳ κηρύττω, καὶ πρὸς σὲ νῦν γέγραφα, τὸ ἀντίγραφον τούτου
παρ᾽ ἐμαυτῷ κατασχών. Καὶ ἀξιῶ τὸ ἀντίτυπόν σε τούτου τῇ πρὸς
τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολῇ ἐγγράψαι, ἵνα μή τινες τῶν ἀκριβῶς μὴ εἰ-
δότων ἡμᾶς κἀκείνοις τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν γραφεῖσι προσέχοντες ἀπατηθῶ-
σιν. Ἔῤῥωσθε.

Πεπλήρωται.

creatus, non factus, sed existens semper, ac cum deo patre per-
petuo regnans. *Cuius regni*, ut testatur apostolus, *non erit finis.* Luc. 1, 33.
Hic ipse filius, ipse virtus, ipse sapientia, ipse proprium, verum-
que dei verbum, dominus noster Iesus Christus, indivisa dei virtus;
per quem creata omnia producta sunt, ut evangelium docet. *In
principio*, inquit, *erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus* Ioann. 1, 1.
*erat verbum: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est ni-
hil.* Hoc demum verbum est de quo Lucas evangelista testatur.
Sicut, inquit, *tradiderunt nobis qui ab initio inspectores et ministri* Luc. 1, 2.
fuere verbi. Ad eundem etiam David respexit, cum ita cecinit:
Eructavit cor meum verbum bonum. Sic et dominus noster Iesus Chri- Psalm. 44, 2.
stus in evangelio nos docuit: *Ego*, inquit, *a patre exivi, et venio.* Ioann. 16, 28.
Hic est qui postremis temporibus nostrae salutis gratia descendens
et ex virgine Maria genitus hominem suscepit.

Credo igitur in deum omnipotentem, et in Christum Iesum Cap. III.
ipsius filium unigenitum dominum nostrum, genitum de spiritu
sancto, et Maria virgine. Qui sub Pontio Pilato crucifixus est et
sepultus, et tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in coelum,
et sedet ad dexteram patris; unde venturus est iudicare vivos et
mortuos. Et in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, remissionem
peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Iam patris
et filii divinitatem dividi non posse e sacris literis didicimus. Nam
si quis filium, hoc est omnipotentis dei verbum, separare voluerit,
necesse est ut aut duos esse deos arbitretur, id quod a coelesti do-
ctrina confessione omnium abhorret, aut verbum esse deum inficie-
tur, quod et ipsum ab sincera fide videtur alienum, cum evangelista
dicat, *Et deus erat verbum.* Ego vero certo illud didici, virtutem
patris, hoc est filium, neque dividi, neque separari posse. Ita
enim salvator ac dominus noster Iesus Christus loquitur: *In me pa-* Ioann. 14, 10.
ter, et ego in patre, item: *Ego et pater unum sumus*, et, *Qui videt* Ioann. 10, 30.
me, videt et patrem. Hanc igitur quam et a sacris literis accepimus,
et a maioribus nostris secundum deum didicimus, fidem cum in ec-
clesia dei praedico, tum ad te modo perscribo, eiusque penes me
exemplar retinui. Postremo illud a te peto, ut eiusdem meae pro-
fessionis exemplum tuis ad episcopos literis inseras; ne quis eorum,
quibus accurate perspecti non sumus, illorum de me scriptis fidem
adhibens in errorem inducatur. Valete.

Hactenus epistola.

6. λέγων codd. mss. uterque et ed. princ.
7. λέγων om. cod. Rhedig.

Cap. III. — 1. εἰς non agnoscit cod. Rhedig.
2. εὐαγγελίου cod. Rhedig.

pag. 837. Κεφ. δ'. Εἰ τοίνυν ὁ λίβελλος οὗτος καλῶς ἔχει, οἱ δυνάμενοι ἀναγνώτωσαν, καὶ οἱ δυνάμενοι ἀκριβῶσαι τὰ ἐν αὐτῷ εἰρημένα· καὶ εἰ μὲν καλῶς ἔχει, αὐτοὶ διακρινέτωσαν. Οὐ γὰρ βουλόμεθα [1] πέρα ὧν ἐπιστάμεθα, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων λέγειν. Εἰ γὰρ καὶ καλῶς ἔχει ὁ λίβελλος ἐκ τῆς ὑποθέσεως, πάλιν διανοηθήσονται οἱ ἐντυγχάνοντές τε καὶ ἀκούοντες ὅτι οὐκ εἰς μάτην, οὔτε εἰς ἀργότητα, οὔτε κατ' ἐκείνου ἐγίνετο αὐτῷ ἀνάγκη ἀπολογίας, εἰ μὴ ἄρα ἐξήμεσε λόγους τινὰς ταράσσοντας, καὶ ἀναγκάσαντας αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν ἥκειν περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων. Συμβαίνει γὰρ καὶ μετὰ τὸ ἐσφάλθαι αὐτὸν διὰ τοῦ λιβέλλου ὑπεραπολογήσασθαι, καὶ ἑαυτὸν διορθώσασθαι· ἢ ὅτι μὲν τῷ λιβέλλῳ ἐκόσμησεν αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἵνα παρακρύψῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ διὰ τῆς καθαιρέσεως τοῦ κοινοῦ τῶν ἐπισκόπων συλλόγου τε καὶ τοῦ κανόνος. Ὅμως τὰ περὶ Μαρκέλλου εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ταῦτα. Ἠρόμην δὲ αὐτὸς ἐγὼ χρόνῳ τινὶ τὸν μακαρίτην πάπαν Ἀθανάσιον περὶ τούτου τοῦ Μαρκέλλου, πῶς ἂν ἔχοι περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ οὔτε ὑπεραπελογήσατο, οὔτε πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἠνέχθη, μόνον δὲ διὰ τοῦ προσώπου μειδιάσας ὑπέφηνε, μοχθηρίας μὴ μακρὰν αὐτὸν εἶναι, καὶ ὡς ἀπολογησάμενον εἶχε.

Κεφ. ε'. Παραθήσομαι δὲ ἅτινά τινες [1] εὑρόντες ἐν τοῖς αὐτοῦ Μαρκέλλου συντάγμασιν, ἃ ἐδόκει ἐπιλήψιμα αὐτοῖς φαίνεσθαι, πρὸς ὃν ἀποτεινόμενοι καὶ αὐτοὶ ἀντισυνέταξαν. [2] Ὑπὸ δὲ ἄλλων πάλιν διὰ τὸ τοὺς [3] ἀντισυντάξας, ὕστερον εἰς ἄλλο τραπέντας ἐλέγχου χάριν, τὰ ἀντισυνταχθέντα ὑπ' αὐτῶν προβαλλόμενοι ἐδείκνυον, καὶ ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συντάγμασι κατὰ τὰς [4] γενομένας διαιρέσεις ἀναμέσον τῶν περὶ Ἀκάκιον καὶ Βασίλειον τὸν Γαλάτην καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικείας ἐποιήσαντο πρὸς ἔλεγχον τοῦ αὐτοῦ Ἀκακίου. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ Μαρκέλλου συνταγμάτων κατὰ Μαρκέλλου εἰπών, ἵνα ἐν πᾶσιν ἡμεῖς τῆς ἀληθείας μηδὲν παραλείψαντες δείξωμεν ὅτι οὔτε ἀπευχόμεθα τὰ πρὸς διόρθωσιν, οὔτε συναινεῖν βουλόμεθα τοῖς τι παρὰ τὸ ἀληθινὸν ἐπιχειροῦσι. Καὶ ἔστι ταῦτα ἐκ τῆς Ἀκακίου πρὸς Μάρκελλον ἀντιλογίας τάδε.

Cap. IV. — 1. πέρα *codd. mss. uterque. Et Cornarius* ultra *vertit.* παρὰ *editi.*

Cap. V. — 1. *Suspicor* εὗρον *vel* εὗρον τέως *rescribendum esse pro* εὑρόντες.

2. *Petavius in marg. annotavit* „F. ἄλλοι δὲ πάλιν διὰ τούς. Locus hic corruptus." *Suspicor scripsisse Epiphanium* Ὑπὸ δὲ ἄλλων πάλιν, διὰ τὸ αὐτοὺς ἀντισυντάξαι, ὕστερον εἰς ἄλλο τραπέντες κτλ., *h. e.* Ab aliis autem, quod erant contra illum commentati, in contrarias partes deducti rursus quae contra Marcellum scripserant protulerunt et ostenderunt, et cum divisiones Acacium inter et Basilium Galatam et Georgium Laodicenum ortae essent, in suis ipsorum scriptis ad confutandum Acacium usi sunt. *Cornarius vertit* Verum ab aliis rursum demonstratum est, quod redarguendi gratia produxerunt ea quae ab ipsis contra illum composita sunt, eo quod ipsi qui contra illum scripserunt postea in aliud mutati fuerunt. Atque hi ipsi in suis ipsorum scriptis contra factas divisiones etiam hoc expresserunt, producto in medium Acacio. Sed et Basilium Galatam, et Georgium Laodicaeae episcopum constituerunt ad eundem Acacium redarguendum.

3. ἀντισυντάξας *codd. mss. et ed. princ.* ἀντισυντάξαντας *ed. Petav.*

4. γενομένας *codd. mss. uterque.* λεγομένας *editi.*

Ceterum an libellus iste recte se habeat, necne, legant qui possunt, et qui exactam eorum quae in eo scripta sunt intelligentiam habere possunt ecquid in eo vitii sit iudicent. Nihil enim praeterquam quod scimus et ad nos perlatum est asseverare volumus. Ac licet nihil in eo libello non castum ac sincerum sit, vel ex ipso nihilominus argumento qui hunc legunt aut audiunt cogitare debent non frustra nec temere ad hanc illum defendendi sui necessitatem venturum fuisse nisi nonnulla protulisset quae turbarum aliquid excitassent, et eo hominem adduxissent ut dictorum reddenda ratio videretur. Etenim fieri illud potuit ut post errorem per libellum sese excusaret ac corrigeret, aut ut eodem illo libello ita sermonibus suis fucum faceret, ut quae antea dixisset consulto dissimularet, ne in ordinem redigeretur, ab communi episcoporum consessu et canone depositus. Utcumque se res habeat, haec sunt quae de Marcello comparare potuimus. De quo cum aliquando beatum papam Athanasium interrogassem, cuiusmodi eum arbitraretur, ille neque purgavit hominem, neque vero asperius notavit, sed leniter arridens, non multum ab improbitate abhorruisse significavit et in eorum loco qui se purgassent habuit. Cap. IV.

Libet autem hic ea subiicere quae in Marcelli scriptis a quibusdam observata sunt, quae isti reprehendenda putaverunt; unde et in eundem invecti confutandi gratia scripserunt. Quamquam alii pro eo quod qui adversus illum commentati sunt postea contrarias ad partes desciverunt, horum ipsorum lucubrationes refutare aggressi sunt. In quibus vulgatas illas divisiones Acacium inter et Basilium Galatam et Georgium Laodicenum refutandi Acacii caussa scriptis mandarunt. Hic est enim ille qui Marcellum ex ipsiusmet libris coarguit. Quae nos ideo proposuimus, ne veritatem aliqua ex parte praeteriisse videamur. Quoniam neque de emendatione desperamus, nec iis assentiri volumus qui utcumque a veritate discedunt. Quae sequuntur igitur ex Acacii commentario contra Marcellum excerpsimus. Cap. V.

pag. 838.

ΤΑΥΤΑ ΔΙΑ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ.

Κεφ. ϛʹ. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα [1] μετὰ τὴν παρεξήγησιν τῶν εἰς τὰς Παροιμίας ῥητῶν γέγραφεν ὁ Μάρκελλος, λαλῶν τε κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν, ἐπαίρων δὲ εἰς ὕψος τὸ κέρας αὐτοῦ, γενόμενος ὑπὲρ τὰ μέσα τοῦ βιβλίου, καὶ πάλιν θεὶς Ἀστερίου τὰ λέγοντα ῥήματα, Ἄλλος μὲν γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ τὸν μονογενῆ [2] λόγον καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως, μόνος μόνον, τέλειος τέλειον, βασιλεὺς βασιλέα, κύριος κύριον, θεὸς θεὸν, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα· θεὶς οὖν ταῦτα καὶ δυςχεραίνων πρὸς τὴν εἰκόνα τὴν ἀπαράλλακτον, τουτέστι τὸ ἔκτυπον καὶ τρανὲς ἐκμαγεῖον τοῦ θεοῦ τῆς οὐσίας, καὶ τῶν ἑξῆς, φαύλην καλῶν τὴν ὑπόληψιν ταύτην [3] ἐπισυνάπτει τὴν δυςαρέστησιν [4] αὐτοῦ, γράφων ὧδε· Ταῦτα τὰ ῥήματα σαφῶς τὴν ἑαυτοῦ φαύλην περὶ θεότητος ἐλέγχει δόξαν. Πῶς γὰρ ὁ κύριος καὶ θεὸς γεννηθεὶς, ὡς αὐτὸς προλαβὼν ἔφη, δύναται ἔτι εἰκὼν θεοῦ εἶναι; ἕτερον γὰρ θεοῦ εἰκὼν, καὶ ἕτερον θεός. Ὥςτε εἰ μὲν εἰκὼν, οὐ κύριος, οὐδὲ θεὸς, ἀλλ' εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ. Εἰ δὲ κύριος ὄντως, καὶ θεὸς ὄντως, οὐκέτι ὁ κύριος καὶ θεὸς εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ εἶναι δύναται. Καὶ ἑξῆς· Οὐδὲν οὖν αὐτὸν ὧν προεῖπον εἶναι βούλεται· πάντως γὰρ τούτων εἰκόνα αὐτὸν εἶναι λέγει. Οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκὼν, οὐ δύναται αὐτοουσία εἶναι· καὶ εἰ βουλῆς ἐστιν εἰκὼν, οὐκέτι αὐτοβουλὴ εἶναι δύναται· καὶ εἰ δυνάμεως εἰκὼν, οὐκέτι δύναμις· καὶ εἰ δόξης εἰκὼν, οὐκέτι δόξα. Ἡ γὰρ εἰκὼν, οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου τινός ἐστι.

Κεφ. ζʹ. Ταῦτα δὲ σὺ, Μάρκελλε, τὰ [1] ῥήματα πρότερον ἐπαινέσας ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου, νῦν δὲ ἀρνησάμενος τὸν θεὸν ἐκ θεοῦ λόγον ὄντα τὸν υἱὸν, καὶ μόνον ἐκ μόνου, καὶ τέλειον ἐκ τελείου, σαφῶς τὴν φαύλην σου περὶ θεότητος ἤλεγξας δόξαν. Τοῦ γὰρ βασιλέως τοῦ μεγάλου τὴν εἰκόνα λαβὼν ἀζωΐᾳ καὶ ἀθεότητι, ἀβουλίᾳ τε καὶ ἀδυνα-
pag. 839. μίᾳ, καὶ ἀδοξίᾳ, καὶ τῷ ἀνουσίῳ, ἐκτετμῆσθαι τὴν ἀνοσίαν ὤφειλες γλῶτταν, εἰπὼν ῥῆμα εἰς [2] κύριον, καὶ τελευτήσας εἰς ψυχὴν οὕτως ἀσεβήσασαν. Τὴν γὰρ εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀζωΐᾳ περιγράψας οὔτε κύριον, οὔτε θεὸν, οὐκ οὐσίαν, οὐ βουλὴν, οὐ δύναμιν, οὐ δόξαν εἶναι ταύτην, τούτων δὲ ἀκίνητον εἰκόνα εἶναι θέλεις αὐτὴν, οἱονεὶ ἄψυχον καὶ ἄζωον ἔξω ἐκτεθεῖσαν αὐτὴν ποιῶν. Καὶ [3] ὡςαύτως

Cap. VI. — 1. μετὰ om. in ed. Petav. Colon. repet.

2. „Placeat forsitan θεὸν," scripsit Rettberg in Marcellianis p. 80., ubi edidit υἱόν.

3. ἐπισυνάπτειν vitium est ed. Petav. Colon. repet.

4. αὐτοῦ codd. mss. et ed. princ.

Cap. VII. — 1. Vulgo extat τὰ ῥήματα τὰ πρότερον. Delevi alterum τὰ, quippe quod accrevit ex praecedente vocabulo.

2. θεὸν cod. Rhedig.

EX ACACII LIBRO CONTRA MARCELLUM.

Haec et his similia Marcellus quaedam contra deum iniqua garriens, et in sublime cornu suum erigens, post suam illam proverbiorum depravationem potius quam interpretationem subiunxit. Ac primum haec Asterii verba proponit: Alius est enim pater, qui unicum ex seipso filium verbum genuit, *primogenitum creaturae omnis*, solus solum, perfectus perfectum, rex regem, dominus dominum, deus deum, essentiae consiliique sui, ac virtutis et gloriae nulla in re discrepantem imaginem. Quibus in mediis adductis hoc potissimum offensus, quod *nulla in re discrepantem imaginem* appellarit, hoc est divinae essentiae ac ceterorum omnium expressam, et evidentem imaginem, istiusmodi sententiam improbandam esse dicit, atque hisce verbis quantum sibi illa displiceant ostendit. Haec Asterii verba manifeste pravam eius de divinitate sententiam arguunt. Etenim qui fieri potest ut dominus ac deus ille, qui sit genitus, ut ipsemet antea scripsit, dei imago censeatur? Aliud enim est imago dei, aliud deus. Quare si imago dei est, non est dominus aut deus, sed imago domini ac dei. Sin revera dominus est ac deus, qui eiusmodi est, dei ac domini imago esse non potest. Subdit postea: Nihil igitur illorum, quae dixi, esse putat ipsum, cum eorum imaginem esse definiat. Unde si essentiae verbi gratia imago sit, ipsamet essentia non erit, neque si consilii sit imago, ipsummet esse consilium poterit. Si virtutis est imago, virtus non est, neque gloria, si huius imago sit. Imago enim non sui, sed alicuius alterius est. Cap. VI. Col. 1, 15.

Haec tu, Marcelle, verba, cum anteo initio libri collaudaveris, nunc autem inficieris, nimirum deum ex deo verbum esse filium, et solum ex solo, et ex perfecto perfectum, perspicue sinistram tuam de divinitate sententiam detegis. Cumque magni regis imaginem capiens vita, divinitate, consilio, potentia, gloria, essentia denique spoliaris, dignus es cui impia lingua praecidatur, quandoquidem consceleratam in deum vocem iecisti ac tam sacrilegum animi sensum postremo prodidisti. Nam qui dei imaginem mutam ac vita carentem finxisti, hanc tu neque dominum, neque deum, nec essentiam, nec consilium, neque virtutem, neque gloriam esse iudicas, sed horum omnium immobilem effigiem, quae nec anima, neque vita praedita sit, velut foras expositam arbitraris, atque ita Cap. VII.

3. ὡςαύτως scripsi Cornarium (qui vertit similiter) et Petavium secutus. Libri tam scripti quam editi habent ὡς αὐτός.

ἄψυχον καὶ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ μόνῃ συνεστῶσαν, ζῶντος δὲ ζῶσαν οὐ θέλεις εἶναι τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ, οὐδὲ οὐσίας οὐσίαν εἰκόνα, οὐδὲ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης βουλὴν καὶ δύναμιν καὶ δόξαν ἀπαραλλάκτως εἰκόνα. Τὸ δὲ ἀπαραλλάκτως εἰπεῖν οὐχ οἷόν τι καὶ ἀγεννήτως, ἀλλ' ὅτι ἐκτυπῶς καὶ ἀκριβῶς ὡμοιωμένην πρὸς πατρικὴν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν. Καὶ μεθ' ἕτερα. Ἔδει δέ σοι ἄλαλα γενηθῆναι [4] τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν ἐν [5] ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει. Καὶ γὰρ μόνος μόνον ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν μονογενῆ, κἂν σὺ μὴ [6] θέλῃς, νῦν ἄλλο τι θέλων, οὐκ ἐξ αἰτίας τῶν *Αἰώνων Οὐαλεντίνου* τὴν πάροδον λαβόντος τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου πατρὸς τὴν γέννησιν ἔχοντος. Καὶ τέλειος τέλειον· ἀτελὲς γὰρ οὐδὲν ἐν πατρὶ, διὸ οὐδὲ ἐν υἱῷ, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου τελειότητος καὶ ὑπερτελειότητος γέννημα γνήσιον τοῦ υἱοῦ τελειότης. Καὶ βασιλεὺς [7] βασιλέα· εὐσεβὲς γὰρ τὸν θεὸν βασιλεύειν, πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντος τοῦ υἱοῦ, καὶ βασιλευομένου βασιλέως, δι' οὗ καὶ τὰ λοιπὰ βασιλεύεται, εὐχαρίστως ὁμολογοῦντος τὴν ὑποταγήν. Οὐκ ἰδιώτην γὰρ, ἀλλὰ βασιλέα γεγέννηκεν ὁ πατὴρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἐχούσης. Οὐ γὰρ ἔξωθεν τὸ ἀξίωμα, εἰς οὐσίαν δὲ αὐτῷ συντελεῖ, ὁμοίως πατρὶ γεννήσαντι. Διὸ καὶ γέγραπται τὸ, Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Οὕτως δὲ καὶ κύριος κύριον, καὶ θεὸς θεὸν γεννᾶν παρ' ἡμῶν ὡμολόγηται. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐσίας καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης εἰκόνα λέγομεν, οὐκ ἄψυχον καὶ νεκρὰν, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ βουλητικὴν καὶ δυνατὴν καὶ ἔνδοξον. Δύναμις γὰρ οὐκ ἀδυναμίαν γεννᾷ, [8] ἀλλὰ
pag. 840. αὐτοδύναμιν· καὶ δόξα οὐκ ἀδοξίαν γεννᾷ, ἀλλὰ αὐτοδόξαν· καὶ βουλὴ οὐκ ἀβουλίαν γεννᾷ, ἀλλὰ αὐτοβουλήν· καὶ οὐσία οὐ τὸ [9] ὁμοούσιον, ἀλλὰ αὐτοούσιον. Εἰκὼν ἄρα ἐστὶν ὁ λόγος, θεὸς, ζῶσα σοφία, ὑποστατικὴ, λόγος [10] ἐνεργὴς, καὶ υἱὸς, αὕτη οὐσιωμένη. Αὕτη γὰρ ᾗ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν ὁ θεὸς, ὅτε εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας. Σὺ δὲ, Μάρκελλε, ταῦτα ἀρνούμενος ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἀρνηθήσῃ μὲν ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀρνηθήσῃ δὲ καὶ ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν γραφούσης περὶ σοῦ πανταχοῦ τῇ γῇ, Ἄκουε λόγον κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον, ὅτι

4. *Verba* τὰ χείλη *absunt ab utroque codd. mss. et ab ed. princ.*

5. ὑπερηφανία (ὑπερηφ$^{α'}$ cod. *Ien.*) codd. mss. ὑπερηφανεία *editi.*

6. θέλῃς cod. *Rhedig.* θέλ^{ς} cod. *Ien.* θέλεις *editi.*

7. βασιλε^{8} (i. e. βασιλέως) cod. *Rhedig.* βασιλέα (βασιλ$^{ε'}$ cod. *Ien.*) *reliqui libri.*

8. ἀλλ' cod. *Rhedig.*

9. *Petavius suspicatus est* ἀνούσιον. *Nam in annotatiuncula eius editionis margini adscripta* „Corn. ἀνούσιον“ *vocabulum breviatum* Corn. *haud dubie vitio typographi laborat, cum certe Cornarium neque in graeca Epiphanii editione, neque in latina illam scripturam tueri videamus. Excudendum igitur erat* Corr., *h. e.* Corrige.

10. ἐναργὴς *codd. mss. uterque.*

inanimam, et humana solum arte constantem. Viventis autem dei viventem imaginem esse negas, aut essentiam essentiae, aut consilii, virtutis ac gloriae, consilium, virtutem ac gloriam; ut haec imago ab eo cuius imago est nulla in re discrepet. Iam cum nulla re discrepare dicitur, non perinde est ac si ingenitam esse fateremini, sed illud solum ostenditur, ad paternae bonitatis et divinitatis et actionis omnis exemplar exactissime absolutissimeque esse illam
expressam. Deinde paulo post: *Muta tua illa esse dolosa labia opor-* Psalm. 30, 19.
tebat, quae loquuntur adversus deum iniustitiam cum superbia et contemptu. Etenim solus solum pater unicum filium genuit. Quamvis minime id tibi placeat, cui aliud modo placet. Neque vero a quodam Valentinianorum Aeonum principio filius processit, sed a solo patre genitus est; item perfectus perfectum genuit. Nihil enim inest imperfectum in patre; ideo nec in filio potest inesse, cum illius perfectionis quae perfectionem omnem superat germanus foetus sit filii perfectio. Sed et rex regem genuit. Pietate quippe consentaneum est regnare deum; cum interim genitus ante saecula filius, idemque rex regno alterius subiectus, per quem ipsius regno cetera subiacent, subiectum se esse grato animo fateatur. Non enim privatum, sed regem illum genuit regni sui pater; quod neque temporis initio, neque vitae fine circumscriptum est. Quoniam eius dignitas non extrinsecus adscita, sed ut in patre, a quo genitus est,
ad essentiam ipsam pertinet. Ob id scriptum illud est, *Et regni il-* Luc. 1, 33.
lius non erit finis. Eodem modo et dominus dominum, et deus deum, uti nos asserimus, genuit. Atque, ut uno verbo definiam, essentiae, consilii, virtutis, et gloriae non mutam ac mortuam imaginem, sed essentia consultandique vi praeditam, ac potentem, et gloriosam esse defendimus. Virtus enim imbecillitatem non generat, sed ipsam per sese virtutem. Ita gloria non ignobilitatem, sed gloriam; consilium non consilii expers aliquid, sed et ipsum consilium; essentia denique non essentia carens aliquid, sed essentiam gignit. Quare verbum ipsum imago deus est, vivensque sapientia subsistens, verbum efficax, et filius, eademque illa sapientia essen-
tiam habet. Haec enim est qua se quotidie *deus oblectabat, cum* Prov. 8, 30
absoluto terrarum orbe gaudebat. Quae quidem omnia cum tu, Mar-
celle, coram hominibus neges, *negabit et illa te coram patre, qui* Matth. 10, 33.
in coelis est. Negaberis vero praeterea et coram ecclesia, quae sub
coelo est, quae ubique terrarum de te scribit, *Audi verbum domini*: Ier. 22, 30.

οὐ μὴ αὐξηθῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἄρχων ἔτι ἐν τῷ Ἰούδᾳ, καθήμενος ἐπὶ θρόνου Δαβίδ.

Κεφ. η΄. [1] Καὶ μεθ' ἕτερα μνημονεύσαντος Μαρκέλλου τῶν Ἀστερίου ῥητῶν, ἐπιφέρει λέγων·

Θεὶς οὖν ταῦτα, καὶ χωρῶν τῇ ἀρνήσει [2] τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνος καὶ οὐσίας, καὶ τῆς μονογενοῦς υἱότητος ἐκ πατρὸς, καὶ τῶν πρωτοτοκίων πάσης κτίσεως, καὶ τῆς ἐκ μονογενοῦς μονότητος, καὶ τῆς ἐκ τελείου τελειότητος, καὶ τῆς ἐκ βασιλέως βασιλείας, καὶ τῆς ἐκ κυρίου κυριότητος, καὶ τῆς ἐκ θεοῦ θεότητος, οὐσίας τε ἁπλῶς, καὶ βουλῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης θεοῦ εἰκόνος ἀπαραλλάκτου, οὐ μικροῖς λόγοις ἀρνούμενος ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, διὸ καὶ ἀρνηθησόμενος ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἄντικρυς ταῦτα γράφεις. Ταῦτα τὰ ῥήματα σαφῶς τὴν φαύλην αὐτοῦ περὶ θεότητος πατρὸς καὶ υἱοῦ παρίστησι δόξαν. Ἡ δὲ τούτων ἄρνησις τὴν σὴν ἐνδιάστροφον καὶ φαύλην περὶ θεότητος καὶ οὐσίας Χριστοῦ, σαφῶς ἤλεγξεν ἑτεροδοξίαν.

Κεφ. θ΄. [1] Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει τὰ Μαρκέλλου.

Ἕωλα οὖν τὰ ἑξῆς ἐπιφέρει γράφων· Οὐδὲν αὐτῶν ὧν προεῖπεν εἶναι βούλεται. Πάντων γὰρ τούτων εἰκόνα αὐτὸν εἶναι λέγεις. Οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκὼν, οὐκέτι αὐτοουσία δύναται εἶναι· καὶ εἰ βουλῆς ἐστιν εἰκὼν, οὐκέτι αὐτοβουλὴ εἶναι δύναται· καὶ εἰ δυνάμεως, οὐκέτι δύναμις· καὶ εἰ δόξης, οὐκέτι δόξα. Ἡ γὰρ εἰκὼν οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς εἰκών ἐστιν. Ἕωλα δὲ, Μάρκελλε, καὶ ψευδῆ ταῦ-
pag. 841. τα. Πάντα γὰρ αὐτὸν ἃ προεῖπον Ἀστέριος εἶναι βούλεται, λέγων, Βασιλεὺς βασιλέα, κύριος κύριον, θεὸς θεόν. Καὶ λύει σου τὴν ἄψυχον εἰκόνα, τὴν κατὰ σὲ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ συνεστῶσαν μόνῃ. Πάντων γὰρ τούτων ζῶσαν εἰκόνα λέγει, καὶ ζῶντος εἰκόνος ἐκμαγεῖον οὖσαν τοῦ γεγεννηκότος, καὶ οὐσίας αὐτοουσίαν εἰκόνα λέγει, καὶ βουλῆς αὐτοβουλὴν, καὶ δυνάμεως αὐτοδύναμιν, καὶ δόξης αὐτοδοξίαν, καὶ οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου [2] εἰκόνος. Σὺ δὲ θεὸν ἐκ θεοῦ τὸν υἱὸν οὐχ ὁμολογῶν, οὐδὲ φῶς ἐκ φωτὸς, οὐδὲ δύναμιν ἐκ δυνάμεως, οὔτε θεὸν, οὔτε φῶς, οὐ δύναμιν, οὐκ οὐσίαν, οὐ βουλὴν, οὐ δόξαν τὸν υἱὸν εἶναι [3] θέλων, ἀλλά τι σῶμα, ταῦτα ἀφανίζεις ἀσεβῶς ἐν τῇ συντελείᾳ μετὰ τούτου. Καὶ ἀρνῇ μὲν τὸ, Θεὸς ἦν ὁ λόγος, υἱὸν δὲ

Cap. VIII. — 1. *Verba* Καὶ - - - λέγων *in utroque codd. mss. inscriptionis instar rubro sunt colore superscripta.*

2. τῆς τοῦ *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

Cap. IX. — 1. *Verba* Καὶ - - Μαρκέλλου *in utroque codd. mss. item sunt ad inscriptionis instar posita, et minio picta.*

2. *In omnibus libris tam scriptis quam editis est* εἰκόνος.

3. *Haec de coniectura correxi. Nam in libris scriptum est vulgo* θέλεις; ἀλλὰ τὸ σῶμα ταῦτα ἀφανίζει - - μετὰ τούτων. *Verte* sed corpus aliquod, quo fit ut illa omnia (*divinitatis insignia, intell.* δόξαν, βουλὴν *cett.*) impie una cum hoc corpore interitura esse in fine mundi censeas. *Pro* τὸ σῶμα *possit etiam* αὐτὸ σῶμα. *Petavius in marg. suae editionis adscripsit* „Haec alieno loco posita, aut corrupta sunt“. *Cornarius verba ex verbis expressit ita* Verum corpus haec abolet impie in consummatione cum his.

scribe virum hunc abdicatum hominem; quoniam non crescet ex eius semine princeps amplius in Iuda, sedens in throno David.

Post haec cum ex Asterio Marcellus nonnulla commemorasset Cap. VIII.
subiecit Acacius.

His itaque positis, longius deinde progressus imaginem salvatoris et essentiam, et unici filii ex patre, nec non et primogeniti omnis creaturae conditionem negans, atque illam eiusdem singularitatem, quae a singulari deo manat, et perfectionem a perfecto, et regiam ab rege potestatem, a domino dominatum, et divinitatem a deo, et essentiam denique ac consilium, virtutem, gloriamque nullo modo diversae imaginis dei funditus tollens, neque paucis verbis coram hominibus inficians, adeoque coram patre illius inficiandus, haec aperte scripsisti: Eiusmodi verba pravam ipsius de patris ac filii divinitate sententiam aperte demonstrant. Verum tu illis potius negandis perversam depravatamque tuam de Christi divinitate et essentia opinionem rectae fidei contrariam perspicue prodidisti.

Post haec Marcelli verba subiicit. Cap. IX.

Inepta proinde sunt quae Marcellus adiecit: Nihil eorum, quae antea commemoraverat, esse statuit; tu enim istorum omnium esse censes imaginem. Unde si essentiae imago est, ipsa esse non potest essentia. Et si consilii imago sit, consilium ipsum esse nequit; neque virtus, si virtutis; neque gloria, si quidem imago gloriae est. Nam imago non sui ipsius, sed alterius alicuius imago est. Sed haec insulsa, Marcelle, sunt ac falsa. Asterius enim omnia haec illum esse indicat quae antea numeravit, cum dixit: Rex regem, dominus dominum, deus deum. Quibus verbis tuam illam inanimam effigiem, ac solo, ut arbitraris, hominis artificio constitutam funditus evertit. Quippe illorum omnium vivam esse docet imaginem. Hoc est vivam vivi genitoris effigiem, et essentiae essentiam, et consilii consilium, virtutis virtutem, et gloriae gloriam; neque porro sui ipsius, sed alterius imaginem esse demonstrat. Tu vero cum deum ex deo filium esse nolis, neque lumen de lumine, neque virtutem ex virtute, neque deum, neque lumen, neque virtutem, nec essentiam, neque consilium, neque gloriam esse filium existimas * * * sed haec impie corpus, in fine mundi, una cum illis extinguunt. Ita Ioannis illud testimonium abnegas, *deus*

θεοῦ καλεῖς ἢ ὀνόματι μόνῳ, ἢ [4] τῶν ἀνθρώπων, ἵν᾽ ἑτερογενῆ γεννῶν εἴη ὁ θεὸς, θέσει γεννητὸν υἱὸν, κατὰ τὸ, Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, καὶ κατὰ τὸ, Ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, καὶ τὸ, Ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὶ θεοῦ. Οὐσίας οὖν, καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον λέγων Ἀστέριος εἰκόνα τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, πάντως οἱονεὶ τοὺς πατρικοὺς χαρακτῆρας ἐνεῖναι λέγει τῷ υἱῷ, καὶ τὰ ἐπινοούμενα τοῦ πατρὸς τετυπῶσθαι, ἢ δεδόσθαι τῷ υἱῷ, οὐκ ἄλλα παρ᾽ αὐτὸν ὄντα. Πάντα οὖν ἃ προεῖπεν αὐτὸν εἶναι βούλεται. Οὐ γὰρ τὴν ἐν χρώμασιν εἰκόνα νοεῖ, οὐδὲ τρίτον ζωγράφον εἰςάγει, ἵνα διαφωνοῦντος πρὸς τὸν πατέρα διὰ χρωμάτων τὰς ποιότητας [5] ἀλλαχοῦ γράφῃ, καὶ τοῦτο υἱὸν [6] καλῇ. Οὕτω γὰρ σὺ νοήσας καὶ μὴ νοήσας φῄς. Οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκὼν, οὐ δύναται αὐτοουσία εἶναι· καὶ εἰ βουλῆς, οὐκέτι αὐτοβουλή. Καθ᾽ ἡμᾶς γὰρ εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα, αὐτοουσία δύναται εἶναι, καὶ ἔστι. Καὶ οὕτως οὐσίας οὐσίαν εἰκόνα λέγομεν, διὰ μίμησιν ὁμοιοτάτην ζωῆς τε καὶ ἐνεργείας. Οὕτω [7] δὲ καὶ βουλῆς βουλὴν εἰκόνα, τὸν μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, καὶ δυνάμεως καὶ δόξης δύναμιν καὶ δόξαν. Καὶ τούτων παραστατικὸν τὸ, Ὥςπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ, Ὥςπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωο-
pag. 812. ποιεῖ. Τὸ γὰρ Ὥςπερ, οὕτως, εἰκονικῆς ἐστι μιμήσεως καὶ ὁμοιώσεως ἀκριβὲς ἐκμαγεῖον.

Κεφ. ι΄. [1] Καὶ μεθ᾽ ἕτερα ὀλίγα· Οὐ γὰρ ὁ λόγος [2] θεός· ἀλλ᾽ ὁ Ἰησοῦς παρέχων ζωὴν καὶ κάλλος καὶ μορφὴν, αὐτὸς ἄζωος καὶ ἀκαλλὴς καὶ ἄμορφός ἐστιν, ἐν νεκρότητι ἢ [3] τῷ μὴ εἶναι νοούμενος· ἀλλὰ πατρικοῖς χαρακτῆρσι μεμόρφωται, οὐχ ὡς ἕτερος αὐτὸς ὢν, ἑτέρους δὲ τοὺς χαρακτῆρας τῆς μορφῆς ἔχων, ἀλλ᾽ ἐν τῷ εἶναι αὐτοῦ οἱ χαρακτῆρές εἰσι, καὶ ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τὸ εἶναι αὐτοῦ. Ἡ δὲ εἰκὼν ἑτέρου, καὶ οὐχ ἑαυτῆς εἰκὼν οὖσα, καθὰ καὶ σὺ θέλεις, τοῦ πρωτοτύπου ἐν ἑαυτῇ τοὺς χαρακτῆρας φέρουσα τὴν ἑτερότητα παρίστησιν. Ἑτερότητα δὲ ὡς ὁμοιότητα. Οὐχ ἑαυτῆς γὰρ, ἑτέρου δέ τινος εἰκών ἐστιν οὗτος ὢν, ὅ ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἰκὼν οὖν τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ζῶσα ζῶντος, ἐν κινήσει καὶ ἐνεργείᾳ, δυνάμει τε καὶ

4. *Suspicor* τινα ἀνθρώπων. *Petavius putabat* τὸν ἄνθρωπον.
5. *Scribendum* ἀλλαχῇ, *ni fallor.*
6. *Libri habent* καλεῖ. *At etiam Cornarius ita vertit ut eum* καλῇ *voluisse appareat.*
7. δὲ *om. cod. Rhedig.*
Cap. X. — 1. *Verba* Καὶ μεθ᾽ ἕτερα ὀλίγα *in utroque codd. mss. ad inscriptionis instar sunt posita, et minio picta.*

erat verbum, filio porro dei vel nomine tenus, vel solum hominem appellas; ut diversi a se generis filium producat deus, quique sola
sit adoptione filius; cuiusmodi in illis locis exprimitur, *Filios genui,* Esai. 1, 2.
et exaltavi, item, *Accepistis spiritum adoptionis*, item, *Afferte do-* Rom. 8, 15. Psalm. 28, 1.
mino, filii dei. Cum igitur Asterius filium paternae essentiae, virtutis, consilii, gloriaeque nulla re diversam imaginem esse velit, necesse est ut paternas, velut in filio, notas ac figuras inesse iudicaverit, eaque quae de patre animo concipiuntur in filio expressa, vel ei concessa, quae non sint ab ipso patre diversa. Ergo haec quae dixerat omnia esse vult filium. Non enim velut adumbratam coloribus imaginem cogitavit, neque tertium pictorem invexit, ut discrepantis a patre filii sic tanquam coloribus qualitates alibi exprimeret, idque ipsum appellaret filium. Hoc enim tu sive prudens, sive imprudens asseris, cum ita loqueris. Igitur si essentiae imago est, essentia ipsa esse non potest, neque consilium, si imago consilii est. Nostra vero sententia, si essentiae viva sit imago, essentia ipsa esse potest, estque revera. Atque ita essentiae imaginem esse confitemur, ad exactam vitae et actionis similitudinem expres-
sam. Eodem modo et consilii imaginem consilium facimus, *magni* Esai. 9, 6.
scilicet consilii angelum, ac postremo gloriae et virtutis imaginem gloriam ac virtutem esse statuimus. Quae quidem omnia his verbis
a Christo declarantur: *Sicut pater habet vitam in seipso, sic dedit et* Ioann. 5, 26. et 21.
filio vitam habere in seipso: et, *Sicut pater suscitat mortuos et vivificat.* Eiusmodi quippe voces, *Sicut, sic*, similitudinem quandam imaginis, et ad imitationem expressam effigiem demonstrant.

Deinde paucis interiectis, Non enim, inquit, divinum verbum, Cap. X.
Iesus scilicet vitam et pulchritudinem et decorem tribuens vitae ipse ac pulchritudinis et decoris expers est, in morte, vel eo statu in quo nihil omnino sit, constitutus, sed paternas in se notas habet expressas; non quasi alter ipse sit, et aliis figurae notis praeditus, verum et in eius essentia propriae illius notae positae sunt, et in propriis notis essentia consistit. Ceterum imago cum alterius, non suimet ipsius imago sit, ut et ipse statuis, exemplaris in se figuram gerens diversitatem indicat, sed eiusmodi diversitatem quae idem ac similitudo sit. Non enim sui ipsius existens ille ipse, sed cuiuspiam alterius est imago imago, inquam, non aspectabilis dei. Patris igitur imago filius est, vivens utique viventis, motu atque effi-

2. θεὸς, [ἀλλ᾽] ὁ Ἰησοῦς *ed. Petavii. Melius fortasse quam feci distingues interrogationis signo* Οὐ γὰρ ὁ λόγος θεός; Ἀλλ᾽ ὁ Ἰησοῦς, ὁ παρέχων *cett.*, *h. e.* Nonne enim verbum deus est? Immo Iesus, quamquam ipse vitam praestet, *cett.*
3. τὸ *cod. Rhedig.*

βουλῇ καὶ δόξῃ, οὐκ ἄψυχος, οὐδὲ ἀκίνητος, ἐν ἑτέρῳ μὲν τὸ εἶναι ἔχουσα, καὶ γραφομένη, αὐτὴ μὲν ἐν ἑαυτῇ καὶ δι' ἑαυτῆς, ἐν κινήσει μὴ οὖσα. Καὶ εἰκὼν ἐστιν ἀπαράλλακτος, οὐ τῆς ἀπαραλλαξίας πατέρα ποιούσης, ἀλλ' υἱὸν ἀπηκριβωμένον.

4 *Πεπλήρωνται τὰ ἐνθάδε Ἀκακίου.*

Νῦν δέ φασιν οἱ ὀρθόδοξοι καὶ ἀδελφοὶ ἡμέτεροι καὶ ὁμολογηταὶ παρά τινων ὑπὸ Μαρκέλλου καταλειφθέντων μαθητῶν ἔκθεσιν εἰληφέναι ὁμολογίας περὶ πίστεως ἀπολογουμένης· ἧς τὰ λεπτολογήματα αὐτὸς μὴ κατειληφὼς αὐτὴν ἐνταῦθα παρεθέμην. Καὶ ἔστι τὸ ἀντίγραφον τόδε.

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ * ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ.

Κεφ. ια'. *Τοῖς αἰδεσιμωτάτοις καὶ ἁγιωτάτοις ἐπισκόποις, τοῖς ἐν Διοκαισαρείᾳ ὑπερορισθεῖσιν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὀρθοδόξου πίστεως, Εὐλογίῳ, Ἀδελφίῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀμμωνίῳ, Ἁρποκρατίωνι, Ἰσαὰκ, Ἰσιδώρῳ, Ἀννουβίωνι, Πιτίμῳ, [1] Εὐφρατίῳ, Ἀαρώνῃ, οἱ ἀπὸ Ἀγκύρας τῆς [2] Γαλατίας πρεσβύτεροι, Φωτεινὸς, Εὐστάθιος, ἕτερος Φωτεινὸς, Σιγέριος, καὶ διάκονος Ὑγῖνος, καὶ ὑποδιάκονος Ἡρακλείδης, καὶ ἀναγνώστης Ἐλπίδιος, καὶ προστάτης Κυριακὸς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.*

pag. 843. *Ἐνδεδημηκότων ἡμῶν πρὸς τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν ἀπὸ τῆς προειρημένης ἡμετέρας πατρίδος, τὴν προσήκουσαν ἐπίσκεψιν ποιούμενοι, καὶ ἐπερωτωμένων ἡμῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως ὅπως ἔχομεν, καὶ ἀποδεξάμενοι ὑμῶν τὴν τοιαύτην κηδεμονικὴν πεῦσιν, ἥνπερ ἐποιήσασθε, [3] διὰ μάλιστα τοὺς βουλομένους ματαίως θρυλλεῖν περὶ ἡμῶν τινα ψευδῆ, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα πληροφορῆσαι ὑμᾶς περὶ τούτου, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὑποδειχθέντων τῇ ὑμετέρᾳ ὁσιότητι παρ' ἡμῶν γραμμάτων κοινωνικῶν πρὸς ἡμᾶς γραφέντων τοῦ τρισμακαρίου πάπα Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς ἐγγράφου ὁμολογίας, ὡς ὅτι οὔτε φρονοῦμεν, οὔτε πεφρονήκαμέν τί ποτε ἐκτὸς τῆς κατὰ Νίκαιαν ὁρισθείσης οἰκουμενικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως· ἥνπερ ὁμολογοῦμεν δυνάμει ταύτην φρονεῖν, ἀναθεματίζοντες τοὺς τολμῶντας κτίσμα λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ Σαβελλίου, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τοὺς μὴ λέγοντας τὴν ἁγίαν τριάδα τρία πρόσωπα ἀπερίγραφα, καὶ ἐνυπόστατα, καὶ ὁμοούσια, καὶ συναΐδια, καὶ*

4. *Verba* Πεπλήρωνται τὰ ἐνθάδε Ἀκακίου *in codd. mss. rubro sunt scripta. Pro* πεπλήρωνται *in cod. Rhedig. et editis est* πεπλήρονται.

ciendi vi, nec non et virtute, consilio gloriaque praedita, non anima motuque carens, aut eiusmodi quae in alio ut sit habeat, et quodammodo pingatur, in seipsa vero ac per sese minime moveatur. Cum autem imago nulla in re ab exemplari diversa dicitur, patrem exacta illa similitudo non facit, sed filium omnibus ad illud exemplar numeris expressum.

Hactenus ex Acacio.

Iam vero quidam ex orthodoxis fratribus nostris et confessoribus expositionem fidei a quibusdam Marcelli discipulis accepisse se dicunt, quae fidei suae rationem ille reddidit. Quam quidem hic adscribendam putavi, tametsi singula, quae ad illam pertinent, nondum accurate cognoverim. Exemplum vero est eiusmodi.

EXPOSITIO FIDEI MARCELLI.

Venerabilibus et sanctissimis episcopis Diocaesareae propter orthodoxam salvatoris nostri Iesu Christi fidem exulantibus, Eulogio, Adelphio, Alexandro, Ammonio, Harpocrationi, Isaaco, Isidoro, Annubioni, Pitimo, Euphratio, Aaroni, presbyteri qui Ancyrae in Galatia sunt, Photinus, Eustathius, alter Photinus, Sigerius, et diaconus Hyginus, subdiaconus Heraclides, et Elpidius lector, et Cyriacus defensor, in domino salutem. Cap. XI.

Cum ad pietatem vestram e patria nostra, pro eo ac par est, invisendi vestri gratia venissemus, interrogati a vestra sanctitate sumus, ecquid de fide sentiremus. Quam quidem sollicitudinis officiique plenam interrogationem magnopere probantes, ob eos praecipue qui falsa de nobis nonnulla temere spargunt, necessarium duximus certiores vos de tota re facere, non ex iis solum communicatoriis literis quas a beatissimo papa Athanasio ad nos scriptas vobis ostendimus, verum etiam ex ipsa professione nostra hisce literis expressa; ut illud intelligeretis, nihil nos neque sentire modo nec unquam sensisse quod ab generali et ecclesiastica fidei regula, quae in Nicaena synodo constituta est, abhorreret; quam nos pro viribus amplecti profitemur, et eos anathemate damnamus qui creaturam esse spiritum sanctum asserunt, sed et Arianam haeresim, et Sabellii, ac Photini, Paulique Samosateni, una cum iis qui sanctissimam trinitatem tres esse personas negant, nullis terminis circumscriptas, subsistentes, consubstantiales, coaeternas, et perfectas.

* πίστις τοῦ (πίστ cod. Ien.) codd. mss. 2. Γαλατείας *cod. Rhedig.* γαλα *cod. Ien.*

Cap. XI. — 1. Εὐφρατίω *cod. Rhedig.* 3. δι' ἃ *ed. princ.*

αὐτοτελῆ, ἀναθεματίζοντες δὲ καὶ τοὺς πλατυσμὸν, ἢ συστολὴν, ἢ ἐνέργειαν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λέγοντας, καὶ τοὺς τὸν θεὸν λόγον, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, προαιώνιον, καὶ συαΐδιον τῷ πατρὶ [4] *καὶ ἐνυπόστατον, καὶ αὐτοτελῆ, υἱὸν καὶ θεὸν μὴ ὁμολογοῦντας.*

Κεφ. ιβ'. *Εἴ τις τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις ἀρχὴν ἢ τέλος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ λόγῳ, ἢ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ δίδωσιν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις μέρος τοῦ πατρὸς λέγει τὸν υἱὸν, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πρὸ πάσης ἐπινοίας γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Περὶ δὲ τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὁμολογοῦμεν ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἄνθρωπος γέγονε χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ* [1] *πρόςληψιν πάσης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, τουτέστι ψυχῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς, καὶ σαρκὸς ἀνθρωπίνης. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς*
pag. 844. *οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὴν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. Ἐγὼ Φωτεινὸς πρεσβύτερος τῆς κατὰ Ἄγκυραν* [2] *καθολικῆς ἐκκλησίας οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται. Ἐγὼ Σιγέριος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται. Ἐγὼ Ὑγῖνος διάκονος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται. Ἐγὼ Ἡρακλείδης ὑποδιάκονος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.* [3] *Ἐγὼ Ἐλπίδιος ἀναγνώστης ὁ ταύτης οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται. Ἐγὼ Κυριακὸς προστάτης τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.*

Ταῦτά ἐστι τὰ ὑπ' αὐτῶν πρὸς τοὺς ὁμολογητὰς καὶ πατέρας γραφέντα. Εἰ τοίνυν δύναται παρὰ συνετῶν νοεῖσθαι ἐν καλλίοσιν ὑπάρ-

4. *καὶ om. in ed. Petav. Colon. repet.*
CAP. XII. — 1. *πρόςληψιν emendarunt Cornarius (vertit enim iuxta assumptionem totius humanae naturae) et Petavius. Libri habent πρόληψιν.*

Eodem etiam anathemate condemnamus illos qui filium patris collationem, aut contractionem, aut actionem esse dicunt, quique divinum verbum deique filium non omnibus saeculis priorem, patrique coaeternum, ac subsistentem, perfectum denique filium, ac deum esse confitentur.

Si quis eundem patrem et filium et spiritum sanctum esse dicit, Cap. XII.
anathema sit. Si quis initium aut finem dei filio ac verbo, vel regno ipsius adscribit, anathema sit. Si quis filium vel spiritum sanctum partem esse patris asserit, neque filium dei ex patris essentia prius omni cogitatione genitum fatetur, anathema sit. Quod vero ad incarnationem divini verbi et unigeniti dei filii pertinet, confitemur filium illum esse dei hominemque factum sine peccato, posteaquam integram hominis naturam assumpsit, hoc est ratione et intelligentia praeditam animam humanamque carnem. Credimus in unum deum patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque conditorem, et in unum dominum Iesum Christum filium dei, genitum ex patre, unigenitum, hoc est ab essentia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, genitum, non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt quae in coelo, quaeque in terra sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus, et passus est, et resurrexit tertia die, ascendit in coelum, et venturus est iudicare vivos et mortuos: et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, Fuit aliquando cum non erat, et antequam gigneretur non erat, aut e nihilo, sive ex altera persona, aut essentia dicunt extitisse, sive converti mutarique posse dei filium affirmant, hos anathemate damnat catholica et apostolica ecclesia. Ego Photinus presbyter Ancyranae ecclesiae ita credo et sentio ut hic scriptum est. Ego Sigerius presbyter eiusdem ecclesiae ita credo et sentio ut hic scriptum est. Ego Hyginus diaconus eiusdem ecclesiae ita credo et sentio ut hic scriptum est. Ego Heraclides subdiaconus eiusdem ecclesiae ita credo et sentio ut hic scriptum est. Ego Elpidius lector eiusdem ecclesiae ita credo et sentio ut hic scriptum est. Ego Cyriacus defensor eiusdem ecclesiae ita credo et sentio uti hic scriptum est.

Haec sunt quae ad confessores et patres illi scripserunt. Quae si in melioribus esse numeranda intelligentes iudicaverint, per me

2. *καθολικῆς, quod omissum in editis, restitui ex codd. mss. utroque.*
3. *In cod. Rhedig. subscriptio Elpidii sequitur post subscriptionem Cyriaci, hac scripturae varietate, quod ὁμολογῶ habet pro φρονῶ.*

χειν, καὶ δὴ οὕτω τετάχθω. *Εἰ δὲ καὶ ἐκεῖσε πάλιν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῇ ἀπολογίᾳ διαλογῆς ἔσφαλταί τινα τὰ οὐκ ὀρθὰ ὑπάρχοντα, πάλιν ὡσαύτως τοῖς φιλομαθέσι τετάχθω.* Ὡς οὖν τῶν προειρημένων πάντων τὴν ὑφήγησιν διεξήλθομεν περὶ τοῦ αὐτοῦ Μαρκέλλου, παρελεύσομαι καὶ τοῦτον, καὶ [4] εἰς τὰς ἑξῆς διασκοπήσομαι.

ΚΑΤΑ ΗΜΙΑΡΕΙΩΝ,

πεντηκοστὴ τρίτη, ἢ καὶ ἑπτακοστὴ τρίτη.

Κεφ. α΄. Ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει [1] τοῦ Ἀρείου τὰ σχέτλια διαῤῥήξαντες, καὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν, Φωτεινοῦ τέ φημι, ἀλλὰ καὶ Μαρκέλλου, ἐν ᾧ ὀλίγῳ ἔδοξε παρασεσαλεῦσθαι, ἃ ἐξ ὑπαρχῆς ἐξήμεσεν ὡς ἐν μέθῃ, ὁ ἀνὴρ προληφθείς (γένοιτο δὲ τοὺς αὐτοῦ διορθωθῆναι, εἴ γε διορθώ-
pag. 815. σοιντο), ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου γεγενημένων τὰ ζιζάνια διὰ τοῦ θείου λόγου τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον τομωτέρου ἐκτεμόντες τῆς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου φυείσης ὑλομανίας, διασκοπήσωμεν πῶς τινες ἡμιαρείζουσιν, ἐκείνου μὲν τὸ ὄνομα ἀρνούμενοι, αὐτὸν δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ κακοδοξίαν ἐνδεδυμένοι, προσχήματί τινι προσποιητῶς [2] ἐπιπλασσόμενοι ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον ἠλλοιωμένον· ὡς ἡ τῶν ἐπὶ σκηνῆς πέπλασται δραματουργία, ὥςτε προσωπίοις ἑτέροις τὰς ἑαυτῶν ὄψεις ἐπικρύπτειν, καὶ ἔνδοθεν τοῦ προσώπου τὰ τῆς κωμῳδίας αἰσχρά τε καὶ μέθης ἔμπλεα διηγεῖσθαι, ἢ ἄλλως φερόμενοι, ἢ σχηματοποιοῦντες τῶν παλαιῶν τοὺς μύθους τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ποιητῶν τοῦτο ἐργασαμένων. Οὕτω καὶ οὗτοι πλανᾷν ἐθέλοντες τοὺς ἀκεραίους, αὐτοὶ μέν εἰσι καὶ τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἤθει καὶ τῇ κακοδοξίᾳ ὁποίᾳ Ἄρειος καὶ Ἀρειομανῖται, δῆθεν δὲ καὶ κολακείας ἕνεκα ἀπατηλῆς τὴν παρ᾽ ἐκείνοις ὁμολογουμένην ἐνδιάστροφον διδασκαλίαν κατακοσμεῖν ἐθέλοντες, κτίσμα μὲν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φασιν. Ἵνα δὲ δῆθεν ἀπατήσωσι, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τι χαρίσωνται, μετὰ θωπείας τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου τούτου [3] πτυρομένοις ἀγυρτωδῶς ἐπιλέγουσιν ὅτι, Οὔ φαμεν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, οὔτε γέννημα ὡς ἓν τῶν γεννημάτων. Τὸ δὲ ὁμοούσιον τέλειον ἐκβάλλουσι, δῆθεν ὡς ἀλλότριον ὂν τῆς θείας γραφῆς. Περὶ δὲ τούτων ἐν τῇ κατὰ Ἄρειον ἀκρύτατα διελέχθημεν. Ἵνα δὲ [4] καὶ ὅμοιον [5] τούτῳ ῥῆμα προβάλλοιντο, οἱ περὶ Βασίλειον, φημὶ, καὶ Γεώργιον, [6] ὡς τῆς Ἡμιαρείων ταύτης τῆς αἱρέσεως προστάται, φασὶν, Οὐ λέγομεν ὁμοούσιον, ἀλλὰ ὁμοιούσιον. Ἦσαν δὲ

4. εἰς uncinis notavit Petavius.

Cap. I — 1. τὰ Ἀρείου τὰ σχ. διαρήξαντες cod. Rhedig.

2. Libri vulgo ἐπιπλαζόμενοι.

3. πτυρομένοις recepi scripturam in margine exempli Scholtzani, quod penes me est, ex cod. nescio quo, siglo M. notato, adscriptam. Petavius in margine suae editionis annotavit „γρ. πειρωμένοις. Lego πτυρωμένοις vel πυρουμένοις.“ In codd. Ien et Rhedig., atque in editis legitur πυρομένοις. Verbo πτύρω etiam alibi usus est Epiphanius, ut haer. 70, 9, cf. 66, 61. Cornarius vertit cum asseveratione ad eos qui per sermonem hunc corrupti sunt praestigiatorum more dicunt, cett.

ut eiusmodi habeantur licet. Sin in hac ipse excusatione ac disputatione titubatum ab illis nonnihil est, ac parum recte positum, suum apud eruditos locum ordinemque teneant. Postremo cum de Marcello superiorem omnem narrationem abunde instituerimus, ab hoc ad alias haereses transibimus.

ADVERSUS SEMIARIANOS,

quae est haeresis LIII., sive LXXIII.

Posteaquam opitulante deo Arii, eorumque qui Ario successerunt, infelicia dogmata perrupimus, inprimisque Photini, sed et Marcelli priora illa discussimus, in quibus nonnihil titubare visus est, quaeque initio perinde atque ebrietate correptus evomuit (atque utinam illius sectatores, siquidem fieri potest, emendentur), ad haec cum exorta ab ipsomet Ario zizania verbo, *quod est omni gladio ancipiti penetrabilius*, exciderimus, considerandum modo nobis est quemadmodum, pullulante mala illa Arii fruticatione, genus quoddam emerserit sectae quam Semiarianorum vocant. Qui quidem licet illius nomen eiurent, eundem ipsum tamen, ac sceleratam illius opinionem induunt, et ementita quadam specie ac larva faciem suam obducunt ac dissimulant. Cuiusmodi histrionum in theatris esse consuevit actio, qui sub alienis vultibus delitescentes ac personati quae in comoediis turpissima et ebrietatis plena continentur edisserunt, sive veterum poëtarum fabulas gestu ipso et conformatione corporis exprimant. Sic et isti simplicioribus illudere cupientes, cum et vultu ipso et moribus et impio dogmate ab Ario Arianisque non differant, nihilominus quodam adulationis artificio perditissimam omnium confessione illorum doctrinam fucare ac dissimulare cupientes, ita dei filium creaturam est dictitant ut, quo facilius decipiant, ac videlicet dei filio gratificentur, si quos viderint ob eiusmodi sermones exturbari, circumforaneorum more statim blandiendo subiiciant, Non perinde creaturam illum facimus ac ceterarum aliquam neque foetum ceterorum instar foetuum esse dicimus. Iam *Consubstantialis* vocem tanquam a sacris literis alienam penitus explodunt. Sed de his, cum adversus Arium ageremus, accuratissime disputavimus. Ceterum, ut aliud illius simile nomen obiiciant, Basilius inprimis ac Georgius, Semiarianorum istius sectae principes, Filium, inquiunt, non ὁμοούσιον, hoc est, *consubstantialem*, sed ὁμοιούσιον, hoc est *simili*

Cap. I.

Hebr. 4, 12.

4. καὶ om. cod. Rhedig.

5. τούτων cod. Rhedig.

6. καὶ τῆς vitium est ed. Petav. Colon. repet.

οὗτοι οἱ ἀπὸ τῆς συνόδου διαιρεθέντες αὐτῆς τῆς Ἀρειομανίτιδος αἱρέσεως, ὁ αὐτὸς Βασίλειος Ἀγκυρῖνος τούτων ἀρχηγὸς, καὶ Γεώργινος ὁ Λαοδικείας [7] τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν Δάφνης, ἤγουν Κοίλης Συρίας. Οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἴσως τοῖς Πνευματομάχοις εἰσὶν ἔχοντες. Οὐκέτι γὰρ ὡς μετὰ δυςωπήσεως, ἢ μετά τινος διστακτικοῦ λόγου, ὡς περὶ τοῦ υἱοῦ αἰσχυνόμενοι τέλειον κτίσμα αὐτὸν εἰπεῖν, ὅπερ καὶ οὕτως ἔχουσι, διὰ δὲ τὸν πρὸς ἀνθρώπους φόβον ἐπιφέρουσι τὸ ὁμοιούσιον, καὶ τὸ κτίσμα [8] οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, — περὶ δὲ
pag. 846. τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ἔφην, οὐ διστακτικῶς ὁρμῶνται, ἀλλ', ὡς λυσσητῆρες κύνες, ἀφειδῶς κτίσμα [9] αὐτὸ παντάπασιν ὁρίζονται, καὶ οὕτως διαβεβαιοῦνται καὶ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχον. Καὶ ἵνα μή τις εἴποι κατὰ συκοφάντησιν κατά τινων ἡμᾶς λέγειν, ἐνταῦθα παραθήσομαι, ὡς ἔγραψεν ἕκαστος αὐτῶν, ἐπιστολὴν, Βασίλειος μὲν μίαν, Γεώργινος δὲ ὁ Λαοδικείας ἅμα Βασιλείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἄλλην. Καί εἰσιν αἵδε.

Κεφ. β'. Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ προσεγγίζοντος τοῦ Πάσχα ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν συγκροτηθεῖσα, κυρίοις τιμιωτάτοις καὶ ὁμοψύχοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἐν Φοινίκῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς, τοῖς τὰ αὐτὰ ἡμῖν φρονοῦσιν, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Εὐχόμεθα μὲν μετὰ τὴν ὡς ἐν πυρὶ τοῖς ἐν μέσῳ γεγενημένοις ὑπὲρ τῆς πίστεως πειρασμοῖς βάσανον τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως διὰ Μάρκελλον γεγενημένα, καὶ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως ἐν τῇ συνόδῳ συγκροτηθείσης ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ Σαρδικὴν, καὶ τὴν ἐκεῖ αὖθις ἀνθήσασαν πίστιν, καὶ ἔτι μετὰ τὰ ἐν Σιρμίῳ ἐπὶ Φωτεινῷ γεγενημένα, [1] εἰ μὲν καὶ λογισμοῖς, οὓς ἐφ' ἑκάστῳ περὶ τῆς πίστεως κεφαλαίῳ ἐπερωτηθέντες περὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ πρὸς τὴν ἀνατολὴν διεστώτων ἐξεθέμεθα, ἠρεμῆσαι λοιπὸν, καὶ ἑνωθείσης ἐν τῇ εὐσεβεῖ βασιλείᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν [2] Κωνσταντίου τῆς ἀπὸ ἀνατολῆς ἕως δυσμῶν ἐκκλησίας, ἐκβεβλημένων τῶν σκανδάλων, εἰρηνεύειν τε καὶ ταῖς λατρείαις τοῦ θεοῦ προσανέχειν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔοικεν, οὐ παύεται ὁ διάβολος διὰ τῶν οἰκείων σκευῶν σπουδάζων καθ' ἑαυτὸν, ἵνα δὴ πάντως τά τε [3] περὶ τοῦ κυρίου προῤῥηθέντα καὶ διὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου σύμφωνα, ὡς ἐπὶ προφυλακῇ [4] τῶν πιστῶν, κηρυχθέντα εἰς ἀποστασίαν ἐργάσηται, ἐπινοῶν καινισμοὺς κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, καὶ νῦν ἐν μορφώσει τινὰς εὐσεβείας οἰκειώσασθαι, καὶ βεβήλους καινοφωνίας δι' αὐτῶν ἐπινοῆσαι κατὰ τῆς εὐσεβοῦς γνησιότητος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, πρότερον μὲν ἀκούοντες

7. ,,De hoc loco consule notas" *Petavius*

8. οὐχ *reposui ex emendatione Cornarii (vertit enim is* et creaturam non ut unam ex creaturis) *et Petavii. Vulgo abest a libris*

9. αὐτῷ *cod. Rhedig.*

Cap. II. — 1. ἔτι μὴν *corrigendum putavit Petavius. Ego suspicor* εἰ μή.

2. *In utroque codd. mss* Κωνσταντίνου *mihi videor legere. Etiam Cornarius vertit* Constantini.

3. παρὰ *suspicatus est Petavius. Probo.*

4. τῶν *om. cod. Rhedig.*

substantia praeditum, asserimus. Atqui hi demum fuerunt qui post synodum ab insana Arianorum factione separati sunt; quorum dux Basilius Ancyranus extitit, una cum Georgio Laodiceae et Daphnes ad Antiochiam, hoc est Coelesyriae. Iidem et de spiritu sancto eadem cum illius oppugnatoribus tenent. Neque vero tergiversando aut haesitando, quemadmodum in filio quem cum absolute creaturam pronuntiare non audeant, etsi id omnino sentiant, nihilominus hominum existimationem veriti, vocem illam ὁμοιούσιον obtrudunt, et creaturam ab ceterarum conditione diversam esse definiunt, cum de spiritu sancto, inquam, agitur, non timide ac diffidenter, sed rabidorum canum more toto impetu feruntur et creaturam esse sine ulla cunctatione docent, et a patre ac filio abalienare conantur. Ac ne quis calumniari me quicquam arbitretur, utriusque hic epistolam attexam, Basilii scilicet unam, et Georgii Laodiceae, quam cum Basilio et sociis scripsit, alteram. Quae sunt eiusmodi.

Sacrosancta synodus, quae Ancyrae paulo ante Pascha variis ex provinciis collecta est, venerabilibus dominis, et concordibus eiusdem ministerii sociis, his, qui in Phoenice ceterisque locis eiusdem nobiscum fidei sunt, in domino salutem. EPISTOLA PSEUDO-SYNODI ANCYRANAE. Cap. II.

Vehementer illud quidem optabamus, ut post illam ecclesiasticae fidei probationem, quae in persecutionibus illis ob religionem conflatis sic tanquam in igne explorata fuerat et post ea quae Constantinopoli ob Marcellum acciderunt ac post expositionem fidei, quae in synodo Antiochiae propter templi dedicationem collecta proposita est, ac deinceps in Sardicensi repetita, qui fides quodammodo refloruisse videtur, denique post ea quae Syrmii propter Photinum gesta sunt, sed et post rationes illas quas de unoquoque fidei capite de Sardicensi illo Occidentalium ab Orientalibus dissidio interrogati nuper edidimus, quod reliquum est, in quiete otioque versari, et sub religiosissimo domini nostri Constantii imperio, conciliata ubique ab ortu ad occasum ecclesia, eiectisque scandalis pacem obtinere ac divinis obsequiis insistere. Sed quoniam, ut videtur, diabolus, quo scilicet omnia illa, quae a domino praedicta sunt, et ab apostolo consentanee ad fidelium cautionem de defectione praedicata, ad exitum deducat, novis quibusdam commentis contra ecclesiasticae fidei sinceritatem oppositis id agere molirique non desinit, ut nonnullis specie quadam ementitae pietatis adiunctis *profanas quasdam* 1. Timoth. 6, 20.
vocum novitates, adversus religiosam unigeniti dei filii germanitatem

pag. 847. κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρέχειν τινὰς, ἀλλὰ καὶ [5] κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔτι τε [6] καὶ τὴν Λυδίαν, εἴτε κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐμβαλεῖν σπινθῆρας ἀσεβείας ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς, [7] ἐλπίζομεν διὰ τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας καὶ τοσοῦτον ἀναιδὲς αὐτῶν, ὑπερμαχούντων καὶ [8] τῶν κατὰ τόπον κυρίων συλλειτουργῶν, μαρανθῆναι τὴν [9] ἐπινοηθεῖσαν αἵρεσιν, καὶ σβεσθῆναι τὴν κακίαν. Ἐπειδὴ [10] δὲ ἑξῆς οἵ τε ἐκ τῶν προειρημένων τόπων ἐπιδημοῦντες καὶ [11] οἱ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν ἀπαγγέλλουσιν ὡς σπουδὴν τιθέντες οἱ τούτου τοῦ κακοῦ ἐξευρεταὶ, καὶ πλείονας βλάπτειν τολμῶντες, καὶ πρὸς κακίαν ζυμοῦν, οὐκέτι ἀνασχόμενοι ὑπερτίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνοντες τοῖς τοῦ ὁμοψύχου συλλειτουργοῦ ἡμῶν Γεωργίου τοῦ τῆς Λαοδικείας ἐκκλησίας, ὧν τὰ ἀντίτυπα ὑπετάξαμεν, καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν διαμαρτυραμένων πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ θεοῦ εὐλαβηθέντες, ὡς ἐνεδίδου ὁ καιρὸς, τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐπικειμένης, συναχθέντες ὅσοι γε ἠδυνήθημεν [12] καὶ συναχθῆναι, διὰ [13] καὶ τὸν χειμῶνα τοῖς πολλοῖς ἐμποδῶν γενέσθαι, ὡς διὰ τῶν γραμμάτων ἐσήμαναν, ἐκθέσθαι εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῆς πίστεως τὸ ἰδίωμα ἐσπουδάσαμεν, ὅσον ἐπὶ τοῖς λοιποῖς, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὡς προέφαμεν, ἐκτεθείσῃ τε πίστει τῇ ἐν τοῖς ἐγκαινίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Σαρδικῇ, ἣν ἀνείληφεν ἡ ἐν Σιρμίῳ σύνοδος, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν λογισμοῖς, διαρθρώσειν ἀκριβῶς τὴν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν, πρὸς δὲ τοῦτο, ὡς προέφημεν, τῆς καινοτομίας τὸ εἶδος μόνον, ὡς [14] ἐνεδίδου τὸ πνεῦμα, ὑπαγορεύσαντες. Καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, κύριοι τιμιώτατοι συλλειτουργοὶ, ἐντυχόντες, [15] ὅτι ἐράσθητε τῇ ἐκ πατέρων παραδοθείσῃ πίστει, καὶ ὡς σύμφωνα ὑμῖν φρονοῦμεν, ὡς πεπιστεύκαμεν, ὑποσημήνασθαι· ἵνα πληροφορηθέντες οἱ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν ἐπεισάγειν τολμῶντες, ὅτι καθάπερ κλῆρόν τινα τὴν ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων διὰ τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἄχρι καὶ ἡμῶν πατέρων ὑποδεξάμενοι πίστιν φυλάσσομεν, [16] ἢ αἰσχυνθέντες διορθωθήσονται, ἢ ἐπιμένοντες ἀποκηρυχθῶσι τῆς ἐκκλησίας, τὴν ἀποστασίαν τῷ υἱῷ τῆς ἀνομίας, ὃς τολ-

5. κατὰ *omissum in ed. Petavii Coloniae repetita*

6. *Corrigendum videtur* ἔτι τε κατὰ (*vel* καὶ κατὰ) τὴν Λυδίαν, εἴτε κατὰ τ. Ἀσίαν κτλ.

7. ἠλπίζομεν *Petavius. Libri habent* ἐλπίζομεν.

8. τῶν *om. cod. Rhedig.*

9. π ονοηθεῖσαν *vitium est ed. Petavii Colon. repet.*

10. δὲ *om. in ed. Pelav. Colon. repet.*

11. αἱ *codd. mss. uterque. An fortasse subintellegendum* ἐκκλησίαι?

12. καὶ *uncinis notavit Petavius.*

13. *Petavius emendavit* διὰ τὸ καὶ τὸν *cett.*

14. ἐδίδου *cod. Rhedig.*

15. *Ita libri. Suspicor restituendum esse* ὅτι ἐρρώσθητε τῇ ἐκ πατέρων παραδοθείσῃ πίστει, καὶ ὡς σ. ὑμῖν φρονοῦμεν, ὡς πεπιστεύκαμεν, ὑποσημήνασθαι, *h. e.* Quocirca etiam atque etiam vos precamur, venerabiles domini collegae, ut, quoniam invaluistis in fide a patribus tradita, etiam nos cum vobis concinere, id quod persuasum habemus, significare velitis. *Petavius annotavit* „Fort. ἠράσθητε, sed parum sincerus hic locus.“ *Cornarius vertit* ut eam adepti ampleximini traditam ex patribus fidem, et quod consona vobiscum sentimus ac credimus significare, quo certiores facti *cett. Verbum* ἐντυγχάνειν *h. l. non significat legere sed precari, quomodo eo etiam usus est haer.* 56, 2. *et haer.* 68, 4., *et alibi. Ceterum malim* ἐντυγχάνοντες, *quod restituendum esse fortasse suadet etiam scriptura cod. Ien.* ἐντυγχόντες

16. ἢ *edidit Petavius, auctore Cornario, qui vertit* ut aut pudefacti corrigantur, aut *cett. Codd. mss. et edit. princ. habent* ἦν.

per illos excogitet, cum et antea nonnullos Antiochiam obire, nec non et Alexandriam ac Lydiam, et Asiam audissemus, ibique impietatis suae scintillas rudiorum animis immittere, magna nos spes tenet, pro tanta sceleris audacia ac tam proiecta illorum impudentia, si et nos, et qui in illis locis ministri domini ac collegae sunt, ecclesiae propugnationem susciperemus, inventam illam nuper haeresim profligari, atque omnem illam improbitatem posse restingui. Quoniam vero tam ab iis postea, qui ex illis locis huc profecti sunt, quam ex Illyricorum nuntiis accepimus mali huius auctores omnem industriam adhibere, ac plerisque perniciem machinari, eosque velut fermentum quoddam ad nequitiam distendere, rem ultra differendam esse non censuimus. Sed cum literas insuper ab unanimi collega nostro Georgio episcopo Laodicenae urbis accepissemus, quarum exemplum hic adscripsimus, et eorum denuntiationes qui coram deo nos obtestabantur reveriti essemus, pro eo ac per tempus licebat, imminente sacrosancto Paschatis die, in unum collecti, quotquot adesse potuimus (nam plerosque hiems interclusit, ut ex eorum literis didicimus), operam dedimus ut ad receptam fidei formulam proprium quiddam atque expressius adderetur, ut post ceteras fidei professiones, eam nimirum quae Antiochiae sub ecclesiae dedicationem proposita est, nec non et in Sardicensi synodo, quam Sirmiensis amplexa est, et ad rationes illas quae in hisce conciliis explicatae sunt, catholicae ecclesiae de sancta trinitate dogma distinctius explicatum a nobis accederet. In qua quidem nova fidei declaratione nihil aliud quam quod spiritus sanctus mentibus nostris suggerebat dictare studuimus. Quocirca etiam atque etiam vos precamur, venerabiles domini ac collegae, ut lectis his literis cum vobis traditam a maioribus fidem cordi esse, tum nos eadem vobiscum sentire ac profiteri significetis; ut qui impietatem illam disseminare non verentur, cum id certo compererint, illam nos fidem quam ab apostolicis inde temporibus continuata ad patres nostros usque successione accepimus, velut patrimonium tueri ac defendere, vel pudore affecti ad meliorem mentem se conferant, vel si in improbitate persistant, ab ecclesia proscribantur, utpote qui iniquitatis filio, qui vel in dei

μᾶν ἀπειλεῖ καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθῖσαι ἤδη, δι' ἑαυτὸν προπαρασκευάζοντες.

Κεφ. γ'. pag. 818. Ἡ πίστις ἡμῶν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα [[1] ὅ] ἐστιν. Οὕτω γὰρ ἐδίδασκε τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰπὼν, Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Οὐκ οὖν οἱ ἀναγεννώμενοι εἰς ταύτην τὴν πίστιν εὐσεβῶς νοεῖν τὰς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἐννοίας ὀφείλομεν. Οὐ γὰρ εἶπε, Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀσάρκου καὶ σαρκωθέντος, ἢ τοῦ ἀθανάτου καὶ θανάτου πεῖραν λαβόντος, ἢ τοῦ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ, ἀλλ', Εἰς τὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἵνα ὀνομάτων προςακούοντες ἀπὸ τῶν φυσικῶν, [2] ἐν οἷς τὸν πατέρα αἴτιον ὁμοίας αὐτοῦ οὐσίας [3] ἐννοοῦμεν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἀκούοντες ὅμοιον [4] νοήσωμεν τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, οὗ ἐστιν ὁ υἱός. Ἐπιστεύσαμεν οὖν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ εἰς κτιστὴν καὶ κτίσμα. Ἄλλο γάρ ἐστι κτιστὴς καὶ κτίσμα, ἄλλο πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, διότι κεχώρισται τούτων ἑκάτερον τῇ ἐννοίᾳ. Τὸ γὰρ κτίσμα λέγων πρῶτον κτιστήν φημι, καὶ τὸ υἱὸς, ὡς ἀπὸ σωματικῶν προςλαμβανόμενον, καὶ διὰ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀποῤῥοίας τῶν σωματικῶν πατέρων καὶ υἱῶν, καθαρῶς τὴν τοῦ ἐξ ἀσωμάτου πατρὸς ἀσωμάτου υἱοῦ ὕπαρξιν ἵστησιν [5] ἔννοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ κτίσματος ἀπὸ σωματικοῦ παρέπλεξεν ἔννοιαν. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κτίσμα [6] οὐ ποιεῖ υἱὸν μόνον, ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ καὶ τοῦ κτίσματος λαβὼν τὸ ἀπαθὲς τοῦ κτίζοντος, ὡς πρὸς τὸ κτίσμα, καὶ τοῦ κτίσματος τὸ ἐξ ἀπαθοῦς τοῦ κτίζοντος ὑφεστῶτος πάγιον, [7] οἷον ὁ κτίζων ἐβούλετο, τελείαν ἐκ τοῦ σωματικοῦ πατρὸς, καὶ [8] υἱοῦ ἐκ σωματικοῦ κτιστοῦ καὶ κτίσματος, τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καθαρῶς ἡμᾶς ἐπαίδευσεν ἔννοιαν. Ἀφαιρουμένου γὰρ ἀπὸ τοῦ κτίσματος τοῦ τε ἔξωθεν ὑφεστῶτος, καὶ τοῦ ὑλικοῦ, καὶ τῶν ἄλλων [9] ὅσα περὶ σωματικοῦ κτίσματος τὸ ὄνομα περιέχει, μόνη ἀπὸ τοῦ κτίσματος μένει ἡ ἀπαθὴς, φημὶ, τοῦ κτίσματος, καὶ τελεία τοῦ κτιζομένου, καὶ [10] οἷον ἠβούλετο ὁ κτίζων κτίζεσθαι τὸ κτιζόμενον, ἔννοια. Εἰ οὖν ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ, καὶ τοῦ κτίσματος τὰ ἄλλα

Cap. III. — 1. *Reponendum suspicor* ὁμοῦ ἐστιν.

2. ἐν οἷς *verba uncinis notavit Petavius.*

3. *Libri habent* ἐννοῶμεν.

4. νοήσομεν *cod. Rhedig.*

5. *Rescribendum puto* ἐννοίᾳ, *vel* ἐννοεῖν, *aut supra* καθαρῶς εἰς τὴν, *quod Petavio visum est. Cornarius vertit* et propter affectus et defluxus corporalium patrum et filiorum intelligentiam exhibet pure, quod ex incorporali patre incorporalis filius originem habet, *ut* καθαρῶς τὴν περὶ τοῦ ἐξ ἀσωμ. π. ἀσ. υἱοῦ ὕπαρξιν ἵστησιν ἔννοιαν *cogitasse videatur. Neque hoc displicet. Ceterum quod ad verba* διὰ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀποῤῥοίας τῶν σωματικῶν πατέρων καὶ υἱῶν *attinet, adverte* ἀποῤῥοίας *referri ad* υἱῶν *ut* πάθη *ad* πατέρων.

6. *Libri vulgo* ὃ ποιεῖ.

7. οἷον ὁ *coniectura supplevi, comparatis locis gemellis quae paulo infra repetuntur. Petavius suspicatus est* καὶ οἷον ἐβούλετο.

8. *Correxi* υἱοῦ. *Libri habent vulgo* υἱόν. *In editis vulgo distinctum est ita* πάγιον κτίζων, ἐβούλετο τέλειαν — πατρὸς, καὶ *cett. Cornarius vertit* Et quoniam creatura, quae facit filium solum, a creatore alienitatem a passione accepit, ita ut ex creantis alienitate a passione ipsa creatura subsistat, utpote quam creans firmam prout voluit fecit, perfectam sane ex corporali patre ac filio, et ex corporali creatore ac creatura intelligentiam de patre et filio nos docuit.

9. ὅσαπερ σωματικοῦ *suspicatus est Petavius.*

10. οἷον *scripsi Petavio suasore pro* ὃν, *quod libri praebent. Cornarius suspicatus esse videtur* καθ' ἣν. *Vertit enim* (intelligentia) iuxta quam creans creare voluit quod creatum est.

templo sedem suam iam nunc se collocaturum minatur, defectionem per sese comparent.

Igitur fides nostra ad patrem et filium et spiritum sanctum refertur. Sic enim dominus noster Iesus Christus discipulos suos instituit. *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti.* Quare qui in hanc fidei formam iterato geniti sumus, nominum eiusmodi notiones religiose debemus accipere. Neque enim dixit, Baptizantes eos in eius nomine qui carnis expers carnem induit, neque immortalis et mortem experti, neque ingeniti et geniti, sed, *In nomine patris et filii et spiritus sancti:* ut appellationes naturalibus ex rebus translatas audientes patrem sui similis naturae principium intelligamus, itidemque filii nomen audientes filium eius patris cuius filius est similem esse cogitemus. Credimus igitur in patrem et filium et spiritum sanctum, non in creatorem, et creaturam. Aliud enim est creator et creatura, aliud pater et filius. Ob id utrumque notione ipsa separatum est. Nam cum creaturam dico, priorem esse creatorem significo. At filii vox ex rebus usurpata corporeis, et ab affectionibus illis ac profluviis seminum, quae in corporeis patribus filiisque cernuntur, purgata quodammodo ac defaecata mentem nostram in una incorporei filii ab incorporeo patre productione defigit. Quapropter creaturae quoque ex eo quod corporeum est translatam notionem illigavit. Et quoniam creaturae nuda ratio filium constituere nequit, a creatore et creatura quaedam secernens a creatore nimirum, si ad creaturam referatur, passionis expertem statum a creatura vero firmum quiddam et solidum, quod ab experte passionis creatore profectum est, tam a corporeo patre et filio quam a creatore et creatura perfectam nobis ac sinceram de patre filioque notitiam informavit. Etenim si a creatura certas qualitates exemeris, velut quod extra creatorem subsistat, quod cum materia concreta sit, aliaque id genus quae corporeae creaturae appellatio continet, sola deinceps supererit a passione remota perfectaque creaturae, eiusque quem creator procreari voluerit notio. Si igitur a creatore

Cap. III.

Matth. 28, 19.

πάλιν ἐκβάλλοντες τὴν ἐξ ἀπαθοῦς τοῦ κτίζοντος, καὶ τελείου τε [11] καὶ
παγίου, καὶ οἷον ἐβούλετο εἶναι τὸ κτίσμα, μόνην λαμβανομένην ἔν-
pag. 849. νοιαν, ἀκόλουθόν ἐστιν ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὀνομάτων, ἐπει-
δὴ μάλιστα εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν ἐδιδάχθημεν, μίαν οὖν τινα
[12] εὐσεβῶς λαμβάνειν ἡμᾶς ἔννοιαν [13] δεῖ.

Κεφ. δ'. Διὸ καὶ ἐπὶ [1] τούτῳ ἐκβαλλομένου τοῦ κατὰ τὸ πάθος ἢ ἀποῤῥοὴν τὸν πατέρα πατέρα νοεῖσθαι τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸν υἱὸν μὴ σπερματικῶς καταβεβλημένον σωματικοῖς φύσεως τελειοῦσθαι, καὶ κινουμένοις ἀεὶ πρὸς αὔξην καὶ φθοράν, ὡς τὰ σωματικὰ [2] ἔχει τοὺς χαρακτῆρας, μόνη παραληφθήσεται ἔννοια τοῦ ὁμοίου. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ κτίσματος, πάλιν ἐροῦμεν, πάντων ἐκβεβλημένων παρελήφθη ἡ ἀπαθὴς μὲν τοῦ κτίζοντος, τελεία, καὶ οἵαν ἠβούλετο, καὶ ἡ παγία τοῦ κτίσματος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐκβεβλημένων τῶν σωματικῶν πάντων, παραληφθήσεται μόνη ἡ ὁμοίου καὶ κατ' οὐσίαν ζώου γενεσιουργία. Ἐπειδὴ πᾶς πατὴρ ὁμοίας οὐσίας αὐτοῦ νοεῖται πατήρ. Εἰ δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ἔκ τε τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ σωματικῶν ὀνομάτων ἐκβαλλομένων ἐννοιῶν συνεκβάλλοιτο καὶ ἡ [3] ὁμοία κατ' οὐσίαν ζώου πατρὸς παρέχουσα ἡμῖν νοεῖν, οὐκέτι ἔσται πατὴρ καὶ υἱὸς πιστευόμενος, ἀλλὰ κτιστὴς καὶ κτίσμα, καὶ περιττὰ ὀνόματα, μηδὲν παρ' ἑαυτῶν εἰςφερόμενα, καὶ ἔσται οὕτως κτιστὴς μέν, ὡς θεός, κατ' [4] οὐδὲν ὅλως πατήρ. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐνεργείας λέγεται πατὴρ ὁ πατήρ, ἀλλ' ὁμοίας ἑαυτῷ οὐσίας τῆς κατὰ τὴν τοιάνδε ἐνέργειαν ὑποστάσης, δῆλον ἐκ τῶν [5] φυσικῶν καθέστηκε λογισμῶν. Πολλὰς γὰρ ἐνεργείας ἔχων ὁ θεός, ἄλλῃ μὲν ἐνεργείᾳ κτιστὴς νοεῖται, καθὸ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀοράτων κτιστής ἐστι, πατὴρ δὲ μονογενοῦς ὢν οὐχ ὡς κτιστής, ἀλλ' ὡς πατὴρ γεννήσας νοεῖται. Εἰ δὲ διὰ τὴν ὑπόνοιαν τὴν περὶ τοὺς σωματικοὺς πατέρας τε καὶ υἱούς, τῶν παθῶν δεδιὼς μή τι πάθῃ γεννῶν ὁ ἀσώματος, εἰ μὴ ἀτελὲς εἴη τὸ γεννώμενον, καὶ ὅσα συμβαίνει περὶ τὸν σωματικὸν πατέρα τε καὶ υἱὸν εὐλαβούμενος, ἀφέλοιτο τὴν γνη-
σίαν ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔννοιαν, ὁποῖον ἂν λέγοι ἕτερον ποίημα,
pag. 850. καὶ οὐδέποτε ἐρεῖ τὸν υἱὸν υἱόν. Εἴτε γὰρ μεγέθει ὑπερβάλλοντα

11. καὶ *excidit ab ed. Petavii Colon. repet.*

12. λαμβάνειν εὐσεβῶς *cod. Rhedig.*

13. *Rescribo* δεῖν. *Quam correcturam significat etiam versio Cornarii consequens est a patris et filii nominibus quandoquidem maxime in patrem et filium credere edocti sumus, unam quandam intelligentiam nos pie accipere oportere.*

Cap. IV. — 1. *Scribendum puto* ἐπὶ τῷ οὕτω. *In cod. Rhedig. est* τούτου *pro* τούτῳ.

2. ἔχει *reposui ex cod. Rhedig.* ἔχειν *reliqui libri.*

3. *Rescribendum puto* ὅμοιον.

4. *Corrigendum suspicor* κατ' οὐδὲν δὲ ὅλως πατήρ.

5. λογικῶν *cod. Rhedig.*

et creatura segregatis reliquis unicam illam notionem deligamus, qua a passionis experte perfectoque ac stabili creatore, et eiusmodi denique, cuiusmodi creaturam esse voluit, derivatam illam concipimus, consentaneum est ut ex patris filiique vocibus, quandoquidem in patrem ac filium credere praecipue dedicimus, eandem, ut pios ac religiosos decet, notitiam hauriamus.

Quamobrem si in re proposita in patre discernamus id quod adhaerere solet, ut cum quadam affectione profluvioque filii pater intelligatur, et filium nullo semine propagatum concipiamus animo, neque eiusmodi, ut corporeis naturae viribus adolescat, et ad incrementum corruptionemque vicissim transeat, quae sunt propriae rerum corporearum notae: his, inquam, circumscriptis omnibus nihil praeter similis notionem habebitur. Ut enim cum a creatura (nam id denuo repetendum est) exclusimus omnia, unum illud sumpsimus, in creatore quidem statum quendam passionis expertem, in creatura vero perfectam et qualem conditor voluit, ac solidam naturae qualitatem, sic in patrem et filium corporeis omnibus amputatis unica similis quod ad essentiam attinet animalis generatio transfertur. Pater enim sui similis substantiae pater a nobis intelligitur. Quod si una cum ceteris omnibus notionibus, quae ex patris et filii nominibus corporearum rerum propriis cogitatione praeciduntur, naturae quoque animalis cum patre similitudo tollatur, e qua intelligendi rationem omnem ducimus, patrem amplius nullum, aut filium esse credemus, sed creatorem, ac creaturam, et supervacanea quaedam nomina, quae nihil per seipsa conferant. Ita fiet ut deus creator sit, nec ulla tamen ratione sit pater. Quod enim pater non ipsius actionis, sed naturae cuiusdam similis, quae per illam actionem existit, pater appelletur, naturales ipsae rationes evidenter ostendunt. Nam cum multa penes *deum* actionum genera sint, alia est actio, qua creatorem intelligimus, quatenus coeli terraeque, et quae his continentur omnium, nec non et eorum quae videri nequeunt creator est. Eundem vero unici filii parentem non tanquam creatorem, sed tanquam patrem, qui genuit, esse cognoscimus. Verum si propter illam, quam mente concipimus, corporeis in patribus ac filiis conditionem passionibus obnoxiam, vereatur aliquis, ne si corporis expers deus generare dicatur, quaedam ei tribuatur affectio, aut id ipsum quod gignitur imperfectum censeatur, ac cetera id genus quae corporeo patri filioque conveniunt, si id inquam metuens germanam patris ac filii notionem auferat, eo demum relabetur, talem ut filium asserat, qualia sunt opificia reliqua, nec illum omnino filium appellet. Ete- Cap. IV.

λέγοι, ὡς οὐρανὸν ὄρους ἢ βουνοῦ, τοῦ τῶν ποιημάτων γένους αὐτὸν, κἂν μεγέθει ὑπερβάλλων [6] νοοῖτο, ἐλέγξει· εἴτε χρείᾳ ὡς πρῶτον αὐτὸν γεγονότα, εἴτε εἰς τὴν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργήσαντα, οὔτε αὐτὸν οὕτως ἔξω ποιήσει τῆς τῶν ποιημάτων ἐννοίας. [7] Ὡς γὰρ οὐδὲν διαφέρει τὸ τῇ λαβίδι ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ἄνθρακα, μὴ αὐτῇ τῇ χειρὶ λαμβάνεσθαι, καὶ διὰ ταύτης [8] ἡ χαλκευτικὴ εἴη ἐπελαύνειν τὸν σίδηρον (ἔσται γὰρ καὶ ἡ λαβὶς καὶ ὁ διὰ ταύτης ἐλαυνόμενος σίδηρος τοῦ γένους τῶν ποιημάτων), οὕτως οὐδὲν [9] διοίσει τῶν ποιημάτων ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, εἰ μὴ ἔστιν υἱὸς, ὡς ἡ φυσικὴ ἔννοια ὑποβάλλει. *Ποιηθεὶς δὲ πρῶτος ἔσται τῶν ποιημάτων, καὶ ὄργανον γινόμενος τῷ ποιητῇ δι' οὗ τὰ πάντα ὁ κτιστὴς ἐργάζεται.*

Κεφ. ε΄. *Καὶ οὐκ ἄν τις σοφίσαιτο τὴν τοῦ ἰδίως πατρὸς καὶ τοῦ ἰδίως υἱοῦ ἔννοιαν ἐκ τῶν [1] κοινοτέρων υἱῶν λεγομένων, ἐπεὶ οὕτως πολλοὶ ἔσονται [2] υἱοὶ τοῦ θεοῦ, ὅταν λέγῃ, Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν· καὶ τὸ, Οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν; καὶ, Ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, φησὶ, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ πρὸς τούτοις περὶ ἀψύχων, ὡς, Ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου. Ἐπὶ γὰρ πλέον διὰ τούτων κατασκευασθήσεται ἀπὸ τῆς [3] κοινῆς τὸ μὴ εἶναι μὲν αὐτὸν υἱὸν, ὡς οὐδὲ ταῦτα, ποίημα δὲ ὄντα ὡς ταῦτα, κλήσεως υἱοῦ μόνης μετέχειν. Ἡ δὲ ἐκκλησία πεπίστευκεν ὅτι θεὸς οὐ μόνον ἐστὶν κτιστὴς κτισμάτων (τοῦτο γὰρ Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἕλληνες ἐπίστανται), ἀλλ' ὅτι καὶ πατήρ ἐστι μονογενοῦς, οὐ μόνον τὴν κτιστικὴν ἔχων ἐνέργειαν, ἀφ' ἧς κτιστὴς νοεῖται, ἀλλὰ [4] καὶ ἰδίως, καὶ [5] μονογενῶς [6] γεννητικὴν, καθ' ἣν πατὴρ μονογενοῦς ἡμῖν νοεῖται. Τοῦτο γὰρ παιδεύων ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει, Τούτου γὰρ χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. [7] Καθ' ὁμοιότητα τῶν οἰκείων οὐσιῶν τοὺς υἱοὺς ἔχοντες, οὕτω καὶ πατὴρ ἐν οὐρανοῖς ὀνομάζεται, ἀφ' οὗ οἱ πατέρες οἱ ἐπὶ γῆς κατ' οὐσίαν ὠνομάσθησαν, καθ' ὁμοιότητα τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας πάντως τὸν ἐξ αὐτοῦ ἔχων γεγεννη-*
pag. 851. *μένον υἱόν. Καὶ οὐ δύναται ἡ ἐπὶ τῶν καταχρηστικῶς καὶ ὁμωνύμως λεγομένων υἱῶν ἔννοια τῷ μονογενεῖ ἁρμόζειν. Ὥσπερ γὰρ πυξίον*

6. νοεῖτο *codd. mss. et edit. princ.*
7. ὡς οὐ γὰρ οὐδὲν *cod. Rhedig.*
8. εἰ χαλκ. εἴη *suspicatus est Petavius. Cornarius vertit* et artis fabrilis est ferrum in hunc usum vel alium per manum fabricare. *Mihi quidem videtur reponendum* ἡ χαλκ. οἶδε.
9. *Vox* διοίσει *in cod. Rhedig. inducta est.*

Cap. V. — 1. *Suspicor* κοινότερον.
2. οἱ υἱοὶ *codd. mss.*
3. „Deest fortasse κλήσεως.“ *Petavius.*
4. καὶ *om. cod. Rhedig.*

nim sive magnitudine superare dixerit, quemadmodum coelum monte aliquo vel colle maius est, ad operum nihilominus conditionem, quantumvis magnitudine antecellere velit, eundem illum abiiciet: sive usu et obsequio praestare ceteris velit, quod reliqua omnia praecesserit, et ad eorum productionem operam suam contulerit, nihilo tamen magis ab opificiorum notione vindicabit. Ut enim nihil interest, si forcipe, non manu ipsa, carbo de altari capiatur, quo illius beneficio fabrilis ars ferream laminam inducat, propterea quod tam forceps quam ferrum, quod per illam ducitur, inter opera censentur, ita nihil a productis operibus ille per quem facta sunt omnia differet, nisi filius sit; quemadmodum naturalis ratio persuadet. Quin factus ipse primum erit omnium opus, ac velut conditoris instrumentum; per quod universa moliatur.

Neque vero ex iis qui vulgo filii nominantur proprie dicti pa- Cap. V.
tris, aut filii rationem cavillatorie debet eludere. Nam alioqui plures erunt dei filii. Velut cum dicit, *Filios genui, et exaltavi, ipsi* Esai. 1, 2.
vero spreverunt me; item, *Nonne pater unus est omnium vestrum?* Malach. 2, 10.
item, *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri,* Ioann. 1, 12.
qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Quid quod et inanimis quoque rebus idipsum tribuitur? *Qui* Iob. 38, 28.
genuit, inquit, *stillas roris.* Ex his enim omnibus ut plurimum id efficietur ut ex communi illa significatione dei filius nullo modo sit filius, uti nec illa ipsa sunt, sed opus sit dei duntaxat eorum instar, ac solius appellationis particeps. Ecclesia porro deum credit non modo creatarum rerum esse conditorem (hoc enim Iudaei Graecique pariter agnoscunt), sed et unici filii patrem; qui non solum procreatricem actionem habeat, propter quam creator intelligitur, sed et proprie uniceque generandi, ex qua unici filii patrem esse cognoscimus. Hoc enim beatus nos Paulus his verbis edocuit: *Huius*, inquit, *gratia, flecto genua mea ad patrem, a quo omnis pater-* Ephes. 3, 4.
nitas in coelo et in terra nominatur. Ut enim patres illi in terra nominantur, qui ad suae naturae similitudinem expressos habent filios, sic in coelo pater ille dicitur a quo terreni patres, qui naturae productores sunt, vocantur; quod omnino ad naturae suae similitudinem genitum ex ea sese filium habet. Neque potest eorum filiorum notio, qui abusione quadam vocis, et homonymos dicuntur, ad unicum dei filium accommodari. Quemadmodum pyxis ea proprie vo-

5. *Non dubito quin reponendum sit* μονογενοῦς.
6. γεννικὴν *cod. Rhedig.*
7. „Deest fortasse aliquid.“ *Petavius. Cornarius vertit* Sicut enim hi qui secundum propriarum essentiarum similitudinem filios habent, sic *cett. Suppleo et corrigo* Καθ' ὁμοιότητα τῶν καθ' ὁμοιότητα τῶν οἰκείων οὐσιῶν τοὺς υἱοὺς ἐχόντων, οὕτω *cett.*

μὲν λέγεται κυρίως τὸ [8] ἐκ πυξίου κατεσκευασμένον, κοινότερον δὲ καὶ καταχρηστικῶς ἀπ' ἐκείνου πυξίον καὶ τὸ ἐκ [9] μολίβου, καὶ χαλκοῦ, καὶ ἄλλης τινὸς ὕλης γεγονὸς, οὔτε οὖν ὡς ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου, τουτέστιν οὐσιωδῶς (καταχρηστικῶς γὰρ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ποιήματος τὸ τοῦ τόπου παρείληπται), οὔτε ὡς τὸ, *Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα* (καὶ ἐνταῦθα γὰρ καταχρηστικῶς ἀπὸ τῆς εὐνοίας καὶ τιμῆς προσωνόμασται), οὔτε τὸ, *Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι* (καὶ τοῦτο γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ μίμησιν τῆς ποιήσεως εἴληπται), οὕτως ὁ μονογενὴς νοηθήσεται, ἀλλὰ κυρίως, ὡς μόνος ἐκ μόνου ὅμοιος κατ' οὐσίαν ἐκ τοῦ πατρὸς, οὗπερ καὶ ὠνομάσθη καὶ ἐνοήθη υἱὸς γεννηθείς.

Κεφ. ϛ'. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἀδύνατον τῶν [1] λογικῶν μὴ ἔχοιτό τις τὸν λογισμὸν γνώσει [2] οὕτως νοηθείη πατὴρ, πάθος ἢ μερισμὸν ἢ ἀπόῤῥοιαν ὑπομένοντος τοῦ πατρὸς, καὶ παρωσάμενος τὴν πίστιν, [3] ἢ ὑφίστησι τὴν εὐσεβῆ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔννοιαν, λογισμοὺς ἀπαιτοίη, ἀπαιτητέον αὐτὸν λογισμοὺς, πῶς ὁ θεὸς σταυροῦται, καὶ πῶς τὸ μωρότερον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διὰ τὸ ἀσυλλόγιστον παρὰ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι τοῦ κόσμου σοφοῖς, σοφώτερον [4] ἀνθρώπων ἐστὶν, οὓς οὐδὲ λόγου ἀξιοῖ ὁ μακάριος Παῦλος. Διότι τῷ ἀσυλλογίστῳ τῆς δυνάμεως ἐμώρανε τὴν σοφίαν τῶν συλλογίζεσθαι δυναμένων. Εἴρηκε γὰρ, *Ἦλθον καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.* Ὁ οὖν ἐν σοφίᾳ λόγου ἀπαιτῶν τὸ μυστήριον, μετὰ τῆς μωρανθείσης σοφίας ἔχων τὸ μέρος, [5] ἀπιστείτω τῷ μυστηρίῳ, ὅτε κἂν ἐκεῖνος ἀπιστεῖται ἐν σοφίᾳ λόγου ὁ Παῦλος, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ ἐν τούτοις
pag. 852 ἀποκρίνεται, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἀλλὰ μωρίαν πᾶσαν συλλογιστικὴν σοφίαν ἐλέγξας διὰ τῆς ἀσυλλογίστου δυνάμεως τὴν πίστιν μόνην λαμβάνει πρὸς σωτηρίαν τῶν τὸ κήρυγμα δεχομένων, οὐδὲ ἀποκρίνεται πῶς ὁ πατὴρ ἀπαθῶς γεννᾷ τὸν υἱὸν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ μυστήριον τῆς ἐκ πατρὸς υἱότητος τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ μωραινομένην τὴν σο-

8. *Suspicor* ἐκ πύξου. ἐξίου *cod. Rhedig.*
9. μολύβου. *cod. Rhedig.*
Cap. VI. — 1. λογικῶν *codd. mss.* λογισμῶν *editi.* „Corruptus hic locus" *annotavit Petavius. Cornarius vertit* Si vero propter ratiocinandi impotentiam non habeat quis ratiocinationem, et statuat sic intelligendum, velut passionem aut divisionem aut defluxum sustinuerit pater, et fidem repellat, aut ab his qui piam de patre ac filio intelligentiam proponunt, rationem exigat, ab hoc expetenda est ratio *cett.*
2. *Reponendum videtur* ὅπως *vel* πῶς.
3. ἢ *emendavit Petavius. Libri habent* ἤ.
4. *Sic scripsi cum Petavio, sententia efflagitante. Libri vulgo habent* ἀνθρώποις.

catur quae ex buxo fabricata est, et tamen communi quadam abusione vocis hinc ad reliqua id genus vasa transfertur, quae ex plumbo, aere, aliave materia facta sunt. Quocirca non perinde in dei filio accipiendum illud est, ut cum dicitur, *Qui genuit stillas roris*, quod minime ad substantiam ipsam pertinet (quippe per abusum vocis hoc loco partus ac generationis nomen ad effectum opus
translertur), neque ut in illis verbis, *Filios genui et exaltavi* (nam Esai. 1, 2.
et hoc in loco perinde abusione vocis ad benevolentiam et honorem significandum vocabulum illud adhibetur), neque ut in hoc loco, *De-*
dit eis potestatem filios dei fieri (quod quidem ad creaturae virtutem Ioann. 1, 12.
et quandam dei imitationem referri convenit): non eodem, inquam, modo de unico dei filio existimandum nobis est, sed proprie filium esse dictum, utpote qui solus ex solo patre, eidemque natura similis sit genitus, cuius et dicatur et intelligatur esse filius.

Iam si propterea quod eo penetrare humana ratio nequeat, eam Cap. VI.
in sese cognitionem informet quispiam ut passionem, aut divisionem, aut profluvium aliquod patri tribuendum putet, si contempta fidei regula, quae pie de patre ac filio cogitat, rationem a nobis exigat, vicissim ab eo reposcenda ratio est, quomodo in cruce suffixus sit deus, tum quo pacto evangelici praeconii stultitia, quae rudis ac nulla ratiocinatione nixa apud illos censetur qui in hoc mundo sapientes esse videntur, sapientior sit hominibus. Quos etiam nullo in loco ducit apostolus, qui virtute ac potentia ab omni syllogismorum aliena fuco dialecticorum omnium sapientiam stultitiae damna-
vit. Sic enim loquitur: *Veni mysterium dei vobis nuntians, non cum* 1.Cor. 1, 17.
sapientia sermonis, ut non evacuetur crux Christi. Quamobrem qui sermonis sapientia fretus mysterii illius rationem postulat, et ad stultitiae convictam illam sapientiam adscriptus est, mysterio fidem abroget. Quandoquidem Paulus sermonis sapientiae diffisus est, ut ne Christi crux vacua redderetur. Quod si aliquid ea de re respondet, non id ex ista sermonis sapientia facit, sed vi quadam ratiocinationis experte dialecticam omnem peritiam stoliditatis convincens ad eorum qui evangelicum praeconium admittunt salutem nihil praeter fidem adhibendum putat. Neque vero quaestioni illi respondet, quonam pacto filium pater citra passionem gignat, ne proprietatis filii, quam Unigenitus a patre trahit, mysterium inane reddatur; verum prudentium hominum stultam sapientiam, (de qua scriptum

5. γρ. ἀπιστεῖ τῷ. *Petavius. Recte. Cornarius vertit* Qui igitur in sapientia sermonis exigit mysterium, cum infatuata sapientia partem habens, ei ne habeatur fides velut suspecto circa mysterium, quando etiam ille non confidit in sapientia sermonis, Paulus inquam *cett.*

φίαν τῶν συνετῶν (καθὰ γέγραπται, *Ποῦ σοφὸς, ποῦ γραμματεὺς, ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;*) ἐλέγχων, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ διὰ τὰ ἐκ λογισμῶν ὑποπτευόμενα κενωθῇ, φημὶ, εὐσεβὴς ἔννοια ἡ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ· ἀλλ' ἀπαθῶς πατέρα καὶ υἱὸν, πατέρα μὲν ἐξ ἑαυτοῦ γεγεννηκότα ἄνευ ἀποῤῥοίας καὶ πάθους τὸν υἱὸν, υἱὸν δὲ ὅμοιον καὶ κατ' οὐσίαν ἐκ τοῦ πατρὸς, τέλειον ἐκ τελείου, μονογενῆ ὑποστάντα, τοῖς πιστοῖς ἢ [6] ὑποπτευόμενα ἀσυλλογίστως κηρύξει. Τῶν γὰρ ἀτόπων ἐστὶν ἐκ σοφοῦ θεοῦ σοφίαν ὑφισταμένην ἀκούοντα, ὡς σοφῶς οἶδε τῆς ἐξ [7] ἑαυτοῦ γεννηθείσης σοφίας γενέσθαι πατὴρ, πάθος ἐννοεῖν περὶ τὴν σοφίαν ὑφίστασθαι, εἰ μέλλοι ἐξ αὐτοῦ κατ' οὐσίαν ὁμοία τῷ σοφῷ ἡ σοφία ὑφίστασθαι. Εἰ γὰρ μήτε ὁ σοφὸς θεὸς [8] μεθέξει σοφίας, συνθέτως σοφὸς ἡμῖν νοεῖται· ἀλλ' ἀσυνθέτως αὐτός ἐστι σοφὸς, [9] οὐσίας ἐστὶ, μήτε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἑξῆς νοεῖται. Ἀλλὰ ἡ σοφία [10] οὐσίας ἐστὶν ἀπὸ σοφοῦ οὐσίας, ὅ ἐστι σοφία, οὐσία ὁ υἱὸς ὑποστὰς ὁμοία ἔσται καὶ κατ' οὐσίαν τοῦ σοφοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗπερ ὑπέστη σοφία ὁ υἱός.

Κεφ. ζ. Διὸ καὶ εἰωθὼς ὁ μακάριος Παῦλος καλῶς τὰ Ἑβραίων πεπαιδευμένος ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τοῦ ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ λαλήσαντος τὰς αὐτὰς ἕλκειν ἐννοίας, ὥςπερ ἀπὸ τῶν δύο ψαλμῶν, ἀπὸ τοῦ τε λέγοντος, *Τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλὴ*, καὶ ἀπὸ τοῦ, *Αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς*, καὶ, *Τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται*, τὸν περὶ κριμάτων τοῦ θεοῦ λόγον μετέβαλε. Ἀντὶ μὲν τοῦ, *Ἄβυσσος πολλὴ*, τὸ, *Ὦ βάθος πλούτου*, ἀντὶ δὲ τοῦ, *Αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται*, τὸ, *Ἀνεξιχνίαστον*, ἀντὶ
pag. 853. δὲ τοῦ, *Τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλὴ*, τὸ, *Ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματά σου*. Οὕτω καὶ παρ' αὐτῆς τῆς σοφίας τὴν περὶ ἑαυτῆς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τὴν πρὸς τάδε γενόμενα σχέσιν μαθὼν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἡμῖν τὴν περὶ [1] πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ τῶν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ γεγονότων παρίστησιν ἔννοιαν. Τῆς γὰρ Σοφίας εἰπούσης, *Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλὴν*, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ μεταβάσης εἰς τὸν δι' οὗ λόγον (εἴρηκε γὰρ, *Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς*, καὶ τὸ, *Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ δι' ἐμοῦ, μνημονεύσω τὰ ἀπ' αἰῶνος ἀριθμῆσαι*), καὶ εἰπούσης, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμε-*

6. *Sic correxi. Libri habent* ἐποπτευόμενα. *Ceterum ne haereas in his verbis, adverte ellipsin comparativi* μᾶλλον.
7. αὐτοῦ *cod. Rhedig.*
8. ἕξει *suspicabatur Petavius.*
9. *Suspicor* οὐσία ἐστι, μήτε εἰ σοφία ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἕξις νοεῖται. *Petavio placuit* οὐσίᾳ, οὕτω μήτε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἕξις νοεῖται. Ἀλλὰ εἰ σοφία *cett.*

est, *Ubi sapiens? Ubi scriba? Ubi conquisitor saeculi huius?*) re- Ibid. 20.
darguens, nullam hic sapientiam sermonis accommodat; ne argutis iisce rationum coniecturis religiosus de patre filioque sensus inanis fiat, quin ut ab utroque passionem excludens omnem, patrem a seipso citra profluvium aut affectionem aliquam filium genuisse fidelibus declaret, et eum quidem filium qui patri similis et ab eodem secundum substantiam genitus, perfectus e perfecto, unicusque subsistat, utque hoc mysterium sine ratiocinationis adminiculo sola cognitum contemplatione praedicet. Est enim admodum ridiculum, cum qui a sapienti deo sapientiam audit existere, pro eo ac sapienter sese novit genitae a se sapientiae patrem esse, ullam isti sapientiae passionem adscribere, quo ab illo secundum essentiam sapienti similis sapientia subsistat. Nam ut sapiens deus non sapientia, velut affectione aliqua, praeditus, aut compositione ulla sapiens a nobis intelligitur, sed simplicissima ratione et essentia sua sine compositione sapiens est, ita neque sapientia, qui filius esse dicitur, affectio putanda est, sed sapientia ipsamet substantia est, ab eius qui sapiens est substantia producta. Quae quidem sapientia substantia ipsa est, hoc est subsistens filius, eademque sapientis patris substantia similis, a quo sapientia filius existit.

Quamobrem apostolus Paulus, qui, ut erat Hebraicae linguae Cap. VII.
peritissimus, cum ex eodem spiritu, qui in vetere ac novo testamento locutus est, eadem haurire sensa consuevisset, duobus e psalmis, ab eo videlicet in quo canitur, *Iudicia tua abyssus multa*, Psalm. 35, 7.
et ab alio, in quo scriptum est, *Semitae tuae in aquis multis, et vestigia tua cognoscentur*, illam de dei iudiciis sententiam paululum im- Psalm. 76, 20.
mutatis quibusdam transtulit. Nam pro iis verbis, *Abyssus multa*, Rom. 11, 33.
scripsit: *O altitudo divitiarum!* pro his vero, *Semitae tuae in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur*, substituit, *Investigabiles*, pro his, *Iudicia tua abyssus multa*, haec, *Inscrutabilia iudicia eius*. Ad eundem modum cum ab ipsa sapientia mutuam ipsius ac patris cum infimis hisce comparationem habitudinemque cognosset, propriam patris ac filii, et eorum quae per filium a patre producta sunt notionem suis in scriptis expressit. Nam cum Sapientia dixisset, *Ego sapientia habito in consilio*, etc., tum ad eam procreationem ad- Prov. 8, 12.
ministrationemque quae interveniente verbo fit descendens, cum ita subiunxisset, *Per me reges*, etc., item illud, *Si nuntiavero vobis quae per me fiunt, commemorabo quae a saeculo sunt percensenda*, deinde, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera*

10. οὐσία (*Cornario praeeunte*) *Petavius. Nec improbo.*

CAP. VII. — 1. τοῦ πατρὸς *cod. Rhedig.*

λίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἀντὶ μὲν τοῦ, Ἀρχὴν, ἔλαβεν ὁ ἀπόστολος τὸ, Πρῶτος, ἀντὶ δὲ τοῦ, Γεννᾷ με, τὸ, Τόκος, ἀντὶ δὲ τοῦ ὅλου ὁμοῦ [2] τοῦ, Ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, καὶ, Γεννᾷ με, τὸ, Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐθεμελίωσε, τὸ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, ἀντὶ δὲ τοῦ, Δι' ἐμοῦ, τὰ, Ἀπ' αἰῶνος, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. Πάντων οὖν πρὸς λέξιν ἐξισαζόντων ἀποστολικῶν ὡς τὰ παρὰ τῆς σοφίας, τουτέστι τοῦ τε ἀρχὴν πρὸς τὸ Πρῶτος, καὶ τοῦ Γεννᾷ πρωτότοκος, καὶ [3] τοῦ, Ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸς τὸ, Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐθεμελίωσέ με, τὸ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἀντὶ δὲ τοῦ, Δι' ἐμοῦ, [4] ὡς πρὸς τὸ, Δι' αὐτοῦ, φανερὸν, καὶ ἡ εἰκὼν οὐκ ἐν πάθει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, Ἐγὼ ἡ σοφία, παρείληπται, Καὶ ὡς ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ υἱὸς οὐσία οὐσίας, οὕτως ἡ εἰκὼν οὐσίας ὁμοία ἐστί. Διὸ καὶ εἰκὼν ἐνοήθη τοῦ θεοῦ [5] τοῦ ἀοράτου, ὅς ἐστιν υἱός. Καὶ ἔχομεν ἐξισαζούσας τὰς λέξεις πάσας, ἀντὶ μὲν τοῦ σοφοῦ τὸ, Θεὸς, ἀντὶ δὲ τῆς σοφίας τὸ, Εἰκὼν, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἀρχὴ, Πρῶτος, ἀντὶ δὲ τοῦ Γεννᾷ, τὸ, Τόκος, ἀντὶ δὲ ὅλου ὁμοῦ, φαμὲν [6] ἀντὶ τοῦ, Ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ, Γεννᾷ με, τὸ, Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐθεμελίωσέ με, τὸ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἀντὶ δὲ τοῦ, Δι' ἐμοῦ, Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν. Φανερὸν ὡς εἰκόνα ἀκούοντας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ οὕτως ἀναιδῶς σοφίζεσθαι τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα ἐπιχειροῦντας, [7] τοῖς πᾶσιν ἐλέγχει παραπεσόντας. Οὐ Παῦλός
pag. 854. [8] γε μόνος, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου Ἰωάννης, ὁ υἱὸς ὄντως βροντῆς τῇ οἰκείᾳ μεγαλοφωνίᾳ, [9] ὅςπερ ἔκ τινων νεφελῶν τῶν τῆς σοφίας αἰνιγμάτων, τὴν εὐσεβῆ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ υἱοῦ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἀνῆκεν.

Κεφ. η'. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸς ἃ ἐδιδάχθη παρὰ τῆς σοφίας, ταῦτα ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ κηρυχθέντι [1] ἡμῖν εὐαγγελίῳ [2] παραδέδωκε. Τῆς γὰρ Σοφίας εἰπούσης, Ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, τὸ, Ἐν ἀρχῇ, ἐξέθετο, εἰπὼν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἔκτισέ με, Καὶ θεὸς ἦν, ἵνα μὴ τὸν ἐν προφορᾷ, ἀλλὰ τὸν ἐν ὑποστάσει παγίᾳ ἀπαθῆ ἐκ πατρὸς θεὸν λόγον νοήσωμεν· ἀντὶ δὲ τοῦ, [3] Ἤμην παρ' [4] αὐτοῦ, τὸ,

2. *Libri habent* τὸ.
3. *Libri habent* τὸ.
4. *Suspicor reponendum esse* ὡς πρόσθεν, τὸ, Δι' αὐτοῦ *cett.*
5. τοῦ *om. ed. Petav.*
6. *Libri vulgo* ἀντὶ δὲ τοῦ.
7. *Fortasse* τοὺς πᾶσιν.
8. *Suspicor* δὲ μόνος.
9. *Rescribo* ὥςπερ.

ipsius; ante saeculum fundavit me; ante omnia genuit me: cum haec, inquam, Sapientia dixisset, apostolus pro eo quod est, *Initium*, posuit, *Primus*, pro, *Genuit me*, *Genitus*, pro toto illo membro, Col. 1, 15.
Creavit me initium viarum suarum, et, *Genuit me*, ista subtexit, *Primogenitus omnis creaturae.* Pro hoc, *Fundavit me*, scripsit, *In ipso creata sunt omnia.* Rursus pro hoc, *Per me*, apostolus, *Quae a saeculo sunt, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipsum creata sunt.* Itaque cum apostoli sententia cum Sapientiae voce ad verbum congruat, velut *Initium* cum *Primo*, et *Genuit* cum *Primogenitus*, et istud, *Creavit me initium viarum suarum in opera ipsius*, cum hoc, *Primogenitus omnis creaturae*, item pro *Fundavit me*, haec verba substituta sint, *In ipso creata sunt*, pro hoc vero, *Per me*, istud, *Per ipsum*, manifestum est *imaginis* nomen citra passionem usurpari, et pro iisce verbis, *Ego sapientia*, positum fuisse, ac proinde sicut sapientia sapientis filius, substantia substantiae est, sic imaginem substantiae esse similem. Ex quo quidem imago dei, qui videri oculis non potest, hoc est filius, intelligitur. Ita dictiones omnes ad amussim respondentes habemus. Ut puta pro *Sapiente*, *Deus*, pro *Sapientia*, *Imago*, pro *Initio*, *Primus*, pro *Genuit*, *Genitus*, pro toto illo membro, videlicet, *Initium viarum suarum creavit me in opera sua et genuit me*, *Primogenitus omnis creaturae;* item pro, *Fundavit me*, *In ipso creata sunt*, et pro, *Per me*, *Omnia per ipsum et in ipsum.* Ex quibus liquido constat eos qui dei non aspectabilis imaginem esse filium audiunt, et nihilominus huius cum patre similitudinem calumniari tam impudenter non dubitant, erroris ab apostolo convinci. Quamquam non illos solum redarguit apostolus, sed et ante apostolum Ioannes ille vero tonitrui filius. Qui grandi illa sua, clarissimaque voce e sapientiae velut adumbratis et obscuris involucris, quasi quibusdam e nubibus, piam de filio sententiam ad eundem modum emisit.

Animadverte enim ut quae a Sapientia didicit in evangelio suo Cap. VIII.
nobis exposuerit. Nam cum Sapientia dixisset, *Creavit me principium viarum suarum*, Ioannes *principii* vocem expressit. *In princi-* Ioann. 1, 1.
pio, inquit, *erat verbum.* Pro eo vero, *Creavit me*, subiecit istud, *Et deus erat*, ne istiusmodi verbum, quod prolatione constat, ve- Prov. 8, 22—30.
rum solide subsistens, ac passionis expers, et a patre procedens verbum deum mente conciperemus. Iam illis, *Eram apud illum*,

Cap. VIII. — 1. ἡμῖν *om. cod. Rhedig.*
2. παρέδωκε *cod. Rhedig.*
3. *Libri mss. et ed. princ.* ἡμῖν. ἡμὴν *ed. Petav.*
4. *Scribendum* αὐτῷ.

Πρὸς θεὸν, ἀντὶ δὲ τοῦ, Δι' ἐμοῦ, τὸ, [5] Ἀπ' αἰῶνος, τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐθεμελίωσε, τὸ, Ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, ᾧ ἴσον τὸ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, τὸ, Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· ὡς ἔχειν τὴν ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν [6] μαρτύρων εἰς ἀπόδειξιν τῆς κατ' οὐσίαν πρὸς πατέρα τοῦ υἱοῦ ὁμοιότητος. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ σοφοῦ τὴν σοφίαν υἱὸν ὁ δὲ τοῦ θεοῦ τὸν λόγον μονογενῆ θεὸν ὁ δὲ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν, [7] εἰκόνα φησί· ὡς τὸν θεοῦ λόγον, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν εἰκόνα ὅμοιον ἐκ πάντων, καθὰ προείρηται, καὶ κατ' οὐσίαν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τοῖς πᾶσι κηρύττεσθαι. Ἔτι δὲ μᾶλλον ὡς τὸν Θωμᾶν ἡμᾶς τῇ ψηλαφίᾳ τῆς [8] ἐναργείας τῆς κατ' οὐσίαν ὁμοιότητος [9] τοῦ θεοῦ λόγος προσάγει λέγων, Ὡς ὁ πατὴρ [10] ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ τὸ, Ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, οὐχ ὡς ἐν ἄλλῳ νοεῖται (οὐ γὰρ ἄλλο μὲν ἔστιν ὁ πατὴρ, ἄλλο δὲ ἡ ζωὴ ἡ ἐν αὐτῷ, ἵνα τὸ μὲν ἔχον, τὸ δὲ ἐχόμενον [11] νοῆται, ἀλλ' αὐτὸς [12] ἀσυνθέτως ἐστὶ ζωὴ ὁ πατὴρ, καὶ ὡς ἔχει αὐτὸς, οὕτω δέδωκε καὶ τῷ υἱῷ, δηλονότι [13] ἀσυνθέτως ὡς ὁ πατὴρ), φανερὸν ὅτι οὕτως ἔχων, ἐπεὶ μὴ ἀγεννήτως ἔχει, μηδὲ συνθέτως ἔχει, ὁμοίως pag. 855. *πάντα κατ' οὐσίαν καὶ ἀσυνθέτως ὡς ὁ πατὴρ, δήλου ὄντος ὅτι τὸ ὅμοιον οὐδέποτε ταὐτὸν εἶναι δύναται οὗ ἐστιν ὅμοιον, [14] ἀπόδειξιν τοῦ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον μὲν γενέσθαι, μὴ κατὰ πάντα δὲ ταὐτὸν γενέσθαι ἀνθρώπῳ· καὶ ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας γενόμενον γενέσθαι μὲν ἐν τοῖς πάθεσι τοῖς αἰτίοις τῆς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας, πείνης φαμὲν, καὶ δίψης, καὶ τῶν λοιπῶν, μὴ γενέσθαι δὲ ἐν ταυτότητι τῆς σαρκὸς ἁμαρτίας. Ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν μαρτυριῶν καὶ τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα κηρύττεσθαι.*

Κεφ. θ'. *Ὡς γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ ἄνθρωπος ἦν, καὶ οὐ κατὰ πάντα ἄνθρωπος, ἄνθρωπος μὲν τῷ καὶ σάρκα ἀναλαβεῖν*

5. *Verba* ἀπ' αἰῶνος, τὸ *Petavius unicis inclusit.*
6. μαρτυρίαν *suspicatus est Petavius.*
7. εἰκόνος *cod. Rhedig.*
8. *Ita emendavit Petavius. Libri vulgo* ἐνεργείας.
9. τοῦ θεοῦ *codd. mss.* ὁ τοῦ θεοῦ *ed. princ. et ed. Petav.* ὁ θεοῦ *omisso articulo* τοῦ *extat in ed. Petav. Colon. repet.*

ista respondent, *Apud deum;* istis vero, *Per me*, haec, *Ab aeterno; Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Pro hac voce, *Fundavit*, istud, *Quod factum est, in ipso vita erat.* Cui simile est illud: *In ipso creata sunt omnia.* Nam his verbis, *Et verbum caro factum est*, illa respondent, *Sapientia aedificavit sibi domum.* Item pro his, *Eram apud ipsum componens*, Ioannes ista scripsit, *Non potest filius a seipso facere quicquam, nisi quod viderit* Ioann. 5, 19. *patrem facientem: quae enim ille facit, eadem et filius similiter facit.* Habemus igitur ex ore duorum vel trium testium filii secundum naturam similitudinem cum patre comprobatam. Unus quippe sapientiam sapientis filium praedicat, alter dei verbum unigenitum deum, tertius dei filium imaginem affirmat. Adeo ut *dei verbum, et sapientia, et imago* unum prorsus, ut antea dictum est, idemque significent, ac dei patrisque secundum essentiam filius communiter ab omnibus asseveretur. Praeter haec vero divini nos sermonis auctoritas ad illam essentiae velut manibus contrectandam similitudinem, Thomae instar, adducit, cum ita loquitur: *Sicut pater habet vitam in seipso, ita et filio dedit vitam habere in seipso.* Etenim si haec verba, *Sicut pater habet*, sic accipiuntur ut non ad aliud quiddam referantur, ac diversum (neque enim aliud est pater, aliud vita quae est in ipso, quasi aliud sit quod habeat, aliud quod haberi dicatur, sed ipse sine ulla compositione vita est pater: porro sicut habet ipse, sic et filio dederit, nimirum citra compositionem, ut et pater), manifestum est, cum ita illam habeat filius, nec tanquam ingenitus habeat, eandem compositionis modo non habere, ac simillime in omnibus, quod ad essentiam attinet, ac pater, citraque compositionem. Nec enim est obscurum, id quod simile est, idem penitus cum eo cuius simile est esse non posse. Cuius rei argumento sit, quod idem ille factus ad hominum similitudinem dei filius, licet homo fuerit, non tamen idem cum homine penitus fuerit. Ac tametsi suscepta *carnis peccati* Rom. 8, 3. *similitudine* passionibus illis, a quibus carnis peccatum proficiscitur, obnoxius esset, cuiusmodi sunt fames ac sitis, ceteraeque id genus, idem tamen quod ad carnis peccatum pertinet non fuit. Quamobrem ex apostolicis hisce testimoniis filii secundum essentiam cum patre similitudo colligitur.

Ut enim hominum ille similis factus, et homo erat, et non in Cap. IX. omnibus erat, homo quidem, quatenus carnem suscepit hominis,

10. ἔχειν *vitiose extat in ed. Petav. Colon. repetita.*
11. νοῆται *ed. Petav.* νοεῖται *codd. mss. et ed. princ.*
12. ἀεὶ συνθέτως *cod. Rhedig., et cod. Ien. a m. pr.*
13. συνθέτως *cod. Rhedig.*
14. εἰς ἀπόδειξιν *suspicatus est Petavius.* Quae res vel hinc demonstratur *vertit Cornarius.*

ἀνθρωπίνην, ἐπειδὴ Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἄνθρωπος δὲ ἦν, ἐπεὶ οὐχ ὁμοίως ἀνθρώποις ἐγεννήθη· οὐ γὰρ ἐκ σπορᾶς καὶ συνδυασμοῦ. Οὕτω καὶ ὁ πρὸ αἰώνων υἱὸς θεὸς μὲν, καθὸ υἱὸς θεοῦ, ὡς ἄνθρωπος, καθὸ υἱὸς ἀνθρώπου. Οὐ ταὐτὸν δὲ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τῷ γεννήσαντι, ὡς οὐ ταὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ, καθὸ ἄνευ ἀποῤῥοίας καὶ πάθους, καθὸ ἄνευ σπορᾶς καὶ ἡδονῆς. Καὶ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καθὸ πεινάν τε καὶ δίψαν καὶ ὕπνον ἐν τῇ σαρκὶ ὑπέμεινεν, ἐξ ὧν παθῶν [1] ἁμαρτητικῶν κινεῖται τὰ σώματα. Ὑπομένων δὲ τὰ σαρκὸς προειρημένα πάθη, οὐκ ἐξ αὐτῶν ἁμαρτητικῶς ἐκινεῖτο. Οὕτω καὶ [2] ὁ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν μορφῇ ὑπάρχων θεοῦ, καὶ ἴσα ὢν θεῷ, τὰ μὲν ἰδιώματα εἶχε τῆς θεότητος, κατ' οὐσίαν ἀσώματος ὢν, καὶ ὅμοιος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ἀσωματότητα καὶ τὰς ἐνεργείας, ὥςπερ [3] ὁμοίως τῇ σαρκὶ τῷ σὰρξ εἶναι καὶ πάθη σαρκὸς ὑπομένειν, μὴ μέν τοι τὸν αὐτὸν εἶναι, καθὸ θεὸς ὢν οὔτε μορφή ἐστι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ [4] θεὸς, οὔτε ἴσα ἐστὶ τῷ θεῷ, ἀλλὰ [5] θεὸς, οὔτε αὐθεντικῶς ὡς ὁ πατήρ. Ὥςπερ γὰρ οὐχ ἁμαρτητικῶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁμοίως ἐνεργείᾳ ὡς ἄνθρωπος (ἅπερ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ), ὥςπερ οὖν ἐνταῦθα οὐχ ἁμαρτητικῶς, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς ἐν σαρκὶ ἐκινεῖτο (τῶν γὰρ ἀτόπων
pag. 856. ἐστὶν ἀπὸ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς τὸ παρὰ φύσιν, τουτέστιν ἀπὸ θεοῦ γενόμενον υἱὸν ἀνθρώπου ὅμοιον γενέσθαι τοῖς κατὰ φύσιν, τουτέστι τοῖς φύσει ἀνθρώποις, ἐν τῷ ἑαυτοῦ παρὰ φύσιν, ἐν δὲ τῷ κατὰ φύσιν ἑαυτοῦ [6] μὴ εἶναι ὅμοιον ἑαυτὸν τῷ κατὰ φύσιν πατρὶ ἐκ θεοῦ θεὸν γεννηθέντα· καὶ φανερὸν ὅτι οἱ μὴ κατ' οὐσίαν λέγοντες ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, οὔτε υἱὸν λέγουσιν, ἀλλὰ κτίσμα μόνον, οὔτε τὸν πατέρα πατέρα, ἀλλὰ κτιστὴν, τῆς ὁμοίου ἐννοίας οὐκ ἐπὶ τὴν ταυτότητα τοῦ πατρὸς ἀγούσης τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα, καὶ ἀπόῤῥητον ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς γνησιότητα)· ὡς γὰρ, πάλιν ἐρῶ, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, καὶ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, οὐκ ἐπὶ τὴν ταυτότητα ἤγετο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίας ὁμοιότητα, διὰ τὰ εἰρημένα, οὕτως οὐδὲ ὁ υἱὸς ὅμοιος κατ' οὐσίαν γενόμενος τῷ γεννήσαντι πατρὶ εἰς ταυτότητα ἄξει τοῦ πατρὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὁμοιότητα.

Κεφ. ι'. Καὶ εἴ τις τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου προςέχων, ἣν ἐμώρανεν ὁ θεὸς,

Cap. IX. — 1. *Petavius recte suspicatus est* ἁμαρτητικῶς.
2. ὁ υἱὸς *codd. mss. et ed. princ.* υἱὸς *ed. Petav.*
3. *Rescribendum* ὅμοιος.
4. *Rescripsi* θεὸς *ex emendat. Cornarii atque Petavii. Libri habent* θεοῦ.

quoniam *verbum caro factum est*. Idem autem homo non erat, quatenus ceterorum more natus non fuerat, hoc est e virili satu, et utriusque coniunctione sexus. Ita filius, qui saecula antecessit omnia, deus est, quatenus dei filius, perinde atque homo est, quatenus hominis filius; sed non idem est omnino cum deo patre, a quo genitus est; quemadmodum non idem est cum homine quatenus sine virili satu est ac voluptate propagatus. Idem *carnis peccati similitudinem habuit*; quandoquidem famem, sitim, ac somnum in carne toleravit, quibus affectionibus ad peccandum corpora concitantur. Verum licet carnis affectiones eiusmodi sustineret, minime tamen ab iis ad peccandum impulsus est. Eodem modo filius a patre genitus, ac dei forma praeditus aequalisque deo divinitatis proprietates habuit, utpote corporis secundum essentiam expers, ac patri divinitate ipsa et incorporea conditione et actione similis; perinde ac similis erat carnis, quatenus caro fuit, et carnis passiones suscepit. Non tamen idem est omnino, quoniam qua deus est, non forma dei est, sed deus: nec aequalis deo, sed deus, neque principalis ut pater. Quemadmodum, quod ad propensionem in peccatum pertinet, homo non est, sed actione homini similis. *Quae enim facit pater, eadem facit et filius*. Ergo hic absque peccati illecebra similiter atque ii qui carne praediti sunt incitabatur. Absurdum est enim illum ab naturali statu ad eum qui praeter naturam est, esse perductum, hoc est filium hominis e deo factum iis quorum naturalis est iste status, naturalibus inquam hominibus, in eo quod praeter naturam suam habebat similem fuisse, in eo vero quod ipsi naturale est naturalis illum patris non esse similem, cum originem deus a deo traxerit. Illud vero plane constat, qui similem essentia patri filium negant, ne filium quidem illum fateri, sed creaturam duntaxat, patrem vero non patrem, sed creatorem. Quippe similitudinis ipsa notio non eo filium adducit ut idem omnino cum patre sit, sed ut eidem sit essentia similis, et ut ab ipso procedens arcanam quandam cum illo germanitatem obtineat. Nam, ut idem denuo repetam, quemadmodum cum hominis ac carnis peccati similitudinem gereret, non eo deductus est idem ut cum homine prorsus foret, sed ut naturae carnis esset similis, ut ex iis quae hactenus dicta sunt apparet. Eodem modo filius patri, a quo genitus est, essentia similis suam illam essentiam non ad identitatem cum patre, sed ad similitudinem perducet.

Rom. 8, 3.

Ioann. 5, 19.

Quod si quis mundi sapientiae deditus, quam deus stultitiae Cap. X.

5. *Rescripsi* θεὸς *ex emendat. Cornarii atque Petavii. Libri habent* θεός.
6. καὶ εἶναι *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

μὴ προσέχοι τῷ ἐν σοφίᾳ λόγου κηρύγματι, καὶ μετὰ πίστεως τὴν ὁμοιότητα καὶ κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα ὁμολογοίη, ὡς ψευδωνύμως λέγων τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, καὶ μήτε πατέρα λέγων ἀληθῶς, μήτε υἱὸν, ἀλλὰ κτιστὴν καὶ κτίσμα, καὶ κοινοποιῶν τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ποιημάτων, καὶ σοφίζεσθαι θέλων, [1] εἴτε χρείᾳ ὡς τὸ πρῶτον ποιημάτων δι' αὐτοῦ, εἴτε ὑπερβολῇ τοῦ μεγέθους, καὶ κατὰ μηδὲν ὁμολογῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν τὴν εἰς πατέρα τε καὶ υἱὸν, ὡς παρ' ὃ [2] εὐαγγελίσαντο ἡμᾶς οἱ ἀπόστολοι θέλων εὐαγγελίσασθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν [3] λέγω ἀνειληφότες, καὶ [4] τὸ ἀναγκαίως φαμέν· Εἴ τις τὸν σοφὸν μόνον ἀκούων πατέρα, καὶ σοφίαν τὸν μονογενῆ τούτου υἱὸν, ταὐτὸν εἶναι λέγοι τὴν σοφίαν τῷ μόνῳ σοφῷ, ἀναιρῶν τὸ εἶναι υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τὸν σοφὸν ἀκούων πατέρα, καὶ σοφίαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀνόμοιον λέγων καὶ κατ' οὐσίαν τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ θεοῦ, ὡς μὴ λέγων τὸν σοφὸν τῆς σοφίας ἀληθῶς πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τὸν
pag. 857. θεὸν νοῶν τὸν πατέρα, τὸν δὲ ἐν ἀρχῇ λόγον τε καὶ θεὸν, [5] ταὐτὸν λέγοι πρὸς τὸν θεὸν λόγον τε καὶ θεὸν αὐτῷ τῷ θεῷ τῷ πρὸς ὃν λόγος τε [6] καὶ θεὸς, ὡς μὴ λέγων ἀληθῶς υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τὸν μονογενῆ θεὸν λόγον υἱὸν ἀκούων τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν ὁ λόγος τε καὶ θεὸς, ἀνόμοιον λέγοι καὶ κατ' οὐσίαν τὸν θεὸν λόγον τοῦ πατρὸς, τὸν θεὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, πρὸς ὃν ὁ μονογενὴς ἐν ἀρχῇ ἦν θεὸς λόγος, ὡς μὴ λέγων ἀληθῶς υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις εἰκόνα ἀκούων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου ταὐτὸν λέγοι τὴν εἰκόνα τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ, ὡς μὴ ὁμολογῶν ἀληθῶς υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις εἰκόνα ἀκούων τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ ἀοράτου θεοῦ ἀνόμοιον λέγοι καὶ κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν, εἰκόνα ὄντα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, οὗ εἰκὼν καὶ κατ' οὐσίαν νοεῖται, ὡς ἀληθῶς μὴ λέγων υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις ἀκούων τοῦ υἱοῦ λέγοντος, Ὥςπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, ταὐτὸν λέγει τὸν εἰληφότα παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν ζωὴν καὶ ὁμολογοῦντα τὸ, Κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα, τῷ δεδωκότι, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις ἀκούων τὸ, Ὥςπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, ἀνόμοιον λέγοι [7] κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διαμαρτυρόμενος ὅτι οὕτως ἔχει ὡς εἴρηκεν, ἀνάθεμα ἔστω. Φανερὸν γὰρ ὅτι τῆς ζωῆς τῆς ἐν τῷ πατρὶ νοουμένης οὐσίας σημαινομένης, καὶ τῆς ζωῆς τῆς τοῦ μονογενοῦς

Cap. X. — 1. εἴτε χρείᾳ reposui ex emendat. Cornarii qui vertit et cavillari volens, sive ob utilitatem, sive magnitudinis excellentiam, primum esse creaturarum cett. εἴ τις χρείᾳ cod. Ien. et editi. εἴ τι cod. Rhedig.
2. εὐηγγελίσαντο cod. Rhedig.
3. λέγομεν placuit Petavio.
4. τὸ unicis notavit Petavius. Rescribendum fortasse καὶ ἔτι, vel καί τοι.

convicit, sapientissimae divini verbi praedicationi nihil admodum tribuat, neque ex fidei praescripto similem essentia patri filium esse fateatur, utpote qui falso patrem et filium appellet, reipsa vero neque patrem neque filium, sed creaturam ac creatorem, ac filii patrisque notionem cum reliquis operibus communicet, et quoties ea de re agitur calumniose mentiatur, primum illud opus ac praecipuum esse, quod ab ipso factum est, aut magnitudine antecellens, ac denique ecclesiasticum in patrem filiumque fidem non eodem modo profiteatur quo illam nobis apostoli antea tradiderunt, anathema sit. *Et illud antea*, ut loquitur apostolus, *praediximus*, *et* Gal. 1, 9.
nunc denuo repetimus, ac necessario commonemus: Si quis sapientem solum audiens patrem, et unicum eius filium sapientiam, hanc unum idemque cum illo dicat esse, ac filii proprietatem evertat, anathema sit. Item si quis sapientem audiens patrem et filium eius sapientiam nominari, hanc ipsam sapientiam sapientis patris essentia dissimilem affirmet, tanquam sapientem vere sapientiae patrem esse negans, anathema sit. Si quis deum esse patrem agnoscens eum vero qui in principio fuit verbum ac deus, hunc idem esse penitus cum deo, apud quem verbum ac deus est, constituat, tanquam vere filium non agnoscens, anathema sit. Si quis unigenitum deum ac verbum filium dei nominari audiens, apud quem verbum ac deus est, hunc ipsum deum ac patris verbum, dei ac patris, apud quem unigenitus in principio deus erat verbum, dissimilem affirmet, tanquam vere filium minime confitens, anathema sit. Si quis filium dei, qui videri non potest, imaginem audiens idem esse cum non aspectabili deo dicat imaginem, tanquam vere filium minime professus, anathema sit. Si quis unigenitum filium imaginem dei, qui videri non potest, appellari audiens dissimilem esse dicat essentia filium, ac dei non aspectabilis imaginem eius cuius essentia imaginem ipsum intelligimus, velut filium esse non vere profitens, anathema sit. Item si quis dicentem filium audiens,
Quemadmodum pater habet vitam in se ipso, *sic et filio dedit vitam* Ioann. 5, 26.
habere in se ipso, eum qui vitam accipit a patre, et illud dicentem,
Et ego vivo propter patrem, idem cum vitae datore esse defendat, Ioann. 6, 57.
anathema sit. Si quis istud audiens, *Sicut pater vitam habet in se ipso*, *sic filio dedit vitam habere in se ipso*, dissimilem essentia patri filium asseveret, et ita uti dicit habere se testetur, anathema sit. Manifestum enim est, cum vita, quam in patre intelligimus, essentia sit, nec non et unigeniti vita, quae a patre genita est, intelliga-

5. *Omnes libri habent* τοῦτον, *quod correxi*
6. καὶ *supplevit Petavius. Abest enim a libris tam scriptis quam editis.*
7. *Fortasse* καὶ κατ' οὐσίαν, *uti supra.*

τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένης οὐσίας νοουμένης, τὸ, Οὕτως τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας πρὸς οὐσίαν [8] σημαίνει.

Κεφ. ια'. Καὶ εἴ τις τὸ, Ἔκτισέ με, καὶ τὸ, Γεννᾷ με, παρ' αὐτοῦ ἀκούων τὸ, Γεννᾷ με, μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ἐννοεῖ, ἀλλὰ ταὐτὸν λέγοι τὸ, Γεννᾷ με, τῷ, Ἔκτισέ με, ὡς μὴ λέγων τὸν υἱὸν τὸν ἀπαθῶς τέλειον ἐκ τῶν δύο ὀνομάτων, τοῦ, Ἔκτισέ με, καὶ τοῦ, Γεννᾷ με, κτίσμα μόνον ὁμολογῶν, καὶ μηκέτι υἱὸν, ὡς παραδέδωκεν ἡ σοφία ἐκ τῶν δύο εὐσεβῶς τὴν ἔννοιαν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τοῦ υἱοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁμοιότητα ἡμῖν ἀποκαλύπτοντος δι' ὧν φησι, Ὥςπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν δι' ὧν παιδεύει, Ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς,
pag. 858. ὁμοίως ποιεῖ, [1] μόνην τὴν κατ' ἐνέργειαν ὁμοιότητα [2] διδοὺς τὴν κατ' οὐσίαν, ἥ ἐστι τὸ κεφαλαιωδέστατον ἡμῶν τῆς πίστεως, ἀποστεροίη τοῦ υἱοῦ, ὡς ἑαυτὸν ἀποστερῶν τῆς ἐν γνώσει πατρὸς καὶ υἱοῦ αἰωνίου ζωῆς, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν ἐπαγγελλόμενος τὸν πατέρα μὴ οὐσίας ὁμοίας [3] αὐτοῦ λέγοι πατέρα, ἀλλὰ ἐνεργείας, ὡς βεβήλους καινοφωνίας κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φθέγγεσθαι τολμῶν, καὶ ἀναιρῶν τὸ εἶναι ἀληθῶς υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις υἱὸν ὅμοιον κατ' οὐσίαν νοῶν ἐκείνου, οὗ καὶ νοεῖται υἱὸς, ἢ ταὐτὸν λέγοι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ἢ μέρος τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ ἀπόῤῥοιαν καὶ κατὰ πάθος, ὡς σωματικοὺς υἱοὺς, τὸν ἐκ τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς ἀσώματον υἱὸν ὑποστάντα, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις διὰ τὸ τὸν πατέρα μή ποτε υἱὸν νοεῖσθαι, καὶ τὸν υἱὸν μή ποτε πατέρα νοεῖσθαι ἕτερον λέγων τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, διὰ τὸ τὸν πατέρα ἕτερον εἶναι καὶ τὸν υἱὸν, καθὼς εἴρηται, Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ, Μαρτυρεῖ γὰρ, φησὶ, ὁ πέμψας με πατὴρ, διὰ ταύτην τὴν εὐσεβῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νοουμένην ἰδιότητα τῶν προσώπων, πατρὸς μὲν καὶ υἱοῦ, δεδιὼς μή ποτε ταὐτὸν νοηθῇ υἱὸς πατρὶ, ἀνόμοιον λέγοι κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις ἐν χόρνῳ τὸν πατέρα πατέρα νοεῖ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, καὶ μὴ ὑπὲρ χρόνους [4] καὶ πάσας ἀνθρωπίνας ἐννοίας πιστεύει τὸν μονογενῆ υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀπαθῶς ὑφεστᾶναι, ὡς παραβαίνων τὸν ἀποστολικὸν κήρυγμα, χρόνους μὲν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ παρωσάμενον, πιστῶς δὲ ἡμᾶς παιδεῦσαν τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τὸν πατέρα πρεσβύτερον χρόνῳ λέγοι τοῦ ἐξ [5] ἑαυτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ,

8. *Post* σημαίνει *(ed. Petav. Colon. repet. vitiose habet* σημαίνῃ*) in libris vulgo sequitur* ἀνάθεμα ἔστω *quae verba cum hic plane aliena sint, delenda duxi.*

Cap. XI. — 1. οὐ μόνην *cod. Rhedig.*

2. *Correxi* διδοὺς τὴν. *In libris vulgo legitur* διδούσης.

3. αὐτοῦ *codd. mss. et ed. princ.* αὑτοῦ *ed. Petav.*

4. καὶ πάσας *scripsi sententia postulante, pro* καὶ κατὰ πάσας. *Vides praepositionem* κατὰ *succrevisse ex repetitis vocula* και *et syllaba* πα *vocabuli* πάσας. *Petavius suspicatus est* καὶ παρὰ πάσας.

5. αὐτοῦ *cod. Rhedig.*

tur essentia, particulam hanc, *Sic,* essentia cum essentia similitudinem indicare.

Si quis ista dicentem illum audiens: *Creavit me, et genuit me,* Cap. XI.
non ad eundem et secundum essentiam pertinere putet, sed idem esse dicat, *Genuit me, et creavit me,* tanquam filium sine ulla passione perfectum ex duobus illis vocabulis confitens, *Creavit me,* et *Genuit me,* sed creaturam duntaxat, non filium affirmans, cuiusmodi pium nobis ex duabus illis vocibus sensum Sapientia tradidit, anathema sit. Si quis filio suam cum patre secundum essentiam similitudinem nobis his verbis indicante: *Sicut enim pater vitam habet in seipso, sic et filio dedit vitam habere in seipso,* eam vero similitudinem, quae in actione posita his verbis docente, *Quaecumque enim* Ioann. 5, 19.
pater facit, ea et filius similiter facit, solam hanc actionis similitudinem concedens, alteram, quae ad essentiam spectat, quaeque praecipuum fidei nostrae caput est, filio subtrahat, tanquam aeterna vita, quae in patris ac filii cognitione consistit, seipsum privans, anathema sit. Si quis in patrem ac filium credere sese profitens patrem non similis cum filio essentiae dicat esse, sed actionis, tanquam, *profanas vocum novitates* de filii dei essentia pronuntiare 2. Timoth. 6, 20.
ausus, et veram filii proprietatem evertens, anathema sit. Si quis filium similem essentia illius intelligens cuius filius intelligitur, vel idem prorsus cum patre filium esse dicat, vel patris partem, vel profluvio quodam ac passione, corporeorum instar filiorum, incorporeum ab incorporeo patre prodiisse filium asserat, anathema sit. Si quis propterea quod neque pater filius neque filius esse pater intelligatur unquam, alterum a patre filium esse dicens, eo quod alter sit pater ac filius, ut dictum est, *Alius est qui testimonium perhibet* Ioann. 5, 32. et 36.
de me, item, *Testimonium perhibet qui misit me pater:* si quis, inquam, propter piam illam, quae in ecclesia concipitur personarum patris ac filii proprietatem, veritus ne idem omnino cum patre filius intelligatur, dissimilem essentia patris esse filium dicat, anathema sit. Si quis patrem unigeniti filii in tempore patrem fuisse sibi persuadeat, neque ante tempus omne ac supra humanam omnem cogitationem, unigenitum filium a patre sine ulla passione credat esse productum, tanquam apostolicum dogma transgrediens, quod a patre filioque temporis spatium omne reiicit, hoc vero nos fideliter edocet, *In principio erat verbum, et deus erat verbum, et verbum erat* Ioann. 1, 1.
apud deum, et deus erat verbum, anathema sit. Si quis patrem unigenito, quem produxit, filio tempore anteriorem esse dicat, filium

τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένης οὐσίας νοουμένης, τὸ, Οὕτως τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας πρὸς οὐσίαν [8] σημαίνει.

Κεφ. ια'. *Καὶ εἴ τις* τὸ, Ἔκτισέ με, καὶ τὸ, *Γεννᾷ με*, παρ' αὐτοῦ ἀκούων τὸ, *Γεννᾷ με*, μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ἐννοεῖ, ἀλλὰ ταὐτὸν λέγοι τὸ, *Γεννᾷ με*, τῷ, Ἔκτισέ με, ὡς μὴ λέγων τὸν υἱὸν τὸν ἀπαθῶς τέλειον ἐκ τῶν δύο ὀνομάτων, τοῦ, Ἔκτισέ με, καὶ τοῦ, *Γεννᾷ με*, κτίσμα μόνον ὁμολογῶν, καὶ μηκέτι υἱὸν, ὡς παραδέδωκεν ἡ σοφία ἐκ τῶν δύο εὐσεβῶς τὴν ἔννοιαν, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* τοῦ υἱοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁμοιότητα ἡμῖν ἀποκαλύπτοντος δι' ὧν φησι, Ὥςπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν δι' ὧν παιδεύει, Ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς,
pag. 858. ὁμοίως ποιεῖ, [1] μόνην τὴν κατ' ἐνέργειαν ὁμοιότητα [2] διδοὺς τὴν κατ' οὐσίαν, ἥ ἐστι τὸ κεφαλαιωδέστατον ἡμῶν τῆς πίστεως, ἀποστεροίη τοῦ υἱοῦ, ὡς ἑαυτὸν ἀποστερῶν τῆς ἐν γνώσει πατρὸς καὶ υἱοῦ αἰωνίου ζωῆς, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν ἐπαγγελλόμενος τὸν πατέρα μὴ οὐσίας ὁμοίας [3] αὐτοῦ λέγοι πατέρα, ἀλλὰ ἐνεργείας, ὡς βεβήλους καινοφωνίας κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φθέγγεσθαι τολμῶν, καὶ ἀναιρῶν τὸ εἶναι ἀληθῶς υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* υἱὸν ὅμοιον κατ' οὐσίαν νοῶν ἐκείνου, οὗ καὶ νοεῖται υἱὸς, ἢ ταὐτὸν λέγοι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ἢ μέρος τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ ἀπόῤῥοιαν καὶ κατὰ πάθος, ὡς σωματικοὺς υἱοὺς, τὸν ἐκ τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς ἀσώματον υἱὸν ὑποστάντα, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* διὰ τὸ τὸν πατέρα μή ποτε υἱὸν νοεῖσθαι, καὶ τὸν υἱὸν μή ποτε πατέρα νοεῖσθαι ἕτερον λέγων τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, διὰ τὸ τὸν πατέρα ἕτερον εἶναι καὶ τὸν υἱὸν, καθὼς εἴρηται, *Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ*, καὶ, *Μαρτυρεῖ γὰρ*, φησὶ, *ὁ πέμψας με πατὴρ*, διὰ ταύτην τὴν εὐσεβῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νοουμένην ἰδιότητα τῶν προσώπων, πατρὸς μὲν καὶ υἱοῦ, δεδιὼς μή ποτε ταὐτὸν νοηθῇ υἱὸς πατρὶ, ἀνόμοιον λέγοι κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* ἐν χόρνῳ τὸν πατέρα πατέρα νοεῖ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, καὶ μὴ ὑπὲρ χρόνους [4] καὶ πάσας ἀνθρωπίνας ἐννοίας πιστεύει τὸν μονογενῆ υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀπαθῶς ὑφεστᾶναι, ὡς παραβαίνων τὸν ἀποστολικὸν κήρυγμα, χρόνους μὲν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ παρωσάμενον, πιστῶς δὲ ἡμᾶς παιδεῦσαν τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἀνάθεμα ἔστω. *Καὶ εἴ τις* τὸν πατέρα πρεσβύτερον χρόνῳ λέγοι τοῦ ἐξ [5] ἑαυτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ,

8. *Post* σημαίνει *(ed. Petav. Colon. repet. vitiose habet* σημαίνῃ*) in libris vulgo sequitur* ἀνάθεμα ἔστω *quae verba cum hic plane aliena sint, delenda duxi.*

Cap. XI. — 1. οὐ μόνην *cod. Rhedig.*

2. *Correxi* διδοὺς τὴν. *In libris vulgo legitur* διδούσης.

3. αὐτοῦ *codd. mss. et ed. princ.* αὑτοῦ *ed. Petav.*

4. καὶ πάσας *scripsi sententia postulante, pro* καὶ κατὰ πάσας. *Vides prae-*

tur essentia, particulam hanc, *Sic*, essentia cum essentia similitudinem indicare.

Si quis ista dicentem illum audiens: *Creavit me, et genuit me*, Cap. XI.
non ad eundem et secundum essentiam pertinere putet, sed idem esse dicat, *Genuit me, et creavit me*, tanquam filium sine ulla passione perfectum ex duobus illis vocabulis confitens, *Creavit me*, et *Genuit me*, sed creaturam duntaxat, non filium affirmans, cuiusmodi pium nobis ex duabus illis vocibus sensum Sapientia tradidit, anathema sit. Si quis filio suam cum patre secundum essentiam similitudinem nobis his verbis indicante: *Sicut enim pater vitam habet in seipso, sic et filio dedit vitam habere in seipso*, eam vero similitudinem, quae in actione posita his verbis docente, *Quaecumque enim* Ioann. 5, 19.
pater facit, ea et filius similiter facit, solam hanc actionis similitudinem concedens, alteram, quae ad essentiam spectat, quaeque praecipuum fidei nostrae caput est, filio subtrahat, tanquam aeterna vita, quae in patris ac filii cognitione consistit, seipsum privans, anathema sit. Si quis in patrem ac filium credere sese profitens patrem non similis cum filio essentiae dicat esse, sed actionis, tanquam, *profanas vocum novitates* de filii dei essentia pronuntiare 2. Timoth. 6, 20.
ausus, et veram filii proprietatem evertens, anathema sit. Si quis filium similem essentia illius intelligens cuius filius intelligitur, vel idem prorsus cum patre filium esse dicat, vel patris partem, vel profluvio quodam ac passione, corporeorum instar filiorum, incorporeum ab incorporeo patre prodiisse filium asserat, anathema sit. Si quis propterea quod neque pater filius neque filius esse pater intelligatur unquam, alterum a patre filium esse dicens, eo quod alter sit pater ac filius, ut dictum est, *Alius est qui testimonium perhibet* Ioann. 5, 32. et 36.
de me, item, *Testimonium perhibet qui misit me pater:* si quis, inquam, propter piam illam, quae in ecclesia concipitur personarum patris ac filii proprietatem, veritus ne idem omnino cum patre filius intelligatur, dissimilem essentia patris esse filium dicat, anathema sit. Si quis patrem unigeniti filii in tempore patrem fuisse sibi persuadeat, neque ante tempus omne ac supra humanam omnem cogitationem, unigenitum filium a patre sine ulla passione credat esse productum, tanquam apostolicum dogma transgrediens, quod a patre filioque temporis spatium omne reiicit, hoc vero nos fideliter edocet, *In principio erat verbum, et deus erat verbum, et verbum erat* Ioann. 1, 1.
apud deum, et deus erat verbum, anathema sit. Si quis patrem unigenito, quem produxit, filio tempore anteriorem esse dicat, filium

positionem κατὰ *succrevisse ex repetitis vocula* κα̅ι̅ *et syllaba* π̅α̅ *vocabuli* πάσας. *Petavius suspicatus est* καὶ παρὰ πάσας.

5. αὐτοῦ *cod. Rhedig.*

νεώτερον δὲ χρόνῳ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις τὸ ἄχρονον τῆς τοῦ μονογενοῦς Χριστοῦ ἐκ πατρὸς ὑποστάσεως ἐπὶ τὴν ἀγέννητον τοῦ θεοῦ οὐσίαν ἀναφέρει, ὡς υἱοπάτορα λέγων, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις ἐξουσίᾳ μόνῃ τὸν πατέρα λέγοι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, καὶ μὴ ἐξουσίᾳ ὁμοῦ καὶ οὐσίᾳ πατρὸς μονογενοῦς υἱοῦ, ὡς μόνην τὴν ἐξουσίαν λαμβάνων, καὶ κοινοποιῶν αὐτὸν πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήματα, καὶ οὐ λέγων ἀληθῶς ἐκ πατρὸς γνήσιον υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις ἐξουσίᾳ καὶ οὐσίᾳ λέγων τὸν πατέρα, πα-
pag. 859. τέρα τοῦ υἱοῦ, ὁμοούσιον δὲ ἢ ταὐτούσιον λέγοι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀνάθεμα ἔστω.

Καί εἰσιν οἱ ὑπογράψαντες Βασίλειος, Εὐστάθιος, Ὑπερέχιος, [6] Λητόϊος, Ἑορτικὸς, Γυμνάσιος, Μεμνόνιος, Εὐτυχὴς, Σευηρῖνος, Εὐτύχιος, [7] Ἀλκιμήδης, Ἀλέξανδρος· οὕτω πιστεύω, [8] καὶ ὡς ὑπογέγραπται [9] δι' ὑπογραφῆς ὁμολογῶ.

* ΕΠΛΗΡΩΘΗ.

ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΝ Ο ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΣΜΟΣ.

Κεφ. ιβ'. Τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα γυμνῶς μὲν ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ οὐ κεῖται γραφῇ, ὁ νοῦς δὲ πανταχοῦ φέρεται. Καὶ πρῶτον ἀφ' ὧν ὁ θεὸς πέμπων Μωϋσέα εἴρηκεν, Οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, Ὁ ὢν, ὡς ἐπὶ τοῦ πρώτως νοουμένου πατρὸς, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ὁ μή τε ἔκ τινος ὢν, καὶ τοῖς οὖσιν αἴτιος ὤν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ υἱός ἐστιν ὁ ὢν, ἔλαβε δὲ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, λέγοντα, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἀφορμὴν εὕρατο Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ Μάρκελλος, οὐκέτι θέλοντες λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀληθῶς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ λόγος ὀνόματος ἀφορμὴν λαβόντες, φημὶ, ἐκ στόματος ῥῆμα καὶ φθέγμα ἠβουλήθησαν εἰπεῖν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἠναγκάσθησαν οἱ πατέρες, οἱ κρίναντες Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἐρωτισμῷ, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὁ υἱὸς ὑπόστασιν ἔχει, καὶ ὑπάρχων ἐστὶ, [1] καὶ ὢν ἐστι, οὐχὶ δὲ ῥῆμά ἐστιν, οὐσίαν εἰπεῖν καὶ τὸν υἱὸν, τὴν διαφορὰν τοῦ τε καθ' ἑαυτὸν ἀνυπάρκτου καὶ τοῦ ὑπάρχοντος τῷ τῆς οὐσίας ὀνόματι ἐπιδεικνύντες. Τὸ μὲν γὰρ ῥῆμα καθ' ἑαυτὸ ἀνύπαρκτόν ἐστι, καὶ οὐ δύναται εἶναι υἱὸς θεοῦ, ἐπεὶ πολλοὶ [2] γε οὕτως ἔσονται υἱοὶ θεοῦ. Πολλὰ γὰρ ὁ πατὴρ ὁμολογεῖται λαλῶν τῷ υἱῷ, ὅταν λέγῃ, Γενηθήτω στερέωμα, Γενηθήτω-

6. λιτόϊος codd. mss. et edit. princ.
7. ἀλκιμίδης codd. mss. et. ed. princ.
8. καὶ particulam delendam iudicavit, et uncinis inclusit Petavius.
9. καὶ δι' ὑπογραφὴν habent libri tam scripti quam editi. Delevi particulam καὶ quam ex syllaba finali vocabuli ὑπογέγραπται accrevisse patet. Verbum ὑπογέγραπται Cornarius et Petavius ita sunt interpretati tanquam legissent ὡς ἄνω γέγραπται, aut προγέγραπται. Ac sane probabile est pro ὑπογέγραπται rescribendum esse προγέγραπται.
*) Vulgo extat indistincte ΕΠΛΗΡΩΘΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΝ Ο ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΣΜΟΣ. Quod vitium animadvertit Petavius.

vero patre iuniorem, anathema sit. Si quis temporis expertem unigeniti Christi a patre procedentis hypostasim ad ingenitam dei essentiam referat, tanquam *υἱοπάτορα*, hoc est *filiopatrem*, appellans, anathema sit. Si quis sola potestate patrem unigeniti filii, non potestate simul et essentia esse definiat, tanquam solam potestatem usurpans, et communem ei cum ceteris operibus conditionem tribuens, neque germanum a patre filium vere ortum esse praedicans, anathema sit. Si quis patrem potestate simul et substantia filii patrem asserens consubstantialem vel eiusdem cum patre substantiae filium esse dicat, anathema sit.

Subscripsere Basilius, Eustathius, Hyperechius, Letoius, Heorticus, Gymnasius, Memnonius, Eutyches, Severinus, Eutychius, Alcimedes, Alexander. Ita credo ut supra scriptum est, et per subscriptionem profiteor.

HACTENUS.

BASILII AC GEORGII ET SOCIORUM PROFESSIO.

Substantiae nomen minime quidem ipsum in veteri vel novo Cap. XII.
testamento aperte reperitur, sed quod eo significatur passim expressum legitur. Inprimis in eo loco in quo deus Moysem mittens sic
ei locutus est, *Sic dices filiis Israël, Qui est*, etc. Quod de patre Exod. 3, 14.
praesertim dicitur, qui ordine primus intelligitur, *a quo omnis pa-* Eph. 3, 15.
ternitas in coelo et in terra nominatur. Qui neque ab ullo est, et iis quae sunt caussa est ut sint. Verum cum et filius sit existens, et illud sibi communicatum acceperit, Paulus Samosatenus, et Mar-
cellus, ab illa Ioannis sententia, qua scriptum est, *In principio erat* Ioann. 1, 1.
verbum etc., erroris occasionem arripuerunt, ut dei filium vere esse filium nollent agnoscere. Sed ex ipsa verbi appellatione ansam, uti diximus, arripientes filium dei vocabulum, quod ab ore procedit, ac vocem nominari voluerunt. Ob id patres illi qui Paulum Samosatenum damnarunt, ob talem interrogatiunculam, ut filium subsistentem et existentem et eum qui est esse demonstrarent, non autem vocabulum aliquod, filium substantiam ut vocarent adducti sunt, qua substantiae appellatione id quod per seipsum existit ab eo quod per se non existit aliquo discrimine separarent. Etenim vocabulum per sese non subsistit, nec esse dei filius potest. Alioqui plures erunt hoc modo filii dei. Nam pater multa omnium confessione filio locutus est: ut cum dixit, *Fiat firmamentum*, *Fiant lu-*

Cap. XII. — 1. καὶ ὢν ἐστι om. cod. Rhedig.
2. γε om. cod. Rhedig.

σαν φωστῆρες, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ, καὶ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Ὥς τε ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ λαλεῖ, καὶ οἱ μὲν λόγοι τοῦ θεοῦ οὓς λαλεῖ τῷ υἱῷ οὔκ εἰσιν υἱοί. Ὁ δὲ υἱὸς, πρὸς ὃν λαλεῖ ὁ πατὴρ, μετὰ τῶν ἄλλων εὐσεβῶς καλεῖται ἄρτος, καὶ ζωὴ, καὶ ἀνάστασις, ἔτι καὶ λόγος ὀνο-
pag. 860. μάζεται, ἐπειδὴ ἑρμηνεύς ἐστι τῶν τοῦ θεοῦ βουλημάτων. Ἵνα μὴ οὖν ἀπατῶντες τοὺς ἁπλουστέρους τὸν υἱὸν ταὐτὸν λέγωσιν οἱ αἱρετικοὶ τοῖς λόγοις τοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ λαλουμένοις, τὸ διάφορον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς πρὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ὑποδεικνύντες οἱ πατέρες τὸν υἱὸν, φημὶ, οὐσίαν ἐκάλεσαν, οὕτως τὴν διαφορὰν παριστῶντες, ὅτι ὁ θεὸς ὢν ἐστιν, καὶ οἱ λόγοι οὓς λαλεῖ ὄντες, ἀλλ' οὐκ οὐσίαι τοῦ θεοῦ, λεκτικαὶ δὲ ἐνέργειαι. Ὁ δὲ υἱὸς λόγος ὢν οὐχὶ ἐνέργεια λεκτική ἐστι τοῦ θεοῦ, ἀλλ' υἱὸς ὢν οὐσία ἐστίν. Εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ὢν, καὶ υἱὸς ὢν, ὢν δὲ οὕτως ὁ υἱὸς ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ ἔχων γνησίως τὸ εἶναι λόγος νοηθήσεται ὁ υἱὸς, οὐχ ὡς οἱ λόγοι οἱ [3] παρὰ θεοῦ λαλούμενοι. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸ εἶναι ἐν τῷ λαλοῦντι ἔχουσιν, ὁ δὲ τὸ εἶναι τῷ ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι, καὶ ἀκούειν τοῦ πατρὸς, καὶ ὑπουργεῖν τῷ πατρὶ ἔχει. Ταύτην οὖν τὴν ὑπόστασιν οὐσίαν ἐκάλεσαν οἱ πατέρες.

Κεφ. ιγ'. Ὅμοιον οὖν νοοῦμεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, μαχόμενοι καὶ πρὸς τὴν νῦν ἐπιφυομένην αἵρεσιν [1] τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἡ γὰρ νῦν αἵρεσις, κατὰ μὲν βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀποφαίνεται εἶναι ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, κατὰ δὲ [2] τὸ ἀνόμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ὡς κατασκευάζεσθαι παρὰ τῶν νῦν καινῶν αἱρετικῶν, ὅτι ἡ μὲν βούλησις τοῦ υἱοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ υἱοῦ ὁμοία τῇ βουλήσει τοῦ πατρὸς καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ἀνόμοιος τῷ πατρί. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν μὲν βούλησιν τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν βούλονται εἶναι ὁμοίαν τῇ βουλήσει τοῦ πατρὸς καὶ τῇ ἐνεργείᾳ, τὸν δὲ υἱὸν οὐ βούλονται ὅμοιον εἶναι τῷ πατρὶ, ἐπειδὴ διαβεβαιοῦνται μὴ εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένον τὸν υἱὸν, ἀλλὰ μόνον κτίσμα εἶναι αὐτὸν, καὶ τοῦτον διαφέρειν τῶν λοιπῶν κτισμάτων, ὅτι τε ὑπερέχει μεγέθει, καὶ ὅτι πρῶτος τῶν ἁπάντων ὑπέστη, καὶ ὅτι ὑπουργῷ αὐτῷ ἐχρήσατο εἰς τὴν τῶν λοιπῶν δημιουργίαν ὁ θεὸς, ἐπειδὴ, φασὶν οἱ αἱρετικοὶ, τὰ μὲν ἄλλα δι' υἱοῦ ὁ θεὸς ἐποίει, αὐτὸν δὲ οὐ διά τινος, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν αὐτούργησε, καὶ ὑπερέχοντα μεγέθει καὶ δυνάμει ἁπάντων ἐποίησε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐκάλεσε μονογενῆ υἱόν.

Κεφ. ιδ'. Ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὴν
pag. 861. ὁμολογίαν τῆς πίστεως παρειληφότες οὕτως ἔχομεν, ὅτι ὁ πατὴρ ὁμοίου

3. παρὰ codd. mss. uterque, et edit. princ. διὰ ed. Petav.

Cap. XIII. — 1. τῇ omissum est in ed. Petav.

2. Cornarius (qui vertit iuxta essentiam vero dissimilem esse filium patri) et Petavius suspicati sunt κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον. Probabilius fortasse repetes vocabulum ἄλλο ex vocabulo ἀνόμοιον, ita ut scribatur κατὰ δὲ τὸ ἄλλο ἀνόμοιον cett.

minaria, *Producat terra*, etc. Item, *Faciamus hominem*. Itaque filium pater alloquitur. Porro illi ipsi sermones quibus ad filium pater utitur filii non sunt. At filius, quem pater alloquitur, inter ceteras appellationes, *Panis*, *Vita*, *Resurrectio*, ac denique *Verbum* etiam dicitur, eo quod dei sit voluntatis interpres. Quocirca ne haeretici rudioribus imponentes filium idem esse cum his verbis quae pater locutus est censerent, ad dei filii declarandum ab hisce vocabulis quae locutus est pater discrimen filium substantiam appellari oportere decreverunt, atque ita discrimen illud constituerunt, ut et deus sit existens, et verba illa quae pronuntiavit deus extitisse dicantur, sed nequaquam substantiae, verum pronuntiandi actiones esse censeantur: at filius cum verbum sit, non actio quaedam loquendi, sed, utpote filius, substantia sit. Nam si pater esse dicatur, et esse perinde filius; esse vero tanquam a deo proprie ac germane ut sit accipiens, verbum filius esse, non ut cetera quae a deo pronuntiata sunt, intelligitur. Haec enim in eo qui loquitur esse illud suum habent: illud vero in eo esse suum positum habet quod a patre genitus sit, et eidem auscultet ac ministret. Hanc igitur hypostasin patres substantiam vocarunt.

Gen. 1, 6. 16. 24. 26. Ioann. 6, 48.

Quapropter filium patri similem in omnibus intelligimus, et haeresi illi, quae adversus ecclesiam nuper est excitata, resistimus. Quae quidem haeresis voluntate et actione sola patris filium similem esse pronuntiat; essentia vero eosdem inter se esse dissimiles. Adeo ut ex recentium horum haereticorum decreto filii voluntas et actio voluntati sit patris actionique similis, filius tamen ipse patris sit dissimilis. Propterea vero filii voluntatem et actionem paternae voluntatis et actionis similem esse volunt, filium ipsum patris esse similem negant; quod filium a patre minime genitum, sed creaturam duntaxat esse sibi persuaserint, atque in eo a creatis rebus distare ceteris quod et magnitudine antecellit, et ante omnia extitit, et eodem velut administro reliquorum ad productionem usus est deus. Quandoquidem, aiunt haeretici, cetera deus per filium procreavit, ipsummet vero filium non alterius interventu, sed per semetipsum condidit, magnitudine et virtute ceteris praestantem. Hinc eundem unigenitum filium appellavit. Cap. XIII.

Nos autem, qui in ecclesiae catholicae parte numeramur, cum Cap. XIV.
e scripturis sacris fidei professionem hauserimus, sic habemus: pa-

ἐστὶν ἑαυτοῦ υἱοῦ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς ὅμοιός ἐστι τοῦ πατρὸς ἐξ οὗ πατρὸς νοεῖται υἱὸς, τοῦτο ἡμῶν [1] προςδιοριζομένων, καὶ οὕτως [2] καθαιρόντων τὸν νοῦν, ὡς πρὸς τοὺς Σαβελλίους καὶ τοὺς λοιποὺς, ὅτι οὔτε ὁ υἱὸς δύναται εἶναι πατὴρ, οὔτε ὁ πατὴρ δύναται εἶναι υἱὸς, ἀλλ᾽ ὁ υἱὸς υἱὸς, καὶ ὁ πατὴρ πατὴρ, καὶ οὐχ υἱός. Ἐν τούτοις γάρ ἐστιν ἡ ἀκρίβεια τῆς τῶν προςώπων ἐπιγνώσεως, τῷ τὸν πατέρα πατέρα ἀεὶ ὄντα ἄσαρκον μὲν εἶναι καὶ ἀθάνατον, τὸν δὲ υἱὸν υἱὸν ὄντα ἀεὶ, καὶ οὐδέποτε ὄντα πατέρα (ἀεὶ δὲ [3] λεγόντων διὰ τὸ ἄχρονον καὶ ἀκατάληπτον τῆς ὑποστάσεως) σάρκα ἀνειληφέναι κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς, καὶ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑποστῆναι. Τούτων διευκρινημένων οἱ θαυμαστοὶ, οἱ τῇ αἱρέσει συμμαχοῦντες, δύο πραγματεύσασθαι σπεύδουσιν, ἓν μὲν, τὸ μηκέτι λέγειν πατέρα καὶ υἱὸν, ἀλλὰ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, καὶ διὰ τοῦτο σόφισμα τῆς αἱρέσεως οἰόμενοι ἐπειςάγειν τῇ ἐκκλησίᾳ. Συνίσασι γὰρ οἱ σοφοὶ τὰ τοῦ θεοῦ ὅτι τὸ ἀγέννητον ἔλαττον εἶναι τοῦ πατρὸς ὀνόματος. Τὸ γὰρ ἀγέννητον ὅτι [4] ὁ μὲν οὐκ ἐγεννήθη νενόηται, οὐδέπω δὲ εἰ καὶ πατήρ ἐστι σημαίνει· τὸ δὲ πατὴρ πλέον ἐστὶ τοῦ ἀγεννήτου ὀνόματος ὄν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ ἀγεννήτῳ, φημὶ, οὐκ ἐμφαίνεται ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις, ἐν δὲ τῷ πατὴρ ὀνόματι ὁμοῦ τε φαίνεται ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ πατὴρ, [5] εἴ γε κυρίως νοεῖται ὁ πατὴρ, καὶ ὅτι αἴτιός ἐστιν ὁμοίου ἑαυτοῦ υἱοῦ. Ἓν μὲν δὴ τοῦτο. Ἕτερον δὲ, ὅτι φθάσαντες ἀνόμοιον κατ᾽ οὐσίαν γράψαι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, [6] ὡςπεροῦν ἐνόμισαν καταψηφίζεσθαι τὴν ἐκκλησίαν δι᾽ ὧν ἐθήρασαν παρὰ τοῦ αἰδεσίμου ἐπισκόπου Ὁσίου γραμμάτων, ἐν οἷς φέρεται τὸ ἀνόμοιον οὐσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνελθόντες οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἐπὶ τὸ Σίρμιον περισυνελέξαντο καὶ κακούργημα τούτου τοῦ αἱρετισμοῦ, ἵνα μὴ εὐθύνας ὑπέχωσιν ἐπὶ τοῖς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πίστιν τολμήσασιν, ἐσπούδασαν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἐν χρήσει ὑπάρχον τοῖς πατράσιν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἀνελεῖν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο δόξωσι κρατύνειν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν.

Κεφ. ιε΄. pag. 862. Ὑπέλαβον γὰρ ὅτι εἰ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἐκβληθείη, κατὰ βούλησιν μόνον λέγοντες, καὶ κατ᾽ ἐνέργειαν ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ἐξουσίαν [1] ἕξουσιν οὐσίας μὴ ὀνομαζομένης λοιπὸν ἀνόμοιον λέγειν κατὰ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ ὑπάρχειν τὸν υἱὸν τῷ πατρί. Ἀλλ᾽ ὅμως ὁ ἔκδι-

Cap. XIV. — 1. προδιοριζομένων, quam scripturam etiam in edit. Petavianae margine video annotatam, habet cod. Rhedig.

2. *Ita emendarunt Cornarius et Petavius. Libri habent* καθαιρούντων.

3. „Fort. λέγομεν. Sed nonnihil deesse videtur.“ *Petavius. Cornarius vertit* Semper autem dicimus propter temporis exclusionem et substantiae comprehensibilitatem.

4. *Libri habent* ὃ μὲν.

5. *Rescripsi* εἴ γε. *Libri habent* εἴτε.

6. *In libris vulgo est scriptum* ὥςπερ οὖν.

trem sui similis esse filii patrem, et filium similem esse patris, quo ex patre filius intelligitur. Tum hoc insuper statuimus, eoque dogmate mentem ab omni Sabelliorum ac ceterorum errore purgamus: neque filium patrem esse posse, neque patrem filium, sed filium esse filium, et patrem esse patrem, non filium. In his quippe accurata personarum distinctio continetur, ut patrem sempiternum esse patrem, et carnis expertem, atque immortalem, filium vero filium esse semper, nec unquam patrem esse definiamus. Porro cum *semper* dicimus hoc ipsum volumus, eius hypostasin extra tempus omne, et intelligentiae comprehensionem esse. Sed illum denique carnem de patris voluntate suscepisse, ac mortem nostra caussa sustinuisse. Quibus hunc in modum liquido stabilitis, egregii illi erroris patroni duo quaedam efficere nituntur. Primum ut ne pater amplius ac filius, sed ingenitus ac genitus dicatur. Qua ratione fucum se facere, atque ecclesiam circumvenire putant posse. Verum qui divinarum rerum sapientia pollent, nequaquam hoc ignorant, ingeniti vocem inferiorem esse patris nomine, propterea quod ingeniti notio prae se illud unum fert, ut non esse genitus intelligatur, nondum tamen sitne pater declarat. At vero pater amplius quiddam est ingeniti vocabulo, quoniam in hoc, uti dixi, vis illa patris non exprimitur. Sed in patris nomine illud una significatur, patrem non esse filium, si proprie pater intelligatur, ac sui similis esse filii principium. Alterum quod perficere studuerunt fuit, ut dissimilem essentia filium patris esse scriptis mandarent. Quo nomine ecclesiam condemnare se posse putarunt iis literis quas ab venerabili episcopo Hosio per fraudem abstulerunt, in quibus dissimilis essentia legitur. Verum cum Orientales Sirmium profecti huius quoque haeresis improbitatem una cum aliis essent complexi, ne propter eos qui orientalem fidei professionem pervertere non dubitarant, ad reddendam rationem impellerentur, substantiae nomen, quod a patribus ad eas caussas quas attigimus in usum receptum fuerat, ab ecclesiastica omni doctrina profligare conati sunt, ut hac ratione suam haeresim corroborarent.

Sic enim apud se cogitarunt, si excluso substantiae nomine Cap. XV. actione sola ac voluntate similem patris esse filium dicerent, licere sibi sublato prorsus substantiae nomine dissimilem deinceps, quod ad ipsum esse et existere pertinet, patris pronuntiaré filium. Sed

Cap. XV. — 1. ἕξουσιν οὐσίας *cod. Ien.* οὐσίας ἕξουσιν *editi libri.* οὐσίας *vocem om. cod. Rhedig.*

κος τῆς ἀληθείας θεὸς ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, [2] ὃς τὴν συγγένειαν τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ, τὸ κατὰ πάντα ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι, ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ἐπαῤῥησιάσατο. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἐφρόνει, εὐσεβὴς ὢν ὑπὲρ τοῦ ὑπερμαχοῦντος αὐτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ φρονῶν εὐσεβεῖ στόματι διωρίσατο κατὰ πάντα, ὡς οἱ καθολικοὶ πεπιστεύκαμεν, ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ μὴ προχωρῆσαι τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως [3] μεθοδίαν, ἀναιρεῖν βουλομένης τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, ἵνα τῷ στόματι μὴ λαλουμένης οὐσίας λοιπὸν ἐν ταῖς καρδίαις φωλεύουσα ἡ αἵρεσις νέμηται. Ἀλλ᾽ [4] αὐτοὺς φθάσωμεν γράφοντας ὅμοιον κατὰ βούλησιν ἀνόμοιον δὲ κατ᾽ οὐσίαν, εἴ γε ἀνυπούλως καὶ καθαρῶς τὸ κατὰ πάντα ὅμοιον ὁμολογοῦσιν ἕωλον αὐτοῖς ἀπελεχθήσεται τὸ ἐπιχείρημα, σπουδάσασιν ἆραι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας. Οὐδὲν γὰρ ἐκέρδαινον, ἀναγκασθέντες ὁμολογῆσαι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον. Εἰ γὰρ κατὰ πάντα, ὡς ὡμολόγησαν, ἔστιν ὅμοιος, [5] ὡςπεροῦν ἔστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ὅμοιος, ἔστιν ὅμοιος οὐ κατὰ τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν [6] μόνην, καθὰ αὐτοὶ διορίζονται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ κατὰ τὸ εἶναι ὡς υἱὸς, καὶ καθάπαξ κατὰ πάντα ἁπάντων ἐστὶ περιληπτικὸν, καὶ οὐδεμίαν διαφορὰν προςίεται, ὁμολογουμένου τοῦ μήτε αὐτὸν ἑαυτῷ ὅμοιον εἶναι τὸν πατέρα, μήτε τὸν υἱὸν [7] αὐτὸν ἑαυτῷ εἶναι ὅμοιον, ἀλλὰ υἱὸν εἶναι ὅμοιον τῷ πατρὶ, καὶ ἐν τῷ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι τῷ πατρὶ υἱὸν ὄντα, καὶ οὐ πατέρα, [8] ἐξ οὗ πατρὸς [9] τέλειος ἐκ τελείου πρὸ πάσης ἐννοίας καὶ πάντων λογισμῶν καὶ χρόνων καὶ αἰώνων, ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμοιότητος γεννηθεὶς, ὡς οἶδε μόνος ὁ πατὴρ ὁ ἐξ [10] αὐτοῦ αὐτὸν ἀπαθῶς γεννήσας, καὶ ὁ υἱὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχων, καὶ ᾧ αὐτὸς ἀποκαλύψει, ἐν τῇ κατ᾽ αὐτὸν θεωρίᾳ ἀξίως ἡμᾶς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα [11] παρέχων νοεῖν.

Κεφ. ιϛ΄. pag. 863. Καὶ μὴ ταρασσέτω τὸ τῶν ὑποστάσεων ὄνομά τινας. Διὰ τοῦτο γὰρ ὑποστάσεις οἱ ἀνατολικοὶ λέγουσιν, ἵνα τὰς ἰδιότητας τῶν προσώπων ὑφεστώσας καὶ ὑπαρχούσας γνωρίσωσιν. Εἰ γὰρ πνεῦμα ὁ πατὴρ, πνεῦμα καὶ ὁ υἱὸς, πνεῦμα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐ νοεῖται πατὴρ ὁ υἱός· ὑφέστηκε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, ὃ οὐ νοεῖται υἱὸς, ὃ καὶ οὐκ ἔστι. Τὸ πνεῦμα οὐ νοεῖται υἱὸς, ὑφέστηκε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ

2. „Deest aliquid. De Constantio loquitur.“ *Petavius. Nihil desidero, etsi insolenter dictum esse non nego. Verto* Sed vindex veritatis deus est, ille qui comprehendit sapientes in astutia sua, qui unigeniti sui filii cognationem coram religioso imperatore (per ora fidelium et orthodoxorum hominum) professus est, similem eum in omnibus patris esse asserendo.

3. μεθοδίαν *codd. mss. et ed. princ.* μεθοδείαν *ed. Petav.*

4. αὐτοὺς (αὐτὸς *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*) φθάσωμεν *libri omnes.* αὐτοὺς φωράσομεν *suspicatus est Petavius, Cornarius* αὐτοὺς ἐφωράσαμεν, *interpretatus* Verum ipsos antea deprehendimus scripsisse *cett.*

5. *Libri vulgo* ὥςπερ οὖν.

6. μόνην *om. cod. Rhedig.*

7. *Vulgo* αὐτὸν αὐτὸν. *Sed alterum* αὐτὸν, *quod Petavius quoque uncinis notavit, etiam in cod. Ien. rubro colore inductum esse video.*

8. ἐκ τοῦ *volebat Petavius.*

9. τέλειος *uterque codd. mss.* τελείως *editi.*

10. αὐτοῦ *codd. mss. et ed. princ.*

11. παρέχων *emendarunt Cornarius et Petavius. Libri habent* παρέχειν.

vindex veritatis deus, qui *comprehendit sapientes in astutia sua* * * * 1.Cor. 3, 19.
qui unigeniti eius filii cognationem, similem eum in omnibus esse patris asserendo, coram religioso imperatore professus est. Nam et ipse, utpote pius, non aliter de patrono suo ac protectore suo unico dei filio sentiebat, et quod sentiebat pio in omnibus ore pronuntiavit; id quod nos catholici credimus, similem esse patris filium, neque per ipsum haereticorum insidiosam adversus ecclesiasticam fidem calliditatem suos progressus habituram. Quae substantiae nomen eo consilio conatur extinguere, ut non pronuntiata amplius voce substantiae demum in pectoribus delitescens haeresis impune grassetur. Verum qui similem esse voluntate, substantia vero dissimilem filium esse scripserunt, iidem, si bona fide ac sincere similem eundem in omnibus esse confessi sunt, vanissimos eorum conatus esse deprehendemus, dum substantiae nomen eripere omni contentione student. Etenim si in omnibus, ut asserunt, similis sit, ut est re vera, patri filius, non voluntate et actione sola, ut illis placet, sed existentia ac substantia et in eo ipso quod est, utpote filius, similis sit necesse est. Nam haec loquendi formula, *In omnibus*, universa complectitur, nec ullum discrimen admittit, quandoquidem in confesso apud omnes istud est, nec similem esse sibi patrem, neque sibi ipsi filium, sed filium esse patris similem, et eo ipso, quod in omnibus patri similis est, filium esse, non patrem. Qui quidem perfecte a perfecto patre ante intelligentiam omnem, omnemque rationem, ac tempora, saeculaque e patris est similitudine genitus, eo modo, quem solus cognoscit pater, qui illum e seipso citra passionem omnem genuit. Sed et filius novit, qui ab eo ut esset accepit. Novit postremo et is cui ille revelarit, cuique in sui contemplatione patris sui, ut par est, intelligentiam concesserit.

Verum ne quem hypostaseon appellatio ipsa perturbet. Ob id Cap. XVI.
enim hypostases ab Orientalibus usurpantur, ut personarum proprietates subsistentes existentesque declarent. Nam etsi spiritus pater est, et filius spiritus, et spiritus sanctus ipse spiritus, non tamen patrem esse filium concipimus animo; quin et spiritus ipse subsistit, qui nequaquam filius intelligitur, cuiusmodi non est, sed per seipsum spiritus sanctus ille subsistit. Hic enim neque pater est,

ἅγιον, καὶ [1] οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ ὁ πατὴρ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ πιστοῖς διδόμενον, εἰκότως ὑφεστῶτος καὶ ὑπάρχοντος, [2] καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Τὰς ἰδιότητας, ὡς προειρήκαμεν, προσώπων ὑφεστώτων ὑποστάσεις ὀνομάζουσιν οἱ ἀνατολικοὶ, οὐχὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τρεῖς ἀρχὰς, ἢ τρεῖς θεοὺς λέγοντες· ἀναθεματίζουσι γὰρ, εἴ τις λέγει τρεῖς θεούς. Ἀλλ᾽ οὐδὲ πατέρα καὶ υἱὸν δύο θεοὺς λέγουσιν. Ὁμολογοῦσι γὰρ μίαν εἶναι θεότητα, ἐμπεριέχουσαν δι᾽ υἱοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα, ὁμολογοῦσι μίαν θεότητα, καὶ μίαν βασιλείαν, καὶ μίαν ἀρχήν. Ὅμως τὰ πρόσωπα ἐν ταῖς ἰδιότησι τῶν ὑποστάσεων εὐσεβῶς γνωρίζουσι, τὸν πατέρα ἐν τῇ πατρικῇ αὐθεντίᾳ ὑφεστῶτα νοοῦντες, καὶ τὸν υἱὸν οὐ μέρος ὄντα τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καθαρῶς ἐκ πατρὸς τέλειον ἐκ τελείου γεγεννημένον καὶ ὑφεστῶτα ὁμολογοῦντες, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἡ θεία γραφὴ Παράκλητον ὀνομάζει, ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ ὑφεστῶτα γνωρίζοντες. Ὡς ὁ παράκλητος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας διδάσκει ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. Οὐδεὶς γὰρ λέγει κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Οὕτω καὶ ὁ υἱὸς, ὅς ἐστιν ἀλήθεια, τὸν ἀληθινὸν θεὸν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἡμᾶς εὐσεβῶς εἰδέναι διδάξει, καθὼς λέγει, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. Οὐκοῦν ἐν πνεύματι ἁγίῳ υἱὸν ἀξίως νοοῦμεν, ἐν υἱῷ δὲ μονογενεῖ πατέρα εὐσεβῶς καὶ ἀξίως δοξάζομεν, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ σφραγὶς τῆς πίστεως, ἐν ᾗ σφραγίδι βαπτισθῆναι προσέταξεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ λέγων, Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Κεφ. ιζ΄. Περὶ γὰρ τῆς κατὰ πάντα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότητος πλατύτερον μὲν ἀλλαχοῦ εἴρηται. Ὁμοίως δὲ καὶ νῦν ἐν βραχεῖ παρα-
pag. 864. σημειώσασθαι οὐκ ὀκνήσομεν ὅτι ὁ ἀπόστολος εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ τὸν υἱὸν εἰρηκὼς, καὶ ἐν τούτῳ διδάξας ὅτι ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ἀλλαχοῦ πῶς δεῖ νοεῖν τὸν υἱὸν παρέδωκεν. Ἐν γὰρ τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ φησι, Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους, Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ὡς ἐπὶ τῶν δύο [1] μαρτυρίων ἐκ τῶν δύο ἐπιστολῶν [2] ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ εὐσεβῶς καὶ τὴν περὶ τοῦ ὁμοίου [3] ἔννοιαν ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου πατρός τε καὶ υἱοῦ δι-

Cap. XVI. — 1. οὐχ ἔστι codd. mss. οὐχ ἔτι ed. princ. οὐκέτι edit. Petav. — Verba Τὸ πνεῦμα οὐ νοεῖται υἱὸς, ὑφέστηκε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον *uncinis inclusit Petavius.*

2. „πατρὸς καὶ υἱοῦ addo." *Petavius. Scribendum duxi* ὑπάρχοντος, καὶ αὐτοῦ

neque filius, sed spiritus sanctus, quem per filium pater fidelibus largitur. Quare merito subsistentis existentisque patris ac filii et spiritus sancti proprietates, ut diximus, subsistentium personarum hypostases Orientales nominant; non ut tres illas hypostases tria principia, tresve deos esse dicant. Nam eos anathemate damnant qui tres deos asserunt. Neque vero patrem et filium duos esse deos dicunt. Hoc enim fatentur, unam esse divinitatem, quae per filium in spiritu sancto contineat universa; unam inquam divinitatem, unum regnum, atque unum imperium esse confitentur. Et nihilominus personas in hypostaseon suarum proprietatibus pie discernunt, patrem videlicet in paterna maiestate subsistentem; filium vero non partem esse patris intelligunt, sed a perfecto patre perfectum genitum ac subsistentem agnoscunt. Ac denique spiritum sanctum, quem scriptura sacra Paracletum vocat, a patre per filium prodeuntem ac subsistentem definiunt. Quemadmodum paracletus ille veritatis spiritus veritatem ipsam nos docet, quae est filius. *Nemo* 1. Cor. 12, 3.
enim dicit, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Sic et filius, qui veritas est, deum verum patrem suum esse pie nos edocuit, dicens, *Qui videt me videt et patrem.* Igitur filium in spiritu sancto, ut par Ioann. 14, 9.
est, intelligimus, in unigenito vero filium pie, et ut par est, patrem esse censemus. Hoc est fidei velut sigillum, in quo baptizari nos salvator ac dominus Iesus Christus aliquando iussit, his verbis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris, et filii,* Matth. 28, 19.
ac spiritus sancti.

Ceterum cum de perfecta filii cum patre similitudine alio loco Cap. XVII.
fusius disputaverimus, hic tamen breviter observare non pigebit, apostolum, qui dei non aspectabilis imagine filium esse dixit, eoque modo patris esse similem docuit, alio quodam in loco quemadmodum sit intelligendus filius aperuisse. Nam in epistola quam ad Philippenses scripsit ita loquitur: *Qui cum in forma dei esset non rapinam* Phil. 2, 6.
arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus: ad Romanos vero scribens: *Quod enim erat impossibile legi, in quo infirmabatur* Rom. 8, 3.
per carnem, deus filium suum mittens in similitudine carnis, et de peccato condemnavit peccatum in carne. Sic igitur hoc duplici testimonio ex ambabus epistolis deprompto ab corporea natura similitudinis notionem in incorporeo patre filioque perdiscimus. Siquidem

τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. *Vulgo enim extat* ὑπάρχοντος, καὶ τοῦ πν. τοῦ ἁγίου τὰς ἰδιότητας *cett.*

Cap. XVII. — 1. μαρτυρίων *habent codd. mss. et ed. princ.* μαρτυριῶν *ed. Petav.*

2. τὴν ἀπὸ *suspicatus est Petavius.*

3. ἔννοιαν *vocabulum om. in ed. Petav.*

δαχθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ, *Μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος*, δείκνυσιν ὅτι ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνέλαβεν. Οὐκοῦν ἡ σὰρξ ἣν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ [4] ἡ αὐτὴ μέν ἐστι τῇ σαρκὶ τῶν ἀνθρώπων· ἐν ὁμοιώματι δὲ ἀνθρώπων ἐστὶν, ἐπειδὴ οὐκ ἐκ σπορᾶς ὡς ἄνθρωποι, οὐδὲ ἐκ κοίτης ἀνδρὸς ἐγεννήθη. Ὡς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ υἱὸς πνεῦμα ὢν, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς πνεῦμα γεννηθεὶς, κατὰ μὲν τὸ πνεῦμα ἐκ πνεύματος εἶναι τὸ αὐτό ἐστιν, ὥςπερ [5] τὸ κατὰ τὸ σὰρξ ἐκ σαρκὸς εἶναι τῆς Μαρίας· κατὰ δὲ τὸ ἄνευ ἀποῤῥοίας καὶ πάθους καὶ μερισμοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι ὅμοιός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ κατὰ σάρκα υἱὸς ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ οὐκ αὐτὸ κατὰ πάντα ἄνθρωπος.

Κεφ. ιη΄. Οὐκοῦν διὰ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ἐδίδαξεν ἡμᾶς πῶς ἡ ὑπόστασις τοῦ υἱοῦ ὁμοία ἐστὶ τῇ ὑποστάσει τοῦ πατρὸς· πνεῦμα γὰρ ἐκ πατρός. Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ [1] πνεύματος ἔννοιαν ταὐτὸν, ὡς κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔννοιαν ταὐτόν. Οὐ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ' ὅμοιον, διότι τὸ πνεῦμα, ὅ ἐστιν ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν ὁ πατὴρ, καὶ ἡ σὰρξ, [2] ἣν ὁ λόγος ἀνέλαβεν, οὐκ ἔστιν ἐκ σπέρματος καὶ ἡδονῆς, ἀλλ' οὕτως ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἡμᾶς ἐδίδαξε. Διὰ μὲν δὴ τούτων, ὡς προείρηται, πῶς ὁ υἱὸς κατὰ τὸ εἶναι ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τὸ ὑφεστὼς εἶναι ἑαυτοῦ, ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς ἐπαίδευσεν ἡμᾶς· πῶς δὲ ὅμοιός ἐστι κατὰ τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ ἐνεργήματα διὰ τῆς πρὸς
pag. 865. Ῥωμαίους, ἀφ' ὧν εἴρηκεν, *Ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.* Ἡ γὰρ αὐτὴ σὰρξ οὖσα [3] ἣν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τῇ ἁμαρτίας σαρκὶ, καὶ ὁμοίως κινουμένη πρὸς πεῖναν καὶ δίψαν καὶ ὕπνον, ὡς πᾶσα σὰρξ ἐκ τούτων ἁμαρτητικῶς οὐκ ἐκινεῖτο. Διὸ εἴρηται, *Ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας*, ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ, *Ἅπερ γὰρ ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.* Ὁ γὰρ πατὴρ πνεῦμα ὢν αὐθεντικῶς ποιεῖ, ὁ δὲ υἱὸς πνεῦμα ὢν, οὐκ αὐθεντικῶς ποιεῖ, ὡς ὁ πατὴρ, ἀλλ' ὁμοίως. Οὐκοῦν [4] καθὰ μὲν σὰρξ καὶ σὰρξ ταὐτὸν, ὥςπερ καθὸ πνεῦμα καὶ πνεῦμα ταὐτὸν· καθὸ δὲ ἄνευ σπορᾶς οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ὅμοιον, ὥςπερ καθὸ ἄνευ ἀποῤῥοίας καὶ πάθους ὁ υἱὸς οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ὅμοιον. [5] Καὶ καθὸ μὲν σὰρξ καὶ σὰρξ ταὐτὸν, ὡς καθὸ πνεῦμα καὶ πνεῦμα ταὐτὸν· καθὸ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὅμοιος τοῖς σαρκὸς κινήμασι, καὶ οὐ ταὐτὸν, [6] ὡςπεροῦν ἐν ὁμοιώματι κινήσεως ὁ υἱὸς ὑπουργικῶς, καὶ οὐ ταὐτὸν ὡς ὁ

4. ἡ αὐτὴ *ego.* αὕτη *codd. mss. uterque, et ed. princ.* αὐτὴ *ed. Petav.*
5. *Pro* τὸ, *quod uncinis clusisse Petavius acquievit, scribendum haud dubie* τὸ αὐτὸ *vel* ταὐτὸ. *Cornarius vertit* velut caro ex carne Mariae est.

CAP. XVIII. — 1. πνεύματος *emendarunt Cornarius et Petavius. Libri praebent* πατρὸς.
2. ἣν *vitiose uterque codd. mss.*
3. ἦν *uterque codd. mss.*
4. καθὰ *codd. mss. uterque.* κατὰ *ed.*

illa verba, *Formam servi accipiens, et in similitudinem hominum factus*, carnem illum e virgine sumpsisse declarant. Quamobrem illa ipsa caro, quam dei filius induit, eadem est cum ceterorum hominum carne; ad homiuum vero similitudinem esse dicitur, quoniam non virili satu ac concubitu hominum more prognatus est. Non secus ac filius, cum spiritus sit, et spiritus a patre sit genitus, quatenus spiritus a spiritu prodiit, idem est cum illo, sicut quatenus caro ex carne factus est, Mariae videlicet, idem est cum carne. Porro quatenus sine profluvio, passione ac divisione ulla a patre genitus est, patris est similis, nec idem cum eo, sic et filius secundum carnem, *ac similitudinem hominum factus est*, nec est idem omnino cum homine.

Igitur in epistola ad Philippenses hoc ille nos docuit, quomodo filii hypostasis patris hypostasi sit similis; spiritus enim a patre progreditur. Quare si spiritus notionem consideres, idem est cum patre. Perinde ac carnis illum notio idem cum homine constituit. Non idem vero est, sed similis duntaxat, quatenus spiritus ille, qui filius est, non est pater. Et illa caro, quam sibi verbum adiunxit, non e virili satu ac voluptate proficiscitur, sed eo modo qui in evangelio traditur. His igitur omnibus, ut antea dictum est, quemadmodum filius, quatenus est ac subsistit ipse, patri in omnibus sit similis, filius nos edocuit. Quemadmodum vero voluntate et actione operibusque sit similis, ex epistola ad Romanos didicimus, ubi ille dixit, *In similitudine carnis peccati condemnavit peccatum in carne.* Nam illa caro, quam dei filius induit, licet eadem esset cum carne peccati, et eodem modo ad famem, sitim, atque somnum, quo reliqua caro omnis impelleretur, his tamen omnibus nequaquam ad peccata concitabatur. Propterea dixit apostolus, *In similitudine carnis peccati*, quod eodem cum illo recidit, *Quaecumque enim pater facit, haec et filius similiter facit.* Nam pater, cum sit spiritus, tanquam principali modo facit, filius vero qui et ipse spiritus est, non principali modo, velut pater, sed similiter facit. Quocirca si carnem utrimque spectes, idem est cum hominibus Christus; quemadmodum si spiritum utrimque spectes, idem est cum patre. Iam quatenus sine semine genitus est, non idem est, sed similis; perinde atque quatenus sine profluvio ullo ac passione processit filius, non idem est, sed similis: quatenus vero *in similitudine est carnis peccati*, non idem est cum carnis commotionibus, sed similis. Non aliter atque idem qui commotionis illius similitudinem

Cap. XVIII. — Rom. 8, 3. — Ioann. 5, 19.

princ. καθὸ *ed. Petav.*
5. *Verba* καὶ καθὸ -- καὶ πνεῦμα ταὐτὸν *uncinis notavit Petavius.*
6. *Vulgo* ὥςπερ οὖν.

πατὴρ αὐθεντικῶς. Ἃ γὰρ ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς οὐχ οὕτως αὐτὸς ποιεῖ, ἀλλ' ὁμοίως. Καὶ φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι κατὰ πάντα ὁ υἱὸς ὅμοιός ἐστι τῷ πατρὶ, ὡς ὁ υἱὸς πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γνησίως γεγεννημένος. Τῶν γὰρ ἀτόπων ἐστὶν υἱὸν [7] θεοῦ αὐτὸν πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ κατὰ φύσιν ὄντα θεὸν ἐκ θεοῦ τοῦ πατρὸς, ὅτε παρὰ φύσιν μὲν ἑαυτοῦ ἐκ Μαρίας γέγονεν ἄνθρωπος, ὅμοιον αὐτὸν γενέσθαι τοῖς κατὰ φύσιν ἀνθρώποις, ἐν τῷ ἑαυτοῦ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν γὰρ ἦν αὐτῷ θεῷ ὄντι γενέσθαι ἄνθρωπον, ἐν τῷ κατὰ φύσιν δὲ ἑαυτοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ὅμοιον τῷ πατρὶ τῷ γεννήσαντι. Εἰ γὰρ ἐν τῷ παρὰ φύσιν ἑαυτοῦ ὅμοιός ἐστι τοῖς κατὰ φύσιν, πολλῷ πλέον ὅμοιός ἐστιν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἑαυτοῦ τῷ κατὰ φύσιν γνησίως αὐτὸν γεγεννηκότι πατρί. Ὥςτε [8] τὸ ὅμοιον εἶναι κατὰ πάντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ [9] προκεῖσθαι. Κατὰ τὰς γραφὰς ὅμοιός [10] ἐστιν. Ἐνοήθη ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν τοῦ ὁμοίου ἔννοιαν διὰ τῶν προειρημένων ὁ ἀπόστολος. Ὅμοιος γάρ ἐστι καὶ καθὸ ζωὴ ἐκ ζωῆς, φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ καθάπαξ [11] ἔστι, κατὰ τὰς γραφὰς, οὐ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν βούλησίν [12] ἐστι μό-
pag. 866. νον ὅμοιος, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑφεστάναι καὶ ὑπάρχειν ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τῷ γεννήσαντι, ὡς υἱὸς πατρί.

Κεφ. ιθ'. Ἐὰν οἱ [1] καινοὶ αἱρετικοὶ προςδιαλεγόμενοι ἡμῖν ἀγέννητον λέγουσι, καὶ γεννητὸν, ἐροῦμεν αὐτοῖς, Ἐπειδὴ κακουργήσαντες τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἐν χρήσει τοῖς πατράσιν ὑπάρχον ὡς ἄγραφον οὐ δέχεσθε, οὐδὲ ἡμεῖς τὸ ἀγέννητον ἄγραφον ὂν δεξόμεθα. Ἄφθαρτον μὲν καὶ ἀόρατον καὶ ἀθάνατον λέγει ὁ ἀπόστολος, οὐδέποτε δὲ αὐτὸν ἀγέννητον ὠνόμασεν ἡ γραφὴ· ἔπειθ' ὅτι, ὡς προείρηται, ὁ ἀγέννητος [2] οὐδέπω σημαίνει τὴν τοῦ πατρὸς ἔννοιαν, καὶ ὅτι τὸν γεννητὸν ἰδίως υἱὸν [3] οὐδέπω σημανεῖ, ἀλλὰ κοινοποιεῖ πρὸς πάντα τὰ γεννητὰ τὴν ἔννοιαν. Ὁ γὰρ εἰπὼν γενητὸν, ὅτι μὲν γέγονεν ἐσήμανεν, οὐδαμοῦ δὲ τὸ ἀϊδίως υἱὸν νοούμενον παρεδήλωσε. Διὸ ἀϊδίως ἐννοοῦντες υἱὸν θεοῦ οὐ δεξόμεθα τοῦτο πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὄνομα τὴν πρός τι σχέσιν σημαίνει. Διὸ κἂν πατέρα μόνον ὀνομάζω-

7 θεοῦ ἑαυτὸν *cod. Ien. et ed. princ.* θεὸν ἑαυτὸν *cod. Rhedig.* θεοῦ αὐτὸν *ed. Petav.*

8. τὸ τὸ ὅμοιον *codd. mss. uterque et ed. princ.*

9. προκεῖσθαι *ego correxi. Libri habent* προςκεῖσθαι.

10. *Pro* ἐστιν, *quod legitur in utroque cod. ms. et in ed. princ., Petavius recepit* δὲ, *cum adquiesceret distinctioni* προςκεῖσθαι κατὰ τὰς γραφάς. Ὅμοιος κτλ.

11. ἔστι *uncinis cinxit Petavius.*

12. ἐστὶν ὅμοιος *cod. Rhedig.*

habet, filius, administrando cum patre facere dicitur, non idem esse cum illo, aut principali modo facere. Nam quaecumque pater facit, eadem et filius, non eodem tamen modo, sed similiter facit. Ex his vero omnibus perspicuum est filium in omnibus patris esse similem, quemadmodum filius patris esse similis debet, a quo proprie est ac legitime genitus. Illud enim est absurdum, filium dei, qui saeculis omnibus anterior est, et naturaliter deus a deo patre processit, cum praeter naturam suam homo est ex Maria virgine factus, in eo ipso, quod praeter naturam habebat, naturalium hominum similem extitisse; praeter naturam autem erat illi qui deus esset, ut homo fieret, at in eo, quod ipsi naturale est, non esse patris, qui se genuerit, similem. Si enim in eo, quod praeter naturam habet, eorum similis est quibus illud ipsum naturaliter convenit, multo magis in eo, quod naturale et insitum habet, patris illius similis erit, a quo naturaliter est et legitime genitus. Hinc itaque colligimus illud, quod diximus, similem in omnibus esse patris filium ex sacrorum librorum auctoritate pronuntiari insuper oportere, quemadmodum similis notionem iis quae proxime commemoravimus nobis apostolus tradidit. Etenim similis est, quatenus vita ex vita, lumen e lumine, verus ex vero, et sapientia a sapiente procedit. Atque, ut uno verbo dicam, iisdem e scripturis constat non actione ac voluntate solum illius, sed secundum hoc ipsum quod est, et subsistit, atque existit, similem in omnibus esse patri, qui se genuit, quemadmodum patri filius similis est.

Quod si novi illi haeretici nobiscum disputantes ingenitum geni- Cap. XIX.
tumque dixerint, sic illis occurremus: quoniam substantiae nomen, quo patres usi sunt, eo quod in scriptura non extat, mala fide repudiatis, neque nos ingeniti vocabulum, tanquam scripto non expressum, admittimus. Nam incorruptum quidem, et non aspectabilem, et immortalem vocat apostolus, ingenitum vero nusquam scriptura nominavit. Accedit quod ingenitus, uti diximus, nondum ipsam patris notionem significat, neque genitum proprie filium exprimit, sed ad omnia producta communiter pertinet. Nam qui genitum dicit, productum quiddam aliquid esse demonstrat, minime tamen filium, qui ab aeterno productus concipiatur, ostendit. Quamobrem cum dei filium ab aeterno intelligamus existere, illud ipsum nomen praeterea nequaquam admittimus; quoniam patris filiique nomen ad aliud quiddam habitudinem significat. Unde licet pa-

Cap. XIX. — 1. κενοὶ *codd. mss. uterque.*

2. οὐδέπω *codd. mss. et ed princ.* οὐδέπου *ed. Petav.*

3. οὐδέπω *codd. mss. uterque et ed. princ.* οὐδέπου *ed. Petav.*

μεν, ἔχομεν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς συνυπακουομένην τὴν ἔννοιαν τοῦ υἱοῦ. Πατὴρ γὰρ υἱοῦ πατὴρ λέγεται. Κἂν υἱὸν μόνον ὀνομάσωμεν, [4] ἔχομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ πατρὸς, ὅτι υἱὸς πατρὸς λέγεται. Ἔχεται γὰρ θάτερον θατέρου, καὶ οὐ διακόπτεται ἡ σχέσις. Ἀλλὰ καὶ μόνον ἑκάτερον λεγόμενον συνεισάγει θατέρου τὴν ἔννοιαν, καὶ οὐ τὸ ὄνομα μόνον, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς φύσεως τὴν οἰκειότητα. Πατέρα γὰρ νοοῦντες τὸν θεὸν θεοῦ νοοῦμεν πατέρα, καὶ υἱὸν νοοῦντες θεοῦ θεὸν νοοῦμεν τὸν ῥηθέντα υἱὸν θεοῦ, καὶ ὅμοιον ἐκείνῳ κατὰ τὴν φύσιν οὗ καὶ νοεῖται υἱός. Ἀγέννητον δὲ οὐ λέγεται γεννητοῦ ἀγέννητον, οὐδὲ γεννητὸν ἀγεννήτου γεννητόν.

Κεφ. κ'. Ἐπειδὴ τοίνυν οὔτε τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἔχει τὰ τοῦ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ, οὔτε συνεμφαίνει τὴν φύσιν, κοινοποιεῖ δὲ πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήματα τοῦ υἱοῦ τὴν ἰδιότητα, οὐ δεξόμεθα μὲν διὰ τὴν πρὸς
pag. 867. ἀσέβειαν μεθοδίαν τὰ ὀνόματα, ἀεὶ δὲ τῷ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὁσίως χρησόμεθα. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οἱ ἐξ ἐθνῶν κληθέντες οὐκ ἐβαπτίσθημεν εἰς ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱόν. Ἔπειτα ὅτι οὐδαμοῦ εὑρίσκεται ὁ υἱὸς εἰρηκὼς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἀγέννητον, ἀλλὰ ἀεὶ πατέρα εἰρηκὼς τὸν θεὸν, [1] καὶ ἀεὶ ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ([2] ὀλίγα παρασημειωτέον) ἀκούοντες αὐτοῦ λέγοντος, Εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ, Ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἐμοὶ χολᾶτε ὅτι εἶπον, Υἱὸς θεοῦ εἰμι, καὶ, Ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω· ἐξῆλθον ἐκ τοῦ πατρὸς, [3] καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἡ ὁμολογία δὲ τοῦ Πέτρου, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ὁ πατὴρ ἄνωθεν, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ οὕτως καὶ πατὴρ υἱοῦ μέμνηται, καὶ υἱὸς πατρὸς, καὶ ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι (πάλιν ἐρῶ) ἐσφραγίσθημεν, τούτοις καὶ ἀεὶ χρησόμεθα, ἀποκρουόμενοι τὰς κατὰ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως βεβήλους κενοφωνίας. Τὸ γὰρ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰρημένον, Ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωςφόρου ἐγέννησά σε, ἀναγκαίως εἴρηται, καὶ ἀπάξει τῆς κοινότητος τῆς πρὸς τὰ ποιήματα (τοῖς) τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ γνήσιον καὶ ἰδίως γεγεννημένον υἱὸν, διὰ τοῦ κατὰ τὴν γαστέρα ὀνόματος παιδεύοντος. Ὡς ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς, κύριος ἔκτισέ με, εἰπὼν, ἵνα καινοποιουμένην αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ κτίσματα ὑποπτεύσωμεν τὴν

4. ἔχομεν *emendatio est Cornarii, quam recepit Petavius; vertit enim* habemus notionem patris cett. ἐχομένην *codd. mss. et ed. princ. est scriptura.*

trem solum nominemus, filii quoque notionem patris appellatione comprehensam una complectimur. Pater enim filii pater dicitur. Ac licet solum nominemus filium, patris quoque notionem una comprehendimus, eo quod filius patris esse filius dicatur. Alterum quippe cum altero connexum est, neque mutuus ad sese invicem respectus dirimitur. Quare tametsi vel alterum pronuntietur, una et alterum intelligentiae nostrae subiicit; nec illius modo nomen, verumetiam una cum nomine naturae ipsius affinitatem demonstrat. Etenim cum patrem animo concipimus deum, dei patrem concipimus. Et filium cum intelligimus dei, deum intelligimus, qui dei filius appellatur, quique illius natura similis est, cuius intelligitur esse filius. At ingenitum geniti nequaquam ingenitum dicitur, neque genitum ingeniti genitum.

Quocirca cum ingeniti genitique vocabula neque ad sese mutuo Cap. XX.
referantur, neque naturae significationem involvant, ac praeterea filii proprietatem communem cum ceteris, quae producta sunt, efficiant, ne ad impietatem ullo insidiarum artificio deducamur, istiusmodi nomina reiiciemus, patris vero ac filii appellationem sancte ac perpetuo usurpabimus. Primum quod nos e gentilibus vocari in ingenitum ac genitum baptizati non sumus, sed in patrem ac filium. Deinde quod filius nunquam patrem suum ingenitum appellasse reperiatur, sed patrem semper nominaverit deum, seipsum vero dei filium. Quibus ex locis pauca quaedam adscribenda sunt. Hunc igitur sic loquentem audiamus: *Si diligeritis me, gauderetis utique,* Ioann. 10, 36.
quia vado ad patrem meum: item: *Quem pater sanctificavit, et misit in mundum, vos mihi irascimini, quod dixerim, Filius dei sum:* item: *Ego et a patre exivi, et vado: exivi a patre, et veni in mundum; ite-* Ioann. 16, 28.
rum relinquo mundum, et vado ad patrem. Adde Petri confessionem: *Tu es Christus filius dei.* Sed et pater e coelo, *Hic est,* in- Matth. 3, 17. et 17, 5.
quit, *Filius meus dilectus.* Quae cum ita sint, cumque et pater filii et filius patris ad eum modum meminerit, et nos, ut iterum dicam, hisce nominibus obsignati simus, iisdem illis semper utemur, ac *profanas vocum novitates*, quae apostolicam fidem oppugnant, procul 2. Tim. 6, 10.
repudiabimus. Quod enim a patre dictum est, *In splendoribus san-* Psalm. 109, 3.
ctorum ex utero ante luciferum genui te, necessario usurpatum est, et ab communione cum creatis rebus filium patris abducet, qui ab ipso germanus proprieque genitus est filius; id quod et ea verba praestant, *Ex utero.* Similiter et filius cum dixisset, *Dominus creavit* Prov. 8, 22.
me, ne communem eius cum creatis rebus ceteris naturam esse su-

Cap. XX. — 1. καὶ *om. cod. Rhedig.* 2. ὀλίγα δὲ παρασημειωτέον *suspicio erat Patavii.* 3. καὶ *om. cod. Rhedig.*

φύσιν, ἐπήνεγκεν ἀναγκαίως, *Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με*, εὐσεβῆ ἡμῖν καὶ ἀπαθῆ τὴν ἐκ θεοῦ πατρὸς τῆς υἱότητος αὐτοῦ ἔννοιαν παριστάς. Ἀλλ' ἅπαξ μὲν ὁ πατὴρ, καὶ ἅπαξ ὁ υἱὸς, διὰ τὴν προειρημένην εὐσεβῆ γνησιότητα τοῦ θεοῦ, τὸ γεννητὸν ἡμῖν ἐξέθεντο. Πᾶσα δὲ ἡ καινὴ διαθήκη [4] γέμει πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνομάτων.

Κεφ. κα'. Ἵνα δὲ ἀπὸ τῶν ἰδίων γνωρισθῶσιν οἱ καινοτομοῦντες τὴν αἵρεσιν, ἐκ πολλῶν τῶν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένων ὀλίγα διὰ τὸ μῆκος παρεσημειωσάμεθα· ἀφ' ὧν [1] ὅλον οἱ καθολικοὶ καταμα- pag. 868. θόντες τὸν νοῦν τῆς αἱρέσεως ἀναγκαίως, οἶμαι, κρινοῦσι [2] τοὺς ταῦτα γράψαντας ἀναθεματίσαι αὐτὰ, καὶ αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν ἐκβαλεῖν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως, ἀναθεματίσαι δὲ καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτοῖς φρονοῦντας καὶ διδάσκοντας. Γράφουσι γὰρ αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· Τὸ γὰρ μεταδοῦναι ὑμῖν τῶν ἐν θεῷ ῥημάτων καλλίστων τὰ μάλιστα διὰ βραχέων προεθυμήθην. Ὅσοι τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα ἀποσώζειν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ὑπολαμβάνουσιν, ἔξω τῆς ἀληθείας βεβήκασι, διὰ τῆς ἀγεννήτου προσηγορίας κατηγοροῦντες τοῦ ὁμοίου κατ' οὐσίαν. Καὶ πάλιν ἐροῦσιν, Ὁ δὲ υἱὸς ἐλάττων γενέσεως καὶ ἔστι καὶ ὡμολόγηται. Οὐκ ἄρα τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα [3] ἀποσώζει πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀποσώζει δὲ ἀκραιφνῆ φέρων ἐν τῇ οἰκείᾳ ὑποστάσει τὴν τοῦ θεοῦ βούλησιν. Οὐκοῦν ὁμοιότητα διασώζει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς θελήσεως λόγον, [4] ὅτι οἷον ἠθέλησεν ὑπεστήσατο. Καὶ πάλιν· Πῶς οὐχὶ καὶ αὐτός μοι συνομολογεῖς ὅτι κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ὅμοιος τῷ πατρί; καὶ πάλιν· Ὅταν δὴ ὁ μὲν υἱὸς ἀτελεύτητος ὁμολογεῖται, οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας φύσεως τὸ ζῆν ἔχων, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ἀγεννήτου ἐξουσίας, ἡ δ' ἀγέννητος φύσις ἀτελευτήτως πάσης ἐξουσίας κρείττων ἐστὶ, πῶς δῆλοί εἰσιν οἱ ἀσεβεῖς ὁμοιότητι οὐσίας τὸ ἑτεροούσιον τῆς εὐσεβείας ἐναλλάττοντες κήρυγμα; Καὶ πάλιν· [5] Διὸ τὸ ὄνομα ὁ πατὴρ οὐσίας οὐκ [6] ἔστι δηλωτικὸν, ἀλλ' ἐξουσίας, ὑποστησάσης τὸν υἱὸν πρὸ αἰώνων θεὸν λόγον· ἀτελευτήτως [7] ἣν ἐν αὐτῷ δωρηθεῖσα ἣν ἔχων διατελεῖ οὐσίαν τε καὶ ἐξουσίαν. Καὶ πάλιν· Οὐσίας εἶναι βούλονται τὸ πατὴρ δηλωτικὸν, ἀλλ' οὐκ ἐξουσίας· τῷ [8] πατρὶ ὀνόματι καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν προσαγορευέτωσαν.

Κεφ. κβ'. Ἐροῦμεν νῦν πρὸς τοὺς νῦν αἱρετικοὺς ὅτι, Ὑμεῖς ἐγράψατε

4. λέγει πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνόματα *cod. Rhedig.*

Cap. XXI. — 1. ὅλων *cod. Rhedig.*

2. τοὺς καταγράψαντας *cod. Rhedig.*

3. *Libri habent* ἀποσώζειν.

4. ὅτι οἷον *supplevi cum Petavio. Libri enim simpliciter habent* οἷον.

5. Διὸ *scripsi pro* Διὰ, *quod libri praebent, ex emendatione Cornarii qui* Quapropter nomen pater essentiae significationem non habet *interpretatus est. Articulum* ὁ *ante* πατὴρ *mallem abesse; nisi forte rescribendum* τὸ πατήρ.

spicaremur, necessario subiecit, *Ante omnes colles genuit me.* Quibus piam nobis ac passionis omnis expertem ipsius ex patre filii proprietatem expressit. Verum semel duntaxat pater, semelque filius, ob illam quam diximus piam dei germanitatem, geniti nobis vocabulum ediderunt. At patris et filii nominibus plenum est novum omne testamentum.

Sed ut propriis suis notis novae illius haeresis architectos dis- Cap. XXI. cernere possimus, ex multis quae de illo argumento scripserunt pauca, ne longior sim, adnotanda putavi. Ex quibus catholici tota illius haeresis mente perspecta, necessario, ut opinor, statuent, qui haec scripserint, eadem ipsa damnasse, et ipsamet dogmata sua ab apostolicae fidei consortio reiicere, sed et eos damnare qui eadem secum sentiant ac doceant. Siquidem in haec verba scripserunt. Nam praeclara scilicet divina verba communicare vobiscum quam brevissimo sermone constitui. Quicumque substantiae similitudinem servare cum patre filium putant, a veritate longius aberrarunt; eo quod appellatione ipsa ingeniti simile secundum naturam condemnant. Rursus ita disputant: Filius porro generatione minor est, et esse dicitur. Non igitur naturae similitudinem servare cum ingenito potest. Verum dei voluntatem, quam in propria hypostasi integram habet, ac sinceram, conservat. Quocirca similitudinem quidem conservat, sed non in natura, verum in voluntate positam; eo quod qualem voluit ipse produxit. Et rursum, Quomodo non et mecum ipse fateris filium patri natura non esse similem? Rursum, Cum filius exitu carere omni dicatur, qui vitam propria ex natura non habet, sed ex ingeniti potestate, ingenita porro natura sine ullo fine omni sit potestate superior, nonne manifeste impii sese homines produnt, dum essentiae similitudine diversae substantiae dogma, quod pietati consentaneum est, commutant? Deinde, Propterea, inquiunt, patris nomen substantiam non significat, sed potestatem, quae filium ante saecula omnia deum verbum produxit, qui substantiam illam ac potestatem sibi in aeternum communicatam in sese continet. Pergunt iterum: Si patris vocabulum substantiam significare, non potestatem velint, eadem ipsa patris voce unigeniti quoque personam licet appellent.

Sed adversus novos istos haereticos hunc in modum disputabi- Cap. XXII.

6. ἔστη *ed. Petav.*

7. *Scripsi* ἣν ἐν αὐτῷ δωρηθεῖσα *pro* ἣν ἐν αὐτῷ δωρηθεῖσαν, *quod in libris vulgo legitur, nulla distinctione ante* ἀτελευτήτως *posita. Petavius coniecit* τὴν ἐν αὐτῷ δωρηθεῖσαν. *Cornarius interpretatus est* sed potestatis quae produxit filium ante saecula deum verbum, quam habet infinite ipsi donatam, et quam essentiam ac potestatem habens perseverat.

8. πατρὸς *suspicatus est Petavius.*

ὅμοιον κατὰ βούλησιν, ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν. Διὸ ἡμεῖς ἀντεγράψαμεν, ὅτι ὅμοιος οὐ κατὰ μίμησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν. Ἐπειδὴ τοίνυν πρῶτοι ὑμεῖς οὐσίας ἐμνήσθητε, λέγοντες ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν, καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζετε ἀρθῆναι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, ἵνα κατὰ βούλησιν ὅμοιον εἶναι μόνον λέγοιτε τὸν υἱὸν, εἰ ἀληθῶς συντί-
pag. 869. θεσθε κατὰ πάντα ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀναθεματίσατε τοὺς διαφορὰν λέγοντας ὁμοιότητος, καὶ γράψατε οὕτως ὅτι, Εἴ τις μὴ κατὰ πάντα λέγοι ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ὡς [1] υἱὸν πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ μὲν βούλησιν λέγοι ὅμοιον, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰ βούλονται οὐσίας ὀνόματος μεμνῆσθαι, καὶ ἀθετοῦσι [2] καὶ τὰς ἑαυτῶν ὑπογραφὰς, οὐσίας πανταχοῦ μνημονεύσαντες, καὶ τὰ τῶν πατέρων ὁμολογείτωσαν, μὴ μόνον κατὰ τὴν βούλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι, καὶ κατὰ [3] τὸ ὑφεστάναι, καὶ κατὰ τὸ ὑπάρχειν, [4] κατὰ πάντα καθάπαξ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν πατρὶ, ὡς [5] υἱὸν πατρὶ, καθὼς αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαί.

Εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν, περὶ τοῦ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὑπέγραψαν οὕτως· Μάρκος ὁ ἐπίσκοπος Ἀρεθουσίας οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ τοῖς προγεγραμμένοις, καὶ οἱ παρόντες ὁμοίως. Οὐάλης δὲ οὕτως· Ὅπως μὲν ὑπεγράψαμεν τῇ [6] νυκτὶ ἐπιφωσκούσης τῆς πεντηκοστῆς τὴν προγεγραμμένην ὑπογραφὴν, οἴδασιν οἱ παρόντες, καὶ ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ ἐμαρτυράμην, ἀγράφως τε καὶ ἐγγράφως. Μετὰ δὲ ταῦτα οἰκείῳ ἤθει ὑπογράψαντος Οὐάλεντος, καὶ προστεθεικότος τῇ ὑπογραφῇ, Ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, μὴ προστεθεικότος δὲ, Κατὰ πάντα, καὶ δείξαντος ὅπως [7] ἢ συνέθετο τοῖς προγεγραμμένοις, ἢ τὸ ὁμοούσιον πῶς νοεῖ, ἐπισημηναμένου τε τοῦτον τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, καὶ ἀναγκάσαντος αὐτὸν προσθεῖναι τὸ, Κατὰ πάντα, ὅπερ καὶ προστέθεικε, Βασίλειος ὑποπτεύσας καὶ τὸ, Κατὰ πάντα, ἰδίῳ νῷ αὐτὸν προστεθεικέναι [8] εἰς τὰ ἴσα, ἐσπούδασαν οἱ περὶ Οὐάλεντα λαβεῖν, ἐφ' ᾧ τε ἀποκομῖσαι εἰς τὴν κατὰ Ἀρίμινον σύνοδον, ὑπέγραψεν οὕτως· Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας πιστεύω καὶ συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, ὅμοιον ὁμολογῶν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, κατὰ πάντα δὲ οὐ μόνον κατὰ τὴν βούλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, καὶ κατὰ τὴν ὕπαρξιν, καὶ κατὰ τὸ εἶναι, ὡς υἱὸν, κατὰ τὰς θείας γραφὰς πνεῦμα ἐκ πνεύματος, ζωὴν ἐκ ζωῆς, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ἀληθινὸν υἱὸν ἐξ ἀληθινοῦ,

Cap. XXII. — 1. *Fortasse* υἱὸς.
2. καὶ *om. ed. Petav.*
3. τὸ *om. ed. Petav. Colon. repet.*
4. *Excidit, ni fallor,* καὶ *particula ante* κατὰ.
5. *Fortasse* υἱὸς.
6. νυκτῇ *codd. mss. et ed. princ.*
7. ἢ συνέθετο *ego rescripsi.* εἰ συνέθετο *cod. Ien.* εἰσσυνέθετο *cod. Rhedig.* καὶ συνέθετο *editi libri.*

mus: Scriptum a vobis est similem esse voluntate filium, substantia dissimilem; unde illud contra scripsimus, non sola voluntate, sed et substantia similem esse. Quoniam igitur primi substantiae mentionem fecistis, cum dissimilem esse substantia dixeritis, atque ideo substantiae nomen e medio tollere studeatis, quo sola voluntate similem esse defendatis filium, si ex animi vestri sententia similem in omnibus esse patri filium statuatis, damnate illos anathemate qui similitudinis discrimine agnoscunt, atque ita scribitote: Si quis non in omnibus similem esse patri filium dixerit, quemadmodum patri similis est filius, sed voluntate similem, substantia dissimilem esse dixerit, anathema sit. Praeterea si substantiae nomen commemorare velint, ac suis ipsorum subscriptionibus refragari, facta ubique substantiae mentione iis quae patres professi sunt assentiantur, non voluntate modo, sed et quod ad esse ipsum attinet, ac subsistentiam, et existentiam, atque in omnibus denique similem esse patri filium asserant, quemadmodum similis est patri filius, uti sacra literae testantur.

Ceterum propositae illi fidei confessioni, qua filius in omnibus patri similis esse definitur, ita subscripserunt. Marcus episcopus Arethusiae ita credo et sentio ut supra scriptum est. Eodem modo et qui aderant subscripserunt. At Valens hunc in modum: Quemadmodum ea nocte quam dies Pentecostes secuta est, superiorem hanc subscriptionem ediderimus, norunt qui tum praesentes erant, ac pius inprimis imperator, apud quem et sine scripto sum et scripto contestatus. Post haec cum Valens suo more subscripsisset, et ad subscriptionem addidisset, similem esse patri filium, praetermissis his vocibus, *In omnibus*, cumque ea re declarasset, quem in sensum ea quae scripta fuerant approbasset, ac quemadmodum consubstantialis vocem intelligeret, pius hoc imperator observavit, et ut, *In omnibus*, adiiceret coëgit, idque ut iussus erat praestitit. At Basilius suspicatus voces illas, *In omnibus*, ex propria mente ac sensu ad formulam adiectas, cum exemplum professionis illius Valens cum suis habere vellet, quod secum ad Ariminensem synodum deferret, hoc modo subscripsit: Basilius episcopus Ancyrae credo, et assentior iis quae supra scripta sunt, similem in omnibus confitens patris esse filium. *In omnibus* vero cum dico, non voluntate solum intelligo, sed et subsistentia et existentia, adeoque essentia ipsa, utpote filium, quod sacrae literae confirmant, spiritum e spiritu, vitam e vita, lumen e lumine, deum ex deo, verum filium ex

8. *Scribendum puto* ὡς τὰ ἴσα ἐσπ., *et interpretor* τὰ ἴσα *apographa fidem authentici aequantia, cumque eo in omnibus concinentia, quamquam eam vocabuli significationem quo probem aut firmem non habeo.*

pag. 870. σοφίαν υἱὸν ἐκ σοφοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ καθάπαξ κατὰ πάντα τὸν υἱὸν ὅμοιον τῷ πατρὶ, ὡς υἱὸν πατρί. Καὶ εἴ τις κατά τι λέγει [9] ὅμοιον, ὡς προγέγραπται, ἀλλότριον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὡς μὴ κατὰ τὰς θείας γραφὰς ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ λέγων. Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπογραφὴ, καὶ ἐδόθη Οὐάλεντι, παρόντος Μάρκου, Γεωργίου, Οὐρσακίου, [10] Γερμανοῦ, Ὑπατιανοῦ, ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων πλειόνων.

Κεφ. κγ΄. Αὗται αἱ ἐπιστολαὶ μετετάγησαν πρὸς τὸ εἰδέναι ἕκαστον τῶν φιλολόγων, τῶν τὰ ἀληθῆ τῆς πίστεως ἐκζητούντων, ὅτι οὐ κατὰ κενοῦ φερόμεθα πρός τινας λέγειν, ἀλλ᾽ ἐξ ἀληθινῶν συστάσεων φιλοτιμούμεθα ὁρμᾶσθαι. Διηνέχθησαν οὖν οἱ αὐτοὶ πάλιν πρὸς τοὺς σὺν αὐτοῖς, διὰ μίση τινῶν καὶ ζῆλον ἀνθρώπινον ἐρεσχελοῦντες ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ φιλαρχοῦντες, καὶ ἐκρατύνθη τότε τὸ μέρος τούτων τῶν Ἡμιαρείων, τῶν περὶ Βασίλειον, φημὶ, καὶ Γεώργιον, καὶ Σιλουανὸν, καὶ λοιποὺς, ἔχοντες μεθ᾽ ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν, Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, [1] οἱ περὶ Εὐδόξιον, καὶ Γεώργιον τὸν Ἀλεξανδρέα, καὶ Εὐζώϊον τὸν Ἀντιοχέα. Καὶ οἱ μὲν περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα ἐταπεινώθησαν, καίπερ πολλὰ ἰσχύσαντες, ἐξ ὧν πάλιν ἕτεροι διῃρέθησαν τῆς αὐτῆς αἱρέσεως καὶ συνόδου, καὶ γέγονε τὸ τῶν Ἀρειανῶν σύστημα εἰς τρία τάγματα. Ἀκάκιος γὰρ ὁ Παλαιστῖνος, ὁ Καισαρείας, ἅμα [2] Μελετίῳ καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ, καὶ Εὐτυχίῳ τῷ Ἐλευθεροπολίτῃ, διὰ τὸν πρὸς Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην ζῆλόν τε καὶ μῖσος, ἀνθίστατο τοῖς περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα, καὶ Σιλουανὸν τὸν Ταρσέα, Ἐλεύσιόν τε τὸν Κυζίκου, Μακεδόνιον τὸν Κωνσταντινουπολιτανὸν, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Ἀνιανὸν τὸν Ἀντιοχέα, τότε [3] κατασταθέντα κατ᾽ αὐτῶν ἑαυτὸν στρατεύσας ὁ αὐτὸς Ἀκάκιος πολλὴν φύρσιν εἰργάσατο. Καὶ γεγόνασιν εἰς ἀλλήλους, ὁμόδοξον μὲν γνώμην κεκτημένοι, διαφόρως δὲ ἑκάστου αὐτῶν ὁμολογοῦντος, εἰς ἀλλήλους διενηνεγμένοι καὶ σχισθέντες εἰς τὰ προειρημένα διεσπάσθησαν τρία τάγματα. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ οὔτε ὁμοούσιον ὡμολόγουν, οὔτε
pag. 871. κτίσμα ἓν τῶν κτισμάτων, καίπερ οἱ αὐτοὶ ὑπάρχοντες, κρυφῇ δὲ διὰ τὸν καιρὸν παρασιωπήσαντες τὸ τοῦ κτίσματος αὐτοὶ μὲν ὅλοι ἦσαν ὁποῖοι καὶ [4] Ἀρειανοί. Παρεκρύβησαν δὲ [5] ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, μη-

9. *Fortasse* ὅμοιον μόνον.
10. Alii Γερμανίου. Sed Γερμινίου legendum. *Petavius.*
Cap. XXIII. — 1. Deest aliquid. *Petavius. Cornarius vertit* Vicit tamen Eudoxius et Georgius Alexandrinus et Euzoius Antiochenus. Et Basilius *cett.*
2. *Libri vulgo* Μελητίῳ. *Ed. Petav. Colon repet. vitium est* Μαλητίῳ.
3. κατασταθέντα (κατασταθεν *cod. Ien.*) *codd. mss. meorum uterque, et Parisinus. V. Petavii annot.* κατασταθέντων *editorum est scriptura, quam interim retinendam iudicavi. Videtur corrigendum esse* Ἀντιοχέα, τότε κατασταθέντα, κατά τε τῶν αὐτῶν στρατεύσας *cett. Cornarius ea verba reddidit ita* Aniano Antiocheno. Tunc his confirmatis contra ipsum, idem Acacius seipsum armavit, et *cett.*
4. οἱ ἀρειανοὶ *cod. Rhedig.*
5. ἐν *om. in ed. Petav. Colon. repet.*

vero, sapientiam filium e sapienti deo ac patre, et ut uno verbo dicam, filium patris undecumque similem, uti filium patris. Ac si quis aliqua solum ex parte similem esse dicat, ut ante scriptum est, ab ecclesia catholica alienum esse censeo, eo quod e sacrarum literarum praescripto patri similem esse filium non agnoscat. Lecta est haec subscriptio, et Valenti tradita. Adfuere Marcus, Georgius, Ursatius, Germanus et Hypatianus, episcopi, cum presbyteris ac diaconis pluribus.

Hae porro epistolae a nobis hic attextae sunt, ut illud eruditus quisque ac verae fidei studiosus intelligat non inaniter ac sine caussa Cap. XXIII. nos in aliquem invehi, sed certissimis probationibus niti velle. Ceterum idem illi rursus a suis discesserunt, cum ob privata odia humanasque simultates et aemulationes sese invicem iurgiis lacesserent, et de principatu contenderent. Ac tum Semiarianorum istorum partibus robur accessit, in quibus fuere Basilius, Georgius, Silvanus ac ceteri quibus carnis brachium adiumento erat, Constantium imperatorem intelligo. Obtinuere tamen postmodum Eudoxius, et Georgius Alexandrinus, et Euzoius Antiochenus. Basilius vero ac Georgius Laodicenus cum suis minore in pretio esse coeperunt, cum hactenus plurimum auctoritate valuissent. Ex iis rursum alii ab eadem haeresi ac synodo divulsi sunt, adeo ut Arianorum secta tria in factionum divortia discesserit. Nam Acacius Palaestinus Caesareae episcopus, cum Meletio, et Uranio Tyrio, et Eutychio Eleutheropolitano pro eo quo in Cyrillum Hierosolymitanum odio et invidia flagrabat, Basilio, ac Georgio Laodiceno, Silvano Tarsensi, Eleusio Cyziceno, Macedonio Constantinopolitano, Eustathio Sebasteno, et Aniano Antiocheno seipsum opposuit, qui tum constituti cum essent, suas in eos vires collegit Acacius, ac turbarum plurimum concivit. Ita factum est ut cum in eadem alioqui omnes opinione forent, non eodem tamen modo singuli professionis suae formulam conciperent, et a se invicem dissiderent. Ex qua divisione in tres illas, quas modo diximus, factiones distracti sunt. Etenim Acacius cum suis neque consubstantialem fatebatur esse filium, neque creaturam ex ceterarum ordine ac numero. Et quamvis eadem cum aliis sentirent, suam tamen opinionem dissimulabant, ac tempori servientes creaturae nomen silentio praeteribant, cum interim nihil ab Arianis dissiderent. Verum per illud tempus quod

δὲν ἄλλο φρονοῦντες ἀλλ' ἢ τοῦτο, διὰ τοὺς σὺν αὐτοῖς μεμιγμένους φύσει ὀρθοδόξους, ὑποκριτὰς δὲ ὑπάρχοντας, καὶ ὑποκρινομένους [6] τὴν βασιλέως δεξιὰν, καὶ δεδιότας, καὶ ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους ἐχθρίαν, βουλόμενοι στῆναι. Εὐτύχιος μὲν γὰρ ὁ Ἐλευθεροπολίτης, οἷα δὴ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξιμωνᾶ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ τῆς ὀρθοδοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἐχθρίαν οὐκ ἐμίγη τοῖς περὶ Ἀκάκιον, ὀρθοδόξως μὲν ἔχων ἄχρι καιροῦ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν ἴδιον θρόνον, καὶ ἄλλοι πλείους τῆς Παλαιστίνης (δι' οὓς Ἀκάκιος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἔχοντες λύσσαν καὶ μανιώδη κακοπιστίαν), τέως πρὸς τὸν καιρὸν περὶ τούτων οὐδὲν ἐκίνουν, οὔτε [7] μὴν ὁμολογεῖν, οὔτε ἀρνεῖσθαι· ἀλλὰ συνελθόντας ἐν τῇ Σελευκείᾳ, τῇ Τραχείᾳ καλουμένῃ κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν, ἐκ προστάγματος Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως, πίστιν ἑτέραν δῆθεν ἐκτίθενται, οὐ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων ταχθεῖσαν ἐν τῇ Νικαίᾳ τῇ πόλει, τὴν ὀρθόδοξον, καὶ καλῶς τεταγμένην, ἀλλὰ προσποιητῶς μὲν, ὡς κατὰ ἀφελότητα εἰπόντες.

Κεφ. κδ'. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, καὶ καθεξῆς, καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, λιτῶς, μηδὲν ἰσχυρὸν λαλήσαντες. Ὕστερον ἵνα ὑποδείξωσι τὴν αὐτῶν δραματουργίαν, ἔφησαν ὅτι, Ἐβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον, ὡς ἀλλότριον τῆς θείας γραφῆς, τὸ δὲ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα ἀναθεματίζομεν. Καὶ ἦν τοῦτο δολίων θηρευτῶν δέλεαρ. Καὶ γὰρ ἔφασκον, ὅτε ἐν αὐτοῖς ἐγίνοντο, καὶ ἐδίδασκον, ὅτι, Κτίσμα μὲν ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅμοιός ἐστι τῷ πατρὶ, ὡς κατὰ διάνοιαν ταύτην τὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις νομιστευομένην. Ἐκτυποῦσι γὰρ καὶ οἱ πλαστουργοὶ ἀνδριάντας, καὶ ἀφομοιάζουσιν εἰκόνας, ἤτοι ἐκ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ ἄλλης ὕλης, ἢ διὰ χρωμάτων ἐπὶ ξύλου, καὶ τὸ ὅμοιον ἔχουσιν, οὐδὲν δὲ κατ' ἰσότητα τῶν ἐκτυπουμένων. Οὕτως παρ' αὐτοῖς τὸ δόλιον ἦν, ὁμολογεῖν μὲν ὅμοιον τῷ πατρὶ, οὐδὲν δὲ ἔχειν τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος τὸ παράπαν.
pag. 872. Ἀλλά τινες τῶν μετ' αὐτῶν, ἅμα δὲ διὰ τὴν οὕτω συμβᾶσαν συμφορὰν τοῦ καιροῦ, κατεδέχοντο, καὶ ὁμοῦ ἦσαν συνειδότες οἱ πλείους αυτῶν· τινὲς δὲ καὶ ἀγνοοῦντες, ὡς ὕστερον ἐδείχθη. Ἦν γὰρ ἅμα τούτοις Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπολίτης, καὶ μετὰ [1] τοῦτον Φίλιππος ὁ ἐκεῖ καταστάθεὶς διάδοχος τοῦ προειρημένου, καὶ ἄλλοι πλείους, οἱ φύσει ταύτην τὴν αἵρεσιν κατέχοντες. Νῦν δὲ μετὰ τὴν ἐκείνων τελευτὴν, ὅτε εἰς πλάτος ἐλήλακεν ἡ αὐτῶν κακοδοξία, καὶ μετὰ παῤῥησίας τυγχάνουσι διὰ τὴν τῆς σαρκὸς δεξιὰν, καὶ μηκέτι ἐμποδιζόμενοι, κηρύτ-

6. *Male Petavius corrigi voluit* καὶ τὴν βασιλέως δεξιὰν δεδιότας.

7. μὴν *restitui ex codd. mss.* μὲν *habent editi.*

Cap. XXIV. — 1. *Restitui* τοῦτον *ex codd. mss. In editis est* τούτων. *Quam-*

in animo habebant occultarunt, cum nihil aliud praeter illud in opinione haberent, quod eorum gratia fecerunt qui se ad ipsorum coetum aggregaverant, homines alioquin orthodoxi, sed simulatores, et imperatoris potestati servientes, eandemque reformidantes, qui secum invicem inimicitias exercebant. Nam Eutychius Eleutheropolitanus, utpote a beato Maximona Hierosolymitano episcopo ac confessore catholicae fidei institutis edoctus, propter Cyrilli odium ad Acacium sese non adiunxit. Qui quidem aliquanto tempore catholicam fidem amplectens dignitatis suae retinendae gratia dissimulavit; ut et alii Palaestinae complures episcopi. Propter quos Acacius cum suis eadem rabie et infidelitatis furore perciti nihil ad tempus de hisce dogmatibus movere voluerunt, neque aut affirmando, aut negando pronuntiarunt. Sed Seleuciae, quae Aspera dicitur, in Isauria Constantii imperatoris iussu congregati aliam fidei formulam proponunt, non qualem patres olim in Nicaena synodo orthodoxam ac praeclaram instituerant, sed callide ac ficte simulata tamen simplicitate, hunc in modum conscripserunt.

Credimus in unum deum, patrem omnipotentem etc., et in filium dei etc., simpliciter, ac nihil vehementius eloculi. Postea vero totam ut fabulam agerent, addiderunt, Consubstantiale reiicimus, tanquam a sacris literis alienum. Istud vero damnamus, dissimilem esse patris filium. Atque haec demum erat callidissimorum venatorum illecebra. Sic enim inter sese mussitabant, ac docebant: Creatura quidem est dei filius; sed similis patri, eo videlicet sensu qui omnium hominum usu ac consuetudine familiaris est. Etenim plastae statuas effingunt, ac simulacra ex auro, argento, aliave materia, aut coloribus in ligno exprimunt; quae similitudinem habent illa quidem, exemplaribus vero suis nullo modo sunt aequalia. Sic ab illis callide quiddam excogitatum est huiusmodi ut filium patri similem esse faterentur, licet nihil in ipso paternae divinitatis inesset. Haec illorum decreta nonnulli, qui cum ipsis erant, partim propter temporis calamitatem approbarunt, et vero magna ex parte conscii ac fautores erant. Quidam tamen inscii et imprudentes abrepti sunt, ut paulo post apparuit. Erant enim inter illos Patrophilus Scythopolitanus, et Philippus, qui huius successor constitutus illic fuerat, cum aliis plerisque, qui hanc haeresim amplectebantur. Hodie vero post illorum obitum, ubi ipsorum impietas longe lateque propagata, audaciam ac licentiam nacti ac carnis brachio freti, nulla re iam obstante, quorum consilium inierant aperte Cap. XXIV.

quam certe Cornarium recte interpretatum esse video post hunc.

τουσι σαφῶς τὸ αὐτῶν ἐπιχείρημα, οὐκέτι οὔτε αἰδοῖ τινι κατεχόμενοι, οὔτε ἰνδαλλόμενοι ἀπό τινος προστάγματος. Εἰς τὸ μή [2] τινι δοκεῖν κατὰ. [3] κενοῦ φέρεσθαι, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐκεῖ, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν περὶ Ἀκάκιον πίστιν, μεθ' ὑπογραφῆς τῶν ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ γενομένων, ἐνταῦθα παραθήσομαι. Καὶ ἔστιν ἥδε.

Κεφ. κε'. Οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας, κατὰ πρόσταγμα τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίου, τάδε διελαλήσαμεν ἡμεῖς οἱ συναχθέντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ βασιλικὸν βούλημα.

Τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν πρὸ πέντε Καλανδῶν [1] Ὀκτωβ., πᾶσαν σπουδὴν εἰσηνεγκάμεθα μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ διαφυλάξαι, καὶ [2] τῆς πίστεως εὐσταθῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέταξεν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν Κωνστάντιος, κατὰ τὰς προφητικὰς φωνὰς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰς θείας γραφὰς παρεισενέγκαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ συνόδῳ τινὲς τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν, τοὺς δὲ ἐπεστόμισαν, οὐ συγχωροῦντες λαλεῖν, τοὺς δὲ ἀπέκλεισαν ἄκοντας, καὶ τοὺς καθῃρημένους δὲ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρὰ κανόνα κατασταθέντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς πανταχόθεν θορύβου πλῆρες γενέσθαι τὸ συνέδριον, καθὼς καὶ ὁ λαμ-
pag. 873. πρότατος κόμης Λεωνᾶς, καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος αὐτοψίᾳ παρέλαβε, τούτου ἕνεκεν διαλαλοῦμεν, ὡς οὐ φεύγομεν τὴν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν προκομίζοντες, [3] οἳ καὶ αὐτοὶ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον.

Ἐπειδὴ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ [4] ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις, καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἕως ἄρτι λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα, τούτου χάριν τὸ ὁμοούσιον ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν ἐκβάλλομεν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας, ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ, Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύ-

2. τινι *dedi de coniectura. Libri habent* τινα. *Petavius, cui ante* καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν *verba* ἐγὼ δὲ *excidisse visa sunt, ita distinxit ut* εἰς τὸ μή τινα δοκεῖν κατὰ καινοῦ φέρεσθαι *ad* προστάγματος *retraherentur. Cornarius contra vertit* neque aliquo praecepto coerciti. Quo vero non videamur ex inani ferri, etiam editam illic ab Acacio fidem cum subscriptione *cett.*

3. κενοῦ *scripsi ex emendatione Cornarii. In libris tam scriptis quam editis legitur* καινοῦ.

CAP. XXV. — 1. *Vulgo* ὀκτώ. *Iam Cornarius correxit vertens* ante quintum Calendas Octobres.

illa praedicant. Nullus enim iam illos pudor retardat, neque mandato ullo coërciti simulationem quandam ac speciem prae se ferre coguntur, ne nova et inusitata quaedam agitare videantur. Sed illam fidei formulam, quam Acacius cum suis illic proposuit, una cum eorum qui ei synodo interfuerunt subscriptione libet hic adscribere. Ea est eiusmodi.

Qui variis e provinciis religiosissimi imperatoris nostri Constantii mandato Seleuciae in Isauria convenimus episcopi, haec communi consensu decrevimus: Cap. XXV. FIDEI EXPOSITIO IN CONCILIABULO SELEUCIENSI EDITA.

Hesterna die, quae erat A. D. V. Cal. Oct., omni studio ac moderatione in id incubuimus ut pacem ecclesiae sanciremus, ac constantem et solidam fidei regulam constitueremus, pro eo ac dei amantissimus imperator noster Constantius iussit, ex prophetarum oraculis; sic ut nihil praeter sacrarum literarum auctoritatem in ecclesiasticam fidem inveheremus. Sed quoniam in synodo nonnulli alios e nostris contumeliis affecerunt, aliis silentium indixerunt, nec quae vellent eloqui permiserint, alios invitos excluserunt, tum eos qui depositi erant variis e provinciis adhibuerunt, quosdam vero praeter canonem secum adduxerunt, ut undecumque turbulentissimus esset ille consessus, quemadmodum clarissimus comes Leonas, et clarissimus provinciae praefectus Lauricius oculis suis viderunt: eam ob caussam palam profitemur nihil nos subterfugere, et primariam illam fidei formulam, quae in Antiochenae ecclesiae dedicatione proposita est, in medium proferre. Cuius auctores patres illi nostri ad eiusmodi quaestionem disceptandam per illud tempus conventus habuerunt.

Cum hactenus Homousii et Homoeousii vocabula plerosque ad hodiernum tempus usque perturbarint, et a nonnullis etiamnum innovari istud ferant, ut dissimilis patri filius esse dicatur, ob id *Homousii*, hoc est *Consubstantialis* vocem tanquam a sacris literis peregrinam reiicimus, *Anomoeum* vero, hoc est *Dissimile*, condemnamus, et quicumque eiusmodi sunt ab ecclesia alienos esse censemus. Similem vero patris esse filium aperte profitemur, et apostolum in eo sequimur, qui de filio loquens, *Qui est*, inquit, *imago dei invisibilis*. Col. 1, 15. Confitemur autem et credimus in unum deum, patri omni-

2. *Ita libri omnes. Petavius supplet* τὰ τῆς. *Ego mallem* περὶ τῆς. *Ita* διαλαμβάνειν περί τινος *habuimus haer.* 51, 4. 64, 53. 66, 15. 73, 31., *alibi. Cornarius vertit* et fidem firmiter distingueremus.

3. οἳ *ego.* ἣ *Petavius volebat. Libri habent* οἱ. *Cornarii versio:* ubi etiam maxime patres nostri illo tempore ad subiectam quaestionem concurrerunt.

4. ὁμοούσιον *codd. mss.*

ομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένοντο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα. Τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν [5] ἁμαρτιῶν, σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς [6] ἁγίας παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ Παράκλητον ὠνόμασεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀνελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, ὃ καὶ ἀπέστειλεν, δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. [7] Τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει.

pag. 874. Κεφ. κς΄. Ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος, Μάρκος, καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Παγκράτιος, καὶ Ὑπατιανὸς, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. Γεώργιος ἐπίσκοπος [1] Ἀλεξανδρείας ἐξεθέμην τὴν πίστιν οὕτως, ὁμολογῶ φρονεῖν ὡς πρόκειται. Ἀκάκιος ἐπίσκοπος Καισαρείας ἐξεθέμην τὴν πίστιν οὕτως, ὁμολογῶ φρονεῖν ὡς πρόκειται. Οὐράνιος ἐπίσκοπος Τύρου, Εὐτύχιος ἐπίσκοπος Ἐλευθεροπόλεως. Ζωΐλος ἐπίσκοπος [2] Λαρίσσης τῆς Συρίας, Σέρας ἐπίσκοπος ἐκ [3] Παραιτονίου τῆς Λιβύης, Παῦλος ἐπίσκοπος Ἐμίσης, Εὐστάθιος ἐπίσκοπος [4] Ἐπιφανίας, Εἰρηναῖος ἐπίσκοπος Τριπόλεως τῆς Φοινίκης, Εὐσέβιος ἐπίσκοπος Σελευκείας τῆς Συρίας, Εὐτυχιανὸς ἐπίσκοπος Πατάρων τῆς Λυκίας, Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Πιναρῶν καὶ [5] Σιδύμων, Βασίλειος ἐπίσκοπος Καυνίων τῆς Λυδίας, Πέτρος ἐπίσκοπος Ἵππου Παλαιστίνης, Στέφανος ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος τῆς Λιβύης, Εὐδόξιος ἐπίσκοπος, Ἀπολλώνιος ἐπίσκοπος [6] Ὀξυρίγχου, Θεόκτιστος ἐπίσκοπος Ὀστρακίνης, Λεόντιος ἐπίσκοπος Λυδίας, Θεοδόσιος ἐπίσκοπος τῆς Φιλαδελφίας Λυδίας, Φοῖβος ἐπίσκοπος Πολυχαλάνδου τῆς Λυδίας, Μάγνος ἐπίσκοπος Θεμισῶν τῆς Φρυγίας, Εὐάγριος ἐπίσκοπος Μιτυλήνης τῶν νήσων, Κυρίων ἐπίσκοπος Δολίχης,

5. ἁμαρτιῶν (ἁμαρ͞ cod. Ien.) codd. mss. uterque. ἁμαρτίας editi.
6. ἁγίας om. in ed. Petav. Colon. repet.
7. τοὺς codd. mss. et ed. princ. τοῦτο ed. Petav.

Cap. XXVI. — 1. τῆς addit cod. Rhedig.
2. λαοίσης cod. Rhedig.
3. Vulgo Παρατονίου. Cod. Rhedig. habet παρὰ τονίου.

potentem, factorem coeli et terrae, visibiliumque et invisibilium. Credimus etiam in dominum nostrum Iesum Christum filium dei, et ab ipso genitum citra passionem ullam ante omnia saecula, deum verbum, deum de deo, unigenitum, lucem, vitam, veritatem, sapientiam, virtutem, per quem omnia facta sunt quae in coelis et in terra sunt, sive visibilia, sive invisibilia. Hunc ipsum credimus in fine saeculorum ad extinguendum peccatum carnem e sancta virgine sumpsisse, hominemque factum, passum item pro peccatis nostris, resurrexisse, et in coelum subvectum sedere ad dexteram patris, et iterum venturum cum gloria iudicare vivos et mortuos. Credimus et in unum sanctum spiritum, quem salvator et dominus noster Iesus Christus Paracletum vocavit, eundemque post discessum suum missurum se apostolis promisit. Quem et revera misit, et per eum fideles in ecclesia sanctificat, qui baptizantur in nomine patris et filii et spiritus sancti. Quicumque vero praeter hanc fidem aliud quiddam praedicant, alienos novit ecclesia catholica. Quemadmodum vero cum hac fidei formula consentanea sit ea quae Sirmii nuper exposita est coram religiosissimo imperatore nostro norunt qui hanc ipsam legerint.

Subscripserunt qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius Alexandriae episcopus, Pancratius, Hypatianus, et plurimi occidentis episcopi. Ego Georgius episcopus Alexandriae hanc fidei professionem edidi, atque ita ut scriptum est me sentire profiteor. Ego Acacius episcopus Caesarea hanc fidei professionem edidi, atque ita ut scriptum est me sentire profiteor. Uranius episcopus Tyri. Eutychius episcopus Eleutheropolis. Zoilus episcopus Larissae Syriae. Seras episcopus ex Paraetonio Libyae. Paulus episcopus Emissae. Eustathius episcopus Epiphaniae. Irenaeus episcopus Tripolis Phoenices. Eusebius episcopus Seleuciae Syriae. Eutychianus episcopus Patarorum in Lycia. Eustathius episcopus Pinarorum et Didymorum. Basilius episcopus Cauniorum Lydiae. Petrus episcopus Hippi Palaestinae. Stephanus episcopus Ptolemaidis Libyae. Eudoxius episcopus. Apollonius episcopus Oxyrinchi. Theoctistus episcopus Ostracines. Leontius episcopus Lydiae. Theodosius episcopus Philadelphiae Lydiae. Phoebus episcopus Polychalandae Lydiae. Magnus episcopus Themisorum Phrygiae. Evagrius episcopus Mytilenes insularum, Cyrion episcopus Doli- Cap. XXVI.

4. Ἐπιφανείας restituit Petavius.
5. Σιδύμων restitui ex libris mss. et ed. princ. Nam Petavius edidit Διδύμων. Pro Πιναρῶν mutato accentu fortasse reponendum Πινάρων.
6. Ita ed. princ. cum libris mss. Petavius edidit Ὀξυρύγχου.

Αὔγουστος ἐπίσκοπος Εὐφράτης, [Μάγνος ἐπίσκοπος Θεμισῶν τῆς Φρυγίας,] Πολυδεύκης ἐπίσκοπος ἐπαρχίας δευτέρας Λιβύης, Παγκράτιος ἐπίσκοπος Πηλουσίου, Φιλίκαδος ἐπίσκοπος Αὐγουστάδων Φρυγίας ἐπαρχίας, Σεραπίων ἐπίσκοπος Ἀντιπύργου τῆς Λιβύης, Εὐσέβιος ἐπίσκοπος Σεβαστῆς τῆς Παλαιστίνης, Ἡλιόδωρος ἐπίσκοπος Σωζούσης τῆς Πενταπόλεως, Πτολεμαῖος ἐπίσκοπος Θμούεως Αὐγουστονίκης, Αὔγαρος ἐπίσκοπος Κύρου Εὐφρασίας, Ἐξερέσιος ἐπίσκοπος Γερασῶν, Ἀραβίων ἐπίσκοπος Ἀδράων, Χαρίσιος ἐπίσκοπος Ἀζώτου, [7] Ἐλισσαῖος ἐπίσκοπος Διοκλητιανουπόλεως. Γερμανὸς ἐπίσκοπος Πέτρων, [8] Βαρόχιος ἐπίσκοπος Ἀραβίας, ὁμοῦ ἐπίσκοποι μγ΄.

ΠΕΠΛΗΡΩΤΑΙ ΕΩΣ ΩΔΕ Η ΤΩΝ ΠΡΟΕΙΡΗΜΕΝΩΝ ΗΜΙΑΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΚΘΕΣΙΣ.

pag. 875. Κεφ. κζ΄. Οἱ νουνεχεῖς ταύτην καὶ τὰς ἄλλας διελθόντες γνῶτε πῶς ῥᾳδιουργόν ἐστι τὸ ἐπιχείρημα θατέρου αὐτῶν τοῦ συστήματος, καὶ οὐδὲν ὀρθόν, οὐδὲ βραχὺ μετέχον τῆς κατὰ θεὸν ὁμολογίας. Φάσκει γὰρ ὁ κύριος λέγων, Ὃ εἰς τὸ οὖς ἠκούσατε, ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύξατε, καὶ, καθὼς ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησι, Ἀλήθειαν λαλείτω ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Ὁ δὲ προφήτης τὴν τούτων κακόνοιαν διελέγχων ἐκφαίνει λέγων, Μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ λαλεῖ εἰρηνικά, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔχει τὴν ἔχθραν, εἴτ' οὖν κακίαν. Οὕτω καὶ οὗτοι περὶ Ἀκάκιον· ἐκ τῶν περὶ [1] Βασίλειον δὲ διῃρημένοι, βουλόμενοι λῦσαι τὸν σύνδεσμον τῆς [2] ἀληθοῦς ὁμολογίας, νόθον τινὰ καὶ εὐάλωτον ἐκ πανταχόθεν ἀπολυτὴν ἔθεντο ἔκθεσιν, εἰς τὸ δύνασθαι αὐτοὺς ἀπὸ τούτων τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν θέλοιέν τινας ἀπατᾶν, δύνασθαι ὁμολογεῖν τὸ δίκαιον· εἰ δὲ [3] θελήσαιεν τῆς ἑαυτῶν κακοδοξίας ἐκφᾶναι τὸ δηλητήριον, ἔσται αὐτοῖς αὕτη ἡ ἔκθεσις ἐπαμφοτερίζουσα τὰς πρὸς δύο σχέσεις, καὶ δυναμένη ποιεῖν ἑκάστης αὐτῶν ποιήσεως τὴν ὁμολογίαν. Ἀλλ' ἐπειδήπερ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἀκάκιον ταύτῃ τῇ ἀπὸ τῶν ἄλλων δύο συνόδων διαιρεθείσῃ συνόδῳ, — ἔφημεν γὰρ πῶς εἰς τρία τάγματα ἡ τῆς Ἀρειανῶν διῃρέθη τάξις, ὡς ὁ μὲν Εὐδόξιος, καὶ Γερμανός, Γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρεύς, Εὐζώϊός τε Ἀντιοχείας, εἰς ἓν τάγμα ἀπεσχίσθησαν, Βασίλειός τε καὶ Ἐλεύσιος, Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, Σιλουανός τε ὁ Ταρσοῦ, Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντινουπολίτης, καὶ ἄλλοι πλείους ὡσαύτως εἰς ἓν τάγμα διῃρέθησαν, Ἀκάκιος δὲ πάλιν, ὡς προεῖπον, καὶ [4] Μελέτιος, καὶ Εὐτύχιος, καὶ ἄλ-

7. ἐλισαῖος cod. Rhedig.

8. „γρ. Βαρίχιος" Petavius. Fortasse ex cod. Parisino.

Cap. XXVII. — 1. Βασίλειον correxit Petavius. Libri habent Βασιλέως, errore haud singulari.

2. ἀληθοῦς (ἀληθῦ, cum rasura in fine vocabuli, cod. Ien.) codd. mss. ἀληθινῆς editi.

3. θελήσαιεν scripturam recepit Petavius ex marg. mei exemplaris edit. princ., ubi legitur siglo M. addito. In libris vulgo extat (uti etiam in edit. Petav. Colon. repet.) θελῆσαι ἐν.

4. μελίτιος codd. mss. uterque.

ches. Augustus episcopus Euphratesiae. Pollux episcopus provinciae secundae Libyae. Pancratius episcopus Pelusii. Philicadus episcopus Augustadorum Phrygiae provinciae. Serapion episcopus Antipyrgi Libyae. Eusebius episcopus Sebastae Palaestinae. Heliodorus episcopus Sezusae Pentapolis. Ptolemaeus episcopus Thmueos Augustonices. Augarus episcopus Cyri Euphrasiae. Exeresius episcopus Gerasorum. Arabion episcopus Adraorum. Charisius episcopus Azoti. Elissaeus episcopus Diocletianopolis. Germanus episcopus Petrarum. Barochius episcopus Arabius. Omnes episcopi numero XLIII.

HACTENUS SEMIARIANORUM ET ARIANORUM FIDEI EXPOSITIO.

Cum hanc et ceteras id genus fidei expositiones vos legitis, quibus prudentiae inest ac iudicii nonnihil, animadvertite quaeso quam subdolum ac malitiosum sit unius ex illa secta partis consilium, ac nihil rectum habeat, neque vel levissime divinae fidei sit professionis consentaneum. Etenim dominus ita commonefecit: *Quod in aurem auditis, praedicate super tecta.* Atque ut apostolus hortatur: *Veritatem unusquisque loquatur cum proximo suo.* At propheta illorum improbitatem non sine reprehensione declarat. *Cum proximo*, inquit, *loquitur pacifica, in corde vero suo habet inimicitiam*, sive malitiam. Talis est Acacius iste cum suis. Nam cum se a Basilio et eius asseclis disiunxissent, quo verae confessionis vinculum ac nexum dissolvere cupientes adulterinam nescio quam, et ad refellendum facilem, et in omnes partes versabilem, fidei professionem ediderunt, ut ex concepta ipsa verborum formula, si quibus imponere vellent, iustam ac legitimam confessionem prae se ferre videri possent, sin perfidiae suae virus patefacere cuperent, eiusmodi illis ad manum esset fidei professio, quae utrimque spectans ad quamlibet illorum simulationem aptum quiddam exprimeret. Sed quoniam in hoc Acacii conventiculo, quod ab aliis duobus est seiunctum, — iam enim diximus tres in partes Arianorum sectam esse divisam; quare Eudoxius, Germanus, Georgius Alexandrinus, Euzoius Antiochenus in unam factionem segregati sunt, Basilius vero Eleusius, Eustathius, Georgius Laodicenus, Silvanus Tarsensis, Macedonius Constantinopolitanus, et alii complures separatim suum corpus effecerunt, Acacius denique, ut supra dixi, cum Meletio, Eutychio, et aliis nonnullis tertias in partes discesserunt.

Cap. XXVII.

Matth. 10, 27.

Eph. 4, 27.

Psalm. 27, 3.

λοι τινὲς ἄλλο τάγμα καὶ οὗτοι γεγόνασι, καὶ ἦν τὸ πᾶν κυβείας [5] ἔμπλεων τὸ ἔργον· ἃ γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν, εἰς σχίσματα δὲ διῃρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ μίσει τινὶ [6] τῷ πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆνιν, καὶ [7] Εὐτύχιον πρὸς Κύριλλον, εἶναι δὲ τὸν Κύριλλον ἅμα Βασιλείῳ τῷ Γαλάτῃ, καὶ Ἀνιανῷ τῷ κατασταθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας. Τί δὲ κατατρίβομαι τὰς τάξεις διαιρῶν τε καὶ
pag. 876. λέγων; ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰς τούτων ἀντιθέσεις, καὶ ἀνατροπὴν τῆς ἑκάστου τούτων δολιότητος. Δεῖ δέ με πρῶτον περὶ τῶν ὕστερον γεγονότων λέγειν. Συμβέβηκε γὰρ τοῦτό τισιν εἰς ἀγαθότητα, τισὶ δὲ εἰς πονηρίαν.

Κεφ. κη΄. Μελέτιος μὲν γὰρ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ [1] κατασταθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ Ἀκάκιον (ἐντεῦθεν γὰρ γέγονεν τοῦ Ἀκακίου ἔνστασις ὑπὲρ τοῦ κἂν ὀλίγον τι ἀποστρέψειν τῆς κακοδόξου αὐτῶν γνώμης, καὶ [2] ὑποφαίνειν ἑαυτὸν δῆθεν ἐν ὀρθοδόξοις, διὰ τὸ βεβαιῶσαι τὸν προειρημένον Μελέτιον ἐν τῇ καταστάσει)· κατασταθεὶς γὰρ ὁ Μελέτιος οὗτος ὑπ' αὐτῶν τῶν περὶ Ἀκάκιον, ἐνομίζετο παρ' αὐτῶν εἶναι τῆς αὐτῶν δόξης· ἀλλ' οὐχ εὑρέθη, ὡς πολλοὶ περὶ τούτου ἀπαγγέλλουσι. Νῦν μὲν γὰρ οἱ αὐτῷ [3] προςκεκλιμένοι, καὶ τῷ αὐτοῦ τάγματι, ἀπὸ τοῦ ἐκεῖνον μὲν δεδιῶχθαι καὶ ἐκβεβλῆσθαι ἀπὸ τοῦ ἰδίου θρόνου, τῷ χρόνῳ καὶ τῇ παρολκῇ τοῦ δεδιῶχθαι προςβαίνοντες καὶ προςτιθέμενοι διὰ τὸν θεὸν ὀρθοδοξοῦσιν. Ἦσαν μὲν γὰρ οἱ λαοὶ πλείους τοῦ τάγματος τούτου τοῦ τῆς συνόδου οἳ ἐπισκόπους [4] ἑαυτοῖς κατατάξαντες ὁμολογοῦσι περὶ υἱοῦ θαυμαστῶς, καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἐκβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτοίμῳ, [5] ὥς φασι, τοῦτο ἔχειν, εἰ γένοιτο σύνοδος τελεία, ὁμολογεῖν, καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι. Συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν προειρημένον τιμιώτατον [6] Μελέτιον ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν τῶν περὶ Ἀκάκιον κατασταθέντα πρώτῃ προσομιλίᾳ ὡς ἀπαρχὴν ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων ἐξηγήσασθαι [7] ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὡς μὲν οἱ πλείους φασὶν, ὀρθοδόξως. Τὴν δὲ αὐτοῦ ἐξήγησιν ἐνταῦθα παραθήσομαι. Καὶ ἔστιν ἥδε.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΟΜΙΛΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΥ.

Κεφ. κθ΄. Ὁ μὲν σοφώτατος ἐκκλησιαστής φησι ἀγαθὴν ἐσχάτην λόγου ὑπὲρ ἀρχὴν αὐτοῦ, ὅσῳ κρεῖττόν ἐστι καὶ ἀσφαλέστερον παύεσθαι τῆς περὶ τὸ λέγειν ἀγωνίας, ἢ ἄρχεσθαι. Μάλισθ' ὅτε ὁ αὐτὸς ἐκκλησιαστής φησι, Αὕτη ἡ σοφία τοῦ πένητος ἐξουθενημένη, καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ

5. ἔπλεον cod. Rhedig.
6. τῷ om. cod. Rhedig.
7. εὐτύχιος codd. mss. uterque, et edit. princ.

Cap. XXVIII. — 1. καταθεὶς vitium est ed. Petav. Colon. repet.
2. ὑποφαίνει codd. mss. uterque.
3. Ita correxi. Libri habent προςκεκλημένοι.

Quorum negotium omne fraudis ac nequitiae plenissimum fuit. Nam cum a se invicem opinione non discreparent, nihilominus certas in factiones divulsi sunt, dum privatas inter se simultates exercent; veluti quod Cyrillus Hierosolymitanus, et Eutychius mutuas inimicitias foverent, Cyrillus vero a Basilii Galatae, et Aniani, qui Antiochiae ordinatus erat episcopus, ac Georgii Laodiceni partibus staret. Quid autem attinet in eorum coetibus patiendis ac commemorandis tempus terere? Venio igitur ad illos omnes refellendos et uniuscuiusque calliditatis evertendam nequitiam. Sed de his prius, quae postea contigerunt, dicendum videtur. Istud enim ipsum nonnullis ad probitatem, aliis ad pravitatem cessit.

Etenim Meletius ab Acacio Antiochiae ordinatus episcopus. Cap. XXVIII.
Deinceps enim hoc Acacius propositum habuit, paululum ut ab illorum nefario dogmate deflecteret, et unum se ex orthodoxis faceret, hoc ipso quod Meletium in illa ordinatione confirmaret. Quippe Meletius hic ab Acacianis partibus constitutus suae ab ipsis opinionis esse credebatur. Verum alius est repertus, ut de eo plerique narrant. Nunc enim qui ad illum et ad eius coetum seipsos adiunxerunt, ex eo quod persecutione ille iactatus, et e sede sua deturbatus est, temporis mora et persecutionis longinquitate se ad illum aggregantes, dei caussa sinceram fidem amplectuntur. Siquidem complures ex illius concilii coetu populi fuerunt qui episcopis sibimetipsis propositis mirificam de filio professionem fidei prae se ferunt, nec consubstantiale repudiant, verum paratos se esse dicunt, si perfecta synodus cogatur, istud ipsum profiteri, nec ullo modo negare. Sane quidem hoc venerabili illi Meletio contigit, qui ab Arianis et Acacii partibus constitutus est primum ut Antiochiae in ecclesia sermonem ad populum faceret, ac velut quasdam muneris sui primitias exhiberet. Quem quidem sermonem plerique cum recta fide consentaneum esse confirmant. Eum nos hic adscribendum putavimus qui est eiusmodi.

EXEMPLUM SERMONIS A MELETIO HABITI.

Meliorem principio sermonis exitum esse, sapientissimus eccle-
siastes asseruit. Propterea quod a dicendi contentione ac sollicitu- Cap. XXIX.
dine cessare longe est quam illam inchoare melius ac securius. Eccl. 7, 4.
Praesertim cum idem hic ecclesiastes dixerit, *Ista pauperis sapientia* Eccl. 9, 16.

4. ἑαυτοῖς scripsi ex emendat. Cornarii et Petavii. Libri habent ἑαυτοὺς.
5. „Expungo ὡς." Petavius. Recte, uti videtur.
6. Nomen Μελέτιον in ed. Petav. Colon. repet. non comparet.
7. Alterum ἐπὶ τῆς delendum puto.

οὔκ εἰσιν ἀκουόμενοι. Ἐπειδὴ τὸ σῶμα οὐχ ἕν ἐστι μέλος, ἀλλὰ πολλὰ, πάντα δὲ μεριμνᾷ ὑπὲρ ἀλλήλων τὰ μέλη, ἵνα μὴ σχίσμα ᾖ ἐν τῷ σώματι, καὶ οὐ δύναται εἰπεῖν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν, Χρείαν ὑμῶν οὐκ
pag. 877. ἔχω, ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, δεδωκὼς τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν τιμὴν, ὅτι μὲν οὖν ἀπαραίτητόν ἐστι κινουμένῳ παντὶ τῷ σώματι μὴ συγκινεῖσθαι, αὐτόθεν δῆλόν ἐστι.

*Τίνα δ' ἄν τις τοῦ λόγου τοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀρχὴν ποιήσαιτο; ἢ δῆλον ὡς παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ ἔργου προςήκει τὴν εἰρήνην ἀρχὴν ποιεῖσθαι καὶ τέλος, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀρχομένους καὶ εἰς αὐτὴν καταλήγειν; Τοῦτο γάρ φησι ὁ ἀπόστολος ἀποβήσεσθαι εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ἡμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος, ὃ δίδωσιν Ἰησοῦς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Καὶ εἴτε οἰκοδομὴν λαλοίη τις, εἴτε παράκλησιν, εἴτε παραμύθιον ἀγάπης, εἴτε κοινωνίαν πνεύματος, διὰ τῆς [1] εἰρήνης τῆς κατὰ θεὸν παραγίνεται. Οὐ μὴν πᾶσιν ἀδιορίστως, ἀλλὰ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον, ὡς ὁ προφήτης φησί· τὸν νόμον οὐ τὸν σωματικὸν, ὃς εἰκόνα καὶ σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων, ἀλλὰ τὸν πνευματικὸν, ὃς σοφῶς ἀνακαλύπτει τῶν προαναφωνηθέντων τὴν ἔκβασιν. Εἰρήνη γὰρ, φησὶ, πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσί σε, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι τοὺς τὴν εἰρήνην μεμισηκότας μένει τὸ σκάνδαλον. Καὶ προςήκει τοὺς τούτων ἐλευθερωθῆναι ποθοῦντας, καθάπερ θυρεόν τινα προβάλλεσθαι τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν κύριον. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. Καὶ οὔτε τηρεῖν ἔστι τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου μὴ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ προηγουμένης (Ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτέ με, φησὶ, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε), οὔτε φωτισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐδὲ τὴν καρδίαν, μὴ τῆς ἐντολῆς φωτιζούσης (Ἐντολὴ γὰρ, φησὶ, κυρίου [2] τηλαυγὴς φωτίζουσα ὀφθαλμούς)· ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἀληθείας προέσθαι, εἰ μή τις ἔχει Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, κατὰ τὸν λέγοντα, Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ οὐ λαλοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦντος. Ἔλθοι γὰρ, φησὶ, τὸ ἔλεός σου καὶ τὸ σωτήριόν σου ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσί μοι λόγον. Ὅπερ οὐκ ἂν ὑπάρξειεν, εἰ μή τις τὰ δικαιώματα ἐκζητήσει. Τῶν γὰρ μὴ οὕτω διακειμένων [3] ἐπὶ σχήματος ἢ ἐν
pag. 878. τοῖς ὀνείδεσιν αἰσχύνη, ὡς μὴ δύνασθαι λέγειν, Περίελε ἀπ' ἐμοῦ ὄνειδος καὶ ἐξουδένωσιν. Περιαιρεῖται δὲ ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἀληθείας*

Cap. XXIX. — 1. *Verba* εἰρήνης τῆς *prave omissa sunt in ed. Petav. Colon. repet.* 2. τηλαυγὴς *codd. mss. uterque.* τηλαυγῶς *editi.*

contempta, et sermones eius non audiuntur. Iam vero cum corpus
ipsum non unum sit membrum, sed ex pluribus contextum, quae
omnia de se mutuo sollicita sunt, ne ullum sit in corpore dissidium,
neque caput pedibus dicere potest, nihil vobis opus habeo, verum
Deus corpus ita temperavit ut ei parti quae deterior esset abundantio- 1. Cor. 12, 24.
rem honorem tribuerit. Porro cum totum ipsum corpus movetur,
necessarium esse penitus ut singulae partes una moveantur, vel
inde constare potest.

Ecquod vero dicenti mihi apud vos adhibendum est orationis
exordium? An hoc perspicuum est, quemcumque sermonem, vel
opus aggrediare, initium et exitum a pacis mentione esse capiendum, ut ab ea et ordiamur et in eam desinamus? Hoc enim ipsum
ad salutem profuturum docet apostolus, vestrarum quidem orationum
suffragio, communicationeque spiritus, quem Christus credentibus
in sese largitur. Ac sive quispiam aedificationis verba loquatur, sive
adhortationis, sive consolationis, quae a caritate proficiscitur,
sive communionis spiritus, haec omnia ab ea pace, quae secundum
deum est, proficiscuntur. Quamquam non promiscue omnibus illa
suppetit, sed iis duntaxat qui legem diligunt, ut propheta testatur.
Legem vero non corpoream, quae futurarum umbram atque imaginem continet, sed spiritualem videlicet, quae eorum omnium quae
praedicta sunt exitum manifeste demonstrat. *Pax enim*, inquit, Esai. 11, 8.
multa diligentibus te, et non est illis scandalum. Ex quo consequens
est, eos ipsos in scandalum incurrere qui pacem odio prosequuntur.
Et eos oportet, qui ab his liberari cupiant, caritate erga dominum,
velut scuto quodam, sese protegere. *Est enim ipse pax nostra, qui* Eph. 2, 14.
*fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens inimicitias
in carne, lege praeceptorum in dogmatibus abrogata.* Neque vero
fieri potest ut domini mandata serventur, nisi dei caritas praecesserit. *Si enim diligitis me*, inquit, *mandata mea servabitis.* Neque Ioann. 14, 15.
ut oculi, vel corda collustrentur, nisi lux a mandatis affulgeat.
Praeceptum enim, inquit, *domini lucidum, illuminans oculos.* Sed Psalm. 18, 9.
neque veritatem eloqui potest, nisi qui Christum in se ipso loquentem habeat; ut testatur ille qui dicit, *Num experimentum quaeritis* 2. Cor. 13, 3.
loquentis in me Christi? Imo vero non modo loquentis, sed et miserentis. *Veniat*, inquit, *misericordia tua, et salutare tuum in me,* Psalm. 118, 48.
et respondebo exprobrantibus mihi verbum. Quod nullo modo contingeret, nisi quis *iustificationes requireret.* Qui enim sic affecti non
sunt, horum propria est in opprobriis verecundia; adeo ut istud
usurpare nequeant: *Aufer a me opprobrium et contemptum!* Nam ex

3. ἐπισχήματος *codd. Ien., Rhedig., Paris.*

ὁ λόγος, ὡς μηδὲν εἶναι πλέον τῷ εὐχομένῳ, *Μὴ περιέλῃς λόγον ἀλη-
θείας ἐκ τοῦ στόματός μου.*

Κεφ. λ'. *Πότε δὲ τοῦτο γίνεται;* ὅταν μὴ φυλάξῃ τὸν νόμον διαπαντὸς,
ὅταν μὴ πορευθῇ τις ἐν πλατυσμῷ. *Πλατυνθῆναι* δεῖ τὴν καρδίαν,
[1] ᾗ μέλλοι τις Χριστὸν ἐμπεριπατοῦντα χωρεῖν, οὗ τὴν δόξαν οὐκ ἄν-
θρωποι, ἀλλ' οὐρανοὶ, [2] οὐρανοὶ γὰρ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, μᾶλλον
δὲ ὁ αὐτὸς πατὴρ, λέγων, *Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ
ηὐδόκησα.* Ὃν οὐκ ἔστιν ὁμολογῆσαι εἴ τις εἰς ὕψος ἀδικίαν λαλοίη
πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, εἴ τις εἰς τὴν Ἀντιχρίστων τάξιν καὶ ἐπωνυ-
μίαν [3] αὐτὸν [4] καλέσειεν, ἀποστὰς τῆς τάξεως καὶ ἐπωνυμίας τῶν Χρι-
στιανῶν, περὶ ὧν εἴρηται, *Μὴ ἅψησθε τῶν Χριστῶν μου. Τίς γὰρ,*
φησὶ, *ὁ ψευδόμενος, εἰ μὴ ἀρνούμενος, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐκ
ἔστιν; οὗτος,* φησὶ, *ὁ Ἀντίχριστος. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ
τὸν πατέρα ἔχει· ὁ δὲ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ὁμολογεῖ.
Ὅπερ οὖν,* φησὶ, *ἐξ ἀρχῆς ἠκούσατε, τοῦτο μενέτω ἐν ὑμῖν. Καὶ
ἐὰν,* φησὶ, *μένῃ ἐν ὑμῖν ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ
υἱῷ μενεῖτε καὶ τῷ πατρί.* Μενοῦμεν δὲ, ὅταν ἐνώπιον θεοῦ καὶ
ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ὁμολογήσομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον βασιλέων, καὶ μὴ
αἰσχυνώμεθα. *Ἐλάλουν γὰρ,* φησὶ, *ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον
βασιλέων, καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην.* Ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ, θεὸς ἐκ θεοῦ,
εἷς ἐξ ἑνὸς, ἐξ ἀγεννήτου μονογενὴς, ἐξαίρετον γέννημα τοῦ γεγεννη-
κότος, καὶ ἄξιος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνάρχου, τοῦ ἀδιηγήτου ἑρμηνεὺς ἀδιήγη-
τος, λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις τοῦ ὑπὲρ σοφίαν καὶ δύναμιν,
ὑπὲρ ὃ φθέγξασθαι δύναται γλῶττα, ὑπὲρ ὃ κινῆσαι διάνοια· γέννημα
τέλειόν τε καὶ μένον ἐκ τελείου καὶ μένοντος ἐν ταυτότητι, οὐκ ἀποῤ-
ῥεῦσαν ἐκ πατρὸς, οὔτε ἀποτμηθέν τε καὶ διαιρεθὲν, ἀλλ' ἀπαθῶς
καὶ ὁλοκλήρως προελθὼν ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποβεβληκότος ὧν εἶχε. Καὶ
ὅτι λόγος ἐστί τε καὶ λέγεται υἱὸς, οὐ μὴν φωνὴ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ
ῥῆμα νοεῖται. *Ὑφέστηκε γὰρ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ δι' αὐ-
τοῦ τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα·* ὥσπερ καὶ σοφία ὁ αὐτὸς
pag. 879. ὢν οὐκ ἐνθύμημα τοῦ πατρὸς νοεῖται, οὔτε κίνησις τοῦ ἡγεμονικοῦ
[5] καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ γέννημα ὅμοιόν τε τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν χαρα-
κτῆρα τοῦ πατρὸς ἀκριβοῦν· τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ θεός.
Καὶ οὐχ ἑτέρῳ μὲν ἐνυπάρχει, οὐχ ὑφέστηκε δὲ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ
γέννημα ἐνεργητικὸν, καὶ πεποιηκὸς τόδε τὸ πᾶν, καὶ φυλάττον ἀεί.
Ταῦτα ἱκανὰ καὶ τῆς Ἑλλήνων πλάνης ἡμᾶς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐθε-
λοθρησκείας ἐλευθερῶσαι, καὶ τῆς αἱρετικῆς κακοδοξίας.

Cap. XXX. — 1. ᾗ *scripsi pro* ἧς *quod libri vulgo praebent. Neque aliter Cornarius, uti videtur, si quidem vertit* in quo quis Christum inambulantem capere vult. εἰ *correxit Petavius.*

2. „Deest verbum" *annotavit Petavius. Nihil desidero, cum scriptorem verbis psallerii ita usum esse appareat ut quodam modo suis adstrueret, adeoque unam sententiam efficeret.*

3. αὐτὸν *om. cod. Rhedig.*

4. καλέσειεν *codd. Rhedig. et Parisinus, et ed. Petav.* ὁμολογήσειεν *cod. Ien. et ed. princ.*

5. καὶ *om. in edit. Petav. Colon. repet.*

illorum ore sermo veritatis aufertur, ut nullum is fructum sentiat
qui sic precatur: *Ne auferas verbum veritatis ex ore meo!*

Quandonam vero illud accidit? Cum legem quispiam perpetuo
non observat, cum in latitudine non ambulat. Quippe collatari cor Cap. XXX.
necesse est eius qui inambulantem Christum recipere velit, cuius
gloriam non homines, sed coeli praedicant. *Coeli enim enarrant*
gloriam dei, vel ipsemet potius pater dicens, *Hic est filius meus di-* Psalm. 18, 1.
lectus, in quo mihi placui. Quem quidem confiteri nemo potest, Matth. 3, 17.
qui *in sublime loquatur iniquitatem ad proximum suum*, si in antichri-
storum illum coetum appellationemque pelliciat, a Christianorum or- Psalm. 72, 8.
dine et appellatione distractus; de quibus scriptum est, *Nolite tan-*
gere Christos meos. Quis enim est, inquit, *mendax, nisi qui negat* Psalm. 143, 15.
Iesum esse Christum? Hic est, inquit, *Antichristus. Nam qui ne-* 1 Ioann. 2, 22.
*gat filium, neque patrem habet, et qui filium confitetur, una confite-
tur et patrem. Quod igitur*, inquit, *ab initio audistis, maneat hoc in
vobis: et si maneat*, inquit, *in vobis quod ab initio audistis, et vos in
filio manebitis et in patre.* Atqui tum demum manebimus, cum co-
ram deo et electis angelis, sed et coram principibus sine ullo pudore
confitebimur. *Loquebar enim*, inquit, *de testimoniis tuis in conspectu*
regum, et non confundebar. Si hoc fateamur, inquam, dei filium Psalm. 118, 46.
deum esse de deo, unum ex uno, unigenitum ex ingenito, eximiam
quandam generantis sobolem, dignumque carentis principio filium,
ineffabilis ineffabilem interpretem, verbum sapientiam ac virtutem
eius qui sapientiam ac virtutem omnem excellit, supra id omne quod
vel eloqui lingua, vel agitare mentis intelligentia potest, perfectam,
inquam, sobolem, et stabilem ex perfecto, et in eodem statu per-
manente; quae quidem soboles neque a patre profluxit, nec exse-
cta est, vel divisione propagata, sed citra passionem integreque ab
eo processit qui nihil eorum quibus praeditus esset amiserit. Tum
eundem illum filium verbum esse dicique, non vocem aut dictionem
patris, intelligit. Siquidem per se ille subsistit et agit, ac *per* Col. 1, 16.
ipsum omnia, et in ipso sunt omnia. Quemadmodum ita ille sapien-
tia est ut patris cogitatio, vel motio mentis, actiove minime sit pu-
tandus, sed similis patris soboles, et accuratam in sese patris effi-
giem exprimens. Nam hunc deus pater sigillo velut obsignavit.
Neque sic existit in altero ut per sese minime subsistat. Sed effi-
cax quidam ille foetus est, qui totum hoc universum, quod condidit,
perpetuo conservat. Haec idonea sunt ut nos et a Graecorum erro-
re, et a Iudaeorum superstitione, et ab haereticorum nefaria opinione
vindicent.

Κεφ. λα΄. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς κειμένων λέξεων τὸν νοῦν παρατρέποντές τινες, καὶ ἑτέρως ἢ προςῆκεν ἑρμηνεύοντες, καὶ μήτε τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν, μήτε τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν κατανοοῦντες, τολμῶσιν ἀθετεῖν τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, προςκόπτοντες τῇ λέξει τῆς κτίσεως τῇ ἐμφερομένῃ ταῖς Παροιμίαις, *Κύριος γὰρ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ*, οὓς δέον τῷ πνεύματι τῷ ζωοποιοῦντι ἀκολουθεῖν, καὶ μὴ τῷ γράμματι τῷ ἀποκτείνοντι (τὸ γὰρ πνεῦμα ζωοποιεῖ), φέρε δὴ τολμήσωμεν καὶ ἡμεῖς μικρὰ περὶ τούτων διαλαβεῖν, [1] οὐχ ὅτι ἐντελῶς εἴρηται τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρηκόσιν (ἢ γὰρ ἂν μαίνοιτό τις, εἰ τοῦτο λέγοι), οὐδὲ ὅτι χρῄζετε διδάσκοντος (αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε), ἀλλ' ἵνα φανερωθῶμεν ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ἡμῶν, ὅτι τῶν ἐπιθυμούντων ἐσμὲν χαρίσματος ὑμῖν μεταδοῦναι πνευματικοῦ.

Πίστευσον οὖν ὅτι οὔτε ἀλλαχοῦ τῆς γραφῆς, οὔτε ἐπὶ τοῦ παρόντος χωρίου ἐναντία τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς ἀλλήλοις ἐστὶ, κἂν μάχεσθαι δοκῇ παρὰ τοῖς τῇ πίστει μὴ ὑγιαίνουσιν, ἤτοι ἀσθενοῦσι τῇ γνώμῃ· καὶ ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ τὸν κόσμον παραδειγμάτων οἷόν τέ ἐστιν εὑρεθῆναι ὅπερ ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὸ σαφῶς παραστῆσαι τοῦ μονογενοῦς τὴν φύσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ πολλαῖς ἐπινοίαις περὶ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἐπωνυμίαις κέχρηται, εἴ πως δυνηθείημεν διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ ὑπὲρ ὑμᾶς καταλαβεῖν, καὶ διὰ τῶν γινωσκομένων φαντασθῆναι τὰ ἀγνοούμενα, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν φανερῶν πρὸς τὰ κεκρυμμένα προβιβαζόμενοι. Ἐπεὶ τοίνυν [2] πιστεύειν ἔδει τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν ὡς ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ἅτε
pag. 880. δὴ εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ ἐπὶ πάντων, ὁ διὰ πάντων, δι' οὗ τὰ πάντα δεδημιούργηται, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, εἰκὼν δὲ οὐχ ὡς ἄψυχον ἐμψύχου, οὐδ' ὡς ἐνέργεια τέχνης, οὐδ' ὡς ἀποτέλεσμα ἐνεργείας, ἀλλὰ γέννημα τοῦ γεννήσαντος, καὶ ὅτι οὐ θέμις ἐστὶ [3] τῆς σωματικῆς ἀνθρωπίνης γεννήσεως τὴν τοῦ μονογενοῦς γέννησιν τὴν πρὸ τῶν αἰώνων χαρακτηρίζεσθαι, καὶ ὡς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σοφίας τῆς περιεκτικῆς τῶν ἀνθρωπίνων ἐνθυμημάτων τοῦ πατρὸς οὐ μὴν ἀνυπόστατός τε καὶ ἀνύπαρκτος, ἑκατέραις ταῖς λέξεσιν ἐχρήσατο ἡ γραφὴ, τῆς τε κτίσεως καὶ τῇ τῆς γεννήσεως, τῇ τε τοῦ Ἔκτισε καὶ τοῦ Ἐγέννησεν, οὐχ ἵνα τὰ ἐναντία δοκῇ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ περὶ τῶν αὐτῶν λέγεσθαι, ἀλλ' ἵνα διὰ μὲν τοῦ Ἔκτισε τὸ ἐνυπόστατόν τε καὶ μόνιμον, διὰ δὲ τοῦ Ἐγέννησε τὸ ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς καὶ ἰδιάζον παριστᾷ. *Ἐγὼ*, φησὶ, *ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω.*

Cap. XXXI. — 1. *Scribendum* οὐχ ὅτι οὐκ ἐντελῶς, *vel* οὐχ ὅτι ἀτελῶς.
2. *Vocabulum* πιστεύειν, *quod absorptum erat, revocavi, sensu postulante, ex syllaba* πει *vocabuli* ἐπεὶ *et vocabuli* τοίνυν. *Iam Cornarius vertit* Quandoquidem igitur oportebat credentes in Christum credere quod similis est filius patri cett.
3. *Scribendum* ἐκ τῆς *vel* διὰ τῆς. „Parum expeditus hic locus" *legitur in marg. edit. Petav. Genitivus* τοῦ πατρὸς *iungendus cum* τῆς σοφίας; *subiectum est* μονογενὴς, *de enuntiatione proxima.*

Quoniam vero nonnulli vocum illarum, quae in scripturis extant, sensum detorquentes, atque aliter quam par sit interpretantes, neque aut verborum proprietatem aut rerum naturam intelligentes filii divinitatem evertere non dubitant, et ad illud creationis vocabulum offendunt, quod in Proverbiis legitur: *Dominus*, inquit, *creavit me initium viarum suarum in opera ipsius*, quos quidem oportebat, *vivificum potius spiritum, quam occidentem literam sequi; spiritus enim vivificat:* age et nos de his pauca disputemus; non quod ea res ab iis perfecte tractata non fuerit qui ante nos dixerunt. Furere enim illum necesse est qui istud asserat. Neque quod doctore opus habeatis. Vos enim ipsi divinitus estis edocti. Sed ut de nobis sit illud in conscientia vestra manifestum, cupere nos spiritus sancti dona communicare vobiscum.

Cap. XXXI.

Prov. 8, 22.

2. Cor. 3, 6.

Inprimis itaque crede, nihil nec in ceteris scripturae locis, nec in eo, de quo modo agimus, ulla sibi invicem esse scripturae verba contraria; tametsi iis duntaxat, qui vel sana fide praediti non sunt, vel imbecillioris ingenii sunt, repugnare videantur. Deinde nullum in mundo exemplum reperiri posse quod ad repraesentandam unigeniti naturam per sese sufficiat. Quam ob caussam scriptura multas ad id excogitatas rationes et appellationes accommodat; si quo fortasse modo ex his, quae nobis familiaria sunt et cognita, quae captum nostrum superant comprehendere possimus, et ex cognitis ignotarum rerum informare notitiam, a perspicuis illis pedetentim ad arcana occultaque perducti. Quod igitur eos qui in Christum crederent credere oportebat similem esse patris filium, utpote cum illius qui supra omnia est imago sit ille qui pervadit omnia, et quem producta sunt omnia, tam in coelo quam in terra, imago porro eiusmodi non qualis est animati figura, id quod animae est expers, neque velut artis effectio, aut effectionis opus, sed tanquam genitoris id quod genitum est, cumque praeterea nefas sit ad unigeniti generationem, quae saeculis omnibus prior est, corporeae et humanae generationis proprias notas conditionesque transferre, ac denique cum ad sapientiae illius exemplum, quae humanas cogitationes complectitur, ita filii sit exigenda generatio ut per sese subsistat nihilominus et existat: ideo ambabus illis dictionibus, creationis ac generationis, uti scriptura voluit, cum *Creavit* perinde dixit ac *Genuit*; non ut eadem de re simul contraria dici videantur, sed ut per *Creandi* vocabulum subsistentem ac stabilem unicum esse dei filium, per alterum vero, *Genuit*, eximium ac peculiare quiddam habere monstaret. *Ego*, inquit, *exivi a patre et vado.* Quamquam vel sa- Ioann. 16, 28.

Ἱκανὸν δέ ἐστι καὶ τὸ τῆς σοφίας ὄνομα πᾶσαν ἔννοιαν πάθους ἀποκλεῖσαι.

Κεφ. λβʹ. Ἀλλὰ ποῖ φερόμεθα μὴ μνημονεύοντες τοῦ εἰπόντος, Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας [1] καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ; Ἔχομεν γὰρ διδάσκαλον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ κύριος μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἐν ᾧ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς τοῦ πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες, ἐν ᾧ λατρεύομεν καὶ προσκυνοῦμεν, [2] δι' ὃ ἀτιμαζόμεθα ἐν ᾧ προφῆται προεφήτευσαν, ἐν ᾧ δίκαιοι ὁδηγήθησαν, δι' οὗ προσαγόμεθα τῷ υἱῷ. Ἀλλὰ τί πολυπραγμονοῦμεν τὰ τῆς φύσεως; μὴ γὰρ ὡς σαρκικοῖς, ἀλλ' οὐχ ὡς πνευματικοῖς διαλεγόμεθα; Ἐπ' ἄλλων γὰρ εἴρηται ὅτι, Οὐ δυνάμεθα [3] ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Δέος γάρ ἐστι μή πως ἐκ τῆς τῶν ἀκαταλήπτων φιλονεικίας καὶ τῆς τῶν ἀνεφίκτων ζητήσεως εἰς βυθὸν ἀσεβείας ἐμπέσωμεν. Καὶ εἶπα, Σοφισθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὑπὲρ ὃ ἦν, καὶ βαθὺ βάθος, τίς εὑρήσει αὐτήν· μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ εἰπόντος, Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους [4] προφητεύομεν·
pag. 881. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται· εἴ τις δοκεῖ γινώσκειν, οὔπω ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι. Καὶ διὰ τοῦτο δέος ἐστὶ μή πως βιαζόμενοι λέγειν περὶ ὧν οὐ δυνάμεθα λέγειν μηκέτι συγχωρηθῶμεν μηδὲ περὶ ὧν δυνάμεθα· ἐκ πίστεως γὰρ δεῖ λαλεῖν, οὐκ ἐκ τῶν λαλουμένων πιστεύειν. Ἐπίστευσα γάρ, φησί, διὸ ἐλάλησα. Ὅταν οὖν τὸ μὲν περὶ τῆς οἰκείας γεννήσεως μὴ δυνάμενοι ἀποφαίνεσθαι περιεργαζώμεθα, καὶ φιλονεικεῖν ἐπιχειρῶμεν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ γεννήσεως, πῶς οὐ δέος ἐστὶ μή πως ὁ διδοὺς οὐ μόνον γλῶτταν παιδείας, ἀλλὰ καὶ γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον, καταψηφίσηται ἡμῶν τῆς ἐπὶ τῷ λέγειν προπετείας τὴν σιωπήν; Ὅπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ζαχαρίου πεποίηται· ὃς ἐπειδὴ μὴ ἐπίστευσε τῷ εὐαγγελισαμένῳ τὴν γένεσιν τοῦ παιδός, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς δοκιμάζων τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ δύναμιν, καὶ διαπορῶν πρὸς ἑαυτὸν εἰ φύσιν ἔχει τὸν πρεσβύτην ἐκ τῆς προβεβηκυίας παιδοποιήσασθαι, τί φησι; Πῶς γνώσομαι τοῦτο ὅτι ἔσται; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Τοιγαροῦν [5] ὁπότε ἤκουσεν ὅτι, Ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν, καὶ οὐ δυνάμενος λαλεῖν, καὶ οὐκ ἐλάλησεν ἐξελθών.

Cap. XXXII. — 1. καὶ om. in ed. Petav. Colon. repet.
2. Libri vulgo διό.
3. Vulgo ἡμῖν.
4. προεφητεύομεν editi, invitis libris manu exaratis.
5. τότε volebat Petavius. At recte intellexit structuram Cornarius cum verteret Proinde cum audivisset, Ecce eris silens, et non poteris loqui, egressus est, et non est locutus.

pientiae nomen ipsum ad omnem passionis excludendam opinionem sufficit.

Verum quo tandem rapimur eius qui ita scripsit obliti, *O alti-* Cap. XXXII.
tudo divitiarum, sapientiae et scientiae dei: quam incomprehensibilia Rom. 11, 33.
sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius? Nos enim doctorem
habemus veritatis spiritum; quem nobis posteaquam in coelum
ascendit largitus est dominus: *Ut videamus quae a deo donata sunt* 1. Cor. 2, 12.
nobis: in quo et loquimur, non in edoctis humanae sapientiae verbis,
sed a disciplina spiritus acceptis, spiritalibus spiritalia comparantes,
in quo colimus et adoramus; cuius gratia ignominia afficimur, per
quem prophetae vaticinati sunt, a quo iusti homines per viam de-
ducti sunt, per quem conciliamur filio. Quid attinet igitur in illius
naturam inquirere? Nonne apud vos sic tanquam spiritales sermo-
nem instituimus? Nam ad alios ista pertinent: *Quoniam non possu-* 1. Cor. 3, 1.
mus vobis loqui tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus. Est
illud vero metuendum, ne ex earum rerum quae comprehendi ne-
queunt ambitioso studio, et eorum quae investigari non possunt in-
quisitione in altissimam impietatis voraginem incidamus. *Et dixi,* Eccl. 7, 24.
Sapiens ero, et ipsa longius a me recessit quam erat; et altissimum
est profundum: quis inveniet illud. Meminerimus enim eius qui ista
dixit: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem* 1. Cor. 13, 9.
venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est: si quis vi- 1. Cor. 8, 2.
detur scire, nondum novit quemadmodum oporteat scire. Quamobrem
verendum nobis est ne, dum de his quae assequi non possumus,
quo iure quaque iniuria disputare volumus, ne de his quidem quae
attingere possumus disputandi facultas relinquatur. Nam ex fide
loqui, non ex his quae quispiam loquitur, fidem adhibere conve-
nit: *Credidi enim,* inquit, *propter quod et locutus sum.* Quare qui Psalm. 115, 10.
de propria generatione certi nihil affirmare possumus, cum dei gene-
rationem curiose perscrutamur, et ambitiose explicare illa aggredi-
mur, nonne timendum est ne his, qui non disciplinae modo linguam,
sed et opportunitatis ad dicendum scientiam confert, nostram illam
ad dicendum praecipitem audaciam silentio damnet? Quod beato Luc. 1.
illi Zachariae contigit. Qui quidem filii nativitatem nuntianti sibi
angelo minime credens, ac dei gratiam et virtutem humanae rationis
momentis ac ponderibus aestimans, secumque ipse dubitans, ecquid
natura pateretur, ut senio confectus ex anu liberos susciperet, quid
demum eloquitur? *Quomodo,* inquit, *fore ista cognoscam? ego enim*
sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Unde statim audiit,
Ecce eris tacens et non poteris loqui. Et non poterat loqui cum es-
set egressus.

Κεφ. λγ΄. *Διόπερ ἀφέντες περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων φιλονεικεῖν, καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, κρατοῦμεν ἃ παρειλήφαμεν. Τίς γάρ ἐστιν ὁ τολμῶν ἐπιγνώσει φυσιωθῆναι, ὁπότε αὐτὸς ὁ τῶν ἀποκαλύψεων καταξιωθεὶς, ὁ εἰς οὐρανὸν τρίτον ἀναληφθεὶς, ὁ ἀκούσας ἄῤῥητα ῥήματα, ἐσωφρονίσθη διὰ τοῦ κατὰ τὴν σάρκα σκόλοπος μὴ ὑπεραίρεσθαι; καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὁ εἰπὼν, Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, Ἐταπεινώθην, φησὶ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα. [1]Ὅσῳ γὰρ ἄν τις ἐγγυτέρῳ τῆς γνώσεως εἶναι δοκῇ, τοσούτῳ μᾶλλον ὀφείλει λογίζεσθαι πρὸς ἑαυτὸν ὅτι ἄνθρωπός ἐστι. Περὶ τούτου ἄκουε τί λέγει, Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Ἔχοντες οὖν τὸν διδάσκαλον τῆς ἀληθείας, μηκέτι ἀνθρωπίνοις διδασκάλοις [2] προσχρώμεθα, ἀλλ' ἐννοοῦντες. Καὶ μήτε τρόπους περιεργαζώμεθα, μήτε ἕτερόν τι.
Pag. 882. Ὥσπερ γὰρ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐδὲ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τοῦ πατρὸς ἔστιν ἀποφήνασθαι. Ἀλλὰ ἀρκεῖν [3] ἡγεῖσθε πρὸς διδασκαλίαν τοῦτο, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Δῴη δὲ κύριος κατὰ τὸν Ἀβραὰμ φρονοῦντας ἡμᾶς τὸν λέγοντα, Νῦν ἠρξάμην λαλεῖν τῷ κυρίῳ μου, ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδὸς, καὶ μὴ ὑπεραιρομένους κατὰ τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, ὅτι μὴ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πίστεως ἡ ὁμαλὴ καὶ εἰρηνικὴ κατορθοῦται σοφία, μήτε διαπορεῖν ἡμᾶς, ἀλλ' ὁτιοῦν ποιοῦντες εὐαρεστήσωμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ [4] τῷ υἱῷ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα, τὸ κράτος, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.*

ΠΕΠΛΗΡΩΤΑΙ Η ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΟΜΟΛΟΓΙΑ.

Κεφ. λδ΄. *Ἔδοξε δὲ τούτοις μετενέγκαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ποντικῆς χώρας τοὺς πλείους τῶν Ἀρειανῶν, οὐκ ἐπὶ χαρᾶς, οὐδὲ εἰς αὐτῶν ἀνάπαυσιν, ἀλλ' εἰς ἐπάχθειαν. Ἐντεῦθεν κινοῦσι τὸν βασιλέα, καὶ συσκευάζονται τὸν ἄνδρα, ὡς διὰ τὸ μὴ ὡμολογηκέναι κτίσμα τέλειον αὐτὸν, καὶ ἐξεοῦσι τῆς αὐτοῦ καθέδρας. Καὶ νύκτωρ φυγαδεύεται ὁ ἀνὴρ, ἕως τῶν χρόνων τούτων· ὃς καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τίμιος ἀνὴρ καὶ ἐπιπόθητος, μάλιστα δι' ὧν νυνὶ ἐνηχούμεθα κατωρθωκέναι, καὶ ἀφ' ὧν νυνὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁμολογοῦσιν, οὐκέτι ὅλως οὔτε ἐν παραδρομῇ μεμνημένοι κτίσματος ὀνόματος, ἀλλ' ὁμοούσιον ὁμολογοῦντες πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις,*

Cap. XXXIII. — 1. ὅσα - - ἐγγυτέρα (sic) cod. Rhedig.
2. προχρώμεθα ed. Petav. Colon. repetita.
3. Libri habent ἡγεῖσθαι.
4. Verba τῷ υἱῷ non comparent in libris nec manu scriptis, nec typis expressis.

Quae cum ita sint, contentiosa illa dubiis de rebus quae captum nostrum superant tractatione praetermissa iis quae a maioribus accipimus inhaereamus. Quis est enim qui scientia iactare se et insolentius audeat efferre, cum ille ipse cui divina patefacta sunt, *qui ad tertium usque coelum esse evectus*, *qui audivit arcana verba*, cum ille, inquam, *carnis stimulo coërcitus sit*, *ne se arroganter extolleret?* Quin propheta ille, qui dixit, *Credidi propter quod et locutus sum*, *humiliatus sum*, inquit, non utcumque, sed *nimis*. Etenim quanto quisque ad scientiam propius videtur accedere, tanto magis reputare cum animo suo debet hominem se esse. Qua de re audi quid ille dicat. *Ego vero dixi in excessu meo*, *Omnis homo mendax*. Itaque cum praeceptorem veritatis habeamus, nullos amplius humanos doctores adiungamus, sed apud nos ipsi cogitemus, ac neque divinarum rerum modos et rationes, neque quidquam aliud curiosius indagemus. Ut enim filii generationem explicare nemo potest, ita et modum illum, quo pater genuit, enarrare nullus potest. Verum illud ad doctrinam sufficere putatote, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Utinam vero det illud nobis dominus, ut eadem qua Abrahamus prudentia praediti, cum dixit, *Nunc coepi cum domino meo colloqui*; *ego vero sum terra et cinis*, adeo ut non cedrorum Libani instar attollamur, *eo quod non in doctis humanae sapientiae verbis*, *sed fidei institutione perceptis* aequabilis illa ac pacifica sapientia comparatur, det, inquam, nobis ut nequaquam haesitemus, verum quicquid tandem agamus, deo ac patri, et cum ipso filio in spiritu sancto placeamus. Cui gloria, imperium, honor, et virtus nunc et semper in saecula saeculorum, Amen.

Cap. XXXIII. — 2. Cor. 12, 2. — Ps. 115, 10. — Ioann. 1,18. — Gen. 18, 27. — 1. Cor. 2, 3.

HACTENUS MELETII CONFESSIO.

Ceterum plerisque ex Ariana factione visum est hunc e Pontica regione transferre; quod ipsis tamen minime, ut sperabant, voluptatem et otium sed molestiam attulit. Igitur imperatorem delatione sua in hominem commovent, quod perfectam creaturam esse filium profiteri nollet, ac tandem e sua sede deturbant. Itaque noctu in exilium deportatus ad haec usque tempora in patria degit, singulari honore ac benevolentia prosequendus, cum ob alia, tum ob ea quae nunc praeclare ab eo gesta didicimus, et quod Antiocheni, quibus ille praeest, sinceram fidem hoc tempore profitentur; qui nullam amplius, ac ne leviter quidem, creaturae mentionem faciunt, sed patrem et filium et spiritum sanctum consubstantialem esse

Cap. XXXIV.

μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα· καθὼς ἔστιν ἡ ἀληθινὴ πίστις, ἡ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, προφητική τε καὶ εὐαγγελικὴ καὶ ἀποστολική, ἣν ὡμολόγησαν οἱ συνελθόντες πατέρες ἡμῶν καὶ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Νικαίᾳ συνόδῳ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ μακαριωτάτου βασιλέως. Γένοιτο δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τιμιώτατον Μελέτιον οὕτως ὁμολογεῖν κατὰ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὄντας ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις οὕτως ὁμολογοῦντας. Εἰσὶ γὰρ καί τινες τῶν δοκούντων αὐτῷ κοινωνεῖν, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν συνόδῳ, βλασφημοῦντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
pag. 883. περὶ μὲν υἱοῦ καλῶς λέγοντες, τὸ δὲ πνεῦμα κτιστὸν ἡγούμενοι, καὶ ἀλλότριον θεοῦ παντάπασι. Περὶ ὧν ὕστερον ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς ἀνατροπῇ τῆς αἱρέσεως τὰ πάντα ἀκριβῶς κατὰ δύναμιν λέξομεν.

Κεφ. λε΄. Τίμιος οὖν ὁ ἀνὴρ ἡμῖν, ὡς ἔφην, διὰ τὰς τοιαύτας περὶ αὐτοῦ φήμας ὑπάρχει. Καὶ γὰρ καὶ τἄλλα αὐτοῦ βίος σεμνὸς, τρόπος ἀγαθὸς· εἰς πάντα τοῖς λαοῖς ἐπιπόθητος διὰ τὸν βίον αὐτοῦ παρὰ πᾶσιν [1] ἐκθειαζόμενον. Τινὲς δὲ καὶ περὶ τούτου οὐκ οἶδα λέγειν ἢ μίσει φερόμενοι, ἢ φθόνῳ, ἢ τὰ [2] ἑαυτῶν μεγαλύνειν βουλόμενοι, τινὰ ὑφηγήσαντο, ὡς ὅτι οὐχ ἕνεκεν ὀρθοδοξίας ἡ κατ' αὐτοῦ γέγονε κίνησις, ἀλλ' ἕνεκεν, [3] φασὶ, κανονικῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ἀναμέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ ἱερατείου ἐρεσχελίας, καὶ ὅτι τινὰς ἐδέξατο, οὓς πάλαι ἀπεβάλετο καὶ ἀνεθεμάτισεν. Ἀλλ' οὐ πάνυ ταῦτα κατὰ νοῦν ἐθήκαμεν, διὰ τὸ μάλιστα ἐςύστερον ἐν τῇ κατ' αὐτὸν συνόδῳ ὁσημέραι διορθούμενα καὶ ὁμολογούμενα ἐν τῇ πίστει, ὡς ἄνω μοι προδεδήλωται. Δεῖ γὰρ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἀληθεύειν ὅση δύναμις κατὰ τὸ ἀσθενὲς τὸ ἡμέτερον ἐν πᾶσι. Θέλεις γὰρ, παρῆλθε τὸν ἄνδρα ἐν τῷ [4] ῥοίζῳ τῆς τῶν λόγων ἐξηγήσεως, οὐκ ἔχω λέγειν· θέλεις, κατὰ ἀφέλειαν ἀπ' αὐτοῦ ὁ λόγος παρήχθη, θεῷ ἔγνωσται. Πλὴν ἐν ἑνὶ μέρει ἐπιλήψιμοι δύο ἢ τρεῖς λόγοι ἐν τῇ [5] αὐτῇ ἐξηγήσει εὑρίσκονται, ἐν τῷ ὅλως περὶ κτίσματος [6] περὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λαμβάνειν ἐν τῇ αὐτοῦ θεότητι, κἂν ἕως ὀνόματος, καὶ [7] ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι, Ὑπὲρ σοφίαν, καὶ εἴ τι ἕτερον.

Κεφ. λϛ΄. Ὀλίγα δὲ πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑποβληθέντα διηγησάμενοι καὶ ταύτην παρελευσόμεθα τὴν ὑφήγησιν. Λέγετε ἡμῖν, ὦ οὗτοι, τί ἐλύπει λέγειν τὸ [1] ὁμοιούσιον ὁμοούσιον; Σαφῶς ἡμῖν ὁμολογήσατε, ἵνα καὶ

Cap. XXXV. — 1. ἐκθειαζόμενος cod. Rhedig.
2. ἑαυτὸν vitium est ed. Petav.
3. φησὶ codd. mss. uterque.
4. ῥύζῳ uterque codd. mss.
5. Forlasse αὐτοῦ.

confitentur, tres hypostases, unam essentiam ac divinitatem unam. Quod quidem vera fides affirmat, quae a maioribus tradita, prophetica, evangelica et apostolica censetur. Quam illi ipsi professi sunt patres nostri et episcopi, qui in Nicaena synodo Constantini magni ac beatissimi imperatoris tempore collecti sunt. Utinam vero et venerabilis ipse Meletius eandem cum Antiochenis suis iisque, qui aliis in locis perinde sentiunt, fidei formulam sequatur; nec enim desunt qui cum illo et cum eius synodo communionem habere videntur, qui in spiritum sanctum contumeliose nonnihil effutiant. Nam cum de filio recte sentiant, spiritum ipsum creatum et a deo prorsus alienum existimant. De quibus in illorum haeresi confutanda pro viribus accuratissime disseremus.

Quocirca magni a nobis vir ille fit, ut diximus, propter istiusmodi famam quae de illo dissipatur. Est enim vita illius alioqui gravis et honesta, mores egregii, ipse denique populo cumprimis amabilis, ob vitae integritatem, quam divinis omnes laudibus ubique praedicant. Sed nonnulli tamen, haud scio an odio in eum commoti, an invidia perciti, an denique sua ut in maius extollant, nescio quae parum secunda de illo fama sparserunt, nimirum non ob catholicam fidem has in illum turbas esse conflatas, sed ob ecclesiastica quaedam negotia ac iurgia, quae inter hunc et clericos intercesserunt. Tum quod nonnullos ad communionem admiserat quos olim ab ea reiecerat, et anathemate damnaverat. Verum ne his penitus assentiamur prohibent ea quae in ipsius coetu ac concilio in dies emendantur, et, ut antea dictum est, cum rectae fidei professione consentanea traduntur. Hac enim in parte, quoad pro virium nostrarum imbecillitate consequi possumus, veritatem in omnibus retinere debemus. Siquidem utrum in ipso orationis impetu imprudenti aliquid exciderit, liquido affirmare non audeam; an potius ex quadam animi simplicitate prodierit, novit deus. Illud quidem constat, in ipsius oratione duo triave reperiti loca quae reprehensione non careant. Primum quod ea quae de creatura dicuntur de ipso dei filio ac de eius divinitate, vel appellatione tenus intelligit, tum quando ita loquitur: *Super sapientiam*, et si quid aliud est. Cap. XXXV.

Sed iam ubi pauca adversus illorum dogmata proposuerimus, missam hanc haeresim faciemus. Dicite igitur, obsecro vos, quid tantopere molestum vobis est ac grave filium patri consubstantialem asserere? Velim hoc mihi ingenue aperteque fateamini, ut vos non Cap. XXXVI.

6. *Suspicor* τὸ περὶ υἱοῦ *cett.*
7. ἐν τῇ τῷ *vitium est edit. Petav.*
Cap. XXXVI. — 1. *Nescio quid moverit Petavium ut voc.* ὁμοιούσιον *delendum iudicaret, cum uncinis includeret.*

ὑμᾶς ἐπιγνῶμεν ἰδίους ὄντας, καὶ μὴ ἀλλοτρίους. Δύναται γὰρ καὶ ὁμοιοούσιον εἶναι πρὸς χρυσὸν χαλκὸς, πρὸς ἄργυρον κασσίτερος, πρὸς σίδηρον ὁ μόλιβδος. Ἀλλ' οὐκ ἀπατήσει ἡμᾶς ἡ [2] ὑμῶν ἐπιτετηδευμένη καὶ τετορνευμένη μυθοπλαστία. Εἰ μὲν γάρ τινας βουλόμενοι ἀπατῆσαι βούλεσθε προφάσεις ψευδεῖς, λέγοντες ὅτι, Οὐ χρὴ λέγειν τὸ ὁμοούσιον, ἵνα μὴ [3] συναλιφὴν ποιήσωμεν τὸν υἱὸν πρὸς πατέρα,
pag. 884. ἢ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν τούτῳ διέπεσεν ὑμῶν ὁ ἐπιτετηδευμένος λόγος. Οὐ γὰρ εἴπομεν ἁμαούσιον, ἀλλ' ὁμοούσιον, ἵνα μηδὲν τοῦ πατρὸς παρηλλαγμένον ὁμολογήσωμεν, ἀλλὰ θεὸν ὄντως ἐκ θεοῦ γεγεννημένον, καὶ οὐκ ἀλλαχόθεν, οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλὰ πατρὸς προελθόντα ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀνεκδιηγήτως γεγεννημένον, ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ μηδέποτε διαλείποντα τοῦ εἶναι, ἀλλὰ γεγεννημένον, οὐ συνάδελφον, οὐ προπάτορα. Τὸ γὰρ Ὁμοῦ δύο μὲν ὑποστάσεών ἐστι σημαντικὸν, οὐκ ἀλλοτρίων τῇ φύσει· διὸ ὁ σύνδεσμος τῆς ἀληθείας ἐν τούτῳ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ᾠκονόμηται, ἐν στόματι τῶν τοῦτο ἐκθεμένων. Καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἔσται σοι πρόφασις, οὐδὲ δύνασαι κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας λέγειν καὶ πτύρειν τοὺς παρὰ σοῦ τὴν ἀκοὴν τοῦ παραπεποιημένου σου λόγου παραδεχομένους, ὅτι ἐάν τις εἴπῃ τὸ ὁμοούσιον, [4] συναλιφὴν ὡμολόγησεν. Οὐκέτι γὰρ ἔσται τοῦτο. Ἀπὸ γὰρ τοῦ Ὁμοούσιον σημανθήσεται δύο, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁμοουσίου δηλωθήσεται οὐκ ἀλλότριον τὸ γέννημα πρὸς τὸν πατέρα ὑπάρχον. Σὺ δὲ ἐπιπλασάμενος τὸ Ὁμοιούσιον διὰ μὲν τοῦ ὀνόματος τῆς οὐσίας ἐλεγχθήσῃ, διὰ δὲ τῆς παρηλλαγμένης ὁμολογίας κατακριθήσῃ, οὐχ ἃ λέγεις φρονῶν, ἀλλ' ἃ φρονεῖς παραπεποιημένως διδάσκων. Εἰ γὰρ ὅλως οὐκ ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, ὅμοιος δὲ αὐτῷ ἐστι, πολὺ ἀφέστηκας τῆς ἀληθείας. Ὁποίαις γὰρ ὕλαις τὸν ἐκτυπούμενον, εἴ τις ἂν θέλοι [5] διακοσμήσειεν, οὐκ ἂν ἴσον τῷ ἐκτυπουμένῳ κατασκευάσειε. Καὶ γὰρ καὶ κατασκευῆς τὸ ἔργον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ τινος ἐκεῖνο πρὸς τὸ γένος τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἴσον τῆς γνησιότητος ἀποσώζει εἶδος. Εἰ τοίνυν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ εἴη, ὁμοιοούσιος δὲ παρὰ σοὶ κατὰ χάριν λεχθήσεται, οὐδὲν αὐτῷ δέδωκας, ἀλλ' ἐξέπεσας τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. Ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτὸν, ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησι. Καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, ὁ φήσας, Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ [6] καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ὁ λέγων, Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.

2. ἡμῶν *edit. Petav. Colon. repet.*

3. συναλιφὴν *ed. princ., et codd. mss., constanter. Cf. haer.* 57, 4. 10., 62, 3. 5. 6. 7., 69, 33., 72, 1., 74, 12., 76, 6., *et pag.* 940. *et* 964. συναλοιφὴν *edit. Petav.*

4. συναλοιφὴν *edit. Petav.*

5. *Ita coniecit Petavius. Libri habent* διακοσμήσειν.

6. καὶ *omiss. in ed. Petav. Colon. repetita.*

alienos a nobis, sed germanos esse cognoscamus. Potest enim et aes auro, et argento stannum, et ferro plumbum similis esse substantiae. Sed nos vestra illa perperam excogitata ac fraudulenter conficta commenta non fallent. Nam si, ut in errorem aliquos impellatis, inanes species commentitiasque quaeritis, et consubstantialem propterea vocari non oportere defenditis, ne filium cum patre, et spiritum sanctum cum utroque confundamus, ne hac quidem in parte possunt mendacia vestra consistere. Non enim *simul substantialem*, sed *consubstantialem* dicimus, ne aliquid diversum a patre profiteamur, sed deum ex deo vere genitum, non aliunde, nec ex nihilo, sed a patre sine tempore et initio et inexplicabili quadam ratione productum ac genitum; qui semper cum patre fuerit, nec esse quandoque desinat. Genitum porro, non germanum fratrem, non avum. Nam haec particula, *Con*, hypostases duas, nec alienas natura significat. Unde et veritatis velut nexus ac vinculum, non sine sancti spiritus afflatu, per illorum ora qui primi auctores fuerunt est in ea voce constitutum. Vides igitur nullum iam tibi colorem aut speciem esse reliquam, neque adversus orthodoxam fidem merito posse contendere, vel eos perturbare qui falsum illud tuum a te decretum ac sermonem acceperint, si quis consubstantiale usurpare velit, confusionem quandam in divinitate confiteri. Neque enim amplius istud obiicere potes. Quippe *Consubstantialis* illa vox duos quosdam significat, eademque haud alienam a patre sobolem esse demonstrat. Tu vero *homoeousion*, hoc est *substantia simile*, commentus, primum ipso *Usiae*, hoc est *substantiae*, vocabulo refelleris, deinde tua te illa discrepans, nec consentanea, professio condemnat, cum non ea dicas quae sentias, sed quae sentis falso, ac mendaciter doceas. Etenim si ab ipso patre non est omnino filius, sed nihilominus similis est, a veritate plurimum aberras. Nam quacumque demum ex materia quilibet expressum alicuius simulacrum ornare voluerit, nunquam illud cum exemplari ipso adaequare poterit. Est enim structurae atque effectionis opus illud. Quod autem ab aliquo gignitur, idipsum ad id unde gignitur germanitatis suae similem et aequalem formam retinet. Quamobrem si ab ipso patre non est genitus, et extra ipsum est, licet similitudinem quandam substantiae, velut gratificando, tribuas, nihil ipsi largiris, sed ab eius excidisti gratia. *Qui enim non honorat filium* Ioann. 5, 23.
sicut honorat patrem, ira dei manet in ipsum, ait sanctus apostolus: Ioann. 3, 36.
item, *Exivi a patre, et vado*, ille ipse nimirum qui dixit, *Ego in* Ioann. 16, 28.
patre et pater in me; tum illud: *Philippe, qui videt me, videt et* Ioann. 14, 10.
patrem.

Κεφ. λζʹ. pag. 885. Πολλάκις δὲ καὶ περὶ τούτων διηγησάμενος ἀρκετῶς ἔχειν ἐνταῦθα ἡγούμεθα τῶν αὐτῶν ἀνατροπῶν τῶν ῥηθεισῶν ἄνω πρὸς τὴν ῥίζαν τὴν ἐκφύσασαν τούτων τὴν κακοδοξίαν, δυναμένων καὶ ἐνταῦθα τούτους τοὺς προειρημένους Ἡμιαρείους ἀνατρέπειν, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν σχίσαντας, τοὺς περὶ Ἀκάκιον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκθεμένους ἐν τῇ Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν τῆς ἀληθείας, ἣν καὶ αὐτὴν, τὴν ἐξ αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν, εἰς φανερὸν βουλόμενοι καταστῆσαι ὁμοίως μετὰ τὴν Βασιλείου Ἀγκυρηνοῦ καὶ Γεωργίου τοῦ Λαοδικέως ἐκ προςώπου ὅλων γεγραμμένην πᾶσαν τελείως προετάξαμεν. Ἵνα δὲ καὶ ταύτην τὴν κρυφῇ μὲν τὰ δεινὰ ἐργαζομένην, φιμὸν δὲ ἐπὶ τῷ στόματι λαβοῦσαν, ὥςπερ διὰ χαλινοῦ διὰ τὸν καιρὸν τῆς ὑποκρίσεως, μὴ ἐν δευτέρῳ θέμενος δόξω ὡς κατὰ λήθην τοῦτο πεποιηκέναι, λέξω καὶ ὀλίγα πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς αὐτὴν ἐκθεμένους, πρὸς τοὺς προειρημένους περὶ Ἀκάκιον, καὶ Εὐζώϊον, καὶ Εὐτύχιον, καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ φανερὰ μέν ἐστιν ἡ ἔκθεσις ἡ προκειμένη, ἀλλοιώσασα τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας. Ἵνα δὲ μή τινες εἴπωσι κατὰ συκοφαντίαν πρὸς τούτους ἡμᾶς εἰρηκέναι, δείξωμεν ἃ προβαινόντων τῶν χρόνων ὤφθη καὶ ἐφωράθη ἐν τῇ προειρημένῃ τῶν αὐτῶν συνόδῳ; Ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊος ὁ ἐν Καισαρείᾳ; μαθητὴς ἐκείνων ὑπάρχων, εἰ καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν Φιλουμένου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος, καὶ μετὰ κατάστασιν Κυρίλλου τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον κατασταθέντος, καὶ μετὰ κατάστασιν Γελασίου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου αὖθις τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε. Κατασταθέντων γὰρ τῶν τριῶν, καὶ ἀργησάντων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, αὖθις ὁ προειρημένος Εὐζώϊος κατεστάθη. Ἐξ αὐτῶν οὖν καὶ Γεμελλῖνος ὑπῆρχεν, ἐξ αὐτῶν Φίλιππος ὁ Σκυθοπολίτης, ἐξ αὐτῶν Ἀθανάσιος ὁ Σκυθοπολίτης, οἵτινες οὐκ ἐκ κρυφῇ, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, ὡς [1] ἀπειραγαθήσαντες, οὐ μόνον τὰ Ἀρείου διδάσκουσιν, ἀλλ' ὑπερμαχοῦσι τῆς αὐτῶν αἱρέσεως, καὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις, καὶ πολέμοις, καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας. Λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς.

Κεφ. λη'. pag. 886. [1] Λούκιος οὗτος, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοσαῦτα ἐργασάμενος εἰς τοὺς ὁμολογοῦντας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. Ἡ δὲ αὐτῶν φατρία καθ' ἑκάστην ἡμέραν τίνι τῶν σύνεσιν θεοῦ ἐχόντων οὐκ ἔστι δήλη, ὡς δημοσίᾳ κηρύττουσι κτιστὸν μὲν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κτιστὸν δὲ

Cap. XXXVII. — 1. ἀνδραγαθήσαντες *hariolatus est Petavius.*

Cap. XXXVIII. — 1. Ὥςπερ Λούκιος οὗτος *suspicatus est Petavius. Mallem* Λούκιος ὡς οὗτος, *vel* Λούκιος οὕτως. *Cornarius videtur voluisse* Ὧν Λούκιος οὗτος, *cum interpretaretur* Ex ipsis est et Lucius hic, qui *cett.*

Ceterum cum haec sint a me tractata saepius, quae ad impiae huius haeresis radicem ac stirpem evertendam antea diximus, satis esse hoc loco putamus; cum eaedem illae rationes ad Semiarianos istos confutandos accommodari possint, nec non et ad illos refellendos qui se ab istorum consortio segregarunt, Acacianos intelligo, ac ceteros qui Seleuciae in Isauria alteram quandam fidei formulam et abhorrentem a veritate condiderunt. Quam nos in apertum lucemque proferre volentes, ut erat ab illis ex omnium persona conscripta, post Basilii Ancyrani et Georgii Laodiceni confessionem, integram supra proposuimus. Porro ne istam professionem, quae clanculum quidem cum ingenti damno ac pernicie grassatur, sed, ut tempori serviat, per simulationem ac fraudem, iniecto in os capistro, ac velut quodam freno coërcetur, ne hanc, inquam, negligens oblivione praeterisse videar, pauca quaedam adversus illam et auctores eius, Acacium videlicet, Euzoium, Eutychium, ac ceteros horum asseclas disputare libet. Quamquam haud obscurum est quantum ista fidei formula veritatis sit immutata professio. Verum ne per calumniam haec a nobis adversus illos esse dicta quispiam contendat, quaenam sint progressu temporis in hoc ipso illorum concilio deprehensa ac patefacta monstrabimus. Ex hoc enim grege Caesariensis Euzoius prodiit illorum discipulus, qui post Acacium ei sedi praefuit, cum ante Philumenus a Cyrillo Hierosolymitano in illa constitutus fuisset, ac deinde Cyrillus senior ibidem ab Eutychio collocatus: ac demum Gelasius ab Cyrillo Hierosolymitano, cuius sororis erat filius, rursus esset impositus. Cum enim hi tres illic ordinati forent, et ob mutuas simultates dignitate cessissent, postmodum Euzoius sedem illam obtinuit. Ex eisdem et illis Gemellinus extitit. Indidem et Philippus Scythopolitanus, nec non et Athanasius Scythopolitanus. Qui quidem non occulte, sed palam et audacter, velut bonitatis omnis expertes, non Arii solum decreta docent, sed et suam ipsorum propugnant haeresin, ac veritatis professores insequuntur. Quos non verbis modo nituntur evertere, sed et hostilibus inimicitiis ac bellis lacessunt, et in rectae fidei sectatores gladiis etiam animadvertunt. Nec enim in una duntaxat civitate vel provincia, sed in plerisque nefarie bacchati sunt. Cap. XXXVII.

Cuiusmodi Lucius ille fuit qui Alexandriae adversus eos qui de dei filio vera ac sincera profitebantur tam horrenda et atrocia molitus est. Igitur quis istorem sodalitium ac factionem, qui quidem divina sapientia sit praeditus, non in dies agnoscit? Quemadmodum Cap. XXXVIII.

καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. Περὶ γὰρ [2]τῶν περὶ Εὐδόξιον, ἐξότου τὸ τέλος ἀπείληφεν αἰσχρῶς ὁ Γεώργιος ἐπ' Ἀλεξανδρείας, καὶ τὰ πρωτεῖα ἐδέξατο, καὶ τὰ φίλα πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν οὖσαν ἐξουσίαν. Εὐδόξιος [3]ὢν ἀπὸ τῶν περὶ Ὑπάτιον καὶ Εὐνόμιον ἔδοξε διά τινα θωπείαν, ὡς ἐλεγχόμενος οὐ διέλειπε τὰ μὲν τῶν Ἀνομοίων φρονῶν, ἐπικρυβόμενος δὲ, οὓς ἐξώρισάν ποτε διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ βαράθρου ἐξήγησιν αὐτὸς εἰς προκοπὴν ἀγαγὼν, Δημόφιλον, Ὑπάτιον, Εὐνόμιον, τοὺς Ἀετίου μαθητὰς, τοῦ ἐξορισθέντος ποτὲ εἰς τὰ τοῦ Ταύρου μέρη, τοῦ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρέως κατασταθέντος [4]διακόνου, ἐξ οὗπερ ἡ τῶν Ἀνομοίων ἐφύη ῥίζα, μιᾶς μὲν ἀκανθώδους οὔσης ὕλης, καὶ τῆς αὐτῆς ῥίζης. Διαφόρης δὲ ὡς ἐπὶ ἑκάστης ἀκάνθως τὰ σχίσματα, οὕτω καὶ ἡ τούτων κακόνοια, ἄλλως ἄλλοτε, καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ παρερμηνεύματα τῆς κακοδόξου αἱρέσεως ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτοντα τὴν λύμην τῷ βίῳ ἐξήμεσε, καὶ ὡς ὕστερον περὶ τούτου τοῦ Ἀνομοίου πάλιν ἐροῦμεν. Τὰ δὲ νῦν ἕως ὧδε καλῶς ἔχειν νομίσαντες, καὶ ὥσπερ ἑρπετὸν δεινὸν ἀνατρέψαντες, καὶ παρωσάμενοι, ἀνετρέψαμεν μὲν, καὶ πατήσαντες τεθνεῶτα καταλείψωμεν, καὶ παρεγκλίναντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ὁρμήσωμεν, θεὸν ἐπικαλούμενοι βοηθῆσαι ἡμῖν ὡσαύτως εἰς τὸ τὴν ἐπαγγελίαν πληρῶσαι.

ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΟΜΑΧΩΝ,

πεντηκοστὴ τετάρτη, ἣ καὶ ἑπτακοστὴ τετάρτη.

Κεφ. α'. Ἀπὸ τούτων τῶν Ἡμιαρείων καὶ ἀπὸ ὀρθοδόξων τινὲς, ὡς εἰπεῖν,
pag. 887. [1]τεράστιοι γεννηθέντες ἄνθρωποι, διφυεῖς καὶ ἡμίπλαστοι, ὡς τοὺς Κενταύρους, ἢ Πᾶνας, ἢ Σειρῆνας, οἱ ἀναγράψαντες τοὺς μύθους ἐπανέστησαν ἡμῖν. Οἱ μὲν ἀπὸ Ἀρείου ὄντες, καὶ δῆθεν τὸν υἱὸν οὐ τέλειον κτιστὸν ὁριζόμενοι, ἀλλ' υἱὸν ἀχρόνως γεγενημένον. Χρόνου δὲ ἐν ὑπονοίᾳ λέγουσι τὸν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ δεῦρο, οὐ μὴν ἀπηλλαγμένοι τῆς ἐν πρώτοις ἀπὸ Ἀρείου ἐξεμεθείσης λέξεως, τῆς φασκούσης εἶναί ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Πρὸ χρόνων δὲ πάντων αὐτὸν εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε λέγοντες βλασφημοῦσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλοι δὲ φύσει καὶ περὶ τὸν υἱὸν ὀρθοδόξως ἔχοντες, ὅτι ἦν ἀεὶ σὺν πατρὶ,

2. τῶν *emendatio Petavii est. Libri habent* τὸν.
3. οὖν *putabant Cornarius et Petavius pro* ὢν, *hac distinctione verborum:* — Εὐνόμιον, ἔδοξε δ. τ. θ. ὡς ἐλεγχόμενος, οὐ διέλειπε *cett.*
4. διάκονος *cod. Rhedig.*
Cap. I. — 1. τεράστιοι *ego.* τεράστιον (sic) *Petav. In libris est* τέρας τισί. *Cornarii versio* monstra, ut ita dicam. *Vocab.* τεράστιος *et alibi usus est, uti haer.* 19, 4. *et* 36, 1.

creatum esse dei filium, ac creatum spiritum sanctum, ac dei substantia alienum publice praedicare non dubitent. Nam quod ad Eudoxium attinet, a quo tempore Georgius Alexandriae turpissimum vitae exitum sortitus est, cum principem facile locum obtinuit, tum apud eos penes quos summum imperium est, gratia et auctoritate floruit. Eudoxius igitur ex Hypatii et Eunomii grege, ut se ad tempus accommodet, convictus praesertim ac reprehensus, Anomoeorum dogmata nihilominus, sed occulte ac dissimulanter retinuit. Tum quos ob altissimam illam impietatis voraginem aliquando relegaverant, ad potentiam evexit, Demophilum inquam, Hypatium, Eunomium illius Aëtii discipulos, qui a Georgio Alexandrino diaconus ordinatus in Tauro subiectam regionem deportatus est, a quo Anomoeorum origo manavit, adeo ut una quidem ac singulari ex radice, spinarum instar, haereses illae omnes fruticaverint, sed variis tamen modis, ut in spinarum ramis ac surculis, illorum improbitas aliis alio tempore nefariae haeresis excogitatis interpretationibus, et in deterius progressis, suum in orbem terrarum exitium, ac virus effuderit, quemadmodum de hac ipsa Anomoeorum secta iterum postea dicemus. Nunc autem iis, quae sunt hactenus dicta, contenti, cum velut immanem quendam serpentem extinxerimus ac profligaverimus, hunc nos proculcatum mortuumque relinquamus, et ad alia conversi ceteras aggrediamur haereses, dei ope primum omnium advocata, ut susceptum opus ad exitum perducere possimus.

CONTRA PNEUMATOMACHOS,

quae est haeresis LIV., sive LXXIV.

Ab his Semiarianis et ab orthodoxis monstrum quoddam, ut Cap. I.
ita dicam, biformium hominum ac semiferorum contra nos excitatum est, cuiusmodi Centauros, aut Panas, aut Sirenas fabularum nobis artifices ediderunt. Alii quippe ab Ariana disciplina profecti filium non absolutam videlicet creaturam esse definiunt, sed sine tempore esse genitum. Tempus autem illud in sua opinione statuunt quod a coelo condito ad hodiernum usque diem effluxit. Sed a priore illa sententia, quam Arius evomuit, nequaquam recedunt, fuisse nimirum tempus cum nondum esset filius. Porro cum temporibus omnibus anteriorem illum esse docent, *per quem omnia facta* Ioann. 1, 6.
sunt, tum de spiritu sancto contumeliose garriunt. Alii vero cum de filio recte et ex fidei catholicae praescripto sentiant, ac semper

στιον (sic) *Petav. In libris est* τέρας τισί. *Cornarii versio* monstra, ut ita dicam. *Vocab.* τεράστιος *et alibi usus est, uti haer.* 19, 4. *et* 36, 1.

καὶ οὐδέποτε διέλειπε τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πατρὸς μὲν αὐτὸν γεγεννημένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· εἰς τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον πάντες οὗτοι βλασφημοῦσι, μὴ συναριθμοῦντες αὐτὸ πατρὶ καὶ υἱῷ ἐν τῇ θεότητι. Πολλάκις δὲ περὶ τούτου πολλὰ διελέχθημεν, καὶ ἐν ἑκάστῃ αἱρέσει τήν τε ἀληθινὴν περὶ αὐτοῦ σύστασιν οὐ μικρῶς ὑφηγησάμεθα, ὡς σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ κυριολεκτεῖται. Πνεῦμα γὰρ κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Πνεῦμα γὰρ κυρίου λέγεται, καὶ ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ [2] τὸ υἱοῦ λαμβάνον, χαριζόμενόν τε τὰ χαρίσματα διαφόρως ὡς βούλεται, ἐρευνῶν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ ὄν, βαπτίζον, σφραγίζον, τελειοῦν τὸν ἐσφραγισμένον. Ἵνα δὲ μὴ ἐνταῦθα κάματον ἀναδέξωμαι, τὰ ἤδη μοι εἰρημένα ἐν τῷ μεγάλῳ λόγῳ τῷ περὶ Πίστεως γραφέντι εἰς τὰ μέρη τῆς Παμφύλων παραθήσομαι, πρὸς ἀντίθεσιν μὲν τῶν βλασφημούντων τὸ ἅγιον πνεῦμα, εἰς διδασκαλίαν δὲ τῶν ἐντυγχανόντων καὶ εἰς εὐφρασίαν τῶν πνεύματος ἁγίου καταξιουμένων. Καὶ ἔστι τόδε.

*ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΚΥΡΩΤΟΥ ΛΟΓΟΣ.

Κεφ. β΄. Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ [1] διδάσκουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σω-
pag. 888. φρόνως καὶ εὐσεβῶς [2] καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [3] ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῶν· [4] ἦρκεν ἐκ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ· ἀπεκδυσάμενος τὰς Ἀρχὰς καὶ τὰς Ἐξουσίας [5] ἐδειγμάτισεν, ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας [6] αὐτοὺς ἐν [7] αὐτῷ· [8] θύρας χαλκᾶς συντρίψας, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσας, τὸ φῶς αὖθις ὑπέδειξε τῆς ζωῆς, χεῖρας ὀρέγων, ὁδοποιῶν, [9] ὑποβάθραν οὐρανῶν ὑποδεικνὺς, Παράδεισον αὖθις οἰκεῖν ἀξιῶν. Τοίνυν κατῴκησεν ἐν ἡμῖν, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου δοὺς ἡμῖν τοῦ πνεύματος, εἰς τὸ γνῶναι αὐτὸν, [10] ἢ τὰ περὶ αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος ζωῆς. Νόμος δικαιοσύνης γέγονεν ἡμῖν, [11] νόμος πίστεως, νόμος πνεύματος, ἐλεύθερος ἐκ νόμου [12] σαρκὸς ἁμαρτίας. Διὸ [13] συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· ἔσω δὲ ἡμῶν ὁ Χριστὸς,

2. *Fortasse* τοῦ υἱοῦ.

*) *Vide Ancorat. cap.* 65., *p.* 67 *sqq. ed. Petav.*

Cap. II. — 1. καὶ σωτῆρος *addit Ancor.*

2. καὶ δικαίως *om. Ancor.*

3. ὡς *cod. Rhedig.*

4. *In Ancor. legitur* ἆρας ἐκ μέσου καὶ προσηλώσας τῷ στ.

5. παρεδειγμάτισεν *Ancor.*

6. αὐτὰς *Ancor.*

7. ἑαυτῷ *cod. Rhedig.*

8. πύλας *Ancor.*

9. ὑποβάθρας, οὐρανὸν *Ancor.*

cum patre fuisse, nec unquam esse desiisse putent, adeoque sine ullo initio ac tempore a patre esse productum, nihilominus tam hi, quam alii omnes in spiritum sanctum contumeliosi sunt, quem cum patre et spiritu sancto in commemoranda divinitate non numerant. Nos autem ea de re persaepe disputavimus, et in singulis refutandis haeresibus certissimis id rationibus non mediocri diligentia probatum reliquimus, videlicet spiritum sanctum cum patre et filio dominum appellari. *Spiritus enim domini replevit orbem terrarum: spiritus* Sap. 1, 7.
ille veritatis ac dei. Spiritus enim domini dicitur, et a patre proce- Ioann. 16, 13.
dens, et a filio accipiens, ac singulis varie dona distribuens, prout 1. Cor. 12, 11.
libet; dei quoque profunda scrutans, cum patre existens et filio, baptizans, obsignans obsignatumque perficiens. Verum ne eundem laborem iterum hoc loco repetam, quae in magna illa disputatione, quam de Fide in Pamphyliam scripsi, olim a me disputata sunt, hic proponam; quo et contumeliosos illos in spiritum sanctum haereticos refellam, et lectores instituam, et iis qui spiritum sanctum obtinuerunt voluptatem ac laetitiam afferam. Ea porro sunt eiusmodi.

EX ANCORATO EXCERPTA QUAEDAM.

Apparuit gratia domini nostri Iesu Christi erudiens nos, ut abne- Cap. II.
gantes impietatem et saecularia desideria sobrie, pie et iuste vivamus Tit. 2, 11.
in hoc saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni dei et salvatoris nostri Iesu Christi: qui tradidit seipsum pro nobis, Col. 2, 14.
ut redimeret nos ab omni iniquitate, et purgaret sibi ipsi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum deleto per decreta sua chirographo, quod contra nos erat, ac nobis adversabatur; quod e medio sublatum affixit cruci, ac principatus et potestates spolians traduxit audacter triumphans illos in semetipso: et cum aeneas fores contrivis- Psalm. 106, 16.
set, ac vectes ferreos confregisset, vitae postmodum lumen ostendit, manus porrigens ac viam muniens, et ad coelum conscendendum scalas ostendens, ac Paradisum denique rursus ad habitandum offerens. Hic igitur *habitavit in nobis,* ac legis spiritus sancti iustifica- Ioann. 1, 6.
tionem nobis est largitus, ut tam ipsum quam quae sunt ipsius propria cognoscamus; quod vitae initium ac finis est. Ergo iustitiae nobis concessa lex est, lex, inquam, fidei, lex spiritus, et a lege carnis peccati libera. Quamobrem *quod ad interiorem hominem per-* Rom. 7, 22.
tinet, dei me lex delectat. Est autem intra nos Christus; si qui-

10. ἢ *om. Ancor.*

11. νόμος πίστεως *absunt ab Ancor.*

12. ζωῆς *habet Ancor.*

13. συνείδομεν τὸν νόμον *Ancor.*

εἴπερ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. [14] Ἀλλ' αὐτὸς θανὼν ὁδὸς ζωῆς ὑπὲρ ἡμῶν γέ-
γονεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπο-
θανόντι καὶ [15] ἀναστάντι, αἰτίῳ ζωῆς, τοῦ πρὸ πολλῶν γενεῶν ὅρκου
μνησθεὶς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, [16] Ὁ θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλ-
λάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν· ὅτι
ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκα-
ταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος [17] τοῦ
σταυροῦ. [18] Παραγέγονε τοίνυν εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν
καιρῶν, καθὼς ἐπήγγελται Ἀβραὰμ, καὶ λοιποῖς ἁγίοις, ἀνακεφαλαιώ-
σασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, τά [19] τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
γῆς. Διάστασις δὲ ἦν καὶ ἔχθρα ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ. Ἀποκατήλ-
λαξε δὲ ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ ποιήσας τὰ ἀμφό-
τερα ἕν. Ἦλθε γὰρ ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ
λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν
δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ [20] ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν
ἄνθρωπον. Εἶναι [21] δὲ τὰ ἔθνη σύσσωμα καὶ συμμέτοχα καὶ συγκλη-
ρονόμα τῆς ἐπαγγελίας, ἐκέλευσεν εἰπὼν, Δεῦτε [22] πρός με πάντες
pag. 889. οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Τοίνυν ἐν
ᾧ ἐγὼ ἠσθένουν διὰ τῆς σαρκὸς, ἀπεστάλη μοι ὁ σωτὴρ ἐν ὁμοιώματι
σαρκὸς ἁμαρτίας οἰκονομίαν τοιαύτην πληρῶν, ἵνα με δουλείας ἐξα-
γοράσῃ, ἵνα με φθορᾶς, ἵνα με θανάτου. Καὶ ἐγένετό μοι δικαιο-
σύνη, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. Δικαιοσύνη μὲν, διὰ πίστεως
αὐτοῦ [23] ἁμαρτίαν λύσας, ἁγιασμὸς [24] δι' ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ
ἐν ῥήματι αὐτοῦ ἐλευθερώσας, ἀπολύτρωσις δὲ, τὸ αἷμα αὐτοῦ λύτρον
ἀμνοῦ ἀληθοῦς ὑπὲρ ἐμοῦ ἑαυτὸν παραδοὺς, ἱλαστήριον καθάρσεως
κόσμου, καταλλαγῆς ἁπάντων [25] οὐρανοῦ καὶ γῆς, μυστήριον τὸ ἀπό-
κρυφον πρὸ τῶν αἰώνων καὶ γενεῶν πληρῶν καιροῖς τοῖς [26] διωρισμέ-
νοις. Ὁ αὐτὸς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς
τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ
δύνασθαι καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ
πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.

Κεφ. γ'. Τὸ δοχεῖον τοίνυν τῆς σοφίας, καὶ τῆς θεότητος ὁ Χριστὸς [1] με-
σιτεύων, καὶ καταλλάσσων τὰ πάντα [2] θεῷ ἐν αὐτῷ, μὴ λογιζόμενος
ἁμαρτίαν, ἀπόκρυφα μυστήρια πληρῶν, πίστει διαθήκης αὐτοῦ τῆς
προεπηγγελμένης ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν, υἱὸς θεοῦ κη-
ρυσσόμενος, υἱὸς Δαβὶδ λεγόμενος. Ἄμφω γὰρ, θεὸς καὶ ἄνθρω-
πος, μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀληθινὸς οἶκος θεοῦ, ἱεράτευμα

14. αὐτὸς γὰρ θανὼν *Ancor.*
15. ἐγερθέντι *Ancor.*
16. *Articulum non agnoscit Ancor.*
17. ἐν τῷ σταυρῷ *Ancor.*
18. παρεγένετο *Ancor.*
19. τε *om. Ancor.*
20. ἐν ἑαυτῷ *non agnoscit Ancor.*
21. τε *habet Ancor.*

dem *habitat in nobis.* Sed mortuus ipse via vitae nostra caussa
factus est: *Ut qui vivunt, non sibi ipsis amplius vivant, sed ei qui* 2.Cor. 5, 15.
pro nobis mortuus est et resurrexit. Idemque vitae principium, ac
iurisiurandi, quo se ante plures annos obstrinxerat, ut ait David, Psalm. 88, 4.
recordatus est: Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi, 2. Cor. 5, 19.
sua illis delicta non imputans: Quoniam in ipso placuit omnem habi- Col. 1, 19.
tare plenitudinem, et per illum reconciliare in ipsum omnia, cum pa-
cem crucis sanguine sanxisset. Hic igitur ad temporum administran-
dam plenitudinem advenit; quemadmodum Abraamo ceterisque san-
ctis data fides erat, *Ut in ipso instauraret omnia, ac velut in sum-* Eph. 1, 10.
mam redigeret, quae in coelo sunt ac terra. Etenim per illam dei
patientiam dissensio quaedam et inimicitia fuerat; Christus vero in
corpore carneque sua in gratiam concordiamque restituit, cum per
sese unum ambo fecisset. *Venit enim pax nostra, et interiectum ma-* Eph. 2, 14.
ceriae septum, simultatem videlicet omnem, in sua carne diruit, ac
praeceptorum legem suis dogmatibus abolevit, ut ambos in seipso eun-
dem in novum hominem componeret. Gentes vero in idem corpus
coalescere, ac promissorum una participes et heredes esse iussit
his verbis: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, ego re-* Matth. 11, 18.
ficiam vos. Igitur *cum ego carne imbecillus essem, servator ad me* Rom. 8, 3.
sub carnis peccati specie missus est, qui totum hoc negotium confi-
ceret, ut me a servitute, ut a corruptela, ut a morte redimeret,
ac mihi ille *iustitia, sanctificatio ac redemptio factus est.* Iustitia 1.Cor. 1, 30.
quidem, quod per fidem suam peccatum dissolvit, sanctificatio, quod
per aquam et spiritum ac verbo suo in libertatem asseruit, redem-
ptio denique, quod seipsum ac veri agni sanguinem, hoc est suum,
in capitis mei pretium effuderit, piaculum, quo et mundus repurga-
tus, *et omnia coelo terraque reconciliata sunt; dum mysterium ante* Col. 1, 20, et 26.
saecula ac generationes occultum constitutis temporibus implevit. Idem
vero *transformabit corpus humilitatis nostrae, ut conforme sit gloriae* Phil. 3, 21.
ipsius, secundum operationem, ut possit subiicere sibi omnia: quo- Col. 2, 9.
niam in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis.

Quocirca sapientiae illud ac divinitatis receptaculum Christus Cap. III.
mediator, et omnia in sese cum deo reconcilians, neque peccatum im- 2.Cor. 5, 19.
putans, ad exitum arcana mysteria perducens, testamenti sui fide,
quod a lege et prophetis ostensum antea fuerat, dei, inquam, ille fi-
lius praedicatus, ac Davidis appellatus est filius. Si quidem utrum-
que deus et homo, *dei et hominum mediator fuit;* verum dei domi- 1. Tim. 2, 3.

22. πρός με *non habet Ancor.*
23. ἁμαρτίας *Ancor.*
24. δὲ δι' *Ancor. Recte fortasse.*
25. ἐν οὐρανῷ. *Ancor.*
26. ὡρισμένοις *Ancor.*
Cap. III. — 1. μεσιτεύων καταλλάσσει *Ancor.*
2. τῷ θεῷ *Ancor.*

ἅγιον, [3] πνεύματος δοτὴρ, τοῦ ἀναγεννῶντος καὶ ἀνακαινίζοντος αὖ-
θις τὰ πάντα τῷ θεῷ· [4] καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
ἡμῖν, [5] καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς [6] δόξαν μονογενοῦς παρὰ
πατρός. Ὁ ὑετὸς δένδρεσι καὶ φυτοῖς συμφυσιούμενος σῶμα ἀπεργά-
ζεται, καὶ [7] τὸν καθ' ὁμοιότητα καρπὸν ἕκαστον. Καὶ ἐν μὲν τῇ
ἐλαίᾳ ἔλαιον πῖον γίνεται, [8] προςλαμβανόμενος πρὸς αὐτῆς τὸ οὐσιώ-
δες. Ἐν δ' ἀμπέλῳ οἶνος ἡδὺς χροΐζεται, ἐν δὲ συκῇ σῦκον γλυκαίνε-
ται, [9] ἐν δὲ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ αὔξει φυήν·
οὕτως, οἶμαι, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐν Μαρίᾳ [10] ἐγένετο, καὶ ἐν σπέρ-
ματι Ἀβραὰμ ἄνθρωπος εὑρίσκετο, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν. Εὑρήκα-
μεν γὰρ Μεσσίαν ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς, [11] ὡς δὲ Μωϋσῆς ἔφη, Κα-
ταβήτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μου, καὶ ὡς [12] σταγόνες στάζουσαι
ἐπὶ τῆς γῆς· ἢ, Καταβήτω ὡς δρόσος ἐπὶ πόκον. Ἔριον τοίνυν δεχό-
pag. 890. μενον τὴν δρόσον αὔξει πόκου γονὴν, γῇ δὲ δεχομένη τὸν ἐλπίδος
γεωργὸν ὑετὸν, αὔξει καρπὸν [13] τῷ δέχεσθαι προστάγματι δεσπότου,
προςδιδοῦσα τὴν φύσιν [14] προθύμως. [15] Τοῦ δὲ λαμβάνειν παρ' αὐ-
τοῦ πλέον ἔχει σπουδήν. Οὕτω δὴ καὶ [16] παρθένος Μαρία, Κατὰ τί
γνώσομαι τοῦτο, φησὶ, ὅτι ἔσται [17] μοι; Ἤκουσε, Πνεῦμα κυρίου
ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον
ἐκ σοῦ, ἅγιον ἔσται, καὶ Υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. Χριστὸς ἐν ἀγ-
γέλῳ λαλεῖ, ἀναπλάττει δὲ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πλάσει ὁ δεσπότης μορ-
φὴν δούλου λαβών. Καὶ Μαρία μὲν ἀνιμᾶται τὸν λόγον εἰς σύλληψιν,
ὡς ὑετὸν ἡ γῆ. Ἑαυτὸν δὲ καρπὸν ἅγιον [18] ἀποδείκνυσι προςλαμβα-
νόμενος θνητοῦ φύσιν, [19] οὗτος ἦν ἐξ αὐτῆς ἀνιμώσης, ὡς γῆ καὶ
[20] ποκάς, ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλπίδος καρπὸς [21] ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ· κα-
θὼς Ἐλισάβετ ἔλεγεν, Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ
καρπὸς τῆς κοιλίας σου· [22] ὃ προςελάβετο ἐξ ἀνθρωπότητος, παθὼν
ἀπαθὴς ὢν ὁ λόγος. Οὗτος [23] ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ,
καὶ ζωὴν διδούς· οὗτος ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλαίας καρπὸς, τὸ ἔλαιον τῆς
χρίσεως καὶ τῆς συνθέσεως, ὃν προετύπωσε Μωϋσῆς· οὗτος ἡ ἀληθινὴ
ἄμπελος, ἣν γεωργεῖ [24] μόνος ὁ πατὴρ, βότρυν χαρᾶς [25] γεννήσας
ἡμῖν. Οὗτος τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ὃ διψῶν ἄνθρωπος λαβὼν οὐ διψήσει
πάλιν, ἀλλ' ἔστιν ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἐκ

3. ἁγίου πνεύματος *Ancor.*
4. ὅτι *Ancor.*
5. καὶ *non agnoscit Ancor.*
6. δόξαν *non agnoscit Ancor.*
7. τῶν καρπῶν καθ' ὁμ. ἕκαστον *Ancor.*
8. προςλαμβανόμενον ἐξ αὐτῆς *Ancor.*
9. καὶ ἑκάστῳ σπερμάτων πρὸς τὸ εἶδος αὔξεται αὐτοῦ καὶ φύει *Ancor.*
10. σὰρξ ἐγένετο *Ancor.*
11. *Verba* ὡς δὲ Μωϋσῆς *non habet Ancor.*
12. σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ὁ Δαβὶδ, καταβήτω ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον *Ancor.*
13. τῷ *codd. mss. uterque. Editi habent* τό. *In Ancorato extat* δεχομένη ὑετὸν αὔξει καρπὸν προστάγματα *reliquis omissis.*
14. προθυμοτέρως *Ancor.*
15. τοῦ *correxi cum Petavio. In libris vulgo est* τῷ, *pro quo in Ancorato* τό.
16. ἡ παρθένος *Ancor.*
17. μοι τοῦτο; *Ancor.*

cilium, sacerdotium sanctum spiritus regenerantis, ac deo instau-
rantis omnia largitor. *Verbum enim caro factum est, et habitavit in* Ioann. 1, 6.
nobis; et vidimus gloriam eius, tanquam gloriam unigeniti a patre.
Ut enim pluvia cum arboribus coalescens, ac stirpibus, corpus effi-
cit, et unumquemque fructum ad eius unde ortus est similitudinem
producit, ut et in oliva ad eius naturam et substantiam adiunctum
pingue oleum existat, in vite suavissimi in vini qualitatem colorem-
que transeat, in ficus arbore dulcissimo ficus sapore temperetur, et
in quolibet semine naturam ipsius ad consentanea cuiusque formae
incrementa perducat, ita *Verbum*, opinor, dei in *Maria caro factum* Ioann.
est, et in Abraami stirpe homo ex promissi fide repertus est. *In-* 1, 45.
venimus enim, inquit, *Messiam, quem scripsit Moyses.* Idem vero
Moyses, *Descendat*, inquit, *ut pluvia eloquium meum, et tanquam* Deut. 32, 2.
guttae stillantes in terram: vel, *Descendat sicut ros in vellus.* Lana Psalm.
itaque rorem excipiens fetum auget velleris. Terra velut quendam 71, 6.
spei cultorem et agricolam pluviam excipiens fructum ad maturitatem
perducit, eaque perfusa ex imperio domini naturales fruges prompte
ac libenter emittit, et ab eodem rursus accipiendi maiori desiderio
tenetur. Sic et Maria virgo cum ita respondisset, *Unde*, inquit, Luc. 1, 34.
cognoscam mihi istud affuturum? audiit, *Spiritus domini in te descen-*
det, et virtus altissimi obumbrabit te, ideoque et quod nascetur ex te
sanctum erit, et filius altissimi vocabitur. Christus in angelo loqui-
tur, et in sui ipsius formatione semetipsum dominus effingit, *servi* Philipp.
formam induens. Ceterum Maria verbum dei ad generationem velut 2, 7.
terra pluviam haurit et attrahit. Deus vero sanctum sese fructum
in mortali natura capessenda demonstrat. Ergo hic ex illa terrae
instar ac velleris attrahente profectus est, verae solidaeque spei
fructus, et a sanctis expectatus. Quemadmodum Elisabetha dixit,
Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Hoc Luc. 1, 42.
autem omne ex humana conditione ac natura in sese transtulit ver-
bum illud, quod expers alioqui passionis perpeti voluit. *Hic est pa-* Ioann. 6, 51.
nis ille vivus, qui de coelo descendit, ac vitam impertiit. Hic est
verae fructus oleae, unctionis et compositionis oleum illud quod Exod. 30.
Moyses specie quadam adumbravit. Idem *vera vitis est*, quam so- Ioann. 15, 1.
lus pater colit, qui laetitiae nobis uvam progenuit. Hic est *aqua* Ioann.
illa viva, quam sitiens homo cum biberit, non sitiet amplius, sed in 4, 13.
eius ventre permanet saliens in vitam aeternam. Ab hoc novi agri-

18. ὁ τοῦ θεοῦ λόγος *post* ἀποδείκνυσι *additum legitur in Ancor.*
19. οὕτως *Ancor.*
20. πόκος *Ancor.*
21. ἡ τῶν ἁγίων προςδοκία *Ancor.*
22. ἓν *Ancor.*
23. ὁ *non habet Ancor.*
24. μόνος καὶ ὁ πατὴρ *ed. Petav., invitis libris manu exaratis.*
25. γεννήσασα *suspicatus est Petavius.*

τούτου λαβόντες μετέδωκαν οἱ νέοι γεωργοὶ εἰς τὸν κόσμον, παλαιοὶ δὲ γεωργοὶ [26] ἐξῆραν, καὶ ἔφθειραν διὰ ἀπιστίαν. *Αἵματι* μὲν [27] ἑαυτοῦ ἁγιάζει τὰ ἔθνη, πνεύματι δὲ [28] ἀϊδίῳ ἄγει τοὺς κλητοὺς εἰς οὐρανούς. Ὅσοι [29] γοῦν πνεύματι αὐτοῦ ἄγονται, αὐτοὶ ζῶσι θεῷ, ὅσοι δὲ [30] μὴ, ἔτι θανάτῳ λελογισμένοι εἰσί· ψυχικοὶ, ἤτοι σαρκικοὶ οὗτοι καλοῦνται. *Τοίνυν* [31] ἀθετεῖ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, [32] ὀχύρωμα οὔσης ἁμαρτίας, νεκροῖ δὲ τὰ μέλη τοῦ θανάτου διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ. *Λαβεῖν* δὲ πνεῦμα ἅγιον, ὃ οὐκ εἴχομεν, προστάσσει, τὸ ζωοποιοῦν ἐμὲ τὸ πάλαι τεθνηκότα, ὅπερ μὴ λαβὼν τεθνήξομαι. *Δίχα* γὰρ πνεύματος αὐτοῦ πᾶς νεκρός. *Εἰ* τοίνυν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος [33] αὐτοῦ ἐν ἡμῖν. *Ἀλλ'* οἶμαι ἀμφότερα κατοι-
pag. 891. κεῖ ἐν τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

Κεφ. δ'. *Εἰ* δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα [1] αὐτοῦ ἐκ τοῦ Χριστοῦ, [2] ἢ παρ' ἀμφοτέρων (ὥς φησι ὁ Χριστὸς, Ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὗτος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται), ὁ δὲ Χριστὸς ἐκ πνεύματος ἁγίου ([3] Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ, φησὶ, ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἀγγέλου φωνὴ), [4] συνίω τὸ λυτρούμενόν με μυστήριον, πίστει, ἀκοῇ μόνῃ, φιλίᾳ [5] τῇ πρὸς τὸν ἐλθόντα πρὸς [6] ἐμὲ· ἑαυτὸν γὰρ ὁ θεὸς γινώσκει, ἑαυτὸν [7] Χριστὸς κηρύττει, ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῖ τοῖς [8] ἀξίοις. [9] Ἐν γραφαῖς δὲ ἁγίαις τριὰς ἡμῖν καταγγέλλεται καὶ πιστεύεται [10] ἀπεριέργως, ἀφιλονείκως, συνθημάτων [11] ἀκοαῖς. Ἐκ πίστεως [12] δὲ αὐτῆς ἡ σωτηρία τῆς χάριτος, ἐκ πίστεως ἡ δικαιοσύνη χωρὶς [13] ἔργων νόμου γέγραπται, ἐξ ἀκοῆς πίστεως τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ [14] δίδοσθαι τοῖς σωζομένοις. [15] Πίστις δὲ ἡ καθόλου κηρύκων [16] φωναῖς αὕτη σημαίνεται, ὡς [17] ἔγωγε οἶμαι κατηχούμενος ἐκ γραφῶν, τρία ἅγια, τρία συνάγια, τρία [18] ἐνύπαρκτα, τρία συνύπαρκτα, τρία ἔμμορφα, τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργὰ, τρία συνεργὰ, τρία ἐνυπόστατα, [19] τρία συνυπόστατα ἀλλήλοις συνόντα. Τριὰς αὕτη [20] ἁγία καλεῖται, τρία ὄντα, μία συμφωνία,

26. ἐξήραναν *Ancor.* resiccarunt *vertit etiam Cornarius.*
27. αὐτοῦ ἁγιάζεται *Ancor.*
28. αὐτοῦ ἰδίῳ ἀνάγει *Ancor. Pro* ἀϊδίῳ *Petavius suspicatus est* ἁγίῳ.
29. οὖν *Ancor.*
30. μὴ *non agnoscit Ancor.*
31. ἀθετεῖν *Ancor.*
32. ὀχυρώματα ὄντα τῆς ἁμ., νεκροῦν δὲ *Ancor.*
33. αὐτοῦ *om. Ancor.*
Cap. IV. — 1. αὐτοῦ *non est in Ancor.*
2. εἰ π'ἀμφοτέρων *cod. Rhedig. Pro* εἰ *quod vulgo legitur restitui* ἢ *ex Ancorato. Etiam Cornarium video aut convertisse.*
3. *Verba* τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ, φησὶ, ἐκ πν. ἁγίου *absunt ab Ancor.*
4. συνιῶν τῷ λυτρουμένῳ με μυστηρίῳ *Ancor.*
5. τῇ *non habet Ancor.*
6. με *Ancor.*
7. Χριστὸν *Ancor.*
8. ἁγίοις *Ancor.*
9. ἐν δὲ γρ. ἁγίαις *Ancor.*
10. *Ita restituit Petav. ex Ancorato.*

colae propaginem capientes toto orbe sparserunt. Veteres autem cultores evulsam suapte perfidia profligarunt. Ille gentes suo cruore sanctificat, ille per spiritum sanctum quos vocavit ad regnum coeleste perducit. Sane *quicumque ipsius aguntur spiritu*, deo ipsi vi- Rom. 8, 14.
vunt. Quicumque vero non aguntur, morti adhuc attributi animales, vel carnales potius appellantur. Proinde carnis extinguit opera, quae munimentum quoddam est peccati, et membra mortis sua gratia mortificat. Idem accipere spiritum sanctum, quo carebamus, imperat, qui me pridem enectum revocavit ad vitam, quem nisi recepero, subinde moriar. Nam absque eius spiritu quilibet est mortuus. *Quod si spiritus eius in nobis est, qui excitavit illum a mor-* Rom. 8, 11.
tuis, vivificabit mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis. Verum ambo in iusto, ut opinor, habitant, Christus eiusque spiritus.

Iam vero cum Christus a patre profectus, deus videlicet a deo Cap. IV.
credatur, et dei spiritus a Christo, utpote qui ab utroque procedit; id quod Christus ipse testatur: *Qui a patre procedit*, inquit, *et hic* Ioann. 15, 26. et 16, 14.
de meo accipiet; cumque Christus e spiritu sancto natus sit. *Quod* Matth. 1, 20.
enim in ipsa est de spiritu sancto natum est, ut angeli verbis utar; mysterium illud per quod sum redemptus, fide atque auditu duntaxat intelligo, tum amore erga illum ac benevolentia qui ad me usque descendit. Deus enim seipsum cognoscit; Christus sese praedicat, spiritus sanctus denique seipsum iis qui digni sunt ostendit. Porro sacris in literis nuntiata nobis est fideique nostrae proposita trinitas; in qua nihil curiosum est, contentiosum nihil, quam ex audita tessera symboloque didici. Quippe ex ipsa fide gratiae salus, *ex* Rom. 3, 20. et Gal. 2, 16.
fide iustitia, citra legis opera, uti scriptum est, ex fidei, inquam, auditu iis qui salutem obtinent spiritus Christi conceditur. Ceterum quantum e scripturarum disciplina iudicare possum, generalis illa fides praeconum vocibus declaratur eiusmodi: Tria esse sancta, tria simul sancta, tria existentia, tria simul existentia, tria forma praedita, tria eandem formam habentia, tria efficacia, tria simul efficientia, tria subsistentia, tria simul subsistentia, et invicem coniuncta. Atque ea demum sancta trinitas appellatur in qua tria sunt,

Libri enim manu exarati et edit. princ. habent ἀπερίεργος, ἀφιλόνεικος.
11. ἀκοῆς *Ancor.*
12. ταύτης *pro* δὲ αὐτῆς *habet Ancor.*
13. ἔργων *om. Ancor.*
14. διδόσθαι *edd. princ. et Petav. Petavio videbatur* δέδοται.
15. πιστὴ *Ancor.*
16. φωνὴ *Ancor.*
17. ἐγὼ *cod. Rhedig.*
18. ἐνύπαρκτα *scripsi, cum viderem codd. mss. et ed. princ.* ἔμπρακτα *habere. Petavius edidit* ὑπαρκτά. *In Ancorato desiderantur verba* τρία — — συνύπαρκτα.
19. *Verba* τρία συνυπόστατα *non habet Ancor.*
20. ἡ ἁγία *Ancor.*

μία θεότης τῆς αὐτῆς [21] δυνάμεως, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, [22] ὁμοία ἐξ ὁμοίου, ἰσότητα χάριτος τῆς αὐτῆς χάριτος ἐργάζεται, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τὸ δὲ πῶς αὐτοῖς [23] ἀπολείπεται διδάσκειν. [24] Οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, [25] οὐδὲ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς [26] ἀποκαλύπτει· ἀποκαλύπτει δὲ διὰ πνεύματος [27] ἁγίου. Οὐκοῦν τρία ταῦτα ὄντα, ἢ ἐξ αὐτοῦ, ἢ παρ' αὐτοῦ, ἢ πρὸς αὐτὸν, ἑκάστῳ ἀξίως νοούμενα, καθὼς ἑαυτὰ ἀποκαλύπτει, φῶς, πῦρ, πνεῦμα, καὶ ἄλλαις οἶμαι ὁράσεων ὁμοιώσεσι, καθὼς ἄξιος ὁ διακονούμενος ἄνθρωπος. Αὐτὸς τοίνυν ὁ θεὸς ὁ ἐν ἀρχῇ εἰπὼν, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, τὸ [28] ἐρώμενον, αὐτὸς ὁ φωτίσας ἡμᾶς τὸ φῶς ἰδεῖν τὸ ἀληθινὸν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, [29] ὁ Δαβίδ φησι. Αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν,
pag. 892. *Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις [30] ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν [31] αἱ θυγατέρες αὐτῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ὁράσεις ὄψονται, τρία πρόσωπα ἁγίας λειτουργίας δεικνὺς [32] ὑμῖν ὑποστάσεως ἐξ ὑποστάσεως οὔσης τρίτης.*

Κεφ. ε'. *Λέγω οὖν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς, ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας, συνδιακονεῖν δὲ [1] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον [2] παρειλήφαμεν ἐκ θείων γραφῶν οὕτως. Ἀποστέλλεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ πατρὸς, ἀποστέλλεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. [3] Λαλεῖ ἐν ἁγίοις Χριστὸς, λαλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἰᾶται [4] Χριστὸς, ἰᾶται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἁγιάζει Χριστὸς, ἁγιάζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Βαπτίζει Χριστὸς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, βαπτίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὕτως λέγουσιν αἱ γραφαὶ, Ἀποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὅμοιον [5] τῷ λέγειν, Ἐξαποστελεῖς τὸν λόγον σου, καὶ τήξει αὐτά. Λειτουργούντων δὲ [6] αὐτῶν, φησὶ, τῷ κυρίῳ, καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Ἀφορίσατε [7] δή μοι Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προςκέκλημαι αὐτοὺς, ὅμοιον τῷ [8] λέγειν, Ὁ δὲ κύριος [9] λέγει, Εἰςέλθετε εἰς τὴν πόλιν, κἀκεῖ λαληθήσεται [10] ὑμῖν τί δεῖ ποιεῖν· αὐτοὶ μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ [11] πνεύματος τοῦ ἁγίου κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν, ὡς ἂν εἴποι Χριστὸς, Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Ἔδοξε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι βάρος, πλὴν τῶν ἐπά-*

21. θεότητος *Ancor.*
22. ὅμοια ἐξ ὁμ., ἰσότητι χάρ., πατρὸς *cett., verbis* τῆς αὐτῆς χάρ. ἐργάζεται *omissis, Ancor.*
23. *Ita ex Ancor. edidit Petav. Libri enim habent* ἀπέλιπε διδάσκει.
24. οὐδεὶς γὰρ *Ancor.*
25. οὐδεὶς *Ancor.*
26. ἀποκαλύψῃ *Ancor.* **Rescribo** ἀποκαλύπτῃ.
27. ἁγίου. τούτῳ καὶ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτει. οὐκοῦν ταῦτα τρία ὄντα *Ancor.*
28. τὸ ἐρώμενον *codd. mss. et ed. princ.* τὸ ὁρώμενον *ed. Petav. In Ancor. ea verba plane non extant.*

sed una trium consensio, singularis divinitas, eiusdem virtutis eius-
demque substantiae, similis e simili, qua aequalem gratiam ex ea-
dem efficit gratia, patris et filii ac spiritus sancti. Quinam vero
possit istud fieri, ipsismet illis docendum relinquitur. *Nemo*, inquit, Matth.
novit patrem nisi filius, neque filium nisi pater, et cui filius revelarit. 11, 27.
Quod is per spiritum sanctum revelat. Tria igitur ista sunt, aut
ex ipso, aut ab ipso, aut ad ipsum, quae in unoquoque, ut par
est, intelliguntur, prout seipsas personae illae declarant. Ita et
lux, ignis, spiritus, ceterarum rerum aspectabilium nominibus ap-
pellantur, pro eo ac quilibet hominum dignus est cui hoc officii ge-
nus impenditur. Deus igitur ille, qui initio dixit, *Fiat lux, et fa-* Gen. 1.
cta est aspectabilis illa lux, ipse est qui ad verum lumen intuendum
nobis illuxit, *quod illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Ioann. 1, 9.
Emitte lucem tuam, ait David, *et veritatem tuam.* Ille ipse domi- Psalm.
nus est qui dixit, *In novissimis diebus effundam de spiritu meo in* 42, 3.
omnem carnem, et prophetabunt filiae illorum, et adolescentes ipsorum
visiones videbunt. Ac tres functionis sacrae personas nobis ostendit,
cum tertia ex hypostasi procedat hypostasis.

Dico igitur Christum ministrum fuisse circumcisionis pro veritate Cap. V.
dei, ut promissa compleret. Porro spiritum sanctum una ministrare Rom. 15, 8.
e sacrorum librorum auctoritate ita dicimus: Christus a patre mit-
titur, mittitur et spiritus sanctus: Christus in sanctis loquitur, lo-
quitur et spiritus sanctus: sanat Christus, sanat et spiritus sanctus:
sanctificat Christus, sanctificat et spiritus sanctus: baptizat in suo
nomine Christus, baptizat et spiritus sanctus. Ad eum modum scri-
ptura loquitur: *Emittes spiritum tuum, et renovabis faciem terrae.* Psalm.
Quod idem est atque istud: *Emittes verbum tuum, et liquefaciet ea.* 103, 10. Psalm.
Ministrantibus, inquit, *illis domino, ac ieiunantibus dixit spiritus* 147, 18. Act. 13, 2.
sanctus, Segregate mihi Barnabam, et Saulum ad opus ad quod eos
vocavi. Idem hoc est cum isto: *Dominus autem dicit, Ingredimini* Act. 9, 7.
urbem, et ibi dicetur vobis quid oporteat facere: Illi igitur missi a Act. 13, 4.
spiritu sancto abierunt Seleuciam. Quemadmodum Christus ipse di-
ceret, *Ecce mitto vos, sicut oves in medio luporum: Visum est spiri-* Matth.
tui sancto nihil aliud imponere vobis oneris, praeter haec necessaria. 10, 16. Act. 15, [illegible]

29. φησὶ ὁ Δαβίδ *Ancor.*
30. ἐχεῶ *codd. mss. uterque.*
31. οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ *Ancor.*
32. ἡμῖν *Ancor. Vox* ὑποστάσεως *ante* ἐξ ὑποστάσεως *om. in Ancor.*
Cap. V. — 1. τὸ *om. in ed. Petav. Colon. repet.*
2. συμπαρειλήφαμεν *Ancor.*
3. λαλεῖται ἐν ἁγίοις ὁ Χρ., λαλεῖται *Ancor.*
4. ὁ Χριστὸς *Ancor.*
5. *Ita Ancor. Libri vulgo* τὸ.
6. αὐτῷ τῷ κυρίῳ *Ancor.*
7. δὴ *non habet Ancor.*
8. εἰπεῖν *Ancor.*
9. εἶπεν, εἴςελθε *Ancor.*
10. σοι τί σε δεῖ ποιεῖν. οὗτοι *Ancor.*
11. ἁγίου πνεύματος κατῆλθον *Ancor.*

ναγκες, ὡς ἂν εἴποι, *Λέγω δὲ*, [12] *οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ* [13] *ἀνθρώπου μὴ* [14] *χωρίζεσθαι. Διῆλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες* [15] *ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Μυσίαν ἐπείραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι, καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα* [16] *τὸ ἅγιον*, ὡς ἂν εἴποι Χριστὸς, [17] *Ἀπελθόντες βαπτίσατε* [18] *εἰς πάντα τὰ ἔθνη· μὴ* [19] *βαστάζετε* [20] *μὴ πήραν, μὴ ῥάβδον,* [21] *μήτε ὑποδήματα. Οἵτινες,* [22] φησὶ, *ἔλεγον τῷ Παύλῳ διὰ τοῦ πνεύματος μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλὴμ*, [23] ἢ Ἄγαβος, *Τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸν ἅγιον, τὸν ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη*, [24] ὅμοιον ὡς εἶπε Παῦλος, *Εἰ δοκιμὴν* [25] *ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος* [26] *Χριστοῦ;* ἢ, *Μνημονεύετε τῶν λόγων κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶπεν ἀγαθὸν διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. Καὶ, Νῦν* [27] *ἰδοὺ ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι πορεύομαι*, ὡς [28] ἐὰν εἴποι, *Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πλὴν τὸ πνεῦμά μοι διαμαρτύρεται κατὰ πόλιν, λέγον*, ὅμοιον [29] ὡς εἶπε, *Κύριος* pag. 893. *μαρτυρεῖ τῇ ἐμῇ ψυχῇ, ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος.* [30] *Καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Καὶ περιετμήθη περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν ἐν* [31] *τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ. Εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Καθὼς ἐλάβετε Χριστὸν, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε*, καὶ, *Πνεῦμα κυρίου ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ, καὶ λόγος αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου.* Καὶ, *Τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, [32] *Ἀπαρχὴ Χριστός. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς* [33] *ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόςδεκτος, ἁγιασθεῖσα ἐν πνεύματι ἁγίῳ*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ὁ δὲ κύριος* [34] *ἁγιάσαι ὑμᾶς, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς, καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν* [35] *κυρίου. Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ* [36] *θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ὅτε εὐδόκησεν* [37] *ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι* [38] *ἐν ἐμοὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα* [39] *τοῦ θεοῦ*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ἑαυτοὺς δοκιμάζετε, εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός.*

12. οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' *edidi ex Ancor. Libri vulgo habent* ἐγὼ, οὐχ ὁ κύριος.
13. ἀνδρὸς *Ancor. Et ita restituendum esse censuit Petavius.*
14. χωρισθῆναι *Ancor.*
15. ἀπὸ *Ancor.*
16. τὸ ἅγιον *non habet Ancor.*
17. Πορευθέντες *Ancor.*
18. εἰς *non agnoscit Ancor.*
19. *Libri vulgo* βαστάζεται. *Ancor.* βαστάζητε.
20. μὴ *om. Ancor.*
21. μηδὲ *Ancor.*
22. φησὶν *Ancor.*

Cum quod eodem istud recidit: *Dico autem ego, non dominus, uxo-* 1.Cor. 7, 10.
rem ab homine non separari: Peragrarunt vero Phrygiam et Galatiae Act. 16, 6.
tractum, prohibiti a spiritu sancto praedicare verbum in Asia: Cum
autem pervenissent in Mysiam, conabantur in Bithyniam proficisci, ne-
que sivit eos spiritus sanctus. Perinde ac Christus dixit, *Euntes ba-* Matth. 28, 19.
ptizate omnes gentes: Nolite portare peram, neque virgam, neque cal- Matth. 10, 10.
ceamenta: Qui quidem, inquit, *Paulo dicebant per spiritum, ne ascen-* et Marc. 6, 8.
deret Hierosolyma. Item Agabus: *Haec dicit spiritus: Virum cuius* Act. 21, 4. et 11.
est haec zona. Cui simile est illud apostoli: *An experimentum quae-* 2.Cor. 13, 3.
ritis loquentis in me Christi? vel: *Mementote verborum domini, quo-* Act. 20, 35.
niam ipse dixit, Melius est dare quam accipere. Et *nunc ego spiritu*
alligatus abeo. Quasi dicat, *Paulus vinctus Iesu Christi: verumta-* Ibid. 22.
men spiritus contestatur mihi per urbes dicens. Cuiusmodi est illud: Philem. 1, 1.
Dominus testis est animae meae, quod non mentior: In virtute secun- Gal. 1, 20.
dum spiritum sanctificationis. Simile est huic: *Sanctus in sanctis re-* Rom. 1, 4.
quiescens. Item: *Circumcisio cordis in spiritu.* Cui respondet il- Esai. 57, 15. Rom. 2, 29.
lud: *Et circumcisus circumcisione non manu facta, in exspoliatione* Col. 2, 11.
corporis peccatorum in circumcisione Christi. Illud vero: *Si spiritus* 1.Cor. 3, 16.
dei habitat in vobis, huic est affine: *Quemadmodum accepistis Chri-* Col. 2, 6.
stum, in ipso ambulate: et, *spiritus domini locutus est in me, et ver-* 2. Reg. 23, 2.
bum eius in ore meo. Item, *Primitias spiritus habentes*, ad illud ac- Rom. 8, 23.
cedit: *Primitiae Christus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis*, idem 1. Cor. 15, 23.
est cum illo: *Qui est ad dexteram dei, qui interpellat pro nobis: Ut* Rom. 8, 26. Ibid. 34.
sit oblatio gentium accepta, sanctificata in spiritu sancto. Cui hoc Rom. 15, 10.
simile est: *Dominus autem sanctificet vos, ut sitis sinceri, et sine of-* Phil. 1, 16.
fensione in diem domini: Nobis vero revelavit dominus per ipsius spiri- 1. Cor. 2, 10.
tum, idem cum isto loco significat: *Quando placuit ei qui me segre-* Gal. 1, 15.
gavit ab utero matris meae, per gratiam ipsius, revelare in me fi-
lium suum: Nos autem non mundi spiritum accepimus, sed spiritum 1.Cor. 2, 12.
dei. Cum eo conferendum istud est: *Vosmet ipsos probate, num* 2.Cor. 13, 5.
Christus sit in vobis: Templum dei estis, et spiritus dei habitat in 1.Cor. 3, 16.
vobis; perinde atque illud: *Habitabo in illis, et inambulabo, et ero* 2.Cor. 6, 16.
illorum deus, et ipsi erunt mihi populus.

23. Ἄγαβός φησι, τάδε, *particula* ἢ *omissa, Ancor.*
24. ὁμοίως ὡςεὶ ἔλεγε *Ancor.*
25. ζητοῦντες *Ancor.*
26. θεοῦ *Ancor.*
27. ἐγὼ ἰδοὺ *cod. Rhedig.*
28. ἐὰν *om. Ancor.*
29. τῷ εἰπεῖν *Ancor.*
30. καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροπ. ἐν ἀπεκδύσει, *reliquis omissis, Ancor.*
31. τῇ *non habet Ancor.*
32. ἀπαρχῆς *Ancor.*
33. ὃς καὶ ἐντυγχάνει *Ancor.*
34. ἁγιάζει *Ancor.*
35. Χριστοῦ *Ancor.*
36. Χριστὸς διὰ πνεύματος *Ancor.*
37. ὁ θεὸς ὁ ἀφορίσας ἐκ *Ancor.*
38. τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ *Ancor.*
39. τὸ ἐκ θεοῦ *Ancor.* θεοῦ *sine articulo habet cod. Rhedig.*

Κεφ. ς'. [1] Ἀλλὰ τὴν δικαίωσιν ἐξ ἀμφοῖν λέγει, καὶ τὴν χάριν. *Δικαιωθέντες δὲ ἐν τῷ ὀνόματι [2] τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Δικαιωθέντες δὲ ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ*· καὶ, *Οὐδεὶς δύναται πνεῦμα ἅγιον λαβεῖν [3] ἢ παρὰ κυρίου. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι.* Καὶ *ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, [4] καθὼς ἀπὸ κυρίου πνεύματος.* Καὶ, *Μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Εἰ παραζηλοῦμεν τὸν κύριον, μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν;* τὸ δὲ, *Πνεῦμα ῥητῶς λέγει*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ.* Καὶ, *Τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ*

pag. 891. *ὑμῶν*, *Ἐάν τις ἐμοὶ ἀνοίξῃ [5] εἰςελθεῖν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ [6] μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν.* Ἡσαΐας δὲ, *Καὶ ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ.* Ὁ δὲ Χριστὸς, *Πνεῦμα κυρίου [7] ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με.* Καὶ, *Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν [8] ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ*· [9] ἢ, *Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.* Φανερὰ δὲ καὶ ἡ φωνὴ τῶν Σεραφὶμ κράζουσα, *Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ.* Ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι, *Τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, [10] καὶ, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς*, ἢ *περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατε*, ἢ ὅτι, *Τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον*, ἢ ὅτι, αὐτὸς λέγει, *Μὴ μεριμνήσητε τί εἴπητε, ὅτι τὸ πνεῦμα [11] τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν*, ἢ, *Εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ [12] ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*, ἢ, *Ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ*, καὶ τὰ ἑξῆς, [13] ἢ, *Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου*, ἢ, *Τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο τῷ πνεύματι*, [14] *Ἰησοῦς δὲ πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου*, ἢ, *Ὑπέστρεψεν Ἰησοῦς τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος*, ἢ, *Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν*, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, *Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν*, ἢ, *Κἀγὼ παρακαλέσω τὸν [15] πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας*, ἢ, *Διὰ τί ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου ὁ Σατανᾶς*, τῷ Ἀνανίᾳ [16] λέγων, *ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;* καὶ μετὰ ταῦτα, *Οὐκ ἀνθρώποις ἐψεύσω, ἀλλὰ [17] θεῷ.* Ἄρα θεὸς ἐκ θεοῦ, [18] καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ᾧ ἐψεύσαντο οἱ τοῦ τιμήματος τοῦ χωρίου νοσφισάμενοι. Ἤ, [19] *Ὃς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι.*

Cap. VI. — 1. Ἀλλὰ καὶ τὴν *Ancor.*
2. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐν πνεύματι *Ancor.*
3. εἰ μὴ *Ancor.*
4. καθάπερ *Ancor.*
5. εἰςέλθω ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ μονὴν *Ancor.*
6. παρ' αὐτῷ μονὴν *cod. Rhedig.*
7. ἐπ' ἐμὲ *om. Ancor.*
8. ὁ θεὸς *om. Ancor.*
9. εἰ *Ancor.*
10. τήν τε *Ancor.*
11. τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν *Ancor.*
12. ἐκβάλω *codd. mss. et ed. princ.*

Quinetiam iustificationem ab utroque manare demonstrat, et Cap. VI.
gratiam. *Iustificati porro in nomine domini nostri Iesu Christi, et in* 1.Cor. 6, 11.
spiritu dei nostri. Cui simile est: *Iustificati autem ex fide pacem* Rom. 5, 1.
habemus cum deo per dominum nostrum Iesum Christum. Nemo potest
dicere, Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: et: *Nemo potest ac-* 1.Cor. 12, 3.
cipere spiritum sanctum nisi a domino: Divisiones porro gratiarum 1.Cor. 12, 4.
sunt: idem vero spiritus, et divisiones ministeriorum sunt, idem au-
tem deus, qui operatur omnia in omnibus. Et: *A gloria in glo-* 2.Cor. 3, 18.
riam, tanquam a domini spiritu. Et: *Nolite contristare spiritum san-* Eph. 4, 30
ctum, in quo signati estis in diem redemptionis: cum illo consentiunt:
Si provocemus dominum, an fortiores ipso sumus? Hoc autem: *Spi-* 1. Cor. 10, 22.
ritus manifeste dicit, simile es huic: *Haec dicit dominus omnipotens.* 1. Timoth. 4, 1.
Et, *Spiritus meus stat in medio vestri*, cum isto coniungitur: *Si quis* Ag. 2, 6. Apoc. 3, 20.
aperuerit mihi ut ingrediar, ego et pater mansionem apud ipsum facie-
mus. Haec Isaias: *Et super ipsum*, inquit, *spiritus dei.* Christus Ioann. 14, 23.
vero: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me.* Et: *Iesum* Isai. 11, 2. Luc. 4, 18.
a Nazaret, quem unxit deus spiritu sancto. Vel: *Dominus misit me,* Act. 10, 38. Isai. 48, 16.
et spiritus eius. Nec obscura Seraphinorum clamantium vox est: Isai. 6, 3. Act. 2, 33.
Sanctus, sanctus, sanctus dominus Sabaoth. Praeterea cum illud Act. 1, 4.
audiet: *Dextra dei exaltatus, et promissionem spiritus accipiens a pa-*
tre. Vel: *Expectare promissionem patris, quam audistis.* Vel quem- Marc. 1, 12.
admodum *spiritus illum in desertum expulit.* Vel quod idem ait: Matth. 10, 20.
Nolite cogitare quid loquamini, quoniam spiritus loquitur in vobis.
Sive illud: *Si autem in spiritu dei eiicio daemonia.* Vel: *Qui autem* Luc. 11, 19. Marc. 3, 29.
blasphemaverit in spiritum sanctum, non remittetur ei etc. Vel: *Pa-* Luc. 23, 46.
ter, in manus tuas commendo spiritum meum. Vel: *Puer crescebat,* Luc. 1, 80.
et corroborabatur spiritu: Iesus vero repletus spiritu sancto reversus
est a Iordane. Sive: *Reversus est Iesus virtute spiritus.* Vel: *Quod* Luc. 4, 1. Ioann. 3, 6.
natum est e spiritu spiritus est. Haec omnia eodem cum iisce reci-
dunt: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Vel cum eo: *Ego rogabo* Ioann. 1, 4.
patrem, et alium paracletum dabit vobis, spiritum veritatis. Vel cum Ioann. 14, 16.
isto: *Cur implevit cor tuum satanas* (ait Petrus Ananiae) *fraudare te* Act. 5, 3.
spiritum sanctum? Deinde subiicit: *Non hominibus mentitus es, sed*
deo. Igitur deus ex deo, deus est, inquam, spiritus sanctus, cui
mentiti sunt qui ex agri pretio nonnihil interverterant. Eiusmodi
est et istud: *Qui manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu.* 1. Timoth. 3, 16.

13. *Verba* ἢ, Πάτερ εἰς χ. σ. π. τὸ πνεῦμά σου *non habet Ancor.*
14. ἢ, Ἰησοῦς πλήρης *Ancor. In cod. Rhedig. est* ῑς δὲ πλησθεὶς, *in cod. Ien.* ῑσ δὲ πλ.
15. πατέρα μου *Ancor.*
16. Πέτρος *pro* λέγων *habet Ancor.*
17. τῷ θεῷ *Ancor.*
18. καὶ θεὸς *om. Ancor.*
19. ὃς *om. Ancor. In cod. Rhedig. est* ὡς.

Τούτου μεῖζον οὐκ ἔχω λέγειν. Θεὸς δὲ ὁ υἱός. Ἐξ ὧν, φησὶ, ὁ Χριστὸς [20] κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός. Πίστευσον, φησὶ, εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν, καὶ σωθήσῃ. Καὶ, Ἐλάλησε, [21] φησὶ, αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον, παρέθηκεν αὐτοῖς τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ θεῷ. Ἤ, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἢ, Ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ [22] σωτῆρος ἡμῶν κοσμήσωσιν, ἢ, Ἐπεφάνη [23] γὰρ ἡ χάρις [24] τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις, [25] διδάσκουσα ἡμᾶς, ἢ, [26] Δεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης [27] τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ
Pag. 895. σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ, Αὐτὴ ἡ διακονία τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ λόγου· προςέχετε, [28] φησὶ, ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ [29] ἔθετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν [30] ἡμᾶς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν, Χάριν ἔχω τῷ [31] ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο [32] εἰς διακονίαν θέμενος.

Κεφ. ζ. Συνεργεῖ τοίνυν, ὡς ἀποδέδεικται, τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. [1] Τῷ λόγῳ γὰρ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις [2] αὐτοῦ. Προςκυνητὸν δὲ [3] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοὺς γὰρ προςκυνοῦντας θεῷ [4] πνεύματι δεῖ προςκυνεῖν καὶ ἀληθείᾳ. Εἰ δὲ συνεργεῖ [5] ἡ ἀλήθεια, κτίσις κτίσιν οὐκ ἐργάζεται, οὐδὲ κτιστὴ [6] ἡ θεότης γίνεται, οὐδὲ ἐν μέτρῳ ἢ περιοχῇ θεὸς γινώσκεται. Ἔστι γὰρ ἀπερίγραφος, ἀχώρητος, ἀπερινόητος, πάντα [7] περιεχόμενος τὰ ποιήματα τοῦ θεοῦ. Οὐ λατρευτέα δὲ ἡ κτίσις. Ἐλάτρευσαν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν. Πῶς γὰρ οὐ μωρὸν κτίσιν θεολογεῖν, ἀθετεῖν δὲ [8] πατρὸς τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν, Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ θεός [9] σου εἷς ἐστιν, οὐκ [10] ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος; ἐν γραφαῖς δὲ ἁγίαις [11] ὀνόματα διάφορα καλεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Πατρὸς μὲν πατὴρ παντοκράτωρ, πατὴρ ἁπάντων, πατὴρ Χριστοῦ. [12] Κυρίου δὲ λόγος, Χριστὸς, [13] υἱὸς, φῶς ἀληθινόν. Τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος παράκλητος, πνεῦμα ἀληθείας, πνεῦμα θεοῦ, πνεῦμα Χριστοῦ. [14] Τί τοίνυν; θεὸς νοεῖται καὶ πατὴρ φῶς, ἀλλ᾿ ὡς ὑπέρλαμπρον, δύναμις, σοφία. Εἰ δὲ φῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, [15] φῶς ἐκ φωτὸς ὁ υἱὸς, καὶ διὰ τοῦτο [16] φῶς οἰκῶν τὸ ἀπρόσιτον. Δύναμις

20. τὸ κατὰ σάρκα *Ancor.*
21. φησὶ *om. Ancor.*
22. πατρὸς ἡμῶν θεοῦ κοσμ. *Ancor.*
23. γὰρ *om. Ancor.*
24. τοῦ θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν *Ancor.*
25. παιδεύουσα *Ancor.*
26. προςδεχόμενοι *Ancor.*
27. τοῦ κυρίου καὶ σωτ. *Ancor.*
28. δὲ, φησὶν *Ancor.*
29. ὑμᾶς ἔθετο *Ancor.*
30. ὑμᾶς *ed. Petav. Colon. repet., vitiose. Ab Ancor. pronomen plane abest.*
31. ἐνδυναμώσαντι *Ancor.*
32. θέμενος εἰς διακονίαν *Ancor.*

Cap. VII. — 1. τῷ γὰρ λόγῳ *Ancor.*

Hoc ego maius nihil habeo, quod dicam. Porro deus est filius. Nam apostolus, *Ex quibus*, inquit, *Christus secundum carnem, qui* Rom. 9, 5.
etsi supra omnia deus. Crede, inquit, *in dominum Iesum, et salva-* Act. 16, 31.
beris. Item: *Locutus est*, inquit, *illis sermonem domini: Et dedu-* Act. 16, 34.
cens eos in domum apposuit illis mensam, et laetatus est cum universa familia postquam credidit deo. Sive illud consideres: *In principio* Ioann. 1, 1.
erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus erat verbum. Vel: *Ut doctrinam nostri salvatoris ornent.* Sive: *Apparuit enim gratia* Tit. 2, 10.
domini et salvatoris nostri Iesu Christi omnibus hominibus erudiens nos. Ibid. 11.
Vel: *Expectante beatam spem, et adventum gloriae magni dei et salva-* Act. 20, 28.
toris nostri Iesu Christi. Item: *Hoc est ministerium spiritus, et verbi.* Act. 20, 28.
Attendite, inquit, *vobis, et universo gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus episcopos, regere ecclesiam dei.* Perinde ac si diceret: *Gra-* 1. Timoth. 1, 12.
tias ago corroboranti me Christo Iesu domino nostro, quod me fidelem arbitratus est, ad ministerium constituens.

Itaque filius et spiritus sanctus cum patre, uti demonstravimus, Cap. VII.
agunt communiter. *Verbo enim domini coeli firmati sunt, et spiritu* Psalm. 32, 9.
oris ipsius omnis virtus eius. Spiritus vero sanctus adorandus est: *Qui enim adorant deum, spiritu adorare oportet, et veritate.* Quod Ioh. 4, 24.
si veritas communiter agit, creatura creaturam aliam non efficit, neque creari divinitas potest, neque certo modo ac circumscriptione definitus cognoscitur deus. Circumscribi enim non potest, aut capi, aut intelligentia comprehendi, cum universa dei opera contineat. Sed neque creaturae serviendum: *Servierunt*, inquit, *creaturae po-* Rom. 1, 25.
tius quam creatori, et fatui redditi sunt. Nonne stolidum est creaturae divinitatem tribuere, ac patris hoc violare praeceptum: *Audi* Deut. 6, 4.
Israël, Dominus deus tuus unus est: Non erit in te deus recens? Ceterum Psalm. 80, 10.
diversis in scriptura nominibus pater et filius et spiritus sanctus insigniri solent; utputa pater, *Pater omnipotens, Pater omnium, Pater Christi* vocatur, dominus vero, *Verbum, Christus, Filius, Lux vera*, spiritus sanctus denique, *Paracletus, Spiritus veritatis, Spiritus dei, Spiritus Christi.* Quinetiam deus ille idem ac pater lux intelligitur, et quidem admirabili splendore collucens, nec non et *Virtus*, et *Sapientia.* Atque uti lux est deus et pater, ita lux est de luce. Unde et *lucem inhabitat inaccessam.* Porro virtus est totus 1. Tim. 6, 16.

2. αὐτῶν *Ancor.*
3. τὸ *om. Ancor.*
4. ἐν πνεύματι *Ancor.*
5. ταῦτα, κτίσις *Ancor.*
6. ἡ *om. Ancor.*
7. περιέχων τὰ ποιήματα ὁ θεός. οὐδὲ λατρευτὴ κτίσις *Ancor.*
8. πρώτην τὴν *Ancor.*
9. σου κύριος εἷς *Ancor.*
10. ἔστιν *codd. mss. uterque, et ed. princ.* ἔσται *edidit Petavius ex Ancor.*
11. διάφορα ὀνόματα *Ancor.*
12. υἱοῦ *Ancor.*
13. υἱὸς *om. Ancor.*
14. ἔτι *voluit Petavius.* ὁ θεὸς *in seqq. habet Ancor.*
15. φῶς ἄρα ἐκ *Ancor.*
16. οἰκῶν φῶς *Ancor.*

δὲ ὅλος ὁ θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο κύριος τῶν δυνάμεων. *Σοφία ὅλος*
ὁ [17] θεὸς, οὐκοῦν σοφία ὁ υἱὸς ἐκ σοφίας, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ
τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι. Ζωὴ δὲ [18] ὅλος ὁ θεὸς, οὐκοῦν ζωὴ ἐκ ζωῆς
ὁ υἱός. Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. *Τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα*
[19] παρ' ἀμφοτέρων, πνεῦμα ἐκ [20] πνεύματος. *Πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς,*
θεότης, χαρισμάτων ἐστὶ δοτὴρ, ἀληθέστατον, φωτιστικὸν, [21] παρα-
κλητικὸν, βουλευμάτων [22] τοῦ πατρὸς ἀγγελτικόν. Ὡς γὰρ ὁ υἱὸς με-
γάλης βουλῆς ἄγγελος, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Ἀλλ' ἐλάβομεν,*
pag. 896. φησὶ, πνεῦμα θεοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν [23] ὑπὸ θεοῦ,
ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν [24] πειθοῖ σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει
πνεύματος θεοῦ, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.

Κεφ. η΄. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, οὐκοῦν φαμεν δύο εἶναι υἱοὺς, καὶ πῶς μονογε-
νής; μενοῦνγε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀντιλογιζόμενος τῷ θεῷ; *Εἰ γὰρ τὸν* [1] μὲν
υἱὸν καλεῖ τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα τὸ παρ' ἀμφοτέρων, [2] μό-
νον πίστει νοούμενα ὑπὸ τῶν ἁγίων φωτεινὰ, φωτοδότα, φωτεινὴν
τὴν ἐνέργειαν ἔχει, [3] συμφωνίαν τε πρὸς αὐτὸν τὸν πατέρα ποιεῖται
φωτὸς πίστει. Ἄκουε, ὦ οὗτος, ὅτι ὁ πατὴρ [4] ἀληθῶς υἱοῦ ἐστι πα-
τὴρ, φῶς ὅλος, καὶ υἱὸς [5] πατρὸς ἀληθοῦς, φῶς [6] φωτὸς, οὐχ, ὡς
τὰ [7] ποιητὰ ἢ τὰ κτιστὰ, προσηγορίᾳ μόνῃ· καὶ πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα
[8] ἀληθείας ἐστὶ, φῶς τρίτον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. *Τὰ δ' ἄλλα πάντα*
θέσει [9] ἢ παραθέσει, ἢ κλήσει, οὐχ ὁμοίᾳ [10] τούτου ἐνεργείᾳ, ἢ δυ-
νάμει, ἢ φωτὶ, ἢ ἐννοίᾳ, [11] ἢ ὡς ἂν εἴποι τις, Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ
ὕψωσα, ἢ ὡς ἂν εἴποι τις, Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου
πάντες, ἢ ὡς ἂν εἴποι τις, Ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου, ἢ ὡς ἂν εἴ-
ποι τις, Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν [12] οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ ὡς
ἂν εἴποι τις, Ἐγὼ ὁ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα. *Οὐ γὰρ*
ὡς οἱ λοιποὶ πατέρες ἢ πατριάρχαι ὁ ἀληθινὸς πατὴρ ἀρξάμενος τοῦ
εἶναι πατὴρ, ἢ [13] ἐλλείπων ποτὲ τῷ χρόνῳ τοῦ εἶναι πατήρ. *Εἰ γὰρ*
ἄρχεται τοῦ εἶναι πατὴρ, υἱὸς ἄρα ἦν ποτε ἑτέρου πατρὸς, πρὸ τοῦ
εἶναι αὐτὸν πατέρα μονογενοῦς. *Καθ' ὁμοιότητα δὲ πατέρες πατέρων*
[14] νοοῦνται τέκνα, καὶ εἰς ἄπειρον τὸν ἀληθῶς πατέρα τῆς ἀρχαιολο-
γίας εὑρεῖν ἔστιν, οὐδὲ ὡς τὰ λοιπὰ τέκνα θέσει ὁ υἱὸς ὁ ἀληθινὸς
νέος τοῦ εἶναι υἱός. *Εἰ γὰρ νέος τοῦ εἶναι υἱὸς*, ἦν ποτε χρόνος ὅτε
οὐκ ἦν [15] ὁ πατὴρ πατὴρ μονογενοῦς. *Οὐδὲ ὡς τὰ λοιπὰ πνεύματα τὸ*
πνεῦμα τῆς ἀληθείας κτιστὸν ἢ ποιητόν. *Οὐδὲ ὡς οἱ λοιποὶ ἄγγελοι ὁ*

17. υἱὸς *Ancor.*
18. ὁ λόγος ὁ θεός *Ancor.*
19. παρὰ *Ancor.*
20. πατρὸς *Ancor.*
21. παρακλητὸν *Ancor.*
22. τοῦ *om. Ancor.*
23. ἀπὸ *Ancor.*
24. πειθοῖ *codd. mss. uterque.* πειθοῖς *editi, et Ancor.*

Cap. VIII. — 1. μὲν *om. Ancor.*
2. ἃ μόνον *Ancor.*
3. συμφωνά τε *Ancor.*
4. ἀληθοῦς *Ancor.*
5. ἀληθοῦς πατρὸς *Ancor.*
6. ἐκ φωτὸς *Ancor.*
7. ποιήματα ἢ κτίσματα *Ancor.*

deus. Unde et *virtutum est* dominus. Sapientia totus est deus. Psalm. 58, 6.
Igitur sapientia est e sapientia filius, *in quo sapientiae thesauri sunt* Col. 2, 3.
omnes reconditi. Vita totus est deus. Ergo vita est e vita filius.
Ego enim sum, inquit, *veritas et vita*. At spiritus sanctus ab ambo- Ioann. 14, 6.
bus oritur, spiritus e spiritu. *Spiritus quippe deus est*. Idem et Ioann. 4, 24.
coelestium donorum largitor est, verissimus, lucis efficacissimus,
consolator, consiliorum patris interpres ac nuntius. Nam ut filius
magni consilii angelus est, ita spiritus sanctus. *Sed accepimus*, in- Esai. 9, 6.
quit, *spiritum dei, ut videamus quae a deo donata sunt nobis, quae et* 1. Cor. 2, 12.
loquimur, non blandis sapientiae sermonibus, sed probatione spiritus
dei, spiritalibus spiritalia comparantes.

Dicat aliquis: Duos ergo filios statuimus. Quod si ita est, quî Cap. VIII.
tandem esse potest unigenitus? Imo vero *tu quis es qui contradicas* Rom. 9, 20.
deo? Cum enim filium vocet qui a se oritur, spiritum vero san-
ctum, qui ab utroque procedit, eae tres personae sola fide a sanctis
viris perceptae lucidae ac lucis auctores lucida sunt actione praedi-
tae, et cum ipso patre fidei luce concordiam servant. Heus tu!
igitur audi, quemadmodum pater vere sit filii pater, totusque lux, et
filius veri sit patris filius, lumen de lumine, non ut facta creatave
cetera, appellatione duntaxat; spiritus denique sanctus veritatis sit
spiritus, ac tertium a patre filioque lumen; cetera omnia adoptione,
vel comparatione, vel appositione, vel appellatione, non simili cum
eo actione, vel virtute vel luce, vel notione censentur, sive quis
illud dixerit: *Filios genui et exaltavi*, sive illud: *Ego dixi dii estis*, Esai. 1, 2.
et filii altissimi omnes, sive istud: *Qui genuit stillas roris*, sive hoc Psalm. 81, 6. Iob. 38, 28.
ipsum: *A quo omnis paternitas in coelis et in terra*, sive: *Ego fir-* Eph. 3, 15. Amos 4, 13. ex LXX.
mans tonitru, et creans spiritum. Non enim ceterorum patrum pa-
triarcharumve more verus ille pater aut esse pater aliquando coepit,
aut progressu temporis esse quandoque desinet. Nam si pater esse
coeperit, necesse est ut filius alterius patris olim fuerit, antequam
esset unigeniti pater. Porro similitudine quadam patrum patres in-
telliguntur esse filii, et in infinitum verus originis sator ac parens
perduci potest. Neque vero ceterorum instar filiorum qui ado-
ptione facti sunt verus filius recens est factus filius. Alioquin enim
tempus aliquando fuit quo pater nondum esset unigeniti pater. Sed
neque uti reliqui spiritus veritatis spiritus creatum quiddam est, aut
factum, neque ceterorum instar angelorum *magni ille consilii ange-* Esai. 9, 6.

8. ἀληθείας. ἔστι φῶς *Ancor.*
9. ἢ παραθέσει *non habet Ancor.*
10. τούτοις *Ancor.*
11. ἢ *om. Ancor.*
12. οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς *Ancor.*
13. ἐκλιπὼν ποτε χρόνῳ *Ancor.*
14. νοούμενα τέκνα εἰς *Ancor.*
15. ὁ *om. Ancor.*

τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος καλεῖται. Ἃ μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει, [16] ἃ δὲ ἀνεπινόητον ἔχει τὸ κράτος καὶ τὴν ἀρχήν· καὶ ἃ μὲν κτίζει τὰ πάντα εἰς ἀπείρους αἰῶνας συνεργοῦντα [17] τῷ πατρὶ, ἃ δὲ κτίζεται [18] ὑπὸ τούτων ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἃ μὲν λατρεύει τούτοις, ἃ δὲ λατρευτὰ ὑπὸ
pag. 897. τῶν ὅλων κτισμάτων· καὶ ἃ μὲν ἰᾶται τὰ ποιήματα, ἃ δὲ τὴν ἴασιν λαμβάνει παρ' αὐτῶν, καὶ ἃ μὲν κρίνεται κατ' ἀξίαν, ἃ δὲ τὴν κρίσιν ἔχει τὴν δικαίαν· καὶ ἃ μὲν χρόνῳ ἐστὶν, ἃ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ τυγχάνει· καὶ ἃ μὲν φωτίζει τὰ πάντα, ἃ δὲ [19] φωτίζεται· καὶ ἃ μὲν καλεῖ νηπίους εἰς ὕψος, ἃ δὲ καλεῖται ὑπὸ [20] τοῦ τελείου· καὶ ἃ μὲν χαρίζεται πᾶσιν, ἃ δὲ χαρίσματα λαμβάνει, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ἃ μὲν ἐξυμνεῖ τὴν ἁγιότητα ἐν οὐρανοῖς οὐρανῶν καὶ λοιποῖς ἀοράτοις τόποις, ἃ δὲ ἐξυμνούμενα τὰ δῶρα ἀξίως παρέχει τοῖς ἀξίοις.

Κεφ. ϛ'. Πνεύματα δὲ πλεῖστά φησι ἡ γραφὴ, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς [1] φλόγα, καὶ πάντα τὰ πνεύματα αἰνεῖτε τὸν κύριον. Χαρίσματα δὲ ἀξίοις δίδοται διακρίσεως πνευμάτων. Ἃ μὲν γὰρ ἐπουράνιά [2] ἐστι, χαίροντα τῇ ἀληθείᾳ· ἃ δὲ [3] ἐπίγεια, ἀπάτης καὶ πλάνης ἐπιτήδεια· ἃ δὲ ὑπόγεια, ἀβύσσου καὶ σκότους τέκνα. Παρεκάλει γὰρ, τὸ εὐαγγέλιόν φησι, ἵνα μὴ πέμψῃ [4] αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον [5] ἀπελθεῖν. Ὡσαύτως δὲ [6] τοῖς πνεύμασιν [7] ἐπέτασσε, καὶ πνεύματα δὲ ἐξεδίωκε λόγῳ, καὶ οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν. Λέγεται δὲ πνεῦμα κρίσεως, καὶ πνεῦμα [8] καύσωνος. Λέγεται [9] δὲ πνεῦμα κόσμου. Ἡμεῖς δὲ [10] οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου [11] ἐλάβομεν, φησί. Καὶ πνεῦμα δὲ ἀνθρώπου· Τίς γὰρ [12] οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα [13] τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ; [14] Καὶ πνεῦμα πορευόμενον, καὶ οὐκ ἐπιστρέφον, ὅτι, Πνεῦμα διῆλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ, Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι. Καὶ πνεύματα [15] δὲ προφητῶν [16] προφήταις ὑποτάσσεται. Καὶ ἰδοὺ πνεῦμα ψευδὲς ἔστη ἐνώπιον κυρίου, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἐν τίνι ἀπατήσεις τὸν Ἀχαάβ; καὶ ἔσομαι, φησὶ, πνεῦμα ψευδὲς ἐν [17] στόματι τῶν προφητῶν. Λέγεται δὲ πνεῦμα κατανύξεως εἶναι, πνεῦμα δειλίας, καὶ πνεῦμα Πύθωνος, καὶ πνεῦμα πορνείας, καὶ πνεῦμα καταιγίδος, καὶ πνεῦμα πολυρρῆμον, καὶ πνεῦμα ἀσθενείας, καὶ πνεῦμα ἀκάθαρτον, καὶ πνεῦμα κωφὸν, καὶ πνεῦμα ἄλαλον, καὶ πνεῦμα μογίλαλον, [18] καὶ πνεῦμα χαλεπὸν λίαν, ὃ καλεῖται λεγεὼν, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ἄπει-

16. ὁ δ' ἂν ἀνεπινόητον ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος *Ancor.*
17. τῷ *om. Ancor.*
18. ἀπὸ *Ancor.*
19. φωτίζεται ὑπὸ τούτων· καὶ *Ancor.*
20. τοῦ *Ancor.*
Cap. IX — 1. φλόγα *codd. mss. et Ancor.* φλογίας *editi libri.*
2. εἰσι *Ancor.*
3. ὑπόγεια *Ancor.*
4. αὐτοὺς *Ancor.*
5. ἀπελθεῖν *abest ab Ancor.*
6. καὶ τοῖς *Ancor.*
7. ἐπιτάσσει. καὶ τὰ δὲ πνεύματα ἐξεδίωκε *Ancor.*

lus dicitur. Si quidem illa initium habent et finem, haec duo robur ac principatum habent, quem nulla cuiusquam intelligentia possit assequi. Haec universa procrearunt quae cum patre per infinita saecula communiter omnia moliuntur, cetera ab illis prout ipsis libet creantur. Illa serviunt iis, et colunt, his a creaturis omnibus servitus cultusque tribuitur. Haec operibus suis medicinam adhibent, illa medicinam ab istis accipiunt. [Illa pro suo quaeque merito iudicium subeunt, haec iustum exercent iudicium. Haec in tempore, illa extra tempus sunt.] Haec universa collustrant, illa collustrantur. Haec *infantes ad sublimitatem vocant*, illa a perfecto vocantur. Haec largiuntur omnibus, illa muneribus afficiuntur. Ad summam illa in coelis coelorum, ac ceteris quae oculis subducta sunt locis sanctitatem illam praedicant, haec illorum praedicatione celebrata cum dignis sua digne dona communicant.

Ceterum complures spiritus sacrae literae esse significant: *Qui* Cap. IX.
facit, inquit, *angelos suos spiritus*, *et ministros suos in ignem uren-* Psalm. 101, 4.
tem. Item: *Omnes spiritus laudate dominum*. Sed et iis, qui digni Psalm. 150, 6.
sunt, discernendorum spirituum dona tribuuntur. Nam alii coele- 1. Cor. 12, 10.
stes sunt spiritus, qui veritate delectantur, alii terreni, qui fraudibus et erroribus obnoxii sunt; alii denique subterranei, abyssi tene-
brarumque filii. *Rogabat enim*, ut evangelium ait, *ne se in abyssum* Luc. 8, 31.
ire iuberet. Ita et spiritibus imperabat Christus, et spiritus verbo
fugabat, nec *sinebat eos loqui*. Quinetiam *spiritus iudicii et ardoris* Marc. 1, 4.
spiritus nominatur. Itidemque *mundi spiritus*. *Nos enim*, inquit, Esai. 4, 4. 1. Cor. 2, 12.
mundi spiritum non accepimus. Nec non et hominis spiritus. *Quis eorum*, inquit, *novit quae sunt spiritus*, *nisi spiritus qui est in ho-*
mine? Item: *Spiritus vadens et non revertens: Quoniam spiritus per-* Psalm. 77, 39.
transibit in illo et non subsistet. Et, *Auferes spiritum eorum et de-* Psalm. 102, 16.
ficient. Adde et illud: *Spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur:* et Psalm. 103, 29.
Et ecce spiritus mendax stetit coram domino: et dixit ipsi, *In quo de-* 2. Cor. 14, 32.
cipies Achab: Et ero, inquit, *spiritus mendax in ore prophetarum*. 3. Reg. 22, 21.
Praeterea *spiritus* quidam *compunctionis* appellatur, *et spiritus igna-* Rom. 11, 8.
viae, *et spiritus Pythonis*, *et spiritus fornicationis*, *et spiritus pro-* Act. 16, 16. et
cellae, *et spiritus loquax*, *et spiritus infirmitatis*, *et spiritus immun-* Osee 4, 12. et 5, 4.
dus, *et spiritus surdus*, *et spiritus mutus*, *et spiritus aegre loquens*, Psalm. 10, 6.
et spiritus difficilis valde, *qui vocatur legio*, *et spiritualia nequitiae*. Luc. 13, 32. Marc. 9, 25. Luc. 8, 30. et Marc. 5, 2.

8. καύσεως *Ancor.*
9. καὶ *Ancor.*
10. οὐ *om. Ancor.*
11. οὐκ ἐλάβομεν *Ancor.*
12. οἶδεν ἀνθρώπων τὰ *Ancor.*
13. τοῦ ἀνθρώπου *Ancor.*
14. Καὶ, *quod om. ed. Petav., restitui ex codd. mss., ex ed. princ., et Ancor.*
15. δὲ *om. Ancor.*
16. καὶ προφήταις *Ancor.*
17. τῷ στόματι τῶν ψευδοπροφητῶν *Ancor.*
18. καὶ τὰ πνευματικὰ *Ancor.*

ρα δὲ τὰ περὶ πνευμάτων λόγια σοφοῖς. [19]Ἀλλ' ὥσπερ οἱ πολλοὶ υἱοὶ
pag. 898. θέσει, ἢ κλήσει, [20]οὐκ ἀληθείᾳ δὲ διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν καὶ τέλος ἁμαρ-
τητικῶς, οὕτω καὶ [21]πνεύματα πλεῖστα θέσει, ἢ κλήσει, κἂν ἁμαρ-
τητικὰ ἦν. Τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα μόνον καλεῖται [22]ὑπὸ πατρὸς καὶ
υἱοῦ, πνεῦμα ἀληθείας, καὶ πνεῦμα θεοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ, καὶ
πνεῦμα χάριτος. Χαρίζεται γὰρ ἑκάστῳ διαφόρως [23]ἀγαθὸν, ᾧ μὲν
πνεῦμα σοφίας, ᾧ δὲ πνεῦμα [24]γνώσεως, ᾧ δὲ πνεῦμα ἰσχύος, ᾧ
δὲ πνεῦμα ἰαμάτων, ᾧ δὲ πνεῦμα προφητείας, ᾧ δὲ πνεῦμα διακρί-
σεως, [25]ᾧ δὲ ἑρμηνειῶν, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ χαρίσματα, ὥς φησι,
Ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται· ὅτι τὸ
πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με [26]ὁ θεὸς, φησὶ ὁ Δαβίδ. Ἤ,
Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, τὸ ἐνυπόστατον διὰ [27]τούτων τοῦ ἁγίου
πνεύματος δείκνυσιν ἡμῖν· καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ
οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ ἐὰν μὴ γεννηθῆτε ἐξ ὕδατος
καὶ πνεύματος, ὅμοιον ὡς εἶπε Παῦλος, Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγὼ
[28]ἐγέννησα ὑμᾶς. Περὶ τούτου ὁ κύριος, Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος,
ὃν ἐγὼ [29]πέμπω ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς
ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· καὶ ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν,
ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ λαλήσει
ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ
ὑμῖν· ἐκεῖνός με δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ
ὑμῖν πάντα.

Κεφ. ί. Εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, φησὶ
ὁ κύριος, λήψεται, [1]ὃν τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς,
οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὕτως [2]τολμήσω λέγειν, [3]οὐδὲ τὸ
πνεῦμα εἰ μὴ [4]ὁ [5]υἱὸς ἐξ οὗ λαμβάνει, καὶ ὁ πατὴρ παρ' οὗ ἐκπο-
ρεύεται, καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον τὰ πάντα, τὸ μαρτυροῦν [6]τὰ περὶ
τοῦ υἱοῦ, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς, [7]ὃ ἐκ τοῦ υἱοῦ, μόνος ὁδηγὸς ἀλη-
θείας, νόμων ἐξηγητὴς ἁγίων, πνευματικοῦ νόμου ὑφηγητὴς, προφη-
τῶν καθηγητὴς, ἀποστόλων διδάσκαλος, εὐαγγελικῶν δογμάτων φω-
στὴρ, ἁγίων ἐκλογεὺς, φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ φωτός. Υἱὸς
pag. 899. φυσικὸς, υἱὸς ἀληθὴς, υἱὸς γνήσιος, μόνος ἐκ μόνου, σὺν αὐτῷ καὶ

19. εἴπερ οἱ πολλοὶ *Ancor.*
20. *Verba* οὐκ ἀληθείᾳ - - - κἂν ἁμαρτητικὰ ἦν *non extant in Ancor.*
21. *Voc.* πνεύματα *in cod. Ien. rubro inductum conspicitur.*
22. ἀπὸ *Ancor.*
23. τὸ ἀγαθὸν *Ancor.*
24. *Verba* γνώσεως *cett. usque ad voc.* προφητείας *desiderantur in ed. Petav.*
25. ᾧ δὲ γλωσσῶν, ᾧ δὲ ἑρμηνειῶν *auget Ancor.*
26. ὁ θεὸς *abest ab Ancor.*
27. τῶν τοιούτων τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου δεικνὺς ἡμῖν *Ancor.*
28. ὑμᾶς ἐγέννησα *Ancor.*

Postremo infinitis in scripturae locis sqirituum factam esse mentio-
nem sapientes intelligunt. Sed quemadmodum plures sunt adoptione
vel vocatione filii, non veritate, eo quod et initio et fine constant,
et ad peccandum propensi sunt, sic et spiritus adoptione sunt aut
vocatione complures, qui et in peccatum proni sunt ac proclives.
At spiritus sanctus solus a patre et filio, *Spiritus veritatis, et dei* Ioann. 14, 17.
spiritus, et spiritus Christi, et spiritus gratiae nominatur. Gratifi-
catur enim unicuique, ac bonum variis modis impertitur. *Nam alii* 1.Cor. 12, 8.
*spiritus sapientiae conceditur, alteri spiritus scientiae, huic spiritus
fortitudinis, illi spiritus curationum,* isti *spiritus prophetiae,* huic
spiritus discretionis, interpretationum illi. Ac cetera denique dona,
ut testatur apostolus: *Unus porro et idem spiritus est, dividens unicui-
que prout vult: quoniam spiritus tuus bonus deducet me deus,* ait Da- Psalm. 142, 11.
vid. Vel, *Spiritus ubi vult spirat.* Quibus verbis subsistentem esse Ioann. 3, 8.
spiritum sanctum nobis ostendit. *Et vocem eius audis, sed nescis
unde venit, aut quo vadit.* Item: *Nisi geniti fueritis ex aqua et spi-* Ibid.
ritu. Cui consentaneum illud est Pauli: *Nam in Christo Iesu ego* 1.Cor. 4, 15.
genui vos. De eodem spiritu dominus ita loquitur: *Cum venerit pa-* Ioann. 16, 13.
*racletus, quem ego mittam vobis, spiritus veritatis qui a patre proce-
dit, ille testimonium perhibebit de me.* Item: *Adhuc multa habeo di-
cenda, sed non potestis ferre modo: Cum venerit ille spiritus veritatis,
inducet vos in omnem veritatem: Non enim loquetur a seipso, sed quae-
cumque audiet loquetur, et ventura nuntiabit vobis: Ille me clarificabit,
quia de meo accipiet, et vobis omnia nuntiabit.*

Igitur, *si a patre procedit, et de meo,* ait dominus, *accipit,* Cap. X. Matth. 11, 27.
quemadmodum nemo novit patrem nisi filius, neque filium nisi pater,
ita catholici dicere audent, neque spiritum novit quispiam nisi filius,
a quo accepit, et pater, a quo procedit, neque filium et patrem no-
vit aliquis, nisi spiritus sanctus, qui vere celebrat ac praedicat,
qui *docet omnia,* qui *de filio testimonium dicit,* qui *a patre,* qui *e fi-
lio procedit,* solus veritatis dux, sanctarum legum interpres, spiri-
talis legis enarrator, prophetarum magister, apostolorum praece-
ptor, evangelicorum dogmatum fax et sidus, sanctorum elector, ve-
rum lumen e vero lumine. Filius naturalis est, verus filius, ger-
manus filius, solus e solo, quocum et spiritus sanctus coniungitur,

29. πέμψω *Ancor.*
Cap. X. — 1. ὃν γὰρ τρόπον *Ancor.*
2. τολμήσω *de meo edidi. Nam libri habent* τολμῶσι, *Ancor.* τολμῶ. *Petavius suspicatus es* τολμῶ συλλέγειν. *Quod probatione non caret.*
3. ὅτι οὐδὲ *Ancor.*
4. *Post voc.* υἱὸς *cod. Rhedig. inserit verba* καὶ ὁ πατὴρ, *quae habet etiam cod. Ien., sed uncinis inclusa ab antiqua manu, et punctis notata.*
5. ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει, καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν *Ancor.*
6. τὰ *om. Ancor.*
7. καὶ ἐκ *Ancor.*

τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ πνεῦμα ὀνομαζόμενον. Οὗτος ὁ θεὸς δοξαζόμενος ἐν ἐκκλησίᾳ, πατὴρ ἀεὶ, υἱὸς ἀεὶ, [8] καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀεὶ, ὑψηλὸς ὑψηλοῦ, καὶ ὕψιστος, νοερὰν δόξαν ἔχων ἀμέτρητον, ᾧ ὑποβέβηκε τὰ κτιστὰ καὶ τὰ ποιητὰ, [9] ἅπαξ ἁπλῶς τὰ σύμπαντα [10] μετρούμενα καὶ περιεχόμενα ἕκαστα. Θεότης δὲ μία ἐν Μωϋσῇ μάλιστα καταγγέλλεται, δυὰς [11] δὲ ἐν προφήταις σφόδρα [12] κηρύσσεται, τριὰς δὲ ἐν εὐαγγελίοις φανεροῦται, πλεῖον κατὰ καιροὺς καὶ γενεὰς ἁρμόζουσα τῷ δικαίῳ εἰς γνῶσιν καὶ πίστιν. Γνῶσις δὲ αὕτη [13] ἀθανασίας, ἐκ πίστεως δὲ [14] αὐτῆς ἡ υἱοθεσίας γίνεται. Ἀλλὰ πρῶτον [15] δικαιώματα σαρκὸς ἐκφράζει, ὡς περίβολον ναοῦ τὸν ἔξω διεγείρουσα ἐν Μωϋσῇ· [16] δεύτερον δὲ δικαιώματα ψυχῆς ἐκδιηγεῖται, ὡς τὰ ἅγια κοσμοῦσα ἐν λοιπαῖς προφητείαις· [17] τρίτον δικαιώματα πνεύματος, ὡς τὸ ἱλαστήριον, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ῥυθμίζουσα ἐν [18] εὐαγγελικοῖς, πρὸς κατοίκησιν ἑαυτῆς. Σκηνὴν δὲ ἁγίαν, [19] λαὸν ἅγιον, τὸν δίκαιον ἔχει μόνον, τὸν συνόντα τούτοις. Κατοικεῖ δὲ ἐν αὐτῷ [20] μία θεότης ἄφθαρτος, μία θεότης ἀπερινόητος, ἀκατάληπτος, ἀνεκδιήγητος, ἀόρατος, ἑαυτὴν γινώσκουσα μόνη, ἑαυτὴν ἐμφανίζουσα οἷς βούλεται, μάρτυρας [21] ἑαυτῆς διεγείρουσα, καλοῦσα, προορίζουσα, δοξάζουσα, ἐξ ᾅδου ὑψοῦσα, ἁγιάζουσα, ἑνοποιοῦσα πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτῆς δόξαν, καὶ πίστιν τὰ τρία ταῦτα, ἐπουράνια, [22] καὶ ἐπίγεια, [23] καὶ καταχθόνια, πνεῦμα, ψυχὴν, σάρκα, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, παρελθόντα, [24] ἑστῶτα, μέλλοντα, αἰῶνα αἰῶνος, αἰῶνας αἰώνων, σάββατα σαββάτων, περιτομὴν σαρκὸς, περιτομὴν καρδίας, περιτομὴν Χριστοῦ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν· [25] καθόλου καθαροποιεῖ ἑαυτῇ πάντα τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὁρατὰ, θρόνους, κυριότητας, ἀρχὰς, ἐξουσίας, δυνάμεις. Ἐν πᾶσι δὲ ἡ αὐτὴ [26] σοφία καὶ φωνὴ ἁγία, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος φωνοῦσα, πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν [27] δὲ ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Καὶ ἐρεῖ ὁ οὕτω πιστεύων, Γένοιτο, γένοιτο.

*ΠΕΠΛΗΡΩΤΑΙ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓΚΥΡΩΤΟΥ.

Κεφ. ια΄. pag. 900. Καὶ ταῦτα μὲν ἔστιν, ἃ ἤδη περὶ τῆς πίστεως πατρὸς καὶ υἱοῦ

8. καὶ om. Ancor.
9. ἀπαξαπλῶς Ancor.
10. νοούμενα Ancor.
11. δὲ om. Ancor.
12. κηρύττεται Ancor.
13. ἀθανασία Ancor.
14. λέγεται αὕτη, υἱοθεσία γίνεται Ancor.
15. δικαίωμα σαρκὸς Ancor.
16. δεύτερος codd. mss. uterque. δευτέρα Ancor.
17. τρίτ∫ cod. Rhedig. τρίτη δὲ δικ. Ancor.
18. εὐαγγελίοις Ancor.
19. ναὸν Ancor.

qui spiritus proprie nominatur. Hic ille deus in ecclesia celebratur, semper pater, semper filius, semper spiritus sanctus, excelsus ab excelso, imo celsissimus, qui intelligibili gloria, et quidem infinita praeditus est, cui creata omnia factaque sunt omnino subiecta, quae quidem certa mensura ac circumscriptione definiuntur. Ceterum divinitas una apud Moysen praecique praedicatur, binarius in prophetis diligentius nuntiatur, trinitas vero in evangeliis ostenditur, quae per tempora generationesque singulas iusto ad scientiam fidemque amplius conveniret. Ea porro immortalitatis scientia ex fide ipsa vel adoptione nascitur. Sed primum iustificationes carnis edicit, velut templi quoddam exterius septum in Moyse facricans. Postea vero animae iustificationes exponit, tanquam sancta quaedam apud ceteros prophetas exornans. Tertio denique iustificationes spiritus, quasi propitiatorium, et sancta sanctorum in evangeliis ad sui domicilium instruens. At sancti tabernaculi loco, sanctique populi, iustum habet unum, qui in istis versatur. In his vero una deitas habitat incorrupta, una deitas, quae cogitatione concipi comprehendive vel explicari, aut videri non potest, quae seipsam sola cognoscit, et quibus voluerit patefacit. Eadem testes suos excitat, vocat, ante destinat, afficit gloria, ab inferis evehit, sanctificat, et ad gloriam fidemque suam tria haec in unum cogit ac consociat, coelestia, terrena, subterranea, spiritum, animam, atque carnem, fidem, spem, caritatem: praeterita, praesentia, futura: saeculum saeculi, saecula saeculorum, sabbata sabbatorum, circumcisionem carnis, circumcisionem cordis, circumcisionem Christi *in* Col. 2, 11.
exspoliatione corporis peccatorum. Denique sibimetipsi universa repurgat, tam quae videri nequeunt quam quae aspectabilia sunt thronos, dominationes, principatus, potestates, virtutes. In omnibus vero eadem sapientia et sancta vox a gloria in gloriam *Sanctus, san-* Isai. 6, 3.
ctus, sanctus exclamans, ac patrem in filio, filium in patre, cum spiritu sancto praedicans, cui gloria et imperium in saecula saeculorum, Amen. Et dicet qui ita credit, Fiat, fiat.

HACTENUS EX ANCORATO.

Haec sunt, quae de fide patris ac filii et spiritus sancti scripta Cap. XI.

20. μία θεότης ἄπειρος, μία θεότης ἀφθ. Ancor.
21. ἑαυτῇ Ancor.
22. καὶ om. Ancor.
23. καὶ particulam, quae in Panarii libris vulgo desideratur (Ancoratus eam tuetur), repetii ex syllaba κατ vocabuli καταχθόνια.
24. ἐνεστῶτα Ancor.
25. καθόλου δὲ καθαροποιεῖ ἑαυτῇ τὰ πάντα Ancor.
26. σοφία καὶ om. Ancor.
27. δὲ om. Ancor.
* Πληρῶ cod. Ien. Abs cod. Rhedig. abest omnis subscriptio.

καὶ ἁγίου πνεύματος γράφοντες κατὰ τὸ βραχύτατον ἡμῶν τῆς μετριότητος ἐξηγησάμεθα, καὶ ἐκ τῶν προρρηθέντων παρεθέμεθα. Ἔτι δὲ ἐπιμενοῦμεν εἰς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς εὐσεβῶς μαρτυρίας φέροντες, καὶ ἐξ ὀρθοῦ λογισμοῦ εὐσεβῶς περὶ θεότητος διαλαμβάνοντες. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τοῖς [1] πρὸ τούτου ἀπεδείχθη διὰ πολλῶν μαρτυριῶν ὁ μονογενὴς συμπράττων τῷ πατρὶ, καὶ τὰ ἴσα ἐν ἅπασι τελειῶν καὶ χαριζόμενος, ὡς ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ οὐκ ἀλλοῖος παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς δύναμιν καὶ θεότητα, ἀλλὰ ὁμοούσιος πατρί. Οὐ μόνον δὲ ὁ υἱὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα συμπράττον υἱῷ καὶ πατρὶ, καὶ τὰ ἴσα ἐργαζόμενον, δωρούμενόν τε καὶ χαριζόμενον ὡς βούλεται, ὡς καὶ αὐτὸ ὄντως ἐκ θεοῦ ὂν, καὶ οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ, παντί τῳ σαφὲς κατὰ πάντα ἐκ τῶν τοσούτων μαρτυριῶν ἀπεδείχθη τε καὶ ἀποδειχθήσεται. Νῦν δὲ διὰ τοὺς ἀντιθέτους καὶ ἐχθροὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος [2] περὶ μόνου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ εὐσεβῆ τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ καὶ τὰ ἀπὸ μαρτυριῶν τῆς αὐτῆς θείας γραφῆς διηγησάμενοι περισσοτέρως [3] ταῖς πρότερον παραθησόμεθα μαρτυρίαις, ἀκολούθως τῇ περὶ ἁγίου πνεύματος ἀληθινῇ εὐσεβείᾳ. Ὡς ἔχει [4] γὰρ καὶ ἔστι πνεῦμα ἅγιον [5] ἑνικὸν, ὑπὸ πάντων προσκυνούμενον, πᾶσιν ἐπιπόθητον τοῖς κτίσμασί τε καὶ ποιήμασιν, οὐδενὶ ἐξισούμενον, οὐκ ἀγγέλῳ, οὐ πνεύματι ἑτέρῳ, ἀλλ' ἑνικόν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πολλὰ πνεύματά ἐστι, τοῦτο δὲ ἀνώτατον πάντων πνευμάτων, ὡς ὂν ἀεὶ ἐκ πατρὸς, καὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν ἐξ οὐκ ὄντων [6] γενομένων ὄν. Πολλὰ γάρ ἐστι πνεύματα, ἓν δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὥσπερ εἷς θεὸς, καὶ εἷς μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ. Οὕτω καὶ πνεῦμα ἅγιον θεοῦ, ἀπὸ δὲ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ. Ἀλλὰ [7] ὁ μὲν μονογενὴς υἱὸς ἀκατάληπτος, τὸ δὲ πνεῦμα ἀκατάληπτον, ἐκ θεοῦ δὲ, καὶ οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ. Οὐ [7] συναλιφῇ δέ ἐστι πατρὶ καὶ υἱῷ. Ἀλλὰ τριὰς ἀεὶ οὖσα τῆς αὐτῆς οὐσίας, οὐχ ἑτέρας οὐσίας παρὰ τὴν θεότητα, οὐχ ἑτέρα θεότης παρὰ τὴν οὐσίαν, [9] ἀλλὰ αὐτοθεότης, καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς θεότητος υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ τὸ μὲν πνεῦμα πνεῦμα ἅγιον, ὁ δὲ υἱὸς υἱός. Τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ πατρὸς ἐκπορευό-
pag. 901. μενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, ἐρευνῶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, ἀναγγέλλον τὰ υἱοῦ ἐν κόσμῳ, ἁγιάζον, ἁγίους [10] ποιοῦν διὰ τῆς τριάδος· τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ (ἐπειδὴ ἡ τριάς ἐστι πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, Ἀπελθόντες γὰρ, φησὶ, βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς,

Cap. XI. — 1. ὑπὸ ed. Petav. Colon. repet., vitiose.

2. περὶ μόνου τοῦ ἁγίου πνεύματος verba exciderunt ab ed. Petav. Colon. repet.

3. τῶν ed. Petav. Colon. repet.

4. „Expunxerim γὰρ" Petav. Voculam καὶ post γὰρ non habet cod. Rhedig.

5. ἑνικὸν est Cornarii emendatio. Libri enim habent ἐνοικόν. Petavius haerebat inter ἑνικὸν et ἐνοικοῦν.

6. γενομένων scripsi Cornarium (qui

quondam, et pro tenuitate nostra declarata breviter denuo hoc loco repetere voluimus. Nunc ad vitam nostram asserendam ac corroborandam alia quaedam testimonia pie proferre et ex recta ratione religiose de divinitate sentire pergemus. Etenim pluribus hactenus auctoritatibus palam illud est factum, unigenitum cum patre simul universa moliri, et aequalia perficere in omnibus ac largiri, utpote qui ab ipso procedat, nec a paterna virtute ac divinitate discrepet, sed eiusdem sit cum patre substantiae. Neque vero solus filius, sed et spiritus sanctus in agendi communionem cum patre filioque venit et aequalia praestat, pro eo ac libet communicans ac largiens, quippe cum et ipse vere ex deo sit, nec alienus a patre filioque, sed utrique consubstantialis. Haec, inquam, nemini non aperte tot adductis testimoniis ostendimus, ac deinceps ostendemus. Iam vero propter sancti spiritus adversarios et inimicos nonnulla uberioris explicationis gratia partim pia quaedam argumenta ex recta ratione deprompta, partim eiusdem scripturae testimonia superioribus addemus; adeo ut in omnibus verum ac religiosum de spiritu sancto dogma sequamur. Etenim unicus ac singularis est spiritus ille sanctus, qui ab omnibus adoratur, ab omnibus creaturis operibusque desideratur. Qui cum nullo adaequari potest, non angelo, non altero spiritu, sed unus ac singularis est. Nam cum multi sint spiritus, omnibus iste superior est, utpote qui semper a patre sit, nec ab aliis quae e nihilo producta sunt existat. Plures sunt, inquam, spiritus, sed unus est spiritus, sanctus; quemadmodum unus est deus, et unus dei filius unigenitus. Sic et sanctus dei spiritus a deo est, et in deo. Itaque et unigenitus filius incomprehensibilis est, et spiritus incomprehensibilis. Qui et a deo procedit, nec a patre et filio alienus est. Neque vero cum patre et filio velut quadam confusione coalescit; sed trinitas eiusdem semper est substantiae, non alterius a divinitate: neque divinitas altera est a substantia, sed ipsa per sese divinitas, et ex eadem divinitate filius ac spiritus sanctus existit. Itaque spiritus spiritus sanctus est, et filius filius:
Spiritus vero a patre procedens, et a filio accipiens, ac dei profunda Ioann. 15, 26.
perscrutans, et quae ad filium spectant mundo nuntians, sanctificans, et sanctos per trinitatem efficiens. Qui et appellatione tertius est, quoniam trinitas est pater, et filius, et spiritus sanctus.
Eunles enim, inquit, *baptizate in nomine patris, et filii, et spiritus* Matth. 28, 19.

vertit de aliis ex nihilo factis existens) et Petavium secutus. Libri habent γενόμενον.

7. Libri habent τὸ μέν.

8. Ita scriptum est hoc vocabulum ubique in codd. mss. Petavius edidit συναλοιφῇ.

9. ἀλλ' cod. Rhedig.

10. ποιῶν codd. mss. uterque et ed. princ.

καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ [11] τοῦ ἁγίου πνεύματος), ἐπισφραγὶς τῆς χάριτος, [12] σύνδεσμος τῆς τριάδος, οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἁγιασμοῦ, οὐ διεστὼς τῇ ὀνομασίᾳ, οὐκ ἀλλότριον τῆς δωρεᾶς· ἀλλ' εἷς θεὸς, μία πίστις, εἷς κύριος, ἓν χάρισμα, μία ἐκκλησία, ἓν βάπτισμα.

Κεφ. ιβ'. Ἀεὶ γὰρ ἡ τριὰς, ὡς πολλάκις ἔφην, καὶ οὐδέποτε ἡ τριὰς προσθήκην λαμβάνει, ὡς [1] γλυκέως ἔστιν ὁμολογεῖν, καὶ ἀκορέστως λέγειν. Γλυκεῖα γὰρ, φησὶ ὁ προφήτης, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου. Καὶ εἰ τὰ λόγια γλυκεῖα, πόσῳ γε μᾶλλον τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον ἡ τριὰς, ἡ πηγὴ πάσης γληκύτητος. Τριὰς οὖν οὕτως ἀριθμουμένη πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Οὐ [2] συναλιφὴ δὲ ἡ τριὰς, οὐ διεστῶσα τῆς ἑαυτῆς μονάδος, ἐν ὑποστάσει δὲ τελειότητος τέλειος ὁ πατὴρ, τέλειος ὁ υἱὸς, τέλειον τὸ ἅγιον πνεῦμα, πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Τὸ δὲ ἀνάπαλιν πνεῦμα ταττόμενον ἐν χαρίσμασι. Διαιρέσεις γὰρ χαρισμάτων [3] εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ἀσφαλισώμεθα μὴ ἐκπέσωμεν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν, οὐ συνηγοροῦντες ὑπὲρ θεοῦ, ἀλλ' εὐσεβῶς νοοῦντες, ἵνα μὴ [4] ἀπολλώμεθα. Ἀνένδεκτον γὰρ κτιστόν τι ἐν τριάδι λέγειν ἢ διανοεῖσθαι, ἢ ἐπιγεννητόν. Ἀλλὰ ἦν ἀεὶ πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Οὔτε συνάδελφος υἱὸς πατρὶ, οὔτε [5] συναλιφή· καὶ τὸ πνεῦμα οὔτε [6] συναλιφὴ, οὔτε συνάδελφον πατρὶ καὶ υἱῷ [οὔτε συναλοιφὴ τὸ πνεῦμα πατρὶ καὶ υἱῷ]. Υἱὸς δὲ γεννητὸς ἐκ πατρὸς, καὶ πνεῦμα προελθὸν ἐκ πατρὸς, ἀνεκδιηγήτως τῆς τριάδος οὔσης ἐν [7] ταυτότητος δοξολογίᾳ, καὶ ἀκαταλήπτως υἱοῦ [8] ὄντος σὺν πατρὶ καὶ πνεύματος ἁγίου ὡσαύτως, καὶ [9] μηδέποτε διαλειπούσης τῆς τριάδος τῆς αὐτῆς ἀϊδιότητος. Πατὴρ οὖν ἀεὶ ἀγέννητος, καὶ
pag. 902. ἄκτιστος, καὶ ἀκατάληπτος· υἱὸς δὲ γεννητὸς, ἀλλ' ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος· πνεῦμα ἅγιον ἀεὶ, οὐ γεννητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ συνάδελφον, οὐ προπάτορον, οὐκ ἔγγονον, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ. [10] Πνεῦμα ἅγιον· πνεῦμα γὰρ ὁ θεός.

Κεφ. ιγ'. Τῆς δὲ τοιαύτης ἠσφαλισμένης ἡμῶν ζωῆς αἱ μαρτυρίαι ἐν πάσῃ γραφῇ ἐμφέρονται. Ἀπὸ δὲ τῶν πλειόνων ὀλίγα παραθήσομαι κατὰ

11. τοῦ *excidit ab edit. Petav. Colon. repet.*

12. *Dele negationem* οὐ *quam libri ante* σύνδεσμος *vulgo intrudunt, praesertim collato loco gemello haer.* 62, 4. *Nec tamen deest suspicio voc.* οὐ *corruptelam esse* ὂν *participii.*

Cap. XII. — 1. γλυκείως *codd. mss. et edit. princ.*

2. συναλοιφὴ *ed. Petav., praeter codd. mss. auctoritatem.*

3. *In codd. mss. et in edit. princ. legitur* χαρισμάτων, εἰσὶ δὲ τὸ αὐτὸν (αὐτὸ *ed. princ.*).

sancti. Idem ille gratiae sigillum est, ac trinitatis vinculum, qui nec a productione sanctitatis excluditur, nec appellatione discrepat, nec a largitione muneris alienus est, *sed unus est deus, una fides, unus dominus, una gratia, una ecclesia, baptismus unus.*

Quippe trinitas semper est, ut saepius dixi, nec ullam unquam Cap. XII.
accessionem capit. Id quod et profiteri suavissimum est, et sine ulla satietate dicitur. Nam propheta cecinit, *Dulcia sunt faucibus* Psalm. 118, 103.
meis eloquia tua. Quod si eloquia ipsa dulcia sint, quanto est nomen ipsum trinitatis dulcius, quae quidem fons et origo suavitatis omnis est? Quare trinitas tribus hisce numeratur, patre, filio, et spiritu sancto. Neque vero confusione quadam in unum redigitur, nec a sua unitate disiungitur: sed in perfecta subsistentia perfectus est pater, perfectus filius, perfectus spiritus sanctus, pater, et filius, et spiritus sanctus. Rursum vero spiritus largiendis donis attribuitur: *Divisiones enim gratiarum sunt, sed idem spiritus; et divi-* 1. Cor. 12, 4.
siones ministeriorum sunt, idem vero dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero deus, qui operatur omnia in omnibus.

Quae cum ita se habeant, caveamus diligenter ne a veritate aberremus, sed veritatem profiteamur, non deo patrocinantes, sed pie id intelligentes, ne aliquando pereamus. Fieri quippe nullo modo potest ut creatum quiddam in trinitate dicamus, vel cogitemus etiam, aut cuius postea facta sit accessio; sed perpetuo pater fuit, et filius, et spiritus sanctus. Neque filius germanus patris frater, neque cum illo confusus est. Similiter neque confusus est spiritus, neque patris filiique germanus est. Filius a patre genitus, a quo procedit et spiritus. Adeo ut trinitas eo modo, qui verbis explicari non potest, in eadem gloria ac laudatione consistat, et filius cum patre spirituque sancto incomprehensibili ratione sit coniunctus, neque trinitas ab sua unquam aeternitate desistat. Semper igitur ingenitus est increatusque pater, et incomprehensibilis, filius genitus quidem, sed increatus et incomprehensibilis, spiritus sanctus non genitus, non creatus, non germanus, non avus, non nepos, sed ex eadem cum patre filioque substantia. Eiusmodi est spiritus, inquam, sanctus. Spiritus enim deus est.

Atque huius quidem hunc in modum constitutae salutaris fidei Cap. XIII.
passim in scripturis omnibus extant consignata testimonia. Nos

4. *Ita codd. mss. et edit. princ. Petavius edidit* ἀπολώμεθα.

5. συναλοιφὴ *ed. Petav.*

6. συναλοιφὴ *ed. Petav.*

7. ταυτότητος *rescripsi ex emend. Cornarii, qui vertit* in identitatis glorificatione. *Libri habent* ταυτότητι.

8. ὄντως *codd. mss.*

9. μηδέπω *cod. Rhedig.*

10. *Verba* πνεῦμα ἅγιον *non comparent in ed. Petav. Colon. repet. Neglexit ea etiam Cornarii versio.*

τὸ δυνατὸν, ἵνα μὴ ἀμάρτυρον περὶ πνεύματος καὶ ἐν τῷ παρόντι παρελεύσομαι τὴν ὑφήγησιν. *Εὐθὺς μὲν γὰρ ὁ πατήρ φησι περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ παρουσίας ὅτι, Θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ, ἵνα γνήσιον κηρύξῃ θεὸν τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, πᾶσι πιστοῖς εἰς σωτηρίαν. Εἰ δὲ ὁ μονογενὴς τῇ αὐτῇ μαρτυρίᾳ προσθεὶς φάσκει, Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ [1] εἵνεκεν ἔχρισέ με, ἵνα ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ παρουσία, καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἠσφαλισμένη, καὶ πιστοῖς κηρυττομένη σαφῶς ὁμολογηθῇ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας, ὅτι οὐκ ἀλλότριον τὸ πνεῦμά ἐστι τοῦ θεοῦ. Πάλιν δὲ ὁ κύριος περὶ τοῦ πνεύματος ὅτι, Τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μού ἐστι τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Καὶ πάλιν, ὡς οὐκ ἀλλοτρίου τοῦ πνεύματος τυγχάνοντος τῆς τοῦ θεοῦ θεότητος, Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, καὶ εἶπε, Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Καὶ πάλιν, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἰσότητα καὶ ὁμοουσιότητα πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ ἅγιον, φησὶ, Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσετε· ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν· ὡς αὐτοῦ τοῦ κυρίου παρακλήτου ὄντος, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου συμπαρακλήτου ὄντος ὁμοίως. Οἱ δὲ ἀπόστολοι δεικνύοντες ὅτι οὐ δοῦλον τυγγάνει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς θεότητος, τὴν αὐτοῦ αὐθεντίαν ὑποδεικνύντες φασὶ, Καὶ εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Ἀφορίσατέ μοι Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προςκέκλημαι αὐτοὺς, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ ἀπόστολος σαφῶς περὶ [2] αὐτοῦ λέγει, Ὁ δὲ κύριός ἐστι τὸ πνεῦμα· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία· καὶ, Ὑμεῖς ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα κυρίου οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ τοίνυν Ναὸς θεοῦ καλούμεθα διὰ οἴκησιν ἁγίου πνεύματος, τίς τολμήσειε παραιτήσασθαι τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπαλλοτριῶσαι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ἡμᾶς ναοὺς θεοῦ γίνεσθαι,
pag. 903. διὰ τὸ ἐνοικοῦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀξίοις; Πῶς δὲ ἀλλότριον θεοῦ ἔσται τὸ πνεῦμα τὸ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνῶν; Καὶ μὴ λέγε μοι, Ἐρευνᾷ, καὶ οὔπω γινώσκει, ὥς τινες τολμῶσι βλασφημεῖν, καὶ ἑαυτοὺς [3] ἀπολλύειν. Ἐπεὶ ἂν καὶ [4] αὐτὸ λέξωσι περὶ τοῦ πατρὸς, ὅτι καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπται ὅτι ἐρευνᾷ ταμεῖα [5] κοιλίας. Καὶ εἰ ἀσεβῶς νοήσεις, διὰ [6] τὸ μὴ ἐπικεῖσθαι τῷ ἐρευνᾶν τὸ γινώσκειν ἐπὶ τοῦ πνεύματος, ἀσεβήσαις ἂν καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τὴν αὐτὴν ἀναγκαζόμενος [7] παρεκφέρειν ὑπόνοιαν. Οὔ τε γὰρ ἐπὶ πατρὸς ἐρευνῶντος ταμεῖα κοιλίας πρόςκειται τὸ γινώσκειν. Οὔ τε γὰρ χρεία ἦν εἰπεῖν, σαφῶς δηλουμένης τῆς τοῦ θεοῦ προγνωσίας ἀπὸ τοῦ ἐρευνᾶν τὸ τέ-

Cap. XIII. — 1. εἵνεκεν *uterque codd. mss.* ἕνεκεν *editi.*
2. αὐτοῦ *restitui ex utroque libro ms. Etiam Cornarius verterat ex ipso. At in editis vulgo est* αὐτῶν. *In ed. Petav. Colon. repet. verba* ὁ δὲ ἀπόστολος σαφῶς π. αὐτοῦ λέγει *omnino non comparent*
3. ἀπολύειν *edit. Petav.*
4. αὐτὸς *codd. mss.*

autem ex pluribus pauca quaedam pro virili colligemus; ne catholicum illud de spiritu sancto dogma sine ullis confirmatum auctoritatibus hoc loco praetereamus. Inprimis enim pater ipse de adventu
filii sic loquitur: *Ponam*, inquit, *spiritum meum in ipso*, *et iudicium* Esai. 42, 1.
gentibus nuntiabit. Quibus verbis spiritum suum sanctum fidelibus omnibus ad obtinendam salutem verum ac germanum deum esse praedicat. Accedit ad hoc testimonium unigeniti ipsius auctoritas:
Spiritus, inquit, *domini super me*, *propter quod unxit me*; quo il- Esai. 61, 1.
lius incarnatione et spiritu sancto stabilita de fidelibus nuntiata ipsiusmet Christi testificatione certo illud asseramus, alienum a deo nequaquam esse spiritum sanctum. Rursum de spiritu dominus,
Spiritus, inquit, *patris mei est*, *qui loquitur in vobis*. Praeterea ut Matth. 10, 20.
ab ipsa divinitate non excludendum esse spiritum ostenderet, vultui
apostolorum afflavit, et dixit, *Accipite spiritum sanctum*. Ad haec, Ioann. 20, 22.
ut aequalem ac consubstantialem sno patrisque spiritui sancto se esse
monstraret, *Si diligitis me*, inquit, *mandata mea servate*, *et ego ro-* Ioann. 14, 15.
gabo patrem, *et alium Paracletum dabit vobis*. Quasi et dominus ipse Paracletus sit, et spiritus sanctus eodem modo sit Paracletus. Apostoli vero, ut ostenderent spiritum sanctum non esse servum sed eadem divinitate praeditum, illius auctoritatem ac potentiam his
verbis significant: *Et dixit spiritus sanctus*, *Segregate mihi Barna-* Act. 13, 2.
bam et Saulum in opus ad quod eos vocavi, etc. Tum apostolus eadem diserte declarat: *Dominus vero*, inquit, *spiritus est: ubi autem* 2. Cor. 3, 17.
spiritus domini est, *illic libertas*; item: *Vos templum dei estis*, *et* 1. Cor. 3, 16.
spiritus domini habitat in vobis. Iam vero cum templum dei ob illam sancti spiritus habitationem vocemur, quis spiritum repudiare audeat, et a dei substantia reiicere, cum diserte hoc apostolus asserat, *Templum nos esse dei*, *propter spiritum illum sanctum*, qui in dignis habitat? Praeterea quonam pacto alienus a deo potest esse
spiritus ille qui *dei profunda scrutatur?* Nec est quod illud obiicias, 1. Cor. 12, 10.
scrutari illa quidem, nec dum tamen cognoscere, ut nonnulli contumeliose iacere cum sua pernicie ausi sunt. Nihil enim vetat quin
idem de patre dicant, de quo scriptum est, *Scrutari illum ventris re-* Prov. 20, 27.
cessus. Quare si propterea quod ad scrutandi verbum cognoscendi aliud non est adiunctum, eiusmodi quiddam impie de spiritu potes animo concipere, non minus in patrem impius sis oportet, de quo eandem cogeris proferre sententiam. Quippe cum ventris illos recessus perscrutari pater dicitur, nulla fit cognitionis mentio. Neque vero necesse fuit istud addere, cum dei anticipata illa cognitio perspicue significetur, et ex ipso scrutandi vocabulo perfecta sen-

5. τῆς κοιλίας *cod. Rhedig.*
6. τὸ *codd. mss.* τῷ *vitium est editorum librorum.*
7. παρεκφέρει *codd. mss.*

λειον τῆς ἀποφάσεως ἐχούσης. Οὕτω μοι καὶ περὶ πνεύματος, καὶ υἱοῦ, καὶ πατρὸς τὴν μίαν γνῶσιν καὶ τὴν προγνωσίαν σαφῶς ἐχούσης τῆς ἁγίας τριάδος τὴν τελειότητά τε καὶ ταυτότητα.

Κεφ. ιδ'. Καὶ ἀμύθητα ἔστι περὶ τούτων λέγειν, καὶ ἀπὸ θείας γραφῆς ὄγκον μαρτυριῶν φέρειν, καὶ εἰς πλάτος ἐπιμηκύνειν, καὶ κάματον ἐμποιεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ἀρκετῶς γὰρ ἐν [1] πάσῃ αἱρέσει πολλὰ εἰπόντες τὰς πάσας ἐν θεοῦ δυνάμει ἡμεῖς οἱ ἀσθενεῖς ἀνετρέψαμεν, καὶ ἀπεδείξαμεν ἀλλοτρίας οὔσας τῆς ἀληθείας, καὶ ἑκάστην αὐτῶν βλασφημοῦσαν καὶ ἀρνουμένην τὴν ἀλήθειαν, κἄν τε ἐν βραχεῖ, κἄν τε ἐν πολλῷ. Ὡς καὶ οὗτοι μάτην εἰς τὸν κύριον βλασφημοῦντες, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μὴ ἔχοντες μήτε ἐνταῦθα, μήτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ τὰ ὑπὸ κυρίου εἰρημένα ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίαν, καταπατηθέντες ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας δίκην κεράστου δεινοῦ μονοκέρωτος, τοῦ νοῦ τῆς βλασφημίας, δυναμένου ὅλον τὸ σῶμα φθείρειν, πεισθέντες τῷ τοῦ ξύλου λόγῳ καὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ ὅτι τῷ βλασφημοῦντι εἰς τὸ πνεῦμα οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ἀφεθήσεται, ὡς ἔφην. Καταπατηθέντες καὶ συντριβέντες, μὴ ἰσχύοντες κατὰ τῆς ἀλη-
pag. 904. θείας. Πύλαι γὰρ ᾅδου ἀληθῶς πᾶσαι αἱ αἱρέσεις, ἀλλὰ κατὰ τῆς πέτρας οὐ κατισχύσουσι, τουτέστι κατὰ τῆς ἀληθείας. Κἄν τε γὰρ ἐξ αὐτῶν τινες θελήσειαν λέγειν ὅτι, Τὴν μὲν πίστιν τὴν ἐκτεθεῖσαν κατὰ Νικαίαν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦμεν, δεῖξον δέ μοι ἀπ' αὐτῆς ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι συναριθμεῖται, — εὑρεθήσονται καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐλεγχόμενοι. Οὐ γέγονε δὲ τότε περὶ τοῦ πνεύματος ἡ ζήτησις. Πρὸς γὰρ τὸ ὑποπίπτον ἐν καιρῷ, καὶ καιρῷ, αἱ σύνοδοι τὴν ἀσφάλειαν ποιοῦνται. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἄρειος εἰς τὸν υἱὸν τὴν δυσφημίαν ἀπετείνετο, τούτου ἕνεκα μετὰ περισσῆς διαλογῆς ἀκρίβεια τῶν λόγων γεγένηται. Ὅρα δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὁμολογίας ὅτι οὔτε ἐν τούτῳ εὑρεθήσονταί τι λέγοντες οἱ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντες, οἱ πνευματομάχοι, καὶ ἀλλότριοι τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς καὶ ἁγιαστείας. Εὐθὺς γὰρ ἡ ἔκθεσις ὁμολογεῖ, καὶ οὐκ ἀρνεῖται. Πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα. Τὸ δὲ Πιστεύομεν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλὰ ἡ πίστις εἰς τὸν θεόν. Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' εἰς θεὸν ἡ πίστις. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' εἰς μίαν δοξολογίαν, καὶ εἰς μίαν ἕνωσιν θεότητος, καὶ μίαν

Cap. XIV. — 1. πάσῃ cod. Rhedig. πᾶσι cod. Ien. et editi.

tentia reddatur. Ad eundem itaque modum de spiritu et filio et patre pronuntiare convenit, et unam iis cognitionem ac praescientiam tribuere, eo quod sacrosancta trinitas sua haud dubie perfectione et identitate constet.

Sed de his omnibus infinita quaedam disputari possunt, et in- Cap. XIV.
numerae sacris e literis auctoritates adferri, ut in longum producta lectoribus molesta sit oratio. Sed nos in unaquaque confutanda haeresi satis multa iam diximus, et omnes divino praesidio freti nos licet imbecilles evertimus, atque a veritate esse alienas ostendimus, nec non et singulas sive in exigua aliqua re, sive in maiori veritati contumeliose detrahere atque ablegare funditus. Quod quidem et isti facere instituunt qui dominum ac spiritum sanctum frustra contumeliis onerant, neque aut *hic aut in futuro saeculo*, ut domini Matth. 12, 32.
verbis utar, peccatorum relaxationem, ob suam illam in spiritum sanctum blasphemiam, obtinere possunt: qui ab ipsa veritate proculcati sunt, Cerastae cuiusdam instar atrocis et unico cornu metuendi. Talis enim est blasphemiae sensus, qui corpus universum corrumpere potest. Et nos quidem domini sermone et unigeniti vera professione persuasi credimus, ei qui *blasphemarit in spiritum sanctum neque in hoc saeculo nec in futuro condonandum esse peccatum*, ut diximus. Quare proculcati illi et obtriti sunt; nec veritati resistere potuerunt. Nam haereses omnes re vera *portae sunt* Matth. 16, 18.
inferorum, quae adversus petram nihil omnino virium habere possunt. Etenim si ex illis nonnulli istud obiicere voluerint: Nos eam fidei formulam quae in Nicaena synodo exposita est et ipsi profitemur, doce igitur ex illa spiritum sanctum in divinitate numerari; etiam illa ipsa confessione refellentur. Quamquam nulla tum de spiritu sancto fuerat instituta quaestio. Quippe de his, quae singulis temporibus occurrunt, cavere synodi ac decernere solent. Quare cum Arius in filium maledicta coniiceret, propterea uberiori quadam disputatione argumentum illud est accuratissime tractatum. Verum ex eadem fidei professione animadvertere licet, ne hac in parte quidem contumeliosos illos in spiritum haereticos ac spiritus oppugnatores, et ab eius sanctitate ac donis alienos quicquam omnino dicere. Siquidem expositio ipsa veritatem subinde profitetur, nec negat. *Credimus*, inquit, *in unum deum patrem omnipotentem.* Ubi vox ista, *Credimus*, non simpliciter accipienda, sed de fide in deum intelligenda venit. *Et in unum dominum Iesum Christum*, neque hoc utcumque dictum, sed ad fidem in deum referendum. *Et in spiritum sanctum*, quod neque simpliciter usurpatum est, sed in unam praedicationem ac gloriam, in unam divinitatis coniunctionem, in unam

ὁμοουσιότητα, εἰς τρία τέλεια, μίαν δὲ θεότητα, μίαν οὐσίαν, μίαν δοξολογίαν, μίαν κυριότητα, ἀπὸ τοῦ πιστεύομεν, καὶ πιστεύομεν, [2]καὶ πιστεύομεν. Καὶ ἐνταῦθα διέπεσεν ὁ τῶν τοιούτων λόγος. Καὶ ἕως ποῦ μηκύνω τὸν λόγον, ἀρκετῶς ἡγησάμενος τοῖς τὴν ἀλήθειαν ἀγαπῶσι τὰ κατὰ τούτων εἰρημένα; Διὸ ὑπερβήσομαι καὶ ταύτην, δεόμενος θεοῦ [3]ἡμῖν συνήθως ἀντιλαβέσθαι πρὸς τὴν τούτων ἀνατροπὴν ἁπάντων, ὅπως ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει τὸ ἐπάγγελμα τελειώσαντες κατὰ πάντα αὐτῷ [4] εὐχαριστήσωμεν.

ΚΑΤΑ ΑΕΡΙΟΥ ΝΖʹ, Η ΚΑΙ ΟΖʹ.

Κεφ. αʹ. Ἀέριός τις πάλιν, ὡσαύτως τῷ κόσμῳ γεγένηται μέγα κακὸν, [1]ἐμβροντηθεὶς τὴν ἔννοιαν, ἐπαρθεὶς τὸ φρόνημα. Πᾶσαν γὰρ αἵρεσιν κακοβουλία τῶν γενομένων ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἢ [2]κενοδοξίας, (pag. 905.) ἢ ἐπάρσεως ταῦτα εἰργάσατο, ἢ ἐπιθυμίας ὄρεξις, ἢ ζῆλος πρὸς τοὺς πέλας, ἢ παροξυσμὸς, ἢ προπέτεια. Τὸ δὲ πᾶν ἐκ διαβόλου ἡ τύφλωσις, οὐ τοῦ διαβόλου ἰσχύοντος ἀπατᾶν τὸν μὴ βουλόμενον, ἀλλὰ ἑκάστου ἑαυτῷ παραιτίου γινομένου τῆς περὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασίας, ἵνα, φησὶ, οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται. Οὗτος ὁ Ἀέριος ἔτι καὶ δεῦρο ζῇ ἐν σαρκὶ, καὶ περίεστι τῷ βίῳ, Ἀρειανὸς μὲν τὸ πᾶν. Ἄλλως γὰρ οὐ φρονεῖ, ἀλλ' ὡς Ἄρειος, καὶ ἔτι ἐπέκεινα μειζόνως τὰ Ἀρείου ἐπιζητήσας, ὠξυμμένος τε τὴν γλῶτταν, καὶ ἐξωπλισμένος ἐν χείλεσιν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ὅπως ἐξελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν ἠπατημένον στρατὸν, καὶ πληθὺν τῶν ἀεὶ τὰς ἀκοὰς γαργαλιζομένων, καὶ τὴν διάνοιαν ὑποχαλωμένων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ βίῳ ἐφεύρατό τινα μεγάλην μυθώδη κενοδοξίαν, γελοῖον μὲν ἐμποιοῦσαν τοῖς ἔμφροσιν ὅμως διὰ τούτου πολλοὺς ἠπάτησε καὶ παρείλκυσεν. Οὗτος γίνεται συσχολαστὴς Εὐσταθίου Σεβαστίου, τοῦ τῆς Σεβαστείας Πόντου τε καλουμένης χώρας, ἤτοι μικρᾶς Ἀρμενίας. Ὁμοῦ γὰρ ἦσαν ἀσκοῦντες, ὅ τε προειρημένος Εὐστάθιος καὶ ὁ Ἀέριος. Ὅτε δὲ ὁ Εὐστάθιος ἦλθεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἐκεῖνος μᾶλλον ἐπεθύμει, ἀλλ' οὐκ ἔφθασεν εἰς τοῦτο. Ἐντεῦθεν ζῆλος γίνεται. Ἐδόκει δὲ προςλιπαρεῖν ὁ Εὐστάθιος τὸν Ἀέριον. Αὐτίκα ὕστερον καθιστᾷ τοῦτον πρεσβύτερον, τό τε ξενοδοχεῖον αὐτῷ ἐμπιστεύει, ὅπερ ἐν τῷ Πόντῳ καλεῖται πτωχοτροφεῖον. Τοιαῦτα γάρ τινα κατασκευάζουσι κατὰ φιλοξενίαν, καὶ τοὺς λελωβημένους καὶ ἀδυνάτους ἐκεῖσε ποιοῦντες καταμένειν [3]ἐπιχορηγοῦσι κατὰ δύναμιν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προστάται.

2. *Alterum* καὶ πιστεύομεν *desideratur in edit. Petav. Colon. repet.*
3. ὑμῖν *ed. Petav. Colon. repet., vitiose.*
4. εὐχαριστήσομεν *cod. Rhedig.*
CAP. I. — 1. ἐμβροντισθεὶς *cod. Rhedig.*
2. καινοδοξίας *cod. Rhedig.* κ(αι)νοδοξίας *cod. Ien., ab eadem manu corr.*
3. *Verba* ἐπιχορηγοῦσι — — μῆνις ἀπ' αὐτοῦ, *quae partim sunt capitis sequentis, quaeque in cod. Ien. integram unam complent lineam, omissa sunt in cod. Rhedig.*

consubstantialitatem, in perfecta tria, sed unam divinitatem, unam substantiam, unam gloriam, dominationem unam, quod eae voces, *Credimus, et Credimus, et Credimus* declarant. Ex quo illorum confutatur oratio. Quid autem in ea sum disputatione longior, cum quae adversus istos hucusque dicta sunt veritatis studiosis satis esse non dubitem? Quocirca missam et hanc haeresim faciam, et deum precabor, ut ad omnes eiusmodi profligandos opem nobis afferat, ut illius virtute freti quod suscepimus exequi, et in omnibus gratias habere possimus.

ADVERSUS AERIUM. Haeresis LV., sive LXXV.

Aërius quidam ingenti perinde damno in mundum introductus est, furiis quibusdam percitus, et insolentia maiorem in modum elatus. Etenim haeresis omnis pessimo ex eorum qui ab initio usque ad finem extiterunt consilio profectae sunt, sive illos gloriae cupiditas, aut arrogantia, sive voluptatum libido, sive aliorum aemulatio, sive commotio quaedam animi, aut temeritas impulerit. A diabolo porro omnis illa est inflicta caecitas; non quod hic invitum ac nolentem decipere quempiam possit, sed quod unusquisque peccati sibi caussa atque auctor sit, *ut qui probati sunt*, inquit, *manifesti reddantur*. Aërius iste vero ad hodiernum usque tempus superest; estque secta penitus Arianus. Neque enim aliter atque iste sentit, imo etiam Arium ipsum dogmatum novitate superavit. Quin hac in parte linguam suam procudisse, et ad dicendum promptus esse videtur, ut deceptorum hominum exercitum, eorumque quibus *et aures pruriunt* et animus vanitate arrogantiaque distentus est multitudinem ad sese pelliciat. Etenim magnum et ille quoque nugarum ac fabularum copiam in humanum genus invexit. Quae tametsi prudentioribus ridicula videatur, nihilominus plerisque per illam imposuit, et in errorem abduxit. Fuit hic Eustathii Sebastiae episcopi (quae est in Ponti regione sive minoris Armeniae) sodalis. Ambo enim monasticum vitae genus amplexi sunt. Cum autem Eustathius ad episcopatum esset evectus, Aërius, etsi id magnopere cuperet, eo tamen pervenire non potuit. Hinc simultas ex aemulatione conflata. Et quidem Eustathius Aërio plurimum indulgere et addictus esse visus est. Nam et presbyterum hunc postea creavit, et xenodochii, quod ptochotrophium in Ponto vocatur, curam ei commisit. Eiusmodi quippe domicilia prae amore erga hospites ab ecclesiarum antistitibus excitari solent, in quibus mutilatos et imbecillos collocant, iisque ad victum necessaria pro virili suppeditant.

(Cap. I. — 1. Cor. II, 19. — 2. Tim. 4, 3.)

Κεφ. β' Ἐπεὶ οὖν ἡ μῆνις ἀπ' αὐτοῦ οὐ διέλειπε, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ηὔξανον οἱ λόγοι, καὶ προέβαινεν ἀναμέσον αὐτῶν ὁ ζῆλος, λόγοι τε οὐκ ἀγαθοὶ καὶ διαβολαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου κατὰ Εὐσταθίου ἐγίνοντο. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Εὐστάθιος μετακαλούμενος τὸν Ἀέριον ἐθώπευε, παρῄνει, ἠπείλει, ἐνεβριμεῖτο, παρεκάλει, καὶ οὐδὲν ἤνυε. Τὸ γὰρ ἐξ ἀρχῆς καταβληθὲν εἰς μέγα κακὸν τὸ ἔργον ἤλαυνε. Πέρας [1] γοῦν καταλιπὼν τὸ πτωχοτροφεῖον ὁ Ἀέριος ἀνεχώρησεν. Ἐντεῦθεν τὴν πρό-
pag. 906. φασιν ὥςπερ κατὰ ἐχθροῦ βουλόμενός [2] τις εὑρεῖν ἢ κατὰ πολεμίου ἐπαφεῖναι βέλος, ἀνηρεύνα, καὶ λοιπὸν πᾶσι διαβάλλων τὸν Εὐστάθιον ἔλεγεν, Οὐκέτι τοιοῦτος ὑπάρχει, ἀλλ' ἔκλινεν εἰς χρημάτων συναγωγὴν καὶ εἰς κτῆσιν παντοίαν· ἅτινα ἦν ταῦτα συκοφαντία μὲν παρ' ἐκείνου, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας ἔχων μετὰ χεῖρας ὁ Εὐστάθιος [3] ἄλλως οὐκ ἠδύνατο πράττειν. Καὶ ἦν [4] πειθανὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου λεγόμενα.

Νομίσειε δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ κατὰ Ἀερίου λέγοντες Εὐστάθιον παρηγάγομεν, μή τι [5] ἄρα καὶ τὸν Εὐστάθιον ἐν ἐπαίνοις ἔχομεν; Τὸν μὲν γὰρ βίον αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες θαυμάζουσιν. Εἴθε δὲ καὶ τῇ πίστει ὀρθῶς ἐφρόνησε. Τὸ γὰρ [6] Ἀρείου καὶ αὐτὸς ἀπαρχῆς ἕως τέλους κατέσχε, καὶ οὔτε αἱ θλίψεις τῶν διωγμῶν αὐτὸν διωρθώσαντο. Ἐδιώχθη γὰρ μετὰ τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Ἐλεύσιον, καὶ λοιπούς. Ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς Λιβέριον Ῥώμης τὸν μακαρίτην πρεσβεύειν ἅμα ἄλλοις ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἐκθέσει τῆς κατὰ Νίκαιαν γενομένης συνόδου καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπογεγραφέναι. Εἰς ὕστερον δὲ ὥςπερ μνησθεὶς, καὶ ἐξ ὀνείρων ἀναστὰς, τὰ ἑαυτοῦ πάλιν πρῶτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν κακοδοξίας ἐπισκεπτόμενος οὐ διέλειπεν. Ὅμως περὶ Ἀερίου ἡμῖν ὁ λόγος ἐστί. Διὸ αὖθις πρὸς αὐτὸν [7] ἐπιστρεπτέον.

Κεφ. γ'. Οὗτος ὁ Ἀέριος διὰ τοὺς τοιούτους λόγους σεμνύνεται μὲν ἀποταξίαν ἐν ἀρχῇ. Καταλιπὼν δὲ τὸ πτωχοτροφεῖον παρείλκυσε πολὺν χορὸν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ἀπηλαύνετο δὲ αὐτὸς μετὰ τῆς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀγρῶν καὶ κωμῶν, καὶ τῶν ἄλλων πόλεων. Πολλάκις δὲ μετὰ πολλοῦ ὄχλου τοῦ ἰδίου [1] νιφόμενοι ἀγρόθεν διετέλουν, ὕπαιθροί τε καὶ ὑπὸ πέτρας αὐλιζόμενοι, ἐν ὕλαις καταφεύγοντες. Ἦν δὲ [2] αὐτῷ ὁ λόγος μανιώδης μᾶλλον ἤπερ καταστάσεως ἀνθρωπίνης. Καὶ, φησὶ, τί ἐστιν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; Οὐ-

Sed cum nullum succensendi modum faceret Aërius, rixae ac iurgia in dies ingravescere ac mutuae simultates augeri. Ad haec pessimi quidam rumores et calumniae adversus Eustathium ab Aërio spargi. Interim Eustathius episcopus evocatum ad sese Aërium mulcere, adhortari, comminari, irasci, supplicare, neque quicquam tamen his rebus efficere. Nam quod ab initio constitutum inchoatumque fuerat, ingentem in mali vim erupit. Postremo relicto mendicorum hospitio discedit Aërius. Quo ex tempore in omnem occasionem intentus velut qui hostem opprimere ac telis appetere studet, versabat se in omnes partes et apud omnes calumniose deinceps Eustathio detrahens. Non is est, inquiebat, amplius qui hactenus fuit, sed ad rem attentus est, et cumulandis opibus totus incumbit. Quae quidem per summam calumniam ab Aërio iactabantur. Eustathius vero, qui ecclesiae negotia tractabat, facere aliter non poterat, ideoque probabiliter haec ab Aërio dicebantur. Cap. II.

Ceterum dubitabit forsitan aliquis, quoniam Aërii istius occasione mentionem Eustathii fecimus, num ipsum tandem Eustathium laudandum arbitremur. Nam quod ad eius vitae institutum attinet, non paucis admirationem peperit. Qui utinam ad rectam ac sinceram fidem adhaesisset! Verum hic in Arii dogmate a principio ad finem usque perseveravit, nihiloque persecutionum calamitatibus melior factus est. Siquidem cum Basilio et Eleusio ac ceteris persecutione iactatus est; ac videtur et ad Liberium beatae memoriae Romanum episcopum cum aliis episcopis legationem obiisse, et expositione fidei, quae in Nicaena synodo proposita fuerat, ac sinceri dogmatis professioni subscripsisse. Postea vero, velut a somno se revocans ac priorum recordatus, ad Arianam perfidiam, quam initio susceperat, respiciendi finem nullum habuit. Verum ad Aërium, de quo institutus a nobis sermo fuit, revocanda est oratio.

Hic igitur propter eiusmodi rationes omnium rerum abdicationem initio prae se tulit. Deinde ptochotrophio relicto magnam vim secum utriusque sexus hominum abduxit, qui omnes ab ecclesiis, agris, pagis et oppidis arcebantur. Ac saepenumero totus ille coetus nive perfusus passim per campos sub dio degebat, aut ad praerupta saxorum silvasque confugiebat. Est autem illius dogma supra hominis captum furiosum et immane. Inprimis enim, Quanam, inquit, in re presbytero episcopus antecellit? Nullum inter utrumque Cap. III.

Cap. II. — 1. γ' οὖν *scriptum extat in cod. ms. utroque.*

2. τινα *volebat Pelavius.*

3. ἄλλος *vitium est ed. Pelav. Colon. repet.*

4. πειθανὰ *codd. mss. et edit. princ. Cf. haer. 42, 3. et 31, 8., ubi eandem tam adiectivi quam adverbii formam reposuimus. Petavius enim edidit* πιθανὰ.

5. *Vulgo* ἄρα.

6. *Ita iam ante Petavium correxerat Cornarius in interpretatione Latina. Libri vulgo praebent* Ἀερίου.

7. ἐπιτρεπτέον *cod. Rhedig.*

Cap. III. — 1. *Ita edidit Petavius.* νειφόμενοι *habent codd. mss. et ed. princ.* νηφόμενοι *cogitavit Cornarius; certe vertit* cum multa sua turba vigilantes ac sobrii in agris degebant.

2. *Ita codd. mss. et ed. princ. Petavius edidit* αὐτοῦ.

Κεφ. β' Ἐπεὶ οὖν ἡ μῆνις ἀπ' αὐτοῦ οὐ διέλειπε, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ηὔξανον οἱ λόγοι, καὶ προέβαινεν ἀναμέσον αὐτῶν ὁ ζῆλος, λόγοι τε οὐκ ἀγαθοὶ καὶ διαβολαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου κατὰ Εὐσταθίου ἐγίνοντο. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Εὐστάθιος μετακαλούμενος τὸν Ἀέριον ἐθώπευε, παρῄνει, ἠπείλει, ἐνεβριμεῖτο, παρεκάλει, καὶ οὐδὲν ἤνυε. Τὸ γὰρ ἐξ ἀρχῆς καταβληθὲν εἰς μέγα κακὸν τὸ ἔργον ἤλαυνε. Πέρας [1] γοῦν καταλιπὼν τὸ πτωχοτροφεῖον ὁ Ἀέριος ἀνεχώρησεν. Ἐντεῦθεν τὴν πρό-
pag. 906. φασιν ὥςπερ κατὰ ἐχθροῦ βουλόμενός [2] τις εὑρεῖν ἢ κατὰ πολεμίου ἐπαφεῖναι βέλος, ἀνηρεύνα, καὶ λοιπὸν πᾶσι διαβάλλων τὸν Εὐστάθιον ἔλεγεν, Οὐκέτι τοιοῦτος ὑπάρχει, ἀλλ' ἔκλινεν εἰς χρημάτων συναγωγὴν καὶ εἰς κτῆσιν παντοίαν· ἅτινα ἦν ταῦτα συκοφαντία μὲν παρ' ἐκείνου, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας ἔχων μετὰ χεῖρας ὁ Εὐστάθιος [3] ἄλλως οὐκ ἠδύνατο πράττειν. Καὶ ἦν [4] πειθανὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου λεγόμενα.

Νομίσειε δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ κατὰ Ἀερίου λέγοντες Εὐστάθιον παρηγάγομεν, μή τι [5] ἄρα καὶ τὸν Εὐστάθιον ἐν ἐπαίνοις ἔχομεν; Τὸν μὲν γὰρ βίον αὐτοῦ καὶ τὴν πολιτείαν οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες θαυμάζουσιν. Εἴθε δὲ καὶ τῇ πίστει ὀρθῶς ἐφρόνησε. Τὸ γὰρ [6] Ἀρείου καὶ αὐτὸς ἀπαρχῆς ἕως τέλους κατέσχε, καὶ οὔτε αἱ θλίψεις τῶν διωγμῶν αὐτὸν διωρθώσαντο. Ἐδιώχθη γὰρ μετὰ τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Ἐλεύσιον, καὶ λοιπούς. Ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς Λιβέριον Ῥώμης τὸν μακαρίτην πρεσβεύειν ἅμα ἄλλοις ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἐκθέσει τῆς κατὰ Νίκαιαν γενομένης συνόδου καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπογεγραφέναι. Εἰς ὕστερον δὲ ὥςπερ μνησθεὶς, καὶ ἐξ ὀνείρων ἀναστὰς, τὰ ἑαυτοῦ πάλιν πρῶτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν κακοδοξίας ἐπισκεπτόμενος οὐ διέλειπεν. Ὅμως περὶ Ἀερίου ἡμῖν ὁ λόγος ἐστί. Διὸ αὖθις πρὸς αὐτὸν [7] ἐπιστρεπτέον.

Κεφ. γ'. Οὗτος ὁ Ἀέριος διὰ τοὺς τοιούτους λόγους σεμνύνεται μὲν ἀποταξίαν ἐν ἀρχῇ. Καταλιπὼν δὲ τὸ πτωχοτροφεῖον παρείλκυσε πολὺν χορὸν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ἀπηλαύνετο δὲ αὐτὸς μετὰ τῆς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀγρῶν καὶ κωμῶν, καὶ τῶν ἄλλων πόλεων. Πολλάκις δὲ μετὰ πολλοῦ ὄχλου τοῦ ἰδίου [1] νιφόμενοι ἀγρόθεν διετέλουν, ὕπαιθροί τε καὶ ὑπὸ πέτρας αὐλιζόμενοι, ἐν ὕλαις καταφεύγοντες. Ἦν δὲ [2] αὐτῷ ὁ λόγος μανιώδης μᾶλλον ἤπερ καταστάσεως ἀνθρωπίνης. Καὶ, φησὶ, τί ἐστιν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; Οὐ-

Cap. II. — 1. γ' οὖν *scriptum extat in cod. ms. utroque.*

2. τινα *volebat Petavius.*

3. ἄλλος *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

4. πειθανὰ *codd. mss. et edit. princ. Cf. haer.* 42, 3. *et* 31, 8., *ubi eandem tam adiectivi quam adverbii formam reposuimus. Petavius enim edidit* πιθανά.

5. *Vulgo* ἆρα.

6. *Ita iam ante Petavium correxerat Cornarius in interpretatione Latina. Libri vulgo praebent* Ἀερίου.

7. ἐπιτρεπτέον *cod. Rhedig.*

Sed cum nullum succensendi modum faceret Aërius, rixae ac iurgia in dies ingravescere ac mutuae simultates augeri. Ad haec pessimi quidam rumores et calumniae adversus Eustathium ab Aërio spargi. Interim Eustathius episcopus evocatum ad sese Aërium mulcere, adhortari, comminari, irasci, supplicare, neque quicquam tamen his rebus efficere. Nam quod ab initio constitutum inchoatumque fuerat, ingentem in mali vim erupit. Postremo relicto mendicorum hospitio discedit Aërius. Quo ex tempore in omnem occasionem intentus velut qui hostem opprimere ac telis appetere studet, versabat se in omnes partes et apud omnes calumniose deinceps Eustathio detrahens. Non is est, inquiebat, amplius qui hactenus fuit, sed ad rem attentus est, et cumulandis opibus totus incumbit. Quae quidem per summam calumniam ab Aërio iactabantur. Eustathius vero, qui ecclesiae negotia tractabat, facere aliter non poterat, ideoque probabiliter haec ab Aërio dicebantur. Cap. II.

Ceterum dubitabit forsitan aliquis, quoniam Aërii istius occasione mentionem Eustathii fecimus, num ipsum tandem Eustathium laudandum arbitremur. Nam quod ad eius vitae institutum attinet, non paucis admirationem peperit. Qui utinam ad rectam ac sinceram fidem adhaesisset! Verum hic in Arii dogmate a principio ad finem usque perseveravit, nihiloque persecutionum calamitatibus melior factus est. Siquidem cum Basilio et Eleusio ac ceteris persecutione iactatus est; ac videtur et ad Liberium beatae memoriae Romanum episcopum cum aliis episcopis legationem obiisse, et expositione fidei, quae in Nicaena synodo proposita fuerat, ac sinceri dogmatis professioni subscripsisse. Postea vero, velut a somno se revocans ac priorum recordatus, ad Arianam perfidiam, quam initio susceperat, respiciendi finem nullum habuit. Verum ad Aërium, de quo institutus a nobis sermo fuit, revocanda est oratio.

Hic igitur propter eiusmodi rationes omnium rerum abdicationem initio prae se tulit. Deinde ptochotrophio relicto magnam vim secum utriusque sexus hominum abduxit, qui omnes ab ecclesiis, agris, pagis et oppidis arcebantur. Ac saepenumero totus ille coetus nive perfusus passim per campos sub dio degebat, aut ad praerupta saxorum silvasque confugiebat. Est autem illius dogma supra hominis captum furiosum et immane. Inprimis enim, Quanam, inquit, in re presbytero episcopus antecellit? Nullum inter utrumque Cap. III.

Cap. III. — 1. *Ita edidit Petavius.* νειφόμενοι *habent codd. mss. et ed. princ.* νηφόμενοι *cogitavit Cornarius; certe vertit* cum multa sua turba vigilantes ac sobrii in agris degebant.

2. *Ita codd. mss. et ed. princ. Petavius edidit* αὐτοῦ.

δὲν διαλλάττει οὗτος τούτου· μία γάρ ἐστι τάξις, καὶ μία, φησὶ, τιμὴ, καὶ ἓν ἀξίωμα. Χειροθετεῖ, φησὶ, ἐπίσκοπος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρεσβύτερος· λουτρὸν δίδωσιν ὁ ἐπίσκοπος, ὁμοίως καὶ ὁ πρεσβύτερος· τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας ποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτε-
pag. 907. ρος ὡσαύτως· καθέζεται ὁ ἐπίσκοπος ἐπὶ τοῦ θρόνου, καθέζεται καὶ ὁ πρεσβύτερος. Ἐν τούτῳ πολλοὺς ἠπάτησε, καὶ ἀρχηγὸν τοῦτον ἐσχήκασιν. Εἶτά φησι, Τί ἐστι τὸ Πάσχα ὅπερ παρ' ὑμῖν ἐπιτελεῖται; Ἰουδαϊκοῖς πάλιν μύθοις προσανέχετε. Οὐ γὰρ χρὴ, φησὶ, τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τὸ γὰρ Πάσχα ὑμῶν ἐτύθη Χριστός. Εἶτα μετέπειτα, Τίνι τῷ λόγῳ μετὰ θάνατον ὀνομάζετε, φησὶ, ὀνόματα τεθνεώτων; [3] Εὔχεται γὰρ, φησὶ, ὁ ζῶν, ἢ οἰκονομίαν ἐποίησε, τί ὠφεληθήσεται ὁ τεθνεώς; Εἰ δὲ ὅλως εὐχὴ τῶν ἐνταῦθα τοὺς ἐκεῖσε ὤνησεν, [4] ἄρα γοῦν μηδεὶς εὐσεβείτω, μηδὲ ἀγαθοποιείτω, ἀλλὰ κτησάσθω φίλους τινὰς δι' οὗ βούλεται τρόπου, ἤτοι χρήμασι πείσας, ἤτοι φίλους ἀξιώσας ἐν τῇ τελευτῇ, καὶ εὐχέσθωσαν περὶ [5] αὐτοῦ, ἵνα μή τι ἐκεῖ πάθῃ, μηδὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα τῶν ἀνηκέστων ἁμαρτημάτων ἐκζητηθῇ. Ἀλλ' οὔτε νηστεία, φησὶ, ἔσται τεταγμένη. Ταῦτα γὰρ Ἰουδαϊκά ἐστι, καὶ ὑπὸ ζυγὸν δουλείας. Δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται, ἀλλὰ [6] πατραλῴαις καὶ μητραλῴαις, καὶ λοιποῖς. Εἰ γὰρ ὅλως βούλομαι νηστεύειν, οἵαν δ' ἂν αἱρήσομαι ἡμέραν ἀπ' ἐμαυτοῦ νηστεύω διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ὅθεν παρ' αὐτοῖς πεφιλοτίμηται μᾶλλον ἐν κυριακῇ νηστεύειν, τετράδα δὲ καὶ προσάββατον ἐσθίειν. Πολλάκις δὲ καὶ τὴν τετράδα νηστεύουσιν, οὐχὶ θεσμῷ, [7] ἀλλὰ ἰδίᾳ προαιρέσει, φησί. Ἔν τε ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα, ὅτε παρ' ἡμῖν χαμευνίαι, ἁγνειαι, κακοπάθειαι, ξηροφαγίαι, εὐχαὶ, ἀγρυπνίαι τε καὶ νηστεῖαι, καὶ πᾶσαι τῶν ψυχῶν αἱ σωτηρίαι τῶν ἁγίων παθῶν, αὐτοὶ ἀπέωθεν ὀψωνοῦσι κρέα τε καὶ οἶνον, ἑαυτῶν τὰς φλέβας γεμίζοντες, [8] ἀνακαγχάζουσι γελῶντες, χλευάζοντες τοὺς τὴν ἁγίαν ταύτην λατρείαν τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἀποτακτικὸν ἐσχήκασιν οὗτοι τρόπον, οὐκ ἤσκηται παρ' αὐτοῖς, πολὺ δέ τι κρεωφαγιῶν καὶ οἰνοποσιῶν, ἀλλ' εἰ [9] ἄρα τινὲς σπάνιοι ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀπ' ἰδίας προαιρέσεως βούλοιντο τοῦτο. Μᾶλλον δέ εἰσιν οἱ πλείους αὐτῶν κεχρημένοι δαψιλέσιν ἐδωδῶν σαρκοφαγίαις καὶ οἰνοποσίαις, ὡς πολλάκις ἔφην. Ταῦτά ἐστι τὰ παρὰ Ἀερίου τῷ βίῳ ἐξεμεθέντα.

3. *Fortasse* εἰ εὔχεται.
4. *Libri vulgo* ἀρα.
5. αὐτοῦ *restitui ex utroque codd. mss. Vulgo scriptum extat* αὐτῶν.
6. *Codd. mss et ed. princ. praebent* πατραλώαις καὶ μητραλώαις *Petavius edidit* πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις
7. *Editi* ἀλλ' ἰδίᾳ. *Pro* φησὶ *fortasse scribendum* φασὶ.
8. ἀναγκάζουσι λέγοντες *vitium est cod. Rhedig.*
9. ἀρα *libri vulgo habent.*

discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor ac dignitas. Manus imponit episcopus, imponit et presbyter; baptizat episcopus, idem facit et presbyter. Divinum omnem cultum administrat episcopus, non minus id facit et presbyter. Episcopus in throno sedet, sedet et presbyter. His in vulgus iactatis plerosque in errorem abduxit, quorum sectae princeps extitit. Praeterea, Quid est, inquit, Pascha, quod a vobis celebratur? Nimirum ad Iudaeorum adhuc fabulas adhaerescitis; neque enim Paschatis so-
lemnitas obeunda: *Quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus.* 1. Cor. 5, 7.
Pergit deinde, Et, quae ratio est, inquit, post obitum mortuorum appellare nomina? Nam ut vivus oret, aut in pauperes bona sua dispenset, quid ex ea re tandem ad mortuum redit? Quod si superstitum preces iis qui ex hac vita discesserint opitulari possunt, nemo pie deinceps agat aliquid, neque boni quicquam facit, sed amicos sibi aliquos quacumque ratione velit adiungat, sive pecuniarum largitione, sive precibus hoc ab illis sub vitae finem impetret, ut pro se deum exorent, ut ne illic aliquid incommodi patiatur, nec immanium a se facinorum poenae repetantur. Sed neque ieiunii, inquit, instituendi ulla ratio est. Haec enim omnia Iudaeorum propria sunt,
et cuidam servitutis iugo subiecta. Quippe *iusto nulla lex posita est,* 1. Tim. 1, 9.
sed parricidis ac matricidis duntaxat, et id genus aliis. Nam si ieiunare omnino decreverim, quacumque libuerit die, sponte et integra libertate ieiunabo. Hinc est quod isti dominica die ieiunare potius affectant, quarta vero sextaque feria vescantur. Quamquam saepenumero quarta feria ieiunent, non ulla lege, sed voluntate, ut asserunt, inducti. Porro diebus ipsis Paschatis, quod tempus humi cubando, castimoniam servando afflictandoque corpore, nec non et aridorum ciborum usu, precibus, vigiliis, ieiuniis, ac reliquis id genus saluberrimis corporis cruciatibus celebrare solemus, illi e contrario iam tum diluculo obsonari solent, et carnibus vinoque distenti cachinnari, ridere, eosque qui illam Paschatis hebdomadem sanctissimis illis religionibus traducunt ludibrio habere. Etenim tametsi renuntiare se rebus omnibus profiteantur, minime tamen vitae illud institutum observant, sed carnibus ac vinolentiae plus aequo indulgent; nisi forte pauci admodum inter illos sponte sua priorem illam vitae rationem retineant. Maiori enim ex parte largioribus epulis, carnibus, ac vino sese ingurgitant, ut non semel diximus. Haec sunt praecipue quae Aërius in hunc mundum evomuit.

Κεφ. δ'. pag. 908 Ὑποδεικνύει τοίνυν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπιστίαν, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ πάλιν τῷ βίῳ εἰς κακομήχανον τέχνην ἐμβροντηθέντα. Εἰς δὲ τὰς πρὸς αὐτὸν ἀντιθέσεις ἐλευσόμεθα, ὀλίγα διηγούμενοι, καὶ οὕτως παρερχόμενοι. Καὶ ὅτι μὲν ἀφροσύνης ἐστὶ τὸ πᾶν ἔμπλεων, τοῖς σύνεσιν κεκτημένοις τοῦτο δῆλον. Τὸ λέγειν αὐτὸν ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον ἴσον εἶναι. Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο δυνατόν; ἡ μὲν γάρ ἐστι [1] πατέρων γεννητικὴ τάξις, πατέρας γὰρ γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ δὲ [2] πατέρας μὴ δυναμένη γεννᾶν διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας τέκνα γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ μὴν πατέρας ἢ διδασκάλους. Καὶ πῶς οἷόν τε ἦν τὸν πρεσβύτερον καθιστᾶν μὴ ἔχοντα χειροθεσίαν τοῦ χειροτονεῖν; ἢ εἰπεῖν αὐτὸν εἶναι ἴσον τῷ ἐπισκόπῳ; Ἠπάτησε δὲ τὸν προειρημένον Ἀέριον ἡ αὐτοῦ ἐρεσχελία καὶ ὁ ζῆλος.

Φέρει δὲ εἰς ἑαυτοῦ πλάνην καὶ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων ὅτι ὁ ἀπόστολος γράφει πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, καὶ οὐ γράφει ἐπισκόποις. Καὶ τῷ ἐπισκόπῳ φησὶ, Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος οὗ ἔλαβες διὰ χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. Πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, ὡς εἶναι, φησὶ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον. Καὶ οὐκ οἶδεν ὁ τὴν ἀκολουθίαν τῆς [3] ἀληθείας ἀγνοήσας, καὶ ἱστορίαις βαθυτάταις μὴ ἐντυχὼν, ὅτι νέου ὄντος τοῦ κηρύγματος πρὸς τὰ ὑποπίπτοντα ἔγραφεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος. [4] Ὅπου μὲν ἦσαν ἐπίσκοποι ἤδη κατασταθέντες ἔγραφεν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις. Οὐ γὰρ πάντα εὐθὺς ἠδυνήθησαν οἱ ἀπόστολοι καταστῆσαι· πρεσβυτέρων γὰρ ἐγίνετο χρεία, καὶ διακόνων. Διὰ γὰρ τῶν δύο τούτων τὰ ἐκκλησιαστικὰ δύνανται πληροῦσθαι. Ὅπου δὲ οὐχ εὑρέθη τις ἄξιος ἐπισκοπῆς, ἔμεινεν ὁ τόπος χωρὶς ἐπισκόπου· ὅπου δὲ γέγονε χρεία, καὶ ἦσαν ἄξιοι ἐπισκοπῆς, κατεστάθησαν ἐπίσκοποι. Πλήθους δὲ μὴ ὄντος οὐχ εὑρέθησαν ἐν αὐτοῖς πρεσβύτεροι κατασταθῆναι, καὶ ἠρκέσθησαν ἐπὶ τῷ κατὰ τόπον [5] μόνῳ ἐπισκόπῳ. Ἄνευ δὲ διακόνου [6] ἐπίσκοπον ἀδύνατον εἶναι. Καὶ ἐπεμελήσατο ὁ ἅγιος ἀπόστολος διακόνους εἶναι τῷ ἐπισκόπῳ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, [7] οὔπω τῆς ἐκκλησίας λαβούσης τὰ πληρώματα τῆς οἰκονομίας. Οὕτω κατ' [8] ἐκεῖνο καιροῦ ἦσαν οἱ τόποι. Καὶ γὰρ ἕκαστον πρᾶγμα οὐκ ἀπαρχῆς τὰ πάντα ἔσχεν, ἀλλὰ προβαίνοντος τοῦ χρόνου τὰ πρὸς τελείωσιν τῶν χρειῶν κατηρτίζετο.

Κεφ. ε'. pag. 909. Εὐθὺς μὲν γὰρ Μωϋσῆς πέμπεται εἰς Αἴγυπτον, κατὰ [1] τὴν πα-

Cap. IV. — 1. πατέρων editi. πρ̄ cod. Ien. πρ̄ cod. Rhedig.
2. πρά (h. e. πατέρα) cod. Rhedig.
3. ἐκκλησίας cod. Rhedig.
4. *Lege de his et seqq contra Petavium disputantem Walonem Messalinum (Cl. Salmasium) de Episcop. et Presb. pag. 109 sqq., pag. 220., pag. 318., pag. 332.*

Eadem ipsa porro mentem illius ac perfidiam manifeste declarant, quae in hominum genus improbo artificio per summam insaniam effudit. Adversus quae ubi paucis disputaverimus, missum illum faciemus. Enimvero totum illud stoliditatis esse plenissimum prudens quisque facile perspicit. Velut cum episcopum ac presbyterum adaequare conatur. Hoc enim constare qui potest? Siquidem episcoporum ordo ad gignendos patres praecipue pertinet. Huius enim est patrum in ecclesia propagatio. Alter cum patres non possit, filios ecclesiae regenerationis lotione producit; non tamen patres aut magistros. Quinam vero fieri potest ut is presbyterum constituat ad quem creandum manuum imponendarum ius nullum habeat? Aut quomodo presbyter episcopo dici potest aequalis? Verum Aërium istum nimia quaedam procacitas aemulatioque decepit. Cap. IV.

Atenim ut tam sibi quam auditoribus imponat, illud obiicit, apostolum presbyteris et diaconis scribere, non episcopis. Item episcopum alloquens, *Noli*, inquit, *neglige gratiam, quae in te est, quam accepisti per manus presbyterorum collegii;* deinde alio loco *episcopis et diaconis*, ut idem episcopus et presbyter esse videatur. Sed nimirum veritatis iste seriem ignorans, nec in reconditiore historia versatus, non intelligit apostolum, cum recens adhuc esset Christiani dogmatis propagatio, pro re nata scripsisse. Nam ubi iam episcopi constituti fuerant, ad episcopos et diaconos scribebat. Neque enim subinde omnia ab apostolis ordinari poterant; et quidem presbyteris inprimis ac diaconis opus erat, a quibus videlicet ambobus ecclesiastica negotia administrari possunt. Quare ubi nondum episcopatu dignus aliquis occurrerat, nullus ei loco propositus est episcopus. At ubi et necessitas postulabat, nec eorum qui episcopatu digni erant copia deerat, ibi episcopi constituti. Sed cum haud magna multitudo foret, reperiri nulli potuerunt qui presbyteri crearentur; unde solo episcopo contenti fuerunt. Sine diacono vero episcopus esse non potest. Quare in id apostolus incubuit, ut ministrandi gratia episcopo diaconi suppeterent. Itaque cum nondum ecclesia suis omnibus functionibus expleri posset, per illud tempus istiusmodi singulorum locorum status extitit. Neque vero ulla res est quae ab initio suis omnibus numeris absoluta fuerit; sed procedente demum tempore sua opportunitatibus omnibus ad perfectionem accessio contigit. 1. Tim.4,11.

Cuius exemplum habemus in Moyse. Hic enim in vetere te- Cap. V.

5. μόνῳ *non habet cod. Rhedig.*
6. ἐπίσκοπος *cod. Rhedig.*
7. οὔπω *emendatio est Petavii. Libri habent* οὕτω.
8. ἐκείνῳ *omnes libri praeter Rhedig., qui habet* ἐκεῖνο, *quod reposui.*
Cap. V. — 1. τὴν *om. cod. Rhedig.*

λαιὰν διαθήκην ῥάβδῳ μόνῃ. Ὑπὸ τοῦ θεοῦ δὲ ἀπεσταλμένος ἐν τῷ εἰςελθεῖν εἰς Αἴγυπτον προςτίθεται αὐτῷ εἰς βοήθειαν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Εἶτα μετὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν συνήχθη πρὸς αὐτὸν ἡ γερουσία καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ. Καὶ μετὰ ταῦτα κρατυνομένου τοῦ ἔργου, καὶ τῆς ἀκολουθίας συναγομένης, διεπέρασε τὴν θάλασσαν. Καὶ οὔπω ἦσαν κατὰ τὸν νόμον, ἕως ὅτε κύριος αὐτὸν καλεῖ εἰς τὸ ὄρος. Δίδωσι δὲ αὐτῷ τὰς πτύχας, καὶ ὑποδείκνυσιν αὐτῷ σκηνὴν [2] κατασκευάσαι, ἀρχηγούς τε προστήσασθαι, δεκάρχους, πεντηκοντάρχους, ἑκατοντάρχους, χιλιάρχους. Καὶ ὁρᾷς πῶς τὰ πράγματα πλατύνεται; Ὅρα, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ. Καὶ ὁρᾷς πῶς προςετέθη τῇ νομοθεσίᾳ ἑπτάμυξος λυχνία, ποδήρη ἱερατικὰ ἐνδύματα, κώδωνές τε καὶ μανδύαι, ἐπωμίδες τε καὶ κιδάρεις, μίτραι τε καὶ λίθων διαφόρων συνθέσεις, κύαθοι, θυΐσκαι, λουτῆρες, θυσιαστήρια, τρυβλία, μασμαρὼθ, ἅτινά ἐστι διϋληστήρια, μιδικὼθ ἅτινα καλοῦνται κύαθοι, [3] μαχωνὼθ, αἵτινές εἰσι βάσεις, καὶ ὅσαπερ ὁ νόμος διαλέγεται, Χερουβὶμ, καὶ τὰ ἄλλα, κιβωτὸς διαθήκης, ἀναφορεῖς τε καὶ δακτύλιοι, σκηνή τε καὶ δέρρεις καὶ δέρματα [4] ἠρυθροδανωμένα, ἀγκύλαι τε καὶ τὰ ἄλλα, πυλωροὶ, καὶ σάλπιγγες ἐλαταὶ καὶ καμπύλαι, καὶ [5] χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ, χαλκαῖ, [6] κερατίναι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσαπερ ὁ νόμος ἔφη, θυσίαι διάφοροι, διδασκαλίαι. Ἐπειδὴ ἀπαρχῆς ταῦτα οὐκ ἦν, ἆρα μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τάξιν οὐκ εἴληφε τὰ πράγματα; Οὕτω καὶ τὰ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ γεγραμμένα, ἕως ὅτε ἐπλατύνθη ἡ ἐκκλησία, ἕως ὅτε εἰς τὸ ἴδιον μέτρον ἐλήλακεν, ἕως ὅτε τὸν κόσμον τῆς συνέσεως δικαιότατα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ᾠκονόμηται. Καὶ ἔπεσεν ὁ τοῦ Ἀερίου λόγος.

Καὶ ὅτι μὲν οὐ δύναται ταὐτὸν εἶναι διδάσκει ὁ θεῖος λόγος τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, τίς μὲν ἔστιν ἐπίσκοπος, τίς δὲ ἔστι πρεσβύτερος, ὡς λέγει Τιμοθέῳ ἐπισκόπῳ ὄντι, [7] Πρεσβύτερον μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ
pag. 910. παρακάλει ὡς πατέρα. Τί εἶχε πρᾶγμα ἐπίσκοπον πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήττειν, εἰ μὴ ἦν ὑπὲρ τὸν πρεσβύτερον ἔχων τὴν ἐξουσίαν; ὡς καὶ πάλιν λέγει, Κατὰ πρεσβυτέρου μὴ ταχέως κατηγορίαν δέχου, εἰ μή τι ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων. Καὶ οὐκ εἶπέ τινι τῶν πρεσβυτέρων, Μὴ δέξῃ κατηγορίαν κατὰ ἐπισκόπου, οὐδὲ ἔγραψε [8] περὶ τῶν πρεσβυτέρων τινὶ μὴ ἐπιπλήττειν ἐπισκόπῳ. Καὶ ὁρᾷς ὅτι παντὸς τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου παρασαλευομένου ἡ πτῶσις οὐ μικρά τίς ἐστιν;

Κεφ. ς'. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ, καὶ διασκοπήσωμεν. Καὶ περὶ τοῦ

2. κατασκευᾶσαι codd. mss. et ed. princ.
3. μεχωνὼθ cod. Rhedig.
4. ἠρυθροδανωμένα cod. Rhedig., et cod. Ien. cum rasura. ἠρυθρωδανωμένα edidi.
5. χρυσαὶ καὶ ἀργυραὶ καὶ χαλκαὶ codd. mss. et ed. princ.
6. Suspicor καὶ κερατίναι.
7. πρεσβύτερε cod. Rhedig.
8. περὶ uncinis notavit Petavius.

stamento sola virga instructus in Aegyptum mittitur. Quam cum ingrederetur, Aaron ipsius frater divinitus missus ei se ad subsidium adiungit. Deinde postquam ei a fratre fides habita est, seniorum ad illum ac populi per illud tempus principium multitudo convenit. Tum destinato opere vires et incrementa capiente mare penetravit. Necdum tamen ad legem pervenerant, donec illum deus ad montem evocaret, cum et tabulas tradidit, et tabernaculum instituere, principes, decuriones, quinquagenarios, centuriones, ac tribunos creare docuit. Vides quemadmodum res omnes paulatim amplificatae fuerint? *Vide,* inquit, *facies omnia secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte Sina.* Animadvertisne ut ad legislationem candelabrum illud septem ellychniorum additum fuerit, nec non et talares sacerdotis vestes, tintinnabula, palliola, epomides, pilei, baltei, variorum lapillorum contextus, cyathi, mortariola, labra, turibula, catini, masmarboth, hoc est cola, midicoth, sive cyathi, machonoth, qui sunt bases, et quaecumque alia lex edisserit, velut Cherubini, et id genus alia, arca testamenti, vectes, humerarii annuli, tabernaculum, vela, pelles rubricatae, ansae, et alia id genus, ianitores, tubae ductiles, et incurvae, et aureae, argenteae, aereae, corneae, alia denique ex legis praescripto, velut sacrificiorum et institutionum varia genera, quae cum initio nondum essent, nonne postquam invecta sunt, suus est ordo rebus attributus? Eadem ratio est illorum de quibus apostolus scripsit, quae tamdiu obtinuerunt, donec amplificata est ecclesia, donec suam ac legitimam ad mensuram pervenit, donec prudenti quadam moderatione iustissime est a patre, filio et spiritu sancto temperata. Ex quibus Aërii dogma refellitur.

Exod. 40. Exod. 25, 40.

Quod autem non idem esse possit cum episcopo presbyter, divinus apostoli sermo declarat, quo quisnam episcopus, quisque presbyter sit intelligitur. Nam ad Timotheum episcopum scribens ita loquitur: *Presbyterum ne obiurges, sed hortare velut patrem.* 1. Tim. 5, 1.
Quid autem attinebat episcopo vetare, ut ne presbyterum obiurgaret, nisi maiorem ipso potestatem obtineret? Quare deinceps admonet, *Adversus presbyterum cito accusationem ne admiseris, nisi duobus tribusve testibus.* Ibid. 19.
Non alicui ex presbyteris praecepit ut accusationem contra episcopum non admitteret, aut ut episcopum non obiurgaret. Videsne quam non mediocris illius ruina sit, quem diabolus labefactarit?

Sed hominis reliqua videamus. Inprimis quod ad Pascha per- Cap. VI.

Πάσχα πρῶτον εἴπωμεν, ὥς φησι, Τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς· ἴδωμεν αὐτὸν τὸν εἰπόντα, εἰ οὐκ ἐπετέλει. Καί φησι, Ἔσπευδεν ὅπως ποιήσῃ τὴν Πεντηκοστὴν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ποίαν δὲ τὴν Πεντηκοστὴν ἐπετέλει Παῦλος, εἰ μὴ Πάσχα ἐπετέλεσε; Τίνι δὲ οὐ συμπεφώνηται ἐν πᾶσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης ὅτι τετρὰς καὶ προσάββατον νηστεία ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡρισμένη; Εἰ δὲ καὶ χρὴ τὸ τῆς [1] Διατάξεως τῶν ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὡρίζοντο τετράδα καὶ προσάββατον νηστείαν διὰ παντὸς, χωρὶς Πεντηκοστῆς; Καὶ περὶ τῶν ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα πῶς παραγγέλλουσι, μηδὲν ὅλως λαμβάνειν ἢ ἄρτου καὶ ἁλὸς καὶ ὕδατος; Ποίαν τε ἡμέραν ἄγειν, πῶς τε ἀπολύειν εἰς ἐπιφώσκουσαν κυριακὴν, φανερόν ἐστι. Τίς δὲ μᾶλλον ἐπίσταται τούτων; Ὁ ἠπατημένος ἄνθρωπος, ὁ νῦν ἐνδημήσας, καὶ ἕως νῦν ἐν τῷ βίῳ περιὼν, ἢ οἱ πρὸ ἡμῶν μάρτυρες γεγονότες, ἔχοντες πρὸ ἡμῶν τὴν παράδοσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὗτοι παρειληφότες παρὰ τῶν αὐτῶν πατέρων, τῶν τε αὐτῶν πατέρων πάλιν μεμαθηκότων παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν γεγονότων, πῶς ἡ ἐκκλησία παραλαβοῦσα παρὰ τῶν αὐτῆς πατέρων ἄχρι καὶ τῆς δεῦρο κατέχει τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὰς παραδόσεις; Καὶ διαπιπτέτω πάλιν ἡ τούτου ἔννοια ἡ περὶ τοῦ Πάσχα. Εἶτα δὲ εἰ μὴ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τετράδων καὶ προσαββάτων οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν τῇ Διατάξει ἔλεγον καὶ ἄλλως ἐκ πανταχόθεν εἴχομεν ἀποδεῖξαι, ὅμως περὶ τούτου ἀκριβῶς γράφουσι. Παρείληφε δὲ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπεφώνηται, [2] πρίν γε τοῦ εἶναι Ἀέριον καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ Ἀεριανούς. Τάχα γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο δικαιότατον ὄνομα εἴληφεν. Ἀέριον γὰρ πνεῦμα ἔσχεν ἐξ
pag. 911. ἀκαθαρσίας, ἀπὸ τῶν ἀερίων πνευμάτων τῆς πονηρίας, τὸ ἐν αὐτῷ οἰκῆσαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας.

Κεφ. ζ. Ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν εἴη τούτου προὐργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ οὔκ εἰσιν, ἀλλά εἰσι καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, καὶ ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα [1] διηγήσοιτο, ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις, ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων. [2] Ὠφελεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν [3] γινομένη εὐχὴ εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι· ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ ἐντελέστερον σημανθῇ. Καὶ γὰρ δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν· ὑπὲρ μὲν ἁμαρτωλῶν, [4] ὑπὲρ

Cap. VI. — 1. *Vide Grabii Spicileg. I. pag. 48.*
2. *Rescripsi* πρίν γε *pro* πρὶν γὰρ, *quod libri praebent.*

Cap. VII. — 1. *Petavius coniecit* διηγήσοιντο. *Nec displicet hoc. Cornarius vertit* et ut pientissimam praedicationem recenseam.

tinet, de quo testimonium illud protulit: *Pascha nostrum immolatus est Christus;* illum intueamur, cuius ista vox est, utrumnam celebrarit ipse. De eo vero sic scriptum est: *Festinabat ut celebraret Pentecosten Ierosolymis.* Ecquam vero Pentecosten Paulus ageret, nisi Pascha prius obiisset? Quis est uspiam terrarum qui non in eo consentiat, quartam, sextamve feriam solenni in ecclesia ieiunio consecratam? Quod si ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est, cur illis quartae sextaeque feriae ieiunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? Cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum praeter panem, salem et aquam adhibendum definiunt? Quamnam vero celebrari diem, et in illluscentem dominicam dimittere praecipiant, nemini esse potest obscurum. Iam vero utri tandem illorum peritiores sunt? An errore deceptus homuncio, qui nunc tandem emersit, et adhuc hodie superstes est? An qui ante nos testes extiterunt, quique ante nos eandem traditionem in ecclesia tenuerunt, quam et ipsi a parentibus suis acceperant, et ipsorum parentes a maioribus suis didicerant, quemadmodum ecclesia, quam a patribus suis accepit rectam ac sinceram fidem cum traditionibus ad hunc diem observat? Facessat igitur falsa illius de Paschate sententia. Quod si de quarta sextave feria nullam omnino in constitutione sua mentionem apostoli fecissent, aliis tamen argumentis licebat uti. Quamquam ea de re est ab illis accuratissime scriptum, idque ipsum ab ecclesia susceptum communi est consensione firmatum, antequam Aërius ullus cum Aërianis existeret. Qui mihi propterea merito id nominis adeptus videtur. Aërium quippe spiritum ex impuritate nactus est, de illo aëriorum nequitiae spirituum grege, qui in ipso adversus ecclesiam domicilium posuerit.

(Margin: 1. Cor. 5, 7. — Act. 20, 16.)

Quod vero spectat ad ritum illum quo mortuorum nomina pronuntiantur, quid eo esse potest utilius? quid opportunius, aut vero admiratione dignius? nempe ut qui adsunt certissime sibi persuadeant mortuos vivere, nec in nihilum redactos esse, sed existere adhuc, atque apud dominum vivere: tum ut religiosissimum illud dogma praedicetur, quo qui pro fratribus precantur, bene de illis sperare constat, quasi peregre profectis. Ceterum quae pro mortuis concipiuntur preces iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant. Verum ex eo prosunt quod plerumque, dum adhuc in terra degimus, sponte aut inviti titubemus, ut id quod perfectius est significetur. Nam et iustorum pariter et peccatorum mentionem facimus, peccatorum quidem, ut iis a domino misericordiam implo- Cap. VII.

2. *Citat haec verba Anastasius Sin. Quaest. p. 200. Grets.*
3. γενομένη *cod. Rhedig.*
4. *Fortasse* ἅπερ.

ἐλέους θεοῦ δεόμενοι, ὑπὲρ δὲ δικαίων, καὶ πατέρων, καὶ πατριαρχῶν, προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων τε καὶ ἀναχωρητῶν, καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορίσωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς, καὶ σέβας αὐτῷ ἀποδῶμεν, ἐν ἐννοίᾳ ὄντες ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξισούμενος ὁ κύριός τινι τῶν ἀνθρώπων, κἄν τε μυρία καὶ ἐπέκεινα ἐν δικαιοσύνῃ ὑπάρχῃ ἕκαστος ἀνθρώπων. *Πῶς γὰρ οἷόν τε εἴη τοῦτο; Ὁ μὲν γάρ ἐστι θεὸς, ὁ δὲ* ἄνθρωπος, καὶ ὁ μὲν ἐν οὐρανῷ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ ἐπὶ γῆς λείψανα, πάρεξ τῶν ἀναστάντων καὶ συνεισελθόντων ἐν τῷ νυμφῶνι, ὥς φησι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, *Πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν, καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. Ἁγίαν δὲ πόλιν λέγει* ποίαν ταύτην; πληροῦται γὰρ κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος εἰς τὴν ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὴν ἄνω. *Ὅτι μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἱερουσαλὴμ συνεισῆλθον αὐτῷ πρῶτον, τοῦτο δῆλον. Πρινὴ δὲ τοῦ ἀναβῆναι τὸν σωτῆρα* εἰς τὸν οὐρανὸν, [5] οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἕως ὅτε αὐτῷ συνανῆλθον. *Οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν τῷ τόπῳ γενόμενοι* τὰς δύο λέξεις ὑπεδείξαμεν. *Εἰ δέ τις ἐρεῖ ὅτι, Ἆρα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσῆλθον; μαθέτω ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῶν θυρῶν κε-*
pag. 912. κλεισμένων παρέστη ὁ κύριος ἔνθα ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, καί φησι αὐτοῖς, *Εἰρήνη ὑμῖν.*

Κεφ. η΄. Εἶτα δὲ περὶ τούτου αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας, ὅτι ἀναγκαίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων. *Τίς δὲ δυνήσεται* [1] θεσμὸν μητρὸς καταλύειν, ἢ νόμον πατρός; ὡς τὰ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένα, *Ἄκουε υἱὲ λόγους πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου·* δείξας ὅτι ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως ἐδίδασκεν ὁ πατὴρ, τουτέστιν ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡ δὲ μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία εἶχε θεσμοὺς ἐν αὐτῇ κειμένους, ἀλύτους, μὴ δυναμένους καταλυθῆναι. *Τεταγμένων τοίνυν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θεσμῶν, καὶ καλῶς ἐχόντων, καὶ τῶν πάντων* [2] θαυμασίως γινομένων, ἐλήλεκται πάλιν καὶ οὗτος ὁ πλάνος. *Καὶ τοῦτον δὲ παρελθόντες ὥσπερ κάνθαρον, ἢ κανθαρίδα, ἢ τὸν καλούμενον βούπρηστιν* κνώδαλον καταθλάσαντες τῷ ἐκκλησιαστικῷ [3] ἑδραιώματι, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει, ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν ἴωμεν, τὸν θεὸν βοηθὸν [4] ἐπικαλούμενοι.

5. *Ed. Pelav. Colon. repet. vitiose post* οὐδεὶς *inserit* γάρ.

Cap. VIII. — 1. δεσμὸν *cod Rhedig.*

2. θαυμασίων *ed. Pelav. vitiose.*

3. ἑδραιώματι *ed. princ.* ἑδρεώματι *codd. mss.*

4. *In cod. Ien post* ἐπικαλούμενοι *linea non interrupta sequuntur haec verba, ab eadem manu sed rubro colore adpicta,* ὅτι οἱ ἀναστάντες ἐπὶ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως μ̅ ἡμέρας πεποιήκασιν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν δὲ τῇ ἀναλήψει συνανῆλθον τῷ Ἰησοῦ.

remus, iustorum autem et patrum ac patriarcharum prophetarum, apostolorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, episcoporum, anachoretarum, ac coetus illius universi, ut dominum Iesum Christum singulari quodam honore prosequentes ab ceterorum hominum ordine segregemus, debitumque cultum illius maiestati tribuamus; dum illud cum animo nostro reputamus, non esse dominum cum ullis mortalibus adaequandum; quamvis singuli infinita quadam, aut etiam ampliore iustitia praediti sint. Nam quae potest esse comparatio, cum ille deus, hic homo sit, ille in coelo, hic in terra, propter relictas ibidem corporis reliquias, versetur; exceptis iis qui a mortuis excitati in thalamum simul ingressi sunt, ut in evangelio narratur: *Multa vero corpora sanctorum resurrexerunt, et* Matth. 27, 52.
introierunt in sanctam civitatem. De quanam vero sancta civitate loquitur? Nam ad utramque, tam praesentem videlicet quam coelestem illam locus iste pertinere potest. Et quidem terrenam hanc Ierusalem primum illos ingressos esse nemini dubium est. At priusquam salvator in coelum ascenderet, ascenderat nemo; donec illi cum eo pariter evecti sunt. *Nemo enim ascendit in coelum, nisi qui* Ioann. 3, 13.
de coelo descendit filius hominis. Verum duas ea de re sententias suo loco proposuimus. Quod si quis Ierusalem ingressos esse dicat, scire debet illa die clausis ianuis illic adstitisse dominum *ubi* Ioann. 20, 19.
erant discipuli congregati, iisdemque dixisse, *Pax vobis.*

Sed his omissis eo unde diverteram redeo, ac necessario facere Cap. VIII.
illud ecclesiam dico, quae traditum sibi ritum illum a maioribus acceperit. Potest vero quispiam maternam sanctionem, aut legem patris evertere? quemadmodum a Salomone scriptum est, *Audi fili* Prov. 1, 8.
sermones patris tui, et ne repellas leges matris tuae: quibus patrem, hoc est unigenitum deum, cum spiritu sancto declarat partim scripto, partim sine scripto docuisse, matrem vero nostram ecclesiam decreta quaedam habere penes se quae dissolvi evertique nequeunt. Quae quidem cum in ecclesia constituta sunt, praeclara quidem ac penitus admiranda, ex hoc ipso capite veterator ille convincitur. Sed nos eo relicto, velut scarabaeo quodam, aut cantharide, vel bupreste, quod est insecti quoddam genus, ac solido ecclesiae dogmate deique virtute confracto ad insequentes haereses cum eodem dei praesidio transeamus.

ΚΑΤΑ *ΑΝΟΜΟΙΩΝ,
πεντηκοστὴ ἕκτη, ἡ καὶ ἑπτακοστὴ ἕκτη.

Κεφ. α'. Ἀνόμοιοι πάλιν τινές εἰσιν καλούμενοι· οὗτοι δὲ πρόσφατοι.
Ἔσχον δὲ ἀρχηγὸν Ἀέτιόν τινα διάκονον, προαχθέντα διὰ τὴν αὐτοῦ
φλυαρίαν ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, τῶν Ἀρειανῶν ἅμα καὶ
Μελητιανῶν γεγονότος ἐπισκόπου, καὶ ἐν χρόνοις Ἰουλιανοῦ, ὡς ἄνω
μοι προδεδήλωται, τὴν πόλιν πομπεύσαντος ἐπὶ καμήλου, καὶ πρῶ-
τον μὲν πολλὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγκλεισθέντος καὶ πεπονθότος, πομ-
πεύσαντός τε, ὡς ἔφην, καὶ ξύλοις παισθέντος, ἔπειτα δὲ συρέντος
ὅλην σχεδὸν τὴν πόλιν, καὶ οὕτως ἀποθανόντος, καὶ μετὰ θάνατον
καέντος, καὶ μετὰ πολλῶν ὀστέων κτηνῶν καὶ ζώων εἰς τέφραν συνα-
χθέντος καὶ μετέπειτα τοῖς ἀνέμοις ὑπ' αὐτῶν λικμηθέντος, καὶ οὕτως
τὸ πέρας ἐσχηκότος. Λέξειε δ' ἄν τις περὶ τοῦ οὕτως τετελευτηκότος,
Οὐκοῦν ἐμαρτύρησεν ὑπὸ Ἑλλήνων ταῦτα πεπονθώς; Καὶ εἰ μὲν ὑπὲρ
pag. 913. ἀληθείας αὐτῷ ἦν ὁ ἀγὼν, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διὰ φθόνον καὶ τὴν εἰς
Χριστὸν ὁμολογίαν τὰ τοιαῦτα αὐτῷ συμβέβηκεν, ὄντως ἐν μάρτυσι,
καὶ οὐκ ἐν μικροῖς ἐτέτακτο. Οὐκ ἦν δὲ [1] τὸ αἴτιον διὰ τὴν εἰς Χρι-
στὸν ὁμολογίαν, ἀλλὰ δι' ἣν ἐν τῇ [2] ἑαυτοῦ δῆθεν ἐπισκοπῇ καλουμένῃ
πολλὴν βίαν τὴν πόλιν τε καὶ τὸν δῆμον διέθετο, πῇ μὲν ἁρπάζων
τοὺς ἀνθρώπους τὰ ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν κληρονομήματα. Καὶ ἵνα
μὴ διαβάλλωμεν τὸν ἄνδρα· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ ὑπ' ἐκείνου τοῖς Ἀλε-
ξανδρεῦσι γενόμενα, πῶς μὲν τὴν [3] νίτρον ἅπασαν ἐξέλαβε, πῶς δὲ
τὰ ἕλη τὰ τῆς παπύρου καὶ τοῦ καλάμου, καὶ τὰς λίμνας τοῦ ἁλὸς
διοικεῖν καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀποφέρεσθαι ἐπενόησεν. Ὡς πᾶσα αἰσχρότης
βίου κέρδους διὰ πολλῆς μηχανῆς, ἄχρι καὶ λεπτῶν πραγμάτων, παρ'
αὐτῷ οὐκ ἠμέλητο, ὡς καὶ κλίνας ἐπενόησε τοῖς σώμασι τῶν ἐξοδευ-
όντων ποιῆσαι ἐν ἀριθμῷ τινι, καὶ ἄνευ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτεταγμένων
οὐκ ἐξεκομίζετο σῶμα τῶν τελευτώντων, ἐπιπλεῖστον δὲ τῶν ξένων·
οὐ διὰ φιλοξενίαν, ἀλλὰ, καθὼς ἔλεγον, διὰ πορισμὸν βιώδη. Εἴ
τις γὰρ ἔθαπτε δι' ἑαυτοῦ σῶμα, κίνδυνον ὑφίστατο. Οὕτως δὲ ὑφ'
ἑκάστου τῶν ἐκφερομένων κέρδος τι αὐτῷ προςεφέρετο. Καὶ σιωπῶ
τὰ ἄλλα λέγειν, ὅσα ὁ ἀνὴρ ἐν τρυφαῖς καὶ [4] ἄλλοις ἐκομίζετο, καὶ ἐν
ἀπηνότητι. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντα τὴν εἰς αὐτὸν μῆνιν κεκρατηκότες

* Ἀνομίων codd. mss. uterque. Supra quoque, in Epist. ad Acacium certe ex Veneti cod. scriptura appellabantur Ἀνόμιοι, ut etiam in Ancor. cap. 13. p. 19. Pet.

Cap. I. — 1. τὸ om. cod. Rhedig.

2. αὐτοῦ cod. Rhedig.

3. νίτρον cod. Ien. et editi. τρίτην codd. mss. Rhedig. et Paris. Repono νιτρῖτιν. Diversae enim in libris fere ubique conspirantibus scripturae νίτρον atque τρίτην suspicionem commovent admodum probabilem in archetypo ex quo repetiti sunt illi scriptum fuisse νίτρον τρῖτιν, quod cum parum intellegerent librarii, alterum recepisse νίτρον, quod a prima manu extare vidisset, alteros correcturam

ADVERSUS ANOMOEOS,
quae est haeresis LVI., sive LXXVI.

Praeter hos Anomoei quidam extiteruut recens in lucem editi, Cap. I.
quorum princeps Aëtius diaconus fuit; qui ad eum dignitatis gradum ob ineptias ac nugas suas a Georgio Alexandrino promotus est, eo videlicet ipso qui Arianorum pariter ac Meletianorum episcopus, Iuliano imperante, ut antea docuimus, in camelum impositis tota urbe ignominiose traductus est. Ac primum ab gentilibus circumseptus, ac multa perpessus, atque ad eum quem diximus modum circumductus, et fustibus percussus, totaque propemodum urbe tractus, in iis suppliciis extinctus est, ac post obitum concrematus, et cum multis pecudum ac bestiarum ossibus in cinerem redactus, atque in ventos dispersus, talem exitum vitae consecutus est. De quo sic obiicere nobis quispiam potest: Cum haec a gentilibus passus sit, nonne martyrium obiisse videri potest? Verum si pro veritate certamen eiusmodi subiisset, et a gentilibus ob invidiam, vel Christiani nominis professionem haec ipsi forent inflicta supplicia, procul dubio inter martyres, et quidem primarios, collocandus videretur, sed haec minime propter Christi confessionem sustinuit; quin potius ob omnem illam iniuriam ac violentiam qua episcopatus sui tempore, quoquo eum tandem modo gesserit, civitatem omnem ac populum oppressit, cum praesertim civibus paterna bona ac possessiones eriperet. Neque vero calumniari hominem volumus; variis enim hic Alexandrinos incommodis affecit. Velut cum nitrarias omnes officinas redemit, una cum papyri calamique paludibus, nec non et salinaria omnia stagna, quae conducere, et ad sese transferre studuit. Cuius tantae praeterea sordes avaritiae fuerunt ut etiam vilissimis ex rebus illiberalem omnem quaestum summa ope ac contentione captaret. Nam inter cetera lecticariorum, ad efferenda mortuorum cadavera, certum numerum instituit, neque cuiquam sine his quos huic officio praeposuerat mortuum licebat exportare, peregrinum maxime. Quod non hospitalitatis amore faciebat, sed lucri, uti dixi, pecuniaeque gratia. Quod si quis mortui corpus per sese sepeliret, in periculum vocabatur. Igitur ex unoquoque cadavere quaestus aliquid ad ipsum redibat. Mitto cetera, inprimisque luxum eius omnem, una cum ceteris vitiis ac crudelitate praesertim. Quibus de caussis cum Alexandrini, ac gentiles praesertim, vetus in illum

τρῖτιν, ex eoque vocabulo η pro ι posito mutatoque accentu effinxisse τρίτην.

4. ἄλλοις volebat Guil. Canterus Nov. Lectt. II, 27. Veram verborum Epiphanii interpretationem invenies in Petavii ad h. l. Animadvv.

Ἀλεξανδρέων παῖδες, Ἕλληνες δὲ μάλιστα, [5] τοῦτο αὐτὸν διέθεντο τὸ τέλος. Ἐμοὶ δὲ γέγονε πρόφασις περὶ τούτου λέγειν, ὡς ἐνηχηθέντες τὴν τοῦ Κωνσταντίου τελευτὴν εὐθὺς οὕτως αὐτὸν ἀπώλεσαν οἱ αὐτοὶ Ἀλεξανδρεῖς, δι' οὐδὲν ἕτερον [6] ἡ περὶ τούτου μοι γεγένηται ὑπόθεσις, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀέτιον τὸν ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντα διάκονον.

Κεφ. β'. Οὗτος ὁ Ἀέτιος [1] καὶ κατὰ τὸν κοσμικὸν λόγον ἀπαίδευτος ἦν ἕως τῆς τελείας αὐτοῦ ἡλικίας, ὡς ὁ λόγος. Ἐπενόησε δὲ ὑποβὰς καὶ σχολάσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀριστοτελικῷ φιλοσόφῳ καὶ σοφιστῇ, καὶ τὰ τῆς διαλεκτικῆς δῆθεν ἐκείνων μαθὼν, οὐδὲν ἕτερον πλὴν σχηματοποιεῖν τὴν περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ἀπόδοσιν. Σχολαίτερον ἐπεχείρει ὀρθρίζων ἅμα καὶ ἐνδελεχῶς ἄχρι ἑσπέρας εἰς τοῦτο καθεζόμενος, φημὶ δὲ εἰς τὸ διὰ γεωμετρίας τινὸς καὶ διὰ σχημάτων περὶ θεοῦ λέγειν τε
pag. 914. καὶ ὁρίζειν, διδάσκων τε καὶ τελῶν. Οἷα δὲ Ἀρειανὸς βαθύτατος, καὶ τὴν Ἀρείου ἔχων μανιώδη διδασκαλίαν, περισσοτέρως τις λυμεὼν γέγονε τούτοις κατατριβόμενος καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀξύνας. Οὗτος δὲ κατηγορεῖται ὑπό τινων καὶ τῷ αὐτῷ Κωνσταντίῳ δηλοῦται, καὶ ὑφίσταται ἐξορίαν ἐν τοῖς τοῦ Ταύρου μέρεσιν· ἐν ᾧ τόπῳ πάντα τὰ τῆς αὐτοῦ κακοδιδασκαλίας ἐπλάτυνε καὶ ἐφώρασεν εἰς μέσον φέρων μετὰ παρρησίας, [2] ἀποτριψάμενος τὸ μέτωπον ἐν ἀναισχυντίᾳ περιττοτέρᾳ, τὰς ἐξεμέσεις τῆς αὐτοῦ κακοδιδασκαλίας ἀπαραλείπτως ὑπέδειξεν. Ἐτόλμησε γὰρ εἰπεῖν ἀνόμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ὑπάρχειν, καὶ οὐ ταὐτὸν εἶναι τῇ θεότητι πρὸς τὸν πατέρα. Καὶ οὐδ' ὅτι ἡμεῖς τῷ ὁμοιώματι ἐπερειδόμεθα. Ὑπὲρ γὰρ τὴν ὁμοίωσιν οἴδαμεν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς ταὐτὸν τῇ θεότητι καὶ ἴσον, καὶ οὐδ' ὅλως ἠλλοιωμένον. Ἔστι γὰρ πολλὰ ἀφωμοιωμένα τῷ θεῷ, ἀλλ' οὐ ταὐτὸν, ἴσα ὑπάρχοντα τῇ θεότητι, ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἀλλ' οὐ ταὐτὸν τῷ θεῷ πρὸς ἰσότητα. Καὶ ὁμοία ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ἀλλ' οὐ ταὐτὸν τῇ βασιλείᾳ, οὐδ' ὅλως μετέχον τι τῆς αὐτῆς καὶ ὁμοίας ζύμης. Καὶ ὁμοία δέκα παρθένοις, καὶ ἀνδρὶ οἰκοδεσπότῃ, ὡς πρὸς ὁμοίωσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ ταυτότητα. Τοῦ δὲ υἱοῦ ὁμοίου ὄντος τῷ πατρὶ, καὶ ὑπερομοίου, διὰ τὸ ταὐτὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἴσον πατρὶ, οὐ τὸ ὅμοιον συνιστᾶν ἡμῖν μόνον ἐπιμελὲς πεφιλοτίμηται, ἀλλὰ ταὐτὸν καὶ ἴσον, ὡς θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ υἱὸν ἐκ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀλλοῖον τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἐξ ἁγίου πνεύματος. Τούτῳ δὲ τῷ γεννάδᾳ Ἀετίῳ οὐδὲ τὸ ὅμοιον πρὸς πατέρα

5. *Fortasse* οὕτω *vel* τούτω. *Cf. haer.* 58, 1. πολλάκις καὶ ξένους — ταύτῃ διέθεντο τῇ διαγωγῇ.

6. *Verba* ἡ περὶ τ. μ. γ. ὑπόθεσις *uncinis inclusit Petavius.*

Cap. II. — 1. καὶ κατὰ *codd. mss. uterque.* ὁ κατὰ *editi.*

odium iampridem foverent, eiusmodi illum genere mortis affecerunt. Quem ad eius casum commemorandum, et atrocissimum illud supplicium, quo statim atque audita Constantii mors est, ab Alexandrinis interemptus est, nulla alia occasione sum deductus quam quod de Aëtio disputandum nobis esset, qui ab illo diaconus est ordinatus.

Hic igitur Aëtius ad adultam aetatem usque exterarum disciplinarum, uti narrant, fuit omnino rudis. Tandem vero cum Alexandriae Aristotelico cuidam philosopho ac sophistae navasset operam, ab eoque dialecticam didicisset, totus in illud incubuit, ut divinarum rerum rationem omnem quibusdam figuris explicaret. Id quod summo in otio a prima luce ad vesperam usque sedens pertinaci opera contendebat; nimirum ut geometricas figuras divinas ad res tractandas, definiendas docendasque transferret. Atque ut sese in Arianorum sectam altius immerserat, et insanam Arii doctrinam hauserat, illorum velut affrictu quodam attrituque longe pestilentior evasit, et adversus dei filium, ac spiritum sanctum linguam suam in dies exacuit. Sed a nonnullis ad Constantium delatus in subiectam Tauro monti regionem relegatur. Ibi perniciosam suam doctrinam longe lateque propagavit, ac palam et audacter perfrictiorique quam antea fronte acerbissimum erroris illius quem evomuerat virus in medium sine ulla intermissione protulit. Ausus est enim dissimilem patri filium, nec eundem divinitate esse cum illo profiteri. Atqui ne nos quidem similitudine ipsa magnopere nitimur. Quippe qui in filio, si cum patre confertur, similitudine quiddam amplius agnoscimus, eo quod idem divinitate sit et aequalis, nec ullo modo diversus. Ceterum etsi pleraque assimilari deo dicantur, non tamen, si de aequalitate loquamur, eadem cum divinitate sunt. Sic enim homo *ad imaginem dei similitudinemque factus*, non idem cum illo aequalitate est. Sic *regnum coelorum grano sinapis simile* est, non tamen granum illud idem est cum regno, nec eiusdem cum illo naturae particeps est. Idem praeterea regnum modo *fermenti simile*, modo *decem virginum*, modo *patrisfamilias* asseritur. Quod quidem de similitudine, non eadem substantia par est accipi. Filius autem cum et patri similis sit, et plus quam similis, quod idem aequalisque sit, non solam in eo similitudinem comprobare omni ope studemus, sed eundem aequalemque monstrare, perinde ac deum de deo, et ex patre filium, nec ab eius substantia diversum, sed ab ipso genitum, quod ipsum de spiritu sancto non minus affirmamus. At egregius ille Aëtius ne similem quidem patri filium pronuntiare

Cap. II.

Gen. 1, 26.

Matth. 13, 31.

Matth. 25, 1. et 20, 1.

2. *Suspicor reponendum esse* ἀποτριψάμενός τε τὸ μ.

τὸν υἱὸν ἀξιοῦν ἔδοξεν. Οὐ τῷ ὁμοίῳ δὲ αὐτοὶ ἐπερειδόμενοι μόνον τὴν σύστασιν τῆς πίστεως καὶ τὸ γεραίρειν τὴν τριάδα ἀληθῶς ἐνιστάμενοι ὁμολογοῦμεν. *Καὶ γὰρ καὶ ἄργυρος κασσιτέρῳ ὁμοιοῦται, καὶ χρυσὸς χαλκῷ, καὶ μόλιβδος σιδήρῳ, καὶ λίθοι τίμιοι ἐξομοιοῦνται ὑέλῳ, καὶ οὐ τὸ ὅμοιον τὴν φύσιν δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ ἀπείκασμα.*

Κεφ. γʹ. Ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς καὶ περὶ τῆς γραφῆς ὁμολογούσης τὸν υἱὸν εἰκόνα θεοῦ τοῦ ἀοράτου ὑπάρχειν τὴν δύναμιν τῆς θείας γραφῆς ἐκ

pag. 915. θείας δωρεᾶς ἠκριβωκότες, τῆς φησάσης Φαρισαίοις, Οὐκ οἴδατε τὰς γραφὰς, οὐδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἐπιστάμεθα οὖν διττὴν οὖσαν ταύτην τὴν σχέσιν· τὴν ἀπόχρησιν δὲ ὡς ἀπὸ ἀνθρώπου λαμβάνοντες πρὸς παράστασιν φράσεως δηλοῦμεν. *Καὶ γὰρ καὶ ἀνθρώπου εἰκὼν λέγεται, καὶ οὐχ ὁμοία. Ἡ μὲν γάρ ἐστι διὰ χρωμάτων ἀπεικαζομένη,* ἡ δὲ διὰ τῆς γεννητικῆς ὁμοουσιότητος, ὡς τοῦ γεννωμένου υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα χαρακτηρίζοντος τὸ γένος· ἀπεικονίσματος δὲ λοιπὸν εὑρισκομένου, ταυτότητός τε καὶ ὁμοουσιότητος καὶ ἐκτυπώματος. *Καὶ* ἔστιν ἡμῖν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ταὐτὸν μὲν τῇ τοῦ πατρὸς θεότητι καὶ ἀξίᾳ, καὶ ἴσος διὰ τῆς ἀληθινῆς εἰκόνος καὶ ὁμοιώσεως οὐ παρηλλαγμένης, [1] ἀλλ᾽ ἀπαραλλάκτου, ὡς υἱὸς ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς καὶ ὁμοουσίως γεγεννημένος. *Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τὸ ἐκ πατρὸς ἐξελθεῖν, εἰ καὶ οὐ γεγέννηται, διὰ τὸ τοῦ υἱοῦ μονογενές. Οὗτος δὲ ὁ Ἀέτιος περισσοτέρως βουληθεὶς ἀντιστῆναι τῇ τῆς ἀληθείας ὁμολογίᾳ οὐδὲ τὸ ὅμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα πειρᾶται ὁμολογεῖν· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τῶν Ἀρειανῶν, [2] τῶν ἀπὸ Λουκιανοῦ τε καὶ Ὠριγένους, λαβόντες τὴν πρόφασιν, γεγονότες ἅμα [3] Ἀστερίῳ τινὶ ἀπὸ σοφιστῶν ὄντι, ἐκπεσόντι δὲ ἐν τῷ διωγμῷ τῷ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ γεγονότι. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτὸν, ὡς ἐν ταῖς ἄνω μοι αἱρέσεσι δεδήλωται ὅτι κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἕκαστος τῶν προειρημένων ὡρίσατο, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος ἐδίδαξαν, τινὲς δὲ ἔλεγον ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, εἰ καὶ κτίσμα αὐτὸν ὡρίσαντο. Οὗτος δὲ τὸ πᾶν τῆς ἐκείνων μὲν εἰρωνείας, ἰδίας δὲ ἀσεβείας ἀπεκάλυψε τηλαυγῶς τὸ τοῦ δόγματος πρὸς τὸν κύριον ἀπηνές τε καὶ ἀναίσχυντον. Καὶ ὡς μὲν ἔχει ἡ ἀλήθεια, δικαιότατα πρὸς τοὺς τὸ κτίσμα παρειςφέροντας ἀποτείνεται ἡ τούτου τοῦ Ἀετίου τε καὶ Ἀνομοίου λεγομένου τοῦ λόγου ἀκριβολογία. Πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν ἀνόμοιον τυγχάνει τῷ κεκτικότι, κἄν τε κατὰ χάριν ἀφομοιοῖτο· καὶ ὁ κτίσας τῷ κεκτισμένῳ ἀνόμοιος [4] ὑπάρχει, εἰ καὶ χρώμασι διαφόροις αὐτὸ κοσμεῖν πειράσοιτο, εἰ μή τι ἂν πρὸς ἀπεικασμὸν καὶ ἀπεικόνισμα κατὰ μίμη-*

Cap. III. — 1. ἀλλ᾽ ἀπαραλλάκτου *cod. Ien. et ed. princ.* ἀλλὰ ἀπαραλλάκτου *cod. Rhedig.* ἀλλ᾽ ἀπαράκτου *ed. Petav. vitiose.*

2. τῶν *fortasse delendum est. Cornarius quid cogitaverit nescio. Vertit* Nam alii Ariani a Luciano et Origine accepta occasione, et alii qui conversati sunt cum Asterio sophista qui excidit in persecutione tempore Maximiani facta, partim quidem velut in superioribus a me declaratum est, creaturam filium dei unusquisque praedictorum decrevit, et spiritum sanctum creaturam creaturae docuerunt, partim vero dixerunt similem esse filium patri, etiamsi creaturam ipsam esse dicerent.

3. ἀστερίω (*ut etiam in cod. Ien. a m. pr. fuisse videtur*) *cod. Rhedig.*

4. ὑπάρχῃ *codd. mss. et edit. princ.*

voluit. Quamquam nos non sola similitudine freti constitutum fidei dogma ac trinitatis cultum honoremque suscipientes illud unum profitemur. Nam et argentum stanno simile est, et aurum aeri, et plumbum ferro, et pretiosi lapides vitro, nec similitudo ipsa naturam, sed expressionem atque effigiem demonstrat.

Quod autem ad scripturam attinet, quae filium dei invisibilis imaginem appellat, nos sacrarum literarum vim divino beneficio penitus assecuti, quae sic Pharisaeos compellat: *Nescitis scripturas, neque virtutem dei*, duplicem hanc habitudinem esse novimus. Verumtamen explicandi gratia et abusione quadam ex humano illud more transferimus. Quippe et hominis imago quoque dicitur; neque tamen similis est. Nam altera coloribus duntaxat effigiata, altera eandem ex generatione substantiam obtinet, cum genitus filius quandam generis sui notam ac formam comparatione patris accipiat. Tum in eo vero non effigies modo cernitur, sed et natura eadem et substantia, adeoque vera illius expressio. Igitur unigenitus dei filius idem cum divinitate ac maiestate patris est et aequalis, germana quadam imagine ac similitudine, quae nulla ratione discrepet, tanquam filius a patre reipsa, et cum eadem substantia genitus. Idem porro de spiritu sancto statuere nos oportet, quod a patre procedat, tametsi non generetur; id quod unigeniti filii ratio minime patitur. Sed Aëtius veritatis professioni vehementius repugnare studens ne filii quidem cum patre similitudinem fateri voluit. In quo ab Arianis ceteris dissentit; qui a Luciano et Origene erroris occasionem nacti sunt, et cum Asterio quodam sophista versati sunt, qui in persecutione Maximiani Christianam fidem eiuravit. Nam cum illorum nonnulli, ut in superioribus haeresibus ostendimus, filium dei creaturam, spiritum vero sanctum creaturae creaturam esse docuerint, alii qui commune illud de creatura tenerent, filium patri similem esse confessi sunt. At Aëtius iste omnem illorum cavillationem cum impietate sua propalam prae se ferens, immane contra dominum et impudentissimum dogma proposuit. Atque, ut ingenue fatear, Aëtii huius, sive Anomoei, subtilis illa ratio illos recta ac merito petit, qui filium dei creaturam esse defendunt. Etenim quicquid creatum est, creatori suo dissimile est; tametsi per gratiam nonnihil assimiletur. Et creator ipse rei a se creatae dissimilis est, quamvis variis eam coloribus perpolire contendat; nisi effigiem quandam et adumbrationem in eo quod expressum est inesse

Cap. III.

σιν μόνον θεωρίας ἐστὶ τὸ ἐκτυπούμενον. Καὶ ὡς μὲν πρὸς Ἀρειανοὺς τοὺς κτιστὸν νομίζοντας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα
pag. 916. ἴσχυσεν ἂν ὁ τούτου λόγος, ὡς καὶ ὕστερον ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν, φημὶ δὲ τῶν περὶ Εὐδόξιον, καὶ Μηνόφιλον, καὶ ἄλλους, καὶ ἀποσύνακτος γενόμενος διήλεγχεν ἐπὶ τοῦ βασιλέως τότε, ὅτι, Ὁποίως αὐτοὶ ἔχουσιν, ἐγὼ ἔχω, ὡς καὶ αὐτοὶ πάντες, ἀλλ' ὃ ἐν ἐμοὶ ἀληθὲς, αὐτοὶ κρυπτάζουσι, καὶ ὃ ἐγὼ τηλαυγῶς ὑποφαίνω, [5] καὶ ὁμολογῶ, οὗτοι πάντες τὰ αὐτὰ λέγουσι, κρυπτάζονται δέ· [6] τοῦ τότε βασιλέως οὐκ ἐναντίως ἔχοντος πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δραματουργίαν, ἀλλὰ δῆθεν εὐσεβεῖν νομίζοντος. Τὸ μὲν γὰρ κτίσμα ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παραιτούμενος ἠγανάκτει, καὶ εἰς ὑπερορισμὸν κατέταξεν, ὡς ἄνω προδεδήλωται.

Κεφ. δ΄. Ἐντεῦθεν ἀρχὴ τῆς αἱρέσεως γεγένηται, καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς ὑποθέσεως εἰς πολλὴν κακῶν φορὰν ἀρθεὶς ὁ ἀνὴρ τὴν διάνοιαν [1] δεινῶς κατέτρωσεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ [2] τῶν αὐτῷ πεισθέντων. Ἐφαντασιάσθη γὰρ οὗτος ὕστερον εἰπεῖν αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοι ὅτι, Οὕτως, φησὶ, τὸν θεὸν ἐπίσταμαι τηλαυγέστατα, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν ἐπίσταμαι καὶ οἶδα, ὥστε μὴ εἰδέναι ἐμαυτὸν ὡς θεὸν [3] μᾶλλον ἐπίσταμαι. Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τούτου ἀκηκόαμεν, [4] καθὼς δεινῶς ὁ διάβολος κατ' αὐτοῦ ἐμηχανήσατο, ψυχὰς ἀνθρώπων δελεασθέντων ἀπολέσαι. Καὶ γὰρ οὐκ ἄγεται αὐτοῖς περὶ βίου σεμνότητος, οὐ περὶ νηστειῶν, οὐ περὶ ἐνταλμάτων θεοῦ, οὐ περί τινος ἑτέρου τῶν εἰς ζωὴν ἀνθρώποις ἐκ θεοῦ προστεταγμένων, ἢ μόνον πρόχειρος αὐτοῖς ὁ λόγος δι' ἑνὸς ῥήματος τὸ πᾶν. Ὡς εἴ τις ἀπὸ νηὸς ῥίψας, καὶ τὴν πᾶσαν ἐκβολὴν τοῦ παντὸς [5] φόρτου ποιήσας, κατάσχῃ δὲ ἕν τι τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἐμβεβλημένων, κεράμου τέ φημι, ἤ τινος ἑτέρου, ὡς δύνασθαι δι' ἑνὸς σκεύους τὸν πάντα πόντον [6] διανήξασθαι, καὶ σωτηρίαν ἑαυτῷ προςπορίσασθαι, σφαλέντος δὲ τοῦ τοιούτου, καὶ οὐχ ὡς ὑπελάμβανε περὶ τοῦ μετὰ [7] χεῖρα σκεύους τὸ πέρας εὑρόντος, ὕστερον ὑποβρυχίου γεγονότος, ἐκπεσεῖν τῆς πάσης πραγματείας τε καὶ σωτηρίας· οὕτω καὶ οὗτος ὁ Ἀέτιος, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἀνόμοιοι, εἰς μέσον φέροντες τὸ ῥητὸν τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον τὴν μὲν λέξιν ὑφηγοῦνται, τὴν δὲ αὐτῆς δύναμιν οὐκ ὀρθῶς κατέχοντες σφάλλεται καὶ σφάλλονται. Ὅταν γὰρ
pag. 917. αὐτοῖς περιτύχοιέ τις, καὶ περὶ ἐντολῶν ὑπομνήσειε, τοῦτο φάσκουσιν ὡς [8] ἔφη τὸ ῥητὸν, ὅτι, Οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ὃ ζητεῖ θεὸς παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα γινώσκωμεν αὐτὸν μόνον, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἔφη, φησὶ, ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν, Δὸς αὐτοῖς, πάτερ, ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ζωήν· αὕτη δέ ἐστιν ἡ ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέ-

5. καὶ *particulam non agnoscunt codd. mss. Ien. Rhedig. Scribendum suspicor* ὃ ὁμολογῶ.
6. *Petavius putabat* Ἀλλὰ τοῦ τότε κτλ.

Cap. IV. — 1. δεινὸς *cod. Rhedig.*
2. *Libri vulgo* τῶν αὐτῶν αὐτῷ πεισθέντων. *Scribendum fortasse* αὐτῶν τῶν αὐτῷ πεισθέντων.

dicamus, quae ad contemplationis imitationem pertinet. Quare adversus Arianos, qui dei filium creatum esse putant, illius procedebat ratio. Unde postea, cum ab Arianis ipsis hoc est Eudoxio et Menophilo, ac reliquis, communione privatus esset, eosdem coram imperatore redarguit, asserens idem se profiteri ac sentire cum illis omnibus. Verum, inquiebat, quod penes me verum est, isti dissimulant, et quod ego prae me fero, ac palam confiteor, illi omnes non diffitentur, sed fraudulenter obtegunt. Etenim qui tum imperabat, ab Ariana illa tragoedia nequaquam abhorrebat, sed in ea tuenda pietatem ac religionem inesse sibi persuaserat. Idemque filium creaturam esse dici molestius ferebat, proindeque Aëtium in exilium relegari iussit, ut antea narravimus.

Hinc novae haeresis primordia conflata sunt, atque ex hoc uno argumento multiplicem ad malorum segetem haeretici hominis sublatus animus tam sibi quam suis gravissimam plagam inflixit. Qui quidem omnes tantam ad caecitatem insolentiamque provecti sunt ut illud vulgo iactarent, Tam perspicue deum novi, ac tantam illius notitiam sum consecutus, ut ne meipsum quidem melius quam deum noverim. Sunt et alia quamplurima quae de eodem accepimus, quemadmodum per illum diabolus maiorem in modum id egerit ut captatas hominum animas in exitium traheret. Etenim nulla apud illos cura sanctitatis est, aut ieiuniorum, aut mandatorum dei, ceterarumve rerum quae hominibus divino mandato praescriptae sunt. Atque ad omnia unum in promptu verbum illis est. In quo perinde illis accedit ac naviganti alicui, qui eiectione mercium omnium facta quidpiam eorum quae in navem imposita sunt retinuerit, puta fictile aliquod vas, aut alterius generis, cuius praesidio totum mare nando traiicere, ac salutem comparare sibi possit: qui si aliquo fortasse casu exciderit, neque ex illo vase quem sperabat exitum consequi potuerit, tum vero fluctibus haustus totum hoc negotium cum salute pessumdabit. Sic Aëtius eiusque sectatores Anomoei quod in evangelio dictum a domino legitur afferentes in medium, verbis quidem ipsis utuntur, sed eorum vim cum recte non intelligant, utrique vehementer aberrant. Cum enim occurrens iis aliquis divinorum praeceptorum mentionem iniicit, ex illius auctoritate dicti subiiciunt, nihil aliud a nobis flagitare deum quam ut cognoscamus ipsum, quemadmodum Christus declaravit his verbis: *Da ipsis, pater! ha-* Ioann. 17, 3.
bere in seipsis vitam: haec est autem vita, ut cognoscant te solum ve-

3. μᾶλλον *uncinis inclusit Petavius.*
4. *Fortasse* καὶ ὡς δεινῶς.
5. φόρου τοῦ ποιήσας *codd. mss.*
6. νήξασθαι *cod. Rhedig.*
7. *Fortasse* χεῖρας. *Quemadmodum* μετὰ χεῖρας λαμβάνειν *dixit in haer.* 66.
8. *Suspicor* ἔφην.

στειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀκηκόαμεν γὰρ καί τινων λεγόντων, ὡς παρ' αὐτοῦ ἐναργῶς ἀκηκόασιν, ὥς τινες κατηγοροῦντο ἐπὶ ἀτοπήματι γυναικὸς [9] ἁλόντες καὶ κατεγινώσκοντο ὑπ' αὐτῶν. Ὁ δὲ οὐδὲ περὶ τούτων χαλεπῶς ἔφερεν, ἀλλὰ καὶ μάτην ἐχλεύαζε, φάσκων μηδὲν εἶναι τὸ τοιοῦτον. Σωματικὴ γάρ ἐστιν ἡ χρεία καὶ ἡ ὑπηρεσία, ὥςπερ γὰρ, φησὶ, περὶ τὸ οὖς κνηθόμεθα (καὶ αὐτὸς μὲν αἰδοῦμαι λέγειν ὅσαπερ ἐκεῖνος ἀκάθαρτος διηγήσατο), λαβόντες [10] δὲ, φησὶ, πτερὸν, ἢ κάρφος, τὸ οὖς κνηθόμεθα, καὶ οὕτω παυόμεθα τῆς περὶ τὴν ἀκοὴν κνησμονῆς, οὕτω καὶ τοῦτο, φησὶ, συμβαίνει κατὰ φύσιν, καὶ εἴ τις ἐπιτελέσειεν, οὐχ ἁμαρτάνει.

Κεφ. ε'. Καὶ ὅσα τοιαῦτα ὁ ἀνὴρ διηγούμενος, ὑδαρῶς τὰ πάντα καὶ κακῶς, ἐδίδασκεν, ἵνα ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ὀφθῇ τί μὲν οὗτός ἐστιν, οἱ δὲ τοῦ κυρίου λόγοι σαφῶς ἡμῖν καταυγάσωσιν, ὡς ἔλεγε, Προςέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς· μή τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλάς; ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα; Οὕτω καὶ ἡ τούτου κατὰ πάντα τῆς ἀνοησίας τόλμα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν διελέγχεται, ὡς μὲν κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ ἀνέτεινε τὸ στόμα ἀθυρογλωττῶν, εἰς τὸν ἑαυτοῦ κύριον βλασφημεῖν μὴ αἰσχυνόμενος, ἵνα καὶ ἐκ τῶν καρπῶν τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας καὶ ὑδαρότητος οἱ συνετοὶ δοκιμάσαντες μὴ δρέψωνται τῶν [1] αὐτοῦ καρπῶν. Οὐ γὰρ δύναται ἐξ ἀκανθῶν σταφυλὴ τρυγᾶσθαι, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς κακοδιδασκαλίας ἡ σεμνότης ὀφθείη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τὸν ἄνδρα γεγονότα ἀκηκόαμεν, καὶ συμβεβηκότα. [2] Διὰ δὲ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκόλουθα εἰς μανίαν ἄρσεως κατὰ τοῦ κυρίου τολμηθείσης, ὡς ἔφην, πολλὰ μέν ἐστιν, ὀλίγα δὲ ἀπὸ τῶν πλειόνων παραθήσομαι. Πρὸς αὐτὰ δὲ ἃ ὁ κύριος δίδωσι πρὸς ἀνατροπὴν καὶ αὐτοὶ λέξομεν. Καὶ ἔστιν ἡ τούτου τοῦ Ἀνομοίου τῆς πίστεως ἐρεσχελία
pag. 918. καὶ τῶν λόγων ἀπεικασμοὶ οὗτοι, ἐκ γραφῶν μὲν λεγόμενοι, οὐχ οὕτως δὲ κατὰ τὸν νοῦν ἔχοντες, ἀλλὰ ἄλλως τὴν δύναμιν ἔχοντες, ἀπ' αὐτοῦ δὲ οὕτως λαμβανόμενοι.

Κεφ. ϛ'. Φάσκει δὲ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὅτι, Οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὅμοιον εἶναι τῷ γεννητῷ· καὶ γὰρ κατὰ τὸ ὄνομα διαλλάττει· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἀγέννητον, τὸ δὲ γεννητόν. Τὸ δὲ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον, καὶ εἰς μανίαν τρέψαν τὸν ἄνδρα. Εἰ γὰρ ζητήσομεν τῷ ἀγεννήτῳ γεννήτορα, ἵνα μὴ τὴν περὶ Χριστοῦ δόξαν ἀληθῆ ἀπολέσωμεν, εὑρεθήσεται οὐκέτι εἷς ὁ πατὴρ, οὐδὲ πατὴρ πατρὸς, ἀλλὰ ἄπειροι οἱ πατέρες πατέρων

9. *ἁλόντες scripsi ex coniectura Pelavii pro ᾄδοντες quod vulgo extat.*
10. *γὰρ cod. Rhedig.*

Cap. V. — 1. *αὐτοῦ restitui ex codd. mss. uterque. Vulgo legitur αὐτῶν.*
2. *Cornarius vertit* At per doctrinam ipsius commissa multa sunt, quum elatio animi eius contra dominum ausa usque ad insaniam processerit *cett.*

rum deum, et quem misisti Iesum Christum. Nam et nonnullos referentes audivimus quod de illo se palam audisse testificarentur. Cum quidam ob stuprum feminae illatum accusarentur, et ab aliis damnarentur, nihil illum commotum, sed factum illud risu ac ludibrio prosequentem dixisse, nullius hoc esse momenti; corporis enim hanc esse necessitatem ac functionem, quemadmodum aurem nonnunquam scalpimus (quamquam ea recensere non sine rubore possumus quae impurus ille iactabat). Sed ut, inquiebat, pinnula, vel festuca aurem scalpimus, atque hoc modo pruritus desinit, sic et id naturaliter nobis evenit, neque quisquam ea re facienda peccat.

Haec et alia tum eiusmodi narrabat, ac dissolute et nequiter Cap. V.
docebat; ut vel ex ipsis factis cuiusmodi fuerit ille constet, nosque ipsi domini verbis, velut luce quadam, collustremur, qui sic admonet: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis* Matth. 7, 25.
ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos: numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic igitur stolidissima illius in omnibus audacia hinc et illinc redarguitur, utpote qui contra dominum ipsum effrenatum os attollere non dubitavit, in eumque sine ullo pudore maledicta coniecit, ut ex ipsis petulantiae ac dissolutae libidinis fructibus prudentiores quique periculum illius facientes ab iisdem illis colligendis abstineant. Neque enim e spinis uva demeti potest, ut ex depravata doctrina sanctitas oriatur. Verum haec de homine illo ab aliis accepta didicimus. In illius porro dogmatibus cum multa sint furiosae adversus dominum eius insolentiae consentanea, pauca hoc loco de multis proferam, unaque ad eo refutanda dicam quae dominus dicenda concesserit. Sane quidem eiusmodi est Anomoei illius in stabiliendo dogmate calumnia, nihil ut aliud praeter sententiarum umbras ac similitudines consectetur; quae tametsi ex scripturis ipsis afferantur, longe tamen alium sensum continent; ut cum aliam omnino vim et potestatem habeant, ab illo tamen contrariam ad mentem detorqueantur.

Ergo ita statim initio disputat: Non posse geniti simile esse Cap. VI.
quod non est genitum, cum vel appellatione ipsa dissideant, eo quod unum ingenitum est, alterum genitum. Verum totum illud sane quam ineptum est; idque ipsum hominem ad insaniam compulit. Nam si ei quod ingenitum est genitorem quaeramus, ut ne veram de Christo opinionem amittamus, non unum amplius patrem esse reperiemus, neque patris patrem, sed infiniti numero patrum patres

ζητούμενοι, καὶ οὐκέτι εἷς θεός ἐστιν ὁ ὢν ἀεὶ, καὶ πρὸ αὐτοῦ μηδὲν
ἐσχηκὼς, καὶ ἀεὶ διατελῶν καὶ μένων, ἐξ οὗ ὁ μονογενὴς ἀληθινὸς
υἱὸς γεγέννηται καὶ ἔστι, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ'
ἔσονται οἱ ζητούμενοι πολλοὶ θεοὶ, καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἀπάτη ἔσται,
καὶ οὐκ ἀλήθεια. Δεῖ δὲ καὶ, ὡς ἔστιν, ἕνα εἰδέναι θεὸν πατέρα τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ πα-
τρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μία
θεότης, εἷς θεὸς, εἷς κύριος, πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα,
οὐ [1] συναλιφή τις ὢν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα, [2] ἀλλὰ
ὁ πατὴρ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα,
τρία τέλεια, μία θεότης, εἷς θεὸς, εἷς κύριος, ὡς καὶ πολλάκις ἐν
πάσαις αἱρέσεσιν οὕτω τὴν περὶ θεοῦ ἀπεδώκαμεν δοξολογίαν. Οὐκ-
οῦν ἐπειδὴ εἷς ἐστι θεὸς, καὶ οὐκ ἔνι ὑπολαβεῖν ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα,
θαυμαστῶς καὶ ἀγέννητός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ἄκτιστος, καὶ ὁ μονογε-
νὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς οὐκ ἀνόμοιος αὐτῷ κατὰ πάντα
τρόπον τυγχάνει, ἀλλὰ ταὐτὸν τῷ πατρὶ καὶ ἴσος κατὰ πᾶσαν ἀξίαν,
κἄν τε ὁ μὲν γεγέννηται, ὁ δὲ ἀγέννητός ἐστιν. Εἰ μὲν γὰρ ὅλως γε-
γέννηκεν ἐξ αὐτοῦ τὸν υἱὸν, ἀδύνατον μὴ εἶναι ἴσον τῷ πατρὶ καὶ ὅ-
μοιον. Πᾶν γὰρ τὸ γεννῶν ὅμοιον ἑαυτῷ γεννᾷ, καὶ οὐ μόνον ὅμοιον,
ἀλλ' ἴσον τῇ ταυτότητι. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ
θεὸς θεόν. Καὶ ὁ [3] μὲν ἄνθρωπος ἐκ σωμάτων συμπλοκῆς, ὁ δὲ
θεὸς ἀνεκδιηγήτως μόνος μονογενῆ γεγέννηκε, καὶ οὐ κατά τινα [4] ῥύ-
pag. 919. σιν, [5] οὐδὲ συστολὴν, οὐδὲ πλατυσμόν. Ἀλλὰ πνεῦμα ὢν ὁ πατὴρ ἐξ
αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως τὸν υἱὸν ἐγέννησεν ὅμοιον αὐτῷ κατὰ
πάντα καὶ ἴσον, ὡς λέγει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, ὅτι, Ἐζήτουν αὐτὸν
ἀποκτεῖναι οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ
υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ. Πῶς γὰρ οὐχ
ὅμοιος τῷ πατρὶ καὶ ἴσος κατὰ πάντα, ὁ ἐν αὐτῷ ἔχων τὸ ζῆν, καὶ
λέγων, Ὥςπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἐγείρει
τοὺς νεκρούς; καὶ λέγων, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. Οὐ
δύναται [6] διηλλαγμένος εἶναι ὁ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα σημαίνων, καὶ
ὁ λέγων ὅτι, Ὁ γινώσκων ἐμὲ γινώσκει τὸν πατέρα, καὶ, Ὁ ἑωρακὼς
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, ὡς αὐτοῦ οὐκ ἄλλου ὄντος παρὰ τὸν πατέρα,
ὡς καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς σημαίνει, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰ-
κόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς ὅμοιος
τῷ πατρὶ, πῶς λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐγέ-
νετο; οὐ γὰρ εἶπεν ὁ πατὴρ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐμὴν,
ἢ Κατ' εἰκόνα σὴν, ἀλλὰ Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Κατὰ

Cap. VI. — 1. *Ita libri scripti et ed. princ.* συναλοιφὴ *edit. Petav.*
2. ἀλλὰ *scripti*, ἀλλ' *editi libri.*
3. μὲν γὰρ ἄνθρωπος *ed. Petav. Colon. repet.*
4. *Scripsi* ῥύσιν, *quod voluisse post Cornarium (qui vertit defluxionem) etiam Petavius videtur, quamquam vulgatam retinuit scripturam* ῥῆσιν.
5. καὶ *cod. Rhedig.*
6. διηλλαγμένως *codd. scripti et edit. princ.*

existent, ac non iam unus deus erit, qui semper fuit, quique prius
se nihil habuit, ac perpetuo manet, a quo unicus verusque filius
genitus est et existit, ab eodemque productus est sanctus ipsius spi-
ritus: sed qui quaerentur complures erunt dii, itaque ad fallaciam
relabentur omnia, et a veritate penitus aberrabunt. Quamobrem
unus nobis, ut revera est, intelligendus est deus, *pater domini no-* 2. Cor. 1, 3.
stri Iesu Christi, ex quo spiritus sanctus est, *qui a patre procedit* Ioann.
et a filio accipit. Haec est una divinitas, unus deus, unus domi- 15, 26.
nus, pater, et filius, et spiritus sanctus. In quo nulla est filii
cum patre spiritusve sancti confusio, sed et pater pater est, et filius
filius, et spiritus sanctus spiritus sanctus, perfecta tria, una di-
vinitas, unus deus, unus dominus, quemadmodum saepe in haere-
sibus refutandis divinum numen praedicandum celebrandumque do-
cuimus. Qua re cum et unus deus sit, nec alium praeter hunc
animo concipere possimus, admirabili tamen ratione et ingenitus at-
que increatus pater est, et unicus dei filius ab ipso genitus nulla ra-
tione dissimilis illius est, sed idem cum patre, et aequali in omni-
bus dignitate gaudens, tametsi genitus iste, ille vero sit ingenitus.
Etenim si filium omnino genuit, fieri non potest ut non patri aequa-
lis sit ac similis. Quicquid enim gignit, simile sibi gignit: neque
simile tantum, sed idem atque aequale prorsus. Exempli gratia
hominem homo gignit, et deus deum; ille copulatione corporum,
hic inexplicabili quodam modo unus unicum filium genuit, sine ullo
profluvio, vel contractione vel dilatatione. Pater enim cum sit spi-
ritus, ex seipso nullo vel initio, vel tempore filium genuit, sibi in
omnibus similem et aequalem ut ex evangelii auctoritate constat.
Quaerebant, inquit, *illum interficere Iudaei*, *quia non modo solvebat* Ioann.
sabbatum, *sed etiam filium dei seipsum dicebat*, *aequalem se faciens* 5, 18.
deo. Et vero quomodo non in omnibus patri similis est et aequalis,
qui in seipso vitam habet, atque ita loquitur: *Quemadmodum pater* Ioann.
suscitat mortuos, *ita et filius suscitat mortuos?* deinde: *Qui videt me*, 5, 21. Ioann.
videt et patrem. Non potest is esse diversus qui per sese patrem 14, 9.
significat. Tum qui ista dicit: *Qui cognoscit me cognoscit et patrem:*
et: *qui videt me videt et patrem.* Tanquam non alius ipsemet a pa-
tre sit, id quod tam pater quam filius indicat his verbis: *Faciamus* Gen. 1, 26.
hominem ad imaginem nostram, *et ad similitudinem.* Atqui nisi fi-
lius patri similis esset, quinam ad imaginem et similitudinem esset
homo factus? Non enim dixit pater, Faciamus hominem ad ima-
ginem meam, aut Ad imaginem tuam, sed *Ad imaginem nostram.*

ἡμετέραν λέγειν τὸ ἴσον τοῦ πατρὸς ἐν τῷ υἱῷ ἀπέδειξε, καὶ τὸ ὅμοιον, οὐ μόνον, ἀλλὰ [7] καὶ ταὐτὸν ἐν ἅπασι, καὶ μὴ παρηλλαγμένον.

Κεφ ζ. Πῶς δὲ δύναται μὴ εἶναι ἴσος, καὶ μὴ ὅμοιος, ὡς καὶ ἤδη εἰπὼν, Ὁ λέγων ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; Οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πνεύματι ἁγίῳ προφητεύων Ἠσαΐας ἔγνω τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ μὴ ἀλλότριον τοῦ πατρὸς, μηδὲ παρηλλαγμένον, ὡς ἔχει τὸ ῥητὸν ὃ ταύτην ἔχει τὴν ἀκολουθίαν, ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑβραϊκοῦ οὕτως, [1] Φθόου σααρεὶμ, οὐϊαβωτῶν σαδὶκ, σωμὴρ ἐμμουνείω, [2] ἰεσροσμοὼχ, θεσὰρ [3] σαλὼμ σαλὼμ, χιβὰκ βατόου, βετοὺβ βαλδωναῒ ἀδδὼθ, [4] χιβαϊὰ ἀδωναῒ σωδωλεμείμ. Ἀπὸ δὲ τῆς ἑρμηνείας Ἀκύλα οὕτως· Ἀνοίξατε πύλας, εἰςελθέτω ἔθνος δίκαιον, φυλάττον πίστιν, πλάσμα ἐστηριγμένον, φύλαξις εἰρήνης, ὅτι ἐπ' αὐτῷ πεποίθασι, πεποίθατε ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἕως αἰῶνος, ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ κύριος ὁ στερεώσας τοὺς αἰῶνας. Παρὰ δὲ τοῖς ο' οὕτως· Ἀνοίξατε πύλας, εἰςελθέτω φυλάσσων ἀλήθειαν, καὶ ἀντιλαμβανόμενος pag. 920. ἀληθείας, καὶ φυλάσσων εἰρήνην, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν, κύριε, ἕως τοῦ αἰῶνος, ὁ θεὸς ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος. Παρατηρείσθω δὲ ὁ ἀναγινώσκων ὡς [5] ἀντὶ τοῦ Κύριος, καὶ τὸ, Ὁ μέγας, ἀντὶ τοῦ, Ἐν κυρίῳ κεῖται, παρὰ τοῖς ο'. Καὶ πόσα [6] ἔστι περὶ τούτου λέγειν; Δέδια δὲ μή πως εἰς ὄγκον πολὺν ἐλάσω [7] τὴν περὶ τούτων τῶν λόγων πραγματείαν. Πάντα γὰρ σαφῆ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τοῖς βουλομένοις εὐσεβεῖ λογισμῷ προςέρχεσθαι τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ μὴ [8] διαβολικὴν ἐνέργειαν ἐν ἑαυτοῖς ἐγκισσήσαντας ἑαυτοὺς καταστρέφειν εἰς τὰ βάραθρα τοῦ θανάτου, ὡς οὗτος ὁ ἐλεεινὸς καὶ οἱ αὐτῷ πεισθέντες ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐστρατεύσαντο ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτῶν γεγονότας βλασφήμους εἰς θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν. Καὶ ὅτι μὲν οὐ δύναται ἀνόμοιος εἶναι ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ἀλλ' οὐδὲ [9] τούτῳ ἐπερειδόμενοι ταῦτα ἔφημεν. Ἔστι γὰρ οὐ μόνον ὅμοιος, ἀλλὰ καὶ ἴσος, ταὐτὸν τῇ θεότητι, ταὐτὸν τῇ ἀϊδιότητι καὶ δυνάμει. Καὶ οὐ λέγομεν ταὐτοούσιον, ἵνα μὴ ἡ λέξις παρά τισι [10] λεγομένη Σαβελλίῳ ἀπεικασθῇ. Ταὐτὸν δὲ λέγομεν τῇ θεότητι καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει, κατὰ πάντα ἴσον τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι. Ὁμοούσιον δέ φαμεν, ὡς ἔχει ἡ ἁγία πίστις, ἵνα ἀπὸ τοῦ [11] ὁμο- σαφῶς σημανθῇ

7. κἀὐτὸν cod. Rhedig.

Cap. VII. — 1. *De horum verborum emendatione et interpretatione vide Petavii Animadvv. ad h. l.*

2. ἱεροσμοὼχ *cod. Rhedig.*

3. σαλὼς *cod. Rhedig.*

4. χιβαΐα *editi.*

5. *Verba* ἀντὶ τοῦ *uncinis notasse Petavius sat habuit. Ego cum Cornario, qui vertit* Observet autem lector, quod pro Dominus, Deus, et Magnus pro In domino apud Septuaginta habetur, *restituendum puto* ὡς ἀντὶ τοῦ Κύριος, Θεὸς, καὶ *cett.*

6. περὶ *omissum est in ed. Petav. Colon. repet.*

7. τὴν, *quod ab editis abest, reposui ex auctoritate codd. mss. utriusque.*

Porro, *Nostram*, cum dixit, aequalitatem cum patre filii, similitudinemque declarat, nec eam solum, sed idem ipsum in omnibus, nec discrepantem esse significat.

Quomodo vero non aequalis aut similis esse potest, qui, ut Cap. VII.
iam dixi, sic loquitur: *Ego in patre et pater in me est?* Quod non Ioann. 14, 9.
modo in evangelio ipse dixit, sed et Esaias ex sancti spiritus afflatu Esai. 26, 2.
vaticinans filium in patre esse cognovit, nec ab eodem alienum aut diversum, idque illius verba demonstrant. Quae sic in Hebraeo concepta sunt: Pthoou sarin, viaboton sadich, somer emmunio, iesrosmooch, thesar salom salom, chibac batoü, betub baldonai addoth, chibaïa Adonai sodolemim. Quae sic Aquila reddit: *Aperite portas, ingrediatur gens iusta, custodiens fidem, opificium firmatum, custodia pacis, quoniam in ipso confidunt: confidite domino in saeculum, quoniam in domino dominus, qui firmavit saecula.* Septuaginta vero: *Aperite portas, ingrediatur custodiens veritatem, et apprehendens veritatem, et custodiens pacem; quoniam in te speraverunt, domine, usque in saeculum, deus magnus, aeternus.* Quo in loco animadvertat lector apud Septuaginta *Dominus et Magnus* scriptum esse pro eo quod est *In domino.* Quam multa eadem de re praeterea dici possunt? Sed vereor ne longius disputando progrediar. Quippe omnia sacris in literis perspicua sunt, si quis pia mente ad divini verbi cognitionem accesserit, neque diaboli impulsu in seipso concepto in altissimam mortis voraginem praecipitem sese commiserit. Quemadmodum infelix iste cum sectatoribus suis facere instituit, qui supra omnes, quotquot ante ipsos contumeliosi in deum eiusque fidem extiterunt, ad oppugnandam veritatem aggressi sunt. Maneat igitur dissimilem patris esse non posse filium; neque tamen in eo admodum acquiescimus. Nam non solum similis, sed et aequalis est, idemque divinitate, aeternitate, virtute. Nam illum ταὐτοούσιον non appellamus, hoc est eandem cum patre substantiam, ne vox ista a nonnullis usurpata Sabellianum ad dogma trahatur. Sed eundem divinitate et substantia et virtute praedicamus patri ac spiritui sancto in omnibus aequalem. Quare ὁμοούσιον, id est consubstantialem vocamus ex sacrosanctae fidei praescripto, ut particula ὁμοῦ perfectas esse personas significet, quandoquidem filius

8. διαβολικὴν *scripsi praeeunte Cornario (qui vertit* diabolicam operationem) *et Petavio.* διαβολὴν *habent editi. In cod. Ien. reperitur breviatura* διαβολλ, *in cod. Rhedig.* διαβο γ *In cod. Parisino extat* διαβολὴν καὶ ἐνέργ., *teste Petavio.*

9. τούτῳ *emendavit Petavius. Libri vulgo* τοῦτο.

10. λέγομεν *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

11. ὁμοῦ *edidit Petavius, libris mss. una cum ed. princ. repugnantibus. Voc.* σαφῶς *abest a cod. Rhedig.*

τὰ τέλεια, ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ πατρὸς, τέλειος ἐκ τελείου, τέλειον δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Κεφ. η'. *Ἀπὸ μιᾶς καὶ δευτέρας καὶ τρίτης μαρτυρίας οὗτοι φωραθήσονται. Εἰ γὰρ ὅλως ὁμολογεῖται ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένος, ὁμολογηθήσεται εἶναι ἐπάναγκες ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι. Δῆλον δὲ ὅτι ἐν λόγῳ μὲν λέγει τὸ γέννημα, κτίσμα δὲ σαφῶς ἔχει τε καὶ πεπίστευκε. Κατὰ χάριν δὲ καλεῖσθαι αὐτὸν υἱὸν, ὡς ἐδοκίμασεν ὁ [1] ὁριγνώμων τῶν ἐπουρανίων, καὶ μεριστὴς τῶν ἀδιαιρέτων, καὶ γεωμέτρης τῆς ἡμετέρας εἰς Χριστὸν σωτηρίας. Διαπίπτει δὲ ὁ πάντων τούτων λόγος τῶν κτισμάτων αὐτὸν παρειςφερόντων, ὡς καὶ ὁ τούτου πεσεῖται. Λέξω γὰρ πρὸς αὐτὸν δικαιότατα, Λέγε μοι, ὦ οὗτος, τί ἂν λέγοις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ; κτίσμα αὐτὸν φάσκεις, ἢ γέννημα; εἰ μὲν γὰρ κτίσμα αὐτὸν λέγεις εἶναι, μηκέτι πιθανῶς παράκρυπτε τὴν λύμην, ὀνόματι*
pag. 921. *γέννημα αὐτὸν καλῶν τοῦ πατρός. Πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν οὐ γεννητόν· καὶ εἰ γεννητὸν, οὐ κτιστόν. Ἔασον τοίνυν τὸ μήτε λόγῳ λέγειν γεννητόν· οὐ γὰρ πρέπει σοι ὅλως κἂν ἑνὶ λόγῳ φέρειν τῆς ἀληθείας τὰ ῥήματα ἐπὶ χειλέων. Ἀλλὰ λέγε σου τὸ πᾶν τῆς ἐπιβουλῆς, ἵνα μάθωμεν τίς εἶ, καὶ οὕτως ἀποφύγωμεν ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς σου, ἀγρευτὰ τῶν ψυχῶν, καὶ ἐπίβουλε τῶν σοι πεποθημένων. Προςκυνεῖς τοίνυν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἢ οὐ προςκυνεῖς; Ναὶ, φησὶ, προςκυνῶ αὐτόν. Θεὸν προςκυνεῖς, ἢ οὐχί; Ναὶ, φησὶ, θεὸν προςκυνῶ. Ποῖος οὖν θεὸς ἔσται κτιστὸς παρά σοι λεγόμενος καὶ προςκυνούμενος; εἰ μὲν γὰρ τὸν ἕνα ἔκτισεν ὁ προςκυνητὸς θεὸς, καὶ τοῦτον εὐδόκησε προςκυνεῖσθαι, τὰ δ' ἄλλα πάντα αὐτὸς ὁ κτίσας οὐ βούλεται προςκυνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰτιᾶται τοὺς προςκυνοῦντας τὴν κτίσιν, διὰ νόμου διδάσκων, Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ πᾶν ὁμοίωμα, καὶ προςκυνήσεις αὐτῷ, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, μήτε ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐν τοῖς ὕδασι. Καὶ ὁ ἀπόστολός φησι, Ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν. Πῶς τοίνυν περὶ πάντων κελεύει μὴ προςκυνεῖσθαι; [2] Ἆρα οὖν προςωποληψία ἐστὶ παρὰ θεῷ; Μὴ γένοιτο. Ἐν τῷ γὰρ τὸν ἕνα προςκυνεῖσθαι ἔδειξε παντάπασιν ἄλλον ὄντα παρὰ τὴν κτίσιν τὸν προςκυνούμενον, καὶ ἄλλην τὴν προςκυνουμένην κτίσιν παρὰ τὸν προςκυνητὸν κύριον, υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ πατρὸς γεγεννημένον. Διὰ γὰρ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι ὅμοιον αὐτῷ καὶ κατ' αὐτὸν υἱὸν, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προςκυνητὸν παρὰ πᾶσι. Δι' αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Ἐν αὐτῷ γὰρ, τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι τῷ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευθέντι, καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντι, ἐποίησε τὰ πάντα καὶ ἐστερέωσε. Τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις [3] αὐτῶν.*

Cap. VIII. — 1. ὁριγνώμων *habent libri. Cornarius* cognitor *vertit.* 2. ἆρα *scripti libri.* ἄρα *editi.* 3. αὐτῶν *codd. mss. uterque. Etiam*

ex patre, perfectus ex perfecto, perfectus itidem spiritus sanctus est.

Quae cum ita sint, duobus tribusve testimoniis illorum detegendus error est. Cap. VIII. Nam si genitum ab illo filium omnino fateamur, eundem et genitori similem necessario fatebimur. Perspicuum autem est, cum verbo tenus genitum esse dicat filium, reipsa creaturam existimare ac credere, ita ut sola dei gratia filius appelletur; quae est coelestium finitoris illius, et eorum quae dividi non possunt divisoris, et nostrae per Christum salutis mensoris opinio. Verum omnium istorum oratio facile concidet, qui pro creatura illum nobis obtrudunt, atque in primis haeretici huius, quem his verbis merito affari posse mihi videor. Dic mihi, quaeso, quid de filio dei sentias, et utrumnam creaturam an foetum ab eodem genitum arbitrere? Nam si creaturam esse statuas, desine virus illud tuum callida dissimulatione tegere, et a patre genitum illum voce tenus pronuntiare. Etenim quicquid creatum est, genitum esse non potest, et si genitum est, creatum non est. Quamobrem genitum illum verbo nominare desine. Non enim decet te vel ipso sermone veritatis voces exprimere. Quin potius fraudem tuam omnem edissere, ut qui sis cognoscere possimus, ac malitiosum tuum artificium effugere, o captator animarum, eorumque quos diligis insidiose corruptor! Sed illud abs te quaero filium dei adores necne? Adoro, inquit. Age deum adoras, an non? Ego vero, inquit, adoro. Ubi igitur ille deus est, quem tu creatum adorandumque praedicas? Nam si unum duntaxat colendus adoratione deus a se creatum adorari voluit, cetera vero omnia ille ipse qui condidit adorari vetat, et eos damnat qui creatas res adoratione venerantur, cum ita praescribit: *Non facies tibi ullam similitudinem, et adorabis eam, neque* Exod. 20, 4. *in coelo, neque in terra, neque in aquis.* Sed et apostolus, *Ser-* Rom. 1, 25. *vierunt,* inquit, *creaturae potius quam creatori, et stulti facti sunt.* Quaero igitur cur adorari omnia illa prohibeat? Num deus personarum rationem habet? Minime vero. Quare hoc ipso quod unus adorandus est, alium hunc a creatarum rerum conditione esse significat, et creaturam vicissim, quae adorari prohibetur, ab adorando domino deique filio et a patre genito diversam. Quod enim ab ipso genitus est eius similis aequalisque filius, ideo ab omnibus adorandus est. *Per hunc omnia fecit, et sine ipso factum est nihil.* In Ioann. 1, 6. ipso, inquam, nec non et sancto suo spiritu, qui a se procedit, et de filio accipit, condidit ac firmavit universa. *Verbo enim domini* Psalm. 32, 6. *coeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Nam cum

Cornarius ipsorum *vertit. In editis vulgo est* αὐτοῦ.

῞Οταν γὰρ εἴπῃ ὁ μονογενὴς, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, ῞Ινα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀφώρισεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως. ῾Ως καὶ ὁ ἀπόστολος φάσκει, Εἷς θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Καὶ ὁρᾷς μὲν πῶς ἔδειξεν ἕνα θεὸν τὸν πατέρα, ἕνα δὲ κύριον τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον;
pag. 922. καὶ οὐκ εἶπεν, Εἷς θεὸς, καὶ εἷς κύριος, σὺν πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσιν, ἀλλ', Εἷς κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα. Εἰ δὲ εἷς κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐστὶν, οὐκ ἔστιν εἷς ἐκ πάντων, ἀλλὰ ποιητὴς τῶν ἁπάντων, [4] τῶν κεκτισμένων πάντων κτιστὴς ὑπάρχων.

Κεφ. θ'. Τοῦ δὲ υἱοῦ ἐκ πατρὸς γεγεννημένου, καὶ ἐκ πατρὸς τυγχάνοντος, δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται, ἀνόμοιος τοῖς πᾶσίν ἐστιν, οἷα δὴ κτιστὴς ὢν τῶν ἁπάντων, ἐπειδὴ εἷς καὶ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα, συνενουμένης τῆς ἄνω λέξεως, διὰ τοῦ Εἷς καὶ Εἷς, καὶ διὰ τοῦ Ἐξ οὗ καὶ Δι' οὗ, τὸ μὲν σαφῶς ἐκ πατρὸς τὸν υἱὸν δεδήλωκεν, τὸ δὲ οὐκέτι τὸν υἱὸν ἐκ τῶν λοιπῶν εἶναι θαυμαστῶς ἀπεφήνατο, Δι' οὗ τὰ πάντα φάσκων, ἵνα δείξῃ πατέρα ὄντα, καὶ υἱὸν ὄντα ὑπὸ πατρὸς ὄντος τὸν μονογενῆ κύριον. ῎Ελεγε δὲ ταῦτα ὁ ἀπόστολος πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος, διὸ οὐκ ἔσχε χρείαν περὶ πνεύματός τι δηλῶσαι, οὐχ ὡς μὴ συνδοξαζομένου τοῦ πνεύματος πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐδ' ἵνα αὐτὸ ἀπὸ τῶν πάντων σημάνῃ τῶν δι' υἱοῦ κεκτισμένων. ῎Ηρκει γὰρ τὸ συναριθμηθῆναι διὰ τῆς βεβαίας ὁμολογίας τοῦ υἱοῦ πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐν τῷ εἰπεῖν, Ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. Φθεγγόμενος γοῦν ὁ ἀπόστολος, μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φθεγγόμενον ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐδήλου περὶ [1] αὐτοῦ. Σαφὴς γὰρ ἦν ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις, οὐδὲ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀμφιβαλλομένη· ἐταμιεύετο δὲ ἵνα μὴ αὐτοσύστατον εἴη τὸ ἅγιον πνεῦμα, [2] ὃ ὁ ἀπόστολος σὺν πνεύματι ἁγίῳ ἐφέρετο. Καὶ περὶ πατρὸς ἔλεγε καὶ υἱοῦ, ἵνα δειχθῇ ἡ τριὰς ἀεὶ οὖσα, καὶ μηδέποτε διαλείπουσα τοῦ εἶναι. Μὴ θαύμαζε δὲ ἐὰν ἀκούσῃς, Εἷς θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ Εἷς κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα. Τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν υἱὸν κύριον οὐ πάντως ἠρνήσατο ὁ ἀπόστολος τὸ εἶναι τὸν κύριον καὶ θεόν· καὶ τῷ εἰπεῖν, Εἷς θεὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, οὐκ ἠρνήσατο τὸ εἶναι τὸν θεὸν καὶ κύριον. ῾Ομοῦ γὰρ καὶ κύριος καὶ θεὸς, καὶ θεὸς καὶ κύριος, καὶ οὐδὲν διοίσει περὶ

4. καὶ pro τῶν habet edit. Petav., invitis libris manu exoratis.

Cap. IX. — 1. ἑαυτοῦ habent codd. mss. uterque. Quod verum esse puto. Etiam Cornarius vertit de seipso non indicavit.

2. Ita libri. Petavius suspicatus est ὁ δ' ἀπόστολος. Nec improbo. Cornarius vertit Manifesta enim erat cognitio de ipso, ut de qua neque Iudaei ambigerent; reservabatur autem, ut ne spiritus sanctus seipsum constitueret. Apostolus enim spiritu sancto ferebatur, et de patre ac filio dicebat, ut cett.

unicus dei filius, ut ante dictum est, ita loquitur: *Ut cognoscant te solum verum deum, et quem misisti Iesum Christum*, a creatarum sese rerum numero segregavit. Quo illud etiam apostoli pertinet: *Unus deus, ex quo omnia, et nos per ipsum, et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Videsne quam diserte unum deum ac patrem, et unum dominum ab eodem genitum expresserit? Neque vero ita dixit, unus deus, et unus dominus, cum omnibus quae ab ipso facta sunt, sed unus dominus per quem omnia. Quod si unus dominus est per quem facta sunt omnia. Ille unus ex omnibus esse non potest, sed omnium conditor, creatarum, inquam, rerum omnium effector est.

Ioann. 17, 3.

1. Cor. 8, 6.

Iam vero qui a patre genitus et ab eo productus est filius, *per quem omnia facta sunt*, dissimilis omnium est, ut qui creator sit omnium; quandoquidem unus et unus est deus pater, *ex quo omnia*, et dominus Iesus, *per quem omnia;* adeo ut superior dictio vocabulis hisce copuletur, *Unus* et *Unus*. Hoc autem, *Ex quo* et *Per quem* cum illud aperte declaravit, a patre procedere filium: tum ceterarum rerum disparem eundem esse admirabili quadam ratione monstravit, cum ita scripsit: *Per quem omnia;* ut et patrem esse et ab eo filium unigenitum dominum productum intelligas. Quae cum apostolus ex sancti spiritus afflatu pronuntiaret, necesse non habuit sancti spiritus mentionem facere. Quod non sic accipiendum est, quasi eiusdem ille cum patre filioque gloriae non sit particeps, aut quod in eorum ordinem redigendus sit quae a filio procreata dicuntur. Verum satis illud erat quod in firmissima illa fidei professione cum patre filioque numeratus fuerit, his verbis: *Euntes baptizate in nomine patris et filii et spiritus sancti.* Cum igitur apostolus, vel potius spiritus sanctus per apostolum loqueretur, nihil est de ipso perspicue declaratum. Siquidem haud obscura illius erat cognitio, nec de ea Iudaei dubitabant. Quare in aliud tempus reservabatur, ne spiritus sanctus sua se praedicatione commendaret. Quippe apostolus sancto spiritu impulsus, uti diximus, de patre filioque locutus est, ut ex eo sacrosancta trinitas indicaretur, quae et semper exstit, nec unquam existere desinit. Neque vero mirari debes, cum illud audis: *Unus deus, ex quo omnia, et unus dominus, per quem omnia.* Cum enim filium dominum appellat, non eundem una deum esse negavit apostolus. Similiter quod dixit, *Unus deus per quem omnia*, eundem deum ac dominum esse nequaquam inficiatus est. Itaque simul dominus et deus, et deus ac dominus esse credendus

Cap. IX.

Matth. 28, 19.

τῶν εἰς ἡμᾶς ἐν ἀληθείᾳ σωτηριωδῶς ἐκ θεοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων κε-
pag. 923. κηρυγμένων. Καταλείψας δὲ ὁ αὐτὸς Ἀνόμοιος, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες, τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐτράπησαν, κακῶς τὰς θεοῦ ῥήσεις ἐπινενοηκότες, καὶ λοιπὸν εἰς διαλογισμοὺς καὶ εἰς διαλογὰς λέξεων παρεκτρέψαντες τὸν νοῦν ἀπεπήδησαν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐξέπεσον τῶν ἐπουρανίων. Πᾶσα γὰρ λέξις ἐλέγξει αὐτοὺς, [3] ἐὰν θέλωσι τὸν ἑαυτῶν νοῦν δοῦναι εἰς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου. Οὐδαμοῦ γὰρ ὁ μονογενὴς λέγει, καί τοί γε ἐν σαρκὶ παραγενόμενος, ὅτι, Ὁ κτίσας με πατὴρ ἀπέσταλκέ με, οὐδὲ ὁ [4] πατήρ που ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διελέχθη, οὐδὲ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ, ὅτι, Ἔκτισα ὑμῖν τὸν υἱὸν, ἀλλ', Ὁ πατήρ με ἀπέστειλε, καὶ, Ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, καὶ, Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. Καὶ, Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Καὶ πολλά ἐστι περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κατανοῆσαι, καὶ μὴ συναρπάζεσθαι ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου τούτου κυβευτικῆς διδασκαλίας. Ὁ γὰρ διάβολος βουλόμενος ἀπολέσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, φθόνῳ κατεχόμενος πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου δόξαν, μηχανὰς ἐπενόησε διαφόρους, τὸ πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἀγνοίας, τὸ δεύτερον δὲ διὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἄλλοτε δὲ διὰ κακοτροπίας, νυνὶ δὲ εἰςύστερον διὰ τῆς πλάνης καὶ ἀπάτης τῶν αἱρέσεων· ἵνα πανταχόθεν καταστρέψῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων.

Κεφ. ι'. Πόσα οὖν ἰσχύσει ὁ νοῦς τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰπεῖν πρὸς σὲ, ὦ Ἀνόμοιε; Καλῶς γὰρ Ἀνόμοιος τυγχάνεις, ὁ καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τοὺς τρόπους, καὶ τὴν διάνοιαν παρεκτρέψας τῶν τὴν σύνεσιν τοῦ θεοῦ κεκτημένων, καὶ τὴν πίστιν ἐχόντων τῆς ἀληθείας. Οὐ γὰρ εἰς ἀγαθὸν προκόψας ἀνόμοιος γέγονας ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας παρεκκλίνας, ἀνόμοιος ἐγένου τῶν υἱῶν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, πρόφασιν λαβὼν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν κατὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα ὄντα, καὶ ἀνόμοιον πατρὶ λέγων, σὺ ἀνόμοιος γέγονας, κληρωθεὶς τοῦτο τὸ ὄνομα, μηκέτι ὅμοιος ὑπάρχων τῶν ἐν θεῷ σωζομένων.

Ἵνα δὲ μὴ περὶ τὰς αὐτοῦ ζητήσεις κατατριβόμενος ἀναλίσκω [1] χρόνον, ἀφ' ὧν λέξεων αὐτὸς ὑφηγήσατο, διαλεκτικῶς γράφων τισὶ, φέρε τὰ κατ' αὐτὸν διελέγξωμεν. Ἔδοξε γὰρ διαλεκτικήν τινα ὑποφαίνειν πλάνην ἐν αὐτῷ τῷ αὐτοῦ συντάγματι, τῷ οὐδ' ἕνα λόγον
pag. 924. ἔχοντι πίστεως τῆς [2] ἀφελωτάτης καὶ ἀκεραιοτάτης, καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πρᾴῳ κεκοσμημένης. Ὅλον δὲ διόλου τὸ δοκοῦν αὐτοῦ πονημάτιον τὸ εἰς ἡμᾶς ἐλθὸν ἐν πρώτοις κατέταξα, ἵνα ἀπ' αὐτοῦ ποιησώμεθα πρὸς αὐτὸν τὴν λοιπὴν ἀνατροπὴν τῆς διαλέξεως.

3. καὶ ἐὰν *cod. Rhedig.*
4. πατὴρ *cod. Rhedig.* σωτὴρ *cod. Ien. et editi. At Cornarius* pater *vertit.*

Cap. X. — 1. χρόνων *editorum est vitium.* 2. *Reponendum* ἀφελεστάτης.

est, neque quicquam est in his quae nobis a deo per apostolos saluBriter nuntiata sunt discrepans ac diversum. Sed nimirum Anomoeus ille cum suis relicta veritatis via, ad errorum diverticula traductus est, perperamque divinas sententias intellexit. Ita deinceps ad disputationes vocularumque disceptationes animo ac mente isti conversi a veritate resilientes coelestibus exciderunt. Qui si evangelicam lucem mentibus suis admittere voluerint, ab unaquaque propemodum dictione refellentur. Nusquam enim unicus dei filius, etiam post assumptam hominis carnem, ita locutus est: Qui creavit me pater misit me; neque aut in evangelio aut in vetere testamento pater unquam ad eum modum disseruit: Creavi vobis filium; sed, *Misit me pater*, et, *Exivi a patre, et vado.* Item: *Qui est in sinu* Ioann. 12, 49.
patris, et, *verbum erat apud deum, et deus erat verbum.* Infinita Ioann. 16, 28.
sunt quae de salutis nostrae mysteriis animo concipi possunt, ne Ioann. 1, 18.
nos diaboli istius praestigiarum artificiique plena doctrina circumve- Ioann. 1, 1.
niat. Quippe diabolus perdendi generis humani cupidus, eiusdemque gloriae invidens, varias admovit machinas, primum ignorantiae, tum idololatriae, post haec improbitatis, hoc vero deinceps tempore haereticae calliditatis et erroris, ut quacumque ratione posset hominem e coelo deiiceret.

Quam multa vero sunt, o Anomoee, quae adversus tuum illud Cap. X.
dogma ingenii nostri mediocritati suppetunt! Praeclare vero Anomoeus, hoc est Dissimilis, appellaris; quippe qui ab hominibus dei sapientia veraque fide praeditis moribus ac mente dissideas. Non enim ex eo quod progressus in virtute feceris ceterorum hominum dissimilis evasisti, sed cum ab veritatis via deflexeris, ab ecclesiae dei filiis diversus es factus; cumque dei filium, qui patri suo aequalis est, patris nihilominus dissimilem esse voluisti, tute ipse dissimilis fuisti, et hoc nomen merito es consecutus, eo quod ceterorum qui divina ope salutem obtinent similis esse desiisti.

Verum ne in persequendis illius quaestionibus tempus conteram, age ex ipsiusmet verbis, quae in nonnullis ad quosdam disputationibus scripsit, ad illum confutandum aggrediamur. Etenim illo in opere, unde haec excerpta sunt, disputationem quandam erroris plenam instituit; nec in eo libro vel minima vox est quae cum integra simplicique fide, quam sanctus ac mansuetus ille spiritus ordinavit, cohaerere videatur. Sed primo loco lucubratiunculam illius, quae ad manus nostras pervenit, adscribendum putavimus, ut ex ipsiusmet scriptis adversus illum disputare et eum refellere possimus.

ΚΑΙ ΕΣΤΙ ΤΟΔΕ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΟΝ ΤΟΥ ΑΝΟΜΟΙΟΥ ΑΕΤΙΟΥ.

Κεφ. ιά. Ἐπειδὴ [1] ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν χρονιτῶν τινες τῶν προειρημένων σφετερισάμενοι μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν πονημάτιον σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεσι διαφθείραντες ἐξέδωκαν, τὴν ἀκόλουθον ἀμείψαντες ἀγωγὴν, ἦλθε δὲ μετὰ ταῦτα [2] αὐτὸ εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προςκεκομικότος, ἠναγκάσθην οἷα πατὴρ αὖθις διακαθάρας ἐκπέμψαι [3] ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὦ πάντες [4] εὐσεβεῖς ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι, ὅπως ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ' ἔννοιαν τῶν ἁγίων γραφῶν εἰρῆσθαι ἡμῶν τὸ [5] λόγιον, δι' οὗ πάντα ἄνθρωπον ἀντιλέγειν ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ παύειν ἀναισχυντεῖν συντομοῖς [6] ἐπιφοραῖς δυνήσεσθε, πάντων δὲ [7] μάλιστα τοὺς προειρημένους· ἐν εἴδει τῶν στιχηρῶν [8] ἐπ' ἀπόρησιν ἀπορήσεως καὶ λύσιν λύσεως, διὰ τὸ εὐπερίδρακτον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννήτου θεοῦ.

α'. Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδοποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. Πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης ὕλης;

β'. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεὸς, διὰ τοῦτο καὶ γενέσεως κρείττων ἂν εἴη. Εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας, δηλονότι καὶ γενέσεως. Οὔτε γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφε τὸ εἶναι, οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν.

pag. 925. γ'. Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν, πόθεν ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειε, οὐ [9] προςιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν.

δ'. Εἰ ἀτελευτήτως ὁ θεὸς διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, καὶ ἀτελευ-

Cap. XI. — 1. *Infra in Refut.* τοῦ ἐπενεχθέντος ἐν καιρῷ.

2. *Infra* τοῦτο, *quod verum esse puto.*

3. *Restitui* ὑμῖν *ex libris mss. Vulgo* ἡμῖν.

4. *Repono* εὐσεβείας *ex Refut.*

5. λογίδιον *infra.*

6. περιτροπαῖς *infra.*

7. μᾶλλον *infra. Itidem post* προειρημένους *additum legitur* χρονίτας.

8. *Infra legitur diverse ac plenius* ἐπαπόρησιν ἀπορήσεως διαστήσας καὶ λύσιν *cett., quod verum esse puto. Cornarius vertit* in versuum specie pronuntiati pronuntiationem, et solutionis solutionem, quo facilius retineantur, et aggressiones et epicheremata clara sint, facturus, initio de deo ingenito sumpto.

9. προςιεμένης *restitui ex Refut. Genuinae scripturae corruptela est* πρωιεμένης, *quod legitur in codd. mss. utroque, unde editores effinxerunt* προϊεμένης.

SEQUITUR AETII ANOMOEI OPUSCULUM.

Quoniam persecutionis illius tempore, quam contra nos temporarii quidam homines excitarunt, nonnulli ex iis quos diximus inter alia multa opusculum quoddam privatim a nobis elucubratum de ingenito deo ac genito surripientes, plerisque additis aut detractis, interpolatum ac depravatum ediderunt, perturbata insuper ordinis serie, atque illud idem postea literarum quidam ad nos studiosus attulit, necesse habui, utpote illius auctor, recensitum ac repurgatum opus istud ad vos mittere, quicumque pietatis athletae utriusque sexus estis, ut intelligatis nihil non in eo ex sacrarum literarum germano esse sensu prolatum. Cuius quidem praesidio eos omnes qui contradicere voluerint, paucis quibusdam breviter obiectis, prohibere poteritis, ne de ingenito deo ac genito sermonem impudenter instituant, ac temporarios illos inprimis quos attigi. Porro hanc disputationem in capita versuum in modum ita digessimus ut et obiectiones alias ex aliis, et quaestionum dissolutiones necteremus, quo et ad comprehendendum faciliora et planiora, quibus utimur, argumenta vobis essent. Ab ingenito vero deo disputandi initium fecimus. Cap. XI.

I. Si ingenitus deus quod genitum est facere ingenitum potest, siquidem substantia omnis ingenita est, neutra, quod ad eam conditionem attinet, nullius ut dominatui subsit, ab altera discrepabit. Quinam igitur dici potest mutari quidem alteram, alteram mutare, cum ex nulla subiecta materia quicquam deo producere minime permittant?

II. Si ingenitus deus caussa est omni praestantior, erit etiam generatione ipsa praestantior. Si, inquam, caussis omnibus antecellit, generationi itidem antecellet. Neque enim aut ab altera natura ut esset accepit, aut illud ipse sibi contulit.

III. Iam vero, si ipse sibi ut esset minime contulit, non propter ullam naturae imbecillitatem, sed quod caussa sit omni superior, quis subsistentem naturam ab ea, quae subsistentem produxerit, nihil in substantia discriminis habere fatebitur, cum eiusmodi subsistentia generationem omnem excludat?

IV. Si perpetuo ac sine ullo fine deus in ingenita natura persistit,

τήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν, ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ τοῦ [10] ὁμοιουσίου κακοδοξία [11] παρειςφθαρήσεται, ἵσταται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ [12] ἀσύγκριτον, ἑκατέρας φύσεως [13] ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς φύσεως ἀξιώματι.

ε΄. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ [14] γεννητὸν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ οὐσίας ὑποστησάσης αὐτό. Τὴν γὰρ αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος εὐσεβὴς ἐπιτρέπει.

ς΄. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, [15] τί κωλύει τὸ γεννητὸν ἀγέννητον γεγονέναι; μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀνοικείου ἐπὶ τὸ αὐτῆς οἰκεῖον ἐπείγεται πᾶσα φύσις.

ζ΄. Εἰ μὴ [16] ὅλος ὁ θεὸς ἀγέννητός ἐστιν, οὐδὲν κωλύει [17] τὸ γεγεννηκέναι οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ [18] ὅλος ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν διέστη, ἐξουσίᾳ δὲ ὑπέστησε [19] τὸ γέννημα.

η΄. Εἰ [20] ὅλος ἐστὶ γεννητικὸς ὁ ἀγέννητος θεὸς, οὐκ οὐσιωδῶς τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, [21] ἀλλ' οὐ τὸ γεννᾶσθαι.

θ΄. Εἰ δὲ μετασχηματισθεῖσα ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ γέννημα λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς μεταβολῆς [22] ἐργασαμένης τὴν υἱοῦ ἰδιοποίησιν.

ι΄. Εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ [23] γενέσεως κρείττων ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, τὸ κατὰ τὸν υἱὸν ἕως ψιλῆς προςηγορίας ὁμολογηθήσεται.

ια΄. Εἰ σπερματικῶς ἦν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γέννημα, μετὰ τὴν γέννησιν ἔξωθεν [24] προςλαβὸν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἠνδρώθη. Τέλειος
pag. 926. οὖν ἐστιν ὁ υἱὸς, οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν προςέλαβε. Τὰ γὰρ συγγενικῶς προςλαμβάνοντα, ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστῶτα, τὸ [25] τοῦ τελείου ὄνομα διαφόρως [26] προςίεσθαι πέφυκε.

ιβ΄. Εἰ τέλειον ἦν [27] γέννημα, ἐν ἀγεννήτῳ γέννημά ἐστι, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησεν. Γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῳ οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι· τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναί τέ ἐστι καὶ μὴ εἶναι. Γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον ὂν γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν ἐπέχοντος.

10. ἀνομοιουσίου *infra.*
11. παραφανισθήσεται *infra.*
12. ἀσυγκρίτῃ *infra.*
13. *Verba* ἀπαύστως -- ἰδίῳ τῆς φύσεως *vulgo absunt. Restitui ea ex Refut.*
14. γεννηθὲν *cod. Rhedig.*
15. τί τὸ κωλύον *infra.*
16. ὅλως *infra.* ὁ λόγος *cod. Rhedig.*
17. τὸ *abest infra.*
18. ὅλως *infra.* ὁ λόγος *cod. Rhedig.*
19. τὸ *abest infra.*
20. ὁ λόγος *cod. Rhedig.*
21. ἀλλ' *abest infra.*
22. ἐργαζομένης *infra.*
23. γεννέσεως *cod. Rhedig.*
24. *Ita restitui ex Refut. Vulgo* προςλαβών.
25. τοῦ *abest infra.*

ac si genita soboles sine ullo fine genita est, prava illa de homoousio et homoeousio sententia profligabitur: cum illud interim in utriusque naturae dignitate remaneat ut, quod ad substantiam attinet, comparari inter se nequeant.

V. Si ingenitus substantia deus est, quod genitum est non distractione quadam substantiae genitum est, sed ab substantia, a qua productum est, manavit. Quippe eandem substantiam genitam simul et ingenitam esse nulla cum pietate coniuncta ratio patitur.

VI. Si genitum est illud ipsum, quod est ingenitum, quid etiam prohibet quod genitum est ingenitum fuisse? Si quidem natura omnis ad id quod cognatum sibi est magis quam ad alienum peregrinumque festinat.

VII. Si totus non est ingenitus deus, nihil est quod obstet quominus secundum substantiam genuerit. Sin totus ingenitus est, non est secundum substantiam generatione distractus, sed ex substantia sua genitam illam a se sobolem produxit.

VIII. Si ingenitus deus totus est genitali vi praeditus, quod genitum est secundum substantiam non est genitum, cum toti illius substantiae non ut generetur, sed ut generet, insitum sit.

IX. Quod si in aliam formam commutata dei substantia soboles dicitur, non erit illa ipsa dei substantia mutationis expers, cum propria filii conditio mutatione constituta sit.

X. Quod si divina substantia mutationis est omnis expers, et generatione superior, quicquid ad filium pertinet, sola duntaxat appellatione profitebimur.

XI. Si in ingenito deo genita soboles, velut semine quodam, continebatur, post generationem aliqua re extrinsecus assumpta confirmata corroborataque fuerit. Quamobrem non ex iis quae generatione sortitus est, sed ex adscititiis illis habet filius, ut perfectus absolutusque sit. Nam quaecumque naturaliter accessionem aliquam capiunt, utpote ex illis ipsis constituta, perfecti nomen diversa quadam ratione solent admittere.

XII. Si perfecta in ingenito genita soboles erat, genita soboles est non ex iis quae cum ab ingenito gigneretur obtinuit. Nam genita natura in ingenita substantia esse non potest; esset enim simul idem et non esset. Nam quod genitum est, ingenitum non est, et quod ingenitum est, genitum non fuit. Quippe dissimilem aliquam deo partem affingere, maledicti in divinum numen ac contumeliae speciem praefert.

26. *Infra* προΐεσθαι πέφυκεν.
27. *Infra* τὸ γέννημα. *Interpunctionem vulgatam* γέννημα ἐν ἀγεννήτῳ, γέννημά ἐστι *correxi ex Refut.*

ιγ΄. Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ [28]γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτὸν, ὁ δὲ υἱὸς γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων τοῦτο γινώσκει ἑαυτὸν ὅπερ ἐστὶ, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον ψεῦδος, τοῦ μὲν γινώσκοντος ἑαυτὸν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν;

ιδ΄. Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ παρίστησιν, ἀλλ' ἐπινοίας ἐστὶν ἀνθρωπίνης τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασι γινώσκει ὁ θεὸς, διὰ τὴν ἀγέννητον ἐπίνοιαν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀνόματος οὐ φέρων ἐν οὐσίᾳ.

ιε΄. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ θεῷ [29]ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαντες τοῦ ἐπιθεωρηθέντος εἰσὶν ἀμείνους, κρεῖττον ὄνομα τῆς φύσεως αὐτῷ πορισάμενοι.

ιϛ΄. Εἰ μὴ [30]εἴκῃ ἡ ἀγέννητος φύσις γενέσει, τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγεται· εἰ δὲ [31]εἴκῃ γενέσει, τὰ τῆς γενέσεως πάθη τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ εἴη [32]ἄμεινον.

ιζ΄. Εἰ τὸ γέννημα ἄτρεπτον [33]τὴν φύσιν ἐστὶ διὰ τὸν γεννήσαντα, [34]τὸ ἀγέννητον οὐσία ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ διὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀξίωμα.

ιη΄. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν, εἰκότως πρὸς τὴν τοῦ γεννήματος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται. Εἰ δὲ μηδὲν σημαίνει τὸ ἀγέννητον, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα. [35]Εἰ δὲ μηδὲν, πῶς ἀντιδιασταλείη;

pag. 927. ιθ΄. Εἰ δὲ ἡ ἀγέννητος προφορὰ πρὸς τὴν [36]γεννητὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σιωπῆς τὴν [37]προφορὰν διαδεχομένης, γίνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἐν [38]διαφόρῳ προφορᾷ κειμένην, ἀλλ' οὐκ ἐν φύσεσιν οὕτως ἐχούσαις ὡς [39]ἡ τῶν ὀνομάτων βούλεται σημασία.

κ΄. Εἰ μηδὲν πλέον νέμει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ [40]γέννημα, προφορᾷ μόνον ὑπερεχόμενος ὁ υἱὸς, βελτίους ἑαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύσαντας, οὐ τὸν προσαγορευθέντα θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα.

κα΄. Εἰ [41]ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οἴκοθεν ἔχουσα τὸ κρεῖττον, [42]αὐτοουσία ἐστὶν ἀγέννητος. Οὐ γὰρ βουλόμενος ὅτι βούλεται γενέσεώς ἐστι κρείττων, ἀλλ' ὅτι πέφυκεν. Αὐτὸ οὖν

28. γέννημα cod. Rhedig.
29. Infra τὸ ἀγέννητον.
30. Infra εἴκει.
31. Infra εἴκει.
32. ἀμείνω coniecit infra Petav. V. quae annotavero.
33. ἐστι τὴν φύσιν infra.
34. Infra τὸν.
35. εἰ δὲ reposui ex Refut. Vulgo extat μηδέν. Petav. suspicatus est μηδέν. δέ.
36. γεννητικὴν cod. Rhedig. Cod. Ien habet breviaturam γεννητ.

XIII. Si ingenita natura praeditus deus omnipotens genitae naturae conditionem in sese non agnoscit, filius vero genitam naturam habens eiusmodi se qualis est agnoscit, nonne tota illa consubstantialis ratio mendax est ac falsa, cum alter ingenitum sese, genitum alter agnoscat?

XIV. Si ingeniti vox dei substantiam minime significat, sed incomparabile illud nomen ab humanis ingeniis excogitatum est, deus ob istud ipsum ingeniti commentum iis qui repererint gratiae debitor est, cum tanto nomini respondentem excellentiam in essentia sua non habeat.

XV. Si ingeniti conditio deo extrinsecus affingitur, qui affingunt ei ipsi cui affingitur antecellunt, cum praestantius quam natura patiatur ei nomen attribuant.

XVI. Si ingenita natura generationi minime cedit, habemus quod volumus. Sin generationi cedat, generationis affectiones divinae substantiae praestabunt.

XVII. Si genita soboles natura ob generantem immutabilis est, quod ingenitum est substantia quaedam immutabilis est, non arbitrio aut voluntate cuiusquam, sed insita quadam substantiae dignitate.

XVIII. Si ingeniti vox substantiam exprimit, merito ab geniti substantia velut membrum divisionis oppositum discernitur. Sin autem nihil omnino vocabulum illud ingeniti significat, multo minus geniti vox aliquid exprimit. Nihil autem quomodo nihilo in divisione respondebit?

XIX. Quod si ipsa ingeniti pronuntiatio pronuntiationi geniti opponitur, cum secundum pronuntiationem silentium subsequatur, Christianorum spes modo existet, modo esse desinet, in diversa pronuntiatione posita, non in naturis, quae ita sese habeant quemadmodum nominum ipsa significatio declarat.

XX. Si ingenitum nihil ad substantiae dignitatem amplius confert quam genitum, filius sola vocabuli pronuntiatione superatus praestantiores sese appellantes ipsos agnoscet, non eum qui ipsius deus appellatur et pater.

XXI. Si ingenita substantia generationi praestat, insitam in sese habens excellentiam, suapte natura ingenita est substantia. Neque enim cui libitum est pro eo quod libitum est generationi antecellit, sed quod ita natura comparatus est. Quare cum deus per sese in-

37. ὑποφορὰν vitium est ed. Petav. Colon. repet.
38. διαφόρῳ abest infra.
39. ὁ vitiose est in ed. Petav. Colon. repet.
40. γεννητὸν infra.
41. ἡ om. cod. Rhedig.
42. Ita infra. Vulgo extat αὐτὸ, οὐσία.

ὑπάρχουσα οὐσία ἀγέννητος ὁ θεὸς οὐδενὶ λόγῳ [43]ἐπιτρέπει καθ' ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὠθοῦσα φέρεσθαι κατὰ τῶν γεννητῶν [44]πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμόν.

κβ'. Εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, μηδὲν δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μὴ ὄντος [45]μηδέν; εἰ δὲ ὂν σημαίνει, τίς ἂν [46]χωρήσειεν ὄντος ὅπερ ἐστὶν, [47]αὐτό γε αὐτοῦ;

κγ'. Εἰ αἱ στερήσεις [48]ἕξεών εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέννητον ἤτοι στέρησίς ἐστιν [49]ἕξεως, ἢ ἕξις στερήσεως. Ἀλλ' εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ [50]προςὸν τῷ θεῷ συναριθμηθήσεται;

κδ'. Εἰ δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν, [51]ἵν' οὕτως ἕξιν προςλαβοῦσα ἀγέννητος ὀνομάζηται.

κε'. Εἰ δὲ [52]ἡ γεννητὴ ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχεν, ἕξεως ὑπομείνασα ἀποβολὴν ἀγεννησίας ἐστέρηται. Εἴη ἂν οὖν οὐσία μὲν γεννητὴ, τὸ δὲ ἀγέννητον ἕξις.

κϛ'. Εἰ δὲ τὸ γέννημα παρόδου ἐστὶ δηλωτικὸν, δῆλον ὅτι ἕξεώς ἐστι σημαντικὸν, ἄν τε μεταπέπλασται ἐξ οὐσίας τινὸς, ἄν τε τοῦτό ἐστιν ὃ λέγεται γέννημα.

pag. 928. κζ'. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἕξις, καὶ τὸ γέννητον ἕξις, αἱ μὲν οὐσίαι τῶν ἕξεων πρῶται, αἱ δὲ ἕξεις τῶν οὐσιῶν, εἰ καὶ δευτέραι, ἀλλ' οὖν γε προτιμότεραι.

κη'. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἴτιόν ἐστι, τοῦ εἶναι [53]σημαινομένου, γέννημα συνειςφέρον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τὸν αἴτιον, [54]οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ἕξεως, τῆς ἀγεννήτου φύσεως οὐδὲν ἑαυτῇ συνειςαγούσης, πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, ἀλλ' [55]ἕξις ἡ ἀγέννητος οὐσία;

κθ'. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οἷα ἡ θεοῦ [56]τοῦ παντοκράτορος, πῶς ἂν τὴν μὲν παθητὴν ἐρεῖ τις, τὴν δὲ ἀπαθῆ; Εἰ δὲ φύσεως ἀποκληρώσει ἀγεννήτου ἡ μὲν διαμένει ποσότητος καὶ ποιότητος καὶ, ἁπλῶς εἰπεῖν, πάσης [57]μεταβολῆς ἀμείνων, ἡ δὲ παθῶν [58]ἐστιν ὑπεύθυνος, συγχωρηθεῖσα [59]τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν τῷ

43. ἐπιπρέπει cod. Rhedig.
44. συνεξέτασιν infra vitiose.
45. Repone τὸ μηδὲν ex Refut.
46. ὁρίσειεν ὄντος θεοῦ ὅπερ infra, ubi vide adnott.
47. αὐτὸς ἑαυτοῦ infra.
48. τῶν ἕξεων αὐτῶν εἰσιν infra.
49. ἕξεως restitui ex codd. mss. utroque. Patrocinatur Refut. Vulgo legitur ἕξεων.
50. Plenius Refut. προςὸν, ὡς προςὸν τῷ θεῷ.
51. ἵνα cod. Rhedig.
52. ἡ abest ab cod. Rhedig. et infra in Refut.
53. Ita restitui ex Refut. Vulgo legitur

genita sit substantia, rationi nulli permittit sibi ut generationem affingat, sed inquisitionem omnem ac ratiocinationem ad res genitas amandat ac reiicit.

XXII. Si ingeniti vox privationem in deo significat, neque quicquam omnino sit ingenitum, quaenam ratio ab eo quod non est nihil possit auferre? Sin existens quippiam sonat, quis ab eo quod est idipsum quod est, hoc est ipsum a semetipso secernat?

XXIII. Cum privationes ablationes sint affectionum, quod in deo est ingenitum vel affectionis privatio est, vel affectio privationi contraria. Igitur si affectionis privatio est, quomodo id quod non inest deo tanquam insit tribuitur?

XXIV. At si affectio quaedam est ingenitum, genitam substantiam existere ante, ac velut substerni necesse est, ut affectione illa ad eam accedente, ingenita nominetur.

XXV. Si vero genita substantia ingenitae particeps fuit, affectionis iactura facta conditionem amisit ingeniti. Quare substantia quidem genita fuerit, ingenitum autem affectio.

XXVI. Quod si genita soboles transitum quendam significat, non dubium est affectionem indicare certam, sive quadam e substantia mutatione conformata sit, sive hoc ipsum est genita soboles, quod dicitur.

XXVII. Si tam ingenitum quam genitum affectio sit, substantiae quidem affectionibus priores, affectiones porro ut substantiis posteriores, sic iisdem anteponendae fuerint.

XXVIII. Si ingenitum geniti caussa est, eique confert ut existat, genitum vero caussam ipsam substantiae suae notione comprehendens substantiam ipsam, non affectionem exprimat, cum ingenita natura nihil ipsa secum includat, nonne substantia potius quam affectio quaedam debet videri?

XXIX. Si substantia omnis ingenita sit, cuiusmodi est omnipotentis dei, quid attinet hanc quidem passionibus obnoxiam, illam vero earumdem expertem dicere? Quod si quadam ingenitae naturae sorte ac conditione, quantitatis et qualitatis, et, ut uno verbo dicam, mutationis omnis expers altera est, altera vero passiones admittit, et nihilominus eidem immutabilitas est concessa, necesse est

hic ἐστι, τοῦ εἶναι σημαίνων, γέννημα cett.
54. Fortasse corrigendum ὡς οὐσίας, vel εἰ οὐσίας.
55. ἕξης vitium editorum commune est. Infra extat ἕξις καὶ ἡ ἀγ. φύσις;
56. τοῦ abest infra.
57. Libri scripti et edit. princ. habent διαβολῆς.
58. Infra ὑπεύθυνός ἐστιν, ordine inverso.
59. διὰ τὸ infra.

[60] αὐτομάτως ἐπιτρέψαι τὸν φιλοῦντα κατὰ τὰ προειρημένα, [61] ἤτοι γ' οὖν ἀκόλουθον τὴν μὲν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην.

λ'. Εἰ τῆς γενομένης ἡ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέννητον μηδὲν εἴη, [62] ἄρτιον πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος;

λα'. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ἕξεως ἀποβολή ἐστιν, ἡ δὲ ἀποβολὴ παντελῶς ἀπόλλυται ἢ μεθίσταται ἐφ' ἕτερον, πῶς οἷόν τε ἕξει μεθισταμένῃ [63] κατονομάζεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ ἀγεννήτῳ προσηγορίᾳ;

λβ'. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν [64] τῷ θεῷ, πῶς ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι;

λγ'. [65] Εἰ ψιλὸν ὄνομά ἐστιν [66] ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἡ δὲ ψιλὴ προφορὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ ἐπαίρει κατὰ πάντων [67] τῶν γεννητῶν, τιμιωτέρα ἄρα ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων προφορὰ [68] τῆς τοῦ παντοκράτορος ὑποστάσεως, ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ καλλωπίσασα θεὸν [69] παντοκράτορα.

λδ'. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, [70] ἀναίτιος δὲ ἡ ἀγέννητος φύσις, [71] οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, [72] ἀλλ' ὑπόστασιν σημαίνει.

pag. 929. λε'. Εἰ πᾶν τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου γέγονεν, ἡ δὲ ἀγέννητος ὑπόστασις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς, οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν, ἀνάγκη οὐσίαν δηλοῦν τὸ ἀγέννητον.

λς'. Εἰ τῇ τοῦ γεννήματος οὐσίᾳ [73] συμφαίνεται ὡς αἰτία ἡ ἀγέννητος ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, [74] αὐτουσία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἔξωθεν [75] συνεμφαίνουσα τὸ ἀπρόσιτον, αὐτὸ δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, [76] ἐπειδὴ καὶ ἀγέννητος.

λζ'. Εἰ ὑπεράγει πάσης φύσεως ὁ παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπεράγει, ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς γεννητοῖς διαμονῆς. Εἰ δὲ μὴ ἔστιν οὐσίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν φύσις ἕξει τὸ διασώζεσθαι;

60. αὐτομάτως *restitui scripturam quam praebent libri mss. infra in loco gemello. Vulgo extat* αὐτομάτῳ. *Ex eodem loco reposui* τὸν φιλοῦντα κατὰ τὰ προειρημένα, *cum vulgo scriptum invenissem* φίλον, τὰ κατὰ τὰς προειρημένας.

61. ἤτοι γ' οὖν *mea est emendatio. Vulgo enim legitur* ἢ τό γε οὖν, *vel ut infra*, ἢ τό γ' οὖν. *His medelis adhibitis sententia nemini dum difficilis videbitur esse.*

62. ἄρτιον *legitur in utroque codd. mss.* αἴτιον *habent editi, sententia hoc modo distincta*, αἴτιον, πῶς ἂν *cett. In Refut. vox* ἄρτιον *plane non extat.*

63. *Plenius infra* ἢ ἀπολλυμένη κατον.

64. τῷ *abest infra.*

65. Εἰ δὲ *cod. Rhedig.*

66. ἀπὸ *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

67. τῶν *abest infra.*

ut quae commemoratis hisce naturis insunt, aut casu quodam fortuito accidisse dicantur, aut, quod consentaneum est, eam ipsam quidem quae agit ingenitam, quae vero patitur ac mutatur genitam appellemus.

XXX. Si genitae naturae caussa est ingenita, ingenitum vero, quod principium dicitur, nihil omnino sit, quinam potest id quod nihil est eius quod productum est esse principium?

XXXI. Si ingenitum privatio quaedam est, est autem privatio affectionis amissio, amissio porro penitus e medio tollitur, aut in alterum commutatur, quonam pacto affectione illa transeunte aut pereunte, hoc est ingeniti appellatione, dei substantia cognominabitur?

XXXII. Si ingenitum privationem, quae deo non inest, significat, cur ingenitum esse, genitum vero non esse dicimus?

XXXIII. Si ingenitum nuda in deo est appellatio, adeo ut supra creatarum rerum omnium conditionem sola pronuntiatio divinam substantiam extollat, consequens est hominum pronuntiationem omnipotentis dei substantia praestantiorem videri, quae quidem ipsam incomparabilis excellentia dignitatis exornet.

XXXIV. Si cum eo omni quod genitum est implicata est et coniuncta caussae notio, caussa vero est ingenita natura, cum ingenitum dicimus, non caussam aliquam, sed substantiam exprimimus.

XXXV. Si quicquid productum est, ab altero productum est, ingenita vero hypostasis nec a se ipsa, nec ab alia producta est, ingeniti vocabulo substantia ipsa significetur oportet.

XXXVI. Si ingeniti substantia, tanquam caussa, ingenita hypostasis declaratur, quae prae omni caussarum genere immutabilitate praedita est, eadem per sese substantia incomparabilis est, non velut extrinsecus adscitam qualitatem illam prae se ferens, nihil ut ad ipsam possit accedere, sed id ex sese habet uti nihil cum ipsa conferri, aut ad eam accedere possit. Unde et per semet est ingenita.

XXXVII. Si omnipotens deus naturam omnem excellit, eo ipso quod ingenitus est excellit. Quae proprietas caussa est genitis omnibus stabilitatem constantiamque tribuens. Sin autem ingenitum substantiam non exprimit, a quo tandem genitarum rerum natura seipsam ut conservet accipiet?

68. τῆς *abest infra, cum hac verborum distinctione* τοῦ παντοκράτορος, ὑποστάσεως ἀσυγκρίτῳ κτλ.

69. τὸν παντοκράτορα *infra.*

70. ἀναίτιος *reposui ex Refut. Vulgo enim scriptum est* αἴτιος. *Et Cornarius vertit* caussae exsors.

71. οὐκ αἰτίαν *reposui ex Refut., et codd. mss. qui habent* οὐκ ἐτίαν. *Ed. princ. habet* οὐκέτι ἂν, *ed. Petav.* οὐκ αἴτιον.

72. ἀλλὰ *infra.*

73. συνεμφαίνεται *infra. Quod praeferendum videtur.*

74. *Infra* αὐτοουσία.

75. συνυφαίνουσα *infra.*

76. ἐπειδὴ (*uti legitur infra in Refut.*) *codd. mss. uterque.* ἔστι δὴ *editi libri.*

λη΄. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀοράτων [77] αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει, διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκεκληρωμένη, πῶς [78] ἂν ὁ ἀγέννητος θεὸς ἐλεύθερος ἀποκληρώσεως ὑπάρχων νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν δευτέραν ἐν γεννήματι [79] ὁρᾷ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ, κατὰ τὴν τοῦ πρώτου καὶ [80] δευτέρου τάξιν.

λθ΄. Εἰ διαμένει ἐν φύσει [81] ἀγεννήτῳ ὁ θεὸς, τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφῃρήσθω. Συγχωρουμένου δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννητῷ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν παρατείνειν, αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν, περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγεννησίας.

μ΄. Εἰ δὲ καὶ τὸ γεννητὸν μετείληφε μετουσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητοῦ φύσει ἀτελευτήτως διαμένει, [82] ἐν μὲν δὴ ἀτελεῖ φύσει γινώσκει αὐτὸν, ἀγνοῶν δηλονότι τὴν ἀγέννητον μετουσίαν. Οὐ γὰρ οἷόν τε [83] αὐτὸν περὶ [84] ἑαυτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν [85] ἔχειν, καὶ γεννητῆς.

μα΄. Εἰ δὲ εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ ἀγέννητον διὰ μεταβολῆς ἐπιτηδειότητα, ἀξίωμα φύσεώς ἐστιν οὐσία ἀμετάβλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης αἰτίας κρείττονος [86] ὡμολογημένης.

pag. 930. μβ΄. Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται, εἴη δὲ πολλὰ ἀγέννητα, ἀπαράλλακτον ἕξουσι τὴν φύσιν. Οὐ γὰρ ἂν μὴ ἀποκληρώσει φύσεώς τινος κοινοῦ καὶ ἰδίου μετειληφυῖα ἡ μὲν ἐποίει, ἡ δὲ ἐγίνετο.

μγ΄. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδοποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. Πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ [87] ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας;

μδ΄. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, πᾶσά ἐστιν ἀπαράλλακτος. Τῆς δὲ οὐσίας τὸ ἀπαράλλακτον ἐχούσης, τὸ ποιεῖν [88] καὶ τὸ πάσχειν αὐτοματισμῷ ἀναθετέον.

με΄. Πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννήτων καὶ ἀπαραλλάκτων, ἀναριθμήτως διοίσουσιν ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀριθμητὰ τὰ διεστῶτα ἢ καθόλου, ἢ κατά τι, πάσης διαστάσεως [89] ἀποκλήρωσίν τινα ἐμφαινούσης [90] αἰτίου ἀποτεταγμένης ἀγεννήτου φύσεως.

77. αὐτὸ ἑαυτοῦ *restitui ex Refut. Vulgo legitur* αὐτὸς αὐτοῦ.

78. ἂν *non agnoscit gemellus in Refut. locus.*

79. ὁρᾷ *infra legitur, at hic libri praebent* ὁρᾶν.

80. δευτέρου *edidi ex Refut. Libri enim h. l. habent* δευτέραν

81. ἀγεννήτου *infra.*

82. ἐν μὲν δὴ ἀτελεῖ *scripsi ex emendat. Petavii. Vulgata scriptura est* εἰ μὲν δὴ ἀτελῆ. *Infra legitur* εἰ μὲν διατελῶν. *Pro* διαμένειε, *quod vulgo legitur, restitui* διαμένει *ex Refut.*

83. *Reposuerim* αὐτὸ.

84. αὐτοῦ *infra.*

85. ἔχει *codd. mss. uterque.*

86. ὁμολογουμένης *infra.*

XXXVIII. Si nihil eorum quae visum effugiunt semetipso sativa quadam vi prius est, atque definita naturae sorte continetur, qui fieri potest ut ingenitus deus ab omni sortitione liber suam ipsius substantiam modo in genita sobole inferioris cuiusdam ac secundae conditionis, modo in ingenito primariae esse videat, ita ut prioris insit ac posterioris ordo?

XXXIX. Si in ingenita natura perseverat deus, detrahendum hoc illi est, ut generari se atque ingenitum esse cognoscat. Quod si id illi detur ut per geniti ingenitique conditionem illius natura traducatur, substantiam ipse suam ignorat, cum ab utraque, geniti scilicet atque ingeniti, qualitate distrahatur.

XL. Si vero genitum conditionis ingeniti particeps est, et in geniti natura perpetuo manet, necesse est ut se imperfecta in natura constitutum esse cognoscat, et illam ingeniti communionem ignoret. Neque enim idem de seipso et ingenitae substantiae et genitae notitiam informare potest.

XLI. Si ingeniti proprietas levis est, ac minimi facienda, quod in mutationem proclivis sit, immutabilis substantia naturae quaedam dignitas est, cum ingenita substantia omnium confessione caussis omnibus antecellat.

XLII. Si ingenitum caussam nullam penitus habet, sintque ingenita complura, immutabili natura constabunt. Neque enim velut attributa communis cuiusdam ac peculiaris naturae conditione particepsque facta altera molita est, altera producta.

XLIII. Si substantia omnis ingenita est, nihil a se invicem hac ex parte different, quod neutra dominationi subiecta sit alterius. Quare quinam affirmari potest mutari unam, alteram mutare, cum deo minime permittant ut ex nulla subiecta substantia producat.

XLIV. Si omnis substantia ingenita est, perinde et nulla variabilis est. Quod si variari natura non potest, agere ac pati ad fortuitum quendam casum referenda sunt.

XLV. Quod si multa sint ingenita et invariabilia, nullo certo a se invicem numero discrepabunt. Neque enim comprehendi numero poterunt quae vel absolute vel aliqua ex parte differant, cum differentia omnis determinatae caussae in ingenita natura velut attributam sortem significet.

87. ὑφιστάναι *infra.*

88. τε καὶ *infra.*

89. ἀποκλήρωσίν τινα *dedi ex Refut. Scripti libri et edit. princ. praebent* ἀποκλήρωμα τινὰ. *Petavius edidit* ἀποκλήρωμα τί τινὰ, *sed* ἀποκληρώματά τινα *suspicatus.*

90. αἰτίου *dedi ex Refut. Libri vulgo praebent* ἔτι, *quod Petavius uncinis inclusit. Cornarius vertit* quum omnis distantia sortem ac partitionem quandam ostendat caussae disiunctae ingenitae naturae.

μς'. Εἰ τὸ ἀγέννητος καὶ τὸ θεὸς ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ δηλοῖ, [91]ἀγέννητον ἀγέννητος ἐγέννησεν. Εἰ δὲ ἕτερόν τι δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἕτερον δὲ τὸ θεὸς, οὐκ ἄτοπον [92]τῷ θεῷ [93]θεὸν γεγεννηκέναι, ἑκατέρου τὴν ὕπαρξιν λαβόντος ἐξ ἀγεννήτου οὐσίας.

μζ'. Εἰ δὲ [94]τὸ πρὸ τοῦ θεοῦ μηδὲν εἴη, ὥςπερ οὐκ [95]ἔστι, τὸ θεὸς καὶ τὸ ἀγέννητον ταὐτὸν δηλοῖ, οὐ προςιεμένου τοῦ γεννήματος τὸ ἀγέννητον. Διὸ οὐδὲ [96]τὸ συνεκφωνεῖσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ [97]αὐτοῦ ἀνέχεται.

Ἐρρωμένους καὶ ἐρρωμένας ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος θεὸς, ὁ καὶ μόνος [98]ἀληθινὸς θεὸς προςαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποστάντος τε ἀληθῶς πρὸ αἰώνων, καὶ ὄντος [99]ἀληθῶς γεννητῆς ὑποστάσεως, διατηρήσει ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ [100]κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ πᾶσα δόξα [101]τῷ πατρὶ καὶ νῦν [102]καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ΠΕΠΛΗΡΩΤΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΑΕΤΙΟΥ.

Καὶ ἔστι τῶν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ μέρους ἐλθόντων αὐτοῦ φθοριμαίων λέξεων, ὡς ἔφην, ἡ ἀρχὴ παρ' ἡμῶν ἀνατρεπομένη αὕτη. Τριακόσια
pag. 931. γὰρ ὁμοῦ κεφάλαια ὁμοιότροπα τούτοις φασὶν αὐτὸν πεποιηκέναι, πάσης βλασφημίας ἔμπλεα. Ἐνταῦθα δὲ ὡς ἀπολλυμένου σώματος ἑρπετοῦ καὶ σαπέντος [1]ἐπηβόλου τινὸς σπουδαίου ἀναλεξαμένου τῶν τοῦ ἑρπετοῦ λειψάνων τὰ ὀστέα εἰς λύμην τινῶν, ἣν καυχᾶται ἐπιβουλὴν πεποιηκέναι, τισὶ γράφων δῆθεν, ὡς κατὰ φιλοκαλίαν περιέχει τὸ συνταγμάτιον, οὗ ἡ ἀρχὴ οὕτως. Οὗ εἵνεκεν καὶ αὐτοὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας τὰ ἰατικὰ τῶν λόγων τῆς θείας γραφῆς ἀναλεξάμενοι ἀπαρχῆς ἄχρι τέλους ἀνατρεπτικὴν ἀντίδοτον κατασκευάσωμεν τοῖς βουλομένοις ἰαθῆναι τῆς αὐτοῦ ἰοβολίας, ἄντικρυς ἑκάστης λέξεως ἀνατροπὰς παραθησόμενοι τῶν αὐτῶν συλλογιστικῶν κεφαλαίων οὕτως.

ΤΑ ΑΕΤΙΟΥ, ΤΟΥ ΑΝΟΜΟΙΟΥ.

Ἐπειδὴ [2]τοῦ ἐπενεχθέντος ἐν καιρῷ ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν χρονιτῶν τινες τῶν προειρημένων σφετερισάμενοι μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν πονημάτιον σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεσι διαφθείραντες ἐξέδωκαν, τὴν

91. ὁ ἀγέννητος ἀγέννητον *infra.*
92. *Vulgo* δὲ τῷ. *V. quae annotavero infra ad Refut.*
93. ἓν (ἐν̄ *cod. Ien.*) *codd. mss. uterque.*
94. *Verba* τὸ πρὸ *desiderantur in Refut.*
95. ἔστιν, ὁ θεὸς *infra.*
96. τὸ *abest infra.*
97. αὐτῷ *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*
98. διὰ τοῦτο ἀληθινός *infra.*

XLVI. Si ingenitus et deus pro uno eodemque sumantur, ingenitus ingenitum genuit. Sin diversum quiddam ingeniti ac dei vocabula declarant, nequaquam absurdum est deum a deo genitum esse, cum uterque ab ingenita substantia originem duxerit.

XLVII. Si ante deum nihil omnino fuit, uti revera nihil extitit, deus et ingenitum idem plane significant, cum genita soboles ingenitum non admittat. Unde cum deo ac patre suo simul appellari sese non patitur.

Deus ille, qui a nullo alio genitus est, quique solus verus deus ab Iesu Christo, qui ab eo missus erat, appellatus est, Christo, inquam, qui revera ante saecula omnia extitit, estque sine dubio genita substantia, sanos vos sanasque et incolumes ab impietate custodiat in Christo Iesu domino nostro, per quem omnis gloria patri et nunc et semper et in saecula saeculorum, Amen.

HACTENUS AETII OPUSCULUM.

Hoc igitur perniciosissimarum Aëtii sententiarum, quarum ad nos particulae quaedam pervenerunt, principium est nostra hac disputatione refellendum. Ferunt enim trecenta ab illo conscripta capitula istorum similia, ac contumeliis divinum in numen referta. Hic autem perinde ac si quis emortui cuiusdam ac putrefacti serpentis peritus ac studiosus artifex reliquias atque ossa legerit, ita pestiferae illius doctrinae partem, quam ad homines decipiendos scripto illo suo ad quosdam dato commisit, ac de eo tanquam egregio aliquo opere gloriatur, huius, inquam, partem lucubratiuncula illa continet, cuius initium descripsimus. Quibus de caussis et nos ex scripturis sacris divina quaedam atque efficacissima remedia ab initio ad finem usque collegimus, ex quibus antidotum quoddam confecimus in eorum gratiam qui ab illius veneno ac peste curari voluerint. Ac singulorum propemodum verborum ex syllogisticis illis capitulis confutationem istiusmodi subiecimus.

AETII ANOMOEI PRAEFATIO.

Quoniam persecutionis illius tempore, quam contra nos temporarii quidam homines excitarunt, nonnulli ex iis quos diximus inter alia multa opusculum quoddam privatim a nobis elucubratum de ingenito deo ac genito surripientes, plerisque additis aut detractis, in-

99. ἀληθῶς *abest infra.*
100. σωτῆρι *infra.*
101. τῷ θεῷ καὶ πατρὶ *infra.*
102. καὶ ἀεὶ *abest infra.*
1. „γρ. ἐπιβόλου" *legitur in marg. edit. Petav.*
2. ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος *legebatur supra.*

ἀκόλουθον ἀμείψαντες ἀγωγὴν, ἦλθε δὲ μετὰ ταῦτα [3] τοῦτο εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προςκεκομικότος, ἠναγκάσθην οἷα πατὴρ αὖθις διακαθάρας ἐκπέμψαι ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὦ πάντες [4] εὐσεβείας ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι, ὅπως ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ' ἔννοιαν τῶν ἁγίων γραφῶν εἰρῆσθαι ἡμῶν τὸ [5] λογίδιον, δι' οὗ πάντα ἄνθρωπον ἀντιλέγειν ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ παύειν ἀναισχυντεῖν συντόμοις [6] περιτροπαῖς δυνήσεσθε, πάντων δὲ [7] μᾶλλον τοὺς προειρημένους χρονίτας· ἐν εἴδει τῶν στιχηρῶν [8] ἐπαπόρησιν ἀπορήσεως διαστήσας, καὶ λύσιν λύσεως, διὰ τὸ εὐπερίδρακτον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννήτου θεοῦ.

Ἀνατροπή. Κατὰ λέξιν τῆς διαλεκτικῆς σου κομπίας, καὶ συλλο-
pag. 932. γιστικῆς ματαιοπονίας τὴν ἀνατροπὴν ποιήσομαι, μὴ ὑπερβαίνων, μηδὲ ἐν δευτέρῳ τιθέμενος τῶν δοκουσῶν σοι μειζόνων ἢ καὶ βραχέων λέξεων τὸ ἀμύθητον. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεὶ ἄνω γράφων τοῖς τοῦ σοῦ πληρώματος ἀθληταῖς καὶ ἀθλητρίαις ἔφησθα χρονίτας τινὰς σφετερισαμένους ἅπερ μετὰ χεῖρας εἶχες τοῦ πονηματίου, [9] ἐρωτηθείσης τῆς παρὰ σοὶ λέξεως σὲ μᾶλλον τοῦτο τὸ ὄνομα κεκτημένον, καὶ τοὺς ἀπὸ σοῖ μεμαθητευμένους, ἵνα μὴ εἴπω πεπλανημένους, διελέγξειεν. Ἡ μὲν γὰρ θεοῦ ἁγία πίστις ἀπαρχῆς οὖσα, καὶ ἀεὶ, ἀρχαΐζουσα, καὶ μὴ παλαιουμένη, ἔστιν ἀεὶ, καὶ ἡδραίωται ταύτης ὁ θεμέλιος, καὶ ὑπάρχει, ἔχουσα τὸν αὐτῆς δεσπότην ἄχρονον. Διὸ οὐδὲ αὐτὴ χρονικὴ ὑπάρχει, ἀλλ' ἀεί ἐστι μετ' ἀγγέλων ἐμπολιτευομένη, καὶ ἁγίους κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν κοσμοῦσα. Σὺ δὲ μᾶλλον χρονικὸς ὑπάρχεις, βουκοληθεὶς ὑπὸ τῆς πλάνης, καὶ ἐπαρθεὶς κατὰ τὴν διάνοιαν, καὶ τὸ σὸν βόσκημα τῆς ἀγέλης χυδαίως εἰς νομὴν ἀκανθώδη παρεμπλέξας. Οὐδεὶς γὰρ κατὰ σὲ τῶν παλαιῶν ἐφρόνησεν, ὦ Ἀέτιε, ὁ κατὰ χρονικῶν γράφων, αὐτὸς χρονικὸς ὑπάρχων, καὶ οὐκ ἀρχαΐζων. Εὐθὺς δὲ ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς, ὡς ἔφης πονημάτιον γεγραφέναι, εἰπὼν περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ, ἐξέπληξας τὸν βίον ἐν τῇ τοσαύτῃ σου φωτεινῇ ἐπιβολῇ τοῦ λόγου, ἵνα οὕτως περιγέλαστόν σου ποιήσωμαι τὸν λόγον τῆς διαλέξεως τῆς τοσαύτης σου καινοτομουμένης ὀνοματοποιΐας.

Τίς γὰρ τῶν τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ κήρυγμα κεκτημένων Χριστιανῶν παίδων [10] τοῦτον καταλείποι, προτραπεὶς ὑπὸ σοῦ διὰ τῆς

3. αὐτὸ *supra.*
4. εὐσεβεῖς *supra.*
5. λόγιον *supra. Pro* ἡμῶν *codd. mss. vitiose habent* ἡ μὲν, *ut iidem paulo supra* προκεκομικότος *pro* προςκεκομικότος.
6. „γρ. περιτομαῖς" *legitur in marg. edit. Petavii. Supra legebatur* ἐπιφοραῖς.
7. *Supra* μάλιστα τοὺς προειρημένους.
8. ἐπ' ἀπόρησιν ἀπορήσεως, καὶ λύσιν *supra.*
9. *Distinxi post* πονηματίου, *commate*

terpolatum ac depravatum ediderunt, perturbata insuper ordinis serie, atque illud idem postea literarum quidam ad nos studiosus attulit, necesse habui, utpote illius auctor, recensitum ac repurgatum opus istud ad vos mittere, quicumque pietatis athletae utriusque sexus estis, ut intelligatis nihil non in eo ex sacrarum literarum germano esse sensu prolatum. Cuius quidem praesidio eos omnes qui contradicere voluerint paucis quibusdam breviter obiectis prohibere poteritis, ne de ingenito deo ac genito sermonem impudenter instituant, ac temporarios illos inprimis, quos attigi. Porro haec disputationis capita versuum in modum ita digessimus, ut et obiectiones alias ex aliis, et quaestionum dissolutiones necteremus, quo et ad comprehendendum faciliora et planiora, quibus utimur, argumenta vobis essent. Ab ingenito vero deo disputandi initium fecimus.

Confutatio. I. Tuam illam ex dialecticorum et disputandi artificum officina profectam vanam, et insolentem orationem, sic ad verbum refellam, nullam ut ex infinitis illis dictionibus maiorem minoremve praetereundo dissimulem. Ac primum quod ad tuae factionis athletas viros ac foeminas scribis, temporarios quosdam opusculi illius, quod prae manibus habebas, et in quo rem omnem interrogationibus comprehenderas, partem surripuisse, vel ex hoc ipso tuo scripto convinci potes, ad teipsum potius discipulosque tuos, ne erroris socios appellem, nomen istud pertinere. Etenim sacrosancta dei fides ac religio, cum ab initio atque ab ultima vetustate extitit, licet non obsolescat aut inveteretur unquam, tum perpetuo stat, solidissimo fundamento nixa; cuius dominus extra tempus omne constitutus est. Quocirca neque ipsa tempori subiacet, sed cum angelis versatur assidue, sanctosque per singulas generationes exornat. Tu vero temporarius multo magis appellandus es, qui et in errorem abductus es, et fastu arrogantiaque distentus, et gregis tui pecudes passim per dumis ac spinis consita pascua propulisti. Nemo enim eadem tecum ex veteribus sensit, o Aëti, temporarios scriptis tuis lacessens, temporarius ac recens ipse. Sed in ipso statim operis aditu, cum te lucubratiunculam de ingenito deo ac genito scripsisse narras, adeo illustri principio, ut tam inusitata novorum vocabulorum licentia commemoranda tuam omnem illam disputationem ludibrio traducam, summam homines in admirationem adduxisti.

II. Ecquis est vero Christianorum omnium qui salutarem dei doctrinam obtinent, qui hac ipsa derelicta confictis tuis fabulis ac nugis,

post λέξεως, *quod vulgo reperitur deleto, cum verba* ἐρωτηθείσης τῆς παρὰ σοὶ λέξεως *ad sequentem enuntiationem pertinere viderem. Uti vertit, licet parum eleganter et accurate, etiam Cornarius* quum producta sit apud te dictio, utique coarguerit te magis hoc nomen possidere *cett.*

10. *Petavius suspicatus est* τοῦτο.

μυθώδους σου πλάνης ἐάσας θεὸν ἀεὶ ὄντα, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἀεὶ ὂν, καὶ ἐλθὼν ἀκούσει παρὰ σοῦ περὶ γεννητοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐν μωροῖς καταλεχθείη, διδασκόμενος προςκυνεῖν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν; Οὐκ ἔχομεν γὰρ ἡμεῖς κτιστὸν θεὸν, οὐ ποιητὸν, ἀλλ' ἄκτιστον καὶ [11]ἀγέννητον, ἐκ πατρὸς γεγεννημένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως. Κἂν τε γὰρ σοφίζῃ τὸ γεννητὸν [12]γεννητὸν ὁμωνύμως καλεῖν βουλόμενος, οὐ δέξομαί σου τὴν λέξιν, κἂν τε οὐχ, οὕτως νοήσῃς ἠλαττωμένως παρὰ τὸ ἐκ
pag. 933. πατρὸς γεγεννῆσθαι. Ἐξ ἀκανθῶν γὰρ οὐ συλλέγουσι σταφυλὰς, οὔτε ἐκ τριβόλων σῦκα· οὐδὲ ἐξ ἀνδρὸς πεπλανημένου ὀρθὸς ἂν ὑπολειφθείη λόγος. Ἐφίμου γὰρ καὶ ὁ κύριος τοὺς δαίμονας Χριστὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας. Κατ' ἔννοιαν δὲ τῶν θείων γραφῶν φάσκεις εἶναι τὸ [13]λογίδιον. Λέγε μοι, ποία γραφὴ θεία ἐδίδασκε προςκυνεῖσθαι θεὸν ποιητόν; Καὶ ὅτι μὲν θεὸς ἀγέννητός ἐστι, παντί τῳ σαφὲς εἴη. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ὀνομαστὶ ἔγκειται ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. Ἀπὸ δὲ ὀρθοῦ καὶ εὐσεβοῦς λογισμοῦ καὶ αὐτῆς [14]τῆς συνέσεως περὶ θεοῦ [15]εὐσεβῶς τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν ἀραρότως ἔχει. Λέγεις δὲ, ἵνα εἰδέναι ἔχοιεν οἱ ὑπὸ [16]σοῦ ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι καλούμενοι, πεπλανημένοι δὲ μᾶλλον, πῶς πρὸς ἕκαστον ἀποκριθῶσι διὰ συντόμου καὶ εὐπεριδράκτου λόγου, στιχηρῶν τρόπον τὰ κεφάλαια ὑπὸ σοῦ συντεθεῖσθαι. Διὸ αὐτὰ τὰ δοκοῦντά σου ἰσχυρὰ ῥήματα, καὶ σοφιστικὰ, ἃ πρὸς τοὺς μείζους εἰς ἀντιλογίαν ἐξήσκηταί σοι, μᾶλλον δὲ ἵνα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπάρῃς στόμα, ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ ἰδιῶται, καὶ οὐ μείζους, ἀλλὰ βραχύτεροι πολλῶν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ποιησόμεθα, ὡς προεῖπον, τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἀσυστάτου ταύτης καὶ σφόδρα εὐτελοῦς φλυαρίας.

Καὶ ἕως ὧδε ἐχέτω σου ἡ κατὰ τοῦ προοιμίου ἀντίθεσις τῆς ἡμῶν [17]βραχυτῆτος. Ἀρχὴν δὲ αὖθις τῶν ὑπὸ σοῦ κεφαλαίων καθεξῆς κατατάξας ἄντικρυς ἑκάστης λέξεως καὶ κεφαλαιου ἀντιπαραθήσομαι τὰς ἐκ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐξ ὀρθοῦ λογισμοῦ ἀντιρρήσεις τε καὶ ζητημάτων παρά σοι λογικῶν ἀνατροπὰς, ὅπως οἱ θεοῦ δοῦλοι καὶ ἀληθεῖς ἀθληταὶ ἐντυχόντες καὶ κατανοήσαντες τὴν πᾶσάν σου ἀτοπίαν καταγελάσωσι, λέγοντες, Ἡ ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐποίησέ σοι ταῦτα· σὺ γὰρ εἶπας ταῦτα ἐν τῇ διανοίᾳ σου, Ἀναβήσομαι εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσομαι τὸν θρόνον

11. *Rescribe* ἀγένητον.
12. *Repone* γενητόν. *Cornarius quoque ita interpretatus est* sed increatum et non factum, ex patre genitum sine principio et sine tempore. Sive enim voce genitum versute uteris, genitum aequi voce etiam factum vocare volens *cett.*
13. λο λέγε *cod. Rhedig.* λεγίδιον. λ. *est vitium edit. Petav. Colon. repet.*

inductus aeterno deo eiusque spiritu sancto neglecto ad tuas partes transire malit, ac de genito deo disputantem audiat, ut et ipse inter stultos numeretur, *et creaturam loco creatoris adorare condiscat, qui* Rom. 1, 25.
est benedictus in saecula, Amen? Nos enim creatum non habemus deum aut factum, sed increatum, et a nullo conditum, a patre vero sine initio ullo ac tempore genitum. Quicquid in hac geniti voce calumniae struxeris et ambigue usurparis, eam abs te dictionem non admittam, tametsi ne ita quidem accipias ut patre inferior factus esse dicatur: *Neque enim e spinis colligunt uvas, neque ex tribulis* Matth. 7, 16.
ficus, neque ab eo qui errorem secutus est sanum ac sincerum dogma proficisci potest. Quare dominus ipse silentium daemonibus indixit, *Qui se Christum esse fatebantur.* Quod autem ad sacrarum Luc. 4, 41.
literarum sententiam exactum esse libellum illum asseris, dic, amabo te, quaenam divinae scripturae pars factum deum adorandum esse docuerit. Quod enim ingenitus sit deus, dubitat nemo. Ac tametsi nominatim illud in scripturis expressum non fuerit, nihilominus ut de deo constanter ita cogitemus ac profiteamur, cum recta piaque ratio, tum prudentia ipsa persuadet. Addis vero, quo athletae illi tui, vel erroris potius socii, facilius intelligant, quemadmodum brevi atque expedita oratione unicuique obiectioni respondeant, versuum more te singula capita digessisse. Quamobrem haec ipsa tua, ut quidem existimas, firmissima, sed sophistica argumenta, quae ad confutandos praestantiores quosque elaborasti, ut os tuum superbe contra veritatem extolleres, haec nos, inquam, viles et idiotae, neque ex primariorum illorum numero, sed plerisque qui in sancta dei ecclesia censentur inferiores, refutare, uti diximus, aggredimur, ac tuam illam inconditam abiectissimamque loquacitatem refellere.

III. Sed adversus tuum illud prooemium hactenus disputatum est. Venio nunc ad illud tuorum capitum principium, quod ubi proposuero, adversus unamquamque vocem et caput suam refutationem e sacris literis ac recta ratione depromptam, hoc est logicarum omnium tuarum quaestionum dissolutionem opponam: ut cum dei servi, iidemque veriores athletae, ex iis nostris quam absurda sit doctrina tua didicerint, irrideant, et illud usurpent: *Superbia cordis tui haec* Isai. 14, 13 sqq.
tibi fecit: tu enim dixisti haec in cogitatione tua, Ascendam in coelum, et supra stellas coeli ponam thronum meum: sedebo in monte

14. σῆς *ed. Petav. Colon. repet. vitiose.*
15. εὐσεβῶς, *quod vulgo abest ab editis, reposui ex utroque codd. mss. Agnoscit Cornarii versio* de deo pie hoc cogitare.
16. τοῦ *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*
17. βραχυτῆτος *codd. mss. uterque et edit. princ.* βραχύτητος *ed. Petav.*

μου· καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν· ἀναβήσωμαι [18] ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ· νυνὶ δὲ εἰς ᾅδου καταβήσῃ, εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς, καὶ τὰ ἑξῆς.

pag. 934. ΚΑΙ ΕΣΤΙΝ Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΑΕΤΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΑΥΤΗ.

α΄. Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι.

Ἀνατρ. Πρῶτον μὲν τὸ εἰς θεὸν λογίσασθαι ἀδύνατον [1] ἀσεβές. Ἢ μόνον τὸ ἀπρεπὲς τῇ αὐτοῦ θεότητι, καὶ αὐτὸ οὐκ ἀδυνάτου ὄντος αὐτοῦ ποιεῖν, ἀλλ᾽ ἀπρεποῦς οὔσης τῆς φαυλότητος θεῷ, ᾧ οὐδὲν ἀδύνατον, ἀλλὰ [2] διὰ τὸ τὸ φαῦλον ἀδύνατον εἶναι τῇ ἐνθέῳ αὐτοῦ δυνατῇ ἀγαθότητι, καὶ αὐτῷ ἀγαθῷ ὄντι.

Καὶ ἄλλως, εἰ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον παρὰ θεῷ ἀγαθὸν εἰς ἔργον νομισθείη, ἀδυνάτως δὲ ἔχει τὸ εἰς ἀγαθὸν γινόμενον ἀγαθῶς ἐπιτελέσαι, τοῦτο ἧττα περὶ τὸν δυνατὸν εἴη, βουλομένου τὸ προκριτέον ἐργάσασθαι, καὶ μὴ δυναμένου. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἀγαθὸν, τὸ γεννητὸν δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ἀγαθῶς γεγέννηται, ἀγαθῆς οὔσης ἐξ ἀγαθοῦ θεοῦ τῆς τάξεως τοῦ γεννητοῦ, καὶ παρ᾽ αὐτῷ νομισθείσης, οὐκ ἂν ποιήσειεν τὸ καλῶς γεννητὸν ἀγέννητον, ἐπειδὴ καλῶς νεμόμισται αὐτῷ τὸ οὕτως εἶναι καλόν. Ἐπεὶ οὖν τοῦ καλοῦ οὐχὶ διὰ τὸ ἀδύνατον οὐ μεταβάλλεται ἡ τάξις, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθῶς οὕτως εἶναι, ἀγαθὸς ἄρα ὁ ἀγέννητος θεὸς, ἀγαθὰ δὲ τὰ ἐξ αὐτοῦ γενόμενα ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, μὴ λαβόντα ἀγεννήτου ὄνομα. Οὐ γὰρ θεοὺς κτιστοὺς ἐποίησεν, ἵνα θάτερον θατέρῳ παρεκτεινόμενον ἀφανίζῃ διὰ τῆς ἐπωνυμίας τὸ ἀνώνυμον τοῦ μείζονος πρὸς τὸ ἧττον. Εἰ μὲν γὰρ ὁ μέν ἐστι θεὸς ἀγέννητος, ὁ δὲ θεὸς γεννητὸς, τῶν φύσεων ἀκοινωνήτων οὐσῶν ἀδύνατόν ἐστι κοινωνῆσαι κατὰ φύσιν τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι, ἀλλ᾽, εἰ ἄρα, καταχρηστικῇ τινι χάριτι, καὶ αὐτὸ κατὰ συμμετοχὴν τοῦ πλουσίου χαριζομένου τῷ ἥσσονι· ὁ δὲ ἥσσων οὐκ ἄν ποτε εἰς τὸ τοῦ μείζονος ὄνομα ἑαυτὸν καλέσειε, παντάπασι γινώσκων ἀλλότριον ἑαυτὸν ὄντα τοῦ κατὰ φύσιν ἀξιώματός τε καὶ ὀνόματος. Λέξειε δ᾽ ἄν τίς σοι, ὦ Ἀέτιε, τὸ, Θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ οὐκ, Ἐγένετο θεὸς ὁ λόγος. Πῶς ἕξει τὸ κατὰ φύσιν τῆς [3] εὐγενείας ὄνομα, ἢ πῶς ἰσωθήσεται, εἴ
pag. 935. πέρ τι γέγονε τῷ [4] τοῦ Χριστοῦ ἀξιώματι; Ἢ πῶς τὸ, Θεὸς ἦν, ἐκκοπήσεται, χρόνου μὴ ἐπιδεχομένου τοῦ Ἦν διαίρεσιν ἐργάσασθαι,

18. *Verba* ἐπάνω — ἔσομαι *desiderantur in edit. Petav. Colon. repet.*

1. ἀσεβὲς ἢ μόνον τὸ *codd. mss. et edit. princ., in qua distinctio comparet ante* ἀσεβές *et post* ἤ. *Edit Petavii habet* ἀσεβὲς ἦν μόνον τὸ (τε *est in exemplaribus Colon. repetitis*) *distractione post* ἦν *deleta. Cornarius convertit* Primum quidem deo attribuere impossibilitatem, impium est. Nam et quod indecorum est ipsius deitate, etiam idipsum facere non est ei impossibile, sed indecora est ipsi malitia.

τὸ
2. διὰ τὸ φαῦλον **cod. Ien.** διὰ τὸ φαῦλον **cod. Rhedig.**

excelso supra montes arduos, ad aquilonem ascendam supra nubes, et ero similis altissimo: nunc vero ad inferos descendes, ad fundamenta terrae etc.

INCIPIUNT AETII CAPITA.

I. Si ingenitus deus potest quod genitum est ingenitum facere.

Confut. I. Inprimis esse aliquid quod deus facere nequeat, impium est cogitare. Et quidem aliquid est duntaxat quod deum minime deceat; non quod ad illud faciendum satis virium non habeat, sed quod malitia, verbi gratia, deum, cui nihil impossibile est, minime deceat; eo quod malum omne divinae illius ac potentissimae bonitati, ipsique adeo qui bonus est impossibile sit.

Praeterea, si quod factum ac genitum est ingenitum reddi facto ipso bonum iudicaret deus, neque tamen istud boni bene perficere posset, tum demum praepotens ille deus viribus destitutus esse videretur; qui quod praestantius est moliri cupiens nequaquam posset assequi. Verum cum et quod ingenitum est bonum sit, et quod genitum est suo in ordine bene sit genitum, quoniam genitarum rerum conditio bona est et a bono deo profecta, nec aliter ab eo ipso iudicatur, nunquam ille quod praeclare genitum est ingenitum facere volet; quandoquidem ita se rem habere bonum esse idem ille persuasum habet. Quamobrem cum boni conditio nullo modo mutetur, non quod id illi impossibile sit, sed quod bene ad eum modum constituta sit, bonus utique factus a nullo deus est, bona itidem, quae ab eo sunt in ordine suo facta, tametsi ingeniti appellatione careant. Non enim creatos deos condidit, ut alterum cum altero comparatum appellatione ipsa superioris supra inferiorem excellentiam, quae nulla appellatione comprehendi potest, obscuret et extinguat. Nam si deus alter a nullo factus alter factus est, cum nulla sit inter naturas communio, fieri non potest ut secundum naturam nominis illius dignitatem communem habeat, nisi forte abusione quadam et gratia, hoc est participatione quadam, fieri dicatur ut eiusmodi beneficio inferiorem dives afficiat. Nam ille quidem sibi nunquam superioris nomen imposuerit, ut qui se ab illa naturae dignitate appellationeque alienum prorsus intelligat. Sane illud, o Aëti, merito tibi aliquis
obiecerit, *Deus erat verbum*, neque, Verbum deus factum est. Qui- Ioann. 1, 1.
nam vero nobilissimam appellationem natura sibi vindicabit, aut aequabitur patri, si quid ad Christi dignitatem accesserit? Aut illud quanam ratione amputari poterit, *Deus erat*, cum vox, *Erat*,

3. ἀγενείας *ed. princ.*
4. τῶν *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

κἂν ἐν τῷ τυχόντι; Γνώσῃ δὲ ὅτι ἄναρχος θεὸς, καὶ ἀγέννητος θεὸς ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ θεὸν ὅμοιον ἑαυτῷ, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἴσον κατὰ πάντα. Καὶ οὐκ ἔκτισεν, ἵνα μὴ ἀνόμοιος ὁ κτισθεὶς γενόμενος ἀφανίσῃ τὸ [5] τοῦ θεὸς ὄνομα διὰ τῆς διαστάσεως τῆς παραλλαγῆς. Ἀδύνατον γὰρ τὸν γεννῶντα ἀνόμοιον καὶ ἄνισον γεννᾶν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν γεγεννημένον ἀνόμοιον εἶναι τοῦ γεγεννηκότος. Διὸ ἐνταῦθα περιλήψεται τῆς ταυτότητος τὸ κατὰ φύσιν ἐξ εὐαγγελικῆς μαρτυρίας, ὅτι, Πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐμά ἐστι, τουτέστι θεὸς ὁ πατὴρ, θεὸς ἐγὼ, ζωὴ ὁ πατὴρ, ζωὴ ἐγὼ, καὶ τὰ ἑξῆς πάντα ὅσα πρέπει πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ἐν μιᾷ θεότητι, μηδὲν τῆς τριάδος παρηλλαγμένον ἐχούσης, σαφῶς ἡμῖν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως τοῦ ἐνυποστάτου λόγου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐνυποστάτου πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκ πατρὸς [6] καὶ τῶν τοῦ υἱοῦ ἡμῖν ἐν γνώσει τελείᾳ ἠσφαλισμένου.

Ἀετίου κεφαλ. β΄. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεὸς, διὰ τοῦτο καὶ [1] γενέσεως κρείττων ἂν εἴη. Εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας, δηλονότι καὶ γενέσεως. Οὔτε γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφε τὸ εἶναι, οὔτε [2] αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχε.

Ἀνατρ. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεὸς, ὁ δὲ γεννητὸς ἐξ αὐτοῦ ἀναξίως αὐτοῦ γεγέννηται, καὶ οὐ κατ' ἰσότητα, καὶ ἐν τῷ τοῦ πατρὸς προκριτέῳ ὀνόματι ἕστηκεν, ἀτιμίαν τῷ γεγεννηκότι τὸ γέννημα περιποιεῖται, ἑτέρου ὀνόματος παρὰ τὰ γεγονότα κτίσματα ἔχων τὸ ἀξίωμα, καὶ οὐ κατὰ τὰ γεγονότα τὴν τιμὴν τῷ πεποιηκότι περιποιούμενον. Τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς αὐτοῦ δόξαν τῷ κεκτικότι περιποιεῖται, οὐκ ὄντα ἴσα τῷ πεποιηκότι, οὐδὲ ὀνόματι τοῦ πεποιηκότος καλούμενα, ἀλλὰ δοῦλα γενόμενα εἰς δόξαν τοῦ πεποιηκότος, ἵνα ἀπὸ τῶν ἐνδόξων ἐκ [3] τοῦ ὑπὲρ τὰ ἔνδοξα γεγονότα τὸ προκριτέον
pag. 936. καὶ ὑπὲρ αὐτὰ ὂν ἀναλόγως θεωρῆται. Ὁ δὲ οὐκέτι τῇ τούτων ὀνομασίᾳ κικλησκόμενος, τῇ δὲ προκριτέου ὁμοουσιότητι ἐκ τοῦ τετάχθαι συνηνωμένως ἔχων τὸ ἀξίωμα, εἰ διοίσει τοῦ προκριτέου τὴν παραλλαγὴν, καὶ τῷ προκριτέῳ ἔλαττον ἀξίωμα περιποιήσεται, διαλλαττομένης τῆς κατὰ τὸ προκριτέον τοῦ γεννήματος ἐπικοινωνίας. Διὸ ὅμοιος ἐξ ὁμοίου, καὶ ἴσος ἐξ ἴσου ἡμῖν ὁ βλαστὸς, οὐκ ἀπὸ σωματικῆς ἐννοίας, τῇ πίστει κατείληπται, ἀλλ' ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ λόγος πατρὸς ἐνυπόστατος, σωζομένης τῆς ἀμεταθέτου

5. τοῦ *fortasse delendum est.*

6. *Vitiose in edit. Petav. Colon. repet. exaratum legitur* καὶ τὸν τοῦ υἱοῦ, ἡμῶν.

1. γεννέσεως *cod. Rhedig.*

2. αὐτὸν *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

3. τῶν *mendum est edit. Petav. Colon. repet. Ceterum haec verba vitio non carent. Scribendum puto* ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὰ ἐνδ. γεγονὸς τὸ πρ.

nullam vel levissimam temporis divisionem admittat? Proinde scire te illud oportet, deum initio carentem, et a nullo factum, similem sibi deum e scipso genuisse, adeoque in omnibus aequalem. Quem quidem minime creasse dicitur, ne si creatus esset ideoque dissimilis foret, diversitate varietateque sua dei appellationem e medio tolleret. Etenim fieri non potest ut qui generat dissimilem sui inaequalemque producat, aut ut genitus generantis sit dissimilis. Quocirca naturalem utriusque identitatem retinet id quod evangelico testimonio fertur, in quo ita scriptum est: *Omnia quae patris sunt mea* Ioann. 16, 15.
sunt, hoc est, deus est pater, ego itidem deus; vita est pater, ego etiam vita, et cetera omnia quae patri, filio et spiritui sancto in una divinitate conveniunt, cum nihil sit in trinitate diversum, ac manifeste nobis subsistentis sine ullo initio ac tempore paterni verbi, ac similiter subsistentis spiritus sancti, qui ex patre filiique propriis oritur, perfecta nobis oblata cognitio sit, atque omni ratione firmata.

Aetii Caput II. Si ingenitus deus caussa est omni praestantior, erit etiam generatione ipsa praestantior: si, inquam, caussis omnibus antecellit, generationi itidem antecellet. Neque enim aut ab altera natura ut esset accepit, aut illud ipse sibi contulit.

Confut. II. Si ingenitus caussa est omni praestantior, ab ipso porro genitus haud illo digne genitus est, nec aequalis, et tamen excellenti illa patris appellatione continetur, summam genitori genitus ignominiam affert, qui alterius quam creatae res ceterae nominis dignitate gaudeat, neque ut cetera illa, quae facta sunt, conditori suo cultum et honorem adhibeat. Nam alia quidem, quae extra illum sunt, conditori suo decus honoremque tribuunt; cui nec aequalia sunt, nec eadem cum illo appellatione censentur, sed servilis conditionis sunt, atque ad creatoris gloriam producta, quo nimirum ex illustribus illis et egregiis eius qui illustribus hisce rebus conditis superior est dignitatem excellentiamque proportione quadam contemplemur. At vero alter, qui nec communi ceterorum appellatione continetur, et pro eo quod excellenti illi consubstantialis est eiusmodi dignitate praeditus est, ut in eodem cum illo ordine collocetur, si quam habeat ab eximio illo praestantique varietatem, necesse est ut de eiusdem dignitate aliquid imminuat, hoc ipso quod excellentissimi illius in genito splendoris communio varietatis aliquid ac diversitatis habeat. Quare similem illum e simili, et aequalem ex aequali foetum, non pro captu corporeae alicuius intelligentiae Christiana fide concipimus, sed tanquam deum ex deo, lumen de lumine, ac verbum patris subsistens, adeo ut excellentis illius

τοῦ προκριτέου δόξης, ἐν τῷ τὸ προκριτέον οὐκ αὐτὸ ἑαυτοῦ αἴτιον, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἴσον γεννῶν ἀχράντῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ οὐσίᾳ, ὁμοουσίως τὸ οὐσιῶδες καὶ ἐνυπόστατον θεῖον γέννημα, οὗπερ εἰκών ἐστιν οὐκ ἄψυχος, ἀλλὰ πατρὸς χαρακτηρίζουσα γένος, ὥς φησι ἡ θεία γραφὴ, ἐπὶ τῇ ἰσότητι τοῦ γεννήτορος τὸ γέννημα τάττουσα, *Εἰκὼν*, φάσκουσα, *τοῦ ἀοράτου θεοῦ*. Καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ διαφόραν εἶναι τὴν εἰκόνα τῆς ταυτότητος, αὐτὸς ὁ πατὴρ τὴν διόρθωσιν τῆς ἡμετέρας ζωῆς προνοῶν πρὸ τούτου τοῦ λόγου ἔφησε τὸ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, οὐ διοίσας ἑαυτὸν παρὰ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ δυϊκὴν καὶ ὁμώνυμον λέξιν ἐπειπὼν τὸ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, ἵνα δύο σημάνῃ, ἑαυτόν τε καὶ τὸν υἱὸν, ἢ καὶ εἴποιμι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. [4] Καὶ τὸ ἐπὶ τῇ ἰσότητι τῆς εἰκόνος τὸ μὴ διὰ δύο λόγων παρενθεὶς εἰκόνα μίαν ἔφη, ἡμετέραν δὲ τὸ δυϊκὸν ἀπεφήνατο, τὸν δὲ γινόμενον ἄνθρωπον οὐ τῇ τοῦ ἑνὸς εἰκόνι, ἀλλὰ τῇ τῶν δύο ὁμοιότητί τε καὶ ἰσότητι εἰκόνα γινόμενον, ἵνα πάντη σαφὲς εἴη τὸ [5] προκριτέον ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι μένον ἐν ταυτότητι, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον. Οὐ γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφεν ὁ πατὴρ, ἢ ὁ υἱὸς, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἢ δέδωκεν ἑτέρᾳ φύσει συμμετοχὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως καὶ ἀξιώματος, οὔτε κατά τινα τομὴν ἢ ἀπόρροιαν τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως ἐξειργάσατο, ἀλλὰ καθάπερ ἐξαρχῆς προκριτέα pag. 937. φύσις ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος ἀεὶ ἦν, οὕτως ἀεὶ ἐξ αὐτοῦ προκριτέον γέννημα καὶ ἅγιον πνεῦμα ἡμῖν σαφῶς κεκήρυχεν, καὶ οὐκ ἐνηλλαγμένως.

Κεφάλ. Ἀετίου γ'. Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν, πόθεν ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν;

Ἀνατρ. Χρή σε, ὦ Ἀέτιε, ἄνω προσέχοντα, καὶ σεαυτοῦ τὸ ἐλεεινὸν κατανοοῦντα, ἐπέχειν τῆς ἑαυτοῦ τολμηρᾶς διανοίας τὸ περιττὸν τῆς ἀσεβείας, ἵνα καὶ ἡμεῖς μὴ συμμαινόμενοι τῇ τοσαύτῃ ἀφοβίᾳ ἡττημένοι ὑποληφθῶμεν, ἀλλὰ [1] σοί τε καὶ ἑαυτοῖς τὰ πρὸς εὐσέβειαν

4. *Haec verba corrupta sunt. Rescribendum videtur* Καὶ αὐτὸ ἐπὶ τῇ ἰσότητι τῆς εἰκόνος τὸ Καὶ διὰ δύο λ. π. *Cornarius vertit* Sed et aequalitatem imaginis non per duos sermones interponens unam imaginem dixit, sed per vocem Nostram *cett.*, *quae me non intellegere libere profiteor.*

interim atque eximii gloria salva integraque retineatur, hoc ipso quod ille sui ipsius minime principium asseritur, sed aequalem sibi sobolem purissima et incomprehensibili substantia consubstantialique modo, hoc est substantia et hypostasi praeditum produxisse filium, qui quidem non animae expers illius imago sit, sed paternum genus exprimat, ut scriptura testatur, quae genitum filium aequalem genitori constituit. *Imago*, inquit, *invisibilis dei*. Ac ne quis ima- Col. 1, 15. ginis notionem ab identitate ipsa differre crederet, ipsemet pater, uti nos certo dirigeret, ante prolatam illam sententiam ita locutus est: *Faciamus hominem ad imaginem nostram, et ad similitudinem*. Gen. 1, 26. In quo non seipsum a filio discrevit, sed similem vocem, et ad duos pertinentem, usurpare voluit: *Faciamus hominem;* qua duos exprimeret, seipsum videlicet, ac filium, aut insuper et spiritum sanctum. Atque ut imaginis aequalitatem ostenderet, diversa duo vocabula inserere noluit, sed unicam duntaxat commemoravit imaginem, nostram autem ea voce quae ad duos spectaret protulit. Porro creatum hominem non ad unius imaginem expressum, sed amborum similitudinis et aequalitatis effigiem esse significavit; ut illud aperte declararet, quicquid excellentiae est, in patre, filio ac spiritu sancto idem atque unum esse, neque varium ac multiplex. Non enim aut ab altera natura pater, filius et spiritus sanctus accepit, aut in alteram naturam naturae dignitatisque suae communionem transtulit, neque velut sectione quadam aut profluvio divinae illi naturae varietatem attulit unigeniti filii spiritusque sancti productio, sed quemadmodum ab initio praestantissima illa natura a nullo facta creatave semper extitit, ita semper praestantissimam ex seipsa sobolem una cum sancto spiritu sine ulla diversitate produxisse nobis apertissime praedicavit.

Aetii Caput III. Iam vero si ipse sibi minime ut esset contulit, non propter ullam naturae imbecillitatem, sed quod caussa sit omni superior, quis productam naturam ab ea, quae produxerit, nihil in substantia discriminis habere fatebitur, cum eiusmodi substantia generationem omnem excludat?

Confut. III. I. Multo tu, o Aëti, consultius faceres, si superioribus ac coelestibus rebus intentus, et infelicitatem tuam agnoscens, temerariae mentis insignem illam impietatem compesceres, ne et nos ipsi, velut iisdem furiis perciti, tantae audaciae succubuisse videamur, sed tibi potius ac nobis ipsis quae pietati sunt consentanea

5. *Libri omnes* πρακτέον, *quod correxi. Etiam Cornarius vertit* quo penitus manifestum sit, praeeminentiam in patre et filio ac sancto spiritu manere *cett.*

1. σύ *est vitium librorum mss.*

συμβουλεύοντες. Δοκῶν γὰρ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἐν τοῖς θεῷ πρέπουσιν ἀνόμοιον καὶ ἄνισον τὸν θεὸν τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ ἀπὸ πολλῆς πλάνης κατὰ εὐσεβῆ τινα ποίησιν [2] ἐξελθεῖν θεὸν μᾶλλον ἐν τοῖς ἀπρεπωδεστάτοις ὅμοιον αὐτὸν κηρύττεις τοῖς μὴ πρέπουσι τῇ αὐτοῦ θεότητι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ διανοηθῆναι [3] περὶ θεοῦ τὸν τοσοῦτον βυθὸν τῆς [4] διανοίας ἀσεβείας ἐστὶ καρπὸς, καὶ μᾶλλον μανιώδους διανοίας. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ἑαυτοῦ αἴτιον, ἢ τὸ, [5] Αὐτὸς ἑαυτῷ [6] τὸ εἶναι παρέσχεν, ἐν δυσὶν ὑπονοίαις κακαῖς σεαυτὸν περιέπειρας, ἀναψηλαφῶν καὶ ζητῶν περὶ θεοῦ τὸ πῶς ἦν, [7] ἄρα ἀεὶ, ἢ ἑαυτῷ τὸ εἶναι, ἢ αὐτομάτως εἶναι. Καὶ δέδια καὶ φρίττω τῷ σῷ κακῷ ἐνθυμήματι παρεκτεινόμενος. Πέπαυσο γὰρ καὶ παυσόμεθα, ἀρκετῶς καὶ ὁσίως ἔχοντες τὸ ἀεὶ νοεῖν θεὸν καὶ πιστεύειν, ὅτι ἦν ἀεὶ θεός. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ ἀφρόνως φθεγγόμενός τε καὶ συλλογιζόμενος, ὡς μεγάλως τετιμηκὼς τὸν θεὸν, ἔφης ὅτι οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν. [8] Οὐδὲ ἄρα κατὰ σὲ, εἰ ἀπὸ λέξεών ἐστι καὶ συλλογισμῶν ἡ
pag. 938. τῆς πίστεως σωτηρία, ἔχουσα καὶ ἐν τοῖς ὑποδεεστέροις ἢ οἰκτροῖς σώμασι τὴν τοῦ λόγου ὁμοιότητα. Οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ἑαυτῷ αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ εἶναι αὐτὸ ἑαυτῷ παρέσχεν, ἀπὸ κνωδάλων ἄχρις ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ἄχρις ἀγγέλων. Οὐδεὶς γὰρ τῶν γεγονότων ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ [9] ὄντος μόνου τὸ εἶναι ἕκαστον ἔλαβε τὴν ἀρχήν. Ὡς οὖν ἐνταῦθα δι' ὧν ἐνόμισας συλλογίζεσθαι συλλογισθεὶς, μὴ βιάρου παρὰ φύσιν παρεκτείνεσθαι τῷ μείζονι. Παραλυθήσῃ γὰρ κατὰ πάντα, τοῦ μονογενοῦς ἴσου καὶ ὁμοίου ὄντος τῷ πατρὶ, κἄν τε τοῦ τεχθῆναι, ἤγουν γεννηθῆναι, ἀπὸ πατρὸς ἔχει τὸ ἀξίωμα. Οὐδὲν γὰρ διοίσει ἐν τούτῳ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος, ὥσπερ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου, [10] τῷ μὴ δύνασθαι τὰ γεγονότα ἑαυτοῖς παρασχεῖν τὸ εἶναι, ὡς καὶ ὁ προκριτέος καὶ ἐν ἅπασι τέλειος οὐκ ἀπό τινος ἄνωθεν ἔσχε τὴν ἀρχήν. Οὔτε γὰρ ἤρξατο τοῦ εἶναι. Ἦν γὰρ ἀεὶ, καὶ ἀεὶ ἔστι, κἄν τε ἐν ταυτότητι μένοι, καὶ ἑαυτῷ [11] τὸ εἶναι μὴ παράσχοι, οὐ τῶν ὁμωνύμων λέξεων ζητουμένων, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸ ἀκραιφνὲς πρὸς τὸ εὐσεβὲς θεωρίας.

Καὶ ἄλλως· ἐπεὶ ἔφης, Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν,

2. *Ita libri omnes. Petavius coniecit* ἐξελεῖν. *Mihi videtur* ἐξελέγχειν.
3. ἐπὶ *mendum est edit. Petav. Colon. repet.*
4. ἀνοίας *volebat Petavius.*
5. αὐτὸν *cod. Rhedig.*
6. τὸ εἶναι *cod. Ien.* εἶναι τὸ *cod. Rhedig. et editi libri. — Pro* Τὸ γὰρ *scribendum fortasse* Τῷ γάρ.
7. ἄρα *cod. Rhedig.*

consuluisse. Cum enim necessariis in rebus ac deo convenientibus dissimilem hunc et inaequalem ei quem genuit constituas, idque magno sane errore, sed falsa quadam pietatis specie confingere videare, in hoc ipso tamen, quod deo indignissimum est, iis quae divinitatem eius minime decent similem praedicas. Inprimis enim in tam altas de deo cogitationes sese committere impietatis, vel furiosae potius mentis ille fructus est. Nam cum haec usurpas, sui ipsius esse caussam, aut ipse sibi ut esset contulisse, utraque illa pessima suspicione temetipsum confixisti; cum id de deo velut palpando ac tentando perquisisti quemadmodum fuerit, utrumnam semper extiterit, ac num sibi ipsi ut esset tribuerit, an casu illud obtinuerit. Equidem non sine metu quodam et horrore meipsum tuum ad illud pessimum argumentum accommodo. Fac itaque modum, si potes, ut et ipsi facere possimus, quibus idoneum illud ac religiosum videtur, deum semper intelligere ac semper illum extitisse credere. In quo quidem stolide locutus ac ratiocinatus, quasi deo honorem maximum haberes, dixisti nec ipsum sibi ut esset contulisse. Verum, si quidem, ut instituis, a dictionibus et syllogismis pendet fidei salus, quae in infimis miserrimisque corporibus simile aliquid eius quod narras inveniri potest, nec creatarum quidem rerum ulla suimetipsius caussa est, aut a seipsa ut esset obtinuit, idque, si a bestiis ad homines, et ab iis ad angelos progredi volueris, verum esse comperies. Nihil enim eorum quae facta sunt sibi ut existeret concessit, sed ab eo solo quod est existendi initium accepit. Quamobrem cave eiusmodi rationibus, quibus argute concludere tete putas, ad id quod maius ac praestantius est praeter naturam te ac violenter extendas. Hoc enim si feceris, omnino viribus defectus excides. Quandoquidem unicus dei filius aequalis est, ac similis deo patri, licet hoc dignitatis habeat, ut ab eo productus sit ac genitus. Nihil enim ob hoc ipsum ab aequalitate patris abhorrebit, uti nec a similitudine. Nam nihil eorum quae facta sunt sibi ut esset contulit, quemadmodum praestantissimus ille, atque omni ex parte perfectus, ab nullo initium olim habuit, eo quod nunquam esse coeperit. Semper enim extitit, existitque semper, tametsi in identitate maneat, neque sibi ut esset tribuerit. In quo non ambiguae voces quaerendae sunt, sed sincera ac pietati consentanea adhibenda consideratio.

II. Praeterea, cum sic ipse disputes, Quod si ipsi sibi ut esset

8. *Verte* Nec contulit quidem ipse sibi ut esset, ex tua sententia, si *cett.*
9. ὄντος *codd. mss. et edit. princ.* ὄντως *edit. Petav.*
10. *Scripsi* τῷ *pro* τοῦ, *quod in libris est omnibus.*
11. *In libris editis mendose exaratum est* τῷ εἶναι.

οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν, μάθε καὶ αὐτὸς ὅτι οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ υἱοῦ ἔσται τὸ ὄνομα, ἀλλὰ διὰ τὸ συμπρέπον τῷ γεγεννηκότι ἔχει τῆς ὁμοουσιότητος τὸ ἐξαίρετον. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς τῷ πατρὶ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν πρεπωδέστατόν ἐστιν, οὕτω καὶ τῷ μόνῳ ἐκ μόνου πατρὸς σὺν τῷ μόνῳ πνεύματι ἡ αὐτὴ μία θεότης συμπρέπει, μηδὲ αἴτιον ὑποδέχεσθαι δυναμένη, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πάντα ἀριθμὸν [12] τῶν ἐξ οὐκ ὄντων, μιᾶς οὔσης τῆς θεότητος ἐν ἑνὶ ὀνόματι τριάδος ἀριθμουμένης, καὶ ἐν μιᾷ σφραγῖδι ὀνομάτων πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τοῖς φωτιζομένοις κηρυττομένης, καὶ μηδὲν παρηλλαγμένον ἑαυτῆς ἐχούσης, διὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ λόγων, ἰσότητα ὀνομασίας πληρούντων, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἔφης δὲ πάλιν ὅτι, *Πόθεν ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν*
pag. 939. *ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν;* Καὶ οὔτε νοεῖς, οὔτε νενόηκας, ὡς ἑαυτὸν ἠλλοτρίωσας ἀπογνώσεως θεοῦ τῆς ἀληθείας, οὐ πνεύματι ἁγίῳ τὰ τῆς ἀληθείας διδασκόμενος, ἀλλὰ σοφίᾳ κοσμικῇ τῇ μωρανθείσῃ τὰ ἄνω ἐμβατεύειν πειρώμενος. Ἀκολούθως γὰρ καὶ αὐτὸς ἀκούσεις ὅτι μεματαίωταί σοι. Οἶδε γὰρ ὁ θεὸς τοὺς λογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. Ὁ γὰρ γεννῶν τὸν ἐνυπόστατον λόγον ἴσον ἑαυτῷ ἐγέννησε, καὶ οὐ παρηλλαγμένον τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, οὐ διὰ τὴν τοῦ γεννήματος παραλλαγὴν, ἀλλ᾽ ὅτι ἀπρεπὲς ὅλως ἦν τὸ διανοηθῆναι ἡμᾶς ἀνάξιον [13] ἑαυτὸν καὶ ἄνισον καὶ ὑποβεβηκότα τοῦ γεννήτορος γεγεννηκέναι τὸ γέννημα αὐτὸν τὸν γεγεννηκότα. Διὸ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐνυποστάτου λόγου τὰ πάντα γεγονέναι ἔφη, ἵνα αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων ἀριθμήσῃ, ἀλλ᾽ ἐν πατρὶ ὅμοιον καὶ ἴσον ὄντα, διὰ τὸ συμπρέπον τῇ τοῦ πατρὸς ὀνομασίᾳ εἶναι, ἀεὶ ὄντα τὴν οὐσίαν τῷ ὄντι, οὐ ξένον ὄντα, ἀλλὰ γνήσιον, ὡς υἱὸν ὁμοούσιον ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον.

Κεφ. Ἀετίου δ΄. Εἰ ἀτελευτήτως ὁ θεὸς διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, καὶ ἀτελευτήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν, ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ [1] ἀνομοιουσίου κακοδοξία [2] παραφανισθήσεται, ἵσταται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ [3] ἀσυγκρίτῃ, ἑκατέρας φύσεως ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς φύσεως ἀξιώματι.

Ἀνατρ. Εἰ ἀτελευτήτως καὶ ἀπαύστως ὁ θεὸς διαμένει, ὡς ἔφης, ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, φύσις δὲ θεοῦ ἀΐδιος, ἀτελευτήτως ἔχουσα

12. τῶν mendose exaratum in edit. Petav. Colon. repet.

13. ἑαυτοῦ scribendum ex emendat. Cornarii atque Petavii.

minime tribuerit, non propter ullam naturae imbecillitatem, sed quod sit omni caussa superior, velim et ipse illud intelligas, non ad imbecillitatem ullam filii nomen pertinere, sed eo potius quod cum genitore pariter conveniens sibi consubstantialis decus obtineat. Quoniam sicut patrem inprimis decet caussam omnem excellere, ita unico dei filio, et ab uno patre cum uno spiritu sancto procedenti una eademque divinitas convenit, quae nullam sui caussam admittat, non ob ullam imbecillitatem, sed quod iis omnibus quae ex nihilo facta sunt antecellat. Nimirum una divinitas est, quae sub una trinitatis appellatione numeratur, et in patris, filii ac spiritus sancti nominibus, quibus velut singulari aliquo sigillo firmamur, iis qui baptismo initiantur praedicari solet, ac denique nihil a seipsa diversum continet; cum a veritate profectae illae voces patris, filii et spiritus sancti eius quod significant aequalitatem impleant. Quod vero subiicis, Quis productam naturam ab ea quae produxerit nihil in essentia discriminis habere fatebitur, cum eiusmodi substantia generationem omnem excludat? non illud animadvertis, a divinae veritatis cognitione tua te culpa abalienari, ut qui non a spiritu sancto veritatem sis edoctus, sed mundi huius sapientia, quae *fatua stolidaque reddita est*, subnixus ad coelestia te provehere conaris. 1.Cor. 1, 20.
Quare consequens est ut et illud audias, frustra te esse: *Novit enim deus sapientum cogitationes, quoniam vanae sunt.* Psalm. 93, 11.
Quocirca qui subsistens verbum genuit, idem aequale sibi genuit, nec a sua divinitate diversum; nec ulla est in genita sobole varietas, cum minime sane deceat ut illum putemus indignum seipso, et inaequalem, et infra conditionem genitoris amandatum suum illum genuisse filium. Quam etiam ob caussam per filium ac subsistens verbum, *omnia esse facta* testatus est, ut ipsummet ab factarum rerum numero secerneret, doceretque in patre similem atque aequalem esse, quod ipsum patris appellationi consentaneum est, semper, inquam, existentem in substantia sua, non peregrinum, sed germanum, utpote consubstantialem filium, et a patre genitum.

Aetii Caput IV. Si perpetuo, ac sine ullo fine deus in ingenita natura persistit, ac si genita soboles sine ullo fine genita est, prava illa de homoousio et homoeousio sententia profligabitur; cum illud interim in utriusque naturae dignitate remaneat ut, quod ad substantiam attinet, comparari inter se nequeant.

Confut. IV. Si perpetuo, ac sine ullo fine deus, ut asseris, in ingenita natura permanet, estque sempiterna dei natura, quae

1. *Repone* ὁμοιουσίου, *id quod sententia flagitat, ex superioribus.*

2. *Supra* παραφθαρήσεται.

3. *Repone* ἀσύγκριτον *ex superioribus.*

τὸ ἀξίωμα, οὐ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτόθεος καὶ αὐτοαΐδιον, [4] ἆρα γε καὶ τὸ γέννημα ὁμοούσιον ἔσται, εἰ παρὰ σοὶ τὸ τοῦ ἀτελευτήτου εἴληφεν ὄνομα, ὡς παλιμβόλως τῷ υἱῷ χαρίσασθαι πιθανῶς ἐφυσιολόγησας. Δώσεις γὰρ καὶ ἀναγκαζόμενος ὁμολογῆσαι τὸ τοῦ ἀτελευτήτου ἐν ἅπασιν ἄπλετον καὶ ἀχώρητον ὄνομα. Πῶς οὖν οὐκ ἔσται
pag. 940. [5] ὁμοούσιος; ἐπειδὴ ἔδοξας σκώπτειν διὰ κακοδόξου ὀνόματος τὴν ἀλήθειαν ἐξυβρίσαι πειρασάμενος, ἐξ αὐτῶν ἐλεγχόμενος ὧν ἔφης ῥημάτων. Ἢ γὰρ δώσεις [6] τέλος τῶν ὑπὸ σοῦ παρηλλαγμένων βλασφημουμένων τὴν οὐσίαν, ἢ ἀτελεύτητον αὐτὸν ὁρισάμενος ἐν ἅπασιν ἀμετάστατον καὶ ἀπαράλλακτον τῆς τοῦ ἀτελευτήτου ἀξίας εἰςάγειν ἀναγκασθήσῃ, τῆς ἀληθείας μὴ παραδεχομένης ἔχειν τὸν υἱὸν, ὅτι τῆς βασιλείας αὐτοῦ, φησὶ ἡ γραφὴ, οὐκ ἔσται τέλος, διὰ τὸ σὺν πατρὶ βασιλεύειν ἀεὶ, καὶ σὺν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι. Ἐπειδήπερ [7] πᾶν τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος ἕξει, εἰ βούλοιτο ὁ εἶναι τῷ τὴν ἀρχὴν εἰληφότι [8] παρεσχημένος· ὅπερ ἐπὶ πᾶσι μὲν ἐνδέχεται, ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ ἀνένδεκτόν ἐστιν. Ἔστι γὰρ ἀεὶ ἐκ τοῦ ὄντος, καὶ παρὰ τῷ ὄντι ἀεὶ, τοῦ εἶναι μηδέποτε λήγων. Διὸ καὶ ὁμοούσιος ἦν, [9] καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, μόνος ἐκ μόνου, καὶ ἐν οὐδενὶ τῇ οὐσίᾳ παρηλλαγμένος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀξίωμα τῶν ὀνομάτων μενούσης τῆς θεότητος ἐν τῇ ταυτότητι, οὔτε [10] συναλιφὴν ἔχουσα, οὔτε ἀρχὴν ἑαυτῇ παρέχουσα τοῦ εἶναι, οὔτε δεχομένη τὸ ἀνόμοιον ἑαυτῇ ὑπάρχειν, ἡ ἀεὶ οὖσα, καὶ μηδέποτε τοῦ εἶναι λήγουσα, συμπρέπουσα δὲ αὐτῇ, ἀεὶ ἐν τῷ ἀξιώματι πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα καὶ ἁγίου πνεύματος σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ ὑπάρχουσα καὶ μηδέποτε διαλείπουσα. Ἔστι γὰρ ἑαυτῇ ἀσύγκριτος ἡ τριὰς, διαίρεσιν οὐδεμίαν ἐν τῷ ἀξιώματι ὑποδεχομένη.

Κεφ. Ἀετίου ε'. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσίας διαστάσει τὸ γεννητὸν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ οὐσίας ὑποστησάσης αὐτό. Τὴν γὰρ αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον, οὐδεὶς λόγος εὐσεβὴς ἐπιτρέπει.

Ἀνατρ. Πολλάκις ἡμῖν προῆλθες φέρων, ὦ οὗτος, τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα φρυαττόμενος, ὁ ἐν πάσῃ ἀνομίᾳ σεαυτοῦ τὴν διάνοιαν ἐνθάψας. Ἐκεῖνο δὲ παντὶ τῷ ἀπόρως ἔχοντί

4. *Libri vulgo* ἄρα.

5. *Ita libri mss. Editi praebent* ὁμοούσιον.

6. *Fortasse* τέλος τῷ ὑπὸ σοῦ παρηλλαγμένῳ (*vel* ὡς παρηλλαγμένῳ) βλασφημουμένῳ τὴν οὐσίαν. *Petavius* δώσεις ἔχειν τέλος τῶν ὑπὸ σ. π. βλασφημουμένων τ. οὐσίαν *scribendum, sed ne sic quidem constare sibi lectionem censebat. Cornarius convertit* Aut enim dabis finem eorum qui a te blasphemia petiti sunt, velut diversam essentiam habeant.

7. ποῦ *pro* πᾶν *extat in utroque libro mss.*

8. παρισχημένος *codd. mss. et ed. princ.*

9. *Verba* καὶ ἔστι *desiderantur in edit. Petav. Colon. repet.*

10. συναλιφὴν *codd. mss. et edit. princ. (ubique)* συναλοιφὴν *edit. Petav.*

sine ullo fine dignitatem suam obtinet, nullam ob aliam caussam quam quod per sese deus ac per sese sempiternus est, igitur et genita soboles consubstantialis erit, cum indesinentis abs te nomen illi tribuatur; quemadmodum callide ac veteratorie filio gratificans probabiliter de eius natura disputasti. Dabis hoc igitur, vel invitus ut infinitum illud et incomprehensibile nomen indesinentis omnino fateare. An non igitur consubstantialis erit? Quando ita iocari visus es, dum sacrilega appellatione veritati illudere conatus es, ita tamen ut illa ipsa, quibus usus es, te verba redarguant. Aut enim finem habere statues illum quem per summam contumeliam substantia discrepare voluisti, aut, si nunquam desinere sentias, eundem nulla ex parte mutatum, aut diversum ab indesinentis illius dignitate profiteri cogeris. Neque enim veritas patitur uti filius finem unquam habiturus existimetur. *Quoniam regni ipsius*, ait scriptura, *non erit finis;* eo quod cum patre ac spiritu sancto perpetuo regnat. Etenim quicquid initium habet, finem etiam habebit, si ei libuerit qui ei quod initium habere dicitur ut esset tribuit. Quod quidem cum ceteris in rebus verum sit, dici de filio non potest. Est enim ab eo semper qui est, et apud eundem, nec unquam esse desinit. Quare et consubstantialis erat, et est, eritque perpetuo, solus e solo, nec ulla in re ab illius substantia diversus. Sed pro nominum dignitate divinitas in identitate perseverat, non ulla confusione coalescens, neque sibi ipsi, velut principium quoddam, ut sit tribuens, neque quicquam sui dissimile in seipsam admittens. Quae et est semper, et esse nunquam desinit, sibi ipsi conveniens, in sempiterna dignitate patris ad filium, filii ad patrem, sancti spiritus cum patre, et filio sine ulla interruptione consistens. Neque enim secum ipsa comparari trinitas potest, quae omnem dignitatis divisionem respuit.

Luc. 1, 33.

Aetii Caput V. Si ingenitus substantia deus est, quod genitum est non distractione quadam substantiae genitum est, sed ab substantia, a qua productum est, manavit. Quippe eandem substantiam genitam simul et ingenitam esse nulla cum pietate coniuncta ratio patitur.

Confut. V. Saepenumero haec ingeniti genitique vocabula nobis obtrusisti, dei nomen insolenter iactitans, cum in omni genere improbitatis consepultam mentem habeas. Et quidem illud indigenti cui-

ἐστι ποθητὸν, ἡ τοῦ ἀπορουμένου εὐπορία εἰς παραμυθίαν, καὶ ἐπὶ
pag. 941. τοῦ στόματος φέρειν, ἐὰν μὴ εὐποροίη τοῦ τοιούτου. Καὶ σὺ, ἐπειδὴ
ἄθεος τυγχάνεις, [1] σεμνύνει κἂν διὰ τοῦ ὀνόματος λέγειν τούτου τὸ
ὄνομα, ἐπειδὴ φύσει κατὰ τὸν αὐτοῦ φόβον καὶ πίστιν καὶ ἐλπίδα
καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγάπην οὐδέποτε αὐτὸν ἐκτήσω. Ἦ γὰρ ἂν ἤρκει
σοι ἅπαξ τοῦτο λέγειν, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν ὅρον τῶν τεταγμένων τῆς
[2] ἀκολουθίας. Σαφὴς γὰρ ἡ [3] περὶ σοῦ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῖν ἀπο-
φαντικὴ ἀπόδειξις, ὅτι, *Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν γνώσεσθε αὐτοὺς*,
τῷ εἶναι μέν σε περιβεβλημένον προβάτου κώδιον, ἔσωθεν δὲ εἶναι
ἅρπαγα, καὶ λύκῳ παραβεβλημένον. Εἰ γὰρ ἦς ἐξ ἁγίου πνεύματος
γεγεννημένος, καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις μεμαθητευμένος, ἔδει
σε διελθόντα ἀπαρχῆς γενέσεως κόσμου ἄχρι τῶν τῆς Αἰσθὴρ χρόνων,
ἐν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ βίβλοις παλαιᾶς διαθήκης, εἴκοσι δύο ἀριθμουμέ-
νοις, τέταρσι δὲ ἁγίοις εὐαγγελίοις, καὶ ἐν τεσσαρεςκαίδεκα ἐπιστο-
λαῖς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, καὶ ἐν ταῖς πρὸ τούτων καὶ σὺν
ταῖς ἐν τοῖς αὐτῶν χρόνοις Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, καθολικαῖς ἐπι-
στολαῖς Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ Ἰούδα, καὶ ἐν τῇ
τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαλύψει, ἔν τε ταῖς Σοφίαις Σολομῶντός τέ φημι,
καὶ υἱοῦ Σιρὰχ, καὶ πάσαις ἁπλῶς γραφαῖς θείαις, καὶ ἑαυτοῦ κατα-
γνῶναι, ὅτι ὄνομα, ὅπερ οὐδαμοῦ ἐντέτακται, ἦλθες ἡμῖν φέρων, οὐκ
ἀπρεπὲς μὲν θεῷ, ἀλλ' εὐσεβὲς εἰς θεὸν, τὸ τοῦ ἀγεννήτου ὄνομα,
μηδαμοῦ δὲ ἐν θείᾳ γραφῇ ῥηθέν. Οὐδεὶς γὰρ μεμηνώς ποτε γεν-
νητὸν ἐνενόει θεόν· ἀλλ' οὔτε χρείαν ἔσχον εἰπεῖν ἀγέννητον θεὸν μό-
νον πατέρα διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, [4] ἵνα μή τις ἐπὶ τῷ πατρὶ
μόνῳ νομίσῃ τοῦτο πληροῦσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ υἱῷ καὶ ἐπὶ τῷ
ἁγίῳ πνεύματι· τῆς διανοίας τῆς ὀρθῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου
διδάσκοντος πάντας υἱοὺς ἀληθείας ἀφ' ἑαυτῶν μὴ ἐν θαυμασμῷ τοῦτο
ἔχειν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀπαιτούμενον καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑπάρχον τοῦ πρὸς εὐ-
σέβειαν λογισμοῦ περὶ θεοῦ εἰδέναι. [5] Δεῖ δὲ διὰ τὸ ἀγέννητον αὐ-
τὸν εἶναι, συνομολογεῖσθαι δὲ ἀφ' ἡμῶν τοῦτο, ἀπὸ γραφῆς δὲ μὴ
ἔχειν τῆς ὀνομασίας τοῦ λόγου τὴν σύστασιν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν διὰ
τῶν λογισμῶν, τὴν εὐσέβειαν ταύτην εἰδέναι, τὸ οὕτως εἶναι. Εἰς
pag. 942. τί γὰρ οὐσίας ἔσται διάστασις [6] τὸ γεννηθὲν, εἰ κατὰ ἀλήθειαν τοῦ
[7] γεγεννῆσθαι ἔχει τὸ ὄνομα φυσικῇ τινι καὶ ἀρρήτῳ συμπρεπούσῃ
τῷ θεῷ, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως ἐν ἀλη-
θείᾳ, καὶ οὐ καταχρηστικῇ τινι ὑπονοίᾳ; Ἐντεῦθεν οὐ κτιστήν φαμεν

1. σεμνύναι *mendose habet edit. Petav. Colon. repet.*
2. ἀκολουθείας *cod. Rhedig.* ἀκολουθ/ *cod. Ien.*
3. *Libri habent* παρὰ σοῦ παρὰ *cett.*
4. γ̄ᾱ *cod. Ien.* χ̄ᾱ *cod. Rhedig.*
5. Δεῖ δὲ *emendarunt Cornarius (qui interpretatus est* Oportet itaque eo quod ingenitus ipse est, et nos a nobis hoc confitemur, et appellationis huius vocis confirmationem a scriptura non habemus, a nobis ipsis per ratiocinationes hanc pietatem nosse, quod sic se habet) *et Petavius. Libri habent* εἰ δὲ
6. *Fortasse* εἰς τὸ γεννηθὲν.
7. γεγεννῆσθαι *codd. mss.* γεγενῆσθαι *editi libri.*

vis inprimis optabile est ut eius quo indiget copiam ad solatium habeat, aut si minus assequi possit, saltem crebro in sermone illud usurpet. Unde et tu, cum impius ac dei sis expers, quod unum restat, voce tenus proferendo illius nomine tete venditas, quoniam quidem, quod ad eius timorem, fidem, spem, et erga illum caritatem attinet, nunquam illum vere in possessionem habuisti. Alioqui satis esse crederes semel istud eloqui, neque praescriptum ordinem seriemque praetergredi. Manifesta quidem est a salvatore contra te
pronuntiata sententia, *A fructibus eorum cognoscetis ipsos;* eo quod Matth. 7, 16.
cum ovis pelle sis obvolutus, intus rapax es, et cum lupo comparatus. Etenim si a spiritu sancto genitus esses, facere te illud oportebat, ut sacris omnibus codicibus pervolutis, a Genesi ad Estheris tempora, qui sunt septem et viginti libri testamenti veteris, et XXII numerantur, tum sacrosanctis IV evangeliis, et S. Pauli XIV epistolis, nec non et apostolorum Actis, quae vel superiora illis tempora, vel posteriora continent, catholicis item epistolis Iacobi, Petri, Ioannis, et Iudae, Apocalypsi Ioannis, Sapientiae quoque libris, hoc est Salomonis, filii Sirach, omnibus denique scripturae libris percursis, temetipsum damnares, quod eiusmodi nomen, de quo nulla sit usquam mentio, nobis afferre non dubitaveris. Est enim ingeniti nomen minime illud quidem indignum deo, ut etiam pietatem redoleat, verum nusquam in scripturis expressum. Neque vero adeo quis unquam insanus extitit, genitum ut esse cogitaret deum, neque ob genitum filium necesse fuit solum patrem ingenitum deum appellare, ne quis in patre solo verum istud esse sibi persuadeat, sed et filio ac spiritui sancto convenire. Recta quippe ratio et spiritus sanctus veritatis filios docent non tantopere illud admirandum esse, sed pro eo atque a nobis exigitur, quodque in nobis piae rationis inest, de divina maiestate sentiendum. Quoniam igitur ingenitus deus est, idque ultro confitemur omnes, tametsi nullo e scripturae loco comprobari hoc appellationis genus potest, sed a nobis ipsis atque ex pia illa ratiocinatione profectum est, ad eum modum scire nos et existimare consentaneum est. Cur enim in eo, quod genitum est, essentiae divortium aliquod erit, si geniti nomen ei merito congruat, ac naturali quadam, sed inexplicabili ac tam deo patri quam ei qui ab illo citra tempus initiumque genitus est convenienti ratione, et quidem vere ac proprie, non sola vocis abusione tribuatur? Unde nos neque creatam

τὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀλλοτρίαν, ὡς ποιητὴν, ἀλλὰ γεννητὴν οὐσιωδῶς, καὶ οὐκ ἀλλοίαν παρὰ τὸν γεγεννηκότα. Διὸ καὶ ἄκτιστος διαμένει, καὶ οὐ ποιηθεῖσα, ἀλλὰ γεννηθεῖσα ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας θεοῦ, οὐ χρόνῳ ὑποπίπτουσα. Οὐ γὰρ ὁ γεννήσας ἐν ἀληθείᾳ χρόνῳ ὑπέπεσεν, ἵνα χρονικὴν ὑποστήσεται οὐσίαν. Ὁποῖον γάρ ἐστι τὸ γέννημα, τοιοῦτος ὁ γεννήτωρ, καὶ ὁποῖος ὁ γεννήτωρ, τοιοῦτος καὶ ὁ γεγεννημένος.

Κεφ. Ἀετίου ϛʹ. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, [1] τί τὸ κωλύον τὸ γεννητὸν ἀγέννητον γεγονέναι; μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀνοικείου ἐπὶ τὸ αὐτῆς οἰκεῖον ἐπείγεται πᾶσα φύσις.

Ἀνατρ. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐποίησε, καὶ οὐκ ἐγέννησεν, ἐπὶ τῆς μιᾶς ταυτότητος ταττομένης τῆς ὀνομασίας, καὶ θατέρου θατέρῳ μὴ παρεκτεινομένου διὰ τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἀντωνυμίας, ἡ δύναμις τῆς σχέσεως ἐπὶ θατέρου διαφωνίᾳ ἕστηκεν, μηδὲν πρὸς τὸ ἕτερον ἐπικοινωνοῦσα, ἢ μόνον κατὰ τὴν ἐξουσίαν [2] καὶ τοῦ προκριτέου φύσεως αἰτίου πρὸς πᾶν τὸ ὑπ᾽ αὐτῆς κεκτισμένον. Ἐπειδὴ δὲ ἀναμέσον τοῦ ποιητικοῦ καὶ ποιουμένου, καὶ κτιστοῦ καὶ κτιζομένου, ἄλλη τίς ἐστιν ὀνομασία, ἐγγίζουσα μὲν τῷ ἀγεννήτῳ ὀνόματι, μακρυνομένη δὲ ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ ὀνόματος, ἀδύνατόν ἐστιν πάντα συγχέειν, ὦ Ἀέτιε, καὶ ἀφανίζειν ἀπὸ σαυτοῦ τῆς τελείας κατὰ ἀληθινὴν σχέσιν υἱοῦ πρὸς πατέρα ἀεὶ ὄντος καὶ ἀκτίστου ὀνομασίας ἐπικοινωνίαν, ἀδύνατόν ἐστι τὴν ἀγέννητον καὶ ἄκτιστον [3] κτίσιν κτιστήν ποτε γενέσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ [4] κεκτίσθαι πάλιν μεταμεληθεῖσαν ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὴν αὐτῆς ἀγεννησίαν, κἄν τε μυρία ἡμῖν πλέκῃς Ἀριστοτελικὰ ζητήματα, καταλείψας τὴν ἄνωθεν ἁπλῆν καὶ ἁγνὴν καὶ πνεύματος ἁγίου διδασκαλίαν.

pag. 943. Κεφ. Ἀετίου ζʹ. Εἰ μὴ [1] ὅλος ὁ θεὸς ἀγέννητός ἐστιν, οὐδὲν κωλύει γεγεννηκέναι οὐσιωδῶς· εἰ δὲ [2] ὅλος ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν διέστη, ἐξουσίᾳ δὲ ὑπέστησε γέννημα.

Ἀνατρ. Καὶ ὅλος θεὸς ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος ἄκτιστος, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα παρὰ σοῦ σμικρυνόμενον, σαρκικὲ Ἀέτιε, καὶ ψυχικὲ πνευματικῶς ἀνακρινόμενε, μονοειδῶς ἔχον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξαίρετον, μὴ ἀπεικαζόμενον τοῖς πολλοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ κεκτισμένοις. Διὸ οὔτε κοινωνήσει τοῖς πᾶσιν, οὔτε τις αὐτοῦ τῷ ἀξιώματι ἐπικοινωνήσειεν. Πάντα

1. τί κωλύει *supra.*

2. *Cornarii interpretatio voc.* καὶ *non agnoscit. Et sane, nisi post eam aliquod vocabulum excidisse, aut* ἕνεκα *loco eius restituendum putaveris, iure delendum esse statueris.*

3. φύσιν *emendat Petavius, praeeunte Cornario, qui naturam vertit. Recte.*

4. κεκτῆσθαι *codd. mss. et ed. princ.*

1. ὅλος, *ut legebatur etiam supra, scriptura est codd. mss.* ὅλως *habent editi.*

substantiam, nec alienam, tanquam facta sit, sed secundum substantiam genitam, nec a genitore putamus alienam. Ob id increata manet, non facta, sed ex ipsa dei substantia genita, neque tempori subiecta. Quippe genitor ipse tempori nequaquam subest, ut temporariam substantiam producat. Nam cuiusmodi est quod gignitur, talis est et genitor, et vicissim qualis genitor est, tale etiam est quod gignitur.

Aetii Caput VI. Si ingenitum genitum est, quid vetat et quod genitum est ingenitum fieri? Omnis enim natura ad id quod sibi consentaneum est magis quam ad alienum peregrinumque contendit.

Confut. VI. Si quod ingenitum est fecisse, non genuisse dicatur, ita ut utraque haec appellatio pro una et eadem accipiatur, neque alterum alteri velut ex adverso respondens contrario revera vocabulo sit oppositum, vis habitudinis ipsius in altero disiuncta penitus est, neque quicquam habet cum altero commune, praeter potestatis comparationem, quod tanquam caussa id omne quod a se creatum est naturae dignitate superet. Iam vero cum inter id, quod efficiendi vi praeditum est, atque opus effectum et creatorem creatamque rem alia quaedam interiecta sit appellatio, quae ut ad ingeniti nomen accedit, sic a conditoris nomine remotior est, fieri non potest, Aëti, uti confundamus omnia, atque ex ingenio tuo perfectae appellationis communionem tollamus e medio, quae habitudini illi convenit, qua cum patre sempiternus filius, increatusque comparatur. Fieri item non potest ut ingenita increataque natura creata sit aliquando, ab eaque creatae rei conditione, velut poenitendo, ad priorem illum ingeniti statum postliminio revertatur, quantumvis Aristotelicis tuis iisce infinitis quaestionibus implicare nos studeas, coelesti ac simplici castaque spiritus sancti doctrina derelicta.

Aetii Caput VII. Si deus omnino sit ingenitus, nihil ipsum prohibet secundum naturam substantiamque genuisse: sin penitus est ingenitus, non est secundum substantiam ad generationem distractus, sed quod genuit, potestate ac facultate produxit.

Confut. VII. Et totus ingenitus est increatusque deus, et qui ab ipso genitus est increatus, ut et sanctus illius spiritus, cuius tantopere existimationem elevas, o carnalis et animalis Aëti, *spiritaliterque diiudicate!* (1.Cor. 2, 14.) Habet hoc porro, ut ab ipso procedat, singulari quadam et eximia ratione, quae cum ceteris omnibus quae *ex ipso, per ipsum, et ab ipso creata* (Col. 1, 16.) sunt, comparari nequit. Quocirca neque cum iis rebus commune est ei quicquam, nec istae communem cum illo dignitatem vindicare sibi possunt. Etenim praetervolant ac ce-

2. ὅλος, *uti supra extat, codd. mss. (cod. Ien. cum rasura).* ὅλως *editi.*

γὰρ παρίπταται, καὶ ὑποχωρεῖ, καὶ καταλιμπάνει πᾶσαν αἰτίαν συλλογιστικὴν τῷ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς διδασκαλικῷ λόγῳ, τῷ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν ἀποκαλύψῃ. Ἀποκαλύπτει δὲ δι' ἁγίου πνεύματος οὐ τοῖς αὐτὸν συλλογιζομένοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς αὐτὸν γνησίως καὶ τελείως πεπιστευκόσι. Καὶ γὰρ οὔτε τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐρευνῆσαι δυνηθείης, οὐδὲ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἐξιχνιάσεις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κἄν τε μυρία ἡμῖν ἔλθῃς φλυαρῶν, ἐλεεινὸν κατ' ἐμὲ ἀνθρωπάριον.

Κεφ. Ἀετίου η'. *Εἰ ὅλος ἐστὶ γεννητικὸς ὁ ἀγέννητος θεὸς, οὐκ οὐσιωδῶς τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, [1] οὐ τὸ γεννᾶσθαι. Εἰ δὲ μετασχηματισθεῖσα ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ γέννημα λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς μεταβολῆς [2] ἐργαζομένης τὴν υἱοῦ ἰδιοποίησιν. Εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος, καὶ γενέσεως κρείττων ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, τὸ κατὰ τὸν υἱὸν ἕως ψιλῆς προσηγορίας ὁμολογηθήσεται.*

pag. 944. *Ἀνατρ.* Ἔδει μὲν οὖν οὐ μόνον σὲ, Ἀέτιε, ἀλλὰ καὶ πάντα αἱρετικὸν μετὰ μίαν νουθεσίαν παραιτεῖσθαι, ὡς ὁ ἅγιος καὶ σοφὸς κελεύει λόγος. Αὐτοκατάκριτος γὰρ τυγχάνεις, ἑαυτῷ τὸν ὄλεθρον ἐπισπώμενος καὶ οὐχὶ ὑφ' ἑτέρου ἀναγκαζόμενος. Τίς οὖν ἐλεήσει τὸν ἑαυτῷ πονηρὸν, καὶ οὐδενὶ [3] ἀγαθὸν τυγχάνοντα; Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐφ' οἷς ἐβλάστησας τῷ κόσμῳ κακοῖς ἐν σεαυτῷ ἔχων ὑπολαμβάνοις ὡς περὶ μεγάλων καὶ ἀντιθέτων, ἐπιμενοῦμεν καὶ αὐτοὶ μετὰ μακροθυμίας τῇ διστόμῳ μαχαίρᾳ, τοῦ Χριστοῦ λόγῳ, ἐκτέμνοντές σου τὰς ἀκανθώδεις ῥίζας, ἐν τῇ ὑγιαινούσῃ πρὸς θεὸν τελείᾳ καὶ ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ. Δόξα γὰρ τῷ ἐλεήμονι τῷ φωράσαντί σε ὁποῖος εἶ, τὴν τοῦ Ἰούδα ἐπέχων τάξιν, τοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς μὲν ἀριθμηθέντος, ἀφορισθέντος δὲ, οὐ Χριστοῦ ἔχοντος τὸν νοῦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Σατανᾶ ὑποδεξαμένου τὴν πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἐπαρνησιθεῖαν. Ψιλῇ γὰρ λέξει ὡμολόγησας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔχειν ἐν τῇ διανοίᾳ. Καὶ τίς ἐστι χρεία περὶ τῆς πρὸς σὲ λαλιᾶς, ὁπότε παντάπασιν ἀλλότριος Χριστιανῶν ὑπάρχεις. προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων τε καὶ πάντων τῶν ἁγίων, τῶν ἐλέγξαι σε εἰς ἡμέραν κρίσεως ἑτοίμως ἐχόντων, ὅτι ἄχρι θανάτου στρεβλούμενοι ὑπέμειναν, μαστιζόμενοι, ξεόμενοι, θηρσὶ καὶ πυρὶ παραβληθέντες, καὶ φόνῳ μαχαίρας, ἵνα υἱὸν θεοῦ ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς γεγεννημένον, μὴ ἀρνήσονται. Γεννητικὸς γὰρ ὁ πατὴρ μόνου μονογενοῦς, καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς ἔτι μετὰ τὸν ἕνα, καὶ ἀνομβρητικὸς πνεύματος ἁγίου, καὶ οὐχ ἑτέρου πνεύματος, κτιστὴς δὲ καὶ ποιητὴς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενο-

1. Supra ἀλλ' οὐ. 2. ἐργασαμένης supra.

dunt omnia, et ratiocinationibus argumentisque relictis sacrarum se literarum auctoritati sententiaeque submittunt, quae istud ipsum pronuntiat: *Nemo novit filium nisi pater: neque patrem nisi filius, et cui revelaverit.* Matth. 11, 27. Revelat autem per spiritum sanctum non iis qui syllogismis se suis et argutiis comprehendere nituntur, sed iis duntaxat qui in se sincere perfecteque crediderint. Nam neque *iudicia* Rom. 11, 33. *illius perscrutari* poteris, neque *vias investigare*, sicut scriptum est, tametsi infinitas nugas effutias, o miserrime, ac mei similis homuncio!

Aetii Caput VIII. Si ingenitus deus generandi vi totus est praeditus, quod genitum est, secundum naturam non est genitum, cum tota ipsa natura insitum illud habeat ut gignat, non ut gignatur. Quod si commutata dei essentia genitum quiddam vocetur, non erit immutabilis, cum ei ipsa mutatio filii proprietatem efficiat. Sin et mutationis est expers, et omni generatione dei natura praestantior, quod de filio asseritur, sola appellatione constabit.

Confut. VIII. Non te solum, Aëti, sed et *haereticum omnem* Eccl. 14, 5. *post primam correptionem* devitare oportuit, ex sancta illa sapientique Pauli sententia. Abs te enim ipso damnatus tibimet exitium, nullo alio cogente, consciscis. Ecquis igitur illius miserebitur, qui *sibi* Eccl. 14, 5. *ipsi malus, nemini alteri bonus est?* Sed ne pessima illa dogmata, quae in mundo te auctore pullularunt, magnificum quiddam et eiusmodi esse censeas ut veritati contradicere possint, in hoc ipsum patienti incumbemus animo ut *ancipiti gladio, hoc est Christi verbo*, spi- Hebr. 4, 12. nosas tuas radices excidamus, ac salubrem perfectam ac sinceram fidei confessionem opponamus. Magnas itaque misericordi deo gratias agere debemus, qui cuiusmodi sis indicare nobis voluit, tu, inquam, qui Iudae locum vicemque sustines, qui cum inter discipulos censeretur, ab eorum numero segregatus est, quod Christi mente nequaquam praeditus e Satanae afflatu nefariam illam eiurandi dei voluntatem expressit. Ita et tu verbis tenus filium dei habere te in animo profiteris. Quid autem pluribus tecum colloqui necesse est, cum sis ab omni coetu Christianorum alienus, prophetis nimirum, apostolis, evangelistis, martyribus, ceteris denique sanctis? Qui te extremo illo iudicii die palam redarguent, quod ad mortem usque quaestiones, flagella, lanienas, bestias, ignes, postremo gladium sustinuerint, ut ne dei filium, et ab ipso revera procedentem abnegarent. Pater enim unum duntaxat filium, non alterum ab eo potest gignere, idem et spiritum sanctum, non alterum ab eo spiritum suapte vi, atque ex sese produxit. At eorum quae ab ipso

3. ἀγαθῷ cod. Rhedig.

μένων καὶ ἀεὶ γιγνομένων. Διὸ οὐκέτι πολλῶν υἱῶν γενωμένων, οὔτε πολλῶν πνευμάτων ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευομένων, τῆς αὐτῆς θεότητος ἀεὶ ἐν τῇ τριάδι μενούσης, καὶ δοξαζομένης, καὶ μηδέποτε προστιθεμένης, μήτε ληγούσης, μήτε ὑπολειφθείσης ποτὲ ὡς μὴ οὔσης. Διὸ καὶ οὐχ ἕως ψιλῆς ὀνομασίας ἐπὶ τῷ γεννήματι ἵσταται τὸ ἀξίωμα· ἐπεὶ ἂν πολλοὺς ἀδελφοὺς μετ' αὐτὸν ἔσχεν ὁμοίους αὐτῷ, ὡς ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ, Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, καὶ ἐπὶ τῷ, Ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου, καὶ ἐπὶ τῷ, Ἀφ' οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
pag. 945. *γῆς ὀνομάζεται, καὶ ἐπὶ τῷ, Οὐχ εἷς πατὴρ πάντων ὑμῶν; καὶ ἐπὶ τῷ, Παῖς μου Ἰακὼβ, καὶ ἐπὶ τῷ, Πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. Οὗτοι γὰρ πάντες ψιλῇ λέξει τὸ τῆς ἀναγωγῆς ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι προκεκοφότες, οὐ κατ' οὐσίαν τῇ ἀληθινῇ ἵστανται ὀνομασίᾳ, ἀλλὰ ψιλῶς, καὶ [4] κατὰ χάριν. Διὸ διὰ τοῦ ἑνὸς, τοῦ οὔτε κατὰ χάριν, οὔτε ψιλῇ ὀνομασίᾳ ὀνομαζομένου, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν ἐκτίσθησαν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς διὰ τοῦ ἑνὸς, σὺν τῷ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευομένῳ, [5] καὶ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνοντι.*

Κεφ. Ἀετίου θ'. Εἰ σπερματικῶς ἦν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γέννημα, μετὰ τὴν γέννησιν ἔξωθεν προσλαβὸν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἠνδρώθη. Τέλειος οὖν ἐστιν ὁ υἱὸς οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν προσέλαβε. Τὰ γὰρ συγγενικῶς προσλαμβάνοντα, ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστῶτα, τὸ [1] τελείου ὄνομα διαφόρως [2] προσίεσθαι πέφυκεν.

Ἀνατρ. Εἰ μὴ ὡμολογεῖτο ἀσώματος ὢν ὁ γεννήτωρ, πάντα παρὰ σοὶ δραματουργείσθω. Δραματουργήσας δὲ οὐκ ἄλλον τινὰ πτύρεις, σεαυτοῦ δὲ τὸν νοῦν θολοῖς ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς ὁμολογίας. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ θεὸς τέλειος ὢν τέλειον υἱὸν ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερον παρὰ τὴν φύσιν. Οὐ γὰρ ἀπρεπής ἐστι πρὸς τὸν γεννήτορα, οὔτε ἔξωθεν ἐπιδεόμενος προσλήψεως. Οὐ γάρ τί ἐστι μεῖζον μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν, ὅπως τῷ ἐνδεομένῳ μεταδοῦναι τῆς προσλήψεως πρὸς τελειότητα δυνηθείη. Ὁ γὰρ ὢν ἀεὶ ἀσώματος τὸν ὄντα ἀσώματον παρ' αὐτῷ τῷ ὄντι ἀεὶ γεννητικῶς τέλειον ὁ τέλειος ἀεὶ ὄντως γεγέννηκε, πνεῦμα ὢν θεὸς, καὶ πνεῦμα ὄντα τὸν ἐνυπόστατον λόγον γεγεννηκώς. Τὸ ὅλον γὰρ ἠλίθιον εἴη παρὰ σοὶ [3] τῷ Ἀετίῳ, τῷ ἐμβατεύοντι, καὶ τὰς κατὰ θεὸν δόξας ἐρευνῶντι ἐκ συλλογισμῶν καί σου φιλολογιστικῆς

4. *Verba* κατὰ χάριν. Διὸ διὰ τοῦ ἑνὸς, τοῦ οὔτε, *omissa in editis, restitui ex codd. mss. Agnoscit etiam Latina Cornarii versio:* — sed nude et secundum gratiam. Quapropter per unum qui neque secundum gratiam, neque nude appellatione nominatur, sed secundum veritatem creati sunt ab uno per unum, cum eo qui ex ipso procedit, et de ipso accipit.

facta sunt, et perpetuo fiunt, creator est ac conditor. Quocirca neque plures adhuc generantur filii, neque plures ab eo procedunt spiritus. Sed divinitas ipsa in trinitate manet, ac praedicatur, nec ad eam ulla fit accessio, neque desinit unquam, neque quasi nusquam sit destituitur. Unde non in appellatione sola eius quod genitum est dignitas consistit. Alioqui quamplurimos post se fratres, ac sui similes haberet, ut ex illo loco constat: *Filios genui,* Esai. 1, 2.
et exaltavi; item: *Qui genuit stillas roris;* tum illud: *Ex quo omnis* Iob. 38, 28. Eph. 3, 15.
paternitas in coelo, et in terra nominatur; deinde: *Nonne unus pater* Matth. 23, 9.
est omnium vestrum? item: *Filius meus Iacob;* et: *Primogenitus* Exod. 4, 22.
meus Israël. Nam isti omnes accommodata per tropum filii voce, cum nondum essent, eo, ut essent, progressi sunt. Ideoque nequaquam vera ac solida secundum naturam appellatione censentur, sed minus proprie, ac gratiae beneficiique loco id illis tribuitur. Ita tamen ut praeter appellationem ipsam insit aliquid; propterea quod ab uno et per unum revera procreata sunt, nec non et a spiritu sancto, qui ab ipso procedit, et ex ipso accipit.

Aetii Caput IX. Si in ingenito deo genitus filius velut quodam semine continebatur, idem ubi genitus est, extrinsecus accessione facta ad virilem, ut ita dixerim, aetatem adolevit. Itaque perfectus est filius non ex ipsa generatione, sed ex eo quod illi postmodum accrevit. Nam quae cognatas res ad sui incrementum asciscunt, tanquam ex illis constantia, diverso modo perfecti nomen admittunt.

Confut. IX. I. Nisi corporis expertem genitorem confiteamur, quantascumque voles tragoedias excitato. Quibus neminem tu quidem perterres, sed mentem tuam a verae fidei professione perturbatione illa deiicis. Igitur perfectus e seipso deus perfectum genuit filium, non alium praeter naturam. Neque enim genitore est indignus, nec externam ullam accessionem desiderat. Nihil quippe secundum dei substantiam maius ac praestantius esse potest, quod istud ipsum, quod ad perfectionem accedere dicitur, cum indigente communicet. Nam qui perpetuo expers corporis existit, peraeque existentem apud ipsum, perfectumque perfectus genitali quadam vi semper ac vere produxit, deus, inquam, spiritus spiritum genuit, verbum dei subsistens. Est vero cumprimis, Aëti, tuum illud commentum ridiculum, qui coelestia perscrutari, ac quid de divinis rebus existimandum sit, syllogismis et argutis ratiocinationibus investigare stu-

5. καὶ *omissum est in edit. Pelav. Colon. repet.*

1. *Supra extat* τοῦ τελείου.

2. *Reposui* προσίεσθαι *pro* προΐεσθαι *quod vulgo extat, de superioribus.*

3. *Fortasse scribendum* τῷ ἐν ἀερίῳ ἐμβατεύοντι.

ἐννοίας, ὅτι τῷ ποιήσαντι τὰ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ δυνηθέντι τελείως τὰ πάντα ὑπὸ ἓν ἐργάσασθαι, μηδὲν χρείαν ἔχοντι προσληπτικῆς ἐπιδόσεως, δεσμῷ δὲ ταῦτα πεδήσαντι, ἀδρυντικὴν οὐσίαν προσληπτικῆς [4] θεότητος ἐπιδεόμενον ἐπιφημίζεις λόγον, καὶ οὔτε ἐξισοῖς
pag. 946. τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένοις. Ἀπαρχῆς γὰρ τελείως αὐτὰ ποιήσας, προσλήψεως ἐπιδεόμενα τὰ ἐξ αὐτῶν ἔτι βλαστάνοντα ὥρισε νόμῳ σοφίας, ἅτινά ἐστι ταῦτα ἐν οἷς ἐστι τὰ καθεξῆς γενόμενά τε καὶ γινόμενα, ὡς οἷον εἰπεῖν, οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, ἥλιον, σελήνην, ἄστρα, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑδάτων γεγεννημένα, ἕως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Οὐκ οὐρανὸν ἀτελῆ ἐποίησεν, οὐ γῆν [5] ἀτελεστάτην, ἀλλὰ τελείαν μὲν τὴν γῆν, τέλειον δὲ τὸν οὐρανὸν, ἀόρατον δὲ καὶ ἀκατασκεύαστον τότε δι' ἣν ἔμελλε ποιεῖν διακόσμησιν. Ὕδωρ δὲ ἅμα καὶ φῶς τὸ πρωτόκτιστον, διὰ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὰ πάντα ποιήσας, τοῦ ἀκτίστου καὶ ζωοποιοῦ, ἔπειτα δὲ τὰ ἐκ τῆς γῆς φυέντα· καὶ πρὸ τούτου τὸ στερέωμα. Οὐχ ἡμιτελές τι ἐγίνετο, ἀλλὰ πάντα ἐν τελειότητι. Ἐξαγαγέτω γὰρ ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα καθ' ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ξύλον κάρπιμον, οὗ τὸ σπέρμα [6] αὐτῶν ἐν αὐτῷ καθ' ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ὁρᾷς ὡς οὐδεμιᾶς [7] εὐθὺς τὰ [8] γεγονότα ἐπεδέετο προσληπτικῆς ἐπιδόσεως, ἀλλ' ἀνδρεῖα, ὡς εἰπεῖν, καὶ τελεία διὰ τοῦ προστάγματος εὐθὺς [9] εὑρίσκεται, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἐπιδοθέντα, ὑπ' αὐτὸν ὄντα καὶ ἐν αὐτῷ σπερματικῶς εἰς δεσποτείαν, οὐ τέλεια παρεδόθη, διὰ τὸ εἰδέναι τὸν ἄνθρωπον πάντοτε τὸν εὐεργετοῦντα καὶ τὸ εἶναι πᾶσι παρέχοντα, ἐπὶ πάντων δὲ ὄντα, καὶ τὰς ἐπιδόσεις ἑκάστης ποιήσεως πρὸς σύστασιν τῶν αὐτῷ [10] χρησιμευόντων παρέχοντα.

Παρέδωκεν αὐτῷ σπερματικῶς τὴν γῆν ὑποβάθραν, ὡς εἰπεῖν, προστησάμενος, καὶ ὡς μήτραν αὐτῷ παραδεδωκὼς, ἵνα ἀπὸ τῆς προβολῆς τῶν κατὰ τὸ τέλειον ὑπὸ θεοῦ γεγονότων τὰ σπερματικῶς δι' ἑαυτοῦ μετὰ συνέσεως ἐπὶ γῆν καταβαλλόμενα, ὡς οἷόν τε [11] ξύλων, καὶ ἄλλων γεννημάτων, αὐτὸς μὲν λεπτομερῶς, ὡς ψηφῖδα παρὰ τῶν τελείων ἐρανισάμενος, ταύτην εἰς γῆν ἐνθεματίζων τὰ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ τελείου θεοῦ πρὸς αὔξησιν προσδέχηται, ἵνα αὐξηθείη ἔξωθεν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐνσπερματιζόμενα· ἵνα μὴ ἀγνοήσας τὸν ἐπιχωρηγὸν τῆς ἐπι-

4. *Pro* θεότητος *in cod. Rhedig. primitus erat* οὐσίας *scriptum, quod postea eadem manus delevit, nullo alio vocabulo eius loco reposito. Idem cod. habet* ἀνδρυντικὴν *pro* ἀδρυντικήν.

5. ἀτελῆ ταύτην *corrigendum esse suspicor.*

6. *Corrige* αὐτοῦ. *Recte cuius semen ipsius in ipso convertit Cornarius.*

7. εὐθὺς (*cod. Ien.* [illegible]) *codd. mss.* εὐθὺ *editi libri.*

8. γενόμενα *cod. Rhedig.*

des, cum ei qui e nihilo condidit universa, et ad unum perfecte eadem elaborare illa potest, quique nullius incrementi et accessionis eget, et illa legibus suis ac decretis adstrinxit, verbum affingis istiusmodi, quod augmentum divinitatis admittat, neque saltem cum creatis ab ipso rebus adaequari pateris. Quas cum perfectas initio absolutasque molitus est, tum quae ex ipsis pullulant accessione opus habere sapientiae suae decreto constituit; cuiusmodi sunt quae deinceps nata sunt, nascunturque quotidie, veluti coelum, terra, aqua, aër, sol, lunae, sidera, et quae ex aquis oriuntur, ad ipsum hominem usque. Igitur neque coelum imperfectum, neque terram mancam defectamque condidit, sed perfectam hanc, perinde atque coelum; tametsi minime aspectabilem ipsam inconditamque fabricarit, propter expolitionem et ornatum illum quem postmodum erat effecturus: sed et aquam ac lumen illud ante omnia procreatum edidit, ac per verum, increatum ac vitale lumen universa produxit; tum demum cetera, quae e terra propagantur, adiecit. Ante omnia vero firmamentum ipsum creavit. Horum omnium porro nihil imperfectum, sed absoluta omnia constituta sunt. *Producat*, in- Gen. 1, 11.
quit, *terra herbam virentem seminans semen ad similitudinem in terra, et lignum fructiferum, cuius semen in ipso sit ad similitudinem in terra.* Animadvertisne quam nullam subinde quae producta sunt accessionem incrementumque desideraverint, sed virili, ut ita dicam, robore praedita, et adulta statim dei mandato prodierint? Quaecumque vero homini subiecta sunt, aut insunt in eo, solo adhuc semine contenta, necdum perfecta illius dominatui commissa sunt; ut is bene de se meritum ignorare non posset qui et rebus omnibus ut sint impertitur, et omnibus superior est, ac singula opera sua pro illius opportunitatibus commodisque dilargitur.

II. Quamobrem occulta rerum semina continentem ei terram tradidit, eamque fundamenti ac basis, ut ita dicam, vice substravit, ac velut matricem obtulit, ut quae ab iis rebus propagata sunt quas deus perfectas produxit, cum velut semina quaedam proprio labore et industria in terram deposuerit, cuiusmodi sunt arborum ac ceterorum id genus semina, cum haec, inquam, singillatim velut calculum a perfectis illis operibus mutuatus in terram demiserit, a perfecto deo incrementum accipiant, paulatimque quae ille conseverit adolescant; ne si illum ipsum, cuius ista beneficio succrescunt,

9. εὑρίσκεται *codd. mss. uterque.* εὑρίσκεσθαι *editi.*

10. χρυσιμευόντων *vitiose exhibent tam scripti quam editi.*

11. ξύλον *mendum typographi legitur in ed. Petav. Colon. repet.*

δόσεως [12] αὐτὸν νομίσῃ δημιουργὸν, καὶ ἐκπέσῃ τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ καὶ ἐφύτευσε Νῶε ἄμπελον, οὐ γέγραπται ὅτι ἦν φυτουργὸς, ἀλλ' pag. 947. ἐγένετο ἀνὴρ γεωργός. Ἕτερος γάρ ἐστιν ὁ τὰ αὐθεντικὰ παρέχων τοῖς ἐσομένοις, ἕτερος δέ ἐστιν ὁ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ εἰληφὼς ἄνθρωπος καὶ τὴν ἐκείνου γεωργίαν πεπιστευμένος, ἵνα ὁ μὲν γεωργῇ τὰ ἐπιδόσεως εἰς τελείωσιν ἐπιδεόμενα, ὁ δὲ τὴν τελειότητα παρέχοι διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιδόσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων καὶ [13] ἐπιδόσεως εἰς τελειότητα αὐξανομένων. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ζώων καὶ ἐπὶ τῶν πετεινῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κτηνῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ ἐναλίων. Πάντα ἐν ἀρχῇ τέλεια γέγονε διὰ τοῦ προστάξαντος. Βουλήσει δὲ σοφίας νῦν ἐπιδόσεως δεῖται, διὰ τὴν τοῦ ἐπὶ γῆς δεσπόζοντος ἀνθρώπου κατ' ἔννοιαν ὠφέλειαν, εἰς τὸ ἐπιγινώσκειν τὸν ἐπάνω πάντων θεὸν, τὸν χορηγὸν τῶν σπερματικῶν καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν αὐξήσεων ὄντα θεὸν καὶ κύριον. Διόπερ τὰ μὲν κατ' οὐρανὸν καὶ οὐ διὰ χειρῶν ἀνθρώπου σπειρόμενα ὄντα, καὶ οὐ γεννῶντα οὐδὲ γεννώμενα, εἴασεν ὁ θεὸς ἐν τελειότητι. Οὐ γὰρ ἐνέσκηπτον τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐπιβουλὴν καὶ τῦφον κενοδοξίας, ὡς οἷον ἐπὶ ἡλίου εἰπεῖν, καὶ σελήνης, καὶ ἄστρων. Οὔτε γὰρ διὰ τὸ γεννᾶσθαι τὴν σελήνην, ἢ φθίνειν, ἢ αὔξειν, ἀλλοιοῦται τὸν τρόπον, [14] ἀλλὰ διὰ τὸ καιρῶν εἶναι σύστασιν καὶ ἐπιχορηγίαν ὧν θεὸς τοῖς φωστῆρσι διετάξατο. Πῶς οὖν τὰ σωματικὰ θεὸς, καὶ τὰ φθίνοντα καὶ τὰ φθινόμενα θελήσας εὐθὺς τέλεια εἰργάσατο, ὃν δὲ ἐξ [15] αὐτοῦ ἐγέννησεν, ἕνα ἐξ ἑνὸς τὸν ὄντα ἀεὶ γεννητικῶς παρὰ τῷ ὄντι ἐπιδόσεως ἐγέννα ἐπιδεόμενον; Πέπαυσο οὖν, ὦ Ἀέτιε, κενὰς ἡμῖν καὶ Ἀριστοτελικὰς λέξεις φέρων, ἀρκετῶς ἐχόντων ἡμῶν, καὶ μὴ ἀπατωμένων [16] τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀληθινὴν διδασκαλίαν, τὴν λέγουσαν τὸ, Ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγὼ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, καὶ οὐ καταχρηστικῶς ἐχούσης τῆς λέξεως τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τελειότητος καὶ ἀξίας θεοῦ σημαινούσης τὴν οὐσίαν.

Ἀετίου κεφάλ. ί. Εἰ τέλειον ἦν [1] τὸ γέννημα, ἐν ἀγεννήτῳ γέννημά ἐστι, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησε. Γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῳ οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι. Τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναί τε ἐστι καὶ μὴ εἶναι. Γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον pag. 948. ὂν γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν ἐπέχοντος.

12. αὐτὸν codd. mss. et edit. princ.

13. ἐπιδόσεως, quod non sine iure uncinis notavit Petavius, aut delendum plane aut ἐπιδόσεσι (vel ἐπιδόσει) rescribendum est.

14. sed eo quod temporum est constitutio et suppeditatio, quae tempora deus luminaribus adornavit, *haec verba, quae Petavii versio plane neglexit, interpretatus est Cornarius.*

ignoraverit, auctorem se ac conditorem arbitretur, et a veritate prorsus excidat. Licet enim Noëmum legamus plantasse vitem, Gen. 9.
non tamen scriptum est stirpis huius conditorem illum fuisse, sed hoc duntaxat, *Vir erat*, inquit, *agricola*. Nam alius est is qui futuris rebus naturalem vim ac praecipua quaeque pro sua potestate largitur, alius qui ab ipso ut esset accepit homo, commissamque sibi ab eodem agriculturam suscepit, ut et ille quae ad perfectionem obtinendam progressionem requirunt excolat, et hic conditis a se rebus largiendis ea quae eiusmodi accessione gliscunt ad maturitatem perfectionemque perducat. Quod quidem perinde in animalium et volucrum genere, ac pecudum, serpentum piscium que contigit. Nam omnia principio imperantis dei voluntate perfecta prodierunt, nunc autem eiusdem sapientiae decreto progressionibus suis, et incrementis augescunt. Quod ad hominis, qui in terra dominatur, fructum animi utilitatemque pertinet; quo is summum illum deum, a quo tam semina ipsa, quam eorum incrementa proficiscuntur, deum ac dominum agnoscat. Proinde quaecumque in coelo sunt, quaeque hominum manu non seruntur, ac neque gignunt, nec ab aliis gignuntur, ea deus perfecta reliquit. Neque enim humanae mentes damni ex iis aliquid capere poterant, aut ad arrogantiam excitari, ut in sole, luna ceterisque sideribus apparet. Nam ex eo quod luna nascatur, aut decrescat, augeaturve, nulla illius in mores mutatio redundat. Iam vero qui fieri potest, ut corporea illa ac corruptioni subiecta deus subinde perfecta voluntate sua procrearit, eum vero, quem e seipso genuit, unum ex uno, quique apud existentem perpetuo per generationem existat, accessionis ac progressionis egentem produxerit? Desine igitur, Aëti, Aristotelicas illas tuas voces et inanes obtrudere. Nobis enim citra ullum erroris periculum certissima Christi doctrina sufficit, cum ita loquitur: *Ego exivi a patre, et vado.* Cuius dictionis vis non in abu- Ioann. 16, 28.
sione ulla consistit, sed divina perfectione ac dignitate praeditam naturam significat.

Aetii Caput X. Si perfecta sit genita soboles, eadem in ingenito erit, non ex iis quae cum ab ingenito gigneretur obtinuit. Nam genita natura in ingenita substantia esse non potest; esset enim simul idem, et non esset. Nam quod genitum est ingenitum non est, et quod ingenitum est, genitum non fuit. Quippe dissimilem aliquam deo partem affingere, maledicti in eum ac contumeliae speciem praefert.

15. αὐτοῦ *restitui ex codd. mss.* αὐτῶν *editorum est vitium.*

16. κατὰ τὴν *volebat Petavius.*

1. τὸ *non comparet in superioribus.*

'Ανατρ. 'Αντιθέτως παρεισάγει 'Αέτιος, ἐκ συλλογιστικῶν ὀνομασιῶν ἀνθρωπίνης ἐπινοίας θεὸν καταλαβεῖν βουλόμενος, καὶ ὡς ἐκ λέξεων ἀκρωτηριάζειν πειρᾶται τῆς ἐναργοῦς πίστεως τὴν βεβαίαν ἐλπίδα, ἀνόμοιον [2]ἀνομοίῳ συγκρούσας, καὶ λέξιν λέξει ἀνατροπικῶς παρενθεὶς, ὡς ἐκ τούτου βιάζεσθαι τὸ ἀνόμοιον [3]τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα σημαίνειν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. 'Εξ αὐτῶν γὰρ, ὡς ἐδίδαξε τὸν κόσμον, συλλογισμῶν καὶ αὐτὸς συλλογισθήσεται. Φάσκει γὰρ, Εἰ τέλειον ἦν τὸ γέννημα, ἐν ἀγεννήτῳ γεννήματί ἐστι, καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησε· γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῃ οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι· [4]τὸ γὰρ εἶναί τέ ἐστι καὶ μὴ εἶναι· γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον ὂν γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν ἐπέχοντος· ὥςτε ἐξ ἅπαντος ἐλέγχεσθαι τὰ τῆς παραποιήσεως μέρη τῶν λόγων, ὡς οὐκ ἐνδέχεται ἀνόμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὐδ' ἄνισον τῆς αὐτοῦ τελείας θεότητος. Εἰ γὰρ ὅλως φάσκει [5]βεβιασμένως, καθ' ἑαυτοῦ δὲ ἐπιστρέφει ῥητὰ ἃ διηγεῖται, τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον ἀεὶ φάσκων, ἀπὸ τούτου μαθέτω τὸ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἐπικοινωνεῖν τοῦτο τούτῳ πρὸς τὸ ἀξίωμα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὅλον προςκυνητόν. Εἰ γὰρ ὅλως προςκυνητὸν τὸ ἀνόμοιον τῷ ἀνομοίῳ ἐξισούμενον, οὐκέτι διοίσει λόγος τὸν ἕνα ἀπὸ τῶν ὅλων, τῆς ἀνομοίας οὐ δυναμένης ἐν τάξει τοῦ αὐτῆς ἀξιώματος τάττεσθαι, κἄν τε ἐν δόξῃ ὑπερβάλλοιτο τὸ ἀπὸ πάντων ἓν ὄντων ἀνομοίων [6]πρὸς [τὴν] τὸν ἕνα, διὰ τὴν μὴ ἐπικοινωνοῦσαν τῷ ἑνὶ πάντων πρὸς τὸν ἕνα ἀνομοιότητα. Καὶ ἔσται λοιπὸν καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἄστρα, καὶ γῆ, καὶ τούτων ἔτι τὰ ὑποβεβηκότα προςκυνητὰ, καὶ οὐκέτι ὁ εἷς σὺν τῷ ἑνὶ πνεύματι, ὅπερ ἐστὶ μία τριὰς, καὶ μία θεότης, καὶ μία προςκύνησις. [7]Ἆρα οὖν εἰ τοῦτο διὰ τοῦτο συλλογιστέον, ἔσται μὲν αὐτὸ ἐν ἀληθείᾳ, ἐπειδὴ οὐχ
pag. 949. ὅμοιος ὁ εἷς λόγος τοῖς πᾶσι λόγος, οὐδὲ [8]ὁ εἷς υἱὸς τοῖς πᾶσι κατὰ ἀναγωγὴν κικλησκομένοις ἴσος; Οὐ γὰρ ἔστι σὺν τοῖς πᾶσιν, ἀλλὰ δι' οὗ οἱ πάντες. Τὸ γοῦν ἀδυνάτως παρ' αὐτῷ τῷ 'Αετίῳ ταχθὲν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ εἰς ὕβριν ἐπέχον τύπον βλασφημίας διὰ τὸ μέρος ὃ ἔφη ἐν θεῷ ὂν (ὅπερ οὐ διαφορᾶς μέρος ὑπάρχει, ἀλλ' ἰσότητος, καὶ οὔτε μεριζομένης τῆς θεότητος, ἀλλ' ἀεὶ οὔσης τελειοτάτης, τρία ὄντα τέλεια, μία θεότης), μᾶλλον δὲ εἰς σύστασιν τῆς ἐν ἀληθείᾳ πίστεως τὸ ἀνόμοιον ἡμῖν ἐπησφαλίσατο, εἰς τὸ μὴ νομίζειν, μήτε πείθεσθαι

2. *Sic correxi. Libri habent* ἀνομοίως.
3. τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα *mea est emendatio.* τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν *ariolatus est Petavius. Cornarius vertit* dissimilitudinem filii ad patrem, *quod cum eo congruere videtur quod supra reposui. Cod. Ien habet* τοῦ πρὸς πρᾶ, *cod. Rhedig.* τοῦ πρὸ πατέρα, *sed a m. s. Editi exhibent* τοῦ πατρὸς πατέρα.
4. *Repone* τὸ γὰρ εἶναι αὐτό τέ ἐστι, *aut* ταὐτὸ γὰρ εἶναί ἐστι.
5. καὶ βεβιασμένως *cod. Rhedig.*
6. *Rescribendum suspicor* πρὸς δὴ τὸν, *aut* πρὸς τοῦτον τόν.
7. ἄρ' οὖν *cod. Ien.* ἄρα οὖν *cod. Rhedig. et editi.*
8. ὁ εἷς *codd. mss. uterque.* εἷς ὁ *editi libri.*

Confut. X. Instat oppositis rationibus et argumentis Aëtius, dialecticis vocibus humano ingenio fabricatis comprehendere deum cupiens, ac certissimam evidentis fidei spem dictionum suarum argutiis mutilare contendens. Itaque dissimilis vocabulum dissimiliter committit, et dictiones alias aliis ad evertendum inserit, ut ea ratione conficiat, filium patris esse dissimilem; quod fieri nullo modo potest. Quare suis ipse syllogismis ac rationibus capietur. Sic enim disputat: Si perfecta sit genita soboles, eadem in ingenito erit, non ex iis quae cum ab ingenito gigneretur obtinuit. Nam genita natura in ingenita substantia esse non potest; esset enim simul idem, et non esset. Nam quod genitum est, ingenitum non est, et quod ingenitum est, genitum non fuit. Quippe dissimilem aliquam deo partem tribuere maledicti in eum ac contumeliae speciem praefert. Ex quibus falsa illius ac mendaciis referta convincitur oratio, idque perspicue constat, dissimilem patris esse filium non posse, neque perfectae divinitati illius inaequalem. Etenim quae omnino velut coactus eloquitur, ea sententiae suae contraria disserit, dum assidue genitum et ingenitum nobis obtrudit. Unde et quod ad creatum increatumque spectat, illud una discere debet, alterum cum altero nullam dignitatis communionem habere; quae in eo posita est ut totum sit adoratione prosequendum. Si enim quod dissimile est cum eo cuius dissimile est adaequatum penitus sit adorandum, unus ab universis nihil ex illa oratione discrepaverit. Tum enim conditionum illa dissimilitudo in suo ordine ac dignitate contineri non poterit; tametsi unum illud ceteris, quae dissimilia sunt, splendore ac gloria antecellere dicatur, ob eorum dissimilitudinem quae cum uno consociari compararique non possunt. Quamobrem eo tandem res recidet ut sol, luna, sidera, terra, atque iis etiam inferiora quaeque adoranda videantur, neque id uni cum uno spiritu praecipium ac peculiare sit, quae est una trinitas, divinitas una, et singulariter adoranda. Quapropter si hoc modo colligere ista licet, cum rei veritate consentaneum erit quod dicitur. Neque enim unum verbum reliquorum simile est, neque filius unus aliis omnibus, qui per allegoriam sic appellantur, aequalis. Nam inter alios minime censetur, sed per eum isti procreati sunt. Ita quod impossibile initio proposuit Aëtius, quodque contumeliae in deum, ac maledicti speciem habebat, ob illam quam affinxerat deo partem (quae quidem non differentiae, sed aequalitatis pars est; adeo ut non sit particula divinitas, quae perfectissima semper est in tribus perfectis consistens, una divinitas), hoc, inquam, ipsum, quod de dissimili iniecit, ad veritatem catholicae fidei corroborandam plurimum

τοῖς παρὰ [9] ἀξίαν Ἑλλήνων [10] πταίειν προπετείας προλήψει κατεγνωσμένοις τὴν πᾶσαν κτίσιν [11] προσκυνεῖν τὴν [12] ἀνόμοιον οὖσαν πρὸς τὸν προσκυνούμενον πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀετίου κεφάλ. ια΄. *Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτὸν, ὁ δὲ υἱὸς γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων τοῦτο γινώσκει ἑαυτὸν ὅπερ ἐστὶ, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον ψεῦδος, τοῦ μὲν γινώσκοντος ἑαυτὸν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν;*

Ἀνατρ. Ἔφησεν Ἀέτιος καὶ ἀπεφήνατο ὁ διαστολεὺς καὶ ὁροθέτης ἐπὶ φύσεως θεοῦ διαλαμβάνων, ἄνθρωπος ὢν τῇ φύσει, καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν βουλόμενος εἰδέναι, εἰδέναι δὲ οὐ κατὰ [1] ἀκολουθίαν γραφῆς, ἀλλ' ἐκ συλλογισμῶν βροτείων διανοημάτων, ὅτι ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν. Πάντοτε δὲ ἀεὶ καὶ ἀπαρχῆς τοῦ λόγου οὐκέτι κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἀρειανοὺς, κἂν ἀποκεκρυμμένως, υἱὸν βούλεται λέγειν τὸν μονογενῆ. Ἐν πᾶσι δὲ θεωρήσατε υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ὡς παντάπασι βούλεται αὐτὸν ἀλλότριον εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδ' ὅλως μετέχοντα θεϊκῆς οὐσίας, ἐξ ὧν πάντοτε τολμηρῶς ἀποφθέγγεται. Τὸ γὰρ λέγειν ὅτι
pag. 950. αὐτὸν ἀγέννητον γινώσκει, καὶ γεννητικῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτὸν, μάτην παρ' αὐτῷ καὶ τὸ κἂν διὰ ψιλῆς λέξεως υἱὸν τὸν υἱὸν καλεῖσθαι. Ἀνατραπήσεται δὲ αὐτοῦ ὁ λόγος. Καὶ γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ἐγέννησεν ἀϊδίως τὸν μονογενῆ, φύσεως ὢν ἑαυτῇ πρεπούσης, τῷ ἕνα μόνον τὸν μονογενῆ γεγεννηκέναι, καὶ πνεῦμα ἐνηνοχέναι, τὸν μόνον μόνῳ ἐπὶ μονογενεῖ γεννήτορα, ὃς τῷ ἀνάρχως γεγεννημένῳ υἱῷ συνυπάρχει, πνεῦμα ὢν, πνεῦμα γεγεννηκὼς, καὶ οὐ σῶμα ὢν σωματικῶς διαστελλόμενον, οὐδὲ φθῖνον καὶ αὖξον καὶ τομὴν ὑφιστάμενον. Διὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς γεγεννηκόσι καὶ γεννωμένοις [2] ἀλλ' ἐπὶ πολλῶν ἐπιδέχεται ἡ χρεία. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ ὅμοιον τοῖς οὖσι πᾶσιν ἡ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἕνα ἀξία. Διὸ καὶ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐξαιρέτως ἐκ τοῦ ἐκπλήκτως γεννήσαντος ὥςπερ ἀπὸ τοῦ ἀγεννήτου γεγέννηται συμπρέπων τῷ γεννήτορι. Καὶ αὐτὸς οὐ γεννᾷ

9. ἀξίοις *cod. Rhedig.*
10. παίειν *cod. Rhedig.*
11. προσκυνεῖν (προσκυν῀ *cod. Ien.*) *codd. mss.* προσκυνητέον εἶναι *editi libri.*
12. ἀνόμοιον *correxerunt Cornarius et Petavius. Libri vulgo habent* ἄνοιαν. *Cornarius interpretatus est haec verba ita:* Quod igitur impossibiliter apud ipsum Aetium ab initio positum est, et ad contumeliam blasphemiae figuram obtinens, propter partem quam dixit in deo esse: non differentiae pars extitit, sed aequalitatis, et quae ne dividitur quidem deitatis, sed semper est perfecta, tria existentia perfecta, una deitas. Imo potius ad confirmationem verae fidei, dissimilitudinem nobis communivit, ad hoc, ut ne putemus neque credamus praeter dignitatem Graecae nationi, ob temeritatis praesumptionem damnatae, ac sentienti omnem creaturam adorandam esse, quae dissimilis est ad patrem *cett.*

contulit; ut ne illorum errori fidem habeamus quos perperam ad temerariam gentilium opinionem ac superstitionem adhaerescere convincimus, et omnem creaturam adorandam esse profiteri, quantumvis patri sit dissimilis, qui adoratur in filio, et filio qui adoratur in patre cum sancto spiritu, cui gloria sit in saecula.

Aetii Caput XI. Si ingenita natura praeditus deus omnipotens genitae naturae conditionem in sese non agnoscit, filius vero genitam naturam habens eiusmodi se qualis est agnoscit, nonne tota illa consubstantialis ratio mendax est ac falsa, cum alter ingenitum sese, genitum alter agnoscat?

Confut. XI. Aëtius ille, qui in divina natura discrimen constituere ac terminos quosdam definire disputando conatus est, cum natura conditionis esset humanae, quique ea quae naturam omnem superant non ex sacrorum auctoritate literarum, sed ex humanis ratiocinationibus comprehendere studuit, sic, inquam, ille pronuntiavit: Omnipotentem deum, cum natura sit ingenitus, genitum se natura nequaquam intelligere. Quod quidem ita perpetuo, et ab ipso initio sermonis asseruit, ut a veteribus Arianis dissideat; licet filium unigenitum appellare dissimulando voluerit. Illud vero, veritatis filii, ubique diligenter attendite, quemadmodum a patre eundem abalienare penitus studeat, nec ullo modo divinae substantiae participem esse ex his ostendat quae identidem temere pronuntiare non dubitat. Nam cum patrem asserat ingenitum sese cognoscere, neque naturalem in se generandi facultatem esse scire, frustra filium vel vocabulo tenus filium appellat. Verum facile eius oratio refutabitur. Nam et ingenitus est pater, et unigenitum ab aeterno genuit, cum naturam habeat eiusmodi quae sibi ipsi conveniens sit. Siquidem unum ac solum unigenam filium genuit, spiritumque produxit solus cum unigenito solo genitor; qui cum filio sine ullo initio genito simul existit, et, cum spiritus sit, spiritum genuit. Neque vero corpus est quod corporeo more distrahatur, aut corrumpatur augeaturve, vel sectionem patiatur. Quamobrem etsi in ceteris omnibus quae gignunt, aut gignuntur, aliud necessitas ipsa conditionis ferat, tamen hic unius ad unum comparata dignitas dissimile quiddam est ab aliis sortita. Unde et genitus ipse eximia quadam ratione a patre, qui admirabiliter genuit, tanquam ab ingenito genitus est, genitoris naturae consentaneus. Idem ipse porro, quod

1. ἀκολουθείαν *cod. Rhedig.*
2. *Petavius suspicatus est* ἀλλ' ἐπὶ, *ego* ἄλλο τι. *Cornarius transtulit* Quare apud alia omnia, quae generant et generantur, multorum adhuc necessitas requiritur.

οὐκέτι κατὰ τὴν οὐσίαν, φημὶ, ἵνα ἀπὸ τοῦ μηκέτι γεννᾶν κατ' οὐσίαν καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν πατέρα μὴ γεγεννῆσθαι ἐξ ἑκατέρων μερῶν ἡ πᾶσα δόξα τοῦ ἀξιώματος σώζηται ἐν τῇ μιᾷ ἑνότητι τῆς ἀξίας θεοῦ πατρὸς τελείου, καὶ υἱοῦ τελείου, καὶ τελείου πνεύματος ἁγίου. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὁμοούσιον οὐ ψεῦδος οἶδεν ἡ θεία γραφὴ, οὐδὲ ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς ὁ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος εὐσεβῶς μεμαθηκὼς τὸ δοξάζειν καὶ προςκυνεῖν, ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν.

Κεφάλ. Ἀετίου ιβ΄. Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ παρίστησιν, ἀλλ' ὑπονοίας ἐστὶν ἀνθρωπίνης τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασι γινώσκει ὁ θεὸς, διὰ τὴν ἀγέννητον ἐπίνοιαν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀνόματος οὐ φέρων ἐν οὐσίᾳ.

Ἀνατρ. Καὶ ἀγέννητον, ὡς ἔφαμεν πρὸς τὸν Ἀέτιον ἀποτεινόμενοι, [1] καὶ οὐκ ἀρνούμεθα, κἄν τε ἐν θείᾳ γραφῇ μὴ ἐμφέρηται,
pag. 951. εὐσεβῶς ἐπινενόηται. Ἀγέννητον δὲ φάσκοντες τὸν πατέρα καὶ ἀγέννητον ὁμολογοῦμεν, γεννητὸν δὲ τὸν υἱὸν οὐκ ἀρνούμεθα, ἀλλ' οὐχὶ κτιστόν· οὔτε γὰρ, ἐὰν τὸν υἱὸν γεννητὸν ὁρισώμεθα, ἐκ θεοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν ἔχειν ἀρνεῖσθαι δυνάμεθα. Γεννητῶς γὰρ ἐγέννησε, καὶ οὐκ ἔκτισεν. Ὡς γὰρ λοξῶς πάντα ἐπὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου διανοούμενος παρεκτρέπειν ἑαυτὸν βούλει (οὐ γάρ τι ἕτερον), οὕτως καὶ αὐτὸς ἀκούεις ἐξ ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν καὶ ἀντιθέσεως συλλογιστικῆς, ἀνθρωπείας τε ματαιοφροσύνης, τὸ, Ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς ἐκ νεότητος. Λέξομεν καὶ αὐτοὶ ὅτι [2] πολλῷ μᾶλλον ἀπρέπεια θεῷ τῷ ἀκτίστῳ τὸ κτίζειν τὰ κτισθέντα, καὶ τῷ ἀποιήτῳ τὸ ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸν ἄκτιστον κτίζειν τὰ [3] κτισθέντα, καὶ τὸν μὴ γενόμενον ποιεῖν τὰ ἐσόμενα, εἰ οὐ πρέπει τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννᾶν κατὰ τὸν Ἀετίου λόγον. Τῶν δὲ κτίσεων ὁρωμένων, καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς οὐσίας ὑποστάσεως φαινομένης, θεῷ δὲ τῷ ἀκτίστῳ τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκτίσθαι μὴ πρεπούσης, ἵνα μὴ τὸ ἀσύγκριτον ἐπὶ μεταβολὴν τῶν γενομένων παρενεχθὲν ἀντὶ τοῦ πρέποντος παρὰ τῷ Ἀετίῳ ἀπρεπὲς μᾶλλον νομισθείη, ζητηθήσεται λοιπὸν ἕτερος ὢν θεὸς ὁ ἄκτιστος, ἕτερος δὲ ὁ κτισθεὶς, καὶ κτίζειν ἀναλόγως ἑαυτῷ δυνάμενος. Τοῦ δὲ κεκτισμένου καὶ τὸ κτίζειν ἔχοντος, αὐτομάτου μὴ ὄντος, ἀλλὰ κεκτισμένου, ζητηθήσεται καὶ ἕτερος ὁ τούτου αἴτιος γεγονὼς, καὶ ἀπὸ τούτου ἄλλος ἐπινοηθήσεται.

1. καὶ *uncinis notavit Pelavius.*
2. *Libri vulgo* πολλῶν. *Sed multo magis iam convertit Cornarius.*
3. *Post* κτισθέντα *editi repetunt* καὶ τῷ ἀποιήτῳ τὸ ποιεῖν, οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸν ἄκτιστον κτίζειν. *Pelavius ea verba uncinis inclusit, ego delevi, cum in codd. mss. non legantur.*

quidem ad naturam attinet, non amplius generat. Ut ex eo quod nihil ipse natura substantiaque gignat, pater vero a nullo sit genitus, divinae amplitudinis gloria in una ac singulari dei dignitate servetur, patris videlicet perfecti, perfecti filii, ac perfecti spiritus sancti. Quae cum ita sint, ipsa consubstantialis ratio falsa ex scripturis ostendi minime potest, neque pia ac religiosa mens repudiare velut confictam potest, quod de patre ac filio sanctoque spiritu pie instituta fuerit, eandemque celebrare et adorare posse trinitatem divino sit beneficio consecuta.

Aetii Caput XII. Si ingeniti vox dei substantiam minime significat, sed incomparabile istud nomen ab humanis ingeniis excogitatum est, deus ob illud ipsum ingeniti commentum iis qui repererint gratiae debitor est, cum tanto nomini respondentem excellentiam in essentia sua non habeat.

Confut. XII. Ingeniti vox, ut adversus Aëtium contendimus, nec inficiari possumus, tametsi in sacris literis minime reperiatur, pie tamen est excogitata. Ergo ingenitum patrem appellamus ac confitemur, genitum vero filium asserimus, et creatum fuisse negamus. Nam cum filium genitum esse constituerimus, quin a deo patre substantiam acceperit negare non possumus. Nam generatione ipsum produxit, non creavit. Ac tu perperam et oblique genitum illud et ingenitum accipiens, detorquere temetipsum studes (neque enim quicquam aliud efficis), tum de humanis ratiocinationibus et arguta oppugnatione disputationeque tua, hoc est de humana stultitia, commode illud e sacris literis exaudire potes: *Prompta est hominis mens in mala impensius, iam inde ab adolescentia.* Gen. 6, 5. Nos autem et illud contra te dicere possumus, multo id increato deo indignius et indecentius esse, creare quicquid est conditum, aut qui a nullo factus est facere. Etenim si, quod Aëtius asserit, ingenitum generare nequaquam decet, consequens est nec increatum creare quicquam, neque qui a nullo factus est, quae erant condenda procreasse. Quocirca cum creatae res oculis subiiciantur, ac bona pars naturae subsistentis appareat, nec illud deceat, increatus ut illam deus creaverit, ne si incomparabile illud ad eorum quae facta sunt mutabilem conditionem abiiciatur, non modo non decorum sit, sed ex ipsius Aëtii sententia vel maxime dedeceat, eo res tandem adducitur, ut alter deus increatus, alter creatus, qui ad sui similitudinem creare cetera possit, quaerendus merito videatur. Iam vero cum hic ipse creatus deus et creandi potestate praeditus a se ipso non extiterit, sed creatus ponatur, quaerendus iterum alter ille fuerit a quo tanquam a principio profectus sit, deinde etiam alius post ipsum exco-

Καὶ πολλὴ ἔσται ἡ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης ἡ ματαιολογία τῶν νοημάτων, τῆς διανοίας μηκέτι εὐσταθούσης, ἀλλὰ πληρούσης τὸ εἰρημένον, Ἐμωράνθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ, καὶ ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως. Οὐ γάρ τις ἑαυτῷ ζῇ, οὐδὲ ἑαυτῷ ἀποθνήσκει. Οὐδέ τις γνώσεται οὐδὲν πάρεξ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀποκαλύψαντος ἡμῖν τὴν ἀληθινὴν πίστιν αὐτοῦ, λέγοντος, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ αὐτοῦ ἀκούετε, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου ἀπακαλύψαντος ἡμῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ λέγοντος, Ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον,
pag. 952. *καὶ ἥκω. Καὶ οὔτε ἀπὸ ὀνομασίας ἀνθρώπων τὸ ἀσύγκριτον ἔσχε θεὸς, οὔτε διὰ τὸ ἀσύγκριτον ἡ ἀξία τοῦ ἀληθινοῦ ἐνυποστάτου θεοῦ λόγου καὶ ἐκ πατρὸς ἀνάρχως ὁμοουσίως γεγεννημένου παρεκτραπήσεται, [4] οὔτε ὁποτέρου τῶν ὀνομάτων χάριν ἔχοντος ἐπινοίαις ἀνθρώπων. Οὐδὲν γὰρ προςλαμβάνεται τὸ θεῖον ἀξιώματος ἢ προςθήκης, αὐτὸ δὲ [5] τὸ θεῖον πᾶσι παρέχει ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληρώματος, ἀεὶ ἐν ταυτότητι μένοντος, καὶ μὴ ἐλαττουμένου, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ φέροντος ἀεὶ οὐσίᾳ τοῦ ὀνόματος καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας τὸ ἀξίωμα.*

Ἀετίου κεφάλ. ιγ΄. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ θεῷ [1] τὸ ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαντες τοῦ ἐπιθεωρηθέντος εἰσὶν ἀμείνους, κρεῖττον ὄνομα τῆς φύσεως αὐτῷ πορισάμενοι.

Ἀνατρ. Ἀμείνων οὐδεὶς θεοῦ, πρὸς Ἀέτιόν μοι ἡ λέξις, τὸν οὕτως ἐπινενοηκότα. Ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια. Πῶς γὰρ ἀμείνων θεοῦ εἴη τις, τῶν πάντων ἐκ θεοῦ τὸ εἶναι εἰληφύτων; Αἰτίου δὲ ὄντος τοῦ θεοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἀμείνων αὐτός ἐστι παρὰ πάντας, κἄν τε οἱ λογικοὶ διανοίας γένοιντο ὀρθῆς εἰς εὐσέβειαν, τοῦ γεραίρειν τὸ ἄμεινον ἀπὸ μέρους, μηδὲ ὅλως τῶν πάντων ἐπιτοαυτὸ συναχθέντων, καὶ μυρίων ἐπέκεινα διανενοημένων πρὸς ὕμνον θεοῦ ἐπεκτείνεσθαι δυναμένων [2] τό τε τέλειον τῆς αὐτῆς δόξης ἐν ἑαυτοῖς ἐμπεριέχειν, ὑπερβαινούσης ἀεὶ τῆς ἀμείνονος τῶν ὑποβεβηκότων τὴν ἔννοιαν, κἄν τε κατὰ δύναμιν, καὶ ὑπὲρ δύναμιν, πρὸς ὑμνολογίαν [3] ἐπεκτείνωνται τῷ ἀμείνονι. Ἔστι γὰρ οὐ λόγῳ ἀμείνων, ἀλλὰ δυνάμει, καὶ ὀνόματι, καὶ λόγῳ. Ἀλλ' οὐ διοίσει τὸ ἀσύγκριτον ἀπὸ τοῦ ἀσυγκρίτου [4] ἡ τοῦ ἀμείνονος παρὰ τῶν ὑποβεβηκότων δοξολογία. Οἶδε γὰρ ἐν πατρὶ τὸ ἄμεινον διὰ τοῦ
pag. 953. *ἀγεννήτου, καὶ τὸ ἄμεινον ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον. Διόπερ ὁμοούσιον*

4. *Fortasse* οὐδὲ.
5. τὸ *omissum in edit. Petav. Colon. repet.*
1. τὸ, *quod h. l. omissum est in edit. Petav. Colon. repet., abest a loco gemello in superioribus.*
2. *Libri vulgo* τὸ τέλειον. *Repetii voculam* τε *ex vocabulo* τέλειον. *Petavius coniecit* πρὸς τὸ τέλειον.
3. ἐπεκτεινόντων *cod. Rhedig., correcturae vestigiis in finali vocis syllaba conspicuis.*
4. *Libri vulgo* ἢ τοῦ. *Emendarunt iam pridem Cornarius et Petavius.*

gitandus. Ex quo profundissimus iste error ad ingentem dogmatum et sententiarum absurditatem postremo deducitur. Neque enim consistere animus uspiam poterit, sed illud e scripturis implebit: *Stulti* Iob. 10, 14.
facti sunt dei servi, et fatuus omnis homo redditus est a scientia. Neque enim *sibi ipsi quisquam vivit, aut moritur*, neque quicpiam Rom. 14, 7.
cognoscit ullus sine ope dei, qui veram nobis fidem patefecit, ac dixit, *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*, ac sine illius quem genuit auxilio, qui suum nobis patrem declaravit his verbis: *Ego a* Matth. 3, 17. Ioann. 16, 18.
patre exivi et venio. Porro neque ex hominum appellatione deus illud incomparabile sortitus est, neque ob idem incomparabile, veri ac subsistentis dei verbi, et a patre sine ullo initio eadem in substantia geniti dignitas abrogabitur. Neutrum enim istorum nominum ingeniis hominum, vel inventis acceptum ferendum est. Quippe divina natura novam nullam dignitatem accessionemve potest admittere, quin potius ex eo quod plene in sese abundanterque continet omnibus suppeditat, eodem in statu permanens, nec ullo modo diminuta, ac demum nominis illius ac potestatis et substantiae dignitatem in natura sua complectitur.

Aetii Caput XIII. Si ingeniti conditio deo extrinsecus affingitur, qui eam affinxerunt ei ipsi cui affingitur praestant, cum praestantius quam natura patiatur ei nomen attribuant.

Confut. XIII. Deo melior esse nemo potest (ut adversus Aëtium commenti huius auctorem disputem), neque quicquam eo dici potest verius. Nam quomodo quisquam deo melior esse potest, cum ab eo sint omnia producta? Cum igitur conditarum a se rerum omnium auctor sit deus ac principium tam quae ratione praeditae sunt quam quae ratione carent, tam quae videri possunt quam quae aspectum fugiunt, necesse est omnibus ut sit ille praestantior, quantumvis ex rebus creatis, quae ratione praeditae sunt, rectum ad pietatem animum obtinuerint, ut ex aliqua parte excellentius illud colere ac praedicare possint. Etenim si in unum locum conferantur omnes, et infinito plures adiiciantur, atque ad collaudandum deum vires suas omnes intendant, nunquam perfectum illius splendorem ac gloriam in seipsis concipere poterunt; eo quod praestantior illa natura inferiorum ac sibi subiectarum cogitationem omnem superat, licet pro viribus, imo supra vires, laudibus praeconiisque suis cum praestantiore adaequare se conentur. Est enim non solo sermone, sed potestate, voce ac ratione praestantior. Porro incomparabile unum ab altero nunquam excellentioris ab inferioribus suscepta praedicatio separabit. Novit enim in patre praestantius inesse quiddam, quatenus est ingenitus, ac praestantius itidem esse hoc quod ab eo

ὁμολογεῖ ἡ ἐκ θεοῦ ἀνθρώποις ὀρθὴ κεχαρισμένη ἔννοια, ἵνα μὴ τὸ ἀνομοιούσιον ἐπινοήσασα υἱοῦ πρὸς πατέρα διαίρεσιν ποιήσηται τῆς ἀμείνονος καὶ ἀκραιφνοῦς τελειότητος δι' οὗ οἶδε γεγεννημένου ἐν ἀληθείᾳ ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος ἀσυγκρίτως πάσας ἐννοίας ὑπερβαίνοντος διὰ τὸ ἄμεινον.

Ἀετίου κεφάλ. ιδ'. Εἰ μὴ [1] εἴκει ἡ ἀγέννητος φύσις γενέσει, τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγεται· εἰ δὲ [2] εἴκει γενέσει, τὰ τῆς γενέσεως πάθη τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ εἴη [3] ἀμείνω.

Ἀνατρ. Πάθη ὅλως ἐν θεῷ διηγεῖσθαι ἀσεβέστατον. Εἴσω γὰρ παθῶν οὐδ' ὅλως περιέχεται τὸ θεῖον. Ἀνωτάτω δὲ [4] ὄντος τῶν τοιούτων, τῶν ἐν ἡμῖν εἰς μεριστικὰς ἐννοίας ὑποπιπτόντων, κατὰ πάντα τρόπον ὁ Ἀετίου λόγος ἀνατραπήσεται. Πάντα γὰρ τὰ ἐν ἡμῖν παθητικῶς συμβαίνοντα ἐν θεῷ ἀπαθῶς συνέστηκεν. Ἐν ἡμῖν γὰρ κατά τι μέρος τὸ θέλειν ἐστὶ πάθος, οὐ τὸ θέλειν εὐσεβεῖν λέγω, ἀλλὰ τὸ θέλειν τι πράττειν, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ φύσιν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐπιτελεῖν τὸ καθῆκον τοῦ θελήματος· οἷον ὡς ἐπὶ ἀνθρώπῳ λέγειν τὸ πτῆναι, τὸ εἰς ἀέρα φέρεσθαι, τὸ τὰς φλέβας τοῦ βυθοῦ κατανοῆσαι, τὸ εἰδέναι [5] πυθμένας γῆς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ὅσον δέ ἐστιν ἐν ἐμοὶ παθητικῶς συνεχόμενον, τοσοῦτον ἐν τῷ θεῷ ἀπαθῶς ἐστιν ὑπάρχον. Διὰ τοῦτο πάντα ὅσα βούλεται [6] δύναται πράττειν, τῆς φύσεως αὐτῷ μὴ ἀντιπραττούσης πρὸς τὸ βούλημα, τῆς δὲ ἡμετέρας ἐν ἡμῖν ἀντιπραττούσης πρὸς τὰ βουλήματα, ὅσα πρὸς τὸ ἀδύνατον ἐπεκτείνεσθαι ἔστιν ἐν ἡμῖν. Καὶ οὐδ' ὅτι εἴπομεν τὸν θεὸν πράττειν ὃ βούλεται, πάντως λέξειέ τις ὅτι πράττει οὖν τὰ μὴ πρέποντα, οὐ πάντως. Ἐκεῖνα γὰρ βούλεται ἃ καὶ πράττει, ἀναλόγως τῆς αὐτοῦ ἀξίας, οὔτε τοῦ βουλήματος ἀντιπράττοντος πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι, οὔτε τοῦ δύνασθαι ἀντιθέτου ὄντος πρὸς τὸ βούλεσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι.

Καὶ ἄλλως. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀπάθειαν ἐν θεῷ ὑπάρχουσαν,
pag. 554. ἐν ἡμῖν δὲ καὶ ἄλλοις κτίσμασι παθητὴν οὖσαν, ἐὰν συμβῇ οὕτως διανοεῖσθαι, πάλιν ἕτερον πάθος κατὰ τὴν ἀλήθειάν ἐστιν ὁμολογητέον, μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔστι διανοηθῆναι. Πάθει γεννῶμεν καὶ γεννώμεθα, τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων τῶν γεννωμένων καὶ γεννώντων τομὴν ὑποδεχομένης καὶ ῥύσιν ἐπεχούσης, πλατυσμόν τε καὶ συστολὴν, ὄγκον τε καὶ μείωσιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα

1. *Supra* εἴχη.
2. *Supra* εἴχη.
3. ἀμείνω (*uti coniecit Petavius*) *cod. Rhedig.* ἄμεινων *reliqui libri.*
4. *Libri habent* ὄν. ὄντος *coniecerunt Cornarius et Petavius.*
5. πυθμένας *codd. mss.* πυθμίας *editi.*
6. *Libri vulgo* δύνασθαι.

genitum est. Quamobrem vera ac sincera, quam deus hominibus impertitur, intelligentia consubstantialem esse patri filium profitetur, ne si dissimilis illos essentiae constituat, excellentiori illi ac sincerissimae perfectioni divisionis aliquid inducat. Cum ille ipse, cuius ista beneficio percipit, a genitore re vera sit genitus, et intelligentiam omnem, prae excellentia sua, sine ulla comparatione transcendat.

Aetii Caput XIV. Si ingenita natura generationi minime cedat, habemus quod volumus. Sin generationi cedat, generationis affectiones divina substantia praestantiores erunt.

Confut. XIV. I. Esse aliquas in deo affectiones dicere, sacrilegum est et impium. Divinum quippe numen nullis est affectionibus obnoxium, et his omnibus superius est quae peculiari cognitione ac cogitatione comprehendimus. Quare quod ab Aëtio propositum est, funditus evertetur. Nam quae nobis cum affectione aliqua contingunt, deo sine ulla affectione conveniunt. Siquidem in nobis velle ipsum partim affectio quaedam est, non exempli caussa velle pium esse dico, sed aliquid eiusmodi velle facere quod naturae captum superat, eo quod voluntati obsequi minime possimus, velut in homine volare, aut in aërem ferri, aut profundi venas indagare, terrae fundum investigare, et id genus alia. Quicquid autem cum aliqua affectione naturae meae insitum est, illud omne citra passionem inest in deo. Hinc est quod quaecumque vult perficere potest, quoniam natura eius voluntati non reluctatur, nostra vero in nobis ipsis repugnat, quoties voluntate ad id intendimur quod fieri omnino non potest. Verum quod deum diximus quae velit omnia perficere, non est quod aliquis obiiciat facere illum etiam quae minus deceant. Nequaquam vero. Nam illa vult quae re ipsa facit, ratione suae dignitatis habita, adeo ut neque potestati voluntas, neque voluntati sit contraria potestas; non quod facere nequeat, sed quod non libeat.

II. Praeterea postquam talis est affectionum in deo constituta vacuitas, cum in nobis ceterisque creatis rebus eadem illa cum affectionibus coniuncta sint, si ad illum modum quippiam animo concipiatur, alia rursus affectio ex rei veritate confitenda fuerit, et post hanc ipsam altera, tertiaque similiter. Nos quidem non sine affectione generamus aut gignimur, propterea quod natura nostra ceterarumque rerum quae gignunt aut ab aliis gignuntur partitionem admittit, ac profluens est, et collatatur, aut contrahitur, et molis incrementum vel diminutionem patitur, ac cetera id genus quae cum

ὅσαπερ πάθει συνέχεται διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. Ἐν θεῷ δὲ οὐδὲν τούτων ἐν τῷ τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι ἐνυπῆρξεν. Εἰ γὰρ ὑπῆρξεν ἕν τι τῶν τοιούτων ἐν θεῷ, κατὰ τὴν προφασιστικὴν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ γεννήματος ὑπόνοιαν, ἀπὸ τοῦ ἑτέρου καθ' ἡμᾶς μέρους ἀντιθέτως πρὸς αὐτοὺς ῥητέον ὅτι ἐν ἡμῖν τοῖς ἐν πάθει γεννῶσί τε καὶ γεννωμένοις πάθος ἐστὶ δεύτερον ἐν τῷ κτίζειν, καὶ πάσχομεν ἐν τῷ γεννᾶν τε καὶ γεννᾶσθαι. Θεὸς δὲ ὁ παρ' ὑμῖν κτιστὴς, καὶ οὐ γεννήτωρ ἐπινοούμενος· [7] ὃς διὰ μὲν τὸ γεννᾶν ἀνατρεπτικῶς τὸ πάθος παραφέρετε, ἵνα τὴν υἱοῦ γνησιότητα ἀρνήσησθε, λήθῃ δὲ παραδιδόατε τὸ ἐπὶ τῷ κτίζειν πάθος, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐν θεῷ οὐ πάθος ὑπάρχει, μὴ γένοιτο. Οὔ τε γὰρ ἡμεῖς πάθος αὐτῷ προςάπτομεν, ὁμολογοῦντες αὐτὸν κτιστὴν ὄντα τῶν ἁπάντων. Οὐδὲ πάλιν πάθος ὂν περὶ αὐτὸν διανοούμεθα, γεγεννηκότα τὸν ἀληθινὸν υἱὸν, ἀληθινῶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ὁμολογοῦντες. Διὸ τὴν φύσιν αὐτοῦ γινώσκομεν ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ πάθει μὴ συνεχομένην. Διὰ τοῦτο ὁμολογοῦμεν αὐτὸν καὶ ἀπαθῆ γεννήτορα καὶ κτιστὴν ἀπαθῆ. Ἐγέννησε γὰρ τὸν μονογενῆ μὴ πάσχων, καὶ ἀπέστειλεν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, τομὴν μὴ ὑποστὰς, καὶ ἔκτισε τὰ κτισθέντα καὶ κτιζόμενα μὴ [8] κακῷ, μηδὲ πάθει συσχεθεὶς, καὶ ποιεῖ ὃ βούλεται συμπρεπόντως τῇ αὐτοῦ θεότητι, οὐ πρῶτον [9] βουλόμενος, ἵνα μάθῃ διανοούμενος εἰ χρὴ γενέσθαι τὸ ἐπιτελούμενον, οὐδὲ βουλόμενος πράττειν, καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιχορηγεῖν τῷ βουλήματι διὰ πάθος τὸ τελειούμενον. Ἅμα γὰρ ἔχει τὸ θέλειν, τὸ πράττειν, τὸ γεγεννηκέναι τὸν μονογενῆ, τὸ κτίσαι τὰ πάντα, τῆς θεϊκῆς φύσεως καὶ ἀξιώματος ἀνωτάτου ὄντος
pag. 955. [10] τῆς Ἀετίου συλλογιστικῆς ἐννοίας καὶ πάσης ἀνθρωπότητος, ἀμείνονος ὄντος τοῦ θεοῦ πάσης ἐπινοίας, οὐ πάθει εἴκοντος, ἀλλ' ἀνωτάτου ὄντος πάντων τῶν παθῶν καὶ πάσης ὑπονοίας.

Ἀετίου κεφάλ. ιέ. Εἰ τὸ γέννημα ἄτρεπτόν [1] ἐστι τὴν φύσιν διὰ τὸν γεννήσαντα, [2] τὸ ἀγέννητον οὐσία ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ διὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀξίωμα.

Ἀνατρ. Ἕως πότε ἥκει φέρων ἡμῖν οὗτος τὸ αὐτὸ λέγειν, καὶ μηδὲν ὑπερβαίνειν τῶν ἐγκειμένων; Ὅσα γὰρ ἔφη ἀπαρχῆς, καὶ ἄχρι τέ-

affectione coniuncta sunt eandem ob caussam. In deo vero nihil eiusmodi, dum filium generaret, locum habere potuit. Nam si tale quicpiam in ipso extitisse dicamus, ut inanis istorum fert opinio, quae ad evertendam dei sobolem pertinet, ex altero quod in nobis inest tale adversus illos argumentum efficiemus. Etenim nobis ipsis, qui non sine affectione gignimus, aut gignimur, secundum quoddam insitum est affectionis genus, cum aliquid procreamus. Tum enim perinde patimur ac dum gignimus, aut gignimur. Atqui deum vos, si non genitorem, certe creatorem agnoscitis, atque ut filii germanitatem abnegetis, et catholicum dogma convellatis, generationi quidem affectionem tribuitis, eandem vero in creatione dissimulatis; quae et ipsa in deo reperitur, nec in eo tamen affectio est, absit ut illud dicamus. Nos enim nullam ei affectionem propterea tribuimus, quod omnium creatorem esse fateamur. Similiter ne affectionem quidem in eo putamus esse, quod verum filium vere ac sine initio, vel tempore, genuisse fateamur. Ob id naturam illius comprehendi non posse, et ab omni genere affectionum immunem esse cognoscimus. Propterea eundem sine ulla affectione genitorem ac creatorem asserimus. Quippe nihil omnino patiens unicum filium genuit, et ex se ipso sanctum suum spiritum emisit, nullum omnino sectionem ant partitionem expertus. Idem creata omnia procreavit citra fatigationem et affectionem ullam. Tum vero quicquid libuerit pro eo ac divinitati suae congruum est molitur; non quod antea velit, ut attentius postea cogitans discat ecquid perfici quod designat oporteat. Neque ita vult exequi ut ob affectionem aliquam voluntati opus ipsum repraesentare nequeat. Nam haec omnia simul ei suppetunt, velle, facere, unicum generare filium, procreare res omnes. Quandoquidem dei natura et maiestas omni est Aetii disputandi subtitilitate et humana conditione superior. Deus, inquam, intelligentiam omnem exsuperat, nec affectioni cedit ulli, sed supra affectionem omnem ac suspicionem eminet.

Aetii Caput XV. Si genita soboles natura ob generantem immutabilis est, quod ingenitum est substantia quaedam immutabilis est, non arbitrio cuiusquam, sed insita quadam substantiae dignitate.

Confut. XV. Quousque tandem eadem nobis inculcabit, nec ab iis quae antea proposita sunt diversum afferet? Nam quae initio

7. *Rescribendum puto* ὡς διὰ μὲν *cett. Cornarius vertit:* deus autem apud vos creator, et non genitor intelligitur. Quare propter generationem quidem et subversionem faciendam falso passionem profertis, quo filii ingenuitatem negetis: verum passionem in creando oblivioni traditis, quae sane neque ipsa passio est in deo.

8. *Reposui* κακῷ *pro* κακῶν, *quae librorum scriptura est. Cornarius vertit* citra afflictionem, neque affectui obnoxius. *Olim putabam* χαμών.

9. βουλευόμενος *codd. mss. uterque.*

10. τῆς *codd. mss. et ed. princ.* καὶ *edit. Petav.*

1. ἐστι *abest supra.*

2. *Correxi* τὸ *ex superioribus. Libri enim hic vulgo* τὸν ἀγέννητον, οὐσία κτλ.

λους αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ [3] οὐθὲν ἕτερον διηγήσατο, οὐ μυστήρια ἡμῖν ὑποδείξας, οὐ θεὸν ὃν ἐπαγγέλλεται διδάξας, οὐ πίστιν δι' ἧς ἐνεργοῦντες ἀπόστολοι τὴν τῆς ἀληθείας ὀνομάζοντες στερεὰν ὁμολογίαν νεκροὺς ἤγειραν καὶ λεπροὺς ἐκαθάρισαν, καὶ τἄλλα πάντα τῆς ἀγαθῆς συμφωνίας ἐξ ὧν τὰ ὑποδείγματα ὑπέφαινον τῆς ἀληθινῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ ματαίους καὶ κομπώδεις συλλογισμοὺς μὴ ὑπερβαίνοντας τὴν τῆς ταυτολογίας προφορὰν, ἀλλ' αὐτὰ ἐκεῖνα, καὶ οὐδὲν ἕτερον διηγούμενος. Διὸ παρακαλοῦμεν ὅπως μηδεὶς ἡμᾶς ἐπιμέμψηται τῶν ἐντυγχανόντων, εἴπερ καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν αὐτῶν ἐνεχθῶμεν, ἀναγκαζόμενοι λέγειν πρὸς τὴν αὐτοῦ ταυτολογίαν. Τὸ γέννημα γὰρ ἄτρεπτόν ἐστιν, ὅσον πρέπει θεότητι· καὶ ὁ γεννήτωρ ἄτρεπτός ἐστιν, ὡς πρέπει ἀναλόγως τῇ αὐτοῦ ἀτρέπτῳ φύσει. Μένει δὲ ὁ γεννήσας ἀεὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ ἔχων γεγεννημένον, μηδεμίαν ὑπόνοιαν συγχωρῶν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένοις ἄνευ υἱοῦ εἰδέναι πατέρα, καὶ ἄνευ πατρός ποτε εἰδέναι τὸν γεγεννημένον, καὶ τὸ τέλειον αὐτοῦ πνεῦμα, ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει. Καὶ τοῦτο πρέπον ἐστὶν ἀξιώματος οὐσίας θεοῦ, τὸ ἀπροςληπτικῶς μὴ ἐπιδεῖσθαί τινος ἀξιώματος, ἀλλ' [4] ἔχειν αὐτὸ ἀϊδίως ἐν τῇ ἰδίᾳ ταυτότητι.

pag. 956. Κεφάλ. Ἀετίου ιϛ΄. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν, εἰκότως πρὸς τὴν τοῦ γεννήματος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται. Εἰ δὲ μηδὲν σημαίνει τὸ ἀγέννητον, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα. [1] Εἰ δὲ μηδὲν, πῶς ἀντιδιασταλείη; Εἰ δὲ [2] ἡ ἀγέννητος προφορὰ πρὸς τὴν γεννητὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σιωπῆς τὴν προφορὰν διαδεχομένης, γίνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, [3] ἐν προφορᾷ κειμένην, ἀλλ' οὐκ ἐν φύσεσιν οὕτως ἐχούσαις ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων βούλεται σημασία.

Ἀνατρ. Πῶς προλαμβάνειν εἰώθασι τὰς καθ' ἑαυτῶν μαρτυρίας οἱ ἐκθαμβεῖν τὴν διάνοιαν τῶν ἀπείρων μεμαθηκότες; Ὁ γὰρ ἐν προφορᾷ τὴν ἐλπίδα κεκτημένος Ἀέτιος [4] μόνον, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, ταύτην ἡμῖν ἐπιφημίζειν τολμηρῶς προῆλθεν, αὐτὸς υἱὸν θεοῦ καὶ θεὸν πατέρα ψιλῷ λόγῳ μὴ αἰδεσθεὶς ὁμολογῆσαι· ἡμῶν δὲ μάλιστα ὁμολογούντων φυσικὸν εἶναι πατέρα, καὶ φυσικὸν εἶναι υἱὸν, καὶ φυσικὸν

3. οὐδὲν cod. Rhedig.
4. ἔχει cod. Rhedig.
1. *Supra extat vitiose* μηδενὶ μηδέν.
2. ἡ *abest a cod. Rhedig.*
3. *Repone ex superioribus* ἐν διαφόρῳ προφορᾷ. *Pro* προφορᾷ *in edit. Petav. Colon. repet. vitiose exaratum legitur* ὑποφορᾷ.
4. *Vulgo* μόνος.

pronuntiaverat, eadem ad finem usque iisdem de rebus, nec aliud praeterea narrat. Non mysteria ulla nobis aperuit, non de deo, quem professus erat, docuit, non fidem, cuius praesidio mira facientes apostoli, cum solidam veritatis confessionem concepissent, mortuos excitarunt, elephantiacos purgarunt, aliaque praeclare cohaerentia praestiterunt, quae quidem vere non sola specie patrata, velut argumenta atque indicia proferebant: at ille contra nihil praeter vanissimas et ventosas syllogismorum subtilitates in medium affert, quas ipsas repetendo saepius ad satietatem ingerit, nec aliud praeterea proponit. Quocirca lectorem rogatum volumus, ne id nobis vitio tribuendum existimet quod et ipsi saepius eadem repetamus; quod, ut illi respondeamus, facere hoc loco cogimur. Igitur genita soboles, pro eo ac divinitatem decet, immutabilis est, sed et ipse genitor immutabilis est, quemadmodum constanti ipsius naturae convenit. Ceterum genitor ita manet, ut quem e seipso genuit perpetuo secum habeat; nec ullam conditis a se rebus suspicandi occasionem praebet, ut vel sine filio intelligere patrem, vel sine patre genitum filium, aut perfectum eius spiritum, *qui a patre procedit, et a filio accipit*, animo possint concipere. Atque hoc natura dei dignum est, maximeque consentaneum, nullam ut splendoris accessionem extrinsecus requirat, sed totum illud perpetuo in propria identitate contineat. Ioann. 15, 26.

Aetii Caput XVI. Si ingeniti vox substantiam exprimit, merito ab geniti substantia, velut membrum divisionis oppositum, discernitur. Sin autem nihil omnino vocabulum illud ingeniti significat, multo minus geniti vox aliquid exprimet; neque quicquam supererit quod in divisione alteri respondeat. Quod si ingeniti prolatio ipsa a geniti prolatione, velut membrum divisionis oppositum, secernitur, cum secundum pronuntiationem tacetur, Christianorum spem modo existere, modo extingui necesse est, quae tota in pronuntiatione consistat, non in naturis, quae ita sese habeant ut vocabulorum significatio ipsa prae se ferre videtur.

Confut. XVI. Quomodo quae contra se faciunt testimonia priores usurpare solent ii qui rudiorum animis stuporem iniicere didicerunt? Etenim Aëtius, qui in sola pronuntiatione, non in rei veritate, spem omnem collocavit, istud ipsum nobis obiicere nihil est veritus, cum ipse dei filium deumque patrem sola voce confiteri non erubuerit. Nam quod ad nos attinet, naturalem inprimis esse patrem asserimus, et naturalem filium, et naturalem spiritum san-

εἶναι ἅγιον πνεῦμα. Τῇ γὰρ τριάδι οὐδὲν ἄλλο συγκριθήσεται. Καὶ διὰ τοῦτο ἀληθινῶς ὁμοούσιόν ἐστι τὸ τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἔρεισμα, καὶ οὐ διὰ προφορᾶς τῆς [5] διὰ τοῦ γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι ἀναιρουμένης, ὡς ἡ τοῦ Ἀετίου περὶ πατρὸς δόξα, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἔστι γὰρ ὄντως πατὴρ ἀληθινὸς, καὶ υἱὸς ὄντως ἀληθινὸς, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθινὸν, κἄν τε μυρίους συλλογισμοὺς ματαίους ὑποσπείρῃ· ὥς φησι ὁ θεῖος λόγος περὶ τῶν τοιούτων λέγων ὅτι, Τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω, καὶ ὅτι, Οἶδε κύριος τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι εἰσὶ μάταιοι, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀετίου κεφάλ. ιζ΄. Εἰ μηδὲν πλέον νέμει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ [1] γεννητὸν, προφορᾷ μόνον ὑπερεχόμενος ὁ υἱὸς βελτίους ἑαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύσαντας, οὐ τὸν προσαγορευθέντα θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα.

pag. 957. Ἀνατρ. Οὐδεὶς εὐσεβὴς λόγος συγχωρήσειε, κἄν τε μυρία δραματουργήσει ἡμῖν Ἀέτιος, ἀμείνους εἶναι τοὺς τὸ εἶναι παρὰ τοῦ [2] ὄντος εἰληφότας. Δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ τοὺς αὐτοὺς γεγενῆσθαι. Οὔ τε γὰρ κατὰ προφορὰν [3] λόγου ἴσασι τὸ γέννημα καλεῖν, ἀλλὰ ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ γεγεννημένον, οἱ ἐξ αὐτοῦ εὐεργετηθέντες καταξιωθῆναι Χριστιανοὶ, τῷ εἰδέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ διδαχθέντες διὰ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως μακαριζόμενοι, ὡς ὁ μετὰ προσθήκης τοῦ ζῶντος υἱὸν θεοῦ αὐτὸν ἐπιγνοὺς, κἄν τε πνευματικῶς [4] ἀνακρινόμενοι, ὁ πνεῦμα ὢν καὶ μονογενὴς, τὸν ψυχικὸν Ἀέτιον μὴ παραδεχόμενον τὰ τοῦ πνεύματος, κἄν τε εἴποι, Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, τῶν ἀμφοτέρων τούτων ὀνομασιῶν πρὸς τὰ ἀλλογενῆ ὀνόματα μὴ δυναμένων ἐξισοῦσθαι, τῆς ἀληθείας ἀεὶ μενούσης, καὶ ἑκάστης χρειώδους τάξεως ἐν υἱῷ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ τὸ σαφὲς διδασκούσης. Οὔτε γὰρ, Πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, κατὰ τὴν σάρκα εἰς αὐτοὺς πληρωτέον. Πῶς γὰρ πατὴρ σαρκὸς ὁ θεὸς, ὁ σάρκα μὴ ἐνδυσάμενος; Οὔτε, Τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, κατὰ τὴν τοῦ υἱοῦ θεότητα, καὶ κατὰ τὴν μαθητῶν υἱοθεσίαν πληρωτέον, ἀλλὰ Θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, διὰ τὴν ἡμετέραν ἐνανθρώπησιν μυστηριωδῶς ὁ ἀληθεύων ἐν ἅπασι τοὺς μαθητὰς ἠσφαλίζετο. Πατέρα δέ μου καὶ πατέρα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐμοῦ πρὸς αὐτὸν κατὰ φύσιν, καὶ ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς [5] ἐπικοινωνίας, ἧς ἐγὼ μὲν κατὰ φιλανθρωπίαν

5. *Vulgo* δι' αὐτοῦ. *Emendavit Petavius.*

1. *Supra* γέννημα.

2. *Fortasse* ὄντως ὄντος.

3. λόγον *mendum est edit. Petav.*

4. *Huic loco certam qua succurram rationem non habeo. Petavius verba* ὁ πνεῦμα ὢν καὶ μονογενὴς *loco suo esse turbata atque post* κἄν τε εἴποι *collocanda censuit. Cornarius suspicatus esse videtur* ἀνακρινόμενος. *Vertit enim* Sive enim spiritualiter percunctetur spiritus existens unigenitus, animalem Aëtium quae spiritus sunt non suscipientem, sive dicat, Vado ad patrem meum et patrem vestrum, et deum meum et deum vestrum, ambae hae appellationes ad alterius generis nomina adaequari non possunt, veritate semper manente *cett.*

5. *Repone* κοινωνίαν.

ctum. Nihil autem conferri cum trinitate potest; ob idque consubstantiale re vera est fidei nostrae firmamentum, neque sola pronuntiatione constat, quae cum modo sit, modo desinat, in nihilum redigitur. Talis est de patre, filio ac spiritu sancto Aëtii sententia. Est enim verus utique pater, verus filius, verus spiritus sanctus, quantumvis infinitos ille syllogismos, eosdemque vanissimos, serere contendat. De huiusmodi vero hominibus divinus sermo sic loquitur, *Sapientiam sapientum reprobabo*; item: *Novit dominus cogitationes hominum, quoniam vanae sunt* etc. 1. Cor. 1, 19. Psalm. 93, 11.

Aetii Caput XVII. Si ingenitum nihil ad substantiae dignitatem amplius confert quam genitum filius sola vocabuli pronuntiatione superatus praestantiores se appellantes ipsos agnoscet, non eum qui ipsius deus appellatur, et pater.

Confut. XVII. Quamvis innumeras nobis Aëtius tragoedias excitet, nulla nobis unquam cum pietate coniuncta ratio persuadere poterit praestantiores illos esse qui ab eo qui est ut essent obtinuerunt. Nam ipsius beneficio illos extitisse ille ipse testatur. Atqui singulari illius munere Christianorum dignitatem assecuti sunt, genitam sobolem non sola vocis prolatione, sed verum e vero genitum appellare norunt; eo quod vere ipsum intelligunt, et *a patre sunt, non a carne, vel sanguine perdocti.* Quam ob caussam felices merito praedicantur; ut inter ceteros apostolus ille, qui viventis addito vocabulo dei filium illum agnovit. Iidem porro animalem Aëtium spiritaliter diiudicant; qui ea quae ad spiritum pertinent repudiat. Ac licet unigenitus dei filius ac spiritus ita loquatur: *Vado ad patrem meum, et patrem vestrum, deum meum, et deum vestrum*, ambae tamen appellationes istae alienis ac diversis nominibus adaequari nequeunt, cum perpetuo veritas ipsa permaneat, ac singularum vocum proprius et necessarius ordo rei in filio dei veritatem clare ac perspicue demonstret. Neque enim haec ipsa, *Patrem meum et patrem vestrum*, ad ipsius carnem referenda sunt. Quomodo enim carnis pater deus esse potest, qui carnem nunquam induit? Neque haec, *Deum meum et deum vestrum*, de filii divinitate vel adoptione discipulorum accipienda sunt. Sed haec verba, *Deum meum et deum vestrum*, ob humanam nostram, quam suscepit, naturam non sine mysterio veritatis in omnibus observantissimus ad discipulos praemuniendos usurpare voluit. *Patrem* vero *meum et patrem vestrum* dixit, propter meam cum illo naturae communionem, meamque vobiscum, cuius ego pro mea benignitate hic apud vos degens participes

Matth. 16, 17.

Ioann. 20, 17.

ἐνδημήσας ἔδωκα ὑμῖν [6] τὸ γενέσθαι, διὰ τοῦ ῥητοῦ, Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. Διόπερ καὶ αὐτὸς παρ᾽ αὐτοῖς γενόμενος μορφὴν δούλου ἔλαβε, προσφάτως προσφάτῳ ἐπικοινωνήσας, τῶν ἀρχαϊζόντων [7] μενόντων ἐν ταυτότητι, καὶ μὴ εἰς σύγχυσιν μεταβαινόντων, υἱῶν μὲν ἀνθρώπων διὰ τῆς μετοχῆς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλλομένων, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς ὁμοουσιότητα συνενουμένων, καὶ τοῦ τὴν μορφὴν δούλου λαβόντος διὰ τοῦ μὲν Λαβόντος, τὸ πρόσφατον δηλοῦντος, διὰ
pag. 958. δὲ τοῦ, Ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντος, εἰς τροπὴν μὴ παρερχομένου. Τούτων δὲ οὕτως ὄντων, καὶ ἐν τελείᾳ γνώσει οὕτως παρὰ τοῖς θεοδιδάκτοις σαφῶς ὁμολογουμένων, οὔτε τὸ, Θεός μου καὶ θεὸς ὑμῶν, [8] οὔτε, Ὁ πατήρ μου καὶ πατὴρ ὑμῶν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ εὔλογον ἐπικοινωνίας διὰ τοῦ ὁμωνύμου διοίσει τῆς ἀκραιφνοῦς οὐσίας ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἰδίας ἰδιότητος πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα, καὶ ἁγίου πνεύματος ὡσαύτως.

Κεφάλ. Ἀετίου ιη΄. Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οἴκοθεν ἔχουσα τὸ κρεῖττον, αὐτοουσία ἐστὶν ἀγέννητος. Οὐ γὰρ βουλόμενος ὅτι βούλεται γενέσεώς ἐστι κρείττων, ἀλλ᾽ ὅτι πέφυκεν. Αὐτὸ οὖν ὑπάρχουσα οὐσία ἀγέννητος ὁ θεὸς οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει καθ᾽ ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὠθοῦσα φέρεσθαι κατὰ τῶν γεννητῶν πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμόν.

Ἀνατρ. Τοῖς αὐτοῖς ἡμᾶς σκυλμοῖς περιέβαλεν Ἀέτιος, ταυτολογεῖν ἡμᾶς, ὡς ἔφην, καὶ πολλάκις παρασκευάζων διὰ τὴν ἐξ ὑπαρχῆς ἄχρι τέλους αὐτοῦ περὶ τῶν αὐτῶν ταυτολογίαν. Οὐ γάρ ποτε ἡ πίστις ἡ πάντα πιστὸν σώζουσα ἐκ συλλογιστικῆς ὑπονοίας ἀνθρώπων συνέστηκεν· ἐπειδὴ γὰρ ἐπισφαλεῖς εἰσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων διάνοιαι, καὶ οὐ δυνάμεναι πρὸς τὸ ἄπειρον τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας ἐπεκτείνεσθαι. Καὶ γὰρ τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας ἡμῶν Χριστοῦ ζωτικὸν μυστήριον Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. Πῶς οὖν οὐκ ἄν τις τὸν Ἀέτιον ἐν τοῖς Ἰουδαίοις μὲν διὰ τὸ σκάνδαλον τῶν αὐτοῦ συλλογισμῶν καταστήσειεν, Ἕλληνα δὲ διὰ τὸ ἐκ τῆς ἰδίας ἐθελοσοφίας μωρίαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν; Καὶ γὰρ εἷς καὶ κρείττων πάσης κτίσεως καὶ δη-

6. „Deest κοινωνοὺς, aut simile quid" *annotavit Petavius. Equidem nihil excidisse puto, sed rescribendum* ὑμῖν ἔντος γενέσθαι. *Cornarius vertit* societatem, quam ego amore hominum ductus apud vos praesens dedi vobis ut fieretis, velut dictum est *cett.*

ut esse possetis indulsi. Sic enim scriptum est: *Dedit illis potesta-* Ioann. 1, 12.
tem filios dei fieri. Propterea cum ille apud ipsos existeret, formam servi suscepit, cum recentiori recens communionem suscipiens; sic ut interim vetera eodem in statu permanserint, neque confusionem ullam passa fuerint. Hominum quippe filii eiusmodi participatione ad incorruptum statum translati sunt, non eadem substantia coniuncti. At cum servi formam filius accepisse dicitur, illud *accipiendi* vocabulum novum aliquid ac recens istud extitisse demonstrat. Quod autem additum est, *cum in forma dei esset*, mutationem nullam intercessisse significat. Quae cum ita sese habeant, ac cum perfecta dei cognitione coniuncta palam ab iis asserantur qui divinitus instituti sunt, neque haec verba, *Deus meus et deus vester*, neque ista, *Pater meus et pater vester*, puram illam ac sinceram dei naturam a consentanea, nec ipso indigna, communione propter vocis ambiguitatem separare poterunt, aut quicquam de proprietatis excellentia detrahent, qua pater cum filio, filius cum patre, ac spiritus sanctus denique comparantur.

Aetii Caput XVIII. Si ingenita substantia generationi praestat, insitam in sese habens excellentiam suapte natura ingenita est substantia. Neque enim cui libitum est pro eo quod libitum est generationi antecellit, sed quod ita natura comparatus est. Quare cum deus per sese ingenita sit substantia, rationi nulli permittit sibi ut generationem affingat, sed inquisitionem omnem et ratiocinationem ad res genitas amandat ac reiicit.

Confut. XVIII. In easdem nos molestias Aëtii importunitas immisit. Qui dum eadem saepius ab initio ad finem usque repetit, eiusdem nobis faciendi necessitatem imposuit. Enimvero fides, quae catholicos omnes ad salutem perducit, humanorum argumentorum subtilitate non constat. Quandoquidem lubrica et in errorem prona sunt hominum ingenia, neque cum infinita dei substantia adaequari possunt. Et vero totum illud salutis nostrae a Christo administratum mysterium, quod hominibus vitam attulit, *Iudaeis scandalum* 2. Cor. 1, 23.
fuit, gentibus stultitia, nobis vero vocatis Iudaeis et gentibus Christus dei virtus et dei sapientia: quoniam quod stultum est dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est dei fortius est hominibus. Quis igitur Aëtium non primo Iudaeis annumeret, quod syllogismis suis aliis offensionis caussam praebeat? tum vero gentilem esse censeat, quod prae affectata sua sapientia divinam veritatem stultitiae condemnet? Etenim unus ille conditor omnium atque artifex omni

7. ἐνόντων *mendose legitur in edit. Petav. Colon. repet.*

8. *Fortasse* οὔτε τὸ, Πατήρ μου.

pag. 959. μιουργίας ὁ κτιστὴς καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων. Οὐ παρὰ τοῦτο, ὅτι ἔστι κρείττων τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγεννημένων, οὐ ποιεῖ καὶ κτίζει τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονότα· οὐδὲ γὰρ φθονεῖ τῇ ἰδίᾳ ἀγαθότητι. Οἴκοθεν γὰρ ἔχει τὸ αὐτοάγαθον, ὅπερ ἐστὶ πάντων κρεῖττον. Οὔτε γὰρ [1] εἴσω παθῶν περιέχεται, ἢ φθόνου, ἢ βασκανίας. Καὶ τὰ ὄντα ἐξ οὐκ ὄντων ἐτελεσιούργησεν. Οὐ γὰρ [2] τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονότα, ὑποβεβηκότα δὲ τὴν αὐτοῦ ἀσύγκριτον θεότητα, οὐ καθ᾽ ἑαυτοῦ ἐπενοήθη τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ κτισθέντα, ἀλλ᾽ εἰς δόξαν αὐτοῦ, πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἄφθονον αὐτοῦ θεότητα, αὐτοαγαθότης οὖσα καὶ αὐτοουσία ἐπικοινωνοῦσα τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων κτισθεῖσι, τὸ εἶναι αὐτὰ θελήσας καὶ μετέχειν τῆς αὐτοῦ ἕκαστον τῶν κεκτισμένων κατὰ τὴν ἀναλογίαν δωρεᾶς ἑκάστης ὑποθέσεως· [3] φωστῆρσι μὲν τὸ φῶς κεχάρισται, οὐρανῷ δὲ τὰ κάλλη τῆς διακοσμήσεως, γῇ τε καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα μέρη ἀρετῆς ἐχαρίσατο, ἀγγέλοις τε τὸ δοῦναι αὐτοῖς ἀφθαρσίαν, καὶ ἄλλαις ἁγίαις δυνάμεσιν, ἀνθρώπῳ τε τὸ τῆς εἰκόνος ἀξίωμα καὶ ζωῆς καὶ γνώσεως καὶ λογικοῦ χαρίσματος δῶρον. Καὶ οὐκ ἀπὸ βουλήματος μόνον ὑπῆρξεν αὐτῷ τοῦτο, ὡς ἂν εἴποι τις μελλητικῶς, ἢ [4] κατὰ μετάμελον ἢ συμβουλευτικὸν λογισμὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοάγαθον. Πέφυκε γὰρ [5] αὐτοάγαθον συμπρεπόντως αὐτῷ τὰ πάντα ἔχων καὶ ποιῶν καὶ ἐργαζόμενος. Ὥςπερ οὖν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι οὐκ ἀπρέπειαν τοῦτο περιεποιήσατο, ἀλλὰ δόξαν καὶ γνῶσιν ἐπαίνου ἀφθονίας τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονόσιν εἰς εἴδησιν καὶ αἴσθησιν [6] ἐλθὸν, οὕτω καὶ δόξα ἐστὶν οὐ προςληπτικὴ τῆς αὐτοῦ θεότητος (οὐ γάρ ποτε [7] ἐνδεῖται τὸ θεῖον προςθήκης δόξης, ἀλλὰ αὐτοδόξα καὶ αὐτοαρετὴ καὶ αὐτοθαῦμα καὶ αὐτουμνηγορία) τὸ τὸν πατέρα γεννῆσαι, εἰ καὶ αὐτὸς οὐ γεγέννηται· ἵνα ἐκ πηγῆς ἀεὶ οὔσης ἀΐδιος πηγὴ συνυπάρχων ἐξ αὐτοῦ οὖσα πηγὴ ἐκ πηγῆς, καὶ θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι, οὐ χρόνῳ ὑποπεσὼν, ἀλλ᾽ ἅμα πατέρα ἔχων ἀληθινῶς, καὶ ἅμα τὸν πατέρα υἱὸν ἔχοντα ἀληθινῶς, οὐκ ἀποπρεποῦντα πατρὶ, οὐ τὸ ἀσύγκριτον ἀφανίζοντα.
pag. 960. Οὐ γὰρ ἔστι σωματική τις διαστολὴ, ἀλλὰ λόγος ἐνυπόστατος, θεὸς ἐκ πατρὸς ὢν, πνεῦμα ἐκ πνεύματος, καὶ θεὸς ἐκ θεοῦ, ἀποκλείων πᾶσαν συλλογιστικὴν ὑπόνοιαν, εἰς ζωὴν ὢν πιστοῖς καὶ ὅλοις τοῖς ὑπὸ τοῦ πατρὸς δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ γεγονόσι, τοῖς πιστεύουσι καὶ γινώσκουσι καὶ μὴ μωρίαν ἡγουμένοις θεοῦ τὴν δύναμιν καὶ θεοῦ

1. ἴσω codd. mss. ἴσως ed. princ.
2. τὰ om. in ed. Petav. Colon. repet.
3. *Distinguendum fortasse est* κεκτισμένων. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν δωρεᾶς ἑκάστης ὑποθέσεως φωστῆρσι μὲν *cett.*
4. *Correxi* κατὰ μετάμελον. *In libris mss. et ed. princ. legitur* κατάμελον, *ed. Petav. habet* κατὰ μέλλον. *Ita supra haer.* 66, 47. ἀλλὰ καὶ δεύτερον, *dixit*, ἀπεσταλμένον εἰς τὸ σῶσαι, ὅπερ φάσκεις αὐτὸς εἶναι πνεῦμα ζῶν, κατὰ μετάμελον; *uti haer.* 64, 30 (23), εἰ δὲ ἐκ μεταμέλου τοῦτο φαίη περιπεποιηκέναι τὸν θεὸν ὁ ἀντιλέγων κτλ.
5. αὐτοάγαθος *coniectavit Petavius.*
6. ἐλθὸν *emendatio Petavii est. Libri vulgo habent* ἐλθών.

creatura opificioque praestantior. Non propterea quod productis a se omnibus antecellit, non eadem ista molitur ac procreat. Neque enim quae illius est bonitas, invidia tangitur, quandoquidem ipsam in se bonitatem complectitur, quae res una ceteris praestat omnibus. Neque perturbationibus obnoxius est, velut invidiae, livori etc. Quare quaecumque demum existunt, e nihilo perfecit. Nam quae ab ipso condita sunt, quaeque incomparabili eius divinitate longe inferiora sunt, non adversus ipsum excogitata fuerunt, sed ad eius honorem ac gloriam, ut magnificam et invidiae expertem illius divinitatem indicent. Quae quidem ipsamet est bonitas et substantia, quae cum iis rebus quas e nihilo creavit sua communicat, easdemque et esse vult et unamquamque pro naturae suae conditione suorum beneficiorum esse participem. Unde et sideribus lucem impertitus est, et coelo descriptionis ordinisque pulchritudinem, et terrae, ceterisque, pro eo ac voluit partem aliquam virtutis attribuit, et angelis ac reliquis sanctis mentibus immortalitatem concessit, et hominem denique imaginis dignitate, vita, scientia, ac rationis proprio munere donavit. Quod quidem ipsum non illius in sola voluntate positum fuit, quasi cunctando, et in futurum deliberando, ut ita dicam, apud se tractaret, sed pro ipsamet, quae in illo est, bonitate perfecit; cuius hoc proprium est, ut congruenter sibi contineat, efficiat ac molitur omnia. Quemadmodum igitur quod dictum est, nihil indignum aut indecens bonitati eius aspersit, sed gloriam ac cum praedicatione coniunctam largitatis suae notitiam peperit, ubi ad eorum quos condidit cognitionem sensumque pervenit, ita et summa in eo divinitatis gloria est, non illa quidem extrinsecus adscita (nec enim divinum numen accessionem ullam requirit, quippe cum ipsamet gloria sit, virtus ipsa, admirabilitas ipsa, ipsa praedicatio), hoc inquam in illius gloriam cedit, quod pater ipse generet a nullo genitus, ut ex perenni fonte perennis aeque fons emanet, cum ipso et ex ipso, e fonte, inquam, fons existens, deus ex deo, lumen de lumine, qui sine ullo initio semper fuit, non subiectus tempori, adeo ut et patrem filius in se vere sit complexus, et pater filium, qui nec illo indignus est, nec incomparabili eius excellentiae quicquam detrahit. Siquidem non corporea quaedam distractio locum illic habet, sed verbum subsistens, deus a patre procedens, spiritus a spiritu, deus ex deo, omnes syllogismorum argutias excludens, ac fidelibus vitam concilians, universisque quos pater per ipsum et ab ipso produxit, fide nimirum, et cognitione praeditis, qui dei vim ac sapientiam, quae inquisitionem

7. ἐνδεεῖται *codd. mss. et edit. princ.*

τὴν σοφίαν, τὴν ὑπερβαίνουσαν [8] πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμὸν, μάλιστα φθαρτῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ αὐτὸς Ἀέτιος ἄκων ὡμολόγησεν.

Κεφάλ. Ἀετίου ιθ'. **Εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, μηδὲν δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μὴ ὄντος [1] τὸ μηδέν; Εἰ δὲ ὂν σημαίνει, τίς ἂν [2] ὁρίσειεν [3] ὄντος θεοῦ ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς ἑαυτοῦ;**

Ἀνατρ. Τὰ κατὰ στέρησιν λεγόμενα παρὰ τοῖς ἔξω διαλεκτικοῖς φέρει ἡμῖν Ἀέτιος ὡς ἐπὶ θεοῦ εἰδήσεως καὶ ὠφελείας τοῦτο διαλαμβάνων, πρότερον ἀγνοήσας ἐπὶ τίσι παρὰ τοῖς ἔξω τὸ στερητικὸν λαμβάνεται. Οὐ γὰρ παρὰ πᾶσι ἐνδέχεσθαι τὸ κατὰ στέρησιν λέγεσθαι βούλονται οἱ τῶν διαλεκτικῶν λόγοι, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τοῖς κατὰ φύσιν τι κεκτημένοις. Τούτοις γὰρ ἐπὶ τἀναντία ἐνδεχομένοις ἵστασθαι τῶν κατὰ φύσιν αὐτοῖς ὑπαρχόντων τὸ κατὰ στέρησιν λέγεται, ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων οὐκέτι. Οἷον τὸ Τυφλὸς ἐπὶ τοῦ λίθου οὐκ ἂν εἴποι τις (ὁ γὰρ πεφυκὼς ὁρᾶν, εἶτα ἀποβαλὼν τὸ ὁρᾶν, τυφλὸς ἀκούει· εἰ μέν τοί γε πετεινὸν, ἢ ἄνθρωπος, ἢ κτῆνος, ὅτι πεφυκὸς ὁρᾶν, ὅτε ἐστέρηται, τυφλὸν στερητικῶς λέγεται), οὕτως καὶ τὸ Ἀόργητον οὐκ ἂν εἴποιμεν τὸν λίθον, ἢ τὸ Ἄκακος, ἢ [4] τὸ Ἄφθονος· οὐ γὰρ πέφυκεν· ἐπὶ μέν τοι ἀνθρώπου καὶ κτήνους τοῦ πεφυκότος ὀργίζεσθαι, ὅτε μὴ ὀργίζοιτο, εἴποι ἄν τις κατὰ στέρησιν, ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων οὐκ ἂν ἔτι.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ [5] ληπτέον, ὡς πρὸς τὸν Ἀέτιον ἀποτεινομένου τοῦ λόγου, καὶ ἐρωτικῶς ἐξετάζοντος. Λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀέτιε, pag. 961. οἶδας ἀσύγκριτον πρὸς τοὺς πάντας τοὺς μὴ ὄντας ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἢ καὶ αὐτὸν σὺν τοῖς ἅπασιν ἀριθμεῖν τολμήσειας; Καὶ εἰ μὲν [6] τοῖς πᾶσι τοῦτον ἀριθμήσειας, τοῖς μὴ ἐκ τῆς οὐσίας [7] αὐτοῦ οὖσιν, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ ὄντος ἐξ αὐτοῦ κατ' οὐσίαν γεγεννημένοις, πάρεξ μόνου αὐτοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀσυγκρίτου πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ ὄντος, ἀτοπωτάτη ἂν εἴη σου ἡ ὁμολογία. Πῶς γὰρ ἔτι εἷς ἐκ τῶν πάντων ἐξ οὗ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων [8] γεγένηται; ἀδύνατον γὰρ τοῦτο,

8. πᾶσαν ἐξέτασιν *correxerunt ex superioribus Cornarius et Petavius. Libri, tam scripti quam editi, habent* συνεξέτασιν.

1. τὸ *omissum est supra.*

2. *Supra extat* χωρήσειεν ὄντος ὅπερ ἐστὶν, αὐτό γε αὐτοῦ;

3. ὄντως θεὸν *codd. mss. uterque. Scribendum fortasse* τίς ἂν χωρίσειεν ὄντως θεὸν, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς, ἑαυτοῦ;

4. *indefessum vertit Cornarius.*

5. ληπτὸν *codd. mss. et edit. princ.*

6. *Scribendum aut* ἐν τοῖς, *ut voluit*

omnem ac rationem corruptibilium praesertim hominum superat, ut vel invitus ipse confitetur Aëtius, stultitiae non adscribunt.

Aetii Caput XIX. Si ingeniti vox privationem in deo significat, nihilque plane sit ingenitum, quaenam ratio ab eo, quod non est, nihil possit auferre? Sin existens quicpiam sonat, quis ab eo, quod est idipsum quod est, hoc est ipsum a semetipso, secernat?

Confut. XIX. I. Quae privantia dialecticis nominantur, in medium nobis affert Aëtius, et ad dei scientiam atque intelligentiae fructum aliquem transferre conatur. Sed illud inprimis ignorat, quibus rebus significandis privationis vocabulum a philosophis impositum sit. Neque enim privatione affecta promiscue dici omnia dialecticorum regulae patiuntur, sed ea solum quae natura sua aliqua re praedita sunt. Haec enim cum naturae suae contrarium in statum aliquando redigantur, tum demum privari dicuntur; quorum vero naturalis illa conditio mutari non potest, ad ea vox ista nequaquam convenit. Ita lapidem nemo caecum appellaverit. Hoc enim vocabulum ei soli tribuitur qui quem a natura sortitus est videndi sensum amiserit, uti volucres, homines, pecudes, quae visu, quem habent a natura, spoliata privativa voce caeca nominantur. Sic et iracundiae, vel malitiae, vel invidiae lapidem nemo dicat expertem, quoniam ad haec natura minime comparatus est. Ad hominem vero, sive pecudem, quae iracundiae capacia sunt, cum ea carebunt, privantia illa nomina transferri poterunt, ad cetera non item.

II. Eodem modo et in deo istud accipiendum est. Atque ut ad Aëtium nostra convertatur oratio, libet hunc in modum interrogare. Dic sodes, Aëti, Utrumnam illum cum ceteris omnibus qui eadem e substantia non sunt comparari putas posse, an cum iis annumerare non dubites? Si in aliorum coetum numerumque retuleris qui non ex ipsius substantia sunt, sed e nihilo per eum qui ab ipsomet secundum substantiam ortus est ab illo procreati sunt, a quibus solus eximendus est filius cum spiritu sancto, qui ex incomparabilis patris et unigeniti eius filii substantia processit: si ad ceterorum, inquam, conditionem abieceris, nihil fidei professione tua esse potest absurdius. Quî enim unus ex omnibus erit, a quo sunt e nihilo cuncta producta? Fieri illud utique non potest; neque tute

Petavius, aut ἐναριθμήσειας *pro* ἀριθμήσειας, *quod pari iure licebit.*

7. αὐτοῦ *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

8. γεγέννηται *cod. Rhedig.*

καὶ οὐδ' αὐτὸς τοῦτο λέξειας. Μὴ ἐνδεχομένου δὲ τοῦ αὐτὸν εἶναι ὅμοιον, ἢ ἴσον τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονόσιν, ἀνένδεκτόν ἐστι τὰ ὅμοια αὐτὸν πάσχειν τοῖς ἀνομοίοις αὐτῷ, οἷς τὸ εἶναι αὐτὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, οἷς συμβαίνει κατὰ στέρησιν εἶναι τὸ ἐναντίον. Τὰ μὲν γάρ ἐστιν [9] ὁρῶντα οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν· οὔτε γὰρ καὶ τὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν ἐσχήκασιν, ἀλλὰ κατὰ δοτικὴν χάριν τοῦ δεδωρημένου, ἐν οἷς συμβαίνει τὸ πάθος κατὰ στέρησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαρξάντων κατὰ τὴν δόσιν τοῦ δεδωρημένου, τοῦ ἀπαθοῦς, καὶ οὐκ ἔκ τινος ἔχοντος τὸ εἶναι, οὐδὲ δυναμένου στερίσκεσθαι τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων ὑπάρξασιν. Εἰ οὖν οὐκ ἴσος ἐκεῖνος ὁ υἱός, ἢ ὁ πατήρ, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα τούτοις, ἄλλος δέ ἐστιν ὁ υἱὸς παρὰ τούτους, οὐ τῇ ἴσῃ ὀνομασίᾳ κικλησκόμενος, ἐξαίρετον δὲ καὶ ἀσύγκριτον ὄνομα ἔχων, αὐτοαγαθὸν ἀπὸ τοῦ αὐτοαγαθοῦ ὄντος, τίς ἂν ἡ συμπλοκὴ πρὸς τὸ στερητικὸν [10] ἐχούσης ἀντίθετον; [11] Περιττὸς γὰρ ὁ τοῦ τὸ στερητικὸν εἰςενέγκαντος ἡμῖν Ἀετίου λόγος τοῦ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ υἱοῦ, οὐ κατὰ στέρησιν τὴν τῶν κτισμάτων ἔχοντος τὸ ὑπάρχον ἀξίωμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτομάτως καὶ ἰδιαζόντως καθ' ἑαυτὸ συμπρέπον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τε καὶ θεότητι. Ὡς ἐπὶ τοῦ ἀόργητος, οὐ διὰ τὸ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτοαόργητον, καὶ τὸ ἀγέννητος διὰ τὸ [12] αὐτοαγέννητον, κἄν τε ὁ υἱὸς γεννητὸς εἴη ἀπὸ τοῦ ἀγεννήτου· τῆς κατὰ στέρησιν λέξεως ματαίως κειμένης ἐπὶ τῷ ἀσυγκρίτῳ πρὸς τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸν νοῦν τούτου τοῦ ὑποβάλλοντος. Οὔτε γὰρ τὰ ἄλλα τῷ γεγεννημένῳ ἰσάζεται, οὔτε ὁ ἀγέννητος τοῖς κεκτισμένοις τὸ pag. 962. ὁμοούσιον μεταδίδωσιν· οὐκ ἀδυνάτου τοῦ δυνατοῦ κατηγορουμένου, ἀλλὰ τῶν ἀδυνάτων πρὸς τὸ δυνατὸν μὴ ἐπεκτεινομένων, διὰ τὸ ἐξαίρετον τοῦ ἑνὸς θεοῦ, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Κεφάλ. Ἀετίου κ'. Εἰ αἱ στερήσεις [1] τῶν ἕξεων αὐτῶν εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέννητον ἤτοι στέρησίς ἐστιν [2] ἕξεως, ἢ ἕξις στερήσεως. Ἀλλ' εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προςὸν [3] ὡς προςὸν τῷ θεῷ συναριθμηθήσεται; Εἰ δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν, ἵν' οὕτως ἕξιν προςλαβοῦσα ἀγέννητος ὀνομάζηται. Εἰ δὲ [4] γεννητὴ ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχεν,

9. ὄντα *suspicatus est Petavius. Retinui vett. librorum scripturam respectu exempli de caeco sumpti quo paulo superius usus erat.*

10. *Corrigendum videtur* ἔχον οὐσίας ἀντίθετον. *Cornarius vertit* quaenam fuerit ea complicatio quae ad privationem opposite se habet?

11. Περιττὸς *emendarunt Cornarius* (*vertens* Corruit enim Aetii sermo) *et Petavius. Libri habent* Περί τε.

unquam hoc asserueris. Quare cum iis quae procreavit e nihilo similis et aequalis esse nequeat, eadem cum sui dissimilibus pati nulla ratione poterit; quibus hoc convenit, ut e nihilo tam ab illo ipsa producta sint, quam quae ipsis insunt, quibus per privationem accidunt contraria. Haec enim omnia minime a seipsis existunt, sed ex benigna dantis largitione; quibus etiam utpote e nihilo productis pati aliquid contingit, cum iis ipsis rebus privantur, quae a largitore illo communicatae fuerant; qui neque pati aliquid potest, et a nullo alio habet ut sit, neque privari ullo modo potest. Quapropter cum aequalis illis non sit filius, uti neque pater, neque spiritus sanctus, ac diversus sit ab istis filius, quibus cum eadem appellatione minime continetur, sed eximium nomen habet et excellens, ut ipsummet bonum ab eo qui ipsummet perinde bonum est profectum dicatur, quaenam esse potest cum iis quae oppositam ex adverso privationem habent commistio? Supervacanea igitur est Aëtii privationem nobis invehentis oratio. Nam ingenitus deus ac genitus filius non ex creatarum rerum privatione dignitatem obtinent suam, sed ex eo quod sponte sua, peculiariter, ac per sese substantiae suae divinitatique congruit. Ita cum expers irae dicitur deus, non id ab ira ipsa petitur, sed ex eo quod ira per sese vacat. Sic etiam ingenitus appellatur, quod existat a seipso, licet ab eodem ingenito filius sit ipse genitus. Itaque frustra est apposita illa vocabulo negatio, cum ad eum transfertur qui cum ceteris vel ex ipsius qui mentionem huius fecit opinione comparari non potest. Non enim cetera adaequari cum genito possunt, nec ingenitus suam cum creatis rebus substantiam communicat. Quod non ulla praepotentis imbecillitate fieri putandum est, sed eo videlicet quod imbecilla cetera ad praepotentem usque provehi nequeant, ob unius dei et ab ipso procedentis unigeniti filii cum spiritu sancto singularem maiestatem ac praestantiam.

Aetii Caput XX. Cum privationes ablationes sint affectionum, quod in deo est ingenitum, vel affectionis privatio est, vel affectio privationi contraria. Igitur si affectionis privatio est, quomodo id quod non inest deo tanquam insit tribuitur? At si affectio quaedam est ingenitum, genitam substantiam existere ante, ac velut substerni necesse est, ut affectione illa ad eam accedente ingenita nominetur. Si vero genita substantia ingenitae particeps fuit, affe-

12. *Libri habent* αὐτογέννητον.

1. τῶν *abest supra, inserto* αὐτῶν *post* ἕξεων.

2. *Supra vulgo* ἕξεων. *In codd. mss. et in edit. princ. desiderantur verba* ἕξεως, ἢ ἕξις στερήσεως. Ἀλλ' εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν, *quae Petavius ex superioribus supplevit.*

3. ὡς προςὸν *abest supra.*

4. ἡ γεννητὴ *supra.*

ἕξεως ὑπομείνασα ἀποβολὴν ἀγεννησίας ἐστέρηται. *Εἴη ἂν οὖν οὐσία μὲν γεννητή, τὸ δὲ ἀγέννητον ἕξις. Εἰ δὲ τὸ γέννημα παρόδου ἐστὶ* δηλωτικὸν, δηλονότι ἕξεώς ἐστι σημαντικὸν, ἄν τε μεταπέπλασται ἐξ οὐσίας τινὸς, ἄν τε τοῦτό ἐστιν ὃ λέγεται γέννημα.

Ἀνατρ. Ἤδη μὲν οὖν περὶ στερητικῆς ὑποθέσεως πολλὰ συμμαχεσάμενος ὁ Ἀέτιος τοῖς ἀπὸ τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις, καὶ αὐτὸς ἴσα ἐκείνων κατὰ τῆς πίστεως ἐξωπλίσατο, οὐδὲν ἀπὸ πίστεως λέγων, οὐδὲ μεμνημένος τοῦ ῥητοῦ πρὸς τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν κενολόγους φωνοῦντας, καὶ οὐ κρατοῦντας τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως, ὡς πρὸς αὐτοὺς διελεγκτικῶς ὁ λόγος φησὶ, Εἶπον ἐγὼ ἐν τῇ ἐκστάσει μου, Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· μετὰ καὶ τοῦ, Ἐταπεινώθην σφόδρα. Νῦν δὲ αὖθις τοῖς αὐτοῖς κατατριβόμενος, στερήσεως, ὀνομασίας τε καὶ ἕξεως, καὶ συλλογισμῶν ἀνθρωπίνης σφαλερᾶς ὑπονοίας, φόρτον προβαλλόμενος, καὶ πνευματικῶς ἀνακρινόμενος ἑαυτοῦ [5] φείδεται ἀνακύψαι τὸ ἴδιον ὅρμημα τῆς ἐξ ἀνθρωπίνης πανουργίας, [6] ἀφεὶς περὶ θεοῦ λέγειν ἃ βούλεται. Ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς, καίπερ πολλὰ περὶ στερητικῶν διαλεχθέν-
pag. 963. *τας, ἀναγκάζει πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν, καὶ ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἀνατροπαῖς κατατρίβεσθαι. Καὶ ἦν μὲν ἱκανὴ ἡ πρὸ ταύτης ἀνατροπὴ δυναμένη, διὰ τὸ ὁμόρροπον καὶ ὁμώνυμον τοῦ συλλογιστικοῦ αὐτοῦ λόγου, κατὰ [7] τῶν ἀμφοτέρων φέρεσθαι. Ἀλλ' ἐπεὶ [8] δεῖ μήτε ἵππον σιδηρόστομον ἀχαλίνωτον ἐᾶν, κἄν τε κατὰ βαράθρων φέρηται, κἄν τε ἀπὸ τοῦ ὁρμήματος ἤδη ἀνεκρούσθη, οὔτε ἀνδρὶ κατὰ τῆς πίστεως τὰ αὐτὰ λέγοντι συγχωρεῖν, καὶ μὴ πρὸς αὐτὸν λέγειν, αὖθις ἐροῦμεν ὅτι, εἰ μὲν αἱ στερήσεις ἕξεών εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέννητον ἤτοι στέρησίς ἐστιν ἕξεως, ἢ ἕξις στερήσεως, καὶ πάλιν, εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν ὡς προσὸν τῷ θεῷ συναριθμηθήσεται;*

Καὶ ἢ τοιούτως ἢ τοιούτως περὶ θεοῦ σε διανοεῖσθαι, ὦ Ἀέτιε, καὶ ἕξεις περὶ τὸν θεὸν τοπάζειν, ἔσται σοι μὲν ἡ διάνοια [9] στερισκομένη. Ὅσα γὰρ [10] ἂν ἐπαναβῇ ἡ καρδία σου πρὸς θεὸν ἀποτίθεσθαι, πλὴν μόνου τοῦ πιστεύειν καὶ ὑπερθαυμάζειν, καὶ ἐξ ὅλης διανοίας δοξάζειν, ἐλεγχθήσῃ, θεὸν μὲν μὴ δυνάμενος συλλογίζεσθαι, μήτε τὸν αὐτοῦ υἱὸν, μήτε τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, ἵνα μή σε ὁ θεὸς ἐλέγξῃ, καὶ ψεύστης γένῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐν ἡμῖν γὰρ καὶ ἕξεις καὶ

5. οὐ φείδεται *coniecit Petavius. Cornarius vertit* et spiritualiter percunctans seipsum, eo enititur ut proprium suum propositum relidat, ex humana versutia, a qua de deo dicit quae vult.

6. ἀφεὶς *emendavit Petavius.* ἀφ' ἧς *librorum scriptura est.*

7. τὴν *cod. Rhedig.*

8. ἐπεὶ δεῖ *correxerunt Cornarius atque Petavius.* ἐπειδὴ *praebent libri tam*

ctionis iactura facta conditionem amisit ingeniti. Quare substantia quidem genita fuerit, ingenitum autem affectio. Quod si genita soboles transitum quendam significat, non dubium est affectionem indicare certam, sive quadam e substantia mutatione conformata sit, sive hoc ipsum est genita soboles quod esse dicitur.

Confutat. XX. I. Iamdudum de hoc privationis negotio multa cum iis qui a recta fide alieni sunt consentanee dixit Aëtius, eodemque cum illis studio oppugnandi catholici dogmatis elatus est, adeo quidem, nihil ut e sincerae fidei praescripto pronuntiet, nec illius sententiae meminerit quae adversus eos contorquetur qui ex ingenio suo pleraque inaniter effutiunt, neque ad fidei principium adhaerescunt. Quos quidem his verbis scriptura condemnat: *Ego* Psalm. 115, 11.
dixi in excessu meo, Omnis homo mendax; item, *Humiliatus sum nimis.* Nunc autem in iisdem sese versans, privationis affectionisque vocum, et humanae ac lubricae opinionis argumentorum onus et molestiam praeferens, ac spiritaliter diiudicatus proprium animi impetum ab humana calliditate profectum inhiberi non patitur, eique ut de deo quae velit eloquatur laxis habenis permittit. Quin et nos quoque post multa de privationibus verba facta ad idem retractandum ac refutandum impellit. Sufficere quidem poterat quod ad eum refellendum in superiori confutatione diximus, quod propter eandem argumentorum vim ac similitudinem ambobus opponeretur. Sed quoniam neque contumacis oris equum infraenatum relinquere par est, sive per praecipitia feratur, sive concitatum cursum represserit, neque ei homini qui eadem adversus fidem inculcat cedere oportet, ut non ei contradicatur, hunc in modum idcirco disputabimus: Si privationes quidem affectionum quaedam ablationes sint, ingenitum, quod deo tribuitur, vel affectionis quaedam privatio est, vel affectio privationi opposita. Item, si privatio affectionis est, quonam pacto id quod non inest deo tanquam insit tribuitur?

II. Ad hunc igitur, vel ad istum modum cogitare potes, Aëti, ac de deo coniecturam capere, tua vero nihilominus in privatione mens versabitur. Etenim quantavis se contentione animus tuus ad deum erigat, si solam fidem et admirationem, et enixam ex toto pectore praedicationem excipias, eo tandem redigeris ut appareat deum te ratiocinationibus assequi minime potuisse, nec ipsius filium, nec spiritum sanctum, ne te convincat deus ac mendacii redarguat, ut scriptum est. Ergo et affectiones in nobis, et vo-

scripti quam editi.

9. στερισχομένη *cod. Ien. et editi libri.* περισχόμενη *cod. Rhedig.* περιχεχομμένη *marg. ed. Petav. (est cod. Paris., ni fallor, ea scriptura). Fortasse corrigendum* παρακεχομμένη.

10. δ' ἂν (δᾶν *cod. Rhedig.) codd. mss. et edit. princ.*

τὰ θελήματα καὶ αἱ διάνοιαι σφαλεραὶ, ἐπειδὴ φύσεώς ἐσμεν καὶ οὐσίας τοιαύτης. Φύσις δὲ λέγεται καὶ οὐσία θεοῦ. Καὶ οὐ παρὰ τὸ φύσιν καὶ φύσιν ἡμᾶς ἀκούειν, καὶ [11] οὐσίαν καὶ οὐσίαν, χρὴ τὸν ἀσύγκριτον θεὸν τῇ ἡμετέρᾳ συγκρίνειν φύσει. Οὕτως καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐὰν εἴπῃς περὶ θεοῦ, ὦ Ἀέτιε, αὐτὸ ὅλον ἐστὶν ἀσύμπλοκον, ἀσύγκριτον, τέλειον ἐν ἑαυτῷ, μὴ ἐπιδεόμενόν τινος· αὐτοαίσθησις γάρ ἐστι, καὶ αὐτοθέλημα. Διὸ ἀσύγκριτον μονογενῆ υἱὸν ἀσυγκρίτως γεννήσας οὔτε τῆς ἑαυτοῦ ἐστέρηται οὐσίας, οὔτε τῆς [12] ἑαυτοῦ τὸν γεγεννημένον μόνον ἐκ μόνου, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μὴ ἔχοντα πρὸς τὰ ἄλλα ἰσότητα ἢ ἀξιώματος, ἢ φύσεως, ἢ ἑτέρας τινὸς ὑποθέσεως· οὐχ ἑαυτὸ ἐστέρησεν, οὔτε κατὰ ἕξιν, οὔτε κατὰ οὐσίαν τῆς ἀσυγκρίτου αὐτοῦ θεότητος, οὔτε τὸ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἔφην, γέννημα ἐστέρηται τῆς τοῦ πατρὸς ἀξίας καὶ ἰσότητος, ἀσύγκριτον ὂν, καὶ τὸ
pag. 961. ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ὅπερ ἐστὶ τριὰς τελεία, τέλειος ὁ πατὴρ, τέλειος ὁ υἱὸς, τέλειον τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐ [13] συναλιφή τις οὖσα, οὐδὲ πρὸς ἑαυτὴν διαφυρομένη, οὐδέ τι ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα ὑποβεβηκὸς, ἵνα μὴ τὸ διακρινόμενον ἀφανίζῃ τὸ ἀσύγκριτον, καὶ τὸ ἠλλοιωμένον στέρησιν τοῦ εἶναι ἐργάσηται, ἕξει μόνον λεγόμενον, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, ἢ ὡς ψιλῷ λόγῳ ὀνομαζόμενον ἐν παρόδῳ, καὶ μὴ ὄν, ὡς ἡ σὴ πάντως περινοεῖται διάνοια, ἀποξενῶσαι πειρωμένη τοῦ τῆς πίστεως λόγου, [14] ὅτι πιστεύειν δεῖ τὸν προσερχόμενον θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· ὅπερ ἐν πατρὶ μόνῳ οὐ δύναται τελειωθῆναι. Ὁ γὰρ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει, καὶ ὁ τὸν υἱὸν λέγων οὐ δύναται ἐκτὸς πνεύματος ἁγίου.

Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ πατὴρ ἀληθινὸς θεὸς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ υἱὸς, ὁ εἰδὼς τὸν πατέρα. Καὶ ἀληθινὸν φῶς ὁ υἱὸς, ὁ γινωσκόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ μαρτυρούμενος. Καὶ πνεῦμα ἀληθείας τὸ πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον ὂν, ἀλλ' ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. Ταῦτα δὲ ἀφαιρεῖται πᾶσάν σου [15] τῶν λόγων, Ἀέτιε, συλλογιστικὴν μυθολογίαν, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ἡμᾶς προτρέψασθαι μαθητὰς γενέσθαι Ἀριστοτέλους τοῦ σοῦ ἐπιστάτου, καὶ ἐᾶσαι τὸν τῶν ἐν πνεύματι θεοῦ πεφωτισμένων ἁλιέων [16] ἀγραμμάτων ὄντων κατὰ τὸν λόγον, καὶ ἰδιωτῶν, κηρύκων δὲ ὄντων τῆς ἀληθείας

11. οὐσίας καὶ οὐσίας *cod. Rhedig.*
12. ἑαυτοῦ τὸν *scripsi Cornarium secutus, qui vertit qui genitus est solus ex solo.* ἑαυτοῦ τὸ *placuit Petavio. A libris vulgo abest articulus post* ἑαυτοῦ, *pro quo in cod. Rhedig. legitur* αὐτοῦ.
13. συναλιφὴ *codd. mss. et ed. princ. ubique, perpaucis locis exceptis.* συνα-

luntates, et cogitationes lubricae, et in errorem pronae sunt; quandoquidem ea naturae conditione sumus. Natura porro dei et substantia dicitur. Quod autem naturam ac naturam, et substantiam atque substantiam audimus, non ideo incomparabilem oportet deum cum natura nostra conferre. Eadem et ubique ratio est, quicquid de deo affirmare volueris. Est enim eiusmodi ut cum nullo alio commisceri aut comparari possit, perfectum in sese, ac rei nullius indigens. Est enim per se ipse sensus et per se voluntas. Unde incomparabilem unicumque filium sine ulla comparatione gignens nec substantia ipse sua privatus est, nec ille quem ex sese solum ex solo genuit, neque spiritus sanctus. Qui ambo nullam cum ceteris rebus dignitatis naturae, vel alterius rei, aequalitatem habent. Neque vero semetipsum privavit, sive affectionem, sive incomparabilis ipsius divinitatis substantiam spectes, nec illius, uti dixi, sobolem aeterno splendore est et aequalitate privata, quae perinde ac spiritus sanctus cum nullo alio in comparationem deduci potest, quae est perfecta trinitas, perfectus, inquam, pater, perfectus filius, perfectus spiritus sanctus. Quae quidem trinitas in se non confusio aliqua est, aut in se ipsa perturbationem ullam habet, aut quicpiam quod inferioris conditionis sit, ne si discernatur aliquid, incomparabile ipsum tollat e medio, aut si quid commutatum fuerit, esse desinat privatione sublatum, ac sola habitudine, non ex rei veritate, aut voce tenus sit, obiterque nominatum, ac denique nusquam extet, quod prava tibi opinione confingis, ex qua scripturae hanc sententiam a fidei professione excludere et abiudicare contendis, *Credere oportet accedentem ad deum, quoniam est, et quaerentibus ipsum remunerator est.* Hoc autem solo in patre intelligi non potest. Nam qui filium non habet, patre quoque carere necesse est, et qui filium nominat, sine spiritu sancto facere istud nequit. Hebr. 11, 16.

III. Est enim re ipsa pater verus deus, ut testatur filius, qui novit patrem, et vera lux est filius, qui cognoscitur eiusdemque testimonio declaratur, et spiritus veritatis est spiritus, qui non alienus est, *sed a patre proficiscitur, et a filio accipit.* Atque haec omnia tuam illam argumentorum fabulam circumscribunt. Neque id hortatione ulla perficere potes ut Aristotelis praeceptoris tui discipuli esse velimus, aut piscatorum, qui dei spiritu collustrati sunt, doctrinam relinquere, illiteratorum quidem et rudium, sed veritatis nihilominus praeconum, quo munere dei virtute ac beneficio perfuncti Ioann. 16, 15.

λοιφὴ *edit. Petav.*
14. ὃ *cod. Rhedig.*
15. τῶν λόγων *desideratur in cod. Rhedig.*
16. γραμμάτων *codd. mss. et ed. princ.*

ἐν δυνάμει θεοῦ, ᾗ κατηξίωνται. Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ συλλογιστικῷ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐν λόγῳ κομπαστικῷ, ἀλλ' ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ γὰρ ἀρκετῶς [17] ἠκούσαμεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου σου τοῦ περὶ στερήσεως ἕξεων καὶ θέσεων, καὶ γεννητὴν οὐσίαν καὶ ἀγέννητον οὐσίαν προςλαμβάνουσαν, καὶ μὴ προςλαμβάνουσαν, καὶ μεθ' ἕξεως ἕξεως [18] ὑπομένουσαν ἀποβολὴν, καὶ περὶ οὐσίας καταπλεκομένης γεννητῆς, ἕξεως δὲ ἀγεννήτου, καὶ γέννημα λεγόμενον ἐν παρόδῳ, σημαινομένου δὲ ἐν ἕξει μόνῃ, καὶ ἕξεως δηλωτικὸν, μεταπλαζομένου ἐξ οὐσίας τινὸς, κἄν τε λεγομένου γεννήματος, ὡς ἔφης. Αὐτὰ γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν τὸ διανόημά σου λαλεῖ, μηδὲν [19] περατοῦν κατὰ τῶν αὐτῶν φέρεσθαι φθεγγόμενον.

pag. 965. Κεφάλ. 'Αετίου κά. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἕξις, καὶ τὸ γεννητὸν ἕξις, αἱ μὲν οὐσίαι τῶν ἕξεων πρῶται, αἱ δὲ ἕξεις τῶν οὐσιῶν, εἰ καὶ δεύτεραι, ἀλλ' οὖν γε προτιμότεραι. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἴτιόν ἐστι, τοῦ εἶναι [1] σημαινομένου, γέννημα συνειςφέρον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τὸν αἴτιον, [2] οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ἕξεως, τῆς ἀγεννήτου φύσεως οὐδὲν ἑαυτῇ συνειςαγούσης, πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, ἀλλ' ἕξις [3] καὶ ἡ ἀγέννητος φύσις;

'Ανατρ. Ἕξεων διαληπτικὸν λόγον ἐπὶ θεοῦ τε καὶ μετὰ θεὸν κατασκευάζειν πάλιν ἡμῖν πειρᾶται 'Αέτιος, ὡς ὁρᾶτε, φίλοι τῆς ἀληθείας. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τίθησι, τὰ δὲ δεύτερα. 'Επὶ θεῷ δὲ λαμβάνειν πρῶτα ἢ δεύτερα οὔτε θέμις λέγειν. Ἅμα γὰρ ἐν θεῷ τὰ πάντα πρόςεστι, καὶ προςθήκης οὐ δέεται. Διὸ καὶ τὸ γέννημα οὐκ ἀπὸ χρόνου νοεῖσθαι εὐσεβὴς χωρεῖ λόγος. Θεῷ γὰρ πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τουτέστι τῇ τριάδι τῇ οὔσῃ ὅπερ ὁ ὢν θεὸς, καλεῖται πατὴρ ὁ ὢν, καὶ υἱὸς ὁ ὢν πρὸς τὸν ὄντα ὢν, γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· ὡς τὸ, Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ τὸ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ τὸ, Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ, 'Εν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὡςαύτως, Τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν πρόσφατον ἐν τῇ τριάδι. Διὸ οὔτε [4] οὐσία πρὸ ἕξεως, οὔτε ἕξις πρὸ οὐσίας. Ἕξιν δὲ οὐ κατὰ τὰς σφαλερὰς λεγομένας ἕξεις, τροπὴν ἐχούσας ἐν ἑκάστῳ τῶν τὰς [5] θετικὰς ἕξεις ἐχόντων, εἰ καὶ ἕξιν περὶ θεοῦ λέγειν ἀναγκάσεις ἡμᾶς, ὦ 'Αέτιε. Καὶ οὔτε τι ἐν θεῷ προτιμότερον, οὔτε μετα-

17. ἠκούσαμεν emendatio Petavii est. Libri vulgo εἰκάσαμεν.

18. ἀπομένουσαν vitium est edit. Petav. Colon. repet.

19. περατοῦν reposui ex codd. mss. et ed. princ. παραιτοῦν extat in ed. Petav., qui ariolatus est πέρα τοῦ.

1. Male supra σημαίνων.

2. οὐχ οὐσίας cod. Rhedig. Vide quae supra de hac scriptura annotavi.

3. καὶ abest supra.

4. ἕξις (pro οὐσία) vitium est edit. Petav. Colon. repet.

sunt. Non enim in syllogismis argumentisve regnum coeleste positum est, neque in arroganti inflatoque sermone, *sed in virtute ac* 1. Cor. 4, 20. *veritate.* Nos autem satis superque hactenus tuam illam de privatione affectionum ac positionum disputationem audivimus, tum genitam illam ingenitamque substantiam adsciscentem sibi, vel non adsciscentem aliquid, et una cum affectione huius quoque iacturam patientem, nec non et de substantia genita simul implicata et ingeniti affectione, tum de sobole genita, quae per quendam veluti transitum expressa significationem nihilominus permanentis affectionis habet, et ex natura quapiam commutationem indicat, cum genita soboles appellatur. Ergo iisdem de rebus eadem saepius tuo ex ingenio proponis, quod eadem inculcare saepius nihil veretur.

Aetii Caput XXI. Si tam ingenitum quam genitum affectio sit, substantiae quidem affectionis priores, affectiones porro uti natura posteriores, sic iisdem anteponendae sunt. Quod si ingenitum geniti caussa est, eique confert ut existat, genitum vero caussam ipsam substantiae sua notione complectens substantiam ipsam, non affectionem exprimit, cum ingenita natura nihil ipsa secum includat, nonne substantia potius quam affectio quaedam debet videri?

Confut. XXI. I. De affectionibus cum de divina natura, perinde ac de inferioribus deo disputat, iterum agere instituit Aëtius, ut animadvertere potestis, veritatis studiosi omnes. In quo nonnulla priora facit, alia posteriora. Atqui priora ulla in deo, vel posteriora constituere, ne sermone quidem licet. Etenim simul in deo insunt universa, nec accessionem aliquam desiderat. Quocirca cum genitam sobolem dicimus, nihil omnino temporarium pietas admittit. Nam in sanctissima trinitate, hoc est deo patre, filio et spiritu sancto, qui est deus existens, pater existens vocatur, nec non et existens filius cum existente comparatus, ab eoque citra initium ullum tempusque genitus; ut ex iis scripturae locis intelligimus: *Apud* Psalm. 35, 10.
te est fons vitae: item, *In lumine tuo videbimus lumen:* et, *Qui est*
in sinu patris: item, *In principio erat verbum, et verbum erat apud* Ioann. 1, 1.
deum, et deus erat verbum. Similiter et de spiritu sancto: *Spiri-* Agg. 2, 5.
tus meus consistit in medio vestri. Vides quam nihil in trinitate sit recens? Unde nec substantia affectionem, nec substantiam antecedit affectio. Ceterum affectionem cum dicimus, non fluxas illas et caducas intelligimus, quae in unaquaque earum rerum quae adventitiis rebus afficiuntur vires suas ac mutationes exerceat, utcumque nos a te coacti affectionis vocabulum ad divina transferimus. Nihil est igitur in deo vel antecellens, vel aetate posterius, sed ea dun-

5. τεθεικὰς codd. mss. et ed. princ.

γενέστερον, ἀλλ' ὅσα πρέπει τῷ ἀξιώματι πρὸς δοξολογίαν, τῇ μὲν μιᾷ θεότητι καὶ μία δοξολογία καὶ μία τιμὴ, ἵνα τιμῶσι τὸν υἱὸν, ὥςπερ τιμῶσι τὸν πατέρα· καὶ ἵνα μὴ βλασφημῶσι τὸ πνεῦμα διὰ τὸν τῆς
pag. 966. ἀπειλῆς λόγον, τὸν μὴ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς συγχωροῦντα ὧδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ὡς πρεπόντως [6] ἐστὶν, οὐδὲν διηλλαγμένως ἔστι περὶ τὴν τριάδα νοεῖν, ἢ εὐσεβεῖν, ἢ δοξάζειν, ἐν πατρὶ δὲ τὸ πατὴρ, ἐν υἱῷ δὲ τὸ υἱὸς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι τὸ [7] ἅγιον πνεῦμα οὕτως λέγειν, καὶ οὕτως ἐν ἀληθείᾳ δοξάζειν, ὅπερ πρεπόντως τῇ μιᾷ τριάδι προςκυνητῶς τὸ σέβας νέμειν ἡ ἀληθινὴ πίστις, καὶ τὸ ἀξίωμα γινώσκειν. Καὶ οὔτε τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ δέεται, εἰς τὸ συνειςφέρεσθαι ἑαυτῷ τῇ οὐσίᾳ, ἵνα [8] αἴτιος οὐσίας αὐτῷ γένηται δηλωτικὸν τὸ γέννημα· οὔτε ἕξις τῆς ἀγεννήτου φύσεως ἡ οὐσία τοῦ γεγεννημένου ἐστὶν ἢ λέγεται.

Οὐδενὸς γὰρ ἡ τριὰς δεῖται, οὔτε προςθήκην τινὸς λαμβάνει. Οὔτε γὰρ ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ τριὰς ἦν ἀεὶ, καὶ οὐδὲν ἦν τῶν κεκτισμένων, παρὰ τοῦτο ἀποκληρώσεως ἕνεκεν, ἢ προςληπτικῆς τινος ὀνομασίας, ἢ προςθήκης τῷ ἀξιώματι ἑαυτῷ ἐπενόησεν ὁ πατὴρ, δι' [9] υἱοῦ μὲν κτίσας οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ πάντα ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἐστερέωσε πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένων, ἵνα ἐκ τοῦ κεκτίσθαι τὰ κεκτισμένα καὶ δημιουργηθῆναι τὰ γεγονότα ἐπισυνειςφορὰ γένηται τῷ κτιστῇ ἀκούοντι καὶ δημιουργῷ πατρὶ, [10] ἢ προςληπτικῶς νοηθείη τῷ υἱῷ, δι' οὗ καὶ ἀφ' οὗ τὰ κεκτισμένα γεγένηται, ἢ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἐν ᾧ τὰ ἐστερεωμένα ἐστερέωται. Καὶ γὰρ οὐ τραπεὶς ἀπὸ ἕξεως εἰς ἕξιν θεὸς, καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ ἀλλοιωθεὶς, ὡς κατ' ἔννοιαν καὶ [11] μετάβολον, εἰργάσατο τὰ εἰργασμένα. Εἶχε γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀεὶ δημιουργικὸν καὶ τέλειον, καὶ μηδεμιᾶς ἐπιδεόμενον προςλήψεως δόξης. Καὶ ὥςπερ ἐπὶ τῶν κτισμάτων οὐ δεῖ διανοούμενόν τινα περὶ θεοῦ προςληπτικῆς ἕξεως καὶ ἀξίας εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς οὐσίας καὶ δόξης θεοῦ, οὕτως ἀνακρουσθήσεται Ἀέτιος, βουλόμενος θεὸν συλλογίζεσθαι κατὰ τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, κατὰ τὸν ἕξεως καὶ οὐσίας αὐτοῦ ἐπιφερόμε-

6. *Hoc* ἐστὶν *delendum iudicavit Petavius, et uncinis inclusit. In Cornarii versione ea verba* ὡς πρεπόντως ἐστὶν *ad verba praecedentia sunt retracta. Pro* συγχωροῦντα *in cod. Rhedig. legitur* ἐγχωροῦντα.

7. ἅγιον πνεῦμα, *quae verba absunt a libris, supplevi praeeunte Cornario. Petavius annotavit* „Deest (*post* πνεύματι τὸ πνεῦμα λέγειν.“ *Sequentia verba ita corrigenda videntur:* τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὕτως λέγειν, καὶ οὕτως ἐν ἀληθείᾳ δοξάζειν, ὅπερ πρεπόντως, ὡς τῇ μιᾷ τριάδι προςκυνητῶς τὸ σέβας νέμειν ἡ ἀληθινὴ πίστις καὶ τὸ ἀξίωμα γινώσκει. *Cornarius ita vertit:* — in spiritu sancto spiritus sanctus. Sic dicere, et sic in veritate glorificare, decenter uni trinitati adorationis cultum tribuere, et dignitatem confiteri, vera fides est.

taxat insunt quae dignitati illius aut laudem praedicationemque congruunt. Nimirum uni ac singulari divinitati, una laus, et singularis honor attribuendus est: *Ut honorent filium, sicut honorant patrem*, et ut ne contumeliosum quiddam in spiritum iaciant, interminationem illam veriti, quae istiusmodi scelus, uti par est, *nec in praesenti saeculo, nec in futuro condonandum* edicitur. Quare nihil in trinitate cogitare diversum, neque salva pietate sentire aut opinari licet. Verum et in patre patrem, et in filio filium, et in spiritu sancto spiritum sanctum agnoscere nos oportet. Hunc in modum profiteri, et ita ex rei veritate iudicare necesse est, pro eo ac consentaneum est uni trinitati adorationis praebere cultum et illius maiestatem agnoscere. Itaque nec ingenitum opus habet genito, ut aliquid naturae suae conferat, eiusque dum ipsam declarat quodammodo caussa censeatur, neque geniti substantia ingenitae naturae est, aut dicitur affectio.

Ioann. 5, 23.

Matth. 12, 32.

II. Quippe trinitas rei nullius indiget, nec ullius accessionem postulat. Cum enim trinitas ab aeterno fuerit, cum nihil adhuc creatarum rerum existeret, non idcirco tamen, quo velut sortito sibi aliquid cederet, aut novae alienius appellationis, vel ad dignitatem suam accessionis compos fieret, rerum omnium procreationem in animum induxit pater, adeo ut coelum terramque, et aspectabilia omnia, eaque quae visum fugiunt, per filium crearet, omniaque quae condiderat spiritu suo corroboraret, quo ex illa conditarum rerum creatione, operumque fabricatione aliquid in patris utilitatem redundaret, qui creator et artifex nominaretur, vel accessisse intelligeretur ad filium, per quem, et a quo creatae res productae sunt, vel denique ad spiritum sanctum, qui eadem illa confirmavit. Non enim ab affectione aliqua conversus in alteram deus, et natura substantiaque mutatus, velut cogitabundus, aut ad aliam sententiam traductus, quae molitus est effecit. Quippe qui in sese fabricandi vim habuerit semper, eamque perfectam, nec ullis gloriae incrementis augendam. Quocirca quemadmodum, cum de creatis rebus agimus, tale quiddam de deo suspicari nefas, quasi divinae essentiae gloriaeque maiestas eius affectionis dignitatisque sit, quae aliquid extrinsecus vindicare sibi possit, ita et refellendus erit Aëtius, qui ratiocinationibus suis divinam naturam comprehendere cupiens ingeniti genitique proprietatibus abutitur ea disputatione, quam de

8. *An* αἴτιον?

9. *Ita correxerunt Cornarius atque Petavius. In libris vulgo legitur* οὗ.

10. ἢ, *quod vulgo abest, reposui ex emendatione Petavii. Cornarius vertit* et idem assumptive de filio intelligatur.

11. μεταβολὴν *suspicati sunt Cornarius (certe is vertit* mutationem) *et Petavius.*

νον ἡμῖν λόγον, ὁμολογουμένων πάντων τῶν κεκτισμένων εἶναι ἀλη-
pag. 967. θῶς, καὶ οὐχ ἕνεκεν προςλήψεως δόξης θεῷ [12] τῷ ἀνενδεεῖ ἐπινοηθέντων· ὥςπερ καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος οὐ τὸ ἴσον ἔστι λέγειν τῶν κτιστῶν· ἀνένδεκτον γὰρ τοῦτο λέγειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ συλλογισμοὺς ἥκει φέρων ἡμῖν Ἀέτιος μεταρσιολεκτῶν, καὶ πρὸς τὰ ἄνω τολμηρῶς ἀποτεινόμενος, ἀπὸ δὲ τῶν κάτω ἀντισυλλογιζόμενος κτισμάτων, καὶ αὐτὸς μηδὲν εὑρισκόμενος κατὰ τὸν συλλογιστικὸν αὐτοῦ λόγον. Ἥ τε γὰρ σοφία ἀνθρώπων παρέρχεται, ἥ τε συλλογιστικὴ λέξις ἀνθρώπων θάπτεται. Ἐξελεύσεται γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐτοῦ. Τὰ γὰρ συλλογιστικὰ πάντα τῶν ἀνθρώπων παρέρχεται, καὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ καὶ τῆς συλλογιστικῆς Ἀετίου, καὶ κατὰ πίστεως τεχνικῆς ἐπιτηδεύσεως. Μένει δὲ ἡ [13] ὑπ' αὐτοῦ [14] συλλογιστικὴ πίστις, καὶ ἐλπὶς, καὶ ἀγάπη, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Κεφάλ. Ἀετίου κβ'. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οἵα ἡ θεοῦ [1] παντοκράτορος, πῶς ἂν τὴν μὲν παθητὴν ἐρεῖ τις, τὴν δὲ ἀπαθῆ; Εἰ δὲ φύσεως ἀποκληρώσει ἀγεννήτου ἡ μὲν διαμένει ποσότητος καὶ ποιότητος καὶ, ἁπλῶς εἰπεῖν, πάσης μεταβολῆς ἀμείνων, ἡ δὲ παθῶν [2] ὑπεύθυνός ἐστι, συγχωρηθεῖσα [3] διὰ τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν, τῷ [4] αὐτομάτως ἐπιτρέψαι [5] τὸν φιλοῦντα κατὰ τὰ προειρημένα, [6] ἤτοι γ' οὖν ἀκόλουθον τὴν μὲν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην.

Ἀνατρ. Οὐ πᾶσαν οὐσίαν εἶναι λέγομεν ἀγέννητον, οὐδὲ πᾶσαν ἐκ θεοῦ γεννητήν· ὅτι ὁ γεννήσας τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, καὶ ἀποστείλας ἐξ αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτοῦ, πνεῦμα τῶν [7] τοῦ υἱοῦ μετέχον, οὐ πάντας ἐγέννησεν, ἀλλ' ἕνα, διὸ μονογενὴς, καὶ ἓν ἐξ αὐτοῦ ἀπέστειλεν, διὸ ἅγιον πνεῦμα· ἔκτισε δὲ διὰ τοῦ ἑνὸς, καὶ ἐστερέωσεν ἐν τῷ ἑνὶ τοὺς πάντας, τοὺς μὲν γεννῶντας, καὶ μετὰ κτίσιν γεγεννημένους, τοὺς δὲ κτισθέντας, μήτε γεννῶντας, μήτε γεγεννημέ-
pag. 968. νους. Πολὺ δὲ ἀφέστηκεν ἡ ἄκτιστος τῆς τριάδος οὐσία τῶν ἀπὸ τῆς τριάδος κτισθέντων, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς τριάδος γεννηθέντων. Διὸ ἔχει ἡ τριὰς τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀπαράλλακτον, τὰ δὲ πάντα τὰ μετὰ τὴν

12. τῷ *om. cod. Rhedig.*
13. ἀπ' αὐτοῦ *cod. Rhedig.*
14. *Corrige* συλλογισθεῖσα, *aut* συλλογιστὴ *vel, uti Petavius coniecit,* συλλελογισμένη.
1. *Supra* τοῦ παντοκράτορος.
2. *Supra* ἐστιν ὑπεύθυνος.
3. *Rescribendum puto* δὲ τὸ. *Petavio placuit* δεῖ τὸ. *Supra abest vocula* διὰ. *Cornarius vertit* altera vero passionibus obnoxia est, ita ut concessum sit ipsi, invariabilitatem in essentiam habere, eo quod sponte sua amicus permittit ea quae sunt praedicta, *cett.*
4. *Ita codd. mss. Editi habent* αὐτομάτῳ.
5. *Supra vulgo extat scriptum* φίλον (τὸν *articulo omisso*) τὰ κατὰ τὰς προειρημένας.
6. *Vulgo* ἢ τό γ' οὖν.
7. τοῦ *excidit ab edit. Petavii.*

affectione et substantia nobis obtrudit; cum illud in confesso sit, creatas res omnes esse re vera, neque tamen ob ullum commodum aut incrementum gloriae a deo, qui nulla re opus habet, excogitatas fuisse; non secus atque in unico dei filio, eiusque sancto spiritu, nefas est cum creatarum rerum conditione illos adaequare. Dici enim istud nullo modo potest. At vero rationibus syllogismisque suis nos aggreditur Aëtius, de coelestibus rebus garriens, et audacter ad superiora contendens, atque ab inferioribus creaturis petitis argumentis nos oppugnans, cum tamen suis illis disputationis argutiis nihil omnino promoveat. Hominum quippe sapientia praeterit, humana ratiocinandi vis ac subtilitas consepulta iacet: *Exibit*, in- Psalm. 103, 14.
quit, *spiritus eius et revertetur in pulverem suum.* Syllogismorum, inquam, acumina omnia hominum ingeniis excogitata praetereunt, hominesque pariter cum illa Aëtii ratiocinatione, et affectato contra fidem calliditatis artificio. *Manet* autem ea quam syllogismis suis circumvenire conatur, *fides, spes, et caritas*, uti scriptum est. 1. Cor. 13, 13.

Aetii Caput XXII. Si substantia omnis ingenita sit, cuiusmodi est omnipotentis dei, quid attinet hanc quidem passionibus obnoxiam, illam vero expertem asseverare? Quod si attributione quadam ingenitae naturae, altera quantitate, qualitate, atque omni prorsus manet mutatione superior, altera affectionibus obnoxia, quae tamen ipsa, ut immutabili substantiae conditione sit, beneficio quodam alterius sit adepta, si haec, inquam, ita se habeant, aut casu, ac fortuito id contigisse dicendum est, aut illud consequens est, ut et ea quae agit ingenita, et quae mutationem patitur genita censeatur.

Confut. XXII. I. Neque substantiam omnem ingenitam esse dicimus, nec omnem a deo genitam, quoniam qui filium suum genuit, et a se ipso spiritum sanctum emisit, illum inquam spiritum qui eorum quae filii sunt particeps fuit, non omnes, sed unum duntaxat genuit; unde et unigenitus est, et unum emisit a se ipso, unde spiritus sanctus. Per unum porro creavit, et in uno confirmavit omnes, quorum alii generandi vim habent, et post primam creationem deinceps generantur, alii sic creati sunt ut neque gignant, neque gignantur. Verum increata trinitatis substantia longe ab his omnibus abest, quae ab ipsa trinitate creata sunt, non genita. Ideo Matth. 12, 32.
trinitatis illud proprium est, ut neque pati quicquam, neque commu-

τριάδα [8] πάθει ὑποκείμενα, εἰ μή τι ἂν δωροῖτο ὁ ἀπαθὴς τὸ ἀπαθὲς διὰ τῆς ἀφθαρσίας, οἷς βούλεται κατὰ δωρεὰν χαρίσασθαι ἀφθόνως. Οὐκ ἔχουσι δὲ τὸ ἄφθαρτον ἐξ ἀσωμάτου φύσεως, ἀλλ' ἐξ ἀφθονίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀπαθοῦς θεοῦ. Καὶ γὰρ οὔτε τὸ παθεῖν τὸν μονογενῆ ἐν σαρκὶ πάθος περιποιεῖται τῇ αὐτοῦ θεότητι, καί τοί γε ἐξ ἀληθινῆς ὁμολογίας πιστευόμενον ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς πίστεως, ὅτι πέπονθεν ὁ ἀπαθὴς θεὸν ὢν λόγος. Ἔμεινε δὲ ἐν ἀπαθείᾳ ὁ αὐτὸς μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, μήτε ἠλλοιωμένος. Διὸ σοφία ὢν, καὶ θεὸς ἀπαθὴς ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι διὰ πάθους σώζει τοὺς τὰ πάθη ἔχοντας τοῦ θανάτου, οὐ πρέσβυν ἀπέστειλεν, οὐκ ἄγγελον, οὔτε [9] ἔτι ὡς τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας, ἀλλ' αὐτὸς κύριος ἦλθε, καὶ τὸ παθητὸν λαβὼν ἐν ἑαυτῷ ἀληθινῶς πέπονθε, τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀπαθοῦς μενούσης. Οὐ γὰρ ἡ ἔνσαρκος παρουσία ἤμβλυνε τὴν δύναμιν τῆς αὐτοῦ θεότητος. Εὑρίσκεται γὰρ ἐν τῇ αὐτοῦ θεότητι τὰ τοῦ θεοῦ ἐνεργῶν, καὶ μὴ ἀπὸ σαρκὸς ἀποκλειόμενος, ἀνέμῳ μὲν ἐπιτιμῶν, καὶ κλύδωνι, καὶ θαλάσσῃ, Λάζαρον δὲ αὐθεντίᾳ ἰδίᾳ καλῶν, καὶ ἄλλα μυρία καὶ ἐπέκεινα τούτων ποιῶν· ὃς καὶ συνεχώρει μὲν τὰ κατὰ τὸ εὔλογον τῇ σαρκὶ, ὡς καὶ διαβόλῳ πειράζειν, καὶ ἀνθρώποις παίειν, καὶ τοῖς συλλαμβάνουσι τὸ ἁλίσκειν, ἵνα ἐν τῷ παθητῷ ὁ ἀπαθὴς πάθῃ, ἀπαθὴς μένον ἐν τῇ ἰδίᾳ θεότητι ὢν, οὐκ ἀλλότριος τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ, ἑκουσίως δὲ ποιῶν τὰ πάντα κατὰ τὸ ἔκπληκτον αὐτοῦ μυστήριον· ὡς καὶ ὁ πατὴρ θεὸς σὺν αὐτῷ τῷ μονογενεῖ καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, τριὰς οὖσα ἀεὶ τέλεια καὶ ἀπαθὴς, μία θεότης, περιέχει τὰ πάντα, εἷς θεὸς, μία κυριότης, τοῦ αὐτοῦ θεοῦ περιέχοντος τὰ ὅλα.

Καὶ οὐ διὰ τὸ περιέχειν τὰ πάντα πάθει ὑποπίπτει, τῶν ἐμπεριεχομένων ὑπὸ πάθος πιπτόντων. Ἐντὸς γὰρ πάντων ἐστὶ, καὶ ἐκτὸς τῶν ὅλων πάντων θεὸς, ἀμιγὴς πρὸς τὰ πάντα. Ὅθεν οὐδὲ διὰ τὸ εἶναι πάντη, οὐδὲ διὰ τὸ ἐκτὸς εἶναι πάντων, οὐδὲ διὰ τὸ περιέχειν τὰ
pag. 969. πάντα, οὐδὲ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κινεῖσθαι, πάθος εἰςοίσει τῷ ἀπαθεῖ θεῷ. Ὥςπερ οὐδὲ διὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν μονογενῆ, [10] οὐδὲ τὸν μονογενῆ [11] γεγενῆσθαι, οὐδὲ διὰ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἀπεστάλθαι, πάθος εἰςοίσει τῇ ἁγίᾳ τριάδι. Οὔτε γὰρ παθητὸν τὸ

8. πάθη codd. mss. et ed. princ.
9. ἔτι codd. mss., et amplius vertit Cornarius quoque. Editi habent ἔστι.
10. Scribendum οὐδὲ διὰ τὸ μον.
11. γεγεννῆσθαι ed. Petav. Colon. repet.

tari possit; cetera omnia, ubi a trinitate discesseris, pati aliquid possunt; nisi forte expers ille affectionis omnis similem quendam statum per incorruptionem, quibus libuerit, singulari quodam beneficio large benigneque concesserit. Quem quidem incorruptionis statum non ex incorporea aliqua natura, sed ex boni et affectionis omnis expertis dei largitate consequuntur. Quod autem unicus dei filius in carne sit passus, nullam istud in ipsius divinitatem passionem transfundit. Quamquam illud recta fides ac sincera professio docet, dei verbum, quod per sese pati nihil potest, nihilominus esse passum. Idem porro eadem ipsa patiendi nihil in conditione permansit, nec in natura sua mutationis aliquid aut diversitatis expertus est. Quamobrem ille qui sapientia ac deus erat passionis omnis expers, cum patiendo sciret se eos liberaturum esse qui mortem patiebantur, non legatum ullum, non angelum misit, non prophetas denique, cuiusmodi adventum suum antecesserant, sed ipsemet dominus venit, ac perpessionem ita in se ipso vereque sustinuit, ut interim expers passionis divinitas ipsa permaneret. Cuius quidem vim ac potentiam nihil incarnatio ipsa diminuit. Nam eundem in divinitate sua, quae dei propria sunt, praestantem sine ullo carnis impedimento cernimus, velut cum *ventos, mare et fluctus in-* Luc. 8, 24.
crepat, cum Lazarum propria auctoritate evocat, et infinita alia pro- Ioann. 12.
digiosa ac stupenda molitur. Quamquam interim quicquid erat consentaneum corpori tribuebat. Nam et diabolo tentare permisit, et Matth. 4.
hominibus caedere, et his qui comprehendebant capere, ut in patibili natura passionis expers pateretur, et interim in sua divinitate passionis expers maneret, non alienus a passionis experte deo, sed omnia singulari quodam et admirabili mysterio suapte voluntate suscipiens. Quemadmodum et pater deus cum unigenito ipso ac spiritu sancto; quae quidem perfecta, et passionis expers trinitas, unaque divinitas universa complectitur, deus unus, ac dominatus unus continentis omnia dei.

II. Neque vero quod continere dicatur omnia, idcirco patiendi conditioni subiicitur, licet quae ab ipso comprehenduntur ei legi subiaceant. Est enim intra omnia et extra omnia universorum deus, neque tamen cum ulla re concretus ac permixtus; ex quo fit ut neque quod ubique sit, neque quod extra omnia sit, neque quod comprehendat omnia, neque quod in ipso universa moveantur, ob id pati quicpiam existimandus sit immunis ab omni patiendi conditione deus. Sicut nec idipsum, quod unicum filium genuit, quodque unicus ille genitus est, aut quod sanctus eius spiritus emissus est ab ipso, ullam sanctissimae trinitati affectionem inferet. Quippe nec

ἅγιον πνεῦμα, ἐν εἴδει περιστερᾶς κατιὸν [12] ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, οὔτε ὁ μονογενὴς ὑπὸ Ἰωάννου βαπτιζόμενός τε καὶ ψηλαφώμενος, οὔτε ὁ πατὴρ ἄνωθεν βοῶν φωνῇ ἀκουστικῇ ἀνθρώποις ὅτι, Οὗτός μού ἐστιν ὁ υἱός, αὐτοῦ ἀκούετε. Ἀπαράλλακτος τοίνυν ὁ υἱός. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς γεννητὸς ἀπαθὴς, καὶ τὸ πνεῦμα ἀπαθῶς προελθόν. Τῶν δὲ ἄλλων κτιστῶν ὄντων [13] τῆς τελείας τριάδος διαμενούσης ἐν τῇ ποσότητι καὶ ἀκτίστῳ ὀνομασίᾳ, οὔτε τοῦ ἀμείνονος μεταβαλλομένου, [14] οὔτε τὸ γεννηθὲν πάθει συνεχόμενόν ἐστιν. Οὔτε γὰρ ὁ γεννήσας πάθει συνεσχέθη. Οὐ γὰρ σωματικὸν τὸ γέννημα, ἀλλὰ πνεῦμα ἐκ [15] πνεύματος, καὶ υἱὸς ἐκ πατρός. Ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ, πνεῦμα πατρὸς, πνεῦμα Χριστοῦ, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, οὐ συνάδελφον, οὐ προπάτορον, οὐκ ἔγγονον, τῆς [16] ἀσυγκρίτου οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ὑπερβαινούσης πᾶσαν ἔννοιαν καὶ πάντα νοῦν, οὐ μόνον εἴποιμι ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων. Οὐ γὰρ μεταβολὴν ἐπεδέξατο ὁ μονογενὴς, οὐδὲ ὁ αὐτοῦ πατὴρ, οὐδὲ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, [17] τῷ τὸν μονογενῆ ἀπαθῆ ὄντα ἐν σαρκὶ παθεῖν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ [18] τῷ τὸν πατέρα φθογγὴν εἰς ἀκοὴν ἀνθρώπων ἀπορρῆξαι ἄνωθεν ἀπαθῶς. Ὥςπερ οὐ μεταβολὴν καὶ πάθος περιεποιήσαντο οἱ κτισθέντες ἄγγελοι καὶ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ πάντα τῷ αὐτὰ πεποιηκότι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐστιν ἔκπληκτον μυστήριον, κατὰ τὸ εἰρημένον, Ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ [19] γνώσεως θεοῦ.

Κεφάλ. Ἀετίου κγ΄. Εἰ τῆς γενομένης [1] ἡ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέννητον μηδὲν [2] εἴη, πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος;

pag. 970. Ἀνατρ. Ἔστι μὲν οὖν καθ' [3] ἑτέραν διάνοιαν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἴσην πρὸς πάντα, [4] ἡ ἀγέννητος φύσις, πρὸς τὸ μονογενὲς γέννημα καὶ πρὸς τὸ ἐξ αὐτῆς ἅγιον πνεῦμα, οὐκ αἴτιον δὲ, ὡς τὸ ὑπάρχον πρὸς τὸ μὴ ὄν. Ἔστι γὰρ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ὁ γεννηθεὶς, οὐδὲ μὴ ὢν ἐστιν ὁ γεννήσας, οὐδὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον πνεῦμα· τῶν δὲ ἄλλων ἐστὶν αἴτιον τὸ ὄν. Διὸ σύνεστι τῇ ἰδίᾳ ἀεὶ δόξῃ ἡ ἁγία τριὰς, ἀεὶ

12. περὶ edit. Petav. Colon. repet.
13. Suspicor τῆς τε τελείας.
14. Suspicor rescribendum οὐδὲ τό. Post προελθὸν vulgo simplici commate distinguunt.
15. πατρὸς habet cod. Rhedig., et cod. Ien. a. m. sec.
16. ἀσυγκρίτου (ἀσυγκρί^του cod. Ien.) codd. mss. Editi habent ἀσυγκρίτης.
17. τῷ τὸν emendarunt Cornarius (qui vertit eo quod) atque Petavius. Libri vulgo τὸ τόν.

spiritus ipse sanctus pati quicquam potest, qui columbae specie ad Iordanem descendit, nec unigenitus a Ioanne baptizatus et contrectatus, sed neque pater eiusmodi de coelo voce personans, quam homines exaudire possent, *Hic est filius meus, ipsum audite.* Quare nihil a patre diversus est filius. Et quidem pater ingenitus est, filius genitus, nec ullo modo patibilis; spiritus vero sanctus citra passionem ullam processit; cetera omnia creatione producta sunt, ac perfecta ipsa trinitas in quantitate sua et increata appellatione remanet, sic ut neque commutetur quod melius est, neque quod gignitur ulla patiendi lege coërceatur. Cui quidem neque genitor obnoxius fuit. Non enim corporeum est genitum illud, sed spiritus e spiritu, et ex patre filius. Ita etiam et spiritus sanctus ab ipso progressus est, spiritus patris, spiritus Christi, non creatus, non genitus, non germanus frater, non avus, non nepos. Siquidem incomparabilis patris, filii ac spiritus sancti natura cogitationem omnem ac mentem superat, non hominum solum dixerim, verum etiam angelorum. Non enim mutationem ullam unicus dei filius admisit, nec ipsius pater, neque sanctus eius spiritus, eo quod unigenitus per sese passionis expers in carne sit passus, spiritus vero sanctus columbae se specie videndum obiecerit, ac postremo pater ipse voce de coelo missa citra passionem ullam hominum auribus insonuerit. Non secus atque angeli, coelestes orbes, terra, ceteraque quae deus condidit, omnia nullam auctori suo mutationem affectionemque tribuerunt. Sed haec omnia stupendum quoddam sunt horrendumque mysterium, uti scriptum est, *O altitudo divitiarum, sapientiae et scientiae dei!* Rom. 11, 33.

Aetii Caput XXIII. Si genitae substantiae caussa sit ingenita, ingenitum vero, quod principium dicitur, nihil omnino sit, quomodo potest id quod nihil est eius quod productum est esse principium?

Confut. XXIII. Ingenita substantia non eodem quo ad cetera omnia comparata modo, sed alio quodam sensu dicitur, cum ad unicam sobolem refertur, vel ad spiritum sanctum, qui ab ipsa progreditur. Neque vero principium est eiusmodi quale est quod existit cum nondum existente comparatum. Quippe non ex nihilo genitus est filius, neque non existens est qui genuit, vel qui ab ipso procedit spiritus sanctus; ceterorum vero caussa est existens ipsum. Quapropter suapte gloria ac splendore praedita semper est sacrosancta

18. *Libri vulgo* τὸ τόν.
19. *Editi* τῆς γνώσεως. *At articulum non agnoscunt codd. mss.*
1. ἡ *non agnoscunt codd. mss.*
2. *Differt scriptura in superioribus, de qua vide in annott.*
3. ἑκατέραν *cod. Rhedig.*
4. ἡ *om. cod. Rhedig.*

οὖσα ἀναλόγως ἑκάστῳ ὀνόματι τοῦ αὐτῆς ἀξιώματος, δι' αὐτῆς γὰρ, καὶ οὐκ ἐκτὸς, τὰ γεγονότα γεγόνασιν οὐκ ὄντα. Διόπερ οὐδὲ καθ' ἑαυτὸν ὁ πατὴρ αἴτιος τῶν γεγονότων ἐστὶν, ἀλλὰ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐποίησε τὰ πάντα. Εἰ δὲ ἦν ἀλλότριος ὁ υἱὸς, ὡς ἀπὸ αἰτίου οὐκ ὢν, προελθὼν ἂν μετὰ πάντων καὶ αὐτὸς ἴσος ἐγένετο. Καὶ αἴτιος ἦν ὁ θεὸς οὐκέτι γεννητικῶς ἀχθέντος, ἀλλὰ κτιστικῶς· καὶ οὐκέτι ἐνεδέχετο τὸν ἕνα λέγεσθαι γέννημα, τὰ δ' ἄλλα κτίσματα, ἀλλ' ἢ τὰ πάντα σὺν αὐτῷ γεννήματα λέγεσθαι, ἢ αὐτὸν [5] σὺν πᾶσι κτίσμα ὁμοίως καλεῖσθαι· καὶ οὐδὲν ἦν ἐξαίρετον, ἐξισουμένου τοῦ ἑνὸς τοῖς πᾶσι κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, οὐ μόνον εἴποιμι ἀγγέλους τῷ αὐτῶν δὲ ποιητῇ καὶ κτιστῇ μονογενεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους, καὶ κτήνη, καὶ ὅσα ἀπειρομεγέθως ἀποδέει τῆς ἐκείνου φύσεως καὶ ἀξιώματος. Ἔστιν ὁ ὢν σὺν τῷ ὄντι ἐξ αὐτοῦ ἀχρόνως ὄντως γεγεννημένος, οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἔστι τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ οὐσίας, οὐδὲ ὡς ἐπὶ βοηθείᾳ, κατὰ τὸν Ἀετίου λόγον, θεῷ προσπεπορισμένον.

Ἀετίου κεφάλ. κδ'. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ἕξεως ἀποβολή ἐστιν, ἡ δὲ ἀποβολὴ παντελῶς ἀπόλλυται, ἢ μεθίσταται ἐφ' ἕτερον, πῶς οἷόν τε ἕξει μεθισταμένῃ, [1] ἢ ἀπολλυμένῃ, κατονομάζεσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ ἀγεννήτῳ προσηγορίᾳ;

pag. 871. Ἀνατρ. Εἰ ἀπὸ σοῦ καὶ δεῦρο, Ἀέτιε, ἡ περὶ [2] θεοῦ δόξα ἀπὸ τῶν σῶν συλλογισμῶν εἰς δόξαν θεῷ πεπόρισται, κατὰ τοὺς ἀνωτάτω ὑπὸ σοῦ λεχθέντας λόγους, καὶ αὐτὸς πρὸς σὲ ἀποτεινόμενος, συγχωροῦντος τοῦ θεοῦ, τὰ ἴσα σοι καὶ αὐτὸς προσφθέγξομαι, ὅτι μηδενὸς τῶν παλαιῶν ἔν τε τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ ἐν τῇ καινῇ ἁγίων ἀποστόλων, ἢ προφητῶν, τοῦτο [3] πεφρονηκότων, ἀμείνονά σε αὐτὸν [4] καθιστὰς καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀσφαλῆ. Ἀπὸ γὰρ σοῦ καὶ δεῦρο προσέλαβε τὸ θεῖον, ὡς κατὰ τὸν σὸν λόγον, εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν τὴν [5] συλλογιστικὴν ταύτην σου τὴν τεχνολογίαν, τὸ περὶ ἀγεννήτου λέγειν στερήσεως, καὶ τὸ γεννητοῦ, καὶ παντελῶς ἀποβολῆς ἕξεως καὶ μεταβολῆς, καὶ περὶ θεὸν κατονομασίας ἐν τῇ κατὰ τὸν θεὸν οὐσίας προσηγορίᾳ. Οὔτε γὰρ διὰ τὸ τὸν θεὸν εἶναι πάντων [6] κτίστην τῶν μετὰ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, διὰ τῆς τῶν κεκτισμένων συστάσεως τὸ στερητικὸν ἐφευρέθη τῶν οὐ προσόντων

5. συμπᾶσι *cod. Rhedig.*
1. *Verba* ἢ ἀπολλυμένῃ *supra non extant.*
2. θεὸν *cod. Rhedig.*
3. *Corrigendum videtur* πεφρονηκότος.

trinitas, quae dignitatis suae appellationi cuique consentanee semper existit. Nam per ipsam, et non extra, quae facta sunt, cum non essent, producta sunt. Ideo neque solus per sese pater caussa est conditarum rerum, sed pater et filius et spiritus sanctus procreavit omnia. Quod si alienus esset filius, atque a principio suo nondum existens originem habuisset, cum ceteris omnibus ab eo profectus aequalis esset omnibus; unde et deus non generando, sed procreando principium haberetur, fierique non posset amplius ut unus genitus ac filius, cetera vero creaturae dicerentur, sed vel omnia geniti nomine continerentur, vel filius ipse perinde ac cetera creatura diceretur, neque quicquam in eo esset eximium; cum hac ex parte, quod ex nihilo productus foret, unus ille cum ceteris adaequaretur omnibus; adeo ut non modo angeli cum conditore ac creatore suo unico dei filio, sed et homines et pecudes adaequentur, ac cetera quae ab illius natura ac dignitate infinito intervallo distant. Igitur filius existens cum existente patre aeternus est, ab eoque sine tempore, non e nihilo, sed ex ipso re vera genitus, estque spiritus eius sanctus ab illius natura non alienus, neque velut adiumenti gratia, ut Aëtius existimat, a deo comparatus.

Aetii Caput XXIV. Si ingenitum privatio quaedam est, est autem privatio affectionis amissio, amissio porro penitus e medio tollitur, aut in alterum commutatur, quonam pacto affectione illa transeunte aut pereunte, hoc est ingeniti appellatione, dei substantia cognominabitur?

Confut. XXIV. Si nunc primum a te et a tuis, Aëti, temporibus certa de deo opinio tuis ex syllogismis est ad eiusdem gloriam honoremque deprompta, quemadmodum antea professus es, ego vero, qui adversus te, deo opitulante, disputo, eadem quae tu dicis usurpare potero, cum antiquorum nemo tam in vetere quam in novo testamento, sive ex apostolis, sive ex prophetis ita senserit, tuo te iudicio vel ipso deo praestantiorem esse, et ab errore omni remotum. Etenim abs te primum, et ex hoc tempore deus, ut asserere videris, tuum illud dialecticae subtilitatis artificium, velut quandam fidei suae accessionem adiecit, ut puta totam illam disputationem de ingeniti privatione, deque genito ac de affectionis amissione perfecta, sive commutatione, ac de appellatione dei, quae substantiae ipsius tribuitur. Etenim non idcirco, quod deus omnium post unicum filium ac spiritum sanctum procreator sit, ex conditarum rerum constitutione, aut eorum quae absunt a deo privatio, aut

4. *Fortasse* καθίστης.
5. ἀλογιστικὴν *cod. Rhedig.*
6. κτίστην *codd. mss. et edit. princ.* κτιστὴν *edit. Petav.*

θεῷ, ἢ τὸ ὁμολογητικὸν τῶν ὄντων αὐτῷ προςείληπται, ἵνα τὸ μετέπειτα κτισθὲν τὸ ἄμεινον θεῷ [7] προςφέρῃ, καὶ ἀκραιφνὲς διὰ τοῦ ἀπ' ἐκείνου πρὸς ταῦτα στερητικοῦ τε καὶ ἀμεταβλήτου [8] ἐπινοοῖτο. Ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἀεὶ αὐτὸ ὂν ὅλον δόξα, καὶ ὅλον ἀπερίληπτον ὑπὸ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένων, κατὰ τὸ μέτρον τῶν πρὸς τὴν δοξολογίαν ἐπεκτεινομένων, δοξολογούμενον παρ' ἀγγέλοις μὲν κατὰ τὴν ἀγγέλων γλῶσσαν, τὴν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ προκριτέαν τῶν ἀνθρώπων καταγγελλομένην, [9] καὶ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων γλῶσσαν τὴν ὑποβεβηκυῖαν τῷ μέτρῳ, καὶ κατὰ τὴν τῶν ἔτι ὑποβεβηκότων δύναμιν. Καὶ οὐ πάντως ἐν ἑκάστῳ κτίσματι ἀναλόγως ὑποβέβηκεν ἡ δοξολογία, ἢ μεταβέβληται· ἀλλ' ἔστι μὲν ἐν ἑαυτῇ ἀμετάβλητος, [10] στερισκομένης πάσης κτίσεως πρὸς τὸ ἄπειρον ἐπεκτείνεσθαι ἐν δοξολογίᾳ, ὑπερβαινούσης ἀεὶ πάντα νοῦν τῆς ἀνωτάτω οὐσίας, οὐ διὰ τῶν λεγομένων ὑπὸ πάντων ἐξεῖναι αὐτῇ ἢ τροπὴν, ἢ μεταβολὴν, ἢ προκοπὴν περιποιουμένης. Ἡ γὰρ αὐτὴ θεότης ἀμείνων ἐστὶ, καὶ ἀσύγκριτος, καὶ δεδοξασμένη.

pag. 972. Ἀετίου κεφάλ. κε΄. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προςοῦσαν [1] θεῷ, πῶς ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι;

Ἀνατρ. Ἀγέννητόν ἐστι μὲν οὖν, ἐρρέθη δὲ οὐδαμοῦ, οὐκ [2] ἀπό του προφήτου, οὐκ ἀπὸ ἀποστόλου, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελιστοῦ. Θαῦμα γὰρ [3] οὐδὲ ἓν ἦν τοῦτο περὶ θεοῦ λέγειν. Προςῆν γὰρ τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ [4] ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κατὰ τὴν φύσιν νόμου. Σὺ δὲ, Ἀέτιε, τοῦτο ἡμῖν καινοτομήσας λέγειν ὡς θαῦμα προςεισφέρειν σεαυτῷ νομίζεις. Συνέφυρας δὲ καὶ συνέμιξας τῷ εὐσεβεῖ τῆς φύσεως νόμῳ καὶ τῷ τῆς πίστεως θεσμῷ, τῷ ἐπὶ προςθήκῃ βελτιώσεως ἐκ θεοῦ κεχαρισμένῳ, τὸ τῷ ἀγεννήτῳ γεννητὸν ἐπινοῆσαι [5] ἐξισούμενον τῷ ἀξιώματι, ἵνα ὁ παρὰ σοὶ προςκυνούμενος ἀνόμοιος ἴσος εὑρεθείη τῷ κατὰ σὲ ἀνομοίως κηρυττομένῳ. Εἰ μὲν οὖν προςκυνήσειας τὸν πατέρα ψιλῇ ὀνομασίᾳ, εἰρωνείᾳ τὴν τιμὴν προςήνεγκας. Καὶ εἰ τὸν

7. προςφέρει *codd. mss. et ed. princ.*
8. ἐπινοεῖτο *cod. Rhedig. Petavius corrigit* ἐπινοουμένου. *Cornarius vertit* quo id quod postea creatum est offerre deo id quod melius est et sincerum, per illam privationem et immutabilitatem excogitavit, *unde eum patet effinxisse* προςφέρειν καὶ ἀκρ. κτλ.
9. καὶ κατὰ *scripsi pro* κατὰ, *quod vulgo extat, particula* καὶ *ex sequente* κατὰ, *quo absorpta erat, repetita. Petavius deesse putavit* παρὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων *ante* κατὰ τὴν τῶν ἀνθρ. *Cornarius vertit* glorificetur item secundum hominum linguam mensura inferiorem *cett.*
10. *Scripsi* στερισκομένης *pro* στερισκομένη, *quod extat in editis et in cod. Ien., praeeunte Cornario qui vertit* quum privetur omnis creatura eo ut se in glorificatione ad infinitum extendat; *et postulat sententia.* περισκομένη (*cf. supra pag. 963. adnot. 9.*) *habet cod. Rhedig.* περισχωμένη *codicis vet., nescio cuius, fortasse Parisini, scripturam adnotavit Petavius.*

eorum quae insunt affirmatio fuit adiuncta; quasi quod postea conditum est praestantius deo quicquam conciliet, et purum quicpiam ac sincerum ex earum rerum quibuscum confertur privatione et immutabili statu excogitatum fuerit. Sed nimirum id ex eo manavit quod existens ipse totus gloria est, ac totus eiusmodi ut ab creatis rebus omnibus comprehendi nequeat, quae pro modulo suo ad eius praedicationem intendunt. Qui quidem ut ab angelis propria ipsorum lingua, quam apostolus *hominum linguis* anteponit, celebratur ac 1. Cor. 13, 1.
laudibus effertur, ita et humana lingua colitur, quae inferioris dignitatis est, ac denique etiam ab infimis quibusque rebus pro viribus cuiusque praedicatur. Neque vero in singulis creaturis proportione quadam illius gloria praedicatioque minuitur, aut mutationem patitur, sed immutabilis est in sese, idque creatis est rebus omnibus denegatum, ut ad illius infinitatem praedicando possint extendi, cum suprema illa substantia mentem omnem intelligentiamque superet. Quae ob ea, quae ob omnibus ei tribuuntur, et inesse dicuntur, nullam propterea conversionem, mutationem aut incrementum experitur. Est enim divinitas ipsa longe omnibus praestantior, et incomparabilis gloriaeque plenissima.

Aetii Caput XXV. Si ingenitum privationem, quae deo non inest, significat, cur ingenitum esse, genitum vero non esse dicimus?

Confut. XXV. Ingenitum, etsi deo re vera conveniat, nusquam tamen expressum est, nec a propheta ullo, vel apostolo, vel evangelista commemoratum. Neque vero mirum esse deberet, si de deo affirmatum illud esset. Siquidem pius de deo sensus olim istud ipsum e naturali quadam lege hauserat. Tu vero, Aëti, vocabulum istud studio novitatis inculcans, velut mirificum quiddam et inusitatum proposuisse te putas. Quin etiam religiosissimam naturae legem, nec non et fidei, quam ad meliores homines reddendos divina bonitas indulsit, permiscere ac confundere conatus es, dum ingenito genitum maiestate dignitateque par commentus es, ut ille ipse, quem dissimilem adoras, inaequalis ei videatur, quem dissimiliter praedicas. Iam vero, si appellatione sola patrem adoras, non nisi per simulationem et illusionem honorem hunc illi defers. Item si filium, quem patri dissimilem agnoscis, adorandum censeas,

1. *Supra* τῷ θεῷ.
2. *Vulgo legitur* ἀπὸ τοῦ.
3. οὐδὲν *cod. Rhedig.*
4. ἀπ' αὐτοῦ *codd. mss.* ὑπ' αὐτοῦ *editi libri.*
5. ἐξισούμενον *scripsi praeeunte Cornario* (*qui vertit* ut ex ingenito genitum intelligamus adaequatum dignitate.) *et Petavio. Libri vulgo* ἐξισούμενος.

υἱὸν προςκυνήσειας ἀνόμοιον πατρὶ ἐπιγινώσκων, σύγχυσιν εἰργάσω ἐν τῇ προςκυνήσει, ἀνόμοιον ἀνομοίου ἴσως τιμήσας. Εἰ δὲ διὰ τήν σου πρόληψιν τῆς ἀπιστίας ἀρνήσει προςκυνεῖν υἱῷ, ἐλεγχθήσῃ ὑπὸ πάντων οὐκ ἐπιγνοὺς τὸν ὀφειλομένως ὑπὸ πάντων προςκυνούμενον καὶ ἴσον. Προςκυνήσουσι γὰρ αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ προςεκύνησεν αὐτῷ Μαρία ἐνδόξως ἀναστάντι ἐν σαρκὶ καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ μαθηταί. Οὐ γὰρ [6]ἔχει γεννητοῦ ὀνομασίαν, οὔτε κτιστοῦ· ἐκ πατρὸς γεγεννημένον ἴσασι, καὶ προςκυνοῦσιν ὄντα ἐξ ὄντος, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον πνεῦμα. Οἴδασι γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον τῇ οὐσίᾳ ἀπὸ τῶν γεγονότων. Οὐ γάρ ἐστι γεννητὸς ἢ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητὸς ἐκ πατρός. Διὸ περὶ πάντα καμὼν, καὶ πολλοὺς χρόνους ἀναλώσας, Ἀέτιε, καὶ λόγους ξένους παρειςενέγκας, προςκυνήσεις αὐτῷ. Δεῖ γὰρ πάντας στῆναι ἐνώπιον τοῦ βήματος αὐτοῦ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι, Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ οὐκ ἀλλότριος θεοῦ ὢν, ἀλλὰ εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ πεπιστευμένον.

pag. 973. Ἀετίου κεφάλ. κϛ΄. Εἰ ψιλὸν ὄνομά ἐστιν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἡ δὲ ψιλὴ προφορὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ ἐπαίρει κατὰ πάντων [1]γεννητῶν, τιμιωτέρα ἄρα ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων προφορὰ [2]τοῦ παντοκράτορος ὑποστάσεως, ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ καλλωπίσασα θεὸν [3]τὸν παντοκράτορα.

Ἀνατρ. Οὔτε ψιλὸν ὄνομα ἐπὶ θεοῦ ἐστι τὸ ἀγέννητον, οὔτε τοῖς κτιστοῖς κατὰ τὴν οὐσίαν ἐπικοινωνοῦν. Διὸ οὔτε τὰ κτίσματα ψιλῆς ὀνομασίας ἐστὶ σημαντικά. Μέσον δὲ ἀγεννήτου καὶ κτιστοῦ ἄλλου ὀνόματος ἐπιζητουμένου, ὅπερ ἐστὶν υἱὸς, καὶ οὐ κτιστὸς, τίνι ἂν τὸ ἐξαίρετον ἀποδοτέον; Καὶ εἰ μὲν τοῖς κεκτισμένοις τὸ ἐπικοινωνοῦν δῶμεν, οὐδ᾽ ὁποτέρου τῶν λεγομένων ψιλῆς ὀνομασίας ὀνομαζομένου, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀγεννήτου καὶ κτίζοντος καὶ κτιστῶν γεγονότων [4]ὡς οὐ ψιλῆς ἐνδεχομένης ὀνομασίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ υἱοῦ, μὴ ψιλῆς ἐνδεχομένης ὀνομασίας, τὸ μάτην συκοφαντούμενον σύγχυσιν δηλώσει παρὰ τῷ Ἀετίῳ συλλογιζόμενον, διὰ τὸ μὴ συνεξισοῦσθαι τῷ υἱοῦ ὀνόματι, τῆς κτιστῆς ἐν ἀληθείᾳ οὐσίας, καὶ οὐ ψιλῆς ὀνομασίας. Ἐπειδήπερ οὐ ψιλὴν ἐπιδέχεται καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τὴν περὶ [5]υἱοῦ ὀνομασίαν. Οὐκ ὄντος δὲ ἀνυπάρκτου, οὔτε κατὰ ψιλὴν ὀνομασίαν λεγομένου τοῦ υἱοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῇ τοῦ πατρὸς συνῆπται δόξῃ, καὶ οὐ [6]συγκέχυται τῇ τῶν κτισμά-

6. ἔχειν γ. ὀνομ., οὔτε κτιστοῦ, ἐκ πατρὸς γεγ. ἴσασι suspicabatur Petavius.

1. Supra τῶν γεννητῶν.

2. Supra τῆς τοῦ.

3. τὸν *abest supra.*

4. *Delendum est hoc* ὡς, *repetitum fortasse ex syllaba* τῶν *vocabuli proximi. Quod flagitat et sententia, et membri quod in sequentibus respondit comparatio* μὴ ψιλῆς ἐνδεχομένης ὀνομασίας.

5. τοῦ υἱοῦ *cod. Rhedig.*

6. συνεγκέχυται *cod. Rhedig.*

summam adoratione illa tua perturbationem inducis, cum dissimilem eodem cum eo cuius est dissimilis honore afficis. Quod si, quae tui dogmatis perfidia est, filium adorare te neges, statim te omnes redarguent, ut qui nequaquam illum agnoscas quem adorare omnes et aequalem confiteri debent. *Adorabunt enim eum omnes angeli dei.* Hebr. 1, 6. Matth. 28.
Eundem Maria, cum in carne splendidissime resurrexisset, ac postremo discipuli omnes adorarunt. Huic enim facti creative appellationem minime convenire, utpote a patre genito, non ignorant. Itaque existentem ab existente natum, nec non et spiritum sanctum adorant. Norunt enim illum ab conditarum rerum natura discrepare. Quippe non factus est, aut creatus, sed a patre genitus. Quamobrem cum plurimum aestuaveris, ac multum temporis consumpseris, Aëti, ac peregrinas et inauditas voces invexeris, illum tamen vel invitus adorabis. *Oportet enim omnes coram illius tribunali sisti:* 2. Cor. 5, 10.
ac tum omnis lingua confitebitur, quoniam dominus Iesus Christus non Phil. 2, 11.
alienus est a deo, sed in gloria dei patris, quemadmodum tam scriptura quam catholica fides habet.

Aetii Caput XXVI. Si ingenitum nuda in deo est appellatio, adeo ut supra creatarum rerum omnium conditionem sola pronuntiatio divinam substantiam extollat, consequens est hominum pronuntiationem omnipotentis dei substantia praestantiorem videri, quae quidem ipsam incomparabilis excellentia dignitatis exornet.

Confut. XXVI. Neque nudum in deo nomen est ingenitum, neque cum creatis rebus naturae communionem habet. Quare neque creaturae nudam appellationem significant. Iam vero cum inter ingenitum ac creatum medium aliquod vocabulum quaeratur, hoc est filius, minimeque creatus, cuinam eximium illud potissimum tribuendum est? Ac si quidem creaturis commune cum filio illud adscribamus, cum neutrum vocabulum sola ac nuda appellatione constet, et quemadmodum ingenitus, et creator, et creaturae non voces merae sunt, ita genitus, et filius aliquid praeter nomen habeat, nimirum quod per summam calumniam ratiocinando colligit Aëtius, mirificam perturbationem et confusionem pariet; quandoquidem cum filii nomine creaturae, quae re vera, non appellatione tenus, eiusmodi esse dicuntur, adaequari minime possunt. Nam et filius ipse, cum filius dicitur, non meram id ac solam appellationem prae se ferre putandum est. Quocirca cum unicus dei filius, ut et spiritus sanctus, neque reapse non existat, neque nuda appellatione dicatur, cum patris gloria coniunctus est, neque cum creatarum rerum ap-

των ὀνομασίᾳ. Οὔτε γὰρ ἐπάρσεως δεῖται ἡ θεότης ὡς μὴ οὖσα, οὔτε ὕψους ἐστὶν ἐνδεομένη, κἄν τε παρά τινων τῶν ἐν ἀγνοίᾳ ὄντων μὴ ὑψοῖτο, οὔτε διὰ τῆς τινων προφορᾶς ἡ θεότητος οὐσία συνίσταται. Οὔτε γὰρ καυχήσεται ἡ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἄλλων προφορὰ ὡς θεῷ ἐνδεεῖ δόξαν περιποιουμένη, ἢ καλλωπίζουσα θεὸν παντοκράτορα, θεὸν προςκυνητόν· θεὸν [7] ἐπίσταται καὶ [8] κτίστην καὶ δημιουργὸν ἴδιον. Οὔτε γὰρ ἑαυτὴν ὑπερένδοξον ἡγεῖται, καὶ κοσμήτριαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς δημιουργοῦ· ἐπεὶ ἂν ἑαυτὴν προςκυνητὴν ἡγήσαιτο, οὐ μὴν προςκυνοῦσα τὸν προςκυνούμενον. Καὶ μάτην κατὰ πάντων λόγον κινεῖ ὁ σὸς λόγος, Ἀέτιε.

pag. 974. Κεφάλ. Ἀετίου κζ΄. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, [1] ἀναίτιος δὲ ἡ ἀγέννητος φύσις, [2] οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, [3] ἀλλὰ ὑπόστασιν σημαίνει.

Ἀνατρ. Καὶ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, καὶ οὐχ ὁμολογοῦμεν τοῦτο, ὡς ἀπὸ σοῦ μεμαθηκότες. Προορᾷ γὰρ ἡ πίστις τῆς ἀληθείας τοῦτο, καὶ προομολογεῖ, καὶ διδάσκει ὅτι θεός ἐστιν ὁ ἀναίτιος πάσης αἰτίας, καὶ ἀμιγής, καὶ ἀνυπεύθυνος πάσης ἰσότητος. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐ προςκυνοῦμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ οὐσίαν, διὰ τὸ μόνῳ πρέπειν τῷ ἀνυπευθύνῳ τὸ σέβας νέμειν, πατρὶ τῷ ἀγεννήτῳ, καὶ υἱῷ τῷ ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τῷ ἀπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ τριάδι κτιστόν, καὶ ὑπὸ αἰτίαν ἐμπίπτον ἐστίν. Οὐ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τι ἔστιν ἐν τῇ τριάδι, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπὸ αἰτίαν πεπτωκότα, καὶ αἰτίαν κεκληρωμένα. Διὸ ἀναιτία οὖσα τῆς τοιαύτης αἰτίας ἡ τριὰς μόνην ἑαυτὴν ἀπλανῶς ἐδίδαξε προςκυνεῖσθαι, ἐπειδὴ μόνη αὕτη ἀναίτιός ἐστι. Τὰ δὲ πάντα ὑπὸ αἰτίαν περιπέπτωκε· τὰ μὲν γάρ ἐστι γεγονότα καὶ κεκτισμένα, πατὴρ δὲ ἄκτιστος, υἱὸν ἔχων ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, ἀλλ' οὐ κτιστόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ οὐ δεδημιουργημένον. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων οὔτε πάθος κεκλήρωται αἰτίου ὁ προςκυνούμενος υἱός, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κἂν πατέρα ἔχοι τὸν γεννήτορα, οὔτε τὰ λοιπὰ κτίσματα ἄνευ πάθους εἴη κληρώσεως [4] αἰτίας, ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος κεκτισμένα. Σαφῶς δὲ ἄνευ πάθους εἴη ὁ μονογενὴς κληρώσεως αἰτίας, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, ὡς καὶ ὁ πατήρ, ὅτι υἱός ἐστι γέννημα, καὶ οὐ κτίσμα· καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ γεγεννῆσθαι [5] αἰτίαν πάθους κληρωθήσεται ὁ υἱός,

7. ἐπιστάτην coniecit Petavius.
8. κτίστην codd. mss. et ed. princ. κτιστὴν edit. Petav.
1. Supra αἴτιος, mendose.
2. Negativa particula οὐκ omissa est supra.
3. Supra ἀλλ' ὑπόστασιν.
4. αἰτίας correxerunt Cornarius et Petavius. In libris est αἰτία
5. αἰτίαν correxerunt Cornarius (is enim vertit et non ex eo quod genitus est, caussam passionis sortietur filius) et Petavius. Libri vulgo αἰτία.

pellatione confusus. Nam divinitas neque efferri sese postulat, quasi non sit, neque sublimitatem requirit, licet ab ignaris quibusdam praedicando non attollatur, neque ullius hominis pronuntiatione divinitatis substantia constat. Non enim hominum ceterorumve prolatio gloriari poterit deo se, velut indigenti, gloriam decusque tribuisse, aut eidem omnipotenti adorandoque deo ornamenti aliquid attulisse; quem quidem deum et creatorem conditoremque suum agnoscit. Non enim, opinor, tam exquisito se splendore praeditam existimat, ut etiam conditorem suum exornare possit. Alioqui semetipsam adorandam esse crederet, non eum quem adorat veneraretur. Quare frustra adversus omnes tua, o Aëti, contendit oratio.

Aetii Caput XXVII. Si cum eo omni quod genitum est implicata et coniuncta caussae notio est, ingenita vero natura caussa caret, cum ingenitum dicimus, non caussam aliquam, sed substantiam exprimimus.

Confut. XXVII. Quod cum omni genito implicatam esse caussae notionem asseris, verissimum quidem est, sed non istud, quasi a te didicerimus, profitemur. Hoc enim vera ipsa fides iamdudum praesenserat et professa fuerat ac docuerat, deum caussae esse omnis expertem, nec ulla re permixtum, nec ad ullius rei aequalitatem posse demitti. Nam propterea nihil adorandum putamus quod divina ipsa natura sit inferius. Quippe cum ei soli qui nulli subiectus est sit ille cultus adhibendus, patri videlicet ingenito et filio, qui ab ipso genitus est, et spiritui sancto, qui ab eodem per unigenitum productus est. Quandoquidem nihil in trinitate creatum, nihil caussae ulli est obnoxium. Non enim aliquid in illa est e nihilo productum, velut cetera quae caussam aliquam sortita caussaeque subiecta sunt. Quocirca cum eiusmodi caussam nullam trinitas habeat, semetipsam solam sine ullo errore adorandam docuit; quoniam sola caussae omnis est expers, reliqua vero omnia a certa caussa proficiscuntur. Haec enim facta procreataque sunt, pater increatus, filium habens a se genitum, non creatum, et sanctum spiritum a se procedentem, non factum. Quae cum ita sese habeant, neque affectio ulla in adorandum filium vel spiritum sanctum redundet a caussa, etiamsi genitorem filius habeat patrem, neque creatae ceterae res affectionis expertes sunt, quae ex caussae sortitione oritur, cum sint a patre, filio et spiritu sancto procreatae. At unigenitus nihil ex istiusmodi caussae attributione patitur, neque spiritus sanctus, quemadmodum neque pater ipse; propterea quod filius genita soboles est, non creatura. Quare nullam ex eo quod geni-

οὐδὲ τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται. Οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ, ἐπειδὴ ἐγέννησε καὶ ἐξ [6] ἑαυτοῦ ἐξήγαγε, τὰ δ' ἄλλα [7] πάντα μετὰ υἱὸν
pag. 975. καὶ πνεῦμα ἔκτισεν, ὑπὸ πάθος αἰτίας εὑρίσκεται. Καί τοί γε τῶν ἄλλων πάντων ἐν τῷ κτίζειν ἢ γεννᾷν πάθει συνεχομένων. Ἀναίτιος γοῦν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· αἰτία δέ ἐστιν ἡ τριὰς τῶν ἁπάντων, συγκτίζουσα καὶ συνδημιουργοῦσα, μηδὲν ἐν αὐτῇ κτιστὸν ἢ δεδημιουργημένον γινώσκουσα.

Ἀετίου κεφάλ. κη'. Εἰ πᾶν τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου γέγονεν, ἡ δὲ ἀγέννητος ὑπόστασις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς, οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν, ἀνάγκη οὐσίαν δηλοῦν τὸ ἀγέννητον.

Ἀνατρ. Καὶ τοῦτο πάλιν Ἀέτιος ἥκει φέρων ἡμῖν, ὡς καινόν τι καὶ πρόσφατον ὑφηγούμενος, ἵνα φανῇ διαλεκτικῆς ἐφευρετὴς εἶναι συλλογιστίας, ἐκ περισσοῦ [1] μόνον αὐτὸ τοῦτο δηλῶν ὅπερ οὐδὲ ἀμφιβάλλεται, οὔτε κατὰ τῆς ἀληθείας τὸ ἀεὶ [2] ἑαυτῷ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὁμολογούμενον ἐνυπάρχει. Πᾶν γὰρ τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου γίνεται. Ἡ δὲ ἀγέννητος ὑπόστασις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς, οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν· εἰ καὶ ἀνάγκη οὐσίαν δηλοῦν τὸ ἀγέννητον. Καὶ τί τούτου ἀναγκαιότερον; Ὅπερ γὰρ ἀεὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τε Ἀνομοίοις καὶ Ἀρειανοῖς τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παλιμβόλως [3] ἐξελάβετο Ἀέτιος, σαφῶς ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὡμολόγησεν. Οὐσίας τοίνυν οὔσης τῆς ἀγεννησίας, ἐξ αὐτῆς δὲ, καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ἀχράντως καὶ ἀπαθῶς γεννησάσης τὸν μονογενῆ, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξαγαγούσης τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, σαφῶς ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὀρθοδόξως ὁμοούσιος ἡ τριὰς κηρύττεται, μηδενὸς τῶν κεκτισμένων δυναμένου τῷ ὀνόματι τούτῳ καλεῖσθαι, διὰ τὸ [4] μηδὲ κατὰ φύσιν εἶναί τι ὅμοιον τῷ μονογενεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, μήτε κατὰ τὸ σέβας. Τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων κεκτισμένα, καὶ οὐ προσκυνητὰ, ἡ δὲ τριὰς ἀεὶ ἔστιν, ὁ πατὴρ, πατὴρ τέλειος, καὶ ὁ υἱὸς, υἱὸς τέλειος ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα τέλειον ἐκ πατρὸς προελθὸν καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. Καὶ πάντα ἡμῖν φωτεινὰ τὰ τῆς θείας γραφῆς καὶ τὰ τῆς ἁγίας πίστεως, καὶ οὐδὲν σκολιὸν ἢ ἐναντίον ἢ στραγγαλιῶδες.

pag. 976. Ἀετίου κεφάλ. κθ'. Εἰ τῇ τοῦ γεννήματος οὐσίᾳ [1] συνεμφαίνεται

6. αὐτοῦ cod. Rhedig.

7. πάντα, quod abest ab editis, restitui ex codd. mss. Expressum est in Cornarii versione Latina.

1. Vulgo scriptum legitur συλλογιστίας ἐκ περισσοῦ (περισοῦ codd. mss. uterque), οὐ μόνον. Voculam οὐ delendam esse viderunt iam Cornarius atque Petavius.

2. Libri vulgo habent ἐν αὐτῷ, quod correxi. Dativus ἑαυτῷ iunge cum ὁμολογούμενον. Cornarius ita vertit quo dialecticae ex superfluo ratiocinantis inventor esse videatur: hoc ipsum declarans de quo neque ambigitur, et quod in catholica ecclesia in confesso existit.

3. Fortasse ἐξέλαβε, ὃ Ἀέτιος cett. Cornarius convertit Quod enim semper apud ipsos Anomoeos et Arianos dolose accipitur ipsum essentiae nomen, Aetius clare coactus a veritate confessus est.

4. μὴ κατὰ cod. Rhedig.

1. Supra συμφαίνεται.

tus est affectionem caussae sortitur filius, nec spiritus sanctus, cum a patre procedat. Etenim pater ex eo quod genuit, aut emisit e se ipso, cetera vero post filium ac spiritum sanctum creavit, affectioni ulli caussae subiectus est; quamquam alia omnia in creando generandove patiantur aliquid. Quapropter pater, filius et spiritus sanctus caussam habent nullam. Omnium vero caussa est ipsa trinitas, quae omnia ista simul creat ac molitur, nihilque in sese creatum aut fabricatum agnoscit.

Aetii Caput XXVIII. Si quicquid productum est ab altero productum est, ingenita vero hypostasis nec a se ipsa, nec ab alia producta est, ingeniti vocabulo substantia ipsa significetur oportet.

Confut. XXVIII. Rursum nobis istud Aëtius, tanquam novum aliquid et inauditum obiicit, ut dialecticae istius subtilitatis auctor esse videatur. Quare supervacanee illud unum inculcat, quod in controversiam minime revocatur, neque veritati repugnat, et perpetuo ecclesiae catholicae professione tenetur. Quicquid ergo factum est, ab altero factum sit oportet, at ingenita hypostasis neque a se ipsa, neque ab alia; quamvis ingeniti nomine substantiam significari necesse sit. Quid enim magis illo necessarium esse potest? Nam hoc substantiae vocabulum, quod Anomoei et Ariani in ore semper habent, callide ac veteratorie usurpavit Aëtius, et ab ipsa coactus veritate confessus est. Itaque cum ingeniti ratio ipsa substantia sit, eademque e se ipsa, non e nihilo, sine ulla inquinatione ac passione unigenitum genuerit, nullo neque tempore nec initio, spiritum vero sanctum emiserit e seipsa, non e nihilo produxerit, manifestum est in sancta ac catholica ecclesia consubstantialem trinitatem rite praedicari. Quo quidem nomine creata nulla res comprehendi potest, eo quod neque natura, neque cultu ac veneratione potest aliquid unigenito aut spiritui sancto esse simile. Cetera enim e nihilo creata, nec adoratione prosequenda sunt, trinitas vero sempiterna; pater perfectus, pater est, filius perfectus, filius a patre genitus, spiritus sanctus perfectus, spiritus *a patre procedens, et a filio accipiens.* Ita scriptura omnis sacra et catholica Ioann. 15, 26.
fides clarissima nobis est, neque quicquam inest obliquum, aut contrarium, aut denique tortuosum.

Aetii Caput XXIX. Si ingeniti substantia, tanquam caussa,

ὡς αἰτία ἡ ἀγέννητος ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, [2] αὐτοουσία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἔξωθεν [3] συνεμφαίνουσα τὸ ἀπρόσιτον, αὐτὸ δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ καὶ ἀγέννητος.

Ἀνατρ. Πολλάκις κατὰ τῶν αὐτῶν Ἀέτιος φέρεται, ὥσπερ καὶ αὐτὸς πολλάκις ἔφην, εἰς κάματον μόνον ἡμᾶς φέρων, καὶ οὐδὲν περισσότερον. Διὸ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀνάγκην ἔσχομεν τῷ καμάτῳ προσθεῖναι, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς δευτερολογεῖν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτῷ οὕτως ἔδοξεν. Εἰ γὰρ καὶ τῇ γεννήματος οὐσίᾳ [4] συνεμφαίνεται ἡ ἀγέννητος γεννήσασα, οὐδὲν διοίσει τοῦ ἀξιώματος [5] τῷ γεννᾷν ὁ γεννήτωρ τὸ γεγεννημένον. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἐγέννησεν οὐσιωδῶς, πνεῦμα ἐκ πνεύματος, καὶ οὐ σῶμα ἐκ σώματος. Διὸ ἀσυγκρίτως συνεμφαίνεται συμπρέπων ὁ γεννήτωρ τῷ γεγεννημένῳ, καὶ ὁ γεγεννημένος τῷ γεγεννηκότι. Οὔτε γὰρ προσθήκης δεῖται τὸ θεῖον, ἵνα ποτὲ πατὴρ κληθείη, ποτὲ δὲ οὔ· οὔτε ὁ υἱὸς εὑρεθήσεται ἐκ τοῦ ἄνωθεν συνδέσμου, ποτὲ μὴ ὢν, ἄρτι δὲ ὤν. Διὸ αὐτοουσία ἐστὶν ὁ θεὸς πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐχ ἑτεροουσία. Οὔτε γὰρ ἔστι συνάδελφος, οὔτε ἔστιν ἐπιγεννητὸς, ἀλλὰ ἀνεκδιηγήτως συμπρέποντος τοῦ Πατὴρ ὀνόματος ὁμοουσίῳ ὄντι τῷ υἱῷ, καὶ [6] συμπρέπον ὄντως τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ, τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. Διὸ τὸ ἀπρόσιτόν ἐστιν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πρὸς ἅπαντα ὅσα ἔστιν ὑποβεβηκότα ὄντα, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τριάδος κτισθέντα. Ἡ δὲ τριὰς πρὸς ἑαυτὴν οὐκ ἀπρόσιτος· ἔστι γὰρ ἄκτιστος, καὶ ἀγέννητος, καὶ ἀσύγκριτος. Διὸ οὐ δύναται οὐδὲν ἐξισοῦσθαι πατρί· οὐ συμπροσκυνεῖται αὐτῷ τι τῶν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονότων, καὶ οὐχὶ γεγεννημένων. Οὐδενὶ γὰρ τῶν γεγονότων εἶπε
pag. 977. ποτὲ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Οὐδὲ [7] μὴν ὁ μονογενὴς περί τινος εἴρηκεν ὅτι, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, καὶ ᾧ ἐὰν ἀποκαλύψῃ. Ἀποκαλύπτει δὲ διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ γινώσκοντος, καὶ διδάσκοντος, καὶ ἀπαγγέλλοντος ἐν κόσμῳ τὰ υἱοῦ, ἐρευνῶντός τε καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο γάρ φησι, Ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν καθὼς τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ μὴ τιμῶν ἀγγέλους

2. *Supra* αὐτουσία.
3. *Ita corrigendum erat ex superioribus. Vulgo* συνεμφαίνουσα.
4. συμφαίνεται *cod. Rhedig.*
5. τῷ *emendavit Petavius. Vulgo legitur* τοῦ. *Cornarius convertit* nihil tamen distinguet a se genitor ipsum genitum per dignitatem gignendi.
6. *Scripsi* συμπρέπον ὄντως *cui emendationi favere videbam scripturam codd. Parisin. et Rhedig.* συμπρεπόντως ὄντος. *Reliqui libri habent* συμπρέποντος. *Cornarius vertit* sed inenarrabiliter condecenter patris nomini coessentialis est filius, et condecenter patri et filio ex ipso sanctus ipsius spiritus.
7. μὴν *codd. mss.* μὲν *editi.*

ingenita hypostasis declaratur, quae prae omni caussarum genere immutabilitate sit praedita, eadem per sese substantia incomparabilis est, non velut extrinsecus adscitam qualitatem illam prae se ferens, nihil ut ad ipsam possit accedere, sed id ex sese habens, uti nihil cum ipsa conferri, aut ad eam accedere possit. Unde et per semet est ingenita.

Confut. XXIX. Idem saxum perpetuo voluit Aëtius, ut a me saepius est dictum, neque quicquam aliud nisi laborem nobis affert ac taedium. Quamobrem etiam hoc loco novum quendam laborem adiicere cogimur, eademque repetere, quandoquidem ita illi videtur. Igitur licet ingeniti substantia ingenita, unde producta est, natura significetur, nihil tamen idcirco dignitatis intererit, quod genitor genitum produxisse dicatur. Quippe e se ipso secundum substantiam spiritum e spiritu genuit, non corpus e corpore. Unde sine ulla comparatione genitor in geniti notione, et genitus in generante congruenter intelligitur. Neque enim accessione ulla divinum numen opus habet, ut pater alias vocetur, alias minime vocetur, neque filius ex sempiterna coniunctione quandoque esse, quandoque non esse reperietur. Quare eadem per se substantia deus est, pater et filius et spiritus sanctus, non diversa. Non enim velut frater quidam est patris filius, aut posteriore loco genitus, sed inexplicabili quadam ratione fit ut et patris appellatio cum filio consubstantiali congruat, et cum patre et filio qui ex ipso et per ipsum et ex ipsius propriis oritur spiritus sanctus conveniat. Inde fit ut pater, filius et spiritus sanctus inaccessus dicatur, hoc est nihil eorum quae inferioris gradus sunt, et ab ipsa trinitate creata, ad eam possit pertingere. Trinitas porro ipsa sibi ipsi nequaquam est inaccessa. Est enim increata, non facta, et incomparabilis. Ergo nihil adaequari cum patre potest, neque cum ipso quicquam earum rerum communiter adoratur quae ex nihilo factae, minime vero genitae sunt. Nulli quippe creatarum rerum dixit unquam, *Sede a dextris meis.* Sed
nec unicus dei filius de quoquam istud usurpavit aliquando: *Qui vi-* Psalm. 109, 1.
det me, videt et patrem; et: *Ego in patre, et pater in me est;* item: Ioann. 14, 9.
Nemo novit patrem nisi filius, et filium nisi pater, et cui revelaverit. Matth. 11, 27.
Per spiritum vero sanctum revelat, qui quae ad filium pertinent cognoscit, edocet, et in mundum praedicat, imo vero dei alta ac
profunda scrutatur. Propterea quoque dixit, *Qui non honorat filium,* 1. Cor. 2, 10.
sicut honorat patrem, ira dei manet in ipso. Non dixit, Qui non honorat angelos, sicut honorat patrem; nec ita concepit: Qui non

ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα. Οὐδὲ πάλιν εἶπεν, Ὁ μὴ καὶ τὸν υἱὸν τιμῶν, ἀλλὰ, Υἱὸν ὡς τὸν πατέρα. Ὡσαύτως ὅτι, Οὐκ ἀφεθήσεται τῷ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντι, οὔτε ὧδε, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἵνα [8] σημάνῃ τῆς τριάδος τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀσύγκριτον ἐν πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι.

Ἀετίου κεφάλ. λ'. Εἰ ὑπεράγει πάσης φύσεως ὁ παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπεράγει, ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς γεννητοῖς διαμονῆς. Εἰ δὲ μὴ ἔστιν οὐσίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν φύσις ἕξει τὸ διασώζεσθαι;

Ἀνατρ. Πρέπει λέγειν καὶ ὁμολογεῖν, καὶ οὕτως κατέχειν, ὅτι πάσης φύσεως ὑπερέχει ὁ παντοκράτωρ, ἐξ οὗπερ ἡμῖν ὁ μονογενὴς ἀνεκδιηγήτως προῆλθεν ὁ θεὸς λόγος, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. Καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλῶς οὐ κτίσιν θεολογοῦμεν, ἵνα μὴ μωρανθῶμεν, τὴν δὲ ὑπερβαίνουσαν πᾶσαν φύσιν τριάδα δοξολογοῦμεν, υἱὸν σὺν πατρὶ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, διότι ἀγέννητον καὶ ἄκτιστον. Ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἄλλης φύσεως ὁ μονογενὴς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλὰ θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ, καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς παντοκράτωρ ἀκούσας, ὡς καὶ σαφῶς ἔχει ἡ θεία γραφή. Οὐ γὰρ ἀλλοῖός ἐστι παρὰ τὸ τοῦ πατρὸς ἀξίωμα ὁ μονογενὴς, συμπρέπον δὲ τῷ τοῦ πατρὸς ἀξιώματι· ὡς διαρρήδην μαρτυρεῖ μοι ὁ ἅγιος ἀπόστολος ἐν πνεύματι ἁγίῳ φήσας περὶ τῶν υἱῶν
pag. 978. Ἰσραὴλ, Ὧν, φησὶν ἡ λατρεία, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσκυνητὸς ὁ μονογενὴς, καὶ θεὸς ὁ μονογενὴς, καὶ θεῖον πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μετὰ τὴν ἁγίαν τριάδα οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός. Ὁ δὲ πατὴρ παντοκράτωρ, καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ παῖς Ἰησοῦς Χριστὸς συμπρέπων τῷ τοῦ πατρὸς ἀξιώματι, καὶ πατὴρ καλούμενος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, συμπρέπων [1] δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι ἀκτίστως, ἀεὶ ἡ τριὰς φανερουμένη καὶ γινωσκομένη, ἐξ ἧς τριάδος τοῖς πᾶσι γεγονόσι τὸ αἴτιον ἔνεστιν, [2] εἴπερ ἐστὶν οὐσίας ἀκραιφνοῦς καὶ ἀσυγκρίτου δηλωτικὸν, πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν πατρὶ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ἀεὶ τῆς διαμονῆς τὸ ἀΐδιον ἐν ἑαυτῇ ἐχούσης, ἐξ ἧς τριάδος τοῖς γεγονόσι τὸ διασώζεσθαι πρόσεστιν.

Ἀετίου κεφάλ. λα'. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀοράτων [1] αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει, διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκεκληρωμένῃ, [2] πῶς ὁ ἀγέννητος θεὸς ἐλεύθερος ἀποκληρώσεως ὑπάρχων νῦν μὲν τὴν ἑαυ-

8. σημαίνῃ *edit. Petav.*
1. δὲ *reposui ex codd. mss. Editi* τε.

2. ἧπερ *volebat Petavius.*
1. *Supra vulgo* αὐτὸς αὐτοῦ.

etiam filium honorat, sed filium dixit, perinde ac patrem. Similiter ei, *qui in spiritum blasphemiam dixerit, non remissum iri docet, neque hic, neque in futuro saeculo:* ut videlicet trinitatem in patre, filio et spiritu sancto esse doceat huiusmodi, ut ad illam nihil accedere compararive possit. Matth. 12, 31.

Aetii Caput XXX. Si omnipotens deus naturam omnem excellit, eo ipso, quod ingenitus est, excellit. Quae proprietas caussa est genitis omnibus stabilitatem constantiamque tribuens. Sin autem ingenitum substantiam non exprimit, a quo tandem genitarum rerum natura seipsam ut conservet accipit?

Confut. XXX. Illud omnino dicendum ac fatendum est, itaque tenendum, omnipotentem deum naturam omnem excellere, a quo unigenitus deus ac verbum, eiusque spiritus sanctus ineffabili quadam ratione processit. Quam ob caussam caute ac circumspecte creaturae divinum honorem non adscribimus, ne stultissimi reddamur, sed trinitatem, quae naturam omnem superat, praedicamus, filium cum patre, et ipsius sanctum spiritum; eo quod a nullo factus aut creatus sit. Etenim nequaquam diversae naturae unigenitus est, aut sanctus spiritus, sed deus ex deo, lumen de lumine. Quinetiam cum omnipotenti patre unigenitus ipse nominatur omnipotens, ut diserte scriptura sacra declarat. Unigenitus enim nihil a patris maiestate discrepat, sed omnino congruit. Quod expressis verbis testatur apostolus; qui spiritu sancto afflatus de Israëlitis ita loquitur: *Quorum, inquit, cultus, et testamenta, et patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in saecula, Amen.* Ob id et adorandus unicus dei filius est, et idem deus et divinus spiritus est, sanctus spiritus, et post sacrosanctam trinitatem nullus alius deus est. Igitur omnipotens pater, et unicus ipsius filius paternae dignitati congruens, qui futuri saeculi pater appellatur, quique cum sancto spiritu nulla interveniente creatione convenit, trinitas est patefacta omnibus, et cognita, a qua creatae res omnes tanquam a caussa profectae sunt, ita quidem, ut appellatio ipsa caussae sinceram et incomparabilem substantiam significet; cuiusmodi est pater in filio, filius in patre, cum spiritu sancto, ut permansio ipsa in sese aeternitatem includat; cuius trinitatis beneficio condita omnia servantur. Rom. 9, 4.

Aetii Caput XXXI. Si nihil eorum quae visum effugiunt semetipso vi quadam sativa prius est, atque definita quadam naturae sorte continetur, qui fieri potest ut ingenitus deus ab omni sortitione liber suam ipsius substantiam modo in genita sobole inferioris

2. *Supra* πῶς ἂν ὁ ἀγ.

τοῦ οὐσίαν δευτέραν ἐν γεννήματι [3] ὁρᾷ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ, κατὰ τὴν τοῦ πρώτου καὶ [4] δευτέρου τάξιν;

Ἀνατρ. Ἔδει τὸν Ἀέτιον ἡμῖν προσημαίνειν, καὶ σαφεῖς τὰς αὐτοῦ πεύσεις προβάλλειν, μάλιστα ταύτην [5] ἥνπερ λέξιν ἐπιλήψιμον, καὶ μηδ᾽ ὅλως ἔχουσαν συγγένειαν τῶν ὁμοιωμάτων, οὐδὲ θάτερον τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ὠνομασμένων θατέρῳ συνεξισοῦσθαι δυνάμενον. Πολλῶν γὰρ ἀοράτων ἥκει φέρων ἡμῖν τὰς ὀνομασίας. Ἔστι γὰρ καὶ ἀόρατα ζῶα τὰ πνευματικὰ, φημὶ δὲ Σεραφὶμ καὶ Χερουβὶμ, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι, πνεύματά τε, καὶ ἄλλα τινά· ἐν οἷς ἀληθῶς πληροῦται τὸ μήτε ὑπάρχον ἐν [6] ἑαυτοῖς σπερματικῶς τι. Οὔτε γὰρ σώματα φαίη ἄν τις τὰ ἀόρατα· καὶ γὰρ οὔτε γεννῶσιν, οὔτε γεννῶνται, ἐκτίσθησαν δὲ κατὰ βούλημα τῆς οὔσης ἀεὶ θεότητος σαφῶς, καὶ λέλογχεν ἕκαστον τῶν κεκτισμένων ὅπερ ὁ ὢν αὐτῷ διένειμεν ἀρετῆς ἐν τῇ ὑπερ- pag. 979.
βολῇ τῆς αὐτοῦ ἀφθόνου φιλανθρωπίας, καὶ ἀπεκληρώθη ἕκαστον ὅπερ κεκλήρωται, καὶ ἐν τούτῳ μένει· καὶ ἐλεύθερός ἐστιν ὁ θεὸς πάσης αἰτίας, ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὸ πᾶν, οὐ μελλητικῶς, οὐδὲ μεταμελημένως τὸν υἱὸν μετὰ χρόνους ἔχων, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτοῦ, ἀλλὰ συμπρεπόντως [7] τῷ ἀεὶ ἔχειν υἱὸν γεγεννημένον υἱὸν ἔχων, καὶ τοῦτον μονογενῆ, ἀεὶ [8] ἔχων πατέρα ἐν ἑαυτῷ ἔχει, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ πατρὸς ὂν καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον ἀεὶ [9] ἔχων.

Καὶ γὰρ οὔτε ἐπὶ ἀδοξίᾳ, οὔτε ἐπὶ προσθήκῃ δόξης ἡ περιουσία τῆς θεότητος ἀεὶ οὔσης. Μηδενὸς δὲ ἀεὶ ὄντος τῶν κεκτισμένων, πότε ἑώρα ἑαυτὴν ἡ τριὰς ἐν ἥσσονι περιουσίᾳ. Καὶ νῦν μὲν τοῦτο ἑώρα, νῦν δὲ ἐν προσθέσει οὐσίας, ὡς ἐνδεὴς μετὰ τὸ κεκτικέναι τὰ κεκτισμένα, ἐν περισσοτέρᾳ προσθήκῃ δόξης ἢ περιουσίας νῦν ἑαυτὴν ὁρῶσα; Καὶ ἐκ πανταχόθεν οὐδὲν ἐνσκήψει τῶν βουλομένων κατὰ τῆς ἀληθείας τὰς συλλογιστικὰς ἀνθρωπίνας ὑπονοίας παραφέρειν καὶ εἰς μέσον φέρειν, ὑπερβαινούσης τῆς τοῦ θεοῦ ἀξίας, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, πάντα νοῦν ἀγγέλων, καὶ ἐπέκεινα, πόσῳ γε μᾶλλον ἀνθρωπίνης φύσεως; ἐπειδὴ γὰρ λογισμοὶ ἀνθρώπων δειλοὶ, φθαρταὶ δὲ αἱ τούτων διάνοιαι, εἰς συλλογισμοὺς καὶ συζητήσεις ἑαυτὰς περιπείρουσαι· ὡς ἄλλοι ἀφ᾽ ἑαυτῶν συλλογισμῶν ἀνακρινόμενοι

3. *Supra vulgo* ὁρᾶν.
4. *Supra vulgo* δευτέραν.
5. *Petavio visum est* ἥπερ λέξιν. *Ego suspicor* ἥνπερ ἔλεξεν.
6. *Scribendum* αὐτοῖς.
7. *Libri vulgo* τὸ. *Petavius annotavit* „F. τῷ ἀεὶ. Sed mutilus hic locus."
8. *Repono* ἔχοντα πατέρα.
9. *Libri vulgo* ἔχον, *quod correxi. Cornarius vertit* Et liber est deus ab omni caussa, in seipso totum habens; non in futurum, neque per poenitentiam filium post tempora habens, aut sanctum suum spiritum, sed condecenter ei ut habeat semper filium genitum, habens filium et hunc unigenitum, habentem semper patrem in seipso. Habet autem et sanctum spiritum ex patre existentem, et de filio accipientem, semper ipsum habens.

cuiusdam ac secundae conditionis modo in ingenito primariae esse videat, ita ut prioris insit ac posterioris ordo?

Confut. XXXI. I. Vellem equidem, quod et factum oportuit, ut Aëtius mentem suam nobis aperuisset, et interrogationes suas aliquanto clarius proposuisset, potius quam ea dictione esset usus quae in reprehensionem incurrit, nec ullam in his rebus, quibus utitur, similitudinem habet, cum neutrum eorum quae ab eo commemorata sunt cum altero comparari et exaequari possit. Siquidem plurimorum quae visum effugiunt appellationes adducit in medium. Nam et visum fugiunt animalia illa spiritalia, hoc est Seraphim, Cherubim, angeli, spiritus denique; in quibus verum illud esse cernitur quod Aëtius narrat, nihil ut in seipsis vi quadam sativa contineant. Neque enim corpora ea quae non aspectabilia sunt dixerit aliquis, cum neque gignant, neque gignantur, sed de sempiternae divinitatis voluntate plane condita sint, ac tantumdem unaquaeque creatarum rerum virtutis habet, quantum pro infinita sua benignitate et humanitate largitus est deus. Itaque quaelibet quod sibi attributum est obtinuit, in eoque permanet; deus vero ab omni caussa absolutus est, continens in semet omnia. Idem sine ulla cunctatione mutationeve consilii, neque filium longo intervallo, neque spiritum sanctum suum habere coepit. Sed pro eo ac conveniens est filium habet ab aeterno, quem unicum genuit; filius vero patrem habens in seipso perpetuo una et spiritum sanctum habet, *Qui* Ioann. 15, 26.
a patre procedens a filio semper accipit.

II. Etenim neque in obscuritate, nec in uberiori splendore ac gloria sempiternae divinitatis excellentia versatur. Cum autem creatarum rerum nulla adhuc esset, utrumnam tandem divinitas minore se ipsam opulentia praeditam vidit aliquando? aut tum quidem eiusmodi esse vidit, nunc autem, facta ad substantiam accessione, quasi cuiuspiam rei indigens esse posset, posteaquam creata omnia produxit, ampliore quadam gloria opibusque sese praeditam animadvertit? Nullus itaque tergiversandi locus iis relictus est qui adversus veritatem syllogismorum argutias hominum excogitatas ingeniis opponere nituntur, et in medium afferre. Siquidem divina maiestas, patris, inquam, et filii, ac spiritus sancti angelorum mentes omnes longo intervallo superat nedum hominum, quorum *timidae co-* Sap. 9, 14.
gitationes, animi sensus intereant in nihilum redacti, ac sese varias in ratiocinationes et quaestiones induunt. Quemadmodum in pleris-

κατὰ σοφιστικήν τινα ὑπόνοιαν, οἱ μὲν περὶ τοῦ κακοῦ ὅτι πόθεν ἤρξατο, ἄλλοι δὲ ὅτι πόθεν ὁ διάβολος, ἢ διὰ τί γέγονεν, ἕτεροι δὲ τὸν μέλλοντα ἁμαρτάνειν ἄνθρωπον ὅτι διὰ τί ὁ θεὸς οὕτως αὐτὸν ἔκτισεν, ὁ δὲ τοιοῦτον αὐτὸν ἐργασάμενος διὰ τί ὕστερον αὐτὸν αἰτιᾶται. Ἵν᾽ ὅταν πάντες περικρούσαντες τοὺς ἑαυτῶν λογισμοὺς καταμάθωσιν ἑαυτοὺς φθαρτούς, ἀποδώσωσι τῷ [10] ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τουτέστι τῇ μιᾷ τριάδι, τὸ σέβας καὶ τὴν γνῶσιν· παρ᾽ αὐτοῦ δὲ αἰτούμενοι τῆς ἀληθινῆς πίστεως τὴν γνῶσιν, καὶ πορισάμενοι, ἵνα μὴ ὑπερβαίνειν πειρῶνται τὸ ἴδιον μέτρον, ἀλλὰ μάθωσιν ἡσυχάζειν ἀπὸ τετυφλωμένης ἐννοίας, καὶ μὴ σοφίζεσθαι διὰ ἀναπτομένης γλώσσης καὶ λογισμῶν ἀσυνέτων, σωφρονίζεσθαι δὲ μᾶλλον διὰ τοῦ συνετοῦ ῥητοῦ τῆς ἁγίας καὶ θείας γραφῆς τῆς λεγούσης μὴ ὑπερφρονεῖν παρ᾽ ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. pag. 980.

Ἀετίου κεφάλ. λβ΄. *Εἰ διαμένει ἐν φύσει [1] ἀγεννήτου ὁ θεός, τὸ ἐν [2] γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφηρήσθω. Συγχωρουμένου δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννητῷ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν παρατείνειν, αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν, περιαγόμενος ὑπὸ [3] γενέσεως καὶ ἀγεννησίας. Εἰ δὲ καὶ τὸ γεννητὸν μετείληφε μετουσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητοῦ φύσει ἀτελευτήτως διαμένει, [4] ἐν μὲν δὴ ἀτελεῖ φύσει γινώσκει αὐτόν, ἀγνοῶν δῆλον ὅτι τὴν ἀγέννητον μετουσίαν. Οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ [5] αὐτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ γεννητῆς. Εἰ δὲ εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ ἀγέννητον διὰ μεταβολῆς ἐπιτηδειότητα, ἀξίωμα φύσεώς ἐστιν οὐσία ἀμετάβλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης αἰτίας κρείττονος [6] ὁμολογουμένης.*

Ἀνατρ. Ἐν ἀγεννήτῳ φύσει διαμένει ἀναμφιβόλως ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας ἐξ οὐκ ὄντων καὶ δημιουργήσας, ὁ πατὴρ γεννήσας ἐξ [7] ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἑαυτῷ υἱόν, καὶ συμπρέποντα τῇ αὐτοῦ ἀϊδιότητι, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον πνεῦμα ἐξελθόν, πρεπόντως ὑπάρχον τῇ αὐτοῦ ὁμοουσιότητι, καὶ οὔτε ἐπειδήπερ ἡ τριὰς ἔκτισεν ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, παρὰ τοῦτο ἀναιρεῖται τὸ ἀναλογοῦν τῷ τοῦ θεοῦ ἀξιώματι διὰ τοῦ προσφάτου τῶν κεκτισμένων ὀνόματος, ἡ τοῦ ὄντος ἀϊδιότης. Ἀφαιρεῖται δὲ ἀπὸ τῶν κεκτισμένων ἡ ἄνωθεν ὑπερβαίνουσα οὐσία, οὐκ οὖσα τούτοις ὁμοούσιος, ἐξ οὐκ ὄντων δὲ καλέσασα τοῦ εἶναι. Διὸ ὁ γεγεννημένος υἱός, οὐκ ἐξ οὐκ

10. *Aut delenda est vocabula* ἐν, *aut ad* τῷ *articulum* λογισμῷ *repetendum de superioribus.*
1. ἀγεννήτῳ *supra legebatur.*
2. γεννέσει *cod. Rhedig.*
3. γεννέσεως *cod. Rhedig.*
4. *Vulgo* εἰ μὲν διατελῶν. *Cf. supra. Et Cornarius vertit* in imperfecta sane natura se ipsum cognoscit.
5. *Supra* ἑαυτοῦ.

que usuvenire cernimus qui sophistica quadam ratione inventis a se syllogismis diversarum rerum caussas inquirere et investigare student. Veluti mali quod principium fuerit; alii undenam, et cuius rei gratia diabolus extiterit, quidam de homine peccaturo quaerunt, cur hunc deus ea conditione procreaverit, aut qui talem fabricarat, cur incusarit postea. Ut cum varias in partes animos suos ac cogitationes intenderint, ac corruptioni se obnoxios intellexerint, patri ac filio et spiritui sancto, hoc est uni ac singulari trinitati, venerationem ac scientiam deferant, ab eoque verae fidei cognitionem postulent, atque impetrent; ut ne mensuram propriam excedant, sed ab occaecatae mentis impetu conquiescant; neve accensa incitataque lingua et imprudentibus cogitationibus argutari malint quam sapientissima illa scripturae sententia castigari, *Non sapere plus quam* Rom. 12, 3.
oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Aetii Caput XXXII. Si in ingenita natura perseverat deus, detrahendum hoc ei est, ut generari se atque ingenitum esse cognoscat. Quod si id illi detur, ut per geniti ingenitique conditionem illius natura traducatur, substantiam ipse suam ignorat, cum ab utraque, geniti scilicet atque ingeniti, qualitate distrahatur. Si vero genitum conditionis ingeniti particeps est, et ingeniti natura perpetuo manet, necesse est ut se imperfecta in natura constitutum agnoscat, et illam ingeniti communionem ignoret. Neque enim idem de se ipso et ingenitae substantiae et genitae notitiam informare potest. Iam vero si ingeniti proprietas levis est ac minimi facienda, quod in mutationem proclivis sit, immutabilis substantia naturae quaedam dignitas est, cum ingenita substantia omnium confessione caussis omnibus antecellat.

Confut. XXXII. I. Nemini dubium est quin ingenita in natura deus perseveret, pater, qui de nihilo creavit ac fabricavit omnia, filium vero consubstantialem e seipso, atque aeternitati suae congruentem genuit; nec non et spiritum sanctum e seipso procedentem, et eiusdem substantiae communioni peraeque convenientem produxit. Quod autem eadem illa trinitas quaecunque sunt e nihilo procreavit, tam aspectabilia quam quae aspectum fugiunt, non idcirco id ipsum quod divinae maiestati consentaneum est, hoc est existentis aeternitas, recenti illa creatarum rerum appellationi subtrahitur. Nam ab istarum conditione summa illa substantia ac praecellens eximitur, quibuscum minime consubstantialis est, sed eas e nihilo aliquid ut essent excitavit. Quare filius a patre genitus,

6. *Supra* ὡμολογημένης.
7. αὐτοῦ *cod. Rhedig., et cod. Ien. a m. pr.*

ὄντων, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὄντος, συμπρεπόντως ἅμα θεωρεῖται, οὔτε παρατεινομένης τῆς οὐσίας, οὔτε συστελλομένης, ἀλλὰ πνεῦμα ὢν ὁ πατὴρ πνεῦμα ἀληθινῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησεν, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐξήνεγκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐχ ἑαυτὸν ἀγνοεῖ, οὔτε τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν συστελλομένην, ἢ πλατυνομένην οἶδεν, ἢ τομὴν ὑφισταμένην (ταῦτα γὰρ
pag. 981. πάντα περὶ θεὸν εἰδέναι ἀλογώτατον, ὥςτε καὶ ἀγνοεῖν αὐτὸ τὸ θεῖον ὅπερ ἐστὶ [8] τὸ ἅγιον πνεῦμα), καὶ οὔτε ὁ ἀγέννητος οὐ συμμετέχει τῷ γεννήματι τὸ ὁμοούσιον, οὔτε ὁ γεννητὸς οὐ συμπεριέχει τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον (οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ ὁ υἱὸς οἶδε τὸν πατέρα), ἀτελευτήτως ἀεὶ τῆς τριάδος ἀκτίστου μενούσης, καὶ ἀτελευτήτως ὑπαρχούσης, τοῦ μονογενοῦς γεγεννημένου ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος, ὄντως ὄντος, καὶ ἐν ἰδίᾳ τελείᾳ φύσει. Διὸ γινώσκει ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, οὔτε ὁ υἱὸς τὴν ἀγέννητον πατρὸς οὐσίαν, οὔτε ὁ ἀγέννητος τὴν τοῦ υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ οὐσίαν, ἀξιοπίστου ὄντος τοῦ μονογενοῦς θεοῦ λόγου φήσαντος, Οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ.

Διὸ ἀφῃρήσθω τὸ τούτου τοῦ γεννάδα Ἀετίου ἀποφαντικὸν κέλευσμα τὸ φῆσαν, Οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ [9] ἑαυτοῦ, καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ ἀγεννησίας. Προὔλαβε γὰρ ὁ μονογενὴς παραγράψαι τὴν δικαστικὴν αὐτοῦ ταύτην φωνὴν, φήσας ἑαυτὸν εἰδέναι τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον οὐδένα, συμπεριλαβὼν ἅμα καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὸ ἐνύπαρκτον. Ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ φάσκει ὅτι, [10] Τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς διδάξει ὑμᾶς. Εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστι τὸ πνεῦμα, οὐκ ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸ τὸν πατέρα. Ἐν δὲ τῷ εἰρηκέναι, Οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, ἵνα ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα καὶ [11] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπερβεβηκὸς σημάνῃ τῶν ἄλλων τῶν μὴ ἀϊδίως ὑπαρξάντων, γενομένων δέ. Εἰ δὲ προὔλαβεν ἀεὶ εἰδέναι τὸν πατέρα, μάτην ἡμῖν Ἀέτιος κενολεκτῶν ὑπεισδύνει, σαφῶς πᾶσιν ὢν δῆλος ὅτι ὡς ἄνθρωπος λογίζεται, σαρκικῶς ἀνακρινόμενος, καὶ ψυχικὸς ὑπάρχων διὰ τὸν ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα γινώσκοντα καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. Ἐξῄρηται οὖν πάσης αἰτίας ὁ θεὸς οὐ μόνον πατὴρ, ἀλλὰ καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τῆς θεότητος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμολογουμένης κρείττονος πάσης αἰτίας.

Ἀετίου κεφάλ. λγ'. Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται, εἴη δὲ πολλὰ ἀγέννητα, ἀπαράλλακτον ἕξουσι τὴν φύσιν. Οὐ γὰρ ἂν μὴ ἀποκληρώσει φύσεώς τινος κοινοῦ καὶ ἰδίου μετειληφυῖα [1] ἡ μὲν ἐποίει, ἡ δὲ ἐγίνετο.

8. *Verba* ταῦτα γὰρ — ἅγιον πνεῦμα *in parenthesi posui. Petav. ante* τὸ ἅγιον πν. *deesse suspicatur* πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ. *Nihil desidero. Cornarius reddidit* sicut etiam ignorare ipsum deum, hoc est spiritum sanctum.

non e nihilo, sed ex eo qui est convenienter productus intelligitur; adeo ut neque collatata, neque contracta sit substantia. Verum qui spiritus est pater spiritum perinde filium genuit atque e seipso sanctum spiritum emisit. Neque vero aut semetipsum ignorat, aut contractam collatatamve suam novit substantiam, sive aliqua sectione concisam. Haec enim omnia de deo cogitare nimis est absurdum, ut quid sit spiritus sanctus deus ipse nesciat. Ac neque ingenitus cum ingenito filio consubstantialis non est, neque genitus ipse communem cum patre aeternitatem non continet. Etenim pater filium, filius patrem cognoscit. Trinitas porro ipsa sine ullo fine manet increata, occiditque nunquam. Filius vero a patre revera ac semper existente in propria perfectaque natura genitus est. Ob id semetipsum novit; neque aut filius ingenitam patris substantiam, aut ingenitus filii, quem produxit, ignorare potest. Dignus est enim filius ipse cui sic loquenti fides adhibeatur: *Nemo novit patrem* Matth.
nisi filius, et filium nisi pater. 11, 27.

II. Quamobrem circumscribatur a temerario illo Aëtio, tanquam a iudice, pronuntiata sententia, non eundem de seipso posse genitae naturae simul et ingenitae informare scientiam. Etenim illius decreto iam pridem unici dei filii auctoritas praescripsit, cum se patrem nosse, nec alium praeterea, definiit. Quibus verbis etiam spiritum sanctum simul existentem complexus est; quemadmodum alio in loco dixit, *Spiritus patris docebit vos.* Quod si patris Ioann.
ille spiritus est, ne ipsum quidem patrem ignorat. Cum autem di- 16, 13.
xit, *Nemo novit patrem nisi filius*, semetipsum pariter et patrem ac spiritum sanctum ceterorum quae ab aeterno non sunt, sed procreata sunt, conditionem excessisse significat. Quamobrem cum ab aeterno patrem filius cognoverit, frustra nobis Aëtius nugacibus suis verbis obrepere conatur; cum manifestissimum sit ipsum hominis more cogitare, ac carnaliter inquirere, et animalem esse, propter eum qui tam se quam patrem cognoscit, una cum spiritu sancto. Quapropter deus ab omni caussa vindicandus est, non modo pater, sed et filius ac spiritus sanctus. Siquidem patris, filii ac spiritus sancti divinitas, quod nemo non confitetur, caussa est omni praestantior.

Aetii Caput XXXIII. Si ingenitum caussam nullam penitus habet, sintque ingenita complura, immutabili caussa constabunt. Neque enim velut attributa communis cuiusdam ac peculiaris naturae conditione participesque facta altera molita est, altera producta.

9. αὐτοῦ *cod. Rhedig.*
10. τὸ *om. cod. Rhedig.*
11. τὸ ἅγιον πνεῦμα *cod. Rhedig.*
1. *Verba* ἡ μὲν — ἐγίνετο *om. in cod. Rhedig.*

pag. 982. Ἀνατρ. Πάσης αἰτίας ἐξῄρηται ὁμολογουμένως τὸ ἀγέννητον, διότι ἕν ἐστι τὸ ἀγέννητον καὶ προσκυνητὸν, διαιρουμένου τοῦ προσκυνητοῦ ἀπὸ τῶν προσκυνούντων. Προσκυνητὴ δέ ἐστιν ἡ τριὰς, μονὰς οὖσα, καὶ ἐν ἑνὶ ὀνόματι ἀριθμουμένη τριὰς, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐ ἀλλότριον τὸ ἑαυτῆς ἐν ἑαυτῇ κεκτημένη, ἀλλὰ συμπρεπόντως πατὴρ γεννήσας υἱὸν, καὶ οὐ κτίσας. [2] Τὸ μὲν γὰρ ἔστιν ἐξ αὐτοῦ ἀεὶ τοῦ γεννήτορος, διὸ τὸ γέννημα ἐκ τοῦ ὄντος ἔστι, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξελθὸν ἅγιον πνεῦμα, οὔσης τῆς τριάδος ἐν μιᾷ ἑνότητι ἀκτίστῳ, τῶν δὲ πάντων ἐξ αὐτῆς τῆς τριάδος ἐξ οὐκ ὄντων κεκτισμένων· ὅθεν ἡ μία τριὰς εἷς ἐστι θεὸς, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀλλότριον τὸ ἑαυτῆς ἐν ἑαυτῇ κεκτημένη, ἄκτιστος, ἀγέννητος, ἀδημιούργητος, τριὰς [3] οὐ πεποιημένη, ἀλλὰ ποιοῦσα, οὐ κτίσματος ὄνομα ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ, ἀλλὰ κτίζουσα, μία οὖσα, καὶ οὐ πολλαί. Τὰ δὲ πάντα ἐξ αὐτῆς πολλὰ μὲν ὄντα, ἀλλ᾽ οὐ σὺν αὐτῇ ἀριθμούμενα. Διὸ οὔτε ἀποκεκλήρωται ἑτέρᾳ φύσει κοινότητος τῆς οὐσίας τῆς ἀσυγκρίτου. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ κτιστή τις οὖσα ἐν τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ φύσις, ἀλλὰ δημιουργικὴ τῶν πάντων τῶν οὐ δυναμένων τῇ ἀσυγκρίτῳ καὶ μιᾷ οὐσίᾳ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοουσιότητι ἐπικοινωνῆσαι, ὡς [4] σαφῶς ἐστι τῷ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας εἰληφότι ἀποκαλύπτουσα, ὅτι αὐτὴ μόνη προσκυνεῖται, καὶ οὐ τὰ πάντα· ὡς καὶ αὐτὴ μόνη εἰς ὄνομα ἑαυτῆς βαπτίζει, καὶ οὐ τὰ ὅλα.

Ἀετίου κεφάλ. λδ΄. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, [1] οὐδοποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. Πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ [2] ὑφιστάναι ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας;

Ἀνατρ. Πᾶς τις τῶν ἀντικαταστάντων τῇ ἀληθείᾳ καταπληκτικῶς ἐπισυνάξας ἑαυτῷ λογίδια ἔδοξέ τισιν ἀνατρεπτικῶς ἐπισκήπτειν,
pag. 983. καὶ ἀπὸ τῆς ζωτικῆς ὁδοῦ μεταφέρειν καὶ λυμαίνεσθαι, ὡς οὗτος ὁ Ἀέτιος, νῦν μὲν φύσει ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ μηδὲν λέγων καταπλήττειν δοκεῖ τοὺς ἀκεραίους, ἐκ περιττοῦ τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγόμενα λέγων, ὀνόματι, ὡς εἴωθεν ἐκ περιττοῦ προφέρειν, καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ κεχρημένος. Οὐ γὰρ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς συνετοῖς ὁμολογεῖται, ἐπεὶ πᾶσα ἂν [3] ἐθεολογεῖτο. Οὐ πασῶν δὲ θεολογουμέ-

2. *Reponendum fortasse* Ὁ μὲν. *Interpretum uterque vertit* Hic.
3. οὐ *libri scripti.* οὔτε *editi.*
4. σαφῶς *reposui sententia postulante, et codd. mss. haud refragantibus, quorum in utroque (et in edit. princ.)* σαφὴς *legitur, non* σαφὴς, *ut edidit Petavius.*
1. *Vulgo* οὐδ᾽ ὁποτέρα *exaratum est.*

Confut. XXXIII. Quod ingenitum dicitur, in confesso est sui nullam habere caussam, quandoquidem unum idemque est ingenitum et adorandum, sic ut adorandum ab adorantibus secernatur. Adoranda porro trinitas est, quae eadem et unitas est, et uno nomine comprehensa trinitas appellatur, pater, filius et spiritus sanctus. Quae quidem quod suum est non tanquam alienum in seipsa continet, sed congruenter patrem filius non creavit, sed genuit. Hic enim ab ipso semper genitore procedit. Unde filius ab existente ortus est; ut et spiritus sanctus, qui ab ipso processit; cum in una et increata singularitate trinitas ipsa consistat, cetera vero omnia ab eadem illa trinitate e nihilo procreata sint. Ex quo fit ut singularis illa trinitas unus sit deus, pater et filius et spiritus sanctus. Quae non velut alienum quod suum est in semetipsa obtinet, increata, ingenita, non fabricata, trinitas, inquam, non facta, sed faciens, non creaturae nomen in sese complectens, sed procreans, una, non plures. A qua profecta sunt omnia, quae et multiplicia sunt, neque cum ea numerantur. Quare neque communem quandam naturam cum incomparabili essentia participare dicuntur. Neque creata quaepiam natura in divina illa comprehenditur. Sed haec omnium opifex est, quae cum incomparabili ac singulari patris, filii, spiritusque sancti natura in eiusdem substantiae communionem venire nequeunt. Quemadmodum ei quidem, cui sit veritatis oblata cognitio, perspicue ipsa declarat. Nimirum solam ipsam adorandam esse, non ceterarum rerum quicpiam; cum et ipsa sola suo in nomine baptizet, ceterorum autem id nullum faciat.

Aetii Caput XXXIV. Si substantia omnis ingenita est, nihil a se invicem hac ex parte different, quod neutra dominationi subiecta sit alterius. Quare quinam affirmari potest, mutari unam, alteram mutare, cum deo minime permittant, ut ex nulla subiecta substantia producatur?

Confut. XXXIV. Quisquis veritatem oppugnavit aliquando, voculis quibusdam ad iniiciendam admirationem collectis, ad evertenda sacra dogmata impressionem facere visus est, atque a vitae tramite deducere, ac perniciem adferre. Quod Aëtius modo facit, qui cum hoc in capite nihil omnino dicat, rudioribus tamen fucum facere, ac terrere videtur, eadem ad fastidium usque repetens, ac vocabulum illud, quod identidem commemorare solet, hoc loco perperam usurpans. Igitur non substantia omnis sapientum iudicio censetur ingenita; alioqui nulla non divina statueretur. Cum ergo

2. ὑφιστᾶν *supra.*
3. *Sic edidit Petav. Cod. Rhedig.* θεολογοῖτο, *cod. Ien. et ed. princ.* θεολογεῖτο.

νων τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ μιᾶς παρὰ [4] πάσας, ἥτις ἐστὶ θεότης μία ἐν τριάδι, πῶς ἔτι ὑπολειφθήσεται τῷ γεννάδᾳ τούτῳ τὸ καταπληκτικὸν αὐτοῦ χωρεῖν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθείας; Διοίσει δὲ καὶ ὁποτέρα τῆς ὁποτέρας, ὅτι ἡ μὲν τριὰς κτίζει, τὰ δὲ πάντα ἀπ' αὐτῆς κέκτισται. Καὶ ἡ μέν ἐστιν ἀδέσποτος, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῆς γενόμενα δεσπόζεται· καὶ ἡ μὲν μεταβάλλεται, ἡ δὲ ἀπαράβατον ἔχει τὴν φύσιν, μεταβάλλουσα ἀεὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς μεταβαλλόμενα, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τὰς οὐσίας καὶ τὰς ὑποστάσεις ὑφιστᾶν δυναμένη. Τοῦτο γάρ ἐστι συμπρέπον θεῷ ἐκ μὴ ὑποκειμένων, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων καὶ ὑποστάντων, κατὰ τὴν διακόσμησιν μετασκευάζειν ὡς βούλεται.

Ἀετίου κεφάλ. λε΄. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, πᾶσά ἐστιν ἀπαράλλακτος. Τῆς [1] δὲ οὐσίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσης, τὸ ποιεῖν τε καὶ τὸ πάσχειν αὐτοματισμῷ ἀναθετέον. Πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννήτων καὶ ἀπαραλλάκτων, [2] ἀναριθμήτως διοίσουσιν ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀριθμητὰ τὰ διεστῶτα ἢ καθόλου, ἢ κατά τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσίν τινα ἐμφαινούσης αἰτίου ἀποτεταγμένης ἀγεννήτου φύσεως.

Ἀνατρ. Οὐ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος· ἠλίθιον γὰρ καὶ τὸ διανοεῖσθαι, καὶ Ἑλληνικῆς ἀγνωσίας οὗτος ὁ λογισμὸς, καὶ τὸ ἀπόφθεγμα, κἄν τε ἀποφαντικῶς, κἄν τε ἐρωτητικῶς τῷ Ἀετίῳ εἴρηται. Δῆλον [3] δὲ ὅτι ἐρωτητικῶς. Ἑλλήνων τοίνυν παῖδας τοῦτο ἐρωτάτω. Κἀ-
pag. 984. κεῖνοι δὲ αὐτῷ συντιθέσθωσαν τοῦτο ἔχειν ἐκ συλλογισμῶν τὸ ἐρώτημα, ὕλην τινὰ σύγχρονον τῷ θεῷ ἐπιφημίζοντες. Ἁλισκέσθω δὲ ἅμα ἐκείνοις, εἰ συντιθοῖτο, ἐχούσης τῆς ἀληθείας ἓν εἶναι τὸ ποιοῦν, ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τριάδος τελείας, καὶ οὐ κατὰ [4] συναλιφὴν ἀριθμουμένης. Τὰ δ' ἄλλα πάντα γεννητὰ, καὶ κτιστὰ, καὶ οὐκ ἀγέννητα. Τῆς δὲ θεότητος ἀκτίστου οὔσης, πατρὸς μὲν γεννῶντος, υἱοῦ δὲ γεννητοῦ, πνεύματος δὲ ἁγίου ἐξ αὐτοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντος, πάντων δὲ ὄντων κεκτισμένων, τοῦ δὲ ἀπαραλλάκτου τῇ δυνάμει μένοντος, [5] συμπρεπόντως ἐν τῇ τριάδι πάσης θεότητος ἐπὶ τὸν πατέρα [6] ἀναφερομένης, διὰ τὸ εὔλογον καὶ ἄπτωτον τῆς μονάδος καὶ τὸ ἀναιρετικὸν τῆς πολυθεΐας τὸ μὲν ἀπαράλλακτον μένει τῇ δυνάμει, τὸ δὲ εὔλογον συμπρεπόντως ἀναλογεῖται υἱοῦ πρὸς πατέρα, καὶ ἁγίου πνεύματος. Τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων ἐξ ὑπαρχῆς πεσεῖται τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἐρωτήματος ἡ ἐπίνοια. Οὐ γὰρ

4. πάσης *mendum est ed. Petav. Colon. repet.*
1. δὲ *om. in ed. Petav. Colon. repet.*
2. ἀριθμητῶς *codd. mss. uterque et edit. princ. — De seqq. cf. supra.*
3. δ' ὅτι *cod. Rhedig., et Ien. a m. sec.*
4. συναλοιφὴν *edit. Petav.*
5. συμπρεπόντως *scripsi ex emendat. Cornarii, qui convertit* condecenter. *Libri vulgo* συμπρέποντος.

non omnibus divinitas tribuatur, sed uni prae ceteris, quae est una in trinitate divinitas, quid tandem egregio illi relinquetur, quo veritatis filiis terrorem admirationemque possit incutere? Sed et altera ab altera discrepabit, eo quod trinitas creat, cetera vero ab ipsa creantur omnia. Illa nullius dominatui subiecta est, haec illius potestati sunt subdita. Ad haec ista mutationibus obnoxia sunt, illa suapte natura immutabilis est, et inferiora omnia commutat, quorum naturas et substantias e nihilo producere potest. Hoc enim deo congruit, ut ex nulla substrata materia et ex nihilo productarum a se rerum ac subsistentium ordinem dispositionemque pro sua voluntate mutet.

Aetii Caput XXXV. Si substantia omnis ingenita est, perinde et nulla variabilis est. Quod si variari substantia non potest, agere, et pati ad fortuitum quendam casum referenda sunt. Quod si multa sunt ingenita et invariabilia, nullo certo a se invicem numero discrepabunt. Neque enim comprehendi numero poterunt, quae vel absolute, vel aliqua ex parte differunt, cum differentia omnis determinatae caussae in ingenita natura velut attributam sortem significet.

Confut. XXXV. Non omnis substantia ingenita dici potest, quod vel animo concipere stolidum est, atque ab gentilium ignorantia ea vel cogitatio vel sententia proficiscitur, sive affirmando, sive interrogando solum Aëtius ista protulerit. Quamquam interrogando istud quidem usurpasse videtur. Quare de gentilibus ista sciscitetur, atque ab illis hoc, quod in interrogatione sua ex ratiocinationibus collecta posuit, concedatur ultro, materiam esse quandam, quae tempore cum deo sit aequalis; sed et una cum illis eadem si sentiat convincatur Aëtius. Nam veritas quidem ipsa unam esse censet efficientem caussam; quod in una et eadem substantia perfecta trinitas sine ulla confusione numeretur. Reliqua vero omnia facta ac procreata sunt, non ingenita, divinitas vero a nullo creatur, sed pater gignit, filius genitus est; spiritus sanctus a patre missus est, et a filio accipit; cetera vero creata sunt; atque ipse deus immutabilis virtute permanens congruenter in trinitate consistit. Ceterum divinitas omnis ad patrem refertur, quod ita consentaneum sit, idque et ad unitatem retinendam, et multiplicium deorum vanitatem refellendam pertineat. Sic enim immutabilis est naturae divinae virtus, ut congruenter filii ad patrem spiritusque sancti consentanea ratio comparatioque servetur. Quae cum ita sese habeant, captiosae illius interrogationis commentum penitus intercidit.

6. ἀνωφερομένης *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

πολλὰ τὰ ἀπαράλλακτα, ἀλλὰ ἡ μία τριὰς ἐν μονάδι, καὶ μία θεότης ἐν τριάδι. Τὰ δ' ἄλλα πάντα ἀφέστηκεν, οὔτε αὐτοματισμῷ ἔχοντα τὸ πάσχειν, ἢ ποιεῖν, οὔτε τῆς ἁγίας τριάδος ἐν τῷ τι ποιεῖν δυναμένης πάσχειν, τῆς ὅλης ἀπαθοῦς οὔσης καὶ προςκυνητῆς, φημὶ δὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἐποίησε γὰρ πάντα ὁ θεὸς δι' υἱοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τὸν υἱόν. Οὐ γὰρ ἔστι σὺν πᾶσι. [7] Συνυπουργεῖ γὰρ τῷ πατρὶ, καὶ συμπροςκυνεῖται. Οὔτε τὸ ἅγιον πνεῦμα. Οὐ γὰρ ἀριθμεῖται ἀπὸ πάντων, στερεοῖ δὲ τὴν δύναμιν τῶν ἁπάντων, καὶ συμπροςκυνεῖται. Τῶν δὲ πάντων ὑπὸ τὴν τοῦ ἑνὸς προνοησίαν ἐπιτεταγμένων ἕκαστα φέρεταί τε καὶ πράττει, πάσχει δὲ καὶ ὅσα ἕτερα. Διὸ ἡ μία τριὰς πρὸς ἑαυτὴν ἀπαράλλακτος, τὰ δὲ ἄλλα ἐξ αὐτῆς παρηλλαγμένα. Οὔτε γὰρ ἔστι σύγχρονα, οὔτε συναΐδια. Μόνη δὲ ἀΐδιος, καὶ ἄκτιστος, καὶ ἀγέννητος, υἱοῦ μὲν γεγεννημένου ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἀεὶ δὲ ὄντος, καὶ μηδέποτε διαλείποντος τοῦ εἶναι. Ὅθεν ἠσφαλισμένως [8] κεφαλὴν, καὶ οὐκ ἀρχὴν τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἐδίδαξεν ὁ θεῖος λόγος, διὰ τὸ ὁμοούσιον, καὶ ἀϊδίως ὄντος τοῦ
pag. 985. πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ ἐκ πατρὸς ἀπεσταλμένου, ἀεὶ δὲ σὺν πατρὶ ὑπάρχοντος, καὶ μὴ ἀπὸ χρόνου ἀρξαμένου.

Ἀετίου κεφάλ. λϛ'. Εἰ τὸ ἀγέννητος καὶ τὸ θεὸς ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ δηλοῖ, [1] ὁ ἀγέννητος ἀγέννητον ἐγέννησεν. Εἰ δὲ ἕτερόν τι δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἕτερον δὲ τὸ θεὸς, οὐκ ἄτοπον [2] τῷ θεῷ θεὸν γεγεννηκέναι, ἑκατέρου τὴν ὕπαρξιν λαβόντος ἐξ ἀγεννήτου οὐσίας. Εἰ δὲ [3] τὸ πρὸ τοῦ θεοῦ μηδὲν εἴη, ὥςπερ οὐκ [4] ἔστιν, ὁ θεὸς καὶ τὸ ἀγέννητον ταὐτὸν δηλοῖ, οὐ προςιεμένου τοῦ γεννήματος τὸ ἀγέννητον. Διὸ οὔτε [5] συνεκφωνεῖσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ ἀνέχεται.

Ἀνατρ. Πόθεν βούλεται ἡμᾶς Ἀέτιος προςπορίσασθαι ἐν ἑαυτοῖς τὸν νοῦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένων πνεύσεων τῶν αὐτοῦ λογισμῶν; Καὶ εἰ μὲν φάσκει ἐκ λογισμῶν καὶ συλλογισμῶν, πεσεῖται καὶ ἡμῶν ὁ πορισμὸς τῆς ὑπονοίας ἅμα αὐτῷ. Θεὸν γὰρ οὐδεὶς συλλογίσοιτο πώποτε, οὔτε ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με οὕτως ἐποίησας; κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐξ εὐσεβοῦς δὲ λογισμοῦ καὶ δικαίας ἀσφαλείας ἐπὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῶν ἁγίων γραφῶν διδασκαλίαν ἀνακαμπτέον. Λέξεως δὲ ἀπαραβάτου διδασκούσης ἡμᾶς περὶ τῶν τῇ

7. *Editi vulgo mendose* συνηπούργει.

8. κεφαλὴν (κεφαλ *cod. Ien.*) *codd. mss. uterque et edit. Petav.* κεφάλαιον.

1. *Supra* ἀγέννητον ἀγέννητος.

2. δὲ *particula, quae h. l. in sola Petavii editione, ut supra in omnibus libris, ante* τῷ θεῷ *inserta legitur, abest ab utroque codd. mss. et edit. princ.*

3. τὸ πρὸ *abest h. l. a libris tam scriptis quam editis. Supplevi locum de superioribus.*

4. *Supra* ἔστι, τὸ θεὸς.

5. *Supra* τὸ συνεκφωνεῖσθαι.

Etenim non multa sunt invariabilia, sed una duntaxat in singularitate trinitas, et una in trinitate divinitas, a qua reliqua omnia procul distant. Neque vero ut patiantur, aut agant, fortuito quodam casu consecuta sunt, neque sacrosancta trinitas dum agit pati quicpiam potest, cum tota patiendi expers, et adoranda sit, hoc est, pater et filius et spiritus sanctus. Quippe deus per filium universa condidit, filium vero non fecit, ut qui cum omnibus minime numeretur. Siquidem in operis communionem cum patre venit, et cum eodem adoratur. Neque postremo spiritum sanctum creavit, qui ne ipse quidem inter omnia numeratur. Huius enim proprium est universorum corroborare virtutem; unde et communiter adoratur. Porro cum omnia sub unius providentiam administrationemque subiecta sint, feruntur aguntque singula, et quae a deo sunt aliena patiuntur. Quocirca una a se ipsa trinitas invariabilis est, reliqua, quae ab ipsa producuntur, omnia variantur; quae nec tempore, nec aeternitate cum illa simul existunt. Sola itaque sempiterna, increata et ingenita est. Ac filius quidem sine ullo tempore initiove genitus idem ab aeterno est, nec unquam esse desinit. Quamobrem caute admodum *caput*, non *initium filii* patrem esse sermo divinus 1.Cor. 11, 3.
edocuit, idque propter eandem utriusque substantiam. Spiritus vero sanctus sempiternus est, et a patre missus, cum quo semper existit, nec ab aliquo tempore esse coepit.

Aetii Caput XXXVI. Si ingenitus, et deus pro uno eodemque sumantur, ingenitus ingenitum genuit. Sin diversum quiddam ingeniti ac dei vocabula declarant, nequaquam absurdum est deum a deo genitum esse, cum uterque ab ingenita substantia originem traxerit. Quod si ante deum nihil omnino fuit, ut revera nihil extitit, deus et ingenitum idem plane significant, cum genita soboles ingenitum non admittat. Unde cum deo ac patre suo simul appellari sese non patitur.

Confut. XXXVI. I. Unde tandem nos Aëtius iubet earum quas proponit interrogationum ac ratiocinationum sensum ac sententiam assequi? Si ex argumentis et syllogismis censet istud esse quaerendum, quicquid cogitando quaesitum indagatumque fuerit, in nihilum una cum ipso redigitur. Deum enim nullus unquam argumentando comprehendet, neque opificium opifici suo dicet, *Quid me ita* Rom. 9, 20.
fecisti? ut scriptum est. Quamobrem pia mente et innocenti securitate ad sancti spiritus, quae per sacris literas patefacta nobis est, doctrinam revocandus est animus. Ubi cum solida immutabilique

κτίσει λατρευσάντων ὡς ἐμωράνθησαν, πῶς οὐκ ἂν εὑρεθείη ἐπὶ κτίσματι θεὸν λαμβάνειν, καὶ τοῦτον προςκυνεῖν τε καὶ γεραίρειν; τῆς πίστεως φύσει παρεκβαλλούσης τὸ προςκυνητὸν ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ, καὶ τὸ κτιστὸν ἀπὸ τοῦ προςκυνητοῦ. Καὶ γὰρ εἰ ὅλως τοῦτο οὐδὲν διοίσει, πρὸς τοὺς τῇ κτίσει τὸ σέβας νέμοντος οὐδὲν πρόκριτον ἔσται ἐν Χριστιανισμῷ, ἔσται δὲ ἡ τοιαύτη πίστις εἰδολολατρεία μᾶλλον ἢ θεοσέβεια. Προςκυνοῦσι γὰρ κἀκεῖνοι ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ δυνάμεις, οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα. Καὶ οὐ τὸ διάφορον τῶν κτισμάτων ποιεῖται τὸ θαῦμα· οὐδὲ διοίσει τὸ ἐξαίρετον [6] ἑαυτῷ τὸ τῆς ὁμοτιμίας διὰ τὸ ὁμώνυμον, κἂν τε ὑπερτεταλάντισται τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ τὰ ἀμφότερα ποιήσας, καὶ
pag. 986. ἀποκληρώσας ἑκάστῳ, οὐκ ὀνόματος παραλλαγὴν, ἀλλ' οὐσίας. Ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς κεκτισμένοις τὸ δοῦλόν ἐστι τοῦ κτίσματος τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐ τὸ ἐλεύθερον. Καὶ εἰ ἐν ἑνὶ μέρει τὸ δοῦλον προςκυνεῖται, οὐδὲν διοίσει πρὸς τὸ ἄλλο μέρος ἡ προςκύνησις, κἂν τε ὑποβέβηκεν. Ἴσον γάρ ἐστι τῷ ἀνωτάτῳ συγγενειάζον τῷ κτίσματι, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ τοῦ ὄντος κεκληρωμένον. Ἐντεῦθεν τὸ ἀγέννητον συμπρέπει θεῷ, καὶ τὸ θεὸς τῷ ἀγεννήτῳ. Διὸ τὸ γέννημα οὐκ ἔργον φαμὲν, οὐδὲ ποίημα, ἀλλὰ γέννημα οὐσιωδῶς ἀπὸ πατρὸς ἀχράντως γεγεννημένον, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ συμπροςκυνητὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀλλότριον, διὸ καὶ συμπροςκυνητόν. Ἑτέρῳ δὲ τῶν κεκτισμένων τὸ θεὸς ὄνομα οὐ συνεκφωνεῖται, διὰ τὸ μετηλλάχθαι τῆς ἀγεννησίας, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων κεκλήρωται τὸ εἶναι. Ἡ δὲ τριὰς ἔχει τὸ ἀεὶ εἶναι, καὶ οὐχ ἕτερόν τι θεὸς καὶ ἕτερον τὸ ἀγέννητον.

Συνομολογεῖς δὲ, Ἀέτιε, τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς γεγεννῆσθαι εἰρωνείᾳ, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. Πᾶν γὰρ τὸ γεννητὸν οὐ κτιστὸν, καὶ τὸ κτιστὸν οὐ γεννητόν. Εἰ δὲ τὸ γεννητὸν κτιστὸν, κατ' ἄλλον τρόπον ἐστὶν κτιστόν· ὡς οἷόν ἐστιν εἰπεῖν, Ἄνθρωποι γεννῶσιν ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐ κτίζουσιν· οὗτοι δὲ ἄνωθεν ἐκ θεοῦ εἰσι κεκτισμένοι. Διὸ αὐτοῖς τὰ μὲν γεννώμενα γεγέννηται, παρὰ θεοῦ δὲ τὰ πάντα κέκτισται. Θεοῦ δὲ ὄντος ἀκτίστου, γεννήσαντος δὲ ἑαυτῷ υἱὸν, καὶ οὐ κτίσαντος, οὐχ ἕτερον γεννᾷ παρὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν. Πῶς οὖν ἔσται τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα κτιστὸν, τοῦ πατρὸς ἀκτίστου ὑπάρχοντος; Εἰ δὲ κτιστὸν παρ' αὐτῷ τὸ γέννημα, οὐκέτι γέννημα καλεῖται. Καὶ πολλή ἐστι πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς ἀτοπίας ὑπόνοιον ἀντιλογία. Ἀπρεπὲς δὲ

6. *Rescribendum omnino est* ἑαυτὸ τῆς. *Ita supra pag.* 936. *dixit* οὐ διοίσας ἑαυτὸν παρὰ τὸν υἱόν.

sententia, *qui creaturam colunt, eos fatuos redditos esse doceamur,* Rom. 1, 21.
nonne in istud ipsum incurrere videtur Aëtius ac creaturae divinitatem tribuere, eamque adoratione ac veneratione prosequi? cum sincera fides adorandum a creato, creatum ab adorando seiungat. Nam si nihil inter haec intersit omnino Christiana religio nihil supra creaturae veneratores eximium aut excellens habitura est, atque eiusmodi fides idololatria potius quam dei cultus esse censebitur. Nam et illi solem, lunam, virtutes, coelum et terram, ac ceteras creaturas adorant. Neque vero creatarum rerum admirabilis excellentia diversitatem affert ullam, neque quod eximiae quaedam sint, ullam in honoris aequalitate varietatem inducent, cum eodem nomine contineantur, tametsi unam alteri multis partibus antecellat. Unus enim est qui utraque molitus est, et unicuique non nominis, sed substantiae discrimen attribuit. Siquidem creatis omnibus rebus non liberum, sed servile creaturae nomen convenit. Ac si in uno genere quod servilis conditionis est adoretur, nihil obstabit quo minus et alteri generi, tametsi inferius sit, adoratio tribuatur. Aequale quippe est quod cum superioris ordinis creatura cognationem habet, utpote de nihilo ab eo qui est naturam sortitum. Hinc et ingenitum deo et deus ingenito congruit. Quare genitam sobolem non opus aliquod dicimus, aut effectum quicpiam, sed sobolem, naturaliter a patre sine labe progenitam, eiusdem cum patre substantiae, ac simul adorandam, spiritum vero sanctum ab illo procedentem, nec alienum, ob idque simul adorandum. Ceterum dei nomen creatarum rerum nulli conceditur, eo quod ab ingeniti proprietate discrepet, quoniam e nihilo ut esset obtinuit. At trinitas sempiterna est, nec aliud quiddam deus est, aliud ingenitum.

II. Tu vero filium, Aëti, irridendo scilicet, non bona fide a patre genitum affirmas. Quicquid enim genitum est, creatum non est, et quicquid creatum est, non est genitum. Quod si id quod genitum creatum etiam est, creatum alio modo dicitur. Nam exempli gratia homines gignunt homines, non creant, sed olim a deo creati sunt. Quare quae gignuntur, ab illis gignuntur, a deo vero universa creata sunt. Sed cum deus increatus sit, ac sibi filium generet, non procreet, non eum gignit ab substantia sua diversum. Quocirca fierine potest ut quod ab ipso gignitur creatum sit, cum increatus sit pater? Nam si creatus est qui apud ipsum est genitus, non est quod amplius genitus dicatur. Multa sunt quae adversus tam absurdam opinionem disputari possunt. Sed in-

καὶ θεῷ τὸ εἶναί ποτε ἄνευ [7] υἱοῦ, ὕστερον δὲ καλεῖσθαι πατέρα μετὰ υἱόν. Καὶ ἀπρεπὲς τῷ υἱῷ τὸ εἶναι πρὸ αὐτοῦ χρόνον· ἔσται γὰρ ὁ χρόνος μείζων τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος. [8] Συμπρεπόντως δὲ πατρὶ τὸ ἀεὶ ἔχειν ἐν ταυτότητι τῶν ἀξιωμάτων τὸ ἀνέκλειπτον καὶ ἀΐδιον. Καὶ ὅτι πρὸ θεοῦ οὐδὲν ἦν, δῆλον τοῦτο. Τὸ θεὸς τοίνυν, ὥς ἔφη Ἀέτιος, καὶ τὸ ἀγέννητον ταὐτόν ἐστι δηλοῦν. Καὶ πῶς ἑαυτοῦ κα-
pag. 987. *ταπλέκων κατηγορεῖ μᾶλλον [9] δὲ ἤπερ συνίσταται; Εἰ γὰρ σὺν θεῷ τὸ θεὸς, ὥς καὶ ἔστι, καὶ τὸ ἀγέννητον προςίεται τὸν γεννητὸν υἱόν· ἔχει γὰρ συμπεριειλημμένως τὸ θεός. Συνεκφωνεῖται δὲ τῷ πατρὶ, ἀπὸ τοῦ θεὸς, καὶ ἄκτιστος, καὶ σὺν πατρὶ τιμώμενος θεὸς λόγος, κἄν τε τῷ Ἀετίῳ τοῦτο μὴ παρίσταται, τῶν πάντων κτισμάτων υἱῷ προςκυνούντων, καὶ πάσης γλώσσης ἐξομολογουμένης ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς, ᾧ ἡ δόξα πατρὶ ἐν υἱῷ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

ΤΩΥ ΑΕΤΙΟΥ *ΕΝ ΤΩΙ ΤΕΛΕΙ ΤΟ ΕΡΡΩΣΘΑΙ.

Ἐρρωμένους καὶ ἐρρωμένας ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος θεὸς, ὁ καὶ μόνος [1] διὰ τοῦτο ἀληθινὸς θεὸς προςαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποστάντος τε ἀληθῶς πρὸ αἰώνων καὶ ὄντος [2] γεννητῆς ὑποστάσεως, διατηρήσει ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ [3] σωτῆρι ἡμῶν, δι' οὗ πᾶσα δόξα τῷ [4] θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ νῦν [5] καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀνατρ. Καὶ ἐπὶ τῷ τέλει ὁ Ἀέτιος γράφων τῷ ἑαυτοῦ θιάσῳ, οἷς ἔφη [6] ἀθληταῖς τε καὶ ἀθλητρίαις, οὐκ ἀπελίπετο τῆς τοιαύτης τῶν λόγων μοχθηρίας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐρρῶσθαι ἀπέδειξεν αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ ἀλλότριον. Φάσκει γὰρ, Ἐρρωμένους ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος θεός· οὐ συνιδὼν ὅτι ἐν ἑνὶ λόγῳ ἔλυσε τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ ὑποσπορᾶς τοῦ ζητήματος. Φήσας γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτάτω κεφαλαίοις περὶ ἀγεννήτου θεοῦ, [7] Οὐ προοῖδε καὶ ὅτι οὔτε ἑαυτὸν ἐποίει, ἐνταῦθα αὐτογέννητον ἡμῖν παρειςάγει. Πᾶσα δὲ [8] διάνοια ἐν λήθῃ ἑαυτῆς γίνεται, ὅπως φωραθείη. Εἶτά φησι, Ὁ καὶ μόνος διὰ τοῦτο

7. υἱοῦ *bis legitur in edit. Petav. Colon. repet.*
8. *Rescribendum fortasse* Συμπρέπον τῷ δὲ πατρὶ, *aut* Συμπρέπον ὄντως δὲ πατρὶ.
9. *Hoc* δὲ *delendum esse iam Petavio visum est, qui uncinis inclusit. Etiam Cornarius convertit* seipsum complicando accusat potius quam confirmat? *Pro* ἤπερ *in cod. Rhedig. legitur* εἴπερ.
* ἐν τῷ τέλει *codd. mss. Ien., Rhedig., Parisinus (teste Petavio).* ἐνταῦθα τελεῖ *edd. Cornarius vertit* Aetii conclusio ad finem.
1. διὰ τοῦτο *verba aberant supra.*
2. ἀληθῶς γεννητῆς *supra.*

primis indignum deo est, ut sine filio extiterit aliquando, tum postea post filii exortum pater appellari coeperit. Similiter et indignum filio est, uti tempus ipsius originem antecesserit, consequens enim est tempus maiestate illius esse maius. Et vero patri congruens est ut in eiusdem communione dignitatis participem cum semper habuerit qui desinere nunquam potest estque sempiternus. Quod vero deo nihil prius extiterit manifestissimum est. Atenim, ait Aëtius, deus et ingenitum idem omnino significant. Verum quam aperte semetipsum implicans accusat potius quam dogma suum confirmet. Nam si cum deo deus est, ut est revera, etiam ingenitum genitum filium admittit, qui dei vocabulum una complectitur, cum patre vero simul appellatur et coniungitur, exortus a deo, et increatus, et honoratus cum patre deus, idemque verbum, etsi aliter Aëtio videatur, cum creatae res omnes filium adorent, *et omnis lingua confiteatur, quoniam Iesus Christus in gloria est dei patris,* cui gloria patri in filio, cum spiritu sancto, in saecula saeculorum, Amen.

AETII SALUTATIO IN FINE POSITA.

Post haec salutationem subtexit his verbis: Deus ille, qui a nullo alio genitus est, quique solus verus deus ab Iesu Christo, quem ille miserat, appellatus est, Christo inquam, qui revera ante saecula omnia extitit, estque sine dubio genita substantia, sanos vos, et sanas, et incolumes ab impietate custodiat, *in Christo domino nostro*, per quem omnis gloria patri, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum, Amen.

Confutatio. Sub opusculi finem ad sodales suos scribens Aëtius, quod athletas et athletrias nominat, ne tum quidem ab impiis vocibus abstinuit, sed in valedicendo quoque abhorrere se ab sincera doctrina monstravit. Sic enim loquitur: *Sanos vos et valentes qui est a se genitus deus custodiat:* nec illud animadvertit, totam illam sparsam a se quaestionem una voce dissolvi, cum in superioribus capitibus de ingenito deo loquens nequaquam a seipso fieri statuerit, hoc vero loco a seipso genitum affirmet. Quaelibet enim hominis mens sui ipsius obliviscitur, ut in errore deprehendi possit. Addit praeterea, *Qui et solus propterea verus deus appellatur.*

3. κυρίῳ *supra.*
4. θεῷ καὶ *abest supra.*
5. *Repone, quod excidit,* καὶ ἀεὶ. *V. supra pag. 930. et infra pag. 988.*
6. *Supra pag. 924.*
7. *Supra cap. 13. Cornarius vertit* cum enim dixerit in superioribus capitibus de ingenito deo, Praevidit etiam quod neque seipsum fecit *cett. Inducendam igitur esse putavit negationem* οὐ *ante* θεοῦ.
8. ἄνοια *cod. Rhedig., quod verum esse videtur.*

ἀληθινὸς θεὸς προςαγορευθείς. Κατὰ δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ διάνοιαν ἢ ἀναιρεῖ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν θεὸν, καὶ μάτην συκοφαντεῖ τὸ ὄνομα, Χριστιανὸς τὸ ὄνομα καλεῖσθαι· ἢ [9] ὅτι θεὸν μὲν ἔχει τὸν υἱὸν, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸν, καὶ ἔσται αὐτῷ εἷς θεὸς ἀληθινὸς, καὶ εἷς οὐκ ἀληθινός. Κατὰ δὲ ὑπόβασιν ἕνα ὑφ' ἑνὸς εὑρίσκων ἔτι καὶ τὸ ἅγιον
pag. 988. πνεῦμα ἐν μικροτέρᾳ καὶ ἀποδεούσῃ τάξει τάττων, ἢ ὅτι μικρότερον πάλιν θεὸν ἕξει, ἢ τῇ τριάδι μὴ συναριθμῶν τοῦτο ἔσται παντάπασιν ἀλλότριον Χριστιανῶν τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον, καὶ λοιπὸν Ἕλλην ἀποκηρυχθείη τελειότατος, καὶ Σαδδουκαῖος τῷ ἀριθμῷ, ἀλλότριος μὲν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὡς καὶ ἔστιν, Ἕλλησι δὲ συγκρινόμενος τῇ μερίδι, ἕνα μὲν θεὸν φάσκων μέγαν, καὶ ἕνα μικρὸν, ἕνα ἀληθινὸν, καὶ ἕνα οὐκ ἀληθινὸν, ὡς Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν, ἕνα μέγαν θεὸν, τοὺς δὲ ἄλλους μικροὺς ὀνομάζοντες· τῆς θείας γραφῆς αὐτὸν σαφῶς ἐλεγχούσης, καὶ περὶ πατρὸς μὲν λεγούσης ὡς ὁ θεὸς ἀληθινὸς, καὶ περὶ υἱοῦ τὸ θεὸς ὡςαύτως, [10] καὶ περὶ πατρὸς, Τὸ φῶς ὁ θεὸς, περὶ δὲ υἱοῦ, Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, καὶ περὶ ἁγίου πνεύματος ὅτι, Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ἀληθινῶς τοίνυν ἡμῖν ἡ τριὰς καταγγέλλεται ἐν σοφίᾳ καὶ βάθει πλούτου.

Εἶτα πάλιν ἀκολούθως φησὶ, Καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ᾐδέσθη ἀπαξιώσας τὸν μονογενῆ θεοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ [11] μόνον ψιλῇ τῇ λέξει κέχρηται, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτάτω ὡμολόγησε κεφαλαίοις, ἕως ψιλῆς ὀνομασίας νέμων τῷ υἱῷ τὸ γέρας τοῦ ὀνόματος. Λέγει δὲ πρὸ αἰώνων ὑποστάντα ἀληθῶς, καὶ ὄντα ἀληθῶς γεννητῆς ὑποστάσεως. Διατηρήσει δὲ, φησὶ, ἀπὸ τῆς ἀσεβείας. Εἴωθε δὲ πᾶσα φαύλη γενὴ τοὺς [12] αὐτῆς τρόπους ἄλλοις προλαμβάνειν τε καὶ ἐπιφημίζειν. Οὐχ ὁρῶν γὰρ εἰς ὅσα ἠσέβησεν, ἑαυτὸν εὐσεβῆ νομίζει, ὡς οἱ τὴν παραπληξίαν κεκτημένοι νομίζουσι μὲν ἑαυτοὺς ἐν φρονήσει εἶναι, τοὺς δὲ ἄλλους φρενητιῶντας. Ἐνταῦθα δὲ, Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐδὲ, Τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ἐτόλμησεν ἀποδοῦναι, ἀλλ' εἰρωνικῶς, Τῷ σωτῆρι ἡμῶν, ἔφησεν, καί φησι, Δι' οὗ πᾶσα δόξα τῷ πατρὶ καὶ νῦν καὶ [13] ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰπεῖν, Πᾶσα δόξα, ὅπως [14] περιαιροῖ τὸν υἱὸν ἀπὸ τῆς τιμῆς τε καὶ δόξης οὗ οὐδεὶς ἀνέξοιτό ποτε τῶν εὐσεβῶν καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου τὴν δωρεὰν τῆς ἀληθινῆς πίστεως εἰληφότων.

Ταῦτα δὲ πάντα διαλαβόντες τὰ ὑπὸ τούτου τοῦ Ἀετίου εἰρημένα ἐν διαλεκτικῇ τινι τέχνῃ καὶ συλλογιστικῇ ὑπονοίᾳ ἀνθρωπίνης μαγγανείας ἐν κεφαλαίοις λζ'. Οἷς νουνεχῶς ὑμᾶς ἐντυχεῖν παρακαλοῦμεν, καὶ

9. Intellege ἢ συκοφαντεῖ ὅτι κτλ.
10. Verba καὶ περὶ πατρὸς — περὶ δὲ υἱοῦ Petavii interpretatio neglexit.
11. μόνον codd. mss. μόνως editi libri.
12. αὐτοῦ vitium est edit. Petav. Colon. repet.

Quamobrem ut illius animus opinioque fert, aut filium deum esse negat, et nomini ipsi calumniam facit, dum Christianus appellari cupit, aut deum esse quidem filium putat, sed minime verum, ut ex eius sententia deus alius sit verus, alius non verus. Quapropter cum alterum alteri subiiciat, et spiritum sanctum in minori atque inferiori sede collocet, necesse est ut aut minorem alium deum cognoscat, aut, si trinitati nequaquam annumerandum existimet, prorsus a Christianorum numero segregandus sit infelix homuncio, atque ad gentilium factionem, vel Sadducaeorum prorsus ablegandus. Est enim a spiritu sancto horum instar alienus. Ab gentilium vero partibus eatenus stat, dum unum esse censet summum deum, alterum minorem, verum unum, alterum non verum; id quod Graeci confitentur, qui unum maiorem deum, minorum gentium ceteros appellant. Sed nimirum perspicue illum sacrarum lite-
rarum convincit auctoritas, quae cum de patre loquuntur, *Deus,* 1. Ioann. 5, 20.
inquiunt, *verus est;* filium quoque itidem esse deum asserunt. Po- Ibid. 1, 5.
stremo cum de spiritu sancto loquuntur, *spiritum veritatis* appellant. Ioann. 1, 9. Ioann. 16, 13.
Itaque trinitas vere nobis in *sapientia et divitiarum altitudine nuntiatur.* Rom. 11, 33.

II. Pergit Aëtius: *Et a Iesu Christo,* inquit, *qui missus est.* Nec puduit ipsum unigenito dei nomen detrahere, quem nudo ac simplici vocabulo declaravit; id quod in superioribus capitibus professus est, cum illius decus ac dignitatem nominis filio appellatione sola concessit. Eundem tamen ante saecula subsistentem fuisse ac genitae revera substantiae extitisse narrat. Addit deinde, *Conservabit vos ab impietate.* Solet enim flagitiosa quaeque mulier convicium antevertens mores suos aliis exprobrare. Sic Aëtius impietatis suae magnitudinem non sentiens pium esse se ac religiosum arbitratur; ut qui animi delirio laborant sui se compotes ac prudentes, ceteros mente captos existimant. Idem porro cum, *In Christo Iesu,* dixisset, *dominum nostrum* adiicere non est ausus, sed cavillando, *Salvatore nostro* dixit. *Per quem gloria omnis patri, et nunc, et semper, in saecula saeculorum, Amen.* Ubi quod, *Omnis gloria,* scripsit, id eo consilio fecit, ut ab eo honore ac gloria filium excluderet. Quod quidem nemo pius ac veram fidem sancti spiritus beneficio consecutus admittet.

III. Haec adversus Aëtii dogmata disputanda putavimus, quae ille dialectica facultate et argumentandi subtilitate humanisque praestigiis fretus capitibus septem ac triginta disseruit. Ea vero cum

13. ἀεὶ καὶ εἰς codd. mss., uti supra pag. 930. ἀεὶ εἰς editi.
14. Libri vulgo περιάροι.

εὐθὺς μὲν εἴσεσθε, ὦ Χριστιανῶν παῖδες, καὶ δοῦλοι Χριστοῦ, καὶ υἱοὶ
pag. 989. τῆς ἀληθείας, τὴν πᾶσαν αὐτοῦ γηΐνην κενοφωνίαν καὶ ἀλλοτρίαν πνεύματος ἁγίου διδασκαλίαν. Ὃς οὐκ ἐτόλμησε κἂν ἐν μιᾷ λέξει μνησθῆναι θείου λόγου, ἢ ῥητοῦ τινος παλαιᾶς, ἢ καινῆς διαθήκης, οὐκ ἀπὸ νόμου, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ ἀποστόλων, οὔ τινος τῶν πατριαρχῶν [15] μαρτυρίαν παρενέγκαι, οὔτ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, οὐ πατρὸς πώποτε, οὐχ ἁγίου πνεύματος ῥῆμα δι' ἀποστόλων εἰρημένον ἢ διὰ προφητῶν· ἵνα παντελῶς αὐτοφώρατος γένηται τοῖς φίλοις τῆς ἀληθείας, ὅτι παντάπασιν ἀλλότριος τυγχάνει θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως. Νομίζω δὲ καὶ ἱκανῶς ἡμᾶς πρὸς τὰς αὐτοῦ προτάσεις κατὰ τὸ δυνατὸν ἰδιωτικῷ λόγῳ, συστάσει δὲ τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐσεβοῦς λογισμοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπηντηκέναι. Καὶ ἐπειδὴ ἱκανῶς ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἀνατροπαῖς περὶ πίστεως σαφῶς [16] διελέχθημεν, ἀρκετῶς ἡγούμεθα, ἵνα μὴ προςθέντες δυςχέρειάν τινα περὶ τὴν ἀνάγνωσιν περισσοτέραν ἐργασώμεθα. Ὀλίγα δὲ πάλιν ἐξ ὧν αὐτὸς ἀρθεὶς τὴν διάνοιαν μετὰ τὴν ἀλλόκοτον αὐτοῦ πίστιν καὶ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἀπέχθειαν, ὅσα ἐτόλμησε τὸ αὐτοῦ στόμα καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένων καὶ ἐν θράσει εἰς ὕψος ἆραι τὴν διάνοιαν καὶ ὑπέρογκα βλασφημῆσαι, αὖθις ἐπιλαβόμενος συντόμως λέξω.

Οὗτος γὰρ ἐφαντάσθη, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον, οὐκ ἐπὶ τῷ εἰδέναι τὸν θεὸν κατὰ πίστιν, ἀλλὰ φύσει κατὰ εἴδησιν. Ὡς καὶ ἄνω που ὑπέμνησα φασκόντων αὐτῶν, οὐχ ἁπλῶς εἰδέναι τὸν θεὸν ἐν γνώσει πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐὰν [17] γινώσκῃ τις πᾶν ὁρατὸν καὶ χερσὶν αὐτοῦ ψηλαφώμενον, ὡς εἴ τις λάβοι μετὰ χεῖρας λίθον, ἢ ξύλον, ἢ ἄλλης τινὸς ὕλης ἐργαλεῖον· οὕτως ἔφη καὶ οὗτος ὁ γεννάδας ὅτι, Οὕτως οἶδα τὸν θεὸν, ὥςπερ ἐμαυτὸν, καὶ οὐ τοσοῦτον οἶδα ἐμαυτὸν ὡς τὸν θεόν. Λοιπὸν δὲ τὰ μωρὰ λέγειν καὶ ἀκούειν πολλοῖς μὲν ἔστιν εἰς ἀπάτην, τοῖς δὲ συνετοῖς εἰς χλεύην. Τίς γὰρ τῶν φρενοβλάβειαν ἑαυτοῖς κεκτημένων καὶ μεμηνότων οὐ δύναται καὶ ἄλλους ἐκμαίνειν, καὶ μάλιστα τοὺς συνεπομένους καὶ ὑπακούοντας;
pag. 990. Εἰ γάρ τις ἠρώτησεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ, Μή μοι διήγησαι θεὸν εἰδέναι τὸν ἀσύγκριτον καὶ ἀκατάληπτον, τὸν κατὰ τὸ εἶδος μὲν μὴ καταλαμβανόμενον, πίστει δὲ γινωσκόμενον τοῖς αὐτοῦ δούλοις, ἀλλὰ διήγησαί μοι τοὺς πυθμένας τῆς γῆς, τὰ ταμιεῖα τῆς ἀβύσσου, τὰς φλέβας τῆς θαλάσσης, ᾅδου τὸν τόπον, ἀέρος τὰ μέτρα, οὐρανῶν

15. μαρτυρία cod. Rhedig.
16. διελέγχθημεν codd. mss. et edit. princ.
17. γινώσκει cod. Rhedig. Et cod. Ien. in syllaba finali ῃ rasuram habet conspicuam.

prudentia ut legatis postulo. Ita enim, o Christiani ac Christi servi, veritatisque filii, terrenam ac vanissimam illius doctrinam, atque a spiritu sancto prorsus abhorrentem esse cognoscetis. Qui divini verbi ne una quidem litera mentionem attigit, nec ullum veteris aut novi testamenti locum protulit. Nihil ex lege, nihil e prophetis, nihil ex evangeliis, nihil ex apostolis, nihil e patriarcharum testimoniis in medium adduxit. Non ipsius salvatoris sententiam ullam, non patris spiritusque sancti dictum aliquod ab apostolis vel prophetis commemoratum proposuit. Quo illud veritatis amantes intelligant, plane illum a deo esse et a fide ipsius alienum. Contra haec illius decreta abunde a nobis hactenus pro viribus disputatum arbitror, ac rudi quidem et simplici orationis stylo, sed allatis sacrarum literarum auctoritatibus, ac depromptis ex religioso animi sensu rationibus illius impetus esse discussos. Itaque cum in illius confutationibus de fide satis aperte disseruerimus, sufficere istud arbitramur; ne si amplius aliquid addamus molestiorem operis huius lectionem supervacanea longitudine faciamus. Sed pauca quaedam nihilominus retractanda ac breviter exponenda sunt ex iis quae post importuna illa absurdaque dogmata insolentius elatus in Christum eiusque spiritum sanctum prae utriusque odio nefarie contulit; quaeque ab impudenti illius ac discipulorum ipsius ore profecta et inaudito quodam animi fastu arrogantiaque in deum contumeliosissime sunt coniecta.

IV. Hic enim ipse cum suis in eam vanitatis amentiam incidit, ut supra mortales omnes deum se non fide sola, sed propria quadam scientia comprehendere iactaret. Quemadmodum paulo ante memini hoc ab illis usurpari solitum, deum se non fidei modo intelligentia, sed perinde animo concipere ac quilibet aspectabilia ista ac tractabilia cognoscit, utputa si quis lapidem aut lignum vel alterius materiae instrumentum capiat. Ita quidem audax ille ac temerarius loquitur: Tam deum intelligo quam meipsum; imo tam meipsum non novi quam deum. Verum nugas istas ultra dicendo persequi, vel audire, uti pluribus fraudem ac perniciem, ita sapientibus risum ac ludibrium consciscet. Ecquis enim mentis vecordia ac furore percitus alios in eandem insaniam trahere, praesertim obsequentes sibi ac dicto audientes, non possit? Quod si quis illum, vel eius discipulos rogaret: Ne tu mihi incomparabilis et incomprehensibilis dei scientiam iactites, cuius formam quidem ac naturam assequi nemo potest, fide vero ab ipsius servis utcumque cognosci potest. Sed hoc velim nobis edisseras, fundamenta terrae quae sint, quaeque abyssi penitiora receptacula, maris venas, infe-

τὸ εἶδος καὶ τὰ πάχη, τί τὸ ἄκρον τῶν ἄνω, τί τὸ τέρμα τῶν κάτω, τί ἐν δεξιᾷ, τί ἐν εὐωνύμοις, τῆς κτίσεως τῆς ἑαυτοῦ πλάσεως τὸ διήγημα, τῶν ἐπὶ [18] γῆς ἀμυθήτων τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μέτρα, [19] λοιπὸν ταῦτα ἤκουσαν, ὡς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένων, εἰς σοφιστικὰς προφάσεις παρεκκλίναντες εἰρωνείᾳ, λοιπὸν λέγουσιν ἀπ' ἐκείνου μεμαθηκότες ὅτι πάντα ταῦτα τὰ σωματικὰ [20] καὶ ἔστι καὶ οὐ δυνάμεθα εἰδέναι. Τὸν θεὸν δὲ τὸν αὐτὰ πεποιηκότα οἴδαμεν σαφῶς [21] ποταπός ἐστι καὶ πῶς ἐστι καὶ οἷός ἐστι καὶ τίς ἐστι. Τίς δὲ ἀκούσας ταῦτα οὐκ ἂν καταγελάσειεν εὐθύς; Εὔηθες γάρ ἐστι τὸ ὅλον ὅτι τὸν τεχνίτην καὶ ἀσύγκριτον καὶ ἀνεκδιήγητον λέγει εἰδέναι καὶ ἠκριβωκέναι (καὶ εἴθε ἔλεγε τῇ πίστει εἰδέναι καὶ ἠκριβωκέναι· ἀλλὰ μὴ κατὰ εἴδησίν τινα ψηλαφήσεως ἐτόλμα καὶ τολμῶσι λέγειν), τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα τοῦ ἀσυγκρίτου διὰ τὸ κατὰ τὸ εἶδος δυνάμενα παρὰ τῶν ὁρώντων ὑπερθαυμάζεσθαι φάσκειν αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ μὴ εἰδέναι, μάλιστα πάντῃ τῶν θείων γραφῶν σαφῶς περὶ θεοῦ κηρυττουσῶν τὸ ἀόρατον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ ἀπερινόητον, μόνον δὲ πίστει ἐν ἀληθείᾳ γινωσκόμενον ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.

Ὅταν δέ τις αὐτοῖς εἴπῃ τῶν ὀρθῶς περὶ θεοῦ δόξης πίστεώς τε καὶ ἀγάπης καὶ ἀκαταληψίας δοξαζόντων ὅτι, Ἡμεῖς οἴδαμεν θεὸν ἀκατάληπτον, θεὸν ἀόρατον, ἀνεκδιήγητον, οἴδαμεν δὲ αὐτὸν ὄντως, ὄντα δὲ ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον, ἐπισκωμματικῶς καὶ κωτίλως λοιπὸν ὡς μῦθον τινὰ διηγούμενος ἐτόλμησεν οὗτος ὁ τὴν καινὴν διαλεκτικὴν ἡμῖν φέρων, Τίνι οὖν ἐοίκατε, καὶ ἡ ὑμῶν πίστις; Παρθένῳ φθαρείσῃ, οὔσῃ δὲ τυφλῇ καὶ κωφῇ καὶ ἀλάλῳ, ἥτις ὅτι μὲν
pag. 991. πέφθαρται πᾶσι πέφηνε τοῖς αὐτὴν γινώσκουσιν. Ἐρωτωμένη δὲ τίς ὁ φθορεὺς οὐκ ἀκούει, ἵνα μάθῃ, καὶ οὔτε ἑώρακε τὸν [22] φθείραντα, διὰ τὸ τετυφλῶσθαι, οὔτε ἀπαγγεῖλαι δύναται, διὰ τὸ ἄλαλον· ὡς εἶναι ἀντιστρόφως πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν αὐτοῦ μῦθον κατὰ τὸ γεγραμμένον, [23] Ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Αὐτὸς γὰρ ἔοικε τυφλῷ ἐκ γενετῆς οὕτω γεγεννημένῳ, λαλοῦντι δὲ, καὶ πολλὰ λαλοῦντι καὶ ἀκούοντι, καὶ εἰδότι μὲν λευκοῦ τὸ ὄνομα, καὶ μέλανος, κυανοῦ τε καὶ πρασίνου καὶ πυῤῥοῦ, καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων ὀνομάτων,

18. γῆς scripti libri. τῆς γῆς editi.
19. Scribendum fortasse εἴ που ταῦτα ἤκουσαν. Editi praebent λοιπὸν ταῦτα ἤκουσαν. Cod. Ien. λοιπὸν ταῦτα ἤκουσϖ, cod. Rhedig. λοιπὸν τὰ πάντα ἤκουσας, uti legitur etiam in cod. Paris., teste Petavio, qui coniecit λοιπὸν ὡς ταῦτα ἤκουσαν. — Pro τὸν ἀριθμὸν in praecedentibus cod. Ien. habet τῶν ἀριθμὸν, cod. Rhedig. τῶν ἀριθμῶν.

rorum domicilium, aëris mensuras, coelestium orbium formam ac crassitudinem, quodnam summum supra, quod infra sit infimum, quid ad dexteram sit, quid ad sinistram. Ad haec creatarum rerum naturam, tuique adeo molitionem explices, tum eorum omnium numerum modosque quae terris infinita continentur. Haec cum illis obiiciuntur, ut ab illius sectatoribus audire memini, ad sophistica quaedam commenta cavillationesque sese convertunt, et ex illius praescripto ita respondent: Haec omnia corporea sunt, nec a nobis percipi possunt. Deum vero, qui haec ipsa condidit, manifeste cuiusmodi sit, quove modo, ac qualis, quisve sit intelligimus. Quis haec sine risu possit audire? Est enim longe illud sane stultissimum: Summum illum, et incomparabilem opificem, qui nullo sermone declarari potest, scire se atque accurate percepisse profiteri (atque utinam fide saltem illum ipsum scire se, non velut contrectare manibus incredibili audacia praedicarent!), interim vero creatas ab incomparabili illo res omnes, quae in sua quaque specie consideratae spectatores ipsos sui in admirationem trahere possunt, negare illum cum suis a se cognosci. Praesertim cum ubique sacrae literae de deo testentur, neque oculis ipsum percipi, neque comprehendi, nec animo cogitari posse, sed id unum de illo ex rei veritate percipi,
Quod sit, quodque diligentes se remuneretur. Hebr. 11, 6.

V. Iam vero quoties eorum aliquis, qui de dei gloria, fide, caritate, et incomprehensibili natura recte sentiunt, hoc illis obiicit: Novimus incomprehensibilem deum, qui nec oculis videri, nec explicari sermone potest, eum nos, inquam, revera cognoscimus, sed nec aspectabilem et incomprehensibilem esse scimus, ad haec novae iste dialecticae architectus illudendo ac deridendo velut fabulam quandam contexuit. Cuinam ergo vos vestramque fidem similem, inquit, esse dixerim? Nimirum vitiatae, ac caecae, surdae, mutaeque virgini, cui quidem oblatum esse stuprum qui eam norunt omnes intelligunt. At si quis ille vitiator fuerit interroges, nequaquam audiat; neque aut illum propter caecitatem videre potuit, aut
indicare, quod muta sit, potest. Merito igitur in ipsum ipsiusque Psalm. 7, 17.
sermonem illud e scriptura retorquere licet: *Convertatur labor eius in caput ipsius; et incidet in foveam quam fecit*, ac cetera id genus. Hic enim caeci similis est, qui cum ea calamitate natus loquatur, audiatque quam plurima. Ac licet albi, ac nigri, caerulei, prasini, rufi, ac ceterorum a se discrepantium colorum, nec non et lucis

20. καὶ om. in edit. Petav. Colon. repet.
21. ποταπῶς cod. Rhedig.
22. φθείραντα codd. mss. φθείροντα editi.
23. ἐπιστρέψαι libri omnes.

φωτός τε καὶ σκότους, ὧν μὲν τὰ ὀνόματα ἐνηχεῖται, οὐ μὴν δὲ γινώσκει τί τὸ εἶδος, οὐδ' [24] ὅλως δύναται αὐτὸ ἑρμηνεῦσαι, διὰ τὸ ἀπαρχῆς αὐτὸν τυφλὸν γεννηθῆναι, καὶ τὴν ἐναλλαγὴν ἑκάστης ποιότητος χρωμάτων [25] ἀγνοεῖ, καὶ τὸ εἶδος. Ἕκαστον γὰρ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τὸ κατάλληλον τῆς διακρίσεως [26] δι' ὁρατικῶν αἰσθήσεων ἔχει τὴν πεῖραν, οὐ μὴν δὲ διὰ φράσεως τῷ μὴ γινώσκοντι ἀπαρχῆς τὸ εἶδος οὔτε διὰ ψηλαφήσεως καὶ ἁφῆς δυνάμενον δοκιμασθῆναι. Ὅταν γοῦν οἱ ἀπὸ γενετῆς τυφλοὶ περὶ τούτων διαλεγόμενοι, καὶ εἰδότες [27] ἀντιπαρακατατιθέναι τὸ μέλαν πρὸς τὸ λευκὸν, καὶ τὸ χλωρὸν πρὸς τὸ κυάνεον, καὶ πορφύρεόν [28] τε κοκκηρόν τε, καὶ τὰ ἄλλα χρώματα, ἐρωτηθῶσι δὲ ἀφ' ἡμῶν τὴν ποιότητα τοῦ εἴδους καὶ τὸ χρῶμα ἑκάστης ποιότητος, οὔτε δύνανται εἰπεῖν, οὔτε ἀφ' ἡμῶν διδαχθῆναι, μόνον δὲ διὰ λόγου [29] πείθουσιν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἀπατῶσι δὲ τοὺς ἀκούοντας, ὡς εἰδότες τέλειον περὶ τῆς διακρίσεως, κἄν τε τῷ λόγῳ λέγωσι, τὴν ἀγνωσίαν διὰ τῆς ἀκαταληψίας κεκτημένοι. Οὕτω καὶ οὗτος ἥκει ἡμῖν λέγων περὶ θεοῦ, καὶ ἐπιφημίζει μὲν σκωπτηλῶς τῆς ἀλάλου καὶ κωφῆς καὶ τυφλῆς παρθένου τὴν φθορὰν, αὐτὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ βλασφημίαν πεφθαρμένος μᾶλλον, καὶ τὴν ἀγνωσίαν ὡς ἀπὸ γενετῆς τύφλωσιν κεκτημένος, λέγων μὲν περὶ θεοῦ, λόγοις δὲ ἀπεικάζων, λοιπὸν δὲ καὶ εἰς ἀναισχυντίαν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένους παρασκευάσας.

Οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον. Βλασφημοῦσι μὲν οὖν προφητῶν
pag. 992. ὀνόματα καὶ ἀποστόλων, ὅταν ἐλεγχόμενοι ὑπό τινων [30] ὑποπιάζωνται, εὐθὺς [31] ἀποτρέχοντες καὶ ἀποπηδῶντες καὶ λέγοντες, Τοῦτο ὁ ἀπόστολος ὡς ἄνθρωπος ἔφη, ἄλλοτε δὲ, Τί μοι φέρεις τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης; Οὐκ ἔστι δὲ θαυμαστὸν κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα ὅτι, Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ; Εἰ γοῦν αὐτὸν τὸν κύριον καὶ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ δόξαν ἀρνοῦνται, πόσῳ γε μᾶλλον προφήτας [32] αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους; Ἔτι δὲ εἰς περισσοτέραν μανίαν ἀρθέντες οἱ ἀπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοι, καὶ ὁ τούτων διάδοχος Εὐνόμιός τις ψευδωνύμως καλούμενος, ἔτι καὶ δεῦρο περιὼν τῷ βίῳ, μέγα [33] κακὸν τόλμημα· ἀναβαπτίζει γὰρ τοὺς ἤδη βαπτισθέντας, οὐ μόνον τοὺς ἀπὸ ὀρθοδόξων πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους, καὶ αἱρέσεων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν

24. ὅλος *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

25. ἀγνοεῖν *libri omnes.*

26. δι' ὁρατικῶν *emendarunt Cornarius (qui vertit* per sensum visus*) et Petavius, postulante sententia.* διορατικῶν *librorum vulgata est scriptura.*

27. *Vulgo vitiose legitur* ἀντιπαρακατιθέναι.

28. *Hoc* τε *cancellis notavit Petavius.*

29. *Libri vulgo* πείζωσιν. *Pro* ἑαυτῶν *in cod. Rhedig. extat* αὐτῶν.

30. ὑποπιάζωνται *cod. Ien. et edit. princ.* ὑποπικίζωνται *cod Rhedig.* ὑπωπιάζωνται *edit. Petavii.* ὑποπιέζονται *(sic) coniecit Petavius. Quid Cornarius cogitaverit non satis assequor; vertit* quum ab aliquibus redarguuntur ac castigantur. *Mihi rescribendum videtur* ὑποπικράζονται.

31. τρέχοντες *cod. Rhedig.* ὑποτρέχοντες *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

32. αὐτοῦ *ed. Petav.* αὑτοῦ *cod. Rhedig.* ἑαυτοῦ *cod. Ien. et edit. princ.*

33. *Rescribo* καὶ κακὸν, *praeeunte Cornario, qui vertit* qui adhuc hodie superest in vita magnum et temerarium flagitium. *Petavius volebat* κακῶν.

ac tenebrarum vocabula pronuntiet, quae auditione didicerat, horum tamen figuram ac speciem minime cognoscit, nec cuiusmodi sit explicare potest, quod ab utero matris caecus prodierit, ac proinde singulorum qualitatem, discrimina, figurasve discernere nequeat. Quodlibet enim istorum nominum sensuum perceptioni experientiaeque consentaneam speciem exprimit, sed ea sermone declarari ei qui non illam oculis usurparit, neque tactu probari diiudicarive potest. Quare cum caeci illi de iisce coloribus disserentes, qui cum nigro candidum, viride cum caeruleo, tum purpureum, coccineum, ac ceteros inter se perite comparant, de cuiusque generis ac coloris qualitate a nobis interrogantur, nec istud eloqui, nec a nobis edoceri possunt, sed voce tenus sibiipsis persuadent, et auctoribus imponunt, ut illorum discrimen perfectissime callere videantur, tametsi nihil praeter nuda verba teneant earum rerum, quarum, quod eas minime comprehendere possint, summa in ignoratione versantur. Ad hunc modum ille de deo sermonem instituit, et corruptam nescio quam nobis, mutam, ac surdam, caecamque virginem per ludibrium obiicit, pro sua in divinum numen petulantia corruptus ipse, et ignorantia velut ab origine contracta caecitate laborans. Qui ita de deo disputat, ut de eius natura sermocinando coniicere ac divinare studeat. Postremo discipulos suos ad extremam impudentiam perduxit.

VI. Nihil enim est quo non illorum pertingat audacia. Prophetarum apostolorumque nomina contumeliis incessunt. Cumque urgeri rationum vi ac male haberi coeperint, effugiunt subinde, ac prosiliunt, et, Ista, inquiunt, apostolus, tanquam homo, dixit. Alias, Quid tu mihi vetus, aiunt, testamentum obiicis? Quod quidem minime mirum est, si dictum illud salvatoris consideretur: *Si* Matth. 20, 25.
patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos illius? Si dominum ipsum, ac verum eius decus, et gloriam abnegare non dubitant, quanto magis prophetas illius, et apostolos negabunt? Praeterea vero maiore quadam insania ac furore correpti Aëtii discipuli, cum horum successore, qui Eunomius falso nominatur, et ad haec tempora superest, aliud quiddam sceleratum ac nefarium committunt. Siquidem eos qui baptizati iam fuerint iterum baptizat Eunomius, non modo qui a catholicis, aut ab aliis haeresibus, sed eos

τῶν Ἀρειανῶν. Ἀναβαπτίζει δὲ αὐτοὺς εἰς ὄνομα θεοῦ ἀκτίστου, καὶ εἰς ὄνομα υἱοῦ κεκτισμένου, καὶ εἰς ὄνομα πνεύματος ἁγιαστικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ κεκτισμένου υἱοῦ κτισθέντος. Ἵνα δὲ τὸ πᾶν κυβείας καὶ θυμέλης καὶ σκηνῆς τὸ ἐργαστήριον αὐτῶν ὀφθείη, ὅτι [34] οὐκ ἔστι πίστις ἡ ἀπ' αὐτῶν καταγγελλομένη, ἀλλὰ, σχεδὸν εἰπεῖν, μίμων ἐργαστήριον, [35] διεβεβαιώσαντό τινες ὅτι κατὰ κεφαλῆς τοὺς ἀναβαπτιζομένους βαπτίζει, [36] τοὺς πόδας ἄνω καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω, καὶ οὕτως [37] ἐνωμότως βιάζεται αὐτοὺς ὀμόσαι, μὴ ἀποπηδῆσαι τῆς ἀπ' αὐτοῦ μεμηχανημένης τοιαύτης αἱρέσεως. [38] Φασὶ δὲ τὸν αὐτὸν Ἀέτιον, μετὰ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλεύσαντος ἀνακληθέντα τῆς ἐξορίας, ἔτι ὄντα διάκονον τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως ἐπισκόπου εἰς ἐπισκοπὴν προῆχθαι.

Ταῦτα δὲ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα Ἀετίου καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, οἷς τισί τινες Ἀνομοίους ἐπέθεντο ὄνομα, διὰ τὸ ἔτι περισσότερον τῆς τοῦ Ἀρείου πεφρονηκέναι αὐτὸν αἱρέσεως δεινοτέρως. Ἅτινα κατὰ τὸ δυνατὸν λεπτομερῶς ἐν θεῷ διεξελθόντες, ὥςπερ πολύπουν σκολόπενδραν καὶ ἰοῦλον τὸ καλούμενον ἑρπετὸν τῷ τῆς ἀληθείας ποδὶ καταπατήσαντες, καὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ συντρίψαντες, συνήθως θεῷ εὐχαριστοῦντες τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπαγόμενοι εἰς βοή-
pag. 993. θειαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ὑπολειφθείσας κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν καὶ κατάληψιν ἡμῶν ἴωμεν, ὦ ἐπιπόθητοι, αὐτὸν ἐπικαλούμενοι, ὡς ἔφην, τὸν δεσπότην, συμπαρεῖναι ἡμῖν πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόδειξιν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνατροπὴν, ἵνα ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει δυνηθείημεν πληρῶσαι τὸ ἐπάγγελμα τῆς ἡμῶν σμικρότητος καὶ βραχύτητος.

* ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

34. οὐκ ἔστι *codd. mss. uterque.* οὐκέτι *editi libri.*
35. *Vocabula* ἐργαστήριον *inter et* διεβεβαιώσαντο *in edit. princ. asteriscus conspicitur.*
36. καὶ τοὺς *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

etiam qui ab ipsismet Arianis deficiunt. Repetiti porro illius baptismi ea formula est: In nomine dei increati, et in nomine filii creati, et in nomine spiritus sanctificantis, et a creato filio procreati. Atque ut tota illorum fraus, ac scenicae velut artes et fallaciae penitus appareant, et id omnino constet, non fidem esse quod isti praedicant, sed histrionum officinam, sunt qui narrent, quotquot ab iis denuo baptizantur, in caput demergi, pedibus in sublime porrectis, itaque iusiurandum adigi, nunquam se ab illius errore atque haeresi discessuros. Ferunt insuper Aëtium ipsum post Constantii obitum a Iuliano imperatore revocatum ab exilio, cum sectae suae diaconus esset, ab eiusdem suae episcopo ad episcopi dignitatem esse provectum.

Haec sunt quae de Aëtio Aëtiique discipulis investigare potuimus. Quos nonnulli Anomoeos, hoc est dissimiles nominant, quod Arianam haeresin uberiore quadam ac magis execranda dogmatum impietate superarunt. De quibus posteaquam singillatim pro viribus, divina opitulante gratia, disputavimus, ac velut multipedem scolopendram, quod insecti genus iulum vocant, veritatis pede proculcavimus, et unici dei filii vera confessione contrivimus, gratiis deo more nostro persolutis, eiusque ad imbecillitatis nostrae praesidium implorata virtute, ad reliquas haereses pro captu virium nostrarum intelligentiaeque transeamus. Ac domini inprimis opem, ut diximus, imploremus, ut is ad illas explicandas ac refutandas praesto nobis esse velit, quo illius viribus ac potestate freti quod tenuitas mediocritasque nostra suscepit ad exitum perducere possimus.

FINIS PRIMI TOMI TERTII LIBRI.

37. ἐνομότως *codd. mss. ed. et princ.*
38. φησὶ *codd. mss. et edit. princ.*
* *Codd. mss. subscriptio est* Τέλος τὰ κατὰ Ἀετίου τοῦ ἀνομοίου καλουμένου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ Εὐνομιανῶν καλουμένων.

* ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΩΙ ΔΕΥΤΕΡΩΙ ΤΟΜΩΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΕΒΔΟΜΩΙ ΔΕ ΟΝΤΙ ΚΑΘ ΗΝ ΕΙΠΟΜΕΝ ΤΩΝ ΤΟΜΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΔΙΑΙΡΕΣΙΝ, ΟΣ ΕΣΤΙ ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ, ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΠΑΣΗΣ, ΕΝ ΩΙ ΕΙΣΙΝ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΕΣΣΑΡΕΣ.

α'. [1] *Διμοιρῖται, οἱ μὴ τελείαν τὴν* [2] *Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες. Ὧν τινες ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῇ θεότητί* [3] *ποτε ἐτόλμησαν λέγειν·* [4] *τινὲς δέ ποτε ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι ἠρνοῦντο, τινὲς δὲ διὰ τοῦ* [5] *λόγου τοῦ, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπερειδόμενοι ἠρνοῦντο* [6] *τὸ ἀπὸ κτιστῆς σαρκὸς, τουτέστι* [7] *Μαρίας, τὸ κατὰ σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι. Μόνον δὲ φιλονείκως ἔλεγον τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι,* [8] *εἰςύστερον δὲ, τί διανοούμενοι οὐκ οἶδα* [9] *εἰπεῖν, νοῦν αὐτόν φασι μὴ εἰληφέναι.*

β'. Ἀντιδικομαριανῖται, οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι λέγοντες.

γ'. [10] *Κολλυριδιανοὶ, οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας ἐν ἡμέρᾳ τινὶ τοῦ ἔτους ἀποτεταγμένῃ* [11] *κολλουρίδα τινὰ προςφέροντες, οἷς ἐπεθέμεθα ὄνομα* [12] *Κολλυριδιανῶν.*

pag. 994. *δ'.* [13] *Μασσαλιανοὶ,* [14] *ἑρμηνευόμενοι εὐχόμενοι. Συνάπτονται δὲ τούτοις καὶ τῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐπιτετηδευμένων αἱρέσεων οὗτοι οἱ λεγόμενοι Εὐφημῖται, καὶ Μαρτυριανοὶ, καὶ Σατανιανοί.*

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ ἑβδόμου τόμου ἀνακεφαλαίωσις, καὶ τέλος τῶν τριῶν βιβλίων· ὁμοῦ δὲ [15] *αἱ πᾶσαι αἱρέσεις π'. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τέ-*

* *Recentior manus in cod. Ien. secundo inscripsit* Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου κατὰ τῶν αἱρέσεων τόμος δεύτερος τοῦ τρίτου βιβλίου.

1. Διμοιρῖται, οἱ καὶ Ἀπολιναρῖται (Ἀπολινάριοι *Io. Damasc.*), οἱ μὴ *Anacephal. et Io. Damasc.*

2. τοῦ Χριστοῦ *Anaceph. et Io. Damasc., qui plenior et hoc* παρουσίαν, ἤγουν ἐνανθρ.

3. ἐτόλμησαν εἰπεῖν ποτε *Io. Damasc. Diversa multo abit Anacephal., quam vide.*

4. τινὲς δὲ ποτὲ, ὅτι καὶ ψυχὴν ἀνειληφέναι, καὶ τοῦτο ἠρνοῦντο *Io. Damasc. Cf. etiam Anacephal.*

5. ῥητοῦ ὁ λόγος *Ioann. Damasc.*

6. τὸ *abest ab Ioanne Damasc.*

7. ἀπὸ Μαρίας σάρκα αὐτὸν ἀνειληφέναι *Ioann. Damasc.*

8. ὕστερον δὲ διανοούμενοι τί οὐχ οἶδα *Ioann. Damasc.*

9. *Verba* εἰπεῖν, νοῦν αὐτόν φασι μὴ *omissa sunt in edit. Petav. Colon. repet.*

10. Κολλουριδιανοὶ *cod. Paris. teste Petavio.*

11. χολλυρίδα *Ioann. Damasc.* χολλυρίδας *Anaceph.*

12. Κολλουριδιανῶν *codd. mss. uterque et edit. princ.* Κολλυριδιανῶν *ed. Petav.* Κολλυριδιανοῖς *Ioann. Damasc.*

13. Πασσαλιανοὶ *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

14. οἱ ἑρμηνευόμενοι εὐχῆται *Ioann. Damasc.* ἑρμηνευόμενοι οἱ εὐχόμενοι *Anaceph.*

15. πᾶσαι αἱ *Anaceph.*

INDICULUS EORUM QUAE IN LIBRI III. TOMO II. CONTINENTUR, QUI EST EX INSTITUTA HACTENUS TOMORUM DISTRIBUTIONE VII., IDEMQUE TOTIUS OPERIS ULTIMUS, IN QUO HAERESES SUNT IV.

I. Dimoeritae, qui perfectam Christi incarnationem minime confitentur; quorum alii consubstantiale divinitati corpus asserere ausi sunt, alii vero assumptam esse ab eodem animam negarunt, quidam his evangelii verbis, *Verbum caro factum est,* freti ex creata carne, hoc est Maria, carnem ab illo susceptam esse voluerunt, sed solum verbum carnem esse factum pertinaciter defenderunt, postea vero, quam ob caussam nescio, mentem illum non assumpsisse dixerunt.

II. Antidicomarianitae beatam semperque virginem Mariam post editum salvatorem cum Iosepho consuevisse putant.

III. Collyridiani, qui in eiusdem Mariae nomen stato anni die collyridem offerunt; quos idcirco Collyridianos nominavimus.

IV. Massaliani, quos interpretari possumus *Precantes.* His adiunguntur e gentilium sectis, quos Euphemitas, et Martyrianos, et Satanianos appellant.

Summa haec est tomi septimi, ac trium librorum finis. Colliguntur haereses LXXX. Sub finem tertii libri septimive tomi

λει τοῦ τρίτου βιβλίου, ἑβδόμου δὲ τόμου, ἐν ὑστέρῳ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπολογία ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ, καὶ χαρακτὴρ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀπ' αἰῶνος οὔσης, κατὰ δὲ διαδοχὴν χρόνων φανερώτατα ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ [16] ἀποκαλυφθείσης.

16. *Reposui ex Anacephal.* ἀποκαλυφθείσης *pro* ἀποκαλυφθεῖσα, *quod vulgo legitur.*

Formula fidei, quam ecclesia catholica profitetur, subiecta est, ac veritatis defensio, et evangelii Christi praedicatio, ac denique catholicae apostolicaeque ecclesiae forma, quae cum ab aeterno fuerit, successione temporum post incarnationem Christi evidentissime patefacta est.

pag. 995. *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ*

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

ΚΑΤΑ ΔΙΜΟΙΡΙΤΩΝ,

τῶν ὑπό τινων κληθέντων, μὴ τελείαν τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογούντων, πεντηκοστὴ ἑβδόμη, *ἡ καὶ ἑπτακοστὴ ἑβδόμη.

Κεφ. α'. *Καθεξῆς δὲ τούτοις πάλιν ἐπίπονος ἡμῖν ἐν προλήψει τῷ βίῳ ἐρρύη τις ἀλλοτρία τῆς πίστεως λέξις, ἐκ ποίας αἰτίας οὐκ ἔχω λέγειν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐάσῃ ὁ ἀεὶ ταράσσων τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, καὶ πολεμῶν, ὡς εἰπεῖν, διάβολος, ἐμβάλλων αὐτοῦ τὰ πικρὰ δηλητήρια ἐν τοῖς θαυμασίοις ἐδέσμασι, καὶ ὡς ἐν μέλιτι παραβάλλων τὴν πικρίαν οὕτω διά τινων τῶν ἐπ' ἄκρον βίου θαυμαζομένων, καὶ ἐν ἐπαίνοις ὀρθοδοξίας ἀεὶ καταγγελλομένων. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον αὐτοῦ, τοῦ φθονήσαντος ἀπαρχῆς τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀδὰμ, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐχθραίνοντος. Ὡς καί [1] πού τινων σοφῶν εἴρηται, ὅτι φθόνος ἀεὶ*
pag. 996. *ταῖς μεγάλαις εὐπραγίαις ἀντίπαλος. Οὕτω καὶ διὰ τῶν μειζόνων προσώπων ἔβαλέ τινας προφάσεις, ἵνα ἡμᾶς καὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἄλυπον μὴ ἐάσῃ, ἀλλὰ ἀεὶ θορυβουμένην τε καὶ πολεμουμένην. Ἔδοξε γάρ τισι καὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν ὁρμωμένοις, καὶ ἐν μεγάλῃ διαθέσει ὑπάρχουσιν, ἐν ἐπαίνοις δὲ ἀεὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ πᾶσιν ὀρθοδόξοις ἐκθειαζομένοις, παρεκβάλλειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, καὶ λέγειν ὅτι σάρκα ἔλαβεν ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ ψυχὴν, νοῦν δὲ οὐκ ἔλαβε, τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον· τί ἐκ τούτου τῷ βίῳ συνεισενεγκάμενοι ἀγνοῶ λέγειν, ἢ παρὰ τίνων τῶν πρὸ αὐτῶν μεμαθηκότες, ἢ τί ὠφέλιμον ἐκ τούτου κερδήσαντες, ἢ χαρισάμενοι ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀκούουσι καὶ τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲν πλὴν ἢ ταραχὴν καὶ διαίρεσιν εἰς ἡμᾶς*

* *Reponendum fortasse ἢ ex cod. Rhedig.*

Cap. I. — 1. *ὑπό τινων corrigit Petavius. Malim που ὑπό τινων, retenta particula indefinita. Tetigit haec verba etiam Gatakerus Opp. Crit. p. 812.*

SANCTI

EPIPHANII

CONTRA HAERESES

LIBRI III. TOMUS II.

CONTRA DIMOERITAS,

ut nonnulli vocant, qui perfectam Christi incarnationem abnegant, quae est haeresis LVII., sive LXXVII.

Post superiores illos nova quaedam, ac difficilis, et a recta fide abhorrens haeresis ex anticipata quorumdam opinione in humanum genus prodiit, neque caussam cur ita contigerit satis intelligo; nisi quod id unum humanae naturae perturbator et hostis diabolus studet, nunquam ut ab infestandis hominibus cesset; qui amarissimo suo veneno exquisitos cibos inficit, ac melli fel admiscet, idque potissimum illorum opera molitur qui admirabili vitae instituto celebrantur, et propter sincerae fidei studium ardoremque commendantur. Hoc enim unicum illius opus est qui et adversus parentem nostrum Adamum invidia primum, et adversus humanum omne genus odiis efferbuit. Quam ad sententiam praeclare sapiens quidam dixit, *Invidiam magnis perpetuo successibus adversari.* Sic igitur per magnos quosque viros errores introduxit, uti nos atque ecclesia dei perpetuis molestiis ac tumultibus bellisque conflictemur. Etenim nonnullis nostrorum placuit, et quidem primariis, atque a nobis et ab omnibus orthodoxis divinis propemodum honoribus affectis, mentem ab Christi incarnatione dimovere, eundemque carnem cum anima duntaxat suscepisse, mentem vero nequaquam, asserere, hoc est non perfectum hominem induisse. Neque video quid hac opinione humano generi contulerint, aut a quibusnam istiusmodi dogma didicerint, quidve aut ex ea re emolumenti ipsi ceperint, aut nobis ipsis atque auditoribus omnibus, adeoque sanctae dei ecclesiae fructus Cap. I.

ἐργασάμενοι, καὶ λύπην, καὶ ζημίαν τῆς ἀπ' ἀλλήλων γλυκύτητος καὶ ἀγάπης. Τὴν γὰρ τῶν θείων γραφῶν ἀκολουθίαν καὶ εὐθύτητα καὶ ἀκακίας ὁμολογίαν, προφητικήν τε καὶ εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν παρέντες σοφιστικὴν ἡμῖν λέξιν καὶ μυθώδη παρεισήγαγον, μεθ' ἧς καὶ πολλῶν [2] δεινῶν ἀκολουθίαν, πληροῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ εἰρημένον ὅτι, Ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ κενοφωνίαις.

Κεφ. β'. Ὁ πρεσβύτης καὶ σεμνοπρεπὴς, ὁ ἀεὶ ἡμῖν ἀγαπητὸς, καὶ τῷ μακαρίτῃ πάπᾳ Ἀθανασίῳ, καὶ πᾶσιν ὀρθοδόξοις, Ἀπολινάριος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, οὗτος ἦν ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐπινοήσας τε καὶ προαγόμενος. Καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἐνηχούμενοι ἀπό τινων τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένων ἠπιστοῦμεν, εἰ ἄρα ὁ ἀνὴρ τοιοῦτος τυγχάνων τοῦτο παρεισήγαγε τῷ βίῳ τὸ ῥῆμα, ἔτι ἐν προσδοκίᾳ ἐλπίδος μακροθυμοῦντες, ἕως τἀκριβὲς ἐπιγνῶμεν. Ἐλέγομεν γὰρ τοὺς παῖδας τοὺς [1] ἀπ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀφικομένους μὴ νοοῦντας τὰ βαθέως ὑπὸ τοῦ τοιούτου λογίου ἀνδρὸς, καὶ συνετοῦ, καὶ διδασκάλου, ἀφ' ἑαυτῶν ταῦτα πλάττειν, μὴ ἀπ' αὐτοῦ μεμαθηκότας. Πολλὰ γὰρ ἦν ἃ ἐν αὐτοῖς [2] τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένοις ἠμφιβάλλετο. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν ἐτόλμησαν λέγειν ἄνωθεν τὸν Χριστὸν τὸ σῶμα κατενηνοχέναι. Ἐπιμένουσα δὲ ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐννοίᾳ ἡ ξενολογία ἐπὶ τὴν δεινότητα προκοπὴν εἰργάζετο. (pag. 997.) Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ ψυχὴν εἰληφέναι τὸν Χριστὸν ἠρνήσαντο. Τινὲς δὲ καὶ ὁμοούσιον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τῇ θεότητι λέγειν ἐτόλμησαν, καὶ τὰ ἀνωτερικὰ μέρη εἰς πολλὴν ταραχὴν κατέστησαν, δι' οὓς ἀνάγκη γέγονε σύνοδον συγκροτηθῆναι καὶ ἀναθεματίσαι τοὺς τοιούτους. Ἀλλὰ καὶ ὑπομνήματα πέπρακται, ὧν ἀντίγραφα τῷ μακαρίτῃ πάπᾳ Ἀθανασίῳ ἀπεστάλη, δι' ἣν αἰτίαν τῶν ὑπομνημάτων καὶ αὐτὸς ὁ μακαρίτης ἠναγκάσθη γράψαι ἐπιστολὴν κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων, μετὰ ἀπειλητικῶν λόγων ἐπιπεμψάμενος τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ Ἐπικτήτῳ, ὅτι κατηξίωσε περὶ τούτου κἂν ἀπόκρισιν τοῖς ταράξασι δοῦναι. Σαφῶς δὲ περὶ τῆς πίστεως [3] γράψας ὁ αὐτὸς μακαρίτης ἐν ταὐτῷ, καὶ τοὺς αὐτὰ φάσκοντας καὶ ταράττοντας ἀπεκήρυξεν. Ἧς ἐπιστολῆς τὸ ἀντίγραφον ἐνταῦθα παραθέσθαι διόλου ἀναγκαῖον ἡγησάμην. Καὶ ἔστι τόδε.

2. δεινῶς *mendose est in ed. Petav. Colon. repet.*

Cap. II. — 1. *Correxi* ἀπ' αὐτοῦ. *Libri vulgo* ὑπ' αὐτοῦ. *Cornarius vertit* qui ab ipso ad nos venerant.

2. *Restitui hoc* τοῖς, *quod in edit. Petav. non extat, ex utroque codd. mss. et edit. princ.*

attulerint, nisi ut tumultus ac simultates et dolores inter nos excitarint, mutuaeque concordiae caritatisque suavitatem extorserint. Quippe divinarum scripturarum consentientem ac rectum ordinem, et innocentiae professionem, ac propheticam, evangelicam et apostolicam fidem negligentes sophisticas nobis argutias ac fabulas obtruserunt, quibus infinitas nobis calamitates attulerunt, atque in seipsis apostoli dictum illud impleverunt: *Deficient quidam a sana doctrina, attendentes fabulis et inanibus nugis.* (2. Tim. 4, 3.)

Cap. II. Egregius ille ac venerabilis senex, quem nos et beatae memoriae papa Athanasius, imo vero catholici omnes unice dileximus, Apollinarius Laodicenus huius dogmatis auctor ac propagator extitit. Ac principio quidem cum id nobis nonnulli ex eius discipulis narrarent, fidem non habebamus, neque verisimile putabamus a tanto viro errorem eiusmodi profectum. Itaque nonnulla adhuc meliorum spe patienter expectavimus, donec rem omnem accurate cognovimus. Hoc enim dicebamus, discipulos illius qui ad nos ventitabant, cum ea minime caperent quae ab erudito illo ac sapienti viro praeceptore suo abstrusa ac recondita proferrentur, eiusmodi quaedam finxisse sibi quae ab illo nunquam didicerant. Praesertim cum multa inter illos qui nos adibant opinionum varietas esset. Quippe nonnulli eo progressi sunt ut Christum corpus e coelo detulisse dicerent, quae absurda peregrinaque comminiscendi licentia hominum semel animis incidens ad graviora acerbioraque processit. Alii vero Christum animam assumpsisse negaverunt. Quidam eiusdem Christi corpus divinitati consubstantiale non dubitarunt asserere. Quibus opinionum portentis orientem magnopere perturbarunt; propter quos conflari synodum necesse fuit, eiusdemque decreto condemnari. Quinetiam commentarii quidem praescripti sunt, quorum exempla ad B. M. papam Athanasium missa sunt; quibus illis commentariis adductus est ut adversus dogmatum illorum assertores minaces literas ad venerabilem episcopum Epictetum scriberet, a quo rogatus fuerat ut tempestatis illius ac tumultus auctoribus responderet. Quamobrem in eadem epistola de fide perspicue accurateque beatus ille disseruit; et illos novorum dogmatum propagatores perturbatoresque proscripsit. Cuius epistolae integrum exemplum hic adscribere necessarium esse duxi. Est autem eiusmodi.

3. γράφας *mendose exaratum est in edit. Petav. Colon.*

* ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ** ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ.

Κεφ. γ'. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοιδηποτοῦν εἰσιν αἱρετικοὶ, πεπαῦσθαι ἐκ τῆς γενομένης ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν πατέρων κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς ὁμολογηθεῖσα πίστις αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας, σύστασιν δὲ τῆς ἐν Χριστῷ εὐσεβοῦς πίστεως. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν διαφόρων γενομένων συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ Σπανίᾳ, καὶ τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες τοὺς μὲν [1] ἔτι κρυπτομένους καὶ φρονοῦντας τὰ Ἀρείου, Αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, [2] καὶ Γάϊον ἀπὸ τῆς [3] Παννονίας, παμψηφὶ, ὡς ἀπὸ ἑνὸς πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψαν [4] δὲ πανταχοῦ, διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς ὀνόματα συνόδων, μηδεμίαν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ σύνοδον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην, τρόπαιον [5] μὲν οὖσαν πάσης αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συνήχθη. Πῶς τοίνυν ἔτι μετὰ τοσαῦτα ἀμφισβητεῖν [6] τινες ἢ ζητεῖν ἐπιχειροῦ-
pag. 998. σιν; Εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τὰ καθ' [7] ἑαυτῶν γραφέντα διαβάλλουσιν· [8] ὥςπερ [9] καὶ Ἕλληνες [10] ἀκούουσι, Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, [11] ἔργον χειρῶν ἀνθρώπων, μωρίαν ἡγοῦνται τὴν περὶ τοῦ [12] ἁγίου πνεύματος διδασκαλίαν. Εἰ δὲ τῶν δοκούντων ὀρθῶς πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν [13] πατέρων εἰσὶν, οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν ἀνασκευάζειν ἐθέλοντες, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, Τὸν μὲν πλησίον ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολερὰν, λογομαχοῦσι δὲ [14] ἐν οὐδενὶ χρησίμῳ, ἢ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκεραίων.

Κεφ. δ'. Ταῦτα δὲ οὕτως γράφω ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας [1] πραχθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μηδὲ γραφῆναι ὤφελον, ἵνα μηδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. Τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτά

* *Extat haec epistula Athanasii in Opp. eius a Benedictinis editorum (Patav. 1777.) tom. I. pag. 720 sqq., cuius recensionis scripturas discrepantes, omissis levioribus, hic annotabo et siglo B. significabo. In Opp. Athanasii edit. Benedict. inscriptum legitur* Πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου, κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιστολή. ‖ Κυρίῳ μου, ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ Ἐπικτήτῳ Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

** κοριν^θ/ *cod. Ien.* κορινθίοις *cod. Rhedig. — In marg. cod. Ien. manus antiqua (eadem quae ipsum conscripsit librum) rubro appinxit* ϛρα ῥώμϛ., *quae vocabula quomodo constituenda interpretandaque sint mihi non satis liquet.*

Cap. III. — 1. ἔτι κρυπτομένους *B.* ἐπικρυπτομένους *vulgata apud Epiphanium scriptura est.*

2. καὶ *particulam revocavi ex vocabulo sequente a quo absorpta erat. Habet B., sed abest vulgo ab Epiphanii libris.*

ATHANASIUS EPISCOPUS ALEXANDRIAE EPICTETO CORINTHIORUM EPISCOPO.

Equidem arbitrabar haereticorum, quotquot unquam fuerunt, Cap. III.
omnium vanam absurdamque loquacitatem ab Nicaena synodo penitus esse compressam. Quae enim illic a patribus ex sacrarum auctoritate literarum proposita fidei formula est, cum ad omne genus impietatis evertendum, tum ad religiosam in Christo fidem affirmandam sufficere videtur. Quamobrem cum per Galliam, Hispaniam Romaeque adeo frequentia hoc tempore concilia celebrata sint, quotquot in illis congregati sunt, occultos Arii fautores, Auxentium dico Mediolanensem, et Ursatium, ac Valentem, Caium quoque Pannonium, velut unius afflatu spiritus, communi suffragio condemnarunt, et encyclicas literas scripserunt, quibus quod isti synodorum falsa nomina iactarent, ullam in ecclesia catholica synodum praeter Nicaenam nominari vetuerunt; quae cum de ceteris omnibus, tum de Ariana potissimum haeresi triumphavit, cuius unius gratia potissimum est collecta. Post ea vero tot tantaque, quid est quod nonnulli controversiam facere ac quaestiones agitare conantur? Qui si ex Ariana factione sunt, nihil mirum est illos quae contra se sunt scripta criminari. Quemadmodum et gentiles cum e psalmis istud audiunt, *Simulachra gentium argentum, et aurum, opus manuum hominum*, illam spiritus sancti doctrinam meram esse stultitiam arbitrantur. (Psalm. 134, 15.) Sin ex eorum numero sunt qui sana ac sincera fide praediti videntur, et in iis quae a patribus decreta sunt acquiescere, ac nihilominus suis illis quaestionibus evertere omnia conantur, nihil aliud efficiunt nisi quod scriptum est, *Proximo quidem turbidam eversionem propinant, et otiosas verborum contentiones movent*, quae ad aliud nihil quam ad rudiorum perniciem atque exitium pertinent. (Abac. 2, 15. 1. Tim. 6, 4.)

Haec idcirco scribo quod commentaria quaedam legi a pietate Cap. IV.
tua nobis oblata. Quae utinam scripta nunquam fuissent! ne vel tenuissima ad posteros illorum memoria perveniret. Quis enim haec

3. πανονίας *codd. mss. et edit. princ., et alii apud B. libri.*
4. τε *B.*
5. οὖσαν πάσης μὲν *B.*
6. ἢ ζητεῖν τινες *B.*
7. αὐτῶν *B.*
8. ὥςπερ Ἕλληνες ἀκούοντες *B.*
9. καὶ *om. cod. Rhedig.*
10. *Scribendum, ni fallor,* εἰ ἀκούουσι.
11. ἔργα *B.*
12. θείου σταυροῦ διδασκαλίαν *B., omnibus libris consentientibus.*
13. πατέρων, εἰσὶν οἱ *B.*
14. ἐπ' οὐδενὶ *B.*

Cap. IV. — 1. πραχθεῖσιν *codd. mss. et ed. princ. Recte, si* πράσσειν *interpretaris* exigere, postulare. *Ineptiebat enim Cornarius convertens* cum adeptus sim commentarios a pietate tua factos. *Petavius scripsit* προςαχθεῖσιν, *ut habet etiam B.*

[2]ποτε; τίς δὲ ὁ διδάξας, ἢ μαθών; Ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται [3]λόγος κυρίου, καὶ νόμος θεοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἐξερεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν [4]ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἢ ὅτι ὁ λόγος εἰς σάρκα καὶ ὀστᾶ καὶ τρίχας καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται, καὶ ἠλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; [5]Τίς [6]δὲ ὅλως ἤκουσε παρὰ Χριστιανῶν ὅτι θέσει, καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ [7]υἱός, ἢ τίς τοσοῦτον ἠσέβησεν ὥςτε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν ὅτι [8]ἡ θεότης [9]αὐτοῦ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ [10]αὐτὴ περιετμήθη, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γέγονε, [11]καὶ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ καθηλούμενον οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς [12]φύσεως; Τίς δὲ ἀκούων ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς [13]αὐτοῦ οὐσίας μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥςτε κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ κυριακὸν σῶμα οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς τριάδος λέγειν [14]τὴν σάρκα ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ σωτήρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἠρεύξαντο τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥςτε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι,
pag. 999. ἐπειδὴ ἐκ [15]τῆς σοφίας συνέστη; πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοὶ, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν κύριος, υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβίδ ἐστι, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; Τίνες [16]ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν ὥςτε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον μὴ εἶναι κύριον καὶ σωτῆρα καὶ θεὸν [17]καὶ υἱὸν τοῦ πατρός; ἢ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἕνα τῶν προφητῶν, ἐληλυθέναι τὸν λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ [18]ἄλλον τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων υἱὸν ὄντα τοῦ πατρός; ἢ πῶς [19]Χριστιανοὶ εἶναι οἱ λέγοντες ἄλλον [20]τὸν θεὸν εἶναι, καὶ ἄλλον εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον;

Κεφ. ε'. Ταῦτα ἦν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν [1]διαφόρως μὲν εἰρημένα, μίαν δὲ

2. πώποτε B.
3. Rescribendum fortasse νόμος κυρίου, καὶ λόγος θεοῦ, id quod iam suspicatus erat Cotelerius Monum. Vet. Eccles. tom. III, p. 609, uti habet etiam B.
4. τὸ ἐκ B.
5. Τίς δὲ ἤκουσεν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως παρὰ Χρ. B.
6. δὲ omiss. in ed. Petav. Colon. repet.
7. κύριος B.
8. ἡ omiss. in ed. Petav. Colon. repet.
9. αὐτὴ B.
10. αὐτὴ om. B.
11. καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ B.

unquam audiit? quis docuit, didicitve! *Nam e Sion egreditur verbum domini, et lex dei ex Hierusalem.* (Es. 2, 3.) At haec unde prodierunt? Quinam inferi illud eructarunt, consubstantiale divinitati verbi corpus illud esse quod a Maria genitum est? aut verbum ipsum in carnem, ossa, capillos, ac totum denique corpus esse conversum, et a suapte natura mutatum? Quis omnino de Christianis audiit filium dei specie ac fictione sola corpus, non natura gessisse? Quis tam impius fuit ut ipsammet eiusdem divinitatem circumcisam esse atque imperfectam e perfecta redditam fuisse sentiret ac diceret? Item illud ipsum, quod in ligno suffixum est, non corpus extitisse, sed substantiam ipsam naturae totius opificem? Quis cum istud audiat, non e Maria, sed ex propria substantia dei verbum obnoxium passioni sibi corpus effinxisse, Christianum qui haec dixerit arbitretur? Quis execrandae illius impietatis auctor est, ut eiusmodi quaedam animo concipere aut eloqui minime formidaret? eum, qui dominicum e Maria corpus esse natum asserat, non trinitatem, sed quaternitatem divinitati tribuere? Adeo ut qui ita sentiunt carnem illam, quam salvator e Maria virgine suscepit, ex ipsa substantia trinitatis esse fateantur. Iam vero undenam parem huic ac germanam impietatem evomere alii quidam in animum induxerunt, uti corpus ipsum non divinitate verbi recentius, sed coaeternum, ac perpetuo cum illo coniunctum extitisse definiant, quandoquidem ab ipsa sapientia constitutum est? Potuitne Christianis ab hominibus in dubium vocari, utrumnam dominus noster de Maria virgine natus substantia naturaque dei filius extiterit, secundum carnem vero e Davidis stirpe, ac sacrosanctae virginis carne susceptus? Quinam porro tanta temeritate et audacia fuerunt, ut Christum illum assererent qui in carne passus, et in crucem actus est, non esse dominum ac salvatorem, et deum, patrisque filium? Quonam pacto Christianos appellari se volunt qui in sanctum hominem perinde ut in aliquem de prophetarum numero delapsum esse verbum, non ipsummet hominem factum esse profitentur, cum ex Maria corpus induisset, sed alterum esse Christum, alterum dei filium, qui ante Mariam et ante saecula omnia filius ex patre prodierit? An vero Christiani esse possunt qui alium esse deum, aliud et ab illo diversum dei verbum praedicant?

Haec in illis commentariis continebantur pronuntiata diverse, Cap. V.

12. σοφίας B.
13. ἑαυτοῦ B.
14. εἶναι τὴν B.
15. τῆς οὐσίας τῆς σοφίας B.
16. δὲ ἄρα B.
17. καὶ non habet cod. Rhedig.
18. ἕτερον B.
19. εἶναι Χριστιανοὶ δύνανται οἱ B.
20. εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ ἄλλον τὸν τοῦ θ. λ. B.

Cap. V. — 1. ἀδιαφόρως codd. mss. uterque et ed. princ.

τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀσέβειαν [2] βλέπουσαν. Διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων [3] τῶν ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ. Ἐγὼ δὲ τὴν σὴν ἐθαύμασα θεοσέβειαν ἀνασχομένην, καὶ ὅτι μὴ τούτους [4] μὲν ἔπαυσε ταῦτα λέγοντας, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρέθηκεν αὐτοῖς, ἵνα ἢ ἀκούσαντες ἠρεμήσωσιν, ἢ ἀντιλέγοντες ὡς αἱρετικοὶ [5] ὀνομασθῶσι. Τὰ γὰρ [6] προειρημένα οὔτε λεκτὰ, οὔτε ἀκουστὰ παρὰ Χριστιανοῖς, ἀλλὰ ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας [7] ἐστί. Διὰ τοῦτο γοῦν κἀγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς [8] εἴρηται, γυμνῶς πεποίηκα ἐγγραφῆναι τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην καὶ [9] ἀσέβειαν. Καὶ εἰ καὶ ἔδει διὰ πλειόνων κατηγορεῖν καὶ διελέγχειν τὴν [10] τῶν ταῦτα διανοηθέντων αἰσχύνην, ἀλλὰ [11] καὶ [12] καλὸν εἶναι ἕως τούτων τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μηδὲν πλέον γράφειν. Τὰ γὰρ οὕτως φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα γυμνάζειν [13] ἐπιπλέον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ, ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ. [14] Τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ
pag. 1000. εἰπεῖν ἀρκεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησαν. Ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφασιν [15] ἀναίσχυντον ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων γραφῶν [16] ὀλίγων μνημονεῦσαι. Τάχα γὰρ κἂν οὕτως αἰδεσθέντες παύσωνται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ἐπινοιῶν.

Κεφ. ς'. Πόθεν [1] ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ὦ οὗτοι, τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος; ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν ἄρξασθαι, ἵνα τούτου δεικνυμένου σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοιαῦτα δειχθῇ. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν γραφῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι γεγονέναι λέγουσιν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν εἰρήκασιν ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς· καὶ τοῦτον μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ Μαρίας ὡμολόγηται εἶναι πάλιν κατὰ τὰς [2] γραφάς. Ἢ τοίνυν ἀρνή-

2. βλέπουσαν δύναμιν *B.*
3. τῇ *B.*
4. ἔπαυσε μὲν *B.*
5. νομισθῶσι *B.*, *quod verum est.*
6. εἰρημένα *B.*
7. ἐστι *abest a B.*
8. προείρηται, ἐγγρ. γυμνῶς πεποίηκα *B.*
9. ἀσέβειαν *ed. princ.* δυσσέβειαν *scriptura est ex codice nescio quo (cum siglo M) annotata in marg. exempli Schottiani, quod penes me est.*
10. ἀφροσύνην τῶν τὰ τοιαῦτα νοησάντων, ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων εἶναι τὴν *B.*

sed quorum una eademque mens esset cum impietate coniuncta. Propterea dissidebant a se invicem ac pugnabant ii qui de fidei professione a patribus in Nicaena synodo prodita gloriantur. Ego vero pietatem tuam magnopere demiratus sum, quod istos homines tolerare potuerit, neque talia iactantibus silentium imposuerit, ac piam sinceramque fidei regulam obtulerit, qua quidem audita vel acquiescerent, vel, si contradicere mallent, haeretici nominarentur. Nam quae ante commemorata sunt, neque proferri, neque audiri apud Christianos possunt, sed ab apostolica disciplina penitus abhorrent. Quocirca eorumdem ego dogmata, cuiusmodi ante proposita sunt, nude huic epistolae attexenda curavi, ut qui haec solum audierit, illorum infamiam impietatemque contempletur. Ac tametsi eorum, a quibus excogitata ista sunt, turpitudo pluribus accusanda ac redarguenda videatur, nihilominus haec ad epistolae modum satis esse, neque uberius scribendum existimavi. Nam quae tam aperta nequitia implicata sunt, agitare vehementius ac curiosius perscrutari non oportet, ne a contentiosis hominibus pro dubiis et ambiguis habeantur. Quare id unum adversus eiusmodi excipere ac respondere sufficit, non esse haec ecclesiae catholicae dogmata, neque hunc patrum nostrorum sensum extitisse. Verum ne, si omnino dissimulavero, perniciosorum dogmatum inventores isti impudentiae suae honestum aliquem colorem habeant, pauca e sacris literis expromenda videntur, ex quibus pudore forsitan affecti ab sordidissimis illis inventis aliquando desciscent.

Undenam igitur usurpare istud vobis in animum incidit, corpus divinitati verbi esse consubstantiale? Hinc enim potissimum Cap. VI.
exordiri iuvat, ut eo convulso ac labefactato cetera perinde imbecilla monstrentur. Nam e sacris quidem literis eiusmodi nihil elici potest, quae humano in corpore deum extitisse praedicant. At vero patres illi qui Nicaeae convenerant, non corpus sed filium ipsum patri consubstantialem esse dixerunt, eumque de patris prodiisse substantia, corpus vero e Maria susceptum ex sacrarum literarum auctoritate decretum est. Quare vel Nicaenam synodum eiuratote,

11. καὶ *Petavius habuit suspectum, ut cancellis cluderet.*
12. καλὸν εἶναι ἕως τούτων τὴν ἐπιστολὴν *codd. mss. et ed. princ. est scriptura, quam Petavius mutavit in* καλὸν ἕως τούτων εἶναι τὴν ἐπιστολὴν.
13. ἐπὶ πλεῖον *B.*
14. ἢ τοῦτο μόνον ἀποκρ. π. τ. τ. καὶ εἰπεῖν· ἀρκεῖ ὅτι *B.*
15. ἀναισχυντίας *B.*
16. ὀλίγα *B.*
Cap. VI. — 1. ὑμῖν *B.* ἡμῖν *vulgata est ap. Epiphan. scriptura.*
2. ἀρχὰς *cod. Rhedig.*

σασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, [3] καὶ ὡς αἱρετικοὶ παρειςφέρετε ταῦτα, ἢ εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί. Καὶ γὰρ [4] ἐκ τούτου [5] τὸ ἄτοπον θεωρεῖν [6] ἡμᾶς ἔξεστιν. Εἰ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, ὁμοούσιος δὲ ὁ λόγος τῷ πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτίσμα, λέγοντες [7] καὶ αὐτοὶ τὸν πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι, καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσκοντες εἰς σάρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας καὶ νεῦρα, καὶ ὅλον [8] σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον, καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως; ὥρα γὰρ [9] εἰπεῖν ἡμᾶς φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γεγενῆσθαι. Ἐκ γῆς γὰρ ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον [10] μὲν λέγοντες τὸν λόγον τῷ σώματι ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε, [11] τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι, αὐτοῦ [12] τοῦ λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. Καὶ τίς ἔτι λοιπὸν [13] ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνον φθεγγομένων; Πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλί-
pag. 1001. νατε. Εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη καὶ ἡ χρεία, δυναμένου τοῦ σώματος [14] καὶ πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι ἀϊδίως, ὥςπερ οὖν ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, εἴγε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι. Τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἵνα ἢ τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσηται, ἢ τραπεὶς ἀπὸ τῆς ἰδίας φύσεως σῶμα [15] γένηται; οὐ γὰρ [16] αὐτὴ ἑαυτῆς ἡ θεότης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον [17] αὐτῆς ἐνδύσηται. Ἀλλ' οὐδὲ [18] γὰρ ἥμαρτεν ὁ τὰς ἄλλων ἁμαρτίας λυτρούμενος λόγος, ἵνα τραπεὶς εἰς σῶμα ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσηται.

Κεφ. ζ. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο. Σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἵνα ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. Καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἡσαΐας προφητεύων ἐδείκνυε λέγων, Ἰδοὺ ἡ παρθένος [1] ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται. Ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτὴν, οὐχ ἁπλῶς πρὸς παρ-

3. *Particulam* καὶ, *quae abest ab utroque codd. mss. et ab ed. princ., suppleverunt Cornarius (vertens* Aut igitur negate synodum Nicaenam, et velut haeretici haec falso inducite) *et Petavius.*

4. καὶ ἐκ *B.*

5. θεωρεῖν ἡμᾶς τὸ ἄτοπον *cod. Rhedig.*

6. ὑμᾶς *B., melius.*

7. αὐτοὶ καὶ *B.*

8. τὸ σῶμα *B.*

9. ὑμᾶς φαν. εἰπεῖν *B.*

10. μὲν γὰρ *B.*

ac tanquam haeretici dogmata ista iactate: aut si patrum esse filii vultis, nihil praeter illa, quae scripserunt, ipsi sentiendum putatote. Etenim quam illud absurdum sit, vel hinc existimare potestis. Si enim verbum corpori, cuius natura de terra delibata est, consubstantiale sit, cum ex patrum confessione perinde sit patri consubstantiale verbum, pater ipse terreno corpori consubstantialis erit. Quo quidem constituto, quid est quod Arianos incusetis, qui filium creaturam esse defendunt, cum vos ipsi patrem creaturis consubstantialem esse dicatis, et ad aliud impietatis genus declinantes, in carnem, ossa, pilos, nervos, totum denique corpus conversum esse verbum, et a natura sua descivisse persuasum habeatis? Superest itaque ut e terra productum esse verbum sine tergiversatione dicatis. Nam e terra ossium totiusque corporis natura proficiscitur. Quaenam est haec tanta dementia ut vobiscum ipsi pugnetis? Si quidem cum verbum corpori consubstantiale esse dicitis, alterum cum altero velut diversum comparari significatis. Cum autem in carnem esse conversum asseritis, eidem verbo mutationem affingitis. Quis igitur deinceps haec a vobis vel voce tenus pronuntiari sustineat? Vos enim haeresim omnem impietate superastis. Quod si verbum corpori consubstantiale sit, supervacanea est Mariae memoria omnis ac functio, cum ante illam etiam sempiternum corpus esse potuerit, quemadmodum et verbum ipsum, si, ut asseritis, corpori consubstantiale sit. Quid autem verbum huc advenire necesse fuit, ut vel id quod iam consubstantiale sibi erat indueret, vel natura sua mutatum, corpus efficeretur? Non enim semetipsam divinitas assumit, ut quod sibi consubstantiale est induat, neque verbum, quod aliena peccata expiat, peccatum ullum admisit ut in corpus conversum seipsum pro se sacrificii instar offerret, ac semetipsum redimeret.

Quare longe aliter sese res habet. Et *Abraami semen apprehendit*, ut loquitur apostolus. Unde *fratrum suorum similis in omnibus esse* debuit, nec diversum a nobis corpus assumere. Proinde et Maria reipsa, nec simulate profertur, ex qua corpus illud sumeret, ac tanquam peculiare et proprium pro nobis offerret. Eandem illam porro Esaias eiusmodi vaticinio demonstrabat: *Ecce virgo concipiet, et pariet.* Tum Gabriel ad eam mittitur, non simpliciter

Cap. VII. Hebr. 2, 16. Esai. 7, 24.

11. *Fortasse* τῷ.

12. τοῦ *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

13. ὑμῶν *B.* ἡμῶν *vulgata est ap. Epiph. scriptura.*

14. εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας αΐδιος *B.*

15. γεγένηται *ed. princ.*

16. αὐτὴ *abest a B.*

17. ἑαυτῆς *B.*

18. γὰρ *abest a B.*

Cap. VII. — 1. *Verba* ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται *desiderantur in B.*

θένον, ἀλλὰ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί· ἵν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δείξῃ τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν. Καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ γραφὴ καί φησι, Ἐσπαργάνωσε, καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοὶ οὓς ἐθήλασε, καὶ προσηνέχθη θυσία ὡς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν. Ταῦτα δὲ πάντα τικτούσης ἦν παρθένου γνωρίσματα. Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ λέγων οὐχ ἁπλῶς, Τὸ γεννώμενον ἐν σοὶ, ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα [2] νομισθείη, ἀλλ', Ἐκ σοῦ, [3] ἵνα φύσει τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς εἶναι [4] πιστευθείη· φανερῶς καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδύνατον [5] σῶμα παρθένου φέρειν γάλα μὴ τεκούσης, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι μὴ πρότερον φύσει τεχθέν. Τοῦτό ἐστι τὸ περιτμηθὲν ὀκταήμερον, τοῦτο Συμεὼν εἰς ἀγκάλας ἐδέξατο, τοῦτο γέγονε παιδίον, καὶ ηὔξησε, [6] καὶ δεκαέτης γενόμενος, καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἐνιαυτὸν ἦλθεν. Οὐ γὰρ, ὥς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία [7] αὐτὴ τοῦ λόγου τραπεῖσα περιετμήθη, ἀναλλοίωτος οὖσα καὶ
pag. 1002. *ἄτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, [8] Ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀλλὰ ἐν τῷ περιτμηθέντι σώματι, καὶ βασταχθέντι, καὶ [9] φαγόντι, καὶ καμόντι, καὶ ἐν ξύλῳ καθηλωθέντι καὶ παθόντι, ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ θεοῦ λόγος. Τοῦτο ἦν [10] ἐν τῷ μνημείῳ [11] τεθὲν, ὅτε αὐτὸς [12] ἐπορεύθη κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος.*

Κεφ. η'. *Ὃ μάλιστα δείκνυσι τὴν ἄνοιαν τῶν λεγόντων εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεία μνημείου. Αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ᾅδῃ πνεύμασι. Νῦν δὲ αὐτὸς [1] μὲν ἐπορεύθη κυρύξαι, τὸ δὲ σῶμα εἰλίξας Ἰωσὴφ σινδόνι ἀπέθετο ἐν τῷ Γολγοθᾷ, καὶ δέδεικται πᾶσιν ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ λόγου. Καὶ τοῦτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε, καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, οὓς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ λόγος ὁρῶν καθηλουμένους ἐν τῷ σώματι τῷ ἰδίῳ, καὶ δυνάμενος κωλύειν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὡς ἑαυτοῦ, [2] ὁ ἀσώματος. Ἀμέλει τοῦ*

2. νομισθῇ *B.*
3. ἵν' ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γενν. *B.*
4. πιστευθῇ *B. In Epiphanii libris vulgo distinctum est* πιστευθείη φανερῶς. Καὶ τοῦτο.
5. παρθένον φέρειν γ. μὴ τεκοῦσαν *B.*
6. *Corrige* δωδεκαετὴς *ex B.*
7. αὔτη *B., quod vitium esse videtur typographi.*
8. Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι *B.*
9. φαγόντι, καὶ πιόντι, καὶ καμ. *B.*
10. *Corrige ex B.* τὸ ἐν μνημείῳ.
11. τευθὲν *ed. princ. Vera scriptura in margine exempli Schottiani annotata est ex cod. illo qui siglo M notari consuevit.*
12. ἐπορεύθη, μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ *B. ex aliquot libris mss.*

ad virginem, sed ad eam virginem quae iam viro desponsa fuerat, Luc. 1, 27.
ut ipsa sponsi commemoratione Mariam vere hominem fuisse declaret. Hinc et pariendi mentio in scriptura facta et *fasciis involvisse* Luc. 2, 7.
dicitur, et beata praedicantur *ubera, quae lactarunt*, ac denique Luc. 11, 27.
sacrificium oblatum, tanquam id quod natum erat vulvam aperuisset. Quae omnia parientis virginis indicia fuerunt. Adhaec Gabriel ipse caute ac prudenter in felici illo nuntio perferendo locutus est. Neque enim dixit, *Quod nascetur in te*, ne extrinsecus in illam inductum corpus esse putaretur, sed, *Ex te*, dixit, ut quod nasceretur ex ipsa prodiisse manifeste crederetur. Praesertim cum id natura etiam ipsa demonstret, non posse virginis corpus, quae nondum pepererit, lac concipere, tum nihilo magis fieri posse ut lacte nutriatur, aut fasciis obvolvatur corpus illud quod naturali partu ante non sit in lucem editum. Ergo illud ipsum est quod octavo die circumciditur, idem a Simeone in ulnas exceptum, idem puer factus Luc. 2.
est, et adolevit, et decennis evasit, et ad tricesimum annum usque pervenit. Non enim, ut nonnulli suspicati sunt, divini verbi substantia ipsa mutata circumcisa est, quae mutari convertique nequeat, cum salvator ipse dicat, *Videte me, quoniam ego sum, et* Luc. 24, 39.
non sum mutatus, Paulus vero ita scripsit: *Iesus Christus heri et* Mal. 3, 6. Hebr. 13, 6.
hodie, idem in saecula: verum in eo corpore, quod et circumcisum est, et gestatum, quod comedit et fatigatum est, in cruce suffixum atque passum, dei verbum inerat, quod passionis perinde atque corporis est expers. Idem corpus in monumento depositum est; quo tempore scilicet, *ut spiritibus illis, qui in custodia detinebantur,* 1. Pet. 3, 19.
praedicaret, ad eos accessit, uti Petrus testatur.

Ex quo illorum potissimum declaratur insania qui verbum dei Cap. VIII.
in ossa carnemque commutatum asserunt. Nam si ita contigisset, supervacaneum monumentum illud fuisset; si quidem ipsum per sese corpus praedicandi gratia ad eos spiritus accederet qui in inferis versabantur. Nunc autem praedicandi ipse gratia ad eos adiit, *cor-* Ioann. 19, 38.
pus autem sindone obvolutum Iosephus in Golgotha deposuit; estque palam illud omnibus factum, verbum ipsum nequaquam esse corpus, sed ad verbum corpus pertinuisse. Praeterea Thomas illud ipsum Ioann. 20.
corpus, posteaquam a mortuis excitatum est, manibus attrectavit, et in eo clavorum cicatrices aspexit, quos cum in corpore suo suffixos vidisset, sponte sustinuit, neque cum posset prohibere voluit; imo vero proprias sui corporis affectiones, velut sui ipsius in sese

Cap. VIII. — 1. μὲν, *quod desideratur in editis, restitui ex codd. mss. utroque.*
2. ὁ λόγος ὁ ἀσώμ. *B.*

σώματος τυπτομένου παρὰ τοῦ ὑπηρέτου ὡς αὐτὸς πάσχων ἔλεγε, *Τί με δέρεις;* καὶ ἄψαυστος ὢν [3] τῇ φύσει, ὅμως ἔλεγε, *Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας,* [4] *καὶ τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα* [5] *ἀπὸ ἐμπτυσμάτων.* Ἃ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε [6] τοῦ λόγου, ταῦτα συνὼν αὐτῷ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα [7] ἡμεῖς τῆς τοῦ λόγου θεότητος δυνηθῶμεν μετασχεῖν. Καὶ ἦν παράδοξον ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων, πάσχων μὲν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν, μὴ πάσχων δὲ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος ἀπαθής ἐστι. Καὶ αὐτὸς μὲν [8] ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι, τὸ δὲ σῶμα [9] ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ λόγον, ἀφανίζοντα [10] τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος. Ἐποίει δὲ τοῦτο, καὶ [11] ἐγίνετο οὕτως, ἵνα τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος καὶ προσενεγκὼν εἰς θυσίαν ἐξαφανίσῃ, καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς ποιήσῃ
pag. 1003. τὸν ἀπόστολον εἰπεῖν, *Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.*

Κεφ. θ. *Οὐ θέσει δὲ ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο, ὥς τινες πάλιν ὑπέλαβον, ἀλλὰ* [1] ὄντος ἀνθρώπου ἀληθείᾳ γενομένου τοῦ σωτῆρος ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία [2] ἐγένετο. Εἰ γὰρ θέσει ἦν [3] ἐν τῷ σώματι ὁ λόγος κατ' ἐκείνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστὶν, εὑρίσκεται δοκήσει καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον. Ἀλλὰ μὴν οὐ φαντασίᾳ ἡ σωτηρία [4] γέγονεν ἡμῶν, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς [5] ἐν αὐτῷ ἡ σωτηρία γέγονεν. Ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ Μαρίας κατὰ τὰς θείας γραφὰς, καὶ ἀληθινὸν [6] σῶμα τοῦ σωτῆρος. Ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπειδὴ ταὐτὸν [7] ἦν τῷ ἡμετέρῳ. Ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι, μνησθεὶς ὧν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. Μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν κύριον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν, *Ἴδετε τὰς χεῖράς μου, καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτός, ψηλαφήσατε* [8] *καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα·* καὶ τοῦτο εἰπὼν [9] ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐξ ὧν

3. ὁ λόγος τῇ *B.*
4. τὰς δὲ σταγονάς μου εἰς ῥαπίσματα, καὶ τὸ πρ. *B.*
5. ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτ. *B.*
6. σῶμα τοῦ λόγου *B.*
7. ἡμεῖς *abest a B.*
8. ὁ ἀσώματος *cod. Ien.* ἀσώματος *reliqui libri.*
9. εἶχεν *B.*
10. αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθ. *B.*
11. ἐγένετο *B.*

Cap. IX. — 1. ὄντως ἀληθείᾳ ἀνθρ. γεν. *B. Scribendum puto* ὄντως ἀνθ. ἀλ. γεν.
2. ἐγίνετο *B.*
3. ἐν *praepositio abest a codd. mss. et ed. princ.* ἦν ἐν τῷ *ed. princ. Praepositionem certe cancellis notavit Petavius.*
4. γέγονεν *abest a B.*
5. ἡ σωτ. γεγ. ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ *B.*
6. ἦν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου *B.*
7. ἦν τῷ (τὸ *cod. Ien.*) *codd. mss.*
8. με, καὶ *B.*
9. ἐπέδειξεν *B.*

transtulit. Quamobrem cum hoc a satellite vapularet, quasi ipse
patereretur, *Quid me*, inquit, *caedis?* cumque tangi natura non pos- Ioann. 18, 23.
set, nihilominus dixit, *Dorsum meum dedi in flagella, et faciem*
meam non averti a sputis. Quae enim humana verbi natura patieba- Esai 50, 6.
tur, haec ipsummet verbum in sese transferre voluit, ut nos divinitatis verbi participes esse possemus. Qua in re singulare illud accidit, idem ut patiens esset, et nihil patiens, patiens quidem, quod proprium eius pateretur corpus, et in patiente ipso resideret, nihil patiens vero, quod cum verbum natura deus sit, ab omni patiendi conditione sit immune. Quocirca verbum quidem ipsum in patibili corpore incorporeum fuit, corpus autem impatibile verbum habuit in sese, quod sui corporis imbecillitates extingueret. Atque hoc eo consilio faciebat, itaque se habere voluerat, ut nostra suscipiens, et in sacrificium offerens funditus deleret, ac demum suis nos quodammodo vestiens occasionem apostolo daret ista scribendi: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.*

Quae omnia non ficte ac simulate gesta sunt; minime quidem Cap. IX.
ut nonnulli perperam arbitrantur: sed cum salvator verum se fecisset hominem, totius est hominis salus consecuta. Nam si simulatione sola verbum, ut illi sentiunt, esset in corpore, quod autem simulatione esse sola dicitur imaginarium est, consequens esset ut et salus hominum ac resurrectio imagine sola et adumbratione fieri diceretur, quae est impii Manichaei sententia. Atqui non sola specie comparata nobis salus est, aut soli tributa corpori, sed toti videlicet homini, animae, inquam, corpori salus est reipsa conciliata. Itaque corpus illud salvatoris, quod, ut sacrae literae testantur, e Maria desumptum est, humanum ac verum extitit. Verum, inquam, propterea quod idem omnino cum nostro fuit. Maria quippe soror nostra fuit, cum ab Adamo originem omnes accepimus. Neque vero dubitandum ea de re putabit, siquis ea meminerit quae sunt a Luca scripta. Cum enim post illius resurrectionem nonnulli suspicarentur non in eodem illo corpore quod expressum e Maria fuerat dominum sese contueri, sed eius loco spiri-
tum offerri, sic eos allocutus est: *Videte manus et pedes meos, et* Luc. 24, 39.
vestigia clavorum, quoniam ego sum ipse, palpate et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere: quibus dictis ostendit illis manus et pedes. Ex quo illi redarguuntur qui do-

καὶ ἐλέγχεσθαι πάλιν δύνανται οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἠλλοιῶσθαι τὸν κύριον. Οὐ γὰρ εἶπε, Καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστέα ὄντα, ἀλλ' Ἔχοντα, ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς ταῦτα τραπεὶς νομισθῇ, ἀλλ' αὐτὸς [10] ἔχων ταῦτα καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἶναι πιστευθῇ.

Κεφ. ι'. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἔτι τῶν ἄλλων ἅπτεσθαι καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν· τοῦ [1] γὰρ σώματος, ἐν ᾧ ἦν ὁ λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῆς θεότητος, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν. Γέγραπται γὰρ [2] ἐν τῷ Παύλῳ, Χρι- pag. 1004. στὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα. Καὶ ὥςπερ οὐκ αὐτὸς κατάρα γέγονεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν, εἴρηται κατάρα γεγονέναι, οὕτω καὶ σὰρξ [3] ἐγένετο, οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι [4] σάρκα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ [5] τὸ εἰπεῖν, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἴσον ἐστὶ πάλιν εἰπεῖν [6] ὅτι ἄνθρωπος γέγονε, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωὴλ, Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· [7] οὐ τῶν ἀλόγων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. Τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν [8] διάνοιαν, εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν [9] πάντως οἱ νομίσαντες εἶναι πρὸ τῆς Μαρίας τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης [10] ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. Παύσονται δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου φύσεως εἶναι ταύτην. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρεδίδου Κορινθίοις, ὃ καὶ παρέλαβεν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς; Πῶς δὲ [11] καὶ ὅλως ἀνέστη, εἰ μὴ [12] προαπέθανεν; Ἐρυθριῶσι δὲ μεγάλως οἱ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς τριάδος [13] γίνεσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Ὁμοούσιον [14] μὲν γὰρ ἐὰν [15] εἴπωμεν τὸ σῶμα τῷ λόγῳ, μένει ἡ τριὰς τριὰς, [16] οὐδενὸς ξένου ἐπειςφερομένου εἰς αὐτὴν τοῦ λόγου. Ἐὰν δὲ ἄνθρωπον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκῃ, ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου, τετρὰς ἀντὶ τριάδος γίνεται, διὰ τὴν τοῦ σώματος προςθήκην.

10. ἔχων ed. Petav. εἰς codd. mss. et ed. princ. Cornarius transtulit — et ossa esse, sed habere, ut ne ipsum verbum in haec mutatum putaretur, sed idem et ante mortem et post resurrectionem esse crederetur. B. habet ἔχων αὐτά.

Cap. X. — 1. Fortasse γε scribendum pro γὰρ, quod in B. non receptum est, quamvis et aliis praeter Epiphanii tuentibus libris.
2. παρὰ B.
3. ἐγένετο B.
4. σάρκα ζῶσαν receperunt Benedictini.
5. Scribendum fortasse τῷ.
6. ὁ λόγος ἄνθρ. B.
7. οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων B.
8. ἔννοιαν B.

minum in carnem et ossa mutatum esse affirmare non dubitant. Neque enim dixit, *Quemadmodum me carnem et ossa videtis esse,* sed *habere,* ne fortasse verbum ipsum in istiusmodi conversum esse putaretur, sed ut ea duntaxat et ante mortem et post resurrectionem habuisse credatur.

His ad eum modum comprobatis de aliis dicere supervacaneum Cap. X. est, aut agitare disputando. Nam cum corpus in quo verbum inerat divinitati consubstantiale minime fuerit, sed ex Maria virgine revera natum, cumque verbum ipsum non in ossa carnemque mutatum sit: sed in carne resederit. Quod enim a Ioanne scriptum est, *Verbum caro factum est,* hunc habet sensum, ut ex simili lo- Ioann. 1, 14. quendi ratione colligi potest. Est enim a Paulo scriptum, *Christus* Gal. 3, 15. *pro nobis factus est maledictum.* Ut igitur maledictum ille proprie non fuit, sed ideo fuisse dicitur, quod illud nostra caussa susceperit, sic et *caro factum est,* non quod in carnem commutatum fuerit, sed quod carnem pro nobis assumpserit, *et homo factus sit.* Etenim hoc ipsum, *Verbum caro factum est,* eandem vim habet ac si diceretur, Homo factum est. Cuiusmodi est illud a Ioële dictum: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Quae quidem denun- Ioel 2, 28. tiatio ac promissio non ad pecudes, sed ad homines pertinet, quorum gratia dominus est homo factus. Quae cum ita sint, eaque sit verborum illorum sententia, vel seipsos iure condemnabunt ii qui Maria priorem esse carnem illam existimant, quae de Maria sumpta sit, et ante illam humana praeditum anima fuisse verbum, eamque antequam huc adveniret habuisse. Sed et illi nugari desinent qui carnem mortis esse capacem negant, et ad immortalis naturae sortem conditionemque transcribunt. Nam si mortuus non est, quomodo Paulus tradere hoc Corinthiis potuit, quod *se accepisse* dicebat? *Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum* 1. Cor. 15, 3. *scripturas.* Resurgere vero qui potuit nisi mortuus antea fuisset? Maximo vero pudore perfunduntur ii qui quaternionem pro trinitate constitui persuasum habent, si corpus e Maria natum esse dicatur. Nam si consubstantiale verbo corpus arbitremur, trinitas nihilominus trinitas permanet, cum peregrinum nullum verbum in illam invehatur. At si corpus illud idem ex Maria natum hominem esse dicamus, necesse est, cum corpus natura peregrinum alienumque sit, ut in ipso verbum insideat, quaternionem pro trinitate consurgere, corpore videlicet adiecto.

9. πάντες B.
10. τινὰ ἐσχηκέναι B.
11. ὅλως καὶ B.
12. καὶ ἀπέθανεν. Ἐρυθριάσουσι B.
13. γενέσθαι B.
14. μὲν abest. a B.
15. εἴπωμεν, φασὶ, τὸ B.
16. οὐδὲν ξένον B., quod verum puto.

Κεφ. ια΄. Ταῦτα οὕτως λέγοντες οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ὅπερ [1] ὑπεκρίνοντο, μὴ ἄρα [2] ὡς φρονοῦντες νομισθῶσι, τοῦτο κατὰ τὴν αὐτῶν [3] ἄνοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετράδα. Ὡς γὰρ [4] υἱὸς ὢν κατ' αὐτοὺς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς πατὴρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, οὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν λόγον. Ἑτέρου δὲ [5] ὄντος, [6] ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ αὐτῶν τριὰς τετράς. Οὐ γὰρ ἡ ἀληθινὴ καὶ ὄντως τελεία καὶ ἀδιαίρετος τριὰς δέχε-
pag. 1005. ται προσθήκην, ἀλλ' ἡ παρὰ τούτων ἐπινενοημένη. Καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοὶ [7] ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα θεὸν ἐπινοοῦντες; πάλιν γὰρ καὶ ἐν [8] ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι [9] τὴν ἀφροσύνην ἔξεστιν ὁρᾶν. Εἰ [10] δὲ διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος νομίζουσιν ἀντὶ τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης [11] λεγομένης τὸ σῶμα, πολὺ πλανῶνται, τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ, καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ, οὐδ' ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ [12] ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται. Πῶς οὖν [13] οἷόν τε τὸ διὰ τοῦ λόγου λυτρωθὲν σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν προσθήκην εἰς θεότητα [14] τῷ ζωοποιήσαντι λόγῳ ποιεῖν; Μᾶλλον γὰρ αὐτῷ [15] ἀνθρωπίνῳ προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως. [16] Ἀπὸ θνητοῦ γέγονεν ἀθάνατον, καὶ ψυχικὸν ὂν γέγονε πνευματικὸν, καὶ ἐκ γῆς γενόμενον τὰς οὐρανίους διέβη πύλας. Ἡ μέντοι τριὰς, καὶ λαβόντος ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ λόγου, τριάς ἐστιν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαίρεσιν, ἀλλὰ ἀεὶ τελεία ἐστὶ, καὶ ἐν τριάδι μία θεότης γινώσκεται, καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεται, εἷς θεὸς ὁ τοῦ λόγου πατήρ.

Κεφ. ιβ΄. Ἐκ [1] δὲ τούτου σιωπήσουσι λοιπὸν καὶ οἵ ποτε εἰπόντες τὸν ἐκ Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ κύριον καὶ θεόν.

Cap. XI. — 1. ὑποκρίνονται B.
2. ὥςπερ φρ. νομισθῶσι, τοῦτο B. Petav. distinxit ὡς φρ. ν. τοῦτο, κατὰ.
3. ἔννοιαν B.
4. ὁ υἱὸς κατὰ τοὺς πατέρας ὁμ. ὢν τῷ B. Recte.
5. ὄντως codd. mss. uterque et ed. princ. At Cornarius iam vertit Cum autem aliud sit, erit secundum ipsos cett.
6. κατ' αὐτοὺς ἔσται B.
7. οἱ ἕτερον B.
8. τῷ ἑτέρῳ B.

Haec illi dum ad eum modum pronuntiant, non animadvertunt quantopere secum ipsi pugnent. Licet enim ex Maria profectum corpus esse non dicant, sed consubstantiale verbo duntaxat, nihilominus tamen, quod ne sentire viderentur vereri se simulabant, in hoc ipsum, quae est illorum stoliditas, oratione sua palam incurrunt, et quaternionem illum admittunt. Etenim uti filius, qui illorum sententia patri consubstantialis est, minime ille quidem pater est, sed filius patri consubstantialis appellatur, ita consubstantiale verbo corpus non ipsum verbum est, sed aliud quiddam a verbo distinctum. Quod si aliud est, illorum trinitas in quaternionem redigetur. Verae quippe et reipsa perfectae et indivisae trinitati nulla fieri potest accessio, praeter quam perperam isti commenti sunt. Quare Christiani esse qui possunt qui alterum ab eo qui re vera deus est falsa sibi persuasione finxerunt; rursus enim in altera quadam istorum cavillatione quanta sit eorum stoliditas apparet. Nam si pro eo quod Christus corpus ex Maria natum et humanum est atque in scripturis esse dicitur, quaternionem idcirco pro trinitare constitui putant eo quod quaedam fieri videatur corporis accessio, vehementer errant qui conditori opificium suum aequale faciunt, et ad divinitatem accedere posse aliquid arbitrantur, nec illud intelligunt, non ad ullam carnis accessionem verbum carnem esse factum, sed ut caro ipsa resurgeret, neque verbum, quo ad meliorem aliquam conditionem transferretur, ex Maria prodiisse, sed ut hominum genus redimeret. Iam vero quomodo fieri potest corpus ut illud, quod per verbum redemptum ac vita donatum est, ei a quo vitam accepit ullam divinitatis accessionem possit afferre? Nam e contrario uberrima illa quidem ad humanum corpus ex divini verbi communione commistioneque facta est accessio. Siquidem ex mortali immortale, ex animali spiritale redditum est, atque e terra profectum coeli portas penetravit. Ceterum trinitas ipsa, quamvis verbum e Maria corpus acceperit, trinitas est, cui nec addi potest quidpiam, neque detrahi, sed perfecta semper est, et in trinitate singularis divinitas agnoscitur atque ita demum unus deus verbi pater in ecclesia praedicatur. Cap. XI.

Eadem porro ratione et os illis occludetur qui dicere aliquando ausi sunt eum qui ex Maria processit non ipsum esse Christum ac Cap. XII.

9. πολλὴν τὴν B.
10. δὲ abest a B.
11. γινομένης διὰ τὸ B.
12. τῶν ἀνθρώπων B.
13. οἴονται τὸ B.
14. τῷ λόγῳ τῷ ζωοπ. π. B.
15. τῷ ἀνθρ. B. Recte.
16. ἀπὸ γὰρ B.
Cap. XII. — 1. δή B.

Εἰ γὰρ μὴ θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθὺς προελθὼν [2] *ἀπὸ Μαρίας ἐκλήθη Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός; Πῶς δὲ καὶ Παῦλος, εἰ μὴ ὁ λόγος ἦν ἐν σαρκὶ, Ῥωμαίοις ἔγραφεν, Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν; Οὐκοῦν ὁμολογείτωσαν* [3] *οἱ πρότερον ἀρνούμενοι τὸν ἐσταυρωμένον εἶναι θεὸν ἐσφάλθαι, πειθόμενοι* [4] *πάσαις ταῖς θείαις γραφαῖς, μάλιστα δὲ τῷ Θωμᾷ, ὃς μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἥλων τύπους ἀνεβόησεν, Ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. Θεὸς γὰρ καὶ κύριος τῆς δόξης ὢν* [5] *υἱὸς ἦν ἐν τῷ ἀδόξως κα-*
pag. 1006. *θηλουμένῳ καὶ ἀτιμαζομένῳ σώματι. Τὸ δὲ σῶμα ἔπασχε μὲν νυττόμενον ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, ναὸς δὲ τοῦ λόγου τυγχάνον* [6] *πεπληρωμένος ἦν τῆς θεότητος. Διὰ* [7] *τοῦτο ἥλιος ὁρῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ* [8] *ἐσκότασε τὴν γῆν. Αὐτὸ δὲ* [9] *τὸ σῶμα φύσιν ἔχον θνητὴν ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, καὶ πέπαυται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς,* [10] *ἔνδυμα δὲ γέγονε τοῦ λόγου. Ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον γέγονεν ἄφθαρτον. Περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαί τινας καὶ λέγειν ὅτι ὥσπερ ἐφ' ἕκαστον τὸν προφητῶν* [11] *ἐγένετο λόγος, οὕτω καὶ ἐπὶ ἕνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας ἦλθεν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανερὰν ἐχούσης τῆς* [12] *ἀνοίας αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. Εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διὰ τί οὗτος ἐκ παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; οὕτω γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη. Ἢ διὰ τί οὕτως ἐλθόντος τοῦ λόγου, οὐχ ὁ ἑκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὁ τούτου μόνος; Διὰ τί δὲ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ λόγου, λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; Ἢ διὰ τί, οὕτως ἐλθόντος αὐτοῦ, ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀποθανόντες οὔπω ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος* [13] *τριήμερος ἀνέστη; Ἢ διὰ τί, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐλθόντος τοῦ λόγου, λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουὴλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος,* [14] *καὶ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; Τὸ γὰρ Ἐμμανουὴλ ἑρμηνεύεται Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. Ἢ διὰ τί, εἴπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθίοντος ἑκάστου*

2. ἐκ B.
3. καὶ οἱ B.
4. πάσαις *desideratur in B.*
5. ὁ υἱὸς B.
6. πεπληρωμένον B. *Recte.*
7. τοῦτο γοῦν ὁ μὲν ἥλ. B. *Post* τοῦτο *in cod. Ien. conspicua est rasura quinque fere literarum, quod spatium etiam in ed. princ. vacuum relictum est.*
8. ἐσκότασε *cod. Ien. (et cod. Rhedig.)* ἐσκίτασε (?) *cod. Rhedig.* ἐσκότισε B. *et margo ed. Petav.*
9. τὸ *omissum in ed. Petav. Colon. repet.*
10. *Verba* ἔνδυμα δὲ γέγονε τοῦ λόγου *absunt a B., et ceteris Opp. Athanasii editionibus.*
11. ἐγίνετο, οὕτω καὶ B.
12. μανίας B.
13. τριήμερος *omissum est in edit. Petav.*
14. καὶ *om.* B.

dominum et deum. Nisi enim in corpore deus extitisset, cur statim atque de Maria processit, *Emmanuel* vocatus est, *quod est inter-* Esai. 7, 14. Matth. 1, 23.
pretatum Nobiscum deus? Paulus vero, nisi verbum in carne foret, ad Romanos scribere ista qui potuit, *Ex quibus Christus est secun-* Rom. 9, 5.
dum carnem qui est super omnia deus benedictus in saecula, Amen? Quamobrem qui antea negaverant eum qui crucifixus est esse deum, errorem suum agnoscant ac divinis omnibus literis fidem adhibeant, sed Thomae praesertim, qui cum in Christo clavorum vestigia vidisset exclamavit, *Dominus meus et deus meus.* Filius enim, idem- Ioann. 20, 28.
que deus ac gloriae dominus in eo corpore, quod per summam ignominiam clavis confixum ac dehonestatum fuerat, omnino residebat. Corpus ipsum vero in cruce perforatum utique patiebatur, et ex eius latere sanguis cum aqua diffluebat. Verum cum divini verbi Luc. 29, 45.
templum esset, erat divinitate plenissimum. Quam ob caussam sol ipse, cum auctorem suum tam graves in misero corpore contumelias tolerantem videret, radiis ac luce suppressa terram tenebris obduxit, corpus autem mortali natura praeditum supra naturae suae conditionem propter verbum, quod in ipso erat, a mortuis excitatum est, et a naturali corruptione liberatum verbi quoddam velut indumentum est factum, cumque verbo, quod humanam conditionem superat, velut amictu quodam obvolutum esset, corruptionis est expers redditum. Quod autem ad nonnullorum inanes nugas et commenta pertinet, qui ut in reliquos prophetas omnes, ita et in unum illum e Maria natum hominem divinum verbum illapsum esse sentiunt, pluribus ea de re disputare supervacaneum est. Horum quippe stulta et inepta persuasio manifeste ac sine ullo negotio convincitur. Nam si ad eum modum ille descendit, cur e virgine natus non ex viro feminaque susceptus est, quemadmodum sancti omnes in lucem editi fuerunt? Cur cum ita verbum illapsum sit, non etiam ceterorum uniuscuiusque mors nostra caussa tolerata dicitur, sed huius duntaxat unius? Cur cum in singulos prophetas divinum se verbum insinuaverit, in eo solo qui e Maria, natus est, in *consummatione* Hebr. 9, 26.
saeculorum, semel advenisse dicitur? Cur cum eodem modo se in illum infuderit, quo in priores omnes sanctos descenderat, reliqui omnes nondum post mortem surrexerunt, solus ille vero qui e Maria genitus est, tertia die surrexit? Cur cum eadem qua in ceteros ratione divinum illum verbum delapsum sit, unus illa ex Maria natus Emmanuel appellatur, quasi corpus ipsum divinitate repletum, et ab ea natum extiterit? Nam Emmanuel idem significat ac *Nobiscum deus.* Cur si ad eum modum accesserit, cum sanctus quili-

τῶν ἁγίων, καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος, καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται [15] ὡς αὐτὸς [16] ἐσθίων, καὶ κοπιῶν, καὶ ἀποθανὼν, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; Ἃ γὰρ ἔπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἴρηται. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων λεγομένων μόνον [17] ὅτι ἐτέχθησαν, καὶ ἐγεννήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἴρηται, Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.

pag. 1007. Κεφ. ιγ´. Ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους [1] πάντας γέγονεν ὁ λόγος τοῦ προφητεύειν χάριν, [2] ἐκ Μαρίας αὐτὸς ὁ λόγος σάρκα [3] ἑαυτῷ λαβὼν προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ λόγος ὢν τοῦ θεοῦ, κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον καὶ ὁ πατὴρ ἐδείκνυεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει, λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα. Τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἠρνήσαντο, ἡμεῖς δὲ [4] ἐπιγινώσκομεν προςκυνοῦντες, οὐ διαιροῦντες τὸν υἱὸν καὶ τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδότες εἶναι τὸν υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἡμεῖς [5] ἠλευθερώθημεν. Διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν πῶς ὅλως ἐν [6] ἡμῖν περὶ τούτων [7] οὕτως γέγονε φιλονεικία. Ἀλλὰ χάρις τῷ [8] θεῷ, ὅσον ἐλυπήθημεν [9] ἐντυγχάνοντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. Μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν, καὶ εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Τοῦτο γοῦν κἀμὲ πολλὰ πρότερον σκεψάμενον [10] πεποίηκε γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ [11] ἄρα [12] ἐκ τῆς σιωπῆς ἀντὶ χαρᾶς λύπη γένηται τοῖς [13] ἐκ τῆς συμφωνίας πρόφασιν τοῦ χαίρειν παρασχοῦσιν ἡμῖν. Ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένως τὴν σὴν εὐλάβειαν, καὶ δεύτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ταῦτα δέξασθαι, καὶ εἰ [14] μὲν πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαί μοι, εἰ δὲ ὡς παρὰ ἰδιώτου τῷ λόγῳ [15] μηδὲ κατ' ἀξίαν, μηδὲ τελείως γέγραπται, συγγνῶναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ λέγειν [16] ἀσθενείᾳ. [17] Ἔρρωσθε.

ΠΕΠΛΗΡΩΤΑΙ.

Κεφ. ιδ´. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἐνετάγη, καὶ οὐ μόνον ἐξ ὧν παρ'

15. ὡς αὐτὸς codd. mss. et ed. princ. et B. ὡςαύτως ed. Petav.

16. ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ κοπιῶν, καὶ ἀποθνήσκων B.

17. ὅτι non legitur in codd. mss., neque in edit. princ. Et sane abesse potest.

Cap. XIII. — 1. ἅπαντας B.

2. Scribendum ἐκ δὲ M. cum B.

3. ἑαυτῷ abest a B.

4. ἐπιγινώσκοντες προςκυνοῦμεν B.

5. ἐλυτρώθημεν B.

6. ὑμῖν ed. Petav. et B.

7. οὕτω φανερῶν γέγονε B. Recte.

8. κυρίῳ ὅτι ὅσον B.

9. ἐντυχόντες B.

10. πέπεικε B.

bet manducaret ac biberet, nec non fatigaretur, ac moreretur, in nullo tamen verbum ipsum comedisse, laborasse, mortem denique subiisse dicitur, nisi in eo solo quem Maria virgo peperit? Quae enim corpus ipsum perpessum est, haec illi perinde ac si passum esset tribuuntur. Porro cum de ceteris unum illud iactari soleat, productos illos ac genitos fuisse, de solo Mariae filio dicitur, *Et verbum caro factum est.*

Ex quibus evidenter ostenditur, cum in reliquos vaticinandi solum gratia sese dei verbum infuderit, idem ipsum e Maria carne suscepta hominem prodiisse. Qui et natura substantiaque dei verbum erat, et, quod ad carnem attinet, e Davidis stirpe Mariaeque carne natus est homo, quemadmodum declarat apostolus. Hunc in Iordane, atque in monte pater demonstravit his verbis, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Hunc Ariani negant, nos adorantes agnoscimus. Neque filium a verbo separamus, sed verbum ipsum filium esse confitemur per quem omnia facta sunt, nosque adeo ipsi liberati. Unde illud magnopere demirati sumus, quomodo vel levissima inter nos ea de re controversia moveri potuerit. Verum habendae deo gratiae sunt quod quantum ex illorum commentariorum lectione moeroris cepimus, tantum nobis eorumdem finis voluptatis attulerit. Siquidem mutua cum concordia discesserunt, eandemque fidei sinceritatem ac pietatem professi pacem retinuerunt. Quae me res potissimum post diuturnam deliberationem impulit ut haec pauca perscriberem. Verebar enim ne qui nobis gaudendi materiam consensione sua praebuissent iis silentium nostrum pro laetitia dolorem conscisceret. Quamobrem cum a te etiam atque etiam postulo, tum eos qui haec audient rogatos admodum cupio ut ea sincera cum conscientia percipiant, ac, si quid ad pietatem deest, emendare ac significare mihi ne graventur. Quod si minus pro rei dignitate perfecta, utpote rudis atque imperiti hominis videatur oratio, idipsum infantiae imbecillitatique nostrae condonandum existiment. Valete.

Cap. XIII. Matth. 3, 17.

HACTENUS ATHANASII EPISTOLA.

Cum igitur haec a nobis producta sit epistola, ac non modo ex Cap. XIV.

11. ἆρα codd. mss.

12. ταῦτα ἐκ τῆς B.

13. Verba ἐκ τῆς absunt a cod. mss. et edit. princ.

14. μέν τι πρὸς B. Recte. In Epiphanii libris vulgo incisum post τοῦτο.

15. μὴ κατ' ἀξ. B.

16. ἀσθενείᾳ. Προςαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς. Σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προςαγορεύουσιν. Ἐρρωμένως ἐν κυρίῳ διάγοις, ἀγάπητε καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε. B.

17. Hoc Ἔρρωσθε in utroque codd. mss. rubro adpictum est, perinde atque illud Πεπλήρωται subscriptum quod sequitur.

αὐτῶν ἠκούσαμεν, ἢ παρ' ἑτέρων, κατὰ τῶν λεγομένων ὡρμήσαμεν γράψαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι φανερὸν κατέστη ὅτι οὐδένα ἐσυκοφαντήσαμεν, ἑξῆς [1] καὶ [2] ἐπιλήψομαι τῆς κατ' αὐτῶν ὑποθέσεως, ἵνα ἐκπανταχόθεν μὴ ὑποληφθῶμέν τισιν ὡς συκοφαντοῦντες τοὺς ἡμετέρους ἀδελφοὺς, καί τοί γε εὐχόμενος αὐτοῖς καὶ εἰς δεῦρο διορθῶσαι τὰ δοκοῦντα ἡμᾶς
pag. 1008. λυπεῖν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἡμᾶς ζημιωθῶσι, μηδὲ ἡμεῖς αὐτούς. Πολλάκις γὰρ τοῦτο ἐπρεσβεύσαμεν καὶ παρεκαλέσαμεν, καὶ ἔτι ἐπιμένομεν παρακαλοῦντες, ἆραι τὴν φιλονεικίαν καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ πατέρων θείῳ θεσμῷ καὶ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως τῆς ἀπεριέργου, καὶ ἑδραίας, καὶ ἀμετακινήτου, καὶ δικαιοτάτης ἐν πᾶσιν.

Ἄλλοι δὲ εἰς ἡμῶν ὦτα εἰρήκασιν ὅτι οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν σάρκα, οὐδὲ ὁμοίαν ἡμῶν ἐλθὼν ἔλαβεν ὁ κύριος, ἀλλὰ ἄλλην παρὰ τὴν ἡμῶν. Καὶ εἴθε κατὰ δοξολογίαν ἔλεγον, καὶ κατὰ ἔπαινον. Καὶ αὐτοὶ γάρ φαμεν ἅγιον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἄχραντον. Ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν [3] τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ παντί τῳ δῆλόν ἐστι τοῦτο τῷ εὐσεβῶς περὶ Χριστοῦ λέγοντι καὶ νοοῦντι. Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα λέγομεν ὅπερ καὶ αὐτὸ [4] τῷ ἡμῶν εἴληφε παρ' αὐτῷ, τὸ ἄχραντον αὐτοῦ σῶμα ἐν ἡμῖν τοῖς πεπλημμεληκόσιν οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀλλόκοτον τὸ ὑποδεὲς καὶ ἠλαττωμένον, ἀλλὰ διὰ τὰ ἡμῶν ἁμαρτήματα καὶ παραπτώματα, τούτου ἕνεκα. Οὐ γὰρ ἄλλο σῶμα ὁ κύριος ἔλαβε, καὶ ἄλλο ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ πεφυλαγμένον καὶ ἄχραντον διατετηρημένον.

Κεφ. ιε'. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο φιλονεικίᾳ τινὶ φερόμενοι, ὑπονοίαις ἀλλοτρίαις προαχθέντες, οὐ κατὰ τὴν διδαχὴν τῶν πατέρων, οὐδὲ κατέχοντες τὴν κεφαλὴν τῆς πίστεως, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ τῶν συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει, ἀλλὰ τάχα ὡς ὑπὸ ἀλλοτρίων τινῶν θολωθέντες τὰς ἀκοὰς πλησιαιτέρως Οὐαλεντίνῳ καὶ Μαρκίωνι καὶ Μανιχαίῳ, καὶ αὐτοὶ δῆθεν εἰς τιμὴν Χριστοῦ φαντάζονται μᾶλλον ἤπερ ἀληθεύουσιν· ἐπὰν ἀκούσωσι παρ' ἡμῶν ὅτι ἔσχε Χριστὸς σῶμα τὸ ἡμέτερον, εὐθὺς εἰς τοὺς μύθους τρέπονται

Cap. XIV. — 1. καὶ cod. Rhedig. δὲ reliqui libri.

2. ὑπολήψομαι cod. Rhedig.

3. τῷ omiss. in ed. Petav. Colon. repet.

4. Libri habent τὸ, verbis ita fere distinctis λέγομεν, ὅπερ - - παρ' αὐτῷ τὸ ἄχρ. αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἡμῖν κτλ. Petavius in margine annotavit „Vitium subest huic loco", ceterum intemptatum eum in medio reliquit. Cornarius vertit Nos autem etiamsi ipsum corpus idem cum nostro suscepisse dicimus, tamen ipsius impollutum est corpus. In nobis vero qui peccavimus, inferius et imminutum est corpus, et non propterea cett. Gatakerus Advers. Misc. p. 812. medelam proposuit hanc Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα λέγομεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τῷ ἡμῶν εἴληφε (vel αὐτὸ τῷ ἡμῶν τὸ σῶμα λ. ὅπερ κ. αὐτὸς εἴληφε) παρ' αὐτὸ [δὲ] τὸ ἄχρ. αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἡμῖν cett., ut sensus esset Nos autem etiamsi idem esse cum nostro corpus illud dicimus, quod ipse suscepit, at prae illo ipsius puro corpore, in nobis qui transgressi sumus, non quod alienum aut alius sit generis, deficiens ac inferius esse, sed peccatorum ac delictorum nostrorum tantummodo respectu.

iis quae vel ab illis vel ab aliis audivimus, ut adversus eos scriberemus inducti simus, sed et aliunde planum factum sit, nihil nos in ipsos calumniose contulisse, deinceps susceptam in illos disputationem repetam, ne vel tenuissimam de nobis calumniae contra fratres nostros suspicionem relinquam. Quamquam equidem hoc ipsorum caussa etiamnum precor, ut quae molestiae nonnihil nobis attulerint, aliquando corrigant, ne et illi nostri et illorum nos iacturam faciamus. Hoc enim saepenumero per legatos ab iis postulavimus hortatique sumus, et idem impetrare modo studemus, ut omni contentione sublata, apostolorum evangelistarum ac patrum divinis sanctionibus insistant, ac sincerae, solidae, inconcussae et undecumque iustissimae fidei professionem conservent.

Ceterum memini hoc a quibusdam ex illorum grege minus esse narratum, Christum dominum non hanc nostram assumpsisse carnem, sed diversi generis aliam. Quod utinam ex affectu laudandi honorandique iactarent. Nam et nos sanctum illud esse corpus illibatumque dicimus; quippe quod *nullum unquam peccatum commisit, nec* 1. Pet. 2, 22.
in eius ore dolus inventus est; quod quidem nemo non intelligit qui de Christo pie profiteatur ac sentiat. Verum etsi purum integrumque corpus illius, quod assumpsit, idem esse cum nostro fateamur, est hoc ipsum tamen in nobis, qui quidem peccavimus, conditione ac dignitate multum inferius, non quod alienum ab illo sit et abhorrens, sed quod peccata sunt a nobis delictaque quamplurima commissa. Quare non aliud ac nos habemus a Christo corpus assumptum est, sed idem omnino corpus est quod in illo servatum et ab omni contagione vindicatum est.

Praeterea sunt inter illos aliqui ad hoc usque tempus conten- Cap. XV.
tionis avidi ac perabsurdis opinionibus irretiti, non doctrinae patrum inhaerentes, *neque fidei caput retinentes, ex quo omne corpus per* Eph. 4, 16.
compages et vincula suppeditatum et coagmentatum augetur incremento dei, ut apostoli verbis utar, sed aures suas alienorum hominum narrationibus perturbari patientes, non dissimili ac Valentinus, Marcio Manichaeusque ratione, conficta quaedam, in honorem scilicet Christi, mendacia pro veris dogmatibus obtrudunt. Cum enim a nobis audiunt Christum nostro fuisse corpore praeditum, statim

τοὺς ἰδίους τῆς φιλονεικίας, λέγοντες ὄνυχας αὐτὸν ἐσχηκέναι, καὶ σάρκα, καὶ τρίχας, καὶ εἴ τι ἕτερον, οὐ τοιούτους δὲ ὁποίους ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἄλλους ὄνυχας ἐσχηκέναι, καὶ σάρκας ἄλλας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα οὐχ ὁποῖα ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἀλλοῖα παρὰ τὰ ἡμέτερα· δῆ-
pag. 1009. θεν πάλιν βουλόμενοι σοφιστικῶς τῷ Χριστῷ χαρίσασθαι, κατὰ τὸν [1] Οὐαλεντῖνον καὶ τὰς εἰρημένας αἱρέσεις, τοὺς ματαίους λόγους. *Λέγουσι γὰρ*, ὅταν Χριστοῦ ὁμολογήσωμεν τελείως τὰ πάντα, Περιέργως γέγραπται [2] περὶ τῶν τοιούτων τῶν περιεργαζομένων, καὶ μηδὲν ἐργαζομένων. Πτύροντες γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκεραιοτέρων εὐθὺς λέγουσιν, Οὐκοῦν χρείαν ἔσχε τῶν κατὰ τῆς σαρκὸς συνήθειαν, ἢ τὰ πρὸς ἐκτοπισμὸν, ἢ τὰ πρὸς ἀφεδρῶνα, ἢ τὰ ἄλλα, ὅσαπερ δοκεῖ εἶναι σοφὰ, δεινὰ δὲ τυγχάνοντα, καὶ ληρώδη μᾶλλον, ὥς φησι ὁ προφήτης, Τίς γὰρ ἐζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Περὶ τίνος γὰρ τῶν ἁγίων, καί τοί γε ἀνθρώπων ὄντων τῶν προφητῶν, καὶ οὐ θεῶν, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ λοιπῶν τῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σαρκὸς ὄντων, καθ' ἡμᾶς δὲ ὄντων, καὶ μὴ ἀμφιβαλλομένων, ἐγράφη περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων; Ποῦ δὲ οὐχὶ μᾶλλον τὰ σεμνότερα ἐπεμαρτύρησε τοῖς ἁγίοις ἡ γραφὴ, μή τι γε κυρίῳ Χριστῷ;

Κεφ. ιϛ'. *Λεγέτωσαν* δὲ ἡμῖν οἱ ἐκθαμβηταὶ τῶν προβάτων, καὶ πτύρται τῶν περιστερῶν, καὶ σοβηταὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων τε [1] καὶ θρεμμάτων, Ποῦ παρεσκευάσθη Μωϋσῆς τὴν τεσσαρακονθήμερον; ποῦ τὰ πρὸς χρείαν ἐποιεῖτο Ἡλίας ἐν τῷ Χορρᾷ χειμάρρῳ, ὁπηνίκα ἄρτον μὲν τὸ πρωϊνὸν ἤσθιε, κρέα δὲ τὸ δειλινὸν ἀπὸ τῆς τῶν κοράκων παρακομιδῆς, διὰ θεοῦ προστάγματος; Ἠλίθιον γὰρ ἦν τὸ τὴν γραφὴν περὶ τούτων λέγειν, ὡς νῦν τούτοις ἠλίθιον τὸ ἐξετάζειν. Τίς γὰρ ὠφέλεια ἐν τοῖς τοιούτοις, ἢ τί τὸ χρήσιμον; ἀλλ' ἢ μόνον εἰς ἀπιστίαν τῆς προλήψεως προφάσεις διὰ ψυχρολογίας καὶ ἀνατροπῆς ματαίας ἔχον. *Λεγέτωσαν* δὲ πάλιν ἡμῖν, τίνι τῷ λόγῳ, ὅτε ἠθέλησεν ὁ θεὸς ἐποίησε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσι μήτε τὰς τρίχας [2] κομᾶσαι, μήτε τὰ ὑποδήματα παλαιωθῆναι, μήτε τὰ ἱμάτια κατατριβῆναι ἢ ῥυπανθῆναι. Μὴ [3] ἄρα καὶ οὗτοι ἀπ' οὐρανοῦ ἐληλύθεισαν; μὴ θεοὶ οἱ τοιοῦτοι ὑπῆρχον; Καί τοί γε οὐκ ἐν ἐπαίνοις ὑπάρχοντες, ἀλλ' ἐν πολλοῖς θεὸν παραζηλώσαντες; Μὴ οὐκ ἦσαν ὁμοιο-

Cap. XV. — 1. οὐαλεντινιάνον cod. *Rhedig.*
2. *Corrigendum puto* παρὰ τῶν. *Petavius suspicatus est* ὅταν περὶ Χρ. ὁμολ. τελείως, τὰ πάντα περίεργα, ὡς γέγρ. περὶ κτλ. *Cornarius vertit* dicunt enim, cum Christi omnia perfecte confessi fuerimus, et dixerimus quod curiose scriptum est de talibus ab huiusmodi perscrutantibus, et nihil efficientibus. Consternantes enim mentem simpliciorum statim dicunt *cett.*

ad inanes ac pertinaciae suae consentaneas sese fabulas transferunt. Nam ungues illum et carnem ac capillos, ceteraque omnia non eiusmodi qualia in nobis insunt, habuisse praedicant, sed ungues a nostris diversos, itidemque carnem ac reliqua id genus non similia nostrorum, sed ab iis longe discrepantia. Nimirum ut Valentini ac ceterarum quas antea commemoravimus haereseon more cavillatoria quadam argutia Christo gratificari videantur. Unde cum ea omnia quae insunt in Christo perfecte absoluteque profiteamur, multa illi de eodem absurde ac curiose disputare solent. De quo hominum genere, qui cum multarum rerum satagant, nihil tamen agunt, scriptura meminit. Etenim quo rudiorum animos quodam velut horrore perfundant, haec identidem obiiciunt: Ergo istiusmodi corporis necessitatibus, quae ei familiares sunt, obstrictus fuit, qualis egestio est ac secessus? Addunt et alia pleraque, quae callida ac subtilia videntur, sed horrenda otiosorum hominum ludicra sunt.
Nam, ut ait propheta, *quis haec e manibus vestris requisivit?* De Esai. 1, 12.
quonam vero ex omnibus sanctis, tametsi homines essent prophetae, non dii, ut et evangelistae ceterique, qui ex anima et carne constabant, ac sine ulla dubitatione nostri similes erant, quis horum, inquam, extitit de quo eiusmodi quaedam conscripta fuerint? Nonne potius honestissima quaeque de sanctis, nedum de Christo domino, scriptura testatur?

Dicant nobis ii qui et oves absterrent, et columbas abigunt, Cap. XVI.
et Christi agnos ac pecora fugant, ubinam Moyses totis illis quadraginta diebus ventrem exoneraverit? quonam ad secessum abierit Elias ad torrentem Chorra, cum mandato dei, quae a corvis afferebantur cibaria, hoc est *matutino tempore panem, vespere carnes com-* 3. Reg. 17, 6.
ederet. Nimirum stultum erat haec a scriptura commemorari, quemadmodum et illos modo perscrutari stultum est. Quae enim ex iis utilitas percipi potest? quis animi fructus? quae eo tantum spectat ut ad praesumptae cuiusdam opinionis infidelitatem adstruendam inanissimas occasiones frigidis illis nugis et ad animorum eversionem idoneis suppeditet. Velim et hoc porro nobis edisserant, quanam ratione deus, cum voluit, id egerit ut Israëlitarum totos quadraginta annos neque pili crescerent, nec inveterarent calcei, neque vestes attererentur, aut sordibus obsolescerent? An et isti de coelo descenderant? aut dii scilicet erant aliqui? Atqui ne laudantur illi quidem, sed divinum numen in plerisque provocarunt. An non

Cap. XVI. — 1. καὶ *om. in ed. Petav. Colon. repet.*
2. χομάσαι *ed. Petav.*
3. ἆρα *codd. mss.*

pag. 1010. παθεῖς ἡμῖν; Ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὁ θεὸς ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ δύναται καὶ ἐγχωρεῖ γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι. Ἵνα γὰρ μή τινες εἰς ἐκείνους πάλιν λογίσωνται τὰ ὑπὲρ φύσιν, διὰ τὰ αὐτοῖς ἐν θαυμασμῷ γινόμενα παρὰ θεοῦ, τουτέστιν ὅτι τρίχες οὐκ ἐκόμων, [4] καὶ ἱμάτια οὐκ ἐπαλαιοῦντο, καὶ τὰ ἄλλα, καὶ ὅτι ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, εἰς ἡμῶν χάριν ἀσφαλισάμενον τὸ θεῖον γράμμα φησὶ, *Λαβέτω ἕκαστος πάσσαλον σιδηροῦν ἐν τῇ ζώνῃ ἑαυτοῦ, ἵν' ὅταν εἰς τόπον καθιζάνῃ, σκάψῃ, καὶ χώσῃ τὴν ἰδίαν κόπρον, ὅτι λαὸς ἡγιασμένος ἐστὶ, καὶ κύριος ἐνδημεῖ εἰς μέσον τῆς παρεμβολῆς.* Εἰς τοῦτο δὲ καὶ ἱστορίαν παῖδες Ἑβραίων παραφέρουσιν, ὅτι διήρκεσεν αὐτοῖς ὁ τύπος ἄχρι τινὸς καιροῦ, ἕως ὅτου ὁ θεὸς ἠθέλησε δεῖξαι ἐν αὐτοῖς τοῦτο τὸ θαῦμα, καί τοί γε αὐτῶν ἐσθιόντων καὶ κρέα καὶ ὀρτυγομήτραν, συμβεβηκέναι αὐτοὺς μήτε τούτου χρείαν ἔχειν.

Κεφ. ιζ. Καὶ εἰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν δόξαν, ἤτοι κατὰ πρόσθεσιν χαριστικῶς, ἤτοι κατὰ ἀλήθειαν τοῦτο ᾄδεται, καί τοί γε αὐτῶν εἰδότων ὅτι καὶ ἄνθρωποι ἦσαν οἱ πρὸς αὐτῶν συνηγορούμενοι καὶ φθαρτοὶ, καὶ οὐ θεοὶ, καὶ ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς, τίς παρὰ τούτων ἀνέξεται ἀκούων [1] τὰ οὐκ ἀτόλμητα περὶ Χριστοῦ τοῦ ἄνωθεν ἐλθόντος θεοῦ λόγου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐν ἅπασιν ἐνδόξου καὶ ἀληθινῆς ἐνσάρκου παρουσίας; Ἐν ᾗ ἐπλήρωσε τὸ εἰρημένον, *Πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας.* Ἐξῆν γὰρ αὐτῷ [2] ἐν ἀληθείᾳ ἔχοντα σάρκα τὴν ἡμετέραν μὴ πράττειν τὰ δοκοῦντα ἡμῖν εὐτελῆ, καὶ πράττειν ὁποῖα σεμνὰ ἐτύγχανε, καὶ πρέποντα ἀναλόγως τῇ θεότητι, δι' οὗ καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ [3] ἐκόμησαν, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν οὐκ ἐρυπάνθη, καὶ ταῦτα κατὰ παράδοσιν αὐτοῖς συμβέβηκεν. Ὅτι δὲ καὶ ἱμάτια εἶχεν ἐξ ἀνθρώπων κατεσκευασμένα, ἀναμφίβολον. *Διεμερίσαντο γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ ἔβαλον κλῆρον.* Εἰ δὲ ἱμάτιον [4] ἦν ἐξ ἀνθρώπων, δηλονότι ἐξ ἐρέας ἦν καὶ ἐκ λίνου· τὰ δὲ ἐκ λίνου καὶ ἐξ ἐρέας γεγεννημένα ἄψυχά τινα ἦν καὶ ἀναίσθητα. Ἀλλ' ὅτε ἠθέλησε δεῖξαι αὐτοῦ τὸ δυνατὸν τῆς θεότητος, μεταμορφωθεὶς
pag. 1011. *ἔδειξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς τὸν ἥλιον, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡσεὶ χιόνα.* Πάντα γὰρ τῷ δυνατῷ δυνατὰ εἰς τὸ [5] ὑπὸ θίξιν παρὰ προσδοκίαν καὶ τὰ ἀναίσθητα καὶ τὰ ἄπνοα εἰς δόξαν καὶ φαιδρότητα μετασκευάσαι, ὡς τὴν ῥάβδον Μωϋσέως, ὡς τὰ ὑποδήματα τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Πᾶσι γὰρ ὡμολόγηται ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἅγιοι ἄνθρωποι ἦσαν,

4. καὶ *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

Cap. XVII. — 1. *Corrigo* ταῦτα ἀτόλμητα.

2. ἐν *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

3. ἐκομοῦσαν *codd. mss. uterque et edit. princ.*

4. ἦν *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

5. ὑπὸ θίξιν *Petavii emendatio est.* ὑποθήξειν *codd. mss. et ed. princ. Quid Cornarius putaverit facile ex translatione eius apparet* ut ostendat et ea quae sunt praeter expectationem, et sensus expertia ac inania ad gloriam ac claritatem transmutet. *Haer.* 31, 1. *dixit* ὑπὸ μίαν θίξιν, *haer.* 64, 66 *et* 69. *simplicitur* ὑπὸ θίξιν, *uti h. l.*

igitur iisdem erant nobiscum affectionibus obnoxii? Verum omnia se posse per sese, fierique ipsius nutu, vel non fieri posse deus ostendere voluit. Ac ne fortassis aliqui ob stupenda illa prodigia, quae in illorum gratiam a deo facta fuerant, amplius quiddam humana conditione in illis extitisse crederet, ut huic errori nostra caussa consuleret, scriptura sacra sic praecipit: *Habeat unusquisque* Deut. 23, 13.
paxillum ferreum in zona sua, ut cum in aliquo loco desederit, fodiat, et stercus suum operiat: quoniam populus sanctus estis et dominus habitat in medio castrorum. Quam in rem Hebraei quandam historiam commemorant, figuram illam ac typum aliquanto temporis spatio perseverasse, quamdiu deus in his hoc prodigium efficere voluit. Ac licet carnibus et coturnicibus vescerentur, nunquam tamen per illud tempus eiusmodi naturae necessitates expertos illos fuisse.

Iam vero si a Iudaeis ad maiorum suorum decus et gloriam, Cap. XVII.
vel ad gratiam, ista finguntur, vel ex rei veritate praedicantur, quamquam homines illos fuisse quorum dignitatis patrocinium susceperunt, et corruptibiles, non deos sed ex carne sanguine animaque compositos extitisse non dubitemus, quis tam atrocia et horrenda de Christo deique verbo coelitus allapso ac de gloriosa veraque ipsius incarnatione iactari ab illis patienter audiat? Qua quidem in incarnatione illud, quod dictum est, implevit, *Tentatus per omnia ut* Hebr. 4, 15.
homo, absque peccato. Etenim licet nostra carne praeditus foret, poterat nihilominus illa ipsa, quae a nobis habentur vilia, praetermittere, eaque praestare solum, quae honestiora ac divinae maiestati congrua videbantur, utpote per quem et Israëlitarum capilli non excreverint, nec eorum vestimenta sordes contraxerint; quae omnia, si traditioni credimus, illis acciderunt. Quod autem vestes hominum manibus contextas Christus habuerit, extra omnem controversiam est. *Partiti sunt enim vestimenta eius, et super vestem* Ioann. 19, 14. et Psalm. 21, 19.
eius miserunt sortem. Quod si hominum artificio vestis erat illa confecta, utique e lana linoque contexta fuerat. Quae autem ex lino essent lanave facta, opinor anima ac sensu carebant. Verum ubi divinitatis suae potentiam indicare visum est, transformato corpore, *Faciem suam solis instar splendentem, ac vestimenta sua nivis more candentia monstravit.* Nihil est enim non praepotenti deo possibile, ut vel ea quoque, quae sensu ac spiritu careant, momento, ac praeter omnem expectationem in gloriam possit splendoremque convertere. Quemadmodum in Moysis virga, et Israelitarum calceamentis ostendit. Est enim apud omnes in confesso apostolos san-

φθαρτοὶ τὰ σώματα [6] εἰς ἡμᾶς, ἄφθαρτοι δὲ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν αὐτοῖς θεοῦ δόξαν. Καὶ σκιὰ μὲν Πέτρου πάντας τοὺς προςφερομένους ἔχοντας ἀσθενείας ἰᾶτο· καὶ σουδάρια καὶ σιμικίνθια τῶν ἱματίων Παύλου δυνάμεις ἐργάζονται.

Κεφ. ιη'. Καὶ πῶς οὗτοι θεὸν πολυπραγμονοῦσιν αἰσχράς τινας ὑπονοίας τεκταινόμενοι, [1] περὶ ὧν οὐδεμία χρεία γεγέννηται πώποτε πρὸς διαλογὴν, οὐ προφήτῃ, οὐκ εὐαγγελιστῇ, οὐκ ἀποστόλῳ, οὐ συγγραφεῖ; Ὅσα γὰρ τοιαῦτα οὗτοι λέγουσι, κἂν μυρία ἐπέκεινα τούτων κακῶς ὑπονοήσωσιν, οὐκ ἀνατρέψουσι τὴν πατρικὴν ἡμῶν πίστιν, τὴν τῇ ἀληθείᾳ Χριστὸν καταγγέλλουσαν. Ἐγεννήθη γὰρ Χριστὸς ἐν σαρκὶ κατὰ ἀλήθειαν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, καὶ εὐθὺς ἀπὸ κυήσεως Ἐμμανουὴλ καλεῖται, ὅ ἐστι θεὸς μεθ' ἡμῶν. Οὐκέτι δεύτερον γεννᾶται. Καὶ ἀπέδρα εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ παιδίον μετὰ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας, ἐπειδὴ ἐζήτουν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ὡς δυναμένου αὐτοῦ ἐν σαρκὶ ἀποκτανθῆναι. Ἀλλὰ προςεκυνήθη ὑπὸ τῶν Μάγων ὡς θεὸς ἀληθινὸς, ἐν σαρκὶ γεννηθεὶς, καὶ οὐ δοκήσει. Καὶ ἀνελθὼν ἀπὸ Αἰγύπτου κατὰ φόβον τοῦ Ἰωσὴφ οὐκ εἰςῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, δι' Ἀρχέλαον, ὡς δυναμένου τοῦ παιδίου κρατηθῆναι καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ ἐν σαρκὶ παθεῖν ὅπερ ἔμελλε πάσχειν. Ἀλλὰ διεκωλύθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἐπιγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ δούλου δεσπότης ὅτι θεὸς ἦν ἐνανθρωπήσας ἐν ἀληθείᾳ. Οὐ κατεδέξατο δὲ τὴν τοῦ ἰδίου δούλου ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει τιμὴν, ἵνα πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην ἐν σαρκὶ, ἐν ἀληθείᾳ καὶ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει, τὸν ὑπογραμμὸν τῆς σωτηρίας ἡμῖν ὑπολιμπάνων. Ἀλλὰ καὶ κέκμηκεν [2] ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἔκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκαθέσθη. Διότι
pag. 1012. [3] ἀληθινῶς, ὡς ἐνηνθρώπησεν, ἐβόα λέγων, Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἵνα δείξῃ τὴν αὐτοῦ θεότητα ἱκανὴν οὖσαν πάντα τὰ πλήθη τοῦ κόσμου τὰ πρὸς αὐτὸν ἀφικνούμενα ἀναπαῦσαι. Ἀλλὰ καὶ ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἔμεινε τεσσαράκοντα ἡμέρας μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, ἵνα δείξῃ τὸ ἀνενδεὲς τῆς αὐτοῦ θεότητος. Οὐ γὰρ πεινῶν ὑπέμεινεν, ὡς φιλοσοφικῶς καθ' ἡμᾶς ἐγκρατευόμενος, καὶ αὐτὸν ἄγχων καὶ βιαζόμενος, ἀλλὰ ἀνυστερήτως, διὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ ὕστερον, φησὶ ἡ γραφὴ, ἐπείνασεν. Ἵνα δείξῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν τῆς θεότητος, ἐνδιδούσης τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ τῶν εὐλόγων χρειῶν καὶ ἀληθινῶν μετέχειν, ἵνα μὴ τὸ ἀληθινὸν τῆς ἀκολουθίας ἀφανίσῃ

6. ὡς ἡμεῖς *coniecit Petavius. Cornarius recte vertit* corruptibiles corporibus quoad nos.

Cap. XVIII. — 1. ἐπὶ *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

2. ὑπὸ *cod. Rhedig.*

3. ἀληθινῶς, ὡς ἐνηνθρώπησεν, ἐβόα *de coniectura mea reposui; libri habent* ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν, ἐβόα. *Petavius putavit* ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν καὶ ἐβία. *Cornarius vertit* eo quod vere homo factus erat et clamabat dicens.

ctissimos homines fuisse eosdemque corporibus perinde ac nos, corruptibiles et praeter divinam gloriam, quae in illis insidebat, incorruptos extitisse. Quamobrem et umbra Petri oblatis aegris omnibus sanitatem contulit, et sudaria ac semicinctia e Pauli vestibus admiranda quaedam prodigia praestiterunt. Act. 5, 15. Act. 19, 12.

Quid vero attinet homunciones istos quaedam subturpia cogitatione fingentes in divinum numen curiosius inquirere, cum de his nullus propheta vel evangelista vel apostolus, vel alterius generis scriptor disputare sibi necessarium duxerit? Enimvero quicquid illi narrant, ac licet infinita alia praeterea falsa sine opinione confingant, nunquam tamen traditam a maioribus nostris fidem, quae de Christo sincere omnia praedicat, poterunt evertere. Christus enim ex Maria virgine secundum carnem revera de spiritu sancto genitus est. Ac statim post partum Emmanuel, hoc est Nobiscum deus appellatur, nec iam secundo gignitur. Post haec infans in Aegyptum cum Iosepho ac Maria transfugit, *quoniam quaerebant animam pueri,* ut illud argumento sit illum in carne necari potuisse. Verum a Magis adoratus est, tanquam verus deus carne ipsa, non sola specie adumbrationeque natus. Deinde cum ex Aegypto revertisset, Archelaum adhuc metuente Iosepho Hierosolymam non adiit, utpote cum et infans comprehendi posset, et ante tempus in carne perpeti, quae erat aliquando passurus. Praeter haec a Ioanne prohibitus est, cum dominum servus agnovisset deum esse hominis natura revera praeditum. At is habitum sibi honorem a servo in eo genere detrectavit omnem in carne ex rei veritate, ut in perfecta hominis natura iustitiam impleret. Qua in re salutare nobis exemplum reliquit. Quinetiam vere de via fatigatus est, nec fatigatus modo, sed etiam prae lassitudine resedit. Adhaec quoniam non ficte hominis naturam susceperat, contenta voce clamavit, *Venite omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos;* ut ad omnes orbis terrarum homines, qui ad sese confugerent, recreandos idoneam esse divinitatem suam ostenderet. Praeterea tentatus a diabolo est, et quadraginta dies sine ullo cibo potuque permansit, ut eandem divinitatem nullius rei indigere monstraret. Neque enim tum famem sustinebat, quasi severiori quodam vitae instituto sibi abstinentiam indixisset, seseque inedia cruciare ac perdomare vellet, sed tanquam veram in sese divinitatem habens nullius egebat, *Postea* tamen, ut scriptura narrat, *esuriit;* qua ratione vere se hominem factum esse significavit, cum assumptum a se corpus veris ac rationi consentaneis necessitatibus obnoxium esse divina natura voluisset, ne, quod ex ipsa revera consequens esse videbatur, veram

Cap. XVIII. Matth. 1, 23. Matth. 2. Matth. 3, 14. Ioann. 4, 6. Matth. 11, 28.

τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς συκῆς ἐπείνασε,
[4] καὶ πηλὸν ἀληθινὸν ἐποίησεν. Ἀλλὰ λόγον εἶπε πρὸς τὴν συκῆν ὁ
θεὸς, καὶ ἐγένετο. Καὶ ἐπὶ τῆς νηὸς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ ἐπαύ-
σατο. Καὶ διὰ τοῦ πτύσματος καὶ πηλοῦ, τῷ λόγῳ τῆς αὐτοῦ θεότητος
καὶ τῷ πτύσματι τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως καὶ τῷ πηλῷ πάλιν, ὡς
τῷ Ἀδὰμ, καὶ τούτῳ τὸ ἐλλιπὲς μέλος πλάττων ἐχαρίσατο, τῶν πάν-
των τελείων ἐν αὐτῷ ὄντων, ἐν σαρκὶ πασχόντων, ἐν θεότητι δὲ
ἀπαθῶν ὄντων, ἕως ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ὅλως μὴ πάσχων λοιπὸν,
ὅλως μηκέτι ἀποθνήσκων.

Κεφ. ιθʹ. Εἰ δέ τινες διὰ τὸ μὴ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς τὸ σῶμα αὐτὸν
εἰληφέναι ἀλλοῖον νοήσουσιν, οὐ πάντως διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κατὰ τὸ
ἡμέτερον σῶμα. Ἐξότε γὰρ ἀπὸ Μαρίας ὡμολόγηται, ἡμέτερον ἦν.
Καὶ γὰρ Μαρία οὐκ ἄλλη ἦν παρὰ τὰ ἡμέτερα σώματα, ἐπεὶ καὶ ὁ
Ἀδὰμ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς ἦν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς πεπλασμένος.
Καὶ οὐ πάντως, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἦν, καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος
ἀνδρὸς, ἀλλοῖος ἦν παρὰ τὰ ἡμέτερα σώματα. Ἡμεῖς γὰρ ἐξ αὐτοῦ
γεγεννήμεθα, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἀλλοῖοι παρὰ τὸ ἐκείνου σῶμα, καί τοί
γε ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ ἀπὸ μήτρας γυναικὸς γεγεννημένοι. Ἀλλὰ
ταῦτα μέν τινες σοφιζόμενοι πολλάκις, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ἔχοντες, ἐκ
pag. 1013. τοῦ προκειμένου ἐξέπεσον, τινὲς δὲ πάλιν ἐξ αὐτῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς
ἐρχομένων, ἄλλα μυρία καὶ ἐπέκεινα περιττολογοῦντες τὸν ἄνδρα τὸν
ἐν πολλοῖς ἐπαίνοις φημιζόμενον διέβαλλον, καὶ τῷ μὲν ὄντι περιττό-
τερον, οἶμαι, τοῦ δέοντος, ἢ κατὰ ἰδιωτίαν, ἢ [1] κατ' ἀπαρακολουθη-
σίαν, ἢ [2] παρ' αὐτοὺς ἐξερχόμενοι καὶ ἀποφθεγγόμενοι, τὴν ταραχὴν
εἰργάσαντο. Ἀλλὰ νῦν μοι περὶ τῶν περιττῶν ἕως ὧδε ἀρκείτω ὁ λό-
γος, συνιόντων τῶν ἐντυγχανόντων ὅτι οὔτε φθόνῳ τετηκότες, οὔτε
μίσει τῷ πρὸς τὸν ἄνδρα. Εὐχόμεθα γὰρ αὐτὸν μὴ μερισθῆναι ἀπὸ
τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, καὶ τῆς γλυκύτητος τῆς πάσης ἀδελφό-
τητος, ἀλλὰ ἀποθέσθαι αὐτὸν τῆς τοῦ λόγου τούτου φιλονεικίας τὴν
ἔνστασιν, καὶ ἐπιστρέψαι κατὰ τὸ εἰρημένον, Ἐπίστρεφε, [3] ἐπίστρεφε,
ἡ [4] Σουναμῖτις, ἐπίστρεφε, καὶ ὀψόμεθα ἐν σοί. Ὅμως περὶ τοῦ
προκειμένου αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας.

Κεφ. κʹ. Τελείαν οὐ βούλεται λέγειν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν,
ἀλλὰ καὶ τὴν σωτηρίαν ἀποκρούεταί τινων, φόβον ἐμποιῶν, καὶ λέ-

4. *Verba* καὶ πηλὸν ἀληθινὸν ἐποίησεν *verba vir quidam doctus, cuius manus in margine exempli Schottiani hic illic conspicua, delenda h. l. et post* καὶ ἐπαύσατο *relegenda esse censuit.*

Cap. XIX. — 1. κατ' ἀπαρακολουθησίαν *correxit Petavius. Libri habent vulgo* κατὰ παρακολουθησίαν. *Vocabulo* ἀπαρακολουθησία *usus erat Epiphanius etiam haer.* 59, 3.

humanae naturae conditionem extingueret. Unde et ad ficum arbo- Matth. 11, 13.
rem esuriit, et verum lutum fecit. Ad eandem vero illam ficum Ioann. 9, 6.
cum nonnulla dixisset, ea, uti dixerat, acciderunt. Item in navi- Luc. 8, 24.
gio cum ventum increpasset, hic subito desiit. Tum vero sputo Ioann. 9.
suo ac luto, et cum divinitatis suae sermone, tum hominis, quem assumpserat, sputo, luto, inquam, sicut Adamo quondam, ita caeco illi quod ad integritatem deerat membrum finxit ac reddidit. Si quidem in eo erant omnia perfecta, adeo ut in carne paterentur,
in divinitate vero pati nihil possent, donec a mortuis excitatus est, Rom. 6, 9.
nihil amplius omnino patiens, neque moriens omnino.

Quod si nonnulli, pro eo quod e virili satu corpus non acce- Cap. XIX.
perit, diversi cuiusdam esse generis arbitrentur, non est quod propterea nostri corporis esse dissimile putent. Postquam enim e Maria natum esse extra dubitationem omnem est, nostrum fuisse necesse est, Maria quippe non alterius quam cuius corpora nostra sunt con-
ditionis extitit. Nam et Adamus a viro genitus non fuit, sed e terra Gen. 1.
formatus, nec ideo sequitur quod non e virili satu, sed de terra prodierit, diversam quandam a nostris corporibus naturam esse sortitum. Etenim nos ab illo geniti ab eiusdem corpore diversi non sumus; tametsi e virili satu fuerimus, ac mulieris utero propagati. Sed haec nonnulli subtilius identidem tractantes, et in animo versantes, a scopo penitus aberrarunt. Alii porro ex iis, qui ad nos ventitabant, infinita quaedam aliis deblaterantes, virum laudatissimum suis criminationibus traducebant, ac vehementiorem quidem, quam par erat, tumultum concitarunt, sive ex inscitia, sive quod ab eo dictum erat minime percepissent, et ab eo digressi quae audierant dogmata praedicarent. Verum de supervacaneis hisce quaestionibus hactenus. Illud vero lectores omnes intellecturos arbitror, nulla nos aut invidia aut odio in hominem esse commotos. Istud enim inprimis optamus ac petimus, ut ne ab ecclesia Christi atque ab suavissima fratrum societate divellatur, sed ut eiusmodi dogmatis nimium studium contentionemque deponat, ac sese ad meliora con-
vertat, sicut scriptum est, *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere,* Cant. 6, 12.
et videbimus in te. Redeo iam ad id quod initio proposueram, et quod consequens est attexam.

Negat a Christo perfectam hominis naturam esse susceptam. Cap. XX.
Imo et nonnullos ab omni spe salutis deiicit, vehementer illos terri-

2. *Mallem* παρ' ἑαυτοὺς *sive* παρ' αὐτούς. *Cornarius vertit* aut a se ipsis recensentes ac proferentes turbam commoverunt. *Petavius volebat* παρ' αὐτοῦ.

3. *Alterum hoc* ἐπίστρεφε *desideratur in edit. Petav.*

4. σουμανῖτις *cod. Ien.* σουμανίτις *edit. princ.*

γων ὅτι οὐ δεῖ τέλειον ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν ἀνειληφέναι λέγειν, δῆθεν ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ εἰρημένου, Ἀναλαμβάνων πρᾳεῖς ὁ κύριος. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, οὔτε διαφθοράν τινα ἐν τούτῳ τις ἔχει δεῖξαι, τῷ εἰπεῖν ἀναλαβεῖν σάρκα τὸν κύριον, ἢ λαβόντα τελείαν ἐνανθρώπησιν, ἢ ὥςπερ πολλάκις ἐν ἡμῖν ὁμωνύμως πολλαὶ λέξεις τυγχάνουσιν. Ἀναλαμβάνων γὰρ, φησὶ, πρᾳεῖς ὁ κύριος, καὶ, Ἀνέλαβέ με ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων, καὶ, Ἀνελήφθη, καὶ εἶπον δύο ἄνδρες, Τί ἑστήκατε, ἄνδρες Γαλιλαῖοι; οὗτος ὁ ἀφ' ὑμῶν ἀναληφθείς. Καὶ οὐ πάντως τὸ ἀναλαβεῖν μίαν ἔχει διαφορὰν, ἐν τῷ λέγειν, Ἀνέλαβεν, ἢ, Ἔλαβεν, ἢ, Ἀνεπλάσατο εἰς ἑαυτὸν τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν· οὐκ ἀπὸ τῆς λέξεως ἡμᾶς ταύτης πτύρουσιν οἱ βουλόμενοι κατὰ τῶν ἀκεραίων ἐπεγείρεσθαι. [1] Καὶ οὕτως χρὴ λέγειν, καὶ μή τις νομίσῃ διαβάλλειν ἡμᾶς, ἢ χλευαστικῶς λέγειν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τὰ ῥήματα. Πολλάκις γὰρ ἐσκεψάμην περὶ τούτου γράφειν, ἵνα μή τις νομίσῃ ἡμᾶς κατ' ἔχθραν κατ' αὐτοῦ ἐπεγείρησθαι. Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς οὐδεὶς ἔβλαψεν, ὡς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγω, οὐδὲ τὰ ἡμῶν ἐν κόσμῳ ἀφήρπασεν. Σκεπτόμενος δὲ τοῦ μὴ γράφειν, ἠναγκάσθην ὑπ' αὐτῆς
pag. 1014. τῆς ἀληθείας, [2] ἵνα μὴ παραλείψω τῶν παρὰ τὴν πίστιν τι πεφρονηκότων· ὡς καὶ ὕστερον οἱ θεοσεβεῖς ἐντυχόντες ἐπιγνώσονται, ὅτι οὐχ ἕνεκα ζήλου κοσμικοῦ ἡμῖν ὁ λόγος. Μᾶλλον γὰρ ὠφελεῖ ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ τὰ μέγιστα τῶν κατὰ κόσμον καὶ κατὰ τὴν ἀγάπην, εἴπερ ὁμοφρόνως τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ κατὰ πάντα τοῖς πᾶσι συνετίθετο, καὶ μὴ ξένον τι παρεισήγαγε ῥῆμα. Ἤτοι οὖν παρ' αὐτῷ, ἢ τοῖς παρ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοις ὁ λόγος ἄλλως νοούμενος διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος καὶ προφάσεως ἐν παρόδῳ ᾄδεται, οὐκ ἔχω λέγειν. Πολλάκις δὲ διενοήθημεν, καὶ ἔκπληκτοι γεγόναμεν, ὅτι ἕνεκεν τοῦ λόγου τούτου ἡ ἔνστασις τῆς φιλονεικίας καὶ τοῦ ἀγῶνος ἕως θανατοῦ παρ' αὐτῶν ἐκδικεῖται. Καὶ ἐκ τούτου ἔγνωμεν ὅτι τάχα περιττοτέρᾳ τινὶ ὑπονοίᾳ παρ αὐτοῖς ὁ λόγος ᾄδεται.

Κεφ. κα'. Ὅταν γὰρ ἐρωτήσῃς τινὰς ἐξ αὐτῶν, διαφόρως μὲν οἱ πάντες ἀναγγέλλουσι. Τινὲς δὲ λέγουσι μὴ τελείαν εἰληφέναι τὸν κύριον ἐνανθρώπησιν, μηδὲ τέλειον αὐτὸν γεγονέναι ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο φευκτὸν ἐγίνετο πολλοῖς, λοιπὸν ὕστερον εἰρωνείᾳ ἐκέχρηντο, ὡς ὕστερον ἐκ τοῦ στόματος [1] αὐτῶν ἀκριβῶς μεμαθήκαμεν. Ἐπὶ τῆς Αν-

Cap. XX. — 1. Καὶ *omiss. in edit Pelav. Colon. repet.* 2. *Scribendum fortasse* μή τινα. *Petavius putavit* ἵνα μηδένα.

tans ac dicens non esse quod perfectam illum hominis naturam assumpsisse dicamus. Hoc vero potissimum scripturae testimonio nititur, *Suscipiens mansuetos dominus.* Verum nihil admodum his in verbis admiratione dignum est, nec ulla potest in eo diversitas ostendi, quod carnem dominus aut perfectam hominis naturam suscepisse dicatur. Nam a nobis saepius nonnullae dictiones homonymos usurpantur, velut ista sunt, *Suscipiens mansuetos dominus,* et, *Suscepit me de gregibus ovium,* item illud, *Assumptus est; et duo viri dixerunt, Quid statis, viri Galilaei? Hic, qui assumptus a vobis,* etc. Nec in illo *assumendi* vocabulo inest ulla varietas, si dicamus, *Assumpsit,* aut *Sumpsit,* aut *Expressit,* humanam in sese naturam. Neque hac obiecta voce terrere nos possunt qui adversus imperitos ac simplices insurgunt. Omnino vero ita loqui convenit. Ac ne quis calumniari me putet, aut istiusmodi vocabulis in eo argumento cavillari, velim illud omnes intelligant, diu nos, antequam ea scriberemus, multumque deliberasse, ne quis fortasse per simultatem ei nos insultasse crederet. Atqui nullam iste nobis, ut humano more loquar, iniuriam imposuit, nec quae in hoc mundo possidebamus eripuit. Sed cum in illa deliberatione de his praetermittendis cogitarem, a veritate ipsa sum coactus, ne quemquam eorum praeterirem qui contra fidem aliquid sensissent. Nec dubito quin pius lector facile illud agnoscat, nulla ex huius mundi propria aemulatione sermonem illum nostrum esse profectum. Nam e contrario multo plus ille nobis, quod ad externas disciplinas et caritatem attinet, utilitatis afferret, si cum sancta dei ecclesia concorditer in omnibus consentire vellet, nec peregrinum aliquid et inauditum inveheret. Sive igitur ab illo iactatum, sive ab eius discipulis aliter interpretatum dogma sub eiusmodi specie ac praetextu velut ab aliud agentibus occinitur, de quo certi nihil affirmare possum, illud quidem saepe animo versavimus, ac maiorem in modum obstupuimus, hisce in opinionibus propugnandis tanta illos cum animi contentione ac pugnandi libidine vel ad mortem usque pertinaciter insistere. Ex quo suspicari illud occurrit, ex alio quodam reconditiore sensu opinionem illam esse deductam.

Psalm. 146, 6.
Psalm. 77, 70.
Act. 1.

Cap. XXI. Nam cum eorum aliquos interrogaveris, variis illi modis respondere solent; nec desunt qui perfectam hominis naturam dominum assumpsisse negent, ac perfectum hominem extitisse. Quod autem ab eo complures abhorrebant, dissimulatione deinde uti coeperunt, id quod nos ex illorum sermonibus accurate postea cogno-

Cap. XXI. — 1. αὐτῶν *codd. mss. uterque.* αὐτοῦ *editi.*

τιοχέων γὰρ γενόμενοι τοῖς [2] ἀκραίμοσιν αὐτῶν συντετυχήκαμεν, ἐν οἷς καὶ Βιτάλιος ὁ ἐπίσκοπος ὑπῆρχεν, εὐλαβέστατος ἀνὴρ τῷ βίῳ, καὶ τῇ καταστάσει, καὶ τῇ πολιτείᾳ. Ἐλέγομεν δὲ συμβουλεύοντες καὶ παρακαλοῦντες συμφωνῆσαι τῇ πίστει τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ἐᾶσαι τὸ φιλόνεικον ῥῆμα. Ὁ δὲ Βιτάλιος ἔλεγε, Τί γάρ ἐστι τὸ ἀναμέσον ἡμῶν; Εἶχε γὰρ οὗτος διάστασιν πρὸς αἰδέσιμόν τινα ἄνδρα καὶ ἐπίσημον, Παυλῖνον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Παυλῖνος πρὸς τὸν εἰρημένον Βιτάλιον, ὑφ' ἡμῶν μετακληθέντα. Βουλόμενοι τοίνυν ἀμφοτέρους εἰς εἰρήνην συμβιβάσαι, — ἀμφότεροι γὰρ ἐδόκουν ὀρθόδοξον πίστιν κηρύττειν, καὶ ἕκαστος διάστασιν εἶχε διά τινα πρόφασιν· ὁ μὲν γὰρ Βιτάλιος Παυλίνῳ ἐπέφερεν ὡς περὶ Σαβελλίου ὀνόματος ῥῆμα· διὸ [3] γενομένων ἡμῶν, ἐπεσχέθημεν τῆς πρὸς τὸν Παυλῖνον τελείας κοινωνίας, ἕως ὅτε μετὰ ἐκθέσεως ἡμᾶς ἐγγράφου ἔπεισεν, ἧς
pag. 1015. ἤδη πρότερον ἀπολογίας χάριν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀθανάσιον ἐποιήσατο τὴν συγκατάθεσιν. Προσήνεγκε γὰρ καὶ ἐπέδωκεν ἡμῖν ταύτης τὸ ἀντίγραφον μεθ' ὑπογραφῆς σαφῶς περὶ τριάδος ἔχον ὁμοῦ, καὶ περὶ νοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, χειρὶ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ἣν ἔκθεσιν καθυπέταξα. Καὶ ἔστιν ἥδε.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΧΕΙΡΟΣ ΠΑΥΛΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.

Κεφ. κβ'. Ἐγὼ Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος οὕτως φρονῶ, καθὼς παρέλαβον ἀπὸ τῶν πατέρων, ὄντα καὶ ὑφεστῶτα πατέρα τέλειον, καὶ ὑφεστῶτα υἱὸν τέλειον, καὶ ὑφεστὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον. Διὸ καὶ ἀποδέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἑρμηνείαν [1] περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἤτοι οὐσίας, καὶ τοὺς φρονοῦντας οὕτως. Εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς οὕτω φρονῶ καθὼς προγέγραπται, ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννην ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Οὐ γὰρ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἔκ τε τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματος γεννηθείς. Οὔτε γὰρ ἄψυχον, οὔτε ἀναισθητὸν, οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ σωτήρ.

[2] Καὶ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου.

Οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τοῦ κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενομένου ἀνόητον αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα. Ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς ἀθετοῦντας τὴν

2. *Ita fere ubique apud Epiphanium scriptum pro* ἀκρέμοσιν. *Cf. haeres.* 68, 1. *et* 5. *et* 7.

3. *Excidisse aliquid videtur.*

Cap. XXII. — 1. περὶ τῶν *verba omissa sunt in edit. Petav.*

vimus. Nam cum essemus Antiochiae, in primarios illorum incidimus, inter quos erat Vitalis episcopus, homo vita, moribus et instituto religiosissimus. Ac cum magnopere illum adhortaremur, et auctores essemus, ut cum ecclesiae catholicae fide consentiret, ac contentiosam illam vocem praetermitteret, ad haec ita Vitalis occurrebat. Quid est, inquit, controversum inter nos, et ambiguum? Habebat autem nonnihil cum Paulino episcopo religioso atque egregio viro discordiae, vicissimque Paulinus a Vitali, quem tum arcersivimus, dissidebat. Quos quidem inter sese conciliare studuimus; — ambo enim cum rectam ac sinceram fidem profiteri viderentur, certis de caussis a se mutuo dissentiebant; nam Vitalis Paulino Sabelliani quandam dogmatis vocem obiicebat: unde cum eo nos arcessissemus, ab absoluta cum Paulino communione temperavimus, donec oblata fidei professione, quam scripto comprehenderat, aliud persuasit. Quam quidem professionem assensione sua confirmarat antea, cum se apud beatum Athanasium purgaret. Huius igitur nobis exemplum, cui subscripserat, obtulit, in quo sacrosanctae trinitatis ac mentis, quae in humana Christi natura inest, mentionem expresserat, eratque illa ipsa beatissimi patris nostri Athanasii manu scripta. Hanc nos subiiciendam hoc loco putavimus.

EXEMPLUM PROFESSIONIS FIDEI, QUAM PAULINUS EPISCOPUS SUA MANU SCRIPTAM OBTULIT.

Ego Paulinus sic sentio, quemadmodum a patribus accepi: Cap. XXII.
Esse et subsistere perfectum patrem, et subsistere perfectum filium, et subsistere denique perfectum spiritum sanctum. Quare et illam trium hypostaseon, et unius hypostasis, sive substantiae interpretationem cum iis qui ita sentiunt amplector. Est enim pietati consentaneum trinitatem in una divinitate agnoscere ac confiteri. De incarnatione porro, quam propter nos verbum patris suscepit, ita, ut ante scriptum est, sentio, nimirum, ut Ioannes scripsit, *Verbum carnem esse factum.* Neque enim impiis ac sceleratis illis assentior qui mutatum illum esse definiunt, sed potius hominem esse nostra caussa factum, atque e sanctissima virgine de spiritu sancto esse genitum. Neque vero aut inanimum, aut sensus ac mentis expers corpus salvator habuit.

Illud quoque Athanasii episcopi manu fuerat adiectum.

Fieri quippe non potest ut domini nostri, qui propter nos homo factus est, mentis expers corpus sit. Unde et eos omnes

2. *Haec verba Petavio plane aliena esse videbantur, quo factum ut ea uncinis notaret. Sunt, puto, ab Epiphanio interposita, ut eam professionis partem significaret quae Athanasii manu conscripta erat.*

ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας ἐκ τῆς οὐσίας, ἢ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί. Ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονός. Ἔτι δὲ ἀναθεματίζω τὴν Σαβελλίου, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν, καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις.

ΕΠΛΗΡΩΘΗ.

pag. 1016. Κεφ. κγ΄. Ἐλέγομεν δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ Βιταλίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, Τί καὶ ὑμεῖς λέγετε; εἴ τί ἐστιν ἀναμέσον ὑμῶν, διορθώσασθε. Ὁ δὲ ἔφη, Λεγέτωσαν. Ἔφησαν δὲ ὅτι οὐ λέγουσι τὸν Χριστὸν τέλειον γεγονέναι ἄνθρωπον. Ὁ δὲ εὐθὺς ἀπεκρίθη ὅτι, Ναὶ, ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν τέλειον ἄνθρωπον εἰληφέναι. Ἦν δὲ τοῦτο θαυμαστὸν τοῖς ἀκούσασι, καὶ χαρᾶς ἔμπλεον. Εἰδότες ἡμεῖς τὴν διάνοιαν τῶν προφάσεων τὸν νοῦν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν σφετεριζόντων τὸ ἀκριβὲς ἐνεμείναμεν ἐρωτῶντες ὅτι, Φύσει σάρκα ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸν εἰληφέναι; ὁ δὲ συνετίθετο ὅτι, Ναί. Ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας παρθένου ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου; ὁ δὲ καὶ τοῦτο ὡμολόγει. Φύσει ἐκ τῆς παρθένου ἐλθὼν τὴν σάρκα ἀνείληφεν ὁ θεὸς λόγος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ μετὰ βάρους συνετίθετο. Ἤδη δὲ ἐν χαρᾷ καθιστάμεθα, ἐπειδὴ παρά τινων πρὸς ἡμᾶς εἰς Κύπρον ἐλθόντων ἠκούσαμεν τῶν προειρημένων παίδων ὅτι οὐδ' ὅλως ἡ σὰρξ ἀπὸ Μαρίας ὡμολογεῖτο. Ὅτε δὲ αὐτὸς ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἐκ Μαρίας τὴν σάρκα ἀνειληφέναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡμολόγησε, πάλιν παρ' ἡμῶν ἠρωτᾶτο εἰ καὶ ψυχὴν εἴληφεν. Ὁ δὲ καὶ εἰς τοῦτο ὁμοίως μετὰ βάρους συνετίθετο, ὡς οὐ χρὴ λέγειν ἄλλως, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἀληθεύειν. Χρὴ γὰρ τὸν περὶ ἀληθείας ἀνθρώποις γράφοντα τὸν πάντα νοῦν δοῦναι πρὸ ὀφθαλμῶν μὲν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ἔχειν, καὶ μηδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς γραφῆς ἐπαγγελίαν συντάττειν.

Κεφ. κδ΄. Ὡμολόγει οὖν ὁ Βιτάλιος καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην εἰληφέναι. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ εἰπὼν ὅτι, Ναὶ τέλειος ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός. Εἶτα μετὰ τὸ ἐρωτῆσαι ἡμᾶς περὶ ψυχῆς καὶ σαρκὸς, τότε ἠρωτήσαμεν, Νοῦν ἔλαβεν ἐλθὼν ὁ Χριστός; Ὁ δὲ εὐθὺς ἠρνήσατο, λέγων, Οὐχί. Εἶτα ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν, Πῶς οὖν λέγεις τέλειον γεγονέναι ἄν-

anathemate damno qui propositam ac receptam in Nicaena synodo fidem respuunt, neque filium e patris substantia processisse, aut eidem consubstantialem esse confitentur. Sed et illos insuper condemno qui spiritum sanctum creaturam esse per filium productam asserunt. Postremo Sabellii ac Photini, adeoque reliquas omnes haereses damno eique fidei subscribo, quae in Nicaena synodo decreta est, ac denique ea amplector omnia quae supra scripta sunt.

HACTENUS FIDEI PROFESSIO.

Secundum haec Vitalem eiusque socios sic allocuti sumus: Quid autem et vos dicitis? Si quid invicem dissidii habetis, conciliata pace penitus tollite. At ille, Dicant, inquit. Tum obiicientibus aliis negare ipsos Christum hominem esse perfectum, contra Vitalis respondit, Imo vero Christum fatemur perfectum hominem induisse. Quod eius responsum non minorem audientibus voluptatem quam admirationem attulit. At nos, qui callidorum hominum, a quibus fratres nostri in errorem abducebantur, intimos sensus ac tergiversationes cognitas habebamus, acrius in interrogando perstitimus, et, Christumne, diximus, proprie carnem assumpsisse profiteris? Profiteor, inquit. Eandemne de Maria virgine sine virili satu, ac per spiritum sanctum accepisse? Ne istud quidem inficiatus est. Utrumnam proprie deum verbum deique filium existimas e coelo descendentem carnem sumpsisse de virgine? Magna ille cum gravitate assensus est. Ea res nobis summae voluptati fuit. Quippe a discipulis illis, quos in Cyprum ad nos venisse antea narravimus, eiusmodi esse dogma illorum audieramus, Christi carnem e Maria nullo modo esse susceptam. Quare cum religiosissimus iste Vitalis dominum nostrum Iesum Christum carnem e Maria traxisse praedicaret, iterum a nobis interrogatus est, num et animam indidem accepisset. Ille pari gravitate ac constantia accepisse fassus est, neque aliter asserendum, sed in omnibus quod verum est pronuntiandum esse dixit. Enimvero necesse est eum qui de veritate hominibus scribat toto animi conatu in id unum incumbere ut dei sibi timorem ob oculos proponat, neque falsum quicquam ac temere confictum ad susceptam scriptionem admisceat. Cap. XXIII.

Igitur Vitalis humanam a Christo animam susceptam esse confessus est. Sic enim aiebat: Omnino perfectus homo Christus extitit. Deinde postquam de anima et carne sciscitati sumus, tum demum istud ab eo quaesivimus, Mentemne Christus dominus accepit? Sine ulla cunctatione negavit. Tum nos ex adverso, Quinam Cap. XXIV.

θρώπον; Ὁ δὲ τὸν λογισμὸν τὸν ἴδιον ἀπεκάλυπτε τῆς διανοίας ὅτι, Τέλειον ἄνθρωπον λέγομεν εἶναι, εἰ τὴν θεότητα ποιήσομεν ἀντὶ τοῦ νοῦ, καὶ τὴν [1] σάρκα καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς εἶναι τέλειον ἄνθρωπον ἐκ σαρκὸς καὶ ψυχῆς καὶ θεότητος, ἀντὶ τοῦ νοῦ. Τῆς οὖν φιλονει-
pag. 1017. κίας γνωσθείσης, καὶ πολλὰ ἡμῶν περὶ τούτου διαλεχθέντων, καὶ ἀπὸ γραφῆς συστησάντων ὅτι χρὴ ὁμολογεῖν τὰ πάντα τελείως εἰληφότα τὸν θεὸν λόγον, τελείως τε οἰκονομηκέναι ἐν τῇ [2] ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, καὶ ἐν τελειότητι ταύτην, καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν συνηνωκέναι, καὶ ἐνδόξως πνευματικὴν αὐτὴν ὅλην, καὶ οὐκ ἄλλην, σὺν τῇ ἰδίᾳ θεότητι ἐν ἑαυτῷ ἡνωμένην ἔχειν, [3] τὴν ὅλην τελείωσιν μίαν θεότητα ἀποτετελεκέναι, καὶ καθέξεσθαι ἐν οὐρανῷ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς αὐτοῦ ἀϊδίου κυριότητός τε καὶ βασιλείας. Λοιπὸν ἀνέστημεν μὴ πεπεικότες ἀμφότερα τὰ μέρη διὰ τὴν προκειμένην φιλονεικίαν. Νενόηται δὲ ἡμῖν [4] ὅτι ἀπὸ τούτου οὐχ ἕνεκεν τοῦ νοῦ αὐτοῖς ὁ λόγος, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ νοῦ ἕτερόν ἐστι τὸ φρόνημα. Ποτὲ γὰρ οὐχ ὡμολόγουν οὔτε ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι. Ἡμῶν δὲ ἀνθυποφερόντων καὶ λεγόντων, Τί γάρ ἐστιν ὁ νοῦς; ὑπόστασιν τούτων νομίζετε εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ; οὐκοῦν πολλοστός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος; εἶτα παρά τισιν ἐνομίζετο εἶναι τὸ πνεῦμα, τὸ ἀεὶ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ᾀδόμενον. Ὅτε δὲ ἐδείξαμεν ὡς οὐχ ὁ νοῦς ἐστι τὸ πνεῦμα, τοῦ ἀποστόλου σαφῶς λέγοντος, Ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ τῷ πνεύματι, ἐντεῦθεν πολλοὶ μὲν ἦσαν οἱ λόγοι, οὐκ ἠδυνήθημεν δὲ αὐτοὺς πεῖσαι φιλονεικοῦντας.

Κεφ. κε'. Εἶτα πάλιν τισὶν ἡμῶν λεγόντων, Τί γάρ; ὑπόστασιν τὸν νοῦν εἶναι λέγετε; τινῶν δὲ αὐτῶν λεγόντων μὴ εἶναι ὑπόστασιν, ἀπὸ τοῦ ἡμᾶς πεπεικέναι αὐτοὺς ὅτι οὐ χρὴ νομίζειν αὐτὸν οὔτε τὸ καλούμενον ἀνθρώπου πνεῦμα, διὰ τὸ εἰπεῖν, Ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ καὶ τῷ πνεύματι, μὴ ἐχόντων αὐτῶν πρὸς τοῦτό τι λέγειν, ἐλέγομεν, Οὐκοῦν εἰ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις ὁ νοῦς, ἀλλὰ κίνησις τῆς ἡμῶν πάσης ὑποστάσεως, νοῦν δὲ λέγετε τὸν Χριστὸν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, [1] ἄρα οὖν φαντάζεσθε ἀνυπόστατον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ μόνον ἕως λόγου, καὶ δοκήσεως τὴν ἐνδημίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτὸν πεποιη-

Cap. XXIV. — 1. σάρκα τὴν ψυχικὴν cod. Rhedig.

2. *Scribendum haud dubie* ἐν σαρκὶ, *propter sequens* ταύτην.

3. *Repono* καὶ τὴν ὅλην μίαν, *aut* εἰς τὴν ὅλην τελείωσιν, μίαν τε θεότητα. *Cornarius vertit* perfecteque administrasse in adventu in carnem, et hanc in perfectione etiam post resurrectionem ex mortuis connivisse, et gloriose spiritualem totam, et non aliam, cum propria deitate in seipso unitam habere, totamque perfectionem unam deitatem effecisse, et sedere *cett.*

4. *Fortasse transponendum* ἡμῖν ἀπὸ τούτου ὅτι οὐχ κτλ.

Cap. XXV. — 1. ἆρα *codd. mss.*

igitur perfectum illum hominem fuisse censes? Ad haec ille intimos animi sui sensus nobis aperuit, et, Eatenus, inquit, perfectum hominem fuisse dicimus, si divinitatem illi loco mentis adscribamus, et carnem, atque animam adiungamus, sic ut perfectus homo ex carne, anima, divinitate, quae sit mentis instar, existat. Hoc igitur modo deprehensa in illo tanta contentionis libidine, cum ad eam rem pluribus disputassemus, et ex sacrarum literarum auctoritate comprobassemus, necessario fateri nos oportere omnia a verbo perfecte fuisse suscepta, et in assumpta carne perfecte itidem administrata, quam post resurrectionem suam perfecte sibi copularit; adeo ut eandem modo spiritualem omnino redditam, non aliam, ac diversam, cum propria divinitate in semetipso coniunctam habeat, et una ex illa perfectione divinitas consurgat, atque illa postremo natura ad dexteram patris in coelo et in sempiternae dominationis ac regni augustissimo throno consideat. Haec ubi disseruimus, cum utrique parti propter animorum pertinaciam contentionemque nihil persuaderemus, re infecta discessimus. Intellectum vero istud est, non de sola mente disputationem hanc illos ingressos, sed praeter illud de mente aliud quoque dogma sectari. Interdum enim ne animam quidem Christum assumpsisse ferebant. Contra quae illud obiiciebamus, Quid tandem putatis esse mentem? Utrumnam hypostasin esse quandam in homine creditis? Multiplex est igitur homo. Adhaec nonnullis placebat nihil esse mentem aliud quam spiritum, qui homini passim in scripturis tribuitur. Verum cum mentem nequaquam spiritum esse demonstraremus, ex eo quod diserte scripsit apostolus, *Psallam mente, psallam et spiritu*, multus 1. Cor. 14, 15.
ea de re nobis natus est sermo, nec ipsis tamen contentiose certantibus persuadere potuimus.

Postea vero cum nonnullos ex iis hunc in modum aggrederemur, Quid tandem? num hypostasin esse mentem asseritis? cui Cap. XXV.
cum ita quidam occurrerent ut hypostasin negarent esse quod eis persuaseramus non id esse mentem, neque *spiritum illum* qui appellatur *hominis*, cum scriptum sit, *Psallam mente, psallam et spiritu*, cum adversus haec nihil haberent quod opponerent, tum urgere sic coepimus: Si mens non hypostasis est, sed totius hypostasis nostrae quaedam motio, cum Christum mentem esse hac ex parte velitis, eundem minime subsistentem fingitis, ac verbis tenus et specie totum illud negotium incarnationis obiisse. Nihilo magis ad haec ra-

κότα. Ὡσαύτως οὐκ εἶχον ἀποδοῦναι λόγον. Καὶ πολλὴ ἡμῖν γέγονε τότε λυπηρὰ ἡ τῆς ζωῆς κατάστασις, ὅτι ἐν τοῖς προειρημένοις ἀδελφοῖς καὶ ἐπαινετοῖς ἐβλήθησαν ἁπλῶς φιλονεικίαι, ἵνα διαστάσεις ἐν ἡμῖν πάντοτε ὁ προειρημένος τῶν ἀνθρώπων πολέμιος διάβολος ἐξεργάσηται.
pag. 1018. Πολλὴ δέ ἐστι τῆς τοιαύτης αἰτίας, ἀδελφοὶ, ἡ κατ' ἔννοιαν βλάβη. Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς περὶ τούτου οὐκ ἐκινήθη λόγος, ἁπλούστατον ἦν. Τί γὰρ τοῦτο τὸν κόσμον ὤνησε τὸ καινοτόμημα, ἢ τὴν ἐκκλησίαν ὠφέλησεν; ἢ οὐχὶ μᾶλλον ἔβλαψε, μῖσος καὶ στάσιν ἐργασάμενον; Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος προεβλήθη, φοβερὸς γέγονεν· οὐ γὰρ εἰς τὸ κρεῖσσον τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Ἄρνησις γάρ ἐστιν, οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ μὴ ὁμολογοῦντι, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχυτάτῳ τινί· οὐ χρὴ γὰρ οὐδὲ κἂν ἐν τῷ τυχόντι παρεξέρχεσθαι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας. Λέξωμεν τοίνυν καὶ κατὰ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, βουλόμενοι μὴ ἔξω τῆς ἑαυτῶν ζωῆς βαίνειν, μηδὲ τὸν κανόνα καταλιμπάνειν τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ὁμολογίας. Οὐδενὶ γὰρ πώποτε τῶν παλαιῶν τοῦτο εἴρηται, οὔτε προφήτῃ, οὔτε ἀποστόλῳ, οὔτε εὐαγγελιστῇ, οὔ τινι τῶν ἐξηγητῶν, ἕως τούτων τῶν [2] ἡμετέρων χρόνων, ἐξ οὗ καιροῦ ἀπὸ τοῦ προειρημένου λογιωτάτου ἀνδρὸς τὸ τοιοῦτον σοφιστικὸν προῆλθε ῥῆμα. Παιδείᾳ γὰρ οὐ τῇ τυχούσῃ ὁ ἀνὴρ ἐξήσκηται, ἀπὸ τῆς τῶν λόγων προπαιδεύσεώς τε καὶ Ἑλληνικῆς διδασκαλίας ὁρμώμενος, πᾶσάν τε διαλεκτικὴν καὶ σοφιστικὴν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον βίον σεμνότατος, καὶ [3] τῶν πρὸς ὀρθοδόξους ἀεὶ ἐν ἀγάπῃ ἐν πρώτῳ ἀριθμῷ ταττόμενος ἕως τούτου [4] τοῦ λόγου διέμεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἐξορίαν ὑπέμεινε, διὰ τὸ μὴ τοῖς Ἀρειανοῖς [5] συγκατεῖναι. Καὶ τί με δεῖ λέγειν; πολλὴ ἡμῶν ἡ λύπη, καὶ πένθος ἡ ζωὴ, ὅτι λυπεῖν εἴωθεν ὁ διάβολος ἡμᾶς ἀεὶ, ὡς ἤδη πολλάκις εἶπον.

Κεφ. κϛ'. Ἄρξομαι τοίνυν περὶ τούτου τοῦ ῥητοῦ λέγειν, ἵνα μηδέν τι, ὡς ἔφην, τῆς ἀληθείας παραλείψω. Τί ἡμᾶς ὠφέλησε τὸ παρεκβάλλειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας Χριστοῦ; Εἰ γὰρ ὅλως τοῦ βοηθῆσαι, ἵν' οὕτως εἴπω, τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ θεῷ λόγῳ καὶ υἱῷ θεοῦ, ὁ ὑμέτερος λογισμὸς προήχθη, ἵνα μὴ εἴπωμεν αὐτὸν εἰληφέναι νοῦν, ὅπως μὴ νοήσωμεν ἐλάττωσιν περὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα, πολλῷ μᾶλλον [1] προτιμότερον ἡμῶν τυγχάνουσι Μανιχαῖοι,

2. *Vocabulum* ἡμετέρων, *in cod. Ien. antea omissum, ab eadem, quae cetera scripsit, antiqua manu in margine adiectum fuit, at in cod. Rhedig. plane desideratur.*

3. *Fortasse* πρὸς τῶν ὀρθοδόξων. *Cornarius vertit* et inter orthodoxos semper in primo ordine locatus fuit.

tionem ullam extricare poterant. Ex iis longe acerbissimo dolore ac molestia sumus affecti, quod inter praeclaros illos ac laude dignos fratres nostros tantae contentiones ac simultates intercederent, ut perpetuas in nos dissensiones importunissimus ille humani generis hostis diabolus immittat. Et vero tali in erroris argumento, fratres, praecipua quaedam fraus circumveniendis hominum mentibus versabatur. Nisi enim de ea re initio foret excitata disputatio, simplicissimum quiddam erat. Ecquam enim mundo novitas haec utilitatem conscivit? aut quid ecclesiae profuit? Nonne vehementer nocuit, cum intestinum odium simultatemque conflarit? Sed ubi semel dogma illud coepit emergere, formidolosissimum extitit. Non enim ad expeditiorem aliquam salutis nostrae viam ac rationem refertur. Quicumque vero non in hac modo parte, sed vel in levissima aliqua veritatem minime profitetur, fidem is eiurasse censebitur. Quippe ne in minimo quidem a veritatis via deflectere oportet. Quapropter etiam adversus opinionem illam disputemus, cum nec abhorrere a vita nostra, neque sanctae dei ecclesiae, fideique regulam deserere omni ope studeamus. Nullus enim unquam ex veteribus illud asseruit, non propheta, non apostolus, non evangelista, non interpretum aliquis, qui ad nostrum usque tempus extiterunt, a quo sophistica illa cavillatoriaque vox ex eruditissimi illius hominis ore processit. Non enim mediocrem literarum scientiam fuerat ille consecutus, cum et humanioribus Graecisque disciplinis esset excultus, et dialecticam ac sophisticam artem inprimis calleret, esset idem porro praecipua in omni vita gravitate praeditus, imo vero et orthodoxis omnibus, antequam istiusmodi dogma proponeret, longe carissimus. Quinetiam et exilium sustinuit quod Arianis assentiri nollet. Sed quid attinet pluribus ista prosequi? Magnum omnino dolorem ea res nobis attulit, et acerbam vitam reddidit, quoniam diabolus molestia nos, ut saepe dixit, solet afficere.

Sed nunc de hoc argumento disputare aggredior, ne ullam, ut Cap. XXVI.
initio monui, veritatis partem praetermittam. Quid igitur nos adiuvat quod ab assumpta hominis in Christo natura mentem excludimus? Nam si eo cogitatio nostra perducitur ut domino nostro Iesu Christo, ac deo verbo, deique filio, ut ita dixerim, subveniret, si, inquam, mentem ideo illum assumpsisse negemus, ut ne, quod ad divinitatem pertinet, inferiore illum esse loco dicamus, longe

4. οὐ *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

5. *Fortasse scribendum* συγκαταινεῖν, *vel* συγκαταβαίνειν, *aut* συγκαταβῆναι, *quod verbum similiter usurpatum habes haer.* 64, 10.

Cap. XXVI. — 1. προτιμότεροι *vir doctus in marg. exempli Schottiani.*

καὶ Μαρκιωνισταὶ, καὶ ἄλλαι αἱρέσεις, μὴ σάρκα αὐτῷ προσάπτειν βουλόμενοι, ἵνα μὴ ἐλάττωσιν τῇ θεότητι αὐτοῦ περιποιήσωνται. pag. 1019. Ἀλλ’ οὐ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων βούλησιν ἡ ἀλήθεια ἔχει τὴν δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῆς διακυβερνητικὴν σοφίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκαταληψίαν. Τοίνυν ἡμῶν οὕτως ὁμολογούντων, καὶ μὴ κατὰ τὸν Μανιχαῖον ἐχόντων (οὐ χάριν γὰρ ἐκεῖνος δώσει, δοκῶν εἰς ἔπαινον Χριστοῦ σάρκα λέγειν αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἀληθείας πεσεῖται, δοκήσει ὁμολογῶν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν), οὕτω καὶ ἐν τῷ παρόντι τοῖς ἡμετέροις ἀδελφοῖς ἔσται ἡ χυδαιολογία ματαία χάρις τυγχάνουσα· ὡμολόγηται γὰρ παρ’ αὐτοῖς τε καὶ παρ’ ἡμῖν, ἐὰν μὴ θέλωσιν ἑτέρως φρονεῖν, καθώς τινες πολλάκις ἀπ’ αὐτῶν ὄντες ἑάλωσαν πιεζόμενοι, διὰ τοῦτο καὶ ἀρνούμενοι σάρκα ἀληθινὴν τὸν Χριστὸν εἰληφέναι, ὡς ἄνω μοι εἴρηται ὅτι τινὲς ἐτόλμησαν λέγειν ὁμοούσιον εἶναι τὴν σάρκα τῇ αὐτοῦ θεότητι. Ἀλλ’ ἐκεῖνοι μὲν παρεκβαλέσθωσαν ὡς μεταγνόντες, καὶ ἐλεγχθέντες ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀτοπήματι παρὰ τοῖς περὶ σαρκὸς ἐν αὐτοῖς καλῶς φρονοῦσι. Πάντως γάρ που ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος Ἀπολινάριος οὐκ ἀρνήσεται.

Κεφ. κζ΄. Εἰ τοίνυν σάρκα εἴληφεν ἐλθὼν ὁ λόγος, καὶ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ἐγκυμονηθεὶς δὲ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἀναπλασάμενος [1] ἑαυτοῦ, ὡς θεὸς, καὶ πλάστης ὢν τοῦ [2] πρωτοπλάστου ἀνθρώπου καὶ πάντων, ἄρα γε οὐκ ἠλαττώθη ἐλθὼν ὁ λόγος, ἀλλ’ ἔμεινεν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀτρέπτῳ φύσει. Οὐ γὰρ λαβὼν τὴν σάρκα τροπὴν ὑπέστη, ὡς ὁμοούσιος θεῷ πατρὶ, καὶ οὐκ ἀλλότριος παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. Εἰ τοίνυν ὡμολόγηται σαφῶς σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι, καὶ ἡδρύνθαι, ἄρα οὐκ ἐκτὸς ψυχῆς τυγχάνει (πᾶν γὰρ τὸ ἁδρυνόμενον, πλὴν τῶν ἀκινήτων, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνέστηκε), κατὰ τὸ εἰρημένον, Ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ· ἵνα δείξῃ τὴν ἡλικίαν διὰ τὴν σάρκα. Ἡλικία δὲ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὡς ἔφην, καὶ σώματος τελειοῦται. Μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν, Προέκοπτεν ἡλικίᾳ, ἀκολούθως φησὶ, Καὶ σοφίᾳ. Ὁ ὢν δὲ σοφία πατρὸς, πῶς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ, εἰ pag. 1020. ἀλλότριον ἦν τὸ σκεῦος νοῦ ἀνθρωπίνου; καὶ εἰ ἄνευ νοὸς ἐτύγχανε, πῶς σοφία ἐν ψυχῇ καὶ σώματι προέκοπτε; Καὶ ὁρᾷς πόση τίς ἐστι

Cap. XXVII. — 1. ἑαυτοῦ, *intellege* σάρκα. *Suspicor autem* ἑαυτῷ *esse rescribendum.* 2. πρωτοπλάστα *vitium est ed. Petav. Colon. repet.*

nobis anteponendi erunt Manichaei ac Marcionistae, ceteraeque haereses, quae, ne divinam maiestatem imminuere videantur, carnem ei tribuendam esse non existimant. Verum non ex hominum voluntate veritatis suspensa vis est, sed ex eiusdem gubernatrice sapientia administrandique facultate, quae nullo modo comprehendi potest, aestimanda. Quocirca cum eiusmodi sit fidei nostrae professio, neque cum Manichaeo sentiamus (non enim gratificari ille putandus est, cum ad maiorem Christi commendationem carnem ei detrahit, sed a veritate potius abhorret, dum illius incarnationem specie sola constare docet), eodem plane modo vanissima fratrum nostrorum erit illa disputatio, inanissimumque bene de Christo merendi studium. Etenim tam illi quam nos ipsi de carne Christi veritate recte sentimus; nisi forte aliter statuere voluerint; quemadmodum nonnulli saepe ex illorum numero argumentorum vi coacti convictique sunt ut veram a Christo carnem assumptam inficiari auderent, ut antea diximus, eo scilicet adductos quosdam ut carnem divinitati consubstantialem facerent. Sed praetermittendi a nobis illi sunt, utpote qui sententiam mutaverint, et a ceteris ex eodem grege de Christi carne non male sentientibus tam absurdum ob errorem confutati sint. Sed quicquid sit de aliis, certe religiosissimus illud non negabit Apollinaris.

Quare cum verbum dei coelitus delapsum vere ex Maria virgine, non ex virili semine, sed de spiritu sancto carnem susceperit, et in illius utero re ipsa gestatus sit, ac sibi corpus effinxerit, Cap. XXVII. utpote deus, ac tam primi nostri parentis quam reliquarum omnium rerum fictor ac conditor, non utique verbi illius est imminuta dignitas, sed in propria et immutabili natura perstitit. Nam cum carnem induit, nullam vicissitudinem est passus, ut qui deo patri consubstantialis existat, nec a deo, vel ab illius spiritu sancto diversus aut alienus. Quod si istud in confesso est, carnem illum induisse atque incrementa cepisse, animae expers esse non potest. Quicquid enim adolescit, si immobiles res excipias, anima constat et corpore. Eo porro scripturae verba illa referenda sunt: *Iesus* Luc. 2, 52. *autem crescebat sapientia et aetate.* Ubi propter carnem aetatem significavit; aetas vero ex anima, uti dixi, et corpore perficitur. Ac posteaquam *aetate illum processisse* dixit, consentanee, *Et sapientia*, subdidit. Iam vero qui sapientia patris esset, quinam ullas sapientiae progressiones habere potuit, si ab humana mente diversum vas illud, ut ita dicam, fuit? Ac si mentis expers extiterit, qui fieri potuit ut sapientia corpore animaque progressus faceret? Vides quam detorta violentaque sit illorum sententia, quorum

βεβιασμένη διάνοια τῶν τὸν νοῦν παρεκβαλλόντων; Ἀλλὰ, φησὶ, οὐ λέγω ὅτι νοῦν εἴληφεν ἀνθρώπινον, ἐπεὶ ποιήσωμεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντα, ἐρεθιζόμενον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπιθυμητὴς ὁ νοῦς τυγχάνει. Καὶ ἁπλῶς πολλὴ τῶν ἀνθρώπων ἐρεσχελία, ὡς εἴρηκεν, Ἐποίησεν ὁ θεὸς ἁπλοῦν συνετὸν ἄνθρωπον, αὐτοὶ δὲ ἐποίησαν ἑαυτοῖς λογισμοὺς πολλούς. Εἰ γὰρ ὅλως [3] ὁμολογούντων ἡμῶν νοῦν εἰληφέναι τὸν ἀνθρώπινον, [4] νοήσομεν εἰς ἑαυτὸν τῆς ἡμετέρας ἐλαττώσεως τὰ μέρη, πολλῷ μᾶλλον ὁμολογούντων ἡμῶν σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι δώσομεν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὅτι ἐν σαρκὶ ἠλάττωται, ὅπερ μὴ γένοιτο. Ὡς οὖν [5] οὐκ ἐν τῇ σαρκὶ ἐλαττώθη, καίπερ ἀληθινὴν σάρκα ἔχων, ἐλθὼν ὁ λόγος, οὐδὲ ἐν τῷ νῷ τὰ μὴ τρέποντα τῇ αὐτοῦ θεότητι διανενόηται. Ἀλλ' ὅσα ἦν εὔλογα σαρκὶ, καὶ ψυχῇ, καὶ νῷ ἀνθρωπίνῳ, ταῦτα [6] ἐπετέλει ἐλθὼν ὁ κύριος, ἵνα μὴ ταράξῃ τῆς ἀληθινῆς ἐνσάρκου παρουσίας τὴν ἀκολουθίαν. Εὔλογον γὰρ ἦν πεῖνα, καὶ δίψα, καὶ κάματος, καὶ ὕπνος, ὁδοιπορία τε καὶ λύπη, κλαυθμὸς, καὶ ἐμβρίμησις. Ταῦτα δὲ ἀκολούθως ἐν αὐτῷ τελεσθέντα εὔλογα τῆς ἐνσάρκου ἀληθινῆς παρουσίας ὑπέφηνεν.

Κεφ. κη'. Οὐ γὰρ γέγραπται ὅτι ἐπεθύμησεν ἐπιθυμίαν φαύλην. Ἀγαθὴν δὲ ἐπιθυμίαν ἐπεθύμησε, φήσας, Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. Ἐπιθυμία δὲ ἐκ θεότητος οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐκ σαρκὸς μονωτάτης, οὐδὲ ἐκ ψυχῆς ἀνοήτου, ἀλλὰ ἐκ τελείας ἐνανθρωπήσεως σώματος καὶ τοῦ νοῦ, καὶ παντὸς οὗτινος τοῦ ἐν ἀνθρώπῳ τυγχάνοντος. Ἔσχε γὰρ ταῦτα ἐλθὼν ὁ λόγος, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, καὶ πάντα εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας, χωρὶς ἐλαττώματος· κατὰ τὸ εἰρημένον, Πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας. Εἰ δὲ τὰ πάντα πεπείραται, τὰ πάντα ἔσχεν ἐλθὼν ὁ λόγος. Πάντα δὲ ἔχων ἀνήττητα ἐν αὐτῷ ἦν, ἄχραντά τε διετήρησε, τέλειος ὢν θεὸς, ἐκ σαρκὸς γεγεννημένος, καὶ τε-
pag. 1021. λείως τὰ πάντα πληρώσας, ὡς πληρωτὴς ὢν ὅλου τοῦ σκεύους, μὴ μερισθείσης τῆς σαρκὸς [1] ἀναρμόστως ἐπιτηδεύσει, μὴ παρελκυσθεὶς τῷ τοῦ νοῦ ἀλλοίῳ ἐν ἡμῖν φρονήματι. Οὐ γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῖν γεγένηται, ἀλλὰ διὰ τὸ σκοπεῖν τῶν ἐν ἡμῖν ἀναθεωρουμένων κατ' ἀμφοῖν πραγμάτων τὰ τέλεια, καὶ τὴν ἐργασίαν τῆς δικαιοσύνης [2] καὶ ἐναντιότητος. [3] Νοῦς μὲν γὰρ ῥήματα διακρί-

3. ὁμολόγουν τῶν *cod. Ien.* ὡμολόγουν τῶν *ed. princ.* ὡμολόγουν τὸν *cod. Rhedig.*
4. νοήσωμεν *ed. princ.*
5. οὐκ *abest a libris omnibus.*
6. ἐπὶ τέλει *cod. Ien. et ed. princ.* ἐπιτέλει *cod. Rhedig.*

Cap. XXVIII. — 1. ἀναρμόσως *vitium est ed. Petav. Petavius coniecit* ἀναρμόστῳ.
2. καὶ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

mens a recto veritatis itinere deflexit. Atenim, inquiunt, mentem idcirco illum suscepisse nego; alioqui cupiditate illum affici, vel irritari sane dicamus, cum mens illa, quae nobis inest, variarum rerum cupiditate teneatur. Et, ut uno verbo dicam, mira est istorum hominum argutandi ac cavillandi libido; perinde ac scriptum est, *Fecit deus simplicem et prudentem hominem: sed ipsi varias sibi* Eccl. 7, 30.
cogitationes finxerunt. Nam si ex eo quod humanam illi mentem attribuimus, nostros eidem defectus affingamus, cum et ipsum carnem induisse fateamur, multo magis hac ex parte, si illorum sermonibus adhibenda fides est, imminutus debet videri; quod quidem absit ut unquam opinemur. Quamobrem uti verbum nullam in carne diminutionem passum est, tametsi veram sibi carnem imposuerit, ita nec in humana mente quicquam cogitavit quod minus esset divinitate dignum, sed ea duntaxat quae carni, animae et humanae menti consentanea videbantur accedens dominus expressit, ne verae suae incarnationis ordinem seriemque perturbaret. Erant porro ista consentanea, fames, sitis, fatigatio, somnus, peregrinatio, dolor, fletus, indignatio, quae, ut par erat, in sese perfecta cum hominis, quam revera susceperat, natura coniuncta convenientiaque monstravit.

Neque enim scriptum est uspiam prava illum cupiditate fuisse Cap. XXVIII.
correptum, quin potius optima illum cupiditas cepit, cum ita locutus est: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum.* Atqui Luc. 21, 15.
desiderium neque a divinitate proficiscitur, neque ex sola carne, aut ex anima mentis experte, sed a perfecta hominis natura, quae corpus et mentem, ac quicquid inest in homine complectitur. His enim omnibus, corpore, inquam, anima et mente ac reliquis, quae in homine sunt, omnibus praeditum verbum advenit, si peccatum ac defectum omnem excipias, pro eo ac scriptum est, *Tentatus per* Hebr. 4, 15.
omnia ut homo, praeter peccatum. Quod si omnia expertus est, necesse est omnia penes verbum fuisse. Verum cum haec haberet omnia, eadem tamen in ipso superari non poterant, et sine ulla labe servata sunt, cum perfectus esset deus ex carne genitus, qui perfecte implevit omnia, tanquam perfecti vasis artifex, in quo neque caro minus convenienti aliquo studio divisa sit, nec ipse alieno aliquo mentis sensu, cuiusmodi in nobis cernitur, sit abstractus. Mens enim nostra non ad peccatum perpetrandum insita nobis est, sed ad earum rerum, quae in nobis utramque in partem considerantur, contemplandam perfectionem, nec non et officia iustitiae, vel ei contraria dignoscenda. Quippe *mentis est verba discernere, uti* Iob. 12, 12. et 34, 3.

3. „Vulgo οὖς“ *Petavius.*

νει, λάρυγξ δὲ σῖτα γεύεται, καὶ ὀφθαλμὸς κατανοεῖ, καὶ νοῦς ὁρᾷ. Ὅρασις τοίνυν καὶ γεῦσις καὶ διάκρισις ὁ νοῦς ἐν ἡμῖν ὑπάρχει, ἐκ θεοῦ ἡμῖν κεχαρισμένος, οὔπω δὲ συγκαταθετικὸς τῶν ἀεὶ γινομένων, ἐὰν μὴ θέλῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ δὲ σὰρξ ἀεὶ ἐν πάσῃ γραφῇ ἀποκηρύττεται διὰ τὴν ἐν αὐτῇ γινομένην ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντως δὲ αὐτὴν τὴν σάρκα ἀποκηρύττει, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γινόμενα ἀπεκήρυξεν ὁ λόγος, ὡς ἔφη ὁ ἀπόστολος, Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθὸν, διὰ τὰ ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπιφυόμενα. Ἵνα δὲ ἀποκρούσηται τῶν αἱρέσεων τὴν διάνοιαν, μή πως νομίσωσι τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως [4] ἀπηλπίσθαι, λέγει, Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, ἵνα μὴ παρεκβάλλων τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἃ σάρκα εἴωθεν ἡ γραφὴ καλεῖν, νομισθείη τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς παρεκβάλλειν. Τὰ γὰρ ἔργα τὰ ἐν αὐτῇ γινόμενα φαῦλα σαφῶς ἀπεκήρυξεν, αὐτὴν δὲ τὴν σάρκα ἅγιον ναὸν ἐπέδειξεν, ἐν τῷ ἁγιάσαντι αὐτοῦ τὴν σάρκα, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὅτι, Θρησκεία δὲ καθαρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστὶν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. Καὶ ἄλλῳ, [5] Μακάριοι οἱ ἁγνὴν τὴν σάρκα τηρήσαντες. Πολλάκις δὲ κατ᾿ αὐτῆς λέγουσα ἡ γραφὴ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς ἐξ αὐτῆς βλαστάνειν. Κατὰ δὲ τοῦ νοῦ οὐδὲν ἐξηγεῖται ἡ γραφὴ, ἀλλὰ, Ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ τῷ πνεύματι, καὶ, Ἐὰν ψαλῶ πάλιν τῷ πνεύματι, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι. Καὶ ὁρᾷς ὅτι ἐν αὐτῷ καρπὸς, ἐν τῷ νῷ. Κἂν τε μὴ ᾖ καρπὸς, οὐ πάντως τὸν νοῦν κατέλεξεν ἐν ἁμαρτίαις, ἀλλὰ δι᾿ αὐτοῦ μᾶλλον τὸν καρπὸν ἀπεφήνατο.

pag. 1022. Κεφ. κθʹ. Τί δὲ [1] τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν δύναμιν τῆς θεότητος ἐνσκήψει; τί δὲ ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν τῆς ἁγίας γυναικὸς γαστὴρ, μήτρα παρθένου, [2] τοκετῶν πόροι, ἀγκάλαι Συμεῶνος, [3] Ἄννης ὑποδοχὴ, Μαρίας βασταγμὸς, τῆς πόρνης ἁφαὶ, τρίχες γυναικὸς ποδῶν ἁπτόμεναι; ἀλλὰ τὰ δάκρυα, ἀλλὰ μνήματος αἱ θέσεις; Σινδὼν γὰρ εἰλήσας τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐ περιεγένετο ἐκείνου τοῦ ἀκραιφνοῦς καὶ τῆς αὐτοῦ μεγίστης δυνάμεως. Καὶ γὰρ ἔτι ἐν κοιλίᾳ τυγχάνων Ἰωάννης ἐσκίρτα, χαίρων ἐπὶ τῇ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν εἰςόδῳ, διὰ τῆς ἐγκυμονήσεως τῆς ἁγίας παρθένου· γεννηθεὶς δὲ, καὶ

4. *Libri vulgo* ἀφηλπίσθαι.
5. *Hunc locum, ubi extet, reperire non potui.*
Cap. XXIX. — 1. τοῦτο *codd. mss. uterque.* τούτου *editi libri.*
2. *Fortasse* τοκετικῶν. *Cf. infra cap.* 36.
3. Ἄννης *restitui ex auctoritate codicis Parisini, quam probavit etiam Petavius. In cod. Ien. legitur* αὔνης, *in cod.*

faucium degustare cibos. Sic et oculus considerat, et mens intuetur. Quocirca mens illa, quae in nobis residet, et a deo concessa est, visus est quidam et gustus ac discernendi facultas. Neque vero iis quae identidem fiunt assentitur, nisi homini collibuerit. At caro in omnibus fere sacris literis ob illam quae in ipsa est cupiditatem damnari solet. Quamquam non omnino caro ipsa damnatur, sed quae ab illa proficiscuntur sacrorum librorum auctoritas proscribit. Unde apostolus ita loquitur: *Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.* Quod ad ea referendum est quae ex carne succrescunt. Atque ut haereticorum opiniones refelleret, ne carnem sibi persuaderent ab omni resurrectionis spe et communione deiectam, haec adiunxit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem;* (1. Cor. 15, 53.) ne opera carnis excludens, quae carnis nomine scriptura solet afficere, una et resurrectionis spem a carne videretur excludere. Siquidem quae in illa exercentur depravata opera manifeste damnavit; carnem ipsam vero sanctum quoddam esse templum in eo qui carnem suam sanctificavit esse docuit; quemadmodum scriptum est, *Religio munda deo et patri haec est, visitare orphanos et viduas in afflictione sua, et immaculatum se conservare ab hoc mundo:* (Iacob. 1, 27.) item alio loco, *Beati qui puram castamque carnem suam servaverint.* Porro scriptura adversus illam saepe disputans cupiditates ac voluptates ab hac ipsa pullulare nos docuit, contra mentem vero nihil omnino dixit, sed illud duntaxat, *Psallam mente; psallam et spiritu:* item, *Si psallam spiritu, mens autem mea infructuosa sit.* (1. Cor. 14, 15. et 14.) Ubi vides suum menti fructum attributum; ac tametsi fructus nullus existat, nullo tamen modo mentem inter peccata numeravit, sed ex ipsa potius oriri fructum asseruit.

Cap. XXIX. Ecquid vero ex istis omnibus adversus divinitatis domini nostri vim ac potestatem facit? aut qua in re eandem illam vim sanctissimae mulieris venter obscuravit? aut virginis uterus? aut partus exitus ac meatus? aut Symeonis ulnae? aut hominum exceptio? Mariae gestatio? meretricis attrectatio? mulieris capilli, qui illius pedes contigerunt? aut lacrymae? aut illa in monumentum depositio? Quippe sindon illa, quae ipsius corpus obvolvit, sincerum illum et integrum, vel summam illius potestatem superare minime potuit. Etenim Ioannes, cum in matris utero versaretur, ob ingressum ad sese domini sui, quem beata virgo parturiebat, prae gaudii magnitudine subsultavit. (Luc. 1, 44.) Idem porro dominus editus in lucem, et in prae-

Rhedig. αὔνης, *in editis* ἀνθρωπίνη.

ἐν φάτνῃ κείμενος, οὐ λέληθεν ἀγγέλων χορόν. Παρεμβολαὶ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ βασιλέως τοῦ αἰῶνος εἰςόδῳ δορυφορεῖν ἀπεστέλλοντο, ὕμνοι [4] ἐπινίκιοι ἐτελοῦντο, εἰρήνη ἐν τοῖς ποιμέσιν ἐκηρύττετο. Ἀλλὰ τί ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Ἔτι γὰρ ὄντος αὐτοῦ βρέφους, καὶ βασταζομένου, ἀστέρος μὲν γίνεται σημεῖα ἀπὸ ἀνατολῶν, Μάγων παρουσία, προςκύνησίς τε καὶ [5] δορυφορία, γραμματέων ζήτησις βασιλεῖ, ἡ περὶ αὐτοῦ ἀπόκρισις καὶ ὁμολογία, τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ὅσα περιέχει ἡ ἀκολουθία, τί ἐνέσκηψε τῇ αὐτοῦ θεότητι; ποῖον ἐπικάλυμμα ἔσχεν, ὡς ἐν ἡμῖν, ἡ σαρκὸς κατοχή; Ἐπιτιμᾷ μὲν κλύδωνι, καὶ τοῖς ἀνέμοις, καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ οὐκ ἐπέχεται ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἡ τῆς αὐτοῦ θεότητος δύναμις, ἐπιτελοῦσα τὸ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος. Ἀλλὰ καὶ ὄγκου καὶ βάρους τῆς σαρκὸς ὑπαρχούσης, οὐ βάρει συνέχεται. Περιπατεῖ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῖς ὕδασιν, ὡς ἄτρεπτος θεὸς, ἐν σαρκὶ μὲν ὑπάρχων, οὐκ ἀπὸ σαρκὸς δὲ ἀλλοιούμενος, καὶ καλεῖ φωνῇ, Λάζαρε δεῦρο ἔξω, οὐκ ἀντίθετον ἔχων τὴν σάρκα, οὐδὲ τῆς θεότητος ἐν σαρκὶ τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει δεδουλωμένης.

Κεφ. Λ'. Καὶ πολλά μοι ἔστι [1] τοῦ λέγειν· ἀλλὰ καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνίσταται, καὶ ἀναμοχλεύει τὰ καθ' ᾅδου, καὶ ἑλὼν ἀνήνεγκε τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀναστὰς τὸ τριήμερον ἐν αὐτῇ [2] τῇ ἁγίᾳ σαρκὶ, καὶ ψυχῇ τῇ ἁγίᾳ, pag. 1023. καὶ νῷ, καὶ παντὶ τῷ σκεύει, καὶ ἐν τῇ θεότητι ἡνωμένος, τέλειος γέγονεν ἄνθρωπος, συνενώσας τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ τῇ θεότητι, θανάτου αὐτοῦ μηκέτι κυριεύοντος. Τῇ δὲ θεότητι συνηνωμένος τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἐτελείου, εἰςερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ μετὰ τὴν εἴςοδον δεικνὺς σάρκα καὶ ὀστέα, ἵνα τὸ σωτήριον τῆς δυνάμεως ὑποφάνῃ, ἵνα τὴν [3] ἡμῶν ἐλπίδα ὑποδείξῃ, ὅτι τὰ πάντα ἐτελείωσεν ἐλθὼν ὁ λόγος, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθεὶς ἐνδόξως ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἀπὸ τοῦ ὄγκου πιεζόμενος, οὐκ ἐκτὸς τοῦ σώματος ὑπάρχων, τὸ δὲ σῶμα πνευματικὸν ἐγείρας. Εἰ τὸ ἡμέτερον σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, πόσῳ γε μᾶλλον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ; διὸ πεπλήρωται, Οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθορὰν, οὐδὲ ἐάσεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην. Ἀλλὰ ταῦτά μοι πάντα περὶ τῆς τελείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως εἴρηται, ἵνα μή

4. ἐπινίκιοι *desideratur in edit. Petav. Colon. repet.*
5. δωροφορία *suspicatus est Petavius.*
Cap. XXX. — 1. *Suspicor* που λέγειν.
2. τῇ σαρκὶ τῇ ἁγίᾳ *cod. Rhedig.*
3. ἡμῶν *codd. mss. uterque.* ὑμῶν *editi.*

sepi iacens, ab angelorum est choro cognitus. Mittebantur tum
coelestes illi exercitus, qui sempiterni regis ingressum apparitorum
ac satellitum more stiparent; triumphalia carmina concinebantur,
pax insuper pastoribus nuntiabatur. Qua igitur in re illius est in- Matth. 2, 2.
fuscata maiestas? Nam cum adhuc infans esset, et alienis brachiis
gestaretur, novae ab oriente stellae prodigium apparuit; quod sub-
secutus deinceps Magorum adventus, adoratio et obsequium. Tum
ab rege facta a scribis inquisitio, eorumdemque responsum ac veri-
tatis confessio. Reliqua demum alia, quae consequenter exponun-
tur, quid divinitati illius officere potuerunt? Quodnam vero ut in
nobis usuvenit, carnis detentio, velut integumentum illi et involu-
crum obduxit? Nam et tempestatem cum ventis ac mari increpat, Luc. 8, 24.
nec divina illius potestas, cum id quod naturae suae consentaneum
est efficeret, carnis ulla contagione praepediebatur. Quinetiam cum
sua carni moles gravitasque constaret, nequaquam tamen haec il-
lum gravitas retardavit. Nam supra aquas ambulavit, uti immuta- Matth. 14.
bilem deum par erat, qui sic in carne versabatur nulla ut in ipsum
ex illa mutatio redundaret. Itaque et contenta voce sic exclamat:
Lazare veni foras. In quo carnem sibi repugnantem minime est ex- Ioann. 11, 43.
pertus; neque divinitas ipsa in carne perfectaque hominis natura re-
sidens velut servitute quadam est oppressa.

Possumus et alia complura subtexere, velut quod a mortuis Cap. XXX.
excitatus est, quod inferorum claustra perfregit, quod captivorum Eph. 4, 8.
agmen in potestatem redegit et eduxit, quod tertia die cum carne
sua sanctissima, nec non et anima, mente, ac toto denique vase
ipso surrexit, et cum divinitate copulatus homo perfectus extitit,
humanamque naturam ad divinitatis consortium evexit, adeo ut *mors
ipsi non dominetur amplius.* Igitur cum divinitate coniunctus quod
crassum erat et concretum tenue ac subtile reddidit tum cum clausis
foribus ingressus est, et cum intrasset, carnem et ossa monstravit,
ut et salutarem suam potentiam ostenderet, et quod spei nostrae
propositum est exhiberet, planumque faceret omnia a verbo post
susceptam carnem esse perfecta. Praeterea eodem illo corpore ma-
gnifice sublatus in coelum ad patris dexteram consedit, non mole
praegravatus corporis, aut vero corpore ipso penitus exsolutus, sed
idem ipsum spiritale suscitavit. Quod si *nostrum illud corpus in* 1. Cor. 15, 42.
*corruptione seminatur, surgit in incorruptione, seminatur corpus ani-
male, spiritale corpus excitatur,* quanto id magis de unigeniti filii
dei corpore par est arbitrari? Propterea istud impletum est: *Non* Psalm. 15, 15.
*dabis sanctum tuum videre corruptionem, neque relinques animam meam
in inferno.* Atque haec quidem omnia de perfecta hominis natura

τινες νομίσωσι διὰ τὸ σάρκα αὐτὸν ἀνειληφέναι τελείαν μὴ [4] ἄρα καὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἄλογα ἔπραξεν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐσεβῶς πιστευόντων εἰς αὐτὸν τοῦτο νοεῖ, ἢ λέγει. Εἰ δὲ οὐδεὶς νοεῖ περὶ αὐτοῦ τὰ τῆς σαρκὸς ἄλογα πεπραχέναι, οὔτε τὰ τοῦ νοῦ ἄλογα αὐτὸν πεποιηκέναι νοήσειεν. Καὶ ὅτι μὲν τελείως ἐνηνθρώπησεν ἐλθὼν ὁ λόγος, τοῦτο δῆλον. Καὶ ἐὰν εἴπωμεν Τελείως, οὐ δύο Χριστοὺς ἔχομεν, οὐ δύο βασιλέας υἱοὺς θεοῦ, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν θεὸν, τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ [5] οἰκήσαντα, ἀλλ' αὐτὸν ὅλον ἐνανθρωπήσαντα, οὐκ ἄνθρωπον ὄντα, ἐλθόντα εἰς προκοπὴν θεότητος, ἀλλὰ θεὸν ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν κατὰ τὴν αὐτοῦ δυνατὴν θεότητα. Ὡς λέγει ὅτι [6] Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Τὸ δὲ, Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μή τινες νομίσωσιν ὅτι πρῶτος ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἦλθε Χριστὸς εἰς ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο λόγον πρῶτον ἔταξε τὸ θεῖον εὐαγγέλιον, εἶτα τὴν σάρκα ὡμολόγησεν,
pag. 1024. ὅτι, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἡ σὰρξ λόγος ἐγένετο, ἵνα δείξῃ πρῶτον λόγον ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ὑποστήσαντα τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνανθρώπησιν τελείως εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον. Κἄν τε γὰρ εἴπῃ, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐχ ὅτι ἐτράπη ὁ λόγος εἰς σάρκα, καὶ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἢ ἡ θεύτης μετεβλήθη εἰς σάρκα, ἀλλὰ σὺν τῇ θεότητι ἔλαβε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν ἐλθὼν ὁ θεὸς λόγος.

Κεφ. λα'. Καὶ προέκοπτε, φησὶ, ἐν ἡλικίᾳ Ἰησοῦς, καὶ σοφίᾳ. Ὁ δὲ νοῦν μὴ ἔχων ἀνθρώπινον πῶς προέκοπτε; καθὼς ἤδη μοι εἴρηται. Ὡς καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ προφήτης Ἡσαΐας φήσας, Ἰδοὺ, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐφ' ᾧ εὐδόκησα. Καὶ ὁρᾷς ὅτι τὸ Συνήσει ἐπὶ τελείαν ἐνανθρώπησιν φέρεται; οὐ δύναται γάρ τις συνιέναι νοῦν μὴ ἔχων, οὔτε ἐπὶ τῇ θεότητι τοῦτο πληροῦται. Οὐκ ἐπιδεὴς γὰρ συνέσεως ἡ οὖσα αὐτοσύνεσις, οὐδὲ ἐπιδέεται σοφίας ἡ οὖσα αὐτοσοφία· ἀλλὰ τὸ Συνήσει ἐπὶ τῷ νῷ ἀνθρωπίνῳ λαμβάνεται. Πόθεν δὲ ἐπείνα; λέγει μοι. Εἰ μὲν γὰρ σὰρξ μόνον ἦν, πῶς ἠδύνατο μνησθῆναι πείνης; καὶ εἰ ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος ἦν μόνης, ψυχῆς μὴ ἐχούσης τὸ λογικὸν τοῦ νοῦ, τὸν λογισμὸν τῆς ἐναν-

4. ἄρα cod. Rhedig. ἆρα cod. Ien. et editi.

5. οἰκήσαντα emendavit Petavius, Cornarii versionem Latinam secutus. οἰκήσαντι librorum est scriptura.

6. Articulus ὁ abest ab ed. Petav. Colon. repet.

ab illo suscepta eo a me disputata sunt, ne cui veniret in mentem pro eo quod perfectam carnem induerit ea ipsa quoque quae ad carnem pertinent absurda abhorrentiaque praestitisse. Nemo enim, qui quidem religiose de illa sentiat, de eo eiusmodi quiddam animo concipiat, aut verbis exprimat. Quod si nemo est qui rationi contraria et absurda illa carnis officia praestitisse illum existimet, ne ea quidem quae a mente proficiscuntur absona et abhorrentia perfecisse putandus est. Iam vero dei verbum perfecte hominem esse factum nemo non intelligit. Cum autem perfectum dicimus, non duos idcirco Christos asserimus, vel duos reges dei filios, sed eundem deum, et eundem hominem; non ideo quod habitarit in homine, sed quod ipse totus homo sit factus. Neque porro merum illum hominem progressione quadam ad divinitatis conditionem processisse credimus, sed deum e coelo delapsum pro divinitatis suae potentia, suam sibi hominis affinxisse naturam. Id quod scripturae illa verba declarant, *Verbum caro factum est.* Quae idcirco ita concepta sunt Ioann. 1, 14.
ne quispiam sibi forte persuaderet primum hominem extitisse, in eumque postea infudisse se Christum. Ob id verbum primo loco sacrosanctum evangelium posuit, deinde quid de carne profiteretur subiecit: *Verbum*, inquit, *caro factum est.* Non dixit Caro verbum est facta, quo nimirum verbum inprimis ostenderet descendisse de coelo, sibique carnem e sacro virginis utero formasse, atque omnem in sese perfecte naturam hominis expressisse. Cum enim ita loquitur, *Verbum caro factum est*, non illud indicat, verbum in carnem fuisse conversum, aut in eam omnino transiisse, sive divinitatem in carnem esse mutatam, verum cum divinitate verbum propriam hominis assumpsisse naturam.

Quinetiam *procedebat*, inquit, *Iesus aetate ac sapientia.* Atqui Cap. XXXI.
si humana mente careret, procedere qui potuit? ut a nobis ante Luc. 2, 52.
disputatum est. Cui et sanctus dei propheta Esaias adstipulatur his verbis: *Ecce intelliget servus meus dilectus, in quo mihi placui.* Ubi Esai. 42, 1.
vox illa *intelligendi* ad perfectam hominis naturam refertur. Non enim intelligere quisquam potest, nisi mente sit praeditus, nec in divinitate potest istud impleri. Quoniam nec intelligentia indiget, quae ipsa per sese sit intelligentia; neque sapientia opus habet, quae est ipsa sapientia. Unde intelligendi vocabulum ad humanam mentem necessario pertinet. Praeterea volo illud mihi dicas, quemadmodum esurire potuerit. Nam si nihil praeter carnem habuit, quomodo famis recordari potuit? aut si ex anima sola constaret et corpore, ita ut facultate illa careret anima, quae ratione praedita est, hoc est propria mente hominis et intelligentia (quo nomine non de-

θρωπήσεως (οὐ τὸν φαῦλον λέγω, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ τῇ εὐλόγῳ χρείᾳ τεταγμένον, συμπρεπόντως τῇ θεότητι), πῶς ἠδύνατο πεινάσαι, ἢ διανοηθῆναι πεῖναν; Πόθεν δὲ λελύπηται, λέγε μοι, ψυχῆς μὴ ἐχούσης νοῦν καὶ τὸ λογίζεσθαι, ἀλόγου ψυχῆς οὔσης, ἢ σαρκὸς ἀψύχου οὔσης; οὔτε ὑπὸ λύπην ὑπέπιπτεν, οὔτε εἰς ἀθυμίαν. Καὶ πολλά ἐστιν ἃ χρὴ ἡμᾶς διανοουμένους εἰδέναι, ὅτι τὰ σοφιστικὰ περιττὰ τυγχάνει, καὶ πλήττει μᾶλλον τοὺς ὑπὲρ τὸ δέον βουλομένους διανοεῖσθαι, καὶ μὴ μετρεῖν ἑαυτοὺς ἐν τῷ μέτρῳ τῷ ἡμῖν κατὰ παραίνεσιν εἰρημένῳ ἀπὸ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου τοῦ φήσαντος μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

pag. 1025. Κεφ. λβ'. Φέρουσι δὲ ἡμῖν καὶ λέξεις τινὰς, ὅτι, [1] φησὶ, Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· καὶ, φασὶν, Ὁρᾷς ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὁ νοῦς ἕτερος παρὰ τὸν ἡμέτερον; Καὶ ὢ πολλὴ [2] ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀφελότης, ὅτι εἰς ὃ ἑκάτερος βούλεται κλίνει, καὶ ἐν ᾧ δοκεῖ σοφίζεσθαι μᾶλλον ἰδιότης εὑρίσκεται. Ἡμῶν γὰρ ὄντων ἰδιωτῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει, κατὰ τὸ εἰρημένον, βραχέων δὲ σφόδρα ὄντων, θαυμαζόντων δὲ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ λόγων ὁρμωμένων τὸν νοῦν, ἀπορίας ἡμῖν κατάστασις περὶ τὴν διάνοιαν συμβαίνει, ὅτι τὸ ῥητὸν τοῦτο εἰς παράστασιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἁπλῶς ἀργῆς φιλονεικίας λαμβάνουσιν ὅλως, τοῦ πράγματος μὴ ἔχοντος ἔμφασιν ἐπικοινωνοῦσαν τῇ τοιαύτῃ σχέσει. Ἡμεῖς γὰρ, φησὶ, νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. Τί δὲ ἄρα εἴη ὁ Χριστὸς, παρ' αὐτοῖς ἐρωτητέον, ἢ ὁ νοῦς Χριστοῦ τί ἄρα εἴη. Ἐνταῦθα δὲ ὑποφαίνουσιν ἕτερον τὸν Χριστὸν εἶναι νενοηκότες, καὶ ἑτέραν τὴν αὐτοῦ θεότητα. Εἰ γὰρ ἀντὶ τοῦ νοῦ τὸν Χριστὸν ὑπολαμβάνουσι, Χριστὸν δὲ τὴν ἔνσαρκον μόνην Χριστοῦ παρουσίαν ὀνομάζουσιν, ἄρα πάλιν εἰς ἑτέραν ζήτησιν ἡμᾶς ἄγειν πειρῶνται. Καὶ ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας θεὸς λόγος καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἑρμηνεύεται, δῆλον. Εἰ καὶ προῆγον περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαι, τὸν Χριστὸν αὐτὸν καλεῖσθαι καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἐν τῇ παρουσίᾳ πεπλήρωνται, μήτε τῆς θεότητος ἐκτὸς Χριστοῦ ὑπαρχούσης ὀνόματος, μήτε ἐνσάρκου παρουσίας καὶ αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως, ἄνευ τῆς τοιαύτης ὀνομασίας ὀνομαζομένης. Ὡς κατὰ τὸ εἰρημένον, Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν, ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἀναγαγεῖν ἐκ νεκρῶν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν

Cap. XXXII. — 1. Fortasse φασὶ.
2. ἡ articulum restitui ex codd. mss. Abest enim ab editis.

pravatam illam significari volo, sed eam quae ad honestos vitae usus officiaque requiritur, quaeque nihil habet quod divinitatem non deceat), quî tandem esurire, vel esuriem cogitare potuit? Dolore vero quomodo potuit affici, si anima mente ac ratiocinandi facultate destituta fuerit, ut aut rationis expers esset, aut animam caro nullam haberet? Certe si eiusmodi fuit, dolore nullo vel moerore contrahi potuit. Sunt et alia generis eiusdem quamplurima; quibus animo comprehensis intelligendum illud nobis est, eiusmodi cavillationes et argutias inanes ac supervacaneas esse, et ad illorum feriendos animos spectare potius, qui ultra quam par est efferre se intelligendo volunt, neque se eo metiri modulo ac mensura, ad quam nos sanctissimus hortatur apostolus, cum sic admonet: *Ne* Rom. 12, 3.
sapiamus praeterquam quod oportet sapere.

Atenim nonnullas scripturae nobis auctoritates obiiciunt. Cuiusmodi istud est: *Nos autem mentem Christi habemus*, et, *Videsne*, Cap. XXXII. 1.Cor. 2, 16.
inquiunt, *Christi mentem a nostra esse diversam?* O mirificam hominum imperitiam! Nam ad quod cuique libitum est scripturae sermones accommodat, et in quo callidus et argutus esse videtur, in eo ipso rudis atque imperitus cernitur. Etenim quod ad nos attinet, qui *imperiti sermone sumus*, *non scientia*, uti scriptum est, quique 2.Cor. 12, 6.
et mediocres admodum sumus, et istiusmodi hominum, qui ab eruditione paratissimi sunt, admiramur ingenia, animo vehementer obstupescimus, quod ad inanem ac pertinacem suum istum errorem asseverandum, illum omnino scripturae locum afferre non dubitaverint, cum ne minimam quidem istius dogmatis significationem habeat. *Nos enim*, inquit apostolus, *Christi mentem habemus.* Igitur quid tandem Christus sit, Christique mens, de illis percontari nos oportet. Hoc quidem in loco aliud esse Christum, aliud Christi divinitatem, arbitrari se demonstrant. Ac si mentis loco Christum accipiant, Christum vero solam a Christo susceptam hominis naturam appellent, in aliam nos quaestionem coniiciunt. Quod igitur post incarnationem dei verbum ac dei filius declaretur, perspicuum est; ac tametsi nonnulla de ea testimonia antecesserint quibus vel ante incarnationem Christus appellari videtur, in ipsa nihilominus incarnatione complentur. Ceterum neque divinitas ab ipsa Christi appellatione secluditur, neque illius incarnatio et humana suscepta natura sine tali vocabulo nominatur. Velut in illo loco constat: *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in coelum? hoc* Rom. 10, 6.
est Christum deducere; aut, Quis descendet in abyssum? hoc est Christum e mortuis deducere. Praeterea idem ipse sic loquitur: *Ut co-* Ioann. 17, 3.
gnoscant te solum deum, et quem misisti Iesum Christum. Quae

Χριστόν. Τὸ δὲ Ἀπέστειλας ἄνωθεν ἔχον τὴν θεωρίαν, ἀλλ' οὐκ ἐκτὸς ὂν τῶν ὑπὸ Πέτρου εἰρημένων ὅτι, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς τέρασι καὶ σημείοις, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ· καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

Κεφ. λγ'. *Εἶτα δὲ πάλιν οἱ γλυκύτατοι ἡμῶν ἀδελφοὶ, βουλόμενοι κατὰ πάντα φιλονείκους ἡμῖν εἰςφέρειν διανοίας, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα* pag. 1026. *πεπονθυῖαν οὐκ ἀτολμήτως κηρύττουσιν, ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου, Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Τινὲς δὲ τῶν αὐτοῦ παίδων μὴ νοοῦντες τοῦτο, ὡς οἶμαι, μετὰ τῶν ἄλλων προβαλλόμενοι βούλονται ἐπισοφίζεσθαι. Θαυμάζω γὰρ εἰ αὐτὸς οὕτως φάσκει. Οὐ θαυμαστὸν γὰρ ἐὰν εἴπῃ ἡ θεία γραφὴ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι. Καὶ γὰρ καὶ κύριον δόξης ὁμολογοῦμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν· οὐ γὰρ διῄρηται ἀπὸ τῆς θεότητος ἡ ἔνσαρκος παρουσία· τῆς ἑκάστης ὑποθέσεως εὐλόγως νοουμένης, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς πάσης πραγματείας εἰς μίαν οἰκονομίαν καὶ μίαν τελειότητα ἡμῖν συνηνωμένης. Παθητὸς γὰρ ἡμῖν κηρύττεται Χριστὸς καὶ πιστεύεται, οὐ καθ' ἑαυτὸν παθὼν, οὐδὲ ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ πεπονθὼς καὶ ἄλλος ὁ κύριος, οὐδὲ ὅτι ἡ θεότης πέπονθεν, ἀλλὰ πέπονθε μὲν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τῆς θεότητος ἀτρέπτου μενούσης τε καὶ ἀπαθοῦς, πασχούσης δὲ ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἀπαθοῦς μενούσης. Εἰ γὰρ ἀπέθανε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὄντως ἀπέθανεν, οὐχ ἡ θεότης ἀπέθανεν, ἀλλὰ ἀπέθανεν ἐν σαρκὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον, Θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, καὶ πάλιν, Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Θαυμαστῶς ἡμῖν ὡμολόγηται πεπονθὼς ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀπαθὴς ἐν ἀληθείᾳ, τῆς θεότητος μὴ παθούσης, διὰ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀπαθὲς καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρί. Παθούσης δὲ τῆς σαρκὸς, καὶ οὐ μερισθείσης τῆς θεότητος ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τῷ πάθει. Συνῆν γὰρ καὶ ἡ θεότης καὶ ἡ ἐνανθρώπησις, [1] ὅτε ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἔπασχε μὲν Χριστὸς σαρκὶ, ἀπαθὴς δὲ ἔμεινε θεότητι· ἵνα τὴν δικαίωσιν μηκέτι ἐν σαρκὶ μόνον ἔχωμεν, ἀλλὰ ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἵνα ἐν τῇ θεότητι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ κατ' ἀμφοῖν ἡμῖν σωτηρία γένηται. Οὐ γὰρ ψιλὸς ἡμῖν ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, [2] ἀλλὰ λόγος ἐνυπόστατος, ἔνσαρκος, καὶ θεὸς ἄνθρωπος γεγονὼς ἐν ἀληθείᾳ, ἡμῶν μὴ ἐχόντων τὴν ἐλπίδα ἐπ' ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἡμῶν μὴ ἐχόντων θεὸν πάσχοντα, ἀλλ' ἀπαθῆ,*

Cap. XXXIII. — 1. ὅτι *mendum est ed. Petav. Colon. repet.*
2. ἀλλ' λόγος *ed. Petav.*

quidem vox, *Misisti*, cum de coelesti illa missione accipienda sit,
ab eo tamen, quod Petrus dixit, separari non debet: *Iesum Naza-* Act. 2, 22.
raenum virum probatum in vobis prodigiis ac signis; quem unxit deus spiritu sancto, ac reliqua id genus.

Sed nec his quidem contenta suavissimi illi fratres nostri, cum Cap. XXXIII.
illud sibi semel proposuerint, ut in omnibus opiniosissimam suam nobis pervicaciam opponant, etiam divinitatem Christi passam esse summa cum audacia praedicant. Ad quod illis apostoli verbis abu-
tuntur: *Si enim cognovissent, nunquam dominum gloriae crucifixis-* 1.Cor. 2, 8.
sent. Ac mea quidem sententia aliqui Apollinaris discipuli, qui minus istud intelligerent, cum aliis erroribus hunc ipsum proponentes, argutuli volunt videri. Miror enim si eiusmodi quicpiam ab eo fuerit assertum. Neque vero admirandum est quod scriptura sacra dominum gloriae crucifixum esse dixerit. Siquidem et assumptam hominis naturam gloriae dominum appellamus; quippe quae ab divinitate minime separata sit. Nec ullum in eo genere opus aut argumentum est quod non commode possit intelligi, adeoque totum incarnationis negotium ad unam eandemque administrationem perfectionemque conspirat. Itaque patibilem nos Christum praedicamus ac credimus; non quod per sese sit passus: neque quod alius sit a patiente dominus, neque quod divina natura passa sit: verum ita dominus noster Iesus Christus passus est ut ipsius divinitas mutationis omnis et passionis expers nihilominus in cruce pateretur, et ipsa nullam in sese passionem experiretur. Quod enim Christus nostra caussa mortuus est, vereque mortuus, non in divinitatem mors illa cecidit, sed in carne mortuus est; quemadmodum scri-
ptum est, *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu:* item, *Chri-* 1.Pet. 3, 18. 1.Petr. 4, 1.
sto passo pro nobis in carne. Quamobrem singulari quadam et admirabili ratione vere passum illum esse confitemur, et eundem tamen vere passionis expertem, quod nihil divinitas ipsa patiatur, quoniam ab omni vicissitudine et passione immunis est, eiusdemque cum patre substantiae. Ita porro passam esse carnem asserimus ut in ipsa perpessione divinitas nequaquam ab assumpta hominis natura seiuncta sit. Tum enim divinitas cum humana natura coniuncta fuit, quando Christus in cruce suffixus carne passus est, nihil ipsa divinitate patiente; quo iustificatio nostra non amplius in sola carne, sed etiam in divinitate consisteret, atque ut a divinitate simul, et carne salus nostra proficisceretur. Etenim Christus non simplex ac nudus homo fuit, sed verbum subsistens, incarnatum, ac deus homo revera factus, ut spem nostram non amplius in homine, sed in divinitate collocemus, neque patientem deum, sed a perpessione

pag. 1027. ἐκτὸς δὲ πάθους τὴν σωτηρίαν ἡμῶν μὴ πεποιηκότα, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανεῖν καὶ ἑαυτὸν προσενέγκαι τῷ πατρὶ θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρίσας ἡμᾶς, σχίσας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, καθὼς πάντη ἡ γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς.

Κεφ. λδ'. **Καὶ ἔσται μοι περὶ τούτων, εἰ χρεία γένοιτο, εἰς παράστασιν εἰπεῖν πολλά.** Καὶ γὰρ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν, τὴν θεωρίαν ταύτην σαφηνίζοντες, περὶ τῆς ἡμῶν βεβαίας σωτηρίας, ὅτι ὡς ἂν ἐκ ῥαντισμοῦ αἵματος [1] τυγχάνει βαφὴ ἐν ἱματίῳ, τὸ μὲν σῶμα οὐκ ἔβαψε τοῦ φοροῦντος, ἡ δὲ βαφὴ τοῦ ἱματίου οὐκ εἰς τὸν ἱμάτιον λελόγισται, ἀλλ' εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν φοροῦντα, οὕτω καὶ τὸ πάθος τῇ θεότητι μὲν οὐκ ἐνέσκηψεν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει ἐγένετο, οὐκ ἐλογίσθη δὲ τῇ ἐνανθρωπήσει μόνῃ, ἀλλ' ἵνα μὴ πληρωθῇ ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκονομίας τὸ, Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς ἔχει τὴν ἐλπίδα ἐπ' ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐλογίσθη καὶ εἰς τὴν θεότητα, τῆς θεότητος μὴ πασχούσης, ἵνα ἐν τῇ θεότητι λογισθῇ τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τοῦ πάθους ἡ σωτηρία. Ἀλλὰ πάλιν μὴ λεξίθηρ ὢν τις ἑαυτὸν θελήσῃ μᾶλλον συλλογίσασθαι [2] ἤπερ τὸ αἴνιγμα τοῦ ὁμοιώματος. Οὐ γὰρ πᾶσα παραβολὴ ἐν τῇ γραφῇ ὅλη λαμβάνεται ὡς τὸ, Σκύμνος λέοντος Ἰούδα, διὰ τὸ ἰσχυρότερον τοῦ ζώου καὶ βασιλικώτατον, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τὸ ἄλογον καὶ ἁρπακτικόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἱματίου, οὐκ ἐνδυομένου καὶ ἐκδυομένου, ἀλλ' ἅπαξ κατὰ τὸ εἰρημένον, Εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, τὸ δὲ δεύτερον, Ἐνεδύσατο δύναμιν, καὶ διεζώσατο· πληρουμένης ἐπὶ τούτῳ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου τῆς φωνῆς, τὸ, Οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων βούλονται οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν εἰς παράστασιν ἡμῖν φέρειν ὅτι, Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. Κατὰ δὲ τὸν λόγον αὐτῶν, τὸν ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ φραζόμενον, εἰς ὑπόνοιαν ἡμᾶς φέρουσι, μὴ τάχα νενοήκασιν ὡς τοῦ νοῦ ἑτέρου ὄντος τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ οὐ λογίζονται ἐκτὸς εἶναι τὴν θεότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ μίαν εἶναι τὴν οἰκονομίαν, τί ἄρα ἔσται περισσότερον νοῦς Χριστοῦ ὁ λεγόμενος; Μὴ [3] ἄρα καθ' ἑαυτὸν ὁ θεὸς λόγος ἐστὶ, μὴ ἔχων νοῦν ἀνθρώπινον, ὥς φασιν, ἐν
pag. 1028. τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ; νοῦν δὲ [4] ἕτερον ἔχει Χριστὸς παρὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν τῆς θεότητος; ἢ καταχρηστικῶς εἴωθε πᾶν ῥῆμα ὑπέρογκον λέγεσθαι ἡμῖν εἰς παράστασιν τῶν ἐν ἡμῖν πληρουμένων;

Cap. XXXIV. — 1. *Corrigendum suspicor* τυγχάνῃ.

2. ἤπερ *scripsi pro* ἢ περὶ, *quod libri vulgo praebent*; συλλογίζεσθαι *est rationibus refutare, quomodo usurpatum idem verbum habuimus haer.* 76, *p.* 948 *et* 963. — *Petavius locum hunc mutilum esse indicavit. Cornarius vertit* Non enim omnis similitudo in scriptura tota accipitur, *simpliciter atque recte.*

3. ἆρα *codd. mss.*

4. ἕτερον ἔχει Χριστὸς *cod. Ien. et ed. princ.* ἕτερον ἔχει ὁ Χριστὸς *ed. Pelav.* ἔχει Χριστὸς ἕτερον *cod. Rhedig.*

omni immunem habeamus; qui quidem non sine perpessione salutem nobis attulerit, sed id moriendo pro nobis, seque deo patri pro nostris animabus sacrificii instar offerendo praestiterit, cum nos sanguine suo repurgarit, *ac scriptum contra nos chirographum* Col. 2, 14.
disciderit, et cruci suae istud affixerit, id quod ubique scriptura testatur.

Possem, si necesse videretur, ad eius dogmatis veritatem Cap. XXXIV.
confirmandam alia proferre quam plurima. Sic enim alio loco, cum idem argumentum pertractaremus, de certa minimeque dubia nostra salute constituimus: Quemadmodum sanguinis aspergine vestis inficitur, licet eius qui vestem gerit corpus nequaquam infectum sit, nihilominus illa vestis aspersa macula non vesti sed ei qui vestem gerit tribuitur, eodem modo licet perpessio in divinitatem non incubuerit, sed humanae duntaxat naturae contigerit, non huic tamen soli tribuendam. Verum ne in procuranda per incarnationem verbi salute nostra in illam incurramus scripturae sententiam, *Maledictus* Hier. 17, 5.
omnis qui spem habet in homine, propterea divinitati etiam imputatur, cum nihil ipsa per sese patiatur, ut humani generis salus per Christi passionem acquisita a sacrosancta dei ecclesia divinitati quoque tribuatur. Vereor ne quis ex illis vocum captatoribus subtiliori ratiocinatione semetipsum implicare malit, quam allatam a nobis similitudinem caute ac prudenter accipere. Neque enim ulla sacris in literis similitudo tota ac penitus usurpatur. Velut cum dicitur, *Ca-* Gen. 49, 9.
tulus leonis Iuda. In quo fortitudinis ac regiae cuiusdam excellentiae, quae in illa fera cernitur, habita ratio est, nec illud spectatum est, quod rationis expers sit ac rapax. Sic et in veste nihil illud ad rationem nostram pertinet, quod id indui exuique soleat. Semel enim, ut scriptum est *decorem induit*, deinde vero *virtutem* Psalm. 92, 1.
induit, ac praecinxit se. In quo apostoli illa vox impletur, *Non* Rom. 6, 9.
iam moritur, mors illi ultra non dominatur. Quae cum ita sese habeant, hoc ad sui dogmatis patrocinium fratres nostri proferunt, *Nos autem mentem Christi habemus.* Quae ex illorum sermone, quem 1. Cor. 2, 16.
in eo argumento usurpant, suspicari licet, alteram illos Christi mentem asserere voluisse. Sed si divinitatem ab incarnatione non separant, sed unicum ac simplex incarnationis negotium illud esse putant, quid tandem eximium illa, quae dicitur, Christi mens habebit? An per se ipsum dei verbum existit, nec humana mente in incarnatione praeditum est? quae est illorum opinio. An alia praeter divinitatis hypostasin in Christo mens residet? An potius scripturae ille mos est, ut ad ea quae in nobis geruntur ob oculos ponenda grandioribus verbis utatur?

Κεφ. λε΄. *Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι πᾶς θεοσεβὴς οὐ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἀν-
θρώπινον πολιτεύεται, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὑπὸ [1] Χρι-
στοῦ πληρούμενον τῇ συνέσει, τὸν κατὰ τὸν Χριστὸν λογιζόμενον ἐν
δικαιοσύνῃ, τὸν ἐν Χριστῷ πεπολιτευμένον τῇ ὁμολογίᾳ, τὸν διὰ
Χριστὸν σωζόμενον ἐν τῇ δικαιοπραγίᾳ. Οὗτος [2] γάρ ἐστιν ὁ νοῦς
Χριστοῦ ὁ ἐν ἡμῖν δυνάμενος εἶναι καὶ ἐν τόπῳ περιεκτικῷ τὸν Χρι-
στὸν μὴ κατέχειν. Πάντῃ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἅγιον
πνεῦμα, καὶ ἐν ἡμῖν ὑπάρχει πνευματικῶς, ἐὰν αὐτοῦ ἄξιοι γενώμεθα·
οὔ τινος τόπου περικλείοντος αὐτὸν καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα καὶ τὸ ἅγιον
αὐτοῦ πνεῦμα, τῇ [3] δὲ δυνάμει τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐν ἅπασι τυγχά-
νων ἐστὶ, καὶ ἀμιγὴς πάντων ἐστὶ, διὰ τὴν αὐτοῦ ἀσυγκοινώνητόν
τε καὶ ἀσύγκριτον οὐσίαν καὶ ἀκραιφνῆ καὶ ἀκατάληπτον θεότητα.
Ὅταν [4] δὲ εἴπῃ ὁ ἀπόστολος, Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἆρα γε
τί λογισόμεθα; Εἶχε τὸν ἴδιον ἀνθρώπινον; Ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐμφο-
ρούμενος νοῦν τὸν μὲν ἴδιον ἀπεβάλλετο, νοῦν δὲ Χριστοῦ εἶχεν ἀντὶ
τοῦ ἰδίου; Οὐ πάντως. Συνομολογήσειε γὰρ ἕκαστος τῶν ἀκουόντων
ὅτι τὸν μὲν ἴδιον εἶχε, τοῦ τε Χριστοῦ ἐνεφορεῖτο, τοῦ κοσμήσαντος
αὐτὸν κατὰ τὴν θεοσέβειαν καὶ γνῶσιν καὶ θεοῦ πολιτείαν ἐπουράνιον.
Εἰ τοίνυν τὸν ἴδιον ἔχων νοῦν Χριστοῦ ἐνεφορεῖτο νοῦν, [5] ἆρα γε καὶ
Χριστὸς αὐτὸς ὁ λόγος νοῦς ἦν· εἴ γε οὕτως [6] δεῖ λέγειν, ἐπειδή τισι
τοῦτο [7] ἔδοξε, νοῦν καλεῖν θεόν. Ἐγὼ δὲ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον οὐχ
ὑπόστασιν ἡγοῦμαι, οὐδέ τις τῶν υἱῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ᾽ ἐνέργειάν
τινα ἐκ θεοῦ ἐν ἡμῖν δεδομένην καὶ οὖσαν. Τὸν δὲ Χριστὸν ὑπόστα-
σιν λέγω, ὡς καὶ πάντες πιστοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ θεὸν ὁμολογῶ, καὶ
ὄντα κύριον ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, τέλειον ἐκ τελείου, καὶ φῶς ἐκ
φωτὸς, καὶ θεὸν ἐκ θεοῦ. Ἀλλ᾽ ὅμως κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ὁ ὢν
ἐν [8] ἑαυτῷ νοῦς, ὥςπερ ὁ ἅγιος ἀπόστολος διδάσκει περὶ αὐτοῦ ὅτι
Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, εἶχεν αὐτὸς, καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ μαρ-
pag. 1029. τυρούμενοι, τὸν ἴδιον ἑαυτὸν νοῦν. Καὶ πάλιν ἐνεφοροῦντο τοῦ
Χριστοῦ νοῦ, οὕτως δυναμένης τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν [9] ἑαυτοῖς τε-
λειοῦσθαι.*

Κεφ. λϛ΄. *Ἆρα οὖν οὐδὲν διοίσει ἀπὸ τοῦ κατάντικρυς ὁμοιώματος τὸ καὶ
ἐπὶ Χριστοῦ τοῦτο λαμβάνειν, ὅτι Χριστὸς ὢν ἐν ἑαυτῷ θεὸς, [1] εἰ
καὶ μετεῖχε νοῦ ἀνθρωπίνου, ὡς καὶ σαρκὸς μετέσχε καὶ αἵματος, καὶ*

CAP. XXXV. — 1. τοῦ Χριστοῦ cod. Rhedig.
2. πάρεστιν cod. Rhedig.
3. δὲ *non habet cod. Rhedig.*
4. δὲ εἴπῃ *codd. mss. et ed. princ.* δ᾽ εἴπῃ *ed. Petav.*
5. ἄρα *codd. mss.*
6. δεῖ *scripsi pro* δὴ, *quod vulgo extat in libris. Etiam Cornarius vertit* siquidem sic dicere oportet.

Nam si vere loqui volumus, pius quilibet vitam suam non ex CAP. XXXV.
humana mente temperat, sed ex ea quae Christi propria est, quae-
que ab eodem sapientia repletur, quae Christo propter iustitiam at-
tribuitur, quae per fidei professionem in Christo vivit, quae hone-
storum operum functione per Christum salutem assequitur. Haec
est illa Christi mens, quae sic in nobis inesse potest, ut Christum
certi alicuius loci regione minime circumscribat. Nam ubique sunt
pater et filius et spiritus sanctus, et spiritali quodam modo in nobis
existunt, si illis esse digni velimus. Neque vero loco ullo vel ipse
concluditur, vel ipsius pater aut spiritus sanctus, sed propter divi-
nitatis ipsius potentiam in omnibus existit; neque tamen cum ulla
miscetur, quod et illius substantia communionem omnem ac compa-
rationem superet, et sincera sit, atque omni maior comprehensione
divinitas. Cum autem dicit apostolus, *Nos Christi mentem habemus*,
quid tandem existimabimus? Num ille propriam, hoc est humanam
mentem habuit? An Christi mentem in sese ferens, amissa propria,
eius illam loco obtinuisse putandus est? Non opinor; nec est quis-
quam qui haec audiat, qui non peculiarem illi fuisse mentem arbi-
tretur, praeter quam Christi quoque mente repleretur, qui se reli-
gionis, scientiae ac divinae cuiusdam et coelestis vitae ornamentis
afficeret. Quapropter si cum propriam haberet, Christi insuper ille
mentem complexus est, consequens est Christum ipsum verbum
mentem esse; si quidem ita loqui licet. Quandoquidem nonnullis
visum est mentem appellare deum. Ego vero mentem nostram hy-
postasin esse non arbitror, neque ex ecclesiae filiis alius quis-
quam, sed efficientiam quandam, quae in nobis a deo concessa re-
sideat. Christum vero hypostasin esse dico, ut et fideles omnes
confitentur; et deum esse profiteor, ac dominum a patre genitum,
perfectum e perfecto, lumen de lumine, deum de deo. Verum-
tamen ex eadem ratione ille ipse, qui in sese mens erat, ut de illo
sanctus apostolus docet, cum ait, *Nos autem Christi mentem habemus*,
habebat tam ipse quam ii de quibus testificatur propriam sibi men-
tem. Ac rursum Christi mens illos implebat, cum hoc modo illius
in ipsis gratia perfici posset.

Nihil igitur a proposita similitudinum abhorret, idem ut ad Chri- CAP. XXXVI.
stum transferamus eumque statuamus, cum in sese deus esset, tam-
etsi mentis esset humanae particeps, quemadmodum carnis ac san-

7. ἔδοξε *emendaverunt Cornarius (qui vertit* Nam quibusdam visum est mentem vocare deum) *et Petavius. Libri vulgo* ἔδειξε.
8. αὐτῷ *cod. Rhedig.*
9. αὐτοῖς *cod. Rhedig.*

CAP. XXXVI. — 1. εἷς *pro* εἰ *mendose est expressum in ed. Petav. Colon. repet.*

ψυχὴν εἶχε τὴν ἀνθρωπείαν, οὐ πάντως ἀπὸ τοῦ νοὸς ᾐχμαλωτεύετο. Εἰ γὰρ ὁ κατὰ φύσιν ἴδιον νοῦν κεκτημένος ἀπόστολος τὸν ἀνθρώπινον, καὶ τὸν ἐκ συμμετοχῆς δωρεᾶς καὶ χαρίσματος καὶ χάριτος, οὐκέτι κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον ἐπολιτεύετο, ἀλλ᾽ ὑπερβαινούσῃ τινὶ φύσεως ἀγωγῇ τῷ Χριστοῦ νῷ κατεκοσμεῖτο, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ θεὸς λόγος, ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὴν πᾶσαν τελειότητα, αὐτοτέλειος ὢν, αὐτόθεος ὢν, αὐτοδύναμις, [2] αὐτόνους, [3] αὐτόφως, καὶ τοῦ νοῦ καὶ παντὸς [4] τοῦ σώματος πληρωτὴς ἐγένετο, μᾶλλον δὲ τελειωτὴς, καὶ ἐν ἅπασι διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἡμῖν τὸ σωτήριον ἐξειργάσατο; Παρενεκτέον τοίνυν τὸν τοιοῦτον λόγον, μὴ ἔχοντα ἔμφασιν περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ παρενεκτέον τὸ μὴ ὁμολογεῖν πάντα τέλεια ἐν Χριστῷ, ἄνευ ἁμαρτίας. Πάντα γὰρ ἀληθινῶς ἐποίησεν ἐλθὼν ὁ λόγος, τὰ προγεγραμμένα περὶ [5] αὐτοῦ τελειῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν ἀληθείᾳ ἐγκυμονηθεὶς, καὶ οὐκ ἐν δοκήσει, συλλαμβανόμενος ἐν γαστρὶ ἐν ἀληθείᾳ, ἐνδημῶν σαρκὶ ἐν ἀληθείᾳ, σάρκα ἔχων καὶ ψυχὴν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ νοῦν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ πάντα εἴ τί ἐστι ἄνθρωπος ἐν ἀληθείᾳ, χωρὶς ἁμαρτίας. Καὶ γεγεννημένος ἐκ παρθενικῆς μήτρας καὶ ἁγίας παρθένου ἐν ἀληθείᾳ, οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, ἐν ἀληθείᾳ δὲ σάρκα ἔχων καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, ὡς ἔφην, καὶ διὰ τῶν τοκετικῶν πόρων ἐν ἀληθείᾳ [6] εὑρισκόμενος, καὶ ἐν φάτνῃ ἐν ἀληθείᾳ σπαργανούμενος, ὑπὸ Μαρίας βασταζόμενος, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ κατερχόμενος, καὶ ἀπ᾽ Αἰγύπτου μεταφερόμενος, καὶ εἰς Ναζαρὲτ ἀναστρεφόμενος, καὶ ἐν Ἰορδάνῃ παραγενόμενος, καὶ ὑπὸ Ἰωάννου βαπτιζόμενος, καὶ ὑπὸ Διαβόλου πειραζόμενος, καὶ μαθητὰς ἐκλεγόμενος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν [pag. 1030.] κηρύξας, ὡς τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ εὑρίσκεται, ὑπό τε Ἰούδα παραδιδόμενος, καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων συλλαμβανόμενος, Ποντίῳ Πιλάτῳ προσφερόμενος, καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ θανάτῳ κατακρινόμενος, σταυρῷ παραδιδόμενος, Διψῶ, λέγων, δότε μοι πιεῖν, ἐν ἀληθείᾳ, λαμβάνων ὄξος μετὰ χολῆς, γευόμενος, καὶ μηκέτι ποτὸν προσιέμενος, σταυρῷ προσπηγνύμενος, ἐν ἀληθείᾳ κράζων, Ἠλὶ, ἠλὶ, [7] λημᾶ σαβαχθανὶ, ἐν ἀληθείᾳ κλίνων τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐκπνέων, ἐν ἀληθείᾳ τὸ σῶμα [8] καθαιρούμενος, καὶ λαμβανόμενον ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἑλισσόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ, καὶ ἐν μνήματι τιθέμενον ἐν ἀληθείᾳ, λίθῳ ἠσφαλισμένον, κατερχόμενος ἐν θεότητι σὺν ψυχῇ εἰς ᾅδου, καὶ λύων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ἐν δυνάμει, ἀνερχόμενος θεὸς [9] λόγος σὺν ψυχῇ τῇ ἁγίᾳ,

2. Vulgo αὐτονοῦς.
3. αὐτοφῶς ed. princ.
4. τοῦ omiss. in ed. Petav. Colon. repet.
5. αὐτοῦ ed. Petav.
6. Suspicor ἑλισσόμενος. Petavius conieciebat τικτόμενος, Gatakerus Opp. Crit. p. 512. ἐκπορευόμενος vel ἐκδιδόμενος.
7. λημᾶς ἀβαχθανὶ codd. mss. uterque et ed. princ., uti solent.

guinis fuit, et humanam haberet animam, nullo tamen modo ab ea mente in captivitatem, ut ita dicam, ac servitutem redactum. Nam si apostolus, cui propria quaedam mens a natura erat insita, humana videlicet ac praeter ipsam alia, quam ex coelestis doni ac gratiae beneficiique participatione traxerat, non iam ad mentis suae praescriptum vitam dirigebat suam, sed excellenti quodam naturae instituto ductuque Christi mente insignitus et ornatus erat, quanto magis dei verbum, quod in sese perfectionem omnem continet, imo ipsa perfectio est, ipse per sese deus, virtus ipsa, mens ipsa, lumen ipsum, mentem ac totum corpus complevit, vel perfecit potius, et sua nobis incarnatione cumulatam omni ex parte salutem attulit? Est igitur illorum iste sermo repudiandus, qui nullam dogmatis illius significationem habet, cavendumque ne non omnia in Christo perfecta, praeter peccatum, asseramus. Siquidem divinum illud verbum omnia re ipsa praestitit, et quae de se ipso diu ante scripta fuerant implevit; uti sacrum illud vaticinium demonstrat, *Ecce virgo* [Esai. 7, 14.] *concipiet* etc. Tum vero re ipsa, non specie tenus gestatus in utero, in quo et revera genitus erat; secundum quae vere inter homines cum carne versatus est, carnem, animam ac mentem, et quicquid aliud homo est, praeter peccatum, in sese complexus. Idem ex virginis utero, e sacrosancta, inquam, virgine, non ex virili satu, revera genitus. Qui, ut dixi, carne, anima et mente re ipsa constans, per naturales parturientium meatus revera prodiit, et in praesepi fasciis obvolutus, a Maria gestatus, post haec in Aegyptum descendens inde reportatus est; deinde Nazareti degens, atque hinc ad Iordanem accedens, a Ioanne baptizatus, et tentatus a Diabolo, vere sibi discipulos adscivit, ac coelorum regnum denuntiare coepit, quemadmodum et alia omnia re ipsa, non ficte suscepit. Velut cum et a Iuda proditus et a Iudaeis comprehensus, oblatus Pontio Pilato, et ab eo morte damnatus atque in cruce suffixus est. Perinde bona et illud fide dixit, *Sitio, date mihi bi-* [Ioann. 19, 28.] *bere*, et quod oblatum erat acetum cum felle cepit, ac degustavit, neque quicquam potus amplius admisit. Sed et affixus cruci revera sic exclamavit, *Eli, Eli, lamma sabactani:* inde, *caput inclinans ex-* [Matth. 27, 48.] *spiravit.* Tum eiusdem corpus vere de cruce detractum, manibus contrectatum, a Iosepho linteis involutum et in monumentum revera depositum, cui lapis ad custodiendum obductus est. Quinetiam et ad inferos ipsius divinitas cum anima descendit, eosque, qui vincti illic attinebantur, vi sua ac potentia liberavit; tum idem dei verbum cum anima sua sanctissima sursum emergens, et captivorum

8. καθαιρούμενον placuit Petavii.
9. λόγος abest a cod. Rhedig.

μεθ' ἧς ἐρρύσατο αἰχμαλωσίας, τὸ τριήμερον ἐν ἀληθείᾳ ἐγειρόμενος σὺν σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ παντὶ τῷ ὀργάνῳ ἐν ἀληθείᾳ, εὑρισκόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν τὴν τεσσαρακονθήμερον, εὐλογῶν τε αὐτοὺς ἐν τῷ Ὄρει τῶν ἐλαιῶν ἐν ἀληθείᾳ, ἀνερχόμενος εἰς οὐρανὸν ἐν ἀληθείᾳ, τῶν μαθητῶν αὐτὸν θεωρούντων ἕως τῶν νεφελῶν ἀναλαμβανόμενον ἐν ἀληθείᾳ, καθεσθέντα καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ, ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ τῇ θεότητι, ἐν αὐτῇ τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει, ᾗ συνήνωσε τὰ ὅλα εἰς ἓν καὶ μίαν πνευματικὴν τελείωσιν, θεὸς ὢν ἐν δόξῃ καθεζόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐρχόμενος ἐν ἀληθείᾳ. *Καὶ οὐδέν ἐστι παρηλλαγμένον, ἀλλὰ πάντα τέλεια τελείως* ἐν αὐτῷ ἐν τελειότητι εἰργασμένα.

Κεφ. λζ΄. *Καλῶς δὲ ἔχειν περὶ τούτων νομίσαντες ἕως τούτου περὶ τούτων εἰρῆσθαι ἐδικαιώσαμεν. Περὶ δὲ ὧν ἐνηχήθημεν πάλιν περιττολογιῶν τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἀναγκαῖον καὶ αὐτὰ ὑποδεῖξαι. Οὐ πάνυ δὲ πεπιστεύκαμεν ὅτι οὕτως παρ' αὐτοῖς ᾄδεται. Ὅμως τὰ ἐνηχηθέντα* οὐ σιωπήσομεν.

Τινὲς γὰρ καὶ ἐτόλμησαν λέγειν ὅτι πάλιν τινὲς ἐξ αὐτῶν λέγουσι περὶ Μαρίας, μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν Χριστὸν ἐπισυνῆφθαι ἀνδρὶ τῷ Ἰωσήφ. Θαυμάζω δὲ εἰ καὶ αὐτοὶ τοῦτο λέγουσιν. Εἰσὶ δὲ οἱ
pag. 1031. *τοῦτο λέγοντες, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐν τοῖς σχίσμασιν ἠριθμήσαμεν, αἰτηθέντες καὶ γράψαντες ἐπιστολὴν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ πρός τινας κατὰ τῶν τοῦτο λεγόντων. Πολλὰ δὲ ἐκεῖσε περὶ τούτου εἰρήκαμεν ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς ὑποθέσει. Καθεξῆς δὲ ἐν θεῷ καὶ αὐτὴν ἰδιάζουσαν καθυποτάξω.*

Ἄλλοι δὲ ἔφασαν τὸν γέροντα εἰρηκέναι ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀναστάσει χιλιονταετηρίδα τινὰ ἐπιτελοῦμεν, τοῖς αὐτοῖς ἐμπολιτευόμενοι ὁποίοις καὶ νῦν, ὡς καὶ νόμον καὶ ἄλλα φυλάττοντες, καὶ πάντα τῆς χρήσεως τῆς ἐν τῷ κόσμῳ, γάμου τε καὶ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων μετέχοντες, ὅπερ οὐ πάνυ περὶ αὐτοῦ πεπιστεύκαμεν. Ὡς δέ τινες διεβεβαιώσαντο, τοῦτο ἔφησαν αὐτὸν εἰρηκέναι.

Καὶ ὅτι μὲν γέγραπται περὶ τῆς χιλιονταετηρίδος ταύτης, ὅτι ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννου, καὶ ὅτι παρὰ πλείστοις [1] ἐστὶν ἡ βίβλος πεπιστευμένη, καὶ παρὰ τοῖς θεοσεβέσι, δῆλον. Τὴν δὲ βίβλον ἀναγινώσκοντες οἱ πλεῖστοι, καὶ εὐλαβεῖς, [2] περὶ τῶν πνευματικῶν εἰδότες καὶ ἐν αὐτῇ πνευματικῶς ἔχοντα λαμβάνοντες ἀληθῆ μὲν ὄντα, ἐν βα-

Cap. XXXVII. — 1. ἐστὶν desideratur in edit. Petav. Colon. repet. 2. Suspicor καὶ περὶ τῶν πνευματικῶν εἰδότες, ἐν αὐτῇ κτλ.

quos eripuerat, comitatu septus post triduum revera cum corpore, anima, adeoque toto ipso velut instrumento surrexit a mortuis. Deinde quadraginta diebus cum discipulis versatus est; quibus cum Act. 1.
in Olivarum monte revera benedixisset, in coelum subvectus est, eumque discipuli ad nubes usque subeuntem viderunt, et ad patris dexteram revera considentem, corpore ipso, divinitate, ac tota denique quam assumpserat hominis natura; quo in incarnationis mysterio in unum omnia et in eandem spiritalem perfectionem coniunxit, deus utique in gloria considens et ad vivos mortuosque iudicandos vere aliquando venturus. Nihil igitur in illo diversum ac discrepans est, sed omnia in ipso perfecta perfecteque prorsus elaborata.

Sed cum de his abunde hactenus egisse videamur, quae dicta CAP. XXXVII.
sunt esse satis arbitramur. Quae vero de ceteris vanissimis illorum dogmatibus ex aliorum narratione didicimus, explicanda necessario sunt. Quamquam ita haec ab illis praedicari nondum omnino persuasum habemus. Utcumque vero se res habeat, quae ab aliis accipimus non dissimulanda putavimus.

Hoc enim affirmare plerique non dubitant, quosdam ex illis in ea esse sententia, Mariam post editum Christum cum Iosepho viro suo consuetudinem habuisse. Quod ab illis asseverari permirum mihi videtur. Nec desunt alii qui in eodem errore versantur, quos inter schismaticos numeravimus in ea epistola quam amicorum hortatu adversus illius dogmatis patronos ad nonnullos in Arabia scripsimus; in qua pluribus contra illos de hoc argumento disputavimus. Eam nos vero haeresin, opitulante deo, separatim ac suo loco postea proponemus.

Iam vero etiam hoc Apollinaris esse decretum nonnulli praedicant, in priori resurrectione mille nos annorum spatium iisdem in vitae institutis, quibus nunc utimur, esse confecturos, ut et legem cum aliis observemus omnibus, et quicquid est in mundo, quod ad usum quotidianum pertinet, velut nuptias, circumcisionem, ac cetera omnia, participemus. Cuiusmodi ab illo dogma defendi persuadere nobis omnino non possumus. Quamquam illum assertorem esse a nonnullis accepimus.

Ceterum de hoc millenario tempore alicubi, hoc est in Ioannis Apocalypsi, mentionem fieri, et eum librum a plerisque inter canonicos recipi, religiosi homines non ignorant. Verum ita complures, iidemque pii ac spiritalium rerum periti, in illius lectione versantur, ut quae in ipso spiritalem sensum continent accipientes, vera illa quidem, sed altiori quadam intelligentia explicata fateantur. Nam

θύτητι δὲ σαφηνιζόμενα πεπιστεύκασιν. Οὐ μόνον γὰρ ἐκεῖ τοῦτο βαθέως εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά.

Κεφ. λη'. Ἐν δὲ τῷ παρόντι καιρῷ διὰ τὴν συντομίαν μόνον ἐν ὑπομνήσει γεγένημαι τῷ λόγῳ, ὅπως γνῶσιν οἱ θεοσεβεῖς ὅτι παντὶ βουλομένῳ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας καὶ παραδόσεως τῆς προφητικῆς καὶ ἀποστολικῆς, πίστεώς τε καὶ διδασκαλίας τὴν ἐλπίδα, ἀπὸ τῆς μιᾶς ὑποθέσεως τοῦ μικροῦ καὶ βραχέως λόγου κατὰ τὸ ἀκαριαῖον καὶ τυχὸν ἐν παρεκβάσει γινόμενος φρονήματος εἰς πολλὰς λοιπὸν κενοφωνίας καὶ σφαλερὰς ὑπονοίας ὁ λογισμὸς, καὶ εἰς ἀναρμόστους καὶ ξένας ζητήσεις, καὶ ἀπεράντους γενεαλογίας, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένα, τραπήσεται. Εἶναι γὰρ τοῦτο εὔηθες πολὺ, καὶ μήτε χρείαν ἔχον ἑρμηνείας, παντὶ σαφές ἐστι τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ, ὅτι οὐδὲ ἐπιδέεται ζητήσεως ἡ τοιαύτη σοφία, καὶ ὑπόθεσις τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ἐγειρόμεθα πάλιν περιτέμνεσθαι, τίνι τῷ λόγῳ οὐ προειλήφαμεν τὸ περιτέμνεσθαι; Ἆρα οὖν κατὰ τοῦτο [1] ἀναγκαιότεροι
pag. 1032. ἡμῶν τυγχάνουσιν οἱ ἀπεντεῦθεν τὸ τέλειον ἐπιγνόντες, καὶ προειληφότες τελειοῦσθαι ἐν τῇ τότε μελλούσῃ τελειότητι. Ποῦ οὖν τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον ὅτι, Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, καὶ, Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· καὶ πῶς τὸ παρὰ τῷ κυρίῳ εἰρημένον, Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοί εἰσι. Τὸ δὲ, Καθήσεσθε ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρός μου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες, καὶ, Ὅταν αὐτὸ πίω καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μετὰ προσθήκης τοῦ Καινὸν, καὶ τὸ, Ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς βασιλείας, ἕτερον τὸν νοῦν σημαίνει. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοί φαμεν, μεμαθηκότες ἀπὸ τῶν θείων λόγων, μετάληψίν τινα πόματος καὶ βρώματος ἀμβροσίου, περὶ ὧν εἴρηται ὅτι, Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἀλλά φησι ὅτι πρῶτον μὲν ἐν τῇ χιλιονταετηρίδι τῶν φυσικῶν μεταλαμβάνομεν ἡδέων ἄνευ καμάτου καὶ λύπης, μετὰ δὲ τὴν χιλιονταετηρίδα, τότε μεταλαμβάνομεν ὧν εἴρηται, κατὰ τὸ εἰρημένον, Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν.

Κεφ. λθ'. Ἀντίθετος δέ ἐστιν ὁ λόγος πρὸς τὴν πᾶσαν τῆς γραφῆς θεωρίαν. Εἰ γὰρ ὁ νόμος οὐδένα ἐτελείωσε, νόμον δὲ μετὰ ἀνάστασιν φυλάττειν προςταττόμεθα, καὶ ὅτι ἅγιος νόμος ὁ διὰ Μωσέως ὑπὸ κυρίου δοθεὶς παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν ἡμῖν γέγονεν, ὡς ὑποδεέστερος τῶν τελειουμένων τῷ μείζονι, καὶ τελειοτάτῳ προςάγειν πεπιστευμένος, Χριστοῦ δὲ τοῦ τελείου ἐλθόντος, καὶ δεσπότου, καὶ παρειληφότος ἐκ

Cap. XXXVIII. — 1. *Scripsi* ἀναγκαιότεροι *pro* ἀναγκαιότερον (ἀναγκαιότερος *mendose ed. Petav. Colon. repet.*), *quod vulgo habent libri.* ἀναγκαιοτέρων *suspicatus est Petavius*

non illud solum quo de agitur, sed et alia permulta profundioribus sententiis enarrantur.

Nunc autem ad alia properantes breviter admonendi caussa istud aspersimus; quo religiosus quilibet animadverteret, quicumque semel constitutos in ecclesia terminos ac propheticae et apostolicae fidei, quam traditam accepimus, doctrinaeque spem egredi voluerit, eius animum ex levissimi alicuius occasione dicti in re modica ac nullius paene momenti a communi via deflectentem, ad vanissimas subinde assertiones periculosissimasque sententias, et ad absurdas ac peregrinas quaestiones atque, ut apostolus loquitur, *inextricabiles genealogias*, esse lapsurum. Quod quidem ad id, de quo in praesentia sermo est, attinet, stultissimum istud esse, neque explicatione opus habere, quisquis paululum sapit facillime cognoscit, nec in eiusmodi sapientia opinioneque quicquam esse quod inquisitionem desideret. Nam si denuo ut circumcidamur resurgimus, cur non circumcisionem antevertimus? Sane qui in hac vita idipsum quod perfectum habetur cognoverint, et tanto ante usurpare coeperint, luculentius ad futuram illam perfectionem obtinendam ius nacti sunt. Quorsum igitur ab apostolo dictum est? *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit:* item, *Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.* Tum illud etiam salvatoris dictum, *In resurrectione enim neque ducunt uxores, neque nubunt, sed aequales sunt angelis.* Quod autem scriptum est, *Sedebitis ad mensam patris mei, comedentes et bibentes*, et, *Cum illud bibam novum vobiscum in regno coelorum*, ex eo quod additur, *novum*, et, *ad mensam regni*, alio sensu accipiendum illud videtur. Quippe et nos, id quod e sacris libris didicimus, potum ac cibum quendam illic ambrosium esse defendimus, de quibus scriptum est, *Quae oculus non vidit nec auris audiit neque in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit deus diligentibus se.* Sed ita statuit: Primum in toto illo millenario curriculo naturalibus nos voluptatibus esse fruituros, labore omni ac dolore sublato. Quo quidem evoluto tempore, eorum quae dicta sunt, participes futuros; quod haec verba declarant, *Quae nec oculus vidit, nec auris audivit.*

(Cap. XXXVIII. 1. Tim. 1, 4. Gal. 2, 3. et 5, 4. Matth. 22, 30. et Luc. 20, 35. Luc. 22, 30. Marc. 14, 24. 1. Cor. 2, 9.)

Verum hic illorum sermo omnibus scripturae sententiis repugnat. Cum enim lex neminem perfectum reddiderit, et eandem tamen legem post resurrectionem observare nos iubeant, cumque sancta illa lex, quam per Moysem dominus nobis edidit, *Paedagogi nos instar* ad Christum perduxerit, cui, quod longe absolutis illis ac perfectis esset inferior, datum negotium est ut nos ad excellentius illud ac velut caput summumque deduceret, cum post haec Christus perfectus ille ac dominus advenerit, ac de paedagogi manu alumnum ac

(Cap. XXXIX. Gal. 3, 24.)

χειρὸς τοῦ παιδαγωγήσαντος τὸν εἰςαγόμενον, τουτέστι τῶν πιστῶν τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ ἐκκλησίαν, καὶ ἡμῶν ἐπιγνόντων διὰ μὲν νόμου τοῦ παιδαγωγοῦ τὸν μείζονα καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον βραχείας ἐννοίας καὶ εὐηθείας μᾶλλον δειχθήσεται ὁ λόγος τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ τελείωσιν πάλιν παιδαγωγοῦ χρεία, ὅπως ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν στοιχείων καὶ διδαχῆς καὶ ἐπιθέσεως χειρῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον; σαφῶς ἡμῖν
pag. 1033. τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ὅτι, *Πᾶν τὸ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γίνεται*, ὡς περὶ παλαιᾶς διαθήκης καὶ νομοθεσίας· *Μετατιθεμένης γὰρ*, φησὶ, *τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται.* [1] Εἰ δὲ μετετέθη ἡ παλαιὰ καὶ ἀνεκαινίσθη ἡ νέα, τίς ἡμῖν πάλιν τολμηρῶς παρειςάγοι παλαιὰν εἰς χρῆσιν, τὴν καινὴν εἰς παλαίωσιν μετατιθέμενος, τῆς μὲν χάριτος ἀποπεσεῖν παρασκευάζων, καὶ ἀπὸ τῆς ὠφελείας Χριστοῦ ἡμᾶς ἐκτρέπειν πειρώμενος;

Συντόμως δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διελόντες, καὶ τὸ ἱκανὸν λογισάμενοι, διὰ τὸ πλάτος τῆς συντάξεως, ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἴωμεν, ἀγαπητοὶ, θεὸν βοηθὸν συνήθως ἐπικαλούμενοι εἰς τὴν τῶν λοιπῶν [2] ὑπόθεσίν τε καὶ ὑπόδειξιν καὶ τούτων ἀνατροπήν.

ΚΑΤΑ ΑΝΤΙΔΙΚΟΜΑΡΙΑΝΙΤΩΝ,
πεντηκοστὴ ὀγδόη, ἡ καὶ ἑπτακοστὴ ὀγδόη.

Κεφ. α΄. Ἀπὸ ταύτης τῆς παρά τισι Διμοιριτῶν κεκλημένης, ἢ χωρὶς νοῦ ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας [1] ὀνομαζομένης, ἐφύη τινὰ ἕτερα πράγματα, μάλιστα ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, ἀνηνέχθη δὲ τῇ ἡμῶν ταπεινότητι περὶ τούτων ὑπό τινων εὐλαβῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστολὴν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γεγραφήκαμεν· ὅμως δὲ διὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἐνταῦθα αὐτὴν διόλου τὴν ἐπιστολὴν μετὰ καὶ τῶν εὐλόγως [2] ταύτῃ προςτεθειμένων, ἢ ἀπὸ [3] αὐτῆς ἐξαιρουμένων, εἰς τὴν αἵρεσιν ἐροῦμεν.

Ἀντιδικομαριανιτῶν γάρ τινες, ὥςπερ ἐχθρίαν πρὸς τὴν παρθένον ἔχοντες, καὶ βουλόμενοι κατευτελίζειν ἐκείνης τὸ κλέος, φθόνῳ τινὶ ἀρθέντες ἢ σφάλματι, καὶ χρᾶναι βουλόμενοι διανοίας ἀνθρώπων,

Cap. XXXIX. — 1. εἰ *scripsi ex emendatione* Cornarii (*in versione Latina*) *et* Petavii. ἡ *habent codd. mss.* ἢ *editi libri.*

2. ὑπόδειξίν τε καὶ ὑπόθεσιν cod. *Rhedig.*

Cap. I. — 1. *Corrigo* νομιζομένης, *et verto de hac* Dimoeritarum, quae apud quosdam appellatur, haeresi, hoc est quae Christum hominem fuisse mente non praeditum putat *cett.* *Cornarius* Ab hac Dimoeritarum a quibusdam appellata haeresi, hoc est quae duas tertias partes humanae naturae in Christo confitetur, corpus videlicet et animam, et

tironem, hoc est collectam e fidelibus ecclesiam, velut quandam virginem acceperit, adeo ut praestantiorem alium, nimirum consummatorem Iesum, legis, sic tanquam paedagogi, beneficio cognoverimus, nonne summa ex ingenii inopia ac stultitia profectum est, quod ab illius dogmatis patronis asseritur, post collatam illam a Christo perfectionem paedagogo iterum opus esse, ut ad priora illa *initia* Hebr. 5, 12. et 6, 2.
et elementa, doctrinamque ac manuum impositionem revertamur? ut alicubi scriptum est; cum tamen apostolus diserte nos doceat, *Quicquid inveteratum est, ac senio confectum, proxime ad interitum spectare:* Hebr. 8, 13. quod de vetere testamento ac lege pronuntiavit: *Translato enim*, inquit, *sacerdotio, necessario fit et legis translatio.* Hebr. 7, 12. Quare cum vetere testamento translato novum instauratum fuerit, quis est audacia tanta praeditus qui vetus ad usum denuo revocare contendat, novum autem ad situm vetustatemque transferre, ut et caussam nobis praebeat cur excidamus a gratia, et ab eo fructu qui per Christum nobis comparatus est avertere conetur?

His breviter ad eum modum explicatis, quae nos pro instituti operis ratione satis esse credimus, ad reliqua transeamus, ac dei inprimis opem imploremus, ut ad cetera tractanda, enarranda, evertendaque feliciter accedamus.

ADVERSUS ANTIDICOMARIANITAS,
quae est haeresis LVIII., sive LXXVIII.

Idem illud dogma (cuius assertores etiam Dimoeritae vulgo Cap. I. nuncupantur) quod susceptae hominis a Christo naturae mentem detrahit, alias insuper molestias ac negotia peperit, atque in Arabia praesertim; de quibus a religiosis quibusdam viris sumus admoniti. Ac licet antea de eodem argumento epistolam scripserimus, tamen quod haec haeresis ordine suo numeroque succedat, hanc ipsam nos epistolam, quibusdam merito vel additis vel detractis, adversus illam subiiciemus.

Etenim ex Antidicomarianitarum grege nonnulli, quasi praecipuo quodam in virginem odio suscepto, ut eius gloriam obscurarent, sive invidia, sive erroris tenebris occaecati, quo mortalium animos inquinarent, eo temeritatis progressi sunt ut sanctissimam

tertiam partem, ipsam mentem in adventu Christi in carne negat *cett.*

2. ταύτῃ *emendarunt Cornarius* (*vertens* quae — ipsi addita sunt) *et Petavius, quam scripturam, siglo M. notatam, invenio etiam in margine exempli Schottiani, quod penes me habeo.* ταύτην *editi libri.* ταυτ´ *cod. Ien.* ταῦτα *cod. Paris., et Rhedig. a. m. pr., in quo circumflexi accentus adhuc restant vestigia, superaddito postea acuto et syllaba finali mutata, sed ita ut quid voluerit librarius dinosci vix queat.*

3. ἀπ᾽ αὐτῆς *cod. Rhedig.*

ἐτόλμησαν λέγειν τὴν ἁγίαν Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἀνδρὶ συνῆφθαι, φημὶ δὲ αὐτῷ τῷ Ἰωσήφ. Φασὶ δὲ, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρεσβύτου Ἀπολιναρίου ἐξῆχηται ὁ λόγος, ἢ ἀπό τινων τῶν αὐτῷ μεμαθητευμένων· καὶ ἀμφιβάλλω. Περὶ δὲ τῶν ταῦτα λεγόντων ἀνάγκην ἔχω λέγειν. Ἵνα δὲ μὴ εἰς δεύτερον κά-
pag. 1034. ματον ἑαυτὸν περιβάλλοιμι, καθεξῆς ἣν προεῖπον γραφεῖσαν ἐπιστολὴν εἰς τὴν Ἀράβων χώραν ὑποτάξω. Καὶ ἔστιν ἥδε *.

Κεφ. β'. Κυρίοις μου τιμιωτάτοις καὶ ποθηνοτάτοις τέκνοις, καὶ ἀδελφοῖς γνησίοις, καὶ ὁμοπίστοις ὀρθοδόξοις ἀπὸ ἱερέως ἄχρι λαϊκοῦ, καὶ κατηχουμένοις τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν, Ἐπιφάνιος, ἐλάχιστος ἐπισκόπων, χαίρειν.

Θαυμάζειν ἔστιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ μὴ θαυμάζειν. Θαυμάζειν μὲν, ὅτι ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ πάντα πληροῦται· καὶ μὴ θαυμάζειν, δεῖ γὰρ πληροῦσθαι. Ὁσημέραι γὰρ κατὰ [1] πρόθεσιν νῦν γίνεται ἡμῖν ἐκ λογισμῶν ἀνθρωπίνων καὶ διανοημάτων σοφιστικὴ ὑπόνοια, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτουσα, καταλιμπάνουσά τε τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, καθὼς ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος προεῖπεν ὅτι, Ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἴ τι γὰρ ἔνι ἀνερευνᾶν καὶ ἐπινοεῖν ὁδοὺς πονηρὰς, ταῦτα μᾶλλον σπουδάζουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἤπερ πληροῦντες τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν καλὰ καὶ εὐπρόσδεκτα ζητεῖν, καὶ, Ὁ λόγος ἅλατι ᾖ ἠρτυμένος, ὅπως δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι. Καὶ εἰ ταῦτα διανοηθείημεν, ὅτι πόθεν συμβαίνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀνακαινίζεσθαι ἡμῖν τὰ φαῦλα ἐσόμεθα καὶ αὐτοὶ ὡς ἀπαίδευτοι, καὶ μὴ προσέχοντες τοῖς θείοις καὶ [2] προρρητικοῖς λόγοις. Δεῖ γὰρ ταῦτα πληροῦσθαι. Ἐν ἅπασι γὰρ μέρεσι τῆς πίστεως δεῖ τελεῖσθαι τὸ εἰρημένον, [3] Ἆρα ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; [4] Ποῦ γὰρ ἔφθασεν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἐγκειμένη ἐπὶ τὸ πονηρὸν ἐκ νεότητος; Ποῖα μέρη τῆς πίστεως οὐκ ἀπώλεσεν; Ἐν ποίοις δὲ λόγοις ἡ κακοβουλία τὸ χρήσιμον οὐκ ἐτάραξε; [5] τῶν δὲ πρεπωδεστάτων καὶ ἐν καταστάσει λογικῆς φύσεως, ἧς τὸ πρέπον ἦν τὰ σεμνὰ μᾶλλον διανοεῖσθαι, καὶ τούτοις προστιθέναι βιάζεσθαι, εἰ
pag. 1035. καὶ ἔδει παρὰ φύσιν, καὶ μὴ μᾶλλον τὰ ἀληθινὰ εἰς τὰ ἄσεμνα παρατρέπειν βιαζομένους ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Κεφ. γ'. Λοιπὸν γὰρ, ἐπειδὴ πάντα ἡμῶν πεπλήρωται τῇ γενεᾷ, τά τε

* *Post* ἥδε *in marg. libri Ien. rubro adpictum legitur* ἐπιστ͞ο.

Cap. II. — 1. *Scribendum* πρόσθεσιν, *ex emendat. Cornarii, qui vertit* Quotidie enim per accessionem ampliorem contingit nobis sophistica opinio *cett.*

2. προσρητικοῖς *cod. Ien. et ed. princ.* προρρητικοῖς *cod. Rhedig.*

Mariam post Christum in lucem editum cum viro suo Iosepho consuetudinem habuisse dicerent. Quam quidem opinionem, ut supra dixi, ab sene illo Apollinari, aut ab eius discipulis manasse praedicant; de quo nondum mihi liquido constat. Utcumque sese res habeat, cum necessario a nobis illi refutandi sint, ne eundem laborem denuo repetamus, subiiciam illam ipsammet epistolam, quam in Arabiam a me antea scriptam esse memoravi. Quae est eiusmodi.

Dominis meis plurimum observandis ac carissimis filiis, et sinceris fratribus, eiusdem orthodoxae fidei professoribus, tam sacerdotibus quam laicis et catechumenis, Epiphanius episcoporum minimus S. EPIPHANII EPISTOLA ADVERSUS ANTIDICOMARIANITAS. Cap. II.

Est hoc tempore quod admirandum simul et non admirandum videatur. Admirandum quidem, quod aetate nostra impleantur omnia, minime vero mirandum, quod eadem illa impleri necesse sit. Etenim quotidie nobis sophistica aliqua cavillatio perperam affectata humanis ex ingeniis ac mentibus erumpit, atque in deterius progressa ab apostolica doctrina desciscit; quemadmodum apostolus Paulus praedixerat, *Deficient quidem a sana doctrina, attendentes fabulis* 1. Tim. 4, 1.
et doctrinis daemoniorum etc. Nam si qua sese perversarum viarum inquirendarum atque excogitandarum occasio et facultas obtulerit, in eo potius hominum studia versantur, quam ex praecepto illo exequendo quod honesta et approbatione digna quaerere iubet, aut altero illo *sermo vester sale conditus, ut det gratiam audientibus.* Quod Philipp. 4, 8.
si haec attentius animo revolvamus, unde fiat ut pessima quaeque Col. 4, 6.
nobis in dies instaurentur, et nos ipsi imperitorum similes erimus, qui divinis verbis et vaticiniis animum minus adhibeamus. Haec enim impleri necesse est, atque in omnibus fidei partibus perfici quod dictum est, *Cum venerit filius hominis an fidem inveniet in terra?* Luc. 18, 8.
Quo enim tandem *hominum mens prona in malum ab tenera aetate* pro- Gen. 8, 21.
cessit? Quam non fidei partem pessumdedit? Quodnam vero dogma est in quo perditum illorum consilium quicquid fructus erat et utilitatis non perturbarit? cum illud semel neglexisset quod apprime decebat, et ratione praeditae naturae statui consentaneum erat, cui quidem illud potius conveniebat, ut honesta quaeque ac religiosa cogitaret animo, et ad ea sese vel invitam praeter naturam suam, si ita necesse foret, accommodaret, quam ut ad deteriora violenter enitens quae vera sunt ad profana ac ridicula detorqueret.

Etenim posteaquam blasphemiarum genera omnia ac quaecum- Cap. III.

3. ἆρα *codd. mss.* ἄρα *editi libri.*

4. ποῦ παρέφθασεν *cod. Rhedig.*

5. *Rescribendum fortasse* ὄντων δὲ. *Cornarius iunctis enunciatis vertit* in quibus vero sermonibus malum consilium non turbavit utilitatem eorum qui decentissimi sunt et in statu rationalis naturae? *Petavius deesse quippiam arbitratus est.*

βλάσφημα, καὶ τὰ ἐκτὸς ἁγίου πνεύματος, ἐφ' ἕτερα πάλιν καινὰ τρέπονται. Οἱ μὲν γὰρ τὸν πατέρα βλασφημοῦσι, τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ δημιουργὸν, οἱ ἀμφὶ τὴν γνῶσιν λεγόμενοι. Οἱ δ' αὖ πάλιν Μαρκίωνες καὶ Ἀρχοντικοὶ καλούμενοι, καὶ τούτοις οἱ συνεπόμενοι Μανιχαῖοι, οἱ τὴν ὀνομασίαν δικαιότατα εἰληφότες ἐκ δικαίας τινὸς οἰκονομίας θεοῦ, τὸ μανιῶδες ὄνομα, — οὗτοι πάντες μετὰ πλειόνων αἱρέσεων, Καϊνῶν φημι, Σηθιανῶν, [1] Μελχισεδεκιανῶν, Κολορβασίων, Κερδωνιανῶν, καὶ τῶν ἄλλων, [2] βλασφημεῖν εἰς τὸν τῶν ὅλων πατέρα, ἐν τῷ τοῦτον ἀρνεῖσθαι εἶναι θεὸν τὸν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις λαλήσαντα, δικαίως τε προςκυνούμενον ὑπὸ πάντων κτισμάτων, ὡς κτιστὴν καὶ δημιουργὸν, οὗτοι μετὰ τοῦ σεβάσματος ἀναιρεῖν πειρῶνται καὶ τὴν δεσποτείαν, τὸν μὲν ὄντως ὄντα ἀρνούμενοι, ἕτερον δὲ τὸν μὴ ὄντα τῇ μυθώδει αὐτῶν ὑπονοίᾳ φανταζόμενοι, ἵνα ἐκ τοῦ ὄντος πέσωσι, καὶ ὃν ὑπονοοῦσι μὴ εὕρωσιν. Οὕτω γὰρ ἡ ληρῳδία καὶ ἡ τοῦ διαβόλου σπορὰ τῶν λόγων τοιαύτην εἴωθε ταραχὴν ἐμποιεῖν καὶ θόλωσιν, διὰ λογισμῶν βλασφήμων ἐπεγείρουσα τὴν τῶν κεκτισμένων ἀνθρώπων διάνοιαν, περὶ τοῦ αὐτῶν δεσπότου στρατεύεσθαι ταῖς κακαῖς ὑπονοίαις καὶ ἐπαρνησιθείαις. Ἀλλά γε πάλιν ἐκ τούτου ἐκτραπέντες τινὲς ἐφ' ἕτερα βαδίζειν τετολμήκασι, τὸν μόνον ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, τὸν μονογενῆ παῖδα Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν ὄντως ὄντα ἐκ πατρὸς γεγεννημένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, τὸν ἀεὶ ὄντα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ σὺν πατρὶ ὄντα, γεγεννημένον δὲ ἀκαταλήπτως καὶ ἀχράντως, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὄντα, καὶ οὐκ ἀλλοῖον παρὰ τὸν πατέρα, [3] οἱ μὲν αὖθις μανέντες, δίκην λυσσητήρων κυνῶν, ἐπὶ τὸν ἴδιον αὐτῶν δεσπότην ὑλακτοῦσι· καθάπερ ἐξ ὑπαρχῆς Ἰουδαῖοι τοῦτον ἀγνοήσαντες κέκληνται Κύνες ἐννεοὶ, εἰκότως παρὰ τοῦ προφήτου ταυτησὶ τῆς ἐπωνυμίας
pag. 1036. κατηξιωμένοι τοὔνομα, [4] τῆς αὐτῶν περὶ τὸν κύριον καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἀναισχύντου ὁρμῆς, ὡς ἔστιν ἀληθὲς ἰδεῖν. Φασὶ γὰρ τοὺς λυσσῶντας κύνας ἐννεοὺς καλεῖσθαι, διὰ τὸ νωδοὺς ἀποτελεῖσθαι ἐκ τῆς καταλιμπανούσης αὐτοὺς διανοίας.

Κεφ. δ'. Οὕτω γὰρ τῶν κυνῶν ἡ φύσις, ἐπὰν εἰς λύσσαν ἐκτραπείη. Οἵ ποτε δεσπότην γινώσκοντες καὶ τοὺς αὐτοῦ υἱεῖς, οἰκείους τε καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τοῦ οἰκοδεσπότου γνησίους, ὅταν λάβῃ αὐτοὺς ἡ μανία, ἀλλοιοῦνται τὰ πρόσωπα ἐνώπιον τῆς αὐτῶν ὁράσεως, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐγείρονται τοὺς γνησίους, οὓς ποτε τιμῶντες τῇ μὲν κέρκῳ ἔσαινον,

Cap. III. — 1. μελχεσεδεκιανῶν codd. mss. Μελχισεδεκιανῶν ed. *Petav.* 2. *Scribendum puto* βλασφήμων. *Petavio videbatur* βλασφημοῦσι.

que a spiritu sancto aliena sunt, in hac aetate nostra sunt exhausta, ad alia se quaedam nova convertunt. Quidam enim in patrem universorum deum ac conditorem contumelias iaciunt, quales sunt qui Gnostici dicuntur. At Marciones et Archontici, nec non et illorum asseclae Manichaei, qui non sine divina quadam providentia furiosum illud nomen sortiti videntur, igitur omnes isti cum plerisque aliis haeresibus, Cainorum, Setianorum, Melchisedecianorum, Colorbasiorum, Cerdonianorum, ac ceteris id genus, eundem illum universorum patrem contumeliis afficiunt, dum ipsum negant deum illum extitisse qui in lege ac prophetis locutus est, quique iure a creatis rebus omnibus, tanquam creator et opifex adoratur; cuius illi cultum una cum dominatu ac potestate conantur evertere, ut et illum, qui revera est, eiurent deum et alterum, qui nusquam est, falsa ac fabulosa opinione sua confingant, atque et verum illum amittant, et, quem falso sibi proponunt, nequaquam assequantur. Nam haec est nugacis istius doctrinae, quae ex diaboli satu proficiscitur, vis et natura, ut tumultationem ac perturbationem immittat, et procreatorum hominum mentes contumeliosis in deum cogitationibus excitet, ut depravatis quibusdam opinionibus, quae cum dei negatione coniunctae sunt, contra dominum suum hostile bellum suscipiant. Sed rursum velut quodam hinc divortio facto nonnulli aliam in partem deflectere non dubitarunt, ut unicum redemptorem suum ac dominum abnegarent, unigenitum viventis dei filium Iesum Christum, qui ab eodem patre revera est sine ullo initio ac tempore genitus, quique ab eo et cum eo semper existit, qui ratione quadam quae omni comprehensione superior est sine ulla inquinatione genitus est eiusdem cum patre substantiae, nec ab eo ullo modo discrepans. Contra hunc igitur insanientes alii, velut rabidi canes, dominum suum allatrantes, quemadmodum olim Iudaei, quod illum ignorarent, merito *muti canes* a propheta vocantur. Quae in illos appellatio pro- Esai. 56, 10.
pter impudentem ac temerarium illorum in dominum, et susceptam ab eo naturam impetum et insultum iure confertur, ut ex eo constare potest quod rabiosos canes ob id mutos esse narrant, quoniam ipsa illos rabies edentulos facit.

Est enim haec natura canum, postquam rabie tentati sunt, ut, Cap. IV.
qui dominum antea, eiusque liberos ac domesticos, ceterosque illius propinquos et familiares cognoverant, simulatque morbo illo correpti sunt, omnium istorum vultus illorum oculis commutati videantur, atque in notos insiliant, quos antea partim cauda blan-

3. *Suspicor* οἳ μὲν.
4. *Fortasse* ἐκ τῆς, *vel* κατηξιωμένοι ἕνεκα τῆς.

τοῖς δὲ τρόποις ὑπετάσσοντο. *Αὐτίκα οἱ προςδοκῶντες Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, οἱ ἑτοιμαζόμενοι δέξασθαι τὸν νυμφίον, οἱ προφήτας εὐχόμενοι κατιδεῖν, οἱ πείθεσθαι θείοις λόγοις ὑποσχόμενοι, οἱ τῷ Μωϋσῇ ἐν συνθήκῃ* [1] *συνεληλυθότες, ὅτι, Γενοῦ σὺ τὰ πρὸς κύριον, καὶ, Πάντα ὅσα ἐὰν εἴποι σοι ὁ* [2] *κύριος, ἀκουσόμεθα καὶ* [3] *ποιήσομεν, ὅτε εἶδον τὸν αὐτῶν δεσπότην παραγενόμενον, ἀγνοήσαντες τὴν μορφὴν καὶ τοὺς τύπους τῆς ἀληθείας οὓς οἱ προφῆται πρὸ αὐτοῦ ἐν σαρκὶ* [4] *γενομένου διετύπουν, διεχάραττον, κατήγγελλον, ἐσήμαινον, πρῶτον μὲν οὖν αὐτῷ ἔλεγον, Τίς οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας; ἄλλοτε δὲ δαιμόνιον αὐτὸν ἔχειν, οὐκ αἰσχυνόμενοι, τετολμήκασιν εἰπεῖν· ἔτι δὲ καὶ Σαμαρείτην αὐτὸν ἀποκαλεῖν οὐκ ἠρυθρίων. Πέρας οὖν, καθάπερ μοι προδεδήλωται, ὡς μεμηνότες κύνες, ἐπανέστησαν, καὶ τὰς μὲν χεῖρας* [5] *προσέπηξαν, ὡς ἀεὶ μετὰ τῆς μανίας ὁ κύων, ἀνακρεμάσας αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἐπέρχεται καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἰδίων αὐτοῦ δεσποτῶν καταγλύφειν οὐκ αἰσχύνεται, παρέδωκαν ἐκεῖνοι τὸν αὐτῶν κύριον εἰς τὸ σταυρωθῆναι, προφήτας τε τοὺς οἰκειακοὺς τοῦ αὐτοῦ δεσπότου τὸν μὲν ἔπρισαν, τὸν δὲ λίθοις κατέλευσαν, ἄλλον δὲ φόνῳ μαχαίρας διεχρήσαντο. Μετὰ τούτους δὲ ὡσαύτως νῦν οἱ νέοι Ἰουδαῖοι ἀλλεπαλλήλως τῇ αὐτῇ κεχρημένοι ἀγωγῇ οἱ μὲν φυσικοὶ Ἰουδαῖοι κατὰ σάρκα μὲν ἠρνήσαντο, οἱ δὲ νῦν ἀρνούμενοι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τελείαν πρὸς πατέρα γνησιότητα, κτίσμα αὐτὸν καὶ ποίημα, καὶ ἀλλότριον πατρὸς παντάπασι, μεμηνότες καὶ βεβροντημένοι ἀδιαλείπτως διϊσχυρίζονται.*

Κεφ. ε'. pag. 1037. *Ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἄλλοι ἀφέντες τὰς προειρημένας βλασφήμους διδασκαλίας, καθὼς εἰπεῖν. αὐτὴν τὴν κατὰ φύσιν θεασάμενοι ἐπουράνιον θεωρίαν, καὶ τὰ ἄνω ἐμβατεύσαντες, καὶ πολυπραγμονήσαντες, ὡς ἄνωθεν ἥκοντες, αὐθαδείᾳ* [1] *ἀπαγγέλλουσι καὶ ἰσχυρῶς διϊσχυρίζονται ἐκβάλλοντες ἐκ τῆς θεότητος τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ τὸν μὲν πατέρα οὐκ ἤρνηνται, οὔτε τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς αὐτὸν γνησιότητα, ἐφ' ἑτέραν δὲ πάλιν ὁδὸν βαδίζουσιν, ἵνα πάντοθεν πληρωθῇ τὸ, Ἐξέλιπεν ἡ πίστις ἐκ στόματος αὐτῶν.* [2] *Τί γὰρ ἀλλ' ἢ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λοιπὸν, τὸ οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς*

Cap. IV. — 1. συνεληλυθότες *ed. Petav.* εἰσεληλυθότες *codd. mss. et edit. princ*

2. κύριος *codd. mss.* ὁ κύριος *editi.*

3. ποιήσομεν *codd. mss.* ποιήσωμεν *editi libri.*

4. γενομένου *correxerunt Cornarius et Petavius. Libri habent* γενόμενον.

5. *Gatakerus Adverss. Miscell. pag.* 717. „*Mendas si non prorsus sustulerimus, sensum tamen plenius paulo exhibituros speramus. Sic ergo ex coniectura legendum existimo* — προσέπηξαν. ὡς δ' ἀεὶ κατὰ μανίας ὁ κύων ἀναχειρίσαντος (*vel* ἀνακηλήσαντος, *vel* ἀνακελαίνοντος) αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐπέρχ., κ. τὰ πρ. τῶν ἰδ. αὐτοῦ δεσπ. καταδρύπτειν (*sive* καταδρύφειν) οὐκ αἰσχύνεται. παρέδωκαν κτλ., et manus quidem eius confixerant: sicut autem canis rabie affectus solet demulcentis, sive tractantis eum, manus invadere, nec dominorum suorum faciem lacerare veretur, ita et illi dominum suum crucifigendum tradiderunt. *Atque hanc fuisse Epiphanii mentem (verba enim ipsa praestare non ausim) nihil ambigo.*“ *Aliter, quamquam minus feliciter, corrigit I. B. Cotelerius Eccl. Gr. Monum. tom. III., pag.* 000., *scribens* ἀνακρ. αὐτὸν, τὰς χεῖρας ἐπέρχεται, *et vertens*, sicut semper furiosus canis suspendens se, manus invadit ac vultus *cett. Cornarius transtulit* velut rabiosi canes insurrexerunt, et manus iniecerunt, velut semper cum rabie canis immissis antea manibus invadit, et personas propriorum *cett. Mihi videntur transponenda haec ita, et corrigenda,* προσέπηξαν, ἀνακρεμάσαντες αὐτὸν, ὡς ἀεὶ κατὰ τὴν μανίαν (*vel* μετὰ τῆς μανίας) ὁ κύων τὰς χεῖρας ἐπέρχεται, καὶ – – αἰσχύνεται, καὶ παρέδωκαν κτλ.

Cap. V. — 1. ἐπαγγέλλουσι *cod. Rhedig.*

2. *Scribendum puto* Τί γὰρ ἄλλο εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λοιπὸν τὸ οὐκ κτλ.

diendo, partim sese subiiciendo, velut honore prosequebantur. Ecce tibi Iudaei illi, qui et domini adventum expectabant, et ad excipiendum sponsum sese comparabant, qui prophetas videre cupiebant, qui divinis vocibus obtemperaturos se esse profitebantur, qui cum Moyse pactionem eiusmodi fecerant, *Esto nobis in his quae sunt apud dominum*, item, *Omnia, quaecumque dixerit tibi dominus, audiemus et faciemus*, illi, inquam, cum praesentem dominum intuerentur, veritatis expressas species ac notas ignorantes, quas prophetae, qui illum antecesserunt, describendo, delineando, nuntiando, significandoque praescripserant, primum haec in illum iecerunt, *Quis est hic, qui loquitur blasphemias?* alias vero, *Daemonium habere* illum impudenter ac praefracta quadam audacia iactarunt. Sed nec ipsos Samaritanum eundem appellare puduit. Postremo ut dixi, sic tanquam rabidi canes in eum insilierunt, ac manus affixerunt, id quod furiosi canes factitare solent, qui dominorum suorum manus ac vultus incurrentes laniare nihil verentur, sic illi dominum ad crucis supplicium tradiderunt, prophetas eiusdem domesticos partim serra consecuerunt, partim lapidibus obruerunt, partim gladio interfecerunt. Secundum illos vero perinde et hodie novi illi Iudaei iisdem invicem institutis ac disciplina formati, uti veri illi Iudaei, dominum cum carne praesentem abnegarunt, ita ipsi filii dei perfectam cum patre germanitatem inficiantes, creaturam esse illum et opificium, et a patre penitus alienum furiosi ac vecordes identidem affirmant.

Deut. 5, 27. Luc. 5, 21. Matth. 11, 18. Ioann. 7, 20. et 48. Hebr. 11.

Alii porro contumeliosa illa in deum dogmata relinquentes, quasi divinam ipsam in coelo naturam, ut ita dicam, aliquando contemplati fuerint, et altius in arcana illa ac coelestia penetrarint, ac diligenter introspexerint (ut e coelo putes esse delapsos) arroganter illud praedicant, ac vehementer affirmant, spiritum sanctum a divinitatis communione separandum. Qui cum neque patrem abnegent, nec ab germana cum illo coniunctione filium abiudicent, ad aliud viae diverticulum deflectunt, ut omnino dictum illud impleatur, *Periït fides ex ore ipsorum.* Quid enim aliud faciunt, nisi perinde ac si in spiritum sanctum ius ac potestatem haberent (qui quidem a

Cap. V. Hier. 7, 28.

θεότητος ὂν, καὶ μὴ ἐνδεχόμενον εἶναι ἀλλότριον τῆς θεότητος, βούλονται, ὡς αὐτοὶ ἐξουσίαν ἔχοντες κελεύειν μᾶλλον θεῷ ἤπερ κελεύεσθαι; Οὐκ αἰσχυνόμενοι γὰρ ἀλλότριον τὸ πνεῦμα λέγουσι, καὶ δοῦλον, καὶ κτίσμα, καὶ πρόσφατον, καὶ ποιητὸν, καὶ εἴ τι ἕτερον αἰσχρὸν πρὸς ὑπόνοιαν περὶ αὐτοῦ ἑαυτοῖς μᾶλλον ἐπινοοῦσι προςπορίσασθαι. [3] Ἐπεὶ οὖν ὁ κόσμος νυνὶ οὕτως μᾶλλον πληγεὶς πληγὴν ἀνίατον ἀπιστίας, ἵνα μηδέν τι παραλείψῃ ἡ ἀνομία ἡ τοὺς ἀνθρώπους ἀπολλύουσα τῇ κακονοίᾳ, καὶ ἀπιστίᾳ, καὶ ἀγνωσίᾳ, οἷα τοὺς ἀποδράσαντας τῆς περὶ τὴν ἁγίαν τριάδα βλασφημίας εἰς ἕτερα πάλιν ἡ ἀργὴ καὶ κακόβουλος ἔννοια περιέσπασεν, ἵνα μηδεὶς λάθοι ἁμαρτάνων. Κενὸν γάρ τι ἀκούω περὶ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τινὰ διανοεῖσθαι, καὶ τολμᾶν βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν ἐπ' αὐτὴν ἐνσκήπτειν, εἰς τὸ ἐκ πανταχόθεν εἶναι τὸν χρόνον ἡμῶν δίκην κακοῦ ὄφεως [4] καὶ θηρὸς ἰοβόλου ἐν σκότῳ ἐμφωλεύοντος, καὶ τοῖς δήγμασι πάντας πειράζοντος, τὸν μὲν περὶ τὸ πρόςωπον, ἄλλον περὶ τὴν πτέρναν, ἕτερον περὶ τὴν χεῖρα· ἵνα μηδένα λάθοι τὸ δῆγμα τῆς ἀπιστίας, ἀλλὰ ὁ δοκῶν ἐν τούτῳ ἀποδρᾶναι, ἑτέρως τὸν ἰὸν μὴ λάθῃ, ὁ δὲ ἐν ἄλλῳ ὑγιῆ ἔχων τὴν πίστιν, ἄλλως πως βλάπτεσθαι ἑαυτὸν προξενήσειεν.

Κεφ. ϛ'. Πόθεν αὕτη ἡ κακόνοια; Πόθεν ἡ τοσαύτη τόλμα; [1] Αὐτὸ τὸ ὄνομα οὐ μαρτυρεῖ, οὐ πείθει σε, ὦ φιλόνεικε; Τίς ποτε, ἢ ἐν ποίᾳ
pag. 1038. γενεᾷ τετόλμηκε καλεῖν τὸ ὄνομα Μαρίας τῆς ἁγίας, καὶ ἐρωτώμενος οὐκ εὐθὺς ἐπήνεγκε τὸ, Παρθένον; Ἐξ αὐτῶν γὰρ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων καὶ τῆς ἀρετῆς ὑποφαίνει τὰ τεκμήρια. Ἀξιώματα μὲν γὰρ ὀνομασιῶν εἰλήφασιν οἱ δίκαιοι ἑκάστῳ πρεπόντως, καὶ ὡς ἥρμοζε. Καὶ τῷ μὲν Ἀβραὰμ προςετέθη τὸ Φίλος θεοῦ, καὶ οὐ διαλυθήσεται, τῷ δὲ Ἰακὼβ τὸ Ἰσραὴλ καλεῖσθαι, καὶ οὐκ ἀλλοιωθήσεται, καὶ τοῖς ἀποστόλοις τὸ Βοανεργὲς, τουτέστιν Υἱοὶ βροντῆς, καὶ οὐκ ἀποκαταλειφθήσεται, καὶ τῇ ἁγίᾳ Μαρίᾳ τὸ Παρθένος, καὶ οὐ τραπήσεται. Ἄχραντος γὰρ διέμεινεν ἡ ἁγία. Αὐτὴ ἡ φύσις οὐ διδάσκει ὑμᾶς; Ὢ καινῆς μανίας, ὢ καινῶν πραγμάτων. Πολλὰ δέ ἐστιν ἕτερα ἃ ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις οὐκ ἐτολμήθη τοῖς πατράσι· νῦν δὲ ἄλλος μὲν βλασφημεῖ εἰς τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν, ἕτερα λαλῶν εἰς αὐτὴν τὴν θεότητα, ἄλλος δὲ ἐλλιπῆ ποιεῖται ἐν ἑαυτῷ τὴν τῆς πάσης ἐνσάρκου παρουσίας πραγματείαν, ἕτερος δὲ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀσχάλλει

3. *Cornarius haec ita interpretatur* Quandoquidem igitur mundus nunc sic magis immedicabili incredulitatis plaga percussus est, et ignorantia, vana et mali consilii intelligentia velut fugitivos a blasphemia in sanctam trinitatem rursus ad alia traxit, ut ne quis peccans lateat.

1. καὶ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

Cap. VI — 1. *Malim distinguere cum edit. princ.* Πόθεν αὕτη ἡ κακόνοια, πόθεν ἡ τοσαύτη τόλμα, αὐτὸ τὸ ὄνομα οὐ μαρτυρεῖ; οὐ πείθει σε, ὦ φιλόνεικε;

patre filioque nequaquam alienus ex eadem est divinitate, nec ab ea separari potest), ita deo praescribere quam eius praescriptis obtemperare malunt? Non enim illos pudet alienum spiritum sanctum, servum, creaturam, recentiorem ac factum dicere, ac si quid aliud de illo confingi turpe potest, eo in ipsum libentius excogitare. Sic igitur mundus iste vehementiori et insanabili infidelitatis vulnere confossus est, ut iniquitas, quae humanum genus funditus perdit, nihil ad summam nequitiam, perfidiam ignorantiamque praetermittat. Qua ratione miseros istos, qui priorem illam in sacrosanctam trinitatem contumeliam effugerant, otiosa ac nequissima sua cogitatio ad alia quaedam transversos abripuit, ne quis peccatum suum dissimulare possit. Etenim nescio quem audio adversus sanctissimam perpetuamque virginem Mariam meditari nonnihil, ac contumeliosa quadam opinione illius honorem incessere. Ex quo illud apparet, nostram hanc tempestatem letifero cuidam serpenti ac venenato esse simillimam, qui in tenebris delitescens, infestis omnes morsibus appetat, atque in huius vultum illius calcem, manum alterius incurrat, ut ne quis infidelitatis morsum penitus possit evadere, sed qui in uno genere virus effugerit, in altero se ab eo subducere ac devitare nequeat, ac qui in aliis incorruptam fidem retinet, alio modo fraudem sibi perniciemque consciscat.

Undenam vero haec improbitas emersit? Unde tanta prorupit audacia? Nonne vel ipsum nomen abunde testificatur? Non tibi, homo pervicacissime, istud ipsum persuadet? Quis ullo tempore unquam extitit qui sanctae Mariae nomen appellare auderet, et non rogatus subinde virginis vocabulum adiiceret? Nam in adiunctis istiusmodi vocibus virtutis indicia collucent. Quippe iustis omnibus, pro eo ac singulos decebat, sua cuique sunt dignitatis attributa nomina. Ita Abraamo *amici dei* titulus accommodatus est, neque is unquam intercidet. Iacob vero *Israelis* cognomen sine ulla mutatione concessum. Apostoli quoque *Boanerges*, hoc est, *tonitrui filii*, nominati sunt, nec ulla dies nomen istud obliterabit. Sic sancta Maria virgo nuncupatur, nec appellatio ista aliquando commutabitur. Haec enim perpetuo incorrupta permansit. Cur igitur vos natura ipsa non docet? O inauditam insaniam! o praeposteram novitatem! Multa sunt praeterea quae priscis temporibus maiores nostri nequaquam aggressi sunt. Hodie vero alius in assumptam a Christo naturam contumeliosus est, et inusitata quaedam de divinitate ipsa praedicat. Alius ipsum illud incarnationis negotium mancum atque imperfectum constituit, alius resurrectione mortuorum offenditur,

Cap. VI. Iac. 2, 23. Gen. 32, 28. Marc. 3, 17.

τῶν νεκρῶν, ἕτερος δὲ μέρος. [2] *Καὶ ἀπαξαπλῶς, ὢ τῆς ἡμῶν τεθολωμένης γενεᾶς, ἧς ἡ ζωὴ ἐν κινδύνῳ διάκειται, ἐκ πανταχόθεν περιαντλουμένη κακαῖς ὑπὸ διαβόλου ἐπισποραῖς διανοημάτων τε καὶ λογισμῶν κακοπιστίας. Πῶς* [3] *τολμῶσι τὴν ἄχραντον παρθένον, καὶ τὴν οἰκητήριον καταξιωθεῖσαν γενέσθαι τοῦ υἱοῦ* [4] *θεοῦ, τὴν εἰς ταὐτὸ τοῦτο ἐκλεχθεῖσαν ἐκ τῶν μυριάδων* [5] *τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπως σκεῦος καὶ οἰκητήριον* [6] *ἠξιωμένον εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετῶν;*

Κεφ. ζ. *Ἤκουσα γὰρ παρά τινος ὥς τινες τολμῶσι περὶ ταύτης λέγειν ὅτι μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν σωτῆρα συνήφθη ἀνδρί. Καὶ οὐ θαυμάζω. Ἀεὶ γὰρ ἡ ἄγνοια τῶν μὴ τὰ ἀκριβῆ ἐγνωκότων τῶν θείων γραφῶν, μηδὲ ἱστορίαις προσεγγισάντων, ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα τρέπει καὶ περισπᾷ* [1] *τὸν ἀπ' ἰδίου νοὸς βουλόμενόν τι περὶ τῆς ἀληθείας ἰχνηλατεῖν. Πρῶτον γὰρ ὅτε ἡ παρθένος παρεδίδοτο τῷ Ἰωσὴφ,* [2] *κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων αὐτὴν ἥκειν, οὐ παρεδόθη αὐτῷ εἰς συνάφειαν, εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν, ἐπειδὴ χῆρος ἦν. Ἀλλὰ διὰ τὸν νόμον μὲν ἀνὴρ κέκληται τῆς αὐτῆς· κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν ἐκ τῆς*
pag. 1039. *τῶν Ἰουδαίων παραδόσεως δείκνυται ὡς οὐχ ἕνεκεν τοῦ ζευχθῆναι αὐτῷ παρεδίδοτο αὐτῷ ἡ παρθένος, ἀλλ' ὅπως διαφυλαχθείη εἰς μαρτύριον τῶν ἐσομένων, ὅτι οὐ νόθος ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰκονομία ἐπεδήμησεν, ἀλλὰ μεμαρτυρημένη ἐν ἀληθείᾳ, ἐκτὸς μὲν σπέρματος ἀνδρὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ οἰκονομηθεῖσα ἐν ἀληθείᾳ. Πῶς γὰρ ἠδύνατο ὁ τοσοῦτος γέρων παρθένον ἕξειν γυναῖκα, ὢν ἀπὸ πρώτης γυναικὸς χῆρος τοσαῦτα ἔτη;* [3] *Οὗτος μὲν γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ἀδελφὸς γίνεται τοῦ Κλωπᾶ, ἦν δὲ υἱὸς τοῦ Ἰακὼβ, ἐπίκλην δὲ Πάνθηρ καλουμένου. Ἀμφότεροι οὗτοι ἀπὸ τοῦ Πάνθηρος ἐπίκλην γεννῶνται. Ἔσχε δὲ οὗτος ὁ Ἰωσὴφ τὴν μὲν πρώτην αὐτοῦ γυναῖκα ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ κυΐσκει αὐτῷ αὕτη παῖδας τὸν ἀριθμὸν ἕξ, τέσσαρας μὲν ἄρρενας, θηλείας δὲ δύο, καθάπερ τὸ εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Μάρκον*

2. *Distinguendum procul dubio* μέρος καὶ ἀπαξαπλῶς. Ὦ τῆς κτλ. *Cornarii versio verba* ἕτερος δὲ μέρος *omisit.*

3. *Gatakerus Opp. Critt. pag.* 813. *supplet* ἐπέρχεσθαι, *vel simile verbum infinitum in quod illud* τολμῶσι *transeat. Ego potius mutarem* τολμῶσι *in* κοινοῦσι *vel* ἀτιμῶσι.

4. θεοῦ, *quod desideratur in libris, repetendum erat ex vocabulo* υἱοῦ, *quod absorpserat.*

5. τοῦ *desideratur in edit. Petav. Colon. repet.*

6. ἠξιωμένον *cod. Rhedig.* ἠξιώμενον *cod. Ien. et edit. princ.* ἠξιώμενος *ed. Petav. Gatakerus l. l. suspicatus est* ἠξιωμένη τῶν σεμνῶν μόνον, *vel* ἀξιώτατον εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετόν. *Cornarius transtulit* quo vas et habitaculum dignum esset, in signum solum partus? *Corrigerem* τοκάδων, *et verterem*, ut vas et habitaculum electum sola insignis esset inter genetrices? *Petavius cogitavit* εἰς θεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετόν.

Cap. VII. — 1. τὸν ἀπ' ἰδίου *correxerunt Cornarius (in versione Latina) et Petavius, et ita mihi legere sum visus correctum etiam in cod. Rhedig. Libri vulgo habent* τὸν ἀσπιδίου.

2. *Contra Casaubonum (Exercitt. Eccles. c. Baron. I, 13.) et Grotium (Annot. in Matth. I, 16. et Luc. 3, 23.), qui haec verba ita acceperunt ac si virgo sanctissima hoc ideo diceretur quia esset* ἐπίκληρος, *vertentes* cum iura hereditatis quam possidebat, eo ipsam adegissent, *recte monuit Th. Gatakerus Adverss. Miscell. p.* 813. *Epiphanium ipsum sui extitisse interpretem meliorem in Ancorato cap.* 60. „Οὗτος ὁ Ἰωσὴφ, γέρων ὢν καὶ χῆρος, κατ' ἀνάγκην τῶν κλήρων βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμους καθ' ἑκάστην φυλὴν εἰς τὰς ἀπὸ ναοῦ παρθένους, διὰ τὸ ἀφιερωθῆναι ἐν τῷ ναῷ τοὺς πρωτοτόκους παῖδας, ἀρρένας τε καὶ θηλείας, ἔλαβε κατὰ κλῆρον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν.“ *Ad haec Gatakerus* „Sunt ista revera, *inquit*, mera nugamenta; neque enim primogeniturae ratione nisi mares soli erant deo sacri, neque qui deo erant sacri, in templo educabantur, sed redemptione ex iure usuque peracta, ad suos liberi referebantur; nec aut virgines ullas in loco sacro asservari solitas, aut de nupturientibus sortitiones istiusmodi institutas historia ulla monumentumve fide dignum denarrat. Veruntamen patet hinc eam fuisse in loco altero illo Epiphanii mentem, etiamsi tam a rei veritate alienam eam quam mente ipsius fuit viri doctissimi utriusque opinatio. Quod ego eo magis monui quia V. Cl. Fried. Spanheimius in Dub. Evangel. 14, sect. 5. Casaubonum in hac opinatione falsa secutus, idem ex Epiphanio probare contendit.“

3. *Excerpsit hunc locum Anastas. Sin. Quaestt. pag.* 618. *Grets.*

alius denique aliud sibi ad oppugnandum arripit. O turbulentum nostrum saeculum! in quo hominum vita summum in discrimen adducitur, quae undique pessimis a daemone propagatis opinionum erroribus, ac perfidiae commentis obruitur. Quanam vero fronte incorruptam illam virginem aggrediuntur, quae dei filii domicilium esse meruit? quae ex infinito Israëlitarum numero ad id unum est electa, ut vas quoddam et habitatio uni esset divino partui consecrata.

Hoc enim certo ex auctore cognovi, nonnullos id de illa affirmare ausos esse, postquam salvatorem pepererit, cum viro consuetudinem habuisse. Quod equidem minus admiror. Nam eorum inscitia qui neque sacras literas accurate callent, neque in veterum historiarum lectione triti sunt, hos ipsos ab aliis ad alia transfert et abripit, cum ex ingenio suo ac mente veritatis vestigia consectantur. Inprimis itaque cum beata virgo Iosepho tradita est, quo illam sortis necessitas adduxerat, nequaquam ei ad copulationem est concessa, si quod res est asseverare volumus, cum utique viduus esset. Sed propter legem tamen vir illius appellatur; porro ex Iudaica traditione consequenter istud ostenditur, non, ut cum illo copularetur, virginem ei fuisse traditam, sed ut ad futurorum testimonium servaretur, palamque fieret susceptam hominis a deo naturam non adulterinam ac spuriam fuisse, sed certissimis suffragantibus testimoniis, sine virili satu, spiritus sancti vi et efficientia constitutam. Quomodo enim tam affectae senex aetatis virginem habere uxorem potuit, qui tot annis antea priori coniuge esset orbatus? Siquidem hic ipse Iosephus Cleophae frater, Iacobi filius cognomento Pantheris, fuit, ambo, inquam, illi Panthere patre nati sunt. Ceterum Iosephus primam e tribu Iudae coniugem habuit, e qua sex liberos suscepit, mares quatuor, feminas duas; id Cap. VII.

καὶ κατὰ Ἰωάννην ἐσαφήνισαν. Ἔσχε μὲν οὖν πρωτότοκον τὸν Ἰάκωβον τὸν ἐπικληθέντα Ὠβλίαν, ἑρμηνευόμενον Τεῖχος, καὶ Δίκαιον ἐπικληθέντα, Ναζωραῖον δὲ ὄντα, ὅπερ ἑρμηνεύεται Ἅγιος. Καὶ πρῶτος οὗτος εἴληφε τὴν καθέδραν τῆς [4] ἐπισκοπῆς, ᾧ πεπίστευκε κύριος τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πρώτῳ· ὃς καὶ ἐκαλεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου· καθάπερ καὶ ὁ ἀπόστολος συνᾴδει τούτοις, ὧδέ που λέγων, Ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀδελφὸς δὲ τοῦ κυρίου [5] οὕτως καλεῖται διὰ τὸ ὁμότροφον, οὐχὶ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Μαρία [6] μὲν γὰρ ἁρμοσθεῖσα τῷ Ἰωσὴφ ἐδόκει γυνὴ εἶναι τοῦ ἀνδρὸς, μὴ ἔχουσα πρὸς αὐτὸν σωμάτων συνάφειαν. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως ἡ γειτνίασις ἀγχιστείας τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ πρὸς τὸν σωτῆρα ἐν ἀδελφῶν τάξει κέκληται· μᾶλλον δὲ καὶ ἐλογίσθη. Ὡς γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωσὴφ, μὴ σχὼν κοινωνίαν πρὸς τὴν γέννησιν τὴν κατὰ σάρκα τοῦ σωτῆρος, ἐν τάξει πατρὸς λογίζεται κατ' οἰκονομίαν, καθὼς λέγει Λουκᾶς εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, ὅτι, Ὢν υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσὴφ, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ Μαριὰμ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, Ἰδοὺ, ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητοῦμέν σε ὀδυνώμενοι. Τίς οὖν ἂν εἴποι τὸν Ἰωσὴφ πατέρα τοῦ κυρίου, ὃς οὐδὲν πρὸς αὐτὸν εἶχον αἴτιον, μάλιστα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐκτὸς σπέρματος ἀνδρὸς ὑ-
pag. 1040. παρχούσης· ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦτον εἴληφε τὸν κλῆρον τὰ πράγματα.

Κεφ. η'. Τίκτει μὲν τοῦτον τὸν Ἰάκωβον ἐγγύς που περὶ ἔτη γεγονὼς τεσσαράκοντα πλείω ἐλάσσω. Μετ' αὐτὸν δὲ γίνεται παῖς Ἰωσῆ καλούμενος, εἶτα μετ' αὐτὸν Συμεὼν, ἔπειτα Ἰούδας· καὶ δύο θυγατέρες, ἡ Μαρία, καὶ ἡ Σαλώμη καλουμένη. Καὶ τέθνηκεν αὐτοῦ ἡ γυνή. Καὶ μετὰ ἔτη πολλὰ λαμβάνει τὴν Μαρίαν χῆρος, κατάγων ἡλικίαν περί που ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ πρόσω ὁ ἀνήρ. Καὶ μετὰ ταῦτα λαμβάνει τὴν Μαρίαν, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει, Μνηστευθείσης γὰρ, φησὶ, τῆς Μαρίας, καὶ οὐκ εἶπε, Γαμηθείσης. Καὶ πάλιν ἄλλοτε, Οὐκ ᾔδει αὐτήν. Θαυμάσαι δὲ ἔστιν ἐπὶ πᾶσιν [1] οἷς αἱ προφάσεις θηρῶνται αἱ πονηραὶ, καὶ ὧν οὐκ ἔστι χρείᾳ ἐρευνᾶν τὰς αἰτίας, καὶ ζητεῖν τὰ μὴ ζητούμενα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀναγκαίων τρέπεσθαι ἐπὶ μωρὰς ζητήσεις, ἵνα πάντως που ἐκ πανταχόθεν συναφθῇ ἡμῖν ὄλεθρος ἀπιστίας καὶ βλασφημίας, διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀτιμίας. Καὶ πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχει αὐτοὺς πανταχόθεν ἡ ἀκολουθία, ὅτι πρῶτον

4. *Cf. Chron. Pasch. pag.* 382. *ed. Bonn. cum adnot.*

5. οὗτος *Cornarius, vertens* Frater autem domini hic appellatur.

6. μὲν *omiss. in cod. Rhedig.*

Cap. VIII. — 1. *Rescribendum puto* ὡς αἱ προφάσεις *cum Gatakero l. l. p.* 513., *qui vertit* Omnium vero maxime

quod Marci ac Ioannis evangelia declarant. Primus ex omni stirpe natus illi filius est Iacobus, cognomento *Oblias* (quod murum, vel castellum interpretari licet), qui et Iustus appellatus est, et Nazaraeus fuit, quod vocabulum Sanctum significat. Idem ille primus episcopalem cathedram cepit, cum ei ante ceteros omnes suum in terris thronum dominus tradidisset. Qui quidem *domini frater* est vulgo nominatus. Quibus omnibus adstipulatur apostolus his verbis, *Alium autem ex apostolis vidi neminem, nisi Iacobum fratrem* Gal. 1, 19.
domini etc. Verum domini ille frater ob communem educationem, non natura, sed gratia vocatur. Nam Maria cum Iosepho coniuncta viri uxor esse videbatur, cum nullum inter ipsos corporum commercium interesset. Ex quo illa Iosephi filiorum cum salvatore propinquitatis affinitas est nata, quae fraternam appellationem obtineret, vel ea potius necessitudine censeretur. Ut enim Iosephus ipse, licet nihil haberet cum salvatoris secundum carnem origine commune, certa tamen providentiae ratione loco patris est habitus; quemadmodum Lucas evangelista de salvatore ipso testatur, *Qui* Luc. 3, 23.
erat, inquit, *filius*, *ut credebatur*, *Ioseph*. Sed et Maria ipsa illum alloquens in evangelio Lucae idem asserit, *Ecce ego et pater* Ib. 2, 48.
tuus dolentes quaerebamus te. Quis igitur Iosephum domini patrem audeat dicere, quo cum nullam principii, aut caussae rationem habebat, cum incarnatio ipsa sine virili semine perfecta administrataque fuerit? Sed, quod providentiae ratio postulabat, ea rebus est sors atque conditio tributa.

Redeo ad Iacobum illum, quem Iosephus annos plus minus na- Cap. VIII.
tus XL genuit. Post hunc alius ei filius nascitur, cui Iose nomen fuit. Inde Symeon ac Iudas, filiae vero duae, Maria et Salome. Tum mortua uxore multis post annis viduus Mariam duxit, cum octogesimum, atque eo amplius annum attigisset. Mariam, inquam, id aetatis accepit, ut evangelium narrat. *Cum esset*, inquit, Matth. 1, 18.
desponsata Maria. Non dicit, Cum nupsisset. Idem alio loco, *Non cognovit illam*. Subit vero illos omnes admirari, qui pravas quasdam occasiones ac species captantes eorum quae nihil scire attinet caussas investigant, ac quae minime perscrutanda sunt inquirunt, et a necessariis rebus ad stultas quaestiones sese convertunt, ut ex ea quae sanctis imponitur ignominia infidelitatis ex omni parte ac blasphemiae perniciem atque exitium importent. Quocirca primum illos rei series atque ordo ipse convincit. Quod inprimis

id admiratione dignum est quomodo pravae captantur occasiones, quodque eorum caussas scrutantur homines, quorum nullus est usus, et in ea inquirunt quae inquirenda non sunt *cett.* Petavius suasit οἷς αἱ προφ. θ. οἱ πονηροὶ, καὶ κτλ.

μὲν γέρων ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη γεγονὼς οὐκ ἔλαβε παρθένον εἰς χρῆσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ᾠκονομήθη αὐτῷ εἰς τὸ φυλάττειν· δεύτερον δὲ πάντως που καὶ αὐτοὶ ὑπῆρχον δίκαιοι. Καὶ οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀκούσας ὅτι ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐστὶ τὸ ἐν αὐτῇ, ἔτι ἐπιβάλλεσθαι μετὰ τοιαύτην οἰκονομίαν χρῆσθαι τῷ σκεύει τῷ καταξιωθέντι χωρῆσαι ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ οὐκ ἐχώρει, δι' ὑπερβολὴν τῆς αὐτοῦ δόξης, εἰ γὰρ καὶ νῦν εἰς ὄνομα αὐτοῦ παρθένοι διατελεῖν ἀγωνίζονται, καὶ ἁγνεύειν, καὶ ἐγκρατεύεσθαι, πῶς μᾶλλον οὐκ ἦν πιστότερος Ἰωσὴφ καὶ αὐτὴ ἡ Μαρία, πάντα συμβάλλουσα εἰς καρδίαν αὐτῆς, ὡς γέγραπται; Ἀλλὰ μετὰ τοσαύτην καὶ τοιαύτην καὶ τηλικαύτην οἰκονομίαν συναφθῆναι πάλιν γέροντα παρθένῳ ἁγνῇ καὶ τετιμημένῃ, καὶ σκεύει χωρήσαντι τὸν ἀχώρητον, καὶ ὑποδεξαμένῳ τοιοῦτον μυστήριον σημείου ἐπουρανίου καὶ ζωῆς ἀνθρώπων;

Κεφ. θ'. Πόθεν γὰρ οὐ δείξωμεν ὅτι ἁγνὴ διετέλεσεν ἡ παρθένος; Δειξάτωσαν ἡμῖν εὐθὺς ὅτι μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν κύησίν τινας ἐγέν-
pag. 1041. νησεν ἡ Μαρία. Εἴπωσι τὰ ὀνόματα πλάττοντες, οἱ πλαστουργοὶ καὶ ῥαψῳδοὶ τῆς ἀπάτης καὶ κακομηχανίας, καὶ οὐκ ἔχουσι δεῖξαι. Οὐ γὰρ [1] συνήφθη ἔτι παρθένος, μὴ γένοιτο. Εἰ γὰρ ἐγέννησεν, ἀεί ποτε σὺν αὐτῷ ὑπάρχουσα τῷ σωτῆρι, ἅμα ἔλεγον καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς συνεῖναι. Πλανᾷ δὲ αὐτοὺς τὸ εἰρημένον, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἕστηκαν ζητοῦντές σε. Καὶ οὐκ οἴδασιν ὃ πρὸ τούτου ἦν γεγραμμένον ὅτι, Οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ [2] ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Προβαίνοντες γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ χρόνῳ, καὶ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὡς εὐτελῶς γεγραμμένοις, ἰδοὺ κατὰ πᾶν ἐν αἰσθήσει γινόμενοι εὐχαριστοῦμεν θεῷ τῷ προασφαλισαμένῳ διὰ τῶν δοκούντων βραχέων ῥημάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ παριστᾶν πάσης γραφῆς τὴν ἀλήθειαν. Ἀεὶ γὰρ ἀκούοντες περὶ Ἰακώβου, ὅτι οὗτος ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο τοῦ κυρίου, θαυμάζοντες ἐλέγομεν, Τίς ἡ χρεία; νῦν δὲ ἔγνωμεν δι' ἣν αἰτίαν, ὡς προεῖπεν ἡ θεία γραφὴ, ἀλλὰ πάντως ἵνα, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασι ζητοῦντές σε, μάθωμεν ὅτι περὶ Ἰακώβου λέγει καὶ τῶν ἄλλων υἱῶν Ἰωσὴφ, καὶ οὐ περὶ υἱῶν Μαρίας τῶν μὴ γινομένων. Δῆλον γὰρ [3] ἦν ὅτι μείζων ἦν ὁ Ἰάκωβος τῇ ἡλικίᾳ, κατὰ τὴν ἔνσαρκον τοῦ [4] κυρίου παρουσίαν. Ἀδελφοὺς δὲ αὐτοὺς λέγει [5] διελέγχουσα ἡ γραφὴ, καὶ ὀνομαστὶ καλοῦσα Ἰάκωβον, καὶ Ἰωσῆ, καὶ [6] Συμεῶνα, καὶ Ἰούδαν, καὶ Σαλώμην, καὶ Μαρίαν· ἵνα μάθωσι τοίνυν τίνος

Cap. IX. — 1. συνῆφθαι cod. Paris., teste Petavio. συνήφθαι cod. Rhedig.
2. „Deest οὐκ." Petavius.
3. ἦν non habet cod. Rhedig.
4. Χριστοῦ cod. Rhedig.
5. ἐλέγχουσα cod. Rhedig.
6. συμεῶνα καὶ ἰούδα cod. Rhedig.

homo senex supra LXXX annos natus virginem ad usum corporis non acceperit, sed divina potius providentia ad illam custodiendam est appositus. Deinde ambo erant utique iusti; neque qui hoc semel audiisset foetum illum, quem in utero ipsa gestabat, e spiritu esse sancto, post tantam dei administrationem vase illo auderet uti, quod eum capere meruerat quem ob excellentem gloriam coelum ac terra continere non possunt. Nam si hoc ipso tempore virgines in eius nomine perseverare in illo statu ac castimoniam, et continentiam servare contendunt, quanto maior Iosephi religio erat ac Mariae, quae ut scriptum est, *omnia in corde suo conferebat?* Cuius- Luc. 2, 15
modi vero erat illud, post tale tantumque divinae providentiae mysterium decrepitum senem cum virgine castissima et honoratissima consuescere, cum eo inquam vase quod eum qui capi non potest ceperat ac tam stupendum prodigii coelestis et humanae salutis mysterium complexum fuerat?

Nam quae rationes ad illud ostendendum non suppetant bea- Cap. IX.
tam virginem in castimonia perstitisse? Doceant nos illi post salvatorem in lucem editum ullos Mariam peperisse liberos. Dicant horum nomina, ac si placet confingant, fraudis ac versutiae omnis architecti. Sed illud demonstrare nunquam poterunt. Non enim ullam virgo viri consuetudinem habuit. Absit ut habuisse putemus. Si enim aliquos liberos peperisset, quae cum salvatore ipso versabatur assidue, una et ipsius filios vixisse dicerent. Sed hoc illis evangelii dictum imposuit, *Ecce mater tua et fratres tui foris stant,* Luc. 8, 20.
quaerentes te. Nec illud animadvertunt quod antea scriptum est, *Quoniam fratres eius non credebant in illum.* Enimvero nos pro- Ioann. 7, 5.
gressu temporis instructiores redditi, cum aliquando sacras literas tam simpliciter scriptas esse miraremur, postquam penitus omnia pervidimus, deo gratias agere coepimus, qui paucissimis quibusdam verbis eorum omnium quae in sacris literis scripta sunt munitam ac stabilitam veritatem exhibere voluit. Cum enim de Iacobo assidue illud audiremus, fratrem ipsum domini vocatum fuisse, qui istud toties necesse foret repetere admirabundi quaerebamus. Nunc autem cur id in sacris literis ante sit inculcatum intelligimus. Videlicet ut cum audimus, *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quaerentes te*, de Iacobo ac ceteris Iosephi filiis, non Mariae, qui nulli sunt, dictum illud esse doceamur. Neque enim dubium est quin Iacobus, quo tempore Christus in hoc mundo versabatur, esset aetate provectior. Ceterum fratres ipsos scriptura vocat, contrarias haereses tacite redarguens, ac nomina illorum exprimens, Iacobum, Iose, Symeonem, Iudam, Salomen, et Mariam. Ex quo declara-

υἱὸς τυγχάνει, καὶ ἐκ ποίας μητρὸς ὁ Ἰάκωβος, νοήσωσι δὲ κατὰ τὴν
ἡλικίαν τίς ἐστι μείζων. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς σταυροῦται ἐν ἔτει τριακο-
στῷ τρίτῳ τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας. Τοῦ δὲ Ἡρώδου ἦν κατ'
ἐκεῖνο καιροῦ, υἱοῦ δὲ Ἀρχελάου, ἔτος εἰκοστόν.

Κεφ. ι'. Ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τοῦ πρώτου Ἡρώδου, υἱοῦ Ἀν-
τιπάτρου, γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν [1] Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ὅπερ ἦν
τεσσαρακοστὸν δεύτερον Αὐγούστου βασιλέως. Καὶ ποιήσας ἔτη δύο
λαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπτον, διὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μάγων
τῷ Ἡρώδῃ εἰρημένα, τοῦ Ἡρώδου ζητοῦντος τὸν παῖδα. [2] Κάτεισι
δὲ εἰς Αἴγυπτον, καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἄλλα δύο ἔτη. Καὶ τελευτᾷ Ἡ-
pag. 1042. ρώδης ὁ βασιλεὺς ἔτει τριακοστῷ ἑβδόμῳ. Διαδέχεται δὲ τοῦτον Ἀρ-
χέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἔτεσιν ἐννέα. Καὶ οὕτως ἡ πραγματεία
τελειοῦται, καὶ παραδίδοται σταυρῷ, ὀκτωκαιδεκάτῳ μὲν ἔτει Τιβε-
ρίου Καίσαρος, τοῦ δὲ Ἀγρίππα ἐπικληθέντος Μεγάλου, Ἡρώδου
[3] δὲ νεωτέρου, υἱοῦ δὲ Ἀρχελάου, ἔτος ἦν εἰκοστόν. Οὐδαμοῦ δὲ
ἠκούσαμεν τὸν Ἰωσὴφ υἱοὺς πεποιηκότα. Ἀλλ' οὔτε μετὰ τὸ ἐλθεῖν
ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ὁ αὐτὸς ἐβίωσεν ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι. Τέταρτον γὰρ
ἦν ἔτος τῷ σωτῆρι, τῷ δὲ Ἰωσὴφ ὑπὲρ ἔτος ὀγδοηκοστὸν τέταρτον,
ὅτε ἐκ τῆς Αἰγύπτου χώρας παρεγένετο. Καὶ [4] διέμενεν ἄλλα ἔτη ὀκτὼ
[5] ὁ Ἰωσὴφ περιών, καὶ ἐν [6] τῷ δεκάτῳ ἔτει ἀνιόντων ἐπὶ Ἱερουσα-
λὴμ, ἐζητήθη, ὅτε οὐχ εὑρίσκετο ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ, ὡς ἔχει τὸ κατὰ
Λουκᾶν εὐαγγέλιον. Μέσον δὲ τούτων τῶν ἐτῶν τελευτᾷ Ἰωσὴφ, καὶ
ἀνετράφη οὐκέτι ὑπὸ τὸν Ἰωσὴφ, ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰωσήφ.
Ὅθεν οὐκέτι τὸ εὐαγγέλιον [7] φάσκει λέγων ὅτι, Ἦλθεν ὁ πατὴρ αὐ-
τοῦ, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ, ἀλλ', Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου,
καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασιν. Ἀλλ' οὔτε ὅτε ἔλεγον αὐτῷ ἐν τῇ
[8] Ἰδουμαίᾳ, Οὐδεὶς ταῦτα ποιῶν θέλει ἐν κρυπτῷ εἶναι· εἰ ταῦτα
ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν, οὐκ εἶπεν ὅτι, Εἶπεν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐ-
τοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἀλλ', Οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὡς τοῦ Ἰωσὴφ
μηκέτι ὑπάρχοντες κατὰ τὸ σῶμα. [9] Εἶτα δὲ ἐπ' αὐτῇ τῇ τελειώσει,
ὅτε ὁ σωτὴρ ἐν τῷ σταυρῷ ἕστηκεν, ὡς ἔχει τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέ-
λιον, Στραφεὶς, φησὶ, εἶδε τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ κύριος, καὶ
εἶπεν αὐτῷ περὶ Μαρίας, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· καὶ τῇ αὐτῇ λέγει, Ἰδοὺ
ὁ υἱός σου. Εἰ ἦσαν δὲ τέκνα τῇ Μαρίᾳ, καὶ εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνὴρ,
τίνι λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ
Μαρίᾳ; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον οὐ παραδίδωσι; τίνι δὲ τῷ
λόγῳ [10] Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε καὶ Βαρθολομαίῳ; Ἀλλὰ δῆλον ὅτι
Ἰωάννῃ διὰ τὴν παρθενίαν. Ἰδοὺ γὰρ ἡ μήτηρ σου· καί τοί γε οὐκ

Cap. X. — 1. ἐν τῇ Βηθλεέμ. — De re cf. *Montacut. Apparat. ad Origg. Eccles. p. 191 sq., et p. 205 sqq.*

2. κάτεισι *emendavit Petav., ex marg. exempli Schottiani, ni fallor, in quo eam scripturam deprehendo, addito siglo M.*

tum illud voluit, cuius filius, et ex qua matre Iacobus esset genitus; tum uter natu grandior foret. Etenim Iesus anno aetatis suae XXXIII. in crucem actus est, qui erat Herodis Archelai F. vigesimus.

Anno quippe Herodis senioris Antipatri F. tertio ac tricesimo Cap. X.
Christus Bethleemi Iudaeae nascitur, Augusti vero XLII. Deinde post annos duos in Aegyptum ab Iosepho transportatus est, cum Herodes ob ea quae Magi renuntiaverant puerum ad necem requireret. Quare in Aegyptum profectus biennio illic moratus est. Post haec Herodes obiit anno regni sui XXXVII. Cui successit Archelaus filius, qui IX annis regnavit. Ita postmodum Christus eo omni, cuius gratia venerat, absoluto negotio, in crucem tollitur, anno Tiberii Caesaris XVIII., qui erat Agrippae Magni, sive Herodis iunioris Archelai F., annus XX. Nusquam vero Iosephum suscepisse liberos accepimus. Sed neque posteaquam ex Aegypto rediit, diu supervixit. Agebat tum Christus annum aetatis quartum. Iosephus LXXXIV. excesserat, cum ex Aegypto reversus est. Post haec aliis VIII vixit. Nam Christus annum agens XII., cum Hierosolymam profecti essent, quaesitus est, quod in itinere
non esset repertus, ut Lucae testatur evangelium. Porro nondum Luc. 2.
evolutis annis illis Iosephus moritur, ac Iesus non amplius sub illo, sed in eius domo duntaxat educatus est. Hinc est quod in evangelio non iam illud dicitur, Venit pater ipsius, et mater, et fratres
eius, sed, *Ecce mater tua et fratres tui foris stant.* Sed neque cum Luc. 8, 20.
in Galilaea sic illum alloquerentur, *Nemo haec agens in occulto ver-* Ioann. 7, 4.
sari cupit; si haec facis, praebe te manifestum, non dixit, Pater ipsius et fratres, sed Fratres ipsius; eo quod Iosephus in corpore esse desiisset. Quinetiam in ipso vitae exitu, cum Christus in
cruce penderet, ut in Ioannis evangelio scriptum est, *Conversus,* Ioann. 20, 26.
inquit, *vidit discipulum, quem diligebat dominus*, eique de Maria dixit, *Ecce mater tua*, tum matri, *Ecce filius tuus.* Atqui si Maria liberos habuisset, aut superstes vir eius fuisset, cur illam Ioanni, Ioannem illi commendaret? Verum cur non Petro potius, vel Andreae, vel Matthaeo, Bartholomaeove commendat? Nimirum Ioanni propter virginitatem hoc tribuit. *Ecce*, inquit, *mater tua.*

κάτισι *codd. mss. uterque et ed. princ.*

3. δὲ *om. cod. Rhedig.*

4. διέμενεν *codd. mss.* διέμεινεν *editi libri.*

5. ὁ Ἰωσὴφ *codd. mss. uterque.* Ἰωσὴφ *editi libri.*

6. *Scribendum* δωδεκάτῳ, *quemadmodum etiam verterunt Cornarius atque Petavius.*

7. λέγει φάσκων *cod. Rhedig.*

8. Γαλιλαίᾳ *coniecit Petavius.*

9. εἰ δὲ *cod. Rhedig.*

10. Ἀνδρείᾳ *edit. Petav.*

ἦν μήτηρ αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου κατὰ σάρκα, ἀλλ' ἵνα δείξῃ αὐτὴν μη-
τέρα ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἡ ζωὴ ἦν· καὶ τῷ
Ἰωάννῃ, καί τοί γε ὄντι κατὰ σάρκα ἀλλοτρίῳ, ἔλεγεν, ἵνα διδάξῃ
τιμᾶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα, ὅτι τῷ μὲν ὄντι κατὰ σάρκα ἐξ αὐτῆς
αὐτὸς ὁ κύριος γεγέννηται, ἵνα μή τις νομίσῃ δόκησιν εἶναι τὴν πραγ-
pag. 1043. ματείαν, καὶ οὐκ ἀλήθειαν. Εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτοῦ ἀληθῶς μήτηρ
κατὰ σάρκα κυήσασα αὐτὸν, οὐκ ἂν περὶ αὐτῆς τὴν ἐπιμέλειαν [11] ἐποι-
εῖτο τὸ παραδοῦναι τὴν ἀειπάρθενον, μητέρα μὲν γεγονυῖαν διὰ τὴν
οἰκονομίαν, ἄχραντον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν τιμὴν, καὶ τὸ
σκεῦος τὸ θαυμαστόν. *Λέγει δὲ τὸ εὐαγγέλιον, Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας
ἐκείνης ἔλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν.* Εἰ δὲ εἶχεν ἄνδρα, εἰ εἶχεν οἶ-
κον, εἰ εἶχε τέκνα, εἰς τὰ ἴδια ἀνεχώρει, [12] καὶ οὐ πρὸς τὸν ἀλ-
λότριον.

Κεφ. ια'. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῇ εἰς βλάβην τισὶ, καὶ δόξωσιν ἐν τούτῳ
λαμβάνειν πρόφασιν, συνεισάκτους καὶ ἀγαπητὰς [1] ἐπικαλουμένας ἑαυ-
τοῖς ἐπινοεῖν, διὰ κακομήχανον ὑπόνοιαν. Ἐκεῖσε γὰρ τὰ πράγματα
ἐτελεῖτο κατ' οἰκονομίαν, [2] διῃρημένων τῶν πραγμάτων ἀπὸ τῆς ἄλ-
λης ἁπάσης κατὰ θεὸν ὀφειλούσης φυλάττεσθαι ἀκριβείας. Καὶ γὰρ
ὅτε τοῦτο γεγένητο, καὶ παρείληφεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν, οὐκέτι πα-
ρέμεινε παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσί τινες ἐσφάλθαι, ζητήσωσι τὰ
ἴχνη τῶν γραφῶν, καὶ εὕρωσιν ἂν οὔτε θάνατον Μαρίας, οὔτε εἰ τέ-
θνηκεν, οὔτε εἰ μὴ τέθνηκεν, οὔτε εἰ τέθαπται, οὔτε εἰ μὴ τέθαπται.
Καί τοί γε τοῦ Ἰωάννου περὶ τὴν Ἀσίαν ἐνστειλαμένου τὴν πορείαν,
καὶ οὐδαμοῦ λέγει ὅτι ἐπηγάγετο μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἁγίαν παρθένον. Ἀλλ'
ἁπλῶς ἐσιώπησεν ἡ γραφὴ, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ
εἰς ἔκπληξιν ἀγάγῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐγὼ γὰρ οὐ τολ-
μῶ λέγειν, ἀλλὰ διανοούμενος σιωπὴν ἀσκῶ. Τάχα γάρ που [3] καὶ
ἴχνη εὕρομεν τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ [4] μακαρίας, ὡς οὔτε εὑρεῖν ἔστι
τὸν θάνατον αὐτῆς. Πῇ μὲν γὰρ ὁ Συμεὼν φάσκει περὶ αὐτῆς, *Καὶ
σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως [5] ἂν ἀποκαλυφθῶ-
σιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοὶ*, πῇ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάν-
νου φασκούσης ὅτι, *Καὶ ἔσπευδεν ὁ δράκων ἐπὶ τὴν γυναῖκα τὴν γεν-
νήσασαν τὸν ἄρρενα, καὶ ἐδόθησαν αὐτῇ πτέρυγες ἀετοῦ, καὶ ἐλήφθη
εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως ἂν μὴ λάβῃ αὐτὴν ὁ δράκων.* Τάχα δὲ δύνα-
ται ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι· οὐ πάντως δὲ ὁρίζομαι τοῦτο, καὶ οὐ λέγω

11. ἐποιεῖτο τὸ *codd. mss. uterque, et edit Petav.* ἐμποιεῖ τὸ *edit. princ. Cornarius vertit* non sane de ipsa curam habuisset.

12. καὶ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

Cap. XI. — 1. καλουμένας *cod. Rhedig.*

2. *Libri vulgo habent* κατ' οἰκονομίαν δὲ διῃρημένων. *Delevi voculam* δὲ, *utpote repetitam per errorem ex vocabulo proximo, sensumque ita plane turbantem.*

3. καὶ *om. cod. Rhedig.*

4. μαρίας *cod. Rhedig.*

Quamquam si corpus consideres, Ioannis mater non erat, sed eam
ipsam virginitatis esse principem significare voluit, quoniam ab illa
vita processit. Ad haec Ioannem, licet alienus ac minime pro-
pinquus esset, verbis illis affatus est, uti matrem honorandam esse
monstraret. Siquidem ex illa dominus, quod ad corpus attinet, re-
vera natus est; ne quis fortasse totum incarnationis negotium putet
externa specie, non veritate constare. Nam nisi vere mater eius
extitisset, a qua carnem acceperat, quaeque ipsum pepererat, non
tantam ei curam adhiberet, ut perpetuam virginem commendaret,
quae et mater ob susceptum ex ipsa corpus fuisset, et ob illius ho-
norem atque admirabile corporis sui vas nullam labem admisisset.
Sed pergit evangelium et, *Ex illa*, inquit, *die accepit eam discipu-
lus ad sese.* Atqui si et virum haberet, et domum, et liberos, ad
sua potius quam ad alienum sese conferret.

Vereor ne hoc ipsum quod dicimus fraudi sit aliquibus, ut ad Cap. XI.
contubernales ac dilectas, quas vocant, feminas retinendas, quod
genus pessimo sibi animi errore machinati sunt, fucum inde aliquem
et colorem arcessisse videantur. Verum illic certa quadam provi-
dentiae ratione administrata sunt omnia, ita ut totum hoc negotium
ab aliorum omnium, quae ex dei mandato praestanda sunt, officio-
rum lege esset ac necessitate seiunctum. Praeterea posteaquam il-
lud ita gestum est, et ad sese illam accepit, non amplius apud ipsum
permansit. Quod si falso iactari quispiam a nobis existimet, licet
sacrarum literarum vestigia consectari, in quibus nullam de Mariae
obitu mentionem reperiet, mortua sit, necne, sepulta, an non se-
pulta fuerit. Ac cum Ioannes interim in Asiam profectus sit, nus-
quam tamen b. virginem itineris comitem secum illum habuisse si-
gnificat, sed de ea re penitus scriptura conticescit, id quod propter
admirationis vehementiam factum arbitror, ne hominum animos ma-
iorem quendam in stuporem coniiceret. Ego enim pronuntiare illud
vereor, et tacita apud me cogitatione reputans mihi silentium in-
dico. Quippe haud scio an de sanctissima illa ac beatissima virgine
obscura quaedam inveniri vestigia possint, quae incertam nobis il-
lius mortis fidem faciant. Nam ex una parte illud occurrit, quod
de illa pronuntiat: *Et tuam ipsius animam pervadet gladius, ut re-* Luc. 2, 35.
tegantur ex multorum cordibus cogitationes. Aliunde vero in Apoca- Apoc. 12, 13.
lypsi Ioannis legimus, *Draconem adversus mulierem properasse, quae
marem pepererat, et datas ei esse pennas aquilae, et translatam esse
in desertum, ne eam draco comprehenderet.* Quod quidem in illa esse
potest impletum. Quamquam illud non affirmo penitus, neque aut

5. ἂν *omiss. in edit. Petav.*

ὅτι ἀθάνατος ἔμεινεν· ἀλλ' οὔτε διαβεβαιοῦμαι εἰ τέθνηκεν. Ὑπερέ-
pag. 1044. βαλε γὰρ ἡ γραφὴ τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἐν μετεώρῳ εἴασε, διὰ τὸ σκεῦος τὸ τίμιον καὶ ἐξοχώτατον, ἵνα μή τις ἐν ὑπονοίᾳ γένηται περὶ αὐτῆς σαρκικῶν πραγμάτων. Κἄν τε οὖν τέθνηκεν, οὐκ ἔγνωμεν. Καὶ εἰ τέθαπται, οὐ συνῆπται σαρκί· μὴ γένοιτο. Τίς δὲ φρενοβλάβειαν ἑαυτῷ συναγαγὼν θελήσει ἐνσκῆψαι βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν, καὶ [6] ἐπᾶραι στόμα, χαλάσαι τε γλῶτταν, διελεῖν δὲ χείλη ἐκ διανοίας κακῆς; μᾶλλον δὲ ἀντὶ ὕμνων, καὶ δόξης, ὕβρεις τινὰς ἐπινοεῖν, καὶ ἐμπαροινεῖν εἰς τὴν ἁγίαν παρθένον, καὶ μὴ τιμᾶν τὸ τετιμημένον σκεῦος.

Κεφ. ιβ'. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλης τινὸς θεωρίας χρὴ λαβεῖν τὰ πράγματα, ψηλαφήσωμεν καὶ φυσιολογιῶν σχέσεις. Φασὶ τὴν λέαιναν μὴ τίκτειν πλὴν μιᾶς γαστρὸς μόνης, ἔχειν δὲ τὴν αἰτίαν τοιάνδε. Τὸ ζῶον μέν ἐστι [1] τραγότατον, χαρωπὸν δὲ τῷ εἴδει, ἐμβριθέστατον τῇ ἀλκῇ, ὡς εἰπεῖν, βασιλικώτατον γένος ἐπὶ τὰ ἄλλα ζῶα. Ἔχειν δὲ τὴν σύλληψιν ἐξ ἑνὸς συζύγου, τελεῖν δὲ τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα εἰκοσιὲξ μῆνας ἐν τῇ νηδύϊ, ὥςτε τὸν σκύμνον ἔνδον ἐπὶ τελειότητα φέρεσθαι διὰ τὸν χρόνον, εἰς τὸ [2] καὶ τοὺς πάντας ὀδόντας ἔχειν ἤδη, πρὶν ἢ ἐκ τῆς γαστρὸς προέλθοι, καὶ τοὺς ὄνυχας ἐν ἡλικίᾳ στασίμῳ, τούς τε πασσαλίσκους καλουμένους, καὶ κυνόδοντας, τάς τε μύλας, καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περίεστι τῷ ζώῳ. Ἐν τῷ οὖν εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐν ταῖς σκιρτήσεσι, κινήσεσί τε καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις διὰ τῶν ὀνύχων κατασπᾶν, ξέειν τε τὰς ἐγκυμονικὰς μήτρας τε καὶ ὑστέρας. Ἐν τῷ οὖν ἐπὶ [3] τὸ τίκτειν τὴν μητέρα ἥκειν, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν παντὸς ἀργαλέου κυοφορικῆς φύσεως ἀλλοτρίαν τὴν γαστέρα γίνεσθαι. Μετὰ γὰρ τοῦ τοκετοῦ καὶ τὰς ὑστέρας καὶ τὰς μήτρας ἐκκρίνεσθαι ἅμα φασὶν οἱ φυσιολόγοι, ὥςτε μηκέτι τὴν θήλειαν ὀρέγεσθαι, εἰ μή τις ἄρα βίᾳ γένοιτο, μήτε μὲν, εἰ καὶ τύχοι συναφείᾳ τινὶ ἀναγκασθῆναι, ἔτι δύνασθαι κυΐσκειν, μὴ οὐσῶν τῶν μητρῶν, εἴτ' οὖν ὑστερῶν. Ἆρα γοῦν δέδωκεν ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ ἀκολουθία πορίσασθαι εἰς τὴν ἐπιζητουμένην πραγματείαν ἔννοιάν τινα σχέσεως ἐπὶ τὸ συμφέρον μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὸ βλάπτον. Εἰ γὰρ, [4] Σκύμνος λέοντος Ἰούδας, αἰνίττεται Ἰακὼβ λέγων τὸν Χριστὸν, [5] καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει
pag. 1045. Ἰωάννου, Ἰδοὺ, ἐνίκησεν ὁ λέων, φησὶ, ὁ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, λέοντι ἄρα παρεικασμένου τοῦ κυρίου, οὐχὶ κατὰ

6. ἐπᾶραι *corrigendum esse viderunt Cornarius* (*vertens* et os tollere) *et Petavius. Libri vulgo* ἐπάραι. *Etiam in marg. exempli Schottiani legitur emendatum* ἐπᾶραι, *addito siglo M.*

Cap. XII. — 1. *Scribendum* γοργότατον, *id quod margo exempli Schottiani (siglo M. addito) suadet.*

2. κετοὺς *cod. Rhedig.*

3. τω *cod. Ien.* τῷ *cod. Rhedig. et editi.*

4. σκυμνὸς *cod. Ien.* σκῆμνος *cod. Rhedig.* σκύμνος *edit. princ.* σκύμνον *ed. Petav., et Cornarius qui vertit* Si enim catulum leonis Iudam obscure dicit Iacob.

5. *Scribendum fortasse* καί που ἐν τῇ. *Petavio videbatur* κατὰ τοὺς ἐν τῇ. *Cornarius vertit* et in Apocalypsi scriptum est.

immortalem perseverasse definio, aut utrum mortua sit confirmare possum. Quippe scriptura sacra mentis humanae captum praetergressa rem in incerto reliquit, propter vas illud eximium ac praestans, ne quis carnis propriam ullam ei foeditatem adscribat. Sive igitur mortua sit, nescimus, sive consepulta sit, non tamen ullam est coniunctionem corporis experta; absit ut illud existimemus. Quis est autem qui furorem sibi et insaniam asciscens tantam beatae virgini contumeliam velit imponere, et os suum adversus illam attollere, laxare linguam, ad pestiferam illam pronuntiandam sententiam labra diducere? pro laudibus, ac praeconiis probra contumeliasque comminisci? sacrosanctae insultare virgini? vas illud denique omni honore dignum nullo honore prorsus afficere?

Quod si et aliunde rationes transferre liceat, quid rerum na- Cap. XII.
tura ipsa ferat paululum consideremus. Leaenam itaque ferunt non nisi semel parere; cuius rei hanc esse rationem quod animal istud voracissimum sit, colore fulvum, validissimo robore atque, ut uno verbo dicam, regia quadam dignitate ceteris antecellat, porro ex uno coniuge concipiat foetumque sex et viginti totos menses in utero gerat, adeo ut ille prae longinquitate temporis adultus dentibus omnibus atque unguibus cum iusta corporis statura praeditus sit antequam in lucem prodeat, atque et claviculares, quos vocant, et caninos dentes ac molares habeat, et alia omnia quae animali huic a natura concessa sunt. Dum igitur matris utero continetur, subsultando movendoque sese, aut alio quovis modo, matris uterum laniare unguibus ac discerpere narrant. Quare cum ad partum mater venerit, eadem illa die ab omni parturiendi conditione ac molestia ventrem illius liberari. Siquidem in ipso partu uterum simul, ac matricem excerni naturalium rerum indagatores asserunt, adeo ut nulla in posterum veneris cupiditate tangatur, nisi aliqua vis adhibeatur. Quod si marem experiri cogatur, non amplius tamen foetum gestare posse, utpote quae matrice careat. Qua quidem ex narratione ad id de quo agimus similitudinem quandam licet transferre, quae utilitatem potius quam damnum aliquod continere videa-
tur. Etenim si catulum leonis Iudam Iacob nominans Christum Gen. 49, 9.
quadam sermonis figura adumbravit, cum eoque illud ex Ioannis
Apocalypsi congruit, *Ecce vicit leo de tribu Iuda, et de stirpe David;* Apoc. 5, 5.
cum leoni dominus assimuletur, non natura quidem, sed similitudi-

φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ αἴνιγμα, καὶ διὰ τὸ βασιλικὸν εἶναι τὸ ζῶον, πάντων ζώων ἰταμώτατόν τε καὶ ἰσχυρότατον, καὶ τἄλλα πάντα χαριέστατον, ἆρά γε καὶ τὴν γεννήσασαν λέαιναν εἴποιμ' ἄν. Πόθεν γὰρ λέων γεννᾶται πάντως, εἰ μὴ λέαινα ἡ μήτηρ κληθήσεται; λεαίνῃ δὲ δευτέρα οὐ γίνεται κύησις· ἄρα οὐκέτι κύησιν οἶδεν ἡ Μαρία, οὐκέτι συνάφειαν σωμάτων ἡ ἁγία παρθένος.

Κεφ. ιγ'. Ἀλλὰ καὶ ἑτέρας ἴδωμεν θεωρίας, [1] ἵν' ἡ ἀκόλουθος τῷ Ἰησοῦ ἅμα αὐτῷ πάντοτε τυγχάνουσα. Ἐκλήθη Ἰησοῦς εἰς γάμους, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐκεῖ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ οὐδαμοῦ Ἰωσήφ. Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. Καὶ οὐκ εἶπε, Τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, ἄνθρωποι; παρειστήκει [2] Μαρία ἡ [3] Μαγδαλήνη, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ Μαρία [4] μήτηρ Ῥούφου, καὶ Μαρία ἡ ἄλλη, καὶ Σαλώμη, καὶ ἄλλαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἦν ὁ Ἰωσὴφ ἐκεῖ, ἢ, Ὁ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου, [5] ὃς Ϟϛ' ἐτῶν τελευτᾷ, παρθένος γεγονώς· ἐφ' οὗ κεφαλῆς σίδηρος οὐκ ἀνῆλθεν, ὃς οὐκ [6] ἐκέχρητο βαλανείῳ, ὃς ἐμψύχου οὐ μετέσχε, ὃς χιτώνιον δεύτερον οὐκ ἐνεδύσατο, ὃς τριβωνίῳ ἐκέχρητο λινῷ μονωτάτῳ, καθάπερ ἐν [7] τῷ εὐαγγελίῳ φησὶ, Ἔφυγεν ὁ νεανίας, καὶ ἀφῆκε τὴν σινδόνα, ἣν ἦν περιβεβλημένος. Ἰωάννης [8] γὰρ καὶ Ἰάκωβος, οἱ τρεῖς οὗτοι ταύτην τὴν πολιτείαν ἐσχήκασιν, οἱ δύο μὲν παῖδες τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ ὁ παῖς τοῦ Ἰωσὴφ Ἰάκωβος, ἀδελφὸς δὲ τοῦ κυρίου, διὰ τὸ ὁμοδίαιτον, διὰ τὸ σύντροφον, διὰ τὸ ἐν τάξει ἀδελφοῦ αὐτὸν ἐσχηκέναι, δι' ἣν εἶχεν Ἰωσὴφ μόνον πρὸς τὴν Μαρίαν γνησιότητα, ἀπὸ τοῦ [9] ὁρμασθῆναι αὐτὴν αὐτῷ. Μόνον τούτῳ τῷ Ἰακώβῳ ἐξῆν ἅπαξ εἰσιέναι τοῦ ἔτους εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, διὰ τὸ Ναζωραῖον αὐτὸν εἶναι, καὶ μεμίχθαι τῇ ἱερωσύνῃ. Ἔνθεν γὰρ ἡ Μαρία κατὰ δύο τρόπους συγγενὴς ἐτύγχανε τῆς Ἐλισάβετ, καὶ ὁ Ἰάκωβος διέφερε τῇ ἱερωσύνῃ, ἐπειδήπερ αἱ δύο φυλαὶ συνήπτοντο μόναι πρὸς ἀλλήλας, ἥ τε βασιλικὴ τῇ ἱερατικῇ καὶ ἡ ἱερατικὴ τῇ βασιλικῇ· ὡς καὶ ἄνω ἐν τῇ ἐξόδῳ Ναασσὼν
pag. 1046. ὁ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα φύλαρχος λαμβάνει τὴν Ἐλισάβετ, τὴν ἀρχαίαν θυγατέρα Ἀαρὼν, ἑαυτῷ γυναῖκα. Ὅθεν πολλαὶ τῶν αἱρέσεων κατὰ σάρκα γενεαλογίαν τοῦ σωτῆρος ἀγνοοῦσι, καὶ διὰ τὸ ἀπορεῖν αὐτοὺς ἀπιστοῦσι, καὶ δοκοῦσιν ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ, λέγοντες, Πῶς

Cap. XIII. — 1. *Scribendum cum Cornario (in vers. Lat.) et Petavio* θεωρίας. Ἦν ἡ ἀκόλουθος
2. ἡ μαρία *cod. Rhedig.*
3. μαγδαλινὴ *cod. Rhedig.*
4. ἡ μήτηρ *cod. Rhedig.*
5. ὃς *non deprehendo neque in cod. Ien., neque in cod. Rhedig. Habent solummodo* Ϟϛ' ἐτῶν.
6. ἐκέχρητο *suspicatus est Petavius.* ἐχρῆτο *scriptum legitur in cod. Rhedig., in reliquis* ἔχρητο.
7. τῷ *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*
8. γὰρ *omiss. in cod. Rhedig.*
9. *Petavius suspicatus est* ἁρμοσθῆναι,

nis adumbrationisque gratia quod regia quaedam insit in leone dignitas, sitque animalium omnium audacissimum ac fortissimum et in ceteris omnibus aspectu iucundissimum, non absurde matrem illius leaenam appellabimus. Quî enim leo generari potest nisi mater eius leaena nominetur? Ceterum uti leaena secundo non parit, ita sacrosancta virgo Maria alterius partus expers fuit, ac nullum corporis commercium exercuit.

Quin et aliud praeterea contemplemur. Fuit illa perpetua Cap. XIII.
Christi comes, nec ab eius consortio divulsa. *Vocatus est Iesus ad* Ioann. 2, 1.
nuptias; statim illic *mater eius et fratres* adfuerunt, nec usquam Iosephi mentio. *Quid mihi et tibi, mulier? nondum venit hora mea.* Non dixit, Quid mihi et vobis homines. Item aderat Maria Magdalene, et Maria Cleophae, et Maria mater Rufi, et altera Maria, et Salome cum aliis mulieribus. Non dixit illic Iosephum fuisse, vel Iacobum fratrem domini. Qui quidem nonaginta sex annos natus ex hac vita discessit, cum perpetuam virginitatem servasset. Cuius caput nunquam ferro detonsum est; neque is balneis usus est, neque animatum quicquam ad cibum adhibuit, neque tunicam alteram induit, sed lineo palliolo duntaxat usus est, quemadmodum testatur evangelium. *Fugit,* inquit, *adolescens relicta sindone, qua* Marc. 14, 51.
erat amictus. Nam Ioannes et Iacobus una cum Iacobo nostro idem illud vitae institutum amplexi sunt; quorum duo priores Zebedaei filii, postremus Iosephi filius domini frater appellatus est, quod una cum ipso nutritus atque educatus, ab eoque fratris loco sit habitus, propter illam scilicet quam cum Maria Iosephus necessitudinem habuit, quocum erat illa coniuncta. Ceterum soli huic Iacobo id honoris attributum est, semel ut quotannis in sancta sanctorum ingrederetur, quod et Nazarenus esset, et cum sacerdotali stirpe coniunctus. Unde et Maria duplici cum Elizabetha cognatione ac necessitudine coniuncta fuit, et Iacobus sacerdotii dignitate praestitit. Quandoquidem duae illae tribus solae invicem nuptiarum commercio iungebantur, regia, inquam, cum sacerdotali, et sacerdotalis cum regia. Quemadmodum olim sub egressionis ex Aegypto Exod. 6, 23.
tempus Naasson tribus Iudae princeps Elizabetham illam priorem Aaronis filiam duxit. Ex quo factum est ut complures haereticorum sectae Christi domini prosapiam ac genealogiam ignorent, atque ob illam suam haesitationem fidem arrogent, ac veritatem oppugnare se putent, cum illud obiiciunt: Quî fieri potest ut quae ex

quamquam et infra cap. 16. eadem vox recurreret. Legebamus etiam supra cap. 7. Μαρία μὲν γὰρ ἁρμοσθεῖσα τῷ Ἰωσήφ, *sed haer. 69, 23. habuimus item* οὐκ ἔστι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰωσὴφ τοῦ ταύτης ὁρμαστοῦ.

ἢ ἀπὸ φυλῆς Δαβὶδ καὶ Ἰούδα δύναται συγγενὴς εἶναι τῆς Ἐλισάβετ τῆς ἀπὸ [10] τοῦ Λευΐ;

Κεφ. ιδ'. *Οὗτος ὁ Ἰάκωβος καὶ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρεσε· καὶ ποτὲ ἀβροχίας γενομένης, ἐπῆρε τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν, καὶ προσηύξατο, καὶ εὐθὺς ὁ οὐρανὸς ἔδωκεν ὑετόν. Ἐρεοῦν δὲ ἱμάτιον οὐδέποτε ἐνεδύσατο. Τὰ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἐσκληκίασαν δίκην καμήλων, ἀπὸ τοῦ πάντοτε κάμπτειν αὐτὰ ἐνώπιον κυρίου, δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας. Τοῦτον οὖν ὀνόματι οὐκέτι ἐκάλουν, ἀλλ' Ὁ δίκαιος ἦν αὐτῷ ὄνομα. Οὗτος οὐδέποτε ἐν βαλανείῳ ἐλούσατο· οὗτος ἐμψύχου οὐ μετέσχε, καθὼς ἄνω μοι προδεδήλωται· οὗτος σανδάλιον οὐχ ὑπεδήσατο. Καὶ πολλὰ ἦν περὶ τοῦ ἀνδρὸς λέγειν καὶ τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ πολιτείας. Ὁρᾷς οὖν ὅτι ὁ οἶκος παντάπασιν ἀξιολογώτατος ἦν; εἰ γὰρ οἱ παῖδες τοῦ Ἰωσὴφ ᾔδεισαν παρθενίας τάξιν καὶ Ναζωραίων τὸ ἔργον, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ πρεσβύτης καὶ τίμιος ἀνὴρ ᾔδει φυλάττειν παρθένον ἁγνὴν, καὶ τιμᾶν τὸ σκεῦος ἔνθα που ἐνεδήμησεν ἡ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία; Οὔτε αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἦν πρεσβύτης, ὑπερβεβηκὼς πολὺ τῇ ἡλικίᾳ, μέγας γεγονὼς ἐν ἀνδράσι, πιστὸς τὸν τρόπον, εὐλαβὴς τὸ εἶδος; Φάσκει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ὅτι, Ἀνὴρ φοβούμενος τὸν θεὸν ἐζήτει λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν. [1] Τελευτᾷ δὲ οὗτος ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου, καὶ υἱὸς Ἰωσὴφ, ἐν Ἱεροσολύμοις, βιώσας μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν ἔτεσι εἰκοσιτέσσαρσι πλείω ἐλάσσω, ὢν ἐτῶν ϙϛ', ὑπὸ τοῦ γναφέως τῷ ξύλῳ παισθεὶς τὴν κεφαλὴν, ῥιφεὶς ἀπὸ τοῦ πτερυγίου τοῦ ἱεροῦ, καὶ κατελθὼν, καὶ μηδὲν ἀδικηθεὶς, κλίνας δὲ τὰ γόνατα, καὶ προσευξάμενος ὑπὲρ [2] τῶν αὐτὸν ῥιψάντων, καὶ φάσκων, Συγχώρησον αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. Ὡς καὶ Συμεὼν πόρρω ἑστὼς, ὁ τούτου ἀνεψιὸς, υἱὸς δὲ τοῦ Κλωπᾶ ἔλεγε· Παύσασθε, τί λιθάζε-*
pag. 1017. *τε τὸν δίκαιον; καὶ ἰδοὺ εὔχεται ὑπὲρ ὑμῶν τὰ κάλλιστα. Καὶ οὕτως γέγονε τὸ αὐτοῦ μαρτύριον.*

Κεφ. ιε'. *Εἰ τοίνυν ὁ τούτου παῖς τοσούτων ἐτῶν ὑπῆρχε, πῶς [1] ἄρα ὁ τούτου πατὴρ, βλέπων φρικώδη πράγματα, ἀγγέλους τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ δορυφοροῦντας, ὑμνοῦντας ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ λέγοντας, Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία; καὶ τῶν ποιμένων ἡκόντων εἰς τὸ σπήλαιον ἔνθα ἐγεννήθη, καὶ ταῦτα ἀγγελλόντων, καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἀκούοντος τοῦ πρεσβύτου, καὶ ὑπερ-*

10. τοῦ *omiss. in ed. Petav. Colon. repetita.*

Cap. XIV. — 1. *Cf. Chron. Pasch.* p. 460, 13. *ed. Bonn.*

2. τῶν *omiss. in ed. Petav. Colon. repet.*

Davidis ac Iudae stirpe sit oriunda Elizabethae, quae ex Levitico genere esset, cognata fuerit?

Iacobus iste bracteam in capite gessit. Et cum aliquando terra Cap. XIV.
siccitate laboraret, sublatis ad coelum manibus oravit, statimque imber de coelo decidit. Lanea vestimenta nunquam induit. Huius vero genua camelorum instar callosam duritiem contraxerant, quod prae abundantia pietatis assidue illa coram domino flecteret. Quamobrem nemo amplius proprio illum nomine vocabat, sed *Iustus* ab omnibus appellabatur. Ad haec nunquam in balneis lavit, ab animato omni temperavit, ut antea dictum est; neque sandaliis usus est. Reliqua omnia praetermitto quae de hoc viro, deque laudabili vitae illius instituto, quamlibet copiose dici possunt. Videsne quam egregia familia illa omnis extiterit? Nam si Iosephi liberi virginum ordinem illum et Nazaraeorum officium sectabantur, quanto magis senex ille veneratione omni dignissimus castam et intactam virginem conservare noverat, et ei vasi singularem quendam honorem deferre, quod salutem hominum aliquando continuerat? Sed et natura ipsa documento nobis esse potest, quod et affecta iam aetate foret ac natu grandior, magnus inter viros, moribus fidelis, ac specie ipsa religiosus. De eo quippe testatur evangelium, *Hominem fuisse timentem deum;* Matth. 1, 19.
qui idcirco clam coniugem dimittere statuisset. Sed ut ad Iacobum redeam, domini fratrem ac Iosephi filium, hic Hierosolymis mortuus est annis post ascensionem domini plus minus viginti quatuor exactis, cum ipse sextum et nonagesimum aetatis ageret. Huic enim fullo quidam caput fuste comminuit, cum praeceps esset e templi pinnaculo deiectus, sed nihil admodum offensus, procumbens in genua pro his ipsis a quibus praecipitatus fuerat, deum precatus est his verbis, Dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Unde Symeon illius e sorore nepos ac Cleophae filius procul adstans in haec verba locutus est, *Desinite! Quid lapidibus iustum hominem appetitis? Is pro vobis optima quaeque precatur.* Hoc igitur modo martyrio perfunctus est.

Iam vero si Iosephi filius aetate sic provectus fuit, quis eius Cap. XV.
patrem arbitretur, qui tam horrenda spectacula vidisset, puta angelos nascenti filio dei stipatorum ac satellitum officia praestantes, ac de coelo cantantes, et dicentes, *Gloria in altissimis deo, et in terra* Luc. 2, 14.
pax, in hominibus benigna voluntas; cum pastores insuper ad eam speluncam in qua Christus natus erat accessissent, eademque nuntiassent, cum haec, inquam, tam admiranda prodigia ac miracula Iosephus ille senex ac decrepitus audiret, fierine potuit sancto ut

Cap. XV. — 1. *Vulgo* ἆρα.

βάντος τοῦ χρόνου, τὰ τοσαῦτα σημεῖα καὶ θαύματα, πῶς ἐτόλμα ἐμπαροινεῖν καὶ ἐνυβρίζειν σῶμα ἅγιον, ἐν ᾧ κατῳκίσθη θεός; ἐξ ουπερ σώματος συνελέγη ἡμῖν ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰκονομία, ὅθεν ἡ ἁγία ἄχραντος σὰρξ ἡμῖν οἰκοδομήθη ἐν τῇ θεότητι τοῦ σωτῆρος; ὡς ὁ ἄγγελος ἐκεῖσε Γαβριὴλ λέγων, Πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς θεοῦ. Πῶς ἄρα ἐτόλμα συναφθῆναι τῇ τοσαύτῃ καὶ τοιαύτῃ ἁγίᾳ παρθένῳ Μαρίᾳ; Τί δὲ ὠφέλησεν ἡμᾶς, εἰ καὶ συνήφθη, ὅπερ μὴ γένοιτο, [2] περὶ τοῦ ζητεῖν; Ποῖον δὲ μᾶλλόν ἐστιν αἱρετώτερον, τὸ παραδοῦναι τὰ πράγματα θεῷ, ἢ βιάζεσθαι ἡμῖν τὰ χείρονα; ὅτι μὲν οὐκ ἐγράφη ἡμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσωμεν ὅτι συνήφθη πάλιν ἡ Μαρία οὐκ ἔχομεν ζωὴν αἰώνιον, ἀλλὰ εἰς κρίμα ἐρχόμεθα, δῆλον. Ἐγράφη δὲ [3] τί καλά; ἀλλὰ τί δίκαια; τί σεμνά; ἵνα [4] δῶμεν χάριν καὶ τοῖς ἀκούουσιν. Εἴασαν δὲ οἱ ἄνθρωποι τὰ ἀναγκαῖα, τὰ περὶ πίστεως ἀληθείας, τὰ ἐν δοξολογίᾳ θεοῦ, καὶ ὅθεν δ' ἂν εὕρωσιν ἑαυτοῖς προςπορίζονται πρὸς βλάβην, φεῦ καὶ διανοεῖσθαι, μάλιστα τῆς γραφῆς μὴ λεγούσης.

Κεφ. ιϛ'. *Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν ἡ γραφὴ, [1] ἀπεδιδόαμεν ἂν τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδὲν διενοούμεθα. Μὴ γὰρ ὁ γάμος ἄσεμνος; μὴ βέβηλος ἡ κοίτη; μὴ οὐκ ἔστιν ἡ κοίτη ἀμίαντος; μὴ παραχαράσσεται γάμος;*
pag. 1048. *ἀπὸ δὲ προφητῶν καὶ ἀρχιερέων [2] ἐπέχεται διὰ τὴν πρὸς τὸ μεῖζον ὑπηρεσίαν. Μετὰ γὰρ τὸ προφητεῦσαι Μωϋσῆν, οὐκέτι γυναικὶ συνῆπται, οὐκέτι τεκνοκυΐσκει, οὐκέτι γεννᾷ ὁ τοιοῦτος. Σχολιαίτερον γὰρ τὸν βίον ἔσχε πρὸς τὸν δεσπότην. Πῶς γὰρ ἠδύνατο ἐν ὄρει Σινᾷ τεσσαράκοντα νύκτας καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διατελεῖν γάμῳ προσανέχων; ἢ πῶς ἠδύνατο τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸς οἰκονομίαν θεοῦ ἕτοιμος εἶναι, πρὸς ἱερωσύνην τε σχολάζειν; καὶ πῶς τὰ μυστήρια διηγεῖσθαι, [3] καὶ τὸ συνομιλεῖν θεῷ τῷ γάμῳ συνημμένος διατελεῖν; εἰ γὰρ περὶ ἡμῶν φάσκει ὁ ἅγιος ἀπόστολος διαρρήδην, καὶ λέγει, Πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσωσι τῇ προσευχῇ, πόσῳ γε μᾶλλον περὶ προφητῶν ἔσται οὗτος ἀληθῶς ὁ λόγος; Προφῆτις τοίνυν καὶ ἡ Μαρία. Εἰςῆλθε γὰρ, φησὶ, πρὸς τὴν προφῆτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱόν· καὶ εἶπε κύριος πρός με, Κάλεσον*

2. *Rescribendum puto* περὶ τούτου. *Leopardus Emendatt. XIX*, 2. *volebat* περιττόν.

3. „Sequentia τί cum interrogatione forte legenda." *Petavius. Cornarius haec ita reddidit* Quod quidem non scriptum est nobis: si non crediderimus, quod non copulata fuit ipsi Maria, non habemus vitam aeternam. sed in iudicium venimus: manifestum est. Scriptum est autem quid? bona. Immo

illi corpori, in quo deus habitaverat, per summam ignominiam illuderet? quo quidem ex corpore suscepta a dei verbo hominis est natura contracta. Unde et sancta illa et incorrupta caro fabricata est, et cum salvatoris divinitate coniuncta. Quemadmodum angelus Gabriel illic testatus est. *Spiritus*, inquit, *domini superveniet* Luc. 1, 35.
in te, et virtus altissimi obumbrabit te: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius dei. Quamobrem quo tandem pacto cum tanta talique virgine Maria copulari ausus esset? Ecquem vero fructum ea quaestio nobis attulit, utrum illius consuetudinem habuerit? Utrum vero tandem magis eligendum est, deo istiusmodi negotia committere, an ad deteriora violenter irrumpere? Quod enim nusquam in sacris literis scriptum extet, nisi crediderimus Mariam cum viro postea consuevisse, nos vitam aeternam minime consecuturos, sed iudicio condemnandos, nemini esse potest obscurum. Quaenam vero scriptis expressa sunt? utique honesta. Quaenam porro? iusta. Quae inquam? honesta, *ut audientibus conciliari gra-* Eph. 4, 29. Phil. 4, 8.
tia possit. At homines necessariis relictis iis quae cum fidei veritate ac dei praedicatione coniuncta sunt perniciosa sibi quaeque, undecunque potuerint, excogitare contendunt, heu! quod vel cogitare molestum est, cum nulla praecique sit in scriptura mentio.

Etenim si eiusmodi quiddam illa commemorasset, profecto ve- Cap. XVI.
ritatem ipsam sine ulla tergiversatione profiteremur. An enim inhonestae sunt nuptiae? aut profanus est torus, *et non potius imma-* Hebr. 13, 4.
culatus? An denique adulteratae sunt nuptiae? Quamquam prophetae ac pontifices ab illis abstinent, ut maioribus functionibus occupentur. Etenim Moyses, posteaquam propheta esse coepit, nullam amplius cum uxore consuetudinem habuit, neque liberos in eo statu suscepit, quippe qui cum domino maiori vitae suae parte versaretur. An si nuptiis vacare voluisset, *quadraginta noctes ac dies* Exod. 24, 18.
in monte Sina perseverare potuisset? Potuisset quadraginta totos annos in solitudine ad divinarum se rerum administrationem intendere? Sacerdotio vacare? enarrare dei mysteria? cum deo denique perpetuo colloqui nuptiarum obstrictus onere potuisset? Nam si de nobis apostolus aperte pronuntiat, *Ad tempus, ut vacent ora-* 1. Cor. 7, 5.
tioni, quanto istud ipsum de prophetis potiori iure dicetur? Atqui Maria prophetissa fuit. *Ingressus est enim*, inquit, *ad prophetis-* Esai. 8, 3.
sam, et in utero concepit, et peperit filium: et dixit dominus ad me,

quid? iusta. Quid? reverenda et honesta. Quo demus etiam *cett.*

4. δῶμεν *cod. Rhedig., et ita correxit Cornarius in versione Latina.* δῶ μὲν *cod. Ien. et editi libri.*

Cap. XVI. — 1. *Cf. Lobeck. ad Phrynich. pag.* 245.

2. ἀπέχεται *cod. Rhedig.*

3. *Suspicor* κἂν τῷ συνομιλεῖν. *Petavius maluit* καὶ τὸ συνομιλῶν.

τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον, καὶ τὰ ἑξῆς. Σημαίνει δὲ ἐνταῦθα τὴν τοῦ Γαβριὴλ εἴςοδον πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅτε [4] ἐξῆλθεν εὐαγγελίσασθαι αὐτῇ, ὅτι μέλλει γεννᾶν υἱὸν θεοῦ σωτῆρα τῷ κόσμῳ, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου. Ἀλλὰ καὶ τῷ Φιλίππῳ τῷ εὐαγγελιστῇ τέσσαρες ἦσαν θυγατέρες προφητεύουσαι· ἐπροφήτευον δ' ἄρα δι' [5] ἣν κατηξιοῦντο ἔχειν παρθενίαν. Καὶ Θέκλα μὲν συναντᾷ Παύλῳ τῷ ἁγίῳ, καὶ διαλύεται γάμου, ὅρμαστὸν ἔχουσα εὐειδέστατον, πρωτεύοντα δὲ πόλεως, πλούσιον ἄγαν, εὐγενέστατον δὲ ἐν τῷ βίῳ καὶ διαφανέστατον, καὶ περιφρονεῖ τῶν ἐπιγείων ἡ ἁγία, ἵνα τῶν ἐπουρανίων ἐγκρατὴς γένηται. Εἰ τοίνυν οὗτοι ταῦτα, πόσῳ γε μᾶλλον ἡ Μαρία, ἐφ' ἣν ἡ θαυμασία πᾶσα οἰκονομία γεγένηται; Πόθεν τοίνυν συνάξω διανοίας εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐκτρέψω τὸν ζόφον τῶν τὰ δεινὰ ἐγκισσησάντων, καθάπερ γέγραπται, Συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν; Οὗτοι γὰρ ἀληθῶς συλλαμβάνουσι πόνον διανοημάτων, τίκτουσι δὲ ἀνομίαν βλασφημιῶν.

Κεφ. ιζ'. Ἀλλὰ μή τις ἐκεῖνα ὑπονοείτω, καὶ ἑτέρως αὐτὰ ὑποσπείρειν ἑαυτῷ πειρώμενος λεγέτω, Πῶς οὖν εἶπε τὸ εὐαγγέλιον ὅτι, Εὑρέθη ἐν
pag. 1049. γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ Μαρία, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς; [1] Ἄρα οὖν προσεδοκᾶτο ἡ συνέλευσις, καὶ τούτου χάριν εἶπε, Πρὸ τοῦ συνελθεῖν; Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ τὸ αὐτὸ πάλιν εὐαγγέλιόν φησι, [2] Καὶ εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν εἰςελθεῖν αὐτοὺς, ἢ καὶ, Ἐγέννησε, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν, ἢ καὶ, Ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ οὐκ ᾔδει αὐτὴν, καὶ, Οὐκ ἔγνω αὐτὴν, ἕως ὅτου ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Καὶ οὐκ οἴδασιν [3] οἱ τὰς θεωρίας τῶν γραφῶν διαιρεῖν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ τὰ μετέωρα καὶ βαθύτατα περιεργάζεσθαι ἐπιχειροῦντες, ὅτι ἡ [4] θεωρία τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Εἰ γὰρ πάλιν ἐγέννησεν ἡ Μαρία, ἔδει καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν εἰπεῖν τὰ ὀνόματα. Εἰ δὲ ἐπειδὴ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ μονογενὴς, μὴ θορυβοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι, Ἐγέννησε τὸν πρωτότοκον αὐτῆς, ἀλλ', Οὐκ ἔγνω αὐτὴν ἕως ὅτου ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς. Καὶ οὐκ εἶπε, Τὸν πρωτότοκον αὐτῆς, ἀλλὰ, Τὸν πρωτότοκον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ Υἱῷ αὐτῆς ἐσήμανεν ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα γεγεννῆσθαι, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ πρωτοτόκου ἐπωνυμίᾳ οὐκέτι τὸ Αὐτῆς

4. εἰςῆλθεν legitur in marg. exempli Schottiani, addito siglo M. — Ceterum cf. etiam Grabe Spicileg. I, pag. 99. ad h. l.

5. ἣν ed. Petav. mendose.

Cap. XVII. — 1. Vulgo ἆρα.

2. Verba Καὶ εὑρέθη - - καὶ οὐκ ᾔδει αὐτὴν in uncinis collocavit Petavius, Cornarius in versione Latina prorsus omisit. — Cf. infra cap. 20. et Gataker. Dissert. de Novi Instrumenti Stylo cap. 11, p. 74. Grabe Spicil. l. l.

Voca nomen eius, cito detrahere spolia, raptim praedare etc. Quibus Luc. 1, 32. verbis Gabrielis ad Mariam ingressum ostendit, cum ad eam venit, ut nuntiaret filium ipsam dei ac salvatorem sine ullo virili satu, sed sancti spiritus interventu, mundo esse parituram. Quinetium Phi- Act. 21, 9. lippus evangelista quatuor habuit afflatu prophetico praeditas, quae ob virginitatis decus vaticinandi munus illud obtinuerunt. Sed et Thecla cum in Paulum incidisset, pactas nuptias dissolvit, cum primario cuidam civitatis totius ac longe diviti, nobilissimo, splendidissimoque desponsa iam fuisset. Verum terrena ideo sancta illa contempsit, ut coelestium compos esse posset. Quare cum haec ab illis praestita videamus, quanto magis idem a Maria susceptum fuisse fatebimur, in qua admirabile illud incarnationis mysterium est perfectum? Quaenam vero a nobis iniri ratio potest ut et istorum mentes ad meliora traducamus, et omnem iis discutiamus erroris caliginem, qui nefaria dogmata, velut perniciosissimos foetus, intra se conceperunt; uti scriptum est, *Concepit laborem, et pepe-* Psalm. 7, 15. *rit iniquitatem?* Illi enim utique cogitationum molestiam laboremque concipiunt, et contumeliosarum vocum impietatem pariunt.

Sed vereor ne quis illum ipsum errorem in animum inducat Cap. XVII. suum, aliaque ratione impulsus in seipso velut conserere conetur, atque in hunc modum ratiocinari velit: Quid est quod evangelium narrat, *Inventa est in utero habens de spiritu sancto Maria, ante-* Matth. 1, 28. *quam convenirent?* Utrumnam igitur conventio illa ac congressus expectabatur; ideoque, *Antequam convenirent*, dixit? Praeterea in eodem evangelio alio loco scriptum est, [*Inventa est in utero ha-* Luc. 2, 7. *bens antequam convenirent*, vel, *Et peperit, et non cognovit eam*, sive, *Peperit filium suum primogenitum, et non cognoscebat ipsam*], *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum.* Sed Matth. 1, 25. et illud homines isti non vident, qui se ea quae in scripturis tractantur distincte explicateque disserere profitentur, ac sublimia illa altissimaque mysteria perscrutari student, hanc esse narrationis illius locique sententiam. Si enim Maria denuo peperisset, ceterorum Christi fratrum erant proferenda nomina. Quod autem *primo-* Col. 1, 15. *genitus creaturae omnis* ille unicus appellatur, non est quod ea te res perturbet. Non enim dixit, peperisse illam primogenitum suum, sed hoc solum, *Non cognovit eam, donec peperit filium suum.* Ubi non *primogenitum suum*, sed *primogenitum* duntaxat appellavit. Nam hoc ipso quod *Filium suum* dixit, natum hunc ex illa, quod ad carnem pertinet, ostendit. Ad *primogeniti* porro vocabulum, non

3. εἰς τὰς cod. Rhedig.

4. θεωρεία cod. Ien.

5. οὐ τοιοῦτον correxit Petavius. Necessitatem non video, cum τοιοῦτον ad sequentia pertineat.

ἔθετο, ἀλλὰ Πρωτότοκον μόνον. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ [5] παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένος Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, μὴ συνημμένος τῇ κτίσει, ἀλλὰ πρὸ κτίσεως γεγεννημένος. Οὐ γὰρ εἶπε Πρωτόκτιστος, ἀλλὰ Πρωτότοκος, διαιρουμένης τῆς ἀναγνώσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀσφαλέστερον, τοῦ πρῶτον μὲν λέγειν, πρωτότοκος, ἔπειτα ὑποβεβηκυῖαν λέγειν τὴν κτίσιν. Τὸ μὲν γὰρ Πρωτότοκος ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνεται, ἡ δὲ κτίσις διὰ τοῦ υἱοῦ. Ἐγέννησε τοίνυν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· οὐκ αὐτῆς δὲ [6] τὸ πρωτότοκον, ὡς αὐτῆς μελλούσης ἄλλον κυΐσκειν. Καὶ οὐκ ᾔδει αὐτήν· πόθεν γὰρ ᾔδει ὅτι τοσαύτην χάριν λήψεται γυνή; ἢ πόθεν ᾔδει ὅτι τοιαύτην δόξαν δοξασθήσεται παρθένος; γυναῖκα μὲν ᾔδει αὐτὴν τῇ πλάσει, καὶ θήλειαν τῇ φύσει, καὶ ἐκ μητρὸς Ἄννης, καὶ ἐκ πατρὸς Ἰωακεὶμ, [7] συγγένισσαν δὲ τῆς Ἐλισάβετ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς τοῦ Δαβὶδ, οὐκ ᾔδει δὲ ὅτι τοιαύτην δόξαν τιμηθήσεταί τις ἐπὶ τῆς γῆς, μάλιστα γυνή. Οὐκ ᾔδει οὖν αὐτὴν, ἕως οὗ εἶδε τὸ θαῦμα. Οὐκ ᾔδει αὐτῆς τὸ θαῦμα,
pag. 1050. ἕως ὅτου εἶδε τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἔτεκεν, ἔγνω καὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν, ὅτι αὐτὴ ἦν ἡ ἀκούσασα, Χαῖρε κεχαριτωμένη· ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

Κεφ. ιη΄. Αὕτη ἐστὶν ἡ παρὰ μὲν τῇ Εὔᾳ σημαινομένη, δι' αἰνίγματος λαβοῦσα τὸ καλεῖσθαι μήτηρ ζώντων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ Μήτηρ ζώντων κέκληται, καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, μετὰ τὴν παράβασιν. Καὶ ἦν θαῦμα ὅτι μετὰ τὴν παράβασιν ταύτην τὴν μεγάλην ἔσχεν ἐπωνυμίαν. Καὶ κατὰ μὲν τὸ αἰσθητὸν, ἀπ' ἐκείνης τῆς Εὔας πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ γέννησις ἐπὶ γῆς γεγέννηται. Ὧδε δὲ ἀληθῶς ἀπὸ Μαρίας [1] αὕτη ἡ ζωὴ [2] τῷ κόσμῳ γεγέννηται· ἵνα ζῶντα γεννήσῃ, καὶ γέννηται ἡ Μαρία μήτηρ ζώντων. Δι' αἰνίγματος οὖν ἡ Μαρία Μήτηρ ζώντων κέκληται. Περὶ γὰρ τῶν δύο γυναικῶν [3] ἐλέχθη, Τίς δέδωκε γυναικὶ σοφίαν, ἢ ποικιλτικὴν ἐπιστήμην; ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη σοφὴ Εὔα ὑφαίνουσα ἱμάτια τὰ αἰσθητὰ διὰ τὸν Ἀδὰμ, ὅνπερ ἐγύμνωσεν· αὐτῇ γὰρ ἐδόθη οὗτος ὁ κάματος. Ἐπειδὴ γὰρ δι' αὐτῆς ἡ γύμνωσις εὕρηται, αὐτῇ δέδοται [4] ἀμφιεννύειν τὸ σῶμα τὸ αἰσθητὸν διὰ τὴν γύμνωσιν τὴν αἰσθητήν· τῇ δὲ Μαρίᾳ δέδοται ὑπὸ θεοῦ, ὅπως τέκῃ ἡμῖν ἀρνίον καὶ πρόβατον, καὶ ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ ἀρνίου καὶ προβάτου γένηται ἡμῖν, ὡς ἀπὸ

5. παρὰ ed Petav. περὶ codd. mss. uterque et ed. princ.
6. τὸν suspicatus est Petavius.
7. συγγένισσαν codd. mss. Ien., Rhedig. et Paris., ex quo Petavius id vocabulum restituit. In edit. princ. legitur συγγένι aliquot litterarum spatio vacuo relicto.

Cap. XVIII. — 1. αὐτὴ volebat Petavius.
2. τοῦ κόσμου cod. Rhedig.
3. ἐλέγχθη cod. Rhedig.

vocem illam *Suum* adiunxit, sed *primogenitum* tantummodo vocavit. Hic est enim ille quem *primogenitum creaturae omnis* apostolus nominat, quique cum creaturis ceteris minime coniungitur, sed ante eas omnes originem accepit. Neque enim *primo creatus* dixit, sed *primogenitus*, adeo ut ad maiorem audientium fructum atque cautionem haec illo in loco discreta sint, ac *primogeniti* voce praemissa inferiorem deinde creaturam subiecit. Siquidem *primogeniti* nomen ad filium refertur, creatura per filium est producta. *Peperit* itaque *filium suum primogenitum*, non primogenitum suum, quasi alios postea paritura fuerit. *Et non cognoscebat illam.* Quî enim nosse potuit tantum esse ei mulieri gratiae conferendum? Unde sciret, inquam, tam excellenti gloria virginem esse celebrandam? Quippe mulierem hanc a natura formatam ac feminei sexus esse cognorat, atque ab Anna matre et Ioacimo patre genitam, Elizabetae cognatam, ę domo Davidis ac familia, hoc vero nondum intellexerat, tantum illam in terris decus ac splendorem, et quidem feminam, esse consecuturam. Quocirca *non cognovit illam*, donec prodigium illud animadvertit. Non cognovit quod in ea mirabile contigerat, donec natum ex ea filium vidit. Posteaquam vere peperit, habitum illi divinitus honorem agnovit, eamque didicit his verbis ab angelo salutatam: *Ave gratia plena, dominus tecum.* Luc. 1, 28.

Haec est, quam adumbravit Eva, quae viventium mater quodam aenigmatis involucro nuncupatur. Siquidem *Eva tum viventium est appellata mater*, cum iam illud audiisset, *Terra es, et in terram reverteris*, post admissum videlicet peccatum. Quod quidem admiratione dignum est, post illam offensionem tam praeclarum ei cognomen attributum. Ac si exteriora duntaxat et sensibus obvia consideres, ab eadem hac Eva totius est in terris humani generis origo deducta. Revera tamen a Maria virgine vita ipsa est in mundum introducta, ut viventem pariat et viventium Maria sit mater. Quocirca *Viventium mater* adumbrata similitudine Maria dicitur. Nam de duabus feminis dictum illud est, *Quis dedit mulieri sapientiam, aut variegandi scientiam?* Etenim Eva illa prior sapiens mulier Adamo, quem ipsa nudaverat, aspectabilia quaedam vestimenta contexuit, quippe huiusmodi est labore damnata. Quod enim nuditas illius opera referta fuerat, hoc eidem datum negotium est, ut ad externam nuditatem tegendam corpus istud, quod sensibus expositum est, veste contegeret. At Mariae divinitus illud obtigit ut agnum nobis atque ovem pareret, cuius ex splendore ac gloria, tanquam e vellere, per eiusdem virtutem immortalitatis nobis ve-

Cap. XVIII. Gen. 3, 20.

Iob. 18, 36.

4. τὸ ἀμφιεννύειν cod. Rhedig.

πόκου ἐν σοφίᾳ, δι' ἀρετῆς αὐτοῦ ἔνδυμα ἀφθαρσίας. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον περὶ τούτων διανοεῖσθαί ἐστι θαυμαστὸν, περί τε τῆς Εὔας καὶ τῆς Μαρίας. Ἡ μὲν γὰρ Εὔα πρόφασις γεγέννηται θανάτου τοῖς ἀνθρώποις· δι' αὐτῆς γὰρ εἰςῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον. Ἡ δὲ Μαρία πρόφασις ζωῆς, δι' ἧς ἐγεννήθη ἡμῖν ζωή. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς [5] τοῦ θεοῦ παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον, καὶ Οὗ [6] ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· καὶ ὅθεν γέγονε θάνατος, ἐκεῖ προέλαβεν ἡ ζωὴ, ἵνα ζωὴ ἀντὶ θανάτου γέννηται, ἐκκλείσασα τὸν θάνατον τὸν ἐκ γυναικὸς, πάλιν ὁ διὰ γυναικὸς ἡμῖν ζωὴ γεγεννημένος. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲν ἔτι οὖσα παρθένος ἡ Εὔα ἐν παρεκβάσει παρακοῆς γέγονε, πάλιν διὰ τῆς παρθένου γέγονεν ἡ ὑπακοὴ τῆς χάριτος, εὐαγγελισθείσης τῆς ἀπ' οὐρανοῦ καθόδου ἐνσάρκου παρουσίας,
pag. 1051. καὶ ζωῆς αἰωνίου. Ἐκεῖ γὰρ, φησὶ πρὸς τὸν ὄφιν, Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου, καὶ ἀναμέσον αὐτῆς, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Οὐδαμοῦ δὲ σπέρμα εὑρίσκεται γυναικός· ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ αἴνιγμα ἐπὶ τῆς Εὔας λαμβάνεται ἡ ἔχθρα πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς γεννώμενα, τοῦ τε ὄφεως καὶ τοῦ ἐν τῷ ὄφει γενομένου διαβόλου καὶ φθόνου.

Κεφ. ιθ'. Ἀλλ' οὖν γε κατὰ τὸ τελειότατον οὐ δύναται ἐν αὐτῇ τὸ πᾶν πληρωθῆναι, πληρωθήσεται δὲ ὡς ἀληθῶς ἐν τῷ σπέρματι τῷ ἁγίῳ, τῷ ἐξαιρέτῳ, τῷ μονωτάτῳ, τῷ ἀπὸ Μαρίας μόνον εὑρεθέντι, καὶ οὐκ ἀπὸ συζυγίας ἀνδρός. Οὗτος γὰρ ἦλθεν ἀνελεῖν τήν τε δύναμιν τοῦ δράκοντος καὶ σκολιοῦ ὄφεως φεύγοντος, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκουμένην κατειληφέναι λέγοντος. Διὰ τοῦτο παρεγένετο ἐκ γυναικὸς ὁ μονογενὴς, εἰς ἀναίρεσιν μὲν τοῦ ὄφεως, τουτέστι τῆς κακοδιδασκαλίας, καὶ φθορᾶς, καὶ ἀπάτης, πλάνης τε καὶ ἀνομίας. Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ἀνοίγων μήτραν μητρός. Πάντες γὰρ ὅσοι ἐγεννήθησαν πρωτότοκοι, ἵνα καὶ σεμνότερον εἴπωμεν, οὐκ ἠδυνήθησαν τοῦτο πληροῦν, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ μονογενὴς, μήτραν παρθένον ἀνοίξας. Ἐν τούτῳ γὰρ μόνῳ τετελείωται, καὶ ἐν ἄλλῳ οὐδενί. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔστιν ἰδεῖν. Ἀπὸ Μαρίας γὰρ λαμβάνεται ἡ λέξις, καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας ἔσται μοι τοῦτο λέγειν, Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προςκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολός φησι, Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν γραφῶν ἀκρίβειαν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ Ἀδὰμ Ἔπλασεν λέγων, ἐπὶ δὲ τῇ Εὔᾳ οὐκέτι [1] Πεπλάσθαι λέγων, ἀλλ' Οἰκοδομεῖσθαι. Ἔλαβε γὰρ, φησὶ, μίαν τῶν

5. τοῦ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

6. πλεόνασεν *edit. Petav.*

Cap. XIX. — 1. πεπλᾶσθαι *codd. mss et ed. princ., pro more.*

stis sapienter est confecta. Aliud vero praeterea in utraque, Eva scilicet ac Maria, considerari potest, et quidem admiratione dignum. Siquidem Eva generi hominum caussam mortis attulit, per quam mors est in orbem terrarum invecta, Mariae vitae caussam praebuit, per quam vita est nobis ipsa producta. Ob id filius dei in hunc mundum advenit, et, *Ubi abundavit delictum, superabun-* Rom. 5, 20.
davit gratia. Unde mors accidit, vita illuc accessit; ut in mortis locum vita succederet, et illatam a muliere mortem ille ipse, qui e muliere, vita ut esset nostra, natus erat, excluderet. Quoniam vero cum adhuc virgo in hortis Eva degeret, per contumaciam apud deum ostenderat, ideo gratiae propria ab virgine manavit obedientia, postquam circumfusi corpore verbi sempiternaeque vitae de coelo est nuntiatus adventus. Nam illic ita serpentem deus alloquitur, *Inimicitiam ponam inter te et inter illam, inter semen tuum et* Gen. 3, 15.
semen illius. Atqui nusquam eiusmodi semen mulieris inveniri potest. Unde non aliter quam per adumbrationem ac similitudinem ad Evam hostiles illae inimicitiae referuntur, quas cum huius stirpe serpens ille et qui in serpente inerat invidia flagrans diabolus exercet.

Plene quidem ac perfecte accommodari ad illam universa nequeunt, sed in sanctissima, eximia ac singulari stirpe, quae ab sola virgine Maria sine ulla viri consuetudine propagata est, reipsa ac penitus impletur. Hic enim illius filius ad extinguendam serpentis ac tortuosi colubri fugacisque vim ac potentiam, qui se totum orbem terrarum dominatu suo comprehendisse iactabat, ad haec infima descendit. Propterea unicus e muliere dei filius processit, ut serpentem, hoc est impiae doctrinae corruptelam ac fraudem et errorem ac pravitatem everteret. Hic est qui revera *uterum matris* Exod. 13, 13
aperuit. Nam quotcunque primogeniti illum antecesserant, ut honestissime dicam, istud ipsum efficere nequiverunt, sed solus hoc unicus dei filius obtinuit, in quo ceteris exclusis omnibus illud est perfectum. Sed ut alia praetermittam, vel ex eo ipso quod modo tractamus potest illud intelligi. Quippe ex Maria sumpta illa scripturae sententia est quam ad ecclesiam accommodare possumus: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et adhae-* Gen. 2, 24.
rebit uxori suae, et erunt duo in carnem unam. Apostolus vero, Eph. 5, 32.
Sacramentum hoc, inquit, *magnum est: ego autem dico in Christum et ecclesiam.* In quo accuratam sacrarum literarum diligentiam observare licet; quae cum de Adamo loquuntur, formandi vocabulum adhibent, Evam vero nequaquam formatam, sed aedificatam esse dicunt. *Sumpsit enim*, inquit, *unam e costis illius, et aedificavit* Gen. 2, 21.

Cap. XIX.

πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ εἰς γυναῖκα· ἵνα δείξῃ τὸν μὲν κύριον ἀπὸ Μαρίας ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ σῶμα, ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς πλευρᾶς οἰκοδομηθῆναι ἐκκλησίαν, ἐν τῷ νυχθῆναι αὐτοῦ τὴν πλευρὰν, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ αἵματος καὶ ὕδατος ἐν ἡμῖν λύτρα γενέσθαι.

Κεφ. κ'. Ἀλλ' ὅμως ἔγνω τὴν Μαρίαν ὁ Ἰωσὴφ, οὐ κατὰ γνῶσίν τινα χρήσεως, οὐ κατὰ γνῶσιν κοινωνίας. Ἀλλ' ἔγνω αὐτὴν τιμῶν τὴν ἐκ
pag. 1052. θεοῦ τετιμημένην. Οὐ γὰρ ᾔδει αὐτὴν τοιαύτης δόξης οὖσαν, ἕως ὅτε εἶδε κύριον ἐκ γυναικὸς γεγεννημένον. Καὶ τὸ, *Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα*, ἵνα μή ποτε κρατήσῃ ὁ λόγος τῶν νομιζόντων ἐκ κοινωνίας ἀνδρὸς εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ οἰκονομηθὲν μυστήριον. Ἔλεγε γὰρ, πρὶν ἢ τοῦτο γενέσθαι ὅπερ προςεδοκᾶτο. Οὐ γέγονε δὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα. Εἰ γὰρ καὶ προςεδοκᾶτο ἡ παρθένος τῷ Ἰωσὴφ εἰς συνάφειαν, ὡς οὐδὲ ἐπεδέχετο διὰ τὸ γηραλέον, ὅμως προλαμβάνει ἡ γραφὴ, καὶ ἡμῖν ὑποτίθεται, καὶ τὴν διάνοιαν ἐπασφαλίζεται, δυνατῆς οὔσης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸν θεῖον τόκον πεῖσαι μηκέτι ἐγγίζειν ἀνδρὶ πρὸς συνάφειαν τῇ παρθένῳ. Ὡς καὶ ὁ ἄγγελος τὸν Ἰωσὴφ ἔπεισε μὴ εἶναι τὴν ὑπόνοιαν, ἥνπερ αὐτὸς ἐνόμιζεν. Ὅμοιον γὰρ τῷ προρρηθέντι, *Πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς*, ὡς προςδοκωμένου, οὐ γενομένου δὲ, τὸ, *Δίκαιος ὢν ἐζήτει μὴ παραδειγματίσαι αὐτὴν, ἀλλὰ λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν*, ὡς φαύλου μὲν γινομένου ἀπὸ τοῦ παραδειγματίσαι αὐτὴν, οὐ γενομένου δέ. Ὡς ὁ ἄγγελος διδάσκει λέγων, *Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου*, τὴν μηδέπω γενομένην, καὶ [1] εἰ ἐν ὑπονοίᾳ σφάλματος παρά σοί ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως [2] οὔσῃ ὡς οἴει, καὶ τὰ ἑξῆς. Εὐθὺς γὰρ ἀκολούθως λέγει, *Τὸ γὰρ γεννηθὲν ἐν αὐτῇ*, ὡς ἤδη γεγεννημένου, πάλιν δὲ τὸ, *Τέξεται υἱὸν*, ὡς ἐπὶ μέλλοντος. Οὕτως γὰρ ἦν. Διὰ δὲ τὸ πεπιστῶσθαι ἡ προαναφώνησις, ὡς καὶ τὸ, *Πρὶν ἢ συνελθεῖν*· ἀρκούμενοι ὅτι οὐδ' ὅλως γεγένηται· [3] *Ἕως ὅτου ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον*, τοῖς αὐτοῖς ἐστιν ἑρμηνευόμενον, διὰ τὸ θαυμαστὸν τῆς περὶ τὴν παρθένον γνώσεως πρὸς θεὸν τετιμημένης.

Κεφ. κα'. Μὴ νομίσῃ δέ τις ἐκ τοῦ λέγειν, *Πρὸ τοῦ συνελθεῖν αὐτοὺς*, ὅτι

Cap. XX. — 1. εἰ *particulam restitui ex utroque codd. mss. Desideratur in editis; at recte Cornarius transtulerat* et si in suspicione peccati apud te est. At neque sic est, velut putas *cett.*

2. *Scribendum puto* ἐστὶ *pro* οὔσῃ, *aut certe* οὖσα. *Petavius putabat* καὶ ἐν ὑπον. σφ. π. σοὶ οὖσαν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως οὖσαν.

3. *Repetendam puto particulam* καὶ *ex vocabulo* γεγένηται. *Ita etiam Cornarius vertit* Et, Donec peperit filium suum primogenitum, eodem modo interpretari debes, propter *cett.*

ipsi in mulierem. Quo illud intelligeremus, dominum sibiipsi corpus e Maria finxisse, ecclesiam vero ex ipso latere velut aedificatam fuisse, cui eius latus est cuspide sauciatum, ab eodemque sanguinis et aquae ad lotionem nostram profluxisse mysteria.

Iam vero quod Mariam Iosephus cognovisse dicitur, non ad usum aliquem corporis atque usitatae consuetudinis referenda ista cognitio est. Sed ideo cognovit, quod cui divinitus honorem haberi viderat eandem honore prosecutus fuerit. Neque enim tanto illam splendore ac gloria praeditam putaverat donec e muliere natum dominum animadvertit. Quod autem scriptum est, *Antequam con-* Cap. XX.
venirent, inventa est in utero habens, ob eam caussam additur, ne illorum invalesceret opinio qui incarnationis mysterium arbitrantur virili opera interventuque perfectum. Hoc enim dicit: Antequam fieret istud, quod futurum expectabatur, tametsi nunquam extiterit. Ut enim demus illud, Iosephum maritalem cum virgine copulationem sperasse (quod quidem pro affecta iam illius aetate fieri minime poterat), tamen scriptura ipsa praemunire nos, et admonere ac cautiores efficere voluit. Siquidem vel hoc ipsum quod tunc temporis agebatur, divinus, inquam, ille partus abunde persuadere potest sanctissimam virginem nullius postea viri consuetudinem admisisse; quemadmodum angelus Iosepho de illius quam animo conceperat opinionis falsitate persuasit. Nam superioribus hisce verbis, *Antequam convenirent*, quibus res in expectatione posita, non gesta, declaratur, simillimum est quod sequitur, *Cum esset iustus, noluit illam traducere, sed occulte dimittere.* Quasi malus iam ob traductionem illam esset, cum non fuerit tamen. Perinde atque angelus docet iis verbis: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*; quae nondum coniux esset, quam tu violatae pudicitiae suspectam habes, licet talis minime sit qualem arbitraris, etc. Nam subinde in consequentibus addit, *Quod enim natum est in ipsa*, quasi iam esset natum. Illud vero, *Pariet filium*, ad futurum tempus refertur. Ita enim se res habebat; sed ad fidem stabiliendam prius illa denuntiatio facta est, cuiusmodi et illa verba sunt: *Priusquam convenirent.* Ubi sufficere nobis debet nunquam istud omnino esse factum, *Donec peperit filium suum primogenitum*; quod eundem sensum habet, et ad admirabilem de virgine cognitionem refertur, cui summus honor a deo tribueretur.

Matth. 1, 18.

Verum ne quis ex eo quod scriptum est, *Antequam conveni-* Cap. XXI.

μετέπειτα συνῆλθον. Οὔτε γὰρ ἔχει τις δεῖξαι ἢ σημᾶναι. Ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἄχραντον τὴν κύησιν τοῦ σωτῆρος, τοῦτο ἡ γραφὴ ἐπεβαιώσατο. Τὸ οὖν, Οὐκ ἔγνω αὐτὴν, διὰ τὴν δόξαν· τὸ δὲ Πρωτότοκον, ἐπειδὴ πρωτότοκός ἐστι πρὶν ἢ τὰς κτίσεις εἶναι, καὶ Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, κατὰ τὸν ἀπόστολον, οὐ κατὰ [1] τὸν ἀπὸ Μαρίας, ὡς ἄλλων υἱῶν ἀπ' αὐτῆς ὄντων, ἀλλ' ἐν τοῖς καταξιωθεῖσι λαβεῖν δι' αὐτοῦ
pag. 1053. *τὴν υἱοθεσίαν, ὅτε υἱὸς αὐτῆς γέγονεν ἀληθῶς κατὰ σάρκα, ἵνα μὴ δόκησις ὑποληφθείη. Ἀλλὰ καὶ πρωτότοκος καὶ υἱὸς αὐτῆς τῆς παρθένου οὐ διὰ τὸ αὐτὴν ἄλλους υἱοὺς, ὡς ἔφην, ἔχειν. Ὅμοιον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ πρώτῳ πρὸ τῆς ἐνδημίας. Ὁ γὰρ πρωτότοκος ὢν [2] ἀληθῶς πατρὸς ἄνω πρὸ πάσης κτίσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ ἄλλους μετ' αὐτὸν ἐκ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγεται πρωτότοκος. Οὐ γάρ ἐστιν αὐτῷ ἀδελφὸς δεύτερος, διότι μονογενής. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἀεὶ καὶ πρωτότοκός ἐστι Μαρίας, ἀλλὰ μονογενὴς τῇ Μαρίᾳ πέφυκε, μὴ ἔχων δεύτερον ἀδελφὸν ἀπ' αὐτῆς. Καὶ παύσονται οἱ καθ' ἑαυτῶν μεμηχανημένοι τὰ βλαβερὰ μᾶλλον ἤπερ τὰ πρὸς ὠφέλειαν. Μὴ, [3] μὴ παρακαλῶ. Ὁ τιμῶν κύριον τιμᾷ καὶ ἅγιον· ὁ δὲ ἀτιμάζων ἅγιον ἀτιμάζει καὶ τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. Ἔστω Μαρία παρ' ἑαυτῇ ἡ ἁγία παρθένος, τὸ ἅγιον σκεῦος. Ταῦτα γὰρ τὰ πρὸς βλάβην ἡμᾶς οὐκ ὠφελεῖ· ἡμᾶς δὲ δεῖ σεμνότερον διανοεῖσθαι, ἵνα μὴ ὑψαυχενίαν κτησώμεθα, ἢ διχόνοιαν, ἢ περιττολογίαν. Περὶ παντὸς γὰρ ἀργοῦ λόγου λόγον δώσομεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἑαυτοὺς μεριμνήσωμεν, τὰ ἑαυτῶν ἐπισκεψώμεθα. Μὴ τὰ ἑαυτῶν εἰς τοὺς ἁγίους ῥίψωμεν, μὴ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ τῶν ἁγίων διασκεψώμεθα.*

Κεφ. κβ'. *Πάντως γὰρ βιαζόμενοί τινες, καὶ ἐπὶ τὸ λαγνιαίτερον τρεπόμενοι καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχοντες φθοριμαίαν ὑπόνοιαν, βούλονται καὶ τοὺς ἁγίους χραίνειν, εἰς εὔλογον ἀπολογίαν τῆς ἑαυτῶν κακῆς καὶ ἀσθενοῦς ὑπονοίας. Πρὸς οὓς ὁ ἀπόστολός φησι, Ἤθελον μὲν πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτόν· τὸ δὲ Ἐμαυτὸν πῶς [1] ἄρα λέγει, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἁγνεύειν; Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. Ὑπεξῃρέθη δὲ ἡ ἀντωνυμία. Ἐλεγκτικῶς γὰρ εἶχε, καὶ ἐπιστρεφέστερον. Εἶχε γὰρ εἰπεῖν, Διὰ τὰς πορνείας ὑμῶν. Τὸ Ὑμῶν τοίνυν περιεῖλεν, ἵνα*

Cap. XXI. — 1. τῶν *corrigendum putavit Petavius, improbante Gatakero Opp. Crit. pag. 814. qui* τοὺς *proposuit. Fortasse* παρὰ τὸν ἀπὸ Μαρίας. 2. ἀληθινῶς *cod. Rhedig.* 3. *Alterum hoc* μὴ *desideratur in ed. Petav. Colon. repet. — Cornarius vertit* Ne me admoneas, Qui honorat *cett.*

rent, convenisse postmodum arbitretur, nihil eiusmodi demonstrare vel declarare quispiam potest, sed ut labis omnis expertem, et maculae salvatoris nostri partum ostenderet scriptura, illud asseruit. Quamobrem istae voces, *Non cognovit eam*, ad illius gloriam spectant. Primogenitum vero nominat, eo quod ante creatas res omnes genitus est, et, ut ait apostolus, *primogenitus in multis fratribus;* Rom. 8, 29.
non respectu ad Mariae liberos habito, quasi alios illa pepererit, sed ad eos omnes qui adoptionem illius beneficio consecuti sunt, cum Mariae filius secundum carnem revera fuit; ne adumbrata solum species esse videretur. Igitur primogenitus ac virginis ipsius filius appellatur, non quod alios, uti dixi, liberos pepererit. Etenim est quiddam in eo genere ei simile quod incarnationem antecessit. Nam ut primogenitus revera patris ante creaturam omnem extitisse dicitur, neque tamen ideo quod alii post ipsum a patre geniti sint primogenitus vocatur; non enim fratrem alterum habuit, quippe qui sit unigenitus. Ita et suscepto corpore Mariae primogenitus appellatur; tametsi unica eius proles extiterit, neque secundus ex ea sit illi frater in lucem editus. Sileant itaque homines isti qui ea sibi fingunt quae perniciem magis quam utilitatem ipsis afferunt, sed ille, quaeso, facessat error. Quicumque dominum honorat, honorat et sanctum; qui ignominia sanctum afficit, eandem et domino suo ignominiam imponit. Sit in sese Maria sanctissima illa virgo vasque illud sacrosanctum. Eiusmodi vero pestifera atque exitialia dogmata nullum nobis fructum afferunt; nosque adeo honorificentius de illa sentire par est, ne in animi insolentiam aut discordiam aut supervacaneam loquacitatem incidamus. Quippe *de omni otioso verbo* Matth. 12, 36.
rationem, ut scriptum est, *reddituri sumus.* Ergo nos ipsos curemus, rerum nostrarum satagamus; neve quae nostri propria sunt in sanctos proferamus, aut ex nobis ipsis quae ad illos pertinent metiri velimus.

Cap. XXII. Quippe nonnulli sunt qui cum ad luxum ac delicias effusi sint, et perniciosam mentem conceperint, iure an iniuria sanctos iisdem foeditatis maculis aspergere conantur; quo pravo et imbecillo animo suo honestum aliquem colorem speciemque conquirant. Contra quos apostolus ita loquitur, *Velim omnes mei similes esse.* Ubi illa verba, 1. Cor. 7, 7.
Mei similes esse, de quo alio quam de castimonia interpretari possumus? *Verum propter fornicationes unusquisque uxorem suam ha-* Ibid.
beat. Sed in priori parte pronomen detraxit, quod acerbiorem alioqui reprehensionem et castigationem haberet. Nam cum dicere posset, *Propter fornicationes vestras*, vocem illam *vestras* consulto

Cap. XXII. — 1. ἆρα *codd. mss.*

μὴ δόξῃ εἰς ὕβριν τινῶν τοῦτο εἰρηκέναι. Ἐρρέθη δὲ εἰς κατάκρισίν τινων τῶν μὴ θελόντων θεῷ σχολάζειν, μετὰ τὸ κατὰ τὸν νόμον βιοῦν, καὶ εὐλόγως ἐπιγνῶναι τὸ αὐτοῦ σκεῦος εἰς παιδοποιΐαν· ὡς καὶ οἱ παλαιοὶ πατέρες ἡμῶν τούτῳ τῷ εἴδει κέχρηνται· ὡς καί που εὑρήκαμεν λέγουσαν τὴν γραφὴν, pag. 1054. Ῥεβέκκα δὲ ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα. Τὸ δὲ, Ἐξ ἑνὸς, εἰπὼν σεμνότερον [2] μὲν διηγήσατο, ἔδειξε δὲ τὴν σύλληψιν δικαίαν οὖσαν. Μετὰ γὰρ τὸ ἐσχηκέναι τέκνα δείκνυσι μηκέτι τῇ γυναικὶ αὐτὸν συναφθέντα. Ἀλλ' ἐπειδήπερ ῥᾴδιον καὶ εὐχερές ἐστιν ἐπὶ τὰ φαῦλα μᾶλλον τρέπεσθαι τὴν διάνοιαν ἤπερ ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα, ὀλισθηροῦ ὄντος τοῦ ἡμετέρου ἀνθρωπίνου λογισμοῦ, καὶ οὐ τάχιον εὐθύνοντος αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοῦ κυρίου, ἀλλὰ κλίναντος πῂ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ, πῂ δὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, καὶ βαρέως πληροῦντος τὸ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένον, Μὴ κλίνῃς ἐπὶ τὰ δεξιὰ, μηδὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, πάλιν ἄλλως ἡμῖν στρεφομένης τῆς κακίας περὶ τοὺς αὐτοὺς λογισμοὺς, καὶ ὠθούσης ἡμῶν τὸ σῶφρον ἐφ' ἑτέρας πάλιν ὁδοὺς βαδίζειν, [3] ἀσφαλισώμεθα οὖν μή πως τὸ περισσοτέρως ἐγκωμιάσαι τὴν παρθένον γένηταί τινι εἰς ἄλλο πρόςκομμα φαντασίας.

Κεφ. κγ'. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημοῦντες, καθάπερ μοι ἄνω προδεδήλωται, φύσει ἀπαλλοτριοῦν αὐτὸν τῆς [1] τοῦ πατρὸς θεότητος ἐφιλοτιμήσαντο. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἑτέρως φρονήσαντες, ὡς δῆθεν [2] τιμῆσαι περισσοτέρως προαχθέντες, τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα εἶπον, καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν, καὶ τὸ αὐτὸ ἅγιον πνεῦμα· [3] ἔστι δὲ τοῖς μέρεσιν ἀμφοτέροις ἀνίατος ἡ πληγή. Οὕτω περὶ τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μακαρίτιδος ἀειπαρθένου, οἱ μὲν ἐξυβρίσαι τετολμήκασιν, ὡς συναφθεῖσαν αὐτὴν σαρκὶ μετὰ τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ ἀκραιφνῆ οἰκονομίαν τοῦ κυρίου, τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Καὶ ἔστι τοῦτο πάσης μοχθηρίας [4] δυσσεβέστατον. Ὡς δὲ τοῦτό φαμεν ἐνηχηθῆναί τινας οὕτω τετολμηκέναι, [5] ῥᾴστως ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ, οὕτω καὶ τὸ ἕτερον τεθαυμάκαμεν πάλιν ἀκηκοότες. Ἄλλους γὰρ πάλιν ἀφραίνοντας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἀειπαρθένου ὑπόθεσιν, ἀντὶ θεοῦ ταύτην παρειςάγειν ἐσπουδακότας, καὶ σπουδάζοντας, καὶ ἐν ἐμβροντήσει τινὶ καὶ φρενοβλαβείᾳ φερομένους. Διηγοῦνται γὰρ ὥς τινες γυναῖκες ἐκεῖσε ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Θρᾴκης τοῦτό γε τὸ κενοφώνημα ἐνηνόχασιν, ὡς εἰς ὄνομα τῆς [6] ἀειπαρθένου κολλυρίδα τινὰ ἐπιτελεῖν, καὶ συνάγεσθαι ἐπιτοαυτὸ, καὶ εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας pag. 1055. παρθένου ὑπὲρ τὸ μέτρον τι πειρᾶσθαι ἀθεμίτῳ καὶ βλασφήμῳ ἐπιχειρεῖν πράγματι, καὶ εἰς ὄνομα αὐτῆς ἱερουργεῖν διὰ γυναικῶν· ὅπερ

2. μὲν codd. mss. Ien. et Rhedig. et ed. Petav. μὴ edit. princ.
3. ἀσφαλισόμεθα cod. Rhedig.
Cap. XXIII. — 1. τοῦ, quod non legitur in edit. Petav., revocavi ex codd. mss. et edit. princ.
2. τιμῆται mendose habet ed. Petav. Colon. repet.

praetermisit, ne hoc ad aliquorum contumeliam iecisse videretur. Sed ad nonnullos condemnandos est dictum qui vacare deo nolunt; ita ut interim vitam ex legis praescripto comparent, et honeste vase suo ad prolem suscipiendam utantur; quemadmodum patres nostros usos olim esse didicimus, quod alicubi scriptura declarat, *Rebecca,* Rom. 9, 10. inquit, *ex uno concipiens.* Ex uno dixit, et ut honestati consuleret, aliud nihil addidit; sed generationem illam iustam ac legitimam fuisse significavit. Quare post susceptos liberos nullam amplius ei cum illa consuetudinem fuisse demonstrat. Et quoniam facile ac proclive nobis est mentem ad deteriora potius quam ad necessaria deflectere, cumque lubricus sit hominis animus, nec ad rectam domino viam impetum statim suum contentionemque dirigat, sed ad dextram sinistramve declinet, atque aegre admodum huic Salomonis praecepto pareat, *Ne declines ad dexteram, nec ad sinistram,* cum Prov. 4, 21. denique circa easdem cogitationes sese torqueat ac verset improbitas, et ad alia itinera capessenda moderationem nostram impellat, cavendum illud nobis est, ne effusiora illa beatae virginis praeconia alterius erroris et offensionis materiam alicui fortasse praebeant.

Etenim qui in filium contumeliosi esse voluerunt, ut antea de- Cap. XXIII. claratum est, abalienare ipsum a patris divinitate studuerunt. Alii e contrario diversam in partem abeuntes, quo vehementius illum honorarent, eundem esse patrem et filium et spiritum sanctum asserere ausi sunt. Utrobique vero insanabilis est ac mortifera plaga. Ita quod ad sanctam ac beatam illam virginem pertinet, quidam contumeliosius in illam invecti sunt, ut post summum illud et integrum incarnationis domini mysterium, corporis eam commixtione pollutam dicerent; id quod omnem improbitatem impietatemque superat. Ceterum uti nonnullos tantum se in scelus commisisse didicimus, sic non sine ingenti admiratione aliud quiddam accepimus. Nonnullos videlicet in iis quae ad sanctissimam virginem spectant eo amentiae progressos ut pro deo nobis illam obtrudere vellent, ac de ea velut mente capti et furiosi loquerentur. Ferunt enim mulierculas quasdam in Arabia, quo e Thracia profectae erant, novum illud dogma commentas fuisse, adeo ut in virginis nomen et honorem collyridem, sive tortam panis sacrificantes offerant, et conventus habeant, in sanctissimae, inquam, virginis nomen modum omnem praetergressos nefariam rem et cum dei contumelia coniunctam aggredi, hoc est in illius nomen per mulieres sacrificia facere. Quod

3. ἔστι codd. mss. ἐπὶ editi libri.
4. δυσεβέστατον codd. mss. uterque et ed. princ.
5. Fortasse καὶ ῥᾴστως.
6. ἀειπαρθένου Μαρίας cod. Rhedig.

τὸ πᾶν ἐστιν ἀσεβὲς καὶ ἀθέμιτον, ἠλλοιωμένον ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὥςτε εἶναι τὸ πᾶν διαβολικὸν ἐνέργημα καὶ πνεύματος ἀκαθάρτου διδασκαλία. Πληροῦται γὰρ καὶ ἐπὶ τούτους τὸ, Ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας, προςέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων. Ἔσονται γὰρ, φησὶ, νεκροῖς λατρεύοντες ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐσεβάσθησαν. Καὶ ἡ τῶν ἁγίων κατὰ καιρὸν εἰς θεὸν δόξα ἄλλοις γέγονε τοῖς μὴ ὁρῶσι τὴν ἀλήθειαν εἰς πλάνην.

Κεφ. κδ΄. Ἐν γὰρ Σικίμοις, τουτέστιν ἐν τῇ νυνὶ Νεαπόλει, θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα τῆς κόρης, δῆθεν ἐκ προφάσεως τῆς θυγατρὸς Ἰεφθάε, τῆς ποτε [1] προςενεχθείσης τῷ θεῷ εἰς [2] θυσίαν, καὶ τοῖς ἠπατημένοις τοῦτο γέγονεν εἰς βλάβην εἰδωλολατρείας καὶ κενολατρείας. Ἀλλὰ καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Φαραὼ τιμήσασαν τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ Μωϋσέα, ἀνελομένην τε καὶ ἀναθρέψασαν, διὰ τὸ περίφημον τότε τοῦ παιδίου ὑπὲρ τὸ δέον τιμήσαντες Αἰγύπτιοι ἀντὶ θεοῦ καὶ τοῦτο εἰς κακὴν παράδοσιν τοῖς ἀνοήτοις παρέδωκαν [3] εἰς θρησκείαν. Καὶ προςκυνοῦσι τὴν Θέρμουτιν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀμενὼφ ἕως τότε [4] Φαραὼ, ἐπειδὴ, ὡς προεῖπον, ἀνέθρεψε τὸν Μωϋσέα. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὅμοια γέγονεν ἐν κόσμῳ εἰς πλάνην τῶν ἠπατημένων, οὐ τῶν ἁγίων αἰτίων ὄντων τισὶν εἰς πρόςκομμα, τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώπων μὴ ἠρεμούσης, ἀλλ' ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκτρεπομένης. Ἤτοι γὰρ ἀπέθανεν ἡ ἁγία παρθένος, καὶ τέθαπται, [5] ἐν τιμῇ αὐτῆς ἡ κοίμησις, καὶ ἐν ἁγνείᾳ ἡ τελευτὴ, καὶ ἐν παρθενίᾳ ὁ στέφανος. Ἤτοι ἀνῃρέθη, καθὼς γέγραπται, Καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆς διελεύσεται ῥομφαία· [6] ἐν μάρτυσιν αὐτῆς τὸ κλέος, καὶ ἐν μακαρισμοῖς τὸ ἅγιον αὐτῆς σῶμα, δι' ἧς φῶς ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ. Ἤτοι δὲ ἔμεινε. Καὶ γὰρ οὐκ ἀδυνατεῖ τῷ θεῷ πάντα ποιεῖν ὅσαπερ βούλεται. Τὸ τέλος γὰρ αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω. Πέρα τοῦ δέοντος οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ τιμᾶν τὸν αὐτῶν δεσπότην. Παυσάσθω τοίνυν ἡ πλάνη τῶν πεπλανημένων.
pag. 1056. Οὔτε γὰρ θεὸς ἡ Μαρία, οὔτε ἀπ' οὐρανοῦ ἔχουσα τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐκ συλλήψεως ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, κατ' ἐπαγγελίαν δὲ, ὥςπερ ὁ Ἰσαὰκ, οἰκονομηθεῖσα. Καὶ μηδεὶς εἰς ὄνομα ταύτης προςφερέτω, ἑαυτοῦ γὰρ τὴν ψυχὴν [7] ἀπόλλει, μήτε πάλιν ἐμπαροινείτω ἐξυβρίζων τὴν ἁγίαν παρθένον· μὴ γὰρ γένοιτο, οὐ συνήφθη σαρκὶ μετὰ τὴν κύησιν, οὐδὲ πρὸ τῆς κυήσεως τοῦ σωτῆρος.

Κεφ. κε΄. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα εἰς ἑαυτοὺς διασκοπήσαντες ἐγράψαμεν

Cap. XXIV. — 1. προςανεχθείσης editi. codd. mss. et edit. princ.
2. θυσίαν codd. mss. uterque. θυσίας
3. Fortasse καὶ εἰς θρ.
4. τοῦ Φαραὼ suspicatus est Petavius.

quidem impium ac scelestum est, et a sancti spiritus doctrina prorsus alienum. Quare totum illud a daemonis afflatu et impuri spiritus disciplina profectum est. Hoc enim in ipsis impletur, *Deficient* 1. Timoth. 4, 1. *quidem a sana doctrina, intendentes fabulis et doctrinis daemoniorum. Erunt enim*, inquit, *mortuos colentes*, quemadmodum apud Israëlitas honore sunt affecti. Ita factum est ut sanctorum qui suis temporibus floruerunt redundans in deum gloria aliis qui veritatem minime perspicerent occasionem erroris attulerit.

Etenim Sicimis, quae hodie Neapolis dicitur, sacra quaedam Cap. XXIV. ab indigenis in honorem puellae celebrantur, quod ab Iephthae filia Iud. 11. manasse videtur, quae deo quondam sacrificata fuerat. Quae res miseris hominibus idololatriae inanissimique cultus materiam praebuit. Quinetiam Pharaonis filiam, quae servum dei Moysen hono- Exod. 2. ravit, et sublatum enutrivit, propter celebrem pueruli famam impensius quam par erat ac pro deo venerantes Aegyptii istiusmodi superstitionem in stolidos homines derivatam nefarie propagarunt. Ergo illi Thermutin Amenophi filiam, hoc est Pharaonis, adorare pergunt, quod, ut antea dixi, Moysen educaverit. Eiusmodi pleraque ad caecorum hominum fraudem et errorem in mundum introducta sunt; non quod sancti cuiquam offensionis ansam praebeant, sed quod conquiescere mens hominum nequeat, et ad prava declinet. Etenim sive mortua est virgo sanctissima, ac sepulta summo cum splendore coniuncta mors illius est, et castissimus exitus, ac virginitatis ei corona concessa: sive interfecta, ut indicare scriptura videtur his verbis, *Et ipsius animam penetrabit gladius*, gloriam mar- Luc. 2, 35. tyres inter ac decus obtinet, et sacrum illius corpus omni felicitate cumulatum est, per quam mundo lumen illuxit. Potest denique et in vita mansisse. Potest enim deus quicquid libuerit efficere; nam de illius exitu nihil certo constat. Porro ultra quam par sit sanctos venerari nefas est, sed illorum honorandus est dominus. Quamobrem desinat tandem infelicium ille hominum error. Neque enim Maria deus est, neque de coelo corpus accepit, sed ab viro ac muliere genita, tametsi ex promissione, ut olim Isaacus, singulari dei sit providentia concessa. Nemo vero in illius nomen sacrificium offerat; alioqui animae suae mortem atque exitium consciscet. Neque vero in sanctissimam illam contumeliose perbachari audeat. Absit enim ut post editum salvatorem aut ante partum corpus cum ullo coniunxisse dicatur.

Haec habuimus quae apud nos meditata in eorum gratiam brevi Cap. XXV.

5. Scribendum puto καὶ ἐν τιμῇ.
6. Fortasse hic quoque scribendum καὶ ἐν μάρτυσιν.
7. ἀπολλύει cod. Paris. teste Petavio.

τοῖς βουλομένοις καταμαθεῖν τῆς γραφῆς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ μάτην παροινεῖν τοῖς λόγοις καὶ βλάσφημόν τινα ἑαυτοῖς ἐξοπλίζεσθαι γλῶτταν. Εἰ δὲ βούλονταί τινες [1] ἀνέχεσθαι, οὐδὲ καταδέχεσθαι τὰ ἐπωφελῆ, ἀλλὰ μᾶλλον τἀναντία, καὶ ἀφ' ἡμῶν τῶν εὐτελῶν ἔσται ῥητέον τὸ, Ὁ ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπειθείτω· μή [2] τι τοῖς ἀποστόλοις κόπον παρεχέτω, μήτε ἡμῖν μηκέτι. Ἃ γὰρ ᾔδειμεν σεμνότερα καὶ ἐπωλῆ τῇ ἐκκλησίᾳ, ταῦτα περὶ τῆς ἁγίας παρθένου εἰρήκαμεν, συνηγοροῦντες τῇ κατὰ πάντα κεχαριτωμένῃ, ὡς εἶπεν ὁ Γαβριὴλ, Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. Εἰ δὲ ὁ κύριος μετ' αὐτῆς, πῶς ἔσται ἐν συζυγίᾳ ἑτέρᾳ; Πῶς δὲ σαρκὶ πλησιάζουσα ἔσται ὑπὸ κυρίου φυλαττομένη; Οἱ ἅγιοι ἐν τιμῇ, ἡ ἀνάπαυσις αὐτῶν ἐν δόξῃ, ἡ ἀπεντεῦθεν αὐτῶν ἐκδημία ἐν τελειότητι, ὁ κλῆρος αὐτῶν ἐν μακαριότητι, ἐν μοναῖς ἁγίαις, ὁ χορὸς μετ' ἀγγέλων, ἡ δίαιτα ἐν οὐρανῷ, τὸ πολίτευμα ἐν θείαις γραφαῖς, τὸ κλέος ἐν τιμῇ ἀσυνεικάστῳ καὶ διηνεκεῖ, τὰ βραβεῖα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας, ἀμήν.

Προσαγορεύουσιν [3] ὑμᾶς πάντες οἱ ἀδελφοὶ, προσείπατε δὲ καὶ αὐτοὶ πάντας τοὺς παρ' [4] ὑμῖν ἀδελφοὺς πιστοὺς ὀρθοδόξους, στυγοῦντας ὑπερηφανίαν, μισοῦντας κοινωνίαν Ἀρειανῶν καὶ Σαβελλιανῶν ἐρεσχελίαν, τιμῶντας δὲ [5] ὁμοουσίως τὴν τριάδα, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν οὐσίαν, καὶ θεότητα μίαν, καὶ ἁπαξαπλῶς μίαν δοξολογίαν, καὶ μὴ σφαλλομένους περὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν σωτήριον οἰκονομίαν καὶ ἔνσαρκον παρουσίαν, ἀλλὰ πι-
pag. 1057. στεύοντας τελείως τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν, τέλειον θεὸν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, χωρὶς ἁμαρτίας, λαβόντα αὐτὸ τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας, καὶ ψυχὴν λαβόντα, καὶ νοῦν καὶ πάντα εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ δύο ὄντα, ἀλλ' ἕνα κύριον, ἕνα θεὸν, ἕνα βασιλέα, ἕνα ἀρχιερέα, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἄνθρωπον καὶ θεὸν, οὐ δύο, ἀλλ' ἕνα, συνενωθέντα οὐκ εἰς σύγχυσιν, οὐδ' εἰς ἀνυπαρξίαν, ἀλλ' εἰς μεγάλην χάριτος οἰκονομίαν. Ἔρρωσθε.

Τῷ δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἀντιγράφῳ ἀρκεσθέντες, καλῶς ἔχοντι πρὸς τὴν τούτων ἀντίθεσιν, ἕως ὧδε ἱκανῶς ἔχειν δοκιμάζοντες, καὶ ταύτην ἐν θεῷ ὑπερβεβηκότες ὡς ἑρπετὸν ἀπὸ ὀπῆς προκύψαν, διὰ συνετῆς

Cap. XXV. — 1. ἀντέχεσθαι volebat Petavius, et ita revera in cod. Ien. a manu pr. fuisse scriptum videtur. 2. τις cod. Rhedig.

scriptione complecteremur qui sacrarum literarum veritatem percipere student, neque temere sermonibus insultare, aut contumeliosam sibi ipsis linguam producere. Quod si qui refragari malint, ac spretis utilibus quae his contraria sunt amplecti a nobis infimis usurpandum illud erit, *Qui audit, audiat; qui contumax est,* Ezech. 3, 27.
contumax esto, ac neque apostolis, neque nobis amplius molestus sit. Quae enim religiosissima et ecclesiae fructuosa esse putabamus, haec de sanctissima virgine sumus professi; ut eius patrocinium susciperemus quae *gratia plenissima est:* ut Gabriel locutus est, *Ave* Luc. 1, 28
gratia plena, dominus tecum. Quod si cum ipsa dominus est, quomodo alterum coniugium admisisse potest? Quonam, inquam, pacto quae carnis consuetudinem haberet, a domino servari dicitur? Enimvero sancti omnes magno in honore sunt. Horum est gloriosa requies; horum ex hac vita discessus ad perfectionem transitus est, eorumdem in felicitate sors, in sanctissimis domiciliis inter angelorum choros versantur, habitatio in coelo, occupatio in sacris literis est, decus ac splendor sempiterno in honore consistit, quem nulla coniectura potest assequi; praemia denique in Christo Iesu domino nostro posita sunt, per quem et quocum gloria patri cum sancto spiritu in saecula, Amen.

Omnes vos fratres plurimum salutant. Vos vicissim salutem omnibus qui apud vos sunt fratribus dicite, hoc est fidelibus sincerae fidei cultoribus, qui superbiam aversantur, qui Arianorum communionem, et Sabellianorum proterviam oderunt, qui consubstantialem trinitatem profitentes adorant patrem et filium et spiritum sanctum, tres personas et unam substantiam ac divinitatem unamque gloriam, quique de salutari incarnationis domini mysterio sincere ac citra errorem sentiunt, ac Christum plane hominem esse factum perfectumque deum ac perfectum hominem arbitrantur, peccati omnis expertem, qui corpus de Maria susceperit una cum anima et mente ceterisque quibus hominum natura constat, adeo ut non duo sint, sed unus dominus, unusque deus, unus rex, unus pontifex, deus et homo, homo ac deus, non duo, sed unus, inquam, ex duplicis naturae coniunctione conflatus, non ut aliquid confusum, aut in nihilum redactum sit, sed in eo omnia sint ad summam divinae gratiae administrationem perfecta. Valete.

Hoc epistolae exemplo contenti, quod ad illorum refellendum errorem idoneum est, ac satis superque egisse nos arbitrati, ab hac haeresi discedemus, quam serpentis e foramine prodeuntis in-

3. *Libri vulgo* ἡμᾶς.
4. ὑμῖν *codd. mss.* ἡμῖν *libri editi.*
5. ὁμοούσιον *cod. Rhedig.*

θεοῦ διδασκαλίας τε καὶ δυνάμεως, τῆς ὡς στύρακος πνεούσης εὐοδμίαν ἐν κόσμῳ, ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἁγίων παίδων τῆς παρθενίας, ἀπὸ Μαρίας ἀρξαμένης τῆς ἁγίας, διὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς φῶς τῷ κόσμῳ ἀνατείλαντος, διελέγξαντες, καὶ τὸν κακὸν ἰὸν τῆς ἑρπετώδους μοχθηρίας αὐτῶν ἐπιδείξαντες, ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν βαδίσωμεν, εἰς τελείωσιν τῆς πάσης ἐν θεῷ πραγματείας.

ΚΑΤΑ ΚΟΛΛΥΡΙΔΙΑΝΩΝ,

τῶν τῇ Μαρίᾳ προςφερόντων, πεντηκοστὴ ἐνάτη, ἡ καὶ ἑπτακοστὴ ἐνάτη.

Κεφ. α'. Ἑξῆς δὲ ταύτῃ εἰς φήμην πέφηνεν αἵρεσις, περὶ ἧς ἤδη ὑπεμνήσαμεν ὀλίγῳ ἐν τῇ [1] πρὸ ταύτης, διὰ τῆς εἰς Ἀραβίαν γραφείσης ἐπιστολῆς, τῆς περὶ τῆς Μαρίας ἐχούσης. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ αἵρεσις πάλιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν ἄνω μερῶν τῆς Σκυθίας ἀνεδείχθη, καὶ εἰς ἡμῶν ἀκοὰς ἀνηνέχθη· ἥτις ἐστὶ καὶ [2] αὐτὴ γελοῖος καὶ χλεύης ἔμπλεως παρὰ τοῖς συνετοῖς εὑρισκομένη. Ἀρξόμεθα περὶ αὐτῆς φωράσαι καὶ τὰ κατ' αὐτὴν διηγήσασθαι. Εὐηθείας γὰρ μᾶλλον κριθήσεται, ἤπερ συνέσεως αὕτη, καθὼς καὶ ἄλλαι ὁμοῖαι ταύτῃ ἦσαν. Ὡς γὰρ ἄνω πολὺ διὰ τῆς πρὸς Μαρίαν ὕβρεως οἱ δόξαντες ταῦτα ὑπονοεῖν βλαβερὰς ὑπονοίας σπείρουσι λογισμοῖς ἀνθρώπων,
pag. 1058. οὕτω καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος κλίναντες ἐν ἀκρότητι βλάβης [3] καταλαμβάνονται· ὅπως κἀκεῖνο τὸ παρά τισι τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων ᾀδόμενον καὶ ἐν αὐτοῖς πληρωθήσεται ἐν τῷ λέγειν, [4] ἀκρότητες ἰσότητες. Ἴση γὰρ ἐπ' ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς αἱρέσεσιν ἡ βλάβη, τῶν μὲν κατευτελιζόντων τὴν ἁγίαν παρθένον, τῶν δὲ πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον δοξαζόντων. Οὗτοι γὰρ οἱ τοῦτο διδάσκοντες τίνες εἰσὶ, ἀλλ' ἢ γυναῖκες; Γυναικῶν γὰρ τὸ γένος εὐόλισθον, σφαλερὸν [5] δὲ καὶ ταπεινὸν τῷ φρονήματι. Καὶ αὐτὸ γὰρ ἔδοξεν ἀπὸ γυναικῶν ὁ διάβολος ἐξεμεῖν· ὡς καὶ ἄνω παρὰ Κυϊντίλλῃ καὶ Μαξιμίλλῃ καὶ Πρισκίλλῃ περιγέλαστα τὰ διδάγματα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τινὲς γὰρ γυναῖκες [6] κούρικόν τινα κοσμοῦσαι, ἤτοι δίφρον τετράγωνον, ἁπλώσασαι ἐπ' αὐτὸν ὀθόνην ἐν ἡμέρᾳ τινὶ φανερᾷ τοῦ ἔτους, ἐν ἡμέραις τισὶν ἄρτον προτιθέασι, καὶ ἀναφέρουσιν εἰς ὄνομα τῆς Μαρίας. Αἱ πᾶσαι δὲ ἀπὸ τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐπιστολῇ γράφοντες ἐκ μέρους περὶ τούτου διελέχθημεν. Νῦν δὲ σαφῶς

Cap. I. — 1. *Supra haer.* 78, 23.
2. *Libri vulgo* αὕτη, *quod vitium iam correxit Cornarius in versione Latina.*
3. καταλαμβάνονται *scripsi secutus Cornarium, qui vertit* sic etiam hi ad alteram partem inclinantes in summo detrimento deprehenduntur. καταλαμβάνοντες *cod. Ien. et editi libri.* καταλαβόντες *codd. Rhedig. et Paris.*
4. ἀκρότητες *Cornarius (qui* Extremitates *interpretatus est) et Petavius correxerunt.* μακρότητες *codd. Ien. Rhedig. Paris.* μακαρότητες *editi libri.*

star, sapientissima dei doctrina ac potentia (quae velut styrax orbem terrarum fragrantia sua, hoc est sanctorum virginitatis filiorum, cuius beata virgo princeps est, virtute complevit), et illius praesidio qui per eandem virginem huic mundo lumen invexit, cum hactenus in lucem eruerimus, atque exitialis illius nequitiae virus patefecerimus, ad ceteras orationem promovebimus, quo huic operi singulari dei ope suscepto finem aliquando tandem adhibeamus.

ADVERSUS COLLYRIDIANOS,

qui Mariae sacrificium offerunt. Haeresis LIX., sive LXXIX.

Post superiorem illam haeresin, proxime ad nos alterius cuius- Cap. I.
dam fama perlata est, de qua Paulo ante mentionem in epistola illa faciebamus quam de Maria virgine in Arabiam scripsimus. Haec enim haeresis in Arabiam e Thracia ac superiore Scythia diffusa ad aures usque nostras pervenit. Quae quidem apud prudentes homines ridicula ac ludibrio digna censetur. Sed nos errores illius detegere ac quid ipsa profiteatur aperire conabimur. Nec dubito quin stultitiae plurimum, sapientiae ne minimum quidem habere iudicetur; cuiusmodi ceteras omnes huic affines esse cognovimus. Nam ut paulo ante qui superiorem illam sectam amplexi sunt, contumeliosas in beatam virginem opiniones hominum ingeniis asperserunt, sic isti contrariam in partem declinantes extremam in noxam ac perniciem inciderunt, ut gentilium philosophorum celebre illud dictum in ipsis comprobetur, *extremitates aequalitates esse.* Siquidem par et idem ex ambabus haeresibus detrimentum accidit, cum alii sacrosanctae virginis dignitatem elevent, alii praeter modum ac rationem attollant. Nam quod ad posterius hoc dogma pertinet, quosnam praeter mulierculas auctores, ac patronos habet? Quod genus lubricum et in errorem proclive, ac pusilli admodum et angusti animi esse solet. Per eas itaque diabolus evomuisse illud videtur, idemque hac in parte fecisse quod per Quintillam ac Maximillam et Priscillam in ridiculis illis disseminandis erroribus praestiterat. Etenim mulieres quaedam currum sive sellam quadratam adornantes ac linteo desuper extento sollenni tempore per aliquot dies panem proponunt, et in Mariae nomen offerunt. Tum ad unam omnes illo vescuntur. De quo in epistola illa quam in Arabiam scripsimus nonnihil disputavimus: nunc vero accuratius singula prosequemur,

5. *Repone* τε *pro* δέ.
6. *Cf. Gatakerus Opp. Critt. pag.* 814.

τὰ περὶ αὐτῆς λέξομεν, καὶ τὰς κατ᾽ αὐτῆς ἀνατροπὰς, θεὸν αἰτησάμενοι, κατὰ τὸ δυνατὸν παραθησόμεθα, ὅπως τῆς εἰδωλοποιοῦ ταύτης αἱρέσεως τὰς ῥίζας ἐκτεμόντες ἀπό τινων τὴν τοιαύτην λύσσαν καταλῦσαι ἐν θεῷ δυνηθῶμεν.

Κεφ. β'. Ἄγε τοίνυν, θεοῦ δοῦλοι, ἀνδρικὸν φρόνημα ἐνδυσώμεθα, γυναικῶν δὲ τούτων τὴν μανίαν διασκεδάσωμεν. Τὸ πᾶν γὰρ [1] θήλεως ἡ ὑπόνοια, καὶ Εὔας πάλιν τῆς ἀπατωμένης τὸ νόσημα· μᾶλλον δ᾽ [2] ὅτι τοῦ ὄφεως, τοῦ ἐρεθιστικοῦ θηρὸς, καὶ τοῦ λαλήσαντος ἐν αὐτῇ ἡ τῆς πλάνης ὑπόσχεσις, μηδὲν εἰς μέσον φέρουσα, οὐδὲ τὰ ὑπισχνούμενα τελειοῦσα, ἀλλ᾽ ἢ μόνον θάνατον ἀπεργαζομένη, τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα καλοῦσα, καὶ διὰ τῆς ὁράσεως τοῦ ξύλου παρακοὴν ἐργαζομένη, καὶ ἀποστροφὴν ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ἐπὶ πολλὰ τρέπεσθαι. Νομίζειν δὲ ἔσται ὁποῖα ὁ ἀπατεὼν ἔσπειρε, λέγων, *Ἔσεσθε ὡς θεοί.* Οὕτω καὶ τούτων τὸ φρόνημα κεπφούμενον τῇ τοῦ προειρημένου θηρὸς ἐπάρσει, ἐφ᾽ ᾗ φύσει πάλιν τὸν θάνατον ἐργάζεται, ὡς καὶ πολλάκις εἶπον. Πρῶτον μὲν γὰρ εὐθὺς διασκοπεῖν ἀπ᾽ αἰῶ-
pag. 1059. νος καὶ δεῦρο, τίνι οὐ σαφές ἐστιν ὅτι δαιμόνων ἐστὶ τὸ δίδαγμα καὶ σχῆμα, καὶ ἠλλοιωμένον τὸ ἐπιχείρημα; Θεῷ μὲν ἀπ᾽ αἰῶνος οὐδαμῶς γυνὴ ἱεράτευσεν, οὐκ αὐτὴ Εὔα, καί τοί γε ἐν παρεκβάσει γενομένη. Ἀλλ᾽ οὐκ ἐτόλμησεν ἔτι ἀσεβὲς τοιοῦτον ἀποτελέσαι ἐπιχείρημα· οὐ μία τῶν ταύτης θυγατέρων, καί τοί γε τοῦ Ἄβελ εὐθὺς ἱερουργήσαντος θεῷ, καὶ τοῦ Κάϊν θύσαντος ἐνώπιον κυρίου θυσίας, ἀλλ᾽ οὐ προσδεδεγμένας, Ἐνὼχ τε εὐαρεστήσαντος καὶ μετατεθέντος, Νῶε δὲ προσενέγκαντος ἐκ τῶν τῆς κιβωτοῦ περισσευμάτων εὐχαριστηρίους προσφορὰς κυρίῳ, εὐγνώμονος διαθέσεως ὑποδεικνύοντος τεκμήριον, ὁμολογοῦντος τὴν χάριν τῷ σεσωκότι. Ἀβραὰμ δὲ ὁ δίκαιος ἱερουργεῖ θεῷ, καὶ Μελχισεδὲκ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ Ἰσαὰκ θεῷ [3] εὐάρεστος εὑρίσκεται, καὶ Ἰακὼβ κατὰ δύναμιν προσήνεγκεν ἐπὶ τοῦ λίθου ἀπὸ τοῦ φακοῦ ἐπιχέας ἔλαιον. Οἱ τούτου δὲ υἱεῖς, Λευὶς μὲν εὑρίσκεται καθεξῆς ἱερωσύνην ἀναδεδεγμένος· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ γένους οἱ τὸ ἱερατικὸν τάγμα ἀναδεδεγμένοι, φημὶ δὲ Μωϋσῆς ὁ προφήτης καὶ ἱεροφάντωρ, Ἀαρών τε καὶ οἱ τούτου παῖδες, Ἐλεάζαρ τε καὶ Φινεὲς, καὶ Ἰθάμαρ ὁ τούτου ἔγγονος. Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν τῶν ἱερουργησάντων θεῷ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ; Ὡς Ἀχιτὼβ εὑρίσκεται ἱερουργῶν, οἵ τε Κορῖται, καὶ οἱ Γερσωνῖται, καὶ Μεραρῖται τὴν Λευιτικὴν πεπιστευμένοι τάξιν, ὅ τε οἶκος Ἠλεὶ, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν οἱ ἀπὸ τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ Ἀβιμέλεχ, καὶ Ἀβιάθαρ,

Cap. II. — 1. Ͽήλεως cod. Ien. (cum rasura) et editi libri. Ͽήλεος cod. Rhedig.
2. *Fortasse* ἔτι *reponendum pro* ὅτι.
3. εὐάρεστος *omissum in ed. Petav. Colon. repet.*

et qua ratione convincenda sit implorata dei ope pro virili demonstrabimus, ut huius haeresis, quae idololatriae superstitione implicata est, succisis radicibus tantam ex animis quorumdam insaniam ac rabiem divina ope facilius evellamus.

Agite ergo, dei famuli, viriles concipiamus animos, ut mulier- Cap. II.
cularum istarum disturbemus amentiam. Nihil enim in toto illo dogmate praeter muliebrem opinionem est, ac deceptae rursus Evae morbum, sive potius serpentis incitatricis ad malum bestiae et cum ipsa collocutae mendax promissio; quae nihil affert in medium, neque promissa perficit, sed mortem et exitium consciscit, dum ea quae nusquam sint tanquam vera et existentia nominat.
Quin et illud efficit, ut ex arboris conspectu in deum contumaces Gen. 1.
sint, et a veritate abhorrentes ad multa ac diversa traducantur. Cuiusmodi vero semina fraudulentus ille iaciat ex eius verbis existimari potest, *Eritis*, inquit, *sicut dii.* Atque eodem plane modo bestiae illius arrogantia atque fastu istorum spiritus efferuntur. Qua quidem superbia proprie, uti diximus, mortem illa conciliat. Nam ut ab antiquis temporibus ad hanc usque diem animo repetamus omnia, quis non videt daemonum illam esse doctrinam ac speciem, et discrepantem ab recta ratione conatum? Nunquam enim, ex quo mundus conditus est, sacerdotio est functa mulier, ac ne Eva quidem ipsa, quae tametsi gravissimum delictum admiserit, tam impium facinus perpetrare nunquam ausa est, sed nec ulla filiarum illius. Quamquam et Abel deo subinde sacra fecerit, et Cainus coram domino sacrificia minime tamen illi grata celebrarit. Ut et
Enoch, qui *deo placuit, et translatus est.* Noë vero ex iis quorum Gen. 5, 22.
in arca copia redundabat, ad agendas gratias obtulit deo, gratique et Eccl. 14, 16.
animi significationem dedit, cum in illum a quo servatus erat memorem beneficii animum testatus est. Nam et Abraamus ille iu-
stus deo sacrificavit. Tum Melchisedecus *sacerdos dei altissimi*, et Gen. 14, 18.
Isaacus, qui deo placuit; nec non et Iacobus utcumque potuit sacra Gen. 28, 19.
super lapidem offerens, e lenticula oleum infudit. Cuius e liberis postea Levi sacerdotii dignitatem obtinuit, a quo deinceps propagati sunt qui eundem ordinem gradumque tenuerunt; quales fuere Moyses, propheta simul et sacrorum antistes, tum Aaron, et Aaronis filii, Eleazar, Phinees, et Ithamar huius nepos. Quid autem eos omnes commemorare necesse est qui in vetere testamento deo sacrificasse leguntur? Quemadmodum Achitob, inter ceteros, tum Coritae, Gersonitae et Meraritae, qui ex Levitarum ordine fuerunt. Ad
haec domus Eli, eiusque successores, qui ex ipsius cognatione in 1. Reg. 1.
domo Abimelech et Abiathar extiterunt, uti Chelcias ac Buzi, usque

[4] Χελκίας τε καὶ Βουζεὶ, ἄχρι Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, Ἐσδρά τε τοῦ ἱερέως, καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ οὐδαμοῦ γυνὴ ἱεράτευσεν.

Κεφ. γ. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὴν καινὴν διαθήκην. Εἰ ἱερατεύειν γυναῖκες θεῷ προσετάσσοντο, ἢ κανονικόν τι ἐργάζεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἔδει μᾶλλον αὐτὴν τὴν Μαρίαν ἱερατείαν ἐπιτελέσαι ἐν καινῇ διαθήκῃ, τὴν καταξιωθεῖσαν ἐν κόλποις ἰδίοις ὑποδέξασθαι τὸν παμβασιλέα θεὸν ἐπουράνιον, υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἧς ἡ μήτρα ναὸς γενομένη καὶ κατοικητήριον εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἔνσαρκον οἰκονομίαν κατὰ φιλανθρωπίαν θεοῦ καὶ ἔκπληκτον μυστήριον ἡτοιμάσθη. Ἀλλ᾽ οὐκ εὐδόκησεν.
pag. 1060. Ἀλλ᾽ οὐδὲ βάπτισμα διδόναι πεπίστευται· ἐπεὶ ἠδύνατο ὁ Χριστὸς μᾶλλον παρ᾽ [1] αὐτοῖς βαπτισθῆναι, ἤπερ παρὰ Ἰωάννου· ἀλλὰ Ἰωάννης μὲν παῖς Ζαχαρίου ἐν τῇ ἐρήμῳ διετέλεσε βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτιῶν πεπιστευμένος, ὁ δὲ τούτου πατὴρ θεῷ ἱεράτευσε, καὶ τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος ὀπτασίαν εἶδε. Πέτρος τε καὶ Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς, Θαδδαῖος, καὶ Ἰάκωβος Ἀλφαίου, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου, καὶ Σίμων ὁ Κανανaῖος, καὶ Ματθίας ὁ εἰς πλήρωσιν τῶν δώδεκα ἐκλελεγμένος, οὗτοι πάντες ἐξελέγησαν ἀπόστολοι, [2] κατὰ τὴν γῆν ἱερουργοῦντες τὸ εὐαγγέλιον, ἅμα Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ καὶ λοιποῖς, καὶ μυστηρίων ἀρχηγέται, σὺν Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου καὶ πρώτῳ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων. Ἐξ οὗπερ ἐπισκόπου καὶ τῶν προειρημένων ἀποστόλων κατεστάθησαν διαδοχαὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἐν οἴκῳ θεοῦ. Καὶ οὐδαμοῦ γυνὴ ἐν τούτοις κατεστάθη. Ἦσαν δὲ, φησὶ, τέσσαρες θυγατέρες Φιλίππῳ τῷ εὐαγγελιστῇ προφητεύουσαι, οὐ μὴν ἱερουργοῦσαι. Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουὴλ, ἀλλ᾽ οὐχ ἱερατείαν πεπιστευμένη. Ἔδει γὰρ πληροῦσθαι τὸ, Προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ἐνυπνίοις [3] ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. Καὶ ὅτι μὲν διακονισσῶν τάγμα ἐστὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ᾽ οὐχὶ εἰς τὸ ἱερατεύειν, οὐδέ τι ἐπιχειρεῖν ἐπιτρέπειν, ἕνεκεν δὲ σεμνότητος τοῦ γυναικείου γένους, ἢ δι᾽ ὥραν λουτροῦ, ἢ ἐπισκέψεως πάθους, ἢ πόνου, καὶ ὅτε γυμνωθείη σῶμα γυναίου, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθείη, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς διακονούσης, [4] ἃ [5] ἐπιτάσσεται [6] ἀπὸ τοῦ ἱερέως ἐπιμελεῖσθαι πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἐπιδεομένης γυναικὸς ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ σώματος αὐτῆς γυμνώσεως, [7] τοῦ τάγματος τῆς εὐταξίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐνομίας ἐπιστημόνως ἐν μέ-

4. χελίκίας *cod. Rhedig.*

Cap. III. — 1. *Rescribendum est* αὐτῆς *pro* αὐτοῖς. *Etiam Cornarius vertit* ab ipsa baptizari.

2. κατὰ *abest a codd. mss. et ed. princ. Cornarius vertit* hi omnes electi sunt apostoli sacrificantes per terram evangelium cett. καὶ κατὰ τὴν γῆν *habet edit. Petavii.*

3. ὑπνιασθήσονται *cod. Rhedig.*

4. ἢ ἃ *placuit Petavio.*

5. ἐπιτάσσηται *edit. Petav.*

6. ὑπὸ *edit. Petav. Colon. repet.*

7. *Scribendum puto aut* ἕως τοῦ τάγματος, τῆς εὐταξίας – – ἠσφαλισμένης, *vel etiam* τοῦ τάγματος τῆς εὐταξίας

ad Iesum magnum sacerdotem et Esdram sacerdotem, etc. Nec unquam mulier sacerdotio functa legitur.

Atque ut ad novum testamentum accedamus, si sacerdotium Cap. III.
mulieribus mandatum foret, aut canonicum quiddam praestare in ecclesia liceret, nulli potius quam Mariae illud in novo testamento committi sacerdotis officium debuit, cui tantus honor est habitus ut gremio sinuque suo regem omnium ac coelestem deum deique filium exciperet. Cuius uterus velut templum ac domicilium divini verbi incarnationem singulari est benignitate dei magno ac stupendo mysterio praeparatus. Verum longe deo aliter est visum, ac ne baptizandi quidem potestas est illi facta; cum alioqui tingi ab illa Christus potius quam ab Ioanne potuisset. Verum Ioannes Zachariae Luc. 1.
filius post commissum sibi baptizandi munus ad peccatorum condonationem vitam in solitudine traduxit; cuius pater sacerdotium gessit, et sub horam suffitus visum huic oblatum est. Post haec Petrus et Andreas, Iacobus, et Ioannes, Philippus, et Bartholomeus, Thaddaeus, et Iacobus Alphaei, et Iudas Iacobi, et Simon Cananaeus, et Matthias ad supplendos duodecim suffectus; illi, inquam, omnes, Act. 1.,
et apostoli delecti sunt, ac toto terrarum orbe *sacram evangelii functionem administrarunt*, Rom. 15,16.
cum Paulo et Barnaba, ac ceteris iidemque mysteriorum auctores atque conditores fuerunt, una cum Iacobo domini fratre, primo Hierosolymorum episcopo; a quo ut et ab aliis quos numeravimus apostolis, episcoporum ac presbyterorum successiones sunt in domo dei constitutae. Nec inter illos tamen mulier ulla cooptata legitur. Erant quidem, ut scriptura narrat, Philippo evan- Act. 21, 9.
gelistae filiae IV prophetissae, non tamen sacerdotes. Similiter et Anna prophetissa fuit Phanuelis filia, non tamen sacerdotio prae- Luc. 2, 36.
dita. Quippe impleri istud oportebat quod est scriptum: *Propheta-* Ioel 2, 28. et
bunt filii vestri, et filiae vestrae somnia somniabunt, et adolescentes Act. 2, 17.
vestri visiones videbunt. Quamquam vero diaconissarum in ecclesia ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam eiusmodi administrationem institutus est, sed ut muliebris sexus honestati consulatur, sive ut baptismi tempore adsit, sive ut inspiciat si quid passa sit aut molestiae pertulerit, sive ut cum nudandum est mulieris corpus interveniat, ne virorum qui sacri operantur aspectui sit exposita, sed a sola diaconissa videatur, quae sacerdotis mandato mulieris curam gerit, quo tempore vestibus exuitur. Qua in re cum ordinis illius modestiae, tum ecclesiasticae disciplinae pruden-

– – ἠσφαλισμένου. *Cornarius reddidit haec verba ita* ad tempus indigentis mulieris, in tempore denudationis corporis ipsius, ita ut ordo bono disciplinae et ecclesiasticae bonae constitutionis valde scientifice munitus sit in mensura regulae.

τρῳ κανόνος σφόδρα ἠσφαλισμένης. Διὸ οὔτε ἐπιτρέπει ὁ θεῖος λόγος γυναικὶ ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν, οὔτε αὐθεντεῖν ἀνδρός. Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν.

Κεφ. δ΄. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἄχρι διακονισσῶν μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπεδεήθη τάγμα, χήρας τε ὠνόμασε, καὶ τούτων τὰς ἔτι γραοτέρας pag. 1061. πρεσβύτιδας, οὐδαμοῦ δὲ πρεσβυτερίδας ἢ ἱερίσσας προσέταξε. Καὶ γὰρ οὔτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπιστεύθησάν τι μυστήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελούμενα. Πόθεν δὲ πάλιν ἡμῖν ὁ καινὸς μῦθος οὗτος ἐγήγερται; Πόθεν γυναικῶν τῦφος, καὶ μανία γυναικωνῖτις; Πόθεν τρεφομένη ἡ κακία διὰ [1] τῆς πάλιν θήλεως, ἡμῖν τὸ θῆλυ τῆς ὑπονοίας τοῖς φρονήμασιν ἐπιχέουσα, τὸ σφέτερον ἡδυπαθείας ἐργαζομένη, ἀπὸ τοῦ προκειμένου ἔξω βαίνειν τὴν τάλαιναν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐπιχειρεῖ ἀναγκάζειν; Ἀλλὰ μὴν τοῦ Ἰὼβ δεξώμεθα τὸ φρόνημα τὸ στερεὸν τοῦ ἀθλητοῦ, ἐξοπλισώμεθα τὴν δικαίαν ἀπόκρισιν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν ἀναλαβόντες, εἴπωμεν καὶ αὐτοὶ, Ὥςπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας. Πόθεν γὰρ οὐκ ἐμβρόντητον τὸ τοιοῦτον φανήσεται παντὶ τῷ σύνεσιν ἔχοντι, καὶ ἐν θεῷ κεκτημένῳ; Πόθεν οὐκ εἰδωλοποιὸν τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ τὸ ἐγχείρημα διαβολικόν; Προφάσει γὰρ δικαίου ἀεὶ ὑπεισδύνων τὴν διάνοιαν ὁ διάβολος τῶν ἀνθρώπων, τὴν θνητὴν φύσιν θεοποιῶν εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων, ἀνδροείκελα ἀγάλματα διὰ ποικιλίας τεχνῶν διέγραψε. Καὶ τεθνήκασι μὲν οἱ προσκυνούμενοι, τὰ δὲ τούτων ἀγάλματα μηδέ ποτε ζήσαντα (οὔτε γὰρ νεκρὰ δύναται γενέσθαι τὰ μηδέποτε ζήσαντα) προσκυνητὰ παρεισάγουσι, διὰ μοιχευσάσης διανοίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, ὡς ἡ πολύκοινος πόρνη ἐπὶ πολλὴν ἀτοπίαν πολυμιξίας ἐρεθισθεῖσα, καὶ τὸ σῶφρον ἀποτριψαμένη [2] τῆς τοῦ ἑνὸς ἀνδρὸς εὐνομίας. Ναὶ μὴν ἅγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας· οὐ μὴν θεός. Ναὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπὸ οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῴων παραγενόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον ἐπασφαλίζεται ἡμᾶς λέγον, αὐτοῦ τοῦ κυρίου φήσαντος ὅτι, Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. Ἵνα ἀπὸ τοῦ, Γύναι, τί ἐμοὶ καὶ σοί; μή τινες νομίσωσι περισσότερον εἶναι τὴν ἁγίαν παρθένον, γυναῖκα ταύτην κέκληκεν, ὡς προφητεύων, τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς σχισμάτων τε καὶ

CAP. IV. — 1. *An fortasse* τοῦ *potius scribendum?* 2. τὴν *mendose extat in ed. Petav. Colon. repet.*

ter admodum ex canonis praescripto est ac regula consultum. Propterea ne *loqui quidem in ecclesia mulieri*, aut in viros auctoritatem habere sacrae literae permittunt. Sed de hac tota re plura disputari possunt. 1. Cor. 14, 34.

Cap. IV. Illud vero diligenter observandum est, solum diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse, ac viduas quidem nominatim expressas, et inter illas, quae anus essent, presbytidas vocatas, nunquam presbyteridas aut sacerdotissas esse factas. Nam neque diaconis quidem ipsis ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur, sed hoc duntaxat, ut eorum quae perficiuntur ministri sint. Undenam igitur recens illa nobis est excitata fabula? Unde hic mulierum fastus, vel muliebris potius furor? Unde vero nequitia illa, quam denuo mulier alit ac fovet, effeminatum istud dogma animis hominum instillans, ac libidinem suam exequens, infelici generis humani naturae vim inferre conatur, ut a proposito scopo desciscat? Sed nos Iobi spiritus illos animo capiamus, et athletae fortissimi robore velut armis induamur, ac responso illius utamur, *Tanquam una e stolidis mulieribus locuta es.* Iob. 2, 10. Etenim nonne furiosum illud ac vecordiae plenum dogma videbitur iis qui divinitus accepta sapientia praediti sunt? Nonne institutum illud cum idololatria coniunctum ac diabolicus conatus existimandus est? Nam diabolus sub iustitiae specie perpetuo hominum mentibus obrepens, ac mortalem naturam divinis honoribus consecrans, humanas effigies artificiorum varietate perpolitas hominum oculis obiecit. Quare cum illi ipsi qui adorantur mortui sint, eorum tamen simulacra, quae vitae nihil unquam habuerunt (neque enim mortua dici possunt illa quae nunquam vita praedita fuerint), adoranda proponunt, sic ut animus hominum ab uno soloque deo nefario quodam adulterio desciscat; velut meretrix, quae corpore suo quaestum faciens multiplicibus promiscuae veneris stimulis agitur, et unius ac legitimi matrimonii castitatem repudiat. Sanctum erat Mariae corpus, fateor, non tamen deus illa fuit. Eadem et virgo extitit; minime tamen nobis ad adorandum proposita, sed eum adorans ipsum qui e sua carne genitus, e coelo ac paterno sinu descenderat. Quare sanctum quoque nos evangelium praemunire voluit; in quo ita Christus loquitur: *Quid mihi et tibi mulier? Nondum venit hora mea.* Ioann. 2, 4. Ubi idcirco mulierem appellavit, *Quid mihi*, inquit, *et tibi mulier?* ne quis beatam virginem excellentioris alicuius esse naturae crederet, eoque vocabulo quasi vaticinans ad ea schismata haeresesque refutandas usus est quas in orbe terrarum olim excitandas cognove-

pag. 1062. αἱρέσεων χάριν· ἵνα μή τινες ὑπερβολῇ θαυμάσαντες τὴν ἁγίαν εἰς τοῦτο ὑποπέσωσι τῆς αἱρέσεως τὸ ληρολόγημα.

Κεφ. ε΄. Χλεύης γάρ ἐστι τὸ πᾶν, καὶ γραῶν ὁ μῦθος, ὡς εἰπεῖν, τῆς αἱρέσεως τὸ διήγημα. Ποία δέ τις γραφὴ διηγήσατο περὶ τούτου; Ποῖος προφητῶν ἐπέτρεψεν ἄνθρωπον προςκυνεῖσθαι, οὐ μὴν γυναῖκα [1] λέγειν; Ἐξαίρετον μὲν γάρ ἐστι τὸ σκεῦος, ἀλλὰ γυνὴ, καὶ οὐδὲν τὴν φύσιν παρηλλαγμένη, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὴν αἴσθησιν ἐν τιμῇ τετιμημένη, ὥςπερ τὰ σώματα τῶν ἁγίων, καὶ εἴ τι περισσότερον πρὸς δοξολογίαν εἴποιμι, ὡς Ἡλίας ἐκ μητρὸς παρθένος, καὶ οὕτω μένων εἰς τὸ διηνεκὲς, καὶ ἀναλαμβανόμενος, θάνατον δὲ οὐχ ἑωρακώς· ὡς ὁ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσὼν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς· ὡς Θέκλα ἡ ἁγία, καὶ Μαρία ἡ [2] ἔτι ταύτης τιμιωτέρα δι᾽ ἣν κατηξίωται οἰκονομίαν. Ἀλλ᾽ οὔτε Ἡλίας προςκυνητὸς, καίπερ ἐν ζῶσιν ὤν· οὔτε Ἰωάννης προςκυνητὸς, καί τοί γε διὰ ἰδίας εὐχῆς τὴν κοίμησιν αὐτοῦ ἔκπληκτον ἀπεργασάμενος, μᾶλλον δὲ ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν. Ἀλλ᾽ οὔτε ἡ Θέκλα, οὔτε τις τῶν ἁγίων προςκυνεῖται. Οὐ γὰρ κυριεύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαία πλάνη, καταλιμπάνειν τὸν ζῶντα, καὶ προςκυνεῖν τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονότα. Ἐλάτρευσαν γὰρ καὶ ἐσεβάσθησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν. Εἰ γὰρ ἀγγέλους προςκυνεῖσθαι οὐ θέλει, πόσῳ μᾶλλον τὴν ἀπὸ Ἄννης γεγεννημένην, τὴν ἐκ τοῦ Ἰωακεὶμ τῇ Ἄννᾳ δεδωρημένην, τὴν δι᾽ εὐχῆς καὶ πασης ἐπιμελείας κατὰ ἐπαγγελίαν πατρὶ καὶ μητρὶ δοθεῖσαν, οὐ μὲν ἑτέρως γεγεννημένην παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀλλὰ καθὼς πάντες ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ μήτρας γυναικός; Εἰ γὰρ καὶ ἡ τῆς Μαρίας ἱστορία καὶ παραδόσεις ἔχουσιν ὅτι ἐρρέθη τῷ πατρὶ αὐτῆς Ἰωακεὶμ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτι, Ἡ γυνή σου συνειληφυῖα, οὐχ ὅτι ἄνευ συζυγίας τοῦτο ἐγένετο, οὐδὲ ὅτι ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προεθέσπιζεν ὁ ἄγγελος ἀποσταλεὶς, ἵνα μή τις γένηται δισταγμὸς, διὰ τὸ ἐν ἀληθείᾳ γεγεννημένον, καὶ τὸ ἐκ θεοῦ ἤδη τεταγμένον, καὶ τῷ δικαίῳ ἐπιγεγεννημένον.

pag. 1063. Κεφ. ϛ΄. Καὶ πάντη τὰς γραφὰς ὁρῶμεν διηγουμένας. Ἡσαΐας γὰρ προκηρύττει περὶ τῶν μελλόντων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πληροῦσθαι, λέγων, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· καὶ ἐπειδὴ παρθένος ἦν ἡ γεννήσασα, καὶ θεὸς ὁ μεθ᾽ ἡμῶν ἑρμηνευόμενος ἐν γυναικὶ κυϊσκόμενος· ἵνα μὴ ἐν δισταγμῷ ὑπονοίας τῷ προφήτῃ γένηται ἡ ἀλήθεια, ὁρᾷ ἐν ὁράσει, καὶ διηγεῖται ἐκ πνεύματος ἁγίου ἀναγκαζόμενος ὁ προφήτης,

Cap. V. — 1. *An fortasse* σέβειν?

rat, nemo ut sacrosanctae virginis vehementiori quadam admiratione permotus sese ad illius haeresis nugas ac deliria converteret.

Est enim tota ista narratio sane quam ridicula, et anicularum Cap. V.
lucubratione digna. Etenim quanam in scripturae parte continetur? Quis prophetarum unquam, vel hominem adorari, nedum mulierem permisit? Quamquam enim selectum quoddam vas atque eximium sit, nihilominus mulier est, eiusdemque cum ceteris naturae, licet animo atque sensu amplissimis honoribus affecta sit, perinde ac reliquorum sanctorum corpora, aut si quid ad gloriam ac splendorem illustrius attulero. Quemadmodum Elias, qui ab ortu suo virgini- 4. Reg. 2.
tatem perpetuo servavit, et in coelum evectus est. Ut Ioannes postea, *qui in pectus domini recubuit, quem diligebat Iesus.* Ut san- Ioann. 13, 23.
ctissima illa Thecla, cui tamen longe est anteponenda Maria ob et 21, 20.
coeleste illud mysterium quod in eius utero perfectum est. Atqui nec Elias adorandus est, tametsi adhuc superstes sit; neque Ioannes, licet precibus mortem suam admirabilem ac singularem effecerit, vel id potius divino sit beneficio consecutus. Sed nec Thecla, aut alius quispiam e sanctis adoratur. Non enim vetus nobis superstitio dominabitur, ut vivo deo derelicto, quae ab eo fabricata sunt Rom. 1, 25.
adorare velimus. *Servierunt*, inquit, *et venerati sunt creaturam potius quam creatorem, et fatui redditi sunt.* Nam si ne angelos quidem adorari permittit, quanto minus id Annae filiae tribui concesserit, quam illi e Ioacimo dei bonitas indulsit? quam precibus, omnique animi studio ac contentione, parens uterque promeruit? ita tamen ut non aliam quam ceteri mortales nascendi conditionem habuerit, sed ut illi e virili satu ac matris utero prodierit. Quamvis autem ex Mariae historia ac traditione illud habeatur, Ioacimo eius patri divinitus hoc in deserto nuntiatum fuisse: Uxor tua concepit! non ita tamen accipiendum est quasi hoc citra nuptialem consociationem ac virilem satum acciderit. Verum quod futurum erat missus a deo significavit angelus, ne qua dubitatio foret propter illud quod revera in lucem editum, et a deo constitutum, ac iusto viro natum fuerat.

Quin eidem rei sacras literas adstipulari videmus. Nam Esaias Cap. VI.
de filio dei sic vaticinatur: *Ecce virgo in utero concipiet et pariet fi-* Esai. 7, 14.
lium et vocabunt nomen eius Emmanuel. Et quoniam genitura virgo dicebatur, et utero mulieris gestandus ille cuius nomen idem sonat, ac *Nobiscum deus*, ne qua in prophetae animo de rei veritate dubitatio resideret, oblatum sibi visum instigante spiritu sancto prophe-

2. ἔτι *correxit Petavius. Libri vulgo* ἐπὶ.

καί φησι, Καὶ εἰςῆλθε πρὸς τὴν προφῆτιν, διηγούμενος περὶ τῆς τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγελικῆς εἰςόδου, ὃς ἀπεστάλη ὑπὸ θεοῦ διηγήσασθαι τὴν μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἴςοδον εἰς τὸν κόσμον καὶ γέννησιν ἀπὸ Μαρίας. Καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, φησὶ, καὶ ἔτεκεν υἱόν· καὶ εἶπε κύριος πρὸς μὲ, Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον· πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάντα ταῦτα οὔπω ἦν τετελεσμένα. Ἤμελλε δὲ τοῦτο γίνεσθαι ἐν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καὶ πληροῦσθαι μετὰ χίλια ἔτη καὶ ἑξακόσια πλείω ἐλάσσω. Καὶ μετὰ τοσαύτας γενεὰς τὰ μέλλοντα ὡς ἤδη γενόμενα ἑώρα ὁ προφήτης. [1] Ἆρα ψεῦσμα ἦν; μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ ἀσφαλῶς τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ οἰκονομηθὲν, ὡς ἤδη τετελειωμένον, ἐκηρύττετο, ἵνα μὴ ἀπιστηθῇ ἡ ἀλήθεια· ἵνα μὴ εἰς δισταγμὸν ἔλθῃ [2] ἐν ὑπονοίᾳ τοῦ προφήτου τὸ τοιοῦτον ἔκθαμβον καὶ ἔκπληκτον μυστήριον μέλλον ἔσεσθαι. Ἦ οὐχ ὁρᾷς αὐτὸ τὸ κήρυγμα τὸ ἐπιφερόμενον, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἡσαΐας, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς; Καὶ βλέπε πῶς τὰ πρῶτα ὕστερα διηγεῖται, καὶ τὰ ὕστερα ὡς γεγονότα ἑρμηνεύει, φήσας, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. Παρῳχημένον δὲ λέγεται εἶναι. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἄγεται, καὶ οὔπω ἦν ἀχθεὶς ὁ ὑπὸ Ἡσαΐου κηρυττόμενος. Ἐλέγετο δὲ τῷ προφήτῃ, ὡς ἤδη γεγεννημένον τὸ ἔργον. Ἀπαράβατος γὰρ ἦν ἡ θεοῦ μυσταγωγία. Ἐξ αὐτῆς δὲ ὑποβαίνων οὐκέτι ὡς γενόμενα ἔλεγεν, ἵνα
pag. 1064. μὴ πλάνην πάλιν ἀπεργάσηται. Ἀλλὰ, φησὶ, αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν δύο προφάσεων δείκνυσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὸ, Ἤχθη, ἤδη ἐτελειοῦτο, καὶ τὸ, Αἴρεται, μετέπειτα ἐπληροῦτο, ἵνα ἀπὸ τοῦ γεγονέναι νοήσῃς τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ πάγιον τῆς τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας, ἀπὸ δὲ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι τὸν χρόνον [3] ἀπεικάσεις τῶν ἀποκαλυπτομένων μυστηρίων.

Κεφ. ζ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ Μαρίᾳ ὁ ἄγγελος προέλεγεν ὅπερ ἔμελλεν εἰςερχόμενος ὁ πατὴρ ταύτης εἰς τὸν οἶκον τὸν ἴδιον παρὰ θεοῦ κομίζεσθαι, τὸ δι᾽ εὐχῆς αἰτηθὲν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς αἰτήσεως, ὅτι, Ἰδοὺ ἡ γυνή σου συνειληφυῖα ἐν γαστρί· ἵνα βεβαίως περαιώσῃ

Cap. VI. — 1. ἆρα codd. mss. ἄρα editi. 2. Articulus ἡ, quem editi habent ante ἐν, typographi Basileensis debetur errori.

ta narravit, *Ingressus est*, inquit, *ad prophetissam.* Quibus verbis Esai. 8, 3.
Gabrielis introitum ad virginem declarat, cuius in evangelio fit mentio; qui quidem *a deo missus est*, ut unici dei filii adventum in Luc. 1.
hunc mundum et ortum ex Maria nuntiaret. *Et concepit*, inquit, Esai. 8, 3.
et peperit filium: et dixit dominus ad me, Voca nomen eius, cito spolia detrahe, celeriter praedare: antequam norit puer vocare patrem et matrem, occupabit vires Damasci, et spolia Samariae etc. Quae omnia nondum impleta fuerant, atque in filio dei post annos circiter mille ac sexcentos perfici debebant. Quare quae post tot generationes eventura olim erant, perinde ac si facta iam essent, propheta cernebat. Num igitur mendacium illud erat? Nequaquam verum quod divinae providentiae consilio gerendum et administrandum erat, quasi perfectum iam esset, certissime nuntiabatur, ne non veritati fides haberetur, neve ad tam stupendum et inusitatum mysterium, quod aliquando futurum erat, prophetae animus haesitaret. Nonne vaticinium illud animadvertis quod deinceps subtexuit Esaias, cum ita loquitur, *Tanquam ovis ad occisionem ductus* Esai. 53, 7.
est, et ut agnus coram tondente obmutuit, sic non aperit os suum: generationem eius porro quis enarrabit? quoniam tollitur e terra vita ipsius, et dabo homines nequam pro sepultura eius? Vides ut priora posteriore loco narret, et posteriora tanquam iam facta sint exponat. *Tanquam ovis*, inquit, *ad occisionem ductus est;* quod velut praeteritum significatur. Non enim dixit, *Ducetur.* Atqui nondum ductus ille fuerat de quo vaticinabatur Esaias, et tamen res ipsa tanquam perfecta a propheta proponitur. Nam mysteriorum illa prophetae oblata divinitus institutio praeterire aut infecta esse non poterat. At deinceps progressus cetera non iam velut facta pronuntiat; ne fraudis atque erroris praeberetur occasio. Itaque, *Tollitur*, inquit, *e terra vita ipsius.* Ceterum duobus illis argumentis oraculi veritatem demonstrat. Nam haec vox, *ductus est*, rem iam tum perfectam fuisse significat. Illud vero, *tollitur*, postmodum est impletum; ut ex eo quod factum dicitur divinae pollicitationis veritatem ac stabilitatem intelligas. Ex eo vero quod futurum denuntiatur de mysteriorum, quae tum explicata sunt, tempore coniecturam facere possis.

Sic de Maria praedixit angelus, eaque significavit quae illius Cap. VII.
pater domum reversus a deo consecuturus esset; quae nimirum uterque parens summis a deo precibus postularet. *Ecce*, inquit, *uxor tua concepit in utero;* ut his verbis fidelis hominis mentem in

Certe in codd. mss. eius nullum extat vestigium. 3. *Fortasse scribendum* ἀπεικάσῃς.

τὴν διάνοιαν τοῦ πιστοῦ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ. Τοῦτο δὲ γέγονέ τισιν εἰς πλάνην. Ἀδύνατον γάρ τινα παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐπὶ τῆς γῆς γεννᾶσθαι. Μόνῳ γὰρ διέπρεψεν αὐτῷ, μόνῳ παρεχώρησεν ἡ φύσις. [1] Οὕτως ὡς πλάστης καὶ ἐξουσιαστὴς τοῦ πράγματος ἑαυτὸν ἀπὸ παρθένου ὥςπερ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνεπλάσατο, θεὸς ἀπ' οὐρανῶν ἐλθὼν, σάρκα ἐνδυσάμενος ὁ λόγος ἐξ ἁγίας παρθένου· οὐ μὴν δὲ προςκυνουμένης τῆς παρθένου, οὐδὲ ἵνα θεὸν ταύτην ἀπεργάσηται, οὐχ ἵνα εἰς ὄνομα αὐτῆς προςενέγκωμεν, οὐχ ἵνα γυναῖκας πάλιν ἱερείας μετὰ τοσαύτας γενεὰς ἀποδείξῃ. Οὐκ εὐδόκησεν ὁ θεὸς τοῦτο ἐν Σαλώμῃ γενέσθαι, οὐκ ἐν αὐτῇ τῇ Μαρίᾳ. Οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτῇ δοῦναι βάπτισμα, οὐκ εὐλογῆσαι μαθητάς. Οὐ τὸ ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκέλευσεν, ἢ μόνον ἁγίασμα αὐτὴν εἶναι, καὶ καταξιωθῆναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Οὐ τὴν καλουμένην μητέρα Ῥούφου, οὐ τὰς ἀκολουθησάσας ἀπὸ Γαλιλαίας, οὐ τὴν Μάρθαν τὴν ἀδελφὴν Λαζάρου, καὶ [2] Μαρίαν, οὔ τινα τῶν ἁγίων γυναικῶν καταξιωθεισῶν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας σωθῆναι, ἐξυπηρετησαμένων αὐτῷ ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων, οὐ τὴν γυναῖκα τὴν Χαναναῖτιν, οὐ τὴν αἱμορροοῦσαν, καὶ σεσωσμένην, οὔ τινα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γυναικῶν τοῦτο ποιεῖν προςέταξε τὸ ἀξίωμα. Πόθεν τοίνυν πάλιν ἡμῖν κυκλοδράκων, πόθεν ἀνακαινίζεται τὰ σκολιὰ βουλεύματα; Ἐν τιμῇ ἔστω Μαρία, ὁ δὲ πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα προςκυνείσθω, τὴν Μαρίαν μηδεὶς
pag. 1065. προςκυνείτω. Οὐ λέγω γυναικὶ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρὶ, θεῷ προςτέτακται τὸ μυστήριον· οὔτε ἄγγελοι χωροῦσι δοξολογίαν τοιαύτην. Ἐξαλειφέσθω τὰ κακῶς γραφέντα ἐν καρδίᾳ τῶν ἠπατημένων· ἀμαυρούσθω ἐξ ὀφθαλμῶν τὸ ἐγκίσσημα τοῦ ξύλου· ἐπιστρέψῃ πάλιν τὸ πλάσμα πρὸς τὸν δεσπότην, ἐντρεπέσθω Εὔα μετὰ τοῦ Ἀδὰμ θεὸν τιμᾶν μόνον, μὴ ἀγέσθω τῇ τοῦ ὄφεως φωνῇ, ἀλλ' ἐμμενέτω τῇ τοῦ θεοῦ προστάξει, Μὴ φάγῃς ἀπὸ τοῦ ξύλου. Καὶ ἦν τὸ ξύλον οὐ πλάνη, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου γέγονεν ἡ παρακοὴ τῆς πλάνης. Μὴ φαγέτω τις ἀπὸ τῆς πλάνης τῆς διὰ Μαρίαν τὴν ἁγίαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ὡραῖον τὸ ξύλον, ἀλλ' οὐκ εἰς βρῶμα, καὶ εἰ καλλίστη ἡ Μαρία, καὶ ἁγία, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ [3] προςκυνεῖσθαι.

Κεφ. η'. Αὗται δὲ πάλιν ἀνακαινίζουσι τῇ Τύχῃ τὸ κέρασμα, καὶ ἑτοιμάζουσι τῷ δαίμονι, καὶ οὐ θεῷ τὴν τράπεζαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον,

Cap. VII. — 1. *Cornarius et Petavius verterunt hic, ut* οὗτος *voluisse videantur.*

2. Μαρίαν *codd. mss.* Μαρίας *editi.*

3. *In cod. Ien. inferiore paginae margine ab antiqua (eadem puto a qua totus liber conscriptus est) manu rubro adpicta legis haec verba* Προςκυνείσθω, πάτερ, καὶ ἡ πανύμνητος παρθένος, ὡς μήτηρ θεοῦ καὶ οὐχ ὡς θεός. Εἰ γὰρ εἰς τὸν τόπον προςκυνοῦμεν οὗ ἔστησαν οἱ πόδες κυρίου, πολλῷ μᾶλλον τὴν τὸν κύριον πάντων γεννήσασαν. *f.*

huius promissi fide corroboraret, quod ipsum tamen fraudi nonnullis fuit. Atqui fieri non potest ut qui praeter communem hominum naturam nascatur in terris. Uni hoc conveniebat illi; uni natura cessit. Hic, inquam, velut artifex ac dominus, semetipsum e virgine tanquam e terra formavit, deus e coelo descendens, verbum virgine susceptum corpus induens, non ideo tamen ut haec adorari debeat, aut ut eam divinam ad naturam conditionemque transferat, neque ut sacrificium illius in nomen offeratur, neque tanto intervallo mulieres sacerdotes instituantur. Hoc ne in Salome quidem fieri voluit deus, nec in Maria. Non ei baptizandi potestatem fecit, non discipulis benedicere, non in terris praeesse mandavit, sed hoc unum voluit ut sanctum quid et consecratum esset, ac coeleste regnum adipisceretur. Sed nec illi quae Rufi mater appellatur eum honoris gradum detulit, neque mulieribus aliis, *quae e Galilaea secutae fuerant,* (Luc. 23, 55.) neque Marthae Lazari ac Mariae sorori, non ulli denique sanctarum, quae salutem illius adventu promeruerunt, quaeque ipsi de suis fortunis necessaria subministrabant. Neque porro (Matth. 15, 22. Luc. 8.) Chananaeae mulieri, vel ei quam sanguinis profluvio liberarat, vel alicui omnino in terris feminae dignitatem illam attribuit. Quae cum ita sint, unde nobis draco iste volubilis emersit? cur obliqua callidaque consilia renovantur? Honoretur sane Maria, pater vero, filius et spiritus sanctus adorentur, Mariam adorare nemo velit. Non enim mulieri, ac ne viro quidem, sed uni deo mysterium illud cultusque tribuitur; adeo ut nec angeli ipsi tanto honori pares esse videantur. Deleantur itaque, quae in miserorum hominum cordibus male sunt inscripta. Extinguatur penitus malus ille foetus ad infelicem arborem conceptus. Convertatur opus ipsum ad dominum conditoremque suum. Evam cum Adamo coniuge ad deum solum venerandum pudor tandem aliquando compellat; neve serpentis vox illam decipiat, sed in dei mandato persistat, *De ligno ne comedas.* (Gen. 3, 2.) Quamquam in arbore ipsa nequaquam error fuit, sed per arborem contumaciae error admissus est. Perinde igitur nemo errorem illum degustet qui Mariae occasione conflatus est. Licet enim pulcherrima arbor esset, non tamen ad cibum constituta. Ita quamvis Maria vel optima fuerit, ac sancta, et honore dignissima, non idcirco tamen adoratione prosequenda.

Quamobrem huius sectae mulieres illud denuo offerendum Fortunae poculum instaurant, ac daemoni, non deo, mensam instruunt, Cap. VIII.

Καὶ σιτοῦνται σῖτα ἀσεβείας, ὥς φησι ὁ θεῖος λόγος, καὶ αἱ γυναῖκες τρίβουσι σταῖς, καὶ οἱ υἱοὶ [1] συλλέξουσι ξύλα ποιῆσαι χαυῶνας τῇ [2] στρατείᾳ τοῦ οὐρανοῦ. Φιμούσθωσαν ὑπὸ Ἱερεμίου αἱ τοιαῦται γυναῖκες, καὶ μὴ [3] θροείτωσαν τὴν οἰκουμένην. Μὴ λεγέτωσαν, Τιμῶμεν τὴν βασίλισσαν τοῦ οὐρανοῦ. Οἶδε γὰρ Ταφνὰς ταύτας τιμωρεῖσθαι, οἴδασιν οἱ τόποι Μαγδούλων τούτων τὰ σώματα ὑποδέχεσθαι εἰς σῆψιν. Μὴ πείθου, Ἰσραὴλ, γυναικὶ, ἀνάκυπτε ἀπὸ κακῆς γυναικὸς συμβουλίας· γυνὴ γὰρ τιμίας ψυχὰς ἀνδρῶν ἀγρεύει. Ταύτης γὰρ οἱ πόδες τοὺς χρωμένους μετὰ τοῦ θανάτου ἄγουσιν εἰς τὸν ᾅδην. Μὴ πρόσεχε [4] φαύλῃ γυναικί. Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ὃ πρόσκαιρον λιπαίνει σὸν φάρυγγα· ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς [5] εὑρήσεις, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου. Μὴ πείθου ταύτῃ τῇ γυναικὶ τῇ φαύλῃ. Πᾶσα γὰρ αἵρεσις φαύλη γυνή· πλέον δὲ ἡ τῶν γυναικῶν αἵρεσις αὐτὴ, καὶ ἡ τοῦ ἀπατήσαντος τὴν πρώτην γυναῖκα. Τιμάσθω ἡ μήτηρ ἡμῶν Εὕα, ὡς ἐκ θεοῦ πεπλασμένη· μὴ ἀκουέσθω δὲ, ἵνα μὴ πείσῃ τὰ τέκνα φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἐντολὴν παραβῆναι. Μετανοείτω δὲ καὶ αὕτη ἀπὸ κενοφωνίας, ἐπιστρεφέτω αἰσχυνομένη, καὶ φύλλα συκῆς ἐνδυο-
pag. 1066. *μένη. Κατανοείτω δὲ ἑαυτὴν καὶ ὁ Ἀδὰμ, καὶ μηκέτι αὐτῇ πειθέσθω. Ἡ γὰρ [6] τῆς πλάνης πειθὼ, καὶ γυναικὸς εἰς τὸ ἐναντίον συμβουλία, θάνατον τῷ ἰδίῳ συζύγῳ ἐργάζεται. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῖς τέκνοις. Κατέστρεψε τὸ πλάσμα Εὕα διὰ τῆς παραβάσεως, ἐρεθισθεῖσα διὰ τῆς τοῦ ὄφεως φωνῆς καὶ ἐπαγγελίας, πλανηθεῖσα ἀπὸ τοῦ κηρύγματος, καὶ ἐφ᾽ ἑτέραν βαδίσασα διάνοιαν.*

Κεφ. θ'. *Διὰ τοῦτο ὁ πάντων δεσπότης καὶ σωτὴρ βουλόμενος θεραπεῦσαι τὸ ἄλγος, καὶ οἰκοδομῆσαι τὸ κατεστραμμένον, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἠλαττωμένον, ἐπειδὴ ἀπὸ γυναικὸς ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον κατῆλθεν, ἐκ γυναικὸς παρθένου αὐτὸς ἐγεννήθη, ἵνα τὸν θάνατον [1] ἐγκλείσῃ, καὶ τὸ ἐλλεῖπον πληρώσῃ, καὶ τὸ ἠλαττωμένον τελειώσῃ. Στρέφεται δὲ ἡμῖν πάλιν ἡ κακία, ἵνα τὸ ἐλάττωμα εἰς τὸν κόσμον προαγάγῃ. Ἀλλ᾽ οὔτε νέοι, οὔτε γέροντες πείθονται τῇ γυναικὶ, διὰ τὴν ἄνωθεν σωφροσύνην. Οὐ παίζει ἡ Αἰγυπτία τὸν σώφρονα Ἰωσὴφ, οὔτε παρεκτρέπει, καί τοί γε διὰ πολλῆς μηχανίας ἐργασαμένη τὸ δεινὸν πρὸς τὸν παῖδα τῆς συμβουλίας. Ἀλλ᾽ οὐ παίζεται ἄνθρωπος ἐκ πνεύματος ἁγίου λαβὼν τὴν φρόνησιν· οὐ τὸ σῶφρον ἀφανίζει, ἵνα μὴ τὴν εὐγενείαν κατευτελίσῃ. Καταλιμπάνει τὰ ἱμάτια, καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀπόλλυσιν. Ἀποδιδράσκει τὸν τόπον, ἵνα μὴ πέσῃ*

Cap. VIII. — 1. συλλέγουσι correxerunt iam *Cornarius* et *Petavius*. 2. στρατίᾳ *codd. mss. et ed. princ.* 3. θορυβείτωσαν *edit. Petav.* 4. φαύλῃ γυναικὶ *codd. mss.* φαύλῳ γυναικίῳ *editi libri.*

uti scriptum est, ac cibis impiis vescuntur; id quod sacrae literae
testantur, *Mulieres subigunt farinam, et filii colligunt ligna, ut fa-* Hier. 7, 18.
ciant placentas militiae coeli. Eiusmodi mulierculis Hieremias os ob-
struat; nec amplius terrarum orbem conturbent, neve istud ia-
ctitent, *Coeli reginam honoramus.* Novit Taphnes quemadmodum Hier. 44, 17.
ulciscendae illae sint. Novit Magdulorum regio abiecta illarum ca-
davera ad putrefaciendum excipere. Noli, o Israel, mulieri fidem
adhibere! Revoca te a pravae mulieris consilio. Siquidem *mulier* Prov. 5, 3.
*pretiosas virorum animas captat: huius pedes eos, quibuscum consue-
scit, cum morte ad inferos deducunt.* Malae mulierculae aurem ani-
mumque ne praebeas; *Mel* enim *e labiis meretricis destillat*, quod
brevissimo tempore guttur tuum leniens postea felle amarius inve-
nies, et ancipiti gladio magis exacutum. Cave igitur malae huic
mulierculae fidem adhibeas. Omnis enim haeresis mala mulier est;
sed multo mulierum haeresis illa magis quae ab eo a quo prima de-
cepta mulier est, manavit. Evae igitur matri nostrae honor habea-
tur, utpote quae a deo producta sit; sed ei nequaquam obtempere-
tur, ne liberis suis persuadeat, ut ex arbore vescantur ac manda-
tum violent. At illam quoque vanissimae illius vocis poeniteat. Gen. 3, 7.
Redeat ad mentem prae verecundia, et ficulneis foliis induatur.
Quin et Adamus illam agnoscat, nec amplius morem gerat. Quippe
fraudes, blanditiae et contrarium mulieris consilium mortem con-
iugi pariter ac soboli consciscunt. Nam Eva per contumaciam suam
divinum opificium evertit, cum serpentis voce ac promissis illecta
ab sano dogmate deflectens aliam ad mentem sese transtulit.

Propterea dominus omnium ac salvator, ut ei dolori medere- Cap. IX.
tur, et quod eversum erat instauraret, quod defeceral restitueret,
quandoquidem mors in mundum a muliere derivata fuerat, e mulie-
re virgine natus est, quo et mortem excluderet, et quod mancum
erat suppleret, et quod imminutum, perficeret. Porro eadem ite-
rum nequitia revolvitur; ut vitium ac defectum in orbem terrarum
invehat. Sed mulieri neque iuvenes, neque senes, propter eam
qua divinitus praediti sunt temperantiam obsequuntur. Non illudit Gen. 39.
Aegyptia mulier castissimo Iosepho, nec a recta mente deducit;
quamvis omnes adhibeat machinas, quo detestandum in adolescen-
tem consilium exequatur. Verum ludificari eum nemo potest qui
a spiritu sancto prudentiam acceperit. Proinde neque castimoniam
suam eripi sibi patitur, ne nobilitati suae ignominiam imponat; ve-
stimenta relinquit, et corporis iacturam non facit; locum illum de-

5. εὑρήσει *edit. Petav.* 6. τῆς *omissum est in edit. Petav. Colon. repet.*
Cap. IX. — 1. ἐκκλείσῃ *edit. Petav.*

τῇ παγίδι. Πρὸς καιρὸν τιμωρεῖται, εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύει. Ἐν δεσμωτηρίῳ βάλλεται, ἀλλ' αἱρετὸν ἐν φυλακῇ καταμένειν, καὶ ἐν γωνίᾳ ὑπαίθρου, ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου καὶ γλωσσώδους. Καὶ πόσα ἔστι λέγειν; Ἤτοι γὰρ ὡς αὐτὴν προςκυνοῦντες τὴν Μαρίαν αὐτῇ προςφέρουσι τὴν κολλυρίδα αἱ ἀργαὶ αὗται γυναῖκες, ἤτοι ὑπὲρ αὐτῆς προςφέρειν ἐπιχειροῦσι τὴν προειρημένην ταύτην σαθρὰν κάρπωσιν. Τὸ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον καὶ ἀλλότριον, καὶ ἐκ δαιμόνων κινήσεως, φρύαγμά τε καὶ ἀπάτη.

Ἵνα δὲ μὴ παρεκτείνωμαι τῷ λόγῳ, ἀρκέσει τὰ εἰρημένα ἡμῖν. Ἡ Μαρία ἐν τιμῇ, ὁ κύριος προςκυνείσθω· οὐδενὶ γὰρ ἐργάζονται οἱ δίκαιοι πλάνην. Ἀπείραστος γάρ ἐστιν ὁ θεὸς κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα, οὐδὲ οἱ αὐτοῦ δοῦλοι, πρὸς ἀπάτην. Ἕκαστος δὲ
pag. 1067. πειράζεται ἐκ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος. Εἶτα ἡ ἐπιθυμία τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκυεῖ θάνατον.

Ἱκανῶς δὲ ἔχειν περὶ πάντων τούτων νομίσαντες, ἀγαπητοὶ, καὶ ταύτην, ὡς εἰπεῖν, τὴν κανθαρίδα, τὴν τῷ εἴδει μὲν [2] χρυσίζουσαν, πτερωτὴν δὲ, ὡς εἰπεῖν, καὶ [3] πετομένην, ἰοβόλον οὖσαν καὶ δηλητήριον ἐν ἑαυτῇ κεκτημένην, τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας συντρίψαντες, ἐπὶ τὴν ἔτι μίαν περιλειφθεῖσαν ἴωμεν πάλιν, θεὸν ἐπικαλούμενοι παραστῆναι εἰς τὸ [4] τὰ τῆς ἀληθείας ἰχνηλατεῖν μέρη, καὶ κατὰ τῆς ἐναντιότητος τὴν ἀποτροπὴν τελείαν [5] ἐργάσασθαι.

ΚΑΤΑ ΜΑΣΣΑΛΙΑΝΩΝ,
οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοὶ, ἐξ Ἑλλήνων ὄντες, [1] καὶ Εὐφημῖται, [2] καὶ Σατανιανοὶ, ἑξακοστὴ ὀγδόη, ἡ καὶ ὀγδοηκοστή.

Κεφ. α'. Κόρον οὐκ ἔχει ἡ ἀναισχυντία, οὐδὲ πλησμονὴν ἡ ἀφροσύνη, ἀλλ' ἐπὶ πάντα ἥπλωσεν ἑαυτῆς τὸν λογισμὸν, καὶ κέχηνε τὸ στόμα, τοῦ λυμήνασθαι τὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ Νῶε σπέρματα, διαφόρως τὸ σῶφρον ἀποτριβομένη, καὶ τὸ πορνικὸν φρόνημα πολυτρόπως τοῖς ἀδικουμένοις ὑποσπείρουσα. [3] Φυεῖσα γὰρ μετὰ ταύτας πάλιν τὰς αἱρέσεις μωρά τις καὶ πάσης ἀφροσύνης ἔμπλεως ἐπανέστη ἡμῖν ἑτέρα τις, γελοῖος μὲν ὅλη, ἀσύστατον ἔχουσα τὸ φρόνημα, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἠπατημένων. Μασσαλιανοὶ δὲ οὗτοι καλοῦνται, ἑρμηνευόμενοι Εὐχόμενοι. Ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου τινὸς, ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν

2. χρίζουσαν πτερωτὴν cod. Rhedig.
3. πετωμένην cod. Ien. et ed. princ. πτερωμένην cod. Rhedig. ἐπτερωμένην cod. Paris. teste Petavio.
4. τὰ om. cod. Rhedig.
5. Subscriptio codd. Ien. et Rhedig. est Τέλος τὰ κατὰ κολλυριδιανῶν τῶν τῇ μαρίᾳ προσφερόντων.

serit, ne in laqueum incidat; poenas luit ad tempus, sed in aeternum regnat; in carcerem coniicitur, sed multo optabilius est in custodia manere, et *in angulo sub dio, quam cum muliere contentiosa* Prov. 21, 9.
et loquaci. Quam multa porro adversus illam haeresin disputari possunt? Nam aut Mariam ipsam adorantes collyridem huic otiosae mulieres offerunt, aut pro ipsa absurdam illam et ridiculam oblationem instituunt. Utrumque vero stolidum est, et a ratione profectum, nihilque praeter ostentationem fraudemque continet.

Ne sim longior, quae sunt hactenus dicta sufficient. Maria in honore sit, dominus adoretur. Nam iusti nemini erroris occasionem praebent. *Deus enim neque malis tentatur*, nec ullam ipse, Ioann. I, 13.
vel eius servi circumveniendi caussa tentant. *Unusquisque vero a propria concupiscentia tentatur abstractus, et illectus: deinde concupiscentia peccatum parit: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.*

Quamobrem cum hucusque satis de iis omnibus disputatum a nobis arbitremur, posteaquam cantharidem, ut ita dicam, istam colore fulvo, alis praeditam ac volantem, sed virulentam inprimis ac letiferi veneni plenam, veritatis oratione protrivimus, ad aliam, quae una postremaque superest, transeamus, deum inprimis obtestantes ut et ad veritatis consectanda vestigia et ad contrariam factionem penitus amoliendam suam nobis opem impertiat.

CONTRA MASSALIANOS,
quibus accedunt Martyriani e Gentilium numero, nec non et Euphemitae et Sataniani. Haeresis LXVIII., sive LXXX.

Nec impudentia satiari, nec expleri stultitia potest, sed in Cap. I.
omnia cogitationem et animum intendit suum, ac velut hianti ore in id incumbit ut Adami Noemique stirpem labefactet; dum et pudorem ac pudicitiam variis modis exterminat, et meretriciam indolem in iis quos laedere aggreditur non una ratione disseminat. Etenim post superiores illas haereses stolida quaedam ac vecordia plenissima alia nobis emersit, ridicula illa quidem, nec ullo modo cohaerens e viris pariter et infelicibus mulierculis conflata. Massalianos illos vocant, quae vox Orantes significat. Hi aliquot abhinc annis prodire coeperunt, sub Constantii fere imperatoris tempus.

CAP. I. — 1. καὶ non habet cod. Rhedig.
2. καὶ non agnoscit cod. Rhedig.
3. Φυεῖσα scripsi pro φασὶ, quod libri habent; pari iure possit etiam φύσασα, cf. Epist. ad Acac. et haer. 73, 37. Petavius φύσει coniecit.

Κωνσταντίου, καὶ δεῦρο. [4]Ἄλλοι πάλιν Εὐφημῖται, εἴτουν Μασσαλιανοὶ καλούμενοι, ἐξ ἧς τάχα οἶμαι καὶ αὕτη τὸν μιμηλὸν ζῆλον ἔσχεν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐξ Ἑλλήνων ὡρμῶντο, οὔτε Ἰουδαϊσμῷ προςανέχοντες, οὔτε Χριστιανοὶ ὑπάρχοντες, οὔτε ἀπὸ Σαμαρειτῶν, ἀλλὰ μόνον Ἕλληνες ὄντες δῆθεν, καὶ θεοὺς μὲν λέγοντες, [5]μηδενὶ μηδὲν προςκυνοῦντες, ἑνὶ δὲ μόνον δῆθεν τὸ σέβας νέμοντες, καὶ καλοῦντες Παντοκράτορα. Τινὰς δὲ οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες, ἢ τόπους πλατεῖς, φόρων δίκην, Προςευχὰς ταύτας ἐκάλουν. Καὶ ἦσαν μὲν τὸ παλαιὸν προςευχῶν τόποι ἔν τε τοῖς Ἰουδαίοις ἔξω πόλεως, καὶ ἐν
pag. 1068. τοῖς Σαμαρείταις, ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων εὕρομεν, ἔνθα ἡ πορφυρόπωλις Λυδία τοῖς περὶ τὸν ἅγιον Παῦλον ἀπήντηκε, ὡς καὶ οὕτως τὸ θεῖον γράμμα διηγεῖται ὅτι, φησὶ, Ἐδόκει· τόπος προςευχῆς εἶναι· καὶ προςῆλθον, καὶ ἐδίδασκον οἱ ἀπόστολοι τὰς συνελθούσας κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γυναῖκας. Ἀλλὰ καὶ Προςευχῆς [6]τόπος ἐν Σικίμοις, ἐν τῇ νυνὶ καλουμένῃ Νεαπόλει ἔξω τῆς πόλεως, ἐν τῇ πεδιάδι, ὡς ἀπὸ σημείων δύο, θεατροειδὴς, οὕτως ἐν ἀέρι καὶ αἰθρίῳ τόπῳ ἐστὶ κατασκευασθεὶς ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν πάντα τὰ τῶν Ἰουδαίων μιμουμένων.

Κεφ. β'. Οὗτοι δὲ οἱ πρότερον Μασσαλιανοὶ ἐξ Ἑλλήνων ὁρμώμενοι, οἱ πρὸ τῶν νυνὶ, τῶν δῆθεν ἀπὸ ὀνόματος Χριστοῦ ὁρμωμένων, καὶ αὐτοὶ πῇ μὲν ἔν τισι χώραις τοιαῦτα [1]τροπάριά τινα κατασκευάσαντες, ὡς Προςευχὰς καλουμένους καὶ Εὐκτήρια. Ἐν ἄλλοις δὲ τόποις [2]φύσει καὶ ἐκκλησίας ὁμοιώματι ἑαυτοῖς ποιήσαντες, καθ' ἑσπέραν, καὶ κατὰ τὴν ἕω, μετὰ πολλῆς λυχναψίας καὶ φώτων συναθροιζόμενοι, ἐπιπολύ τε καταλεγμάτιά τινα ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς σπουδαίων, καὶ εὐφημίας τινὰς δῆθεν εἰς τὸν θεὸν ποιούμενοι, [3]ὡς καταλεγματίων καὶ εὐφημιῶν ὥςπερ θεὸν ἐξιλεούμενοι, ἑαυτοὺς ἀπατῶσιν. Ἡ δὲ ἀγνωσία τυφλή τις οὖσα πάντα ταῦτα δοκήσει οἰήσεως τοῖς πεπλανημένοις παρασκευάζει. Ἐκεραυνοβολήθη δὲ πρὸ χρόνου ἓν τῶν τοιούτων κατασκευασμάτων, οὐκ ἔχω δὲ λέγειν ἐν ποίῳ τόπῳ, τάχα δὲ ἐν τῇ Φοινίκῃ τοῦτο ἠκούσαμεν. Ἀλλὰ καί τινες τῶν ἀρχόντων ζηλωταὶ πολλοὺς ἐκ τούτων ἀπέκτειναν, διὰ τὸ παραχαράττειν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀντιμιμεῖσθαι ἐκκλησίας τρόπον, μὴ ὄντας Χριστιανοὺς, μήτε ἐξ Ἰουδαίων ὁρμωμένους. Οἶμαι δὲ Λουππικιανὸς ὁ στρατηλάτης εἷς ἦν τῶν τοὺς αὐτοὺς Εὐφημίτας τῶν Ἑλλήνων τιμωρησάμενος,

4. *Haec ita cum praecedentibus iungenda videntur* Ἦσαν δὲ πρὸ χρ. τ., ὡς – – καὶ δεῦρο, ἄλλοι πάλιν, Εὐφημῖται κτλ. *Aliter enim* ἧς *relativum quo adstruatur non habebit.*

5. μηδένι δὲ πρ. *suspicatus est Petavius.*

6. τόποις cod. Ien. τόποι cod. Rhedig.

Cap. II. — 1. τοπάρια *suspicati sunt Petavius (cuius adnott. vide) et Du Cangius in Glossario Mediae et Infimae Graec. s. v.*

2. φασὶ *volebat Ios. Scaliger.*

3. *Ios. Scaliger emendavit* ὡς διὰ καταλεγματίων τε καὶ εὐφημιῶν ὥςπερ θεὸν ἐξιλεούμενοι, *quod verum videtur; modo pro* ὥςπερ *quod plane abundat rescripseris* ἑσπέρας. *Petavius ea verba*

Secundum quos Euphemitae coorti sunt, qui et Massaliani vocantur, quos credibile est priores illos imitari studuisse. Verum isti quidem e gentilibus profecti, neque Iudaeorum sectam, neque Christianorum amplexi sunt, nec inter Samaritanos censentur, sed gentiles omnino sunt, et cum esse deos asserant, nullum tamen adorant, sed unum duntaxat venerantur quem Omnipotentem appellant. Qui quidem certas sibi domos fabricantes, et laxiores, fororum instar, areas Proseuchas illas nominarunt. Habuisse quidem Iudaeos extra urbem et Samaritanos certa quaedam ad precandum loca quas Proseuchas dicerent, ex apostolorum actibus liquet, ubi purpurae institrix Lydia Paulo occurrisse dicitur. De quo ita scriptura narrat, *Videbatur*, inquit, *locus orationis esse*. Et accesserunt apostoli, ac Act. 16, 13.
mulieres per illud tempus convenientes docuerunt. Fuit et ad Sicima, quae hodie Neapolis dicitur, secundo ab urbe lapide Proseucha, sive Oratorium, theatri instar in planitie situm, sine tecto, ac nudo coelo subiectum, in quo fabricando Samaritani, ut in ceteris omnibus, Iudaeos imitati sunt.

Igitur Massaliani antiquiores e gentilibus excitati, qui hodiernos istos a quibus Christianum nomen usurpatur antecesserunt, Cap. II.
nonnullis in regionibus carinarum instar fastigatas aediculas construxerunt, quas Proseuchas, sive Oratoria, nuncupant. Alibi vero tam in occidente quam oriente eadem illa loca ad ecclesiae formam condiderunt; ubi ingenti lucernarum ac facium accensa copia conventus habent. Tum certos hymnos, quos illius gregis studiosi quidam scripserunt ac dei laudes concinunt; quibus magno sane errore deum se placare ac conciliare sibi putant. Verum inscitia, quae occaecata semper est, haec omnia miseris illis prae animi fastu et insolentia facere persuadet. Ac forte ante aliquod tempus unum ex illis aedificiis de coelo tactum est, ubinam vero gentium, liquido nondum constat; atque haud scio an in Phoenicia contigisse istud audierim. Quinetiam nonnulli magistratus religionis ardore flagrantes quamplurimos ex illis occiderunt; eo quod veritatem adulterando corrumperent, et ecclesiae morem praepostera quadam imitatione auderent exprimere; cum neque Christiani interim essent, neque Iudaeorum sectam profiterentur. Lupicianus, opinor, dux unus ex his fuit, qui in Euphemitas istiusmodi gentiles animad-

ὡς — εὐφημιῶν *tanquam spuria uncinis inclusit. Cornarius vertit* et diu ac per longum tempus lectiones quasdam per doctos suos, et laudes quasdam in deum facientes, velut per lectiones ac laudes deum placantes, seipsos decipiunt. *Ceterum edit. Cornarii utroque loco exhibet* καταλεγμάτια *et* καταλεγματίων, *non* καταληγμάτια, *ut affirmat Petavius in adnott.*

ἐξ ἧς προφάσεως ἐφύη πάλιν αὐτοῖς δευτέρα πλάνη. Λαβόντες γάρ
τινες τὰ τῶν τότε ἀποκτανθέντων σώματα διὰ τὴν τοιαύτην Ἑλληνικὴν
ἀνομίαν, καὶ θάψαντες ἔν τισι τόποις, ἐκεῖ πάλιν τὰ αὐτὰ εὔφημά
τε ἐπιτελοῦσι, καὶ Μαρτυριανοὺς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, δῆθεν διὰ
τοὺς ὑπὲρ τῶν εἰδώλων μαρτυρήσαντας.

pag. 1069. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ τούτων ἔτι βαθύτερόν τι διανοούμενοι, ὡς
Κεφ. γ΄. κατὰ τὴν αὐτῶν εὐήθειαν συμβούλῳ τῇ διανοίᾳ χρώμενοι, εἶπον Ὁ
Σατανᾶς μέγας ἐστὶ, καὶ ἰσχυρότερος, καὶ πολλὰ ἐπιτελεῖ κακὰ τοῖς
ἀνθρώποις. Διὰ τί οὐ μᾶλλον πρὸς τοῦτον καταφεύγομεν, καὶ αὐ-
τῷ προςκυνοῦμεν, αὐτόν τε τιμῶμεν, καὶ αὐτὸν εὐφημοῦμεν, ἵνα
διὰ τῆς κολακευτικῆς θεραπείας μὴ ἐνεργήσῃ ἡμῖν τὰ πονηρὰ, ἀλλ'
ὡς δούλων αὐτοῦ ἡμῶν γεγονότων, φασὶ, [1] φείδηται ἡμῶν; Καὶ οὕτω
καὶ οὗτοι Σατανιανοὺς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν. Ὁμοῦ δὲ τούτων τὴν
αἵρεσιν ἐν ταὐτῷ συνεθήκαμεν, καὶ τοὺς προειρημένους μέλλοντας ὑφ'
ἡμῶν νυνὶ λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἴσα ἐν ὑπαίθρῳ ἐξαγόμενοι, ἔξω
βεβηκότες τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὸ εὔχεσθαι καὶ ὑμνεῖν ἐσχολάκασιν.
Ἀλλὰ πάντα μὲν ταῦτα περιγέλαστα ὄντα ἀβλαβῆ ἐτύγχανε, μὴ δυνά-
μενα παρεκκλίνειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ εἰς ὄνομα Χρι-
στοῦ ἐλέγοντο εἶναι, ἀλλὰ Ἕλληνες τὸ πᾶν. Νῦν δὲ ἀπ' ἐκείνων τῶν
τρόπων οὗτοι νῦν καλούμενοι Μασσαλιανοὶ, ὧν οὔτε ἀρχὴ, οὔτε τέ-
λος, οὔτε κεφαλὴ, οὔτε ῥίζα· ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσὶν ἀστήρικτοι καὶ ἄ-
ναρχοι καὶ ἠπατημένοι, μὴ ἔχοντες ὅλως στηριγμὸν ὀνόματος, ἢ θε-
σμοῦ, ἢ θέσεως, ἢ νομοθεσίας. [2] Δοκοῦσι τοίνυν οὗτοι ἐπιτοαυτὸ,
ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες δῆθεν, εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι λέγοντες,
ὡς ἀποταξάμενοι τῷ κόσμῳ, καὶ τῶν ἰδίων ἀνακεχωρηκότες, ὁμοῦ δὲ
ἀναμὶξ ἄνδρες ἅμα γυναιξὶ, καὶ γυναῖκες ἅμα ἀνδράσιν ἐπιτοαυτὸ
καθεύδοντες, ἐν ῥύμαις μὲν πλατείαις, ὁπηνίκα θέρους ὥρα εἴη, διὰ
τὸ μὴ ἔχειν, [3] φησὶ, κτῆμα ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀκώλυτοι δέ εἰσι, καὶ
ἐκτείνουσι χεῖρας μεταιτεῖν ὡς ἀβίωτοι καὶ ἀκτήμονες. Οἱ δὲ λόγοι
αὐτῶν ἀφρόνων ἐπέκεινα. Ὃν δ' ἄν τινα ἐπερωτήσῃς ἐξ αὐτῶν ὁρ-
μώμενον, ἐκεῖνον ἑαυτὸν φάσκει οἷον δ' ἂν ἐθέλοις. Ἤτοι γὰρ προ-
φήτην εἴποις, λέξουσι ὅτι, Προφήτης εἰμί· ἤτοι Χριστὸν ἂν ὀνομά-
σῃς, φάσκει ὅτι, Χριστός εἰμι· ἤτοι πατριάρχην, τὸ αὐτὸ ἑαυτὸν
ὀνομάζει ἀναιδῶς· ἤτοι ἄγγελον, καὶ ἑαυτὸν λέγει. Καὶ ἁπλῶς ὢ
τῆς τῶν ἀνθρώπων ματαιοφροσύνης. Νηστείαν δὲ οὐδ' ὅλως οἴδα-
σιν, ἀλλὰ δῆθεν εἰς τὴν εὐχὴν ἐσχολακότες, καὶ ἀπὸ ὥρας δευτέρας,
pag. 1070. ἢ τρίτης, ἢ καὶ τὴν νύκτα, ἐὰν φθάσωσι πεινᾶσαι, πάντα ἀδεῶς ἐρ-
γάζονται, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες. Περὶ δὲ αἰσχρότητος ἢ λαγνείας

Cap. III. — 1. *Libri vulgo* φείδεται. 2. *Suspicor* Οἰκοῦσι. 3. *Scribendum fortasse* φασὶ.

verterunt; qua ex occasione nova facta est erroris accessio. Quidam enim eorum qui ob gentilem istam impietatem interfecti fuerant corpora certis in locis sepelientes illic easdem illas laudes hymnosque decantant, et Martyrianos appellari se volunt, propter illos videlicet qui ob idolorum cultum martyrium fecerant.

Sed eorum rursus alii altius quiddam pro stultitiae suae captu Cap. III.
concipientes animo, ac nihil praeter mentem suam in consilium adhibentes, iactare istud ausi sunt: Satanas, inquiunt, magnus quidam est, ac longe fortissimus, et mala quamplurima hominibus infligit. Cur igitur non ad hunc potius confugimus, et eum adoramus atque honore praedicationeque veneramur, ut adulatorio illo cultu conciliatus nocere desinat, imo vero nostrum, inquiunt, si tanquam servorum suorum rationem habeat et ignoscat? Ergo illi Satanianos semetipsos appellant. Quorum haeresin cum superioribus illis de quibus deinceps acturi sumus coniungendam putavimus. Quoniam utrique a veritate desciscentes idem foras prodeundi, et sub dio precandi ac canendi institutum tenent. Ceterum haec omnia ludibrii et ineptiarum plurimum, damni nihil admodum habebant, neque a veritate mentem abducere poterant; non enim Christiani, sed meri gentiles habebantur. Atqui hodie Massaliani vocantur, iisdem moribus ac ritibus addicti, neque initium, neque finem, neque caput, aut radicem habent ullam, sed sine fundamento ac principio prorsus inconditi sunt, et gravissimo in errore versantur, utpote qui nullo neque nominis, neque sanctionis, neque regionis, neque legum firmamento continetur. Illi igitur in unum coacti tam viri quam mulieres credere in Christum videntur, ac se mundo renuntiasse et sua omnia deseruisse profitentur. Tum vero promiscue sexus utriusque dormientes omnes in spatiosissimis vicis per aestatem iacent, quod se quicquam in terra possidere negent. Soluti porro ac vagi sunt, et manus ad stipem porrigunt, perinde ac victu et possessione carentes. Sed eorum sermones stoliditatem omnem superant. Quemcumque enim ex illis interrogaveris, talem se qualem volueris esse fatebitur. Sive prophetam dixeris, prophetas se esse dicent, sive Christum nomines, Christum se esse quilibet respondebit; sive patriarcham, hoc ipsum sibi nomen impudenter attribuet; sive angelum denique, talem se non dubitabit asserere. O singularem hominum vecordiam! Quod ad ieiunium vero spectat, hoc apud illos nullum est omnino. Verum toti videlicet in orationes intenti a secunda tertiave hora, vel etiam noctu, si esuriant, nihil non pro sua libidine faciunt, ac cibo potuque se ingurgitant. De illorum turpitudine ac flagitiis nihil certo comperi. Sed

οὐ πάνυ τι δύναμαι εἰδέναι. *Πλὴν οὐδὲ τούτου εἰσὶν ἀποδέοντες,
μάλιστα [4] ἐπιτοαυτὸ κοινῇ τὸ κοιτάζειν ἐσχηκότες ἅμα γυναιξὶ καὶ ἀν-
δράσιν. Οὗτοι δὲ καὶ ἐν [5] Ἀντιοχείᾳ εἰσὶν ἀπὸ τῆς Μέσης τῶν πο-
ταμῶν ὁρμώμενοι.*

Κεφ. δ'. *Ἔσχον δὲ τὸ βλαβερὸν τοῦτο φρόνημα ἀπὸ τῆς ἀμετρίας τῶν τι-
νων ἀδελφῶν ἀφελείας. Τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν καὶ ὀρθο-
δόξων, μὴ γινώσκοντες τὸ μέτρον τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, τὸ κε-
λεῦον ἀποτάσσεσθαι τῷ κόσμῳ, κτημάτων τε ἰδίων καὶ χρημάτων ἀπο-
ξενοῦσθαι, πωλεῖν τε τὰ ἴδια καὶ μεταδιδόναι πτωχοῖς, λαμβάνειν δὲ
τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν ἐν ἀληθείᾳ, μὴ ἀργὸν, μήτε ἀεργὸν,
καὶ ἀκαιροφάγον, μηδὲ [1] τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν, ἐργάζεσθαι δὲ
ταῖς ἰδίαις χερσίν· ὥςπερ καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἀποταξάμε-
νος τῷ κόσμῳ, κήρυξ δὲ ὢν τῆς ἀληθείας, οὗ αἱ χεῖρες οὐ μόνον ἑαυ-
τῷ ἐπήρκουν, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ· οὐκ οὖσι δὲ ἐκείνοις ἀρ-
γοῖς, ἀλλ' ἅμα συμπαροῦσιν αὐτῷ ἐν τῇ ἐργασίᾳ· [2] ὥς που καυχᾶται
λέγων, διδάσκει [3] τε σαφέστατα, Ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω.
Τινὲς δὲ τῶν προειρημένων ἀδελφῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ Μάνη μεμαθηκό-
τες τάχα, ἵν' οὕτως εἴπω, τοῦ ἀπὸ Περσίδος ἀναβεβηκότος, ἅτινα
οὐκ ἐχρῆν οὕτως εἶναι· σκοπεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς τοιούτους παραγγέλλει
ὁ θεῖος λόγος τοὺς μηδὲν ἐργαζομένους. Πεπλάνηκε γάρ τινων τὴν
οἴησιν ὁ λόγος ὁ παρὰ τῷ σωτῆρι γεγραμμένος, Ἐργάζεσθε μὴ τὴν
βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ [4] τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον.
Νομίζουσι δὲ τὴν ἀπολλυμένην εἶναι τὴν καλὴν ἐργασίαν, ἧς εἰς δι-
καιοσύνην ἔχομεν τὸν κάματον· ἥτις ἐπληροῦτο ἐν Ἀβραὰμ διὰ τοῦ
μόσχου, καὶ [5] ἐν τῇ καματουργίᾳ τῆς χήρας διὰ τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐν
τῇ ἐργασίᾳ τοῦ Ἰὼβ διὰ τῶν αὐτοῦ παίδων καὶ κτημάτων, καὶ πάν-
των τῶν τοῦ θεοῦ δούλων τῶν εἰς δικαιοσύνην καμνόντων ταῖς ἰδίαις
χερσὶν, εἰς τὸ ἐπαρκεῖν καὶ τοῖς ἐνδεομένοις· καθὼς καὶ ἐν ἑκάστῳ
μοναστηρίῳ, ἔν τε τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ καὶ ἐν πάσαις χώραις, οὕ-
τω κάμνουσιν εἰς δικαιοσύνην. Ὡς ἡ μέλιττα, χερσὶ μὲν ἔχουσα τὸν
κηρὸν τῆς ἐργασίας, τὴν δὲ ψεκάδα τοῦ μέλιτος ἐν τῷ στόματι, μετὰ
pag. 1071. τῆς ἰδίας ὑμνηγόρου φωνῆς τὸν τῶν πάντων δεσπότην κατὰ τὴν ἰδίαν
αἴσθησιν ὑμνοῦσα, ὡς καὶ Σαλομὼν μαρτυρεῖ, ὅτι τὴν σοφίαν τιμή-
σασα προήχθη, οὕτω καὶ οἱ τοῦ θεοῦ δοῦλοι οἱ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς στε-
ρεᾶς πέτρας τῆς ἀληθείας τεθεμελιωμένοι, καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν ἀσφα-
λῶς οἰκοδομοῦντες, ἰδίαις χερσὶ τὰς λεπτὰς αὐτῶν ἐργασίας ἐργάζον-
ται κατὰ τὴν ἑκάστου τέχνην. Ἐν στόματι δὲ σχεδὸν πᾶσαν θείαν*

4. ἐπὶ τὸ αὐτὸ, *uti assolet, cod. Rhedig.*
5. Ἀντιοχία *cod. Rhedig.*
Cap. IV. — 1. Deest ἐοικέναι. *Petavius. Ios. Scaliger supplet* μηδὲ τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν ὁμοιοῦσθαι, ἐργ. κτλ. *Cornarius convertit* neque intempestive cibum capientem, neque hunc alieno labore partum, velut vespa cum apibus solet.

ab iis nequaquam abhorrere vel eorum consuetudo persuadet qua
promiscue viri cum mulieribus cubant. Ceterum Antiochiae quoque
sedes habent, quo e Mesopotamia sese contulerunt.

Hoc vero longe perniciosissimum dogma ex nimia quorumdam Cap. IV.
fratrum imperitia manavit. Qui cum recte alioqui de fide sentirent,
vitae ex Christi domini praescripto instituendae modum nequaquam
intellexerunt; quatenus renuntiare mundo ac bonis se suis et facul-
tatibus abdicare, fortunas suas vendere ac pauperibus dilargiri,
crucem ferre ac serio sequi se mandavit, non ut iners et otiosus
quispiam esset, aut intempestive helluaretur, ac fucorum inter apes
similis foret, quinimo suis ut manibus opus faceret, ac beatum imi-
taretur apostolum, qui mundum valere iubens praeco veritatis ex-
titit: *Cuius manus non ipsi solum, sed et iis qui cum illo erant ne-* Act. 20, 34.
cessaria suppeditabant; cum et ipsi interim minime cessarent, sed
operae participes essent, ut quodam ipse loco gloriatur, ac disertis
illud verbis praecipit: *Qui non operatur, non manducet.* Sed illi, 2. Thess. 3, 10.
quos dixi, fratres nostri haud scio an a Mane, qui illuc e Perside
profectus est, ista didicerint, quae ab omni ratione prorsus aliena
sunt. Cum e contrario animadvertere illos divina scriptura iubeat,
qui nihil operis faciunt. Verum nonnullorum mentibus dictum illud
servatoris imposuit: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui per-* Ioann. 6, 27.
manet in vitam aeternam. At illi pereuntem illum cibum ad praecla-
ram illam operam laboremque referunt, quem in consectanda iusti-
tia sustinemus. Quae quidem opera in Abraamo tum eluxit, cum Gen. 18.
is vitulum appararet; nec non et in vidua, quae Eliae caussa labo- 3. Reg. 17.
ravit, et in Iobo denique, qui in liberis idem suis fortunisque prae-
stitit. Praeterea nullus est dei famulus qui non ad obtinendam iu-
stitiam manibus suis opus exerceat, quo in egentes beneficus esse
possit. Quod in unoquoque monasterio, tam in Aegypto quam in
aliis provinciis, fieri cernimus, ubi iustitiae gratia sic ad opus in-
cumbunt omnes, tanquam apes quaedam, quae ceram pedibus, stil-
las mellis ore comportantes, communem universorum dominum pro
sensu suo atque captu, quodam velut vocis cantu ac praedicatione
celebrant, prout testatur Salomon: *Sapientiam*, inquit, *honorans* Prov. 6, 8.
provecta est. Nec aliter servi illi dei in solida veritatis petra, ve-
lut fundamento, stabiliti, ac domum suam firmam atque inconcus-
sam exstruentes, pro ea quam profitentur arte, minutissimas quas-
que operas singuli manibus suis exercent. Iidem vero universam

2. ὅς που *edit. Petav. Colon. repet.*
3. τε *codd. mss. uterque.* δὲ *editi.*
4. τὴν *om. in edit. Petav Colon. repet.*
5. ἐν *om. in edit. Petav. Colon. repet.*

γραφὴν ἀπαγγέλλουσιν, ἀκμητί τε καὶ ἀόκνως συχνὰς ποιοῦνται τὰς ἀγρυπνίας, τοῦτο μὲν ἐν εὐχαῖς, τοῦτο δὲ ἐν ψαλμῳδίαις, ἐνδελεχῶς δὲ τὰς συνελεύσεις τὰς ἐξ ἔθους ἐνθέσμως τεταγμένας, διημερεύουσί τε πάντοτε τὰς [6] ἀδιαλείπτους κατὰ διάστημα ὥρας τὰς εὐχὰς θεῷ ἀκαταγνώστως μετὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς καὶ οἰμωγῆς ἐπιπόνου [7] θεῷ ἀναπέμποντες, ταῖς τε ἰδίαις χερσὶν, ὡς ἔφην, ἐργαζόμενοι, μετὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας· ἵνα μὴ ἐπιδεεῖς γένωνται, καὶ εἰς ὑποκρίσεις ἀνθρωπίνας ἐμπέσωσι, καὶ οὐκέτι τῷ ἀσεβοῦντι δυνάμενοι τὰ ἀληθῆ λέγειν, οὔτε ἐκτὸς ῥύπου εἶναι τῶν ἀπὸ ἀδικίας ἀνθρώπων πλουσίων καὶ πλεονεκτούντων τοὺς πένητας, οὔτε ἐκτὸς σιτίων τούτων γίνεσθαι, μὴ [8] δυνάμενοι ἐκ δικαίων πόνων τὴν ἐφήμερον ἔχειν τροφὴν, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι, διὰ τὸ ἐνδεὲς τῆς ἀεργίας, τραπέζης πλουσίων μετέχειν.

Κεφ. ε'. *Διὸ παραγγέλλει ὁ θεῖος λόγος, φάσκων, Μὴ ἐπιθύμει βρωμάτων τῶν πλουσίων, ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδοῦς. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ὅτι τοιαύτας ἔδει παρασκευάζειν, Εἰ δὲ ἀπληστότερος εἶ, μὴ ἐπιθύμει τῶν αὐτοῦ βρωμάτων. Ἐν τούτοις γὰρ ἐδοξάσθησαν οἱ παῖδες οἱ ἐν τῇ Βαβυλῶνι, ἀρνησάμενοι τράπεζαν βασιλέως, καὶ αἱρησάμενοι σπέρμασιν ἀρκεῖσθαι, ἢ τραπέζῃ καὶ βρώμασι, χρήμασι καὶ δόξῃ ἀποταξάμενοι, ὡς Μωϋσῆς μᾶλλον εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ ἤπερ ἀπολαύειν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν, ἐργαζόμενος δὲ ἰδίαις χερσὶν ἔτυχε προφητείας. Προβάτων γὰρ οὗτος ποιμὴν κατέστη, ὁ εὐγενὴς, καὶ υἱὸς θυγατρὸς βασιλέως, ἵνα μὴ ἀργὸν ἐσθίῃ ἄρτον. Ὡς καὶ διδάσκει ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακὼβ, λέγων Λάβαν, Δός μοι ἐργασίαν, ἵνα ἐργάζωμαι, τοῦ ἰδίου ἄρτου. Καὶ αὐτὸς
pag 1072. πάλιν ποιμαίνειν προστέτακται παρὰ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ, ἵνα μὴ ἀργὸν ἄρτον ἐσθίωσιν οἱ δίκαιοι. Τοῖς δὲ ἀποστόλοις εἴρηται ἀρκεῖσθαι τῷ [1] λόγῳ κηρύττειν, ἵνα μὴ ἀσχολῶνται ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐπὶ τὸ κήρυγμα τὴν πορείαν ποιούμενοι. Ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ, καὶ, Ἀρκετὸν τῷ ἐργαζομένῳ ἡ τροφὴ αὐτοῦ. Καὶ τοῖς τε ποιμέσιν ὡσαύτως διὰ τὴν τῶν λαῶν συχνὴν ἀσχολίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ ἐνδελεχῆ λειτουργίαν φησὶν ὁ θεῖος λόγος, Τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐ μεταλαμβάνει; Καὶ, φησὶ, τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν, ἵνα τὸν πρεσβύτερον, ἢ τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἐλαττούμενον τῆς ἐφημέρου τροφῆς καταστήσειε, προτρεπόμενος λαοὺς ἐκ δικαίων πόνων νέμειν τὰ πρὸς τροφὴν τοῖς ἱε-*

6. ἀδιαλήπτους *libri omnes.*
7. Θεῷ, *quod superfluum videtur, Petavius cancellis inclusit.*
8. *Libri vulgo* δυναμένοις.

paene scripturam ore pronuntiant, impigre ac strenue aut orando aut psalmos emodulando pervigilant, solennes de more conventus, ac quotannis constitutos obeunt, statas horas, et alternis spatiis continuo descriptas perpetuis ad deum fundendis precibus, summa cum abiectione animi ac laboriosis gemitibus transigunt, cum interea propriis, uti dixi, manibus, adiuncta spiritali exercitatione, opus instituant, ne aut inopia laborent, aut in humanas simulationes incidant, sic, ut impiis libere veritatem eloqui non audeant, neque ab eorum hominum qui per nefas ac pauperum iniuriam locupletati sunt contagione ac maculis vindicare sese possint, nec illorum denique cibariis carere, quod iustis laboribus quotidianum sibi victum comparare nequeant, sed ob inopiam ex otio et inertia derivatam ad beatorum mensas confugere cogantur.

Quam ob rem divinum nos oraculum docet, *Ne concupiscas ci-* Cap. V. Prov. 23, 3.
bos divitum; hi enim cum mendaci vita coniuncti sunt. Tum alio in loco eiusmodi quales appositi fuerint vicissim praeparandos admonet,
Quod si insatiabilis es, illius cibos ne concupiscas. Qua in re prae- Dan. 1.
claram pueri illi Babylone gloriam adepti sunt qui repudiata regis mensa exquisitis huius epulis legumina praetulerunt ac divitias splen-
doremque contempserunt. Nec aliter Moyses, qui vexari affligique Exod. 2. Hebr. 11, 14.
cum populo dei quam Aegyptiacis thesauris perfrui maluit. Qui quidem dum suis ipse manibus opus exercet, propheta factus est. Ille enim ipse nobilis et a filia regis adoptatus, ut ne otiosus pane vesceretur, opilio constitutus est. Idem et pater noster Iacob nos
docuit, cum Labanum alloquens, *Da mihi*, inquit, *operis aliquid,* Gen. 29.
proprium ut victum meream. Unde et a socero ovium itidem gregibus praeficitur. Quae idcirco facta sunt omnia, ne sancti homines panem otiosi comederent. Apostolis vero a domino praeceptum istud est ut divini verbi praedicatione contenti essent, ne ex aliis alias in urbes ac loca praedicandi caussa migrantes variis rebus dis-
traherentur. *Dignus est enim operarius mercede sua;* et, *Sufficit* Matth. 10, 10.
operario alimentum suum. Quam eandem ob caussam pastoribus Luc. 10, 7. 1. Tim. 6, 8.
pro incredibili ipsorum in gubernandis populis occupatione atque ecclesiastica procuratione administrandique labore perpetuo divinum
hoc oraculum edicit: *Quis gregem pascit, et illius lacte non alitur?* 1. Cor. 9, 7.
Quis plantat vineam, et eius fructu non vescitur? Deinde, *Operam,* inquit, *navantem agricolam ante omnes par est fructus edere;* ut ne presbyterum, vel episcopum quotidiano cibo indigentem constituat. Ob id populos adhortatur, ut quae ad alendos sacerdotes necessaria sunt iustissimis suis laboribus quaesita suppeditent, offerendis pri-

Cap. V. — 1. λόγον *rescribendum esse vidit Petavius.*

ρεῦσι, διὰ ἀπαρχῶν τε καὶ προσφορῶν, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐξουσίαν ἔχοντες οἱ ἐκ θεοῦ τοὺς λαοὺς ὁδηγεῖν προστεταγμένοι, οὐδὲ τούτοις κέχρηνται κατακόρως, οἱ θεῷ τελείως εὐαρεστεῖν ἐπαγγελλόμενοι.

Κεφ. ϛʹ. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τοῦ θεοῦ ἱερέων καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον αὐτῶν μετὰ τὸν θεὸν ἐν Χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείᾳ εὕροιεν τέχνην, ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη, τοῖς [1] τε ἀδελφοῖς καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν, ἀπαρχῶν δὲ, φημὶ, καὶ προσφορῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ χειρῶν εἰργασμένων δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως πρὸς θεὸν, καὶ τοῖς πέλας ἑκουσίως μεταδιδοῦσα· καί τοί γε μὴ ἀναγκαζομένων αὐτῶν, μήτε κατακρινομένων, ἀλλὰ δικαιοσύνης πόνους καὶ ἐργασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐχόντων, καὶ κατὰ δικαιοσύνην σιτουμένων, δι' ὑπερβολὴν δὲ προαιρέσεως τοῦτο αὐτῶν ποιούντων. Ἐπιποθεῖ γὰρ αὐτῶν ἡ ἔνθεος ψυχὴ, καὶ ἐν φόβῳ θεοῦ ἐστηριγμένη, καὶ ἐκ
pag. 1073. πνεύματος ἁγίου τὴν γνῶσιν κεκτημένη, πλούτου ἐπουρανίου τοῦ κατὰ δικαιοσύνην μετὰ ἐπαίνου καὶ κλέους καὶ ἀριστείας, τοῦ διὰ θείων δογμάτων καὶ θείας μελέτης ἁγίας γραφῆς καὶ λογίων θεοῦ, ψαλμῳδιῶν τε καὶ συνάξεων, ἁγίων νηστειῶν τε καὶ ἁγνείας [2] καὶ πολιτείας, καὶ τῆς διὰ χειρῶν ἕνεκεν δικαιοσύνης μετὰ προαιρέσεως ἐργασίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλῳ [3] προελήφθησαν τύπῳ οἱ αὐτοὶ τίμιοι ἡμῶν ἀδελφοὶ, οἱ κατὰ Μεσοποταμίαν ἐν μοναστηρίοις ὑπάρχοντες, εἴτουν [4] Μάνδραις [5] καλουμέναις, [6] κώμας γυναικικὰς προβαλλόμενοι, [7] καὶ σάκκῳ προφανεῖ ἐπερειδόμενοι. Ἔδει δὲ τὰ τῆς ἁγίας παρθένου μητρὸς ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχειν τέκνα σεμνὰ, οἰκουρὰ, θεῷ λατρεύοντα κρυφίως τῷ εἰδότι τὰ κρύφια, καὶ ἀποδιδόντι ἐν τοῖς φανεροῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εὐσχημόνως διὰ τοὺς ἔξω, καὶ μὴ βούλεσθαι λαβεῖν ἀπὸ τῶν ὁρώντων τὸν μισθὸν, καὶ τὴν χάριν. Ἀλλότριον γάρ ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σάκκος προφανὴς, καὶ κόμη [8] μὴ ἐκτεμνομένη ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων. Ἀνὴρ γὰρ, φησὶ, οὐκ ὀφείλει κομᾷν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων.

Cap. VI. — 1. δὲ cod. Rhedig.

2. καὶ πολιτείας verba non habet cod. Rhedig.

3. προελήφθησαν τύπω codd. mss. uterque. τύπω προελήφθησαν editi.

4. μάνδρες codd. mss. uterque.

5. καλουμένας cod. Rhedig. (Quod ideo adnotandum duxi quod etiam cod. Ien. ea prius erat scriptura quam ab eadem manu καλουμέναις correctum est.

6. κώμας γυναικικὰς correxerunt Cornarius (in versione Lat.) et Petavius. Libri habent κώμαις γυναικικαῖς.

7. Cornarius vertit et sacco conspicuo incedunt.

8. μὴ ἐκτεμνομένη emendavit Salmasius Epist. ad Colvium super cap. 11. primae ad Corinth. Epist. pag. 92 sq. ἐκτεμνομένη librorum est scriptura. ἐκτεινομένη rescribendum iudicavit Cornarius (vertit enim coma extenta) et post eum Petavius.

mitiis, oblationibus, ac reliquis id genus. Quae cum in potestate sua habeant, quibus regendorum a deo populorum est commissa provincia, horum tamen usui plene penitusque non indulgent, qui deo perfecte placere se velle profitentur.

Illi enim tametsi e sacerdotum numero sint, ad sanctissimi sui Cap. VI.
secundum deum in Christo patris imitationem (Paulum apostolorum intelligo), non omnes quidem, sed plerique tamen ad susceptam divini verbi praedicationem externam manuum operam adiungunt; quamcunque demum artem adepti sint, quae nec e dignitate sua, nec ab ecclesiae cura quam perpetuam gerunt, abhorreat, ut ipsorum conscientia, praeter illum divini verbi praedicandi laborem, propriarum manuum fructum ferens, ac cum sibi ipsi, tum fratribus et egentibus operis sui quaestum impertiens, voluptate perfundatur, hoc est tam primitias et oblationes, quam quod manuum suarum opera lucelli quaesierit cum proximis suis ultro pro ardenti in deum amore communicet. Atqui nulla ad id agendum necessitate coacti damnatique sunt. Sed cum iustissimos alios labores et ecclesiasticas occupationes habeant, et pro eo atque aequum est ali indidem debeant, abundantia quadam virtutis et prolixae voluntatis id sibi oneris imponunt. Etenim divinus illorum animus, et in dei timore stabilitus, infusaque a spiritu sancto scientia praeditus, coelestium opum quae in iustitia positae sunt desiderio tenetur, quas cum laude et gloria, egregiisque factis e divinis dogmatibus ac sacrarum literarum et oraculorum dei meditatione, atque e Psalmorum concentionibus et ecclesiasticis conventibus, nec non et sanctis ieiuniis, castitate, religiosissimo vivendi instituto, ac sponte sibi indicta ob amorem iustitiae manuum opera consequuntur. Est et alia quaedam vivendi forma ac disciplina, qua istiusmodi venerandi nostri fratres utuntur qui in Mesopotamia in monasteriis, quas *Mandras* appellant, domicilium fixerunt. Qui et comas muliebrem in modum promittunt, et cilicium propalam affectant. Sed nimirum oportebat sanctae virginis, ac nostrae matris ecclesiae liberos esse perhone-
stos, domum servantes, deoque, qui abdita occultaque novit ac Matth. 6, 6.
palam praemia persolvit, uti scriptum est, in abdito servientes, idque decore, propter exteros et honeste, adeo ut nullam ab intuentibus mercedem aut gratiam exspectarent. Est enim ab ecclesiae catholicae et apostolorum doctrina prorsus alienum cilicium palam
prae se ferre, ac comam summittere. *Vir enim*, inquit apostolus, 1. Cor. 11, 14.
comam nutrire non debet, cum imago dei sit et gloria.

Κεφ. ζ΄. [1] Τί δὲ χεῖρον καὶ ἐναντίον; οἱ μὲν τὸ γένειον τὴν μορφὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀποτέμνουσι, τρίχας δὲ τῆς κεφαλῆς πολλάκις κομῶσι. Καὶ περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου ἐν ταῖς [2] Διατάξεσι τῶν ἀποστόλων φάσκει ὁ θεῖος λόγος καὶ ἡ διδασκαλία, μὴ φθείρειν, τουτέστι μὴ τέμνειν τρίχας γενείου, μηδὲ ἑταιρισμῷ [3] κατακομεῖσθαι, μήτε ὑπερηφανίας ὑπόδειγμα δικαιοσύνης τὴν προςέλευσιν ἔχειν. Ἔπρεπε γὰρ Ναζωραίοις τοῦτο μόνον διὰ τὸν τύπον. Τύπῳ γὰρ [4] ἠγοῦντο οἱ παλαιοὶ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔχοντες κόμην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τὴν εὐχὴν, ἕως ὅτου ἦλθεν ἡ εὐχὴ τοῦ κόσμου καὶ ἐτελειώθη, κεφαλὴ δὲ πέφηνεν ὁ Χριστὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐγνώσθη τῷ κόσμῳ ὁ ὢν ἀεὶ καὶ μὴ γινωσκόμενος παρὰ τῇ πάσῃ ἀνθρωπότητι ἢ μόνον ἐνίοις τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν· ἵν᾽ ὅταν γνῶμεν τὴν κεφαλὴν, μὴ
pag. 1074 καταισχύνωμεν τὴν κεφαλήν. Οὐ γὰρ ἕνεκεν τῆς ἰδίας κεφαλῆς λέγει, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἰδίας εἰς Χριστὸν ἐνσκήπτει τὸ τῆς χλεύης ἔργον· ᾗ φησι ὁ ἀπόστολος, *Αὐτὴ ἡ φύσις οὐ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ ἀτιμία αὐτῷ ἐστι;* Αὕτη δὲ ἡ ἀτιμία οὐκ ἐπαινετὴ ὡς ἐκείνη λέγουσα ὅτι, *Αἰσχύνης καταφρονήσας.* Οὐ γὰρ διὰ θεὸν ἡ ἀρετὴ, κἂν τε διὰ θεὸν ὑποληφθείη, ἀλλὰ διὰ φιλονεικίαν ὁ τρόπος παρελθόντος τοῦ κατὰ νόμον τύπου, καὶ ἐλθούσης τῆς ἀληθείας. Λέγει δὲ, *Εἴ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ.* Παρεξέβαλεν οὖν τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους καὶ ποιοῦντας, ἐν φιλονεικίᾳ τε ὄντας, ἀπό τε τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. Ἀλλὰ ταῦτα ἠναγκάσθημεν λέγειν διὰ τὴν πρόφασιν τῶν προειρημένων Μασσαλιανῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ λαβόντες ἐκεῖθεν τοῦ φρονήματος τὴν νόσον, καὶ ἐκτραπέντες τὴν διάνοιαν, ἐξώκειλαν τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ κατέστη αἵρεσις ἐν δεινότητι ἀργίας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν.

Κεφ. η΄. Ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων καὶ αὐτῶν ἀκηκόαμεν, τῶν εἰς χλεύην τῷ κόσμῳ καταστάντων, καὶ συρφετώδη νοῦν καὶ λόγους ἐξεμούντων, ἀσυστάτων δὲ ὄντων, καὶ ἀνελπίστων, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ οἰκοδομῆς ἔξω βεβηκότων. Ὅθεν καὶ περὶ τούτων ὀλίγα διαλαβόντες αὖθις εἰς ἀνατροπὴν αὐτῶν ἐργασόμεθα. Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι [1] γυναῖκας μετὰ

Cap. VII. — 1. *Petavius suspicatus est* Ὁ δὲ χεῖρον *vel* Ἔτι δὲ χεῖρον. *Magis placeret* Ὅτι δὲ χ. κ. ἐναντίον, οἱ μὲν κτλ. *Cornarius scripturam libri sui secutus vertit* Quid vero fit peius et contrarium? *In cod. Rhedig. ante voc.* τί *rasura duarum vel trium litterarum conspicua est, et restat adhuc accentus* (\`) *vocabuli erasi. Verba* τί δὲ χεῖρον *sunt a manu secunda, quae tamen eadem erat, adiecta.*

2. *Cf. Grabe Spicileg. I, pag. 50 sq.*

Sed deterius quiddam ac contrarium ab illis geritur, siquidem isti barbam, hoc est propriam viri formam, resecant, capillos vero ut plurimum prolixiores habent. Atqui quod ad barbam attinet, in Apostolorum Constitutionibus divino sermone ac dogmate praescribitur, ne ea corrumpatur, hoc est ne barba ponatur, neve meritricius cultus et ornatus usurpetur, ac ne per arrogantiam et fastum affectata quaedam iustitiae species in congressu ac consuetudine praeferatur. Illud enim Nazaraeis duntaxat ob figuram congruebat. Quippe veteres per futurarum rerum adumbratas imagines traducti sunt; velut cum comam ex voto promissiorem habuerunt, donec mundi votum advenit et impletum est, hoc est apparuit Christus dominus unicus dei filius, et innotescere mundo coepit ille ipse sempiternus quidem, sed ab omni genere hominum nequaquam agnitus, verum a quibusdam duntaxat, qui in ipsum crediderant; ut cognito capite nullam huic ignominiam imponamus. Nam non tam de proprio cuiusque capite loquitur apostolus, quam ab eo in Christum ipsum ludibrium contumeliamque derivat. *Nonne*, inquit, *natura ipsa nos docet quid vir comam si nutriat ignominia est illi?* Quod quidem ignominiae genus laudabile non est, ut illa quae dicit, *Ignominiam contempsisti.* Neque enim quasi quoddam virtutis officium, dei illud caussa suscipitur, tametsi ad deum pertinere videatur, sed a contentione ac pertinacia profectum est, cum iam pridem legis umbra figuraque praetergressa veritas ipsa successerit. Quare sic apostolus decernit: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesiae dei.* Quibus verbis eos qui tale aliquid faciunt, et contentiose refragantur, ab apostolorum regula ac dei ecclesia summovendos putat. Haec igitur omnia accepta a Massalianis occasione dicere necessarium habuimus, quod et ipsi indidem contracto opinionis illius morbo animoque depravati a veritate deciderunt; unde nova est haeresis ex otio et ignavia ceterisque pestibus conflata.

Cap. VII. — 1. Cor. 11, 19.

Haec sunt quae de istiusmodi hominibus accepimus, qui mundo ad ludibrium expositi videntur, quique plebeia ingenii sui sensa et sermones evomunt, ac nec ulla firmitate cohaerent, et omnino desperati sunt atque extra dei aedificationem constituti. Quare paucis illis adversus eos disputatis ad eosdem confutandos aggrediemur. Principio mulieres cum viris promiscue versari, nulla ex veteri eo- Cap. VIII.

Constit. Apost. I, 3.

3. κατακομῖσθαι *(sic) cod. Rhedig.* κατακοσμεῖσθαι *coniecit Petav. Cornarius* κατακομᾶσθαι. *Vertit enim* neque meretricio more ob comam efferaris.

4. ἦγοντο *rescripsit Petavius, praeeunte Cornario, qui* ducebantur *vertit.*

Cap. VIII. — 1. *Libri vulgo* γυναῖκες.

ἀνδρῶν ἐπιτοαυτὸ εἶναι, οὔτε ἀπὸ παλαιᾶς συνηθείας τῶν φύσει συζυγιῶν κεκτημένων ὁ δίκαιος ὁρίζει λόγος, ἀλλὰ ἀνὴρ [2] γυνὴ ἐπιτοαυτὸ ἕνα πρὸς τὴν μίαν, ὡς Ἀδὰμ πρὸς τὴν Εὔαν, ὡς Σάρρα πρὸς τὸν Ἀβραὰμ εἶχεν, ὡς Ῥεβέκκα τῷ Ἰσαὰκ συνῆπτο. Εἰ γὰρ καὶ τινες τῶν πατέρων δύο καὶ τρεῖς γυναῖκας ἐσχήκασιν, οὐκ ἐν μιᾷ οἰκίᾳ αἱ γυναῖκες ἦσαν. Χοίρων γὰρ τὸ τοιοῦτον εἶδος, καὶ κτηνῶν ἡ τοιαύτη συνάφεια. Οὗτοι δὲ μᾶλλον εἰς ἔκπληξιν ἡμᾶς ἀναγκάζουσι φέρειν, ἐπαγγελλομένων αὐτῶν πρὸς γυναῖκας συνάφειαν μὴ ἔχειν, τοὐναντίον μᾶλλον τὴν χλεύην ἀπεργαζόμενοι, καὶ τὴν τελείαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι αἰσχύνην. Εἰ γὰρ καὶ γαμετὰς εἶχον οἱ τοιοῦτοι, σποράδην, οὐκ ἀναμὶξ ταύτας ὤφειλον κεκτῆσθαι. Εἰ δὲ καί εἰσιν ἐν συζυγίᾳ, οὐκ ἔδει αὐτοὺς τὸ ἐκ θεοῦ καταδειχθὲν, ἀνδρὸς πρὸς γυ-
pag. 1075. ναῖκα συνάφειαν, μετὰ εὐσχημοσύνης καὶ σεμνότητος καὶ ἐπιστήμης καὶ ἐξ ἰδίας ἐλευθερίας, ἐπὶ τὸ μέσον φέροντας φωράσαι. Εἰ δὲ καὶ ἀπέσχοντο γυναικῶν ἐν ἁγνείᾳ τινὲς ὄντες καὶ ἐν ἐγκρατείᾳ, ἐξύβρισαν τὸ δίκαιον, διὰ τῆς ἀνοησίας καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς πολίτευμα, διὰ τῆς ἐν ἀφροσύνῃ ἀφειδοῦς ἐργασίας, οὐ τῶν ἀποστόλων τοῦτο πεπραχότων, οὐ τῶν πρὸ τῶν ἀποστόλων προφητῶν τοῦτο διαταξαμένων.

Κεφ. Ϡ'. Μωϋσῆς γοῦν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀναλαβὼν τὴν ὑμνηγορίαν ᾄδει τῷ θεῷ ᾆσμα, ἀνελθὼν ἀπὸ θαλάσσης, φάσκων, Ἄισωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν. Ὁμοῦ δὲ ἐπεφώνουν αὐτῷ οἱ ἄνδρες, καὶ οὐδαμοῦ γυναῖκες· ἵνα τὴν εὔτακτον δείξῃ διάθεσιν, ἵνα τὸ σεμνὸν τῆς εὐταξίας τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ κηρύξῃ. Εἶτα μετέπειτά φησι, Καὶ λαβοῦσα Μαριὰμ τὸ τύμπανον ἦρχε τῶν γυναικῶν, καὶ ἔλεγεν, Ἄισωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. Καὶ γυναῖκες ὁμοῦ ἐπεφώνουν τῇ ὁμοτρόπῳ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γένους ὑπαρχούσῃ, καὶ ἔν τινι προαγούσῃ, διὰ τὴν ἀνεπιστήμονα καὶ τὴν συρφετώδη διάνοιαν τῶν ἀναμὶξ ἐργαζομένων ἑτεροδιδασκαλίας. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεώς φησι ὁ προφήτης, Καὶ κόψονται κατὰ φυλὴν, φυλὴ κατέναντι φυλῆς· φυλὴ τοῦ Νάθαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ τοῦ Ἰούδα καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτὰς, καὶ τὰ ἑξῆς. Οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι διατάσσουσι τῇ ἐκκλησίᾳ· οὕτω καὶ ὁ κύριος διέταξεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἀπὸ μιᾶς τὸ ὑπόδειγμα ἡμῖν κηρύττων, φήσας τῇ [1] μητρὶ αὐτοῦ, Μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα. Οὕτως ὁ Γιεζεὶ προςέρχεται τῇ Σουμανίτιδι, [2] ἀπωθούμενος ταύτην· ἵνα μὴ ἀφανίσῃ τὸ τάγμα, ἵνα μὴ ὑβρίσῃ τὸν θεσμὸν τῶν προφητῶν. Ὁ δὲ προφήτης πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος κατώδυνον

2. *Sic habent libri. Petavius voluit* ἀνὴρ καὶ γυνὴ ἐπιτοαυτὸ εἷς πρὸς τὴν μίαν. *Mihi delenda plane videntur verba* ἀνὴρ γυνὴ, *utpote de margine invecta.*

rum consuetudine, qui in coniugio vixerunt, deprompta iustitiae et honestatis ratio patitur. Sed unus duntaxat cum una consociari debet, ut Adamus cum Eva, Sara cum Abrahamo, Rebecca cum Isaaco copulata legitur. Nam etsi quidam e patribus duas tresve uxores habuerint, non in eadem illae domo fuerunt. Nam haec alioqui forma coniunctioque porcis ac pecudibus convenit. At haeretici nostri maiorem nobis stuporem afferunt, qui cum nihil se cum mulieribus habere commune profiteantur, e contrario tamen turpia quaeque ac ridicula impensius perpetrant, et extremam suam ignominiam ostendunt. Etenim si uxores haberent illi separatim non promiscue habere illas oportebat. Si, inquam, coniugio essent obstricti, nefas erat viri cum muliere copulationem, quam deus cum omni modestia, gravitate ac prudentia coniunctam instituit, sponte sua in medium proferre ac patefacere. Quod si a mulieribus abstinent nonnulli, qui castimoniam sibi ac temperantiam indixerint, quam habent iustitiam per summam stoliditatem et honestae vitae disciplinam per inconsideratam illam vesanamque licentiam ignominiose traducunt. Nihil enim eiusmodi aut apostoli unquam fecerunt, aut ante apostolos prophetae constituerunt.

Imo vero Moyses in deserto carmen suum concinens canticum Cap. IX.
deo modulatur a mari digressus: *Cantemus*, inquit, *domino*, *glo-* Exod. 15, 1.
riose enim magnificatus est: equum et ascensorem deiecit in mare. Atqui tum viris accinentibus mulieres ab illis abfuerunt; ut pudorem modestiamque demonstraret, et ut divinae legis gravitatem ac disciplinam ostenderet. Pergit vero deinde, *Maria porro tympanum sumens, praeibat mulieribus, et dicebat, Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est.* Cui mulieres pari modo succinebant, quae et ex eodem erat genere, et quodammodo supra ceteras eminebat; ut vel ex hoc uno imperitum ac plebeium illorum consilium institutumque refellatur qui peregrini dogmatis pudenda illa ac nefaria perpe-
trant. Ad haec de resurrectione propheta sic loquitur: *Et plangent* Zach. 12,12.
tributim; tribus ex adverso tribus; tribus Nathan per sese, et uxores illorum seorsim; tribus Iuda per sese, et uxores illorum seorsim etc. Sic et apostoli ecclesiae praescripserunt; nec non et dominus in evangelio mandavit et in una nobis exemplum praebuit, cum ita
Mariae dixit: *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad patrem meum.* Ioann. 20, 17.
Ita porro Giezi ad Sunamitidem accedens feminam repellit, ne or- 4. Reg. 4.
dinem violaret, ac prophetarum instituto contumeliam faceret. At propheta spiritu sancto instinctus dolore confectam esse Sunamitidem

Cap. IX. — 1. „Hallucinatio est" *in margine adscripsit Petavius.*

2. *Ed. Petav. Colon. repet. mendose* ἀποθούμενος.

ἑώρα τὴν Σουμανῖτιν, παραμυθίας δὲ χάριν ὑπερβέβηκε τὴν τάξιν, καὶ ἀνεδέξατο πρὸς τὴν ὥραν [3] παραμυθίας τῆς γυναικὸς χάριν, ἴσον ἡγησάμενος τὸ ἅπτεσθαι τῶν αὐτοῦ ποδῶν παρὰ συνήθειαν τὴν γυναῖκα τῆς αὐτῆς ἐν τῇ διανοίᾳ κακώσεώς τε καὶ λύπης. Καὶ τί μοι πολλὰ
pag. 1076. λέγειν περὶ τούτων, τῶν τοὺς κύνας μιμουμένων, καὶ τοὺς ὗας ζηλούντων; Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν Χριστὸν, τίνι μανίας ὂν οὐκ ὀφθείη τὸ δόγμα τῶν σύνεσιν κεκτημένων; ἢ λέγειν ὅτι, Προφήτης ἐγώ; Τί γὰρ προφητείας παρ' αὐτοῖς εἶδος φαινόμενον; ἢ ποῖον Χριστοῦ θαυμαστὸν ἔργον γίνεται; Εἰ δὲ αὐτὸς Χριστὸς, εἰς ποῖον κύριον ἤλπικέ τε καὶ πεπίστευκε; Τί τὰ τῆς πλάνης κενοφωνήματα; τί τῶν ἀνοήτων τὰ δόγματα; Ἀλλὰ ἀρκέσει καὶ περὶ ταύτης τὰ εἰς αὐτὴν εἰρημένα.

Κεφ. ι'. Καὶ ἕως ὧδε ἐχέτω τὸ σφραγίσαι καὶ τελειῶσαι τὴν πᾶσαν ἡμῶν περὶ τούτων πραγματείαν· τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐπιφανέντος καὶ βοηθήσαντος, ὡς ὁμολογεῖν ἔστιν ἐκ πάσης ψυχῆς καὶ διανοίας, εὐχαριστεῖν αὐτῷ τῷ κυρίῳ, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα, ὃ ἐπηγγειλάμεθα, ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ κατηξιώθημεν τελειῶσαι, κατὰ αἱρέσεων δὲ, φημὶ, τὴν διήγησιν καὶ ἀνατροπὴν ποιησάμενοι, ἅμα τε καὶ ἀποκαλύψαντες παρ' ἑκάστῃ τί πράττεται, ὡς κατὰ τὴν [1] ἡμετέραν ὑπόστασιν τῆς ἀσθενοῦς ἀνθρωπότητος. Ἕως γὰρ ἐνταῦθα ὀγδοήκοντα αἱρέσεων, ὧν ἐνηχήθημεν [2] τῷ κόσμῳ, καὶ ἔγνωμεν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς ὀνομασίας, καί τινων τὰς ῥήσεις, προφάσεις τε καὶ σχέσεις, τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ αἴτια ἀπαραλείπτως ὑποδείξαντες, θαυμασμῷ φερόμενοι ἐκπεπλήγμεθα τὸ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ εἰρημένον ὅτι, Ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαὶ, [3] καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· μία ἐστὶ, περιστερά μου, τελεία μου. Ὡς οὖν περὶ τῶν παλλακῶν τούτων τῶν ὀγδοήκοντα εἰρηκότες ἀπαρχῆς, Βαρβαρισμοῦ, καὶ Ἑλληνισμοῦ, καὶ Σκυθισμοῦ, καὶ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ Σαμαρειτισμοῦ, [4] ὀνομασίας τῶν οὐκ οὐσῶν ἐνθέσμων γυναικῶν, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ βασιλέως πεπροικισμένων, οὐδὲ ἐν διαθήκαις τῶν τέκνων αὐτῶν κληρονομεῖν δυναμένων. Φύσει μὲν γάρ εἰσιν ἑβδομήκοντα πέντε, καὶ τούτων αἱ μητέρες πέντε, ὥσπερ Ἑλληνισμὸς, ἀφ' οὗ Ἕλληνες, καὶ Ἰουδαϊσμὸς, ἀφ' οὗ Ἰουδαῖοι καὶ αἱρέσεις, καὶ Σαμαρειτικὴ, ἀφ' οὗ Σαμαρειτισμὸς, καὶ Χριστιανισμὸς, ἀφ' οὗ ἐξεκλάσθησαν, ὥσπερ κλάδοι, αἱ ἀφορισθεῖσαι αἱρέσεις, εἰς ὄνομα Χριστοῦ κληθεῖσαι, μὴ οὖσαι δὲ αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ μὲν ἀπὸ μήκο-
pag. 1077. θεν αὐτοῦ πολὺ διεστῶσαι, αἱ δὲ διά τι ἐλάχιστον ἀποκληρονόμους καὶ ξένας αὐτοῦ ἑαυτὰς καταστήσασαι, καὶ τὰ [5] αὐτῶν τέκνα, τῶν οὐκ

3. παραμυθίας codd. mss. uterque. παραμυθίειν editi libri.

Cap. X. — 1. Libri vulgo habent ὑμετέραν.

2. Fortasse excidit praepositio ἐν.

3. καὶ abest a codd. mss. utroque et edit. princ.

4. Rescribendum est ὀνομασίαις.

agnovit, ideoque, ut eam consolaretur, officii legem paululum transgressus est, ac propter illius solatium, quod ab ea fiebat, ad tempus est passus, cum pedes suos a muliere praeter consuetudinem attrectari calamitati ipsius ac luctui par atque aequale esse crederet. Verum quid ego diutius in illis refutandis immoror, qui canum porcorumve spurcitiam imitantur? Quod autem Christum se esse quilibet ex istis asserit, quis prudens non illud insaniae plenissimum arbitretur? aut cum se prophetas esse narrant? Quod enim prophetiae genus apud illos apparet? Quodnam vero, ut a Christo quondam, admirabile est ab illis opus editum? Quod si ipsemet est Christus, ecquem in dominum speravit ac credidit? Quae sunt illae tandem erroris ineptiae, quaeve stolidorum hominum dogmata? Sed adversus istam haeresin hucusque disputasse satis est.

Hic ego postremo toti a me operi suscepto finem imponam. Cap. X.
In quo singularem ergo nos divini numinis opem ac praesentiam sumus experti, quod ex toto animo, ac mente confiteri, eidemque domino gratias agere debemus, quandoquidem illo iuvante quicquid receptum a nobis promissumque fuit, feliciter ad exitum perduximus, ac cum haereses omnes exposuimus refutavimusque, tum quid ab unaquaque geratur pro virium nostrarum imbecillitate patefecimus. Ceterum cum octoginta haereseon, quas in orbem terrarum introductas ad hanc diem audivimus, quarumque numerum et appellationes, nonnullarum etiam decreta et argumenta, affectionesque cognovimus, cum, inquam, illarum origines caussasque nulla re, quoad fieri potuit, praetermissa docuerimus, vehementer illud admirari subit quod in sacris literis continetur: *Sexaginta sunt reginae,* Cant. 6, 7.
et octuaginta concubinae, et adolescentulae quarum nullus est numerus; una est columba mea, perfecta mea. De his igitur octoginta pellicibus hactenus egimus, Barbarismo, Hellenismo, Scythismo, Iudaismo, et Samaritismo, quae uxorum minime legitimarum nomina sunt, cuiusmodi neque ab rege dotem acceperunt, neque in testamenti tabulis cum filiis heredes scriptae sunt. Etenim si proprie loqui velimus, LXXV sunt haereses, quarum matres quinque sunt, puta Hellenismus, sive gentilium secta, a qua gentiles oriundi sunt, Iudaismus, unde Iudaei et haereses, ac Samaritica secta, unde Samaritismus, et Christianismus. Ab his velut rami quidam separatae haereses avulsae sunt. Quae licet Christi nomen prae se ferant, nihil tamen ad illum pertinent, sed partim longius ab illo distant, partim minimam ob caussam ob omni illius hereditate alienas ac peregrinas se faciunt, una cum ipsarum liberis; cum videlicet

5. αὐτὰ cod. Rhedig.

οὐσῶν ἐνθέσμων, ἔξω δὲ βεβηκυιῶν, μόνον δὲ τὸ ὄνομα ἐπικεκλημένων Χριστοῦ, περιλειφθήσεται ἡμῖν ἡ περὶ ἀληθείας ἀπόδειξις, αὐτῆς τε τῆς περιστερᾶς τῆς μονωτάτης ὑπὸ τοῦ νυμφίου ἐπαινουμένης.

Κεφ. ια΄. Καὶ ἐν σχολῇ ἡμῶν γενομένων, καὶ σφόδρα ἱκετευσάντων [1] θεὸν, σύντομον μὲν τῇ διαλογῇ, ἀσφαλῆ δὲ τῇ παραδόσει καὶ ὑπὲρ ἀληθείας ἀπολογίαν ἐν τῷ ἑξῆς ποιησόμεθα, οὐκ αὐτῆς ὑστέρας οὔσης, ἀλλὰ πρώτης, καὶ ἤδη δὲ τῶν [2] πρὸ τῶν αἱρέσεων ἐν τῇ ἐνδημίᾳ Χριστοῦ ἀνωτάτω ἡμῖν ὑπομνησθείσης, [3] νῦν δὲ πρώτην οὖσαν, καὶ Χριστῷ συνημμένην ἁγίαν νύμφην ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ἥτις ἐστὶ σὺν τῷ Ἀδὰμ πεπλασμένη, καὶ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ πατριάρχαις κεκηρυγμένη, καὶ μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ πεπιστευμένη, καὶ διὰ Μωυσέως ἀποκαλυφθεῖσα, καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ προφητευομένη, ἐν Χριστῷ δὲ ἀναδειχθεῖσα, καὶ σὺν Χριστῷ ὑπάρχουσα, ἐν ὑστέρῳ δὲ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐγκωμιαζομένη. Δεῖ γὰρ τὸν ἀγωνιζόμενον πρῶτον ἐνίστασθαι τῷ ἀγῶνι, τῷ τε καμάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἀγῶνος παλαίσμασιν, ἵνα ὕστερον τὸν στέφανον κομισάμενος μετὰ τοῦ στεφάνου ἐν ἀγαλλιάσει διατελοίη, οὐ τοῦ στεφάνου ὑστάτου ὄντος, ἀλλὰ προκειμένου μὲν τῆς πάλης, ὕστερον δὲ διδομένου εἰς χαρὰν καὶ εἰς ἀγαλλίασιν τῷ κεκμηκότι. Ταῦτα δὲ περὶ τούτων εἰρηκότες ἐπὶ τοὺς προειρημένους [4] παρέλθωμεν λόγους, δεῖξαι πῶς ὀγδοήκοντα μέν εἰσι παλλακαὶ, ξ δὲ βασίλισσαι, πῶς μία ἡ παρθένος, καὶ ἁγνὴ, καὶ νύμφη ὅμου, καὶ περιστερὰ, καὶ ἀμνὰς, πόλις δὲ ἁγία θεοῦ, καὶ πίστις, καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ πέτρα στερεὰ, ἐφ᾽ ἧς πύλαι ᾅδου [5] οὐ κατισχύσουσιν. Ὅμου γὰρ ἐν πᾶσι θεὸν ἐπικαλούμενοι, καὶ ἐπικαλεσάμενοι, ἐτύχομεν τῆς ἐπαγγελίας πληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν κατὰ αἱρέσεων πασῶν φημι, ἥτινι ἐπαγγελίᾳ καὶ ἄχρι τῆς τῶν Μασσαλιανῶν ἐφθάσαμεν αἱρέσεως. Καὶ αὐτὴν δὲ καταπεπατηκότες τῷ [6] ὑποδήματι τοῦ εὐαγγελίου, ὥςπερ χαμαιλέοντα πολύπουν, ἀειδῆ, ἄμορφον, δυςοδμίαν πνέουσαν, ἐν πᾶσι θεῷ εὐχαριστήσωμεν, πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν ἐν πατρὶ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, [7] Ἀμήν.

Cap. XI. — 1. Θεῷ cod. Rhedig.
2. Suspicor τῶν πρώτων αἱρέσεων.
3. Petavius annotavit in margine Haec depravata leviter. Quid de hoc loco statuendum sit equidem incertus sum; suspicor scriptorem, id quod non semel sibi indulsit, ἀνακολούθως haec verba adiunxisse. Quod si minus placuerit, facile tibi erit emendare ἣν νῦν ἴδε πρώτην οὖσαν.

nequaquam legitimae sint, sed inter externas habeantur, ac solum sibi Christianum nomen vendicent. Quae cum ita sint, veritas nobis ipsa declaranda superest, atque unica nimirum *illa columba*, quae a sponso collaudatur.

Quocirca cum otium nacti simus, post enixas ad deum preces, ut disputatione brevem, sic maiorum traditione certam veritatis defensionem deinceps instituemus. Quae quidem non tempore posterior, imo vero prior omnibus extitit; nosque de ea ante haereses omnes, cum de Christi incarnatione dissereremus, mentionem initio fecimus. Eadem porro nunc cum omnes antecedit, tum Christo domino post eius incarnationem, velut sponsa quaedam sanctissima coniuncta est. Quae et olim cum Adamo formata, et in illis qui Abraamum praecesserunt praedicata patribus, et post Abraamum fidem merita, et per Moysem patefacta, et apud Isaiam praedicta, et in Christo demonstrata, cum eoque simul existens, posteriore a nobis loco commendabitur. Nam athletam oportet primum omnium in certamine ac labore ceterisque generibus exerceri, ut postea coronam auferens in laetitia ac voluptate degat. In quo quidem corona ipsa non postrema omnium est, sed luctae ac certamini proposita postremo ei qui in arenam descenderit, ad voluptatem delectationemque tribuitur. Quae cum ita se habeant, ad institutum sermonem redeamus, idque demonstremus ipsum, quomodo cum octoginta pellices sint ac sexaginta reginae, unica virgo sit, et casta, eademque sponsa, columba, agna, sancta dei civitas, fides, *ac firmamentum veritatis*, *firma petra*, *contra quam portae inferi non praevalebunt*. (1. Timoth. 3, 15. Matth. 16, 18.) Nam huc usque divina, quam imploravimus, ope ac praesidio freti hoc asseculi sumus ut susceptam a nobis de omnibus haeresibus disputationem absolveremus; quam ad Massalianorum haeresin usque perduximus. Hac itaque velut quodam evangelii calceo proculcata, perinde ac chamaeleonte multipede, turpi ac deformi, et graviter olente, ob haec omnia dei gratias agamus, ac patrem in filio, filium in patre cum sancto spiritu celebremus in saecula saeculorum, Amen.

4. παρέλθομεν codd. mss. et edit. princ.
5. οὐ κατισχύσουσιν cod. Rhedig. οὐκ ἀτισχύσουσιν cod. Ien. οὐκ ἀντισχύσουσιν editi libri.
6. ὑποδήγματι cod. Rhedig.
7. Subscriptio in codd. mss. est Τέλος τὰ κατὰ μασσαλιανῶν (σαμαλιανῶν cod. Ien.) δόγματα.

pag. 1078.

Σύντομος ἀληθὴς λόγος περὶ Πίστεως Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Κεφ. α΄. Τὰ μὲν πολυειδῆ καὶ πολύτροπα καὶ πολυσχεδῆ τῶν σκολιῶν [1]βουλευμάτων τῶν ἐναντίων διαλαβόντες προπετῆ διδάγματα, καὶ πρὸς εἶδος καὶ γένος διελόντες, φροῦδα καὶ ἕωλα δυνάμει θεοῦ διηλέγξαμεν, τόν τε ἄπειρον τὸν ἀπὸ ἑκάστης αἱρέσεως βλασφημιῶν καὶ αἰσχρολογιῶν καὶ ἀηδεστάτων αὐτῶν μυστηρίων κλύδωνα διανηξάμενοι, μάλα μόλις τῶν ζητημάτων πάντη [2]ἐπιλυσάμενοι, καὶ τὴν τούτων μοχθηρίαν ὑπερβεβηκότες, τοῖς τῆς ἀληθείας γαληνίοις ἐπλησιάσαμεν χωρίοις, πάντα μὲν τόπον δυςθάλαττον διαπεράσαντες, καὶ πᾶσαν ζάλην καὶ ἀφρισμὸν καὶ κυμάτων [3]κύρτασιν ὑπομεμενηκότες, σάλον δὲ, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἴλιγγας, βράχη τε οὐ τὰ τυχόντα, καὶ θηριοβόλους τόπους θεασάμενοι, ἐν πείρᾳ τε τούτων διὰ τῶν λόγων γεγενημένοι, τὸν τῆς εἰρήνης λιμένα νυνὶ θεώμενοι, εἰς ὃν καταῖραι σπεύδοντες, δι' εὐχῆς πάλιν τὸν κύριον ἀξιοῦμεν· ἤδη μὲν παντὸς φόβου καὶ θορύβου καὶ ναυτιάσεως [4]ὑπολωφῶντες, ἕξει δὲ καλλίστῃ [5]τὰς [6]ἀπὸ τῆς στερεᾶς [7]αὔρας ἐμπνεόμενοι, καὶ ἀσφαλείας, καὶ τοῦ τε εὐδίου λιμένος, ἐνισχυόμενοι τῷ πνεύματι ἤδη γεγήθαμεν, πολλὰ μὲν, εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, μοχθηρὰ ἐπὶ τούτοις καὶ ὕβρεις οὐ τὰς τυχούσας ὑποστάντες, καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ὡς εἰπεῖν, πεζεύσαντές τε καὶ ποντοπορήσαντες, τῆς μὲν γῆς τὰ τραχῆ, καὶ τῆς ἐρήμου τὰς δυςχωρίας, καὶ τῶν προειρημένων πελαγῶν τοὺς κινδύνους, ὁμοῦ τε πόλιν ὁρῶντες, ἐπ' αὐτὴν σπεύσωμεν, τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν παρθένον Χριστοῦ, καὶ νύμφην, ἀσφαλῆ τε βάσιν, καὶ πέτραν, σεμνήν τε μητέρα ἡμῶν, Χριστοῦ νύμφην, εὐκαιρότατα καὶ αὐτοὶ λέγοντες, *Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ Ἰάκωβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ*, καὶ τὰ ἑξῆς.

Κεφ. β΄. pag. 1079. Ἄγε τοίνυν οἱ Χριστοῦ παῖδες, υἱοὶ τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, οἱ τόδε τὸ σύνταγμα τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων ἡμέρως αὐτὸ διερχόμενοι, καὶ σὺν ἐμοὶ τὸν τοιοῦτον ὄγκον τῶν προειρημένων μοχθηρῶν διδασκαλιῶν διανηξάμενοι, διαπεζεύσαντές τε τὴν τοσαύτην ἔρημον, φοβεράν τε, καὶ ἐν δίψει κατατεταγμένην, ἐπικαλεσώμεθα τὸν τῶν

Cap. I. — 1. βουλεύματα cod. Ien. et ed. princ. In cod. Rhedig eadem manus restituit βουλεύματα ex βουλευμάτων

2. Cornarius transtulit vix tandem a quaestionibus undiquaque extricati.

3. κύρτασιν codd. mss. et edit. princ. κύρτωσιν edit. Petav. Similiter haec coniunxit haer. 69, 79. ἄγριά τε κυμάτων κυρτώματα, ἀφρισμοὺς δὲ (repone τε) καὶ σάλους δεινούς.

Brevis ac vera Catholicae et Apostolicae Ecclesiae Fidei Expositio.

Posteaquam varia ac multiplicia e pravis exorta consiliis, ac temeraria inimicorum dogmata disputatione nostra complexi sumus, et per formas generaque distribuentes quam cassa et inania forent dei virtute patefecimus, tum vero ex immensis illis uniuscuiusque sectae contumeliarum in deum ac vocum turpissimarum acerbissimorumque mysteriorum fluctibus enatavimus, cumque omnibus quaestionum nodis aegre dissolutis, et illorum improbitate superata, ad tranquillam veritatis stationem appulerimus, difficili ac tempestuoso omni loco transmisso et procellis ac spumosis undarum vorticibus defuncti, ubi iactationem ac vertiginem experti saepius, tum brevia vadosaque et infesta beluis loca quamplurima prospeximus, quae quidem iis in disputationibus commentariisque periclitati sumus, cum postremo pacis portum eminus intueamur, ad eum navem applicare cupientes divini numinis opem rursus implorabimus. Ac metu quidem omni et trepidatione nauseaque cessante, optimo in statu positi, iucundissimoque certioris aurae ac securitatis afflatu perfruentes, tranquillum iam in portum subducti spiritu animoque gestimus. Etenim iis in omnibus, si verum fateri volumus, pluribus incommodis et maximis iniuriis conflictati ac terrestri maritimoque itinere confecto, quorum in illo impeditas ac difficiles salebras et solitudinis asperitates, in hoc varia pericula fuimus emensi, cum iam civitatem prospiciamus, ad ipsam properemus sanctam Hierusalem, Christi virginem ac sponsam, basin et petram solidissimam, venerandamque matrem nostram et eandem Christi sponsam. In quo opportune istud usurpare possumus, *Venite, ascendamus ad montem domini, et ad domum dei Iacob, et annuntiabit nobis viam suam* etc. Cap. I. Esai. 2, 3.

Agite itaque Christi filii ac sanctae dei ecclesiae liberi, qui hoc nostrum de LXXX haeresibus opus benigne percurristis, quique mecum altissimum illum pravorum dogmatum, quae hucusque percensuimus, gurgitem tranastis, ac vastam et formidabilem siticulosamque solitudinem peragrastis, rerum omnium dominum implore- Cap. II.

4. ὑπελωφῶντες *cod. Rhedig.*

5. *Ineptiit Petavius voculam* τὰς *uncinis includens, tanquam delendam iudicaret.*

6. πρὸ *pro* ἀπὸ *mendose legitur in edit. Petav. Colon. repet.*

7. *Vulgo libri* ἄβρας. *Quam recepi scripturam* αὔρας, *ea Petavio debetur. Verte* securitatis ex terra firma auris afflati.

ὅλων κύριον, πάλαι μὲν ἐν ἐπιθυμίᾳ τούτου ὄντες, καὶ [1] καθ' ἕκαστον τόπον τῶν αἱρέσεων τούτων, ὥςπερ ἐν Μερρᾷ τόπῳ, καὶ ἐν δίψει τῆς φοβερᾶς ἀβάτου ἐρήμου, ἀεὶ συναντῶντες τοῖς σκολιοῖς αὐτῶν λόγοις, ἐπιφωνήσωμεν καὶ αὐτοὶ, Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ, ὁ θεός· καὶ πάλιν, Πότε ἔλθω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ; Διὰ τοῦτο τάχιον καὶ αὐτοὶ ἐπικαλεσώμεθα, οὐχ ὡς ἐκεῖνος ἐκάλει τὴν νύμφην, νυμφίος αὐτῆς τυγχάνων, καὶ κύριος, καὶ δεσπότης, καὶ βασιλεὺς, καὶ θεὸς, καὶ ὑπέρμαχος, ἀλλ' ὡς δοῦλοι αὐτοῦ ἡμεῖς ἐπικαλεσώμεθα, συνῳδὰ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγοντες, Δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου νύμφη, ὅτι ὅλη καλὴ εἶ, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί· ὁ παράδεισος τοῦ μεγάλου τεχνίτου, ἡ πόλις τοῦ ἁγίου βασιλέως, ἡ νύμφη τοῦ ἀσπίλου Χριστοῦ, ἡ παρθένος ἡ ἁγνὴ, μόνῳ ἑνὶ ἀνδρὶ ἐν πίστει μεμνηστευμένη, ἡ διαφανὴς, καὶ ἐκκύπτουσα ὡςεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ὡς ἥλιος ἐκλεκτὴ, θάμβος ὡς τεταγμένη, ἡ μακαριζομένη ἀπὸ τῶν βασιλίδων, καὶ ἐξυμνουμένη ὑπὸ τῶν παλλακίδων, ἡ ὑπὸ τῶν θυγατέρων ἐπαινουμένη, καὶ ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἀνερχομένη, καὶ λελευκανθισμένη, καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτῆς ἐπιστηριζομένη, ἡ μύρων πνέουσα, ἢ ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἀνερχομένη, ὡς στελέχη καπνοῦ τεθυμιαμένη, σμύρναν καὶ λίβανον ἀπὸ κονιορτῶν μυρεψοῦ, τοῦ δεδωκότος ἑαυτοῦ τὴν εὐοδμίαν· ὃν προορῶσα ἔλεγε, Μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι· διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε· ἡ ἑστηκυῖα ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως, ἐνδεδυμένη κροσσωτὰ, διαχρύσοις πεποικιλμένη, ἡ μηδὲν σκοτεινὸν ἔχουσα, ποτὲ δὲ μεμελανωμένη, νυνὶ δὲ καλὴ καὶ λευκανθισμένη, ἵνα ἐν σοὶ γενόμενοι λωφήσωμεν τῶν προδιελθόντων ἡμᾶς στυγερῶν τῶν αἱρέσεων πραγμάτων, καὶ ἡσυχάσωμεν ἀπὸ σάλων τῆς τῶν αὐτῶν τρικυμίας, καὶ ἀναψύξωμεν ἐν σοὶ, ἁγία μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐν σοὶ
pag. 1080. διδασκαλίᾳ, καὶ ἁγίᾳ καὶ μόνῃ πίστει θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. Ἀλλὰ ἄρξομαι περὶ ταύτης τῆς ἁγίας πόλεως θεοῦ τὰ θαυμαστὰ διηγεῖσθαι. Τὰ γὰρ δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ αὐτῆς, ὥς φησι ὁ προφήτης, Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ, ἀνθρώποις μὲν πᾶσιν ἀνέφικτα, ἀπίστοις δὲ ἀλλότρια, πιστοῖς δὲ ἀνθρώποις καὶ ἀληθινοῖς ἐν μέρει, ἐν ὑποσχέσει δὲ τελειώσεως, [2] ὡς παρὰ τοῦ αὐτῶν δεσπότου παρασχεθησόμενα ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅπου αὐτὴ ἡ ἁγία παρθένος καὶ κληρονόμος σὺν τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ ἐν οὐρανῷ ἔσχε τὸν κλῆρον καὶ τὴν κληρονομίαν.

Κεφ. γ΄. Καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων ἡμῖν θεὸς ὑπάρχει τοῖς ἐκ τῆς ἁγίας ταύτης ἐκκλησίας γεννηθεῖσιν· ἀπόδειξις γὰρ [1] αὐτὴ πρώτη περὶ [2] ἀληθείας καὶ ἑδραίωμα πίστεως τῆς μόνης ταύτης παρ-

Cap. II. — 1. καθέκαστον τόπον codd. mss. uterque. καθέκαστον τόπων editi libri. 2. Spurium iudicasse videtur hoc ὡς, quod uncinis inclusit, Petavius.

Cap. III. — 1. Scribendum αὕτη, ni fallor, et ita verterunt Cornarius atque Petavius. 2. ἀληθείας (ἀλη^θ cod. Ien.) codd. Ien. et Rhedig. ἀλήθειαν editi.

mus. Quod quidem iamdudum in votis habuimus, cum in quolibet
sectarum istiusmodi loco, sic tanquam in Marrha, et in formidolosa Exod. 15.
ac squallida et inaccessa solitudine, in obliquos ac tortuosos illorum
sermones incurreremus. Nunc illud iure nostro pronuntiemus,
Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima Psalm 42, 1.
mea ad te, deus; item, *Quando veniam, et apparebo ante faciem dei?*
Quin et nos eiusdem scripturae verbis sponsam vocemus, non ut ille
ipsius sponsus ac dominus, rex, deus, et protector, sed ut eius
servi iisdem quibus ipse verbis illam appellemus, *Veni de Libano* Cant. 4, 8.
sponsa, quoniam tota pulchra es, et macula non est in te: Paradise
summi artificis, sancti regis civitas, puri illibatique Christi sponsa,
castissima virgo, uni ac singulari viro desponsa per fidem, splen-
dida et *diluculi instar emergens, pulchra ut luna, electa ut sol, terri-* Cant. 6, 9.
bilis ut castrorum acies ordinata, quam *reginae beatam praedicant*, et
pellices celebrant, et puellae collaudant, *quae ascendis e deserto*, Cant. 3, 6.
splendidissimo candore collucens, et *innixa patrueli; quae unguento-*
rum fragrantiam redoles, quae ascendis e deserto, tanquam virgula fumi
ex myrrhae turisque suffitu, atque ex aromatarii pulvisculo, qui suavis-
simum odorem exhalavit. Quem illa praevidens dicebat, *Unguentum* Cant. 1, 2.
effusum nomen tuum: propterea et adolescentulae dilexerunt te: quae ad Psalm. 44, 14.
dexteram regis assistis, fimbriatis induta vestibus et intextis auro, va-
riisque perpolita, quae tenebricosum nihil habes, aut obscurum, *quae* Cant. 1, 5.
nigrore quondam infecta, pulchra nunc es, et candida: ut cum ad te
pervenerimus a tristissimis illis haereseon molestiis, quas hactenus
obivimus, aliquando cessemus, et a tempestatum decumanorumque,
qui illic sunt, fluctuum iactatione conquiescentes in te, sancta mater
ecclesia, et in sancta doctrina tua ac sancta pariter, solaque dei
fide et veritate respiremus. Sed quae in hac ipsa sanctissima dei
civitate admiratione digna sunt narrare iam aggrediar. Gloriosa
enim de illa dicta sunt, ut propheta loquitur, *Gloriosa dicta sunt de* Psalm. 86, 3.
te, civitas dei! Quae sunt eiusmodi ut cum nemo ea mortalium penitus assequi possit, tum ab infidelibus aliena, fidelibus ac veritatis studiosis ex parte liceat attingere, ostensa iisdem interim promissaque illorum perfecta possessione, quam in coelesti regno ipsorum dominus exhibebit, ubi sancta illa virgo et heres cum sponso suo hereditatem ac patrimonium obtinuit.

Principio tenendum illud est, moderatorem omnium deum ad Cap. III.
nos pertinere proprie, qui e sancta illa sumus ecclesia geniti.
Haec est enim omnium in tradenda veritate primo demonstratio, et

θένου, καὶ ἁγίας περιστερᾶς, καὶ ἀκάκου· περὶ ἧς ὁ κύριος ἐν πνεύματι τῷ Σαλομῶντι ἀπεκάλυπτεν ἐν Ἄισματι τῶν ᾀσμάτων, καὶ ἔλεγεν, Ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαὶ καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου, μετὰ προςθήκης [3] τὸ Μοῦ, καὶ Μοῦ. Αὐτοῦ γὰρ περιστερὰ, καὶ αὐτοῦ τελεία· ὡς τῶν ἄλλων λεγομένων, καὶ μὴ οὐσῶν, αὐτῆς δὲ διττῆς ὀνομαζομένης. Ἐπὶ γὰρ ταῖς ἄλλαις οὐκ εἶπεν, ὀγδοήκοντά εἰσι παλλακαί μου, ἀλλὰ ταῖς μὲν βασιλίσσαις διὰ τῆς ἐνδόξου ὀνομασίας τὴν συνάφειαν τῆς τιμῆς ἀπένειμεν· ἐπὶ δὲ ταῖς παλλακαῖς τὸ ἀλλότριον τέλεον ἀπεφήνατο. Ὧν τοὺς ἀριθμοὺς εἰς ὄνομα λαμβάνοντες, κατὰ τὴν ἀναγωγὴν τῆς θεωρίας ἐπεργάσασθαι ἐν τῷ τόπῳ ἀναγκαζόμεθα, διὰ τὸ μὴ ὑπερβαίνειν, ὅτι ψυχρολογοῦντες, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ λόγους διὰ τῶν ἀληθινῶν γραφῶν ταῖς ἀληθιναῖς θεωρίαις ἀντεξετάζοντες. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ ὁ ἀριθμὸς γεγραμμένος ἀπαράβατός ἐστιν ἑκάστης ὑποθέσεως, καὶ οὔτε δύναται τὸ ἐν ἀριθμῷ κατατεταγμένον ἕωλόν τι εἶναι, οὔτε εἰς ἀργότητα ἐν τῇ γραφῇ ἐπιμετρεῖσθαι. Βασίλισσαι δέ εἰσιν αἱ ἤδη πρότερον εἰς γενεαλογίαν ὠνομασμέναι ψυχαί. Ὡς γὰρ βασιλεῖ συνέπονται πλήθη πολλὰ, τοῦ δὲ βασιλέως κεφαλῆς οὔσης, ὥςπερ ἐπὶ σώματος πολλῶν μελῶν ὄντων, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὁ εἷς ἄν-
pag. 1081. θρωπος ἀριθμηθήσεται, οὕτως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς βασιλέως τὸ πᾶν πλῆθος, τὸ ὑπὸ τὸν βασιλέα, εἰς ἕνα ἀναλογισθήσεται.

Κεφ. δ'. Βασίλισσα τοίνυν ἡ γενεὰ ἐν Χριστῷ κέκληται· οὐ τῆς πάσης γενεᾶς βασιλευσάσης, ἀλλὰ τῆς μιᾶς τῆς ἐπιγνούσης τὸν κύριον δι' ὀνομασίας τοῦ ἀνδρὸς [1] αἰτία τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ τάξιν [2] φερομένης, ὡς οἷον εἰπεῖν, Ἀδὰμ καὶ πᾶσα αὐτοῦ γενεὰ, βασίλισσα αὕτη ἀριθμηθήσεται, ἥ τε αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ ἡ πατριαρχία βασιλεύσασαι μετὰ τῶν μετ' αὐτοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν γνῶσιν καὶ ἣν κατηξίωται πρώτην πλάσιν πλασθῆναι, καὶ ὡς μετάνοιαν πρῶτος ἐνεδείξατο, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία. Εἶτα μετὰ τοῦτον Σὴθ, καὶ ἡ πᾶσα μετ' αὐτοῦ ἀνθρωπότης, καὶ Ἐνὼς, καὶ Καϊνᾶν, καὶ Μαλελεὴλ, καὶ Ἰάρεδ, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Μαθουσάλα, καὶ Λαμὲχ, καὶ Νῶε· τούτων τῶν ἁγίων τῶν καταλογάδην ἐν ἀριθμῷ κατὰ γενεὰν καταριθμηθέντων, ὧν ὁ ἀριθμὸς παρὰ Ματθαίῳ δείκνυται. Ἑξήκοντα γὰρ καὶ δύο γενεαί τε καὶ πατριαρχίαι παρ' αὐτῷ ἐμφέρονται διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντελεστέρων ἀνδρῶν, πρὸς τὸν θεὸν τὴν γνῶσιν ἐσχηκότων, ἢ δι' ἑτέραν τινὰ ἀριστείαν τὴν βασιλικήν τε δόξαν καὶ ἐμβρίθειαν μετεσχηκότων· [3] ὁ κατάλογος

unicae virginis illius ac sanctissimae et innocentis columbae fidei firmamentum; de qua dominus sancti spiritus afflatu per Salomonem haec in Canticorum Cantico significavit: *Sexaginta sunt reginae, et* Cant. 6, 7.
octoginta pellices, et adolescentulae quarum nullus est numerus: una est columba mea, perfecta mea. Ubi bis illa repetita vocabula *mea* et *mea*. Huius enim columba, huius est illa perfecta, ut ceterae appellentur ita quidem, minime tamen sint, ipsa vero eo nomine dupliciter insignita sit. Quare cum de aliis loqueretur, non dixit, Octoginta sunt pellices meae, verum reginis eximia illa appellatione proximum quendam honorem attribuit, pellices vero prorsus alienas esse declaravit. Amborum porro numerum cum nominatim habeamus expressum, contemplatione nostra altiorem ad sensum evecta nonnihil expolire istud hoc loco cogimur, ut ne tanquam frigidum ineptumque praetereamus, sed quae dicuntur, ex rei veritate ac verarum auctoritate scripturarum vera animi contemplatione perpendamus. Etenim ubicumque numerus concipitur, oscitanter praetermitti non debet, neque quod ita comprehenditur, vanum quiddam et inane videri aut otiosum existimari. Reginae porro sunt quae iam antea stirpis in serie numeratae sunt animae. Ut enim regem innumera multitudo comitatur, cumque rex capitis instar sit, perinde atque in corpore, cum plura membra sint, capite ipso censeri unus homo numerarique solet, sic ab uno rege multitudo omnis subiecta regi ad eundem illum referetur.

Quamobrem reginae nomine generatio in Christo continetur; Cap. IV.
non quod omnis generatio regnaverit, sed quod una duntaxat domini cognitione praedita ex viri unius appellatione regiam dignitatem sit ordinemque consecuta. Exempli gratia Adamus cum tota progenie regina una censebitur, illiusque principatus, et ab eo deductum stirpis initium, penes quos regia dignitas extitit, cum iis qui cum illo coniunguntur propter dei cognitionem, quodque primus omnium a deo fingi formarique meruerit, tum quod poenitentiae primus exemplum dederit, ut ex eius historia constat. Post Adamum Sethus, et universi ad eum adscripti mortales. Item Enos, Caïnan, Male- Matth. 1.
leel, Iared, Enoch, Mathusala, Lamech, Noë. Horum omnium sanctorum virorum, qui singillatim per generationes recensentur, quorumque numerus apud Matthaeum initus est, a quo LXII generationes ac patrum origines praestantiorum virorum nominibus expressae sunt, qui dei notitiam adepti sunt, aut quod in aliqua alia re insigniter atque eximie sese gesserunt, regium et splendorem et

3. Scribendum τοῦ, nisi fallor.

Cap. IV. — 1. αἰτία recte suspectum habuit Petavius, qui id vocabulum uncinis damnavit. Corrigendum videtur αὐτῷ vel αὐτῆς. 2. φερομένης emendavit Petavius. φερομένου editi cum cod. Ien. φερομένην cod. Paris., teste Petavio. φερουμένην an φερουμένων habeat cod. Rhedig. dignoscere non potui. 3. Fortasse ὧν ὁ κατάλογος.

τοῦ ἀριθμοῦ ἐμφέρεται ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Καὶ γὰρ γενεαὶ παρεληλύθασιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε δέκα, καὶ ἀπὸ τοῦ Νῶε ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ ἄλλαι δέκα, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι Δαβὶδ γενεαὶ ιδʹ, ἀπὸ δὲ Δαβὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας γενεαὶ ιδʹ, καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ ιδʹ, ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἄχρι Χριστοῦ ἑξήκοντα δύο γενεάς. Αἵτινες ἑξήκοντα διὰ τὴν συντομίαν ἠρίθμηνται. Καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἑβδομηκονταδύο στελέχων φοινικῶν ὑπαρχόντων, ἑβδομήκοντα ἡ γραφὴ ὠνόμασε. Καὶ εἰς τὸ ὄρος προςκεκλημένων ἑβδομήκοντα, ἑβδομήκοντα δύο εὑρίσκονται σὺν τῷ Ἐλὰδ, καὶ Μωδάδ. Καὶ ἑβδομήκοντα δύο [4] ἑρμηνεύσαντας ἐπὶ Πτολεμαίου, διὰ δὲ τὴν συντομίαν εἰώθαμεν λέγειν τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. Οὕτω καὶ νῦν ἑξήκοντα βασίλισσαι, οἶμαι, εἴρηνται, ἐξαιρουμένου τοῦ τε ἄνωθεν ἀριθμοῦ καὶ τοῦ κάτωθεν διὰ τὸ μεσαίτατον
pag. 1062. τῶν ἑξήκοντα πρὸς τύπους καὶ ἀναγωγὴν τῆς τελείας θεωρίας· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἓξ δεκάδων τὴν τῆς ἑξαημέρου πληροῦσθαι περίοδον συμβαίνει, [5] εἰς τὸ συνάπτεσθαι ἀπὸ ἑκάστης γενεᾶς ὁσίων ψυχῶν ἐν θεῷ βασιλευουσῶν κατὰ τὴν πίστιν. Ἔνθεν γὰρ καὶ ἓξ ὑδρίαι εὑρίσκονται ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας λίθιναι, αἵτινες λείψασαι πάλιν ἐπληροῦντο, χωρήσασαι ἐν αὐταῖς ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς, περὶ τοῦ μέτρου τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης καὶ τριάδος τοῦ πληρώματος· αἵτινες ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον ἄκρατον μεταβέβληνται, πληρωθεῖσαι εἰς εὐφρασίαν γάμων καὶ υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἔνθεν γὰρ τὸ ἑξαγωνιαῖον καλεῖται παρὰ τοῖς ἔξωθεν λόγοις διὰ τριάδος καὶ ἑβδομάδος εἰς εἰκοσιένα ἀριθμὸν γεωμετρούμενον, οὗ ἑξαγωνιαίου σημασία ἐστὶ πληρώσεως τοῦ παντὸς ὁρωμένου κύτους, διὰ τὸ τετραχῆ ἔχειν, ὡς εἰπεῖν, τὸ τετραγώνιον, ὑποβάθραν τε καὶ τὴν ἄνωθεν τῆς ὀροφώσεως σκέπην ἕκτον ἀριθμὸν τελεῖν.

Κεφ. εʹ. Ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πλάτος μηκύνω τὸν λόγον, πάλιν ἱκανῶς ἔχειν νομίζω περὶ τῶν ἑξήκοντα βασιλισσῶν ἕως τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας γενεῶν ἀριθμηθεισῶν τὰ εἰρημένα· μετὰ δὲ τὸν Χριστὸν καὶ δεῦρο τυγχανουσῶν λοιπὸν γενεῶν καθὼς αὐτῷ τῷ κυρίῳ [1] μόνῳ ἔγνωσται. Οὐκέτι γὰρ κατὰ γενεὰν οἱ ἀριθμοὶ παρά τισιν ἀνηνέχθησαν, ἢ κατετάχθησαν, διὰ τὸ ἐπισφραγίσθαι τὸν ἀριθμὸν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ ἀποκεκλεῖσθαι διὰ τοῦ τῶν βασιλισσῶν ἀριθμοῦ ἕως αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἠριθμημένου. Λοιπὸν γὰρ οἱ μετέπειτα συγγραφεῖς, ἢ λογογράφοι, ἢ χρονογράφοι, ἢ [2] ἱστοριογράφοι, οὐκέτι γενεὰς ἀριθμοῦσιν, ἀλλ' ἢ βασιλέων τὰς διαδοχὰς καὶ χρόνους κατὰ τὸν τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἑκάστου βασιλέως. Ὥςτ' ἐξάπαντος εὖ μάλα τὸν συνε-

maiestatem obtinuerunt, horum, inquam, catalogus ad usque Christi domini natalem pertexitur. Nam ab Adamo ad Noëmum usque generationes praeteriere decem. Totidem a Noëmo ad Abraamum. Ab hoc ad Davidem XIV. A Davide ad captivitatem XIV. Hinc ad Christum similiter XIV. Colliguntur ab Adamo usque ad Christum generationes LXII, quae brevitatis gratia LX solummodo numerantur. Nam et in solitudine cum LXXII palmarum caudices Exod. 15, 27.
forent, LXX tantum scriptura memoravit. Ita cum ad montem Num. 11, 27.
LXX vocati fuissent, accedentibus Elad et Modad LXXII sunt reperti. Praeterea cum LXXII Ptolemaeo regnante sacros libros interpretati sint, nos tamen compendii gratia LXX virorum editionem nominare consuevimus. Sic et LXX modo reginae mea quidem sententia commemoratae sunt, ut extremis utrimque sublatis medius ille sexagenarius ad figuram et imaginem ac perfectam contemplationem evehendam superesset. Senis quippe decadibus sex dierum circuitus absolvitur, ut sanctarum animarum, quae ex fide in deo regnant, fiat ex qualibet generatione coniunctio. Unde et sex hy- Ioann. 2.
driae Canae in Galilaea lapideae fuisse dicuntur, quae cum essent exhaustae, rursus implentur, singulae metretas duas tresve capientes, qui modus ad vetus novumque testamentum et trinitatis complementum refertur. Eaedem porro hydriae ex aqua in merum vinum conversae sunt, cum ad nuptiarum hilaritatem et filiorum hominum oblectationem impletae fuissent. Hinc etiam sexangula a mathematicis figura nominatur, quae per ternarium septenariumque ad XXI. geometrica modulatione perducitur. Qua quidem hexagonus totius universitatis impletam vastitatem significat. Nam qui in eo est quadrangulus quaternarium numerum, basis vero ac superior pars, sive fastigium, senarium perficiunt.

Sed ne longior sim, satis hactenus de reginis illis LX dictum Cap. V.
arbitror, hoc est generationibus quae ad Christum usque numerantur. Post Christum vero ad hoc tempus quot generationes deinceps successerint solus novit dominus. Non enim amplius per generationes temporum est ab ullo deducta digestaque series, pro eo quod numerus iste per illam ipsam reginarum enumerationem, quae ad Christum dominum recensentur, velut obsignatus ac conclusus est. Nam qui postmodum extitere scriptores ac commentatores aut chronologi vel historici nullas amplius generationes numerant, sed regum successiones ac tempora, quorum singillatim annos describunt. Ex

4. ἑρμηνεύσαντας codd. Ien. Rhedig. princip. ἑρμηνεύσαντα: vitium est edit. Paris. ἑρμηνεύσαντες suspicatus est Petavius, non videns accusativum ἑρμηνεύσαντας, quamvis interposita particula δὲ, ad λέγειν verbum una esse adstruendum.
5. „Haec leviter depravata" in margine adscripsit Petavius.

Cap. V. — 1. ἔγνωσται μόνῳ cod. Rhedig.
2. Libri vulgo ἱστορογράφοι.

τὸν γινώσκειν ὅτι καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ζητήματος τὸ πᾶν τοῦ χρόνου συνετμήθη εἰς τὸν τῶν ξβ' γενεῶν ἕως Χριστοῦ ἀριθμὸν, διὰ τὸ μηκέτι μετὰ Χριστὸν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διὰ γενεαλογιῶν τοὺς τοῦ κόσμου χρόνους ἀριθμεῖσθαι, τελειουμένου ἐν μιᾷ συνενώσει [3] τε σημαινομένῃ κατὰ τὸ τῆς εὐδοκίας θεοῦ ἀμετάστατον ἔρεισμα· ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν συντεμνομένην [4] καὶ ἐπὶ τὸ μεpag. 1083. ταβατικὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πληρουμένην. Διὸ λέγει, Μία ἐστι περιστερά μου, τελεία μου, ὡς ἕως αὐτῆς τῶν πάντων τελειουμένων, κἄν τε χρόνοι καὶ καιροὶ ἐνιαυτοί τε καὶ διαστήματα γενεῶν, κατά τε βασιλέας, ἢ ὑπάτους, ἢ Ὀλυμπιάδας, ἢ ἡγεμονίας, ὁ αἰὼν ἑαυτὸν ἀριθμήσειεν. Ὀγδοήκοντα δὲ παλλακαὶ, αἵτινες ἐν μέσῳ τῶν βασιλίδων καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου βασιλείας, τουτέστι τῆς πίστεως, καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς νύμφης καὶ παρθένου, καὶ ἀσπίλου τε καὶ περιστερᾶς, τῆς μόνης τῇ μητρὶ καὶ τῇ τεκούσῃ.

Κεφ. ϛ'. Ἐκκλησία γάρ ἐστιν ἀπὸ μιᾶς πίστεως γεγενημένη, τεχθεῖσα δὲ διὰ πνεύματος ἁγίου, μία τῇ μόνῃ, καὶ μία τῇ γεγεννηκυίᾳ. Καὶ ὅσαι μετὰ ταύτην ἦλθον, καὶ πρὸ αὐτῆς, παλλακίδες ὠνομασμέναι, αἵτινες τὸ πᾶν οὐκ ἀλλότριαι γεγένηνται διαθήκης καὶ κληρονομίας, μὴ πεπροικισμέναι δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ μὴ δεξάμεναι ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, μόνον δὲ συνάφειαν ὑπὸ συνείδησιν πρὸς τὸν λόγον ἐσχηκυῖαι. Καλῶς γὰρ ὁ Ἑβραῖος τὴν παλλακίδα ἔφρασε, φήσας [1] αὐτὴν Φελεγέσθα. Φελὲγ, ὃ ἑρμηνεύεται ἥμισυ, Ἔσθα, γυνή· ἵνα εἴπῃ, Ἥμισυ γυναικός. [2] Ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἰς τὸν κύριον, πάντας κέκληκεν εἰς ἐλευθέριον φῶς, φήσας, Ὡς ἔχετε τὸ φῶς μεθ' ἑαυτῶν, ἐν φωτὶ περιπατεῖτε, καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων, Ὑμεῖς δὲ ἡμέρας ἐστὲ τέκνα, καὶ τέκνα φωτός. Καὶ πάλιν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, Ὁ ποιῶν τὰ φαῦλα μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. Οὕτω καὶ παλλακίδες, οὐκ ἐν τῷ προφανεῖ, οὐκ ἐν τῇ τελειώσει, οὐδὲ ἐν προικὶ ἄγονται τοῖς ἀνδράσιν, εἰ καὶ συνάφειαν σχοῖεν αἱ αὐταὶ πρὸς τὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν, οὐ μέν τοί γε τὴν τῆς ἐλευθέρας γυναικὸς τιμὴν καὶ ὀνομασίαν καὶ βεβαίωσιν καὶ φερνὴν καὶ ἕδνα καὶ προικισμὸν καὶ γνησιότητα ἔχειν δύνανται. Παλλακίδες γοῦν αἱ καθεξῆς ἀριθμηθεῖσαι αἱρέσεις, ὡς ἄνω ἔφην, ὀγδοήκοντα μὴ θαυμαζέτω δέ τις εἰ καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν ἑκάστη τούτων κικλήσκεται ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο παρατηρητέον, ὅτι πολλάκις καθ' ἑαυτὴν πάλιν ἑκάστη αἵρεσις σχίσασα εἰς πολλὰ μέρη καὶ ὀνόματα διέστη. Οὐ γάρ ἐστι θαῦμα· ἔστι γὰρ καὶ οὕτως. Ὀγδοήκοντα δὲ καὶ ἕνα ἀριθμὸν εὑρίσκομεν, ἕνα μὲν

3. Scribendum fortasse τῇ, vel γε.
4. Explendum fortasse εἶναι καὶ ἐπὶ κτλ.
Cap. VI. — 1. αὐτὴν φελεγέσθα Ios. Scaliger. Libri vulgo habent αὐτῇ φελέγεσθαι.
2. De formula ὅσον ἧκεν εἰς vide erudite, ut solet, exponentem V. Cl. Hase in Leonis Diac. Hist. pag. 430 sq., ed. Bonn., ubi etiam hunc citavit Epiphani locum.

quibus prudens illud quisque facile potest animadvertere et ex ea quaestione indicare, tempus omne in LXII generationes ad Christum usque redactum fuisse, propterea quod deinceps post Christum, ut ex iis quae disputata sunt apparet, mundi tempora non amplius per genealogias digesta sunt. Qui quidem mundus in una illa annorum collectione perfectionem adeptus est, quam immutabilis ac solida dei voluntas obsignavit. Quare ab hac eadem abrupta terminataque saeculi consummatio, et ad aevum futurum ut impleatur traducta. Ob id dicitur, *Una est columba mea, perfecta mea;* quasi in ipsam universa desinant, tempora videlicet, anni ac generationum intervalla, sive per reges, sive per consules, sive per Olympiadas aut magi- Cant. 6, 8. stratus temporum spatia numerentur. Octoginta porro pellices sunt inter reginas interiectae, etiam Christi, qua homo est, regno priores, hoc est fide ipsaque sponsa pariter ac virgine et illibata columba, quae unica matri est atque genitrici.

Siquidem ecclesia ab una fide genita, ac per spiritum sanctum Cap. VI. in lucem edita, unica est uni genitricique suae. Tum vero quotcumque post illam, vel ante prodierunt, pellices nominantur. Quae licet a testamento, et hereditate non prorsus alienae fuerint, nullam tamen a verbo dotem obtinuerunt, nec infundentem se spiritum sanctum in seipsis exceperunt, sed solam cum verbo in conscientia sua necessitudinem habuerunt. Praeclare enim apud Hebraeos *pellicis* appellatio concipitur, cum *Phelegesestha* dicitur. Est autem *Pheleg* latine *dimidium; estha* mulierem significat, ut idem sit pellex, ac dimidiata mulier. Nam quod ad dominum spectat, universos ille liberam ad lucem vocavit, his verbis, *Dum lucem habetis in* Ioann. 12, 35. *vobis, ambulate.* Cui adstipulatur apostolus, *Vos*, inquit, *diei estis* 1. Thess. 5, 5. *filii, et lucis filii.* Item alio in scripturae loco, *Qui male agit, odit* Ioann. 3, 20. *lucem, nec accedit ad lucem.* Sic igitur pellices non palam perfecteque, nec dotatae ducuntur a viris, ac tametsi nonnullam cum virorum corporibus necessitudinem contrahant, liberae nihilominus honore coniugis et appellatione, ac firmitate, dote, nuptialibus donis ac muneribus, legitima denique coniunctione carent. Eiusmodi sunt octoginta illae singillatim a me percensitae haereses. In quibus mirum illud videri nemini debet, si in unaquaque regione singulae aliis quibusdam nominibus affici soleant. Quin et illud observatione dignum est, saepenumero quamlibet per sese haeresin scissam ac divisam varias in partes et vocabula distrahi. Quod, ut dixi, admirari non oportet; ac plane ita sese res habet. Ceterum LXXXI

διὰ τὴν μίαν τῶν πασῶν διωρισμένην, μόνῳ δὲ τῷ νυμφίῳ κεκληρωμένην, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁμολογουμένην τῇ τοιᾷδε ὀνομασίᾳ ὅτι, *Μία* pag. 1084. *ἐστὶ περιστερά μου*, καὶ πάλιν, *Τελεία μου*· ὡς τῶν πασῶν παλλακίδων ἀγεννῶν οὐσῶν, καὶ οὐκ ἐν ἀκακίᾳ ἐπιμετρουμένων, οὐδὲ ἐν ἁγνείᾳ καὶ ἡμερότητι. Εἰσὶ μὲν οὖν ἀπαρχῆς συναπτόμεναι τῷ καλουμένῳ Βαρβαρισμῷ καὶ Σκυθισμῷ ἄχρι τῶν προειρημένων Μασσαλιανῶν οε' τὸν ἀριθμὸν, καὶ Ἑλληνισμὸς, ἐξ οὗ αἱ Ἑλληνικαὶ αἱρέσεις, καὶ Ἰουδαϊσμὸς, ἐξ οὗ Ἰουδαϊκαὶ, καὶ Σαμαρειτικὴ, ἐξ ἧς αἱ Σαμαρειτικαὶ, τῶν τριῶν ἐπὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον ἀριθμὸν προστιθεμένων, εἰς ὀγδοηκοντάδα ἀριθμὸν πληρουμένων, καὶ τῆς μιᾶς περιλειπομένης, τουτέστιν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ Χριστιανισμὸς ὄντως ὠνομασμένος ἀπαρχῆς, καὶ σὺν τῷ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων σὺν Χριστῷ, θελήματι τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ μετὰ πάντων τῶν κατὰ γενεὰν θεῷ εὐαρεστησάντων πιστευόμενος, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐν κόσμῳ σαφῶς ἀποκαλυφθεὶς, καὶ νῦν μετὰ τὰς αἱρέσεις ταύτας πάσας, τὰς δὴ παλλακίδας, ὑφ' [3] ἡμῶν πάλιν [4] ἐξυμνούμενος, ὡς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου.

Κεφ. ζ'. *Αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος ἐν τοῖς Ἄισμασιν οὕτως ἠρίθμησεν, Ἑξήκοντα βασιλίσσας φήσας, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακίδας, καὶ νεάνιδας, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Μία δὲ*, φησὶ, *ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου· μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς ἐκλεκτὴ τῇ τεκούσῃ αὐτήν.* Καὶ ὕστερον δείκνυσι πῶς παρὰ πᾶσιν εὑρεθήσεται, ὡς ἐντιμοτέρα πασῶν οὖσα, καὶ πάντων δεσπόζουσα, καὶ [1] αὐτῷ μόνη ἐκλελεγμένη, ἧς τὰ τέκνα κληρονόμα τοῦ βασιλέως, καὶ τέκνα ἀληθινὰ, ὡς τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, καὶ οὐ τέκνα τῆς παιδίσκης, οὔτε παλλακίδος, οὔτε τῶν ἄλλων τῶν ἀναρίθμως ἑρμηνευομένων. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ Χεττούρας τῆς παλλακίδος ἔσχεν ὁ Ἀβραὰμ τέκνα, οὐ συγκληρονόμα τυγχάνει τὰ τέκνα τῆς Χεττούρας τῷ Ἰσαάκ· δόματα δὲ ἔλαβεν, ὡς ληγάτου χάριν· ἵνα ὁ τύπος μένοι εἰς ἀναγωγὴν τοῦ λόγου, εἰς τὸ μὴ ἀπελπίσαι τινὰς τῆς τοῦ Χριστοῦ κλήσεως. Καὶ γὰρ τὰ δόματα, ἃ ἔδωκε τῷ Ἰσμαὴλ καὶ τοῖς υἱοῖς Χεττούρας, τύπος ἦν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι [2] ἀγαθῶν εἰς ἐπιστροφὴν ψυχῶν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Τῇ μὲν γὰρ Ἄγαρ παιδίσκῃ οὔσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐκβληθείσῃ (ὡς ἡ δουλεύσασα κάτω Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, περὶ ἧς εἴρηται, *Ἀπέρριψα τὴν μητέρα* [3] *ὑμῶν*, καὶ pag. 1085. πάλιν, *Ἔδωκα βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς*), ταύτῃ γὰρ τῇ παιδίσκῃ, Ἄγαρ τε, φημὶ, συμβολικώτερον δι' ἐλπίδα ἐπιστροφῆς, ἀσκὸν δίδωσιν ὕδατος· ἵνα δείξῃ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας τὴν

3. ἡμῶν *codd. mss.* ὑμῶν *editi.*
4. ἐξυμνούμενος *rescripsi ego. Vulgo* ἐξυμνουμένας, *invita sententia. Iam Cornarius verterat* rursus a nobis iuxta orationis consequentiam celebratus.
Cap. VII. — 1. αὐτοῦ *mendum est edit. Petav. Colon. repet.*
2. ἀγαθῶν *cod. Rhedig.* ἀγαθοῦ *cod. Ien. et editi;* futurorum bonorum *vertit etiam Cornarius.*
3. ὑμῶν *codd. mss.* ἡμῶν *editi libri.*

numerum invenimus. Unum quibus propter unam illam a reliquis divulsam, et uni sponso tributam, de qua istiusmodi appellatione testificatur, *Una est columba mea*, et rursus, *Perfecta mea.* Quibus indicat pellices omnes ignobiles et obscuras esse, nec innocentia aut castitate ac lenitate censeri. Et quidem ab initio ad Barbarismum ac Scythismum ad postremos usque Massalianos LXXV haereses adscriptae sunt. Ad quas Hellenismo, unde gentilium sectae, et Iudaïsmo, a quo Iudaïcae Samaritanorumque factione, unde Samariticae manarunt, accedentibus, hoc est tribus omnino sectis ad LXXVII superiores, LXXX numerus efficitur. Superest una, nimirum sancta et catholica, ecclesia, quae vere Christiana religio dicitur, quaeque iam tum olim, et cum Adamo, imo ante Adamum ipsum, adeoque ante omnia saecula cum Christo floruit, de patris ac filii et spiritus sancti voluntate. Cui quidem eorum omnium qui in qualibet generatione deo placuerunt tempore fides est habita et adveniente in hunc mundum Christo domino manifeste est patefacta, nunc autem post superiores omnes haereses, sive pellices, oratione nostra praedicanda, quemadmodum instituti sermonis ordo postulat.

Quippe verbum ipsum in Canticis hoc modo numeravit: *Sexaginta reginas, et octoginta pellices, et adolescentulas quarum numerus non est: una est*, inquit, *columba mea, perfecta mea, unica est matri suae, electa genitrici suae.* Tum illud demonstrat, quemadmodum reperiri ab omnibus possit, utpote quae omnibus honoratior sit, imperet omnibus, atque ipsi sola velut eximia sit et electa, cuius filii reges heredes sunt ac legitimi, hoc est *promissionis liberi, non ancillae*, neque pellicis, ceterarumve, quae nullo numero comprehenduntur. Quamvis enim ex Chettura concubina sua liberos Abrahamus susceperit, nullam tamen isti cum Isaaco in patrimonii communionem veniunt, sed munera duntaxat, quasi legata quaedam, accipiunt; ut altioris nos sensus figura ipsa commoneat ne quis de Christi vocatione desperet. Nam illa dona, quae Ismaëli Chetturaeque filiis Abrahamus distribuit, futurorum bonorum imaginem adumbrabant, quae conversis ad fidem et veritatem animis erant obventura. Etenim Agar ancillae, quam Abrahamus eiecit, quae est inferioris Hierusalem figura cum liberis suis una servientis, de qua scriptum est, *Abieci matrem vestram*, item, *Dedi libellum repudii in manus illius.* Huic inquam Agar ancillae, ad spem conversionis adumbrandam, uter aquae datus est, quo lavacri regenerationis

Marginalia (right page): Cap. VII. — Gal. 4. 31. — Gen. 25, 6. — Gal. 4, 22. — Ose. 2.

δύναμιν εἰς δόμα ζωῆς τοῖς ἀπίστοις ἀποδοθεῖσαν, καὶ εἰς ἐπιστροφὴν πάντων τῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Τοῖς δὲ υἱοῖς Χεττούρας τὰ δόματα ἦν χρημάτων ὕπαρξις, χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἱματισμὸς, καὶ ἅτινα ἐν μυστηρίῳ Ἀβραὰμ ἀπέκλεισεν ἐν ταῖς πήραις, λίβανον καὶ σμύρναν καὶ χρυσὸν, τῶν διὰ τῶν βασιλέων Σοδόμων καὶ Γομόρρας, τῶν περὶ Χοδολλογόμορ καὶ Βαρσὰ, καὶ λοιπῶν τῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπὸ Σοδόμων καὶ Γομόρρων καὶ λοιπῶν λαβόντων, καὶ σκυλευσάντων τήν τε ἵππον καὶ αἰχμαλωτισάντων τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀφαρπαξάντων τὰς ἀπὸ ἑκάστου περιουσίας τε καὶ χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων πλῆθος, [4] ὃ αὐτὸς [5] ἀπέστρεψεν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων τότε, καὶ οὔτε ἀποστρέψαι τὰ ἤδη κυρίῳ θεῷ ἀποταχθέντα τολμήσαντος αὐτοῦ, [6] ἀλλὰ δεδωκότος [7] αὐτὰ δόματα μετὰ τῶν ἄλλων τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τοῖς ἀπὸ Χεττούρας, ὡς εὕρομεν ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν Ἑβραίων.

Κεφ. η΄. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ τῶν αὐτῶν τέκνων τοῦ Ἀβραὰμ τῶν ἀπὸ Χεττούρας ἐκβληθέντων ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἀπελθόντων καὶ κατοικησάντων εἰς τὰ μέρη τὰ Ἀραβικὰ τῆς Μαγωδίας χώρας, τῶν ἐλθόντων Μάγων ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τῶν σπερμάτων ἐκείνων, προσενηνεγμένα δόματά τε καὶ δῶρα εἰς συμμετοχὴν τῆς αὐτῆς ἐλπίδος τῷ Χριστῷ ἐν Βηθλεὲμ τὰ αὐτὰ δῶρα, ὅτε τὸν ἀστέρα θεασάμενοι ἦλθον· ὧν δώρων τὴν σαφῆ παράστασιν ὁ προφήτης παρίστησι λέγων ὅτι, Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Ταῦτα γὰρ ἀπὸ Δαμασκοῦ ἐν χρόνοις Ἀβραὰμ, ὡς προεῖπον, ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν ἐλθόντων εἴληπται, καὶ ἀπὸ Σαμαρείας. Πότε οὖν ἔλαβεν αὐτὰ, πρὶν ἢ γνῶναι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ἀλλ' ὅτε ἦλθον οἱ Μάγοι, καὶ ἤνοιξαν τὰς πήρας ἑαυτῶν, ἢ τοὺς θησαυροὺς, ὡς ἔχει ἔνια τῶν ἀντιγράφων, καὶ προσήνεγκαν σμύρναν καὶ λίβανον καὶ χρυσόν; Καὶ ὁρᾷς πῶς [1] ἔχουσι αἱ τῆς ἀληθείας φράσεις, καὶ ἀκολουθίαι; Ὡς καὶ αὗται αἱ αἱρέσεις παλλακίδες ὑπάρχουσι, καὶ τὰ αὐτῶν τέκνα pag. 1086. ἔλαβε δόματα, τὸ ὄνομα μόνον λαβοῦσαι, ὀνόματί μόνον Χριστοῦ κληθεῖσαι, καὶ τοὺς ὀλίγους ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς λόγους ὑποδεξάμεναι, ἵνα δι' αὐτῶν συνῶσι τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν θέλωσιν· εἰ δὲ μὴ θέλοιεν, ἀλλὰ ἀνακάμψωσι πρὸς τὸν Ἡρώδην (παραγγέλλονται γὰρ μὴ ἀνακάμπτειν πρὸς Ἡρώδην, ἀλλὰ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀφικνεῖσθαι εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα)· ἐὰν δὲ μὴ ποιήσωσι τὰ προστεταγμένα, μάτην ἑαυτοῖς τὰ δόματα, ὡς ἐκείνοις ἡ ἔλευσις, εἰ ἀνέκαμψαν πρὸς τὸν Ἡρώδην, διὰ τὸ ὁμοίως τὰς αὐτὰς αἱρέσεις παραχαράσσειν τῶν θείων λόγων τὰ διδάγματα.

4. ὧ *mendum est edit. Petav. Colon.* 5. ἀπέστρεψεν *cod. Ien. (cum rasurae vestigiis) et editi.* ἀπέτρεψεν *cod. Rhedig.*

6. ἀλλὰ *omissum in edit. Petav. Colon. repet.*

7. αὐτὰ *om. cod. Rhedig.*

Cap. VIII. — 1. *Vulgo libri* ἔχει.

vis et efficacitas ostendatur, quod tanquam vitale munus infidelibus et ad nationum omnium conversionem atque ad agnitionem veritatis est oblatum. Igitur Chetturae liberis collata illa munera pecuniae erant, aurum videlicet, argentum et vestis, et quae non sine mysterio Abraamus in illorum peris inclusit, thus, myrrha et aurum; quae ab Sodomorum et Gomorrhae regibus accepit, quo tempore Chodollogomor et Barsa, ceterique reges Sodomitas et Gomorrhaeos captivos abduxerunt ac praedati sunt, tam equos quam homines, et uniuscuiusque fortunas diripuerunt. Quae cum Abraamus ex illa regum depraedatione recuperasset, nec quae iam deo consecrata fuerant auderet avertere, inter alia dona liberis suis, quos e Chettura susceperat, ultro concessit, ut in Hebraeorum traditionibus legimus.

Posteaquam vero Christus in hunc mundum venit, iidem illi Abraami et Chetturae filii, qui a patre reiecti in Magodia, quae Arabiae regio est, habitaverant, hoc est Magi ex illius generis successione propagati, eadem illa dona eiusdem ad communionem significandam Christo Bethleemi obtulerunt, cum ad aspectum sideris eo profecti fuissent. Cuiusmodi dona diserte propheta declarat his verbis, *Quoniam antequam sciat puer appellare patrem aut matrem, capiet potentiam Damasci et spolia Samariae, coram rege Assyriorum.* Nam haec omnia Abraami temporibus e Damasco et Samaria a supervenientibus illis regibus capta, ut ante dixi, fuerant. Quod est igitur tempus illud, quo antequam patrem, aut matrem appellare sciret, dona illa cepit, nisi cum ad ipsum accedentes Magi peras suas, vel thesauros, ut quaedam exemplaria prae se ferunt, aperuerunt, obtuleruntque myrrham, thus et aurum? Vides quam apte veritatis secum sermo seriesque consentiat? utque haereses ipsae concubinae sint, quarum liberis aspersa munera sint? Quae quidem haereses solum nomen obtinentes, id est sola Christi appellatione censitae paucas e sacris literis sententias accipiunt, per quas veritatem, si velint, intelligere possint. Sin minus velint, et ad Herodem redeant (mandatum autem illis est, ne ad Herodem redeant, sed per aliam viam revertantur in patriam suam): sed si imperata facere detrectent, inania et infructuosa haec illis dona fuerint, perinde ac Magis profectio, si ad Herodem revertissent, quod similiter haereses ipsae sacrarum literarum dogmata adulterando corrumpant.

Cap. VIII. Matth. 1. Esai. 8, 4.

Κεφ. θ'. *Αὗται οὖν εἰσιν ὀγδοήκοντα παλλακίδες, ὧν ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐμφέρεται, κἀκεῖναι αἱ βασίλισσαι αἱ κατὰ τὰς γενεὰς ἀριθμηθεῖσαι ψυχαὶ, τουτέστιν ἄνδρες καὶ πατριάρχαι. Νεάνιδες δὲ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἐν ταῖς λοιπὸν κατὰ πάντα κόσμον φιλοσοφίαις, καὶ ἑκάστης ψυχῆς πολιτείαις, τῆς μὲν οὔσης ἐπαινετῆς, τῆς δὲ οὔ. Τίς γὰρ ἀριθμήσειε τοῦ κόσμου τούτου τὴν διαφοράν; Πόσαι γὰρ ἄλλαι παρ' Ἕλλησι μετὰ τὰς προειρημένας τέτταρας φανερωτάτας οὐκ ἔφυσαν, καὶ ἔτι μετὰ τὰς αἱρέσεις ἐκείνας καὶ τὰς μετέπειτα κατὰ τὴν ἑκάστου γνώμην ἐν δοκήσει νεανιότητος καθ' ἑαυτὰς γινόμεναι ψυχαί τε καὶ γνῶμαι; Ὡς Πυρρώνιοι καλοῦνταί τινες καὶ ἄλλοι πλείους, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὰς δόξας καθ' εἱρμὸν ὑποτάξω, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἐληλυθότων, πολλοστημόριόν τε τῶν ἐν κόσμῳ ὑπαρχόντων. Καί εἰσι μὲν αἱ ἐξ Ἑλλήνων αἵδε, ὧν πρώτην τάξαιμι ἀπαρχῆς τὴν Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου γνώμην τε καὶ δόξαν.*

Αὐτὸς γὰρ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, εἷς ὢν τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ἀρχέγονον πάντων ἀπεφήνατο τὸ ὕδωρ. Ἐξ ὕδατος γάρ φησι τὰ πάντα εἶναι, καὶ εἰς ὕδωρ πάλιν ἀναλύεσθαι.

Ἀναξίμανδρος, ὁ τοῦ Πραξιάδου, καὶ αὐτὸς Μιλήσιος, τὸ ἄπειρον ἀρχὴν ἁπάντων ἔφησεν εἶναι, ἐκ τούτου γὰρ τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸ τὰ πάντα ἀναλύεσθαι.

Ἀναξιμένης ὁ τοῦ [1] Εὐρυστάτου, καὶ αὐτὸς Μιλήσιος, τὸν ἀέρα τοῦ παντὸς ἀρχὴν εἶναι λέγει, καὶ ἐκ τούτου τὰ πάντα.

Ἀναξαγόρας, ὁ τοῦ Ἡγησιβούλου ὁ Κλαζομένιος, ἀρχὰς τῶν πάντων τὰς ὁμοιομερίας ἔφησεν εἶναι.

pag. 1087. *[2] Ἀρχέλαος ὁ Ἀπολλοδώρου, κατὰ δέ τινας Μίλτωνος, Ἀθηναῖος δὲ ἦν, φυσικὸς, ἐκ γῆς τὰ πάντα λέγει γεγενῆσθαι. Αὕτη γὰρ ἀρχὴ τῶν ὅλων ἐστὶν, ὥς φησι.*

Σωκράτης ὁ τοῦ [3] Ἐλβάγλου, ἢ Σωφρονίσκου, καὶ Φαιναρέτης τῆς μαίας, ὁ ἠθικὸς, τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἔλεγε, μόνον δεῖ περιεργάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον, πλείονα δὲ μή.

Φερεκύδης καὶ αὐτὸς γῆν φησι πρὸ πάντων γεγενῆσθαι.

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, Μνησάρχου υἱὸς, θεὸν ἔφη εἶναι τὴν μονάδα, καὶ δίχα ταύτης μηδὲν γεγενῆσθαι. Ἔλεγε δὲ μὴ δεῖν θύειν τοῖς θεοῖς ζῶα, μηδὲ μὴν ἐσθίειν τι τῶν ἐμψύχων, μήτε κυάμους, μήτε οἶνον πίνειν τοὺς σοφούς. Ἔλεγε δὲ τὰ ἀπὸ σελήνης κάτω παθητὰ εἶναι πάντα, τὰ δὲ ὑπεράνω τῆς σελήνης ἀπαθῆ εἶναι. Ἔλεγε

Cap. IX. — 1. *Diog. Laert. II*, 2, 1. Εὐρυστράτου.
2. ἀρχαίλαος codd. mss. et *edit. princ.*
3. ἐλμάγλου codd. Ien., *Rhedig.*, *Paris.* (*Elmagli legitur etiam in Cornarii versione Latina.*) ἐλβάγλου editi. *Vide*

Hae sunt igitur LXXX concubinae, quarum numerus exprimitur; reginae quoque illae ipsae sunt, sive animae, quae per generationes recensentur, hoc est viri atque patriarchae. Adolescentulae porro, quarum iniri numerus non potest, varias philosophorum sectas, quae in mundum introductae sunt, ac diversa uniuscuiusque vivendi instituta significant, quorum laude digna alia sunt, alia vituperanda. Ecquis enim mundi huius varietatem percenseat? Quam multae apud gentiles aliae sectae post manifestissimas illas de quibus egimus quatuor pullularunt? Quinetiam post illas haereses ac sequentes diversi hominum animi et opiniones iuvenili quodam fastu arrogantiaque privatas sectas pro sua quique libidine condiderunt. Utputa Pyrrhonii quidam appellantur, aliique complures sunt quorum nomina ac decreta singillatim et ordine referam. Ac licet de multis hactenus cognoverim, quota pars tamen eorum est, quae toto orbe versantur? Ex iis porro sectis gentilium hae propriae fuerunt; inter quas Thaletis Milesii opinionem ac dogma priore loco proponam. Cap. IX.

Thales itaque Milesius unus e VII sapientibus principium rerum omnium aquam esse dixit. Nam ex aqua oriri omnia, et in aquam omnia resolvi.

Anaximander, Praxiadae filius, Milesius et ipse infinitum principium omnium constituit. Ex eo enim omnia nasci, et in illud aeque dissolvi.

Anaximenes, Eurystati filius, Milesius, aërem principium rerum esse definit, ab eoque universa manare.

Anaxagoras, Hegesebuli filius, Clazomenius, similitudines partium principium rerum omnium esse statuit.

Archelao, Apollodori, sive ut aliis placet, Miltonis filio, Atheniensi ac physico, placet ab terra omnia proficisci, idque adeo rerum esse principium.

Socrates, Elbagli, sive Sophronisci et Phaenaretae obstetricis filius, moralis philosophus quae ad sese pertinent sola homini inquirenda dixit, neque praeterea quicquam.

Pherecydes quoque terram omnibus priorem esse definiit.

Pythagoras, Samius, Mnesarchi filius deum esse monadem asseruit, neque quicquam sine ipsa productum. Negabat diis esse animalia sacrificanda, aut animatis vescendum, ac ne fabas quidem comedendas, neque vini potum sapientibus adhibendum putabat. Idem quae infra lunam sunt patibilia esse dicebat omnia, superiora

de eo nomine, quod ex ἑρμαγλύφου *detortum esse videtur, Ludov. Dindorf. in Thesauro vol. II, pag.* 137.

δὲ καὶ μεταβαίνειν τὴν ψυχὴν εἰς πολλὰ ζῶα. Ἐκέλευσε δὲ [4] καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ σιωπᾶν ἐπὶ πενταετῆ χρόνον, καὶ τὸ τελευταῖον θεὸν ἑαυτὸν ἐπωνώμασε.

Ξενοφάνης, ὁ τοῦ Ὀρθουμένου, Κολοφώνιος, ἐκ γῆς καὶ ὕδατος ἔφη τὰ πάντα γίνεσθαι. Εἶναι δὲ τὰ πάντα, ὡς ἔφη, οὐδὲν ἀληθές· οὕτως τὸ ἀτρεκὲς ἡμῖν ἄδηλον, δόκησις δὲ ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, μάλιστα τῶν ἀφανέων.

Παρμενίδης, ὁ τοῦ Πύρητος, τὸ γένος Ἐλεάτης, καὶ αὐτὸς τὸ ἄπειρον ἔλεγεν ἀρχὴν τῶν πάντων.

Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ὁ ἐριστικὸς, ἴσα τῷ ἑτέρῳ Ζήνωνι, καὶ τὴν γῆν ἀκίνητον λέγει, καὶ μηδένα τόπον κενὸν εἶναι. Καὶ λέγει οὕτως· Τὸ κινούμενον ἤτοι ἐν ᾧ ἔστι τόπῳ κινεῖται, ἢ ἐν ᾧ οὐκ ἔστι. Καὶ οὔτε ἐν ᾧ ἔστι τόπῳ κινεῖται, οὔτε ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν· οὐκ ἄρα τι κινεῖται.

Μέλισσος ὁ τοῦ Ἰθαγενοῦς, Σάμιος τὸ γένος, ἓν τὸ πᾶν ἔφη εἶναι, μηδὲν δὲ βέβαιον ὑπάρχειν τῇ φύσει, ἀλλὰ πάντα εἶναι φθαρτὰ ἐν δυνάμει.

Λεύκιππος ὁ Μιλήσιος, κατὰ δέ τινας Ἐλεάτης, καὶ οὗτος ἐριστικὸς, ἐν ἀπείρῳ καὶ οὗτος τὸ πᾶν ἔφη εἶναι, κατὰ φαντασίαν δὲ καὶ δόκησιν τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ μηδὲν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὕτω φαίνεσθαι κατὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι κώπην.

pag. 1088. Δημόκριτος, ὁ τοῦ Δαμασίππου, Ἀβδηρίτης, τὸν κόσμον ἄπειρον ἔφη καὶ ὑπὲρ κενοῦ κεῖσθαι. Ἔφη δὲ καὶ ἓν τέλος εἶναι τῶν πάντων, καὶ εὐθυμίαν τὸ κράτιστον εἶναι, τὰς δὲ λύπας ὅρους κακίας· καὶ τὸ δοκοῦν δίκαιον οὐκ εἶναι δίκαιον, ἄδικον δὲ τὸ ἐναντίον τῆς φύσεως. Ἐπίνοιαν γὰρ κακὴν τοὺς νόμους ἔλεγε, καὶ, Οὐ χρὴ νόμοις πειθαρχεῖν τὸν σοφὸν, ἀλλὰ ἐλευθερίως ζῆν.

Μητρόδωρος ὁ Χῖος ἔφη μηδένα μηδὲν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ ταῦτα ἃ δοκοῦμεν γινώσκειν ἀκριβῶς οὐκ ἐπιστάμεθα, οὐδὲ ταῖς αἰσθήσεσι δεῖ προσέχειν, δοκήσει γάρ ἐστι τὰ πάντα.

Πρωταγόρας ὁ τοῦ Μενάνδρου, Ἀβδηρίτης, ἔφη μὴ θεοὺς εἶναι, μηδὲ ὅλως θεὸν ὑπάρχειν.

Διογένης ὁ Σμυρναῖος, κατὰ δέ τινας Κυρήναῖος, τὰ αὐτὰ τῷ Πρωταγόρᾳ ἐδόξασε.

Πύρρων ἀπὸ Ἤλιδος, τῶν ἄλλων σοφῶν τὰ δόγματα συναγαγὼν πάντα, ἀντιθέσεις αὐτοῖς ἔγραψεν, ἀνατρέπων τὰς δόξας αὐτῶν, καὶ οὐδενὶ δόγματι ἠρέσκετο.

Ἐμπεδοκλῆς ὁ τοῦ Μέτωνος, Ἀκραγαντῖνος, πῦρ καὶ γῆν καὶ

4. καὶ om. cod. Rhedig.

vero pati nihil posse. Ad haec animam varia in animalia transire. Item discipulis suis quinquennale silentium indicebat. Postremo deum sese nominare ausus est.

Xenophanes, Orthumeni filius, Colophonius e terra et aqua propagata esse dixit omnia, neque quicquam in ulla re veritatis inesse; sic incertum ignotumque verum esse. Opinio vero, inquit, ubique versatur, praesertim in obscuris.

Parmenides, Pyretis filius, patria Eleates, infinitum aiebat omnium rerum esse principium.

Zeno, Eleates, Eristicus, sive Contentiosus, cum eadem altero cum Zenone sentiebat, tum immobilem esse terram, nec inanem ullum esse locum. Ergo ita disputabat: Quicquid movetur, aut in eo in quo est loco movetur, aut in quo non est. Atqui nec in quo inest loco, nec in quo non inest movetur; nihil igitur movetur.

Melissus, Ithagenis filius, Samius, unum esse definit omnia, neque quicquam in natura esse constans aut perpetuum, sed omnia vi esse corruptibilia.

Leucippus Milesius (Eleatem alii faciunt) ex Eristicorum grege universum in infinito versari docuit. Porro omnia sola specie opinioneque constare, veritate ipsa nihil, sed apparere ita duntaxat, perinde ac remus in aquam demersus.

Democritus, Damasippi filius, Abderita mundum infinitum constituit, ac supra inane posuit. Praeterea unum esse finem omnium, et animi tranquillitatem optimum esse, dolores vero mali omnis terminos asseruit. Quod iustum videtur, nequaquam esse iustum, iniustum vero naturae esse contrarium. Imo vero pessimum inventum leges appellabat, nec iis parere sapientem oportere, sed in summa libertate vivere.

Metrodorus Chius nihil a quoquam sciri voluit. Verum, inquit, quae nosse videmur, accurate non intelligimus; neque sensibus adhibenda fides est: omnia quippe opinione constant.

Protagoras, Menandri filius, Abderita deos esse negabat, ac divinitatem omnem funditus tollebat.

Diogenes Smyrnaeus vel, ut alii volunt, Cyrenaeus eandem cum Protagora opinionem tenuit.

Pyrrho Elidensis collectis in unum sapientum omnium dogmatibus confutationes eorum scripsit, et eversis illorum opinionibus nullam amplexus est.

Empedocles, Metonis filius, Agrigentinus ignem, terram,

ὕδωρ καὶ ἀέρα τέτταρα πρωτόγονα εἰςέφερε στοιχεῖα, καὶ ἔλεγεν ἔχθραν ὑπάρχειν πρῶτον τῶν στοιχείων. Κεχώριστο γὰρ, φησὶ, τὸ πρότερον, νῦν δὲ συνήνωται, ὡς λέγει, φιλωθέντα ἀλλήλοις. Δύο οὖν εἰσι κατ' αὐτὸν ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις, ἔχθρα καὶ φιλία· ὧν ἡ μέν ἐστιν ἑνωτικὴ, ἡ δὲ διαχωριστική.

Ἡράκλειτος, ὁ τοῦ [5] Βλέσωνος, Ἐφέσιος, ἐκ πυρὸς ἔλεγε τὰ πάντα εἶναι, καὶ εἰς πῦρ πάλιν ἀναλύεσθαι.

Πρόδικός τις τέσσαρα στοιχεῖα θεοὺς καλεῖ, εἶτα ἥλιον καὶ σελήνην· ἐκ γὰρ τούτων πᾶσι τὸ ζωτικὸν ἔλεγεν ὑπάρχειν.

Πλάτων, Ἀθηναῖος, θεὸν ἔλεγε καὶ ὕλην εἶναι καὶ εἶδος, τὸν κόσμον δὲ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγέννητον καὶ ἀθάνατον καὶ θείαν λέγει. Εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικὸν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν. Ἔλεγε δὲ τοὺς γάμους καὶ τὰς γυναῖκας [6] δεῖν κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι, καὶ μηδένα ἰδίᾳ μίαν ἔχειν γαμετὴν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι.

pag. 1089. Ἀρίστιππος, ὁ Κυρηναῖος· οὗτος γαστρίμαργος ὢν καὶ φιλήδονος τέλος ἔφη τῆς ψυχῆς τὴν ἡδονὴν, καὶ, Ὅςτις ἥδεται, εὐδαίμων οὗτος· ὁ [7] δὲ μηδ' ὅλως ἡδόμενος τριςάθλιος καὶ κακοδαίμων, ὥς φασι.

Θεόδωρος, ὁ Ἄθεος ἐπικληθεὶς, ἔφη λῆρον εἶναι τοὺς περὶ τοῦ θεοῦ λόγους. Ὤιετο γὰρ μὴ εἶναι θεῖον, καὶ τούτου ἕνεκεν προὐτρέπετο πάντας κλέπτειν, ἐπιορκεῖν, ἁρπάζειν, καὶ μὴ ὑπεραποθνήσκειν πατρίδος. Ἔλεγε γὰρ μίαν πατρίδα εἶναι τὸν κόσμον· καὶ ἀγαθὸν μόνον ἔλεγε τὸν εὐδαιμονοῦντα, φεύγειν δὲ τὸν δυςτυχοῦντα, κἂν ᾖ σοφὸς, καὶ αἱρετὸν εἶναι τὸν ἄφρονα πλούσιον ὄντα καὶ ἀπειθῆ.

Ἡγησίας, Κυρηναῖος· οὗτος ἔφη μήτε φιλίας, μήτε χάριτας εἶναι· μὴ ὑπάρχειν γὰρ αὐτὰς ἔλεγεν, ἀλλὰ, Χρῄζων τις ἔδωκε χάριν, ἢ κρεῖττόν τι παθὼν εὐεργετεῖ. Ἔλεγε δὲ καὶ τῷ φαύλῳ ἀνδρὶ λυσιτελὲς τὸ ζῆν, τῷ δὲ σοφῷ τὸ ἀποθανεῖν. Ὥς τινας ἐκ τούτου Πεισιθάνατον αὐτὸν καλέσαι.

Ἀντισθένης ὁ ἐκ [8] Θρᾴττης μητρὸς, αὐτὸς δὲ Ἀθηναῖος, τὸ πρῶτον Σωκρατικὸς, ἔπειτα Κυνικὸς, ἔφησε μὴ χρῆναι τὰ κακὰ ζηλοτυπεῖν [9] ἕτερον, ἢ τὰ παρ' ἀλλήλοις αἰσχρά· τὰ δὲ τείχη τῶν πόλεων εἶναι σφαλερὰ πρὸς τὸν ἔσω προδότην, ἀσάλευτα δὲ τὰ τῆς ψυχῆς τείχη καὶ ἄρραγῆ.

5. *De hoc nomine parum constat. V. Menag. ad Diog. Laert. IX. 1.*

6. δεῖ *codd. mss. uterque.*

7. καὶ *vitium est edit. Petav. Colon.*

8. Θράττης (Θρᾶττ cod. Ien.) *codd. mss.* Θρᾴκης *editi.*

aquam et aërem quatuor esse prima dixit elementa, atque inimicitiam elementis omnibus priorem. Siquidem initio separata ac distracta erant, inquit, omnia; nunc in unum coniuncta sunt, conciliata invicem et amica reddita. Quocirca duo sunt illius opinione principia, visque duplex, inimicitia et amicitia; quarum ista copulandi, illa separandi potestate praedita.

Heraclitus, Blesonis filius, Ephesius igni originem rerum omnium adscribebat, in eundemque resolvi putabat omnia.

Prodicus quidam elementa IV deos appellavit, inde solem et lunam. Ab iis enim vitalem in omnia vim diffundi.

Plato Atheniensis deum et materiam ac formam constituebat. Mundum ipsum et productum et corruptioni obnoxium; animam neque productam, et immortalem, adeoque divinam credebat; cuius triplicem esse partem, ratione scilicet praeditam, irascentem, concupiscentem. Nuptias et uxores promiscuas esse omnibus, ac communes volebat, nemo ut privatim coniugem suam haberet, sed quilibet cum volentibus consuetudinem haberet.

Aristippus Cyrenaeus ventri gutturique deditus ac voluptuarius finem animae dixit esse voluptatem; qua qui fruitur, beatus, qui omnino caret, infelicissimus sit ac miserrimus. Ita vulgo memorant.

Theodorus cognomento Atheus quae de deo dicerentur nugas esse meras arbitratus est; quippe deum esse nullum. Ob id furari, peierare, rapere suadebat omnibus, neque pro patria mortem oppetere; unicam enim patriam esse mundum, eumque tantummodo bonum esse qui sit beatus; quisquis autem infelix esset, tametsi sapiens foret, esse fugiendum. Denique vel insipientem atque contumacem divitem asciscendum esse.

Hegesias Cyrenaeus amicitiam ac gratiam funditus tollebat; nec ullas esse dicebat. Nam aut egentem alterius opera inire ab eo gratiam; aut maiore affectum beneficio vicissim rependere. Homini malo vitam expedire; sapienti mortem aiebat. Unde a plerisque πεισιθάνατος, id est mortis suasor appellatus est.

Antisthenes e Thracia matre Athenis natus primum Socraticus, deinde Cynicus extitit. Hic aliorum scelera ac turpitudines aemulari neminem oportere docuit. Urbium moenia adversus intestinum proditorem imbecilla, animae vero firma et inconcussa moenia dicebat.

9. ἕτερον *non habet cod. Rhedig. Fortasse scribendum* ἑτέρων, *quod Cornarius quoque censuisse videtur, ut qui transtulit* Non convenire aemulari mala aliorum aut alienas turpitudines.

Διογένης, ὁ Κυνικὸς, ἀπὸ Σινώπης τῆς κατὰ τὸν Πόντον πόλεως, τὰ πάντα Ἀντισθένει συνῆν. Ἔφησε τὸ ἀγαθὸν οἰστὸν παντὶ σοφῷ εἶναι, τὰ δ' ἄλλα πάντα οὐδὲν ἢ φλυαρίας ὑπάρχειν.

Κράτης ἀπὸ Θηβῶν τῶν Βοιωτικῶν, καὶ αὐτὸς Κυνικὸς, ἔλεγεν ἐλευθερίας εἶναι τὴν ἀκτημοσύνην.

Ἀρκεσίλαος ἔφασκε τῷ θεῷ ἐφικτὸν εἶναι μόνον τὸ ἀληθὲς, ἀνθρώπῳ δὲ οὔ.

Καρνεάδης τὰ αὐτὰ τῷ Ἀρκεσιλάῳ ἐδόξασεν.

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου, κατὰ μέν τινας Μακεδὼν ἀπὸ Σταγείρων, ὡς δὲ ἔνιοι, Θρᾷξ ἦν τὸ γένος. Ἔλεγε δὲ δύο ἀρχὰς εἶναι, θεὸν καὶ ὕλην· καὶ τὰ μὲν ὑπεράνω τῆς σελήνης θείας προνοίας τυγχάνειν, τὰ δὲ κάτωθεν τῆς σελήνης ἀπρονόητα ὑπάρχειν, καὶ φορᾷ
pag. 1090. *τινι ἀλόγῳ φέρεσθαι, ὡς ἔτυχεν. Εἶναι δὲ λέγει δύο κόσμους, τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω· καὶ τὸν μὲν ἄνω ἄφθαρτον, τὸν δὲ κάτω φθαρτόν· καὶ τὴν ψυχὴν* [10] *ἐνδελέχειαν σώματος λέγει.*

Θεόφραστος, [11] *Ἐρέσιος, τὰ αὐτὰ Ἀριστοτέλει ἐδόξασε.*

Στράτων [12] *ὢν ἐκ Λαμψάκου, τὴν θερμὴν οὐσίαν ἔλεγεν αἰτίαν πάντων ὑπάρχειν. Ἄπειρα δὲ ἔλεγεν εἶναι τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ πᾶν ζῶον ἔλεγεν οὐ* [13] *δεκτικὸν εἶναι.*

Πραξιφάνης, Ῥόδιος, τὰ αὐτὰ τῷ Θεοφράστῳ ἐδόξασε.

Κριτόλαος, ὁ Φασηλίτης, τὰ αὐτὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐδόξασε.

Ζήνων ὁ [14] *Κιτιεὺς, ὁ Στωϊκὸς, ἔφη μὴ δεῖν θεοῖς οἰκοδομεῖν ἱερὰ, ἀλλ' ἔχειν τὸ θεῖον ἐν μόνῳ τῷ νῷ· μᾶλλον δὲ θεὸν ἡγεῖσθαι τὸν νοῦν· ἔστι γὰρ ἀθάνατος. Τοὺς δὲ τελευτῶντας ζώοις παραβάλλειν χρῆναι, ἢ πυρί. Καὶ τοῖς παιδικοῖς χρῆσθαι ἀκωλύτως. Ἔλεγε δὲ πάντα* [15] *διοικεῖν τὸ θεῖον. Τὰς δὲ αἰτίας τῶν πραγμάτων πὴ μὲν ἐφ' ἡμῖν, πὴ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τουτέστι τὰ μὲν τῶν πραγμάτων ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Ἔλεγε δὲ καὶ* [16] *μετὰ χωρισμὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐκάλει τὴν ψυχὴν πολυχρόνιον πνεῦμα. Οὐ μὴν δὲ ἄφθαρτον δι' ὅλου ἔλεγεν αὐτὴν εἶναι· ἐκδαπανᾶται γὰρ ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εἰς τὸ ἀφανὲς, ὥς φησι.*

Κλεάνθης τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν λέγει εἶναι τὰς ἡδονὰς, καὶ ἄνθρωπον ἐκάλει μόνην τὴν ψυχὴν, καὶ τοὺς θεοὺς μυστικὰ σχήματα ἔλεγεν εἶναι καὶ [17] *κλήσεις ἱερὰς, καὶ δᾳδοῦχον ἔφασκεν εἶναι τὸν*

10. ἐνδελεχίαν *cod. Rhedig.*
11. Ἐρέσιος *correxerunt Menag. ad Diog. Laert. V, 36. (pag. 615. ed. Lips.), et Petavius. Libri vulgo* Ἐφέσιος.
12. Στρατωνίων ἐκ *vulgo extat in libris.*
13. δεκτικὸν *videor mihi legere in cod. Rhedig. Et Cornarius vertit* et omne animal negavit vim opinandi habere. δεκτικὸν *cod. Ien. et edit. princ.* δεικτικὸν *edidit Petavius, quod quid sibi velit non assequor. Videtur esse vitium typographi, si quidem ita transtulit ac si* δεκτικὸν *voluisset.*

Diogenes Cynicus, Sinopensis e Ponto, Antistheni diligentem operam dedit. Bonum sapienti cuilibet esse tolerabile, cetera nugacia et inania pronuntiavit.

Crates Thebis in Boeotia oriundus, secta Cynicus, rerum omnium inopiam veram esse libertatem affirmavit.

Arcesilaus solum deum veritatem assequi, hominum vero neminem decrevit.

Carneades Arcesilao in omnibus assensus est.

Aristoteles, Nicomachi filius, ut nonnullis placet, Macedo ac Stagiris oriundus, quamquam alii Thracem fuisse malint, duo principia constituit, deum ac materiam. Quae supra lunam sunt, divina providentia gubernari, inferiora nulla regi providentia, sed temere ac sine ratione fieri putavit. Item duos esse mundos, superiorem et infimum; illum incorruptum esse, corrumpi vero alterum. Postremo animam *ἐνδελέχειαν* esse, hoc est continuam motionem ac perennem.

Theophrastus Eresius Aristotelem omnino secutus est.

Strato Lampsacenus caussam omnium rerum calidae naturae tribuebat, infinitas esse mundi partes; neque animal esse capax omne dicebat.

Praxiphanes Rhodius eadem ac Theophrastus asserebat.

Critolaus Phaselita Aristotelem secutus est.

Zeno Citiensis Stoicus templa diis exstrui nolebat. Quippe divinum numen sola mente continendum, sive potius habendam pro deo mentem ipsam; utpote quae sit immortalis. Mortuos feris obiiciendos, aut igni concremandos. Pueros in amoribus ac deliciis habere permittebat. Idem moderari ac regere omnia deum asserebat. Rerum caussas partim in nostra potestate positas, partim extra nos sitas; hoc est rerum alias iuris esse nostri, alias nequaquam esse definiebat. Ad haec animam a corpore seiungi, quam et diuturnum spiritum appellabat, sed non prorsus incorruptam esse, adeoque paulatim temporis longinquitate consumi, et in nihilum redigi.

Cleanthes summum bonum, et honestum voluptates esse dicebat. Hominem solam appellabat animam. Deos mysticas esse quasdam figuras, sacraque nomina. Itaque solem daduchum, hoc est

14. κητιεὺς *codd. mss. et ed. princ.*
15. διηκεῖν *cod. Rhedig.*
16. „γρ. μεταχωρισμὸν. Deesse nonnihil puto", *annotavit in margine Petavius. Cf. etiam Animadvv. eius ad h. l. Cornarius interpretatus* est Asserebat item animae separationem a corpore, et vocabat *cett. Fortasse scribendum* Ἔλεγε δὲ εἶναι καὶ μετὰ χωρισμὸν τοῦ σώματος, καὶ κτλ.
17. *De his vide disputantem Lobeck. V. Cl. ad Aglaoph. p. 62 sqq., et de* σχήμασι μυστικοῖς *ibid. pag. 130 sqq.*

ἥλιον, καὶ τὸν [18] κόσμον μύστας, καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων τελετὰς ἔλεγε.

Περσεὺς τὰ αὐτὰ Ζήνωνι ἐδογμάτισε.

Χρύσιππος, ὁ [19] Σολεὺς, νόμους ἔγραψεν οὐ θεμιτούς. Ἔλεγε γὰρ δεῖν μίγνυσθαι ταῖς μητράσι τοὺς παῖδας, τοῖς δὲ πατράσι τὰς θυγατέρας. Εἰς δὲ τὰ ἄλλα συνεφώνησε Ζήνωνι τῷ Κιτιεῖ. Πρὸς τούτοις δὲ ἔλεγε καὶ [20] ἀνθρωποβορεῖν. Ἔλεγε δὲ τὸ τέλος πάντων τὸ [21] ἡδυπαθὲς εἶναι.

Διογένης, ὁ Βαβυλώνιος, ἔλεγε τὰ σύμπαντα συνίστασθαι ἐξ ἡδονῆς.

Παναίτιος, ὁ Ῥόδιος, τὸν κόσμον ἔλεγεν ἀθάνατον, καὶ [22] ἀγήρω· καὶ τῆς μαντείας κατ᾽ οὐδὲν ἐπεστρέφετο, καὶ τὰ περὶ [23] θεῶν
pag. 1091. λεγόμενα ἀνῄρει. Ἔλεγε γὰρ φλήναφον εἶναι τὸν περὶ θεοῦ λόγον.

[24] Ποσειδώνιος, Ἀπαμεὺς, ἔλεγε [25] τὸ μέγιστον ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὸν εἶναι πλοῦτον καὶ ὑγείαν.

Ἀθηνόδωρος, Ταρσεὺς, τὰ αὐτὰ Χρυσίππῳ ἐδόξασε, καὶ τὰ αὐτὰ Ζήνωνι ἐδογμάτισεν.

Ἐπίκουρος, ὁ [26] Νεοκλέους, ἐν Ἀθήναις τραφεὶς, φιλήδονον βίον μετῆλθε, καὶ οὐκ ἠρυθρία γυναιξὶ συνὼν δημοσίᾳ ἀκολάστοις, μεθ᾽ ἃ πρώην περὶ αὐτοῦ εἴπομεν. Πάλιν ἔλεγε μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλ᾽ ἢ μόνον τύχην διοικεῖν τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι τῶν ἐν τῷ βίῳ ἑκούσιον, μήτε μάθησιν, μήτε ἀπαιδευσίαν, μήτε ἄλλο μηδὲν, ἀλλὰ πάντα ἀκούσια γίνεσθαι πᾶσι. Καὶ οὐ χρὴ ψέγειν τινὰ, ὥς φησι, οὔτε ἐπαινεῖν· οὐ γὰρ ἑκόντες ταῦτα ὑφίστανται. Ἔλεγε δὲ μὴ δεῖν φοβηθῆναι τὸν θάνατον. Διεβεβαιοῦτο δὲ, ὡς ἤδη ἔφην, [27] καὶ ἐξ ἀτόμων τὸ πᾶν τὴν σύστασιν ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον ἐν ἀπείρῳ εἶναι.

Κεφ. ι᾽. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἐξ Ἑλλήνων εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἐληλύθασιν. Ἄλλοι δὲ ὅσοι κατὰ τὴν βάρβαρον, καὶ Ἑλλάδα, Ῥωμαίαν τε, καὶ τὰ ἄλλα κλίματα τῆς οἰκουμένης, ἑβδομήκοντα δύο μὲν ἀηδεῖς φιλοσοφίαν ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν ἐμφέρονται φατρίᾳ, τῶν τε Γυμνοσοφιστῶν, τῶν τε Βραχμάνων, ἐπαινετῶν τούτων μόνων, τῶν τε Ψευδοβραχμάνων, τῶν τε Νεκυοφάγων, τῶν τε Αἰσχροποιῶν, τῶν τε Ἀπηλγημέ-

18. *Lobeck. Aglaoph. p. 130. refingi volebat* κόσμον τελεστήριον, καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων μύστας. *Nihil mutaverim nisi* τελετὰς, *quod in* τελέτας *vel* τελεστὰς *rescribendum videtur.*

19. σωλεὺς *codd. mss. et edit. princ.*

20. ἀνθρωποβορρεῖν *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

21. *Aut* ἀπαθὲς *rescribendum, aut haec loco suo mota censendum, et Diogeni, qui proxime sequitur, reddenda censuit Gatakerus ad Antonin. p. 102. Cf. eius Adverss. Miscell. p 814.*

22. ἀτρήρω *codd. mss. uterque, et*

faciferum esse, mundum ipsum initiatorum, afflatu numinum correptos, ceremoniarum ac rituum vicem obtinere.

Perseus Zenoni penitus astipulatus est.

Chrysippus Solensis nefarias et illicitas leges sanxit. Nam et filios cum matribus et cum filiabus patres commiscere corpora volebat. In ceteris cum Cittiensi Zenone sentiebat. Addebat et illud, ut humanis carnibus vescendum statueret. Ultimum bonorum finem animi iucunditate metiebatur.

Diogenes Babylonius omnia ex voluptate constare censebat.

Panaetius Rhodius mundum affirmabat immortalem, neque senio ac vetustate confici. Divinationem funditus repudiabat. Quae de deo asseruntur, evertebat. Summum hominis bonum in divitiis ac sanitate ponebat.

Posidonius Apamensis summum hominis bonum in divitiis et sanitate ponebat.

Athenodorus Tarsensis eadem cum Chrysippo ac Zenone dogmata tenuit.

Epicurus, Neoclis filius, Athenis educatus voluptuariam vitam amplexus est. Itaque cum meretricibus publice sine ullo rubore consuetudinem habuit; praeter ea quae de illo operis huius initio scripsimus. Deos esse nullos aiebat, sed fortunae arbitrio cuncta gubernari. Nihil in mundo voluntarium ac liberum inesse, non disciplinam, non imperitiam, non aliud quicquam, sed omnibus omnia praeter voluntatem accidere. Neminem idcirco vituperandum, aut collaudandum esse, eo quod nihil istiusmodi ex libero animi decreto suscipiat. Mortem negabat unquam esse pertimescendam. Idem, ut antea dixi, ex atomis totum hoc universum constare, et in infinito spatio mundum esse profitebatur.

Hi sunt sectarum apud Graecos conditores, quos comperire potuimus. Quod ad alios spectat, qui inter barbaros, aut in Graecia ac Romanorum regione aliisve mundi tractibus emerserunt, in Indorum natione LXXII absurdissimae philosophiae sectae numerantur, velut Gymnosophistarum et Brachmanorum, quae solae ex omnibus laudandae sunt. Tum Pseudobrachmanorum, et eorum qui mortuorum cadaveribus vescuntur, et qui foedissimam rem per- Cap. X.

edit. princ. ἀγήρω *emendavit etiam Ios. Scaliger. Cornarius vertit* immortalem et immutabilem, *ut* ἄτρεπτον *videatur suspicatus esse.*

23. θεὸν *cod. Rhedig.*

24. ποσιδώνιός *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

25. τὸν *codd. mss.*

26. νεοχλεὺς *codd. mss. et edit. princ.*

27. καὶ *omissum h. l. in edit. Petav. Colon. repet. et post* ἀτόμων *collocatum.*

ἥλιον, καὶ τὸν [18] κόσμον μύστας, καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων τελετὰς ἔλεγε.

Περσεὺς τὰ αὐτὰ Ζήνωνι ἐδογμάτισε.

Χρύσιππος, ὁ [19] Σολεὺς, νόμους ἔγραψεν οὐ θεμιτούς. Ἔλεγε γὰρ δεῖν μίγνυσθαι ταῖς μητράσι τοὺς παῖδας, τοῖς δὲ πατράσι τὰς θυγατέρας. Εἰς δὲ τὰ ἄλλα συνεφώνησε Ζήνωνι τῷ Κιτιεῖ. Πρὸς τούτοις δὲ ἔλεγε καὶ [20] ἀνθρωποβορεῖν. Ἔλεγε δὲ τὸ τέλος πάντων τὸ [21] ἡδυπαθὲς εἶναι.

Διογένης, ὁ Βαβυλώνιος, ἔλεγε τὰ σύμπαντα συνίστασθαι ἐξ ἡδονῆς.

Παναίτιος, ὁ Ῥόδιος, τὸν κόσμον ἔλεγεν ἀθάνατον, καὶ [22] ἀγήρω· καὶ τῆς μαντείας κατ' οὐδὲν ἐπεστρέφετο, καὶ τὰ περὶ [23] θεῶν
pag. 1091. λεγόμενα ἀνῄρει. Ἔλεγε γὰρ φλήναφον εἶναι τὸν περὶ θεοῦ λόγον.

[24] Ποσειδώνιος, Ἀπαμεὺς, ἔλεγε [25] τὸ μέγιστον ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὸν εἶναι πλοῦτον καὶ ὑγείαν.

Ἀθηνόδωρος, Ταρσεὺς, τὰ αὐτὰ Χρυσίππῳ ἐδόξασε, καὶ τὰ αὐτὰ Ζήνωνι ἐδογμάτισεν.

Ἐπίκουρος, ὁ [26] Νεοκλέους, ἐν Ἀθήναις τραφεὶς, φιλήδονον βίον μετῆλθε, καὶ οὐκ ἠρυθρία γυναιξὶ συνὼν δημοσίᾳ ἀκολάστοις, μεθ' ἃ πρώην περὶ αὐτοῦ εἴπομεν. Πάλιν ἔλεγε μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλ' ἢ μόνον τύχην διοικεῖν τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι τῶν ἐν τῷ βίῳ ἑκούσιον, μήτε μάθησιν, μήτε ἀπαιδευσίαν, μήτε ἄλλο μηδὲν, ἀλλὰ πάντα ἀκούσια γίνεσθαι πᾶσι. Καὶ οὐ χρὴ ψέγειν τινὰ, ὥς φησι, οὔτε ἐπαινεῖν· οὐ γὰρ ἑκόντες ταῦτα ὑφίστανται. Ἔλεγε δὲ μὴ δεῖν φοβηθῆναι τὸν θάνατον. Διεβεβαιοῦτο δὲ, ὡς ἤδη ἔφην, [27] καὶ ἐξ ἀτόμων τὸ πᾶν τὴν σύστασιν ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον ἐν ἀπείρῳ εἶναι.

Κεφ. ί. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἐξ Ἑλλήνων εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἐληλύθασιν. Ἄλλοι δὲ ὅσοι κατὰ τὴν βάρβαρον, καὶ Ἑλλάδα, Ῥωμαίαν τε, καὶ τὰ ἄλλα κλίματα τῆς οἰκουμένης, ἑβδομήκοντα δύο μὲν ἀηδεῖς φιλοσοφίαν ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν ἐμφέρονται φατρίᾳ, τῶν τε Γυμνοσοφιστῶν, τῶν τε Βραχμάνων, ἐπαινετῶν τούτων μόνων, τῶν τε Ψευδοβραχμάνων, τῶν τε Νεκυοφάγων, τῶν τε Αἰσχροποιῶν, τῶν τε Ἀπηλγημέ-

18. *Lobeck. Aglaoph. p. 130. refingi volebat* κόσμον τελεστήριον, καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων μύστας. *Nihil mutaverim nisi* τελετὰς, *quod in* τελέτας *vel* τελεστὰς *rescribendum videtur.*

19. σωλεὺς *codd. mss. et edit. princ.*

20. ἀνθρωποβορρεῖν *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

21. *Aut* ἀπαθὲς *rescribendum, aut haec loco suo mota censendum, et Diogeni, qui proxime sequitur, reddenda censuit Gatakerus ad Antonin. p. 102. Cf. eius Adverss. Miscell. p. 814.*

22. ἀτρήρω *codd. mss. uterque, et edit. princ.* ἀγήρω *emendavit etiam Ios. Scaliger. Cornarius vertit* immortalem et immutabilem, *ut* ἄτρεπτον *videatur suspicatus esse.*

23. θεὸν *cod. Rhedig.*

faciferum esse, mundum ipsum initiatorum, afflatu numinum correptos, ceremoniarum ac rituum vicem obtinere.

Perseus Zenoni penitus astipulatus est.

Chrysippus Solensis nefarias et illicitas leges sanxit. Nam et filios cum matribus et cum filiabus patres commiscere corpora volebat. In ceteris cum Cittiensi Zenone sentiebat. Addebat et illud, ut humanis carnibus vescendum statueret. Ultimum bonorum finem animi iucunditate metiebatur.

Diogenes Babylonius omnia ex voluptate constare censebat.

Panaetius Rhodius mundum affirmabat immortalem, neque senio ac vetustate confici. Divinationem funditus repudiabat. Quae de deo asseruntur, evertebat. Summum hominis bonum in divitiis ac sanitate ponebat.

Posidonius Apamensis summum hominis bonum in divitiis et sanitate ponebat.

Athenodorus Tarsensis eadem cum Chrysippo ac Zenone dogmata tenuit.

Epicurus, Neoclis filius, Athenis educatus voluptuariam vitam amplexus est. Itaque cum meretricibus publice sine ullo rubore consuetudinem habuit; praeter ea quae de illo operis huius initio scripsimus. Deos esse nullos aiebat, sed fortunae arbitrio cuncta gubernari. Nihil in mundo voluntarium ac liberum inesse, non disciplinam, non imperitiam, non aliud quicquam, sed omnibus omnia praeter voluntatem accidere. Neminem idcirco vituperandum, aut collaudandum esse, eo quod nihil istiusmodi ex libero animi decreto suscipiat. Mortem negabat unquam esse pertimescendam. Idem, ut antea dixi, ex atomis totum hoc universum constare, et in infinito spatio mundum esse profitebatur.

Hi sunt sectarum apud Graecos conditores, quos comperire potuimus. Quod ad alios spectat, qui inter barbaros, aut in Graecia ac Romanorum regione aliisve mundi tractibus emerserunt, in Indorum natione LXXII absurdissimae philosophiae sectae numerantur, velut Gymnosophistarum et Brachmanorum, quae solae ex omnibus laudandae sunt. Tum Pseudobrachmanorum, et eorum qui mortuorum cadaveribus vescuntur, et qui foedissimam rem per- Cap. X.

24. ποσιδώνιός *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

25. τὸν *codd. mss.*

26. νεοχλεὺς *codd. mss. et edit. princ.*

27. καὶ *omissum h. l. in edit. Petav. Colon. repet. et post* ἀτόμων *collocatum.*

νων, ὧν τὸ κατ' [1] εἶδος λέγειν, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν μυσαρὰ γινόμενα, περιττὸν ἡγησάμεθα, καὶ οὔτε ἄξιον, διὰ τὴν πολλὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις φθορὰν, κακίας τε καὶ ἐργασίας. Ἐν μὲν γὰρ τῇ Μηδίᾳ ἓξ αἱρέσεις πάλιν λέγονται εἶναι διάφοροι, ἐν δὲ τῇ Αἰθιόπιδι ὅσαι, παρὰ Πέρσαις τε, [2] ἢ ἐν τῇ Παρθίᾳ, [3] ἢ Ἐλαμίτιδι, ἢ Κασπίᾳ, ἢ Γερμανῶν χώρᾳ, ἢ Σαρματίᾳ, ἢ ὁπόσοι ἐν τοῖς Δαύνισιν, ἢ παρὰ Ζικχοῖς, καὶ Ἀμαζόσι, Λαζοῖς τε, καὶ Ἴβηρσι, καὶ Βοσπορηνοῖς, ἢ Γηλοῖς, ἢ Σηροῖς, ἢ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, νόμων τε διαφοραὶ καὶ φιλοσοφιῶν καὶ αἱρέσεων καὶ διαφορῶν ἄμετρον πλῆθος. Ὡς Σηροὶ μὲν ἄνδρες ἐμπλέκονται, οἴκαδε καθεζόμενοι, μυριζόμενοί τε καὶ θηλευόμενοι, γυναιξὶν ἑτοιμαζόμενοι, αἱ δὲ γυναῖκες τὸ ἀνάπαλιν τὴν τρίχα τῆς κε-
pag. 1092. φαλῆς κουρευόμεναι, ἀνδρείῳ ζώματι ζωννύμεναι, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἄρουρον πάντα ἔργα ἐκτελοῦσαι. Παρὰ Γηλοῖς δὲ τοὐναντίον οἱ τὰ φαῦλα δρῶντες πρὸς τῶν νόμων αὐτῶν ἐπαινοῦνται. Παρ' Ἕλλησι δὲ πόσα μυστήρια καὶ τελεταί; ὡς αἱ [4] μεγαρίζουσαι γυναῖκες καὶ [5] θεσμοφορίζουσαι ἀλλῆλαι πρὸς ἀλλήλας διαφέρονται, [6] ὅσα τὰ ἄλλα, τά τε ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια, [7] Δηοῦς καὶ Φερεφάττης, καὶ τῶν ἐκεῖσε ἀδύτων τὰ αἰσχρουργήματα, γυναικῶν ἀπογυμνώσεις, ἵνα σεμνότερον εἴπω, τυμπανά τε καὶ πόπανα, ῥόμβος τε, καὶ κάλαθος, ἐρέα ἐξειργασμένη, καὶ κύμβαλον, καὶ κυκεὼν ἐκπώματι κατεσκευασμένος, ὅσα τε ἄλλα, τὰ ἐν Πυθοῖ Ἀρχεμόρου τὰ μυστήρια, ἐν Ἰσθμοῖς δὲ ἕτερα, Ἀθάμαντός τε καὶ [8] Μελικέρτου τοῦ [9] Ἰνοῦς γόνου, καὶ ὅσοι τὸν φαλλὸν ἀναστρέφοντες, αἵ τε [10] φαλλαρίζουσαι αἰσχρουργίας μελετήματα, οἵ τε τὴν [11] Ῥέαν θεραπεύοντες ἄνδρες, παρακόψαντές τε τὸν παῖδα τὸν ἄρρενα, ἄνευ σχήματος μορίων διατελέοντες, οὔτε μὴν ἄνδρες δυνάμενοι ἔτι εἶναι, οὔτε γυναῖκες γεγενημένοι, Διονύσιοί τε ἕτεροι, οἱ τοὺς [12] Κούρητας καὶ τὴν [13] κρεωνομίαν μυοῦντες, τοὺς ὄφεις ἀνεστεμμένοι, [14] εὐάζοντες τὸ, Οὐὰ οὐὰ, ἐκείνην τὴν Εὔαν ἔτι τὴν διὰ τοῦ ὄφεως ἀπατηθεῖσαν ἐπικαλούμενοι, [15] ἢ διὰ τῆς δασείας φωνῆς τὸν ὄφιν ἀπὸ τῆς Ἑβραΐδος εἰς ἑαυτῶν πλάνην κικλήσκοντες. Εὔα γὰρ κατὰ τὴν ψιλὴν ἀπόδοσιν τὴν γυναῖκα, κατὰ δὲ τὴν δασεῖαν εὐΐα τὸν ὄφιν παῖδες Ἑβραίων ὀνομάζουσι.

Κεφ. ιά. Καὶ τί ἐρῶ; ἐπιλείψει γάρ μοι ὁ καιρὸς διηγουμένῳ περὶ τῶν ἀμυθήτως ἐχόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων διαφοραῖς πρὸς

Cap. X. — 1. εἶνος *foede exaratum in edit. Petav. Colon. repet.*

2. καὶ *cod. Rhedig.*

3. ἐλλαμίτιδι *codd. mss. et edit. princ.*

4. μητροιάζουσι *emendavit Checozius (Sopra l'idolatr. de boschi, in Dissert. Acad. Corton. tom. IV, p. 165.) non improbante Lobeckio Aglaoph. p. 832., cui tamen magis placebat* δημητρίζουσαι. *Retinendum puto* μεγαρίζουσαι, *quod cum* θεσμοφορίοις *coniunxit etiam Clemens Alex. Protrept. 14. V. Lobeck. l. l. pag. 827 sqq.*

5. *Ita libri omnes.*

6. ὅσα τε *suspicatus est Petavius.*

7. Δηοῦς καὶ *codd. Ien., Rhedig., et Paris. teste Petavio, et ipsa edit. Petavii.* δημητροῦς *edit. princ.*

8. μελεκέρτου *codd. mss. uterque, et edit. princ.* Μαλικέρτου *vitium est edit. Petav. Colon. repet.*

9. Ἰνοῦ *cod. Rhedig.*

10. *Petavius suspicatus est* φαλλίζουσαι, *Lobeck. Aglaoph. p. 704.* φαλλαγωγοῦσαι, *vel* βασσαρίζουσαι. *Mihi videbatur retinendum esse* φαλλαρίζουσαι (*verbo ficto a* φαλλάριον, *h. e.* minor phallus, ὑποκορυστικῶς), *uti legitur in cod. Ien. et ed. princ.* φαλαρίζουσαι *edit. Petav.*

11. ῥαίαν *codd. mss. uterque.*

12. κουρήτας *cod. Ien., cum rasurae vestigiis, et edit. princ.* κόρυτας *cod. Rhedig.*

13. χρεονομία *cod. Rhedig.*

14. *Cf. Fr. Franci (Salmasii) Confut. Animadvv. Ant. Cercoetii pag. 82 sq.*

15. οὐ *pro* ἢ *mendose exaratum legitur in edit. Petav. Colon. repet.*

petrant, et qui stupidi desperatique sunt. Quorum singula persequi et horrenda facinora commemorare supervacaneum et indignum putavi; tanta est istorum hominum nequitiae flagitiorumque corruptela. Nam in Media rursum sex esse feruntur sectae a se invicem diversae. In Aethiopia vero ac Perside, Parthia, Elamitide, Caspia, Germania, Sarmatia apud Daunos, Zicchos, Amazonas, Lazos, Iberos, Bosphoranos, Gelos, Seras, aliasque gentes, legum ac sectarum et haereseon ac variorum institutorum infinita genera sunt. Exempli caussa apud Seras viri capillos intorquent, ac domi resident, unguentis delibuti ac muliebri cultu lenocinioque, quo uxoribus placeant, expoliti. E contrario feminae tonso capite, ac virili cingulo praecinctae agriculturam exercent. Apud Gelos perversa ratione, qui mala perpetrant ab ipsis legibus commendantur. Iam apud Graecos quam multa mysteria ceremoniaeque sunt! Cuiusmodi sunt Megarica mulierum sacra, Thesmophoria; quorum ritus a se mutuo discrepant. Tum Eleusinia, quae in honorem Cereris ac Proserpinae celebrantur, et quae illic in penetralibus obscoena committi solent, velut cum mulieres denudantur, ut honestissime dicam. Quibus accedunt tympana, liba, rhombus, calathus, lana facta, cymbalum, cinnus in poculo temperatus. Adde et Pythia, quae in honorem Archemori, et Isthmia, quae in Athamantis et Melicertae Inus filii memoriam indicuntur. Tum eos qui Phallum circumferunt, quaeque Priapeia sacra turpissima ac flagitiosissima frequentant. Ad haec Rheae cultores viros, qui teneros mares exsecant, et virilia funditus amputant, adeo ut neque viri amplius esse possint, neque mulieres sint a natura facti. Sunt et alii Dionysiaci, qui Curetum sacris et carnium divisioni initiare solent, coronati serpentibus, ovantes, et *Oua oua* vociferantes, hoc est Evam illam, quam serpens decepit, invocantes, sive aspirata voce serpentem Hebraica lingua ad fraudem suam et errorem vocantes. Nam Eva si tenui spiritu pronuntietur feminam significat, sin aspiretur, Hebraei hoc vocabulo *Heva* serpentem intelligunt.

Et quid attinet plura dicere? Tempus me deficiet si infinita Cap. XI.
illa hominum discrimina in utramque partem, hoc est virtutem ac

τῇ ἀρετῇ τε καὶ φαυλότητι· ὅσοι μὲν κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν τῷ μὲν [1] Κρόνῳ ἕτεροι τελισκόμενοι κλοιοῖς ἑαυτοὺς σιδηρέοις καθείρξαντες, χαίτῃ τε [2] ὑπερτάτῃ, ἐσθῆτί τε ῥυπερᾷ καὶ καταμεμωκημένῃ, [3] ὡς κρίκοις μὲν τοὺς ἑαυτῶν μυκτῆρας ἐμπείραντες καθ' ἑκάστην τῷ Κρόνῳ ἐν τῇ Ἀστῷ καλουμένῃ — πολίχνη δέ ἐστιν αὕτη μητροκωμία κατὰ τὸν Προσωπίτην καλούμενον Νόμον, — κατὰ τὰς ἐναγεῖς τῆς πανδήμου τῶν πεπλανημένων συνελεύσεως τελετὰς, καὶ τῶν [4] παταλιζόντων καὶ [5] ὀργιούντων ἐμμανεῖς δῆθεν ἱεροφαντίας σχηματιζόντων. Ἐξώλεις δὲ οὗτοι. Παρ' ἄλλοις δὲ [6] ὅσοις, ὡς οἱ μὲν παρὰ τὸν Βουτικὸν ἢ αὐτὴν τὴν [7] Βουτὼ τὴν πολίχνην τὸν Ἁρποκράτην τιθηνοῦν-
pag. 1093. *τες, [8] οἳ γέροντες μὲν ἤδη εἰσὶ τὴν ἡλικίαν, οἳ πρὸς τῇ ἱερομηνίᾳ τὰς φαντασιώδεις τοῦ Ὥρου ἐνθουσιώσεις ἐπιτελεῖν ἐκ τοῦ δαίμονος ἀναγκαζόμενοι. Ἕκαστος δὲ τῶν πολιτῶν, καὶ πρεσβύτης ἤδη ὑπεράγαν ἅμα νεανίαις ὁμοτρόποις [9] καὶ [10] ἑτέραις ἡβηδὸν ἡλικίαις, ἱερεῖς [11] τοῦ αὐτοῦ Ὥρου δῆθεν καὶ [12] Ἁρποκράτου, ἐπὶ τῆς κάρας ἐξυρημένοι μᾶλλον ἕκαστος φέρει ἀναιδῶς τὸ δουλικὸν ὁμοῦ καὶ ἐπικατάρατον καὶ παιδαριῶδες σῆμα φέροντες, ἀθύρμασί τε πρὸς τοῖς συνετοῖς τοῖς ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἑαυτοὺς [13] ἐκδεδωκόσιν, ἐμμανεῖς τε καὶ ἀφραίνοντες, γελοιώμενοί τε, ἀσχέτως φέρονται, ἀθήραις τε καὶ σεμιδάλεσιν, ἄλλαις τε βαναυσοποιΐαις πρῶτον μὲν τὰς ὄψεις χρίσαντες, τῷ λέβητι [14] ἀνακαχλάζοντι τὸ πρόσωπον [15] ἐνθέντες, ἀπό τε τοῦ προσώπου δῆθεν ὑπὲρ θαύματος ἀπατηλῶς τὰ πλήθη ἐξοιστρήσαντες, [16] μεταδιδόασι τῇ χειρὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου ἀπομαξάμενοι ἑκάστῳ τῶν αἰτησάντων, εἰς μετάληψιν ὑγείας τε καὶ ἄκους πόνων ἕνεκεν.*

Κεφ. ιβ'. *Τὰς δὲ Μεμφίτιδας Ἡλιουπολίτιδας [1] ὀργώσας, τυμπάνῳ τε καὶ αὐλῷ τὸ θέλγητρον εἰς ἑαυτὰς λαμβανούσας, εἰ διηγησαίμην, [2] Κορίτιδάς τε καὶ [3] Τριερίτιδας, καὶ τῆς ἐπὶ τῆς [4] Βαθείας καὶ ἐν Μενουθίτιδος, ἔξω βεβηκυίας αἰδοῖ τε καὶ καταστάσει γυναικείᾳ, πόσοις ὄγκοις γλώττης, ἢ πόσῳ πλάτει συντάξεως ἑαυτὸν ἐπιδοὺς ἐπὶ τὸν προειρημένων ἀριθμὸν τὸν ἀμύθητον ἑαυτὸν ἐκδοῦναι δυνήσομαι; Εἰ γὰρ καὶ κάματον ὑπερβάλλοντα εἰς [5] ἐμαυτὸν ἀναδέξαιμι, ἀτέλε-*

Cap. XI. — 1. *Vulgo* Χρόνῳ.

2. *Cornarius* comamque prolixissimam nutrierunt *interpretatus est. Dubito de vocabulo* ὑπερτάτῃ *num sit genuinum, sed quid reponam item ambigo. Erat cum* ὑπερμήκει *cogitarem.*

3. ὃς *ed. Petav. Colon. repet.*

4. παταλιζόντων *cod. Ien.* πατταλιζόντων *codd. Rhedig., Paris.* καταλιζόντων *editi. Suspicor restituendum esse* παταγιζόντων, *pro* παταγούντων. *Cornarius vertit* perticas gestantium.

5. *Scribendum puto* ὀργιώντων. *Cf. cap.* 12.

6. ὅσοις *cod. Ien. et editi.* οὗτοι *cod. Paris. teste Petavio. In cod. Rhedig. eadem manus ex pristina scriptura* οὗτοι *effecit* ὅσοις.

7. *Libri vulgo* Βουτῶ.

8. *Corrigendum fortasse* οἱ.

9. καὶ *omissum in edit. Petav. Colon. repet.*

10. ἑτέραις *cod. Ien. et edit. Petav. Et ita Ios. Scaliger.* ἑταίραις *ed. princ.*

pravitatem, persequi voluero. Veluti qui in Aegypto Saturno initiati ferreis collaribus seipsos illigant, ac prolixiore barba et sordidis vestibus ac ridiculis utuntur. Quippe in honorem Saturni Asti (quod exiguum oppidum est, ac pagorum caput in praefectura Prosopitide) circulos identidem naribus infigunt, quo tempore nefarios ac sceleratos religionis caussa conventus ex oppidis omnibus instituunt. Tum enim coactis coetibus orgiaque celebrantes fanaticos et inconditos ritus exprimunt. Sed execrandum est genus istud hominum. Sunt et apud alios sacra quaedam istiusmodi, velut qui in Buttica praefectura, adeoque Buti oppido Harpocratem nutriunt, confecta iam aetate senes. Qui solenni die et ipsis Calendis vesanas ac furiosas Ori ceremonias daemonis oestro perciti celebrare coguntur. Tum enim cives universi, ac vel decrepiti senes, cum adolescentibus iisdem moribus praeditis, ac reliquis aetatibus iam tum ab ipsa pubertate, Ori videlicet et Harpocratis sacerdotes, detonso capite servilem et abominandum ac puerilem speciem sine ullo pudore circumferunt. Tum vero ludicra quaedam obeunt, ac sese prudentibus, qui seipsos a servitute daemonis asseruerunt, deridendos praebent. Nam vecordes, nec sui compotes, ac ridicule deformati, praecipites feruntur. Primum enim polenta ac simila, aliisque id genus confectis eduliis faciem oblinunt, vultu in fervens caldarium immerso, eaque specie ad concitandum stuporem vulgus illudunt; et quibusdam furiis agitant, tum et facie manu detersum quicpiam ad sanitatem recuperandam, atque aegritudinum remedia postulantibus impertiunt.

Adhaec si Memphiticas et Heliopoliticas mulieres orgia cele- Cap. XII.
brantes persequar, quae tympanorum ac tibiarum strepitu seipsas exstimulant, si Coritidas et Trietericas, quaeque in Bathea et Menuthitide furore correptae pudoris sui ac modestiae muliebris obliviscuntur, quanta mihi verborum copia, quamque amplis voluminibus opus erit, ut commemorandis iis omnibus, quae supra percensui, quaeque propemodum infinita sunt, incumbere velim? Licet enim ingentem mihi hac in re laborem imposuerim, nihilominus illorum

In cod. Rhedig. eadem manus ex ἑτέραις *refinxit* ἑταίραις.

11. τῷ *edit. Petav. Colon. rep., mendose.*

12. *Ita codd. Ien. et Rhedig., et edit. princ.* Ἁρποκράτους *edit. Petav.*

13. ἐνδεδωκόσιν *cod. Rhedig.* ἐκδεδώκασι *voluit Petavius.*

14. ἀνακοχλάζοντι *codd. mss. et edit. princ.* ἀνακαχλάζοντι *ed. Petav.*

15. ἐνθέντος *mendum est edit. Petav. Colon. repet.*

16. μεταδόασι *edit. Petav. Colon. rep. vitiose.*

Cap. XII. — 1. *Rescribendum* ὀργιώσας. *Cf. supra cap.* 11.

2. *An fortasse* Ἀχορίτιδας? *Ed. princ. habet* Κορρίτιδας.

3. *Ed. Petav.* Τριετηρίδιτας.

4. *Cornarius vertit* in profunda regione et Menuthitide.

5. ἑαυτὸν *cod. Rhedig.*

στον καταλείψαιμι τὴν τούτων κατάληψιν· ἐπειδὴ γάρ, Νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, εἴρηται. Τά τε ἐν Σάϊ, τά τε ἐν Πηλουσίῳ, τά τε ἐν Βουβαστῷ, τά τε ἐν [6] Ἀβύδῃ, τά τε τοῦ Ἀντινόου τεμένη, καὶ τὰ ἐκεῖσε μυστήρια, τὰ ἐν [7] Φαρβήτῳ, τὰ κατὰ τὸν τράγον τοῦ Μενδησίου, ὅσα τε ἐν Βουσίρι, πόσα τε ἐν Σεβεννύτῳ, πόσα τε ἐν Διοςπόλει, ὡς πὴ μὲν τῷ ὄνῳ εἰς ὄνομα τοῦ Σὴθ, δῆθεν τοῦ Τυφῶνος τελετὰς ἐργάζονται, ἄλλοι δὲ [8] τὴν Τιθραμβώ, Ἑκάτην ἑρμηνευομένην, ἕτεροι [9] τῆς Ἐνέφθυ, ἄλλοι δὲ τῇ [10] Θερμούθι τελίσκονται, ἄλλοι δὲ τῇ Ἴσιδι. Καὶ πόσα ἔστι τοιαῦτα λέγειν, ὧν τὸ κατ' εἶδος εἰ-
pag. 1094. πεῖν πολλοὺς χρόνος ἀναλωθήσεται. Διὸ περιλήψεται πάντη ὁ λόγος πληρούμενος διὰ τοῦ, Νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Ἑτέρων δὲ πάλιν μυστηρίων πολλῶν καὶ αἱρεσιαρχῶν [11] καὶ σχισματοποιῶν, ὧν μὲν ἀρχηγοὶ παρὰ Πέρσαις Μαγουσαῖοι, παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις προφῆται καλούμενοι, τῶν ἀδύτων τε καὶ ἱερῶν ἀρχηγοὶ καὶ [12] μάγοι, Βαβυλωνίων δὲ οἵ τε καλούμενοι Γαζαρηνοὶ, σοφοί τε καὶ ἐπαοιδοὶ, Ἰνδῶν δὲ οἱ Εὐίλεοι καλούμενοι, καὶ [13] Βαρήμα ἐν ταῖς Ἑλλήνων, ἱεροφάνται τε καὶ [14] νεωκόρων, Κυνικῶν πλῆθος καὶ ἄλλων ἀμυθήτων φιλοσόφων ἀρχηγοί.

Κεφ. ιγ'. Τοίνυν, ὡς προεῖπον, παρὰ Πέρσαις Μαγουσαῖοι καλούμενοι, οἱ εἴδωλα μὲν βδελυττόμενοι, εἰδώλοις [1] τε προςκυνοῦντες, πυρὶ καὶ σελήνῃ καὶ ἡλίῳ. Ἄλλοι τε πάλιν ἐν τῇ Ἑλλάδι Μυσοὶ καλούμενοι [2] Ἄβιοι, γάλακτι ἵππων χρώμενοι, καὶ τὸ πᾶν ἀγρίαν χώραν κατοικοῦντες. Καὶ πόσα δυνήσεται ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων συλλέγειν, τῶν τοσούτων καὶ μεγάλων ὀνομαζομένων, καὶ ἐν ταῖς ἐπαινουμέναις, ὅσαι εἰσὶ διαφοραὶ νεανίδων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός; τῶν μὲν πρὸς ἔπαινον, ἄλλων δὲ μὴ ἐπαινουμένων, τῶν δὲ ἀπ' ἰδίου νοὸς τὰ πρὸς πολιτείας ἄσκησιν καὶ θεσμὸν ἑαυτοῖς συλλεγόντων, ἐκ κόμαις τε προόπτως προερχομένων, ἄλλων δὲ ἁγίων ἀδελφῶν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ οἴκαδε καθεζομένων, καὶ ἔτι ἄλλων ἐν πολιτείαις [3] καὶ νηστείαις ὑπερβαλλούσαις καὶ καμάτῳ πρὸς θεὸν ἐν [4] νεανιότητι τῇ πρὸς τὸν νυμφίον τελείᾳ συνειδήσει πληροφορουμένων, ἑτέρων δὲ, ὡς προεῖπον, οὐκ ὀρθῶς, ἀλλὰ κατά τινα πρόληψιν νοὸς τυραννικῶς παρὰ τὴν ἀλή-

6. Ἀβύδῃ codd. Ien., Rhedig., Paris. Et Abyde vertit Cornarius. Ἀβύδι edit. Petav.

7. Φαρβήτῳ codd. Ien., Rhedig., Paris. Φαρβήθῳ editi.

8. τὴν Τιθραμβώ, Ἑκάτην ἑρμηνευομένην codd. mss. Ien., Rhedig., Paris. τῇ Τιθραμβῷ (Τιθράμβω ed. Petav. Colon. repet.) Ἑκάτην ἑρμηνευομένην editi libri. Legendum, uti videtur, τῇ Τιθραμβῷ, Ἑκάτῃ ἑρμηνευομένῃ.

9. τῆς ἐνέφθυ codd. mss. Ien., Rhedig, Paris. τῇ Σενέφθυ editi libri. Rescribendum suspicor τῇ Ἐνέφθυ vel Ἐνέφθυι (h. e. Νέφθυι).

10. Fortasse Θερμούθιτι, aut Θερμούθει. Cornarius vertit Thermuthidi.

11. καὶ omissum in edit. Petav. Colon. repet.

12. Ita rescripsi pro μάγων quod vulgo in libris obtinuit. Petavius verba καὶ μάγων potius uncinis notanda duxit; et

tractationem ac comprehensionem imperfectam necesse erit relinqui. Scriptum est enim, *Adolescentulae quarum non est numerus.* Ad quas sacra illa pertinent quae in oppido Sai et Pelusii, Bubasti et Abydi geruntur, nec non et Antinoi delubra, cum mysteriis, quae illic obeuntur. Item et quae Pharbeti, aut quibus hircus a Mendesiis colitur, et quae in Busiritana praefectura, Sebennitica, ac Diospolitana celebrantur. Sed et alicubi in honorem Seth, quem Typhoneum, putant, asino ritus ac ceremonias peragunt. Alii Tithramboni, quam interpretantur Hecaten, alii Nepthy, alii Thermuti, alii Isidi initiantur. Cuiusmodi infinita alia dici possunt, quae speciatim ut recenseantur temporis plurimum desiderent. Quocirca summatim his verbis concludi potest oratio: *Adolescentulae* Cant. 6, 7.
quarum non est numerus. Sunt enim alia porro mysteria quamplurima, et sectarum ac schismatum architecti, velut apud Persas Magusaei, apud Aegyptios prophetae, adytorum et sacrorum antistites. Item apud Babylonios qui Gazareni vocantur, sapientes et incantatores. Quibus et Indorum Evilei ac Brachmanes accedunt, et Graecorum hierophantae et aeditui. Nec non cynicae sectae, et aliarum propemodum infinitarum auctores philosophi.

Apud Persas igitur Magusaei, ut dixi, cum idola detestentur, Cap. XIII.
eadem tamen illa venerantur, ignem videlicet, lunam ac solem. Alii praeterea sunt qui in Graecia Mysi et Abii vocantur, qui equino lacte victitant, et agrestem atque incultam plane regionem habitant. Quam multa ab humanis ingeniis colligi possunt, de iis qui tanti ac tam excellentes habentur, et qua ad laudabilium *adolescentularum* genus adscribi debent, *quarum non est numerus.* Nam aliae commendandae sunt, aliae vituperatione dignae. Nam nonnulli reperiuntur qui ex privato ingenio severam quandam vitae disciplinam ac legem sibimetipsis condiderunt, ac prolixiore coma palam et in omnium oculis procedunt. Alii vero sancti fratres in cilicio et cinere domi sese continent, alii denique asperrimo vivendi instituto ac durissimis ieiuniis et laboribus dei caussa susceptis iuvenili quadam fortitudine et perfecta erga sponsum conscientia omnibus numeris absolutam vitam exprimunt. Alii demum, quod paulo ante dixi, non sincere, sed obstinatione quadam animi, velut ty-

sacrorum et magorum duces *convertit Cornarius.*

13. Βραχμᾶνες Ἑλλήνων *coniectura est Petavii. Nec ea est improbabilis.*

14. *Rescribendum suspicor* νεωκόροι, καὶ Κυνικῶν. *Cornarius convertit* Barema. Apud Graecos hierophantae et sacerdotum Cynicorum multitudo *cett.*

Cap. XIII. — 1. *Suspicor* δὲ.

2. *Vertit Cornarius* Alii vero sunt rursus in Graecia Mysi, appellati Abii a vita neglecta. *Cf. Homer. Il. XIII*, 5 *et* 6. *Scribendum fortasse* Ἄβιοι γάλακτί τε ἵππων κτλ., *ad secernendos a Mysis Abios.*

3. καὶ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

4. *Fortasse* νεανιότητί τε τῇ κτλ.

θειαν νεανιευομένων. Ὡς Ζακχαῖος μὲν, πρὸ βραχέως τελευτήσας ἐν τῇ ὀρεινῇ τῇ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, οὐδενὶ ὅλως συνευχόμενος διετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τολμηρῶς ἁγίων μυστηρίων ψαύειν καὶ ἱερουργίαν λαϊκὸς ὢν ἀφειδῶς ἐπεχείρει· ἕτερος δέ τις, ὅστις ποτε ἦν ἀνὴρ ἐκεῖνος, καὶ τῶν δοκούντων ἐν ἀκρότητι βίου [5] πεπολιτευμένος, πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τὰ ἐρημικὰ κατοικήσας ἐν
pag. 1095. μοναστηρίῳ, καὶ ἄλλος πρὸς τῷ Σιναίῳ, ὡς ἀπὸ ὀνειράτων ἐνεανιεύσαντο, ἐπισκοπῆς [6] δεξάμενοι χειροθεσίαν καὶ καθῆσθαί τε καὶ τὰ ἐπισκόπων πράττειν καὶ αὐτοὶ ἐπεχείρουν. Ἕτεροι δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι εὐνουχίζειν ἑαυτοὺς παρὰ τὰ προςτεταγμένα δῆθεν νεανιότητος χάριν ἐτόλμησαν. Ἕτεροι δὲ δοκοῦντες νεανιεύεσθαι τολμῶσι, παρὰ τοὺς [7] ὄντας ἀπὸ ὀρθοδόξων ὁρμώμενοι, σύλλογον ἑαυτοῖς ἐπισπῶντες, ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἐπικρίσεως συνόδου οἰκουμενικῆς ἀναβαπτίζειν τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτοὺς δῆθεν ἀπὸ Ἀρειανῶν, μηδέπω τοῦ πράγματος ἐξ ἐπικρίσεως, ὡς ἔφην, συνόδου [8] τμηθέντος, διὰ τὸ ἀναμὶξ τοὺς λαοὺς ὑπάρχειν ἔτι δεῦρο, καὶ πολλοὺς μὲν εἶναι ὀρθοδόξους, κατὰ δὲ ὑπόκρισιν πρὸς τοὺς ἱερατεύοντας συνημμένους, ἕως ἂν ἀφορισμὸς γένηται τῆς τοιαύτης βλασφήμου αἱρέσεως, καὶ τότε τὰ κατ' αὐτῆς [9] ὁρισθήσεται. Ἐκ τούτων δὲ τῶν οὕτως ἀναβαπτιζόντων, ἀπ' ἰδίου κελεύσματος εἰς ἡμετέρας ἀκοὰς [10] ἀφῖκται εἷς ὑπάρχων ἐν τῇ τῶν Λυκίων χώρᾳ πρεσβύτερος. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοθι, ὡς ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν εὔχεται, καὶ οὐ μετά τινος τὸ παράπαν, ἕτεροι δὲ ἐν κλοιοῖς παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας. Διόπερ ἐπὶ τέλει παντὸς τοῦ λόγου, Νεάνιδας, ἔφην, μὴ ἐχούσας ἀριθμὸν, τάς τε κατὰ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν αὐταῖς νεανιζούσας, οὐ μὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν, εἰς τὸ τελειοῦν τῆς σοφίας τὰ εἴδη, φρονήσεώς τε καὶ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης· ἐξ ὧν ἄλλαι νεανίζουσαι [11] ἐπὶ τῷ τυραννικωτέρῳ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτὰς ἐκτρέπουσιν, ὥςτε μὴ εἶναι ἀριθμὸν τούτων.

Κεφ. ιδ'. Αὕτη δὲ ἡ μία περιστερὰ καὶ ἁγία παρθένος θεὸν ὁμολογεῖ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, πατέρα τέλειον, υἱὸν τέλειον, πνεῦμα ἅγιον τέλειον, ὁμοούσιον τὴν τριάδα, οὐ [1] συναλιφὴν τὴν τριάδα, ἀλλὰ τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς [2] ἀληθινῶς γεγεννημένον, καὶ τὸ ἅγιον

5. *Suspicor* πεπολιτευμένων.

6. οὐ δεξάμενοι *placuit Petavio*; ut impositionem manuum ad episcopatum susceperint *convertit Cornarius. Rescribendum videtur* ἐπισκοπῆς δὲ δεξάμενοι χειροθεσίαν καθῆσθαί τε καὶ κτλ.

7. κάνονας *pro* ὄντας *suspicatus est Petavius. Mallem* τολμῶσι παρανομοῦντες, ἀπὸ κτλ. *Cornarius vertit* Alii vero fortiter sibi agere videntur, qui non consultis aliis, et praeter aliorum morem, velut ab orthodoxis progressi, collegium sibi *cett.*

8. τμηθέντος *cod. Ien. et editi.* τιμηθέντος *cod. Rhedig. Recte fortasse.*

9. ὀρθήσεται *cod. Rhedig.*

10. ἀφῆκται *codd. mss. uterque et edit. princ.* ἀφίκται *ed. Petav.*

rannice praeter veritatem insolenter efferuntur. Eiusmodi Zacchaeus ille fuit, qui nuper in montana regione ad Hierosolyma mortuus est, qui cum nemine unquam precandi communione coniungi se passus est. Imo vero ex eodem instituto divina mysteria, cum laicus esset, attingere ac sacrificia celebrare nefario ausu ac temerario est aggressus. Inventus est et alius, quicumque ille tandem fuit, excellenti quodam vitae genere, qui in Aegypti solitudine in monasterio degebat. Item alius ad Sinam montem habitans. Qui ambo nescio quibus somniis eo temeritatis adducti sunt ut suscepta ad episcopi functionem manuum impositione sedere et episcoporum munus obire non dubitarint. Alii, et hi quidem non pauci, castrare semetipsos contra leges iuvenili qnadam ferocia ausi sunt. Alii, qui audaciores videntur, ex catholicorum partibus, privata sibi factione conflata praeter ecclesiae consuetudinem, ac citra generalis concilii decretum, eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt iterum baptizare nihil verentur, cum nondum ea res, ut dixi, universalis synodi iudicio decisa sit, quod adhuc populi promiscue ad hodiernum usque tempus habeantur; inter quos multi quidem sunt catholici, sed ficte ac per simultationem sacerdotum auctoritatem sequuntur, donec execranda illa secta ab ecclesiae consortio segregetur, ut tunc aliquid de illa statuatur. Ex iis qui suapte auctoritate iterum hoc modo baptizant audio quendam in Lycia presbyterum esse. Sed et aliis in locis reperiuntur alii qui singillatim ac separati preces obeunt, et reliquorum communionem omnem respuunt. Alii collo vincula praeter ecclesiae leges innectunt. Quam ob caussam disputationem omnem hac sententia conclusi, *Adolescentulas esse nullo numero comprehensas;* quae privato consilio audacter insolenterque se gerunt, non ut boni aliquid consequantur, aut sapientiae in sese genus aliquod expoliant, puta prudentiae, fortitudinis, temperantiae, iustitiae. Quo ex numero tyrannico more quaedam efferuntur, atque a veritate deflectunt, nullo ut numero contineri possint.

At *singularis illa columba*, sanctaque virgo deum confitetur, Cap. XIV.
patrem et filium et spiritum sanctum, patrem perfectum, filium perfectum, perfectum spiritum sanctum, consubstantialem trinitatem, non coalescentem, aut confusam. Sed filium vere a patre genitum,

11. *Cornarius vertit* Quapropter in fine totius operis iuvenculas dixi numerum non habere, quae ex propria sententia sibi ipsis iuveniliter praestituunt ad bonum quidem, ut sapientiae species perficiant, prudentiaeque ac fortitudinis, et modestiae ac iustitiae, verum iuveniliter agentes ad tyrannidem excedunt, et a veritate seipsas evertunt *cett.*

Cap. XIV. — 1. συναλιφὴν *codd. mss. et edit. princ., quemadmodum constanter et ubique, nisi unum et alterum exceperis locum.* συναλοιφὴν *edit. Petav.*

2. ἀληθινὸς *edit. Petav., et ita habebat cod. Ien. a m. pr., vitiose.*

πνεῦμα οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὖσαν δὲ ἀεὶ τὴν τριάδα,
καὶ μηδέποτε προςθήκης ἐπιδεομένην, μὴ ἔχουσαν δέ τι ἐν αὐτῇ ὑπο-
βεβηκὸς, εἰς μίαν δὲ ἑνότητα καὶ [3] μίαν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
pag. 1096. ἀναγομένην, καὶ ἐκ ταύτης τῆς τριάδος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου
πνεύματος τὰ πάντα [4] κεκτίσθαι, οὐκ ὄντα ποτὲ, οὔτε συνόντα τῷ
θεῷ, οὔτε προϋπάρξαντα, γινόμενα δὲ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ἀπὸ
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ τοῦτον τὸν πατέρα καὶ
υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τοῖς αὐτοῦ ἁγίοις καὶ ἀπ' αἰῶνος καταξιώ-
σαντα ἐν ὀπτασίαις φανῆναι, καθάπερ ἠδύνατο ἕκαστος χωρεῖν, κατὰ
τὸ χάρισμα αὐτοῦ διὰ τῆς θεότητος, ὅπερ ἐχαρίζετο ἑκάστῳ τῶν κα-
ταξιουμένων, πῇ μὲν πατέρα θεάσασθαι, καθὼς ἠδύνατο ἕκαστος
ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ὡς ἐχώρει· ὡς ἐν στόματι τοῦ Ἡσαΐου
ἔλεγεν, Ἰδοὺ, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός· τοῦτο φωνὴ πατρός·
καὶ ὡς ὁ Δανιὴλ εἶδε τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν· τοῦτο ὀπτασία τοῦ
πατρός. Ὡς δὲ ἐν τῷ προφήτῃ πάλιν, Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ
ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην· τοῦτο φωνὴ υἱοῦ· ὡς δὲ ἐν Ἰεζεκιὴλ,
Καὶ ἔλαβέ με πνεῦμα θεοῦ, καὶ ἐξέβαλέ με εἰς τὸ πεδίον· τοῦτο
περὶ ἁγίου πνεύματος. Καὶ πολλὰ ἔστι τοιαῦτα λέγειν, ὧν ὀλίγων
ἀπὸ μέρους μνησθέντες ἐν παραδρομῇ εἰς τὸ δεῖξαι τὸν χαρακτῆρα
τῆς ἐκκλησίας τὰ δύο ῥήματα παρεθέμεθα, μυρίων ὄντων, καὶ ἐπέ-
κεινα, τῶν ὁμοίων τούτων ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, παλαιᾶς τε καὶ
καινῆς διαθήκης, ἐμφερομένων. Καὶ ὅτι αὐτὸς κύριος ἔπλασε τὸ
σῶμα τῷ Ἀδὰμ, καὶ ἐνέπνευσεν ἐν αὐτῷ πνοὴν ζωῆς, κτίσας αὐτῷ
ψυχὴν ζῶσαν, καὶ ὅτι αὐτὸς δέδωκε τὸν νόμον τῷ Μωϋσῇ ὁ θεὸς
πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἡ μία θεότης, καὶ ὅτι οἱ προφῆ-
ται ὑπὸ τῆς αὐτῆς θεότητος ἀπεστάλησαν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεὸς
ὁ Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν ὢν θεὸς, Ἰουδαίους τε καλέσας εἰς
δικαίωσιν, τοὺς μὴ ἀρνουμένους την αὐτὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
παρουσίαν, καὶ πάντας σῴζοντος τοὺς κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ πί-
στιν βιοῦντας, καὶ μὴ ἀρνουμένους τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος τῆς
ἀληθινῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Ἦλθε γὰρ, ἦλθεν ὁ μονο-
γενής· καὶ οὕτως ἔχει ἡ μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία, ὁ λιμὴν ὁ εὔδιος τῆς
εἰρήνης, ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα τὴν [5] κύπριν τῆς ἀμπέλου, καὶ βό-
pag. 1097. τρυν φέρουσα ἡμῖν τῆς εὐλογίας, καὶ τὸ λυσίπονον ἡμῖν [6] πόμα καθ'
ἑκάστην ἡμέραν αἷμα Χριστοῦ χαριζομένη, ἄκρατον, ἀληθές.

3. μίαν *omiss. in cod. Rhedig.*

4. κέκτισθαι *codd. mss. et ed. princ.* κεκτῆσθαι *habet margo edit. Petav.*

et spiritum sanctum a patre filioque non alienum, trinitatem, in-
quam, quae semper sit, neque ullius accessionis egeat, neque quic-
quam in sese inferius habeat, quaeque ad singularem unitatem,
unicumque dei ac patris principium referatur. Ab eadem trinitate,
patre, filio et spiritu sancto creata esse cuncta, quae aliquando
non extiterant, neque cum deo sunt, nec ante fuerant, sed e ni-
hilo aliquid esse coeperunt, a patre, filio sanctoque spiritu produ-
cta. Hunc ipsum patrem et filium et spiritum sanctum ab orbe con-
dito sanctis suis per visum apparuisse, quantum capere quisque po-
terat, ac pro eo ac cuilibet communicata per divinitatem gratia est,
quam iis omnibus qui merebantur impertiit. Ita patris aspectus
unicuique permissus est, quantum vocem illius audire, ac prout ca-
pere poterat. Ut cum per Isaiam ita loquitur, *Ecce intelliget puer* Esai. 52, 13.
meus dilectus. Quae patris ipsius verba sunt. Sic Daniel antiquum Dan. 7, 9.
illum dierum vidit; quod visum patris proprium fuit. Quinetiam
apud alium prophetam, *Ego*, inquit, *visiones multiplicavi*, *et in ma-* Ose. 12, 10.
nibus prophetarum assimilatus sum. Ea vox est filii propria. Apud
Ezechielem vero, *Et assumpsit*, inquit, *spiritus dei*, *et eiecit me* Ezech. 3,12. et 22.
in campum. Quod ad spiritum sanctum pertinet. Eiusmodi alia
proferri quam plurima possunt; e quibus pauca quaedam obiter pro-
posuimus. Atque ut propriam ecclesiae formam ac notas ostende-
remus, duo triave verba in medium attulimus, ex infinitis locis,
quae illorum similia in scripturis, ac tam vetere quam novo testa-
mento leguntur. Illud vero insuper ecclesia profitetur, dominum
ipsum corpus Adamo fabricasse, et *inspirasse illi spiritum vitae*, Gen. 2.
cum viventem ei procrearet animam. Tum Moysi legem tradidisse
deum ipsum patrem, filium et spiritum sanctum, quae est una divi-
nitas. Deinde ab eadem divinitate prophetas esse missos. Ad
haec nostrum illum deum Iudaeorum ac Christianorum esse commu-
nem, qui Iudaeos ad iustificationem eos vocavit, qui incarnationem
ipsam domini nostri Iesu Christi nequaquam abnegarent, quique il-
los omnes servat qui ex verae ipsius fidei praescripto vitam insti-
tuunt, neque sincerae et evangelicae illius doctrinae praedicatum
ubique dogma respuunt. Venit enim, venit unigenitus, itaque ma-
ter ecclesia profitetur. Quae tranquillus pacis portus est, et sua-
vitas quaedam vitis *cyprum redolens*, et *otium* nobis benedictionis Cant. 1, 14.
proferens, nec non et praesentissimum illud abstergendo moerori
potum, merum scilicet, ac verum Christi sanguinem quotidie lar-
giens.

5. κύπρον *suspicatus est Petavius, quod plane ineptum est.*

6. πόμα *cod. Ien. et editi.* πῶμα *cod. Rhedig.*

Κεφ. ιε΄. Ὅτι ἀληθινῶς ἐγεννήθη Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, λαβὼν τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐν δοκήσει, σάρκα ἀληθινῶς, σῶμα ἀληθινῶς, σὺν ὀστέοις καὶ νεύροις καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις, μηδὲν ἀφ' ἡμῶν διηλλαγμένος, ἢ μόνον τὸ ἔνδοξον τῆς αὐτοῦ ἁγιότητος καὶ θεότητος καὶ σκεύους [1] ἁγιωσύνης καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀναμαρτήτως τὰ πάντα τελείως ἔχων, καὶ ἐσχηκὼς ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην ἐν ἀληθείᾳ, νοῦν τὸν ἀνθρώπινον ἐν ἀληθείᾳ, οὐχ ὡς ἡμῶν διαβεβαιουμένων τὸν νοῦν εἶναι ὑπόστασιν, καθὼς ἄλλοι λέγουσι. Τὰ πάντα δὲ μὴ χρανθέντα ἐν ἁμαρτίᾳ, στόμα μὴ ψευσάμενον, χείλη μὴ λαλήσαντα δόλον, καρδίαν μὴ κλίνασαν εἰς ἐρεθισμὸν, νοῦν μὴ ἐκτραπέντα, εἰς ἃ μὴ χρὴ, σάρκα μὴ τὰ σαρκὸς ἡδονῆς ἐργασαμένην· τέλειος ἄνωθεν θεὸς, οὐκ ἐλθὼν κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ἐνανθρωπήσας, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν, συμπεριειληφὼς ἅμα τῇ θεότητι τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν, ἐν μήτρᾳ παρθένου γεγονὼς ἐν ἀληθείᾳ, κυοφορηθεὶς διὰ γεννητικῶν πόρων ἀνεπαισχύντως, ἀχράντως, ἀμολύντως, ἀνατραφεὶς, καὶ ἐναγκαλισθεὶς ὑπό τε Συμεῶνος καὶ Ἄννης, βασταχθεὶς ὑπὸ Μαρίας, πεζεύσας, ὁδοιπορήσας, παιδίον γεγονὼς, ἁδρυνθεὶς τῇ ἡλικίᾳ, τὰ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐν τῇ τελειότητι, ἐν ἀριθμῷ ἐτῶν λογισθεὶς, ἐν ἀριθμῷ μηνῶν, ἐν κοιλίᾳ κυοφορηθεὶς, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, οὐκ ἐπιδεόμενος λουτρῶν, διά τε τὸ ἀκολουθὸν τῆς ἐν νόμῳ ἐνανθρωπήσεως μὴ ταράσσων τὸ δίκαιον, ὅπως πληρωθῇ, ὡς αὐτὸς ἔφη, πᾶσα δικαιοσύνη, ἵνα δείξῃ ὅτι ἀληθινὴν σάρκα ἐνεδύσατο, ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν, κατερχόμενος εἰς τὰ ὕδατα, διδοὺς ἤπερ λαμβάνων, [2] παρεχόμενος ἤπερ ἐπιδεόμενος, φωτίζων αὐτὰ, ἐνδυναμῶν αὐτὰ εἰς τύπον τῶν μελλόν-
pag. 1098. των ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι, ὅπως οἱ αὐτῷ πεπιστευκότες ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔχοντες τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας, μάθωσιν ὅτι ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν, ἀληθινῶς ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτως διὰ τῆς αὐτοῦ συγκαταθέσεως καὶ αὐτοὶ ἐρχόμενοι λάβωσι τῆς αὐτοῦ καταβάσεως τὴν δύναμιν, καὶ φωτισθῶσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φωταγωγίας, πληρουμένου τοῦ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητοῦ, *Εἰς μεταλλαγὴν δυνάμεως, εἰς παροχὴν σωτηρίας τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου, ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ λαμβανομένης, καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ ὕδατος.* Ἐνταῦθα δὲ ἐν Χριστῷ ἰσχυροποιουμένων τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου, καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἰσχύος, ἵνα οὐκ ἄρτος ἡμῖν γένηται δύναμις, ἀλλὰ δύναμις ἄρτου, [3] καὶ βρῶσις μὲν

Cap. XV. — 1. ἁγιοσύνης ed. Petav.
2. παρερχόμενος vulgo habent libri, *vitium iam a Cornario in versione Latina correctum.*
3. οὐ *pro* καὶ *habet codd. mss. uterque. Cf. Anacephal. pag.* 154.

Praeterea Christum e Maria semper virgine revera natum esse Cap. XV.
credit, ac reipsa corpus, non specie duntaxat induisse, carnem, inquam, corpusque verum, cum ossibus ac nervis, reliquisque quae nobis insunt omnibus; nihil ut a nobis ipsis praeterquam excellenti quadam sanctitatis ac divinitatis gloria discrepet, tum quod sanctitatis ac iustitiae vas sit. Habet autem omnia perfectissime citra peccatum. Quare humana revera est anima praeditus, humanaque mente; non quod mentem hypostasin esse dicamus, ut affirmant alii. Ceterum nulla peccati contagione foedatus est; nunquam os illius men-
titum est, *Neque labia dolum locuta sunt;* cor ad irritandum deum non 1.Pet.2, 22.
declinavit, mens ad ea quae nefas est non deflexit, caro nihil eorum quae ad carnis voluptatem pertinent admisit, deus ab aeterno perfectus, qui non ut in homine habitaret advenit, sed verbum ipsum hominem induit, non natura mutatum, sed eam quae hominis propria est cum divinitate complexum. In virginis utero revera genitus ac per genitales meatus in lucem editus, sine ulla turpitudine, foeditate, vel labe. Post haec educatus, atque a Symeone, et Anna in ulnis gestatus a Maria portatus, iter postea pedibus confecit, peregrinatus est, ad pueritiam pervenit, aetate corroboratus est, humana in se omnia perfecte habuit, annorum mensiumque numero census est, in praegnantis utero gestatus, *factus e muliere*, *factus sub lege.*
Deinde ad Iordanem profectus est, ibidemque a Ioanne baptizatus, Gal. 4, 4.
cum lotione nihil opus haberet, sed ut ea quae susceptae hominis naturae consentanea sunt servaret, iustitiae legem perturbare noluit, *ut impleretur*, quemadmodum ipse dicit, *omnis iustitia*, atque
veram a se carnem veramque hominis naturam susceptam esse mon- Matth.3, 15.
straret. Igitur ad aquas descendit, ita tamen ut conferret aliquid potius quam acciperet, largiretur magis quam rei cuiuspiam indigeret. Quippe easdem illas aquas sua luce collustravit, et ad eorum quae in sese perficienda erant, adumbrandam imaginem, quandam vim illis impertiit, ut qui ipsi revera crederent, ac veritatis essent fide praediti, intelligerent non illum ficte humanam induisse naturam, neque ficte esse aquis intinctum: eademque et ipsi ratione per eam quam ille prae se tulerat accommodationem accedentes, inditam illius descensione vim in sese transferant, eiusdemque luce perfundantur, quo propheticum impleatur oraculum, *Ad immutandam virtutem, conciliandamque salutem ex illa panis virtute, quae ab Hierusalem accipitur, aquarumque vi.* Hic enim in Christo panis virtus ac vis aquae corroboratur; ut non panis ipse sit nobis virtus, sed virtus a pane profecta; ac cibus quidem noster panis est, sed

ὁ ἄρτος, ἡ δὲ δύναμις ἐν αὐτῷ εἰς ζωογόνησιν, καὶ οὐχ ἵνα τὸ ὕδωρ ἡμᾶς καθάρῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ ἰσχύϊ τοῦ ὕδατος διὰ τῆς πίστεως καὶ ἐνεργείας καὶ ἐλπίδος καὶ μυστηρίων τελειώσεως, καὶ ὀνομασίας τῆς ἁγιαστείας γένηται ἡμῖν εἰς τελείωσιν σωτηρίας. Ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, ἀκούων φωνὴν πατρὸς, εἰς ἀκοὴν παρόντων μαθητῶν, εἰς τὸ ὑποδεῖξαι τίς ὁ μαρτυρούμενος, καὶ [4] τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν εἴδει περιστερᾶς κατερχομένου, καθάπερ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν εἰρήκαμεν, ἵνα μὴ [5] συναλιφὴ ἡ τριὰς νομισθείη, σχηματοποιουμένου τοῦ πνεύματος ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει, ἐπικαθεζομένου δὲ τοῦ πνεύματος, καὶ ἐρχομένου ἐπ' αὐτὸν, ἵνα ὀφθῇ ὁ μαρτυρούμενος, ἵνα σὰρξ ἡ ἁγία φίλη οὖσα καὶ εὐδοκουμένη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος μαρτυρηθείη, ἵνα ὁ πατὴρ εὐδοκητὴς κηρυχθείη τῆς τοῦ υἱοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, ἵνα ὁ υἱὸς ἀληθινὸς ὀφθείη, καὶ πληρώσῃ τὸ εἰρημένον, Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνανεστράφη· ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ σαφῶς καὶ ἀληθινῶς ἀπὸ τοῦ διαβόλου πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πεινάσας ὕστερον διὰ τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἀλήθειαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας. Καὶ ἐπιλεξάμενος μαθητὰς, καὶ κηρύξας ἀλήθειαν, καὶ ἰασάμενος τὰ πάθη, καθευδήσας, πεινάσας, ὁδοιπορήσας, θεοσημείας ἐργασάμενος, νεκροὺς ἐγείρας, τυφλοῖς τὸ βλέπειν παρασχόμενος, χωλοὺς καὶ παραλυτικοὺς
pag. 1099. ἰσχυροποιήσας· ὡς ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον [6] τῆς ἀληθείας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὴν [7] αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου [8] πνεύματος· ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάθος ὑπομείνας ἀληθείᾳ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει, παθὼν ἐν ἀληθείᾳ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, συνούσης αὐτῷ τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐ τραπείσης εἰς τὸ πάσχειν, οὔσης δὲ ἀπαθοῦς, καὶ ἀτρέπτου· τῶν δύο ἀκολουθιῶν σαφῶς κατανοουμένων, Χριστοῦ πάσχοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι· οὐ τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἰδίαν ὄντος, καὶ τῆς θεότητος κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ συνούσης τῆς θεότητος, μὴ πασχούσης δὲ, διὰ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ἀσύγκριτον τῆς οὐσίας· πάσχοντος δὲ ἐν σαρκὶ, καὶ θανατουμένου ἐν σαρκὶ, ζῶντος δὲ ἀεὶ ἐν θεότητι, καὶ ἐγείροντος τοὺς νεκρούς· τοῦ σώματος ταφέντος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἀψύχου μείναντος τὸ τριήμερον, ἄπνου τε καὶ ἀκινήτου, ἐνειληθέντος δὲ διὰ τῆς σινδόνος, κατατεθέντος ἐν τῷ μνήματι, συγκλεισθέντος διὰ τοῦ λίθου, καὶ σφραγίδων ἐπιτεθέντων· οὐχὶ τῆς θεότητος συγκλεισθείσης, οὐ τῆς θεότητος ταφείσης, συγκατελθούσης δὲ τῇ ψυχῇ τῇ ἁγίᾳ εἰς τὰ καταχθόνια, ἑλούσης ἐκεῖθεν τὴν τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίαν, κλα-

4. τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου codd. mss. τοῦ (τοῦ τοῦ ed. princ.) ἁγίου πνεύματος editi.
5. συναλιφὴ codd. mss., constanter. συναλοιφὴ editi.
6. τῆς ἀληθείας codd. mss. τὴν ἀλήθειαν editi libri, vitiose.
7. αὐτῶν codd. mss. uterque.

in ipso vitalis quaedam virtus continetur. Neque id solum actum est ut nos aqua repurgaret, sed ut aquae vi per fidem, actionem et spem ac mysteriorum initiationem et consecrationis appellationem ad perfectam absolutamque salutem nobis ipsis conferat. Ergo
Christus ascendit e Iordane, vocem patris audiit, quam et discipuli, Matth. 3.
qui aderant, audierunt; ut quis ille foret, cui testimonium illud praeberetur, agnoscerent. Tum etiam spiritus sanctus columbae specie delapsus est, quemadmodum in multarum haereseon confutatione diximus. Ac ne trinitas ipsa in unum redacta confusaque crederetur, spiritus propria in persona figuram illam induit, et super illum resedit, seque in ipsum insinuavit; ut is cui testimonium illud suffragabatur conspicuus esset, utque sacrosanctam illam carnem amicam esse, deoque placere, patris ac spiritus auctoritate constaret, ut illud praedicari palam posset, incarnationem filii volente ac probante patre esse perfectam, ac denique verus ut appare-
ret filius et illud prophetae vaticinium expleret, *Et post haec in terra* Baruch. 3, 38.
visus est, et cum hominibus conversatus. Igitur e Iordane digres- Matth. 4.
sus certo vereque a diabolo in deserto tentatus est, et post ieiunium esuriit, ut quod verae carni susceptae consentaneum est exprimeret. Secundum haec discipulos elegit, veritatem praedicavit, aegritudines sanavit, dormiit, esuriit, iter fecit, prodigia patravit, mortuos excitavit, caecis visum repraesentavit, claudis et paralyticis vires restituit. Quemadmodum evangelium ipsum coelestis regni veritatem, ac cum ipsius filii, tum patris, ac spiritus sancti bonitatem humanitatemque praedicavit: idem ille porro revera cruciatus in sua carne et perfecta hominis natura sustinuit; vere in cruce passus est, ita quidem, ut in eo divinitas existeret, sed ad patiendum minime sese converteret, sed passionis expers et immutabilis maneret. Qua in re duo illa consentanea certissime intelliguntur, ut et Christus pro nobis carne sit passus, et passionis expers in divinitate permaneat. Non quod hominis natura ac divinitas separatae a se invicem existant, verum tametsi una esset divinitas, nihil ob sinceram et incomparabilem naturam est perpessa. At Christus et in carne passus est, et in eadem morte est affectus, cum interim divinitate ipsa viveret ac mortuos excitaret, corpus vero re vera sepultum ac triduo anima carens et spiritu motuque iaceret, obvolutum sindone, in monumentum depositum, occlusum lapide ac sigillis obsignatum. Neque vero ipsa est conclusa divinitas aut sepulta, sed cum sanctissima eius anima ad inferos descen-
dit, indidemque captivas animas eripuit, *stimulum mortis infregit,* 1. Cor. 15, 59.

8. *Post* πνεύματος *novum caput incipit in edit. Petav.*

σάσης κέντρον θανάτου, διαρρηξάσης τὰ κλεῖθρα, καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους, καὶ λυσάσης ὠδῖνας ᾅδου ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀνελθούσης σὺν τῇ ψυχῇ, μὴ ἐαθείσης τῆς ψυχῆς εἰς ᾅδην, μηδὲ τῆς σαρκὸς ἑωρακυίας διαφθορὰν, ἀναστησάσης αὐτὴν τῆς θεότητος, ἢ ἀναστάντος αὐτοῦ τοῦ κυρίου θεοῦ λόγου καὶ υἱοῦ θεοῦ, σὺν ψυχῇ καὶ σώματι, καὶ παντὶ τῷ σκεύει, συνενωθέντος λοιπὸν τοῦ σκεύους εἰς πνεῦμα, αὐτὸ τὸ σῶμα πνευματικὸν ὑπάρξαν, τό ποτε ἁφῇ ὑποκείμενον, καὶ μάστιξι παραδοθὲν ἑκουσίῳ τῆς θεότητος θελήματι, καὶ [9] πειράζοντος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ συγχωρήσαντος καὶ πείνᾳ προςπελάζειν, καὶ ὕπνῳ, καὶ καμάτῳ, λύπῃ τε καὶ ἀδημονίᾳ.

Κεφ. ιϛ'. Αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἅγιον συνενωθὲν λοιπὸν θεότητι, ἀπαραλείπτως τῆς θεότητος συνηνωμένης τῷ τὰ τοιαῦτα πεπονθότι ἁγίῳ σώ-
pag. 1100. ματι. Ἀνέστη γὰρ, καὶ συνήνωσεν αὐτὸ εἰς ἑαυτὸν, εἰς ἓν πνεῦμα, εἰς μίαν ἑνότητα, εἰς μίαν δοξολογίαν, εἰς μίαν ἑαυτοῦ θεότητα. Πέφηνε μὲν γὰρ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐψηλαφήθη ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις συνέφαγε καὶ συνέπιε, καὶ [1] συνηυλίσθη μετ' αὐτῶν τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας. Ἀλλὰ εἰςῆλθε θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ μετὰ τὸ εἰςελθεῖν ἐδείκνυε νεῦρα, καὶ ὀστᾶ, τύπον ἥλων, καὶ τόπον λόγχης, ὅτι αὐτὸ ἦν ἀληθινὸν τὸ σῶμα, ὅτι δὲ συνήφθη εἰς μίαν ἑνότητα καὶ μίαν θεότητα, μηκέτι [2] προςδοκοῦν παθεῖν, μηκέτι ἀποθνῆσκον, ὥς φησι ὁ ἅγιος ἀπόστολος, Ἀνέστη Χριστὸς, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Τὸ παθητὸν ἀπαθὲς ἀεὶ μένον, τὸ θεϊκὸν σὺν σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐνανθρωπήσει, αὐτόθεος ὢν, ἀνελθὼν δὲ εἰς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐν δόξῃ, οὐκ ἀποθέμενος τὸ σῶμα, ἀλλὰ συνενώσας εἰς πνευματικὸν, ἐν τελειότητι μιᾶς θεότητος· ὡς καὶ τὰ ἡμῶν σώματα μέλλει, τὰ νῦν σπειρόμενα ψυχικῶς, ἐγείρεσθαι πνευματικῶς, τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν φθορᾷ ἐγείρεσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ, τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν θανάτῳ ἐγείρεσθαι ἐν ἀθανασίᾳ. Εἰ τοίνυν τὰ ἡμέτερα οὕτως, πόσῳ γε μᾶλλον ἐκεῖνο τὸ ἅγιον, καὶ ἀνεκδιήγητον, καὶ ἀσύγκριτον, καὶ ἀκραιφνὲς, [3] τῷ θεῷ συνηνωμένον, τὸ ἓν ὂν λοιπὸν μονοειδές; ὡς καὶ ἐν τούτῳ μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος λέγων Εἰ καὶ ἔγνωμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, οὐκέτι γινώσκομεν· οὐχ ὅτι διεῖλε τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς θεότητος, ἀλλὰ αὐτὴν [4] μὲν οὖσαν, καὶ τῷ θεῷ συνηνωμένην, μηκέτι δὲ οὖσαν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, ὥς φησι, κατὰ πνεῦμα [5] ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [6] Τοῦτον ὅμου θεὸν ἔχουσα, ἀπαθῆ καὶ παθόντα,

9. πειράζεσθαι cogitavit Petavius. Sed nihil mutandum, cum participium συγχωρήσαντος cum infinitivo προςπελάζειν coniungendum sit.

Cap. XVI. — 1. Cf. Petavii ad h. l. annot.

2. προςδοκῶν ed. Petav., mendose.

3. Fortasse τὸ θεῷ.

4. μένουσαν legitur in Anaceph. pag. 156.

5. ἁγιοσύνης ed. Petav.

6. ἄνθρωπον ὁμοῦ καὶ θεὸν ἔχουσα suspicatus est Petavius. Mallem τοῦτον (intell. Ἰησοῦν Χριστὸν) ὁμοῦ θεὸν ἔχουσαν (intell. σάρκα).

claustra et adamantina repagula perrupit. Inferorum dolores sua Psalm. 106, 6.
potestate dissolvit, tum una cum anima emersit ad superos. Quae quidem *anima minime apud inferos relicta fuit, neque caro corruptio-* Psalm. 15, 15. et Act. 2, 27.
nem vidit; quam divinitas excitavit, tum cum dominus ipse deus ac verbum deique filius cum anima et corpore totoque adeo instrumento surrexit, quod deinceps velut in spiritum conflatum, corpus, inquam, spiritale factum est, quod olim contrectari poterat et, quod divinitas ipsa sponte fieri permiserat, flagris expositum fuerat, et Satanae tentationibus appetitum, ac fami, somno, labori, tristitiae ac moerori obnoxium.

Illud ipsum sacrosanctum corpus deinceps cum divinitate con- Cap. XVI.
iunctum fuit; quae perpetuo cum illo, dum ista pateretur, fuerat coniuncta. Surrexit enim, ipsumque corpus in unum secum spiritum, unamque singularitatem ac gloriam divinitatemque copulavit. Etenim revera post mortem apparuit, et a Thoma contrectatus est, Ioann. 20.
et cum apostolis versatus est, ac bibit, ac denique quadraginta dies, totidemque noctes cum illis habitavit. Ad haec occlusis foribus ingressus nervos et ossa clavorumque ac lanceae vestigia monstravit, et verum esse corpus edocuit. Quod autem in unam singularitatem ac divinitatem coniunctum nullum amplius cruciatum, vel mortem expectet, his verbis declarat apostolus, *Surrexit Christus; non iam* Rom. 6, 9.
moritur; mors illi ultra non dominabitur. Idem ergo quod pati poterat passionis expers mansit, divinitas scilicet cum corpore et anima ac tota humanitate coniuncta, deus ipse per sese. Qui *ascendens* Rom. 8, 1.
in coelum ad dexteram patris consedit in gloria; non ut corpus deponeret, sed ut in unius perfectione divinitatis in spiritale conflaret. Quemadmodum haec ipsa corpora nostra, *quae nunc animalia semi-* 1. Cor. 15, 44. et 53.
nantur, spiritali quadam conditione resurgent, quae, inquam, *cum corruptione seruntur, cum incorruptione surgent, quae in morte seminantur, cum immortalitate resurgent.* Quod si eiusmodi corpora nostra futura sunt, quanto magis sanctissimum illud Christi corpus, quod nullis verbis explicari, neque cum ulla re comparari potest, illud, inquam, sincerissimum ac cum deo coniunctum, singulare deinceps et uniforme? Quod quidem apostolus hac sententia testa- 1. Cor. 5, 16.
tur, *Etsi novimus,* inquit, *secundum carnem Christum, non iam cognoscimus;* non quod carnem a divinitate seiunxerit, sed quod existat illa quidem, ac cum deo iungatur, verum non amplius secundum carnem, sed secundum spiritum sit, ut ipsemet asserit: *secundum* Rom. 1, 4.
spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum domini nostri Iesu Christi. Hunc igitur ecclesia simul deum esse profitetur, passio-

καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα ἐν δόξῃ, ἐρχόμενον κρῖ-
ναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὡς ἔφην ἐν ἀληθείᾳ, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ
ἔσται τέλος.

Κεφ. ιζʹ. Καὶ γὰρ πιστεύει ἡ μήτηρ ἡμῶν αὕτη ἡ ἁγία ἐκκλησία, καὶ ὡς
αὐτῇ ἀληθῶς κεκήρυκται, καὶ ἀληθῶς προστέτακται, ὅτι κοιμηθησό-
pag. 1101. μεθα καὶ ἀναστησόμεθα σὺν σώματι τούτῳ, σὺν ψυχῇ ταύτῃ, σὺν
παντὶ τῷ ἡμετέρῳ σκεύει, ἵνα ἕκαστος ἀπολάβῃ πρὸς ἃ ἔπραξεν. Ὅτι
γὰρ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις αἰώνιος, καὶ βασιλεία οὐρανῶν,
καὶ ἀνάπαυσις τοῖς δικαίοις, καὶ κληρονομία πιστῶν, καὶ χορὸς
[1] μετὰ ἀγγέλων, τῶν τετηρηκότων τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἁγνείαν, καὶ
τὴν ἐλπίδα, καὶ τὰς τοῦ κυρίου ἐντολάς, ἀληθῆ ἐστι, καὶ κεκήρυκται,
καὶ ἠσφάλησται, καὶ πεπίστευται, ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν
αἰώνιον, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. Ὅσα γὰρ λέγει
καὶ ὁ ἀπόστολος, καὶ πᾶσαι αἱ ἅγιαι γραφαί, ἀληθινὰ τυγχάνει, εἰ
καὶ παρὰ τοῖς ἀπιστήσασι καὶ κακῶς νενοηκόσιν ἑτέρως ὑπολαμβάνον-
ται. Ἡμῖν δὲ αὕτη ἡ πίστις, καὶ αὕτη ἡ τιμή, καὶ αὕτη ἡ μήτηρ
ἡμῶν ἡ ἐκκλησία, διὰ πίστεως σώζουσα, καὶ ἐλπίδος κρατυνομένη,
καὶ ἀγάπῃ Χριστοῦ τελειουμένη, ἔν τε τῇ ὁμολογίᾳ, ἔν τε τοῖς μυ-
στηρίοις, ἔν τε τῇ τοῦ λουτροῦ καθαρσίῳ δυνάμει, ὅτι, Ἀπελθόντες
βαπτίσατε εἰς [2] ὄνομα πατρός, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, εἰς
ὄνομα δὲ θεϊκῆς τριάδος, ὀνομασίας μηδὲν [3] διαφορὰν ἐχούσης, ἀλλ᾽
ὅτι θεὸς εἷς ἡμῖν ἐν νόμῳ, καὶ ἐν προφήταις, καὶ ἐν εὐαγγελίοις, καὶ
ἐν ἀποστόλοις, ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ κεκήρυκται, καὶ κατήγ-
γελται, πατήρ, καὶ υἱός, καὶ ἅγιον πνεῦμα, μή τις [4] συναλιφὴ οὖσα
ἡ θεότης, ἀλλὰ τριὰς [5] οὖσα ὄντως τελεία, τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος
ὁ υἱός, τέλειον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία θεότης, εἷς θεός, ᾧ ἡ δόξα,
τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Κεφ. ιηʹ. Αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις, ἡ τῆς ἡμετέρας ζωῆς πραγματεία, τοῦτο τὸ
ἔρεισμα τῆς ἀληθείας, αὕτη ἡ παρθένος Χριστοῦ καὶ περιστερὰ ἄκα-
κος, αὕτη ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ βεβαίωσις τῆς ἀφθαρσίας.
Ἀλλὰ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς τοὺς ἐντυγχάνοντας συγγνῶναι τῇ ἐμῇ
ταπεινότητι καὶ ἀσθενείᾳ τοῦ βραχυτάτου μου νοῦ, τοῦ ἀπὸ πολλοῦ
τῶν αἱρέσεων ἰοῦ ἀποναρκήσαντος καὶ [1] ἀποσιγχάνοντος, ὡς ἀποπτύον-
τος δίκην, καὶ [2] ναυτιῶντος, δι᾽ ὧν ἤτοι αὐστηρῶς πρός τινας φερό-
μενος ἠνέχθη διὰ ῥημάτων, ἢ καλέσας τινὰς ἀλητηρίους, ἢ ἀγύρτας,
pag. 1102. ἢ πεπλανημένους, ἢ ἀπατεῶνας. Διὰ γὰρ τὸν πολὺν πόνον τοῦ ἰοῦ,

Cap. XVII. — 1. μετὰ codd. mss. μετ᾽ editi.
2. τὸ ὄνομα cod. Rhedig.
3. διάφορον suspicabatur Petavius.
4. συναλοιφὴ editi.
5. οὖσα omittit cod. Rhedig.

Cap. XVIII. — 1. ἀποσιχχάνοντος ed. Petav., ex cod. Parisini auctoritate, eiusdem Petavii testimonio, de quo tamen dubito, cum codd. Ien. et Rhedig. (quem

nis expertem et passum, qui sepultus sit, resurrexerit, cum gloria
coelum conscenderit, venturum indidem iudicare vivos et mortuos,
idque adeo vere, uti diximus. *Cuius regni non erit finis.* Luc. 1, 33.

Nam et hoc sancta ipsa mater ecclesia, quod vere sibi praedi- Cap. XVII.
catum vereque mandatum est, credit, moriturum unumquemque
nostrum ac resurrecturum cum hoc ipso corpore, cum eadem anima,
cum toto hoc instrumento denique, *ut quilibet meritis suis consenta-* 2.Cor. 5, 10.
nea praemia percipiat. Nam quod mortuorum futura resurrectio sit,
atque aeterna damnatio coelesteque regnum et iustorum quies ac fi-
delium hereditas, communisque cum angelis chorus iis constitutus,
qui fidem, castimoniam, spem, ac domini praecepta servarint, ve-
rissimum est; idque et praedicatum et certissime comprobatum et
creditum, *quoniam hi resurgent in vitam aeternam*, ut in evangelio Ioann. 5, 29.
scriptum est. Nam quaecumque vel apostolus, vel sacra omnis
scriptura testatur, vera sunt, licet infideles ac perperam intelli-
gentes aliter existiment. Nobis vero ea demum fides est, is honor
ac dignitas, haec est nostra mater ecclesia, quae per fidem servat,
spe corroboratur, Christi caritate, nec non et eiusmodi professione
ac mysteriis baptismique vi ac purgatione perficitur. *Euntes*, in- Matth. 28, 19.
quit, *baptizate in nomine patris et filii et spiritus sancti*, in nomine
divinae trinitatis, cuius appellatio diversum nihil continet. Si qui-
dem unus ac singularis deus in lege, prophetis, evangeliis, apud
apostolos, in vetere novoque testamento praedicatus ac nuntiatus
est, pater et filius et spiritus sanctus. Neque vero confusum quid-
dam ipsa divinitas est, sed perfecta revera trinitas est, perfectus
pater, perfectus filius, perfectus spiritus sanctus, una divinitas,
unus deus, cui gloria, honor et imperium in saecula saeculorum,
Amen.

Eiusmodi catholica fides ac vitae nostrae opus est, hoc veri- Cap. XVIII.
tatis munimentum, haec est Christi virgo et innocens columba, haec
vita, spes et firmamentum immortalitatis est. Verum id a vobis
omnibus, qui haec nostra lecturi estis, magnoqere precor ut men-
tis meae tenuitati imbecillitatique condonare velitis; quae ob ingens
illud haereseon virus velut stuporem quendam ac taedium et mole-
stiam respuentis ac nauseantis instar contraxit, id inquam condone-
tis velim, si forte acerbius in quempiam invecti sumus, ut nonnullos
execrandos, aut circulatores, aut aberrantes, aut impostores dixe-

eiusdem cum illo Parisino prosapiae esse multi loci testantur) habeant ἀποσιγχάνοντος, *eo solum discrimine quod librarius cod. Ien. scripsit* ἀπὸσιγχάνοντος. *In edit. princ. legitur* ἀποσυγχάνοντος, *in alio libro, qui in marg. Schottiani exempli, quod penes me est, littera M. notari solet,* ἀποσιχχαίνοντος. *Et ita haud dubie restituendum est.*

2. ναυτιῶντες *edit. Petav. Colon. repet. vitiose.*

καί τοί γε μὴ ἔχοντες ἔθος προχείρως ἐπισκώπτειν τινὰς, ἀνάγκην ἐσχήκαμεν τοιούτοις αὐτοὺς διαθέσθαι τοῖς ῥήμασιν· ἵνα ἀποστρέφωμεν τὴν διάνοιάν τινων, μή [3] πη νομίσωσιν ἡμᾶς διὰ τὸ [4] ἀφανδὸν μὴ δεδημοσιευκέναι, ἀποκαλύψαντας τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα ἢ γινόμενα, μέρος ἔχειν διανοίας συγκατατιθεμένης τῇ παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων κακοδοξίᾳ. Πεποίημαι δὲ καὶ προοίμιον ἐν ὀλίγῳ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συντάγματος, περὶ τούτων αὐτῶν [5] προςασφαλιζόμενος καὶ συγγνώμην [6] αἰτῶν, ἵνα μή τις [7] ἀηδίαν τινὰ εἰς ἡμᾶς ἐνσκήψῃ, ὡς ἡττωμένους νομίζων, καὶ ἐπὶ τὸ σκώπτειν ὁρμῶντας. Ἐδείξαμεν δὲ ἐν τῷ προοιμίῳ καὶ περὶ ποίων ἐμέλλομεν λέγειν αἱρέσεων, εἰς πόσας τε βίβλους διείλομεν τὴν πᾶσαν πραγματείαν, ἐν ἑκάστῳ δὲ βιβλίῳ περὶ πόσων, καὶ ποίων εἰρήκαμεν, ὡς καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπιμνημονεύσας ὁμοίως ὑποδείκνυμι, εἰς ὠφέλειαν πανταχόθεν τῶν ἐντυγχανόντων.

Κεφ. ιθ'. Καί εἰσι μὲν βιβλία τρία, τόμοι ἑπτά. Καὶ ἐν μὴν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ αἱρέσεις μς', κατὰ ἀριθμὸν ὀνομάτων ἐγκείμεναι, καὶ κατὰ εἱρμὸν πρώτης, καὶ δευτέρας, ἕως τῆς τελευταίας τυχούσης βίβλου ἐγκειμένης, ὅτι ἡ μὲν πρώτη βίβλος ἔχει αἱρέσεις μς' ἐν τόμοις τρισὶ, ἡ δὲ δευτέρα βίβλος αἱρέσεις κγ' ἐν τόμοις δυσὶν, ἡ δὲ τρίτη βίβλος αἱρέσεις ια' ἐν τόμοις δυσίν. Πάντες τοίνυν οἱ τῷ πονήματι ἡμῶν συμπονοῦντες καὶ σπουδάσματι ἐντυγχάνειν μακροθυμοῦντες, διερχόμενοί τε, παρακλήθητε, καὶ ἀξιώθητε τὴν ὠφέλειαν ἐπικερδῆσαι, τὰ δὲ ἀηδῆ τῶν αἱρέσεων ἀπὸ τοῦ νοὸς ἀποτρέψαι. Οὐ γὰρ εἰς βλάβην ἀπεκαλύψαμεν, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν καὶ παρατήρησιν τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς ἐπαγωγὴν τῶν προειρημένων. Διελθόντες δὲ τὸν πάντα κάματον, ἢ καὶ μέρη, ὑπὲρ ἡμῶν εὔξασθε καὶ καταξιώσατε, ἵνα ὁ θεὸς δῴη μέρος ἡμῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μόνῃ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀληθινῇ, καὶ ζωτικῇ, καὶ σωτηριώδει, καὶ ῥύσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης αἱρέσεως· καὶ εἴ τι, ὡς ἄνθρωποι μὴ δυνάμενοι ἐπὶ τὸ πέρας [1] ἀποτεινόpag 1103. μενοι τῆς ἀκαταλήπτου καὶ ἀνεκδιηγήτου θεότητος, ἀλλ' ὡς στενοχωρούμενοι εἰς ἀπολογίαν ὑπὲρ θεοῦ διηγήσασθαι ἀνθρωπίνως ἠναγκασμένοι τόλμῃ ἠνέχθημεν, συγγνωμονοῦντος τοῦ θεοῦ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ συγγνωμονήσατε. Καὶ πάλιν ὑπερεύχεσθε, ἵνα ὁ κύριος ἣν ᾐτησάμεθα μερίδα ἡμῖν δῴη ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ πίστει, καὶ μόνῃ ἀπηλλαγμένῃ πάσης ἐναντιότητος, καὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, πολλῶν ὄντων, συγχώ-

3. *Vulgo* πῆ.

4. ἀναφανδὸν *coniecit Petavius.* ἀφανδὸν *vulgata est scriptura, quam tuetur codd. mss. uterque hoc discrimine quod in cod. Ien. litterae* α (*media*) *et* ο *vocabuli rasurae sunt superpositae. Cornarius vertit recte ex eo,* si displicentiam nostram non publicassemus, in revelando ea quae ab ipsis dicuntur aut fiunt, partem habere mentis essentientis pravae unius cuiusque haeresis opinioni.

5. *Repone* προσασφαλιζόμενος.

6. αὐτῶν *edit. Petav. Colon. repet.*

7. ἀηδίαν *scripturam suppeditabat margo Schottiani qui penes me est libri.* ἀδικίαν *suspicatus est Petavius.* ἀδίαν *codd. mss. et editi.*

Cap. XIX. — 1. ἀποτεινάμενοι *cod. Rhedig. a m. sec.*

rimus. Nam prae veneni illius molestia, cum alioqui facile in quemquam dicta iacere non soleamus, necesse habuimus istiusmodi illos appellare verbis, ut ab ea suspicione quorumdam revocaremus animos, quod in illorum dictis factisque divulgandis apertam nullam animi nostri significationem dedissemus, nos ab impia cuiusque haeresis opinione non abhorrere. Qua de re paucis operis huius initio praefati sumus, ac praemuniendum lectorem putavimus, non sine praefatione veniae, ne quis iniuriarum nos reos ageret, quasi caussae bonitate victi ad dicteria probraque confugeremus. In eodem vero proëmio significavimus, quaenam a nobis tractandae essent haereses, tum quot in libros totum opus esset distributum. Deinde quot et cuiusmodi in unumquemque librum coniecta sint. Quae memoriae caussa ad lectorum utilitatem libet hoc loco repetere.

Tres itaque libri sunt septem in tomos partiti. Primus liber haereses sex et quadraginta complectitur, quarum nomina singillatim percensentur, servato prioris, posterioris ac reliquarum deinceps ad postremam usque libri totius ordine. Ergo primus liber tomis tribus XLVI haereses continet. Secundus tomis duobus haereses XXIII. Tertius denique totidem tomis haereses XI. Vos igitur omnes, qui communem hunc mecum laborem capessitis, et hanc nostram lucubrationem patienter evolvere studetis, rogo plurimum et exhortor, et uti digni sitis postulo, fructum istinc aliquem et utilitatem capere, atque haereseon molestiam ac perniciem ab animis vestris longissime removere. Non enim illas cuiusquam ad fraudem exitiumque patefecimus, sed ad utilitatem atque cautionem, ne ad commemoratas illas haereses illecebris ullis quisquam pertrahatur. Porro ubi totum istud opus, eiusve partem aliquam legendo percurreritis, deum pro nobis obsecratote, et illud impetrare studetote, nobis ut ille locum aliquem in sancta solaque catholica et apostolica ecclesia, eademque vera, vivifica salutarique tribuat, tum ut nos ab haeresis omnis contagione liberet. Quod si quicpiam, utpote homines, qui incomprehensibilem et inexplicabilem illam divinitatem penitus assequi, et ad extremum usque penetrare non possumus, sed in angustias eas coniecti, ut divini numinis propugnandi gratia quaedam pro humano captu disserere coacti simus, si quid, inquam, paulo audacius fecimus, condonante deo, vos et istud mihi condonare velitis. Ac rursum illud mea caussa petite, uti dominus, quam ab eo sortem conditionemque precati sumus, in sanctissima sua religione, quae sola ab omni contradictione libera est, concedere non gravetur, ac peccatorum meorum, quae bene multa sunt, gratiam

ρησιν ποιήσηται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ πατρὶ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας, Ἀμήν.

Κεφ. κ'. Καὶ ἃ μὲν περὶ πίστεως ἔχει αὕτη ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ περιστερὰ ἄκακος, μία οὖσα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ὡς λέγει, Μία ἐστὶ περιστερά μου, καὶ ὁμοίως περὶ τῶν ἀμυθήτων νεανίδων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, συντόμως ἔφημεν, περί τε πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοουσιότητος, καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ καὶ τελείας παρουσίας, καὶ ἄλλων μερῶν τῆς πίστεως. Περὶ θεσμῶν δὲ τῆς αὐτῆς ἐν ὀλίγῳ μέν μοι ἔστι πάλιν ἀνάγκη τοῦ παραθέσθαι τῶν αὐτῶν θεσμῶν ἀπὸ μέρους τὸ εἶδος, ὅσαπερ φύσει πεφύλακται ἐν αὐτῇ, καὶ φυλάσσεται, τὰ μὲν ἐκ προστάγματος, τὰ δὲ κατὰ ἀποδοχὴν προαιρέσεως, τοῦ θεοῦ χαίροντος ἐπὶ τῇ ἀρετῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Καὶ πρῶτον μὲν κρηπὶς καὶ, ὡς εἰπεῖν, βαθμὸς ἐν αὐτῇ ἡ παρθενία, ἀσκουμένη τε καὶ φυλαττομένη παρὰ πολλοῖς καὶ ἐνδοξαζομένη. Συνέπεται δὲ τῇ αὐτῇ παρθενίᾳ ἡ μονότης, παρὰ πλείοσι τῶν μοναζόντων καὶ μοναζουσῶν. Μετὰ ταύτην ἐγκράτεια ἐπὶ τὸν αὐτὸν δρόμον τεθεμελιωμένη. Ἔπειτα δὲ χηροσύνη μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἀχράντου συναναστροφῆς. Ταύταις δὲ ταῖς τάξεσιν ἀκόλουθος ὁ σεμνὸς γάμος ἐν μεγάλῃ τιμῇ, ὁ ἐν μονογαμίᾳ μάλιστα, καὶ παραφυλακῇ ἐνταλμάτων. Εἰ δέ τις τελευτησάσης τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἢ ἀνδρὸς τελευτήσαντος τῆς τινος γυναικὸς ἐφίεται δευτέρᾳ συναφθῆναι, ἢ δευτέρῳ, [1] μετὰ θάνατον τοῦ πρώτου, ἢ τῆς πρώτης. Στεφάνη δὲ τούτων πάντων ἡ μήτηρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ γεννήτρια ἡ ἁγία ἱερωσύνη, ἐκ μὲν παρθένων τὸ πλεῖ-
pag. 1104. στον ὁρμωμένη, εἰ δὲ οὐκ ἐκ παρθένων, ἐκ μοναζόντων· εἰ δὲ μὴ εἶεν ἱκανοὶ εἰς ὑπηρεσίαν ἀπὸ μοναζόντων, ἐξ ἐγκρατευομένων τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἢ χηρευσάντων ἀπὸ μονογαμίας. Δευτερόγαμον δὲ οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι ἐν αὐτῇ εἰς [2] ἱερωσύνην, κἄν τε ἐγκρατευόμενος [3] εἴη, ἢ χῆρος, ἀπαρχῆς τάξεως ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ διακόνου, καὶ ὑποδιακόνου. Μετὰ ταύτην τὴν [4] ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων, τουτέστι παρθένων, καὶ μοναζόντων, καὶ ἐγκρατευομένων, καὶ χηρευσάντων, καὶ τῶν ἔτι ἐν σεμνῷ γάμῳ· εἰ δὲ εἴη ἀνάγκη, καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ θάνατον τῆς πρώτης γυναικὸς δευτέρᾳ συναφθέντων. Καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἱερεὺς ὁ ἀναγνώστης, ἀλλ' ὡς γραμματεὺς τοῦ λόγου. Καὶ διακόνισσαι δὲ καθίστανται εἰς ὑπη-

Cap. XX. — 1. „Deest βούλεται, aut aliquid eiusmodi" *Petavius. Facile intellegitur* ἔξεστι γίνεσθαι, *vel simile quid.*

2. ἱεροσύνην *edit. Petav.*

3. εἴη ἢ χῆρος *de meo restitui; nam* ἢ *in libris vulgo non reperitur. Verte* tametsi aut sese ab uxore contineat, aut sit viduus, praesertim si fuerit ordinis episcopalis, presbyteri, diaconi aut subdiaconi *Cornarius vertit ita:* Nam eum qui secundas nuptias contraxit, non licet in ipsa ad sacerdotium suscipere, etiamsi is qui ab initio continens viduus fuerit, possit habere locum episcopi *cett. Mirifice. Tractavit hunc locum etiam Montacutius Origg. Eccles. I, 2. pag. 398.*

4. ἱεροσύνην *edit. Petav.*

facere, in Christo Iesu domino nostro, per quem, et quocum gloria patri, cum spiritu sancto in saecula, Amen.

Hactenus igitur quaenam esset unius et catholicae ecclesiae fides, simplicis, inquam, illius et innocentis columbae, *quae unica est viro suo*, uti scriptum est, *Una est columba mea;* nec non et de infinitis adolescentulis, quarum iniri numerus non potest, qua potuimus brevitate disputavimus, inprimisque de eadem patris et filii ac spiritus sancti substantia, deque perfecta Christi domini incarnatione ac reliquis fidei capitibus. Nunc de eiusdem ecclesiae sanctionibus ac legibus pauca mihi necesse est, deque earumdem forma aliqua saltem ex parte persequi, quaecumque nimirum proprie olim in ipsa servata sunt, et hodieque servantur, partim ex praecepto, partim ex inductione animi, deo ex disciplinae suae virtute fructum quendam voluptatemque capiente. Fundamentum igitur, ac velut crepido quaedam in ecclesia virginitas est, quae a plerisque colitur et observatur, et in illustri quadam gloria ac praedicatione versatur. Virginitatem solitaria vita proxime sequitur, quam in plerisque sexus utriusque monachis videmus. Secundum hanc continentia ad idem pietatis curriculum fundata est ac stabilita. Deinde viduitas cum diligenti attentaque cautione et casta sinceraque vitae ratione coniuncta. Post gradus illos et ordines suum quoque locum obtinent honestae nuptiae, quae magno in honore sunt, praesertim singulares ac minime repetitae, quae praeceptorum observationi student. Quod si quis mortua uxore, vel mulier mortuo viro id voluerit, alterum virum uxoremve, duntaxat post alterutrius obitum, sibi adsciscere licet. Horum omnium velut fastigium, et ut ita dicam, matris ac genitricis locum sanctum sibi sacerdotium vindicat; quod ex virginum ordine praecipue constat, aut si minus e virginibus certe ex monachis, aut nisi ex monachorum ordine ad illam functionem obeundam idonei cooptari possint, ex his creari sacerdotes solent, qui a suis se uxoribus continent, aut secundum unas nuptias in viduitate versantur. Secundis vero nuptiis implicitus in ecclesia ad sacerdotium non admittitur, tametsi aut sese ab uxore contineat, aut sit viduus; eiusmodi, inquam, ab episcopi, presbyteri, diaconi et subdiaconi gradu reiicitur. Secundum hos gradus lectorum ordo ex omnibus ordinibus eligi potest, hoc est e virginibus, monachis, continentibus, viduis et iis qui honestis matrimoniis illigantur. Imo, si necessitas tulerit, ex illis etiam adsciscuntur qui post prioris uxoris obitum cum altera sese copularint. Quippe lector non sacerdos est, sed tanquam divini verbi scriba. At diaconissae ad hunc unum usum adhibentur, ut mulierum decoris

Cap. XX.

ρεσίαν γυναικῶν [5] μόνων, διὰ τὴν σεμνότητα, ἂν χρεία κατασταίη, λουτροῦ ἕνεκα, ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων, καὶ αὗται δὲ μονόγαμοι ἐγκρατευσάμεναι, ἢ [6] χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας, ἢ ἀειπάρθενοι οὖσαι. Εἶθ' ἑξῆς τούτων, ἐπορκισταὶ, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν, ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις. Λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταὶ, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων, καὶ θυρωροὶ, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία.

Κεφ. κα'. Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν [1] ἀποστόλων, τετράδι, καὶ προσαββάτῳ, καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης, ἐπειδήπερ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι συνελήφθη ὁ κύριος, καὶ τῷ προσαββάτῳ ἐσταυρώθη, καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι, πληρουμένου τοῦ ῥητοῦ ὅτι, Ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε [2] νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Καὶ οὐχ ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθότι, ἡ νηστεία ἡμῖν προστέτακται, ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεδέξατο, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι θεῷ γένωνται. Καὶ δι' ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ
pag. 1105. αὐτῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, φημὶ δὲ τετριάδι καὶ προσαββάτῳ, ἕως ὥρας ἐνάτης, δίχα μόνης τῆς Πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὔτε γονυκλισίαι γίνονται, οὔτε νηστεία προστέτακται. Ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσαββάτων, ὡς ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, κατὰ τὰς πρωϊνὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται, ἔτι δὲ ἐν ταῖς ν' ἡμέραις αἷς προεῖπον τῆς Πεντηκοστῆς οὐκ ἔστιν οὔτε νηστεία, οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, ἔξεστι νηστεῦσαι, κἄν τε περιτύχῃ τετρὰς, ἢ προσάββατον. Προαιρέσει δὲ ἀγαθῇ οἱ αὐτῆς ἀσκηταὶ διαπαντὸς, χωρὶς κυριακῆς καὶ Πεντηκοστῆς, νηστεύουσι, καὶ ἀγρυπνίας διαπαντὸς ἐπιτελοῦσι. Τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἁγία αὕτη καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ συνάξεις ἀφ' ἕωθεν ἐπιτελεῖ, οὐ νηστεύει. Ἀνακόλουθον γάρ ἐστιν ἐν κυριακῇ νηστεύειν. Τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν τὴν πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τοῦ ἁγίου Πάσχα ὡσαύτως φυλάττειν εἴωθεν ἡ αὐτὴ ἐκκλησία, ἐν νηστείαις διατελοῦσα, τὰς δὲ κυριακὰς οὐδ' ὅλως, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ. Τὰς δὲ ἓξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοὶ, [3] φημὶ δὲ ἄρτῳ καὶ ἁλὶ καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἑσπέραν. Ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι [4] διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται, καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρυόνων

5. μόνων codd. mss. uterque. μόνον edili libri.
6. χηρευσάμεναι cod. Rhedig.
Cap. XXI. — 1. Cf. Grabe Spicileg. I, pag. 22.
2. νηστεύουσιν cod. Rhedig.
3. φημὴ vitium est edit. Petav. Colon. repet.

et honestatis caussa sint administrae, si id forte necesse fuerit: sive dum baptismo initiandae sunt, sive dum earum corpora perscrutanda. Illae quidem univirae et continentes esse debent, vel post unas nuptias viduae, vel perpetuae virgines. Post illos omnes ordines deinceps exorcistae sequuntur, et linguarum interpretes, tam in lectionibus quam in concionibus. Sequuntur laborantes, qui mortuorum corpora curant. Tum ianitores, ac reliqui disciplinae caussa ordines instituti.

Sacri porro conventus et synaxes ab apostolis instituti sunt his Cap. XXI.
potissimum diebus, quarta sextaque feria et dominica. Item quarta sextaque feria ieiunium ad horam usque nonam indictum, propterea quod quarta feria comprehensus est dominus, et sexta in crucem sublatus. Ideo per illos dies ieiunandum esse decreverunt apostoli, ut impleatur illud quod scriptum est, *Cum sublatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt.* Luc. 5, 35.
Neque vero ut ei gratificemur, qui nostra caussa passus est, instituta sunt ieiunia, sed ut salutis nostrae caussa cruciatus illos profiteamur, quos pro nobis dominus ipse suscepit, atque ut haec a deo ieiunia expiandis nostris sceleribus imputentur. Porro istiusmodi ieiunium toto anno in ecclesia catholica diligenter observatur, quarta, uti dixi, sextaque feria ad horam usque nonam, exceptis quinquaginta Pentecostes diebus, quibus neque genua flectuntur, neque ieiunium indicitur. Pro illis vero conventibus qui ad horam nonam quartis sextisve feriis celebrari consueverunt, per illos dies, perinde ac dominica die, matutinae synaxes obeuntur. Neque vero totis illis duntaxat quinquaginta Pentecostes diebus ulla, uti dixit, ieiunia sunt, sed neque Epiphaniorum die, quo dominus secundum carnem natus est, ieiunare licet; tametsi quartam in feriam vel sextam inciderit. At qui pietati student, egregia quadam ac laudabili voluntate perpetuo, solis dominicis ac Pentecostes diebus exceptis, ieiunia sibi ac vigilias imponunt. Nam dominicas omnes festas hilaresque catholica esse sanxit ecclesia. Ac solennes conventus matutinis horis indicit, nec ulla ieiunia celebrat. Absurdum enim est ieiunare dominico die. Ceterum ante septem Paschatis dies Quadragesimam observare, atque in ieiuniis perseverare eadem consuevit ecclesia, dominicis vero nullis omnino, adeoque nec ipsius quidem Quadragesimae ieiunare solet. Praeterea sex illos Paschatis dies xerophagiis, hoc est arido victu, transigere populus omnis assuevit, hoc est panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere. Imo vero nonnulli ad biduum vel triduum, vel quatriduum usque, ieiunia prorogant. Alii totam hebdomadem adusque

4. διπλὰς κ. τριπλὰς κ. τετραπλὰς codd. mss. et edit. princ.

ρεσίαν γυναικῶν [5] μόνων, διὰ τὴν σεμνότητα, ἂν χρεία κατασταίη, λουτροῦ ἕνεκα, ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων, καὶ αὗται δὲ μονόγαμοι ἐγκρατευσάμεναι, ἢ [6] χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας, ἢ ἀειπάρθενοι οὖσαι. Εἶθ' ἑξῆς τούτων, ἐπορκισταὶ, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν, ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις. Λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταὶ, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων, καὶ θυρωροὶ, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία.

Κεφ. κα'. Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν [1] ἀποστόλων, τετράδι, καὶ προσαββάτῳ, καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης, ἐπειδήπερ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι συνελήφθη ὁ κύριος, καὶ τῷ προσαββάτῳ ἐσταυρώθη, καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι, πληρουμένου τοῦ ῥητοῦ ὅτι, Ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε [2] νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Καὶ οὐχ ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθότι, ἡ νηστεία ἡμῖν προστέτακται, ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεδέξατο, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι θεῷ γένωνται. Καὶ δι' ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ pag. 1105. αὐτῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, φημὶ δὲ τετριάδι καὶ προσαββάτῳ, ἕως ὥρας ἐνάτης, δίχα μόνης τῆς Πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὔτε γονυκλισίαι γίνονται, οὔτε νηστεία προστέτακται. Ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσαββάτων, ὡς ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, κατὰ τὰς πρωϊνὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται, ἔτι δὲ ἐν ταῖς ν' ἡμέραις αἷς προεῖπον τῆς Πεντηκοστῆς οὐκ ἔστιν οὔτε νηστεία, οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, ἔξεστι νηστεῦσαι, κἄν τε περιτύχῃ τετρὰς, ἢ προσάββατον. Προαιρέσει δὲ ἀγαθῇ οἱ αὐτῆς ἀσκηταὶ διαπαντὸς, χωρὶς κυριακῆς καὶ Πεντηκοστῆς, νηστεύουσι, καὶ ἀγρυπνίας διαπαντὸς ἐπιτελοῦσι. Τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἁγία αὕτη καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ συνάξεις ἀφ' ἕωθεν ἐπιτελεῖ, οὐ νηστεύει. Ἀνακόλουθον γάρ ἐστιν ἐν κυριακῇ νηστεύειν. Τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν τὴν πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τοῦ ἁγίου Πάσχα ὡσαύτως φυλάττειν εἴωθεν ἡ αὐτὴ ἐκκλησία, ἐν νηστείαις διατελοῦσα, τὰς δὲ κυριακὰς οὐδ' ὅλως, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ. Τὰς δὲ ἓξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοὶ, [3] φημὶ δὲ ἄρτῳ καὶ ἁλὶ καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἑσπέραν. Ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι [4] διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται, καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρυόνων

5. μόνων codd. mss. uterque. μόνον editi libri.
6. χηρευσάμεναι cod. Rhedig.
Cap. XXI. — 1. Cf. Grabe Spicileg. I, pag. 22.
2. νηστεύουσιν cod. Rhedig.
3. φημὴ vitium est edit. Petav. Colon. repet.

et honestatis caussa sint administrae, si id forte necesse fuerit: sive dum baptismo initiandae sunt, sive dum earum corpora perscrutanda. Illae quidem univirae et continentes esse debent, vel post unas nuptias viduae, vel perpetuae virgines. Post illos omnes ordines deinceps exorcistae sequuntur, et linguarum interpretes, tam in lectionibus quam in concionibus. Sequuntur laborantes, qui mortuorum corpora curant. Tum ianitores, ac reliqui disciplinae caussa ordines instituti.

Sacri porro conventus et synaxes ab apostolis instituti sunt his potissimum diebus, quarta sextaque feria et dominica. Item quarta sextaque feria ieiunium ad horam usque nonam indictum, propterea quod quarta feria comprehensus est dominus, et sexta in crucem sublatus. Ideo per illos dies ieiunandum esse decreverunt apostoli, ut impleatur illud quod scriptum est, *Cum sublatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt.* Neque vero ut ei gratificemur, qui nostra caussa passus est, instituta sunt ieiunia, sed ut salutis nostrae caussa cruciatus illos profiteamur, quos pro nobis dominus ipse suscepit, atque ut haec a deo ieiunia expiandis nostris sceleribus imputentur. Porro istiusmodi ieiunium toto anno in ecclesia catholica diligenter observatur, quarta, uti dixi, sextaque feria ad horam usque nonam, exceptis quinquaginta Pentecostes diebus, quibus neque genua flectuntur, neque ieiunium indicitur. Pro illis vero conventibus qui ad horam nonam quartis sextisve feriis celebrari consueverunt, per illos dies, perinde ac dominica die, matutinae synaxes obeuntur. Neque vero totis illis duntaxat quinquaginta Pentecostes diebus ulla, uti dixit, ieiunia sunt, sed neque Epiphaniorum die, quo dominus secundum carnem natus est, ieiunare licet; tametsi quartam in feriam vel sextam inciderit. At qui pietati student, egregia quadam ac laudabili voluntate perpetuo, solis dominicis ac Pentecostes diebus exceptis, ieiunia sibi ac vigilias imponunt. Nam dominicas omnes festas hilaresque catholica esse sanxit ecclesia. Ac solennes conventus matutinis horis indicit, nec ulla ieiunia celebrat. Absurdum enim est ieiunare dominico die. Ceterum ante septem Paschatis dies Quadragesimam observare, atque in ieiuniis perseverare eadem consuevit ecclesia, dominicis vero nullis omnino, adeoque nec ipsius quidem Quadragesimae ieiunare solet. Praeterea sex illos Paschatis dies xerophagiis, hoc est arido victu, transigere populus omnis assuevit, hoc est panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere. Imo vero nonnulli ad biduum vel triduum, vel quatriduum usque, ieiunia prorogant. Alii totam hebdomadem adusque

Cap. XXI.

Luc. 5, 35.

4. διπλὰς κ. τριπλὰς κ. τετραπλὰς codd. mss. et edit. princ.

κλαγγῆς, τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης. Ἀγρυπνίαις δὲ διατελοῦσι τὰς
ἕξ. Πάλιν δὲ συνάξεις ἐπιτελοῦσι τὰς αὐτὰς ἕξ, καὶ ὅλην τὴν τεσσα-
ρακοστὴν ἀπὸ ἐνάτης ἕως ἑσπέρας. Ἔν τισι δὲ τόποις τὴν μετὰ τὴν
πέμπτην ἀγρυπνοῦσιν, ἐπιφώσκουσαν εἰς τὸ προσάββατον, καὶ τὴν
κυριακὴν μόνας. Ἔν τισι δὲ τόποις [5] λατρεία οἰκονομίας ἐν τῇ πέμπτῃ
γίνεται ὥρᾳ [6] ἐνάτῃ. Καὶ οὕτως ἀπολύει μενόντων ἐν τῇ αὐτῇ ξηρο-
φαγίᾳ. Ἐν ἄλλοις δὲ τόποις οὐ γίνεται λατρεία τῆς οἰκονομίας ἢ μό-
νον ἐπιφωσκούσης τῆς κυριακῆς, ὅτε ἀπολύει περὶ τὴν τῶν ἀλεκτρυό-
νων κλαγγὴν, ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ καὶ πανηγύρει μεγάλῃ, ἡμέρᾳ
pag. 1106. τοῦ Πάσχα, ὡς προστέτακται. Τὰ δ' ἄλλα μυστήρια περὶ λουτροῦ
καὶ τῶν ἔνδοθεν μυστηρίων, ὡς ἔχει ἡ παράδοσις τοῦ τε εὐαγγελίου
καὶ τῶν ἀποστόλων, οὕτως ἐπιτελεῖται.

Κεφ. κβ'. Ἐπὶ δὲ τῶν τελευτησάντων, ἐξ ὀνόματος τὰς μνήμας ποιοῦνται,
προσευχὰς [1] τελοῦντες, καὶ λατρείας, καὶ οἰκονομίας. Ἑωθινοί τε
ὕμνοι ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ διηνεκεῖς γίνονται, καὶ προσευχαὶ ἑω-
θιναὶ, λυχνικοί τε ἅμα ψαλμοὶ καὶ προσευχαί. Τινὲς δὲ τῶν μονα-
ζόντων αὐτῆς κατοικοῦσι τὰς πόλεις, τινὲς δὲ καὶ ἐν μοναστηρίοις κα-
θέζονται, καὶ ἀπὸ μήκοθεν ἀναχωροῦσιν. Ἤρεσε δέ τισι καὶ κόμας
ἔχειν τριχῶν, ἕνεκεν δῆθεν πολιτείας, ἀπ' ἰδίου νοὸς, οὐ τοῦ εὐαγγε-
λίου προστάξαντος, οὐ τῶν ἀποστόλων δεξαμένων. Ὁ γὰρ ἅγιος ἀπό-
στολος Παῦλος ἀπέκοψε τοῦτο τὸ σχῆμα. Εἰσὶ δὲ πολιτεῖαι [2] ἄλλαι
ἐξαίρετοι ἐν τῇ αὐτῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ φυλαττόμεναι, φημὶ δὲ τοῦ
ἀπέχεσθαι κρεῶν πάντων, τετραπόδων τε καὶ ὀρνέων καὶ ἰχθύων, ᾠοῦ
τε καὶ τυροῦ, καὶ ἕτεραι διάφοροι πολιτεῖαι, ὅτι ἕκαστος κατὰ τὸν
ἴδιον κάματον μισθὸν λήψεται. Καὶ οἱ μὲν ἀπέχονται πάντων τούτων,
οἱ δὲ τετραπόδων μόνων, λαμβάνουσι δὲ ὀρνέων, καὶ τὰ μετέπειτα.
Ἕτεροι δὲ καὶ ὀρνέων ἀπέχονται, λαμβάνουσι δὲ ᾠῶν καὶ ἰχθύων.
Ἕτεροι δὲ οὐδὲ ᾠῶν λαμβάνουσιν. Ἄλλοι δὲ ἰχθύων [3] μόνων, ἕτεροι
[4] δὲ καὶ ἰχθύων ἀπέχονται, τυροῦ δὲ λαμβάνουσιν· ἕτεροι δὲ οὐδὲ τυροῦ
λαμβάνουσιν. Ἤδη δὲ καὶ ἄλλοι ἄρτου ἀπέχονται. Ἕτεροι δὲ καὶ ἀκρο-
δρύων καὶ ἑψημάτων. Πολλοὶ δὲ καὶ χαμευνοῦσιν. Ἄλλοι δὲ οὐδὲ
ὑποδέννυνται. Ἄλλοι δὲ σάκκον φοροῦσι κεκρυμμένον, οἱ καλῶς φο-
ροῦντες δι' ἀρετὴν καὶ μετάνοιαν· ἀπρεπὲς γάρ ἐστιν ἐν προφανεῖ σάκκῳ
προϊέναι, ὥς τινες οὕτω πράττουσιν, ἀπρεπὲς δὲ, ὡς ἔφημεν, καὶ τὸ
κλοιοῖς προϊέναι, ὥς τισιν ἔδοξεν. Οἱ πλείους δὲ βαλανείου ἀπέχον-
ται· καί τινες ἀπετάξαντο τῷ βίῳ, τέχνας λεπτὰς καὶ ἀπράγμονας

5. *V. Petavii annott.*
6. ἐνάτης *codd. mss. et edit. princ.*
Cap. XXII. — 1. ποιοῦντες *cod. Rhedig.*
2. *Libri vulgo* ἄλλοι.
3 *Verba* μόνων, ἕτεροι δὲ καὶ ἰχθύων *desiderantur in edit. Petav. Colon. repet.*
4. δὲ *omiss. in cod. Rhedig.*

sequentis dominicae gallicinium sine cibo transmittunt. Pervigilia vero sex obeunt, ac totidem synaxes, quae tota Quadragesima post horam nonam ad vesperam usque celebrantur. At quibusdam in locis in ea solum nocte, quae quintam feriam sequitur, et in feriam sextam desinit, atque in ea quae dominicam antecedit, pervigilant. Aliis in locis quinta feria divini mysterii cultus hora tertia celebratur, atque ita missio populi fit ut in aridorum usu persistant. Alibi vero divini mysterii cultus non prius indicitur quam dominicus dies illuxerit cum sub gallorum cantum dimittitur populus, in ipso resurrectionis festo ac solenni celeberrimoque Paschatis die, quemadmodum praescriptum est. Quod ad alia mysteria pertinet, ut baptismi et quae interiora sunt, ea ritibus illis ac ceremoniis obeuntur, quae ex evangelio et apostolorum auctoritate ac traditione profectae sunt.

Iam vero quod ad mortuos spectat, nominatim illorum mentio Cap. XXII.
fit, ac preces et sacrificia mysteriaque frequentantur. Matutinae insuper laudes in ecclesia catholica, matutinaeque preces assidue celebrantur, lucernales item psalmi et orationes. Porro monachorum alii in urbibus degunt, alii in monasteriis habitant, et ab hominum frequentia longius abscedunt. Nonnullis vero prolixior coma placuit, sanctioris videlicet instituti caussa, id quod suapte voluntate, sive evangelii praecepto, aut apostolorum approbatione faciunt. Nam apostolus Paulus formam eiusmodi atque cultum abdicavit. Sunt et alia in eadem catholica ecclesia instituta vivendi praestantia, nimirum quod alii carnibus prorsus abstineant, tam quadrupedum et avium quam piscium, nec non ovis ac caseo. Tum alia sunt vitae
genera, propterea quod *unusquisque secundum proprium laborem mer-* 2.Cor. 3, 8.
cedem accipiet. Igitur sunt qui illis omnibus abstineant alii quadrupedibus duntaxat, sed avibus ac ceteris vescuntur. Alii etiam ab avibus temperant, ova et pisces adhibent. Alii etiam ova repudiant; sunt qui solos pisces retineant. Quibus nonnulli etiam abstinent; qui tamen caseum sibi permittunt; alii vero caseo non utuntur. Praeterea quidam a pane abstinent, quidam ab arborum fructibus et coctis omnibus, plerique humi cubitant. Alii nudis pedibus ac sine calceamentis incedunt. Alii occultum cilicium ferunt, qui id laudabiliter, virtutis scilicet, aut poenitentiae caussa ferunt. Nam cilicium palam ac prae se ferre minus decorum videtur, quod instituère nonnulli. Neque plus decoris habet, ut diximus, quod nonnullis visum est, cum vinculis collo inditis incedere. Sed quamplurimi balneas nunquam vident. Nonnulli saeculo ita renuntiarunt, ut leviores quasdam artes ac minus negotiosas sibi ipsis excogita-

ἑαυτοῖς ἐπινοήσαντες, ἵνα μὴ ἀργὸν βίον διατελῶσι, μηδὲ τὸν ἄρτον βεβαρημένον ἐσθίωσιν. Ἐν ψαλμῳδίαις δὲ οἱ πλείους καὶ εὐχαῖς διηνεκέσιν, ἀναγνώσεσί τε γραφῶν ἁγίων καὶ ἀποστηθισμοῖς ἀσκοῦνται.

Κεφ. κγ΄. pag. 1107. Περὶ δὲ ξενοδοχίας καὶ φιλανθρωπίας, ἐλεημοσύνης τε εἰς πάντας, πᾶσιν ὁ τῆς ἁγίας ταύτης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καρπὸς κεκήρυκται. Τὸ δὲ λουτρὸν ἔχει ἀντὶ τῆς παλαιωθείσης περιτομῆς ἐν Χριστῷ. Διαναπαύεται ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἀντὶ τοῦ μικροῦ σαββάτου. Ἀπέχεται κοινωνίας ἁπάντων αἱρέσεων. Ἀποκηρύττει πορνείαν, καὶ μοιχείαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ εἰδωλολατρείαν, καὶ φόνον, καὶ πᾶσαν παρανομίαν, καὶ μαγείαν, καὶ φαρμακείαν, ἀστρονομίαν, κληδονισμοὺς, παλμῶν παρατηρήσεις, ἐπαοιδίας, περίαπτα, τὰ δὴ καλούμενα φυλακτήρια. Ἀποκηρύσσει θεάτρα, καὶ ἱππικοὺς, καὶ κυνήγια, μουσικούς τε καὶ πᾶσαν κακολογίαν καὶ καταλαλιὰν, καὶ πᾶσαν μάχην καὶ βλασφημίαν, ἀδικίαν τε καὶ πλεονεξίαν, καὶ τοκοληψίαν. Πραγματευτὰς οὐκ ἀποδέχεται, ἀλλὰ ὑποδεεστέρους πάντων ἡγεῖται. Προσφορὰς λαμβάνει παρὰ τῶν οὐκ ἀδικούντων, οὐδὲ παρανομούντων, ἀλλὰ δικαίως βιούντων. Εὐχὰς δὲ ἐνδελεχῶς προστάσσεται, μετὰ πάσης πυκνότητος καὶ [1] ἐκτενίας καὶ γονυκλισίας ἐν ταῖς τεταγμέναις ἡμέραις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀναπέμπειν θεῷ. Ἔν τισι δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σάββασι συνάξεις ἐπιτελοῦσιν· οὐ πάντῃ δὲ, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀκρέμοσι φυλάσσεται τὸ μὴ ὀμνῦναι ὅλως, μηδὲ λοιδορήσασθαι, μηδὲ καταρᾶσθαι, ἐκ προστάγματος αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, μήτε μὴν ψεύσασθαι ὅσον κατὰ τὸ δυνατόν. Οἱ πλείους δὲ πιπράσκουσι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδόασι πτωχοῖς.

Κεφ. κδ΄. Οὗτος ὁ χαρακτὴρ ταύτης τῆς ἁγίας, μετὰ τῆς προδηλωθείσης πίστεως, καὶ οὗτοι οἱ θεσμοὶ ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν συνηγμένος, ὥσπερ ἐκ πολλῶν μυρίων ἀντίδοτος ἀγαθὴ τοῖς χρωμένοις εἰς σωτηρίαν κατεσκευασμένη, ἐκ θελήματος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Οὗτοι οἱ χαρακτῆρες τῆς σεμνῆς ταύτης νύμφης Χριστοῦ. Αὕτη ἡ προὶξ καὶ διαθήκη κληρονομίας, καὶ βούλημα τοῦ αὐτῆς νυμφίου, καὶ ἐπουρανίου Ἰησοῦ Χριστοῦ pag. 1108. τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας αἰώνων, Ἀμήν.

Πάντες οἱ παρ' ἡμῖν ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμῶν τὴν τιμιότητα, μάλιστα Ἀνατόλιος, ὁ διά τε σημείων καὶ σχεδαρίων τῶν κατὰ τῶν

Cap. XXIII. — 1. ἐκτενίας codd. mss. uterque, et edit. princ. ἐκτενείας ed. Petav.

rent, ne aetatem in otio degerent, aut cibum cum cuiusquam incommodo sumerent. Magna vero ex parte in decantandis psalmis ac perpetuis orationibus et sacrarum litterarum lectionibus iisdemque memoriter pronuntiandis seipsos exercent.

Iam vero hospitalitatis, humanitatis, et in omnes pauperes beneficentiae fructus toti catholicae et apostolicae ecclesiae communis omnibus est indictus. Eadem vero ecclesia pro obsoleta illa in Christo circumcisione baptismum accepit, ac pro exiguo sabbato maioris quietem admittit. Ab omnium haereseon communione se segregat, fornicationem, adulterium ac libidinem proscribit omnem. Item idololatriam, homicidium, scelus omne, maleficas artes, veneficia, astronomiam, auguria, sortitiones, incantationes, amuleta, quae phylacteria vocantur. Ad haec theatra, equestres ludos, venationes ac musica spectacula damnat. Tum maledicentiam omnem, detractionem, pugnam atque rixam, blasphemiam, iniuriam, cupiditatem et usuram. Negotiatores non admodum probat, sed in omnium infimo loco constituit, oblationes ab his qui iniuria neminem affecerint, neque scelus aliquod perpetrarint, sed iuste vitam instituant, admittit. Preces ad deum assidue fundere, easdemque frequentissimas ac sedulas, genibus interim opportuno tempore flexis, noctes ac dies praecipit. Porro quibusdam in locis sacri conventus et synaxes etiam sabbatis indicuntur. Illud vero non ab omnibus, sed a praestantioribus observatur, ut ne deierent omnino, neque convicium cuiquam faciant, aut imprecentur, pro eo ac salvator iussit, adeoque quoad in ipsis situm est, nunquam omnino mentiantur. Plerique vero bona sua vendunt, et in pauperes distribuunt. Cap. XXIII.

Forma quidem ac nota ecclesiae catholicae est eiusmodi, cum ea fidei formula quam supra proposuimus. Eae porro leges ac decreta in ea celebrantur. Haec est, inquam, ecclesiae forma ex lege, prophetis, apostolis et evangelistis conflata, quae exquisiti cuiusdam antidoti instar est, ex multis unguentis ad eorum salutem qui uti voluerint confecti, de voluntate patris, filii ac spiritus sancti. Haec est venerandae Christi sponsae nota peculiaris ac descriptio. Haec illius dos et hereditatis testamentum. Haec coelestis ipsius sponsi Iesu Christi domini voluntas. Per quem et quocum patri gloria, honor et imperium cum sancto spiritu in saecula saeculorum, Amen. Cap. XXIV.

Omnes qui hic sunt fratres plurimum vos salutant, sed inprimis Anatolius, qui has contra octoginta haereses disputationes notarum

αἱρέσεων, τούτων τῶν ὀγδοήκοντά φημι, μετὰ πολλοῦ καμάτου καὶ προαιρέσεως καλλίστης γράψαι καὶ διορθώσασθαι καταξιωθείς· ἅμα τε καὶ Ὑπάτιος ὁ τιμιώτατος [1] συνδιάκονος, ὁ τὴν μεταγραφὴν ἀπὸ τῶν σχεδαρίων [2] ἐν τετράσι ποιησάμενος, ὑπὲρ ὧν καὶ εὔχεσθαι καταξιώσατε, τιμιώτατοι καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοὶ, ὡς ἀληθῶς. Ἡ εἰρήνη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα μετὰ πάντων ὑμῶν, φιλοκαλώτατοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, Ἀμήν.

[3] ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΤΕΛΟΣ.

Cap. XXIV. — 1. συνδιάκονον codd. mss. *uterque, unde aliquis cogitet* συνδιακονῶν.

2. *Cornarius* qui transcriptionem de

compendiis cum ingenti labore ac prolixa voluntate in schedis excipere atque emendare meruit; nec non et Hypatius venerabilis diaconus, qui idem illud opus e schedis in quaternionibus descripsit. Pro quibus deum obsecrare dignemini, reverendi ac carissimi fratres. Pax domini nostri Iesu Christi, gratia et veritas secundum eius mandatum, cum omnibus vobis perpetuo sit, honestissimi ac carissimi fratres, Amen.

S. EPIPHANII ADVERSUS HAERESES LIB. III. FINIS.

chartis in quatuor exemplaria fecit.

3. *Huius subscriptionis, quae solum in editis legitur, loco cod. Rhedig. habet* Τέλος τῆς ὧδε βίβλου (*rubro*) δόξα σοι ὁ θεὸς ἡμῶν δόξα σοι (*nigro*). *In cod. Ien. rubro subscripta sunt praeterea haec* Τέλος τῆς ὧδε βίβλου ἐν μηνὶ μαρ^τ x̃. ἡμέρα ϛ′ ἐν ἔτεσιν Я ω̄ I B. ἸΝƷ B̃.

pag. 126. *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ*

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ.

Ἐπειδήπερ μέλλομεν ὑμῖν τά τε ὀνόματα τῶν αἱρέσεων δηλοῦν, τάς τε παρ᾽ αὐτοῖς ἀθεμίτους πράξεις ἀνακαλύπτειν, ὥςπερ ἰοὺς καὶ δηλητήρια ὄντα, σὺν αὐτοῖς δὲ ἅμα καὶ ἀντιδότους ἐφαρμόσαι, ἀλεξητηρίους μὲν τῶν δεδηγμένων, προκαταληπτικοὺς δὲ τῶν μελλόντων εἰς τοῦτο ἐμπίπτειν, Πανάριον [1]γάρ τι, ἤγουν κιβώτιον ἰατρικὸν τῶν θηριοδήκτων ἑρμηνεύσομεν, ὅτι πέρ ἐστί τι βιβλίον διὰ τριῶν συγγραφὲν, ἔχον αἱρέσεις ὀγδοήκοντα, αἵτινες εἰς θηρίων ἢ ἑρπετῶν αἰνίγματά εἰσι. Μία δὲ μετὰ τὰς ὀγδοήκοντα ἡ τῆς ἀληθείας βάσις ἅμα καὶ διδασκαλία [2]σωτήριος πραγματεία, καὶ Χριστοῦ νύμφη ἁγία ἐκκλησία, οὖσα μὲν ἀπ᾽ αἰῶνος, διὰ δὲ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ χρόνου [3]μέσον τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἀποκαλυφθεῖσα, καὶ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐν ὑπομνήμασι διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ ταχθεῖσα,
pag. 127. *καὶ πάλιν μετὰ πάσας τὰς τῶν αἱρέσεων τούτων μοχθηρίας, ὡς ἀναψυχὴν τῶν τὸν κάματον τῶν αἱρέσεων διὰ τῆς ἀναγνώσεως διελθόντων, ὑφ᾽ [4]ἡμῶν μετ᾽ ἐπιτομῆς τοῦ λόγου κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων διδασκαλίαν σαφῶς [5]ἀπαγγελθεῖσα. [6]Παρακαλεῖτε δὲ πάντες οἱ [7]φιλοκάλως ἐντυγχάνοντες, τῷ τε προοιμίῳ καὶ ταῖς μετέπειτα αἱρέσεσι, καὶ τῇ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁμολογίᾳ τε καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ πίστει τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας.*

Καὶ ἔστι [8]τὰ ἐν τῇ πάσῃ πραγματείᾳ διὰ τῶν προειρημένων τριῶν

1. γὰρ *uncinis inclusit Petavius.*
2. *Verto* quae vero post octoginta haereses enarratas sequitur salutaris tractatus tanquam veritatis firmamentum simul et doctrina, Christi sponsa sancta ecclesia.
3. μέσον *rescripsi ex Epist. ad Acac., quam vide et de ceteris. Libri vulgo* μέρος.

SANCTI

EPIPHANII

ANACEPHALAEOSIS

SIVE EORUM QUAE IN PANARIO DICTA SUNT SUMMA COMPREHENSIO.

Quoniam haereseon omnium nomina declaranda vobis hoc in libro suscepimus, nec non execranda ac nefaria illarum flagitia sic tanquam praesentissima quaedam venena patefacere volumus, atque his velut antidota quaedam opponere, quae vel iis qui morsu petiti sunt remedio esse possint, vel eos quibus ne incidant periculum est praemuniant ac conservent, Panarium, sive Arculam medicam, ad eorum qui a serpentibus icti sunt remedium iure opus illud ac librum interpretabimur, qui in tres partes divisus haereses octoginta complectitur, quae serpentum ac reptilium similes sunt. Secundum quas veritatis firmamentum, et salutaris doctrina fideique formula subiecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet ecclesia declarata. Quae cum iam tum ab orbe condito esse coeperit, postea tamen per Christi domini incarnationem temporum successione ante commemoratas omnes haereses vulgata atque patefacta, eademque a nobis in commentarios ex Christi praedicatione relata, ac rursum post explicatam omnem istarum haereseon improbitatem ex apostolorum disciplina accurate ac perspicue brevi quodam est compendio subiecta, uti ea re illorum recreentur ac reficiantur animi qui hunc haereseon percurrendarum laborem susceperint, porro vos omnes honestarum rerum studiosi lectores rogatos volumus ut et prooemium ipsum et insequentium haereseon expositionem ac veritatis professionem et doctrinam, ac sanctae et catholicae ecclesiae fidem a nobis expressam percurrere velitis.

Quae quidem omnia hoc in opere comprehensa tribus libris ex-

4. ὑμῶν *edit. Petav.*
5. *Libri vulgo* ἀπαγγελθεῖσαν.
6. *Scribendum fortasse cum Petavio* παρακαλεῖσθε. *Cf. Epist. ad Acac., cuius vero gemelli loci alia ratio est. Cornarius vertit* rogamus ut omnes studiose versetis et praefationem et *cett.*
7. φιλοκάλους *ed. princ.* φιλοκάλοις *ed. Petav.*
8. *Fortasse* τάδ᾽ ἐν τῇ.

βιβλίων, πρώτου καὶ δευτέρου καὶ τρίτου, ἅτινα τρία βιβλία εἰς ἑπτὰ τόμους διείλομεν· ἐν δὲ ἑκάστῳ τόμῳ ἀριθμός τις αἱρέσεων καὶ σχισμάτων ἔγκειται· ὁμοῦ δὲ πᾶσαί εἰσιν ὀγδοήκοντα, ὧν αἱ ὀνομασίαι καὶ αἱ προφάσεις αὗται· Βαρβαρισμὸς, Σκυθισμὸς, Ἑλληνισμὸς, Ἰουδαϊσμὸς, Σαμαρειτισμός. Ἐκ τούτων αἱ καθεξῆς, πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ Βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς Σκυθικῆς δεισιδαιμονίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν φύσασαι αὗται· Πυθαγόρειοι, εἴτουν Περιπατητικοὶ, Πλατωνικοὶ, Στωϊκοὶ, Ἐπικούρειοι. Εἶτα ἡ Σαμαρειτικὴ οὖσα αἵρεσις, ἡ ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ ταύτης τέσσαρα ἔθνη, [9] Γοροθηνοὶ, Σεβουαῖοι, Δοσίθεοι, Ἐσσηνοί. Εἶτα ὁ αὐτὸς προειρημένος Ἰουδαϊσμὸς ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ τὸν χαρακτῆρα εἰληφὼς, καὶ διὰ τοῦ δοθέντος νόμου τῷ Μωϋσῇ πλατυνθεὶς, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα τοῦ υἱοῦ Ἰακὼβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, διὰ Δαβὶδ τοῦ βασιλεύσαντος αὐτῶν ἐκ τῆς τούτου φυλῆς τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κληρωθείς. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ τε νῦν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἑπτὰ αἱρέσεις αὗται· Γραμματέων, Φαρισαίων, Σαδδουκαίων, Ἡμεροβαπτιστῶν, Ὀσσαίων, Νασσαραίων, Ἡρωδιανῶν.

Ἐκ τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ μετέπειτα κατὰ διαδοχὴν τῶν χρόνων ἐπεφάνη ἡ σωτήριος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ [10] οἰκονομία, ἤγουν ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ παρουσία, καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τε καὶ κήρυγμα βασιλείας, ἥτις μόνη ἐστὶ πηγὴ σωτηρίας, καὶ πίστις ἀληθείας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Ἐκ δὲ ταύτης περιεκλάσθησάν τε καὶ ἐσχίσθησαν ὄνομα μόνον Χριστοῦ ἔχουσαι, ἀλλ' οὐχὶ τὴν πίστιν. Εἰσὶ δὲ αὗται· Σιμωνιανοὶ, Μενανδριανοὶ, Σα-
pag. 128. τορνιλιανοὶ, Βασιλιδιανοὶ, Νικολαῖται, Γνωστικοὶ, οἱ καὶ Στρατιωτικοὶ, [11] οἱ αὐτοὶ δὲ Φιβιωνῖται, παρὰ δέ τισι Κουδδιανοὶ καλούμενοι, καὶ Βορβοριανοὶ, παρ' ἄλλοις δὲ Σωκρατῖται, παρ' ἑτέροις δὲ Ζακχαῖοι· Καρποκρατῖται, Κηρινθιανοὶ, οἱ καὶ Μηρινθιανοὶ, [12] Ναζωραῖοι, Ἐβιωναῖοι, [13] Οὐαλεντῖνοι, Σεκουνδιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἐπιφάνιος καὶ Ἰσίδωρος· Πτολεμαῖοι, Μαρκώσιοι, Κολορβάσιοι, Ἡρακλεωνῖται, Ὀφῖται, Καϊανοὶ, Σηθιανοὶ, Ἀρχοντικοὶ, Κερδωνιανοὶ, Μαρκίωνες, Λουκιανισταὶ, Ἀπελληϊανοὶ, Σευηριανοὶ, Τατιανοὶ, Ἐγκρατῖται, κατὰ Φρύγας τῶν καὶ Μοντανιστῶν καὶ Τασκοδρουγιτῶν, Πεπουζιανοὶ, οἱ καὶ Πρισκιλλιανοὶ, καὶ [14] Κυντιλιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται, Τεσσαρεςκαιδεκατῖται, οἱ τὸ Πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες, [15] Ἄλογοι, οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι· Ἀδαμιανοὶ, Σαμψαῖοι, οἱ καὶ [16] Ἑλκεσαῖοι, Θεοδοτιανοὶ, Μελχεσεδεκιανοὶ, Βαρδησιανισταὶ, Νοητιανοὶ, Οὐαλήσιοι, Καθαροὶ, οἱ καὶ Ναυάτοι, Ἀγγελικοὶ, Ἀποστολικοὶ, οἱ καὶ Ἀποτακτικοὶ, Σαβελλιανοὶ, Ὠριγένειοι, οἱ καὶ Αἰσχροποιοί. Ὠριγένειοι,

9. *Vulgo* Γοργοθηνοί.

10. οἰκονομὶ *ed. Petav., vitiose.*

plicantur, primo, secundo, ac tertio. Iidem porro libri septem in tomos distributi sunt, quorum singuli certum haereseon ac schismatum numerum continent. Quae simul collecta LXXX conficiunt. Quorum appellationes hae sunt ac dogmata: Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, Iudaismus, Samaritismus. Ab iis deinceps reliquae sectae profluxerunt. Nam ante Christi salvatoris adventum e barbara et Scythica ac Graeca superstitione ac ceteris id genus istae prodierunt: Pythagorici, Peripatetici, Platonici, Stoici, et Epicurei. Tum Samaritana secta quae ex Iudaica pullulavit. Ea porro tres in factiones abiit, Gorthenorum, Sebuaeorum, Dositheorum, et Essenorum. Sequitur Iudaismus, qui propriam ab Abraamo figuram ac notam accepit. Deinde per Moysis legem collatatus ab Iuda Iacobi filio, qui Israël appellatus est, per Davidem populi istius ex eadem illa tribu regem Iudaismi appellationem obtinuit. Ab hoc septem hae prodierunt haereses, scribarum, Pharisaeorum, Sadducaeorum, Hemerobaptistarum, Ossaeorum, Nasaraeorum, Herodianorum.

Secundum has sectas successione temporum domini nostri Iesu Christi incarnatio toti orbi salutaris illuxit, et cum hac evangelii doctrina coelestisque regni praedicatio. Qui quidem unicus est fons salutis et catholicae apostolicaeque ecclesiae vera fides. A qua insequentes omnes sectae, quae solum Christi nomen, non fidem praeferunt, amputatae sunt et avulsae. Quae sunt Simoniani, Menandriani, Saturniliani, Basilidiani, Nicolaïtae, Gnostici, qui et Stratiotici et Phibionitae, ab aliis vero Coddiani appellantur, ac Borboriani, apud alios Socratitae, apud quosdam Zacchaei: Carpocratitae, Cerinthiani, qui et Merinthiani, Nazoraei, Ebionaei, Valentini, Secundiani. Quibus accedit Epiphanes et Isidorus; Ptolemaei, Marcosii, Colorbasii, Heracleonitae, Ophitae, Caiani, Sethiani, Archontici, Cerdoniani, Marciones, Lucianistae, Appelleiani, Severiani, Tatiani, Encratitae, Phrygastae, qui et Montanistae et Tascodrugitae, Pepuziani, qui et Priscilliani ac Quintiliani. Quibus adiiciuntur Artotyritae, Tessarescaedecatitae, qui Paschatis celebritati unam quotannis diem praefiniunt, Alogi, qui evangelium et Apocalypsin Ioannis reiiciunt, Adamiani, Sampsaei, qui et Helcesaei, Theodotiani, Melchisedeciani, Bardesianistae, Noëtiani, Valesii, Cathari, qui et Novatiani, Angelici, Apostolici, qui et Apotactici, Sabelliani, Origenistae, foeditatis auctores,

11. *Scribendum fortasse* καὶ οἱ αὐτοὶ.

12. *Vulgo* Ναζιραῖοι.

13. *Fortasse* Οὐαλεντινιανοὶ, *ut habet cod. Venet. Panarii.*

14. *Fortasse* Κυϊντιλλιανοὶ.

15. *Libri vulgo* ἄλλοι.

16. *Libri vulgo* Ἐρκεσσαῖοι, *vel* Ἐρκεσαῖοι.

οἱ καὶ τοῦ Ἀδαμαντίου· Παύλου τοῦ Σαμωσατέως, Μανιχαῖοι, οἱ καὶ [17] Ἀκουανῖται, Ἱερακῖται, Μελητιανοὶ, οἱ κατ' Αἴγυπτον σχίσμα ὄντες, Ἀρειανοὶ, οἱ καὶ Ἀρειομανῖται, Αὐδιανῶν τὸ σχίσμα, [18] Φωτεινιανοὶ, Μαρκελλιανοὶ, Ἡμιάρειοι, Πνευματομάχοι, οἱ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ βλασφημοῦντες, Ἀεριανοὶ, Ἀετιανοὶ, οἱ καὶ Ἀνομοιοὶ, οἷς συνάπτεται [19] Εὐνόμιος· Διμοιρῖται, οἱ μὴ τελείαν τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ καὶ Ἀπολιναρῖται, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον λέγοντες μετὰ [20] τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι, οὕςτινας ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· καὶ οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας τῆς θεοτόκου κολλυρίδα προςφέροντες, οἳ καλοῦνται Κολλυριδιανοί· Μασσαλιανοὶ, οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοὶ, οἱ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Εὐφημῖται καὶ [21] Σατανιανοί.

Ἐπανιὼν δὲ αὖθις, καὶ διελὼν ταύτας κατὰ βιβλίον ὑποδείξω ἐν ταύτῃ τῇ ἀνακεφαλαιώσει πόσαι τούτων τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, καὶ καθεξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἕως τοῦ τρίτου. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἑπτὰ τόμων τῶν ἐν τρισὶ βιβλίοις συντεταγμένων, πόσαι εἰσὶν ἐν [22] αὐτῷ χωρισθεῖσαι αἱρέσεις. Καὶ ἔστιν
pag. 129. οὕτως. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τόμοι τρεῖς, αἱρέσεις τεσσαράκοντα ἕξ, σὺν ταῖς ὀνομασίαις τούτων, φημὶ δὲ Βαρβαρισμὸν, καὶ Σκυθισμὸν, καὶ Ἑλληνισμὸν, καὶ Ἰουδαϊσμὸν, καὶ Σαμαρειτισμόν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις εἴκοσι τρεῖς. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις ἕνδεκα. Ἐν τῷ οὖν πρώτῳ βιβλίῳ πρώτῳ τόμῳ αἱρέσεις κ', αἵ εἰσιν αἵδε· Βαρβαρισμὸς, Σκυθισμὸς, Ἑλληνισμὸς, Ἰουδαϊσμός. Ἑλλήνων διαφοραὶ, Πυθαγόρειοι, ἤγουν οἱ Περιπατητικοὶ, Πλατωνικοὶ, Στωϊκοὶ, Ἐπικούρειοι. Σαμαρειτικὴ αἵρεσις, ἡ οὖσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα οὕτως, [23] Γοροθηνοὶ, Σεβουαῖοι, Ἐσσηνοὶ, Δοσίθεοι. Ἰουδαίων αἱρέσεις ζ' οὕτως, Γραμματεῖς, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, Ἡμεροβαπτισταὶ, Ὀσσαῖοι, Νασαραῖοι, Ἡρωδιανοί. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου ὡςαύτως αἱρέσεις ιγ' οὕτως, Σιμωνιανοὶ, Μενανδριανοὶ, Σατορνιλιανοὶ, Βασιλιδιανοὶ, Νικολαῖται, Γνωστικοὶ, οἱ καὶ Στρατιωτικοὶ, καὶ Φιβιωνῖται οἱ αὐτοὶ, παρὰ δέ τισι Σεκουνδιανοὶ, παρὰ δὲ ἄλλοις Σωκρατῖται, παρὰ δὲ ἑτέροις Ζακχαῖοι καλούμενοι· Καρποκρατιανοὶ, Κηρινθιανοὶ, οἱ καὶ Μηρινθιανοὶ, [24] Ναζωραῖοι, Ἐβιωναῖοι, Οὐαλεντῖνοι, Σεκουνδιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἐπιφάνιος καὶ Ἰσίδωρος, Πτολεμαῖοι. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ πρώτου βιβλίου αἱρέσεις ιγ' οὕτως, Μαρκώσιοι, [25] Κολορβάσιοι, Ἡρακλεωνῖται, Ὀφῖται, Καϊανοὶ, Σηθιανοὶ, Ἀρχοντικοὶ, Κερδωνιανοὶ, Μαρκίωνες, Ἀπελλιανοὶ,

17. *Vulgo* Ἀκωανῖται.
18. φοτινιανοὶ *edit. princ.*
19. *Libri vulgo* ἀνόμοιος.
20. τὸ, *quod ex Panario restitui, vulgo abest.*
21. *Libri vulgo* Σατιανοί.
22. αὐτῷ *habet Epist. ad Acac. Vulgo libri* ἑαυτῷ, *pro quo Petavius reponendum esse cogitavit* ἑκάστῳ.
23. *Vulgo* Γοραινοί.
24. *Vulgo* Ναζαραῖοι.
25. Κολοβράσιοι *mendum typogr. est edit. Petav. Colon. repet.*

Origenistae ab Origene qui etiam Adamantius appellatur: Paulus Samosatensis, Manichaei, qui et Acuanitae, Hieracitae, Meletiani, qui in Aegypto schisma conflarunt, Ariani qui et Ariomanitae, Audianorum secta, Photiniani, Marcelliani, Semiariani, Pneumatomachi, qui in sanctum dei spiritum contumeliosi sunt, Aëriani, Aëtiani, qui et Anomoei, quibus adiungitur Eunomius, Dimoëritae, qui perfectam Christi incarnationem minime confitentur, qui et Apollinaristae nominantur. Tum qui Mariam semper virginem postquam salvatorem genuit cum Iosepho consuevisse dicunt, quos Antidicomarianitas appellamus; item qui in nomen eiusdem Mariae collyridem offerunt, et Collyridiani vocantur; Massaliani, ad quos adiunguntur Martyriani, e gentilium secta, et Euphemitae ac Satanici.

Nunc repetita narratione, et in singulos libros distributis haeresibus, hoc in brevi compendio declarabo, quotnam ex illis haeresibus in priore libro, quot in secundo ac tertio contineantur, tum in reliquis omnibus ceterorum librorum tomis quot unicuique haereses attributae sunt. Harum itaque omnium series est eiusmodi. In primo libro tomi tres sunt, haereses XLVI suis nominibus conceptae: Barbarismus videlicet ac Scythismus, Hellenismus, Iudaismus ac Samaritismus. In secundo libro tomi duo sunt, haereses XXIII. In tertio libro tomi duo, haereses XI. In prioris itaque tomo primo haereses XX sunt, Barbarismus, Scythismus, Graecismus, Iudaismus. Graecorum porro discrimina ista sunt, Pythagorei, sive Peripatetici, Stoici, Epicurei. Samaritica haeresis, quae a Iudaismo manavit; Samaritani quatuor in partes tribuuntur, Gorthenos, Sebuaeos, Essenos, Dositheos. Iudaeorum haereses septem, Scribae, Pharisaei, Sadducaei, Hemerobaptistae, Ossaei, Nassaraei, Herodiani. In secundo tomo libri primi haereses XIII sunt, Simoniani, Menandriani, Saturniliani, Basilidiani, Nicolaitae, Gnostici, qui et Stratiotici ac Phibionitae, ab aliis vero Secundiani, ab aliis Socratitae, ab aliis Zacchaei dicuntur: Carpocratitae, Cerinthiani, qui et Merinthiani, Nazoraei, Ebionaei, Valentini, Secundiani, quibus accedunt Epiphanes et Isidorus, Ptolemaei. In tertio autem tomo prioris libri haereses itidem XIII sunt, Marcosii, Colorbasii, Heracleonitae, Ophitae, Caiani, Sethiani, Archontici, Cerdoniani, Marciones, Lucianistae, Appelle-

Λουκιανισταὶ, Σευηριανοὶ, Τατιανοί. Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων. Τοῦ δὲ δευτέρου βιβλίου τόμοι δύο. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν [26] *ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν, αἱρέσεις ιη' οὕτως, Ἐγκρατῖται, κατὰ Φρύγας, οἱ καὶ Μοντανισταὶ καὶ Τασκοδρουγῖται, Πεπουζιανοὶ, καὶ* [27] *Κυντιλιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται, Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, οἱ τὸ Πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες, Ἄλογοι, οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι· Ἀδαμιανοὶ, Σαμψαῖοι,* [28] *Ἑλκεσαῖοι, Θεοδοτιανοὶ, Μελχισεδεκιανοὶ, Βαρδησιανισταὶ, Νοητιανοὶ, Οὐαλήσιοι, Καθαροὶ, Ἀγγελικοὶ, Ἀποστολικοὶ, οἱ καὶ Ἀποτακτῖται, Σαβελλιανοὶ, Ὠριγένειοι αἰσχροποιοὶ, Ὠριγένειοι οἱ τοῦ* [29] *Ἀδάμαντος. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου, πέμπτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τὸν προειρημένον,*
pag. 130. *αἱρέσεις ε' οὕτως· Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκουανῖται, Ἱερακῖται, Μελητιανοὶ, οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ πεποιηκότες τὸ σχίσμα, Ἀρειανοί. Αὕτη ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν τόμων ἀνακεφαλαίωσις. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ εἰσὶ τόμοι δύο. Ἐν τῷ μὲν πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ὃν προείπομεν, αἱρέσεις ζ' οὕτως· Αὐδιανοὶ,* [30] *Φωτεινιανοὶ, Μαρκελλιανοὶ, Ἡμιάρειοι, Πνευματομάχοι, οἱ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες· Ἀεριανοὶ, Ἀέτιοι, οἱ καὶ Ἀνόμοιοι. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ τρίτου βιβλίου, ἑβδόμῳ δὲ ὄντι καθ' ἣν εἴπομεν διαίρεσιν, αἱρέσεις τέσσαρες οὕτως· Διμοιραῖοι, οἱ μὴ τελείαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ καὶ Ἀπολιναρῖται, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον λέγοντες μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι, οὓς ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· καὶ οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδας προσφέροντες, οἵτινες καλοῦνται Κολλυριδιανοὶ, Μασσαλιανοὶ, καὶ ἡ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἀπολογία μετ' ἐπιτομῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.*

Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαίωσις καὶ ἐπιγραφὴ τῆς πάσης κατὰ τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων πραγματείας καὶ μιᾶς τῆς ὑπὲρ ἀληθείας ἀπολογίας, τουτέστι τῆς μόνης καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν τρισὶ μὲν βιβλίοις ὑποκειμένη συντεταγμένως, ἑπτὰ δὲ τόμοις διαιρεθεῖσα. Ποιησόμεθα δὲ πάλιν ἀνακεφαλαίωσιν ἑτέραν τοῦ πρώτου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κατὰ τῶν εἴκοσιν αἱρέσεων [31] *διαλαμβάνοντος. Πρῶτον μὲν γὰρ αἱ τῶν αἱρέσεων πασῶν μητέρες καὶ πρωτότυποι ὀνομασίαι, ἐξ ὧν ἄλλαι ἔφυσαν, αὗταί εἰσι.*

Βαρβαρισμὸς, ἥτις καθ' ἑαυτήν ἐστι διαρκέσασα ἀφ' ἡμερῶν τοῦ

26. *Vulgo* ἀπαρχὴν.
27. *Fortasse* Κυϊντιλλιανοί.
28. *Vulgo* χερκεσαῖοι.
29. *Repone* Ἀδαμαντίου.

iani, Severiani, Tatiani. Haec est summa tomorum trium primi libri. Secundi vero libri tomi duo sunt, cuius in priore tomo, qui quartus est, si tomos deinceps ab initio numeres, haereses XVIII continentur hoc modo. Encratitae, Cataphryges, qui et Montanistae ac Tascodrugitae, Pepuziani, qui et Quintiliani, quibus adiunguntur Artotyritae, Tessarescaedecatitae, qui Pascha in eandem anni diem coniiciunt, Alogi, qui et evangelium et Apocalypsin Ioannis repudiant, Adamiani, Sampsaei, qui et Helcesaei, Theodotiani, Melchisedeciani, Bardesianistae, Noëtiani, Valesii, Cathari, Angelici, Apostolici, qui etiam Apotactici, Sabelliani, Origenistae foeditatis auctores, Origenistae ab Origine Adamantio. In secundo autem tomo eiusdem libri, qui priore illa numerandi ratione quintus est, haereses quinque sunt. Pauli Samosatensis, Manichaei, qui et Acuanitae, Hieracitae, Meletiani, qui in Aegypto schisma fecerunt, Ariani. Atque haec est tomorum libri secundi summa. Similiter et in tertio libro tomi duo sunt. In primo tomo tertii libri, sexto autem eo quem diximus ordine, haereses VII sunt, Audiani, Photiniani, Marcelliani, Semiariani, Pneumatomachi, qui spiritui sancto contumeliose detrahunt, Aëriani, Aëtiani, qui et Anomoei, hoc est Dissimiles appellantur. In secundo vero tomo eiusdem tertii libri, septimo autem ex divisione illa quam diximus, haereses quatuor sunt, Dimoeritae, qui non perfectam Christi incarnationem confitentur, qui etiam Apollinaritae nominantur, tum qui sanctam Mariam semper virginem, postquam salvatorem genuit, cum Iosepho consuevisse dicunt, quos Antidicomarianitas nominamus, et qui in nomen eiusdem Mariae collyridas offerunt, qui vocantur Collyridiani, Massaliani. Quibus adiuncta postremo est catholicae fidei ac veritatis compendiaria defensio. In qua sancta catholica et apostolica ecclesia consistit.

Eiusmodi est summa comprehensio ac totius operis adversus octoginta haereses inscriptio, cum unica ac singulari defensione veritatis, hoc est unius ecclesiae atque catholicae. Quod opus distributum in partes tres tomos septem complectitur. Nunc aliam deinceps tomi prioris libri summam ac compendium instituemus, quo quidem in libro viginti haereses continentur. Inprimis enim haereseon omnium matres ac primariae appellationes, a quibus ceterae dimanarunt, sunt eiusmodi.

Barbarismus, qui per seipsum ab Adamo ad decem generatio-

30. *Vulgo* Φωτιανοί. *repet., mendose.*
31. διαλαμβάνοντες *edit. Petav. Colon.*

'Αδὰμ ἐπὶ δέκα γενεαῖς [32] ἕως τοῦ Νῶε. Βαρβαρισμὸς δὲ κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν, ἢ μίαν συμφωνίαν, ἀλλ' ὅτι πᾶς τις ἑαυτῷ ἐστοίχει, καὶ νόμος ἑαυτῷ κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγίνετο.

Σκυθισμὸς, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Νῶε καὶ μετέπειτα ἄχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς καὶ Βαβυλῶνος, καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον pag. 131. ἐπὶ ὀλίγοις ἔτεσι, τουτέστιν ἕως Φαλὲκ καὶ 'Ραγὰβ, οἵτινες ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης κλίμα [33] νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέρει καὶ τοῖς αὐτῶν ἔθνεσι προςεκλίθησαν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θάρρα ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὗπερ οἱ Θρᾷκες γεγόνασιν.

'Ελληνισμὸς [34] πρὸ ἓξ χρόνων τοῦ Σεροὺχ ἀρξάμενος, διὰ [35] τὸ τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ ὡς ἐστοίχουν τὸ τηνικαῦτα ἕκαστος κατά τινα δεισιδαιμονίαν ἐπὶ τὸ μᾶλλον πολιτικώτερον καὶ ἐπὶ ἔθη καὶ θεσμοὺς εἰδώλων μέν τοί γε ἐναρξάμενα τάττεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, οἷς τότε στοιχήσαντες ἐθεοποιοῦντο, διὰ μὲν χρωμάτων διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπεικονίζοντες τοὺς πάλαι παρ' αὐτοῖς τετιμημένους, ἢ τυράννους, ἢ γόητάς τι δράσαντας ἐν τῷ βίῳ μνήμης ἄξιον, δι' ἀλκῆς τε ἢ σωμάτων εὐρωστίας. Ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα, πατρὸς 'Αβραὰμ, καὶ δι' ἀγαλμάτων αὐτῶν τὴν πλάνην [36] εἰδωλολατρίας εἰςηγησάμενοι, τοὺς ἑαυτῶν προπάτορας δι' ἀπεικονισμῶν τετιμηκότες, καὶ πρὸ αὐτῶν τελευτηκότας τεχνησάμενοι, ἐκ κεραμεικῆς ἐπιστήμης τὸ πρῶτον, ἔπειτα δι' ἑκάστης τέχνης μιμησάμενοι, οἰκοδόμοι μὲν λίθον ξύσαντες, ἀργυροκόποι δὲ, [37] καὶ χρυσοχόοι διὰ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτηνάμενοι, οὕτω καὶ τέκτονες, καὶ οἱ καθεξῆς. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ Βαβυλώνιοι, ὁμοῦ καὶ Φρύγες, καὶ Φοίνικες ταύτης τῆς θρησκείας πρῶτοι εἰςηγηταὶ γεγόνασιν, ἀγαλματοποιΐας τε καὶ [38] μυστηρίων, ἀφ' ὧν τὰ πλεῖστα εἰς Ἕλληνας μετηνέχθη, [39] ἀπὸ τῆς Κέκροπος ἡλικίας τε καὶ χρόνων, καὶ καθεξῆς, μετέπειτα δὲ καὶ ὑστέρῳ πολὺ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ 'Ρέαν, Δία τε καὶ 'Απόλλωνα καὶ τοὺς καθεξῆς θεοὺς ἀναγορεύσαντες.

Ἕλληνες κέκληνται ἀπὸ [40] Ἕλληνος ἀνδρός τινος, τῶν ἐν τῇ 'Ελλάδι κατῳκηκότων, καὶ τὴν προςωνυμίαν τῇ χώρᾳ [41] παρεχομένου. 'Ως δὲ ἕτεροί φασιν, ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν 'Αθήναις βλαστησάσης. Ἴωνες δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγένηνται, ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἴωνος [42] υἱὸς ἀνδρὸς ἑνὸς τῶν τὸν πύργον οἰκοδομησάντων· δι' ἣν

32. ἕως restitui ex Epist. ad Acac. Libri vulgo habent ἢ. Petavius voluit μέχρι.
33. Ita in Epist. ad Acac. Libri mendose vulgo ἀνανενοκότες.
34. Scribendum fortasse cum Petavio et Cornario ἐκ χρόνων, vel ἀπὸ τῶν χρόνων, ut est in Epist. ad Acac.
35. Repone τοι ex Epist. ad Acac. — Pro εἰδωλολατρίας edit. Petav. εἰδωλολατρείας.
36. εἰδωλολατρείας edit. Petav.
37. His verbis incipit cod. Rhedig.
38. μυστηρίων codd. Ien. et Rhedig.,

nes et Noëmi tempora perseveravit. Qui Barbarismus propterea dicitur quod vetustissimi illi mortalium neque certum aliquem auctorem habebant, nec inter se consentiebant, sed unusquisque pro sua voluntate vitam instituebat, ac pro lege suum quisque nutum atque arbitrium sibi proponebat.

Scythismus a Noëmi temporibus ad usque turris et Babylonis exaedificationem, ac post turrim paucis adhuc annis obtinuit, hoc est usque ad Phalec et Rhagau, qui ad Europam transeuntes in Scythiam ac nationes eiusmodi penetrarunt ab Thare temporibus et ultra, a quo Thraces oriundi sunt.

Hellenismus coepit a Seruchi temporibus. Unde idolorum cultus initium habuit. Cumque tunc temporis falsa quisque superstitione duceretur, deinceps civiliorem ad usum, et ad certas leges simulacrorumque ritus homines sese transtulerunt. Quorum ex praescripto sibi deos finxerunt. Ac primum eos quos in honore quondam habuissent, sive tyrannos, aut praestigiatores, qui memorabile quiddam in vita fecerant ac fortitudinis et roboris illustre specimen ediderant, depingere coloribus et assimilare solebant. Postea vero ab Thare patris Abraami tempore simulacris ac statuis eundem errorem idololatriae propagarunt. Quippe maiores suos simulacris honestantes ac mortuos primum arte figlina statuas effinxerunt, tum ad omnes artes imitandi pervenit industria. Nam et architecti sectis lapidibus, argentarii et aurifices nec non et fabri sua quique materia, ac reliqui deinceps effigies moliti sunt. Primi omnium Aegyptii ac Babylonii, nec non et Phryges ac Phoenices superstitiosi cultus et simulacrorum ac mysteriorum auctores extiterunt. A quibus pleraque sunt ad Graecos translata, iam tum ab aetate Cecropis, et deinceps. Postea vero longe demum intervallo Saturnum, Rheam, Iovem, Apollinem ac reliquos deos celebrare coeperunt.

Graeci nomen ab Hellene quodam sortiti sunt, qui in Graecia degens ei regioni appellationem indidit. Sunt qui ab elaea, hoc est oliva, quae Athenis exorta est, nuncupatos esse velint. Huius generis auctores ac conditores Iones fuerunt, ut ex accuratiore historia constat, qui ab Ione quodam appellati sunt unius eorum filio qui turrim exstruxerunt. Quam ob caussam Meropes appellati sunt

in quo a m. pr. videtur fuisse ἀμυντηρίων, quam scripturam tuetur etiam cod. Paris., teste Petavio.
39. ἢ ἀπὸ codd. mss. et edit. princ.
40. ἑλλήνου codd. mss. et ed. princ.
41. Libri tam scripti quam editi vulgo παρελομένου.
42. υἱοῦ edit. Petav. Sed latet fortasse nomen 'Ιωϋνᾶν. Cf. Epist. ad Acac. p. 18. meae edit. Cornarius vertit ab Ione, uno quodam viro ex his qui turrim aedificaverunt.

αἰτίαν καὶ μέροπες κέκληνται. διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Ὕστερον
δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς αἱρέσεις κατεστάθη, κατωτέρω τῶν χρόνων, φημὶ
δὲ Πυθαγορείων, καὶ Στωϊκῶν, καὶ Πλατωνικῶν, καὶ Ἐπικουρείων,
καὶ λοιπῶν. Θεοσεβείας δὲ [43] χαρακτὴρ ὑπῆρχεν ἅμα ὁ κατὰ φύσιν
νόμος πολιτευόμενος, ἀπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν ἑαυτὸν ἀφορίζων ἀπὸ
pag. 132. τῆς κόσμου καταβολῆς καὶ δεῦρο μέσος τυγχάνων Βαρβαρισμοῦ καὶ
Σκυθισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἕως ὅτου συνήφθη τῇ τοῦ Ἁβραὰμ θεο-
σεβείᾳ. Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμὸς ἀπὸ τῶν χρόνων Ἁβραὰμ τὸν χα-
ρακτῆρα εἰληφὼς, καὶ ἐν Μωϋσῇ, ἑβδόμῳ ἀπὸ Ἁβραὰμ, διὰ τοῦ
δοθέντος νόμου ὑπὸ θεοῦ πλατυνθεὶς, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰούδα, τετάρτου
υἱοῦ [44] τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ [45] ἐπὶ Ἰσραὴλ, διὰ Δαβὶδ τοῦ πρώτου βα-
σιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ [46] Ἰούδα φυλῆς τὸ τέλος κεκληρωμέ-
νος. Ἑλλήνων δὲ διαφοραὶ αἵδε·

Πυθαγόρειοι, ἢ Περιπατητικοὶ, τὴν μονάδα καὶ τὴν πρόνοιαν
καὶ τὸ κωλύειν θύεσθαι θεοῖς δογματίζοντες, ἐμψύχων μὴ μεταλαμ-
βάνειν, ἀπὸ οἴνου δὲ ἐγκρατεύεσθαι. [47] Διώριζον δὲ ἅμα ἀπὸ σελή-
νης καὶ ἄνω ἀθάνατα [48] λέγοντες, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητά. Μεταγ-
γισμοὺς δὲ ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα ἄχρι ζώων καὶ κνωδά-
λων. Σιωπῶν δὲ ὁ τούτων διδάσκαλος Πυθαγόρας ἑαυτὸν θεὸν ὠ-
νόμασε.

Πλατωνικοὶ δὲ θεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος, καὶ τὸν κόσμον γεννη-
τὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν δὲ ψυχὴν ἀγέννητον καὶ ἀθάνατον
καὶ θείαν. Εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικὸν, θυμικὸν καὶ ἐπιθυ-
μητικόν. Τὰς δὲ γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι, καὶ μηδένα
μίαν ἔχειν γαμετὴν ἰδίαν, [49] ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συν-
εῖναι. Μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σωμάτων διαφορὰς ἄχρι
κνωδάλων, ὁμοίως δὲ καὶ θεοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς πολλοὺς καὶ [50] αὐτοὶ
ἐδογμάτισαν.

Στωϊκοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον
κόσμον θεὸν νομίζοντες, τινὲς ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν
αὐτῶν ὁρίζουσι. Καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν δογματίζουσι, καὶ ὡς ψυ-
χὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους, οὐρανοῦ καὶ γῆς. Σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ
πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας. Τὴν δὲ σάρκα πάν-
των ἀπόλλυσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σώματος
εἰς σῶμα.

Ἐπικούρειοι ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, καὶ ὁμοιομερῆ τε καὶ
ἄπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι [51] τῶν πάντων ὑπεστήσαντο, καὶ τέλος [52] εὐ-

43. ὁ χαρακτὴρ *editi libri.*
44. τοῦ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*
45. *Fortasse* ἐπίκλην Ἰσραήλ. *Editi libri habent* καὶ Ἰσραήλ.
46. Ἰούδα *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*
47. διάρριζον *cod. Ien.* διάρροιζον *cod. Rhedig.*
48. *Edit. Petavii mendose* λέγοντος.

ab divisione linguarum. Postea vero recentioribus temporibus Graeca superstitio certas in haereses ac sectas abiit, utputa Pythagoreorum, Stoicorum, Platonicorum, Epicureorum, etc. Eodem porro tempore propria forma ac nota verae pietatis et religionis extitit, una cum lege naturae, quae ab origine mundi sese ab illis nationibus perpetuo segregavit, ad hanc usque diem inter Barbaram, Scythicam Graecamque superstitionem interiecta, donec cum Abrami pietate coaluit. Tum vero Iudaismus ab Abraami temporibus propriam formam adeptus, ac per Moysen ab Abraamo septimum ac legem a deo traditam amplificatus, et ab Iuda quarto Iacobi filio, qui et Israël nominatus est, per Davidem, qui primus e tribu Iuda regnum assecutus est, perfectum Iudaismi nomen obtinuit. Graecorum porro ista sunt discrimina.

Pythagorei, sive Periparetici, monadem et providentiam asseruerunt, diis sacrificare, animatis vesci, ac vino uti prohibuerunt. Iidem quae ab luna sursum patent, immortalia, quae inferiora sunt, mortalia dicebant. Animas e corporibus in alia corpora, etiam animalium ac bestiarum transfundi. Horum magister Pythagoras silentii rigidus observator deum haberi se voluit.

Platonici deum et materiem ac formam constituerunt; mundum genitum ac corruptioni obnoxium, animam ingenitam et immortalem ac divinam arbitrati sunt. Huius tres esse partes, unam ratione praeditam, alteram qua irascimur, tertiam qua concupiscimus. Communes omnibus uxores esse voluit; nemo ut privatam haberet ac praecipuam, sed ut quilibet quarum vellet copiam haberet. Iidem animarum in varia corpora, etiam bestiarum, transitus affirmabat. Deos denique complures ab uno esse productos.

Stoici corpus universum esse definiunt, et aspectabilem hunc mundum deum esse statuunt. Nonnulli etiam ex igne naturam illius constare defendunt. Deum quippe mentem esse putant, ac vastissimae totius molis, coeli terraeque videlicet, animam. Cuius corpus, ut dixi, totum hoc sit universum, oculi vero sidera; omnium interire carnem, et animam in diversa transire corpora sibi persuadent.

Epicurei atomos et individua corpora similibus constantia partibus, et infinita, rerum omnium principium ac finem esse docue-

49. ἀλλ' αὐτοὺς *editi.*
50. *Edit. Petavii Colon. repet. vitiose* αὐτό.
51. τοῦ *codd. mss.*
52. *Libri vulgo* εὐδαίμονα. *Vitium scripturae correxit ante Petavium Cornarius in versione Latina.*

δαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογμάτισαν, καὶ μήτε θεὸν, μήτε πρόνοιαν τὰ πάντα διοικεῖν.

pag. 133. Σαμαρειτισμὸς, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαμαρεῖται, ὅς ἐστιν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, πρὸ μὲν τοῦ καταστῆναι αἱρέσεις εἰς Ἕλληνας, καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι αὐτῶν τὰ δόγματα, μετὰ δὲ τοῦ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν, καὶ [53] μέσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν πρόφασιν εἰληφὼς, ἀπὸ τῶν χρόνων Ναβουχοδονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίας. Μέτοικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ λαβόντες τὴν Πεντάτευχον μόνην Μωϋσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστείλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἔσδρα καλουμένου· τὰ πάντα ἔχοντες ἴσα Ἰουδαίων, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη, καὶ μήτε προςψαύειν τινῶν, καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὰς ἄλλας προφητείας μετὰ [54] Μωϋσέως. Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα, [55] Γοροθηνοὶ, οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους· Σεβουαῖοι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς [56] Γοροθηνοὺς διαφερόμενοι· Ἐσσηνοὶ, μήδ' [57] ὁποτέροις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσιν [58] ἑορτάζοντες ἀδιαφόρως· Δοσίθεοι τοῖς αὐτοῖς [59] ἔθεσιν οἷς καὶ Σαμαρεῖται ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις [60] χρώμενοι, τῇ τε Πεντατεύχῳ, περισσότερόν τε τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, ἐν νηστείαις [61] συνεχέστατα βιοῦντες. Ἔχουσι δὲ καὶ παρθενίαν τινὲς αὐτῶν, ἐγκρατεύονται δὲ ἄλλοι. Πιστεύουσι δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρείταις.

Ἰουδαίων αἱρέσεις ἑπτά· Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν καὶ δευτερωταὶ παραδόσεων τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων, τῇ περιττοτέρᾳ ἐθελοθρησκείᾳ ἔθη φυλάττοντες, ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθήκασιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐτύπωσαν σεβάσματα δικαιότητι τῆς νομοθεσίας.

Φαρισαῖοι, ἑρμηνευόμενοι Ἀφωρισμένοι, οἱ τὸ ἀκρότατον βιοῦντες, καὶ δῆθεν τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι. Παρ' οἷς καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι, καὶ ἡ περὶ ἀγγέλου [62] τοῦ πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις, πολιτεία [63] τε διάφορος, ἐγκρατεία ἕως χρόνου, καὶ παρθενία, νηστεία τε διὰ τοῦ σαββάτου, [64] ξεστῶν καθαρισμοὶ, καὶ πινάκων, καὶ ποτηρίων, ὡς καὶ οἱ Γραμ-
pag. 134. ματεῖς, ἀποδεκάτωσίς τε, καὶ ἀπαρχαὶ, καὶ ἐνδελεχὴς εὐχὴ, καὶ σχήματα [65] ἐθελοθρησκευτικὰ τῆς ἐνδυμενείας, διά τοι τῆς ἀμπεχόνης

53. *Libri vulgo* μέρος, *praeter edit. princ. quae habet* μετὰ. *Vitium correxi ex Epist. ad Acac.*

54. Μωϋσῆν *volebat Petavius.*

55. γορθηνοὶ *edit. princ.* γορηθινοὶ *cod. Rhedig.*

56. *Vulgo* Γορθηνούς.

57. *Ita scripsi ex Epist. ad Acac. Cod. Ien. (cum rasurae vestigio) et editi libri* ὁποτέραις. *Cod. Rhedig.* ὁποτέρως.

58. *Repone* συνεορτάζοντες. *Praepositio absorpta est syllaba* σιν *vocabuli proxime antecedentis.*

59. ἔθνεσιν *codd. mss. et edit. princ.*

runt. Summum bonum in voluptate posuerunt; deum ac providentiam ab rerum administratione sustulerunt.

Samaritismus et Samaritae. Huius ab Iudaismo origo deducitur, quae sectarum apud Graecos divortiis et earum decretis ac dogmatibus antiquior est. Nam e sinu ipse Iudaismi prodiit circa Nabuchodonozori et Iudaicae captivitatis tempora. Primi sectae conditores ex Assyriis in Iudaeam transportati quinque duntaxat Moysis libros acceperunt, quos per Esdram sacerdotem rex ad illos Babylone submiserat. Itaque cetera habent cum Iudaeis communia, si hoc unum excipias, quod et gentes abominentur, neque quemquam contingere velint, quodque mortuorum resurrectionem ac ceteras post Moysen prophetias reiiciunt. Samaritanorum est factio divisa in partes quatuor. Primi sunt Gortheni, qui festos dies aliis quam Sebuaei temporibus indicunt. Alii Sebuaei, qui ob eandem festorum dierum occasionem a Gorthenis dissentiunt. Tertii sunt Esseni, qui neutri parti repugnant, sed cum iis in quos inciderint sine ullo discrimine festa peragunt. Postremi sunt Dosithei, qui iisdem quibus Samaritani institutis utuntur, circumcisionem, sabbatum, ac ceteris, itidemque Pentateuchum adhibent. Praecipue vero, ac prae reliquis omnibus sibi ab animatis temperant, ac perpetuo fere ieiunant. Sunt inter illos qui virginitatem colunt, alii continentiam. Resurrecturos esse mortuos credunt, quod a Samaritanorum dogmate abhorret.

Iudaeorum sectae numero VII. Ac primo Scribae, legis periti et traditionum quas a maioribus acceperant (δευτερώσεις vocabant) observatores fuere, ac ritus omnes superstitiosius ceteris diligentiusque tenuerunt; quos non e lege didicerant, sed sibimetipsis tanquam iustitiae legis singulares cultus ac cerimonias indixerant.

Pharisaei, quos segregatos interpretari possis, qui sanctissimam vitae rationem professi probitate ceteris antecellere videbantur. Mortuorum apud illos resurrectio, ut et apud Scribas, defenditur. Iidem angelos ac spiritum sanctum esse non negant. Vitae eximium institutum prae se ferunt. Continentiam certum ad tempus, ac virginitatem quoque suscipiunt. Bis hebdomada quaque ieiunare, urceos ac discos et pocula saepius eluere, ut et Scribae, soliti. Ad haec decimas et primitias offerre, assidue precari, certos cultus ac superstitiosa vestimentorum genera curiosius affectare,

60. χρόνοις *cod. Rhedig.*

61. δὲ συνεχέστατα *cod. Rhedig. Cf. Epist. ad Acac.*

62. καὶ *volebat Petavius. Sed ex Epist. ad Acac. restituendum potius* ἀγγέλων καὶ τοῦ πν. ἁγίου.

63. τε *particulam, quae abest ab editis, reposui ex utroque codd. mss.*

64. ξέστων *cod. Ien. et edit. princ.* ξέτων *cod. Rhedig.*

65. ἐθελοθρησχοτικὰ *codd. mss. et edit. princ.* ἐθελοθρησκητικὰ *edit. Petav.*

καὶ τῶν δαλματικῶν, ἤγουν κολοβίων, καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων, τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας, καὶ κρασπέδων, καὶ ῥοΐσκων ἐπὶ τὰ πτερύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἄχρι καιροῦ ἐγκρατείας· οἳ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ εἱμαρμένην.

Σαδδουκαῖοι, [66] ἑρμηνευόμενοι Δικαιότατοι, οἳ καὶ ἐκ γένους μὲν ἦσαν Σαμαρειτῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ ἱερέως Σαδοὺκ, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον, μηδὲ πνεῦμα, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ὄντες Ἰουδαῖοι.

Ἡμεροβαπτισταὶ, οἳ μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν, ἔφασκον δὲ μηδένα ζωῆς αἰωνίου τυγχάνειν, εἰ μή τι ἂν καθ' ἑκάστην βαπτίζοιτο.

Ὀσσηνοὶ, οἳ δὴ Ἰταμώτατοι ἑρμηνεύονται. Ἦσαν δὲ οὗτοι κατὰ πάντα τὸν νόμον τελοῦντες, ἐχρῶντο δὲ καὶ γραφαῖς ἑτέραις μετὰ τὸν νόμον. Τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

Νασσαραῖοι, [67] οἳ ἑρμηνευόμενοι Ἀφηνιασταὶ, οἳ πᾶσαν σαρκοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν, ἐμψύχων δὲ οὐδ' ὅλως μεταλαμβάνουσιν. Ἄχρι δὲ Μωϋσέως καὶ [68] Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἁγίοις ὀνόμασι πατριαρχῶν κεχρημένοι τε καὶ πιστεύοντες, φημὶ δὲ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τῶν ἀνωτάτω, καὶ αὐτοῦ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν καὶ Ἰησοῦ. Τὰς δὲ τῆς Πεντατεύχου γραφὰς οὐκ εἶναι Μωϋσέως δογματίζουσιν· ἀλλὰς δὲ παρὰ ταύτας [69] ἔχειν διαβεβαιοῦνται.

Ἡρωδιανοὶ, οἳ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν κατὰ πάντα, Ἡρώδην δὲ Χριστὸν [70] προσεδόκων, καὶ τούτῳ περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπεδίδουν γέρα καὶ ὄνομα.

Οὗτος πρῶτος [71] τόμος περιέχων κατὰ πασῶν τῶν εἴκοσιν αἱρέσεων· ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας ὑπόθεσις, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία, ἡ μία καὶ μόνη οὖσα τοῦ θεοῦ ἀληθὴς πίστις.

Καὶ ἕως μὲν ὧδε ἡ τῶν πρὸ Χριστοῦ εἴκοσιν αἱρέσεων ἀντιλογία, καὶ περὶ πίστεως, καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

pag. 135. [72] Εὐθὺς ἐπεδήμησε κατὰ πόδας ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος παρουσία, ἥτις κατέλαβε [73] πρὸς τὰς προειρημένας ἑπτὰ αἱρέσεις, ἐν [74] δὲ Ἱεροσολύμοις. Ἔσβεσε δὲ ταύτας ἡ αὐτοῦ δύναμις, καὶ διεσκέδασε. Λοιπὸν δὲ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας,

66. Ita codd. mss., sed editi cum articulo οἱ ἑρμηνευόμενοι.
67. Fortasse οἱ.
68. Ἰησοῦν edit. Petav. vitiose. In seqq. cod. Rhedig. ναβῆ habet pro ναυῆ.
69. ἔχειν abest a cod. Rhedig.
70. προσεδόκουν cod. Rhedig., et cod. Ien. a m. sec.

cuiusmodi sunt dalmaticae ac colobia, et latiora quaedam phylacteria, hoc est segmenta, fimbriaeque purpureae ac malogranata ad vestium oras appensa, quae temporariae illius continentiae signa praeferebant. Iidem postremo geneses ac fatum introducebant.

Sadducaeis ab exactissima iustitia nomen est. Qui e Samaritanorum genere a sacerdote quodam Sadoc ortum habuerunt. Mortuorum resurrectionem damnant; angelum ac spiritum funditus negant, cetera Iudaeorum similes.

Hemerobaptistae nihil ab Iudaeis praeterquam hoc uno discreparunt, quod neminem aeternae vitae compotem esse posse dicerent nisi quotidie lavaret.

Osseni, quorum nomen procacissimos significat. Qui ex praescripto legis omnia faciebant, sed alias praeterea scripturas adhibebant, et ex posterioribus prophetis plerosque reiiciebant.

Nassaraeos contumaces interpretari possis, qui carnis usu prorsus interdicunt. Ab animatis abstinent, patriarchas omnes qui in Pentateucho ad Moysis et Iesu filii Nave tempora continentur adsciscunt et iis fidem adhibent, cuiusmodi sunt, Abraam, Isaac et Iacob, iisque superiores omnes, nec non et Moyses ipse cum Aarone atque Iesu. Ceterum quinque illa volumina Moysis esse non putant, et alia ab iis diversa penes se esse iactitant.

Herodiani cum Iudaeos in omnibus sese praestarent, Herodem Christum esse profitebantur, eique Christi dignitatem ac nomen affingebant.

Primus iste tomus est, qui haereses XX continet, et in eodem de incarnatione Christi ac veritatis professione postremo loco disseritur.

Hactenus itaque XX illarum haereseon quae Christum antecesserunt confutatio ac fidei et incarnationis Christi declarata ratio est.

Sed e vestigio Christi Iesu domini nostri adventus cum eo quod susceperat corpore consecutus est, qui et VII illas haereses Hierosolymis offendit, et easdem sua vi dissipavit et extinxit. Quamobrem reliquae omnes haereses adventu illo posteriores fuerunt, ni-

71. νόμος codd. mss. et edit. princ.
72. V. Panar. pag. 47 sqq. (Pet.)
73. πρὸς, quod abest a Panar., delendum iudicavit Petav., praeter necessitatem.
74. δὲ, quod non legitur in Panario, uncinis notavit Petav., praeter necessitatem.

[75] μετὰ τὸ εὐαγγελισθῆναι Μαριὰμ ἐν Ναζαρὲτ, καὶ [76] συνειλῆφθαι τὸν λόγον τὸν ὄντα ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐκ κόλπων πατρῴων, γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐλθόντα δὲ ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν θεὸν λόγον ὄντα ἐκ θεοῦ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον, ὁμοούσιον ὄντα τῷ πατρὶ, καὶ οὐδὲν παρὰ τὸν πατέρα [77] ἠλλοιωμένον, ἀλλ᾽ ἄτρεπτον ὄντα καὶ ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ τε ὅλως, συμπάσχοντα δὲ τῷ ἡμετέρῳ γένει, καὶ ἐλθόντα ἀπ᾽ οὐρανοῦ, ἐγκυμονηθέντα οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἀπὸ πνεύματος ἁγίου ἀληθινῶς, σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἐσχηκότα, ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας, ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην εἰληφότα, καὶ νοῦν, καὶ πᾶν εἴ τι ἔστιν ἄνθρωπος εἰς ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι συνενώσαντα, γεγεννημένον τε ἐν Βηθλεὲμ, περιτμηθέντα, προσενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐναγκαλισθέντα ὑπὸ Συμεὼν, ἀνθομολογηθέντα ὑπὸ Ἄννης τῆς τοῦ Φανουὴλ προφήτιδος, [78] ληφθέντα εἰς Ναζαρὲτ, ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου, γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν, ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον, αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀπαρθέντα, καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτῶν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρός· ἐν Βηθλεὲμ ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα σὺν τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ Ἰωσὴφ, γέροντι ὄντι, σὺν τῇ Μαριὰμ δὲ ὄντι, κἀκεῖσε τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατοπτευθέντα, δῶρα λαβόντα, καὶ ἐν αὐτῇ [79] τῇ νυκτὶ ὑπὸ ἀγγέλου τῷ Ἰωσὴφ χρηματίσαντος εἰς Αἴγυπτον [80] παραληφθέντα, καὶ κατεληλυθότα ἐκεῖθεν πάλιν, διὰ δύο ἐτῶν ἀνεληλυθότα, τελευτήσαντος τοῦ Ἡρώδου, Ἀρχελάου δὲ διαδεξαμένου.

Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ Ἡρώδου, τεσσαρακοστῷ δὲ δευτέρῳ Αὐγούστου τοῦ βασιλέως, γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.
pag. 136. Κάτεισι δὲ εἰς Αἴγυπτον τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ Ἡρώδου, ἄνεισι δὲ ἀπ᾽ Αἰγύπτου μετὰ τὴν Ἡρώδου τελευτήν. Δι᾽ ὧν ἐπὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτεσι τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡρώδου ἀρχῆς ἦν ὁ παῖς τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε Ἡρώδης τριακοστὸν ἕβδομον πληρώσας [81] κατέστρεψε τὸν βίον. Ἀρχέλαος δὲ ἐννέα ἔτη βασιλεύει, [82] ὡς ἐξιὼν Ἰωσὴφ ἅμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδίῳ, ἀκούσας τὸν Ἀρχέλαον βασιλεύειν, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη [83] Γαλιλαίας, καὶ κατῴκησεν εἰς [84] Ναζαρέτ. Ἀρχέλαος δὲ γεννᾷ τὸν Ἡρώδην τὸν νεώτερον, καὶ βασιλεύει Ἡρώδης τῷ ἐννάτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς βασιλείας Ἀρχελάου κατὰ διαδοχήν. Καὶ γέγονε λογιζόμενα δεκατρία ἔτη τῇ ἐνσάρκῳ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ ἔτει

mirum postquam Maria virgo Nazareti a Gabriele coelestem nuntium accepit, ac verbum illud genitum est, quod coelitus e paterno sinu prodiit, ante tempus atque initium omne productum, idemque extremis temporibus allapsum, deus verbum a deo patre revera genitus, eiusdemque cum illo substantiae, nec ulla re a patre mutatus, sed vicissitudinis ac mutationis et affectionis omnis expers. Qui cum citra ullam animi commotionem generis nostri misertus foret, descendit e coelo, ac de spiritu sancto, non e virili semine, productus verum corpus e Maria suscepit, cum e sancto eius utero carnem sibi finxisset, humanamque tum animam, tum mentem induisset, ac quicquid omnino cum homine coniunctum est, praeter peccatum secum, ac cum divinitate sua copulasset. Inde Bethleemi in lucem editus, atque circumcisus, Hierosolymis oblatus est, ibique a Symeone inter brachia susceptus, et ab Anna Phanuelis filia prophetissa praedicatus, Nazaretum deportatus est. Tum anno sequenti se coram deo repraesentavit, atque inde Bethleemum propter generis propinquitatem a matre delatus est. Sed rursum Nazaretum rediens anno altero vertente Hierosolyma, gestante matre, perductus est. Bethleemi porro cum ad aedes quasdam cum matre ac Iosepho divertisset, qui iam grandi natu cum Maria degebat, secundo ab Nativitate anno (a Magis) conventus ac donis ornatus est. Eadem vero nocte cum Iosephus per somnium ab angelo esset admonitus in Aegyptum transfertur. Unde rursus post biennium mortuo iam Herode ac succedente Archelao revertitur.

Siquidem anno Herodis XXXIII., Augusti XLII., Bethleemi in Iudaea salvator nascitur. Tum Herodis XXXV. in Aegyptum profectus est. Eodem Herode mortuo ab Aegypto rediit. Quare necesse est XXXVII. Herodis anno quartum aetatis suae puerulum egisse, cum Herodes, inquam, septem ac triginta confectis annis vivendi finem habuit. Post hunc Archelaus novem annis imperavit; quo regnum ineunte Iosephus ex Aegypto cum Maria ac puero digressus, ubi Archelaum imperare didicit, in Galilaeam secessit, ac tum Nazarethi consedit. Ceterum Archelaus Herodem iuniorem genuit, qui nono patris anno in imperium successit. Idemque annus a nativitate Christi XIII. numerandus est. Octavodecimo anno

75. *Petavius, non agnito orationis anacolutho, supplendum putavit ex Panario* αἱ μετέπειτα πᾶσαι γεγόνασιν αἱρέσεις, λέγω δή. *Et Cornarius vertit* Deinceps vero post ipsius adventum posteriores omnes haereses fuerunt, dico autem postquam nuntium *cett.*

76. συνειληφθέναι *cod. Ien. et editi.* συνειληφθαίναι *cod. Rhedig.* συνειληφέναι *habet margo exempli Schott., siglo M. adscripto.* συνειλῆφθαι *emendavit iam Petavius.*

77. ἀλλοιωμένον *cod. Rhedig., et cod. Ien. a m. pr.*

78. *Vulgo* λειφθέντα. *Petav. ex Panario volebat* ἀπενεχθέντα. *Cornarius vertit* assumptus in Nazaret. *Sic paulo infra* παραληφθέντα εἰς Αἴγυπτον.

79. τῇ *omiss. in edit. Petav.*

80. παραλειφθέντα *codd. mss. et edit. princ.*

81. ἐπέστρεψε (? ἀπέστρεψε) *cod. Rhedig.*

82. „Melius οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐξιών“. *Petavius. Vulgo distinguunt* τὸν βίον, Ἀρχέλαος δὲ *cett.*

83. *Editi* τῆς Γαλιλαίας.

84. *Libri vulgo* Ναζαρέθ.

Ἡρώδου τοῦ ἐπικληθέντος [85] Ἀγρίππα ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοῦ κηρύγμα-
τος καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἀπὸ Ἰωάννου τότε λαμβάνει, καὶ κηρύσσει
ἐνιαυτὸν δεκτὸν, ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀντιλεγόμενος, οὔτε ὑπὸ Ἰουδαίων,
οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ Σαμαρειτῶν, οὔτε ὑπό τινος ἑτέρου.
Ἔπειτα ἀντιλεγόμενος ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν [86] δεύτερον, καὶ γέγονεν ἐν-
νεακαίδεκα ἔτη τῷ αὐτῷ Ἡρώδῃ, τῷ δὲ σωτῆρι τριακοστὸν δεύτερον.
Ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἔτει Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου καλουμένου γίνεται τὸ
σωτήριον πάθος, καὶ ἡ ἀπάθεια, γεῦσίς τε θανάτου ἄχρι σταυροῦ, πά-
σχοντος ἐν ἀληθείᾳ, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι. Χριστοῦ γὰρ
παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, φησὶ ἡ θεία γραφή. Καὶ πάλιν, Θανατω-
θεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι, καὶ τὰ ἑξῆς. Σταυροῦται,
θάπτεται, κατέρχεται εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ἐν ψυχῇ, αἰχμα-
λωτεύει τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀνίσταται τριήμερος σὺν αὐτῷ τῷ [87] ἁγίῳ
πνεύματι, συνενώσας τὸ σῶμα τῇ θεότητι, μηκέτι λυόμενον, μηκέτι
πάσχον, μηκέτι ὑπὸ τοῦ θανάτου κυριευόμενον, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος,
Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι [88] κυριεύει, αὐτὸ τὸ σῶμα ἀληθινῶς, αὐτὴν τὴν
σάρκα, αὐτὴν τὴν ψυχὴν, αὐτὰ τὰ πάντα· οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸ ὂν σῶ-
μα, ἀλλ᾽ αὐτὸ ὂν ἐνδυναμώσας καὶ ἑνώσας εἰς μίαν ἑνότητα καὶ εἰς μίαν
θεότητα, τὸ σαρκικὸν ἄφθαρτον, τὸ σωματικὸν πνευματικὸν, τὸ παχυ-
pag. 137. μερὲς λεπτομερὲς, τὸ θνητὸν ἀθάνατον, μὴ ἑωρακὸς ὅλως διαφθορὰν,
μὴ καταλειφθείσης τῆς ψυχῆς εἰς ᾅδην, μὴ μερισθέντος τοῦ ὀργάνου
εἰς ἁμαρτίαν, μὴ χρανθέντος τοῦ νοῦ εἰς τροπήν· ἀλλὰ τὰ ὅλα ἀν-
θρώπου λαβὼν, φυλάξας δὲ ὅλα [89] τὰ τέλεια, ἐπιδεδωκυίας τῆς θεό-
τητος τῇ ἀληθινῇ ἐνανθρωπήσει, [90] ταῖς χρείαις, ταῖς εὐλογίαις, κατὰ
τὰς σωματικάς τε καὶ ψυχικὰς, καὶ ἐκ νοῦ ἀνθρωπίνου κεκτημένας
τὴν πληροφορίαν, [91] τὰ τῇ πείνῃ, καὶ δίψῃ, καὶ κλαυθμῷ τε καὶ
ἀθυμίᾳ, δάκρυσί τε καὶ ὕπνῳ, καμάτῳ καὶ ἀναπαύσει. Ταῦτα γὰρ
οὐχ ἁμαρτίας εἶδος, ἀλλ᾽ ἀνθρωπισμοῦ ἀληθεστάτου, ἀληθείᾳ τῆς
θεότητος συνούσης, οὐ τὰ ἀνθρώπινα πασχούσης, ἀλλὰ τῆς θεότη-
τος συνευδοκούσης εἰς τὰ εὔλογα, καὶ ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ τροπῆς ἀπη-
γορευμένης ὑπαρχούσης. Ἀλλὰ καὶ ἀνέστη, καὶ θυρῶν κεκλεισμένων
εἰςῆλθεν, ἵνα τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἀποδείξῃ, αὐτὸ τὸ ὂν σὺν
σαρκὶ καὶ ὀστέοις. Μετὰ γὰρ τὸ εἰςελθεῖν ἔδειξε χεῖρας καὶ πόδας

85. Ἀντιπᾶ *suspicatus est Ios. Scaliger.*
86. δεύτερον *codd. mss. uterque. Etiam Cornarius vertit secundum.* δεκτὸν *editi libri.*
87. ἁγίῳ *abest a cod. Rhedig.*
88. *Post* κυριεύει *Petavius perperam ruptis orationis continuae membris puncto posito novum incepit segmentum.*
89. τὰ *uncinis notavit Petavius.*
90. „Rectius in lib. I. εὐλόγους χρείας scripsit.“ *Petavius. Immo in Panario pag. 49. legitur* πρὸς τὰς εὐλόγους χρείας. *Rescribendum puto* ταῖς χρείαις, ταῖς εὐλόγοις, κατὰ τὰ σωματικά τε καὶ ψυχικὰ κτλ. *Cornarius vertit* et omnibus perfecte servatis, concedente deitate verae humanitati, in necessitatibus honestis, corporalibus ac animalibus, et ex mente humana requisitus ad perfectionem, hoc est in fame *cett.*
91. τῷ *codd. mss. uterque.* τὰ *editi. Restituendum puto* κεκτημένος τὴν πληροφορίαν αὐτῷ, τῇ πείνῃ κτλ.

Herodis Agrippae Iesus Christus promulgare divinum verbum ag-
gressus est, ac cum Ioannis baptismo initiatur, tum annum illum
acceptum in ea praeconii functione consumit, nullo neque Iudaeo-
rum, neque gentilium, neque Samaritanorum, neque alterius gene-
ris repugnante. Secundo praeconii coelestis anno quamplurimos
obtrectatores habuit, qui quidem Herodis eiusdem XIX., Christi
XXXII. extitit. Demum XX. tetrarchae Herodis anno Christus do-
minus ob humani generis salutem passus, atque eodem tempore ni-
hil passus est, tum cum mortem degustans ipsum etiam crucis sup-
plicium subiit, cum interim nihil ipsa divinitate pateretur. *Christo* 1. Petr. 4, 1.
enim, ait scriptura, *pro nobis in carne passo:* rursumque, *Morti-* 1. Pet. 3, 18.
ficatus carne, vivificatus autem spiritu, et quae sequuntur. In cruce
suspenditur, sepelitur, ad inferos cum divinitate sua animaque de-
scendit, captivam ducit captivitatem, ac tertio die cum sanctissimo
suo corpore ad vitam excitatur. Quod quidem corpus neque dissol-
vendum amplius, nec passurum, nec sub mortis dominatum postea
cessurum cum sua divinitate coniunxit. Id quod apostoli testimonio
comprobatur: *Mors*, inquit, *non amplius ei dominabitur*. Hoc igi- Rom. 6, 9.
tur ipsum corpus, carnem ipsam et animam, ipsa quibus constabat
omnia, non aliud quicquam praeter verum corpus, sed ipsummet
illud vi coelesti perfudit, et in unum idemque, in unam, inquam,
divinitatem consociavit, ut et carne constans et incorruptum, cor-
poreum simul ac spiritale, concretum ac tenue, mortale pariter at-
que immortale illud esset, quod nulla omnino tabe dissolutum fue-
rat, neque eius anima apud inferos relicta, nec ipsum velut instru-
mentum quoddam aliqua ex parte peccati in obsequium impensum,
neque mens ulla erat in deterius mutatione polluta: sed ita sibi
omnia quae hominum propria sunt adscivit, eadem ut integra ser-
varet quae verae illi quam sibi conciliaverat naturae necessarios ad
usus divinitas concesserat, usus nimirum illos qui ut esse penitus
possint partim corporis egent, partim animi atque humanae mentis
adminiculo, cuiusmodi sunt fames, sitis, fletus ac dolor, lacrymae,
somnus ac requies. Haec enim omnia nulla infuscata peccati spe-
cie susceptae reipsa naturae hominis argumenta continent; qua cum
vere consociata divinitas humanum tamen patitur nihil, tametsi quae
rationi consentanea forent, admiserit, atque ab omni scelere, et
in peius ac vetitum mutatione procul abfuerit. Ad haec excitatus Ioann. 20.
a morte Christus occlusis ianuis ingressus est, uti quod hactenus
crassum concretumque fuerat corpus, eadem cum carne ossibusque
tenue ac subtile esse monstraret. Statim enim atque introgressus

καὶ πλευρὰν νενυγμένην, ὀστέα τε καὶ νεῦρα, καὶ τὰ ἄλλα, ὡς μὴ εἶναι φαντασίαν τὸ ὁρώμενον, πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιεῖτο δι' ἑαυτοῦ, τὰ ὅλα τελειώσας, καὶ συνεσθίων καὶ συναυλιζόμενος, οὐ δοκήσει, ἀλλ' ἀληθείᾳ· παιδεύων τε ἐδίδαξε βασιλείαν οὐρανῶν, κηρύσσειν ἐν ἀληθείᾳ τὸ μέγα καὶ κορυφαιότατον σημαίνων τοῖς μαθηταῖς καὶ λέγων, Μαθητεύσατε τὰ ἔθνη, τουτέστι μεταβάλλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ αἱρέσεων εἰς μίαν [92] θεότητα, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, εἰς τὴν κυριακὴν ὀνομασίαν τῆς τριάδος ἁγίαν, καὶ βασιλικὴν [93] σφραγῖδα, ἵνα δείξῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος μηδεμίαν ἀλλοίωσιν εἶναι τῆς μιᾶς ἑνότητος. Ὅπου γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι κελεύονται εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ [94] ἀσφαλῶς ἡ δοξολογία· εἰς ὄνομα υἱοῦ, οὐκ [95] ἀποδεόντως ἡ ἐπίκλησις· εἰς ὄνομα ἁγίου πνεύματος, οὐ διῃρημένη ἡ ἕνωσις, οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένη τῆς μιᾶς θεότητος.

pag. 138. Ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς ἐν [96] αὐτῷ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἑνότητα καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπόστασιν, καὶ ἔνθεον ἀποτελέσας ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πέμψας κήρυκας εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, Σίμωνα Πέτρον, Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου, οὓς πάλαι ἐξελέξατο, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον καὶ Θωμᾶν, καὶ Ἰούδαν, καὶ Θαδδαῖον, Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, Ἰούδαν τε τὸν Ἰσκαριώτην καὶ προδότην αὐτοῦ γενόμενον, καὶ ἄλλους ἑβδομήκοντα δύο, ἐξ ὧν ἦσαν ἑπτὰ οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν, Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς, καὶ Νικόλαος, πρὸς τούτοις Ματθίας, ὁ ἀντὶ Ἰούδα ἔσχατον συμψηφισθεὶς μετὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, μετὰ δὲ τούτων πάντων Μάρκος, Λουκᾶς, Ἰοῦστος, Βαρνάβας, καὶ Ἀπελλῆς, Ῥοῦφος, Νίγερ, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν [97] ἑβδομηκονταδύο. Μετὰ τούτους δὲ πάντας καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον τὸν ἁγιώτατον ἀπόστολον, ἐκλεξάμενος διὰ φωνῆς ἰδίας ἀπ' οὐρανοῦ, ἀπόστολον ὁμοῦ καὶ κήρυκα ἐθνῶν καὶ πληρωτὴν ἀποστολικῆς διακονίας ἀπέστειλε. Καὶ εὑρίσκει Λουκᾶν τῶν ἑβδομηκονταδύο ὄντα τῶν ἐσκορπισμένων, καὶ ἀκόλουθον αὐτὸν ἔλαβε, καὶ συνεργὸν τοῦ εὐαγγελίου. Οὕτως γοῦν ἐτελέσθη ἡ πᾶσα εὐαγγελικὴ πραγματεία ἕως τούτου τοῦ χρόνου.

Ἔσται δέ μοι ὁ λόγος ἕως ὧδε περὶ τῶν εἴκοσιν αἱρέσεων καὶ τῆς

92. ἑνότητα *habet Panarium.*
93. σφραγίδα *codd. mss. et ed. princ., uti constanter.*
94. ἀσφαλὴς *habet Panar. pag. 50.*
95. ἀποδεόντως *cod. Ien. et edit princ.* ἀποδέοντος *cod. Rhedig. et edit. Petav.*

est, manus ac pedes et confossum latus cum ossibus ac nervis ostendit, adeo quae tum videbantur solida erant, nec specie tenus extabant. Quibus rebus eorum omnium quae fidei speique nostrae proposita sunt promissorum per sese veritatem confirmavit perficiens omnia, neque ficta duntaxat imagine, sed reipsa cum suis convescens et habitans. Quin eosdem instituit, ac coeleste regnum cum veritate nuntiare docuit, tum cum maximum illud longeque praecipuum arcanum discipulis aperuit: *Docete*, inquit, *omnes gentes*. Matth. 28, 19. Hoc est, Ab improbitate illas ad veritatem, ab sectis variis ad eandem divinitatem traducite: *Baptizate eas in nomine patris et filii et spiritus sancti*, nimirum in dominica trinitatis appellatione, quod ipsum sacrosanctum est ac regium signum, quo vel ipso nomine significaret, nihil esse ab unitate diversum. Cum enim baptizari homines iubet *in nomine patris*, firma ac stabilis est gloriae praedicatio. Quod vero additur *in nomine filii*, nulla re hunc a paterna dignitate deficere appellatio ipsa declarat. Postremo iis in verbis, *In nomine spiritus sancti*, nulla est coniunctionis divisio, varietas nulla, neque ab una divinitate diversitas.

Denique eodem cum corpore et anima menteque ad superos evectus est, omnibus illis in unum conflatis, atque in eandem spiritalem personam concurrentibus divinisque redditis. Inde mox ut ad patris dextram consedit, praecones in universum orbem dimisit, Simonem Petrum, et Andream eius fratrem, Iacobum, et Ioannem Zebedaei filios, quos olim delegerat, Philippum et Bartholomaeum, Matthaeum, Thomam, et Iudam, ac Thaddaeum, et Simonem Zeloten, et Iudam Iscariotem, a quo ille traditus est. Item alios LXXII, e quibus VII illi fuere qui ad viduarum obsequium delecti sunt, Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, et Nicolaus, et praeter hos Matthias, qui loco Iudae inter apostolos cooptatus est. Accesserunt ad illos Marcus, Lucas, Iustus, Barnabas, Appelles, Rufus, Niger, ac reliqui LXXII. Quibuscum etiam sanctum Paulum suapte de coelo voce missa apostolum gentium ac praeconem et apostolicae doctrinae consummatorem instituit. Qui quidem sanctum Lucam, ut memorant, unum e LXXII discipulis, qui dissipati fuerant, reduxit, eumque comitem et adiutorem evangelii simul et apostolum adhibuit. Hoc modo totum evangelii negotium ad id usque temporis confectum est.

Atque hactenus de XI sectis, deque eo quod ordine consecu-

Item Panar. Cornarius vertit certa fit glorificatio: in nomen filii, non deficientis est nomenclatura *cett.*

96. ἑαυτῷ *codd. mss. et edit. princ.*
97. ὁ δύο *codd. mss. uterque.*

κατὰ ἀκολουθίαν ἐν συντόμῳ εὐαγγελικῆς τοῦ κόσμου φωταγωγίας διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγεννημένης, οἷς καὶ ὅμοια συλλέξαι καὶ παραθέσθαι τὰ προθεσπίσματά τε καὶ τὰς προφητείας ἀπὸ νόμου τε καὶ ψαλμῶν, καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολουθίας καὶ ἀγωγὰς [98] ἔνεστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀκρίβειαν καταλαβέσθαι, ὡς οὐ νόθος, ἀλλ' ἀληθὴς, καὶ προκαταγγελθεῖσα ἀπὸ πάσης τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ ἀναμφίβολός ἐστιν ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία. Ἵνα δὲ μὴ εἰς ὄγκον παρεκτείνω τὴν τῆς συντάξεως πραγματείαν, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.

Προϊὼν δὲ ἐφεξῆς τὰς μετέπειτα τῷ βίῳ ἐπιφυείσας ἐπὶ κακῇ προφάσει δόξας ὁμοίως [99] διαγράψω.

pag. 139. Καὶ ταῦτα γὰρ ἔνεστιν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, διαλαμβάνοντα περὶ δεκατριῶν αἱρέσεων, ὧν πρώτη ἡ τοῦ Σίμωνος τοῦ Μάγου, ὃς εὐθὺς μετὰ Χριστὸν ἔτι κηρυσσόντων τῶν ἀποστόλων ἐφάνη, ἀφ' οὗ καὶ Σιμωνιανοὶ ἐκλήθησαν, οἱ τῇ [100] αὐτοῦ αἱρέσει προσκείμενοι. Οὗτος ἐκ Σαμαρείας ὡρμᾶτο, κώμης [1] Γιτθῶν, Χριστοῦ δὲ ὑπέδυεν ὄνομα μόνον. [2] Ἔδειξε δὲ αἰσχροποιΐαν, τὴν μῖξιν μολυσμοῦ γυναικῶν [3] ἀδιάφορον. Σωμάτων δὲ ἀπέβαλε τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ ἔλεγε. Εἰκόνα δὲ ἑαυτοῦ καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης Ἑλένης, ὡςεὶ Διὸς καὶ Ἀθηνᾶς, παρεδίδου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς εἰς προςκύνησιν. Ἔλεγε δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν πατέρα, Ἰουδαίοις δὲ τὸν Χριστόν.

[4] Μενανδριανοὶ, οἱ ἀπὸ Μενάνδρου τινὸς, [5] ὃς διέφερε μὲν κατά τι πρὸς τοὺς Σιμωνιανοὺς, ἀπὸ ἀγγέλων δὲ ἔλεγε τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

Σατορνιλιανοὶ, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν κρατύναντες αἰσχρουργίαν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς Σιμωνιανοὺς εἰς ἔκπληξιν περιττοτέραν κηρύττοντες, ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότες, ὃς καὶ [6] αὐτὸς κατὰ Μένανδρον ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγεννῆσθαι ἔφασκε, μόνον δὲ ἑπτὰ παρὰ τὴν τοῦ ἄνω πατρὸς γνώμην.

Βασιλιδιανοὶ, τῆς αὐτῆς αἰσχρουργίας τελεσταὶ, ἀπὸ Βασιλίδου [7] τοῦ ἅμα Σατορνίλῳ, τοῖς Σιμωνιανοῖς καὶ [8] Μενανδριανοῖς μεμαθητευμένου, τὰ ὅμοια μὲν φρονοῦντος, κατά τι δὲ διαφερομένου. Λέγει δὲ τριακοσίους ἑξήκοντα πέντε οὐρανοὺς εἶναι, καὶ [9] τούτοις ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐκτίθησι, διὸ καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τοσούτων ἡμερῶν εἶναι, καὶ τὸ [10] Ἀβρασὰξ ὄνομα τῆς αὐτῆς ψήφου εἶναι, καὶ εἶναι τριακοσίων ἑξηκονταπέντε, καὶ εἶναι [11] τοῦτο τὸ ἅγιον [12] ὄνομά φησι.

98. *Vulgo distinguunt* ἀγωγάς. ἔνεστιν ἰδεῖν. *Petavius in margine* „*Leviter depravatus hic locus*". *Sed quomodo haec essent coniungenda bene vidit Cornarius Latinus interpres.*

99. διαγράψαι *codd. mss. uterque, et edit princ.*

100. αὐτῇ *cod. Rhedig.*

1. γιτθῶν *codd. mss. et edit. princ.*

2. ἐδίδαξε *habet summarium Panar. p. 52.*

3. ἀδιαφορίαν *Panar.*

tum est et a me paucis explicatum, evangelica scilicet luce, quae a Christo domino Christique discipulis orbi terrarum illata fuit. Quibus a me dictis consentanea pleraque colligere licet, ac vaticinia et oracula ex lege veteri, vel Psalmis aliisque libris conquirere, et omnium seriem ordinemque perscrutari, ex iisque incarnationem Christi domini perspicue comprobare non supposititiam, sed veram extitisse, atque in lege veteri nuntiatam, ut de eo nullus sit dubitandi locus relictus. Sed ne huius operis tractatio in infinitum excrescat, his quae dicta sunt erimus contenti.

Ac deinceps opiniones illas, quae in hominum vitam postea pessimo colore ac specie prolatae sunt, eadem serie pertexam.

Haec sunt quae in secundo tomo libri primi continentur, in quo XIII haereses explicantur, quarum prima est Simonis Magi, qui statim post Christum praedicantibus adhuc apostolis emersit, a quo Simoniani illius haeresis sectatores appellati sunt. Hic ex Samariae vico quodam Gitthis oriundus Christum nomine tenus professus est, auctor nefandae obscenitatis et inquinatissimi concubitus. Praeterea promiscuas uxores esse voluit. Corpora negat resurgere, nec a deo mundum fabricatum esse statuit. Imaginem porro suam scortique sui, nomine Helenae, sub Iovis ac Minervae specie discipulis adorandam obtrusit. Apud Samaritas pro deo patre se venditans Iudaeis Christum se esse dicebat.

Menandriani a Menandro quodam originem traxerunt, qui certis in rebus a Simonianis discrepabat, mundum vero ab angelis fuisse productum asserebat.

Saturniliani in Syria Simonianorum turpitudinem auxerunt. Nonnulla quoque ad maiorem conciliandum stuporem ad illorum adiecere dogmata. Horum princeps Saturnilus fuit, qui perinde ac Menander mundi conditores angelos, hoc est septenos ex iis, facit, idque ipsos praeter supremi parentis sententiam suscepisse statuit.

Basilidiani foeditatis eiusdem socii ad Basiliden originem referunt, qui cum Saturnilo Simonianis ac Menandrianis operam dedit, ac tametsi eadem fere sentiat, in quibusdam tamen discrepat. Nam coelestes orbes CCCLXV constituit, quos angelicis nominibus afficit, ideoque totidem diebus annum constare censet. Addit et Abrasax cuiusdam virtutis nomen, quae CCCLXV numerum literis exprimit, idque sanctum esse nomen asserit.

4. μενανδρηνοὶ *codd. mss. uterque.*

5. *Libri vulgo* οὓς.

6. αὐτοὶ *codd. mss. et edit. princ.*

7. *Ita Panar. Libri vulgo* τε.

8. μενανδρηνοῖς *codd. mss. uti supra.*

9. τούτους *edit. Pelav.*

10. ἀβασὰρξ *codd. mss. uterque, et edit. princ.*

11. αὐτοῦ ἅγιον *cod. Rhedig.*

12. πνεῦμα *habet Panar.*

Νικολαΐται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χήραις ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος, [13] διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχρουργίαν ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς διδάξας, καὶ περὶ τοῦ Καυλακαὰκ καὶ [14] Προυνίκου καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομάτων εἰσηγησάμενος.

pag. 140. *Γνωστικοὶ, τὰς αὐτὰς αἱρέσεις διαδεξάμενοι, πλέον καὶ αὐτοὶ πάντων τὴν αἰσχρότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι, καὶ Φιβιωνῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σεκουνδιανοὶ, ἐν ἄλλοις δὲ μέρεσι Σωκρατῖται, παρὰ δὲ ἑτέροις Ζακχαῖοι· ἄλλοι δὲ [15] Κοδιανοὺς αὐτοὺς λέγουσι, ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσι.*

Καρποκρατιανοὶ, ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὃς ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχρουργίαν ἐκτελεῖν, καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρτίας. Καὶ εἰ μή τις διὰ πάντων, φησὶ, παρέλθῃ, καὶ τὸ θέλημα πάντων δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσει, οὐ δύναται ὑπερβῆναι εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐδὲ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν. Ἔλεγε δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοερὰν εἰληφέναι, εἰδότα δὲ τὰ ἄνω καὶ τὰ ἐνταῦθα καταγγέλλειν, καὶ ὡς εἴ τις πράξειεν ὅμοια τῷ Ἰησοῦ, κατ' αὐτὸν εἶναι. Τὸν δὲ νόμον σὺν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἀπαγορεύει, ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος αἱρέσεις. Τούτου γέγονεν ἡ ἐν Ῥώμῃ Μαρκελλίνα. Εἰκόνας δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ, καὶ Παύλου, καὶ Ὁμήρου, καὶ Πυθαγόρου, ταύτας ἐθυμία καὶ προσεκύνει.

Κηρινθιανοὶ καὶ Μηρινθιανοὶ, οἱ ἀπὸ Κηρίνθου καὶ Μηρίνθου Ἰουδαῖοι, οἵτινες περιτομὴν αὐχοῦσι, καὶ κόσμον ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, τὸν δὲ Ἰησοῦν κατὰ προκοπὴν Χριστὸν καλεῖσθαι.

Ναζωραῖοι, Ἰησοῦν μὲν ὁμολογοῦντες υἱὸν θεοῦ, πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

Ἐβιωναῖοι, παραπλησίως τῶν προειρημένων Κηρινθιανῶν καὶ Ναζωραίων, οἷς συνήφθη κατά τι ἡ τῶν Σαμψαίων τε καὶ Ἑλκεσαίων αἵρεσις· οἳ τὸν Χριστόν φασιν ἐκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐνδημήσαντα δὲ ἐν τῷ Ἀδὰμ πρῶτον, καὶ κατὰ καιρὸν ἐνδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ, καὶ πάλιν ἐκδυόμενον. Τοῦτο [16] γάρ φασιν ἐπιτετελεκέναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες εὐαγγελίοις κέχρηνται. Σαρκοφαγίαν βδελύττονται, τὸ ὕδωρ δὲ ἀντὶ θεοῦ ἔχουσι, τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἔφην. Συνεχῶς δὲ βαπτίζονται ἐν τοῖς ὕ-

13. *Repete* ὃς *pronomen ex voce* ταχθέντος.

14. προυνικοῦ *codd. mss. uterque.*

15. *Repone* Κοδδιανούς.

Nicolaitae a Nicolao illo derivati sunt cui ab apostolis viduarum cura commissa fuerat. Hic zelotypia ob uxorem aestuans, cum aliis praeposteram libidinem exercere suos docuit. Sed et Caulacach et Prunicum, et alia nominum portenta, in mundum invexit.

Harum Gnostici successores haeresum longe omnes turpitudinis atque exsecrandae foeditatis vesania superarunt. Militares porro in Aegypto dicuntur et Phibionitae, in superiore tractu Secundiani, alibi Socratitae, ab aliis Zacchaei. Sunt qui eos Coddianos nominent, quidam *Βορβορίτας*, sive lutulentos.

Carpocratiani a Carpocrate quodam Asiatico dicti, qui ad omne turpitudinum ac flagitiorum genus discipulos informabat. Quod si quis, aiebat, non omnia percurrerit, neque daemonum et angelorum omnium voluntati satisfecerit, supremum in coelum evehi minime potest, neque principatus potestatesque transcendere. Asserebat idem Iesum mente praeditam animam sumpsisse, et coelestium ac terrenorum cognitione praeditum hominibus ea nuntiasse, ac si quis eadem quae Iesus olim perpetret, haud eo inferiorem futurum. Demum legem una cum mortuorum resurrectione damnabat, quemadmodum et Simoniani, ceterique omnes, quos hucusque percensui. Ex huius grege Marcellina illa Romae fuit. Atque idem Iesu Paulique, nec non et Homeri ac Pythagorae clanculum imagines fingens suffitibus eas et adoratione prosecutus est.

Cerinthiani, sive Merinthiani, a Cerintho vel Merintho, Iudaici generis extiterunt, qui circumcisionem prae se ferebant. Mundum ab angelis fabricatum, Iesum ad Christi dignitatem per virtutum incrementa pervenisse dixerunt.

Nazareni ita Iesum esse Christum, deique filium asseruerunt, ut Mosis legem omnino vitae ad institutum adsciverint.

Cerinthianis, ac Nazarenis simillimi sunt Ebionitae, quibus cum Sampsaeis et Elcesaeis aliqua ex parte convenit. Hi Christum in coelo creatum, eiusque sanctum spiritum affirmant. Illum ipsum in Adamum sese infudisse primo, ac deinde exuisse narrant; tum subiisse denuo, idque commodum fecisse, cum in terras corpore circumfusus advenit. Ac licet Iudaei sint, evangelium nihilominus adhibent. Carnium esum detestantur, aquam pro deo venerantur; Christum in suo illo, uti diximus, adventu hominem induisse dicunt. Denique aquis se identidem tam hyeme quam aestate lavant,

16. γὰρ *uncinis notavit Petavius.*

pag. 141. δασι, θέρους τε καὶ χειμῶνος, εἰς ἁγιασμὸν δῆθεν, ὥςπερ οἱ Σαμαρεῖται.

Οὐαλεντινιανοὶ, οἳ σάρκα μὲν ἀπαγορεύουσιν εἰς ἀνάστασιν, παλαιὰν δὲ ἀθετοῦσι διαθήκην καὶ προφήτας, ἀναγινώσκοντες μὲν, καὶ ὅσα εἰς ὁμοίωσιν δύνανται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἱρέσεως δεχόμενοι, ἑτέρας δέ τινας μυθολογίας παρειςφέροντες, τριάκοντα [17] ἐνιαυτῶν ὀνομασίας φέροντες ἀρρενοθηλειῶν, ὁμοῦ τε ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων γεγεννημένους, οὓς καὶ θεοὺς ἡγοῦνται καὶ αἰῶνας. Τὸν δὲ Χριστὸν ἀπ' οὐρανοῦ σῶμα ἐνηνοχέναι, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν πεπερακέναι.

Σεκουνδιανοὶ, οἷς συνάπτονται [18] Ἐπιφάνιος καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς αὐταῖς κεχρημένοι καὶ οὗτοι συζυγίαις, ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες, ἕτερα δὲ παρ' [19] αὐτὸν ποσῶς διηγοῦνται. Προςτιθέασι δὲ αἰσχρουργίαν διδάσκοντες· ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν σάρκα.

Πτολεμαῖοι, οἱ μαθηταὶ ὄντες καὶ αὐτοὶ Οὐαλεντίνου, οἷς συνάπτεται ἡ [20] Φλώρα, τὰ αὐτὰ [21] περὶ τῶν συζυγιῶν καὶ οὗτοι λέγουσι καθὰ καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ Σεκουνδιανοὶ, κατά τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέρονται.

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν δεκατριῶν αἱρέσεων ἀνακεφαλαίωσις.

Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ πρώτου βιβλίου εἰσὶν ἕτεραι αἱρέσεις δεκατρεῖς αὗται·

[22] Μαρκώσιοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου συμφοιτητὴς, δύο ἀρχὰς καὶ αὐτὸς παρειςάγων· ἀθετεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν. Φαντασίας δέ τινας δι' ἐκπωμάτων ἐξ ἐπαοιδῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ πορφύρεον μεταβάλλων μυσταγωγεῖ τὰς ἀπατωμένας γυναῖκας. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων βούλεται τὰ πάντα ἡγεῖσθαι, ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

Κολορβάσιοι. Καὶ οὗτος ὁ [23] Κολόρβασος ὡςαύτως τὰ αὐτὰ διηγούμενος, κατά τι [24] δὲ διαφερόμενος πρὸς τὰς ἄλλας αἱρέσεις, φημὶ δὲ πρὸς τοὺς περὶ Μάρκον καὶ Οὐαλεντῖνον, τὰς προβολὰς [25] δὲ καὶ ὀγδοάδας ἑτέρως ἐδίδαξεν.

pag. 142. Ἡρακλεωνῖται, καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν ὀγδοάδων φέρονται μυθολογίᾳ, ἑτέρως δὲ παρὰ τὸν Μάρκον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντῖνον καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τῶν παρ' αὐτοῖς τελευτώντων ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται δι' ἐλαίου ἀπὸ βαλσάμου καὶ ὕδατος, ἐπικλή-

17. *Petav. in marg. suae edit. correxit* αἰώνων.

18. *Summar. Panar.* Ἐπιφάνης. *Contra* Ἐπιφάνιος *appellabatur etiam supra pagg.* 125. 129.

19. *Libri vulgo* αὐτῶν.

20. φλώ τὰ (*spatio vacuo relicto aliquot litterarum*) *cod. Ien.* φλὼ . τὰ *cod. Rhedig.*

21. περὶ *abest vulgo a libris Anaceph.*

nimirum sanctitatis conciliandae sibi gratia, quemadmodum Samaritae.

Valentiniani corporum resurrectionem negant. Vetus testamentum ac prophetas respuunt. Quae nihilominus legunt ipsi, et si quid est quod ad illorum haeresin per figuram ac tropum accommodari possit, id admittunt. Sed certas quasdam fabulas addiderunt, et triginta Aeonum utriusque sexus vocabula commenti sunt, quos quidem Aeonas ab universorum parente ac conditore productos asserunt, quos et deos et Aeonas faciunt. Demum Christum e coelo corpus extulisse, ac per Mariam traductum esse velut per tubulum existimant.

Secundiani, eorumque socii Epiphanes atque Isidorus, eadem inter se paria componentes cum Valentinis consentiunt; nonnulla tamen ab iis diversa ponunt, et ad foedam insuper libidinem suos instituunt. Iidem et incarnationem negant.

Ptolemaei Valentini discipuli fuerunt, quibuscum Flora coniungitur. Par idemque dogma de coniugationibus illis cum Valentino ac Secundianis adstruunt, sed in quibusdam tamen discrepant.

Haec est secundi tomi primi voluminis summa, quae XIII haereses complectitur.

At in III. tomo eiusdem libri I. aliae continentur haereses XIII.

Marcosii. Marcus quidam extitit Colorbasi condiscipulus. Is duo similiter principia constituit. Mortuorum resurrectionem negabat. Utebatur praestigiis eiusmodi ut certis carminibus poculorum liquorem in caeruleum purpureumque colorem verteret, quibus sacris infelices mulierculas initiare solebat. Idem ad XXIV elementa perinde ac Valentinus universa revocare nititur.

Colorbasii. Colorbasius iste easdem fere opiniones amplexus est. Sed nonnulla tamen sunt in quibus ab aliis haeresibus discrepat, Marci ac Valentini potissimum. Siquidem propagationes Aeonum et Ogdoadas alio modo tradidit.

Heracleonitae. Etiam Heracleon commentitias Ogdoadas retinuit. In quibus explicandis a Marci et Ptolemaei ac Valentini ceterorumque opinione discessit. Suos porro sub ipsum vitae exitum perinde ac Marcus instituit, oleo, opobalsamo, et aqua in caput

22. μαρκόσιοι *codd. mss.*

23. κολορβάσης *codd. mss.*

24. δὲ *particulam, in editis omissam, restitui ex utroque codd. mss.*

25. δὲ *abest ab summario Panarii pag.* 229. *Fortasse scribendum* τε καὶ *pro* δὲ καὶ.

σεις τινὰς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν ἐπιλέγοντες ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ δῆθεν λυτρουμένου.

Ὀφῖται, οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες, καὶ τοῦτον Χριστὸν ἡγούμενοι, ἔχοντες δὲ τὸ ἑρπετὸν τοῦτο ἐν κίστῃ τινί.

Καϊανοὶ, ὡςαύτως ἅμα τοῖς πρότερον τὸν νόμον καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ ἀθετοῦντες σαρκός τε ἀνάστασιν ἀρνούμενοι τὸν Κάϊν δοξάζουσι, λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως. Ἅμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ τε καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σοδομίτας.

Σηθιανοί. Οὗτοι πάλιν τὸν Σὴθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι ἐκ μεταμελείας τῆς ἄνωθεν μητρὸς, συνελθούσης μετὰ [26] τὸν Κάϊν καὶ Ἄβελ ἀποκτανθῆναι, καὶ καθαρὸν σπέρμα τὸν Σὴθ [27] ποιησάσης, ἐξ οὗπερ λοιπὸν κατήχθη τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος. Καὶ αὐτοὶ δὲ [28] ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσα οἱ ἄλλοι δογματίζουσι καὶ αὐτοὶ ἐδογμάτισαν.

Ἀρχοντικοί. Οὗτοι πάλιν εἰς πολλὰς ἀρχὰς τὸ πᾶν ἀναφέρουσι, καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων [29] γεγενῆσθαι. Ἁλίσκονται δὲ καὶ ἐπὶ αἰσχρότητί τινι. Σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσι, καὶ παλαιὰν διαθήκην [30] μεταβάλλουσι. Κέχρηνται δὲ παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ, ἑκάστην λέξιν εἰς τὸν ἑαυτῶν νοῦν μεθοδεύοντες.

Κερδωνιανοὶ, οἱ ἀπὸ Κέρδωνος τοῦ Ἡρακλέωνος, [31] διαδεξάμενοι τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας εἰς Ῥώμην μεταναστάντος, καὶ κήρυγμα ἑαυτοῦ ἐκθεμένου ἐν χρόνοις [32] Ὑγίνου ἐπισκόπου. Δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὗτος ἐναντίας, μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννητὸν, ὁμοίως τε νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετῶν, καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

Μαρκιωνισταὶ. Μαρκίων οὗτος ἐκ Πόντου ὁρμώμενος ἐπισκό-
pag. 143. που μὲν ἦν υἱὸς, φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα, διὰ τὸ ἐξεῶσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἀνελθὼν δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ αἰτήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ μὴ τυχὼν, ἐπαρθεὶς κατὰ τῆς πίστεως ἐδογμάτισε τρεῖς ἀρχὰς εἰςηγησάμενος, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον· εἶναί τε τὴν καινὴν διαθήκην ἀλλοτρίαν τῆς παλαιᾶς, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. Ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετεῖ. Βάπτισμα δίδωσιν οὐ μόνον ἓν, ἀλλὰ καὶ δύο, καὶ τρία, μετὰ τὸ παραπεσεῖν. Ὑπὲρ δὲ τῶν τεθνεώτων κατηχουμένων ἑτέρους βαπτίζει. Ἀδεῶς καὶ γυναιξὶν ἐπιτρέπει λουτρὸν διδόναι.

Λουκιανισταί. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις

infusis in salutem asserunt, unaque voces quasdam Hebraicas in eius qui expiatur caput insusurrant.

Ophitae. Hi serpentem venerantur ac praedicant, eumque esse Christum asserunt. Ob id in cista serpentem asservant.

Caiani. Veterem legem, et eum qui illius legis tempore locutus est repudiant. Resurrectionem carnis abnegant. Caïnum commendant, quem praestantioris cuiusdam virtutis fuisse praedicant. Sed et Iudam divinis honoribus afficiunt, nec non et Core, Dathan et Abiron, ac Sodomitas.

Sethiani. Hi Sethum laudibus efferunt. Quem ex supremae parentis poenitentia procreatum putant, cum, Caïno Abeloque interfectis, congressa sinceram stirpem, videlicet Sethum, protulit, a quo universum genus hominum manavit. Postremo principia et potestates, ceteraque ut alii omnia statuunt.

Archontici. Plures isti ad principes universa referentes, quaecumque facta sunt ab illis orta definiunt. Habent et foedissimae quoddam libidinis genus. Carnis resurrectionem respuunt. Vetus testamentum calumniose reiiciunt. Quamquam et hoc, et novo insuper nonnunquam utantur, ex quibus singulas voculas callide ad mentem suam accommodant.

Cerdoniani, a Cerdone, qui quem ab Heracleone errorem hauserat, novis inventis adauxit. Ac cum Romam e Syria profectus esset, Hygini papae temporibus sua dogmata disseminavit. Duo porro principia contraria invicem affirmat. Negat Christum esse genitum. Mortuorum excitationem cum vetere testamento reiicit.

Marcionistae. Marcio oriundus ex Ponto episcopo patre natus est. A quo ob virginis stuprum eiectus ex ecclesia Romam aufugit. Ubi cum ab iis qui tum ecclesiae praeerant poenitentiam frustra postulasset, catholicam fidem oppugnare instituit. Quamobrem tria esse principia dixit, bonum, iustum et malum. Novum testamentum a vetere eiusdemque auctore alienum esse docuit. Carnis resurrectionem sustulit. Non unum baptisma duntaxat, sed etiam tria post delictum indulget. Pro mortuis illorum catechumenis baptismum alii suscipiunt. Mulieribus conferre baptismum sine ullo discrimine permittit.

Lucianistae. Lucianus his antiquior, non alter ille qui Con-

26. *Fortasse* τὸ τὸν. *Petavius suspicatus est* τὸ ὑπὸ Κάϊν τὸν Ἄβελ.

27. ποιησάσης *reposui ex summario Panarii pag.* 230. *Libri enim habent* ποιήσασα.

28. ἀρχῆς *codd. mss. et edit. princ.*

29. γεγενῆσθαι λέγουσιν *volebat Petavius. Atque ita legitur in summario Panarii pag.* 230.

30. *In Panario extat* διαβάλλουσι, *quod reponendum est. Iam Cornarius vertit* calumniantur. *Paulo post scripsi* τὸν ἑαυτῶν νοῦν. *Vulgo enim legitur* τὸν ἑαυτὸν νοῦν.

31. *Suspicari licet* διαδεξαμένου *cum Petavio.*

32. *Libri habent vulgo* ῥηγίνου.

Κωνσταντίνου γενόμενος, πάντα κατὰ τὸν Μαρκίωνα ἐδογμάτισεν, ἕτερα δὲ παρὰ τὸν Μαρκίωνα καὶ αὐτὸς δῆθεν περισσότερον δογματίζει.

[33] *Ἀπελληανοί.* Καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια Μαρκίωνι καὶ Λουκιανῷ δογματίζει, κακίζων τὴν πᾶσαν ποίησιν καὶ τὸν πεποιηκότα. Οὐχ ὁμοίως δὲ τούτοις δογματίζει καὶ τρεῖς ἀρχὰς, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν, καὶ ἕνα θεὸν ὄντα ἀνώτατον καὶ ἀκατονόμαστον, αὐτὸν δὲ πεποιηκέναι ἄλλον. Καὶ αὐτὸς ὁ γενόμενος πονηρὸς εὑρεθεὶς ἐποίησε τῇ ἑαυτοῦ φαυλότητι τὸν κόσμον.

Σευηριανοί. Σευῆρός τις πάλιν τῷ Ἀπελλῇ συνεπόμενος τὸν μὲν οἶνον ἀποβάλλεται καὶ τὴν ἄμπελον, ἐκ δὲ τοῦ δρακοντοειδοῦς Σατᾶν μυθολογῶν πεφυκέναι τὴν γυναῖκα ἀριστερᾶς δυνάμεως ὑπάρχειν. Ὀνομασίας δέ τινας ἀρχόντων καὶ βιβλία τινὰ ἀπόκρυφα παρεισάγει, τὰ ὅμοια δὲ ταῖς ἄλλαις σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ παλαιὰν διαθήκην.

Τατιανοί. Τατιανὸς οὗτος [34] συνήκμασε μὲν Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι τῷ ἁγίῳ, μετὰ δὲ τὴν τοῦ μάρτυρος καὶ [35] φιλοσόφου Ἰουστίνου τελευτὴν, προσεφθάρη τοῖς τοῦ Μαρκίωνος δόγμασι, [36] μαθητευθεὶς τῷ αὐτῷ, [37] τά τε ἴσα αὐτῷ ἐδογμάτισε, καὶ πάλιν ἕτερα παρ' ἐκεῖνον. Ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας [38] ὁρμᾶσθαι.

Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων κατὰ τεσσαρακονταὲξ αἱρέσεων.

pag. 144 Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπαρχῆς τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν, αἱρέσεις εἰσὶν ιη', οὕτως·

Ἐγκρατῖται, οἱ ἀπόσπασμα τυγχάνοντες Τατιανοῦ, τὸν γάμον ἀποβάλλοντες, τοῦ Σατανᾶ φάσκοντες τοῦτον εἶναι, πᾶσαν δὲ ἀπαγορεύοντες ἐμψυχοφαγίαν.

Κατὰ Φρύγας, οἱ καὶ Μοντανισταὶ, οἵτινες παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην δέχονται, ἑτέρους δὲ προφήτας παρειςφέρουσι παρὰ τοὺς προφήτας, Μοντανόν τινα αὐχοῦντες καὶ Πρίσκιλλαν.

Πεπουζιανοὶ, οἱ καὶ [39] Κυϊντιλιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται, ἐκ τούτων μέν εἰσι τῶν κατὰ Φρύγας, ἕτερα δὲ παρ' ἐκείνους δογματίζοντες, Πέπουζάν τινα πόλιν ἔρημον ἀναμέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Φρυγίας ἐκθειάζοντες, καὶ ταύτην Ἱερουσαλὴμ ἡγούμενοι (ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα), γυναιξί τε ἀποδιδόντες τὸ ἄρχειν καὶ [40] ἱερατεύειν. [41] Μυοῦνται δέ τινα παῖδα κατακεντοῦντες

33. *Ita codd. mss. uterque. Editi contra* Ἀπελλητιανοί.

34. συνήκμασε *codd. mss. uterque.* συνεβίωσε *editi.*

35. φιλο.. Ἰουστίνου *vacuo spatio relicto cod. Rhedig.*

36. μαθητευθ.. αὐτῷ *vacuo spatio relicto cod. Rhedig.* μαθητευ.. αὐτῷ *item edit. princ.*

37. τά τε ἴσα αὐτῷ *cod. Ien. et edit. princ.* τάτε ἐν αὐτῷ *cod. Rhedig. In edit. Petav. ea verba sunt omissa.*

stantino imperante vixit, in omnibus Marcionis vestigiis inhaesit. Etsi quibusdam adiectis cumulatius aliquid docere studuit.

Apelleiani. Apelles similiter atque Marcio et Lucianus quicquid conditum est cum ipso conditore vituperat. Non tamen tria ut illi principia, sed unum tantum invexit; itidemque deum unum ac supremum et nominis expertem, qui singularem alterum procreaverit. Qui cum malus evasisset, mundum sua illa improbitate condidit.

Severiani. Severus hic Apellis assecla vinum ac vitem penitus damnat, quae ex Satanae serpentis et terrae congressu propagata fingit. Muliebrem quoque sexum repudiat, quod ad sinistram virtutem pertineat. Principum vocabula quaedam atque apocryphos libros inducit. In mortuorum resurrectione veterique testamento refellendo cum aliis haeresibus consentit.

Tatiani. Tatianus primum cum sancto Iustino martyre ac philosopho vixit. Post cuius obitum contagione Marcionis dogmatum afflatus eius discipulus fuit, ad eaque quae cum eo communiter tenuit nova insuper addidit. Ferunt e Mesopotamia oriundum hunc fuisse.

Haec est summa libri I., tres tomos continens, haereses XLVI.

In priore vero tomo libri II., qui secundum institutum a nobis initio tomorum ordinem quartus est, haereses continentur XVIII hoc modo.

Encratitae Tatiani quaedam velut appendix. Hi nuptias damnant, quas Sathanae tribuunt. Ab animatorum omnium usu abstinendum esse sentiunt.

Cataphryges, qui et Montanistae, utrumque testamentum approbant, sed novos prophetas ad receptos et antiquos adiiciunt, ac Montanum quendam et Priscillam praedicant.

Pepuziani, qui et Quintilliani dicuntur, quibus accedunt et Artotyritae, superioribus quidem illis, hoc est Cataphrygibus, annumerandi sunt; sed ab iis tamen diversa nonnulla sentiunt. Ac Pepuzam desertum quoddam oppidum Galatiam inter et Cappadociam ac Phrygiam situm divinis honoribus extollunt, eamque Hierosolymam esse dicunt (est autem et alia Pepuza). Mulieribus sacros magistratus ac sacerdotia deferunt. Certis initiantur mysteriis, qui-

38. ὁρμάσθη *codd. mss. uterque, et edit. princeps.*

39. *Repone* Κυϊντιλλιανοί.

40. ἱερατεύειν (ἱρατεύειν *cod. Ien.*) *codd. mss. uterque.* ἱερεύειν *editi.*

41. μύονται *codd. mss. et edit. princ.*

νέον. Καὶ δὴ τῇ [42] Κυϊντίλῃ, ἢ καὶ Πρισκίλλῃ Χριστὸν ἐκεῖσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκεκαλύφθαι ἐν ἰδέᾳ ἀληθείας μυθολογοῦσι. Κέχρηνται δὲ ὡςαύτως παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ, κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν μεταποιοῦντες.

Τεσσαρεςκαιδεκατῖται, οἱ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὸ Πάσχα [43] ἐκτελοῦντες. Ἐν ὁποίᾳ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ ἐμπέσοι τῆς σελήνης ἡ τεσσαρεςκαιδεκάτη, ἤτοι ἐν σαββάτῳ, ἢ ἐν κυριακῇ, ἐκείνην τε νηστεύοντες καὶ ἅμα ἀγρυπνοῦντες.

Ἄλογοι, οἱ ἀφ᾽ ἡμῶν κληθέντες, οἱ τὸ εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς [44] ἀεὶ θεὸν λόγον παρεκβάλλοντες, τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον μὴ δεχόμενοι, μηδὲ τὴν Ἀποκάλυψιν [45] αὐτοῦ.

Ἀδαμιανοὶ, [46] παρὰ δέ τισιν Ἀδὰμ ζῶντος καλούμενοι, χλεύης ἢ ἀληθείας μᾶλλον τὸ δόγμα ἔχοντες. Γυμνοὶ γὰρ ὡς ἐκ μητρὸς ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται, καὶ οὕτως τὰς ἀναγνώσεις, καὶ τὰς εὐχὰς. καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιτελοῦσι, δῆθεν μονάζοντες
pag. 145. καὶ ἐγκρατευόμενοι ὄντες, καὶ γάμον μὴ δεχόμενοι, τὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν παράδεισον ἡγούμενοι.

Σαμψαῖοι καὶ Ἑλκεσαῖοι, ἔτι δεῦρο τὴν Ἀραβίαν κατοικοῦντες, καθύπερθεν τῆς [47] Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κειμένην χώραν, οἵτινες ἀπὸ Ἑλκεσαίου τινὸς ψευδοπροφήτου ἠπατημένοι, οὗ ἔτι δεῦρο ἐκ τοῦ γένους ὑπῆρχε Μαρθοὺς καὶ Μαρθίνη, γυναῖκες δύο προςκυνούμεναι ὑπὸ τῆς αἱρέσεως ὡς θεῖαι, παραπλησίως τοῖς Ἐβιωναίοις πάντα ἔχοντες.

Θεοδοτιανοὶ, ἀπὸ τοῦ Θεοδότου τοῦ σκύτεως, τοῦ ἀπὸ Βυζαντίου. Οὗτος ἐν παιδείᾳ Ἑλληνικῇ γέγονεν ἄκρος. ἅμα δὲ ἄλλοις ὢν ἐν ἡμέραις τοῦ [48] τότε διωγμοῦ, μόνος ἐκπεσὼν, καὶ ἐκείνων μαρτυρησάντων, διὰ τὸ ὀνειδίζεσθαι ἐπενόησε λέγειν ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, [49] ἵνα μὴ ὑπὸ ἔγκλημα γένηται θεὸν ἀρνησάμενος, οὕτως ἐδίδαξεν.

[50] Μελχισεδεκιανοὶ, οἱ τὸν Μελχισεδὲκ γεραίροντες, τινὰ δύναμιν αὐτὸν φάσκοντες, καὶ μὴ ἄνθρωπον ψιλὸν, καὶ εἰς τὸ τούτου ὄνομα πάντα ἀνάγειν τετολμηκότες.

[51] Βαρδησιανισταί. Βαρδησιανῆς οὗτος ἐκ τῆς Μεσοποταμίας ὡρμᾶτο, τὰ πρῶτα μὲν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὑπάρχων καὶ ἐν σοφίᾳ διαπρέπων, ἐκκλίνας δὲ τῆς ἀληθείας παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογμάτισε, χωρὶς ἐνίων ὧν διαφέρεται πρὸς Οὐαλεντῖνον.

Νοητιανοί. Νοητὸς οὗτος ἀπὸ Σμύρνης ὑπῆρχε τῆς Ἀσίας.

42. Repone Κυϊντίλλῃ.
43. ποιοῦντες cod. Rhedig.
44. θεὸν ἀεὶ cod. Rhedig.
45. αὐτοῦ abest a sola edit. Petav.
46. παρά τινος Io. Damascenus. ἀπό τινος legitur in summario Panarii.
47. νεκρᾶς θαλάσσης legitur in Panario et apud Ioannem Damasc.

bus puerulum confodiunt. Fingunt Pepuzae Christum olim Quintillae aut Priscillae videndum se praebuisse muliebri specie, vetus ac novum testamentum adhibent, ita tamen ut pleraque pro animi libidine commutent.

Tessarescaedecatitae, qui stato anni die Pascha celebrant, ut quamcumque in diem XIV. lunae incurrerit, sive sabbatum sive dominica fuerit, ea die ieiunent ac pervigilia celebrent.

Alogi a nobis ita nominati, qui Ioannis evangelium ac *Λόγον*, hoc est verbum deum a patre semper genitum, coelitusque demissum, cuius in evangelio illo mentio fit, repudiant, nec Ioannis duntaxat evangelium, sed et Apocalypsin reiiciunt.

Adamiani, ab Adamo nescio quo vivente sic dicti, ridiculum potius quam verisimile dogma profitentur. Nudi quippe, quales ex utero matris egressi sunt, viri perinde ac mulieres conveniunt, atque ita lectionibus, orationibus ac ceteris religionis officiis funguntur, et videlicet monachorum ac continentium instituta sectantur, nuptiasque condemnant, ecclesiam vero suam paradisum nuncupant.

Sampsaei, sive Elcesaei, ad hanc diem in Arabia degunt, supra Mortuum mare, Elcesaei cuiusdam pseudoprophetae discipuli. E cuius stirpe Marthus et Marthina feminae duae aetate nostra prodierunt, quas dearum instar haeresis ista coluit. Eadem porro cum Ebionaeis omnino sentiunt.

Theodotiani a Theodoto Coriario Byzantino dicti. Qui Graecis artibus apprime fuit institutus. Hic cum aliis quibusdam in ea quae tum saeviebat persecutione comprehensus, cum socii eius omnes martyrium obiissent, solus fidem eiuravit. Ob idque probris appetitus, id excogitavit ut Christum nudum esse hominem assereret, ne crimini sibi istud verteretur quod eius divinitatem negasset.

Melchisedeciani, Melchisedecum ita venerantur, ut virtutem esse quandam iactitent, non hominem duntaxat, et ad eius nomen referre universa non dubitant.

Bardesianistae. Bardesianes iste e Mesopotamia oriundus sinceram fidem initio complexus est, ac sapientia praestitit. Sed a veritate postea recedens eadem cum Valentino docuit, praeter pauca quaedam in quibus ab illo discrepat.

Noëtiani. Noëtus hic Smyrnensis ex Asia fuit. Qui in al-

48. τότε *restitui ex codd. mss. Nam in editis ea vox non legitur.*
49. *Fortasse* ὃν ἵνα.
50. μελχιδεκιανοὶ *cod Rhedig.* μελχιδεδεκιανοὶ *cod. Ien.*
51. βαρδισιανιταὶ. βαρδισιανῆς *codd. mss. uterque.* βαρδισιανισταί. βαρδισιανῆς *edit. princ.*

[52]Ἐπάρματι δὲ ἐνεχθεὶς σὺν ἄλλοις τρισὶν υἱοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδίδαξε, τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. Ἑαυτὸν δὲ ἔλεγεν εἶναι Μωσέα, καὶ ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ἔλεγεν εἶναι τὸν Ἀαρών.

Οὐαλήσιοι. Οὗτοι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, οἱ τὴν [53] Βάκαθον κατοικοῦντες, μητροκωμίαν τῆς Ἀραβίας τῆς Φιλαδελφίας, οἳ τοὺς παρατυγχάνοντας καὶ [54] ἐπιξενουμένους παρ' αὐτοῖς εὐνουχίζουσιν. Οἱ πλείους δὲ καὶ αὐτῶν εὐνοῦχοί εἰσιν ἀποτετμημένοι. Τινὰ δὲ ἕτερα διδάσκουσιν [55] αἱρέσεως [56] ἔμπλεα ἀφανίζοντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καί τινας ἑτέρας αἰσχρουργίας παρεισφέροντες.

Καθαροὶ, οἱ ἅμα Ναβάτῳ συναφθέντες τῷ Ῥωμαίῳ, καὶ τοὺς διγάμους παντελῶς ἀποβαλλόμενοι, καὶ [57] μετάνοιαν μὴ δεχόμενοι.

pag. 146. Ἀγγελικοί. Οὗτοι παντελῶς ἐξέλιπον. Αὐχοῦντες δὲ ἦσαν ἀγγελικὴν τάξιν ἔχειν, ἢ διὰ τὸ ἀγγέλους προςκεκλῆσθαι.

Ἀποστολικοὶ, οἱ καὶ Ἀποτακτικοὶ, καὶ αὐτοὶ περὶ Πισιδίαν, μόνον [58] Ἀποτακτικοὺς δεχόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς δὲ εὐχόμενοι. Παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις, ἄλλας δὲ παρ' αὐτοὺς φρονοῦσιν αἱρέσεις.

Σαβελλιανοὶ, οἱ τὰ ὅμοια [59] Νοήτῳ δοξάζοντες, παρὰ τοῦτο μόνον· λέγουσι γὰρ μὴ πεπονθέναι τὸν πατέρα.

Ὠριγενιανοὶ, τινὸς Ὠριγένους. Αἰσχροποιοὶ δὲ οὗτοί εἰσιν, ἀρρητοποιοῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα φθορᾷ παραδιδόντες.

Ὠριγενιανοὶ ἄλλοι, τοῦ καὶ [60] Ἀδάμαντος, τοῦ Συντακτικοῦ, οἱ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀποβαλλόμενοι, Χριστὸν δὲ κτίσμα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰςηγούμενοι, Παράδεισον δὲ καὶ οὐρανοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀλληγοροῦντες, καὶ τέλος ἕξειν τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τολμῶσι λέγειν.

Αὗται πάλιν αἱ δεκαοκτὼ αἱρέσεις, αἱ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ [61] αὐτοῦ βιβλίου, πέμπτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὸν προειρημένον ἀριθμὸν, αὗταί εἰσιν αἱ πέντε αἱρέσεις·

Παύλου Σαμοσατέως, ἐπισκόπου γενομένου Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης. Οὗτος ἀνύπαρκτον τὸν Χριστὸν ὀλίγου δεῖν διαβεβαιοῦται, λόγον προφορικὸν αὐτὸν σχηματίσας, ἀπὸ δὲ Μαρίας καὶ δεῦρο εἶναι,

52. *Libri vulgo* ἐφ' ἅρματι.

53. κάβοδον *cod. Rhedig.*

54. ἐπιξενουμένους *codd. mss. Editi habent* ἐπιξενομένους.

55. αἱρέ. . . . *cod. Rhedig. Vulgo* αἱρέσεων. *Hac in operis parte ubicumque vocabulorum particulae omissae sunt in cod Rhedig., in cod. Ien. conspicuae sunt chartarum maculae, quibus plerumque eaedem illae vocabulorum particulae, interdum etiam tota vocabula, evanuerunt. Hinc suspicio nasci debuit alterum codicem de altero transcriptum esse.*

56. *Corrigo* αἱρέσεως ἔμπλεα *ex summario Panarii pag.* 398. *et ex Ioanne Damasc. Libri vulgo* αἱρέσεων, ἐν τῇ παλαιᾷ.

57. μὴ* μὴ δεχ. *codd. mss. uterque.*

tum sublatus cum aliis quibusdam patri filium asserere Christum ausus est, eundemque patrem ac filium et spiritum sanctum esse profiteri, se vero Moysen, fratrem suum Aaronem dicere.

Valesii. Hi, quantum suspicor, Bacathi habitant, qui est Arabiae Philadelphensis primarius vicus. Iidem accedentes ad sese castrare solent, ac plerique inter illos eunuchi sunt, et exsecti. Habent et alia quaedam erroris plenissima dogmata, atque inter alia legem ac prophetas reiiciunt. Postremo quasdam ad illa foeditates adiiciunt.

Cathari. Novatum Romanum secuti sunt. Hi digamos penitus proscribunt. Poenitentiam repudiant.

Angelici. Hi nusquam hodie reperiuntur. Angelici vero ordinis se esse profitebantur, idque nomine ipso praeferebant.

Apostolici, qui et Apotactici, sive Renuntiatores, in Pisidia inveniuntur. Hi solos illos admittunt qui se bonis omnibus abdicaverint. Ceterum Encratitarum similes sunt, etsi diversa quaedam ab illis statuunt.

Sabelliani cum Noëtianis in omnibus propemodum consentiunt, nisi quod patrem ipsum negant esse passum.

Origeniani a quodam Origene derivati. Turpissimi isti sunt, ac nefariam et praeposteram libidinem exercent, suaque corpora corrumpunt.

Origeniani alii ab Origene Adamantio scriptore. Hi mortuorum resurrectionem negant, tam Christum, quam spiritum sanctum creatis in rebus numerant, Paradisum ac coelos, ceteraque omnia ad allegorias referunt, Christi regnum terminandum esse docent.

Hactenus primi libri II. haereses XVIII.

In posteriore vero tomo libri II., qui tomorum ordine V. est, haereses V comprehenduntur hoc ordine.

Pauli Samosateni, qui Antiochiae magnae episcopus fuit. Hic propemodum non existere Christum affirmat, atque eiusmodi verbum esse fingit quod in prolatione consistit; eundem porro esse a Maria coepisse, ac quae sacris in literis de eo pronuntiata sunt

58. ἀποτακτικοὶ *codd. mss. et edit. princ. In summario Panarii et apud Ioannem Damasc. legitur* δεχόμενοι καθ' ἑαυτοὺς· παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοὺς φρονοῦσιν. *Etiam Cornarius vertit* Propinqui autem sunt Encratitis. Verum alia etiam praeter hos sentiunt ac docent.

59. *Vulgo* ἀνοήτως *corrupte. In Panario est* Νοητιανῶν. *Aliter apud Ioannem Damasc.*

60. *Rescribe* Ἀδαμαντίου, *ut est in summario Panarii et apud Ioannem Damasc. Item* Συντάκτου.

61. αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου *cod. Rhedig.*

προκαταγγελτικῶς μὲν τὰ περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς εἰρημένα ἔχοντος, μὴ ὄντος δὲ, ἀλλ' ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας.

Μανιχαῖοι, καὶ Ἀκουανῖται, οἱ τοῦ Μανῆ μαθηταὶ τοῦ Πέρσου, Χριστὸν σχήματι λέγοντες, ἥλιόν [62] *τε σέβοντες καὶ σελήνην, ἄστροις τε καὶ δυνάμεσι καὶ δαίμοσιν εὐχόμενοι, ἀρχὰς δύο εἰςηγούμενοι, πονηράν τε καὶ ἀγαθήν· Χριστὸν δοκήσει πεφηνέναι, καὶ δοκήσει πεπονθέναι· παλαιὰν διαθήκην βλασφημοῦντες, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λαλήσαντα θεὸν, κόσμον δὲ οὐ τὸν πάντα, ἀλλὰ μέρος ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι ὁριζόμενοι.*

pag. 147. *Ἱερακῖται, οἱ ἀπὸ Ἱέρακος τοῦ Λεοντοπολίτου τῆς Αἰγύπτου,* [63] *ἐξηγητοῦ τινος, σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετοῦντες, χρώμενοι δὲ παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, ἀπαγορεύοντες δὲ γάμον παντελῶς, μονάζοντας δὲ καὶ παρθένους καὶ ἐγκρατευομένους δεχόμενοι, καὶ* [64] *χήρους, λέγοντες τὰ μηδέπω ἐν ἡλικίᾳ γενόμενα παιδία.* [65] *Βασιλείας δὲ μὴ μετέχειν ἔλεγον τοὺς μὴ ἀθλήσαντας.*

[66] *Μελητιανοὶ, οἱ ἐν Αἰγύπτῳ σχίσμα ὄντες, ἀλλ' οὐχ αἵρεσις, μὴ συνευξάμενοι τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσι, νῦν δὲ Ἀρειανοῖς συναφθέντες.*

Ἀρειανοὶ, οἱ καὶ Ἀρειομανῖται, οἱ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα λέγοντες, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος. Σάρκα μόνον τὸν σωτῆρα Χριστὸν [67] *ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι διαβεβαιούμενοι, καὶ οὐ ψυχήν. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Ἄρειος πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας.*

Αὕτη ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ δευτέρου τόμου, πέμπτου δὲ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουθίας ὄντος, ἀνακεφαλαίωσις αἱρέσεων πέντε.

Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτῳ δὲ ὄντι καθ' ὃν προείπωμεν ἀριθμὸν, ἑπτά εἰσιν αἱρέσεις, σὺν τοῖς σχίσμασιν, οὕτως·

Αὐδιανοὶ, ἀφηνιασμὸς καὶ σχίσμα, οὐ μέντοι αἵρεσις. Οὗτοι μὲν διαγωγὴν καὶ βίον εὖ τεταγμένον κέκτηνται, εἰσὶ δὲ κατὰ πάντα τὴν πίστιν ἔχοντες ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, [68] *ἐν μοναστηρίοις δὲ οἱ πλείους κατοικοῦσι. Κέχρηνται δὲ καὶ ἀποκρύφοις πολλοῖς κατακόρως· οὐ συνεύχονται δὲ ἡμῖν, ψέγοντες τοὺς παρ' ἡμῖν ἐπισκόπους πλουσίους* [69] *ἀποκαλοῦντες, καὶ ἄλλους* [70] *ἄλλους. Ποιοῦσι δὲ καὶ*

62. *Mallem* δὲ *cum Ioanne Damasc.*
63. ἐξηγητὴς *codd. mss. et edit. princ.*
64. χόρους *foedissimo mendo laborat edit. Petav. Colon. repet.*
65. *Ex Ioanne Damasc., et ex summario Panarii pag. 605., quod habet* χήρους· τὰ δὲ μηδέπω ἐν ἡλικίᾳ γεγονότα παιδία βασιλείας μὴ μετέχειν, διὰ τὸ μὴ ἠθληκέναι, *restituenda sunt. Cf. Panarium ipsum haer.* 67, 2. *pag.* 711. *Vetus loci scriptura fortasse haec fuit,* λέγοντες τὰ μηδέπω ἐν ἡλ. γ. π. βασιλείας μὴ μετέχειν, ἔλεγον ὡς μὴ ἠθλήσαντας.

praedicentis esse more dicta, cum ipse nondum existeret, sed a Maria, uti diximus, et ab eo duntaxat tempore quo carne praeditus advenit esse coeperit.

Manichaei, quos et Acuanitas vocant, Manis Persae discipuli, Christum specie tenus profitentur, solem lunamque venerantur. Stellis ac virtutibus et daemonibus supplicant. Duo principia, bonum ac malum, constituunt. Christum specie tenus apparuisse, specieque tenus esse passum. Vetus testamentum, eumque qui in illo locutus est, maledictis onerant. Mundum non universum a deo, sed eius partem fabricatam esse statuunt.

Hieracitae ab Hierace interprete ac doctore quodam Leontopoli, quod Aegypti oppidum est, oriundo. Qui resurrectionem carnis respuit. Utuntur illi veteri ac novo testamento. Nuptiis penitus interdicunt. Monachos et virgines continentes ac viduos admittunt. Pueros natura nondum aetate regni coelestis participes esse negant, quod nondum certamine perfuncti sunt.

Meletiani schismatis in Aegypto, non haeresis locum obtinent. Qui cum illis precum communione coniungi noluerunt qui in persecutione lapsi sunt. Nunc se ad Arianos aggregarunt.

Ariani, sive Ariomanitae, dei filium creaturam esse dicunt, spiritum vero sanctum creaturae esse creaturam. Salvatorem nostrum carnem duntaxat a Maria, non animam accepisse confirmant. Fuit hic Arius ecclesiae Alexandrinae presbyter.

Haec est quinque haereseon summa, quae in hoc II. libro sive ordine V. continentur.

At in priore tomo libri tertii, sive ordine VI., secundum institutum a nobis ordinem septem haereses continentur, cum schismatibus.

Audianorum proprie schisma ac defectio, non haeresis. Horum bene instituta vivendi ratio est. Sed neque, quod ad fidem attinet, ab ecclesia catholica dissentiunt. Habitant maiori ex parte in monasteriis. Magna est apud illos apocryphorum librorum copia. Communes nobiscum orationes non habent. Nam episcopos nostros, necnon et divites, aliosque condemnant. Quinetiam Pascha

66. μελιτιανοὶ *codd. mss.*
67. διαβεβαιούμενοι ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι *cod. Rhedig.*
68. ἐν μοναστηρίοις *dedi ex Ioanne Damasc. Vulgo enim abest praepositio* ἐν. *Petavius volebat* μοναστήρια, *ex Panarii summario.*
69. *Ita codd. mss. Editi praebent* καλοῦντες.
70. *Hoc alterum* ἄλλους *non comparet in edit. Petav.*

τὸ Πάσχα ἰδιαζόντως, ὅτε Ἰουδαῖοι ποιοῦσιν. Ἔχουσι δὲ [71] ἰδιωτικόν τι καὶ φιλόνεικον, [72] ξηρότατα τὸ Κατ᾽ εἰκόνα ἑρμηνεύοντες.

[73] Φωτεινιανοί. Οὗτος ὁ Φωτεινὸς [74] ἀπὸ Σιρμίου ὑπάρχων ἔτι καὶ δεῦρο περιὼν, τὰ ὅμοια Παύλῳ τῷ [75] Σαμοσατεῖ ἐφρόνησε, κατά τι δὲ πρὸς ἐκεῖνον διαφέρεται. Καὶ αὐτὸς δὲ ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο τὸν Χριστὸν διαβεβαιοῦται.

pag. 148. Μαρκελλιανοὶ, ἀπὸ Μαρκέλλου τοῦ ἀπὸ Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας. Οὗτος ἐν ἀρχῇ παραπλήσια Σαβελλίῳ φρονήσας διεφημίσθη. Εἰς ἀπολογίας δὲ πολλάκις ἐλθὼν, καὶ ἐγγράφως ἀπολογισάμενος, παρὰ πολλῶν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν κατηγορήθη. Ἴσως δὲ μεταγνοὺς τάχα ἑαυτὸν διωρθώσατο, [76] ἢ οἱ αὐτοῦ μαθηταί. Ὑπὲρ αὐτοῦ γὰρ καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὀρθόδοξοί τινες μέσως ὑπεραπολογοῦνται.

Ἡμιάρειοι, οἱ Χριστὸν μὲν ὁμολογοῦντες, εἰρωνείᾳ δὲ [77] κτίσμα αὐτὸν φάσκοντες, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ, φασὶν, υἱὸν αὐτὸν λέγομεν, διὰ δὲ τὸ μὴ πάθος προσάψαι πατρὶ διὰ τοῦ γεγεννηκέναι κτιστὸν αὐτὸν λέγομεν. Καὶ περὶ δὲ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ὡσαύτως κτίσμα παντελῶς ὁρίζονται, παρεκβάλλοντες υἱοῦ τὸ ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον δὲ θέλουσι λέγειν. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ [78] ὁμοιούσιον παρεξέβαλον.

Πνευματομάχοι. Οὗτοι περὶ μὲν Χριστοῦ καλῶς ἔχουσι, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦσι, κτιστὸν αὐτὸ ὁριζόμενοι, καὶ οὐκ ὂν ἐκ τῆς θεότητος, μᾶλλον δὲ καταχρηστικῶς κατὰ ἰδίαν ἐνέργειαν [79] ἐκτίσθαι, ἁγιαστικὴν [80] αὐτοῦ δύναμιν φάσκοντες εἶναι μόνον.

Ἀεριανοί. Οὗτος ὁ Ἀέριος ἀπὸ Πόντου ὡρμᾶτο, ἔτι δὲ δεῦρο περίεστι πειρασμὸς τῷ βίῳ. Πρεσβύτερος οὗτος ἦν τοῦ ἐπισκόπου Εὐσταθίου, [81] ἐν Ἀρειανοῖς διαβληθέντος, καὶ τοῦ ἐπισκοπεῖν ἐκπεσόντος. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς Ἀέριος οὐ κατέστη ἐπίσκοπος ἀντὶ Εὐσταθίου, πολλὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐδογμάτισε, τῇ μὲν πίστει ὢν Ἀρειανὸς τελειότατος, περιττότερον δὲ δογματίζει, μὴ δεῖν, φησὶ, προσφέρειν περὶ τῶν κεκοιμημένων, νηστεύειν δὲ [82] τετράδα καὶ προσάββατον καὶ τεσσαρακοστὴν καὶ Πάσχα κωλύει, ἀποταξίαν δὲ κηρύσσει, σαρκοφαγίαις δὲ παντοίαις κέχρηται, καὶ τρυφαῖς ἀδεῶς. Εἰ δέ τις τῶν αὐτοῦ μαθητῶν βούλοιτο νηστεύειν, μὴ ἐν ἡμέραις τεταγμέναις,

71. ἰδρατικὸν cod. Ien. et edit. princ. ἰδεακτικὸν cod. Rhedig.

72. ζη...... edit. princ. ξη...τατα cod. Rhedig., uterque vacuo spatio relicto.

73. Φωτιανοὶ, οὗτος ὁ Φωτιανὸς (Φώτιος cod. Ien.) codd. mss. et edit. princ.

74. In cod. Rhedig. est ...... μίου, spatio vacuo relicto, in edit. princ. item, nisi quod βίου habet pro μίου. ἀπὸ συρμίου legitur in cod. Ien.

75. σαμοσαταίῳ cod. Rhedig.

privatim eodem quo Iudaei tempore celebrant. Est et quiddam peculiare ipsis, quod defendunt summa contentione. Quippe quod ad imaginem scriptum est durius interpretantur.

Photiniani. Photinus iste Sirmio oriundus ad hodiernum usque tempus supererat. Qui quidem eadem cum Paulo Samosateno sentit. Nonnulla sunt tamen in quibus ab eodem dissidet. Item e Maria Christum initium penitus accepisse putat.

Marcelliani. Horum Marcellus auctor extitit, Ancyrae in Galatia episcopus. Qui cum initio pro Sabelliano communi fama traductus esset, seipsum etiam scripto saepenumero purgasset, a plerisque tamen creditum est ad easdem ipsum opiniones adhaerescere. Fieri potest ut vel ipse mutata sententia meliorem ad mentem sese revocaverit, vel eius discipuli. Nam pro utrisque orthodoxi quidam sese defensores interposuerunt.

Semiariani. Christum illi creaturam esse dicunt, sed cavillando tamen negant ceterarum creaturarum esse similem, sed filium, inquiunt, illum dicimus, verum ne ex generatione ipsa ulla in patrem affectio derivetur, eundem creatum confitemur. Iidem et spiritum sanctum omnino creaturam esse definiunt, cumque ὁμοούσιον, id est consubstantialem repudient, ὁμοιούσιον, hoc est substantia similem admittunt. Quod ipsum tamen quidam ex illis respuunt.

Pneumatomachi. De Christo isti non male sentiunt, sed in spiritum sanctum contumelias iaciunt, cum et creatum asseverent, et a divinitate reiiciant, imo vero abusione quadam vocis propter actionem ipsam creatum esse dicant, nec aliud esse quicquam, praeter vim sanctificandi.

Aëriani. Aërius e Ponto oriundus hodieque magna humani generis calamitate superest. Fuerat olim Eustathii episcopi, qui Ariani erroris insimulatus ac depositus est, presbyter; qui quod episcopus pro Eustathio creatus non esset, multa adversus catholicam ecclesiam dogmata commentus est. Ac, quod ad fidem attinet, germanus Arii sectator est. Sed amplius quiddam profitetur. Oblationes pro mortuis non esse faciendas, ieiunia quartae feriae et Parasceues ac Quadragesimae, nec non et Paschatis, interdicit; rerum omnium renuntiationem praedicat, carnium ac deliciarum ad vitam omne genus adhibet. Quod si quis sectatorum suorum ieiu-

76. οἳ οἱ codd. mss. et edit. princ. vitiose.

77. αὐτὸν κτίσμα invertit cod. Rhedig.

78. Libri praebent vulgo ὁμοούσιον.

79. Ita restituendum erat ex Panario et Ioanne Damasc. Libri vulgo ἐκτίσθη.

80. αὐτὸ habet summarium Panarii et Ioann. Damasc.

81. Suspicor τοῦ ἐν, Cf. summarium Panarii p. 809.

82. τετράδι codd. mss. et edit. princ.

φησὶν, ἀλλ' ὅτε βούλει. Φάσκει δὲ μηδὲν εἶναι διαφορώτερον ἐπίσκοπον πρεσβυτέρου.

Ἀετιανοὶ, οἱ ἀπὸ Ἀετίου τοῦ Κίλικος, διακόνου γενομένου ὑπὸ Γεωργίου τοῦ τῶν Ἀρειανῶν ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ καὶ
pag. 149. Ἀνόμοιοι καλούμενοι, παρά τισιν Εὐνομιανοὶ, δι' Εὐνόμιόν τινα μαθητὴν Ἀετίου γενόμενον, καὶ ἔτι περιόντα. Σὺν αὐτοῖς δὲ ἦν καὶ Εὐδόξιος Ἀρειανίζων, ἀλλὰ δῆθεν διὰ τὸν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον φόβον ἀφώρισεν ἑαυτὸν, καὶ μόνος Ἀέτιος ἐξωρίσθη. Ἔμεινε μέν τοι ὁ Εὐδόξιος Ἀρειανίζων, οὐ μέν τοί γε κατὰ τὸν Ἀέτιον. Οὗτοι οἱ Ἀνόμοιοι καὶ Ἀετιανοὶ παντάπασι Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπαλλοτριοῦσι θεοῦ, κτιστὸν αὐτὸν διαβεβαιούμενοι, καὶ οὐδὲ ὁμοιότητά τινα ἔχειν λέγουσιν. Ἐκ συλλογισμῶν γὰρ Ἀριστοτελικῶν καὶ γεωμετρικῶν τὸν θεὸν πατέρα παριστᾶν βούλονται, καὶ Χριστὸν μὴ δύνασθαι εἶναι ἐκ θεοῦ, διὰ τοιοῦτον τρόπον. Οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ Εὐνομιανοὶ καλούμενοι ἀναβαπτίζουσι πάντας τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους, οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀρειανῶν. Ἀναβαπτίζουσι δὲ κατὰ κεφαλῆς, ἄνω τοὺς πόδας στρέφοντες τῶν βαπτιζομένων, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. Τὸ δὲ σφαλῆναί τινα ἐν πορνείᾳ ἢ ἑτέρᾳ ἁμαρτίᾳ οὐδὲν εἶναί φασιν· Οὐδὲν γὰρ ζητεῖ ὁ θεὸς ἀλλὰ τὸ εἶναί τινα ἐν τῇ αὐτῶν πίστει μόνον, λέγουσιν.

Αὗταί εἰσιν ὁμοίως καὶ αἱ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ πρώτου τόμου, ἕκτου δὲ ὄντος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, αἱρέσεις.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ τρίτου βιβλίου, ἑβδόμῳ δὲ ὄντι καθ' ἣν εἴπομεν διαίρεσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸ τέλος πάσης ἐστὶ τῆς πραγματείας, αἱρέσεις εἰσὶ τέσσαρες, οὕτως·

Διμοιρῖται, οἱ καὶ [83] Ἀπολιναρῖται, οἱ μὴ τελείαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες· ὧν τινες ὁμοούσιον τῇ θεότητι τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἐτόλμησαν δέ ποτέ τινες ἐξ αὐτῶν καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ψυχὴν οὐκ εἴληφεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοῦτο ἠρνοῦντο, τινὲς δὲ διὰ τοῦ ῥητοῦ τὸ, Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπερειδόμενοι [84] τὸ ἀπὸ κτιστῆς σαρκὸς, τουτέστι Μαρίας, [85] τὸ σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι. [86] Μόνον φιλονείκως ἔλεγον τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι, [87] ὕστερον διανοούμενοι, οὐκ οἶδα δ' ὅτι, νοῦν αὐτόν φασι μὴ εἰληφέναι.

Ἀντιδικομαριανῖται, οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι λέγοντες.

pag. 150. [88] Κολλυριδιανοὶ, οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας ἐν ἡμέρᾳ τοῦ

83. *Ita codd. mss. constanter, non* Ἀπολιναρῖται, *ut in editis legitur.*

84. „*Supplenda vox* ἠρνοῦντο.“ *Petavius.*

85. τὸ *uncinis signavit Petavius, qui volebat* τὸ κατὰ σάρκα. *Apud Ioann. Damasc. legitur simpliciter* ἀπὸ Μαρίας σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι.

86. μόνον δὲ *suspicatus est Petavius,*

nare velit, definitis hoc diebus facere prohibet, sed quando libuerit. Episcopum docet nihilo praestantiorem esse presbytero.

Aëtiani. Huius haeresis Aëtius quidam inventor extitit, genere Cilix, qui a Georgio Arianorum episcopo diaconus ordinatus est. Anomoeos illos appellant, alii Eunomianos, ab Eunomio quodam Aëtii discipulo, qui hoc tempore superest. Earumdem partium erat et Eudoxius, sed Constantii imperatoris metu ab illis se segregans ac solus Aëtius relegatus est. Quamquam in Ariano dogmate perseveravit, sed Aëtium minime secutus est. Porro Anomoei, sive Aëtiani, Christum et spiritum sanctum a deo funditus alienum esse praedicant, quos creatos esse, neque quicquam habere similitudinis asserunt. Quippe syllogismis quibusdam Aristotelicis ac geometricis dei naturam explicare student, iisdemque probare Christum a deo oriri non posse. Eunomiani vero ab ipso profecti omnes, qui ad se veniunt, iterato baptizant, non catholicos solum, sed vel Arianos ipsos, idque eo modo ut pedibus in coelum conversis in caput illos intingant; quod de illis percrebuit. Stuprum, aut aliud quodlibet peccatum, nihil esse dictitant, neque enim deum aliud quaerere quam ut in ea sola quam ipsi praedicant fide perseveretur.

Hae sunt haereses illae septem quas sextus iste libri tertii tomus complectitur.

Denique libri III. tomus II., qui est tomorum ordine VII., in quo totius operis finis est, haereses continet IV.

Dimoeritae, qui et Apollinaristae, qui perfectam Christi incarnationem minime confitentur; quorum alii consubstantiale divinitati esse corpus affirmant, alii vero defendere istud etiam ausi sunt, Christum nequaquam animam assumpsisse, idque negare instituerunt. Quidam his evangelii verbis innixi, *Verbum caro factum est*, ex creata carne, hoc est Maria, carnem ab illo susceptam esse voluerunt, sed solum verbum carnem esse factum pertinaciter asseverarunt. Postea vero, quam ob caussam nescio, mentem illum non assumpsisse dixerunt.

Antidicomarianitae beatam semperque virginem Mariam post editum salvatorem cum Iosepho consuevissse putant.

Collyridiani, qui in eiusdem Mariae nomen stato anni die col-

ex gemellis Panarii et Ioann. Damasc. locis.

87. *Repono* ὕστερον δὲ *ex Panario et Ioanne Damasc. qui habet* ὕστερον δὲ διανοούμενοι τί οὐκ οἶδα εἰπεῖν, νοῦν κτλ., *at in Panario* εἰς ὕστερον δὲ τί διανοούμενοι οὐκ οἶδα εἰπεῖν, νοῦν κτλ.

88. *Hoc vocabulum non comparet in codd. mss. et edit. princ. Supplevit primum Petavius.*

ἔτους τινὶ [89] ἀποτεταγμένῃ κολλυρίδας τινὰς προςφέροντες. Οἷς ἐπεθέμεθα ὄνομα τῇ πράξει αὐτῶν ἀκόλουθον, Κολλυριδιανοὺς αὐτοὺς ὀνομάσαντες.

Μασσαλιανοὶ, οὕτως ἑρμηνευόμενοι οἱ Εὐχόμενοι. Συνάπτονται δὲ τούτοις καὶ τῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐπιτετηδευμένων αἱρέσεων οἱ λεγόμενοι Εὐφημῖται, καὶ Μαρτυριανοὶ, καὶ Σατανιανοί.

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ ἑβδόμου τόμου ἀνακεφαλαίωσις, καὶ τέλος τῶν τριῶν βιβλίων. Ὁμοῦ δὲ πᾶσαι αἱ αἱρέσεις ὀγδοήκοντα. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου, ἑβδόμῳ δὲ τόμῳ, ἐν ὑστέρῳ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπολογία ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ, καὶ χαρακτὴρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπ' αἰῶνος οὔσης, κατὰ δὲ διαδοχὴν χρόνων φανερώτατα ἐν τῇ Χριστοῦ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ἀποκαλυφθείσης.

Καὶ πόσα δυνήσεται ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων συλλέγειν, τῶν τοσούτων καὶ μεγάλων ὀνομαζομένων, καὶ ἐν ταῖς ἐπαινουμέναις ὅσαι εἰσὶ διαφοραὶ νεανίδων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός; Τῶν μὲν πρὸς ἔπαινον, ἄλλων δὲ μὴ ἐπαινουμένων, τῶν [90] μὲν ἀπ' ἰδίου νοὸς τὰ πρὸς πολιτείαν καὶ ἄσκησιν καὶ θεσμὸν ἑαυτοῖς συλλεγόντων, ἐν κόμαις τε [91] προόπτως προερχομένων, [92] ἄλλων τε καὶ ἐν σάκκῳ προφανεῖ, ἄλλων τε ἀδελφῶν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ [93] οἴκοι καθεζομένων, καὶ ἔτι ἄλλων ἐν πολιτείαις καὶ νηστείαις ὑπερβαλλούσαις [94] καμάτῳ [95] προστεθέντων ἐν νεανιότητι [96] τὴν πρὸς τὸν νυμφίον τελείαν συνείδησιν, ἑτέρων δὲ, ὡς προεῖπον, οὐκ ὀρθῶς, ἀλλὰ κατά τινα πρόληψιν νοὸς τυραννικῶς παρὰ τὴν ἀλήθειαν νεανιευομένων. Ὡς Ζακχαῖος μὲν πρὸ βραχέως τελευτήσας ἐν τῇ ὀρεινῇ τῇ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὃς οὐδενὶ ὅλως συνευχόμενος διετέλεσεν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τολμηρῶς ἁγίων μυστηρίων [97] ψαύειν καὶ ἱερουργίαν λαϊκὸς ὢν ἀφειδῶς ἐπεχείρει. Ἕτερος δέ [98] τις, ὅστις ποτὲ ἦν ἀνὴρ ἐκεῖνος, καὶ τῶν δοκούντων ἐν ἀκρότητι βίου πεπολιτευμένος, πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τὰ ἐρημικὰ κατοικήσας ἐν μοναστηρίῳ, καὶ ἄλλος πρὸς τῷ Σιναίῳ, οἳ ἀπὸ ὀνειράτων ἐνεανιεύσαντο, [99] ἐπισκόπων δεξάμενοι χειροθεσίαν, καθῆσθαί
pag. 151. τε, καὶ τὰ [100] ἐπισκόπῳ πράττειν [100a] ἐπιχειροῦντες ἀνήκοντα· ἕτεροι δὲ οὐκ ὀλίγοι εὐνουχίζειν ἑαυτοὺς παρὰ τὰ προστεταγμένα δῆθεν νεανι-

89. ἀποτεταγμένως codd. mss.
90. μὲν codd. mss. et edit. princ. δὲ edit. Petav.
91. ἀπρόπτως codd. mss. et edit. princ.
92. Verba ἄλλων τε καὶ (καὶ om. cod. Rhedig.) ἐν σάκκῳ προφανεῖ, ἄλλων τε codd. mss. et edit. princ. ἄλλων δὲ ἁγίων edit. Petav.
93. οἴκαδε edit. Petav.
94. καὶ καμάτῳ edit. Petav.
95. προστεθέντων codd. mss. et ed. princ. πρὸς θεὸν edit. Petav.
96. τὴν codd. mss. et edit. princ. τῇ edit. Petav. *Cornarius vertit* et promissa coma in conspicuo progrediuntur aliquae vero in sacco conspicuo. Aliquae autem in sacco ac cinere domi desident. Aliquae in vitae conversationibus ac ieiuniis ingentibus et aerumnis deo addictae sunt, in iuvenili fortitudine perfectam erga sponsum conscientiam testantes. *Ceterum cf. Panar. (Expos. Fidei) pag.* 1094.
97. ψαύει καὶ ἱερουργία *codd. mss. et edit. princ.*
98. τις ὅς ποτε *codd. mss.* ὅς ποτε *edit. princ.*
99. ἐπισκόπων *cod. Ien. et edit. princ.* ἐπισκοπῶν *cod. Rhedig.* ἐπισκοπῆς *edit. Petav.* ἐπισκοπῆς οὐ *videbatur Petavio.*
100. ἐπισκόπῳ *codd. Ien. et Rhedig. et edit. princ.* ἐπισκόπων *edit. Petav.*
100 a. *Ita codd. mss. uterque, et edit. princ. Edit. Petav. habet* καὶ αὐτοὶ ἐπεχείρουν.

lyridas quasdam offerunt, quibus consentaneum ex ea re nomen indidimus, dum Collyridianos illos appellavimus.

Massaliani, quos interpretari possumus Precantes. His adiunguntur e gentilium sectis quos Euphemitas et Martyrianos et Satanianos nominant.

Summa haec est tomi septimi ac trium librorum finis. Colliguntur haereses LXXX. Sub finem tertii libri septimique tomi formula fidei quam ecclesia catholica profitetur subiecta est, ac veritatis defensio et evangelii Christi praedicatio, ac denique catholicae ecclesiae forma, quae cum ab aeterno fuerit, successione temporum post incarnationem Christi evidentissime patefacta est.

Quam multa vero ab humanis ingeniis colligi possunt de iis qui tanti ac tam excellentes habentur, et qui ad laudabilium *adolescentularum* genus adscribi debent *quarum non est numerus!* Nam aliae commendandae sunt, aliae vituperatione dignae. Nam nonnulli reperiuntur qui ex privato ingenio severam quandam vitae disciplinam ac legem sibimetipsis condiderunt, ac prolixiore coma palam et in omnium oculis procedunt. Alii vero sancti fratres in cilicio et cinere domi sese continent, alii denique asperrimo vivendi instituto ac durissimis ieiuniis et laboribus dei caussa susceptis iuvenili quadam fortitudine et perfecta erga sponsum conscientia omnibus numeris absolutam vitam exprimunt. Alii demum, quod paulo ante dixi, non sincere, sed obstinatione quadam animi, velut tyrannice, praeter veritatem insolenter efferuntur. Eiusmodi Zacchaeus ille fuit, qui nuper in montana regione ad Hierosolyma mortuus est, qui cum nemine unquam precandi communione coniungi se passus est, imo vero ex eodem instituto divina mysteria, cum laicus esset, attingere ac sacrificia celebrare nefario ausu ac temerario est aggressus. Inventus est et alius, quicumque ille tandem fuit, excellenti quodam vitae genere, qui in Aegypti solitudine in monasterio degebat; item alius ad Sinam montem habitans. Qui ambo nescio quibus somniis eo temeritatis adducti sunt ut suscepta ad episcopi functionem manuum impositione sedere et episcoporum munus obire non dubitarint. Alii, et hi quidem non pauci, castrare semetipsos contra leges iuve-

εὐματος χάριν ἐτόλμησαν· ἕτεροι δὲ δοκοῦντες νεανιεύεσθαι [1] τολμῶντες παρὰ τοὺς [2] ὄντας, ὡς ἀπὸ ὀρθοδόξων ὁρμώμενοι, σύλλογον ἑαυτοῖς ἐπισπάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἐπικρίσεως συνόδου οἰκουμενοικῆς ἀναβαπτίζειν τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτοὺς δῆθεν ἀπὸ Ἀρειανῶν, μηδέπω τοῦ πράγματος ἐξ ἐπικρίσεως, ὡς [3] προεῖπον, συνόδου τμηθέντος, διὰ τὸ ἀναμὶξ τοὺς λαοὺς ὑπάρχειν ἔτι δεῦρο, καὶ πολλοὺς μὲν εἶναι ὀρθοδόξους, κατὰ δὲ ὑπόκρισιν πρὸς τοὺς ἱερατεύοντας συνημμένους, ἕως ἂν ἀφορισμὸς γένηται τῆς τοιαύτης βλασφήμου αἱρέσεως, καὶ τότε κατ' αὐτῆς ὁρισθήσεται. Ἐκ τούτων δὲ τῶν οὕτως ἀναβαπτιζόντων ἀπ' ἰδίου κελεύσματος εἰς ἡμετέρας ἀκοὰς [4] ἀφῖκται εἷς ὑπάρχειν ἐν τῇ τῶν Λυκίων χώρᾳ πρεσβύτερος. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι, ὧν ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν εὔχεται, καὶ οὐ μετά τινος τὸ παράπαν, ἕτεροι δὲ ἐν κλοιοῖς παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας. Διόπερ ἐπὶ τέλει παντὸς τοῦ λόγου νεανίδας [5] ἔφην, μὴ ἐχούσας ἀριθμὸν, τάς τε κατὰ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν [6] ἑαυταῖς νεανιζούσας, [7] οὐ μὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν [8] τὸ τελειοῦν τῆς σοφίας τὰ εἴδη, φρονήσεώς τε καὶ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης· [9] ἐξ ὧν ἄλλαι νεανίζουσαι ἐπὶ τὸ τυραννικώτερον καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτὰς ἐκτρέπουσι, ὥστε μὴ εἶναι ἀριθμὸν τούτων.

Αὕτη δὲ ἡ μία περιστερὰ καὶ ἁγία παρθένος θεὸν ὁμολογεῖ, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, πατέρα τέλειον, υἱὸν τέλειον, πνεῦμα ἅγιον τέλειον, ὁμοούσιον τὴν τριάδα· ἀλλὰ τὸν υἱὸν [10] ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὖσαν δὲ ἀεὶ τὴν τριάδα, καὶ μηδέποτε προσθήκην ἐπιδεχομένην, μὴ ἔχουσαν δέ τι ἐν [11] ἑαυτῇ ὑποβεβηκὸς, εἰς μίαν δὲ ἑνότητα καὶ μίαν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναγομένην, καὶ ἐκ ταύτης τῆς τριάδος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τὰ πάντα [12] ἐκτίσθαι, οὐκ ὄντα ποτὲ, οὔτε συνόντα τῷ θεῷ, οὔτε [13] προϋπάρχοντα, γενόμενα δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ [14] εἶναι ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ τοῦτον τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα
pag. 152. τοῖς αὐτοῦ ἁγίοις καταξιώσαντα ἐν ὀπτασίαις φανῆναι, καθάπερ [15] ἐδύνατο ἕκαστος χωρεῖν κατὰ τὸ χάρισμα [16] τῆς αὐτοῦ δυνατῆς θεότητος, ὅπερ ἐχαρίζετο ἑκάστῳ τῶν καταξιουμένων, πὴ μὲν πατέρα θεάσασθαι,

1. τολμῶσι edit. Petav.
2. κάνονας volebat Petavius. Non opus est.
3. ἔφην edit. Petav.
4. ἐφῖκται cod. Rhedig.
5. εὐφημεῖ ἔχουσας codd. mss. et edit. princ.
6. αὐταῖς edit. Petav.
7. Pro οὐ μὴν in codd. mss. et edit. princ. extat μὲν. Cornarius vertit quae ex propria sententia sibi ipsis iuveniliter praestituunt ad bonum quidem, ut sapientiae species perficiant, prudentiaeque ac fortitudinis, et modestiae ac iustitiae, verum iuveniliter agentes ad tyrannidem excedunt cett.
8. εἰς τὸ edit. Petav.

nili quadam ferocia ausi sunt. Alii, qui audaciores videntur, ex catholicorum partibus privata sibi factione conflata praeter ecclesiae consuetudinem, ac citra generalis concilii decretum eos qui ab Arianis ad suas partes transeunt iterum baptizare nihil verentur, cum nondum ea res, ut dixi, universalis synodi iudicio decisa sit; quod adhuc populi promiscue ad hodiernum usque tempus habeantur, inter quos multi quidem sunt catholici; sed ficte ac per simulationem sacerdotum auctoritatem sequuntur, donec execranda illa secta ab ecclesiae consortio segregetur, ut tunc aliquid de illa statuatur. Ex iis qui suapte auctoritate iterum hoc modo baptizant audio quendam in Lycia presbyterum esse. Sed et aliis in locis reperiuntur alii qui singillatim ac separati preces obeunt, et reliquorum communionem omnem respuunt. Alii collaria sibi praeter ecclesiae leges innectunt. Quam ob caussam disputationem omnem hac sententia conclusi, *Adolescentulas esse nullo numero comprehensas;* quae privato consilio audacter insolenterque se gerunt, non ut boni aliquid consequantur, aut sapientiae in sese genus aliquod expoliant, puta prudentiae, fortitudinis, temperantiae, iustitiae. Quo ex numero tyrannico more quaedam efferuntur, atque a veritate deflectunt, nullo ut numero contineri possint.

At *singularis illa columba* sanctaque virgo deum confitetur, patrem et filium et spiritum sanctum, patrem perfectum, filium perfectum, perfectum spiritum sanctum, consubstantialem trinitatem. Sed filium vere a patre genitum, et spiritum sanctum a patre filioque non alienum, trinitatem, inquam, quae semper sit, neque ullam accessionem capiat, neque quicquam in sese inferius habeat, quaeque ad singularem unitatem unicumque dei ac patris principium referatur. Ab eadem trinitate, patre, filio et spiritu sancto, creata esse cuncta, quae aliquando non extiterant, neque cum deo sunt, nec ante fuerant, sed e nihilo aliquid esse coeperunt, a patre, filio sanctoque spiritu producta. Hunc ipsum patrem et filium et spiritum sanctum, sanctis suis per visum apparuisse, quantum capere quisque poterat, ac pro eo ac cuilibet communicata per divinitatem gratia est, quam iis omnibus qui merebantur impertiit. Ita patris aspe-

9. ἐξ ὧν non agnoscunt codd. mss. et edit. princ.
10. ἀληθινῶς ἐκ πατρὸς cod. Rhedig.
11. αὐτῇ edit. Petav.
12. ἐκτίσθαι editi. κεκτῆσθαι margo edit. Petav. (an ex cod. Paris.?). ἐκ ἐκτίσθαι cod. Ien. ἐκέκτισθαι cod. Rhedig.
13. προϋπάρχοντα, γενόμενα codd. mss. et edit. princ. προϋπάρξαντα, γινόμενα edit. Petav., ex Panario pag. 1096.
14. εἶναι omissum est in edit. Petav. Colon. repet.
15. ἐδύνατο codd. mss. ἠδύνατο editi.
16. αὐτοῦ διὰ τῆς θεότητος reponendum (ex Panario pag. 1096) censuit Petavius.

καθὼς [17] ἠδύνατο ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ὡς ἐχώρει· ὡς ἐν στόματι τοῦ Ἡσαΐου ἔλεγεν, Ἰδοὺ, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς τοῦτο φωνὴ πατρός· καὶ ὡς ὁ Δανιὴλ, [18] Εἶδον τὸν παλαιὸν [19] ἡμερῶν· τοῦτο ὀπτασία τοῦ πατρός· ὡς δὲ ἐν τῷ προφήτῃ πάλιν, Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην· τοῦτο φωνὴ υἱοῦ· ὡς δὲ ἐν [20] Ἐζεκιὴλ, Καὶ ἔλαβέ με πνεῦμα θεοῦ, καὶ ἐξέβαλέ με εἰς τὸ πεδίον· τοῦτο περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ πολλὰ ἔστι τοιαῦτα λέγειν, ὧν [21] ὀλίγων ἀπὸ μέρους ὑπομνησθέντες ἐν παραδρομῇ εἰς τὸ δεῖξαι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας τὰ δύο ῥήματα παρεθέμεθα, μυρίων ὄντων καὶ ἐπέκεινα [22] τῶν ὁμοίων τούτοις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, ἐμφερομένων. Καὶ ὅτι αὐτὸς [23] ὁ κύριος ἔπλασε τὸ σῶμα τῷ Ἀδὰμ, καὶ ἐνέπνευσεν [24] αὐτῷ πνοὴν ζωῆς, κτίσας αὐτῷ ψυχὴν ζῶσαν, καὶ ὅτι αὐτὸς δέδωκε τὸν νόμον τῷ Μωϋσῇ ὁ θεὸς, πατὴρ, [25] υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, μία θεότης, καὶ ὅτι οἱ προφῆται ὑπὸ τῆς αὐτῆς θεότητος ἀπεστάλησαν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεὸς ὁ Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν ὢν θεὸς, Ἰουδαίους [26] καλέσας εἰς δικαίωσιν, τοὺς μὴ ἀρνουμένους τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ πάντας σώζων τοὺς κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ πίστιν βιοῦντας, καὶ μὴ ἀρνουμένους τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας καὶ εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Ἦλθε γὰρ, ἦλθεν ὁ μονογενής· καὶ οὕτως ἔχει ἡ μήτηρ ἡμῶν [27] ἡ ἐκκλησία, ὁ λιμὴν ὁ εὔδιος τῆς εἰρήνης, ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα [28] τὸν κύπρον τῆς ἀμπέλου, καὶ βότρυν φέρουσα ἡμῖν τῆς εὐλογίας, καὶ τὸ λυσίπονον ἡμῖν πόμα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἷμα Χριστοῦ χαριζομένη, ἄκρατον, ἀληθές.

Ὅτι [29] ἀληθινῶς ἐγεννήθη [30] ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διὰ πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας παρθένου λαβὼν τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ
pag. 153. ἐν δοκήσει, σάρκα ἀληθινῶς, σῶμα ἀληθινῶς, σὺν ὀστέοις καὶ νεύροις καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις, μηδὲν ἀφ' ἡμῶν διηλλαγμένος, ἢ μόνον τὸ ἔνδοξον τῆς αὐτοῦ ἁγιότητος καὶ θεότητος καὶ σκεύους ἁγιωσύνης, καὶ ἀναμαρτήτως τὰ πάντα τελείως ἔχων, καὶ ἐσχηκὼς ψυχὴν [31] τὴν ἀνθρωπίνην ἐν ἀληθείᾳ, νοῦν τὸν ἀνθρώπινον ἐν ἀληθείᾳ, οὐχ ὡς ἡμῶν διαβεβαιουμένων τὸν νοῦν εἶναι ὑπόστασιν· [32] κατὰ πάντα δὲ

17. ἐδύνατο codd. mss. ἠδύνατο editi.
18. εἶδεν edit. Petav.
19. τῶν ἡμερῶν edit. Petav.
20. Ἰεζεκιὴλ edit. Petav.
21. ὀλίγον codd. mss. et edit. princ.
22. ταῖς vitiose edit. Petav. Colon. repet.
23. ὁ articulus desideratur in edit. Petav.
24. ἐν αὐτῷ edit. Petav.
25. καὶ υἱὸς edit. Petav.
26. καλέσας εἰς δικαιοσύνην edit. princ. τε καλέσας εἰς δικαιοσύνην edit. Petav., invitis libris vett. καλέσας εἰς δικαίωσιν

ctus unicuique permissus est, quantum vocem illius audire ac prout capere poterat. Ut cum per Isaiam ita loquitur: *Ecce intelligit puer* Esai. 52, 13. Dan. 7, 9.
meus dilectus. Quae patris ipsius verba sunt. Sic Daniel, *Vidi antiquum dierum;* quod visum patris proprium fuit. Quinetiam apud alium prophetam, *Ego*, inquit, *visiones multiplicavi, et in manibus* Ose. 12, 10.
prophetarum assimilatus sum. Ea vox est filii propria. Apud Ezechielem vero, *Et assumpsit me*, inquit, *spiritus dei, et eiecit me in* Ezech. 3, 12. et 20.
campum; quod ad spiritum sanctum pertinet. Eiusmodi alia proferri quam plurima possunt; e quibus pauca quaedam obiter proposuimus. Atque ut propriam ecclesiae formam ac notas ostenderemus, duo triave verba in medium attulimus ex infinitis locis quae illorum similia in scripturis ac tam vetere quam novo testamento leguntur. Illud vero insuper ecclesia profitetur, dominum ipsum corpus Adamo fabricasse, et *inspirasse illi spiritum vitae*, cum viventem ei pro- Gen. 2.
crearet animam. Tum Moysi legem tradidisse deum ipsum patrem, filium et spiritum sanctum, quae est una divinitas. Deinde ab eadem divinitate prophetas esse missos. Ad haec nostrum illum deum Iudaeorum ac Christianorum esse communem, qui Iudaeos ad iustitiam eos vocavit, qui incarnationem ipsam domini nostri Iesu Christi nequaquam abnegarent, quique illos omnes servat, qui ex verae ipsius fidei praescripto vitam instituunt, neque sincere et evangelicae illius doctrinae praedicatum ubique dogma respuunt. Venit enim, venit unigenitus, itaque mater ecclesia profitetur. Quae tranquillus pacis portus est, et suavitas quaedam vitis *cyprum redolens, et* Cant. 1, 14.
botrum nobis benedictionis proferens, nec non et praesentissimum illud abstergendo moerori potum, merum scilicet ac verum Christi sanguinem, quotidie largiens.

Praeterea Christum e Maria semper virgine revera natum esse credit, e spiritu sancto non ex virili semine, sed ex ipsamet sacrosancta virgine, ac reipsa corpus, non specie duntaxat induisse, carnem, inquam, corpusque verum, cum ossibus ac nervis reliquisque quae nobis insunt omnibus, nihil ut a nobis ipsis praeterquam excellenti quadam sanctitatis ac divinitatis gloria discrepet, tum quod sanctitatis ac iustitiae vas sit. Habet autem omnia perfectissime citra peccatum. Quare humana revera est anima praeditus, humanaque mente; non quod mentem hypostasin esse dicamus, ut affir-

codd. mss. uterque.
27. ἡ omiss. in edit. Petav.
28. Repone τὴν κύπριν ex Panario pag. 1096.
29. Vulgo libri ἀληθινὸς.
30. ὁ omiss. in edit. Petav.
31. τὴν, quod vulgo abest ab editis, restitui ex codd. mss.
32. καθὼς ἄλλοι λέγουσι κατὰ edit. Petav., invitis libris mss. Scribendum puto καὶ τὰ πάντα vel τὰ πάντα κτλ. Cf. Panar. (Expos. Fid.) pag. 1097.

μὴ χρανθέντα ἐν ἁμαρτίᾳ, στόμα μὴ ψευσάμενον, χείλη μὴ λαλήσαντα δόλον, καρδίαν μὴ ἐκκλίνασαν εἰς ἐρεθισμὸν, νοῦν μὴ ἐκτραπέντα εἰς ἃ μὴ χρὴ, σάρκα μὴ τὴν σαρκὸς ἡδονὴν ἐργασαμένην· τέλειος ἄνωθεν θεὸς, οὐκ ἐλθὼν κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' αὐτὸς [33] ὅλος ἐνανθρωπήσας, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν, συμπεριειληφὼς δὲ ἅμα τῇ θεότητι τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν· ἐν μήτρᾳ παρθένου γεγονὼς ἐν ἀληθείᾳ, κυοφορηθεὶς τὸν χρόνον, γεννηθεὶς διὰ γεννητικῶν πόρων ἀνεπαισχύντως, ἀχράντως, ἀμολύντως· ἀνατραφεὶς καὶ [34] ἐναγκαλισθεὶς ὑπὸ [35] Συμεῶνος καὶ Ἄννης, βασταχθεὶς ὑπὸ Μαρίας, πεζεύσας, ὁδοιπορήσας, παιδίον [36] γεγονὼς, ἀνδρωθεὶς τῇ ἡλικίᾳ, τὰ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐν τελειότητι, ἐν ἀριθμῷ ἐτῶν λογισθεὶς, ἐν ἀριθμῷ μηνῶν, ἐν κοιλίᾳ κυοφορηθεὶς, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, οὐκ ἐπιδεύμενος λουτροῦ· διὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον τῆς [37] ἐννόμου ἐνανθρωπήσεως μὴ ταράσσων τὸ δίκαιον, ὅπως πληρωθῇ, ὡς αὐτὸς ἔφη, πᾶσα δικαιοσύνη, ἵνα δείξῃ ὅτι ἀληθινὴν σάρκα ἐνεδύσατο, ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν· κατερχόμενος εἰς τὰ ὕδατα, διδοὺς ἤπερ λαμβάνων, παρεχόμενος ἤπερ ἐπιδεόμενος, φωτίζων αὐτὰ, ἐνδυναμῶν αὐτὰ εἰς τύπον τῶν μελλόντων ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι· ὅπως οἱ αὐτῷ πεπιστευκότες ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔχοντες τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας, μάθωσιν ὅτι ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν, ἀληθινῶς ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτως διὰ τῆς αὐτοῦ συγκαταθέσεως καὶ [38] αὐτοὶ ἐρχόμενοι λάβωσι τῆς αὐτοῦ [39] συγκαταβάσεως τὴν δύνα-
pag. 154. μιν, καὶ φωτισθῶσιν [40] ὑπὸ τῆς αὐτοῦ [41] φωταγωγίας, [42] πληροφορούμενοι τῷ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητῷ, *Εἰς μεταλλαγὴν δυνάμεως, εἰς παροχὴν σωτηρίας τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου, ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ* [43] *λαμβανομένης, καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ ὕδατος.* Ἐνταῦθα δὲ [44] ἰσχυροποιουμένων ἐν Χριστῷ τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἰσχύος· ἵνα [45] μὴ ἄρτος ἡμῖν γένηται δύναμις, ἀλλὰ δύναμις ἄρτου. Καὶ βρῶσις μὲν ὁ ἄρτος, ἡ δὲ δύναμις ἐν αὐτῷ εἰς ζωογόνησιν. Καὶ οὐχ ἵνα τὸ ὕδωρ ἡμᾶς καθαρίσῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ ἰσχύϊ τοῦ ὕδατος διὰ τῆς πίστεως καὶ ἐνεργείας καὶ ἐλπίδος καὶ μυστηρίων τελειώσεως καὶ ὀνομασίας τῆς ἁγιαστείας γένηται ἡμῖν εἰς τελείωσιν σωτηρίας. Ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, ἀκούων φωνὴν πατρὸς εἰς ἀκοὴν παρόντων τῶν μαθητῶν, εἰς τὸ ὑποδεῖξαι τίς ὁ μαρτυρούμενος, καὶ

33. ὁ λόγος pro ὅλος *legitur in Panario l. l., et in cod. Rhedig.*
34. ἀγκαλισθεὶς *cod. Rhedig.*
35. τε Συμεῶνος *edit. Petav.*
36. γέγονε *codd. mss. uterque.*
37. ἐννόμου *codd. mss. uterque.* ἐν νόμῳ *edit.*
38. αὐτὸν ἐρχόμενον (*cum rasurae vestigio*) λάβωσι *cod. Ien.* αὐτὸν ἐρχόμενον λάβωσι (λάβωσοι *edit. princ., vitio typothetae aut correctoris*) *cod. Rhedig. et edit. princ.*
39. καταβάσεως *edit. Petav., invitis libris vett.*
40. ἀπὸ *edit. Petav., invitis libris vett.*
41. *Vocab.* φωταγωγίας *omissum est in codd. mss. et edit. princ.*
42. πληρουμένου τοῦ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητοῦ *legitur in Panario pag. 1098.*
43. λαμβανομένου *codd. mss. et edit. princ.*
44. *Ita codd. mss. et edit. princ. At in edit. Petav.* ἐν Χριστῷ ἰσχυροποιουμένων.
45. οὐχ *edit. Petav., invitis libris vett.*

mant alii. Ceterum nulla peccati contagione foedatus est, nunquam os illius mentitum est: *neque labia dolum locuta sunt*, cor ad irritan- 1. Petr. 2, 22.
dum deum non declinavit, mens ad ea quae nefas est non deflexit, caro nihil eorum quae ad carnis voluptatem pertinent admisit, deus ab aeterno perfectus, qui non ut in homine habitaret advenit, sed verbum ipsum hominem induit, non natura mutatum, sed eam quae hominis propria est cum divinitate complexum. In virginis utero re vera genitus, ac per genitales meatus in lucem editus, sine ulla turpitudine, foeditate vel labe. Post haec educatus, atque a Symeone et Anna in ulnis gestatus, a Maria portatus, iter postea pedibus confecit, peregrinatus est, ad pueritiam pervenit, aetate corboratus est, humana in se omnia perfecte habuit, annorum mensiumque numero census est, in praegnantis utero gestatus, *factus* Gal. 4, 4.
e muliere, factus sub lege; deinde ad Iordanem profectus est, ibidemque a Ioanne baptizatus, cum lotione nihil opus haberet, sed ut ea quae susceptae hominis naturae consentanea sunt servaret, iustitiae legem perturbare noluit, *ut impleretur*, quemadmodum ipse Matth. 3, 15.
dicit, *omnis iustitia*, atque veram a se carnem veramque hominis naturam susceptam esse monstraret. Igitur ad aquas descendit, ita tamen ut conferret aliquid potius, quam acciperet, largiretur magis quam rei cuiuspiam indigeret. Quippe easdem illas aquas sua luce collustravit, et ad eorum quae in sese perficienda erant, adumbrandam imaginem, quandam vim illis impertiit, ut qui ipsi revera crederent, ac veritatis essent fide praediti, intelligerent non illum ficte humanam induisse naturam, neque ficte esse aquis intinctum, eademque et ipsi ratione per eam quam ille prae sese tulerat accommodationem accedentes inditam illius descensione vim in sese transferant, eiusdemque luce perfundantur, quo propheticum impleatur oraculum, *Ad immutandam virtutem conciliandamque salutem ex illa panis virtute quae ab Hierusalem accipitur, aquarumque vi.* Hic enim in Christo panis virtus ac vis aquae corroboratur, ut non panis ipse sit nobis virtus, sed virtus a pane profecta; ac cibus quidem noster panis est, sed in ipso vitalis quaedam virtus continetur. Neque id solum actum est ut nos aqua repurgaret, sed ut aquae vi per fidem, actionem et spem ac mysteriorum initiationem et consecrationis appellationem ad perfectam absolutamque salutem nobis ipsis conferat. Ergo Christus ascendit e Iordane, vocem patris audiit, quam et Matth. 3.
discipuli qui aderant audierunt; ut quis ille foret cui testimonium

[46] τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν εἴδει περιστερᾶς κατερχομένου, καθάπερ ἐν πολλαῖς [47] εἰρήκαμεν αἱρέσεσιν· ἵνα μὴ [48] συναλοιφὴ ἡ τριὰς νομισθῇ, [49] σχηματιζομένου τοῦ πνεύματος ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει· ἐπικαθεζομένου δὲ τοῦ πνεύματος καὶ ἐρχομένου ἐπ' αὐτὸν, ἵνα ὀφθῇ ὁ μαρτυρούμενος· ἵνα [50] ἡ σὰρξ ἡ ἁγία φίλη οὖσα καὶ εὐδοκουμένη ὑπὸ [51] πατρὸς [52] ἐκ τοῦ πνεύματος μαρτυρηθείη· ἵνα ὁ πατὴρ εὐδοκητὴς ᾖ καὶ κῆρυξ τῆς τοῦ υἱοῦ ἐνσάρκου παρουσίας· ἵνα ὁ υἱὸς ἀληθινὸς ὀφθῇ, καὶ πληρώσῃ τὸ εἰρημένον· καὶ μετὰ ταῦτα [53] ὤφθη ἐν τῇ γῇ καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνανεστράφη· ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, σαφῶς, καὶ [54] ἀληθινῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πεινάσας ὕστερον, διὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἀλήθειαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας· καὶ ἐπιλεξάμενος μαθητὰς, καὶ κηρύξας ἀλήθειαν, καὶ ἰασάμενος τὰ πάθη καθευδήσας, πεινάσας, ὁδοιπορήσας, [55] θεοῦ σημεῖα ἐργασάμενος, νεκροὺς ἐγείρας, τυφλοῖς τὸ βλέπειν παρασχὼν, χωλοὺς καὶ παραλυτικοὺς ἰσχυροποιήσας· ὃς ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, τὴν ἀλήθειαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάθος ὑπομείνας ἐν ἀληθείᾳ, ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἐν τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει, παθὼν ἐν ἀληθείᾳ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ συνούσης [56] αὐτῷ τῆς θεότητος,
pag. 155. ἀλλ' οὐ τραπείσης εἰς τὸ πάσχειν, οὔσης δὲ ἀπαθοῦς καὶ ἀτρέπτου τῶν δύο ἀκολουθιῶν σαφῶς κατανοουμένων, Χριστοῦ πάσχοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι· οὐ τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἰδίαν ὄντος, [57] ἀλλὰ συνούσης τῆς θεότητος, μὴ πασχούσης δὲ, διὰ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ἀσύγκριτον τῆς οὐσίας· πάσχοντος δὲ ἐν σαρκὶ, καὶ θανατουμένου ἐν σαρκὶ, ζῶντος δὲ ἀεὶ ἐν θεότητι, καὶ ἐγείροντος τοὺς νεκρούς· τοῦ σώματος ταφέντος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἀψύχου μείναντος τὸ τριήμερον, ἄπνου τε καὶ ἀκινήτου, ἐνειληθέντος [58] διὰ τῆς σινδόνος, κατατεθέντος ἐν τῷ μνήματι, συγκλεισθέντος διὰ τοῦ λίθου καὶ [59] σφραγῖδος τῶν ἐπιτεθέντων· οὐχὶ τῆς θεότητος συγκλεισθείσης, οὐ τῆς θεότητος ταφείσης, συγκατελθούσης δὲ τῇ ψυχῇ τῇ ἁγίᾳ εἰς τὰ καταχθόνια, ἑλούσης ἐκεῖθεν τὴν τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίαν, κλασάσης κέντρον θανάτου, διαρρηξάσης τὰ κλεῖθρα καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους, καὶ λυσάσης ὠδῖνας [60] θανάτου ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀνελθούσης [61] ἐν τῇ ψυχῇ, [62] μὴ ἐαθείσης τῆς ψυχῆς εἰς ᾅδην, μηδὲ τῆς

46. τοῦ ἁγίου πνεύματος *edit. Petav. invitis libris vett.*

47. *Edit. Petav. invitis vett. libris* αἱρέσεσιν εἰρήκαμεν.

48. συναλοιφὴ, *non* συναλιφὴ, *uti assolet, h. l. habet cod. Ien.*

49. ᾖ σχηματιζομένου *codd. mss. uterque.* ᾖ σχιματιζομένου *edit. princ.* σχηματιζομένου *vitium est edit. Petav.*

50. ἡ *omiss. in edit. Petav.*

51. τοῦ πατρὸς *edit. Petav. invitis libris vett.*

52. ἐκ *codd. mss. et edit. princ.* καὶ *edit. Petav.*

53. ὤφθη (ὄφθη *codd. mss.*) ἐν τῇ γῇ *codd. mss. et edit. princ.* ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη *edit. Petav.*

54. ἀληθινῶς ὑπὸ *cod. Ien. et edit. princ.* ἀληθῶς ὑπὸ *cod. Rhedig.* ἀληθινῶς ἀπὸ *edit. Petav. Colon. repet.*

illud praeberetur agnoscerent. Tum etiam spiritus sanctus columbae specie delapsus est, quemadmodum in multarum haereseon confutatione diximus. Ac ne trinitas ipsa in unum redacta confusaque crederetur, spiritus propria in persona figuram illam induit, et super illum resedit, seque in ipsum insinuavit; ut is cui testimonium illud suffragabatur conspicuus esset, utque sacrosanctam illam carnem amicam esse deoque placere patris ac spiritus auctoritate constaret; ut pater complaceat sibi in filio, et incarnationis illius praeco esse videatur, ac denique verus ut appareret filius, et illud prophetae vaticinium expleret, *Et post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus.* Baruch. 3, 38.
Igitur a Iordane digressus certo vereque a diabolo in deserto tentatus est, Matth. 4.
et post ieiunium esuriit, ut quod verae carni susceptae consentaneum est exprimeret. Secundum haec discipulos elegit, veritatem praedicavit, aegritudines sanavit, dormiit, esuriit, iter fecit, prodigia patravit, mortuos excitavit, caecis visum repraesentavit, claudis et paralyticis vires restituit; qui evangelium ipsum coelestis regni veritatem, ac cum ipsius filii, tum patris ac spiritus sancti bonitatem humanitatemque praedicavit. Idem ille porro revera cruciatus in sua carne et perfecta hominis natura sustinuit, vere in cruce passus est, ita quidem ut in eo divinitas existeret, sed ad patiendum minime sese converteret, sed passionis expers et immutabilis maneret. Qua in re duo illa consentanea certissime intelliguntur, ut et Christus pro nobis carne sit passus, et passionis expers in divinitate permaneat. Non quod hominis natura ac divinitas separatae a se invicem existant, verum tametsi una esset divinitas, nihil ob sinceram et incomparabilem naturam est perpessa. At Christus et in carne passus est, et in eadem morte est affectus, cum interim divinitate ipsa viveret ac mortuos excitaret, corpus vero revera sepultum, ac triduo anima carens et spiritu motuque iaceret, obvolutum sindone, in monumentum depositum, occlusum lapide ac sigillis obsignatum. Neque vero ipsa est conclusa divinitas, aut sepulta, sed cum sanctissima eius anima ad inferos descendit, indidemque captivas animas eripuit, *stimulum mortis infregit,* 1. Cor. 15, 55.
claustra, et adamantina repagula perrupit. Mortis dolores sua potestate dissolvit; Psalm. 106, 6.
tum una cum anima emersit ad superos. Quae quidem *anima minime apud inferos relicta fuit, neque caro cor-* Psalm. 15, 55. et Act. 2, 27.

55. θεοῦ σημεῖα *codd. mss. et edit. princ.* θεοσημείας *edit. Petav.*

56. αὐτοῦ *codd. mss. et edit. princ.*

57. „Adde καὶ τῆς θεότητος κατ' ἰδίαν." *Petavius.*

58. δὲ διὰ *edit. Petav., invitis libris vett.*

59. σφραγίδος *scriptum est ubique in codd. mss.*

60. ᾅδου *legitur in Panario pag.* 1099. *pro* θανάτου.

61. ἐν *codd. mss. et edit. princ.* σὺν *edit. Petav.*

62. μὴ . . . θείσης *codd. mss. Nam*

σαρκὸς ἑωρακυίας διαφθοράν, ἀναστησάσης αὐτὴν τῆς θεότητος, ἀεὶ συνούσης αὐτῇ, ἀναστάντος σὺν αὐτῇ τοῦ [63] κυρίου καὶ θεοῦ καὶ λόγου υἱοῦ τοῦ θεοῦ, σὺν ψυχῇ καὶ σώματι, καὶ παντὶ τῷ σκεύει, συνενωθέντος αὐτοῦ τοῦ σκεύους εἰς πνεῦμα, αὐτὸ τὸ σῶμα πνευματικὸν ὑπάρξαν, τό ποτε ἁφῇ ὑποκείμενον καὶ μάστιξι παραδοθὲν ἑκουσίῳ τῆς θεότητος θελήματι, καὶ πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ συγχωρηθὲν, καὶ [64] πείνῃ προςπελάζειν, καὶ ὕπνῳ, καὶ καμάτῳ, λύπῃ τε καὶ ἀδημονίᾳ.

*Αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἅγιον συνενωθὲν λοιπὸν [65] τῇ θεότητι, ἀπαραλείπτως τῆς θεότητος [66] συνούσης τῷ τὰ τοιαῦτα πεπονθότι ἁγίῳ σώματι. Ἀνέστη γὰρ καὶ συνήνωσεν αὐτὸ εἰς ἑαυτὸν, [67] εἰς πνεῦμα, εἰς μίαν ἑνότητα, εἰς μίαν δοξολογίαν, εἰς μίαν ἑαυτοῦ θεότητα. Πέφηνε μὲν γὰρ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐψηλαφήθη ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις [68] συνέφαγε, καὶ συνηυλίσθη μετ᾽ αὐτῶν τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας· ἀλλ᾽ εἰςῆλθε θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ μετὰ τὸ εἰςελθεῖν ἐδείκνυε νεῦρα καὶ [69] ὀστέα, τύπον ἥλων, καὶ τύπον λόγχης, ὅτι αὐτὸ ἦν ἀληθῶς τὸ σῶμα. Ὅτι δὲ συνήφθη εἰς
pag. 156. μίαν θεότητα, μηκέτι [70] προσδοκώμενον παθεῖν, μηκέτι ἀποθνῆσκον, ὥς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, Ἀνέστη κύριος, οὐκέτι [71] ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Τὸ παθητὸν [72] τοῦ ἀπαθοῦς, καὶ τὸ ἀπαθὲς ἀεὶ [73] διαμένει, τὸ θεϊκὸν σὺν σώματι καὶ ψυχῇ καὶ πάσῃ τῇ [74] ἀνθρωπότητι αὐτὸς θεὸς ὢν, ἀνελθὼν [75] εἰς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐν δόξῃ, οὐκ ἀποθέμενος τὸ ἅγιον σῶμα, ἀλλὰ συνενώσας εἰς [76] τὸ πνευματικὸν, ἐν τελειότητι μιᾶς θεότητος· ὡς καὶ τὰ ἡμῶν σώματα [77] μέλλει· Τὰ νῦν σπειρόμενα ψυχικὰ ἐγείρονται πνευματικὰ, τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν φθορᾷ ἐγείρονται ἐν ἀφθαρσίᾳ, τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν θανάτῳ ἐγείρονται ἐν ἀθανασίᾳ. Εἰ τοίνυν τὰ ἡμέτερα οὕτως, πόσῳ [78] μᾶλλον ἐκεῖνο τὸ ἅγιον καὶ ἀνεκδιήγητον καὶ ἀσύγκριτον καὶ ἀκραιφνὲς τῷ θεῷ συνηνωμένον, τὸ ἓν ὂν λοιπὸν μονοειδές; Ὡς καὶ ἐν τούτῳ ἐπιμαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος λέγων, Εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. Οὐχ ὅτι διεῖλε τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς θεότητος, ἀλλὰ αὐτὴν [79] μένουσαν καὶ

in cod. Ien. chartae macula haud sinit dignoscere quae litterae lateant, in cod. Rhedig. contra librarius omisit plane quae legere non posset. Lacunam habet etiam edit. princ., μὴ ἐαθείσης scriptura est ab Petavio recepta ex Panario, μὴ κλεισθείσης suspicatus est Ios. Scaliger.

63. Edit. Petav. habet κυρίου θεοῦ λόγου καὶ υἱοῦ θεοῦ, invitis libris vett.

64. πείνα edit. Petav.

65. τῇ omiss. in edit. Petav.

66. συνηνωμένης edit. Petav., praeter codd. mss. auctoritatem.

67. εἰς ἓν πνεῦμα habet Expositio Fid. p. 1099.

68. συνέφαγε καὶ συνέπιε, καὶ συνηυλίσθη Exposit. Fid. pag. 1100.

69. ὀστέα codd. mss. et edit. princ. ὀστᾶ edit. Petav.

70. προςδοκώμενον codd. mss. et edit. princ. προςδοκῶν edit. Petav.

ruptionem vidit; quam divinitas, quae cum illa coniuncta semper erat, excitavit, tum cum dominus ipse deus ac verbum deique filius cum anima et corpore totoque adeo instrumento surrexit, quod deinceps velut in spiritum conflatum, corpus, inquam, spiritale factum est, quod olim contrectari poterat, et quod divinitas ipsa sponte fieri permiserat, flagris expositum fuerat, et Satanae tentationibus appetitum, ac fami, somno, labori, tristitiae ac moerori obnoxium.

Illud ipsum sacrosanctum corpus deinceps cum divinitate coniunctum fuit, quae perpetuo cum illo, dum ista pateretur, fuerat coniuncta. Surrexit enim, ipsumque corpus in unum secum spiritum, unamque singularitatem ac gloriam divinitatemque copulavit. Etenim revera post mortem apparuit, et a Thoma contrectatus est, et cum apostolis versatus est, ac bibit, ac denique quadraginta dies totidemque noctes cum illis habitavit. Ad haec occlusis foribus ingressus nervos et ossa clavorumque ac lanceae vestigia monstravit, et verum esse corpus edocuit. Quod autem in unam divinitatem coniunctum nullum amplius cruciatum, vel mortem exspectet, his verbis declarat apostolus: *Surrexit Christus; non iam moritur, mors* Rom. 6, 9.
illi ultra non dominabitur. Idem ergo quod pati poterat passionis expers mansit, divinitas scilicet cum corpore et anima ac tota humanitate coniuncta, deus ipse per sese. Qui *ascendens in coelum ad* Rom. 8, 1.
dexteram patris consedit in gloria; non ut corpus deponeret, sed ut in unius perfectione divinitatis in spiritale conflaret. Quemadmodum haec ipsa corpora nostra, *quae nunc animalia seminantur, spiri-* I. Cor. 15, 44.
tali quadam conditione resurgunt; quae, inquam, *cum corruptione seruntur, cum incorruptione surgunt; quae in morte seminantur, cum immortalitate resurgunt.* Quod si eiusmodi corpora nostra futura sunt, quanto magis sanctissimum illud Christi corpus, quod nullis verbis explicari, neque cum ulla re comparari potest, illud, inquam, sincerissimum ac cum deo coniunctum, singulare deinceps et uniforme? Quod quidem apostolus hac sententia testatur: *Et si novi-* Rom. 1, 4.
mus, inquit, *secundum carnem Christum, non iam cognoscimus;* non quod carnem a divinitate seiunxerit, sed quod existat illa quidem ac

71. *Verba* ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι, *quae absunt a codd. mss. et edit. princ., primum Petavius supplevit ex Panario pag.* 1100.

72. *Verba* τοῦ ἀπαθοῦς, καὶ τὸ *omissa sunt in edit. Petav.*

73. διαμένει *codd. mss. et edit. princ.* μένον *edit. Petav.*

74. ἐνανθρωπήσει *edit. Petav., invitis libris vett.*

75. δὲ εἰς *edit. Petav., praeter codd. auctoritatem.*

76. τὸ *omiss. in edit. Petav.*

77. μέλλει *restitui ex Panarii loco gemello pag.* 1100. *Libri mendose vulgo* μέλῃ.

78. γε μᾶλλον *edit. Petav., invitis libris vett.*

79. μὲν οὖσαν *legitur in Eposit. Fid. pag.* 1100.

θεῷ συνηνωμένην, μηκέτι δὲ οὖσαν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως [80] Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν· [81] τοῦτον ὁμοῦ θεὸν ἔχουσα, ἀπαθῆ καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα ἐν δόξῃ, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὥς φησιν, ἐν ἀληθείᾳ, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Καὶ γὰρ καὶ πιστεύει [82] ἡμῶν αὕτη ἡ ἁγία ἐκκλησία, καὶ ὡς αὐτῇ ἀληθῶς κεκήρυκται, [83] καὶ ἀληθῶς [84] προστέτακται· ὅτι κοιμηθησόμεθα πάντες, καὶ ἀναστησόμεθα σὺν σώματι τούτῳ, σὺν ψυχῇ ταύτῃ, σὺν παντὶ τῷ ἡμετέρῳ σκεύει, ἵνα ἕκαστος ἀπολάβῃ πρὸς ἃ ἔπραξεν. [85] Ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν καὶ κρίσις αἰώνιος καὶ βασιλεία οὐρανῶν καὶ ἀνάπαυσις τοῖς δικαίοις καὶ κληρονομία πιστῶν καὶ χορὸς μετ' ἀγγέλων τῶν τετηρηκότων τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἁγνείαν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὰς τοῦ κυρίου ἐντολάς, ἀληθῶς ἐστι, καὶ κεκήρυκται καὶ
pag. 157. ἠσφάλισται καὶ πιστεύεται ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κρίσιν αἰώνιον, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. Ὅσα γὰρ λέγει ὁ ἀπόστολος, καὶ πᾶσαι [86] αἱ γραφαί, ἀληθῆ τυγχάνει· εἰ καὶ παρὰ τοῖς ἀπιστήσασι, καὶ κακῶς νενοηκόσιν ἑτέρως ὑπολαμβάνεται. Ἡμῖν δὲ αὕτη ἡ πίστις, καὶ αὕτη ἡ τιμή, καὶ αὕτη ἡ μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία, διὰ πίστεως σώζουσα, καὶ δι' ἐλπίδος κρατυνομένη, καὶ ἀγάπῃ Χριστοῦ τελειουμένη, ἔν τε τῇ ὁμολογίᾳ, ἔν τε τοῖς μυστηρίοις, ἔν τε τῇ τοῦ λουτροῦ καθαρσίῳ δυνάμει, ὅτι, Ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, εἰς ὄνομα δὲ θεϊκῆς τριάδος, ὀνομασίας μηδεμίαν διαφορὰν ἐχούσης, ἀλλ' ὅτι θεὸς εἷς ἡμῖν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίοις καὶ ἐν ἀποστόλοις ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ κεκήρυκται, καὶ κατήγγελται, καὶ πεπίστευται, πατήρ, καὶ υἱός, καὶ ἅγιον πνεῦμα, μήτε [87] συναλοιφή τις οὖσα ἡ θεότης, ἀλλὰ τριὰς ὄντως τελεία, τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέλειον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία θεότης, εἷς θεός, ᾧ ἡ δόξα, τιμή, [88] κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

80. νεκρῶν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ *edit. Petav.*

81. τοῦτον ἄνθρωπον ὁμοῦ *haud improbabiliter suspicatus est Petavius.*

82. ἡ ἡμῶν *edit. Petav. In Expos. F. est* ἡ μήτηρ ἡμῶν.

83. καὶ *omiss. in edit. Petav. Colon. repet.*

84. προτέτακται *codd. mss. et edit. princ.*

cum deo iungatur, verum non amplius secundum carnem, sed secundum spiritum sit, ut ipsemet asserit, *Secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum domini nostri Iesu Christi.* Hunc igitur ecclesia simul deum esse profitetur, passionis expertem et passum, qui sepultus sit, resurrexerit, cum gloria coelum conscenderit, venturum indidem iudicare vivos et mortuos, idque adeo vere, uti dictum est, *Cuius regni non erit finis.* Luc. 1, 33.

Nam et hoc sancta ipsa mater ecclesia, quod vere sibi praedicatum vereque mandatum est, credit, moriturum unumquemque nostrum, ac resurrecturum cum hoc ipso corpore, cum eadem anima, cum toto hoc instrumento denique, *ut quilibet meritis suis consentanea praemia percipiat.* 2. Cor. 5, 10. Nam quod mortuorum futura resurrectio sit, atque aeterna damnatio, coelesteque regnum et iustorum quies, ac fidelium hereditas, communisque cum angelis chorus iis constitutus, qui fidem, castimoniam, spem, ac domini praecepta servarint, verissimum est, idque et praedicatum, et certissime comprobatum, et creditum, *Quoniam hi resurgent in vitam aeternam et isti in iudicium aeternum,* ut in evangelio scriptum est. Ioann. 5, 29. Nam quaecumque vel apostolus vel sacra omnis scriptura testatur vera sunt, licet infideles ac perperam intelligentes aliter existiment. Nobis vero ea demum fides est, is honor ac dignitas, haec est nostra mater ecclesia, quae per fidem servat, spe corroboratur, Christi claritate, nec non et eiusmodi professione ac mysteriis, baptismique vi ac purgatione perficitur. *Euntes,* inquit, *baptizate in nomine patris et filii et spiritus sancti,* Matth. 28, 19. in nomine divinae trinitatis, cuius appellatio diversum nihil continet. Si quidem unus ac singularis deus in lege, prophetis, evangeliis, apud apostolos, in vetere novoque testamento praedicatus, nuntiatus est, ac creditus, pater et filius et spiritus sanctus. Neque vero confusum quiddam ipsa divinitas est, sed perfecta revera trinitas est, perfectus pater, perfectus filius, perfectus spiritus sanctus, una divinitas, unus deus, cui gloria, honor et imperium nunc et semper in saecula saeculorum, Amen.

85. ὅτι γὰρ ἀνάστασις *edit. Petav.*

86. αἱ ἅγιαι γραφαὶ *edit. Petav.*

87. συναλοιφὴ *habent libri omnes h. l.*

88. καὶ κράτος *edit. Petavii invitis libris vett.*

SYLLOGE

ADDENDORUM ET CORRIGENDORUM.

TOMI PRIORIS PARS PRIOR.

Pag. 2. lin. 2. Corrige δευτέρῳ. — l. 4. ed. pr. Basil. (quam inde usque simpliciter per Bas. compendium significabo, sicut cod. Venetum per compendium Ven.) habet Παλαιστηνόν. — l. 7. Ven. Κωνσταντίας. — l. antepenult. Ven. προκυλινδούμενοι. — l. 6. pro ὅτι ἐν ed. Petav. Colon. perperam habet οἳ ἐν excusum. — l. 24. Pro δεδωρημένην in Ven. antea scriptum legebatur διδωμένην.

Pag. 6. l. 8. Restitue ὑπόβασιν ex Ven., pro ὑπόφασιν. — l. 9. χαρακτῆρι κεχρημένοι Ven. — l. 13. ὄντας Ven. — l. 17. Verba καὶ θηριοδηκτικὸν absunt a Ven. — l. 23. Repone αἱρέσεων ante ἀποκαλυφθεῖσα ex Ven. — l. 25. τῶν ante τὸν abest a Ven. — l. penult. repone ὑπὲρ pro περὶ, ex auctor. Veneti; ὑπὲρ legitur etiam in Anacephalaeosi.

Pag. 8. l. 2. Dele voc. Ἰησοῦ, pro quo in antiquioribus editis εἰς ὅ, ex auctoritate Veneti. — l. 3. καὶ σεβάσμιον Ven. — l. 7. Pro ἐπισκήπτειν Ven. habet ἐπισκόπτειν. — l. 12. δείξωμεν Ven. — l. 25. Πυθαγόριοι Ven. — l. 26. Ἀριστοτέλη Ven. — l. 27. Ἐπικούριοι Ven. — l. 28. Γοροθηνοὶ ubique legitur exaratum in Ven. — l. 31. διὰ Δαβὶδ, τοῦ βασιλεύσαντος Ven., quae scriptura praestat. Ceterum repone comma ante διά. — l. penult. Vocab. τοῦ ante Ἰουδαϊσμοῦ abest a Ven.

Pag. 10. l. 1. Ἡμεροβαπτισταί Ven. — l. 8. ἀλλ' οὐχὶ Ven. — l. 13. Βαρβηλιδαί Ven. — l. 16. Ἐπιφάνης καὶ Ἡσίδωρος Ven. De Epiphanis sive Epiphanii nomine v. I. B. Coteler. Monum. Eccl. Gr. I, p. 768. — l. 20. Repone ex auctoritate Ven. ceterorumque librorum Μαρκίωνες, quod similiter dictum videtur ut Οὐαλεντῖνοι passim pro Οὐαλεντινιανοί, Ναυᾶτοι pro Ναυατιανοί, et alia eius generis nomina. — l. 26. Κουιντιλιανοί Ven. — l. antepenult. Repone ex omnium librorum auctoritate Ναυᾶτοι. — l. ult. Verba αἰσχροποιοὶ, τ. τ. Ὠριγένειοι absunt a Ven.

Pag. 12. l. 1. τοῦ articulus post Παύλου abest a Ven. — l. 10. Ven. liber utrum Ἀνόμοιοι habeat, an Ἀνόμιοι, ex schedis mihi transmissis haud satis liquet. — l. 13 Ven. plenius τὴν θεοτόκον καὶ ἀεὶ παρθ. — l. 31. Στωϊκοὶ Ven. Στοϊκοὶ Bas. et ed. Petav. Colon. repet.

Pag. 14. l. 3. Σωκρατεῖται Ven. — l. 7. Repone Ἐπιφάνης, uti supra. Item l. 10 restitue codd. mss. (et Ven.) scripturam Μαρκίωνες, ut supra. — l. 27. Μελιτιανῶν τῶν ἐν τῇ Αἰγ. σχ. Ven. — lin. 29. τῷ artic, ante πρώτῳ, abest a Ven. — l. antepenult. εἴπαμεν Ven.

Pag. 16. l. 2. Post ἁγίαν ex cod. Ven. adde Μαρίαν. — l. 5. καὶ ἡ περὶ Ven., quod praestare videtur. — l. 9. μιᾶς extat etiam in Ven. — l. 10. τῆς ante καθολικῆς abest a Ven., qui pro τουτέστι habet τουτέστιν. — l. 11.

βίβλοις Ven. — l. 13. Pone punctum post ἔνεστιν. — l. 14. οὕτως Ven. — l. 15. μητέρων Ven. et Chronicon Pasch. pag. 23., in quo haec excerpta leguntur, auctore non nominato. — l. 16. αὗται αἱ πρῶται Ven. — l. 19. γενεαῖς Ven. — l. 25. Ῥαγαῦ Ven. — l. 27. Ven. ἔθεσι. — l. 29. Verba ἐναρξάμενος διά τοι τῆς εἰδωλολατρίας absunt a Ven.

Pag. 18. l. 2. ἐν βίῳ Ven. — l. 6. κεραμικῆς habet etiam cod. Ven. — l. 9. οὕτως Ven. — Ibid. Αἰγύπτιοί τε Ven. — l. 10. ταύτης Ven. — l. 11. ἀγαλματοποιό τε Ven. — l. 17. Corrige Ἴωνες, ut est etiam in Ven. Ἴονες vitium est ed. Petav. Colon. repet. — l. 18. Ἰωϋνὰν Ven. — l. 20. μερόπει Ven. — l. 23. καὶ τὸ κατὰ Ven. — l. 29. Repone ex cod. Ven. χαρακτῆρα διὰ περιτομῆς κατειληφώς. — Pro Μωϋσῇ Ven. habet Μωϋσει. Sed nullius fere neque scriptoris ipsius, neque librarii posterioris temporis in eo nomine declinando aut scribendo sat sibi constans fuit. — Ibid. δι' αὐτοῦ δοθέντος Ven. — l. 34. ἐπιτιμῶν repone pro ἐπιτεμὼν ex Ven. — l. ult. Πυθαγόριοι Ven.

Pag. 20. l. 2. ἀπ' οἰνοῦ δεῖ ἐγκρ. Ven. — l. 3. Διώριζεν Ven. Artic. ante ἄνω omitt. idem liber. — l. 4. ὑποκάτωθεν θνητὰ, μετ. δὲ repone ex Ven. — l. 5-6. Verba ἐπὶ χρόνον π. ἐ. ἐδίδασκε non comparent in cod. Ven. — l. 6. ὠνόμασεν Ven. — l. 8. Repone ὑπάρχειν pro ὑπάρχον ex Ven., et Anaceph. et Exp. Fid. p. 1088. — l. 9. αὐτὴν τρία Ven. — l. 12. σωμάτων διαφορὰς (διαφορᾶς Ven.) Ven. et Anaceph. — l. 15. Στοϊκοὶ Bas. et ed. Petav. Colon. repet. Venet. et ed. Petav. Paris. habent Στωϊκοί. — l. 17. τοῦ ὄντος παντὸς Ven. — l. 21. ἀτόμους καὶ μέρι σώματα Ven. — l. 33. ἴσα, quod ex Anacephal. reposui, legitur etiam in Ven.

Pag. 22. l. 7. ἤθεσεν Ven. — l. 26. κολοβιώνων καὶ τοῦ πλατ. Voce κολοβιών Epiph. utitur haer. 15, 1., voce κολόβιον haer. 69, 3. — l. 22. δὶς fortasse retinendum ex loco gemello p. 34. — l. 24. ἐνδελεχὴς εὐχὴ Venet. et Anaceph. — l. 27. τουτέστιν σωμάτων Ven. — l. 31. Articulus οἱ ante ἡρμηνευόμενοι non comparet in Ven.

Pag. 24. l. 1. δὲ ante μηδένα om. Ven. — Ibid. αἰωνίου τυγχάνειν Ven. — l. 3. Repone Ὀσσηνοί. Hi sunt quos alibi Ὀσσαίους. — l. penult. περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐνδ. Ven. — Post voc. ὁμολογία in Ven. sequuntur praeterea haec: αἱ πρὸ τῆς παρουσίας Χριστοῦ αἱρέσεις.

Pag. 26. l. 4. Πανάριος vitium est ed. Petav. Colon. repet. — l. 7. τῆς ante τοῦ κόσμου abest a Ven. — l. 8. οὐ δι' ἐμαυτοῦ Ven.

Pag. 28. l. 2. Alia docta manus ex Ven. annotavit scripturam ἐφευρέματα. — l. 3. Voc. ἠδυνήθη abest a Ven.

Pag. 30. l. 15 et 16. Verba ἑρπετῶν μ., οὕτω κ. ἡμ. τ. π. δ. τῆς τ. πρ. desiderantur in Ven. — l. 22. τὰ παραπεπτωκότα Ven. — l. 32. Corrige χρεὼν pro χρέων.

Pag. 32. l. 4. Corrige γλῶσσα pro γλώσσα. Ven. habet γλῶττα. — l. 10. δὲ particula, pro qua perperam Petavius supposuit τε, legitur tam in Ven. quam in Bas. — l. 19. οὕτως Ven. — l. 24 et 25. οὐδαμοῦ a Ven. abesse suspicor.

Pag. 34. l. 2. Voc. ἀρφαξὰδ altero loco abest a Ven. — l. 14. ἀλλὰ ἀκροβ. Ven. — l. 15. Rescribe ᾔδει. — l. 23. Verba τε καὶ ἀσέβεια non comparent in Ven. — l. 26. Πέμπτη τ. γενεὰ Bas.

Pag. 36. l. 5. γλώττας Ven. — l. 7. μέρωπες Bas. — l. 25. Corrige γεγένηται. — l. 30. Corrige γεγένηται. — l. ult. scribe Ἐρεθισμόν. Bas. legitur ἐρεθρισμόν. — l. 36. ἡ ante ἀκρίβεια abest a Ven. — l. penult. Repone τὸν Ῥαγαῦ, Ῥαγαῦ τὸν Σερούχ. Ven. habet τὸν Ῥαγαῦ τὸν Σερούχ.

Pag. 38. l. 8. κεραμεικῆς Bas. — l. 14. Ἐξότε δὲ Θάρρα Ven. — l. 19. καὶ ante ἐπίκλησις abest a Ven. — l. 21. Fortasse rescribendum ἐπινοίᾳ, ut est in Bas. — Ibid. Ven. μετέπειτα ἔνϑεν ἐϑεοποιήσαντο. In seqq. vero quod nro. 4. annotavi de scriptura eiusdem libri, id inducendum est. Conspirat enim cum vulg. — l. antepen. Ven. ἔνϑεν pro ἐντεῦϑεν.

Pag. 40. l. 18. Verba καὶ δεῦρο Ἑλληνισμὸς, ἀπὸ δὲ Ἀβραὰμ om. Ven. — l. 22. Artic. τοῦ ante πατρὸς om. Ven. — l. 23. τίκτει τούτῳ Ven. — l. 24. τὴν Ἀραβίαν Ven. — l. 25. σώϋε καὶ ἐμαδὲμ Ven. — l. 28. τοῦτο pro τούτῳ habet Bas. — l. penult. Ἰσάκιοι Ven.

Pag. 42. l. 6. Ἰσαὰκ δὲ γεννᾷ Ven. — l. 15. Καναννίτην Ven. Καναανίτην Bas. — l. 32. ἀμρὰμ. ἀμρὰμ δὲ γεννᾶ τὸν σερὼν. σερὼν γεννᾶ τὸν ἀρὰν Ven. — l. 34. ἀμιναδὰμ, ἀμιναδὰμ Ven. et Bas.

Pag. 44. l. 2. Μωϋσῆ Ven. — l. 5. ηὗρεν Ven. — l. 6 et 7. ἑξῆς Bas. — l. 8. ἴσην pro Ἶσιν Ven. — l. 11. Ven. habet Φρύγαις, non Φρίγαις, ut annotatio habet. — l. 13. ἀπὸ Κάδμου Ven. — l. 19. Ναβουχοδονόσορ Ven. et Bas. — l. 24. καὶ μετὰ τοῦτον τ. χρ. αἱ βοώμεναι Ven. — l. 25. εἰδωλολατρίας Bas. — l. 27. πρὸς ἑτέρας Bas. — l 32. φημι abest a Ven. — l. penult. μέρη καὶ οὐσίας Ven.

Pag. 46. l 5. στωᾶς Bas. — Ibid. ϑρυλεῖται habet etiam Ven. — Ibid. τοῦτο τὸ Ven. — Ibid. γὰρ αὐτοὶ ἔφασαν Bas. — l. 6. νησσιώτην Bas. Ceterum de patre Zenonis v. Menag. ad Diog. Laert. VII, 1. (tom. IV. p. 98 ed. Lips.) — l. 7. στωᾷ Bas. — l. 9. Ὁμοίως οἱ ἀμφότεροι ἴσως ἐδογμάτισαν. Ven. — l. 12. Πόσα τοίνυν Ven. Bene. — l. 14. ἐλάσω habet Ven. quoque. — l. 18. τῆς σου πλάνης Ven. — l. 21. μὲν post Ὁμολογεῖς om. Ven. — l. 22. ἐπὶ πολυϑεΐαν Ven. — Ibid. Scripturam εἰ pro ἢ vulg. firmat Ven. — l. penult. ἐπαγγελλόμενος Ven. — l. 25. προςπορησαμένῳ Bas. — l. ult. ϑηρίων Ven.

Pag. 48. l. 10. Corrige δρᾶσαι. — l. 14. μὴ ante ἐκ om. Ven. — l. 15. τῆς ἀνϑρωπείας φύσεως Ven. — l. 23. μετὰ τῶν αὐτῶν Ven. — l. 27. Verba τινὰς δυνάμεις iam Petavius uncinis notavit.

Pag. 50. l. 12. Ἐπικούριοι Ven. et Bas. — l. 14. Auget Ven. καϑεξῆς μετὰ τούτους ἀπρονοησίαν. — l. 17 et 18. Dele verba καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν δαπανωμένης, quae per errorem irrepserunt ex edit. Petav. — Paulo post ad titulum ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙ appone numerum paginae ed. Petav., p. 14. — l. 23. οὕτως Ven. — l. 25. τῆς πάσης φύσεως Ven.

Pag. 52. l. 3. λογογράφοι firmat etiam Ven. — l. 5. ἀγωγὰς Ven. — l. 12. Βόοζ, Βόοζ Ven. — l. 13. Restitue ἔτι ex auctoritate Ven. — l. 18 βενιαμὴν Ven. — l. 19. Repone ex Ven. τὸ βασίλειον αὐτοῦ εἰς Δαβὶδ, διὰ δὲ Δαβὶδ. — l. 20. Λευῒ τ. Ἰούδας, ὅϑεν Ἰουδαῖοι καλοῦνται Ven. — l. 22. ἐκ τοῦ ante γένους, et οἱ artic. ante εἰς absunt a Ven., qui μεταπεσόντος pro μεταπεσόντες. — l. 32. τοῦ Ἰούδα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ Ven. — l. ult. ἔκτισται Ven.

Pag. 54. l. 7. Δαβὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σολ. Ven. — l. 11. κατ' αὐτῶν Ven. — Ibid. ὀλίγα ἀντὶ πολλῶν Ven. — l. 17. τὴν ἑαυτοῦ ϑεοσ. Ven. — l. 18. ἔσχεν pro εἴληφεν Ven. — l. 19. εἰς τοῦτο τούτου Ven. — l. 20. ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ Ven. — l. 26. δείξωμεν Bas. — l. 30. Φιλιστιεὶμ οὕτω κλ., τὰ νῦν δὲ Ven. — l. 37. κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ven. — l. 38. Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ οἱ αὐτοῦ υἱοὶ - - ἀριϑμηϑέντες, ὡς περιέχει Ven. — l. ult. τὸν Μωϋσέα Ven.

Pag. 56. l. 4. κατέστησαν pro κατεστάϑησαν Ven. — Ibid. μετὰ χρόνον Ven. — l. 14. Τινῶν - τινὰ Bas. — l. 17. Restitue νομοϑεσίας ex Ven. —

l. 21. ἐδίδαξε Ven. — l. 24. Repone ϑεὸν μόνον, pro ϑεῷ μόνῳ, ex auctoritate Veneti. — Ibid. μὲν οὖν pro μὲν idem liber. — l. 25. ἀεὶ om. Ven. — l. 26. παρ' αὐτοῖς ἐξοχ. Ven. Quo magis coniectura mea firmatur. — l. 30. οἱ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι Ven. — l. antepenult. αὐτῶν ἐγκαταλέγουσιν Ven.

Pag. 58. l. 1. τῆς αἰχμαλωσίας Ven. — l. 4. ἕκτη — ἑβδόμη — ὀγδόη — ἐνάτη — δεκάτη — ἑνδεκάτη etc. Ven. — l. 6. Παροιμίαι Ven. — l. 7. δωδεκάτῃ (quod reponendum est) Ven. δωδεκαικάτην Bas. — Pro τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων Ven. habet τὰ ᾄσματα. — l. 9 et 10. ἑπτακαιδεκάτης βασιλειῶν Δ̃, et ita etiam in seqq. Ven. — l. 12. Ἡσαΐας ὁ προφήτης (sic etiam sequentia nomina) Ven. — l. 17. τὴν βίβλον Bas. — Ibid. Ven. Ἐσϑὴρ. τῶ βητ. ἰουδηϑ. αὗται. Sunt ergo inserenda suo loco libri Τωβίτ et Ἰουδίϑ. — l. 18. εἰκοσιδύο δέ εἰσιν, ὡς Ven. — l. 6. ab inf. καϑοδηγὸν ἡμῶν Ven. — l. 4. ab inf. τῷ ἰῶτα, ἣν δὲ καὶ τὸ πρῶτον Ven.

Pag. 60. l. 3. τὴν χαρὰν τοῦ εὐαγγ. Ven. — l. 7. εἴ τις ψυχὴ Ven. — l. 13. Vocab. κυρίῳ om. Ven. — l. 22. Verba τοῦ βασιλεύσαντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἐκαλοῦντο Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἰσραηλῖται πᾶσαι omissa in Ven. — l. 24. Σολομῶντος etiam Bas. — l. 28. αἱ ἐννέα ἥμισυ Ἰσραηλῖται Ven. — l. 30. αἱ δὲ δύο ἥμισυ εἰς Ven. — l. 31. Repone Σολομῶνος, ut habent codd. Ven. et Rhedig., item Bas., pro Σολομῶντος. — l. 32. Ἀσὰ γεννᾶ τὸν Ἰωσαφὰτ Ven. — l. ult. Ἀχὰζ Ven.

Pag. 62. l. 19. εὐϑὺ Ven. — l. 10. τῶν post ἀμαϑῶν non agnoscit Ven. — l. 12. μέχρι τοῦ Ven. — l. 13. Vulnus gravissimum, quod traxit hic locus in vulgatis exemplaribus, sanat Venetus liber, post δεκατέσσαρας interserens καὶ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας γενεὰς δεκατεσσάρας, καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεὰς δεκατεσσάρας. Cf. Exposit. Fidei cap. 4. p. 1081. — l. 16 et 17. ἔχων τὸ πλήρωμα Ven. — Ibid. τινὲς εὑρόντες Ἰεχονίαν Ven. ἅμα Ἰεχ. ἑτ. ἐπιτοαυτὸ ἐνόμισαν Ven. Idem liber non agnoscit voc. εἶναι in clausula enuntiati adiecti. — l. 20. ἐλλεπῆ (sic) Ven. Hinc restituendum omnino est ἐλλιπῆ ἐποιήσαντο τῆς ὑποϑέσεως κατὰ τὴν ὁμάδα τοῦ ἀριϑμοῦ τῶν δεκατ. ὀνομάτων τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ cett. — l. 28. ὑλωμηνησασα ἐρημωϑείν habet Ven. (non ὑλομηνήσασα ἐρεμωϑείη, ut in annot. indicatum est). Ceterum excerpsit hunc locum Anastasius Sin. Quaestt. p. 338. ed. Grets. Neque abs re erit apposuisse verba Nicetae Choniatae ex libro I. Thesauri Orthod. Fidei petita, qui scriptor innumerabilibus in locis de Panario Epiphanii hausit, quo fit ut multum interdum conferat ad verba eius sive emendanda sive illustranda. Verba eius, Graece ad hunc usque diem nondum edita, haec sunt: τοῦ δὲ Ναβουχοδόνοσορ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπιόντος, καὶ ταύτην καταστρεψαμένου, καὶ τὸν μὲν ναὸν ἐμπρήσαντος, τὸν δὲ λαὸν αἰχμαλωτίσαντος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰεχονίου, οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων τῶν ὄντων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος προςελϑόντες παρεκλήτευσαν στεῖλαι εἰς τὴν Ἰσραηλίτιδα γῆν, μήπως τέλεον ὑλομανήσασα ϑηρίοις μόνοις ἐσεῖται (leg. ἔσεται) ἀνάπαυμα. Ἀμέλει καὶ πέπομψεν ἐκ τῶν ὑποσπόνδων αὐτοῦ ἐϑνῶν γένη τέσσαρα, τοὺς Κουσαίους (*Cuthaeos* habet versio Morelli), καὶ Κουδδαίους, καὶ Σεφωραίους (versio Morelli *Sepharuraeos*), καὶ Ἀνεγωγαναίους καλουμένους. Ἐς δὴ Σαμάρειαν οὗτοι μετὰ τῶν οἰκείων εἰδώλων ἀφικόμενοι, κἀκεῖσε τὰς οἰκίας πηξάμενοι, ὑπὸ ϑηρίων ἀνηλίσκοντα. Πρεσβείαν τοίνυν εἰς τὸν κρατοῦντα τῶν Ἀσσυρίων ϑέμενοι αἰτοῦνται βοήϑειάν σφισι παρασχεϑῆναι πρὸς ἀφάνισιν τῶν ϑηρίων, ἢ τὴν ἐκεῖϑεν κελευϑῆναί σφισι μετάβασιν, ἐν ϑαύματι ἅμα ποιούμενοι, ὅπως οἱ πρότεροι τὴν Σαμάρειαν ἔχοντες οἰκήτορες διεβίωσκον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἐν ὑπεροχῇ τῶν Ἑβραίων μεταπεμψάμενος ἤρετο τὴν αἰτίαν τῆς

πολυθηρίας τῆς Σαμαρείας, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀπώλειαν τῶν ἐκεῖσε ἀποικισθέντων. Οἱ δὲ ἔφασαν μὴ εἶναι θεμιτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην πρότερον ὑπολαβεῖν τῶν τοῦ Μωσέως νόμον εἰδότων εἰδωλάτρας κατοικεῖν. Ἐνδίδωσι τοίνυν ἐκείνοις ὁ βασιλεὺς πέμψαι τὸν μέλλοντα (codex meus μέλοντα) τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον ὑποτίθεσθαι. Καὶ ἵκετο ἐκεῖσε ἱερεύς τις Ἔσδρας ὀνομαζόμενος· εἴληφε τοῦ νόμου ἀντίγραφον κατὰ τὸ τριάκοστον ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας.

Pag. 64. l. 2. ὑποστῆναι Ven. Recte. — l. 4. Corrige τὴν τῶν θηρίων. — Ibid. pro θηρίων Ven. θηρῶν habet. — l. 7 et 8. Venet. praebet φήσαντες μὴ δύνασθαι ἔθνος ἐκεῖ καθέζεσθαι. — l. 9. ἐπιτελέσειεν Ven. Quod restituendum est. — l. 11. εἰδωλολατρίας Bas. — l. 16. χωθαίους Ven. — l. 19. μετ' αὐτὸν γένος Ven. — l. 21. ὑποδεξάμενοι Ven. — l. 22. ἀνέθη Ven. — l. 24. Repone ex cod. Ven. συμβέβηκε κατὰ τὰ τέσσαρα. — l. 26. Repone Γοροθηνῶν, ut est etiam in Ven. constanter. — l. 28. διασαφήσω firmat etiam auctoritas cod. Veneti. Ceterum tolle comma post αἴτιον. — l. 29. γλωττῶν Venetus.

Pag. 66. l. 6 et 7. Κατὰ Σαμαρειτῶν αἱρέσεις (sic) ε΄. τῆς δὲ ἀκολουθίας ϛ΄. Ven. — l. 8. Petavii coniecturam ἀρχὴ firmat auctoritas Veneti libri. Restituendum igitur ἀρχή. — l. 9. Ven. plenius προειρημένας ἀνεῦ γραφῆς θεϊκῆς Ἑλληνικάς. — l. 10. Repone ἀπὸ, quod ferri potest. Paulo post artic. τὸ ante γένος abest a Ven. — l. 12. τετείχθαι Bas. — l. 14. σομόρων Ven. Ita etiam l. 15. — l. 15. Σωμήρου τοῦ ἀνδρὸς Veu. — l. 16. Corrige: Ἦν δὲ οὗτος. Ibid. Ven. ὁ Σομόρων υἱός. — l. 17. κατοικοῦν Ven. — l. 18. ὄντος παιδὸς Ven. — l. 5. ab infer. ἡ Πεντάτευχος δ. Μ. τ. σπ. Ἰσρ. ἐν τ. ἐξόδῳ τ. ἀπ' Αἰγυπτίου πορείας δοθεῖσα, φημὶ δὲ Ven. — l. penult. καλοῦνται βρεσιθέλ. λεσιμώ. δωϊκαρᾶ. ἐλλεδδαβαρεῖν Ven.

Pag. 68. l. 4. ἐν αὐταῖς περὶ μοναρχίας Ven. Bene. — l. 5. καταγγελλομένη ἔστιν Ven. — l. 6. εἰδωλολατρίας Bas. — l. 7. ἐπιμέλειά τις τὸ ἀκριβὲς Ven. — l. 8. Dele τε post πίστεως. — l. 12. εἰδωλολατρίαν Bas. — Ibid. ἐν ἑαυτῇ Ven. — l. 14. παρ' αὐτοῖς firmat auctoritas Veneti. Pro σεσυκοφαντημένως idem liber σεσυκοφαντημένοις. — l. 15. Γαρίζιν Ven. Recte. Nicetas Chon. l. l. Ἑρμηνεύονται δὲ φύλακες οἱ Σαμαρεῖται. Καὶ οὗτοι πρῶτον ἀνέβλαστον τοῖς Ἰουδαίοις ἀντίδοξαι ἐν τοῖς περὶ θεοῦ παρ' αὐτῶν λεγομένοις. Καὶ ἐδέχοντο μόνην τὴν Πεντάτευχον, τὴν δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν [ἠρνοῦντο, vel simile quid], τῷ δὲ ὄντι ἠσπάζοντο (differt versio Morelli). Μὴ γὰρ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσης τοῖς Ἑβραίοις προσκυνεῖν ἀνεχόμενοι ἐν τῷ ὄρει τῷ Γαριζὶν θυσιάζουσι, καὶ τὰς εὐχὰς ἀπονέμουσιν. Ἔνθα λόγος αἱρεῖ καὶ τὰ εἴδωλα ἐγκεκρύφθαι τῶν τεσσάρων γενῶν τῶν ἐξ Ἀσσυρίων εἰς Σαμάρειαν ἀφικομένων, [ὡς] εἰπόντες ἔφθημεν. — l. 24. οὗτοι pro αὐτοὶ Ven. — l. 27. Repone ex cod. Ven. πρὸς μὲ· ἀλλὰ τὸ αἷμα βιᾶ πρὸς μὲ, δεικνύς. — l. 30. τὴν πηγὴν τὴν habet etiam Ven. — l. antepenult. Repone Ἀαρὼν pro Ἀαρῶν. Habent ita Ven. quoque et Bas.

Pag. 70. l. 1. ἐμψυχουμένη pro ἐψυχοῦτο Ven. — l. 6. ἐν τῇ χρίσει Ven. — l. 8. Repone ἔμπλεα pro ἔθη παλαιὰ, ex auctoritate Veneti. — l. 9. μεμιαμμένοι Bas. — l. 12. Πολλὴ δὲ τούτων Ven. — l. 13. δὲ post Πῶς om. Ven. — l. 14. γὰρ post μὲν om. Ven. — l. 16. Repone τὸ pro τῷ ex auctoritate Ven. — l. 18 et 19. ἑξηκονταδύο ἠριθμημέναι ἐν τῇ ἐρ. Ven. — l. 20. ἐν τῇ σόρῳ Ven. αἱ τῷ σόρῳ Bas. — l. 26. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἄρθρου τοὔνομα τῆς διακρίσεως ἐστὶ σημᾶναι. Ὅπου γὰρ τοῦ, καὶ ἐπὶ ἑνὶ Ven. — l. 27. Vocab. πάντως, vel πάντων, om. Ven. Videtur subnatum ex praecedenti vocabulo.

Pag. 72. l. 1. εἴπαμεν ἢ θεὸν Ven. Recte. — l. 2. εἴπαμεν pro εἴπωμεν

Bas. — Ibid. ἀπὸ τοῦ ἑβδομηκοστοῦ ψαλμοῦ τὸν ὄντα Ven. — l. 3. ἄνθρωπος καὶ ὁ νεανίσκος. Καὶ Ven. — l. 5. ἐξεφέρετο Ven. — l. 8. αἰνιγματωδῶς ἄρα ὁ νόμος Ven. — l. 10. αὐτοὶ pro οὗτοι Ven. Paulo post ἀνατείλει idem liber. — l. 11. Verba τοῦ ὕδατος absunt a Ven. — l. 13 et 14. Venet. post Τί ποιήσωμεν addit ἄνδρες ἀδελφοί. — l. 15 et 16. Post μετανοήσατε Venet. interserit iterum ἄνδρες ἀδελφοί. — l. 17. ὑμῶν pro ὑμῖν habet Ven. — l. 25 et 26. προφήτης λέγει, Ἀνέβη Ven. Recte. — l. 27. Ven. pro θυρίδας praebet θύρας. — l. 30. ἐὰν δι' αὐτῶν Ven. — l. 34. Ἐλεύσαντο extat tam in Ven. quam in Bas. — l. antepen. μὴ εἰς μῆκος ἐλάσω Ven. — l. ult. Repone κατὰ τῶν δι' ἐναντίας ex auctoritate Veneti.

Pag. 74. l. 1. τοῦ ἁγίου abest a Ven. — l. 2. Μωϋσῇ Ven. — l. 6. καὶ καθ' ὁμοίωσιν Ven. — l. 8. ὄφθη Ven. — l. 10. καὶ οὐχὶ τῇ ἀκολουθίᾳ Ven. — l. 12. Repone Ἡσαΐου. Ven. habet Ἠσαΐα. — Ibid. οὐ παραδέχονται τῇ προαχθείσῃ παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. Bene. — l. 21. φρονοῦντες ἄλλοις π. τ. κ. σ. καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ Ven.

Pag. 76. l. ult. Dele τοῖς ante ἐκείνοις. — Ibid. Γορθηνοὶ Bas., ut solet.

Pag. 78. l. 16. Altera manus ex cod. Ven. mihi annotavit diversam scripturam ὁρμημένος, quam quae indicata in annot. ὁρμήμενος. — l. 7. ab inf. Repone ἐξέρψαν τε σκώληκας. — l. penult. Recte βοσκήματα.

Pag. 80. l. 4 et 5. ὁ δὲ Ἰουδαϊσμὸς ἐμερίσθη εἰς αἱρέσεις ζ΄. Ven. — l. 14. οὗτοι αὐτοῖς Ven. — l. 22. Ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ ἔθυσ. Ven. — l. 24. Corrige ἀπὸ τ ῆ ς ἀξιοπίστου. Deinde pro ἣν αὐτοὶ Ven. praebet ἀφ' ἧς αὐτοί. — l. 25. ὅτι προςῆλθον Ven. — l. 27. ἔγημε καὶ ἐτελεύτα Ven. — l. 28. ἐπιγαμβρεῦσαι Ven. — l. 29. ἄπαιδος om. Ven. — l. 30. ἀδελφῷ αὐτοῦ πρὸς Ven. — l. 31. γοῦν om. Ven. — l. 33. οἱ ἑπτὰ αὐτὴν ἐγνώκασιν; Ven. — l. 36. διδάξει Ven. — l. antepenult. θεὸς δὲ ἐστὶ, καὶ οὐ (h. e. θεὸς δέ ἐστι ζώντων, καὶ οὐ) Ven.

Pag. 82. l. 5. Repone χρόνου ἢ καί. Particula ἢ desideratur etiam in ed. Petav. Colon. repet. — l. 9 et 10. πινακίων Ven. — l. 15. Repone ἐπετίθεντο, pro ἐπετίθετο, ex auctoritate Veneti. — Ibid. πορφύρας, ἃς νομίσει δ' ἄν τις, ἐπ. χ. ἐν τ. εὐαγγ. τοῦτο Ven. — l. 17. καὶ ἴωθον τινὲς Ven. — l. 22 εἴωθον Ven., uti supra. — Ibid. ἕνεκα Ven. — l. 25. χροσοῦς Ven. — l. 29. Pro ἤσκεεν cum Ven. rescripserim ἤσκει. — l. 31. τὰ παρ' αὐτῶν Ven. Recte. — l. 32. δῆθεν abest a Ven. — l. 34. Μωϋσέως abest a Ven. — l. penult. σαμωνέου. — l. ult. νενόμισται εἴησις σοφίας, σοφίας δὲ Venetus.

Pag. 84. l. 1. αὐχεῖ τε καὶ Ven. — l. 16. ἵν' ὑπνώσειέν τις Ven. — l. 18. κάχλικας Bas.

Pag. 86. l. 4. ἡμακαίσεμες Bas. — l. 6. Repone articulum ἡ ante Σελήνη. — l. 8. Ex Ven. altera manus mihi excerpsit λουηδό pro λουνδό, quae in annot. indicata est scriptura. — l. 19. σκορπίον ἄκρο Bas. et cod. Rhedig. — l. 20. ὑδριχόον. — l. 13. Ἐλήλεκται habet Ven. — Ibid. ἀσυστατοῦσα Ven. — l. 25. νομιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ven. — l. 27. πεπραγμάτευται, διὰ δὲ τὸ Ven. Ceterum rescribe ibidem Ἀλλὰ, pro Ἀλλα, quod typothetae peccarunt. — l. 28. Corrige παραδόσεων.

Pag. 88. l. 6. Abest εἶναι a Ven. — l. 10. ἐν, vel ἕνι, quod ego edidi, om. Ven. Ac sane abesse potest. — l. 11. εἰρημένη (h. e. εἰρημένῃ) Ven. — Ibid. θέλετε Ven. — l. 13. Repone ἐστι καὶ σαφὲς καὶ ἀναμφίβολον. Verba καὶ σαφὲς exciderunt etiam ab edit. Petav. — Ibid. ὥστε τὸ αὐτεξ. Ven. — l. 25. ἐν τῷ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτο Ven. — l. 28. ὠφελεθῆσι Ven. — l. 31 et

32. ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. Τί Ven. — l. penult. μᾶλλον ἡγοῦμαι τ. τ. σωτῆρος σοφαῖς Ven. — l. ult. ἀντοπῆσαι Ven.

Pag. 90. l. 8. ὥστε ἐν ἔαρι Ven. — l. 10. Ἡμεροβαπτιστῶν firmat auctoritas Veneti. — Ibid. αὕτη ἡ αἵρεσις ἄλλως Ven. — l. 12. βαπτίσοι τις Ven. — l. 20. ἐλούσατο, οὐχ ἕνεκεν πλ. σώματος ἢ ῥύπου, ἀλλὰ Ven. — l. 22. παρελϑόν τι ἐν Ven. — l. 23. τεϑνήκει Ven. — l. 6. ab infer. συνελϑοῦσαι δύνανται Ven. — l. 3. ab infer. Repone τὸ ἐν ὀλίγῳ ex auctoritate Veneti. — l. penult. φρενοβλαβίας Bas. — Ibid. ὑποδείξας, ἕως ἐνταῦϑα Ven.

Pag. 92. l. 1. ΝΑΣΑΡΑΙΩΝ Bas. — l. 6. ὁρμώμενοι abest a Ven. — l. 7. ἰουδάϊζεν Ven. — l. 14. Λευΐ Ven. — l. 16. ὅτι firmatur auctoritate Veneti libri. — l. 19. ϑυσιάζειν αὐτοῖς Ven. — l. 22. Ἕως καὶ Ven. — l. 27. εἶναι ante ἀληϑὲς om. Ven. — l. 6. ab infer. Verba οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαϑοὺς ποιῆσαι omissa in Ven. — l. 4. ab infer. οὐ μόνον om. Ven. — Ibid. ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι, omisso αὐτοὶ, Ven. — l. antepenult. ex Veneto repone σώζονται pro vulg. σωματοποιοῦνται.

Pag. 94. l. 5. ἐγίνετο ἐκεῖσε Ven. — l. 6. ἐκ . . . τέως (litteris aliquot evanidis) λαμβάνουσι Ven. — l. 9. Repone φησὶ quod tueri possis. — l. 13. ἐπιζητήσειέν τις Ven. — l. 18. λάχανα ἄγρου, ϑῦσον Ven. — l. 19. ἐπίςακτον Ven. — l. 22. Repone Ὀσσαίων, hic et ubique, ex auctoritate cod. Ven. — l. 6. δηλοὶ pro δεινοὶ habet Ven. Idem paulo post ὡρμῶντο pro ὥρμηνται. — l. 29. κληϑείσης pro καλουμένης Ven. — l. 31. ὀνόματος ὅτι βάρβαρον γένος Ven. — l. antepenult. βασιλέως Τραϊανοῦ Ven. — l. ult. Ἰεξ. εἶναι ἀδελφὸν Venetus.

Pag. 96. l. 2. κατὰ pro καὶ τὰ Ven. — l. 6. παραδέδωκε om. Ven. — l. 8. καὶ ἅγια καὶ τοὺς ἀγγ. Ven. — l. 12. παρατύχοι Ven. — l. 13. ὅτι δ᾽ ἂν ὁμολογήσηε (h. e. ὁμολογήσειε) στόματι Ven. — Locum ex Nicetae Thesauro prolatum in annotatione nunc integriorem cod. ms. nanctus ita refingo Οἱ δὲ Ἐσσαῖοι κ. ν. π. τ. ὡς ἐ. ἄν. ἐτ. μ. τ. ν. ἐχρ. γραφαῖς. ἰταμώτατοι ἑρμ. Σ. δὲ τ. Ἠ. (codex male ἠλεξαΐ) τ. ψ. κ. διαφϑορεὺς τῶν ἐπαινετέων, ἐν τ. χρ. β. Ῥ. Τρ. μ. τὴν τοῦ Χρ. π., π. (cod. παρϑενίας) μ., ἐγκρ. (cod. ἐγκράτειας) βδ., καὶ γαμεῖν ἀναγκάζων Φασὶ δὲ τῷ Ἠ. (cod. iterum ἠλεξαΐ) τ. κ. ἀδ. εἶναι Ἰ. (cod. ἰεξαῖον) κ., κ ὕστ. ἐπὶ τ. χρ. τ. μ. Κ. ψ., κ. ἀδ. δ. ἐκ τ. γ. αὐτοῦ λ. κ., Μ. κ. Μ., αἷς οἱ πεπλανημένοι (cod. πλανημένοι) προςέκειντο οἷα ϑεαῖς, ὡς ἐκ σπέρματος οὔσαις τοῦ Ἠλξαΐ (cod. ἠλεξαΐ), ὃς ἑρμ. δ. κ. Ἢλ γὰρ παρ᾽ Ἑβραίοις ἡ ϑεϊκὴ δύναμις, Ξαΐ κεκρυμμένη. — l. 21. Dele τῇ post γῇ cum Ven. — l. 24. Ἐλεγχϑήσεται Ven. — l. 25. φρύαγμα, ὡς εἰς Ven. — l. 27. Venet. βασιλέων ἕως μὲν Κωνστ. ἐκ τ. γ. αὐτοῦ τοῦ Ἠλξάϊ Μάρϑους (in marg. Μάρϑω καὶ Μάρϑαινα) τις καὶ Μαρϑάνα. Secundum quem restituendus est locus, et refingendus. — l. ult. νοσσημάτων Ven.

Pag. 98. l. 3. ἐφϑέγξατο pro κατεψεύσατο Ven. — l. 4. καὶ ὑπόκρισιν βδ. ϑ. τ. εἰδωλ. μετέχειν, ἀπατᾶν τε τοὺς Ven. — l. 6. φάσκων om. Ven. — l. 10. ἐκφωνεῖ pro ἐκφάσκων Ven. — l. 21. νότου εἰς μεσημβρίαν, καὶ ἀπὸ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον, ὡς Ven. Quod restituendum est. — l. 28. ὡς pro ὡςεὶ Ven.

Pag. 100. l. 4. ἑστὸς Ven. — l. 10. ἀνηδαὰ . σὶμ - - ἀβερ alii invenerunt in Ven. — Elxaitarum orationem interpretandi periculum nuperrime fecerunt VV. DD. in Zeitschr. d. deutsch-morgenländ. Gesellschaft 1858 (tom. XII.) pag. 314 sqq. et pag. 712 sqq. — l. 10. ab infer. ἀπαγορεύειν restituendum est. — l. 8. ab infer. ἐξ τούτων τῶν ἑπτὰ αἰρ. Ven. — l. penult. et ult. ἠλξάϊ Ven.

Pag. 102. l. 3. τῶν πρὸ ἑαυτοῦ Ven. — l. 5 et 6. Χριστὸν ἔνσαρκον

παρουσίαν ἄχρι τῆς Ven., reliquis prave omissis a librario. — l. 7. βασιλείας Ven. — l. 8 et 9. ἅλωσις ἔμειναν ἡ αὐτῇ Ven. — l. 13. Repone Ἀρκετῶς δὲ ἔχει ex cod. Ven. — l. 17. Verba πλὴν ἐμοῦ absunt a Ven. — l. 20 et 21. περισσὸν γὰρ τ. ἐκ τ. π. ἔστιν. Ἐγὼ Ven. — l. 31. τοῖς παρὰ Ven. — l. 4. ab infer. αἵρεσις abest a Ven. — l. penult. εἰσὶν abest a Ven. — l. ult. κύριον om. Ven.

Pag. 104. l. 1. Χριστὸν om. Ven. — l. 3. μετ᾽ αὐτοῦ Ven. — l. 9. ἤχϑη pro ἐλήφϑη Ven. — l. 14. παιδίω Ven. — l. 17. ἐπὶ τῆς Ἰδουμαίας Ven. — l. 21. αὐτὸς ante ὑπόσπονδος abest a Ven. — l. 28. Repone φησὶν, quod tuetur etiam Ven. — l. 31. αὐτοὺς om. Ven. — l. 29. Verba καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ - - - παρ᾽ αὐτοῖς, ἐπληροῦτο absunt a Ven. Legitur enim in eo ἐϑνῶν, Ἡρώδην παραδοχεῖν. πῶς δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπληροῦτο τὸ, Ἐκοιμήϑη ὡς λέων. In mea editione distingue Ἐκοιμήϑη, παρ᾽ αὐτοῖς ἐπληροῦτο, ὡς λέων. — l. 5. ab infer. repone αὐτοῦ ῥαντ. ex libris omnibus pro αὐτοῦ, quod typothetae debetur. — l. 4. ab infer. ὃ λέγω. δώσει Ven. — l. penult. ἰδίου βρώματος τῆς Ven.

Pag. 106. l. 4. Ferri potest αὐταὶ, quod tuetur etiam Venetus. — l. 8. τινες ἐν σπανίᾳ εὐρ. Ven. — l. 11 et 12. Repone ὑπερκειμένης, pro quo volui ὑπερκειμένῳ, non ὑπερκειμένοις, ut expressum est. — l. 14. ληξάϊ μὲν αὐτοῖς ὁ μάγος ἀπὸ Ven. Mira scriptura. — l. 18. φέρονται αἱ τρεῖς Ven. — l. 26. Repone καὶ ἀληϑείας ex Ven. — l. ult. εἴτε ἀναλ. Ven.

Pag. 108. l. 9. ἁγίας παρϑένου, καὶ Ven. — l. 14. Ἄννας Ven. — l. 17. δευτέραν om. Ven. — Ibid. βιϑλεεμ Ven., uti saepius. — l. 18. δὲ καταχϑέντα ἐν οἰκίᾳ Ven. — l. 19. Repone articul. τῆς ante αὐτοῦ γεννήσεως, qui desideratur etiam in edit. Petav. Colon. repet. — l. 20. προςκυνηϑέντα Ven. — l. 22. παραληϑέντα, ἀποκριϑέντα τε πάλιν Ven. — l. 24. ἔτει abest a Ven. — l. 26. A Ven. abest ἔτει καὶ. — l. 28. Verba αὐτῆς τοῦ absunt a Ven. — l. 5. ab infer. Ἡρώδης οὗτος τῷ Ven. — l. 4. ab infer. τῷ αὐτῷ abest a Ven.

Pag. 110. l. 5. τοῦ Ἡρώδου abest a Ven. — l. 8. ὑπὲρ ἡμῶν, φησὶν ἡ ϑεία γραφὴ Ven. — l. 16. αὐτὸ τὸ ἴδιο (sic) ἐνδυναμώσας Ven., in quo etiam verba εἰς μίαν ἑνότητα deesse videntur. — l. 23. Pro ἐπιζητουμένας in Ven. est πιστουμένας. — Ibid. δίψῃ Ven. — l. 24. Repone δάκρυσι ex Ven. Et Bas. habet δακρύσι. — l. 26. ἀληϑείας τ. ϑ. ἑνούσης ἐν τῇ Ven. — l. penult. τὸ ὁρώμενον Ven. — l. ult. Pro τελείως ex cod. Ven. reponendum τελειώσας.

Pag. 112. l. 3 et 4. Verba τουτέστι μεταβάλλετε τὰ ἔϑνη absunt a Ven. — l. 21. ἀποστείλας δὲ καὶ Ven. — l. 5. ab infer. συνεργὸς ὢν τοῦ εὐαγγ. ὁμοῦ κ. ἀπόστολος Ven. — l. 13. ἀπαριϑμησάμενος. Ταῦτα ἔν τισιν οὐκ ἔγκειται Ven. Quae librarii cuiusdam nota ad Nazarenorum quae sequitur haeresin pertinere videtur. — l. 15. Χριστιανισμὸς οὕτω κληϑεὶς ἐν ὀλ. χρ. ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν τ. ἀπ., λ. Π. Ἰ. τ. Ν. ἀ. ἀποδεδειγμένον καὶ τὰ ἑξῆς (reliquis omissis) Ven. — l. antepenult. περὶ ἧς καϑ. Ven.

Pag. 116. l. 5. Γιϑῶν Ven. — l. 7. Cod. Ven. non ἀδιαφρονίαν, ut legitur in annotatione, sed ἀδιάφορον habet. — l. 19. παρὰ habet etiam Ven. — l. 21 et 22. μεμαϑητευμένοις Ven. — l. 24. ἐκτίϑησαν Ven. — l. 4. ab infer. ὄνομα εἶναι τξε. Καὶ Ven.

Pag. 118. l. 1 et 12. Καυλαυκαυκ Ven. — l. 2. ὀνομάτων εἰςηγησάμενος, reliquis omissis, Venetus. — l. 9. βαρβερῶ Ben. — l. 17. ἀπαγορεύει Ven. — l. 29. ἔκτισϑαι Ven. — l. 30. αὐτοῦ om. Ven. — l. 33. ἐνδυόμενον. Τοῦτο γὰρ φησὶν ἐπὶ τετελεκέναι Ven.

Pag. 120. l. 11. διηγούμενος Ven. — l. antepenult. διαφέρεται Ven.

Pag. 122. l. 8. Σιμωνιανὸς γίνεται Ven. — l. 10. εὐαγῶς habet etiam Ven. — Ibid. ἐν αὐτοῖς φϑ. τ. δ. ἐργασαμένη Ven. — l. 11. κωμικῆς ὑπαρχ. Ven. — l. 15. Ἰουδαίους Ven. — l. antepenult. Repone ex Veneto παρέχειν λογισάμενος, δώσειν πολλὴν δὲ ἀντὶ. — l. ult. ἐπικερδῆσαι est etiam in Ven.

Pag. 124. l. 2. δαιμονιάδους Bas. — l. 3. δαιμονίων Ven. — l. 4. ἐπιδεικνύμενος Ven. — l. 10. Pro ὁ ἀγύρτης in Bas. ἀγύρτοις. Pro παρενεποιήσατο Venet. praebet παρεποιήσατο. — l. 11. Repone ὡρμωμένην ex Bas. — l. 18. λαϑῶν μοι τὰς Ven. — l. 21. Repone ἐκείνην post Ἑλένην. — l. 26. οἶστρον habet etiam Ven. — l. 30. ἑαυτοὺς εἰς ἑαυτοὺς Ven. — l. 31. εἰς ἑαυτοὺς Ven. — l. 32. συνεγίνοντο Ven. — l. 6. ab infer. Verba ϑηλυκῆς σχέσεως, μεταγγ. αὐτῆς ἀπὸ σ. ϑ. εἰς desiderantur in Ven.

Pag. 126. l. 8. τῆς λαμπάδος Ven. — l. 9. δώριον Ven. — l. 11. τῶν ϑεῶν, καὶ ὡς Ven. — l. 17. Ἐνδύσασϑαι (ab eadem m.) Ven. — l. 9. ab inf. ταύτην ἐν εἴδει Ven. Recte. — l. 8. ab infer. ταύτας παρ᾽ αὐτοῦ Ven. — l. 4. ab infer. Rescribendum suspicor διὰ τῶν κατ᾽ ἐϑισμὸν αὐτῶν ἐμμηνίων. — l. ult. βδελλυρᾶν Ven. Graeca Nicetae, quae attuli in annot. ex Morelli versione Latina, verba haec sunt: Ὁ δ᾽ αὐτὸς καὶ μυστήρια ἁπάσης αἰσχρουργίας ἀνάμεστα, καὶ μηδ᾽ ἀνϑρώπων γλώσσαις λαλεῖσϑαι δυνάμενα, τοῖς πειϑομένοις ὑπέϑετο, ἀνδρᾶσι μὲν διὰ τῶν ἀπορροιῶν, γυναιξὶ δὲ διὰ τῶν ἐμμήνων, καὶ τὴν τοιαύτην μυσαρωτάτην μυσταγωγίαν γνῶσιν ὠνόμαζεν ὁ ἀνόσιος.

Pag. 128. l. 1. οὗτος pro ὁ αὐτὸς Ven. — l. 3. Pro τούτοις ed. Petav. Colon. repet. vitiose τούτους. — l. 5. τῷ habet etiam Ven. — l. 6. Corrige εἶναί τε. — l. 9. καὶ τούτων εἰ διὰ τῆς αὐτοῦ πλάνης γνώσεως Ven. — l. 17. τὸν habet etiam Ven. — Ibid. ὑπάρχειν pro ὑπέχειν Ven. — l. 19 et 20. πορνίδιον firmat etiam Ven. — l. 20. φησάτω abest a Ven. — l. 21. ἐφηύρατο firmat Ven. quoque. Item paulo post ἐν χρόνῳ. — l. 23. τὸ χρέος Ven. — l. 24. πόλει abest a Ven. Voc. αὐτὸν in sequ. linea firmat Ven. — l. 27. ἐξελέγησαν Ven. Probo. — l. 3. ab inf. κατηγγέλη emendatio est A. Schotti iam Petavio recepta.

Pag. 130. l. 9. ὂν ante αὐτὸς om. Ven. — l. 17. εὐϑὺς ἐλεγκτὸς Ven. Non male. — l. 21 et 22. Verba καὶ γῆς ὑπάρχει ὁ ϑεὸς ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρ., μ. τ. π. τ. σ. Σίμωνι omissa sunt in Ven. — l. 20. παράλλων ἐξηγ. Ven. — Ibid. et sequ. Verba τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἠπατημένων. Καὶ ταῦτά μοι ἐν ἐπιτομῇ πρὸς τὴν τούτου αἵρεσιν εἰρημένα desiderantur in Veneto. — l. 30. ηὗρεν Ven.

Pag. 132. l. 1. Κατὰ Μενάνδρου Ven. — l. 4. Repone συνέπεται ex Vaticano libro et Veneto. — l. 5. ὡς ὁμοίως Ven. — l. 7. Corrige κυβείαν. — l. 16. τῆς ἀκολουϑείας λόγων Ven. — l. 17. καὶ ἤλεγξεν αὐτὸν ἡ αὐτοῦ Ven. — l. 18. δὲ αὐτὴν om. in Ven. — l. 20. ἐν ἀγγείῳ Ven. — l. 23. ταῖς ἑτέραις Ven. — l. 24 et 25. κέρκου αὐτῆς Ven. — l. 30. αὐτῇ παντελῶς ἀπολομένη. Ἔχει Ven. — l. 5. ab infer. Κατὰ Σατορνίλου Ven.

Pag. 134. l. 3. Βασιλίδης Bas. utroque loco. — l. 4. χῶρα ἐκεῖσε Ven. — l. 5. κεκήρυχεν Ven. — l. 10. μερητίαν Ven. — l. 12. φωτεινῆς εἰκόνος Ven. Quod reponendum arbitror. In annot. pro Philostr. repone Philastr. — l. 14. πλασϑέντα habet etiam Ven. — l. 18. Annot. 3. retrahenda ad γὰρ l. 16. — l. 19. πρὸς αὐτὸ etiam Ven. — l. 20. Distingue ἀπ᾽ αὐτῶν· ἐρασϑέντας κτλ. — l. 21. ἐμπλασϑῆναι Bas. — Ibid. corrigendum sine dubio ὑπὸ ϑίξιν, uti legitur haer. 64. 66 et 69., et alibi passim. Eodem vitio laborat haer. 41, 3. — l. 23. δραματουργεῖ tuetur etiam Ven. — l. 26. πειϑανότητα Bas. — Ibid. μὲν ποϑούντων Ven. — l. 27. Reponenda ἐν praepositio inter λέγειν et τῷ. — l. 3. ab infer. ἐζωοποίησε Ven.

Pag. 136. l. 1. Repone ex cod. Veneto κάτωϑεν πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων πλασϑὲν ἐνταῦϑα αὐτοῖς καταλιμπάνεσϑαι. Χριστὸν δὲ καὶ αὐτὸν φάσκει. — l. 3. Pro γεγεννῆσϑαι (pro quo excudi debebat γεγενῆσϑαι) ex Veneto repono plenius γεγενῆσϑαι, ἀλλὰ τὸ μὴ γεγεννῆσϑαι, τὸ περιπ. κτλ. — l. 5. Corrige ψευδωνύμως. — l. 10. Repone ex Ven. ἀπὸ τῆς ἄνω δυνάμεως. — l. 17. Emendationem meam ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμ. firmat Venet. — Ibid. ὡς προεῖπον habet etiam Ven. — l. 21. ἀπέχονται, ἵνα διὰ τῆς προςποιητῆς Ven. — l. 9. ἀγγέλοις tuetur etiam Ven.

Pag. 138. l. 7. ἡ γὰρ Ven. — l. 9. ἢ εὐδοκία Ven. — l. 14. Ἦ ante οὐκοῦν delendum ex auctoritate Veneti. — l. 15. ἆρα ed. princ. et Petav. — l. 19. ἀντίϑεσιν αὐτῆς Ven. — l. 21. ἀπὸ habet Ven. — l. 6. ab infer. λέγειν ἡμῖν Ven. — l. antepenult. Ven. etiam habet κατοπτεύσας.

Pag. 140. l. 6. ἡ ἄνω δύναμις Ven. — l. 8. Repone κατασκευὴ σύστασις, quam scripturam tuetur etiam Ven. — l. 17. τι γέγονε abest a Ven. — l. 19. δημιουργίαν συνδημιουργὸν τὸν αὐτοῦ Ven. Quod reponendum est. — l. 22. τὴν ἀπολογίαν, ὡς ὁ Ven. Bene. — l. 10. A Ven. abest ϑεὸν ante καὶ κύριον. — l. ult. αὐτοῦ post γυναῖκα om. Ven.

Pag. 142. l. 8. Ven. Ὁ ὁ ϑεὸς - - χωριζέτω. Εἶτα ὁ ἅγιος. — l. 9. ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ Ven. — l. 13. In Ven. absunt verba ὑπὲρ τοῦ γάμου. — l. 16. αὐτὰς firmat Ven. — l. 21. σύνεσιν ὑπὸ ϑεοῦ Ven. — l. 24. Ἡλιοῦ Ven. — l. 29. Ἐλεύσονται καὶ ἀνακληϑήσονται ἐν κόλποις Ven. — l. 30. ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν Ven. — l. ult. Venet. cum Vatic. praebet ἀπὸ τῶν ψαλμῶν καὶ ἀπὸ τῶν προφ.

Pag. 144. l. 1 et 2. διαφωνοῦν ἀναμέσον τῆς Ven. — l. 10. Emendationem ἑκάτερος firmat Ven. — 14. ἀπὸ τούτων τῶν τοιούτων Ven. — l. 17. ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἴωμεν, ὡς ἀγ. Ven. — l. 23. ἀλεξανδρειοπολίχωρον Ven. — l. 24. νόμον Ven. (in marg. τί καλοῦσιν οἱ αἰγύπτιοι νόμον). — l. 25. εὕροις δ᾽ ἂν καὶ τοῦτο ὦ φιλ. Ven. — l. 5 et 6. Βουβάστου τὴν περίμετρον Ven. — l. antepenult. ἤγουν ἐν Ven.

Pag. 146. l. 1. συσχολαστὴν habet etiam Ven. — l. 4. συνεγείρειν πλῆϑος Ven. — l. 6. εἰπεῖν abest a Ven. — l. 7. Pro ἡμῖν in Ven. est ἐμεῖν, quod repono. — l. 18. Verba καὶ οὕτως οἱ καϑ᾽ ἕνα οὐρανὸν absunt a Ven. — l. 19. κατασκευάϑοντες Ven. — l. 20. ἐληλάκασι habet etiam Ven. — l. 9. ab infer. πρὸς τὰ Ven. — l. 7 et 8. μαγγανικαῖς μαγείαις προςανέχων ἂν ἐψεύσατο καὶ Ven. — l. 8. ab inf. περιεργείαις Bas. — l. 5. ab inf. ἀπὸ tueri videtur Ven. — l. penult. συναριϑμῶν etiam Ven.

Pag. 148. l. 1. κλήρων Ven. Bene. — l. 2. λελακέναι τὸ Ven. — l. 6. αὐτὸς παριστᾶν Ven. — l. 16. αὐτῶν ἐνεδείξαντο Ven. — l. 21. Αὕτη ἡ τοῦ Ven. — l. 26. πεπονϑότα Ven. — l. 28. βαστάξαι Ven. — l. 30. μετεμόρφωσεν tuetur Ven. — l. 31. παραδέδωκε Ven. παρέδωκε cum Rhedig. habet etiam Bas. — l. 33. ἀορίστως ὁ Ἰησοῦς Ven. — l. 4. ab inf. Repone ἀνέπτη, pro ἀνέστη, ex Veneto. — l. penult. οὐχὶ ὁ Ἰησοῦς Ven.

Pag. 150. l. 10. ἐκδιδάσκων Ven. Quod reponendum est. — l. 21. Repone ex Veneto Δεῖ τοίνυν ἀρνεῖσϑαι, καὶ μὴ προαλῶς ἀποϑνήσκειν. — l. 25. με ἔμπροσϑεν τῶν Ven. — Ibid. Verba κἀγὼ αὐτὸν non agnoscit Ven. — l. 27. φησὶν, εἷς μεν οἱ Ven. — l. 28. βάλετε Ven. — l. 30. τῇ ἑαυτοῦ habet etiam Ven. — l. penult. ἀλλὰ καὶ σιγὴν ἔχειν Ven. Bene.

Pag. 152. l. 1. τοῖς ἑαυτοῦ μ. λ. ὅτι, Σὺ πάντας γίνωσκε, σὲ δὲ μηδεὶς

Ven. — l. 3. ἠρωτημένοι Ἰουδαίους μὲν εἶναι ἑαυτοὺς μηδέπω Ven. — l. 10. Plenius ac melius ceteris libris Ven. Ἔμποροι γοῦν κακῶν οὗτοι, οἱ τοῦ κακοῦ ἐργασταὶ, οὐχὶ ἀγαϑῶν. — l. 15. Repone Ἐν δὲ τῷ μὴ ποιεῖν. — l. 22. κακοῦ ἐστιν ἡ ῥίζα Ven. — l. 30 et 31. ἴσα τοῖς μαϑήμασι διαιρεῖν Ven. Bene.

Pag. 154. l. 2. τῶν τξε ἡμερῶν ἀριϑμὸν κατὰ περίοδον Ven., reliquis omissis. — l. 7. δυναμένων Bas. — l. 8. περιπέπτωκε Ven. — l. 11. ἀβέλτερον ἀνδρείαν. Ἀνατραπήσεται γὰρ ἡ φλυαρία Ven. — l. 13. κατοπτεύσαντες Ven. — l. 16. οἱ ἀνωτέρω τῶν ἔτι ἄνω, ἄρ' οὖν Ven. — l. 25. οὕτως λ. ἢ οὕτως Ven. — l. 27. ὢ τῆς μυϑοποιοῦ πραγματείας ταύτης πλάστα Ven. — l. 8. ab infer. κόσμος abest a Ven. — l. 7. ab inf. παϑόντος ὑπὲρ ἡμῶν. Οὔτε Ven. — l. 6. ab inf. ἦν ψιλὸς Ven. — l. 5. ab inf. καταψηφίζη Ven. — l. 4. ab inf. ὁ ἀγαϑὸς ϑεὸς, βιασ. Ven. — l. 3. ab inf. τὸ τοιοῦτον om. Ven.

Pag. 156. l. 4. τῳ pro τοι firmat auctoritas Veneti. — l. 17. Ἰωάννης λέγει Ven. — l. 21. ὁ Κυρηναῖος abest etiam a Ven. — Ibid. ἀλλ' ὁ κύριος ἡμῶν Bas. ἀλλ' ὁ ὑπὲρ ὑμῶν Vatic. — l. 28. ὢ ϑεελέητε Ven. — l. 29. Repone ἠϑέλησε ex Ven. et Bas. Edit. Petav. habet ἐϑέλησε. — l. 30. ϑεοῦ ϑεὸς λόγος Ven. — l. 31. ἀντὶ ἑαυτοῦ Ven. — l. 32. Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ἡ ἀλήϑεια καὶ Ven. — l. 4. ab inf. ὑποδείξας Ven.

Pag. 158. l. 5. τῆς τοῦ habet cum Vatic. etiam Ven. — l. 7. φωραστὴ Bas. — l. 8. καὶ ὡςεὶ κερ. Ven. — l. 9. ἀέρι μοῦ προκ. Ven. — Ibid. Repone αὐτῇ, pro αὐτὴν, ex eodem Veneto. — l. 13. δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς Ven. — l. 22. Ὅϑεν tuetur etiam Ven. — l. 6. ab inf. ᾧ μᾶλλον συνέφερεν. Εἶτα Ven. — l. 3. ab inf. λαγνεύῃ, ζωῆς μὴ δύνασϑαι Ven.

Pag. 160. l. 4. τῆς κατὰ φύσιν Ven. — l. 6. πονηρίας tuetur Ven. — l. 8 φημὶ δὲ οἱ καλούμενοι Γνωστικοὶ Ven. — l. 9. Ἐπιφάνους repone ex Bas. Ven. habet τοῦ Ἐπιφανοῦς (sic etiam Vatic.) καλουμένου. — Ibid. καὶ Λευϊκοὶ, καὶ Βορβορῖται, καὶ οἱ λοιποί. Ἕκαστος Ven. — l. 12. ἐν ἑβδόμῳ οὐρανῷ Ven. — l. 15. ταύτης λέγουσι κεκρ. Ven. — l. 21. ἀνακομίζει Ven. — l. ult. καταμηνικίων Ven.

Pag. 162. l. 4. ἀποτροπῆς (sic) Ven. — l. 5. τὸ ἐμφανὲς Ven. — Ibid. προειρημένον Ven. — l. 8. ἀναγαγεῖν αὐτῇ Ven. — l. 10. φησὶ retineri potest. — l. 43. καυλακαυ (ubique) Ven. — l. 18. εὐϑυέλεγκτα τοῦ μύϑου αὐτῶν Ven. — l. 19. καὶ tueri videtur et Ven. — l. 20. Προύνικον γὰρ ἐὰν Ven. — l. 21. Emenda ex Ven. ἐξέρευξις. Idem pro Πᾶν habet Πάντα. — l. 22. In annot. 3. ad τοῖς pertinente corrige „τοῖς cod. Vatic. et edit. Petav.“ l. 24. οἱ τὰ ἐρωτικὰ συγγραφ. Ven. Bene. — l. 29. σχόλιον Bas. σκόλιον Petavius recepit ex marg. exemplaris Schottiani quod penes me est, in cuius margine ea scriptura, siglo M. addito, reperitur. — l. ult. ἐπ' abest a Ven.

Pag. 164. l. 2 et 3. γὰρ σαυλασαυ ἑρμηνεύεται Ven. — l. 3. καυλακαῦ καυλακαῦ Ven. — l. 13. κινήσσιν (sic) Ven. — l. 15. ἀπὸ τοῦ τόπου. — l. 19. τοῖς σχήμασι abest a Ven. — l. 23 et 24. ταῖς πεπλασμέναις Ven. Bene. l. 7. ab inf. φησὶ retineri potest.

Pag. 166. l. 4. ἑαυτὴν δὲ λύσιν Ven. — l. 15. διατρέψῃ Ven. — l. 21. γενετῆς emendatio Petavii est. — l. 23. πῶς σύ γε σεαυτὸν Ven. — l. penult. τὴν τούτων Ven.

Pag. 168. l. 1. πλήϑη Ven. — l. 5. ἐξ αὐτοῦ Νικολάου καὶ Ven. — l. 7. προςτάγμασι pro πράγμασι Ven. — l. 10. εἰς γῆν ἐλϑόντος Ven. — l. 16. ἀπὸ κοπρίας καρποὶ Ven. — l. 23. δυςοσμίαι, καινισμοῦς (sic) Ven — In sequ. vox ἡμῖν ante ἐμποιοῦντας abest a Ven., in quo est ἐμποιοῦντες. — l. 26. Corrige οὐρίου. — l. 5. ab inf. καλεῖσϑαι δὲ Νωρίαν Ven. — l. 3. ab inf. ἐργάσωνται ταύτην, ἵνα Ven. — l. ult. γὰρ post ἐπειδὴ abest a Ven.

Pag. 170. l. 1. Corrige ἑρμηνεύεται, — Ibid. ἡσαὰϑ τὸ πῦρ Ven. — l. 2. οὐ delet etiam Ven. — l. 4. χρήσασϑαι pro κεχρῆσϑαι Ven. — l. 9. Verba οὐ συνεχωρεῖτο, τοῦ ἄρχοντος, φασὶ, τοῦ τὸν κόσμον κτ. β. αὐτ. ἀπολέσαι desiderantur in Ven. — l. 12. Verba οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ πολλάκις desiderantur in Ven. — l. 13. Ὅϑεν φησὶν εἰς ἔτι πολλὰ Ven. — l. 14. ὑπ' αὐτῆς abest a Ven. — l. 23. Πολὺν habet etiam Ven. — Ibid. Pro ἐνταῦϑα (ed. Petav. Col. repet. vitiose ἐνταῦϑεν) Ven. ταῦτα. — l. 24. γενομένην non legitur in Ven. — l. 25. ἄτοπα αὐτῆς τῆς Ven. — l. 29. Verba φονοκτονία δὲ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν non leguntur in cod. Ven. — l. 31. τὸ τοιοῦτο Ven.

Pag. 172. l. 1. Repone accentum super εἰςάγουσιν. — l. 3. τελειώσεως Ven. — l. 6. τὸ βρῶμα τῆς γνώσεως Ven. — l. 8. οὐκ ἴσασι τὰ ῥήματα Ven. — l. 15. Verba καὶ ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγὼ absunt a Ven. — l. 27. δῆϑεν firmat etiam Ven. libri auctoritas. — l. 28. Pro φύρουσιν in Ven. est φυραϑέντες. — l. ult. μή που Ven.

Pag. 174. l. 5. κακόνοια, ὡς καὶ Ven. — l. 11. Pro συμμέτοικοι in Ven. συνετοὶ. — l. 14. ἐπεὶ abest a Ven. Item ὅλα, quod paulo post sequitur. — l. 17. Abest a Ven. Διόπερ. — l. 18. οὐχὶ δῆλον δηλ. Bas. — l. 19. τὸ στώμα (sic) τοῦτο Ven. — l. 21. ἐν τῷ βόϑρῳ τοῦτον Ven. — Ibid. σχολιὸν Bas. — l. 25 et 26. αὐτῶν διδασκαλία Ven. — l. 34. Verba ὡς ἔπος εἰπεῖν om. Ven. — l. 36. λέγων om. Ven. — l. 3. ab infer. ἀληϑείαις Ven. — l. penult. παρ' αὐτοῖς τολμώμενα Ven.

Pag. 176. l. 10. τὴν ἑαυτῶν αἰσχρότητα, καί Ven. Ceterum corrige καὶ, φασὶ. — l. 13. τὸ καταμηνιαῖον συναχϑὲν ὑπ' αὐτῆς Ven. — l. 16. Ἴδον pro εἶδον Ven. — l. 18. εἰς τὴν καταμηνιαίαν γιν. Ven. — l. 19. τεκνοποιεῖν Ven. — l. 20. ἐσπούδασται om. in Ven. — l. 22. Repone πεπλασμένον, pro πεπλανημένον, ex Veneto. — l. 25. αὐτῶν om. in Ven. — l. 28. Vox ἐκτρωϑὲν abest a Ven. — l. 29. ὑπέρι, ἐμπαραμίξαντες Ven. — l. 31. οἱ τῆς τ. χ. κ. κοινῶν ϑιασ. Ven. — l. penult. αἰσχρότητι τῆς ἀπορροίας ἐγ., καὶ τ. ἑαυτῶν μεμολυμμένα Ven.

Pag. 178. l. 22. τῶν οὐρανῶν abest a Ven. — l. 24. ἀποστομίζονται Ven. — l. 27. Corrige εὐϑεία. — l. 31. ἐπεν[αι]έκτεον Ven. — l. 5. ab inf. κολακευομένους ἡ ἀναγωγῆ (sic). Ἐνομ. Ven. — l. 4. ab inf. Ἰωάννῃ Ven. — Ibid. ὑπὸ τοῖς pro ἐπὶ τοῖς Bas.

Pag. 180. l. 3. ἀνϑρώπων ἐξουσίας. Ἐπειδὴ Ven. — l. 5 et 6. ὁ σωτὴρ om. Ven. — l. 8. αὐτοῦ ante παρουσίας abest a Ven. — l. 10. αὐτοῦ ἦν. Ἦν γὰρ Ven. — l. 22. φαῦλα μεταπεποιημένα Ven. — l. 16 et 17. ἀλλὰ λέγουσιν Ven.

Pag. 182. l. 5. ἐῶμεν αὐτὸ ϕ̆ (? φησὶ) αὐτὸ, ἀλλὰ Ven. — l. 6. ἐν μέσῳ φέρων βλάψω Ven. — l. 9. Verba φασὶ, τεϑεικέναι τὴν Ῥαὰβ κόκκινον, ἀλλὰ non leguntur in Ven. — l. 10. ab infer. ἐνέγκω Ven. — l. 9. ab inf. πεπλασμένων, καὶ δ. εὐχ. λ., Προςφέρω σοι Ven. — l. 5 et 4. ab inf. Verba καϑ' ἑκάστην ὄνομά τι ἐπικαλεῖται absunt a Veneto.

Pag. 184. l. 8. Pro Δάδην cod. Ven. Δαυΐδην, Rhedig. Δάδη babet. — l. 20. Pro φασὶ Venet. dat φησὶ. — l. 23 et 24. τῆς γνώσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς καταγνώσεως ἐν πληρώματι γένηται, καὶ ἐμφορηϑεὶς Ven. Est igitur restituenda Vaticani haec et Veneti scriptura. — l. 27. Corrige τοῦτον. — l. 28 et 29. Etiam in ἐνταῦϑα scriptura Venetus liber consentit cum Vaticano. —

l. 6. ab infer. τούτων om. Ven. — l. penult. Verba Βαρβηρῶ, ἤτοι non leguntur in Ven. — l. ult. τὸν Σαβαώθ λέγουσιν Ven.

Pag. 186. l. 10. φλυαροῦσιν om. praeter Vatic. etiam Venetus. — l. 12. αὐτῶν ante ἑαυτοὺς om. Ven. — l. 17. λέγω abest a Ven. — l. 24. ἀπόρρησιν Bas. — l. 25. Καὶ γὰρ καὶ ἀληθῶς Ven. — l. 5. ab infer. αὐτοὶ ante μεταβαλλόμενοι om. Ven.

Pag. 188. l. 3. ἄνδρεσι Ven. ἀνδρᾶσι Bas. — l. 5. οὗτοι γεν. Ven. — l. 5. τάγμα pro πρᾶγμα habet Ven. Bene. — l. 7. σωρευόμενον ἅμ. καὶ ἀγόμενον Ven. — l. 8. παρ' αὐτῶν Ven. — l. 17. τὴν Μάρθαν κακοτρ. Ven. — l. 23. παρ' αὐτοῖς πλασθέντα γράφει ἃ τετόλμ. Ven. Non despicienda scriptura. — l. 6. ab inf. ἑστῶτα, φησὶν, ὄνου Ven.

Pag. 190. l. 1 et 2. τῶν κωδώνων om. Ven. — l. 4. ἔμπλεων Bas. — l. 2 et 3. ἰνδαλτικὸν habet etiam Ven. — l. 13. προςλήψει Ven. — l. 14. τὴν ἑαυτοῦ Ven. — Ibid. οὕτως abest a Ven. — l. 19. ἐκ πνεύματος Ven. — l. 21. Pro πρὸ προςώπου in Ven. legitur ἐνώπιον. — l. 4. ab inf. ἑαυτὴν ἐν πανταχόθεν Ven.

Pag. 192. l. 1. καὶ ἀναστρέψαι εἰς αὐτὴν· καὶ οὕτως ἐστὶ Ven. — l. 8. ἐνύπνοις Ven. — l. 9. σωμάτων, quod etiam Ven. tuetur, quo defendatur, non omnino caret. — l. 10. γεννώσας υἱοὺς Ven. — l. 12. σωμάτων μεταλαμβάνων Ven. — l. 14. σῶμα δεῖν, πῶς Ven. Ceterum dele comma post ὄν. — l. 19. ἐν σώμασιν post ἐνυπνιαζομένων om. Ven. — l. 22 et 23. Pro διδασκάλων in Ven. est διδάσκων. Quod restituo. — Ibid. Ven. ἐν σοὶ pro ἔννεοι. — l. 5 et 4. ab inf. Ven. τόπον pro βόρβορον praebet.

Pag. 194. l. 2 et 3. Verba Εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος λέγει τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν absunt a Ven. — l. 12. ἀπὸ τῆς ὑμῶν Ven. — l. 15. ἀκουόντων, εἰς ἐξαγωγὴν δὲ καὶ αἰσχύνην τῶν πρ. Ven. — l. 17. Verba ἐξ ἐπινοίας τοῦ αὐτοῦ διαβόλου absunt a Ven., qui idem δοθείσης pro δοθείσας. — l. 19. Verba εἰς ὃ φαντασιοῦνται absunt a Ven. — l. 22. ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει Ven. Quod repone. — l. 5. ab infer. ὁμολογούντων Χριστῶν (sic) ὑπαρχόντων, ἀλλὰ, reliquis omissis, Ven. — l. 3 et 2. ab infer. γαμίσκονται Ven. — l. ult. τὴν σαφὴν κ. τ. δ. τοῦ ἰδιάζειν ἁγιαστείαν Ven. — Ibid. τῇ Μαριὰμ Ven.

Pag. 196. l. 1. πατέρα μου Ven. — l. 7. λέγοντος πῆ μὲν, Ὁ ἄγαμος Ven. λέγοντος πῆ μὲν Ἄγαμος Bas. Quod reponendum est. — l. 11. Verba λέγει - - - κακοπραγίας ἐργαζομένων omissa sunt in Ven. — l. 18. Verba μᾶλλον ἢ φιλόθεοι absunt a Ven. Item lin. sequ. verba ἀπέχεσθαι βρωμάτων. — l. 20. τὴν ἰδίαν συνείδησιν Ven. — l. 23. παρ' ἑαυτοῖς Bas. — l. 26. τῶν δρακόντων Ven. — l. 27. μυσερὰ Ven. — l. 7. ab inf. τελοῦντες abest a Ven. l. 4. ab infer. οὐκ ἄν τις κ. Ven. Pro καταπίοι in Bas. καταπίει. — l. ult. τὴν ἰδίαν σημαίνων Ven.

Pag. 198. l. 1. ἀποσίσομαι Ven. — Ibid. πόντον pro πόνον Ven. — l. 8 et 9. γὰρ λάβω λέγειν Ven. — l. 12. λέξην Ven. — l. 14. ταύτην ἐπιχ. Ven. — l. 16. ἡμῖν περιέτειναν. — l. 17. Pro κατὰ in ed. Petav. Colon. repet. mendose legitur μετά. — l. 25. Repone τὸν θεὸν ex auctoritate Veneti. — l. 27. ὑπέφαιον Ven. — l. 30. ἐπισκωπτούσαις Ven. — l. 31. Ἐπειδήπερ εἴ τις Ven. — l. 33. ἀπατωμένους habet etiam Ven. Reponendum est. — l. 34. τῇ ἀμόρφῳ Ven. — l. 36. Verba σὺ δὲ οὐκ ἴσχυσας non leguntur in Ven.

Pag. 200. l. 1. ἡμᾶς καὶ τὰς βίβλους Ven. — l. 4. ἐκείνῳ ὑπεδείξαμεν αὐτοὺς, καὶ Ven. — l. 5. κεκρυμμένα om. Ven. — l. 23. Verba καὶ γνόντες om. Ven. — l. 9. ab infer. ἀναλάβοις Ven. — l. 6. ab infer. περιλιμπάνων Ven. — l. 3. ab inf. πλάνη τῇ νοθείᾳ Ven. Hinc restituendum fortasse πλανητῇ νοθείᾳ.

Pag. 202. l. 5. προςκωμμάτων Bas. — l. 7. ἀπειρώδυνον Bas. — l. 10. ταύτης ἀπαγορ. Ven. — l. 11. κτίσμασι διδομένην τεκνογ. Ven. — l. 12 et 13. πλάνης αὐτῶν ἐν Ven. — l. 17. κεφαλὴν συνειςβαλεῖν Ven. — l. 19. ἀρρενόθηλοι Ven. — l. 20. Restitue ποθέν. — l. 23. καὶ φερα (sic) παρὰ πάντα Ven. — l. 25. φρενοβλαβῆ Ven. — Addam in fine quae de Gnosticis excerpsit Nicetas Thesaur. Orthod. Fid. lib. IV. cap. 2. Νικόλαός τις, πατρίδα λαχὼν Ἀντιοχείαν τὴν πρὸς Δάφνην (al. cod. Δάφνῃ), προςήλυτος τοῖς ἀποστόλοις ἐγένετο, καὶ δεξάμενος τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν τῶν χηρῶν ἐπιμέλειαν πιστεύεται (al. ἐμπιστεύεται) καὶ μεθ' ἑτέρων ἓξ, ὧν οἱ ἀκρέμονες Φίλιππος ὁ Σαμάρειαν εἰς πίστιν μετενεγκὼν καὶ βαπτίσας Κανδάκην, καὶ Στέφανος ὁ πρῶτος ἐν μάρτυσι. Γύναιον δὲ ἔχων (al. αὐχῶν) εὐειδὲς τὴν ὄψιν τὰ μὲν πρῶτα ἐνεκρατεύετο ἀπ' αὐτοῦ, εἶτα πάλιν αὐτῷ συνεγίνετο. Ἔλεγε δὲ ὡς, εἰ μή τις καθ' ἑκάστην ἀκολασταίνει, οὐκ ἂν ἐπιτεύξεται τῆς ζώης αἰωνίου. Ἐντεῦθεν οὖν ἐπηύξηνται οἱ ἀπὸ Σιμῶνος τὰ σπέρματα δεξάμενοι Γνωστικοί. Ὧν οἱ μὲν ἄλλα ἐλήρουν, ἔνιοι δὲ καὶ Προύνικον ὀνόματι γυναῖκά τινα ἐτίμων, καὶ τὴν ταύτης δύναμιν ἐν τῇ γονῇ καὶ τοῖς καταμηνίοις ἐτόλμων λέγειν· ἄλλοι δὲ καὶ Καυλακᾶν ἐδόξαζον. Ἔστι δὲ ταῦτα πάντα ἡδυπάθειαν σημαίνοντα ὑπὸ τουτωνὶ τῶν τὴν αἰσχρουργίαν τιμώντων ἐφευρημένα. Τὸ γὰρ Προύνικος συνουσίας ἐστὶ ἐνδεικτικόν. Ἐπὶ γὰρ τῶν τὰ σώματα διακορούντων, Ἐπρουνίκευσε (al. Ἐπρουνίκευσαν) τήνδε, οἱ Ἕλληνες ἔλεγον. Τὸ δὲ Καυλακᾶν (al. Καυλικᾶν) καλῶς μὲν ἐρρέθη παρ' Ἑβραίοις, παρὰ δὲ τοῖς Γνωστικοῖς αἰσχρῶς μετελήφθη. Ἐν γὰρ τῇ ιβ' ὁράσει τοῦ προφήτου Δανιὴλ εὕρηται οὕτως· Σαυλασὰν σαυλασὰν, καυλακὰν καυλακὰν, ἤτοι Θλίψις ἐπὶ θλίψει, ἐλπὶς ἐπ' ἐλπίδι. Πολυώνυμοι δέ εἰσιν οἱ Γνωστικοὶ οὗτοι. Οἱ μὲν γὰρ Βορβοριανοὶ καλοῦνται διὰ τὸν βορβορώδη ἑαυτῶν βίον (cod. Morell. τὸν βόρβορον, omissis quae sequuntur ἑαυτῶν βίον), οἱ δὲ Κοδιανοί· κόδα γὰρ λέγεται παρὰ Σύροις ἡ παροψίς· ἀπὸ τοῦ πάντας ἀποτρέπεσθαι τὸ μετ' αὐτῶν ἐσθίειν διὰ τὸν ἄκρον μολυσμόν· οἱ δὲ καὶ Βορβορῖται (cod. Morell. Βορβολῖται), καὶ Σεκουνδιανοὶ, καὶ Σωκρατῖται, καὶ Ῥακχαῖοι ὀνομάζονται. Ἔχουσι δὲ τὰς γυναῖκας κοινὰς, καὶ τὸ πάσης αἰσχρουργίας καὶ μιαρωσύνης ἀνώτερον, οὐ συγχωροῦσιν ἐν τῇ μίξει τὸ σπέρμα καταβληθῆναι εἰς τὴν μήτραν τῆς γυναικὸς, ἢ πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὑπολαμβάνοντες, ταῖς χερσὶ ποτὲ μὲν ἐσθίουσι, ποτὲ δὲ φυλάττοντες, καὶ τῷ αἵματι μιγνῦντες τῶν γυναικείων ἐμμήνων, χρῶνται ἀντὶ μυστηρίων. Εἰ δὲ λάθῃ πεσὸν εἰς τὴν μήτραν καὶ ἐγκυμονεῖ ἡ γυνὴ, τὸ τεχθὲν αὐτίκα λαμβάνουσι, καὶ θλῶντες ἐν ὅλμῳ μιγνύουσιν ἐκείνῳ μέλι καὶ πίπερι καὶ μῦρά τινα, καὶ πάντες αὐτοῦ γενόμενοι τῷ δακτύλῳ, Εὐχαριστοῦμεν, φασὶν, ὁ θεὸς, ὅτι οὐκ ἐνεπαίχθημεν ὑπὸ τοῦ Ἄρχοντος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συνελέξαμεν τὸ παράπτωμα τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ τοῦτο ἡγοῦνται Πάσχα τέλειον. — l. 5. ab inf. διδασκάλιον Ven. — l. 4. ab inf. χείρους Ven. — l. 3. ab inf. ἐκέκτητο Ven. — l. 2. ab inf. Βασιλείδους Ven. — Ibid. καὶ τοῦ τοῦ Καρπ. Ven.

Pag. 204. l. 5. ἄλλοις βούλεται, τὸν Ven. — l. 7. ὑπερβεβηκότων Ven. l. 12. φησὶν om. Ven. — l. 13. Pro ἔσχε in Bas. est ἔσχει. — l. 18. Repone ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων γινομένων ex Ven. — l. 20 — 23. Verba ἐλευθερωθεῖσα ἡ αὐτὴ ψυχὴ - - - διὰ πασῶν τῶν πράξεων omissa sunt in Ven. — l. 26. πραξάσας om. Ven.

Pag. 206. l. 8. Μαγείαι γὰρ π. αὐτοῖς ἐπινενόηνται Ven. — l. 10. φίλτρον Ven. — l. 15. κατισχύσαι διὰ τῶν τοιούτων Ven. — l. 24. ἀνηκέστου Ven. — l. 26 — 27. Verba ἐκκλησίας τοιούτοις - - - ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ omissa in Ven.

— l. 29. πάντας, quod Petavius suspicatus erat, nunc firmat etiam Ven. — l. 5. ab inf. προςεγγίζοντες, εἰ μή τι ἂν πρὸς Ven. — l. 2. ab inf. τὸ ἐπίπλαστον τὰ τῆς ἑαυτ. κακίας θηράσονται Ven.

Pag. 208. l. 1 et 2. τὰς κακακὰς (sic) αὐτῶν πρ. τὰ ἀντ. ἀνταποδοθήσεται Ven. — l. 12. δείξω λ. δυςοσμίας Ven. — l. 17. λαγνιετέρων ὁμιλίων Bas. — l. 18. εἰδωλολατρίας Bas. — l. 20. ὀφλημάτων Ven. — l. 26. μόνον τὴν καθ' ἡμᾶς Ven. — l. 5. ab infer. Repone ἐν ᾧ εἶ ἐν ex Ven. — l. 3. ab inf. βάλῃ Bas. — l. ult. ἐπίλυσιν habet etiam Ven.

Pag. 210. l. 9. Pro Ἄβολον repone Διάβολον ex cod. Ven. — l. 13. προείπαμεν Ven. — l. 16 et 17. πραξάσαν Ven. — l. 23. ξηρίου Bas. et Ven. Quod reponendum videtur. — l. 24. λωβὸν Bas. — l. 26. Corrige Ῥώμης. Mendo Ῥώμη laborat etiam utraque edit. Petav. — l. 5. ἤλγει pro ἤργει habet Ven. — l. ult. μὲν pro ἴσμεν est in Ven.

Pag. 212. l. 6. Σπανίαν Ven. — l. 13. Εὐάρεστος nomen desideratur in Ven. — l. 16. Pro οὕτως in Ven. τούτων. Proba scriptura. — l. 21. χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν ἐκ χρ. Ven. — l. 23. γεγενῆσθαι, τουτέστιν τὰ ἐκτ. Ven. — l. 24. εἰκόνας om. Ven. — l. 30. σωτηρίας φ. Ven. — l. 33. μωρείας Ven. — l. antepenult. τῇ habet etiam Ven.

Pag. 214. l. 1. ἤ ἐστιν Bas. — l. 3. ποιήσωσιν Ven. — l. 16. τοῦ ἄνωθεν παρὰ Ven. — 17. ἑαυτῷ ποιεῖν Ven. — l. 24. Repone ἐβούλετο, ἢ ἐβούλετο καὶ οὐκ, uti legitur etiam in Ven. et Bas. Eodem vitio laborat utraque edit. Petav. — l. 27. σώζεσθαι Ven. — l. ult. ἄνοια Ven.

Pag. 216. l. 1. Repone cum accentu αὖθις. — l. 2. ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτῶν Ven. — l. 5. Acue κτίστην. — l. 11. ἀσύστατον, εἶ παν Ven. — Ibid. δηλητηρίου ἔμπνεον Ven. — l. 15. τούτων ἥκειν ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀναγκάσωμεν. Ven. — Nicetas Chon. Thes. Orthod. Fid. lib. IV, cap. 2. de Carpocratianis habet haec: Καρποκράτης τις ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρίβων πάσης αἰσχρουργίας ἐγεγόνει διδάσκαλος, καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρτίας μετῄει καὶ ὑπετίθετο, φάσκων ὡς, εἰ μή τις διὰ πασῶν παρέλθοι (al. cod. παρέλθῃ) τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ θέλημα δράσει τῶν δαιμόνων, οὐ δυνήσεται παρελθεῖν εἰς τὸν ἀνωτάτω οὐρανόν. Ἀπαγορεύει δὲ καὶ τὸν γάμον, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν οὐ προςίεται. Ἐπινενόηνται δὲ παρὰ τοῖς Καρποκρατηνοῖς τούτοις καὶ μαγεῖαι καὶ ἐπῳδαὶ πρὸς πᾶσαν μηχανὴν δαιμονιώδη. Ἀλλὰ καὶ σφραγῖδα διὰ καυτῆρος ἢ ξηροῦ (sic) ἢ ῥαφίδος ἐπιτιθέασι τῷ λοβῷ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένων εἰς δεῖγμα τοῦ τῆς αὐτῶν εἶναι ζηλωτὰς αἱρέσεως· Ὅθεν καὶ Μαρκελλίνα τις ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθεῖσα ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου ἐπισκόπου Ῥώμης πολλὰς πρὸς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ὑπηγάγετο. Εἰκόνας δὲ ποιοῦντες Χριστοῦ καὶ Παύλου, ἀλλὰ καὶ Πυθαγόρου καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων, ἐν κρυφῇ προςκυνοῦσιν αὐτάς. Ἐπιτελοῦσι δὲ καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια. — l. 19. φέρειν ἥκει Ven. — l. 34. Verba ἐν τῷ Ἰορδάνῃ om. Ven. — l. antepenult. μετ' αὐτὸν τὸν Ven.

Pag. 218. — l. 6. ὡς ἀγαθὸν Ven. — l. 23. τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας Ven. — l. 29. Repone ex Veneto καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν κ. τ. αὐτοὺς ἔλεγχον. — l. 31. καθιεμένην δεδεμένην ἐν Ven. — l. ult. μὴ κύνου Ven.

Pag. 220. l. 1. εἰστήκασαν Bas. — l. 4. αὐτῶν διὰ τῶν Ven. — l. 7. κωλύσει om. Ven. — l. 11 et 12. τοῦ ἁγίου πνεύματος Ven. — l. 19. ἀπῆλθεν μ. Τ. καὶ ὡς Ven. — l. 20. περὶ Τίτου λέγων Ven. — l. 25. Verba ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε non agnoscit Ven. — l. 18. παντὶ τὸ δῆλον Ven.

Pag. 222. l. 1. τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ Ven. — l. 7. περιτμήθητε, quod Petav. ex Vatic. reposuit, habet etiam Ven. — l. 9. ὑπαπαρχθέντες Ven. — Ibid. πειθανολογίας Bas. — l. 13. ὠφελήσῃ Ven. — l. 17. παρὰ τούτοις τά Ven. — l. 22. μήπω ἐγγηγ. Ven. — l. 24. Pro ὑμῶν in Bas. est ἡμῶν. — l. 28. Ἀσίαν Ven. — l. 32. ἀναστάντα Ven.

Pag. 224. l. 1. ἐπ' ἂν ὦσι Ven. — l. 13. ἀμφοτέρας firmat Ven. — l. 16 et 17. οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἀπατηθεὶς ὁ τάλας, κ. ἄλλοις αἴτιος γεγονὼς Ven. — l. 18. πάντων εἰςηγουμένων Ven. — l. 25. Πῶς δὲ ἔτι πάλιν Ven. — l. 27. ὅτι, Πρὶν συνελθεῖν αὐτοὺς εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου· ἔστι Ven. — l. 31. αὐτοῖς συγγένεσιν Bas. — l. 33. Συμεὼν Ven. — l. 34. Οὐδὲ γὰρ κέχρηται Ven. — Ibid. ὅλως, μὴ γένοιτο· εὑρίσκεται γὰρ μετὰ Ven.

Pag. 226. l. 8. οὐ παντὶ σαφῶς Ven. — l. 10. ἀνθέστη Ven. Paulo post repone spiritum in voce ἀποστόλοις. — l. 16. αὐτῶν post μοχθηρίας abest a Ven. — l. 21. καθυφήγησιν Bas. — l. 25. σιπιδῶνι Ven. — Paulo post pro κομώσῃ in Bas. est κοσμώσῃ. — l. 26. ἐρυθραῖς, ἔχουσι δὲ οὐκ αἰγὸς Ven. — l. 30. διαθήκης, κατάγων ἀπὸ Ven. — l. antepenult. σιτὶν pro σῆψιν habet Ven. — l. ult. Pro χωρῆσαι in Ven. est διεξιέναι. — Ibid. Repone ἐν τῇ τοῦ θεοῦ. Articulus τοῦ desideratur etiam in utraque edit. Petav.

Pag. 228. l. 5. Καθάπερ γὰρ Ven. — l. 6. ὅμοια ἀλλήλοις κεκτ. Ven. — l. 7. οὔτε αὐτῷ τὸ Ven. — l. 16. τὴν ὑπόθεσιν ποιοῦμαι Ven. — l. 10. ab inf. ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χρ. Ven. — l. antepenult. ἡμεῖς om. Ven. — Ibid. ἠρωτημένοι Ven.

Pag. 230. l. 7. ἤρκεσεν θρόνος Ven. — l. 10 et 11. ἕως αὐτοῦ ἔχει ἡγούμενοι Ven. — l. 13. ἀρχιερατικοῦ Ven. — l. 14. χρόνων Σαλίνας Ven. — l. 16. Corrige Αὐγ. τοῦ Ῥωμαίων. — l. 20. Λευῒν, βασιλεῖς Ven. — l. 21. τῶν ἀπὸ om Ven. et pro αἰνιγμάτων praebet αἰνίξεως. — l. antepenult. εὐθὺς abest a Ven.

Pag. 232. l. 1. Verba ἐκ γυναικὸς τοῦ (Bas. τῶν) Ἰωσὴφ om. Ven. — l. 4. Ναζιραῖον repone ex Bas. et Ven. Ναζωραῖον mendum est ed. Petav. Colon. repet. — l. 6. ηὕρομεν Ven. — l. 10. καὶ ἄλλοι ἄλλα. Καὶ Ven. — l. 11. ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑπομνημ. Ven. — l. 15. καθεζομένῳ Ven. — l. 17. Repone ex fide et auctoritate Veneti τοῦ τότε βασιλείου. — l. 28. εἰπεῖν, ante δι' ἣν, om. Ven. — l. 31. καὶ ἤτοι ἐξ ὑποθέσεως τούτου Ἰεσσαῖοι Ven. Quod reponendum est. — l. 33 et 34. Verba τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου om. Ven. — l. antepenult. Repone καὶ ὡς ἔχει pro ὡς ἔχει. Abest ea particula etiam in utraque edit. Petav.

Pag. 234. l. 1. καὶ τὴν ὑπόθεσιν, omisso τούτου, Ven. — l. 7. τούτοις μοναστηρίοις Ven. — l. 10. τῶν Πάσχα Ven. — l. 17. προςέχοντες Ven. — l. 18. σκοποῦ τινος Ven. — l. 19. ἢ εἰς χρησιμότητα Ven. — l. 22. τῶν ἀπὸ πυρὰς (sic) Ven. — l. 16. πιστεύουσι, εἰδότες δὲ αὐτὸν ἐν Ν ἐν γ. συλληφθέντα, καὶ ἐν Ven.

Pag. 236. l. 5. ηὕρομεν Ven. — l. 9. ἀσμένως abest a Ven. — l. 25. Verba ὥςπερ οὖν καὶ ἦσαν non agnoscit Ven. — l. 26. παρ' ἀλλήλων Ναζ. οὐκ ἀπαιναίνοντο Ven. — l. 28. κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Ven. — l. 30. αὐτὸν ante κώμῃ abest a Ven. — l. 5. ab infer. ὑφήγησιν Ven.

Pag. 238. l. 2. παλαιᾷ διαθήκῃ, καθάπερ Ven. — l. 4. καίπερ παρὰ Ven. — Ibid. οὐδέν τι Ven. — l. 9. διάλεκτω (sic) Ven. — l. 11. στιχήρα Ven. — l. 21. Συρίας Ven. — l. 22. Κωκὰβ ἢ Χωχὰβ ἡ δὲ Ven. — l. 24. Pro μαθητῶν τῶν ἐν in Ven. est ἀποστόλων ἐν. — l. 26. Pro ἐπειδὴ in Ven. legitur δι' ἥν. — l. 4. ab infer. καταλύων Ven.

Pag. 240. πᾶς, ante ὃς, om. Ven. — l. 7. σχέσει ante πολλάκις inserit Ven. Quod reponendum est. — l. 8. Πῶς δὲ οἱ Ven. — l. 12. τοῦ Χριστοῦ χάριτος Ven. — l. 13. ἁγίου om. Ven. — l. 19. Ἰουδαίων πάντες πρὸς Ven.

— l. 20. Venetus firmat emendationem Cornarii ἕωϑεν, et inserit καὶ ante ἀνιστάμενοι. — l. 21. τοῖς τῆς Ven. — l. 22. ἀναϑεματίζουσι τρὶς τῆς ἡμέρας φάσκοντες Ven. — l. 23. Ναζ. Δῆϑεν γὰρ Ven. — l. 30. βληχρὰν καὶ ὀδ. ἐμποιητικὴν Ven.

Pag. 242. l. 5. κοσμήση Ven. — l. 15. ἔμπνεον, pro ἔμπλεων, Ven. — l. 18. ἔχειν τὸ ἐπώνυμον μόνον (οὐ γὰρ δήπου τὴν κτλ. Ven. — l. 24. μὲν γὰρ ὢν Ven. — l. 27. κατ' αὐτὸν Ven. — l. 33. τῶν Ἰουδαίων οὐ προςανέχειν Ven. — l. 35 et 36. Verba ἐπιτελεῖται - - διαπράττεται absunt a Ven.

Pag. 244. l. 3. Ἰάκωβον διὰ τὸν ἀδελφὸν Ven. — l. 6. Πέρεαν Ven. — l. 7. τὸ πλεῖστον, ἐν Πέλλῃ Ven. — l. 8. τῆς Βανέας Ven. — l. 11. τῆς Καρναΐμ, Καρνὰμ καὶ Ven. — l. 14. Repone ex Ven. Ναζαραῖοι. — l. 20. οὗτος ὁ Ἐβίων habet etiam Ven. — Ibid. ἐν (?) σπέρματος ἀνάνδρως τοῦ Ἰωσὴφ Ven. — l. 25. Ven. Σαμψηνοῖς καὶ Ἐσσηνοῖς habet. — l. 29. ἄνωϑεν μὲν αὐτὸν ὄντα, πρὸ πάντων δὲ αὐτὸν κτισϑέντα Ven.

Pag. 246. l. 5. Post Κήρινϑον insere καὶ Μήρινϑον, quae verba me invito exciderunt. Desunt etiam in utraque edit. Petav. — l. 16. Repone Ἦν δέ τις ἐξ αὐτῶν. — Ibid. Ven. habet Ἰώσηππος. — l. 18. τοῦ βασιλέως Ven. — l. 24. In cod. Ven. margine annotata leguntur haec: Καὶ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπόστολοι ἐκαλοῦντο. — l. 30. Ἔσται δὲ διανοηϑῆναι ὡς καὶ ἄλλοι οὓς ἔϑεντο Ven. — l. 4. ab infer. γὰρ τὸν ἐπίσκοπον διὰ τοῦ Ven.

Pag. 248. l. 3. ἐγνώκασιν Ven. — l. 11 et 12. Βαρκέλλας πόλεως, ὡς ἐξορ. Ven. — l. 15. κατ' αὐτῶν Ven. — l. 25 et 26. κόμις ἦν Ven. — l. 27. ἐπεὶ οὐκ ἂν ὑπ. κἂν ἐν τ. π. διατριβὴν Ven. — l. 6. ab infer. ὃς οὔτε ἐτόλμα Ven. — Ibid. Dele καὶ ante κρυφαίως ex auctoritate Veneti, qui habet ἀλλὰ κρυφίως. — l. 4. ab infer. οἶμαι δὲ τάχα ὅτι Ven. — l. 3. ab infer. μή πως Ven.

Pag. 250. l. 1. ἐπίσκοπον αὐτὸν καταστῆναι Ven. — l. 2. συνῆφϑαι δευτέρᾳ τῇ Ven. — l. 4. Corrige ὑπὸ. — l. 9. Καὶ γὰρ καὶ χρυσίου Ven. — l. 10 et 11. χεῖρα, φημὶ, ἐπέδωκε Ven. — l. 21. χειροῖν (?) αὐτὸν Ven. — l. 27. ηὗρεν Ven. — l. 30. ηὔρατο Ven. — l. 31. Repone ex Veneto Πράξεις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματϑαῖον εὐαγγέλιον Ἑβραϊκὸν φύσει ὂν, ἐκ τούτων. — l. 5. ab inf. καταληφϑεὶς Bas., vitio non insolito. — In voc. ὑπὸ restitue spiritum. — l. ult. Ad verba οἶμαι Ἰούδας leguntur in cod. Ven. haec in marg. annotata: Ἐκ τούτου δυνατὸν λαβεῖν πότε τῷ ἁγίῳ Ἐπιφανίῳ τὰ κατὰ αἱρέσεων συνήχϑη, εἴ γε τὸν μὲν Ἰώσηπον ἐν τῷ κατὰ Κωσταντὶ (sic) διωγμῷ τὴν περὶ τοῦ πατριάρχου ἱστορίαν λέγει αὐτὸν ἀναϑέσϑαι, αὐτὸν δὲ διὰ τὸν χρόνον ἐξεκείνου παραδραμεῖν οὐκ ἔχειν ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα μνημονεύειν.

Pag. 252. l. 8. παρῄνουν αὐτῶς. Ὁ δὲ μᾶλλον Ven. — l. 11. εἰς τὰ δάρα, εἰς Ven. — l. 17. ἐτύγχανεν Ven. — l. 25. πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ ϑῶρα Ven. — l. 31. Ἄγουσι γὰρ Ven. — Ibid. πλησιετέροις Ven. — l. 4. ab inf. ἐπιορκισμοὺς Ven. — l. penult. ταῦτα abest a Ven. — l. ult. πρεσβύτου Ven.

Pag. 254. l. 1. ταλανήσας Ven. — l. 9. ἀμυδρῶς Ven. — l. 11. τὰ ἄλλα om. Ven. — l. 12. καὶ ἐμαμήξαντες καὶ κ. Ven. — l. 23. σου γονεῖς Ven. — l. 25. ἰαϑήσεται Ven. — l. 26. σκληραυχενίᾳ tuetur etiam Ven. — l. 28. παρ' αὐτοῖς Ven. Quod reponendum est. — l. 29. τις πρεσβύτης Ven. — l. 31. Corrige γεγεννημένον. — l. 4. ab infer. ἀπὸ ἄλλου Ven.

Pag. 256. l. 1. ὀρινὴν Ven. — l. 3. Θαυμάζοντος δέ μου καὶ ἐρωτῶντος τὴν Ven. — l. 10. νόσσῳ Ven. Ita hoc vocab. plerumque scriptum est in eo libro. — Ibid. πρεσβύτου Ven. — l. 18. ἐπικαλέσαι με κἀγὼ Ven. — l. 19. περιείη Ven. — l. 23. τὸ ὕδωρ cum Vatic. habet etiam Ven. Item

ἐράντισεν. — l. 29. καὶ ἀναστὰς καὶ ϑεώμενος Ven. cum Vatic. Paulo post iidem libri consonant in imperfecto ἔκρυπτε, nisi quod Ven. ἔκρυπτεν habet.

Pag. 258. l. 2. ἀεὶ ἐνεργῶν τοῖς ἀγαπῶσιν Ven. — l. 9. Ἰουδαίων ἔπραττεν Ven. — l. 11. ὃς λεληϑότος Ven. — l. 12. In margine libri Veneti annotatum legitur: Τινὰς ἐκάλουν Ἰουδαῖοι ἀποστόλους· καὶ ὅτι (?) ἀξίωμα ἦν ὑπὸ τὸν πατριάρχην. Cf. supra ad pag. 246., ubi similia occurrebant. — l. 14. ἐπετέλει πρ. π. τῶν κατασταϑέντων Ven. — l. 18. μικρὸν Ven. — l. 27. κυανὸν τὸν Ven. — Ibid. Ven. ἀπαρπαχϑέντα ἐτόπασαν, μη παραπόλωλεν. — l. 7. et 8. φιλοῦται habet Ven. — l. 10 et 11. σωτήριον Ven.

Pag. 260. l. 4. βασιλ. προστήσασϑαι Χρ. Ven. — l. 9. τινα non agnoscit Ven., qui pro ἄλλου ἔϑνους exhibet ἄλλο εϑνον (sic). — l. 15. διαμεῖναν Ven. — l. 17. Verba διὰ τετραπήχων abest a Ven. — l. 18. ἀνεγηγερμένους Ven. — Ibid. ἄρχ. ποιμνοῖς (?) τῆς ἐκκλ. Ven. — l. 23. Corrige Μαγείαις. Pro ἀπείχοντο in Ven. est ἀπέσχοντο. — l. 27. ἐπιτεταγμένοι, φημὶ δὲ οὐ πᾶσι τοῦν Ven. — l. 30. ἐν ἀγγείῳ Ven. — l. 35. ἀγγείῳ Ven.

Pag. 262. l. 14. τὴν ἱστορίαν τῆς εἰς Ven. — l. 16. οὐχ ὅλου δὲ πληρεστάτου, ἀλλὰ νενοϑευμένου καὶ ἠκρωτηριασμένου Ven. — l. 24. Verba καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην non agnoscit Ven. — l. 25. ἠκολ. μου Ven. — l. 32. ἐγκρίδα ἐν μελ. Ven. — l. ult. τοῦ ϑεοῦ om. Ven.

Pag. 264. l. 3. Corrige γεγέννηκά σε. — l. 5. Vox κύριε non legitur in Ven. — l. 17. προείπομεν Ven. — Ibid. Repone ἐν εἴδει περιστερᾶς. Vox εἴδει (pro quo in ed. Petav. Paris. mendose ἔδει) omissa est in edit. Petav. Colon. repet. — l. 21. ἀναγγ. αὐτῷ Ven. Quod reponendum est. — l. 24. μήτηρ καὶ ἀδελφοὶ οἱ π. Ven.

Pag. 266. l. 7. ἐρωτήσῃ Ven. — l. 9. συνετῶς Ven. — Ibid. καὶ ἐπιμιξίας σωμάτων Ven. — l. 22. Verba καὶ οὕτω κ. ἐκλ. υἱὸν ϑ. κληϑέντα non comparent in Ven. — l. 24. ἀλλὰ κεκτίσϑαι Ven. — l. 25. Verba μείζονα δὲ αὐτῶν ὄντα non leguntur in Ven. — l. 28. Ἦλϑεν Ven. — l. 30. δόλια ἐπινοήματα habet etiam Ven. — l. 31. ἀσεβείας ἔμπλεα ἐνϑέντες οὐ παρέργως Ven. Quod omnino reponendum est.

Pag. 268. l. 7. μηκέτι λαβόντα τὴν τοιαύτην κόρην Ven. — l. 8. Corrige περιτομῆς, pro quo operae perperam ἐπιτομῆς. Idem vitium reperitur in edit. Petav. Colon. rep. — l. 11. Alterum πτωχός om. in Ven. — l. 21. αὐτοῖς φυλάττεται; Ὅταν Ven. — l. 22. Corrige τις, cum operae mendose reddiderint τι. — l. 28. οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ven.

Pag. 270. l. 3. παρ' ἑτέρῳ Ven. — Ibid. Repone ex Veneto ἡμῶν μὴ εἰρῆσϑαι. — l. 4. ἔσχεν τὸ Ven. Quod ad annot. adtinet, monendum est vitium τὸ εἶχε extare in ed. Petav. Colon. repet., non in ed. Petav. Paris. — l. 6. Ναβατείας Ven. ναυατέας Bas. — l. 9. In annot. (3) post voc. *Petavii* insere *Colon. repet.* Nam in ed. Petav. Paris. recte legitur διδασκάλων. — l. 10. οὗτοι om. Ven. Ab eodem libro absunt quae paulo post sequuntur verba καὶ οὐχὶ ἐκκλησίαν. — l. 11. γάμῳ ἐπιτρέπουσι τὰς συναφ. Ven. — l. 14. ἀδεῶς ἐφίεται. Ἀβραὰμ Ven. — l. 16. Verba οὐδὲν δὲ ὄντα absunt a Ven. — l. 17. οὐκέτι om. Ven. — l. 26. καὶ Χριστὸν om. Ven. — Ibid. προείπαμεν Ven. — l. 19. τινα ῥητὰ ἀποβ. Ven. — l. 20. Verba περὶ ἐμψύχων βρώσεως desiderantur in Ven.

Pag. 272. l. 1. ἐπιγράφεσϑαι Ven. — l. 3. Σαμψῶ Ven. — l. 6 et 7. ἀπατηλοῦ Ven. — l. 11. ὑπολάβῃ Ven. — l. 12. ὥςτε τὸ Ven. — l. 13. κρέας cum Vatic. tuetur etiam Ven. — l. 19. ἐποίησεν Ven. — l. 22. ἐλέγχων Ven. — l. 25. ἐϑέσπισε Ven. — l. 30. ἐλέγοιτ' ἂν Ven.

Pag. 274. l. 2. σπέρματος ἀνδρὸς ψιλὸν Ven. — l. 6. ἔλεγεν, οὐ πάντως Ven. — l. 14. πλανημένων Ven. — l. 17. χειριζομένου Ven. — l. 18. εὐαγγελλιζόμενος Ven. — l. 25 et 26. Repone ex Ven. θεοῦ υἱὸν λόγον. — Ibid. καὶ ἀπ' αὐτῆς, sine ὡς, Ven.

Pag. 276. l. 1. ἕν τε τὸν Πετρὸν Ven. — l. 3. σωτῆρος ἐξενεχθῆναι ὅτι Ven. — l. 5. μόνον τοὺς πόδας μου, ἀλλὰ κ. τ. κεφ., τοῦ δὲ κυρίου πάλιν λέγοντος ὅτι Ven. — l. 7. ὅλως Ven. — l. 9. ἐν τῷ εὐαγγ. Ven. — l. 11 et 12. διδ. διδασκαλίαις Ven. — l. 14. Verba καὶ πυγμῇ τ. χ. νιπτομένους absunt a Ven. — l. 11 et 12 ab infer. Verba ἵνα μή τις μεθ. εἰς τ. ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν absunt a Ven. — l. penult. αὐτοὶ προσέθεντο Ven.

Pag. 278. l. 17. οὐ βεβδέλυκται. Ἆρα ceteris omissis, Ven. — l. 7. ab inf. τὸ σαφὲς Ven.

Pag. 280. l. 8. αὐτὸς, ante Ἰωάννης, om. Ven. — l. 11. Verba ὁ κύριος, post ὅτε, om. Ven. — l. 13. ὅτι ὁ ζῆλος Ven. — l. 18. Πολιτείαν παρέχων Ven. — l. 9. ab infer. ἐπ' αὐτῇ Ven. — l. 5. ab infer. βαλανεῖον, καὶ κατορύξῃ ἡμᾶς μετὰ Ven. — l. 3. ab inf. Πολυχρόνιος δὲ Ven. — l. penult. ἕως τοῦ Τραϊανοῦ Ven.

Pag. 282. l. 2. ὡς πάντι Bas. Vox ἀποστολικοῦ cum Vatic. delet etiam Ven., qui idem postea τὸ δῆλον. — l. 3. Verba ὡς βλασφημοῦντες αὐτὸν λέγουσι non habet Ven. — l. 10. Γαμαλιήλου Ven. — l. 11. τὰ κυήματα, sine δεινὰ, Ven. — l. 19. θαρσέα Bas. — l. 27. ἄλλοις, καθότι συνέβαινε Ven. — l. 29. ὅπου firmat etiam Ven. — l. 32. πολέμων, ὅτι καὶ εἰς σκιτιεῖς Ven.

Pag. 284. l. 1. διὰ τὸν ὑπομεσόντα Ven. — l. 2. κατοικήσαντες Ven. — l. 6 et 7. τὰ θρέμματα, καὶ πορ. Ven. — l. 7. Ven. habet ὅτι διὰ τί ἐταχύνατε σ. τοῦ ἐλθεῖν; πρὸς αὐτὸν. — l. 8. ἐρρύσατο Ven. — l. 15. Οὐκοῦν om. Ven. — l. 19. ἡγούμενοι om. Ven. — l. 20. Verba δι' οὓς ἐξισ. νομίζουσι om. Ven. — l. 24. φησὶν, pro quo edidi φασὶν, retineri potest cum libris. — l. 26. Pro κλεῖθρα in Ven. est καὶ ερα. — Ibid. Ven. ψάμμος ὅριον θαλάσσης καὶ προστάγματος, ὡς. Reponendum igitur θαλάσσης post ὅριον. In versione lat. (pag. 285. l. 27.) dele comma post *portae*. — l. 5 et 4. ab infer. ἐγείρειν τὰ σχ. Ven. — l. penult. ἑαυτοῦ λυμ. Ven. — l. ult. καὶ ἑαυτῷ βιβρῶσκον ἑαυτῷ ἀναλωτ. Ven.

Pag. 286. l. 4. καταβρωκέναι Ven. — l. 10. παιδίον γεννηθείς. Δόξα Ven. — l. 11. προέλαβεν (an προέβαλεν?) Ven. — l. 15. Melius Ven. τὴν περὶ τῆς περιτ. — l. 16. περιτετμῆσθαι nec Ven. agnoscit. — l. 20. Pro βραχεῖς in Ven. est ἀδαεῖς. Quod si non praefers corrigendum fortasse erit βραδεῖς. — l. 5. ab inf. Verba ἕως αὐτοῦ τ. χρ. δ., καὶ ἐν αὐτῷ ἀφιστ., εἰς πλ. δὲ μεθιστάμενον non leguntur in Ven.

Pag. 288. l. 7. αὐτὸν δοθέντα Ven. — l. 11. βουλόμενοι om. Ven. — l. 12 et 13. Φίλιππος τῷ Ἰωάννῃ, καὶ Ἰωάννης τῷ Ἰησοῦ ἔφη Ven. — l. 18. ἀληθ. καταμανθάνουσαν Ven. — l. 20. Verba ἀκούσονται ὅτι om. Ven. — l. 22. Verba ἑαυτὸν ἀνειληφέναι om. Ven. — l. 26. δέδωκε Ven. — l. 29. Verba Ἄλλως τε om. Ven. — l. 6. ab inf. Ex Ven. restituendum est νῦν ταύτην Χριστὸν περιτμηθέντα βεβ. — l. 4. ab infer. Repone γεννηθήσεται ex Ven. — l. 3. ab inf. Corrige πρεσβῦτις. — Ibid. Pro ὁ κύριος Ven. habet τοῦ κυρίου λέγοντες.

Pag. 290. l. 3 et 4. Repone iterum γεννηθήσεται ex Ven. — l. 5. αὐτῷ καὶ om. Ven. — l. 14. ὑποδείξῃ Ven. — l. 24. αὐτῷ, post προσεκύνησαν, om. Ven. — l. antepenult. ὅτι ὅτε ἐξῆλθεν Ven.

Pag. 292. l. 1. αὐτοῦ ἀνῆλθον Ven. — l. 10. τουτέστι πατρὸς τοῦ ἰδίου οἰκοδομήθη Ven. — l. 13. ἀλλ' εὐθὺς θαλλαλεωτέρως (corr. θαρσαλεωτέρως) ἐν τοῖς Ven. — l. 19. τοῦ Ἰωσὴφ Ven. — l. 21. ὁ καιρὸς διηγ. Ven. — l. 23. ματαιοφροσύνης firmat etiam Veneti auctoritas. — l. 24. Verba ὅτι οὐ π. ἦν Ἰ., ἀλλ' ἐν τ. π. ἐνομίζετο non habet Ven. — l. 4. ab infer. Λάβε σοι Ven. Quod praeferendum videtur. — l. ult. ἐφ' ἧς ζῦγος Ven.

Pag. 294. l. 17. εἴδοσαν οἱ ὀφθ. Ven. — l. 21. κόκκος, δηλοῖ δὲ τὸ μηδ. Ven. — l. 30. παρὰ τὸν ἰδιάζον τὴν τῶν ἀνθρ. Ven. — l. 5. ab infer. χωρεῖν οὐκ ἠδύναντο Ven.

Pag. 296. l. 3 et 4. πρὸ χιλίων ἑξακοσίων ἐτῶν Ven. — l. 5. πᾶσιν Ven. — l. 10. ἐπὶ σὲ abest a Ven. — l. 15. Καὶ εἰςῆλθον Ven. — l. 19. ἐπροφήτευτο Ven. — l. 26. ὅτι ᾔδει Ven — Ibid. προεφήτευσε τῷ ῥήματι τῆς Ven. — l. 27. τὸ δῆλον, vitio assueto, Venetus. — l. 28. καὶ προφητεύσασα om. Ven. — l. 30. ἐπ' αὐτὴν cum Vatic. servat etiam Ven.

Pag. 298. l. 3. ἐπέθετο Ven. — l. 7. Ad voc. Σάββατα in cod. Ven. marg. leguntur haec: Τὸ πολλὰ τὸ σάββατον δηλοῖ. Quae non capio. — l. 12 et 13. Verba τὴν λεγομένην μ., κ. τ. ἄλλην, ἣν λ. μικρὰν om. Ven. — l. 23. ἡμῶν, post ἁμαρτιῶν, om. Ven. — l. 26. Verba Νῶε γὰρ ἀνάπ. ἑρμηνεύεται om. Ven. — l. 7. ab infer. καὶ ἀΐδιον abest a Ven. — l. 2. ab inf. Repone cum Vatic. et Ven. ἔλυον ἐν τῷ ναῷ τὸ σάββ. — l. ult. ἐνδελεχὴ Ven.

Pag. 300. l. 4. Repone ex Ven. et Vatic. σαββάτου καὶ περιτομῆς. — l. 7. καὶ περιτεμνόντες (sic) Ven. — l. 9. ἐννατέαν λοιπὸν Ven. — l. 10. καὶ ἔλυσαν αὐτὴν τὴν περιτομὴν καὶ τὸν ὅρον τοῦ πρ. Ven. — l. 13. Etiam Ven. habet τοῦ ἁγίου Ἁβραάμ. — l. 18. καὶ Ἐλισάβετ, καὶ Μαρία Ven. — l. 24. Ἐβίων περὶ περιτομῆς Ven. — l. 25. καὶ μηερεῖς τῶν Ven. — l. 5. ab inf. τῆς ἐν αὐτῷ κ. περιτμηθείσης καὶ δι' αὐτοῦ καταλυθείσης Ven.

Pag. 302. l. 8. Παῦλος ἔλεγεν Ven. — l. 14. ματαιοφρονεῖς Ven. — l. 16 et 17. χρόνως διὰ π. μαρτυριῶν Ven. — l. 23 et 24. ἐλλειπῶς. Ven. — l. 8. ab infer. Etiam Ven. habet ἢ ἐκ γενετῆς παραλυτικόν. — l. penult. ἐνεργεῖς Ven.

Pag. 304. l. 2. ἀλλὰ παρὰ τοῦ ὀνόμ. Ven. — l. 5. Verba αὐτὸν γεγενῆσθαι om. Ven. — l. 9. Corrige ἀλιμένοις. — l. 12. Pro τῶν τόπων Ven. habet τῶν τούτων.

Pag. 306. l. 3. Corrige Εἰρηναίῳ. — l. 23. Corrige Τὴν μὲν.

Pag. 314. l. 14. Distinguenda haec potius videntur ita ποιήσομαι. Καὶ ἔστι τάδε παρὰ κτλ.

Pag. 320. l. 11. μοι ἡγείσθω Ven. — l. 12. Verba ὅθεν δὴ, ὡς λ. ἐχ. ὀστέων, ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ omissa in Ven. — l. 13. Ἀβριθιτὴ Ven. — l. 28. δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ om. Ven. — l. 29. ἀνασῶσαι etiam Ven. habet. — l. 3. ab infer. Repone μόνων ex Bas. et Ven. pro μόνον. In ed. Petavii utraque extat μόνον.

Pag. 322. l. 3. τάγματα βούλεται εἶναι Ven. Recte. — l. 10. ἐφ' ἑαυτοῦ Ven. — l. 11. ἑαυτῷ Ven. — l. 18. ἀνακομιζομένους Ven. — l. 4. ab infer. Verba Ἔχει δὲ οὕτως non agnoscit Ven. — l. penult. Ἐπὶ est etiam in utraque edit. Petav. — l. ult. Voc. ψευδεῖς non comparet in Bas.

Pag. 324. l. 13. πειθανῷ Bas. — l. 7. ab infer. Corrige μετὰ σοῦ.

Pag. 326. l. 2. Corrige μετὰ σοῦ. — l. 9. πειθανότητα Bas.

Pag. 328. l. 14. Corrige τὸ ἀόρατον.

Pag. 330. l. 7. κατάληπτος Bas.

Pag. 332. l. 7. Scribe Πατρὸς pro πατρὸς. — l. 19. ὅρους Bas.

Pag. 334. l. 1. Scribe Πατρὸς pro πατρὸς. — l. 4. Corrige ἀκατάληπτον.

Pag. 342. l. 20. ἀλλ' εἰ μόνους Bas.

Pag. 344. l. 3 et 4. Vox δακρύων Ven. non agnoscit, si fides est alteri, quo usus sum, scripturarum variantium eius excerptori.

Pag. 350. l. 6 ante fin. Acue σαρκίον.

Pag. 352. l. 1. πρόςκλησιν Bas.

Pag. 354. l. 11. δ' αὖ πάλιν Bas. — l. 13. ἐλέγχθησαν Bas. Quod restituendum erat. ἐλέχθησαν habet ed. Petav.

Pag. 356. l. 2. ab infer. ἀμείνους εἶναι λεγ. γεγονέναι Bas.

Pag. 358. l. 10. ἐπιδείξωμεν Bas. — l. ult. Verba ἐν μεσότητι, quae delevi, ne cod. Vat. quidem (puncta enim supposita fugerant olim oculos meos) agnoscit.

Pag. 360. l. 23. Corrige κακῶς (καλῶς vitiose etiam ed. Petav. utraque) ὑπὸ τοῦ ὑστέρου.

Pag. 362. adnot. 3. Corrige αὐτῇ ed. princ.

Pag. 367. l. 13. Corr. *Sic erat in principio* cett.

Pag. 370. l. 9. πειθανὸν Bas.

Pag. 372. l. 9. ἡδὲ γλαυκῶπις Bas. — l. 21. Repone accentum super Ὡς. — l. 3. ab inf. Corrige Ἡρακλέους. Edd. habent vulgo ἡρακλέος. — l. 2. ab inf. ἐκ ποδῶν Bas.

Pag. 376. l. 20. Scribe τοῦδε pro τοῦ δὲ. — l. 27. Vocula καὶ ante τὰ δὲ ἐπίγεια delenda est. Debetur is error typographis ed. Petav. Colon. repet.

Pag. 378. l. 22. Repone τῆς articulum ante Δυάδος. Desideratur etiam in ed. Petav. Colon. repet.

Pag. 380. l. 2. Acue ἀριστερὸν. — l. 20. τὴν ἑαυτῶν τῷ ῥιφ. Ven. — l. 21. Rescribe πρόκλησιν, pro vulg. προὔκλησιν. — l. 7. ab infer. καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς Ven. — l. 3. ab inf. παρ' αὐτῶν Ven.

Pag. 382. l. 9. Repone καὶ τίς ἡ γυνὴ ἡ βαλοῦσα. Verba ἡ γυνὴ ἡ exciderunt etiam ab edit. Petav. Colon. repet. — l. 21. καὶ ἄλλου ἑκάστου Ven. — l. 7. ab infer. τὸν δέκατον Bas. — l. 5. ab inf. τῶν δώδεκα Ven.

Pag. 384. l. 1. ὡς αὐτοί φασι, quod de coniectura prius reposui, nunc firmo auctoritate cod. Ven. — l. 4. Repone ex cod. Ven. ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔρρευσεν. ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔρρει, τῷ δωδεκάτῳ δὲ σέσωσται. — l. 11. ἐπὶ τὰ ἑξῆς Ven. — l. 18. Ven. pro δογμάτων habet δεσμῶν. — l. 23 et 24. Repone καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ. Praepositio desideratur etiam in ed. Petav. Colon. repet. — l. 25. ἕκαστος ὑφ' ἑτέρου Ven. — l. 27. ἐχομένην firmat Ven. — l. penult. παρείτωσαν Ven.

Pag. 386. l. 2. Ἐπιφανὴς Bas. Non constans est vett. librorum, nec scriptorum, uti videtur, in acuendo eo nomine consuetudo. — l. 7. παρελευσόμεθα Ven. — l. 8. δι' αὐτοῦ σκεπάσαι Ven. — l. 11. ἐξ αὐτῆς ὁρμ. Ven. — l. 12. Praefero ἕτερα, quae Veneti est scriptura. — l. 13. ὧν post αὐτῶν abest a Ven. — l. 15. Verba Οὐαλεντῖνον ὢν, ὡς προεῖπον, ὑπὲρ δὲ desideratur in Ven. — l. 21. γενομένην Ven. — l. 22. ἰδίῳ Ven., ut ferri possit voc. τῷ ante ἰδῷ. — l. 23. Οὐαλεντίνου Ven. — l. 24. ὑπ' αὐτοῦ τούτου Ven. — l. 25. Repone librorum scripturam ὅμως δ' οὖν. — Ibid. παρεληλυθέναι τὰ κατ' αὐτὸν Ven. et Bas. Igitur τι sola extat in edit. Petav. — l. 6. ab infer. ἔχων Ven. — l. 3. ab infer. Repone ὦ ἀνόητε. Etiam in edit. Petav. Colon. repet. desideratur vocula ὦ.

Pag. 388. l. 1. Scribe ὑποπῖπτον. — l. 2. εἰς τὸ ἕνα ὄντα Ven. — l. 11. ἐκτὸς τοῦ ἑνὸς ὑπ., αὐτὸς δὲ μεσ. ἐστι, καὶ αὐτῷ προςάγεται Ven. — l. 11 et

12. Venet. cum Vatic. habet Δεξιὰ δὲ ταῦτα. — l. 15. Praepos. Παρ' ante ἡμῖν non agnoscit Ven. — Paulo ante ῥυθμήσῃ Bas. — l. 22. Repone νότιόν τε καὶ μεσ. Particula καὶ abest etiam ab ed. Petav. Colon. repet. — l. 9. ab infer. Repone articulum τὴν ante ὑποστᾶσαν, qui abest etiam ab ed. Petav. Colon. repet. — l. 7. ab inf. κεκτισμένα Ven. — l. 4 et 3. ab inf. ἀποστᾶσα Ven. Bene. — l. penult. Verba καὶ τὸ πλήρωμα τῇ ὑστέρᾳ absunt a Ven., in quo paulo post διενεχθήσεται pro προςενεχθήσεται.

Pag. 390. l. 3 βόσκησιν pro κόσμησιν Ven. — l. 4. παραλείψω μὲν τι τῶν Ven. — l. 17. Restitue accentum ἑπτακαιδεκαετῆ, ut legitur etiam in Bas. ἑπτακαιέτη legitur contra in ed. Petav. — l. 24. περίπιστον Ven. — l. 27. Particula δὲ, cuius loco reposui τε, potest ferri. — l 7. ab inf. τρίψασαν Bas. — l. 6. ab inf. Ἐπιφανὴς Bas., pro more.

Pag. 392. l. 2. Ἐπιφανὴς Bas. — Ibid. Repono προστάτῃ, pro vulg. πρωτοστάτῃ, ex Ven. — l. 4. Repone articulum τὴν ante πρόφασιν, qui desideratur etiam in edit. Petav. Colon. repet. — l. 7. ab inf. λέγωμεν Bas. — l. 5. ἐλλογηθῇ Bas. — l. 3. ab inf. καὶ τὸ τῶν praeter Vatic. habet etiam Ven. — l. ult. ἐλέγχων tuetur etiam Ven.

Pag. 394. l. 2. Ἐπιφανοῦς Bas. — l. 4. καὶ ἔστι πρὸς Ven. — l. 5. ἑαυτοὺς ἐκτέθεντο. — l. 7. ἢ πάντων edd. utraque. — l. 6. ab inf. Voc. γὰρ post τραγικὸν delet Ven.

Pag. 396. l. 6. Vox ἐπίσκοπος abest a Ven. quoque. — l. 9. πεπόνων γένημα (scrib. γέννημα), καὶ Ven. — l. 21. πολλαὶ καὶ dele ex auctoritate non Vatic. solum libri et Vet. Interpr., sed ex Veneti quoque libri. — l. 7. ab inf. Καὶ πολλή τίς ἐστιν ἐν Ven.

Pag. 398. l. 8. Ἐπιφανὴν Bas. — l. 9. Scaligeri emendationem ἀπεμπολήσαντας confirmat nunc Veneti auctoritas. — l. 11. ἑτέροις τρίσιν Ven. — l. 17. διάθεσιν ἐκάλ. Ven. In cod. Rhedig. extat διαθεσιν (σε' superscr.), manu haud diversa scriptum et correctum — l 4. ab infer. μέν τι extat in utraque edit. Petav.

Pag. 400. l. 5. ἐπιβουλεύσει edit. Petav. utraque. — l. 11. κατάλειψιν Bas. — l. 14. ἐπιτετέλεκε reperitur etiam in Ven. — l. 16. Ven. plenius ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθ. — l. 11. ab inf. πεποιημένη habet etiam Ven.

Pag. 404. l. 23. ἀπόλλεσθαι Bas.

Pag. 408. l. 1. Corr. καταριθμεῖσθαι. — l. 4. προφοραῖς Bas. — l. 5. ἐπιθυμήσῃς Bas. — Ibid. ὀμῶσαι Vatic.

Pag. 410. l. 6. Repone articulum ἡ ante ἀλήθεια. — l. 18. Repone ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τελείου.

Pag. 412. l. 3. Repone οὔσης τε καὶ ὁμολ. Particula τε legitur in Ven. Bas., et in ed. Petav., abest solummodo ab ed. Petav. Colon. repet. — l. 10. μετὰ καὶ τοῦ, quod libri vulgo praebent, commode ferri potest. — l. 12. Pro κατὰ τῆς συντομίας magis nunc placeret ἐκ τῆς συντ. Aut restituenda vulgata scriptura — l. 18. φρενοβλαβίας Bas. — l. 6. ab inf. Etiam Ven. habet τῶν οὐκ οὐσῶν, ὡς ὑπαρχουσῶν. — l. penult. εἰ δέ τις περιτύχοι Ven.

Pag. 414. l. 7. παρ' ὑμῖν habet Ven. cum Vatic. — l. 11. Venet. auget Ἡσίοδον, καὶ Ἱκέσιον, καὶ Στησ. — l. 16. εἰδωλολατρίας Bas. — l. 18 et 19. Verba καὶ τῶν κατὰ σὲ (ita corr. pro κατά σε), ἤδη τ. σ. πρ. τ. ἔλεγχον om. Ven. — l. 20. Repone Διὰ δὲ τῶν. Particula δὲ excidit etiam ab edit. Petav. Col. — l. 27. ἃ δεῖ γὰρ αἱ ὀφ. Ven. — l. 28. καιρίως tuetur Ven. quoque. — l. 29. ζιζανώδους Ven.

Pag. 416. l. 8. ἐν τῇ Πεντατεύχῳ Ven. — l. 18. Ven. plenius πατέρα

αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα. — l. 20. Corrige Ὃ οὖν pro Ὁ οὖν. — l. 23. ὅτε firmat Ven.

Pag. 418. l. 2. Corr. ὁμοιωμάτων. — l. 3. Verba τὴν κακίαν ἔχων καὶ ἀδ., ὡς ἔφης, οὔτε non comparent in Ven.

Pag. 420. l. 15. περὶ αὐτοῦ Ven. — l. 5. ab inf. Corrige τὰς σοῦ λ.

Pag. 422. l. 1. Restitue, quod suspicabar, προκαλούμενος ex auctoritate Veneti. — l. ult. Repone ΤΟΥ ante ΠΡΩΤΟΥ.

Pag. 424. l. 5. ἐκ πομάτων Bas. — l. 12. ἑτέρους firmat etiam Ven. — l. 20. φύσει ὄφιν τὸ praeter Vatic. tuetur etiam Ven. — l. 6. ab inf. Corrige ἰσχυροτέρας. Ed. Petav. fere constanter habet ἰσχυρωτέρας. — l. 4. ab. inf. ἀβῆρον. Bas. In Ven. est ἀβηρών.

Pag. 426. l. 15. καὶ τὴν παλαιὰν Ven. — l. 9. ab inf. Repone πρὸς δὲ τούτοις. Ita etiam Ven. — l. 7. ab inf. Ἀπελλιανοί habet etiam Bas. In seqq. idem Ἀπελλῆς.

Pag. 428. Indiculi subscriptio in cod. Ven. haec est: Ταῦτα τὰ κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων τοῦ κατὰ τεσσαρακονταὲξ αἱρέσεων. Conspirat igitur cum cod. Vaticano.

Pag. 430. l. 1 — 4. Inscriptio prior Τοῦ ἐν ἁγίοις - - βιβλίου abest a Bas. et Rhedig. — l. 8. Repone παρὰ τούτοις ex Ven., et paulo post rescribe κόσμῳ pro κόμῳ. — l. 9. Ἐφιναῆ Bas., pro more.

Pag. 432. l. 10. ἐπικλύσεως Bas. — l. 11. ποιεῖν Bas. — l. 15. ἐκπόματα Bas.

Pag. 434. l. 12. τεθερμαμμένη habet etiam Ven.

Pag. 436. l. 26. κήρυξ acuit Bas.

Pag. 440. l. 15. ὁ ἦχος Ven. et Vatic., ex quo recepit Petav. in suam edit. ἡ ἦχος Bas. — l. 6. ab inf. λάμδα Bas.

Pag. 442. l. 7. Scribe δωμάτων.

Pag. 446. l. 8. συγκερασθεὶς praeter Pseudo-Orig. tuetur etiam Bas.

Pag. 448. l. 10. ἀπαγγελλοῦμεν Bas. — l. 17 et 18. εἰκοσιτέσσαρας Bas.

Pag. 450. l. 17. εἰς αὐτὴν Bas.

Pag. 454. l. 3. Corrige προστεθεικότων. — l. 8. ἐπιψευδόμενοι Bas. et cod. Rhedig. — l. 15. Acue κτίστην.

Pag. 456. l. 16. Restitue ἐπέδειξε, uti Basil., vel ἐπέδειξεν, uti Ven. et Pseudo-Orig.

Pag. 458. l. 1. κείμενον τόπου Bas. — l. 4. ὑπεξαιρουμένου Bas. — l. 13. Corrige ἐγέννησεν. Οὕτως τε ἡ Ὀγδ. Idem vitium habes in ed. Petav. Colon.

Pag. 460. l. 5. Corrige οὓς ὁ Παῦλος. — l. 26. Corrige ἐπιτήδειον.

Pag. 462. l. 11. λέγουσιν Bas. — l. 7. ab infer. κατακάθετον Bas.

Pag. 472. l. 1. ἐπ᾽ αὐτὸν Bas. — l. 16. Acue κτίστου.

Pag. 474. l. 16. Nicetas Chon. Thes. Orthod. Fid. IV, 6. haec ita profert: - - - ἐπιφωνοῦσι λέξεις Ἑβραϊκοὺς οὕτως, χαμωσί. βαέ. ἀνώορα. μυσταδία. ῥούδα. κουστάβα. φογόρ. καλαθί. In Veneto est Χαμοσση. Βααιανοορα. Μ. Ῥ. Κουσταβαβοφόρ. Κ.

Pag. 478. l. 1. πλάτους Ven. — l. 3. Repone articulum τὸν ante ἀγύρτην. — l. 6. Μαρκοσίων Bas. — l. 9. οὐχὶ εἰς Ven. οὐχ εἰς Bas. — l. 14. Repono ex Ven. οἱ ἱστορήσαντες, ἡ οὗτος ἔοικεν, λύμην. In Bas. est ἱστορήσαντες ἰοῦ ἔοικε λύμην. — l. 22. προτρέποι τὸ πάθος Ven. — l. 27. Οὕτως καὶ Ven.

Pag. 480. l. 1. Repone ὄφεως, post δικεφάλου, quod vocab. desideratur etiam in ed. Petav. Colon. ὄφεος legitur in ed. Petav. Paris. — l. 5. ἄλλον ὑπὸ ἄλλου αἰῶνα Bas. — l. 6. ἐξ habet Ven. — l. 13. αὐτὸν ἐπιδεῖξαι τοῦτου (sic), ἄνθρωπος Ven. Unde vera scriptura facile restituitur. — l. 18. γὰρ αὐτῶν ἐκ Ven.

Pag. 482. l. 6. Repone τῆς articulum ante ἀληθείας, qui omissus etiam in ed. Petav. — l. 8. ἐκεῖ ἄλλος ἄλλως Ven. — l. 22. ἀποκτεῖναι abest a Ven. — l. 30. καινὰς ἀνομίας Ven. — l. 31. αὐτῷ τῷ πάντων Ven. — In adnot. 1. post voc πάντων adde τῶν. Nam in Bas. est τούτων τῆς.

Pag. 484. l. 10. Post ἑαυτῆς insere υἱοὺς, quod vocabulum desideratur etiam in edit. Petav. Colon. — l. 12. Acue ἔστιν. — l. 16. Corrige ὑμᾶς pro ἡμᾶς. Idem vitium occurrit in ed. Petav. Colon. — l. 21. παρ᾽ αὐτῷ Ven. Recte. — l. 22. Scribe Ἄισμασι. — l. 23. Corrige κεκληκυίας.

Pag. 486. l. 8. Κατὰ Ἡρακλεώτων Ven. — l. 11. παρὰ τούτων Ven. Recte. — l. 17. Βριάρειον Bas. Βριάρεων Ven. — l. 19. Γύπην habet etiam Ven. — l. 5. ab infer. προηγόρευσεν Ven.

Pag. 488. l. 10. ἐγναμέμψαι Ven. — Ibid. δαεα Ven. — l. 22. Repone ἔλθῃς ex Ven.

Pag. 490. l. 6. συνελήλυθεν firmat Ven. — l. 7 et 8. καταγελάσειεν ed. Petav. καταγελάσαιεν Ven. et Bas. — l. 11. ὁ καθ᾽ ἡμέραν Ven. Recte, modo acue ὅ. — l. 20. γεγοητευμένοι Ven. Recte. — l. 4. ab inf. λέγω δὲ Ven.

Pag. 492. l. 1. Particulam ὡς post διαβαλλόμενος in ed. Petav. uncinis est inclusa. — l. 27. Repone articulum τὸ ante ἀγαθόν. Desideratur etiam in edit. Petav. Colon. — l. 5 ab infer. πᾶσι, ante σαφῶς, non habet Ven. — l. 3. ab infer. Repone articulum ἡ ante ὑπάρχουσα, qui desideratur etiam in ed. Petav. Colon.

Pag. 494. l. 10. ab infer. ἀπαγγειλάμενος Ven. — l. 9. ab infer. τῇ ἑξῆς ταύτῃ Ven. — l. 8 ab inf. Ante Ὀφιτῶν insere voc. αἵρεσιν, quae desideratur etiam in ed. Petav. In Ven. legitur ματαιοφροσύναις αἱρέσεσιν αἵρεσιν Ὀφ. — l. 7. ab inf. λέγω δὲ tuetur etiam Ven.

Pag. 496. l. 10. ab inf. γεγονὼς Ven. — l. penult. Repone articulum τὸ ante φύραμα, qui desideratur etiam in ed. Petav. Colon.

Pag. 498. l. 1. ἡ ἐπὶ τοῦ ὄφεως Ven. — l. 2. ἀνθρωπία Ven. — l. 4. Ante fin. corr. οὗτος. — l. 8. Restitue Veneti scripturam καὶ προςκυνεῖσθαι. Γινώσκεται. — l. 28. Repone articulum ὁ ante διάβολος, qui excidit etiam in ed. Petav. Colon.

Pag. 500. l. 10. καὶ τῷ μὲν γὰρ Ven. — l. 15. οἱ ὑπ᾽ αὐτῶν Ven. — l. 15. ab infer. τοῦ τῶν πατρὸς Ven. — l. 16. Dele comma positum inter ὄντες et αὐτοῦ. — l. 13. ab inf. καινοφωνίᾳ Ven. — l. 9. ab inf. Verba δυνάμεως τῆς ἐξ αὐτῆς omissa sunt in ed. Petav. Colon. — l. ult. Rescribe ἰδέαν.

Pag. 502. l. 5. ὑπόθεσιν tuetur etiam Ven. — l. 8. Corr. ὀφιοειδῆ. — l. 20. Restituo veterem scripturam ὃν. Nicet. Chon Thes. Orthod. Fid. IV, 9. Ἀμέλει καὶ τρέφοντες ὄφιν τιθέασιν ἐπὶ τραπέζης ἄρτους κατὰ τὴν ὥραν τῶν μυστηρίων αὐτῶν, καὶ τὴν κίστην ἀνοίξαντες προκαλοῦνται τοῦτον εἰς ἑστίασιν.

Pag. 504. l. 3. Verba εἰ δὲ ἄχρηστον absunt a Ven. In ed. Petav. mendose pro οὐκ ἐν τοῖς legitur καὶ ἐν τοῖς. — l. 10. οὐκ ἔγνωσαν Ven. — l. 12. 13. 14. 15. πῆ - πῆ - πῆ - πῆ Bas. et ed. Petav. — l. 21. ἐντιθεὶς firmat Ven. — l. 24. Restituo ἀληθεύοντες. — l. 5. ab infer. οὐκ ἀγαθὸς Ven. — l. 4. ab infer. Μωϋσέος Bas. — l. penult. et ult. θαυμαστῶν Ven.

Pag. 506. l. 13. φασὶ non agnoscit Ven. — l. 14. ὡς ἡ περιστερὰ Ven. — l. 15. διδασκαλίας ἡμῖν ἐκ θεοῦ Ven. — l. 20. Corrige ἡ περιστερὰ

ex Ven. et Bas. ἡ περιστεραί ed. Petav. Paris. αἱ περιστεραί ed. Petav. Colon. — l. 23. φρονιμὰ Bas. — l. 6. ab infer. Corrige φρονιμότητος. Nam φρονιμώτατον mendum transiit ex ed. Petav. Colon. — l. penult. ἵνα οὖν ὅταν ἔρχ. Ven.

Pag. 508. l. 1. ἢ ἡδονὴν, ἢ ἐπιθυμίαν, ἢ ἔχθραν Ven. — l. 2 et 3. πῶς ἂν καὶ τὴν περιστ. μιμήσασθαι δυνηθείημεν, μὴ ἐκτὸς γενώμενοι (sic) Ven. — l. 5. γένος περιστερὰ Ven. — l. 12. ἀπόστολος κατ᾽ ἄλλου τινὸς τὸ πανοῦργον Ven. — l. 23. Scribe δόξπλουν.

Pag. 510. l. 13. ἀνάλωσιν Ven. — l. 17. Καὶ τούτων Ven. — l. 23. Restitue σωθήσεσθαί τινας, pro σωθ. τινα, ex Ven. Bas. σ. τινα sola habet edit. Petav. — l. 23. Scribe τινας cum Bas. pro τινα cum ed. Petav. — l. 25. αὐτὸν δῆθεν Ven. — l. 29. τούτων πτει τι (sic) ἔργον Ven. — l. 33. τελείας Bas. — l. ult. Ἀβηρῶν Ven. Ita etiam alibi.

Pag. 512. l. 12. καὶ τούτους Ven — l. 25. ὑπὸ τοῦ ἴδα (sic) Ven.

Pag. 514. l. 21. ψεύδος τῶν Ἰουδαίων λαλεῖ Bas. — l. 29. τοῦτο ἀγαπητεὶ Ven. — l. 9 ab inf. Venet. a partibus Vaticani stans habet πατέρα ἑαυτῶν εἶναι τὸν διάβολον, Ἰούδαν, ὃν καὶ Σατανᾶν κέκληκεν καὶ διάβολον λέγων.

Pag. 516. l. 17. Ἆρα Bas. — l. 21. οὐχὶ ὁ Ἀδὰμ Ven. — l. 22. Adde καὶ ante μίσει. Abest ea particula etiam ab edit. Petav. — l. 30. οὐ τελειοῦται Bas.

Pag. 518. l. 5. Repone καὶ ante ζῆλον. Desideratur ea particula etiam in ed. Petav. Colon. — l. 17. ἡμῖν tuetur etiam Ven. — l. penult. πτερνισμὸν tuetur etiam Ven.

Pag. 520. l. 1. Repone articulum ὁ ante Ἰούδας, qui desideratur etiam in edit. Petav. Colon. — l. 2. Corrige αὐτῶν, pro quo in edit. Petav. Colon. etiam vitiose αὐτὸν. — l. 17. Repone particulam καὶ ante ἴδε, quae desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 18. ἀπὸ τῶν cum Vatic. habet Venetus. — l. 22. Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ Ven. — l. 26. λαβέτω ἕτερος, ὡς Ven. — l. 27. σπλάγχνα tuetur etiam Ven. — l. 5. ab infer. Repone ἀπωλείας. Οὗτος (Ven. οὕτως) γὰρ ἀφωρίσθη αὐτῷ τόπος ὁ τῆς ἀπωλείας, ἔνθα κτλ. Eadem verba exciderunt ab edit. Petav. Colon.

Pag. 522. l. 6. ἀρρωγὸν ἐπικαλεσώμεθα Bas. — l. 18. Repone τοῦ articulum ante Ἀδὰμ. Eadem vocula desideratur in ed. Petav. Colon. — l. 6. In Ven. omissa sunt verba Κάϊν, καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν. — l. ult. ἔθετο τὴν Ven.

Pag. 524. l. 16. μίξιν. non μίξιν, scriptum est in Bas., et ita plerumque — l. 7. ἐντεῦθεν, ante κατάγεται, non agnoscit Ven. — l. 5. ab infer. οὐχὶ τὰ κατὰ γέννησιν Ven.

Pag. 526. l. 4 et seqq. Verba τῶν γενῶν - - ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ absunt a Veneto. — l. 6. διαφέρων ἀνθρώπων, ἀλλὰ Ven. — l. 8. διαιρούμενον habet Ven. quoque. — l. 24. οὗτοι (sic) γυναῖκα Ven. — l. 25. ἄνωθέν τι λαβόντα παρηλλαγμένον Ven. — l. penult. δεικνύουσι Ven.

Pag. 528. l. 18. Μωϋσῇ Bas.

Pag. 530. l. 12. ᾔδεισαν Bas. — l. 24. διασκεδαννῦντες Bas. — l. 28. Pro κατέσπασεν Ven. praebet κατέστησεν. — l. 33. Corrige τὴν τοῦ Χρ.

Pag. 532. l. 3. Repone ἐλεγχθήσονται. Nam ἐλέγχονται legitur sola in edit. Petav. Colon. — l. 10. Πότε τοίνυν Ven. — l. 22. συντόμου Ven. — l. penult. Acue κτίστην.

Pag. 534. l. 1. Acue ἴωμεν. — l. 6. αὕτη φέρεται Ven. — Ibid. Παλαιστινῶν Bas. — l. 9. Παλαιστινῶν Bas. — l. 13. Repone ἀπὸ ἀσπίδος ex Ven. — l. 15. Καφαρβαριχὰ τὴν κώμην Ven.

Pag. 536. l. 2. Corrige ἀπεκόμισεν. — l. 4. Repone γοῦν post Ἐπανελθὼν, quae particula excidit etiam in ed. Petav. Colon. — l. 11. τὸ δὴ Bas. — l. 19. Repone praepositionem εἰς ante τοὺς ἑπτὰ οὐρ., quae omissa est etiam in ed. Petav. Colon. — l. 22. κεχραμμένοι tuetur Ven. quoque liber. — l. 7. ab inf. τ᾽ αὐτὸν γὰρ Ven. — l. 4. ab inf. ἄνευ δὲ αὐτῆς Ven. Bene.

Pag. 538. l. 4. Corrige σαπριοῦσαι. — l. 6. Verba καὶ σαπρίζουσαι absunt a Ven. — l. 26. ἀποβαλσάμου Ven. — l. 6. ab infer. Ἐξουσίαι εἰσὶ καλ. Ven.

Pag. 540. l. 24. καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἔκπληκτον tuetur etiam Ven. — l. 7. ab infer. θεὸν τῶν Ἰουδαίων auget Ven. — l. 6. ab inf. γῆς tuetur etiam Ven.

Pag. 542. l. 16. τοῦτο ἠλί Ven. — l. 18. ἴαυε (ita etiam infra) Ven. — l. 13. a fin. Acue Παντὶ. — l. 4. ab inf. Muta spiritum in voce Ἁβραάμ.

Pag. 544. l. 5. γλωσσοκ. αὐτοῦ Ven. — l. 15. αὐτοῦ ψεύστης ἦν Ven. — l. 24. τούτοις ἔδειξεν Ven. — l. 12. Acue Ἀδάμ. — l. 7. Repone πάλιν post πολὺν, quae vocula excidit etiam ab edit. Petav. Colon.

Pag. 546. l. 5. et 6. Hi prophetae apud Nicetam Chon. Thes. Orthod. Fid. l. IV. cap. 13 appellantur Μαρσιάδης καὶ Μαρσιανός. — l. 13. ἁρπαγὰς habet Bas., quod vitium Petavius ope cod. Vaticani correxit. — l. 16. Verba Ἰησοῦς Χριστὸς, quae eieci, Ven. liber haud magis agnoscit quam verba καὶ κύριος. — l. 20. Πῶς αὐτὸς Ven. — l. 8. ab infer. οὗτοι, post πλάττονται γὰρ, non agnoscit Ven. — l. 8. ab inf. ἀλλὰ τῆς τοῦ κυρίου Ven. Recte.

Pag. 548. l. 1. αὐτοὶ ταύτῃ τῇ Ven. — l. 10. πορίαν Bas. — l. 12. ἑρπετῶν κακοηθείᾳ Ven. — l. 15. ab inf. τούτοις καὶ τὸν Ven. — Ibid. ἐκ τῆς αὐτῆς ὢν σχολῆς Ven. — l. 10. ab inf. καὶ ἀπόλωλεν, ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ Ven.

Pag. 550. l. 6. τοῖς ἅπασιν Ven.

Pag. 552. l. 2. Corrige τὴν ταύτης ex Bas., vel τὴν αὐτῆς ex Ven. τὴν ταύτην typographi error est obvius etiam in ed. Petav. Colon. — l. 11. Μωϋσῇ Ven. — l. 15. ταύτην ferri potest. βέμβικος firmat auctoritas Veneti. — l. 16. Rescribendum est ὑπὸ μίαν θίξιν. — l. 4. ab inf. Repono ἐν αὐτῷ pro ἐν αὐταῖς ex fide cod. Veneti.

Pag. 554. l. 6. σφόδρα τὰ τῆς ἐκκλησίας Ven. — l. 7. Repone δὲ particulam ante δῆθεν, quae desideratur etiam in edit. Petav. Colon. — l. 12. Restitue ex Ven. τῆς αὐτοῦ. — l. 15. Scribe συμβαλὼν, ut est in Bas. συμβάλων habet etiam ed. Petav.

Pag. 556. l. 5. Abest a Ven. vocula ὅτι ante εἰπών. — l. 8. ἑαυτῷ καὶ τοὺς Bas. — l. 9. παρὰ τοῦ προειρ. Ven. — l. 16. Acue κτίστην, uti etiam supra l. 14. — Ibid. καὶ ἀόρατον Ven. — l. 12. ab inf. τρία ἢ καὶ πλείω λουτρὰ Ven.

Pag. 558. l. 3. Verba καὶ πάλιν - - πλ. αὐτό; non habet Ven. — l. 10. ἐπὶ ἐλέγχου Ven. et Bas. — l. 16. Acue κτίστην. — l. 12. ante f. Scribe πίπτον. — l. 3. ab infer. Repone ex Veneto φησι ἄφρον, ἄφροντα γὰρ κτλ.

Pag. 560. l. 19. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ Ven. — l. 21. ἐναντίος τῷ Ven. — l. 6. ab inf. Corrige ἰσχυρότερος. — l. 5. ab inf. Restitue τῶν articulum post οὗτος, qui desideratur etiam in edit. Petav. Colon.

Pag. 562. l. 3. Ἰουδαίους δὲ οὐχ ἁρπ. Ven. — l. 4. Verba οὐκέτι πονηρὸς absunt a Ven. — l. 5. Corrige τιμωρίαν τε τούς. Etiam in edit. Petav.

Colon. vitiose extat δὲ pro τε. — l. 10. ὁριζόμενα firmat Venetus. — l. 18. ἀπὸ τοῦ ἄνω Ven. — l. 21. ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ τύπῳ Ven. — l. 12. ab infer. ὁρίων γνώμων Ven. — l. 11. ab inf. καὶ τὰς τρεῖς Ven. — l. 3. ab infer. μόνον ὁ κριτὴς εὑρεθ. Ven.

Pag. 564. l. 16. ὅλως, ante ὁ ἠλίθιος, non habet Ven. — l. 17. Corrige γεγένηται. — l. 10. ab inf. Rescribe ex auctoritate Veneti καὶ εἰ ὁ κεκτ. Idem liber om. verba ἀποσήσας πέπρακεν.

Pag. 566. l. 21. Κολοσσαεῖς Bas. et Ven. Quod restituendum est. — l. 22. Restitue Λαοδικείας, et dele annot. 1. — l. 23. Repone scripturam Veneti τοῦ παρ' αὐτῷ — l. 27. ἔτι παρ' αὐτῶν Ven. — Ibid. καὶ τῶν ἀποστόλων Ven. — l. 5. ab inf. ἐκκλησίας σωτήρια καὶ Ven.

Pag. 568. l. 11. τοῦ κ. Λ. εὐαγγελίου tuetur Ven. — l. 11. ab infer. Μαρκίωνος Bas. Ita iterum paulo post.

Pag. 570. l. 23. ὑμῖν tuetur etiam Ven. — l. 26. ἐγὼ post Ἰδοὺ non habet Ven.

Pag. 572. l. 11. Restitue ex Ven. ἕως πότε ἀνέξομαι. — l. 9. ab inf. Παρέρχεσθαι (bis) Ven. — l. penult. ἀποκτενόντων Bas.

Pag. 574. l. 3. Ὁμολογήσειεν Ven. — l. 13. ab inf. Ὅτι πάντας Bas. — l. 5. ab inf. Verba quae ex cod. Vatic. restitui tuetur etiam Venetus.

Pag. 576. l. 9. Placet Veneti scriptura ἀκουσάτωσαν αὐτῶν. — l. 10. Λέγεται Ven. — l. 3. ab inf. Τί οὖν non legitur in Ven.

Pag. 578. l. 17. Acue ἀπάρτι. — l. 22. λίθου βολὴν Ven. — l. 13. ab inf. λέγοντες pro ἔλεγον habet Ven.

Pag. 580. l. 13. μετ' αὐτοῦ Ven. — l. 12. ab inf. ἐν νόμῳ ἥμαρτον Ven.

Pag. 582. l. 14 Ἔγειραι Ven.

Pag. 584. l. 9. Corrige accentum in voc. ἐρίθειαι. — l. 18. Verba τῶν συνετῶν om. Ven. — l. 10. ab inf. Μωϋσέως ταῦτα λέγει, omissa negatione, Venet.

Pag. 586. l. 16. ἐπιστεύσατε tuetur etiam Ven. — l. 23. Χριστοῦ abest a Veneto.

Pag. 588. l. 5. παρ' αὐτῷ tuetur etiam Ven. — l. 10. διανοίᾳ Ven. — l. 11. τῆς γὰρ φιλοκαλίας Ven. — l. 3. ab inf. ἱερωσύνην Ven.

Pag. 590. l. 3. ab inf. Πῶς πάλιν ὁ ἔλεγχος οὕτω εὗρον ἠδύνατο (?) Ven.

Pag. 592. l. 8. ηὗρον Ven. — l. 10. Scribe ἐλθόντι pro ἐλθόν τι. — l. 17. ἃ μὴ ante ἀκούωσι om. Ven. Tuetur fortasse scripturam ἵν' ἃ μὴ ἀκούωσι. — l. ult. Vocem υἱοῦ tuetur nunc auctoritas Veneti.

Pag. 594. l. 3. ἦν αὐτῷ Bas. — l. 20. Restitue ἀλλὰ τοὺς ex Ven. et Bas.

Pag. 596. l. 19. μαρτυροῦσιν Bas. — l. 7. ab inf. Repone σχηματίσῃ ex Ven. et Bas.

Pag. 598. l. 1. Reponendus fortasse articulus τοὺς ante οὐρανούς. — l. 12. ab infer. αὐτοὺς σὺν αὐτῷ Ven.

Pag. 600. l. 2. Corrige αὐτὸς. Pro φάσκεις in Ven. legitur φάσει. — l. 21. Verba καὶ προφήταις absunt a Ven. — l. 24. Bas. habet πατὴρ. — l. 2. ab infer. εἶπες Ven.

Pag. 602. l. 6. ante fin. Corr. ἀναλυθεῖσα — l. 10. ab infer. καὶ μεταγγισμὸν Ven. — l. 8. ab infer. αὐτοί φασιν ἐπιστρέφειν καὶ, omissis reliquis, Ven. — l. 3. ab inf. πρόβατον τὸ πεπλανημένον. τουτέστι Ven. — l. penult. ἐπιμελόμενος Ven.

Pag. 604. l. 21. αἰτήσει Ven. Recte. — l. 9. ab infer. μεταλαμβανόμενον κατελήλεγκται Ven. — l. penult. Σαλομῶντος καὶ τῆς Νινευὴ Ven.

Pag. 606. l. 10. Παρέρχεσθαι (ita et infra) Ven. — l. 24. οἰκοδομεῖται Ven. — l. 11. ab inf. Repone ex Veneto προετοιμασταὶ, ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος προαποσταλέντες, προετοιμασταὶ τῆς κτλ. Desiderantur ea verba in vulgatis edd. — l. 8. ab inf. Vocab. Ἰούδα om. in Ven. — l. ult. Venet. plenius κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως τὰ ἑξῆς. Haec restituenda sunt.

Pag. 608. l. 12. ἀποκτενούντων Bas. — l. 17. ἀποκτενούντων Bas. — l. 22. ἀποκρίνεται ἡμῖν Ven. — l. 5. ab infer. ἐκ χειρὸς αὐτοῦ ῥύεσθαι Ven. — l. penult. Venet habet Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ. — In annotat. col. 2. lin. 3. corr. πωλοῦνται.

Pag. 610. l. 14. χρήζεται Bas. — l. 12. ab inf. Ἢ γὰρ tuetur etiam Venet. — l. ult. ἀδικήσῃς Ven.

Pag. 612. l. 21. Repone κατακρίνῃ ex auctoritate Ven. et Vatic. — l. 23. Κριτὴ λέγεις Ven.

Pag. 614. l. 11. Ὅτι πάντας Bas. — l. 21. Verba καὶ εἰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους Ven. omittit.

Pag. 616. l. 1. Alterum Ἱερουσαλὴμ om. Ven., qui etiam ἀποκτενοῦσα pro ἀποκτείνουσα. Bas. habet ἀποκτένουσα. — l. 4. ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος Ven. — l. 7. ἐκτέμῃ αὐτοῦ καὶ τὸ Ven.

Pag. 618. l. 11. ὀφείλαμεν Bas. — l. 24. Corrige ἐλέγξῃ. Eodem mendo laborat ed. Petav. Colon.

Pag. 620. l. antepenult. ἦλθεν Venet.

Pag. 622. l. 7. Repone articulum τοῦ post τούτου. Desideratur etiam in ed. Petav. Colon.

Pag. 624. l. 14. ἀντιπαραθεῖναι ταύταις ταῖς Ven. — l. 17. τὸ Ἔχουσι Ven. — l. 10. ab inf. φρενοβλάβια Ven.

Pag. 626. l. 3. ὑπογύου Bas. — l. 7. Pro ἀπεκρινάμεθα in Ven. est ἀπεκρινάμην. — l. 12. ab inf. ὄντως τοῦ νόμου Ven. — l. 6. ab inf. Corrige ex Ven. Ἀποδέδεικται οὐκ ἐναντία τις. — l. 5. ab inf. ἀκολουθείας Ven. — l. penult. ἐμψύχων τε μετάληψις καὶ ἀθύμων.

Pag. 628. l. 1. βδελύττῃ Ven. — l. 7. οὐκ εἴασε οὐ τόπον Ven. — l. 9. Repone μὴ ποιήσῃ ex Ven. et Bas.

Pag. 630. l. 20. ἐπάταξε καὶ ἀφεῖλε τὸ Ven.

Pag. 632. l. 22. καὶ γυναῖκας Ven. — l. 4. ab inf. κατεπόντωσεν Ven.

Pag. 634. l. 12. εἰςελεύσει Ven. — l. 10. ab infer. τὸ εἴλημμα Ven.

Pag. 636. l. 4. Οὐδὲ non comparet in Bas. — l. 22. Repone negationem οὐ ante ταῦτά ἐστιν.

Pag. 638. l. 15. εἰς τὰς ἑξῆς Ven. — l. 20. Voc. ῥητὸν abest a Ven. — l. ult. διὰ τῆς ἐλευθερίας Ven.

Pag. 640. l. 14. ἐποίησαν tuetur etiam Ven. — l. 20. ὁ συνετὸς τὴν Ven. — l. 21. ἀγαπήσῃς Ven.

Pag. 642. l. 12. αὐτοῦ ante δεσπότου om. Ven. — l. 19. αἷμα κληρονομίαν θεοῦ Ven. — l. 10. ab inf. καὶ τούτων ὅμοια Ven.

Pag. 644. l. 24. καὶ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ auget Ven.

Pag. 646. l. 3. ἐρευνήσας αὐτῶν ἄλλον Ven. — l. 16. τὸν ὄντα τὸ ἀρχὴν Ven.

Pag. 648. l. 1. κύριος om. Ven. — l. 9. Verba δοκήσει, οὐ προβάτον

τύπος ἦν ὁ οὐ absunt a Ven. — l. 15. ἄχρι habet Ven. quoque. — l. 7. ab inf. ὑποφάσει Ven. — l. penult. Repone προσϑείης, ut habent Ven. et Bas.

Pag. 650. l. 9. αὐτοῦ τῆς ϑεότ. Ven. — l. 13. Acue κτίστης. — l. 11. μέλλειν τῷ ϑεῷ Ven. — l. 14. μέλλει Ven., in quo desiderantur verba αὐτῷ περὶ - - Καὶ μέλει μὲν. — l. 22. ἐπικουρουμένης restituit Ven. — l. 12. ab inf. Repone ex Ven. κατὰ τὸ αἰσϑητὸν. — Ibid. μέλλει pro μέλει Ven., uti saepius. — l. 7. ab inf. Verba Εἰ οὖν δ. στρ. π. ἀσσ. ἑνὸς extant in Ven. quoque.

Pag. 652. l. 3. περιττῶς Ven. — l. 10. ἐγενήϑησαν, πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς, sine μὴ, Ven. — l. 25. ἅγιος ante ἀπόστολος om. Ven.

Pag. 654. l. 5. Verba εἰς νουϑεσίαν ὁ γράψας τὰ γεγονότα τότε om. Ven. — l. 25. Retineri potest ἀντὶ ϑεῷ. — l. 4. ab inf. Χριστῷ ϑυόντων habet etiam Ven.

Pag. 656. l. 1. Ex Veneto repone ἱεροϑύτου. — l. 2. Ante εὔλογον repone articulum τὸν, qui desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 5. πανταχόϑεν Ven. — l. 5. ab infer. Ex Veneto nunc reposuerim εἰς αὐτοῦ (vel αὐτοῦ) ὄνομα — l. ult. Repone ἐν τῇ ἐρήμῳ, ex Ven. Bas. ed. Petav. Sola in ed. Petav. Colon. deest articulus.

Pag. 658. l. 23. Acue κτίστην. — l. 9. ab inf. κερασάμενος Ven. — l. penult. καὶ δοριστικῶς Ven.

Pag. 660. l. 20. Ad voc. Κρῆτες in marg. cod. Veneti adscriptum legitur ἐπὶ τοῦ ἁγίου Παύλου.

Pag. 662. l. 23. Verbum καλῆσαι neque Bas. agnoscit, neque Venetus, neque ed. Petav. Paris. Irrepsit videlicet ex ed. Petav. Colon. — l. 13. ab inf. καὶ ἑτέρου ϑεοῦ auget Ven.

Pag. 664. l. 3. Restitue particulam καὶ, ante αὐτὸς κελεύων, quae desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 4. ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἡ καινὴ ἔχει Ven.

Pag. 666. l. 5. et 6. Verba Τὸ ϑνητὸν - - καὶ ἀϑανασίαν om. Ven. — l. 14. φησιν ἑαυτῷ τελειοῦσϑαι Ven. — l. 7. ab infer. αὐτῶν, post ὀφϑαλμοὺς, om. Ven.

Pag. 668. l. 11. Repone φῶς λάμψει de auctor. cod. Veneti. — l. 17. κηρύσσων Bas. — l. 18. πάντες ἓν ἐπέϑεντο Ven.

Pag. 670. l. 17 et 18. Voc. ἀποστόλων, post ἄλλων, abest a Ven. — l. 11. ab inf. Πρὸς Ῥωμαίοις Ven.

Pag. 672. l. 8. δικαιοῦσϑαι ὁ καὶ εἰς πληρ. Ven. — l. 20. ἀπέδειξε Bas. — l. 7. ab inf. τῆς γνώσεως nunc firmat Venetus.

Pag. 674. l. 1. πάντοτε καὶ τότε καὶ νῦν Ven. — l. 3. ἔχει ϑανεῖν Ven. — l. 4. δι' αὐτὸν Ven. Quod reponendum. — l. 11. ab inf. νόμου τελειουμένη Ven.

Pag. 676. l. 8. ἐννάτης Ven. — l. 13. χειροποιήτου Ven. — l. 7. ab inf. πεπολιτευμένον Ven.

Pag. 678. l. 3 et seqq. Cf. Pitra Spicileg. Solesm. tom. I, pag. 121. adn. — l. ... ὁρμᾶται Ven. — l. 11. σκύλετε Ven. — l. 14 εὐχερίας Bas. — l. 3. ab infer. Κολασϑεὶς Ven.

Pag. 680. l. 9. σκιαὶ ἦσαν Bas. — l. 15. τεσσαρεσκεδεκάτη Bas. — l. ult. Verba κατὰ σοῦ μαρτυρίας delenda sunt ex auctoritate Veneti.

Pag. 682. l. 1. Verba τὰ παρὰ σοὶ, καὶ γνόντες om. Ven. — l. 4. ἠσφαλισμένων Bas. — l. 6. Auget Ven. ἐπὶ πάντων, τὸν αὐτὸν διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι κτλ. — l. 8. ab inf. Ven. addit ἡμέραν post ἑκάστην.

Pag. 684. l. 3. πάντα, post ταῦτα, om. Ven. — l. 8. Corrige γεννήσεως. — l. 11. εὐσπλαγχνότερον habet etiam Ven. — l. 19. τὸν δημιουργὸν λέγων, ἄλλος Ven. Recte.

Pag. 686. l. 3. et 4. ἀπὸ πορνείας, ἔτι Ven. — l. 6. οἶκτον αὐτοῦ ἀναλαβεῖν Ven. — l. 7. ἐνδείξηται Ven. — l. 10. ἐλεᾶν Bas. ἐλεὰν Ven. — l. 15. Venet. plenius πάλιν ἄγαγε τοῦ ἀγαϑοῦ ϑεοῦ κατηγορήσει πάλιν, ὦ Μαρκίων, δι' ἀπορ. — l. penult. Restitue ex Ven. δημιουργὸν, ἐν αὐτῷ δὲ ὄντα.

Pag. 688. l. 5. Repone ex Ven. πηγὴν ὄντα ζωῆς καὶ ζωῆς πηγὴν. — l. 11. κατειργασαμένης (sic) Ven. — l. 14. Post voc. ὄφεις exciderunt verba καὶ σκορπίους, quae restitue. Desiderantur ea etiam in ed. Petav. Colon. — l. 23. τὸν προειρημένον Ven.

Pag. 690. l. 1. Τέλεον Ven. — l. 5. Acue κτίστου. — l. 16. Restitue particulam καὶ ante βούλοιτο, quae desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 20. ὑπόνοια habet etiam Ven. — l. 23. Ante μέτεισιν insere verba τε καὶ βρωμάτων, quae prave exciderunt. Desiderantur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 7. ab inf. Corrige ὡς ἔστι. In Ven. et Bas. est πρέπων.

Pag. 692. l. 8. καὶ σώζοντος om. Ven. — l. 12. εἰς τὸ πατῆσαι Ven. — l. 14. Κατ' Ἀπελλιανῶν Ven. — l. 8. ab inf. ἐγείρουσα Ven. — l. ult. ἅγιος καὶ ἄνωϑεν ϑεὸς ἐποίησεν Ven. Adhuc ambigo inter scripturas codd. Vatic. et Venet.

Pag. 694. l. 11. ἀποβήσεται tuetur etiam Ven. — l. 15. Acue κτίστην. — l. 17. τῶν καλῶν Ven. — l. 3. ab inf. Corrige Γίνεσϑε. Vitium Γίνεσϑαι deprendis etiam in Ven. — l. 3. ab inf. Χρῶμαι γὰρ Ven. — l. ult. Liber Venet. plenius ἐσταυρώϑη ἐν ἀληϑείᾳ, καὶ ἐτάφη ἐν ἀληϑείᾳ, καὶ ἀνέστη ἐν ἀληϑείᾳ, καὶ ἔδειξεν.

Pag. 696. l. 7. τὸ σαφὲς Ven. — l. 24. Corrige ποῦ ex Bas. — l. 26. Corrige ὦ. — l. 4. ante fin. Corrige λῆρός τις.

Pag. 698. l. 12. Venet. plenius τὸν ἄνϑρωπον τουτέστιν.

Pag. 700. l. 10. Corrige κτίστου. — l. 20. Corrige ἀποστείλας, quod praebet praeter Bas. et ed. Petav. Paris. etiam Ven. Sola in ed. Petav. Colon. legitur ἐπιστείλας. — l. 11. ab inf. Repone ὡς οὐκ ἀλλοτρίαν. Particula ὡς excidit etiam ab ed. Petav. Colon. — l. 7. ab inf. καὶ αὐτὸ ἀνέστησε.

Pag. 702. l. 4. Verba οὗτος ὁ Ἰησοῦς - - εἰς τὸν οὐρανὸν, quae restitui ex fide et auctoritate cod. Vatic., tuetur Venet. quoque liber. — l. 12. Ante ϑεότητι repone articulum τῇ, qui desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 24. Ven. plenius ἐν αὐτῷ συνηνωμένον τῇ ϑεότητι. Quod edidi ἑαυτῷ legitur tam in Bas. quam in ed. Petav. Paris. Contra αὐτῷ, quae scriptura etiam de cod. Ven. notata est, sola in ed. Petav. Colon.

Pag. 704. l. 6. ἀλλὰ οὔτε τὸ ξύλον Ven. — l. 17. Ven. vitiose Τοῦτον κ. ἔπ., ἤτοι συγχρονοις. — l. 18. χρόνου αὐτοῦ Ven. — l. 7. ab inf. Verba πὴ (πῆ Bas.) δὲ Σαβαὼϑ om. Ven. — l. 4. ab inf. Scribe μεμῖχϑαι pro μεμίχϑαι. Ceterum cf. Nicet. Chon. Thes. Orthod. Fid. IV, 17: τὸν δὲ Διάβολον γενέσϑαι ἐκ τοῦ μεγάλου (al. μέρους, Morellius μηροῦ, vertit enim *femore*) ἄρχοντος τῆς τῶν Ἐξουσιῶν τάξεως, ὃν καὶ Ἰαλδαβαὼϑ καλεῖ. Γεννηϑέντα δὲ τὸν Διάβολον εὑρεϑῆναι ὄφιν, καὶ διὰ τοῦτο κατακληϑῆναι εἰς τὴν γῆν· οἰστρηλατήσαντα δὲ μιγῆναι ὡς γυναικὶ τῇ γῇ, καὶ ἐκ τοῦ σπερματισμοῦ αὐτοῦ ἀναδοϑῆναι τὴν ἄμπελον, καὶ διὰ τοῦτο ἐδίδασκε παντάπασιν ἀπέχεσϑαι οἴνου, ὡς νῦν μὲν εἰς οἶστρον, νῦν δὲ εἰς ὀργὴν ἐγείροντος. — l. 3. ab inf. ἐβλαστηκέναι.

Pag. 706. l. 2. τὰς ῥάγας Bas. et ed. Petav. τοὺς ῥάγας Ven. — l. 6. πῆ Bas. et ed. Petav. ubique. — l. 7. κιμφοῦσϑαι Ven. — l. 13. Verba εἶναι τοῦ ϑεοῦ, τὸ δὲ ἥμισυ om. Ven. — l. 15. κατωτάτου Ven. — l. 16. Repone articulum τὰ, ante καϑ' ἡδονὴν, qui omissus est etiam in ed. Petav. Colon. —

l. 20. παμπόλλου habet Venet. quoque. — l. 21. συγκεκερασμένον Ven. — l. 3. ab inf. Πῶς γὰρ εἴη τοῦτο Ven.

Pag. 708. l. 14. Verba ἐξῆλθε ζητῶν ἐργ. εἰς τ. ἀμπελῶνα om. Ven. — Ibid. Corrige περὶ τρίτην. Idem vitium comparet etiam in ed. Petav. Colon. — l. 22. Restitue ἐν τοῖς ἀνωτάτω Articulus desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 3. ab infer. Venet. plenius ἀπὸ Ἑλλήνων ὁρμώμενος καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων παιδείας. — l. ult. τοῦ ἀπὸ Σαμ. εἰς Χρ. πεπιστευκότος legitur etiam in Veneto.

Pag. 710 l. 27. διαλλάτων Ven. — l. 6. ab infer. καὶ τὸ αὐτοῦ διδ. Ven. — l. ult. Restitue τῶν ἀγαθῶν εὑρεθήσονται ex auctoritate cod. Veneti.

Pag. 712. l. 2. Repone τὰ πάντα. Articulus desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 3. πειθανολογία Bas. — l. 7. μεθέξει σωτηρίαν Bas. et cod. Rhedig. ἕξει σωτηρίαν Ven. — l. 10. Restitue ἑαυτὸν ἀπὸ γάμου. Desideratur praepositio etiam in ed. Petav. Colon. — l. 14. αὐτὸν firmat nunc Venetus. — l. 5. ab infer. Restitue κύριος ὁ τὸν Ἀδάμ. Verba ὁ τὸν exciderunt etiam ab ed. Petav. Colon. — l. 3. ab inf. Repone τῷ μὴ δυναμένῳ. Negatio desideratur etiam in ed. Petav. Colon.

Pag. 714. l. 3. δι᾽ ἣν τοίνυν Ven. Recte — l. 7. Restitue articulum τοῦ ante voc. φυράματος, qui desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — Ibid. ἔστιν Bas. — l. 17. διὰ τὸ πρόβατον Ven. Bene. — l. 12. ab inf. ἀμνησίαν Bas. — l. 9. ab inf. εὑρήκαμεν Ven. — l. penult. ἢ ὀνομασίας Ven.

Pag. 716. l. 3. ὅρους Bas. — l. 7. εὕρηται Ven. — l. 7. ab inf. Venet. plenius praebet πόλιν, καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνέστησαν ψυχαὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ σώματα φύσει τῶν ἁγίων, καὶ εἰσῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ τὰ ἑξῆς. Sic locus restituendus est. — l. ult. δυνάμει σπεύσωμεν Ven., in quo libro subscriptio Τέλος — βιβλίου desideratur.

TOMI PRIORIS PARS POSTERIOR.

Pag. 2. l. 5. Ἐγκρατεῖται Ven. — Ibid. τυγχάνοντες Ven. — l. 6. ἀποβάλλονται Bas. ἀποβάλλοντες Ven. — Ibid. ἀναγορεύοντες Ven. — l. 8. Rectius fortasse scripseris Κατὰ Φρύγας, τῶν καὶ Μοντανιστῶν καὶ Τασκοδρουγιτῶν. — l. 11. Πρίσκιλλαν acuunt Bas. et Ven., qui liber om. verba καὶ Μαξιμίλλαν. — l. 12. Κυντιλλιανοὶ Bas. — l. 15. Venet. plenius ἡγούμενοι, ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα, γυναιξὶν δέ. — l. 17. κατακεντῶντες Bas. — Ibid. Κυϊντίλλῃ ἢ Πρισκίλλῃ Χριστὸν ἐκεῖσε Ven. — l. 18. μυθολογοῦσι Ven. — l. 19. καὶ νέᾳ διαθ. Ven. — l. 22. Restitue ὁποίᾳ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ. Particula ἂν desideratur in ed. Petav. quoque. Paulo post Ven. ἐμπέσοι. — l. 24. καὶ ἅμα ἀγρυπνοῦντες, omisso ἑορτάζουσιν verbo, Ven. — l. 25. οἱ Bas. et ed. Petav.

Pag. 4. l. 1. Ἀδαμιανοὶ, παρὰ δέ τισιν Ἀδὰμ Ven. — l. 7. οἱ καὶ Bas. et ed. Petav. — l. 9. Ἠλξάει τ. ψ. ἠπατ., οὓς τῇ δεῦρο ἐκ τοῦ γένους ὑπῆρχεν Μ. καὶ ἡ Μαρθένη Ven. — l. 13. ἀπὸ Θεοδότου τοῦ σκυτέως Ven. — l. 14. ἄλλοις ὢν ἐν ἡμ. Ven. — l. 15. γενομένου om. Ven. — Ibid. καὶ ἐκείνων Ven. — l. 16. ἐπινοῆσαι ψ. ἄνθρ. λέγει Χριστὸν Ven. — l. 21. Repone ἀνάγειν τε καὶ. Particula τε omissa est etiam in ed. Petav. Colon. — l. 22. Restitue nomen Βαρδησιάνης ex Ven. — l. 9. ab inf. ἐπάρματι Venet. habet. — l. 7. ab inf. ἔλεγεν εἶναι Μωϋσέα Ven. — l. 6. ab inf. Repone articulum οἱ ante τὴν Βάκ. Desideratur etiam in edit. Petav. Colon. Βακαθὸν acuit Ven. — l. 4. ab inf. παρατυγχάνοντας καὶ ἐπιξενωμένους παρ᾽ αὐτοῖς εὐνουχίζοντες· πλείους

Ven. — l. antepenult. ἀφανίζοντες τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τ. ἑτέρας αἰσχρ. παρεισφέροντες Ven.

Pag. 6. l. 1. Ναυάτῳ Ven. — l. 2. διδαγμοὺς Bas. — l. 4. διὰ τὸ ἀγγέλοις Bas. et Ven. — l. 5. οἱ καὶ Bas. Ven. et ed. Petav. Ac ferri potest. — l. 6. ἑαυτοὺς εὐχόμενοι Ven. — l. 7. Ἐγκρατιταῖς circumflectit Ven. — l. 8. τῶν Νοητῶν Ven. Idem liber confirmat scripturam quam recepi, παρὰ τὸ μὴ τὸν πατέρα. — l. 9. Verba προφορικὸν πάλιν ἀναχ. τ. λόγον non agnoscit Ven. — l. 12. ἀρρητοποιοῦντες, τὰ δὲ ἑαυτῶν Ven. — l. 13. Ὠριγ ἄλλοι, οἱ τοῦ καὶ Ἀδ., τοῦ Εὐτάκτου Ven. — l. 16—18. Verba Χριστοῦ δὲ τ. βασ. - - βασιλευθησόμενον non agnoscit Ven. — l. 19. Αὗται πάλιν αὐτοῦ δευτ. κτλ. Ven.

Pag. 8. l. 7. τοῦτον τὸν, pro οὗτοι τὸν, Ven. Bene. — l. 9. μειζότερον Ven. — l. 10. Πληθοῦσι Ven. — l. 11. οὕτω καλουμένη Ven. — l. 14. τῷ χώρῳ Ven. — l. 16. ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων μέρος Ven. — l. 11. ab inf. ὑποτασσόμενον Ven. — l. 8. κηρύγματι Ven.

Pag. 10. l. 6. ἔμφ. ἀκολουθίας ἐπιδεχ. Ven. — l. 12. Ὁ ὁ θεὸς Ven. — Ibid. ἀποστόλου φάσκοντος Ven. — l. 13. Auget Venet. ἀμίαντος, ἀλλὰ ἐλεγχόμενοι βλασφημοῦσι, τοῦτον μεθυστὴν καλοῦντες, εἰς ἑαυτῶν. — l. 15. Pro εἶναι τέλος Venet. rectius εἶδος εἶναι. — l. 16. Verba ἀπὸ τοῦ οἴνου om. Ven. — l. 23. πανταχῇ Ven. — l. 26. Restitue ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. Verba καὶ μέθῃ desideratur etiam in ed. Petav. utraque. — l. 29. ἐκσκώπτων Ven. — l. 6. ab inf. ἑψέματος Bas. — l. 5. ab inf. ἕψεμα Bas. — l. 4. ab inf. ἀλλὰ ταχέως ἤδη Ven. Recte. — l. ult. ἀπληστείαν Bas.

Pag. 12. l. 7 et 8. μόρφωσιν μόνον κεκτημένοι Ven. — l. 9. Οἵου γὰρ Ven. — l. 12. γινόμενα. καὶ ἐν τούτῳ ἐλεγχθ. ἀπὸ τοῦ εὐθοὺς Ven. — l. 14. τούτου τῆς ἀμπέλου Ven. — l. 17. ἐπὶ τὰς ἔξω Ven. — l. 10 et 9. ab inf. Inscriptio haereseos in Veneto est Κατὰ τῶν Καταφρύγα ἤτοι Μωντανιστῶν καλ. ἢ καὶ Τασκοδρουπτῶν. — l. 4. ab infer. Insere articulum οἱ ante ἀπ᾽ αὐτοῦ διαδεξάμενοι. Desideratur etiam in ed. Petav. Col. — l. penult. κατὰ Φρύγα Ven., uti supra. — Ibid. Verba καὶ αὐτοὶ ante πᾶσαν om. Ven.

Pag. 14. l. 1. Πρίσκιλλα (ita semper) Bas. — l. 2. νοῦν ἐξέτρεψαν Ven. — l. 4. προσέχοντες Ven. — l. 5. δαιμονίων ὅτι (sine λέγοντες) Ven. — l. 7. καὶ ἤδη ἐν ἁγίᾳ Ven. — l. 9. Repone φασκ. τοῦ ἀποστόλου. Articulus omissus est etiam in ed. Petav. Colon. — l. 12. ἐξεληλύθον Bas. — l. 16. ἐξ αὐτῶν φιλον. Ven. — l. 19. τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν Ven. — l. 20. Restitue χαρίσματα, quod retineri potest. Nec Venet. abit. — l. 21. Πρίσκιλλαν Bas. (eodem accentu etiam supra et infra l. 24.) — l. 22. ἐν ἁγίαις ἐκκλησίαις Ven. — l. 24. ἆρα οὔτε Πρ. Ven. — l. 29. αὐτῶν ἄνοια restituendum est ex Bas. Eodem vitio laborat utraque edit. Petav. — l. 7. ab inf. δαιμονίων Ven. — l. 3. ab inf. πανταχόθεν Ven. — Ibid. Venet. plenius τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ τὰ πνεύματα τῆς πλάνης. — l. ult. ἐτελέσθη Ven.

Pag. 16. l. 4. ἕως τούτου τοῦ Ven. — l. 5. καὶ οὔπω ἡ συντ. Ven. — l. 8. Bene. Ven. ὅτι οὐκ ἐν εὐστ. — l. 9. παραπεπλεγμένοι Ven. Recte. — l. 14. λέγει Μαξ. Ven. — l. 16. αὐτὴ οὐκ ἔστιν τῶν χαρ. Ven. — l. 18. αὐτῇ τὰ firmat nunc Ven. — l. 20. οἱ αὐτοὶ ἅγιοι τὰ π. ἐπροφήτευον Ven. — l. 21. ἑκάστου Ven. — l. 22. Verba Τί οὖν συμφέρον om. Ven. — l. 8. ab inf. προφ. πάντα μετὰ καταστ. Ven.

Pag. 18. l. 1. μὴ συνῆτε Ven. — l. 5. Verba ἅγιος καὶ om. Ven. — l. 12. καὶ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ διαλογή. Πῶς δὲ Δανιὴλ Ven. — l. 13. ἔμπλεος Ven. — l. 14. ἐπιλύει, καὶ Ven. — l. 15. ὑπεμίμνησκε Ven.

Pag. 20. l. 3. καὶ ἀνοητεῖν Ven. — l. 4. ἐπισωρεύουσι λόγους δι᾽ ὧν

παρ. τὴν ἑαυτῶν πλάνην ὁμοίαν τινὰ ἕνα (sic?) λέγοντες· ἵνα δὴ παραστήσωσιν
Ven. — l. 6. Corr. εἰρηκέναι. — l. 8. τούτῳ ἐκείνῳ Ven. — l. 18. κέκληκεν
firmat Venet. — l. 24. ἀλιτρῶν Ven. — l. 26. ἐνέργει Ven. — Ibid. ἀλλὰ ἀρ-
γεῖ Bas. — l. 27. τινῶν λαλούντων Ven. Recte. — l. 3. ab inf. τὸ χρήσιμον
Ven. — l. penult. ἀποδίδοται αὐτῷ καιρὸς Ven.

Pag. 22. l. 2. φαντάζεται καὶ ὁρᾷ ἑαυτὴν Ven. — Ibid. ἐν ἐγρηγόρσει
Ven. — l. 3. ποντοποιεῖ, καὶ δημηγορεῖ. καὶ ἐν πλ. Ven. — l. 18. αὐτὴν εἰς
γυναῖκα· ἀλλὰ οὐκ ἦν ἐν ἐκστάσει Ven. — l. 4. ab inf. ὑπὲρ τὸν κ. τ. σ. λο-
γισμὸν Ven. Recte. — l. penult. Repone ὁ προφήτης. Articulus desideratur
etiam in ed. Petav. — l. ult. Ven. verba οἱ προφῆται, οὐκ ἐν ἐκστάσει non
habet.

Pag. 24. l. 1. ὁρῶν ἀντὶ τῆς καθ. ἀκολ. ἕτερα παρὰ τὰ τοῖς Ven. —
l. 3. Ven. plenius καθιεμένην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένην. — l. 5. φρενῶν
abest a Ven. — l. 11. τὰ αὐτῶν Ven. — l. 15. πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐν Ven. —
l. 19. ἀλλότριοι προφῆται Ven. — l. 22. ὡς ἔστιν ἰδεῖν τὰ Ven. — l. penult.
Acue Ἄγαβος et pro κατὰ σχῆμ. repone μετὰ σχήμ. Idem vitium occurrit in
ed. Petav. Colon.

Pag. 26. l. 1. ποσίν, οὗτος οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη δήσουσιν εἰς Ἱερουσα-
λὴμ Ven. — l. 5. ἀληθεῖς Ven. — l. 16. τὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγ.
Ven. — l. 21. τὸν δοκιμάσαντα Ven. — l. 22. Restitue ex Veneto τρίβου ἀν-
τιδιακειμένης. — l. 23. ὡς ἐκ τοῦ ἁγιωτάτου Ven. — l. 26. περὶ τῶν κωλ.
Ven. — l. 28. Εὐγνωμονῶν Ven. — l. 29. Ante ἐπὶ τοῖς restitue particulam
μὲν, quae excidit etiam ab ed. Petav. Colon. — l. 5. ab inf. παρθενείᾳ Bas.

Pag. 28. l. 1. Repone Οὗτοι. — l. 6. πάντη ἐκήρυξε Ven. — l. 19.
Εἰ τοίνυν τάδε Ven. — l. 20. εἶδεν καὶ τὸ τάδε λέγει κύριος. ὁ δὲ Μοντ. Ve-
net. — l. 22. τὰς θείας γραφὰς Ven. — l. 7. ab inf. Μωϋσέος Bas. — Ibid.
μεταβάλλων Ven.

Pag. 30. l. 4. ὅμοιος εἴη ἐκείνῳ Ven. — l. 5. ἔσεσθαι habet etiam Bas.
— l. 6. φήσας Ven. — l. 7. παρασκευάσαντος Ven. — l. 11. ἡ ἀκολουθεία
τῆς τοῦ ἁγ. πν. διδασκαλίας Ven. — l. 19. τὸ σαφὲς εἴη Ven. — l. 27. ἐδό-
ξασαν, αὐτὸς δὲ Ven. — l. 10. ab inf. ἑαυτὸν ἐδόξασε μόνον Ven. — l. 9.
ab inf. ἐνοικήσαν Ven. — l. 7. ab inf. εὐδόκησε Ven. — l. 5. ab inf. Καὶ
ὅρα Ven. — l. penult. ὅτι οὗτός ἐστιν Ven. — In annot. 4., ut etiam alibi,
quam Cornarii dixi editionem principem me significasse dicere vix opus est.

Pag. 32. l. 5. ἐκκλησίᾳ καὶ κεφαλῇ Ven. — l. 8. Restitue ex Ven. Χρι-
στὸς υἱὸν ἑαυτόν. — l. 17. Corrige ὀνόματα ὑμῶν. Idem vitium est in ed. Pe-
tav. Colon. — l. 19. κατὰ Φρύγα οὕτω καλουμένη Ven. — l. 11. ab inf. φά-
σκουσα μὴ αὐτῆς ἀκούειν, ἀλλὰ Χριστοῦ Ven. — l. 7. ab inf. In Ven. deest
voc. δοῦλοι. — l. 3. ab inf. Corrige κυρίου. Venet. habet αὐτῆς οὐκ ἀκούειν,
ἀλλὰ κυρίου. — l. penult. Vox ἐπίγεια a Veneto abesse videtur. — Ibid.
παρῆν αὐτῆς Ven.

Pag. 34. l. 5. Verba ἡ δὲ μὴ οὖσα ἐν πν. ἁγίῳ om. Ven. — l. 6. Ven.
plenius καὶ οὐκ ἦν ἄρα προφήτης μὴ ἔχουσα πν. ἅγιον. — l. 9. πολλῆς ἐστι
Ven. — l. 11. συνετίζων καὶ τὸ εἰδέναι ἡμᾶς ποία Ven. — l. 15. τὸ αὐτὸν
ἅγιον πν. Ven. — Ibid. βούλεται. Εἰ δὲ ἔχει ἐξουσίαν διαιρεῖν ὡς βούλεται,
λέγεται δὲ πνεῦμα γνώσεως καὶ πν. εὐσεβείας Ven. Quod restituendum est. —
l. 18. παρὰ πατρὸς τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορ. Ven. — l. 23. δοξάσουσι Bas. —
l. 27. διδασκαλία Ven. — l. 29. γνωθεῖν (sic?) γνῶσιν θεοῦ Ven. — l. 32.
Voc. τῶν post λόγων om. Ven. — l. penult. καὶ αὐτὸς ἅμα Ven.

Pag. 36. l. 1. Rescribe φιλανθρωπίας. Οὕτω καί. Illud Καὶ per erro-

rem irrepsit etiam in ed. Petav. Colon. — l. 2. ἐπιβαλῶν Ven. — l. 3. Repone Οἱ διψῶντες pro Διψῶντες. Articulus desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 4. Pro τοῦτο αὐτὸ restitue τὸ αὐτό. Eodem vitio laborat ed. Petav. Colon. — l. 5. θέλετε καὶ εἰςακούσετε Ven. — l. 11. ψεύσηται Ven. — l. 18. Restitue Ὅθεν ἐκεῖ ἀπερχόμενοι. Voc. ἐκεῖ omiss. est etiam in ed. Petav. Colon. — l. 6. ab inf. Verba καὶ Πεπουζιανῶν om. Ven. — l. 5. ab inf. νήπιον ὄντα ἑορτῆς Ven. — l. ult. ἑκάστης ἴσμεν αἱρέσεως Ven. Unde restituendum est sine dubio ἑκάστης ἧς ἴσμεν αἱρ.

Pag. 38. l. 1. Corrige ἅ τε (sic etiam Ven.) δι' ἀκοῆς, ἅ τε δι' ἐγγράφων (Ven. auget ἅ τε διὰ συγγραμμάτων, ἅ τε δι' ἐγγρ.). Ita etiam in adnot. corrige ἅ τε. — l. 4. ἐφευρ. καὶ τὰ ἀνθρώπων Ven. — l. 13 et 14. τὰ μὲν δεινὰ Ven. — l. 11. ὡς εἰπεῖν om. Ven. — Ibid. μεταδιδόντος τοῖς συνετοῖς μαθηταῖς Ven. — l. 18. ξύλῳ καὶ κολάσαντες τῆς αἱμορρίας ἐχίδνης ἡ κύησις ἡ λοίμη τῶν δεδηγμένων τὸ αἷμα π. τ. σ. ἐκκρ., κ. οὕτως τ. θ. ἐμβάλλει Ven. — l. 8. ab inf. Ἄφθορον Ven. — l. 6 et 5. ab inf. πλανήσασα Ven. — l. 4. ab inf. Verba Ἡμεῖς δὲ absunt a Ven.

Pag. 40. l. 2. Corr. εἶτ' οὖν. — l. 5. κατὰ Φρύγα Ven., ubique. — l. 7. κατὰ Φρύγα Ven. et Bas. — l. 9. ὡς εἶπον Ven. — l. 10. τούτῳ τῷ προςώπῳ Ven. Recte. — l. 11. ἐν εἰδέᾳ Ven. — l. 13. τοῦτον εἰπὼν τόπον ἅγιον Ven. — l. 14. Corrige φησι. — l. 16. Corrige Γυναῖκες. In Ven. est Γυναῖκες γοῦν pro Γυν. οὖν. Antea pro Χριστὸν in eodem libro legitur χρόνον. — l. 18. καταφρύγα Ven. — l. 20. καὶ καινῇ διαθ. Ven. — l. 7. ab inf. ὡς εἰς οἶκτον Ven.

Pag. 42. l. 2. διαφορὰς Ven. — l. 3. καὶ ὀργιῶν. ἐκβακχευομένων Ven. — l. 6. ἀκούσωσι Ven. — l. 8. κυριεύσῃ Ven. — l. 13. νῶδον τινὰ Ven. — l. 14. ἐπικαλούμενος Ven. — l. 7. ab inf. ἀποστόλους, εὐαγγέλια Ven. — l. 5. ab inf. Περιέπεσαν δὲ ἀστ. καὶ αὐτῷ οὐ τῷ τυχόντι. οὗτοι· δῆθεν Ven.

Pag. 44. l. 1. αὐχῶσι Ven. — l. 7. εὕραμεν ἀντίγραφα ἄκτων Πιλ. habet Venetus, coniecturam meam firmans. — l. 15. Restitue πρόσταγμα ex auctoritate Veneti. — l. 21. πολλῶν, post Καὶ, ὦ τῶν, om. Ven. — l. 14. ab inf. Corrige γάρ ἐστιν. — l. 11. ab inf. πολλὰς ὁδούς (sine ἑαυτοὺς) Ven. — l. 10. ἡ ὑπόνοια Ven — Ibid. Venet. firmat εἰ τῇ, quod restitui pro vulg. ἐν τῇ. — l. 7. ab inf. Repono ex Veneto ἥ τε δεκάτη. — l. 5. ab inf. ἐπιφωσκούσας Ven. — l. penult. οὐ λογικὴν κατὰ θεὸν Ven.

Pag. 46. l. 3. φθίνει φαινόμενον Ven. — l. 5. ἠμαυρώθη Ven. — l. 9. Venet. plenius Καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἱερουσαλὴμ τὸ Πάσχα καὶ ἔφαγον. — l. 14. Venet. μυσταγωγίας κέχρηται γὰρ, intermediis omissis. — l. 19. τῷ ἀριθμῷ τοῦ ἡλίου Ven. — l. 10. ab inf. τοῦ βέτωνος Ven. — l. 5 et 4. ab inf. καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν Ven. Verba ἣν ἐκάλεσεν Ἀνοήτων rectius deleveris cum eodem libro.

Pag. 48. l. 5. γεγονότες τῇ πείρᾳ Ven. — l. 17. ἡδώσασα Ven. — l. 18. Ven. plenius ἀποστ. καὶ τῶν αὐτῶν λόγων καὶ τῶν εὐαγγ. — l. 26. στῆναι ὄφεις Ven. — l. 28. τὴν εὐωδίαν, καὶ τῆς ἀβροτόνου, εἴτουν λιβανωτίδος Ven. — l. 10. ab inf. ἐν τῇ ἁγίᾳ Ven. — l. 9. ab inf. καὶ λύσαν Ven. — l. 8. et 7. ab inf. γηραλαίαν Ven. — l. 3. ab inf. ἀναφυεῖ Bas. Repono ὅπου ἂν ἀναφυῇ. — l. ult. διολεῖται Ven.

Pag. 50. l. 7. ἀληθείας οὔτε τοῦ Ἰωάννου, intermediis omissis, Ven. — l. 10. μὴ πῇ Bas. et ed. Petav. — l. 12. φύσει τὰ βέβαια τὰ Ven. — l. 18. ᾧ ἀξίως Ven. Bene. — l. 14. ab inf. λέγει ἄνθρωπον Ven. — l. 13. ab inf. Ἀπ' ἀρχῆς τοίνυν Ven.

Pag. 52. l. 3. εὐϑὺς Ven. — l. 4. Verba ὃν εἶπον ὑμῖν· καὶ ὅτι, Οὗτός ἐστιν om. Ven.

Pag. 54. l. 15. Corrige λέγων. — l. 16. ἐν αὐτῇ γεννηϑὲν ἐκ Ven. — l. 8. ab inf. ἀποκριϑεῖσα Ven.

Pag. 56. l. 4. ὡς ἔλαβεν Ven. — l. 5. ποιήσωμεν Ven. — l. 6. παρ' αὐτῶν γενεαλ. Ven. — l. 7. Χριστοῦ ϑεοφανείαν, ὡς Ven. — l. 9. Verba καί φησιν, Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου om. Ven. — l. 21. καλῇ (sic?) ὑπονοίᾳ νενοημένα Ven. — l 5. ab inf. τηρώμενοι Bas. — l 3. ab inf. μέτωπον Ven. — l. penult. ἐπισπάσϑαι Ven.

Pag. 58. l. 3. σκορπισϑέντων Ven. — l. 6. ἐπανακάμψας Ven. — l. 16. λέγων, ante τὴν γέννησιν, om. Ven. — l. 17. ὁ υἱός μου Ven. — l. 18. ἀνοή-τοις Ven. Recte. — l. 20. Repone ex auctoritate Veneti κατωτάτου τὴν διάνοιαν (deleto voc. κατὰ, pro quo edidi κακὴν). — l. 21. ἐπιλαβέσϑαι Ven. Quod restitue. — l. 23. ἀνωφέρετον ἐργάζεται Ven. — l. 5 et 4. ab inf. Verba τοῦ ἀρχιερέως om. Ven. — l. 4. ab inf. γυνὴ αὐτῷ Ven. — l. penult. χρόνον ὑ-πάρχειν, ὁ δὲ Ven.

Pag. 60. l. 8. Verba ἐν φάτνῃ, καὶ τῇ ὀγδόῃ περιετμήϑη om. Ven. Idem liber paulo post καὶ ὡς τεσσαράκοντα. — l. 11. ἐδέξατο Ven. — l. 12. ἐν Ναζαρὲϑ ἀπῄει, καὶ ὡς καϑέτος ἀνείη (leg. κατ' ἔτος ἀνῄει) εἰς Ἱερουσαλὴμ Ven. — l. 18. ἁγίων, ante εὐαγγελιστῶν, om. Ven. — l. 20. Repono ex Veneto ϑεῷ εὐαρεστῆσαι. — l. 9. ab inf. Repone ταύτῃ τῇ νυκτὶ. Articulus excidit etiam ab ed Petav. Colon. — Ibid. Ven. pro ᾗ γεγέννηται habet ὀγδόῃ γεγέννηται. — l. 8. ab inf. πόϑεν δύναται ἐπιμεῖναι Ven. — l. penult. ἐδωρήσατο Ven.

Pag. 62. l. 2. εἰπὼν Ven. — l. 3. Venet. plenius εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν γέννησιν γεγεννημένων. — l. 5. Ex cod. Veneto repone χρόνον, καὶ ἠκριβωκό-τος τοῦ φαινομένου ἀστέρος. — l. 21. γεγονότων ἔπειτα πανταχοῦ Ven. — l. 24. αὐτὴν φάσκει, διὰ τὸ Ven. — l. 26. κατὰ αὐτῶν γένη ἐλϑεῖν Ven. — l. 5. ab inf. ἐκεῖϑεν ἀπὸ Ven. — l. 3. ab inf. διὰ τὴν τῆς ἀπογραφῆς παρουσίαν Ven. — l. penult. ηὗρον Ven.

Pag. 64. l. 4. ἐξ ὅτε ἐγεννήϑη Ven. — l. 9. ποιεῖ, ante ἐκεῖσε, om. Ven. — l. 10. ἐπιστρέφει ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν. Ven. — l. 11. ἔτει om. Ven. — l. 22. Ἔνϑεν γ' οὖν Venet., cuius libri in exscribenda scriptura discrepante inde ab hoc loco docto nostratis hominis manu usus sum, qui omni et fide et diligentia eo negotio perfunctus est. — l. 25. ὡς ὑπελήφϑη ὑπό τε Κερίνϑου Ven. — l. 26. ὁ ὄφις Ven. — l. 10. ab inf. ἄνϑρωπον πεφην. Ven. — Ibid. πάντα ἡ-γούμενοι Ven. — l. 9. ab inf. ἀκριβοῦσι Ven. — l. 7. ab inf. υἱὸς, ante ὡς, om. Ven. — l. 6. ab inf. ἀληϑές ἐστιν Ven. — l. 5. ab inf. δεδέχϑαι Ven. — l. 3. ab inf. ὀγδοήκοντα ἐτῶν ποῦ (sic) τυγχάνων πλέω ἐλάσσω, κ. ἔχων ἓξ υἱοὺς Ven. — l. ult. ταύτην δὲ τὴν οἰκονομίαν Ven.

Pag. 66. l. 1. αὐτοῦ ἐτύγχανεν; Ven. — l. 4. τὰ κατὰ νομὸν. ἐξ ὅτε Ven. — l. 5. παρϑένος εἴη, κἂν ἐν οἴκῳ π. ἔτι ὑπάρχει τοῦ ὠνομασμένου λέγεται Ven. — l. 7. ἕνεκεν Ven. — l. 8 et 9. ἐκπλήττον γὰρ τὸ μυστ. Ven. — l. 10. ἁγίου om. Ven. — Ibid. πᾶσα λεῖά τε καὶ πεφωτ. ἦν ὡς ἐτῶν (οὖν deest) τριάκοντα Ven. — l. 12. Verba καὶ Ματϑαῖος om. Ven. — l. 16. τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γεγ. Ven. — l. 18. τοῦ Ἀδὰμ Ven. — l. 19. καὶ διὰ δὲ τοῦ Ven. — l. 21. A Ven. abest πάλιν. — l. 22. ἤπερ τὴν ἀλ. Ven. — l. 25. ἐπὶ τοῦ σωτῆρος (τῷ λόγῳ deest) Ven. — l. 27. ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Ven. — l. 29. Repone Κρήσκης ex Ven. — l. 4. ab inf. ἵνα ἀποστρέψηται Ven. — l. 3. ab inf. οὐκ ἐνόησαν Ven. — l. ult. γηραλαίᾳ Ven.

Pag. 68. l. 1. τῆς αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Πάτμου (ζωῆς et αὐτοῦ desunt) Ven. — l. 3. ἐπὶ τῆς Ἀσίας firmat Ven. — l. 4. ἐνσάρκου παρουσίας λεπτ. Ven. — l. 6. τραχύτατα Ven. — l. 7. πλάνη καὶ Ven. — l. 8. Repone ex Ven. αὐτοῖς, καὶ εἰπεῖν. — l. 10. καὶ ἄλλοι (οἱ deest) Ven. — l. 12. A Ven. abest τὸν post νομίσητε. — l. 13. ἐκ. ὑμῶν ἀπό τε γεννᾶται Ven. — l. 14. λόγος, ὁ υἱὸς Ven. — l. 18. ἀπὸ χρόνων τοῦ Ἀβραὰμ, οὔτε Νῶε, οὔτε Ἀδὰμ, οὔτε ἀπὸ πέμπτης (τῆς deest) ἡμ. Ven. — l. 20. ἐξότε ὁ οὐρανὸς Ven. — l. 21. ἐξ ὅτε κόσμος (ὁ deest) Ven. — l. 24. ἴδομεν Ven. — l. 26. μαρτυρήσει ed. Petav. — l. 27. πάντες, post ἵνα, om. Ven. — l. 6. ab inf. ἐξ αἵματος. — l. 5. ab inf. Ὁ λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγ. καὶ ἐσκήνωσεν Ven. — l. 3 et 2. ab inf. πάντες ἡμεῖς Ven.

Pag. 70. l. 1. ἐγένετο ἐν Βεϑ., ἐν δὲ ἄλλοις Ven. Bas. habet Βηϑαμαρᾷ. — l. 2. Βιϑανίᾳ Ven. — l. 3. μετὰ ταῦτα πάντα δεικν. Ven. Idem liber om. articulum τοῦ ante Ἰωάννου. — l. 5. Acue Ὥρα. — l. 7. αὐτὸς πρῶτος Ven. — l. 8. τὸν Μεσσίαν Ven. Μεσίαν Bas. — l. 15. τοῦ, ante Ἰωσὴφ, om. Ven. — l. 15. Ναζαρὲϑ (bis) Ven. — l. 17. ὁ, ante Φίλιππος, om. Ven. — l. 21. συκὴν ἴδον σε Ven. — l. 22. σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπεκρ. αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Ven. — l. 24. ἴδον (ita plerumque) σὲ Ven. — Ibid. μείζονα Ven. — l. 28. μετὰ τεσσαράκοντα (τὰς deest) Ven. — l 8. ab inf. τῇ ἐπαύριον, ὡς λέγει, ἴδε ὁ ἀμνὸς Ven. — l. 5. ab inf. Verba γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου om. Ven.

Pag. 72. l. 3. ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας Ven. — l. 4. Repone ὅτι particulam post Διὸ λέγει, quae desideratur etiam in ed. Petav. Colon. — l. 13. μεσίαν (uti saepe) Bas. — l. 15. Corrige Κηφᾶς. Ed. Petav. etiam habet Κήφας. In Ven. est καὶ ὡς ἐκεῖ ἡ ἀκολ., omissis quae sequuntur verbis ὅτι εἶπεν αὐτῷ, Σὺ κληϑήσῃ. — l. 15. φησὶν om. Ven. — l. 17. Verba ἐκ τῆς πόλεως om. Ven. — l. 21. εἴρηκε, διὰ τὸ ὅμορον Ven. — l. 22. Repone articulum τὸ ante ὁμότεχνον, qui desideratur etiam in edit. Petav. Colon. — l. 27. τῆς πραγματείας ταύτης ἡ ἀκολουϑία. Ven. — l. 29. ἤδη μαϑητ. καὶ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργαζόμενοι καὶ τῇ μαϑητείᾳ Ven. — l. 31. Pro ἔρουσιν, quod mendum translatum est ex ed. Petav. Colon., repone ἔχουσιν. — l. 32. τῇ αὔριον Ven. — l. 5. ab inf. καὶ ὑποϑέσεως Ven.

Pag. 74. l. 1. Restitue ex Veneto ἐλϑὼν παρῴκησε. — l. 2. χεῖραν Ven. — l. 4. οὐ μακρὰν confirmat Ven. — l. 5. διασώζοι Bas. Venet. habet ἀνῆκεν. — l. 6. ταύτην τὴν ἀκολουϑίαν Ven. — l. 13. Καφαρν. πάλιν κατῴκησεν Ven. Recte. — l. 15. τὰ, post βάλλοντας, om. Ven. — l. 16. τὸ, ante τέλεον, om. Ven. — l. 19. ἀμεταστρεπτεὶ Ven. — l. 21. ἀνέβην Ven. — l. 23. Petavii coniecturam αὐτοῦ αὐτοῖς firmat Ven. — l. 24. ὅτε λέγει Ven. — l. 30. ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τ. ἰχϑ. αὐτῶν ϑαυμασάντων Ven. — l. 31. λέγοντος ὅτι, Ἐξῆλϑε Ven. — l. 6. ab inf. καὶ ἐπιστρέψαι Ven. — l. 5. ab inf. Repone ex Veneto καὶ τὴν πᾶσαν ἐργασίαν τῆς ἁλίας Ven. — l. 4. ab inf. Venet. bene ἀλλὰ ἔτι δύναται. — l. penult. σὺν τοῖς μετόχοις tuetur Ven. quoque.

Pag. 76. l. 3. Restitue ex Ven. ἔφημεν διανενοημένοι. — Ibid. εἶναι πάλιν τάχα Ven. — l. 4. διά τε τὸ συνεργ. Ven. — l. 6. πλοῖα, καὶ ἁπλῶς ἅπαντα, ὡς φησὶν, ἀφέντες τὰ πλοῖα εἰς τὴν γῆν auget Venetus. — l. 7. οὐδὲ μία Ven., uti solet. — Ibid. οὐδ' ἐναντιότης Ven. — l. 8. οὐδὲ παρὰ τοῖς Ven. — l. 13. ἐπιτελεῖ. ὥστε εἶναι ἐξάπαντος τὴν ἀκολ. οὕτως Ven. — l. 15. Ἀϑυρὶ δωδ., ὡς ἔφημεν Ven. — l. 16. ἡμ. πλήρης tuetur Venet. quoque. Ceterum pro πλήρων, quod in textu legitur, corrige πληρέων. — Ibid. ἥ ἐστιν ἡμ. τῆς αὐτοῦ κ. σ. γεννήσεως Ven. — l. 19. μὲν, ante ὄντι, om. Ven. —

l. 21 et seqq. Venetus haec plenius ita concepta habet: ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, λοιπὸν ἐλήφθη εἰς τὴν ἔρημον. Ἀπεντεῦθεν οὖν αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι τοῦ πειρασμοῦ ἀκολούθως φαίνονται καὶ δύο ἑβδ. (αἱ deest) μικρῷ πλέον καὶ ἡμέραι δύο, ἃς διέτριψε ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν, τουτέστιν εἰς τὴν Ναζαρὲθ καὶ περὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, καὶ μία ἡμέρα ὅτε ἦλθεν πρὸς Ἰωάννην, ὅτε ἔφη ὁ Ἰωάννης, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἐπαύριον πάλιν. Εἱστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο, καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει, Ἴδε ὁ Χριστὸς ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. Εἶτά φησιν, Ἤκουσαν οἱ δύο μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ· αὕτη δὲ ἦν ὀκτωκαιδεκάτη μετὰ τὸν πειρασμὸν ἡμέρα, καθὼς προείπαμεν, πρώτη δὲ ἀπὸ Ἰωάννου, ὅτε ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ οἱ περὶ Ἀνδρέαν καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὥρα ἦν ὅτε καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Σίμωνα εὑρὼν ὁ Ἀνδρέας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον, Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὑρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ κύριος, Ἀκολούθει μοι· αὕτη δὲ ἦν ἐννεακαιδεκάτη ἡμέρα μετὰ τὸν πειρασμόν, καὶ ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου Φιλίππου τὴν κλῆσιν καὶ τοῦ Ναθαναὴλ, καὶ λοιπὸν κτλ. — l. 28. ἡμέρα λέγει γάμος Ven. — Ibid. Venetus iterum plane differt haec et seqq. ita habens concepta: τὰς προειρημένας ἀπὸ Ἰωάννου ἡμέρας. Προστιθεμένων τοίνυν τῶν εἴκοσι ἡμερῶν ταῖς τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ δύο μῆνες τελειοῦνται, οἵτινες τοῖς δέκα μησὶ συναπτόμενοι ἐνιαυτὸν τελοῦσιν, ὅ ἐστι πλήρωμα τριάκοντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ κυρίου. Καὶ εὑρίσκεται τὸ πρῶτον σημεῖον τῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοστοῦ ἔτους ποιήσας ὁ Χριστὸς, ὡς ἔστιν καταληπτέον ταῖς τῶν εὐαγγελίων ἀκολουθίαις προσχόντι ἀκριβῶς. Λοιπὸν δὲ ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τούτου κτλ. — l. 3. ab inf. Venetus rursus differt: σημεῖα ἐργάζεται, καὶ τὸ κήρυγμα διδάσκει, δεικνυμένης εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῆς θαυμαστῆς καὶ ἀρρήτου αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας, ὡς πολλάκις ἠναγκάσθην φῆσαι διὰ τὴν τῶν ἠπατημένων ἀγνωσίαν (ita restituendum est) τῶν ἀντιλέγειν τολμώντων τῇ τῶν εὐαγγελίων ἀκριβείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀκολούθως ἐκτεθείσῃ. Οὐκ ἐάσει γὰρ χώραν ἡ τοσαύτη ἀκριβὴς ἀπόδειξις τοῖς ἐναντιουμένοις ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ λέγων (sic) τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεὶ μὴ δεδύνανται. Δελοῦται γὰρ ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς πραγματείας γέγονεν. Οὕτω γὰρ δείκνυται ὡς ὁ κύριος μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ (sic) γέγονε τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, περὶ ὧν (sic restituendum in editis) τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ Ἰωάννου οὐ πεφρόνισται σημᾶναι. Ἤδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν σημανθὲν κτλ.

Pag. 78. l. 11. ἀπὸ ἑκάστου βοηθεῖσθαι. καὶ γὰρ παρὰ πάντων Ven. — l. 15. ὄντως. Κ. ἔρχ. πρὸς τὸν Ἰωάννην Ven. — l. 17. ὁ, ante Ναθαναὴλ, om. Ven. — l. 18. πρῶτος παρῆν τότε τῷ Ἰησοῦ Ven. — l. 20. Ἀνδρέᾳ πρώτῳ γεγ., μικροτέρῳ ὄντι Ven. — l. 22. ἀπὸ Πέτρου γέγονε. ἀφηγεῖτο γὰρ τοῦ ἰδίου ἀδ., καὶ ὅτι δὲ κατὰ τοῦτο Ven. — l. 26. ὡς πανταχοῦ σαφῶς Ven. — l. 27. αὐτῶν om. Ven. Idem paulo post cum vulg. τῇ δευτέρᾳ. — l. 7. ab inf. οὔτε τοῦ Ἰωάννου, οὔτε τοῦ Ἰακ (quod restituendum est), ἀλλὰ τῶν περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον καὶ ἄλλων τινῶν, ὡς ἔστι συνιέναι, ἑξῆς λοιπὸν μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ κ. ἀνελθ. π. εἰς Ναζαρὲθ (ita constanter) Ven. — l. 5. ab inf. σημείων ἀνῆλθεν πάλιν εἰς Ναζαρὲθ, καὶ ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἡσαΐου (desunt verba τοῦ τὴν ξηρὰν — τὴν ἴασιν) προφήτου, ὅθεν λέγει, Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, καὶ ἑξῆς. Ἦν δὲ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανίων τοῦτο γινόμενον μετὰ ἡμέρας τινὰς, καὶ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην κατελθὼν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ λοιπὸν κατῴκησεν, ὅτε ἡ τελεία κλῆσις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην γεγένηται, ἐλθόντος αὐτοῦ παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέθ. Καὶ οὕτως ἡ πᾶσα κτλ.

Pag. 80. l. 1. ἀλλὰ πάσης τῆς τῶν εὐαγγελίων πραγματείας τηλαυγεστάτης οὔσης καὶ ἐν ἀληθείᾳ κεκηρυγμένης. Τί οὖν ἔδοξε τούτοις τὸν ἴδιον νοῦν ἀπατήσασι καὶ τὴν αἵρεσιν ταύτην τῷ βίῳ ἐξεμέσασιν ἀθετεῖν τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον; Δικαίως γὰρ ἄλογον τὴν αὐτῶν αἵρεσιν κεκλήκαμεν διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι αὐτοὺς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα θεὸν λόγον διὰ Ἰωάννου κεκηρυγμένον. Μὴ νοοῦντες γὰρ τὴν δύναμιν τῶν εὐαγγελίων φασὶ, Πῶς οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ εἰρήκασιν ὅτι φυγὰς ᾤχετο ἀπὸ προσώπου Ἡρώδου ὁ Ἰησοῦς εἰς Αἴγυπτον, καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐλθὼν κατέμεινεν εἰς Ναζαρὲθ, εἶτα λαβὼν τὸ βάπτισμα ἀπῆλθεν κτλ. Venet. — l. 8. ὅτι, post εἰπεῖν, om. Ven. Idem ibidem om. verba καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. — l. 9. ὀλίγα τινὰ Ven. — l. 11. μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι καὶ ἐσκηνωκέναι ἐν ἡμῖν, τουτέστιν Ven. — l. 12. γεγονέναι, καὶ λέγει ἦλθε Ven. — l. 13. ἐβαπτίσθη, αὐτὸς Ἰησοῦς μαρτυρεῖ λέγων τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰρηκέναι, Οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν, καὶ πάλιν ὅτι, Τεθέαμαι, reliquis omissis, Ven. — l. 18. Καὶ, ante ὁρᾷς, om. Ven. Idem paulo post ibid. ἐπιλησμονὴν ὑφηγούμενος· παρέλειψε δὲ ὁ Ἰωάννης τὰ τῷ Ματθαίῳ εἰρημένα. Οὐ γὰρ ἦν. — l. 20. τῆς τελείας φράσεως Ven. — l. 22. υἱὸν θεοῦ, καὶ εἶναι μὲν πρότερον ψιλὸν ἄνθρωπον, κατὰ προκοπὴν δὲ εἰληφέναι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ προσηγορίαν. Διὸ τῶν ἀναγκ. ἐπιμέλεται (sic) Ven. Paulo post in eadem linea idem delet οὖν particulam. — l. 24. τῶν ἐπουρανίων ποιούμενος τὴν διήγησιν τῆς ἄνωθεν οἰκονομίας. Λεγ. δὲ τὸ κ. Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀδιάθετον εἶναι, ἐπεὶ μὴ ταῦτα ἔφη, λέγω δὲ τὰ κατὰ τὸν πειρασμὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ οὐκ ἀξιοῦσιν αὐτὰ δέχεσθαι κατὰ πάντα πεπλασμένοι (sic) καὶ τυφλώττοντες τὴν διάνοιαν. Ven. — l. 9. ab inf. Τέταρτος γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν κ. δ. ἐλθὼν ὁ μακάριος Ἰωάννης, πρῶτος μὲν ὢν ἐν τῇ κλήσει μετὰ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν σὺν Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, τελευταῖος δὲ τοῖς χρόνοις εὐαγγελισάμενος τὰ πρὸ Ven. — l. 6. ab inf. ῥηθέντα καὶ διαλέγεται auget Ven. Idem ibid. delet voculam δὲ ante τὴν ἀρχήν. — l. 5. ab inf. πάλιν ποιεῖσθαι Ven. — l. 4. ab inf. Τιβερίου Καίσαρος μεσότητα τῶν μ. τ. ἀρχὴν διηγούμενος Ven. Hinc restituenda est vulgata scriptura. — l. 3. ab inf. ἐπήγαγε τὴν περὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας πρὸ τοῦ ἐγκύμονα εἶναι γεγενημένην πραγματείαν. Ἰωάννης δὲ ἔτι προτέρου (sic) μὲν ὢν τῇ κλήσει, ὕστερος δὲ τούτων κηρύξας ἐπασφαλίζεται Ven.

Pag. 82. l. 2. τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγ., τῶν σαρκικῶν ἀσφαλισθέντων (ἤδη abest) Ven. — l. 5. ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ τὸ (sic) ἀναγκαίως δὲ ζητούμενον οὐκ ἐπεσιώπησεν, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἄγει ὄντα θεὸν λόγον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, ἐν σαρκὶ δὲ ἐληλυθότα δι' ἡμᾶς ἐδήλωσεν, ἵνα ἀπὸ τεσσάρων εὐαγγελιστῶν τὴν πᾶσαν γνῶσιν κατά τε τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἀκριβῶς κατασχῶμεν. Τελειωθέντων γὰρ πάντων τῶν κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ κατὰ τὸν πειρασμὸν, ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ λοιπὸν καὶ ὀλίγων ἡμερῶν, καθὼς πολλάκις εἶπον, διατρίψαντος ἔν τε τῇ Ναζαρὲθ καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, καὶ περὶ τὴν Καφαρναοὺμ μετὰ τὸ συναντῆσαι τῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τῇ ἐπαύριόν τινας τῶν μαθητῶν συμπαρειληφότος, πρῶτον τοῦτο σημεῖον ἐν Κανᾷ πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ Ἰωάννου, εἰκοστῇ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπανόδου καὶ τοῦ κηρύγματος. Οὔτε γὰρ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ Ven. — l. 14. Χριστὸν ἐλθεῖν. Οὐδ' ὅλως γάρ τι τῶν θεοσημείων εἰργάσατο ἢ τοῦ κηρύγματος ἤρξατο, εἰ μή τι ἃ λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιγνίῳ, ὅτε παιδίον ἦν, πεποιηκέναι. Ἔδει γὰρ καὶ παιδικὰ ἔχειν αὐτὸν σημεῖα, ἵνα Ven. — l. 18. αἱρέσεσιν λέγειν Ven. — l. 19. περιστερά.

Ταῦτα γάρ φησιν διὰ τὴν ψῆφον τοῦ ω καὶ ἄλφα, ὅ ἐστι περιστερά, ἐπείπερ ἔφη ὁ σωτήρ, Ἐγώ εἰμι τὸ ᾱ καὶ ἐγώ εἰμι τὸ ω. Διὸ καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς γεννήσεως αὐτοῦ εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν ὁ Λουκᾶς εἰρηκότα πρὸς τὴν Μαριὰμ ζητοῦσαν αὐτόν, ἡνίκα τοῖς διδασκάλοις προσδιελέγετο ἐν Ἱεροσολύμοις. Οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου Ven. — l. 23. ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος υἱὸς γέγονεν τοῦ θεοῦ, ἐλθούσης εἰς αὐτὸν τῆς περιστερᾶς ἥν φασιν εἶναι τὸν Χριστόν, καὶ ἵνα σαφῶς γνωσθῇ Ven. — l. 24. ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἐλθὼν ἐσαρκώθη Ven. — l. 26. σημάνῃ Ven. — Ibid. τοῦ, ante πατρός, om. Ven. — l. 28. ὑπόδειγμα τοῦτο Ven. — l. 6. ab inf. Bene Venet. διὰ τῆς χάριτος. — l. 5. ab inf. Ἀπὸ τότε δὲ τὰ τέλεια ἤρξατο π. θεοσημεία (sic) Ven. — l. ult. δύο, ἃς παρ' αὐτῷ ἔμειναν Ven. Hinc restituenda est vulgata scriptura.

Pag. 84. l. 3. παρ' αὐτῶν (sic) ἐπιφέρει λέγων Ven. — l. 6. τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκλήθη δὲ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. Ἔδει γὰρ καὶ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν κληθέντα καταξιῶσαι ἐπ' εὐλογίᾳ τοῦ γάμου· καὶ ὑστερήσαντος, φησί, οἴνου λέγει ἡ μήτηρ Ven. — l. 11. ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ πειρασμοῦ, καὶ παραληφθῆναι εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ στῆναι ἐπὶ τῷ πτερυγίῳ τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀνενεχθῆναι εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, ὅπερ παρὰ πολλοῖς λέγεται εἶναι τὸ Θαβὼρ ὄρος, ὃ ἑρμηνεύεται Ἰταβύριον, τοῦτο δέ ἐστιν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ταύτην γὰρ τὴν ἀκολουθίαν ὁ Ματθαῖος ὑπέθετο, ὥς φησιν, Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους ὁρμὴν ἀκριβῶς δηλώσας πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ὄρους εἰπών, καὶ βασιλειῶν ὧν ἔδειξε τῷ κυρίῳ ὁ διάβολος, ὕστερον λέγει περὶ τοῦ πτερυγίου καὶ Ἱερουσαλήμ, Καὶ ὡς ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ Ναζαρέθ· συνῳδὰ δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει, Καταλειπὼν (sic) τὴν Ναζαρὲθ ἦλθεν εἰς τὴν Καφαρναούμ. Ἦλθεν γὰρ εἰς Ναζαρέθ, κἀκεῖθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου πάλιν τὴν ὁρμὴν ἔσχεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, ἔνθα ἀνετέθραπτο πρὸς τὴν μητέρα ἐν Ναζαρέθ, ἐκεῖ τε παραμείνας δύο ἡμέρας, ὅτε καὶ οἱ περὶ Ἀνδρέαν παρ' αὐτῷ ἔμειναν, λοιπὸν ἠπείγετο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν τοῦ κηρύγματος ἄρξασθαι, καὶ ἔμεινε μὲν δύο ἡμέρας διὰ τὸ διὰ χρόνου αὐτὸν ἐλθεῖν, ἔχοντα μεθ' ἑαυτοῦ οὓς παρείληφε μαθητάς, καὶ ἀπολύσας τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εὐθὺς ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸ κήρυγμα καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ θεοσημείου Ven. — l. 19. ὡς ὁ Ἰωάννης Ven. — l. 20. ἤδη τοῦ ἔργου, ὅτι Ven. Recte. — l. 21. Dele comma post βαπτίζειν. — l. 22. πνεῦμα καταβαῖνον ἐν εἴδει Ven. — l. 24. ἵνα ὅταν Ven. Idem ibidem non habet ἐν post ἄνωθεν. — l. 26. οἱ τοιοῦτοι αἱρεσιῶται ἀπὸ Ven. — l. 28. Οὐ γὰρ πιστῶν εἰς φρονούντων ἀποβάλλοιτο τὰ τῷ ἁγίῳ πνεύματι διὰ τῶν θείων εὐαγγελίων ἀκριβῶς εἰρημένα. Κἄντε γὰρ λέγωσιν ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταὶ διηγήσαντο περὶ τοῦ σωτῆρος ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἐποίησεν ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος, καὶ μετὰ τὸν πειρασμὸν ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παρὰ θάλασσαν, ὁ δὲ Ἰωάννης ψεύδεται μὴ εἰπὼν περὶ τούτων, ἀλλ' εὐθὺς ἀπὸ πρώτης, ὅτε ἦλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα λέγει περὶ αὐτοῦ πεποιηκέναι, φανήσονται κατὰ πάντα κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελίων ἠγνοηκότες. Ἰωάννης γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην σημαίνει τὸν κύριον μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ πρὸς αὐτὸν ἐληλυθέναι. Πῶς γὰρ Ἰωάννου παραδοθέντος ἐνεδέχετο ἔτι τὸν σωτῆρα πρὸς αὐτὸν πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην. Οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν

Ἰωάννην διηγοῦνται ἀκριβῶς, λέγοντες, Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι παρεδόθη ὁ Ἰωάννης, καταλειπὼν (sic) τὴν Ναζαρὲθ κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον. Καὶ ὁρᾷς ὅτι κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάντα τοῖς τέτρασιν εὐαγγελισταῖς συμφώνως εἴρηται. Καὶ γὰρ καὶ φαίνεται τὴν ἀκολουθίαν πάλιν διηγούμενος ὁ Ἰωάννης, ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸ πρῶτον σημεῖον τὸν σωτῆρα, καὶ ἐλθεῖν εἰς Καφαρναούμ, ποιῆσαί τε ἐκεῖ τινα σημεῖα, ἀναβῆναί τε εἰς Ναζαρέτ, καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον, παραδοθέντος λοιπὸν τοῦ βαπτιστοῦ ἦλθεν καὶ κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ πολλὰς ἡμέρας. Αὗται δέ εἰσιν αἱ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανίων καὶ τὴν ἐπὶ Καφαρναοὺμ καὶ ἐπὶ Ναζαρὲθ ἔλευσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὸ Πάσχα ἄνοδον, καὶ πάλιν ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὅπου ἐβάπτιζεν, εἰς Αἰνὼν τοῦ Σαλίμ (sic). Οὕτω γὰρ λέγει, Μετὰ τοῦτο κατῆλθεν εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας. Οὔπω γὰρ ἐδήλου τὴν τελείαν καταμονὴν περὶ ἧς ὕστερον εἶπεν μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, Ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον, καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων· ὡς λέγει καί, Ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὗρεν τοὺς πωλοῦντας ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς βόας καὶ τὰ πρόβατα καὶ περιστεράς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους, καὶ μετὰ τὸ ἐκβαλεῖν τοὺς αὐτοὺς κερματιστὰς καὶ τοὺς πωλοῦντας τὰς περιστεράς, καὶ τὰ ἄλλα, καὶ εἰρηκέναι, Ἄρατε ταῦτα ἔνθεν, καὶ μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, καὶ ἀκηκοέναι παρ' αὐτῶν, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρω αὐτόν· ὅτε Νικόδημος ἦλθε πρὸς αὐτόν, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλά φησιν, Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν· ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης ἐν Αἰνῶν (sic) ἐγγὺς τοῦ Σαλήμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ· οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης· τοῦ δὲ Ἰωάννου πολλὰ εἰπόντος, ὅτι, Ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν, εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον, Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει Ἰωάννης, καίτοι γε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν γῆν καὶ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας, ὅτε ἐπὶ τῷ φρέατι ἐκαθέσθη καὶ τῇ Σαμαρείτιδι διελέχθη. Καὶ ἀνήγγειλεν ἡ Σαμαρεῖτις περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται καὶ παρεκάλουν αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας, καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καφαρναούμ, ὅτε εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῇ, καὶ ἐπίστευσεν, καὶ ἰάθη ὁ παῖς. Καὶ λέγει τὸ εὐαγγέλιον, Δεύτερον πάλιν σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ τοῦτο ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, οἶμαι δὲ ὅτι περὶ ἄλλης ἑορτῆς Ἰουδαίων λέγει, ἢ Πεντεκοστῆς ἢ Σκηνοπηγιῶν, — καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτε ἐπὶ τῆς προβατικῆς κολυμβήθρας ἐλθὼν ἐν σαββάτῳ ἰάσατο τὸν τριακονταοκτὼ ἔτεσιν ἐν ἀσθενείᾳ παραλελυμένον. Ἀπεντεῦθεν λοιπὸν πληρωθέντος τοῦ δεκτοῦ ἐνιαυτοῦ ἤρξαντο αὐτὸν διώκειν, ἐξότε τὸν ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας παραλύτικον ἰάσατο ἐν σαββάτῳ. Εἶτα πάλιν λέγει, Ἐπιπλεῖον (sic) ἐδίωκον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεόν, ἶσον (ita etiam Venet. ubique) ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ. Πῶς οὖν οὐ καταγνωστέαι αἱ αἱρέσεις ἐλλειπῆ ποιοῦσαι τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα: Ἶσον γάρ, φασίν, ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ. Λέγει τὸ εὐαγγέλιον, Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος, ἠκολούθει δὲ αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὁρῶντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ

ὄρος, καὶ ἐκεῖ ἐκαθέζετο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ τὸ Πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων. Λοιπὸν, ὡς λέγει τὰ ἄλλα εὐαγγέλια, Παραδοθέντος τοῦ Ἰωάννου ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰωάννης συνῳδὰ τοῖς ἄλλοις εὑρίσκεται λέγων. Τοῦ γὰρ, Πάσχα ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἢ Ἀπριλλίῳ γενομένου ἐξάπαντος δείκνυνται ἄλλοι ὄντες καιροὶ ἐν οἷς ὁ σωτὴρ μετὰ τὸν πειρασμὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀφικνεῖται. Κατηγοροῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν κτλ. — l. 9. ab inf. αὐτοῦ εὐαγγ. ὅτι, φησὶν, ὁ Ἰωάννης ἔφη δύο Πάσχα τὸν σωτῆρα πεποιηκέναι (hinc sananda vulgata est scriptura) ἐν περιόδῳ ἐνιαυτῶν δύο· οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ περὶ ἑνὸς Πάσχα διηγοῦνται. Καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ ἰδιῶται ὅτι οὐ μόνον δύο Πάσχα ὁμολογεῖ τὰ εὐαγγέλια, ὡς πανταχόθεν ἐδείξαμεν, ἀλλὰ δύο μὲν κτλ. Ven. — l. 5. ab inf. ὁ σωτὴρ ἄλλο Πάσχα, ὡς εἶναι τρία Πάσχα ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν ἕως τοῦ σταυροῦ. Γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων ἐν ὑπατείᾳ τοῦ αὐτοῦ Ὀκταβίου Αὐγούστου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ὡς ἔχει τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ὑπατάρια. Κεῖται γὰρ ἐν αὐτοῖς οὕτως. Τούτων ὑπατευόντων, φημὶ δὲ Ὀκταβίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ἐγεννήθη Χριστὸς τῇ πρὸ ὀκτὼ Εἰδῶν Ἰαννουαρίων μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τροπῆς καὶ τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας (in marg. legitur Ἰαννουαρίου καὶ Δεκεμβρίου κε΄) προσθήκης. Ταύτην δὲ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσιν Ἕλληνες, φημὶ δὲ οἱ εἰδωλολάτραι τῇ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἰαννουαρίων τὴν παρὰ Ῥωμαίοις καλουμένην Σατουρναλίαν, παρ' Αἰγυπτίοις δὲ Κρονία, παρ' Ἀλεξανδρεῦσι δὲ Κικελλία. Τῇ γὰρ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἰαννουαρίων τοῦτο τὸ τμῆμα γίνεται ὅ ἐστιν τροπῆ (sic), καὶ ἄρχεται αὔξειν ἡ ἡμέρα τοῦ φωτὸς λαμβάνοντος τὴν προσθήκην, πληροῖ δὲ δεκατριῶν ἡμερῶν ἀριθμὸν εἰς τὴν προοκτὼ Εἰδῶν Ἰαννουαρίων ἕως ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, προστιθεμένου τριακοστοῦ ὥρας ἑκάστη ἡμέρᾳ. Ὡς καὶ ὁ παρὰ τοῖς Σύροις σοφὸς Ἐφραῒμ ἐμαρτύρησε (cod. ἐμαρτύρισε) τούτῳ τῷ λόγῳ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεσι λέγων ὅτι, Οὕτως γὰρ ᾠκονομήθη ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία, ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, ἢ τοῦ (scrib. ἤτοι) τελεία ἐνανθρώπησις, ὃ καλεῖται Ἐπιφάνεια, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπὶ δέκα τρισὶν ἡμέραις διαστήματος. Ἐχρῆν γὰρ καὶ τοῦτο τύπον γενέσθαι ἀριθμοῦ τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δώδεκα μαθητῶν, ὃς τῶν δεκατριῶν ἡμερῶν τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπλήρου ἀριθμόν. Πόσα τε ἄλλα εἰς τὴν τούτου τοῦ λόγου ὑπόθεσίν τε καὶ μαρτυρίαν, φημὶ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως γέγονέν τε καὶ γίνεται; Καὶ γὰρ καὶ μέρος τι τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι ὁμολογεῖν οἱ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας ἀρχηγέται καὶ ἀπατηλοὶ εἰς τὸ ἐξαπατῆσαι τοὺς πεισθέντας αὐτοῖς εἰδωλολάτρας ἐν πολλοῖς τόποις ἑορτὴν μεγίστην ἄγουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τῶν Ἐπιφανίων, εἰς τὸ ἐπὶ τῇ πλάνῃ ἐλπίσαντας μὴ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν. Πρῶτον μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐν τῷ Κορίῳ τῷ καλουμένῳ· ναός δέ ἐστι μέγιστος, τουτέστιν τὸ τέμενος τῆς Κόρης. Ὅλην γὰρ τὴν νύκτα ἀγρυπνήσαντες ἐν ἄσμασί τισι καὶ αὐλοῖς τῷ εἰδώλῳ ᾄδοντες, καὶ παννυχίδα διατελέσαντες μετὰ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων κλαγγὴν κατέρχονται λαμπαδηφόροι εἰς σηκόν τινα ὑπόγαιον, καὶ ἀναφέρουσι ξόανόν τι ξύλινον φορίῳ καθεζόμενον γυμνὸν ἔχον σφραγῖδά τινα σταυροῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου διάχρυσον, καὶ ἐπὶ ταῖς ἑκατέραις χερσὶν ἄλλας δύο τοιαύτας σφραγῖδας (etiam in Veneto cod. accentus ubique est σφραγίδας) καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δυσὶ γονάτοις (sic) ἄλλας δύο, ὁμοῦ δὲ τὰς πέντε σφραγῖδας ἀπὸ χρυσοῦ τετυπωμένας. Καὶ περιφέρουσιν τοῦτο τὸ ξόανον ἑπτάκις κυκλώσαντες τὸν μεσαίτατον ναὸν, μετὰ αὐλῶν καὶ τυμπάνων καὶ ὕμνων, καὶ κωμάσαντες καταφέρουσιν αὐτὸ αὖθις εἰς τὸν ὑπόγαιον τόπον. Ἐρωτώμενοι δὲ ὅτι, Τί ἐστι τοῦτο τὸ (τὸ non habet cod.) μυστήριον; ἀποκρί-

νονται καὶ λέγουσιν ὅτι, Ταύτῃ τῇ ὥρᾳ σήμερον ἡ Κόρη, τουτέστιν ἡ Παρθένος ἐγέννησε τὸν Αἰῶνα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν Πέτρᾳ τῇ πόλει (μητρόπολις δέ ἐστι τῆς Ἀραβίας, ἥτις ἐστὶν Ἐδὸμ ἡ ἐν ταῖς Γραφαῖς γεγραμμένη), ἐν τῷ ἐκεῖσε εἰδωλίῳ οὕτως γίνεται, καὶ Ἀραβικῇ διαλέκτῳ ἐξυμνοῦσι τὴν παρθένον, καλοῦντες αὐτὴν Ἀραβιστὶ Χααβοῦ, τουτέστιν Κόρην, ἤγουν Παρθένον, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον Δουσάρην, τουτέστιν Μονογενῆ τοῦ δεσπότου. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν Ἐλούσῃ γίνεται τῇ πόλει κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, ὡς ἐκεῖ ἐν τῇ Πέτρᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκ πολλῶν δὲ ἠναγκάσθημεν παραστῆσαι διὰ τοὺς ἀπειθοῦντας ὅτι τὰ Ἐπιφάνεια καλῶς εἴρηται ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ σωτῆρος, γεννηθέντος αὐτοῦ καὶ ἐπιφανέντος τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ κόσμῳ διὰ τῆς τῶν ἀγγέλων μαρτυρίας. Ἐπεφάνη δὲ καὶ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσήφ. Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ὥρᾳ καὶ ὁ ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῖς Μάγοις πρὸ δύο ἐτῶν τῆς αὐτῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ Βηθλεὲμ ἀφίξεως, ὅτε καὶ ἀκριβῶς ὁ Ἡρώδης ἐπυνθάνετο αὐτῶν τῶν Μάγων τὸν χρόνον τοῦ φανέντος ἀστέρος, καὶ ἤκουσε παρ' αὐτῶν ὅτι ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω. Ὃ καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα τῶν Ἐπιφανίων ἐποιεῖτο τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ τὸν Ἡρώδην λέγειν τοῦ φανέντος ἀστέρος. Διὸ τῶν μὲν λεγόντων ὅτι, Ποῦ ἔστιν ὁ βασιλεὺς ὁ τεχθεὶς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν (cod. ἴδωμεν) γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατόλῃ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ, ὁ Ἡρώδης οὐ περὶ ψιλοῦ ὀνόματος ἀνθρώπου βασιλέως τὸ πρᾶγμα ἐσκόπησε. Διανοηθεὶς γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ θαυμάσας ὅτι πόλλοι βασιλεῖς ἐγεννήθησαν ἐν Ἱερουσαλὴμ, πρῶτος Σαοὺλ ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, δεύτερος Δαβὶδ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τούτου υἱὸς Σαλομῶν, υἱὸς δὲ τοῦ Σαλομῶντος Ῥοβοὰμ, καὶ τούτου υἱοὶ κατὰ διαδοχὴν, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ ἑνὶ τούτων γεννηθέντι ἀστὴρ ἐφάνη, οὐδὲ ἔλευσις Μάγων ἐγένετο ἐπὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τὸν γεννηθέντα βασιλέα, ἀλλ' ἢ τότε μόνον· ὅθεν τοῦτο σκεψάμενός τις καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἠκόντισε, μαθὼν ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο οὐκ ἀνθρώπου ἐστὶν, ἀλλὰ κυρίου μόνου. Διὸ οὐκ ἔτι περὶ βασιλέως ἠρώτα ἐπιγείου ἢ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ Χριστοῦ, λέγων τοῖς γραμματεῦσι καὶ ἱερεῦσι, Ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται; Καὶ ἤκουσε παρ' αὐτῶν, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Καὶ παρὰ μὲν τούτων ἐρωτήσας τὸν τόπον ἔγνω, παρὰ δὲ τῶν Μάγων τὸν χρόνον. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ Μάγοι τὴν διετίαν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων εἰς Βηθλεὲμ ἐγένοντο καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκαν, καὶ τὴν σμύρναν καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν λίβανον. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων αἱ ἀρχαὶ γεγόνασι πολλῶν πραγμάτων σημείων τῆς Ἐπιφανείας. Αὕτη δὲ ἦν ἡ ἡμέρα, ὡς ἄνω προεῖπον καὶ πολλάκις ἀναγκάζομαι λέγειν, ἐν ὑπατείᾳ Ὀκταυΐου Αὐγούστου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ τῇ πρὸ ὀκτὼ Εἰδῶν Ἰαννουαρίων μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας αὐξήσεως, ἥτις ἐστὶν ἀπὸ τῆς τροπῆς τῆς χειμερινῆς, τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἰαννουαρίων (in marg. legitur τῆς κε΄ τοῦ Δεκεμβρίου) ἕως αὐτῆς τῆς γενεθλίου καὶ Ἐπιφανίων ἡμέρας, διὰ τὸν προδηλωθέντα τόπον αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ τῶν δώδεκα αὐτοῦ μαθητῶν τὸν τρισκαιδέκατον ἀριθμὸν πληροῦντα. Γεννᾶται οὖν ὁ σωτὴρ τεσσαρακοστῷ (τῷ deest in cod.) δευτέρῳ ἔτει κτλ. Venet. — l. ult. τῶν Ῥωμαίων, ὑπατείᾳ τῇ προγεγραμμένῃ, μετὰ εἰκοσιεννέα ἔτη τῆς Αὐγούστου πρὸς Ἰουδαίους συναφείας. Βασιλεύει δὲ Αὔγουστος δεκατρία ἔτη πρὶν ἢ Ven.

Pag. 86. l. 2. Ἰουδαίαν τελείως συναφθῆναι Ῥωμαίοις Ven. — l. 3. Αὔγουστος ἐπὶ τέτταρσιν ἔτεσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ βασιλείας πλείω ἐλάσσω Ven. — l. 6. καὶ μέρη φόρων Ῥωμαίοις τελούμενα ἐπὶ (ἔτει cod.) πέντε ἔτεσι πλείω ἐλάσσω ἕως τοῦ (sic) τέλεον παρεδόθη ἡ Ἰουδαία καὶ ὑπόφορος (hinc restituenda vulg. script.) αὐτοῖς γεγένηται (τελειότατα deest) Ven. — l. 9. Scribe μέντοι γε. — Ibid. γεννηθέντος Χριστοῦ Ven. — l. 10. τε, post ἐλθόντος, om. Ven.

— Ibid. ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰούδα καὶ Ἀαρῶν Χριστῶν ἡγουμένων Ven. — l. 11. Ἀλεξάνδρου Χριστοῦ ἡγουμένου καὶ Σαλλίνας καὶ Ἀλεξάνδρας. Ἐφ᾽ οἷς ἐπληρώϑη ἡ προφητεία τοῦ Ἰακὼβ τὸ, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλϑῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐϑνῶν, ὅ ἐστιν ὁ γεννηϑεὶς κύριος. Ταῦτα πάντα ἐτελειοῦντο ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς ἐν Βηϑλεὲμ, ἣ ἐγένετο ἐν τεσσ. Ven. — l. 14. ὃς ἦν μετὰ πέμπτον ἔτος τῆς ἐπιτροπῆς Ven. — l. 15. φιλία μόνη ἦν Ven. — l. 16. μέρη δομάτων, καὶ μετὰ τὴν ἐπιτροπὴν Ἀντιπάτρου τὴν ἀπὸ ἕκτου Αὐγούστου ἕως ἐννάτου αὐτοῦ, Ἡρώδου τε κατασταϑέντος ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους καὶ μέρους φόρων διδομένων ἕως τριςκαιδεκάτου ἔτους, ὃ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Ἡρώδου κατασταϑέντος ὑπὸ Αὐγούστου, μετὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Ἡρώδου λοιπὸν τελείως παραδοϑείσης (cod. παραδοϑέντος) τῆς Ἰουδαίας ἕως τριακοστοῦ τρίτου ἔτους Ἡρώδου, Αὐγούστου δὲ τεσσαρακονταδύο ἔτη πληρώσαντος, κρατηϑείσης Ven. — l. 21. αὐτὴν ἐννέα ἔτη ὑπόφορον Ven. — l. 23. πατέρα, μετὰ δὲ τὸν Ἡρώδην βασιλέα κατασταϑῆναι ἀπὸ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας Ven. — l. 25. ὑπατίᾳ Bas. — Ibid. τὸ, ante τριςκαιδέκατον, om. editi, solus tuetur Ven. — l. 26. ὡς πολλάκις ἔφημεν (sic, non ἔφην, ut alii in cod. legere sibi visi sunt) ἥντινα Ven. — Ibid. ὑπατίαν — ὑπατίαι Bas. — l. 28. Λεντούλλου Ven. et Bas. Λεντούλου ed. Petav. — l. 6. ab inf. Σερολίου Ven. — l. 5. ab inf. Οὐαλερίνου Ven. — l. 4. ab inf. Ἀρουγκίου Ven. Quod restitue. — l. penult. Νεροῦα Ven. Bas. et ed. Petav. — l. ult. Καμίρλου Ven.

Pag. 88. l. 2. Δωλαβελλα Bas. Δολαβελλὰ Ven. — l. 5. Φλάγκου καὶ Σιλανοῦ τῶν δύω Σέξτων Ven. — l. 7. Βρούττου Ven. Bas. — l. 9. Corrige Κράσσου καὶ Ῥούφου. — l. 17. Πουλλίωνος Bas. — l. 18. Καϑήγου Bas. et cod. Rhedig. — l. 21. Repone Πίσωνος ex Ven. — l. 22. Σιλανοῦ καὶ Νεροῦα (ita etiam Bas. et ed. Petav., sed cod. Rhedig. Νερούα) τῶν δύο γεμηνῶν Ven. — l. 23. ἐστὶν χρόνος Ven. — l. 24. ὑπατίας Bas.

Pag. 89. l. ult. in adn. 3. corrige Οὐαλεντῖνον. Sic enim habet Ven.

Pag. 90. l. 2. τῶν παρ᾽ αὐτοῖς legitur etiam in Ven., non τοῖς παρ᾽ αὐτοῖς, ut operae perperam exscripserunt in adnot. — l. 7. ἐκείνην δὲ τὴν Ven. Mox ὑπατίαν Bas., uti solet. — Ibid. Repone Αὐγούστου ex Ven. — l. 11. Οὐιννικάου habet Ven., non Οὐεννικάου, ut per errorem in annot. indicatum est. — l. 12. δεκατριῶν καλάνδων Ven. — l. 19. Αὐδυναίου Ven. — l. 20. ἰουναῦ ab alia manu mihi annotatum ex Ven. — l. 21. ἀλσῶν μ. κ. εἰκὰς, κ. Κ. ἀταρταβὰ τριςκαιδεκάτη, κ. Ἀϑ. Μεμακτ. πέμπη alii notarunt ex Ven. — l. 3. ab inf. πεμπέτην alia manus ex Ven. notavit.

Pag. 92. l. 1. παρῆλϑεν Ven., teste alia manu. — l. 2. ὑπατίας — ὑπατίαν Bas. Ita ubique. — l. 5. In marg. Veneti legitur adscriptum τῇ ή τοῦ Νοεμβρίου. — l. 6. Corr. Ἕλληνας. — Ibid. Δίου ὀγδόῃ Ven. — l. 7. Κωνσταντιέας, τρ. Χ. ἕκτῃ Ven. — l. 8. Ἀπογ. ἑκκαιδεκάτῃ, κ Ἄρ. Ἀγγαϑαβαεὶϑ δευτέρα καὶ εἰκὰς Ven., teste alia manu. — l. 9. Ἀρατατὰ πεντεκαιδεκάτῃ Ven. — l. 12. Corrige λέγων. — Ibid. Ven. ὁ Ἰησοῦς. — l. 14. δωδεκάτῃ habet etiam Ven. — l. 4. ab inf. Ἱηρουσαλὴμ Ven. — Ibid. πιᾶσαι Ven. Bas.

Pag. 94. l. 1. καὶ, ante ἰδοὺ, om. Ven., teste altera manu. — l. 4. εἴδησαν Ven. — l. 10. ἰανουαρίου Bas. — l. 19. In marg. cod. Ven. adscriptum legitur τῇ κ´ τοῦ Μαρτίου. — l. 20. τεσσαρεςκαιδεκαταίας σελήνης νυκτερινὴ μέσῃ Ven. — l. 26. Καλάνδων Ven.; ita ubique. — l. 7. ab inf. πρὸς σάββατον Ven. — l. 3. ab inf. τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου τὸν δρόμον Ven. — l. ult. ὑπέρβατον Bas.

Pag. 96. l. 2. διὰ τῶν τριῶν Ven. — l. 3. τὰς πεντακοσίας πεντήκοντα

τεσσάρας ἡμέρας Ven. — l. 7. Post ὡρῶν repone τριῶν, quod per typothetae errorem excidit. — l. 13. Corr. ὧραι. — l. 15. σφαλέντος Ven. — l. 16. ἀλλὰ καὶ ὑπέρβατον προςϑέντες Ven. Unde corrigendus est locus. — l. 18. τὰ, ante πάντα, om. Ven. — l. 20. καὶ ἐκείνῳ τὸ πάσχα Ven. — l. 23. Καὶ οὕτως Ven. — l. 24. καὶ τὸ τριάκοστον πρῶτον κηρύξας Ven. — l. 25. δεκτὸν om. Ven., qui pergit καὶ μὴ ἀντιλεγ. κηρύξας δὲ ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀντιλεγόμενον Ven. — l. 27. ὑπερβὰς τῆς ἀπὸ τῶν γεν. Ven. — l. 28. τυγχ. πέμπτῃ εἰς ἕκτην ἐπιφωσκοῦσα Ἰαννουαρίου Ven. — l. 29. ὅλας οα´ ἡμέρας, ὡς προείπαμεν Ven. — l. 6. ab inf. Φαμ. κδ´ ἐτέλεσε λβ´ ἔτη πλ. καὶ οδ´ ἡμ. ἀπὸ Ven. — l. 4. ab inf. Φαμ. κς´, ἥτις ἦν ἰσημ. παρελϑούσης νυκτὸς, καὶ ἰσονύκτια (sic), μετὰ τὴν πέμπτην εἰκάδα, καὶ πρὸ ια´ Καλάνδων Ἀπρ. auget Ven.

Pag. 98. l. 1. τριακονταετοῦς Ven. Quod repono. — l. 2. οὐ, ante τριάκοντα, om. Ven. — l. 3. ἀλλὰ ἐν Ven. — l. 4. καὶ μῆνας δέκα, τῇ δωδεκάτῃ, ὡς προεῖπον Ἀϑὺρ προὲξ Εἰδῶν Ven. — l. 10. Verba ἀπὸ δὲ ἀρχῆς - - ρλδ´ ἡμέρας om. Ven. — Ibid. Νεροῦα edd. uterque. — l. 12. Ἠλέγχϑησαν δὲ καὶ Ven. — l. 13. καλέσαιμι Ven. — l. 14. Repono διὰ Ἰωάννου ex Ven. — l. 16. ἐνσάρκου αὐτοῦ παρ. Ven. — l. 19. Καὶ ἅπαν ἁπλῶς πανταχ. Ven. — l. 20. ἐν πάσχα Ven. — l. 21. περ. χρόνου ἐνιαυτοὺς ἐπετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ περιόδους, τρεῖς παρά τι ἐπλήρωσε, μετὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα Ven. — l. 25. Repone ex Ven. τὴν ἑαυτῆς ζωὴν. — l. 27. Εὑρήκαμεν γὰρ Ven. — l. 28. ὅτι ἐκ τοῦ ϑεοῦ λόγος τοῦ ϑεοῦ ἐγεννήϑη περὶ Ven. — l. 4. ab inf. τοῦ τεσσαρακοστοῦ μόνον παρὰ μεμενηκότος μ᾽ ἐποίησε Ven.

Pag. 100. l. 5. ια´ Τυβὶ Ven. — l. 7. οὖν εἰ εὕροιεν Ven. — l. 8. σφάλου Ven. — l. 9. ἡ βεβαία γέννησις τοῦ Χριστοῦ alia manus ex Ven. annotavit. — l. 10. φασὶ δέκα μῆνας, omisso ὡς, Ven. — l. 17. γίνεται διὰ τὸ τότε γεγ. ϑεοσημεῖον (ita accentum habet etiam Bas.) Ven. — l. 21. οἱ μαϑηταὶ, καὶ εἶπεν Ven. — l. 22. πηγὴ, ὡς αὐτοὶ πεπώκαμεν - - καὶ ἡμέτ. ἀδελφοὶ Ven. — l. 24. Καὶ, ante πολλοὶ, om. Ven. — l. 25. ἐνδεκ. τοῦ Τυβὶ Ven. — l. 26. πατρίσιν. αὐτῷ γὰρ Ven. — l. 18 et seqq. καὶ ἐλϑόντος εἰς Ναζαρὲϑ καὶ μείναντος ὡςεὶ ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς, κατελϑὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, διατελέσαι τε πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν, καὶ ἀνακάμψαι εἰς Ναζαρὲϑ καὶ μεῖναι ὡςαύτως πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν, καὶ ἐξελϑεῖν τῇ τρίτῃ ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὡς πληροῦσϑαι τὰς πάσας ἡμέρας ξ´ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, τεσσαράκοντα μὲν τοῦ πειρασμοῦ, καὶ τὰς εἰς Ναζαρὲϑ δύο ἑβδομάδας, καὶ τὰς ἄλλας δύο, καὶ τῇ τρίτῃ τὸ σημεῖον τοῦ ὕδατος ἐν τῷ γάμῳ γεγενῆσϑαι· μετέπειτα ἡκέναι αὐτὸν ἐν Καφαρναοὺμ καὶ ἐργάσασϑαι ἕτερα, ὡς ἔφαμεν πολλάκις, καὶ πάλιν εἰς Ναζαρὲϑ ἀνελϑόντα ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, διὸ λέγουσι, Ποίησον καὶ ὧδε σημεῖα, ὅσα ἠκούσαμεν ἐν Καφαρναούμ σε πεποιηκέναι, — ὕστερον δὲ πάλιν ἐλϑόντα αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ ἐκεῖϑεν διαβῆναι ἐπὶ τὴν λίμνην, εἴτουν ϑάλασσαν Γενησαρὲτ, τέλεον τοὺς περὶ Πέτρον ἐκλελέχϑαι, καὶ οὕτως ἐκεῖϑεν συνᾶψαι τὴν πᾶσαν τοῦ κηρύγματος τελείωσιν. Κατὰ γὰρ τὴν ἀκολουϑίαν, ὡς ἔφαμεν, μετὰ τὰς μ´ καὶ τὰς ἄλλας δύο ἑβδομάδας καὶ δύο ἡμέρας τὰς πρὸς Ἰωάννην ἐγένετο πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν αὔριον. Αὐτοῦ δὲ ἀνακάμψαντος εἰς Ναζαρὲϑ καὶ μείναντος ἀπὸ ὥρας δεκάτης ἄχρι ἑσπέρας, τῇ δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἐξελϑόντος καὶ συναντήσαντος Φιλίππῳ, ὅ εἰσι δύο ἡμέραι, λοιπὸν τὸ ἀμετάστατον τῆς ἀκριβείας τοῦ εὐαγγελίου διηγεῖται, διὰ τὰς πρώτας δύο ἃς ἐλϑὼν ἔμεινεν, ἔτι, Τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας κτλ.

Pag. 102. l. 1. ἑρμ. ἡ κτισαμένη. Τίς δέ ἐστιν ἡ κτισαμένη, ἀλλ᾽ ἢ ἡ κληρ. Ven. — l. 3. γάμος γὰρ ὡς ἀληϑῶς οὗτος Ven. — l. 6. καὶ, ante

ἐκλήθη, om. Ven. — l. 7. ἐν κόσμῳ ἀναστρεφομένων ἐπιστύψει Ven. — l. 8. Repone τὸ λεῖπον ἐπιδιορθώσηται ex Veneto. Nam λοιπὸν mendum est quod irrepsit in ed. Petav. Colon. — l. 9. τὰ στόματα τῶν κατὰ τοῦ νόμου κυρίου Ven. — Ibid. αὐτὸς θεός ἐστι σ. τ. καὶ ἁγίῳ πν. αὐτοῦ Ven. — l. 12. οἶνον εἰς εὐφρασίαν Ven. — l. 13. διηγησάμεθα Ven. — l. 14. διέδραμα Ven. Paulo post in eadem linea corrige μετὰ τὴν ἀρχήν. Eodem vitio laborat ed. Petav. Colon. — l. 17. καὶ πανταχόθεν διέπεσε τούτων πεπλανημένος ὁ λόγος Ven. — l. 19. μηδ' ὁποτέρου τῶν εὐαγγελιστῶν ἀντίθετα πρὸς τὸν ἕτερον ἔχοντος Ven. — l. 20. ὁ, ante Λουκᾶς, om. Ven. — l. 23. ὑπὸ τοῦ κυρίου Ven. — l. 25. νόμου αἱρισάμενον Ven. — l. 33. Λήψη ἑαυτῷ Ven. — l. 9. ab inf. τῇ δ' ἡμέρα Ven. — l. 8. ab inf. καὶ ἑβδόμην ἡμέραν ποιήσῃς ἁγίαν (desunt verba σάββατον ἡμέραν ἁγίαν) Ven. — l. 7. et 6. ab inf. μετὰ τὸ πρῶτον σάββατον ἡ τοιαύτη ἁγία τοῦ προφήτου ἡμ. Ven. — l. 5. Repone τε particulam ante δευτέρα. — Ibid. κἂν τε τρίτη σαββάτων καταντήσῃ Ven. — l. 3. ab inf. περιόδου χρόνου ἐνιαυτῶν Ven. — l. ult. ὁ, ante Λουκᾶς, om. Ven., qui ibidem etiam Οὕτως pro Οὕτω.

Pag. 104. l. 1. ἀριθμήσῃς ἑαυτῷ Ven. — l. 2. ποιήσεις habet praeter Rhedig. etiam Bas. Scribo nunc Ἀριθμήσεις – ποιήσεις. — Ibid. κυρίου, στὴμ. Ven. — l. 8. τὰς μ' ἡμέρας Ven. — l. 10. δράχμα Bas., uti iam supra. — l. 11. ἡ ἀγκάλη ἀγκαλισθεῖσα Ven. — l. 13. γὰρ κύριος ἀποθνήσκει Ven. — l. 15. ὁ νόμος firmat nunc Ven. — l. 16. σαφήνειαν, δέδια (cod. δέδεια) δὲ τὸ μή. Unde corrigendus est hic locus. In Bas. ante διὰ asteriscus conspicitur. — l. 17. Διὸ om. Ven. — l. 18. καὶ, post σταχύων, om. Ven. — l. 19. Repone ex Ven. μετὰ τὸν τῶν. — l. 22. μὴ πῇ Ven. — l. 24. εἴπερ pro ἤπερ habet Bas. — l. 25. χλευάζοντες οὕτως, Τί Ven. — l. 27. Repone ὠφέλιμα τὰ τοιαῦτα ex Ven., in quo ὠφέλειμα τ. τ., et ex Bas. ubi corrupte ὠφελήματα τοιαῦτα. — l. 3. ab inf. ἀπεκδεχομένην τὴν τελειότητα τὴν σκ. Ven. — l. penult. ὡς σκίασμα σώματος Ven. — l. ult. γὰρ, post ἐπειδή, om. Ven.

Pag. 106. l. 1. ὁ, ante θεὸς, om. Ven. — l. 5 et 6. χαλκὰς — ἀργυρᾶς Ven. et Bas. — l. 6. πνευματικὰς νοήσωμεν ἀπ' οὐρανοῦ Ven. — l. 7. Corrige Ὡς. — l. 8. σαλπιοῦσιν Ven. — l. 12. ὦ οὗτοι om. Ven. Idem pro ἀγγέλων habet εὐαγγελίων. — l. 14. Καταβήσεται γὰρ (omisso φησὶν) κύριος ἀπ' οὐρανοῦ Ven. — l. 16. τοίνυν τοῦ Παύλου Ven. — l. 17. ἀπολείπεται ἀπολογία Ven. — l. 20. ἐν αὐτῇ τῇ Ἀποκαλύψει Ven. — l. 23. τῷ ἐν Θυατίρι. Πῶς οὖν ἔγραφον τῇ μὴ οὔσῃ, Οὐκ ἔνι νῦν ἐκκλ. εἰς Θυάτιραν, δεικνύουσι προπεφυτευκέναι Ven. — l. 27. Repone καὶ particulam ante δίκην λύκων. — l. 29. Ἀποκάλυψιν κατὰ τοῦ λόγου τ. εἰς ἀνατρ. κατ' ἐκεῖνο (sic restituendum) καιροῦ Ven. — l. 31. διὰ τὸν Χριστὸν Ven. — Ibid. μετὰ χρόνον ριβ' Ven. — l. 4. ab inf. ἤμελλε Ven. — l. penult. Repone ex Ven. μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος.

Pag. 108. l. 2. Plenius Ven. κύριος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων, Γρ. τ. ἀγγέλῳ τῷ τῆς. — l. 3. ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς Ven. — l. 4. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν πίστιν Ven. — l. 8. Verba καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι om. Ven. — l. 10. ἀπατουσῶν Bas. ἀπατουσων Ven. — l. 11. καὶ Μαξιμίλλας deest in Ven. Idem ibid. pergit paulo post ὧν ἡ ἀπάτη οὐ λέληθε τὸ πν. τὸ ἅγιον. — l. 13. ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου πρὸ κοιμήσεως αὐτοῦ προφητεύσαντος ἐν χρ. Ven. — l. 15. Καίσαρος καὶ ἀνωτάτω Ven. — Ibid. ὑπῆρχεν Ven. — l. 16. Θυατίροις Ven. — l. 17. ἄρα οὖν Ven. — Ibid. κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πεπολ. Ven. — l. 18. ἔμελλεν Ven. — l. 22. οἱ, ante αὐτοὶ, om. Ven. — l. 23. φημὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ven. — l. 24. τάχα γὰρ καὶ Ven. — l. 25. Verba καὶ

τῇ Ἀποκαλύψει absunt a Ven. — l. 9. ab inf. τέσσαρας, ante διαφορὰς, om. Ven. — l. 7. ab inf. καὶ Μῆδοι Ven. Ceterum cf. Anastas. Sin. Quaestt. p. 374. ed. Grets. — l. 6. ab inf. Corr. βασιλείαι, ut est etiam in Ven. — l. 5. ab inf. ἐβασίλευσαν Ven. — l. 3. ante fin. ὁ, ante βασιλεὺς, om. Ven.

Pag. 110. l. 10. διὰ τὸ μηδέπω Ven. — l. 11. τῆς εἰς τοὺς ἁγίους Ven. — l. 13. κινούμενοι οἱ ἄγγελοι om. Ven. — l. 14. θειώδεις καὶ πυρίνους Ven. Idem paullo post θώρακας ἐσήμαινεν, οὐδὲν ἀμφιβάλλει. — l. 15. τῆς, ante τοιαύτης, om. Ven., qui deinde pergit ἔχει τὴν ἀμφίαν. — l. 17. κόκκινα ἐνδ. καὶ τὰ ὑακ. Ven. — l. 18. καλλαϊνὴν acuit Ven. — l. 20. κατὰ τῶν λόγων τοῦ πνεύματος βουλόμενοι Ven. — l. 22. ἀληθινῶς Ven. Ibid. idem om. νῷ post ἐρρωμένῳ. — l. 24. διά τε τοῦ εὐαγγ. Ven. — l. 25. μεταδέδωκε τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ. Φθάνει Ven. — l. 27. ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι Ven. — l. 3. ante fin. excidit vocula καὶ, ante τῇ περιοδυνίᾳ (περιωδυνίᾳ Ven.). — l. penult. μακροείκελον, ut edidi, habet etiam Ven. — Subscriptio huius haeresis in cod. Ven. est Κατὰ τῶν μὴ δεχομένων τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, οἷς Ἀλόγων ὄνομα ἐπεθήκαμεν.

Pag. 112. Inscriptio haeresis in cod. Ven. est Κατὰ δαμιανῶν εἰκοστῇ καὶ δευτέρῃ (sic) ἢ καὶ ΝΒ. — l. 3. Ἀσπάλακα Ven. Idem ibid. γῇ καὶ τῷ ἐμφολεῦον (ω superscr.) τετράπουν ῥήττειν τε τὴν γῆν, καὶ ἐν τοῖς μυχετάτοις τῆς γῆς ἔχειν ἑαυτοῦ τὴν οἴκησιν, τὰ δὲ π. αὐτοῦ ζώου ὑπάρχειν ὡσεὶ μ. σκύλακός τινος (sic restitue), καὶ περιφέριαν τῆς ἡλ. ἔχων. — l. 6. οὐδ' ὅλως Ven. — l. 7. δὲ ἦν τὸ ζῶον Ven. — l. 8. τά τε σικυήλατα πάντα μάλιστα καὶ τὰ δριμέα Ven. — l. 9. σκόρδων βόλβων καὶ τ. τ. κίννων τε καὶ τῶν ἄλλων Ven. — l. 10. λαθὼν ἐν τῷ ῥήττειν Ven. — l. 12. Corr. Οὕτως. In Ven. est Οὕτω. — l. 13. Post αἱρέσεως in Bas. asteriscus conspicitur. — l. 14. τυφλ. καὶ ἀνοητί. ἐρημίαν δὲ ἑαυτῷ Ven. — l. 18. τὴν αὐτοῦ τύφλωσιν ἐμπ. διὰ τὴν ἀορασίαν καὶ μὴ εὑρίσκων Ven. — l. 19. αὕτη ἡ αἵρ. tuetur Ven. — l. 20. τοῦ, ante Ἀδὰμ, om. Ven. — l. 21. ηὕραμεν, οὔτε μὴν περιέτυχομεν Ven. — l. 23. παρεικάσαμεν ἐν τῷ πρ. τούτῳ ζώῳ κ. ἀ. οὐ τ. φαινομένῳ Ven. — l. 5 ab inf. ζιζανίων ὡς ἐσπαρμένων, ἤ τοι μ' ἐστιν Ven. — l. penult. καταλέλυται καὶ οὐκ ἔτι ὑπάρχει, quod de coniectura reposui, nunc firmat Veneti auctoritas. — l. ult. ἢ ἔτι, Bas. ἦτε Ven.

Pag. 114. l. 1. Ἄρξομαι δὲ τὸ Ven. — l. 2. τὸ πένθος· ἅμα γὰρ τὰ δύο ἔχει γέλοιον καὶ πένθος, ὅτι πως ὁ διάβ. ἐνεχύησεν ἐν τῇ τῶν ἀνθρ. Ven., unde et supplendus hic locus et poliendus. — l. 7. σπηλυπᾶς Ven. — l. 8. ὑποκαύτοις οἰκοδ., ὑποκαίειν τε (ita restitue) κάτωθεν διὰ τὸ εἶναι αἴθμην (sic) εἰς θάλπος Ven. — l. 10. εἰσι πρὸς τὰς θύρας Ven. — l. 17. δόξειέν τινι ὡς Ven. — l. 19. κρίνουσιν ἐξεοῦσθαι Ven. Ceterum dele comma post ἐξεῶσθαι. — l. 22. οὖν τῶν λόγων ὑποκ. Ven. — l. 25. Verba ἀὴρ καθαρώτατος om Ven. — l. 26. Repone μεμετρημένος ex auctoritate Ven. — l. 8. ab inf. Corr. διαίτῃ. — l. 4 ab inf. Εἰ τὸ δὴ καὶ ἕτερον σκ., πῶς ἡ ἅπασα πλ. Ven.

Pag. 116. l. 1. Ἀπῆρται γὰρ ἐξ αὐτῶν ἡ αἰδὼς (sic corrig.) Ven. αἰδὼ legitur in edd. utraque. — l. 5. εὐθὺς ἐκεῖνος καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ ἱματίοις εὐπόρησαν, ἀλλὰ πρ. μὲν φύλλα συκῆς ἑαυτοῖς ἔραψαν (sic), ἔπειτα δὲ χιτῶνες δερμάτινοι αὐτοῖς ἐδόθησαν Ven. — l. 7. Corr. παμποίκιλος. — l. 9. τρόπον οὗτοι χλευασθ. Ven. — l. 12. τοῦ πνευματικοῦ ὄφεως Ven. — l. 13. διὰ τῆς παραπεποιημένης Ven. — l. 17. ῥάβδου τὸ τοιοῦτον ἀφανίζεται, πολλὰ δὲ μ. τ. ἀνενεχθῆναι τοῦ (ἐκ deest) φωλεοῦ Ven. — l. 19. καὶ μὴ εὑρίσκων τὴν καταφυγήν, ὡς καὶ αὐτοὶ ἁλόντες αἰσχύνονται διὰ τῆς παγγελ. χλεύης Ven. —

l. 21. εὐξώμεϑα κύριον ἀρήγειν ἡμῖν. Ven. — l. 24. ἢ καὶ ΝΓ Ven. — l. 26. ὑπεμνήσϑημεν Ven. — l. 28. καλουμένης om. Ven. — l. 29. Ἰτουραίᾳ καὶ Ναβίτιδι Ven. In annot. ante *scripsit* excidit particula *ut*. — l. 30. περὶ τούτων δεδήλωται Ven. — l. 4 ab inf. γυναῖκας προσκυνουμένας, ὡς ϑεὰς δῆϑεν, καὶ εἶναι Ven. — l. penult. ταύτῃ retineri potest, neque aliter est in Ven., qui deinde Ὀσαῖοι καὶ Ναζαραῖοι (omissis verbis καὶ Ἐβιωναῖοι), ὡς καὶ ἤδη praebet.

Pag. 118. l. 2. βιβλίον ἔχει Ἰσξαΐ λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξάει Ven. — l. 4. Ἰουδαίοις οὐκ ἐν ἅπασιν Ven. — l. 6. ὅτι, quod reposui pro vulg. ὅτε, firmat Ven. — l. 7. ἡ Ἀμαρϑοῦς — — Μαρϑάνη Ven. — l. 8. καὶ αὕτη τέϑν. Ven. — l. 9. βαδίζειν, συνεπ. Ven. — l. 10. ἕνεκεν δῆϑεν, καὶ τὸν σίελον Ven. — l. 14. καὶ, ante τὸ ὕδωρ, om. Ven. — l. 17. πεπλᾶσϑαι (ita et Bas. ubique) αὐτὸν ἐν τῷ Ἀδάμ, ἐκδύεσϑαι δὲ αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ καὶ πάλιν Ven. Recte. In etiam Nicetas Chon. Thes. Orthod. Fid. IV, 25: „Τὸν Χριστὸν ἔλεγε κτίσμα, καὶ πεπλάσϑαι ἐν τῷ Ἀδάμ, καὶ ἐνδύεσϑαι αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ὅτε βούλοιτο, καὶ πάλιν ἐκδύεσϑαι. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπάρχειν αὐτοῦ ἀδελφόν, καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μῆκος μὲν ἔχειν μίλια ἐννενηκονταέξ, πλάτος δὲ μίλια εἰκοσιτέσσαρα. Ἦν δὲ τούτῳ καὶ ἀδελφὸς Ἰεξαῖος καλούμενος. Ὕστερον δὲ ἔφυσαν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν γυναῖκες δύο Μαλϑὼν καὶ Μαλϑάνη (sic), ἃς ὡς ϑεὰς οἱ πεπλανημένοι ἐτίμησαν.“ — l. 19. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον Ven. — l. 24. ποιήσασϑαι τὴν αὐτῶν κατάλυσιν τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἤδη ἡμῶν εἰργασαμένων εἰς αὐτὸν ἢ ἄξιον, ἤτουν (sic) Ἠλξάει, καὶ τοὺς Ven. — l. 7 ab inf. πεπεκότες Ven. πεπωκότες Bas. — l. 4 ab inf. Διότι καὶ Ven. — l. penult. Χείρω (sic) δὲ ἡ αἵρεσις αὕτη τ. σ., μὴ δὲ τὸ ἀκέραιον τ. ὠφ. αὐτῆς Venetus.

Pag. 120. l. 2. κατανοοῦσα, ἀποτίϑεται τὴν ἀμβλυοπίαν. Αὕτη Ven. — l. 3. εὐφροσύνην κέκτηνται τοῦ ζώου, οὐ μὴν καὶ τὸ Ven. — l. 6. κατισχ. κατὰ τῆς τοῦ ϑεοῦ Ven. Hoc reponendum omnino. — l. 7. εἴπαμεν Ven. — l. 12. ϑεὸν λόγον edit. Petav., vitiose. — l. 15. ὑπάρχει ἔτι ἡ αἵρεσις (αὕτη deest) ἀγνοοῦμεν Ven. — l. 17. τῆς νυνὶ Κωνσταντινουπόλεως καλουμένης Ven. — l. 22. εἰπεῖν ἐν ποίῳ διωγμῷ Ven. — l. 23. συλλ. ἀπὸ πλειόνων Venetus. — l. 28. τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Ven. Ibid. idem διέτριψεν. Ἐπιγνωσϑεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ πάλιν (καὶ deest) ἐκεῖ Ven. — l. 30. ὑπέπεσε διὰ τὸ ἐγκαλεῖσϑαι Ven. — l. 3. ab inf. τὸ καινὸν δόγμα Ven. — l. penult. ἀπεκρίνετο Ven.

Pag. 122. l. 3. κακὴν αὐτοῦ Ven. — l. 4. τῆς αὐτοῦ Ven. — l. 5. ὁ Χριστὸς ἔφη, Νῦν δὲ μὲ ζητεῖτε Ven. — l. 8. Ἀλλ' οὐκ ἔγνω ὁ ταλ. ὅτι ἐν αὐτῷ ὁ κύριος λέγει Ven. — l. 9. μου, παρὰ δὲ σ'αὐτοῦ (sic) λέγει τὸν ϑεὸν Ven. — l. 13. γεγεννημένον καὶ ἐν σαρκὶ ἀποκτανϑέντα, ἐν ϑεότητι δὲ, verbis mediis ἀνδρ. δι' ἡμᾶς γεν. omissis, Ven. — l. 20. βλασφημισάντων Ven. et Bas. — l. 21. δὲ ὑπερβολὴν Ven. — l. 25. οὔδε (sic) ἐνταῦϑα, οὔδε (sic) Ven. — l. 28. δεικνὺς Ven., qui inde pergit προασφ. τ. σ. τῶν ἀπὸ βλασφημίας (cod. uti solet ἀποβλασφημίος) αὐτοῦ μεταν. — l. penult. ἀκούσατε Ven. — Ibid. ἄνϑρωπος ἦν, ὁ δὲ ἐκ Σ. ἐγ. Χριστὸς οὗτος, φησὶν, ἦν, ἀλλ' ἀνϑρ., verbis οὐκ ἦν ϑεὸς omissis, Ven.

Pag. 124. l. 1. ὁ Μωϋσῆς Ven. — Ibid. οἶδεν ἑαυτὸν ὁ ἐν π. γεγονὼς (corrige mendum γεγονὸς quod ex ed. Bas. et Petav. in meam irrepsit) Ven. — l. 3. Repone γὰρ post ὅτι μὲν, quod tuetur etiam Ven. — Ibid. αὐτῶν ἡγ. ὁ κύριος Ven. — l. 6. καὶ, ante τέξεται, om. Ven. Idem liber paulo post δῆλον ὁ ἐν σαρκὶ τὸ γενν. (sic). — l. 8. γὰρ ϑεὸς καὶ ἄνϑρ., ϑεὸς μὲν ἀπὸ πατρὸς

γεγεννημένος ἀν. κ. ἀχρ., ὡς ἄνϑρ. Ven. — l. 10. Corrige ἔνσαρκον. — l. 16. ἑαυτοῖς εἰς κατὰ Ven. — l. 17. Χριστοῦ καὶ σωτῆρος, τ. Ven. — Ibid. Μαρίᾳ, Πνεῦμα κυρίου ἐπελ. ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπισκιάσει σοι δύν. ὑψίστου· εἶτα μετέπειτα, Διὸ Ven. — l. 19. In Ven. verba ἐκ σοῦ absunt. — l. 21. γενόμενον (sic) καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἑαυτοῦ ἐνανϑρώπησιν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν, πρ. Διὸ κ. τ. γεννώμενον ἅγ. κλ. υἱὸς ϑεοῦ Ven. — l. 24. εἶπεν, πν. ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, οὐκέτι υἱὸν ἦν ἡγ. Ven., ita ut verba κατὰ τὴν ἐνανϑρώπησιν κ. κ. τ. ἑαυτοῦ εὐδ. καὶ δι' ἣν ᾤκον., et voc. ϑεοῦ, post οὐκέτι υἱὸν, absint. — l. 26. παραγ. Ἔτι δὲ ἄν. ἐστιν ὁ λόγος ἐλϑὼν ὁ Ἰωάννης σαφ. Ven. — l. 5 ab inf. ἄνϑρωπον δὲ ἀπὸ Μ. Ven. — l. penult. Προφασίζεται δὲ πάλιν Ven., in quo paulo post artic. ὁ, ante Ἱερεμίας, non magis comparet quam ἐστι (l. ult.) post ἄνϑρωπος.

Pag. 126. l. 1. ὁ, post οἶδεν, om. Ven. — l. 2. Restitue ex Ven. ἑαυτῆς δύναμιν τῆς ἑρμηνείας. Pro ἑρμηνείαν in Bas. ἑρμηνίαν. — l. 11. διὰ ἁγίου Ven. — l. 16. ὁ αὐτὸς, φασὶ, πάλιν Ven. — l. 17. φησὶν ὅτι ἄνϑρ. Ven., qui ἐστὶ post ἄνϑρωπος non agnoscit. — Idem ib. εἰπὼν ὅτι, Ἄνϑρ. — l. 18. καὶ ἴδομεν Ven. — l. 19. ἀλλὰ οὐκ Ven. — l. 20. Ἐν ταύταις γὰρ λέξεσιν τοῦ Ἡσαΐου οὕτως εἶπεν Ven. — l. 24. ἀπὸ ἀνϑρώπου ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνϑρ. Ven., in quo verbo sequentia καὶ οὐκ εἶπεν, Αἴρεται ἡ ζωὴ αὐτοῦ desunt. — l. 25. ζῶν ἐστιν, ὑπάρχων τε καὶ τὸ ζῆν ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχων Ven., qui idem paulo post ἠγαπηκόσι pro ἀγαπῶσι. — l. 26. Corrige ζωὴ αὐτοῦ, pro ζωὴ αὐτῷ, legitur etiam in ed. Petav. — l. 27. Ζῶν λόγος καὶ πᾶσι Venetus. — l. 31. μου φησι, καὶ εἶδε Ven. — l. penult. Venet. habet πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου πρὸ πάντος καὶ τῶν κτισμάτων ἄχρονος ὤν. Διὸ καὶ ἀφράστως καταγγέλλεται Ven. Bene. Etiam vulg. πρὸ τοῦ χρ. τ. κ., πρὸ τοῦ παντὸς retineri potuit.

Pag. 128. l. 1. ἀπὸ τῆς γῆς Ven. — l. 2. εἶπαν Ven. — l. 3. εἶπαν Ven. — l. 4. αὐτοὶ ἀπ. ἐν αὐταῖς ταῖς (haec vocula restituenda in nostra editione; abest sola ab edit. Petav. Colon.) Πρ. Ven. — l. 6. ἀνϑρ. ἐκ δεξιῶν (deest ἑστῶτα) Ven. — l. 10. ὅτι μεσίτην ϑεοῦ κ. ἀνϑρ. ἄνϑρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς Ven. Idem liber paulo post πῶς πάλιν. — l. 12. ἁγιοσύνην Bas. — Ibid. Venet. paulo post ἀναστάσεως νεκρῶν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρ. — l. 16. δι' οὗ τὰ πάντα καὶ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, οὐκ ἄρα Ven. — l. 19. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἠδ. εἶναι, τὰ πρὸ αὐτοῦ Ven. — l. 21. ἐξέπεσεν ἡ τούτου ληρωδία Ven. — l. 23. τε particula, post ἅμα τὴν, om. Ven. — l. 25. σκαλίζοντος Ven. — l. 25. πίστει πεποιηκότες Ven. πεπεκότες Bas. Mox τὰς, ante ἑξῆς, om. Ven., et pro διασκοπήσωμεν Bas. habet διασκοπήσομεν. — Subscriptio in Ven. est Κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ' ἢ καὶ $\overline{\text{ΝΔ}}$. — l. 5. ab inf. ἢ καὶ Venetus.

Pag. 130. l. 1. Χριστοῦ τῇ ἑαυτῶν πλάνῃ φάσκουσι, Χριστὸν διηγοῦνται Ven. Quod si restitueris, retinebis etiam καὶ ὡς in praegressis, pro quo nos καϑώς. — l. 3. εἶ, post Σὺ, om. Ven. — l. 4. αὐτόν φησιν ὑποδεέστερον, omisso ἔτι, Ven. — l. 5. τινὶ εἰςαγωγῇ Ven. — l. 7. ἀπάτορ, ἀμήτορ (sic) Ven. — l. 8. τοῦ ἁγίου Παύλου Ven. Idem liber ibid. Πλάσσουσι δὲ ἑαυτ. καὶ βίβλους ἐπιπλάστως. — l. 12. καϑίστασϑαι τὸν κύριον ἱερέα διηγ. Ven. Desunt igitur verba ἐν ταὐτῷ ἔσεσϑαι τὸν Χριστόν. — l. 15. τῷ, post τυγχάνει, om. Ven. — l. 17. ἀπάτορ, ἀμήτορ (sicut supra) Ven. Idem liber paulo post plenius ἢ μητέρα λέγεται, ἀλλὰ κτλ. — l. 20. ἐν τῇ Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας τῇ ῥοκομτο (sic) καὶ Ἐδὼμ Ven. In Bas. legitur ἐν τῇ Ἀραβίᾳ τῇ πετρέων ῥωκώμ τε καὶ ἐδώμ. — Ibid. τὸν Μωϋσέα διὰ τὰ (in nostra edit. repone accen-

tum) ϑεοσημεία ϑαυμάζοντες προςκυνεῖν τὴν αὐτοῦ ποτε εἰκόνα ἀνατυπωσάμενοι προςεκύνουν πεπλανημένοι, οὐ τοῦ δικαίου αἰτίου αὐτοῖς γενομένου, ἀλλὰ τῆς πλάνης αὐτῶν διὰ τοῦ δικαίου Ven. — l. 21. Repone accentum in vocula τὰ. — l. 24. αὐτοῖς, post πράγματος, om. Ven. — Idem liber ibid. paulo post Σεβαστίᾳ. — l. 25. ἐπὶ ταύτην Ven. Quod reponendum. — l. 26. τὰ ἔνδοξα καὶ σοφὰ Ven. — l. 27. εἰς, ante ὑπέρογκον, om. Ven. — l. 5 ab inf. ἐνδιαϑέτους τοῦτο. Εἶπον δέ τινες Ἡρακλαάμ τινα καλ. τὸν αὐτοῦ πατ., μητ. δὲ Ἀσϑὰρϑ, τὴν δὴ καὶ Ἀστοριανήν. Οὗτος δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν υἱῶν τῶν ἐπιχ. κατ᾽ ἐκ. καιροῦ τῶν ἐν Σαβῇ τῇ πεδιάδι κτλ. Ven. — l ult. γὰρ φασὶν αὐτὴν εἶναι τὴν νῦν Ἱερ. κ., π. δὲ Ἰεβοὺς καλουμένην Ven.

Pag. 132. l. 2. Σηχίμων κατ᾽ ἀντικρὺ τῆς νυνὶ Ν. οὕτως καλ. Ven. — l. 4. ἀφεστήκασιν Ven. — l. 9. τὸν Ἀβραὰμ (ita constanter, uti videtur) προςενέγκας Ven., qui mox καὶ particulam ante ἐπειδὴ non agnoscit. — l 10. ἔμελλε τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ περιτομῆς γίνεσϑαι ἱερ., omisso ἡ, Ven. — l. 11. τοῦ ϑεοῦ ταπεινωϑῇ πρὸς τὸ μὴ αὐχοῦσαν (verba διὰ τῆς γνώσεως καϑαιρ. desunt) τ. π. ἐπὶ τῇ ἱερωσύνῃ τῇ μὴ παρατηρουμένῃ σαρκὸς περιτομὴν ἢ ἀκροβυστίαν, ἔχουσαν δὲ τὴν μείζονα καὶ τελειοτάτην περιτομὴν τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας. Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ κτλ. l. 16. φάσκει τῇ γραφῇ διὰ τ Δ. Ven. — l. 17. γεννήσεως, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀ. διαδ. ἐν τῷ Μελχισεδὲκ τὴν ἱερωσύνην ἵστασϑαι, φύσει ἔδειξεν οὐκ ἐν τῇ παλαιᾷ τῆς περιτομῆς ἱερωσύνῃ τὸ ἱερατικὸν ἐπιμένειν τάγμα. Μετετίϑετο γὰρ εἰς τὴν πρὸ τοῦ Λευῒ Ven. — l. 20. τάξιν Μελχ. ἱερωσύνην, εἴ τις νυνὶ ἐν τῇ ἐκκλ. π. ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ἐνσάρκου παρουσίας, καὶ δεῦρο Ven. — l. 26. τελειότητος habet Ven. — l 4 ab inf. πάσαις γὰρ ῥηταῖς (καὶ deest) Ven. Idem liber paulo postea πατέρες ἢ αἱ μ. Ἵνα δὲ καὶ μὴ διὰ τοῦτο.

Pag. 134. l. 1. ηὕραμεν, ἥν τινα καὶ καϑ᾽ εἱρμὸν ὑφηγ. Οὗτος Ἠλίας Ven., qui idem paulo post Ἰωδὰς τοῦ ἱερ. — l 3. Ἀχιναάμ, Ἀχιναὰμ δὲ Ven., qui paulo post om. δὲ post Σαδώκ. — l. 5. Ἀμορία, Ἀμορία τοῦ Ῥαζαζὰ (Bas. ζαζᾶ), Ῥαζαζὰ τοῦ Ἀαζία, Ἀαζία τοῦ Φ. Ven. — l. 6. Voc. υἱὸς, ante τοῦ Ἀαρὼν, deest in Ven. — l. 7. δῆλον δ᾽ ὅτι Ἀαρὼν υἱὸς τοῦ Μαρμὰ τοῦ Καὰϑ, Καὰϑ τοῦ Λευῒῆ, τρίτος υἱὸς τοῦ Ἰακὼβ ἀδελφὸς μὲν ἦν Ἠσαῦ, παῖδες δὲ τοῦ Ἰσαὰκ υἱὸς Ἀβραάμ. Ven. — l. 9. ῥηταῖς βίβλοις σαφῶς αἱ τούτων οὐ πάνυ γεν. Ven. — l. 12. οὔτε ἐν παραδόσεσιν, οὔτε ἐν ἀποκρύφοις τοὺς πατέρας ηὕραμεν Ven. Hinc supplendus est locus in edit. vulg. — l. 14. Σεδράχ, Μισὰκ, Ἀβδεναγῶ (sic) φαντάσουσιν (λέγω deest) Ven. — l. 15. μέτρον ἑκάστην ὑπὸ ϑέσιν ἀπάτορας καὶ ἀμήτορας αὐτοὺς λογισάμενοι; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Ὅροι γὰρ ἐτέϑ. Ven. — l. 18. διαδ. διδασκάλων καὶ πανταχ. (ἐκ deest) Ven. — l. 20. προκείμενα εἰς ἅπερ οὗτοι Ven. — l. 21. Sanat vulnus Ven. Ὅτι μὲν γὰρ ἅγιος ὁ δίκαιος. — l. 22. Σαλὴμ δῆλον, ἀλλ᾽ οὐ τῆς ἐν οὐρ. Ven. — l. 25. Μελχ. κρατοῦσα Ven. — l. 26. διδάσκων Ven. — l. 28. Emenda ex Ven. μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῇ ἦν. — l. 30. διαδ. ἔσχεν, ἀλλ᾽ Ven. — l. 5 ab inf. αὐτὸν firmat Ven. — l. 4 ab inf. χρόνον τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας ἱερωσύνην Ven. — l. 3. ἐκ, ante ϑεοῦ, om. Ven., item paulo post verba καὶ ἀχρόνως. — l. penult. γενόμενος δὲ δι᾽ ἡμᾶς Ven.

Pag. 136. l. 4. ἑαυτὸν διὰ τοῦ σταυροῦ προςενέγκας, ἵνα λύσῃ πᾶσαν ϑυσίαν παλ. διαϑ., τὴν ἐντελεστέραν δὲ καὶ ζῶσαν ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου Venetus. — l 6. Corr. ϑῦμα. — l. 11. κατὰ τὰ σπερματικὰ καὶ τὰς διαδοχὰς Ven. — l. 13. Φαντάζονται δὲ πάλιν ἄλλοι Ven. Quod reponendum est. — l. 15. ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πρὸς Ἑβραίους (τῇ deest) Ven. — l. 16. Ἱέρακας ὁ Αἰγύπτιος αἱρεσιάρχης νομίζει τοῦτον τὸν Μελχ. Ven. — l. 17. Ἀφομοιού-

μενος Ven., qui paulo post delet γὰρ post μένει. — l. 19. ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεν. Ven. Idem liber om. paulo post artic. τῷ post ἐντυγχάνει. — l. 24. τοῦ Ἱέρακα καὶ αϰ (sic, quod quid significet alii divinent) τὴν ἀνατροπὴν ποιοῦμαι Ven. — l. 26. Μελχ. καὶ ἄλλοι Ven. — l. 28. νομίζουσιν εἶναι υἱὸν τοῦ Νῶε τὸν Σὴμ Ven. — l. 30. πάντα τὴν ἀλήϑειαν Ven. — l. 31. ἔτη ἑκάστης τῶν πατέρων ζωῆς καὶ διαδοχῆς ἀριϑμήσασα. Ὅτε γὰρ Ἀβρ. ὑπῆρχεν πη΄ ἢ καὶ ἐνενήκοντα Ven. Idem paulo post delet ἢ ante ἐλάσσω. — l. 5. ab
λ
inf. αὐτῷ ὑπηντᾶτο καὶ ἐξέβαλεν (sic) αὐτῷ ἄρτους Ven. — l. 3 et 2. ab inf. αἵματος αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς πλ. αὐτοῦ ῥεύσαντος εἰς κάϑ. Ven.

Pag. 138. l. 2. ἢ, ante ἐλάσσω, om. Ven. — l. 3. ἑβδομήκοντα ἐτῶν Ven. — l. 6. πρῶτον, post πεντακοσιοστὸν, om. Ven. Idem liber ibid. Φαλὲγ δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥαγαῦ, ὢν ρλε΄ ἐτῶν, καὶ γέγονεν ἔτη ἑξακόσια τριακονταέννεα. Ἔβερ δὲ ἐγέννησε τὸν Φαλὲγ ἐν ἔτει ρλδ΄. — l. 8. Σαλλὰ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἔβερ Ven. — l. 9. ἡλικίας, καὶ γέγοναν ἐνναχόσια πεντήκοντα ἔτη. Κηνὰ δὲ ἐγέννα τὸν Σαλὰ, ἔτος κατάγων ρϑ΄ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ γέγοναν χίλια τέσσαρα ἔτη. Ἀρφαξὰϑ δὲ ἐτῶν ρε΄ ὢν ἐγέννησε τὸν Κηνὰν, καὶ γέγοναν χίλια ρλ΄ ἔτη. Σὴμ δὲ ρβ΄ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς, ὁ προειρημένος καὶ φαντασ. Ven. — l. 12. ὁμοῦ γέγοναν ἔτη χίλια διακόσια τεσσαρακονταένα (sic) Ven. — l. 13. Μελχ. δι᾽ ὧν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν περὶ Ἀμαφὰρ καὶ Ἀρηὸχ καὶ Χοδολλογομὸρ καὶ Θάγαρ τῶν βασιλέων Ven. — l. 16. ἀλλὰ ἑκατὸν ἐννέα ἔτη ὧν ἐγέννησε Ven. — l. 17. καὶ ἔζησε μετὰ ταῦτα, φησὶν ἡ ϑεία γραφὴ, ἔτη καὶ ἐγέννησεν Ven. — l. 19. ἑξακόσια καὶ δύο ἔτη Ven. — l. 20. φϑάσαι εἰς χίλια καὶ διακόσια τεσσαράκοντα καὶ ἕνα (sic) ἔτη, ἵνα ὁ Σὴμ Ven. Idem liber paulo post ibid. τοῦ Νῶε τοῦ πρὸ δέκα γενεῶν τοῦ Ἀβραὰμ κληϑείη Μελχ. π. τούτοις μετὰ δέκα γενεὰς, ἔτη δὲ χίλια διακόσια τεσσαράκοντα ἕνα. Καὶ ὢ τῆς πολλῆς τῶν ἀνϑρ πλ. — l. 23. ἀντιγράφων ἀντὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Σὴμ ἡλ. (ἐξότε γεγέννηται ὁ αὐτὸς Σὴμ desunt) Ven. — l. 25. τοῦ Μελχ., ἥτις ἦν ἐν πη΄ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς, ἢ ἐννενήκοντα γίνεται ἑξακόσια εἰκοσιοκτὼ ἔτη πλείω ἐλάσσω Ven. — l 29. πανταχόϑεν καὶ ἡ τῶν Σαμ. Ven. — l. 34. Ante Ῥαὰβ restitue verba γὰρ καὶ, quae exciderunt etiam in ed. Petav. Col. — Ibid. Ven. Ζαμβρὶ γέγραπται καὶ Χεεβιή. — l. 36. διὰ τῆς ϑύρας Ven. — l. ult. αὐτὸν νομίζουσι φ. τὸν υἱὸν τ. ϑ., ἐν εἰδέᾳ δὲ ἀνϑρώπου Ven.

Pag. 140. l. 2. αὐτοὶ τοῦ προειρημένου Ven. — l. 3. Ἀφομοιούμενος Ven. Ἀφομοιωμένος Bas. — l. 5. Corrige Ἰσραηλιτῶν. — l. 6. ἐξ ἀνϑρ. ἄλλων. Τούτων πάντων τὸν κατάλογον ποιησάμενοι διὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπεμνήσϑημεν Ven. — l. 10 et 11. πρὸς τὸν ϑεὸν λέγει, καὶ δι᾽ αὐτοῦ Ven. — l. 12. ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο καταστ. Ven. — l. 12. πν. τις ὢν καὶ εἰς ἱερωσύνην ϑεοῦ τεταγμ. Ven. — l. 16. ὁδῶν, post ἐκ πολλῶν, om. Ven. — l. 20. Θεωρεῖται π. οὗτος, καὶ ὅτι τὸ ἧσσον ἐκ τ. μ. εὐλογεῖται, καὶ διὰ τοῦτο Ven. — l. 22. ὅπως τύχ. καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς παρ᾽ αὐτοῦ Ven. — l. 24. Καὶ ὢ ματαία πασῶν αἱρ. ἡ διάνοια. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτοι Ven. — l. 25. αὐτοῦ, post ἰδίῳ, om. Ven. — l. 27. τοῦ, ante πατρὸς, om. Ven. — l. 28. διηγεῖται, ᾧ εἶπεν ὁ πατὴρ, Ποιήσωμεν Ven. — l. 30. οὐχὶ τῷ Μελχ. Εἰ μὲν γὰρ καὶ ἱερεύς ἐστι τοῦ ϑεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ γεγένηται, καὶ οὐκ ἔσχεν διαδοχὴν Ven. Ibid. pro ἐστιν (ante τοῦ ὑψίστου) corr. ἐστι. — l. 32. ἀπὸ οὐρανοῦ Ven. In eodem libro paulo post desiderantur verba τῷ Ἀβραὰμ. — l. 5. ab inf. ἀλλὰ, Ἐξήνεγκέν τε αὐτῷ καὶ τοῖς Ven. — l. 4. ab inf. βασ. ἀποδεξάμενος τὸν διερχόμενον Ven. — l. 3. ab inf. προςοῦσαν αὐτῷ τῷ Ἀβραὰμ δικαιοσύνην Ven.

Pag. 142. l. 3. μὲν, post ἀπέστρεψε, om. Ven. — l. 3. μετὰ τῆς πά-

σης σκ. Ven. Idem liber paulo post delet Καὶ ante πόθεν, et pro γὰρ οὐ δείξ. praebet δὲ οὐ δείξ. — l. 6. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Μελχ. Ἦλθεν οὖν (καὶ πάλιν desunt) ὁ κύριος πρὸς τὸν Ἀβρ. Ven. — l. 8. Pro Καὶ ὁ (ὁ restituendum est in nostra edit.) ἅγιος Ven. praebet Καὶ αὐτὸς ὁ. — l. 10. οὐκ οὖν Ven. Idem liber ibid. ἐπειδήπερ περὶ. — l. 11. αὐτοσύστατον γίνεσθαι ἑαυτοῦ (αὐτὸ deest) Ven. — l. 12. Ἐφθέγγετο σὺν πν. ἁγίῳ Ven. — l. 14. Ἦν δὲ ἐν πνεύματι Ven. — l. 20. καὶ οὐδαμοῦ περὶ Μελχ. λέγει ὅτι ἐν τοῖς χαρίσμασι δωρεῖται, οὔτε ἐν τοῖς ὑψώμασι Ven. Idem paulo post om. τὰ, post ᾄδεται. — l. 22. ἀπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς συμβαίνοντα, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ Ven. — l. 23. Venet. multo copiosior h. l. haec ita persequitur: ὡς ἑκάστην αἵρεσιν ἠδυνήθη ἀπατῆσαί τε καὶ πλανῆσαι. Ἦλθε δὲ πάλιν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες περιττότερον τῶν προειρημένων πάντων πλανηθέντες καὶ περισσοτέρᾳ ἀλαζονίᾳ ἐννοίας ἀρθέντες ἐτόλμησαν εἰς ἀπορίαν διανοημάτων τραπῆναι, καὶ εἰς βλάσφημον ἔννοιαν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν τὸν αὐτὸν Μελχισεδὲκ εἶναι τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀφυλάκτου ἐννοίας καὶ ἀπατωμένης καρδίας, καὶ μὴ ἐχούσης στάσιν ἀληθείας. Ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα τὸν Μελχισεδὲκ, καὶ ἀγενεαλόγητον διὰ τὸ ὑπέρογκον τῆς φράσεως πλανηθέντες τῇ ἐννοίᾳ οἱ τοιοῦτοι καὶ διανοηθέντες τὰ εἰς τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἀναλογοῦντα ἐν ἑαυτοῖς ἀνετύπωσαν βλασφημίας πλάνην. Ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν τὸν παντοκράτορα μήτε πατέρα ἔχειν, μήτε μητέρα, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος, τοῦτο γὰρ πᾶσιν ὡμολόγηται, ἀπεικάσαντες τοῦτον (cod. τούτων) τὸν Μελχισεδὲκ, διὰ τὸ περὶ αὐτοῦ οὕτω τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι, εἰς ἀφροσύνης βλασφημίαν πεπτώκασι, μὴ νοήσαντες τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα. Περὶ γὰρ τοῦ Μελχισεδὲκ εἴρηται ὅτι ἦν ἱερεὺς ὑψίστου. Εἰ οὖν ὕψιστός ἐστιν οὗτος καὶ πατὴρ, ἆρα ἑτέρου ὑψίστου ὑπάρχων ἱερεὺς οὐκέτι εἴη πατὴρ τῶν ὅλων, ἱερατεύων ἑτέρῳ ὑψίστῳ. Καὶ ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων χυδειότητος τῆς τὰ ἀληθινὰ μὴ κατανοούσης, ἐπὶ τὰ πλανὰ δὲ ἑαυτὴν τρεπούσης. Τὸ πέρας γὰρ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ παντὸς ζητήματος ὁ ἅγιος ἀπόστολος συναγαγὼν ἔφη, Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δῆλον δὲ ἀλλὰ ἐξ ἑτέρων, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ· καὶ πάλιν, Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἱκεσίας ἐποιεῖτο, φησὶ, πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν σῶσαι, ὁ δὲ πατὴρ σάρκα οὐκ ἐνεδύσατο, δῆλον. Καὶ περὶ τούτων δὲ ἱκανῶς διηγησάμενος κτλ. — l. 26. μυογαλίδιον Ven. Item lin. sequ. — l. 27. καὶ φύγωμεν τὸ ἰόβολον αὐτῆς δηλητήριον Ven. — l. penult. κελεφίας ὡς ὅλων Ven. — l. ult. αὕτη ἡ αἵρεσις τῇ διανοίᾳ τοῖς εὐθὺς Ven.

Pag. 144. l. 2. ζητήματα ἐμποιεῖ Ven. — l. 3. ταύτης τῆς παρ' ἡμῶν γενομένης κατ' αὐτῆς ἀνατροπῆς τε καὶ ἀντιλογίας. Οὐ τάχιον Ven — l. 6. ἐσυκοφαντημένος Ven. — l. 7. τὴν μνήμην ἀπεικάσαντας αὐτῷ τῇ παρὰ τῆς αἱρέσεως βλάβῃ. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ ἀδίκημα ὑπάρχει Ven., cuius subscriptio h. l. est Κατὰ Μελχισεδεκιανῶν λέ ἢ καὶ νέ.

l. 10. Κατὰ Βαρδισιανιστῶν Ven. — l. 15. τὴν πόλιν Ven. Idem ibid. πρῶτον ἄριστά τις ἀνὴρ. — l. 19. Ἐδεσσινῶν δ. ἀνδρὶ ὁσιωτάτῳ (ita corrig. in mea edit.) καὶ λογιωτάτῳ ἐξοικ. Ven. — l. 24. λέγων retinendum est, pro quo scripsi ψέγων. — l. 25. ὑπὲρ οὗ εὐσεβείας Ven. Idem paulo post φήσας τὸν ἀνάγκῃ. — l. 30. ἕως ὅτε τῷ αὐτῷ σχίσματι τῆς ἑαυτοῦ Ven. — l. 31. δίχην ἑῶς (sic) γεγ. Venet. — l. penult. λακισθείσης ἀπολομένης τε τὴν ἅπασαν Venet.

Pag. 146. l. 2. δηλητ. τοῦτο καὶ ζιζ. Ven., qui paulo post delet voc. καὶ ἄλλας. — l. 3. προβολὰς tuetur Ven. Ceterum conferri potest Grabe Spicil I, p. 278. — l. 5. καὶ νέᾳ διαθήκῃ Ven. — l. 6. καὶ οὗτος μετὰ π. Venet. — l. 8. πυρὸς καὶ φωτεινῆς Ven. — l. 10. ἀνατροπῇ χρῆσθαι ὀλ. Ven. — l. 15. καὶ, post νεκρῶν, om. Ven. — l. 17. αὐτοῦ ἐβάστασαν. Καὶ Ven. — l. 19. τῆς ἀλόης Ven. — l. 20. οὔτε φαντασία Ven. — l. 22. εἶπαν Ven. — l. 26. ὁ ἅγιος λέγων Ven. — l. 27. ἄρα τε οὔπω Ven. — l. 31. ὅτι, Καὶ ἐγερθήσονται μὲν οὗτοι Ven. — l. 32. εἰς κόλασιν αἰώνιον; ἢ οὐ Ven. — l. 33. βοᾶν πρὸς θεὸν (τὸν deest) Ven. — l. 34. ἀλλὰ ἐν τῷ αἵματι Ven. — l. 4. ab inf. Καὶ ἐκ πανταχόθεν Ven.

Pag. 148. l. 1. εἶπον coniectura Petavii est. — l. 3. ὁ πατὴρ om. Venet. — l. 4. Χριστὸς δι' ὃν καὶ δι' οὗ Ven., in quo desunt in iis quae statim sequuntur verba δι' ὃν τὰ πάντα καὶ. — l. 7. καὶ οὐ πολλοὶ Ven. — l. 8. πολλοὶ λεγόμενοι (πολλοὶ αἰῶνες λεγόμενοι Bas. Nos expressimus scripturam edit. Petav.), τὸν δὲ λεγόμενον ὡς οὐχ ὑπάρχοντα ἀπεφήνατο Venetus. — l. 10. ἥλιόν τε καὶ σελ. Venet. — l. 15. κενολοξία (sic) πρὸς ἀνατροπὴν, ὡς καὶ οὗτος Venet. — l. 23. ἅγιος θεοῦ λόγος Venet. — l. 24. ἡ, ante δόξα, om. Venet. Item lin. sequ. in eodem verba ἐν υἱῷ. — l. 8. πεισθεῖσα Venet. Rescribendum est παισθεῖσα. Ibid. idem ἐπὶ τὰς πολλὰς πάλιν δ. ἴωμεν, ἀγαπητοί (ὦ deest). — l. 31. λζ ἢ καὶ νζ Venet. — l. 31. Ἕτερος δὲ πάλιν Ven. — l. 33. ἀλλ' ἢ ὡς ἀπὸ χρόνου ἐτῶν τούτων ρλ' πλείω ἠλάσσω Venet. — l. ult. μήτε διενοήθη λ. τε καὶ διδάσκειν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐφ' ἅρματι Venetus.

Pag. 150. l. 8. ταύτην τὴν Ven. — l. 9. ἐφ' ἧς εἶχε Ven. — l. 11. τολμ. γέγονε, παρρ. Ven. Paulo post in eodem libro desideratur αὖ ante οἱ αὐτοὶ. — l. 14. ἠρώτων, οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι. Ὁ δὲ ἅμα Ven. — l. 15. φάσκων ὅτι, Τί Ven. — l. 16. ἕνα θεὸν ἐπίσταμαι Ven. — l. 18. τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἴδιον δόγμα μαθητευμένοις. Ἐτελεύτα Ven. — l. 19. ὁ, ante Μωϋσῆς, om. Ven., paulo post inde praebens ἀδελφὸς ὡς Ἀαρὼν ἐν τιμῇ ἐτάφη. — l. 22. τοῦτο τὸ δόγμα Ven. — l. 23. αὐτῶν κακοδιδάσκαλος Ven. — l. 25. φιλαληθῶς Ven. — l. 32. Ἐκ τούτου οὖν Νοητιανοὶ (οἱ deest) Ven. Idem liber paulo post ἐξ αὐτοῦ τούτου τὸ δόγμα. — l. 5. ab inf. Verba εἰμι ὁ, ante θεὸς, absunt a Ven. — l. 3. ab inf. τοίνυν Χριστὸς ἐγεννήθη ἐλθὼν ὁ αὐτός ἐστι πατὴρ, ὁ αὐτός ἐστιν υἱὸς Ven.

Pag. 152. l. 2. ἠγαπ. ὑπ' αὐτοῦ Ven. — l. 4. φησὶ retineri potest. — l. 6. πάλιν, post αὐτὸς, om. Ven. — l. 8. Σαβαεὶν Ven. — l. 11. ὁ artic., ante θεὸς τοῦ, om. Ven. — l. 12. Corrige Ὁρᾷς. — l. 18. Post μανίαν pone punctum. — l. 19. ῥητὰ φέρουσιν εἰς σύστασιν Ven. — l. 20. τοῖς λόγοις φάσκων, Ὡς (?) οἱ πατ. Ven. — l. 25. πατέρα θεὸν καὶ υἱὸν Ven. — l. 30. Repone ex Veneto Πάντι δὲ τῷ. — l. 32. ἔμπλεως φανεῖται Ven. — l. 5. ab inf. καὶ αὐτὸν υἱὸν (τὸν deest) Ven. — l. 4. ab inf. λογισμοῦ καὶ εὐλόγου κριθ. Ven. — l. penult. ἀφ' οὗπερ γεγέννηται Ven. In eodem libro desiderantur verba (l. ult.) εἰ δὲ πατήρ ἐστιν usque ad ἀλλὰ ἐκ πατρὸς γεγέννηται.

Pag. 154. l. 2. Ἔστιν γὰρ, ἔστιν τὸ εὔλογον Ven. — l. 3 et 4. ὡς ἡ ἀπείθεια (sic) διὰ τῆς θείας Ven. — l. 5. ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς Ven. — l. 7. ὁρᾷς πῶς φωνὴ μὲν πατρὸς Ven. — l. 9. ἐν τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον Ven. — l. 12. ὅτι, ante Οὗτος, om. Ven., qui deinde pergit ὁ υἱός μου, αὐτοῦ ἀκούσατε καὶ. — l. 15. ὁ πατὴρ ἕν (μου deest) ἐσμεν Ven. Idem liber ibid. delet ὅτι ante Ἐγὼ. — l. 17. τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ καὶ ἀναμέσον σημ. Ven. — l. 20. ἀληθείας. Ποῦ δὲ σαφ. Ven. — l. 22. τὸν, post ἐσήμ. ἐνυπόστατον, om. Ven. — l. 24. ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ven. — l. 25. ἐνυπόστατον καὶ τὸν υἱὸν καὶ ἐνυπ. τὸ ἅγιον πν. Καὶ πάλιν Ven. — l. 28. καίτοι τοῦ πν. Ven. — l. 29. συναληφθῆν (sic) Ven. — l. 30. υἱὸν ἤτοι τὸ ἅγιον Ven. — l. 5. ab inf.

ἐνκισσόντων (h. e. ἐγκισσώντων) Ven. ἐνκισσησάντων Bas. — l. 3. ab inf. ἆρα γ᾽οὖν ἔκβλητοί εἰσιν, αἱ γραφαὶ αἱ πάντη Ven.

Pag. 156. l. 1. μόνης ἀποστολικῆς καὶ καϑολικῆς Ven. Paulo post ex eodem libro restitue verissimam scripturam οὐκ ἐρεῖ ἕνα. — l. 9. Verba τὸ πνεῦμα τῆς ἀληϑείας Venet. non agnoscit. — l. 12. ἐνυπόστατος, καὶ υἱὸς υἱὸς τέλειος ἐνυπόστατος, καὶ ἅγιον πν. ἅγιον πνεῦμα τέλ. Ven. — l. 14. πανταχοῦ σαφῶς Ven. — l. 15. τῆς αὐτῆς ϑεότητος, τῆς αὐτῆς ταυτότητος auget Ven. — l. 17. εἰρημένων καὶ ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τ. τ. πρ. νοῦ Νοητοῦ Ven. — l. 18. τὰ αὐτοῦ κεφάλ. Ven. — l. 22. Χριστὸς, δι᾽ ὃν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι᾽ αὐτοῦ Ven. — l. 23. ὅτι λέγει, Εἷς ϑεὸς Ven. — l. 8. ab inf. μὲν τοῦ. καὶ λέγων (κύριος deest) — — εἶναι πατέρα Ven. — l. 6. ab inf. ἐπειδὲ (sic) τῷ (sic restitue) εἰπεῖν Ven. — l. 4. ab inf. τὸ εἶναι ϑεὸν Ven. — l. 3. ab inf. ἀλλὰ εἰς μίαν ὀνομασίαν ἄγειν Ven.

Pag. 158. l. 8. ἠρνήσατο αὐτὸν εἶναι ϑεὸν, ἀλλὰ Ven. — l. 6. τῇ μιᾷ ὀνομασίᾳ Ven. — l. 7. δῆλον ὅτι ἐστι Ven. — l. 12. ὑμῖν ὑπογρ. δ. τοῦ μὴ

ἑ ῶ

περὶ αυτον (sic) Ven. — l. 18. Venet. plenius Εἰ δὲ χρεία εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ — — ἐνπορεία Αἰϑιόπων καὶ οἱ Σαβαεὶν Ven. — l. 20. εἰ ϑεὸς (ὁ deest) Ven. Idem ibid. καὶ τὸ, Σοὶ δοῦλοι. — l. 21. χειροπ., καὶ ἐν σοὶ προςκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ προςεύξονται auget Ven. — l. 22. εἰ ϑεὸς Ven. Idem l. 17. ᾔδειμεν ϑεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτὴρ. Λέξει δὲ, Οὐχ ὁρᾷς — l. 18. τῶν τοσούτων ῥητῶν (γαρ deest) Ven. — l. 20. ἀνϑυπερβάτως (ἀνϑ᾽ ὑπερβατῶς Bas.) δὲ ἄγων Ven. — l. 22. Ὥςπερ γὰρ κακῷ Ven. — l. 23. Restitue ex Ven. τοὺς μηδὲ ὅλως ὁρῶντας καλοῦσι πολυβλέποντας. — l. 24. γλυκείας φασὶ, καὶ Ven. — l. 25. τινὲς ὠνόμασαν Ven. — l. 4. ab inf. Νοητοὶ ἔχων Ven. Bene. — l. 3. ab inf. ὧν τε φάσκει καὶ ὧν προβάλλεται Ven. Probo. — l. penult. πληροῦται Ven. Mox idem περί τινων διαβ.

Pag. 160. l. 1. ἀνώτερον ἔφη ἡ ϑεία Ven. — l. 3. δεικτέον ἐστὶ περὶ τῆς πόσης Ven. — l. 4. ϑυγατέρων μου καὶ Ven. — l. 9. οὐδὲ μετὰ δώρων Ven. — l. 11. ἡ ἐμπορία Αἰϑ. Ven. — l. 13. λόγος, ante ὁ υἱὸς, om. Ven. — l. 15. ὅτι, post πάλιν, om. Ven. Idem l. 16. om. ἡ ante ἰδιάζουσα, et l. 17. verba ἐξ αὐτοῦ ante ἀληϑινῶς. — l. 20. Verba ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ὁ ἐγείρας om. Ven. Idem liber paulo post ζωογονήσει καὶ. — l. 22. ὅπως συνᾴδοι Ven. ὅπως συνᾴδει Bas. — l. 24. προφητικοῖς. Εἰ γὰρ ἤγειρα Ven., qui in sequ. linea tuetur Ὁ δὲ pro quo rescripsi Τὸ δὲ, item l. 27. ἐν ναῷ ἐν σαρκὶ. — l. 28. πρὸς ϑεὸν ἐπιστρ. Ven. — l. 29. υἱὸς τοῦ ϑεοῦ λόγος (ϑεὸς deest) Ven. — l. 6. ab inf. Διότι τὰ πάντα μυστικῶς οἰκονόμει (sic) ϑεὸς λόγος ἀποστόλοις ἀπὸ πατρὸς ἐν σαρκὶ, καὶ σύνδ. ἀγάπης πνευματικῆς δεικνὺς Ven. — l. 4. ab inf. αὐτὸς λόγος (ὁ abest) Ven.

Pag. 162. l. 2. δῆλον ὅτι Ven. — l. 3. ἐστὶν καὶ ὁ ἀναβάς: ἀλλ᾽ ἵνα τὸν ἐλϑόντα Ven. — l. 4. κατελϑόντα. Ἐπειδὴ ἐνηνϑρώπησε σαρκὶ Ven. Idem l. 5. ἐκ πνεύματος δὲ σαρκὸς, sine καὶ. — l. 7. τῆς ἐνανϑρωπήσεως τὸν ἄνωϑεν φάσκει ἥκοντα Ven. — l. 9. σὰρξ γέγονεν ἐκ πνεύματος Ven. — l. 11. ἀλλὰ ὁ λόγος ὁ ἀπ᾽ Ven. Idem l. 12. ϑεότητα ἑνότητα κατὰ δύν. π. συνηνωμένην ἔχων, ἵνα. — l. 13. ἀναλλύωτος Ven. — l. 14. ὡς τὸ retinet Ven. — l. 17. προφήταις προωνομάζεται (sic) Ven. recte. Idem paulo post οὔπω ὁ ἐν σαρκὶ ἦν. — l. 19. ὀνόματι τούτῳ habet Ven. — l. 20. υἱὸν ἀνϑρώπου ἀποκαλῶν τὸ πρὶν γενέσϑαι ἀναϑεωρῶν, καὶ πρὶν τοῦ ἐν σαρκὶ γενέσϑαι υἱὸν ἀνϑρώπου ἀποκαλῶν optime explet Venet. — l. 23. ἦν σὰρξ (sine ἡ) Ven. Idem l. 25. delet articulum ante ϑεὸς ἡμῶν. — l. 26. Καὶ καλῶς Ven. — l. 27. πατέρες καὶ ἐξ

ὧν ὁ υἱὸς τὸ κατὰ Ven. — l. 3. ab inf. Οὕτω γὰρ καὶ Ven. Idem ibid. paulo post ὃ ἠκούσαμεν καὶ. — l. ult. ὁ, ante ἐρχόμενος, om. Ven.

Pag. 164. l. 3. οὖν ὡς ϑεὸς, ἔχων δὲ ἀΐδιον αὐτοῦ Ven. l. 5. ἆρα πατέρα ἄπεισι, λέγε μοι, ὦ ἀνόητε, ἢ πάλιν γὰρ λέγειν (sic) Ven. — l. 8. νοῦν συλλέγει ἐπὶ Ven. Idem l. 10. τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν et deinde ὡς ὁ Ἄρειος. — l. 11. νομίζοντας τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα Ven. Idem l. 12. καϑὼς κἀγὼ. — l. 14. εἰς μέσον (sine τὸ) Ven. — l. 15. συναλειφὴν Ven. — l. 18. φάσκων ὅτι, Δεῖξον Ven. — l. 20 et 21. σημαίνοντα ἑαυτὸν Ven. Idem l. 22. Ἄλλο γὰρ Τὸ τὸν πατέρα καὶ ἄλλο Ἐμὲ (sine τὸ). — l. 26. Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρ. Ven. Idem l. 28. ἀπαλλοτριοῦσαν Ven. Idem l. 30. ὑποτιϑ. νήψομεν καὶ τοῦτον. — l. 4. ab inf. εὐώνυμα καὶ κλίναντες ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ σχολῆς μοχϑηρᾶς Ven. Idem l. ult. ξενολεξίων.

Pag. 166. l. 2. λη΄ ἢ καὶ νη΄. Ven. — l. 2 et 3. Restitue Οὐάλης οὗτος. Καὶ τὸ μὲν. In Ven., teste alio qui eum inspexit, legitur Οὐάλης καὶ τὸ μὲν, sine οὗτος. Particula Καὶ excidit etiam in ed. Petav. Colon. — l. 6. εἰς ἔτι Ven. — l. 8. Φιλαδελφινῆς Bas. (et Ven.?). — l. 14. Verba Nicetae, quae latine adscripsi, nunc graece repono ex duobus codd. mss. Οὐάλης τις, inquit, γέγονεν Ἄραψ τὸ γένος· ὅϑεν καὶ ἐπλεόνασεν ἡ τούτου αἵρεσις ἐν Βακάϑοις. Ἔστι δὲ τὰ Βάκαϑα μητροκωμία Φιλαδελφείας τῆς Ἀράβων τῶν πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Δοξάζουσι μὲν οὖν καὶ οἱ Οὐαλήσιοι οὗτοι περὶ Ἀρχῶν καὶ Ἐξουσιῶν ὁμοίως τοῖς Ἀρχοντικοῖς καὶ τοῖς Σηϑιανοῖς, καὶ τοῖς τοιούτοις. Εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι. Σφόδρα γὰρ αὐτοῖς μέλει τῆς εὐνουχίας, καὶ τὸν εἰς μαϑητείαν παρ᾽ αὐτῶν λαμβανόμενον ἄνϑρωπον ἐμψύχου μεταλαβεῖν οὐδενὸς ἐῶσι μέχρις ἂν ἔχῃ τὰ μόρια. Ἐπὰν δὲ ταῦτα ἀφέλωσι, πείσαντες τὸν μαϑητὴν ἢ ἀναγκάσαντες, παντὸς οὑτινοσοῦν ἀδεῶς μεταλαμβάνει, ὡς ἤδη, φασὶ, πεπαυμένος ἀγῶνος, καὶ μηκέτι πρὸς ἡδονὴν ἐμπαϑῆ κινηϑήσεσϑαι διὰ τῶν ἐδεσμάτων ὑποπτεύων. Οὐ μόνον δὲ περὶ τοὺς ἰδίους ταῦτα δρῶσιν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις τῶν παριόντων παρ᾽ αὐτοῖς ξενωϑείη, ἁρπάζοντες αὐτὸν ἔνδον σὺν ψελλίοις (sic uterque codd.) ὄπισϑεν δεσμοῦσι, καὶ ἀφαιροῦσι μετὰ ἀνάγκης τὰ ἐκείνου μόρια. — l. 23. ἐπισυμψελίοις habet Bas. quoque.

Pag. 168. l. 3. εἰσελϑεῖν unus Venet. tuetur. — l. 5. τινὰ εἶναι ἠκρωτηριασμένον Ven. — l. 7. οὐδ᾽ ὁπότερον Ven. — l. 9. οὐδὲ τὸ πᾶν σῶμα. Ven. Idem paulo post τὸ ἓν τὸ σκανδαλίζον αὐτὸν μόνον (μέλος deest). — l. 10. οὐδὲ ὅλως — οὐδ᾽ ὁπότερον Ven. — l. 12. καρδίαν τὴν πάντα Ven. — l. 13. Τίς οὖν τηρήσει τὴν ἑαυτοῦ Ven. Idem l. 15. πῶς οὖν ἆρα περὶ τούτων (ὁ deest). — l. 16. Τῶν γὰρ ὅλων μέλων ἁπάντων Ven. Idem l. 17. τίς ἐστι χρεῖα. — l. 18. ἐγείρεται δὲ πῶς Ven. Idem l. 19. οὐρανῶν ἐν σώματι λώβησις. — l. 20. πρὸς δόξαν οὖσα τῶν ἐν αὐτῇ; Εἰ δὲ Ven. Idem l. 21. τὸ μέρος τὸ σκανδαλ. — l. 22. ἁμαρτῆσαν αὐτοῦ ἔδει Ven. — l. 20. Οἱ δὲ εἰς τὸ πρ. τ. ἔργον εὔτολμοι Ven. Inde restitue in nostra edit. εὔτολμοι. — l. 26. ἠϑέτησάν τε καὶ Ven. Idem paulo post pergit Οὔτε γὰρ ἔτι ἄνδρες. — l. 28. Προὔλαβεν δὲ Ven. Idem l. 29. om. γὰρ ante φανήσονται. — l. 4. ab inf. οὕτω γεγ. Ven. Idem l. 3. ab inf. πάλιν ἔπαινον ὅτι δυνάμενοι πράττειν τὴν διὰ ἀφροδισίων Ven. — l. penult. πέφυκε Bas.

Pag. 170. l. 1. μὴ ante μεμυῆσϑαι om. Ven. — l. 6. Alia manus ex Veneto annotavit scripturam οὐ δύνωνται οὗτοι ὑπάρχειν (sic) διὰ τὸ χειρότευκτον. Εἰσὶ (sic) καὶ εὐνοῦχοι ὑπὸ τ. ἀνϑρ. εὐνουχισϑέντες, φησὶν. — l. 13. ἀδρυνϑέντα ἐπιστεύεσϑαι Ven. — l. 19. Verba οὐχὶ διὰ τ. β. τῶν οὐρανῶν om. Ven. — l. 23. παρϑενείᾳ Bas. — l. 28. τούτου τοῦ ἀγῶνας Ven. Idem

l. 29. ἀλλ' ἡϑέτησαν ἐν ἀγῶνι. — l. 3. ab inf. οὕτως καϑὼς κἀγὼ. — l. penult. γαμησάτωσαν Ven. Idem l. ult. καὶ, ante κατ' αὐτὸν, non habet.

Pag. 172. l. 2. Γαμησάτωσαν, μὴ πυρ. (καὶ deest) Ven. — l. 5. τοῦ ῥήματος τοῦ εἰρημένου Ven. — l. 8. εἰ δὲ καὶ οὗτος ἑαυτῷ οὐ δεδύνηται Ven. Ex eodem paulo post restitue εὐνουχίσϑη. — l. 9. οὐρανῶν διὰ τὸ ὑπὸ ἀνϑρ. εὐνουχίσϑαι Ven. — l. 14. λυμ. αὐτοῦ τὸ μέλος Ven. — l. 16. Repone ὁ τοιοῦτος. Articulus ὁ excidit etiam ab edit. Petav. Colon. Pro ἀντέστη in Ven. legitur ἀντιστὰς. — l. 22. Διὸ καὶ ἐν συντόμῳ Ven. — l. 25. Repone κέρασι ex auctoritate Veneti. Idem liber l. 26. praebet ἐν δὲ ἄλλῳ κέντρῳ, et l. 29. ἐπὶ τὰς μετέπειτα βαίνοντες. — l. 4. ab inf. Κατὰ Καϑαρῶν τῶν ἀκαϑάρτων λϑ' ἢ καὶ νϑ'. Ven. — l. penult. Ναυάτου Ven., qui constanter praebet Ναυᾶτος.

Pag. 174. l. 1. τοῦ πρὸ τοῦ Μαξ. Ven. — l. 2. τάχα δὲ οἶμαι Ven. Idem l. 3. ἐπ' ἅρματι. — l. 9. ταύτης γίνεσϑαι Ven. — l. 12. τῆς τῶν πάντων ἀνϑρώπων αἰσϑήσεως ἐν παραπτώμασιν. Διότι Ven. Idem l. 13. οὐδ' ἂν κἂν μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ. — l. 15. ἀπόλλει τοῦτο ἡ ἁγία ϑεοῦ (τοῦ deest) Ven. Paulo post restitue γὰρ καὶ ἐπάνοδον. Particula καὶ excidit etiam in edit. Petav. Colon. — l. 19. πρὸς ὁμολογίαν Ven. Idem lin. sequ. 'Αγαπᾷς με, Πέτρε, ἀγαπᾷς με, Πέτρε, ἀγαπᾷς με Πέτρε (sic), καί φησι Ven. — l. 21. τὸ ἀποστόλου τὸ εἰρημένον, 'Αδύνατον γὰρ τοὺς Ven. — l. 25. πιοῦσα πολλάκις τὸν ἐπ' αὐτῆς Ven. — l. 27. Verba ἀδόκιμος καὶ om. Ven., item l. 28. μὲν ante ὄντι.

Pag. 176. l. 1. δὲ, ante περὶ ὑμῶν, om. Ven. — l. 3. πῶς μὲν τὸν Ven. — l. 5. οὐκ ἀπέτεμεν τοὺς ἔτι Ven. Idem ibid. σωτηρίας ἐχόμενα, καὶ ϑ. ἀντιλ. ἀγαϑοεργίας (deest τῆς) αὐτῶν χάριν τὸν κύριον ἔδειξε, τῶν καὶ ἀπὸ παραπτωμάτων. — l. 10. καὶ φιλανϑρωπίαν (τὴν deest) μὴ ἀνακόπτουσα Ven. Hoc reponendum. Idem liber paulo post γινώσκ. τὸν δὲ τρόπον. — l. 11. Corrige γὰρ ὁ τὴν. Articulus desideratur etiam in edit. Petav. Colon. ἔχει in seqq. sanum est. — l. 12. οὕτω καὶ ὁ ἀπὸ λουτροῦ (sine τοῦ) Ven. Idem liber l. 13. παραπεσὼν. — l. 14. οὕτω καὶ ὁ εἰς τὸ λουτρὸν ἐν παραπτ. Ven., et l. 15 ἐνάρετον τὰ κατὰ. — l. 20. Ἔπειτα δὲ οἱ αὐτοῦ πάλιν ἀπὸ τούτου πρόην δήσαντες (sic) Ven. — l. 21. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν αὐτὴν κεκτήμεϑα πίστιν ἣν λέγουσιν ἔχειν Ven. — l. 22. διγάμοις κοινωνεῖν Ven. — l. 24. ϑεάσετο (h. e ϑεάσαιτο) Ven. — l. 26. μὴ ἔμπειρος ὢν Ven. — l. 30. τιμωροῦντας τοὺς δρῶντας (τι deest) φαυλότητος (desunt καὶ τῆς) Ven. — l. 4 et 3. ab inf. ἢ μαχεσαμένου· ἢ ὡς ἐάν τις (ἢ deest) Ven. Idem l. penult. κατὰ ἀλιτηρίων, et l. ult. ἀκαϑοσιωτῶν.

Pag. 178. l. 1. τοὺς ἅπαντας ἐξουσ. Ven. — l. 4. ἀλοὺς δὲ οὗτος αὐτὸς Ven., et lib. sequ. τοιούτων. διότι τὴν ἴσην ἐνόμιζον Ven. — l. 8. οὕτω καὶ οὗτοι τὰ πάντων Ven. — l. 10. ὅτι οὐκ αὐτῆς ἐστιν Ven. — l. 12. εἰς τὴν ἱερωσύνην Ven. Idem l. 11. 'Ακηκοότες γὰρ ὅτι Ven. — l. 13. πρεσβύτερον, τὸν ὅρον τῶν ταγμάτων οὐκ ἐνόησαν. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι (μὲν deest) οὐ δέχεται εἰς ἱερωσύνην τὸ ἅγιον ϑεοῦ (τοῦ deest) κήρυγμα Ven. Hinc restituenda est et supplenda vulg scriptura. Idem liber paulo post ἐνδημίαν οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κτλ. — l. 17. ἁγία ϑεοῦ (deest τοῦ) Ven. — l. 23. Τοῦ (sic) δὲ οὐ παρὰ τ. κ. γίνεται, ἀλλὰ Ven. — l. 25. καὶ τῆς τοῦ πλήϑους Ven. Idem paulo post πρεποδέστατον (sic) γὰρ. — l. 6. ab inf. ἀπερισπάστως Ven. Bene. Idem l. 5. ab inf. χρεῶν.

Pag. 180. l. 1. σχολάζειν τῇ κατὰ ϑεὸν ταῖς (sine ἐν) Ven., qui deinde firmat τελεσιουργουμένη. Idem l. 3. μὴ δυνηϑέντα. — l. 6. τελευτησάσῃ ἕνεκεν tuetur etiam Ven. cum ceteris libris. Item l. sequ. in verbo συναφϑέντα. — l. 11. μιᾶς ἀποσχιϑεὶς (corrig. ἀποσχισϑεὶς) δευτέρᾳ ἐννόμως εἰ τύχοι, συναφϑῆναι Ven. — l. 17. ὄλεϑρον τῆς σαρκός Ven. — l. 20. διὸ εἴ τι Ven. Idem l. 21. προςώπῳ κυρίου, ἵνα κτλ., et l. 22. ὅρα πῶς δ. μ. κ. μετὰ παράπτωμα. — l. 25. ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐπουράνιος ἀφίσῃ (sic) ὑμῖν Ven. Idem l. 26. οὕτω φησὶ, Καὶ πενϑήσω π. τοὺς ἐν ὑμῖν. — l. 27. καὶ, ante παρέπεσαν, om. Ven. — l. 29. μετ' ἑκάστου (sic) Ven — l. 4. ab inf. τοιοῦτον περιέχει τὸν χαρ. Ven. — l. 3. ab inf. τοῦ, ante λουτροῦ, om. Ven., pergens τῆς παλιγγ. ἐνὶ μετανοίᾳ. — l. penult. πᾶς ὁ ἄνϑρωπος Ven. — l. ult. οὐδὲ δὶς ἐστ. Χρ., ἀλλ' ἅπαξ, οὔτε δ. ἀπέϑ. ὑπὲρ ἡμῶν Ven.

Pag. 182. l. 5. σκοπῶν ἑαυτὸν Ven. Idem l. 7. delet τὴν ante μετάνοιαν. — l. 8. μετὰ τοῦ τοιούτου ποιεῖ αὐτὸς μόνος Ven. Idem l. 9. praebet κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεκδιήγητοι αἱ ὁδοὶ, et l. 10. κύριος καὶ ἀνακαλύψει τὰ κρυπτὰ τῆς. — l. 11. Repone articul. ὁ ante ἔπαινος. — l. 17. ἐστὶν ϑεὸς (sine ὁ) Ven. — l. 18. σωτηρίαν καὶ φιλανϑρωπίαν Ven. Idem l. 20. delet τῆς ante μετανοίας. — l. 23. περισσότερα Ven. Idem paulo post διαβαστάζει. Φησὶ γὰρ, Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον (ita corrig. in editis) χρ. — l. 25. ᾧ ϑέλει Ven. Idem l. 26. τὸ ἐλεύϑερον ἀπὸ. — l. 7. ab inf. ἀπόστολος αὐτὸς, καὶ φησὶ Ven. — l. 5. ab inf. ἀλλὰ ἐν εὐνομίᾳ, ἐν παρρησίᾳ, et l. 3. ἐν ἐλεημ., ἐν σπουδῇ, ἐν ἀγαϑ. Ven.

Pag. 184. l. 2. σύγγνωστον Ven. acuit. — l. 3. διδάσκονται καὶ κατελεοῦνται (ita et Bas.) Ven. Idem l. 5. κηρύγματος καὶ καϑαρ. et paulo post ἐστὶ καὶ καϑαρὸς. — l. 7. ὁ καϑαρὸν ἑαυτὸν ἀποφήνας Ven. — l. 9. νομιζόντων διὰ ἕν τι, εἰ καὶ ἦν ἀλ., περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸ κήρυγμα οὕτως φάσκων Ven. — l. 11. Pro γνῶμα scribe γνῶναι. — Ibid. ὑπάρχει πάσῃ ψυχῇ, ἢ τὸ διὰ τούτου ἐνάρετον Ven. — l. 15. ἐμπορεύεσϑαι firmat Veneti auctoritas. — l. 17. συντριβήσεται, οὕτω ἡ Ven. Idem l. 18. πλήϑους πάντος (ω superscr.) οἱ καὶ ἔμποροι καὶ πλεονέκται καὶ τοκ. (μέϑυσοι abest). — l. 20. Repone καὶ τὰ τούτοις. — l. 23. ἔγνωσαν δὲ οὗτοι Ven. Recte. — l. 25. Pro ἑαυτοὶ corrige αὐτοὶ. — l. 27. καὶ δι' αὐτοὺς ἐλεῆσαι Ven. — l. 28. Δέχεται μὲν οὖν Ven. — l. 6. ab inf. ὁ, ante υἱὸς, om Ven. — l. 5. ab inf. ὁ ἅγιος Πέτρος Ven. — l. 3. ab inf. ᾠκοδόμηται Ven. — l. penult. Χριστὸν 'Ιησοῦν τοῦ ϑεοῦ Ven. — l. ult. Rescribe ἀσφαλοῦς ex Veneto. ἀσφαλῆς habent omnes editi.

Pag. 186. l. 1. Τὸ (quod in Τῷ mutare non opus erat) εἰπεῖν υἱὸν ϑεοῦ ζ. μετὰ προςϑήκης τῆς Ζῶντος ἔδειξεν Ven. — l. 6. ψεύσασϑαι ὑμᾶς τὸ ἅγιον πν. Ven. — l. 7. Verba καὶ οὐκ ἀλλότριον ϑεοῦ om. Ven. Idem l. 8. οἰκοδομῇ (sic). — l. 9. ἐπιστρέψαντα, εὑρεϑέντα δὲ ὑπὸ Ven. — l. 10. Ποίμανε τὰ ἀρνία μου, καὶ, Ποίμανε τὰ πρόβατά μου Ven. — l. 13. Corrige εὐϑεμελίωτος, ut est etiam in Veneto. εὐϑεμελιώτατος vitium editorum commune est. — l. 14. ὅσον ἐμπνέωσι Ven. — l. 17. dele comma post ᾄσματι. Ibid. Ven. praebet αὕτη ἡ νύμφη. — l. 18. ἀδελφιδοῦς μου Ven. — l. 22. ὁ καιρὸς τῆς φϑογγῆς ἔφϑακε, φωνὴ τοῦ τρυγῶνος (sic) Ven. — l. 25. Verba καὶ ϑαλάσσης — ὑετοῦ διελϑόντος om. Ven. — l. 32. κηρύγματος. 'Επειδὴ δὲ εὐϑὺς κεκλ. τὴν τοσαύτην Ven. — l. 5. ab inf. 'Ελϑὲ ἐν μετανοίᾳ, et paulo post ἐν πολειότητι (pro τελειότητι) Ven. Idem l. penult. ἤδη τὸ ϑεῖον λόγιον. — l. penult. In Veneto non comparent verba μετὰ τὴν πρ. μετάνοιαν καὶ.

Pag. 188. l. 1. λέγει, 'Ανάστα, ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου Ven. Idem l. 2. delet δὲ ante δεύτερον — l. 3. ἐν τῇ δευτέρᾳ κλήσει οὕτως, 'Ανάστα, ἐλϑὲ, ἡ πλ. Ven. — l. 6. δευτέραν οὐ habet etiam Ven. — l. 7. ἀλλὰ ἐν πρώτῃ ἀπὸ Ven. — l. 12. προτειχίσματος, τουτέστιν τὸν υἱὸν πρὶν κλεισϑῆναι Ven. Idem ibid. πρὶν εἴσω. — l. 13. ἐπιδέξηται, τουτέστι

μετὰ τὴν Ven. Idem l. 14. θάνατον, ὅτι οὐκέτι. Recte. — l. 15. καὶ οὐκ ἔστιν διορθ. Ven. — l. 16. μετὰ τὴν τοῦ ἀνθρ. ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν Ven. Idem l. 17. ἐλεημοσύνης ἐπίδοσις Ven. — l. 22. τουτέστιν κίους (sic) καὶ σκώληκας Ven. — l. 23. Repone εἰργμένον ex Veneti auctoritate, qui pergit καὶ ἀποθήκης ἠσφαλισμένης πίστεως. — l. 25. ὡς ἔχει ὁ θεῖος Ven. — l. 5. ab inf. σκύλων, et dein πλούσιος γενόμενος ὧν αἰτεῖται λαμβάνει alia manus mihi enotavit ex Ven.

Pag. 190. l. 4. ἔτι ἐλπίς, ἔτι θέα, ἔτι ὁμολ. Ven. Idem l. 6. ἐξοκκίλασα. In Bas. est ἐξωκείλασα. — l. 7. ἔοικαν γὰρ Ven., qui l. 8. τὰ, ante ἑκάστης, non agnoscit. — l. 9. ὡς ἔπος εἰπεῖν, γελοιωδῶς ὅπερ προβάλλομαι Ven. — l. 11. χρυσοῦν Ven. — l. 12. Repone πέδιλα pro πόδια, ex auctor. Veneti, qui habet πέδηλα. — l. 14. ἡ τῶν τὴν ἄγνοιαν κεκτ. σφ. καὶ ἄτακτος εὑρίσκεται διαταγή Ven. Idem l. 15. εἰς ἅπαντα, et l. 16. στριφνότητος cum Bas. — l. 17. θεῷ προσῆψαν Ven. — l. 18. Καὶ ὡσεὶ ἥτις ἀπὸ ἱματίου χειρίδα (ita corrig. in mea edit. pro χειρίδια, quod typothetarum vitium est) κατασχὼν, καὶ ἕως μόνος (sic) Ven. — l. 19. ἑαυτὸν, προφέροι δὲ ὀφθ. (sine πρὸ) Ven. — l. 21. Repone ἐπιληφθεὶς ut est etiam in Ven. — l. 23. ὁμοίας ταύτῃ, καὶ ἔτι ὑπερβολῇ (cod ὑπερβολή) καλλίονας τῷ φυλάττειν, ἐπιθανατίους δὲ ἐν τῷ μὴ φυλάττεσθαι, τὴν μίαν Ven. Bene. — l. 4. ab inf. ἐνταλμάτων ἀλγήσαντες Ven. Idem l. penult. ἑκάστῃ αἱρέσει. — l. ult. εἰς πολλὴν φορὰν κακῶν Ven. Recte.

Pag. 192. l. 5. ποιήσηται Ven. Idem l. 6. firmat προκόπτων, et pergit κατὰ χεῖρας τὸ πλέον. — l. 7. κάμνων ἑαυτῷ, καὶ Ven. — l. 8. ὁδοιπορίαν ἑαυτὸν ἀγάγοι, τάχα δὲ (sic restitue) μήτε Ven. Idem l. 9. μήτι ἂν ἀνακάμψει — — οὕτω καὶ ἑκάστη. — l. 10. ἐφευρεῖν διανοηθεῖσα, παρεξώκειλε Ven. Idem l. 11. ηὐδέθη δὲ αὐτῇ (αὕτη Bas.) τ. ἀρρ. ἡ τῆς ἀνοίας καὶ ἀγν. παρεμπλοκὴ (ita restituendum) Ven. — l. 13. εἰ μή τι ἂν ἑκάστη ἀνακάμψει εἰς τὸ ἀρχ. τ. ὁδοῦ, τ. τὴν βασιλικήν. Ven. — l. 15. αἰδῶμ Ven. Idem l. 16. εἰς τὴν γῆν, et l. 17. γάλα καὶ μέλι, et paulo post Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων καὶ Ἰεβουσαίων καὶ Εὐαίων. — l. 20. πιόμεθα — φαγόμεθα Ven. — l. 22. καὶ ἡ ὁδοιπορία Ven. Idem l. 23. Ven. om. verba δεξιὰ ἢ ἐπὶ τά. — l. 26. πλάνης ἀνοδία Ven. Hoc restituendum est. — l. 29. φωναῖς ἀνελκυθῶμεν καὶ φωνῆς ἑκάστης π. ἐπιτ. ἀχθῶμεν. Σφ. Ven. Bene. — l. 31. καὶ οὐδὲ τὰ μικρὰ Ven. Idem l. 33. οὐδὲ ὅλως. — l. 3. ab inf. τὰ ἀληθῆ Ven. In nostra edit. corrig. τἀληθῆ. — l. penult. Ταύτην δὲ παραρρίψαντες ὡς Ven. Idem lin. ult. κεκτημένου, τῇ δὲ συντυχίᾳ θάνατον ἐμποιοῦντος, ἡμεῖς δὲ τῆς τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ δυνάμει τοῦτον.

Pag. 194. l. 2. θεοῦ καθικετείαν Ven. — l. 3 et 4. καταξιῶσαι ἡμᾶς τὰ ἀληθῆ Ven. Idem l. 4. ψευδῶς τι λέγ. — l. 5. ὁποίοις αἱ μὴ τἀληθῆ Ven. Idem l. 6. Ἔτι δὲ καὶ οἱ. — l. 10. Καθαροὶ καλούμενοι (οὕτω deest) Ven. Idem l. 11. ἀλλὰ ὁμοῦ αὐτοῦ τοῖς κτλ., et l. 13. ἐξέπεσαν. Verba ἀνατραπήσονται δὲ ὡσαύτως π. π. ἧς κακῶς φρονοῦσιν absunt a Veneto. — l. 19. μ' ἢ καὶ ξ' Ven. — l. 24. καὶ ἡ αὐτὴ (sic) τοῦτο Ven. — l. 25. οὐκ ἔχω τι λέγειν Ven. — l. 4. ab inf. Repone nunc Ἀγγελινὴ ex fide et auctoritate Veneti. Ἰγγλίνη Bas. — l. ult. γεννήσει Ven.

Pag. 196. l. 1. ῥίζας καὶ τὰς τρόφας (sic restituendum est), ἤ τι τῶν ἐν τοῖς Ven. Idem l. 2. ἐπιμνημονεῦσαι. — l. 4. πάσας δὲ ἐξελθόντες οὐδεμίαν ἐάσαμεν (ita etiam Bas.) Ven. — l. 7. τῷ ταύτης ὀνόματι Ven. — l. 9. Repone τὸν ante τῶν ὅλων. Articulus excidit etiam in ed. Petav. Colon. — l. 11. ἐπιδείξαντες, et l. 12. καὶ τὸν (sic) πέλας Ven. — l. 16. μα' ἢ καὶ ξα'

Ven. Idem l. 17. om. δὲ ante τούτους, et l. 19. praebet καὶ οὗτοι ἀπόσπασμα. — l. 20. Καθαρῶν δογμάτων, οἵτινες φύσει γάμον (ita restitue) οὐ παραδ. Ven. — l. 21. παρήλλακται δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς Ven. — l. 23. διὰ τοῦ ἐθελοθρ. Ven. Idem l. 24. Οὔτε γὰρ αὐτοῖς παραπεπτ. — l. 4. ab inf. εἰ μόνη τυγχάνει ἡ ἁγία θεοῦ (sine τοῦ), καὶ εἰ ἀλλοτρία ὑπάρχει θεοῦ ἡ παιδοποιουμένη ὑπόθεσις, ἆρα καὶ αὐτοὶ Ven. Bene.

Pag. 198. l. 1. εἰρημ. ὅτι, Ὁ ὁ θεὸς Ven. Idem paulo post ἐπ' ἀνάγκαις (ἐπανάγκαις cod.) χωρ. Ven. — l. 7. ἐπιμετρῆται (sic) Ven. — l. 10. ἀδηφαγεῖν, τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν, τὸ μὴ φονεύειν, τὸ μὴ φαρμακεύειν, τὸ μὴ καταρᾶσθαι Ven. — l. 12. ἐπιδύειν Ven. — l. 14. ἐκ θεοῦ κεκτημένη Ven. ἐκ θεοῦ κεκτισμένη Bas. — l. 15. τοιαῦτα θατέρως ἔχει τῆς ἐπιτροπῆς τὸ μέτρον Ven. — l. 16. Ἀλλὰ ὡς Ven. — l. 21. εἰρημένον κτήσεται τὸ, Ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἄχρις ἐσχάτων Ven. Bene. — l. 22. γάμος, καὶ κατὰ θεὸν ὁ γάμος καὶ ζωὴν ἔχων ὁ γάμος Ven. Bene. — l. 25. γάμου, βεβηλὸς (sine οὐ) Ven. Idem l. 26. om. voc. ποτε, ante ἐν κόσμῳ. — l. 27. καὶ διὰ πολλῶν Ven. — l. 5. ab inf. ἀλλὰ οὐ κατεπαίρεται τῶν Ven. Quod restituendum est. — l. 4. ab inf. ἐκ, ante τῶν ἰδίων, om. Ven. — l. 3. ante fin. ἐπαρκέσαιεν (sic). Καὶ Ven. Ibid. ante βρωμάτων repone μὲν, quod excidit etiam in ed. Petav. Colon. — l. penult. ἀλλὰ οὐ φυσ. Ven. — l. ult. τὸν μὴ ἐσθ. μὴ κρινέτω. Κυρίῳ γὰρ ἐσθίει (desunt igitur verba μὴ ἐξουθ., κ. ὁ μὴ ἐσθ. τ. μὴ ἐσθίοντα) καὶ πίνει, καὶ κυρίῳ οὐκ ἐσθίει καὶ οὐ πίνει. Καὶ ὁρᾷς κτλ. Ven.

Pag. 200. l. 2. ἐν, ante τῇ ἐκκλησίᾳ, om. Ven. — l. 5. τὴν μὲν τρόπην Ven. Ex eodem libro alia manus l. 7. mihi enotavit scripturam ἐγκοίλια στάματά τε καὶ μέρη. — l. 8. ὄκνων Ven. — l. 11. οὐ τὸν χαρ. τῆς ἐκκλ. ὑποφαίνει Ven. — l. 14. καὶ ἐπαινετὴν τοιαύτην Ven. — l. 17. ἀποταξ. τῷ βίῳ, καὶ μὴ πεφυσιωμένους Ven. Hoc restituendum est. Idem liber l. 18. habet τοῖς τοιούτοις εὐλαβεστάτοις οὖσι. Καθάπερ ἀπόστολοι (καὶ τοῖς deest) Ven. — l. 19. πάντων ὁ δεσπότης Ven. Idem l. sequ. ἀλλὰ οὐκ ἀπεβάλλετο τὰς αὐτῷ (sic restituendum). — l. 25. ὁ ἐπουράνιος Ven. Idem l. 27. ἐποτίσατέ με, γυμνὸς ἤμην, καὶ περιβ. Ven. Verba ξένος ἤμην, καὶ συνεγάγετέ με desunt in Bas. et ed. Petav. — l. 28. ταῦτα οὗτοι Ven. Idem l. 29. τῇ ante δικαιοσύνῃ om. — l. ult. ἐβδελύξαντο Ven.

Pag. 202. l. 1. ἑκάστου τὸ ἔργον καὶ τὴν τάξιν Ven. — l. 3. οὔτε φυγ., καὶ ὑπὸ τῶν Ven. Idem l. 4. om. τοῦ ante θεοῦ. — l. 6. ἐπαρνησίαν, οὐ δέχεται τοὺς ἀθετ. Ven. — l. 8. Restitue ἐν ἐμπειρίᾳ ναυτικῶν ex Ven. Idem l. 9. ἐν πρυμνικῇ (?) ἐχ. — l. 10. τὸν δὲ καὶ ἐν μέτρῳ τ. ὑποστάσεων καὶ ἐνθήκης Ven. — l. 12. τῷ (ita restitue) μὴ τοσούτῳ κεκτ. Ven. — l. 14. Verba καὶ σωτηρίαν desunt in Ven. — l. 17. δύνανται πληροῦν Ven. — l. 19. δικαιούμενοι δὲ δωρεὰν Ven. Idem l. 23. Venet. praebet παρθένον σφραγ. ἐπείγεται, διὰ τὸ ἁμαρτές. Probo. — l. 26. ὁρίσ. παρθενίαν θεῷ Ven. Paulo post in eodem libro deest βουλόμενος. — l. 4. ab inf. κατά τινα σαρκὸς Ven. — l. 3. ab inf. Θαυμαστῶς γὰρ Ven. Ab eodem libro paulo post ὁ abest ante νόμος. — l. penult. θυγατ. τὰς Ἰσραηλίτας (sic) ἀλλοφ. Ven. — l. ult. προσετάσσετο οὐκέτι Ἰουδαίοις ἐκδεδόσθαι Ven.

Pag. 204. l. 2. Corr. κηρύγματος. — l. 3. Post κατὰ τόπον repone καὶ τόπον (Ven. τόπων). — l. 4. ἐκποροῦντες Ven. — l. 10. περὶ τοῦ πατρὸς φυλ. παρθένον. Εἰ δὲ καὶ τὴν Ven. Idem lin. sequ. σῶμα οὐδὲν κωλύει λέγει. — l. 13. γαμείτω ὧδ' ἂν εὐποροίεν (sic) Ven. — l. 14. διὰ τὸ, Δέδεσαι Ven. Idem l. 16. ἐγκρ., γαμήτωσαν (sic). — l. 17. προτρεπ. τοὺς ἀγάμους Ven. Hoc restituendum est. — l. 18. ἀγάμοις καὶ ταῖς παρθένοις, καλὸν Ven. — l. 20

Ὃς μὴ καταλείπει πατέρα Ven. Paulo post idem liber om. voc. καὶ post ἀδελφούς. — l. 24. ἐν ἐπαγγελίαις Ven. Idem ibid. καὶ, Ὁ ὁ ϑεὸς, uti supra. — l. 26. δεῖται, ὡς (ἀλλὰ deest) ἔχει δυνάμεως ϑεωρίας δεῖται καὶ αἰσϑ. Ven. — l. 7. ab inf. ἐν παραδόσεσιν παρέδωκαν Ven. — l. 3. ab inf. ἐκκλησίᾳ ἁμαρτὲς εἶναι (τὸ deest) μετὰ τὸ ὁρίσαι Ven.

Pag. 206. l. 1. Repone ex Veneto ἀλλὰ ἐκείνην. Idem liber l. 2. om. voc. τὸν ante καιρόν. — l. 3 et 4. ὅτι μὲν ταῦϑ' οὕτως Ven. — l. 6. κρῖμα est in Bas. — Ibid. paulo post Venet. ἠϑέτησαν. Τοίνυν (omisso Εἰ) καὶ μετὰ πεῖραν (ἡ deest). — l. 7. Corr. πεῖραν. — l. 18. ἔπειτα, ante γήμασα, om. Ven — l. 9. καὶ αὐτὴν καὶ ἄνευ Ven. Bene. Ex eodem libro l. 10. repone μᾶλλον αὕτη. Pergit deinde ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ. — l. 11. κρῖμα Bas., uti solet. — l. 13. τεκνοποιείτωσαν Ven. — l. 14. ὁ, post μέσος, om. Ven. Idem ibid. περὶ ἑκάστης ἐκκλησ. — l. 15. Ἀποστολ. καὶ Ἀποτακτικοὺς καὶ Ἐγκρατιτὰς (sic), καὶ παρεκβάλλουσα Ven. — l. 16. γύναια firmat nunc auctoritas Veneti. — l. 17. ἀναχαλ. καὶ ἀϑετεῖν τὴν τοσαύτην τοῦ δρ. Ven. Idem liber ante ἀϑετήσας om ὁ artic. In Bas. iterum legitur κρῖμα. — l. 19. καὶ παραφϑείρας τὴν παρϑενίαν Ven. — l. 21. Οἱ γὰρ μὴ διὰ τὸ αἰσχ. ἀνϑρ (τοῖς deest) Ven., qui in seqq. facit cum vulg. — l 25. μίαν ἁμαρτίαν Ven. Idem paulo post κρεῖττον τὸν πεσόντα. -- l. 27. λαβεῖν ἑαυτῷ Ven. — l. penult. καὶ πονηρίας tuetur etiam Venetus.

Pag. 208. l. 3. δὲ, ante αὐτῷ, om. Ven. — l. 4. Corr. στεφανωϑῆναι. — l. 5. πάντα συνάγουσα Ven. — l. 8. καὶ, ante τὸν μαργαρίτην, om. Ven. — l. 10. ἄσηπτα Ven. Hoc reponendum est. — l. 12. ἐν ϑεῷ, ϑέμενος δὲ ἐν δυνάμει Ven. — l. 17. ξύλῳ τῷ [illegible] πεπαικότες Ven. Idem paulo post καταλείψαντες δὲ ἰόν. — l. 18. τὰ, ante ἑρπετώδη, om. Ven, qui pergit πλη....... μωκει τῷ γαυριάματι, cum lacuna. -- l. 22. μβ' ἢ καὶ ξβ'. Ven. — l. 25. ὀλίγων τινῶν ὧν ἐπεδογμάτισε Ven. — l. 29. τὸν αὐτὸν εἶναι υἱὸν. τὸ αὐτὸ εἶναι ἅγιον πν Ven. — l. ult. Verba δὲ ἔχοντι om. Ven. Idem ibid. φημὶ δή.

Pag. 210. l. 2. τὸ δὲ φωτιστικὸν Ven. Idem l. 3. τῆς πάσης et l. 5. τὰ τῆς εὐαγγελικῆς οἰκονομίας. — l. 6. ὥςπερ ὑπὸ ἡλίου πεμφϑείσης ἀκτῖνος καὶ π. εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμούσης Ven. — l. 8. καὶ καϑάπαξ καὶ καϑ' ἕκαστα Ven. — l. 10. Verba ϑάλπειν τε καὶ - - - ἃ δογματίζουσι absunt a Veneto. — l. 12. παλαιαῖς καὶ νέαις διαϑήκαις Ven. — l. 15. ὡς εἶπεν Ven. Ab eodem libro l. 16 abest vox κύριος ante εἷς. Idem ibid. praebet ποιήσης. — l. 17. ϑεὸς πρῶτος. καὶ μετὰ ταῦτα (ὁ utroque loco abest) Ven. — l. 18. οὐχ ἔστιν ἕτερος (ϑεὸς abest), καὶ ὅσα τοιαῦτα κατὰ Ven. Idem l. 19. ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. — l. 23. ᾧ τινες τοῦτο ὄνομα ἐπέϑεντο. Ἐν Ven. — l. 27. Repone ἀφελεστέρων ex Ven. Idem l. 28. γινωσκόντων τὴν πρώτην πτύρσιν αὐτοῖς Ven. — l. 30. τὰ τέλεια τῆς ἀληϑείας ἐπιστ. Ven. — l. 7. ab inf. ἀπατήσει καὶ πλανήσει Ven. — l. 4. ab inf. τοῦ, ante ϑεοῦ, om. Ven. — l ult. καὶ μίαν ϑεότ. Ven.

Pag. 212. l. 2. τοῦ, ante εἶναι, om. Ven. Item τὸ ante ἅγιον. — l. 3. ἑαυτόν ποτε ὠνόμασεν Ven. Idem liber ibid. non agnoscit verba καὶ διὰ Χριστοῦ. -- l. 6 Repono συναλιφὴ, ut est in cod. Rhedig. et Bas. Venetus habet συναλείφη. — l. 7. Repone τε καὶ ante δόξης, pro simplici καὶ. Pro ἀϊδιότητος Ven. ἰδιότητος. — l. 8. ἦν ἡ τριὰς τριὰς Ven. — Idem l. 9. μία οὖσα κυριότης, μία οὖσα δοξολογία (μία ϑεότης desunt), ἀλλὰ τρὶς ἀριϑμουμένη Ven. — l. 12. οὐδὲν δὲ παρηλλ. Ven. — l. 15. Corrige συναδελφὸς ὢν πατρὶ, quae omnium librorum, etiam Veneti, scriptura est, praeter ed. Petav. Colon. in qua etiam τῷ pro ὤν. — l. 16. διαλειπὼν (sic) Ven. — l. 17. συνυπάρχων πατρὶ, ἐκ πατρὸς Ven. - Ibid. corrige ἴσος ὢν, ut legitur in Ven. et Bas. Sola ed.

Petav. praebet ἴσως. — l. 20. Repone ex Veneto εἷς δὲ ϑεὸς πατήρ. — l. 21. συνάδελφος Bas. — l. 26. δόξης, πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα Χριστοῦ, π. πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν (ita ut desint verba Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πατρὸς) Ven. — l. 29. ἀλλοιωμένον (sic). Τί ἄρα παρὰ πατέρα καὶ υἱὸν συνδ. τῆς τρ. Ven. — l. 31. τὸ, Ἐγὼ καὶ τὸ, Ὁ πατὴρ Ven. — l. 6. ante fin. τὸν, inter ἐνυπόστατον et πατέρα, om. Ven. — l. 4. ante fin. εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πν. Ven. — l. 3. ante fin. τιϑ. τῶν συνδέσμων, τουτέστιν τῆς συλλαβῆς τοῦ, καὶ ἐλέγχει τὸν Σαβ. ματαίως τὴν συναλειφὴν (sic) Ven. — l. ult. Ὅπου γὰρ tuetur etiam Ven. Scribendum fortasse ὅπου γε.

Pag. 214. l. 3. τριὰς, post ὀνόματι, om. Ven. — l. 11. ζωή εἰμι, ἀεὶ ὁ πατὴρ, ἀεί εἰμι, πάντα Ven. — l. 12. ὄμματα τῆς καρδίας Ven. Idem l. 13. ἀβλέπτης. Συνελϑ. — l. 18. σκιρτ. τῇ πρὸς Ἐλισάβετ εἰςόδῳ τ. Μ., ὡς ἔγνω Ven. Idem l. 20. om. τοῦ aute κυρίου. — l. 7. ab inf. διατὶ Ven., qui paulo post om. verba τὸ πνεῦμα, ante κατήλυϑεν, et dein τὸ ἅγιον post verba τὸ πνεῦμα. — l. penult. καὶ εἴ τι ἐστὶν Ven. Bene. Idem l. ult. τῇ αὐτοῦ ϑεότητι.

Pag. 216. l. 1. ὁ, ante ἅγιος, om. Ven. Idem l. 3. ἀλλ' ὅπως. — l. 4. μηδὲν ὀρϑὸν διανοούμενος Ven. — l. 5. Repone συναλιφὴν ex Bas. In Ven. est συναλειφῇ. — l. 6. αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος Ven. Idem ibid. φορέσαντος, καὶ ἐν εἴδει. — l. 11. πατρὸς ἄνωϑεν (sine δὲ) legitur etiam Ven. — l. 18. δὴ, ante ταῦτα, om. Ven., qui pergit δυνατὰ, μὴ ἔχει ἔμφ. Idem liber ibid. περὶ ἑαυτοῦ. — l. 25. τοὺς μαϑητὰς τοὺς εἰπόντας Ven. Idem l. 26. οὗτος ὁ Ἰησοῦς, et l. 27. αὐτὸν ἴδετε. — l. 28. Ven. om. ἐγὼ ante ὁρῶ. — l. 3. ab inf. πλὴν ἐμοῦ. — l. ult. Repone ex Bas. συναλιφή. In Ven. est συναλειφῇ οὖσα τριάς.

Pag. 218. l. 1. γεννήσας ἀληϑῶς Ven. Idem l. 2. ἐκ π. ὁ ἐνυπόστατος Ven. Idem paulo post delet καὶ ante ἀχρόνως. — l. 6. Vocabula δὲ, ante αὐτοῦ, et τοῦ, post αὐτοῦ, om. Ven. Ibid. restitue πάλιν, ex fide vett. libror., etiam Veneti. — l. 7. πέφηνεν ἐν τοῖς προφ. Ven. -- l. 13. Ἀσαναίων Ven. — l. 16. Βααλζεβὰϑ Ven. Idem l. 17. ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος. Bene. Ibid. paulo post repone ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος. Eodem vitio laborat ed. Petav. Colon. In Veneto desunt verba quae praecedunt Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Idem liber l. sequ. praebet αὐτοῖς ἀποστρέψῃ. — l. 24. ἐν, ante αὐτῷ τῷ σώματι, om. Ven. - l. 25. καὶ, post φαιδρυνϑέντος, om. Ven. Idem l. 26. Ἀνέστη γὰρ Χριστὸς, ὥς φησιν ἡ γρ., ὁ ϑάνατος αὐτοῦ οὐ κ., ὥς φ. Ven. — l. 28. Verba κυριεύει καὶ om. Ven. Idem l. 29. κατὰ ϑάτερον. — l. 29. ὅτι, Ὁ κύριος ὁ ϑ. σου κύριος εἷς ἐστιν Ven. Idem paulo post ἐλϑόντα οἱ υἱοὶ Ἰσρ. -- l. 6. ab infer. Verba τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω̄ om. Ven. — l. 5. ab inf. αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς, ὑπὲρ ἄνω Ven.

Pag. 220. l. 1. ἀρνήσηται τὸν Χριστὸν καὶ τ. ἅγιον Ven. Idem l. 2. σὲ γινώσκωσι, et l. 4. τὴν τῆς τριάδος, et l. 6. ἐκλείσει (h. e. ἐκκλείσει). — In adnot. (p. 221.) ad l. 5. ab inf. pro πάντι rescribe παντὶ. — l. 7. νομίσῃ καὶ ὁ πλαν. τ. διάνοιαν Ἄρειος τὸν ἕνα Ven. — l. 8. τὸν δὲ υἱὸν ϑεὸν μὲν ὄντα Ven. Probo. Idem liber l. 9. τοιοῦτον διελέγχει, λ. — l. 11. Verba Φῶς ἀληϑ. ἵνα ἐκ τ. ϑ. ἀλ. Ven. non habet. — l. 14. ἐνταῦϑα ἡ (sic) ἀληϑινὸν Ven. — l. 15. ἀμφιλογίας Ven. Idem l. 16. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ϑεοῦ καὶ φῶς. et l. 17. πρὸς τ. πατέρα τὸ φῶς ἀπεφάνϑη, καὶ. — l. 18. ὁ articulus, post Ἔστι γὰρ, om. Ven. Idem deinde pergit ἔστιν υἱὸς (sine ὁ) υἱός. — l. 19. τιμὴ καὶ κράτος Ven. — l. 22. ὡσπερεὶ λίβυν Ven. Quod omnino reponendum est. V. Nicandr. Ther. 490. — l. 25. ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν προβ. Ven. — l. 27. παρ' ἑκάστης λεγομ. Ven. Idem paulo post ποιήσασϑαι βοηϑῶμεν. — l. 7. ab inf. πρώτων καὶ τῶν Αἰ-

σιρῶν μγ΄ ἢ καὶ ξγ΄. Ven. — l. 5. ab inf. Ὠριγένιοί τινες καλ., οὐ πανταχου δὲ Ven. — l. penult. τοῦ Συνταχτοῦ Ven.

Pag. 222. l. 1. νομιτεύεται Ven. Idem ibid. ἐπιφανοῦς ἀνόμου προδεδ. — l. 4. λαγνεία· τινὲς δὲ ἔφασαν αὐτὴν περὶ Ῥώμην καὶ Ἀφρικὴν γεγενῆσθαι. Μολύνουσι δὲ αὐτῶν Ven. — l. 6. πρὸς σχήματι μοναζουσῶν. Ἐφθαρμένοι Ven. — l. 8. Ἰούδα τοῦ Αὐνάνου καλ. Ven. — l. 15. ἀλλ' ἡ ὑποκριτικὴ Ven. Idem l. 16. ἐγκυμ. τὴν ὑπὲρ τοῦ δοκοῦντος ἐφθάρθαι praebet, et delet l. 17. ἢ particulam ante ἵνα. — l. 19. τοῦτο αὐτό ἐστι Ven. Idem l. 20. ἐπιτελεῖν, οὐ διὰ γυν., ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τρόποις Ven. — l. 24. Repone τὰς articulum ante ῥύσεις. Alterum ἑαυτῶν, quod Petavius uncinis notavit, ego exclusi, praeter reliquos libros retinet etiam Ven. Idem liber paulo post ἵνα μὴ δῆθεν ἁρπ. — l. 26. γραφαῖς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθ. Ven. — l. 28. ὡς, ante πεπαρρησιασμένως, om. Ven. Idem l. 29. δῆθεν τῶν καὶ ἐν τῇ. — l. 5. ab inf. διὰ τὴν τῶν τελούντων ἀνθρώπων αἰδῶ Ven. — l. 4. ab inf. ἵνα μὴ τῇ πονηρίᾳ συνάπτωνται Ven. Quod reponendum est. — l. 3. ab inf. ὄν. σεμνύνεσθαι. Διελέχθησαν Ven. — l. penult. τινων προτελευτησάντων Ven.

Pag. 224. l. 4. καὶ ἐξομολογηκότων αὐτὸν Ven. Recte. — l. 5. φασκόντων Ven. Idem l. 7. ἐπὶ τῇ τοῦ. — l. 12. γεραλαίᾳ (ita et Bas.) ὑπαρχ., εἰπούσης δὲ αὐτῷ τ. τ. κακοτροπίας ἐργ. Ven. — l. 14. μυσερὰς Ven. Idem l. 15. iterum μυσερά. — l. 18. ἀποτροπίαν τῆς ἀθεμ. ἐργασίας ἐκ. αἱρέσεως, εἰς τὸ καλὸν μᾶλλον προτρ. Ven. — l. 21. ἐπιθυμούντων, εἰς ἀλέξησιν δὲ μᾶλλον Ven. — l. 23. ἐργασ. ὑμῶν ὑπόνοιαν; Καὶ πρῶτον Ven. Idem paulo post ἔσται pro ἐστιν. — l. 24. ἐφθαρμένων Ven. — l. 26 et 27. Verba Πῶς οὖν ἡττημ. ἠδ. συνάπτεσθε σώματι non habet Ven., qui deinde praebet πονηρὸν τὸ συναφθέντα τελεσιουργεῖν, mediis iterum omissis. — l. 4. ab inf. ἀποταξάμενον ἀνδρ. μὴ γεωργεῖν tuetur etiam Ven. Et sane vetus scriptura unde defendatur non caret. — l. ult. Verba ἀμπελῶνα, οὐκ ἐφύτευσεν in Ven. non extare videntur.

Pag. 226. l. 5. γηράλαιον Ven., uti solet. Idem l. 6. ὑπὸ τοῦ τέκνου. — l. 7. τοῖς πατράσιν αὐτῶν ὕβριν Ven. — l. 12. Repone ex Veneto γάμος εἰς παιδοποιΐαν, οὐκ. Idem liber l. 13. vitiose habet κεκτημένα pro κεκτισμένα, et l. 14. post κοινωνίας delet articulum τήν. — l. 17. πῶς ἀρέσῃ Ven. — l. 19. ἡ μόνητης (sic) Ven. — l. 22. μυσερῶν (ita constanter), καὶ οὔτε ἀντίθετον ἔσχον Ven. Idem l. 23. delet καὶ ante οὔτε οἱ ἐν. — l. 25. τρόπον ὑποδῦντες. Καὶ Ἠλίας Ven. Idem l. 26. οὔτε μετὰ γυν. — l. ult. Scribo cum Veneto τὴν αὐτῶν δυνάμενοι διελέγξαι διάνοιαν.

Pag. 228. l. 1. Bene Venet. ἐπειδὴ γὰρ πάντι. Ceterum pro πάντῃ corrige πάντη. — l. 3. καὶ ἡ πτῶσις Ven. Idem l. 4. καὶ αὐτὴν δὲ παρωσ. — l. 8. ἀρρωγὸν Bas. — l. 9. ἡμῶν ἐν θεῷ ἐπαγγ. Ven. — l. 10. τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου Ven. Idem l. 11. μδ΄ ἢ καὶ ξδ΄. — l. 12. Repone ex Veneto καθεξῆς τούτοις. — l. 13. Λεωνίδου (sic) τοῦ ἁγίου μαρτ. καὶ μακαρίτου Ven. — l. 15. τῶν, ante Ἑλλήνων, om. Ven. Idem l. 16. ante Δεκίου inserit δὲ, et paulo post praebet ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρέων. — l. 20. τοῦ, ante Χριστοῦ, om. Ven. — l. 22. Καὶ γὰρ καὶ καιρῷ ποτε, ὡς λόγος, ξυρήσαντες αὐτὸν οἱ Ἕλλ. πρὸς τῇ ἀναβ. τοῦ Σαραπίου καλουμένου τεμένους τοῦ αὐτῶν Ven. — l. 24. τὸν, ante αὐτὸν, om. Ven. Idem paulo post θάλλους, pro θαλούς. — l. 26. σχ. ἐπέχουσιν οἱ τῶν Ven. Idem l. 27. οὐδὲ δείσας. — l. 28. Δεῦτε, λέγων, λάβετε οὐ τὸν θαλλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλλὸν Χριστοῦ. Καὶ π. ἔστιν ἃ περὶ αὐτὸν ἀνδραγαθήματα (sine τοῦ, et sine τὸν ἄνδρα) Ven. — l. 5. ab inf. ἔμεινε Ven. — l. 4. ab inf. Reponi debebat λογιότητος ex marg. exempli Schottiani,

quam scripturam nunc firmat etiam Venetus. Idem liber paulo post ἐπὶ πλείστῳ φθόνῳ. — l. ult. Vulgatam ἐπινοῆσαι tuetur etiam Ven.

Pag. 230. l. 2. Retineri poterat vulgata scriptura ὁρίσαι, εἰς παραχρ. δὴ — παρασκευάσαι. Nec aliter legitur in Veneto, qui pergit Ὁ δὲ μὴ φέρων τὴν τοσαύτην τῆς διαβ. — l. 4. γνώμῃ πάλιν τοῦτο Ven. — l. 5 et 6. ἐπειδὴ ὅλως καθωμ. τ. πρ., βαλ. ἐπὶ χεῖρας αὐτοῦ Ven. — l. 9. δὲ, post Ἀλεξανδρείᾳ, om. Ven. — l. 10. τὴν Παλαιστινῶν Ven. — Nicetae Choniatae de Origene ex Epiphanio haec est narratio Thesaur. Orthod. Fid. IV, 31: Ὠριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντινος ἐπονομασθεὶς, λεγόμενός ἐστι καὶ Συντάκτης διὰ τὸ πλῆθος τῶν συγγραμμάτων. Τὸ μὲν γένος ἦν Αἰγύπτιος, υἱὸς Λεωνίδου τοῦ ἁγιωτάτου μάρτυρος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τὴν οἴκησιν ἐσχηκὼς, κἀκεῖ παιδευθεὶς καὶ ἀνατραφείς. Ἐφοίτησε καὶ τοῖς ἐν Ἀθήναις παιδευτηρίοις, καὶ γέγονε μὲν λόγιος τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Ἐσχόλασε δὲ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ Δέκιον διωγμοῦ πολλὰ καὶ αὐτὸς πέπονθεν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς πίστεως, ὀνειδιζόμενός τε καὶ συρόμενος διὰ μέσης τῆς πόλεως, καὶ βασάνοις ὑποβαλλόμενος καὶ χλευαζόμενος. Ἐν μιᾷ γὰρ, ὡς λέγεται, ξυρήσαντες αὐτὸν οἱ Ἕλληνες πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ Σαραπείου καλουμένου τεμένους ἐκάθισαν, θαλλοὺς ἐπιτρέψαντες διδόναι φοινίκων τοῖς ἀνιοῦσιν εἰς προσκύνησιν τοῦ Σαράπιδος. Τοῦτο γὰρ καὶ οἱ τῶν εἰδώλων εἰώθασαν ποιεῖν ἱερεῖς. Ὁ δὲ λαβὼν μεγάλῃ φωνῇ, μηδὲν δείσας, μηδὲ δὲ διστάσας, ἐβόα, Δεῦτε, λάβετε, οὐ τὸν θαλλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλλὸν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ τῆς κακίας ἐργάται παροξυνθέντες αἵρεσιν αὐτῷ προὔτειναν ἢ θῦσαι τοῖς δαίμοσιν, ἢ τὸ σῶμα παρ' Αἰθίοπος μιανθῆναι. Ὁ δὲ φέρων (sic, sed Morellium vertisse ex suo codice video „cum tam sceleratum stuprum ferri *non* posset") τὴν τοσαύτην ὕβριν, ἐλεεινὴν φωνὴν (deest verbum ἔρρηξε) ὡς αἱρεῖται μᾶλλον θύειν. Καὶ ὡς μὲν ὁ πολὺς ἔχει λόγος μετεμελήθη πάλιν, καὶ οὐκ ἐβούλετο ποιεῖν, ἐκεῖνοι δὲ τῆς προτέρας δραξάμενοι καταθέσεως λίβανον ταῖς τούτου χερσὶν ἐνέθηκαν, καὶ καθεῖναι παρεσκεύασαν εἰς τὸ πῦρ. Ὅθεν καὶ παρὰ πάντων τῶν ὁμολογητῶν καὶ τῶν μαρτύρων κατακριθεὶς ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. Λοιπὸν δὲ μὴ φέρων τὴν αἰσχύνην ἀπῆρε τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην. Ἐπιτραπεὶς δὲ παρὰ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερατείου λόγον εἰπεῖν τινα διδακτικὸν (ἦν γὰρ, φησὶ, καὶ πρεσβυτερίου πρὸ τοῦ θῦσαι κατηξιωμένος) ἀναστὰς ἔφη τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐννάτου ψαλμοῦ ῥητὸν, Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ κτλ. — l. 11. Repone εἵλατο ex Ven. et Bas. εἵλετο sola habet edit. Petav. — l. 12. καὶ ὡς habet etiam Ven. Idem l. 13. ἱερατίου. — l. 14. Repone προτρεπομένων οὖν, quod olim suspicatus eram, nunc ex auctoritate Veneti. Idem liber etiam l. 15. firmat quod scripsi, habens καταναγκασάντων τῶν τὸ τηνικαῦτα. — l. 17. μόνον τὸ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ μθ΄ ἐπειπὼν Ven. — l. 21. καὶ πάντων ὁμοῦ Ven. Idem l. 23. delet Καὶ ante μετὰ χρόνον. — l. 26. Σαβέλλιον Ven. — l. 27. τὴν πίστιν ἀναδέξασθαι (ita restituendum) τῆς ἁγ. θεοῦ ἐκκλησίας· ἦν γὰρ τότε ὁ αὐτὸς Ὠριγένης τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ προειρημ. auget Venetus. — l. 5. ab inf. βαθ. τῶν ῥημάτων ἡξ. Ven. — l. ult. τροφὰς αὐτῷ Ven.

Pag. 232. l. 4. ἐπιμελὲς Ven. — l. 5. καὶ, ante Θεοδοτίονος (ita est in cod.), om. Ven., qui pergit Πέμπτης τε ἐκδόσεως μετὰ παραθέσεως (καὶ ἕκτης desunt igitur). — l. 8. Ἑβραϊκῇ μὲν Ven. — l. 11. τῆς, post παραθέσεις, om. Ven., pergens Ἑβρ. φύσει μετὰ στοιχείων καὶ Ἑβραϊκῆς δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων, ὥστε. — l. 13. τῶν δύο τῶν Ἑβρ. Ven. Idem l. 14. πεφιλοτίμηται. — l. 19. οὐχ οἱ πρῶτοι οἱ τὴν legitur etiam in Ven. — l. 23. κατὰ τὸ σωμάτιον. οἱ μὲν λέγ. αὐτὸν νεῦρον Ven. — l. 5. a fin. ηὗρεν Ven. Idem paulo post περὶ αὐτοῦ λεγόμενα. — Ceterum apud Nicetam Chon. Thes. Orthod. Fid. l. l. hoc

lemma ita excerptum legitur: Μετὰ δὲ ταῦτα συντυχὼν Ἀβροσίῳ τινὶ Μαρκιωνίστῃ, ἢ ὡς ἔνιοι λέγουσι, Σαβελλιανῷ, ἔπεισεν αὐτὸν ἀναϑεματίσαι τὴν αἵρεσιν καὶ γενέσϑαι τῆς καϑολικῆς ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος δὲ σπουδαῖος ὢν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ϑείων γραφῶν ἠξίωσε τὸν Ὠριγένην ἑρμηνεῦσαι ταύτας. Ὃς δὲ πληρῶν τὴν ἀξίωσιν ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης, ὥς φασιν, ἐπὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ χρόνους ἐσχόλασε ταῖς ἑρμηνείαις, τοῦ μὲν Ἀβροσίου τροφὰς αὐτῷ καὶ τοῖς ὀξυγράφοις καὶ τοῖς ἄλλως ὑπηρετοῦσι παρέχοντος, ἔτι δὲ καὶ τοὺς χάρτας καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλώματα, αὐτοῦ δὲ τοῦ Ὠριγένους ἐγκρατείᾳ καὶ ἀγρυπνίαις καὶ καμάτῳ πολλῷ τὸ ἔργον ἀνύοντος, φιλοτιμησαμένου δὲ πρὸ ἑτέρου παντὸς εἰς τὰ λεγόμενα Ἑξαπλᾶ. Τιϑεὶς γὰρ τὴν Ἑβραϊκὴν λέξιν ἐν μιᾷ σελίδι γράμμασιν Ἑλληνικοῖς, καὶ ταύτας τὰς δύο σελίδας ἀντὶ μιᾶς λογιζόμενος, ὡς ἰσοδυνάμους ἐπῆγε κατὰ τρίτην, μᾶλλον δὲ δευτέραν, σελίδα τὴν ἑρμηνείαν τῶν Ἑβδομήκοντα δύο, εἶτα τὴν τοῦ Ἀκύλα, ἔπειτα τὴν τοῦ Συμμάχου, μετέπειτα τὴν Θεοδοτίωνος, εἶϑ' οὕτω τὴν πέμπτην Ἔκδοσιν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πᾶσαν τὴν παλαιὰν διαϑήκην συντέϑεικε διὰ τῶν Ἑξαπλῶν. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τὰς ἐξηγήσεις κόπος (in marg. cod. κνημίκοπος) οὕτω πολύς, ἡ δὲ τῶν πονηρῶν ἐπιμιξία δογμάτων ἠμαύρωσεν αὐτοῦ τοὺς πόνους, ἐγκαταλελειμμένου τάχα παρὰ ϑεοῦ διὰ φιλοδοξίαν ἀφ' ἧς καὶ τῇ ἰδίᾳ ζωῇ πρότερον ἐπεβούλευσεν. Μὴ βουλόμενος γὰρ κινεῖσϑαι σωματικαῖς κινήσεσιν ἐξετμήϑη τὰ παιδογόνα μόρια, κατ' ἐνίους μὲν δι' ἑαυτοῦ, καϑ' ἑτέρους δὲ διὰ Ἡλίου τινὸς ἰατροῦ τῶν γνωρίμων ἑνός· οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι τὸ νεῦρον μόνον ἔτεμε τῶν διδύμων, ἕτεροι δὲ ὅτι φάρμακον ἐπινοήσας αὐτοῖς ἐπιτέϑεικε καὶ ἀπεξηράνϑησαν, ἔνιοι δὲ ὅτι βοτάνην τινὰ ἰατρικὴν εὗρε πρὸς τὴν νέκρωσιν αὐτῶν ἐπιτηδείαν. — l. penult. φύσασα αἱρ. πρῶτον μὲν σὺν τῇ τῶν Αἰγ. Ven. — l. ult. τὰ νῦν, παρ' αὐτοῖς δὲ τοῖς Ven.

Pag. 234. l. 1. ἀναδεδέχϑαι παρ' αὐτοῖς φύσει καὶ κατὰ Ven. — l. 2. δεινὴ δὲ, quod ex coniectura rescripsi nunc firmat Veneti auctoritas. Ex eodem libro l. 3. omnino corrigendum est εἰ καὶ σὺν ἐκείνοις. — l. 4. Κἄν τε γὰρ Ven. — l. 5. ἀλλ' οὖν γε δεινοτέραν αἰσχρότητος Ven. — l. 6. ὁ, ante Ἄρειος, om. Ven. Idem l. 7. οἱ ἑξῆς Ἀνόμοιοί τε καὶ οἱ ἄλλοι Ven. — l. 9. ἀλλ' οὔτε Ven. Idem l. 11. om. ἡ ante πτῶσις, et pergit Ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὐ ϑέλει εἶναι τὸν υἱόν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀλλότριον πατρὸς τοῦτον εἰσηγεῖται, κτιστόν τε ἅμα κτλ. Ita et integritati et sanitati suae est hic locus restitutus. — l. 12. ὡς, ante κατὰ χάριν, om. Ven., et pergit deinde τὸ (sic) υἱὸν αὐτὸν καλ. λέγειν. καὶ ἄλλαι αὐτοῦ πτώσεις (desunt igitur εἰσὶ δὲ). — l. 15. δὲ τούτους εἶναι Ven. Idem ibid. ἀναπλακήσας, καὶ. — l. 16. πέμπεσϑαι δὲ ἀπὸ ϑ. πρὸς τιμωρίαν Ven. — l. 17. Repone ὑποδέξωνται ex Ven. et Bas. — l. 18. διὰ τὸ δέχεσϑαι τὴν ψ. ἐν τῷ σώματι· τὴν πάλαι Ἑλλ. Ven. — l. 20. Corrige ἐψύχϑαι ex Veneto. Idem l. 21. ἐπιπλάσσεται. — l. 22. οὕτως ἐκδεδομένας Ven. — l. 25. φησὶν, ante Ἐπίστρεψον, om. Ven. Idem ibid. ἡ ψυχή μου. — l. 30. ὅτι, φησὶ, Ἐποίησεν Ven. — l. 6. ab inf. Corrige παρ' αὐτῷ ἡ ᾀδ, ex Ven. et Bas. παρ' αὐτοῦ legitur in ed. Petav. utraque. — l. 5. λόγῳ συνιστῶν ταύτην, πῆ δὲ ἐξαρν. τελειότατα Ven. — l. 3. ab inf. λοιπὸν ἅπερ Ven.

Pag. 236. l. 3. κατ' αὐτὸν nunc firmat Ven., qui pergit αἱρέσει περὶ τῆς αὐτοῦ αἰτίας τε καὶ ὑποϑέσεως. Hoc protulerim vulgatae scripturae. — l. 6. Repone εἰς ὕστερον. — l. 7. βεβηκυῖα ed. Petav. βεβηκυῖας (sic) Bas. βεβλητκυῖας (sic) Ven. — l. 8. πασῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ λέγειν Ven. — l. 10. οὖν, post μὲν, om. Ven. — l. 12. παρὰ τῆς ἡμῶν Ven. Bene. — l. 16. γὰρ, ante γραφὴν, delendum est ex auctoritate Veneti. — Idem ibid. εἰπεῖν οὕτως ἔδοξε. Paulo post in eodem libro desideratur ἐν, ante προςομιλίαις. — l. 18. τῶν ἄλλων παρ' αὐτοῦ εἴρηται Ven. Idem l. 19. πολλάκις χαριέστατα διηγ. — l. 20. πάντων ἀτοπώτατος τῶν Ven. — l. 22. γὰρ αὐτὸς καὶ ἀσκητικὸν βίον Ven. — l. 24. ἀσιτίας om. Ven. — l. 4. ab inf. ἐνταῦϑ' οἱ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἢ δευτέρας ἢ τριῶν λ. τ. πᾶν τῆς περὶ τὴν πίστιν μοχϑ. αὐτοῦ ἀπεκαλύψαιμεν ἄν, κατ' αὐτῶν τε εἰπεῖν Ven. Hoc omnino reponendum.

Pag. 238. l. 1. περὶ τοῦ Χριστοῦ τόλμης γνῷς ὅτι τὸ (καὶ deest) πν. τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος αὐτὸ εἰσηγήσατο Ven. — l. 6. ϑείας, ante γραφὰς, om. Ven. — l. 8. σφραγίδος Bas. Sic ubique etiam in seqq. — Ibid. ἁγίασμα κυρίου Ven. — l. 11. Φιλαδελφίᾳ Ven. Paulo post in eadem lin. Bas. habet γράφων pro γράψον. — l. 16. ἐπὶ ϑρόνον (sine τὸν) Ven. — l. 18. ἐν φωνῇ Ven. Idem l. 19. ἐδύνατο. — l. 21. Verba καὶ ἔκλαιον - - βλέπειν αὐτὸ desunt in Ven. — l. 23. ὁ, post λέων, om. Ven. Idem ibid. τοῦ Δαβὶδ. — l. 25. ῥήματα πάντα ταῦτα Ven. Idem l. 26. omitt. voculam ὃ ante ἐάν. — l. 27. ἐπισταμένου γράμματα καὶ ἐρεῖ αὐτῷ, Ἀνάγνωϑι τοῦτο, καὶ ἐρεῖ, Οὐκ ἐπίστ. Ven. — l. 7. ab inf. κἂν παρὰ τοῖς Ven. — l. 6. ab inf. πεπληρωμένης nunc firmat Veneti auctoritas. — l. penult. γνώσεως· καὶ αὐτοὶ Ven.

Pag. 240. l. 1. Ταῦτα δὲ ὑμῖν Ven. Idem l. 2. τὴν ἕξιν ὑμῶν. — l. 3. χρηστότητός σου καὶ τῆς μετριότητος, ἱερὲ Ven. — l. 6. πλέον Ven. Idem l. 7. κατὰ προτροπὴν ϑεότητος. Recte. — l. 8. ἔσῃ μοι Ven. Idem l. 9. tuetur Petavii emendationem ἐξεταζομένῳ. — l. 10. πῇ μὲν ἐπιτυγχάνομεν, πῇ Ven. πῇ - πῇ legitur etiam in Bas. et ed. Petav. Neque hoc solum loco. — l. 13. τοῦ, Περὶ ϑεοῦ nunc firmat Veneti auctoritas. — l. 15. ὅπως τῷ ϑεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ Ven. — l. 16. ἀρχιερέως γένη τοῦ (sic) ϑεοῦ προςιὼν (ita reponendum est) αἰτήσεις δ. ἡμῖν κ. ζητεῖν. ἐπεὶ κεῖται τοῖς (sine γὰρ) Venet. — l. 19. λογιζομένῳ Ven. — l. 21. Ἀρχὴ δέ μοι Ven. Idem l. 23. φλυαρίᾳ ἐμπλ. — l. 24. περὶ γένη τοῦ (uti supra) ϑεοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ὁμοδοξίαι (ὁμοδοξίαι vox restituenda est) πολλὰ ἦν τῷ βιβλίῳ εἰσὶ, παντί τῳ δῆλον ἐστιν (sic) Ven. — l. 4. εὕραμεν αὐτὸν κακῶς τὸν μονογενῆ Ven. — l. penult. τὸ ἅγιον πνεῦμα, τούτου χάριν τὸ (hoc retineri potuit) Ven.

Pag. 242. l. 3. Καὶ ἕτερόν ἐστιν ἀγέννητον. ἢ τὸ γοῦν Ven. — l. 5. παρὰ σοῦ διὰ Ven. Idem paulo post πῶς δέ ἐστιν προςκυνητὸς, εἰ ἔστι ποιητὸς Ven. — l. 6. ϑεολογοῦσιν· ἐπεὶ δός μοι ϑεὸν Ven. Idem l. 7. τὴν μὴ τῇ κτίσει. — l. 11. Ἀλλὰ οὐ δύναται (μὴν deest) τοῦτο Ven. — l. 13. φαυλότητα ἠδύνασο, ὦ ϑεήλατε. Ἀντιμάχεται γὰρ, ἔοικε, τὸ φρ. Ven. — l. 16. Corr. κτίστου, vel invitis libris. — l. 17. προςκύνων Bas. — l. 19. Ἴδωμεν δὲ εἰ καὶ ὁ π. ἀπεφήνατο ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ven. — l. 25. τὸ ἄληπτον Ven. Idem l. 27. κτιστὸς εἶναι, ὦ οὗτος. — l. 28. δύναται ἀλλοῖος εἶναι Ven. — l. 7. ab inf. τιμὴν πρὸς τὸν πατέρα Ven. — l. 6. ab inf. τὸ, ante Ὁ ἑωρακὼς, om. Ven.

Pag. 244. l. 1. οἱ ἀσεβεῖς Ven. Recte. — l. 11. Κἂν γὰρ προςδοκῶσι περὶ τούτων Ven. — l. 13. κεκρατ. τῶν περὶ ἀναστ. κ. κ. τόπων Ven. Bene. Idem liber l. 14. τίνος ἡ ἀνάστασις. — l. 15. σωμάτων ἃ νῦν Ven. — l. 16. αὐτῶν, post ὅλης, om. Ven. Idem l. 17. ὅτι ὅλης τῆς. — l. 19. εἰ συναναστήσονται Ven. — l. 21. Repone ἡμῶν ante ἢ μόναι, quae verba exciderunt etiam ab ed. Petav. Colon. In Veneto deinde plenius legitur ἡμῶν, ἢ μόναι αἱ ἐπὶ τῷ τέλει πρὸς τῇ ἐξόδῳ. — Ibid. Venet. habet ὅτε μὲν - ὅτε δὲ. — l. 24. Post συναναστήσεσϑαι pone maius distinctionis signum. — l. 25. τὰ αἵματα αὐτῶν συνάγειν τῷ λ. Ven. — l. 27. εἰς, ante ἱδρῶτας, om. Bas. — l. 28. τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνίστασϑαι σῶμα Ven. — l. 7. ab inf. λεξίδια Ven. — l. ult. ὢς ἀκερ. Bas.

Pag. 246. l. 1. οὔ τι πιστὸν Ven. — l. 3. ἀνατρέψαι περιϑεὶς (sic) τὴν

τῆς αὐτῆς Ven. Idem l. 6. τόλμη καλλίω. — l. 8. μακαρίστου M. εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως Ven. Idem paulo post εἰρημένους, mendose, et deinde καὶ αὐτὸς ἐτάξατο. — l. 15. Verba καὶ ποταπὴν τ. χρ. φ. οὐ π. σαφηνίζοντες, quae recepit Petavius, neque Bas. agnoscit, neque Venetus. — δοκῶσι Ven. Recte. Idem liber paulo post διελέγχει. — l. 17. Ἐὰν δὲ πυνθαν. αὐτῶν τίνος Venet. Idem l. 18. ἃ νῦν περικείμεθα. — l. 19. Repone τῆς οὐσίας pro τῶν οὐσίας, quod operae peccarunt. — l. 24. ἀναγκαζ^{ω}ονται Ven. Idem l. 25. ἀπεκριθῆναι (fortasse ἀπεκκριθῆναι). — l. 7. ab inf. τῷ ἐπὶ τ. ἡμ ἀναστ. σῶμα. Ἠπορήσαμεν Ven. — l. 3. ab inf. γίγνεται μέρη Ven. Idem l. ult. ἀντιμεταβάλλεται καί.

Pag. 248. l. 1. γινομένου Ven. Idem l. 2. γίνεσθαι μέρος, et l. 3. εἰς βυθὸν ἡμᾶς φλυαρίας ἀλόγου. — l. 4. πάντα εἶναι δυνατὰ Ven. — l. 8. Repone ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου. Articulum om. etiam ed. Petav. Colon. — Paulo post ὀστέων ἀνθρωπίνων Ven. Ibid. κύκλωθεν Bas. Cf. Lobeck ad Phryn. 9. — l. 10. αὐτὰ ξηρὰ σφόδρα καὶ Ven. Idem l. 11. τὰ ὀστᾶ ταῦτα. Ven. — l. 13. καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτὰ Ven. Idem l. 14. Ἀδωναΐ, et l. 15. καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς. — l. 18. εἰμι, ante κύριος, om. Ven. — l. 22. Ζωοποιήσει τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν Ven. — l. 24. φιλαληθῆ Bas. — l. 25. τε, post σῶσαι, om. Ven. Idem l. 26. φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν. — l. 7. ab inf. ἀπεκκρινούσης Ven. — l. 4. ab inf. διὸ ὡς πρὸς Ven. — l. penult. καίτοι γε τοῦ οἱονεὶ Παύλου Ven. — l. ult. ἧς, post μόνου, om. Ven., qui pergit ἡ οὐσία ὑστερεῖ καθ' ἡμᾶς.

Pag. 250. l. 1. ἔχει μή ποτε δὲ κἂν ῥευστῇ ἦν (sic) Ven. Idem paulo post τοῦ χαρακτηρίζοντος τὸ σῶμα ταὐτὸν εἶναι ὡς καὶ αὐτὸς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς τὴν ποιότητα. — l. 5. ἰδιώματα φάσκοι καὶ ἐπὶ τούτοις ἔστιν ὅμοιον (sine εἴ τι) Ven. Idem l. 6. ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος. — l. 8. τὸ δὲ τί ἐκτεταγμένον Ven. In Bas. est τὸ δὲ ἔτι ἐντετ., in ed. Petav. τότε ἔτι ἐντετ. — l. 9. εἶδός ἐστιν ἐκ βρέφους μέχρι τοῦ πρεσβυτέρου, κἂν Ven. — l. 12. ἐπὶ τὸ κάλλιον Ven. — l. 14. καταλλήλοις τοῖς τρόποις Ven. Idem l. 15. πάντως ἂν ἡμᾶς δεῖ βράχεα ἔχειν καὶ τὴν ἄλλην. — l. 17. ἐν τόποις διαφόροις Ven. Idem l. 19. ἣν τοῦ Ἰησοῦ. — l. 21. ἄν τις λέγει Ven. Idem l. 22. τοῖς ἐπιστάναι δυναμ. — l. 23. ἡμερῶν ταὐτὸν εἶναι τὸ πρῶτον Ven. — l. 24. Corrige ἐπιστῆσαι. ἐπιστῆναι ed. Petav. Colon. habet. — l. 5. ab inf. Corrige σωζομένου, pro quo mendose exararunt σωρομένου. — l. 3. ab inf. οὐ δύναται Ven. — l. penult. περὶ τὸν (non τὸ) ἅγιον alii ex Veneto annotarunt.

Pag. 252. l. 1. χαρακτηριασθήσεται repone ex Ven. et Bas. — l. 3. Καὶ ἃ πρὸς τὰ ῥήματα τῶν γραφῶν παρατίθενται Ven. — l. 4. Καὶ πρῶτόν γε τὰ ἐν τῷ Ἰεζ ἐπὶ τὸ ὅσον Ven. — l. 7. μὴ, ante νενοηκότες, om. Ven. Pro συναρπάζοντα corrige συναρπάζονται. — l. 8. Οὐ γὰρ εἰς τὰ ὀνομαζ. (sic) Ven. Idem l. 9. τῷ, Ἐσκορπίσθη τὰ ὀστὰ (sic) ἡμῶν παρὰ τὸν ᾅδην, καὶ ἐσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστά μου Ven. — l. 12. ὅτι, post λέγουσι, om. Ven. Idem deinde Ἄρα γὰρ λέγουσι. — l. 13. τὰ ὀστὰ ἡμῶν Ven. Idem iterum l. 15. τὰ ὀστὰ ἡμῶν ἐν αἰχμ. γινόμενοι. — l. 20. γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης Ven. — l. 27. Corrige χρεία — l. 4. ab inf. Ὀδόντας γὰρ ἁμαρτωλῶν, φησὶν Ven. — l. 3. ab inf. συνέθλασε κύριος (sine articulo) Ven. — l. penult. μόνον συντρίβει Ven. Idem l. ult. ταῦθ' οὕτως.

Pag. 254. l. 4. ὧν ἐφρόνησε Ven. — l. 5. καὶ τὴν ψυχὴν Ven. — l. 6. Corrige δηλοῖ ex Bas., et Ven., qui habet δηλοῖ. Edit. Petav. eodem quo nostra laborat vitio. — l. 10. παριστ., ὅτι τὸ σωμ. Ven. Recte. Idem

liber l. 11. omitt. ὂν post θνητὸν et pergit ὅτ' ἂν (ita constanter) ὁ Χριστός. — l. 16. ἀναστ. Οὐ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν τὸ παράδειγμα τ..... (lacuna, in marg. signum ⅌) Ven. — l. 20. Habes unde defendas vulgatam ποιότητας μεταβάλλει, quam retinet etiam Ven., qui pro vulg. πυρὶ, νικήσας paulo ante πυρὶ, καὶ κινήσας, quod probum videtur. — l. 6. ab inf. Etiam Venet. indistincte Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ. — l. 5. ab inf. περὶ τῆς ἀναστάσεως Ven. Idem l. 4. ab inf. ἐπιδεικνύμενος εἰς αὐτὴν θεωρίαν, τοσαῦτα (sine εἰσί).

Pag. 256. l. 4. ἄνθρωπον, πλαστέον. Ταῦτα γὰρ Ven. — l. 6. σώματος ἀπ' ἀδυνατοῦντος Ven. Idem l. 7. ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς, et l. 8. ἵν' ἐκ δε τος (sic) ἡμῶν. — l. 9. ὁ αὐτὸς ἢ καθάπερ ἐλ. καὶ Ὠριγένη Ven. — l. 12. τῷ βραχὺ Ven. — l. 16. Alia manus ex Ven. enotavit scripturam σποπεῖν ὡς ἐκεῖνος. — l. 17. νοῦν τούτων Ven. Idem l. 18. ἄλλο τοιοῦτο (sine τι). — l. 21. προσβάλοι Ven. — l. 23. τοιοῦτο ἀνάγκη Ven. Idem l. 24. firmat emendationem Gatakeri περὶ ὃ εἰσρεῖ. — l. 7. ab inf. ὁπόσον μὲν οὖν ἂν Ven. Idem l. 4. ab inf. ἐν αὐτῷ τῶν πρ. — l. penult. ἐσμεν ἐν αὐτοῖς, κἂν Ven. — l. ult. οὖν om. Ven.

Pag. 258. l. 1. Corrige οἱ αὐτοί. Ibid. κατὰ, ante τὸ εἶδος, om. Ven. — l. 4. προσγιγνόμενον Ven., omissis verbis quae sequuntur καὶ ἀπογινόμενον. — l. 11. Corrige τοσούτου. — l. 5. ὁ, post χαρακτὴρ, om. Ven. Idem l. 6. εἰ καὶ τότε οὐκ ὄντος. — l. 8. οἷον τοῦ Ἰησοῦ Ven. — l. 10. Ἡλιοῦ Bas. — l. 11. ταῦτα μὲν οὖν μέχρι Ven. — l. 15. ἐκεῖνο ἀνέστη κατὰ πάντα ὡσαύτως ἐκείνῳ auget Ven. — l. 16. καὶ, post οὕτως, abest a Ven. — l. 18. σάρκας ἔχον ἃς bene auget Ven. — l. 25. πζ ψαλμῷ Ven. Ibid. ποιήσῃς Bas. — l. 27. ἐν τῷ τάφῳ Ven. — l. 31. μνημονεύσαντες π. τ. εἰρημ. αὐξήσωμεν τὸν λόγον Ven. — l. 6. ab inf. Inscriptionem Λοιπὸν Μεθοδίου habet etiam Ven. — l. 5. ab inf. μόλις ὁ (sine καὶ) Πρ. Ven. — l. 3. ab inf. ἡμεματικὴν κεφ. alia manus excerpsit ex Ven.

Pag. 260. l. 1. δεινότητι, κατηντλημένος τῷ λόγῳ, τρεπ. Ven. — l. 9. ἀντιπαρατασσώμεθα Ven. — l. 10. οἷς οἱ δηλοὶ (sic) φοβηθ. βάλλονται Ven. — l. 11. οὐδὲν ἐν ἑαυτοῖς Ven. Idem l. 12. ἀκουόντων τῶν καὶ πειθὼ κατεσκευασμένων, οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ συμφ. χ., ἀλλὰ τοῦ δόξαι τοῖς παροῦσι σοφοὺς τοὺς λόγους. — l. 17. διδασκάλων οὐ πρὸς τὸ βέλτιον Ven. — l. 19. μισθὸν αἴρονται Ven. Idem paulo post Τὸ μέντοι παλαιόν. — l. 22. πάντες μὲν εἰς τὸ Ven. — l. 25. φιλονεικίαν δὲ μᾶλλον Ven. Idem paulo post ὡς οὐ διδασκ. — l. 6. ab inf. ἐπηγγείλατο πιστεύειν, sicut edidi, habet Venet. — l. 5. ab inf. οὐ νοήσαντες Ven. — l. 3. ab inf. σώζεσθαι δεῖ Ven. — l. penult. ἵν', ante ἡρμοσμένων, om. Ven. Idem pergit paulo post ὁ νοῦς ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις.

Pag. 262. l. 1. Scribe κατά. — l. 4. ἀποδυσάμενον Ven. — l. 6. οἱ λόγων, uti edidi, Venet. — l. 11. καθάπερ δὴ καὶ αἱ σιρῆναι Ven. Idem l. 12. κρύπτουσαι. — l. 13. ταῦτα τίθ. Ven. Bas. et ed. Petav. — l. 14. Οὐκ οὖν πάντας τῶν Ven. Idem l. 15. εἶναι λέγωμεν. — l. 18. ἀποξέοντες ὅσα εἰς τὰ χρώματα π. αὐτῷ Ven. — l. 20. πλοῖον τοῦτο πλοῖον Ven. — l. 21. κεκοσμημένα Bas. — l. 23. τῷ ἀκοῦσαι, ut edidi, habet Venet. — l. 24. ἀλλ' ὠφέλιμον Ven. Ibid. ἔφη, pro ἔφην, Bas. — l. 5. ab inf. θεοπν. γραμμάτων ῥήματα Ven. — l. penult. ποσὸν Ven.

Pag. 264. l. 1. ἐγὼ ἥγωμαι (sic). Δίκαιος, ἔφη. Σὺ γὰρ καὶ κατάρχης (omissis verbis σοὶ ἡγεῖσθαι) Ven. — l. 7. δίκην ὁπόσων ἔδρ. νεκροφ. παράσχουσιν Ven. — l. 9. Ex Ven. repone ἀλλ' ἴθι, ὑπόμνησον ἐάν τί σοι φαίνωμαι μὴ (μὴ deest in cod.) μεμνημένος. Οὐδὲ νῦν εἰς τοῦτο δέῃ αὐτά. Ταῦτα

κτλ. — l. 15. προςβολὰς, εἴτε βλασφ. κ. π. αἴτιον ἁμαρτημάτων, ὧν οὐ δύνα-
σθαι Ven. — l. 16. τὴν, ante ψυχὴν, om. Ven. Idem l. 17. ἐκτὸς ἁμαρτή-
ματος. — l. 20. σώματος, ἵνα ἐπειδήπερ Ven. Idem l. 21. γίγνεται. — l. 26.
ἐξελέγχεις alia manus e Veneto enotavit. — l. 6. ab inf. ὁ ἑαυτῷ τἀναντία Ven.
Quod stat vulgata. — l. 5. ab inf. Corr. Οὐδ'. — l. 4. ab inf. μάλιστα, ἔφην
Ven. — l. 3. ab inf. τὰς ἁρμονίας ἐντείνοντα Ven. Ita scribendum esse dudum
suspicatus est Cornarius, qui vertit „qui harmonias intendit". — Ibid. l. pe-
nult. Οὐχ ὅπως, τί οὖν Ven.

Pag. 266. l. 4. ἐπιλαθόμενος πρῶτον, τὸ πρῶτον Ven. — l. 6. ὅθεν μὴ
πρὸς τὸ μὴ Ven. — l. 11. Suspicionem meam παραβάσῃ firmat Ven. qui prae-
bet παραβάσει. Restituendum est igitur παραβάσῃ. Ibid. corrige κεκρατυμμέ-
νης, ut est etiam in Ven. — l. 15. μάταιος ἡ περὶ αὐτοῦ μὴ Ven. — l. 18.
Emendationem meam ἄνθρωπος τὴν θείαν confirmat nunc Veneti auctoritas.
Idem liber l. 19. καλύψαντες. — l. 20. ἑαυτῶν ἀχόμενα Bas. ἑαυτῶν μαχόμενα
Ven. Idem l. 21. γένηται pro γεγένηται. — l. 22. καὶ οὐδέν τι δέομαι δεύτερον
ἀκοῦσθαι (sic) Ven. — l. 23. Repone ἔλαθον ἐμαυτὸν οὐκ ὀρθῶς. Eodem vitio
laborat ed. Petav. Colon. — l. 26. ἡ, ante παράβασις, om. Ven. — l. 27.
χιτῶνες αὐτοῖς κατασκευάζονται, καὶ δι' αὐτῶν Ven. — l. 7. ab inf. αὕτη ἡ
ψυχή. Διὸ, omissis verbis ἐν ἑαυτῇ, Ven. — l. 5. ab inf. δύνασθαι χωρὶς
σώματος. Διὰ τοῦτο τὴν Ven. — l. 4. ab inf. Scribe γενηθῇ pro γεννηθῇ, quo
invenio in libris omnibus. — l. 3. ὥςπερ καὶ πρὸ Ven. Idem ibid. delet τοῦ
ante σώματος.

Pag. 268. l. 1. δὲ, post Εἰ, om. Ven. — l. 3. κἀκεῖνος Ven. Idem
l. 4. Τὸ δὲ λέγειν. — l. 5. δεσμίους ἡμᾶς γῆς ἔφη Ven. — l. 7. διαλέγῃ Ven.
— l. 9. με, quod reposui pro vulg. μὴ, firmat nunc Ven. — l. 10. ἀποκάμῃς
ἀνερωτώμενος, quod scribendum esse vidi, ratum fecit nunc Ven. Idem ibid.
περὶ μικρὸν (sic) ἡμῖν εἰσιν οἱ. — l. 11. ἀλλ' οὖν τινα Ven. Idem ibid. delet
οὐδὲν. — l. 12. Repone τοσοῦτον κακὸν ex Veneto. Iam Petavius coniecerat
τοσοῦτο κακόν. — l. 15. ἀποσαφές Ven. Idem l. 16. ἀληθείας φρονη (sic) ἐμοῦ
(ἢ deest). — l. 16. Μείζονα γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλέγξαι νομίζω Ven. Idem l. 17.
τὸ αὐτὸ ἀπαλλ. — l. 18. παρ' ἄλλους παραβαλόντες Ven. — l. 22. καὶ δὴ
εἴρηκα Ven. — l. 25. Καὶ μὴν καὶ δι' ἀκολασίας Ven. Idem l. 26. κακὸν ἔφης,
ἃ ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ κ. ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἐῶν τὰ (h. e. ἐῶντα)
τῶν ὄντως ὄντων Ven. Bene. — l. 8. ab inf. Corrige παρεμπίπτον ut est in
Ven. Bas. Pari cum mea vitio laborat edit. Petav. Paulo post in Ven. desi-
deratur vox ζοφοῖ. — l. 7. ab inf. Corrige μὴ ἐπιτρέπου. Ita est etiam in Ve-
neto. — l. 6. ab inf. Ἀπάτης μὲν γὰρ Ven. In eodem paulo post desideratur
ἡμῶν post ὤτων. — l. penult. Ἆρ' οὖν - - ἐπαινέσῃς Ven. Ἆρα οὖν - - ἐπαι-
νέσῃς Bas.

Pag. 270. l. 2. Ὅποι ἄγομεν Ven. — l. 5. δώσοντας, ὡς ἔφην Ven.
Idem l. 6. δίκαιον πάγκαλον; Ὁμολόγει Ven. Proba, ni fallor, scriptura. —
l. 13. προφέρεσθαι Ven. — l. 15. δράσας ἄξια θανάτου Ven. Idem ibid. ὁ δὲ
πλήττων πλ. — l. 16. ὁ, ante ὀφλήσεις, om. Ven. Item ab eodem libro paulo
post τοιαύτῃ abest ante τιμωρία. — l. 21. ὅπως καὶ μὴ αὖθις ποιήσῃ τοῦτο.
Δῆλον, ἔφη Ven. — l. 22. ὡς πρὸς τὴν τὸ ἀδικεῖν Ven. — l. 26. τοίνυν πα-
ραίτιον ὁ δεσμὸς γίνεται Ven. In eodem libro paulo post abest ὡς ante ἔοικε,
ut distinguendum esse videatur τοῦ πλημμελεῖν. Ἔοικε. Σωφρονίζει κτλ. —
l. 28. δεκτικὸν Bas. — l. 8. γὰρ, ante ἐξετάζωμεν, om. Ven.

Pag. 272. l. 1. ὁμοδοξ. ἡμῶν εἰς τοῦτο Ven. — l. 5. ὁ, ante δεσμὸς,
om. Ven. Idem ibid. κατὰ ἄλλων. — l. 12. Verba τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῷ πρὸς

ἀδικίαν χρῆσθαι absunt a Ven. — l. 13. Ἕνα γὰρ διὰ τὴν Ven. — l. 15.
Corrige συνεργεῖ. — l. 16. δεσμὸς γὰρ καὶ Ven. — l. 17. πᾶσαι, post τοιαῦ-
ται, abest a Ven. Idem liber paulo post ἐφεκτικαὶ, ut editum est. — l. 19.
γὰρ, ante ὅπως, om. Ven. — Ibid. ἀδικήσει Bas. — Ibid. συνεργὸς αὐτὸ
πρὸς Ven., vitiose. — l. 20. διὰ τὸν δεσμὸν Ven. — l. 21. ταύτῃ τῇ πεδώσει
(sic) τοὺς φαυλοὺς κωλύσ῀ (sic) Ven. — l. 25. ἀπεστάτησε θεοῦ (τοῦ abest)
Ven. — l. 7. ab inf. Verba καὶ τὸ πονηρὸν, ἔκλεξαι τὸ ἀγαθὸν om. Ven. —
l. 6. ab inf. αὐτῷ, ante ἐξουσιάζοντι, om. Ven. — l. 5. ab inf. ἐρρέθη Ven. —
l. penult. ὁ ποτὲ μὴ δύνασθαι ἀπεδείχθη τοῦτο; Ven.

Pag. 274. l. 6. ἣν ἀπολαμβάνωμεν Ven. — l. 8. εἰς πειθὼ Ven. quo-
que habet. — In adnot. ad verba χρὴ δεικνύναι, quae sequuntur, corrige vul-
neri (l. 1.) et (l. 4.) pone punctum post verba *aliquot foliis.* — l. 9. ἐναργέ-
στερον (pro ἐνεργέστερον, quod in annot. indicavi) οὐ ἀνέξονται ex cod. Ven.
annotavit alia manus. — l. 11. Ἀποδείξωμεν Ven. Bas. — l. 14. καὶ ταῦτα
προςφέρειν (sic) alia manus excerpsit ex Veneto. — l. 6. ab inf. ἑκάστῳ δὲ αὐ-
τῶν Ven., quod alia manus ex eo libro annotavit. — l. 5. ab inf. τελέως Ven.

Pag. 276. l. 3. Ἀθανασίαις γὰρ ἀθάνατα τὰ ἀθάνατα γίγνεται Ven. —
l. 4. κακὰ κακίᾳ κακὰ, καὶ τὰ ἄδικα ἀδικίᾳ ἄδικα. Οὐ γὰρ κτλ. Ven. Idem
l. 5. δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἄδικον, ἀλλὰ Ven. — l. 6. τὸ δίκαιον προάγειν ἔργον
Ven. — l. 7. οὐδὲ φθορᾶς τὸ ἀθανατίζον, ἀλλὰ ἡ (cod. ἢ?) οἷον ἂν ἦν τὸ π.,
κ. τ. αὐτ. οὕτως λ. τοιοῦτον καὶ τὸ ποιούμ. Ven. — l. 10. αὐτούργησεν αὐτὸς
Ven. Ibid. ante ζώων repone articulum τῶν, et corrige ἀέρι pro ἄερι. — In
marg. cod. Ven. annotatum legitur τὸ ἀθάνατον λέγει δημιουργ. θεὸν τὸν ἀλη-
θινόν. — l. 12. ἆρα ὁ ἄνθρ. Ven. — l. 17. φθορᾶς τε ἁπάσης Ven. — l. 19.
Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ven. — l. 24. οὐκέτι, post ἡ γῆ, abest a Ven. Idem l. 25.
γενηθηθήσωσαν. — l. 26. ἰχθύων τῆς θαλάσσης Ven. — l. 8. ab inf. ὅλῳ καὶ
πάντι τῶν ἄλλων διαφορεῖ καὶ Ven. — l. 5. ab inf. Repone διαλάβωμεν ex Ven.
— l. 4. ab inf. ἐμψυχῶσθαι videtur esse etiam in Ven. — l. penult. ἐγένετο ὁ
ἄνθρωπος Ven.

Pag. 278. l. 2. φύσεως δίδ. καὶ μορφαὶ, πρὸς ἃ ἡ στερ. Ven. — l. 3.
τοῦ, ante θεοῦ, om. Ven. Idem deinde pergit ἐγέννησε, τῷ δὲ τὸ θεοειδὲς. —
l. 7. ἀγάλματος τῆς διαμονῆς, ἵνα μὴ εὐάλωτος ᾖ Ven. — l. 10. περικαλλὴ
ἢ μεγαλοπρεπῶς Ven. — Idem paulo post pro σφίσιν (σφῖσιν Bas.) αὐτοῖς ha-
bet ἔφεσιν. — l. 12. εἰς τὸν μακρὸν αἰῶνα χρόνον Ven. — l. 14. Corrige ἐλέ-
φαντος. — l. 6. Scribe ex Veneto ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσων αὐτὸ. —
l. 17. Repone οἱ δημιουργοὶ (articulus desideratur etiam in ed. Petav. Colon.
repet.), θεὸς (sine ὁ) Ven. — l. 23. διὸ καὶ ὁ κόσμος Ven. Quod restituen-
dum est. — l. 28. Corrige μεταπῖπτον. — l. 7. ab inf. φθόνος non agnoscit
Ven. — l. 5. ab inf. Καὶ θεὸς (omisso γὰρ) Ven. — l. 4. ab inf. ἐπὶ ἀπω-
λείᾳ Ven. Idem l. 3. ab inf. σοφία διὰ Σολομῶντος μαρτυρεῖ. Πόθεν (omis-
so καὶ).

Pag. 280. l. 1. λέξομεν. Πόθεν οὖν ὁ φθόνος Ven. — l. 3. ἐγένετο εἰ
ἔστιν αἴτιος (desunt igitur verba ἐγένετο, καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸν) Ven. — l. 4.
ἀναίτιος (operarum neglegentia spiritus excidit) παντάπασι κακῶν πᾶσιν ὁ θεὸς
(sine ἔστιν) Ven. — l. 6. ὑπάρχειν δεῖ Ven. Idem l. 7. delet voculam ἄρα,
ante ἀλλοιοῦται. — l. 9. δημιουργὸς, ἔστιν ἄρα τις δημιουργὸς τοῦ διαβόλου
bene auget Ven. — l. 11. τὸ ἀγένητον ἓν εἶναι Ven. Idem l. 12. ἐκ παντὸς
τὸ παράπαν (sine εἰς), et l. 13. δημιουργὸς δύναται πλὴν αὐτοῦ. Ἐγὼ, φησὶν,
πρῶτος. Hinc certius videtur restituere οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ συνόλον - - δημιουρ-
γὸς δύναται πλὴν αὐτοῦ. — l. 14. ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ μετασκευάζεσθαι

τι (sine δεῖ) Ven. Delendum igitur δεῖ, quod accrevisse videtur ex finali syllaba verbi praecedentis. — l. 15. ὁμολογήσει, ἐὰν μή τι βλέπῃ Ven. Bene. Idem deinde habet ὁ πατὴρ ποιεῖ, τ. καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Οὐδὲ μὴν πολέμιόν τι ἢ ἀντιξοῦν (sic) Ven. — l. 21. λῦσαι μόνον καὶ Ven. — l. 22. Pro ἔσχον corrige ἔχον. — l. 23. Venet. facit cum vulg., nisi quod ὥςπερ δὴ, Gatakeri emendationem, firmat. — l. 24. ἀπ᾽ αὐτοῦ Ven. Idem l. 25. πεπιστευμένον. — l. 4. ab inf. παντελικὴν καὶ ἀγενητικὴν Ven. Idem l. 3. ab inf. facit cum ed. Petav. — l. ult. οἱ ἐπὶ τούτων (ita restitue) τ. ἄγγελοι. Ἀλλὰ οἱ μὲν Ven. Verba οἱ ἐπὶ τ. τ. ἄγγελοι desiderantur solummodo in ed. Petav. Colon., non in Parisina.

τὴν
Pag. 282. l. 1. διέταξεν ὁ θεὸς Ven. Idem l. 2. περὶ τῶν (sic) πεπιστ. ἐγένετο διοίκησιν (sine articulo). — l. 4. εἰς φιληδονίαν ἐνομιλήσαντες θυγ. Ven. Idem l. 6. ἵν᾽ οἱ πειθόμενοι τῷ λόγῳ συνοῦσιν. — l. 7. ἀπολάβωσι μακαρ. Bas. — l. 8. Verba Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τ. οὐρ. ὁ Ἑωςφόρος desiderantur in Veneto. Idem ibid. ἀνατέλλων. Ἦν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἀνατέλλων τοῦ φωτὸς, ἣν κτλ. — l. 11. τἀναντία Ven. Paulo post νεμέσαν Bas., et ἐνμέτρως Ven. — l. 14. Ὦ πᾶσιν, Ios. Scaligeri emendationem, nunc firmat Veneti auctoritas. Idem liber delet etiam voculam ὁ, ante ὄφις, quae vulgo in ceteris reperitur. — l. 15. ὄφις οὐ τῷ (sic; vocabulum ὄφις bis videtur in cod. extare scriptum) βαρὺν Ven. — l. 21. Alia manus, et accuratior uti videtur, annotavit scripturam Veneti ἔπισα τὸν γῆν καὶ τῶν ἐξ ἀκηρ. In Bas. legitur ἐπείσατο γῆν, καὶ τῶν ἐξ ἀκηρ. Ceterum quod non Ἐπείσατε γῆν, ut est in ed. Petav., sed Ἐπείσατο τὴν γῆν exaratum invenis per typothetarum errore factum est. — l. 4. ab inf. καὶ χωρισμὸς Ven. — l. 3. ab inf. πάλιν γὰρ αὐτὸς (sine ὁ) Ven.

Pag. 284. l. 8. ἐνδοὺς desideratur solum in ed. Petav. Colon., non in Parisina. — l. 11. Corrige οὐδέ ἐστι. — l. 14. τηρήσαν (sic scribendum, non τηρῆσαν, ut prave exaratum legitur) λέγεσθαι Ven. — l. 18. κακίας πολλῆς Ven. Quod restituendum videtur, praesertim cum etiam ed. princ. κακ. πολλᾶς praebeat, non κακ. πολλάς. — l. 19. τὸν ἄνθρωπον φαντάζειν ἀεὶ πρὸς ἀδικίαν ἔχῃ Ven. In Bas. pro ἔχῃ extat ἔχει. Cod. Venet. deinde pergit θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον ἐν ἐλαττώσει κεκακωμένον ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἰδὼν αὐτὸν γεγεννημένον, οὐκ εἴασε μεταλαβεῖν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐνέδυσεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον Εὔαν χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἀπέλυσε τοῦ Παραδείσου, νέκρωσιν αὐτοῖς ὁρίσας, λέγων, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει, ὅπως καθαρίσας τῆς ἐλαττώσεως ἐν τῇ ἀναστάσει, ὡς ἄριστος κεραμεὺς, πάλιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου φυράματος ἄνευ ἐλαττώσεως ἀναστήσει. Προηπόρηται δὲ ἤδη κτλ. — l. 21. Post ἰδὼν repone αὐτὸν, quod excidisse video etiam in ed. Petav. Colon. — l. 27. Verba φράζωμεν. Αὐτὸς non magis agnoscit Venet. quam quae paulo post sequuntur verba ὁ πρωτόπλαστος — l. 7 et 6. ab inf. γυναῖκα προςενεχθεῖσαν αὐτῷ Ven Idem l. ult. φληνάφων τῶν τινῶν (sic).

Pag. 286. l. 1. προχωρήσῃ habet etiam Ven. — l. 2. νοητὰς, post σάρκας, om. Ven. Idem l. 3. κάτω ὑποβαλλομένων. — Ibid. Corrige οὕτως ὡς. — l. 6. ἀποκρίνεται, Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι Ven. — Ibid. Verba καὶ εἶπεν, post ἐποίησε, non habet Ven. — l. 10. ὃ, post ἄνθρωπον, om. Ven. — l. 15. ἐπισκεψάμενοι Ven — l. 17. Praestat Veneti scriptura ἀπὸ τοῦ ἀλόγου τῶν ζώων. — l. 20. ἐδύνατο Ven. — l. 23. ἀπέστελλεν Ven. Idem ibid. paulo post ἄνθρ. ἀγευστήσαντα ἀποθανεῖν. — l. 24. φαίη τοῦτο Ven. — l. 25. ἀσθενὴς αὐτῷ ὁ λόγος Ven. Idem l. 26. ἀσύετος (sic) τοῦ μέλλοντος ὁ θεός. —

l. 28. μέλλοντα. Οὐκ ἄρα (sine Ὥςτε) Ven. — l. 30. ἵνα οὕτως Ven. Idem l. 31. ἐγερθεὶς ὁ ἄνθρ. φάγῃ τῆς ζωῆς (deest igitur καθαρὸς) Ven. — l. 4. ab inf. τὴν, ante σάρκα, om. Ven. — l. 3. ab inf. ἀνοίας ὑπεύθυνος ὢν νοσῶν βλ. Ven.

Pag. 288. l. 3. γίγνεται Ven. — l. 10. Post Οὐκοῦν ἠδύνατο (οὐκ οὖν ἐδύνατο Ven.) ζῆν insere verba εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἔσεσθαι, quae exciderunt etiam in ed. Petav. Colon. — l. 11. σώματι λυθῇ, τὸ δὲ σῶμα ἀνασταθῇ τῆς ἁμαρτίας ἀπολλωμένης (sic). Ἵνα μὴ τοίνυν τὸ κακὸν (omisso ᾖ) Ven. — l. 13. ὡς ἔφην, ἀείζωον (sine ᾖ) Ven. Idem paulo post κρατητεύουσαν pro κρατιστεύουσαν, et deinde ἔχουσαν τὴν τροφήν. — l. 17. τῆς διέσεως ἡ ἁμαρτία Ven. — l. 19. ἁμαρτημάτων ἀναβήσονται. Καθάπερ γὰρ ὁπόταν ἐν οἰκ. ναῶν καλῶς Ven. Idem l. 21. καὶ περὶ πάσας τ. ἁρμ. πολυκλημάταις ῥίζαις. — l. 23. στέλλεται ἔστ᾽ ἂν πᾶσα Ven. — l. 8. ab inf. ἁμαρτ. βλαστήσασαν διέλυσε Ven. Idem l. 7. ab inf. ἀποκτέννων. — l. 6. ab inf. ἵνα ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἡ σάρξ Ven. — l. 4. ab inf. ἀπήμων habet etiam Ven. Idem ibid. paulo post ἀπολλωμένης. — l. 3. ab inf. γὰρ ὅτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ τεθνήξεσθαι (ita rescribendum est omnino) Ven. — l. penult. ἀποκρ., ἐὰν ἔξωθεν Ven.

Pag. 290. l. 1. οὖν, post Ἐπεὶ, non habet Ven. — l. 6. συνέστηκε συστέλλεσθαι μὲν habet Venet. quoque. — l. 8. οὐ μὴν ἀνῃρῆσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν (ita corrige pro ῥίζων, ut male exaratum est) ἄχρις. Νῦν μὲν γὰρ ἐνταῦθα Ven. — l. 10. ἐνοχλήσῃ est etiam in Ven. — l. 11. Corrige διοίγνυσθαι. — l. 12. πρὸς τὰς ῥίζας ταύτας τὰς κάτω Ven. — l. 14. Corrige ἀμάρτυρος. Pro γραφῶν Venet. γράφων. — l. 15. Repone οἶδε καὶ ὁ ἀπόστολος. In Ven. legitur οἶδεν ὁ ἀπόστολος (sine καὶ) μηδὲ πρώτην ῥίζαν. l. 19. ἀγαθὸν, ἀλλ᾽ ὃ μισῶ κακὸν τοῦτο. — l. 21. ὅτε δὲ Ven. Bas., et ed. Petav. — l. 21. ἀντιστρευόμενον (sic) τῷ νόμῳ Ven. Idem ibid. non agnoscit verba ἐκ παντὸς. — l. 23. ἐκ ῥιζῶν ἀνασπασθῆναι συνέβη, ἀλλὰ ζῆν, πῶς γὰρ, deletis verbis Οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν Ven. — l. 25. καὶ συνφθινήσασα Ven. συμφθείνασα Bas. — l. 26. ἀπολῆται Ven. — l. 27. τὰς ῥίζας, ὡς ἔφην, ἑαυτῆς δὲ ἐσώζετο Ven. — l. 8. ab inf. ἐξεγέρθη (sic) ὥςπερ ναὸς. Ἀλεξιφαρμάκου γὰρ τρόπον ὑπὸ τοῦ ἀλεξ ἡμῶν ἀληθῶς καὶ ἰατροῦ Ven. — l. 4. ab inf. δὲ, post αὐτοὶ, om. Ven.

Pag. 292. l. 1. φαρμακευτικὴν Ven. — l. 2. ἀσινεῖς ὄντως ἐξεργ. Ven. — l. 4. μάλιστα σκοπώμεθα, μὴ Ven. — l. 5. ἀποτελευτήσει Venet. quoque tueri videtur. — l. 6. ὥςπερ εἴ τις Ven. Idem paulo post tuetur ἀπὸ χρυσοῦ et deinde habet ἑτέρας οὕτω, καὶ πάντα. — l. 8. Corrige διακεκοσμημένον. — l. 11. καρπιζόμενος Ven. — l. 14. αὐτὸ τοσοῦτο ποιεῖν Ven. — l. 15. ἀνασκευάζοι, quod de coniectura reposui, nunc firmat Veneti auctoritas, qui pergit ἐῶν δὲ μένειν, θεραπεύων αὐτὸν καὶ. Hoc recipiendum est. — l. 20. αἴσχη, quae Petavii est coniectura, habet Ven. — l. 22. ἀπολῆται Ven. Idem l. 23. ὁμοιώτατον αὐτῷ κατασταθῇ. Τῷ μὲν. — l. 24. ἀπολέσθαι μὲν οὐκ ἔστιν ὑπο τῷ αὐτῷ Ven. ἀπολέσθαι οὐκ ἔστι κατὰ τῷ αὐτῷ Bas. et ed. Petav. — l. 8. inf. Corrige Τοῖς δὲ αἴσχεσι — l. 5. ab inf. ἢ ἀπεχθημένον ὁρᾶν Ven. Bene. — l. 4. ab inf. δὴ tuetur etiam Venet. Idem l. 3. ab inf. delet voculam οὕτως post ὁ θεὸς. — l. penult. τέχνισμα ἐπιβ. φθόνου κεκ. ἰδὼν οὐκ ἠνέσχ. τοιοῦτο Ven.

Pag. 294. l. 4. τοῦτο ἐνταῦθα ἀποθανεῖν, omisso τὸ, Ven. — l. 5. ὕλην καὶ ἀνακομισθῆναι Ven. In eodem libro desiderantur verba μετὰ τὸ ἀποθανεῖν. — l. 7. ὧδε τὰ αὐτὰ παρεγγυᾷ Ven. Idem l. 18. ὃ αὐτὸς ἐποίει. — l. 12. κεραμεὺς αὐτὸς οὐ Ven. — l. 13. τοῦ, post οἶκος, om. Ven. Idem paulo post ἰδοὺ, ὡς ὁ πηλὸς. — l. 15. γὰρ, ante ὅπως, om. Ven. Idem paulo

post εἰς νῖκος καταλείψειν. — l. 16. τῷ πονηρῷ ἀδίκως αὐτὸ λυμηναμένῳ Ven. — l. 17. ἀνατήξας ὥδευσεν - - κεραμεὺς ὁ ἀναπλάσσων ἄγγος Ven. — l. 18. Corrige οἷα, cum Combefisio, pro οἷα, quod habent editi omnes. — l. 24. ἀνακοσμήσας ἰδίως ἕκαστον Ven. — l. 26. βιώσαντα Ven. — l. 7. ab inf. Δανιὴλ καὶ πολλοὶ Ven. — l. 4. ab inf. ῥίζαν τελείως τῆς πον. Ven. Idem l. 3. ab inf. ἔκτασιν αὐτῆς. — l. penult. παντελ. αὐταῖς ῥίζαις αὐτῆς Ven. — l. ult. ὡς, post σώματος, om. Ven.

Pag. 296. l. 2. βλαστὸν ἐφ' ἡμῶν Ven. Idem deinde ἐκθρέψαντα. — l. 3. ἀλλὰ μὴ στειρώσαντα Ven. — l. 4. καὶ συμπιπλώσαντα (h. e. ni fallor συμπιλώσαντα) Ven. καὶ συμπειλήσαντα Bas. — l. 5. βλάπτον πρὸ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον τιμῆσαι Ven. — l. 8. κακίας ἢ ἀρετῆς Ven. Idem l. 10. πλάσμα τῷ πλάσαντι, et paulo post οὕτως ἢ οὕτως; Πῶς γάρ. — l. 11. εἵλατο; καὶ σὺ λέξῃ (sine Διὸ) Ven. — l. 14. οὕτως κατακριθὲν εἰς τὸ ἀλγύνεσθαι; Προσχὲς γὰρ ὅπως ὥσπερ ἀκοντ. ὁ ἀπόστ. δ. συνεστραμμένα ῥήματα Ven. — l. 17. ἀγ. ἐγκύπτουσι τοῖς λόγοις Ven. — l. 21. καταλείψαντες οὐ τὴν σκέψιν ἕνεκα ταύτην Ven. — l. 8. ab inf. μὴ, ante ἐπὶ κακῷ, om. Ven. Idem l. 7. ab inf. ὠφέλιμον ὁ θάν. — l. 5. ab inf. αὐστηρότατα τῷ νοσοῦντι Ven. — l. 3. ab inf. ᾠδῆς ἔτι τοῦ Ven.

Pag. 298. l. 2. ἢ τὸ διὰ τοῦτο Ven. — l. 4. Repone σῶον pro ζῶον. — l. 6. οὐ σκότος om. Ven. Idem l. 7. ἀπὸ τῆς ἀγάπης χωρήσει (ita etiam Bas.) τοῦ κυρίου; ὃ ἑρμ. — l. 10. Ὅτι, ante ἕνεκεν, om. Ven. — l. 12. Ante Ἀληθέστατα pro virgula pone punctum. — l. 13. πατάξω, καὶ ἰάσομαι Ven. Idem l. 14. ἀπὸ τῆς ἀγάπης. — l. 15. Ἰησοῦ om. Ven. — l. 17. μὲν, post ταῦτα, om. Ven. — l. 20 προσιόντων γὰρ, φησὶν Ven. — l. 22. ὑγιαίνει, ὅτι μὴ νοσεῖ Ven. — l. 26. ἢ καὶ ἀπογινομένων Ven. Idem l. 27. δὲ ἄνθρωπος (sine ὁ). — l. 6. ab inf. αἱ, ante ψυχαὶ, om. Ven. — l. 6. ab inf. αὐτοὺς, καὶ αἱ ψυχαὶ Ven. Recte. In Bas. est αἱ καὶ ψ. Ibid. Ven. pergit Ἀλλ' οὔτε. — l. 4. ab inf. βεβούλευται Ven. — l. ult. καταβάσει ὡς πᾶς Ven.

Pag. 300. l. 2. τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι Ven. — l. 3. τὸ χείρω ᾕρειτο ὁ ποιήσας τ. κ. ὁ θεός; Ἀλλ' οὐδὲν ὁ θεὸς ματαίως ἐχειρ. Ven. Pro ᾕρεῖτο in Bas. est ἐρεῖτο. — l. 5. ἡ Σοφία συνίστησι Ven. Bene. — l. 6. λέγ., τὰ πάντα Ven. Idem l. 7. omitt. ὁ ante Παῦλος. — l. 12. ματαιότητι, φησὶν, ἡ κτίσις Ven. — l. 18. διοῦ (h. e. δι' οὗ) στενάζει Ven. Idem l. 19. σώματος ἐκδεχομένη. — l. 21. ἀνάστηθι, καὶ κάθισον Ven. Idem l. 22. ἐλευθερώθη δὴ καὶ αὐτή. — l. 23. Οἴδαμεν γὰρ, φησὶν, ὅτι Ven. — l. 24. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Bas. — l. 25. τὴν υἱοθεσίαν Ven. — l. 27. ὁ, ante οὐρανὸς, om. Ven. Idem ibid. ποιῶ μένειν ἐνώπιον. — l. 7 et 6. ab inf. οὗτος θεὸς ὁ κατασκευάσας Ven. Idem l. 5. ab inf. εἰς κενὸν αὐτὴν, ἀλλά. — l. penult. τὸν, ante οὐρανὸν, om. Ven.

Pag. 302. l. 2. τοιαύτην ἐπικατάστασιν οἷαν καὶ πρὸ τῆς διακ. ἣν διαλυθὲν Ven. — l. 7. προφήτης ἀπολέσθαι μὲν τὸν οὐρανὸν Ven. Idem l. 8. Ἐπειδήπερ ἔθος. — l. 9. ἐνδοξοτέραν ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου Ven — l. 14. εὐμορφοτέραν τροπὴν (τροπὴν utique restituendum est) Ven. Idem ibid. ἀπώλειαν λέγειν τῆς τοῦ κατὰ τὸν νήπιον. — l. 16. καὶ κάλλους τῆς ἡλ. Ven. Idem l. 18. ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. — l. 20. ἵνα καὶ ἀνακτισθῇ Ven. Idem ibid. προσδοκητέον ὅτι ὡς οἱ. Verba quae paulo post sequuntur, ἐν ἀνακαινοποιηθέντι Ven. non habet, pergens τῷ κόσμῳ ἄγ. λ. κατηκοισόμενοι (sic) κατὰ τὸ λεχθὲν - καὶ κεκτισθήσονται ἐν ργ' ψαλμῷ. — l. 9. ab inf. ἐπιτροπεύοντες Ven. — l. 7. ab inf. πάσας ἔσεσθαι κ. τ. οἰκ. οὐκ ἐπιτεθνηξομένους Ven. — l. 6. ab inf. γαμήσοντας καὶ τεθνηξομένους, ἀλλ' ὡς

Ven. — l. 5. ab inf. πράξαντας Ven. Idem paulo post διαγωγῇ οὖν τότε δεῖ τὰ σώματα ἔσεσθαι λέγεσθαι. — l. ult. διάπτωσιν, εἴδη παρρησίαν Ven.

Pag. 304. l. 1. διαλεγομένους Ven. — l. 3. ἐπέφερες Οἱ δὲ tuetur Venetus. — l. 4. καὶ, ante ἡμᾶς, om. Ven. — l. 6. ἐπιστήσας ὡς ἀριστέως ὁ π. Ven. — l. 8. μόνον ἰσαγγέλους καὶ κ. λ. διανείμας ἐκόσμησεν Ven. — l. 9. γένος τῶν ἀγγέλων καὶ ἄλλο Ven. Idem l. 10. καὶ φθαρτρία (fortasse φρατρία) τῶν ἀθανάτων. — l. 14. Ἄταρ firmat Veneti auctoritas. — l. 18. εἰς τὴν τῶν ἄλλων Ven. Idem l. 20. εἰς ἑτέραν μορφὴν πλασθῆναι, et paulo post μετασχ. τὸν ἄνθρωπον φύσιν (sic). — l. 22. χρῆναι γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς τάξεως αὐτοῦ τύπῳ Ven. Idem l. 23. πάντων εἰσὶ πεπληρ. — l. 25. καὶ τὰ ἄκρα τὰ καὶ ἀκραιφνῆ φῶτα τ. Σ., ἅπερ ἑστήκασι. — l. 27. μεταβάλλεσθαι δοῦναι καὶ τοὺς ἀγγ. εἰς ἐξ., καὶ ταῦτα - - κίνδυνον πέσῃ Ven. — l. 5. ab inf. τεχτηνόμενος Ven. Idem l. ult. τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον ἐποίει Ven. Bene.

Pag. 306. l. 1. Scribe εἴ γε. — Ibid. γενέσθαι ἤθελεν Ven. — l. 3. τὸ χείρω ποιῶν Ven. — l. 10. σώζεσθαι· ἀθάνατον δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἔκτισε γὰρ Ven. — l. 14. ὡς καὶ ὁ κύριος Ven. Idem l. 17. γυν. τοὺς ἑπτὰ (sine καὶ). — l. 18. λόγον ἀποκηρύσσουσι (sic), προσῆλθον δὲ αὐτῷ εἰπῶν (sic) καὶ Σαδδ. λεγ. μὴ εἶναι ἀνάστασιν Ven. — l. 20. ἐσώζετο ἡ ψυχὴ Ven. — l. 23. ἀλλὰ τὸ μὴ Ven. Idem paulo post ἀφθαρσία καὶ φῶς ἵν' ἀγγέλοις (sic). — l. 25. μήτε γάμοις εἰσιλαπίνες (sic) ἔτι σχολ., ἀλλὰ τὸ βλ. Ven. — l. 26. ἡμῶν τοῦ Χρ. Ven. Idem l. 27. ἀλλά, Ὡς. — l. 3. ab inf. τῶν τῆς habet Ven. quoque. — l. penult. πάντως ἀνήλιον εἶναι Bas. — l. ult. αὐτὸν ἐλέγομεν Ven. Recte.

Pag. 308. l. 3. Ἐπειδὴ μή ἐστιν χρυσὸς, ἀλλὰ τοῦ εἶναι χρυσὸς, καὶ φαντ. τὸν χρ., οὐ χρυσὸς, ἀλλ' ὡς χρ. λ. Ven. Pro φαντάζεται in Bas. est φαντάζεσθαι. — l. 5. Verba ἐν τῇ ἀναστάσει desunt in Ven. — l. 8. Χρ. τοὺς ἁγίους ἀπεφήνατο Ven. — l. 12. Corrige ὁπόταν λέγῃ ex Ven. — l. 14. εἰς γῆν σώματος Ven. Idem l. 15. δὲ σὰρξ (sine articulo), ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος, σῶμα δὲ ὁ νεκρὸς, reliquis omissis, Ven. — l. 22. Λάζ. ἱστορίαν Ven. Idem paulo post non habet δοὺς, ante ἀναπαύεσθαι. — Ibid. Idem τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν. — l. 23. τὸν, ante Ἀβραὰμ, om. Ven. — Idem ibid. Σαλομῶνος. — l. 3. ab inf. βιάζεσθαι λέγειν Ven. — l. penult. ἀλογία. Δεῖ γὰρ φθορὰν Ven. Hoc igitur reponendum est.

Pag. 310. l. 1. Ante μή τοι pone virgulam. — l. 3. ἀθάνατον τὴν ψυχὴν διδ., καὶ ψ. αὐτῇ Ven. — l. 5. ψεῦδος τὸ ἀνώλεθρον (sic scribe pro ἀνόλεθρον ex Ven. et Bas.) αὐτὴν καὶ Ven. — l. 7. Μωϋσέα Ven. Idem paulo post Ἀλλὰ οὐδὲν. — l. 8. ἢ φάσμα, τοὺς ἀποστ. Ven. — l. 10. ἀλλὰ τὸ ὃ ἦσαν Ven. — l. 11. αὐτὴν εἶναι Ven. Bene. Pro ἀνόλεθρον scribe ἀνώλεθρον, ut est in Ven. et Bas. — l. 13. καὶ οὐ ψυχῆς Ven. — l. 16. οἰκίαν δείμασθαι τοῦ Δαβὶδ εἰς τὸ μέλλον, ἵν' ἐν τῇ βασ. Ven. — l. 19. οὕτως χρή. Πάντων δὲ ῥᾷστα Ven. — l. 21. Corrige προσσχῇς. In Ven. et in Bas. est προσχῇς. — l. 23. γίγνεται, καὶ τοῦτο θανάτου καὶ ἀναστάσεως μελέτη ὕπνῳ καὶ θανάτῳ δίδυμα ὀνεανάγκη δὴ (sic) Ven. Pro διδυμάοσιν in Bas. est δίδυμα ὧν ἓν. — l. 28. γίγνεται Ven. Idem l. 29. σχήματι καθεύδων ἐν τῷ ἀεὶ, ἀλλ' αὖθις. — l. 6. ab inf. κληθέντος Ven. Idem l. 5. ab inf. ἐκ τοῦ θανόντος τὸ ἀναβιώσασθαι Ven. — l. penult. τοῦτον, εἰ βούλει Bas.

Pag. 312. l. 2. Ἐπεὶ ἢ θνήσκοι Ven. — l. 7. λάβομεν Ven. — l. 16. τῷ σῶμα λαβεῖν Ven. Idem l. 18. delet καὶ ante δεσμόν. — l. 21. πέδα νομίζεται Ven. Idem liber l. 22. habet μόνη, ἁμαρτήσαντι γὰρ μετὰ τό. —

l. 5. ab inf. καὶ ἀγαθῶν τῇ ψυχῇ καὶ κακῶν Ven. Idem l. 4. ab inf. διάγοντες ἠμάστομεν.

Pag. 314. l. 2. δι' ἀκήρατον Ven. Idem l. 3. πλήρεις. — l. 6. ἐκ τοῦ τρίτου ἐκβ. οὐρανοῦ, ἀνθ' ὧν παρήκουσαν Ven. Idem l. 8. πιστεύσειε. — l. 9. ἐκτίζωνται Ven. Recte. — l. 10. ἵνα δή, quod restitui, nunc comprobat Ven. — l. 12. τὰ λεχθέντα Ven. — Ibid. corrige Ἐδοκίμασας. — l. 15. θλίψεις ἐνώπιον ἡμῶν Ven. — l. 21. τῶν οὐρανίων κατάπτωσιν εἰς τὸν βίον, διερχομένης Ven. διερχομένης utique restituendum est. — l. 25. In margine cod. Veneti h. l. adscriptum legitur Περὶ τοῦ Παραδείσου. — l. 27. ἀφορισμένος δῆλον ἀφ' οὗ καὶ τὸν Τίγριν Ven. — l. 31. καταχεώμενοι Venet. — l. penult. Corrige μηνύει.

Pag. 316. l. 2. Ven. plenius ἀναληφθέντι οὐρανὸν πεφηνέναι. Idem l. 5. παράδεισον αὖθις ἑτέραν. — l. 6. Τερατισμὸς οὖν ἔστι καὶ τραγικαιολογία Ven. — l. 12. ἐδιδάξαμεν ἱκανῶς. αὐτὸ τὸ σῶμα Ven. Idem l. 13. σῶμα συμφυεῖν τῆς, et paulo post ὅτι τὸ συναμφότερον. — l. 16. οὐκ ἐχόντων ἀκίνδυνον ἐπιχειρήσας Ven. — l. 20. ἥκαμεν, ἀπογυμνῶσαι κατ' αὐτῆς αὐτοῖς Ven. — l. 21. καί, ante ἐπύρωσας, om. Ven. — l. 23. τὸ πολλὰ γάρ ἐστι (corr. γάρ ἐστι) καθ' ἡμᾶς ἐν προφητείαις, πίστει γὰρ πληροῦνται Ven. Bene. — l. 24. Corrige προφητεῖαι. — Ibid. καὶ εὐκλεῶς καὶ ἐρρωμ. Ven. — l. 25. θεῷ, ὡς ἵνα Ven. — l. 26. ἠλέγξαι Bas. — l. 27. ἐπισκήψασθε Ven. Idem paulo post περὶ μαρτυριῶν (τῶν deest) καὶ ὁ Σαλ. — l. 29. ηὗρεν Ven. — l. 6 ab inf. εἰρημένον non habet Ven. — l. 4 ab inf. κατέπιον ἡμᾶς· ἄρα τὸ ὕδωρ κατεπόντησεν (sic, pro κατεπόντισεν) ἡμᾶς, χείμαρρον (ita Bas. quoque restituendum suadet) διῆλθεν auget Venet.

Pag. 318. l. 6. Verba ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν non agnoscit Venet. — l. 7. Post ἐκθλιβέντες repone verba quae exciderunt καὶ πυρωθέντες. — l. 8. γάρ με, φησὶ Ven. Idem l. 9. καὶ ὁ Ἀβραάμ. — l. 13. ὁ Ἰὼβ Ven. — l. 14. λέλακος pro λαίλαπος habet Bas. — l. 15. αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, Ἢ (cod. ἡ) οἴει με Ven. Idem l. 16. ἵνα ἀναφανῇς, et l. 17. ὡς χρυσίον. — l. 21. δὸς εἰπεῖν Ven. Idem paulo post παντοκράτωρ, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος. — l. 23. καὶ τῶν ῥημάτων (sic) εἰς τὴν καυστ. μεταβληθέντων φύσιν ὑπεξαλύσαντα Ven. In Bas. est ὑπεξαλήξαντι. — l. 24. ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀνάψυχιν (ἀναψυχήν, an ἀνάψυξιν?). Σὴ (h. e. Σή, ut edidi) γὰρ Ven. Paulo post corrige ex Veneto ἐὰν διαβαίνῃς. — l. 25. καὶ διαβαίνῃς Ven. — l. 27. Post οὐ μὴ reponenda sunt verba κατακαυθῇς, φλὸξ οὐ, quae exciderunt. In Ven. legitur οὐ μὴ καυθῇς (sic), φλὸξ οὐ κατακαύσειέ σε, Ἀλλὰ κτλ. — l. 28. ἅλις ἔχει non agnoscit Ven. Idem l. 29. praebet πολυμόρφοις. — l. 4 ab inf. σαρκῖνος Bas. et Ven., qui ita etiam postea. — l. 3. ab inf. καί, ante κυριεύεσθαι, om. Ven.

Pag. 320. l. 1. τό, ante Ἐγὼ δὲ σαρκῖνος (sic enim est in Ven.) om. Ven. Idem l. 2. Ἐγὼ δὲ ἔζων. — l. 3. Θαῦμα μὲν οὖν τοῖς Ven. Idem liber delet voc. αὐτῶν post λεγόντων, et deinde voc. ὑπεδύετο. — l. 4. φανερώτερον Ven. — l. 8. ἀνατρέψαι Ven. — l. 10. λοιδορήσεις τὸ ἐπῆλθον Ven. — l. 13. σώματος, ἐπεὶ εἰ ἄληπτος Ven., voc. οὖσα, post ψυχή, omisso. — l. 15. οὐκ ἔτι ἄληπτος Ven. — l. 17. ὥσπερ δὴ καὶ πρὸ Ven. Idem l. 18. omitt. τὸ ante σῶμα ἐλάμβ. — l. 20. πῶς, ante μᾶλλον, om. Ven. Idem paulo post μετὰ τοῦ σώματος. — l. 22. τὸ μὴ πιστεῦσαι ἐνθάδε. ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι Ven., omissis verbis τὸ πιστεῦσαι κ. κ. τ. μ. π., ἐφ' ἡμῖν. In eodem libro desunt etiam verba καὶ ἁμαρτήσασθαι. — l. 24. τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι καὶ κακοποιῆσαι (τὸ deest). Ἀλλὰ καὶ Ven. — l. 3 ab inf. κατάπαυσιν τὸν περὶ Ven. — l. penult. Κἀγὼ μὲν νῦν ἐπὶ κεφαλαιῶν (? ἐπικεφαλαιῶν) αὐτὰ διεξερχόμενος, ὄντας Ven.

Pag. 322. l. 5. κἂν εἰ ὁ γενναῖος Ven. Idem l. 6. ὑφελόμενος. — l. 7. ἀνίατον videtur etiam in Ven. legi. — l. 9. ἄρτιον ἢ κατὰ φύσιν Ven. — l. 15. ἀσώματος πρὸ ἐντολῆς (sine τῆς) τὸν πρωτόπλαστον Ven. — l. 21. Corrige διὰ τοῦ νόμου. — l. 23 sqq. Denuo mihi et accuratius retractanti hunc locum ita omnino rescribendum esse visum est — — σάρκα νομίζῃ καὶ παραιτεῖσθαι, παραφέρῃ τε ὅσα — — — ἀλλὰ ἐν πνεύματι, λεκτέον αὐτῷ κτλ. Itaque vertendum erat potius „Si quis — — reprehendere arbitratur, et quaecunque id genus alia sunt dicta profert, — — — in spiritu: dicendumne illi“ cett. — l. 7. ante fin. Corrige πολιτείαν. — l. 3. ante fin. τά, ante διὰ τοῦ νόμου non annotatum invenio ab altera manu quae cod. Ven. scripturae discrepantiam mihi enotavit. — l. penult. Dele comma post ἐπιστέλλων.

Pag. 324. l. 1. Corrige σαρκικὸν τὸν οὕτως. Sic enim in cod. legi alii affirmarunt. — l. 9. Rescribendum videtur καὶ οὐ παρὰ τούτῳ δὴ ψυχὴ μὲν ἀπόλλυται, ἄλλα δὲ παρὰ κτλ., ut potius vertendum sit „neque vero anima eius perit, cetera praeter animam salvantur, sic etiam“ cett. — l. 15. Codice Veneto denuo inspecto inventa est vera scriptura Ἰησοῦν — — ὁ ἐγείρας Χριστὸν. Corrige itaque in versione latina „spiritus eius qui Iesum de mortuis suscitavit in vobis habitat, qui Christum de mortuis suscitavit is vivificabit etiam“ cett. — l. 17. ἄρα οὖν Ven. — l. 18. Dele comma post αὐτῇ σαρκί. — l. 19. μέλλετε, non μέλλητε, alii legerunt in Ven. Item paulo post πνεύματι, non πνεύματα. — l. 21. διεβεβαιώσατο Ven. — l. 31. ἀπεφαίνετο Ven. — l. 5. ab inf. ὅτε μὲν (ita etiam Bas. et ed. Petav.) πάλιν ζύμην Ven. Idem l. 4. ab inf. ἐπισπέρχων αὐτὸ τελέως. — l. 3. ab inf. ὅτε δὲ Ven., Bas. et ed. Petav. — l. ult. οὐδὲ μέμψιν ἀσελγ. (sine ἂν) Ven.

Pag. 326. l. 1. πράσσοντες Ven. — l. 9. καὶ ἐγκρατεύονται, ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε τὸ σῶμα ὑποτ. Ven. — l. 12. ἄν, ante ὁ Ἰωάννης, om. Ven. Idem deinde ὑπέταξεν αὐτοῦ. — l. 14. ὑμῶν, λέγει, σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν Ven. Idem l. 15. ὅπλα ἁμαρτίας τῇ ἀδικίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ Ven. — l. 17. Ὥςπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν Ven. — l. 20. ἐγίγνωσκε Ven. Idem l. 22. omitt. ὁ ante ἄνθρωπος, et tuetur verba ἐφ' ἡμῶν. — l. 23. ἑαυτοῦ τὰ μέλη Ven. Idem l. 24. πολιτεύσεται. — l. 24. Verba καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι desunt in Ven. Idem paulo post γίγνεται. — Ibid. ἢ post ψυχῆς om. Ven. — l. 27. οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται Ven. — l. 29. κληρονομῆσαι οὐ δύνανται Ven. — l. 5. ab inf. κρατήσῃ τούτων, κρατεῖ δὲ τούτων Ven. Bene. — l. 4. ab inf. πίστιν τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ (omissis verbis ὑποτάσσεται ἄρα) Ven. — l. penult. αὐτὴν τὴν πρὸς τὰς ἀκρασίας ἀναιρῶν, ὥςπερ δὴ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς τὸ ἄδικον ἔκκλισιν. Ἐκκαθαίρεσθαι Ven. — l. ult. ἔφη om. Ven.

Pag. 328. l. 1. διδάσκων τε Ven. — l. 2. τούς τε (sic) τρυφᾶν τοῦτο καὶ πολυτελεύεσθαι ζῆν εἶναι Ven. Hoc restituendum videtur. — l. 4. ἀδήφαγα θρέμματα κάτω Ven. Idem l. 5. καὶ τὰς τραπέζας. — l. 11. Verba Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι desiderantur in Ven. Idem l. 12. εἰς σάρκα μίαν. Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλ. Ven. — l. 14. ὃ ἂν ἁμαρτήσῃ Ven. — l. 17. τιμῆς. Ἆρά γε δοξάσατε τὸν θεὸν Ven. Idem l. 19. Πρόςσχες γὰρ ὅτι Ven. — l. 22. διό, ante ὁ ἀπόστολος, om. Ven. Idem deinde ἀνεφθέγξατο pro διεφθέγξατο. — l. 23. κατὰ τὴν σύνερξιν τῶν μελλόντων καὶ τὴν κοινωνίαν μίασμα γιγνόμενον Ven. — l. 25. ταῦτα πάντα πληροῦνται τὰ πρὸς μίξιν καὶ ἔκλυσιν ἁμαρτημάτων Ven. — l. 26. ποιήσῃ ἄνθρωπος (sine ὁ) Ven. — l. 29. πορνία Ven. — l. 30. Repone

ex Veneto οὔτε σῶμα σωφροσύνης ὑποταχϑήσεται διδάγμασιν. Idem deinde διαλλαχϑῶσιν τῆς βασ. — l. 33. Rescribe Καίτοι νῦν εἰ, ut legitur etiam in Ven. — l. 8. τῷ, ante ϑείῳ, deest in Ven. — l. 3. ab inf. διελάμβανεν καϑ' ὑμᾶς ἐνταῦϑα Ven. — l. penult. καὶ, post περὶ τούτου, om. Ven. Idem l. ult. νεκρουμένου δικαίου καὶ πορνεῦσαι.

Pag. 330. l. 2. ταῦτα αὐτοὺς Ven. Idem l. 5. γιγνώσκουσι. — l. 7. εἰ βούλονται καὶ Ven. — l. 8 κυρίως λέγεται, ἀλλὰ οὔτι μέρος Ven. — l. 15. καϑ' ἑαυτὸ verba desunt in Ven. — l. 20. τῷ σῶμα ὕδατι (sine αὐτοῦ) Venet. habet. — l. 22. νεκρούμενον ὃ καλεῖ, Φύρεται Ven. Idem l. 23. Σαλομών. — l. 24. σώματι καταχρέῳ Ven. — l. 30. Corrige τοῦτο ὃ pro τοῦτο ὁ. — l. 5. ab inf. Καὶ, ante μὴ ἀσϑενήσας, om. Ven. Item paulo post οὐ ante κατενόησε. — l. 4. ab inf. Repone νενεκρωμένον, quod eram suspicatus antequam certior sum factus de Veneti scriptura νεκρωμένον. Idem liber paulo post ἅπαντας pro πάντας. — l. 3. ante fin. δεῖ, ante ἔμπροσϑεν, om. Ven.

Pag. 332. l. 4. ἁγιάσει ὑμᾶς ὁλοτελεῖς Ven. — l. 8. ὡς στασιάζειν αὐτοῦ Ven. Idem l. 9. ἀναπνέουσας ἄνω καὶ κάτω καὶ ὁμολογούσας πάλιν, φημὶ Ven. — l. 10. Verba ὁτὲ δὲ (cod. ubique ὅτε μὲν et ὅτε δὲ, conspirans cum editis) οὐκ ἀνίστασϑαι Ven. non habet. — l. 13. τελέως ἐκτέμομεν Ven. — l. 22. Verba ἀπὸ τῆς γῆς om. Ven. — l. 23. ἐκτὸς δὲ Ven. — l. 6. ab inf. πάντος (fortasse πάντως) pro παντὸς notarunt alii ex Ven. — l. 4. ab inf. οὐκ ἐπὶ Ven. — l. penult. τούτου τοῦ ἐπιϑυμεῖ καὶ ἐρᾷ. Ὅϑεν διὰ τοῦτο Ven.

Pag. 334. l. 1. Ἀκούειν γὰρ Ven. — l. 4. ἐνεκίσσησαν tuetur etiam Ven. — l. 5. καὶ, ante κέχρηται, om. Ven. — l. 7. ἐπιϑυμήσῃς, ὃ δή ἐστιν εἰ μὴ εἴρητο, Οὐ φάγεσϑε Ven. — l. 10. Verba ἔσχε λαβὴν διὰ τῆς ἐντολῆς omissa sunt in Ven. — l. 13. ἡ, ante ἁμαρτία, om. Ven. Idem νεκρᾶ habet. — l. 15. ἔδει πολιτεύεσϑαι, ἧς καὶ διολίσϑησας Ven. — l. 17. ηὑρέϑη Ven. — l. 19. Verba καὶ μὴ ποιητέον om. Ven. — l. 22. καὶ μακάριστον Ven. Idem l. 23. ἀϑετήσαντι αὐτὸν εἰς ϑάνατον. — l. 24. ὃν ἁμαρτία Ven. — l. 27. καὶ, ante ἀπατήσας, om. Ven. — l. 7. ab inf. ἐντολὴ τοῦ ϑεοῦ ἁγία καὶ δικαία Ven. Idem l. 6. ab inf. ἐπὶ τῷ βλάψαι, ἀλλ' ἐπὶ. — l. 4. ab inf. μεγίστου ἐμοὶ ὡς αἴτιον Ven. — l. ult. αἰτία habet Ven. quoque.

Pag. 336. l. 3. διολισϑῇ ἀπὸ τοῦ καλοῦ τὰ ἐναντία Ven. Idem ibid. omitt. κατ' ante οὐδὲν, et pro αἴτιον praebet αἴτιος. — l. 6. τὴν, ante ἁμαρτίαν οἷον, om. Ven. — l. 11. τῆς συμβουλίας πέπρ. Ven. — l. 13. πολιορκήσαν μὲν τὸ κακὸν Ven. Idem l. 14. εἰσοικισϑὲν ἐν τῇ σαρκί μου, et l. 15. μελίσσης περιιπτώμενος (sic), et l. 16 ἐπιτεϑείσης μου τὴν. — Ibid. Ὃ, ante κατεργάζομαι, om. Ven., item paulo post ὃ ante μισῶ. — l. 16. Corrige πραϑῆναι, pro παραϑῆναι. — l. 27. ἀπηρέσκετο, ποιεῖ, τὸ δὲ καλὸν, ᾧ ἠρέσκετο, ἣν ἕκαστα, εἰ μὴ Ven. — l. 29. αἰτίας; ὅσα ἀνατρέπεσϑαι Ven. Idem l. 30. tuetur εὐϑυνόμενα. — l. 5. ab inf. Verba ἀλλ' ὃ μισῶ om. Ven. — l. 4. ab inf. idem liber tuetur μὴ ἐνϑυμεῖσϑαι. — l. ult. γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν Ven.

Pag. 338. l. 1. ἡμῶν, ante πολλάκις, om. Ven. Idem liber l. 2. habet καὶ πολυπραγμοσύνης (sine περὶ) ἀλόγου πιμπλάντα. — l. 3. μὴ ἐνϑυμεῖσϑαι Ven. — l. 7. γὰρ, post ϑέλω, deest in Ven. — l. 8. ἀγαϑὸν πανάμωμον Ven. Idem l. 9. καὶ νῷ. — l. 11. κακὸν πράσσω Ven. Idem l. 12. non habet αὐτὰ ante καὶ ὁ Δαβὶδ — l. 20. ὀμόσαι Ven. Idem l. 21. τὸ κακὸν νομιοῦμεν, καὶ ὃ οὐ ϑέλομεν πράσσομεν, et l. 22. κατεργάζεσϑαι, διὰ τοῦτο, Οὐ γάρ. — l. 23. ἀξιώσομεν Ven. Idem l. 24. καὶ ὃ οὐκ ἠβούλετο. — l. 28. ἀλλὰ ϑεολατρεῖν om. Ven. — l. 29. ἐδύνατο Ven. — l. 31. συλλ. καὶ κραιπαλᾶν Ven. Idem ibid. omitt. καὶ ante ϑυμοῦσϑαι. — l. 32. τὰ ἄλλα ὅσα πονηρίας Ven. Idem paulo post μὲν ἐποίει. — l. ult. εἰς ταῦτα, ἀμιγαῖς ἁμαρτίαις Ven. Idem ibid. διαμιλλώμενον.

Pag. 340. l. 2. Πολλάκις οὖν Ven. Idem l. 3. delet ταῦτα ante διδάσκων, et paulo post φησί. — l. 4. οὔτε πόρνοι βοᾷ Ven. — l. 6. ϑεοῦ οὐ κληρονομήσουσι Ven. — l. 9. Οὕτως οὐ τῷ ποιεῖν tuetur Venetus. Ibid. repone accentum super καϑάπερ. — l. 11. Scribe ἂν ἦν ex Ven. et Photio. — Ibid. ἐπιπίπτουσι Ven. — l. 13. ἐμπιπλάντες καὶ περιεργείας ἀλόγου Ven. Idem l. 15. habet ἄχρι, et l. 16. μηδένα ὅλως cum editis. — l. 22. ὑπὸ τῶν ἐχϑρῶν Ven. Quod praeferendum. — l. 23. τοξίας Ven. — l. 25. μηδένα λείποντες σπ., ἔστ' ἂν τὸ στέφος Ven. Idem l. 26. delet γὰρ post Ὁρᾷς. — l. 27. τὴν ἐνοικοῦσαν Ven. Ex eodem libro ibid. repone καϑάπερ ἢ pro καϑαπερεὶ. — l. 29. δοκιμάζοντος ἡμᾶς Ven. — l. 5. ab inf. Repone πρὸς αὐτῶν ex Ven. — l. 3. ab inf. ἄνϑρωπος, φησὶν Ven.

Pag. 342. l. 1. Θέλομεν δὲ μὴ Ven. — Ibid. ἡμᾶς post ἐξέλκοντας omiss. in Ven., qui etiam ἂν ἱδρῶτι pro ἀνιδρωτὶ. — l. 2. γίνεται, ἀλλὰ ὃ Ven. — l. 7. τῆς εἰρήνης om. Ven., qui pergit ἐν πᾶσι δὲ ἀναλάβωμεν τὸν ϑυρ. — l. 8. δυνησώμεϑα Ven. Bas. — l. 9. δέξασϑαι, pro quo ego δέξασϑε, Ven. non agnoscit. — l. 11. καϑαίρειν Ven. — l. 13. ταῦτα, ante λέγω, om. Ven. — l. 16. μεμελετημένως ἔχει Ven. Idem l. 17. προείρημαι cum Bas. — l. 23. πάντα διελϑεῖν Ven. Idem ibid. μακροτ. μοι τῶν λόγων ἢ (cod. ἡ) προσεδόκησα. Hoc reponendum. — l. 27. Scribe συνέβη. — l. 30. κενωϑέντος Ven. Idem l. 31. omitt. ὁ ante πολύπλοκος. — l. 5. ab inf. ηὔρατο Ven. — l. ult. ἤδη, post μηνύειν, om. Ven.

Pag. 344. l. 1. ἀεὶ, post ἡμᾶς, om. Ven. — l. 2. συνίστανται. Ὅσα γὰρ Ven. — l. 3. ἐπιϑυμίας τῆς ἐν ϑεῷ πεσούσης Ven. — l. 7. Ὅϑεν τῇ μὲν νομοϑεσίᾳ Ven. Idem l. 8. τῇ γὰρ νομοϑεσίᾳ, et paulo post ἐνοικοῦσαν ἐπιϑυμίαν ἐν τῇ σαρκί. — l. 10. τοῦ ϑεοῦ, οἷον τῇ πρὸς τὸ ἀγαϑὸν ὁρμῇ τῇ ἐπιϑυμίᾳ τοῦ νοὸς Ven. Idem l. 12. πρὸς ἡδονῶν ἑλκτικός, vitiose. — l. 17. ἕτερον τὸ Ven. Idem l. 18. om. τῇ ante σαρκὶ. — l. 23. Corrige ἔνδον. — l. 24. ἐπιϑυμ. ὑπάρχοντος κραταιοῦται Ven. — l. 25. ἐν αὐτοῖς ἡμῖν Ven. — l. 27. πλεονάσαν ὃ ἀντιστρ., Petavii emendationem, tuetur etiam Ven., qui deinde τὸ ἐν ἡμῖν λέγ. ἀγαϑῷ. — Idem l. 28. ἄγεται πάλιν ἀντιστρ. πρὸς φαντασίας πᾶς ὁ ἄνϑρ. — l. penult. λέγων deest in Ven. Idem ibid. Αὐτὰ γοῦν pro Αὐτὰ γὰρ. — l. ult. ἔσω λέγοντος ἄνϑρωπον Ven.

Pag. 346. l. 1. ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρ. auget Ven. — l. 3. ῥύσηται Ven. — l. 6. τὴν ψυχὴν, ante ἐμφαντάζοντα, om. Ven. — l. 7. διαλεγόμενος ἀπὸ ποίου μὲν ϑαν. Ven. — l. 8. ῥυόμενος, Εὐχαριστῶ ϑεῷ (sine ἦν et τῷ) Ven. — l. 10. ὦ, ante Ἀγλαοφῶν, deest in Ven. — l. 12. ἀπὸ τοῦ Χρ. τῆς παρουσίας Ven. — l. 14. τοῦτο ἐφϑέγγετο Ven. — l. 18. ἀπίστων καὶ πισταὶ, καὶ Ven. — l. 21. ηὔχετο ὃ καὶ εἰ μὴ ἤϑελεν Ven. Recte. — l. 27. ἐρύσατο Ven. Ita supra Bas. ἐρύοντο. — l. 7. ab inf. σώματα, ante ἡμῶν, om. Ven. — l. 5. ab inf. ἡμῶν, post σώματι, om. Ven. — l. 4. ab inf. νόμου om. Bas. Ibid. ἐξαφϑὲν ὃ ἀσϑενῆσαν — — ἐπεχώννυτο. Τὸ γὰρ Ven. — Idem l. ult. ἡττώμενος.

Pag. 348. l. 1. σώματι ὁ ϑεὸς, ut editum est, habet Ven. Idem l. 2. τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας σάρκα. — l. 5. Verba τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κ. τ. ἐπιϑυμίαν om. Ven. — l. 12. ῥητῶν, post ἀποστόλου, om. Ven. — Ibid. dele comma post προβάλλονται, et colloca post ῥητῶν. Idem l. 13. οὐκ ὀρϑῶς αὐτὸν ἐξηγ., σαφηνείας ἔφην. — l. 14. πρὸς τὰς ἑτέρας Ven. Idem l. 15. εὕρο-

μεν. — l. 17. ἐὰν δὲ μή τις Ven. Ibid. rescribe αὖρα pro αὔρα. — l. 19. ὅρμον τινὰ ἀκύμονα καὶ ἀπόδ. ἀποκαταστήσει Ven. — l. 22. οὖν om. Ven. Idem pergit ἔστιν ἃ ἀπό. — l. 23. μακαρίου Μεϑοδίου καὶ (sine τοῦ) Ven. — l. 25. Ἀναστάσεως λόγῳ α΄ ἐνταῦϑα παραϑέμενος (sic) Ven. Bene. Reponendum igitur, si placet, Ταῦτα μὲν ἔστιν ἃ ἀπὸ μέρους — — — λόγῳ α΄, ἐνταῦϑα παραϑ. Quod ad scripturam Veneti λόγῳ α΄, ea proba esse videtur. Secundam enim Methodii de Resurrectione orationem laudant Ioannes Damascenus Orat. III. de Mag. ad fin. et Eustratius Constantinop. in libro de Vitae Functorum Statu. — l. 26. καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνατροπῆς videtur esse etiam in Veneto. Idem l. 27. habet ἐξ Ἑλλην. δεισιδαιμονίας κακοηϑείας, ut edidi. — l. 7. ab inf. εἰρημένα delet Ven. Recte. Idem pergit πάντος (sic) που κἂν ἐπὶ τοσαῦτα. Hinc restituendum πάντως που καὶ (vel κἂν) ἐπὶ τοσαῦτα ἕτερα. — l. 4. ab inf. αὐτοὶ ἐκ τῆς ἡμῶν Ven. — l. penult. Restitue καταπαύσωμεν ex Ven. et Bas.

Pag. 350. l. 1. πάντοτε ἀεὶ ἁμαρ. (στέμμασιν deest) Ven. — l. 4. προδεδήλωται, ἐπισκώπτων, Μὴ ἄρα βυρσοδ. Ven. Idem l. 6. τοὺς περὶ. — l. 8. ἐλέγχῃ τῇ τοῦ Ven. — l. 12. παραφϑείροντος Ven. — l. 13. τῶν περὶ τῆς τοσούτων Ven. — l. 16. ψόγους καὶ δούπους ματ. ἀναλώσας φρούδως καὶ κενῶς Ven. Proba scriptura. — l. 17. ἀναγκαίων πταίσας δι᾽ ὧν παρεχάραξα τὴν ἀνάστασιν ἀνέλπιστον τὴν τῆς ἐμπορίας σου καματουργίαν περιποιησάμενος. Εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, οὐδέ τι κληρονομήσει Ven. — l. 20. Post verba μία ἐργασία ex Veneto repone Κάμνουσι δὲ πιστοὶ ἐν σώματι καὶ ψυχῇ διὰ τὴν μετὰ ἀνάστασιν τῆς κληρονομίας ἐλπίδα, ἥτις κατὰ σὲ οὐ γενήσεται. Ἄρα ἡ πίστις ἡμῶν κενὴ δὲ (rescribo κενή, κενὴ δὲ) καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν κατὰ τὸν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἀποστολικὸν καὶ ἀληϑῆ λόγον. Idem liber pergit deinde Ἀνάστασιν δὲ πάλιν βοᾷς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν ἐπιφαντασιασμένην (scribe πεφαντασιασμένην) δόκησιν καὶ οὐκ ἀληϑινῶς ἔχον, ἀναγκαζόμενος τὸ ὄνομα (μόνον deest) λέγειν. Ἀνάστασις οὖν ποίας ψυχῆς κτλ. Optime. — l. 23. δύνασαι λέγειν Ven. — l. 24. ἐστὶν, post δήλη, om. Ven. Idem l. 25. ἀνάστασις, πανταχοῦ τε καὶ. Ceterum pro πάντῃ corrige πάντη. — l. 7. ab inf. τῶν, ante τεϑαμμένων, om. Ven. — l. penult. ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευμ. Ven. Recte. — l. ult. Ὅτε μὲν γὰρ ἐσμὲν Ven.

Pag. 352. l. 1. σώματα ἔχομεν ψυχικὰ Ven. — l. 4. Venet. delet Εἰ ante ζῶμεν. — l. 10. ὡς ἄγγελοι εἰσὶν Ven. — l. 11 et 12. εὑρίσκετο — κατέλειπε Ven. — l. 15. καὶ οὐ ψυχικῶς Ven. Idem l. 16. ὢν πνευματικός. — l. 18. τῶν ἀεὶ videtur esse etiam in Ven. Idem l. 19. κοράκων τε τρέφεσϑαι. — l. 20. ἀλλὰ τρέφεται Ven. Recte. — In marg. cod. Ven. legitur h. l. Περὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. — l. 24. ἀλλὰ αὐτὸ ὂν καὶ Ven. Idem l. 25. μεταβαλὼν πνευματικὸν, πνευματικὸν. — l. 5. ab inf. Verba Πάντως που — — — αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον non habet Venet. In eodem libro desideratur l. 4. ab inf. σε post Ἐλέγχει. — l. penult. τύπον λόγχης Venet. habere videtur.

Pag. 354. l. 4. καὶ δέρμα om. Ven. — Idem ibid. Ἴδετε ὅτι. — l. 7. ἀλλὰ, ante σῶμα, om. Ven., qui pergit augens πνευματικὸν, καὶ οὐχ ὑλικὸν, καίτοι γε (ita etiam Bas., neque hoc solum loco). — l. 11. καὶ μηκέτι λυόμενον Ven. — l. 12. ἐκ τῶν νεκρῶν Ven. — l. 15. ὁ, ante Χριστὸς, om. Ven. — l. 17. διὰ, ante Ἐλισσαίου, om. Ven. Idem liber paulo post delet πάντες post ἐκεῖνοι. — l. 18. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς Ven. — l. 21. ἡ, ante αὐτοῦ, om. Ven. — l. 23. οὔτε σώματος, οὔτε Ven. Idem paulo post ἐγκαταλείψῃς — δώσῃς. — l. 25. σημαίνειν Ven. Idem l. 26. ἀναστὰν ἄφϑορον Ven. — l. 5.

ab inf. διὰ τὸν ἐκεῖϑεν παροξ. Ven. Bene. — l. 4. ab inf. φημὶ δι᾽ Ἑλλήνων Venet.

Pag. 356. l. 1. ἐγένοντο, πιϑανὸν ἂν ἦν σου τὸ ψεῦσμα Ven. — l. 2. Bene Venet. μετὰ τὸ τὴν Εὔαν. Idem liber paulo post πόϑεν δὲ ἄρα ἐπλάσσετο. — l. 4. μίαν ἐκ τῶν πλ. Ven. Idem l. 5. Ὠικοδόμησε γὰρ σάρκα. — l. 11. νῦν, ante ὀστοῦν, om. Ven. — l. 12. οἱ, ante δερμάτινοι, deest in Venet. — l. 14. δηλονότι σώματος (sic) Ven., verbis σώματα ἦσαν καὶ οὐκ ἦν ἀ — omissis. — l. 16. γέγονε παρακοῇ (ἐν deest) Ven. — Idem liber l. 17. delet verba ἐν τῷ Παραδείσῳ. — l. 18. Εὔα ἐν τῶξω (sic) Ven. Idem paulo post φησὶ ἐν τῷ Ἀδάμ. — l. 20. Γυμνόν τε ἄρα Ven. — l. 24. δέδωκάς μοι ἔδωκέν μοι Ven. Idem l. 25. ἀλλὰ ἀπὸ. — l. 27. Τί ὅτι τοῦτο ἐποίησας; Ἡδὲ εἶπε, Ὁ ὄφις Ven. Idem paulo post καὶ τῷ ἀνδρί μου. Ὁ δὲ ϑεὸς τῷ ὄφει (haec duo verba omnino restituenda sunt) ἐπιφέρει τὴν κατάραν Ven. — l. 31. τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ Ven. — l. 9. ab inf. Post verba εἰς τὸν αἰῶνα in cod. Veneto inserta leguntur haec: Καὶ μὴ ὑπολάβῃς δὲ, ἀκροατὰ, ὅτι ἀποφαντικῶς εἶπεν ὁ κύριος ὅτι, Ἰδοὺ, Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἶς ἐξ ἡμῶν. Ἐλεγκτικῶς γὰρ τὴν οἴησιν τοῦ Ἀδὰμ πεισϑέντος τῇ πλάνῃ τοῦ ὄφεως μεμφόμενος λέγει, μὴ ὃ ἐνόμισε γενέσϑαι ἐγένετο, τουτέστιν, Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς (cod. utroque loco εἰς) ἐξ ἡμῶν. Ἐπιϑυμήσας γὰρ Ἀδὰμ ὑψηλότερος γενέσϑαι εἰς τὸ ἧττον ἐξέπεσε. Τὸ δὲ Ἐκβάλλωμεν αὐτὸν, μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, οὐ φϑονῶν ὁ ϑεὸς λέγει· ἀλλὰ ἐπεμέλετο τοῦ ἐλαττωϑέντος σκεύους δι᾽ ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ μείνῃ ἐλαττωμένος εἰς τὸ διηνεκὲς, ἀλλ᾽ ὡς ἄριστος κεραμεὺς τὸ βλαβὲν δι᾽ ἑαυτοῦ ἀγγεῖον ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὴν γῆν, ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναπλάσει ἐν μηδενὶ ἠλλαττωμένον, τὸν δίκαιον ἐν δόξῃ ἀϑάνατον καὶ δυνάμενον ἀπολαύειν τῆς βασιλείας, καὶ τὸν ἄδικον ἐν τῇ τελείᾳ ἀναστάσει δυνάμενον ὑποφέρειν τῆς κρίσεως τὴν τιμωρίαν. Οὐ γὰρ πονηρόν τι ἐφύτευσεν ὁ ϑεὸς, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλον ἐφύτευσε, καιρῷ δεκτῷ δέοντι διὰ τοῦ ἰδίου προστάγματος ἐπιτρέπων αὐτῷ λαβεῖν ἀπ᾽ αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἐρεῖς δι᾽ ἐναντίας, Πῶς οὖν πληροῦται τὸ, Ἐν ᾗ δ᾽ ἂν (cod. ἐν ἣ δ᾽ ἂν) ἡμέρᾳ φάγησϑε ἀπ᾽ αὐτοῦ, ϑανάτῳ ἀποϑανεῖσϑε, εἴπερ παρεῖχε φαγεῖν ἐξ αὐτοῦ; Πάντως γὰρ φαγὼν οἱῳδήποτε καιρῷ ἐπλήρου τὸ Θανάτῳ ἀποϑανεῖσϑαι. Πρὸς δὲ τὸν τοῦτο λέγοντα πάλιν φημὶ, Ὁ ϑεὸς εἰδὼς τὰ μέλλοντα πρὶν γενέσϑαι γινώσκων ὅτι ἀπατηϑεὶς πρὸ τοῦ αὐτοῦ προστάγματος ἤσϑιεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ὥρισε τὸν ϑάνατον διὰ τὴν μέλλουσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ παράβασιν γενέσϑαι. Ἐν τούτῳ γὰρ πλανώμεναι αἱ αἱρέσεις βλασφημοῦσι τὸν ϑεὸν, λέγουσαι, Καλὸς ὁ ϑεὸς τοῦ νόμου, ὅτι ἐφϑόνησε τῷ Ἀδὰμ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν λέγων, Ἐκβάλωμεν αὐτὸν, μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐλέγχεται δὲ αὐτῶν ἡ ἄνοια συκοφαντοῦσα. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐκώλυσε φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ προσετρέψατο φήσας, Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ βρώσει φαγῇ. Ἦν (cod. ἣν) δὲ καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἓν ἀπὸ πάντων τῶν ξύλων τοῦ Παραδείσου πρὸ ὀφϑαλμῶν τοῦ Ἀδάμ· μόνον δὲ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν ἀγαϑοῦ τε καὶ κακοῦ εἶπε μὴ φαγεῖν. Ἡ δὲ τοῦ Ἀδὰμ ἄπληστος διάνοια ἀκέραιος οὖσα καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὔας ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀπατηϑείσης μᾶλλον ἐναντίον τῆς ἐντολῆς εἰργάσατο. Ἐπειδὴ οὖν ἐν ἐλαττώμασι γέγονεν δι᾽ ἑαυτοῦ ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἐϑέλησεν αὐτὸν ὁ ϑεὸς ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἐλαττώματι, ἀλλ᾽ ὡς ἄριστος κεραμεὺς εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὸ ἀφανισϑὲν σκεῦος δι᾽ ἑαυτοῦ ηὐδόκησε μεταβαλεῖν, ἵνα ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος πάλιν ὡς ἐπὶ τὸν τροχὸν μεταβάλλοι, ἀνασκευάσας καὶ ἀνακαινίσας τὸ σκεῦος ἄνευ ἐλαττώματος εἰς τὸ δύνασϑαι διηνεκῶς ζῆν. Ἔνϑεν τὸ πρῶτον μὲν

ἀπειλεῖ θάνατον, τὸ δὲ δεύτερον οὐκέτι θάνατον, ἀλλὰ, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, μὴ παραδεδωκὼς θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ μεθ' ἕτερα (l. 8. ab inf.) κτλ. — l. 7. ab inf. αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Ven. Idem l. 6. ab inf. ἡ παρὰ σοὶ καινοτ. κενοφωνία, Ὠρίγενε (sic). Πρὸ πόσου γὰρ Ven.

Pag. 358. l. 1. ἀναπεπτάμενος; πόθεν ἐστηλπώθη (sic) Ven. — l. 3. ὄντων γενομένη ἀπὸ Ven. Idem liber l. 4. delet τῷ ante θεῷ, et l. 5. τῶν νεφελῶν ἡ σύστασις. — l. 6. σκνῖπος (sic) Ven. — l. 8. μετέβαλεν ἐψυχωμένον Ven. Idem l. 9. tuetur quod edidi τὸ εἰς χιόνα. — Idem ibid. καὶ τὸ ἠθέλησεν. — l. 13. πολλάκις ἔφην Ven. πολλάκις ἔφημεν Bas. — l. 18. φωνὴν ἐπᾴδοντος φαρμακοῦτε φαρμ. Ven. Quae scriptura omnino firmat quod edidi φαρμακοῦταί τε φαρμ. — l. 25. τεύξασθαι Bas. — l. penult. ἐν πολλοῖς τόποις alii in cod. invenerunt.

Pag. 360. l. 1. ἐστὶ βασιλεία alii legerunt in cod. — l. 10. μυθοποιείαν cod. — l. 13. ἐκ τοῦ καθαροῦ legerunt alii. Deinde corrige ἀκαταζήτατά ἐστι. — l. 16. παρὰ τῆς κναφέως alii legerunt. — l. 28. ἐπεζήτησε κοινωνεῖν τὴν ἐκ τοῦ Ven. Idem l. 29. οὐδὲ φθεῖραν (corr. φθεῖρα) τὴν ἐξ αὐτῆς τῆς σαρκὸς γεγεννημένην Ven. — l. 30. ἡγήσαιτό τις Ven. — l. 6. ab inf. Corrige τὸν σοῦ. — l. 5. ab inf. διὰ εὐκοσμίαν ἀπολυθέντος Ven. Idem l. 4. ab inf. σαφῶς τὸ εὐτελές. — l. penult. Repone δύναται ex Veneto. — l. ult. ὦ τὰς φρ. tuetur Venet.

Pag. 362. l. 1. καὶ ὁ κύριος ὁ υἱὸς Ven. Idem paulo post ἐλθὼν δια πᾶσαν ἀσφάλειαν. — l. 3. τὰ, ante πλεῖστα, om. Ven. — Ibid. Repone αὐτοῦ post τῆς ἀληθείας, quod vocabulum excidit etiam in ed. Petav. — l. 7. Verba εἰς τὴν γῆν non habet Ven. Idem l. 8. ἐὰν δὲ πέσῃ καὶ ἀποθάνῃ. — l. 14. ὁμολογήσῃς Ven. — l. 15. καὶ ἀνέστη ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα Ven., omissis quae interiecta leguntur verbis Ὅλος οὖν ὁ κόκκος ἀν., ἧλ. αὐτοῦ ἀνέστη. — l. 17. ἢ αὐτὸ ed. Petav. — l. 23. ὅπως γνῷ Ven. — l. 25. ἐγκαταλειφθῇ Ven. — l. 7. ab inf. Corrige ἤγειρεν. — l. 4. ab inf. οὐκ ἔστιν Bas. οὐκ ἔστι (Ven.?) ed. Petav. In marg. cod. Ven. recentiori manu adscriptum legitur ἡ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι. In eodem libro omissa sunt verba εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται. — l. 3. ab inf. ἆρα καὶ τὸ κήρυγμα Ven. — Idem ibid. ἡ πίστις ὑμῶν. — l. penult. εἴπαμεν ὅτι, Ἤγειρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρε, καὶ τὰ ἑξῆς auget Ven.

Pag. 364. l. 1. Post ἀφθαρσίαν repone verba καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, quae exciderunt etiam ab edit. Petav. — l. 3. Verba καὶ, Τὸ θνητὸν τοῦτο desiderantur in Veneto. — l. 6. τῷ, ante μνήματι, om. Ven. — l. 12. καὶ ἤγειρε, sine τοῦ, habet Ven. — l. 14. Ἀπὸ τούτου δεδοξασμένος ὁ ἀπόστολος Ven. — l. 16. τὴν τῆς ἀπολήψεως ἀγαθῶν Ven. — l. 17. ἐπικηρυκευόμενος Ven. — l. 19. Καὶ ἃ φησὶ Ven. Idem ibid. paulo post Ἄφρων. — l. 21. Ἄφρων Ven. — l. 27. εὗρε κριθὰς Ven. — l. 32. τῷ, post ἐλπίδα, om. Ven. Idem ibid. τὰ ἀληθῆ. — l. 5. ab inf. κάλαμοι Ven. Idem l. 4. ab inf. ἀνθήρικες. — l. penult. Ἵνα σοι καὶ σαφ. Ven. — l. ult. Ἰωχαβὲθ ed. Petav.

Pag. 366. l. 1. τὸ τὸ ξηρὸν Ven. — l. 3. τὸν πόταμον Ven. — l. 6. καὶ ἐσκοτωμένην Ven. Idem ibid. τὸ τὰ πρωτοτόκια. — l. 9. κορέννειν Ven. Idem l. 10. τοῦ ἀκοῦσαι. — l. 11. τῶν, ante μυριάδων, deest in Ven. — l. 12. διὰ, ante τεσσαρ. νυκτῶν, non habet Ven. — l. 15. στροβοῦσα Ven. Idem l. 16. πρόςωπον Μωϋσέως; τὸ τὴν χεῖρα, et paulo post μεταβεβλῆσθαι εἰς χιόνα. — l. 18. τῶν περὶ Κορὲ, ut edidi ex emend. Petavii, sciiptum est in Ven. Idem Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν καὶ Αὐνᾶν. In ed. Petav. legitur Δαθᾶν κ. Ἀβ. κ.

Ἀννᾶν. — Ibid. Repone aut τὸ τὸ τέλος (ed. Petav. τὸ alterum omisit) cum Bas., aut τὸ ἐπὶ τέλος cum Ven. — l. 19. ὅρος καὶ τελεύτα Ven. — l. 21. μηκέτι κεκηδεῦσθαι Ven. Idem l. 22. πάντα ταῦτα ἔτι ὄντος αὐτοῦ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ. — l. 23. τούτῳ, post ψυχικῷ, om. Ven. Idem ibid. ἅμα καὶ πνευματικῶς τελείως. Recte. Ceterum pro γενομένῳ in Veneto esse suspicor γινομένῳ. — l. 29. λακιζόμενόν τε καὶ θρυπτόμενον καὶ Ven. Recte. — l. 7. ab inf. φιλανθρ. ἐν οὐρανῷ βασ. Ven. et paulo post λάμψ. οἱ δίκαιοι. — l. 6. ab inf. χορεύουσιν Ven. — l. 5. ab inf. Repone ἐπὶ δώδεκα θρόνων, ex Veneto.

Pag. 368. l. 4. σου πολλῆς Ven. — l.. 5. ὁ ῥυόμενος καὶ ἀποστρέψαι Ven. — l. 8. μακάριος εἶπε Μεθόδιος Ven. — l. 14. Scribe δεικνὺς δὴ ὅτι ex Ven. Idem ibid. φθάσωμεν cum Bas. — l. 15. θεῷ ποριστὸν καὶ δυνάμενον ἀποδείξῃ Ven. — l. 16. ζῶντες οὐ φθάνωμεν τοὺς κεκ. Ven. Idem liber l. 17. non habet verba ἀπὸ τῶν ζώντων. — l. 18. ἐκείνου Ven. — l. 19. Post verba τοῦ θεοῦ ἀποδείξῃ liber Venetus interserit excerptum ex apocrypho Ezechielis libro, maxime memorabile, hoc: Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, φησὶν ὁ προφήτης. Ἵνα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποκρύφῳ ῥηθέντα περὶ ἀναστάσεως μὴ παρασιωπήσω, καὶ ἐνταῦθα παραθήσομαι. Αἰνιγματωδῶς γὰρ διηγούμενος λέγει περὶ τῆς δικαίας κρίσεως, ᾗ κοινωνεῖ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὅτι, Βασιλεύς τις ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ πάντας εἶχεν ἐστρατευμένους, παγανὸν δὲ οὐκ εἶχεν ἢ μόνον δύο, ἕνα χωλὸν καὶ ἕνα τυφλὸν, καὶ ἕκαστος κατ' ἰδίαν καθέζετο καὶ κατ' ἰδίαν ᾤκει. Γάμους δὲ ποιήσας ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδίῳ υἱῷ ἐκάλεσε πάντας τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, περιεφρόνησε δὲ τῶν δύο παγανῶν, τοῦ δὲ χωλοῦ καὶ τοῦ τυφλοῦ. Οἱ δὲ ἠγανάκτησαν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι τῷ βασιλεῖ ἐπενόουν. Παράδεισον δὲ εἶχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπὸ μήκοθεν ὁ τυφλὸς ἐλάλει τῷ χωλῷ λέγων, Πόσον ἦν ἡμῶν τὸ κλάσμα τοῦ ἄρτου μετὰ τῶν ὄχλων τῶν κληθέντων εἰς τὴν εὐφρασίαν; Δεῦρο τοίνυν, καθὼς ἐποίησε ἡμῖν, ἀμυνόμεθα (corr. ἀμυνώμεθα) αὐτόν. Ὁ δὲ ἕτερος ἠρώτα, Ποίῳ τρόπῳ; Ὁ δὲ εἶπεν, Ἀπέλθωμεν εἰς τὴν παράδεισον αὐτοῦ καὶ ἀφανίσωμεν ἐκεῖ τὰ τοῦ παραδείσου. Ὁ δὲ εἶπεν, Καὶ πῶς δύναμαι, χωλὸς ὢν, καὶ μὴ δυνάμενος ἐπισαίνειν (corr. ἐπεισιέναι); Ὁ δὲ τυφλὸς ἔφη, Αὐτὸς ἐγὼ δύναμαί τι πράττειν, μὴ ὁρῶν ποῦ ἀπέρχομαι; ἀλλὰ τεχνασώμεθα. Τίλας (fortasse Ἐκεῖνος οὖν τίλας, vel simile quid) χόρτον τὸν πλησίον καὶ πλέξας ἠκόντισε τῷ τυφλῷ καὶ εἶπεν, Κράτει, καὶ δεῦρο πρὸς τὸ σχοινίον πρός με. Ὡς δὲ ἐποίησεν ὃ προετράπη, ὅ τε ἔφθασε λέγει (rescribo ὅδε ἔφθασε λέγειν), Δεῦρό μοι, γενοῦ πόδες, καὶ βάστασόν με, καὶ γίνομαί σοι ὀφθαλμοὶ ἄνωθεν ὁδηγῶν σε δεξιὰ καὶ εὐώνυμα. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες κατέβησαν εἰς τὸν παράδεισον. Εἶτα λοιπὸν, εἴτε ἠδίκησαν, εἴτε οὐκ ἠδίκησαν, ὅμως τὰ ἴχνη πέφηνεν ἐν τῷ παραδείσῳ. Καταλύσαντες δὲ ἐκ τῶν γάμων οἱ εὐφρανθέντες, καταβάντες εἰς τὸν παράδεισον ἐξεπλάγησαν τὰ ἴχνη εὑρόντες ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ταῦτα ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεῖ λέγοντες, Ἅπαντες σρατιῶται ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, καὶ οὐδεὶς ἐστι παγανός. πόθεν τοίνυν ἴχνη παγανῶν ἐν τῷ παραδείσῳ; Ὁ δὲ ἐθαύμασε. Καὶ ὡς μὲν ἡ παραβολὴ, δῆλον ὅτι τοῦ ἀποκρύφου, λέγει, ὡς (scribe ὧς - - ὡς, aut ὡς - - ὧς) πρὸς ἄνθρωπον αἰνίττεται. Ὁ θεὸς δὲ οὐδὲν ἀγνοεῖ. Ἡ δὲ διήγησις λέγει· Ὡς μετεστείλατο τὸν χωλὸν καὶ τὸν τυφλὸν, καὶ ἠρώτησε τὸν τυφλὸν, Μὴ σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισον; ὁ δὲ ἔφη, Οἴμοι, κύριε, ὁρᾷς ἡμῶν τὴν ἀδυναμίαν, οἶδας ὅτι ὁρῶ (scribe οὐχ ὁρῶ) ποῦ βαδίζω· εἶτα ἐλθὼν ἐπὶ τὸν χωλὸν καὶ αὐτὸν ἠρώτα, Σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισόν μου; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ὦ κύριε, πικράναι μου τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μέρει τῆς ἀδυναμίας βούλει. Καὶ λοιπὸν ἡ κρίσις ἀργεῖ. Τί οὖν ποιεῖ ὁ κριτὴς ὁ δίκαιος; Ἀναγνοὺς ποίῳ τρόπῳ ἀμφότεροι ἐζεύχθησαν,

ἐπιτίθησι τὸν χωλὸν τῷ πηρῷ, καὶ τοὺς ἀμφοτέρους ἐτάζει μάστιξι, καὶ οὐ δύνανται ἀρνήσασθαι. Ἑκάτεροι ἀλλήλους ἐλέγχουσιν, ὁ μὲν χωλὸς λέγων τῷ τυφλῷ, Οὐ σύ με ἐβάστασας καὶ ἀπήνεγκας; καὶ ὁ τυφλὸς τῷ χωλῷ, Οὐκ αὐτὸς ὀφθαλμοί μου γέγονας; Οὕτως τῷ σώματι εἰς ἔλεγχον τῆς κοινῆς ἐργασίας συνάπτεται, καὶ ἡ κρίσις τελεία γίνεται παρ᾽ ἀμφοτέρων, σώματός τε καὶ ψυχῆς, τῶν ἔργων τῶν γεγενημένων μήτε ἀγαθῶν, μήτε φαύλων. Καὶ ὁρᾶτε οἱ τῆς ἑαυτῶν κτλ. — l. 23. Πῶς γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνάγων Ven. Idem ibid. ἀλλοτρίων διὰ νοσημάτων ἑαυτῷ. — l. 26. ἡκέτω, εἴ τις θεῷ ἀντιπράττειν, τολμάτω. Θεὸς γὰρ κτλ. Ven. Hoc reponendum est. — l. 27. Venet. plenius οὐ κοπιάσει, οὐδὲ πεινάσει, οὐδὲ διψήσει κτλ. — l. 28. ἐγείρῃ Bas. — l. 3. ab inf. Ἐν δὲ τῷ Δαβὶδ Ven. — l. penult. εὐλόγως om. Ven.

Pag. 370. l. 1. ηὔφρανας Ven. — l. 2. Ante ἐμὲ insere praepositionem ἐπ᾽, quae excidit. — Ibid. Σαλομὼν Bas. ὁ Σολομὼν Ven. — l. 3. ὡςαύτως ἕκτην ἐν Σιὼν ἑτοιμ. Ven. — l. 4. ἔργα σου, καὶ, Ἑτοιμάζου εἰς τὸν ἄγρον, ἔξοδον λέγων („interm. prius ut supr.“ annotavit qui eam scripturam excerpsit) Ven. — l. 6. κατὰ τὸν ἄγρον καὶ κατὰ ἄστυ, λόγοις τε καὶ Ven. — l. 10. φωνὴ ἡ ἀδιακρίτως Ven. — l. 11. κέκληκεν ἐπειποῦσα Ven. — l. 23. ἄγρος τὸ διὰ τὴν ταφὴν τέλος (καὶ τὸ desunt) Ven. — l. 14. Ven. non habet σημαίνων. Idem liber deinde pergit ἐλπίδα φάσκει, Καὶ ἀνοικοδομήσω τὸν οἶκόν σου, οὐκ εἶπεν, Οἰκοδομήσῃς (sic) τὸν οἶκον. ἅπαξ γὰρ κτλ. Bene. — l. 15. πλάσει τὴν κατὰ τὴν Ven. — Idem l. 16. τῆς γῆς ἀνάστασις (sine ἡ), οὐκ ἔτι οἰκοδομουμένη, ἀλλ᾽ ἀνοικοδομουμένη, ἡ ἀπὸ ἄγρου, οὐκέτι οἰκοδομουμένη, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ. Hoc reponendum est. — l. 19. ἐγείρω αὐτὸν Ven. Idem l. 20. καὶ ἐν τοιαύτῃ φρονήσει ἧς οὐκ ἔστιν. — l. 23. Corrige οἰωνῶν. — Ibid. paulo post θηρίων Ven. — l. 25. πόσον δὴ μᾶλλον Ven. Idem l. 26. ἀποκαταστήσει, et l. 27. κρίνοι. — l. 28. οὐρανῶν βασιλείας Ven. — l. 30. Supple ex Veneto Γεδεὼν, καὶ μὴ κακουχείσθωσαν ἐν μηλωταῖς καὶ ἐν αἰγίοις (scribe αἰγείοις) δέρμασι, μὴ μάτην κτλ. — l. 5. ab inf. δαμάσ. ἐν ἁγνείᾳ. Εἰ δ᾽ ἄρα κοινωνεῖ σῶμα ψυχῇ ἐν πολιτείᾳ ἢ ἐν ἁγνείᾳ Ven. — l. 3. ab inf. τὸ ἅμα τὴν ψυχὴν Ven. — l. ult. εὑρίσκεται Ven.

Pag. 372. l. 6. Scribe διὰ παραβολῆς cum Ven. — l. 7. ἀλληγορίαν τοῖς γε παραβουλευθεῖσι τῆς ἀληθείας Ven. Hoc reponendum puto. — l. 10. ὄντος, ante καὶ εὐθὺς, om. Ven. — l. 13. ἐφθέγγετο, καὶ οὐ ψυχή ἐστι τὸ αἷμα, ἀλλὰ Ven. Ibid. verba τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ οὐ δυνήσεται in Ven. non comparent. — l. 15. λέγων ὅτι Bas. — l. 16. ἐξότε ἀπεκρίθη ἀπ᾽ ἐμοῦ Ven. Idem l. 17. ἀντιλέγων, et l. 18. καὶ δι᾽ ἄλλα πολλά. — l. 24. Post verba καὶ ψυχὴν ἅμα σώματι in cod. Veneto inserta leguntur haec: Καὶ εἰς περισσοτέραν πληροφορίαν τῆς ὑμετέρας ζωῆς παραγενόμενος ἐν σαρκὶ, καὶ ἐνανθρωπήσας τελειότατα, εἰς τὸ στηρίξαι τὴν αὐτοῦ πίστιν ἐν ἡμῖν, προγινώσκων τὴν μέλλουσαν ἐν σοὶ, Ὠρίγενες, ἀπιστίαν γίνεσθαι τὸ ἀμφιβαλλόμενον μᾶλλον παρὰ σοὶ καὶ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσι ταῖς τῆς ἀπιστίας σου ὁμοίαις, Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ τελειώσας εἰς βεβαίωσιν καὶ στερέμνιον τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ ἀληθείας ἐνεργῶς ἐποίησεν. Ἀναστὰς γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἤγειρε σεαυτῷ πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων, καὶ εἰςῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις τόποις διηγησάμην, καὶ οὐκ εἶπαν (scribe εἶπα), Ἀνέστησαν ἅγιοι, ἵνα μὴ δῶ πρόφασιν τῇ μεθόδῳ τῆς κακοτροπίας, ἀλλὰ φύσει αὐτὸ τὸ παρὰ τοῖς ἀπίστοις ἀμφιβαλλόμενον ἐκεῖ ὃ ἐσπούδασεν εἰς βεβαίωσιν τῆς ἡμῶν περὶ ζωῆς γνώσεως, Σώματα, εἶπον, τῶν ἁγίων, καὶ οὐ μόνον ὅτι ἤγειρεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνεφάνησαν (cod. ἐνεφάνισαν. Matth. 27, 52.) πολλοῖς ἐν τῇ πόλει· ἐφ᾽ οἷς ἐπληροῦτο διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὸ, Ἐξαγαγὼν πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ·

ἵνα εἴπῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἐγηγερμένων σωμάτων, οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ δέσμιοι τῆς παρεμβολῆς, οἱ ἐν ᾅδῃ πεπεδημένοι. Καί φησιν, Ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις, ἵνα εἴπῃ τὰ σώματα τῶν ἀναστάντων, καὶ οὐκ εἶπεν, Τοὺς παραπικραινομένους, ἀλλὰ, Τοὺς παραπικραίνοντας. Ὀφθέντες γὰρ ἐν τῇ πόλει πολλοῖς οἱ πρόσφατον τελευτήσαντες μετὰ τῶν παλαιοτάτων. Νομίζω γὰρ ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἤρξατο τὴν ἀνάστασιν ποιεῖσθαι, οἱ δὲ πρόσφατοι τῶν αὐτῶν σωμάτων, τεθαμμένους αὐτοὺς ἐν τῷ Γολγοθὰ τόπῳ ἐπ᾽ αὐτὸν (nisi exciderint aliquot verba, fortasse haec ita sunt emendanda et constituenda — ποιεῖσθαι, οἱ δὲ πρόσφατοι τῶν αὐτῶν σωμάτων, τεθαμμένου αὐτοῦ ἐν τῷ Γολγ. τόπῳ, ἐπ᾽ αὐτοῦ Cf. haer. 46, 5.) σταυρωθεὶς καὶ πληρῶν τὸ γεγραμμένον, Ἔγειραι ὁ καθεύδων (cod. ἔγειρε ὁ καθεύδων. Eph. 5, 14.), καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστὸς ὁ ἐπάνω σου ἐσταυρωμένος. Καὶ ἄλλων μετ᾽ αὐτῶν ἐκ τῶν ἰδίων ἐπιγινωσκομένων, πρῶτον μὲν ἐξέπληττον τοὺς ὁρῶντας, εἰ δέ τις συνέτυχε πατὴρ τέκνῳ ἀναστάντι, ἢ ἀδελφὸς ἀδελφῷ ἢ συγγενεῖ (cod. συγγενῆ) πρὸ τῶν εἴκοσι ἢ δέκα τελευτησάντων, καὶ ἐκ τοῦ θαύματος ἐρωτῶντες, Οὐκ εἶ σὺ ὁ δεῖνα ὁ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ταφεὶς ὑφ᾽ ἡμῶν; πῶς ἀνέστης καὶ ἦλθες; ἀνερωτώμενος (fortasse ἀντερωτώμενοι) δὲ ὑπὸ τοῦ ἀναστάντος πάλιν ὅτι, Τί ἐπράχθη ἐνταῦθα πρὸ τριῶν ἡμερῶν παρ᾽ ὑμῶν, ὅτε ἡ γῆ ἐκλονεῖτο; καὶ λέγοντες ὅτι, Πλάνον τινὰ ἀπατῶντα τὸν λαὸν, Ἰησοῦν ὀνόματι, κρατήσαντες ἐσταυρώσαμεν, καὶ ἐπαύσατο ἡ πλάνη, ἐκείνου δὲ λοιπὸν ὁμολογοῦντος τὴν χάριν τοῦ κυρίου καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ λέγοντος, Οὐαὶ ὑμῖν ὅτι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόσμου τῆς σωτηρίας ἠρνήσασθε καὶ ἐσταυρώσατε, ἐκεῖνος γὰρ ἤγειρεν ἡμᾶς ἐν τῇ αὐτοῦ ἰσχυρᾷ δυνάμει τῆς θεότητος καὶ ἐνανθρωπήσεως, καὶ λοιπὸν ἐπληροῦτο ἡ θεία γραφὴ τὸ, Ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις. Ἀκούοντες γὰρ παρὰ τῶν ἐγηγερμένων ὅτι διὰ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἀνέστησαν, παρεπικραίνοντο ἕως θανάτου, ἐπιχειρήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀρνήσασθαί τε καὶ σταυρῶσαι. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο εἰς ὠφέλειαν τῶν θεασαμένων τοὺς ἐγηγερμένους εἰργάσατο ὁ φιλάνθρωπος κύριος. Νομίζομεν γὰρ ὅτι θεασάμενοι τοὺς ἐγηγερμένους καὶ κατανυγέντες ὠφελήθησάν τε καὶ ἐπίστευσαν πολλοί. Διὸ καὶ ὑμεῖς, Ὠριγενιασταὶ, ἐλεγχθέντες πείσθητε καὶ πιστεύσατε, καὶ μὴ πολλοὺς ἀπολέσητε τῇ ὑμῶν πλάνῃ. Ἀρκέσῃ (sic) μοι ταῦτα κτλ. — l. 25. τὸν ἑτεροφιλόσοφον Ὠρ. Ven. — l. 27. καὶ, post ἀτοπίαν, om. Ven. Idem l. 28. ὀλεθρίαν, et l. 29. διασκέψομαι, ἐπιπόθητοι. — l. 31. μάταιον Ven. — l. penult. γυμνασίον Ven.

Pag. 374. l. 1. τῆς, post ταυτησὶ, om. Ven. Idem l. 2. praebet πολλῆς κωκυτῷ καὶ φωνῇ. — l. 6. τῶν, ante παθῶν, om. Ven. Idem pergit ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχων καὶ στενάζων ὑπὲρ αὐτοῦ (sic). — l. 7. πόσους δὲ ἄλλους Ven. — l. 11. ἐπὶ τὸ αὐτὸ Ven. Idem l. 14. σίτεα. — l. 17. δηλητ. αὐτοῖς Ven. Idem l. 18. ὦ Ὠριγένη. — l. 19. ἐξέμεσας ἰὸν (τὸν deest) Ven. — l. 21. τοὺς πλείονας. Ven. In adnot. nro. 4. p. 375. col. 1. l. 1. post πλημμελήσασαν excidit οὗ χάριν, ut nuper mihi indicatum est ab eo qui cod. Ven. scripturae discrepantiam denuo atque de integro excerpendum mihi curavit. Subscriptio cod. Ven. est Κατὰ Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου. ‖ Τέλος εἴληφεν Πανάριον βιβλίον ἱερώτατον καὶ ἱεροῦ ποιμαῖνος (sic). ‖ Ἐγράφη χειρὶ Ἰωάννου πρεσβυτέρου ἐν ἔτει, ϛ φ ζ ε' ἰνδ. ι'. ζ (sic). ‖ Πάντες δὲ οἱ ἀναγινώσκοντες εὔχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν κύριον: ∼

Pag. 380. l. 10. Corrige ἐκ διαβόλου. — De Paulo Samosat. Nicetas Chon. Thesaur. Orthod. Fid. IV, 32. habet haec: Οὗτος ὁ Παῦλος ὥρμητο μὲν ἐκ Σαμοσάτων τῆς Μεσοποταμίας. Γέγονε δὲ πρόεδρος Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης, μετὰ Δημητριανὸν τὸν πεντεκαιδέκατον ταύτης ἐπίσκοπον. Θεραπεύων δὲ Ζηνο-

βίαν εἰς χαλεπωτάτην ἐνέπεσε αἵρεσιν. - - - Ταύτην τοίνυν, ὡς ἔφαμεν, ἔτι τοπαρχοῦσαν θεραπεύειν βουλόμενος ὁ Παῦλος, ἅτε τὰ Ἰουδαίων πρεσβεύουσαν, ἐδογμάτισε καὶ αὐτὸς ἕνα θεὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα τὸν αὐτὸν λεγόμενον κτλ.

Pag. 382. l. 9. Scribe Ἴδωμεν δὲ εἰ οἱ. — l. 24. Corrige τῷ ὄντι.

Pag. 402. l. 2. Corrige ῥιζῶν. — l. 11. Scribe ὑπ' pro ὑπ.

Pag. 404. l. 4. ab inf. Corrige ἄλλη.

Pag. 406. l. 6. ab inf. Post δεσμωτηρίου pone virgulam.

Pag. 408. l. 3. Scribe ὑποχείριον. — l. 8. ab infer. Scribe ἐγκαταμιγνύντες.

Pag. 416. l. 3. Scribe αὐτοσυστάτου. In omnibus libris legitur αὐτοσυστάτης.

Pag. 418. l. 3. τὸν, ante ἠρέμα, delendum est. — l. 13. Corrige εἰς τὸ προειρημένον.

Pag. 436. l. 5. Scribe Ἐξελήλεγκται. Vulgo ἐξελήλεκται. — l. 9. ab inf. Acue κύτος, pro κῦτος, quod vulgo extat.

Pag. 444. l. 1. Acue Μίξιν, pro vulg. Μῖξιν.

Pag. 452. l. ult. Scribe μετ' pro μέτ'.

Pag. 474. l. 22. Scribe γεννήσασα cum Bas., pro γενήσασα, quod habet ed. Petav.

Pag. 482. l. 7. Distingue σώματι, εὔσπλαγχνος.

Pag. 496. l. 24. Corrige παραίτιος.

Pag. 548. l. 6. ante fin. Corrige πορνεία.

Pag. 550. l. 6. ante fin. Scribe ὁλοσχερῆ.

Pag. 554. l. 23. De Hieraca Nicetas Chon. Thesaur. Orthod. Fid. IV, 34. haec habet: Ἱερακᾶς οὕτω καλούμενός τις ἐν τῇ τῶν Λεόντων πόλει τῇ κατ' Αἴγυπτον ἦν, οὐ τὴν Αἰγυπτίων γλῶτταν ἠσκημένος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλήνων, παντοίων τε λόγων ἔμπειρος, ἀλλὰ καὶ ἰατροσοφιστικῆς καὶ ἀστρονομίας, ἴσως δὲ καὶ μαγικῆς. Βιώσας δὲ ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη καλλιγραφῶν διετέλει, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐτελεύτησε διαμενόντων αὐτῷ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπαθῶν. Ἐγκρατὴς δὲ γεγονὼς ἄκρος βρωμάτων παντοίων ἀπείχετο καὶ οἴνου, καὶ τῇ πολλῇ καταπλήττων ἀσκήσει πείθειν ἠδύνατο ψυχὰς, τοῦ κολλᾶσθαι αὐτῷ. Ὅθεν καὶ πολλοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀσκητῶν τῇ τούτου συναπήχθησαν αἱρέσει. Τὰ δὲ κτλ.

Pag. 556. l. 7. Dele virgulam post πλάσματα.

Pag. 596. l. 8. ante fin. Scribe ἀπὸ σοῦ pro ἀπὸ τοῦ. — l. 5. ante fin. Acue δυνάστην. — Ibid. in adnot. 5. acue κριτὴν.

Pag. 604. l. 5. ab inf. Scribe ἀπὸ pro ἀπο.

Pag. 620. l. 5. Scribe παροιμίαι pro ποροιμίαι.

Pag. 630. l. 6. Corrige οἷος (pro οἷς) ὁ γεννῶν..

Pag. 642. l. 4. Acue Αὕτη ἐστιν.

Pag. 658. l. 15. Scribe Προϋπαντήσεται.

Pag. 682. l. 1. Acue τὰ. — l. 2. Scribe πᾶσιν pro πάσιν.

Pag. 690. l. 6. Scribe ἔμελλεν pro ἔμελλον.

TOMUS ALTER.

Pag. 16. l. 1. Repone cum accentu ἐνθυμήσεων et ἀφανὴς. — l. 15. Corr. ὑπάρχοντας.

Pag. 20. l. 9. ab inf. Corr. ἀντιπῖπτον.

Pag. 22. l. 12. Corr. διικνεῖται.

Pag. 24. l. 13. Scribe διισχυριζόμενοι. — l. ult. Corr. ὁμολογηθεῖσαν.

Pag. 28. l. 4. Acue πεντεκαίδεκα. — l. 11. ab inf. Scribe διισχυρίζονται.

Pag. 32. l. 23. Scribe συμβαίνει.

Pag. 38. l. 13. ab inf. Excidit spiritus negativae particulae οὐ.

Pag. 42. l. 9. ante fin. Scribe προϋπῆρχεν.

Pag. 66. l. 3. Scribe συναΐδιον. — l. 12. ante fin. Repone ἀλλοιωτὸν pro ἀλλοιωτὴν, quod vitium habent etiam edd. Bas. et Petav.

Pag. 70. l. 6. ante fin. Corr. προρρηθέντα pro προῤῥηθέντα. Eodem modo peccatum est p. 52, 2. in voc. ἔρρωσθε, p. 74. 20. p. 80, 13. p. 82, 5. 88, 5. 104, 9 et 5. ante fin. in voc. ἀπόρροια, p. 76, 6. et 92, 22. in voc. ἀπορροὴ, p. 88, 7. ante fin. in voc. ἀπόρρητον, p. 100, 3. in voc. ἐπαρρησιάσατο, p. 116, 2. in voc. παρρησίας, p. 128, 25. in voc. ἀπορρεῦσαν, p. 134, 4. in voc. ἄρρητα.

Pag. 74. l. 15. et 18. Corrige κτίστην pro κτιστὴν. Eodem modo acue hoc vocabulum p. 88, 9. ante fin., p. 90, 4., p. 262, 12. et 16., p. 406, 11., et p. 74, 16, 23, 26, 32., 76, 19, 20, 24, 26 (bis), p. 78, 11, 22, 24., p. 206, 10, 13., p. 242, 17, 19., p. 244, ult., p. 262, 7., p. 270, 1., p. 282, 21., p. 290, 11.

Pag. 92. l. 7. Corr. χρόνῳ pro χόρνῳ.

Pag. 114. l. 5. ante fin. Corrige Ὁ μὲν pro Ὃ μὲν.

Pag. 116. l. 7. Scribe αὐτῶν pro αυτῶν.

Pag. 122. l. 23. Scribe ἀπολύτην pro ἀπολυτὴν.

Pag. 142. l. 2. Scribe διαφόρως pro διαφόρης, et ἀκάνθης pro ἀκάνθως.

Pag. 148. l. 14. Scribe γῆ pro γῇ.

Pag. 154. l. 9. Repone τὸ ἅγιον pro τὸν ἅγιον.

Pag. 168. l. 9. ante fin. Repone 8 pro 7.

Pag. 172. l. 5. Scribe ὁ pro ὃ. — l. 19. Scribe τυγχάνειν pro τυγγάνειν.

Pag. 174. l. 11. Scribe ὑποπῖπτον.

Pag. 176. l. 24. Acue μυθώδη.

Pag. 180. l. 11. ante fin. Scribe ἁγνεῖαι.

Pag. 210. l. 12. Corrige συντόμοις pro συντομοῖς.

Pag. 220. l. 2. Scribe ἀποκεκληρωμένη.

Pag. 224. l. 3. ante fin. Corrige ὀνοματοποιίας.

Pag. 226. l. 8. Virgulam post οὐχ positam voci νοήσης postpone.

Pag. 234. l. 22. Corrige βιάζου pro βιάρου.

Pag. 242. l. 5. ante fin. Scribe παρά σου pro παρὰ σοῦ.

Pag. 268. In annotat. col. 1. lin. 3. repone ἐντὸς pro ἔντος.

Pag. 270. l. 25. Scribe αὐτοϋμνηγορία.

Pag. 278. l. 9. Scribe ὁ pro ο.

Pag. 290. l. 11. Virgulam post ἀγγέλους adde.

Pag. 294. l. 4. ante fin. Virgula pro puncto melius reposita scribe Ἐπειδήπερ pro ἐπειδήπερ.

Pag. 296. l. 22. Scribe ἐμπῖπτον.

Pag. 298. l. 3. Scribe καὶ pro Καὶ, virgula melius pro puncto reposita.

Pag. 304. l. 10. ante fin. Tolle punctum post περιουσίᾳ, repone virgulam et scribe καὶ pro Καὶ.

Pag. 306. l. 4. Virgula pro puncto reposita scribe ἵν' pro Ἵν'.

Pag. 316. l. 5. Scribe νέμοντας pro νέμοντος. — l. 6. Corrige εἰδωλολατρεία.

Pag. 320. l. 25. Scribe γυνὴ pro γενὴ.

Pag. 337. l. 9. ante fin. Repone perscripsisti pro praescripsisti.

Pag. 338. l. 3. Scribe ὁσοιδηποτοῦν.

Pag. 364. l. 6. Rescribe γεγένηται pro γεγέννηται.

Pag. 368. l. 8. ante fin. Scribe θανάτου. — l. 7. ante fin. Scribe παρ' pro παρ.

Pag. 392. l. 10. Rescribe τὸ pro τὸν.

Pag. 396. l. 1. Scribe ᾐχμαλωτεύετο.

Pag. 404. l. 24. Adde virgulam post φαῦλα.

Pag. 408. l. 10 et 6. ante fin. Scribe διισχυρίζονται.

Pag. 414. l. 5. Scribe χρεία pro χρείᾳ.

Pag. 422. l. 3 et 4. Scribe γένηται pro γέννηται.

Pag. 428. l. 2. Scribe οὗπερ. — l. 9. Repone ποῖον pro ποῖου.

Pag. 432. l. 9. ante fin. Scribe γένηται pro γέννηται.

I.

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURAE.

(NUMERI SIGNIFICANT PAGINAS EDIT. PETAV. IN MARGINE EXPRESSAS.)

Genesis.

Cap. 1. — pag. 72. 60. 615. 540. 658. 891. 1012.
— — 1 — 60. 250. 803. 611.
— — 6 — 859.
— — 11 — 946.
— — 16 — 859. 668.
— — 24 — 859. 541.
— — 26 — 6 28. 62. 475. 383. 392. 634. 778. 830. 859. 914. 919.
— — 27 — 542. 813.
— — 28 — 546. 389. 400.
— — 31 — 631.
Cap. 2. — — 152. 1096. 1058.
— — 2 — 6.
— — 7 — 546. 813. 542.
— — 13 — 618.
— — 14 — 1051.
— — 16 — 545.
— — 17 — 582. 583.
— — 18 — 668. 225.
— — 21 — 1051. 406. 594.
— — 22 — 668.
— — 23 — 668. 546.
— — 25 — 768.
Cap. 3. — — 666. 459. 573. 757. 571.
— — 2 — 1065.
— — 4 — 369.
— — 5 — 412. 677. 269. 280.
— — 7 — 460. 1065.
— — 8 — 778.
— — 15 — 1051. 274.
— — 16 — 364. 419.
— — 19 — 269.
— — 20 — 1050.
— — 21 — 528 547.
Cap. 4. — pag. 9. 603.
— — 1 — 768. 287.
— — 7 — 493.
— — 9 — 280. 296. 677.
— — 10 — 478. 25.
— — 11 — 279.
Cap. 5. — — 4. 286. 287.
— — 22 — 1059.
— — 24 — 25. 592. 698.
— — 29 — 159.
Cap. 6. — — 251.
— — 2 — 544.
— — 5 — 951.
— — 14 — 423. 778.
— — 15 — 252.
Cap. 7. — — 5. 288.
Cap. 8, 21 — 805. 1034.
Cap. 9. — — 5. 946.
— — 3 — 39. 814.
— — 20 — 523.
— — 21 — 400.
Cap. 10. — — 7. 289.
— — 2 — 7.
Cap. 11. — — 286. 288. 472.
— — 11 — 473.
— — 28 — 8.
Cap. 14, 18 — 469 472. 475. 1059.
Cap. 15, 13 — 153. 409.
— — 16 — 702. 704.
— — 19 — 251.
Cap. 16, 3 — 251.
Cap. 17. — — 9.
— — 12 — 251.
— — 17 — 153.
Cap. 18. — — 1070.
— — 11 — 25.
— — 25 — 338.
— — 27 — 882.

Cap. 19, 5 pag. 363.
— — 11 — 349.
— — 24 — 28. 832. 830.
— — 25 — 832.
— — 33 — 400.
Cap. 21, 1 — 25.
Cap. 22, 12 — 574.
Cap. 24, 22 — 251.
— — 55 — 251.
Cap. 25. — — 9.
— — 6 — 1084.
— — 30 — 401.
Cap. 28, 19 — 1059.
Cap. 29. — — 1071.
Cap. 32. — — 10.
— — 28 — 1038.
Cap. 38. — — 93.
— — 9 — 521.
Cap. 39. — — 1066. 99.
Cap. 42, 3 — 251.
Cap. 46. — — 10. 17.
Cap. 49, 9 — 146. 1044. 332.
— — 10 — 695. 45. 118.
— — 29 — 25.
Cap. 50. — — 28.
— — 25 — 25.

Exodus.

Cap. 1, 7 — 18.
Cap. 2. — — 692. 1055. 1071.
— — 19 — 150.
Cap. 3, 2 — 736.
Cap. 3, 6 — 32. 778.
— — 13 — 736.
— — 14 — 296. 519. 795. 797. 859.
Cap. 4. — — 909.
— — 3 — 596.
— — 4 — 25.
— — 7 — 600.
— — 21 — 945.
— — 25 — 152.
Cap. 6, 13 — 1045.
Cap. 7. — — 599.
Cap. 8. — — 599.
— — 17 — 596.
Cap. 9. — — 599.
Cap. 10. — — 599.
Cap. 11. — — 599.
— — 2 — 691.
Cap. 12. — — 599.
Cap. 12, 5 pag. 483. 824.
Cap. 13. — — 599. 758.
— — 2 — 181.
— — 13 — 1051.
Cap. 14. — — 599.
— — 18 — 600.
— — 21 — 332.
Cap. 15. — — 1079.
— — 1 — 1075. 100. 806.
— — 20 — 251.
— — 27 — 1081.
Cap. 16, 1 — 251.
— — 14 — 332.
— — 24 — 347.
Cap. 20. — — 703.
— — 3 — 44. 514.
— — 4 — 921. 759.
— — 12 — 510.
— — 13 — 220.
— — 16 — 693.
— — 17 — 691.
Cap. 23, 14 — 29.
— — 17 — 123.
Cap. 24, 4 — 252.
— — 18 — 1048.
Cap. 25. — — 704.
— — 5 — 454.
Cap. 26, 1 — 251.
— — 8 — 251.
Cap. 28, 4 — 252.
— — 17 — 251.
— — 36 — 529.
Cap. 29, 8 — 252.
Cap. 30. — — 890.
Cap. 32, 4 — 400.
Cap. 33, 20 — 253.
Cap. 34, 29 — 194.

Leviticus.

Cap. 11, 28 — 26.
Cap. 14, 8 — 580.
Cap. 20, 9 — 220.
Cap. 22, 18 — 360.
Cap. 23, 15 — 453.
Cap. 24, 20 — 219. 220. 226.
Cap. 25, 9 — 454.
Cap. 26, 12 — 554.

Numeri.

Cap. 11, 16 — 28.

Cap. 11, 27 pag. 1081.
Cap. 12, 7 — 404.
Cap. 13, 32 — 702.
Cap. 16. — — 600.
Cap. 17, 8 — 25.
Cap. 19, 2 — 156.
Cap. 20, 6 — 781.
— — 11 — 332.
Cap. 21, 8 — 273.
Cap. 25, 15 — 474.

Deuteronomion.

Cap. 1, 1 — 9.
Cap. 5, 17 — 700.
— — 27 — 1036.
Cap. 6, 4 — 514. 519. 608. 895.
Cap. 11, 29 — 25.
Cap. 14, 2 — 769.
Cap. 16, 16 — 29.
Cap. 18. — — 20.
— — 15 — 332. 353. 464. 693. 760.
Cap. 21, 22 — 700.
Cap. 23, 13 — 1010.
Cap. 25, 4 — 356.
Cap. 27. — — 420.
— — 26 — 123.
Cap. 28, 66 — 75.
Cap. 30, 15 — 583. 750.
Cap. 32, 2 — 786. 889.
— — 7 — 456.
— — 39 — 552. 553.
— — 42 — 786.
— — 49 — 600.
Cap. 33, 6 — 26.
Cap. 34. — — 28.

Liber Iosuae.

Cap. 2. — — 90. 675. 758.
— — 1 — 474.
Cap. 4, 3 — 252.
— — 8 — 252.
Cap. 5, 12 — 421.
Cap. 8. — — 25.
Cap. 10, 12 — 332. 702.

Iudices.

Cap. 11. — — 1055.

I Liber Regum.

Cap. 1 . — — 1059.
Cap. 2, 26 pag. 781.
Cap. 8, 7 — 692.
Cap. 9, 2 — 781.
— — 9 — 405.
— — 16 — 692.
— — 22 — 252.
Cap. 13, 14 — 772.
Cap. 16, 10 — 251.
— — 11 — 251.
Cap. 20, 15 — 252.

III Liber Regum.

Cap. 1, 1 — 768.
Cap. 4, 29 — 713. 744.
Cap. 11, 31 — 251.
Cap. 17. — — 1070.
— — 6 — 1009.
Cap. 18, 31 — 252.
— — 38 — 332.
Cap. 22, 21 — 897.
Cap. 23, 2 — 893.

IV Liber Regum.

Cap. 2. — — 1062.
— — 11 — 593.
Cap. 4. — — 1075.
Cap. 6, 18 — 349.
Cap. 17, 25 — 22.
— — 33 — 25.
Cap. 18, 1 — 158.

I Paralipomenon.

Cap. 29, 11 — 786. 787.

II Paralipomenon.

Cap. 33, 13 — 500.

Esther.

Cap. 13, 9 — 818

Hiob.

Cap. 2, 10 — 1061.
Cap. 6. — — 758.
Cap. 7, 5 — 580.
Cap. 10, 14 — 951.
Cap. 12, 12 — 1021.
Cap. 14, 4 — 493.
Cap. 18, 36 — 1050.
Cap. 28, 12 — 744.
Cap. 34, 3 — 1021.

Cap. 38, 7 pag. 611.
— — 11 — 151.
— — 28 — 850. 896.
Cap. 39, 3 — 356.
Cap. 40, 8 — 574.

Psalmi.

Ps. 1. — — 533.
— — 3 — 90. 97.
— — 7 — 538.
Ps. 6, 3 — 338.
Ps. 7, 14 — 545. 601.
— — 15 — 601. 1048.
— — 17 — 101. 991.
Ps. 8, 3 — 241. 714.
— — 5 — 558.
Ps. 10, 6 — 897.
Ps 13, 2 — 253.
Ps. 14 18 — 612.
Ps. 15, 10 — 594. 789. 790.
— — 15 — 1023. 1099. Anac. 155.
Ps. 18, 1 — 897.
— — 2 — 241.
— — 5 — 507.
— — 9 — 877.
— — 13 — 584. 588.
Ps. 21, 1 — 792.
— — 9 — 1010.
— — 15 — 538.
— — 17 — 792.
— — 18 — 792.
— — 19 — 792.
Ps. 27, 3 — 875.
Ps. 28, 1 — 841.
— — 9 — 422.
Ps. 29, 1 — 602.
Ps. 30, 19 — 839.
Ps. 32, 6 — 757. 832. 921.
— — 9 — 895.
Ps. 33, 6 — 66.
Ps. 35, 7 — 852.
— — 10 — 377. 965.
Ps. 36, 7 — 356.
Ps. 39, 6 — 814.
Ps. 41, 9 — 282.
Ps. 42, 1 — 1079.
— — 3 — 891.
Ps. 44, 2 — 836.
— — 14 — 1079
— — 23 — 553.
Ps. 49, 13 pag. 692. 360.
— — 14 — 692.
— — 16 — 525.
Ps. 50, 19 — 692.
Ps. 51, 4 — 774.
Ps. 57, 5 — 596.
— — 6 — 538.
Ps. 58, 6 — 895.
Ps. 63, 8 — 101. 757.
Ps. 65, 10 — 571.
Ps. 67, 2 — 738.
Ps. 68, 3 — 265.
Ps. 71, 6 — 889.
Ps. 72, 8 — 878.
Ps. 73, 14 — 98. 709.
Ps. 74, 11 — 76.
Ps. 76, 2 — 852.
Ps. 77, 25 — 599.
— — 39 — 897.
— — 70 — 1013.
Ps. 80, 10 — 895.
Ps. 81, 6 — 896.
Ps. 86, 3 — 1080.
Ps. 87, 6 — 790.
— — 10 — 562.
Ps. 88, 4 — 888.
— — 7 — 755. 776.
Ps. 90, 11 — 289.
Ps. 92, 1 — 790. 1027.
Ps 93, 11 — 939. 956.
Ps. 94, 10 — 363.
Ps. 101, 1 — 67.
— — 27 — 555.
Ps. 102, 16 — 897.
Ps. 103, 4 — 553.
— — 10 — 892.
— — 14 — 967.
— — 29 — 897.
— — 30 — 555.
Ps. 104, 4 — 897.
Ps. 106, 6 — 1099. Anaceph. 155.
— — 16 — 888.
Ps. 108, 8 — 283.
Ps. 107, 24 — 276.
Ps. 109, 1 — 977. 778. 833.
— — 3 — 610 733. 833.
— — 4 — 117. 468. 470.
Ps. 110, 1 — 333.
Ps. 112, 1 — 714.
Ps. 114, 6 — 714.

Ps. 115, 10 pag. 881.
— — 11 — 408. 962.
Ps. 118, 46 878.
— — 48 — 877.
— — 67 — 528.
— — 89 — 609.
— — 91 — 739.
— — 103 — 901.
Ps. 131, 11 — 117.
Ps. 134 15 — 998.
Ps. 138, 16 — 156.
Ps. 142, 11 — 898.
Ps. 143, 6 — 804.
— — 15 — 878.
Ps. 144, 15 — 357.
Ps. 145, 7 — 540. 567.
Ps. 146, 6 — 1013.
— — 9 — 356.
Ps. 147, 18 — 892.
Ps. 150. — — 897.

Proverbia Solomonis.

Cap. 1, 8 — 912.
Cap. 4, 27 — 769. 1054.
Cap. 5, 3 — 1065.
— — 12 — 90.
— — 14 — 125.
Cap. 6, 8 — 1071.
Cap. 8, 12 — 743. 853. 744.
— — 21 — 756.
— — 22 — 738. 743. 745. 747. 854. 879. 867.
— — 23 — 854.
— — 24 — 854.
— — 25 — 854.
— — 26 — 854.
— — 27 — 854.
— — 28 — 854.
— — 29 — 854.
— — 30 — 854. 840.
Cap. 9, 1 — 745.
Cap. 20, 27 — 903.
Cap. 21, 9 — 1066.
Cap. 22, 2 — 701.
Cap. 23, 3 — 401. 1071.
— — 29 — 400.
Cap. 24, 27 — 602.

Ecclesiastes.

Cap. 1, 15 — 348.
Cap. 7, 1 pag. 72.
— — 4 — 876.
— — 9 — 781.
— — 24 — 880.
— — 29 — 420.
— — 30 — 1020.
Cap. 9, 16 — 744. 876.
Cap. 10, 1 — 293.
Cap. 14, 5 — 944.
— — 16 — 1059.

Canticum.

Cap. 1, 2 — 1079.
— — 5 — 1079.
— — 14 — 1096. Anaceph. 152.
Cap. 2, 10 — 793. 500. 261.
— — 11 — 500.
— — 13 — 501.
— — 14 — 261.
Cap. 3, 6 — 1079.
Cap. 4, 8 — 1079.
Cap. 5, 2 — 261.
Cap. 6, 7 — 1076. 1080. 1094.
— — 8 — 261. 1083.
— — 9 — 1079.
— — 12 — 1013.

Esaias.

Cap. 1, 2 — 841. 850. 851. 896. 944.
— — 3 — 252.
— — 12 — 833. 692. 1009.
— — 19 — 36. 415. 570.
Cap. 2, 3 — 998. 1078.
Cap. 4, 4 — 897.
Cap. 5, 20 — 278. 752.
Cap. 6, 3 — 894. 899.
— — 5 — 818.
Cap. 7, 14 — 1063. 1005. 1029. 115. 156. 333. 465. 1001.
Cap. 8, 1 — 156.
— — 3 — 1048. 1063.
— — 4 — 1085.
— — 6 — 261. 806.
Cap. 9, 5 — 153. 758.
— — 6 — 841. 895.
Cap. 10, 15 — 64.
Cap. 11, 2 — 894.
— 8 — 877.
Cap. 13, 4 — 784.
Cap. 14, 12 — 544.

Cap. 14, 13 pag. 933.
— — 14 — 933.
— — 15 — 933.
Cap. 26, 2 — 919.
— — 19 — 478.
Cap. 28, 10 — 79.
— — 16 — 758.
Cap. 29, 11 — 530.
— — 13 — 145. 218. 772.
Cap. 40, 28 — 770. 601. 602. 740. 759.
Cap. 41, 20 — 816.
Cap. 42, 1 — 902. 1025. 482. 517. 772.
— — 3 — 682. 774.
Cap. 43, 2 — 574.
Cap. 44, 6 — 514. 518. 519. 543.
Cap. 45, 11 — 485.
— — 13 — 486.
— — 14 — 486. 481. 485.
— — 18 — 554.
Cap. 46, 9 — 187.
Cap. 48, 16 — 894.
— — 22 — 248.
Cap. 50, 6 — 1002.
Cap. 51, 6 — 555.
Cap. 52, 2 — 554.
— — 6 — 655. 66.
— — 13 — 1096. et Anacephal. 152.
Cap. 53, 3 — 466.
— — 4 — 693.
— — 7 — 1063. 466. 760.
Cap. 54, 1 — 203.
— — 11 — 479.
— — 17 — 479. 604.
Cap. 55, 1 — 415.
Cap. 56, 10 — 1035.
— — 11 — 96.
Cap. 57, 15 — 893.
Cap 58, 9 — 301.
— — 14 — 415.
Cap. 59, 5 — 60.
— — 20 — 601.
Cap. 61, 1 — 447. 897.
Cap. 66. — — 144.
— — 1 — 816.
— — 2 — 816.

Hieremias.

Cap. 1, 5 — 713.
Cap. 3, 3 — 460.
— — 23 — 755.
Cap. 6, 20 — 360. 692.
Cap. 7, 18 — 1065.
— — 21 — 360.
— — 28 — 1037.
Cap. 8, 3 — 558.
Cap. 9, 21 — 28.
Cap. 17, 5 — 1027.
— — 9 — 144. 333. 466.
Cap. 18, 3 — 550.
Cap. 22, 30 — 840.
Cap. 44, 17 — 1065.

Threni Hieremiae.

Cap. 3, 34 — 540. 567.

Ezechiel.

Cap. 3, 12 — 1096 et Anacephal. 153.
— — 22 — 1096. et Anacephal. 153
— — 27 — 1056.
Cap. 4, 14 — 405.
Cap. 37, 1 — 735.
— — 2 — 735.
— — 3 — 735.
— — 4 — 735.
— — 5 — 735.
— — 6 — 735.
— — 7 — 603.
— — 11 — 538.
Ex apocrypho eius libro Addend. ad p. 601. et 30, 30. p. 155. sq.

Daniel.

Cap. 1. — — 1071.
Cap. 2. — — 405.
Cap. 3. — — 574. 755.
— — 27 — 580.
Cap. 7, 9 — 816. 1096. et Anacephal. 152.
— — 13 — 487. 830.
Cap. 12, 2 — 551. 558.
— — 9 — 253.
— — 10 — 253.
Cap. 13, 42 — 157.

Osee.

Cap. 1, 11 pag. 615.
Cap. 2. — — 1085.
— — 23 — 203.
Cap. 4, 1 — 253.
Cap. 8, 4 — 692.
Cap. 12, 10 — 1096. Anacephal. 152.
Cap. 14, 10 — 293. 681.

Ioel.

Cap. 2, 28 — 1004. 1060.

Amos.

Cap. 4. 13 — 896.
Cap. 5, 25 — 360. 692.
Cap. 9, 11 — 558. 559.

Micha.

Cap. 5, 1 — 333.

Habacuc.

Cap. 1, 16 — 665.
Cap. 2, 15 — 998.

Aggaeus.

Cap. 2, 5 — 742. 965.
— — 6 — 515. 893.
— — 9 — 701.

Zacharias.

Cap. 5. — — 328.
Cap. 11, 12 — 282.
Cap. 12, 12 — 1075.

Malachias.

Cap. 2, 10 — 850.
Cap. 3, 1 — 325. 333.
— — 6 — 1002.
— — 8 — 794.
— — 14 — 378.

Sapientia Solomonis.

Cap. 1, 4 — 580.
— — 7 — 887.
— — 13 — 543.
— — 14 — 554.
Cap. 2, 23 — 557.
Cap. 3, 1 — 559.
— — 5 — 573.
Cap. 3, 13 pag. 98.
Cap. 4, 8 — 713.
— — 9 — 713.
— — 10 — 713.
— — 11 — 713.
— — 12 — 713. 607.
Cap. 7, 2 — 451. 562.
Cap. 9, 14 — 979.

Sirach.

Cap. 10, 11 — 562.
Cap. 13, 20 — 223.
Cap. 14, 5 — 346.
Cap. 20, 4 — 492.
Cap. 27, 2 — 499.

Baruch.

Cap. 3, 35 — 481.
— — 36 — 481. 487. 755. 776.
— — 37 — 481. 831.
— — 38 — 755. 778. 1098. et Anacephal. 154.

I Liber Maccabaeorum.

Cap. 1. — — 150.

Evangelium Matthaei.

Cap. 1. — 424. 427. 881. 745. 746. 1081. 1085.
— — 17 — 21.
— — 18 — 115. 1036. 1040.
— — 19 — 1046.
— — 20 — 433. 891.
— — 23 — 1005. 1011.
— — 25 — 1049.
Cap. 2. — 1011. 424.
— — 2 — 1022.
— — 7 — 430.
— — 13 — 430.
— — 16 — 430. 154. 713.
— — 17 — 867.
— — 23 — 122.
Cap. 3. — 483. 1098. Anaceph. pag. 154.
— — 3 — 516. 764.
— — 4 — 602.
— — 14 — 516. 1011.
— — 15 — 255. 1097. Anac. 153.
— — 16 — 240. 443.
— — 17 — 516. 878. 951. 1007.

Cap. 4. pag. 1098. Anaceph. 154.
— — 1 — 343.
— — 2 — 1012.
— — 3 — 695.
— — 10 — 759.
— — 12 — 363.
— — 18 — 438.
— — 23 — 439.
— — 24 — 650.
— — 25 — 1026.
Cap. 5. — 220.
— — 3 — 701.
— — 8 — 818.
— — 13 — 188.
— — 17 — 449. 59. 346. 152. 219.
— — 18 — 180.
— — 25 — 106.
— — 30 — 700.
— — 34 — 44.
— — 39 — 220. 226.
— — 41 — 783.
— — 45 — 306. 226. 379. 639.
— — 46 — 600.
Cap. 6, 6 — 1073.
— — 14 — 497.
— — 20 — 502.
— — 24 — 689.
— — 25 — 580.
Cap. 7, 6 — 72.
— — 15 — 917. 174. 404.
— — 16 — 933. 944.
— — 17 — 623.
— — 18 — 674.
— — 22 — 699.
Cap. 8, 9 — 192.
— — 11 — 67.
— — 12 — 536. 538. 652.
— — 14 — 437.
— — 28 — 653.
— — 29 — 414. 650.
— — 30 — 650.
— — 31 — 650.
— — 32 — 650.
— — 33 — 650.
Cap. 9. — 180. 783.
— — 13 — 425.
— — 17 — 303.
Cap. 10. — 180.
— — 8 — 183.
— — 10 — 1072. 892.
Cap. 10, 16 pag. 274. 892., haer. 64, 67.
— — 18 — 818.
— — 19 — 628.
— — 20 — 515. 894.
— — 24 — 151.
— — 25 — 113. 993. 160. 161.
— — 26 — 174.
— — 27 — 875.
— — 28 — 536. 538.
— — 29 — 357.
— — 30 — 769.
— — 32 — 608.
— — 33 — 72. 464. 840.
— — 34 — 181.
— — 36 — 738.
Cap. 11, 7 — 88.
— — 11 — 88.
— — 13 — 1012.
— — 18 — 143. 888.
— — 19 — 681.
— — 25 — 613. 298.
— — 26 — 366.
— — 27 — 466. 487. 532. 766. 782. 891. 898. 943. 977. 981.
— — 28 — 254.
— — 29 — 795.
Cap. 12, 5 — 43. 704.
— — 8 — 159.
— — 25 — 217.
— — 31 — 464. 968. 977.
— — 32 — 779. 903. 966.
— — 36 — 1053.
— — 43 — 248.
— — 47 — 139.
Cap. 13. — 195.
— — 11 — 363.
— — 24 — 679.
— — 25 — 679.
— — 26 — 679.
— — 27 — 679.
— — 28 — 679.
— — 29 — 679.
— — 30 — 679. 770.
— — 31 — 914.
— — 36 — 679.
— — 37 — 679.
— — 38 — 679.
— — 39 — 679.
— — 43 — 411. 600.
Cap. 14. — 1022.

Cap. 15, 4 pag. 347. 219. 218.
— — 8 — 280. 145.
— — 14 — 690.
— — 19 — 490.
— — 22 — 1064.
— — 24 — 394. 195. 650.
Cap. 16, 6 — 783.
— — 16 — 500.
— — 17 — 957.
— — 18 — 147. 903. 479. 1077. 500.
— — 23 — 326.
— — 24 — 415.
— — 26 — 586.
— — 27 — 805.
Cap. 17. — 537. 559. 561.
— — 1 — 240.
— — 5 — 482. 867.
Cap. 18, 7 — 75.
— — 8 — 490.
— — 10 — 237.
— — 12 — 58.
— — 16 — 797.
— — 21 — 690.
— — 22 — 690.
Cap. 19. — 16. 19. 781.
— — 4 — 66. 546. 668.
— — 6 — 510. 59. 347.
— — 7 — 668.
— — 8 — 668. 217. 225. 697.
— — 10 — 59.
— — 12 — 491. 524. 711. 211. 81.
— — 13 — 714.
— — 14 — haer. 64, 67.
— — 16 — 194.
— — 17 — 221. 254.
— — 21 — 410.
— — 28 — 600.
Cap. 20. — 176. 179. 390.
— — 1 — 917.
— — 12 — 783.
— — 19 — 75.
— — 21 — 255.
— — 22 — 74. 742. 781.
Cap. 21, 9 — 656. 714.
— — 42 — 67.
Cap. 22, 15 — 787.
— — 23 — 31. 557.
— — 30 — 97. 600. 1032.
— — 42 — 766.
Cap. 22, 44 pag. 656.
Cap. 23, 5 — 32.
— — 9 — 944.
— — 15 — 36.
— — 29 — 226.
— — 35 — 281.
— — 36 — 698.
— — 37 — 655.
Cap. 24, 7 — 639.
— — 28 — 597.
— — 35 — 555.
— — 44 — 766.
— — 50 — 227.
Cap. 25, 1 — 914. 711.
— — 34 — 508.
— — 35 — 701.
— — 41 — 700.
— — 46 — 478. 653.
Cap. 26. — 180.
— — 15 — 280.
— — 17 — 146.
— — 24 — 282.
— — 29 — 389. 402.
— — 31 — 788.
— — 38 — 194. 771.
— — 50 — 282.
Cap. 27, 4 — 282.
— — 46 — 194. 771. 789. 790.
— — 47 — 787.
— — 48 — 1032.
— — 52 — 911. 365. 395.
— — 53 — 603 (Add.)
— — 57 — 478.
— — 59 — 598.
Cap. 28. — 478. 972.
— — 5 — 598.
— — 19 — 50. 475. 515. 780. 848. 863. 892. 901. 922. 1000., Anaceph. 137. 157.

Evangelium Marci.

Cap. 1. — 881. 427.
— — 10 — 428.
— — 11 — 428.
— — 12 — 894.
— — 30 — 437.
— — 34 — 897.
Cap. 2, 5 — 705.
Cap. 3. — 437.

Cap. 3, 17 pag. 1038.
— — 28 — 779.
— — 29 — 457. 994.
Cap. 4. — 968.
Cap. 5. — 393. 783.
— — 1 — 650.
— — 2 — 650.
— — 3 — 650.
— — 4 — 650.
— — 5 — 650. 897.
— — 6 — 650.
— — 7 — 650.
— — 8 — 650.
— — 9 — 650.
— — 10 — 650.
— — 11 — 650.
— — 12 — 650. 651.
— — 13 — 650. 651.
— — 14 — 650.
— — 20 — 126.
— — 39 — 372.
Cap. 6, 8 — 892.
Cap. 7, 3 — 32.
— — 10 — 218.
— — 11 — 36. 224.
— — 31 — 126.
Cap. 9. — 561.
— — 1 — 805.
— — 9 — 400.
— — 25 — 897.
Cap. 10, 9 — 506.
— — 21 — 181.
— — 38 — 255. 781.
Cap. 12, 25 — 556. 592.
— — 41 — 701.
Cap. 13, 8 — 639.
— — 22 — 301.
— — 32 — 739. 766. 769.
Cap. 14, 24 — 1032.
— — 44 — 280.
— — 51 — 1045.
Cap. 15, 21 — 70.
— — 34 — 743.
— — 37 — 771.
Cap. 16, 6 — 598. 478. 790.
— — 19 — 386. 517.

Evangelium Lucae.

Cap. 1. — 426. 428. 1001. 1060. 1063.
Cap. 1, 2 pag. 836.
— — 26 — 426. 762.
— — 28 — 1050.
— — 32 — 1048.
— — 33 — 939. 839. 835. 1100. Anaceph. 156.
— — 34 — 115. 765. 890.
— — 35 — 145. 157. 1047. 465. 562. 799. 802.
— — 42 — 890.
— — 44 — 516. 1022.
— — 48 — 158.
— — 76 — 95.
— — 80 — 894.
Cap. 2. — 180. 1001. 1042.
— — 7 — 1049.
— — 14 — 1047. 154.
— — 15 — 1040.
— — 28 — 196.
— — 31 — 181.
— — 35 — 1055. 1043.
— — 36 — 1060.
— — 39 — 430.
— — 46 — 1039.
— — 48 — 155.
— — 49 — 254. 442. 655.
— — 52 — 1019. 1024.
Cap. 3. — 447.
— — 17 — 181.
— — 23 — 155. 432. 439. 444. 746. 1039.
— — 30 — 19. (huius edit.)
— — 35 — 17. (huius edit.)
Cap. 4, 1 — 894.
— — 10 — 289.
— — 17 — 437.
— — 18 — 894.
— — 22 — 155.
— — 27 — 399.
— — 38 — 437.
— — 41 — 933.
Cap. 5, 3 — 438.
— — 8 — 438.
— — 14 — 312. 322. 669.
— — 21 — 1036.
— — 24 — 312. 323.
— — 35 — 1104.
Cap. 6. — 158. 437.
— — 1 — 452. 702.
— — 3 — 313. 329.

Cap. 6, 5 pag. 323.
— — 6 — 312.
— — 16 — 312. 323.
— — 19 — 323. 312.
— — 20 — 312.
— — 22 — 655.
— — 23 — 325. 312. 655.
— — 46 — 38.
Cap. 7. — 393. 783.
— — 8 — 192.
— — 9 — 325. 312.
— — 23 — 325. 312.
— — 27 — 325. 312.
— — 35 — 196.
— — 36 — 312. 325.
— — 44 — 312. 325.
Cap. 8. — 783. 1064.
— — 3 — 503.
— — 10 — 205.
— — 19 — 312.
— — 20 — 1041. 1042.
— — 24 — 968. 326. 312. 1012. 1022.
— — 27 — 653.
— — 30 — 897.
— — 31 — 739. 897.
— — 41 — 194.
— — 42 — 327. 312.
Cap. 9, 16 — 313. 327.
— — 22 — 313. 327.
— — 27 — 805.
— — 30 — 313. 327.
— — 35 — 313. 328.
— — 40 — 313. 328.
— — 44 — 313. 328.
— — 57 — 194.
— — 60 — 195.
Cap. 10, 7 — 1072.
— — 16 — 413.
— — 18 — 681.
— — 19 — 422. 378.
— — 21 — 329. 60. 254. 313.
— — 22 — 466. 487.
— — 26 — 313. 329.
— — 30 — 394.
Cap. 11, 5 — 313. 330.
— — 11 — 313. 330.
— — 19 — 894.
— — 27 — 1001.
— — 30 — 313. 321.
Cap. 11, 42 pag. 313. 332.
— — 46 — 347.
— — 47 — 313.
— — 49 — 313. 332.
— — 50 — 348.
— — 52 — 530. 347.
— — 56 — 348.
Cap. 12, 1 — 690.
— — 4 — 314. 332.
— — 6 — 359.
— — 7 — 769.
— — 8 — 314. 334.
— — 9 — 464.
— — 28 — 314. 334.
— — 30 — 314. 334.
— — 31 — 314. 334.
— — 35 — 767.
— — 38 — 314. 335.
— — 46 — 314. 335.
— — 50 — 784. 255. 305.
— — 58 — 314. 335.
Cap. 13, 1 — 314. 336.
— — 16 — 314. 336.
— — 26 — 699.
— — 27 — 769.
— — 28 — 314. 336.
— — 29 — 337. 314.
— — 32 — 897.
Cap. 14, 15 — 652.
— — 26 — 347. 510.
— — 27 — 181.
Cap. 15, 8 — 195.
— — 11 — 315. 338.
Cap. 16. — 559.
— — 16 — 315. 695. 338.
— — 22 — 315. 338.
— — 25 — 315. 338.
— — 29 — 315. 338.
Cap. 17, 10 — 315. 339.
— — 12 — 315. 339.
— — 22 — 315. 339.
— — 37 — 305.
Cap. 18, 8 — 1034.
— — 12 — 23 (huius edit.)
— — 18 — 315. 690. 339.
— — 19 — 742.
— — 31 — 315. 340.
— — 35 — 315. 340.
Cap. 19, 5 — 195.
— — 29 — 316. 340.

Cap. 19, 42 pag. 254. 656.
— — 46 — 316. 340.
Cap. 20. — 390.
— — 2 — 254.
— — 9 — 316. 341.
— — 17 — 316. 341.
— — 19 — 316. 341.
— — 37 — 316. 341.
Cap. 21, 8 — 301.
— — 15 — 1020.
— — 18 — 316. 342.
— — 21 — 316. 342.
— — 34 — 401.
Cap. 22, 3 — 675.
— — 4 — 342.
— — 8 — 343.
— — 15 — 449. 316. 344.
— — 16 — 345. 316.
— — 19 — 802.
— — 30 — 652. 1032.
— — 35 — 316. 345.
— — 41 — 316. 345.
— — 42 — 784.
— — 43 — 742.
— — 44 — 785.
— — 47 — 316. 345.
— — 50 — 316. 345.
— — 63 — 316. 346.
Cap. 23, 2 — 316. 317. 346.
— — 33 — 317. 347.
— — 39 — 653.
— — 40 — 675.
— — 43 — 317. 347.
— — 46 — 317. 771. 894.
— — 50 — 317.
— — 55 — 1064.
— — 56 — 317.
Cap. 24, 5 — 348. 317. 783.
— — 25 — 348. 317.
— — 31 — 317. 349.
— — 39 — 349. 317. 1002. 1003.
— — 42 — 652. 143.
— — 46 — 67.
— — 51 — 386.

Evangelium Ioannis.

Cap. 1. — 434. 440.
— — 1 — 148. 196. 424. 379. 384. 465. 475. 609. 747. 795. 831. 836. 854. 858. 859. 894. 923. 934. 965.
Cap. 1, 3 pag. 217. 611. 741. 778. 831.
— — 4 — 894.
— — 5 — 749. 679.
— — 6 — 887. 888. 889. 921.
— — 8 — 756.
— — 9 — 519. 891.
— — 10 — 678.
— — 11 — 654. 655.
— — 12 — 707. 850. 851. 957.
— — 13 — 1066. 562.
— — 14 — 198. 424. 1003. 1023. 441. 610. 611. 613. 753.
— — 16 — 699. 757. 882.
— — 18 — 923. 817. 624.
— — 23 — 148.
— — 27 — 762. 763. 738.
— — 29 — 438. 696.
— — 30 — 441.
— — 32 — 516.
— — 33 — 443.
— — 36 — 758.
— — 43 — 443.
— — 45 — 889.
Cap. 2. — 1082.
— — 1 — 437. 439. 441. 443. 1045.
— — 4 — 1061.
— — 11 — 443.
— — 15 — 655.
— — 16 — 148.
— — 17 — 656.
— — 19 — 298. 602.
— — 22 — 227.
Cap. 3, 6 — 894.
— — 8 — 898.
— — 12 — 89.
— — 13 — 911. 486. 487.
— — 14 — 274.
— — 16 — 471.
— — 18 — 768.
— — 20 — 1083.
— — 36 — 796. 894.
Cap. 4, 6 — 770. 1011.
— — 12 — 613.
— — 13 — 890.
— — 14 — 777.
— — 20 — 677.
— — 22 — 677.

Cap. 4, 24 pag. 895.
— — 42 — 680.
Cap. 5. — 158.
— — 8 — 702.
— — 12 — 162.
— — 17 — 66. 702. 832.
— — 18 — 919. 614.
— — 19 — 543. 678. 695. 803. 865. 832. 854. 855. 857.
— — 20 — 804.
— — 21 — 841. 919. 782.
— — 22 — 768. 769.
— — 23 — 377. 516. 775. 884. 965. 977.
— — 26 — 841. 754. 857.
— — 29 — 1101. Anaceph. 156.
— — 31 — 614.
— — 32 — 858.
— — 36 — 858.
— — 37 — 775.
— — 43 — 412.
— — 44 — 682.
— — 46 — 59. 67. 301. 333. 693.
— — 54 — 775.
Cap. 6, 14 — 518.
— — 15 — 117.
— — 27 — 1070.
— — 44 — 777. 782.
— — 48 — 859.
— — 51 — 472. 890.
— — 53 — 89.
— — 54 — 428.
— — 57 — 612. 857.
— — 70 — 279. 296. 677. 282.
Cap. 7, 4 — 1042.
— — 5 — 1041.
— — 8 — 747.
— — 14 — 447.
— — 19 — 764.
— — 20 — 1036.
— — 25 — 447.
— — 37 — 747.
— — 38 — 777.
— — 48 — 1036.
Cap. 8, 12 — 519.
— — 14 — 613.
— — 17 — 613.
— — 18 — 613. 614.
— — 40 — 676. 463. 260.
— — 41 — 279. 280.
Cap. 8, 44 pag. 279. 295. 677.
— — 50 — 682.
— — 56 — 67. 467. 655.
Cap. 9. — 158. 1012.
— — 6 — 806. 1012.
— — 22 — 806.
Cap. 10, 2 — 474.
— — 9 — 758.
— — 14 — 697.
— — 15 — 282.
— — 18 — 384. 771.
— — 30 — 483. 488. 515. 532. 836. 882.
— — 32 — 781.
— — 33 — 777.
— — 36 — 414. 867.
— — 38 — 514.
Cap. 11. — 783. 393.
— — 36 — 652.
— — 39 — 372.
— — 43 — 1022.
Cap. 12. — 968.
— — 6 — 292.
— — 13 — 682.
— — 21 — 158.
— — 24 — 305. 597.
— — 27 — 771. 784. 194.
— — 28 — 753. 754.
— — 31 — 681.
— — 32 — 680.
— — 35 — 1083.
— — 41 — 148.
— — 49 — 923.
Cap. 13, 6 — 145.
— — 7 — 227.
— — 18 — 282.
— — 23 — 1062.
Cap. 14, 6 — 75. 758. 324. 777. 753. 755. 895.
— — 8 — 488.
— — 9 — 486. 532. 613. 863. 614. 919. 977.
— — 10 — 377. 483. 608. 532. 610. 743. 793. 836. 616. 884.
— — 12 — 775.
— — 13 — 753.
— — 15 — 902. 877.
— — 6 — 894.
— — 17 — 756. 898.
— — 18 — 788.

Cap. 14, 23 pag. 894.
— — 28 — 516. 519. 740. 775.
— — 30 — 680.
Cap. 15, 1 — 390. 890.
— — 4 — 752. 757.
— — 20 — 161.
— — 26 — 613. 774. 776. 780. 788. 833. 918. 955. 975. 979. 891. 900.
Cap. 16, 7 — 482. 635.
— — 8 — 675.
— — 10 — 488.
— — 13 — 981. 988. 887. 898.
— — 14 — 412. 483. 613. 674. 891.
— — 15 — 715. 782. 935. 964.
— — 28 — 610. 612. 733. 775. 614. 836. 867. 923. 947. 951. 880. 884.
— — 32 — 788.
Cap. 17, 3 — 80. 519. 751. 753. 917. 921. 1025.
— — 4 — 486. 775.
— — 5 — 482.
— — 11 — 279.
— — 12 — 793.
— — 21 — 488.
— — 22 — 488. 794.
— — 23 — 743.
Cap. 18, 20 — 314.
— — 23 — 1002.
— — 36 — 119.
Cap. 19, 24 — 1010.
— — 27 — 115.
— — 33 — 771.
— — 38 — 1002.
Cap. 20. — 791. 1002. Anac. 137.
— — 17 — 97. 1075. 740. 777. 778. 957.
— — 19 — 791. 912.
— — 22 — 754. 902.
— — 24 — 252.
— — 26 — 49. 593. 1042.
— — 27 — 593.
— — 28 — 1005.
Cap 21. — 143.
— — 15 — 500.
— — 16 — 500.
— — 17 — 500.
— — 20 — 1062.

Epistula Pauli ad Romanos.

Cap. 1, 4 pag. 467. 893. 1100. Anaceph. 156.
— — 14 — 16.
— — 18 — 71. 81.
— — 21 — 985.
— — 25 — 532. 759. 895. 921. 932. 1062.
— — 26 — 98.
— — 27 — 93. 101.
— — 31 — 585.
Cap. 2, 12 — 318. 368.
— — 20 — 369. 318.
— — 25 — 318. 369.
— — 29 — 893.
Cap. 3, 8 — 93.
— — 11 — 253.
— — 12 — 253.
— — 20 — 891.
— — 24 — 509.
Cap. 4, 3 — 678.
— — 19 — 581.
— — 24 — 782.
Cap. 5, 1 — 895.
— — 6 — 318.
— — 14 — 698.
— — 20 — 1050.
Cap. 6, 9 — 49. 453. 519. 765. 791. 1012. 1027. 1100. Anaceph. 136 et 156.
— — 12 — 578. 580.
— — 19 — 578.
Cap. 7, 5 — haeres. 64, 50.
— — 7 — 582.
— — 9 — 581. 574.
— — 12 — 221. 318. 369. 583.
— — 14 — 583.
— — 15 — 583. 587.
— — 18 — 587.
— — 22 — 589. 888.
— — 23 — 577.
Cap. 8, 1 — 1100. Anaceph. 156.
— — 3 — 889. 855. 852. 880.
— — 4 — 318. 370. haer. 64, 50.
— — 7 — 577.
— — 8 — haeres. 64, 50.
— — 9 — 756.
— — 11 — 890. 579. 486. 536. 539. 579. 580. 589.

Cap. 8, 14 pag. 890.
— — 15 — 841.
— — 19 — 554.
— — 22 — 854.
— — 23 — 893.
— — 26 — 893. 472. 711.
— — 33 — 352.
— — 34 — 893.
— — 35 — 552. 553.
Cap. 9, 4 — 977.
— — 5 — 1005. 481.
— — 20 — 551. 896. 985.
— — 21 — 551.
— — 25 — 203.
Cap. 10. 4 — 318. 369. 370.
— — 9 — 41. 742.
— — 65 — 1025.
Cap. 11, 8 — 897.
— — 16 — 195
— — 33 — 203. 498. 784. 852. 880. 943. 969. 988.
— — 36 — 181.
Cap. 12, 3 — 980. 1024.
Cap. 13, 8 — 318. 370.
Cap. 14, 3 — 507.
— — 7 — 951.
Cap. 15, 8 — 892.
— — 10 — 893.
— — 16 — 1060.

I. Epist. Pauli ad Corinthios.

Cap. 1, 15 — 181.
— — 17 — 851.
— — 19 — 320. 353. 956.
— — 20 — 744. 852. 939.
— — 21 — 744.
— — 23 — 958.
— — 30 — 889.
— — 31 — 320.
Cap. 2, 3 — 882.
— — 5 — haeres. 64, 50.
— — 6 — 196. 320. 353.
— — 9 — 600. 652. 674. 1032.
— — 10 — 977.
— — 12 — 880. 893. 895. 897.
— — 14 — 195. 801. 472. 594. 943.
— — 15 — 195.
— — 16 — 1027.
Cap. 3, 2 — 227.
— — 13 — 498.
Cap. 3, 16 pag. 752. 893. 902.
— — 19 — 320. 354. 862.
— — 20 — 355.
Cap. 4, 5 — 498.
— — 15 — 677. 898.
— — 16 — 694.
— — 20 — 964.
Cap. 5, 1 — 706.
— — 5 — 707.
— — 7 — 220. 320. 355. 360. 577. 907. 910.
— — 16 — 1100.
Cap. 6, 10 — 578.
— — 11 — 893.
— — 13 — 690. 401. 578.
— — 16 — 320. 355.
— — 20 — 699.
Cap. 7, 2 — 710.
— — 5 — 496. 1048.
— — 7 — 711. 1053.
— — 8 — 211. 492.
— — 9 — 494.
— — 10 — 892.
— — 31 — 555.
— — 34 — 523. 81. 98. 710.
— — 35 — 624.
— — 39 — 498.
— — 40 — 753. 498.
Cap. 8, 2 — 881.
— — 5 — 80. 467. 478.
— — 6 — 478. 484. 875. 921.
Cap. 9, 7 — 1072.
— — 8 — 320. 355.
— — 9 — 320. 355. 357.
— — 27 — 602.
Cap. 10, 1 — 320. 357.
— — 4 — 758.
— — 5 — 358.
— — 11 — 227.
— — 19 — 320. 358.
— — 22 — 893.
— — 31 — 716.
Cap. 11, 1 — 161. 413. 585.
— — 2 — 511.
— — 3 — 274. 984.
— — 10 — 194.
— — 14 — 320. 361. 666. 814. 1073.
— — 19 — 905. 1074.
— — 24 — 801.

Cap. 12, 3 pag. 863. 893.
— — 4 — 893. 901.
— — 8 — 782. 898.
— — 10 — 897. 903.
— — 11 — 414. 475. 887.
— — 18 — 706.
— — 24 — 320. 361. 876.
— — 27 — 707.
Cap. 13, 1 — 971.
— — 9 — 673. 674. 880.
— — 11 — 555.
— — 12 — 674.
— — 18 — 967.
— — 47 — 830.
Cap. 14, 14 — 1021.
— — 15 — 1017. 1021.
— — 19 — 320. 361.
— — 21 — 321. 363.
— — 32 — 897.
— — 34 — 321. 363. 419. 1060.
Cap. 15, 1 — 321. 364.
— — 3 — 511. 1004.
— — 8 — 194.
— — 9 — 161.
— — 12 — 598.
— — 13 — 113.
— — 15 — 782.
— — 20 — 562. 594.
— — 23 — 893.
— — 24 — 798.
— — 28 — 803.
— — 29 — 114.
— — 32 — 113.
— — 33 — 113.
— — 35 — 306. 539. 598.
— — 36 — 306.
— — 40 — 658.
— — 42 — 1023. 354.
— — 43 — 600.
— — 44 — 1100. Anaceph. 156.
— — 45 — 537.
— — 48 — 195.
— — 49 — 814.
— — 50 — 707. 708. 352. 357.
— — 52 — 454. 601.
— — 53 — 708. 386. 478. 579. 674. 1021. 1100.
— — 55 — 698. Anaceph. 155.
— — 59 — 694. 1099.
— — 64 — 203.

II. Epist. Pauli ad Corinthios.

Cap. 1, 3 pag. 918.
— — 7 — 352.
— — 20 — 421. 366.
— — 24 — 744.
Cap. 2, 7 — 497.
— — 8 — 497.
— — 10 — 497.
Cap. 3, 5 — 366.
— — 6 — 879.
— — 7 — 693. 700.
— — 8 — 1107.
— — 13 — 367.
— — 17 — 902.
— — 18 — 893.
Cap. 4, 4 — 680. 682. 690.
— — 5 — 421.
— — 13 — 421
Cap. 5, 10 — 580. 652. Anac. 156.
— — 15 — 888.
— — 19 — 695. 888. 889. 972.
Cap. 6, 9 — 585.
— — 16 — 454. 893.
Cap. 7, 36 — 509. 510.
Cap. 10, 3 — 587. 708.
— — 5 — 584.
— — 10 — 581.
Cap. 11, 13 — 113. 275.
— — 22 — 149.
— — 31 — 298.
Cap. 12, 2 — 572. 581. 881.
— — 4 — 277.
— — 6 — 1025.
— — 21 — 497.
Cap. 13, 3 — 877. 892.
— — 4 — 783.
— — 5 — 893.

Epistula Pauli ad Galatas.

Cap. 1, 9 — 856. 364.
— — 15 — 893.
— — 19 — 1039.
— — 20 — 892.
Cap. 2, 3 — 112.
— — 5 — 112. 814.
— — 9 — 149.
16 — 891.
Cap. 3, 11 — 319. 350.
— — 13 — 319. 350. 308. 699.

Cap. 3, 15 pag. 1003.
— — 24 — 344. 696.
Cap. 4, 4 — 478. 467. 1097. Anaceph. 153.
— — 22 — 1084.
— — 23 — 319. 350.
— — 24 — 695.
— — 27 — 203.
— — 31 — 1084.
Cap. 5, 2 — 124. 113.
— — 3 — 319. 350.
— — 4 — 113.
— — 9 — 319. 350.
— — 14 — 319. 350.
— — 19 — 319. 350.
— — 24 — 319. 350.
— — 25 — 592.
Cap. 6, 10 — 376.
— — 13 — 352. 319.
— — 14 — 181.

Epistula Pauli ad Ephesios.

Cap. 1, 10 — 181. 201. 877.
— — 21 — 519.
Cap. 2, 2 — 699.
— — 6 — 686. 820.
— — 11 — 318. 371.
— — 14 — 877. 888.
— — 15 — 221.
— — 20 — 758.
Cap. 3, 4 — 850.
— — 15 — 691. 859. 896. 944.
— — 21 — 180.
— — 28 — 418.
Cap. 4, 5 — 319. 374.
— — 8 — 1022.
— — 9 — 694
— — 10 — 519.
— — 16 — 1008.
— — 26 — 507.
— — 27 — 875.
— — 28 — 92.
— — 29 — 1047.
— — 30 — 893.
Cap. 5, 4 — 372.
— — 12 — 72. 77. 86.
— — 13 — 197.
— — 14 — 395. 318. 603 (Add.)
— — 16 — 309.
— — 28 — 581.
Cap. 5, 31 pag. 706. 372. 318.
— — 32 — 668. 196.
— — 33 — 1051.
Cap. 6, 2 — 510.
— — 11 — 586. 587.
— — 14 — 57.

Epist. Pauli ad Philippenses.

Cap. 1, 16 — 893.
Cap. 2, 6 — 614. 864.
— — 7 — 890.
— — 8 — 75. 787.
— — 9 — 761.
— — 10 — 202. 345. 741.
— — 11 — 972. 987.
Cap. 3, 1 — 767. 791.
— — 5 — 149.
— — 19 — 578. 689.
— — 21 — 889.
Cap. 4, 3 — 107.
— — 8 — 1034. 1047.
— — 22 — 509.

Epistula Pauli ad Colossenses.

Cap. 1, 15 — 838. 873. 936. 853 1049.
— — 16 — 184. 878. 943.
— — 18 — 477.
— — 19 — 888.
— — 20 — 889.
— — 26 — 889.
— — 28 — 791.
Cap. 2, 3 — 895.
— — 6 — 893.
— — 9 — 889. 181. 412.
— — 11 — 893. 899.
— — 14 — 446. 791. 888.
— — 15 — 694. 787.
— — 16 — 319. 373.
— — 19 — 404. 413.
Cap. 3, 4 — 539.
— — 5 — 708.
— — 11 — 19 (huius edit.) 5. 16. 181.
Cap. 4, 6 — 1034.

I. Epistula Pauli ad Thessalonicenses.

Cap. 4, 14 — 562.
— — 17 — 601.

Cap. 5, 1 pag. 767.
— — 5 — 1083.
— — 23 — 581.

II. Epistula Pauli ad Thessalonicenses.

Cap. 2, 2 — 673.
Cap. 3, 10 — 665. 1070.

I. Epist. Pauli ad Timotheum.

Cap. 1, 4 — 173. 223. 1031.
— — 7 — 298. 419. 424. 485.
— — 9 — 693. 907.
— — 12 — 895.
Cap. 2, 3 — 889.
— — 5 — 157. 324. 467. 711.
— — 14 — 419.
Cap. 3, 2 — 496.
— — 15 — 393. 1077.
— — 16 — 894.
Cap. 4, 1 — 409. 206. 893. 1034. 1055.
— — 2 — 98. 236. 716.
— — 3 — 716.
— — 4 — 716.
— — 5 — 716.
— — 14 — 908.
Cap. 5, 1 — 909.
— — 11 — 411. 67. 511. 715.
— — 14 — 67. 511.
— — 19 — 910.
Cap. 6, 4 — 997.
— — 8 — 1072.
— — 10 — 690.
— — 20 — 846.
— — 26 — 895.

II. Epist. Pauli ad Timotheum.

Cap. 1, 15 — 298.
— — 19 — 769.
Cap. 2, 15 — 666.
Cap. 3, 1 — 409. 98.
— — 6 — 93. 224.
— — 8 — 679.
— — 15 — 362.
Cap. 4, 3 — 905. 996.
— — 4 — 296.
— — 10 — 427.
Cap. 6, 10 — 858. 867.

Epistula Pauli ad Titum.

Cap. 1, 12 pag. 362.
Cap. 2, 10 — 894.
— — 11 — 887. 894.
Cap. 3, 10 — 248.

Epistula Pauli ad Philemonem.

Cap. 1, 1 — 892.

Epistula ad Hebraeos.

Cap. 1, 6 — 800. 972.
— — 14 — 294.
Cap. 2, 5 — 761.
— — 14 — 787.
— — 16 — 1001.
Cap. 3, 2 — 738. 760.
Cap. 4, 12 — 376. 784. 815. 944.
Cap. 5, 1 — 760.
— — 12 — 1032.
Cap. 6, 2 — 1032.
— — 8 — 494. 623.
— — 9 — 494.
— — 10 — 603. 119.
Cap. 7, 1 — 468.
— — 3 — 468. 472. 474. 711. 712. 715.
— — 4 — 715. 474.
— — 6 — 470.
— — 8 — 897.
— — 12 — 1033.
— — 14 — 677.
Cap. 8, 1 — 820.
— — 13 — 694. 1032.
Cap. 9, 19 — 695.
— — 26 — 1006.
Cap. 11. — — 1036.
— — 6 — 817. 964. 990.
— — 14 — 1071.
Cap. 12, 13 — 409.
— — 14 — 710.
— — 15 — 548.
— — 23 — 793.
Cap. 13, 4 — 67. 98. 400. 508. 523. 711. 714. 1047.
— — 5 — 790.
— — 8 — 1002.

Epistula Iacobi.

Cap. 1, 27 — 1021.

Cap. 2, 23 pag. 1038.
Cap. 3, 8 — 814.
— — 15 — 2. 206.

I. Epistula Petri.

Cap. 2, 21 — 1097.
— — 22 — 1008. et Anaceph. 153.
— — 24 — 693.
Cap. 3, 18 — 1026. 49. 75. 448. 765. Anacephal. 136.
— — 19 — 1002.
— — 21 — 765.
Cap. 4, 1 — 75. 1026. 49. Anacephal. 136.
— — 10 — 133.

II. Epistula Petri.

Cap. 1, 18 — 413.
— — 19 — 678.
Cap. 3, 15 — 149.

I. Epistula Ioannis.

Cap. 1, 1 — 763.
— — 5 — 756.
Cap. 2, 18 — 403. 97. 424.
— — 22 — 75. 97. 878.
Cap. 3, 12 — 281.
Cap. 4, 1 — 403.
— — 8 — 370.
— — 12 — 612. 613.
Cap. 5, 19 — 681.
— — 20 — 988.

II. Epistula Ioannis.

Cap. 7. — — 97.
Cap. 11. — — 248.

Epistula Iudae.

v. 8 — 92. 96.
— 10 — 92.
— 12 — 327.

Acta Apostolorum.

Cap. 1. — — 383. 1013. 1030. 1060.
— — 3 — 652.
— — 4 — 894.
— — 5 — 635. 636.
— — 7 — 674.
— — 8 — 507.
— — 11 — 386. 409. 518. 708. 802.
Cap. 1, 25 pag. 283.
Cap. 2, 3 — 635.
— — 4 — 635.
— — 5 — 635.
— — 17 — 1060. 790.
— — 22 — 121. 51. 260. 467. 1025.
— — 24 — 790.
— — 27 — 1099.
— — 33 — 894.
— — 36 — 738. 764.
— — 38 — 636. 27.
Cap. 3, 6 — 701.
— — 15 — 783.
Cap. 4, 20 — 413.
— — 34 — 141.
— — 36 — 149.
Cap. 5, 3 — 894.
— — 9 — 500.
— — 15 — 1011.
Cap. 6. — — 76.
— — 5 — 50. 675.
Cap. 7, 2 — 818.
— — 55 — 386. 467. 518. 817. 818.
Cap. 8. — — 55.
Cap. 9. — — 675.
— — 7 — 892.
Cap. 10. — — 111.
— — 11 — 408.
— — 13 — 147.
— — 38 — 742. 780. 894.
— — 42 — 393.
Cap. 11, 3 — 111.
— — 5 — 111.
— — 28 — 674.
Cap. 13, 2 — 892. 902.
— — 4 — 892.
— — 10 — 346.
Cap. 15, 20 — 124.
— — 24 — 111.
— — 28 — 892.
Cap. 16, 6 — 892.
— — 16 — 897. 414.
— — 32 — 894.
— — 34 — 894.
Cap. 17, 23 — 362.
Cap. 19, 12 — 1011.
Cap. 20, 16 — 910.
— — 22 — 892.
— — 28 — 894. 895.
— — 34 — 1070. 92.

Cap. 20, 35 pag. 892.
Cap. 21, 4 — 892.
— — 9 — 1048. 1060. 418. 674.
— — 11 — 409. 892.
— — 28 — 112.
— — 39 — 140.
Cap. 24, 5 — 121.
— — 12 — 121.

Apocalypsis Ioannis.

Cap. 1, 1 — 411.
Cap. 1, 5 pag. 562. 791.
— — 8 — 519.
Cap. 2, 6 — 77.
— — 18 — 455.
Cap. 3, 7 — 530.
— — 20 — 788. 893.
Cap. 5, 1 — 530.
— — 5 — 1045.
Cap. 8, 2 — 454.
Cap. 9, 14 — 456.
Cap. 12, 13 — 1043.

II.

INDEX GRAECITATIS.

(NUMERUS PRIOR SIGNIFICAT HAERESIM, ALTER CAPUT.)

A.

Ἄβατα, τὰ haer. 69, 60.
Ἀβελτερία 24, 8. 58, 5.
Ἀβέλτερος 22, 4. 66, 34.
Ἄβιος Expos. Fid. 13.
Ἀβίωτος 80, 3.
Ἀβλεπτέω 62, 5. 69, 79.
Ἀβουλία 72, 7.
Ἁβράμιος 1, 8., et saepius.
Ἀβρότονος, ἡ 51, 1.
Ἀβύδη (Aegypti urbs) Exp. Fid. 12.
Ἀγαθή (intell. ζωή) 46, 3.
Ἀγαθοεργέω 16, 4.
Ἀγαθοεργία 59, 2 et 6. 64, 4. 66, 82.
Ἀγαθοποιέω 75, 3.
Ἀγαλλίασις 80, 11.
Ἀγαλματοποιΐα Anacephal. p. 131., et saepius alibi.
Ἀγανακτικός 70, 5.
Ἀγγελτικός 74, 7.
Ἀγεννητογενής 69, 6.
Ἀγεννῶς 64, 36.
Ἄγευστος 64, 39.
Ἁγιαστία et Ἁγιαστεία 69, 64. 30, 31. 26, 15. Expos. Fid. 16.
Ἁγιωσύνη Expos. Fid. 15., et alibi.
Ἀγκιστροειδής 48, 15.
Ἁγνείαι 31, 36.
Ἀγνώμων 69, 17.
Ἄγνωστος 44, 2.
Ἀγρεύω 21, 2.
Ἀγρόθεν 75, 3.
Ἀγυρτώδης 25, 3. 27, 8. 34, 1. 44, 7.
Ἀγυρτωδῶς 73, 1.
Ἄγε (sequ. plur.) 59, 13.
Ἄγειν (intell. γυναῖκα) 14, 1.
Ἀγωγή 67, 7. 66, 80. 58, 3. 55, 1. 39, 10. 46, 1.
Ἀγωγιμὸν, τὸ 27, 3. 30, 7. 34, 3.
Ἀγωγιμός 26, 2 et 17.
Ἀγωνία 69, 60.
Ἀγωνιᾶσθαι 69, 60.
Ἀδαὴς 30, 26. (ex Ven.)
Ἀδελφοκτονία 1, 1 et 4. 38, 5.
Ἀδελφότης 40, 1.
Ἀδημονέω 69, 51.
Ἀδιάθετος 51, 18.
Ἀδιάκριτος (λογισμός) 66, 6.
Ἀδιάλειπτος 80, 4., et saepius.
Ἀδιαλείπτως 78, 4., et saepius.
Ἀδιάπτωτος 64, 44.
Ἀδιάρθρωτος 69, 41.
Ἀδιάφθορος 64, 64.
Ἀδιάφορος 70, 3.
Ἀδιχοτόμητος 31, 6.
Ἀδοξέω 69, 51.
Ἀδοξία 72, 7.
Ἀδρανής 31, 38.
Ἁδρυντικός 76, pag. 945.
Ἁδρύνω 26, 19. 28, 1. 30, 7. 58, 4. 77, 27.
Ἀδυναμία 46, 3. 66, 45. 72, 7.
Ἀδύνατος 75, 2.
Ἀδυνάτως (ἔχειν) 59, 2. 66, 68.
Ἀειγενής 69, 6.
Ἀείζωος 64, 31 (24).
Ἀειπάρθενος 25, 7. 39, 10. 62, 5. et alibi.
Ἀένναος 17, 1.
Ἀεργός et Ἀργός 80, 4.
Ἀζανίτης 30, 11.

Ἀζηλία 30, 1.
Ἀζωΐα 72, 7.
Ἄζωος 72, 9.
Ἀηδία Expos. Fid. 19. (ex emend.)
Ἀήρ 30, 7.
Ἀϑεεί 1, 1. 2.
Ἀϑεμελίωτος 44, 4.
Ἀϑεμιτουργέω 64, 1.
Ἀϑεμιτουργία 68, 2. 27, 3.
Ἀϑεότης 72, 7.
Ἄϑεσμος 64, 28 (21).
Ἀϑετέω (τινὰ ἀπό τινος) 58, 3.
Ἀϑετητής 69, 13.
Ἀϑήλυντος 31, 4.
Ἀϑήρα Expos. Fid. 11.
Ἄϑλησις 63, 4.
Ἀϑλήτρια 76, 10. p. 924., et 76, pag. 987.
Ἀϑρόος 45, 4.
Ἄϑυρμα Expos. Fid. 11.
Ἀϑυρογλωττέω 76, 5. 66, 54.
Ἀϑυρογλώττως 42, 13. 38, 4. 66, 21 et 70. 69, 12.
Ἀϑῷος 38, 7. 68, 4 et 7.
Αἰδέσιμος (superlat.) 77, 2.
Ἀϊδιάζω 66, 16 et 18.
Αἱματεκχυσία 39, 9.
Αἱμόρροια (serpentis genus) 48, 15.
Αἰνιγματωδῶς 9, 4.
Αἴνιξις 46, 5.
Αἶνος 33, 5.
Αἷρεσις (ἀπὸ πολλῆς αἱρέσεως εἶναι) 64, 3.
Αἱρεσιώτης 29, 7.
Αἱρετίζω 57, 3. 62, 6. (Esai. 42, 1.)
Αἱρετισμός 73, 14.
Αἱρετιστής (de femina) 48, 13.
Αἱρετός (comparat.) 78, 15.
Αἱρέω (ᾕρησα 33, 12. ex coni., εἱλάμην 64, 35 et 36.) 57, 4.
Ἀϊστόω 64, 51.
Αἶσχος 64, 34.
Αἰσχροκέρδεια 21, 1.
Αἰσχροποιός Epist. ad Acac., Expos. Fid. 10. p. 1091., et 25, 2.
Αἰσχρούργημα 26, 4.
Αἰσχρουργία 64, 3 et 5.
Αἰσχύνη (de pudendis) 30, 10.
Αἰσχύνω, αἰσχυνϑεῖσά τινι 61, 7.
Αἰτία 30, 5.
Αἴτιος (c. inf.) 30, 21.
Αἰχμαλωτεύω 20, 2. p. 49.
Αἰχμαλωτίζω Expos. Fid. 7.
Αἰών 1, 6.
Ἀκαϑοσίωτος 59, 3.
Ἀκαιροφάγος 80, 4.
Ἀκαλλής 72, 9.
Ἀκαλλώπιστος 69, 50.
Ἀκαριαῖος (κατὰ τὸ ἀκαριαῖον 77, 38.) 53, 2.
Ἄκαρπος 65, 3.
Ἀκαταγνώστως 80, 4.
Ἀκαταζήτητος 64, 67.
Ἀκαταζητήτως 69, 42.
Ἀκατάληπτος 40, 4., et alibi.
Ἀκαταστασία 42, 2.
Ἀκατέργαστος 30, 30 et 31.
Ἀκατήχητος 69, 6.
Ἀκατονόμαστος — 42, 11 et 13. alibi.
Ἀκατόρϑωτος 57, 3.
Ἀκέραιος (et ἀφελής) 69, 34.
Ἀκίβδηλος 64, 34.
Ἀκληρονόμητος (c. gen.) p. 352.
Ἀκλινῶς 64, 28 (21).
Ἀκμητί 80, 4.
Ἀκοίμητος 64, 67.
Ἀκοινωνησία 69, 11.
Ἀκολασταίνω 64, 49 et 58.
Ἀκολουϑία (ἀκολουϑεία 66, 48.) 1, 1. 69, 37 et 40. 66, 83. 30, 13., p. 357. et saepius.
Ἀκολούϑως (τινί) 74, 10.
Ἀκόμπαστος 35, 3.
Ἀκονάω 79, 8.
Ἀκοντίας 40, 8. 61, 8.
Ἀκοντίασις 61, 8.
Ἀκοντίζω (τὸν νοῦν πρός τι) 57, 10.
Ἄκος Exp. Fid. 11., et 28, 7.
Ἀκραιφνής 15, 1. 64, 40.
Ἀκράτητος et Ἀκρατήτως 34, 4. 64, 67. 31, 23.
Ἀκρέμων (codd. mss. fere ubique praebent Ἀκραίμων) 68, 1. et 5 et 7. 77, 21. p. 1014., Expos. Fid. 24.
Ἀκρίβασμα 59, 7. 69, 17. 70, 12.
Ἀκρίβεια Epist. ad Acac. 3.
Ἀκριβολογέω 63, 3.
Ἀκριβολογία 8, 8. 59, 6.
Ἀκριβόω 51, 9.
Ἀκροάτης 60, 2. 71, 1.

Ἀκροβύστης 1, 1 et 5.
Ἀκροβυστία 69, 35., et saepius.
Ἀκροδίκαιος 68, 6.
Ἀκροδικαιοσύνη ibid.
Ἀκρόδρυα Exp. Fid. 23. et 45, 3.
Ἀκροϑιγῶς 5, 1.
Ἄκρον 57, 10.
Ἄκρος Anaceph. p. 145.
Ἀκρότατα 70, 1. 73, 1. 51, 1. 66, 60. 42, 9.
Ἀκρότατον et Ἀκρότατα βιοῦν τὸν βίον 70, 1. et Epist. ad Acac. ad fin.
Ἀκροτάτως 57, 2.
Ἀκροτηριάζω 68, 7. 69, 50.
Ἀκρότης 57, 2. 79, 1.
Ἄκρως 66, 14.
Ἀκτημοσύνη 61, 1 et 3. 64, 4.
Ἄκτον 30, 13. 42, 11. 50, 1.
Ἀκώλυτος et Ἀκωλύτως 66, 46. 80, 3.
Ἀλαζονία 66, 67.
Ἀλάλητος 67, 2., et alibi.
Ἅλας 31, 22. 19, 1. 78, 2.
Ἁλεία et Ἁλία 51, 15.
Ἀλείφω 69, 16.
Ἀλεξανδρειοπολίτης (νομός) 24, 1.
Ἀλέξημα 17, 1.
Ἀλεξητήρ 64, 33.
Ἀλεξητήριον, τὸ Epist. ad Acac., et saepius.
Ἀλήϑευμα 64, 24. (46 init.)
Ἀλίμενος 30, 34.
Ἀλιτεύω 37, 6. ex coni.
Ἀλιτήριος 66, 11 et 44 et 58., et saepius.
Ἀλλ' εἰ 67, 2.
— ἦ 69, 4. 38, 4. 66, 29 et 54 et 85. 69, 35. 26, 10. 40, 3. 69, 3.
Ἀλλ' ἦ γάρ 69, 58 (60).
— ὅτι 19, 5. 69, 65.
— οὖν γε 46, 5. 59, 10. 64, 4.
Ἀλλαχοῦ 72, 9.
Ἀλληλοκτονία 21, 2.
Ἀλληνάλλως 31, 1.
Ἀλλοεϑνής 9, 3. 30, 2.
Ἀλλοιοφωνία 8, 9.
Ἀλλόκοτος 66, 14 et 19.
Ἄλλο τι (= ἄλλο τι ἤ) 1, 5. 69, 19. 66, 2. 69, 50. 27, 4., et ita corrigendum etiam 19, 5 et 69, 65. pro ἀλλ' ὅτι.
Ἀλλοτριοεπίσκοπος 66, 85.
Ἀλοητός pag. 356.
Ἁλουργοϋφής 15, 1.
Ἁλυκή 19, 1.
— ϑάλασσα 53, 1.
Ἄλυσις 31, 38.
Ἀλφάβητος (plur.) 66, 12.
Ἅλως (gen. ἅλω) 51, 31.
Ἅμα (c. partic.) 64, 56.
— — ἅμα 66, 17.
Ἁμαούσιος 73, 36.
Ἀμαράντινος 64, 63.
Ἁμαρτάνειν (ἀπό τινος) 66, 4.
Ἁμαρτάνεσϑαι (med.) 64, 49.
Ἁμαρτάς (= peccator) 47, 1.
Ἁμαρτής 69, 52.
Ἁμαρτητικός et Ἁμαρτητικῶς 73, 9 et 18.
Ἀμάρτυρος (c. genet.) 64, 33.
Ἀμαυρόω 44, 4.
Ἀμαυρῶς et Ἀμυδρῶς (βλέπειν) 30, 8. (cf. Add.)
Ἀμείβεσϑαι (τινά) 34, 2.
Ἀμέμπτως 64, 35.
Ἀμερής Epist. ad Acac.
Ἀμετάϑετος 29, 2.
Ἀμετάστατος 55, 4. Exp. Fid. 5.
Ἀμεταστρεπτεί 51, 15 (ex Veneto).
Ἀμεταστρόφως 64, 26 (19).
Ἀμετάτρεπτος 51, 15.
Ἀμιγής (c. gen.) 64, 58.
Ἁμιλλᾶσϑαι πρός τι 64, 19 (40).
Ἀμμών (Ἀμμῶνα) 66, 83.
Ἀμμωνία ibid.
Ἀμοιβαῖα, τὰ 64; 36.
Ἄμορφος 30, 1.
Ἀμπεχόνη Epist. ad Acac.
Ἀμπλάκημα 63, 4.
Ἀμπλακίσκω (aor. 1.) 64, 4.
Ἀμπώτεσι 30, 34.
Ἀμύϑητος 1, 1. 74, 14. 76, pag. 932.
Ἄμυνα 69, 14.
Ἀμυντήριον, τὸ Anaceph. p. 131. adn. crit.
Ἀμφιεννύω 78, 18.
Ἀμφίλεκτος (ἐν ἀμφιλέκτῳ εἶναι) 8, 6. 31, 3. 70, 10.
Ἀμφίον, τὸ 43, 2. 52, 3.
Ἀμφίσβαινα 35, 3. 66, 88.
Ἄμφοδος 69, 1.

῎Αμφω (indeclin.) 64, 33.
Ἀνὰ μέρος 66, 25 et 60.
— μέσον 66, 62. Cf. s. v. Ἀναμέσον.
Ἀναβαϑμός 30, 16.
Ἀναβάλλω 51, 15. 15, 1.
Ἀναβιώσκομαι 64, 44.
Ἀναβλέπω 53, 2. 69, 79.
Ἀναβλυστάνω 30, 12. 35, 3.
Anacolutha 22, 2. Epist. ad Acac. p. 4. 69, 3 et 59 et 61 et 77.
Ἀνάγαϑος 66, 17. ex coni.
Ἀναγκάζω 64, 34.
Ἀναγκαῖος 69, 53. 78, 8. 66, 48. 69, 61. 64, 5 et 22 (43) et 63 et 72. 77, 38. 66, 68.
Ἀναγκαίως 64, 5.
Ἀνάγνωσις 8, 2. pag. 15.
Ἀνάγνωσμα 64, 36.
Ἀναγωγή 66, 56. 76, p. 948. 51, 28., et alibi.
Ἀναδέχεσϑαι (βίον μονήρη) 64, 4. (ἀκροδικαιοσύνην) 68, 6. (ζῆλον) 68, 2.
Ἀναδύεσϑαι 64, 7.
Ἀναζέω (act.) 62, 1.
Ἀναζωογονέω 9, 3. 62, 1.
Ἀναϑλάω 64, 34.
Ἀναϑωπεύω 66, 71.
Ἀναιδεία 59, 12.
Ἀναισϑητέω 64, 69.
Ἀναισχυντέω 76, 10.
Ἀναισχυντί 69, 12.
Ἀνακαγχάζω 75, 3.
Ἀνακαινίζω 64, 34. crit.
Ἀνακαινισμός 59, 5.
Ἀνακαινοποιέω 38, 39. 64, 32.
Ἀνακάμπτω 59, 2 et 15. 66, 19.
Ἀνακαχλάζω Expos. Fid. 11. Cf.
Ἀνάκειμαι 66, 34.
Ἀνακεχωρηκώς 31, 18.
Ἀνακόπτω 66, 77. 36, 4. (c. gen.) 37, 8. 76, pag. 962.
Ἀνακοσμέω 64, 35.
Ἀνακοσμοποιέω 64, 34.
Ἀνακοχλάζω Expos. Fid. 11.
Ἀνακρίνω 64, 66. crit., 51, 33., (ἀπό τινός τι) 69, 19.
Ἀνάκρισις 69, 3.
Ἀνακρούω (τινός τι) 1, 1, 3.
Ἀνακτίζω 64, 39.
Ἀνακύπτω 48, 1. 66, 11.
Ἀνακύφειν 37, 4.
Ἀναλαμβάνειν ζῆλον 66, 11. et saepe.
Ἀναλγητί 64, 48.
Ἀναλέγω 64, 3. 67, 1 et 6. 69, 77.
Ἀνάληψις 66, 53.
Ἀναλογέω 71, 2.
Ἀναλογή 67, 6.
Ἀνάλωμα 64, 3.
Ἀνάλωσις 41, 3.
Ἀναλωτικός (c. gen.) 30, 26.
Ἀναμέσον 30, 34. 66, 62. 68, 2. 69, 60. alibi.
Ἀναμίξ 40, 8. 66, 58.
Ἀναμορφοποιέω 64, 34.
Ἀναμύω 64, 32.
Ἀναμφίβολος 69, 44.
Ἀναμφίλεκτος pag. 355.
Ἀνανεύω 25, 4.
Ἀνανήφω 51, 4.
Ἀνάνηψις 26, 13.
Ἀνάντης 30, 25. 59, 13.
Ἀναντιϑέτως 69, 44.
Ἀναντίρρητος 40, 8.
Ἀναξαίνω 69, 71.
Ἀνάπαλιν 30, 1. Expos. Fid. 10. p. 1091.
Ἀνάπαυλα 66, 85.
Ἀναπαύω 59, 10.
Ἀναπέτομαι (ἀνεπετάσϑην) 24, 3.
Ἀνάπηρος 66, 33.
Ἀναπίπτω 51, 3.
Ἀναπλάσσω (med.) 77, 27.
Ἀναπλέω 64, 54.
Ἀναπολόγητος 30, 29. 38, 4.
Ἀναρρώννυσϑαι 64, 62.
Ἀνασκευάζω 66, 50. 69, 72.
Ἀναστέλλειν 64, 32.
Ἀναστοιχειόω 64, 38. et pag. 90.
Ἀναστρέφειν 66, 76.
Ἀναστρέφειν τὸν φαλλόν Expos. Fid. 10. pag. 1092.
Ἀναστροφή 1, 1, 8. 30, 22.
Ἀνασφάλλω 30, 9. 48, 15.
Ἀνασώζω 42, 3.
Ἀνατήκω 64, 35.
Ἀνατίϑημι (τινί τι) 30, 11.
— τινί 66, 6. adn.
Ἀνατολικός 73, 16.
Ἀνατρεπτικός 64, 19 (40).

Ἀνατρεπτικῶς 26, 7. 76, pag. 954.
Ἀνατρέπω 55, 4.
Ἀνατρίβω 63, 1.
Ἀνατροπή 64, 63. et saepe.
Ἀνατροπικῶς 76, p. 948.
Ἀνατυπόω et Ἀνατυποῦμαι 66, 32. 36, 1.
Ἀναφαίρετος 69, 30.
Ἀναφανδόν 64, 58 et 43. 26, 7. Cf. Expos. Fid. 18.
Ἀναφέρω 68, 1 et 6.
Ἀναφορετός 69, 22. ex coni.
Ἀναφορεύς 75, 5.
Ἀναφύω (ἀναφύσας, intrans.) 71, 6.
Ἀναχαλάω (c. gen.) 61, 6.
Ἀναχϑεῖσα συνήϑεια pag. 360.
Ἀναψηλαφέω 76, p. 937.
Ἀνδραγαϑέω 64, 4.
Ἀνδραγάϑημα 64, 1.
Ἀνδραΐζεσϑαι 66, 32.
Ἀνδριαντοπλασία 1, 1, 6. 25, 4.
Ἀνδροβασία (plur.) 27, 4.
Ἀνδρόγυνα λούεσϑαι 30, 7.
Ἀνδρογύνως (λούεσϑαι) 30, 7.
Ἀνδροείκελος 30, 17. 79, 4.
Ἀνδροῦσϑαι 66, 75.
Ἀνδρύνομαι (ἀνδρυνϑέντας) 58, 4.
῎Ανδρωσις 51, 28.
Ἀνεγείρω 30, 12.
Ἀνεγερτικός 69, 68.
Ἀνείδεος 34, 11.
Ἀνέκαϑεν 66, 64. 69, 73. 26, 16. 34, 22.
— ἀπὸ τῶν 42, 7.
Ἀνέκδεκτος pag. 352. adn. crit.
Ἀνεκδιήγητος 69, 66. 71, 1.
Ἀνεκδιηγήτως 62, 3.
Ἀνέκλειπτος 66, 62. 34, 6.
Ἀνέλπιστος 64, 63.
Ἀνεμόφϑορος 59, 10.
Ἀνένδεκτος pag. 352. 64, 46.
Ἀνεξικάκως 66, 7.
Ἀνεξιχνίαστος 34, 11.
Ἀνεπαισχύντως Expos. Fid. 15.
Ἀνεπίληπτος 59, 4.
Ἀνεπισχέτως 46, 1.
Ἀνεργασία 51, 15.
Ἀνέρειστος 66, 10.
Ἀνερμήνευτος 60, 2. 64, 3.
Ἀνέτασις 69, 3.
Ἀνετοιμασία 69, 44.
Ἀνέφικτος 1, 1, 1. et alibi.
Ἀνέχεσϑαι (med.) 68, 6. 69, 11.
— τινός 30, 20 et 33.
Ἀνϑέλκυσις 40, 8.
Ἀνϑέλκω 59, 13.
Ἀνϑέριξ 64, 68.
Ἀνϑίστασϑαι (τινός) pag. 362.
Ἀνϑομολογέομαι 71, 7. Anaceph. 135.
— (pass., ὑπό τινος) 20, 1. pag. 47.
Ἀνϑρωπάριον 24, 2. 26, 5. 48, 11. 76. p. 943.
Ἀνϑρώπησις 57, 8.
Ἀνϑρωποβορέω Expos. Fid. 9. p. 1090.
Ἀνϑρωποβορία 26, 5.
Ἀνϑρωποπαϑής 69, 43 et 72.
῎Ανϑρωπος, ἡ 35, 2.
Ἀνϑυπερβάτως 57, 6. 70, 12.
Ἀνϑυποφέρω 64, 51. 69, 20.
Ἀνιδρωτί 64, 59.
Ἀνίημι (ἀνείϑην 8, 8) 68, 5.
Ἀνικανότης 1, 1, 1.
Ἀνιμάω 66, 9 et 26. et pag. 353., 56, 2.
Ἀνοησία 55, 1. 57, 8. 76, 5.
Ἀνοηταίνω 52, 1.
Ἀνοητέω 57, 6. 48, 4 (ex Ven.)
Ἀνοίγνυμι (ἠνοίχϑησαν pag. 349.)
Ἀνοίκειος 33, 5. 64, 45.
Ἀνοικοδομέω 64, 44.
Ἀνομβρητικός 76, pag. 944.
Ἀνομοιούσιος 76, pag. 950.
Ἀνομοούσιος 33, 7.
Ἀνοσιουργία 27, 3.
Ἀνούσιος 72, 7.
Ἀνταίρειν (τινί) 51, 1.
Ἀνταπόδομα 27, 4.
῎Ανταρσις 39, 9.
Ἀντειςάγω 64, pag. 561.
Ἀντεξετάζω Expos. Fid. 3.
Ἀντεπαπορέω 64, 67.
Ἀντιβάλλω 62, pag. 376. cr.
Ἀντιβολή (τοῦ ζητήματος) 66, 10.
Ἀντίγραμμα 42, 10. crit.
Ἀντιδικία 42, 13.
Ἀντιδοξέω 49, 27 (20).
Ἀντίδοτος, ἡ 66, 11. Expos. Fid. 25., et alibi.
Ἀντίζηλος 1, 1, 6.
Ἀντίζυγον, τὸ 42, pag. 346.
Ἀντίϑετος, 76, p. 944.

'Αντιϑέτως (ἔχειν πρός τινα, γράφειν et similia) 63, 4. 42, pag. 356. 57, 4.
'Αντικαταβάλλω 27, 4.
'Αντικατάλλαγμα 64, 59. (Matth. 16, 26.)
'Αντικαταλλάττομαι 33, 4.
'Αντικατάστασις 68, 8.
'Αντιλαμβάνειν (τινός) 1, 1, 1. 42, pag. 335.
'Αντιλεγόμενος, ὁ 20, 1. pag. 48. 51, 6.
'Αντιλήπτωρ 59, 2.
'Αντίληψις 66, 24. 68, 1. 30, 25.
'Αντιλογία Epist. ad Acac. et 10, 1.
'Αντιλογικόν, τὸ 64, 19 (40).
'Αντίλυτρον 69, 19.
'Αντιμεταβάλλω (intr.) 64, 12.
'Αντιμίμημα 42, p. 345.
'Αντιμιμεῖσϑαι 80, 2.
'Αντιμισϑία 26, 11.
'Αντινομοϑετέω 33, 4. 61, 6.
'Αντία 42, pag. 342.
'Αντίπαλος 64, 63.
'Αντιπαρακατατίϑημι 76, p. 991.
'Αντιπαρατάττεσϑαι (c. gen. et dat.) 64, 19 (40).
'Αντιπαρατίϑημι 69, 73. 76, pag. 933.
'Αντιπράττω 64, 59. 66, 10.
'Αντιστρόφως 64, (44) pag. 568. 64, 25 (18). 76, pag. 990.
'Αντισυλλογίζομαι 76, pag. 967.
'Αντισυντάσσω 72, 5.
'Αντιταλαντεύω 34, 14.
'Ανυπαρξία 78, 25.
'Ανυπέρϑετος 8, 7.
'Ανυπεύϑυνος 64, 55. 76, pag. 974. (c. gen.)
'Ανυποστατικός 25, 4. ex coni.
'Ανυπόστατος 30, 31.
'Ανυπούλως 73, 15.
'Ανυστερήτως 77, 18.
῎Ανω καὶ κάτω 66, 70.
῎Ανωϑεν 64, 35. (= de integro).
'Ανωτάτω 45, 2.
'Ανωτερικός (τὰ ἀν. μέρη) 77, 2. Ind. II, 1, 6.
'Ανωφερής 51, 7 et 10.
'Αξία (παρὰ ἀξίαν 76, pag. 949.) 26, 7.
'Αξιόπιστος 68, 10.
'Αξιόω 68, 4. 66, 7. 48, 3.
'Αξιωματικός 30, 4.
'Αξύνετος 64, 80 (23).
'Αόκνως 80, 4.
'Αορασία 52, 1.
'Αόργητος 76, pag. 961.
'Απαγορεύω (c. gen. Epist. ad Acac. et 66, 16) 30, 9. 66, 16.
'Απάγω (ἀπηγήοχε 34, 2. Cf. συνηγήοχε 66, 71.)
'Απαϑανατισμός 7, 1.
'Απαίρω 68, 6.
'Απαιτεῖσϑαι (λογισμούς) 73, 6.
'Απαιτέω (τινά) 68, 4. 42, 7. 42, pag. 336.
'Απαλγέω 64, 50. Expos. Fid. 10. pag. 1091.
'Απαλείφω 39, 3.
'Απαλλοτριόω 66, 63.
'Απαμελέω 64, 36.
'Απαναισχυντέω (πρός τινα) 52, 3.
'Απανϑρωπία 31, 31.
῾Απάντη 48, 9. ex coni.
῞Απαξ (ἐφ' ἅπαξ 69, 38.) 42, 360.
῾Απαξαπλῶς (passim ῞Απαξ ἁπλῶς) 69, 63. 51, 28. 74, 10. 78, 6 et 25.
'Απαξιόω (τινά τινος) 76, pag. 988.
'Απαράβατος 8, 7. Expos. Fid. 3.
'Απαραίτητος 42, pag. 349.
'Απαρακολουϑησία 59, 3. 77, 19.
'Απαρακολούϑητος 48, 6. 51, 4 et 28.
'Απαράλειπτος 76, 2.
'Απαραλείπτως 69, 7 et 64.
'Απαρασαλεύτως 69, 40.
'Απαράσπαστος (c. gen.) 66, 57. ex coni.
'Απαρεμφάτως 69, 50 et 74.
'Απαρέσκω (τινί) 64, 57.
'Απαριϑμεῖσϑαι (med.) 20, 4. p. 51.
'Απαρνησιϑεῖα 19, 3.
'Απαρρησίαστος 24, 5.
'Απαρτίζω 26, 11. 31, 6. 32, 4. 58, 1.
῞Απας (ἐξάπαντος 23, 4. 34, 22).
'Απασχόλησις 42, pag. 326.
'Απατεών 66, 5. et saepius.
'Απεικάζω 40, 3. 65, 9.
'Απείκασμα 76, 3.
'Απεικασμός 76, 5.
'Απεικονίζω 30, 30. Epist. ad Acac. p. 9.
'Απεικόνισμα 76, 3.
'Απεικονισμός Epist. ad Acac. 3.
'Απειλητικός 77, 2.

'Απειραγαϑέω 73, 37.
'Απειρομεγέϑης 76, pag. 970.
'Απειρώδινος (ἔχιδνα) 26, 19.
'Απεκδέχομαι 64, 38. 66, 77. 16, 4. 42, pag. 371.
'Απ' ἐκεῖϑεν 20, 1. pag. 48.
'Απεκκρίνω 64, 13 et 14. (Add.)
'Απελαστικός 51, 1.
'Απελαύνω 22, 2.
'Απελπίζω (τινά τινος 34, 3.) 46, 3. 77, 28.
'Απεμπολάω 66, 16. 30, 8. 33, 1.
'Απέμπροσϑεν (c. gen.) 66, 64.
'Απέναντι 24, 9. 48, 9.
'Απεντεῦϑεν 11, 2. 24, 3. 64, 2. 77, 38.
'Απερίεργος 77, 14.
'Απεριέργως 25, 1. 74, 4.
'Απερίσπαστος 66, 57. 69, 4.
'Απέχεσϑαι (ἀπό τινος) 59, 4.
'Απέωϑεν 75, 3.
'Απηλιώτης 66, 26.
'Απηνότης 52, 2. 76, 1.
'Απηρυϑριασμένως 64, 30 (23).
'Απίϑανος 30, 1.
'Απιστέομαι (med. ἔν τινι) 73, 6.
'Απιστεία 1, 1, 2. ex cod. Ven.
῎Απληκτος 37, 9.
῾Απλόω 69, 59. 66, 33 (εὐεργεσίαν).
'Από τινος ἐρωτᾶσϑαι, et κεκτίσϑαι 57, 1. 66, 58.
'Απὸ προσώπου 69, 21.
— μήκοϑεν 26, 19.
'Αποβαίνω (οὐκ ἀπέβη ὁ σκόπος) 66, 45.
'Αποβλύζω 64, 73. med.
'Αποβολή (νοσημάτων) 30, 7.
'Απογίγνομαι 64, 17.
'Απογομόω 66, 22 et 26.
'Αποδεκατόω 8, 5.
'Απόδεκτος 69, 71.
'Αποδεόντως Anaceph. p. 137.
'Αποδέχομαι Expos. Fid. 24.
'Αποδέω 66, 13. 18, 2. 76, pag. 970.
'Αποδιάϑεσις 66, 9.
'Αποδιδράσκω (c. acc.) 66, 11. (c. gen.) 78, 5. (ἀπέδρασα et ἀποδράσας) 54, 1. 68, 4.
'Αποδίδωμι (ἀπεδιδόαμεν 78, 16.) 69, 24.
'Αποδίδωμι τὰ τέλη (= morior) 69, 10.
'Αποδίδωμι χρέων ibid., et 1, 1, 4.
'Απόδοσις (ψιλή Expos. Fid. 10. pag. 1092) 69, 35. 76, 2.
'Απόϑεσις 30, 6.
'Αποκαϑιστάω (cf. s. v. Καϑιστάω) 42, pag. 361.
'Αποκαϑίστημι 64, 34.
'Αποκαλύπτω 19, 2. adn. crit.
'Αποκαταλλάττω 74, 2.
'Αποκατάστασις 66, 31. 34, 14.
'Αποκληρόνομος 80, 10.
'Αποκλήρωμα 76, pag. 930.
'Αποκλήρωσις 64, 44. 76, p. 928 et 930.
'Αποκοιμάομαι 66, 65.
'Απόκοπος 58, 1. 68, 10.
'Αποκοπόω 66, 27.
'Απόκροτος 70, 2.
'Αποκρότως 70, 2.
'Απόκρουσις 66, 26.
'Αποκρούω (med.) 46, 5. 57, 10.
'Απόκρυφος 30, 3.
'Αποκτέννυμι 64, 37.
'Αποκτέννω (ἀποκτένουσα 66, 42. bis.) 66, 23. 73, pag. 693. Cf. 66, pag. 655.
'Αποκτίννυμι 51, 9.
'Αποκύησις 67, 4.
'Απολαμβάνω (ἀπείληφαν) 66, 83.
'Απολείπω (ἀπελίπετο) 76, pag. 987.
'Απολλύω 26, 17. 74, 13. Cf. 78, 24. adn. crit.
'Απόλλω 66, 17. 59, 1. 78, 24. 74, 12. (ἀπολλώμεϑα).
'Απόλυτος 73, 27.
'Απολύτρωσις 31, 32. 34, 3.
'Απολύω (de missa) Expos. Fid. 22.
'Απομαρτυρέω 64, 42.
'Απομάσσω 36, 6. 69, 67. 30, 2. 31, 3. 32, 3.
'Απομήκοϑεν 69, 41. 26, 19.
'Απόμνυσϑαι (ἀπόμνυσαι) 68, 4.
'Απομαρχάω Expos. Fid. 19.
'Απονεύω 51, 9.
'Αποπηδάω 42, 11.
'Απορέω (πρός τινα) 64, 16.
'Απόρροια 21, 4.
'Απόρρυμα 37, 1.

’Αποσαφέω 64, 22 (43).
’Αποσιγχάνω et ’Αποσιχχάνω et ’Αποσιχχαίνω Expos. Fid. 19.
’Αποσκοπή 61, 4.
’Αποσμήχω 15, 1.
’Αποσοβέω 64, 58.
’Αποσπερματίζω 32, 4. 45, 1.
’Αποστάσιον 33, 3.
’Αποστατέω (ἀπὸ ϑεοῦ) 64, 24 (45).
’Αποσταυρόω 31, 13.
’Αποστέλλω (dimitto) 68, 9.
’Αποστερέω (τινός τι 73, 11.) 33, 3.
’Αποστηϑίζω 67, 1.
’Αποστηϑισμός Expos. Fid. 23.
’Αποστολή 19, 4.
’Αποστρέφω 42, 13. 8, 4.
’Αποσυλάω (τι ἀπό τινος) 66, 23.
’Αποσυνάγωγος 69, 79.
’Αποσύνακτος 69, 79. 76, 3.
’Αποτακτικός 61, 1. et alibi.
’Αποταξία Index lib. III. 30, 17. 40, 2. 61, 3
’Αποτάσσω (τινός 1, 1, 8. τινί 61, 1.) 63, 3. 75, pag. 930.
’Αποτείνεσϑαι 68, 7. 72, 5.
’Αποτέλεσμα 66, 69. 70, 8.
’Αποτέμνω (pass. c. gen. rei 58, 1.) Anaceph. pag. 145.
’Αποτιννύω 16, 1.
’Απότομος 38, 5.
’Αποτρίβομαι 79, 4. τὸ μέτωπον 76, 2. τὸ σῶφρον 80, 1.
’Αποτροπή 1, 3.
’Απόφασις 64, 29 (22).
’Αποφέρεσϑαι τὸ ἧττον 66, 10.
’Αποφιμόω 66, 11.
’Αποφορά 36, 4.
’Αποφόρησις 26, 14.
’Αποχρώντως 33, 7.
’Απράγμων (τέχνη) Expos. Fid. 23.
’Απρεπέω (ἀπρεποῦντα) 76, pag. 959.
’Απρεπής 58, 2.
’Απρεπώδης (superl.) 76, pag. 937.
’Απρονοησία 8, 1.
’Απρόσιτος 76, p. 976.
’Απροσληπτικῶς 76, pag. 955.
’Απταίστως 33, 3.
῎Απτωτος 64, 67.
’Απωϑέω (ἀπώσαντο) 69, 4.
’Απώλεια 26, 18. 59, 9.
῎Αρ’ οὖν 76, pag. 948.
῎Αρα, μὴ πῆ 66, 34.
— γάρ 66, 18.
— τοίνυν 42, pag. 352.
’Αραβία, ἡ Πετραίων 55, 1.
’Αραβιστί p. 444. ed. Petav. (Addend.)
’Αραβίων κάστελλον 66, 5.
’Αρά γε 32, 2. 61, 4.
’Αραρότως 69, 37. 76, pag. 933. ἔχειν.
’Αργέω (ἀπό τινος 59, 11.) 69, 75.
’Αργυροκόπος Epist. ad Acac. 3. Anaceph. pag. 131.
’Αργυρότευκτον 1, 1, 6.
῎Αρδην, εἰς 64, 33.
’Αρειομανῖτις 69, 11.
’Αρεστός 64, 35.
῎Αρϑρον 59, 9.
῎Αριζος 20, 3.
’Αριϑμός, ὁ πᾶς 65, 9.
’Αριστοτέχνας 64, 26 (19).
’Αρκεῖσϑαι 66, 18 et 43.
’Αρκετῶς (ἔχειν) 19, 6. 66, 55. 71, 6. 73, 37. et alibi.
‛Αρμογή 30, 6.
‛Αρμόδιος 29, 5.
‛Αρμοδίως 31, 14 42, pag. 347 et 358.
‛Αρμόζω (τινὶ γυναῖκα) 78, 7 et 13. V. Petav. adnot. ad pag. 1045.
‛Αρμονία 64, 32.
‛Αρμονίως 13, 14. crit.
‛Αρμοττόντως 66, 24.
’Αρνέομαι (ἀρνῆσαι 66, 78 et 83. 69, 9., contra ἀρνῇ 72, 9).
’Αρνησιϑεΐα 22, 13. et saepius.
‛Αρπακτικός 77, 34.
’Αρραγής 59, 12. Expos. Fid. 9.
’Αρρενικός 31, 2.
’Αρρενοειδῶς 66, 32.
’Αρρενόϑηλυς Ind. lib. II. 1, 11. 31, 1 et 2 et 5. 32, 7.
’Αρρητουργία 27, 4. 38, 2.
’Αρτιμαϑής 64, 29 (22).
’Αρχαΐζω 66, 12 et 59. 69, 22. 24, 6. 42, pag. 352. 76, pag. 932. 75, 7.
’Αρχαῖος (τὰ ἀρχαῖα = archiva, 42, pag. 336. crit.) 69, 4.
’Αρχέγονος 31, 11. Expos. Fid. pag. 1086.

’Αρχέτυπον, τὸ τῆς ὁδοῦ 59, 12.
’Αρχήν (c. negat. = omnino non) 64, 7.
’Αρχῆς, ἀπ’ Expos. Fid. 21. et alibi.
’Αρχιερατεύω 69, 38.
’Αρχιερατικός 29, 3.
’Αρχιερωσύνη 29, 4.
’Αρχιμάγειρος 26, 17.
’Αρχισυνάγωγος 30, 11.
’Αρχιτεκτόνημα 66, 48.
’Αρχιτέχνας 62, 5. Ita supra ’Αριστοτέχνας.
’Αρχοντικός (χρῆσις) 58, 4.
’Αρωματίζω 61, 8.
’Ασάλευτος Expos. Fid. 9. Cf. Petav. adn. p. 31.
῎Ασαρκος 64, 44.
῎Ασβεστος, ἡ 30, 12.
’Ασβόλη 56, 2.
῎Ασηπος (Venet. ῎Ασηπτος) 61, 8. (Cf. Add.)
῏Ασϑμα (de spiritu serpentis) 63, 4.
’Ασκαλαβώτης 36, 3. 49, 3.
’Ασκεῖσϑαι (ἀψύχοις) 67, 7.
’Ασκητής 67, 1. 64, 5.
’Ασοφία 15, 1.
’Ασπάλαξ 52, 1 (Addend.)
’Ασπιδογόργων (genus serpentis) 22, 2. 30, 26.
῎Ασπιλος 69, 69.
’Αστήρικτος 27, 4. 63, 3.
’Αστοριανή, ’Ασταρώϑ, ’Ασϑάρϑ 55, 1. cum Addend.
’Αστός vel ’Αστόν (urbs Aegypti) Exp. Fid. 11.
’Αστόχημα 50, 1. 56, 1.
’Αστρονομία (astrologia) 18, 1. et alibi.
’Ασυγκοινώνητος 77, 35.
’Ασύγκριτος 76, pag. 969. 77, 35. et alibi.
’Ασυγκρίτως 76, pag. 976.
’Ασύζυγος 31, 13.
’Ασυλλόγιστος 73, 6.
’Ασύμφωνος (c gen.) 48, 11.
’Ασυναρτησία 66, 48.
’Ασυνάρτητος 64, 36. 66, 49.
’Ασυνείκαστος 66, 1 et 54. 56, 1.
’Ασυνέτως 69, 56.
’Ασυστατέω pag. 35. ex cod. Ven.
’Ασύστατυς 64, 46.

’Ασφάλαξ 51, 1.
’Ασφαλίζω 51, 12.
’Ασφαλῶς (= accurate) 16, 1.
’Ασχάλλω (ἔν τινι 78, 6.) 30, 6 66, 40. 51, 17.
’Ασχέτως Expos. Fid. 11.
’Ασχολεῖν (ἐπί τι 42, pag. 326.) 69, 23. 80, 5.
’Ασωματότης 73, 9.
῎Ατη pag. 440. ex coni.
’Ατημελέω 64, 36. adn. crit.
’Ατόλμητος 77, 17.
’Ατολμήτως 77, 33.
’Ατονέω 33, 7.
’Ατόπημα 39, 9 66, 4. 76, 4.
’Ατοπία 69, 3.
Attractionis rara species 51, 22.
Αὐδοναῖος (mensis Maced.) 51, 24.
Αὐϑάδης (c. gen.) 66, 53.
Αὐϑεντέω (c. gen.) 69, 73. 79, 3.
Αὐϑέντης 73, 17.
Αὐϑεντικῶς 73, 9 et 18.
Αὔλη 34, 17.
Αὔξη 73, 4.
Αὔξουμις et Αὐξουμῖται et Αὔξωμις et Αὐξωμῖται 1, 5. 66, 83.
Αὐτεξούσιον, τὸ 42, 6 43, 2.
Αὐτοάγαϑον, τὸ 76, pag. 958 et 961.
Αὐτοαγαϑότης 76, pag 958.
Αὐτοαγέννητος 76, pag. 691 et 987.
Αὐτοαΐδιος 76, pag. 939.
Αὐτοαίσϑησις 76, pag. 963.
Αὐτοαόργητος 76, pag. 961.
Αὐτοαρετή 76, pag. 959.
Αὐτοβούλη 72, 6 et 7 et 9.
Αὐτοβούλητος 34, 7.
Αὐτογέννητος 76, pag. 930.
Αὐτοδεδοξασμένον 69, 72.
Αὐτοδέσποτος 64, 29 (22).
Αὐτόδοξα 72, 7 et 9. 76, pag. 959.
Αὐτοδύναμις 72, 7 et 9. 77, 36.
Αὐτόϑαυμα 76, pag. 959.
Αὐτοϑέλημα 76, pag. 963.
Αὐτοϑεότης 74, 11.
Αὐτόϑεος 76, pag. 939. 77, 36. Expos. Fid. 17.
Αὐτοκατάκριτος 66, 84. 34, 14. 76, p. 944.
Αὐτοκατακρίτως 42, pag. 348.

Αὐτολόγευτος 26, 10.
Αὐτοματισμός 76, pag. 930 et 984.
Αὐτομάτως 76, pag. 961.
Αὐτομήτωρ 31, 6.
Αὐτόνους 77, 36.
Αὐτοουσία (αὐτουσία 76, pag. 929) 72, 6 et 9. 77, pag. 958 et 976.
Αὐτοούσιος 72, 7.
Αὐτοπάτωρ 26, 10.
Αὐτόπρεμνος 64, 31 (24) et 33.
Αὐτοπροαίρεσις (αὐτοπροαιρέσει) 66, 64.
Αὐτοπροαίρετος 64, 29 (22).
Αὐτοπροσώπως 26, 17.
Αὐτός (ὁ αὐτός 30, 2
— ὁ (= αὐτός) Epist. ad Acac. p. 5 et 8. p. 35. 77, 20. 63, 2., et saepe.
— (= οὗτος) 68, 3.
Αὐτοσοφία 77, 31.
Αὐτοσύνεσις 77 31.
Αὐτοσύστατος 44, 1. 66, 10. 55, 9. 76, 9.
Αὐτοτέλειος 69, 72. 77, 36.
Αὐτοτελής 72, 10.
Αὐτοτελῶς 64, 51.
Αὐτουμνηγορία 76, pag. 959.
Αὐτουργέω 64, 25 (18).
Αὐτόφως 77, 36.
Αὐτοψία 39, 1.
Αὐχένιος 61, 3.
Αὐχέω (τί) 33, 1. 42, p. 361. 69, 57.
Ἀφαγιάζω 29, 5.
Ἀφαιρεῖσϑαι (τινός) 58, 4.
Ἀφανδόν Expos. Fid. 19.
Ἀφανίζω 35, 1. 55, 9.
Ἀφανισμός 26, 19. 55, 9.
Ἀφανιστής 42, p. 336. Epist. ad Acac.
Ἀφαντασίαστος 35, 3
Ἀφαντόω 23, 1. 66, 32.
Ἀφάντωσις 45, 4.
Ἀφεδράζω 34, 6.
Ἀφεδρών 77, 15.
Ἀφειδής 80, 8.
Ἀφειδῶς 64, 50.
Ἀφελής 62, 2. 25, 4. 40, 2. 69, 15.
Ἀφελώτατος 76, 10.
Ἀφήγησις 29, 7.
Ἀφηνιάζω (τινός et ἀπό τινος) 68, 5. 69, 73. 61, 4. 70, 1.
Ἀφηνιαστής Epist. ad Acac. p. 13. 59, 13.
Ἄφϑεγκτος 33, 5.
Ἄφϑορος 48, 15.
Ἀφιερόω 29, 5.
Ἀφίημι (τινί τι) 64, 64.
Ἀφιλόνεικος 70, 14. 74, 4.
Ἄφιξις 30, 8.
Ἀφιστάω (ἀφιστῶσα) 26, 11.
Ἀφίστημι (c. acc.) 8, 8. p. 22.
Ἄφνω 64, 34 et 62.
Ἀφομοιάζω 73, 24.
Ἀφομοιόω (μετά τινος) 66, 88.
Ἀφ' ὅτου 51, 21.
Ἀφραίνω 30, 31.
Ἄφραστος 69, 72.
Ἀφρίζω 30, 10.
Ἀφρισμός 69, 79. et pag. 1079.
Ἀφυλάκτως 64, 24 (45).
Ἀχαρακτήριστος 31, 6.
Ἀχαριστέω 69, 17 et 52.
Ἀχϑηδών 64, 43.
Ἄχραντος 69, 15. 42, pag. 352.
Ἀχρειόω 34, 3.
Ἄχρι 9, 1. 64, 52.
Ἀχώρητος 69, 15.
Ἀψοφοποιός 35, 3.

B.

Βαϑεῖα (Aegypti urbs) Expos. Fid. 12.
Βάϑρων (ἐκ βάϑρων) 64, 32.
Βαϑύς (de sermone) 26, 1.
Βαίτων (serpens) 40, 8. Cf. adn. crit.
Βάκαϑα (urbs) 58, 1.
Βαλανεῖον Expos. Fid. 23.
Βάλλειν τὴν ἀκοήν 69, 41. ex coni.
Βαναυσοποιΐα Expos. Fid. 11.
Βαρβαρισμός Epist. ad Acac. et postea saepius.
Βαρβαρωνυμία 25, 3.
Βασανιστήριον 64, 24 (45).
Βασιλική, ἡ 59, 12.
Βάτραχος (collect.) 64, 69.
Βδελυρία 21, 4.
Βδελυρός 19, 2. 30, 1.
Βδελύττομαι (ἐβδέλυκται, et βεβδέλυκται, ex cod. Ven.) 30, 22. Epist. ad Acac. et 40, 1.
Βεβαίωσις Expos. Fid. 6.
Βέβηλος 9, 4. 61 2.
Βεβηλόω 71, 1. ex coni.
Βελτίωσις 76, pag. 972.

Βέμβιξ 41, 3. adn. crit.
Βέων 50. 3. Cf. 40, 8.
Βιάζω (c. inf.) 64, 43.
Βιασμός 8, 1.
Βιζικανία 59, 13.
Βίος 66, 59. 69, 3. 13, 1. 42, 1. 45, 3. τῷ βίῳ εἰςηγεῖσϑαι 64, 5. βίον ὑπαλλάττειν 39, 9.
Βιοφορέω 66, 24. 68, 6. 69, 10.
Βιόω (singulari notione) 59, 4. 13, 1.
Βιώδης 76, 1.
Βλαβερός 69, 40.
Βλαβοποιός 64, 32.
Βλαστάνω (trans.) 64, 32.
Βλαστός 64, 35.
Βλασφημίζω (?) 54, 2. (Add.)
Βλέποντες πολλά (= τυφλοί) 57, 6.
Βληχρός 37, 8. 29, 9. 44, 7.
Βοανεργές 78, 6 (ex Marc. 3, 17).
Βόλβος 52, 1.
Βολή 67, 4.
Βόρειος 32, 2.
Βόσκημα 42, 1. et pag. 321.
Βοςπορηνοί Expos. Fid. 10. pag. 1091.
Βουκολέω 76, pag. 932.
Βουλεύεσϑαι (τινά) 66, 9.
Βουλητικός 72, 7.
Βουπρήστης 38, 7. f.
Βούσιρις (urbs) Expos. Fid. 12.
Βραβεύω (c. dat. 33, 5.) 69, 11.
Βράκαι 59, 11.
Βράχη 28, 8.
Βραχίων 24, 2.
Βραχυπορέω 64, 60.
Βραχύς (κατὰ βραχύ 27, 5.) 30, 26.
Βραχύτης 18, 3. 40, 1. 62, 8. 76, pag. 933.
Βροχή 66, 27.
Βροχισμός 66, 33.
Βρύχω 66, 7.
Βρωτά, τὰ 45, 3.
Βυλάρον (scarabaei genus) 40, 3.
Βυρσοδέψης 64, 63.
Βῶλος, ὁ 66, 30 et 31 et 39.

Γ.

Γαζαρηνός Expos. Fid. 12.
Γαλήνη 40, 3. adn. crit.
Γαληνιάω 59, 9.
Γαμίσκω 14, 1. 26, 15 (ex Veneto).
Γαργαλίζω 75, 1.
Γαργαλισμός 26, 4.
Γαστριμαργικός 64, 52.
Γασφηνοί 39, 8.
Γαυρίαμα 61, 8.
Γαῦρος 40, 8. 61, 8.
Γέγωνα 69, 52. ex coni.
Γειτνίασις 78, 7.
Γελοιάζω 66, 21.
Γεμίζω 66, 29. 75, 3.
Γενεά (ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ) 68, 6.
Γενεσιάρχης 69, 57. et saepius.
Γενεσιουργέω 34, 10.
Γενεσιουργία 73, 4.
Γένεσις (notione astrolog.) Epist. ad Acac. 5, 1. 16, (2 et) 3.
Γενετή (ἀπὸ γενετῆς 76, pag. 991) 25, 6. 30, 34, 46, 3.
Genetivi absol. pro simplici partic. Epist. ad Acac. p. 2. 51, 21. 64, 33. 51, 11 et 12 et 21. 71, 6. 27, 7.
Γενητός 64, 7 et 8. 76, pag. 932.
Γεννάδας (sensu iron.) 69, 69 et 77. 30, 12. 76, 2.
Γεννᾶσϑαι (= γεννᾶν) 64, 39 (32).
Γέννημα 66, 33.
Γεννητικός (γεννητικοὶ πόροι Exp. Fid. 15.) 25, 6.
Γεννητικῶς 76, pag. 945 et 970.
Γεννητός 64, 7 et 8. et alibi.
Γεννήτρια Expos. Fid. 21.
Γεννήτωρ 76, pag. 942.
Γεραίρω 76, 2 et pag. 952. Anaceph. pag. 145.
Γευστικόν, τὸ (intell. αἰσϑητήριον) 48, 5.
Γεωργεῖν τὴν ζωήν 64, 42.
Γεώργημα 52, 1.
Γηλοί, οἱ Expos. Fid. 10, pag. 1091.
Γηράλεος 67, 3. 30, 5. 51, 2. 63, 2. 78, 20.
Γίγνομαι (c. partic. et c. infin.) 68, 6 et 10. 26, 4. alibi.
Γλισχρῶδες, τὸ 64, 73.
Γλίχομαι 64, 62.
Γλοιώδης 42, pag. 328.
Γλυκεῖα (fel) 57, 6.
Γλυκείως (ita codd. mss.) 74, 12.
Γλῶσσα (κατὰ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν) 69, 70.

Γλωσσοκομεῖον 38, 4. 66, 63. 68, 6.
Γνωστός 42, pag. 362.
Γόμος 66, 23 et 26.
Γονατίς 64, 68.
Γόνατον p. 444. ed. Petav. (Addend.)
Γόνιμος 8, 8.
Γονυκλισία 42, pag. 345. Exp. Fid. 22.
Γοργός 78, 12 ex coni.
Γράμμα pag 23.
Γραότερα 79, 4.
Γραφεῖον 26, 12. 29, 7.
Γρηγόρησις 26 13. 48, 5.
Γρήγορσις 16, 1.
Γυμνητεύω 59, 11.
Γυναικάριον 26, 5. 33, 9.
Γυναικικός (et Γυναικεῖος) 16, 1. Cf. adnot. crit. ad 34, 4.
Γυναικωνῖτις (μανία) 79, 4.

Δ.

Δαιμονάω 21, 6. 66, 34.
Δαιμονίζεσϑαι 31, 4.
Δάκρυσις pag. 49.
Δαλματική Epist. ad Acac. ad fin. et 15, 1.
Δάσος 25, 7.
Δαύνεις (dat. Δαύνισι Exp. Fid. 10. p. 1091.) 66, 83.
Δεικτικός (c. genet.) 42, pag. 350.
Δειλιάω 31, 36.
Δειλινόν, τὸ 77, 16.
Δεινοποίησις 66 4.
Δεκαέννατος 66, 20.
Δεκτικός Exp. Fid. 9. p. 1090.
Δεκτός 20, 2. pag 48.
Δελεάζω 64, 29 (22) 66, 69. 21, 1. 26, 17.
Δέλεαρ 66, 44.
Δέμας 64, 4.
Δεξιοῦσϑαι 68, 2.
Δεξίωσις 68, 9.
Δέομαι 68, 3. 76, pag. 965. δέεται 76, pag 966 et 973 et 976. δεῖται. Cf. s. v. Ἐνδέομαι.
Δέρρις 75, 5.
Δεσμέω 66, 65. crit.
Δεσμώτης 64, 23 (44).
Δεσμῶτις 64, 24 (45).
Δεῦρο, εἰς 77, 14. et saepe.
— μέχρι τῆς (intell. ἡμέρας) 18, 2.
Δεύρω 51 3. cod. Venet.
Δευτερογαμέω 61, 1.
Δευτερογάμος Expos. Fid. 21.
Δευτερόπρωτος 30, 32. 51, 31.
Δεύτερος (ἐν δευτέρῳ) 64, 67.
Δέω (τί τινι) 48, 8.
Δῆϑεν et Δῆϑεν γὰρ 9, 3. 65, 7. Cf. 26, 3 adn.
Δηλητήριος et τὸ Δηλητήριον 32, 1. 44, 4. 1, 3. adn. crit., et alibi.
Δῆλον 48 12. 51, 12.
Δηλωτικός 69, 72.
Δημιούργημα 66, 25.
Δημιουργία 42, 7.
Δημιουργικός 76, pag. 966.
Δήπουϑεν 30, 1. 66, 33.
Δηώ Exp. Fid. 10. p. 1091.
Δι᾽ ἐναντίας, οἱ 66, 10.
Διὰ πείρας γίγνεσϑαι 51, 1.
— χαρᾶς ἔχειν 42, pag. 336.
Διαβαστάζω 59, 3 et 4.
Διαβίωσις 24, 1.
Διαγορεύω 20, 4. p. 51.
Διαγωγή 52, 3. 58, 1.
Διαδιδράσκω (διέδρασα 69, 79. Cf. s. v. Ἀποδιδράσκω) 1, 1, 3.
Διαδίδωμι 66, 4.
Διαδοχή (διαδ. κληρονομίας ἔχειν) 66, 3.
Διαζεύγνυσϑαι 13, 18.
Διαϑαλάττιος 28, 8.
Διάϑεσις 77, 1.
Διαίρω 66, 11.
Διαιωνίζω 42, pag. 354. 64, 33.
Διακατοχή 66, 83.
Διακεῖσϑαι (ἐπί τι) 15, 1.
Διακονέω (pass.) 74, 4. adn.
Διακορεύω 25, 4.
Διακρατέω 64, 15.
Διακρίνω (διακεκρίσϑαι) 8, 1.
Διακυβερνητικός 77, 26.
Διαλαλέω 73, 25.
Διαλαλιά 64, 73. adn.
Διαλαμβάνω 51, 4. 64, 53. 66, 16. 69, 20 et 28.
Διαλείπω (ἀπό τινος, intrans.) 69, 54.
Διαλογή 64, 66. 69, 38 et 77. 48, 3. 72, 11. 76, 9. 80, 11.
Διαλύεσϑαι 64, 61.
Διαμαρτύρομαι (πρός τινα ἐπὶ ϑεοῦ) 73, 2.
Διαμιλλάομαι 64, 50 et 52.

Διαμφής 45, 1 (C. B. Hase V. Cl. in Thes. corrig. Διαμφίς)
Διαναπαύεσϑαι Exp. Fid. 21.
Διάνηξις 59, 3.
Διανήχομαι 28, 8.
Διανίστασϑαι 64, 42.
Διανόησις 64, 47.
Διαπαίζω 64, 55.
Διαπεζεύω Expos. Fid. 2.
Διαπεράω Ind. libr. II, 1, 11. et 69, 66.
Διαπίπτω 66, 49 et 62 et 63.
Διάπραξις 27, 2.
Διαπταίω (c. gen.) 33, 3.
Διάπτωσις 64, 40.
Διαρπάζω 69, 58.
Διαρρήδην Epist. Acacii, et 59, 12.
Διασαφέω 8, 9.
Διασείω (τί) 37, 9.
Διασκεδάννυμι (τί τινος) 39, 9.
Διασκοπεῖν (εἴς τι 72, 11) 60, 2.
Διασπαράσσω 8, 8. 66, 28.
Διαστέλλω 1, 8, p. 10. 69, 41.
Διάστημα 68, 2.
Διαστολεύς (interpres) 76, pag. 949.
Διαστολή 64, 2.
Διαστρέφω (διεστραμμένος = contortus, obscurus 64, 36) 38, 3.
Διαστροφεύς (λόγων) 69, 56.
Διαστροφή 47, 1.
Διαστρόφως 42, pag. 473.
Διασυνίστημι 64, p. 454. ex coni.
Διασύρω 66, 6.
Διασφαγή 59, 12.
Διασφάλλω 64, 41.
Διαταγή (= ratio, ordo) 59, 11.
Διάταξις 61, 8
Διατελεῖν τὸν ϑρόνον Epist. Acacii ad fin.
Διατηρέω 66, 6.
Διατήρησις 39 3.
Διατιϑέναι 76, 1.
Διατίϑεσϑαι (τινί) 58, 1.
— ψῆφον 66, 4.
Διατρίβω τὸ πρόσωπον 30, 10.
Διαφέρειν 66, 34.
— τινὰ παρά τινα 76, pag. 936 et 985.
— ἀπό τινος 66, 86. 76, pag. 948. 952. 958.
Διαφέρων, ὁ 66, 3.
Διαφύρω 76, pag 964.
Διαχειρίζω 66, 11.
Διαχεῖσϑαι 31, 17.
Διαχράομαι (τινό) 78, 4.
Διαχύνω 66, 1.
Διαχωριστικός Expos. Fid. 9.
Δίγαμος Anaceph. p. 146.
Διδασκαλεῖον 61, 32 et 34. 64, 66.
Διδασκάλιον 66, 74.
Δίδωμι νοῦν ἐπί τι 69, 41 et 48.
Διεκβολή 1, 8. pag. 10. 64, 46.
Διελεγκτικῶς 76, pag. 962.
Διελέγχεσϑαι 76, p. 989. adnot.
Διέξοδος 27, 2.
Διέπω 64, 2.
Διέρχεσϑαι 44, 7.
Δίεσις 42, 7.
Διεστραμμένως 42, p. 371.
Διετής (ἀπὸ διητοῦς) 30, 29.
Διευκρινέω 73, 14.
Διηγέομαι 75, 7.
Διημερεύω 80, 4.
Δικαιοκρισία 66, 84. 1, 1, 4. 42, p. 368. 64, 72.
Δικαιοπραγέω 31, 7. 64, 25 (18).
Δικαιοπραγία 31, 7. 64, 4. 77, 35.
Δικαιόω 51, 1. 42, p. 337.
Δικαίωμα Epist. ad Acac. ad fin. 30, 34 55, 9.
Δίκεντρος 58, 5.
Διό (= διότι) 64, 53.
Διοίγνυμι 64, 32.
Διοπλίζομαι 66, 70.
Διορατική, ἡ 48, 5.
Δισσολογία 8, 8, p. 21.
Δισσολογίζομαι et Δισσολογέω 8, 8. p. 21.
Δισταγμός 30, 26.
Διστάζω 26, 7. 28, 3. 69, 3. 64, 1.
Διστακτικός 73, 1.
Διστακτικῶς 73, 1.
Διυλισμός 34, 7.
Διυλιστήριον 75, 5.
Διυπνίζω 48, 5. 42, p. 326.
Δίχα 24, 8. 69, 5.
Διχάζω 35, 5. 66, 77.
Διχόϑεν (c. gen.) 66, 60.
Διχονοέω 8, 9.
Διχόνοια 8, 4.
Διώκειν (τινὰ ἀπό τινος) 61, 8.
Διώνυμον, τὸ 28, 8.
Δογματίζειν 67, 1. 56, 2. 57, 1.

Δοκεῖν 66, 76. 68, 5.
— (per abundantiam adiectum) 69, 3. bis.
Δόκησις 42, pag. 326.
Δοκιμή 64, 57.
Δοκίμιον 48, 9.
Δοκιμός Epist. ad Acac.
Δολιεύομαι 59, 7.
Δολόω 77, 15. 78, 6.
Δόμα 51, 22. 66, 80. Expos. Fid. 7.
Δονέω 26, 7.
Δοξολογία 69, 29. et saepius.
Δοξοποιέω 66, 53.
Δοῦπος 64, 63. (ex Ven. in Add.)
Δούριος (ἵππος) 21, 3.
Δράκαινα 30, 34. 37, 9.
Δρακοντοειδής 8, 1.
Δρακοντοειδῶς ibid.
Δραματουργέω 36 4. 76, p. 945.
Δραματούργημα 68, 9.
Δραματουργία 26, 3. 44, 5.
Δράττομαι 64, 16.
Δρέπομαι 64. 30.
Δριμέως 64, 49.
Δριμύς 52, 1.
Δυϊκός 76, p. 936.
Δύναμις Epist. ad Acac. p. 3. 28, 1.
Δύνασϑαι (κατά τινος) 66, 34.
Δυνατέω 64, 67
Δύνω 66, 28.
Δυοδέκας 34, 17.
Δυςαρέστησις 72, 6.
Δυςγενής 5, 2.
Δυςϑαλάττιος 69, 79.
Δυςκολία 66, 14.
Δυςμαϑής 64, 43.
Δυςνοητός 42, p. 322.
Δυςοδμία 36, 4.
Δυςχωρία p. 1078.
Δυςωπέω (pass.) 30, 28. 64, 7.
Δυςώπησις 73, 1.
Δωδεκαετής (ἀπὸ δωδεκαετοῦς) 30, 29.
Δωδεκαμελής 34, 7.
Δωδεκαπρόφητον, τὸ 8, 6, p. 19.
Δωρητικός 42, pag. 358.

E.

Ἔαν (c. indicat.) 28, 2 69, 26. 77, 33.
— γε 69, 24. 28, 2.
— (pro ἂν) 26, 3. 40, 2. 59, 11.

Ἑαυτοῦ (pro σεαυτοῦ et ἐμαυτοῦ) 66, 15 et 48 et 59. 69, 31 et 69. et alibi.
Ἐγγάμιος 67, 2.
Ἐγγεννάω (ἐν τῷ βίῳ) 66, 19. crit.
Ἐγγίζω (τινός) 25, 3.
Ἔγγιστα 69, 22.
Ἔγγραφος 68, 8.
Ἐγγράφως 68, 8. 73, 22.
Ἐγγυτάτω 69, 22.
Ἐγκάϑετος 8, 8.
Ἐγκαϑίστημι 34, 2.
Ἐγκαινισμός 59, 2.
Ἐγκαλεῖν 54, 1. adn.
Ἐγκαταλέγω 8, 5. 30, 23. 42, p. 338. 64, 26 (19).
Ἐγκαταλείπω (ἐνεκαταλείφϑη) 69, 64.
Ἐγκαταμίγνυμι 66, 6. 26, 8. (med.)
Ἐγκαταριϑμέω 25, 1.
Ἐγκατασπείρω 26, 5 et 9.
Ἐγκεντρισμός 25, 7.
Ἐγκισσάω 37, 1. 39, 9. 31, 4. 65, 7. 66, 2. 68, 4. 25, 5. 64, 28. 57, 4. 76, 7. 78, 16.
Ἐγκλείω 79, 9.
Ἐγκοίλια, τὰ 61, 3.
Ἐγκοτέω (pass.) 30, 11. 51, 27.
Ἐγκρατητής 47, 1.
Ἐγκρατητικός 46, 2.
Ἐγκρίνω 64, 58.
Ἐγκρίς 30, 13.
Ἐγκύκλια, τὰ 32, 3.
Ἐγκυλινδέω 66, 88.
Ἐγκυμονέω (ἐγκυμονηϑείς 20, 1. p. 47.) 51, 29. 63, 1.
Ἐγκυμόνησις 63, 1. 77, 29.
Ἐγκυμονικός 78, 12.
Ἐγκύπτω (τινί) 64, 36.
Ἐγχείρησις 27, 3.
Ἐγχωρεῖ 1, 1, 1. 27, 6. 77, 16.
Ἐδαφίζω 48, 14.
Ἐδάφιον 42, 10. p. 322. 64, 5.
Ἑδραῖος 60, 2.
Ἑδραιόω 61, 8.
Ἑδραίωμα 44, 4. 55, 4. 69, 35. 75, 8.
Ἑδραστικός 31, 16.
Ἐϑάς (τινός) 66, 2. 30, 7.
Ἐϑελοδικαιοσύνη 69, 3.
Ἐϑελοδόκησις 42, pag. 317.
Ἐϑελοϑρησκεία Epist. ad Acac. 42, pag. 330.

Ἐϑελοϑρησκευτικός Epist. ad Acac. ad fin. Anacephal. p. 134.
Ἐϑελοϑρησκεύω 61, 1.
Ἐϑελοκακέω 64, 36.
Ἐϑελοπερισσοϑρησκεία 16, 1.
Ἐϑελοσοφία 69, 28. 76, pag. 958.
Ἐϑελόσοφος 62, 6. 67, 6.
Ἔϑμη 52, 2.
Ἐϑνόμυϑος 1, 1, 7. p. 8. 66, 3. 62, 7.
Εἰ ἄρα 67, 2. p. 718. 45, 4.
Εἰ μὴ ὅτι 66, 11 et 21. 42, p. 326.
Εἰδοποιέω 64, p. 561.
Εἶδος 69, 64. Epist. ad Acac.
Εἰδώλιον 42, pag. 362.
Εἰδωλολατρία 66, 87.
Εἰδωλομανία 32, 3. 37, 1. 39, 9.
Εἴδωλον 64, 20 (41).
Εἰδωλοποιΐα 25, 4.
Εἰδωλοποιός 24, 7.
Εἰδωλοποιῶς 79, 4.
Εἶϑε, ὡς 68, 6. 69. 2.
Εἰκονικός 34, 6. 72. 9.
Εἰκός (ἐκ τῶν εἰκότων) 64, 19 (40).
Εἰλικρινῶς 64, 32.
Εἰμί (ἔσο) 64, 7. (ἦσϑας) 68, 7 (ἦ) 64, 58. 76, pag. 934.
Εἶπαν 70, 10.
Εἰρηνεύειν 77, 13.
Εἰρηνοποιεῖν (τινά) 42, 7.
Εἱρκτή 64, 24.
Εἱρμός 66, 19. 69, 77. 34, 22.
Εἰς τὸ σκότος, ὢ 66. 28.
— τὸ ὕδωρ λούεσϑαι ibid.
— αὖϑις 24, 1.
— δεύτερον 51, 6.
Εἷς (ὑπὸ ἓν) 27, 4.
Εἰςαγωγεύς 55, 8.
Εἰςαγωγή 52, 1. 28, 1. 66, 2. 69, 12.
Εἰςδεκτός 59, 5.
Εἴςδυσις 42, 1.
Εἰς ἔτι δεῦρο et Εἰς ἔτι καὶ δεῦρο 42, p. 375. 69, 9 et 11. 71, 1. et saepius.
Εἰςηγέομαι 66, 52.
Εἰςκομίζεσϑαι (τὰ βραβεῖα) 66, 15.
Εἰςκρίνω 66, 55.
Εἰςοικεῖσϑαι 64, 56 et 59.
Εἰςοικίζω 64, 60.
Εἰςπνοή 64, 36 (19).
Εἰςφέρω (oppos. ἐκβάλλω) 68, 10.
Εἰςφρέω 30, 11. 48, 11.

Εἶτα μετέπειτα 75. 3.
Εἶτ' οὖν Epist. ad Acac. pag. 3 et 4. 66, 24 et 34. 51, 2. 52, 2. et alibi.
Εἴωϑα (c. partic.) 57, 5
Εἴωϑον pag. 32 et 33. ex cod. Ven.
Ἐκ πανταχόϑεν 57, 10.
Ἕκαστος, οὐδὲ 66. 55.
— (pro ἑκάτερος) 66. 25 et 50.
Ἑκάτερος (pro ἕκαστος) 77, 32.
Ἑκατοντακέφαλος 36, 1.
Ἑκατονταπλασίονα ὑπέρ 48, 10.
Ἑκατοντάχειρ 36, 1.
Ἐκβακχεύειν et Ἐκβακχεύεσϑαι 26, 15. 49. 3.
Ἐκβιβάστης 64, 8.
Ἐκβλαστάνω 51, 2.
Ἐκβλυστάνω 28, 1.
Ἐκβράζω (pass.) 31, 17.
Ἔκβρασμα 30, 34.
Ἐκγαμίζω 30, 18.
Ἐκδέχομαι 69. 37. 66, 7.
Ἔκδηλος 66, 33.
Ἐκδημεῖν πρὸς κύριον 66, 34.
Ἐκδιδόναι 55. 2. 30, 25.
— ἑαυτὸν ἀπό τινος Expos. Fid. 11.
— ἑαυτὸν εἴς τι et ἐπί τι 47, 1. 48, 2. 51, 12.
Ἐκδικεῖν 77, 20.
Ἐκδικητής 66, 70.
Ἔκδοσις 19, 1.
Ἔκδοτος 59, 3. παρασκευάζειν ἑαυτὸν ἔκδοτον ἀπωλείας 59, 3.
Ἐκδοχή 64, 13.
Ἐκεῖσε (pro ἐκεῖ) p. 17. 29, 3. 78, 15.
Ἐκϑαμβέω (trans.) 76, pag. 956.
Ἐκϑαμβητής 77, 16.
Ἔκϑαμβος 79, 6.
Ἐκϑειάζω 33, 8. 73, 35. 77, 1. 69, 1.
Ἐκκαγχάζω 64, 52.
Ἐκκαρδία 25, 4.
Ἔκκαυσις 64, 52.
Ἐκκλάω 80, 10.
Ἐκκλησιάζεσϑαι 59, 4.
Ἐκκλησιαστικός pro Ἐκκλησιαστής 50, 2.
Ἐκκόπτω 66, 15 et 17.
Ἔκκρισις 66. 32.
Ἐκλαμβάνω 76, 1. ἐκλαμβάνεσϑαι (med.) 76, p. 975.

Ἐκλανθάνω (ἐκλελησμένος) 31 30.
Ἔκλεκτος 66, 28 et 53. 30, 30.
Ἐκλήπτωρ 66, 85.
Ἐκλογεύς 44, 5. 74, 10.
Ἐκλύω 69, 28.
Ἐκμαγεῖον 72, 6 et 9.
Ἐκμαίνω 76, pag. 989.
Ἐκνευρίζω 34. 13.
Ἔκπαλαι 42, 7. 66, 17.
Ἐκπανταχόθεν 77, 14.
Ἐκπετάννυμι 41, 3.
Ἐκπίπτω (de scena) 66, 76.
Ἔκπληκτος (active) 40, 4. 67, 1. 76, pag. 950.
Ἔκπληξις 68, 4.
Ἐκπτύειν τὸ ἐγκέφαλον 31, 9.
Ἐκπύρωσις 52, 2.
Ἐκριζόω 52, 1.
Ἐκρίζωσις 64. 33.
Ἐκσκέπτωρ 71, 1.
Ἐκσκώπτω 47, 2. (ex cod. Ven.)
Ἐκστάσιμος 31, 21. (ex cod. Ven.)
Ἐκστατικός 48, 1.
Ἐκτενία Expos. Fid. 24.
Ἐκτήκω 64, 10.
Ἐκτιθέναι (τί τινι) 35, 2. 21, 4.
Ἑκτικός 31, 19.
Ἐκτοπίζω 24. 2.
Ἐκτοπισμός 77, 15.
Ἔκτος (οἱ ἔκτος λόγοι) 66, 10. 64, 67.
Ἔκτοτε 66, 25 et 60.
Ἐκτρέπω 68, 2.
Ἔκτυπον, τὸ 72, 6.
Ἐκτυπόω (βιβλία) 25, 4.
Ἐκτύπωμα 66, 76. 27, 6. 30, 17. 76, 3.
Ἐκτύπως 72 7.
Ἐκφλόγωσις 64. 38.
Ἐκφύω (ἐκφύσας intrans.) 73, 37.
Ἐκφωνέω 33, 4.
Ἐλαφρύνω 42, p. 351. 66, 26.
Ἐλεεῖσθαι 59, 1.
Ἐλεημοσύνη (plur.) 59, 6.
Ἑλενόποντος 42, 1.
Ἐλευθεριάζω 64. 23.
Ἐλευθέριον, τὸ Epist. ad Acac. 59, 6.
Ἐλευθέρω ἐν ἀέρι 66, 5.
Ἑλκτικός 64 55 et 60.
Ἐλλειπές, τὸ pag 22.
Ἐλλειπῶς et Ἐλλιπῶς 30. 34.
Ἑλληνισμός 68, 2 et 10. et alibi.
Ellipsis praepositionis ὑπό 69. 73.
— verbi 30, 5. 64, 33. 66, 46 et 56. pag. 3 et 29. 51, 34.
Ἔλμιγξ 71, 6.
Ἔλοψ 62, 8.
Ἐμβάλλειν τὸν θάνατον 48. 15.
Ἐμβατεύειν τὰ μετέωρα 69, 69. 78, 5. 76, p. 945.
Ἐμβολεύω 70, 13.
Ἐμβολιμεύω 70, 13. bis.
Ἐμβριθής (superlat. 78, 12.) 30, 11.
Ἐμβριμέομαι 75, 2. 66, 11.
Ἐμβρίμησις 69, 19.
Ἐμβροντάω 9, 1. 38, 8. 24, 2. 26, 14. 66, 53 69, 2. 75, 1 et 3.
Ἐμβροντητός 69, 70.
Ἔμετος 25, 1.
Ἐμμάρτυρ 51, 7.
Ἐμμήνια, τὰ 26, 10.
Ἐμπαθής 64, 60.
Ἐμπαίζω 52, 13. 36, 3. 53, 1. 63, 4.
Ἐμπαραμίγνυμι 26, 5 (ex Veneto).
Ἐμπαράμονος 66, 17.
Ἐμπαροινεῖν (εἴς τινα) 25, 1. 78, 12.
Ἐμπείρω 50, 2. Expos. Fid. 11.
Ἐμπερίγραπτος 66 15.
Ἐμπεριεκτικός 35, 2.
Ἐμπερίτομος 28, 2. 70, 9. et alibi.
Ἐμπιπλάω 64, 58.
Ἐμπιπράω 26, 1.
Ἐμπιστεύω 19. 3.
Ἐμπλέκεσθαι Expos. Fid. 10. p. 1091
Ἐμπνεῖν βίῳ 59, 8.
Ἐμπολιτεύω Epist. ad Acac. pag. 12. 1, 1, 5. 42, 7 64, 56.
Ἐμπορεύεσθαι 59, 7.
Ἐμφαίνει 1, 4.
Ἐμφανίζω 30, 4.
Ἐμφαντάζω 64, 49 et 56. (πρός τι) 64. 61.
Ἐμφαντικῶς 51, 6.
Ἐμφέρεια (τινός) 46, 5.
Ἐμφέρεσθαι (pass., ἔν τινι) 69, 61. 25, 2 30, 13. 32, 4. 64, 67. 74, 13. Expos. Fid. 9.
Ἐμφερής (c. gen.) 64, 25 (18).
Ἐμφορέω 51, 6. 26, 10. (c. genit.) 77, 35.
Ἐμφόρησις 27, 4.
Ἐμφυσάω (ἐμφυσηθείς) 30, 3.

Ἐμψυχοφαγία 64, 26 (19), et 66.
Ἐν (= statim ex) 66, 19. ἐν τῷ ἀνακάμψαι.
Ἐναγκαλίζεσθαι (pass.) 20, 1. p. 47. et alibi.
Enallage numeri 20, 4. 19, 4. 25, 3. 30, 34 s. 49, 3.
Ἔναντα et Ἔναντι 48, 9.
Ἐναντίος (οἱ δι' ἐναντίας sive διεναντίας) 66, 10 et 24. 69, 44 et 79. 30, 7.
Ἐναντιωθῆναι 58, 5.
Ἐναπόκειμαι 30, 3. 46, 5.
Ἐναπόκρυφος 8, 6 p. 19.
Ἐναπομάττεσθαι 64, 29 (22) et 56.
Ἐναργής et Ἐνεργής 64, 24 (17). 69, 40.
Ἐνάρετος 59, 2.
Ἐνασκέω 8, 9.
Ἐνδέεσθαι 39, 9. 66, 71. 76, p. 958.
Ἐνδείκνυσθαι (τῷ ἀγαθῷ κακίαν, et κακά) 66, 58. 68, 10.
Ἐνδελέχεια et Ἐνδελεχία Expos. Fid. 9. p. 1090.
Ἐνδελεχῶς Expos. Fid. 24.
Ἐνδημεῖν (inter viros esse) 66, 67.
Ἐνδιάθετος 55, 2. (Cf. Scalig. ad Euseb. Chr. p 106.), 71, 3 et 4.
Ἐνδιάστροφος 72, 8. 73, 1.
Ἐνδιδόναι (ὡς ἐνεδίδου ὁ καιρός 73. 2.) 64, 29 (22) Expos. Fid. 11. adn.
Ἐνδιδύσκω 30, 10. 69, 3.
Ἐνδοιάζω 66, 11.
Ἐνδότερος 31, 7.
Ἐνδυασμός 21, 7.
Ἐνδύεσθαι 30. 10.
Ενδυμα 66, 19
Ἐνδυμένεια et Ἐνδυμενία Epist. ad Acac. et Anaceph. p. 134.
Ἐνδυναμία 66, 46.
Ἐνδυναμόω 66, 58. 69, 62. 20, 3. p. 49. 70, 7. Expos. Fid. 15.
Ἐνειλέω (τινί) 23, 7. 37, 5.
Ἕνεκα (pro περί) 68, 4.
Ἐνεργασία 51, 15. ex coni.
Ἐνέργημα 66, 21.
Ἐνευκαιρέω 64, 57.
Ἐνέφθυς dea Exp. Fid. 12.
Ἐνζώγραφος 27, 6.
Ἐνηχέω (pass.) 66, 46 et 59. 60, 1 69 3. 26, 17. 76, 1. 78, 23. 80, 10.
Ἐνήχησις 66, 19. 9, 4. 26, 18. 57, 1.
Ἐνθεματίζω 76, pag. 946.
Ἔνθεν καὶ ἔνθεν 66, 65.
Ἔνθεος (ἐπαγγελία) 63, 4.
Ἔνθεσμος 80, 10.
Ἐνθέσμως 80, 4.
Ἐνθήκη 61, 4.
Ἐνθηκόω 34, 13.
Ἐνθουσίωσις Expos. Fid. 11.
Ἐνθύμιος 34, 5.
Ἐνθωπεύω 66, 33 et 60.
Ἔνι (= ἔνεστι) 51, 33. 42, p. 340 et 369. 66, 87. 59, 6. 66, 68 et 69. 69, 15 et 25 et 29. 76, 6. 16, 4. 59, 10.
Ἐνιζάνω 64, 56.
Ἑνικός (ἀριθμός) 41, 2. 66, 41.
Ἐνίστασθαι (πόλεμον) 66, 58.
Ἐνισχύω (act. et intrans.) 69, 61 et 62. 68, 10.
Ἐννεάζω 64, 50.
Ἔννεος 26, 13 (ex Esai. 56, 10). 76, 3.
Ἑνόω 55, 4.
Ἐνσάρκωσις 51, 23. et alibi.
Ἐνσκήπτω (τινί τι et εἴς τινα) 63, 3. 78, 11. 69, 24 et 26. 69, 33 et 35.
Ἐνσκιρόω 64, 61.
Ἐνσπερματίζω 76, pag. 946.
Ἔνστασις 73, 28. 77, 20.
Ἔνταλμα 30, 21. 59, 11. 76, 1. Expos. Fid. 21.
Ἐντάσσω 64, 14.
Ἐντελής 66, 39.
Ἐντεριώνη γῆς 71, 6.
Ἐντεῦθεν, ὅθεν 64, 25 (18).
Ἔντευξις 67, 8.
Ἐντεχνῶς 64, 56.
Ἐντέχνως 64, 20 (41).
Ἐντιθέναι ἀκοήν 27, 3.
Ἔντολμος (leg. Εὔτολμος ex Veneto) 58, 3.
Ἐντόσθια 69, 51.
Ἐντρέπεσθαι (τινά) 61, 19. 62, 7.
Ἐντρυφάω 64, 49.
Ἐντυγχάνειν (τινί) 68, 4. 56, 2. 64, 57. 73, 2.
Ἐντυχία 68, 5.
Ἔνυγρος 31, 17.
Ἐνύπαρκτος 74, 4.

'Ενυπάρχω 59, 4.
'Ενυποστατικός 25, 4.
'Ενυπόστατος 39, 10. 57, 4. 62, 3. 71, 5 et 10. 74, 4.
'Ενωμότως 76, pag. 992.
'Ενώπιον 66, 64 et 75.
'Ενωτικός Expos. Fid. 9.
'Εξαγοράζειν (ἑαυτῷ δίκας) 66, 85.
'Εξαγωνιαῖον, τὸ Expos. Fid. 4.
'Εξάγωνος 31, 15. adn.
'Εξαιώνιος 31, 15. (Iren. 1, 3.)
'Εξαλείφειν (τοῦ βίου) 40, 1.
'Εξαλλαγή 64, 39.
'Εξάμενος, ὁ 26 7.
'Εξανϑίζεσϑαι 42, 10.
'Εξανίστασϑαι (εἴς τι) 64, 26 (19).
'Εξάπαντος 34, 52. 42, p. 352.
'Εξαποστέλλω 66, 20.
'Εξάπτω 64, 62.
'Εξαρτάω 20, 3.
'Εξασκεῖν (τὴν πολίτειαν) 66, 33.
'Εξαστράπτω 66, 73.
'Εξαφανίζω 67, 4.
'Εξαφορίζω (ex coniect.) 31, 34.
'Εξαῦϑις 64 4. ex coni.
'Εξαυτῆς 66, 10. 64, 4.
'Εξεικονίζω 3, 14.
'Εξεῖπαν 41, 1.
'Εξέλκω 64, 61. 79, 9.
'Εξέμεσις 76, 2.
'Εξεόω (= ἐξωϑέω) (ἐξεοῦσϑαι) 52 2. Add. (ex Ven.) 70, 1. (ἐξεοῦσι et ἐξεοῦται) 68, 4. 69, 3. (ἐξεοῖ) 64, 2. 70, 3. (ἐξεώϑη) 69, 3. 64, 2. Contra 70, 2. ἐξεωσϑῆναι, et Anaceph. pag. 143. ἐξεῶσϑαι ab ἐξωϑέω.
'Εξεργάζομαι (aor. pass.) 64, 33.
'Εξεργασία 64, 36.
'Εξέρευξις 25, 4. ex cod. Ven.
'Εξέρπω (trans.) 13, 1.
'Εξέρχεσϑαι (παρ' ἑαυτοῦ) 77, 19.
'Εξεύρεσις et 'Εξέρευξις 25, 4.
'Εξῆς (c. dat.) 79, 1.
'Εξηχέω 78, 1.
'Εξίημι 59, 10.
Ἕξις 31, 3.
'Εξισάζω 73, 7. 64, 40. (pass.) 69, 16.
'Εξισχύω 66, 24. 69, 27.
'Εξκαίδεκα 70, 12. bis.
'Εξοδεύω (de funere) 76, 1.
'Εξοικειοῦσϑαι (τινί) 56, 1.
'Εξοιστρέω Expos. Fid. 11.
'Εξοιστρόω 66, 32.
'Εξοκέλλω 59, 11. (ἀπό τινος) 80, 7. 66, 40. 65, 1.
'Εξολοϑρεύω 42, 14. 66, 24.
'Εξοπλίζεσϑαι 76, pag. 962.
'Εξορία 68, 8. 76, 2.
'Εξορκίζω 66, 30.
'Εξορκιστής Expos. Fid. 21.
'Εξότε 51, 11.
'Εξότου 66, 50. 69, 10. 51, 9.
'Εξουϑενέω 61, 3. 69, 20 (ex Eccles. 9, 16.)
'Εξουσιάζειν (τινός) 69, 73. 42, 6.
'Εξουσιαστής 79, 7.
'Εξουσιαστικός (τὸ ἐξουσιαστικόν 69, 59. 42, p. 372.) 64, 2 ἐξουσιαστικὴ ἀρχή.
'Εξυδαρεύω 59, 2.
'Εξυπηρετέω et 'Εξυπηρετέομαι 42, p. 325 et 353. 47, 3. 79 7. 66, 3. 27, 5. 30, 4. 63 2.
Ἔξω βαίνειν Expos. Fid. 12.
'Εξώλης 66, 2 et 11. Expos. Fid. 11.
Ἔοικα (ἐωκυῖα 38, 8).
'Επαγγελία 1, 12. 31, 1. 63, 4.
'Επαγγέλλεσϑαι 37, 1.
'Επάγγελμα 55 9.
'Επάγεσϑαι (ἱκετείαν τινός) 59, 13.
'Επαγωγή 64, 3.
'Επαγωγός 24, 2.
'Επᾴδω 37, 5. (ἐπᾳσϑείς).
'Επαίρω 68, 6. 42, p. 347. (c. genit.) 61, 3.
'Επαιτέω 66, 28.
'Επαμᾶσϑαι 64, 69.
'Επαμφιβόλως 69, 58.
'Επαμφοτερίζω 34, 3. 73, 27.
'Επάναγκες, τὰ 61, 1.
'Επαναιρέομαι 26, 11. 65, 9.
'Επαναίρομαι 64, 5.
'Επανακάμπτω 51, 11. 54, 2.
'Επανάστασις 66, 1.
'Επανατέλλειν 64, 57.
'Επανέρεσϑαι (τὶ ἀπό τινος) 26, 11.
'Επανιέναι 13, 2. 30, 6.
'Επανορϑόω (med.) 64, 34.
'Επανότης 66 49.
'Επάνω 69, 16.
'Επαπειλέω (τινά) 66, 4.

'Επαπόρησις 76, 10. adn.
'Επαπορητικός 64, 11.
'Επαρκέω 64, 3.
Ἔπαρμα 57, 1. 69, 3. 59, 1. 76, p. 944. Anaceph. p. 145.
'Επαρνησιϑεΐα 68, 2.
'Επαρνησίϑεος 54, 5.
'Επαρτάω 52, 2.
'Επαρχία 73, 2.
Ἔπαυλις 69, 31.
'Επάφίημι 75, 2.
'Επειδὴ γάρ (= quippe) 24, 5. 30, 14 et 30. 51, 32. 42, p. 353 et 360. 44, 5. 55, 7. 67, 3 et saepius.
'Επεῖπον (τινί τι) 64, 64.
'Επείςακτος 24, 6. 18, 3.
'Επειςάκτως 36, 5.
'Επέκτασις 42, pag. 335.
'Επεκτείνω 39, 10.
'Επεμβαίνω (ἔν τινι) 44, 5.
'Επεντριβή 26, 1. 61, 8.
'Επεντρίβω 66, 58. 1, 1, 2. 26, 2. 58, 4. (de re venerea).
'Επεργάζομαι 29, 8. 57, 7. Expos. Fid. 3.
'Επερείδεσϑαι 61, 1. 80, 5.
'Επέρχεσϑαι (traicere) 66, 75.
Ἕπεσϑαι 33, 3.
'Επευωνίζω 64, 19 (40).
'Επήβολος 76, p. 931.
'Επηρεάζω (τινά) 31, 30.
'Επί (ἐ. 'Ρωμαίων, h. e. Romae, ἐ. συνόδου, h. e. in synodo) 57, 1. 76 9.
— πρεσβυτερίου ἄγεσϑαι 57, 1.
— πολλῷ χρόνῳ 66, 76.
— ὀλίγῳ χρόνῳ 29, 5. 63, 2.
— τῷ τυραννικωτέρῳ Exp. Fid. 13.
— τὸ αὐτό vel ἐπιτοαυτό 66, 14 et 43. 69, 60 et 65. et alibi.
'Επιβαίνω (τινός) 64, 19 (40).
'Επιβάλλεσϑαι (εἴς τι, τινί, τι, c. inf.) 69, 22. 66, 2 et 61. 51, 7. 33, 12. 78, 8.
'Επιβεβαιόω 42, p. 335.
'Επιβλαβής 69, 43. 38, 8. 42, p. 321.
'Επιβλαστάνω 41, 3.
'Επιγαμβρεύω 14, 1. Cf. Addenda ad h. l.
'Επιγνώμων 69, 15.
'Επιγραφὴ λαλία Epist. ad Acac.
'Επιγράφω (ἔν τινί τι 68, 3) 30, 18.
'Επιδέομαι (ἐπιδέεται et ἐπεδέετο) 77, 30. 76, p. 945. 69, 19 et 29 et 61 et 62., ac saepius.
'Επιδευτερόω 69, 65.
'Επιδέχεται 60, 45. ex coni.
'Επιδημεῖν (c. dat.) 40, 1.
'Επιδιδόναι (ἑαυτὸν εἴς τι et ἐπί τι) 30, 34. 69, 57. 59, 12.
'Επιείκεια 66, 1.
'Fπιζήμιος 61, 5.
'Επιϑυμεῖν (τί) 64, 32.
'Επικαϑέζομαι (ἐπικαϑέσϑη) 66, 2.
'Επικαϑιζάνω 26, 1.
'Επικαλεῖσϑαι 59, 11. 69, 18.
'Επικαρπία 30, 11. 34, 3.
'Επικατάρατος 26, 3. Expos. Fid. 11.
'Επικεφαλαιόω 64, 50. (Add.)
'Επικηρυκεύεσϑαι 38, 3. 66, 53. 51, 12. 61, 8. 64, 68.
'Επικίνδυνος 58, 1.
'Επίκλην 1; 17.
'Επίκλησις 36, 2.
'Επικουφίζω Epist. Acacii.
'Επίκρισις Exp. Fid. 13.
'Επικρύπτεσϑαι 77, 3.
'Επιλαμβάνεσϑαι 55, 5. 66, 69. 47, 2. 51, 4. 77, 14.
'Επιλήψιμος 73, 4 et 36.
'Επιλογισμός 32, 4.
'Επιλύεσϑαι (τινός) pag. 1078.
'Επίλυσις 27, 5.
'Επιμετρεῖν (ἔν τινι) Exp. Fid. 6.
'Επιμηκύνω 20, 2.
'Επιμιξία 39, 3.
'Επιμολύνω 63, 1.
'Επινοέω (ἑαυτῷ τι 78, 11) 42, 10. 55, 9. 66, 18. 24, 7. 51, 6.
'Επιξενόομαι 58, 1.
'Επιξέω (τὴν λέξιν) 66, 32.
'Επίπεμπτος 66, 20.
'Επιπλάσσω 64, 63. (med.) 73, 1.
'Επίπλαστος 24, 7. 66, 59. 55, 1. 64, 5 et 63.
'Επιπλατύνω 70, 12.
'Επιπόϑητος 26, 17. 48, 15.
'Επιποίητος 64, 2.
'Επιποιήτως 42, p. 321.
'Επιπολάζω 8, 1.
'Επίπονος (οἰμωγή) 80, 4.
'Επίρρησις 34, 31.

Ἐπίσαϑρος 34, 2.
Ἐπίσημον, τὸ 34, 12.
Ἐπισινής 58, 2.
Ἐπισκέπτομαι 27, 6. 66, 5.
Ἐπισκήπτω (τινά) Epist. ad Acac.
Ἐπισκοπή 76, 6. 75, 1. 61, 1.
Ἐπισκωμματίζω Ep. ad Acac. et 64, 63.
Ἐπισκωμματικῶς 76, p. 990.
Ἐπισοφίζεσϑαι 77, 33.
Ἐπισπᾶσϑαι (τινί τι) 25, 2. 51, 18.
Ἐπισπέρχω 64, 51.
Ἐπιστομίζω 73, 25.
Ἐπιστρατεύειν (κατά τινος) 51, 28. (δύναμίν τινι) 66, 24. 69, 33.
Ἐπιστρεφής 78, 22.
Ἐπιστρέφω 66, 58.
Ἐπιστροφή 39 9. 64, 29 (22).
Ἐπιστύφω 51, 30.
Ἐπισυνάγω (Matth. 23 37) 65, 42. 69, 16. 76, pag. 982.
Ἐπισυνάπτω 72, 6.
Ἐπισυνειςφέρω 40, 2.
Ἐπισυνειςφορά 76, p. 966.
Ἐπισφίγγω 61, 8. 69, 65.
Ἐπισφραγίζω 50, 3.
Ἐπισφραγίς 62. 4. 74, 11.
Ἐπιτεύχω 64 34.
Ἐπιτήδειος, ον 34, 13.
Ἐπιτηδεύειν 66, 3 (med. 66, 63. ex emend. Petavii).
Ἐπιτήκω 64, 34. adn.
Ἐπιτιϑέναι τινὶ κατάραν 66, 53. Cf. 50, 2.
Ἐπιτιμία 66, 26.
Ἐπιτίμιον, τὸ 38, 7.
Ἐπιτρέχω 59 12.
Ἐπιτρίβω et Ἐπιτρίβεσϑαι 66, 58. 30, 12.
Ἐπιτροπεύω 20, 1. 64 28 (21).
Ἐπίτροπος 20, 1.
Ἐπίφαυσις 70, 12.
Ἐπιφέρω 64, 40. 50. 2.
Ἐπιφημίζω 25, 3. 66, 19. 76, p. 984. 945. 991.
Ἐπιφοιτάω 39. 3.
Ἐπιφορά 76, 10.
Ἐπιφώσκω 68, 6. 69, 10. 51, 26. 73, 22. Expos. Fid. 22.
Ἐπίχειρ 64, 70. adn. 66, 45.
Ἐπιχειρεῖν (τινὶ ἐπιχείρημα 69, 33) 26, 17.
Ἐπιχείρησις 64, 47.
Ἐπιχορηγέω 31 5. 66, 11.
Ἐπιχορήγημα 73, 29.
Ἐπιχορηγός 76, pag. 946.
Ἐπιχρωματίζω 64, 20 (41).
Ἐπίχυσις 45, 3.
Ἐπονομάζω (τινί τι) 66, 1.
Ἑπτάμυξος 76, 5.
Ἐπώνυμον, τὸ 1, 1, 4.
Ἐρανίζεσϑαι 1, 1, 7. 66, 55.
Ἐρασμιότης 23, 1.
Ἐργάζεσϑαι (τινί 69. 36.) 69, 31.
Ἐργαλεῖον 76, p. 989.
Ἐργαστήριον (ἑρπετῶδες 69, 12.) 27, 8.
Ἐρέα (= ἐρεᾶ) 51, 34.
Ἐρεϑιστικός 79, 2.
Ἐρεσχελία 19, 6. 47, 1. 69, 66.
Ἐρεύγεσϑαι (ἄτοπα) 37, 1.
Ἔρευνα 34, 22.
Ἐρημωτικός 52, 1.
Ἑρμηνευτής 48, 13 (de muliere). Exp. Fid. 21.
Ἑρπετόμορφος 35, 3.
Ἑρπετόν (de araneis) 35, 3.
Ἐρραδιουργημένως 42, 11.
Ἐρρέϑην et Ἐρρήϑην 64, 24 (Add)
Ἐρρωμενέστατα 64, 48.
Ἐρυϑροδανέω (Exod. 25, 5) 61, 8. 75, 5.
Ἔρχομαι (ἠρχόμην) 66, 75.
Ἐρωτισμός 73, 12.
Ἐσϑίειν (τινός) 64, 30 (23).
Ἐσϑ' ὅτε 42, pag. 323. adn.
Ἔσϑω 26, 3.
Ἔστ' ἄν 64, 23 et 58.
Ἐσχάτου, ἐπ' 23, 2. Sic saepius ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ut 56, 2. 20, 1.
Ἔσωϑεν (= clam) 69, 9.
Ἐσώτερος et Ἐσώτατος 36, 2 et 5.
Ἐτάζω 64, 70. (Add.)
Ἑταιρισμός 80, 7.
Ἑτεροδιδασκαλία 80, 9.
Ἑτερόζυγος 59, 13.
Ἑτεροῖος 64. 15.
Ἑτεροίωσις 31, 17.
Ἑτεροουσία 76, pag. 976.
Ἑτεροφιλόσοφος 64, 73. (Add.)
Ἕτερα ἀνϑ' ἑτέρων 68, 8. et alibi.
Ἑτέρᾳ 35, 1. crit. adn.
Ἑτερωνυμία 32, 6.

Ἑτερωνύμως 69, 54.
Ἑτοιμάζεσϑαι Exp. Fid. 10. p. 1091.
Ἑτοιμασία 18, 2.
Ἑτοιμαστής 66, 75.
Ἑτοιμαστικός 69, 4.
Ἑτοιμολογία 71, 1.
Ἕτοιμος (ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν) 73, 28.
Εὐαγγελίζεσϑαι (c. acc. pers.) 42, 11. 73, 10.
Εὐαγῶς 21, 1. adn.
Εὐάζω Expos. Fid. 10. pag. 1092.
Εὐαίσϑητος 66, 41.
Εὐάλωτος 14, 1. 66, 14.
Εὐαπολόγητος 64, 72.
Εὐαρεστέω 79, 1.
Εὐαρέστησις 51, 7. 70, 14.
Εὐάρεστος 63 3. 79, 1.
Εὐγνωμονέω 8, 8. et pag. 21.
Εὐδιήγητος 54, 5.
Εὔδιος 37, 9.
Εὐδοκέω 69, 17. 39, 10. Exp. Fid. 16 (εὐδοκηϑείς).
Εὐδόκησις 69, 24. ex coni.
Εὐδοκητής Exp. Fid. 16.
Εὐδοκία 69, 24.
Εὐέπεια 1, 1, 2.
Εὐζωΐα 52, 2.
Εὐημερέω 64, 19 (40).
Εὐϑαρσῶς 64, 58.
Εὐϑεμέλιος (superl.) 59, 8.
Εὐϑύ pag. 21. ex Ven. cod., alibi.
Εὐϑυέλεγκτος 9, 4. 26, 6. 24, 2. 43, 2. 57, 3.
Εὐϑύνω 64, 50.
Εὐϑύς (= subito) 69, 4.
Εὐίλεοι, οἱ Expos. Fid. 12.
Εὐκαϑοσίωτος 42, p. 343.
Εὐκαταφρόνητος 34, 6. 76, p. 929.
Εὐκρινής 64, 24 (17).
Εὐκτήριον, τὸ 80, 2.
Εὐλάβεια (= religio, pietas) 78, 14. et alibi.
Εὐλαβής Epist. Acacii.
Εὐλογιστία 61, 1.
Εὔλογος 20, 3. 57, 3, 69, 6. et saepius.
Εὐνομία 59, 6.
Εὐνουχία 58, 3.
Εὐνουχίζω 58, 4.
Εὐνουχισμός 66, 76.
Εὐνοῦχος (ab εὐνοέω derivatum) 58, 4.
Εὐοδμία 40, 3.
Εὐόλισϑος 79, 1.
Εὐπάϑεια 59, 10.
Εὐπάρυφος 34, 2.
Εὐπερίδρακτος 76, 10.
Εὐποιΐα (plur.) 59, 6. et alibi.
Εὐπρόςδεκτος 78, 2.
Εὐπροςδέκτως 42, p. 360.
Εὐπρόςωπος (superl.) 26, 17.
Εὐρίπιστος 59, 1.
Εὑρίσκω (ηὗρον) 42, p. 346. (ηὕραμεν) 52, 1. Alibi passim.
Εὔροια 66, 55.
Εὐρωστία Epist. ad Acac. p. 9.
Εὔσπλαγχνος 66, 26.
Εὐστάϑεια 48, 2.
Εὐσταϑέω 48, 3.
Εὐσταϑῶς 73, 25.
Εὐσυνιείς (h. e. εὖ συνιείς) 34, 18.
Εὐταξία Exp. Fid. 21.
Εὐτέλεια 1, 1, 1.
Εὔτολμος 58, 3. Add.
Εὐτραφέω 64, 32 (25). adn.
Εὐτρεπίζω 69, 58. 34, 2.
Εὐτροφέω 64, 32.
Εὔτρωτος 39, 10.
Εὐωδία 40, 3.
Εὐώνυμα (= sinistram versus) 1, 1, 5. 25, 4.
Εὐωχία 50, 3.
Ἐφάμαρτος 61, 5.
Ἐφαπλόω 61, 4.
Ἐφεκτικός 64, 24 (45). crit.
Ἐφεξῆς (c. dat.) 64, 17.
Ἐφέστιον, τὸ 30, 11.
Ἐφευρετής 76, p. 975.
Ἐφεύρημα 1, 2.
Ἐφευρίσκω (ἐφηύραντο) 59, 3.
Ἐφήμερος 64, 67. adn.
Ἐφιζάνω 40, 3.
Ἐφίπταμαι 48, 4.
Ἐφίστημι 66, 88. 9, 4. 64, 15. 51, 1. 67, 1. 8, 9. (ἐπέστη μοι ϑαυμάζειν).
Ἔφοδος 66, 7.
Ἐφορκισμός (cod. Ven. Ἐπορκισμός) 30, 8.
Ἐχέγγυον, τὸ 5, 1. 25, 3. 26, 7.
Ἐχεϑύμως 66, 70.
Ἐχϑραίνω (τινί) 77, 1.
Ἔχειν φίλα (τινί) 68, 3.

῎Εχεσθαι γνώσει 73, 6
῞Εψημα (ἕψεμα) 47, 2. Exp. Fid. 23.
῎Εωθεν, ἀπ' (ἀπέωθεν) 75, 3.
῞Εωλος 30, 19. 31, 38. 57, 4.
῞Εως ὅτου Epist. ad Acac. p. 10. 51, 22. 42, p. 315.
— ὅτε 69, 3 et 59. 28, 3.
— (c. gen.) 66, 7. 42, p. 374. 64, 5 (ἕως αὐτῆς τῆς λέξεως) 63, 1 (ἕως τοῦ μὴ ἐγκυμονῆσαι).

Z.

Ζάλη 37, 19.
Ζημιόω (τινά τι) 77, 14.
Ζοφόω 42, p. 363.
Ζοφώδης 59, 9.
Ζωογονέω 1, 1, 4.
Ζωογόνησις Exp. Fid. 16.
Ζωοτοκέω 64, 25 (18).
Ζύγωμα 61, 3.
Ζυμόω 73, 2.
Ζώπυρος (crabronis genus) 44, 7.

H.

῏Η δ' αὖ πάλιν 5, 1. 8, 1. 45, 1.
— ὅτι 9, 4. 42, p. 334. 44, 5. 69, 51 et 54. 76, p. 987 et 988.
Ἡβηδὸν Exp. Fid. 11.
Ἡγέομαι 31, 14. (γαμετήν) 31, 23. (ἡγητέον) 69, 51
Ἡγημονικόν, τὸ 48, 5
Ἡδυπάθεια 25, 4. et alibi.
῞Ηκω (ὅσον εἰς ἄνθρωπον ἥκει) 1, 2. (ἧκα, ἡκέναι) 51, 9 et 10 et 13 et 18. 64, 19 (40). 71, 3.
Ἠλαττωμένως 69, 17. 76, pag. 932.
Ἡλιακός (σφαῖρα) 53, 2.
Ἡλικία 69, 3. 52, 1.
Ἡμιαρείζω 73, 1.
Ἡμίπλαστος 74, 1.
῞Ημισυ, δύο 1, 6. p. 21.
Ἡμιφόριον 69, 3.
Ἡμίφωνος 34, 11.
Ἡρακλεωτικαὶ στηλαί 66, 83.
Ἠρέμα 30, 24. 66, 10. 64, 19 (40).
Ἠσφαλισμένως 69, 40.
῎Ητοι γε οὖν 76, p. 928.
῎Ητοι — ἤτοι 66, 55.
῎Ηχειν (ἑαυτόν) 48, 2.
Ἦχος 32, 1. 52, 1.

Θ.

Θάλψις 52, 2.
Θανατοποιός 34, 22. 66, 73.
Θανατόω 43, 2. 40, 2. (Eccles. 10, 1) 66, 27.
Θανατώδης 26, 4.
Θαρσαλεωτέρως 30, 29. (ex Veneto v. Add.)
Θαυμασμός 48, 7. 76, p. 941. 77, 16.
Θαυματουργία 64, 66.
Θεατροειδής 80, 1.
Θεήλατος 24, 10. 42, p. 326.
Θέλγητρον Expos. Fid. 12.
Θεμέλιον 33, 3.
Θεμελιόω 70, 6.
Θεοδίδακτος 73, 31. 76, p. 958.
Θεολογέω 69, 31. 74, 7. 76, p. 983.
Θεοποιεῖν et Θεοποιεῖσθαι p. 16. meae edit., 56, 3.
Θεοπτία 30, 11. 51, 7.
Θεόσδοτος 34, 2.
Θεοσέβεια Epist. Acac.
Θεοσήμειον 55, 1. et saepius.
Θεραπεύειν (ἀπὸ δαιμονίου) 66, 40.
Θερισμός 66, 27.
Θερμαίνω (perf. pass.) 34, 2 adn.
Θερμοῦσις Exp. Fid. 12.
Θεσμοφορίζω Exp. Fid. 10. p. 1092.
Θηλεύεσθαι et Θηλιεύεσθαι Exp. Fid. 10 p. 1091. 66, 32.
Θηλυκός 21, 2.
Θηλύνεσθαι 37, 2.
Θῆλυς (gen. θήλεως et θήλεος) 79, 1 et 4. Sic 31, 2. vulgo legitur ἀρρενοθέλεως, et 31, 3. ἀρρενοθήλεος.
Θῆξις (ὑπὸ θῆξιν et ὑπὸ μίαν θῆξιν 23, 1. 41, 3.) V. Θίξις.
Θηριοβολία 67, 1
Θηριοδηκτικός Epist. ad Acac.
Θηριόδηκτος Anaceph. 1. et passim.
Θηριολεκτέω 47, 2.
Θηριομαχέω 68, 10.
Θηριομορφία 32, 1.
Θηριόμορφος 27, 8.
Θηριώδης (de mari) 28, 8. (superl.) 54, 6.
Θιασώτης 26, 5.
Θίξις 31, 1. 64, 66 et 69. 77, 17. Cf. s. v. Θῆξις.

Θλάσμα 64, 35.
Θλίβεσθαι (de capilli incremento) 64, 10 et 12.
Θνήσκω (τεθνήξομαι) 64, 32. 64, 39.
Θοινάζεσθαι 26, 5.
Θολόω 8, 2. p. 15. 45, 1. 66, 64. 76, pag. 945.
Θόλωσις 66, 64.
Θρᾷττα (= Θρῇσσα) Expos. Fid. 9. p. 1089.
Θραύω 64, 37. 66, 67.
Θρησκεία Epist. Acacii.
Θριαμβεύω 33, 8.
Θροέω 79, 8.
Θυΐσκη 75, 5.
Θυμηδία 52, 2.
Θυμίαμα 51, 1.
Θυρωρός Exp. Fid. 21.
Θώραξ (πίπτει) 64, 5.

I.

Ἰατικός (c. gen.) 69, 70. 37, 7.
Ἰατρεύειν et Ἰατρεύεσθαι 59, 2. 64, 22. 19, 6.
Ἰατροσοφιστής 66, 10.
Ἰατροσοφιστική 67, 1.
Ἰδιαζόντως 12, 1 (c. dat.) 35, 2. 76, 10. et pag. 961.
Ἰδιάζω 69, 20 et 73.
Ἰδιοποίησις 76, pag. 925.
Ἰδίωμα 73, 3.
Ἰδιωτία 64, 73. 77, 19.
῎Ιδον pro Εἶδον 23, 6. 26, 5. (ex Veneto).
Ἱδρός 66, 27. 69, 19.
Ἱδρόω 66, 27.
Ἱδρῶτα παρασκευάζειν τινί Epist. ad Acac.
Ἱέραξ et Ἱέρακας nomen declin. 67, 3. 4. 5. 6. 68, 1.
Ἱερατεία 79, 3.
Ἱερατεῖον (collect.) 64, 2. 73, 35.
Ἱερατεύω 79, 2. Anaceph. pag. 134. Exp. Fid. 13.
Ἱερατικόν, τὸ 55, 2. 75, 5.
Ἱέρισσα 79, 4.
Ἱεριχῶ (genet.) 66, 82. bis.
Ἱερουργεῖν (pass.) 26, 12.
Ἱεροφαντία (inusitata signif.) Expos. Fid. 11.
Ἱεροφάντωρ 79, 1.
Ἱερωσύνη 29, 3 et 4. 59, 3. 69, 11. Exp. Fid. 21.
Ἱκανόω 31, 35.
Ἱκεσία 59, 10.
Ἱκετείαν θεοῦ ἐπάγεσθαι 59, 13.
Ἰκμάς (ἐλαίου) 46, 4.
Ἱλασμός (plur.) 42, pag. 360.
Ἱλαστήριον, τὸ 74, 2.
῎Ιλιγξ pag. 1078.
Ἱμάτιον (vestis) 59, 11.
Ἱματιοφύλαξ 52, 2.
Ἱματισμός Exp. Fid. 7.
῞Ινα (ut ὅπως, elliptice) 66, 52. 53. 55. 61. 68, 2. 69, 24. 55. ac saepissime.
Ἰνδάλλεσθαι 66, 11 et 64. 73, 24.
Ἰνδαλματικός 26, 12.
Ἰνδαλμός 47, 1.
Ἰνδαλτικός 26, 12.
Ἰοβολία 32, 3. 40, 1.
Ἰοβόλος 67, 1.
Ἱππικός (intell. ἆθλοι) Exp. Fid. 24.
῞Ιπταμαι 48, 4.
Ἰσάγγελος 14, 1.
Ἰσάριθμος (c. gen.) 66, 12.
Ἰσόζυγος 69, 32.
Ἰσονυκτία 51, 27. (cod. Ven. in Addend.)
Ἰσόρροπα, τὰ 66, 16. Cf. 66, 67.
Ἰσορροπέω 69, 14.
Ἰσορρόπως 31, 1.
῎Ισα, εἰς τὰ 73, 22.
῎Ισον, τὸ (= aeque) 66, 17.
῎Ισος (codd. mss. habent ubique ῎Ισος) cum genet. Anacephal. p. 133.
Ἰσότυπος 21, 3. 30, 31.
Ἰσοτύπως 34, 22. 42, p. 339.
῞Ιστημι (ἕστηκαν) 78, 9. (ἑστῶτα = ἐνεστῶτα) 74, 10. 55, 2. (intr.)
Ἱστορεῖν 31, 12.
Ἱστουργία 64, 67.
Ἰσχυροποιέω 69, 35. Expos. Fid. 16.
Ἰταμός Epist. ad Acac. 24, 2. 30, 26.
Ἰχνηλατέω 78, 7. et alibi.
Ἰχώρ (plur.) 44, 3.
Ἰώδης 27, 8.

K.

Καθαίρεσις 68, 8.
Καθαιρέω 30, 11. 69, 67. 5, 1.

Καϑάπαξ 66, 56.
Καϑαπερεί 64, 58. (sed v. Add.)
Καϑαρίζω 17, 1.
Καϑάρσιον, τὸ 20, 2.
Καϑέζομαι (ἐκαϑέσϑησαν, ut 66, 2. ἐπεκαϑέσϑη) 9, 1. et pag. 23.
Καϑεξῆς (c. gen.) 63, 1.
Κάϑεξις 8, 8. 42, 7. 66, 3 et 7.
Κάϑετος, ἡ 34, 14.
Καϑηγεμών 66, 6.
Καϑῆκον, εἰς 19, 4. 64, 3.
Καϑικέτεια 59, 13. (Add.)
Καϑιστάω 68, 6.
Καϑίστημι (ἐλέγχω) 66, 3. (καϑεστάναι ἀφ᾽ ἑαυτοῦ) 66, 50. 66, 46. 68, 6. 46, 1 (ἡ καϑεστῶσα ἡλικία).
Καϑό 73, 4.
Καϑόδηγος 42, p. 358.
Καϑομολογέω 64, 2.
Καϑυποτάσσω 42, p. 364. 77, 21.
Καὶ γὰρ καὶ 66, 15 et 40. et saepius.
Καινοδοξία 75, 1. Cf. adn.
Καινοτομέω 64, 64.
Καιρός (κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ) 71, 1. et alibi. (ἕως καιροῦ) 42, p. 360. (καιρῷ) 66, 24. 30, 26. (καιροῦ) 51, 14. (καιρὸν λαμβάνειν) 68, 6.
Κακίζω 66, 16.
Κακόβλαστος 31, 1.
Κακοδιδασκαλία 26, 4. 78, 19.
Κακοδιδάσκαλος 57, 1. Add.
Κακόδοξος 1, 2. 69, 5.
Κακοήϑεια 24, 8. 60, 63.
Κακολογία Expos. Fid. 24.
Κακομηχανία 1, 1, 4. 63, 3.
Κακομήχανος 75, 4. 78, 11.
Κακόνοια 31, 1.
Κακοπιστία 67, 7. 68, 6. 64, 63. 70, 1.
Κακοπραγία 26, 16. 63, 2.
Κακόρηκτος (neutr. plur.) 31, 1.
Κακοσύνϑετος 31, 26. 34, 11.
Κακοτροπία 24, 2. 40, 6. 42, pag. 330. 45, 4. 76, 9.
Κακούβιον, τὸ 30, 12.
Καλλάϊνος 51, 34.
Καλλιφωνία 64, 20 (41).
Καματουργία 64, 63. (Ven. in Add.) 80, 4.
Καμψάκης 30, 12.
Καμψάριος 52, 2.
Κἄν (c. indicat.) 72, 2. (quantulumvis) 69, 26. 53, 2. 69, 23.
Κἄν — κἄν 66, 51. et alibi.
Κἄν τε 59, 12. 66, 62. 69, 20 et 37. 27, 5. 42, p. 322.
Κἄν τε — κἄν τε 69, 35. 76, pag. 957. et alibi.
Κανδῆλα 68, 6.
Κανϑαρίς 79, 9.
Καραδοκέω 20, 1.
Καραδοκία 66, 4.
Καρδυέα (regio) 66, 83. Cf. 1, 4.
Καρηβαρέω 69, 40 et 63.
Καρόω 51, 2. 63, 3.
Καρπίζω et Καρπόω 64, 34. (cum Add.)
Καρπός (de manu) 59, 11.
Καρποφορέω 31, 11.
Κάρπωσις 79, 9.
Κάρφος 76, 4.
Καρχαρίας 30, 34. 33, 12. 37, 9.
Κατὰ συντομίας 33, 7.
— τὰς νύκτας 68, 7. 69, 10.
— ἐκεῖνο καιροῦ 67, 3. 71, 1. saepius.
— χεῖρα 59, 12.
— (c. acc. = ad, adversus) 68, 6. 10, 5.
Καταβάλλεσϑαι (de seminis eiectione) 26, 5.
Καταβάσιος 64, 38. (huius edit.)
Καταβολή Epist. ad Acac. 26, 5. 23, 1.
Καταγγίζω 27, 5.
Καταγνωστικός 31, 1.
Καταγνωστός 25, 7.
Κατάγειν ἔτος 55, 6.
Καταδαμάζω 66, 53.
Καταδαπανάω 30, 26.
Καταδέω (ἔκ τινος) 15, 1.
— πῦρ 30, 12.
Καταδυναστεύω 66, 24.
Καταϑεματίζω 34, 2. 34, 13.
Καταιγίς 74, 9.
Κατακεντάω 48, 15.
Κατακερματίζω 34, 11.
Κατακούω 36, 4.
Κατακροάομαι 30, 8.
Κατακρυφαίως 30, 5. ex coni.
Κατακυριεύω (pass.) 22, 1.
Κατακωχή 69, 37 et 65.
Καταλαλιά Expos. Fid. 24.

Καταλαμβάνω 79, 1. 30, 25.
Καταλεγμάτιον 80, 2.
Καταλείπω (ἐν δευτέρῳ) 64, 67.
Κατάληξις 69, 75. ex coni.
Κατάληψις 60, 2. 66, 10.
Καταλιϑάζω 26, 3.
Κατάλληλος 33, 5. 64, 14.
Καταλογάδην Expos. Fid. 4.
Κατάλοιπος 32, 7.
Κατάλυμα 51, 9.
Κατάλυσις ibid.
Καταλυτής 67, 6.
Καταμερίζω 66, 9.
Καταμήνια, τὰ et τὰ Καταμηνιαῖα (et τὸ Καταμήνιον et τὸ Καταμηνιαῖον) 25, 3. 26, 4.
Καταμονή 58, 1.
Καταμωκάομαι (partic. perf. pass.) Expos. Fid. 11.
Καταναλωτικός 66, 19. ex coni.
Κατανεύω 25, 4.
Κατανοέω 66, 7.
Καταντάω 66, 50.
Κατανύσσω (part. aor. II. pass.) 9, 4.
Καταξιόω 51, 4. 59, 13.
Καταπέτασμα 68, 3.
Καταπληκτικῶς 76, pag. 982.
Καταπονέω 66, 46. 68, 7.
Καταποντίζω et Καταποντόω 42, p. 347. Cf. Addenda.
Καταργέω 66, 57.
Καταρτίζω 31, 14.
Κατάρχω 66, 5.
Κατασκευή 66, 54.
Κατασπάω 67, 8.
Κατάστασις (λογισμῶν 48, 3.) 77, 21.
Κατάστημα 69, 79.
Καταστρέφειν βίον pag. 14.
Καταστρηνιάω 23, 5. 61, 6.
Κατατάσσω 64, 12.
Κατατέμνω 30, 26.
Κατατρέχω (τινός) 31, 23 et 31. 66, 32.
Κατατρίβεσϑαι 30, 7. 66, 57.
Καταυγάζω 57, 3. 66, 65 et 68. 69, 40.
Καταφαίρετος 69, 52.
Καταφερής 32, 4.
Καταφυσάω 34, 2 et 13.
Καταχλευαστός 28, 9.
Καταψεύδεσϑαι 13, 15. 66, 19. 52, 3.
Κατέναντι 46, 3 et 5.

Κατεπᾴδω 64, 7.
Κατεπαίρεσϑαι (c. gen.) 61, 3. (Add.)
Κατεργάζομαι 42, 14.
Κατέρχομαι 69, 44.
Κατευϑύς 67, 2. adn.
Κατευνάζω 64, 32.
Κατευτελίζω 78, 1.
Κατήφεια 48, 14.
Κατηφής 69, 3.
Κατηχέω 64, 3.
Κατήχησις 30, 8.
Κατιδίαν (vel Κατ᾽ ἰδίαν) 42, p. 361. 88, 3.
Κατισχύω (c. acc., κατά τινος, περί τινος) 66, 24. 40, 2. 42, 7. 53, 2.
Κατοιχόμενοι, οἱ 14, 1.
Κατοκνέω 42, 11.
Κατοπτεύτης 69, 23.
Κατοπτεύω 20, 1. p. 48. 23, 4. 66, 40. 52, 1 (pass.).
Κατορϑόω 64, 49.
Καττύω 32, 4. 33, 8. 34, 22. 66, 13 et 34. 68, 6.
Κάτω, οἱ 69, 22.
Κατώτατος 66, 26.
Κατωτάτω 45, 2.
Καυματινός 66, 84.
Καυστικός 29, 5. 30, 12.
Καύσων 52, 2.
Καυχάομαι 66, 11. 76, p. 931.
Κάχληξ 16, 1.
Κέγχρις (serpentis genus) 66, 88.
Κεγχρῖτις (lapis) 66, 88.
Κελεφία 55, 9.
Κελεφός 66, 9 et 28.
Κενολατρεία 78, 24.
Κενολεκτέω 76, p. 981.
Κενοφρόνημα 66, 14.
Κενοφωνέω 42, 14. 66, 46.
Κενοφώνημα 80, 9.
Κενοφωνία 67, 1. 19, 4. 35, 2.
Κενόφωνος 66, 83.
Κενόω (ἀπό τινος) 37, 4.
Κεντρίον 44, 7.
Κεντρώδης 66, 88. 38, 1.
Κεπφόομαι 34, 2. 66, 4.
Κεπφόω 45, 1. 36, 4.
Κεραμεική, ἡ Epist. ad Acac. pag. 10. 1, 6. Anaceph. p. 131.
Κεραυνοβολέω (pass.) 80, 2.

Κερδαίνω (ἐκέρδησα) 21, 1.
Κεφαλαιώδης (superl.) 73, 11.
Κεφαλαίων, ἐπὶ 64, 50.
Κεφαλαιώτης 1, 1, 5.
Κεφαλικός 68, 10.
Κεφαλίς 64, 48.
Κηδεμονικός 72, 10.
Κηδεύω 66, 3.
Κηλίς 64, 29.
Κῆρες (ὀλέϑρου) 64, 56.
Κηροπλαστεῖον 23, 3.
Κηφήν 64, 56.
Κικελλία Addend. ad pag. 444. ed. Petav.
Κινδυνώδης 66, 88. 42, p. 346.
Κινεῖν (intrans.) 73, 30.
Κιρνάω 66, 6.
Κίσσησις 25, 4.
Κλαγγή (de gallicinio) Exp. Fid. 22.
Κλαυϑμός 20, 3. p. 49.
Κλέπτω (c. gen. pers.) 66, 24.
Κλεψιγαμία 59, 6.
Κληδονισμός Expos. Fid. 24.
Κλῆρον ἐπισκόπου διοικεῖν 63, 2.
Κλήρου παίγνιον παίζειν 34, 2.
Κλίμα Epist. ad Acac. p. 9.
Κλίνεσϑαι (perf. de humatis) 66, 34. ex coni.
Κλοιός 59, 11. 48, 13. Expos. Fid. 13 (κλοιοῖς προιέναι).
Κλύδων 38, 1. 48, 2.
Κλυδωνίζεσϑαι 70, 1.
Κλυδωνισμός 69, 27.
Κνήϑω 76, 4.
Κνησμονή ibid.
Κνίζω 69, 55.
Κνισμός 26, 1.
Κοιλάς, ἡ 19, 1.
Κοιμᾶσϑαι 68, 1. (τὸ κοιμηϑέν) 69, 65. 42, pag. 327. et alibi.
Κοιμίζω 42, p. 327. ex coni.
Κοινῆς, ἀπὸ τῆς 73, 5.
Κοινοποιεῖν (τὶ ἐπί τινος) 73, 10.
Κοινός (impurus) 30, 22. et saepius.
Κοινόω 9, 4. 55, 6.
Κοινωνικός 51, 15. 72, 10.
Κοίνωσις 46, 5.
Κοιτάζω (intr.) 80, 3.
Κοκκηρός et Κόκκινος 51, 33. (cum Addend.)
Κολακευτικός 80, 3.
Κολλουρίς pag. 993. adn.
Κολλυρίς ibid.
Κολόβιον Epist. ad Acac. 69, 3.
Κολοβίων 15, 1. Ep. ad Acac. ex cod. Ven.
Κομάω 77, 16.
Κόμης 30, 4. 73, 25.
Κομήτατος 68, 5 et 6.
Κομίζω 76, 1.
Κομπάζεσϑαι 33, 9.
Κομπαστικός 76, p. 964.
Κομπεύδης 76, p. 955.
Κομπία 76, p. 931.
Κοπιάτης Exp. Fid. 21.
Κόπος 69, 58.
Κοπρία 26, 1. (ex cod. Ven.)
Κορβωνᾶς 66, 80.
Κόρη ὀφϑαλμῶν 52, 3.
Κόριον pag. 444. ed. Petav. (Addend.)
Κορυφαῖος (superl.) 20, 3. p. 50. Anaceph. p. 137.
Κόσμημα 13, 2 ex coni.
Κόσμησις 66, 19.
Κοσμήτρια 76, pag. 973.
Κοσμοποιός 23, 2.
Κουρεύεσϑαι Exp. Fid. 10. p. 1091.
Κούρικος 79, 1.
Κοῦφος (ἀπό τινος) 57, 5.
Κόχλαξ 16, 1. adn.
Κράβατος 66, 85. adn.
Κραιπαλάω 64, 58.
Κράσπεδον 15, 1. et alibi.
Κρατεῖν (c. acc.) 48, 11. 37, 9 (αὐχένας). 76, 1.
Κρατητεύω 64, 32. (Add.)
Κρατιστεύω 64, 31.
Κρατύνεσϑαι 64, 22.
Κραυγάζω 30, 12.
Κρεονομία Exp. Fid. 10.
Κρεωνομία ibid.
Κρεωφαγέω 66, 33.
Κρίνειν (νοῦν τινος) 66, 65. ex coni.
Κρίνον 52, 1.
Κρονία Addend. ad pag. 444. ed. Petav.
Κρούειν ὄψιν 26, 2.
Κρύβω 34, 15 et 17. 66, 65. adn.
Κρυπτάζω (act. et med.) 37, 2. 76, 3.
Κρυφίως et Κρυφαίως 30, 5. (V. Add.)

Κτηνώδης 23, 3. 66, 34.
Κτῆσις 30, 5
Κτίζω (perf. pass. κέκτισμαι, κεκτισμένος et ἐκτισμένος) 66, 18 et 45 et 51 et 55 et 56 et 67. 45, 3. 67, 4. 69, 34 et 16 et 56 76, pag. 966 et 971. alibi.
Κτίσις 26, 9. 39, 5.
Κτιστικῶς 76, pag. 970.
Κυβεία (fraus) 22, 1. 24, 3 et 8. 30, 14.
Κυβερνίτης 66, 31.
Κυβευτικός (διδασκαλία) 66, 52. 33, 22. (ἀγωγή) 46, 1.
Κυέω (κεκυημένος) 31, 1
Κύημα 30, 25. (cod. Ven.)
Κυΐσκειν 63, 3. (κυϊσκόμενος) 21, 7.
Κυκάω 66, 11. 33, 8. 69, 29.
Κυκλοδράκων 79, 7.
Κύκλωϑεν et Κυκλόϑεν 64, 13. (cum Add.)
Κυλλός 66, 33.
Κυνόδους 78, 12.
Κυοφορία (plur.) 69, 25.
Κυοφορικός 78, 12.
Κυπρίζω (c. acc.) 59, 9.
Κύπρις (cf. Κυπρίζω) Expos. Fid. 14.
Κύπρος (= κύπρις) Anaceph. p. 152.
Κυριεύω (pass.) 20, 2. p. 49. 66, 60.
Κυριοκτόνος 69, 13.
Κυριολεκτέω 74, 1.
Κῦρος 64, 28 (21).
Κυρόω 64, 19 (40).
Κύρτασις (= κύρτωσις) pag. 1078.
Κύρτωμα 69, 79.
Κώδιον 40, 1. 46, 1. 76, p. 741.
Κώκυμα 30, 25. (cf. Add.)
Κωνσταντιεύς et Κωνσταντιαῖος 51, 24. (cf. Add.)
Κωτίλως 76, pag. 990.

Λ.

Λαβίς 73, 4.
Λαγνιής (compar.) 27, 4.
Λαγνός (compar. λαγνιαίτερον 78, 22.) 21, 2.
Λαζία 66, 83.
Λαιμαργός 47, 2 (ἐπιϑυμία).
Λακίζεσϑαι 56, 1. 64, 69.
Λαλιά 66, 55.
Λαλιός (λαλιὰ ἐπιγραφή) Epist. ad Acac.
Λαμβάνειν (εἴληφαν) 66, 24. Cf. 66, 83 ἀπείληφαν.
— εἰς Ναζαρέτ Anaceph. pag. 135.
— (c. gen.) 42, p. 352.
— (= bibere) 34, 23.
Λαμπαδηφορέω 49, 21.
Λαμπαδηφόρος pag. 444. ed. Petav. (Addend.)
Λάσκω (aor. I.) 68, 6. 69, 14. 27, 8.
Λατρεία (οἰκονομίας) Exp. Fid. 22.
Λατρευτός 74, 8.
Λαφυραγωγία 55, 9.
Λεῖμμα 20, 8.
Λειτουργία (τῆς ἐπισκοπῆς) 42, 1.
Λειτουργικός (Hebr. 1, 14.) 40, 4.
Λεκτικός 73, 12.
Λεληϑότως 30, 6. 68, 9.
Λεξείδιον (Λεξίδιον Ven. in Add. ad 64, 11.) 33, 9. 64, 11.
Λεξίϑηρ et Λεξιϑήρ 77, 34. 69, 61 et 74.
Λεξιϑηράω 45, 4. 69, 50.
Λέξιν, κατὰ 64, 5. 66, 2 et 57. alibi.
Λεοντός oppidum (ἐν τῇ Λεοντῷ) 67, 1.
Λεπτογένεσις 39, 6.
Λεπτολογέω 51, 12.
Λεπτολόγημα 72, 9.
Λεπτολογία (διὰ λεπτολογίας) 69, 62.
Λεπτομερῶς 76, pag. 946.
Λεπτόν, κατὰ (κατὰ λεπτότατον 69, 11.) 68, 10.
Λεπτότης (κατὰ λεπτότητα) 68, 4.
Λευχείμων 49, 21.
Λεώς 42, p. 364. ex coni.
Λεωφόρος, ἡ 42, p. 340.
Ληγάτον Exp. Fid. 7.
Ληρολόγημα 79, 4. 66, 4.
Ληρολογία 39, 5.
Ληρολόγος 21, 6. et alibi.
Ληρωδία 66, 60.
Λησμονή 51, 18.
Ληψοδοσία 27, 3.
Λιβανῖτις (= λιβανωτίς, quod Venet. habet) 50, 1 et 2.
Λιβάς 34, 23.
Λίβελλος 72, 2 et 4.
Λίβυς (serpentis genus) 62, 8. (Add.)
Λικιννιανός 69, 2.

Λικμάω 76, 1.
Λινουργός 64, 71.
Λιπαίνω 79, 8.
Λιτῶς 73, 24.
Λίχνος 66, 59. 37, 1.
Λογεῖον 34, 17.
Λογίδιον 76, p. 933. 951. 982.
Λογικά, τὰ 73, 6.
Λογικεύομαι 64, 19 (40) et 54.
Λόγιον 59, 9.
Λόγιος 56, 1.
Λογιότης 66, 55.
Λοιπόν 42, 1. 51, 25. 78, 5. 66, 5 et 14 et 63. et alibi.
Λοξός 66, 21.
Λουτήρ 75, 5.
Λύβη (corrig. Λίβυς, ex Ven.) 62, 8.
Λυμαντικός 39, 6.
Λυμεών 76, 2.
Λύμη 21, 7. 68, 4.
Λύτρον 20, 1. (ἀπό τινος) 37, 7.
Λυτρόω 20, 1.
Λύτρωσις 34, 21.
Λυτρωτής 31, 13.
Λυχναψία 80, 2.
Λυχνικός (ψαλμός) Exp. Fid. 23.
Λύω (τινά τι 42, p. 331.) 64, 24 (45).
Λώβησις 55, 9. 58, 2. 59, 9.
Λωδίκιον 68, 3.
Λωφάω (de fluctu) 64, 19 (40).

M.

Μαγγανικός 24, 2.
Μαγεύω 34, 1.
Μαγουσαῖοι Exp. Fid. 12 et 13.
Μαϑητεία 51, 15. 58, 1.
Μαϑητεύω 24, 3. 69, 44. 76, p. 932. 77, 20.
Μαιών (nomen patris Homeri) 42, pag. 326.
Μαιωτικός 33, 8.
Μακάριος (superl. μακαριέστατος) 67, 4.
Μακαρίτης 64, 70.
Μακαρῖτις 78, 23.
Μακάτη regio Afr. 66, 83.
Μακραίων 64, 26 (19).
Μακράν, εἰς 68, 4 et 6.
Μακροδία 59, 12.
Μακροείκελος (μακροείκελλος codd. mss.) 51, 35.
Μακρύνεσϑαι 76, p. 942.
Μάλιστα, τὰ 70, 1.
Μᾶλλον (cum compar.) Epist. ad Acac. 23, 4. 69, 40
— καὶ — ἀλλά (vel δέ) 5, 1. p. 11. 66, 46.
Μάνδρα Epist. Acacii, 66, 11.
Μανδύας 76, 5.
Μανεία (pro Μανία) 69, 63.
Μάνη (genet. a Μάνης) 67, 1.
Μάντης (pro Μάντις) 66, 76.
Μαρειανδύνη 66, 83.
Μαρειῶτις (codd. Μαραιῶτις) 67, 1.
Μαρία λίμνη 29, 5.
Μαρμαρίς 66, 83.
Μαρτύριον 51, 30.
Μασάομαι 66, 35.
Μαστικός 64, 16.
Μασσητήρ 66, 53.
Ματαιοεργία 30, 7.
Ματαιοπονία 66, 6. 33, 8. 76, p. 931.
Ματαιοπόνος 42, p. 346.
Ματαιοσυκοφαντία 51, 4.
Ματαιοφροσύνη (plur. 39, 5.) 30, 30. 31, 35. 37, 1. 69, 69.
Μάτην (= sine causa) 71, 1. bis.
Μαυριτανία 66, 83.
Μάχομαι (ἐμαχησάμην 59, 3).
Μεγαλότολμος 34, 3.
Μεγαλύνω 15, 1.
Μεγαρίζω Exp. Fid. 10. p. 1092.
Μέγας (τὰ μεγάλα ἰσχύειν παρά τινος, 69, 10.). Cf. s. v. Μειζότερος.
Μεγιστᾶνες (codd. habent Μεγιστάνες) 69, 20. ex Prov. 8, 12.
Μεϑαρμόζω 34, 15 et 18.
Μεϑοδεία 64, 59. 73, 95.
Μεϑοδία 73, 15 et 20.
Μέϑυσος 59, 7.
Μειζόνως 75, 1.
Μειζότερος 55, 1. 66, 49. 71, 5.
Μείουρος 45, 1.
Μέλεσϑαι (τινός) 52, 2. crit.
Μελίσσιον 66, 35.
Μελλητικός 42, 8. 69, 74.
Μελλητικῶς 69, 74. 42, p. 337. 76, p. 958. 979.
Μεμελετημένως 64, 59. (ex Ven., in Add.)
Μεμωράδιος 71, 1.

Μὲν οὖν et Μενοῦνγε 10, 1. 74, 8.
Μερίζεσϑαι 32, 4.
Μέριμνάν τινι συνεισφέρεσϑαι 69, 11.
Μεριμνάω (= diligenter curare vel administrare) 68, 3.
Μερίς 38, 8. 10, 1. (ἐν μερίδι πονηρᾷ τετάχϑαι) 66, 62.
Μεριστικός 31, 16. 76, p. 953.
Μεριτεία 23, 1.
Μέρος καὶ ἁπαξαπλῶς 78, 6.
Μέρος, ἀνὰ 66, 25.
Μέρους, ἀπὸ 19, 4.
Μεσάζω 51, 23. 69, 11.
Μέση τῶν ποταμῶν (= Μεσοποταμία) 46, 1. 62, 1.
Μέσον, ἀνὰ 10, 1. 66, 64.
— (adv. c. gen.) 69, 77. Epist. Acacii (bis). Index libri III.
— φέρεσϑαι 64, 5.
Μέσος 61, 7.
Μέσως pag. 442. adn.
Μετὰ μικρόν 31, 15.
— χεῖρας ἔχειν et λαμβάνειν 76, 4. et pag. 932.
Μεταβάλλω (intr.) 66, 42.
Μεταβατικός Exp. Fid. 5.
Μεταγγίζω 66, 28. et alibi.
Μεταγγισμός Epist. ad Acac., 66, 55.
Μεταγενής 31, 15 (οἱ μεταγενέστεροι) 76, p. 964.
Μεταδιδόναι (τί) 48, 8.
Μεταιτέω 80, 3.
Μετακαλέω 30, 4.
Μετακενόω 34, 2.
Μετακινέω 30, 11. 68, 10.
Μετακοσμέω 64, 25 (18.)
Μεταλαμβάνω 34, 2. 26, 13. 58, 1.
Μεταλήπτωρ 42, p. 330.
Μεταλλεύω (pro Μεταλλοιόω) 67, 4. (Sap. Sal. 4, 9.)
Μεταλλοιόω 67, 4. (Sap. Sal. 1, 1.)
Μετάμελος (ἐκ μεταμέλου et κατὰ μετάμελον) 64, 30 (23). 66, 47.
Μεταμεμελημένως 76, p. 979.
Μεταμορφάζω 34, 15 (ubi fort. legend. μεϑαρμόζω). Cf. 34, 18.
Μεταμορφόω 24, 3.
Μετανάστης 41, 1.
Μετανίστασϑαι 29, 6.
Μακροϑυμέω (τινί) 43, 2.
Μετανοέω (ἀπό τινος) 54, 2. 59, 6.
Μετάνοιαν αἰτεῖν 42, 1.
Μεταξύ 68, 5 et 6. et 68, 3.
Μεταπίπτω 8, 9.
Μεταρσιολεκτέω 76, p. 967.
Μετατάσσω 73, 23.
Μεταφραστικῶς 42, p. 362.
Μεταχειρίζω 24, 1. 30, 20. 45, 4. 63, 4.
Μέτειμι (ἀπό τινος 43, 2.) 69, 69.
Μετέωρος 37, 1.
Μετηλλαγμένως (τὶ γενέσϑαι) 68, 1.
Μετοχή 40, 2. 48, 6 (ὕπνου).
Μετριοπαϑέω 69, 37.
Μετριότης 68, 8. 69, 37.
Μέτρον 61, 4 et 61, 1.
Μέχρι μή 33, 6.
Μή (c. indic. post νομίζειν et λέγειν) 64, 34. 69, 30 et 59. 61, 5. 77, 30. (μή πη ἄρα) 51, 3. (μή πη ἄρα) 70, 10.
Μηδὲ ὅλως 57, 6. 64, 58. 52, 1.
Μηκόϑεν, ἀπὸ 26, 19. 80, 10.
Μηλωτή 64, 64.
Μήν, οὐ 79, 4. 53, 2. (sequ. κἄν) 9, 3. 27, 2 et 3 39, 1. 42, pag. 361. 26, 11. 42, 1 (sequ. ἀλλὰ καί).
Μήνυμα 62, 5.
Μηνυτής (de muliere) 48, 13.
Μήτε pro Μηδέ (cf. s. v. Οὔτε) 16, 3. 48, 2. 59, 12 et 13. 76, 3. et saepius.
Μή τί γε 32, 2.
Μητραλῴας 75, 3. adn.
Μητροκομία Exp. Fid. 11. Anaceph. p. 145.
Μηχανᾶν (τὰ ἀληϑῆ τῷ ψεύδει) 66, 34.
Μηχανεύω 42, p. 317.
Μηχάνησις 66, 58.
Μηχανοποιΐα 23, 4.
Μικροῦ μὴ παρακειμένου 31, 6.
Μικρῶς 74, 1.
Μίλιον 30, 17. 53, 1.
Μίλτις, εως 18, 3.
Μιμηλός 33, 8. 48, 11. 66, 74.
Μιμολόγημα 37, 3.
Μιμολογία 36, 4. 66, 24.
Μισάδελφος 64, 28 (21).
Μισάνϑρωπον, τὸ 64, 20 (41).

Μισθαποδοσία 64, 72.
Μισθαποδότης 76, p. 990.
Μισόκαλος 64. 26 (19).
Μισοπόνηρος 23, 3.
Μίτος 5. 3.
Μογγιλάλος 66. 28.
Μοιχεύειν (ἀπό τινος) 79, 4. 42, p. 352. (pass.).
Μόλιβος 73, 5.
Μόλουρος 62, 8.
Μόλυβος 73, 5. adn.
Μολύνω (μεμολυσμένος et μεμολυμμένος 26, 5. Cf. Add.) 9, 4. 63, 1.
Μονάζω 63, 1.
Μονήρης 64, 4.
Μονοβόλως 61, 3.
Μονογενῶς 73, 5.
Μονοειδής Exp. Fid 17.
Μονοειδῶς 76, p. 943.
Μονοκόλως 57, 2.
Μονομερῶς 25, 3.
Μονόξυλος 61, 3.
Μόνος (superl.) 67, 1. 69, 8.
Μονότης Exp. Fid. 21.
Μονοτύπως 57, 2.
Μονόω 40, 1.
Μόρια, τὰ 26, 9. 58, 1.
Μορφοποιέω 64, 26 (19).
Μόρφωσις 47, 3. 73, 2.
Μοσσύνοικοι 39, 8.
Μοσχοποιΐα 47, 2.
Μοχθέω 34, 63.
Μοχθηρία 66, 5. et alibi.
Μύαγρος 61, 8.
Μυέω (c gen. et c. acc.) 58, 3. Exp. Fid. 10. p. 1092. Anaceph. p. 144.
Μυθολόγημα 45, 1.
Μυθοπλαστία 73, 36.
Μυθοποίημα 31, 36.
Μυθωδῶς 37, 3.
Μύκης 31, 1.
Μυκτήρ 64, 67.
Μυλοστόμις 35, 3.
Μυογαλλίδιον (Ven Μυογαλίδιον) 35, 9.
Μυρεψικός 47, 3.
Μυρεψός (ἐργασία) 61, 8.
Μυριανταπλάσιον 69, 16.
Μυρίζω Exp. Fid. 10. p. 1091.
Μυσαρός (et Μυσερός 26, 16 et 63, 2. ex Veneto) 63, 1. Exp. Fid. 10. p. 1091.
Μυσαρῶς Ind. lib. II (1, 5).
Μυσοὶ ἄβιοι Exp. Fid. 13.
Μυστήρια, τὰ (de sacra coena) 40, 2.
Μυστηριωδῶς 21, 3. 31, 3.
Μυχός (superl.) 52, 1.
Μυωξός 64, 73.
Μυωπάζω 59, 9. 69, 49.
Μωρολογία 16, 3. 26, 3. 66, 22.

N.

Ναβαττίς 53, 1.
Νάρδος 40, 3.
Ναυτιάω 26, 5.
Ναυτίασις pag. 1078.
Ναύτιλος 61, 4.
Νεανιεύεσθαι Expos. Fid. 13.
Νεανικότης 65, 4.
Νεανιότης Exp. Fid. 13. p. 1095.
Νεκροφορέω 64, 21 (42).
Νεκρόω 69, 79.
Νεκυοφάγος Exp. Fid. 10. p. 1091.
Νεοκατήχητος Epist. Acacii.
Νεῦρον (pudendum) 64, 3.
Νεύω Epist. ad Acac. p. 9. 64, 52.
Νηπιάζω 30, 6.
Νηπτικῶς 64, 20 (41).
Νήφεσθαι 75, 3. adn.
Νικοποιός 64, 63.
Νιτρῖτις 76, 1. adn.
Νομίζειν (τὶ εἰς ἀγαθόν) 76, p. 934.
— seqq. μή c. indic. vide sub Μή.
Νομικός Epist. ad Acac.
Νομιστεύω 19, 6. 63, 1. 66, 32. 73, 24.
Νομιτεύω 63, 1. (Add.) et alibi.
Νομοδιδάσκαλος 16, 1.
Νομομάθης 30, 9.
Νοσηλεύεσθαι 66, 4.
Νοσσεύω (νοσεύω codd. mss.) 69, 25.
Νοτίζω 64, 15.
Νοτίς 64, 73.
Νουθέτησις 64, 32.
Νουνεχής 66, 88. et saepius.
Νοῦς (acc. plur. νόας 31, 14) 69, 41 et 48. νοῦν διδόναι. 73, 35 κατὰ νοῦν τίθεσθαι.
Νυμφών 34, 3.
Νύσσω 1, 1, 2. 44, 7. 55, 6.

Νώδεια 26, 18.
Νωδός 49, 3. 78, 3.

Ξ.

Ξενοδοχεῖον 75, 1.
Ξενολεκτέω 32, 1. 66, 70.
Ξενολεξία 42, 11 et pag. 321. 57, 10. 77, 2.
Ξενολογία 69, 53.
Ξήριον 27, 5. ex Ven.
Ξόανον 1, 5.
Ξύριον 27, 5.

O.

Ὁδοιπορία (= ὁδός) 42, pag. 346. 59, 12.
Ὀδυνηρός 44, 7. 47, 3.
Ὀδώνιον 59, 11.
Ὅθεν καὶ πόθεν 31, 26.
Ὀθνεῖος 64, 57.
Ὀθόνη 28, 2.
Οἶδα (ᾔδεισαν) 23, 4. 48, 2. et alibi.
Οἴκαδε (= οἴκοι) 66, 7.
Οἰκειακός 76, p. 992.
Οἰκίσκος 52, 2.
Οἰκοδομή (sensu spirituali) Epist ad Acac., 30, 5.
Οἰκονομέω 51, 6.
Οἰκονομία (= providentia divina) Exp. Fid. 22. et alibi.
Οἰκουρός 80, 6.
Οἰκτίρμων 34, 21. 59, 6.
Οἰνοποσία 76, 3.
Οἰνοπότης 30, 19.
Οἷα et Οἷα δή Epist. ad Acac. 66, 11. 69, 17 et 64. 78, 5. Anaceph. 7.
Οἱονεί 64, 14 et 15.
Οἷον εἰπεῖν, ὡς 9, 4.
Οἷον ὥσπερ 64, 39.
Οἰστρέω 66, 27.
Ὀχλάζω 64, 42.
Ὀκνός (pars navis) 61, 3.
Ὀκταετία 16, 1.
Ὀλεάριος 30, 24.
Ὀλετήρ (adiect.) 13, 1. adn.
Ὀλετήριος 1, 13.
Ὀλιγόπιστος 26, 8.
Ὀλισθαίνω 64. 5.
Ὁλκή 30, 6. 56, 2.
Ὅλμος 26, 5.
Ὁλοκαύτωσις 34, 17. 66, 57.
Ὅλον (adv.) 42, p. 321. et alibi.
Ὅλως εἰπεῖν 66, 45. et alibi.
Ὁλοσχερῶς 31, 8. 42, pag. 373.
Ὁλοτελής 30, 33. 66, 22.
Ὁλοτελῶς 64, 54.
Ὄλυνθος 59, 9.
Ὁμάς 8, 8. p. 22.
Ὀμβροτόκος 17, 1.
Ὁμογνωμέω et Ὁμογνωμονέω 29, 7.
Ὁμογνώμων 61, 5.
Ὁμοδίαιτος 78, 13.
Ὁμόδοξος 61, 5.
Ὁμοεργής 51, 14.
Ὁμοιογνώμων 35, 1.
Ὁμοιομερία Exp. Fid. p. 1086.
Ὁμοιομερής Epist. ad Acac.
Ὁμοιοούσιος Ind. libri III.
Ὁμοιοπαθής (c. gen. et c. dat.) 69, 17 et 68. 77, 16.
Ὁμοῖος (c. gen.) 67, 8. Ind. libri II.
Ὁμοιούσιος 73, 1.
Ὁμοίωμα 66, 5.
Ὁμολεξία 64, 8.
Ὁμολογητής 68, 2.
Ὁμολογητικόν, τὸ 76, p. 971.
Ὁμολογήτρια 68, 5.
Ὁμολογουμένως 57, 3. 64, 7.
Ὁμοούσιος 33, 7. 73, 1 et 11.
Ὁμοουσιότης 74, 13. 76, p. 936. Exp. Fid. 21.
Ὁμοουσίως 76, 3.
Ὁμόπιστος 78, 2.
Ὁμόρροπος 76, p. 962.
Ὁμόσε (ἰέναι) 64, 58.
Ὁμόστιχος 1, 1, 9. adn.
Ὁμόστοιχος 1, 1, 9. 62, 4. 66, 57 et 75.
Ὁμότεχνος 51, 14.
Ὁμότροπος, ἡ 80, 9.
Ὁμοφρόνως (τινί) 77, 20.
Ὁμόχωρος 51, 14.
Ὁμόψυχος 73, 2.
Ὁμωνυμικῶς 35, 2.
Ὀνειρώσσω 31, 4 et 31.
Ὀνοματοποιεῖν (τινά) 24, 2.
Ὀξυγράφος 64, 3.
Ὀξύτης Epist. ad Acac. 1.
Ὀπή 70, 8.
Ὅποι (ubi) 70, 1.

Ὀπός 34, 21. 42, p. 328.
Ὁπότε (= quandoquidem) 16, 4. 42, 4. 69, 36. 71. 2. 67, 7 (ὁπότε γάρ).
Ὁπότερος 76, p. 983. (μηδ' ὁπότερος) Epist. ad Acac. 66, 57, (οὐδὲ ὁπότερος) 51, 30. 58, 2 et 3.
Ὅπου (caus.) 64, 15.
— μὲν — ὅπου δέ 31, 27.
Ὀπτάνεσϑαι 57, 4. 66, 32. alibi.
Ὄργανον (de toto corpore) 20, 3. p. 49.
Ὀργιάω et Ὀργάω Expos. Fid. 12. (ὀργώσας, contra Exp. Fid. 11. ὀργιούντων).
Ὀρϑοποδέω 42, p. 340. 69, 46.
Ὀρϑρίζω 76, 2.
Ὄρϑριος (ὀρϑριαίτερος) 66, 11.
Ὁριγνώμων 76, 8.
Ὁριογνώμων 42, 7.
Ὅριον 30, 26.
Ὁρισμός 43, 2.
Ὁρμᾶσϑαι (oriundum esse vel exire) 71, 1. 77, 1 et 25. 80, 2. et alibi.
Ὁρμαστός (h. e. ἁρμοστός) 69, 23. 78, 7 (et 13) et 16.
Ὅρμημα 76, p. 962.
Ὁροϑεσία 42, 7.
Ὁροϑέτης 66, 14 et 33. 76, p. 949.
Ὀρόφωσις (tectum) Exp. Fid. 4.
Ὅς (εἰσὶν οἳ λόγων) 64, 20 (41). (ἃς μὲν — ἃς δέ) 31, 16. 64, 35. 74, 8 et 9.
Ὁσάκις (c. gen.) 34, 23.
Ὁσημέραι 73, 35. 78, 2.
Ὁσοιδηποτοῦν 77, 3.
Ὅσος (ἄλλοι ὅσοι) Exp. Fid. 11. 26, 11. et alibi. (πλείστη ὅση) 64, 14. (ὅσα ἅττα) 64, 51. (ἐπὶ τὸ ὅσον) 64, 13. Cf. 64, 36.
Ὅστις οὗτος Ep. ad Acac. p. 22. huius edit., 51, 22.
Ὀστρακίτης 40. 8. 57, 10.
Ὀσφραντικός 48, 5.
Ὁτὲ μὲν — ὁτὲ δέ 66, 44. Cf. 66, 32.
Ὅτι (ὅτι τίς) 58, 13. (ὅτι τὸ πᾶν = quod universum adtinet) 63, 3. (τί ὅτι) 59, 8. Cf. Act. Apost. 5, 9. (οὐχ ὅτι) 78, 4. 66, 40. 57, 8. 76, 2. (εἰ μὴ ὅτι) 39, 5. 66, 11. (c. part. pro ἅτε) 34, 21. 66, 24. (ὅτι μή) 64, 57. (μᾶλλον δ' ὅτι) 79, 2. (elliptice) 55, 4. Cf. etiam s. v. Πάντως.
Ὁτιοῦν (κατὰ πᾶσαν ὁτιοῦν αἰτίαν) 49, 30.
Οὐ (c. imperat.) 61, 5.
Οὐά Expos. Fid. 10.
Οὐδέ (sequ. οὔτε) 42, p. 325. 69, 38. 66, 17. et alibi. (οὐδ' ὅλως) Epist. ad Acac. p. 13. 64, 2.
Οὐδέπω 73, 19. bis.
Οὐδοπότερος 76, pag. 924. 930. 973. (contra 76, p. 952. οὔτε ὁπότερος).
Οὐϑείς 30, 30.
Οὐϑ' ἕτερος 66, 14.
Οὐκέτι (nequaquam) 70, 12. 76, pag. 960. 78, 10 et 12. et alibi saepius.
Οὔπω (pro οὔπως) 77, 28. Cf. s. v. Οὐδέπω.
Οὐρανομέτρης 71, 1.
Οὔτε (pro οὐδέ) 36, 5. 42, p. 347 et 352. 46, 5. 16, 4. 67, 3. 66, 15 et 19 et 55. 73, 4 et 34. 76, p. 937 et 941 et 961. 77, 24 et 30. 78, 11 et 21., et alibi saepissime. (οὔτε οὖν) 70, 11. (καὶ οὔτε) 76, p. 964. 37, 6. (οὔτε γάρ) 66, 55. 74, 13. p. 957 et 966, alibi. (ἀλλ' οὔτε) 78, 10. 69, 25. 23, 3. 30, 34.
Οὔτε ὁπότερος 76, p. 952.
Οὔτις (adiect.) 64, 11.
Οὗτος — οὗτος 68, 3.
Οὑτοσί (τουτί) 66, 55. (τουτοῒ) 66, 43.
Οὕτως abundat 66, 1 et 2 et 5. saepius.
Ὀφειλόμενος 69, 6.
Ὀφειλομένως 76, p. 972.
Ὀφιείκελος 45, 1.
Ὀφιοειδής 37, 5.
Ὄφις (bufo) 50, 3.
Ὀχλεῖσϑαι 68, 6.
Ὄχλησις 26, 1.
Ὄχϑη 66, 75.
Ὀχυρόω 55, 6.
Ὀψωνέω 75, 3.
Ὀψώνιον 30, 12.

Π.

Παγανός 64, 70. (Addend.)
Παγγέλαστος 52, 3.

Παγιδεύω 66, 44. 69, 63. 25, 3.
Πάγιος 64, 19 (40).
Παιδαρικός 51, 20.
Παιδαριώδης Exp. Fid. 11.
Παιδεία (castigatio) 46, 3.
Παῖδες (Ἀλεξανδρέων) 76, 1. (Ἑβραίων) 77, 16. Exp. Fid. 10. p. 1092. (Ἑλλήνων) 70, 6. 76, p. 983. (Χριστιανῶν) 76, p. 988.
Παιδευτήριον 66, 55.
Παιδευτής 8, 8.
Παίω (de scorpio) 67, 4.
Παλαιός (τὰ παλαιὰ τοῦ ἀμπέλου) 59, 9.
Παλαιόω 66, 86. (pass.) 63, 2.
Παλιγγενεσία 59, 5.
Παλιμβόλως 64, 63. 76, p 939 et 975.
Παλιμπλοκής 59, 12. adn.
Παλίμφημος 64, 54.
Παλινδρομέω 1, 8.
Παλινερωτικός 26, 2. ex coni.
Παλίνορσος 1, 1, 5.
Παλλακή 35, 3. 80, 10 et 11. Expos. Fid. 5.
Παλλακίς 35, 3. Exp. Fid. 6.
Πάλλω (intr.) 34, 2.
Παλμός Exp. Fid. 24.
Παμβασιλεύς 26, 14.
Παμψηφί 77, 3.
Πανάγιος Epist. Acacii, et alibi.
Πανάμωμος 64, 33 et 57. (ex Ven.)
Πανάρετος 69, 11.
Πανάριον Prooem., et Anaceph. 1.
Πανέορτος pag. 735. ex coni.
Παννύχως 33, 2.
Πανοπλίας (ἀπὸ τῆς πανοπλίας) 66, 24.
Πανουργεύομαι 66, 44.
Πανσεβάσμιος Epist. ad Acac. 70, 12 et 14.
Πανταχόϑεν, ἐκ 69, 53. 54, 3. 73, 27.
Πάντως ὅτι (= fieri non potest quin) 42, pag. 343. 61, 4. 64, 67. 66, 58 et 82. 64, 5. (οὐχ ὅτι πάντως).
Πάντως που, οὐ 69, 20. et alibi.
Πανυπέρτατος 34, 4.
Πάπας 6, 8 et alibi.
Παραβλάπτω 69, 27.
Παραβουλεύομαι 64, 72. (cf. Add.)
Παραβύστῳ, ἐν 21, 2. 62, 2.
Παράγειν 57, 5. et pag. 20.
Παραδειγματίζω 78, 20.
Παραδοξοποιέω 68, 6.
Παραδοξοποιΐα 69, 62.
Παραδρομή 5, 1.
Παραζηλόω 1, 1, 6. 24, 2. 77, 16.
Παραϑαρσύνω 66, 58.
Παράϑεσις 31, 8.
Παραίτιος 42, p. 368. 64, 21 (42). 66, 58. 67, 4. 69, 60.
Παρακαλεῖν (consolari) 68, 10.
Παράκεισϑαι (μικροῦ μὴ παρακειμένου) 31, 6. (παράκειται) 64, 57.
Παρακινδυνεύω 64, 31 (24).
Παρακλητικός 74, 7.
Παρακοή 60, 46. 37, 1.
Παρακολουϑέω 48, 2 et 3.
Παρακολούϑησις 48, 3. 51, 33.
Παρακολουϑία 48, 3 et 13.
Παρακομιδή 77, 16.
Παρακόπτω (τινά τινος) 64, 17.
Παρακούω (τινός) 64, 4.
Παρακύπτω 23, 1.
Παραλαλέω 21, 6. 66, 48.
Παραλιώτης 31, 2.
Παράλυσις 59, 9.
Παραλύειν (ἀπό τινος) 69, 47.
Παράπαν 16, 3. 64, 27 et 29. Cf. s. v. Σύνολον.
Παραπείϑω 66, 60.
Παραπεποιημένως 71, 1.
Παραπίπτω (παρέπεσαν) 59, 5. (ἀπο τινος) 59, 2 et 3.
Παραπλέκω 19, 1. et alibi.
Παραπληξία 48, 7. 76, p. 988.
Παραπλοκή 69, 55.
Παραποιέω 21, 2. 66, 21. 64, 5. 31, 3.
Παραποίησις 76, p. 948.
Παραποιητεύω 48, 4.
Παράπτεσϑαι (τινός) 26, 3. 63, 4.
Παράπτωμα 42, 3. 59, 2. et alibi.
Παρασαλεύεσϑαι 73, 1.
Παρασημειοῦσϑαι 73, 17.
Παρασημείωσις 51, 29.
Παρασκευάζω 64, 4. 68, 6 et 7. 66, 57. (παρασκευάζεσϑαι — ventrem exonerare) 69, 10. 68, 7. 77, 16.
Παράστασις 51, 5. 65, 4.
Παραταράσσω 69, 33.
Παρατηρέω et Παρατηρέομαι 64, 54. 30, 2. 69, 14.

Παρατήρησις 69, 14.
Παρατρέπω 64, 5.
Παρατριβή 30, 2 et 34. 64, 53. 69, 11. et alibi.
Παρατρίψασϑαι τὸ μέτωπον 68, 4. 69, 3 et 59. 71, 1.
Παραφαίνεσϑαι 60, 2
Παραφέρεσϑαι 66, 56 et 48 30, 34. (παρενεκτέος) 77, 36.
Παραφϑαρμένος 21, 2.
Παράφϑεγμα 46, 13.
Παραφυλακή 66, 69. Expos. Fid. 21.
Παραφυλάσσω 59, 4.
Παραχάραξις 42, p. 321.
Παραχαράσσω 66, 53. 68, 8. 64, 63.
Παραχωρεῖν 66, 61. 68, 8.
Παρειςάγω 16, 3.
Παρείςδυσις 13, 2. 25, 1.
Παρειςφέρω Epist. ad Acac. p. 12. 66, 87.
Παρεκβάλλω 64, 7. 67, 2. 77, 26.
Παρεκτικός 66, 9. 42, p. 330.
Παρεκτομή 42, p 333.
Παρεκτρέπω 76, 9. et p. 951.
Παρεκτροπή 54, 1. 69, 42.
Παρεκφέρω 74, 13.
Παρεμβολή 1, 8. p. 10.
Παρεμπίπτω 48, 15.
Παρεμπλέκω 76, p. 932.
Παρεμπλοκή 59, 12. (Add.)
Παρεμποιεῖσϑαι 21, 2.
Παρένδυσις 13, 10. adn.
Παρενοχλέω 69, 10.
Παρεντρίβω 30, 7.
Παρεντυχία 28, 8. 48, 15.
Παρέξοδος pag. 16.
Παρεπινοέω 34, 18.
Πάρεργος 66, 53.
Παρερμήνευμα 73, 38.
Παρέρχεσϑαι (aggredi) 1, 1, 2.
Παρεύρημα 34, 13.
Παρέχειν (παρασχόντα αὐτῷ, intr.) 69, 8.
Παρηλλαγμένος 39, 5.
Παρηλλαγμένως 42, 10.
Παρϑηνών (monasterium) 58, 5.
Παριστάω 64, 4. 66, 63.
Πάροικος 8, 4.
Παροιμιάζω 69, 21.
Παροιμιαστής 69, 14.
Παροινία 30, 33.
Παρολκή 55, 9. 68, 3.
Παροξυσμός 66, 78.
Παρορμάω 64, 21 (42) et 58.
Πάροψις 25, 3.
Παρρησία 59, 9. 68, 6 et 9.
Παρρησιάζεσϑαι 64, 1.
Participia pro finitis posita 66, 71 et 88. 69, 26 et 28 et 34 et 58 et 59 et 75 et 64. 19, 3. 30, 5. alibi saepissime.
Participia duo vitiose iuncta 21, 2.
Παρυφαίνω 5, 1.
Πασσαλίσκος 78, 12.
Παταγίζω Exp. Fid. 11. ex coni.
Πατραλῴας 75, 3.
Πατριά (familia) 73, 12. 78, 17.
Πατριαρχία 8, 9. Exp. Fid. 4. 39, 21. 55, 3.
Πατρίς 28, 6. 47, 1. 27, 6. 51, 30. 66, 1.
Πατριώτης 30, 25.
Παύεσϑαι (ἀπό τινος) 63, 1.
Παχύνω 59, 10.
Πεζεύω p. 1078.
Πειϑανός 42, 3. 75, 2.
Πειϑανῶς 31, 8.
Πειϑώ (ὑπό τινος) 30, 23. Cf. 74, 7.
Πεινάω (inf. aor. πεινᾶσαι) 69, 51.
Πεῖρα (ἐν π. γίγνεσϑαί τινος) 42, pag. 337.
Πειρατής 66, 46. 61, 4. 69, 50.
Πεισμονή 30, 21.
Πεμφρηδών 41, 3.
Πενιχρός (λόγῳ) 66, 11.
Πεπαρρησιασμένως 63, 2.
Πεπλανημένως 42, p. 361.
Πεπληρωμένως 69, 56.
Περαῖα, ἡ 19, 1. adn.
Πέρας 37, 2. (de cauda scorpii) 58, 5. — τὸ 78, 4. et saepius.
Περατόω 76, p. 964. adn.
Perfecti 3. pers. plur. in $\overline{\alpha\nu}$ (εἴληφαν et ἀπείληφαν) 66, 24 et 83. 68, 1. (εἴρηκαν) 69, 31. (εἴωϑαν) 67, 8. 69, 42. Contra εἰώϑασιν 69, 41. (ἕστηκαν) 78. 9. (γέγοναν) 55, 6. Add.
Περί (οἱ περὶ κτλ.) 69, 1. 27, 6. 51, 15. 59, 8. (penes) 16, 4.

Περὶ τὸ στόμα ἔχειν 66, 21.
Περιαγωγή 64, 55
Περιαιρέω 29, 9. (τινὰ ἀπό τινος) 76, p. 989.
Περιαντλέω 78, 6.
Περίαπτον, τὸ 15, 1. 53, 1. 66, 13. Exp. Fid. 24.
Περιβάλλω (τινά τι) 66, 25. (τινὰ εἴς τι) 64, 3.
Περιβλαστάνω Epist. ad Acac.
Περιδίνησις 8, 1.
Περιδράσσομαι 64, 16.
Περιεκτικός 77, 25.
Περιεργία 24, 2. 30, 12.
Περιέχω 74, 7.
Περικακέω (c. inf. et c. partic.) 26, 2 et 11 et 14.
Περίκεισϑαι τὰ σωματικά 64, 10.
Περικλάω Epist. ad Acac. Anaceph. p. 127.
Περικρούω 26, 21. 76, p. 979.
Περιλαμβάνω (animo comprehendere, intelligere) 66, 14.
Περίμετρος 42, p. 326. Cf. 24, 1. adn.
Περινοστεύω 42, 11.
Περινοστέω 69, 27. Ind. libri III.
Περιοικία Epist. Acacii.
Περιοικίς 24, 1. 29, 5. 42, pag. 326. 28, 5.
Περιπείρω 76, p. 979.
Περιπέτεια 64, 5.
Περιποιέω, 29, 2. 42, pag. 346. (med.) 64, 63.
Περιποίησις 64, 67. .
Περιπολίζω 34, 3.
Περιπόρφυρος 34, 2.
Περιπτύσσεσϑαι 68, 10.
Περίπτυστος 32, 3.
Περισσολογία 32, 3. 77, 37.
Περισσοῦ, ὑπέρ 61, 6.
Περισυλλέγομαι (τὶ) 73, 14.
Περισυνάγω 69, 57.
Περιτόναιος 61, 3.
Περιτροπή 76. p. 931.
Περιττότερον 69, 66. (comp. περιττοτέρως) 31, 35.
Περιφέρεια 52, 1
Περιφερής 45, 1.
Περιφορά 27, 2.
Περίχωρος, ἡ 24, 1.
Περιωδυνία et Περιοδυνία 51, 35 et 7.
Περσέα 66, 9 et 28.
Πέτρος et Παῦλος nomina usurpata ut apud Romanos Gaius et Titius 64, 14.
Πεῦσις 62, 2.
Πεφυλαγμένως 64, 20 (41).
Πῇ μέν — πῇ δέ 69, 29. 76, 1.
Πηγή (de sanguine menstruo) 9, 8.
Πηλουργία 1, 1, 6. 66, 19.
Πήρωσις 26, 7.
Πήσσω 66, 21.
Πιάζω 51, 25. 56, 3.
Πιέζω (ἐπιάσϑην) 56, 3.
Πιϑανολογέω 66, 71.
Πιϑανολογία 24, 3. 28, 5. 46, 2.
Πιϑανότητος, διὰ 47, 2.
Πικραίνω 67, 4.
Πικρία 57, 1.
Πικρίς 70, 11.
Πίπτω (ἔπεσα) 28, 5.
Πίπτει ϑώραξ 64, 5.
Πισίς, ἡ 69, 26.
Πιστοποιέω 66, 70.
Πιστόω et Πιστόομαι 1, 1, 2. pag. 2. 48, 15.
Πλανάω 16, 2. 70, 14. 66, 30. 69, 12. (τὸ πεπλανημένον) 19, 2.
Πλανητός 26, 18. ex coni.
Πλάξ 33, 5.
Πλάστης 24, 8. alibi.
Πλαστίον 69, 25.
Πλαστογραφέω 40, 2.
Πλαστουργία 24, 8. 66, 32. 73, 24. 78, 9.
Πλαστουργός 24, 8.
Πλαστῶς 40, 7.
Πλάτος 51, 9. 29, 2. 55, 6. (διὰ πλάτους et ἐν πλάτει) 69, 67. 51, 4. 34, 22.
Πλατύνω (pass.) 39, 7. 70, 15.
Πλατύσημος 15, 1.
Πλεῖον ἔλασσον (plur. 78, 14. 79, 6.) 78, 8. et alibi.
Πλείω γίγνεσϑαι, ὑπὲρ 69, 25.
Πλεονεκτεῖν (τινά) 66, 84. 80, 4.
Πλήν 10, 1. 67, 2. 28, 7. 40, 1. 59, 6. 51, 12. et alibi.
Πλὴν ὅτι 51, 12. 33, 4.
Πλήρους, ἐκ 64, 17.

Πληροφορέω 26, 14. 30, 21. Exp. Fid. 13. Anaceph. p. 154.
Πληροφορία 20, 2. 66, 7. 27, 3. 51, 6.
Πληρόω (intr.) 61, 4.
Πλήρωμα 76, p. 932.
Πληρωτής 77, 28.
Πληρωτικός 42, p. 351.
Πλησιόχωρος 30, 4.
Πνευματόφορος pag. 16. 69, 73.
Ποάζω (πόα ποάζει) 59, 9.
Ποδεῖον 59, 11.
Ποιεῖν (c. temporis vocabulis e. g. τρεῖς μῆνας) 51, 18. 68, 6. 78, 10. 72, 2.
Ποιήτευμα 42, p. 374. 26, 2. 66, 46.
Ποιητεύω et Ποιητεύεσϑαι 25, 7. 31, 4., 42, p. 356. 36, 1.
Ποίας, διὰ 59, 12.
Πολιτεία 66, 33. 67, 7. Epist. Acacii. 13, 1. 26, 13. 42, p. 330. et alibi.
Πολιτεύεσϑαι 42, p. 371. 340. 354. 58, 5. et alibi.
Πολιτικός (compar.) Epist. ad Acac.
Πολλοστημόριος Expos. Fid. 9.
Πολυάνδριον 30, 8.
Πολυβλέπων 57, 6. (Add.)
Πολύβλυστος (τὸ πολύβλυστον) 59, 1.
Πολυβλύστως 69, 27.
Πολυκλήματος 64, 32.
Πολύκοινος 79, 4.
Πολύκομπος 35, 3. 64, 68.
Πολυμάϑεια 54, 1.
Πολυμερῶς 51, 31.
Πολυμιξία 24, 3. 25, 2. 26, 3.
Πολυόφϑαλμος 36, 1.
Πολυπειρία 64, 3.
Πολύπειρος 8, 8.
Πολυπλασιάζω 64, 68.
Πολυπλασιασμός 34, 11.
Πολυπλασίων 64, p. 562.
Πολύπλοκος 64, 60.
Πολυπραγμονέω 30, 1.
Πολυρρήμων 74, 9.
Πολυσχεδής 33, 7. et p. 1078.
Πολυτελεύεσϑαι 64, 52 (Add.)
Πολυτρόπως 51, 31.
Πολύφημος 35, 3. adn.
Πολυφόρος 8, 9.
Πολύφυρος 49, 3.
Πολυχρόνιος 30, 24.
Πόμα et Πῶμα Exp. Fid. 14.
Πομπεύω 76, 1.
Πονημάτιον 76, 10.
Πονηρεύομαι 21, 2.
Πονηροποιός 66, 53. 26, 11.
Ποντοπορέω p. 1078.
Πορία 37, 9. adn.
Πορίζω 64, 66.
Πορισμός 5, 3. 64, 66. 76, 1.
Πορνάς 21, 2.
Πορνεία (εἰδώλων) 1, 7.
Πορνίδιον 21, 5.
Πόροι γεννητικοί Exp. Fid. 15.
Πόρρωϑεν, τὸ 66, 4.
Πορφυρόπωλις 80, 1.
Ποταπός pag. 570.
Πόδα, περὶ 57, 6.
Πόδας, κατὰ 20, 1. p. 47.
Πραγματεία 69, 74. 29, 10. 44, 4. 78, 9. 50, 2. 69, 73.
Πραγματειωδῶς 24, 10. 73, 14.
Πραγματεύομαι (perf. pass.) 16, 3.
Πραγματευτής Exp. Fid. 24.
Πρακτικός 69, 46.
Πρεπώδης 69, 53. 59, 4. 76, p. 938.
Πρεσβυτέριον 57, 1.
Πρεσβυτερίς 79, 4.
Πρεσβῦτις 9, 3. 79, 4.
Πρίνη (τοῦ ϑῦσαι) 64, 2.
Προαγόντως 42, 14.
Προάγω et Προάγεσϑαι 38, 7. 42, p. 355. 69, 6. 10, 5. 57, 1. 64, 55.
Προαίρεσις 69, 10. 51, 2.
Προαιώνιος 72, 10. 24, 4. ex cod. Veneto.
Προαλίσκομαι 24, 4.
Προάλλως et Προαλῶς 69, 25.
Προαναγιγνώσκω 32, 6.
Προαναφώνησις 78, 20.
Προανεννόητος 32, 5. et alibi.
Προαπορέω 64, 30 (23).
Προαποστερέω 33, 3.
Προαρχή 31, 11.
Προασφαλίζω et Προασφαλίζεσϑαι 1, 1, 3. 54, 2. 78, 9. Exp. Fid. 19.
Προβάλλω 66, 25. 37, 2.
Πρόβασιν, κατὰ 31, 1.
Προβολεύς 31, 2. 64, 20 (41).
Προγνωσία 69, 37.
Προδηλόω 53, 2.
Προεῖναι 57, 8.

Προετοιμάζω 19, 3. 64, 25 (18).
Προετοιμαστής 42, p. 332. 66, 75.
Προηγουμένως 31, 31.
Προϑέλυμνος 64, 32.
Πρόϑεσις 61, 6.
Προϑέσμιος 66, 23.
Προϑεσπίζω 43, 2.
Προϑέσπισμα 20, 4. et alibi.
Προϑεωρία 42, p. 374. ex coni.
Πρόϑυρον 64, 19 (40).
Προϊκίζω 80, 10. Exp. Fid. 6.
Προϊκισμός Exp. Fid. 6.
Προΐστασϑαι 8, 9. 36, 1. (διδασκαλεῖον) 42, 1.
Προκαϑηγουμένως 64, 29 (22).
Προκαλινδέω Epist. Acacii.
Προκαταγγέλλω 20, 4. p. 51.
Προκαταγγελτικῶς 71, 2.
Προκαταγγέλτωρ 66, 75.
Προκαταλαμβάνω 33, 3.
Προκαταληπτικόν, τὸ Epist. ad Acac. Anaceph. 1. et alibi.
Προκατάληψις 47, 3.
Προκατασκευάζω 69, 19.
Προκατασκευαστικῶς 69, 60.
Προκεῖσϑαι 40, 5. 37, 2. (τὸ προκείμενον τῆς πίστεως) 68, 4. 69, 3. 47, 2. 48, 4. 55, 5.
Προκήρυγμα 62, 5.
Προκηρύσσω 69, 64.
Προκισσάω 37, 16.
Προκοιμάομαι (οἱ προκεκοιμημένοι) 69, 64.
Προκόπτω 59, 12. (χρόνου προκόπτοντος) 66, 2 et 15.
Προκριτέος 15, 1. 25, 1. 26, 11 et 13. 37, 6. 71, 3. 76, p. 935.
Πρόκριτον, τὸ 76, p. 985.
Προλαμβάνω 66, 75. 51, 17. 73, 1. 42, p. 352. 38, 3.
Πρόληψις 42, pag. 360.
Προμαρτυρέω 50, 2.
Προνοεῖσϑαι (c. gen.) 26, 12. 51, 12.
Προνοησία 76, pag. 984.
Προξενεῖν (πονηρίαν τινί) 78, 5.
Προοίμιον Epist. ad Acac. 64, 20 (43).
Προομολογέω 76, p. 974.
Προονομάζω 42, p. 344.
Προόπτως Expos. Fid. 13. Anaceph. p. 150.
Προορᾶσϑαι (med.) 9, 4.
Προπαιδεία 67, 1. 42, p. 362.
Προπανυπέρτατος 34, 11.
Προπάτορος, ον 74, 12. 76, p. 969.
Προποδιάς, ἡ (suburbium Salaminis in Cypro) 42, p. 326.
Προπότιον 64, 73.
Προςαγωγεύς 34, 3.
Προςανάκειμαι 37, 8.
Προςανέχω 69, 62.
Προςαπορέω 64, 10.
Προςβολή 64, 21 (42) et 20 (41).
Προςγίγνεσϑαι 64, 17.
Προςδιαλέγεσϑαι 9, 3. 51, 20.
Προςδιορίζω 73, 14.
Προςδοκάω et Προςδοκέω 66, 61. Anaceph. p. 134. adn.
Προςεγγίζω (intr. τινί) 78, 7.
Προςεγκαλέω (part. aor. pass.) 56, 20.
Προςεντρίβω 55, 9.
Προςεπεξεργάζομαι 31, 33.
Προςεπιτίϑεσϑαι 66, 10.
Προςεπιτούτοις 26, 4. 66, 40. adn.
Προςευχή 80, 1.
Προςηνής 48, 12.
Πρόςϑεσις 51, 20. 78, 2.
Προςϑλίβω 53, 2.
Προςίεσϑαι 51, 15. 66, 7.
Προςίπτασϑαι 64, 56.
Προςκαίρως 30, 32.
Προςκαρτερέω 30, 8.
Πρόςκειμαι 69, 77. 53, 1. alibi.
Προςκενόω (τινί) 6, 8.
Προςκλίνεσϑαι 69, 2. 73, 28.
Πρόςκομμα 69, 35. 55, 9.
Προςκόπτω 59, 52. alibi.
Πρόςκρουσις 48, 14.
Προςληπτικός 69, 72. 76, p. 945.
Προςλιπαρέω (τινά) 66, 5. 44, 5.
Προςοικειόω 31, 27.
Προςομιλία 64, 5. Expos. Fid. 21.
Προςοχή 69, 3. Expos. Fid. 21.
Προςπαραλαμβάνω 34, 19.
Προςπλέκω (intr.) et Προςπλέκεσϑαι 66, 5. 38, 2.
Προςποιητικός 23, 21.
Προςποιητῶς 73, 1. alibi.
Προςπορίζεσϑαι 16, 1. 76, pag. 970. et alibi.
Προςρητικός 1, 1, 2.

Προστίθεσθαι 78, 2. 66, 64.
Προστρέχω 64, 12.
Πρόσφατος 66, 19 et 61.
Προσφάτως 76, p. 957.
Προσφέρεσθαι (med. et pass.) 32, 2. 66, 71. 34, 23.
Προσφθείρομαι 30, 7. 40, 1. 42, 1 et 2. 57, 1.
Προσφόριον, τὸ 51, 7.
Προσχαρίζεσθαι 69, 16.
Πρόσχημα 59, 13. 21, 2. 69, 3. 64, 19 (40).
Προσχράομαι 73, 33.
Πρόσχυσις 31, 2.
Προσώπιον 73, 1.
Προσωπίτης νομός 24, 1. Exp. Fid. 11.
Προσωπολέπτης 42, p. 336.
Πρόσωπον 66, 5. 68, 3. 68, 7. (ἀπὸ προσώπου) 69, 21 et 62 et 66. (ἐκ προσώπου) 69, 51 et 61 et 63. 64, 67. 69, 31.
Προτείνω (intr.) 26, 17.
Προτρέπεσθαι 61, 6.
Προτρεπτικός 69, 27.
Προτρέχω 64, 12.
Προτροπάδην 64, 58.
Προτυπόω 1, 1, 3.
Προύκλησις 31, 35.
Προυνικεύεσθαι 37, 6. (προυνεικεύεσθαι) 25, 4.
Προύνικος 25, 4. 37, 3. Anacephal. p. 139.
Προϋπάρχω pag. 17.
Προϋποτέμνω 76, p. 927.
Προὐργιαίτερος 70, 14.
Προφανῶς 64, 24.
Πρόφασις 21, 7.
Προφασιστικός 69, 38.
Προφασιστικῶς 76, p. 954.
Πρόφημι (προέφαμεν et προέφημεν) 73, 2.
Προφητεύω (προπεφητευκέναι 42, 4. πεπροφητεῦσθαι 23, 2) 34, 2. 23, 2. adn. alibi.
Προφθάνω 28, 6.
Προφορά 71, 5.
Προφορικός 71, 3 et 4 et alibi.
Προφυλακή 73, 2.
Προχειρίζω 64, 37.
Πρόχειρος 76. 4. 46, 4. 58, 3. (ἐν προχείρῳ) 66, 11 et 13.
Προχορηγέω 42, p. 362.
Προχρηστικῶς 71, 2.
Πρωϊνός 77, 16 (τὸ πρωϊνόν).
Πρωρικός 61, 14.
Πρώτιστος 66, 26.
Πρωτόγονος Expos. Fid. 9.
Πρωτόκτιστος 76, p. 946. 78, 17.
Πρωτόπλαστος 46, 2. et alibi.
Πρῶτος (πρῶτον, inprimis) 59, 7. (ἐν πρώτοις) 37, 2.
Πρωτοστάτης 32, 4.
Πρωτοτόκια, τὰ 64, 69. (Venet. in Add.) 47, 2. 72, 8.
Πρώτως 1, 1, 4. ex cod. Ven.
Πτερνίζω 69, 69.
Πτερνισμός 38, 7. adn.
Πτερύγιον Epist. ad Acac.
Πτέρυξ (scorpii) 67, 8.
Πτῆσις 27, 3.
Πτύαλον et Πτύελον 64, 67.
Πτύρσις 42, p. 361.
Πτύρτης 77, 16.
Πτύρω 66, 61. 70, 9. 73, 1 et 36. 76, p. 945. 77, 16.
Πτῶσις 57, 10. 63, 4. 64, 4.
Πτωχεία 1, 1.
Πτωχός 64, 14.
Πτωχοτροφεῖον 64, 14. 75, 1.
Πυγμῇ — πυγμῇ 15, 21. Cf. Marc. 7, 3.
Πύελος 4, 23.
Πυκνότης Exp. Fid. 24.
Πυξίον 73, 5.
Πυρά 64, 2.
Πυρακτέω 64, 34.
Πυρβολεῖσθαι 64, 3.
Πυργοποιΐα 1, 1, 5.
Πυρίκαυστος 30, 27.
Πύρινος 64, 64.
Πυροειδής 30, 30.
Πυρός 47, 2.
Πυρπολέω 64, 3. p. 527.
Πυρωπός 18, 3.
Πῶμα et Πόμα Exp. Fid. 14.

P.

Ῥᾳδιουργέω 42, 10. et p. 336.
Ῥᾳδιούργημα 34, 19.

Ῥᾳδιουργός 66, 5.
Ῥαθάμιγξ 45, 1.
Ῥαντίζω 20, 2. 30, 10. 46, 5.
Ῥαντισμός 46, 5. 77, 34.
Ῥάξ 45, 1.
Ῥαστώνη 64, 19 (40).
Ῥαφίς 27, 5.
Ῥαψῳδέω 39, 6.
Ῥαψῳδία 24, 3. 26, 1.
Ῥαψῳδοποιΐα 66, 33.
Ῥέβινθος (pro Ἐρέβινθος) 66, 33.
Ῥεμβάς 21, 2.
Ῥέομαι 77, 1.
Ῥευστός 25, 3. 31, 21.
Ῥήγνυμι (φωνήν) 64, 2.
Ῥητορικῶς 42, p. 362.
Ῥητός (ῥηταὶ βίβλοι) 45, 4. 55, 2. 61, 1. (τὸ ῥητόν) 57, 2.
Ῥήττω et Ὀρύττω 52, 1. (Add.)
Ῥητῶς 34, 20. 66, 69.
Ῥιζοτόμος 1, 1, 3.
Ῥιπίζω 69, 27,
Ῥιψοκινδύνως 69, 25.
Ῥοδανουσία 34, 3.
Ῥοῖζος 44, 7. 73, 35.
Ῥοΐσκος Epist. ad Acac. et alibi.
Ῥυή 63, 2.
Ῥυθμίζω 71, 10.
Ῥύμη 80, 3.
Ῥύομαι 64, 62. bis.
Ῥυπαρία 68, 6.
Ῥύσις 16, 1. 21, 4. 63, 1.
Ῥυτίς 66, 73.
Ῥωμάνια 66, 1. bis. 69, 2 et 9.
Ῥώξ 45, 1.
Ῥῶπαξ 30, 12.

Σ.

Σάν 34, 9.
Σάββατ (dat. σάββασι) 66, 82.
Σαββατισμός 29, 8.
Σάββατον Epist. ad Acac. p. 22. huius edit. 16, 1. p. 34.
Σαγήνη 33, 12.
Σάλος 64, 54. 66, 22. 69, 79.
Σαλπίζω (σαλπίσειεν) 66, 46.
Σαμαρειτισμός Epist. ad Acac. et saepius.
Σαπρία 64, 48.
Σαπρίζω 40, 2.
Σαπριόω 40, 2.
Σαρκίον 69, 25. et alibi.
Σαρκοφαγία 19, 3. 75, 3.
Σάτον 31, 27.
Σατουρναλία Addend. ad pag. 444. ed. Petav.
Σαύρα (ἡλιακή) 53, 2.
Σέβασμα Epist. ad Acac.
Σεβαστία et Σεβάστη 55, 1, cum Addend.
Σεληνιακός 51, 26.
Σελίς 64, 3.
Σεμίδαλις (σεμιδάλεσιν Exp. Fid. 11.) 66, 57.
Σεμνοπρεπής 77, 2.
Σεμνύνω 40, 2. 20, 1. 30, 2. 69, 57.
Σεσυκοφαντημένως 9, 2. 69, 5. et alibi.
Σηκός pag. 444. ed. Petav. (Addend.)
Σημαίνω (ἐσήμανα) 69, 53 et 75.
Σημεῖον 40, 1. 46, 5. 59, 12.
Σημικίνθιον 77, 17.
Σηπεδών (serpens) 28, 8.
Σής 42, 11. 59, 10.
Σήψ (serpens) 36, 6.
Σθένω 31, 9.
Σίαλον 53, 1.
Σιδηρόστομος 76, p. 963.
Σίελος 53, 1.
Σικυήλατον 52, 1. (Addend. ex Ven.)
Σικυηρόν 52, 1.
Σίμβλος 44, 7.
Σιμικίνθιον 77, 17.
Σίναιον ὄρος Exp. Fid. 18.
Σίναπι (gen. σινάπεως) 34, 2.
Σίνομαι (σεσινωμένος et ἐσινάμην) 64, 24.
Σίνος 69, 79.
Σιρήνα 64, 20 (41) adn.
Σκαληνός 48, 3. et alibi.
Σκαληνῶς 51, 10.
Σκάμμα 79, 10. 69, 62.
Σκανδαλώδης 69, 23.
Σκαρίζω 23, 1.
Σκεπάζω 66, 46.
Σκέπτομαι 52, 1.
Σκευώρημα 37, 2.
Σκευωρία 42, p. 352.
Σκηνοπηγία 8, 5.
Σκήνωμα 66, 28.
Σκίασμα 51, 32. (Add.)

Σκίρτησις 78, 12.
Σκληκιάζω 78, 14.
Σκληραυχενία et Σκληραυχία 30, 10.
Σκνίψ (gen. σκνιφός) 64, 66 et 69.
Σκόλιος (σκ. δῆγμα) 38, 8. (ὄφις) 26, 3.
Σκολιότης 51, 15. et alibi.
Σκόρπαινα 37, 9.
Σκορπίζω 68, 10.
Σκοτάζω 77, 12.
Σκοτίζω 64, 19 (40). 77, 12.
Σκοτόω 16, 4. 66, 28.
Σκότωσις 25, 3. 30, 3.
Σκύβαλον 64, 67.
Σκυβαλώδης 8, 1.
Σκυϑισμός Epist. ad Acac. et alibi.
Σκύλευσις 55, 9.
Σκυλεύω 66, 71. Expos. Fid. 7.
Σκυλμός 76, p. 958.
Σκῦλον 59, 10.
Σκύμνος 66, 76.
Σκυτάλη (serpens) 63, 4.
Σκώληξ 59, 10. 64, 71.
Σκῶλος 69, 29. 64, 29 (22).
Σκωπτηλός 76, p. 991.
Σκωπτωδῶς 64, 9.
Σμηνεύω 13, 1.
Σμικρύνω 76, p. 943.
Σμύραινα 30, 34.
Σμύρνα Exp. Fid. 7.
Σοβαρός 19, 2.
Σοβαρῶς 31, 18.
Σοβητής 77, 16.
Σορός 9, 4.
Σουδάριον 77, 17.
Σοφίζω 48, 3. 69, 19. 64, 8.
Σπάνη 61, 6.
Σπανία pag. 46. 27, 6. (ex cod. Ven.)
Σπερματικῶς 76, p. 925 et 946.
Σπῆλυγξ 52, 2.
Σπινϑηροειδής 66, 64.
Σπλαγχνίζεσϑαι 23, 1.
Σπόριμα, τὰ 30, 32.
Σπουδαιότης 59, 6.
Στάσιμος 31, 21. (ἡλικία) 78, 12.
Στάσις 64, 4.
Στειρόω 64, 35.
Στέναγμα 64, 28 (21).
Στενωπή 69, 70.
Στερέα, ἡ p. 1078.
Στερέμνιος 64, 26 (19). 69, 70.
Στερεόω 69. 66.
Στερέω (τινά τι) 69, 7.
Στέρησις 66, 17 et 18.
Στερητικόν, τὸ 76, p. 960.
Στερίσκω 76, p. 961 et 971.
Στιβάζω 37, 5.
Στιλβόω 64, 66. 69, 59.
Στιχήρης 29, 7. 76, 10.
Στοιχεῖον 66, 13. 34, 15. 7, 1.
Στοιχέω Epist. ad Acac. p. 9. 66, 60. alibi.
Στραγγαλιώδης 69, 38.
Στραγγεύω 66, 2. adn.
Στρατηλάτης 69, 17. 80, 2.
Στρεβλόω 76, p. 944.
Στροβέω 66, 11.
Στρόβησις 16, 3.
Στρογγύλωσις 45, 1.
Στροφάλιγξ 53, 2.
Στρυφνότης et Στριφνότης 59, 11. (c. Add.)
Στρωνή 16, 1.
Στυγνάζω 69, 10.
Στωμύλος 1, 1, 2.
Συγγενειάζω 76, p. 986.
Συγγενικῶς 76, p. 926.
Συγγένισσα 78, 17.
Συγγνωμονέω 70, 8.
Σύγγνωστος (c. gen. 66, 32.) 59, 6.
Συγκακουχέομαι 80, 5.
Συγκαλεῖσϑαι (τινὰ, de uno) 69, 9.
Συγκαταβαίνω 42, p. 360. 64, 10.
Συγκαταγίγνομαι 31, 20.
Συγκατάϑεσις Epist. ad Acac. 30, 1. Exp. Fid. 15.
Συγκαταϑετικός (c. gen.) 77, 28.
Συγκατασπείρω 31, 21.
Συγκάτειμι 77, 25.
Συγκατέρχομαι 31, 21.
Συγκλάω 1, 1, 9.
Συγκληρονόμος 31, 33. 74, 2.
Συγκοινωνέω 59, 13.
Συγκροτέω 69, 11 et 22. 31, 8.
Συγκτίζω 76, p. 975.
Συγκύρημα 41, 3.
Συγκυρία 30, 7. 51, 9.
Σύγχρονος 45, 1.
Σύγχυσις 31, 5.
Συγχωνεύω 64, 34.

Συγχώρησις Exp. Fid. 20.
Συζυγέω 69, 67.
Σύζυγος 31, 12.
Συκοφάντημα 30, 21.
Συκοφάντησις 73, 1.
Συκοφαντίζω 68, 6.
Συλαγωγία 21, 2.
Συλλαμβάνω (concipio) 40, 41. 69, 25. alibi.
Συλλειτουργός 72, 2. 73, 2. 42, 2.
Συλλογίζεσϑαι 56, 1. 76, p. 948 et 963. 77, 34.
Συλλογιστία 76, p. 975.
Σύλλογος 72, 4.
Συλλουκιανιστής 69, 6.
Συμβαστάζω 67, 2.
Σύμβιος 25, 1.
Συμβολικός (compar.) Exp. Fid. 7.
Συμβουλευτικός (λογισμός) 76, p. 958.
Συμβούλιον 1, 1, 5.
Συμμέτοικος 25, 3.
Συμμετοχή 76, p. 934. 77, 36.
Συμμέτοχος 51, 15.
Συμμετρία 48, 9.
Σύμμετρος 59, 6.
Σύμμορφος 74, 4.
Συμπαράκλητος 74, 13.
Συμπαραλαμβάνω 51, 15. alibi.
Συμπαραμένω 59, 13.
Συμπαρίστημι 26, 17.
Συμπέρασμα 64, 58.
Συμπεριειλημένως 76, p. 987.
Συμπεριέχω 76, p. 681.
Συμπεριληπτικός 64, 56.
Συμπεριπλέκεσϑαι (γυναίῳ) 21, 2.
Συμπεριφέρω 26, 7. 64, 10.
Συμπιλέω et Συμπιλόω 64, 35. (cum Add.)
Συμπληγάς 9, 9. 10, 1.
Συμπλήρωσις 64, 17.
Συμπρεπόντως 76, pag. 986. 77, 31. alibi.
Συμπρέπω 76, p. 938 et 976.
Συμπρεσβύτερος 69, 2. 1, 1, 2.
Συμπροςκυνέω 76, p. 976 et 984.
Συμπροςκυνητός 76, p. 986.
Συμφαίνεσϑαι 76, p. 929.
Συμφϑείρεσϑαι 53, 2.
Συμφϑινέω et Συμφϑίνω 64, 33. (cum Add.)
Συμφύρω 76, p. 972.
Συμφυσιόω 74, 3.
Συναγέννητος 64, 6.
Συνάγιος 74, 4.
Συνάγω (συνηγήοχε 66, 71.) 66, 33. (ἑαυτῷ φρενοβλάβειαν) 78, 11. (φρόντισμα) 70, 10. 66, 11. 42, 1. 66, 71.
Συναγωγή 61, 6.
Συνάδελφος 69, 69. 62, 3. 73, 36. 74, 11 et 12.
Συνᾳδόντως (c. dat.) 42, p. 374.
Συνακμαστής 68, 1.
Συναλίζω p. 50. 20, 3. 66, 35.
Συναλιφή (pro Συναλοιφή) 57, 4 et 10. 62, 3 et 5 et 6 et 7. 69, 33. 73, 36. 74, 12. 76, 6 et pag. 940 et 964. et alibi.
Συναμιλλᾶσϑαι 1, 1, 3.
Συναμφότερος 64, 45.
Συναναλαμβάνω 70, 12.
Συναναστρέφεσϑαι 66, 19. 69, 31 et 55.
Συναναστροφή 29, 3. Expos. Fid. 21.
Συνανίστημι 31, 27. 64, 10.
Συναντάω 42, p. 354.
Συνάντησις 55, 6.
Συναντιλήπτωρ 64, 19 (40).
Σύναξις 68, 4. Expos. Fid. 22.
Συναπάγω 26, 17. 42, pag. 329.
Συναπατάω 23, 7.
Συνάπτω 67, 4. 30, 20. 39, 6. 63, 6.
Συναρπάζω 20, 1. 64, 15.
Συνάρχεσϑαι 66, 11.
Συνάφειαν (ἔχειν πρός τινα) 21, 2. 30, 18. 43, 2.
Σύνδεσμος 69, 70.
Συνδημιουργέω 76, p. 975.
Συνδημιουργός 69, 55. 23, 5.
Συνδιάκονος Exp. Fid. 25.
Συνδιατριβή 30, 32.
Συνδοιάζω 1, 1, 5.
Συνδοξάζω 66, 43.
Συνδυάζω 1, 1, 5.
Συνδυασμός 69, 25. 73, 9.
Σύνεγγυς 68, 6. et alibi.
Συνειδός, τὸ 64, 32.
Συνείςακτος 67, 8. 63, 2. 78, 11.
Συνειςφέρω (μέριμνάν τινι) 69, 11.
Συνεκτικός 69, 44.
Συνέλευσις 80, 4. 31, 5.
Συνεμφαίνω 76, p. 929 et 976.

Συνενόω 69, 42. 77. 24.
Συνένωσις 69, 11. 59, 8. 71, 3.
Συνεξισόω 77, 11.
Συνεορτάζω Epist. ad Acac.
Συνεπακολουθέω 34, 12.
Συνέπεσθαι 78, 3.
Συνεπιδίδωμι 68, 6.
Συνεπισφραγίζομαι 31, 14.
Συνερανίζεσθαι 31, 14.
Συνεργός 74, 4.
Synesis (τὸ εὐαγγέλιον — λέγων, sed restituendum fortasse λέγον) 66, 42. 72, 2. et saepius.
Σύνερξις 64, 53. (Add.)
Συνετίζω 5, 2. 48, 12. 57, 3. 64, 67.
Συνευδοκέω 68, 9. 69, 24. 42, p. 335 et 354. 64, 58.
Συνευνέτις 32, 7.
Σύνθεσις 42, p. 317. adn. 64, 3.
Συνιστάω 28, 7.
Συνίστημι (act. et med.) 66, 32. 28, 7 et 8 44, 1.
Συνίω 74, 4.
Συννεφία 59. 9.
Συνοδεύω 59. 13.
Σύνολος (τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν) 64, 27 (20) et 29 (22) et 32 et 37 et 51.
Συνταγμάτιον 38, 1. 76. p. 931.
Συντακτής 63, 1. Ind libri II, 1, 18.
Συντακτικός pag 398. Anaceph. pag 146.
Συντίθεσθαι 70, 15. 42, pag. 356. 30, 18.
Συντομία 66, 74. 33, 7.
Σύντομος 43, 2.
Συντόμως 39, 10.
Συνύπαρξις 73, 19.
Συνυπάρχω 54, 1.
Συνυπνόω (τινί) 49. 1.
Συνυπόστατος 74. 4
Συνυπουργέω 76, p. 984.
Συνυφίστημι (τινί τι) 79, 7.
Συνωδίνω 64, 38.
Σύνωδος 8, 3, p. 16. 23, 5. 26, 18. 39, 2. alibi.
Συρρήγνυσθαι 8, 9.
Συρφετώδης 80, 8 et 9. 19, 6. 32, 3.
Σύρω (ἐσύρην 36 4) 68, 3. 64, 1.
Συσκευάζειν (τινά) 73, 34. 68, 10. 68, 6.
Συσκευαστής 68, 6.
Συσκευή 68. 6 et 8. 26, 18.
Σύσσωμος 69, 46. 31, 33. 74, 2.
Συσσωρεύω 47, 2.
Σύστασις 68, 8. 63, 4. 39, 7. 66, 25 (κατὰ σύστασιν).
Συσταυρόω 66, 40.
Συστέλλω 64, 23 et 32. 69, 15.
Σύστημα 68, 6 et 10. 70, 15.
Σύσχεσις 31, 1.
Συσχολαστής 23, 7. 24, 1. 75, 1.
Σφαδαϊσμός 64, 60.
Σφαλερός 59, 1.
Σφαλερῶς 47, 3.
Σφετερός 64, 26.
Σφηκεῖον 29, 9.
Σφηκίον 29, 9. 44, 7.
Σφηκιώδης 44, 7.
Σφίγγω (μαρτυρίαν) 42, p. 356.
Σφραγίζω 30, 7 et 10. 59, 10.
Σφράγισμα 42, p. 371.
Σχεδάριον Expos. Fid. 25.
Σχέσις 42, p. 317 et 356. 31, 1.
Σχετλιασμός 34, 10. 69, 9.
Σχῆμα 73, 29. 42, p. 317.
Σχηματίζω 21, 3. 57, 4. Exp. Fid. 11.
Σχηματοποιέω 66, 51. 73, 1. 76, 2. Expos Fid. 16.
Σχηματουργία 52, 3.
Σχίζω (intr.) 78, 37.
Σχίσις 28, 6.
Σχισματοποιός Exp. Fid. 12.
Σχοῖνος 30, 17.
Σχολιοποιέω 14, p. 322.
Σωματεῖον 31, 31.
Σωματοποιέω 64, 30 (23).
Σωρεύω 33, 9.
Σωτήριος Epist. ad Acac. 56, 3. 62, 1. (τὸ σωτήριον) 43, 2.
Σωτηριώδης 66, 66. 41, 3. 69, 70. Expos. Fid. 20.
Σωτηριωδῶς 8, 7. 51, 27. 76, 9.
Σωφρονίζω 33, 11. 40, 1.
Σωφρονισμός 64, 32.

T.

Ταλανίζω 30, 8.
Ταλαντεύω (εἴς τι) 64, 21 (42).
Τάλας 66, 2.

Τάξις 30, 29. et alibi.
Ταράσσω 70, 9.
Τάττεσθαι 30, 7.
Ταυτοούσιος 73, 11. 76, 7.
Ταυτότης 57, 4. et alibi.
Ταφή 64, 71.
Τάχα (cito) 59, 12. 60, 1.
Τάχιον 52, 1. et alibi.
Ταώς (ταῶνας) 66, 1.
Τέγος et Στέγος 66, 2.
Τεκνογονέω 63, 3.
Τεκνογονία 26, 5.
Τεκνοκυΐσκω 78, 16.
Τελειότης 59, 9.
Τελειωμένως (f. τετελειωμένως) 69, 60.
Τελείως 51, 22. (τελειότατα) 64, 4. 67, 8. 51, 22.
Τελείωσις 42, p. 364.
Τέλεον 51, 15 et 22. 42, pag. 344 et 351.
Τελεσιουργέω 63, 1 et 3. 76, p. 958.
Τελεστής Exp. Fid. 9. p. 1090.
Τελεσφορέω 64, 44. 23, 1.
Τελέτης Exp. Fid. 9. p. 1090.
Τελίσκω (pass.) Exp. Fid. 11 et 12. p. 1092.
Τέλος (τὰ τέλη ἀποδιδόναι = mori) 69, 10. c. adn. Petav.
Τελώνιον 30, 13. 42, 14.
Τέμνω 46, 5. (πρᾶγμα) Exp. Fid. 13.
Τεράστιος 30, 14. 66, 55.
Τερατεύομαι 19, 4. 36, 1. 74, 1.
Τέρβινθος 66, 1. adn.
Τερετισμός et Τερατισμός 64, 47. (c. Add.)
Τεσσαρακονθήμερος, ἡ 77, 16 et 36.
Τετράγναθος (araneae genus) 35, 3.
Τετράς 30, 32. Exp. Fid. 22 et 25.
Τέφραν ποιεῖν 68, 10.
Τεχνάω Epist. ad Acac.
Τεχνουργία 23, 4.
Τηλαυγής 66, 7.
Τημελέω 26, 3.
Τηνικαῦτα, τὸ 43, 2.
Τηρέω 31, 15. 68, 1 et 10 (τ. μῆνίν τινι).
Τιμιότης 1, 2. pag. 3.
Τμῆμα 66, 13.
Τοῖχος 61, 3.
Τοκετικοὶ πόροι (cf. s. v. Γεννητικοὶ πόροι) 77, 36.
Τοκετός 33, 8. 77, 29 (τοκετῶν πόροι).
Τοκιστής 59, 7.
Τοκοληψία Exp. Fid. 24.
Τόλμημα (de homine) 76, p. 992.
Τονόω 52, 2. 66, 27.
Τοπάζω 76, p. 963. 30, 11.
Τοποθεσία 24, 7. 30, 2.
Τορνεύω 73, 36.
Τοσαυτάκις 64, 58.
Τοσοῦτος μικρός 66, 58.
— βάτραχος (collect.) 64, 69.
Τραγικολογία 64, 47.
Τραγότατος (f. τραχύτατος) 78, 12.
Τραγῳδία 24, 3. et alibi.
Τρανόω 67, 1.
Τρέπομαι 59, 12.
Τρεπτός 66, 58.
Τριακονταγράμματος 34, 7.
Τριακονταέτης (χρόνος) 51, 7.
Τριακοντώνυμος 34, 14.
Τρίβος 30, 25. 69, 12.
Τρίβω (μετὰ τετριμμένου προσώπου) 68, 4.
Τριήμερον, τὸ (ἀναστὰς τὸ τρ.) 77, 30 et 36.
Τρικυμία Expos. Fid. 4.
Τρισάθλιος Exp. Fid. 9.
Τρισμακάριος 72, 10.
Τρόμος (φόβῳ καὶ τρόμῳ) 69, 17.
Τροπάριον 80, 2.
Τροπολογεῖσθαι p. 54.
Τρύβλιον 25, 3.
Τρυγάω 66, 53. 76, 5.
Τρυγών (piscis) 30, 34. 37, 9.
Τρύχω 30, 6.
Τυγχάνω (sine partic.) 66, 63.
Τυραννικός (ἐπὶ τῷ τυραννικωτέρῳ) Expos. Fid. 13.
Τυφλώψ 61, 8.

Υ.

Ὑγρασία 64, 46.
Ὑδαρεύω (med.) 61, 5 et 7.
Ὑδαρής 51, 30.
Ὑδαρότης 76, 5.
Ὑδαρῶς 76, 5.
Ὑδρηχόος p. 35.
Υἱοθεσία 69, 17.

Υἱοὶ τῆς ἐκκλησίας 77, 35.
Υἱοπάτωρ 69, 7 et 17. 73, 11.
Υἱότης 73. 20.
Ὑλίζω 36. 41.
Ὑλομανέω 44, 1.
Ὑλοτόμος 1, 1. 3.
Ὑμνηγορία 80. 9.
Ὑμνήγορος 80, 4.
Ὑπαίθρῳ, ἐν 69, 12.
Ὑπαλάσσω 39, 9.
Ὕπαρξις 61, 4.
Ὑπαρχῆς, ἐξ 39, 21.
Ὑπαταῖαι, αἱ 51, 28.
Ὑπατάρια, τὰ pag. 444. (Addend.)
Ὑπεισδύνω (τινί) 69, 12 et 13. 76, 981.
Ὑπεισφέρω 69, 44.
Ὑπεκρέω 66, p. 561.
Ὑπεναντίος 66, 82. 25, 1.
Ὑπεναντίωσις 64, 30.
Ὑπενδίδωμι 64, 59.
Ὑπεξαιρεῖν (vulgo ὑπεξαίρειν) 66, 16.
Ὑπεξαλύσκω 64, 48. (cf. Add.)
Ὑπεξωθέω 64, p. 561.
Ὑπεράγαν Exp. Fid. 11.
Ὑπεράγω 76. p. 929.
Ὑπερακμάζω 61, 5.
Ὑπέρακμος 61, 5.
Ὑπεραναβαίνω 31, 7.
Ὑπεράνω 66, 41.
Ὑπεραποθνήσκω 53, 1. Exp. Fid. 9.
Ὑπεραπολογέομαι 68, 8. 72, 2 et 4. Epist. ad Acac. et alibi.
Ὑπερασπισμός 69, 12.
Ὑπερβαλλόντως 42, p. 362.
Ὑπερβατός 51, 26,
Ὑπερδοξάζω 61, 3.
Ὑπερέκκρουσις 34, 13.
Ὑπερεκχεῖσθαι 34, 2.
Ὑπερένδοξος 76, p. 973.
Ὑπερεντυγχάνω (τινός) 67, 2.
Ὑπερθαυμάζω 76, p. 963 et 990.
Ὑπεριμείρεσθαι 34, 2.
Ὑπερκύπτω 31, 19.
Ὑπερμαχέω 73, 37.
Ὑπέρμαχος 64, 48.
Ὑπέρογκος Epist. ad Acac. 55, 1. 64, 3. 77, 34.
Ὑπερόμοιος 76, 2.
Ὑπερορισμός 76, 3.
Ὕπερος 26, 5.
Ὑπερπάσχω (τινός) 69, 11.
Ὑπερπερισσεύω 78, 18.
Ὑπερταλαντίζω 76. p. 985.
Ὑπέρτατος (ὑπερτάτη χαίτη) Exp. Fid. 11.
Ὑπερτελειότης 72, 7.
Ὑπερυψόω 31, 23.
Ὑπερφρονέω 34, 13.
Ὑπό (c. gen.) 34, 23. 80, 2.
— (c. acc.) 24, 7. 68, 1.
— ἕν 69, 3. 47, 4. 64, 73. et alibi.
Ὑποβάθρα, ἡ 76, p. 946. Expos. Fid. 4. f.
Ὑποβαίνω 64, 50. 76, 2. 62, 6. 74, 10. 66, 24. 69, 24 et 52 et 77. 76, p. 976.
Ὑπόβασις 69, 75. (καθ᾽ ὑπόβασιν) 35, 1. Epist. ad Acac. ex cod. Ven.
Ὑποβρύχιος 30, 11. 59, 3.
Ὑπογραμμός 69, 29. 30, 24. 55, 9.
Ὑπόγυιος 31, 31. 42, p. 343.
Ὑποδεής (posit. et compar.) 77, 14. 69, 17. 55, 1.
Ὑπόδειγμα 32, 7. et alibi.
Ὑποδέννυσθαι Exp. Fid. 23.
Ὑποδέχεται (= ἐνδέχεται) 66, 45. 69, 23.
Ὑποδοχή 63, 1. 34, 22.
Ὑποδόχον, τὸ 34, 22.
Ὑπόθεσις 42, 8. 68, 6. et alibi.
Ὑποκαίω 52, 2.
Ὑποκαταβαίνω 65, 4.
Ὑποκάτω 66, 49.
Ὑπόκαυστον 52. 2.
Ὑποκείμενον, τὸ 69, 6 et 66. Epist. ad Acac.
Ὑποκορίζομαι (aor. ὑπεκορίσθην) 16, 1.
Ὑποκρίνεσθαι 73, 23.
Ὑπολωφάω pag. 1078.
Ὑπομιμνήσκεσθαι 80, 11.
Ὑπομνηματικός 42, p. 322.
Ὑπομνηματισμός 29, 4. 73, 12.
Ὑπονοθεύω 37, 1. 64, 65.
Ὑπόνοια 21, 2. 43, 2. 44, 2. et alibi.
Ὑπονύσσω 21, 2. et alibi.
Ὑποπιέζω 52, 2.
Ὑποπικράζω 76, p. 992. ex coni.
Ὑποπίπτω 42, p. 373. 32, 1. 74, 14. 69, 66. 86, 82. 32, 1. 59, 13. 68, 8.

Ὑποσπάω 64, 34.
Ὑποσπείρω pag. 22.
Ὑπόσπονδος 20, 1.
Ὑποσπορά 26, 17. 76, p. 987.
Ὑποστάθμη 37, 4.
Ὑποστατικός 72, 7.
Ὑποστρώννυμι 16, 1.
Ὑποσύρω 36, 4.
Ὑπόσχεσις 21, 1.
Ὑποτίτθιος 33, 11.
Ὑποτοπάζω 64, 54.
Ὑποτρίβω (τὸ μέτωπον) 57, 1. Cf. s. v. Παρατρίβω.
Ὕπουλος 19, 6. et alibi.
Ὑπουργικῶς 73, 18.
Ὕπουργος (τινός) 68, 6. 40, 7.
Ὑπόφασις Epist. ad Acac.
Ὑπωπιάζω 76, p. 992. 64, 72.
Ὑπωρία 18, 3.
Ὑστερέω 27, 5.
Ὑφεύρημα 1, 2. adn.
Ὑφή 64, 67.
Ὑφηγεῖσθαι (ἐπιστήμην, πεῦσιν, et similia) 15, 1. 32, 3. 37, 1. 62, 2.
Ὑφήγησις 15, 1.
Ὑφιστάω 76, pag. 330.
Ὑφίστασθαι (med.) 66, 54 et 64. 42, 6. (μέθην) 63, 3. 44, 2.
Ὑφοράω 24, 5.
Ὕψωμα 55, 9.

Φ.

Φάγος 30, 19.
Φαιδρότης 42, p. 343.
Φαίνεσθαι (τὶ) 66, 63.
Φαλάγγιον 35, 3.
Φαλαρίζω Exp. Fid. 10, p. 1092.
Φανέρωσις 51, 11.
Φανή 23, 1.
Φαντάζω (fallere, illudere) et Φαντάζεσθαι 66, 13 et 50 et 55. 48, 2 et 5. 1, 1, 7. 31, 2 et 4. 33, 9. 36, 4. 33, 9.
Φαντασία 26, 1. 42, p. 360. 55, 1.
Φαντασιάζω (fallere, decipere) 21, 1. 24, 1. 25, 3. 55, 1 et 3. 76, 4.
Φαντασιολογία 25, 4.
Φαντασιόω (fallere, decipere) 21, 2. 26, 15.
Φαντασιώδης 35, 2.
Φάρβητος urbs Exp. Fid. 12.
Φαρμακεία Expos. Fid. 24.
Φασήλιον 66, 28 (et 33).
Φάσκει λέγων 26, 4. et alibi saepe.
Φατρία 69, 5 et 79. Exp. Fid. 10, p. 1091.
Φαῦλος, ον 27, 7.
Φέρε (c. inf.) 66, 59.
Φέρεσθαι (ἄλλως, καλῶς et similia) 46, 1. 73, 1. 64, 5. (τινί et ἔν τινι) 31, 37. 8, 8. 16, 1. 68, 10. (ἐπί τι) 66, 1 et 63. (εἴς τι) 59, 4. (κατὰ τῶν αὐτῶν) 6, 1. 16, 3. 66, 62. (πρός τινα λέγειν) 73, 23.
Φερεφάττα Exp. Fid. 10, p. 1092.
Φερνή Expos. Fid. 6.
Φερώνυμος 66, 19. (c. gen.)
Φεῦ (c. gen.) 69, 34.
Φεύγω (c. gen.) 69, 35.
Φημί (ἔφημεν) 69, 21. 73, 24. 76, 7. et alibi. (ἔφησε) 76, p. 936 et 949. (φησί = inquit) 20, 1. 51, 32. 69, 34. et alibi persaepe. (φησί abundat) 24, 5 et 10. 25, 2. 26, 4. et alibi.
Φθάνω (τινά) 73, 15. (ἄχρι τινός, πρός τινα, ἐπί τι) 69, 3 et 5. 51, 35. 52, 1. 66, 40 et 75. et alibi.
Φθείρ, ἡ 64, 67. (Add.)
Φθείρεσθαι (med.) 63, 1.
Φθινέω 66, 52.
Φθορά 26, 11.
Φθορεύς 26, 11. 64, 24.
Φθοριμαῖος 26, 2. 30, 8. 76, p. 930. 78, 22.
Φθοροποιός 33, 3. 66, 55.
Φιλαδελφήνη 58, 1.
Φίλα ἔχειν τινί 68, 3.
Φιλάληθες, τὸ 26, 14.
Φιλαλήθως 57, 1.
Φιλιοῦσθαι 20, 1 et 30. 68, 6.
Φιλοκαλία 42, p. 322.
Φιλόκαλος Epist. ad Acac.
Φιλοκοιτία 64. 28 (21).
Φιλολογιστικός 76, p. 945.
Φιλοτιμεῖσθαι 25, 3. 63, 4. 64, 3.
Φιλοτίμησις 63. 1.
Φιλόω 30, 11. adn. Exp. Fid. 9.
Φλέψ (φλέβες τοῦ κόρου) 26, 4.
Φληναφέω 64, 30 (23).

Φλογμός 52, 8.
Φοβερισμός 69, 34.
Φονοκτονία 26, 2.
Φονώδης 26, 3.
Φορέω (πεφορηκέναι) 69, 68. (φορέσας) 62, 5 et 6. 66, 25 et 48. (ἐφόρεσε) 69, 50 et 52.
Φόρναξ 30, 12.
Φόρος (forum) 80, 1.
Φορτόω 52, 2.
Φούρναξ 30, 12.
Φράσις 56, 6.
Φρενητιάω 66, 50 et 70.
Φρενῖτις 66, 70.
Φρενοβλάβεια 66, 35. 69, 17. 9, 3. 57, 3. 58, 2. 78, 11. alibi.
Φρικτός 69, 38
Φρόντισμα 1, 1, 2.
Φρύαγμα 19, 2. 66, 11. 79, 9. et alibi.
Φρυάττομαι 76, p. 940.
Φρύγαι (= Φρύγες) pag. 11. ex cod. Ven.
Φρύγω p. 8 ex cod. Ven.
Φρῦνος 64, 73.
Φυγαδεύω 73, 34.
Φύλαγμα 8, 6.
Φυλακτήριον Epist. ad Acac. 15, 1.
Φύρασις (et Φύρσις) 69, 11 et 31. 46, 5.
Φύρσις 69, 11 et 31. 69, 50. 70, 9.
Φύρω et Φυράω 1, 7, p. 8. 26, 3. et saepius.
Φύσαλος (serpens) 40, 8. 50, 3.
Φύσει (proprie, recte) 26, 17. 66, 10 et 70 et 73. 69, 31. 47, 1. 33, 3. 39, 1. 55, 3. 57, 3. 61, 1. et alibi.
Φυσιάω (κατά τινος) 61, 3. (φυσιωθῆναι) 73, 33. (cf. Add.)
Φυσίωσις 69, 57.
Φυτόν, τὸ 30, 6.
Φυτουργός 76, p. 946.
Φύω 73, 1. 78, 1. 80, 2. Anaceph. 2, et pag. 9. (part. aor. 1. intr.) Epist. ad Acac., 64, 4. (ex Veneto) Add.
Φωράω 66, 88.
Φωταγωγία 69, 37.
Φωτιστικός 74, 7.
Φωτοδότος 74, 8.

X.

Χαλιναγωγέω 66, 43.
Χαλκίς 36, 5.
Χαλκολίβανος 51, 33.
Χαμευνέω Exp. Fid. 23.
Χαμευνία 75, 3.
Χαρακτήρ 42, 9.
Χαρακτηριάζω 31, 6. adn. 33, 7. adn. 6, 1. 64, 17. adn.
Χαρακτηρίζω 7, 1.
Χαριεντίζομαι 32, 6.
Χαριστικός 66, 50.
Χαρμότατος 64, 59.
Χαρωπός 78, 12.
Χαυνόομαι 34, 2. 63, 3.
Χειρίς 59, 11.
Χειροθεσία 17, 6.
Χειροθετέω 75, 3.
Χειρόκμητος 64, 26 (19).
Χειροποιέω 64, 38.
Χειρότερος 66, 82.
Χειρότευκτος 58, 1 et 4. (τὸ χειρότευκτον ἐργάζεσθαι).
Χειρότμητος 64, 26 (19). adn.
Χειροτονία 30, 5.
Χειρουργία 64, 23.
Χέλυσμα 61, 3.
Χηραμός 66, 76.
Χηρεύω 59, 4. Exp. Fid. 21 (ἀπὸ μονογαμίας).
Χῆρος Exp. Fid. 21. alibi.
Χηροσύνη 48, 9. Exp. Fid. 21.
Χιλιονταετηρίς 77, 37.
Χίμαρος 69, 34.
Χλευάζω 67, 8. et alibi.
Χλευαστικῶς 69, 15. 48, 13.
Χλεύη 66, 34. et alibi.
Χονδρίτης 30, 31.
Χονδρός 30, 31.
Χορηγός (τῆς ἐπιθυμίας) 32, 1. 66, 17.
Χοῦς 46, 3.
Χραίνω (κεχραμμένος) 35, 4. 40, 1. 78, 1. et alibi.
Χράομαι (συντόμως τινί) 45, 4.
Χρεία 66, 32. 68, 6.
— (ἔν τινι) 48, 3.
Χρεοφειλέτης 44, 3.
Χρεὼν ἀποδιδόναι (mori) 1, 1, 4. 39, 9. alibi.

Χρεωστέω 27, 4.
Χρηματίζω 14, 1. 20, 1. 16, 2. 1, 1, 8.
Χρησιμεύω 76, p. 946.
Χρησιμότης 29, 5.
Χρῆσις 33, 9. 66, 32.
Χρηστομάθεια 8, 8.
Χροΐζεσθαι 74, 3.
Χρονίζω 69, 11.
Χρονίτης 76, 10.
Χρονοτριβέομαι 66, 57. 68, 6.
Χρυσίζω 79, 9.
Χυδαιολογία 16, 3. 66, 9. et alibi.
Χυδαιόω 70, 3.
Χυδαίως 69, 37.
Χωνεύω 64, 34. 51, 33.
Χώρα et Χῶρος (iunctim) 42, 7.
Χώρισις 31, 19. ex coni.

Ψ.

Ψεκάς 80, 4.
Ψευδάδελφος 41, 3.
Ψευδηγορέω 33, 3. 39, 9.
Ψευδηγορία 66, 33. 28, 8. 42, 9.
Ψευδοβραχμᾶνες Expos. Fid. 10. pag. 1091.
Ψευδοδιδάσκαλος 41, 3.
Ψευδοπροφητεία 48, 3.
Ψευδόχριστος 41, 3.
Ψευδώνυμος 26, 2. 27, 1.
Ψευδωνύμως 23, 2.
Ψηλαφάω 69, 25. et alibi.
Ψηφίς 76, p. 946.
Ψηφοί 24, 7.
Ψιλός 24, 8. 30, 20 et 34., et alibi saepe.
Ψογίζω 66, 48 et 52.
Ψόφημα 35, 2.
Ψυχαγωγία 21, 2.
Ψυχρολογέω Expos. Fid. 13.
Ψυχρολογία 77, 16.
Ψυχρός 44, 2.

Ω.

Ὠμοφόρος 66, 22.
Ὥρα (c. inf.) 64, 40. 77, 6. (πρὸς ὥραν et πρὸς τὴν ὥραν) 48, 5. 55, 9.
Ὡραΐζω 64, 20 (41).
Ὠρύομαι 66, 7.
Ὡς (pro ἤ) 76, 4.
— ὅτι 72, 10. 73, 35.
— οἷον 76, p. 946. 947. et saepius.
— ἂν (ὡςάν) 42, p. 330. 72, 2.
— ἂν εἰ 59, 11.
Ὥςτ' οὖν 42, p. 357. 69, 19 et 20.
Ὠτίον 30, 9.

III.

INDEX RERUM.

(NUMERI APPOSITI SIGNIFICANT PAGINAS EDIT. PETAV.)

A.

Abraami excelsus qualis fuerit 409.

Abraam aequalis Nino ac Semiramidi 8.

Abraami vocatio 9.

Abraamus Iudaeorum parens 17.

Abraami octo liberi 9.

Abraamitae a Patriarcha Abraam dicti circumcisi 9.

Abraamitae et Isacidae dicti veri dei cultores 9.

Abraamus nonagesimo anno aetatis circumcisus, Isaacus eius filius octavo nativitatis die 17.

Abrotonum fugat venena serpentum 423.

Acacius et Paulus collegae Epiphanii in officio sacerdotali 3.

Acacii et sectatorum eius fidei professio simulata 871. — item alia fidei professio in conciliabulo Seleuciensi habita 872. — in quo vox homousii, id est consubstantialis sublata 873. — quot et qui episcopi huic concilio subscripserint 874. — expositionis et professionis istius callida ratio 875. — divisio trifaria sectae Arianorum ibid.

Acta Pilati 420.

Adami quot fuerint liberi 787.

Adami aetas quot annorum fuit 4.

Adami liberi et nepotes eius ex Setho ibid.

Adamus designatus per hominem descendentem ab Hierusalem in Iericho 394.

Adami creatio de terra 4. — vetus quorundam de Adami creatione refutata opinio ibid.

Adami nomen hominem significat ibid.

Adami uxor ex eiusdem corpore et ex eodem afflatu similis ei procreata ibid.

Adamus cur a deo eiectus fuit de paradiso 546.

Adami procreatio, liberi, aetas et mors 640.

Adamus neque Iudaeus, neque idololatra, sed, ut propheta, catholica fide imbutus 6.

Adami liberi cum sororibus matrimonia contraxerant 287.

Adami sepulchrum 394., et 603 (Add.)

Adamianorum haeresis trigesima secunda post Christianismum, sive ordine quinquagesima secunda 458. — talpae comparantur ibid. — ridicula eorum haeresis ibid. — ritus quales sint 459. — ubi conventicula habeant ibid. — nudi ceremonias et mysteria sua peragunt, tam viri quam feminae ibid. — ecclesiam suam vocant Paradisum ibid. — qualis Paradisus terrestris, et victus Adami et Evae ibid.

Aegyptiorum primordia 8.

Aegyptiorum ritus quam sint ridiculi 1092. — quae apud eos sacra Harpocratis ibid.

Aequinoctium est anni initium 814.

Aerii haeresis quinquagesima septima sive ordine septuagesima septima 904. — haereses unde natae 905.

Aerii historia ibid. — monachus cum Eustathio fuit ibid. — presbyter

factus ab Eustathio et curator ptochotrophii in Ponto ibid. — ab Eustathio discedit, et eum hostiliter insequitur ibid.

Aerii dogmata 906. — quo pacto et ubi cum suis degebat ibid. — presbyteros aequabat episcopis ibid. — de paschate male sensit 908. — mortuorum memoriam et bona pro illis suscepta opera damnat ibid. — ieiunia stata damnabat ibid. — sub Pascha ieiunia ab ecclesia obiri solita in ebrietatem et risus convertebat ibid. — cetera in vita vinolentus, et gulae ventrique indulgentissimus ibid. — eius refutatio 908. — obiectio eiusdem circa episcoporum et presbyterorum aequalitatem et solutio ibid.

Aetas mundi prima quot annorum fuit 5.

Aetii Anomoei opusculum 924—931. — trecenta capitula ab eo conscripta 931. — eius refutatio 931—993. — cur Aetius catholicos vocat temporarios 932.

Aetii absurditas in creato deo et increato 951.

Aetianorum cavillatio adversus catholicos 990. — illi apostolos et prophetas respuunt 991.

Aetii successor Eunomius ibid.

Aetiani rebaptizati ibid.

Aetius ab exilio revocatus et episcopus creatus ibid.

Aetius sodales suos athletas et athletrias vocat 987. — eius salutatio in fine suae doctrinae posita a principio dissentit ibid. — partim Sadducaeorum, partim Gentilium errores sapit 988. — Aetii impia superbaque opinio 989. — Aetianorum arrogantia ibid.

Agabi spiritus propheticus circa zonam Pauli 409.

Agni immolatio ab Aegyptiis celebrata 39.

Alexandri Alexandriae episcopi mors et substitui sibi Athanasium mandat 722.

Alexandro mortuo episcopo Alexandriae successit Achillas, cui Meletiani Theonam opposuerant 735.

Alexandrinae ecclesiae consuetudo in episcopo constituendo 735.

Alexandrini episcopi dioecesis eiusque provinciae 717.

Alogi haeretici, cur ita fuerint appellati 450.

Alogi quomodo Apocalypsim reprehendant 454.

Alogorum haeresis 31. post natum Christianismum ordine 51. 422. — unde sic dicti 423. — Apocalypsim et evangelium Ioannis repudiant ibidem. — Cerintho tribuunt scripta Ioannis 424. — Ioannem ipsum reprehendunt ibid.

Altare domini nunquam debet feriari 704.

Amen dei quo Christus dominus rata fecit omnia dei promissa, et ea confirmavit 366.

Angeli praesides gentium, cur loricas habere dicuntur sulphureas et hyacinthinas 457.

Angelicorum haeresis ibid.

Angeli cum coelo terraque producti 611.

Angelina locus intra Mesopotamiam unde Angelici haeretici 505.

Angeli cur a deo innumeri sunt conditi 295.

Animam esse immortalem probatur expressis scripturae verbis 559.

Anima extra corpus peccare non potest 565. — sed illud refutatur 566.

Anima in corpore inclusa tanquam in loco supplicii 564.

Anna et Ioacim beatae Mariae parentes 1049.

Anomoeorum haeresis 912. — princeps Aëtius a Georgio ordinatus ibidem. — adulta aetate exteras disciplinas didicit 913. — eius relegatio 914. — eius dogma ibid. — Aëtius ab Arianis excommunicatus 916. — Aetianorum superbia ibid. — Aetii perfidia similitudine demonstratur ibidem. — Aetiani dei praecepta negligunt ibid.

Anomoios esse idololatras et solem ac ceteras creaturas adorare 985.

Anomoiorum origo et a quo profluxerint 886.

Anomoii cum Iudaeis conferuntur 1036.

Antidicomarianitarum haeresis quinquagesima octava sive 78. ordine 1033. — qualis illa fuerit ibid.

Apelleianorum haeresis 24. post exortum Christianismi 380. — unde sic nominati ibid. — Apellis dogmata ibid. — Marcionis magistri sui opinionem oppugnat ibid. — tria eiusdem principia destruit, ac unum omnino constituit 381. — deum vult unicum esse principium sine nomine ibid. — negligere mundum ibid. — sed hunc alium deum produxisse mundi creatorem, sed malum ibid. — eius dogmatum confutatio ibid. — Christum boni dei filium postremis temporibus venisse asserit ibid. — eundem ex Maria virgine natum dicit, sed aliunde carnem assumpsisse ibid. — scilicet ex quatuor elementis 382. — quomodo eam deposuerit ibid. — fabulae tales ridentur et refelluntur ibid. — mendaces Apelleiani 383. — negant corporum resurrectionem ibid. — inepte disserunt de anima Christi 385. — item de corpore eiusdem 386. — corpus enim illius spiritale in coelo vidit Stephanus ibid. — corporum resurrectio probatur contra Lucianum et Lucianistas ibid. — illi comparantur cum crabrone quem Zopyrum vocant 387.

Apocalypsis quaedam mysteria explicantur 454.

Apollinaris dogma de carne divinitati Verbi consubstantiali refutatur 1000. — et vera Christi humanitas probatur 1001. — Verbum ea sibi attribuit quae corpus passum est 1002.

Apollinaris ob doctrinam singularem commendatio 1016. — refutatur eius haeresis 1018. — Apollinaristarum obiectio 1020. — Christus humanas affectiones habuit ibid. — humanae naturae in Christo dignitas 1022.

Apollinaristarum blasphemia de Christi corpore imaginario 998. — quaternitatem non trinitatem asserunt ibid.

Apostoli dictum, *Quod facio non cognosco*, quomodo sit interpretandum 583.

Apostolorum Iudaicorum functio, tum et ministrorum qui Azanitae dicuntur 135.

Apostolorum constitutio qua vitis catholicam ecclesiam demonstrare dicitur 390.

Apostoli Iudaeorum et patriarchae 128.

Apostoli quo ordine fuerunt a Christo vocati 437.

Apostolorum electio et enumeratio 50.

Apostolicorum haeresis 41. post Christianismum 506. — iidem dicuntur Apotactici 1. — renuntiatores et cur ibid. — a quibus orti ibid. — Andreae ac Thomae Actis adhaerent ibid. — nuptias improbant ibid. — ubi habitent 507.

Aquae benedictae ac cruce signatae vis 137.

Arabes Dusaren deum colunt eiusque matrem Virginem 444. (Addend.)

Arbitrii libertas cuique est concessa 575.

Arcae Noemiticae apud Cardyaeos reliquiae asservatae 39.

Archonticorum haeresis vigesima post Christianismi ortum 291. — ubi proseminata fuerit ibid. — et ab Eutacto sive potius Atacto quodam anachoreta propagata ibid. — Archontici apocryphis libris utuntur 292. — eorum dogmata ibid. — corporis negant resurrectionem, animae credunt ibid. — eorum fabula de congressu diaboli cum Eva 295. — quos prophetas profitentur 297. — haeresis Archonticorum ex multiplici anguium colluvie conflata 299.

Ariani et Arianorum haeresis quadragesima nona sive sexagesima nona 717. — unde oriundus et quomodo a fide aberraverit ibid. — sub quo floruerit imperatore ibid. — eius mores et habitus 729. — detegitur a Meletio Thebaidis episcopo ibid. — excommunicatur cum suis sectatoribus ibid. — Alexandria discedere iubetur ibid. — multos in fraudem inducit 730. — fugit in Palaestinam ibid. — Alexander episcopus epistolas encyclicas ad episcopos misit ibid. — quot numero fuerint ibid. — Arii fautores quorum princeps Eusebius Nicomediae episcopus ibid. — Arii epistola qua suum dogma explicat 731. — alia epistola eiusdem ad Alexandrum 732. — sed Constantinus encyclicam epistolam scripsit contra Arium 734. — Arii mors 735. — Nicaena synodus contra Arianos ibid. — quibus scripturae locis errorem suum confirmaret 736. — Arianorum haeresis cur a deo tolerata 737. — eorum fautores principes ibid.

Arianorum fraus 738. — eorum firmamentum ibid. — eorum blasphemia de filio dei ibid. — captiosa oratio 739. — eius refutatio 740. — Arianorum objectiones 742. — animam humanam detrahunt Christo 743.

Ariani catholicos et verbis et armis persequuntur 885.

Arii mors prodigii similis et a deo in ultionem immissa 722.

Arianorum variae obiectiones prima est de solo et vero deo 751. — de filio creato 758. — ex Ioannis I. capite 662. — et eius solutio 763. — ex Actibus apostolorum 764. — ex Matthaei evangelio 766. — ex Ioannis evangelio de mittente maiore missio 775. — eius responsio 776. — item de mittente dissimili a misso ibid. — ex Ioannis 20. capite, quo Christus dicit deum meum 777.

Arianorum secta in tres factiones divisa 670. — ex iis qui fuerint occulti fingentes se esse orthodoxos 871. — quae fuerit eorum fides qui Seleuciae fuerunt congregati ibid.

Ariani epistolam ad Hebraeos reiiciebant 760.

Arianorum obiectio ex I. Corinth. ubi de mortuorum resurrectione agitur 798. — eius solutio 799 et 800. 801 et 803. — iterum alia obiectio ex Ioannis quinto capite, et eius refutatio 803.

Ariani Hebraicae linguae ignari, cuius vocum vis expendenda 749.

Ariani refutantur circa obiectionem de consubstantiali verbo 796. — Consubstantialis vocabulum est necessarium 797.

Arianorum quanta calliditas in circumveniendis simplicioribus mentibus 757.

Arianae haereseos confutationis conclusio ab illuminatione per sputum ex evangelio Ioannis 806.

Ariani negant animam assumptam a Christo 771. — sed Arianus hallucinatus videtur in Esaiae loco citando 772. — et quae de patre tropice dicuntur, cur non de filio similiter usurpentur ibid.

Ariani de spiritu sancto perversum dogma refutatur 777. — eum non esse creatum 778. — ex Matthaei 19. capite obiectio de solo bono deo 780. — quia multa bona in scripturis appellantur 781. — alia obiectio ex Matthaei 20. et Marci 10. de filiis Zebedaei ibid. — qui locus explicatur 782. — obiectio de Christo suscitato ex mortuis a deo ibid. — alia ex Lucae 22. capite de Christo orante patrem 784. — alia de auxilio angelorum 785. — cur Christus in eo ut in ceteris passiones humanas susceperit ibid. — quomodo angelus Christum confortasse dicitur 786. — alia obiectio de Christo lugente quod a deo sit derelictus 787. — sed humani in Christo affectus fuisse probantur 788. — et eius anima ad inferos descendit 789. — et occlusis foribus ingressus est 791. — et cur in cruce partim Hebraice, partim Syriace sit locutus 792. — alia obiectio ex Io-

annis 14. et 17. fac ipsos ut sint in me, etc. 793. — eius refutatio ibid. — et ecclesia Christo proxima ibid. — quo sensu unus dicatur Christus cum deo et cum discipulis 794.

Arianorum argumenta captiosis syllogismis conclusa, et eorum refutatio 794.

Ariani Aristotelici, eorumque cavillatio 795. — eius solutio ibid.

Arianorum impietas nescio quid simile idolis de Christo statuentium 755.

Ariani refelluntur, ostenditurque Christum non dici creaturam 758.

Arius ab ecclesia deiectus in Palaestinam recessit 720.

Artotyritae dicti a pane et caseo, quibus in mysteriis suis utebantur 418.

Aspides seipsas devorant, et fortior earum Aspidogorgon vocatur 151.

Aspidogorgon una ex aspidibus fortior ceteras absumens 61.

Aspis ab aspide venenum mutuo sumit proverb. 68.

Assur a Graecis idem creditur cum Zoroastro 7.

Assur filius Nembroth quas urbes condidit 7.

Assyriorum primordia 8.

Asterius sophista in persecutione Maximiani fidem eiuravit 815.

Athanasius creatur episcopus Alexandriae, eiusque studium in ecclesiam 736. — multa perpessus ob fidem ibid.

Athanasii episcopi Alexandriae epistola ad Epictetum Corinthiorum episcopum 997.

Athanasius ordinatus episcopus Alexandriae 722.

Athanasius Meletianos ad communionem urget 722. — idem accusatus 723. — huius causa concilium Tyri iussu Constantini congregatum ibid. — Ursatius et Valens accusatores Athanasii ab Eusebio subornati 724. — relegatur Athanasius, et in Italia exulat 725. — Arsenius vivus producitur et integer ibid.

Athanasius restitutus ibid. — iterum pulsus, ac denuo restitutus a Ioviano imperat. 726. — cum Valens imperator eiicere non audet ibid.

Atheniensium sacra et Dionysii orgia 1092.

Attica regio unde dicta 11.

Audianorum haeresis 50. post Christianismum ordine 70. 811. — aliter Odiani dicti ibid. — ubi et quomodo degant ibid. — quis eorum auctor ibid.

Audii historia ibid. — eius libertas in reprehendendo 812. — ab ecclesia se segregavit ibid.

Audianorum schisma ibid.

Audianus creatus episcopus ibid.

Audianorum error de imagine dei 813. — variae opiniones de eo in quo sita sit imago dei in homine 814. — dei imago in homine non periit ibid. — loca quibus nituntur Audiani ut probent imaginem dei esse in corpore hominis 816. — deus quomodo a prophetis sit visus 817.

Audianorum de paschate error 820. — eorum circa hoc calumnia 821.

Audius senex in Scythiam ab imperatore relegatus 827. — in Gothia monasteria instituit ibid.

Audianorum vita sanctissima ibid. — aliorum communionem devitant ibid.

Azura uxor Sethi, eiusdemque soror 287.

B.

Babylon condita, et linguarum divisio ac varietas 288.

Baptizantes iterum haereticos, etiam Arianos perperam facere 1095.

Barbae tonsio prohibita constitutionibus apostolicis 1073.

Barbarorum variae sectae, et Indorum 72. 1091.

Bardesianistarum haeresis 36. post Christianismum, sive 56. 476. — quis fuerit Bardesianes ibid. — scripsit contra astrologos de fato 477. — eius errores ibid. — negavit mortuorum resurrectionem ibid. — eius refutatio ibid.

Barnabas consolationis filium significat; idem Ioseph antea dictus, eratque Cyprius 149.

Basilidianorum haeresis 4. post Christianismum 68. — a quo et ubi introducta ibid. — a quibus Basilides eorum auctor edoctus 67. — eius verba et dogmata ibid. — Christum sub imagine hominis tantum apparuisse in terris asserit 70. — eum passum in cruce fuisse negat ibid. — virorum ac mulierum promiscuos concubitus permisit 71. — martyrium damnat ibid. — se hominem solum ceteros canes putat 72. — doctrinam suam celari vult paucisque communicari ibid. — undenam nata eius haeresis ibid. — principium statuit Abrasax, unde conficta fabula de 365 coelis 73. — ex quo 563 membra in homine colligit ibid. — contra illum scripsit Irenaeus ibid. — eius dogmata refutantur 74.

Bitumen vim habet adversus venena 423.

Bona multa in scripturis appellantur 781.

Bosphorus filius Atthidis, unde urbs in Euxino 11.

C.

Cadavera mortuorum minime esse detestanda 26.

Caini Iudas imitator fuit, quia fratri suo mentitus est 280.

Caianorum haeresis 18. post Christianismum 276. — dicti a Caino ibid. — Cainum venerantur ut parentem suum ibid. — item alios infames et reprobos ibid. — Iudam colunt, et ipsius nomine circumferunt evangelium ibid. — angelos suis peccatis accommodant 277. — supponunt libellum apostoli, quod Pauli Anabaticum vocant ibid. — virtutem duplicem faciunt 78. — malos natura definiunt 279. — refutatio Caianorum circa meritum Iudae proditoris 282.

Calvariae locus unde dictus 394.

Campsace vulgo apud Iudaeos, Cacubium vasis aenei genus 136.

Cana quid significet 452.

Canis Apologus umbram pro carne captantis cui comparantur haeretici 299.

Capillorum promissio in viris improbatur 1073.

Carnem legi dei subiici, sed non sapientiam carnis 577.

Carnis et corporis an aliqua sit differentia 580.

Carnium esum nequaquam improbatum, aut prohibitum a deo, imo a Christo usurpatum 146.

Caro quo sensu damnetur ab apostolo 1021.

Carpocratiani quas colant imagines, et gentilium ritu adorent 108. — animas tantum salvari credunt non corpora ibid. — eorum refutatio ibid. et 109. per totum.

Carpocrasiorum haeresis post exortum Christianismi septima ab auctore Carpocrate 102. — ex omnibus aliis conflata ibid.

Carpocratis error ibid.

Carpocrasiorum superbia 103. — magicas artes colunt 104. — voluptatis caussa omnia faciunt ibid. — solo nomine Christiani ibid. — natura turpe et malum nihil esse asserunt, sed hominum opinione 105. — masculam exercent libidinem ibid. — animas nisi omnibus nequitiis perfunctas liberas post mortem non fieri credunt 106. — suos sectatores ad imam auriculam dextram ferro inurunt ibid.

Cataphryges unam Maximillam principem suae haeresis iactant et prophetissam 413.

Catharorum haeresis 39. post Christianismum, vel quinquagesima nona 493. — a quo auctore profecti ibid. — Novati auctoris Catharorum historia ibidem. — eiusdem haeresis ibidem. — digamos non admittebat 495. — triplici similitudine refellitur ibid. — reiiciebat omnem poe-

nitentiam post baptismum si quis peccasset ibid. — at poenitentia iterari potest, baptismus non potest 497. — puros se vocant Cathari cum sint impuri 499 — comparantur Basilisco 504. — similes Catharis sive Novatianis Donatistae in Africa ibid.

Catholica fides quaenam sit vera et orthodoxa 257.

Caulaucauch quid significet apud Nicolaitas 79.

Cerdonianorum haeresis 21. post Christianismum 299. — a quo sic dicta ibid. — sub quo Papa vixerit 200. — eius dogmata ibid. — Marcionis praecursor fuit Cerdo 300. — eius brevis refutatio 301.

Ceremoniae Iudaicae ad Christianos ritus referebantur 19.

Cerinthianorum haeresis sive Merinthianorum, quae est octava post Christianismum 110. — ubi Cerinthus haeresim profiteri coeperit ibid. — Iesum a Christo separavit ibid. 111. — legem esse bonam dixit ibid. — apostolos turbavit ibid. — Petro se opposuit ibid. — seditionis auctor ibid. — erat circumcisus ibid.

Cerinthiani evangelium Matthaei mutilant 113. — asserunt Christum nondum esse a mortuis excitatum ibidem. — de semine Iosephi natum refutatur 115. — Merinthiani etiam dicuntur Cerinthiani, sunt enim iidem 115. 116. — et ideo Sepedoni bicipiti serpenti comparati ibid.

Cerinthi et Ioannis discrepans sententia de Christo 424.

Cham filius Noemi Palaestinam occupavit, unde regio Chanaam 704. — eius filii ibid.

Christus nos redemit, sed non emit, et redemptor est noster non emptor 309. — quomodo minor Ioanne dicatur 314.

Christum verum fuisse hominem probatur ex Magdalenes ministerio in ungendis pedibus domini 325. — tum ex aliis locis contra Marcionem 327. — cur Christus in gloria Eliam et Moysem adhibuit 328.

Christus resurgens subtile corpus induit, et clausis ianuis est ingressus 593 — cur cicatrices corporis sui retinuerit ibid. — ianuis clausis ingressus est ibidem. — cur dicatur Christus primitiae dormientium 594. — ante illum multi resurrexerunt ibid.

Christi praedicatio quando initium habuit 48. — qua aetate praedicare coeperit ibid. — quando obtrectatores habuerit ibid. — quando redemptionis opus per passionem fuerit executus ibid. — in carne passus, in divinitate nihil passus 49. — quale corpus habuerit in vita, quale post resurrectionem retinuerit ibid. — idem post resurrectionem clausis ianuis ingreditur ibid. — apostolis praecepit veritatem docere et baptizare in nom. patris et filii et spiritus sancti 50.

Christi incarnatio omnes fugavit haereses 47. — et verbum idem est genitum ab aeterno ibid. — quomodo ex Maria genitus et conceptus de spiritu sancto ibid. — nativitatis eius descriptio 48.

Christus cur decima quarta luna passus 421.

Christum verum esse deum 143. — et ex virgine natum sine virili semine 144.

Christum filium dei nulla ratione dici creaturam posse 759.

Christus legis complementum, quia Christus et lex omnem implent iustitiam 369.

Christus sacerdos, et sacrificium, victima, altare, deus, homo, rex, pontifex, ovis, agnus 472.

Christi sacrificium omnia extinxit sacrificia 360.

Christi nomina sive attributa, quae illis aptantur 758.

Christus sponte sua passus est 74.

Christus Iosepho apparet primo 132.

Christi vita ordine digesta et exposita 439.

Christi crux adversus haereticorum virus verum remedium 101.

Christus sanavit homines ab infirmitatibus non pecudes 650.

Christus quando in mundum venerit 663.

Christi triginta anni fastis consulum ordine suo notati 445.

Christus cur primogenitus sit dictus 1053.

Christus re vera humana omnia suscepit 1029.

Christus cur in regem noluerit inungi cum ipse e regia Davidis stirpe esset oriundus 117. — nec tamen prophetae in eo lapsi 118.

Christi adventus Iudaeis per prophetas praedicatus 18.

Christus prophetis apparuit, suumque adventum nuntiavit 518. — cur dicatur A et Ω 519.

Christus cur Ioanni matrem commendaverit 1042.

Christus clausis foribus ingressus est 1023. — humanam mentem habuit 1024. — de Christi mente obiectio eiusque refutatio 1025.

Christus quomodo sit passus 1026. — declaratur proprietatum utriusque naturae in Christo communio 1027.

Christi mens quae dicatur 1028.

Christus cur nuptiis voluerit interesse 452.

Christus quomodo et quando fuit a Magis adoratus 431.

Christi incarnatio vera, et divinis oraculis praenuntiata 51.

Christus quo tempore et anno aetatis passus 446. — ita ut tria Paschata impleverit ibid. — quo mense natus est ibid. — eius annus acceptabilis 447. — tempus passionis eius 448.

Christi infantia non sine quibusdam miraculis acta 442. — eiusdem nativitatis tempus accuratius expenditur 444.

Christus regiam dignitatem pontificibus concessit 119.

Christus qua ratione pontifex et sacerdos dicatur 762.

Christi divinitas passionis est expers 748.

Christus cur fuerit circumcisus 153.

Christus rex et sacerdos 119.

Christus quomodo redemerit et non emerit, et quo pretio 699.

Christus tam ex verbo incarnato, quam ex homine divinitate affecto subsistit 765.

Christus quam ob caussam iudicari voluerit 774.

Christi adventu lex soluta, nec potuit amplius impleri 123.

Christum verum hominem fuisse, et in virginis utero coaluisse postea circumcisum etc. 152.

Christum diem iudicii non ignorare 766. — et quomodo dicatur etiam illum ignorare 767. — cognitio variis modis, ut et ignorantia usurpatur 768. — et cur pater solus iudicii diem nosse dicatur 769. — angeli vero diem iudicii prorsus ignorant 770.

Christus parabolas suas ut plurimum explicavit 206.

Christus cur patrem ipse oraverit 753.

Christum nudum hominem non fuisse, sed verbum vestitum humanitate 763.

Christianismus primum Antiochiae vocari coeptus 51.

Christiani post Hierosolymorum excisionem Pellam habitabant 123.

Christianorum ac professionis Christianae, quanta sit perfectio in omni vita 499.

Christiani unde dicti Iessaeni 120.

Christiani Nazaraei dicti 117. — et primum Antiochiae dicti Christiani ibid. — item et Iessaei ibid.

Christianorum sacerdotium 470.

Christiani e Gothia pulsi a rege quodam gentili 828.

Christianorum controversia circa eos qui sacrificia idolorum obierant et postea poenituerant 717. — diversae circa illud dubium sententiae Meletii, Pelei, et aliorum contra

opinionem Petri archiepiscopi Alexandrini 718.
Chiliastarum error tribuitur Apollinari 1031. — et qualis illa fuerit haeresis ibid. et 1032. — de sancti Ioannis Apocalypsi quid sentiendum 1031.
Christi propria adiuncta, veritas, lumen, vita, et horum etiam parens ac genitor 377.
Christus in Golgatha crucifixus supra sepulchrum Adami 394.
Christus cur corporis affectiones experiri voluerit 770.
Cibi immundi nulli sunt a deo creati, sed omnia sunt pura cum gratiarum actione 147.
Cicellia, Alexandrinorum festum 444. (Addend.)
Circumcisio nihil confert ad Christi imitationem, sed tantum bona opera 162.
Circumcisi verae religionis successores 17.
Circumcisio non est ad salutem necessaria 160. — idololatrae et sacerdotes Aegyptii utuntur circumcisione ibid. — item et alii permulti ibid. — Christi circumcisio, non partem sed totum hominem circumcidit 161. — ea viris et mulieribus simul conceditur ibid. — sed circumcisioni praestat baptismus ibid.
Circumcisionis quae caussae fuerint 17.
Circumcisionis cruor stetit in Christi circumcisione 153.
Circumcisione sublata successit regeneratio per lotionem baptismi 113.
Circumcisionis instituendae ratio 153.
Circumcisio signum iustorum legis tempore 150.
Clemens utrum successor Petri fuerit 107.
Clemens Alexandrinus a quibusdam Atheniensis habetur 213.
Coelibatus clericorum confirmatur 1104. — item ordines ecclesiastici ibid.
Coelum et terra cur transire dicantur 555.
Cogitationum genus duplex, earumque effecta 588.
Cogitationes vanae muscis ab Homero comparatae 586.
Cogitationes malas evitare non possumus, sed possumus repellere 584.
Colluthus haeresiarcha tempore Arii, a quo dicti Colluthiani, ut ab isto Ariani 728.
Colorbasiorum haeresis, quae est decima quinta post ortum Christianismi 258.
Colorbasus eius auctor quis fuerit ibidem. — eius dogmata ibid.
Colorbasi refutio 259. — inepte ac impie deum hominis filium dicunt 260.
Colorbasii quid intelligant per aquam Siloe 261. — et quae vera sit eius secundum catholicos interpretatio ibidem.
Collyridianorum historia 1058. — istius haeresis refutatio ibid. — Mariae sacrificium offerunt, quae est quinquagesima haeresis, sive septuagesima nona 1057. — unde prodiit haec haeresis ibid.
Columbae natura, et quid illa significet 275.
Consobrinae uxores ducebantur, et non amplius sorores post multiplicationem hominum 288.
Constantini imperatoris duo praeclara statuta 821.
Constantius, Constantini filius, pius imperator, licet fautor Arii 737.
Constitutiones apostolicae non reiiciendae 822.
Constitutio apostolica de Paschate ibid.
Consubstantialitas in trinitate est fidei firmamentum 956.
Consubstantiale verbum 796. — et quod Consubstantialis vocabulum sit necessarium 797. — quod tamen Arius et Sabellus fugiunt cane peius et angue ibid. — utrum in scripturis reperiatur ibid. — et licere uti vocibus quae in scriptura non sunt ibid. — verbum Consubstantialis, etsi

in scripturis non reperiatur, tamen ad sensum scripturae intelligendum necessarium 798.
Cores apud Alexandrinos cultus 444. (Addend.)
Corium, Alexandrinorum templum 444. (Addend.)
Corpus hominis a deo ad omnem honestatem esse creatum, imo et usum rei venereae ad dei decus referri 289.
Corpus Christi per granum frumenti adumbratum 597. — idem omnino fuit post resurrectionem, quod erat dum viveret 598.
Corpus Christi non fuit imaginarium sed verum 1003. — contra Manichaeum ibid.
Corpus animae vinculum non esse demonstratur 569.
Corpus depositio instar agri, et cur ita 602.
Corpus animale et spiritale, quomodo sit intelligendum 592.
Creati et geniti differentia plane et aperte explicata 986.
Creaturae omnes subiectae sunt deo contra Arium 741.
Cretes mendaces dicti anctoritate Callimachi et Epimenidis, qui a Paulo citantur 362.
Cronia, Aegyptiorum festum 444. (Addend.)
Crux maledictum legis, et cur ita 700.
Crucis signum quantam vim habeat adversus maleficas artes, et praestigias daemonum 132.
Crucis signo daemoniacus sanatur per aquae aspersionem 134.
Cycli lunaris atque epactarum ratio 825.
Cyprus insula Citium vocata, et Cypriorum Rhodiorumque nomen sub Citio continetur 150.

D.

Daemones per feminas errores introducunt 1058.
David primus rex e tribu Iuda, sed Saul illo prior ex tribu Beniamin 15.

Davidis sedes regia sublata ex quo Christus Bethleemi est natus 118.
Davidis sedes regia per Christi regnum fuit in ecclesiam translata 118.
Davidis tabernaculum resurgere quid sit 559.
Decimatio quid adumbraret apud Iudaeos 20.
Dei summa liberalitas in omne creaturarum genus 959.
In deo nihil est prius vel posterius 965.
Deum a potestatibus ac principatibus victum non fuisse probatur contra Manichaeos 641.
Deo melius est nihil, ac proinde quod simile est illi omnium est optimum 952. — in deo esse affectiones impium est dicere 953. — deus est omnipotens ibid. — passionis est expers in generando 954.
Deum non videri a quoquam, Christum tamen per carnem divinitatem fuisse probatam 613. — quomodo Christus in patre non sit, ut in corde hominis verbum ibid.
Deorum genealogia ex Hesiodo qui ex Chao prodierunt 166. — item et alii qui dicuntur ab eo conficti 167.
Deorum Gentilium Saturni, Jovis, etc. origo 8.
Deus quomodo a prophetis sit visus 817.
Deus quomodo videri, ac non videri posse dicatur 818.
Dei immensa est potentia, et eius voluntati nemo potest resistere ibid. — similitudine declaratur quomodo videatur deus 819.
Deus quomodo gignit, item homo quomodo gignit 750.
Deus et materia duo principia Manichaeorum et eorum refutatio 630. — diversis ea nominibus vocabant ibid.
Deus malus esse non potest, neque mali auctor 631.
Deus saeculi quis dicatur in evangelio 684.
Deus nihil femineum potest admittere contra Manichaeos 658.

Dei opera sunt admirabilia, quod probatur ex mundi opificio 596.
Deus personam unam non admittit, neque in eo unius esse potest personae consideratio 482. -- et unus omnium rerum conditor deus, non vero angeli contra Saturnilum haereticum 65 et 66.
Deus quomodo iurare dicitur 117.
Deus unus in trinitate personarum contra Noëtianos 484.
Deus ob mortem homini propositam non est accusandus 551.
Deus solus adorandus, nulla vero creatura adoranda 532.
Deus cur malos in hoc mundo tolerat 379.
Dextra et sinistra quomodo dicantur 209.
Diabolus simpliciores plerumque ut mulieres aggreditur 269.
Diaboli filii quomodo dicantur 296.
Diabolus peccatum ab apostolo vocatur, et quare 582.
Diabolus a quo productus 543. — et quid sit 544.
Diabolus quid sit, quando fuerit sive esse coeperit 632.
Diabolus quo pacto ecclesiam dei vexet 996.
Diabolus humani generis hostis, quibus artibus hominem e coelo deturbare conetur 923.
Diaconissarum ordo et functio in ecclesia 1060. — ex quo mulierem genere sumerentur ibid. -- presbytidae, presbyteridae ac sacerdotissae 1061.
Dictamnum unde dictum, et quomodo verbo divino possit accommodari 422.
Digami non admittuntur a Novatianis 495. — triplici similitudine refelluntur ibid. — ab ordinibus sacris arcentur 496.
Diluvium et quot ab eo servata animantia 5.
Ante diluvium haereses nullae 4.
Dimoeritarum haeresis 57. sive 77. hi Christi perfectam incarnationem abnegant 995. — eius auctor ac propagator Apollinaris 996. — eius error ibid. — et synodus habita contra Apollinaristas 997.
Dioscorides herbarius 3.
Dipsadis virus praesentissimum, cui et haeresis comparatur 258.
Discipuli Christi septuaginta duo, praeter quatuor evangelistas et septem diaconos 50.
Divites et pauperes in evangelio, quomodo beati dicantur 702.
Dogmata quae aperte falsa sunt ea disputando agitari non debent 999.
Dominica die ieiunare est vetitum 813.
Dominicis diebus ac Pentecostes ieiunare non licet 1105.
Dosithei historia 30.
Dositheorum haeresis quae est quarta Samaritanorum 30.
Draco qui Ostracites dicitur, cui Noëtus comparatur 489.
Dusarae dei apud Arabes cultus, et eius nominis significatio 444. (Addend.)

E.

Ebionei Matthaei evangelio mutilo utuntur 137. — utuntur etiam libro qui Petri circuitus vocatur a Clemente refutato 139. — lavant quotidie ibid. — a carnibus et animatis abstinent ibid. — virginitatem respuunt, et omnes prophetas ibid. — cur abhorreant a carnium esu ibid. — eorum mysteria ibid. — Apostolorum Actus fictos circumferunt 140. — Ebion quid Graece significet 141. — quo remedio utantur adversus morbos ibid. — Elxaei somnia amplectuntur ibid. — unde suos errores traxerint 142. — quomodo suos conventus vocent ib. — cogunt adolescentes ad nuptias nondum puberes ibid. — repudia permittunt ibid. — quos agnoscant prophetas ibid. — qualem confiteantur esse Christum ibid. — libri ab Ebioneis suppositi. 147.
Ebioneorum haeresis decima post exortum Christianismum 125. — unde dicti ibid. — eorum dogmata ibid. — a Iudaeis sabbathum et circumcisionem a Christianis nomen assumunt 126. — crebras lotiones usurpant maxime post mulierum complexus ibid. — virginitatem prohibent ibid. — ubi suam haeresim propagaverunt ibid. — quid de Christo sentirent ibid. — solo Matthaei evangelio utuntur 127.
Ebion Ioannis tempore vixit 149. — et Ebionei Paulo maledicunt ibid.
Ebrietatis et edacitatis incommoda 401.
Ecclesia est toto orbe diffusa, et ubique terrarum 507. — eademque navi comparatur 508.
Ecclesia varios habet ordines, sed non omnes passim admittit 509.
Ecclesia dei dicitur regia via, et iter veritatis 504.
In ecclesia sacerdotalis est, et regia dignitas 118.
Ecclesia in una fide consentit in toto orbe, quasi in una domo habitans 202. — comparatur soli quod eius exemplo totum mundum illustret ibid. — eam perinde obtinent infantes atque eloquentissimi ibid. — scientiae copia maior fidem non immutat ecclesiae ibid.
Ecclesiae ritus in celebrando Paschate 421.
Ecclesia cum arca comparatur, et cum bitumine 425.
Ecclesia catholica omnium antiquissima 6.
Ecclesia quarum virtutum habeat exercitamenta, et quae vitia fugiat, quas virtutes amplectatur 1107.
Ecclesiae catholicae dogmata circa virginitatem et nuptias.
Ecclesiae singulae dioeceseos Alexandrinae, a quibus regi et quomodo vocari solitae 727. — suntque Alexandrinae ecclesiae plures 728. — inter quas fuit Caesarea ibid.
Ecclesiastici ritus ac decreta 1103.
Ecclesiam unam esse uni et genitrici suae 1083.
Ecclesia columba dicitur 262.
Ἔκστασις quid significet 406.
Elias virgo fuit, non tamen adorandus ut nec Maria, nec Thecla, nec quaevis alia sancta 1062.
Eliae prosapia, et quorundam aliorum prophetarum origines 470.
Elias a deo alitur cibo quodam incognito 593.
Elusa, Palaestinae oppidum 444. (Addend.)
Elxai pseudopropheta 40. — et frater eius Iexaeus, et quibus moribus fuerit ibid. — eius iusiurandum per salem et terram, etc. ibid. — osor virginitatis, cogit ad nuptias ibid.
Elxaeus pseudopropheta 127.
Elxai auctor quatuor sectarum 43.
Encratitarum haeresis 27. post Christianismum, sive 47. 399. — ubi potissimum propagata ibid. — eorum dogmata 400. — diabolum inter principia rerum ponunt ibid. — quos libros admittant ibid. — nuptias diabolo auctori tribuunt ibid. — ab animatis abstinent ibid. — aqua sola in mysteriis utuntur ibid. — vino abstinent ibid. — negant resurrectionem mortuorum ibid. — eorum refutatio ibid. — castitatem simulant 401.
Enochus deo gratus, translatus fuit, nec mortem expertus 4.
Enoch quomodo translatus est in corpore 592.
Epicurei haeresis 14.
Epiphanes et Isidorus secundi haeresim amplexi 210. — ille fuit Carpocratis filius ibid. — illi in Samo divini honores consecrati, et templum extructum ibid. et 211. — Cephallenii illi sacrificant ibid.
Epiphania Christi 444. (Addend.)
Epiphanii cum Vitali congressio circa naturam humanam in Christo 1016. — Vitalis error deprehensus ibid.
Epiphanius dicit diabolum dei misericordiam ante Christi adventum sperasse 289.
Epiphanii lapsus de Elisabethae coniuge 1046.
Epiphanii aetas, et sub quibus imperatoribus vixerit 2. — operis ab Epiphanio instituti ratio ibid.

Epiphanii epistola adversus Antidicomarianitas 1034.
Epiphanii modestia et veniae deprecatio in haeresibus confutandis 1100.
Epiphanius quo tempore, et quibus imperatoribus scripserit 404.
Epiphanius incertus an virgo Maria sit mortua 1055. — Mariae virginitas 1056.
Epiphanii modestia in suscipienda disputatione adversus haereses 3.
Ephraim Syrus citat. 444. (Addend.)
Episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, lectores, diaconissae, et ad quid institutae 1104. — quales esse debeant ibid. — exorcistae, linguarum interpretes ibid. — laborantes qui sint in ecclesia ibid. — ianitores ibid.
Episcopum esse presbytero superiorem 908.
Episcopus sine diacono esse non potest ibid.
Episcopi Hierosolymitani qui Iacobo primo episcopo fratri domini filio Iosephi successerunt 636. — eorum numerus usque ad triginta septem distinctus, secundum tempora imperatorum ibid. et 367.
Epistola pseudosynodi Ancyranae 846 — in qua de patre filioque genito disputatur, et de nomine filiorum 849. 850 851. — eiusdem pseudosynodi anathematismi 856.
Epistola ad Laodicenos est apocrypha 375.
Equus Troianus quid ex Simonis Magi sensu significaverit 57.
Esdras Samaritas in lege Mosaica instituit 23.
Essenorum haeresis quae est prima Samaritanorum 28.
Eva quomodo differat ab Heva cum aspiratione 1092.
Evangelistarum institutum in mysteriis evulgandis 747.
Evangelistarum declarata consensio 430.
Evangelia nihil habent ambiguum vel repugnans 438.
Evangelistarum institutum in ordine scribendi 425.
Evangelistae cur non eadem omnes narraverint 427.
Evangelistae explicantur et conciliantur 805.
Evangelistarum conciliatio circa numerum daemoniacorum 653. — et scripturae proprietas explicatur 654.
Evangelium Aegyptiacum, liber apocryphus 514.
Evangelium veritatem, lex umbram continet 19.
Evangelii de semine, et homine inimico interpretatio contra Manichaeum 679. — item quis sit princeps mundi 680. et 681. usque ad 683.
Evangelii corruptus locus restitutus 21.
Eunuchorum tres ordines, primum genus 491. — secundum ibid. — tertium ibid. — unde eunuchi dicuntur ibid.
Eusebius Vercellensis exul ob fidem 129.
Eusebius episcopus Nicomediensis Arianorum signifer 737. — is Constantium imperatorem sacro lavacro imbuerat ibid.
Eutactus haeresis Archonticorum propagator 291. — eius historia ibid. et 292.
Eustathius Sebastenus seu Sebastiae episcopus, qui etiam Arianus fuit 906.
Ezechielis liber apocryphus, et inde excerpta v. Addenda ad p. 601.

F.

Fasti Consulares citati 444. (Addend.) 445.
Fatum an sit, et contra fatum disputatio 35.
Fatum Stoicorum breviter refutatum 13.
Fidei catholicae declaratio 1095. — unicae columbae similis ibid. — in ecclesia eadem fides verum Christi sanguinem, ceu vitis quotidie largitur 1097. — vitae Christi summa ibid. — baptismus eius ibid. — quomodo in eo humana natura sit passa non divinitas 1099.
Fidei catholicae ac apostolicae brevis expositio 1078.
Fides vera nulla re, nullaque vi expugnari potest 479.
Filii dei an sint duo, obiectio et eius solutio 896.
Filius quomodo dicatur imago patris 880. — cur filius creati dicatur ibidem.
Filius utrum voluntate sit genitus 751.
Filius quomodo similis sit patri 864. — variis modis explicatur similitudo filii et patris 865. — item qualiter similis sit filius homo reliquis hominibus ibid.
Filius dei, quo pacto sit iustificatio, sanctificatio, et redemptio fidelium 889. — similitudo qua Christi nativitas explicatur ibid.
Filius patri similis est praestanti quadam ratione 914. — quod multiplici similitudine explicatur ibid. et 918.
Filius hominis per anticipationem antequam nasceretur est dictus 487.
Filius proprie et natura est verbum dei 741.
Filium qui dehonestat ut Arius, dehonestat et patrem 804.
Filium verum esse deum, scilicet veram lucem e luce 756.
Foeminae dilectae, et contubernales damnantur 1043.
Fratres et sorores domini, ex prima uxore Iosephi 1041.

G.

Garizin mons ultra Iordanem ad Ierichontem 25.
Gaza Hebraice thesaurum significat 130.
Gebal mons ad Ierichuntem 29.
Generatio duplex et qualis utraque intelligatur 655.
Genesis parva, liber eo modo inscriptus 287.
Gentes angelis subiectae ex Moyse et Apocalypsi 456.
Gentiles a Babylone in Samariam transportati 22.
Gentiles in Samariam translati a feris laniati 22.
Georgii Alexandriae episcopi ignominiosa traductio 912. — mors crudelissima ibid. — martyr tamen non fuit ibid. — eius avaritia 913. — Aetium haeresiarcham diaconum ordinaverat ibid.
Georgius legatus Constantii ab Alexandrinis occisus, crematus et eius sparsi cineres 726.
Gigantes tempore Nembroth 7.
Gnosticorum haeresis sexta post Christianismi exortum 82. — a Nicolao orti ibid. — eorum Noria quae fuerit ibid. — Barcaba eorum propheta, et quid ea vox significet 83. — libri Gnosticorum ibid. — eorum doctrina ebriorum sermonibus comparata 84. — verba quaedam ex eorum evangelio ibid. — promiscuos usurpant concubitus et humanis carnibus vescuntur ibid. — dicti Borboriani, id est Coenosi: ab aliis Coddiani, et unde 85. — iidem variis nominibus vocati, ut militares in Aegypto, ac Phibionitae, Zacchaei et Barbelitae ibid. — disciplina Gnosticorum ibid.
Gnosticorum libri quam impii et inepti 89. — quam absurde et lascive scripturas interpretantur 90. — animam humanam cum bestiis communem esse dicunt ibid. — Gnostici Phibionitae quam vana fingant de principibus suis, et quae sint eorum nomina 91. — negant Christum de Maria natum ibid. — quis sit apud illos et qualis Sabaoth ibid. — cognitio Gnosticorum ibid. — mundi principem draconis effigie fingunt ibid. — quidam ex iis osores mulierum ibid. — quo quisque apud eos lascivior eo melior 93.
Gnosticorum fabula de Zacharia 94. — quomodo ipsi tintinnabula pontificis interpretarentur 94. — Levitae Gnosticorum turpis commixtio 95. —

rident monachos ibid. — evangelium sub nomine Philippi profitentur ibid. — quam ridicula dicant de Elia propheta ibid. — refutatio errorum Gnosticorum 97. — castitatis contra eos defensio ibid. et 98. — Epiphanius a Gnosticis tentatus 99.

Gnostici communes habent mulieres 85. — eorum consuetudo in hospitibus excipiendis 86. — foedi concubitus et abominandi ibid. — liberos non tollunt, sed soli libidini serviunt 87. — execrandae epulae ibid. — ieiunia execrantur ibid — in cute curanda ultra modum occupati ibid. — utroque utuntur testamento ibid. — quid sentiant inepte de Joanne Baptista 88.

Gnostici a seipsis dissentiunt, quod demonstrat Irenaeus 204.

Gnostici a Simoniacis originem traxerunt 58.

Gnostici dici potius debent Catagnosti i. e. damnati 102.

Gorothenorum haeresis, quae est tertia Samaritanorum 30.

Gratiae sive dona gratis data in ecclesia non desunt 403.

H

Haeresis nova contra beatam Mariam 1037. — Mariam virginem esse 1038. — cur beata virgo tradita sit Iosepho 1038.

Haeresis virus cum serpentum veneno comparatio 4.

Haereses portae dicuntur inferorum 903.

Haereses e gentilium fabulis ortae 98.

Haereses unde natae, et plures earum caussae 905.

Haereseon omnium conclusio, et elegans comparatio sumpta ex Cantico 1076.

Haereseon omnium ab orbe condito indagatio subiectum operis Epiphanii 2.

Haereseon tredecim brevis index cum suis auctoribus ac ineptiis summatim expositarum 52. 53. 54. per totum.

Haereticorum confusio aptissima similitudine describitur 502. — et quomodo a via recta ipsi deflectant et aberrent alia comparatione ostenditur 503.

Haereticorum calumnia detegitur et stoliditas cum abstinentiam et castos ecclesiae mores inepte reprehendunt 507.

Haereticorum contra spiritum sanctum blasphemiae 1037.

Haeretici similes buprestarum qui sunt e scarabaeorum genere 283.

Haereticorum fraus apta similitudine declaratur 193.

Haeretici varia nomina sortiuntur pro sectarum varietate, sed uno nomine a Christo videlicet Christiani vocantur 367.

Haeretici devitandi ut ne salutari quidem debeant 248.

Haereticorum variae blasphemiae 1035.

Haeretici plerique metempsychosis erant assectores 330.

Haereticorum pravitas a religione Christiana nationes deterret et fugat 104.

Haeretici pro patre et filio ingenitum, et genitum usurpabant 861.

Haeretici quidam mortuorum resurrectionem negant 114.

Haeretici qui pro mortuis baptizant 114.

Hebdomas sancta qua celebrabatur Xerophagia 824.

Hebraeorum traditio 1085.

Hemerobaptistarum haeresis, quae est quarta Iudaeorum 36. 37. — unde dicti ibid. — vanitas illorum in purgatione peccatorum per aquam ibid. — non est aquae purgare et eluere peccata, sed poenitentiae ibid.

Heracleonis dogmata 263. — quomodo Heracleonitae mortuos aspergant, et qualis est λύτρωσις, sive redemptio, Heracleonitarum 263. — eorum refutatio 264.

Heracleonitarum haeresis ab Heracleone 262. — haec est decima sexta post Christianismum ibid.

Herbariae rei scriptores 3.

Herbariae rei cum haereseon, instituta commentatione comparatio 3.

Herodianorum haeresis quae est septima Iudaeorum 45. — unde dicti ibid.

Herodis origo 45. — et probatur eum non fuisse Christum expectatum a gentibus contra Herodianos 46.

Hieracitarum haeresis quadragesima septima ordine sexagesima septima 907. — unde dicta ibid. — ubi auctor illius vixit ibid. — Hieracae historia ibid. — eius errores ibid. — vita fuit admirabilis 710. — nuptias repudiabat ibid. — quibus testimoniis suum errorem probaret ibid. — pueros ante rationis usum mortuos salvari negabat 711. — Melchisedech putat esse spiritum sanctum ibid. — probat ex libro Esaiae qui Anabaticus dicitur 712. — mors eius et senectus acerrima ibid. — eius refutatio ibid. — comparatur cum iis, quorum sensus sunt corrupti 713. — refutatur opinio illius de pueris innocentibus, probaturque eos salvatos et eam aetatem placere deo ibid. — alia refutatio circa resurrectionem 714. — item de nuptiis ibid.

Hierichuntis ambitus, et quomodo eius moenia conciderint 702 — et peccata Amorrhaeorum exitium urbi attulerunt ibid.

Historia nativitatis beatae Mariae virginis 1062

Homeri versus qui in alios sensus detorquent, similes sunt iis qui verbis scripturae ad suam abutuntur haeresim 200.

Homeri patria anceps de qua varie dubitatum 326.

Homines in angelos nequaquam transformari 556.

Homines quomodo esse possint immortales 553.

Homines in resurrectione quomodo angelis dicantur fore similes 558.

Homo quomodo mortalis ex immortali sit factus 543.

Homo quid distet a viro 261.

Imago dei in homine ubi consistat 813. — variae de eo opiniones 814. — imago dei in homine non periit ibidem. — non esse in anima positam imaginem dei 815. — corpus non esse ad imaginem dei ibid. — non esse imaginem dei in virtute 816. — non esse in baptismo ibid.

Hominis caussa creata sunt omnia, et ipse mundus est tanquam praetorium homini paratum 540. — quid sit proprie homo 541. — hominis prae ceteris dignitas 542

Hosii literae 881.

Hydrops serpentis genus ex aquis in terram emergens, et eodem rursus se recipiens 81.

Hypostasis appellatio, et quomodo ab orientalibus hypostases usurpentur 863.

I.

Iacobus qua aetate in Aegyptum profectus 17.

Iacobus duodecim patriarcharum parens, eorumque enumeratio 10. 11.

Iacobi lucta cum angelo 10.

Iacobi nomen versum in Israel 10.

Iacobus domini frater Iosephi filius primus omnium episcopus Hierosolymis fuit 119.

Iacobi filii Iosephi praerogativa et dignitas 119.

Iacobi posteritas 10.

Iacobi cognomento iusti historia, et martyrium 1046.

Iacobus frater domini quot annos natus e vita discesserit 1045.

Iacobus idem cum sacerdotali stirpe coniunctus ibid.

Ialdabaoth Barbelonis puer natu filius, et libri sub eius nomine 78.

Iaredi tempore scelera, veneficia ac nequitiae prodierunt 4.

Icesius auctor 223. (cod. Ven.)

Idololatriae origo 1061.

Idololatria quando coeperit 7.

Idumaei posteri Esau principes Edam 10.

Ieiunium quartae et sextae feriae in ecclesia 910. — de eo apostolicae constitutiones ibid.
Ieiunia Iudaeorum 159.
Ielxei pseudoprophetae nomen, unde derivatum 41.
Iephtae filia Sicimis colitur, unde idololatria fertur profluxisse 1055.
Iesus quo tempore est baptizatus 439.
Iesus quid significet Hebraee 120.
Iesus secundo Iosepho apparet 133.
Ignis et aqua per quam transitus fit, quomodo explicari possit 570.
Inachi nomen datum fluvio 11.
Inachus tempore Moysis apud Graecos 11.
Incertus auctor cit. (ὁ κρείττων ἐμοῦ) 64. 8. et 67. et 70.
Indiculus brevis haereseon quae in sexto tomo continentur, in quo haereses sunt septem 808 et 809.
Indiculus continens octodecim haereses tomi quarti 396. 397. 398.
Indiculus continens summam haereseon tertii tomi, quae numero sunt tredecim 229.
Indiculus haereseon quae continentur tomo quinto, in quo haereses quinque numerantur 605 et 606.
Indiculus haereseon quae continentur tomo septimo et sunt numero quatuor 993.
Ingeniti nomen in scripturis non legitur 941.
Ioannes cur evangelium scripserit 433. — quando et qua aetate scribere incoepit 344. — sub Cocceio Nerva revocatus est ab exilio ibid. — verum tempus et mysterium nativitatis Christi evangelii sui exordio aperuit ibid. et 435.
Ioannis historia Ebionem in balneo fugientis, ne cum eo lavaret 148.
Ioannis quomodo vox dicatur, explicatur 764.
Ioannis evangelium divinitatem Christi ante omnia detexit 747.
Ioannis Baptistae de Christo testimonium 516.
Ioannis evangelium et Acta apostolorum e Graeco in Hebraicum translata sermonem in Iudaeorum gazophylaciis servari 127.
Ioannes Baptista cur arundini comparatus et mollioribus vestibus non uteretur 88. — cur maior illo qui minor est in regno coelorum 89.
Ioannes evangelium quomodo scripserit 441.
Iobi genealogia 10.
Iosephi historia ex Epiphanii sententia 1039. — Iacobus eius filius ex priore uxore, qui et frater domini dicebatur ibid.
Iosephus octogenarius Mariam ducit 1040.
Iosephus quando mortuus 1042.
Iosephus princeps Iudaeorum fit Comes a Constantino Magno 135. — idem ab Imperatore impetrat ut ecclesiae in honorem Christi in Iudaeorum oppidis construerentur 136.
Iosephus senex octogenarius desponsatus Mariae virginis sex e priori uxore sublatis libris, nec consuetudinem habuit cum Maria 432. — cur tamen vir Mariae appellatus ibid. et 433. — sed nomine tenus 433.
Iosephus templum apud Iudaeos Christo sacrum extruit non sine miraculo 136.
Iosephus ne ab Arianis initiaretur, fieretque episcopus, secundas contraxit nuptias 129.
Iosephus vicem patris Christi gerebat, sed re vera non erat illius pater 155.
Iosephus a Iudaeis male multatur cum pro fide passus est 135.
Iosephi comitis historia dicti Tiberiadensis 128.
Iosepho filii fuerunt ex alia uxore non ex virgine Maria, auctore Epiphanio 115.
Irenaeus inter Gallos degens 174.
Irenaeus scripsit contra Basilidem eiusque haeresim 73.
Isaac filii duo Esau et Iacob 9.
Isaacus post susceptos liberos cum Rebecca, non amplius consuevit 1054.

Isidori verba in Ethicis plenissima impuritatis 212.
Isis Aegyptiorum 11.
Israelis profectio in Aegyptum ad Iosephum, numero septuaginta capitum 10.
Israelitarum transitus per mare rubrum 11.
Israelitae unde dicti 10.
Iudaea quando facta est vectigalis Romanis 445.
Iudaei Pascha anticiparunt cum Christus passus est 448. — eorum computus ibid.
Iudaismi et circumcisionis initium et origo posterior gentili superstitione 9.
Iudaeorum vilitas in Aegypto 18.
Iudaeorum in duo regna divisio 21.
Iudaei cur reprobi 20.
Iudaeorum caecitas et scelus 1036.
Iudaei et Samaritani unde iurgia inter se exercuerint 29.
Iudaeorum septem sectae ante Christi adventum 31.
Iudaei unde dicti 16.
Iudex erga reum perinde se habet, ac medicus erga aegrotum 568.
Iupiter a poëtis dicitur Metin filiam suam i. e. Prudentiam absorbere 98.
Iusiurandum omne est fugiendum 44.
Iustinus Samaritanus philosophus et martyr quando et ubi martyrium passus 391.
Iustitia a bonitate seiungi non potest 225.

L.

Lacertae prudentia, cum caligare coepit 462.
Lazari aetas, et de ea quae fuerint traditiones 652.
Leaenae parientis elegans descriptio, qua Christus cum leone confertur 1044.
Levitica prosapia ex qua sumpti sacerdotes 17.
Legis triplex genus a Paulo constituitur 588.
Lex et peccatum se invicem consequuntur 582.
Lex cur dicitur mortis ministerium ab apostolo 700.
Lex spiritus vitae quid sit, et quid differat ab aliis legibus 590.
Legis veteris instituta non statim perfecta et suis numeris completa fuerunt 909.
Lex Mosis quando data 18.
Lex veluti paedagogus fuit usque ad Christum 1032.
Lex peccati caussa non est, et cur inducta 583.
Lex quomodo non sit iusto posita 693.
Lex veteris testamenti similis umbrae novi corporis 373.
Legis veteris et novae declaratio ex varia aetatum disciplina 226.
Libanitis item et styrax pellit serpentes 423.
Liberi quando desierint superstites esse parentibus 8.
Librorum Canonicorum apud Iudaeos enumeratio 19.
Linguarum auctores post Babylonis confusionem 289.
Linguarum divisio in septuaginta duas pro hominum numero 6.
Literae a Cadmo repertae et a Palamede 244.
Lotiones corporis nihil conferunt ad animae purgationem 145. — imo reprehenduntur a Christo ibid.
Lucas cur evangelium scripsit, et unde sit exorsus 428 et 429.
Lucas in multis provinciis, sed praecipue in Gallia evangelium praedicavit 433.
Lucernae septem in candelabro quotidie accensae 704.
Lucius episcopus Arianus vexat Alexandriam 726.
Lucianistarum haeresis 23. post Christianismum 378. — a quo dicti et quot Luciani fuerint ibid.
Luciani Marcionis sectatoris dogmata ibid. — tria principia statuit ibid. — nuptias condemnat ibid. — sed

omnes illius errores evangelii luce deteguntur 380.
Lux in tenebris lucens in evangelio quo sensu accipienda 678.
Lybs, Molurus, Elops serpentum genera 520.

M.

Magi Christum adorant 154.
Magistratus apud Iudaeos iure successionis liberis post mortem parentum deferuntur, et adhuc impuberibus reservantur 130.
Magusaei apud Persas, et eorum religio ac sacra 1094.
Malum unde exortum, et qua ratione inductum 72.
Malum nulli rei ita coniunctum est, quin boni simul aliquid habeat 633.
Malum quid sit, quando extiterit, et quando sit desiturum 632.
Mammona aut venter, quomodo deus appelletur 683.
Mandrae, monasteria monachorum 1073.
Manes comparatur Apollini vati, et qua ratione 698. — quam male de salvandis tantum a decimo quinto Tiberii Caesaris senserit ibid.
Manes falso se Paracletum esse iactabat 635.
Manichaeorum execranda impietas 639.
Manichaei nugae circa baiulos mundi ibid.
Manichaeum magis fabulosa de deo quam Hesiodum ceterosque poëtas Graecos finxisse 665.
Manichaei in deum blasphemia 703.
Manichaeorum principem sibi subditos devorare quam sit absurdum apta similitudine probatur 697.
Manichaeorum haeresis quadragesima quinta, ordine sexagesima quinta 617. — iidem dicti Acuanitae, et unde ibid. — ubi et a quo disseminata haec haeresis ibid. — quando coeperint ibid. — Manis historia ibid. — fuit et Scythianus Manichaei dogmatis auctor 618. — eius historia 619. — eiusdem libri quatuor 619. — Hierosolymam venit cum apostolis conferendi gratia 620. — eiusdem mors ex lapsu e quodam sublimi tecto ibid. — Terbinthus eius discipulus ibid. — mutato nomine Buddam se vocari voluit ibidem. — in Persidem aufugit ibid. — casu interiit ut eius antecessor 621. — ei successit Manes dictus Cubricus ibid. — eius historia cum ageret apud Persas ibid. — eius discipuli 622. — fuga e carcere ibid. — epistola ad Marcellum 623. — Marcelli ad eiusdem epistolam responsio 624.
Manichaei dogma distincte explicatum 625. — disputatio Archelai cum illo et eius fuga 627. — Tryphonem provocat 628. — iterum prostratus ab Archelao ibid. — a rege Persarum in Persidem revocatur ibidem. — cute calamo detracta vivus excoriatur 629. — cutis eius servata ibid.
Manichaei discipuli huc illucque dispersi ibid.
Manichaei refutatio ibid. — libri eiusdem ibid. — qui contra Manichaeum scripserunt 638.
Manichaei commentum de luna refellitur 664. — item de electis Manichaeorum error refutatur 665. — item de Adami creatione 668. — praeterea de boni et mali conflictione 670. 671. et 672. — testimonia quibus nititur Manichaeus 673. — contra eum quid sit arbor mala in evangelio 675. — quod Iudaei non erant filii diaboli contra eundem Manichaeum 677.
Manichaei impia dogmata ex Tyrbonis eius discipuli relatione 642. 643 et 644. usque ad 648. — de animae transfusione in quinque corpora 644. — quibus nominibus animam designet ibid. et 645. — nugae illius de corporum transmigratione post mortem ibid. — de iis qui panem comedunt quid sentiat, et quibus verbis panem alloquatur 645. — qualem constituat paradisum 646. — qui sint Manichaeorum electi ibid. — quid sentiant de Adami creatione ibid. — eorum refutatio 648. — ridiculae Manichaeorum nugae 649.
Manichaeus deum improbitatis accusat 691. — phrenetico comparatur ibidem. — testamentum legis aut mortis testamentum asserit, et eius expositio 693. — et quomodo lex iusto non sit posita ibid. — asserit vetus ac novum testamentum ab eodem magistro non esse profectum 694.
Manichaeus legem ac prophetas quibus comparaverit 695. — et quibus Epiphanius eos comparat ibid. et 696.
Manichaei obiectio contra carnis resurrectionem 706. — eius solutio ibid. — opera carnis quae sint ibidem. — alia eius obiectio circa carnem, et solutio 707.
Manichaei haeresis ex omnium sectarum colluvione conflata 708. — comparatur Cenchritidi 709.
Marcelli professio fidei 836. — quid de Marcello Athanasius senserit 837.
Marcelli opinio et Asterii refutatio 838. — Acacii in Marcellum disputatio ibid.
Marcelli superbia ab Acacio notata 839. — alia expositio fidei Marcelli 842. 843. 844.
Marcelli auctoris Marcellianorum epistola ad Iulium Romanorum episcopum 834. — quid ipse senserit de fide valde occultum ibid. — unde tres hypostases in divinitate eius discipuli confiteri noluerunt ibid.
Marcellianorum haeresis 52. post Christianismum sive ordine septuagesima secunda 833. — a quo dicti ibid. — quis fuerit Marcellus eorum auctor et eius historia 834.
Marcellianorum error ibid. — exemplum epistolae Marcelli quem ob haeresim synodus deposuit ibid.
Marcellus in Sabellii errorem incidit 834.
Marcelliana Carpocratis sectatrix quo tempore Romam venerit 108.

Marcion ordinem epistolarum Pauli perturbat 373.
Marcionis libri et opuscula quorum refutatio subiicitur 311. — ille Lucae evangelium corrupit 311. — scripturae loca a Marcione depravata per singula capita evangelii Lucae 312. 313. et seqq.
Marcionis confutatio 376. — et ineptae de deo parente et Christo fabulae destructio ibid.
Marcionistarum haeresis vigesima secunda 302. — ab auctore suo Marcione ibid. — longe lateque propagata ibid.
Marcionis historia ibid. — ob incestum a patre excommunicatur 302. — unde nata eius haeresis 303.
Marcionis error ibid. — aqua utitur et sabbatho ieiunat 304. — animae tantum non etiam corporis resurrectionem credit ibid. — baptismum iterat saepius ibid. — legem ac prophetas respuit 305. — mulieribus permisit baptizare ibid. — admittit metempsychosim ibid. — triplex Marcionis principium 306. — eius refutatio 307. — quos libros admittat 309 et 310.
Marcionis loca depravata ex epistolis Pauli: ac primum ex epistola ad Romanos 318. — ad Thessalonicenses 1. et 2. et ad Ephesios ibid. — ad Colossenses 319. — ad Philemonem ibid. — ad Galatas ibid. — ad Corinthios 320. et 321. — ex II. ad Corinthios ibid.
Marci haeresis a poëta veteri damnata 245. 246. — misera est omnino quae per alpha et beta divinitatem stulte violat 247.
Marcionis scholia in evangelium Lucae eorumque refutatio 322. et seqq. usque ad 374.
Marcosii haeresis decima tertia post Christianismum 232. — a quodam Marco, unde Marcosii haeretici ibidem. — hic magiae peritus sectatores suos in stuporem convertit 233. — Marcosiorum praestigiae ibi-

dem. — triplex vas vitreum cum triplici vini mutatione ibid. — Irenaei adversus Marcosios locus ibid.

Marcosiorum eucharistia ab Irenaeo descripta ibid. — vanae illusiones erga feminas 234.

Marcus philtra mulieribus praebuit 235.

Marcosiorum nugae 236. — principium et auctorem omnium vocant nomine quatuor literis conflato quae crescunt usque ad tricenarium 237. — corpus totum elementis literarum componunt 238. — Iesus sive Ἰησοῦς nomen quale apud eos 239. — senario numero quae mysteria adscribant 240. — item septenario 241. — tetras illorum qualis 242.

Marcosii quibus ex scripturae locis probent numerorum mysteria tetradis, ogdoadis, decadis, dodecadis et tricenarii 249. 250. 251. 252. — passim libri eorum apocryphi et conficta de Christo historia 253.

Marcosiorum redemptio 254. — quomodo initiatos consecrent 256.

Marcus quamobrem evangelium post Matthaeum scripserit 248. — Petri comes fuit, et unus e septuaginta duobus discipulis Christi ibid. — in Aegyptum a Petro missus ibid. — unde initium evangelii sumpsit ibid.

Mare mortuum idem cum valle salsuginosa 40.

Maria honoranda quidem sed non adoranda 1065.

Mariam perpetuo virginem fuisse 1040.

Mariae virginitas et error quorundam haereticorum circa illam 1040 et 1041.

Maria an mortua sit, nec ne scriptura non meminit 1043. — dubitat Epiphanius an mortua sit ibid.

Mariae encomium 1050. — Mariae ac Evae elegans antithesis ibid. — Eva post peccatum hoc nomen habuit ibid.

Maria soror nostra fuit videlicet ab Adamo orta 1003.

Mariae integritas quae nullo unquam vitio fuit inquinata 352.

Maria nullum ecclesiasticum munus ac ne baptizandi quidem attigit 1059.

Mariam quidam esse deum crediderunt 1054.

Maris rubri portus ac quibus nominibus distincti 618.

Marium cum feminis coniunctio sive coniugium, Parens sive Bythus cum Ennoaea, Unigena sive Nus cum Veritate, Sermo cum Vita, Homo cum Ecclesia secundum Valentinum ex Irenaeo 175.

Marini canis sibilo viperam evocantis cum Ptolemaeo haeretico Floram seducente comparatio 228.

Marthus et Marthana sorores ex stirpe Elxai principes istius sectae 41.

Martyrum duplex chorus sive genus 574.

Materia pluribus modis sumitur 265.

Materiae multiplex acceptio, quod exemplis fit manifestum 635.

Matthaeus cur evangelium a Christi generatione inceptum scripserit 427.

Matthaeus primus omnium evangelium scripsit 425. — cur ipse primus scripserit ibid. — Hebraica lingua scripsit incepitque a Christi genealogia 426.

Matthaeus solus evangelium Graece scripsit 127.

Matrimonia quae tribus inter se coniungerent 1045.

Matutinae laudes ac preces in ecclesia fieri solitae 1106.

Massalianorum error refutatur circa mulierum usum promiscuum 1074.

Massalianorum haeresis quibus accedunt Martyriani e gentilium numero, nec non et Euphemitae et Sataniani, quae est haeresis 68., sive octogesima 1067. — eorum dogma ibid. — unde dicti ibid. — quando prodierunt ibid. — eorum proseuchae 1068. — de coelo tactae, et ubi ibid. — Lupicianus Massalianos vexat ibid. — inde pseudomartyres haereticorum ibid. — qui et Martyriani dicti ibid.

Maximilla Cataphrygum prophetissa se ultimam prophetarum dicebat 403.

Melchisedec a Samaritanis Sem esse putatur 472. — istius erroris refutatio 473. — Iudaei tamen asserunt fuisse Melchisedec meretricis filium ibid. — de eodem Melchisedec catholicorum quorundam sententia refellitur 474. — Melchisedeci oblationes faciunt haeretici ibid.

Melchisedec nullum post se successorem habuit 475.

Melchisedec cur parentibus carere dicitur 468.

Melchisedecum esse spiritum sanctum Hierax voluit 472.

Melchisedecianorum haeresis 35. post Christianismum 468. — unde sic dicti ibid. — Melchisedec maiorem Christo faciunt ibid. — libris utuntur apocryphis et confictis ibid.

Melchisedeci parentes qui fuerint 469.

Melchisedecum non esse spiritum sanctum contra Hieracitas 715. — parentes Melchisedeci 716.

Melchisedeci Abrahamus decimas obtulit 469.

Meletiani ab Alexandro episcopo Alexandriae pulsi ad Constantinum confugiunt 720. — sed inde repulsi 721. — ab Eusebio Nicomediensi imperatori conciliantur, et cum Arianis communicant ibid. — ipsi cum Arianis mixti degenerarunt a recta fide ibid.

Meletii Aegyptii haeresis 48. ordine sexagesima octava 716. — quis fuerit et ubi professus ibid. — quando vixerit 717. — cum apostolis simul in vinculis habitus sub Diocletiano ibid. — ecclesia fundata a Meletio eiusque sectatoribus dicta martyrum 719. — Petro vocabatur Catholica ecclesia ibid. — Meletius Arium detegit ibid.

Meletius ab Arianis eiicitur, et Antiochenos veram fidem docuit 882. — et tamen ipse de spiritu sancto perperam sentiebat 883. — Meletii laus ibid. — quae in Meletii oratione reprehendantur ibid. — eorum refutatio ibid.

Meletius ab Acacio ordinatus Antiochiae episcopus 876. — exemplum sermonis a Meletio habiti ibid. — a pace inchoandus, et in eam terminandus sermo 877. — pacis ab eodem vera commendatio ibid.

Menandriorum haeresis secunda post adventum Christi, quo producta fuerit 60.

Mercurius cur dictus Argiphontes 263.

Meropes unde dicti 7.

Metempsychosis Stoicorum quam absurda 13.

Methodius vir eruditus qui contra Origenem scripsit 591.

Miraculum quod Epiphanii aetate fiebat 451. — de aquis in vinum conversis pluribus in locis ibid.

Mithridates rex rei herbariae scriptor 3.

Monachorum genus in Mesopotamia parum probatum 1073. — Iudaeorum proseuchae, seu loca ad precandum extra urbem 1067.

Monachorum in Aegypto institutum 1070.

Monachorum varia instituta 1094.

Monachorum varia genera et instituta ibid.

Monasticus ordo ex tertio eunuchorum genere qui seipsos castraverunt propter regnum dei 492. — spadones non sponte sed necessitate sunt casti 492.

Monarchiae Priscae quatuor a Ioanne in Apocalypsi ad Euphratem collocatae 456.

Montani insolens iactatio in suo vaticinandi et prophetandi munere iactando 406.

Mors quid sit, et cur homini constituta 845. — cur etiam pelliceae tunicae homini datae sint ibid.

Mors cur homini contingat praeclara similitudine artificis demonstratur 550.

Mortuorum memoria quam sit utilis in ecclesia, et laudabilis 911. — orationes mortuis prosunt ibid. — com-

memoratio mortuorum, iustorum et peccatorum ibid.

Mortuis fenestras occludere quid sit 27.

Mcrtuorum cura quae debeat esse, et quae fuerit in ecclesia 1106.

Moysis lex a deo inspirata et spiritu sancto ibid. et 225.

Moysis miracula in Aegypto ab eo perpetrata 599. — eius corpus ab angelis non ab hominibus sepultum 600.

Moysis genus ab Abrahamo deductum 150.

Moyses paedagogus Iudaeorum 18.

Moyses cum uxore consuetudinem non habuit, postquam a deo vocatus est 1048.

Moysem Arabes pro deo colunt 469.

Moyses recenset populum in deserto Sinai 11.

Moyses ne otiosus esset, sed labore suo viveret, opilio fuit 1071.

Mulier unnquam post orbem conditum sacerdotio functa 1059.

Mulier cur aedificata, et non formata dicitur 1051.

Mulieres malae ut cavendae 1065. — omnis haeresis mulier mala ibid.

Mulieres deus sacerdotes esse noluit 1064.

Mundi exordium 4.

Mundus cur fuit a deo conditus 555.

Mundum interire et mutari idem, quod probatur similitudine corporis humani ibid.

Mus araneus qualis et cuius naturae ut cum eius morsu comparetur haeresis 476.

N.

Naturae tempus quale fuerit sub filiis Noemi 5.

Nazaraei quo tempore prodierint, et haeresim suam vulgarint 120. — quando Iesum professi 121.

Nazaraei, et Naziraei, et Nazoraei quomodo differant ibid. — et ipsi Christiani sicut ceteri haeretici dicti 122. — utrumque testamentum probant ibid. — a Iudaeis non discrepant, nisi quod in Christum credunt ibid. — Hebraicae linguae sunt peritissimi ibid. — quibus in locis haec secta viguerit 123. — ipsi Nazaraei Iudaeis inimicissimi 124. — habent penes se Matthaei evangelium Hebraice scriptum etiam absolutissimum 124.

Nazaraeorum haeresis, quae est quinta Iudaeorum 38. — iidem repudiant Pentateuchum ibid. — a reliquorum Iudaeorum sacrificiis abhorrent, ab esu carnium et rerum animatarum abstinent ibid.

Nazareni iidem qui et Christiani alii a Nazaraeorum secta 51.

Nazaraeorum haeresis ordine nona post Christianismum 116. — unde dicti 117.

Nembroth primus regnum occupat 7.

Nicaeni concilii canones ac in primis de Paschate 735.

Nicolaitarum haeresis quinta post ortum Christianae fidei 76. — a quo introducta ibid. — quam foedis et lascivis libidinibus inquinata ibid. — auctoris eius vox nequissima ibid. — ab eo Gnostici orti et Phibionitae 77. — praeterea prodierunt ab illo haeretici militares, Levitici et alii ibid. — quidam Prunicam ex Nicolaitis venerabantur 78. — ex illis nonnulli Ialdabaoth Barbelonis priorem natu filium colebant 78. — inepta illorum figmenta circa mundi originem 80. — Aeonem, et Matricem, et Daemones invehunt ibid. — refutatio eorundem 81.

Noemus post diluvium ubi primum domicilium constituit 5.

Noemus ubi primum vitem consevit ibid.

Noemus uxorque eius cum tribus liberis uxoribusque eorum in arca servatus, omnes hi octo capita 5.

Noemi aetas expers haereseon, et tunc quisque arbitrio suo vivebat 5. — barbarismus quid sit apostolo ibid.

Noemi historia, et totius orbis divisio 703.

Noemus quia iustus unus ex omni hominum genere servatus 288.

Noemi ex liberis duo ac septuaginta principes prodierunt 6. — posterorum Noemi in varias orbis regiones digressio 7.

Noemus quid significet 159. — item et Sebeth ib. — utriusque Christus exemplar ibid.

Noemus excusatur quod fuerit inebriatus 523.

Noetianorum haeresis 37. post Christianismum, sive quinquagesima septima 479. — quando, ubi et a quo orti ibid.

Noeti historia 480. — ab ecclesia pulsus et sepulturae honore privatur ibid.

Noetiani quibus auctoritatibus utuntur ibid.

Noetius potius dicendus Anoëtus 481. — eius refutatio 482.

Nomi Aegyptiaci quid sint apud Isaiam, et alios 68.

Nomina per antiphrasim multis imponuntur 485.

Nomina quae deo attribuuntur ab Hebraeis, et eorum interpretatio 296.

Fabula Noriae insidentis arcae Noemi 83.

Noria coniux Noemi, unde dicta secundum Gnosticos, et an eadem sit Pyrrha 82.

Novati qui auctor Catharorum fuit historia 493. — eius haeresis ibid.

Numeri in scripturis expressi consideratione digni sunt 1080.

Nuptiae inter Iudaeum et Christianam prohibitae, et erat lex quaedam dudum inter fideles 510.

Nuptiarum propugnatio contra Hieracitas 714.

Nuptiae secundae licitae, attamen impediunt ne quis sacerdotio fungatur 410.

Nuptiarum defensio contra Saturnilum 66. — prophetarum item propugnatio contra eundem 67.

Nuptiae sive matrimonium quomodo ab ecclesia reiciantur, et quomodo castitas ab ea probetur 508.

Nuptiarum propugnatio contra apostolicos haereticos 507.

O.

Odrysus antiquissimus rex Thracum 8.

Ophitarum haeresis decima septima post exortum Christianismum 267. — unde orti 268. — unde dicti ibid. — eorum abominandum institutum ibid. — serpentem colunt 270. — fabula eorum de hominis creatione et Ialdabaoth 271. — ex intestinis hominis serpentis similitudinem colligunt ibid. — serpentem pane alunt, et in cista custodiunt 272.

Ophitarum refutatio 272. — nec eos serpens Moysis excusat 273. — et cur a Moyse erectus ibid.

Oratio haereticorum blanda et fuco muliebri simillima, ab eaque cavendum 564.

Origenis haeresis veneno rubetae comparata 604. — idem similis Myoxo dicitur ibid. — quam sit deplorandus 607.

Origenis error refutatur ab Epiphanio 591. — ab eo sex millia librorum conscripta ibid.

Origenes censet creatum filium 531. — γενητόν et γεννητόν confundit 532. — de resurrectione mortuorum incerta, et ambigua disserit 533. 534. — eius epitome ex Methodio ibid. et 535. et seqq. — in resurrectione corpora resurgent perfectiore modo, et qua ratione id intelligi possit 537. — similitudine grani frumenti demonstratur 539. — Origenianorum obiectio 553.

Origenis sententia similitudine pellis accommodata corpori 561.

Origenis error alius cum carne destitui vult homines in resurrectione, et similes fore angelis 556.

Origenianorum haeresis qui et foedi nominantur, estque post exortum Christianismi quadragesima tertia, et ordine sexagesima tertia 520. — unde sit nominati ibid. — eorum dogmata ibid. — turpis et foeda libido atque abominanda 521. — fla-

gitium eorum execrandum in profundendo et perdendo semine 225.

Origenis haeresis 44. sive ordine sexagesima quarta 524. — eius parentes et patria totaque historia ibid. — in Christi fide constantia 525. — eiusdem lapsus ibid. — mavult sacrificare idolis quam stuprum pati ibid. — eius poenitentia ibid. — ab Ambrosio missus commentaria scribit in scripturam ibid. — eius lucubrationes ac studia acerrima per 28. annos in Tyro 526. — editiones sacrae scripturae ab eo proditae ibid.

Origenis editiones et volumina quae Hexapla dicuntur 526. — ob nimiam literarum copiam incidit in haeresim, unde Origenistae ibid. — alii a prioribus qui dicti sunt foedi 527. — seipsum castravit, ad illecebras vitandas, et medicamento memoriam excitavit ibid.

Origeniani erant plerique monachi ibid. — ab illis Arius et Ariani ibid. — errores Origenis ibid. — testimonia scripturae ab eo prolata 528. — unde corpus δέμας et ψυχήν animam a Graecis dictam putet ibid. — infinita prope scripsit 529. — eius vita austera, et ascetarum consimilis ibid. — fons eius errorum ibid.

Ossenorum haeresis quae est sexta Iudaeorum 39. — unde originem traxit 40. — unde id nomen deductum ibid. — ad orientem negant adorandum esse, sed versus Hierosolymam ad occasum 42. — sacrificia reiiciunt ibid. — iidem ignem damnant ibid. — aquam probant ibid. — eorundem somnia de Christo ibid. — eorum oratio ibid. — interpretatio singularum vocum 43.

Ovis victima Iudaeorum, ovem in cruce mactatam designabat 20.

Οὐσίας nomen cur in divinis fuit excogitatum 859.

P.

Paradisus terrestris quis et ubi fuerit 572. — refutantur qui in tertio coelo fuisse eum asserunt ibid. — hic est in Eden ad orientem consitus unde fuit deiectus Adam 573.

Pascha quam incerto die a pluribus fuerit celebratum 421.

Paschatis celebritas observationem triplicem requirit 823. — post aequinoctium celebrari debet, quod Iudaei non servant ibid. — Pascha minime 14 luna celebrandum 824.

Patriarchae veteres Christianos adumbrant 6.

Patriarchae Iudae historiae, et quae in balneis illi contigerint 131. et deinceps.

Patriarcha Iudaeorum sacro baptismate initiatus 128.

Patriarchae duodecim a Iacobo geniti 10.

Patris persona non satis exprimitur verbo Ingeniti 866. — circa haec haereticorum loca quaedam 868. — si quis filium similem patri voluntate et substantia dissimilem dixerit anathema sit 869. — sed in omnibus patri similis est filius ibid. — Valentis et Basilii episcopi, item Marcelli Ancyrae episcopi, quales super hoc fuerint attestationes 869. — qui episcopi huic sententiae subscripserint 870. — dissensio inter illos haereticos ibid. — Constantius imperator illis favebat ibid.

Pauli locus ex epistola ad Rom. explicatus capite septimo 576.

Paulus Graecus Tarsensis fuit postea proselytus 149.

Paulus apostolus gentium ac praeco Lucam comitem assumpsit 50. 51.

Paulus linguarum fuit peritissimus 361.

Paulus obscure sed recte omnia pronuntiavit 552.

Paulinus Antiochenus catholicum se profitetur 1015. — exemplum illius professionis ibid.

Pauli Samosateni haeresis 45. ordine 65. 607. — quando et ubi natus ibid. — eius opinio qua Artemonis haeresim renovavit 608. — quibus ex locis scripturae suum dogma confirmet ibid. — eius refutatio ibid. —

idem Paulus cum suis Samosatenis iudaizat ibid. — aliud quam Samosateni sentit catholica fides de tota trinitate 609. — verbum quale Paulus Samosatenus constituat ibid.

Peccati fuga per mortem ostenditur apta similitudine caprifici 548.

Peccatum quomodo in nobis habitare dicatur 548.

Peccatum non ante corpus, sed una cum corpore natum 573.

Peccatum omne carnis adminiculo perficitur 585.

Peccatis ac vitiis strenue resistendum 586.

Peccatum residens in corpore mors appellatur a Paulo 589.

Peccata quamvis in scriptura praedicantur, tamen non propterea caussa peccatorum deo tribuenda 281.

Peccati quaenam origo, et unde in nos influat 266.

Peccatum quomodo ex arbore prodierit 268.

Pellex qua voce apud Hebraeos exprimatur, et Hebraicae vocis etymon 1083.

Pentateuchi confirmatio contra Nazaraeos 38. 39.

Pentecostes quinquaginta diebus, neque ieiunium servatur, neque genua flectuntur 1105. — et quotidie synaxes fluunt.

Pentecostes festum post festum manipulorum 453.

Pepuza oppidum Phrygiae, ubi congregabantur Cataphryges mysteriorum suorum caussa 416. — variis ex locis scripturae probatur distinctio personarum in deo ib. et 483.

Petra, Arabiae metropolis deam Virginem colit, eiusque filium Dusaren 444. (Addend.)

Petronius Niger herbarum scriptor 3.

Petrus apostolorum princeps, super quem fundata est ecclesia 500.

Petrus apostolorum princeps electus a Christo 440.

Phalangium tetragnathum cur sic nominatum 262.

Pharisaei dierum ac mensium, itemque signorum Zodiaci nomina a Graecis mutuati 34. 35.

Pharisaei astronomiae addicti 34.

Pharisaeorum institutum severissimum 34.

Pharisaei unde dicti 34.

Pharisaeorum haeresis, quae est tertia Iudaeorum 33.

Phidias in Iovis simulacro quid egerit 542.

Philistionis mimi 222.

Philo de Christianis 120.

Philosophorum sectae apud Graecos, earumque auctores 11.

Philosophorum sectae apud Graecos a Thalete usque ad Epicurum 1086. sqq.

Photinianorum haeresis 51. post Christianismum, et 71. ordine 828. — unde sic dicti ibid.

Photinus unde oriundus 829. — eius error ibid. — eloquentia ibid. — depositus iudices a Constantino petit ibid. — cum Basilio Ancyrano disputat ibid.

Photini rationes 830. — eius refutatio ibid.

Photini obiectio, et eius solutio ibid. — quam male senserit de spiritu sancto 833.

Phrygum sive Montanistarum aut Tascodrugitarum, haeresis 28. post Christianismi exortum sive 48. 402. — hi etiam Cataphryges dicti quo tempore prodierint ibid. — eorum dogmata ibid. — de trinitate eadem cum ecclesia sentiunt ibid.

Phrygia Adusta, quae est pars Phrygiae, unde dicta 399.

Phylacteria quae dicantur 32.

Acta Pilati 420.

Plato deum effectorem omnium rerum agnovit 14.

Platonici eorumque haeresis gentilium quarta, ordine sexta 14.

Plato tria principia statuit 14.

Platonis locus ex Phaedone de mortis definitione 580.

Pneumatomachorum haeresis 54. ordine septuagesima quarta 886. — ipsi ex Arianis et catholicis conflati 887. — de vera fide et spiritu quaedam ex Ancorato Epiphanii excerpta 888.

Poenitentia lapsis conceditur, exemplisque vere poenitentium id probatur 500. — quibus verbis in Cantico eleganter depingatur 501. — post mortem poenitentiae nullus est locus 502.

Poenitentiam non unam dari contra Novatum, sed saepius iterari, et esse hominibus necessariam 493. — de ea explicatur apostoli locus 494. — cur ecclesia poenitentiam admittat ibid.

Poetae gentiles initio operum Musas, Christiani verum invocant deum 2. — omnium rerum scientia soli deo competit 2.

Polyandria sepulcra, quae et ubi sunt 132.

Pontificum Romanorum usque ad Anicetum successio 107.

Porphyrius, et alii gentiles evangelistas reprehenderunt 429.

Potamonis in Eusebium libertatis plena vox 723.

Potestates a deo constitutae, et in eodem regno stabilitae uni tamen regi parent 294.

Praeceptorum quorumnam observatio sit necessaria 507.

Presbyteri fieri non possunt uxorati, et de clericorum caelibatu notanda 496. — cur nonnulli presbyteri aliisque in ordinibus constituti liberos suscipiant ex uxoribus ibid.

Presbyter non est par episcopo contra Aetium 906.

Principia duo simul esse non possunt 300.

Principia esse plura non possunt ne unum alterum destruat 392.

Privatio quibus rebus proprie tribuatur 960.

Prophetae Davidis excessus qualis fuerit 408. — item et Petri in actis ibid.

Prophetae Antiochiam migrantes famen nuntiarunt 409.

Prophetae olim necessarii, sed post adventum Christi cessarunt, quamvis non necessarii tamen non spernendi quod multiplici similitudine declaratur 696.

Prophetarum, apostolorum et evangelistarum consensio in vera fide trinitatis 486.

Prophetae veri a falso discrimen 404.

Prophetae sui compotes, et ea quae dicerent intelligentes vaticinati sunt 403.

Prophetiae cur loquantur de futuro per tempus praeteritum vel praesens 1063.

Prophetissae Priscilla et Maximilla, a Ioanne in Apocalypsi praedictae 456.

Propheta in veteri testamento dicitur videns 405.

Prunici nomine quid intelligatur, et Prunicae pulchritudinis vox quid significet 78.

Psalmi 63. locus explicatur 573. — item Psalmi 123. expositio ibid.

Ptolemaei error impius circa legis auctorem 221. — eius refutatio 222. et seqq. — quae confinxit de tripertita legis divisione refelluntur 224. — a Ptolemaeo de lege sic disseritur: lex omnis trifariam distributa est, quae quinque libris Moysis continetur 217. — neque a solo deo profecta, sed partim a Moyse partim a senioribus ibid. — lex coniugii perpetuo retinendi est a deo, repudium a Moyse 218. — rursus lex a solo deo profecta in tria membra dividitur 219. — lex decalogi qualis ibid. — quid in veteri lege Christus impleverit ibid. — legis partem typicam ac symbolicam Christus ad spiritalem sensum transtulit, tantum non sustulit 220.

Ptolemaitarum haeresis, quae est XIII. post Christianismum 214. — ab auctore Ptolemaeo erudito 215. — deo coniuges binas tribuit ibid. — eius aniles fabulae ibid. — eiusdem epistola ad Floram 216.

Pythagoras ubi mortuus 14.

Pythagoraeorum quadriga ex mente Valentini, item ogdoas 175.

Pythagoraei eorumque haeresis quinta, gentilium ordine septima 14.

Pythagorae quid et qualis sit deus 14.

Q.

Quadragesima observatio, et xerophagia sex dierum Pascha praecedentium 1105. — quae est Paschatis sive Passionis hebdomada, quae severo victu solet transigi 1105.

Quartadecimanorum haeresis XXX. post Christianismum, et ordine quinquagesima 419. — eorum error ibid. — in ceteris consentiunt cum ecclesia excepto, quod diem Paschatis superstitiose celebrant ibid.

Quintillianorum haeresis sive Pepuzianorum et Priscillianorum, quibus accedunt Artotyritae XXIX. post Christianismum sive XLIX. 417. — eorum auctores atque errores 418. — mulieres in clerum cooptant ibid. — episcopos et presbyteros easdem ordinant ibid.

R.

Reges et sacerdotes apud Iudaeos quando idem fuerunt 118.

Reginae nomen quomodo ad ecclesiam pertineat 1081.

Regnum coelorum non in argumentis aut syllogismis positum, sed in veritate 964.

Religio Graecorum ab Aegyptiis translata 11. — in religione novitas opinionum periculosa 1018. — fidem et religionem eiurat, qui vel in re levissima dissentit a veritate ibid.

Reprehendi quam reprehendere melius est 507.

Resurrectio probatur multiplici comparatione 560.

Resurrectionis beneficio homines in terra habitaturos putat Epiphanius 555.

Resurrectio mortuorum contra Samaritanos probatur 25.

Resurrectio per grani similitudinem demonstratur in evangelio 599.

Resurrectio facile a deo perficitur, et quare 602. — fit simul animae et corporis, et cur 603.

Rhinocorura, quae et Neel, et cur sic dicta 703. — inde sortes divisionis coeperunt inter filios Noemi ibid.

Roboam Iudaeorum rex, Hieroboam Israëlitarum 21.

Roboami posteri 21.

S.

Sabaoth vox quid significet, et quomodo Aquila interpretetur 92.

Sabbatum quomodo observandum contra Manichaeum 702. — et olim etiam honestis de caussis solutum ibid.

Sabbatum propter hominem, et pluris homo quam sabbatum 705.

Sabbatum deuteroproton quodnam fuerit 453.

Sabbati lex abrogata per Christum 158.

Sabbatorum varia genera ibid. — quod proprie Sabbatum dicatur ibid.

Sabbatum Christi quies a peccatis 159.

Sabellianorum haeresis XLII. post Christianismum, vel LXII. ordine 513. — a quo et ubi propagata ibid. — eorum opinio ibid. — loca e sacra scriptura a Sabellianis allata 513. — explicatio eorumdem locorum 518.

Sacerdotia tria antiquissima in praeputio 470.

Sacerdotes alendos esse a populo 1072.

Sacerdotes et episcopi plerique manuum opus exercebant 1072.

Regno translato sacerdotium quoque translatum 119.

Sacramentorum çeremoniae ex apost. traditione 1106.

Sacrificia cur deus ipse instituerit 692.

Sadducaei carnis resurrectionem negabant 557.

Sadducaeorum haeresis prima Iudaeorum 31.
Sadducaei unde dicti ibid.
Salem quae sit Melchisedeci urbs 469. — a quibusdam Iebus et nunc et Ierusalem vocatur ibid.
Salomonis locus explicatus de sapientia dei 745.
Salomon explicatur in proverbiis contra Arium 747.
Samaritanorum sectae quatuor 28.
Samaritanorum dogmata 24.
Samaritani ultra quinque libros Moysis nullos alios admittunt 28.
Samaritani idololatrae 25.
Samaritanorum ritus veteres stolidi ac stulti 26.
Samaritae quid sint, et unde sic vocati 24.
Samaritae Iephte filiam venerantur 469.
Samaritarum haeresis 24.
Sectae quatuor Samaritarum unde fluxerint 23.
Samosatenorum impietas 614. — contra illos probatur, quod Christus non sit homo simplex ibid. — patris consubstantialis est filius 615. — unum principium a quo filius manavit contra Paulum Samosatenum et Marcionem ibid. — imago patris est filius contra eosdem 616.
Samosateni haeresis comparatur cum serpente qui Dryinas vocatur ibid.
Sampsaeorum haeresis 33. post Christianismum, ordine 53. 461. — ubi primum orta ibid. — vocantur etiam Elcesaei ibid. — libet Elxaei ibid. — feminas duas pro deabus habent ibid. — prophetas et apostolos reiiciunt ibid. — aquam numinis vice venerantur ibid.
Sampsaei idem ac solares 462. — lacertae comparantur ibid.
Sanctos honorans deum honorat 1053.
Sancti in coelo cum angelis versantur 1056.
Sapientia carnis legi dei non subiicitur 577.
Sapientiae nomen varie probatur sumi 743.
Saracenorum qui et Agareni origo ab Ismaele 9.
Sataniani Massalianorum genus 1069. — eorum ritus ibid. — haeresis illius origo 1070.
Saturnilianorum haeresis 3. ab adventu Christi 62. — unde dicta ibid. — ubi haeresim professus ibid. — quae fuerint eius dogmata ibid. — ab eo Gnostici orti 63. — duos homines asserit initio creatos a deo unum bonum, alterum malum ibid. — nuptias damnat ibid. — ab animatis abstinent ibid. — quid sentiat de prophetis 64. — eius dogmatum refutatio ibid.
Save uxor Caini eademque fuit illius soror 287.
Scientia quando maior est in homine tanto magis ille reputare debet, quae sit humana fragilitas 881.
Scolopendra serpens qui etiam Iulus dicitur, cum quo Alogi haeretici comparantur 457.
Scorpiorum similitudo haereticis accommodata cum se invicem, velut catena illigatos tenent 207.
Scribarum haeresis quae est secunda Iudaeorum 32.
Scribarum ambitio ibid.
Scribarum traditiones, et quot earum genera 33.
Scriptura sacra nihil continet contrarium aut repugnans 879.
Scriptura intellectu difficilis, et velut obsignata 529. — hoc adumbratum clave quam salvator apud scribas et Pharisaeos esse dixit 530.
Scripturae consuetudo in ordine rerum deducendo 745.
Scripturarum explicatio olim perbrevis, postea per ostentationem sui diffusior 563.
Scripturae sacrae prudens cautio 488.
Scythae acinacem pro deo colebant 8.
Scythicae gentis successio 8.
Scythae a Noemi filiis propagati 6.
Sebaste 469.
Sebastia 469. (Add.)

Sebuaeorum perversa ratio in celebrandis festis 29.
Sectae primae hominum quatuor 16.
Sectae septem tempore Christi 43.
Sectarum gentilium quatuor refutatio 15.
Sectae olim duae gentilis ac Iudaica 15.
Sectarum apud Samaritas et Iudaeos, quae superfuerint reliquiae 46.
Secundianorum haeresis, quae post Christianismum est duodecima 208. — a quo introducta ibid.
Senaar in Persarum regione sita, olim Assyriorum fuit 6.
Senaar campus electus a liberis Noemi ibid.
Sensus corporis fallaces, et vix vera percipiunt 568.
Sem quot genuerit filios qui suam regionem receperunt 704.
Semi liberi nepotesque ab iis procreati 5.
Semiarianorum haeresis LIII. sive LXXIII. 844. — quinam illi fuerint 845. — quid ab Arianis differant ibid. — quid de filio dei et qualem esse dicant ibid. — consubstantialis vocem reiiciunt ibid. — qui auctores istius sectae fuerint ibid.
Sempseorum hominum natio Ossenis affinis 40.
Sepedon viperae genus biceps, cui haeresis Cerinthi comparatur 116.
Seps quod bestiae genus cui haeresis comparatur 267.
Serarum mors ridiculus, ut placeant uxoribus 1091.
Serpentis prudentia, et cur illi nos similes esse vult Christus 274. — duo prudentiae signa in serpente ibid.
Serpens a Moyse cur erectus 273.
Serpentes quibus rebus fugari credantur 422.
Seruch filius Rhaga provocationem significat 7.
Sethus quot annos vixerit, et quando vivere desierit relictis liberis 289.
Sethianorum haeresis decima nona post Christianismum 284. — unde sic nominati ibid. — eorum dogmata ibid. — duo genera hominum constituunt 285. — eorum fabula de Chamo ibid. — idem cum Christo Sethus fuisse ab illis creditur 286. — libri subdititii Sethianorum ibid. — Horaeam Sethi coniugem fingunt ibid.
Severianorum haeresis 25. post Christianismum, sive 45. ordine 388. — a Severo quodam dicti ibid. — eius dogmata ibid. — vinum damnat vitemque serpenti ac draconi similem asserit ibid. — mulierem quoque damnat, ut opus Satanae ibid. et 389. — hominem partim dei, partim esse diaboli ibid. — libris apocryphis utuntur ibid. — vitem non esse a diabolo ex serpentis semine productam contra Severianos ibid.
Sicyoniorum regnum antiquissimum, cui Europs dedit initium 9.
Similitudines in scripturis, quomodo sunt accipiendae 1027.
Simonianorum haeresis prima ab exortu religionis Christianae unde dicta 55.
Simon Magus eius auctor unde oriundus ibid. — apud quos se deum patrem, apud quos filium iactabat ibid. — a quo baptizatus ibid. — sanctum spiritum non accedit, et cur eo caruerit ibid. — avaritiae deditus ib. — pecunias obtulit Petro, ut spirirum sanctum illi conferret per manuum impositionem 56. — a daemonibus per magiam delusus, et veneficus ib. — in Venerem proclivis ibid. — concubinam habuit nomine Helenam ibid. — quam vana de se, et de sua Helena absurde finxerit ibid. — haec ab haereticis vocata Barbero vel Barbelo ibid. et 57. — et ab ipso Simone Mago dicta Minerva 57. — item et Notio et Ovis errabunda evangelii 58. — sub Iovis se imagine, item suam Helenam sub specie Minervae a suis voluit adorari ibid. — foeda corporum profluvia instituit ibid. — varias intelligentias in coelis consti-

tuit ibid. — a Simoniacis Gnostici orti ibid. — idem Simon prophetas a variis intelligentiis spiritum accepisse censuit ibid. — veteri testamento fidem abrogavit 59. — ineptiarum eius refutatio ibid. — eiusdem interitus Romae ibid. — sententia Petri in eundem ibid. — refutatio eius impietatis circa nuptias et virginitatem ibid. — item confutatio impiorum eius dogmatum, circa creationem mundi 60.
Simonem Cyrenaeum pro Christo in cruce passum non esse 75.
Simulacra quando primum fabricata 8.
Somno obrepente mens tamen vigilat 407.
Somni sive stuporis affecta in corporeis sensibus 407.
Somoron mons Samaritanorum unde dictus 24.
Sorores nefas fuit uxores ducere propagato hominum genere 288.
Spiritum sanctum esse deum, quia est una trinitas 756.
Spiritus sanctus cur specie columbae visus 517.
Spiritus sanctus a creaturis differt 896. — plures in sacris literis spiritus 897.
Spiritus sanctus a patre et filio procedit 899. — eius praeclara epitheta ibid.
Spiritus sanctus omnibus praestat creaturis 900. — de sancti spiritus divinitate testimonia 986.
Spiritus verus ac sanctus quibus nominibus distinguatur et signis cognoscatur 414.
Spiritus sanctus aequalis Christi, et attributa unius alteri etiam conveniunt 892.
Spiritus sanctus deus est 894.
Spiritus sanctus adorandus 895. — a patre oritur et filio ibid. — de spiritu sancto, cur in Nicaena synodo nihil diserte sit expositum 904.
Spiritus sanctus verus est deus 741.
Stoici et eorum haeresis tertia gentilium, ordine 5. 12.
Stoicorum refutatio 12.
Stuporis nomen plura significat, et quae stuporis differentiae 406.
Stupor Adami qualis fuerit 406.
Substantiae vocem quomodo Syrmiensis synodus conata fuerit tollere 861.
Superstitionum Aegyptiorum origo 8.
Synaxeos dies et conventus, quomodo ab apostolicis instituti 1104. — item ieiunium quarta et sexta feria ibid.

T.

Tabernaculum ecclesiae accommodatur, cuius iam in virtute fundamentum consistit 512.
Talpae quadrupedis animalis natura 458. — visu caret, et sub terra latet ibid. — nocet plantis et seminibus ibid. — illi haeresis comparatur Adamianorum ibid.
Tascodrugitarum haeresis, unde nomen acceperit 416. — dicti quasi Paxillonasones ibid. — infandum eorum sacrificium ibid. — comparantur viperae Haemorrhoeae 417.
Tatianorum haeresis 26. post Christianismum, sive 46. a quodam Tatiano ibid. — eiusdem historia 391. — origo Tatiani ibid. — ab eo Encratitae haeretici originem acceperunt ib. — eius dogmata ibid. — nuptias damnat ibid. — aqua sola in mysteriis utebatur 392. — Adamum salvum esse contra eius opinionem 392.
Ταυτοούσιον non idem in divinis personis quod ὁμοούσιον 920.
Testamentum vetus cum novo consentit 705. — quod eleganti comparatione docetur ibid.
Tharra filius Nachor simulacrorum ex argilla figlinoque opere repertor et artifex primus 8.
Theclae historia 1048.
Theodotianorum haeresis 54. post Christianismum ordine quinquagesima quarta 462. — similis Alogorum haeresi ibid. — unde dicti 463.
Theodoti historia ibid. — Christum abnegavit ibid. — eundem esse nudum hominem asseruit ibid. — refutatur probaturque verbum carne fuisse vestitum 465.
Thermae Gadarenses 131.
Thermuten Pharaonis filium, cur adorent Aegyptii 1055.
Thracum nomen a Thera apud turrim Babel nato 8.
Thyatiris haeretici Cataphryges frequentes fuerunt 455.
Tibia serpentis habet effigiem per quem Eva decepta est 79.
Tibicinum gestus quando tibia canunt diabolicus est 79.
Traditiones seniorum quomodo vocentur a Iudaeis, et quatuor illarum genera 224.
Traditiones necessariae, quia ex scripturis peti omnia non possunt 511.
Traditiones non scriptae a matre ecclesia relictae 912.
Traditiones Iudaeorum quando coeperint 332.
Trinitas eiusque fides quam tenet ecclesia 483.
Trinitatis cognitio ex symbolo 891.
Trinitas variis temporibus diverse nuntiata 899.
Trinitatis triumque personarum varia nomina 895.
Trinitas semper praedicata 18.
Trinitas accurate a scriptura sacra declaratur, quae de singulis personis distincte loquitur 612.
Trinitas in creatione hominis repraesentata 383.
Trinitatis quae sit ratio, et quo pacto unus sit deus in trinitate 514. — qualiter dicatur pater ibid. — quae sit filii productio 515. — quae sit spiritus sancti productio ibid. — a patre filioque procedit ibid.
Trinitas expers passionis 968. — sed verbum in carne passum est sine ulla divinitatis passione ibid. — quae omnia humanae mentis captum superant 969. — quomodo ex patre genitus dicatur filius 970. — in trinitate solus deus est adorandus 974. — et eius nulla est alia caussa praeter seipsam 975. — neque ulla accessione opus habet 976. — circa divinitatem inanes sunt hominum cogitationes 979. — sola trinitas seipsam cognoscit 980. 981. — ea est sola increata 984.
Tubarum usus in veteri testamento quid designaret 454.
Turris Babel 6.
Tyranni ac reges pro diis culti inde deorum cultus 8.

V.

Valentinianorum haeresis quae est post Christianismum undecima 163. — iidem se Gnosticos vocant ibid. — quando prodierit eorum auctor.
Valentini Enthymesis sive cogitatio quibus figmentis ab eo explicetur 182. et 183. — Enthymeseos lacrymae ceteraeque huiusmodi nugae 183. — disquisitio lacrymarum eius et qualis humor ab illis fluat 184. — triplici ex materia quot rerum genera producta finxerit 185. — fictio de septem sphaeris coelestibus 186. — diabolum mundi facit moderatorem cum angelis nequitiae 187. — homo ut qualiter ab eo conditus credatur ibid. — quibus ex partibus et initiis constet 188. — animalis homo, spiritalis et carnalis apud eum ut differat 189. — Valentinianorum flagitia ibid. — vanissima opinio circa mulierum amorem 190. — ignem mundum consumpturum 191. — quatuor ex naturis salvatorem compositum asserunt ibid. — quomodo vaticinia prophetarum dividant 192. — tria hominum genera secundum Valentinianos ibid. — quot item animarum species fingant 193. — refutatio dogmatum Valentini ibid. — Valentini Aeones triginta tricenarium numerum annorum vitae Christi indicant ex eius mente 176. — alia de nugis eiusdem sententia 177. — Horus sive Terminus et Horothetes

Redemptor ac Carpistes 178. — quibus scripturae locis sua somnia fulciat Valentinus 179. — Horus quid sit apud eum et quae Hori officia 181. — quid sentiat de iis quae sunt extra Pleroma 182.

Valentinus 164. — eius tamen patria ignota ibid. — fertur tamen fuisse Aegyptius ibid. — quot deos confinxerit ibid. — eorum nomina 165. — idem apud eum Bythus quod Chaos apud Hesiodum 164. — Aeonum figmentum a poetis mutuatum 165. — quid vocent Valentini Defectum in Aeonibus sive Hysterema 166. — quid sit Ogdoas apud illos ibid. — Achamoth appellant salvatorem 167. — nomina eorum qui Ogdoade continentur ibid. — relatio ex libro Valentiniani de Aeone omnium parente 168. — item de reliqua turba spiritalium marium et feminarum 169. — dogmata Valentini varia et ridicula 170. 171. — passim quid de Christo sentiant 171. — mortuorum resurrectionem negant 171. — tres hominum ordines constituunt 172. — errorum Valentini refutatio ex Irenaeo 173. — Valentini dogmata ex Irenaeo 175.

Valentinus quibus e scripturae locis sua deliramenta probabat 194. 195. per totum, et deinceps 196. et 197. — ogdoadem a se confictam confirmat ex primo capite evangelii Ioannis 198. — refellitur ab Irenaeo ibid.

Valesiorum haeresis 38. post Christianismum quinquagesima octava 489. — Valentis auctoris Valesiorum nomen Arabicum esse putat Epiphanius ibid. — Valesii universi castrati sunt ibid. — eorum mutilatio 490.

Verbum non est mutatum in carnem, sed illud quod erat, carnem assumpsit 1004. — et corpori humano ex verbi communione quantum accesserit 1005. — verbum incarnatum vere fuit deus ibid. — et Christus ipse verbum fuit 1006. — unde dictus Emanuel ibid. — verbum a filio non separatur, sed idem cum filio 1007. — de Christi carne haereticorum sententia 1008. — haereticorum obiectio de Christi excrementis in carne constituti, et eiusdem refutatio exemplo filiorum Israël spatio 40 annorum in deserto morantium ibid. — de Hebraeorum excrementis fabula 1010. — vestes Christi quales fuerint ibid. — vera caro Christi probatur 1011. — Christus in carne humanas infirmitates suscepit 1012. — Christi corpus nostri simile fuit ibid. — variae haereticorum sententiae de perfecta hominis natura in Christo 1014.

Verbum quomodo sit verissimo sensu interpretandum 199. 200.

Verbum dei et alia eiusdem verba quod discrimen habeant inter se 859.

Veritatis vis adversus mendacium et utriusque comparatio 627.

Vini condemnatio ex quibusdam scripturae testimoniis 400.

Vipera Amphisbaena 262.

Viperae partus comparatur haeresi 101. 102.

Viperae seipsas devorant quod veteri historia apud Aegyptios proditum memoratur 62.

Virginitas ecclesiae est fundamentum, item de solitaria vita et reliquis gradibus 1103. — proxima illi continentia, et tertio loco viduitas ibid. — sequuntur nuptiae ibid. — digamia concessa ibid. — sacerdotium supra omnes gradus ibid.

Virgines deo dicatae nubere non possunt 511.

Virgines quaenam sint quas apostolus nubere iubet 509. — et decretum apostoli explicatur de virginibus 510.

Virgo vitulae nondum iugum passae comparata 156. — eadem comparatur segmento chartae novae ib. et 157.

Virgo, Dusarae dei mater, apud Arabes culta 444. (Addend.)

Vita quae fuit ante legem in corpore fuit 581.

Vitalis haereticus qualis fuerit ab Epiphanio describitur 1014.

Uranias episcopus e secta Audianorum in Mesopotamia dogma Audiani professus 827. — ut Silvanus episcopus in Gothia 828.

X.

Xenodochia quem in usum ab episcopis constructa 905.

Z.

Zacchaeus quidam impostor, et eius institutum 1094.

Zeno princeps Stoicorum 12.

Zenonis dogmata 12.

Zopyrum crabronis genus quod aptissime et eleganter describitur et Luciano haeretico aptatur 387.

Zoroaster inventor magiae ac astrologiae 7.

Zoroaster Bactrorum conditor 7.

Pag. 2. in inscriptione lin. 1. repone ΕΝ ΤΩΙ ΠΡΩΤΩΙ pro ΕΝ ΤΩΙ ΤΡΙΤΩΙ.

Ienae, typis Friderici Frommann.

VOLUME 3

CORPORIS

HAERESEOLOGICI

TOMUS TERTIUS.

CORPORIS

HAERESEOLOGICI

TOMUS TERTIUS

CONTINENS

DIONYSII PETAVII

ANIMADVERSIONES

IN

S. EPIPHANII PANARIUM.

ACCEDUNT

A. JAHNII

SYMBOLAE

AD

EMENDANDA ET ILLUSTRANDA

S. EPIPHANII PANARIA.

BEROLINI

APUD A. ASHER ET SOCIOS.

MDCCCLXI.

S. EPIPHANII

EPISCOPI CONSTANTIENSIS

PANARIA

EORUMQUE ANACEPHALAEOSIS.

AD VETERES LIBROS RECENSUIT ET CUM LATINA
DION. PETAVII INTERPRETATIONE ET INTEGRIS
EIUS ANIMADVERSIONIBUS

EDIDIT

FRANCISCUS OEHLER.

TOMI POSTERIORIS

PARS POSTERIOR

CONTINENS

DIONYSII PETAVII ANIMADVERSIONES
IN S. EPIPHANII PANARIUM.

ACCEDUNT

A. JAHNII SYMBOLAE AD EMENDANDA ET
ILLUSTRANDA S. EPIPHANII PANARIA.

BEROLINI

APUD A. ASHER ET SOCIOS.

MDCCCLXI.

DIONYSII PETAVII

ANIMADVERSIONES

IN

EPIPHANII PANARIUM.

DIONYSII PETAVII E SOCIETATE IESU ANIMADVERSIONES IN EPIPHANII OPUS QUOD PANARIUM INSCRIBITUR.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Si cum exquisita rerum, quae in hoc opere tractantur, varietate ac copia adaequare commentationes nostras instituissem, non brevibus iisce notis et animadversionibus, sed ingentibus libris committenda res fuerat. Qnoniam autem neque me commentariorum moles illa delectat, et eruditorum lectorum fastidiis occurrendum potius hoc in genere est, quam aliorum tarditati consulendum, nulla est obtinendae a me ratio praetermissa brevitatis. Ea vero visa est imprimis eiusmodi, ut diversas ex veterum exemplarium comparatione aut ex coniectura lectiones ad oram contextus adsriberem, tum ut leviora quaeque ac faciliora, vel commode ab aliis explicata, ne attingerem omnino, aut carptim breviterque perstringerem. Quamobrem certa potissimum argumenta delegimus, in quibus elaborandis atque illustrandis plusculum operae disputationisque consumptum est, quae nimirum talia esse consideremus, ut ad eorum minuendam obscuritatem nonnihil opera nostra posset accedere. Fuerat iamdudum animus, omnium haereseon, quae in hoc opere commemorantur, τὰ ἱστορούμενα *primum, deinde opiniones ac dogmata omnia separato libello persequi et cum iis, quae Epiphanius perscripsit, quae ab aliis sunt Patribus cxposita, conferre: sed ab eo consilio revocari ipse me, quod eum mihi laborem iamdudum aliorum industria sublevasset. Etenim praeter veteres illos, Irenaeum, Augustinum, Philastrium, Damascenum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Hieronymum ac caeteros, qui aut de haeresibus nominatim scripserunt aut earum in libris suis utcumque neminerunt, recentiores aliquot eodem in argumento summa cum laude versatos memineram; imprimis autem Gabrielem Prateolum atque illustrissimum magnorum Annalium conditorem. Quorum ille haereseon omnium luculentissimum catalogum literato ordine contexuit, hic in Annalibus suo quamque tempore consignatam reliquit: uterque uno in conspectu quae apud veteres illos dispersa erant ac dissipata proposuit. Hac igitur cura et cogitatione solutus hunc unum ad scopum commentandi laborem istum conferam, ut qui Latine iam, hoc est minus, ut spero, barbare studio nostro loquitur Epiphanius, idem Notis istis et Animadversionibus qua castigatus, qua illustrior factus, dilucide atque intelligenter id faciat, omni obscuritate detersa.*

DE INSCRIPTIONE OPERIS AC XX PRIORUM HAERESEON PARTITIONE. p. 2.

Cum adversus LXXX haereses, quae ad suam aetatem extiterant, susceptum a se hoc opus profiteatur Epiphanius, duo quaedam occurrunt in eo negotio consideranda. Alterum haeresis nomen latissime in quibusdam usurpari, nec ad

theologorum normam vocabuli usum istius exigi, a quibus quid proprie sit haeresis, et quantum reliquis ab sectis differat subtilius atque enucleatius declarari solet. Nam neque priores illae sectae, Barbarismus, Scythismus, Iudaismus, quatenus Christi ortum antecessit, inter haereses merito recensentur; neque ullae propriae sectae Barbarorum aut Scytharum fuerunt. Atque, ut diligentius in Hellenismi, Iudaismi ac Samaritismi species inquiratur, pleraeque forsitan e numero sectarum, sive haereseon, eximendae erunt: de qua re sparsim ac suis locis opportunius agetur. In Hellenismo quidem, cum quatuor tantummodo sectas Epiphanius numeret, infinitae adiungi aliae potuerunt: quarum plerasque in calce huius operis, in Fidei Catholicae Compendio prosecutus est. Alterum hoc in negotio considerandum est, quamvis omnes illae sectae inter Haereses haud immerito censeantur, nequaquam tamen Epiphanio octogenarium illum constare numerum. Etenim in partitione ipsa contra dividendi praecepta non mediocriter peccatum est, cum principio quinque ante Christum sectarum fastigia proponuntur: Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, Iudaismus, Samaritismus; ac deinde posteriora tria genera in alias species tribuuntur. Et nihilominus genera cum subiectis sibi partibus eundem in numerum summamque conferuntur, quod est in divisione vitiosissimum. Neque enim genus πρὸς τὰ εἴδη ἀντιδιαιρεῖται. Ut si anima vitaque praeditum corpus primum in animal ac plantam partiare: tum animal in terrestre, aquatile, volatile: plantam in herbam fruticem, et arborem; ac deinde collectis omnibus, octo corporis animati partes esse constituas, nimirum animal, plantam, terrestre animal, aquatile, volatile; herbam, fruticem et arborem. Ita enim inter divisionis partes genera ipsa, quae dividuntur, perperam referas. Quod in illa haereseon distributione commisit Epiphanius. Quippe tres illae, quas dixi, Hellenismus, Iudaismus, Samaritismus, cum suis partibus con-
p. 3. iunctae summam conficiunt. Unde subductis recte omnibus, XVII duntaxat ante Christum, universe vero LXXVII haereses, non LXXX numerantur. Praeterea XX priorum haereseon alium in Epistola ad Acacium et Paulum presbyteros et in Anacephalaeosi, quam in ipso decursu operis, ordinem instituit. Utrumque nos in sequenti tabula proposuimus.

XX priorum haereseon ordo in Anacephalaeosi.		XX priorum haereseon ordo ex opere Panarii.	
	1. Barbarismus		1. Barbarismus
	2. Scythismus		2. Scythismus
	3. Hellenismus		3. Hellenismus
	4. Iudaismus		4. Iudaismus
	5. Samaritismus	Hellenismi	5. Stoici
Hellenismi	6. Pythagorei	Hellenismi	6. Platonici
Hellenismi	7. Platonici	Hellenismi	7. Pythagorei
Hellenismi	8. Stoici	Hellenismi	8. Epicurei
Hellenismi	9. Epicurei		9. Samaritae
Samaritismi	10. Gortheni		10. Esseni
Samaritismi	11. Sebuaei		11. Sebuaei
Samaritismi	12. Esseni		12. Gortheni
Samaritismi	13. Dosithei		13. Dosithei
Iudaismi	14. Scribae	Iudaismi	14. Sadducaei
Iudaismi	15. Pharisaei	Iudaismi	15. Scribae
Iudaismi	16. Sadducaei	Iudaismi	16. Pharisaei
Iudaismi	17. Hemerobaptistae	Iudaismi	17. Hemerobaptistae
Iudaismi	18. Ossaei	Iudaismi	18. Nazaraei
Iudaismi	19. Nazaraei	Iudaismi	19. Osseni
Iudaismi	20. Herodiani	Iudaismi	20. Herodiani

In posteriori serie Stoici ante caeteras philosophorum sectas collocantur, aliter atque in priori fecerat, quae longe hac in parte tolerabilior est. Hinc est, quod Stoicorum secta τρίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ sit inscripta. Nam tertium ab Hellenismo locum habet in serie, ut Platonici quartum, atque ita deinceps; non ut in inscriptione Latina est: *tertia Hellenismi secta;* pro quo scribe: *tertia ab Hellenismo secta.*

AD TOTIUS OPERIS PRAELUDIUM.

N. II. ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φατά.] Expungo posteriores hasce voculas, quae p. 4.
sententiam infuscant, καὶ φατά. Dixit quidem Hesiodus initio Ἔργων,

Ὅν τε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς, ἄφατοί τε φατοί τε,
Ῥητοί τ' ἄῤῥητοί τε,

sed alio sensu, quam ut huic loco congruat. Nam hoc unum Epiphanius significat, se non omnia complecti hoc in opere cupere, cum innumerabilia sint nec oratione comprehendi possint.

Τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ.] Est hic annus Christi CCCLXXIV, quo suum opus aggressus est Epiphanius, Gratiano III, et Equitio Coss. Valentinianus enim et Valens imperium auspicati sunt anno CCCLXIV bisextili, qui Ioviani et Varroniani Consulatu notatur in Fastis. Ideo annus utriusque XI Christi est CCCLXXIV. Gratiani annos praetermisit, ut opinor, librarius. Quare substituendum est καὶ Γρατιανοῦ ὀγδόου. Gratianus Lupicino et Iovino Coss., ut autor est Socrates lib. IV, cap. X, Imperator et Augustus a patre renunciatus est, anno Christi CCCLXVII. Itaque undecimus Valentiniani et Valentis est Gratiani octavus. In Manichaeorum haeresi LXVI, n. XX, annos Gratiani commemorat. Quem in locum caetera reservamus.

Οὐκ ἀθεεὶ διασκοπήσαντας.]. Hic coniecturae locus est, nam de vitio constat. Scribe διασκοπήσας τὰς ψήφους, et εἴσω παρελθεῖν. Vel: διεσκόπησα τὰς ψήφους, et retinendum εἰς ὅ. Cum ad susceptum opus aggrediendum consentientia vestrum omnium suffragia viderem.

N. III. Πάμφιλός τε.] Rei herbariae scriptores aliquot recenset, quorum plerosque Dioscorides in Praefatione commemorat, et Plin. lib. I. In his Pamphilus ille ipse videtur esse, de quo Suidas; qui inter caetera Georgicorum tres libros edidit, patria Amphipolita, vel Sicyonius, vel Nicopolita. Ex quo nonnulla passim excerpta leguntur in Constantini Geoponicis. Meminit et alicubi Photius.

Καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός.] Citatur a Galeno in libris de Compos. Medicam. κατὰ τόπους καὶ γένη: nec non et ab Athenaeo lib. III. Heraclides Tarentinus. Idem et Andreae medici meminit.

Βᾶσσος ὁ Τύλιος.] Tylus Messeniae urbs, quam nonnuli Oetylum vocant, ait Strabo lib. VIII. Sed corrupta hoc loco vox est, legendumque ex Dioscoride Βᾶσσος ὁ Ἰούλιος.

Καὶ Πετρώνιος Νίγερ.] Dioscorides *Petronius Niger* coniunctim habet; Plinius vero *Petronium Diodotum* copulat, quasi eiusdem sint appellationes ambae.

N. IV. δι' ἐτῶν δισχιλίων.] Non igitur vulgatam in nostris editionibus LXX Seniorum rationem secutus est, annorum MCCXLII, sed castigatam ac germanam, quae ad priorem annos addit XX. Magna iam tum olim Graecorum exemplarium non cum Hebraeis Latinisque modo, sed secum etiam discordia fuit. De priori p. 5.
disserit Augustinus Lib. de Civit. dei XV, cap. XIII. Hieron. Quaest. Hebr. aliique maxime recentiores. De posteriori vide Eusebii excerpta chronologica, ubi varie annorum summa concipitur. Ac propter immanem absurditatem, quae ex Mathusalem annis oritur, animus est ad numerorum emendationem adiectus. Nam

si LXX Interpretum communem editionem sequare, quae annos Mathusalemo ante genitum Lamechum arrogat CLXVII, Lamecho vero CLXXXVIII, confient additis Noëmi sexcentis anni ante diluvium IↃCCCCLV. Vixit autem Mathusalem in totum annos IↃCCCCLXIX. Igitur XIV annis post diluvium superfuit; quod est ineptum. Quare Africanus Mathusalem annos ante Lamechum susceptum tribuit CLXXXV, qui ad Lamechi Noëmique totidem, quod proxime numeravimus, adiuncti summam conficiunt annorum IↃCCCCLXXII. Itaque tribus quatuorve annis diluvium mors illius antecessit. At vero idem Africanus ab orbe condito ad diluvium annos colligit CIↃ CIↃ CCLXVII. Quippe Enos CXCV confert, cum LXX duntaxat CXC numerent. Subtractis quinque illis superfluis crediderim in reliquis Epiphanium Africani, sive LXX apud Africanum Interpretum calculum secutum annos computasse CIↃ CIↃ CCLXII.

Ἐν τοῖς ὄρεσι Ἀραράτ.] Chaldaeus Cordu, id est Γορδαῖος. Iosephus lib. I, cap. IV, ἀποβατήριον τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Mox Berosum Chaldaeum citat: Λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι. Item ex Nicolao Damasceno: Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ Ἀρμενίαν βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι: Franciscus Iunius pro Βάρις rescribendum existimat Λούβαρις, a quo non abhorreo. Sed idem solennia deliret, cum Lubar Armenio et Aegyptiaco sermone dicit idem esse atque ἀποβατικὸν sive ἀποβατήριον: id est locum editissimum, ex quo descensus patet, a verbo *Labar*, descendere. Unde et *Labarum* et *Labra* apud Epiphanium in Ariomanitis. Sed de Labra caeterisque nugis dicemus ad illum Epiphanii locum. Quod quidem ad praesens negotium attinet ἀποβατήριον Iosepho nuncupatur locus ille, in quo Noemus τὴν ἀπόβασιν, hoc est exscensionem ex arca fecit; sive quod ibidem τὰ ἀποβατήρια sacra persolvit. Haec enim vis est horum vocabulorum, ἀποβατήρια, διαβατήρια et caeterorum. Valde igitur aberrat Iunius, cum ἀποβατήριον interpretatur arduum et excelsum, ex quo descendere oporteat; quod a Graecae vocis usu alienum et absonum est.

Οὐ γὰρ ἔτι ἐμφαίνει.] Putidissimi Iudaei Noëmum a Chamo exsectum nugantur: ut inter alios R. Selomo, qui et alia quaedam adiicit nefanda et ἄῤῥητα.

N. V. ἔνθα του ἐπελέξαντο.] Fortasse τόπον ἐπελέξαντο.

Ἦν δὲ τοῦτο πάλαι Ἀσσυρίων.] Ager Sennaar et Babylon ipsa primum, inquit, ad Assyrios pertinuit. Respexit autem ad id, quod Genes X, II. legitur: *De terra illa* (Sennaar) *egressus est Assur, et aedificavit Niniven et plateas civitatis et Chale.* Verum *Assur* quidam proprium esse nomen existimant: ut R. Selomo, qui se ab impiorum consuetudine ac convictu segregarit, eundemque Aben
p. 6. Ezra Iaphet filium extitisse memorat. Equidem Assur hoc loco de Assyrio populo, vel Nino ipso regni Assyrii conditore libentius interpretor. Eodem porro spectare videtur, quod est apud Esaiam cap. XXIII, 13: *Ecce terra Chaldaeorum; Talis populus non fuit: Assur fundavit eam. In captivitatem traduxerunt robustos eius, suffoderunt domus eius, posuerunt eam in ruinam.* Sed Hebraica aliam sententiam praeferunt: *Iste populus non erat illic olim. Assur fundavit eam naribus*; vel, ut alii, *deserti incolis; qui erexerunt arces illius. Sed* (Chaldaei) *contriverunt palatia illius*, etc. Quod ita R. David exponit. Non est mirum aut incredibile, quod de Tyri eversione praedicitur. Ecce tibi Babylon et Chaldaea ipsa non eosdem semper incolas habuit; sed et ipsa vicissitudinem est experta. Nam Chaldaeorum populus olim ibi sedem non habuit, sed Assyrii principio tenuerunt et in ea urbes excitarunt. Tum Chaldaei pulsis Assyriis occuparunt,

qui a Chasad Nachoris filio oriundi, ait Kimchius, ex cap. XXII. Gen. com. 21. Haec ex Hebraeis, quamquam aliter Aben Ezra, et ex Latinis Hieroymus. Nam LXX diversi prorsus abeunt. Ex iis colligitur Assyrios olim tenuisse Babylonem. Ac nonnullis placet Sennacheribi maiores Babylonem invasisse, propterea quod lib. IV, Reg. cap. XVII, 24. rex Assyriorum Sennacherib de Babylone et de Cutha caeterisque regionibus incolas Samariam transtulerit. Sane Babyloniorum rex Assyrius in Scripturis interdum vocatur, et Babylonium sub Assyria fuisse comprehensam autores sunt geographi.

Ἐπωνομάσθησαν πάντες.] Scytharum nominis origo ab Hebraica voce שרת cum puncto semos, quod est *declinare, errare.* Potest et a שרת cum puncto dextro derivari, quod *discurrere et obambulare* significat. Utraque notio Scytharum moribus apprime congruit: quos πλανήτας, errabundos, et ἁμαξοβίους fuisse constat. Sed ea vocabuli ratio, quam Epiphanius affert, quod scilicet ἀπὸ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσιαν declinaverint, non valde mihi probatur. Neqne enim verum puto, Scytharum nomine priscos illos insignitos, qui post diluvium turrim illam architectati sunt. Etymologicon Magnum σκύζεσθαι, quod est irasci et supercilium contrahere, παρὰ τοὺς Σκύθας nominatum scribit: quoniam iracundi Scythae. An potius Σκύθας Graeci ἀπὸ τοῦ σκύζεσθαι deduxerunt?

Καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομήκοντα δύο.] De eadem linguarum gentiumque distributione agit haer. XXXIX, „uae est Sethianorum: ubi et LXXII linguas totidem, quod κεφαλαιῶται erant, et autores stirpis effloruisse dicit. Vulgatus est hic matricum linguarum populorumque numerus, de quo certatim chronologi disputant. Quorum quidem ratio mihi non satis explorata certaque videtur; non modo quod Graeci codices a Latinis et Hebraeis in numero dissident, sed etiam quod plerique κεφαλαιῶται cum posteris suis ac filiis in numerum cencentur. Non est autem credibile distinctum ab iis populum ac linguam illos constituisse. Certe enim Heber a Phaleg lingua diversus non fuit, ut etiam Augustinus existimat. Deinde Chananaei omnes populi idioma commune sortiti sunt. Itaque labat illa LXXII linguarum partitio. Sed nec in eo laborare admodum necesse est, ut totidem illis p. 7.
nationibus domicilium cuique suum ac regionem assignemus. In quo multi nominum similitudines nimis ambitiose consectantur. Est enim verisimile, plerosque finibus iis, quos occuparant, relictis ac sedibus alio sese contulisse. Nam quod Moyses narrat, ab iis propagatas esse nationes omnes, non sic accipiendum est, ut eas per sese primum καὶ ἀμέσως regiones insederint atque in earum possessionem pedem ipsi posuerint, sed ut eo saltem illorum posteri commigrarint. Verum haec discutere longioris et operae et alterius instituti fuerit.

Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά.] Mendose pro Ἀξουμιτικὰ: ut est in Sethianorum haeresi; nec minus emendandum ψοὺς, pro quo φοὺθ legendum. Sive ut est Esaiae cap. LXXI, 19. פרל, φούλ. De Axumitis alius erit dicendi locus.

Ῥεγμᾶ καὶ Σαβᾶ, καθᾶ.] Corr. Σαβαθακὰ; qui inter filios Chus recensetur. Pro ἐλοὺδ fortasse Λοὺδ, quippe Λουδιεὶμ inter filios Mestraim numerantur.

Τὰ πρὸς τῇ μαράμων χώρα.] An Ἀράβων? an potius Γαραμάντων, nam haec vicina sunt nomina. Est qui Regamam Ptolomaei, quae est in Arabia felice ad Regma transferat: de qua Ezech. XXVIII, 22. רכלי שבא ורעמה.

N. VI. Νεβρὼθ γὰρ βασιλεύει.] Quem plerique omnes chronologi, imo et antiqui Patres, Belum fuisse censent, Babylonis conditorem. Huius filium Assur Epiphanius facit: quem quidem Ninum fuisse par est, si Nembroth idem cum Belo fuerit: et eadem utrobique colligendi ratio. Nam Belus Babylonem extruxit, et Ninus Niniven. Atqui priorem a Nembroth, posteriorem ab Assur civitatem

conditam Moyses affirmat. Verum Assur Genes. x, II. gentis nomen esse, non viri proprium existimant alii; quibus libenter subscripserim. Sed haec annalium ac chronologiarum paginas implent, nec sunt pluribus hoc loco disceptanda.

Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ.] Pro Ἀρφὰλ LXX. Ἀρχὰδ, Hebraei אכד.

Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς.] Nescio unde haec expiscatus sit, quae in Genes. x illo capite non leguntur. Ubi hoc duntaxat habetur: Principium regni Nembroth fuisse Babylonem, καὶ Ὀρέχ, καὶ Ἀρχὰδ, καὶ Χαλάννη in terra Sennaar. Unde Assur egressus ᾠκοδόμησε τὴν Νινευὴ, καὶ τὴν Ῥοωβὼθ πόλιν, καὶ τὴν Χαλάχ. Pro Ῥοωβὼθ πόλιν Hebraice scriptum est רחוב עיר, quod Hieronymus vertit: *plateas civitatis*, et quo appellativo habuit, quod Graeci proprium fecerant. Intelligit autem urbis Ninives plateas, quas Ninus extruxerit. De Epiphanio quid dicam aliud occurrit nihil, nisi voces istas, Θειρὰς et Θόβελ, alienum in locum translatas esse. Nam Thiras et Thubal inter Iaphethi posteros numerantur com. 2. *Thubal, et Mosoch, et Thiras.* Fortassis enim cum Regma, Sabatacha caeterisque quosdam alios recensuit Epiphanius, et inter illos Thubal et Thiras. Nisi haec coniectura placeat, pro Θειρὰς, et Θόβελ, ac Λόβος propria urbium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur aedificavit. Certe in Λόβος vestigium quoddam apparet vocabuli Ῥοωβὼθ, et in Thiras vocis עיר, puae civitatem significat. Unde ita depravari vox ista potuit Ῥοωβωθίρα.

Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασιν.] Bactrianorum rex ille, quocum Ninus conflixit. Oxyartes a Diodoro vocatur; a Iustino, Arnobio ac caeteris Zo-
p. 8. roastes. Neque dissentit Plinius, ut Scaligero videtur. Neque enim dubitat ille, sitne magus idem cum rege Bactriano, sed utrum unus hic fuerit, an et alius postea, quod Salianus noster recte in Annalibus animadvertit. Vanissima Magorum natio Zoroastrem illum antiquissimum putat, utpote qui Troianum excidium quinque annorum milibus antecesserit, ut Plinius et Plutarch. Tract. de Iside testantur. Apud Laertium Xanthus Lydius sexcentis duntaxat annis ante Xerxis διάβασιν extitisse Zoroastren asseverat. Unde merito plures eiusdem nominis fuisse suspicatur Scaliger.

Τὸν Σεροὺχ ἑρμενευόμενον ἐρεθισμὸν.] Variae sunt apud Epiphanium Hebraeorum nominum origines et interpretationes partim obscurae, partim subabsurdae. Multa enim vel eruditissimis per imprudentiam excidunt. Neque propterea Hebraismi fuit imperitus Epiphanius, quem Graecae, Syrae, Hebraeae, Aegyptiacae, et ex parte Latinae linguae scientem fuisse confirmat Hieron. Apol. II. contra Ruff., quem argute bilinguem nominat, quod Graece Latineque nosset. Inter falsas originationes haec ipsa vocabuli Serug interpretatio a Calvinista quodam profertur cum aliquot aliis; ut cum caeteros Patres erroris haud expertes fuisse colligat, tum vel imprimis Epiphanium in explicandis nominibus aberrasse. Nos de reliquis, quae in hoc scriptore notat, sparsim ac suo loco videbimus. Quod ad praesens vocabulum spectat, male ab Epiphanio putat σεροὺχ ἐρεθισμὸν verti: cum ita scribendum sit hoc nomen, σεροὺγ, et *propaginem*, non irritationem significet. Haec ille. Verum purgandi hoc quidem loco Epiphanii facilis est et explicata ratio. Primum enim σεροὺχ, non σεροὺγ scribendum illi fuit, cum priore modo LXX conceperint. Et fieri potest, ut Hebraice quoque saltem aliquot in exemplaribus שריח non שרוג lectum sit: ex quo Graece σεροὺχ ediderunt LXX. Nam ח per X plerumque reddi solet: ut in נחור et חם, *Nachor* et *Cham.* Utcunque vero scriptum extiterit, potest commoda aliqua interpretatione Epiphanii glossema defendi. Imprimis שרג *perplexum esse* atque *intricatum* significat, unde שריג *propago*, non שרוג, ut Calvinistae placuit. Quare perperam et ipse σεροὺγ, sive שרוג *propaginem* vertit, cum ratio postulet, ut sit *intricatus* et *perplexus*. Et quoniam quae eiusmodi sunt, hoc est implicata et perplexa, tricis suis ἐρεθίζειν, provocare atque irritare solent; inde fortasse שרוג τὸ ἐρεθίζον vel ἐρεθισμὸς dicitur, ex reconditiore lingua. Non enim omnes omnium vocum potestates in sacris literis expressae sunt. Sin est ut סריח LXX in Hebraeo repererint, qui σεροὺχ scripserunt; bellissime ad hunc modum quadrabit. סרח Chaldaeis et Rabbinis est *perverse agere* Sam. II. cap. XIX de Semei די סרח *perverse egit, rebellavit.* Hinc שורחן *iniquitas, peccatum, rebellio:* סירחין *rebelles.* Vide Eliam in Thisbi. Indidemque σεροὺχ hoc est a rebellione, contumacia et ἐρεθισμῷ. Eadem vox Hebraice idem est ac superfluum esse, redundare, quod et aliam eiusdem notionis originem indicat: quasi sit ἐκ περιουσίας ὑβρίζειν lasciviri, et insultare ac procaciter irritare. Est illa vero Epiphanii interpretatio longe prababilior, quam quae apud Hieron. lib. de Nom. Hebr. legitur: ut sit *corrigia, vel perfectus.* Nam שרוך non שרוג corrigiam sonat, unde Seruc, σεροὺκ non Serug legendum esset. Quanquam litera Caph in fine cum Raphe aspirate pronunciatur, ideo Graece σεροὺχ. An ita in Hebraeo legerat Hieron. aut LXX Seniores divinare non p. 9.
libet. Alterum glossema, quod addit Hieronymus, nempe *perfectus*, non capio, neque ad rem pertinere puto. Quis autem nesciat multa Hebraeorum vocabula, quod aliter Graece perscripta essent et ab origine detorta, doctissimis interdum Patribus fraudi fuisse, minus ut rectas illis significationes affingerent? Exemplo sit quod cum haec scriberemus fortuito nobis occurrit. Idem Hieron. Epist. ad Ageruch. *Noëmi*, cuius in libro Ruth historia commemoratur, *consolationem* interpretatur, quod Hebraice est נעמי a נעם, non a נחם.

Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους.] Hausit haec ex Eusebii Chronico, quae in Graeca editione Scaligeriana leguntur pag. 13. Sed ibi Iaphethi non Semi filius Seruch dicitur, ut etiam apud Suidam in vocabulo Σεροὺχ, ubi eadem fere declarantur. Quin et illud contra atque Eusebius scripsit ab Epiphanio subjungitur: Nondum aetate Seruch lapides, ligneave simulacra, aut aurea argenteave fabricata; sed in picturis et coloribus omnem, ut Tertullianus loquitur, Idololatriae paraturam constitisse. Eusebius vero: Αὐτὸς γὰρ, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους ἢ πολεμιστὰς, ἢ ἡγεμόνας, καί τι πράξαντας ἀνδρίας ἢ ἀρετῆς ἄξιον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεύεσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδριάσι στηλῶν ἐτίμησαν. Quae fortassis in concordiam redigi ita possunt, ut Epiphanius idola ac simulacra duntaxat affabre facta et caelaturis effigiata per illud tempus extitisse neget; non autem informes truncos aut lapides sive columnas: de quibns Eusebius accipiendus est, cum eas vocat ἀνδριάντας στηλῶν. Ab iis enim rudibus et impolitis statuis et columnis idololatria coepit. Clem. Alex. Strom. 1. Πρὶν γ᾽ οὖν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ ἔσεβον τούτους, ὡς ἀφιδρύματα τοῦ θεοῦ. Quod ad eius columnae, quae Israelitis in solitudine praeibat, imitationem expressisse Daemones ibidem disputat. Sic Athenienses pro foribus columellas et obeliscos Apollini consecrabant, quem ἀγυιέα vocabant. Aristoph. Scholia ad Σφῆκας. Ἀγυιεὺς κίων εἰς ὀξὺ λήγων, ὃν ἱστᾶσι πρὸ τῶν θυρῶν· ἰδίους δέ φασιν αὐτοὺς εἶναι Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἀμφοῖν. Hi sunt θυραῖοι et ἀντήλιοι θεοί. Tertull. Apolog. *Etiam apud Graecos Apollinem* θυραῖον *et Antelios daemones ostiorum praesides legimus.* Hesychius Ἀντήλιοι θεοὶ, οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἱδρυμένοι. Est igitur propius vero, informes illas moles initio pro diis erectas. Tum paulatim artem ac διάρθρωσιν accessisse, authore, ut ferunt, Daedalo. De quo Themistius Orat. XV: ac demum expressas coloribus imagines et picturas, licet contra sentiat Epiphanius.

Περιέστη δὲ ὁ ἀγών.] Scrib, ut est in Regio, αἰών. Ab Adamo ad Thare xx γενεαὶ sunt, quia Cainan in numerum venit. Eae colligunt, ut hic Epiphanius indicat, annos 3332. Reipsa autem, ex LXX Seniorum editione, annos 3364. Ab Adamo ad diluvium supra numerati sunt 2262. Hinc ad Thare ortum anni sunt 1102. Fiunt anni 3364. Quare annis minus 32 dixit Epiphanius. Vide sequentem numerum.

Ἐξότε Θάῤῥα.] Suidas in Σερούχ. Ἐντεῦθεν εἰσήχθη ἡ πολυθεία καὶ ἡ εἰδωλολατρεία, τοῦτο δὲ διέμεινε παρ᾽ αὐτοῖς μέχρι τῶν χρόνων Θάῤῥα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ· ἦν γὰρ ἀγαλματοποιός, ἀπο διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργαζόμενος etc.

N. VII. καὶ μετέπειτα ἐθεοποιήσαντο.] Haud absimilem idolorum eorumque cultus originem disce ex lib. Sapientiae cap. XIV. Lactantio lib. I. cap. XIV.

p. 10. Ἔπειτα δὲ ἀκινάκην σέβοντες.] Martem imprimis coluere Scythae, cuius effigies erat acinaces ferreus, ait Herodotus lib. IV. Huic templum ex virgultorum fasciculis extruebant, ubi et captivos mactabant. Sed quoniam in eum Herodoti locum incidimus, obiter hic a nobis emendandus atque illustrandus erit. Cum templum illud describit pag. 152. ait sarmentorum ab illis fasces comportari, exaggerarique ἐπὶ σταδίοις τρεῖς μῆκος καὶ εὖρος, ὕψος δὲ ἔλασσον: *longitudinis ad stadia tria, totidem latitudinis, altitudo vero minor*. Nonne otiosum est admonere minorem tribus stadiis altitudinem fuisse? Quis tam alte erectum cumulum suspicari posset? Plane igitur mendosus hic locus est, et pedum cubitorumne certus deest modus, quo minorem fuisse exaggerationem illam scripserat. Ad haec paulo ante, cum sacrificiorum rationem explicat ac quemadmodum hostias immolarent, quaedam leguntur partim ab interpretibus ignorata, partim corrupta. Το μὲν ἱρήϊον αὐτὸ ἐμπεποδισμένον τοὺς δύο πόδας τοὺς ἐμπροσθίους ἕστηκε· ὁ δὲ θύων ὄπισθεν τοῦ κτήνεος ἑστὼς, σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρηΐου ἐπικαλέει τὸν θεὸν, τῷ ἂν θύῃ· καὶ ἔπειτα βρόχῳ περιὼν ἔβαλε τον αὐχένα: *Victima ipsa primoribus alligata pedibus sistitur. Cuius a tergo stans sacrificulus, funis extremum trahens pecudem prosternit. Mox ea cadente Deum illum nominatim invocat, cui sacra facit. Inde laqueo collum circundat.* Haec verba σπάσας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου Laurentius perperam vertit; *amota imprimis infula*. Ista vero περιὼν ἔβαλε τον αὐχένα vitiosa sunt. Scribe περὶ ὧν ἔβαλε pro περιέβαλε; quod Ionicum est. Sic alibi κατ᾽ ὧν ἐκάλυψε· et κατάμε ἐφάρμαξας. De Acinace vide Alexandrinum Clementem in Protreptico, Lucianum in Toxari.

Ἐξοῦ το γένος κατάγεται Φρυγῶν.] A Thracibus originem traxere Phryges. Dardanus certe primum in Samothracia consedit, unde in Phrygiam traiecit. Sed et a Moesis vel Mysis Europeis Mysos Asiaticos propagatos asserunt. Diserte idipsum Strabo lib. X. καὶ οὐκ ἀπεικός γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρᾳκῶν ἄποικοί εἰσι, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκεῖθεν μετενηνέχθαι.

Μετηνέχθαι δὲ ταῦτα εἰς Ἕλληνας.] Euseb. in Chronico A. CCCCLXIV. *Primus Cecrops bovem immolans Iovem appellavit.*

Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν.] Abraamum anno Nini XLIII natum esse docuit in Chronicis Eusebius, idque posteris omnibus persuasit. Nam nemo est veterum post Eusebium, qui non pro certo id habuerit ac tanquam ἀναπόδεικτον ἀρχὴν Chronologiae suae praefixerit. Sed in digerendis Assyriorum ac Medorum intervallis variat Eusebius. In posteriore Chronicorum libro, qui annos expansos complectitur, ab ortu Abraami, quem vult esse Nini XLIII. ad Sardanapali mortem anni sunt CIↃ CXCVI. Additis Nini XLII, qui Abraami natalem antecedunt, et Beli LXV (alibi LV idem autor numerat), conflunt anni CIↃ CCCIII, quibus Assyriorum monarchia tenuit. Sequuntur Medi: quibus annos imputat CCLX. Itaque

Cyri ac Persarum initium ponit numero CIↃ CCCCLVII. Hic Scaliger nullum insectandi Eusebii finem facit eique pene omnibus paginis insolenter illudit. Accusationis caput est, quod Assyriorum reges aliquot praeterierit et de annis illorum detraxerit. Cum enim ex Africano regum illorum seriem et annos uniuscuiusque descripserit, apud Africanum vero reges numerentur XLI, iisdemque mille quadringenti octoginta quatuor anni tribuantur; Eusebius IV reges, p. 11.
annos CLXII expunxit. Tum aliis rursum annis detractis eo calculum perduxit, ut mille circiter ac trecentis annis Assyriorum imperium circumscriberet. Quod eo animo fecisse putat Scaliger, ut ad institutum suum ac πρόληψιν regum illorum tempora dirigeret. Quamobrem immanis hic est anachronismus Eusebii, si Scaligero creditur; ex quo factum est, ut anno Nini XLIII natalem Abraami posuerit; cum ad Beluchi XXXI reiiciendus fuerit, qui est a XLIII Nini fere CCLIX. Sed vanissima est haec Scaligeriana ratio, ex qua perabsurdum illud sequitur, Assyriorum regum initium ante diluvium extitisse. Mundum enim creatum existimat anno per. Iul. 764., a quo ad Christi eatalem Dionysianum, qui anno eiusdem periodi 4713. convenit, anni sunt 3950. Idem porro Sardanapali necem et Assyriorum finem in annum coniicit period. Iul. 3840., qui est mundi 3077. Rursus diluvium accidit, ut ille putat, anno mundi 1657. Quibus de 3077 detractis, reliqui sunt 1420. Atqui regnatum est ab Assyriis annos 1484. Igitur anno ante diluvium 64. Belus imperium adiit. Nullum hic proleptici temporis methodus locum habere potest: ubi historica veritas ac verorum regum verique imperii tempus exquiritur. Quid enim peccavit Eusebius, qui eos annos omisit, ex quibus absurditatis tantum sequebatur? An non Ctesiam, Diodorum, alios denique, quam Africanum autores habere potuit, ex quibus numerum illum regum Assyriorum conficeret? Sane Diodorus, quem Euseb. lib. I. Chron. pag. 29. edit. Graecae profert, Sardanapalum a Nino quintum ac tricesimum numerat; ita fiunt additis Nino ac Belo, reges XXXVII, quot Eusebius percensuit. Quod si quatuor illi reges ab Eusebio praetermissi nihilo secius intrudendi fuerant, intererat eius, qui ludibrium vereretur, de singulorum sultem spatiis aliquot annos deducere, ut Assyriorum primordia intra diluvii metas continerentur.

Nos ut obscurissimi vetustissimique imperii vestigia persequamur, certam epocham deligemus, de qua apud omnes ferme chronologos constet. Ea est Cyri ac Persici regni, cuius initium omnes statuunt Olymp. LV. anno primo. Coepit haec Olympias, ut alias ostendetur, anno per. Iul. 4154. Quare vel hoc ipso anno vel sequenti, labente scilicet Olymp. anno primo, Persarum imperium iniit. Nos certis de causis annum 4155. Cyri exordio praefinimus. Iam vero Medis, qui Persas antecesserunt, annos cum Diodoro et Ctesia imputamus CCCXVII. Quare illorum initium convenit anno per. Iul. 3838. Mundus, ut opinio fert nostra, conditus est per. Iul. 730. autumno, siquidem ad Dionysianum Christi natalem annos ab orbe condito putamus fere 3483. Accidit itaque diluvium anno per. Iul. 2386., mundi 1656. A quo ad Persarum exordium anni colliguntur 1769, ad Medorum 1452. Quocirca si, ut Diodoro et Eusebio placuit, Assyriorum imperium ad annos 1300 propagatum est, merito Beli a nobis initium statuitur anno post diluvium 153., mundi 1809., periodi Iulianae 2539. Indidem vero consequens est annum primum Beli natalem Abraami praecedere annis 140, si annos Belo quinque et exagenos attribuas. Abraamum denique non anno Nini 43., sed Semiramidis 23. natum esse, cum eius ortus incidat in annum a diluvio 292., period. Iul. 2678., mundi 1948. Haec de Assyriorum intervallo et initio proponenda modo; p. 12.
alibi probanda nobis erunt.

Αἰγυπτίων τε ὀκτοκαιδεκάτη.] Longissima de Aegyptiorum dynastiis deque Scaligeri in Eusebium intemperantia disputatio hoc loco institui poterat. Nam et hic quoque proleptici temporis commentitiarumque dynastiarum methodus vestigia omnia veritatis permiscuit. Sed animadversionum nos brevitas libare ista leviter admonet neque vehementius ad eas quaestiones incumbere. Dynastias Aegyptiorum ex Manethone Africanus unam et triginta commemoravit, quibus annos assignat 5354. Ab eo diversissimus est Eusebius tam in dynastiarum ordine, quam in annorum summa. Propterea odiose hominem insectatur Scaliger, et Manethonis dynastiis omnibus explicatis, earum caput ultra mundi primordia longissime promovet. Quod ad fabularum institutum opportunum, ad historiae veritatem indagandam frivolum ac ridiculum est. Non enim mediocris ineptiae est, hisce nugis ac quisquiliis locum in historia chronologiaque tribuere, atque Eusebium proterea culpare, quod a fabulosis deliriis abstinens certam inierit viam, qua haec ad historiam accommodaret. Quoniam igitur Aegyptiorum, uti diximus, initia obscurissima sunt, harum dynastiarum novissima tempora consideremus, quorum historia certior, ut effusam fabularum lasciviam quibusdam terminis ac limitibus coerceamus. Cambyses anno, ut autor est Herodotus, regni sui quinto expugnavit Aegyptum, paulo post Amasidis obitum. Ad hoc tempus sex et viginti dynastiae ab Africano numerantur, anni 5159. De Cambysis exordio dubitari non potest, cum et ex hystoria et ex astronomicis observationibus apud Ptolemaeum liquidissime constet. Convenit autem anno per. Iul. 4185. Ergo annus eius imperii septimus coepit anno 4189, quem esse definimus mundi 3459. A diluvio ad hoc tempus anni decurrerunt 1803, quo spatio continenda dynastiarum intervalla, quibus ab ortu Abraami ad Cambysis quintum Eusebius imputat annos 1491. Sed Abraamo nascente xvi. dynastiam inchoatam scribit; a quo discedit Epiphanius, qui xviii posuit, ut eodem tempore, quo Assyriorum monarchia coepit, Aegyptios regnasse dixerimus, cum illorum primordium circa annum a diluvio 153. inciderit, detractis totidem annis ab intervallo, quod a diluvio ad quintum Cambysis elapsum est, anni supererunt 1650 ab Aegyptiorum initio ad Cambysen usque et Persarum in Aegypto dominatum, per Africani dynastias, si lubet, dispensandi; quod otiosum ac nugacissimum est. Ad summam qui Aegyptiacarum originum historiam veritatemque consequi studet, postulatitias illas Scaligeri periodos et omnem dynastiarum pompam reiiciat necesse est, ac certis se annorum intervallis adstringat.

Οἱ ἐκ Σικυῶνι δὲ μόνοι.] Ex eodem Eusebio sumpsit. Sed hoc parum fideliter, quod primum Sicyoniorum regem facit Europem, cum sit apud Eusebium secundus. Nam primus est Aegialeus, qui annis lii regnavit. Huic Europs successit, cuius anno xxii nascitur Abraamus. Antiquissimum hoc in Europa regnum fuit. Cuius in annis minime autores consentiunt. Sed parum admodum fere omnes absunt a millenis, quot Apollodorus apud Eusebium numerat. Huius regni si initium explorare volumus, eadem, qua supra, methodo, considerandus est finis.
p. 13. Postremus Sicyoniorum regum Zeuxippus fuit, cuius post obitum Agamemnon regnum illud invasit: ita ut deinceps reges nulli proprii fuerint, sed sacerdotes: tametsi post Zeuxippum Pausanias Hippolytum regnasse scribit, quo imperante Sicyoniis potitus est Agamemnon. Addit et Lacestadem regem, sub quo a Doriensibus Sicyonii subacti sunt. Coustat igitur propemodum sub Troianum excidium Sicyoniorum desiisse regnum. Tempus ἁλώσεως Troianae annus est in per. Iul. 3230., mundl 2800., post diluvium 1144. Quare cum Agamemnon xv annos regnaverit, ex quibus x Troianae obsidioni decerpendi sunt, quinque primis

Sicyonem expugnavit. Coepit autem Agamemnon, ut eodem anno desiisse fingamus, quo Troia est excisa, per. Iul. 3516., mundi 2786., post diluvium 1130. Quare si anno regni primo Zeuxippum vicit, ac primi illi regum anni terminati sint, affirmandum est Sicyoniorum imperium iniisse anno post diluvium circiter clxiv., paulo post Assyriorum exordium. Ita falsum erit, quod Eusebius operis initio praefixit, ortum esse patriarcham Europis anno xxii., qui est ab initio regni Sicyonii lxxiv: nam centum prope ac triginta anni inter utramque epocham interiecti sunt.

Καὶ ἦν τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς.] In superiore numero ab orbis initio ad εἰκοστὴν γενεὰν numerabat annos 3332: cui summae duos et triginta deesse ad lxx Seniorum ratiocinia monuimus. Vicesima γενεὰ, quia Cainan comprehenditur, est Thare ortus, Abraami vero xxi. Ad hanc anni sunt ex lxx. 3434, nempe additis Thare septuaginta, quot erat natus, cum Abraamum genuit. Ad Abraami porro circumcisionem anni fluxerunt 3532. Atqui Epiphanius ab orbe condito ad Abraami xc, quo circumcisionis praeceptum editum est et Iudaismus occoepit, nonnisi 3432 annos enumerat. Aut igitur πεντακόσια pro τετρακόσια restituendum est: aut certe summam illam non ad Isaaci natalem vel circumcisionem Abraami, sed ipsius ortum Abraami perduxit, hoc est ad xxi ab Adamo γενεάν. Hoc si ita est, tum in viam redierit Epiphanius, et xxx fere illos annos restituerit, quos a superiore calculo abesse docuimus: nisi quod tres omnino anni desiderantur, quod nullius est momenti.

Σκυθισμὸς γὰρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ.] Ad Seruch, inquit, et turrim: quasi Babylonica turris Seruchi tempore sit extructa. Quod secundum Latinos defendi potest, Graecorum vero rationibus repugnat. Etenim Geneseos x, 25. Heber Phalego filio nomen imposuit ab eventu: *Quod in diebus eius divisa sit terra.* Hoc partim Heberis ipsius tempore, paulo ante Phaleg ortum accidisse censent, partim sub Phaleg, et *in diebus ipsius*. Qui posteriorem sectam tenent, Heberem dicunt afflatu prophetico praesensisse divisionem illam, quam post Phalegi ortum quamlibet longe, impune certe summovent. Tertius a Phalego Seruch est, qui anno apud Latinos aetatis xxx. Nachorem genuit, cum Phaleg xcii ageret. Quare sub Serucho turris aedificari potuit. Verum hoc lxx Seniorum ratiocinia non ferunt. Nam ab ortu Phaleg ad Seruchum anni sunt apud Graecos cclxii. Vixit autem Phaleg annos non amplius ccxxxix. Non potest igitur sub Serucho excitata esse turris si quidem vivo adhuc Phalego, *et in diebas eius divisa sit terra.* p. 14.
Ideo πλατυκῶς Epiphanius dixit, ἄχρι τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σεροὺχ; quia secundum turris aedificationem Seruchi temporibus idololatria grassata est.

Animadvertenda et hoc loco et alibi sparsim constituta apud Epiphanium religionis ac sectarum progressio. Principio enim Barbarismum ab orbis initio ad diluvium decurrisse putat. Inde ad ortum Seruchi Scythismum. A Serucho deinceps Hellenismus obtinuit. Tum Abraamiaeorum ab Abraamo secta. Exinde Iudaismus ab anno patriarchae xcix. Quae partitio maxime ob Scythismum fautorem me non habet. Neque enim fando unquam est auditum, Noemi posteros ante turrim conditam Scythas appellatos, aut aliis denique, quam Scythiae incolis, post nationum utique divortia Scytharum vocabulum attributum. Hanc Epiphanio partitionem peperit arguta illa Pauli interpretatio ad Rom. i., ubi Barbarorum, Scytharum, Graecorum, Iudaeorumque fit mentio. Sed quam alienus ab Epiphanii mente sit apostoli locus ille, res ipsa loquitur.

Ζεμβρὰν καὶ Ἰέζαν.] Hebraice Iecsan lxx Ἰεκτάν. Mox Ἐμμαδὲμ corrupte apud Epiph. pro Μαδάν. lxx Μαδάλ.

Ἐξ ὧν αἱ φυλαί.] De Sarracenorum φυλαῖς et φυλάρχοις frequens apud Procopium aliosque mentio.

Ἐξ οὗπερ πέμπτος.] De Iobi stirpe et origine non eadem fuit antiquorum opinio. Sed quam Epiphanius sequitur, ea communis maximeque probabilis est: Iob eundem esse cum Iobab, de quo Genes. xxxvi, 33. Quod in editione LXX ad calcem libri Iob adnotatum est: ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ, excluso scilicet Abraamo, ut Epiphanius interpretatur. De quo vide cum alios, tum Salianum nostrum, qui de Iobi historia, ut et de caeteris, luculente eruditeque scripsit.

Ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδάν.] Mesopotamia פדן ארם, *Padan Aram* appellatur Genes. xxv et xxviii. Sed quae sit altera Mesopotamia Susoba, nondum comperi, nec ulla eius nominis occurrit.

N. ix. Ἐν ἑβδομήκοντα ψυχῶν.] Corr. ψυχαῖς. De numero dissident Hebraei Latinique codices a LXX Senioribus, secundum quos Act. vii, 14. Stephanus LXXV animas enumerat: quanquam iidem illi LXX Deuter. x, 22 non plures animas quam septuaginta posuerunt. De hac quaestione vide Hieron. in Tradit. et Augustin. Quaest. CLII. in Genes. et xvi. de Civit. Dei cap. 40.

Ἐν χρόνοις Μωυσέως.] Prava interpunctio falsissimam sententiam hoc loco peperit: nempe quinta γενεᾷ utrobique tam in stirpe Levi, quam Iudae, Israelitas ex Aegypto migrasse. Dixit enim paulo ante: mansisse illos in Aegypto γενεὰς πέντε, quas deinde singillatim percenset. Atqui de sola id Levitica utcunque verum est; in Iudae stirpe falsum. Haec enim est utriusque series.

p. 15. Iacob

Levi	Iuda
Caath	Phares
Amram	Hesron
Moyses	Ram
	Aminadab
	Naasson

Aegyptum ingressus est Iacob, cum iam Caath nepotem ex Levi filio suscepisset. Quamobrem prius illud falsum est, πέντε γενέας in Aegypto commoratos Israelis posteros, cum duae aut ad summum tres duntaxat intercesserint. Posterius, quod ait quinta γενεᾷ liberatum esse populum, commoda interpretatione sic adiuvandum est, ut quintum caput per γενέαν intelligat. Nam Moyses a Iacobo quintus est. Neutrum in stirpe Iudae procedere potest. Siquidem Naasson a Iacobo septimus est. Ergo ita locum Epiphanii concipiemus: ἐν χρόνοις Μωϋσέως καὶ Ναασσών· πέμπτῃ γενεᾷ κατὰ τὸν Λευὶ ἔξεισιν etc. *Quinta generatione duntaxat in serie Levi.* Quod adiiciendum ideo fuit, quia ambas inter se familias permiscuerat. Ad eumque modum corrigenda et Interpretatio nostra.

Huc illa celebris et a chronologis vexata quaestio pertinet: quot annos in Aegypto Israelitae permanserint; quam ne attingam hoc loco, cum eorum, a quibus est tractata diligentia et copia, tum instituta notarum brevitas hortatur.

Ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ.] Veteribus ante Eusebium omnibus persuasissimum erat, Moysis σύγχρονον Inachum fuisse; ut Iosepho, Clementi, Tatiano, caeteris denique. Quorum quidem errorem castigavit Eusebius et Inachum ante Israelitarum migrationem annis ferme CCCXLVI extitisse docuit. Quare vehementer miror, Epiphanium, qui Eusebium in omnibus, quae ad temporum rationem attinent, perpetuo sequitur, ibi, ubi minime oportuit, ab eius autoritate descivisse

ac falsam veterum opinionem veritati praetulisse. Atque ut verum Inachi et Argivorum regni initium eruatur, huius extrema tempora perscrutanda sunt, atque in termino aliquo defigendus est gradus, unde ad anteriora progredi liceat. Duae apud Eusebium dynastiae in eiusdem propemodum regni successione ponuntur: Argivorum una Regum, Mycenaeorum altera. Argivorum regum series ab Inacho coepta ad Acrisium usque perducta est, quanquam Inachi stirpem ac familiam Sthenelus claudit: quo mortuo, in Danaum peregrinum atque Aegyptium ius est ab Argivis imperii translatum. Deinceps a Danao ad Acrisium propagata successio est. Quem cum Perseus nepos per imprudentiam occidisset, Mycenas sese contulit, ubi vel ab ipso vel ab eius filio Sthenelo continuatum est Argivorum regnum et Mycenaeum appellatum. Ultimus regum istorum, cuius quidem rationem Eusebius habeat, Agamemnon fuit: quo interempto Mycenaeorum regnum in secundo Chronico terminatur anno eodem, quo excidium Troianum accidit. Vide Pausaniam Corinthiacis. Iam Argivorum Mycenaeorumque regum successio annique, quibus imperarunt, varie ab Eusebio tradun-
tur in utroque Chronic. lib. 20. Nam in posteriore ab exordio Inachi ad Troianum p. 16.
ἅλωσιν anni numerantur 675, in priori 655. Secundum posterioris libri ratiocinia, quem praecipue sequimur, cum Troianum excidium congruat anno periodi Iul. 3530., mundi 2800., Inachus anno ante hunc sexcentesimo septuagesimo quarto coepit periodi Iul. 2856., mundi 2126: post diluvium 471., post Abraami ortum 179. Cumque Israelitae anno per. Iul. 3183., mundi 2453., ex Aegypto migraverint, Inachi primordium Moysis principatum antecedit annis fere CCCXXV. Tantum veterum scriptorum et Epiphanii chronologia a veris temporum rationibus aberrat.

Οὗ θυγάτηρ Ἰώ.] Haec ex Eusebii Chronicis interpolata sunt. Eusebius ad annum CLX haec notat: *Inachi filia Io, quam Aegyptii mutato nomine Isidem colunt. A patre Inacho Inachus fluvius apud Argos, a filia Ione Bosporus nuncupatur.* At anno CCCCLXXXI: *Io*, inquit, *Iasi filiae Iupiter mixtus est, qua in bovem, ut dicitur, versa, Bosporus appellatus est; et secundum nonnullos in Aegyptum profecta Isis nuncupata.* In Graecis, quae ex Georgio Monacho Scaliger concinnavit, pro Iasi scriptum est Ἰνάχου. Itaque duas eiusdem nominis apparet fuisse. De priore loquitur Epiphanius. Sed hoc de suo perperum adiecit, eandem Atthidem nominatam. Nam Eusebius anno IↃXI Cranai secundi Atheniensium regis filiam Atthidem extitisse scribit, a qua Attica cognomen obtinuit, cum hactenus Acta vocaretur.

Καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἄπιδος.] Multum discrepant Inachus et Apis. Nam hic ab illo tertius est in Argivorum regum serie, quare imprudenti hoc Epiphanio excidit.

Καὶ εἰς αἱρέσεις συσταθέντα.] Quis hoc praeter Epiphanium dixit, mysteria illa, quae ab Orpheo, caeterisque Athenas importata fuerant, philosophorum sectas ac dogmata propagasse? Plane hoc inauditum ac mirum: neque, ut quod res est fatear, speciem ullam probabilitatis continet.

Ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.] Susque deque miscet ac perturbat omnia, non minus temporum quam veritatis et historiae securus. Nam Macedonica tempora, quibus imperium istud floruit, a Xerxis aetate nimium distant, multo magis a Nabuchodonosore. Et tamen ad illa tempora sectarum principes Philosophos extitisse docet. Haec sunt inextricabilia.

Πλάτων γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν.] Toto, inquit, illo spatio Plato et ante hunc Pythagoras, ac post illum Epicurus emersit. Xerxisne ac Nebuchodono-

sori temporibus? Unus ex iis, quos recensuit Epiphanius, antiquissimus Pythagoras diu post Nabuchodonosorum, ante Xerxen floruit, nempe Olympiade LX, ut Diogenes testatur, Cyro adhuc superstite.

AD STOICORUM HAERESIN.

N. I. Μεταγγισμούς τε ψυχῶν.] Stoici animam putabant esse corpoream, videlicet πνεῦμα ἔνθερμον, ut ait Diogenes, ideoque interire post mortem, tametsi aliquamdiu post obitum maneret. Μετεμψύχωσιν vero defendisse Stoicos nusquam a me lectum est. Et hallucinationem hanc esse crediderim, quaemadmodum et quod sequitur: immortalem a Stoicis animam esse constitutam. Quod falsum est. Vide sis Diogenem et Plutarch. de Placitis Phil.

p. 17. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν.] Zeno Stoicae sectae conditor Mnaseae sive Demae F. Cittiensis, ex oppido Cypri insulae, ut Laërtius et Suidas narrant; de Cleanthe Tyrio Zenonis patre nihil comperi. Quamquam scio ἄνωθεν fuisse Phoenicem, quod Cittiense oppidum a Phoenicibus colonis frequentatum fuerit. Quinetiam civem illum vendicasse sibi τοὺς ἐν Σιδῶνι Κιττιεῖς autor est Laërtius. Ergo Citium aliud in Phoenice oppidum. Denique Zenonem Poenulum ob id appellat Cicero lib. IV. de fin: *Postea tuus ille Poenulus (scis enim Citiaeos clientes tuos e Phoenicia profectos).*

Ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέναι.] A quo haec didicerit Epiphanius, beasset nos, si docere voluisset. Crediderim Ῥώμην ab eo pro Italia sumi; et Eleatem Zenonem cum Citiensi confundi. Nam dubitat, duone fuerint ambo isti, an unus Stoicorum pater. Fuit autem Zenonum alter Eleates ex Italia; sed quod ambos dicit eadem habuisse dogmata, satis ex Diogene aliisque refellitur.

AD HAERESIN VI., PLATONICORUM.

Τῇ μετενσωματώσει.] Socrates apud Platonem in Phaedone de hoc dogmate disputat. Sed et Chrysostomus Homilia I. in Ioan. Platonis dogmata de anima redarguens: νῦν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ θεοῦ φησιν οὐσίας εἶναι. νῦν δὲ οὕτως ἀμέτρως καὶ ἀσεβῶς ἐπάρας μεθ' ἑτέρας καθυβρίζει πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χοίρους καὶ ὄνους εἰσάγων, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἀτιμότερα ζῶα.

AD HAERESIN VII., PYTHAGOREORUM.

Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας.] Verum est Pythagoram Platone superiorem fuisse, de Peripateticis absurdum. Quos perperam sane cum Pythagoreis commiscet. Quinque enim sectas commemorat, Stoicorum, Platonicorum, Pythagoreorum, sive Peripateticorum, et Epicureorum. Ad haec Peripateticos τὴν μετεμψύχωσιν propugnasse ridiculum est, et hoc Pythagorae figmentum reiicit Aristoteles lib. I. de Anima cap. III.

Οὗτος δὲ τέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ.] In Media Phythagoram obiisse nemini unquam auditum. Scribendum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Mortuus enim est in Magna Graecia. Vide Laërtium.

AD EPICUREORUM HAERESIN.

Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς.] Vide Diodorum Siculum lib. I. et Euseb. Προπάρασκ. lib I.

Ἕως τοῦ Σερούχ καὶ Ἀράμ.] Pro Ἀρὰμ corr. Θαρέ.

Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραήλ.] Non tam vetus est Iudaeorum appellatio pro universo Israelitarum genere, ut Davidicis temporibus usurpare coeperit. Audi Iosephum lib. XI. Ἀρχ. cap. V. Ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν

ἐκ Βαβυλῶνος ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους αὐτοί τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας ταύτης μετέλαβον. Quare post Babylonicam captivitatem Iudaeorum vocabulum obtinuit.

Καὶ φιλισταίᾳ οὕτω κληθείσῃ τότε.] Quasi duae ac discrepantes appellationes istae sint. Enimvero una eademque vox est פלשתים. Sed τὸ פ olim, ut apud Arabes, ita apud Hebraeos perpetuo cum Raphe pronuntiatum. Graeci διὰ τοῦ Π expresserunt.

N. V. Καὶ Χυδαῖοι ἐγένοντο.] Χυδαῖοι hoc loco idem est atque *abundantes, copiosi fuerunt.* p. 18. Epiphanius vero perinde hoc vocabulum accipit ac si *viles et contemptos* significaret. Nam ea vocis est potestas. Hinc dactylorum genus divis sacrum per contemptum a Iudaeis chydaeum vocatum. Plinius lib. XXIII. cap. IV. *Nam quos ex iis honori deorum dicamus, Chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis.*

N. VI. Διὰ τὸ διπλοῦσθαι.] Nam libri duo Regum priores, quos Samuelis vocant, volumen unum constituunt, itemque Regum duo posteriores unum. Tum liber Ruth cum Iudicum libro volumen unicum facit. Sic et libri Paralipomenon duo, totidemque Esdrae, singula apud Hebraeos volumina faciunt. Ita V expunctis voluminibus, constat XXII librorum numerus. Vide Hieron. in Prologo Galeato, Cyrillum Catech. IV. Euseb. lib. VI. Histor. cap. XIX.

N. VII. ἥ τις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται.] Solet plerumque Scripturae verba non iisdem, quibus concepta sunt, citare verbis, sed immutatis, ut hoc loco factum est.

Βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ.] Samaria regionis interdum nomen est, interdum oppidi. Priori modo etiam ante conditam Samariam usurpatur III. Reg. cap. XIII, 32: *Profecto enim veniet sermo, quem praedixit in sermone domini contra altare, quod est in Bethel et contra omnia fana excelsorum, quae sunt in urbibus Samariae.* At cap. XVI, 24 Amri rex Israëlis *emit montem Samariae a Somer duobus talentis argenti et aedificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariam.* Apud Epiphanium ergo ratio postulat, ut Samaria regionis potius, quam oppidi vocabulum sit. Nondum enim Ieroboamo regnante condita erat Samaria. Et tamen cum Hierosolymis opponatur, pro oppido sumi videtur.

Ἰωσίας Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελούμ.] Multis modis implicata et obscura est postremorum Iudae regum successio, quam impeditiorem facit Matthaei genealogia. Nos utrumque nodum breviter hoc loco dissolvemus. Iosias Amon filius regni haeredes filios habuit omnino tres, ut ex lib. IV. Reg. constat. Primus post parentis mortem regnavit Ioachaz mensibus tribus: IV. Reg. 23, 30, qui et Iechonias in apocrypho Esdrae libro tertio dicitur, cap. I, 34. Perperam enim Maldonatus noster id ad Ioacim accommodavit. Secundus est Ioakim, qui et Eliacim vocatus est, lib. IV. Reg. cap. XXIII, 34, qui annos regnavit XI. Tertius fuit Sedecias, ante quem Ioachin sive Iechonias Ioacimi filius tribus mensibus imperavit: cap. XXIV, 17. At I. Paral. cap. III, 15 Iosiae filii nominantur quatuor: Iohanan, Ioakim, Sedecias, et Sellum. Cum hic multa ab interpretibus et chronologis afferantur, placet Hebraeorum sententia, imprimisque Aben Hesrae in I. cap. Dan., R. Levi ben Gerson et R. David ad lib. IV. Reg. cap. XXIII, Sellum eundem esse cum Ioachaz, qui paternum imperium populari factione, non iure successionis obtinuit, quod et Scriptura cap. XXIII, 30. declarat his verbis: *Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae: et unxerunt eum et constituerunt eum regem pro patre suo.* Nam si aetatis ordinem spectes, post Iohanam, qui ante patris obitum praereptus videtur, maximus natu fuit Ioacim sive Eliacim. Quod et Iosephus

lib. x. cap. vii. Orig. docuit. Etenim Ioachaz cum ad regnum evectus est, viginti
p. 19. trium annorum erat: cap. xxiii, 31. Ioakim vero, qui post tres menses regnum
capessivit, annorum erat xxv: biennio itaque maior fuit. Unde et Ioakim anno
Iosiae circiter vi natus est, Ioachaz vero ix. Tertius natalium ordine debet esse
Sedecias, qui post xi annos et vi menses a morte Iosiae a Nabuchodonosore
regno praepositus est. *Actum vicesimum et primum aetatis annum habebat.* Cap.
xxiv, 18. Quare Ioachazo iunior est, natusque anno Iosiae xxi vel xxii. Atqui
in lib. i. Paralipom. postremus numeratur Sellum, quem Ioachaz esse diximus.
Non desunt coniecturae, cur postremum in locum coniectus sit Sellum, quas,
ne longiores simus, chronologi suppeditabunt. Quanquam Hebraei quidam, ut
Aben Ezra in cap. i. Dan., Sellum sive Ioachaz postremum Iosiae liberorum esse
velint, et quod Sedecias, cum regnare coepit, xxi annos natus fuisse dicitur,
interpretari student. Scribit enim ille triennio ante Iosiae necem Sedeciam regem
esse consalutatum: unde cum Iosias mortuus est annum egit xxiv. Idque ex eo
probat, quod Hier. xxvii in principio regni Ioakim iussus est propheta vincula
praeparare ac regum nunciis dare, qui venerant Ierusalem ad Sedeciam regem
Iuda: nimirum quod finitimi reges Sedeciam, quem ab hinc triennio regem esse
factum didicerant, mortuo patre adhuc regnare sibi persuaserant ad eumque
legatos miserant. Ita Aben Ezra. Quae mihi interpretatio non magnopere placet.
Sed utut ea se res habet, omnino Sellum est Ioachaz. Nam Ierem. xxii, 11
Sellum filius Iosiae pro Iosia patre suo regnasse dicitur; is autem est Ioachaz.
Cum haec partim certissima atque e sacrorum librorum autoritate deducta, partim
probabilia sint, ex iis nonnulla ab Epiphanio commissa castigari necesse est.
Primum quod Iechoniam ait Iosiae filium eundem esse cum Sellum. Nam Matthaeus
Iechoniam quidem a Iosia genitum asserit, sed Iechoniae filium non Iechoniam
alterum, sed Salathielem appellat. Atqui Sellum sive Ioachaz prolem habuit
nullam: neque Iechonias ab altero quam ab apocrypho Esdrae libro nominatur.
Quamobrem Epiphanius per Iechoniam Iosiae filium Ioacimum sive Eliacimum
intellexit: cuius filius Iechonias idemque Ioachim appellatus יהויכין: Pater
autem יהויקים. Verum Ioakim nusquam Iechonias vocatur; haec prima est
hallucinatio. Altera, quod Amasiam eundem Iechoniam sive Ioakimum nominat,
quod unde hauserit, nescio. Tertia omniumque gravissima, quod Iechoniam,
hoc est Ioacimum, genuisse Sedeciam ac Ioacimum existimat. Lib. i. Paral.
cap. iii, 15. ex quatuor Iosiae filiis Ioanan, Ioakim, Sedecia, et Sellum, secundus,
nempe Ioakim, genuit Iechoniam et Sedeciam, Iechonias Salathiel. Duo
ergo fuere Sedeciae, neuter Iechoniae filius; sed prior Iosiae, qui et postremus
ex Davidis stirpe regnavit, alter Ioakimi filius, qui nunquam rex fuit: quos
quidem ambos Epiphanius permiscuit. Nam qui ab eo commemoratur Sedecias,
ille est ipse, qui regum novissimus imperavit. Cuius etiam fratrem Ioakimum
appellat, quae quarta est hallucinatio: nisi quis Sedeciam alio nomine Ioacimum
ab Epiphanio nominari censeat, ut καὶ Ἰωακεὶμ ad καλούμενον referatur. Quod et
nihilo secius falsum est: Ioakimi quippe filius Ioachin fuit, qui male hic Ἰωακεὶμ
concipitur, cuius patruum Sedeciam Scriptura vocat. Hieron. in cap. i. Dan.
p. 20. Ioacimum Iosiae F. per kim, Ioacimi vero filium scribi per chin observat. Totidem
paucis illis verbis a sanctissimo eruditissimoque viro Epiphanio peccata
sunt: quorum admonere lectorem officii est institutique nostri, excusare, humanitatis,
dissimulare aut tueri velle neque officii neque humanitatis est.

N. viii. Καὶ μηδεὶς περὶ τούτου.] Hic illa gravis agitatur quaestio, sitne in
Matthaei genealogia alicuius nomen praeteritum. Etenim Matthaeus generationibus
recensitis omnibus tria intervalla distinguit, quibus singulis xiv generationes
assignat. Ut puta ab Abrahamo ad Davidem xiv: totidem a Davide ad
transmigrationem Babylonis: ac postremo totidem a transmigratione ad Christum.
In duobus intervallis prioribus constat numerus; in tertio xiii duntaxat
capita numerantur. Nam generationum nomine personas ipsas Matthaeus intelligit,
quae aut gignunt, aut gignuntur. Quare unum aliquod nomen sive generatio
una desideratur. Cum hunc Matthaei locum Christiani nominis hostes tanquam
inextricabilem obiicerent, quaestionis difficultas nostrorum excitavit ingenia,
et innumerae rationes excogitatae sunt: quarum haec plerisque commodissima
videtur, ut librariorum culpa nomen aliquod exciderit. Quamobrem
Epiphanius Iechoniam bis a Matthaeo positum arbitratur; quam eiusdem vocabuli
repetitionem exscriptores vitiosam rati praepostere correxerunt. Ergo ita
Matthaeum scripsisse putat: *Iosias autem genuit Iechoniam, et fratres eius in
transmigratione Babylonis: Iechonias autem genuit Iechoniam, Iechonias autem
genuit Salathiel* etc. Iam scimus quis ex Epiphanii mente sit Iechonias iste.
Prior enim est Ioakim sive Eliacim, Iosiae F. Posterior alio nomine Sedecias
dictus est. Sed quam absurdum illud sit, e superioribus constat. Nam si de Sedecia
rege loquatur, quod ex regii stemmatis successione videtur velle, Sedecias
non Iechoniae neque Ioakimi, sed Iosiae filius est. Sin alterum Sedeciam
intelligat, qui privatus vixit, est ille quidem Ioakimi filius, sed non Iechoniae.
Nam lib. i. Paral. cap. iii, 15 Ioakim Iosiae filius Iechoniam et Sedeciam genuit,
Iechonias Salathielem. At Epiphanius Iechoniam et Sedeciam, quos tam
perspicue Scriptura distinguit, in eundem virum conflavit. Non dubium est, quin
Iechonias ille, qui Salathielem a Matthaeo genuisse dicitur, idem sit cum eo, quem
Paralipomenon liber commemorat. Sed alius ei pater quam Iechonias quaerendus
est. Maldonatus noster Ioakim pro iterato Iechonia substituit atque ita
legit: *Ioacim autem genuit Iechoniam: Iechonias autem genuit Salathiel.* Quod
Scripturae consentaneum est.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας.] Multiplex error, quo vix ullus ab Epiphanio
gravior est commissus. Non enim post Hierosolymorum excidium, sed
tanto ante, post x videlicet tribuum deportationem, coloni in Samariam submissi,
idque a Salmanassaro, non a Nabuchodonosore. Vide iv. Reg. cap. xxiv.
Neque vero solus in eo errore fuit Epiphanius. Nam et Procopius in Esaiam a
Nabuchodonosore Samariam et Iudaeam expugnatas ait. Atqui Com. 24 dicitur
Assyriorum rex de Babylone et de Cutha caeterisque regionibus transtulisse
colonos in Samariam. An tum Salmanassar Babylonem obtinebat, ut qui tunc
in ea regnabat Assyriorum vectigalis esset? Hoc quidem probabile est. Nam p. 21.
post Assyriorum vetus illud ac diuturnum imperium extinctum Babyloniorum
primordia a Nabonassaro coeperunt, anno per. Iul. 3967., centum fere annis a
constituta Medorum monarchia, quae iniit anno 3838. Porro Salmanassar x tribus
captivas abduxit circiter annum per. Iul. 3993., anno Ezechiae vi. A quo ad
Nabopolassarum Nabuchodonosori patrem anni sunt xcvi. Initus enim Nabopol.
convenit anno per. Iul. 4089., sub quo, imo ante ipsum, Babyloniorum imperium
florere excitarique coepit, cum iam Assyriorum secundum illud occidisset. Etenim
post Assaraddon nulla fit amplius regum Assyriorum mentio, sed Merodachi
filii Baladan Babyloniorum principis, iv. Reg. xx, 12., anno Ezechiae xiv.
Ideoque post Merodach Babylonios reges crediderim ab Assyriorum dominatu
se in libertatem asseruisse.

Τούς τε Χουθαίους καλουμένους.] Quatuor hosce populos longe aliter Scriptura

concipit: *Adduxit*, inquit, *rex Assyriorum viros de Babylone, et de Cutha, et de Hava, et de Emath, et de Sepharuaim.* Graece ita: Καὶ ἐκ Χουθὰ, καὶ ἀπὸ Ἀουὰν, καὶ ἀπὸ Αἰμὰθ, καὶ ἀπὸ Σεπφαρουαΐμ. Quod ad Chuthaeos attinet, Iosephus l. IX. Ἀρχαιολ. c. XIV, a Chutha Persidis regione et cognomine fluvio nominatos affirmat. Vide Eliam Thisbitem, vocabulo כות. Ab iis nihil, opinor, discrepant Κουθαῖοι, licet Epiphanius secernat: nisi quis Αἰμαθαίους eius loco reponendum censeat. Nam pro Ἀναγωγαναίους fortasse Ἀουαναίους melius erit, pro Havaeis; cum LXX Ἀουὰν scribant. At Scaliger Ἀνάγνους Γαναίους leg. ariolatur; quia גנאי sunt ἄναγνοι, *obscoeni*. Verum nationum hic nomina, non morum ac vitiorum propria commemorantur.

Ἔσδραν τινὰ ἱερέα.] Mirifica rerum temporumque perturbatio. Esdram asserit a Nabuchodon. missum, qui Samariae inquilinos Mosis legem doceret, idque anno XXX Babylonicae captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdram ab eo intellexisse qui Hecaliae filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notae, quod Israeliticam, hoc est X tribuum captivitatem, cum altera confundit, quae sub Nabuchodon. contigit. Quid enim aliud facere potuit qui Nabuchodon. eundem cum Salmanassaro constituerat?

AD HAERESIN SAMARITANORUM.

Hactenus sectae illae, quae vel ante scripturam extiterunt vel gentilium fuere propriae. Sequuntur eae quae utcunque scripturas usurpantes multiplicibus sese erroribus implicarunt. Quarum duo capita sunt, Samaritae ac Iudaei. Samaritanorum καθ' ὑποδιαίρεσιν factiones sunt IV, Iudaeorum VII. Samaritani sunt Esseni, Gortheni, Sebuaei, Dosithei; Iudaeorum Saducaei, Scribae, Pharisaei, Hemerobaptistae, Nasaraei, Osseni, Herodiani. Haec Epiphanius; qui, ut alias saepe, sic in harum sectarum partitione ac descriptione aequum magis ac benignum quam accuratum et severum lectorem exigit. Permulta enim istic falsa, minimeque cohaerentia disputat; quae nos invitissimi sane, pro eo ac sanctissimi viri pietatem eruditionemque veneramur, sed necessario tamen eruere, ac
p. 22. ne fraudi cuiquam sint, castigare debuimus. Hegesippus porro apud Eusebium l. V. cap. XXII. Iudaeorum sectas percensens Samaritanos inter illas retulit. Sunt autem istae: Essaei, Galilaei, Hemerobaptistae, Masbothaei, Samaritae, Sadducaei, Pharisaei.

N. I. Ἑρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται.] Non unius Epiphanii est otiosa illa ac nimis arguta vocis interpretatio. Paene omnes antiqui tam Graeci quam Latini eam amplexi sunt, ac mirificas ex ea sententias procuderunt. Sed accuratior omnibus Epiphanius noster, qui ita communem illam attulit, ut veriorem ac germanam non praeteriret; quae est lib. III. Reg. cap. XVI, 24.

Τὴν νῦν Ἰουδαίαν, ἢ Σαμάρειαν.] Saepenumero hoc inculcat, Cham in fratris sui possessionem invasisse ac Iudaeam occupasse; cuius pars, latius diffusa vocabuli notione, Samaria fuit.

Ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν.] Primus hoc Eusebius in Chronicis scripsit; a quo mutuatus est Epiphanius: si haec tamen Eusebii, non Hieronymi sunt, qui istiusmodi origine saepius lusit. Huic Epiphanius non bellae nominis interpretationi deteriorem adjecit alteram, Samaritas ob id appellatos esse quod legem custodirent.

N. II. Ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Γαρίζειν.] De duorum montium istorum, Garizin et Hebal sive Gebal, situ idem sentit Epiphanius quod Eusebius, si is

autor est libri de Locis Hebr. quem Latine vertit Hieron. Ibi enim ad Hierichuntem collocat, et Samaritanos mendacii arguit, qui eosdem prope Sichem sive Samariam constituebant. At Iosephus lib. IV. cap. VIII. Samaritanorum opinioni suffragatur: nec non et lib. XI. c. VIII., ubi de templo, quod Alexandri Magni tempore a Samaritanis in Garizin extructum est, historiam explicat: quam tu consule. Sed omnium accuratissime de Garizim et Hebalis situ disserit eruditissimus Masius ad cap. VIII. Iosue, et adversus Mercatorem Samariae propinquos istos esse colles pluribus argumentis affirmat.

No. IV. Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ἄρθρου.] Arguta haec observatio Graeci articuli, qui ad νεκροῦ vocabulum appositus est, vim habet omnino nullam; ut neque loca caetera quae illustrandi gratia congerit.

No. V. Παραδόσει τῇ προαχθείσῃ.] Reg. προσαχθείσῃ.

AD ESSENORUM HAERESIN.

Quid in mentem Epiphanio venerit, ut Essenos Samaritanis accenseret, divinare non possum. Nam quod occurrere potest, genus quoddam Essenorum fuisse a notis illis et sanctioribus diversum, probarem equidem, si apud Philonem aut Iosephum, qui de Essenorum generibus, institutis ac moribus accuratissime scripserunt, vestigium aliquod novorum istorum ac posteriorum existeret. Nunc cum neque isti nec alius quisquam vel levissime significarit Essenos cum Samaritanis commune quippiam habuisse, cumque inter Iudaeorum sectas a Iosepho recenseantur Esseni, apparet primum neque Essenorum ullam inter Samaritanos fuisse sectam, neque Epiphanium aliud Essenorum genus, cum Samaritanis adscriberet, intellexisse, quam celeberrimum ac laudatissimum illud quorum instituta Philo ac Iosephus uberrime perscripserunt. Quamquam Osse- p. 23.
nos postea inter Iudaicas sectas commemorat, qui iidem cum Essenis videntur.

Μετὰ τούτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν.] Quomodo Gortheni πρὸς ἀλλήλους dissentire coeperunt? Nam nulla hic Gorthenorum divortia, sectas nullas enumerat: et ἐπεξήγησις illa quae subiicitur: φημὶ δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ Ἐσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν, arguit τὸ πρὸς ἀλλήλους non ad solos Gorthenos, sed ad tres ὅλας sectas pertinere. Atqui διαφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους Graece non est πρὸς ἄλλους. Fortasse igitur ἄλλους pro ἀλλήλους substituendum. Postulabat ἡ ἀκολουθία ut pro Γορθηνοὶ scriberetur οἱ λοιποὶ, vel sectae tres recenserentur.

Ὁ νόμος ἐκέλευεν.] Mirum est quod hoc loco narrat: Samaritanorum inter se dissidium ab odio et iurgiis manasse, quod ea natio cum Iudaeis exercet. Nam si cum praetereuntibus Iudaeis rixabantur, quae causa fuit cur a se invicem dissentirent? Non id explicat Epiphanius, et aliud agit omnino. Etenim συμπληγάδες istae non sunt τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς ἀλλήλους, sed πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

Ἀλλὰ καὶ ὅτε ᾠκοδόμει Ἔσδρας.] Duo hic in Epiphanio reprehendit Scaliger, alterum, quod ab Esdra instaurata Hierosolyma dixerit, cum Neemias, non Esdras, id egerit; alterum, quod Samaritanos operam suam ad eam refectionem detulisse scribat, quod contra Scripturam esse credit. Sed in altero κακοήθειαν, in altero stuporem suum arguit. Etenim praeterquam quod Esdras cum Neemia vixit et urbi instaurandae praefuit, ut ex Neemiae cap. VIII, 2. et XII, 26. probat Serrarius, illud ᾠκοδόμει Ἱερουσαλὴμ comiter accipiendum est, ut ad urbis partem aliquam, cuiusmodi templum erat, pertineat. Illud vero dementissimae caecitatis est, negare Samaritanos operis participes se esse velle prae se tulisse,

cum id diserte lib. I. Esdrae cap. IV, 1 et 2. Scriptura testetur. Sed ea Serrarius in Minervali iam occupavit.

Ἐπεστράπησαν ὑπ' αὐτοῦ.] Deest negativa particula, quod vel mediocriter peritus animadvertere potuit. Ideo frustra hac in parte calumnia struitur Epiphanio in Elencho Scaligeriano, quasi contra Scripturam dixerit Samaritanos in communionem operis admissos. Nam et infra, cum de Sebuaeis agit, scribit Esdrae illos odio festa sua praepostere ordinasse.

AD SEBUAEORUM HAERESIN.

Iebussaeos perperam Damasceni codices habent. Hos ab Hebraïca voce שבוע, quae hebdomadem significat, appellatos שבועאי, quasi ἑβδομαδίτας verisimile est, quod pag. 218. in Isag. Canon. scribit Scaliger. Sed in eius vocis reddenda ratione sibi non constat. Nam in eo loco iccirco ἑβδομαδίτας nominatos putat, quia omnem δευτέραν τῶν ἑπτὰ τῆς πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione qua ipsum πεντηκοστῆς diem colunt. Etenim τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων Omer, sive manipulum, offerebant; a qua die sabbata omnia, quae ad Pentecosten usque sequebantur, nomen obtinebant, puta δευτερόπρωτον, δευτεροδεύτερον, et caetera, ut alibi disputatur. Samaritani vero δευτέρας appellabant omnes dein-
p. 24. ceps dies quae in eandem feriam incurrunt in qua erat δευτέρα: ita ut inter oblationem Omer et solenne Pentecostes incurrant septem δευτέραι. Vide caetera in quibus δευτέρας appellari celebrarique duntaxat illas a Samaritanis significat, quae ad Pentecosten, sive עצרת, succedunt. Unde σεβουαίους et ἑβδοματίτας dici Samaritanos a Iudaeis asserit, quod omnem δευτέραν τῶν ἑπτὰ τῆς πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione qua ipsum πεντηκοστῆς diem colunt. At idem in Elencho Trihaeresii cap. I. Sebuaeos ait septies in anno Pentecosten instaurasse, indeque factum ut in autumnum, in hiemen et in ver incideret; propterea quod hoc loco scribit Epiphanius Pentecosten illos in autumno celebrasse, non solum id autumno, sed in quatuor anni articulis egisse. Quod est aenigmatis simile. Quomodo enim Pentecosten in quatuor anni temporibus instaurabant, si in spatio illo tantum, quod ab Omer ad Pentecosten intercedit, τὰς δευτέρας septem festas ac solennes ducerent? Drusius a Sebaïa, qui cum R. Dosthai ad novos Samariae inquilinos erudiendos ex Assyria missus est, derivat. Probabile est a שבוע, id est hebdomade, dictos esse, quod, ut Samaritani caeteri, τὰς δευτέρας septies illo duntaxat intervallo celebrarent, quod ad Pentecosten intercedit.

Διὰ μῆνιν καὶ ὀργὴν μετέθηκαν.] Supra dixerat πρὸς ἀλλήλους iras ac rixas suscepisse, nunc cum Iudaeis simultates illas intercessisse non obscure colligitur. Siquidem odio illorum praepostere solennium istorum tempus usurpare coeperunt.

Ἄγουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα.] Utrum primus mensis apud Samaritanos et Sebuaeos Tisri fuerit non satis explicat. Ait enim μετὰ τὸ νέον ἔτος, post annum novum, ab illis statui; cuius anni novi caput est μετὰ τὸν Θεσρὶ ἐν τῷ μετοπώρῳ. Porro Tisri cum Augusto comparat. Haec igitur salebrosa ac perplexa sunt. Si in autumno novus annus iniit, non utique in Tisri, qui Augusto respondet. Cur ergo tam diligenter hunc ipsum mensem variis circumscribit nominibus, si non anni primordium est? Cur deinde ita loquitur? ἀπεντεῦθεν οὗτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι. Nimirum in eo mense, de quo locutus est, hoc est Tisri. Sequitur enim ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν πεντηκοστὴν ποιοῦσι, quinquagesimo post die. Quare ante μετόπωρον et in Tisri Azyma celebrantur, adeoque caput anni Tisri. Et μετὰ idem erit atque *inchoato*, *ineunte*.

Ὡς Αὔγουστος παρὰ Ῥωμαίοις.] Imo vero September. Sed nescio utrum isti Iuliani ac solaris anni primum mensem in Augusto defixerint.

Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι.] In Alogorum Haeresi No. XXIV. longe aliam Graecorum mensium ordinationem sequitur. Nam Graecorum, sive Syrorum, Audynaeus Ianuario, Dius Novembri respondet. At hoc loco quoniam Apellaeus cum Augusto confertur, Ianuarius erit Artemisius, et Dystrus November. In Macedonicis mensibus magis sibi consentaneus est. Nam illic Apellaeus Octobris die XXIV. coepit. Unde consequens est Gorpiaeum Augusti partem occupare. Est autem Macedonicorum ac Syromacedonicorum, quos Graecorum nomine appellat, mensium varia admodum nec satis explicata dispositio: de qua agemus ad Alogorum haresin pluribus. Interim valde suspicor pro Apellaeo hoc in loco substituendum esse Loum; nisi in eo quoque hallucinatus sit Epiphanius.

Καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσι.] Potuit haec certis ex autoribus comperire, p. 25.
vel coram observare ipse. Quare non temere de Epiphanii fide dubitandum est, quod in Elencho facit Scaliger.

Οὐ μὴν δὲ ἐπείσθησαν τοῖς Σεβουαίοις.] Haec vel aliena ab hoc loco, vel parum sincera videntur. Quae ita forte restituenda sunt: Οὐ μὴν δὲ ἐπείσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι, hoc est Dosithei. Cornarius ita legerat: Οὐ μὴν ἐπεισ. τοῖς Σεβ. οἱ ἄλλοι, expuncta voce Γορθηνοί.

AD HAERESIM XII. GORTHENORUM.

Γορθηνοὶ δὲ, καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοί.] Mire implicatus et involutus hic locus est. Nam quos repetitis hisce vocibus, ἄλλοι, ἄλλων et ἐκείνοις, intelligat, extricari vix potest. Nonnihil assequeremur, si de Essenis istis constaret, quos inter Samaritanos unus Epiphanius annumerat. Atqui veri et γνήσιοι Esseni, quos Philo ac Iudaeus exhibent, nihil cum istis moribus atque ea festorum perturbatione commercii habuerunt. Divinandum igitur nobis est, et in tenebris attrectanda veritas, quod minime desperamus. Serrarium hic agitat Scaliger Elenchi cap. XX., et miram ei hallucinationem obiicit, quod ex iis Epiphanii verbis, καὶ οἱ ἄλλοι Ἐσσηνοὶ, duplex ab illo genus Essenorum agnosci in Trihaeresio scripserat. Ipse autem nullos alios Essenos videre se dicit, praeter eos quos decima haeresi posuit. *Nam recta*, inquit, *erat locutio* Γορθηνοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι: *sed quia inter Essenos et eos de quibus loquitur Gorthenos medii interiecti sunt Sebuaei, ne de Sebuaeis videretur loqui, adiecit* ἐξ ἐπιμέτρου *Essenos.* Idem Scaliger ἐγγὺς τῶν ἄλλων de Sebuaeis exponit. Quae interpretatio non inepta modo, sed Epiphanio ipsi contraria est. Nam ex ea sequitur Epiphanium velle Gorthenos et Essenos Sebuaeorum vicinos eadem cum ipsis facere, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττειν. Ad quos enim τὸ ἐκείνοις, nisi ad Sebuaeos pertinebit? Hoc autem absurdissimum est, cum et antea dixerit, et subinde moneat, Gorthenos saltem a Sebuaeis magnopere dissensisse. Cum igitur manifeste hic in mendo locus haereat, videamus quemadmodum recenseri possit. In Anacephalaeosi, quae summam haereseon complectitur, Samaritanorum tres priores sectae ita breviter explicantur: Γορθηνοὶ, οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους. Σεβουαῖοι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφερόμενοι· Ἐσσηνοὶ μηδ' ὁποτέραις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσιν ἑορτάζοντες ἀδιαφόρως: *Gortheni, qui diversis a Sebuaeis temporibus festa celebrant: Sebuaei, qui ob illa ipsa festa a Gorthenis dissident: Esseni neutris adversantes, in quoscumque inciderint, sine ullo discrimine festa cum ipsis obeunt.* In Breviario tomi huius, quod operis initio praefixum est, in Gorthenis pro eo quod est παρὰ τοὺς Σεβουαίους, perperam legitur

παρὰ τοὺς Ἑβραίους. Nam et Damascenus libro de Haeresibus, qui nihil aliud est quam Epiphanii Anacephalaeosis, paucis ademptis aut immutatis, ita ut su-
p. 26. pra proposuimus, exscripsit; licet vitiose, ut monuimus, *Iebussaei* pro *Sebuaeis* legantur. Quamobrem quod Essenorum institutum fuerit ex eo loco constat, nempe ut se in utramque partem versantes ad amborum mores consuetudinemque fingerent. Ideo Gorthenos solos ac Dositheos cum Sebuaeis simultates exercere dixit. Quibus animadversis ita locus iste conformandus mihi videtur: Οἱ μὴν ἐπείσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσιν. Ubi τῶν ἄλλων idem est atque ἑκατέρων, *alterutrorum*. Caeterum Gorthenorum vocabulum varie solet exprimi. Nam aut Γορθηνοὶ dicuntur, aut Γορθαιηνοὶ. In Anacephalaeosi Γοροθηνοὶ, mendose ut arbitror; ut et apud Eusebium Γορθηωνοὶ ab autore qui Γορθαῖος appellatur. Quare Γορθαιηνοὶ rectius videtur Scaligero.

Καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς.] Expiationum festum, sive Kippurim intelligit, quod x. Tisri celebrabant.

Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν] Ἄλλοι debent esse Σεβουαῖοι, sed vox Ἐσσηνοῖς inducenda, aut ἀλλ' Ἐσσηνοῖς scribendum; quia nonnunquam Esseni cum illis Pascha celebrant. Verum ecce de Essenis supra haer. X. scripsit: ἐνέμειναν γὰρ οἱ Ἐσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ, μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι, *in priore instituto permanserunt, nulla in re transgredientes*. Hic autem et in Anacephalaeosi plerumque cum Sebuaeis festa praepostere celebrant. *Quo teneam vultum mutantem Protea nodo?* An duo sunt Essenorum genera, ut Serrario placuit reclamante Scaligero? Ut alii cum Sebuaeis, alii cum Gorthenis et Dositheis habitarint, et eorum quibuscum degerent ritus in obeundis duntaxat solennibus imitarentur. Quod quidem studio pacis ac concordiae Essenos praestitisse horum disciplina persuadet, quae nihil otio ac quiete antiquius habuit.

AD HAERESIN XIII. DOSITHEORUM.

Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται] Supra Dositheos a communibus Samaritanorum odiis ac contentionibus excipere visus est: πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνον. Verum contrarius ex hoc loco sensus superioribus illis attribuendus est: nimirum ἐν βραχεῖ καὶ ἔν τινι ποσῶς, paucis ac levissimis in rebus Samaritanorum factiones a se invicem dissentire, praeter Dositheos, non qui nihil a caeteris discreparent, sed qui non leviter, ut illi, sed gravissime dissiderent. Dosithei porro tam ante Christum, quam post eum complures extiterunt; et nonnullorum apud Hebraeos mentio. Nam דוסתאי Dosthai est Dositheus, quod frustra negatum a Scaligero. At in cap. III. Pirke Aboth quoddam Dosthai Ianai F. dictum memoratur, quod a R. Meir didicerat. Sed is ab hoc nostro diversus est. Quemadmodum et alter ille, cuius aliquoties Origenes meminit eumque Samaritanum appellat lib. IV. περὶ Ἀρχῶν cap. II., nec non et aliis in locis, praecipue contra Celsum lib. II. Verum antiquior est Epiphanianus iste, a quo Sadducaeos propagatos esse mox indicat, qui quidem Christi ortum antecessit. De Dositheo et Dositheanis lege quae erudite Serrarius noster in Minervali disputat lib. IV. cap. X, XI et XII.

p. 27. Ἐγκρατεύονται ἀπὸ γάμων μετὰ τὸ βιῶσαι.) Potest illud μετὰ τὸ βιῶσαι duobus modis accipi; utrobique ἐλλειπτικῶς. Alter ut ἐν τῷ γάμῳ subaudiatur, alter, ut ad γυναῖκα pertineat. Prior interpretatio simplicior est, eamque Cornarius secutus est. In altera τὸ βιῶσαι idem est ac *mortuum esse*, ut apud Latinos *vixit*, βεβίωκε apud Plutarch. in Cicerone. Nos utramque cum agnovissemus, posterior in contextum recepta.

Καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα.] Fortasse τὰ σχήματα.

AD IUDAISMI HAERESES.

Ἰουδαϊσμὸς λοιπὸν μερισθείς.] De Iudaicis factionibus deinceps agit, quas ante Christi adventum septenas recenset. Quod πλατυκῶς et pingui Minerva dictum est. Nam tres constat apud Iudaeos fuisse sectas; caeteras, quae a Philastrio, Isidoro et hoc nostro numerantur, partim Iudaeorum non esse proprias, partim ne haereses quidem videri, partim denique a tribus illis matricibus non esse distinctas, quae sunt Pharisaeorum, Sadducaeorum, Essenorum. De quibus quoniam summa cum eruditione ac diligentia Serrarius noster tribus libris disseruit, et quae de iis observari a me possent occupavit omnia, cupidum earum rerum lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror quam otiosa repetitione detinendum. Conferat etiam si lubet cum Serrarii Trihaeresio ac Minervali, quae Drusius et alii quidam de eodem argumento scripserunt. Nos enim hic ea tantum adnotabimus quae ad illustrandum Epiphanium necessaria videbuntur.

DE SADDUCAEIS HAERESIS XIV.

Πρῶτοι Σαδδουκαῖοι ἀπόσπασμα ὄντες.] Quantum ex his, quae Epiphanius in his sectis prodidit, colligi potest, duo fuere Dosithei. Alter, idemque tempore posterior, Samaritanus, cuius meminit Origenes, alter longe antiquior; a quo propagatos esse Saducaeos non Epiphanius solum, sed etiam Hieronymus testatur, Dialogo contra Lucifer. *Taceo*, inquit, *de Iudaismi haereticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt: quod Dositheus, Samaritanorum princeps, prophetas repudiavit, quod Sadducaei ex illius radice nascentes etiam resurrectionem carnis negaverunt.* Ex Dosithei ergo radice nati sunt Sadducaei; quod est idem atque ἀπόσπασμα fuisse τῶν Δοσιθέων. Ut mirari Scaliger desinat ab Epiphanio id esse scriptum. Itaque Dositheus a Iudaeis ad Samaritanos deficiens peculiarem illic sectam condidit. Quam postea Sadokus interpolavit, cum et ipse ad Samaritanos a Iudaeis transiisset.

Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτούς.] Saducaei passim, apud Graecos maxime, geminato δ scribuntur, quasi esset צדוק. Apud LXX. antiquissimus ille sacerdos, Σαδούκ. De quo copiose Serrarius ac Drusius. Sadoci porro extitere duo: quorum unus duntaxat ab Epiphanio memoratus, qui Davidis et Salomonis aetate vixit, alter Antigni discipulus, cuius socius et condiscipulus fuit Baithos, ut autor est Elias in Thisbi. Ab hoc posteriore Saducaei cum origine nomen acce- p. 28.
perunt. Etenim ambo illi a praeceptore desciscentes legem ore tenus traditam abnegarunt, neque alteri, quam quod legis scripto esset expressum, adhibendam fidem putarunt; ex quo קראים Karraïm, quasi *Textuales* dicti. Haec Elias. Addit Abraham Zachuth Sadoc et Baiethos ad Samaritanos et Garizitanum templum receptum habuisse. Sed fieri potest, ut Saducaei ipsi a priore illo ac vetustissimo pontifice oriundos sese profiteri mallent quam a posteriore transfuga, vel etiam ut ad *iustitiae* vocabulum et nominis interpretationem alluderent, idque crebris usurparent sermonibus, quod unum ideo, praetermissa altera ac veriore Saducaeorum origine, commemoravit Epiphanius.

Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασι.] Actuum cap. XXIII, 8. *Sadducaei enim dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum:* οὔτε ἄγγελον, οὔτε πνεῦμα. Spiritum sanctum hoc loco non unus Epiphanius intellexit, sed et Philastrius. Quare temere et imprudenter in Elencho Scaliger: *Asinitas*, inquit, *mera est et*

impietas haec fateri. Proinde execranda illa sententia Serrarii, qui non minus impie quam ridicule eam tuetur. Nam quod ait πνεῦμα illic sine articulo positum universe sumi, cum ut spiritum sanctum significaret, τὸ πνεῦμα scribendum fuerit, quod diu ante Scaligerum Salmero noster observaverat, nihil ad rem pertinet. Etenim saepe πνεῦμα sine articulo pro spiritu sancto in scripturis usurpatur; ut Ioann. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu:* ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος; et aliis in locis, quorum nonnulla profert in Minervali Serrarius. Quare non improbanda haec Epiphanii interpretatio videtur, tametsi de solo spiritu sancto praecise locutum putaret evangelistam. Quod necesse non est. Hanc enim Saducaeorum mentem fuisse suspicor, ut spiritum omnem, hoc est πνευματικὴν οὐσίαν, funditus tollerent, ideoque corporeum esse deum assererent, ut Lyranus existimat. Ex quo consequitur etiam spiritum sanctum illos abnegasse. Unde merito ab Epiphanio aliisque dictum est Sadducaeos spiritum sanctum ignorasse, ut eam ex toto genere τῶν πνευμάτων speciem deligerent, qua negata maius illi sibi impietatis crimen arcesserent.

Τὰ πάντα δὲ ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσι.] Etiamne sacros omnes libros praeter Pentateuchum repudiarunt? Affirmant veteres omnes praesertim Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Beda, Elias quoque Thisbites, aliique, quos Serrarius testes citat. Negat autem Scaliger et contrarium asseverare Iosephum existimat. Sed tantum abest ut contra Iosephus sentiat, ut is communem illam lib. XIII. Orig. cap. XVIII sententiam videatur adstruere. Docet enim Pharisaeos multa populo tradidisse, ἅπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγων ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Sadducaei igitur autore Iosepho sola haec asciscenda observandaque dicebant quae essent scripta ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις. Quod et lib. XVIII, cap. II his verbis expressit: φυλακῆς δὲ οὐδαμῶς τινων μεταποίησις αὐτοῖς, ἢ τῶν νόμων. Sane aut haec Iosephi verba Sadducaeos indicant nullos alios quam Mosis libros admisisse, aut saltem non illud quod a Scaligero tam pertinaciter pugnatur, efficiunt, ut sacros omnes scripturae libros amplexi sint, τὰς ἀγράφους δευτερώσεις reiecerint. Agit enim illo loco praecipue Iosephus περὶ πρακτικῶν νομίμων, de ritibus ac consuetudinibus sive
p. 29. legibus, quibus agendum aliquid praescribitur, quae in solo fere Mosis Pentateucho continentur. Unde cum Sadducaei exciperent, ea duntaxat quae scripta erant observari debere, solos Moysis libros, quibus τὰ νόμιμα comprehenduntur, intelligebant, non historicos aut propheticos libros, quibus novae nullae, aut perpaucae, cerimoniae praecipiuntur. Caetera apud Serrarium vide.

AD HAERESIN XV., QUAE EST SCRIBARUM.

Scribarum ordo neque Iudaismi haeresis fuit, neque πρὸς Φαρισαίους ἀντιδιαστελλόμενος. Nam et Scribae plerique Pharisaei, non tamen omnes; quemadmodum inter theologos nonnulli monachi et arctioris vitae professores. Theophylactus in Lucam cap. XI. *Sane alii erant Legisperiti, et alii Pharisaei. Nam Pharisaei videbantur ut monachi, et qui ab aliis se segregebant. Legisperiti vero Scribae erant et doctores, qui solvebant quaestiones legis.* Tostatus in cap. XXIII. Mat. Quaest. XII. *Sciendum quod licet ponantur hic Scribae et Pharisaei tanquam distincti, non distinguntur inter se sicut Pharisaeus et Sadducaeus, sive sicut opposita, quia nullus Pharisaeus est Sadducaeus, neque e contrario, quia erant sectae disparatae et quasi oppositae: sed distinguntur sicut grammaticus et dialecticus; quia licet aliud sit grammaticum esse, aliud dialecticum, tamen idem potest*

esse grammaticus et dialecticus. Sic enim aliud est esse Scribam quam Pharisaeum; quia Scribam esse est esse sapientem in lege, Pharisaeum esse erat habere modum certum vivendi et sectam. Et tamen accidit eundem esse Pharisaeum et Scribam, id est doctum in lege. Maldonatus vir doctissimus ad cap. II. Mat. *Scribas proprie notarios publicos fuisse docet, quorum duplex erat officium, alterum publica instrumenta conficiendi, alterum sacras Scripturas interpretandi et a corruptela vindicandi.* Unde iidem νομικοὶ, et νομοδιδάσκαλοι, et γραμματεῖς appellantur. Epiphanius vero in sequenti haeresi νομικοὺς a Scribis discernere videtur. Ait enim Pharisaeos eadem cum Scribis sensisse. Γραμματεῦσι δὲ, φημὶ, τοῖς ἑρμηνευομένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. Hanc non modo Epiphanii opinionem esse, verum etiam Lucae testimonio comprobari Drusius arbitratur lib. II. de tribus Sectis cap. XIII. Nam cum Christus com. 45. dixisset, Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, etc. *Vae vobis Scribae et Pharisaei hypocritae, quia estis ut monumenta, quae non apparent,* statim quidam τῶν νομικῶν *respondens ait illi: Haec dicens etiam contumeliam nobis facis.* Tum Iesus καὶ ὑμῖν τοῖς Νομικοῖς οὐαί, *Et vobis Legisperitis vae:* quasi diceret Legisperitus: Non solum Scribas et Pharisaeos, sed etiam nos νομικοὺς, id est Legisperitos, notas: Ergo diversi aliquantum νομικοὶ a Scribis. Scaliger vero in Elencho cap. XI. in eodem Epiphanii loco Serrario arroganter insultans νομικοὺς ait *proprie formulas iuris et actiones civiles docuisse, ac forensia magis tractasse.* Et postea eundem Serrarium insequitur, quod scribas legis cum scribis populi et actuariis publicis confuderit. Duo enim scribarum genera constituit, γραμματεῖς τοῦ νόμου, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, et hos posteriores actores vel actuarios publicos fuisse putat. Nos attente consideratis omnibus non dubitamus quin νομικοὶ iidem sint cum scribis et νομοδιδασκάλοις apud evangelistas. Nam de Epiphanii loco postea viderimus; adeoque foedissime Scaliger hallucinetur cum νομικοὺς actuarios publicos esse docet; quo nihil ineptius exci- p. 30.
dere potuit. Nam ut Lucae illo ipso loco, de quo paulo post, utar, cum cap. XI, 46. ad νομικοὺς oratione conversa ita eos Christus exagitat: καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαί, *quia oneratis homines oneribus, quae portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas:* num tandem actuarios publicos et civilium actionum formularios intellexit, ac non potius legis interpretes ac doctores? Cum praesertim Matth. XXIII. idem Scribis et Pharisaeis, quod apud Lucam τοῖς νομικοῖς, obiectum sit, nempe *quod alligarent onera gravia et importabilia etc., digito autem suo nollent ea movere.* Quare νομικοὶ ad Scribas, vel Pharisaeos, vel utrosque pertinent. Sane qui Matth. cap. XXII, 35. νομικὸς, a nostro interprete *Legis doctor* dicitur, idem Marci XII, 28. εἷς τῶν Γραμματέων nominatur. Atque adeo Tertull. lib. IV. c. Marc. cap. XXVII. νομικοὺς, quorum in illo XI. cap. Lucas meminit, Legis doctores interpretatur. Alibi vero passim vulgatus interpres νομικὸν vertit *legisperitum.* Unde persaepe νομικοὶ cum Pharisaeis copulantur, ut Luc. XIV, 3: *Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos et Pharisaeos:* Graece τοὺς νομικοὺς et cap. VII, 30. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Νομικοί. Qui cap. V, 17. Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι vocantur. Quare νομικοί a νομοδιδασκάλοις non discrepant, iidemque Legis interpretes sunt, ut et Bezae placuit; et falsissimum est τοὺς νομικοὺς proprie circa actiones civiles ac formulas occupari. Par est Scaligeri delirium, cum scribas populi sic a scribis legis secernit, ut illi actuarii vel actores publici fuerint. Quippe Matth. II, 4 Herodes, cum Magorum adventum et Christi nativitatem inaudisset, ut quo in loco Christus nasceretur inquireret, *principes sacerdotum et scribas populi* convocat, et eorum responsum expetit.

Quinam igitur alii esse possunt quam Legis interpretes et doctores? Certe non illi pragmatici, aut formularii, sive actuarii fuerunt: quos nemo de re tanta ac tam recondita consuleret, ad quam scilicet intelligendam disceptandamque non mediocris sacrarum literarum usus ac scientia requiratur. Quod ad Lucae testimonium illud attinet cap. xi., singulare est in eo quiddam de quo nullus, quantum scire possum, interpres admonuit. Etenim Graece ita legitur: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, comm. 44., quod et Latina Bibliorum Regiorum interpretatio retinet. At in Latinis aliis codicibus et apud Ambrosium et Hieronymum ita legitur: *Vae vobis, qui estis ut monumenta, quae non apparent, etc.* Neque vocabula ista reperiuntur, *Scribae et Pharisaei hypocritae*. Et apparet in quibusdam olim Graecorum codicibus illa defuisse. Quae si expungantur, peribit argumentum illud, quo fretus Drusius νομικοὺς a Scribis distinxerat. Et quamvis ita ut in Graecis extat, *Scribae et Pharisaei*, legamus, non inde tamen discrimen illud evincitur. Ita enim interpretari licet: cum hactenus in solos Pharisaeos invectus esset, postremo comm. 44, ad Pharisaeos etiam Scribas adiecisse. Quod cum indigne tulisset quidam qui Scriba tantummodo, non Pharisaeus esset, de ea re conquestum, quod non modo Pharisaeos, verum et ordinem suum incesseret. Haec esse potest simplicissima huius loci aptissimaque sententia. Nam omnino νομικοὺς pro Scribis, et vicissim, evangelistae omnes usurpant. Scribarum porro munus et officium praeclare descripsit Epiph. cum ait: δευτερωτάς τινας
p. 31. τοῦ νόμου fuisse, ὡς γραμματικήν τινα ἐπιστήμην ὑφηγουμένους. Quos quidem ex Levitica tribu extitisse perperam adnotat Beza, nam e qualibet esse poterant, ut et Pharisaei.

Πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι.] Πυγμῇ non aliter accepit Epiphanius ac vulgatus Interpres pro eo quod est *crebro, frequenter*: pro quo Beza novitatis intempestivo studio *pugno* redditit, sane imperite. Sed de Iudaico quodam abluendi genere, quo ad summos usque digitos manus lavabant, vide Serrarium nostrum lib. ii. cap. iii.

Καὶ φυλακτήρια παρ' αὐτοῖς.] Deuteron. vi. com. 8. cum mandatorum suorum ingem et assiduam meditationem praeciperet deus: *Et ligabis*, inquit, *ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos:* Hebraice והיו לטטפת בין עיניך. Chaldaeus לתפלין. De Totaphoth tam ab Hebraeis quam a nostris varie disputatur. LXX pro ea voce ἀσάλευτα reddunt: καὶ ἔστωσαν ἀσάλευτα πρὸ ὀφθαλμῶν σοῦ: Et sint *immobilia*. At Scaliger inepte credidit ἀσάλευτα idem esse atque *amuleta*. *Quam vocem*, inquit, *grammatici nondum in sua lexica retulerunt. Itaque idem est* ἀσάλευτον, καὶ φυλακτήριον. Sed unde hoc tandem habet? Nam ἀσάλευτα non substantive, neque ad rem certam significandam, sed adjective, et ἀορίστως usurparunt. *Erunt*, inquit, *immota ante oculos tuos.* Quare friget haec novae vocis observatio. Locus est Matth. xxiii, 5. in quo ad Totaphoth et frontalia Christus respectum habuisse videtur. Nam Pharisaeos perstringens, *Dilatant*, inquit, *phylacteria sua, et magnificant fimbrias.* Quem ad locum Hieronym. Pharisaeorum superstitionem notat, qui quod simpliciter a deo mandatum erat, ut in lege meditanda observandaque assidue versarentur, utique illa ante oculos perpetuo quasi monimentum quoddam extaret, ita interpretati sunt, quasi descriptam in membranis legem et frontibus alligatam gestari praeciperet. Quocirca haec opinio Hieronymi fuit nullum Iudaeos mandatum habuisse de phylacteriis ac frontalibus membranis, sed crasse illos et imperite divinum monitum accepisse. Quam ob caussam acerrime a Scaligero reprehensus est, qui ex ipsis legis verbis pugnat in Elencho cap. viii. ea ipsa phylacteria

praescripta fuisse. Non inficior idem et plerisque PP. videri, et imprimis Iustino in Dialogo cum Tryphone, de gestandis alligandisque frontalibus mandatum Iudaeis editum. Sed ex legis hoc verbis aperte colligi posse, quod putat Scaliger, hoc vero pernego. Et multo mihi probabilior Hieronymi sententia videtur, cum antiquissima Iudaeorum consuetudo non maius hac in parte praeiudicium afferat, quam sexcenti alii ritus ac δευτερώσεις nugacissimae, quos iam tum Christi domini tempore ex legis verbis non minus stolide quam pertinaciter eliciebant. De fimbriis aliter sentiendum. Etenim Num. xv, 38. conceptis verbis iubentur *fimbrias per palliorum angulos habere*, iisdemque *vittas hyacinthinas* adiungere. Fimbrias Hebraice Moses ציצית, LXX κράσπεδα. Vittas autem ille פתיל, isti
κλῶσμα vocant. De quibus non solum Hebraei, sed et nostrates critici copiose p. 32.
disserunt.

Τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας.] Mira vocabuli huius τῶν φυλακτηρίων interpretatio, clavos esse purpureos latos qui colobiis et epomidibus insuerentur, ad eundem modum quo Romani senatores sui ordinis insigne gestabant. Hoc vero, inquam, admirandum potius quam aut sine alio idoneo autore nimis amplectendum, aut acrius reprehendendum quod in Elencho Scaliger instituit. Atqui utrum dalmaticas istas et colobionas clavatos Pharisaei olim gesserint, eaque phylacteria plerique nominaverint, necne, aliunde constare non potest, et ex reconditis Iudaeorum libris ac ritibus multa Epiphanius potuit addiscere quae hoc saeculo et hodiernis Iudaeis ignota sunt. Esto igitur, clavos etiam istiusmodi φυλακτήρια nuncupaverint, vulgo tamen φυλακτήρια illa, quorum Matthaeus meminit, cum Hieronymo pittaciola et membranacea frontalia eruditi homines interpretantur.

Ῥοΐσκους γάρ τινας ἐπὶ τὰ τέσσαρα.] Ridicule Scaliger ut Epiphanium erroris arguat, *Si mala punica*, inquit, *non igitur* κράσπεδα. Quasi non etiam ῥοΐσκοι τοῖς κρασπέδοις alligari potuerint; ut et spinas adhibuisse, quo cruorem elicerent, testatur Hieronymus. Nec obstat quod ῥοΐσκους summus sacerdos ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ gestaverit. Nam diversos ab illis cum numero, tum materia aliisque id genus Pharisaei, cum in casto essent, usurpare poterant. Sic paludamentum cum Romanorum Impp. proprium fuerit, etiam militibus attribuitur. Atque ut a Iudaeis non recedam, quis nescit inter summi sacerdotis vestes ephod, sive τὴν ἐπωμίδα, ac superhumerale fuisse? Et tamen non modo sacerdotes ac Levitae caeteri, sed etiam laici Ephod induebant, uti David lib. ii. Reg. cap. vi, 14. Sed hoc videlicet lineum erat, alterum illud pontificum proprium quatuor ex coloribus constabat, hyacintho, bysso, cocco, purpura; sed et auro contextum erat. Vide Hieron. Epist. ad Fabiolam. Nimis igitur insulse adversus Epiphanium nostrum argumentatur Scaliger.

Δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν.] Eadem δευτερώσεων genera percenset haeresi xxxiii, n. ix. Quo ex loco Ῥαββὶ Ἀκιβᾶν pro Βαρακιβᾶν legendum hic admonemur. Hic est ille nisi fallor R. Akiba de quo in Iudaeorum Kalendario v, die Tisri haec adscripta sunt: *R. Akiba filius Ioseph coniicitur in vincula, ubi moritur.*

AD HAERESIN XVII. PHARISAEORUM.

Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί.] De Scaligeri hallucinatione supra vidimus, qui νομικοὺς *actuarios* esse ac *formularios* credidit. Proximus huic error est quod praesentem Epiphanii locum sic interpretatus est, ut τὸ αὐτοῖς ad Pharisaeos referret, quibuscum versabantur οἱ νομικοί. *Epiphanius*, inquit, *aperte* τοὺς

νομικοὺς distinguit ἀπὸ τῶν νομοδιδασκάλων, τῶν καὶ γραμματέων. Eosdem enim facit γραμματέας et νομοδιδασκάλους; a quibus distinguit τοὺς νομικοὺς, quos accenset Pharisaeis. Ideo recte ait, συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ νομικοί. Eodem, inquit loco censebantur Pharisaei et νομικοὶ, qui quamvis unum corpus καὶ ταγμά efficiebant, tamen erat discrimen quoddam inter Pharisaeos καὶ τοὺς νομικούς; quod severius institutum esset Pharisaeorum quam τῶν νομικῶν. Hinc Serrarium im-
p. 33. peritiae arguit, quod ita vertit: Cum ipsis enim iidem erant et Nomici, seu Legisperiti. Sed Epiphanii sensum pessime interpretatus est Scaliger. Etenim τὸ αὐτοῖς non alios quam scribas, sive νομοδιδασκάλους, significat, οἷς συνῆσαν καὶ οἱ νομικοί. Quia saepius evangelistae Scribas et Νομικοὺς quasi distinctos nominant, tametsi ex eodem essent ordine, idque vel κατ' ἐπεξήγησιν, vel quia Scribarum complures erant gradus et officia, cum et civilibus forte contractibus ac stipulationibus praeessent iidem, et legem interpretarentur: Idcirco συνῆσαν, inquit, τοῖς γραμματεῦσιν οἱ νομικοὶ, hoc est coniuncti erant, unum τάγμα et corpus efficiebant. A quo non admodum abhorret Serrarius. Nam μεταληπτικῶς Epiphanius indicat eosdem cum Scribis esse τοὺς νομικοὺς, licet συνεῖναί τινι proprie non sit idem esse cum aliquo. Postremo perperam αὐτοῖς ad Pharisaeos referri docent quae proxime subiiciuntur. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τούτους, tam Νομικοὺς scilicet quam Γραμματέας.

Ἀηδῆ τε ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένην.] Scribendum pronunciat Scaliger ἀήθη ἔκκρισιν σπέρματος ἀπεργαζομένων. Audax nimis emendatio, minimeque necessaria. Nam ἀπεργαζομένην passive, ut alibi saepe, hoc loco sumpsit. Est enim Graecae proprietatis parum alioqui diligens Epiphanius, ut et Photius observat. Quod si commutationis nonnihil opus videatur, ego ita concipiam: ἀηδῆ ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένων. Intelligit autem קרי, sive ἐξονειρωγμόν. Super hac ἐκκρίσει extat Athanasii epistola ad Ammum monachum: qui quantumvis praeter voluntatem accideret, utrum culpa careret addubitaverat.

Ἐνήστευον δὲ δίς.] Secundam et quintam feriam Theophylactus aeque atque Epiphanius adnotat, et Hebraeorum libri fidem faciunt. Ut ea de re vir doctus frustra dubitaverit.

Ἀπεδεκάτουν δὲ τὴν δεκάτωσιν.] Proprium hoc fuit Levitarum, qui decimarum, quas populus praestabat sacerdotibus eximebant, Numerorum XVIII. Atqui non omnes Pharisaei erant Levitae, quod tamen Epiphanium sensisse ex hoc loco suspicari aliquis posset. Quae enim alioqui decumarum sunt decumae, cum praeter Leviticum ordinem decumas nullus acceperit? Primum omnium ab Israelitis primitiae de spicis, uvis et oleis afferebantur, tum de frugibus elaboratis Theruma, et decimae. Theruma in lege definita non erat. Sed a magistris praescriptus modus est, ut ne minus sexagesima penderetur. Quare qui liberales erant, quadragesimam, parci sexagesimam, medii inter utrosque ad hos aut illos accedebant. De qua re extat Iosephi Scaligeri opusculum inter Posthuma. De iis itaque Therumis fortean accipiendus Epiphanius, cum τριακοντάδας et πεντηκοντάδας persolutas a Pharisaeis esse scribit. Quod si verum est, egregia illorum liberalitas extitit, utpote qui praefinitum a magistris terminum τῶν τεσσαρακοστῶν superaverint. Tria porro decumarum apud Hebraeos genera praeter Therumas et primitias fuere. Prima illa fuit quam Leviticae tribui quotannis pensitabant. Num. XVIII., 20. et deinceps. Altera, quam singulis annis penes se quisque retinebat, ut ibi, ubi sanctuarium erat, illa vesceretur, adhibitis ad convivium Levitis Deut. XIV. Tertia demum, quam tertio quoque anno in Levitas et pupillos viduasque distribuebant; eod. Deut. cap.

Καὶ γυναικικῶν ἱματίων.] Magnopere mirandum, si modo verum est, mulie- p. 34.
bribus palliolis usos esse Pharisaeos. Quod sequitur, ἐν πλατείαις, ταῖς κρηπῖσι, latas eosdem crepidas habuisse significat, nec aliter Cornarius. Quidam tamen ita corrigendum putant, ἐν πλατείαις, ἐν ταῖς κρηπῖσι, καὶ γλώτταις, etc. Ac plateas intelligunt, in quibus ostentabant se Pharisaei. Ego nihil innovandum censeo.

Φάρες γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραΐδα.]. Reg. codex φέρες, quasi sit φέρις, et legendum sit ἀφωρισμένος. Quanquam ἀφορισμὸς res est ipsa quam vocabulum significat; non ut τὸ φάρες vel φέρες praecise sit verbale substantivum ἐνέργειαν sonans. Est enim potius *separatus* quam *separatio*.

Οἷον ἥλιος Ἧμα καὶ σέμες.] De his Hebraeorum appellationibus agit eruditissimus Serrarius noster l. I. de Tribus Sectis c. II., et in Minervali lib. IV. c. III. Ea sic Hebraice concipienda sunt: חמה vel שמש: ירח vel הלבנה. Duorum sequentium nomina, quod eorum origo sit incerta, non satis ἐξεβραΐζεσθαι queunt: Χωχὲβ Ὀκμὼλ, et Χωχὲβ Ὀχμόδ. Quorum prius Ὀκμὼλ forte a קמל, quod est succidere, alterum a חמד quod est concupiscere, quia Mercurius lucrionibus et negotiatoribus quaestus avidissimis praesidet. Nam quod Scaliger Ocmol ad Camulum, qui in veteri inscriptione extat, pertinere defendit, non probat. Sequitur ככוב בעל, Veneris stella σερούα, vel λουήδ. Prior vox a זרע, ut Serrario visum est, deducta quasi זרוע; posteriorem a ילד malim, quam a להט. Nam et Assyrii Ἀφροδίτην Μύλιττα, Arabes Ἀλίττα nuncuparunt. Autor Herodotus Clio; מולדתא, ἡ γενέτειρα. Denique כוכב שבט sabbati stella recte Saturnus dicitur.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομιζόμενα.] Vellem clarius haec ipsa στοιχεῖα declarasset. Nam valde est obscurum quomodo XII haec Signorum vocabula εἰς ἀριθμὴν στοιχείων νομιζόμενα dicantur. An hoc voluit, haec a gentilibus velut elementa, et στοιχειώδη, vel συνέχοντα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου esse constituta? An id potius quod interpretatione nostra expressimus? Nam Signa Zodiaci dividuntur vel κατὰ διάμετρον, vel κατὰ τρίγωνον, vel κατὰ τετράγωνον; de quibus Geminus p. 21. Ex iis partitionibus, secunda quae est κατὰ τρίγωνον, quadrifariam signiferum orbem dividit: primum segmentum boreale dicitur, secundum australe, tertium zephyricum, quartum subsolanum. Quae quidem ad nativitates, συμπάθειας τῶν γενέσεων, a genethliacis accommodantur, et ait Geminus: quod in certis sideribus mutua quaedam consensio et conspiratio inesse credatur. Eadem illa segmenta suis quaeque elementis assignarunt. Quae omnia in hoc diagrammate intueri licet.

Βόρειον τμῆμα.		Νότιον.		Ζεφυρικόν.		Ἀφηλιωτικόν.	
Ignis		Terra		Aër		Aqua	
Aries	♈	Taurus	♉	Gemini	♊	Cancer	♋
Leo	♌	Virgo	♍	Libra	♎	Scorpius	♏
Sagittarius	♐	Capricornus	♑	Aquarius	♒	Pisces	♓

Ad hunc itaque sensum duodecim signa pro elementorum numero partita scribit Epiphanius. Iam haec verba ἃ ζώδια καλοῦσι. Cornarius ita vertit: *quae animalia vocant.* Ex quo manasse puto ut viri quidam eruditi scripserint Epi- p. 35.
phanium referre Pharisaeos astra coeli animata constituisse, hac ipsa haeresi XVI, quod in Ecclesiast. Annal. ad a. CLX. legitur. Sed id secus se habet. Nam ne litera hoc quidem ulla significavit Epiphanius. Sed hoc unum docuit, Pharisaeos coelestibus signis ac sideribus certa indidisse nomina, quae fere a gentilibus usurpabantur, maxime duodenis illis signis quae vulgo ζώδια vocantur. Quare nos ambiguitatis cavendae gratia *zodia* quam *animalia* vertere maluimus. Nam

ex hoc fonte non satis cautae interpretationis falsa de Epiph. testimonio sententia profluxit. Quanquam non illud ignoramus, a nonnullis Hebraeorum doctoribus coelestes orbes anima intelligentiaque praeditos existimari. Quam Rabbi Mosis opinionem David Kimchi in Psalm. XIX his verbis explicat: והרב מורה צדק החכם רבי מושה פירוש בספרים על השמים כי דעתו ודע הפילוסופים כי הגלגלים חיים משכילים עובדים לאל ומשבחים אותו שבח גדול: *Rabbi Moses*, inquit, *vocem illam*, enarrant, *sic exponit, ut ad coelestes orbes referat, quoniam haec illius ac philosophorum opinio est, coelestes orbes vivere et intelligere ac deum colere, summisque laudibus afficere*. Hinc *caelicolas* Iudaeos ab Imperatoribus Cod. de Iudaeis et Caelicolis appellari censet Baronius loco citato, quod astra coelumque colerent. At Scaliger nominis rationem affert aliam. De qua ad ultimam haeresin opportunius disseremus. Caeterum huc referri potest, quod apud Orig. lib. I. Celsus Iudaeis obiiciebat: λέγων αὐτοὺς σέβειν ἀγγέλους, καὶ γοητείᾳ προςκεῖσθαι.

Ταῦτα δέ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν.] Pharisaei etsi fatum agnoscerent, non humana tamen omnia ex eo pendere statuebant; neque liberam hominis voluntatem atque arbitrarii potestatem e medio tollebant, uti pluribus explicat Iosephus lib. XVII. Orig. cap. II., et lib. II Ἁλώσ. cap. XII. Quare nihil erat cur Epiphanius sequentem adversus assertores fati disputationem contra Pharisaeos potissimum dirigeret, quatenus ea res ad humanas actiones earumque libera consilia pertinet, quae Pharisaeos nequaquam sustulisse Pharisaeus asserit Iosephus.

AD HAERESIN XVII., QUAE EST HEMEROBAPTISTARUM.

Commune Iudaeis omnibus, et imprimis Pharisaeis fuisse Marcus evangelista testatur cap. VII, 3 et 4., ut et manus frequenter abluerent, et a foro redeuntes baptizarentur. Quare non videtur peculiaris haec secta Iudaeorum extitisse: nisi ita dicamus, nonnullos, qui se sanctitate praestare caeteris vellent, non modo quoties a foro redirent, verum etiam tametsi pedem domo non extulissent, de die saepius lavare consuevisse. Cuiusmodi Banus ille fuit, cui se Iosephus in disciplinam tradidit, ut in vita sua scriptum reliquit. Hunc enim refert ψυχρῷ ὕδατι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα πολλάκις λουόμενον πρὸς ἁγνείαν. Sic Esseni apud eundem Iosephum lib. II. cap. VII. corpus ante cibum abluebant frigida. Quid igitur Hemerobaptistae illi, quos Epiphanius refert, meruerint, ut distinctam ab aliis sectam efficerent, non satis discernimus.

p. 36. Οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις.] Qui prima specie verborum istorum sensus occurrit, is est, quem non modo nos ipsi sed etiam Cornarius expressit. Hemerobaptistas non solum in neganda mortuorum resurrectione, verum in reliqua omni dogmatum falsitate concordare cum Sadducaeis: οὐ μὴν ἐξισουμένη μόνον, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Sed haec sententia ab iis, quae paulo ante leguntur, tum in Breviario sectarum hujus libri, et in universarum Anacephalaeosi reperiuntur ab Epiphanio, vehementer dissidet. Nam ubique constanter asseritur Hemerobaptistas a Iudaeis reliquis nulla in parte discrepare; sive, ut hoc loco scripsit, a Scribis et Pharisaeis. Quod si communem cum Sadducaeis negationem resurrectionis habuerint, aliaque dogmata, quibus isti a Pharisaeis et scribis tantopere abhorrebant, ut ad Samaritanos accederent, quemadmodum in illorum declaranda haeresi testatus est, profecto multum cum a reliquis Iudaeorum factionibus, tum a Pharisaeis ac Scribis Hemerobaptistae separati sunt. Quae me ratio commovet,

ut aliter Epiphanii verba interpretanda judicem, adeoque contrario sensu, ac prior ille est quam in Latina versione posui. Οὐ μὴν ἐξισουμένη, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις: *Non tamen cum Sadducaeis congruens*, hoc uno capite, quod mortuorum resurrectionem non, ut illis visum est, abneget, quanquam reliqua in perfidia, et adversus Christum praecipue contumacia Sadducaeorum ac caeterarum Iudaismi haereseon gemina sit.

AD HAERESIM XVIII., QUAE EST NAZARAEORUM.

Nazareni quinam veteri in lege fuerint nemini est ignotum. Sed ii fere ad tempus, non perpetuo sibi delectum ciborum indicere consueverant. Tametsi perpetui quidam erant Nazaraei; cuiusmodi Sampson extitit. Deinde non usque eo impietatis processerant, ut Pentateuchum Mosis ac Legem repudiarent; quod Nazarenos istos factitasse scribit Epiphanius. Qui non modo inter Iudaeorum sectas Nazarenos recenset, sed etiam Christianis adscribit. Vide haeresin XXIX. Quamvis hoc interest, quod Iudaicos istos Νασαραίους, Christianos Ναζωραίους appellet. Sane Christianos Iudaei נוצרים nominant, ut Elias in Thisbi docet, a Nazaretho Galilaeae oppido; Christus ipse Nazarenus appellatus est et Nazaraeus, tam נזירי, quam נוצרי, ut Hieronymus indicat in cap. III. Matth. Nazaraei veteres נזירים proprie vocati, quasi *sancti et separati*. Sed cum Epiphanius duo illa genera discernat, suspicor priores et Iudaicos נזירים *Nazaraeos*, posteriores, qui in Christum crediderant, נוצרים *Nazaraeos*, nominari. Vide Hieron. in cap. XI Esaiae. Philastrius Nazaraeorum haeresin inter Iudaicas sectas numerat, sed legem et prophetas amplecti scribit, neque quicquam iis aliud attribuit quam quod Nazaraei veteres observare solebant. Quo nomine inter haereses cooptari non debuerunt. At Νασαραῖοι, quos hic describit Epiphanius, legem Mosis abnegabant; quod est idem ac Iudaismum ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως evertere. Unde ne ad posteriores quidem Nazarenos, qui Christo nomen dederunt, quique privatam in Christianismo sectam instituerunt, possunt referri. Siquidem Nazaraei illi, quibuscum usum et consuetudinem habuit Hieronymus, quibusque XXIX. p. 37. haeresim assignat Epiphanius, vetus omne testamentum admisere, ut ambo illi Patres affirmant; quod Iudaica ista secta funditus reiecisse videtur, quandoquidem Pentateuchum Mosis Iudaismi medullam funditus proscripsit. Sed eiusmodi Iudaici nominis haeresin haud scio an alius praeter Epiphanium commemoraverit.

Καὶ ὅπου ἡ δρῦς Μαμβρῆ.] Celeberrimus apud posteros locus ille fuit ad usque Constantini Magni tempora, quibus tam a Iudaeis et Christianis quam a gentilibus frequentes religionis ergo conventus ac mercatus illic habiti, quos Constantinus edicto sustulit. Sozomenus l. II. c. 3.

AD HAERESIM XIX., QUAE EST OSSENORUM.

Quos Ossenos hic appellat Epiphanius, Ὀσσαίοις haeresi XXX. et LIII. nominat, ut Scaliger observat; quemadmodum Ἐσσαῖοι et Ὀσσηνοὶ pro iisdem accipiuntur. Ex quo nimirum colligit τὸ ν̄ nonnisi κατὰ παραγωγὴν in Graeco esse, neque radicale videri, uti nec in Essenorum vocabulo. Addit Ὀσσηνοὺς eosdem esse cum Ἐσσηνοῖς: utrosque enim esse חסאי, quia saepenumero holem pro scheua, et vicissim scheua pro holem usurpatur. Hanc coniecturam duobus potissimum argumentis adstruit, alterum, quod multa in eorum instituto veterum Essenorum vestigia comparent, utputa ἡ τῶν ἀγγέλων θρησκεία, cibus ex sale et pane, potus ex aqua, tum quod Osseni solem adorarunt, unde et Sampsaei dicti. Nam Sampsaei, quorum est haeresis LIII., iidem cum Ossenis viden-

tur. At Essenorum proprium hoc fuit, oriente sole preces fundere. Alterum est, quod Elxai impostor ille, qui ad Ossenos transiit, Essenus fuerit. Nihil enim aliud est 'Ελξαὶ quam ὁ 'Εσσαῖος, אל חסאי, ut id sectae non hominis proprium extiterit. Sed ea Scaligeri coniectura eatenus a nobis probatur, ut nihil supra coniecturam ac probabilem opinionem habeat. Et quidem cum tria apud Iudaeos ante Christum sectarum capita fuerint, Pharisaeorum, Sadducaeorum et Essenorum, caeterae omnes, quae ab Epiphanio vel aliis memorantur, haereses ad illarum quampiam merito revocantur a qua initio profluxerunt. Quanquam paulatim novis ad institutum ritibus ac dogmatibus adiiciendis, aut contra veteribus reiiciendis, multum a priore forma deflexerint. Quamobrem ab Essenis Ossenos istos manasse credibile est; tametsi plurima illis contraria dogmata Osseni postmodum adstruxerint, quod ex Epiph. constare potest.

"Ωρμηνται δὲ οὗτοι.] Unde et Sampsaei profecti. Qui meri sunt Osseni, nisi quod ad communem superstitionem utcumque Christiani nominis professionem adiunxerant. Horum igitur domicilium in Peraea fuit, ut haeresi LIII. scriptum est: πέραν τῆς 'Αλυκῆς, ἤτοι Νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβίτιδι χώρᾳ περὶ τὴν χειμαῤῥοῦν 'Αρνῶν καὶ ἐπέκεινα, ἐν τῇ 'Ιτουρέα καὶ Ναβαττίδι. Ex quibus fortassis emendanda vox τῆς 'Αρηϊλίτιδος, quae hoc loco legitur, quae nusquam reperitur, proque ea substituendum 'Αρωηρίτιδος ab Aroer, quae et Ar vocatur, Moabitarum urbe frequentissima, quae Graecis est 'Αρεόπολις, ad torrentem Arnom, ut ad c. XII. Iosue Masius observat. Possumus et 'Αρνωνίτιδος a torrentis nomine suspicari scriptum.

Τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν 'Οσσηνῶν.] Quasi a verbo עשן profectum sit, quod in Aramaea lingua *fortem esse* vel *roborare* significat, alii ab Hebraeo ערן deducunt. Scaliger non dubitat quin 'Οσσηνὸς, ut 'Εσσηνὸς κατὰ παραγωγὴν conceptum sit ἀπὸ
p. 38. τοῦ חסאי, ut idem sit 'Οσσαῖος et 'Οσσηνός. Nam eiusmodi patronymicae inflexiones in ηνὸς Arabum et Asianorum propriae sunt, ut idem ex Stephano in 'Αβασηνὸς docet, cum Europaei aliter forment.

Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα.] De Elxai meminit, ut dictum est, in Sampsaeorum haeresi. Quod sectae nomen esse, non hominis, proprium ariolatur Scaliger. Etenim Arabicus articulus אל cum appellatione sectae, hoc est חסאי, 'Εσσαῖος nomen illud peperit אל-חסאי 'Ελξαῖος, ὁ 'Εσσαῖος. Qua etiam ratione eiusdem frater 'Ιεξαῖος pro 'Εξαῖος ab Epiphanio nuncupatur, sicut 'Ιεσσαῖος pro 'Εσσαῖος. Sed haec mera Scaligeri divinatio est.

"Αλας καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ἄρτον.] Friget Scaligeri coniectura, qui in ElenchoTrihaeresii cap. XXVII. superstitiosum Ossenorum iusiurandum per salem, panem et aquam ad Essenorum victum refert, qui pane, sale et aqua constabat. Porro et haec et quae deinceps sequuntur documento esse possunt Ossenorum sectam ab Essenis valde diversam fuisse.

N. II. Διὰ τὸ 'Ιὴλ καλεῖσθαι.] Hebraice ita concipienda sunt חיל כסי, vel כסא *virtus abscondita.*

N. III. Εἴκοσι τεσσάρων μὲν σχοινίων.] Hac ratione schoenus miliaribus constat IV stadiis, ut in miliaria singula XVI imputentur LXIV. Herodotus Euterpe: "Οσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσιν ἀνθρώπων, ὀργυίῃσι μεμετρήκασι τὴν χώρην· ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, σταδίοισι· οἱ δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι· οἱ δὲ ἄφθονον λίαν, σχοίνοισι· δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης τριήκοντα στάδια· ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος μέτρον ἐὸν Αἰγύπτιον ἑξήκοντα στάδια.

"Αβαρ 'Ανιὸ μωίβ·] Non est facile ex Hebraicis hisce verbis eam sententiam elicere, quam subiecit Epiphanius. Nos ita tentavimus: יעבר עני דמאבותי

נכילא דאכנון עני נכילא מאבותי עני דעבר בשליחות שלם
Hoc est: παρελθέτω ταπείνωσις ἐκ πατέρων μου, τῆς δολιότητος, τῆς καταπατησάσης αὐτοῦ, καὶ πόνους καταπατήσαντος αὐτοὺς, τῆς δολιότητος ἐκ πατέρων μου, τῆς ταπεινώσεως τῆς παρελθούσης, ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως· Ubi nonnulla necessario commutavimus, quod aliter extricari sententia non poterat. Sed imprimis τὸ νωχιλὲ, quod κατάκρισιν nullo modo significat. Nisi quid aptius ac melius Hebraicae linguae peritiores repererint, quod non desperamus. At Scaliger loco citato nullam in ista verborum conceptione precandi formulam inesse putat, sed tres γνώμας ac magistrorum sententias. Prima est בעבר עני מרבא נכילא, hoc est ταπεινοφροσύνης παρελθούσης ὑπεισάγεται δολιότης: *Qui humilitatem abdicavit, saepe fit fraudulentus.* Secunda דאשים עני דאשים נכילא καταπατοῦντες πενίαν καταπατοῦσι δολιότητα: *Qui conculcant paupertatem, conculcant fraudem.* Tertia denique מרבא עני עבר שלם: ὑπεισελθούσης ταπεινότητος ᾤχετο ἀσπασμός *Qui ex divite pauper factus est, non salvatur ut ante.* Quocirca ab Hebraeo illo, quem Epiphanius consuluerat, fucum esse factum existimat. De qua re amplius videndum. Apparet autem in priore sententia, quam Epiphanius exponit, ante שלם deesse vocabulum, quod τὴν ἀποστολὴν significet; pro quo שליחות substituimus.

AD HAERESIM XX. HERODIANORUM.

Herodianos, quorum in evangelio mentio est, alii ab Herode Magno, alii ab eius filio Herode Antipa nominatos existimant. Priorem sententiam tuetur Epiphanius, qui et Herodianorum sectam ac dogma copiose persequitur. Cum autem p. 39.
de Herode deque Herodianis accuratissime eruditissimeque Serrarius noster peculiari in opere disputaverit, neque quicquam quod eo pertineret intactum indictumque reliquerit, supervacuum existimamus verbum amplius ullum super ea re facere, cum ad manum sit liber ille in quo de Herodis genere, conditione, deque Herodianis ac caeteris, quae hoc loco attigit Epiphanius, diligenter explicavit, ac Scaligeri ἀναπόδεικτα de Herode somnia validissime refutavit.

'Επειδή περ ὁ 'Ηρώδης υἱός.] De Herodis parente avoque a Iosepho dissentiunt Africanus, Eusebius, Epiphanius, aliique Patres omnes. Etenim ille Antipatrum Idumaeum Herodis patrem praedivitem ac potentem fuisse scribit, avum autem Antipam Idumaeae ab Alexandro rege praepositum. At Patres avum Herodis et parentem obscurissimos ac pauperrimos extitisse memorant, ut cum Antipater, a quo Herodes genitus est, captus ab Idumaeis esset, redimi a patre suo propter inopiam minime potuerit. De hac quaestione consule quae Serrarius citato loco tradidit.

"Υστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ.] Demetrius iste cognomento Εὔκαιρος a Iudaeis Alexandro regi suo infensis ad auxilium vocatus cum eo pugnavit et praelio superavit. Sed cum Alexander in montes sese recepisset ad eumque plurimi confluxissent, territus Demetrius relicta Iudaea contra Philippum fratrem bellum aggressus est. In quo a Parthis captus morbo apud eosdem extinctus est. Quamobrem nihil cum eo Herodis parens Antipater commune habuit, nedum ut ab illo Iudaeae praefecturam obtinuerit. At Herodis avus Antipas, quo parente natus est Antipater, Alexandro regi percarus ab eoque Idumaeae praepositus est, autore Iosepho lib. XIV. cap. II. Suspicamur itaque multipliciter hallucinatum Epiphanium; primum quod Demetrium pro Alexandro posuerit; tum quod Herodis parentem pro avo, Iudaeam pro Idumaea imprudens usurpaverit. Quamvis quod ad praefecturam attinet, alibi saepe Antipatrum Herodis parentem

Iudaeae procuratorem ab Augusto factum asseverat. De quo ad haeresim LI. dicturi sumus.

Περιτέμνεταί τε καὶ αὐτός.] Negat hoc Scaliger in Eusebianis Animadversionibus quod Idumaeus esset Antipater. At Idumaei omnes ante plures annos inter Iudaeos adscripti. Sed haec erudite a Serrario nostro refelluntur.

Pag. 47. Ἐνδημία Χριστοῦ.] Quae hic ab Epiphanio de Salvatoris ortu, cunabulis ac postremo passione dicuntur, nec non et de Augusti atque Herodis annis, opportunius ad haeresim LI. explicantur. Ubi de anno dominici natalis ac passionis, ac reliquis, quae eodem spectant, agendum erit pluribus.

AD HAERESIM XXI., QUAE EST SIMONIANORUM.

N. I. Σίμωνος δὲ γίνεται.] Vide Iustinum Apolog. II., Irenaeum lib. I. cap. XX., Philastr., Augustinum, Theodoretum, Clement. Alexandr. II. Strom., Eusebium lib. II. Hist. cap. XI., Niceph., Ruff. et alios. Sed mirum est, quod in calce VII. Strom. Clemens asserit Simonem Marcione posteriorem fuisse. Ubi Catholicam Ecclesiam haeresibus universis aetate superiorem esse docens, Κάτω δὲ περὶ
p. 40. τοῦ Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἱρέσεις ἐπινοήσαντες γεγόνασι, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλικίας. Tum Basiliden et Valentinum enumerat. Moxque subiicit: Μαρκίων γὰρ κατὰ αὐτὴν αὐτὴν τοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτης νεωτέροις συνεγένετο. Μεθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον κηρύσσοντος τοῦ Πέτρου ὑπήκουσεν. Ergo Simon Marcione posterior est? Manifestus itaque error est. Ut et illud quod scribit, haereticos omnes sub Adriani extitisse tempora. Constat enim Simonem vivente adhuc Petro sub Nerone mortuum esse. Sed quid est quod idem Clem. Strom. II. de Simonianis loquens iis verbis significat? Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Σίμωνα τῷ ἑστῶτι, ὃν σέβουσιν, ἐξομοιοῦσθαι τρόπον βούλονται. An stantes orabant? aut quippiam aliud ad eum modum agebant?

Ἀπὸ Γιτθῶν.] Steph. Γίττα, πόλις Παλαιστίνης. Πολύβιος ἑκκαιδεκάτῳ τὸ ἐθνικὸν Γιτταῖος. Ita et Iustinus Apol. 2. Theodor. Γιτθῶν.

Λογισάμενος δώσειν.] Expungenda vox δώσειν, atque ita deinceps scribendum: λογισάμενος πολλὴν δὴ ἀντὶ ὀλίγου. Nisi retenta voce δώσειν sensus ille quem expressimus magis arrideat.

N. I. Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ.] Hinc Simoniani omnes magi. Irenaeus: *Et quaecunque sunt alia parerga, apud eos studiose exercentur.* Corrigendum *perierga:* ut Act. XIX, 19: *Qui erant curiosa sectati.*

Ἑλένην τοὔνομα.] Selenen vocant alii, ut Iren. l. I. cap. XX., Cyrillus, Aug. et alii. Vide Tertul. l. de An. c. 34.

Ἡ καὶ Προύνικος.] Dicam de ea voce ad Nicolaitarum haeresim.

Βαρβηρὼ ἤτοι Βαρβηλώ.] Syriaca vox esse videtur Barbelo בר בעלא, filius Bahalis, id est Iovis. Ut enim Verbum aeterni Patris Filius, sic impurus iste Ἔννοιαν suam, hoc est Helenam, videri voluit velut fetum quendam esse suum, ut Iustinus narrat, τὴν ὑπ' αὐτῷ Ἔννοιαν πρώτην γενομένην.

Εἰς συλαγωγίαν.] Ita ex Reg. Cod. emendavimus pro eo quod erat ψυχαγωγίαν.

N. III. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον.] Tert. *Hanc igitur esse ovem perditam ad quam descenderit pater summus, Simon scilicet, etc.*

N. IV. Ὀνόματα δέ τινα ὁ αὐτός.] Tert. de Praescr. c. 33: *Simonianae autem magiae disciplina angelis serviens utique et ipsa inter idololatrias deputabatur, et a Petro apostolo in ipso Simone damnabatur.* Haec est angelorum λατρεία, quam Magis usitatam esse docet Clem. Alex. III. Strom. Ἀμέλει διὰ φροντίδος ἐστὶ

καὶ τοῖς μάγοις οἴνου τε ὁμοῦ καὶ ἐμψύχων, καὶ ἀφροδισίων ἀπέχεσθαι λατρεύουσιν ἀγγέλοις καὶ δαίμοσιν. Hinc Conc. Laod. Can. XXXV. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς ἐγκαταλείπειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπιέναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν etc. Quae angelorum ὀνομασία ad magorum praestigias superstisiososque cultus referri debet. Ut et illud Pauli ad Coloss. c. 2: μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων. Ex quo illud apparet, quam inepte ab haereticis ad stolidissimi erroris patrocinium uterque ille locus afferatur. Mirum est vero quod in Ecclesiasticis Annalibus legitur, de illa angelorum θρησκείᾳ nullam ab Epiphanio mentionem esse factam. Quid enim clarius quam quod Epiphanius hoc loco narrat Simonem angelorum nescio quas appellationes esse commentum, nec aliter obtineri posse salutem asseverasse, quam si quis summo Parenti per easdem illas Potestates ac Dominationes sacrificium offerret? An non haec est θρησκεία τῶν ἀγγέλων?

Atenim angelos, quos mundi conditores fecit, detestatus est Simon suisque p. 41.
vetuit προσέχειν τούτοις, ut ait Theodor. et Irenaeus. Qui igitur convenit, ut θρησκείαν illis adhibuerit? Sed nimirum utrumque verum est. Angelos mundi conditores contemnendos esse docuit eatenus, ut supra illos attollendos se esse crederent, et ad summum illum Patrem emersuros, ac nihilominus tamen, quamdiu in hac vita degerent, execrandis illis mysteriis ac ritibus placandos, ne evolantes e corporibus animas pro suo iure retinerent. Quod Gnostici postmodum arripuerunt. Quorum illud erat, τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικοῖς ἀποδοτέον.

Ἢ τίνι τῷ λόγῳ τὸ ἐπίθετον.] Quid tandem sibi vult Epiphanius? Negat enim Simonem ullam sibi appellationem indidisse. At quis is trium sibi personarum nomina vindicabat, et δύναμιν inter cetera θεοῦ sese nominabat, hoc est, ut ego interpretor, dei filium. Vide Iren.

Ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει.] Hanc historiam veteres omnes Patres post Iustinum referunt, Eusebius, Cyrillus, et alii. Sed de statua Simoni cum hac inscriptione posita, SIMONI DEO SANCTO, vir quidam eruditus addubitat, qui Iustinum Graecum hominem errore deceptum putat, cum vulgarem illam ac passim extantem ἐπιγραφὴν legisset SEMONI DEO SANCTO, Simonem pro Semone accepisse. Quae mihi coniectura sane probabilis est visa.

AD HAERESIM XXII., QUAE EST MENANDRI.

De Menandro Tertul. de Praescr. c. XLVI. *Post hunc Menander discipulus illius, similiter magus, eadem dicens quae Simon ipse, quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere quenquam posse salutem nisi in nomine suo baptizatus fuisset.* Vide Euseb. lib. III. Hist. cap. 20., Iustinum Apol. 2., August., Philast. etc.

N. I. Ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὁρμώμενος.] Iustinus: ἀπὸ κώμης Καππαρεταίας. Theodoretus: ἀπὸ Χαβραῒ κώμης οὕτω καλουμένης.

Ἑαυτὸν δὲ ἔλεγε δύναμιν.] Atqui Iren. lib. I. cap. XXI. scribit Menandrum dixisse primam virtutem incognitam omnibus esse, se vero ad hominum salutem ab angelis esse missum. Quare non μεγάλην illam se esse δύναμιν asseruisse videtur, ut ipsius magister et erroris architectus, sed minorem quandam. Quod et diserte Theodor. asserit. Ἑαυτὸν δέ, inquit, οὐ τὴν πρώτην ὠνόμασε δύναμιν. Ἄγνωστον γὰρ ἔφησε ταύτην· ἀλλ' ἐπ' ἐκείνης ἀπεστάλθαι βρενθυόμενος. Quod si ita est, qui verum esse potest quod subiicit Epiphanius, maiorem se Menandrum antecessore suo ac praeceptore iactasse? Nisi forte mendacii hac in parte Simonem arguens eumque in ordinem redigens, sibi ipsi inferioris illius δυνάμεως

nomen ac dignitatem arrogavit. Quem ad sensum revocanda sunt Tertulliani verba, ut quia δύναμιν se esse dicebat, etsi non eandem, quam Simon, prae se ferret, idem de se professus fuisse dicatur.

Εἰς τὸ ἑαυτῶν μυστήριον.] Privatum quoddam baptismi genus Menander habuit: quo qui initiati essent immortales fore hac in vita persuaserat. Iustinus Apol. II., Irenaeus, Eusebius.

p. 42. N. II. Στραφεῖσα αὕτη, καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου.] Sic apud Spartianum in Antonino Pio: *Visus est in Arabia iubatus anguis maior solitis, qui se a cauda medium comedit.*

AD HAERESIN XXIII. SATURNILIANORUM.

Autorem haeresis istius *Saturninum* Irenaeus appellat, ut et Philastrius atque Augustinus; Iustinus vero Dialogo cum Tryphone, et Theodoretus, *Saturnilum.*

N. I. Παρακυψάσης φωνῆς.] Iren. *lucida imagine apparente:* quasi esset φωτεινῆς εἰκόνος.

Ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι] Utitur hac loquendi ratione aliquoties Epiphanius. Sed corrupte nonnunquam θίξιν pro θῆξιν habent exemplaria. Est autem θῆξις Hesych. ῥοπὴ, στιγμὴ, τάχος.

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον.] Minus igitur accurate Theodoretus usurpatam ab illis in hac sententia vocem ἡμετέραν scribit.

Τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτό.] Forte καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σωτῆρα φάσκει, etc.

N. II. Φάσκει γὰρ οὗτος.] Neque hic mihi locus integer videtur. Suppleri fortasse potest ex Theodoreto. Οὗτος τῷ Μενάνδρῳ παραπλησίως ἕνα ἔφησεν εἶναι πατέρα παντάπασιν ἄγνωστον· τοῦτον δὲ τοὺς ἀγγέλους δημιουργῆσαι, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Quod autem apud Epiphan. subiicitur ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, indicat deesse nomen aliquod, puta τοῦ ἄνω πατρὸς, ad quod pronomen αὐτοῦ pertineat.

N. III. Τούτους δ' μὴ θέμις ἐστίν.] Deest μέλλοντας.

N. IV. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς θεοῦ.] For. τῆς θεοῦ.

Τοῖς περὶ τὸν Ναθαναὴλ.] De altero illo Cleophae socio alii aliter existimant. Plerique Lucam esse suspicati sunt. Ambrosius Ammaonem hunc vocat. *Videtur enim* (ait ad Lucae c. XXIV) *se istis* XII *demonstrasse; sicut se Ammaoni et Cleophae seorsum iam vespere demonstraverat.* Sed deesse apud Ambrosium aliquid suspicor. Nam videtur *Ammaoni* loci vocabulum esse, levi depravatione, pro Emmaunti. Porro alterius discipuli nomen substituendum.

N. V. Ὡς ἀσπὶς παρ' ἐχίδνης.] In Collectaneis Proverb. Στρωματ. P. Schotti:

Ὡς ἀσπὶς παρ' ἐχίδνης τὸν ἰὸν δανείζεται.

Tertull. lib. III. c. Marcion. cap. VIII. *Desinat nunc haereticus a Iudaeo; Aspis, quod aiunt, a vipera mutuari venenum.*

AD HAERESIM XXIV., QUAE EST BASILIDIANORUM.

Basilides ad Antonini Pii tempora vixit, ut ait Clem. Alex. VII. Strom., qui quidem Glauciam Petri interpretem magistrum suum iactabat. De hoc sparsim idem Alexandrinus, Irenaeus vero fusius lib. I. cap. XXIII., Eusebius lib. IV. Hist. cap. VI., Theodor., ac caeteri.

N. I. Μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος.] Forte τινὰς et ὑποβαλλόμ.

N. II. Κατὰ διαίρεσιν κλήρω.] Non dubito quin ad locum illum respexerint horum somniorum artifices, qui est Deut. XXXII, 8. ex LXX Interpretum editione: ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ.

Τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν.] Forte ὑπ' αὐτῷ.

N. VI. Δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι.] Scribe ἀρνεῖσθαι. p. 43.

N. VII. Τοῦ Ἀβρασάξ.] Vide Baron. ad A. CXX.

Ἴσα τοῖς μαθήμασι διαιρῶν.] Hanc lectionem e Vaticano substituimus vulgatae illi quae perspicue corrupta videtur, et est huiusmodi: ἴσας τοῖς ποθητικοῖς διαιρέσεσι. Cornarius ποιητικοῖς legit. Sensus porro is esse potest. Basilidem CCCLXV illos coelos ex mathematicis rationibus, quae totidem dies annuo orbi praefiniunt, constituisse. Quare ex iisdem illis mathematicorum decretis paulo post hominem refutat. Quippe cum praeter CCCLX dies VI insuper horae tribuantur.

Εὑρίσκεται γὰρ ὁ ἐνιαυτός.] Horae apud Epiphanium aequinoctiales duas continent. Vide haeres. LI.

Εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστί.] At R. Elias Thisbi in רמ״ח אברים יש באדם אבר, CCXLVIII membra in homine sunt. At Epiphanius ait esse CCCLXIV. Nisi forte pro εἰ legendum sit οὐ. Ut sensus sit, non esse 365 membra. Tum enim et τξέ pro τξδ' substituendum erit.

N. VIII. Ὄψε δὲ τὴν ζωήν.] Hic locus e Deut. XXVIII, 66. de Christo a nonnullis PP. accipi solet, ut ab Aug. lib. XVI. contra Faust. c. XXIII., Tertulliano l. contra Iud. c. XI.

AD HAERESIM XXV., QUAE EST NICOLAITARUM.

De sectae vel autore vel ἐπωνύμῳ veteres a se invicem dissentiunt. Magistrum erroris fuisse praeter Epiphanium censent Irenaeus lib. I. cap. XXVII., Ignatius, Philastrius et alii. At Clem. lib. III. Strom. Nicolaum cum ab aliis animi ornamentis, tum a temperantia commendat, eiusque virgines filias fuisse narrat; sed ex quadam sententia, quam is coram apostolis dixerat, δεῖν παραχρήσασθαι τῇ σαρκὶ, flagitiosi dogmatis occasionem esse natam. Sic enim ille lib. II. Strom: Τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νικολάῳ ἕπεσθαι ἀπομνημόνευμά τι τἀνδρὸς φέροντες ἐκ παρατροπῆς τὸ δεῖν παραχρῆσθαι τῇ σαρκί. Ἀλλ' ὁ μὲν γενναῖος κολούειν δεῖν ἐδήλου τάς τε ἡδονὰς, τάς τε ἐπιθυμίας, καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμαραίνειν τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμάς τε καὶ ἐπιθέσεις· οἱ δὲ εἰς ἡδονὴν τράγων δίκην ἐκχυθέντες οἷον ἐφυβρίζοντες τῷ σώματι καθηδυπαθοῦσιν.

N. II. Οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαώθ]. A ילד et אבא deductum videtur, quasi *matricem patrum ac propagatricem vim dixeris.*

N. IV. Προύνικον γὰρ ἐὰν εἴπωσι.] Προύνικος Hesychio baiulum ac mercenarium significat: Οἱ μισθοῦ κομίζοντες τὰ ὤνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, οὕστινες παιδαρίωνας καλοῦσι, δρομεῖς, ταχεῖς, ὀξεῖς, εὐκίνητοι, γοργοὶ, μισθωτοί. Idem fere apud Suidam. Vulgo a πρὸ et ἐνείκω deducunt, aut a πρὸ et νεῖκος. Nam et ὑβριστὴν interpretantur, itaque Phavorinus. Qui et addit πόριλος τὸ αἰδοῖον. Quod depravatum videtur. Sed nemo notionis eius quam Epiphanius ei voci tribuit mentionem facit, ut idem sit quod πορνεύεσθαι vel φθείρειν. Ac suspicari licet in ea significatione dici, quasi πορνικεύειν et πορνικόν. Vir quidam doctus apud Diogenem in Xenocrate vocem illam ausus est rescribere, pro eo quod vulgo legitur πορνικοὺς. Verba Diogenis haec sunt: καὶ εἴποτε μέλλοι εἰς ἄστυ ἀπιέναι, φασὶ τοὺς θορυβώδεις πάντας καὶ πορνικοὺς ὑποστέλλειν αὐτοῦ τῇ παρόδῳ. Verum sine veterum autoritate codi- p. 44.
cum nefas est aliquid immutare. Apud Hesychium vero, ut recte observat idem, in vocabulo Σκίταλοι, ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων, καὶ τῆς προυνικίας νυκτερινῆς. Ubi προυνικία pro re venerea usurpata videtur.

Καυλαυκαὺχ γὰρ ἐν τῇ Ἡσαΐᾳ.] Locus ille Isaiae XXVIII, com. 10. et 13. legi-

tur: sed Hebraïca a LXX senioribus discrepant. צו כצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם:, praeceptum ad praeceptum, spes ad spem, etc. Vel: *Manda remanda, expecta, reexpecta*; quod de sacrilega mimesi ac dicacitate Iudaeorum interpretatur Hieronymus. At LXX. θλῖψις ἐπὶ θλῖψιν, ἐλπὶς ἐπ' ἐλπίδι, ἔτι μικρὸν, ἔτι μικρόν. Videntur צר pro צו legisse. Nec ideo accusandus est Epiphanius, ut a nescio quo factum est, quasi Hebraïce nescierit. Hebraïca ut erant exscripsit ille, tum ad singula vocabula Graecam interpretationem adiunxit, cuiusmodi in ecclesia passim exaudiri solebat; et ἑρμηνεύεται, dixit, hoc est ita a LXX. redditur. Quod autem idem ille censet, Nicolaitas impurissimi dei sui nomen Καυλαυκαὺχ e Psalm. XXIX. sumpsisse, ubi ita scriptum est קול הכח, vox robusta, ac perperam Epiphanium ex Isaia transtulisse, mihi non probat. Nam illis ipsis Isaiae verbis abusos haereticos testis est Hieron., cuius haec verba sunt: *Hisque verbis abuti solet immundissima haeresis apud simplices quosque atque deceptos, ut terrorem faciat novitate sermonum; quod scilicet qui haec verba cognoverit, et in coetu eorum meminerit, absque ulla dubitatione transeat ad regna coelorum.* Nicetas lib. I. Thesauri Nicolaitas scribit Prunicum mulierem et Caulaucam veneratos esse.

AD HAERESIM XXVI., QUAE EST GNOSTICORUM.

Gnosticorum appellatio, quam impurissimi haereticorum usurparunt, eximium quendam atque exquisitum animi statum ac sanctitatis significat, ut ex Alexandrino Clemente aliisque colligere licet. Nam apud illum I. Paedag. cap. VI. opponuntur οἱ Γνωστικοὶ τοῖς Ψυχικοῖς, et Πνευματικοὶ vocantur. Οὐκ ἄρα οἱ μὲν Γνωστικοὶ, οἱ δὲ Ψυχικοὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' οἱ πάντες ἀποθέμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἴσοι καὶ Πνευματικοὶ παρὰ τῷ κυρίῳ. Sed in aliis Στρωματέων libris, et imprimis VII. de Gnosticis et γνωστικῇ δυνάμει pluribus disputat; cuius τρία esse dicit ἀποτελέσματα: nimirum τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα, δεύτερον τὸ ἐπιτελεῖν ὅτι ἂν ὁ λόγος ὑπαγορεύῃ, καὶ τρίτον τὸ παραδιδόναι δύνασθαι θεοπρεπῶς τὰ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐπικεκρυμμένα. Quare Gnostici sunt homines perfecta ac singulari quadam virtute ac divinarum rerum scientia praediti, nec ea quidem vulgari, sed abstrusa ac recondita. Unde qui a Nicolao, Basilide caeterisque propagati arcanas quasdam nugas et execranda nescio quae figmenta, velut mysteria, traderent, Γνωστικοὺς se ab exquisita illa rerum altissimarum notitia dici voluerunt. Augustinus: *Gnostici propter excellentiam scientiae sic se appellatos esse vel appellari debuisse gloriantur.* Apud Socratem lib. IV. cap. XVIII., alias κβ', corrigendus interpres, qui quod Evagrius de insigni quodam monacho scripserat ad Mariam
p. 45. lacum habitante: προσῴκει δὲ αὐτῇ μοναχὸς τῆς παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος, ita vertit: *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit.* Fallitur. Neque enim ex tam impura secta laudabilis ac probus existere monachus potuit, neque de virtutibus tam exquisite disputare. Quare Γνωστικὸς eodem sensu, quo Clemens usus est, et Evagrius ipse, qui librum eo nomine inscripserat, accipiendus est, nempe ὁ καταξιωθεὶς τῆς γνώσεως, eximia divinarum rerum scientia praeditus. Redeo ad haeresin Gnosticorum, quae non una simplexque fuit, sed universi fere, quos fabulones Augustinus vocat, *quique*, ut idem ait, *fabulas vanas, easque longas et perplexas contexuerunt*, Gnosticorum appellatione censentur. Epiphanius infra haer. XXXI., sub initium, decem Gnosticorum genera facit, a totidem illorum propagata ducibus, quos partim eodem illo loco, partim haeresi XXVII. n. I percenset. Sunt autem hi: Simon Menander, Saturnilus, Basilides, Nicolaus, Carpocrates, Valentinus, Colorbasus, Ptolomaeus, et

Secundus. Clemens Alex. lib. III. Strom. addit et Prodicum. Verum certa quaedam ac peculiaris secta fuit quae sibi Gnosticorum nomen prae caeteris vindicarit, de quibus hoc in capite agit Epiphanius, et alii qui de haeresibus scripserunt, imprimisque Tertullianus, qui Scorpiacum contra Gnosticos edidit; quam quidem haeresin Hieronymus contra Vigilantium scribens Caianam vocat.

N. II. Ἐπειδὴ γὰρ νουρά.] נורא Aramaea lingua ignem significat. Quod autem Iudaeis post captivitatem familiaris ac popularis lingua Syriaca foret, ideo nota non βαθείᾳ lingua, quae et כמורדים dicitur, sed communi ac vulgari idem esse quod ignem asserit: βαθεῖαν autem linguam alludens ad Ezechielis locum dixit, qui est cap. III, 15: *Non enim ad populum profundi sermonis, et ignotae linguae tu mitteris.* Hebraïca lingua אש ignem significat, Aramaea אשתא. Qua voce ignem a Noëmo vocatum Berosus prodidit. Atque inde fortassis Graeci Ἑστίας originem deduxerunt.

Οὗτοι τὰ τοῦ Φιλιστίωνος.] Hieron. Apol. 2. c. Ruf: *Et quasi mimum Philistionis, vel Lentuli ac Marulli stropham eleganti sermone confictam etc.*

Καββᾶ γὰρ ἑρμηνεύεται.] Tam Hebraice quam Syriace tabernaculum et fornicem significat, nec non et prostibulum ac lupanar. Numer. quoque XXV., com. 8, LXX. μήτραν reddiderunt. Unde et πορνείας stuprique notio: Φονοκτονίαν vero, sive parricidium, nusquam legere memini. Suspicor Epiphanium קבא tanquam a נקב derivatum accepisse, quod est perforare.

Ἀγώγιμόν τι ποίημα.] Cornarius *illiciens poëma.* Ἀγώγιμον est quod advehitur aut importatur. Nos *adscititium* ex communi potestate interpretari maluimus. Quanquam n. XVII. pag. 100, ἀγώγιμον μῦθον in priori illa Cornar. notione usurpatur.

N. III. Παρὰ δέ τισι φύσει Βορβοριανοί.] Theoderetus Barbeliotas, sive Borborianos, certos haereticos separatim memorat, quos et Naasinos et Stratioticos et Phebionitas appellat, quae sunt Gnosticorum vocabula. Quod ad vocem attinet κοδδὰ, notant מקידא esse scutellam, vel craterem testaceum.

N. VII. Τουτέστι τῷ χρόνῳ.] Locum ex Vaticano codice suae integritati restituimus. Quod ad Evangelici illius loci sensum attinet, eodem modo quo Chrysost. et Theophylactus exponunt, quo Epiphanius. p. 46.

N. IX. Καὶ ἅπερ ἡμεῖς ἐσθίομεν.] Idem Manichaei iactitare solebant, ut ex Aug. libris adversus Faustum apparet.

N. XI. Οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας.] Aliter haec in Canonica Iudae leguntur: V. 9. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας: *Non ausus est iudicium inferre, et accusare blasphemiae.* At Epiphanius aliam fortasse lectionem secutus, *non tulit*, inquit, *blasphemiam.*

Ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος.] Clemens Alex. lib. III. Strom. eundem apostoli locum citans ad eiusmodi genus haereticorum pertinere putat: Καὶ μή τι πρὸς τούτους ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ἀποτεινόμενος γράφει, καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά.

N. XIII. Καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι.] Vox haec ἐνυπνιαζόμενοι in Vulgata interpretatione deest, quam ad turpe libidinis profluvium refert Oecum. aliique nonnulli. Alii ad errorum nugarumque somnia. Clemens Alex. III. Strom. adversus Carpocratem disputans: Ἐπὶ τούτων οἶμαι καὶ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων προφητικῶς Ἰούδαν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰρηκέναι. Ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι· οὐ γὰρ ὕπαρ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιβάλλουσιν. Sequitur Isaiae locus c. LVI. com. 10., ubi quod

in Hebraeo est חוים שוכבים, visa contuentes, iacentes, LXX. vertunt ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, *somniantes cubile*. Quae tamen in Canonica Iudae non reperiuntur, contra quam asserere videtur Epiphanius.

N. XV. Μή μου ἅπτου.] Chrysost. in Ioann. eum sensum affert: Quod Maria cum Christo eadem qua antea familiaritate sese gereret, nec de eo maius quiddam et augustius post resurrectionem sentiret, ab illo iisce verbis admonitam fuisse.

N. XVI. Παρεισφέρουσι γὰρ οἱ ποιηταί.] Putidissimae fabulae autor Hesiodus in Theog. Ubi primam Iovis uxorem Metin ab eo devoratam cecinit, indidemque propagatam Palladem. Apollodorus vero lib. I. Biblioth. Metin ait Oceani filiam Iovi auxiliatam esse, eandemque Saturno potionem quandam propinasse, qua is exhausta filios, quos devorarat, omnes evomuit. Athenagoras in Legat. pro Christianis Orphei versus citat, quibus de Phanete mentio est, quem indicat deinde a Iove similiter absorptum. ἢ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ Διός, ὅπως ὁ Ζεὺς ἀχώρητος γένοιτο. Quod Gesnerus interpres ad Metin transtulit. Verum de Phanete loqui videtur Athenagoras, non de Meti.

N. XIX. Οὕτω γάρ, φασί, τὴν ἀπειρώδινον.] Fabulam narrat et Plin. l. x. cap. LXII. Cui fidem derogant Philostratus, Maximus Tyrius, aliique complures.

AD HAERESIM XXVII., QUAE EST CARPOCRATIS.

N. II. Ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ.] *Comitatum* reddidimus, ut pro συμπεριφορᾷ usurpetur, cum quis facilem se alteri et obsequentem praebet. Sane Theod. διαγωγῆς vocabulo usus est. Nisi quis ad περιφορὰν illam deorum et circumactionem Platonicam respexisse Carpocratem existimet, de qua in Phaedro.

N. III. Ἐπιχειροῦσι δέ.] Euseb. lib. IV. c. VII. scribit Carpocratem palam ac
p. 47. sine tergiversatione maleficas artes prae se tulisse. Οἳ καὶ τοῦ Σίμωνος οὐχ ὡς ἐκεῖνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς φανερὸν τὰς μαγείας παραδιδόναι ἠξίουν, ὡς ἐπὶ μεγάλοις δὴ μονονουχὶ σεμνυνόμενοι τοῖς κατὰ περιεργίαν πρὸς αὐτῶν ἐπιτελουμένοις φίλτροις, ὀνειροπομποῖς τε καὶ παρέδροις τισὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ὁμοιοτρόποις ἀγωγαῖς. Eadem habet Irenaeus.

Εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ.] Perditissimi haereticorum Gnostici; Gnosticorum Carpocratiani fuerunt, ut qui turpissima quaeque flagitia committentes adeo non erubescerent, ut etiam glorianda ac prae se habenda putarent. Ideo de Carpocratianis nominatim et Irenaeus et Clem. III. Strom. et Eusebius et Epiphanius aliique scribunt, summam ad Christiani nominis infamiam ac dedecus eos a diabolo esse productos, ut gentiles cum Christianos homines tam impuros ac nefarios viderent, a Christiana professione penitus abhorrerent. Idem et Tert. in Apol. et Iustinus scripserunt.

N. V. Καὶ τοῦτό ἐστι, φασί.] Vide Tert. l. de Anima c. XXXV. Sed et Irenaeum loco citato. Ex quo nonnulla Theoderetus transtulit; in quibus leve quoddam inest mendum, quod obiter a nobis corrigendum est. Scribit igitur Irenaeus: καὶ εἰ μὲν πράσσεται παρ' αὐτοῖς τὰ ἄθεα, καὶ ἔκθεσμα, καὶ ἀπειρημένα, ἐγὼ οὐκ ἂν πιστεύσαιμι. Irenaei vetus interpres haec posteriora ita uti apud Theodor. extant legisse videtur. Nam vertit *ego nequaquam credo*. Scribendum vero οὐκ ἂν πιστώσαιμι, *affirmare non ausim*.

N. VI. Ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι.]. Romanorum pontificum, qui a Petro proximi fuerunt, perobscura series est, varieque scriptorum opinione iactata. De qua cum tam insignis Epiphanii locus iste sit, pauca ad eum ipsum illustrandum explicanda videntur. Ac praecipua quidem de Lini ac Cleti pontificatu controversia nascitur. Quos plerique non Petri successores nec ordinarios pontifices, sed cho-

repiscopos extitisse putant, ab eoque vice sua, quo praesertim tempore abesset, Urbi praefectos. Alii legitimos et ordinarios faciunt. Utriusque sententiae mentionem facit Epiphanius, et utra verior sit, incertum relinquit. Priorem ex Pseudodamaso amplectitur Onufrius in Chronico: qui a Petro adhuc superstite chorepiscopos duos constitutos ait, Linum atque Cletum, anno pontificatus sui XIV. Paulo vero ante quam moreretur eundem Petrum successorem ordinasse Clementem anno Christi LXVIII. Linus porro eodem anno quo Petrus, paucis mensibus interiectis, nempe IX. Kal. Oct. passus est. Clemens primus post Petrum Romanus pontifex annos sedit IX, menses IV, dies XXVI. Qui cum Vespasiano VII., et Tito V. Coss., anno Christi LXXVII., mortuus esset, successorem habuit Cletum, qui Clementis hactenus non collega, sed administer fuerat. Atque is pontificatum sex annis tenuit mensibus V, diebus tribus, cum episcopus ac pontificum minister annis antea XX, mensibus V, diebus XII extitisset. Ut in totum annis XXVI, mensibus X, diebus XV episcopatum gesserit. Moritur autem anno Christi LXXXIV. Domitiano IX. A. Virginio Coss. Hunc Anacletus excepit. Haec Onufrius. A quibus veteres plerique praestantissimi scriptores ac recentiores dissentiunt, quatenus Linum et Cletum, sive Anacletum, post Petrum legitimos et ordinarios Pon- p. 48.
tifices numerant, ut Irenaeus lib. III. cap. III., Eusebius in Chron. et Historia., Tertull., Epiphanius et alii innumeri. Quibus libenter accedimus. Sed illorum plerique Cletum eundem cum Anacleto faciunt. Quae omnia recte in Annalibus ac diligenter exposita sunt. Sed vitiosa est ibidem annorum ratio, et biennii ἀναχρονισμὸς ubique commissus, de quo ad haer. LI. disputamus. Quocirca castigatam pontificum Rom. seriem et ad veros annos redactam hoc loco subiiciam, eorum duntaxat, quos Epiphanius recenset.

Primus igitur Romae pontificatum tenuit Petrus, qui anno Neronis XIII. passus est, Capitone et Rufo Coss., qui est Iulianus CXII., aerae Dionysianae LXVII., non LXIX., ut est in Annalibus, aut, ut Onufrio placet, LXVIII. Hic enim uno duntaxat anno, illi biennio verum tempus antevertunt. Cuius causam ad haeresin LI. aperiemus.

Eodem anno Linum successit. Cui annos imputant XI, menses II, dies XXIII. Idemque mortuus est anno Dionysiano LXXVIII., Sept. XXIII., non, ut illi censent, LXXX.

Tertius Linum Cletus excepit, seditque annos XII, menses VII, dies II. Obiit anno Dionysiano XCI. Aprilis XXVI. Traiano et Glabrione Coss.

Quartus est Clemens, cui anni tribuuntur IX, menses VI, dies VI. Moritur anno Dionys. centesimo IX. Kal. Dec.

Quintus Romae praefuit Anacletus, annis IX, mensibus III, diebus X. Obiit anno CX.

Sextus Euaristus, qui et ipse annos sedit IX, menses III. Mortuus est anno CXIX., Octobr. XXVI.

VII. est Alexander, qui X annos ecclesiae praefuit, aut etiam aliquot eo amplius menses. Vixit ad annum usque CXXX. Quo eodem anno

VIII. Romanorum pontificum creatus est Xistus. Is annis decem expletis mortuus est anno Christi circiter CXL.

IX. Telesphorus annos sedit XI, menses IX, dies III. Martyrium fecit anno CLII.

X. Hyginus, annis IV. Qui obiit anno CLVI.

XI. Pius. Cui annos imputant Annales IX, menses VI. Obiit anno CLXV.

XII. Anicetus, annis VIII minus mensibus II, ac diebus VII. Moritur anno CLXXIII.

Hactenus Romanorum pontificum series ex Annalibus deprompta, sed ad veros annos redacta. Quorum quidem singillatim tempora perscrutari plus molestiae quam utilitatis habet.

In Epiphanii Catalogo post Telesphorum perperam Evarestus repetitur.

Ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Ἱσπανίαν.] Quod facturum se Romanis denunciaverat, Rom. xv, 28.

Ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη.] Singuli nimirum. Nam ex Eusebii Chronico haec mutuatus est Epiphanius. Ubi Lino xi, Cleto xii anni tribuuntur.

p. 49. Τὴν ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει.) Passi sunt apostoli L. Fonteio Capitone et Iulio Rufo Coss., quibus anno Neronis xiii. finito coepit xiv. ex ante diem iii. Eid. Octobr. Hic est annus Iulianus cxii., aerae Dionysianae lxvii. Quamobrem non anno xii. Neronis, ut scripsit Epiphanius, sed xiii. labente mortui sunt apostoli. Quem dum Eusebius et Hieronymus xiv. appellant, frustra in Annalibus reprehenduntur. Etenim plerique Christianorum scriptorum solent annorum initia a verno paschalique mense, quod ecclesiastici anni caput est, arcessere, id quod a viris eruditis observatum est. Cum igitur annus Neronis xiv. coeperit Octobris xi. anni Iuliani cxii., Eusebius ac reliqui eius initium a mense verno κατὰ πρόληψιν usurparunt. Quare nihil ab illis commissum, uti nec ab Iosepho, qui, quod Iudaeorum historici consueverant, imperatorum ac principum annos a Nisan saepius inchoasse creditur, tametsi aliquot ab illo mensibus iniissent. Quo illa Talmudistarum regula pertinet, qui in tractatu ראש השנה, cap. i, fol. iii. docent Israëlitarum quidem regum annos ab antecedente Nisan ordiri, exterorum vero principum a Tisri. Quod et R. Issachar ben Mordechai in Computo tradidit. Quamobrem si quis exempli causa ultimo die mensis Adar regnum capessat, sequenti Nisan secundus imperii illius annus nnmerabitur. כי אמרין יום אחד חשוב שנה בסוף שנה, *Dies unus in fine anni pro anno reputatur.* Quod si quis primo die Nisan coeperit, non ante vertentem annum primus eius annus censebitur.

Ἐν χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν.). Ex Irenaeo tam haec quam sequentia mutuatus est. Vide cap. xxiv., lib. i.

N. vii. Οὐ γὰρ δύναται, ἃ ἐκεῖνος.) Deesse nonnihil huius loci integritati suspicor. Aut haec, aut his similia scripsit Epiphanius: Οὐ γὰρ δύναται ποιεῖν ἃ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ εἶναι αὐτῷ. Οὐ δύναται δὲ τὸ πᾶν εἶναι κακὸν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. Duo erant Carpocratianorum dogmata: alterum, mundum creatasque res omnes non a bono illo supremoque deo, sed ab inferioribus angelis fuisse conditas: alterum, in malorum genere censeri mundum quaeque mundo continentur universa. Utrumque dogma Epiphanius impugnat. Primum quidem, quod ex eo consequens est imbecilliorem angelis esse deum. Alterum vero, quod cum pars aliqua totius universitatis salutem obtineat, non possit a bonorum genere penitus excludi.

AD HAERESIM XXVIII., QUAE EST CERINTHIANORUM.

N. ii. Οὗτος δέ ἐστιν, ἀγαπητοί.) Idipsum Philastrius scribit.

N. vi. Καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοσις.) Tertull. lib. de Resurr. et V. cont. Marc. ad eum modum apostoli locum illum explicat, de quo interpretes consule.

N. vii. Ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρόν.) Idem argumentum urget adversus Helvidium Hieronymus: *O furor caecus, et in proprium exitium mens vesana! Dicis ad crucem domini matrem eius fuisse praesentem. Dicis Ioanni discipulo ob viduitatem et solitudinem commendatam, quasi iuxta se non haberet quatuor filios,*

et innumeras filias, quarum consortio frueretur. Vid. August. lib. i. de Nupt. et Concup. cap. xi.

Υἱοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ.) Vide haer. lxxviii.

AD HAERESIM XXIX., QUAE EST NAZARAEORUM.

De Nazaraeis, vel Nazarenis, vide quae ad Iudaicas haereses tomo priore p. 50. diximus. Nam istos a prioribus diversos fuisse non admodum persuadet Epiphanius. Erant enim Nazaraei, *qui cum dei filium confiterentur esse Christum, omnia tamen veteris legis observabant,* ait Augustinus. Qui et Matthaei Hebraicum evangelium habere sese iactitabant, uti postea dicetur. De iis Hieronymus epist. ad August: *Usque hodie per totas orientis synagogas inter Iudaeos haeresis est quae dicitur Minaeorum, et a Pharisaeis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaraeos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei etc. Sed dum volunt et Iudaei esse et Christiani, nec Iudaei sunt nec Christiani.* Ergo Nazaraei Christiano se nomine venditabant. Fuisse vero qui in mero Iudaismo praecipuam quandam eodem nomine sectam constituerent, ab uno Epiphanio didicimus. De iisdem agit Augustinus lib. i. cont. Cresconium cap. xxxi. *Et nunc sunt quidam haeretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circumcisionem habent Iudaeorum et baptismum Christianorum.*

N. iii. Ἐκεῖσε γὰρ κατὰ διαδοχήν.] Tritam ac vulgarem de oraculi Iacobaei interpretatione sententiam sequitur Epiphanius. Quae est eiusmodi: Nunquam e tribu Iuda principes defuturos, donec Christus adveniret, hoc est sub ipsum Messiae adventum desituros principes, qui hactenus e tribu Iuda extiterant. Quod in Alexandro contigisse putat, qui postremus e regia illa Iudae familia fuit. Cui Herodes successit, homo neque Iudae tribulis nec omnino Iudaeus, sed Idumaeus et alienigena; ante quem qui de tribu Iuda legitimi principes fuerant, iidem et ad Leviticam pertinebant, veluti Macchabaei, ac deinceps alii. Haec quidem Epiphanius veteres secutus. Sed in hac opinione multa sunt a viris doctis olim animadversa, partim falsa, partim dubia et incerta. Falsum est ad Christum usque dominum imperasse natos e tribu Iudae principes; cum tot annis antea, imo saeculis, stirps illa regia defecerit. Quod vero in Macchabaeis continuatam huius seriem affirmant eosdemque materno saltem genere ex illa Iudae tribu oriundos fuisse, neque verum est, neque ad rem pertinet. Id quod erudite Perrerius noster ad illum Genes. locum demonstrat. Multo igitur verior et Iacobi verbis aptior est ista sententia, ut, cum dixit: *Non auferetur sceptrum de Iuda neque dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est,* hoc unum velit: *Non auferetur*, vel ut Hebraïce legitur: *Non recedet sceptrum*, sive imperium ac potestas, *de Iuda*, hoc est a tribu Iuda regioneque illa quam in promissa terra occuparit, cuique nomen dederit. Ut per Iudam tam populus ipsa ab Iuda oriundus aut nominatus, quam regio illi attributa significetur. Nam tametsi ante Christum translato in captivitatem oppressoque Iudae populo imperii series illa interrupta videatur, non tamen penitus recessit aut extinctum est ante Iudaicum excidium, secundum quod tempus templo, urbe, imperio ac πολιτείᾳ exuti alienis legibus ac dominationi subiacent. Praeviderat Spiritus sanctus divortium p. 51. illud regni ac populi, cum sub Roboamo alii Israëlitae, alii Iudae populus ac regnum nominari coeperunt. Noverat ab Assyriis profligandum alterum illud; adeo ut imperium ab eo prorsus auferretur ac recederet nec unquam in integrum restitueretur. Quare ad huius discrimen, de altera illa regni populique portione, quae ab Iuda magna ex parte nata et ab eo cognominata est et in eius ditione

agroque collocata, pronunciavit, non ante recessuram ab ea potestatem atque imperium ac reipubl. formam quam Christus advenisset. Haec ipsa utriusque regni comparatio non mediocriter ad illustrandum oraculum illud pertinere videtur. Ex quo consequens est in Alexandro minime fatalem illam imperii dignitatem ac potestatem desiisse, sed post Christi nativitatem et Herodis obitum extingui coepisse, in ipso autem urbis excidio funditus deletam. Caetera apud Perrerium nostrum legito.

Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις.) Quae hic ab Epiphanio narrantur, neque secum cohaerent, nec cum historiae fide consentiunt. Legitimorum principum, qui de tribu Iudae prodierant, seriem intercidisse putat, quo tempore, imo ἐξότε, hoc est posteaquam Christus Bethleemi natus est, idque sub Alexandro contigisse, qui postremus ex illustri ac regia illa familia fuit, Herodis et Augusti temporibus. Quae omnia perturbata sunt et ἀσύγκλωστα. Placet itaque liquidam illorum temporum rationem ex Iosepho aliisque colligere.

Simon Ionathae ac Iudae Macchabaei frater Ptolemaei generi insidiis moritur anno Graecorum 177. I Macch. cap. xvi, 14., qui et sabbaticus erat, quanquam Iosephus anno priore id accidisse significet, dum post Simonis obitum annum sabbaticum, et quidem haud mediocri intervallo, coepisse scribit lib. xiii. cap. xv. Ergo anno periodi Iulianae 4579., mense xi., hoc est Sebath, exeunte scilicet hieme, necatus est. Eodem anno successit Ioannes Hyrcanus eius filius. Qui quidem cum annos xxxi imperasset, moritur relictis v liberis. Succedit Aristobulus natu maximus, qui primus regium sibi diadema sumpsit et anno uno regnavit. Quo mortuo Salome coniux, quam Graeci Alexandram vocant, Aristobuli fratres, quos ille in vinculis habuerat, solvit, et Iannaeum Alexandrum, qui et aetate et moderatione praestabat caeteris, regem constituit. Regnavit hic annos xxvii, moriturque aetatis anno xl., relictis cum uxore Alexandra liberis duobus Hyrcano et Aristobulo. At Alexandra annos ix regnum administravit. Post cuius obitum ambo fratres ita inter se convenerunt, ut Hyrcanus pontificatum teneret, Aristobulus regnum. Hyrcanus summum sacerdotium iniit Coss. Hortensio et Metello, qui est annus Urbis dcxxcv. In quem anni illi ex Iosepho singillatim enumerati incidunt, si unum duntaxat ex iis inchoatum accipias. Est hic annus per. Iulianae 4645., ante vulgarem Christi natalem 68., Augusti annus primus, si a Iulii Caesaris nece inchoetur, accidit anno U. dccx, periodi Iulianae 4670. Herodis vero primus, quo scilicet regnum a Romanis consecutus est, incurrit in Consulatum Domitii Calvini et Asinii Pollionis, qui
p. 52. est ab U. C. 714., period. Iulian. 4674., sive ut alii, Agrippa et Caninio Coss., quo anno pacifice regnare coepit, estque U. C. 717., period. Iulian. 4677., ante vulgarem Christi natalem 37. Quamobrem Alexandri illius obitus tot annis Christi ortum, imo et Augusti atque Herodis imperium antecessit, contra quam Epiphanius scripsit. Nam immanis ἀναχρονισμὸς resarciri utcunque poterit, si luxata haec et alieno loco posita dixeris, ἐξότε αὐτὸς etc. Ut ita omnino legendum sit: Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις ἐξότε αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως καὶ Αὐγούστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· καὶ ἔστη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κλῆρος, ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας, τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας καλουμένης. ὃς καὶ διάδημα, etc. Hac quidem ratione labem illam priorem evitabimus, neque Alexandri exitum cum Christi ortu copulabimus. Verum huic coniecturae nostrae non admodum confidimus. Quippe in haeresi li. eadem pene historiae σύγχυσις ab Epiphanio repetita. Quae ut postremo castiganda videatur, illud tamen unum supererit contra veritatem historiae dictum, in Alexandro sacerdotalem illam regiamque desiisse stirpem. Nam ex Iosepho constat post Alexandrum Hyrcanum et Aristobulum ex eadem progenie aliquandiu pontificatum atque imperium obtinuisse. Postremo Iosephus in calce lib. xiv. scribit Antigono Alexandri fratre Aristobuli filio securi ab Antonio percusso Assamonaeorum stirpem desiisse, quod contigit Agrippa et Canidio Coss. A. U. 717., longo post Alexandrum illum priorem et Alexandram tempore.

Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.) Ita in quibusdam Matthaei exemplaribus pro Ἰούδα, ut animadvertit Hieronymus; quod etsi vitiosum in Comm. ad cap. ii. Matthaei putet esse, tamen non aliter ipsemet in Eusebii Chronico scripsit; neque vero improbanda est ista lectio, ut ad Eusebium Pontacus observat.

Αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας.) Iosephus lib. xiii. Alexandri uxorem, Hyrcani et Aristobuli matrem, Alexandram appellat, quam et mortuo coniuge ix annis praefuisse scribit. Quo eodem Alexandrae nomine Aristobuli Hyrcani maioris F. uxorem vocat. Τελευτήσαντος δὲ Ἀριστοβούλου, inquit, Σαλώμη ἡ γυνὴ αὐτῆς, λεγομένη δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρα, λύσασα τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, etc. Nusquam Saalinae nomen apud Iosephum legere memini. Quanquam non aliter illam Christiani scriptores quam Salinam nominant. Eusebius in Chronic., Hieronym. in cap. ix Dan., aliique, de quibus Scaliger Animadvers. ad Euseb. Num. mdcccclxi. Unus Marianus Scotus anno mundi 4120. Alexandram Salomam recte nuncupat. Eadem porro, nisi fallor, Alexandra, sive Salome, utriusque fratris uxor, Aristobuli et Alexandri, fuit; qui post Aristobuli mortem Iannaeum Alexandrum vinculis ideo solutum ad regnum evexit, quod cum eo nuptias copulasset.

N. iv. Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος.) Frustra sibi persuasit Epiphanius Iacobum minorem Iosephi B. Mariae coniugis filium fuisse, ideoque domini fratrem nominari. De qua re dictum est alio in loco.

Ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτόν.) Illud vero non modo falsum, sed et contra hypothesin est. Si Iosephi filius est Iacobus, Iosephus autem de stirpe David p. 53.
non Levitica ac sacerdotali fuit; qui tandem sacerdos esse Iacobus potuit? Dices maternum illi genus ab sacerdotali tribu propagatum. Sed ut illud demus, quis nescit quod iampridem ab eruditis hominibus proditum est maternum genus nullo numero fuisse, nedum ut propter illud ius ullum ad sacerdotium habere quisquam potuerit? Sed de tota hac Iacobi historia dicetur ad haer. lxxviii., ubi de Iacobo uberiorem narrationem instituit.

Δι' ἣν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο.] Christianos olim Iessaeos appellatos fuisse censet Epiphanius a Iesse Davidis progenitore, aut ab Iesu, quod Hebraice θεραπευτὴν sonat, aut σωτῆρα. In quo a nonnullis vehementius agitari solet, sed haereticis ferme, quorum, sive non immerito reprehendant, intolerabilis superbia, sive perperam accusent, vanissima ac ridicula impudentia est. Ex hoc igitur grege quidam, *Profecto*, inquit, *cum illum Epiphanii locum lego, satis mirari nequeo hominis inscientiam, et in linguae interpretatione et in veritate historiae. Adeo multis adversus utrumque modis peccat in illo uno de Nazaraeis capite.* Sed de historia mox videro. De nominis τοῦ Ἰησοῦ interpretatione hoc vulgo criminari solent, quod Ἰησοῦ nomen Graecae originis esse crediderit, ἀπὸ τοῦ ἰάσασθαι, sive ἰήσασθαι Ionice concepto, quod est θεραπεύειν, cum ab Hebraica voce petenda nominis illius notio sit, quae Salvatorem significat. Verum haec συνωνύμως, et quidem haud absurde, usurpavit Epiphanius. Etenim ישע, a quo יהושע, vel ישוע, idem est ac σώζειν, quod in corporis animique morbis idem est ac θερα-

πεύειν et ἰάσασθαι. Quamobrem non secundum ἀκριβολογίαν et κυριολεξίαν Hebraica vox θεραπεύειν sonat, sed μεταληπτικῶς, ut et Iesum, qui proprie *salvator* est, *medicum* ac *curatorem* non incommode interpretari liceat. *Ipse enim salvum faciet populum a peccatis eorum*, ait angelus Luc. 2. Quod quemadmodum praestiterit declarat Petrus Act. x: *Qui pertransiit benefaciendo et liberando omnes oppressos diabolo.* Adde iam Graecum ex propinquo vocabulum, quod ab Hebraeo et pronunciatione et vero potestate non admodum adhorrebat; unde nominis ista notatio prodiit. Eadem porro leguntur apud Cyrillum Catech. vi. Ἰησοῦς, inquit, τοίνυν ἐστι κατὰ μὲν Ἑβραίους Σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν τὸ Ἰώμενος· ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι ψυχῶν καὶ σωμάτων, καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων. Quae omnia comiter accipienda sunt, non ut ab ἰάσασθαι deductum τοῦ Ἰησοῦ vocabulum dixerint Patres, sed ut notione ac significatione Graecum nomen cum Hebraeo convenire demonstrent.

N. v. Εὕροις δ' ἄν, ὦ φιλολόγε.] Hinc illae lacrymae. Scripsit Philo Iudaeus de Essaeis, vel Essenis, libros aliquot, quorum unus inscribitur Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον. Alius Περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ ἱκετῶν ἀρετῶν. In iis duo Essenorum genera constituit. Unum τῶν πρακτικῶν, qui in oppidis socialem vitam instituunt, nuptiarum expertes: alterum τῶν θεωρητικῶν, qui contemplationi totos sese tradiderant, ac procul ab urbano strepitu in agris ac praesertim ad Mareotidem, in σεμνείοις et μοναστηρίοις degerent. Postremos istos Eusebius Christianos fuisse credidit l. Hist. ii. c. 40., eademque Hieronymi caeterorumque Patrum opinio fuit, quam Epiphanius secutus est. Sed hoc unum
p. 54. addit ex coniectura, Iessaeos illos ab Iesse Davidis patre nominatos. Quod postremum minus verisimile puto. Neque enim, opinor, usquam legitur Iessaeorum nomen Christianis attributum, et Essaeos illos, non Iessaeos a Philone appellatos esse constat. Sane si Iessaei unquam Christiani vocati sunt, multum id ad receptam illam ac veterem opinionem asseverandam faciet, quae Essaeorum nomine Christianos a Philone comprehensos statuit. Ac profecto fieri istud potuit, ut cum ante Christianae religionis ortum Esseni his moribus eoque vitae instituto, quod in priore libro Philo praedicat, in Aegypto florerent, atque inter Iudaeos et essent et haberentur sanctissimi, posteaquam auctore Marco Christianorum genus extitit, quorum vitae ratio primis illis temporibus cum Essenorum disciplina magnopere congruebat, ab Alexandrinis gentilibus Esseni sint vocati. Quos enim et Iudaeos, tunc quidem, omnes viderent, et Essenorum communem illam vitae rationem atque ab omni luxu et ambitione remotam complectentes cernerent, cum et alioqui ex Essenorum Iudaica factione plerique se ad Christianos aggregassent, quodnam iis aliud nomen quam Essaeorum affingerent? Nam et diu postea Christiani omnes a Graecis ac Romanis Iudaei nominati et pro Iudaeis habiti sunt; ut non absurdum sit Philonianos illos Essaeos θεωρητικοὺς Christianos fuisse. Quae autem adversus ea magno cum strepitu ac stomacho disputantur, cum aut levia sint aut facile dissolvi possint, nihil erit quod nos vetustissimae illius opinionis ac tantorum Patrum autoritatis et consensionis poeniteat. Vide quae de his eruditissime Serrarius noster l. iii. Trihaeresii adversus Scaligerum ac Iunium disserit.

Τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιόν.] Si de primogenitis omnibus intelligat, falsum erit. Neque enim primogeniti omnes Nazaraei fuerunt, sed ἀορίστως, et de quibusdam accipe, ut de Sampsone, et siqui alii eiusdemmodi fuerint.

N. vi. Ἄλλοι δὲ Νασαραίους.] De his egimus ad haeresin Nazaraeorum, quae est in lib. i ordine xix.

N. vii. Καὶ γραφεῖα τὰ παρὰ Ἰουδαίοις.] Quae ἁγιόγραφα dicuntur. Atque hic triplicem sacrorum librorum partitionem complectitur, quae est תורה, hoc est *lex*, נביאים *prophetae*, et כתובים, ἁγιόγραφα, sive γραφεῖα. De quo vide Hieron. Prologo Galeato, Eliam in Thisbi, verbo כתב.

N. ix. Ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἔσωθεν.] Non dubito quin scribendum sit ἕωθεν. Quod autem Iudaicas illas imprecationes in Nazaraeos haereticos conferri scribit Epiphanius, Hieronymus ad Christianos transfert. Ita enim ille ad Esa. lii: *Et sub nomine, ut saepe dixi, Nazarenorum ter in die in Christianos congerunt maledicta.*

Ἔχουσι δὲ κατὰ Ματθαῖον.] Quod et Hieronymus Graece reddidit et citat ipse saepius. Neque vero purum putum Matthaei evangelium fuit, ut existimasse videtur Epiphanius; sed ab illis depravatum, quod et evangelium κατὰ Ἑβραίους appellat Eusebius lib. iii. Histor. cap. xix, Hieron. in cap. xii. Matth. cap. 13: *In evangelio, quo utuntur Nazareni Ebionitae, quod nuper in Graecum de Hebraeo sermone transtulimus et quod vocatur a plerisque Matthaei authenticum, homo iste, qui aridam habet manum, caementarius scribitur.* Idem in Script. Eccles. de p. 55.
Matthaeo agens huius Hebraicum ipsum in Caesariensi bibliotheca asservatum aetate sua narrat, cuius sibi a Nazaraeis exscribendi facultas fuerit. Sed Nazaraeorum evangelium nequaquam Matthaei germanum fuit. Postremo num Hebraica veteri puraque lingua, an Syriaca, sive Hierosolymitana vulgarique Matthaeus evangelium scripserit, nonnisi ex coniecturis pronunciari potest. Nihil enim certi exploratique ab autoribus discas.

AD HAERESIM XXX., QUAE EST EBIONITARUM.

N. ii. Γέγονε δέ ἡ ἀρχὴ τούτου.] At Chron. Alexand. p. 597. refert anno Traiani viii., Candido et Quadrato Coss., Ebionitarum emersisse sectam.

N. iii. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον.] Duplex Ebionitarum factio fuit. Nam alii merum ac simplicem hominem asserebant esse Iesum atque a Iosepho Mariaque genitum. Alii e sancto spiritu a virgine susceptum ita fatebantur, uti deum ac verbum esse aut extitisse antea negarent. Eusebius l. iii. c. xxi. Origenes contra Celsum tom. 2: Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίοις καλεῖται, καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν παραδεξάμενοι. Quorum genera illa duo tom. 3. commemorat: Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ διττοὶ Ἐβιωναῖοι, ἤτοι ἐκ παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐχ οὕτω γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Verum Ebionaeorum nomen latius extendisse videri potest Origenes, ut Ebionaeos illos appellet qui cum alioqui de Christi divinitate recte sentirent, cum Christiana religione Iudaicas cerimonias amplectendas crederent. Quod quidem tomo 2. sub initium significare videtur. Theodoretus de Ebionaeis: Τὸν δὲ κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ Ἰωσὴφ καὶ τῆς Μαρίας ἔφησε γεγεννῆσθαι, ἄνθρωπον μὲν ὄντα, ἀρετῇ δὲ καὶ καθαρότητι τῶν ἄλλων διαφέροντα κατὰ δὲ τὸν Μωσαϊκὸν πολιτεύοντα νόμον. Lego πολιτεύονται, neque ad Christum referri puto.

N. iv. Εἰσὶ δὲ οὗτοι μετὰ τὸν πατριάρχην.] Tam patriarcharum quam apostolorum dignitates ac vocabula apud Iudaeos nonnisi post urbis excidium usurpata videntur. De patriarchis in Theod. Cod. lib. xvi. tit. viii. frequens est mentio. Et quidem apostoli patriarchae velut assessores ex communi et usitata vocis notione dicti sunt, quod ad exigendas a synagogis pecunias ab illo mitterentur, ut ex Cod. Theod. patet l. xiv. de Iudaeis; qui locus quod ad Epiphanium illustrandum imprimis confert, hic adscribendus est: *Superstitionis*, inquit, *indignae est, ut archisynagogi, sive presbyteri, Iudaeorum, vel quos ipsi apostolos vocant,*

qui ad exigendum aurum atque argentum a patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. Qua de re omne quidquid considerata temporis ratione confidimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur aerarium. De caetero autem nihil praedicto decernimus esse mittendum. De iisdem patriarchis quod Epiphanius indicat, non delectu, sed generis successione dignitatem adeptos ac plerumque luxu ac delitiis corruptos, Hieronymi autoritate confirmari potest, qui in Comm. in cap. III. Esa. ad haec verba: *Et effeminati dominabuntur eis*, ita scribit: *Consideremus patri-* p. 56. *archas Iudaeorum, et iuvenes sive pueros effeminatosque ac delitiis affluentes, et impletam prophetiam esse cernemus.*

Τοῦτον εἶναι γένος ἐκείνου τοῦ πρώτου.] Qui Christianus fuit, ut ex Actis inventionis S. Stephani constat. Nec recte Iudaicae religionis tenacissimus ac Christiani nominis osor acerrimus a quibusdam fuisse proditur, quod ab eo Saulus utrunque, hoc est Iudaicam legem et Christianorum odium, didicerit; quae coniectura levis est. Quid enim necesse est, a praeceptore postremum hoc hausisse Saulum, ac non potius suapte sponte et aliorum hortatu exemploque suscepisse.

N. v. Ἐπίσκοπος Βριγγέλας.] Corn. *Fregellae* perperam reddidit.

Γάζα δὲ ἑρμηνεύεται.] Quae vulgo Persica vox dicitur, eadem et ab Hebraeis usurpata Ezech. XXVII, 24. גינזין sunt ארצרות.

Τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν φυτόν.] Nisi vitii aliquid ei loco subsit, φυτὸν appellari puto Christi domini genealogiam, quae arboris instar conformari vulgo solet.

N. VII. Παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα.) Meminit Gadarenarum thermarum Eunapius in Iamblicho: Μετὰ δὲ χρόνον τινὰ δόξαν αὐτοῖς ἐπὶ τὰ Γάδαρα θερμὰ δέ ἐστι λουτρὰ τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐν Βαίαις δεύτερα, ἐκείνοις δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερα παραβάλλεσθαι· πορεύονται δὲ κατὰ τὴν ὥραν εἰς τὰ Γάδαρα τοῦ ἔτους etc. Ubi et fontes duos in eo loco fuisse meminit, quorum alteri Ἔρως, alteri Ἀντέρως nomen fuit, ex quibus puerulos duos cuiusmodi videlicet Amores finguntur Iamblichus magus excivit. Ut intelligas quantopere ille locus amatoriis illecebris ac libidinibus opportunus fuerit.

Ἔνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ.) Eodem daemonis artificio factum est quod narrat Hieron. ep. XIII: *Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter* CLXXX, *in loco resurrectionis simulacrum Iovis, in crucis rupe statua ex marmore Veneris a gentibus posita colebatur, existimantibus persecutionis autoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis et crucis, si loca sancta per idola polluissent.* Nam et Gadarenus ager Christi domini praesentia ac miraculis celebratus est Luc. VIII., quae sunt illa τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ θαύματα. Quanquam et ad medicam aquarum vim morborumque remedia possit referri.

Ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε.) Mira vocis usurpatio, qua promiscuas utriusque sexus balneas fuisse significat. Est enim ἀνδρόγυνον λούεσθαι idem ac *promiscue*. Sic in Const. Apost. l. I. c. IX: Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω. Quod impurissimi perditissimique genus exempli Romae etiam aliquando fuit. Adrianus autem, autore Spartiano, *lavacra pro sexibus separavit:* quod idem ab Alexandro postea revocatum. Lampridius: *Balnea mista Romae exhiberi prohibuit; quod quidem iam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.* Quanto prudentius moderatiusque Romani illi veteres? A quibus hoc manavit institutum, *ut filii cum parentibus puberes vel generi non lavarentur, ne paternae reverentiae autoritas minueretur*, ait Ambros. l. Off. c. XVIII., et Cic. I. de Off. At vero non Christiani

modo quilibet, sed etiam, quod mirandum ac detestandum magis est, clerici ipsi cum mulieribus plerumque lavare consueverant. Quae flagitiosa licentia cum in Christianis omnibus, tum in posterioribus istis Canonum severitate coërceri opus habuit. In Laod. Can. XXX. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἢ ἀσκητὰς p. 57. ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Idem et in Trullano vetitum est Can. LXXVII. Quod sequitur κατὰ συγκυρίαν, imposuit Cornario, qui Sycyriam locum esse credidit. Nam συκυρίαν antea legebatur, non tamen Συκυρίαν maiusculo Σ, ut quidam asserit.

Διϊὼν ἐν τῷ ἀέρι.) Corn. *deambulans in aere.* Sed ὁ ἀὴρ balnei pars est, ut ex Galeno ad Glauc. pridem observatum ab eruditis hominibus; etsi non satis liquet quae pars illa sit. Nos interim *solium* reddidimus.

Ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσατο.) Hic illustrissimum Annalium conditorem insectatur Casaubonus, quod salutaris illius signi virtute Christianam mulierem e tanto castitatis periculo liberatam ab Epiphanio dici putet. Quod Epiphanium voluisse negat. Sed nec ullam in signo crucis ad efficienda miracula propriam inesse virtutem, neque vero aliter quam ut piam ceremoniam adhibitam in ecclesia veteri, quae orationi adiuncta animos fidelium ad Christi crucem eveheret. Tum ita subiicit: *Quis negare audebit aliud hoc esse quam quod scribit Baronius, dicere Epiphanium signi crucis virtute illam mulierculam fuisse periculo ereptam?* Haec ille. Sed quam iniqua sit, ut in plerisque aliis, Casauboni illa castigatio, quamque oscitanter hanc Epiphanii historiam legerit, ex eo satis apparet quod Num. VIII. scripsit Epiphanius: ὡς οὖν κατίσχυσαν οἱ γόητες. διὰ γὰρ τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἐβοηθήθη ἡ γυνή. Mox τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήπῳ κατηγήσεως ἔργον ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἔνθα ὄνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναμις. Quid aliud Epiphanius narrat quam crucis praecipue signum et invocationem nominis Christi mulieri praesidium attulisse? Infinita sunt antiquorum PP. testimonia, quibus illud quod Casaubonus negat efficitur: veterem ecclesiam vim quandam salutari crucis signo tribuisse. Caetera ut omittam, unus omnium instar erit Nazianzeni locus ex Orat. III. cont. Iulianum. Ubi perfidum illum transfugam narrat summo suo in metu ac discrimine ad crucis confugisse signum eoque daemones fugasse: ἐπὶ τὸν σταυρὸν καταφεύγει καὶ τὸ παλαιὸν φάρμακον, καὶ τούτῳ σημειοῦται κατὰ τῶν φόβων, καὶ βοηθὸν ποιεῖται τὸν διωκόμενον, καὶ τὰ ἑξῆς φρικωδέστερα, ἴσχυσεν ἡ σφραγίς· ἡττῶνται οἱ δαίμονες, λύονται οἱ φόβοι. Nec absimile eo quod de sancta Iustina proditum est, quae cum a iuvene quodam ad libidinem Cypriani magi artibus pelliceretur, immissum sibi daemonem eodem crucis signo repulit; quod ex Eudociae Augustae Orat. de S. Cypriano refert Photius N. CCCCLXXXIV: τούς τε βιαιοτάτους καὶ χαλεπωτάτους τῶν δαιμόνων πέμψας ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ᾐσχυμμένους καὶ νενικημένους τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀναμαθών. Igitur τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ perinde ut altera illa, Iustina, daemonem fugavit. Neque crucis duntaxat expressa figura, sed etiam B. Mariae virginis invocatione, ut Nazianzenus Orat. XVIII. scriptum reliquit: Καὶ τὴν παρθένον Μαρίαν ἱκετεύουσα βοηθῆσαι παρθένῳ κινδυνευούσῃ: *Et virginem Mariam rogans, ut periclitanti virgini opem ferret.* Quae tanti Patris autoritas hodiernae sectae imperitiam impietatemque condemnat.

N. IX. Ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾷν.) Antea legebatur ὑπολειφθείς. Vertit enim Corn. *relictusque velut moriturus.* Nos ex Regio codice ὑποληφθείς restituimus. Quod et narrationis series postulat. Neque enim moribundum Iudaeorum cognati deseruerant, quos mysticum illud insusurasse dicit. Hic Epiphanium otiosus p. 58. quidam nugator nimiae credulitatis accusat, quod falsa Iudaei unius aut alterius

narratione inductus existimaverit, morituris omnibus mysterium illud in aurem immurmurari. Scribit enim το παρ' αὐτῶν ἀεὶ μυστηριωδῶς γινόμενον. Verum ut haec mera fabula sit, nullam omnino sanctissimus Pater culpam hac in re sustinet; qui quod a fide dignis hominibus acceperat, simpliciter, uti narratum sibi erat, nullo suo interposito iudicio retulit. Quid est autem cur de Christo plerosque id sibi Iudaeorum persuasisse non putemus? Neque enim mentitum fuisse Iosephum comitem vel Calvinianus iste nisi impudenter finxerit.

N. xi. Οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος.] Variis modis explicari verba ista possunt: sive eo sensu quem reddidimus, sive quem Cornarius expressit: *Sic enim se facere praetendebat.*

Καὶ 'Αζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς.] Iudaei חזן vocant synagogae ministrum vel aedituum. Vide Eliam in Thisbi.

Κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστησε.] Comitum dignitas nudus sine magistratu ac functione plerumque titulus fuit; ut ex Theodosiano Codice constat. Hanc Constantinus plerisque, ut refert Eusebius, concessit. Eadem per honorarios codicillos a principe conferebatur. Qua de re ad Themistii Orat. ɪv. pluribus disputavimus. Ubi eiusmodi codicilli δέλτοι σφυρήλατοι appellantur a Themistio. In quo ridicula est anonymi coniectoris, qui de Suburbicariis nuper scripsit, oscitantia cum pari impudentia coniuncta. Scripserat Themistius Oratione illa ɪv. pag. edit. nostrae 117., se, cum posset omnibus illis ex imperatoris liberalitate commodis ac voluptatibus delitiisque perfrui, ὁπόσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις hoc est, *quae tabulas illas consequuntur malleo ductiles*, communibus illis fructibus fuisse contentum quos cives caeteri publicis tesseris atque imperatoris largitione consequerentur. Hoc in loco δήλτους σφυρηλάτους coniector nihil aliud quam tesseras esse contendit. Verum quid esse potest absurdius quam ex tesseris illis frumentariis credere μακρὸν illum κατάλογον τῆς τρυφῆς καὶ τῆς εὐπαθείας redundare posse? Praesertim cum, uti dixi, tesserarum illa commoda, quae cum caeteris communia caperet illis opponat, quae ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. Age vero, cum Orat. vɪ. pag. 166. negat ἐπ' ἐκείνῃ τῇ δέλτῳ, qua πολιαρχίαν, hoc est Urbis praefecturam obtinuerat, gloriari sese, sed de alia potius, ἣν οὐκ ἐποίησαν ἐλεφαντουργοὶ οὐδὲ χρυσοχόοι, hoc est imperatoris filio, quem parens fidei suae commiserat, estne ut frumentariam tesseram coniector hic somniet? Ut ad Iosephum redeam, confer cum hoc loco quae Eusebius ɪɪ. et ɪɪɪ. de Vita Constantini refert, quanto hic constituendarum ubique ecclesiarum studio flagraverit, utque easdem publicis sumptibus exaedificari voluerit.

N. xii. Κακούβιον δὲ τοῦτο.] Forte Κουκούμιον. Habes hic aquae benedictione consecratae usum insignem atque fructum. Cui, cum haec scriberem, affine quiddam ac geminum occurrit apud Photium n. xcvɪ, ex Georgio Alexandrino in Actis S. Chrysostomi. Ubi inter caetera Eucliae cuiusdam filium refert a B. Chrysostomo aquae, cui signum crucis impresserat, aspersione desperatissimo ab morbo liberatum.

N. xiv. Οὗ ἡ γεῦσις ἦν τοῦ μάννα.] Qui tam absurda interpretatione fucum
p. 59. huic loco faciebant haeretici, ad ea respiciebant quae Exod. xvɪ. et Num. xɪ. de manna leguntur: cuius gustus fuisse dicitur ὡς ἐγκρὶς ἐν ἐλαίῳ. Sed nec minus ridicule nostri temporis haeretici quidam vocem ἀκρίδας depravare conati sunt.

N. xv. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισί.] De libro qui Περίοδοι Πέτρου inscriptus erat meminit Athan. in Syn. et inter apocrypha cum aliis recenset. Veluti sunt Περίοδοι Πέτρου, Περίοδοι 'Ιωάννου, Περίοδοι Θωμᾶ, Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶ, Διδαχὴ 'Αποστόλων, Κλημέντια etc.

N. xviii. 'Από τε Ναβατέας.] Corrupta vox est Ναβατέας. Neque enim iis in locis Nabatea ulla, nisi fallor. Nabathaea quidem, sive Nabataea, Arabiae felicis regio est, aut ei certe proxima, hoc est Petraeae pars. Quare non dubito quin Batanea hoc loco legendum sit. Quae est Syriae regio Palmyrenae vicina et Paneadi; Ptolem., Steph. Βατανέαι· συνοικία Συρίας, ἢ καὶ Βατανέα ἐνικῶς. Adde et in Og regno fuisse. Hinc pro eo quod Hebraei Graecique Og regem Basan appellant, Chaldaeus מתנן habet, quod ad Bataneae vocabulum accedit, ut ad xɪɪ. Ios. Masius observat. In eodem Basanitico tractu fuit et Edrai אדרעי, Graece 'Αδραί. Quam Adram Ptolem. putat idem Masius. Quae in Coelesyria a Ptolom. numeratur.

N. xviii. Τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι συνέσεως.] Intelligentiae prophetas, non veritatis appellatos ideo crediderim, quod tametsi rerum altissimarum intelligentia essent sapientiaque praediti, non tamen mendacio omni caruerint.

N. xix. Ἦλθεν 'Ιωάννης ἐν ὁδῷ.] Haec verba, ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, vel ab Epiphanio inserta, vel librariorum vitio intrusa sunt.

N. xx. Παρθένος δὲ οὐ καλεῖται.] Vide omnino quae erudite ad illum Esaiae locum disserit Hieron. de voce עלמה, in qua calumniari Iudaei solent. Sed et Basilius ad vɪɪ. Esa. eodem argumento adversus Iudaeos utitur quo Epiphanius Ebionitas redarguit. Quod, nisi parituram virginem propheta significasset, frustra tanquam signum illud ipsum regi denunciasset.

'Ως καὶ αὐτὸς 'Ησαίας.] Hunc Esaiae locum, quem de Christi domini generatione ac sacrosanctae Virginis partu intelligit Epiphanius, Patres omnes ad spiritalem ecclesiae partum referunt, quae sine ullo dolore pene momento infinitos Christo filios peperit paritque quotidie. Ita D. Hieron., Theodoretus, Cyrillus, Euseb. lib. ɪ. Eccles. Hist. cap. ɪv., aliique complures.

'Ως καὶ 'Ιερεμίας περὶ αὐτοῦ.] Neque hic locus ad Christum proprie pertinet: tametsi plerique PP. ad eum sensum traxerint, quos reprehendit Hieronymus. Cuius quidem interpretationis causam attulit ʟxxɪɪ. lectio: qui ab Hebraeo et Vulgata discrepant. Nam Hebraica vox אנוש inscrutabile, sive desperabile significat. At illi אנוש, hoc est *homo* legerunt.

N. xxi. Καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖρας.] Leg. τῷ μὴ βουλομένῳ.

N. xxiv. Πάλιν δὲ ὁ αὐτός.] Hanc Ioannis historiam, quam a Polycarpo acceperat, refert Iren. lib. ɪɪɪ. cap. ɪɪɪ., et Euseb. lib. ɪɪɪ. Hist. cap. xx. Sed Cerinthum, non Ebionem, haereticum illum fuisse consentiunt omnes. Quare μνημονικὸν est σφάλμα Epiphanii nostri.

'Ο δὲ 'Ολεάριος.] Ergo olearius appellatus est vestimentorum custos, ἱματιοφύλαξ. An idem et oleum praebebat et vestimenta servabat? An σπολίριον le- p. 60.
gendum? Nam et ἀποδυτήριον Latine *spoliarium*. In Veteri Lex: *Spoliaria exteriores balneorum cellulae.*

N. xxv. Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα.] Barnabas prophetae vel prophetiae filium sonare videtur. Sed a Syriaca voce ביא deducitur quae est *consolari*. Itaque Syrus Paraphr. ברא דבויאא reddidit.

Παντὶ δέτῳ δῆλόν ἐστι.] Cittim, vel Cetim, nomine Cyprios propemodum omnes intelligunt. Sed et Macedones eadem voce comprehendi putant. Sane quidem Citium oppidum Macedoniae fuit, apud Liv. l. 42. Quin et Cilicia. Quod verius nonnulli suspicantur. Postremo Romam atque Italiam eodem illo vocabulo complectuntur. Mihi probabile videtur Cetim, aut Citiaeos proprie Cilicas esse, et ab iis propagatos Cyprios. Nam Cetis et Citia Ciliciae regiones duae sunt apud Ptol. Quod autem per Cyprum aut Ciliciam Graeci Romanique in Syriam ac Pa-

laestinam tenderent, ideo *de terra Cetim egressum* dici in I. Macc. Alexandrum, quod è Cilicia, ubi et Darium vicit, in Syriam exercitum duxisset. Ad haec cum Citiaei illi proprie dicti ac vicini occidentalium essent omnium Syris notissimi, fieri potest ut hoc ipsum Cittiaeorum nomen plerisque aliis Graeciae populis accommodaverint. Quemadmodum Indorum appellatio a maioribus nostris ad remotos omnes ab orbe nostro populos est translata.

Τί ἐταχύνατε σήμερον.] Exod. II. comm. 18: Τί ὅτι ἐταχύνατε τοῦ παραγενέσθαι σήμερον; Apud Epiphanium voculae istae ἐπ' αὐτὸν commodum nullum sensum reddunt nisi ἐς αὐτὸν ἔρασαν substituas.

N. XXVI. Καθάπερ χαλινὸς etc.] Leviter depravatus hic locus est. Fortasse leg. est ὁρισθῇ.

N. XXVII. Ὅπερ ἔφη ἡ Σεπφώρα.] Mirifica est loci istius interpretatio, quam Epiphanius affert, quae ex LXXII. lectione petitur. Nam Hebraei et Latini codices *Sponsus sanguinum tu mihi es*, ob circumcisionem, habent. LXX. vero longe alia reddiderunt.

Ὅτι θελήσουσιν εἰ ἐγένοντο.] Neque hic cum Hebraeo LXX. consentiunt. Vulgata nostra: *Et vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis.* Pro quo Graeci καὶ θελήσουσιν εἶναι πυρίκαυστοι.

N. XXVIII. Ἔπειτα ἵνα δείξῃ, ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιον.] Apollinaris carnem Christi ab aeterno fuisse, nec ex virgine natam asseruit Gregor. Nazianz. Orat. XLVI: Διαβεβαιοῦνται γὰρ μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν σάρκα κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι etc.

Λάβε σοι τόμον χάρτου.] Vox χάρτου abest a vulgata LXX. interpretum editione; sed in aliis olim, ut apparet, lecta. Basilius autem τόμον καινοῦ μεγάλου.

N. XXXI. Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολμή.] Mirum unde hanc Hebraicae vocis notionem acceperit. גלם magistris est גוף מאין בו כל צורותיו ולא נגמר, ut ait Kimchius. Item vas nondum perfectum. Unde et per translationem האדם הרק מאין חכמה. *Homo sapientiae inanis ac fatuus.* Radix ipsa glomerare et in massam redigere significat. Quo sensu גלם pro *massa incondita*, unde latina vox *glomus*. Sed pro χόνδρῳ atque alicae similaeve grano nunquam legi.

Τῷ δὲ Ἡσαΐᾳ πρὸ ἑπτακοσίων.] Quam chronologiam adhibuerit Epiphanius,
p. 61. equidem nescio. Eusebius vero ab anno Achaz IX., in quem vaticinium illud conicit Noster, ad natalem Christi annos colligit IↃCCXLVIII. Nam nonus Achaz adscribitur anno CIↃCCL. XVIII. Natalis Christi CIↃ CIↃ XV. Intervallum anni IↃCCXLVIII.

Ἵνα δείξῃ τὴν Μαρίαν.] Hebraei quidam, utputa Aben Ezra et David Kim. in hunc locum, prophetissam illam Esaiae uxorem interpretantur, quae quod prophetam virum habuerit, prophetissa nuncupetur. Hieron. partim per prophetissam Spiritum sanctum, partim B. Virginem intelligit, quod et Basilius aliique sequuntur.

Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει.] Multa hoc loco adversus et rationem temporum et Scripturam commissa sunt, sive librariorum vitio, sive autore ipso aliud agente. Isaiae vaticinium illud anno IX. Achaz editum fuisse putat. Eundem porro annos regnasse XIV, ac tum Ezechiam, cum Isaias vaticinatus est, annos XI habuisse. Quod si verum est, bimulum fuisse oportet Ezechiam, cum pater ipsius regnum coepit. Atqui ut is XIV duntaxat annos regnaverit, non plus XVI annis habuit Ezechias, quem tamen XX annos natum, cum regnare coepit, fuisse paulo post scribit. Revera autem XXV habuit; IV. Reg. XVIII, et II. Par. XXIX. Quare po-

stremum illud manifeste cum Scriptura pugnat. Ut et illud quod asserit Achaz annos regnasse XIV, cui XVI Scriptura tribuit IV. Reg. cap. XVI, 2. Neque vero minus caetera falsa sunt. Hoc enim oraculum, quod Isaiae VII. legitur: *Ecce virgo concipiet etc.*, sub illud tempus pronunciatum est quo Rasin rex Syriae et Phacee filius Romeliae rex Israël adversus Achaz exercitum duxerunt. Iam vero Achaz anno Phacee XVII. regnare coepit, IV. Reg. XVI, 2. Igitur mortuus est Phacee anno Achaz IV., qui Ioatham XX. cap. XV. dicitur, hoc est ab exordio regni Ioathan; qui annis XVI regnavit, eod. cap. comm. 33. Paulo vero post vaticinium illud Teglathphalasar Assyriorum rex, cuius opem Achaz imploraverat, vastata Syria Rasin interfecit, cap. XVI. Diu itaque ante IX. Achaz illud ab Isaia praedictum est, atque, uti credibile est, sub illius exordium aut saltem uno alterove post anno.

Ἦν δὲ σάββατον δευτερόπρωτον.] Vetus illa quaestio est, quid sit σάββατον δευτερόπρωτον· de qua sanctorum PP. variae sunt ac discrepantes sententiae, sed imprimis Isidori Pelusiotae epist. CX. lib. III., Chrysostomi homil. XXXIX. in Matth. et Epiphanii cum hoc loco, tum haeresi LI., num. XXXI. Quorum quidem opiniones utcumque cum rei veritate consentaneae sunt, ab recentioribus quibusdam parum fideliter expressae sunt. Nam ut ab Isidoro exordiar, in Annalibus Ecclesiast. anno Christi XXXII., num. II., Isidori haec refertur approbaturque sententia: Σαββάτον δευτερόπρωτον *illam fuisse diem quae post primam Azymorum mox sequitur; sicque dictum sabbatum secundo-primum, seu sabbatum ex sabbato; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in sabbatum hebdomadarium, duorum festorum coniunctione dictum esse sabbatum sabbatorum.* Subiicit deinde, eandem esse et Epiphanii sententiam, imo et Suidae, *dum ait fuisse eam diem secundam* p. 62.
Paschatis, quam tamen nominat primam Azymorum. Sed in iis verbis duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem et orationem allata. Alterum, sabbatum secundo-primum diem illam appellari quae post primam Azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam Azymorum diem sabbatum ait esse δευτερόπρωτον; quod sabbatum ideo vocatur, quia Iudaei festa omnia sabbati nomine complecti solent. Δευτερόπρωτον vero propterea dicitur, quod secunda sit a Paschate et Azymorum prima. Isidori verba sunt: Δευτερόπρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερο μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων· ἑσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα τῇ ἑξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτὴν, ἣν καὶ δευτερόπρωτον ἐκάλουν διὰ τὸ, ὡς ἔφην, δευτέραν μὲν εἶναι τοῦ Πάσχα, πρώτην δέ τῶν Ἀζύμων. Manifeste primam ipsam Azymorum diem δευτερόπρωτον nominat, eam videlicet sub cuius priorem vesperam immolatum est Pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas exscripsit. Alterum quod ab Isidori sententia abhorrere dixi illud est, quod in eandem diem sabbatum legitimum et hebdomadarium incidisset, ob id sabbatum sabbatorum appellatum fuisse. Sed eiusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum, ut rationem redderet cur sabbatum prima illa dies Azymorum nuncupetur, subiunxit, sabbatum a Iudaeis festum omnem diem vocari, indeque loquendi genus illud manasse, σάββατα σαββάτων, quoniam accidebat interdum, ut alicuius festi principium aut finis in hebdomadarium sabbatum incideret; quemadmodum apud Christianos natalis Christi, hoc est Epiphania, in dominicum incurrit: Οὕτω καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ καὶ ἡ πανήγυρις τῷ σαββάτῳ συνέπιπτε, σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο. Corrigendum εἰ καὶ ἡ παν. Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus, sed alias potuisse, cum sabbata sabbatorum vocarentur. Isidori locus necessario adscribendus est: Εἰ δὲ σαββάτῳ εἴρηται, μὴ θαυμάσῃς. Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτ'

εἴρηται σάββατα σαββάτων, ἐπειδή ἐστιν ὅτε ἡ ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως, ἢ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἑβδομάδος σαββάτῳ. Nec minus hallucinatus est Scal., qui l. III Isag. Can. Isidorum refert sabbatum δευτερόπρωτον opinari tertiam esse Azymorum diem. Nam diserte primam Azymorum definit Isidorus, secundam vero offerendo novarum frugum manipulo constituit, quam tertiam a Paschate vocat, uti primam Azymorum, quam et δευτερόπρωτον nominat, secundam. Si quidem Paschatis primam diem totum ipsam Parasceuen appellat, cuius ad vesperam agnus immolabatur. Proxima est Chrysostomi sententia. Hic homil. XXXIX. in Matth., Τί δέ ἐστι, inquit, δευτερόπρωτον; ὅταν διπλῆ ἡ ἀργία ᾖ καὶ τοῦ σαββάτου τοῦ κυρίου καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Σάββατον γὰρ ἑκάστην ἀργίαν καλοῦσι. Maldonatus ad Matth. XII. Chrysostomum existimasse scribit sabbatum secundo-primum esse, quod proxime sequeretur festum aliquod, quod in feriam VI. incidisset. Verum e contrario sabbatum illud esse censet Chrysostomus quod festum aliud antecedit, id quod Graeca illa demonstrant, καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Quan-
p. 63. quam Theoph. ad Luc. cap VI. Chrysostomi sententiam eodem quo Maldonatus modo intellexisse videtur, si, uti solet, Chrysostomum secutus est. Tertius est Epiphanius noster; quem eodem loco Maldonatus asserit sabbatum δευτερόπρωτον statuisse VIII. diem Azymorum. Sed hoc quidem loco longe aliud docet Epiphanius. Etenim sabbatum illud, quod ab Azymorum prima die proximum est, δευτερόπρωτον sabbatum dici putat. At haeresi LI. Num. XXXI. aliter statuit, tametsi perobscure loquitur. Ibi enim cum duplex sabbati genus esse dixisset, alterum hebdomadarium et antiquum, quod πρῶτον vocat, alterum legitimum sive festivum, quod δεύτερον putat, cuiusmodi Azymorum dies fuit, paulo post addit δεύτερον illud in septem revolutum appellari πρῶτον. Ubi nescias utrum Azymorum VII. diem sabbatum δευτερόπρωτον esse definiat, an festum ipsum Pentecostes, quod et Maldonatus caeteris omnibus praefert; de quo suo loco dicemus. Iam vero nullus proprie Azymorum dies VIII. fuit, cum celebris ipsa intra septenos dies steterit, ut ex Levit. XXIII., et Exod. XII. constat. Nisi forte, uti Paschatis octo dies interdum numerari solent, eo quod Parasceue ipsa, cuius sub vesperam agnus immolatur, primus Paschatis dies habetur, quod ex Isidoro supra monuimus, sic etiam Azymorum prima dies eadem illa Parasceue censeatur. Qua ratione Ioseph. lib. II. Orig. cap. V. Azymorum festum diebus VIII. celebrari dixit. Illud Maldonati satis mirari non possum, quod de eadem quaestione ex sua opinione illo in loco disserit. Refellit enim Epiphanii aliorumque sententiam, *qui sabbatum secundo-primum diem aliquem Azymorum interpretantur. Nec enim die XV. aut XX. Martii spicae maturae esse potuerunt. Quod enim quidam adnotaverunt, in Palaestina eo tempore propter vehementem calorem segetes solitas maturescere, fictum esse arbitror. Nam festum primitivorum celebratur quinquagesimo die post Pascha, celebratur autem simul atque prima falx in messem mittebatur. Non ergo poterant in festo Azymorum, id est quinquaginta ante diebus, segetes esse maturae.* Haec ille. Negat itaque ipsis Azymorum diebus maturas fuisse segetes, cum quinquagesimo primum postea die falcem immiserint. Quae quidem non falso tantum dicta, sed et Scripturae manifeste contraria sunt. Quis nescit secunda Azymorum die novarum frugum manipulum oblatum fuisse? quemadmodum Levit. XXIII, 2. praecipitur, ממחרת השבת, hoc est sequenti post sabbatum (sive festum, id est Azymorum primam) die, τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης, ut recte LXX. reddiderunt. Ab hoc vero die, hoc est a II. Azymorum, VII. hebdomadas numerabant: quibus evolutis quinquagesimo demum die non spicas aut manipulos, sed primitivos panes offerebant, cumque עצרת, hoc est clau-

sulam, appellabant, sive postremam celebritatis diem. In quo Iosephus errat qui lib. III. Ἀρχ. cap. X. ita scribit: τῇ Πεντηκοστῇ, ἣν Ἑβραῖοι Ἀσσαρθὰ καλοῦσι, σημαίνει δὲ τοῦτο πεντηκοστήν. Assartha, hoc est עצרתא, πεντηκοστὴν interpretatur, haud recte. De segetum maturitate, quod obiicitur, refellit Isidorus his verbis: Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ μόνῳ καρηβαροῦσιν οἱ ἀστάχυες, καὶ κέκλινται ὑπὸ τοῦ καρ- p. 64.
ποῦ καὶ τῆς πρὸς ἄμητον ὥρας, οἱονεὶ τὴν δρεπάνην ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦντες. Quanquam non desunt qui de hordei messe duntaxat illud accipiant. Utcunque sit, τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων עומר, hoc est manipulus, oblatus est. In quo corrigendus est Isidorus, qui τῇ τρίτῃ τῶν Ἀζύμων, hoc est tertia, manipulum oblatum fuisse narrat. Scripsit enim, aut scribere certe debuit, τῇ τρίτῃ τοῦ Πάσχα, hoc est tertio a Paschate die, quod XIV. die celebrabatur. Hae sunt praecipuae veterum PP. de sabbato δευτεροπρώτῳ sententiae. Ex quibus verisimillima est Epiphanii prior illa, quam hoc loco tradit: sabbatum illud quod post primam Azymorum incidit δευτερόπρωτον, dici. Vera autem procul dubio illa est, quae in VI. de Emend. Temp. et in Isag. Can. explicatur: δευτερόπρωτον σάββατον primum esse sabbatum, quod ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων. Nam secunda die Azymorum novarum frugum manipulum offerebant. A quo die deinceps VII hebdomadas computare iussi sunt, quarum sabbata ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων, id est ab Omer cognominata sunt. Veluti primum sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν Ἀζύμων sequitur, vocatur δευτερόπρωτον: secundum δευτεροδεύτερον: tertium δευτερότριτον, atque ita deinceps. Quod uberius explicatum habes in Isag. Canon. pag. 281. Hac enim interpretatione melior afferri nulla potest.

Τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην.] Iudaeorum festa sabbata et ab iis et ab ethnicis appellata nemini dubium est. De iis luculentus est apud Clem. Alex. locus Strom. VI, ex Petri concione quadam: Μηδὲ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους σέβεσθε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνοι οἰόμενοι τὸν θεὸν γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ καὶ σελήνῃ· καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον, οὔτε νεομηνίαν ἄγουσιν, οὔτε ἄζυμα, οὔτε ἑορτὴν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν. Quaerit Casaubonus Exercit. XIV. n. IV. quid sit sabbatum primum idque obscurum videri sibi fatetur. In quo Scaligeri interpretationem tacite refellit, qui lib. III. Isag. Canon. pag. 223. sublatis his vocibus, τὸ λεγόμενον πρῶτον, sabbatum hoc loco pro νεομηνίᾳ, ἔνῃ καὶ νέᾳ, adeoque festis omnibus usurpari scripserat. Quod est absurdum. Nam sabbatum illud τὸ λεγόμενον πρῶτον aliud esse debet ab ordinariis sabbatis ac neomeniis. Equidem sabbatum illud primum esse suspicor, neomeniam Tisri, quae maiori quam caeterae omnes neomeniae cultu ac religione celebrabatur. Erant quidem neomeniae mensium omnes solennes ac festae, sed eatenus, ut in iis praecipua quaedam sacra ac ceremonias obirent, non ut ab opere feriati essent. Sola Tisri neomenia, quod et festum tubarum clangorisque vocatum est, התרועה, ab servili opere nominatim excipitur Levit. XXIII, 24.: *Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum, memoriale clangentibus tubis, et vocabitur sanctum. Omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum domino.* Quare eadem fuit illius diei ratio quae primae ac secundae Azymorum, Pentecostes, Scenopegiae, quibus quidem nullum opus servile fieri licebat, tametsi quae ad victum necessaria fo-
rent praeparare fas fuit. Quod de Azymorum festo diserte cautum est Exod. XII, p. 65.
16: *Dies prima erit sancta atque solennis, et dies septima eadem festivitate venerabilis. Nihil operis facietis in eis, exceptis iis quae ad vescendum pertinent.* Sabbatis vero ne ea quidem parare fas erat quae ad victum pertinerent, ut ex cap. XXI. Exodi comm. 29, et XXXV, 3. colligitur. Vide Tract. שביתת יום טוב,

in I. Par. Iad. Rambam. Mirum est igitur quod Tertull. lib. con. Iudaeos cap. IV. praeceptum de observando sabbato, quod Exod. XX. et Deuter. V. sciscitur, ita concipit: *Memento diem sabbatorum sanctificari eum. Omne opus servile non facietis in eo, praeterquam quod ad animam pertinet.* Sed primum illud de primae diei Azymorum observatione cum altero de sabbato imprudens permiscuit.

Ἔτι δὲ τὴν μίαν νηστείαν.] Ieiunia in Hebraeorum calendario notantur XXVI. Sed neque festa neque ab opere vacua ac sabbata fuerunt, praeter X. Tisri, quo die festum כפּרים, sive expiationis, cum jejunio celebratum est, Levit. XVI, 31. Atque haec est μεγάλη νηστεία, quam inter sabbata refert Epiphanius. Tum enim operis nihil faciebant, com. 29. De minore ieiunio nondum certam rationem expedire potui. In kalendario Hebraeorum, quod Sigonius ac Torniellus ediderunt, die Adar XIV. ieiunium Esther cum Mardochaei festo, quod erat *Phurim*, hoc est *Sortium* minus, incidit. Quod proinde ieiunium minus existimari possit. Verum summovendum hoc ieiunium in XIII. Adar, ut a Munstero et Genebrardo factum est, quod et scripturae autoritate constat. Nam Esther cap. IX, 22, XIV. et XV. mensis Adar inter Iudaeorum festa sanciuntur, uti sint *dies illi epularum ac laetitiae.* Non igitur XIV. die ieiunabant. Quare de minore illo ieiunio, quod una et festum sive sabbatum sit, amplius quaerendum videtur.

Ἤτοι ἐν δευτέρᾳ σαββάτων.] Tres duntaxat hebdomadis ferias commemoravit, II., III. et IV. Sed una etiam caeteras συνεκδοχικῶς complexus est. Neque enim est ulla ratio cur a caeteris eae solennitates arceantur. Nam certorum dierum superstitio illa quam Iudaei observant, et in Iad Ramban exposuit, nihil ad hunc locum facit. De qua alias disseremus.

N. XXX. Ὁπότε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι.] Hieron. ad cap. Hieron. X: *Multarum,* inquit, *ex quadam parte gentium, et maxime quae Iudaeae Palaestinaeque confines sunt, usque hodie populi circumciduntur, et praecipue Aegyptii et Idumaei, Ammonitae et Moabitae, et omnis regio Sarracenorum.* De Aegyptiis id testatur Herodotus. Meminit et Origen. I. contra Cels.

Τρυγόνας δέ φημι καὶ δρακαίνας.] Plin. lib. IX. cap. XLVIII: *Aeque pestiferum animal araneus, spinae in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam execrabilius quam radius super caudam eminens trygonis, quam nostri Pastinacam appellant, quincunciali magnitudine.* Aelianus l. II. de Anim. cap. L. venenatos pisces commemorat, gobium, draconem, hirundinem, quorum tamen virus minime lethale sit. At pastinacae praesentissimum esse docet. De muraenis Plin. lib. XXXII, cap. IV: *Muraenae morsus ipsarum capitis cinere sanantur.*

p. 66. AD HAERESIM XXXI., QUAE EST VALENTINIANORUM.

De Valentinianorum nugis praeter Irenaeum aliosque veteres ex recentioribus diligentissime disputavit Pamelius ad Tertull.

N. II. Ἔφασαν γὰρ αὐτόν τινες.] Phreboniten nomum aut praefecturam neque apud Ptolomaeum neque apud diligentem earum rerum Ortelium reperio, sed, qui vocabulo proximus, Pharbaetiten, haud procul mari.

Ἀμφιοῦ, Αὐραάν.] Barbara haec sunt Aeonum nomina, haud scio an ex Aegyptiorum lingua profecta, an temere atque ad terrorem conficta. Duplex horum series est. In priore paria ac συζυγίας copulasse videtur, in posteriore sine ulla copula singillatim percensuisse. Cumque nonnulla sit utrobique certorum nominum differentia, posteriorem ideo veriorem arbitror quod XXX duntaxat vocabula, quot videlicet Aeones sunt, contineat, altera XXXIII.

Βυθὸς Σιγή.] Legendum omnino Βυθὸς καὶ Σιγή, ut in caeteris paribus. Ac cum tota illa series apud Irenaeum et Tertullianum legatur, quid apud singulos diversum sit suo loco docebitur.

N. III. Οὕτω γάρ φασι καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡσίοδον.] Cum vocabula ipsa, tum ordo illorum ac series plurimum ab Hesiodeo illo catalogo discrepant. Sed in nugis μικρολογεῖν putidum est.

N. IV. Τὰ δὲ παρὰ φρονίμοις.] Obscura et intricata Valentini haec est oratio. Priora quidem illa inscriptionis formulam praeferunt. Caeterum hoc ipsum fragmentum neque a Valentino scriptum, neque purum ac putum illius dogma complectitur, sed ab eius discipulis interpolatum, ut ex Tertull. colligitur.

Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ.] Legendum arbitror: ὅτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς.

Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγή.] Quantum in tenebricosis implicatisque fabulis dispici potest, hoc ipsum significare videtur: Sigen e Bytho Patrem genuisse Veritatis, tum vero cum eodem illo quem genuerat copulatam Veritatem edidisse. Quod aliter apud Iren. et Tertull. legitur. Nam ex Bytho et Sige ambos illos Aeonas, Patrem sive Nun, et Veritatem susceptos asserunt.

Ἡ ἄφθαρτος αἰωνία.] Leg. αἰὼν pro αἰωνία. Nam et feminas Aeones Valentinus nominabat. Tertull. contra Valent. cap. IX: *Novissima natu Aeon: viderit soloecismus, Sophia enim nomen est.*

Μητρικὴν προενεγκαμένη Προυνικίαν.] Forte Προυνικίαν pro libidinis illecebris sumpsit, ut μητρικὴ ἀπὸ τῆς μήτρας deductum sit. Origenes in Celsum tom. VI: Προυνικὴν δέ τινα σοφίαν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ὀνομάζουσι κατὰ τὴν πεπλανημένην ἑαυτῶν σοφίαν· ἧς σύμβολον εἶναι βούλονται καὶ δώδεκα ἔτεσιν αἱμοῤῥοοῦσαν. Sed unam quandam ac singularem Προύνικον a Valentinianis appellatam non puto, cum Προυνίκους Aeones omnes nuncupaverit, hoc quidem in libro.

N. VI. Ἥτις ἡνώθη τοῖς φωσί.] Quid si Αἰῶσι pro φωσὶ legendum sit? Sed quae sequuntur perplexa sunt admodum et obscura.

N. IX. Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου]. Plurimum vel hoc uno nomine de omni posteritate meritus est Epiphanius, quod eius studio factum est, ut Irenaei fragmenta quae- p. 67.
dam ex tanto illius operum naufragio superessent. Nos ea cum Latina veteri interpretatione, quod olim Billius fecerat, diligenter contulimus, et nostras Billiique coniecturas ad marginem adscripsimus, neque quicquam nisi ex veterum manu exaratorum fide in contextu ipso mutavimus.

N. X. Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ᾽ ἡμῶν.] Quod perperam antea Δέλφοις pro Κελτοῖς legebatur, ex Reg. Cod. autoritate sustulimus.

N. XI. Καὶ καθέσθαι ὡς ἐν μήτρᾳ.] Expung. καί.

Εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον.] Utrum Aeonum quemlibet hermaphroditum esse voluerit Valentinus, an paria ipsa potius intelligat ex mari feminaque constantia, dubitari haud immerito sane potest. Par quidem ipsum ἀῤῥενόθηλυ hoc loco nominari docent ea quae subiiciuntur. Cum enim dixisset εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀῤῥενόθηλυν οὕτως, quomodo id fiat ostendit in sequentibus; quod et Pater cum Ennoea, et mare caeteris cum suis comparibus coniuncti sint. Itaque ἀῤῥενόθηλυν iccirco nominat quia coniuges sunt. Atqui Valentiniani ipsi ἀῤῥενόθηλυν Βυθὸν Aeonum principem et originem in libro suo vocant N. V. Et cum Tetradem posteriorem, Decadem ac Dodecadem numerant, ἀῤῥενόθηλυν utramque appellant, non quod singuli Aeones hermaphroditi essent, sed quod paria ἐν τῇ ὁμάδι marium feminarumque continerentur. Quocirca nihil ad hunc Irenaei locum, ut opinor, pertinet quod e Tertull. affertur, libro c. Valent. cap. XXXIV: *Alii contra magis et masculum et feminam dicunt, ne apud solos Lunenses hermaphroditum existimet*

Annalium commentator Fenestella. Haec enim non ex Valentini, sed eius discipulorum sententia a Tertulliano commemorantur.

Τὸν μὲν Λόγον καὶ τὴν Ζωήν.] Confer haec cum Valentinianorum narratione N. V. Animadvertes, aliter haec ab Irenaeo, Tertull. caeterisque quam a Valentinianis exposita. Piget enim nugas istas ineptissimaque deliria scrupulosius persequi.

Θελητὸς καὶ Σοφία.] Theletum, non Teletum, scribendum esse Graeca ipsa cum veteri Irenaei interprete persuadent. Nec audiendus Pamelius, qui Teletus mavult, quasi perfectum dicas, quod nulla grammaticae ratio patitur. Telestus enim non Teletus dicendum fuerat.

N. XII. Οἵαν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν.] Assensus sum R. P. Frontoni Ducaeo, qui in Notis ad hunc Irenaei locum hanc quam expressimus sententiam probat. Sed nec poenitenda vulgata altera lectio.

N. XIII. Τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν.] Ita in edit. Basil. et in Regio. Sed ἀκατάληπτον ex Irenaei interprete et Tertull. legendum.

N. XIV. Ἐξάγωνος σύμπηξις.] Vetus Iren. interpres καὶ Αἰώνων legisse videtur. Forte ἔξω τῶν Αἰώνων σύμπηξις. Nam de Aeonibus paulo ante dictum est.

Διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς ἐνθυμήσεως.] Enthymesis, nisi fallor, inter Aeonas minime recensetur, sed fetus quispiam est Aeonis, hoc est Sophiae. Quare post Ἐνθυμήσεως sublata distinctione et particula καὶ ante ἐξορισθείσης, ita locus ille interpretandus est: *Cogitationis affecti Aeonis, quae a Pleromate proscripta fuerat, matricem operuit.* Non enim Sophia ipsa extra Pleroma penitus amandata, sed eius ἐνθύμησις et πάθος.

p. 68. N. XV. Ἄρας τὸν σταυρόν.] Leg. ἀκολούθει μοι. *Sequere me*, ut est apud Iren. Sed nos Graeca ipsa immutare noluimus.

N. XVI. Ὅθεν τὸ Ἰαὼ ὄνομα.] Quem Liberum patrem et Solem ethnici scriptores appellarunt. Macrob. lib. I. cap. XVI.

N. XIX. Τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον.] Corr. ἐπουράνιον.

N. XXX. Ἐπειδὴ τῇ σκηνῇ ταύτῃ.] Ἀπολύτρωσιν hic *redemptionem* esse credit Billius, de qua Irenaeus cap. XVIII. Nos autem aliud esse hoc quidem loco suspicabamur, nempe exordium fabulae. Non enim de ἀπολυτρώσει illa haereticorum aliorum verba facit Irenaeus.

N. XXXII. Οὕτως ἐξηφορόρησεν.] Corrupta vox, in qua divinationem experiri non vacat.

N. XXXIV. Ὅτι ἕλκουσίν τινα οἱ σκορπίοι.] Aelianus lib. VI. Hist. An. cap. XXIII.

AD HAERESIM QUAE EST SECUNDIAN., ORDINE XXXII.

N. I. Ἀπὸ τῶν οὕτω προσειρημένων.] Corr. προειρημένων.

N. II. Φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα.] Leg. omnino Φάσκει δὲ τὸ ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριακ. Αἰῶνας. Hanc enim Secundi fuisse sententiam docuit n. I.

N. III. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης.] Ex Clement. Alex. III. Strom. haec descripta sunt, tametsi ab autore ipso diversa quaedam tradiderit. Clementis verba necessario hic adtexenda sunt: Ἐπιφάνης οὗτος, οὗ καὶ τὰ συγγράμματα κομίζεται, υἱὸς ἦν Καρποκράτους καὶ μητρὸς Ἀλεξανδρίας τοὔνομα, τὰ μὲν πρὸς πατρὸς Ἀλεξανδρεύς, ἀπὸ δὲ μητρὸς Κεφαλληνεύς. Ἔζησε δὲ τὰ πάντα ἔτη ἑπτακαίδεκα, καὶ θεὸς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας τετίμηται· ἔνθα αὐτῷ ἱερὸν ῥυτῶν λίθων, βωμοί, τεμένη, μουσεῖον ᾠκοδόμηταί τε καὶ καθιέρωται, καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ Κεφαλλῆνες κατὰ νουμηνίαν γενέθλιον ἀποθέωσιν θύουσιν Ἐπιφάνει, σπένδουσί τε, εὐωχοῦνται, καὶ ὕμνοι λέγονται· ἐπαιδεύθη μὲν παρὰ τῷ πατρὶ τήν τε ἐγκύκλιον παιδίαν, καὶ τὰ Πλάτωνος etc. Haec ille. At Epiphanius a patre Cephallenium fuisse, non Alexandrinum docet.

Ἐν Σάμῳ γὰρ ὡς θεός.] Quae et Same dicitur.

Dulychiumque Sameque et Neritos ardua saxis.

N. IV. Ἰσίδωρον δὲ φάσκουσιν.] De Isidoro meminit idem Clemens Alexand. lib. VI. Strom.

N. V. Ἀναγκαίως δὲ ταύτας.] Apud Clem. Alex. haec cum praecedentibus copulata ita leguntur: φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δέ. Tum subiicit: ταύτας παρεθέμην τὰς φωνὰς εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς Βασιλειδιανῶν etc. Neque tamen mutare quicquam in Epiphanio nostro volui. Fieri quippe potest ut aliquid de suo sciens ac volens inseruerit.

Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι.] Tertull. l. c. Valent. cap. XXXVII: *Accipe alia ingenia cicuria Euniana, insignoris apud eos magistri; qui ex pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit etc.*

N. VI. Κλήμης τε, ὅν φασί τινες Ἀλεξανδρέα.] Qui Clementem patria Atheniensem esse diceret praeter Epiphanium ex veteribus vidi neminem. Quanquam ne is quidem affirmat, sed contrarias duntaxat opiniones affert. Mirum igitur est, quo fretus autore vir eruditus Clementem Athenis oriundum, sed quod Ale- p. 69.
xandriae perdiu docuerit, Alexandrinum fuisse tam asseveranter scripserit. Qui ob eam causam addit a maioribus (ut autor est Epiphanius) tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem esse nominatum. Atqui nusquam id, quod ille putat, Epiphanius tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem a maioribus nominatum esse Clementem asserit, quod Athenis ortus Alexandriae docuisset. Sed de patria duntaxat varie quosdam sensisse narrat.

N. VI. Ἰοῦ, ἰοῦ καὶ φεῦ, φεῦ.] Ad haec Irenaei verba respexit Tertull.: *In scholis Carthaginiensibus fuit quidam rigidissimus rhetor Latinus, Phosphorus nomine. Cum virum fortem peroraret: Venio, inquit, ad vos, optimi cives, de praelio cum victoria mea, cum felicitate vestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis: et scholastici statim familiae Phosphori* Φεῦ *acclamant. Audisti Fortunatam et Hedonen et Acinetum et Teletum: acclama familiae Ptolemaei* Φεῦ. Quanquam φεῦ apud Iren. σχετλιαστικὸν, apud Tertull. θαυμαστικὸν est.

N. VII. Ἐκ δὲ τῆς ἀρχῆς.] Leg. ἐκ δὲ τῆς Ἀνενοήτου δευτέρῳ etc., adeo ut voces illae, τῆς ἀρχῆς, parenthesi inclusae, adscititiae videantur. Cuius contrarium ab operis est factum tam in contextu ipso quam in paginae limite. Si quidem Irenaeus ἐκ δὲ τῆς ἀνενοήτου legit.

Τῷ ὑποδείγματι τοῦ εὐαγγελίου.] Coniiciebam ὑποδήματι substituendum esse. Quod si cui recepta iam lectio magis arriserit, ὑπόδειγμα hoc loco pro mandato et praecepto accipiendum est.

AD HAERESIM XXXIII., QUAE EST PTOLEMAEI.

N. I. Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος.] Haec ex Irenaeo ad verbum descripta sunt, lib. I. cap. VI.

N. III. Καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι.] Utcunque sensus iis ex verbis erui possit, quod nonnisi violenter fieri potest. Longe mihi aptius videtur καὶ τοῦ ὑφ' ἑτέρου πληρωθῆναι. Nec dubito quin hoc Epiphanius scripserit.

Ὁ ἀπόστολος προαποστερήσας.] Apostoli nomine Ioannem intelligere videtur, ut ad λέγει paulo ante positum referatur, hoc sensu: *Praeterea mundum ab ipso*

fabricatum, omniaque per ipsum facta et sine ipso nihil esse factum testatur apostolus, ac mendacissimorum hominum etc.

N. IV. Ὅτι Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν.] Quonam pacto Moses id Iudaeis permiserit et quatenus Christianis divortium facere liceat, pluribus catholici interpretes ad Matth. XIX. disputare solent, quorum commentarios consulere quisque potest.

Δῶρον τῷ θεῷ.] Hic est difficillimus ille ex Matthaei ac Marci evangelio locus, quem pro diversa interpunctione varie interpretes acceperunt. Nam aut verbum ὠφεληθῇς cum antecedentibus copulatur hoc modo: Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. apud Marcum vero, Κορβὰν (ὅ ἐστι δῶρον) ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς: aut inter ἐμοῦ et ὠφεληθῇς distinctionis nota ponitur. Posteriorem hanc lectionem vulgo Graeci codices habent eamque Latinus interpres sequitur. Nam ita vertit: *Munus quodcunque est ex me, tibi proderit*; perinde ac si ita scriptum esset: ὃ ἐὰν
p. 70. ἐξ ἐμοῦ ᾖ, ὠφεληθῇς. Existimabant enim ac prae se ferebant ex Pharisaeorum disciplina filii se, cum deo aliquid pro se ac parentibus suis offerrent, abunde officio suo satisfecisse, neque quicquam dependere amplius debere. Sed priorem lectionem, quae ὠφεληθῇς superioribus annectit, Epiphanius, Chrysostomus, aliique Graeci, nec non et Syrus paraphrastes exprimunt: Epiphanius quidem imprimis, cum verbum ὠφεληθῇς inserit: δῶρον τῷ θεῷ, ὃ ἐὰν ὠφεληθῇς ἐξ ἐμοῦ. Ita Chrysost. lib. I. in Matth. homil. declarat: ἐπαίδευσαν τοὺς νέους εὐσεβείας σχήματι καταφρονεῖν τῶν πατέρων. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Εἴτις γονέων, εἶπε, τῷ παιδὶ, Δός μοι τὸ πρόβατον τοῦτο ὃ ἔχεις, ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἔλεγον, Δῶρόν ἐστι τοῦτο τῷ θεῷ, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆναι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν. Verum solennis illa votorum formula, quam ex magistrorum commentariis ad VI. Iosuae cap. Masius profert, mihi certissima videtur. Nam cum aliquis apud alterum ex hac formula votum edidisset, קרבן כל מה דתהנא מני, *Anathema et res devota esto, quicquid illud sit, quo ego tibi prosum*, nefas arbitrabantur illum beneficii genere ullo prosequi, ne parentem quidem ipsum, ne quod deo scilicet devotum est, id humanis commodis serviat. Haec Masius. Sane quidem paraphrastes Syrus iisdem verbis locum illum reddidit, quae apud Rabbinos leguntur. At Scaliger in virulento illo Trihaeresii Elencho ellipticam loquendi rationem ita supplet: Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς πάσης με πρὸς σὲ τιμῆς ἐλευθεροῖ. Sed hoc ex opinione sua confictum, non ex autore ullo depromptum, divinationi ac coniecturae potius est quam certae ac liquidae veritati tribuendum. Postremo in hoc eodem evangelii loco ellipsis alia manifesta est. Nimirum, quicunque hoc dixerit patri suo, nulla adversus illum obligatione constringetur, vel nulla re ei commodabit; quod num. IX. Epiphanius insinuat.

N. V. Τῷ χείρονι καὶ τὴν ἀδικίαν.] Fort. τῇ ἀδικίᾳ.

Ἔν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται.] Haec minus expedita ac liquida mihi videntur; tametsi utcunque sententiam expressimus.

Ὡς ὡρισμένης τοῦτο ἡμέρας.] Leg. εἰς τοῦτο. Caeterum videant huius temporis haeretici, quemnam sibi pervicacissimi ac vanissimi erroris magistrum ac patronum asciverint, dum ieiunia statis temporibus indicta ac certorum dierum religionem damnant.

N. VII. Δι' ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα.] Fort. ἐφθόνησα.

N. VIII. Καὶ Στησίχορον.] Stesichorus fabulosas deorum prosapias descripserat, ut alibi indicat Epiphanius.

N. IX. Εἰσὶ δὲ αὗται τέσσαρες.] Quatuor apud Hebraeos Δευτερώσεων sive Traditionum genera percenset. Primum est quod Mosi inscribitur, alterum Rabbi

Akiba, tertium R. Adda sive Iuda, quartum Assamonaeorum. Fingunt autem Moysen XL illis diebus quibus in monte constitit praeter Legem Legis interpretationem accepisse eamque LXX senioribus, hos prophetis, hos synagogae tradidisse. Hanc Legis corruptelam potius quam interpretationem appellant תורה שבעל פה, *legem quae ore tradita sit*, tantique faciunt ut ipsi dei verbo praeferendam censeant.

N. XI. Νομοθετήσας γὰρ ὁ νόμος.] August. contra Adam. cap. VIII.

N. XII. Ὡς ἀπὸ θαλάττης ἀνελθών.] Καρχαρίας Hesych. est θαλάττιος κύων. Canem vero marinum viperas evocare sibilis, aut cum iis consuescere, nunquam legi. Sane muraenas a serpentibus ad coitum evocari sibilo scribit Plin. lib. p. 71.
XXXII. cap. II: *Ob id sibilo a piscatoribus, tanquam serpentibus, evocari et capi.* Καρχαρίαν aliud esse quam canem hoc quidem loco necesse est.

AD HAERESIM XXXIV., QUAE EST MARCOSIORUM.

N. I. Τὰ γὰρ Ἀναξιλάου παίγνια.] Quaenam ista ludicra sint sparsim indicat Plinius, ut lib. XXXV. cap. XV: *Lusit et Anaxilaus eo* (de sulphure loquitur) *candens in calice novo prunaque subiecta circumferens exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis.* Scripsit iste, nisi fallor, de arcanis quibusdam naturae ac miris operibus, ut ex eodem Plinio licet colligere, lib. XIX. cap. I., lib. XXVIII. cap. XI., et lib. XXXIII. cap. X. Quin et saepius libro primo in autorum indiculo citatur.

N. II. Ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα.] Veterem Irenaei interpretem secutus εὐχαριστεῖν gratias agere, non consecrare, Latine reddidi. Quanquam ille ipse Interpres parum commode: *Pro calice enim vino mixto fingens se gratias agere.* Nostro autem sensu post κεκραμένα apponenda distinctio est. Neque vero Billii ratio minus placet, qui εὐχαριστεῖν consecrandi significationem habere hoc loco putat. Nam et ea notione apud Iustinum in Apol. sumitur insigni illo in loco, qui haeresis hodiernae iugulum petit: Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς παροῦσιν ἀποφέρουσι· καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία. Et paulo post: Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγον θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Sic paulo post εὐχαριστεῖν τὸ ποτήριον, *benedicere poculo*, quod idem est consecrare. Nam idem est apud evangelii scriptores εὐλογεῖν quod εὐχαριστεῖν. De quo erudite Maldon. noster ad XXVI. Matth.

N. III. Ἅπαντα τὸν χρόνον ἐξομολογουμένη.] Vetus Interpres: *Omne tempus in exhomologesi consummarit.* Est autem exhomologesis hoc quidem loco non ipsa tantum peccati confessio, quae est poenitentiae pars, sed poenitentia ipsa, quatenus et confessionem et luctuosas poenitentium sordes et caetera moeroris ac ταπεινώσεως indicia complectitur, de quibus dicetur ad Novatian. haeresin.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας.] Rhodani tractum Rhodanusiam vocat. Ut et in Vet. Inscript. *Rhodanici* Rhodani accolae nominantur. Quanquam Stephanus Ῥοδανουσίαν urbem esse dicat ἐν Μασσαλίᾳ. Huc vero Hieron. locus pertinet ad LXIV. Esai. caput, quem et Fronto Ducaeus noster ad hunc locum observat, ubi Gnosticos ait *per Marcum Aegyptium Galliarum primum circa Rho-*

danum, deinde Hispaniarum, nobiles feminas decepisse, miscentes fabulis voluptatem et imperitiae suae nomen scientiae venditantes.

Ἡσυχῇ δέ πως ἑαυτοὺς ἀπηλπικυῖαι.] Plana et integra lectio, neque quicquam addendum; tametsi quidam verbum χωρίζουσι desiderari putet.

p. 72. N. IV. Οὕτως Μάρκος μήτραν.] De Colorbaso Tertull. meminit l. de Praescript. c. L. Quae sequuntur Marci somnia, quod non minus perplexa et intricata quam stolida inaniaque sint, in iis excutiendis tempus operamque consumere supervacaneum duxi.

N. VI. Παρ' αὐτῇ καὶ σιωπήν.] Lego cum Billio ex Vet. Interprete παραυτίκα σιωπῆσαι.

Ἐπειδὴ τοῦ ὑστερήσαντος.] Interpres Iren.: *Ex minori autem computatione qui erat apud Patrem descendit emissus illuc unde fuerat separatus etc.* Ex quibus recte coniiciebat Billius leg. ἐκ δὲ τοῦ ὑστερήσαντος; cum, inquit, ratio non satis constaret, hoc est cum par in tribus non inesset literarum numerus, propterea quod Λόγος et Ἐκκλησία VIII literis constarent, Ἄνθρωπος, Ἐκκλησία VII, Pater et Veritas IX; tum demum, uti paria facerent, de novem Patris et Veritatis literis una ad Hominis et Ecclesiae septem illas accessit.

Ἐκεῖνον τὸν μετὰ τὰς ἓξ ἡμέρας.] Christum dominum, qui post VI dies in eum montem, ubi transfiguratus est, cum tribus discipulis quartus ascendit, ibique adiunctis Elia ac Moyse sextus est factus, Matth. XVII.

N. VII. Τὸν κρατηθέντα καὶ καταβάντα ἐν τῇ ἑβδομάδι.] Videtur ad VII. diem alludere, quo Christus in sepulchro iacuit et apud inferos mansit.

Ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν, ἥ τις ἐστὶ παρασκευή.] *Coenam puram* vertit Interpres Iren. Id quod eruditi viri pridem observarunt.

Εἰς σημεῖον αἰνέσεως.] Legeram ἀνέσεως pro αἰνέσεως, sed *laudationis* pro *relaxationis* malo cum Vet. Interprete.

N. VIII. Ἡ δὲ Σιγὴ πέντε.] Falsum est, nisi Σειγὴ legas.

Ὀκτὼ καὶ δέκα γραμμάτων.] Scripserat Iren. ιή. pro Ἰησοῦς. Librarii numerum esse rati locum depravarunt. Scribe igitur Ἰησοῦς, quod nomen senas habet literas. Sic et ea quae sequuntur ex Irenaei Interprete pro eo atque ad marginem adscripsimus emendanda sunt.

Το δὲ Χριστὸς ὀκτώ.] Proinde Χρειστὸς leg. Nam et Chrestum quidam Christum appellarunt.

N. IX. η καὶ π καὶ ω, ὅ ἐστι δεκαοκτώ.] Leg. ὅ ἐστιν Ἰησοῦς. Nam numerus ipse DCCCLXXXVIII literis illis tribus expressus est η π ω. Qui et in nominis Ἰησοῦς literis continetur.

Διὸ καὶ τὸν Ἀλφάβητον.] Ita ex Vet. restituimus. Caeterum quod Alphabeti literis ita distribuit, uti VIII sint Monades, Decades VIII et Hecatontades VIII, sic accipe:

Monades	Decades	Hecatontades
Α	Ι	Ρ
Β	Κ	Σ
Γ	Λ	Τ
Δ	Μ	Υ
Ε	Ν	Φ
Ζ	Ξ	Χ
Η	Ο	Ψ
Θ	Π	Ω

Quae R. P. Fronto Ducaeus olim observabat; ut et illud de Iesu nomine e Pseudosibyllinis.

Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τούτοις, p. 73.
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτὼ, ἀπιστοκόροις ἀνθρώποις
Οὔνομα δηλώσει.

Ἤ τις τῷ δέκα συμπλακεῖσα.] Perperam hic legi τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε Billius adnotat, et pro LXXXVIII, quod Vetus Interpres habebat, legit XVIII, quia X et VIII non LXXXVIII, sed XVIII procreant. Sed castigatiora Irenaei exemplaria et a Feuardentio restituta DCCCLXXXVIII habent. Qui numerus ab VIII gignitur bis per decadas ducto, ac tertio repetito; hunc in modum: VIII per X multiplicatus LXXX producit. Duc X in LXXX, fiunt DCCC: adde postremo ipsum VIII, collectis omnibus nascitur DCCCLXXXVIII, qui numerus in literis ΙΗΣΟΥΣ comprehenditur. Quare idem est ἀπεκύησε τὸν Ἰησοῦν atque ἀπεκύησε τὸν Η Π Ω, neque mutandum in Graeco quicquam arbitrarer, nisi Vetus Interpres aliter legisset.

Καὶ υἱὸς Χριστὸς, τουτέστιν ἡ δωδέκας.] Quod Υἱὸς quaternis literis constet, expedita ratio est. Χριστὸς autem, nisi Χρειστὸς scribas, VII omnino continet. Sane Christum plerique e gentilibus appellavere Chrestum.

N. XI. Νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπαρχῆς.] Vet. Interpres legisse videtur ὡς τὸ ἀπ. Sed ne sic quidem satis explicata sententia est, quam utcunque perpolivimus.

Ἃ συ χορηγεῖς.] Iambicos istos ex Vet. fide restituimus. Sed hi duo, ἃ σὺ χορηγεῖς etc., et δι' ἀγγελικῆς etc. mendosi sunt. Fortasse ita concipi possunt.

Ἃ σοι χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατανικός, (Scaliger Σατὰν ἀεὶ)
Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζὴλ ποιεῖν.

De Azazele meminit e Cabala Reuchlinus lib. 3. Atqui illos ipsos Iambicos esse versus diu ante Scaligerum Irenaei editores agnoverant: quos ille Pyriphlegetontas et Cercopas appellat, editionem vero ipsam Coloniensem *convitiorum et sycophantiarum cloacam*, ad Eusebii a. MMCLVI. Sed merae sunt hominis sycophantiae, quas in autores Colon. illius editionis coniicit, et mendatia crassissima. Quod enim cerebrum habuit, cum in eadem editione ἔμμετρος pro ἐμμέτρως scriptum esse dixit, et ἔμμετρον κήρυκα praeconem? Sane falso in illos ista iactavit. Nam et ἐμμέτρως illic editum est, et Billius recte ita vertit: *Veritatis praeco versibus ita in te exclamavit.* Cum autem corrupti plerique versus essent, non male idem ille eruditissimus Billius *pedum rationem non haberi* dixit. Porro virulenta illa Scaligeri reprehensio non in Colonienses editores, sed in Cornarium et Galasium, Scaligeri symmistas, cadit, quorum uterque κῆρυξ ἔμμετρος legit.

N. XII. Τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ η̄.] Insignis, hoc est ἐπίσημος numerus, est VI, sive ϛ. Sic apud Hieron. comment. ad Ps. LXXVII., quem locum Fronto Ducaeus ad Iren. attulit: *Scriptum est*, inquit, *in Matthaeo et Ioanne quod dominus noster hora sexta crucifixus sit. Rursum scriptum est in Marco quia hora tertia crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error scriptorum fuit. Et in Marco hora sexta fuit. Sed multi episemum Graecum ϛ putaverunt esse γ, sicut et ibi error fuit scriptorum, ut pro Asaph Esaiam scriberent.* Iam si literas omnes ordine percenseas, eae ad η̄ usque XXX conficiunt, excluso videlicet ϛ, quae est senarii nota, η̄ porro in literarum serie octavum locum obtinet, si ϛ adieceris, p. 74.
dempto eo septimum. Sed ut ad episemum redeam: proprie ἐπίσημον insigne est, sive nota senarii numeri, hoc est figura ipsa ϛ; de quo vide quae Scaliger observat in Euseb. p. 105. At Irenaeus ἐπίσημον numerum appellat ipsum; quod *episemon* vetus Interpres reddidit. Nos *insignem* nominare possumus. Nam in-

signo notam ac figuram significat. Unde insignis numerus, qui insigni, hoc est episemo, sive nota exprimi solet.

Τουτέστι τὸ ὑστέρημα.] Haec ex Beda lib. de Loquela per Gestum intelliges. Ubi Veteres docet ad XCIX usque sinistrae manus digitis numerasse, centum vero reliquosque deinceps centenarios dextra computasse.

N. XIV. Καὶ ἐπεὶ ἀντεπεζεύχθη.] Quo sincerior hic locus existat, scribo πρὸς τὸν τῶν ὅλων.

Τὰς δὲ ἡμέρας δέκα δύο ὡρῶν.] Hora apud Epiphanium duas aequinoctiales continet, ut et alio loco evidentius indicat. Iam quod horae XXX μοίρας tribuit, sic intelligi potest. Sol diebus singulis hoc est XII horis, vel XXIV, circulum describit, qui in XII partes tricenarias divisus gradibus constat CCCLX. Quamobrem singulis horis aequinoctialibus XV gradus, duabus horis, sive XII. diei parte, XXX gradus conficit.

Εἰς δώδεκα κλίματα.] Nam totidem ventorum regiones. Vide Gell. lib. II. cap. XXII.

N. XVII. Ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς.] Tricenos ad convivium adhibitos Hebr. ac Vulg. codices habent. Graeci LXX.

Καὶ διὰ Δαβὶδ, ὅτι ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις.] Ubi scriptum illud extet mihi non occurrit. Sed in nugis ac somniis frustra constantiam ac rationem exigas.

N. XVIII. Καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι.] In Graeco est καὶ ἐκλευκανθῶσι.

Πολλάκις ἐπεθύμησα.] Nusquam haec sententia in sacris literis reperitur.

N. XX. Βασεμὰ Χαμοσσή.] Paulo aliter haec verborum formula apud Irenaei Interpretem concepta legitur l. I. cap. XVIII: *Basyma cacabasa canaa, irraurista dyarbada caeotaba fobor camelanthi.* Apud Nicetam vero: *Camosi, bae, anoora mystada rhuda custaba, phogor calathi.* Quae sic interpretatur: *O qui es super omnem virtutem Patris, te invocamus, qui lumen et spiritus bonus et vita nominaris, quoniam in corpore regnasti.* Hebraica porro illa esse verba Irenaeus narrat, sive eiusmodi revera sint, sive pro Hebraicis a circunforaneis istis apud imperitos iactata. Sane quidem tametsi depravata ea sint, Hebraismus tamen in plerisque haud obscure pellucet. Ut mirum sit Irenaei scholiasten pium et eruditum hominem tam confidenter id asseverare, ea vocabula *nec a Graeca nec ab Hebraea, Chaldaica, Syra, aut Arabica lingua petita esse*; proindeque *magica et barbara magis portenta esse quam nomina.* At enim Epiphanium et Irenaeum nuperrime sectarius quidam redarguit, quod haec ipsa verba perperam acceperint, cum ita scribenda sint: Basem haccados, Ab, Ben, Arruach, בשם הקדוש אב בן הרוח. Hoc est: In nomine sancto Paris et Filii et Spiritus sancti. A quo quidem sensu longe illi Patres abhorrent. Verum ut carminis huius initio solennis illa formula, In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, praescripta sit, caetera
p. 77. tamen ad eam sententiam, quam Irenaeus expressit, revocari poterunt, si leviter emendentur. Ac fortassis hunc aut similem ad modum conformari possunt: בשמא etc. על עצנא אבא ענא אורא מבטאא ורוחא טבא חיא כי בגופא מלכת. Quae quidem Hebraice et Aramaea inflexione eundem plane sensum reddunt quem Irenaei Graeca praeferunt. Sunt ea vero partim e Graeco, partim e Veteris interpretis Latino concinnata. Quod utcunque tentare, multo prudentius ac modestius est quam temere veteres patres inscitiae atque erroris arguere. Quis nescit Hebraica vocabula Graece olim scripta, quae ex Origenis Hexaplis Octaplisque apud Chrysostomum aliosque Patres leguntur, tam ab Hebraeis absona esse, ut illa, nisi haec haberemus, nulla assequi divinatio potuerit. Caussa huius varietatis est Hebraicarum vocum diversa, nec ad aliarum lin-

guarum usum satis modulata prolatio. Quo minus admirari convenit in paucis illis Marcosianae formulae vocibus pene omne illarum originis vestigium extinctum.

Μεσσία οὐφαρέγ.] Nova iterum vocum prodigia. In quibus conflictari neque otium neque operae pretium est. Apud Iren. Interpretem non eodem atque hic modo leguntur. Ex quo supplenda apud Epiphanium vocula est in Graeca verborum interpretatione. Scribe igitur Οὐ διαιρῶ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ.

Μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ.] Ex ecclesiae catholicae ritu, quem simii isti retinebant. Nam post baptismum inungi solebant neophyti.

AD HAERESIM XXXVI., HERACLEONITARUM.

N. II. Λυτρούμενος δῆθεν.] Λύτρωσις illa babtismus erat εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν.

N. IV. Ἐνεπάγην εἰς ὕλην.] Vitioso codice usus est Epiph. Nam ὕλην haud dubie corruptum pro ἰλύν.

N. VI. Σὴψ γὰρ οὗτος ἂν λέγοιτο.] Seps alius serpens, alius lacerta. Posterior chalcis, vel chalcidica, quod quibusdam lineis aeris speciem gerentibus distinguatur. De hoc genere loquitur Epiphanius. Unde Χαλκέα vox aut ab erudito quodam ad oram codicis adnotata, aut suo loco mota. Seriem quidem ipsam orationis interrumpit. Iam quod Epiphanius asserit, morsum haud adeo exitialem esse, sed sputo conficere, cum iis pugnare videtur quae Aristot. scribit, morsu suo vel interimere sepas, vel acerrimum dolorem infligere. De sputo nihil apud alium legi.

AD HAERESIM XXXVII., OPHITARUM.

N. IV. Ἦν ἑρπετὸν ὁ ἄνθρωπος.] Quae de hominum origine commenti sunt et hi et Gnosticorum plerique ex veterum philosophorum opinionibus manarunt, de quibus Diodorus, Eusebius I. de Praep.

Καὶ πανουργίαν γινώσκων.] Corr. κατὰ παν.

N. VIII. Ἕτερον πάλιν ἔχει φρονιμώτατον.] Ambr. Serm. in Fer. II. post Dom. I. p. 76.
Quadr.: *Serpens cum venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra fontem evomit venenum suum, et postea bibit. Ita et nos quando ad altare dei communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum* etc.

AD HAERESIM XXXVIII., CAIANORUM.

N. VII. Καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον.] Tametsi haec ex Matth. XXVII. capite sumpserit, ubi Hieremias nominatim laudatur, caute tamen ἐν τοῖς προφήταις dixit, quod hic locus apud Hieremiam non extat. Suspicatur Euseb. lib. X. τῆς Ἀποδειξ. haec quae evangelista commemorat apud Ieremiam olim lecta, sed a Iudaeis detracta fuisse, aut pro Zachariae nomine Ieremiam librariorum irrepsisse culpa. In quod postremum magis inclinat Hieron. ad Matth. XXVII., etsi in Heremiae apocrypho quodam haec a Matthaeo citata se legisse referat. Quare videndum an in codice suo ἐν τοῖς προφήταις habuerit Epiphanius, non Hieremiae vocabulum. Sed nonnulla aliter protulit quam apud Matthaeum aut Zachariam reperiuntur. Velut εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑμῖν, pro quo LXX. εἰ καλόν ἐστιν ἐνώπιον ὑμῶν.

Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ] Frustra alium hic prophetam esse dicit, cum sit idem ille qui proxime citatus est, Zacharias. Quod ad posteriora verba spectat. Nam priora illa, καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ex Matth. desumpta apud Zachariam non extant. Postremo pro ὑπὸ τῶν υἱῶν LXX. ὑπὲρ, Hebr. מעליהם. Vulg. *a filiis.*

N. viii. Τοῦ βουπρήστου κανθάρου.] Aelianus l. vi. c. xxxv. Plin. l. xxx. c. iv: *Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabaeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat.*

AD HAERESIM XXXIX., SETHIANORUM.

N. vii. Πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων.] Haec quidem Epiphanii sententia est, quam et Augustinus lib. xxii. c. Faust. cap. xxxv., et Hieron. c. Helvid. tuentur, Abraami tempore nefas fuisse sorores ex altero parente ducere. Sed reclamant plerique, si Saram Abraami sororem fuisse non dubitant, quod et Abraamus ipse Gen. xi. diserte profitetur. Imo vero et Davidis tempore fortasse licuit. Alioqui Thamar, Amnon fratri suo non diceret, ut se coniugem a parente postularet, 2. Reg. 13. Quanquam scio haec aliter accipi.

N. viii. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι.] Haec de daemonibus sententia a Iustino primum manavit, eamque postea Irenaeus amplexus est lib. v. cap. xxvi. Vide Euseb. Histor. lib. iv. cap. xvii. Quae tamen vulgo non probatur.

N. ix. Τὰ δὲ νῦν συντόμως.] Deesse quippiam ad huius loci integritatem suspicor.

p. 77.

AD HAERESIM XL., ARCHONTICORUM.

N. i. Ἐπέκεινα τῆς Χεβρών.] Chebron Eleutheropolis vulgo esse creditur.

N. ii. Εἰδέναι δὲ καθ' ἕκαστον.] For. εἶναι.

N. iii. Ὡς τῶν κανθάρων γένος.] Non displicet Cornarii lectio, qui *Pilularium* legit. Nam Βύλαρον illud non expedio.

N. v. Τοῦ τε Ἰάβε.] Pro Iehova.

AD HAERESIM XLI., CERDONIANORUM.

N. i. Συμβέβηκε γὰρ τούτους.] Irenaeus l. ii. c. xii. eundem apologum Valentinianis accommodat.

Τοῦ ἕνα τὸν κλῆρον.] Certissima est emendatio nostra ἕνατον pro ἕνα τόν. Nonus enim pontificum Romanorum ordine fuit Hyginus, si Cletum numeres. At Irenaeus Hyginum octavum Romae episcopum nominat lib. iii. cap. iv. Sed haec alibi discussa.

N. ii. Τήνδε διὰ Μωϋσέως.] Leg. διαθήκην τὴν διὰ etc.

Ὡσεὶ μέμυκος καὶ πεμφρηδόνος.] Quod insecti genus sit μέμυξ viderint eruditi. Suspicor leg. βέμβικος, quod vocabulum cum pemphredone coniungit Nicander Alexiph. v, 183.

μέλισσαι
Πεμφρηδών, σφῆκές τε καὶ ἐκ βέμβικες ὄρειαι.

Vide Scholiasten. Qui βέμβικα σφηκοειδές quiddam esse dicit, μέλαν κατὰ τὴν χροιάν, κέντρῳ χρώμενον, ὡς οἱ σφῆκες. Sed et τὴν τενθρήνην, sive τενθρηδόνα, a nonnullis βέμβικα vocari. Haec Stephanus in Thes.

AD HAERESIM XLII., MARCIONISTARUM.

N. i. Οὗτος τὸ γένος.] Ponticus genere fuit Marcion; quem ideo Ποντικὸν λύκον vocat Eusebius l. v. Hist. c. xiii., hoc est *Ponticum lupum*. Male enim Interpres *Ponticum lycum*. Scripsit autem adversus nefandum hunc haereticum v. libros Tertullianus. Vide quae de eius tempore ad haer. xlvi. n. i. disputamus.

Ὡς οὐκ ἀπείλησε τὴν προεδρίαν τε.] Προεδρίαν ad communionem clericorum refero, quae laïcae opponitur, quae, ut ait Balsamo ad Can. lxx. Basilii, dabatur laicis ἐκτὸς τοῦ βήματος, illa vero ἐντός. Credibile est enim Marcionem clericum fuisse.

Νηστείαν δὲ καὶ τὸ σάββατον.] Leg. κατὰ τὸ σαβ. Nam sabbato ieiunari contra orientalis ecclesiae morem iubebat Marcio.

N. vi. Οὐ κατακλείομεν ψυχάς.] Quod ethnici certis ritibus faciebant. Hinc iii. Aeneid. *Animamque sepulcro*
Condimus.

AD SCHOLION EX EVANGELIO.

Ἔλεγχ. α΄. κἂν τε ἀποκόψῃς.] Aliud egit Epiphanius, cum vocem δῶρον mala
fide a Marcione sublatam credidit. Neque enim apud Lucam aut Marcum repe- p. 78.
ritur. Atque, ut opinor, loci alterius similitudine deceptus, qui est Matth. 5, 23.
Si offers munus tuum ad altare etc., δώρου, sive *muneris*, vocem alteri quoque
illi tribuit.

Σχολ. η΄.] Postrema verba, εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην. Supra in locorum Indiculo cum Scholio ix. copulantur. Scripserat, nisi fallor, Marcio ὃς οὐ σκανδαλισθήσεται ἐν αὐτῷ.

Σχολ. ιβ΄. Ὅθεν λέγει, ὁ δὲ μικρότατος.] Quod minorem se Christus appellat in regno coelorum, ad aetatem refert cum Epiphanio Chrys. μικρότερος κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν etc. Nec non et Beda aliique complures.

Μέλιτος καὶ Κριθηΐδος.] Ut se habent haec duo nomina, locorum oppidorumve propria esse videntur. Sed desunt imprimis aliqua; tum Μέλητος legendum, ut Homeri parens uterque commemoretur Meles et Critheis. Meles fluvius est, qui Smyrnam aluit, Homeri patriam. Strabo l. xiv. Stephanus Μελήτου κόλπου meminit, ὃς Σμυρναῖος ἐκαλεῖτο, ἀπὸ Μελίτου ποταμοῦ. Quare Μέλητος etiam pro Μέλης. Herod. in Homeri vita Critheidem ait Homerum ex furtivo concubitu ad Meletem fluvium peperisse, ac propterea Melesigenem appellasse. Philostr. ii. Iconum in Melete Critheidem Meletis amore captam introducit, ab eoque Homerum genitum. Ubi Critheis non fontis ullius, ut Ortelius existimat, sed ipsiusmet Homeri matris nomen est. Vide Suidam.

Ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιάδος.] Haud scio an proprium sit oppidi nomen, an eum agrum significet qui est πρὸ ποδὸς montis alicuius.

Ἔλεγχ. ιϛ΄, τί δὲ τὸ ἐγερθῆναι.] Corr. ἐγερθέν.

Σχολ. κϛ΄. πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας.] Non parva hic hallucinatio est: Assamonaei filii, hoc est Macchabaei, post Antiochum Epiphanem prodierunt. Qui coepit anno Graecorum cxxxvii. i. Macc. i., hoc est per. Iul. 4538, annis ante vulgarem Christi natalem clxxv. Nisi forte Antiochum τὸν μέγαν intelligat, qui coepit per. Iul. 4490. Sed Assamonaeorum traditio a Macchabaeis initium habuit. Quare infra Epiphanis initium coeperit necesse est.

Σχολ. λε΄. οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται] Apud Xenoph. tamen ἡμεροσκόπος est.

Σχολ. λη΄. ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα.] Corr. τῶν ἀρχείων, ex Archivis. Ignatius Epist. vi. ad Philad.: ἤκουσα γάρ τινων λεγόντων, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχείοις εὕρω τοῦ εὐαγγελίου, οὐ πιστεύω.

Σχολ. νϛ΄. περὶ τῆς βάτου.] Apud Lucam leg. ἐπὶ τῆς βάτου.

Ἔλεγχ. ξα΄. οὐκ ἀθοσίωτος ἡ ἐν τῷ νόμῳ.] Antequam Epiphanii locum hunc attingam, pauca de vi ac potestate vocabuli τῆς καθοσιώσεως dicenda sunt. Est igitur καθωσιῶσαι idem ac *consecrare*, *dicare*. Hinc καθοσίωσις *devotio*, et καθωσιωμένος *devotus*, *consecraneus*. Quare qui se principi devovent ac religione aliqua consecrant, καθωσιωμένοι dicebantur, ut milites. Capitolinus in Maximino:

Commilitones sacrati; imo vero consecranei. Eiusmodi fuere Gallorum veterum *devoti, quos illi Soldurios appellabant*, ait Caesar lib. I. Comment., hoc est καθωσιωμένοι; quod aptius mihi videtur quam quod Graecus interpres reddidit, συνωμόται. Tametsi idem fere est, quia iusiurandum adigi solebant. Egregium τῆς p. 79. καθοσιώσεως exemplum refert Dio lib. LIII. ad annum urbis 725. Ubi Sextum quendam Pacuvium, sive Apudium, trib. plebis narrat semetipsum Augusto in senatu devovisse, idemque ut alii senatores facerent autorem fuisse: ἐν γὰρ τῷ συνεδρίῳ ἑαυτόν τε οἱ τὸν τῶν Ἰβήρων τρόπον καθωσίωσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι. Sed Augusto reclamante trib. pl. prosiliens ad populum obvios quosque ac caeteros deinde cives coëgit καθιερῶσαι σφᾶς τῷ Αὐγούστῳ. Ἀφ' οὗπερ καὶ νῦν προτρεπόμενοι τὸν κρατοῦντα λέγειν εἰώθαμεν, ὅτι τοι καθωσιώμεθα. Hinc καθωσιωμένων appellatio ἐπιθετικῶς ex formula plerisque imperalibus officiis ac ministris attributa, maxime, uti dictum est, militaribus. Augustinus lib. II. contra Epist. Parmen: *Neque ullo modo per devotum militem, quod a privatis usurpatum est, signum regale violabitur.* Protectores item domestici in Cod. Theod. de domesticis et Protect., devotissimi nominantur. In concilio Ephesino Parte II. Act. I. Candidianus vocatur Κόμης τῶν καθωσιωμένων δομεστίκων, ut et in Chalced. Act. I. et alibi saepe. Quin etiam in eodem concilio Chalced. Act. III. ἡ σχολὴ τῶν καθωσιωμένων Μαγιστριανῶν. Item Veronicianus ibidem ὁ καθωσιωμένος σηκριτάριος τοῦ θείου κονσιστωρίου. At vero e contrario καθωσιωμένος in concilio Sardic. can. XVII. idem est ac *condemnatus*, *exautoratus*, ut Zonaras et Balsamo interpretantur. Quemadmodum *sacer* apud Latinos mediae significationis est. Quem ad Sardicensem Canonem fortasse Suidas respexit, dum καθοσίωσιν ait esse δικαίωσιν, κατάκρισιν, παρὰ τὸ κατὰ τοῦ ὁσίου γίνεσθαι, ἤτοι τοῦ βασιλέως. Sed in eo valde est hallucinatus. Nam et exempla duo profert quae non intelligit. Quorum alterum ex Socrate depromptum est lib. V. c. ιδ': Ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως Ῥωμαίων Σύμμαχος ἀπὸ ὑπάτων εἰς τὸν τύραννον Μάξιμον βασιλικὸν λόγον διεξῆλθε, καὶ δεδιὼς τὸ τῆς καθοσιώσεως τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν σηκοῖς προσκαταφεύγει. Alterum nescio cuius scriptoris de Christo: τοῖς γὰρ γινομένοις (corr. νόμοις) αὐτὸν παρεδώκαμεν καὶ εἰς καθοσίωσιν οὐχ ἡμάρτομεν. Verum utrobique καθοσίωσις maiestatis crimen significat. Gloss. Vetus: Καθοσίωσις, *devotio*, *dicatio*, *maiestas*. Sic in Chalced. con. Act. III. in libello Theodori Alexandrini adversus Dioscorum: Τὰ γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσίωσιν παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα, τὰ πεπραγμένα ἐπὶ διαφόρων ἀρχόντων διδάξαι τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα. Idem et in libello Ischyrionis diaconi: ὅτι γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσίωσιν ἁμαρτῆσαι τὰ μέγιστα οὐ παρῃτήσατο. Interpres, *devotionem.* Melius omnino *maiestatem*. Theodoretus in comment. in Danielem cap. VI. ad haec verba comm. 4: *Quaerebant occasionem etc.*: Τουτέστι πάντα ἐπραγματεύοντο εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους πλημμελοῦντα αὐτὸν εὑρεῖν ἐφιέμενοι, αὐτοὶ τοῦ τὴν νῦν καλουμένην καθοσίωσιν πλέξαι αὐτῷ βουλόμενοι, ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ. Ita in Graecis nondum editis, quae sunt penes R. P. Frontonem Du- p. 133. caeum. Nam Latinus Interpres haec omisit. Usus est in eadem significatione et καθοσιώσεως vocabulo Isidorus Pelusiota in Epist. CLXXVII. nondum edita, quam cum aliis plerisque habet Andreas Schottus noster. Ubi de Christianis loquitur, qui, cum divinam legem profiteantur, huic tamen in perferendis iniuriis nequaquam obtemperant: Κἂν τις αὐτοὺς ἐλέγχειν ἐπιχειροίη, λοιδορεῖσθαι φάσκουσιν, καὶ ὡς ἐπὶ καθοσιώσει ἁλόντα δίκας πράττουσι. Glossae Basilicων: Τὸ περὶ καθοσιώσεως· τὸ περὶ προδοσίας, καὶ ἐπιβουλῆς βασιλέως. Ambrosius commode per *devotionis* nomen exprimit lib. de Elia et Ieiunio cap. XVII: *Quid autem obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quae violare nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt, pro salute Imperatorum, et qui non biberit, sit reus in devotione. Videtur enim non amare imperatorem, qui pro eius salute non biberit.* Ergo κα- p. 79.

θοσίωσις est *maiestas*, vel *crimen maiestatis*, ex eo scilicet quod milites aliique sacramento se principi obstringant ac devoveant. In quo alius Suidae error occurrit, qui apud Herodianum καθοσιούμενος interpretatur πληροφορῶν; Herodiani verba sunt: Ὁ δὲ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς παραλύσει τῷ τε Μαξιμίνῳ καθοσιούμενος, ἀθροίσας στρατὸν ἧμεν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα. Quo in loco καθοσιούμενος est *devotus*, *obstrictus*. Praeterea καθοσίωσις, ut opinor, in legibus idem est ac sanctio, hoc est poenae constitutio. Iustinianus lib. II. Instit. cap. I: *Ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta sit in eos qui aliquid in muros* p. 80. *deliquerint.* Ideo et legum eas partes, *quibus poenas constituimus adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.* Ex iis Epiphanius noster illustrari potest, apud quem pro οὐκ ἀθοσιώτου suspicamur legendum εὐκαθοσιώτου. Erit autem εὐκαθοσίωτος νόμος, cuius integra sanctio manet, quaeque poena etiamnum sancitur. Nisi forte aptius sit οὐκ ἀκαθοσιώτου, quod eundem sensum habet. Tametsi ἀκαθοσίωτος aliter usurpatur ab eodem Epiphanio in Catharorum haer. LIX. num. III., ubi distringi gladium a magistratibus ait κατὰ γοήτων, καὶ βλασφήμων, καὶ ἀκαθοσιώτων. Nam ἀκαθοσιώτους appellat maiestatis reos, et imperatoris obsequio minime devotos. Ut in Actis Conciliabuli Ephesini in relatione ad Theodosium Imp. de Cyrillo Alexandrino: πρῶτον μὲν εἰς τὸ Γαληνὸν, καὶ εὐσεβὲς ἡμῶν παρηνόμησε θέσπισμα διὰ πάντων τὸ ἀκαθοσίωτον αὐτοῦ δεικνύς. Tanti fuit raram illam vocabuli huius notionem extricare, ut in eo pluribus immorandum fuerit. Nam καθοσίωσιν illo sensu nullus, quod sciam, lexicon et vocabulariorum concinnator exposuit.

Καὶ εἶπε τοῦτό ἐστι τάδε, καὶ τάδε.] Eadem cautione sacramenti eucharistici formam dissimulat, qua et huius et caeterorum vulgare plerique Patrum veriti sunt. Innocentius Epist. I. ad Decent. de Confirmatione disputans: *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar quam ad consultationem respondere.*

Τουτέστι μετὰ τὸ δειπνῆσαι.] Nam δείπνου γενομένου, hoc est peracta coena, ut ait Ioan. c. XIII. novae legis mysterium institutum est, non in ipsa coena. Ex quo illud apparet, frustra hoc ex capite coenae appellatione sacramentum illud dominici corporis et sanguinis censeri. Nam Matthaeus et Marcus ἐσθιόντων αὐτῶν dixerunt praesenti usi pro praeterito; nisi, ut olim Scaliger arbitratus est, ἐσθιόντων aoristus sit secundus.

Σχ. ξβ'. ἵνα δείξῃ Πάσχα.] Subobscurus hic locus est. Sed, ut mihi videtur, Pascha illud legitimum προτυπούμενον fuisse dicit, hoc est εἰς τύπον ac figuram alterius adhibitum, cui successit τὸ βέβαιον αὐτοῦ πάθους, hoc est perenne ac perpetuum, quod passionis suae figuram et sacramentum continet; sive malis, quod eandem ipsam passionem affirmaret, eiusque fructum, usum ac recordationem ratam faceret, et ad sempiternam memoriam propagaret.

Ἔλεγχ. ο'. ἐπιταγὴν ἑτέρας πίστεως.] Corr. ἐπιταγῇ.

EX EPISTOLA AD CORINTHIOS.

Ἔλεγχ. ε'. καὶ ιγ'. τυθέντος δὲ ἐν ἀληθ.] Deesse nonnihil ad integritatem huius loci videtur.

Ἔλεγχ. η'. καὶ ιη'. εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ.] Vitium huius loci nemo non videt. Quod ego ex traiectione vocum irrepsisse suspicor. Vide igitur num ita conformari debeat: εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ χαλεπῶς φέρειν, διὰ τὴν συνήθειαν, τοῦτο ποιεῖν ἕως

καιροῦ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἠθέλησε, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς πολυθέου φαντασίας, καὶ τὰ κατ' ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς ἑαυτὸν μεταλλάξαι.

Καὶ τοίγε πολλῶν θυσιῶν τότε προσενεχθεισῶν.] Toto illo spatio, quo in deserto Israëlitae versati sunt, sacra quidem obtulisse deo putat Epiphanius; sed quod ea per sese minime ipsi placerent, quodque ut ab idololatria eos averteret
p. 81. potius, quam quod illis afficeretur, offerri sibi passus esset, ideo negare sibi haec oblata fuisse per prophetam existimat. At Hieron. comm. ad Amoz scribit Israëlitas toto illo quo in deserto fuerunt tempore non deo, sed idolis immolasse. *Et quod postea*, inquit, *quaedam domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed poenarum fecerunt metu et eorum interfectione qui propter idola corruerunt. Dominus autem non ea quae offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium.* Cyrillus vero ad v. cap. Amos ita statuit, demum in illud duntaxat tempus celebranda praescripsisse sacrificia, quo promissam terram occuparent, sed illos nec postulante nec curante deo in deserto nihilominus obtulisse.

Ἕως ματαλλεύσῃ.] For. μεταλλάξῃ.

Ἔλεγχ. ιγ' καὶ κα'. ἵνα τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ.] Mithrae sacerdotem hunc fuisse scribit Epiphanins, quod apud Cretenses idolum fuerit. Quod apud alium non memini legere, neque verum arbitror. De proverbii illius origene Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, vide Photium n. cxc., pag. 249.

Pag. 374. A. προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ.] De Epistola ad Laodicenses accurate disputat Baron a. lx.

AD HAERESIM XLIV., QUAE EST APPELLEIANORUM.

De Apelle meminit inter alios Pacianus Epist. i. Cuius et corrigendus locus, in quo Marcionitas Apollinariacos, Cataphrygas et Novatianos recenset. Leg. *Appelleianos* pro *Apollinariacos*.

N. i. ἵνα πανταχόθεν ἑαυτῷ.] Leg. ἑαυτήν.

AD HAERESIM XLV., SEVERIANORUM.

N. ii. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι.] Locus extat in c. i, l. i. Constit.

AD HAERESIM XLVI., TATIANORUM.

N. i. Τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι.] Scaliger ad Eusebii Chron. a. mmclvii: *Errat*, inquit, *Epiphanius, qui a Samaritis ad Christianos Iustinum transiisse scribit. Certe enim Samarites non erat, sed Samariensis: quanquam et Samarites domo, non religione, dici potest.* Caussam affert, quod Samaritanorum religionem minime sit secutus, sed Graecorum superstitioni inhaeserit. Ideo non vere de eo dici potuit, ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι, sed ἀφ' Ἑλλήνων. Sed si Σαμαρείτης domo, non religione, dici potuit Iustinus, cur non ἀπὸ Σαμαρειτῶν credidisse dici potuerit non video, hoc est e Samaritanorum populo ac civitate.

Ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος, καὶ Ἀδριανοῦ.] Manifesta est hallucinatio et quidem duplex. Nam neque Adriano imperante mortuus est Iustinus, sed M. Aurelio et L. Vero, ut Eusebius asserit l. iv. Eccles. Hist. c. xv., et tricenario maior fuerit oportet, ut ex temporis ratione, quo Apologias pro Christianis edidit, constare potest. Quanquam difficile est statuere quandonam illae, aut quo demum ordine,
p. 82. scriptae sint. Eusebius libro Hist. iv. duas omnino scripsisse Iustinum refert. Quarum priorem Antonino Pio obtulit, ut cap. viii. et x. testatur. Ubi etiam Iustini verba quaedam ex ea, quae secunda numeratur, Apologia citat, in quibus

de Antinoo, Marcione ac Iudaico bello mentionem fecit, et, quod caput est, huius etiam initium subiicit capite xi. At vero cap. xv., sive ιϛ', alteram Apologiam sub M. Aurelio et L. Vero scriptam affirmat: κατὰ τούσδε καὶ ὁ μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν δηλωθεὶς Ἰουστῖνος δεύτερον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδοὺς τοῖς δεδηλωμένοις ἄρχουσι, θείῳ καταχοσμεῖται μαρτυρίῳ. Sub Aurelio igitur et Vero, quos cap. xiii, sive ιδ', Antonino Pio successisse significaverat, secundam Apologiam obtulit, et passus est Iustinus. Eusebio assentitur Hieron. in Script. Eccles. et Photius. Hodie Iustini duae extant Apologiae. Harum prior ad Senatum inscribitur. Posterior eundem praefert titulum, quem primae Apologiae Eusebius attribuit, nempe Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ, Σεβαστῷ Καίσαρι, καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῷ Φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ Φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰςποιητῷ. Neutra harum soli Antonino est inscripta. Porro quae posteriore loco censetur, ea prima ex duabus oblatis a Iustino videri non immerito potest. Primum quia priorem, ex Eusebii, Hieronymi et Photii autoritate Antonino Pio, posteriorem post eius mortem Aurelio ac Vero Impp. exhibuit. Deinde quoniam Eusebius cap. xv. verba quaedam ex posteriore Apologia commemorat, quibus mortem sibi a Crescente cynico impendere dixit, quae quidem in ea leguntur, quae hodie primo loco ponitur. Praeterea quae secunda vulgo nominatur, ineunte Antonini imperio scripta videtur, ac subinde post Adriani mortem. Quippe Antinoi velut recens consecrati in illa meminit, τοῦ νῦν γεγενημένου. Item Iudaici belli, quod perinde νῦν γεγενημένον appellat; cuius belli ac defectionis autor fuit Barchochebas. Ad haec inscriptio ipsa, quam paulo ante protulimus, idipsum suadere potest. Nam Aurelium, quem Verissimum appellat, nondum Caesarem vocat. Cum tamen Lucii Veri patrem, qui ab Adriano primum adoptatus fuerat, eo nomine insigniat. Atqui post Adriani mortem Aurelius Caesaris nomen obtinuit. Quocirca statim post Adriani necem paulo antequam Caesar appellaretur Aurelius, priorem Apologiam (quae perperam secundo loco ponitur) habuisse videtur. Apparet insuper *Verissimi* nomen etiam post virilem togam penes Marcum Aurelium resedisse; tametsi Capitolinus antequam virilem togam sumeret, Verissimum, ea usurpata, Annium Verum deinceps nominatum esse scripserit. *Virilem autem togam sumpsit quintodecimo aetatis anno*, ut idem testatur. Quod superstite adhuc Adriano factum. Siquidem mortuus est Adrianus Camerino et Nigro Coss. vi. Eid. Iul., anno Urbis ɪↄcccxci. Marcus vero natus est Vero et Augure Coss., anno ɪↄccclxxiv. Igitur annum agebat xviii. cum Adrianus excessit. Quae de Apologiae utriusque tempore atque ordine diximus, dubia non erant, nisi quaedam ex Eusebio et aliis intervenirent, quae negotii aliquantum facerent. Ac primum Eusebius cap. xvi., sive ιζ', Christianae mulieris historiam quandam ex priore Iustini Apologia recenset, quae in prima hodierna continetur. Deinde idem ipse Iustinus Apol. ii. annos cl, ab eo anno, quo defensionem istam scribebat, Christum esse natum memorat. Cum ergo cxxxviii. p. 83.
Christi anno Antoninus Pius inierit, coss. Camerino ac Nigro, consequens est anno Antonini xiii. hanc quae secunda numeratur, quaeque a nobis prior constituitur, Apologiam esse scriptam. Praeterea Marcionis haeretici duobus in locis meminit. Hunc autem sub Antonino Pio post annos ab obitu Christi cxvi fere emersisse Tertullianus confirmat lib. i. contra Marc. c. xix. Non potuit igitur primo Antonini Imperat. anno defensio illa ab Iustino esse scripta. Sed ut ex iis tricis utcunque se veritas explicet, mihi admodum probabile videtur, nisi plures duabus pro Christianis Apologias Iustinus ediderit, omnino primam esse quae vulgo secunda numeratur; adeoque sub initium Antonini Imperat. scriptam fuisse; quod

ex iis argumentis coniicimus quae sunt antea proposita. Atqui CL anni a Christi ortu ad illud tempus elapsi numerantur. Ita quidem Iustinus: sed cum paulo fortasse plus CXL annis fluxissent, rotundo, ut assolet, numero ante annos CL dixit. De Eusebio expedita res erit, si aut ipsius, aut librarii, culpa τῇ δευτέρᾳ pro τῇ προτέρᾳ irrepsisse dicamus. Nam perspicue τὴν δευτέραν illam esse significat quam nos primam facimus: primam autem quae nobis est secunda. Postremum atque omnium difficillimum est quod de Marcione nobis obiicitur. Quem, ut consentanea loquamur, affirmandum est non Antonino demum imperante, sed sub Adriano coepisse. Atque haud scio an duo illius distinguenda sint tempora, ut in plerisque haeresibus accidit, ita ut sub Adriano primum eruperit, postea vero sub Antonino longe lateque propagatis erroribus celebre sibi nomen pepererit. Ac Tertullianus profecto etsi sub Antonino Marcionem errorem exhalasse scribat, negat tamen scire se quoto eius anno coeperit. *Quoto quidem anno*, inquit, *Antonini maioris de Ponto suo exhalaverit aura canicularis, non curavi investigare.* Epiphanius in Marcionitarum haeresi scribit Marcionem cum a patre suo pulsus pacem ac veniam eblandiri nullis precibus posset, Romam se post Hygini obitum contulisse. Cumque nihilo magis quod cupiebat illic obtineret, tum demum publicata haeresi sua ecclesiam oppugnasse. Hygini obitus confertur in annum Antonini XVIII., ante quod tempus Marcionem haeresim suam disseminasse necesse est, cum Iustinus, qui Antonino, et quidem imperii eius initio, Apologiam obtulit, Marcionis meminerit. Quare duplex, uti coniiciebamus, Marcionistarum ortus esse debet. Nam primum in Ponto Asia duntaxat nefarium dogma praedicavit, idque Adriano imperante: postea sub Antonino maiores trahens spiritus vehementius in eosdem illos errores coepit incumbere. Hygino vero demum mortuo primitus dogma Cerdonis interpolasse Marcionem nullo modo censeo. Haec de Iustini ac Marcionis temporibus habui quae dicerem. Dicent alii fortasse meliora. Nam nostris illis non adeo confidimus, ut non afferri certiora posse speremus.

Ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος.] Consentaneus error est ei quem paulo antea refutavimus, sub Adriano passum esse Iustinum. Quod cum falsum sit, perinde falsum est sub Antonino Pio, videlicet post Iustini obitum, scholam erroris aperuisse Tatianum, quod sub Marco Aurelio facere potuit.

N. IV. Ἕνεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾅδῃ.] Notanda Epiphanii sententia, veteres Patres ante Christum, qui salva fide peccaverant, propterea apud inferos detentos esse, donec a Christo liberarentur.

p. 84. N. V. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὸν εἰδότα.] Tritam de Golgothae sive Calvariae appellatione sententiam sequitur, ut ab Adami sepulto cadavere ac cranio deducta sit. At Cyrillus Catech. XIII. prophetice sic a Christo nominatum existimat hunc locum, quod, ut ait apostolus, caput viri sit Christus, Christi autem deus.

AD LIBRUM II.

AD HAERESIM XLVII., QUAE EST ENCRATITARUM.

N. I. Ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ.] Ea est apud Strabonem l. XIII. Lydorum Mysorumque regio ad Maeandrum. At Stephanus Κατακεκαυμένην χώραν ait esse τῆς Ἐφεσίας ex XIII. Strabonis libro. Caeteri Phrygiam esse censent. Invenio et Laodiceam cognomento Κατακεκαυμένην in Lycaonia, sive Galatia, haud procul ab Isauria.

N. II. Δι' ἑψέματος πυροῦ.] Mirum est quid sibi voluerit Epiphanius, aut quid in animo habuerit, cum haec scriberet, ἑψέματος πυροῦ idem esse ac *ferventis*, aut *recoctae sorbitionis*. Nam quod πυροῦ frumentaceam primo loco interpretatur, est illa quidem tolerabilior, sed contra Hebraeorum Graecorumque codicum fidem usurpata lectio. Etenim LXX. cum Hebraeo consentientes πυῤῥοῦ, hoc est *ruffa*, scripserunt, non πυροῦ. Quaenam vero grammatica ratio πυροῦ pro πυρωθέντος dici patiatur, quasi genitivus sit a nomine πυρόεις πυροῦς? Quod minime procedit.

AD HAERESIM XLVIII., QUAE EST PHRYGUM SIVE MONTANI.

Κατὰ Φρυγαστῶν.] Phryges sive Phrygastae proprie dicti, quod e Phrygia primum prodierint. Iidem tamen nonnunquam Cataphryges et Cataphrygae, quasi evangelium esset vel dogma κατὰ Φρύγας.

N. I. Οὗτοι γὰρ γεγόνασι περὶ τὸ ἐννεακαιδέκατον.] Consentanea sunt quae de huius haeresis exitu ac tempore disserit, cum iis, quae supra docuit, nimirum Iustinum Adriani tempore mortuum esse, secundum quem paulo post Tatianus prodierit, a quo Encratitae originem acceperint sub Antonino Pio, quo eodem imperante, atque anno illius XIX., Montanus extiterit. Sed cum ex iis, quae paulo ante disputata sunt, constet Iustinum nonnisi sub Marco Aurelio passum esse, Tatianum vero aliquanto etiam postea haeresim suam condidisse, manifesta hic est temporum perturbatio. Quod ad Cataphrygas spectat, Eusebius in Chron. anno M. Aurelio XI. scribit Cataphrygum haeresim, autore Montano et Priscilla ac Maximillia exordium habuisse, tum anno sequente Encratitas Tatiano duce prodiisse. Quae si vera sunt, Tatiani et Encratitarum haeresi priorem oportet esse Cataphrygum haeresim, contra institutum ab Epiphanio ordinem, p. 85. ac sub Aurelio duntaxat Imperatore extitisse.

Ἔτι γάρ εἰσιν ἔκτοτε.] Vitium in numeris est. Annus Antonini XIX. congruit anno Christi CLVI., annus vero Valentiniani XII. convenit Christi CCCLXXV. Discrimen est annorum CCXX. Itaque pro διακόσια ἐννενήκοντα scribendum fuit διακόσια εἴκοσι.

N. III. Γινώσκων γὰρ τὴν δι' ἀπειλήν.] De hoc divinitus edito prophetae mandato consule quae a sacrorum librorum interpretibus uberrime disputantur.

N. VII. Ὡς ὁ Μωυσῆς φησιν.] Quod tanquam a Mose dictum Paulus ad Hebr. c. XII. commemorat; neque tamen in vetere instrumento legitur. Pleraque enim, ut observat Hieronymus, in hac epistola quasi de vetere testamento proferuntur, quae in illo minime reperiuntur.

N. IX. Ἡ δὲ ἁγία Ἐκκλησία.] Totum hoc caput insignem habet usum ad catholicum dogma ab haereticorum invidia ac calumnia vindicandum: qui ut modum nullum ac moderationem retinent, cum ab Ecclesia commendari quidem nuptias, sed virginitatem continentiamque praeferri vident, exclamant illico et in conventiculis suis apud imperitos perfidiose ac stolide vociferantur damnari a catholicis nuptias, ac ciborum usu penitus interdici.

N. XIV. Ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν.] Theodoretus Ascodrutas, vel Ascodrupitas, sive Tascodrupitas appellat; qui illorum dogmata pluribus exequitur. Philastrius vero Ascodrogitas a Passalorynchitis secernit.

Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος.] Drungus vox est a recentioribus Graecis perinde ac Latinis usurpata, quam a Graeca ῥύγχος detortam innuit Epiphanius. Veget. lib. III. cap. XVI. et XIX. *globos* appellat, quemadmodum et cuneos *caput porcinum*.

AD HAERESIM L., QUAE EST TESSARESCAEDECATITARUM.

Quartadecimanorum sive Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν haeresis ea proprie dicitur quae Iudaico more pascha luna XIV. celebrandum asserit, quamcumque demum in feriam incidat: quae fuit Asiaticorum opinio, qui Ioannis autoritate freti pertinaciter ritum illum consuetudinemque tenuerunt. De quo Eusebius lib. V. Hist. Addit Augustinus lib. de Haeres. eosdam illos XIV. luna Martii mensis pascha fixisse. Ubi Martium non Iulianum, sed lunarem intelligi necesse est, cum plerique paschales menses etiam Iudaici in Aprilem inciderent. Nisi forte in ea quidam opinione fuerint ut Martio mense perpetuo celebrandum putarent. Scribit enim Philastrius Quartadecimanos pascha mense Martio celebrandum asserere. Atque haec τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν vera est et germana notio. Sed et alia fuit eodem vocabulo comprehensa depravatorum istorum factio, quae mira quadam abusione Quartadecimanorum nomen meruit. Nonnulli quippe celebrando paschati certum in anno Iuliano diem statuerunt: velut VIII. Kal. aut XV. aut X., de quibus paulo post agendum erit, quos omnes Epiphanius ad Quartadecimanos
p. 86. aggregavit. Tertia τῆς τοῦ Πάσχα διαστροφῆς ratio atque haeresis, ut a prioribus diversa, sic Quartadecimanorum appellationem iustius quam posterior haec obtinebit; quae cum universam olim ecclesiam, tum praecipue occidentalem exercuit. Hanc qui secuti sunt, pascha illi quidem dominico die celebrabant; sed si XIV. luna in eum diem incideret, non ex praescripto Nicaenae Synodi in XXI. diem differebant, sed in termino ipso festum obibant. Quod in Gallia quondam, Hispania, ac praesertim Britannia plerosque tenuisse testantur Bedae, Sigeberti ac caeterorum scripta. Vide imprimis Bedam l. II. Eccl. Hist. c. III., et l. V. c. XVI. Tum quae ad Nicephorum ante paucos annos adnotavimus. Postremus de celebritate paschatis error Latinorum fuit, qui cum in caeteris Nicaenum canonem et catholicam regulam observarent, Iudaico tamen ritu citimum terminum antevertentes primi mensis neomeniam V. Martii constituebant, ac duos annos communes habebant, quos reliqui embolismicos; nimirum cyclo VIII. ac XIX. Adversus quos eorumque signiferum Victorinum disputat Beda non uno in loco. Atque etsi luna XIV. nonnunquam isti pascha dominico die celebrarent, nunquam
p. 453. tamen ante aequinoctium: quod Iudaei factitabant, ut alibi dicetur. Sed haec quae de Latinis obiter iniecta sunt: nimirum eos nonnunquam pascha decima quarta luna peregisse, cautione ac distinctione opus habent. Duplex enim Latinorum vel eorum secta fuit qui cum dominico diu pascha conficerent, a catholicis nihilominus discrepabant. Nam alii XIV. luna, si in dominicum incideret, celebritati vacabant. Alii nonnisi decima sexta luna; quos proprie Latinos Beda et Victorius appellant. Quorum doctrina breviter hoc loco declaranda videtur. Latinorum igitur ritus in quibusdam cum Alexandrinis conveniebat, in aliis vero differebat. Congruebat, quatenus non alio die quam dominico pascha celebrabant, tum quod nunquam luna XIV., quantumvis dominicus in eam dies incurreret. Differebat vero primum, quoniam illorum paschales neomeniae ac decimae quartae Nicaenas antevertebant, in cyclis duobus, nempe XIX. et VIII., qui Alexandrinis embolimaei fuerunt, Latinis communes. Respondebant enim cyclis Latinorum XVI. et V. Latinorum Nisan cyclo Nicaeno XIX. quinto Martii mensis initium habuit. Cyclo autem octavo Nicaeno, Latinorum quinto, Nisan Martii VI. congruebat, qui dies extra paschalem Alexandrinorum terminum consistunt. Propterea in annis illis Latini uno mense pascha Nicaenum anticipabant. Igitur
p. 454. neomeniae paschales Latinorum a V. Martii ad II. Aprilis novem et viginti diebus

extendebantur. Decimae quartae paschales a XVIII. Martii die coeptae ad XV. Aprilis perductae sunt, diebus totidem, hoc est XXIX. Dominicae denique paschales a XXI. Martii ad XXIV. Aprilis, diebus XXXV. decurrerunt. Atque hoc imprimis Latini cavebant, ne ante lunam XVI., pascha, ante XIV. passionem dominicam indicerent. Quare si XIV. luna in sabbatum caderet, non postridie luna XV., sed octavo post die luna XXII. celebrabant. Quae omnia ex Victorii Prologo constant, cuius fragmenta apud Bedam exstant lib. de Temp. Rat. cap. XLIX. Integrum autem cum eiusdem Fastis habet manuscriptus codex qui est penes R. P. Sirmondum. Sed est alia praeterea cautio, cuius admonet Victorius (*Victorius* enim, non *Victorinus*, in vetustissimo illo codice nominatur, quemadmodum et apud Bedam). Nimirum quoties cyclo XIX. Nicaeno luna decima quarta in Martii XVIII. incidit, feria VI., quod accidit in anno non bisextili, quando luna XXVII. sabbato in Kalend. Ian. incurrit, ut Victorius observat. Tum enim pascha non, ut postulabat methodus, Martii vicesimo, luna XVI. celebratum, sed in sequentem mensem dilatum; cuius neomenia in Aprilis III. competit; pascha vero in XXIV., luna XXII., quae Alexandrinorum erat XXI. Nam aureus numerus Nicaenus XIX. quarto Apr. affixus fuit; Latinorum vero XVI. ei respondens Aprilis tertio. Haec sola diffundendi paschatis et in secundum mensem traiiciendi caussa commemoratur a Victorio, quando decima quarta contingit Martii XVIII., feria VI. Cum autem Nicaeno cyclo VIII., Latinorum V., decima quarta in diem Martii XIX. caderet, feria VI., dominica vero Martii XXI., ipso civilis aequinoctii die pascha suum Latini peregisse videntur. Nam legitimi mensis nullam tum ἀντιμεταβολὴν factam indicat Victorius. Alioqui si in Aprilem reiicerent, cum cyclus Latinorum V. Aprilis quarto sit adscriptus, decima quarta concurreret cum decimo septimo die, feria VII. Ideo transferendum foret pascha in lunam XXII., hoc est Apr. XXV. Quod quidem devitasse Latinos Victorii verba demonstrant. Nam remotissimum illorum pascha constituit Aprilis XXIV., cyclo Nicaeno XIX., quando litera dominic. est B. De octavo vero cyclo Nicaeno penitus tacuit. Unde colligas Latinos nonnunquam aequinoctio ipso pascha peregisse. Cum haec ita sese habuerint, ut ex Victorii Prologo manifestum est, Paulus tamen Forosemproniensis lib. V. partis I. Latinos affirmat paschales dominicas diebus triginta circumscripsisse, nempe a XXII. Martii ad XX. Aprilis, qui limites in Concilio Caesariensi definiti leguntur apud Bedam in Appendice ad libellum de Aequinoctio, quae in Sirmondiano codice Philippum, uti diximus, autorem praeferebat. Quare nonnunquam Latinos idem Paulus existimat, ne praescriptos illos terminos exciderent, pascha luna XIV. celebrasse. Quod cum ad eosdem illos Latinos referat, quorum e grege Victorius extitit (hos enim ipsos refert paschalem dominicam a luna XVI. ad XXII. extendisse) perspicua est hallucinatio. Falsum est enim paschalem Victorii mensem diebus XXX. comprehensum fuisse. Imprimis quod, ut paulo ante demonstratum est, citimum illorum pascha in ipsum aequinoctii diem inciderit, cyclo VIII. Nicaeno, quoties luna XIV. Martii XIX., feria VI. contigerat. Rursus cyclo Latinorum VIII., p. 455.
Nicaeno XI., neomenia paschalis Alexandrinorum pariter ac Latinorum convenit Aprilis II. Fingamus ergo literam dominic. eodem anno fuisse A, decima quarta paschalis incidet in Apr. XV., feria VII. Quocirca Nicaenum pascha celebratum est Apr. XVI., luna decima quinta: Latini vero ex Victorii regula in lunam XXII., hoc est XXIII. Aprilis distulerunt. Igitur a XXI. Martii ad XXIII. Aprilis legitimum atque ordinarium Latinis pascha XXXIV. diebus extenditur. Praeter ordinem vero, praeterque legem in XXV. Aprilis summovetur, cum cyclo XIX. decima quarta paschalis in Martii XVIII. incurrit, feria VI., ut antea declaratum est. Ita tricesimus

quintus dies paschalibus Latinorum terminis arrogatur. Nec minus redarguitur, quod idem Paulus asseverat, Latinorum factionem istam luna xiv. pascha peregisse; veluti anno Christi CCCLXXXVII., quo insignis de paschate controversia inter catholicos agitata: quam Ambrosius in luculenta illa epistola disceptat, quam super ea re scripsit ad episcopos Aemiliae. In illo igitur anno Latinos Paulus Forosempron. existimat pascha Apr. xviii. celebrasse in ipso termino, quo suum pascha intra praestitutos a Caesariensi Concilio limites continerent. In quo, ut opinor, aberrat, ac tam ex ipsomet Ambrosio quam ex Victoriana regula castigandus est. Ambrosius enim scribit Iudaeos anno illo pascha duodecimo mense, xiii. Kalend. April., hoc est Martii xx., celebrasse. Quippe tam Iudaeis quam Latinis communis annus ille fuit, cyclo Nicaeno viii., illorum vero v. Cyclus erat solis iv., litera C. Neomenia Latinorum iniit Martii vi., decima quarta proinde Martii xix., feria vi. Igitur pascha ex Victorii praescripto incidit in Martii xxi., luna xvi. Uno die Latinorum neomenia Iudaicam antevertit; si quidem paschatis Iudaici nomine decimam quartam lunam Ambrosius intellexit, non primam azymorum. Nam pascha celebratum esse narrat Martii xx., cum Latinorum decima quarta decimo nono convenerit. Idem et de reliquis exemplis, quae Paulus commemorat, debet esse iudicium. Nunquam enim Latini illi, quorum e secta Victorius fuit, pascha suum in terminum coniecerunt. Proinde segregandi ab aliis erunt. Uti duo Latinorum genera, vel eorumdem duo ac diversa fuerint instituta, variis usurpata temporibus. Nam alii pascha ex Caesariensium formula a die Martii xxii. ad April. xxi. celebrabant, diebus xxxi., qui est primus novorum mensis, sive κριῶν. Iidem saepenumero in ipso termino, quoties cum dominica concurrebat, pascha suum agitabant. Cuius rei nonnulla cum apud scriptores alios, tum vero Gregorium Turonensem et Sigebertum exempla leguntur. Aliud Latinorum genus extitit, quod non Christiani solum paschatis et ἀναστασίμου, verum etiam Iudaici et σταυρωσίμου rationem haberet. Nunquam enim ante xiv. lunam passionem dominicam celebrare consueverant, *eligentes potius* (ait Victorius) *in luna* xxii. *diem festi paschalis extendere, quam dominicam passionem luna* xiv. *ullatenus inchoari.* Unde illi Τεσσαρεσκαιδεκατῖται nova quadam ratione appellari possunt; non quod Christianum pascha luna xiv. peragerent unquam, sed quod in eadem σταυρώσιμον, quod et Iudaicum fuit, obeundum putarent. Haec de Latinorum cyclo rituque paschali, quod et Quartadecimanorum
p. 456. appendix quaedam esset, et non satis explorata illorum mysteria fuisse viris etiam eruditis animadverterim. Qua de re uberior alias instituenda disputatio. Eiusdem porro Victorii regulae ac methodi insigne occurrit exemplum apud Gregor. Turon. lib. x. Hist. cap. xxiii., ubi anno xv. Childeberti paschalem controversiam exortam esse refert ob hoc quod Victor (Victorium Aquitanum intelligit) cum luna xv. pascha fieri (ab Alexandrinis videlicet) scripsisset, ne Christiani eadem, qua Iudaei luna pascha peragerent, addidit, Latini autem luna xxii.: *Ob hoc*, inquit, *multi in Galliis* xv. *luna pascha celebrarunt. Nos autem* xxii. De hoc Gregorii loco vide omnino quae ad Nicephori Breviarium adnotavimus. Est enim illustris. Ubi nos annum ostendimus non esse Christi DLXXXVIII., ut Scaliger putabat. Hoc enim anno Latini ex Victorii regula pascha celebrarunt Martii xxi., luna xvi non xxii., cum luna xiv. in feriam v. inciderit Martii viii. Quare alius annus quaerendus est: qui quidem videtur esse Christi DXC., cyclo Nicaeno ii., solis xi. litera domin. A. Neomenia paschalis Latinorum et Alexandrinorum Martii xii., decima quarta, Martii xxv., feria vii. Ob id Alexandrini Martii xxvi., luna xv. pascha Nicaenum obierunt: Latini, ne xiii. luna passionis

dominicae solenne celebrarent, in lunam xxii., hoc est Aprilis secundum diem diffuderunt. Consentit et character ille, quem Gregorius adiungit: nempe terrae motum accidisse xviii. Kalend. mensis quinti, hoc est Iunii xiv., feria iv. Hoc omnino anno Christi DXC. convenit. Quocirca Childeberti primus iniit anno Christi DLXXV., natali Christi die. Quod et R. P. Sirmondus certis rationibus compertum sibi esse confirmat. Quanquam solis eclipsim eodem illo anno ac mense quinto mediante contigisse narrat Gregorius. Quae Iunio μεσοῦντι anno isto competere non potuit, cyclo Nicaeno ii., qui Iunii viii. est adscriptus. Sed haec suo loco accuratius viderimus. Fuerunt et alii Quartadecimanorum errores. Nam p. 86. inter alia cum Novatianis lapsos repudiarunt, ut refert Theodoretus: quod de solis Asiaticis asserit Socrates l. v. c. xxi., ubi de ritu celebrandi paschatis, deque Asiaticorum ac Romanorum dissidio pluribus disserit.

N. i. Ὅτι ἐπικατάρατος ὅς οὐ ποιήσει.] Haud scio an locus iste sic expressus uspiam legatur.

Ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν.] Quantum ex iis verbis colligitur, non solum fixo ac constanti die, hoc est viii. Kal. Mart. pascha peragebant, verum etiam eo ipso die ieiunabant, contra veterem ecclesiae ritum, quae in ipso festo ieiunium dissolvebat, ut ex epistola Dionysii Alexandrini constat. Sed obscura sunt quae deinceps Epiphanius disserit, neque Tessarescaedecatitarum opinionem satis assequi possumus. Cum enim scribit: Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἄγειν τὸ Πάσχα, ὁποίᾳ δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης, hoc affirmare videtur, haereticos illos certo ac fixo die, nimirum viii. Kal. Apr. solenne paschatis adstrinxisse, securos lunae xiv. Cui tamen quae sequuntur nonnihil repugnant. Subiicit enim Cappadoces eandem diem viii. Kal. Apr. celebrare; quod a priorum instituto nihil discrepat, et tamen posterius hoc tanquam diversum ac dispar attulit. Quamobrem videndum ecquid priores illi, qui ex Actis Pilati certum se diem exlorasse dicerent, xiv. lunam observaverint, adeo quidem ut haec de viii. Kal. interposita mentio nihil in xiv. lunae ratione mutatum significet, sed supervacaneam ἀκριβολογίαν contineat. Fieri etiam potest, ut xiv. lunam eam ad paschatis celebritatem delegerint, quae viii. Kal. Apr. vicinior esset: at Cappadoces illam ipsam in Iuliano anno defixam diem viii. Kal. Apr. Sed de Tessarescaedecatitarum ex Actis Pilati opinione illa disserens Scaliger ii. de Emendat. Temp. *Perperam*, inquit, *scribit Epiphanius* Τεσσαρεσκαιδεκάτας *gloriari solitos se compertum habere ex Actis Pilati, Christum passum fuisse* viii. *Kal. April.* Quibus ista postremo subiicit: *Eiusmodi plura extant apud illum eruditum Patrem et alios veteres, praesertim Eusebium; quae sane cum delectu sunt legenda.* Quid est ista Epiphanii reprehensione vel iniquius vel ineptius? Itane quotquot haereticorum falsa dogmata, opinionesque commemorantur, eorum omnium veritas ab illo p. 87. praestanda fuerit, qui nihil nisi retulerit? Sed cuiusmodi illa sit de passione domini in viii. Kal. conveniente Tessarescaedecatitarum ratio postea disputabitur. Quae vero adversus illam affert Scaliger levia sunt, imo nulla. *Neomenia*, inquit, *Nisan incidit in* xii. *Martii, quoties 25. Martii est 14. Nisan. Atqui aevo illo hoc non potuit contingere, nisi cyclo 13. Idque in anno Hagareno, in annis 19. 38. 57. periodi. Atqui tunc Iudaeorum neomeniae uno die tardiores erant propter proemptosin. Non igitur potuit accidere.* In quo illud sumit, Iudaeos Calippicam anni formam, hoc est Syromacedonum sive Alexandream, tunc temporis usurpasse, quae cum CCC fere annis Hagarenam periodum antecedat, προήγησιν Hipparcheam habet unius diei. Unde tardior est neomenia Iudaica quam Hagarena. Nam huius periodus sub initium Iulianae formae contexta est, cum novilunium

in Martii 12. incideret, quod in Calippica Iudaicaque periodo in 13. conveniebat. Qua ratione cyclo 13. Martii 25. luna fuit 13., Hagarenis vero 14. Verum Iudaeos Calippica anni descriptione usos esse, quo Scaligeriana omnis illa doctrina nititur, si quis negaverit, progredi ultra non poterit. Ac nos ad sequentem haeresim cyclum alium Iudaicum explicabimus, in quo biduo nonnunquam et eo amplius anticipatae sint neomeniae; ut nihil hac quidem ratione Scaligeri argumenta promoveant. Sed ea res suo loco tractabitur. Neque vero minor Calviniani alterius est vanitas, qui Epiph. credulitatis insimulat ex eo quod variis in locis Pilati Acta laudet, neque tamen in falsi suspicionem adducat. Quod ne refutationem quidem meretur.

Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις.] Haec verba τῶν μὲν λεγόντων etc. aliena ab hoc loco videri possunt. Nam priorum illorum sententiam continent, qui XIV. luna celebrandum pascha sciverant. Quanquam saepe otiosa eiusmodi repetitio apud hunc scriptorem animadvertitur. Sed quid ea tandem sibi volunt? Statuisse illos pascha XIV. luna, quae in VIII. Kal. Apr. incurrat? Est illud quidem nimis absurdum, quasi ad eum diem lunae XIV. dies possit adhaerescere. Quid si πρὸ τῶν ὀκτὼ Kal. legas non τῶν πρὸ ὀκτώ? Nam αἱ πρὸ ὀκτὼ Kal. idem sunt atque αἱ ὀκτὼ Kal. Quae loquendi formula a Latinis manavit, quibus ante diem VIII. Kal. idem est atque VIII. Kal. At si πρὸ τῶν ὀκτὼ legas, hunc habet sensum, lunam illos 14. constituisse, qua ante VIII. Kal. incideret. Nisi forte XIV. lunam τῶν πρὸ ὀκτὼ καλ. vocet eam, quae huic termino propinquior est, quod verum puto. Si quidem et haec loquendi formula, quam pro recepta excusaque substitui posse diximus πρὸ τῶν ὀκτὼ pro eodem interdum solet usurpari atque altera τῶν πρὸ ὀκτώ.

N. II. Ἐὰν πρὸς ἑσπέραν.] Vide Animad. nostras ad haer. LXX. n. XI.

N. III. Πανταχόθεν δὲ ἡ ἁγία.] Quae ad hunc locum adnotanda erant, ea ad haer. LXX., quae est Audian. differemus, ubi plura ad hoc institutum Epiphan. disputat.

τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος.] Vox ista βέων nusquam a me lecta. Atque haud scio an βούφωνος Latino vocabulo scripserit Epiph.

AD HAERESIM LI., QUAE EST ALOGORUM.

N. III. Ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας.] Eandem arcae similitudinem declarat Aug. l. XII. c. Faust. c. XIV.

p. 88. N. I. Ἡ τοῦ λίθου Γαγάτου.] Eadem fere serpentum ἀλεξητήρια cecinit Nicander. De Gagate porro.

Ἄλλοτε δ' ἀζαλέην καίων ἐγγάγγιδα πέτρην,
Ἣν οὐδὲ κρατεροῖο πυρὸς περικαίνυται ὁρμή.

Ubi Schol. τὴν γαγγῖτιν λίθον· ἐν Γάγγαις γὰρ τῆς Λυκίας εὑρίσκεται. τὰς δὲ Γάγγας πόλιν οὖσαν τῆς Λυκίας καὶ Γαγγίδα φασίν. Plin. l. XXXVI, c. 19. Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gangis Lyciae. Diosc. l. V. c. XCIX.

N. II. Ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας.] Vide August. l. XII. c. Faust. c. XIV.

N. III. Καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ εὐαγγέλιον.] Nam de Apocalypsi nonnihil a quibusdam dubitatum, de quo accurate in Ann. Baron. A. c. 97.

N. IV. Οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταί.] Vide Aug. l. II. de Cons. Evang. c. XVI.

N. V. Ἔδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν.] Malim τῷ ἐπιστρέψαντι et ἀναστάντι. Vicissim vero τὸν ἐλθόντα etc. Ut dandi casus apostolo, accusandi Christo tribuatur: quod nos interpretando sequimur.

Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου κηρύξαι.] Aut κηρύξῃ leg. aut τοῦ κηρύξαι.

Καὶ Κλεόβιον, εἴτουν Κλεόβουλον.] Ignatius ad Trallianos: Φεύγετε καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, Θεόδοτον καὶ Κλεόβουλον τὰ γεννῶντα καρπὸν θανατηφόρον. Ubi non Nicolaitarum propagines istos fuisse docet, ut est in Annal., sed τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, hoc est daemonis foetus. Imposuit Annalium scriptori Latinus Interpres, qui ita reddit: *Fugite perversi illius nepotes.*

Δημᾶν καὶ Ἑρμογένην.] Theodoretus ad II. Tim. c. 4. eundem illum Demam esse putat qui Ep. ad Philem. et Coloss. 4. laudatur, quique saeculum diligens relicto Paulo discessit. Sed mutato consilio ad Paulum revertisse quidam existimant. Chrysost. vero post honorificam illam de eo mentionem a Paulo seiunctum esse putat: ut illa ad Philem. ante II. ad Timoth. scripta sit. Fieri potest, uti duo eiusdem nominis Demae fuerint. Apud Ignat. Ep. ad Magnesios nominatur Damas Magnesiorum episcopus.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον.] Ex prava Cornarii interpretatione aut falsa aut dubia ex his verbis historia colligitur, iussum a Petro Marcum historiam scripsisse. Sic enim Cornarius: Post Matthaeum secutus est Marcus, iussus a S. Petro Romae evangelium edere. Neutrum horum dicit Epiph. aut Petri iussu, aut Romae scripsisse Marcum. Sed hoc tantum, comitem illum Romae fuisse Petri et ἐπιτρέπεσθαι τὸ εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι. A quonam? A spiritu sancto. Inscio enim Petro ad scribendum aggressus est, Romanis id ab ipso postulantibus, ut autor est Hieron. lib. de Script. Eccles. et Euseb. l. II. c. XIV. Quod cum audisset Petrus, quod factum erat approbavit. Romae porro scripsisse verisimile est: de quo in Ann. plura Baron. A. XLV. n. 29.

Οὗτος δὲ εἷς ἐτύγχανεν.] Dissentit Papias apud Euseb. et Christum a Marco negat auditum. Hieron in Praef. ad evang. Marci eundem ait Leviticum genere et sacerdotem fuisse. Sed falso hic liber Hieron. tribuitur. Quod autem asserunt nonnulli, Marcum non vidisse dominum, viderit necne nihil affirmo: videre quidem potuisse temporum ipsa ratio persuadet. Neque vero damnanda est Epiphanii sententia, dum illum e LXXII. discipulorum numero fuisse narrat, etsi contrarium alii Patres sentiant.

N. VII. Ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον.] Tempus ipsum, quo Ioannes conceptus ac natus est, et incarnatus atque in lucem editus Christus, Lucas complectitur; quod tempus mensium est fere XV.

N. VIII. Καὶ Φιλοσαββάτιος.] De hoc nihil hactenus legi.

N. IX. Ἔνθεν τίνι οὐ φανεῖται.] Tametsi nihil ex evangelio de Magorum adventus tempore liquido possit exprimi, probabilior tamen est communis ac recepta sententia, quam illa ex Epiphanii ac Eusebii Chronicis hausta, biennio post Christum in lucem editum Magos advenisse. Quod ex illis Matthaei verbis colligi putabant, quibus Herodem narrat *a bimatu et infra pueros occidisse, secundum tempus quod exquisierat a Magis.* Sed hunc nodum iampridem dissolverunt eruditi sacrarum literarum interpretes. p. 89.

Καὶ ἀνάγκην ἔσχον οἱ διεσκορπισμένοι.] Quantum verba ipsa prae se ferunt, indicare videtur Iudaeos quolibet terrarum dispersos in Palaestinam coactos esse. Sed commode haec accipienda sunt, ut de iis loquatur qui in Palaestina ipsa vel Syria degerent. Neque enim puto in Italia vel Graecia aut Aegypto etiam habitarent, alibi quam ibi, ubi erant, fuisse censos.

Ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἰπεῖν.] Nollem erudito Maldonato id in mentem venisset Epiphanio tribuere quod et absurdissimum est, nec ab eo vel levissime cogitatum. Scribit enim mirari se quod Epiphanius existimet Iosephum et Mariam singulis annis eo die ex Aegypto in Bethleem venire consuevisse, cumque post duos

annos rediissent, Magos eos invenisse. Hoc vero nunquam scripsit Epiphanius. Quare hallucinatus est eruditissimus ille evangeliorum interpres. Nec ideo tamen tantum commeruit, ut a Casaubono tam inclementer ac putide notaretur et virulentissimus ac maledicentissimus scriptor appellaretur in illo opere quod ipsum ex virulentis calumniis et haereticis opinionibus contextum adversus Baronianos Annales effudit.

Ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην.] Quam tandem hic πανήγυριν intelligat nescio. Videtur loci illius, in quo natus erat dominus, celebratam memoriam πανήγυριν appellare.

N. x. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ.] De his accuratius paulo post agemus.

Διὰ τὸ μεμνηστεῦθαι πρεσβύτης.] Quod Iosephus decrepita iam aetate Mariam duxerit vetus est opinio. Quod autem liberos ex priore aliqua coniuge susceperit, etsi id Epiphanii aliique veteres memoriae prodiderint, reclamant tamen merito caeteri omnes. De qua re Baronius in Appar.

N. xi. Ἐντεῦθεν τοίνυν.] Haec igitur verba τοῦ θεοῦ ad Iesum pertinere credidit Epiph., non ad Adamum.

Τῷ Λουκᾷ ὄντι καὶ αὐτῷ. Quod Lucas e discipulorum numero fuerit, asserit et Dorotheus in Synopsi, quamvis id ipsum ab eo negari Maldonatus scripserit. Sed contra sentiunt plerique, et id ex ipsis Lucae verbis colligunt, cum ait ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς σοι γράψαι. Sed tantum abest, ut haec discipulum Christi fuisse, ac non pleraque, cum ab eo gererentur, oculis usurpasse negent, ut contrarium potius hinc elici possit. Verbum enim παρακολουθεῖν nonnunquam ad eam notitiam refertur quae oculis ipsis ac propria intelligentia comparatur, non aliorum sermonibus. Ut cum Demosthenes ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας de Aeschine, cuius in legatione comes fuerat, sic loquitur: καὶ ὁ
p. 90. τούτου πονηρεύματα εἰδὼς καὶ παρηκολουθηκὼς ἅπασι κατηγορῶ. Sic igitur Lucas ἄνωθεν παρηκολουθηκέναι πᾶσιν ἀκριβῶς dicitur, hoc est comperta explorataque ac spectata etiam habuisse. Ac videri potest et nonnulla hic antithesis esse, ut cum superiore versu dixerit, quandoquidem multi res a Christo gestas scribere aggressi sunt, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς, statim subiiciat, ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι, hoc est qui non, ut illi, ἐκ παραδόσεως, sed ex propria id scientia compererim. Caeterum tametsi ad eum sensum accommodari Lucae verba nihil prohibet, non iccirco tamen Christi discipulum fuisse certo pronunciare ausim, cum huic adversari sententiae longe plures PP. intelligam. Sed ista commemoravi, ut ne Lucae ipsi de se testanti refragari quisquam Epiphanium arbitretur.

Καὶ κηρύττει πρῶτον.] Lucam in Gallia praedicasse, nullus, quod sciam, prodidit. Atque haud scio an Galliam Cisalpinam intelligat, per quam in Dalmatiam Graeciamque contenderit.

Κρίσκης, φησίν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ.] Imo εἰς Γαλλίαν. Nam vulgo εἰς Γαλατίαν. Quae est vetustissima et certissima lectio, quicquid affirmet Epiphanius. Quam et Eusebius l. iii. Hist. c. iv., Chrysost., Ambrosius, Theodoretus ac Graeci et Latini omnes agnoscunt. Quanquam non desunt qui per Γαλατίαν apud Paulum Galliam intelligant, ut Theodoretus. Crescentem vero Galliarum et Galatiae pariter apostolum fuisse, Ado in Martyr. v. Kal. Iul. et in Chronico testatur, ut et Rom. Martyr. novum. Vetus enim Galatiae duntaxat meminit. Et certe dubitari potest, utrum non modo Crescens, sed vel alius quisquam, per illa tempora Galliis evangelii lucem importarit.

N. xii. Μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου.] Non igitur in Patmo scripsit evan-

gelium, sed Ephesi. Neque vero sub Claudio, sed sub Nerva Cocceio ab exilio reversus est: quamvis iterum postea sub Claudio revocatum asserit.

N. xiv. Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ.] Utraque vox et Bethabara et Bethania apud antiquos reperitur. Vide quae de hoc loco scripsere Masius et Serrarius in Iosue, Maldon. et Toletus in Evang.

Ἵνα δείξῃ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα.] Epiphanii sententia haec est, Christum post xl dierum ieiunium et tentationem in Galilaeam esse profectum, indidemque ad Ioannem et Iordanem revertisse; quo tempore Ioannes illum intuitus rursum de ipso testatus est, Ioann. i, 36. Tum enim ambulantem vidisse Iesum scribit Ioannes. At Epiphanius 29. et 30. commata cum 35. et 36. confudisse videtur, cum ex evangelio profert τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα, ἔφη, οὗτός ἐστι etc. Quae diversis in commatibus leguntur. Porro pro eo quod vulgo scriptum est, τῇ ἐπαύριον, Epiphanius legit τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ; nisi ea potius interpretatio sit. Ut et noster Interpres: *Altera die.* At prima testificatio paulo post baptismum facta videtur. Unde inter baptismum Christi ac primam illam testificationem et apostolorum vocationem profectionem in Galilaeam intercessisse putat Epiphanius. De qua profectione haud scio an interpretum doctorumve quisquam meminerit. Sed neque Ioannis verba vel minimam eius significationem dare mihi videntur. Vide num. xvi., ubi accuratius ea temporum intervalla digeruntur. Post baptismum xl dierum ieiunium sequitur, tum hebdomades fere duae, quibus Nazareti in patria vixit. Hinc ad Ioannem revertitur, a quo agnitus ac demonstratus est, ac tunc Andreas illum cum socio secutus est, inde Petrus; p. 91.
post Philippus ac Nathanael, secundum quae nuptiis interfuit. Quae omnia duorum a baptismo mensium intervallo gesta putat, hoc est usque ad vi. Ianuarii, quo die nuptiis interfuit, cum vi. Eid. Novemb., ut arbitratur Epiphanius, a Ioanne baptizatus esset. Colliguntur dies lx. Nimirum xl ieiunii, tum xiv, quibus in patria Galilaea constitit. Postea biduum quo ad Ioannem accessit. Item biduum aliud, cum Andreas, inde Petrus, sese ad eum applicarunt. Altera vero die Philippus ac Nathanael vocati. Denique tertio die post ultimum illud biduum nuptiae subsecutae. Ita lx dies explentur.

N. xv. Καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ.] Post nuptiarum officium Christus Capharnaum sese contulit, ubi prodigia multa patrata credit Epiphanius, velut cum socrum Petri febrientem curavit et aridam hominis manum restituit. Sed perperam haec duo miracula in idem tempus coniecta. Nam alterum, hoc est aridae manus restitutio, longe post prius illud contigit, nimirum post pascha: secundum quod per sata cum discipulis transiit. Sed de iis postea ad num. xxvii. Imposuit Epiphanio multiplex ac diversus ad Capharnaum aditus Christi.

Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα.] Ex iis quae disserit Epiphanius efficitur paulo post ultimo vocatos ac sibi adiunctos apostolos, Petrum, Andream et caeteros, ad praedicationem aggressum, etiam antequam Ioannes in vincula coniiceretur. De qua re postmodum agetur, ut et de natali Christi ac vero baptismi et passionis anno.

N. xvi. Περὶ θεοῦ τῷ πνεύματι.] Praeter coniecturam illam quam ad oram adtexuimus occurrit scribi posse περὶ οὗ τῷ πν.

Καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον.] Egregius hic locus, ex quo liquet Petrum Andreae ac caeteris apostolis non aetatis aut vocationis ordine, sed principatus ac dignitatis, anteponi.

Φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι.] Mirum est quod hoc loco asserit primum Herodem fugisse, postea Nazaretum, inde ad baptismum accessisse; quae neque cum evan-

gelio, neque cum superioribus cohaerent. Nam Herodem fugit duntaxat post Ioannis necem, quae longe post baptismum accidit. Vide quae ad num. xxviii. observamus.

N. xix. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν.] For. κατὰ τὴν πρόθεσιν.

N. xxii. Κατηγοροῦσι δὲ πάλιν.] Nullum est in his libris argumentum, in quo tractando plus operae ac studii navarit Epiphanius, quam in ea quaestione, qua dominici natalis et passionis annus inquiritur. Sed nec obscurior usquam locus est, aut in quo minus interpreti tergiversari ac dissimulare liceat. Tantum abest, ut in eo declarando ne sit longior vereri debeat, aut instituta se notarum et animadversionum brevitate defendere. Atque ea sane quaestio cum non minus hac tempestate, quam priscis illis temporibus, eruditos exerceat, eo denique adducta res est ut qui inscitiam suam ingenue fassus fuerit, pudentiorem exitum quaerat, quam si certi aliquid et explorati tenere se posse confidat. Ut enim a vetustioribus initium repetam, quis antequam Dionysii vulgaris illa ratio percre- p. 92. buisset, in certam ac constitutam sententiam includi se passus est? Longum est et otiosum veterum Patrum opiniones omnes persequi; idque ab aliis diligenter est factum, praesertim a Dekerio nostro τῷ μακαρίτῃ et Ioanne Keplero mathematico in erudita illa dissertatione de Anno Natali et in Eclogis Chronologicis, ut et de Illustrissimi Baronii Annalibus ac caeteris chronographis taceam. Quorum omnium post tam exquisitam et exactam operam supervacaneum videri poterat, a nobis ea disputari vehementius, quae anxie ab illis sunt accurateque discussa, nisi nos ad id etiam invitos Epiphanius ipse ac suscepti muneris fides impelleret. Erit autem huic conatui laborique nostro facilis lector, si hoc a me spectatum agnoverit, ut infinitam prope controversiam omniumque iudicio difficillimam neque brevius quam res tanta disputari possit, neque longius quam necesse sit, summa vero cum facilitate, complecterer, et ea, quae ab ingeniosis doctisque viris de ea re solerter excogitata sunt, accessione aliqua nostra cumulata proferrem. Quare duplex erit hoc loco disputanda quaestio: altera de anno ipso quo natus est Christus, altera de eo quo passus est.

DE ANNO NATALI CHRISTI DIATRIBA.

Qui natalem Christi salvatoris annum via ac ratione indagare conati sunt, triplicis maxime temporis rationem habuerunt, Romanorum coss., Augusti Imperat. et Herodis annorum. Totidem notis ac velut insignibus positum a se annum illustravit Epiphanius, et in ordinanda potissimum serie coss. haud vulgarem diligentiam adhibuit. Cuius nos vestigia prementes, id quod architecti facere solent, ut antequam aedificent soli ipsius vel fundamenti soliditatem explorent, ita nos consulatuum ipsorum ordinem seriemque perscrutabimur. Quae quidem historiae pars cum maxima in obscuritate et dissidentium inter se scriptorum varietate posita sit, nos consulatuum aliquot indiculum subiiciendum putavimus, paucis ad illos adiunctis, qui in Epiphanii laterculo descripti sunt; propterea quod non omnes iisdem quibus ille coss. natum esse Christum existimant. Et ut in coss. digerendis varietas quae sit lector intelligat, triplici filo laterculum texuimus. Prima series coss. habet ex Capitolinis Fastis excerptos, cuiusmodi a Sigonio et Onufrio in Fastis exhibentur, altera ex Epiphanii, tertia ex Fastorum Siculorum, sive Alexandrini Chronici, autoritate.

p. 93.

INDICULUS COSS. ALIQUOT QUI AD CHRISTI NATALEM ET PASSIONIS TEMPUS ERUENDUM UTILES ESSE POSSUNT.

Ad Num. XXII.

Primus annus est Urbis ex Varrone DCCXLVIII.

	Ex Fastis Capitolinis.		Ex Epiphanio.	Ex Fastis Siculis.
1	Laelius Balbus	Antistius Vetus		Nero II. et Piso II.
2	Augustus XII.	Sylla		Balbus et Vetus
3	C. Calvisius	L. Passienus		Aug. XIII. et Sylla
4	L. Lentulus	M. Messalinus		Sabinus et Rufinus
5	Augustus XIII.	M. Plautus Silvanus	Aug. XIII. et Silanus	Aug. XIV. et Silvanus
6	Cossus Cornelius Lentulus	L. Calpur. Piso	Lentulus et Piso II.	Lentulus et Piso
7	C. Caesar	L. Aemilius Paulus	L. Caesar et Paulus	Pub. Caes. et Paulus
8	P. Vinucius	Alphinius Varus	Vinucius et Varus	Vinucius et Varius
9	L. Aelius Lamia	M. Servilius Geminus	Lamia et Servilius Nommius	Lamia et Servilius
10	Sex. Aelius Cato	C. Sentius Saturninus	Magn. Pompeius et Valerius	Magnus et Valerius
11	L. Valerius Messala	Cn. Corn. Cinna Magnus	Lepidus et Aruntius	Lepidus et Plancus
12	M. Aemil. Lepidus	L. Arruntius	Caesar et Capito	Tib. Caes. et Capito
	SUFFECTI			
	C. Atteius Capito	C. Vibius Postumus		
13	A. Licinius Nerva Silanus	Q. Caecilius Metellus Creticus	Creticus et Nerva	Cretius et Nerva
	SUFFECTI			
	P. Lentulus Scipio	T. Quint. Crispinus Valerianus		
14	M. Furius Camillus	Sextus Nonius Quintilianus	Camillus et Quintilianus	Camill. et Quintilianus
	SUFFECTI			
	L. Apronius Nepos	A. Vibius Habibitus		
15	C. Poppaeus Sabinus.	Q. Sulpicius Camerinus	Camillus et Sabinus	Camerinus et Sabinus
	SUFFECTI			
	M. Papirius Mutilus	Q. Poppaeus Secundinus		
16	P. Cornel. Dolabella	C. Iulius Silanus	Dolabella et Silvanus	Dolabella et Silanus

	Ex Fastis Capitolinis.		Ex Epiphanio.	Ex Fastis Siculis.
17	M. Aemil. Lepidus	T. Statilius Taurus	Lepidus et Taurus	Lepidus et Taurus
	SUFFECTI			
p. 94.	L. Cassius Longinus			
18	Tib. Germ. Caes.	C. Fonteius Capito	Flaccus et Silvanus	Tib. Caes. II. et Scipio
	SUFFECTI			
	C. Visellius Varro			
19	C. Silius Nepos	Lucius Munatius Plancus	Sexti duo	Flaccus et Silanus
20	Sext. Pompeius Nepos	Sextus Apuleius Nepos	Pomp. Magnus et Apuleius	Sextus et Sextus
21	Drusus Caesar	C. Norb. Flaccus	Brutus et Flaccus	Pomp. Mag. et Apul.
22	Ti. Statilius Taurus	L. Scribon. Libo	Taurus et Libo	Brutus et Flacc. II.
23	C. Coelius Rufus	L. Pomponius Flaccus	Crassus et Rufus	Taurus et Libo
24	Tib. Aug. III.	Germanicus Caesar II.	Tiber. II. Drusus Germanicus II.	Crassus et Rufus
	SUFFECTI			
	L. Seius Tubero	Rubellius Blandus		
25	M. Iulius Silanus	C. Norb. Flaccus	Silanus et Balbus	Tib. Caes. III. et Rufus
26	M. Valerius Messala	M. Aurelius Cotta	Messala et Gratus	Silanus et Balbus
27	Tiberius IV.	Drusus Iulius II.	Tiber. III. Drusus Germanicus III.	Messala et Gratus
28	D. Haterius Agrippa	C. Sulpitius Galba	Agrippa et Balbus	Tib. Caes. IV. et Drusus
	SUFFECTI			
	C. Vibius Rufinus	M. Cocceius Nerva		
29	C. Asinius Pollio	C. Antistius Vetus	Pollio et Vetus	Agrippa et Galba
30	Ser. Cornel. Cethegus	L. Visellius Varro	Cethegus et Varus	Pullo et Vetus
31	M. Asinius Agrippa	Cossus Cornel. Lentulus	Agrippa II. et Lentulus Galba	Cethegus et Varus
32	C. Calvisius	Cn. Getulicus Sabinus	Getulicus et Sabinus	Agrippa II. et Lentulus
	SUFFECTI			
	Q. Marcius Barea	T. Rustius Numius Gallus		

	Ex Fastis Capitolonis.		Ex Epiphanio.	Ex Fastis Siculis.
33	L. Licinius	L. Calpurnius	Crassus et Piso	Getulicus et Sabinus
34	Ap. Iulius Silanus	P. Silius Nerva	Silvanus et Nerva	Crassus et Piso
35	C. Rubellius Geminus	C. Fufius et Geminus	Gemini duo	Silanus et Nerva
36	M. Vinucius	C. Cassius Longinus.	Rufus et Rubellio	Geminus et Geminus
37	Tib. V.	Seianus	Vinicius et Longinus Cassius	Rufus et Rubellinus

NOTAE. p. 95.

AD EXCERPTA CONSULATUUM COLLEGIA.

In his coss. paribus nonnulla sunt observatione digna.

In VI. Epiphanius Pisonem II. consulem adscribit, quod neque in Capitolinis neque in Siculis additum est; sed ad Cnaei duntaxat Pisonis consulatum, qui anno urbis DCCXLVII. convenit. Ac videtur ex eo natus error quod alter eiusdem nominis L. Calpurnius Piso Caesoninus anno U. C. DCCXXXIX. fuerit. Sed ille L. filius, noster hic vero Cnaei dicitur.

In VII. consulatu perperam apud Epiphanium L. Caesar pro Caio positum est. Nam Lucius eius frater cos. designatus, antequam magistratum iniret, extinctus est.

In X. Fasti Siculi et Epiphanius Aelium Catum et Saturninum praeterierunt. Sed et frustra apud Epiphanium Magnus Pompeius cum Valerio componitur. Fuit enim is Cinna Magnus, non Pompeius.

In XII. vitium irrepsit partim ex suffecto cos. Atteio Capitone, partim ex consulatu XIX. Cum enim anno Urbis DCCLXVII. coss. fuerunt Tiberius II. et C. Fonteius Capito, anno vero DCCLIX. suffectus fuerit Capito, qui Fastos Graecos condiderunt, Capitonem pro ordinario numerantes cum Tib. Caesare copularunt.

In XIX. consulatu Fasti Siculi Tiberium Caesarem II. et Scipionem committunt, Epiphanius Flaccum et Silanum, qui esse debuit consulatus XXVI., anno Urbis DCCLXXII. Idem Epiphanius Sextorum duorum collegium antevertens expuncto Silii et Planci consulatu decimum quintum a coss. Augusto XIII. et Silano coss. ponit consulatum illum, cum XVI. esse debuerit. Tum XVI. facit Pompeium Magnum et Apuleium, qui cum superioribus iidem esse videntur. Nam e duobus Sextis alter Pompeius Nepos, alter Apuleius Nepos appellatus est. Quod idem vitium in Fastis Siculis cernitur.

In XXII. pro *Brutus* apud Epiph. et Siculos Fastos scribe *Drusus*.

Deinceps usque ad XXXVII. consulatum Fasti Siculi uno anno tardiores sunt quam Epiphanius et Capitolini. Puta Taurum et Libonem in nostra serie XXIV. collocant, quem ambo isti XXIII., et ita deinceps. Cuius ea caussa est quod Epiphanius cum extrito uno consulum pari, nimirum anni Urbis DCCLXV., Tiberii Caes. et Fonteii Capitonis, Sextorum duorum consulatum anticipasset, anno Urbis DCCLXVI., qui sequenti competebat, huic ipsi DCCLXVII. Pompeium et Apu-

leium accommodat, qui iidem sunt cum Sextis duobus. Ita cum Capitolinis in gratiam rediit. At Siculi quia coss. anni DCCLXV. non omittunt et ex uno collegio anni DCCLXVII. duo faciunt, supervacaneo illo Pompeii et Apuleii interposito consulatu tardiores exhibent reliquos.

In XXIV. apud Epiph. et in Fastis pro Crassus *Flaccus* leg., nisi sit suffectus aliquis.

p. 96. XXV. Tiberium cos. secundum habet pro III.

In XXVI. pro Balbo *Flaccus* adscribendus est, nisi suffectus aliquis locum hic habuerit, quod idem de XXVII. par est credere, ubi Gratus pro Cotta nominatur.

In consulatu XXXVI., qui est in Epiphanii indiculo XXXII., maior est labes. Nam Siculi Fasti cum Epiphanio post Geminos duos Rufum et Rubellionem (Siculi *Rubellinum*) collocant. At Capitolini M. Vinucium et Cassium Longinum. Rufum porro et Rubellinum suffectos putat Scaliger et Keplerus in Eclogis. Ego idem his in coss. quod a. XVI. commissum fuisse suspicor. Nam ut illic ex uno collegio Sex. Pompeii Nepotis et Sex. Apuleii Nepotis duo coss. paria facta sunt, Sextorum videlicet duorum et Pompeii atque Apuleii, ita Rufum et Rubellinum duorum esse Geminorum nomina crediderim; nisi quod pro *Rufus*, *Fusius* legendum est. Sic enim appellantur, C. Rubellius Geminus, C. Fusius Geminus. Quocirca merito tam hos quam illos praetermisit Onufrius, ac ne suffectorum quidem loco habuit; quod frustra miratus est Scaliger lib. VI. de Emend. pag. 521.

Ex hac eadem collegii distractione factum, ut Vinucii ac Longini consulatus apud Epiphanium sede sua luxatus XXXIII. loco a consulibus Augusto XIII. et Silvano poneretur, cum XXXII. esse debuerit. Etenim anno U. C. DCCLXXXIII., Iuliano LXXV., congruit Vinicii consulatus, idque ex Varroniana epocha. Nam Capitolini Fasti anno DCCLXXXII. collocant. In quo mirifice hallucinatus est Scaliger, dum Onufrium arguit quod consulatum Vinicii in DCCLXXXIII. contulerit ex Varronis sententia, cum Catonianum et Capitolinum annorum numerum sequi se profiteatur. Quo nihil falsius excidere Scaligero potuit. Onufrius enim Comment. in l. I. Fast. in fine Diatribae de anno Urbis conditae disertissimis verbis Varronem secutum se esse testatur. *Varronis*, inquit, *sententiam in his Fastis me sequi fateor; non quod ei magis quam Fabio Pictori, vel Verrio Flacco aut Dionysio credam, sed quod eius sententiam passim ab omnibus susceptam fuisse animadverterim, atque tanquam omnium verissimam certissimamque observatam.* Quod ab eo servatum esse, discrimen unius anni, quo illius Fasti a Capitolinis et Sigonianis differunt, satis ostendit. Hic ille porro Vinicius est cui historicum suum breviarium Velleius inscripsit; cuius ad consulatum ab Urbis initio non annos praecise DCCLXXXIII numerat, ut scribit Scaliger, sed DCCLXXXII. Quanquam mendum inest in numeris, et DCCLXXXII restituendum. Et sunt alioqui numeri apud Velleium omnes propemodum vitiosi, aut certe parum ille sibi constat, dum alios atque alios autores sequitur. Itaque utrum Varronianam, an Capitolinam, quam Catonianam vocat Scaliger, rationem tenuerit, certo pronunciari nequit. Scripsisse quidem vel anno ipso, quo Vinicius consul fuit, vel ineunte sequenti saltem absolvisse inde liquet, quod florentis adhuc Seiani operis in fine meminit, qui Tiberio V. cos., hoc est Urbis DCCLXXXIV., profligatus est. Quod si ita est, locum habet nullum eruditi viri coniectura, qui dubitare visus est an transpositi consulatus essent, ut Tiberius V. et Seianus anno DCCLXXXIII., Iuliano
p. 97. LXXV., conveniant, Vinucius autem et Cassius DCCLXXXIV., Iuliano LXXVI. Geminorum certe consulatus incurrit in annum Tiberii XV. labentem et ab Augusto

mense anni superioris inchoatum. Coepit enim Kal. Ianuar. anni Iuliani LXXIV. At Vinucius et Cassius coss. incidunt in Iulianum LXXV., Tiberii XVI. iam inchoatum.

Ac de Vinucio et Cassio postrema superest difficillimaque quaestio, iidemne illi sint quos Tacitus scribit l. VI. Ann. progeneros a Tiberio ascitos, a. DCCLXXXVI., Ser. Galba et L. Sulla coss. Nam L. Cassio Drusillam, M. Vinicio Iuliam, Germanici filias, collocatas esse narrat. *Vinicio*, inquit, *oppidanum genus. Calibus ortus, patre atque avo consularibus, caetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate saepius quam industria commendabatur.* Mox eosdem iuvenes appellat. Sane illos ipsos esse qui coss. tribus annis ante fuerant, suadent ipsa primum nomina; etsi Cassii praenomen apud Dionem sit *Caius*, non *Lucius*: quomodo etiam a Pomponio lib. de Orig. Iuris appellatur, qui et iurisconsultum illum C. Cassium Longinum cum hoc nostro confundit, probante Cuspiniano, reclamante vero Lipsio. Ad haec Suetonius in Caio Drusillam L. Cassio Longino nupsisse prodidit. Quas ob caussas nemo hactenus dubitavit quin ambo illi Germanici generi coss. fuerint anni DCCLXXXIII. Primus Keplerus in Eclogis addubitare coepit, et quidem iure. Nam quis putet praetermissurum haec Tacitum, cum utriusque ornamenta recenseret? Atqui de Vinicio unum hoc retulit, patre atque avo consularibus oriundum fuisse. De Cassio vero, plebeii fuisse generis. Quamobrem certum mihi est diversos istos esse a coss. anni DCCLXXXIII., quamvis idem nomen habuerint. Suetonio vero similitudo nominum imposuisse videtur, ut consularem vocaret Cassium, quod ὁμώνυμος alter paulo ante consulatum gessisset. Haec de coss. ab Epiphanio recensitis diligentius persequi operae pretium fuit; quod ex illorum contextu apta suspensaque sit annorum Christi series; proindeque substructione ista opus est iis qui verum Christi natalem investigare student: quam stabiliendam fulciendamque merito sibi duxit Keplerus eius disputationis initio quam de Christi natali ante aliquot annos elucubravit. In qua primum omnium Romanorum coss. perpetuam successionem, e qua nonnulli consulatus quinos detrahendos putabant firmissimis argumentis communitam reliquit. Sed est quiddam tamen, quod ab eo minus animadversum hic obiter adscribam, ut eadem opera Taciti locum, qui hactenus vitiose legitur, integritati restituam. Ut igitur Keplerus affirmet inter Tiberium et Neronem nulla coss. esse subtrahenda paria, Taciti inter alia testimonium affert. Qui in Agricolae soceri vita scribit decessisse illum Collega et Prisco coss. anno aetatis LVI., natum vero Caio III. cos. Ex quo ita colligit: tertium Caii consulatum anno Dionysianae aerae XL. tribuendum videri, non, ut quidam opinabatur, XLII. Verum cum Caii consulatus III. concurrat cum a. U. C. DCCXCIII., p. 98.
Collegae autem ac Prisci cum anno DCCCXLVI., qui anno DCCXCIII. sit natus, is anno DCCCXLVI. non plus quam LIV. annos natus esse potuit. Quare apud Tacitum miror animadvertisse neminem pro LVI. legendum esse LIV. Facillimum autem fuit ex notarum inversione vitium a librariis admitti.

QUIBUS COSS. VULGO CHRISTI NATALIS ASSIGNETUR. UBI ET DE BISEXTI CORRECTIONE ACCURATE DISSERITUR.

Christum Augusto XIII. et Silvano coss. natum esse constanter affirmat Epiphanius. Sed cum idem VI. Eid. Ian. natalem diem esse definiat, iure Annalium Ecclesiasticorum scriptor ad illorum gregem adiungendum esse potius Epiphanium

putat qui anno superiori, hoc est Lentulo et Messalino coss. natum Christum existimant, quam eorum qui iis ipsis, quos Epiphanius nominat, coss. natalem consignant. Propterea quod si communem de mense natalis ac die sententiam esset amplexus, omnino superiores illos coss. praetulisset. Unde Cassiodori, quem Baronius sequitur, non Onufrii, decreto opinionique suffragari putandus est. Quod igitur Christus Lentulo et Messalino coss. ortus sit, anno Iuliano XLIII., studiose demonstratur in Annalibus, idque velut fundamenti loco ponitur, quo nutante, ut aiunt ipsi, annalium contextum omnem ruere collabique sit necesse. Proinde primus a natali Christi, sive Dionysianae aerae ac vulgaris annus, a Kal. Ianuariis anni Iuliani XLIV. iisdem in Annalibus incipit, Urbis ex Varroniana ratione DCCLII., cuius Palilia Aprili mense proxime secuta sunt; adeo ut in annum Urbis DCCLI. vulgaris aerae primordium incurrat, Olympiadis CXCIV. annum II. Est ea quidem Cassiodori sententia, aliorumque tam veterum quam recentiorum, et, quod ad natalem ipsum attinet, sane probabilis. Quod autem ille idem annus cum aera Dionysiana coniungitur, hoc est quod primus aerae Christianae Iulianus esse XLIV. asseritur, Olymp. CXCIV. secundus, id vero nequaquam procedit. Biennio enim aberrat, ut quidem plerique hactenus animadverterunt; ut autem existimo, etiam triennio a Dionysii mente atque aera distat, uti paulo post demonstrabitur. Nos interim quae in Apparatu ad Annales de hoc anno subtiliter et exquisite disputantur expendenda censuimus.

Cum igitur a nonnullis improbari suam de natali Christi sententiam videret, ob id unum maxime quod in Iulianum XLIII., qui coss. habet Lentulum et Marcellinum, bisextilis dies minime caderet, contra ille sic praescribit: tantum abesse, ut in annum illum bisextilis dies non incidat, ut in alium nullum, nisi ab
p. 99. eodem quartum, sive ante, sive post ipsum, convenire possit. Etenim pro confesso minimeque dubio id in hac tota disputatione sumit, annum illum, quo natus est Christus, bisextilem fuisse, propterea quod qui deinceps ab eo propagati sunt per quaternos divisi bisextiles occurrunt. Iam vero annus a nato Domino CCCLXIV., quo Valentinianus imperium adeptus est, bisextilem habuit diem, quemadmodum lib. XXVI. scribit Ammianus. Ergo CCCLXV. ante illum peraeque bisextilis est. Atqui ille est ipse, qui Lentulum et Marcellinum coss. praefert, quibus Decembri mense natus est Christus. Recte igitur hic in Annalibus constitutus videtur.

Pergit in eodem argumento uberius explicando, et de Iuliana bisextilis anni dispositione atque Augusti correctione disserit: ut appareat annum illum, qui est Iulianus XLIII., bisextum habuisse. Etenim Iulius Caesar anno ab U. C. Varroniano DCCVIII., quo ipse tertium cum Lepido cos. fuit, annum Romanum emendare sic est aggressus, ut deinceps IV. quoque anno solidum diem intercalandum decreverit. Ac si anno illo emendationis, quem Macrobius confusionis appellat, nihil praeter menses ac dies intercalasset, ab eo ipso bisextilium annorum ducendum fuisset exordium, ita ut primus IV. post anno Lepido II. et Planco coss. congrueret, qua ratione per quadriennia descendendo bisextilis undecimus non in XLIII. a correctione annum, sed in XLIV., hoc est, non in Lentulum et Messalinum, sed in Augustum XIII. et Plautium coss. incurreret, quibus Christi natalem assignabat Onufrius. At id secus se habuit. Nam praeter solidorum dierum intercalationem quadrans insuper diei, quod Solinus docet, a Caesare est adiectus. Quem ut intercalaret, quia solus addi non poterat, necesse fuit ut in IV. annum differretur; donec videlicet ex quadrante illo et tribus aliis totidem consequentium annorum dies exsurgeret. Itaque primum bisextum

non quinto a correctione anno, ut alioqui futurum dicebatur, sed IV., qui antecedenti correctionis anno respondebat, seu post tertii anni circuitum, Pansa et Hirtio coss., observari iussit, reliqua deinceps post IV. quemque annum ab hoc primo. Quanquam sacerdotes, penes quos intercalandi cura erat, eo fortasse, quod primum bisextum post III. annum locatum viderent, errore ducti sequentia similia post tertium quemque usurparunt, annumque Romanum XXXVI. annorum spatio ita depravarunt, ut pro IX. diebus duodenos interponerent. Quod Augustus ut corrigeret, et tres eos dies superfluos resecaret, XII. sequentes sine bisextili intercalatione transigi iussit, C. Censorino et Asinio Gallo coss. Haec in Annalibus. Quae ut oculis ipsis subiecta plane percipiantur, laterculum aliquot consulatuum adtexuit, initio ducto ab eo anno quo Iuliana coepit editio. Quod cum ad eorum, quae deinceps proponenda sunt, intelligentiam non mediocrem utilitatem possit afferre, nos eundem illum indiculum exscribemus, ubi quae in rem faciunt pauca praemonuerimus. Sciendum enim est non solum bisexti a Iulio Caesare ordinati rationem ac formam, sed eiusdem quoque depravationem, ac po- p. 100.
stremo Augustanam illam correctionem et instaurationem varie admodum explicari. Sunt enim quibus placet Iulium Caesarem anno Confusionis nihil praeter solidos menses ac dies intercalasse, ideoque primum annum Iulianum instar bisextilis fuisse, atque adeo legitimos et ordinarios bisextiles esse istos oportuisse: V. IX. XIII. etc. XXXVII. XLI. XLV. XLIX. LIII. Ita Scaliger lib. IV. de Emend. Alii, qui quadrantem diei praeter solidos dies intercalatum putant, legitimum bisextilem, Iulianae editionis annum tertium, statuunt, ab eoque deinceps VII. XI. XV. etc. Tertia potest ad eas accedere forma, ut nimirum confusionis annus ipse bisextilis vicem praebuerit, ac subinde Iulianus IV. VIII. XII. etc. tum XXXVI. XL. XLIV. XLVIII. LII. bisextum sibi ex Iulii Caesaris constructione vendicent. Ex iis ordinandi formis quam Caesar tenuerit, affirmare difficile est, quemadmodum etiam quae fuerit depravandi ratio haud ita certo constat. Potuit enim anno Iuliano tertio contra praescriptum Caesaris intercalari, potuit et quarto, cum quinto iussisset; unde XXXVI. vel XXXVII. vitiosus extitit. Neque vero minus est obscurum quamnam castigandae labis illius viam Augustus inierit. Aut enim primum ex XII. ἀνεμβόλοις esse iussit Iulianum XXXVIII., quo ad emendationem animum adiecit, si postremus bisextilis vitiosus fuerit XXXVII., ita ut duodecimus τῶν ἀνεμβόλων Iulianae editionis fuerit XLIX., ex quo deinceps anni in ordinem redacti, et anno LIII. legitimus bisextilis incidit: aut si XXXVI. postremus bisextilis fuit, duodecim bisexti prorsus expertes a XXXVI. ad XLVIII. pertexendi sunt, adeo ut primus bisextilis ex ordine in Iulianum LII. incurrerit. At Paulus Middelburgensis lib. XII. cum vitiosum bisextum anno III. VI. IX. ac denique XXXVI. intercalatum esse dixisset, duodecimque communes illos in XLVIII. desiisse, ita ut LII. bisextum exigeret, novum a sacerdotibus vitium oblatum asserit, ut XLIX. bisextilem fecerit, unde reliqui deinceps ad aetatem nostram bisextiles propagati sunt.

INDICULUS ALIQUOT COSS.

Olympiades.	Anni Iuliani.	Anni Urbis.	Coss.	Annus Confusionis. Bisextiles et Lit. vitiosae ex Middelb. sententia.	Bisextiles et Lit. Dom. vitiosae ex Scaligero.	Literae emendati Cycli ab Augusto.
		707	Q. Calenus P. Vatinius			
		708	C. Iulius Caesar III. M. Aemilius Lepidus			
	1	709	C. Iulius Caesar IV. sine Collega	C	B	C B
p. 101. 184	2	710	C. Iulius Caesar V. M. Antonius	B	A	A
	3	711	C. Vibius Pansa A. Hirtius	A G	G	G
	4	712	M. Aemilius Lepidus II. L. Munatius Plancus	F	F E	F
	5	713	L. Antonius P. Servilius Isauricus	E	D	E D
185	6	714	C. Domitius Calvinus C. Asinius Pollio	D C	C	C
	7	715	L. Martinus Censorimus C. Calvisius Sabinus	B	B A	B
	8	716	Ap. Claudius Pulcher C. Norbanus Flaccus	A	G	A
	9	717	M. Agrippa L. Caninius Gallus	G F	F	G F
186	10	718	L. Gellius Poplicola M. Cocceius Nerva	E	E D	E
	11	719	L. Cornificius Sex. Pompeius	D	C	D
	12	720	M. Antonius II. L. Scribonius Libo	C B	B	C
	13	721	C. Caesar Octavianus II. L. Volcatius Tullus	A	A G	B A
187	14	722	Cn. Domitius Ahenobarbus C. Sosius Nepos	G	F	G
	15	723	C. Caesar Octavianus III. M. Valerius Messala	F E	E	F
	16	724	C. Caesar Octavianus IV. M. Licinius Crassus	D	D C	E
	17	725	Imp. Caesar Octavianus V. Sex. Apuleius Nepos	C	B	D C
188	18	726	Imp. Caesar Octavianus VI. M. Agrippa II.	B A	A	B
	19	727	Imp. Caesar Octavianus VII. M. Agrippa III.	G	G F	A

p. 102.

Olympiades.	Anni Iuliani.	Anni Urbis.	Coss.	Annus Confusionis. Bisextiles et Lit. vitiosae ex Middelb. sententia.	Bisextiles et Lit. Dom. vitiosae ex Scaligero.	Literae emendati Cycli ab Augusto.
	20	728	Imp. Caesar Augustus VIII. T. Statilius Taurus II.	F	E	G
	21	729	Imp. Caesar Augustus IX. M. Iunius Silvanus	E D	D	F E
189	22	730	Imp. Caesar Augustus X. C. Norbanus Flaccus	C	C B	D
	23	731	Imp. Caesar Augustus XI. C. Calpurnius Piso	B	A	C
	24	732	M. Claudius Marcellus L. Arruntius	A G	G	B
	25	733	M. Lollius Q. Aemilius Lepidus	F	F E	A G
190	26	734	M. Apuleius P. Silius Nerva	E	D	F
	27	735	C. Sentius Saturninus Q. Lucretius Vespillo	D C	C	E
	28	736	P. Lentulus Marcellinus Cn. Cornelius Lentulus	B	B A	D
	29	737	C. Furnius C. Iunius Silanus	A	G	C B
191	30	738	L. Domitius P. Cornelius Scipio	G F	F	A
	31	739	M. Livius Drusus Libo L. Calpurnius Piso	E	E D	G
	32	740	Cn. Lentulus M. Licinius Crassus	D	C	F
	33	741	Tib. Claudius Nero P. Quinctilius Varus	C B	B	E D
192	34	742	M. Valerius Messala P. Sulpitius Quirinus	A	A G	C
	35	743	Paulus Fabius Q. Aelius Tubero	G	F	B
	36	744	Iulius Antonius Q. Fabius Maximus	F E	E	A
	37	745	Nero Claudius Drusus T. Quintius Crispinus	D	D C	G F
193	38	746	C. Martius Censorinus C. Asinius Gallus	C	B	E p. 103.
	39	747	Tib. Claudius Nero II. Cn. Calpurnius Piso II.	B	A	D
	40	748	D. Laelius Balbus C. Antistius Vetus	A	G	C

Olympiades.	Anni Iuliani.	Anni Urbis.	Coss.	Annus Confusionis.		
				Bisextiles et Lit. vitiosae ex Middelb. sententia.	Bisextiles et Lit. Dom. vitiosae ex Scaligero.	Literae emendati Cycli ab Augusto.
	41	749	Imp. Caesar Augustus XII.	G	F	B A
			L. Corn. Sulla.			
194	42	750	C. Calvisius Sabinus	F	E	G
			L. Passienus Rufinus			
	43	751	L. LENTULUS	E	D	F
			M. MESSALINUS			
	44	752	Imp. Caesar Augustus XIII.	D	C	E
			M. Plautius Silvanus			
	45	753	Cossus Corn. Lentulus	C	B	D C
			L. Calpurnius Piso Augur			
195	46	754	Imp. Caesar Augustus XIV.	B	A	B
			L. Aemilius Paulus			
	47	755	P. Vinicius Nepos	A	G	A
			P. Altinius Varus			
	48	756	L. Aelius Lamia	G	F	G
			M. Servilius Geminus			
	49	757	Sex. Aelius Catus	F E	E	F E
			C. Sentius Saturninus			
196	50	758	L. Valerius Messala	D	D	D
			C. Corn. Cinna			
	51	759	M. Aemilius Lepidus	C	C	C
			L. Arruntius Nepos			

Nunc illud, in quo negotii totius summa vertitur, observari convenit, annum quempiam in Iulianorum serie duplici ratione bisextilem nominari. Nam vel propter antecedentium annorum successionem ex Caesaris ordinatione bisextilis est, vel respectu ad primum Augusteum emendatum habito, cuius dispositio in superiores quoque redundat ac regreditur. (Nos enim Iulianam formam ab Augusto recensitam ad anteriores annos, adeoque ad mundi ipsius ortum methodi gratia accommodare solemus.) Exempli caussa, annus Iulianus XLV., in quem Dionysianus natalis incidit, si vera est Iuliana illa bisextilis anni descriptio, quam An-
p. 104. nales exhibent, bisextum nullum habuit, sed potius XLIII. At ex Augusti correctione, sive quam Paulus Forosemproniensis asserit, sive quae in annum LIII. bisextum legitimum coniicit, idem ille XLV. annus Iulianus bisextilis erit. Ita enim primus annus Iulianus, tametsi ex autoris mente bisextilis non fuerit, ex Augusti tamen emendatione fuisse censetur, ut Forosemproniensis adnotat. Iam qui natalem Christi annum bisextilem velit fuisse eoque velut charactere temporis utatur, non ei satis est demonstrare bisextum ex Iuliana institutione in illum ipsum annum incidisse, quod, ut e superioribus intelligi potest, dubium est et incertum, sed habenda maxime consequentium bisextorum ratio, cuiusmodi hodierno usu post Augusti correctionem observantur. Quod in annalibus minus animadversum eo tandem ratiocinia redegit, ut annum Iulianum LI. bisextilem

constituerent; de quo paulo post. Interim quadrantem illum, quem cum solidis diebus intercalatum Solinus prodidit, attentius exploremus. Solini verba sunt: *Et ut statum certum praeteritus acciperet error, dies* XXI. *et quadrantem simul intercalavit etc.* Ille ergo annus solus CCCXLIV. dies habuit, alii deinceps CCCLXV. et quadrantem. Qui Solini locus aut inscitia librariorum, aut scriptoris hallucinatione male habitus est. Annus Confusionis praeter ordinarios CCCLV., qui fuit anni Romani modus, dies habuit insititios LXVII., ut Dio testatur. His si intercalarium Merkedonium accenseas, qui commodum in eum annum inciderat, summa dierum additorum est XC., si Merkedonius XXIII., vel LXXXIX., si XXII duntaxat obtinuit. Quare et Confusionis annus dies postulat CCCCXLIV., vel CCCCXLV., ut Censorinus scribit pag. 46. Atque illi quidem dies ita dispensati sunt, ut cum intercalaris, sive Merkedonius, suum in Februario locum ex more sortitus esset, duo alii menses inter Novembrem ac Decembrem inserti sint, dierum ambo simul LXVII., ita ut peraequatio ipsa in anni finem incubuerit. Hinc illa verissima suspicio, Solinum CCCCXLIV., non CCCXLIV. scripsisse. Nam quod dies unum et viginti cum quadrante accessisse dicit, ad Merkedonium respicere potuit, qui XXII., aut XXIII. diebus constabat. Quanquam de intercalato quadrante parum commode scripsisse videtur. Non enim appendices horae in civili anno intercalari dicuntur. Quas ut eo sensu demus intercalatas fuisse, quod ultra menses diesque solidos excurrerent, cum in anni Confusionis exitum peraequatio ista conveniat, non potuit Caesar proximum bisextum in III. Iulianum, sed in IV. ineuntem indicere; tum scilicet, cum dies ex quadrantibus collectis solidus existeret: etsi quadrans ille horarius non cum duobus reliquis mensibus, sed cum Merkedonio προληπτικῶς infissus dici potest, ut iustum ad colligendum quadrantem alterum spatium anno primo Iuliano ineunte esse potuerit. Nihilominus de hoc Solini loco cogitandum amplius censeo.

His necessario constitutis negamus annum illum quo Lentulus et Messalinus coss. fuerunt bisextilem fuissse. Fuerit enim ex Iulii Caesaris ordinatione, quod valde incertum esse hactenus monstravimus: posteaquam quidem ab Augusto correctus est annus, si ab eorum aliquo, quos bisextiles tam ipse quam posteritas omnis habuit, retro numeres, negamus constanter, bisextilem eum esse quo Christum in lucem editum Annales ecclesiastici confirmant. Fuit hic Iulianus p. 105.
XLIII., qui Olympiadis CXCIV. anno primo labente coepit, ab Urbe Condita ex Varroniana putatione DCCLI. In Iuliana porro periodo, qua nihil ad extricandam chronologiam expeditius, non alium annum occupat quam 4711., cyclo solis VII., lunae XVIII., indict. I. a Ianuario, a Septembri vero II. Quod quidem non coniectura, sed demonstratione nititur. Mortuus est Augustus Sextis duobus coss., ut omnium consensu exploratissimum est, anno Urbis 763. Ante consulatum Sextorum, si retro numeres, paria sunt omnino consulum XVI, proindeque XVI. annum anteriorem occupant Lentulus et Marcellinus coss. Insignis porro annus ille mortis Augusti fuit lunae deliquio, quod XL. die ab eius obitu contigisse inter chronologos constat, idque Dionysianae aerae anno XIV., cyclo solis XXIII., lunae XV., Sept. XXVII. feria V., litera dom. G, Iulianae periodi 4727. Quod si annos inde subtraxeris XVI., reliquus erit 4711., quo coss. fuere Lentulus et Marcellinus. Qui si bisextilis fuisset, annus ab eo XVI. perinde bisextum habuisset. Est autem aerae nostrae XIV., ac post bisextilem secundus; igitur et annus ille, quo Marcellus et Lentulus coss. erant, bisextilis non fuit. Idem ex Olympiadum et Iulianorum annorum serie deducitur. Nam cum Lentuli et Marcellini consulatus Iulianus sit XLIII., Sextorum vero duorum sit Iulianus LIX., idemque aerae

nostrae XIV., necesse est ut annus Iulianus CCLXXXIII. sit aerae Dionysianae CCXXXVIII., quo etiam Olympiadis CCLIV. anno primo desinente secundus, hoc est Iphiti MXIV. Si quidem, ut et Annales consentiunt, Iuliano XLIII. coepit annus II. Olymp. CXCIV., sive Iphiti 774. Atqui hic ipse Iulianus annus 283., Iphiti 1014., memorabilis est ille Censorini annus, quem Ulpio et Pontiano coss. notat, Urbis Conditae 991., qui cum aerae Dionysianae sit 238., bisextilis non est, sed a bisexto secundus. Igitur et ducentesimus octogesimus tertius ante illum, hoc est primus Iulianus, bisextilis fuit, et 241., sive Iulianus 43., Iphiti 774., Lentulo et Marcellino coss., non bisextilis, sed ab eo secundus est. Quae omnia id quod modo propositum est certissime demonstrant, annum Iulianum primum per regressum in anteriora usuque nostro bisextilem esse, ut et Paulus Forosemproniensis docuit. Est autem in constituendis bisextilibus habendae non editionis Iulianae, sed Augustaeae ac nostrae ratio; id quod annalibus imposuisse videtur. In quibus cum ex Iulii Caesaris institutione bisextilem eum esse monstrasset annum, quo Lentulus et Marcellinus coss. fuerunt, confectam sibi rem putavit, quasi eandem quam a Iulio Caesare propositam affirmat bisextilium seriem Augustus retinuisset. Ex quo et illud manavit, ut τῇ ὑποθέσει δουλεύων annum Iulianum LI. legitimum ex Augusti correctione bisextum habuisse diceret. Nam sive ab eo ad XLIII. recurras, sive a primo Iuliano ad eundem XLIII. descendas, in bisextilem incides. Sed falsum est annum Iulianum ex Augusti reformatione bisextilem fuisse: praesertim si vitiosum bisextum duodecimum anno Iuliano XXXVI., quod Annales faciunt, tribuerimus, adeo ut Augustus anno XXXVIII. statuerit duodecim illos sine bisexto transigendos esse. Ut enim ab anno Iuliano XXXVII. primus ex duodenis illis ἀνεμβόλοις coeperit, duodecimus erit Iulianus
p. 106. XLVIII., quo exacto peremptisque bisextis superfluis tribus annus in yiam reductus est. Hanc vero, ut ordine ac ratione deinceps insisteret, quarto post XLVIII. anno bisextilis annus collocandus fuit, Iuliano scilicet LII., ut ex Paulo Middelburg. superius ostendimus. At vero si LI. annum bisextilem Augustus esse voluit, in idem vitium incurrit quod Iulianae editionis initio commissum fuerat, nempe ut tertio post bisextilem anno bisextilis aliter poneretur. Denique nemo hactenus inventus est qui Iulianum LI. post Augusti emendationem bisextilem faceret.

Atenim trecentesimus sexagesimus quartus post illum bisextilis est, aut docendum in recensendis coss. vitium irrepsisse. Haec enim Annalium verba sunt. Sed et illud non minus falsum, annum aerae Christianae 364. post Lentulum et Marcellinum coss. esse trecentesimum sexagesimum quartum, cum vere sit ab illorum consulatu 366. Sciendum enim est duo in Annalibus paria consulum exempta, quibus ex ordine sublatis, Christiana aera, quae biennio hactenus anticipata fuerat, cum vulgari demum in concordiam rediit; quod idem in Onufrianis Fastis, pari coss. uno suppresso, contigit, de qua re opportunius alibi dicetur.

Iam vero, quod aera illa communis, quam a Christi natali repetimus, eundem natalem in finem Iuliani XLV. coniiciat, ex disputatis hactenus ita colligitur. Augustus imperator excessit anno Iuliano LIX. Est autem is aerae Dionysianae XIV., ut ante demonstratum est. Igitur aerae huius initium ex a. d. Kal. Ian. incipit anni Iuliani XLVI., adeoque natalis Christi Dionysianus cum anno Iuliano XLV. exeunte congruit. Quinetiam cyclorum pervulgata receptaque methodus vel pueris cognita huius rei fidem ab invitis extorquet. Nam si hoc anno, quo haec scribimus, qui est aerae Dionysianae MDCXXI., cyclus vulgo numeratur, solis VI., lunae VII., indict. IV., necesse est ut annus aerae primus cyclos habu-

erit, solis X., lunae II., indict. IV. Natalis vero Christi solis IX., lunae I., indict. a Kal. Ian. III. Non potest autem triplex hic postremus character alteri quam XLV. Iuliano tribui, Olymp. CXCIV. anno IV. labente, Urbis Romae a Palilibus Varronianis DCCLIII., id quod, si recte superiora posita sunt, necessario sequitur. Praetermitto sideris utriusque defectiones ac reliquos annorum characteres ac notas, quibus velut firmissimis praesidiis temporum haec doctrina munitur; de quibus plerisque hac tempestate docte accuteque scripserunt.

Ac de cyclis et id genus aliis mentionem hoc loco ne litera quidem attigissem, nisi a nonnullis totum hoc negotium improbari cernerem, ac tanquam inane atque otiosum rideri. Vidi ego nuper qui huic methodo pondus ac fidem iis rationibus detraheret. Primum cyclorum incertam aiebat esse dispositionem, neque quenquam unum cum altero convenire: quod alii alio solis ac lunae cyclo fabricatum velint universum. Sed huic facile a nobis occurritur. Nemo est enim, qui quidem duo ac tria numerare possit, qui in Dionysiana vulgarique forma cyclos aliter computet quam quivis e vulgo. Potest quidem in annorum, qui ab orbe condito fluxere, numero alter ab altero dissentire. Sed qui de annis inter se convenerint, in cyclis, nisi pecudes sint, conveniant necesse est. Habet vero magnum ea res ad annos evolvendos usum et opportunitatem, ut a teipso non dissideas, ut annorum varietates, quae sunt pro nationum diversitate multiplices, p. 107.
certam ad regulam normamque dirigas, ut ab astronomicis observationibus in persequenda temporum descriptione non abhorreas. Etenim si anni Iuliani forma, quae post aliquot annorum millia recepta fuit, propter commoditatem ab omnibus hodie chronologis ad anteriora etiam tempora revocatur ad eamque referuntur iure caeterae, cur non in cyclis usurpare idem licebit? Quaeritur quo anno Cyrus in Perside regnare coeperit. Audies a chronologis anno primo Olymp. LV. imperium cepisse. Sed cum Olympiades ab aestivo solstitio ineant, utrum de prioribus VI. anni illius mensibus, an de posterioribus loquantur, hoc est de anno periodi Iulianae 4154., an 4155., nihilo magis agnosces. Quod si chronologus ille, quisquis est, cyclos addiderit, statim utro anno factum dixerit necessario docebimur.

Atenim in anno aliquo primum cycli defixi esse debent, quo ex anno reliquorum cycli pendeant. Is autem neque ex scriptura neque aliunde potest colligi. Itane vero? De cyclis inter Christianos hodie non convenit, qui quidem communem matricis ecclesiae, hoc est Romanae, usum retinent? Non omnes annum Christi natalem in cyclum solis IX., lunae I. conferunt? Quis est qui, si alios in ista methodo cyclos statuerit, non vel ab logistica refellatur? Habemus igitur in aera Dionysiana statos et fixos annorum cyclos, a quibus tam ad superiora quam ad inferiora tempora progredi in infinitum licet: neque necesse est id ex ullius testimonio scriptoris vel eclipsi ex aliqua constare, cum consensu omnium stabilita sit ista methodus et in usum deducta. Postremo illud opponitur, quod ad cyclorum ac coelestium omnium φαινομένων elevandam fidem pertinet. Nam cum eclipsin aliquam Tacitus puta, vel Dio, certo anno contigisse narrant, horum scriptorum testimonium fidem non facit humana maiorem. Quare quod indidem elicitur, tantam habet certitudinem, quanta historici illius esse potest, qui id affirmat, autoritas. Ex quibus non mediocriter aberrare contendit eos omnes qui ex istiusmodi rebus demonstrationes pollicentur et de diebus atque horis sane fidenter pronunciant, tanquam nuper ex deorum concilio aut intermundiis Epicuri descenderint. Ita enim iocari voluit, quod necesse non fuit. Verum quid illud est, quaeso, quod istic audio? Non habent mathematicorum

observationes maiorem humana fidem? Acciderit haec eclipsis hoc vel illo imperatoris anno, historiae fide nititur, quae tametsi humana sit, ab ea tamen recedere vix interdum esse videatur hominis. Sed cum ad Iulianos praesertim annos, quos omnes sibi chronologi praefigunt, deducta res fuerit, quoto anno eclipsis illa contigerit, non humana iam fide, hoc est sola scriptoris autoritate, sed certissima demonstratione constat, de qua nisi prius imperitia numerandi vel tabularum vitio lapsus sit, dubitare nemo poterit. Ecce tibi in hoc, quod tractamus, argumento quanta sit istorum characterum utilitas potes animadvertere. Quod paulo post Augusti mortem luna defecerit etsi ex historicorum testificatione credimus, est ea tamen constans opinio, de cuius veritate ne levissime quidem dubitatur. Iam quotus hic annus sit aerae Christianae quaeritur. Qui cyclorum
p. 108. et ecclipseon methodum damnant, anno Dionysiano XVI. tribuere solent. Atqui is est XIV., nec ulla unquam astronomia alium huic ecclipsi, quae paucis post Augusti mortem diebus, Septembri mense contigit, annum definiet. Quis non igitur ex eo confici necessario putabit, Augustum aerae Christianae anno XIV. mortuum esse, non XVI.? Vides maiorem humana fidem, cum humana tamen implicatam et connexam: quae tametsi humanae, hoc est alterius, qua sola isti nituntur, esset similis, non ideo tamen aspernanda foret, quod humana, sed vel eo nomine commendanda, quod ad humanam humana fides adiuncta, ut non humana maiorem. ita simplici, eaque, qua contenti illi sunt, certiorem credulitatem pareret.

DE VULGARI METHODO QUA CHRISTI NATALIS ANNUS INVESTIGATUR. UBI ET DE AERA DIONYSIANA.

Nimis multa fecisse verba videor, nec dum tamen rei ipsius caput attigisse. Nondum enim quo anno quibusve coss. natus sit exposuimus. Hoc igitur quicunque certa ratione investigare conati sunt, licet non eadem inter se senserint, uno tamen eodemque Lucae testimonio freti diversas in partes abierunt. Scripserat evangelista baptizatum esse dominum anno XV. Tiberii, *cum esset quasi annorum triginta:* Καὶ αὐτος ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος ὤν, ὡς ἐνομίζετο etc. Quae verba unum istud significant, non multum a tricesimo anno aetatis abfuisse. Sed utrum tricesimo absoluto et altero ac tricesimo ineunte, an post XXIX. ineunte XXX. id acciderit, diserte non explicant. Imo vero licet aliquis Christum anno XXVIII., vel XXXIII., baptizatum esse dicat, non tamen evangelicae autoritati meo iudicio repugnet, de quo postmodum videbitur. Sed qui Lucae verba angustioribus spatiis circumscripserunt, alii XXX tunc annos expletos fuisse, alii XXIX duntaxat opinati sunt. Utrique vero baptizatum volunt Christum Geminis duobus coss. anno Iuliano LXXIV., quod in eum incidat Tiberii annus XV. superiore anno ex A. D. XIV. Kal. Sept. inchoatus. Unde cum in baptismi anno conveniant, in natali ipso uno anno dissident. Priorem de expleto tricesimo anno sectam et opinionem Annales Ecclesiastici sequuntur, eandemque tuetur acerrime Scaliger VI. de Emend. Temp. Sed magno, ut solet, conatu levissime probat. Sic enim disserit: Christus Dominus XXX annos absolverat. Nam XXX annorum is esse dicitur qui tricesimum annum absolvit: ut anniculus est is qui CCCLXV. diem attigit, Leg. Annic. de Verb. sign. Quod autem scripsit Lucas, ὡσεὶ τριάκοντα, particula ista Caph est non ἀπορητικὸν, sed ἀληθινὸν, ut illud Ioan. 1. *quasi unigeniti a patre. Sed esto*, inquit, ἀπορητικόν: *Pauci igitur dies complendo* XXX. *anno deerant, puta* XX, *vel mensis: quanquam ne mensis quidem defuturus videatur, si* ὡσεὶ ἀπορητικῶς *accipiamus. Sed mensis desideretur, aut duo menses anno tricesimo absolvendo; et dies baptismi esto* VI. *Ian. Ergo eodem anno paulo*

post baptismum, puta Februario, coeperit annum XXXVI. Iam vero Lucae verba p. 109.
perinde accipit ac si esset scriptum: καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἤρχετο ὢν ἐτῶν τριάκοντα, υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο. Sed haec Scaligeriana loci illius expositio, ut hinc potissimum exordiar, absurda est et barbara. Quis enim ita Graece loquentem ferat: Ἰησοῦς ἦν ὢν ἀρχόμενος, pro eo quod est: ἤρχετο ὤν. Satin' ridiculum ac putidum est, ἐγώ εἰμι ὢν ἀρχόμενος, pro ἐγὼ ἄρχομαι. Atqui hanc ipsam interpretationem anteponit alteri, quae minus habet absurditatis, tametsi ne ea quidem placet; quasi Lucas id voluerit, ἤρχετο ὢν τριάκοντα ἐτῶν, ὢν ὡς ἐνομίζετο. Quare multo est ille sensus aptior, ut ὢν ad posteriora referatur, ἀρχόμενος ad superiora. Ἦν ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν λ, ὢν ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς etc. Epiphanius certe haeresi LXXVIII., num. VII. ὢν ad υἱὸς, non ad ἀρχόμενος pertinere docuit, com ita locum illum protulit: ὅτι ὢν υἱὸς, ὡς ἐνομίζετο Ἰωσήφ. Quinetiam haeresi XXX., num. XXIX. ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι. Sed controversiae quaestionisque caput in ὡσεὶ particula positum est, quod ut plurimum ἀπορητικὸν esse solet et de perfecto absolutoque reistatu nonnihil detrahit. Hoc vero loco non ἀπορητικὸν, sed ἀληθινὸν, ac prorsus affirmativum esse Scaliger et cum eo plerique sentiunt. Qui mihi vim usumque voculae istius non satis animadvertisse videntur. Nos triplicem illius potestatem apud Graecos observavimus. Prima est, cum ἐνδοιαστικῶς, vel ἀπορητικῶς, sumitur, ut apud Lucam cap. XXII, 41.: καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν; et cap. I, 56: ἔμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς. Secunda vis est συγκριτική, sive comparativa. Ita Luc. III: καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστεράν. Quanquam haec posterior notio ad priorem potest referri. Quod enim alteri simile dicitur, non idem est omnino. Tertio demum αἰτιολογικὸν est ὡσεὶ, sive causativum. Nam si quis diligenter attenderit, inveniet particulam ὡς vel ὡσεὶ, nisi ambobus illis modis usurpetur, caussam continere, propter quam id quod narratur acciderit. Sic apud Homerum Ὀδυσσ. ξ, 253.

Ἐπλέομεν Βορέῃ ἀνέμῳ ἀκραέϊ, καλῷ,
Ῥηϊδίως, ὡσεί τε κατὰ ῥόον.

Cur facile navigaret, caussam continet vox ὡσεὶ, videlicet quod secundo mari ferretur, ὡς ἐν ὕδατι κάτω ῥέοντι, καὶ οὐ στατῷ κατ' ἰσότητα ἐπιφανείας, ait Eustathius. Similiter in illo Ioannis loco, δόξαν ὡς μονογενοῦς: *gloriam eius, quasi unigeniti*, ἐμφατικὸν et αἰτιολογικὸν est ὡς. Cur enim tanta sit gloria, conditionis eius ac dignitati debet adscribi. Quare idem est quod *utpote*. Sed ea significatio particulae ὡς potius quam ὡσεὶ convenit. Imo, ut in Thesauro Stephanus monet, ὡσεὶ frequentius usurpatur pro *circiter, fere*, ac fortasse nunquam aliter, praesertim in prosa oratione sumitur. Unde colligas perperam Ioannis illum locum ad id afferri, ut tricesimus annus solidus ac completus baptismi tempore fuisse videatur. Primum ibi est ὡς, non ὡσεὶ, et apud interpretem nostrum *quasi* idem est ac *tanquam*. Deinde αἰτιολογικῶς et ἐμφατικῶς usurpatur. At in altero illo Lucae loco ὡσεὶ αἰτιολογίαν nullam aut ἔμφασιν habet, aut vero similitudinem. Non recte igitur cum superiore confertur.

De *anniculi* notione quod proponit Scaliger, nihil ad rem facit. Aliud enim p. 110.
est *anniculus*, aliud *quasi anniculus*, de quo sermo nobis est. Reliqua Scaligeri collectio implicata et inanis est. Nam quis haec intelligat? Si ὡσεὶ ἀπορητικὸν sit, dies tantum XX, aut ad summum mensem ad rotundum defuisse numerum. Quare ut Ianuarii VI. baptizatus fuerit, Februario mense tricesimum implesse. Quasi vero qui ὡσεὶ apud Lucam ἀπορητικῶς sumi voluerunt, Christum Februario mense natum esse crediderint; ut Onufrius, qui duodecimo prope mense post baptismum vertente triginta demum annos evolutos existimat. Neque vero ὡσεὶ

ἀποῤῥητικῶς sumptum paucorum tantum dierum, aut unius mensis, imo anni discrimen facit. Sed qui paucis annis infra aut supra numerum consistit, ὡσεὶ τριάκοντα ἐτῶν dici potest, ut Epiphanius alicubi disputat.

Quod ipsum Keplerus cap. XIII. alterius loci comparatione erudite declarat. Nam cum Matth. XVI. scriptum sit, post institutum a domino sermonem, μεθ' ἡμέρας ἕξ transfiguratum esse, Lucas eandem historiam exponens cap. IX. id post dies ὡσεὶ ὀκτὼ ab illo ipso sermone factum esse narrat. Ubi eadem ὡσεὶ vocula usus est, cum ad verum numerum biduum, hoc est tertiam partem addidisset. At instat Scaliger. Et *Nullus*, inquit, *Graecismus patitur:* ἐγὼ ἄρχομαι τριάκοντα ἐτῶν, *pro* ἄρχομαι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους. *Iesus* ἦν τριάκοντα ἐτῶν *toto anno* XXXI., *sed absoluto tricesimo statim dicebatur* ἄρχεσθαι ὢν τριάκοντα ἐτῶν. *Non enim intelligunt participium* ὢν *tacitum, quod omissum est ne repetatur,* ἦν ἀρχόμενος, *id est* ἤρχετο. Haec ille. Vis est igitur omnis in vocabulo isto, ἀρχόμενος posita; quod ad initium aetatis tricenariae referunt omnes. Sed Onufrius XXIX annos evolutos ac paucos dies tricesimo libatos existimat, quasi istud sit ἄρχεσθαι εἶναι ὡσεὶ ἐτῶν λ. Scaliger negat probam esse locutionem, nisi triginta iam anni completi sint. Mihi vero, ut ingenue dicam quod sentio, alia vis esse videtur participii illius, quam ut inchoatum aut expletum tricenarium demonstret. Nam cum particula ὡσεὶ, ut supra declaratum est, diminuendi vel dubitandi notionem habeat, quis est qui scripsisse Lucam putet: *Incipiebat esse Iesus plus minus annorum triginta?* Hoc enim esset ad infinitam particulam infinitum verbum adiicere, cum tam ὡσεὶ quam ἀρχόμενος infinitam minimeque determinatam significationem habeant. Placet igitur verbum ἄρχεσθαι ad initium praedicationis, οἰκονομίας vel τῆς ἐπιφανείας referre; quia post baptismum, qui hactenus delituerat, in apertum lucemque prodire coepit. Quam loci huius interpretationem postea apud Iansenium scriptorem eruditissimum reperi, qui eandem caeteris anteponit omnibus. Praesertim cum Act. I. com. 22. eodem sensu verbum illud usurpatum fuerit: ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου. Et cap. X, 37. ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας μετὰ τὸ βάπτισμα. Quae si vera sunt, apparet ex illis Lucae verbis certum aetatis Christi tempus definiri non posse. Nec est quod certorum Patrum opponatur autoritas, qui non aliud affirmare possunt quam quod ex Luca didicerunt, neque est ulla ratio cur ex illorum verbis Lucam interpretemur potius quam ex Luca quae ab illis asseverari videntur. Quanquam tametsi non modo Patres, sed et Lucas ipse
p. 111. perfectos consummatosque tricenos annos diceret, nihil tamen obstaret, quin, si minus cum historia congrueret, eodem id acciperemus sensu quo cap. II, 21. Lucas idem dixit: *Post consummatos octo dies;* cum octavo ipso circumcisus sit puer, ut Iansenius observat. Frustra igitur Ignatii locus ille ex Epist. ad Trall. velut *peremptorius* obiicitur: καὶ τρεῖς δεκάδας ἐτῶν πολιτευσάμενος ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου; *adversus quem nemo vel mutire, nedum refragari iure debeat.* An enim plus est dicere: ἐπολιτεύσατο τρεῖς δεκάδας, quam, ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὀκτὼ, aut quod alibi de transfiguratione legitur, μεθ' ἡμέρας ὡσεὶ ὀκτὼ cum sex tantum a Matthaeo solidi numerentur. Miror tantum in illis Ignatii verbis aliquid momenti ad illam sententiam inesse nonnullos arbitrari. Ac si autoritate res agitur, habemus antiquissimos, gravissimosque Patres, qui non ut Ignatius obscure, sed aperte, quemadmodum Lucae verba a nobis interpretanda forent, opinione sua docuerunt. Iustinus Martyr Dial. cum Tryphone pag. 92. edit. Rob. Steph. καὶ τριάκοντα ἔτη, ἢ πλείονα, ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας, μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης κῆρυξ αὐτοῦ. Dubitat utrum annos triginta Christus excesserit, an infra illos con-

stiterit, cum ad Ioannem accessit. Cur ita? Nonne quod Lucas ἀποῤῥητικῶς loqui visus est, cum ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα scripsit? At Irenaeus tantum ab rigidis illis praefractisque vocularum interpretibus abhorret, ut lib. II. cap. XXXIX. Christum baptismi tempore nondum aetatis annum tricesimum explevisse censeat. Praetermitto recentiores apostolicis illis temporibus Patres, caeterosque graves et eruditos homines, qui Lucae testimonium ἀδιορίστως aetatem Christi ac πλατυκῶς significare non dubitant. Nec defuerunt qui pro ἀρχόμενος, ἐρχόμενος legerint, ut Epiphanius et Euthymius; adeo participium ἀρχόμενος ad officii et praedicationis exordium, non ad ineuntem aetatem illorum sententia revocatur.

Sed est aliud quiddam, quod veteres perinde ac recentiores omnes qui de natali anno Christi disputarunt tanquam certissimum vulgo sumpserunt, nimirum Christum anno XV. Tiberii baptizatum fuisse. Unde cum Tiberii XV. coeperit anno Iuliano LXXIII., Silano et Nerva coss. ex a. d. XIV. Kal. Sept. et baptismus Christi in Ianuarii VI. incurrerit, convenit anno Iuliano LXXIV. Geminis duobus coss., quae est omnium fere communis opinio. Quod illorum firmamentum si quis extorserit, omnis illa Christi natalis investigandi ratio labefactata concidit. Atqui anno ipso Tiberi XV. baptizatum esse Christum unde tandem habuerunt? Lucas enim cap. III., anno XV. Tiberii Ioannem sancti spiritus afflatu ad praedicandam poenitentiam prodiisse narrat, non vero Christum eodem illo Tiberi XV. anno a Ioanne baptizatum. Etenim fieri potest ut Iuliano LXXIV., Tiberii XV. exeunte, utputa Augusto ineunte, Ioannes relicta solitudine in publicum emerserit, et anno LXXV. Iuliano baptizatus ab eodem sit Christus, Tiberii XVI. Quod a nemine, quantum sciam, hactenus observatum plurimum ad communis ac Dionysianae aerae patrocinium confert. Nemo est enim tam parum, non dicam mathematicis artibus, sed vulgari illa peritia subducendorum temporum instructus, qui non pugnare secum illos omnes animadvertat, qui natalem domini ex aera
vulgari alio anno, quam Iuliano XLV., Lentulo et Pisone coss., collocandum scri- p. 112.
pserunt, ita ut primus eorum, quos a natali Christi putamus, Iulianus sit XLVI., C. Caesare et Paulo coss. Quod quidem eclipseon ac coelestium motuum descriptio et cycli ipsi ex vulgari methodo satis evincunt, ut abunde hactenus ostendimus. Quod si quis aeram vulgarem, quam Dionysianam vocant, cum iis omnibus conciliare voluerit, imo consentire ipse secum, primum Iuliano anno ac coss. quos dixi natalem Christi tribuere debet, tum eundem Christum Iuliano LXXV. baptizatum asserere, anno aetatis XXIX. iam completo, et ineunte XXX. Alioqui cum Geminorum consulatus anno XXIX. Dionysianae aerae congruat, cyclo solis X., lunae XI. Christus expletis duntaxat XXVIII annis baptizatus fuerit. Imo vero si Dionysii illius aerae conditoris ac Bedae decretis insistimus, nonnisi XXVII annos absolverat Christus, cum ad Ioannem venit.

QUOMODO VULGARIS AERA CHRISTI AB AUTORIS DIONYSII INSTITUTO DISSIDEAT.

Sciendum enim est annum illum, quem aerae vulgaris primum facimus et proxime a natali ipso Salvatoris auspicamur, a primo illius autore incarnationis ac natalis annum esse constitutum, id quod ex Dionysii ipsius ac Bedae testimonio planum faciam. Nam Dionysius, ut autor est Beda lib. de Temp. Ratione cap. XLV. et alibi saepe, cyclum suum annorum DXXXII ab eo inchoavit anno qui incarnationem et nativitatem antecessit. Itaque primum annum cycli sui voluit eum esse, qui est aerae communis DXXXII., secundum vero eum qui est DXXXIII.

ἀπορητικῶς sumptum paucorum tantum dierum, aut unius mensis, imo anni discrimen facit. Sed qui paucis annis infra aut supra numerum consistit, ὡσεὶ τριάκοντα ἐτῶν dici potest, ut Epiphanius alicubi disputat.

Quod ipsum Keplerus cap. xiii. alterius loci comparatione erudite declarat. Nam cum Matth. xvi. scriptum sit, post institutum a domino sermonem, μεθ' ἡμέρας ἓξ transfiguratum esse, Lucas eandem historiam exponens cap. ix. id post dies ὡσεὶ ὀκτὼ ab illo ipso sermone factum esse narrat. Ubi eadem ὡσεὶ vocula usus est, cum ad verum numerum biduum, hoc est tertiam partem addidisset. At instat Scaliger. Et *Nullus*, inquit, *Graecismus patitur:* ἐγὼ ἄρχομαι τριάκοντα ἐτῶν, *pro* ἄρχομαι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους. *Iesus* ἦν τριάκοντα ἐτῶν *toto anno* xxxi., *sed absoluto tricesimo statim dicebatur* ἄρχεσθαι ὢν τριάκοντα ἐτῶν. *Non enim intelligunt participium* ὢν *tacitum, quod omissum est ne repetatur*, ἦν ἀρχόμενος, *id est* ἤρχετο. Haec ille. Vis est igitur omnis in vocabulo isto, ἀρχόμενος posita; quod ad initium aetatis tricenariae referunt omnes. Sed Onufrius xxix annos evolutos ac paucos dies tricesimo libatos existimat, quasi istud sit ἄρχεσθαι εἶναι ὡσεὶ ἐτῶν λ. Scaliger negat probam esse locutionem, nisi triginta iam anni completi sint. Mihi vero, ut ingenue dicam quod sentio, alia vis esse videtur participii illius, quam ut inchoatum aut expletum tricenarium demonstret. Nam cum particula ὡσεὶ, ut supra declaratum est, diminuendi vel dubitandi notionem habeat, quis est qui scripsisse Lucam putet: *Incipiebat esse Iesus plus minus annorum triginta?* Hoc enim esset ad infinitam particulam infinitum verbum adiicere, cum tam ὡσεὶ quam ἀρχόμενος infinitam minimeque determinatam significationem habeant. Placet igitur verbum ἄρχεσθαι ad initium praedicationis, οἰκονομίας vel τῆς ἐπιφανείας referre; quia post baptismum, qui hactenus delituerat, in apertum lucemque prodire coepit. Quam loci huius interpretationem postea apud Iansenium scriptorem eruditissimum reperi, qui eandem caeteris anteponit omnibus. Praesertim cum Act. i. com. 22. eodem sensu verbum illud usurpatum fuerit: ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου. Et cap. x, 37. ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας μετὰ τὸ βάπτισμα. Quae si vera sunt, apparet ex illis Lucae verbis certum aetatis Christi tempus definiri non posse. Nec est quod certorum Patrum opponatur autoritas, qui non aliud affirmare possunt quam quod ex Luca didicerunt, neque est ulla ratio cur ex illorum verbis Lucam interpretemur potius quam ex Luca quae ab illis asseverari videntur. Quanquam tametsi non modo Patres, sed et Lucas ipse
p. 111. perfectos consummatosque tricenos annos diceret, nihil tamen obstaret, quin, si minus cum historia congrueret, eodem id acciperemus sensu quo cap. ii, 21. Lucas idem dixit: *Post consummatos octo dies;* cum octavo ipso circumcisus sit puer, ut Iansenius observat. Frustra igitur Ignatii locus ille ex Epist. ad Trall. velut *peremptorius* obiicitur: καὶ τρεῖς δεκάδας ἐτῶν πολιτευσάμενος ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου; *adversus quem nemo vel mutire, nedum refragari iure debeat.* An enim plus est dicere: ἐπολιτεύσατο τρεῖς δεκάδας, quam, ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὀκτὼ, aut quod alibi de transfiguratione legitur, μεθ' ἡμέρας ὡσεὶ ὀκτὼ cum sex tantum a Matthaeo solidi numerentur. Miror tantum in illis Ignatii verbis aliquid momenti ad illam sententiam inesse nonnullos arbitrari. Ac si autoritate res agitur, habemus antiquissimos, gravissimosque Patres, qui non ut Ignatius obscure, sed aperte, quemadmodum Lucae verba a nobis interpretanda forent, opinione sua docuerunt. Iustinus Martyr Dial. cum Tryphone pag. 92. edit. Rob. Steph. καὶ τριάκοντα ἔτη, ἢ πλείονα, ἢ καὶ ἐλάσσονα μείνας, μέχρις οὗ προελήλυθεν Ἰωάννης κῆρυξ αὐτοῦ. Dubitat utrum annos triginta Christus excesserit, an infra illos con-

stiterit, cum ad Ioannem accessit. Cur ita? Nonne quod Lucas ἀπορητικῶς loqui visus est, cum ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα scripsit? At Irenaeus tantum ab rigidis illis praefractisque vocularum interpretibus abhorret, ut lib. ii. cap. xxxix. Christum baptismi tempore nondum aetatis annum tricesimum explevisse censeat. Praetermitto recentiores apostolicis illis temporibus Patres, caeterosque graves et eruditos homines, qui Lucae testimonium ἀδιορίστως aetatem Christi ac πλατυκῶς significare non dubitant. Nec defuerunt qui pro ἀρχόμενος, ἐρχόμενος legerint, ut Epiphanius et Euthymius; adeo participium ἀρχόμενος ad officii et praedicationis exordium, non ad ineuntem aetatem illorum sententia revocatur.

Sed est aliud quiddam, quod veteres perinde ac recentiores omnes qui de natali anno Christi disputarunt tanquam certissimum vulgo sumpserunt, nimirum Christum anno xv. Tiberii baptizatum fuisse. Unde cum Tiberii xv. coeperit anno Iuliano lxxiii., Silano et Nerva coss. ex a. d. xiv. Kal. Sept. et baptismus Christi in Ianuarii vi. incurrerit, convenit anno Iuliano lxxiv. Geminis duobus coss., quae est omnium fere communis opinio. Quod illorum firmamentum si quis extorserit, omnis illa Christi natalis investigandi ratio labefactata concidit. Atqui anno ipso Tiberi xv. baptizatum esse Christum unde tandem habuerunt? Lucas enim cap. iii., anno xv. Tiberii Ioannem sancti spiritus afflatu ad praedicandam poenitentiam prodiisse narrat, non vero Christum eodem illo Tiberi xv. anno a Ioanne baptizatum. Etenim fieri potest ut Iuliano lxxiv., Tiberii xv. exeunte, utputa Augusto ineunte, Ioannes relicta solitudine in publicum emerserit, et anno lxxv. Iuliano baptizatus ab eodem sit Christus, Tiberii xvi. Quod a nemine, quantum sciam, hactenus observatum plurimum ad communis ac Dionysianae aerae patrocinium confert. Nemo est enim tam parum, non dicam mathematicis artibus, sed vulgari illa peritia subducendorum temporum instructus, qui non pugnare secum illos omnes animadvertat, qui natalem domini ex aera vulgari alio anno, quam Iuliano xlv., Lentulo et Pisone coss., collocandum seri- p. 112.
pserunt, ita ut primus eorum, quos a natali Christi putamus, Iulianus sit xlvi., C. Caesare et Paulo coss. Quod quidem eclipseon ac coelestium motuum descriptio et cycli ipsi ex vulgari methodo satis evincunt, ut abunde hactenus ostendimus. Quod si quis aeram vulgarem, quam Dionysianam vocant, cum iis omnibus conciliare voluerit, imo consentire ipse secum, primum Iuliano anno ac coss. quos dixi natalem Christi tribuere debet, tum eundem Christum Iuliano lxxv. baptizatum asserere, anno aetatis xxix. iam completo, et ineunte xxx. Alioqui cum Geminorum consulatus anno xxix. Dionysianae aerae congruat, cyclo solis x., lunae xi. Christus expletis duntaxat xxviii annis baptizatus fuerit. Imo vero si Dionysii illius aerae conditoris ac Bedae decretis insistimus, nonnisi xxvii annos absolverat Christus, cum ad Ioannem venit.

QUOMODO VULGARIS AERA CHRISTI AB AUTORIS DIONYSII INSTITUTO DISSIDEAT.

Sciendum enim est annum illum, quem aerae vulgaris primum facimus et proxime a natali ipso Salvatoris auspicamur, a primo illius autore incarnationis ac natalis annum esse constitutum, id quod ex Dionysii ipsius ac Bedae testimonio planum faciam. Nam Dionysius, ut autor est Beda lib. de Temp. Ratione cap. xlv. et alibi saepe, cyclum suum annorum dxxxii ab eo inchoavit anno qui incarnationem et nativitatem antecessit. Itaque primum annum cycli sui voluit eum esse, qui est aerae communis dxxxii., secundum vero eum qui est dxxxiii.

Quo fit, ut si retro progredi volueris, annus primus cycli Dionysiani proxime incarnationis ac nativitatis annum praecedat. Idem in Computo cap. XVII. repetit Beda, et ne qua dubitatio possit esse, certos characteres addit, quibus secundus ille annus cycli ab aliis discernitur. Veluti quod epactas habuerit XI, concurrentes V, luna item XIV. in VIII. Kal. Apr., dominica vero paschalis VI. Kal. Apr., luna XVI. Est enim hic annus aerae communis primus, cyclo solis X., lunae II., epactae XI., concurrentes V. Novilunium medium ex Frisicis Mulleri Tabulis Martii XIII. hora 7, 59, 39, post med. noctem, luna XIV., Martii XXVI.: sed ob προήγησιν Nicaenis temporibus, ad quae Dionysius cyclum suum dirigit, novilunium Martii XII., luna XIV., Martii XXV., sive VIII. Kal. Apr., lit. dominic. B. Proinde Martii XXVII. dominica. Hinc est quod, ut scribit Beda, Dionysius ad methodum decemnovennalis annis domini unum adiici iubet, *significans illo incarnato unum circuli decemnovennalis annum iam fuisse completum.* Quibus ex Bedae Dionysiique verbis vitiosam Dionysianorum cyclorum descriptionem esse patet, quae apud
p. 113. eundem Bedam tomo I. reperitur. Ibi enim anno primo litera E ponitur, anno secundo, D, C. Atqui primus annus cycli Dionysiani bisextilis est, non secundus, qui habet literam B, uti prior D, C. Ideo merito Beda correxit et bisextilem cycli primum annum esse voluit. Quanquam suspicari licet Dionysium primo annum natalem in tertium Olymp. CXCIV. coniicientem recte adnotasse proximum illum ante bisextilem fuisse, eique propterea literam E tribuisse, postea tamen hallucinatum natalem summovisse in annum IV. Olymp. eiusdem, vel certe alteram quempiam adscripsisse literam E, quam convenire nosset anno III. Olymp. CXCIV., cui Dionysius natalem assignaverat, nec advertisse minus hoc ad suum institutum quadrare. Utcunque vero ceciderit, nos aeram Dionysianam uno anticipamus anno, et quem ille incarnationis et nativitatis annum esse voluit, proximum a nativitate constituimus quod imprudentibus nobis obrepsit. Cum enim maiores nostri annos ab incarnatione numerarent, postea factum est, ut qui nativitate potius initium repetere vellent, cum IX menses detrahere deberent, tribus antevertere maluerint, et ab eo natali, qui incarnationis epocham antecedit, non ab eo qui sequitur, numerandi principium duxerint. Tametsi vetustissimus hic error est adeoque Dionysii ipsius ac Bedae. Hinc illa velut ex tripode pronunciata sententia: *Habet enim, nisi fallor, ecclesiae fides, dominum in carne paulo plus quam* XXXIII *annis usque ad sua tempora passionis vixisse, quia videlicet* XXX *annorum fuerit baptizatus, sicut evangelista Lucas testatur, et tres semis annos post baptisma praedicaverit.* Haec Beda cap. illo XLVII. Quae si ex ecclesiae ut asserit fide decreta sint, nihil caussae est quin ipsa contra communem ecclesiae fidem sentiat. Etenim Christum passum esse tradit anno aerae nostrae XXXIV. Unde quemadmodum annum aerae nostrae DXXXIII., qui est secundi Dionysiani cycli secundus, respondere censet anno illi quo Christus incarnatus est, ita ad DXXXII addi iubet XXXIV, ut fiant DLXVI, qui annus respondeat alteri illi quo passus est dominus, qui est aerae XXXIV. Apparet igitur apud Bedam et Dionysium eo anno, qui est aerae communis XXXIV., cycli Dionysiani XXXV., Christum esse passum. Quare cum, ut illi statuunt, anno cycli secundo, aerae autem primo, incarnatus natusque sit dominus, cum passus est, annos absolverat duntaxat XXXII cum aliquot mensibus. Nisi forte annum aetatis primum numeremus illum, quo
p. 416. in utero matris gestatus est; quod absurdissimum est. Et tamen Campanus insignis computorum artifex in illud prolapsus est. Nam in Computo cap. XXIV. et XXXII. Christum dominum natum asseverat anno cycli decemnovennalis secundo, cycli vero epactarum tertio, ante II menses inchoato, die vicesima quarta

lunationis embolimaeae, quae secundo Decembris iniit, cyclo solis X., litera dom. B. Non alius hic annus est quam aerae Dionysianae primus, cycli Dionysiani secundus, quem nos primum a natali computare solemus; quo cyclus epactarum tertius, qui idem est cum Alexandrino, ab Septembri mense coepit, currente aureo num. II. Rursus passum esse Christum docet anno aetatis XXXIV., quo pascha in IV. Eid. Apr. incidit. Est is annus aerae Dionysianae XXXV., quo cyclo labente lunae XVII., neomenia Nisan Nicaeni cadit in Martii XXVII., feria I., cyclo solis XVI., litera dom. B. Quare decima quarta paschalis incurrit in IX. Apr. fer. VII.. Postridie itaque dominica paschalis. Atqui ut Christus natus sit exeunte anno Dionysiano secundo, anno XXXIV. exeunte, non amplius XXXII annos solidos expleverit, ineunte vero XXXV. tricesimum tertium inchoabat. Ergo primum aetatis annum Campanus eum numerat quo in materno utero gestatus est.

DE SIGEBERTI, MARIANI, ALIORUMQUE CHRONOLOGORUM HALLUCINATIONE, QUOD AD AERAE ANTICIPATIONEM PERTINET. p. 114.

Quod est a nobis proxime disputatum, Dionysianam aeram, cum ab anno incarnationis inchoanda sit ab eo qui nativitatem sequitur, hodierno usu repeti, prima fronte Sigebertus animadvertisse videri potest. Nam ad annum DXXXII. haec adnotat: *Ab hoc etiam anno Dionysius abbas orditur cyclum suum, cyclorum V decemnovennalium. Et quia secundus annus huius operis concordare debet in ratione computi primo anno nativitatis Christi, debet* XXXV. *annus cycli Dionysiani concordare in ratione computi tricesimo tertio anno nativitatis Christi, scilicet ut* XIV. *luna Aprilis occurrat* IX. *Kal. Apr. in* V. *feria, passio Christi* VIII. *Kal. Apr. in* VI. *feria, resurrectio* VI. *Kal. Apr. in dominica die. Sed quia non ita occurrit, sed luna* XIV. *Aprilis occurrit eo anno* XII. *Kal. Apr. in prima feria, dominica vero dies paschae in* V. *Kal. Apr. ideo improbatur, quia repugnat evangelicae veritati.* Haec Sigebertus. Quae cum obscurissima sunt; tum vero cum ait annum cycli Dionysiani XXXV. respondere XXXIII. nativitatis, istud ipsum, quod a nobis observatum est, affirmare videtur. Nam si Dionysianus cyclus uno anno incarnationem antecedit, necesse est ut eiusdem cycli tertius primus sit post nativitatem, adeoque cycli XXXV. sit a nativitate XXXIII. Ita annos nativitatis post nativitatem ipsam cuipiam inchoare videbitur. Verum character ille, quem subiicit, aliud nos existimare cogit. Etenim Dionysianam aeram damnat, quod cum annus cycli XXXV. cum anno nativitatis XXXIII. convenire debeat, quia secundus cycli primus est nativitatis, nequaquam tamen consentiat; propterea quod XXXV. cycli lunam habet XIV. in XII. Kal. Apr., feria I., hoc est Martii XXI., pascha vero V. Kal. Apr., annus autem nativitatis XXXIII. lunam XIV. habuerit IX. Kal. Apr., feria V., pascha VI. Kal. Apr. Igitur XXXV. cum XXXIII. non, ut debebat, congruit. Ita Sigebertus. Idem ad annum MLXXVI. ista scribit: *Hoc anno, qui est* XIII. *annus primi decemnovennalis cycli in repetito magno anno Dionysii, duobus magnis annis a passione domini revolutis, omnia, quae ad cursum solis et lunae spectant, anno dominicae passionis concordant. Unde apparet quod Dionysius non recte annos domini cyclo suo annexuit. Quia enim ab anno domini* DXXXII. *cyclum suum orditus est, nimirum intendit Christum fuisse natum anno secundo prioris magni anni, ac per hoc hic annus anno dominicae passionis concordans debuisset esse magni cycli annus non* XIII., *sed* XXXIII., *quia is fuit annus passionis domini, et per hanc consequentiam solaris et lunaris cursus concordant evangelicae veritati. Dionysius posuit nativitatem Christi* XXI. *annis tardius quam de-*

bat. Haec ille. Cum in superiore loco definiisset, annum xxxv. cycli debere esse nativitatis xxxiii., quo passus est dominus, nunc ut idem passionis annus cum eo, qui xiii. numeratur, omni ex parte consentiat, ait ipsum debere esse cycli
p. 115. tricesimum tertium. Atqui xxxiii. cycli nativitatis, sive potius incarnationis, est xxxii. Quis hallucinationem non videt? Ex iis apparet nihil de biennio, quod ante annum natalis Dionysiani numerandum esse docuimus, in mentem Sigeberto venisse, et nativitatis annum ab eo cum incarnationis anno confundi; quoniam quidem secundum annum cycli, qui haud dubie incarnationis apud illos primus est, primum aeque nativitatis esse definit. Sed in illis duobus Sigeberti locis multa sunt partim scriptoris culpa, partim librarii incuria depravata. Ac priore quidem in loco nullum in numeralibus notis mendum esse, cum xxxv. cycli annum nominat, character ipse satis ostendit. Ait enim hoc anno decimam quartam lunam Aprilis (Aprilis lunam identidem appellat, non quae Aprili mense initium habeat, sed quae in Aprilem desinat, quod scholiastes quidam minus animadvertens vitiosum esse credidit) xii. Kal. Apr., feria i. convenire, pascha vero v. Kal. Apr., quod omnino magni cycli anno xxxv. congruit, aerae Dionysianae xxxiv., cyclo solis xv., litera dom. C., cyclo lunae xvi. Novilunium paschale Nicaenum (nam προήγησιν nullam saeculum illud agnovit) Martii viii.; proinde luna xiv. Martii xxi. Hunc annum cum xxxiii. nativitatis anno consentire debere Sigebertus asserit, uti lunam xiv. habeat ix. Kal. April., feria v., pascha vi. Kal. Apr., quandoquidem annus ille nativitatis eosdem illos characteres obtinet. Fungum, non hominem, oportet esse cui istud persuadeat. Annus nativitatis, sive aerae Dionysianae xxxiii., respondet cycli Dionysiani non xxxv., sed xxxiv., si quidem annus primus nativitatis est cycli secundus. Habet porro cyclum lunae xv., lunam vero xiv. in Kal. ipsis Apr. cyclus solis est xiv., pascha Apr. v., litera D. Quocirca apud Sigebertum in priore loco legendum: *trigesimo quarto anno nativitatis Christi*, pro *trigesimo tertio*. At in posteriore ita corrigendum videatur: *non tertius decimus, sed tricesimus quartus*, pro *tricesimus tertius*. Quod et sequentia docent, cum ait *Dionysium nativitatis Christi posuisse* xxi *annis tardius quam debuerat*. Adde xxi ad xiii, fient xxxiv anni magni cycli Dionysiani; qui quidem annus incarnationis erit xxxiii. Verum cum superioribus pugnabit istud, ubi xxxv. cycli passionis annum esse voluit. Igitur hunc in modum potius posteriore loco legendum: *debuisset esse magni cycli annus, non* xiii., *sed* xxxv., et mox: *Dionysius posuit nativitatem Christi* xxii *annis tardius, quam debuit*, non autem xxi.

Etenim vulgo persuasum illis omnibus erat, Christum passum esse xxv. Martii, feria vi., resurrexisse vero Martii xxvii., feria i. Quo velut postulato et axiomate freti historiam ac temporum annorumque seriem ad suam illam πρόληψιν accomodare maluerunt, quam illud ipsum cuiusmodi esset diligenter inquirere. Itaque cum anni in toto Dionysiano cyclo tres omnino characterem hunc habere possint, nimirum xiii., qui est aerae xii., cui cyclus lunae congruit xiii., solis xxi., litera domin. CB: Item annus cclx., aerae cclix., cyclo solis xvi., litera B, lunae xiii., ac postremo ccccl., aerae ccccxlix., cyclo solis x., litera B, lunae xiii., pro eo quod caeteri remotiores essent, primum arripuerunt
p. 116. annum, qui est cycli Dionysiani xiii., aerae xii., et a Dionysio μεταχρονισμῷ peccatum esse dixerunt annorum xxii, adeo ut qui numeratur incarnationis xii., cycli xiii., debuerit incarnationis esse xxxiv., cycli xxxv. Testatur id praeter Sigebertum Marianus Scotus, qui ad annum dxxxii. notat hunc ipsum annum primum esse magni cycli Dionysiani, cuius anno xiii. resurrexit dominus viii.

Kal. Apr., luna xvii. (sed pro viii. *Kal.* emendandum est vi. *Kal.*; alioqui cyclus esset lunae v., non xiii.) hoc est anno xii. incarnatianis, iuxta Dionysium. Cum autem ad annum dxxxiv. Bedae locum citat, quasi sit annus Diocletiani ccxlviii., scito librariorum errore factum, ut haec nota, quae ad annum dxxxii. adscribi debuit, in dxxxiv. coniiceretur; ne quis forte Marianum discrimen illud biennii, quod ante annos aliquot urgeri coepit, agnovisse cum Scaligero censeat. Hic enim lib. vi. p. 513. ed. 2. de Emend. Temp. Dionysianam aeram biennio quam par sit breviorem a Mariano dici confirmat, et haec ipsius verba commemorat: *Anno ad veritatem Evangelii* mlxxvi., *secundum vero Dionysii cyclum* mlxxiv., *Hillibrandus, qui et Gregorius* etc. Quae quidem verba in editione Francoford. Pistoriana, quae mihi cum haec scriberem ad manum erat, nusquam reperi. Sed ut alicubi legantur, quis non emendandas esse numerales notas videat? Etenim Dionysii cyclus vulgarem aeram uno praecedit anno, estque cycli secundus aerae primus. Unde si quis aeram biennio promoveat, incidet in decemnovennalis cycli annum xix., magni cycli Dionysiani dxxxii., hoc est alterius cycli postulatitii ac proleptici ultimum. Ideoque annus verioris aerae mlxxvi. erit Dionysiani cycli mlxxv., non mlxxiv. Debuisset Marianus non cyclum Dionysii, sed aeram dicere. Cyclum enim Dionysianum neque Marianus neque Sigebertus improbant: sed incarnationis annis perverse duntaxat illigatum existimant; in quo non biennio, sed annis solidis duobus et viginti aberratum esse statuunt. Et cum errorem istum vulgari annorum rationi tam constanter adscribant, mirum est illos in Chronologiis suis ad eam ipsam adhaesisse quam damnaverant, neque aliter quam ex Dionysiano praescripto tempora digessisse. Marianus enim ad eum annum qui incarnationem et natalem domini ἀμέσως antecedit, haec observat: *Cyclus magnus paschalis incipit hinc: in cuius anno secundo iuxta Dionysium indictione tertia natus est Dominus.* Idem etiam anno sequenti, Urbis dcclii., Lentulo et Messalino coss. Olymp. cxciv., anno iii. indict. iv. die dominico natum esse Christum asseverat. Itaque Christianam aeram a cyclo Dionysiano ii. exorsus est, cyclo solis x., litera dom. B., tam in emendata bisexti ratione quam in vitiosa illa, qualem ex Paulo Middelburgensi supra proposuimus. Sed cum idem Marianus Christum ait secundum Dionysium natum indict. iii., librarii culpa iii. pro iv. irrepsit. Nam subinde indict. iv. natus dicitur. Tametsi ne hoc quidem verum est, indictione iv. natum esse, sed v., si quidem indictiones a Septembri, ut Beda docet, exordiri velimus. Cum enim primus annus Dionysiani cycli indict. iii. coeperit, cuius a Septembri quarta coepit indictio, consequens est annum eiusdem cycli ii., qui indict. iv. coepit, in fine, hoc est a Septembri, indictionem quintam habuisse; et quoniam Christus, ut toties Marianus occinit, anno cycli secundo natus est, indictione haud dubie quinta natum esse.

Ut autem nulla Scaligerianae suspitioni latebra supersit, qua biennii προ- p. 117.
χρονισμὸν illum, quem Dionysianae aerae tribuit, Mariano suboluisse coniicit, admonendus lector est apud Marianum, quae ad annos adscripta sunt scholia saepenumero luxata suo loco et alieno posita videri, nec raro numerorum notas esse mendosas. Exempli caussa annum primum cycli Dionysiani componit cum anno Urbis dccxlix., Sabino et Passieno coss. Tum anno sequenti Lentulo et Messalino coss. anno primo Christi, numerat Urbis dcclii. Olympiadis vero cxciv. annum iii. Atqui annus esse debuit Urbis dccl., ut est in Fastis Cassiodori et Cuspiniani. Erratum igitur a librario est, qui 752. pro 750. exscripsit. Proindeque non tres anni desunt, ut is qui editioni praefuit adnotavit, neque, ut deessent aliqui, plures duobus inserendi forent. Non enim animadvertit aeram Christianam

non post nativitatem, ut hodie fit, a Mariano et mediae vetustatis chronologis, sed ab ipso incarnationis anno repeti. Nec minus in reliquorum notis annorum sive Marianus ipse, sive librarius peccat; etsi saepius rectam viam insistit. Verbi caussa anno Christi LVII. cycli quarti decemnovennalis initium collocat indict. XV. Recte. Coepit enim cyclus I. hoc anno sive a Kal. Ian. sive a paschali mense, indict. XV.; at in Septembri indictio XVI. Ex quo sequitur primum annum coepisse indict. IV. Est autem hic cycli Dionysiani II., quo exeunte natus est Christus. Ergo indict. V. natus est secundum Dionysium. Ita anno CCCIV. notat cycli decimiseptimi annum primum, indict. VII. Recte item anno CCCXLI. notat cyclum I., indict. XIV. At anno CCCLXI. cyclum I., indict. III., ubi indict. IV. legendum. Perperam quoque anno CCCXCVIII. cyclum posuit I., indict. XI., quod anno CCCXCIX. convenit. Anno vero CCCCXVII. recte cyclus primus, sed male indictio XV. adscribitur, pro I., cum anno CCCXCVIII. indictio fuerit XI. Caetera huius auctoris, aut aliorum persequi otiosum ac supervacuum est. Illud quidem evidenter apparet, Marianum ab aera Dionysiana non recessisse, eundemque primum Christi cycli secundum habuisse, quo incarnatus et ortus est Christus. Verum hunc annum, ut et Dionysianam aeram, male cum annis Urbis et Olympiadum componit, ut hactenus liquido constitit. Quinetiam baptizatum esse Christum idem asserit anno aerae XXXI., aetatis ineunte XXX., hoc est absolutis XXIX; ex quo colligas anno aerae Dionys. primo Christum ex istorum sententia esse natum. Eodemque modo cum anno aerae XXXIV. passus ponitur, idipsum aetatis illius XXXIII. ineunte, absoluto vero XXXII. contigerit oportet; ut verum sit quod de aerae acticipatione paulo ante docuimus.

Quocirca falsum est Marianum Dionysianam aeram biennio antevertendam putasse. Quod autem ad XXII vel XXI annos attinet, quos a Dionysio praetermissos tam ipse quam Sigebertus existimat, agemus de iis in sequenti diatriba de passione domini. Hanc eandem XXII annorum summam deesse Paulus Forosemproniensis ex quadam revelatione didicerat. Ridicule sane. Nam et ipse re-
p. 118. velationem suam negligit et in eo tandem acquiescit, ut Dionysianae aerae biennii labem imputet, sed contra ac recentiores faciunt. Non enim μεταχρονισμῷ, sed προχρονισμῷ peccatum statuit, ideoque biennio quam revera sit tardiorem esse oportere contendit. Norunt omnes qui autorem istum legerunt, qui quidem hodie inventu perrarus est, quam immanem ea de re commentarium scripserit eruditione haud vulgari illa quidem refertum et ad cyclorum annorumque methodum cum primis utilem. In huius igitur operis libro XII. et XIII., postquam in libro X. priorem illam de XXII annis revelationem, sane insulsam, exposuisset, velut mutata sententia biennio maturius inchoatam a Dionysio definit aeram, anno Iuliano XLVI., cum a XLVIII. auspicanda fuerit. Hoc vero ad hunc modum demonstrat: Eusebius in Chronicis anno Christi XV., Augusti LVI., et ultimo, eclipsin solis accidisse notat, eodemque anno mortuum Augustum. At vero eclipsis nulla anno Christi XV. aut alio contigit quam XVII., in qua Romae totus sol obscuratus est, Februarii XV., hora vere meridiana, sole in XXVI. Aquarii gradu posito: quo eodem anno XIV. Kal. Sept. Augustus obiit. Quare biennio toto aera Dionysiana verum Christi natalem antecedit. Huius eclipsis solis praeter Eusebium meminit et Dio lib. LVI. et inter ea prodigia recenset quae Augusti mortem nunciarunt. Eam nos cum Mulleri tabulis, quae sunt expeditissimae, conferentes accidisse reperiebam ad meridianum Frisicum anno Christi XVII., Februarii 15. hor. 9. 5′ 7. ante meridiem, secundum veros lunae motus. Medium novilunium Februarii XIV., hor. 20., 1′ 1. Atqui eclipsis ista nequaquam ad

annum quo Augustus obiit convenire potest, sed ad Tiberii III., ut Lucidus aliique demonstrant: qui hoc praeterea confirmant, neque eo quo mortuus est Augustus anno, neque sequenti ullam solis eclipsin accidisse. Crediderim equidem Dionem solis defectum pro lunari per imprudentiam habuisse. Nam paulo post Augusti mortem luna defecit, Sept. XXVII., cuius supra meminimus. Quam vero falsa sit Middelburgensis illa ratio patet ex eo quod supra constitutum est, Augustum anno vulgaris aerae XIV., non XV., mortuum esse. At eclipsis illa solis tertio post eius obitum anno contigit. Augusti vero mortem in triennium summoveri nec Herodis annorum, nec ipsius Augusti, accurata computatio nec historicorum consensio permittit. Ac si verum esset, quod Paulus contendit, non biennio, sed triennio, Dionysius hallucinatus foret. Quippe idem annus qui Dionysio XIV. est, XV. ab Eusebio numeratur, quod is natalem Christi coniiciat in annum tertium Olymp. CXCIV., quo eodem anno ineunte aera Christi Eusebiana initium habet, Iuliano XLV., Dionysiana vero sequenti XLVI. Verum de Augusti et Herodis annis mox dicendum erit.

EXCUTIUNTUR EA QUAE ADVERSUS DIONYSIANAM AERAM EX IOSEPHO NUPER OBIICI COEPTA SUNT. p. 119.

Omnium quae superiori capite disseruimus eo summa redit, ut si quis Dionysianam aeram ac communem tueri velit, necessario haec affirmare debeat, primum eius initium anno Iuliano XLVI. coepisse, C. Caesare et Paulo coss., ac si proxime ante principium aerae natum esse Christum existimet, id anno Iuliano XLV. tribuendum, coss. Cornelio Lentulo et Calpurnio Pisone: deinde Christum annos natum novem et viginti ad baptismum accessisse, anno Tiberii XVI., Vinicio et Longino coss. ineunte tricesimo. Hac una ratione biennii μεταχρονισμὸς ille devitari potest, quem Scaliger eiusque sectatores obiiciunt; qui quidem necessario sequitur, si Lentulo ac Marcellino coss. Iuliano XLIII. natum esse Christum asseras, et Tiberii XV., Iuliano LXXIV., aetatis suae tricesimo iam absoluto, ineunte vero tricesimo primo, baptizatum fuisse.

Et hactenus quidem recte communis aera procedere potuit. Sed nova quaedam ante hos viginti annos eidem moveri controversia coepit. Nam qui in Iosephi gravissimi scriptoris historiam diligentius incubuerunt, eamque cum Romanis historicis accuratissime contulerunt, eruditi solertesque chronologi, facile deprehenderunt non biennio solum, sed et quadriennio, vel quinquennio, verum Christi natalem anticipandum esse, si vera sunt quae ab illis historicis produntur. Disputavit ea de re primus omnium Dekerius noster; cuius sententiam amplexus est et illustravit plurimum Keplerus insignis mathematicus libro de Anno Natali, et in Eclogis Chronologis. Quam illorum opinionem dignam arbitror quae etiam atque etiam consideretur, indignam certe quam cum eius autore Dekerio vir pius et eruditus pene hostilem in modum proscriberet, tanquam novam et ab usu totius ecclesiae remotam. Ego vero novam esse quidem illam nec ab antiquis usurpatam video, quod, ut dictum est, persuasum hactenus esset omnibus Christum aetatis anno tricesimo baptizatum esse, neque particulae ὡσεὶ rationem admodum haberent, ecclesiae vero decreto ulli vel autoritati repugnare, id constanter nego. Non enim temporum annorumque tricas istas ac minutias, aut intervallorum atque epocharum ἀκρίβειαν curat ecclesia, sed recepta ac populari computandorum temporum ratione contenta est. Quis enim putet veterem illam annorum ab orbe condito summam e Graecorum fontibus haustam, quam

et antiquissima concilia saepius adhibuerunt, et hodieque in menologiis ecclesia retinet, aut illorum, aut huius autoritate fuisse constitutam? adeo ut qui Latinorum Hebraeorumque tam diversam ac dissidentem teneat, illius decreto repugnet. Quis est autem qui hoc saeculo chronologiam attingat, qui non Latinam
p. 120. et Hebraicam istam alteri, quam adscivit ecclesia, anteponendam existimet? Par est in aera Christi vulgari institutum ecclesiae, ut eam, quod apud Christianos omnes obtinuerit, ad usum transferat, utrum vero ab ipso natali Christi accurate repetita sit, nihil adeo perquirat, neque ad haec leviora gravitatem autoritatemque suam, quae sacrosancta debet esse, interponi patiatur. Quam in rem valet imprimis, quod Paulus Middelburgensis lib. XIII. cap. VI. scriptum reliquit. Nam cum biennium illud, de quo supra diximus, Dionysii aerae deesse docuisset, subinde sibi istud obiicit, sequi ex eo videri ecclesiam in bullis ac rescriptis suis oberrare. Cui sic occurrit: Ecclesiam hac temporum subductione uti quidem, sed minime probare, verum a chronologia mutuatam suum ad usum accomodare, quicquid autem insit erroris, id illis esse, non ecclesiae tribuendum. Ad haec non perpetuo hanc in ecclesia numerandi rationem extitisse, sed ante paucos annos, sub Eugenio IV., Blondi Foroliviensis hortatu, qui Pontificii Collegii a secretis notarius erat, admissam. Addit et Dionysium Exiguum istius aerae conditorem errorem agnovisse suum, et *verecundia confusum*, ut scribit Sigebertus, *frontem sibi pudoris cauterio exussisse*. Haec Paulus de aera Dionysiana; in qua reprehendenda multo ille reprehendendus magis est, ut in superioribus planum cuivis esse factum confidimus. Nec est omnino quicquam a Scaligero, Calvisio, caeterisque contra hanc allatum quod momenti aliquid habeat, praeter ea quae ex Iosepho petuntur; quae ne ipsa quidem illorum biennio suffragantur, quoniam non duobus solum, sed IV., vel V. solidis annis Christi natalem antevertendum demonstrant. Quae res adversus nobilissimum historiae scriptorem viros quosdam pios ac doctos maiorem in modum commovit; ut quem mendacii convictum putarent, nihil ei tribui autoritatis ac fidei paterentur, praesertim in iis quae ad Herodis annos attinent, in quibus *absurda et portentosa mendacia* inesse cum summa inconstantia et Romanorum Annalium inscitia Ecclesiastici Annales affirmant. Non ii sumus, qui summorum virorum memoriae et existimationi obtrectari velimus, praecipue catholicorum; ut si quid ab illis titubatum commissumque sit, severius persequamur; neque nos omnino canina illa facundia delectat, quae multorum occupavit ingenia. Sed illud tamen quod cuivis hoc in literarum genere concessum est, negatum nobis esse nolumus, ut si quid aliter atque illi senserint visum nobis fuerit, id ingenue profiteamur ac libere; ne quid veritati haec ipsa, quae servire illi debet, obsit hominum autoritas et commendatio. Quod ne praesenti in negotio contingat magnopere est verendum. Neque vero Iosephi patrocinium hoc loco suscipimus, nec errasse illum inficiamur, aut postremo vel minimum contra sacrarum fidem literarum scriptori ulli tribuimus. Verum nec quae ad illius minuendam existimationem afferuntur vera putamus omnia, et quod ad recentiora Iudaeorum tempora spectat, certiorem ac constantiorem habemus autore isto neminem. Ac tantum abest, haec ut tam assidua, tam acerba cum Iosepho Annalium expostulatio de illius apud me fide vel tantillum detraxerit, ut hoc ipso primum nomine suspecta esse mihi accusatio illa coeperit, quod in eam tanto stomacho ac toties incurrerent. Tum ubi haec attentius excussi, quae ad Iosephum evertendum validissima credebantur, nihil atroci illa castigatione
p. 121. iniquius est visum. Quae tametsi olim a me animadversa, disputata postmodum ab aliis atque explicata comperi, licere mihi quidem arbitror quae perinde ut illi

inquirendo consecutus fueram, non ut ab illis accepta, sed ut a me etiam excogitata proponere.

Ergo ad elevandam Iosephi fidem e multis eius erroribus hi velut insignes ac palmarii numerantur. Primum quod exacto Archelao Quirinus in Syriam Iudaeamque missus esse dicitur, anno XXXVII. post Actiacam pugnam. *Verum*, inquit, *si haec ad exactam temporum rationem referas, falsa esse procul dubio invenies. Nam si numeres annos qui intercurrunt ab Actiaca pugna, quae contigit Augusto* III. *et Messala coss., annos esse* XL *colliges.* Sed haec hallucinatio est. Nam Actiaca pugna incidit in annum Urbis DCCXXIII., Iulian. XV., Archelaus vero proscriptus est anno Urbis DCCLIX., Iuliano LI. Quippe Dio ad hunc annum autor est Herodem Palaestinum a fratribus accusatum trans Alpes relegatum, eiusque ditionem in provinciam redactam. Annus porro Iulianus LI. tricesimus septimus est a XV. Recte itaque Iosephus tricesimum septimum adnotavit.

Secundo *iisdem in locis Iosephus de consulatu Quirini meminit, quasi de re admodum recenti; ex quo fastos illum consulares ignorasse certum est. Nam Quirinum una cum Aemiliano collega ante annos* XXII *consulatum gessisse est exploratissimum.* Nihil eiusmodi Iosephus vel levissime significavit; consularem duntaxat illum, hoc est ὑπατικὸν, extremo lib. XVII. nominat. Constat autem eos qui consulatum semel in vita gessissent consulares deinceps appellatos, uti Triumphales, qui aliquando triumphassent.

Tertio *Herodis obitum biennio ante Christum natum recenset. Itaque si Iosepho demus aures, quae a Luca et Matthaeo de Herode scripta sunt fide careant necesse est.* Non satis dixit. Neque enim biennio, sed quadriennio ferme, natalem Christi vulgarem, Dionysianum vero etiam quinquennio antevertit. Sed hunc ipsum verum esse natalem ex Matthaeo vel Luca colligi, id constanter negamus.

Quartum inconstantiae specimen est quod anno XVI. Herodis regis Varum praesidem Syriae fuisse narrat lib. XV. cap. XIII., post autem ait eundem successisse Sentio Saturnino, anno ante Herodis obitum, cum inter utrunque viginti anni saltem intercesserint. Atqui non Varus a Iosepho praeses illo loco dicitur, sed Varro. Quare αὕτη ἡ μήρινθος οὐδὲν ἔσπασε. Denique novem, inquit, Herodis annos praetermisit. Etenim cum XXXVII regnarit annos, horum initium ab eo ipso anno, quo navali praelio victus est Antonius, repetere debuit, Iuliano XV., non a VI., quo ex Senatus-Consulto regnum adeptus est. Ideo mortem Herodis Annales in annum octavum Christi coniiciunt, Lepido et Arruntio coss. Erat annus Urbis DCCLIX., Iulianus LI., qui sextus aerae communis esse debuerat, nisi biennio peccatum foret.

At quantopere illum ratio fugerit paulo post constabit, ubi quae de Herodis annis et historia sparsim Iosephus inserit, paucis perstrinxerimus. Prima Herodis apud eximium hunc scriptorem mentio fit lib. XIV. Orig. cap. XII. Ibi Antipatrum Antipae F. Herodis parentem scribit e Cypro Arabissa principe femina quinque suscepisse liberos, Phasaelum, Herodem, Iosephum, Pheroram et Salomen. Eundem, cum adversus Aristobulum bellum gereret, liberos suos apud p. 122.
Arabum principem deposuisse. Finitum est bellum istud Aristobuleum anno illo quo Hierosolyma Pompeius cepit, coss. Cicerone et Antonio, ut autor est Iosephus lib. XIV. cap. V., nec non et Dio, Urbis ex Varrone DCXCI. Oportet igitur Herodem ante hunc annum fuisse natum, quem apud Arabem pater deposuerit.

Postea lib. XIV. c. XV., cum Antipater Iuliano Caesari strenuam in Aegypto navasset operam, ἐπίτροπος ab eo Iudaeae factus est, et Hyrcano pontificatus

decretus. Hic est Urbis annus DCCVII., quo Alexandrinum bellum patratum est, ut ex Iosepho colligitur.

Eodem anno, ut Iosephus cap. XVII. scribit, Antipater Phasaëlum Hierosolymis praeficit, Herodi Galilaeam committit, νέῳ παντάπασιν ὄντι· ιε´ γὰρ αὐτῷ ἐγεγόνει μόνα ἔτη. Manifestum in numero mendum est, quod eruditis viris suboluit, et κε´ pro ιε´ scribendum. Certe cum ante annum Urbis DCXCI. natum constet Herodem, anno illo DCCVII. decimum octavum saltem attigerat. At vero quae toto illo XVII. capite ab Herode gesta memorantur, non puerum Herodem, sed iuvenem exhibent. Neque dubium est, quin vox νέου virilem etiam aetatem, multo magis iuventutem significet. Qua ratione Saulus Act. VII. νεανίας vocatur; non quod vocabulum istud ferocem eo loco et audacem declaret. Friget enim haec interpretatio. Quippe licet νεανίας interdum ea notione sumatur, nunquam tamen sine substantivo aliquo, puta ἀνδρὸς vel λόγου etc. Apud Lucam autem, ubi absolute ponitur idipsum est quod interpres noster expressit, *adolescens*. Apud Censorinum Varro quadrifariam hominis aetatem partitur, et pueritiam ad annum XV., inde ad XXX. adolescentiam definit.

Post haec a Sexto Caesare Coelesyriae praeficitur Herodes, eodem anno. Credo quindecim annorum puerum Romanus Imperator στρατηγὸν faceret: esto, id in priore exemplo paterno possit amori indulgentiaeque tribui. Iterum, ut refert cap. XIX., a Bruto et Cassio eiusdem Coelesyriae στρατηγὸς creatus est, cum mandatis, ut exercitum adversus Augustum et Antonium conscriberet, facta potiundi regni spe post impetratam victoriam. Quo tempore Malchus Arabs Antipatrum veneno necavit, ideoquo iubente Cassio Malchus ab Herode est interfectus. Congruunt haec anno Urbis DCCXII., Iuliano quarto. Secundum Philippensem pugnam Antonius in Syriam profectus Phasaëlum et Herodem tetrarchas constituit, καὶ τῶν Ἰουδαίων αὐτοῖς ἐπιτρέπει πράγματα. Iosephus l. XIV. c. XXIII. Accidit hoc anno Urbis DCCXIII., Iuliano V.

Post cum Parthi Antigonum Aristobuli F. in regnum restituissent, Herodes ab iis pulsus Romam ad Antonium et Caesarem confugit, a quibus perhumaniter exceptus et senatui conciliatus regnum obtinuit ex S. C., Olympiade CLXXXIV., Domitio Calvino II. et Asinio Pollione coss., anno Urbis DCCXIV., Iuliano VI., quo desiit Olympiadis CLXXXIV. annus IV. et Olympias CLXXXV. coepit. Roma in Palaestinam reversus Herodes cum Antigono bellum gessit, donec adiuvante Sosio
p. 123. capta urbs est, et Antigonus occisus, anno sabbatico, Agrippa et Canidio Gallo coss. Olympiad. CLXXXV., mense tertio, τῇ ἑορτῇ τῆς νηστείας. Hic est annus Urbis DCCXVII., Iulianus IX., Olymp. CLXXXV. annus III. desinens et iniens IV., periodi Iulianae 4677., quo currebat sabbaticus, cyclo lunae 3. Dio vero libro XLIX. Hierosolyma capta esse scribit anno antecedente, Claudio et Norbano coss., Iuliano VIII. Sed sabbatici anni character Iosepho suffragatur.

Deinceps aliquot Herodis anni nominatim a Iosepho concipiuntur. Veluti lib. XV., cap. VII. annus Actiaci praelii, qui est Iulianus XV., Herodis regni septimus vocatur. Item lib. XV. cap. XII. mentio fit anni XIII. Herodis, quem Keplerus annum fuisse probat Iulianum XXI., Urbis DCCXXIX. At cap. XIII., decimiseptimi, vel decimioctavi, meminit, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ιζ´ παρελθόντος ἔτους, id est inchoato XVIII. Quo quidem Zenodori tetrarchiam nactus est. Apud Dionem id accidit coss. Apuleio et Silio, Urbis DCCXXXIV., Iuliano XXVI. Keplerus in Herodis annum XVII. confert, ideoque ante Nisan, unde Herodis annos Iosephum auspicari putat. Quod nihil est necesse. Nam παρελθόντος τοῦ ἔτους ιζ´ scripsit Iosephus: nimirum anno ipso XVIII. Eodem anno XVIII. (ait Iosephus cap. XIV.) tem-

plum instaurare aggressus est: quem annum decimum quintum libro I. Ἁλωσ. appellat, errore librariorum, ut Keplerus existimat; quem tu consule. Praeterea lib. XVI. cap. IX. Caesareae aedificationem absolutam scribit Herodis anno XXVIII., Olymp. CXCII. Si a Iuliano IX., Urbis DCCXVII., initium Herodis deduxeris, annus XXVIII. Iulianus erit XXXVI., Urbis DCCXLIV.; quo coepit Iphiti DCCLXVII., sive Olymp. CXCII. annus tertius. Demum lib. XVII. cap. X. mortuus est Herodes, βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν ἀνεῖλεν Ἀντίγονον, ἔτη τέσσαρα καὶ τριάκοντα· μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποδέδεικτο, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα: *Cum regnasset ab Antigoni nece annos* XXXIV., *ex quo vero rex a Romanis creatus est* XXXVII., paulo ante pascha, ut ex XI. capite liquet, cum antea luna defecisset: περὶ ἔτος ἑβδομηκοστὸν vitae suae, c. VIII. Itaque si anno Iuliano VI. regnum ex S. C. Herodes impetravit, anno Iuliano XLII., coepit XXXVII. Sin ab anno Iuliano IX. inchoare mavis, eodem Iuliano XLII., regni XXXIV. initium sumpsit; quod paulo postea disceptabimus.

Iam cum Herodes annum attigerit septimum ac tricesimum, magnam inde Iosepho Annales invidiam faciunt, quod istorum annorum exordium perperam in Iulianum sextum contulerit, eoque maxime, quod anno Urbis DCCII. Caleno et Vatinio coss. quindecim annos natus dicatur Herodes, mortuusque anno aetatis prope LXX. Nam si ad DCCVII. addas LIV., annus Herodis LXX. iniit anno Urbis DCCLXI., Iuliano LIII., aerae Christianae VIII. Aliunde ergo XXXVII illi anni deducendi sunt, nimirum ab eo anno quo Actiaca pugna profligatus est Antonius, Augusto III. et Messala coss., Olymp. CLXXXVII. anno II., *quo ex tempore Herodis anni numerari coeperunt, propterea quod cum Augustus ex S. C. rescidisset irritaque reddidisset quae ab Antonio gesta erant, non licuit Herodi suos annos numerare ab eo tempore quo ab Antonio regnum accepit, sed ab eo potius quo ab* p. 124 *Augusto et ex S. C. rursus idem illud regnum adeptus est.* Haec Annales. Quae non minus secum quam cum historiae veritate pugnant. Non enim consentanea ista sunt, Herodis initium ab eo tempore deducere, quo in gratiam ab Augusto receptus est, cum in Rhodum ad eum navigasset, et hunc annum esse ipsum asserere quo victus est ad Actium Antonius, Augusto III. et Messala coss. Non, inquam, eodem anno quo Actiaca victoria contigit, Urbis DCCXXIII., sed sequenti DCCXXIV. Herodes Augusto reconciliatus est. Nam post Actiacam cladem Antonium minime destituit, sed in eius fide permansit; idque etiam apud Augustum gloriatus est: τὸ μηδ' ἡττηθέντα τὸν ἐν Ἀκτίῳ μάχην καταλιπεῖν, μηδὲ συμμεταβῆναι ταῖς ἐλπίσι, φανερῶς ἤδη μεταβαινούσης τῆς τύχης, ait Iosephus l. XV. c. X. Quare anno demum Urbis DCCXXIV., Iuliano XVI., ab Augusto praeter spem regnum illi confirmatum et senatus decreto corroboratum est, non ita tamen ut novum inde regni Herodis initium repetitum fuerit; quod ei nunquam Augustus eripuit. Quod si anni illi XXXVII ab Actiacae cladis anno numerandi forent, postremus, hoc est tricesimus septimus, non ab anno vulgaris aerae octavo, sed nono inchoari debuit, Iuliano LII. Tametsi illud animo repetendum, annum illum, qui in Annalibus octavus a natali Christi dicitur, aerae Christianae sextum esse, et nonum istum septimum; id quod ex biennii labe manavit, de qua supra disputavimus. Unde ex Annalium sententia Herodis obitus in annum conferendus est Iulianum LII., vel LIII., si septuagesimum expleverit. Atqui longe ante hoc tempus Herodes obiit. Etenim Archelaus, qui post parentis mortem ethnarcha ab Augusto factus est, anno regni sui nono inchoato, ut ex Iosepho lib. XVII. Orig. cap. XV., et lib. II. Ἁλωσ. cap. XI. patet, Viennam relegatus est; idque Dio evenisse scribit M. Lepido et L. Arruntio coss., Iuliano LI., qui annus morti Herodis in Annalibus assignatur, cum ante x annos, nimirum Iuliano XLII., mortuum esse Hero-

dem oportuerit, si Archelaus IX ab illo annos impleverit. Idem et ex Philippi tetrarchae, Herodis filii, imperio colligi potest. Hic enim autore Iosepho lib. XVIII. cap. VI. moritur anno Tiberii XX., imperavit autem annos XXXVII. Tiberii porro primus iniit anno Iuliano LIX., vicesimus autem, Iuliano LXXVIII.; quo quidem, vel sequenti, Philippus obiit. Coepit igitur Iuliano XLII., quo etiam anno eclipsis illa contigit, paulo ante pascha, quae, ut scribit Iosephus, Herodis mortem antecessit. Quae omnia, ut et alia pleraque erudite a Dekerio nostro et Keplero demonstrantur, nos privatim ac diligenter excussa delibare hic necesse habuimus.

Verum quod ad annos Philippi spectat, cum eum Iosephus decessisse scribit anno Tiberii XX., mendum esse videtur. Nam mortuus est Philippus post consulatum Vitellii, qui secundum hunc Syriam administravit, ut autor est Iosephus. At Vitellii consulatus, quem cum Fabio Persico gessit, convenit anno Urbis DCCLXXXVII., Iuliano LXXIX., quo desiit Tiberii XX. et XXI. coepit. Ideo non ante
p. 125. sequentem Philippus obiit. Scaliger lib. V. pag. 433. de Emendat. legendum sine ullo dubio censet εἰκοστῷ καὶ δευτέρῳ, ut est apud Ruffinum. Vitellium enim consulem fuisse anno Tiberii XX., Iuliano LXXX., missum vero in Palaestinam post consulatum, quo tempore Philippus abiit, Iuliano LXXXI. Deductis XXXVII annis tetrarchiae Philippi relinquuntur anni XLIV absoluti, adeo ut XLV. Philippus inierit. Qua in ratiocinatione frustra est Scaliger. Si quidem consulatus Vitellii non anno Iuliano LXXX., sed LXXIX. congruit, Urbis DCCLXXXVII. Primus autem Iulianus coepit Urbis DCCIX. Quod si Tiberii anno XXII. mortuus est Philippus, is erit Iulianus LXXX., vel LXXXI.; itaque Iuliano XLIII., vel XLIV. regnum adierit. Sed ut perperam apud Iosephum annus XX. pro XXII. irrepsit, ita in annis Philippi vitium inesse potest, ut Philippum scripserit XXXVIII. annis regnasse. Nam apud Ruffinum depravati numeri sunt, et Philippi annus XXII. pro XXVII. legitur. Idem Scaliger Herodis annos Iosephum existimat non a Iuliano illo, in quem eius primordium incidit, sed ab Iiar Iuliani sequentis ordiri. Quod si verum esset, posset idem et ad Tiberii ac Philippi annos accommodari, proindeque Tiberii primus ex mente Iosephi ab Iiar anni Iuliani LX. ineundus esset, et vicesimus ab Iiar Iuliani LXXIX., ac denique primus et vicesimus ab Iiar Iuliani LXXX., ante quem obitus Philippi coniiciendus esset, anno eiusdem XXXVII. iam expleto; cuius primus annus ab Iiar Iuliani XLIII. inchoandus fuerit, tametsi Herodes anno superiore, hoc est XLII., decesserit: propterea quod maxima iam affecta anni XLII. parte et post Iiar Philippus tetrarchiam adiit, ideoque ab Iiar sequente primus numerari coepit.

Sed ea computandi ratio, quam Iosepho Scaliger affingit, autoritate caret, multoque verisimilius est numerandi initium ab eo Nisan apud Iosephum deduci, qui Herodis exordium antecessit, quam ab eo mense qui secutus est. Et quanquam Scaligero concedamus omnia, pessime is tamen de Herodis annis hoc modo ratiocinatus est: *Licet Herodes a senatu rex factus sit cyclo 19., hoc est Iuliano 6., periodi Iul. 4674., tamen Iosephum non ordiri annos Herodis, nisi a Nisan, vel Iiar sequentis anni, cyclo* I. *Cum autem, Iosepho teste, annos solidos* XXXVII *regnaverit, ex quo declaratus rex,* XXXIV *vero, eosque solidos, a captis a Sosio Hierosolymis, decesserit vero ante pascha, nondum Iiar instante, qui fuit princeps mensium tempore Iosephi, manifesto colligitur proximo Iiar annum Herodis* XXXVIII. *initurum fuisse, qui revera erat* XXXIX. *a diebus aestivis. Itaque hoc modo Herodes decesserit anno cycli* XIX. *exacto, primo ineunte.* Subiicit deinde: *Omnino igitur Herodes decessit anno Iuliano* XLV. *ante Nisan, cyclo lunae primo ineunte, solis nono, periodi Iulianae 4713. Quo etiam anno eclipsis lunae contigit Ianuarii* VIII. *in cyclo emendato, Ianuarii* VI. *in cyclo vitioso.* Sed eclipsis ista Ianuarii X. convenit in cyclo emendato. Verum tota haec Scaligeri collectio implicata ac falsissima est. Etenim quamvis demus illud, quod nequaquam concedimus, annum Herodis primum ab Iiar anni Iuliani VII. numerandum esse, eundemque regem XXXVII solidos annos explesse, quod neque Iosephus asserit, et gratis a Scaligero ponitur, sed ut ita esse credamus, nunquam tamen Herodis p. 126.
tricesimus septimus desinens et iniens tricesimus octavus in Iulianum XLV. incidet, sed in XLIV., si nimirum ad VI adieceris XXXVIII. Nam tricesimus octavus Iuliano incipiet XLIV. Quare est haec insignis ἀλογιστία. Nec illa certe minor qua Archelaum Herodis F. anno Iuliano LIII. exulasse scribit, cum IX solidos regnasset annos. Archelaus enim regno exutus est Lepido et Arruntio coss., ut autor est Dio, anno Iuliano LI. Coepit igitur Iuliano XLII. Quod si anno Iuliano XLV., quo Herodem Scaliger excessisse putat, regnum auspicatus esset Archelaus, et IX solidos explesset annos, non is Iuliano LIII., sed LIV. relegatus fuisset. Par est oscitantia, cum addit annum illum, quo pulsus est Archelaus, esse ab Actiaca victoria XXXVII. Nam Iosephus lib. XVIII. cap. III. Quirinum Archelai bonorum censum instituisse narrat, anno XXXVII. post Antonii cladem ad Actium. Ex eo itaque consequens est non LIII. Iuliano, sed LI., Archelaum exilio damnatum. Nam Actiaca pugna ad Iulianum XV. pertinet; ideo Iuliano LI. coepit XXXVII.

Atque haec perversa Herodis annorum subductio multo in Eusebio castiganda magis est, a quo profecta manavit in caeteros. Hic enim in Chronicis primum annum Augusti ponit eum qui post Iulii Caesaris necem proxime sequitur, quique Urbis est 711., Iulianus 3., Olympiadis CLXXXIV. secundus. Tum Antigonum postremum ex Asamonaeis regem mortuum esse dicit anno V. Augusti, Olymp. CLXXXV. secundo; ut in quibusdam exemplaribus reperiri testatur Pontacus, idque ipsum in editione sua Scaliger amplexus est. Est hic Urbis 715., Iulianus 7. At in aliis codicibus confertur id in annum Augusti 4., in aliis vero 10., quod postremum tanquam Eusebio magis consentaneum secutus est Pontacus. Quippe mortuo Antigono Herodes pacifice regnavit, et eodem anno novum regni auspicium habuit. Erat Urbis annus 720., Iulianus 12.; quamvis etiam in editione Pontaci cum Augusti XI. primus Herodis ineat, qui est Urbis 721., Iulianus 13. Ex hoc tempore XXXVII regni annos orditur Eusebius: eiusdem vero mortem assignat anno Augusti XLVII., Olymp. CXCIV anno quarto, ab Abraamo 2021., Christi quinto. Quamobrem hallucinatur Scaliger, qui anno 2019. id ab Eusebio tribui censet, et metachronismum esse dicit annorum trium. Verum si hic annus quartus est Olymp. CXCV., Augusti XLVII., cum Herodes paulo ante Pascha mortuus sit, et Augusti XLVII., anno Iuliani XLIX. iam labente apud Eusebium coeperit, necesse est ut anno Iuliani L. ineunte perierit Herodes, cum annus quartus CXCV. Olympiadis adhuc decurreret, qui et Eusebio Abraami 2021. censetur. Certe quidem 2020. saltem esse debet. Unde metachronismus erit ex Scaligeriana ratione annorum solidorum quinque, non autem trium. Nam Iuliano XLV. mortuum credit Herodem.

Iam cum idem Scaliger lib. V. de Emend. Iosephum errasse pronunciat, quod annos Herodis XXXVII a Domitii et Asinii consulatu deducit, erroris potius ipse convincitur. Nam Iosephus, ut ex superioribus liquet, secum mirifice consentit, p. 127.
et Eusebianum illum metachronismum redarguit, cum perspicuum sit Herodem longe ante Iulianum L. occidisse. In Annalibus non L., ut apud Eusebium, sed LI. anno Iuliano Herodis obitus ponitur, aerae communis octavo, qui sextus numerari debuit.

Ex iis praeterea coniici potest quid sit quod Epiphanius in obscura illa Herodis annorum declaratione post IV regni eius annos Iudaeam in Romanorum ditionem penitus cessisse dicat, secutosque XXIX annos, adeo ut XXXIII. demum Herodis anno Christus natus sit. Caussa enim haec est, quod cum Eusebio Herodis initium coniicit in annum Iulianum XII., vel XIII., a quo ad XVI., qui Actiacam victoriam excepit, anni sunt quatuor.

Concludatur ex Iosephi et Dionis sententia mortuum Herodem videri anno Iuliano XLII. Quod si verum est, natalis Christi in annum XLI. cum Dekerio, vel XL. cum Keplero, conferendus erit, non ut vulgo, in XLV. De quo attentius cogitandum censeo, nec illius opinionis fautores accusandos damnandosque antea quam eorum disceptatis ac labefactatis rationibus communis Dionysii aera certius adstruatur; quod a nemine ad hanc usque diem video esse factum, nec a me praestari posse ingenue ac libenter profiteor.

EXPLICATUR EPIPHANII SENTENTIA.

Nunc Epiphanii sententia, cuius intelligendae gratia haec a nobis est instituta disputatio, exponenda videtur. Hanc enim perobscure ille sane atque impedite declarat. Quippe num. XXII. haeresis huius Christum asserit anno Augusti XLII. natum esse, Herodis XXXIII. Igitur novem annis Augustus Herodem antecessit. Sed mirum quam haec perplexe demonstret. Imperasse putat Augustum annis XIII antequam Iudaea penitus ad Romanos transiisset, ac post initium Augusti quatuor plus minus annis elapsis inter Iudaeos ac Romanos amicitiam et societatem intercessisse, tum vero procuratorem impositum, ac tributorum nonnihil indictum, donec in Romanam ditionem Iudaea penitus redacta ac vectigalis est facta, cum iam principes illi de tribu Iuda desiissent, atque Herodes peregrinus et alienigena regnum occupasset. Quae omnia (paulo post inquit) perfecta sunt, cum ab ortu Christi coepissent, anno Augusti XLII., qui et nonus erat a procuratione Antipatri, cum Iudaeos inter et Romanos pax et societas esset ac iam quartum annum regnaret Herodes. Postremo post quatuor Herodis annos et quinque procurationis Antipatri demum Iudaea penitus Romanis est subiecta, usque ad XXXIII. Herodis annum, qui est Augusti XLII., cum XXIX annis vectigalis omnino fuisset.

Hac Epiphanii oratione nullum Sphingis aenigma perplexius esse puto. Sed hoc tamen voluisse videtur: Augustum primo XIII annis imperasse, quibus nondum Iudaea prorsus Romanorum imperio cesserat, ac post quatuor priores annos
p. 128. Augusti Antipatrum quinquennio procuratorem fuisse, Herodem deinde, postquam ab Augusto regnum obtinuit, quatuor annos tenuisse. Ita fiunt ab Augusti initio anni XIII. Reliqui sunt XXIX, quibus Romani Iudaeam penitus occuparunt, usque ad Augusti XLII., Herodis XXXIII., quo natus est dominus. Nam ad XIII additi XXIX conficiunt XLII, itidemque si ad quatuor addas XXIX fient XXXIII. Hos autem XXIX annos ab eo deducit qui Actiacam victoriam secutus est, Iuliano scilicet XVI., a quo vicesimus nonus est Iulianus XLIV., quo natus ab Epiphanio Christus ponitur, Augusto XIII. et Silano coss. Ita quidem Epiphanius miscens omnia, nec historiae satis consultus. Est enim falsum imprimis Antipatrum procuratorem ab Augusto esse factum, adeoque post quatuor imperii ipsius annos, ut ex iis patet quae supra e Iosepho perstrinximus. Nam Antipater Herodis parens Iudaeam administrare coepit anno illo, quo Iulius Caesar bellum Alexandrinum gessit, qui est Urbis 707; quo eodem anno Herodes Galilaeae a patre praepositus est. Mortuus est autem Antipater anno Urbis 712., Iuliano quarto.

Ita quinque plus minus annis τὴν ἐπιτροπὴν administravit; quod innuit Epiphanius. Sed idem hallucinatus, opinor, pro Iulio Caesare Augustum scripsit, quod hunc ipsum meminisset etiam in Aegypto et Alexandriae bellum gessisse. Deinde neque illud verum est, Iudaeam post Actiacam demum victoriam ad Romanos pervenisse et ὑπόφορον fuisse, cum hactenus societas intercessisset ac tributa sive potius munera penderentur. Etenim longe ante pugnam Actiacam Iudaea Romanorum in potestatem venit et tributa persolvit. Primus, nisi fallor, Pompeius Cicerone et Antonio coss. Urbis 791. Hierosolymis expugnatis hanc ipsam urbem vectigalem reddidit. Iosephus lib. XIV. cap. XV.: καὶ τὰ μὲν Ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ φόρον Ῥωμαίοις ἐποίησεν. Mox: τούτου τοῦ πάθους τοῖς Ἱεροσολύμοις αἴτιοι κατέστησαν Ὑρκανὸς καὶ Ἀριστόβουλος πρὸς ἀλλήλους στασιάσαντες· τήν τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν. Igitur ab illo tempore Romanis Iudaea paruit nec suos reges habuit, etsi aliquandiu conflictati sunt. Hyrcano quidem pontificatus relictus est, a Gabinio praesertim qui, ut cap. X. lib. XIV. scribit, quinque synedriis in Iudaea collocatis aristocratiam constituit. Post haec adversus Hyrcanum Alexander et Antigonus Aristobuli filii aliquot annis certarunt, iisdemque pro Hyrcano strenue Antipater restitit, qui a Iulio Caesare postea τὴν ἐπιτροπὴν nactus est ac per idem tempus populi Rom. societatem et amicitiam impetravit. De quo complura Caesaris decreta apud Iosephum extant lib. XIV. cap. XVII. Sed antecedenti capite Iosephi an librarii hallucinatione accidit, ut cum senatus decretum de muris Hierosolymorum reficiendis ab Hyrcano iuniore impetratum vellet adscribere, aliud subiunxerit, quod in gratiam Hyrcani maioris factum fuerat, cui alterum Atheniensium psephisma, quod eodem pertinebat, adscripsit. Quod quidem Eusebio fraudi fuit qui ad annum tertium Iulii Caesaris, Olymp. CLXXXVIII. tertium, adnotat, decretum senatus et Atheniensium ad Iudaeos esse missum, qui per legatos amicitiam postularant. Hoc vero diu ante gestum erat sub Hyrcano seniore, ut cuivis apparet.

Haec itaque societas est illa et amicitia quam sub Augusti initium inter Iudaeos et Romanos instauratam docet Epiphanius, quae ad Iulii Caesaris tempora p. 129.
debet referri, cum Hyrcanus Iudaeorum pontifex et ethnarcha ab illo constitutus est. Ac tum quidem nonnihil tributi nomine Hierosolymitanos Iudaeosque caeteros pensitasse Iosephus indicat capite illo XVII., etsi perobscura sunt Iuliana illa decreta quae eo loco commemorantur. Posteaquam vero Iudaeorum regnum ad Herodem translatum est, non puto Romanos tributum ab illis exegisse, quod idem et Keplero videtur, cum Iudaea nondum esset in formam provinciae redacta. Quare nec in illa priore Quirini descriptione tributum ullum necesse est persolutum credere. Quo minus assentior Epiphanio qui tum vel maxime tributa a Romanis imperata scribit et XXIX annis, qui ab Actiaca clade ad natalem domini fluxerunt, ὑπόφορον τελείως παραδοθεῖσαν Ῥωμαίοις Iudaeam fuisse. Atqui post Pompeianam victoriam ac priorem ἅλωσιν nunquam Iudaea minus sub Romanorum principum potestate vel administratione fuit quam Herodis illo tempore, praesertim post Actiacam pugnam, cum apud Augustum imprimis ille gratia et autoritate floreret. Nulli itaque Romani magistratus, praesides nulli, Iudaeam obtinuerunt, nec alii, quam extraordinarii ἡγεμόνες, hoc est praesides vel procuratores, vel universe cum potestate aliqua missi, ullam Herodis in regno functionem aut iurisdictionem exercuerunt.

At in Annalibus perperam Epiphanii mens accipitur, cum id eum scripsisse narrant: *Viginti novem annis Iudaeos Romanis tributa dependisse, antequam Antipater Herodis parens Iudaeae procurator a Romanis institueretur, nec postea*

unquam cessasse. Quo nihil cum ab Epiphanii sensu, tum a veritate ipsa dici alienius potest. Anno Urbis 691., Cicerone et Antonio coss., primum a Pompeio tributum Iudaeis impositum est, a quo tempore ad Antipatri procurationem, quae anno 707. coepit, anni sunt non plures XVII, nedum novem et viginti. Herode quidem rerum potiente tributum ullum saltem ordinarium exactum fuisse neque verum arbitror, nec eius mentionem vel litera una Lucas attigit. Non enim ἀπογράφεσθαι idem valet ac censum vel tributum solvere, aut, si istud ipsum significaret, statim de ordinaria pensitatione potius intelligendum videretur quam ad extraordinariam referendum. Sed nec illud probo, quod ibidem disputatur, propterea primam illam a Quirino censionem institutam dici, quod Romano more quinto quoque anno census haberetur. Nam nec illud perpetuo tenuit, ut quinque annis vertentibus census ageretur, et aliam caussam esse manifestum est, ob quam prima haec sit appellata descriptio, videlicet quod altera post Archelai relegationem eidem Quirino mandata fuerit. De qua re vide quae Dekerius noster et Keplerus erudite commentati sunt. Neque enim censionis huius Epiphanius meminit, ut eam nobis quaestionem explicare necesse sit.

Atque ut hanc de Herodis annis disputationem aliquando concludam, si, quod Epiphanio placet, VIII. Id. Ian., quo die natus est Christus, anno Iuliano XLIV., Herodes annum agebat imperii XXXIII., eius initium in Iulianum XI. convenit, biennio tardius quam historia postulat, quae alterum Herodis initium Iuliano IX. accidisse confirmat, a quo cum Iosephus XXXIV duntaxat annos Hero-
p. 130. dem vixisse narret, Epiphanius libro I. II. septem et triginta deducit, quibus totis regnasse post primum decretum dicitur, cum horum principium a Iuliano sexto repeti debeat. Quocirca mortem Herodis confert in annum Iulianum XLVII., cum dominus quartum iam annum aetatis attigisset. Sed si vera sunt, quae Iosephus de Herode perscripsit, necesse est ut Iuliano XLII. decesserit; unde et natalis, ut diximus, domini quatuor vel quinque annis antevertendus erit. Quae quidem nos nondum ex opinione nostra constituta, sed ex Iosephi mente atque historia collecta haberi a lectoribus expendique volumus. Superest ut de Augusti anno, qui est alius natalis dominici character ab Epiphanio allatus, perstringam.

QUOTO AUGUSTI ANNO NATUS SIT CHRISTUS.

Anno Imperatoris Augusti XLII. natum esse Christum censet Epiphanius, quem annum ex quo Iudaei Romano imperio subiuncti sunt XXIX. fuisse dicit. Tria potissimum Augusti constituuntur initia. Primum ab ipso anno quo Iulius Caesar interfectus est, qui est Urbis 710., Iulianus 2. Alterum ab anno sequenti, Urbis 711. Tertium ab Actiaca victoria, sive a 2. Sept. anno Urbis 723., ut Dio testatur in exordio lib. LI. Hinc diversus ad Christi natalem annorum Augusti numerus statuitur. Sed vulgo XLII. eius anno natum esse patres affirmant, Eusebium secuti, qui idipsum Eccles. Hist. lib. I. cap. VI., et in Chronicis, scripsit. Quod autem annales ecclesiastici tradunt, eos qui in annum Augusti XLII. natalem Christi conferunt ab ipso anno quo Iulius Caesar interfectus est annos exordiri, simul quod librariorum culpa factum putant, ut cum Eusebius ipso anno Iulianae necis, qui est Olymp. CLXXXIV. primus, Augusti posuisset initium, id in sequentem translatum fuerit, quemadmodum et natalis Christi in annum tertium Olymp. CXCIV., cum secundo ex mente Eusebii competat. Neutrum mihi quidem probatur. Imprimis enim apud Eusebium in edititione Pontaci Octaviani initium alligatur anno a Caesaris nece proximo, Olympiadis secundo, natalis vero Christi anno tertio Olymp. CXCIV., quod et Pontacus ipse vir eruditus argu-

mentis approbat. Adde quod Eusebius Augustus anno imputat LVI, menses VI, hoc est inchoatum LVII. Quare cum Augustus anno Urbis 767. duobus Sextis coss. mortuus sit, XIV. Kal. Sept. annus apud Eusebium quinquagesimus septimus a Martio debuit incipere, ideoque primus incidit in Urbis 711. Itaque annus Augusti XLII. coepit Urbis anno 752., Iuliano XLIV. Iosephus vero l. II. de Excidio cap. VIII., cum imperii annos numerat LVII, menses VI, dies II, ab ipso anno Iulianae caedis orditur, et quidem postero die ab Idibus Martiis. Epiphanius autem, qui anno Iuliano XLIV. natum salvatorem credidit, VIII. Id. Ian. anno Augusti XLII. initium eius statuit Iuliano tertio, Urbis 711. Atqui nondum XLII. Ianuario mense inchoatus fuerat. Ita est. Sed κατὰ πρόληψιν secundum et quadragesimum annum a Kal. Ian. incepit, quod plerisque scriptoribus aliis est familiare. Nam p. 131.
quod ab Urbis anno 711., Iuliano 3., Augusti annos computet, argumento est temporis, quo imperavit, illa partitio, qua primum annos tredecim imperasse scribit, πρινὴ τὴν Ἰουδαίαν συναφθῆναι τελείως Ῥωμαίοις, quod anno illi qui Actiacam victoriam secutus est congruit. Iuliano scilicet XVI. Quamobrem a Iuliano tertio ad decimum quintum anni tredecim existunt; quibus additi XXIX summam XLII conficiunt, quorum postremus XLIV. Iuliano incipit et quidem ex a. d. Kal. Ian., ut dictum est. Quam ob caussam anno Augusti XLI. potius quam XLII. natalis Christi assignandus fuit cum Irenaeo, Tertulliano, aliis compluribus. Caeterum idem ille annus post Actiacam victoriam est XXVIII. Actiacos enim annos Aepypti numerare coeperunt a Iuliano XVI., Urbis 724. Itaque vicesimus octavus coepit Iuliano XLIII., idemque et sequente Iuliano, quo natus est ex Epiphanii sententia Christus, Ianuarii VI. adhuc in cursu erat, quem ille tamen XXIX. appellat; quod, nisi fallor, contra atque Alexandrini consueverant a Kal. Ian. auspicetur. Neque vero caussae quicquam fuit cur in Annalibus Eccl. mirum videretur quod Clemens et Eusebius ab Actiaca pugna annos ad natalem domini computarent XXVIII, aut quod Eusebius in chronicis Antonium et Cleopatram debellatos scripserit anno tertio Olymp. CLXXXVII., cum ea victoria anno Urbis accideret 723., Augusto III. et Messala coss., Olympiadis anno tertio. Nam Actiaci anni, quibus Clemens atque Eusebius usi sunt, non ab ipso anno in quem pugna ac victoria cecidit, sed a sequenti ineunt, Olympiadis CLXXXVII. tertio, post Antonii et Cleopatrae necem. Unde annos Augusti plerique sunt exorsi, qui propterea anno Augusti XXVIII. natum dixere Christum. Quanquam in eo negotio diligenter habenda ratio est, quid scriptores in Actiacae victoriae epocha commemoranda sibi voluerint. Nam cum *Actiacos annos* exprimunt, a Iuliano XVI., qui Actiaca victoria posterior est, incipiunt. Sin ab Actiaca victoria tot annos elapsos esse dicant, ab ipsomet pugnae navalis anno ducunt initium. Quocirca immerito Scaligero notatur eruditissimus Onufrius, quod cum natum esse Christum asseruisset Augusto XIII. et Silvano coss. (est hic annus Iulianus XLIV., Olymp. CXCIV. tertius) eundem Urbis esse statuerit 752., Actiacum 30. Scaligeri verba sunt lib. VI. de Emend.: *Nam verissimum est consulatum Augusti* XIII. *concurrisse cum anno tertio Olymp.* CXCIV. *Sed eum annum Palilium Varronianorum fuisse 752., et Actiacum 30., hoc vero falsum est. Uno enim anno plus dicit.* Sed haec cum scriberet vigilans somniabat Scaliger. Nihil enim certius est quam ex Varronis ipsiusque adeo Scaligeri ratione consulatum Augusti XIII. et Silvani ad annum Urbis 752. pertinere, Iulianum XLIV., per. Iul. 4712., cyclo solis XIX., lunae VIII., indict. II. Est etiam hic annus ab Actiaca pugna tricesimus, si annum ipsum pugnae primum numeres. Neque vero *Actiacum annum* XXX. esse dixit Onufrius, sed *post Actiacam victoriam*, hoc est Actiacum XXIX.

Postremo in aera Dionysiana extra dubitationem est, Christum Augusti XLIII., Actiaco vero XXX. natum esse. Quod si XL., vel XLI. Iuliano ex aliorum sententia ortus esset, id in XXXVIII., vel XXXIX. Iulianum, Actiacum vero XXV., vel XXVI., conveniret.

p. 132. Γεννηθέντος δὲ αὐτοῦ περὶ τὸν Ἰαννουάριον.] Luculentissimus hic locus est, in quo natalem Christi diem accuratissime circumscribit. Et quidem a. d. VIII. Id. Ian., hoc est Ianuarii VI., in quem Epiphaniorum festum incidit, natum asseverat, ex communi Aegyptiorum sententia, de qua subinde nonnihil disseremus. Sed primum singulae temporum notationes obiter percurrendae atque illustrandae sunt. Hunc igitur diem imprimis XI. Tybi esse scribit in anno videlicet Actiaco, sive Aegyptio Iuliano, cuius Thoth fixus est XXIX. Augusti, neomenia Tybi XXVII. Dec.

Κατὰ Σύρους, εἴτουν Ἕλληνας.] Syromacedonas intelligit, sive Antiochenos, qui Iulianam anni formam receperunt, quanquam illorum aera triennio Iulianum annum antecedit; appellaturque χρηματισμὸς τῆς Ἀντιοχείας, quod eo anno ἡ αὐτονομία Antiochenis permissa et Iulius Caesar dictator Antiochiae renunciatus est, Artemisii, sive Maii, XXIII. Chron. Alex. p. 438. Est hic annus Urbis 706., quo Caesar victo Pompeio rerum potitus est, per. Iul. 4666., annis ante Dionysianam aeram XLVIII. ante primum Iulianum tribus, ut ex Evagrio colligit Scaliger Isag. Can. l. III. p. 255.: rectius quam in lib. IV. de Emend. Temp. p. 226., ubi Antiochensium aeram ab editione Iuliana inchoari censet, annis ante Christi aeram XLV., ex Eusebii autoritate, qui annum Antiochensium 325. confert in annum Christi 280. Sed magna haec hallucinatio est. Nam Eusebius in Chron.: *Secundo anno Probi*, inquit, *iuxta Antiochenos* CCCXXV. *annus fuit.* Atqui Probi secundus competit anno aerae Christianae CCLXXVIII., quo anno coepit τοῦ χρηματισμοῦ Antiochensium annus CCCXXV. Sic enim Antiochensis aerae primus annus Dionysianam aeram XLVIII. solidis annis antecessit. Necesse est igitur cum anno Probi II. et Dionysiano CCLXXVII. componi Antiochensium aerae CCCXXIV. labentem, et ineuntem CCCXXV., cyclo solis VI. lunae XII. De initio Probi dicetur ad 55. de Mens. et Ponderibus. Anni, ut dictum est, forma Iuliana fuit; mensium eadem quae apud Romanos descriptio, quam in sequenti laterculo proponendam putavimus.

LATERCULUM MENSIUM ANTIOCHENORUM, SIVE ΣΥΡΟΕΛΛΗΝΩΝ.

Αὐδυναῖος	Ianuarius
Περίτιος	Februarius
Δύστρος	Martius
Ξανθικός	Aprilis
Ἀρτεμίσιος	Maius
Δαίσιος	Iunius
Πάνεμος	Iulius
Λῷος	Augustus
Γορπιαῖος	September
Ὑπερβερεταῖος	October
Δῖος	November
Ἀπελλαῖος	December

p. 133. Quae mensium concordia ex Socrate, Evagrio, Suida, veterum Conciliorum inscriptionibus et infinitis aliis testimoniis fidem meretur. Illud vero constat,

Epiphanium meros menses Iulianos intelligere. Nam Audynaei τὴν ἕκτην (perperam ἕκτου scriptum est) cum VI. Ian. comparat. Rursus enim vitiosa lectio est πέμπτη Ἰανουαρίου, pro ἕκτη. Tametsi Cornarius *quintam Ianuarii* verterit, quod nonnullis imposuit, qui haec Epiph. verba πρὸ ὀκτὼ Εἰδῶν sic accepisse videntur, quasi esset prid. VIII. Eidus, hoc est Nonis ipsis Ianuarii. Sed πρὸ ὀκτὼ Εἰδῶν et similes loquendi formulae Latinis iisce respondent a. d. VIII. Id. etc., hoc est ipso die VIII. Id., ut et alibi scripsimus. Quare ex priori nota diei, hoc est VIII. Id. Ian., corrigenda vox πέμπτη et in ἕκτη mutanda. Quod et Tybi Actiaci, sive Diocletianei, dies ipsa demonstrat, cuius XI. in VI. Ian. convenit. Ac videtur in eo, quod quintam Ianuarii diem pro sexta sumpsit, mysterii aliquid esse. Siquidem et Constantinopolitani postea V. Ianuarii die baptismum Christi celebrabant, quod in VI. vulgo confertur, ut ex Manuelis Novella I. de Feriis et Curopalate colligitur.

Κατὰ Κυπρίους, εἴτουν Σαλαμινίους.] Non est, ut quidam existimat, corruptus hic Epiph. locus, in mensis appellatione. Nam Ian. ab illus Quintus nominatur, ut a Roman. Quintilis, Sextilis, September etc. Sed mendum in voce πέμπτη subesse potius arbitror. Nisi a Ian. secundo Πέμπτον auspicati sint Salaminii. Sed verisimilius est Epiph. aut eius librarium, cum imprudens πέμπτη τοῦ Ἰανουαρίου scripsisset pro ἕκτη, idem in Salaminiorum mense fecisse. Apparet autem ex hoc loco Salamiuios annum a Septemb. Iul. Kal. auspicatos esse, quod indictionis annique primordium Constantinopolitani postea praefixerunt.

Κατὰ Παφίους Ἰούλου τεσσαρεσκαιδεκάτη.] Igitur Iuli mensis initium a XXIV. Dec. Qui si Iulianus fuit, credibile est ab aequinoctio verno circiter annum incepisse Paphios. Nam si Iulus Ianuarius est, mensis ab illo tertius in eum diem propemodum desinit, qui aequinoctio quondam attributus est.

Κατὰ Ἄραβας Ἀλέωμ.] In vulgaris Arabum mensibus neque Aleom, neque qui postea commemoratur Angalthabaith locum ullum habet. Sed neque lunares menses isti sunt; si quidem in Ian. VI. Aleom XXI. incidat, quae tum dies erat lunae XII., cyclo I. Nam neomenia ex Ptolemaicis Mulleri Tabulis contigit Dec. 26. 8. 32'., cyclo 19., anno Iuliano XLIV. De Angalthabaith idem postea demonstrabitur. Quocirca nondum lunarem annum ad civilem usum Arabes transtulerant. Nam cum Arabes nominat Epiphanius, maiorem illius gentis potioremque partem intelligit. Ac Scal. l. II. de Emend. Temp., et Isag. Can. l. II. ac III. veteres Arabes Calippica anni forma usos esse decernit, ut et Chaldaeos ac Iudaeos, Arabum vero duplicem annum facit, alterum Damascenum, sive Hagarenum, cui desultorium intercalandi morem attribuit, cuius periodus CCXXVIII annis Iulianis definit, in qua menses omnes singillatim annum inchoant vicissimque terminant: alteram anni rationem omissa intercalatione solutam ac retextam ex annis lunaribus simplicibus constituit, quam ab Indis olim usurpatam, postea etiam ab Arabibus praesertimque Mahumedanis docet. Nam qui ab Hegira numerantur anni nullo intercalationis fraeno coërciti per Iulianam seriem impune vagantur. Quod si quis requirat unde Scaligero constet vetustos Arabes desultoriam illam intercalandi formam civili praesertim usu tenuisse, aut eandem subinde retexuisse, ac mere lunarem praetulisse, ne unum quidem scriptorem affert qui id vel levissime suadeat. Quare dum confictas illas Arabum periodos operosissime describit, hoc est somnia sua prosequitur, et suo et lectoris otio intemperanter abutitur. Quo quidem in negotio est illud sane iucundum, quod eandem illam per. quae ex CCXXVIII Iulianis annis, Arabicis vero, vel solutis, CCXXXV constat, alicubi excogitatam a se dicat, alibi vero ab Arabibus et Hagarenis ab initio Iuliani anni repertam et institutam imprudens asserat. Etenim l. II. de Emend. p. 134., p. 134.

ubi de anno Hegirae disserit, *Contumacissimus*, inquit, *hic annus est, neque facile redit in gratiam cum anno Iul. etc. Quare nulla methodus hinc confici potest. Tantum magna periodus, QUAM EXCOGITAVIMUS, annorum 228, enneadecaeteridum duodecim.* At l. v. p. 485., ubi de eodem anno loquitur, *Arabes*, inquit, *Hagareni periodum 228 annorum INSTITUERUNT ex a. d.* III. *Iduum Martii anni Confusionis, cyclo lunae* XIII., *solis* XX. Et paulo post: *Triplicem enim periodum habuerunt, minorem* XXX *annorum solutorum, maiorem 210 annorum, maximam 228 annorum solarium, 235 autem Arabicorum, qua Muharram per totum contextum anni solaris vagatus redit ad eandem diem.* Idem et in lib. III. Isag. Can. repetit. Quid hoc homine facias, aut quam ei demum habeas fidem, sua se ipse confessione tam aperte ac palam induit, ut cuius anni formae ac periodi inventorem se dicit, eam ipsam vetustissimis temporibus in usu fuisse confirmet? Sed ea mihi levia ac tolerabilia videntur, cum ad alia respicio, quae in utroque illo opere temere, inconstanter ac sine autore ullo passim effutiit, quae nos brevi, si dominus dederit, in lucem apertumque proferemus, ut qui chronologicis in rebus deum illum propemodum faciunt, nihil ipsum ad eam rem praeter fastum et arrogantiam attulisse discant. Postremo quam in Antiocheni anni epocha hominis inconstantiam vidimus, eandem in Hagarenis et Arabicis hisce periodis scito esse commissam. Nam l. II. de Emend. p. 116. et l. v. p. 485. periodum Hagarenam ab anno ipso Confusionis, qui proxime Iul. primum antecessit, Arabes inchoasse tradit, per. Iul. 4668. In Isag. vero Canon. l. III. c. IX. p. 235. periodi huius epocham eandem esse docet quam et Antiochensium aerae, hoc est ab anno primo monarchiae Iulii Caesaris, per. Iul. 4666., quae secum perspicue pugnant.

Sed his nugis omissis, verisimilius est Epiphanii saltem tempore civilem Arabum annum solarem fuisse, et aliis quam qui vulgo circumferuntur nominibus menses appellatos esse. Simplicius, uti Scaliger observat, a vere annum suum Arabes inchoasse scribit. Alexandrinum vero Chronicon p. 597. notat Candido et Quadrato coss. Petreos et Bostrenos, qui Arabiae populi sunt, ab hoc ipso anno tempora sua numerare, qui est aerae Dionysianae CV., Traiani Imp. octavus.

Κατὰ Καππαδόκας Ἀταρτὰ ιγ.] Lunaris igitur Cappadocum mensis extitit; quandoquidem cum Tebeth Iudaico convenit. Imo vero neuter accurate lunaris fuit, cum novilunium medium Dec. 26. competat. Quare si Iudaei ἀπὸ τῆς συνόδου neomenias civiliter deduxissent, Ian. VI. nonnisi XII mens. habuissent. Sin quod aliis placuit, uti glossa c. VII. par. I. Iad R. Maemonidae testatur, neom. nunquam eo die constituta, in quem Molad incideret, neomenia Tebeth XXVII. Dec., Ianuarii autem VI. duntaxat undecima convenit. Scal. lib. VI. de Emendat. cum de anno natali Christi disputat, Epiphanium redarguit, quod Tebeth pro Sebath posuerit. Sed reprehendendus ipse potius, qui ad commentum suum de Calippica periodo a Iudaeis tunc temporis observata Epiphanium adstringere voluit; de qua re paulo post agetur in Disputatione de anno Dominicae Passionis. Fuit hic igitur mensis Tebeth, non Sebath; et est omnino ad Iudaicam illam pe-
p. 135. riodum, quam postea ex Epiphanii mente describemus, accommodatissimus hic locus. Etsi duorum alterum accidisse suspicor, ut vel ιδ' pro ιγ' scripserit Epiphanius, vel quoniam Ianuarii V. pro VI. imprudens usurpaverat, ad eam respiciens XIII. Tebeth adscripserit. Erat enim ex methodo nostra Tebeth 14. Quippe ogdoëcontatessaraeteridis annus iste fuit L., cyclo solis IX., lunae I., a Kal. Ian. anni Iuliani sequentis neomenia Nisan Apr. II., fer. IV. Erat annus simplex ordinarius. Igitur Tebeth, sive X. mensis iniit Dec. XXIV. Unde Ianuarii V. Tebeth dies erat XIII., sexto vero Ian. XIV. In quo vides, id quod methodus nostra repromittit, biduum fere iam anticipasse neomeniam civilem, cum dimidia periodus effluxisset. Nam a XXVI. Dec. ad XXIV. retrocessit. Quare vel hic unus locus ostendit nos per. illam ad Epiphanii rationes εὐστοχώτατα digessisse. Vide infra in illa Diatriba de Passione Domini.

Κατὰ Ἀθηναίους Μαιμακτηριῶνος.] Ianuarium Athenienses Maemacterionem vocarunt. Quod ne quis errore librarii factum putet, affirmatur ex eo quod paulo post Novemb. Metagitnionem appellat. Est autem hic locus ad Attici anni, cuiusmodi per illa tempora fuit, ac mensium dispositionem intelligendam observatione dignissimus. Primum enim solarem annum fuisse docet consensus Maemacterionis cum Ianuario. Sed videndum quodnam anni caput fuerit. Primus Atticorum mensium Hecatombaeon fuit; a quo, si Gazae credimus, quartus est Maemacterion, Scaligero vero quintus. Utrius verior opinio sit hoc loco disquirendum. Duo in ordinatione mensium Gazae errata corrigit Scaliger: alterum quod Maemact. IV. loco posuerit eique Pyanepsionem subiecerit, alterum quod Anthesterionem post Pyanepsionem collocaverit, instante iam hieme. Contra quae Scaliger Anthesterionem vernum mensem esse et μετὰ χειμῶνα statuit, unde post Γαμηλιῶνα constituit, Maemacterionem vero praecipitanti iam autumno tribuit, quintum ordine et a Pyanepsione proximum. Utriusque sententiae, ut a lectore facilius percipiatur, laterculum subiecimus.

MENSES ATTICI.

Ex Theodoro Gaza.	Ex Scaligero.
Θερινοί	Θερινοί
Ἑκατομβαιών	Ἑκατομβαιών
Μεταγειτνιών	Μεταγειτνιών
Βοηδρομιών	Βοηδρομιών
Ὀπωρινοί	Ὀπωρινοί
Μαιμακτηριών	Πυανεψιών
Πυανεψιών	Μαιμακτηριών
Ἀνθεστηριών	Ποσειδεών
Χειμερινοί	Χειμερινοί
Ποσειδεών	Γαμηλιών
Γαμηλιών	Ἀνθεστηριών
Ἐλαφηβολιών	Ἐλαφηβολιών
Ἐαρινοί	Ἐαρινοί
Μουνυχιών	Μουνυχιών
Θαργηλιών	Θαργηλιών
Σκιῤῥοφοριών	Σκιῤῥοφοριών

In hac Atticorum mensium recensione quaedam recte Scaliger adversus Gazam defendit, alia perperam ac falso. Quod enim Anthesterionem verno tempori adscribit, non inclinativam autumno, praeclare facit. Sed de Maemacterione ac p. 136.

Posideone parum commode sensisse mihi videtur. Primum Boëdromioni Pyanepsionem, non Maemacterionem adiungit, idque compluribus argumentis persuadere nititur; quae omnia, si unius Harpocrationis testimonium excipias, irrita sunt et inania. Sic autem ratiocinatur: Pyanepsion, ut autor est Plut. Tract. de Iside, congruit Athyr, hoc est Novembri. Posideon autem est Ianuarius, ut Plut. in Caesare scribit, cum semper post brumam incipiat. Atque idem Plut. in Demosth. tres istos menses continuat, Metagitnionem, Boëdromionem, Pyanepsionem. Cum igitur et Pyanepsion sit November et Posideon Ianuarius, nullus alius Decembri congruere potest praeter Maemacterionem. Ad haec Diodorus l. III. continuat hos duos menses Maemacterionem et Posideonem.

Sed eiusmodi est ratio Scaligeri, ut ad contrariam Gazae sententiam approbandam aptior excogitari nulla possit. Nam si Pyanepsion Novembri respondet, Hecatombaeon autem Iulio, ut eidem Scaligero placet, Metagitnion Augusto, Boëdromion Septembri, quis Octobrem alius praeter Maemacterionem sibi vindicabit? Pessime itaque quartam illi sedem attribuit, ac τῶν ὀπωρινῶν primum facit, si Novembri congruit. Sane Pyanepsionem quintum potius quam IV. esse numerandum ex eo colligitur, quod hiemi quoque tribuatur. Nam Thesmophoria Pyanepsione mense fiebant, ut Plut. in Demosth. significat. Thesmophoria porro in hiemem incurrere testatur Aristophanes Θεσμοφοριαζούσαις. Apud quem Agathonis servus de Thesmophoriorum tempore sic loquitur:

— — — — αὐτὸς γὰρ ἔξεισι τάχα
Καὶ γὰρ μελοποιεῖν ἄρχεται, χειμῶνος οὖν
Ὄντος κατακάμπτειν τὰς στροφὰς οὐ ῥᾴδιον
Ἢν μὴ προίῃ θύραζε πρὸς τὸν ἥλιον.

Accedunt rationes aliae, quas a Theodoro propositas Scaliger dissimulat Ut inter alia, quod Arist. l. VI. de Hist. Anim. c. XXIX. Boëdromioni Maemacterionem subiungit, ubi de cervorum initu loquitur: ἡ δὲ ὀχεία γίνεται μετ' Ἀρκτοῦρον περὶ τὸν Βοηδρομιῶνα καὶ Μαιμακτηριῶνα. Qui locus Scaligero silentium indicit, et Gazae opinionem astruit. Duo enim ex iis verbis recte concludit. Alterum, Maemacterionem paulo post Arcturi ortum incipere, alioqui frustra Maemacterionem Boëdromioni subiiceret. Arcturus autem circa autumnale aequinoctium oritur. Nam Theophrastus κερωνίαν florere dicit περὶ Ἀρκτοῦρόν τε καὶ ἰσημερίαν. Galenus insuper, ἔστι μὲν, inquit, ὡραιότατον τῆς ἐλάτης τὸ σπέρμα περὶ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ Ἀρκτούρου, ὅστις καιρὸς ἐν Ῥώμῃ ὁ καλούμενος μὲν Σεπτέμβριός ἐστι. Quare modicum a Septembri distare Maemacterionem necesse est. Alterum, quod Gaza colligit, est, Maemacterionem Boëdromioni proximum esse. Nam quoties duos menses ita copulat, ut aliquid praesertim circa tempus certum accidere illis mensibus dicat, continuos esse menses ostendit. Ita cum de bobus agit: ἄρχονται τῆς ὀχείας αἱ βοῦς περὶ τὸν Θαργηλιῶνα μῆνα καὶ Σκιρροφοριῶνα. Multo magis, cum praeterea certum tempus et cardinem adiungit, ut περὶ τροπὰς et περὶ τὸν Ἀρκτοῦρον. Tum enim προσεχεῖς illi menses habendi sunt. Prae-
p. 137. terea l. VI. c. XII. scribit idem Aristoteles imbecilliora quaeque tam in piscium quam in avium genere appetente frigore prius in commodiora loca migrare, ut coturnices ante quam grues. Τὰ μὲν γὰρ μεταβάλλει τοῦ Βοηδρομιῶνος, τὰ δὲ τοῦ Μαιμακτηριῶνος. At vero grues mense proximo ab eo quo coturnices avolant migrare cernimus. Est igitur Maemacterion Boëdromioni proximus. Postremo idem Aristoteles l. VI. c. XI. scribit inter γαλεούς, quos mustelas Gaza vocat, eum qui ἀστερίας dicitur, ἄρχεσθαι ὀχεύεσθαι Μαιμακτηριῶνος μηνός. Quod statim post aequinoctium contingere piscatores testantur. Iam quod ad Plutarchum spectat,

qui cum Boëdromione Pyanepsionem continuat, errat profecto Scaliger. Plutarchus enim paucis mensibus post reditum in patriam vixisse Demosthenem scribit. Nam Metagitnione mense praelium ad Cranonem contigit; Boëdromione vero praesidium in Munichiam introductum, Pyanepsione demum obiit Demosthenes. Non dicit sequenti post Boëdromionem mense mortuum esse. Potuit igitur medius intervenire Maemacterion. Idem et de Diodori loco iudicium esse debet, qui ita scribit: Ἀπὸ μηνὸς ὃν καλοῦσιν Ἀθηναῖοι Μαιμακτηριῶνα τῶν ἑπτὰ τῶν κατὰ τὸν ἄρκτον ἀστέρων οὐδένα φασὶν ὁρᾶσθαι μέχρι τῆς πρώτης φυλακῆς, τῷ δὲ Πωσειδεῶνι μέχρι δευτέρας. Non enim continuo post Maemacterionem Posideonem sequi declarat, cum et verba ista, ἀπὸ Μαιμακτεριῶνος, de mense non absoluto possint accipi, cui sit proximus alter, hoc est Pyanepsio. Ita demum res eo redigitur, ut praeter Harpocrationem sententiae suae vindicem habeat neminem. Scribit enim in lexico Maemacterionem πέμπτον εἶναι μῆνα. Sed vel τέταρτος pro πέμπτος rescribendum, vel si nihil hic a librario peccatum est, non dubium est quin pluris apud nos Aristotelis et Plutarchi quam grammatici unius autoritas esse debeat.

Sequitur immanis Scaligeri stupor, dum Posideonem ita cum Ianuario comparat, ut post brumam incipiat, quo nihil falsius. Aristoteles l. V. c. IX. de thynnide: ἔστι δὲ ὁ μὲν πρῶτος τόκος περὶ τὸν Ποσειδεῶνα πρὸ τροπῶν. Theophrastus lib. VII. cap. I. de diverso sementis tempore: χειμερινοῦ γὰρ ἀρχὴ μετὰ τροπὰς θερινὰς τοῦ Μεταγειτνιῶνος, τοῦ δὲ δευτέρου πάλιν μετὰ ἡλίου τροπὰς χειμερινὰς τοῦ Γαμηλιῶνος μηνός. Incidit igitur Posideon ante solstitium hibernum, Gamelion post solstitium. Plutarchus autem in vita Caesaris Posideonem cum ineunte duntaxat Ianuario confert: Χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἱσταμένου Ἰανουαρίου μηνὸς (οὗτος δ' ἂν εἴη Ποσειδεὼν Ἀθηναίοις). Nam lunaris Posideon nonnunquam Ianuarii partem aufert. Idem et Suidas perspicue docet his verbis: Ποσειδεὼν μὴν παρ' Ἀθηναίοις οὕτω καλούμενος Δεκέμβριος. Quod vero Γαμηλιὼν proximum a solstitio locum habeat, declarat Aristot. I. Meteor. c. VI.: Ἐπὶ δὲ ἄρχοντος Ἀθήνησιν Εὐκλέους τοῦ Μόλωνος ἐγένετο κομήτης ἀστὴρ πρὸς ἄρκτον, μηνὸς Γαμηλιῶνος περὶ τροπὰς ὄντος τοῦ ἡλίου χειμερινάς. Haec nobis paulo accuratius demonstranda fuerunt, quod et Epiphanii locus ita postularet, et quod indigne ferrem eruditos nonnullos a Scaligero in eundem errorem inductos. E quibus unus asserit imperite omnes ante illum Maemacterionem quartum mensem numerasse. Qui quidem tot convictus rationibus cedat necesse est, et quod a Scaligero didicerat, tandem aliquando dediscat. Caetera quae ad Atticorum mensium disputationem et multa et exquisita dici possent, suum locum habebunt in eo opere quo temporum doctrinam a Scaligeri somniis deo aspirante vindicabimus.

Illud unum lectorem necesse est admoneri, eosdem illos Atticos menses alias p. 138.
lunares esse, alias non lunares, sed tricenarios, vel certe Iulianos. Si lunares, certam nullam in Iuliano contextu sedem obtinent, sed ultro citroque vagantur. Quae varietas efficit ut non iisdem Iulianis mensibus a scriptoribus imputentur. Epiphanius hic de tricenariis, aut utique Iulianis loquitur, de quo paulo post agemus. Caput anni, si vera sunt quae pro Gazae sententia supra disseruimus, ab Octobri Iuliano deducitur. Nam Metagitnion in Novembrem convenit. Ergo Hecatombaeon Octobrem occupat, a quo mense Syromacedonicam periodum orditur Scaliger. Videntur post Constantinianas indictiones novum illud Iuliani anni primordium statuisse et Hecatombaeonem in Maemacterionis locum subrogasse. Alioquin nihil est certius quam Hecatombaeonis περὶ τὰς τροπὰς θερινὰς collocatum fuisse. Lunaris enim Hecatombaeonis neomenia fuit illa, quae solstitio propior esset, tam ante quam post solstitium; id quod adversus Scalige-

rianos alio loco probabitur. At in Iuliana, sive fixa stabilique anni forma, Hecatombaeon haesit in Iulio, reliqui sequentes Iulianos menses obtinuerunt. Plutarchus cum Atticorum mensium meminit, nonnunquam fixos illos ac Iulianos intelligit. Quod autem eorum seriem Athenienses retexuerint et Hecatomb. statione dimoverint, haud scio an ex alio scriptore quam ex hoc Epiphanii loco constare possit.

Πρὸ ἓξ Εἰδῶν Νοεμβρίων.] Neomenia Athyr Actiaci, vel Diocletianei, convenit v. Kal. Nov., hoc est Octobr. xxviii. Ergo duodecimus Athyr Novembris octavo, sive vi. Eid. Nov., quod et num. xvi. supra dixerat, lx. die ante Epiphania. Perperam itaque postea, n. xxviii., πρὸ ὀκτὼ Εἰδῶν Νοεμβρίων a librario scriptum.

Κατὰ Σαλαμινίους.] Neomenia Choiac incidit iii. Novemb., quem mensem tertium appellat, sive quod plures eiusdem nominis essent, ut apud recentiores Arabes duo Rabiu sunt, totidemque Giumediu, sive quod ordine tertius esset. Unde et quintus in Ianuarium incurrit. A. iii. Nov. ad Kal. Ian. comprehensis Kal. ipsis dies sunt solidi lx, qui menses duos tricenarios efficiunt. Nam ii. Ianuarii πέμπτος mensis iniit. Videntur Salaminii aequabilem et Aegyptiacam mensium ascivisse.

Κατὰ Παφίους.] Apogonici neomenia coepit Octob. xxiv. Iulus iniit Decemb. xxiv. A die xxiv. Octob. ad xxiii. Dec. dies sunt lxi, qui sunt duo Paphiorum menses. Quare Apogonicus Paphiorum fuit November, Iulus December.

Κατὰ Ἄραβας.] Neomenia Angalthabaith Octobris xviii. competit, a quo die ad xvi. Dec. dies sunt lx, sive duo menses Aegyptiaci, quibus usi sunt Arabes illis temporibus. Nam neomenia Aleon paulo ante coepit Decembris xvii.

Κατὰ Μακεδόνας Ἀπελλαίου.] Macedonici mensis, cum de tempore natalis ageret, mentionem omisit. Convenit porro Apellaei neomenia cum Paphiorum Apogonico. Nam utraque iniit Octobris xxiv. Sed neutra lunaris extitit. Apud mediae vetustatis scriptores, praesertim Christianos, nonnunquam Macedonici menses cum Syromacedonicis, quos et Graecorum menses appellant, confundi
p. 139. videas; ut in insigni illo Anatolii loco, quem in sequenti Diatriba declarabimus, alias vero discerni, ut hoc loco fecit Epiphanius. Et certe Syromacedonicorum mensium alius in anno Iuliano situs quam Macedonicorum fuit, non modo veterum, quos lunares fuisse suspicamur, sed etiam recentiorum ac fixorum. Ac posteriorum quidem, hoc est Macedonicorum, apud antiquos series obscura est ac difficilis, quod de ea varie praestantissimi scriptores existimasse videantur. Sed omissa modo quaestione, vel in aliud potius dilata, tempus sic omnino statuo: Principem mensium locum extitisse qui Hecatombaeoni responderit, quod in Alexandri vita testatur Plutarchus. Galenus quoque in lib. i. Epidem. aequinoctium autumnale κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Δίου μηνὸς fieri scripsit, ineunte vero Peritio solstitium hibernum, aequinoctium vernum Artemisio, aestivum solstitium Loo. Quod vel de Iulianis ac fixis mensibus accipi potest, vel de lunaribus, eo videlicet sensu, ut sub quatuor illos anni cardines totidem illi menses ineant. Favet huic coniecturae Iosephus, qui persaepe Xanthicum Nisan esse dicit, ut Origen. lib. i. cap. iii., et lib. iii. cap. ix. et x., libro vero viii. cap. ii. Iiar cum Artemisio componit, lib. viii. cap. iii. Hyperberetaeum cum Tisri, Dium cum Marchesuvan lib. i. cap. iii., Chasseu cum Apellaeo lib. xii. cap. vii. Adde iis astronomica quaedam exempla in Chaldaica periodo apud Ptolemaeum. Quae omnia alibi diligentius explicantur. Inter Macedonicorum mensium ex iis omnibus ordo iste constituendus est.

Menses Iudaici.	Menses Macedonici.	Menses Attici.	Menses Iuliani, quibus fere caeteri respondent.
Nisan	Ξανθικὸς	Ἐλαφηβολιών	Martius
Iiar	Ἀρτεμίσιος	Μουνυχιών	Aprilis
Siuvan	Δαίσιος	Θαργηλιών	Maius
Thamuz	Πάνεμος	Σκιῤῥοφοριών	Iunius
Ab	Λῷος	Ἑκατομβαιών	Iulius
Elul	Γορπιαῖος	Μεταγειτνιών	Augustus
Tisri	Ὑπερβερεταῖος	Βοηδρομιών	September
Marchesuvan	Δῖος	Μαιμακτηριών	October
Chasseu	Ἀπελλαῖος	Πυανεψιών	November
Thebeth	Αὐδυναῖος	Ποσειδεών	December
Schebath	Περίτιος	Γαμηλιών	Ianuarius
Adar	Δύστρος	Ἀνθεστηριών	Februarius

At in epistola Philippi Macedonum regis, quae est apud Demosth. περὶ Στεφάνου, Lous cum Attico Boëdrom. componitur, ut alius per illa tempora mensium apud Macedonas contextus fuisse videatur. De quo alias. Nunc illud, quod dixi, ex diagrammate constat, Macedonicos menses uno fere mense Syromacedonicis anteriores esse. Nam Xanthicus exempli caussa Syromacedonum est Aprilis Iulia- p. 140.
nus, Macedonicus vero tametsi cum lunaris est Aprili nonnunquam respondeat, saepius tamen in Martium incurrit, maioremque illius partem occupat. Caeterum apud Epiphanium hoc in loco pro Ἀπελλαίου ιϛ', Scaliger lib. v. de Emendat. pag. 482. B. corrigit Ἀπελλαίου ζ'. Qua ratione Apellaeus Macedonicus Novembris iii. coeperit. Quod verumne sit nescio.

Κατὰ Ἀθηναίοις Μεταγειτνιῶνος ἑβδόμη.] Constat ex iis quae paulo ante disputata sunt, Maemacterionem ab Hecatombaeone esse quartum, quod et hic locus evidenter demonstrat. Nam Metagitnion proximus est ab Hecatombaeone. Igitur Epiphanii saeculo Hecatombaeon October erat, Maemacterion Ianuarius. Neomenia Maemacterionis congruit Kal. ipsis Ianuarii. Nam vi. Maemact. eadem est Ianuarii vi. Atqui neomenia Metagitnionis non convenit Kal. Nov. Quippe viii. Nov. vii. duntaxat est Metagitnionis; nisi mendum sit in Epiphanii codice. A secunda Nov. ad ultimatam Dec. dies sunt lx, menses Atheniensium duo. Proinde non Iulianis, sed aequabilibus et Aegyptiacis mensibus usi sunt Athenienses, cum primum fixum et stabilem annum adhibuerunt. Imo vero idipsum apud illos antiquissimam fuisse non primus Scaliger, ut gloriatur, sed Gaza ante illum docuit lib. de Mensibus, ubi de anno disputat. Etenim annus, inquit, apud illos erat duplex; alter dierum ccclx, cuius in fine appendices v dies inserebantur, ad quos quarto quoque anno dies unus accedebat, alter lunaris fuit. In priore forma tricenarii menses erant, ad modum Aegyptiaci anni, ultimus mensis v vel vi diebus auctior erat. Haec Gaza. Quod utrum priscis illis temporibus usu populari receptum fuerit, alibi disseritur. Post Iulianam quidem editionem, atque Epiphanii saeculo, eiusmodi annum observatum Athenis fuisse ex hoc Epiphanii loco coniici potest. Ut enim Aegyptiacus annus mensibus tricenariis constans, cum hactenus diei intercalaris omissione per Iulianum annum evagaretur, recepto anno Iuliani typo tricenarios menses nihilominus retinuit, cum ἐπαγομέναις v. et interdum vi, ita credibile est Athenienses in anno suo fecisse, ut tricenis duntaxat diebus singuli menses decurrerent, nec ad Iulianorum mensium descri-

ptionem quadrarent. Scaliger quidem IV. de Emendat. pag. 227., ubi de anno Iuliano Athen. agit, hos ipsos putat non modo Iulianum annum, hoc est solarem et fixum, verum etiam Iulianos menses admisisse, et Hecatombaeonem neom. Kal. ipsis Iulii convenire. Sed in eo probando mirum quam inscite imperiteque versetur. Sic enim disputat: Lucianus in vita Peregrini statim post Olympiacum ludum, cum adhuc frequens mercatus esset, circa mediam noctem Peregrinum se in rogum iniecisse narrat, commodum exoriente luna. Contigit Peregrini mors Eusebio teste Olymp. CCXXXVI., cyclo XIV. Igitur Iulii XVII. luna erat XX., aut XXI., et ideo circa mediam noctem oriebatur. Atqui Olympiacus agon celebrari solebat XV. die mensis primo. Itaque cum eo saeculo Hecatombaeon idem esset qui Iulius, XV. Iulii celebratus est agon, et tertio die a certamine finito luna erat XX. En criticum hominis acumen. Demonstrandum erat, Hecatombaeonem Atticum fixum fuisse in Kal. Iuliis. Ad id Luciani testimonium Heca-
p. 141. tombaeonem pertinet, profert, quod ad rem nihil omnino pertinet. Si quid enim ex eo de neomenia mensis efficitur, ad Elidensium, non ad Atheniensium annum ac mensem refertur. Nam in Elide, non Athenis gesta sunt, quae a Luciano narrantur. Deinde illum ipsum Luciani locum quam negligenter attigit! Non enim scribit circa mediam noctem exortam esse lunam, sed amicum illum, ad quem diverterat, circa mediam noctem ad id spectaculum profectum: περὶ μέσας νύκτας ἐξαναστὰς ἀπῄει εὐθὺ τῆς Ἁρπίνης· ἔνθα ἦν ἡ πυρά, στάδιοι πάντες οὗτοι εἴκοσιν ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὴν ἱππόδρομον. Mox vero subiicit: καὶ ἐπειδὴ ἡ σελήνη ἀνέτειλεν, — πρόεισιν ἐκεῖνος. Accidere itaque potuit ut duabus, vel tribus, horis a media nocte iam elapsis apparere luna coeperit. Sed neque tertio vel secundo potius, quam IV. vel V. a celebritate die istud evenisse debuit. Scribit enim Lucianus finitis iam Olympiacis ludis Peregrinum diem de die trahentem demum certam in noctem condixisse: ὁ δὲ αἰεὶ ἀναβαλλόμενος νύκτα τὸ τελευταῖον προειρήκει ἐπιδείξασθαι τὴν καῦσιν. Ad haec quis Scaligerum docuit, XV. Iuliani mensis, hoc est Iulii, non autem lunaris, Olympiacos illos agones de more celebratos esse? Quam haec vana et ἀνάρμοστα sint nemo non videt. Certe Calvisius Olympiadem illam CCXXXVI. Augusti XII., non Iulio peractam existimat. Qui et ipse tamen puerili prorsus errore in illa Peregrini historia sese traduxit, dum scribit Peregrinum Christianum esse factum anno Christi LXXIII., Olymp. CCXIII. In quo centum propemodum annis aberrat. Nam Peregrini mors incidit in Olymp. CCXXXVI., annum Christi CLXV. Vixit autem Herodis Attici tempore sub M. Aurelio Antonino, ut ex Philostrato lib. II. de Vit. Soph. in Herode colligitur, nec non et ex Luciano in illius vita.

Κατὰ Ἑβραίους Μαρεσουάν.] Epiphanius Christi baptismum assignat ei anno qui coss. habuit Silvanum et Nervam, qui est Iulianus LXXIII., Novembri mense, cum XXIX annos, menses X implesset. Novilunium medium hoc anno incidit in Nov. VI., horis aliquot post initium noctis, cyclo X. Quare si Novembris dies VIII. Marchesuvan Iudaici dies est VII., neomenia Iudaica iniit Novembr. II, et V solidis diebus novilunium antecessit. Nam Iudaice novilunium quadrabat in Novembris VII., feria I. Sed non puto tantum ab illis dissimulatam fuisse lunarem προήγησιν. Et erratum fortassis est, ut pro ἑβδόμῃ, τρίτῃ vel δευτέρᾳ, vel certe τετάρτῃ, legendum sit, quo tolerabilis neomeniae labes intercesserit. Quin et alius error est in mensis appellatione. Non enim Marchesuvan, sed Chasseu esse debet, si modo lunaris ille mensis fuit. Quod quidem fieri non potest, si integer sit hic Epiphanii locus et Iudaici mensis sexta novilunium commissum fuerit. Quid si aut Iudaei tunc temporis, aut Epiphanius ipse Iudaicorum mensium vocabula Iu-

lianis mensibus tribuerit? Ac tunc October Tisri, November Marchesuvam fuerit. Sed huius rei praeter coniecturam nihil habemus.

N. XXV. Τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτόν.] Priore τῆς κηρύξεως anno neminem adversatum esse Christo neque verum est, neque ex Epiphanii, vel eorum omnium qui tria duntaxat paschata numerant, opinione defendi potest, ut ad num. XXVIII. demonstrabitur, ubi quae hoc loco dicuntur diligentius excutienda sunt.

DE ANNO ET DIE DOMINICAE PASSIONIS AD HAERESIN LI. p. 142.
DIATRIBA ALTERA.

VARIAE PRISCORUM SENTENTIAE DE ANNO PASSIONIS.

Omnis quae de aliqua re instituitur disputatio certis ex rebus minimeque dubiis debet proficisci; quae aut per sese ipsae verae sint, aut inter eos qui disputant pro veris ac professis habeantur. Quamobrem qui verum passionis annum indagare student, imprimis ea quorum certa sit fides eligere debent, ac principiorum sive ἀξιωμάτων loco ponere. Ac sunt nonnulla de quibus Christiano dubitare nefas omnino videatur, cuiusmodi ista sunt, sub Tiberio Caesare ac procuratore Pontio Pilato passum esse; tum vero parasceve sabbati, sive feria VI., aut si quid aliud est, quod sacrorum librorum auctoritas confirmat. Quibus si contenti eruditi homines fuissent neque suis nos opinionibus ac coniecturis, tanquam scripturae aut ecclesiae decretis, adstrinxissent, multo et veritati melius et posteritati consuluissent. Sed est genus hominum, qui ea quae consensu recepta vulgi et aliquot abhinc saeculis auctoritatem nacta non nimis vetera ac diligenter excussa sunt, timide nimis deosculantur, ac propemodum serviliter, eorumque fidem et assensionem ab invitis exprimere ac pro ecclesiae dogmatibus conantur obtrudere. Quorum est quidem hac in parte commendandum studium, quod cum in ea tempora inciderimus, quibus magna est novitatis hominibus iniecta cupiditas, ne ad religionis fideique damnum publicae ille insaniae morbus erumperet, in eam partem peccare maluerunt quae est cautior. Verum uti pio homini ac catholico magna est vetustatis habenda ratio, in iis vero quae ab ecclesia sancita sunt, ne levissime quidem haesitare licet, ita magnopere illud cavendum, ne pro veteribus et sacrosanctis habeantur illa quae paucis abhinc saeculis emerserint, neve ad falsitatis patrocinium speciosum illud ecclesiae ac publicae consensionis nomen transferatur. Quam quidem ecclesiasticae autoritatis adscribendae licentiam cum in aliis impune versatam, tum in ea quam tractamus natalis ac passionis dominicae quaestione grassatam animadvertimus. In qua plurima velut ex communi ecclesiae deprompta fide iactari solent quae aut falsa sunt aut falsorum simillima.

Ne longe exempla repetamus, occurret Bedae sanctissimi hominis et eruditissimi decretum illud, quod in hunc locum distulimus. Hic igitur cap. XL. libri de Temporum Ratione, de aetate ac passione domini in haec verba pronunciat: *Habet enim nisi fallor, ecclesiae fides, dominum in carne paulo plus minus quam* p. 143.
XXXIII *annis usque ad suae tempora passionis vixisse, quia videlicet* XXX *annorum fuerit baptizatus, sicut evangelista Lucas testatur, et tres semis annos post baptisma praedicaverit.* Subiicit deinde: *Sancta siquidem Romana et apostolica ecclesia hanc se fidem tenere et ipsis testatur indiculis, quae suis in cereis annuatim inscribere solet, ubi tempus dominicae passionis in memoriam populis revocans*

numerum triginta semper et tribus annis minorem quam ab eius incarnatione Dionysius ponit, adnotat. *Denique anno ab eius incarnatione iuxta Dionysium* DCCI., *indictione* XIV., *fratres nostri, qui tunc fuere Romae, hoc modo se in natali domini in cereis S. Mariae scriptum vidisse et inde descripsisse referebant: A passione domini nostri IESU Christi anni sunt* DLXVIII etc. Addit postea: *Nam quod dominus* XV. *luna feria* VI. *crucem ascenderit et una sabbatorum, id est die dominica, resurrexerit a mortuis, nulli licet dubitare catholico.* Haec ille. Duo hic, fidei atque ecclesiae decreta proponuntur: alterum, Christum dominum aetatis anno XXXIII. iam expleto, XXXIV. vero inchoato, passum esse, aerae videlicet Dionysianae XXXIV., quia cum XXX. aetatis anno baptizatus fuerit, tres deinde annos cum semisse vixit; unde XXXIV. anno mortem obierit oportet. Quare hinc etiam aliud ecclesiae dogma nascitur, Christum quatuor peregisse paschata, quorum in postremo mortuus est. Alterum ecclesiae decretum, *de quo nulli fas est dubitare catholico*, eiusmodi ponitur, *Christum* XV. *luna passum esse.* Hunc Bedae locum, velut firmissimum quoddam chronologiae munimentum usurpare identidem optimi viri ac doctissimi solent, eoque potissimum telo superior illa Dekerii nostri sententia in Annalibus oppugnatur. Verum illo ipso loco pugnantia secum ac contraria Beda profitetur. Etenim qui vixisse tot annis quempiam asserit, eum, opinor, annum primum numerat quo in lucem editus est, non eum complectitur, quo in matris utero fuit. Hunc igitur si Beda velit excipere, cum is sit aerae Dionysianae primus, ut supra declaravimus, tres ad triginta supererunt anni, quorum in ultimo Christus passus est, aerae tricesimo quarto. Itaque non amplius quam XXXII annis, mensibus tribus Christus vixerit, contra illud ecclesiasticae fidei decretum.

Sed manifestius implicat sese, dum ita concludit: *Quoniam* DXXXII *annis circulus paschalis circumagitur, his adde* XXXIII, *vel potius* XXXIV, *ut illum ipsum quo passus est dominus attingere possis annum, fiunt* DLXVI. *Ipse est ergo annus dominicae passionis et resurrectionis a mortuis, quia sicut* DXXXIII. *primo, ita* DLXVI. *tricesimo quarto per universos solis et lunae concordat discursus.* Omnino statuit anno aerae Dionysianae DLXVI., qui est cycli DLXVII., easdem neomenias ac ferias recurrisse quae erant anno aerae XXXIV., cycli XXXV. Ex quo ita colligit: *Et ideo circulis beati Dionysii apertis, si* DLXVI. *ab incarnatione domini contingens annum* XIV. *lunam in eo* IX. *Kal. Apr. feria* V. *repereris, et diem paschae dominicum* VI. *Kal. Apr., luna* XVII., *age DEO gratias, quia quod quaerebas, sicuti ipse promisit, te invenire docuit.* Quis haec a Beda per ironiam dicta suspicetur? quod Bridefertus Ramesiensis in scholiis adnotavit. *Ironice*, inquit, *dicit hoc, dum nullo modo invenitur.* Sed haec scholiastes ipse ridicule. Neque enim ridendi caussam ullam habuit Beda, cum ista scriberet. Quin ut ex toto illo capite liquet, quid sentiret ipse plane aperteque significavit. Atqui eiusmodi
p. 144. illa sunt, ut per ironiam esse dicta plurimum Bedae ipsius interfuerit. Sunt enim absurdissima. Quippe anno Christi XXXIV., cyclo solis XV., lunae XVI., litera dom. C, novilunium Nicaenum (quod, ut saepe monui, olim etiam ad Christi saeculum accommodabant) contigit Martii VIII., luna decimaquarta, XII. Kal. Aprilis, sive Martii XXI., pascha V. Kal. Apr., sive Martii XXVIII., ut ex Dionysii ac Bedae cyclis apparet. Iidem characteres anno DLXVI. congruunt. Non igitur annis istis luna XIV. incidit in IX. Kal. Apr., feria V., pascha vero in VI. Kal., quod ut eveniat, cyclus esse debet lunae XIII., solis XXI., hoc est Christianae aerae XII. Quamobrem ut vera sint quae a Beda traduntur, non XXXIV. aetatis anno, sed XII. mortuum esse Christum oportet. Sed utcunque adscripti a Beda Martii dies ha-

beant sese, si anno illo XXXIV. passus est Christus, non potest luna XV. id accidisse. Nam Nicaena XIV., quae Christi tempore XIII. erat, convenit Martii XXI., feria I. Unde feria secunda passus erit dominus Martii XXII. [Non minorem cy- p. 457.
clorum annorumque perturbationem comperi apud Victorium Aquitanum. Cuius Fasti sunt penes R. P. Sirmondum cum praefatione, ex qua nonnulla citat refellitque Beda lib. de Temp. Rat. cap. XLIX. In illa ergo praefatione *Victorius* (ita enim in vetustissimo illo codice nominatur, atque etiam *Victor*, non *Victorinus*) de anno dominicae passionis agens, *Passum autem*, inquit, *dominum nostrum Iesum Christum peractis V M* CCXXVIII *annis ab ortu mundi eadem Chronicorum relatione monstratur* (de Eusebii, Hieronymi et Prosperi Chronicis loquitur). *Quod gestum inchoante* XXVIII. *anno non potest dubitari. Siquidem* VIII. *Kal. Apr. primo mense luna* XIV. *vespere praecedente, sicut ab initio creaturae quarta facta est, coepisse doceatur: adiunctisque bissextis ad summam V M* CCXXVIII *annorum, sequenti* IX., XX. *anno*, V. *feria docet se traditione praeventum. Primo vero azymorum die dominus noster Iesus Christus coenans cum discipulis suis postquam sui corporis et sanguinis sacramenta patefecit, ad montem Oliveti, sicut evangelia sancta testantur, progressus, ibique detentus est a Iudaeis tradente discipulo. Deinceps* VI. *feria subsequente, id est* VII. *Kalend. Apr., crucifixus est et sepultus. Tertia die, hoc est* V. *Kal. Apr., dominico surrexit a mortuis.* Hactenus Victorius. Qui passum asseverat Christum Martii XXVI., feria VI., resurrexisse vero Martii XXVIII. Ita dominicalis litera fuerit C, qui character anno aerae Dionysianae XXXIV. congruit, cyclo solis XV. Sed cum dicat lunam Martii XXV., quo die epulum paschale celebravit, fuisse lunam XIV., hoc nonnisi cyclo Nicaeno secundo convenit, vel XIII., si decimam quartam appellavit decimam quintam. Cyclus XIII. competit anno Dionysiano XXXI. Quare in anno cycli lunaris cum Epiphanio ac veteribus consentit, in solari cyclo cum Beda ac reliquis. In expansis Fastorum annis perturbatiora omnia sunt. Illic crucifixum esse dominum ait coss. duobus Geminis, quibus successerunt Ruffus et Rubellius, anno post natalem XXXII., quo anno pascha incidit III. Id. Apr. luna XX. Qua ratione cyclus erit lunae I., lit. domin. C; quae eadem et anno XXXIV. Dionysiano congruit. Sed cycli decemnovennalis foedissima depravatio est.]

Iam quod ad Bedae locum spectat, in quo scribit anno Dionysiano DCCI. ad- p. 144.
notatum fuisse annum a passione domini DCLXVIII., indictione XIV., in Annalibus librariorum culpa DCCI. pro DCCII. irrepsisse creditur; quod maxime miror. Nam DCCII. anno non XIV. indictio, sed XV. competit, quae ab antecedente Sept. coepit. Unde multo est verisimilius natalem illum, quo in cereis ista legerunt monachi, fuisse XXV. Decembris anni Dionysiani DCC., a quo die Christi anni numerari quondam solebant. Sed hoc pacto anno passionis ab antecedente natali, hoc est tribus fere ante diem ipsum passionis mensibus, inchoandi sunt. Nam si e DCC absolutis triginta tres solidos deducas, restabunt DCXLVII absoluti. Ideo DCCI. iniens est DCLXVIII. perinde iniens, qui a natali septingentesimo Dionysiano indict. XIV. incipit. Quod si ipso anni DCCI. natali iniret, esset non XIV. indictio, sed XV. Ac fieri quidem potest ut Romana ecclesia temporibus illis Christum aetatis anno XXXIII. passum esse censuerit. Ita namque septingentesimus exiens incidet in annum passionis DCLXVIII.; si nimirum XXXIII. primus passionis habeatur, quod fortasse verius est. Quanquam de illo Bedae loco cogitandum amplius est. Quod enim ipsum a natali annum auspicari volumus, id quod, nisi mendosa verba sunt, necessarium videtur, cum Dionysiana epocha minus quadrat, quae a Martio mense inire consueverat. Atqui DCCI. annus in natali indictionem habet

XV. Quocirca vel indictiones Romanae iam tum a Ianuario inchoatae sunt et in ultimum Decembris diem desitae, vel pro DCCI. apud Bedam DCC. legendum, quemadmodum legisse scholiastes videtur, vel denique indictio XV. pro XIV. substituenda. Quod si DCC. annum Beda scripsit, tum utique XXXIII. anno ab incarnatione passus erit dominus, aetatis XXXII. ineunte. Paulus Forosempron. lib. IV. Paulinae DCCI. quidem annum hoc in Bedae loco posuit, sed a passione DCLXIX., non DCLXVIII. Ex quo idipsum quod modo significavimus colligit, Christum ex illorum sententia passum esse aetatis anno XXXI. cum tribus mensibus. *Etenim anni*, inquit, *a passione et incarnatione eodem die inchoantur, hoc est ab* VIII. *Kal. Apr. Ergo necesse est secundum Bedam totum illum annum, qui erat*
p. 145. DCCI. *ab incarnatione, esse a passione* DCLXIX. *Detrahe iam annos* DCLXIX *a* DCCI, *restabant anni* XXXII *ab incarnatione ad passionem. Deductis mensibus novem passus est Christus anno* XXXI. *cum tribus mensibus.* Haec ille. Verum repugnat indictio, nisi aliter locus emendetur. Ex iis omnibus validissime Bedae illa sanctio refellitur, qua ex ecclesiae fide Christum putat mortuum anno XXXIV., vixisseque annos XXXIII, menses III. Quam quidem opinionem *neminem se, qui quadraret, reperisse* Paulus Middelburg. affirmat, quin et Bedam a se ipso dissentire, qui in Chronico, sive lib. de Sex Aetatibus, Augusto annos LVI et sex menses assignat, tum Christum anno illius XLII. in hunc mundum advenisse scribit, anno Urbis DCCLII., Olymp. CXCIV. anno tertio, passum vero Tiberii XVIII. Unde consequens est vixisse sub Augusto annos XIV, menses IX; sub Tiberio annos XVII, menses VI. Colliguntur anni XXXII, menses III ab incarnatione; a nativitate anni XXXI, menses III. Quocirca veteres Middelburgensis existimat Christo in carne tribuisse annos XXXIII nondum absolutos, *sed non ad Bedae sensum qui hos annos extra uterum a natali computat*, sed ita, ut ab incarnatione ipsa numerentur.

Nam quod ecclesiae autoritate qui cum Bedae sententiam illam adstruunt niti se profitentur, velim concilii alicuius decretum, hoc est communem ecclesiae vocem, aut antiquorum certe Patrum constantem in illa tuenda consensionem proferant, quod nunquam omnino perficient. Nec enim ignorare possumus, quantopere a se invicem PP. omnes cum in anno passionis, tum in die ipso dissideant. Irenaeus apostolorum propemodum aequalis inter quadragesimum et quinquagesimum annum aetatis suae passum esse salvatorem asserit, lib. II. cap. 39., idque se et ex evangelio et Ioannis evangelistae discipulis, quod a magistro acceperant, didicisse confirmat. Quem Irenaei locum non recte in Annalibus intellectum video. Negant enim penitus hoc ab Irenaeo esse scriptum. Nimirum aliena manu insertum videri. Cuius coniecturae caussam hanc potissimum afferunt, quod eodem capite paulo ante contrarium profitetur baptizatum esse Christum, cum propemodum XXX esset annorum, ac subinde tria paschata peregisse, quorum in tertio sit passus. Ideo quod subiungitur meram imposturam esse putat.

Sed hac coniectura nihil ab Irenaei mente et sententia fingi potest alienius. Tantum enim abest ut haec Irenaei propria non sint, ut aliter quam si ita sentiret ac scriberet illius procedere disputatio nullo modo potuerit. Agit in illo loco contra Gnosticos tricenarii numeri ac pleromatis patronos, qui XXX. anno ineunte baptizatum Christum, eodem vero anno, mense XII. passum esse dicebant. Quos ex Ioannis evangelio refellit: in quo tria distincte paschata numerantur. Non igitur uno anno praedicatione functus est. Neque vero tria ista paschata sic attulit Irenaeus, ut non plura Christum obivisse crederet, sed quod apud Ioannem liquida illa et expressa leguntur, ex iis saltem ad tertium usque annum

praedicasse, non tantum uno, validissime demonstrat, cum interim tamen ipse longe plura post baptismum praeteriisse velit. Quod adeo rationes illae quibus contra Gnosticos utitur manifeste probant. Christum enim ea aetate docuisse, qua magister appellari merito posset, hoc est perfecta et virili, statuit, quam a p. 146.
XL ad L annos extendit, quo intervallo praedicasse ac demum passum esse dominum existimat, idque sequenti capite Iudaeorum ex illis verbis ostendit: *Quinquaginta annos nondum habes.* Quamobrem licet anno XXX. ineunte baptizatum a Ioanne Christum ex Luca colligat, non tamen statim ad docendum accessisse sentit Irenaeus. Alioqui constare ipse sibi non potest. Tertullianus adversus Iudaeos cap. VIII. Christum decimoquinto Tiberii anno passum arbitratur. Quanquam Hieronymus ad cap. IX. Danielis XXXIII annos, non XXX, ex Tertulliani sententia Christo tribuit. Eusebius in Chronico cum natalem Christi in annum Augusti XLII., ab Abraamo MMXV., reiiciat, passionem vero in XVIII. Tiberii, ab Abraamo MMXLVII., annos post natalem XXXI cum mensibus aliquot vixisse statuit; si quidem natalem ipsum in Decembrem conferat, sin ex Aegyptiorum, quos sequitur Epiphanius, decreto, Ianuarii VI. diem Christi nativitati praefiniat, uno amplius, id est XXXII, annos cum mensibus tribus eidem post ortum imputabit. Longum est enumerare caeteros, qui XXXI, aut XXXII, aut ad summum XXXIII arrogant. Qui autem triginta quatuor assignaret, ante Bedam fuisse puto neminem. Qui ne ipse quidem XXXIV vixisse statuit, sed XXXII duntaxat cum tribus mensibus. Nam ex isto numero primus ille vitae aetatique detrahendus est, quo in virginis utero fuit, ut saepius admonuimus. Quo magis admirari soleo persuasisse sibi nonnullos vetustissimorum Patrum, imo totius ecclesiae hanc esse fidem, Christum aetatis annum quartum et tricesimum attigisse. Cedo vel unum ex omni antiquitatis memoria, qui aut ita senserit, aut, si id verbo tenus iniecisse visus est, non eum annum quo in matris utero gestatus est inter annos illos numerarit. Tantum igitur abest ut haec communis sit de XXXIV. aetatis anno opinio, ut antiquitati omni prorsus inaudita fuerit, vixque paucis abhinc saeculis, eo ipso quidem quo vulgo traditur sensu et interpretatione, obtinere coeperit.

EXPENDITUR CHRONOLOGORUM QUORUNDAM OPINIO QUI XXII ANNOS AERAE DIONYSIANAE DEESSE SUSPICATI SUNT.

Quemadmodum anno passionis, sic in die ac mense quaedam velut certa communi fide constituta sunt: sed illud imprimis, Christum luna XV. in ipso paschate, sive primo die azymorum, esse passum et quidem Martio mense. Quae duo cum multorum animis insedissent, quod consentaneum erat accidit, ut de passionis tempore infinita quaedam opinionum divortia nascerentur. Inter quas ad stuporem usque ridicula est illa quam ex Sigeberto, Mariano, ac caeteris antea retulimus. Quibus cum persuasissimum foret Christum Martii XXV. passum esse, feria VI., hoc est VIII. Kal. Apr., resurrexisse vero VI. Kal. Apr., Martii XXVII., cum in Dionysiano cyclo aeraque communi certam nullam rationem extricare possent, eo tandem difficultate ipsa quaestionis redacti sunt, ut anno p. 147.
aerae Christianae XII. passum dominum asseverantes, ab incarnatione tricesimo quarto, XXI, sive potius XXII, annis aberrasse Dionysium crederent: ut qui duodecimum annum illum constituerit quem XXXIV. numerare debuisset. Etenim uni anno duodecimo quadrant illa quae diximus; uti feria VI. in XXV. Martii conveniat, cyclo solis XXI., litera CB, lunae XIII. Vide quae ex Mariano ac Sigeberto in

superiore diatriba produximus. Eandem illam coniecturam et opinionem de xxii annorum labe divinitus sibi patefactam Paulus Forosemproniensis narrat lib. x. partis ii. Paulinae suae. Cum enim minime dubitaret quin Christus Martii xxv., feria vi., crucem pertulisset, neque certum annum satis explicaret, post longam vigiliam affuisse sibi Paulum apostolum narrat, et chronologorum omnium errorem indicasse, qui xxii annos praeteriissent; adeo ut qui xii. in aerae communi censetur, is xxxiv. haberi debuerit. Idem tamen non xv. luna, sed xiv., passum esse Christum existimat; propterea quod plenilunium xxvi. Martii contigit feria vii.; quo die Iudaei pascha celebrabant. Unde colligas ex Bedae, Sigeberti, Mariani aliorumque sententia consequens esse Christum non xv. luna, sed xiv., in crucem sublatum fuisse. Tametsi hanc illi xv. lunam arbitrati sunt, quoniam Nicaenum cyclum ad Christi passionisque tempora sine ulla προηγήσεως, quam ignorabant, suspitione transtulerunt. Paulus vero, ut erat astronomiae peritus, medios lunae motus et tabulas in consilium adhibuit. Caeterum illam ipsam annorum duorum ac viginti labem inde conflatam existimat, quod trium pontificum anni, Cleti, Marci et Marcelli ab Eusebio praetermissi sunt, qui annos xxii ecclesiae praefuerunt. Quae cum omnia Paulus accurate illo in libro disseruisset ac divinitus id se accipisse confirmasset, in sequentibus tamen libris, maximeque xiii., caussam prodidit, et contempta Pauli apostoli ac divinae significationis autoritate ad suum illud προχρονισμοῦ biennium, quod a nobis supra validissime refutatum est, revertitur, ac duobus annis Dionysium verum Christi natalem antevertisse definit. Quocirca imprudentissime sane Casaubonus Exercit. xvi. ad a. xxxiv. num. xxxiv. Paulinum istud commentum adversus obliquam Baronii castigationem tuetur, cum praeter otiosi hominis et aegroti veteris somnium atque ἀλλόκοτον φαντασίαν habeat nihil. Nam ut omittam ab ipsomet, qui id sibi revelatum esse dixerat, tacite damnatum illud ac reiectum, quam absurda ista fabula sit, hunc in modum demonstrari potest. Si xxii annorum vitium in aeram irrepsit, ita ut qui xii. dicitur is xxxiv. numerandus fuerit, non aliter accidisse hoc potest quam ut aliquot anni de numero ac serie ipsa detracti sint, aut certe natalem Christi Dionysius xxii annis infra legitimum tempus summoverit; utputa cum incarnationis et natalis annus ex usu Dionysii sit Iulianus xlvi., debuerit esse xxiv., quibus si xxxiv addas, Iulianus septimus et quinquagesimus existat, qui est aerae Dionysianae xii., quo passum esse Christum illi omnes opinati sunt. At vero utrumque illud perabsurdum ac longe falsissimum est. Sunt enim certissimi temporum characteres, sunt fastorum libri quibus consulatus singuli diligenter adnotantur, sunt Romanorum Imperatorum anni atque hi-
p. 148. storiae summa fide conscriptae, in quibus hiatus tanti ne tenuissimum quidem
vestigium apparet. Constat anno aerae Christianae xiv. mortuum Augustum; quod memorabilis illa lunae eclipsis ostendit. Sequuntur et aliae duae; quarum una anno Christi xlv., M. Vinicio et Statilio Corvino coss. Kal. Aug. contigit, quam et Claudius Caesar edicto denunciarat, anno imperii sui quinto, ut autor est Dio: altera Vipsanio et Fonteio coss. pridie Kal. Maias accidit, ut testatur Plinius l. ii. c. lxx. Ea convenit anno vulgari lix., Aprilis xxx., anno quinto Neronis labente. Quibus si eclipses alias addideris, quae partim ante, partim post Christi natalem acciderunt, cum iisque Romanorum coss. seriem compares, ne unum quidem annum deesse intelliges, nedum ut xxii solidi praetermitti potuerint. Ac Sigeberti, Mariani reliquorumque id genus chronologorum mentem ac consilium capere nequeo; qui cum Dionysianam aeram tanto vitio foedatam passim occinant, ab eadem tamen non recedunt. Itaque Marianus anno Urbis conditae dcclii., Augusti xli., Olymp. cxciv. anno tertio natum esse salvatorem scribit, indict. iv. Ubi licet indictio perperam adscripta sit, quae tertio cxciv. Olymp. anno, et Urbis dcclii., tertia esse debuit, tamen a vulgari Christi aerae uno duntaxat anno revera dissidet, ex Mariani vero instituto cum eadem illa connectitur. Falsum est itaque xxii annos in Dionysiano cyclo desiderari, cum praeter ea quae diximus multa alia sint quae ex evangelica historia cum domini ortu implicata et coniuncta constat esse. Velut Augusti, Herodis, Pilati Tiberiique tempora; quae omnia cohaerere nequeunt, si tam immanis hiatus admissus fuerit, atque in anteriora xxii annis promovenda Christi nativitas videatur. Nam ut in aera Christiana nihil, in cyclorum vero dispositu mutandum aliquid isti censuerint, nihil ad rem pertinet. Manent enim noviluniorum rati ac constituti nihilominus dies, quoscunque tandem cyclos accomodaris. Ut anno, verbi caussa, Christi xii., sive cyclum lunae xiii., solis xxi., applices, sive alium quemlibet, neomenia Martii xii., plenilunium xxvi. committitur. Anno vero xxxiii. novilunium xix. vel xx. Martii, plenilunium Apr. ii. vel iii. Unde quantumlibet cyclorum ordinem commutent, nunquam tamen perficient ut anno illo, quem passioni dominicae praefigunt, luna xv. in Martii xxv. incidat, feriam vi. Accedit quod etsi concedamus illis omnia, hoc ipsum tamen, quod maxime cupiunt, nihilo magis assequentur uti luna xv. Christus sit passus. Quippe anno Christianae aerae xii. novilunium apud Iudaeos et in Hierosolymitano meridiano Martii xii. congruit, feria vii. Passus est autem Christus feria vi. Igitur luna xiv., et Martii xxv., non luna xv., neque plenilunio. Qua in re Beda castigandus est, ut aliquoties dixi, qui lib. de Rat. Temp. cap. xlv. passum esse Christum refert viii. Kal. Apr. luna xv., anno aerae Dionysianae xxxiv. Nec minus hallucinati sunt qui eodem anno, luna xv. nono Kal. Apr. passum affirmant, concilii Caesariensis fide; de quo paulo post agetur. Nam omnino plenilunium anno Christi xxxiv. decimo Kal. contigit.

Quapropter duo sunt, quae mediae aetatis chronologis crucem in illa quaestione fixerunt: primum quod non dubitarent Iudaeos pascha luna xv. celebrare,
ac lunares motus et quidem accuratissimos observasse, alterum, quod id Martio p. 149.
mense eiusque die xxv. accidisse vellent, feria vi. Sed recentiores iidemque ab omnibus doctrinarum omnium, praesertim mathematicarum, praesidiis paratiores chronologi, cum haec parum esse consentanea viderent, prius illud quidem de lunari motu tenuerunt, posterius vero de mense ac die nequaquam secuti sunt. Ex quo factum est ut in anno passionis indagando plenilunii cum vi. feria convenientis rationem habendam esse duxerint. Paulus vero Forosempron. lib. vii. partis ii. annorum xii, hoc est a xxx. Christi ad xl., novilunia pleniluniaque proposuit, tam media quam vera. Ex quibus sex duntaxat hic adscribemus, ut quaestionis controversiaeque status lectorum oculis subiiciatur, ab anno aerae xxxi. ad xxxvi., quod in horum annorum aliquo Christi passio collocanda sit.

LATERCULUM NOVILUNIUM
AC PLENILUNIORUM TAM MEDIORUM QUAM VERORUM MARTII MENSIS AD MERIDIANUM HIEROSOLYMITANUM AD VI ANNOS.

Ex Paulo Middelburgensi episcopo Forosemproniensi.

Horae et horarum fragmenta a meridie computantur. Feriae a med. nocte ad med.

Anno Christi xxxi. Cyclo solis xii. Litera G. Cyclo lunae xiii.	*Feriae.*
Novil. med. Martii xi, 19, 51′, 12″	Feria ii.
Novil. verum Martii xi, 14, 23′	Feria iii.
Plenilunium Martii xxvi, 14, 13′, 14″	Feria ii.
Plenil. verum Martii xxvi, 13, 5′	Feria iii.
Anno Christi xxxii. Cyclo solis xiii. Lunae xiv. Lit F E.	
Novil. med. Martii xxix, 17, 23′, 51″	Feria i.
Novil. verum Martii xxix, 12, 0′	Feria i.
Plenil. med. Apr. xiii, 11, 45′, 53″	Feria i.
Plenil. verum Apr. xiv, 0,5′, 1″	Feria ii.
Anno Christi xxxiii. Cyclo solis xiv. Lunae xv. Lit. D.	
Novil. med. Martii xix, 2, 12′, 28″	Feria v.
Novil. verum Martii xix, 2, 31′	Feria v.
Plenil. med. Apr. xi, 20, 34′, 30″	Feria vi.
Plenil. verum Apr. iii, 6, 8′	Feria vi.
p. 150. Anno Christi xxxiv. Cyclo solis xv. Lunae xvi. Lit. C.	
Novil. med. Martii viii, 11, 1′, 5″	Feria ii.
Novil. verum Martii viii, 19, 21′	Feria iii.
Plenil. med. Martii xxiii, 5, 23′, 7″	Feria iii.
Plenil. verum Martii xxiii, 6, 59′	Feria iii.
Anno Christi xxxv. Cyclo solis xv. Lunae xvii. Lit. B.	
Novil. med. Martii xxvii, 8, 33′, 44″	Feria i.
Novil. verum Martii xxvii, 19, 57′	Feria ii.
Plenil. med. Apr. xi, 2, 55′, 46″	Feria ii.
Plenil. verum Apr. xi, 0, 11′	Feria ii.
Anno Christi xxxvi. Cyclo solis xvii. Lunae xviii. Lit. A G.	
Novil. med. Martii xv, 17, 22′, 21″	Feria vi.
Novil. verum Martii xvi, 7, 9′	Feria vi.
Plenil. med. Martii xxx, 11, 44′, 23″	Feria vi.
Plenil. verum Martii xxx, 5, 51′	Feria vi.

Ex hac tabella manifestum est anno Christi xxxiv. plenilunium feriae vi. minime convenire quod tantopere pugnatum est, ac si id ad passionis tempus omnino requiritur, duos duntaxat annos esse, quibus obtineri possit, annum videlicet aerae sive incarnationis xxxiii. et xxxvi. Priorem Ioannes Lucidus, Rogerius Bachon et Perrerius noster amplexi sunt, posteriorem Paulus Forosempron. Qui quidem non xxxvi. aetatis anno passum esse salvatorem existimat, ut frustra credidit Onufrius, sed anno xxxiv., quandoquidem Christi natalem biennio infra

Dionysianam epocham summovit. Sed qui xxxiii. anno passum esse volunt Christum Aprilis iii., hi luna xv. id accidisse censent. Paulus vero luna xiv., nec in ipso paschate, sive primo die azymorum, sed pridie, videlicet Martii xxx. At Lucas Gauricus, eumque secutus Onufrius, anno xxxiv. passum affirmant, non quidem luna xv., sed xviii. Martii; quoniam Iudaeos arbitrantur non a novilunio, sed a corniculata effigie neomenias auspicatos esse. Quam nos opinionem postmodum excutiemus.

Nam illud primo videndum nobis est quae fuerit temporibus illis apud Iudaeos anni ratio. Quod illi ne inquirendum quidem opinati sunt quibus exploratissimum erat Iudaeos ad usum festorum ac solennium medios lunae motus adhibuisse; ita ut pascha luna xiv. ad vesperam perageretur, nec alio id tempore celebrari fas esset, ut in Annalibus Ecclesiasticis a. xxxiv. num. xxxiv. legimus. Verum cum ex hoc uno fonte innumerae illae et inextricabiles controversiae opinionesque propagatae sint, in arcem ipsam quaestionis invadendum nobis est, et illud ipsum quod ἀξιώματος apud nonnullos locum obtinet sub inquisitionem vocandum.

DE ANNI IUDAICI FORMA QUAM SUB CHRISTI TEMPORA TENUERUNT. p. 151.

Duplex in Hebraeorum commentariis civilis anni ratio traditur, utraque lunaris, de qua Moses Maimonis F. accurate disserit parte prima Iad, tractat. de Kiddusch hakkodesch et ad eundem tractatum glossa. Prima stante adhuc templo usitata fuit, qua neomenias ἀπὸ τῆς φάσεως indicebant. Quod in hunc modum fiebat. Erat apud Iudaeos בית דין sive συνέδριον, penes quod constituendarum neomeniarum potestas residebat, quam קביעה, *determinationem* vocant. Huiusmodi συνέδρια plura in Palaestina cum essent, praecipuum erat Hierosolymis, a quo caetera penderent. Itaque glossa cap. tractat. Kiddusch §. 8. ראין אנו סומכים אלא על הקביעות בד"ד שהן עמוד ההוראה והוא בד"ד שבירושלים שהרי כל בתי דינין שבארץ ישראל טפילה והם העקר: *Neque vero nos innitimur alteri, quam definitioni sacri consessus; quoniam haec columna est decisionis. Atqui hic ipse consessus Hierosolymitanus est. Quandoquidem consistoria omnia, quae in Israëlitica terra sunt, velut accessiones quaedam sunt, Hierosolymitanum vero fundamentum est.* Quare Hierosolymis potissimum responsa petebantur. Sed eversa urbe, quamdiu Iudaei in Palaestina remanserunt ac συνέδριον ibidem habuerunt, penes illud ius omne fuit, quousque Gemarae Sapientes desierunt, uti cap. v. §. iii. Moses scribit. Proinde qui vixerunt בימי חכמי משנה ובן בימי חכמי הגמרא עד אביי ורבא על קביעת א"י היו סומכים: *In diebus Sapientum Misne et Sapientum Gemarae, usque ad Rabbi Abaie et Rabba, determinatione Israëliticae terrae nitebantur.* Postremi Sapientum Misne vixere circa tempora Antonini, Christi cl.: at Gemaraei ad annum fere d., ut Germen David fidem facit. Toto igitur illo tempore ἀπὸ τῆς φάσεως atque ex Israëlitici consessus praescripto neomenias ordinabant. Quarum quidem constituendarum ea disciplina fuit. Veros et accuratos lunae motus, atque, ut loquntur, בדקדוק ex astronomicis tabulis consessus ille diligentissime scrutabatur explorabatque num luna suo tempore videndam se praeberet, nimirum tricesima nocte, ut in eam φάσις incideret, sive prima accensio, quam ראיה vocant. Ac si intuendae illius copiam fore cognoscerent, speculatores apponebant, qui statim ac nascentem lunam prospexerant, Concilio renuntiabant. Sed in testium delectu morosa ac superstitiosa diligentia opus erat, quam aliquot capitibus Talmudici autores explicant. Ubi de visione convenerat, tum legati

passim dimittebantur qui futuram neomeniam et קביעה denuntiarent. Quod si xxx. die testis nullus ac speculator affuisset, tricesimo primo neomeniam definiebant. Ita fiebat ut plenorum cavorumque mensium successio nequaquam constaret, sed ut civiles menses ad sideris aspectum dirigerentur, ut cap. viii. glossa docet. Deinde qui procul ab eo ubi consessus, sive בית דין erat, habitabant, ut eo legati, quos שלוחין nominant, tam cito aspirare non possent, biduo festas
p. 152. neomenias agebant, quod incerti essent quisnam dies a concilio definitus esset. Atque hoc hodieque Iudaei illi faciunt, qui extra Iudaeae fines ἐν διασπορᾷ degunt. De quo vide cap. v. tract. Kiddusch.

Iam intercalationes mensium non certa descriptione constabant. Quamvis enim tertio quoque anno, vel interdum secundo, mensem, quoad licebat, insererent, tamen persaepe aliter fiebat, et nonnunquam intercalares anni duo continuabantur. Et quidem triplicem caussam intercalandi cap. iv. Maimonides exponit. Prima est Tekupha, sive cardo aequinoctii verni, qui cum in xvi. Nisan, aut post eam, incideret, tum Adar intercalatus est. Altera caussa est, si nondum Abib appeteret, hoc est needum fruges novae maturae essent, nimirum שעורין להקריב מהן מנחת העומר, *hordea, ex quibus Omer, sive manipulus offerretur*, quod secunda die azymorum fiebat. Tertia caussa est, cum arborum fructus nondum maturuissent. Aliae insuper caussae leviores accedebant et fortuitae quae cap. iv. traduntur: ut si viis pontibusque fractis interclusus ad Urbem esset aditus, si furni nondum refecti, si longius deportatus esset populus et alia id genus. Sed primaria intercalandi caussa Tekupha fuit, ut intra certos solaris anni terminos luna coërceretur, ne nimium evagaretur ac festorum celebritates in alias atque alias tempestates transferret; quod in Arabico anno ac lunari simplici et soluto usuvenit. Sed quae tum solaris anno descriptio a Iudaeis observata sit, postea disseremus. Porro hanc ipsam anni formam stante adhuc templo needum dispersis penitus Iudaeis usurpatam esse inter Thalmudicos constat. Post templi vastitatem profligatosque e Palaestina Iudaeos, cum iam nulla συνέδρια superessent, altera temporum ordinandorum servata ratio est, ut ex scripto ac mediorum motuum tabulis constantes et certae neomeniae proponerentur, ex cycli decemnovennalis methodo, quem מחזור vocant et עבור. Hic est annus ille Iudaeorum novissimus, ad medios lunae motus accommodatus, de quo Moses cap. vi. et sequentibus, tum accurate Paulus Forosempron., Munsterus et Scaliger aliique disputarunt. Cum hoc Iudaico anno coniunctae sunt feriarum noviluniorumque translationes et sexcentae aliae nugae, morosae illae quidem ac perplexae, sed quae nihil ad institutum pertinent; nisi si quid de translationibus postmodum erit agendum.

Hae sunt anni apud Thalmudicos scriptores formae descriptionesque duae, quarum prior Christi temporibus ex illorum opinione congruit, posterior longe postea est recepta. Quocirca non mediocriter aberrant qui ex recentiori hac methodo mediisque lunae motibus vetera Iudaeorum festa, praecipue paschatis, indagare student; quod Paulus Forosempron. anxie nimis et scrupulose facit, lib. viii. partis ii. Neque minus errant qui Phase Iudaicum luna xiv. ex mediorum motuum accuratis rationibus adstringunt, quandoquidem biduo nonnunquam post mediam coniunctionem φάσις accidere in politico anno potuit. De quo postea.

Nunc enim aliorum post Hebraeos magistros expendenda sententia est, Scaligeri cumprimis, qui lib. de Emend. Temp. ii. et in Isag. Can. copiose de Iudaica tam vetere quam recenti anni forma disputavit ex Hebraeorum commentariis.
p. 153. Sed, ut solet, permulta ex ingenio suo conficta ac falsa permiscet; quae alibi,

si dominus dederit, ex instituto refellentur. Hoc vero loco quantum ad susceptam de dominicae passionis anno quaestionem necesse erit, e multis pauca libabimus.

DE IUDAEORUM ANNO VETERE SCALIGERI SENTENTIA.

Nihil hic de antiquissimorum Hebraeorum ac patriarcharum anno dicam, quod ad rem praesentem nihil attinet, sed de recentiori duntaxat aetate, quae Christi natalem aliquot saeculis antecessit. Quo tempore Alexandream, sive Graecam anni formam a Iudaeis admissam et usu civili receptam Scaliger arbitratus est idque chronographis admiratoribus suis omnibus persuasit. Imprimis enim lib. de Emend. ii. p. 99. ed. alt. scribit, Iudaeos, cum neomenias ἀπὸ τῆς φάσεως deducerent, accepto Seleucidarum iugo eorum annum et epocham ad politicos usus transtulisse ac Syromacedonicam periodum usurpasse. Erat haec Calippica mera, cyclis Metonicis iv constans, annis lxxvi, ut Censorinus auctor est, diebus 27759. Cyclus porro decemnovennalis Calippicus idem prorsus erat cum Iuliano, dierum 6939, hor. 18. Sed cum periodum suam Calippus eo inchoasset anno quo Darium Alexander ad Arbela vicit, Olymp. cxii. anno secundo, sive Iphiti ccccxlvi., per. Iul. 4383., cyclo lunae xiii., solis xv., ab autumno, tam Graeci in Macedonia quam Syromacedones in Asia eandem illam decimo nono, quam a Calippo excogitata fuerat, anno instaurarunt, duodecim annis post Alexandri mortem, periodi Iul. 4402., cyclo lunae xiii., solis vi., eamque a Syromacedonibus Chaldaei, Iudaei, Hagareni, Arabes traditam acceperunt. Iudaei vero aeram contractuum מנין שטרות vulgo nuncupant. In Maccabaeorum libris anni Graecorum appellantur, iidemque Seleucidarum dicti, quod eodem anno quo periodus illa iniit Seleucus Babylone recuperata emergere atque imperium stabilire coepit.

Lunaris anni modus est dierum 354, 8, 5′3, 6″ 18/47, mensis 29. 12. 44′. 25″ 25/47. Anni principium ab autumno et quidem Octobris vii. Nam Tekupha Tisri incidit in Octobris vii.: qui dies primus erat anni solaris. Nam et solarem praeterea annum observabant, ut in lib. iv. de Emend. scribit, cuius bisextus ante primum Tisri vii. Octobris infindebatur. Sed postea translato in vernum tempus initio inter primam et secundam Aprilis insertus est. Postea Iuliana anni forma recepta, inter xxv. et xxvi. Martii intercalatus est dies. Igitur lunaris anni dispositio apud Iudaeos Syromacedonica, sive Calippica, fuit, cuius initium ab Octobris vii.

Verum cum cyclus Calippicus lunaris idem est cum Iuliano, lunarem Iudaicum, quem verissimum putat Scaliger, excedat horis 5., scrup. Iudaicis 760., quoniam cycli decemnovennalis excessus est hor. 1. 485, post cyclos vero Calippicos iv., qui Hipparcheum unum faciunt, ad horas 22. 880, hoc est fere diem solidum excessus ille perveniat, Iudaei paulatim labem anni sui deprehenderunt. p. 154.
Etenim Calippicam istam formam ad annum Christi 344. retinuerunt, ut lib. II. de Emend. scriptum est. Circa hunc annum vero bidui vitium animadverterunt, cum iam ab initio Seleucidarum annus 656. laberetur, qui est xlviii. post Hipparcheas periodos duas. Itaque cum Tisri Iudaeorum Alexandreus esset in xxvi. Sept. feria iv., ex epilogismo hodierno, sive lunari ἀκριβεῖ, character erat 2. 4, 240. Sept. xxiv. *En labes bidui. Nondum enim rationem Calippicam de sede sua solicitaverant Iudaei, sed eam adhuc incolumem servaverant.* Sero igitur tandem errore cognito, adhibita in auxilium astrologia, eum annum instituerunt quo utuntur hodie. Quamobrem ex opinione Scaligeri annus ille Syromacedonicus et Alexandreus Calippicus non solum sub ipsum passionis tempus, verum etiam diu postea apud Iudaeos obtinuit. Sed eodem in opere de Emendatione senten-

tiam mutat ac contrarium docet lib. v. p. 339. Iudaeos enim asserit *Calippica periodo ad tempora usque Diocletiani plus minus usos esse. Sed cum Calippicae neomeniae biduo veras neomenias morarentur, Synedrium Tiberiadense convocatis peritis astronomiae magistris, inter quos, ut existimo, Rabbi Adda fuit, usu Calippicae periodi cum computo annorum Alexandri simul abrogato novam anni rationem instituit, ut neomeniae non per periodos, sed per ipsum motum medium lunarem putarentur. Cum igitur diem, ubi erat locus diei intercalandi, hoc est* VII. *Oct., putarent fuisse primam diem, in qua mundus conditus, hinc computum suum inire decreverunt. Et quia dies aequinoctii et ideo Tekuphae autumnalis erat in* XXIV. *Sept., considerarunt in quot annis Tisri a centro Macedonico, id est a* VII. *Oct. ad* XXIV. *Sept. in anteriora progressus fecerit: quod non potuerunt deprehendere sine doctrina anni R. Adda. Igitur a* VII. *Oct. ad* XXIV. *Sept. dies sunt* XIII *praecise; quibus competunt anni 4104 ex doctrina R. Adda. Totidem enim anni dant* προηγήσεως σεληνιακῆς *dies* XIII, *horam* I. Idem et lib. IV. p. 261. repetitur. Verum nihil hac Scaligeri doctrina vanius atque inconstantius est. Primum enim retractat id quod dixerat, Calippicam formam post Constantini tempora nondum repudiatam fuisse, et anno primum 344. alteram illam eius loco substitutam. Deinde R. Addam ei concilio interfuisse putat et repudiandae Calippicae periodi ac recentioris instituendae autorem fuisse. Ad haec eiusdem Tiberiadensis Synedrii et R. Addae decreto translatam esse anni epocham a VII. Oct. ad XXIV. Sept., cum tot anni constituti essent, quot ad XIII dierum προήγησιν requiruntur, nimirum 4104. Quae omnia parum est inania et commentitia esse nec ullius scriptoris autoritate, aut ullo antiquitatis testimonio fulciri, nisi contraria etiam sibi ac nullo modo consentanea dicantur. Nihil enim apud Scaligerum cum in libris de Emend. tum in Isag. Canonibus tam crebro decantatum est quam novitium illum, ut vocat, Iudaeorum annum, quo uti hodieque solent, a R. Hillele longe post R. Samuelis Addae tempora excogitatum fuisse. Ac ne calumniari sciens videar, cum iis quae in opere illo de Emendatione scripsit conferam, quae in postremo quem ea de re edidit libro penitus a se diversa ac pugnantia leguntur. Nam Isagog. Can. lib. III. p. 215. *Templo*, inquit, *adhuc stante, mensis mere lunaris Hipparchi in usum a Iudaeis receptus erat. Post excidium templi, ut esset formula quaedam perpetua anni civilis, quo pleraque omnis Iudaeorum* διασπορὰ *uteretur, primo typum publicavit R. Samuel cognomento Iarchinai, circiter annum Christi*
p. 155. CCXIII. *plus minus: quando Iudaeis praecepit, ut relicta veteri Tekupha in* VII. *Oct. Tekupham Sosigenis Iulianam in* XXIV. *Sept. amplecterentur. Ipse etiam primus Iudaeorum ex definitione mensis lunaris Hipparchea deprehendit discrimen enneadecaëteridos Iulianae et lunaris esse hor. 1. 485. Postea R. Adda Bar Ahaba, vir saeculo suo Iudaeorum doctissimus, pensitatis Hipparchi rationibus, ex quibus enneadecaëteris lunae minor est una enneadecaëteride Calippica hor. 1. 485, hoc excessu in 19 distributo collegit hor. 0. 82$^7/_{19}$ de quadrante Iuliano, sive Calippico, deducendum esse; ut modus anni sit dierum 365, 5. 997$^{12}/_{19}$. Quare R. Adda Iulianum annum et Samuelis Tekuphas reiecit, quod eidem Iuliano die perpetuo haererent, ipse vero cum annum tropicum Hipparcheum suis obtrusisset, in quo post 304 annos solis ac lunae rationes ad amussim quadrant, nec est ulla* προέμπτωσις, *aut* μετέμπτωσις, *Tekuphas alias instituit, quae cum noviluniis pari prorsus ratione a Iuliani anni epocha retrocederent.*

Orsus est autem a Tekupha Nisan, non ut Samuel, a Tekupha Tisri, primumque Nisan in ea nocte collocavit quae secuta est Kal. Apr. feria V., cuius character 5. 1. 770 anno hodierni computi 4017., et ab eo deducto charactere VII annorum,

videlicet 5. 15. 158., deprehendit Nisan anni hodierni computi 4010., nempe 6. 10. 620., de quo si deducatur character VII mensium, remanebit Tisri eiusdem anni 2. 17. 469. Cycli CCXI iam elapsi erant, quorum character 7. 12. 265. de 2. 17. 469. deductus relinquit primum Tisri 2. 5. 204.

Postremo R. Hillel princeps anno Christi 344., annis XCIII ab obitu Samuelis utramque factionem conciliare studens, ut veterem Mosis epocham, quae est VII. Octobr., et novam Sosigenis, quae est XXIV. Sept., complecteretur, quot anni congruunt diebus XIII προηγήσεως σεληνιακῆς, qui inter XXIV. Sept. et VII. Oct. interiecti sunt, tot annos ab initio computi sui ad illud tempus numeravit, nempe 4104., ut in lib. II. de Emend. fusius exponitur, ubi ita proditum est: Institutam circa annum 344. periodum annorum 6916. ductis 13 in cyclos solis ac lunae. Cuius periodi annus 4105. init anno Christi 344., cyclo lunae Iudaico I., Romano III., solis XVII., quo quidem annorum spatio προήγησις lunaris facta est dierum 13 hor. 1., quae de 37 diebus, qui a Kalend. Sept. fluxerunt, detracta, relinquunt dies 24. Eodem anno character Tisri a meridie 23. Sept. contigit hor. 10. 204., sive Iudaice ab initio noctis hor. 4. 204., feria 2. Primus autem cycli annus neomeniam Tisri habuit a meridie VI. Oct. hor. 11. 204., sive Iudaice 5. 204., feria 2., anno periodi Iul. 953., adeo ut character Tisri sit 2. 5. 204., quae radix est neomeniarum omnium Iudaicarum, Tekupha vero hor. 9. nocturna fuit, hoc est 7. 9. 0.

REFELLITUR SCALIGERIANA DOCTRINA DE ANNO IUDAICO.

Haec est Scaligerianae doctrinae summa, quae meris coniecturis ac somniis referta secum ipsa conciliari non potest. Atque ut primo loco illud expendamus, p. 156.
quod ex Isag. Canon. allatum est, si templo adhuc stante Hipparchea anni forma a Iudaeis admissa est, supra quam Calippica periodus annis LXXVI excessum colligit hor. 5. 760., id est singulis enneadecaëteridibus hor. 1. 485. et post CCCIV annos unum fere diem, profecto neque Calippica et Alexandrea periodus ad annum usque Christi plus minus 344. retenta est, neque biduum illud προηγήσεως intervenit, inducendaque omnia ista sunt quae in libris de Emend. passim inculcantur, imprimisque scrupulosa illa et anxia V paschatum ac postremi σταυρωσίμου inquisitio, quae in VI. libro proponitur, otiosa et inutilis efficitur.

Iam illud de inventa a R. Hillele periodo conciliatisque factionibus duabus quo tandem autore defenditur? Hebraei ab orbe condito ad Christi natalem Dionysianum annos putant fere 3761. Ideo anno Christi 344. coepit Iudaicus 4105. Intervalla porro temporum accurate pro illorum captu descripta sunt in libro Seder holam. De commentitia ista periodo ad προήγησιν σεληνιακὴν adipiscendam, ne verbum quidem. Viderit ergo Scaliger unde illam exprompserit; neque enim fundum eius et autorem profert ullum, quasi divinare ac fingere id demum sit emendare atque ordinare tempora. Quanquam quae est tandem ista conciliatio? Tekupha Samuelis autumnalis anno Christi 344. incidit in Sept. XXIII., hor. 15. a meridie, sive 9 nocturnis, politice vero Sept. XXIV. Cycli praeterierant decemnovennales CCXVI, quibus προήγησις facta dierum 13, hor. 1. Igitur Tekupha anno primo computi cadit in Octobr. VII., hor. 10. ab initio noctis. Sed hora una negligatur. Quid hoc ad Samuelis Tekupham? Nam ad noviluniorum quidem προήγησιν investigandam, quoniam Iudaicam hodiernam et, ut putat Scaliger, Hipparcheam anni formam Samuel adhibuit, pertinere ista possunt, ad Tekuphas vero Samuelis indagandas nihil omnino conferunt, cum is Iulianum annum Iulianasque Tekuphas amplexus sit, quae nullam habent προήγησιν. Non potest itaque ulli alteri Tekuphae convenire periodus ac methodus illa, quam R. Addae,

sive eius anni formae, quae parem sideris utriusque προήγησιν agnoscit, ad Iulianam fixamque Tekupham plane est inutilis. Sed neque ad R. Addae Tekuphas eadem illa periodus utilior est. Tekupha prima R. Addae vernalis cadit in eam noctem quae secuta est Kalend. Apr. anno primo periodi Iudaicae, Iulianae vero 954., cyclo solis 2., lunae 4. Tekupha solstitialis Iulii 2., autumnalis Kal. Oct., brumalis 31. Decem. Porro Tekuphae autumnalis character fuit, ut Scaligero placet, 3. 9. 41, 14. ipsis Kal. Octobr., hoc est horis 9 nocturnis post xxx. Sept. diem, feria 3., cyclo solis I, lit. F. Vernalis Tekuphae character est 4. 0. 0. initio noctis, quae secuta est post meridiem primi Aprilis diei. Ab hoc anno ad Christi CCCXLIV., sive Iudaicum 4105., cyclis CCXVI elapsis, προήγησις facta est dierum XIII, horae 1. Quare autumnalis Tekupha R. Addae incidet in XVIII. Sept., vernalis in XIX. vel XX. Martii. Quid igitur ad Tekupham R. Addae periodus ista confert, quae ab Octobr. VII. ad Sept. XXIV. praecessionem habet? Ut enim Tekuphis R. Addae servire possit, periodi initium non ab Octobris VII., sed ab eius Kalendis arcessendum fuerit. Praeterea veteris anni Iudaici principium gratis a Scaligero constitutum est Octobris VII. Neque enim argumento ullo necessario,
p. 157. sed inani ac falsa coniectura fretus hoc asseverat.

Nam si quis forte quaerat, cur ille Iudaeorum Tekupham primam, sive initium anni, in Oct. VII. coniiciat, niti hoc totum negotium reperiet ementita illa Graeci anni et Olympicae periodi modulatione, quam omnibus Graecis, adeoque Macedonibus, tum in Asia Syromacedonibus et Seleucidis communem esse voluit. Quippe Graecos existimat annum habuisse duplicem, popularem unum, sive tetraëtericum, quo vulgus utebatur, cuius menses tricenarii, praeter ultimum, cui biduum velut appendicis instar adiungit, unde 362 diebus constabat: lunarem alterum, a quo velut stamen a subtemine ita popularis annus implicatur ac percurritur. Utrumque certos in orbes ac periodos includit, primum tetraëterides et octaëterides, tum maiores, utpote XIX ac LXXVI annorum. Sed postrema haec omnium in anno populari usitatissima fuit, quam cum tacite per tetraëterides suas observarent Graecorum antiquissimi, Calippus eam certis finibus annorumque curriculo definiit et periodum illam instituit annorum LXXVI, in qua tetraëterides sunt XIX, singulae dierum 1447, quorum ordinarii sunt 1440, appendices 7. In iis mensis duntaxat primus lunaris est, caeteri cum tricenarii sint omnes, a lunari modo paulatim abscedunt. Ex tetraëteridibus ac periodis antiquissimam facit Olympiacam, ad cuius exemplum propagatas credit reliquas. Eiusdem initium Iulii IX. definit: eo quod Olympiaci agones post aestivum solstitium plenilunio celebrabantur. Solstitium autem non accuratum neque tropicum intelligit, sed octavam signorum partem. Quocirca cum eo anno, quo primi agones ab Iphito instaurati sunt, hoc est per. Iul. 3938., Tekupha, sive secundi quadrantis finis, et octava pars Canceri πλατυκῶς in VIII. Iulii diem incurreret, ideo IX. Iulii primus solaris anni dies ac quadrantis initium deinceps fuit, in quem etiam novilunium commodum incidit. Ita primus tetraëteridis mensis lunaris extitit, quod perpetuo servatum est. Unde et quartus mensis, quem apud Athenienses Pyanepsionem fuisse credit, coepit Octobris VII., post novilunium. Atque in hunc modum reliqui menses et anni necessario contextu, velut catena quadam Chrysippei fati devincti sequuntur, quod in primo de Emend. uberius exponitur. Eadem serie constabat Attica et Macedonica periodus. Nam huius Ὑπερβερεταῖος, illius Ἑκατομβαιὼν a solstitio inibat. Iam vero anno Iphiti 465., periodi Iulianae 4402, periodi Olympicae ac Macedonicae nono, neomenia primi mensis accidit Iulii X. Proinde quartus mensis coepit Octobris VIII. Sed cum

neomeniae lunares in IX. Iulii et VII. Octobr. incidissent, quae est Olympicae periodi vetus epocha, ex Calippi praescripto periodum retexuerunt novamque condiderunt ab anno illo periodi Iul. 4402., cuius epocham VII. Octbr. die defixerunt. Quare Macedones Hyperberetaei tam popularis quam lunaris neomeniam VII. Oct. inchoarunt. *Ideo solaris anni Syromacedonici finis in Octobris* VI. *incidit; eorumque annus popularis nunquam hos fines antevertebat.* Haec Scaliger (de Emend. Temp. II., p. 91. cf. V, p. 339.), qui antiquum illud suum obtinens l. V. hoc ipsum evertit. Scribit enim ultimum solaris anni Syromacedonici diem fuisse Octobris VII., eo quod Hyperberetaeus Macedonicus in X. Iulii incidisset. Itaque primum novilunium Octobris VIII. congruit. Sed imperite facere Iudaeos, qui anno illo p. 158. a Macedonibus accepto primum novilunium atque anni sui aequabilis initium ipso die VIII. Octobris constituant. Vides quam perplexe in hac doctrina versetur Scaliger, utque in eodem opere quae paulo ante definierat contrariis decretis refellat. Nam modo neomenias aequabilis et popularis anni veterem in situm conciliatas, hoc est a X. Iulii ad IX., et ab VIII. ad VII. Oct. traductas asserit, modo iisdem in diebus retinet, ac secum disconvenit ordine toto. Quod quidem toto hoc in opere, et in Isag. Canon., solenne homini ac perpetuum est; idque propediem, si dominus dederit, suo ac proprio libro demonstrabimus, quem iam dudum in manibus habemus. Atque hic, uti spero, lectori fidem faciet, quae de doctrina temporum a Scaligero excogitata tantoque ambitu ac pompa cum ab ipso commendata, tum fautorum et admiratorum eius plausu excepta sunt, ea falsa, inepta, ἀλογίστως et ἀναποδείκτως effusa esse, neque quicquam praeter speciem et ostentationem habere. Argumento sit Attica illa periodus, quam adeo gloriose et insolenter venditat; cuius nos ineptiam et παραλογισμὸν deteximus in notis ad Themistium. Reliqua operi illi reservamus in quo et de Iudaico anno pluribus disputabitur, et illa Graeci anni forma ac periodi Olympiacae descriptio refelletur. Atqui ficto illo utriusque contextu velut fundamento omnis de vetere anno Iudaico doctrina stabilitur. Non, inquam, aliunde Scaligero constat, Iudaeos aliquot ante Christum saeculis epocham anni sui, sive Tekupham, Oct. VII. defixam habuisse, quam quod ex periodi Graecae popularis ac Macedonicae ratiocinio quartus mensis popularis in illum diem incideret eo anno, quo Syromacedonica periodus est instituta. Sed cum multa sint in tota hac Scaligeri opinione confutanda, eaque res longiorem ac praecipuam disputationem exigat et, ut dixi, brevi consecutura sit, nos, quod in libro illo demonstrabitur, falsam esse anni illius Graeci ac Macedonici structuram pertendimus. Negamus constare, utrum anno illo per. Iul. 4402. popularis et aequabilis Syromacedonum mensis in VII. aut VIII. Oct. incurrerit. Negamus praeterea Iudaeos cardinem illum anni solaris agnovisse, aut in eo collocasse Tekupham. Negamus annum apud Graecos aut Syromacedonas popularem eiusmodi fuisse, qualem ex officina sua procudit Scaliger. Intro magis et in arcem ipsam quaestionis involo. Nego certum esse, num Iudaei Calippica illa lunari vel Syromacedonica forma unquam usi fuerint. Quo labefacto ac confulso caetera quae huic innituntur corruant necesse est. Etenim undenam Scaligero compertum est Iudaeos lunarem Calippi periodum in civilem usum ascivisse? Opinor unum illud argumentum est, quod annis Graecorum tam Maccabaeorum libri, quam Iosephus ac reliqui Iudaicarum rerum scriptores usi sint. At quis ex eo necessario colligat anni dispositionem ipsam Iudaeos usurpasse? Licet enim aeram sive epocham ipsam ac titulum, unde Graeci annorum suorum primordia repetebant, adhibuerint Iudaei, cum Graecorum res gestas, vel suorum cum Graecis implicatas perscriberent, nihilo tamen certius colligi potest illorum

p. 159. annum ipsum recepisse domi Iudaeos quam hoc tempore apud Italos aut Gallos lunares Arabum annos observari, quod illorum scriptor aliquis, cum Turcarum historias scriberet, per Hegirae annos numerare tempus instituerit. Fieri itaque potest ut Maccabaeorum autor Graecis in rebus Graecam temporum rationem usurpaverit, a patria domesticaque diversam, aut certe, ut popularium annorum numerum a Graecorum aera deduxerit, solumque uti dictum est, titulum Graecorum ad suos annos accommodaverit. Quis ut aliud dicamus cogere nos scriptoris ullius autoritate potest? Magnam hominis confidentiam vel oscitantiam oportet fuisse, qui levissimis argumentis inductus affirmare tam obscuris de rebus sine haesitatione ulla potuerit.

QUO DEMUM ANNO USI SINT IUDAEI. UBI ET OBSCURISSIMUS EX EPIPHANIO ILLORUM CYCLUS EXPONITUR.

Atenim lunari anno Iudaeos usos esse propemodum mortales omnes existimant. Ecquam igitur formam potius quam Calippicam amplexi sunt? Si Hipparcheam et quam accuratissimam putat Scaliger recentiorem Iudaicam dixero, dicam quod in Isag. Canon. lib. III. p. 215. idem ille disertis verbis asseverat. In quo magno se ludibrio traducit, dum sua omnia decreta et oracula convellit, et quae tanto cum conatu de Christi passione saepius adstruxerat, nova illa sententia convellit. Sed neutram periodum apud Iudaeos usu ac consuetudine receptam facile dixerim. Lunarem quidem motum utcunque illos assequi voluisse suspicor. Nam id suadet Iosephus, qui lib. III. Orig. cap. x. de paschate loquens, Τῷ δὲ μηνὶ, inquit, τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισσὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος. Nec non et Philo, qui lib. de Vita Mosis haec scribit: Τῷ δὲ μηνὶ τούτῳ, περὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν μέλλοντος τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου γίνεσθαι πλησιφαοῦς, ἄγεται τὰ διαβατήρια δημοφανὴς ἑορτή. Nimirum id in animo illis erat, ut ad lunae motus propius accederent; etsi propter cycli labem ac vitium interdum aberrarent. Quod et Christianorum exemplo declarari potest. Nam ut illi cum paschatis celebritatem ad lunae ψηφισμοὺς, quantum civilis usus patitur, exigere conarentur idque in Nicaeno concilio decretum esset, in tanta rerum astronomicarum luce ac peritia, tamen effugere non potuerunt, quin collectam aliquot saeculis labem annorum ad haec nostra temora propagarent; ut a solis motu decem totos dies, a lunari quatuor aberrarent. Quocirca idem Iudaeis evenisse non dubito ut eorum
p. 160. neomeniae biduo ac triduo nonnunquam a mediis lunae motibus ac veris etiam deflecterent. De cyclo et annorum orbe, in quem neomenias incluserint, etsi nihil admodum definio, verisimile tamen arbitror, quod in hac haeresi Epiphanius exponit, usos esse Christi tempore Iudaeos periodo quadam annorum XIV, sive LXXXIV potius.

Qui quidem Epiphanii locus plurimum debet eruditissimo Keplero, qui in eclogis chronologicis luculentissima disputatione id praestitit, ut ex his salebris emergere ac lucem aliquam his in tenebris intueri possemus. Neque enim est ullus apud Epiphanium obscurior ac difficilior locus. Ac me, priusquam Kepleri commentaria nactus essem, vehementer torserat, et nonnihil tamen eram assecutus; quod illius ope postmodum expoliisse me fateor, ac quaedam etiam paulo ac ille fecit aliter explicasse. Licet autem ne ipse quidem sibi Keplerus satisfaciat, neque ego extricari posse confidam omnia, quod nemo praeter Epiphanium cycli istius meminerit et verba ipsa mendosa sint, proponam tamen, quoad brevissime planissimeque potero, quae aut vera esse iudico, aut certe veris propiora.

Ac primum obscurissimus ille Iudaeorum cyclus exponendus videtur, quo cognito quae sit Epiphanii de passione Christi sententia facilius assequemur.

Iudaici cycli, quo Christi domini tempore usos esse putat Epiphanius, explicandi finis ac scopus est, ut appareat Iudaeos anno ipso passionis biduo vel etiam triduo a lunae ratiociniis aberrasse. Cyclum porro ita fere describit. Iudaeos asserit lunarem annum constituisse dierum 354, horarum 8, quae quidem horae tribus annis diem conficiunt. Ad haec in annis XIV quinque menses intercalari, quoniam e solis cursu, qui est dierum 365. hor. 6, horam unam expungunt. Nam si horas adieceris, restabunt 365 dies παρὰ ὥραν μίαν. Unde illi sexies multiplicatis quatuordecim annis, mensem unum octuagesimo quarto intercalant anno; adeo ut in totum XXXI menses in annos LXXXV imputentur, cum recta ratio XXXI menses et dies XXIV, cum horis 3 requirat. Haec Epiphanius, e quibus nonnullis emendatis, quae singillatim excutientur, hanc cycli formam Keplerus eruit.

Duplex apud Iudaeos lunaris olim cyclus extitit, alter XIV. annorum, minor, alter LXXXIV; uterque septenarius, cuius numeri propter sabbaticos annos rationem videntur habuisse. Tessaradecaëteris ex illorum instituto syzygias habet integras, sed infra solaris anni modum consistit. Post VI demum tessaradecaëteridas ambo in concordiam anni utcunque redeunt. Dixi lunarem annum definiri diebus 354, hor. 8. Quae si quater et decies multiplicentur, dies efficiunt 4956, horas 112, sive dies 4, hor. 16, hoc est dies fere 5. Accedunt intercalares menses quinque, dierum singuli 29, hor. 12. Hi dies 147 cum horis 12 conficiunt. Ex quibus summa conflatur dierum 5103, hor. 12. Postremo si 112 illas horas adiicias, sive dies 4, hor. 16, colliguntur dies 5108, hor. 4. E quibus 13 Iulianis annis deductis, qui sunt dies 4748, hor. 6, supererunt 359, hor. 22, sive 360 dies, una hora minus. Quod si praecise dies quinque in annis XIV intercalentur, primum quod ait Epiphanius, tertio quoque anno diem adiici, id de primis XII annis p. 161.
intelligendum erit, at decimo tertio et quarto annis dies unus competet; ita ut anni XIV dies auferant 5108, hor. 12. e quibus ablatis annis XIII restabunt 360, hor. 6. Verum quoniam ultimo illo anno horae duae subtrahi debent, tessaradecaëteris diebus constabit 5108, hor. 10, de quibus detracti anni XIII relinquunt dies 360, hor. 4. Iam vero anni Iuliani XIV dies habent 5113, hor. 12. E quibus detractis 5108, 10, reliqui sunt dies 5, 2. Sed ablatis duabus illis horis discrimen tessaradecaëteridos lunaris et solaris est dierum quinque, qui e cyclis senis collecti post 84 annos dies relinqunt 30, qui initio anni 85 intercalantur. Quare tessaradecaëteris Iuliana diebus constat 5113, hor. 10, lunaris vero 5108, 10. Quae in civili usu ita dispensantur. Prima tessaradecaëteris dies habet 5109, et de posteriori quatuordecim horas decerpit. Secunda dies obtinet 5108, reliquas vero 10 horas ad compensandas priores 14 erogat; restant horae 4, quae post 3. cyclum repensae 6 horas residuas faciunt. Quartus cyclus horas 16 reliquas habet. Cyclus V. diem unum adiicit. Est enim dierum 5109, et horas relinquit duas. Cyclus demum sextus horas 2 relinquit. Colliguntur dies in VI cyclis 30650, hor. 12. Quibus si addas dies 30, qui ex 5 consurgunt, quos singulae tessaradecaëterides solares supra lunares colligunt, dies confient 30680, hor. 12. At anni Iuliani 84 dies postulant 30681. Differentia 12 horarum; quae perimuntur in cyclis VI, hoc est binae in unaquaque tessaradecaëteride. Quare postrema syzygia primae ogdoëcontatessaradecaëteridis dies requirit tantummodo 29, hor. 12. Sed in usu civili triconos aufert, et de sequenti 12 horas mutuatur; e quibus decem in primo cyclo restitutis compensandae sunt duae. His in secunda tessaradecaëteride perinde redditis superfluae sunt 8. In tertia tessaradecaëteride reliquae fiunt hor. 18.

In quarta addito die solido restant hor. 4. Post quintam tessaradecaëteridum 14 horae supersunt. In sexta dies unus eximitur. Colliguntur dies 30650. Adiectis diebus 30, fiunt 30680. Quare annis 168 dies unus eximitur. Hoc enim spectasse Iudaeos Keplerus existimat, ut quod annum Iulianum scirent tropico maiorem esse, neque de tropici quantitate constaret, in annis 168 diem unum detraherent; qui sunt cycli minores XII, maiores II. Nam 168 Iuliani dies postulant 61362. At cycli duo maiores, et 168 anni tropici, dies 31361. Ita quidem Iudaei post annos 84 lunam cum sole paria facere sibi persuaserant. Sed non ita est. Nam 84 anni lunares, hoc est cycli decemnovennales 4 cum octaeteride dies exigunt 30682, hor. 6. 51′ fere. Discrimen a Iulianis annis 84 est diei 1, hor. 6. 51′. Quare biduo propemodum neomeniae politicae anticipantur in cyclo Iudaico.

Haec summatim Keplerus; qui in Graeco contextu nonnulla commutat, quae paulo post adnotabimus. Atqui duo sunt in eius ratione quae mihi non satis probantur. Primum enim cum Epiphanius dicat Iudaeos de solis cursu, hoc est 365 ¼ horam decedere, sive duodecimam τοῦ νυχθημέρου partem, quod ita Keplerus accipit, ut decimo quarto quoque anno horae illae duae subtrahantur, idem et in lunari anno imprudens facit; quod neque verum est, nec Epiphanius significat. Nam cum XIV anni lunares duodecim horas supra 5108 dies colligant, Keplerus decem tantum horas attribuit, propterea quod e 5108 diebus horisque 12
p. 162. tredecim annis Iulianis detractis, cum residui sint dies 5, horae 2, has ipsas horas duas eximit. Quare tam in lunari tessaradecaëteride quam in Iuliana horas detrahit duas, adeoque post 168 annos utrobique dies unus perimitur; quod in anno lunari prorsus est inauditum. Alterum, quod Epiphanium scripsisse putat, τξέ ἡμέρα, παρὰ ὥρας δύο, pro τξέ ἡμέραι παρὰ ὥραν μίαν, hoc est horas 4 supra dies 360 superesse. Nam in dierum numero recte quinariam notam inducendam censuit, sed ut παρὰ idem sit ac *praeter*, assentiri non possum, quia defectum potius in eiusmodi constructione significat; estque παρὰ ὥραν μίαν, *una hora minus*. Quod et subinde Keplerus agnoscit et priorem illam rationem haud satis placere sibi fatetur. Igitur diligenter subductis ac tentatis omnibus, quibus difficillimum hunc cyclum tractare atque illustrare possemus, duplici id ratione perfecimus; quarum alterutram, nisi fallimur, aequo atque erudito lectori probabimus.

Prima autem est eiusmodi. Iudaei cyclum usurpabant duplicem, maiorem ac minorem: hunc XIV, illum LXXXIV annorum. Lunarem annum iidem praecise dierum 354, horarum 8 constituebant. Ita in tessaradecaëteride dies erant 5108, horae 4. Anni lunares XIV simplices dies colligunt 4956, syzygias 168, alternis plenas et cavas, hoc est 84 plenas totidemque cavas. Accedunt embolimaeae syzygiae plenae V, sive dies 150. Fiunt in tessaradecaëteride dies 5106, syzygiae plenae 89, cavae 84: supersunt dies 2, horae 4. Reservatis horis in finem cycli maioris reliquum biduum ad duas cavas syzygias adiunctum totidem e cavarum numero detrahit. Ita fiunt 91 plenae, cavae 82 in tota tessaradecaëteride, dies 5108. Quod si quis embolimos menses V singulos dierum duntaxat 29, hor. 12 esse malit, addat ad 4956, dies 147, hor. 12. Colliguntur dies 5103, hor. 12 quae e 5108, hor. 4 detracta relinquunt dies 4, hor. 16. E quibus duodecim horae deductae et ad ultimam intercalarem syzygiam, quam dierum 29, hor. 12 statuimus, accedentes plenam illam efficiunt. Tum vero quatuor illi dies e cavis syzygiis totidem plenas constituunt. Unde plenae syzygiae conflantur 91, cavae 82, ut antea. Restant horae 4. Caeterum anni Iuliani XIV dies exigunt 5113, horas 12. Lunarem igitur tessaradecaëteridem solaris superat diebus 5, hor. 8. Sed tessaradecaëterides lunares VI, sive anni LXXXIV dies colligunt 40679, solares

vero totidem, dies 40681. Biduum ergo deest ogdoecontatessaraëteridi lunari ad solis rationes adipiscendas.

Verum aliud est τεχνικῶς et ad methodum cyclum describere, aliud ad civilem captum accomodare. Tessaradecaëteris Iudaica ex methodo et φυσικῶς dies habuit 5108, horas 4, Iuliana vero 5113, hor. 12. Maior haec est illa diebus 5, hor. 8. At πολιτικῶς soli dies numerantur, horae differuntur, donec solidum diem attigerint. Quocirca prior cyclus dies obtinet 5108, syzygias 173, quarum plenae sunt 91, cavae 82; quae alternis, quoad fieri potest, dispensantur, novem exceptis, quibus plenae cavas excedunt. Horae 4 in cycli maioris finem reservantur. Rursus Iuliana tessaradecaëteris civiliter diebus constat 5113. Nam horae 12 relinquuntur. Desunt itaque lunae ad solarem modum dies 5. Quos Epiphanius in octuagesimum quartum annum, sive cycli maioris finem reservatos p. 163. docet, ut tum demum solidus mensis extra ordinem intercalatus fuerit. Igitur in V prioribus cyclis, qui singuli dies habent 5108, syzygiae sunt 173, plenae 91, cavae 82. Postremus, sive sextus, dies colligit 5109, addito uno, qui ex horis 4 appendicibus conflatur. Accidit deinde plenus ex diebus 5 mensis, qui singulis tessaradecaëteridibus relicti sunt. Ita syzygiis constat hic cyclus ultimus 174, plenis 93, cavis 81. Colliguntur syzygiae in 84 annis, 1039; quarum plenae sunt 548, cavae 491. Differentia plenarum et cavarum, 45. Dies porro sunt 40679. Ad hunc modum ordinari poterunt minores isti cycli. Verum si alternis plenorum cavorumque mensium propagatam successionem velimus, bellissime id fieri potuit, quandoquidem dies 40679 per 59 divisi dant syzygias plenas 520, cavas 519 et 28 dies reliquos, qui ut ad iustam syzygiam perveniant, unus dies e plena quapiam detrahi potest; quo sint plenae 519, cavae 521. Hoc si Iudaei tum instituerint, tessaradecaëteridem ad methodum duntaxat usurparunt, cum civiliter menses alternis 30 et 29 dies obtinerent. Atenim orbis hic annorum LXXXIV abest a solari ratiocinio biduo integro, a lunari vero plus triduo. Nam Iuliani 84 anni dies conficiunt 40681, lunares vero secundum medios motus 40682, hor. 6. 51′. Desunt itaque ogdoecontatessaraëteridi Iudaicae dies 3, hor. 7. Sane Iudaeis in hoc annorum circuitu cum lunarium neomeniarum ἀποκατάστασιν fieri; tum solem cum luna paria facere persuasum esse oportuit. Alioqui nullam cycli huius instituendi caussam habuissent. Quare tam in solaris anni quam lunaris modo definiendo aberrasse necesse est ab utriusque rationibus, et lunarem quidem dierum 354, horarum 8, praecise constituisse; solarem vero 365, hor. 5 minus $^{48}/_{84}$ sive $^{4}/_{7}$, nempe dierum 365, hor. 5, $34^{2}/_{7}{}'$ vel 365. 34. $17^{1}/_{7}{}'$. Quod fortasse verum est. Nam quod ad solem spectat, cum minus quam 6 horas appendices ad 365 dies addendum esse scirent, si lunarem annum praecise dierum 354, hor. 8 facerent, eam soli quantitatem tribuere potuerunt, quae anno septenario, id est 84, lunae rationes adaequaret. Ex quo illud etiam apparet, cuius caussa disputationem hanc ingressi sumus; quemadmodum Iudaicus cyclus neomenias coelestes triduo vel quatriduo, aequinoctia biduo paulatim antevertat. Etsi non plus bidui antecessione fieri credidit Epiphanius, hoc est annis LXXXIV lunaribus totidem a Iudaeis assignatos dies, quot in annis Iulianis insunt, nempe 40681; ut tum iusta neomeniarum ἀποκατάστασις esse potuerit. Nam ex illius hoc verbis potest colligi quibus aequinoctium ac plenilunium die martii XXII. contigisse docuit feria I., cum in vitioso Iudaeorum cyclo id acciderit die XX. Nam XIV. lunam ait incurrisse in feriam V. quae conveniebat Martii XIX. Bidunm igitur ad Iudaicum annum tam solarem quam lunarem defuit Epiphanii sententia; quod ut ostenderet, totam illam de Iudaico cyclo dissertationem aggressus est, ididemque id quod modo

dictum est conficitur, Iudaeos utriusque anni ἀποκατάστασιν diebus 40679 perfici credidisse, Epiphanium vero biduum solum amborum siderum pariandis rationibus deesse velle.

Haec est prior huius cycli Iudaici descriptio, quae Epiphanii verbis innititur, p. 164. dum ait Iudaici anni quantitatem dierum esse 354, hor. 8. praecise. Ita enim in annis XIV horae confiunt 112, sine dies 4, hor. 16. Ex quo summa dierum toto cyclo consurgit 5108, hor. 4. Addit deinde V esse menses embolimos. Tum horas detrahi duas de solis cursu. Quae subobscura sunt, sed utcunque sic explicari possunt. Caussam affert, cur ex annis XIV cyclum conflaverint: quod nimirum lunam hoc in minore cyclo nondum cum sole conciliare voluerint, sed dies superfluos quinque cum horis 8 reservarint. Ita enim fit, ut si ex anno Iuliano decimoquarto dies auferas V, hor. 8, supersint 360, minus horis duabus. Nam si ex diebus 5108, hor. 4. Iulianos XIII eximas, sive dies 4748, hor. 6, restabunt dies 359, horae 22. Unde corrigenda Epiphanii verba et ita dirigenda sunt: διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ δρόμου τῶν τξε' ἡμερῶν πέντε ἡμέρας καὶ μίαν ὥραν· προστιθεμένων γὰρ τῶν ὡρῶν λοιπὸν γίνονται τξ' ἡμέραι παρὰ ὥραν μίαν. At in fine numeri ita leg. οἵ τινες ὤφελον εἶναι κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τριάκοντα μῆνες καὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέραι. Vult enim Iudaeos in annos 84 menses intercalasse 31, cum 30 duntaxat cum 28 diebus computari debeant, hoc est syzygiae 1039 et dies 28. Ita biduum abest Iudaicus cyclus a solaribus annis 84; quem et cyclum lunarem ἀκριβῆ putat Epiphanius.

Sequitur interpretandi cycli ratio altera, ut et tessaradecaëteris dies habeat 5108, hor. 12, et ogdoecontatessaraëteris dies praecise 40681, quibus vertentibus luna Iudaica cum sole redeat in concordiam, sed a mediis lunae motibus biduo civiliter aberret. Quod tam in minore quam maiore cyclo τεχνικῶς aut civiliter fieri hoc modo potest. Tessaradecaëteris habet, ut dictum est, dies 5108, hor. 12. Anni lunares simplices dies 354, hor. 8. $34\,{}^{2}/_{7}{}'$, syzygia vero 29. 12. $41\,{}^{107}/_{173}{}'$. Iam in tessaradecaëteride syzygiae sunt totidem, quot in priori methodo; nisi una forsitan plenis accrescere debeat, anticipatis ex sequente cyclo XII horis, quae ad XII superfluas prioris additae diem faciant, ut sit prior cyclus dierum 5109. Tunc enim plenae syzygiae 92, cavae 81 numerandae sunt. Secundus cyclus dies habebit 5108. Tertius duodecim horis anticipatis de quarto cyclo, 5109. Quartus 5108. Quintus 5109. Sextus 5108, additoque tricenario mense ex epactis solaribus singularum tessaradecaëteridum colliguntur dies 40681, menses pleni 550, cavi 489 et in totum 1039. Porro τεχνικῶς dies 5108, hor. 12. ex 5113, hor. 12, qui est Iulianorum quatuordecim modus, detracti epactas relinquunt praecise dies V, qui in ultimum cyclum differuntur.

Praeter civilem hanc singularum tessaradecaëteridum dispositionem, in qua pleni menses cavos superant 61, alia, ut in priore methodo administrari potuit, eleganti cavorum plenorumque mensium atque aequabili successione. Nam dies 30681 syzygias complent alternis plenas, et cavas 1040 et unum praeterea diem. Ita plenae sunt 521, cavae 519. Ita tota vero periodo embolimi menses pleni sunt 31. Sed cum 1040 syzygiae lunares postulent dies 30682, horas 6. 51', deerunt ad ultimam complendam dies 1, hor. 7. Ideo perperam illi iustam syzygiam conflabant, cum non amplius quam 28 dies, horae 6 superessent. Si enim ex 29. 52. 44', quae est media syzygia, deducas 1. 6. 51, supererunt 28, 5. 53', hoc est εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέραι, καὶ ὧραι τρεῖς, ut apud Epiphanium emendandum fuerit. Sic biduo fere civiles neomeniae τὰς ἀκριβεῖς anticipabunt. Et quoniam Keplerus coniicit Iu-
p. 165. daeos, ut annum tropicum cum Iuliano conciliarent, unum diem post cyclos maiores duos, sive annos 168, exemisse, atque horas in unaquaque tessaradecaëteride duas, hoc si verum est, tessaradecaëteris Iuliana dies habebit 5113, hor. 10. A quibus quinque diebus ablatis, qui in cyclum postremum reservantur, supersunt 5108, 10. De quibus detracta quantitate tredecim annorum Iulianorum decimus quartus dies auferet $360\,{}^{1}/_{6}$. Ut apud Epiphanium legi oporteat: λοιπὸν γίνονται τξ' ἡμέραι, καὶ τρεῖς ὧραι παρὰ ὥραν μίαν. Dies autem in cyclo maiori confient 30680, 12, qui a lunari motu absunt diebus fere duobus, hoc est 1, hor. 18. Quocirca Iudaeos Epiphanius scribit medias neomenias anticipantes biduo ultimam tricenariam imputasse, cum dies duntaxat forent 28, hor. 6. Atque haec posterior cycli conformatio aliter intellectis Epiphanii verbis approbari videtur. Nimirum cum scribit tertio quoque anno diem accrescere ex horis 8, quae singulis annis accedunt. Nam haec ita possunt accipi ut anno XIII. hor. 12, totidemque anno XIV. additae, biennio diem colligant; quod in hunc annorum orbem lunares neomeniae cogantur. Ita cyclus integer dies praecise quinque superfluos sibi vendicat, non ut in priore methodo 4, hor. 16. Reliqua e superioribus facillima sunt.

Negare profecto nemo potest quin utravis illa ratio cum Epiphanii verbis congruat. Caeterum Iudaeos vel hac vel simili annorum dispositione sub Christi, adeoque sub Nicaeni Concilii tempora usos esse, quao a solis motibus aberraret, multa sunt quae persuadent. Sed illud imprimis, quod postea demonstrabimus, pascha in postremo mense, id est ante aequinoctium a Iudaeis saepius peractum. Necesse est itaque labem aliquam ad solarem illorum annum accidisse, propter quam a priore epocha luxatus in anteriora recesserit; cuiusmodi vitium alias tridui, bidui alias extitit, in aureis numeris XIX et VIII Alexandrinis, quos Iudaei simplices habuerunt. In his enim decimaquarta lunaris et quidem paschalis Iudaica in XVIII. ac XIX. Martii convenit, biduo, uti dixi, triduoque ante vernum aequinoctium. Quae quidem labes in hoc Epiphanii cyclo paulatim existit. Siquidem in priori methodo, si neomenia primi mensis ogdoecontatessaraëteridos in aequinoctium incidat, utputa 22. Martii post 84 annos ad 20. perveniet, atque ita deinceps κατὰ μετάβασιν εἰς τὰ προηγούμενα, nisi castigatione et dierum adiectione coerceatur; quod identidem fecisse temporum apud Iudaeos moderatores verisimile est, ac neomenias aliquando tardius indixisse. At in posteriore methodo post 84 annos neomeniae Iudaicae ad eosdem Iulianos dies redeunt, sed coelestes neomenias uno die, horis 7 anticipant. Quare prima illa ratio ad Epiphanii mentem plusculum videtur accedere, cum ab aequinoctio praesertim recessisse Iudaicas neomenias existimari velit. Sed ut ipsis propemodum sensibus res tota subiiciatur, cycli Iudaici maioris, sive tessaradecaëteridum VI typum hic adtexam ea civili forma ac dispositione, quae ex Epiphanii disputatione probabiliter institui potest; ex qua manifestum erit, quemadmodum neomeniae biduo ab epocha solari paulatim in anteriora discedant. Sumatur igitur, ut in prima methodo dictum est, cycli maioris quantitas dierum 30679. Cuius initium ducatur ab anno per. Iul. 4663, cyclo lunae 8., solis 15., litera C, anno ante Christi p. 166.
natalem 51. Ita cum Christi passio ex Epiphanii sententia cadat in annum Iulianum 76., aerae Christianae communis 31., erit is annus cycli maioris 82., tessaradecaëteridis vero sextae annus 13., cyclo Nicaeno 13., solis 12., lit. G.

His animadversis constituatur neomenia Nisan cyclo Nicaeno 8. in anno primo tessaradecaët. primae Aprilis VI. Etenim anno periodi Iulianae 4663., cyclo 8., novilunium medium ex Mülleri Tabulis accidit Apr. VI. circa mediam noctem, hoc est Apr. 6. 0. 58'. Reliquae neomeniae necessario contextu sese toto

in cyclo consequentur, ut ex hoc diagrammate liquet, in quo ordines sunt 8. Primus annorum numerum continet, secundus cyclum solis, tertius lunae cyclum, utrumque Nicaenum: quartus dierum numerum, qui singulis annis competunt: quintus neomeniam Nisan in mense Iuliano: sextus literam dominic., septimus characterem neomeniae, octavus dies tessaradecaëteridis collectos. Adiecimus et anni qualitatem, hoc est ὑπερημέρους et ἐμβολιμαίους annos adnotavimus.

TABULA NEOMENIARUM NISAN
IN
ANNIS TESSARADECAETERIDON ET OGDOECONTATESSARAETERIDOS IUDAICARUM

iniens ab anno periodi Iulianae 4663.

	Anni periodi.	Cycli Nicaeni solis	lunae	Dies annorum.	Neomenia Nisan.	Neom. feria.	Qualitas anni.	Dies collecti.
		TESSARACAEDECAETERIS I.						
	1	XV	VIII	354	VI. Ap.	C 3		354
	2	XVI	IX	354	XXVI. Mar.	B 7		708
B	3	XVII	X	ὑπ. 385	XIV. M.	A G 4	'Εμβ. ple-	1093
	4	XVIII	XI	354	III. Ap.	F 4	nus	1447
	5	XIX	XII	354	XXIII. M.	E 1		1801
	6	XX	XIII	ὑπ. 384	XII. M.	D 5	Emb. ca-	2185
B	7	XXI	XIV	354	XXX. M.	C B 4	vus	2539
	8	XXII	XV	384	XIX. M.	A 1	Emb. P.	2923
	9	XXIII	XVI	ὑπ. 355	VII. Ap.	G 7		3278
	10	XXIV	XVII	354	XXVIII. M.	F 5		3632
B	11	XXV	XVIII	383	XVI. M.	E D 2	Emb. C.	4015
	12	XXVI	XIX	ὑπ. 355	III. Ap.	C 7		4370
	13	XXVII	I	354	XXIV. M.	B 5		4724
	14	XXVIII	II	384	XIII. M.	A 2	Emb. P.	5108
		TESSARADECAETERIS II.						
p. 167. B	15	I	III	ὑπ. 355	XXXI. Mar.	G F 1		355
	16	II	IV	354	XXI. M.	E 6		709
	17	III	V	383	X. M.	D 3	Emb. C.	1092
	18	IV	VI	ὑπ. 355	XXVIII. M.	C 1		1447
B	19	V	VII	384	XVII. M.	B A 6	Emb. P.	1831
	20	VI	VIII	354	V. Ap.	G 5		2185
	21	VII	IX	ὑπ. 355	XXV. M.	F 2		2540
	22	VIII	X	383	XV. M.	E 7	Emb. C.	2923
B	23	IX	XI	354	I. Ap.	D C 5		3277
	24	X	XII	ὑπ. 355	XXI. M.	B 2		3632
	25	XI	XIII	384	XI. M.	A 7	Emb. P.	4016
	26	XII	XIV	354	XXX. M.	G 6		4370
B	27	XIII	XV	ὑπ. 355	XVIII. M.	F E 3		4725
	28	XIV	XVI	383	VIII. M.	D 1	Emb. C.	5108
							Colliguntur dies in II cyclis	10216.
		TESSARADECAETERIS III.						
	29	XV	XVII	354	XXVI. M.	C 6		354
	30	XVI	XVIII	ὑπ. 385	XV. M.	B 6	Emb. P.	739
B	31	XVII	XIX	354	III. Ap.	A G 3		1093
	32	XVIII	I	354	XXIII. M.	F 7		1447
	33	XIX	II	ὑπ. 384	XII. M.	E 4	Emb. C.	1831
	34	XX	III	354	XXXI. M.	D 3		2185
B	35	XXI	IV	354	XIX. M.	C B 7		2539
	36	XXII	V	ὑπ. 385	VIII. M.	A 4	Emb. P.	2924
	37	XXIII	VI	354	XXVIII. M.	G 4		3278
	38	XXIV	VII	383	XVII. M.	F 1	Emb. C.	3661
B	39	XXV	VIII	ὑπ. 355	III. Ap.	E D 6		4016
	40	XXVI	IX	- 354	XXIV. M.	C 4		4370
	41	XXVII	X	384	XIII. M.	B 1	Emb. P.	4754
	42	XXVIII	XI	ὑπ. 355	I. Ap.	A 7		5109
							Colliguntur dies in III cyclis	15325.
		TESSARADECAETERIS IV.						
B	43	I	XII	354	XXI. M.	G F 5		354
	44	II	XIII	383	X. M.	E 2	Emb. C.	737
	45	III	XIV	ὑπ. 355	XXVIII. M.	D 7		1092
	46	IV	XV	384	XVIII. M.	C 5	Emb. P.	1476
B	47	V	XVI	354	V. Ap.	B A 4		1830
	48	VI	XVII	ὑπ. 355	XXV. M.	G 1	Emb. C.	2185
	49	VII	XVIII	383	XV. M.	F 6		2568
	50	VIII	XIX	354	II. Ap.	E 4		2922
B	51	IX	I	ὑπ. 355	XXI. M.	D C 1		3277 p. 168.
	52	X	II	384	XI. M.	B 6	Emb. P.	3661
	53	XI	III	354	XXX. M.	A 5		4015
	54	XII	IV	ὑπ. 355	XIX. M.	G 2		4370
B	55	XIII	V	383	VIII. M.	F E 7	Emb. C.	4753
	56	XIV	VI	354	XXVI. M.	D 5		5107
							Colliguntnr dies in IV cyclis	2043?.
		TESSARADECAETERIS V.						
	57	XV	VII	ὑπ. 385	XV. M.	C 2	Emb. P.	385
	58	XVI	VIII	354	IV. Ap.	B 2		739
B	59	XVII	IX	354	XXIII. M.	A G 6		1093
	60	XVIII	X	ὑπ. 384	XII. M.	F 3	Emb. C.	1477
	61	XIX	XI	354	XXXI. M.	E 2		1831
	62	XX	XII	354	XX. M.	D 6		2185
B	63	XXI	XIII	ὑπ. 385	VIII. M.	C B 3	Emb. P.	2570
	64	XXII	XIV	354	XXVIII. M.	A 3		2924
	65	XXIII	XV	383	XVII. M.	G 7	Emb. C.	3307
	66	XXIV	XVI	ὑπ. 355	IV. Ap.	F 5		3662
B	67	XXV	XVII	354	XXIV. M.	E D 3		4016
	68	XXVI	XVIII	384	XIII. M.	C 7	Emb. P.	4400
	69	XXVII	XIX	ὑπ. 355	I. Ap.	B 6		4755
	70	XXVIII	I	454	XXII. M.	A 4		5109
							Colliguntur dies in V cyclis	25541.

TESSARADECAETERIS VI.

Anni periodi.		Cycli Nicaeni solis	Cycli Nicaeni lunae	Dies annorum.	Neomenia Nisan.	Neom. feria.	Qualitas anni.	Dies collecti.
B	71	I	II	383	X. M.	G F 1	Emb. C.	383
	72	II	III	ὑπ. 355	XXVIII. M.	E 6		738
	73	III	IV	384	XVIII. M.	D 4	Emb. P.	1122
	74	IV	V	354	VI. Ap.	C 3		1476
B	75	V	VI	ὑπ. 355	XXV. M.	B A 7		1831
	76	VI	VII	383	XV. M.	G 5	Emb. C.	2214
	77	VII	VIII	354	II. Ap.	F 3		2568
	78	VIII	IX	ὑπ. 355	XXII. M.	E 7		2923
B	79	IX	X	384	XI. M.	D C 5	Emb. P.	3307 a)
	80	X	XI	354	XXX. M.	B 4		3661 b)
	81	XI	XII	ὑπ. 355	XIX. M.	A 1		4016
	82	XII	XIII	383	IX. M.	G 6	Emb. C.	4399 c)
B	83	XIII	XIV	354	XXVI. M.	F E 4		4753
	84	XIV	XV	ὑπ. 355	XV. M.	D 1		5108

Colliguntur dies in VI cyclis 30649.

In hoc cyclo embolimi sunt xxx. At cyclus desinit in iv. Martii; ita ut ogdoecontat. ii. incipat a v. Martii. Ascendit igitur neomenia 32 diebus ab epocha
p. 169. Iuliana primi cycli, quae est vi. Aprilis. Quare debet intercalari mensis tricenarius, quo neomenia summovebitur in iv. Apr. et biduo a prisca epocha recedet. Quod erat demonstrandum. Sed Epiphanius ait mensem illum embol. tricesimum primum coniici in annum 85. Itaque annus primus cycli secundi inibit x. Martii. Ubi et Iudaei cyclum figebant, quia citimus illorum terminus triduo Nicaenum
p. 457. antecedit. [Caeterum Victorius Aquitanus in eadem illa praefatione cycli lxxxiv annorum meminit, tanquam a nonnullis ad paschale negotium accommodati. Ut appareat non Iudaeos solum, sed et Christianos eiusmodi annorum orbe usos aliquando fuisse. Et ante Victorium Cyrillus in Praefatione quam ad cyclum suum edidit, quae in eodem codice extabat, reprehendit illos qui lxxxiv annorum paschalem cyclum instituerunt, sive septem Quatuordecennitatum. Ita enim Latinus Interpres convertit.]

p. 169.

DECLARATUR IUDAICUS ILLE CYCLUS EIUSQUE OPPORTUNITAS APERITUR.

Fuit haec, vel esse potuit, civilis utriusque cycli dispositio; in qua ad amussim observata vides omnia quae paulo ante disputata sunt. Nam et dierum in unaquaque tessaradecaëteride ille numerus est, quem constituimus 5108, vel 5109, semel vero 5107, civili id ratione postulante. Tum περιττοὶ ἡμέραι tertio quoque anno, embolimi vero menses ἐναλλὰξ pleni cavique, et in singulis cyclis v, in tessaradecaëteribus embolimi xxx. Imo vero xxxi. Nam totidem imputari debent, ut sint dies in ogdoecontatessaraët. 30679. At Epiphanius ultimum embolimorum ad initium cycli sequentis, sive annum 85 reiicit. Unde prior cyclus diebus constat 30649, secundus 30709, habebitque embolimos 32: alioqui nimium

a) Annus baptismi ex Epiphanio in VIII Novemb.
b) Hic est annus baptismi secundum Latinos VI Ian.
c) Hic est annus passionis ex Epiphanio.

ab epocha neomeniae recederent. Quarum quidem neomeniarum προέμπτωσιν et μετάβασιν εἰς τὰ προηγούμενα in eodem diagrammate potes intueri. Nam post quamlibet tessaradecaëteridem v diebus et horis 8 neomenia Nisan primam epocham antevertit. Ut si primo anno cycli neomenia Nisan Apr. vi. contigerit hora merid. exactis, xiv annis ad Kal. Apr. regredietur,. et in horam iv. post mediam noctem incidet in A. D. Kal. Apr., atque ita deinceps neomenia Iudaica ab epocha primi mensis et solari longius abscedet; donec volvente maiore cyclo, cum iam xxxii diebus retroacta fuerit, intercalatione pleni mensis ad pristinam epocham revocata biduo duntaxat anticipabit.

Epocha neomeniae Nisan in cyclo Nicaeno viii. est Aprilis vi., cyclo vero xiii. est Martii xii., eo quod Christi saeculo cyclo xiii. neomenia in illum diem incurrebat, a quo sub Nicaeni Concilii tempus ad xi. transiit. Sed in Iudaico cyclo prima tessaradecaët. neomeniam exhibet in xii., secunda in xi., et ita deinceps usque ad ix., et propter incidentem bisextilem diem ad viii. etiam recurrit. Anno quidem Iuliano lxxvi. Nisan Martii ix. feria vi. conveniebat; quod ad Epiphanii sententiam totamque illam de passionis anno ac die quaestionem explicandam opportunissime cecidit. Quin et alterum laterculi ac Iudaici illius cycli fructum atque usum paucis aperiam. Scito igitur probabilem ex eo caussam elici, cur Iudaeorum Nisan ab epocha veteri, hoc est aequinoctio, itidemque Latinorum primus mensis aberraverit. Quod enim xiv. Nisan in aequinoctii diem ipsum olim inciderit, docent vetustissimi Iudaeorum magistri, imprimis Agathobuli duo et Aristobulus horum discipulus, qui unus e lxx senioribus fuit, apud Anatolium in fragmento, quod Euseb. citat lib. vii. Hist. cap. xxvii. Asserunt enim τὰ διαβατήρια θύειν δεῖν μετ' ἰσημερίαν ἐαρινὴν μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός. Idem et Musaeus vetus Iudaeorum scriptor docuit. Sed et Philo lib. de Vita Mosis: τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας πρῶτον ἀναγράφει μῆνα Μωϋσῆς. Adstipulatur et Iosephus p. 170.
lib. iii. Orig. cap. x. τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισσαὼ παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ, τεσσαρεςκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην ἐν Κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος. Igitur Iudaeorum xiv. Nisan in aequinoctium incurrebat priscis illis temporibus et ex Mosis instituto. At postea praescriptos limites transgrediens aequinoctium diebus aliquot antecessit. Testantur hoc vetustissima Christianorum monimenta, quae Iudaeorum pascha aequinoctium praevertere, et in xii. mense celebrari nonnunquam admonent. Canone vi. Apost. lib. i. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω. Quem ad locum nugatur Balsamon, cum negat ἐαρινὴν ἰσημερίαν certo die committi, ἀλλ' ὅτε τύχῃ ex solis lunaeque revolutionibus, quod est puerile. Ad haec Constantinus in Epistola, quam ad Ecclesias post Nicaenum concilium scripsit, apud Euseb. lib. iii. de Vita Const. Iudaeos eodem anno duplex pascha celebrare. Quod videlicet cyclo xix. et viii. Nicaenis ante aequinoctium pascha illorum incideret. Quod et alii plerique tam occidentales quam orientales imitati citimam neomeniam Martii v. fixerunt, xiv. vero Martii xviii., ut postea dicetur. Equidem Iudaeis non arbitror certo consilio aequinoctii diem, quem ex astronomicis tabulis investigare possent, tam insigniter antevertisse, sed imprudentibus ex corrupti alicuius cycli methodo paulatim vitium istud oblatum. Cuiusmodi methodus in superiore laterculo satis apparet. Nam exactis 84 annis neomenia Nisan, quae ab Aprilis vi. coeperat, in Martii v. reperitur. Quamobrem accidere illud potuit, ut cum post annos aliquot neomenia Nisan ad v. Martii redacta foret deprehensa, cycli labe animum ad emendationem adiecerint et alio cycli genere constituto huius initium in eodem illo anno fixerint, qui cum

ogdoecontatessaraëteridis sequentis primus ac proinde embolimaeus esse deberet, hunc ipsum, utpote cycli recentis initium, communem fecerint. Ita contigit ut deinceps citima neomenia Martii v., xiv. luna Martii xviii. constiterit.

EPIPHANIUS AB INEPTA SCALIGERI REPREHENSIONE VINDICATUR.

Postremo de hoc Iudaeorum cyclo disputans Scaliger l. ii. de Emend. p. 146. *Epiphanium nostrum, ut et omnes veteres scriptores hac in parte* (haec enim illius verba sunt) *negligentiae culpa liberare se negat posse. Sed non melior*, inquit, *tessaracaedecaëteris, quam non solum ut probam et legitimam adducit idem Epiphanius, sed Iudaeos non aliam rationem in anno lunari sequi vult, quam illius methodum.* Tum Epiphanii verbis allatis primum illud reprehendit, quod dixerat, in tres annos diem unum ex horis 8 residuis imputari. *At falsum erit*, inquit, *unam tantum diem post triennium accrescere, cum relinquantur post triennium dies duo, horae 18, quantarum 24 est totum, aut 9 quantarum 12.* Deinde quod annis xiv cyclum definierat, hoc modo redarguit. Negat enim praecisam ullam rationem fieri posse. *Nam Iuliani anni dies colligunt 5113, horas 12: anni lunares totidem simplices 4956. Differentia dies 157, 12. De quibus intercalantur pleni menses* v. *Remanent dies 7, 12. Iam 8 horae quaterdecies constituunt dies 4, 16. Quae summa de diebus 7, 12. detracta relinquit differentiam verae tessaradecaët. et falsae dies 2, 12.* Haec Scaliger. In qua quidem Epiphanii reprehensione summam praefert obtrectandi libidinem cum pari vel inscitia vel ἀπροσεξίᾳ coniunctam. Nam et immerito Epiphanium accusat, qui quam a Iudaeis noverat observari
p. 171. temporum rationem, eam commentariis suis exposuit. In quo nihil ipse peccat. Neque vero cyclum hunc, ut probum ac legitimum, obtrusit, quod calumniatur Scaliger. Imo e contrario vitiosum fuisse non obscure significat, cum biduo a coelestibus neomeniis aberrasse docet, ut abunde declaratum est.

Iam illud inscitiae et quidem minime vulgaris, quod Epiphanium ne intellexit quidem. Quae est enim ista reprehensio, non posse ex horis octo, quae supra 354 dies singulis annis accensentur, in tres annos diem confici, cum relinquantur post triennium dies 2, hor. 18? An octo ter multiplicata 24 non efficiunt? Atqui hoc solum voluit Epiphanius, tribus annis lunaribus diem competere. Sed mira haec hallucinatio Scaligeri, quod triennium lunare cum Iuliano comparari credidit. Nam trieteris Iuliana dies habet 1095, 18, lunares anni tres simplices 1062, additis ter octo horis et intercalari pleno mense fiunt 1093, qui de Iuliano triennio detracti relinquunt dies 2, 18. Sed hoc ad Epiphanii mentem et institutum nihil pertinet. Non enim duas inter se trieterides comparat, sed de lunari duntaxat triennio loquitur. Caetera quae de solis ὑπεροχῇ quinque fere dierum obiicit, quae praecisam rationem et ἀποκατάστασιν neomeniarum prohibeant, facile ex iis quae antea disseruimus possunt refelli. Non enim cyclum duntaxat annorum 14 usurpasse Iudaeos censet Epiphanius, aut in eo praecisam utriusque sideris conciliationem fieri, sed id 84 demum annis evolutis obtineri ex Iudaeorum opinione docuit. At in tessaradecaëteride lunarium duntaxat syzygiarum ἀποκατάστασιν repraesentari, reservatis diebus v, quae sunt epactae lunares, in annum 84 exeuntem, vel ineuntem 85. Quae omnia perpendere eius intererat qui aut alterius errorem arguere vellet, aut existimationi suae consulere.

EXPLICATUR E SUPERIORIBUS EPIPHANII DOCTRINA.

Hactenus Iudaeorum reconditus ille cyclus ex Epiphanii sententia declaratus est, sed nondum opera omni defuncti sumus. Plurimum enim iis in verbis quae cycli enarrationem antecedunt obscuritatis ac molestiae superest, quae diligentiam a nobis, patientiam a lectore mereantur. Sed ea quoque eiusdem doctissimi mathematici beneficio illustrata explicataque sunt. Cuius quidem de hoc loco coniecturam nonnulla nostra accessione locupletatam paucis aperiam.

Aequinoctium vernum medium Iulii Caesaris aevo in 25. Martii conveniebat, quo die Christum resurrexisse concilium Caesariense sub Victore pontifice celebratum a. Christi 198. decreverat; cuius fragmentum apud Bedam lib. de Aequin. verno sic se habet: *Passus namque dominus ab* xi. *Kal. Apr., qua nocte a Iudaeis traditus est et a* vii. (sed viii. rescribendum [quomodo in antiquissimo P. p. 453.
Sirmondi codice reperimus. In quo praeterea illud observavimus, fragmentum illud, quod ad Bedae libellum de aequinoctio attextum est, cum hac inscriptione: *De Ordinatione Feriarum Paschalium per Theophilum*, alterius autoris titulo notatum esse, nimirum isto: *Incipit epistola Philippi de pascha*]) *Kal. resurrexit.* p. 171.
Quomodo ergo tres dies excluduntur? Igitur ex concilii sententia Christus passus est Martii 23., et 25. resurrexit. Qui dies cum Caesaris tempore aequinoctii medii ac politici sedes fuisset, vulgo persuasum erat Christum in aequinoctio resurrexisse. Necessario hic annus esse debet Iulianus lxxvi., aerae Dionysianae xxxi., cyclo lunae xiii., solis xii., litera dom. G. Constat enim Christum feria v. ad vesperam comprehensum, passum vi., et dominica resurrexisse. At annus ille, quem dixi, ferias istas praefinitis a concilio diebus exhibet. Est igitur Iu- p. 172.
lianus lxxvi., Tiberio v. et Seiano coss., cyclo lunae xiii. Caeterum cum cyclus Nicaenus xiii. novilunium paschale constitueret Martii xi., plenilunium xxv., ex concilii autoritate plerisque persuasum fuit Christum plenilunio ipso resurrexisse. Atqui neomeniae Christi tempore tardius contingebant, puta novilunium cyclo xiii. accidebat Martii xii., plenil. xxv. Nam Iuliano ipso lxxvi., ut Paulus Forosempron. observat, commissum est in meridiano Hierosolymitano Martii xi., 19, 51′, 12″, hoc est Martii xii., plenilunium Martii xxvi., 14, 13′, 14″, hoc est Martii xxvii. Sed politice Martii xxvi., quia neomenia Martii xii. Verum προηγήσεως lunaris nulla tum mentio; quare non dubitabant quin Christi tempore eundem illum situm habuissent qui a Nicaeno concilio constitutus fuerat. Hoc igitur Epiphanium fefellit, quod et plenilunii et aequinoctii die Christi resurrectionem accidisse crederet. Qua προλήψει iam imbutus animum adiecit ad aequinoctii diem, quod cum veteres omnes, qui Diocletiani aeram paulum antecesserant et Anatolius imprimis in xxii. Martii deprehendissent, tametsi Nicaenum postea xxi. diem praefixisset, nihilominus existimavit Christum Martii xxii. resurrexisse, et quidem plenilunio, quod ipsemet diserte significat cum in xi. Kal. Apr. plenilunium cum aequinoctio confert. Neque vero mirum est de aequinoctii anticipatione nihil Epiphanio tum in mentem venisse, cum neque aliquot postea saeculis Computorum Ecclesiasticorum non ignobiles scriptores quicquam eiusmodi suspicari potuerint. Ut imprimis Beda; cuius aestum ac sollicitudinem cum aliis in locis, tum in cap. xliii. libri de Natura Rerum intelligimus. Quin et nostra etiam aetate chronologi quidam non animadversa aequinoctiorum προηγήσει, cum aequinoctii verni die conditum universum censeant, Martii xxi. definiunt. Simillimus igitur Epiphanii fuisse videtur error, ut cum aequinoctio ipso ac plenilunio resurrexisse dominum putaret, xxii. id Martii contigisse scripserit. Et

quoniam Iudaicum cyclum biduo coelestes neomenias nonnunquam antevertere videbat, idque ipso passionis anno factum, vitium illud ac popularis neomeniae retrocessionem cum illo ipso die Martii xxii. contulit. Cum igitur luna xv. in aequinoctium, hoc est, ut falso credidit, Martii xxii. incurrerit, eoque die Christus resurrexerit, passum oportet Martii xx., luna xiii. Nicaena, legali autem coena defunctum ac comprehensum xix. Martii ad vesperam, exeunte luna Nicaena xii., ineunte xiii. Atqui coena paschalis luna xiv. ad vesperam legitime fit, Christus vero legitimo utique tempore celebravit. Proinde xii. Nicaena Iudaeis in illo vitioso cyclo xiv. esse debuit, et sequenti, hoc est xx. Martii, luna xv., adeoque neomenia Iudaica Martii vi. convenit, Nicaena vero viii. Unde consequens est a coelestibus ac Nicaenis Iudaicas neomenias biduo deerrasse. Per idem tempus Iudaei certam ob caussam, de qua paulo post agetur, pascha in sequentem a legitimo diem, hoc est in sabbatum, sive xxi. Martii, transtulerunt, nec eodem quo Christus die celebrarunt. Hic enim ἐν ᾗ ἔδει θύειν ἡμέρᾳ, hoc est xiv. luna civili ac politica, celebravit, non utique coelesti atque ex medio et astronomico siderum ratiocinio deprompta, de qua nihil a legislatore praescriptum. At Iudaei xv. luna sequente xvi. pascha peregerunt. Neque vero solus id
p. 173. Christus fecisse videtur, ut legitimum tempus et a deo constitutum inventis hominum anteferret, sed alii plerique patrii instituti tenaciores ac ritus. Unde θόρυβος et perturbatio in celebritate ipsa paschatis exorta. Non aliam Epiphanii, cum haec scriberet, mentem esse debuisse facile ipsius verba demonstrant. At enim multis modis hallucinatur Epiphanius. Primum enim neomenias Nicaenas fixas ac perpetuas esse credit. Deinde aequinoctium, quod ex Anatolio et vetustioribus Aegyptiis in xxii. Martii collocabat, eodem die Christi etiam tempore commissum arbitratur. Quo ex errore factum est ut quae in xxiii. Martii, hoc est tertium ante aequinoctium diem, competerent, ea ad Martii xx. transtulerit. Proinde lunam illam vocat decimam quintam in Nicaeno cyclo, quae erat Nicaena xii., Christi vero saeculo xi., Martii xxii., et characteres dierum, sive ferias, conturbat. Quippe Martii xx., quo passum salvatorem asserit, feria tum erat tertia, at xxii. feria v. Sed haec minus tunc animadvertit Epiphanius, id unum cogitans, quemadmodum bidui labem illam explicaret. Sane lunae istae Nicaenae, quas ad annum passionis Epiphanius accommodat, cyclo xvi. conveniunt, non xiii., hoc est anno Christi xxxiv. Feriae vero cyclo Nicaeno solari xv., hoc est anno Christi xxxiii. Quos cyclos atque annos invicem confusos alienum in annum intrusit. Quod enim xxxi. annum aerae Dionysianae passioni dicaverit, ex coss. serie paulo ante declaratum est. Atque ut Epiphanii mens et haec nostra disputatio magis perspicua sit, cyclorum feriarumque perturbationem hoc in diagrammate proponam.

LATERCULUM LUNARUM AC FERIARUM TAM VERARUM QUAM VITIOSARUM AUT FALSARUM ANNO DOMINICAE PASSIONIS.

Kal.	Martii dies.	Luna Nicaena vera.	Luna Nicaena Epiphanii.	Luna Iudaica vera.	Luna Iudaica reipsa vitiosa.	Luna ex vitiosa Epiphanii mente.	Feriae verae.	Feriae Epiphaniae falsae.
16	XVII	7	10	6	9	12	7	3
15	XVIII	8	11	7	10	13	1	4
14	XIX	9	12	8	11	14	2	5
13	XX	10	13	9	12	15	3	6
12	XXI	11	14	10	13		4	7
11	XXII	12	15	11	14		5	1
10	XXIII	13		12	15		6	
9	XXIV	14		13	16		7	
8	XXV	15		14			1	
7	XXVI			15				

Habes in hac tabula lunarum ac feriarum dispositum, cuiusmodi anno illo Iuliano lxxvi. tam revera fuit quam et ex Nicaeni concilii instituto et ex vitioso Iudaeorum cyclo, et postremo ex Epiphanii sensu esse potuit.

COLLLIGITUR E SUPERIORIBUS EPIPHANII DE VERO ANNO PASSIONIS AC DIE SENTENTIA. p. 174.

Superest ut ad eum usum finemque, cuius gratia disputata sunt, superiora omnia revocentur. Est autem is potissimum, ut verum ex Epiphanii autoritate passionis tempus aliquando statuatur. Si quis igitur aberrantem sanctissimi patris opinionem in viam reducere velit et his tenebris obductam veritatem in lucem extrahere, hoc e superiore nostra de Iudaico cyclo dissertatione ita consequetur. Quoniam apud veteres Iudaeos xiv. Nisan in aequinoctium cadebat, quod Christi saeculo xxv. Martii πολιτικῶς quadrabat, citima neomenia Nisan convenit Martii xii., quem in diem sub initium ogdoecontatessaraëteridos incurrit. Verum ob cycli pravitatem neomenia sensim ad ix. Martii pervenit, decima quarta vero luna ad Martii xxii., id quod anno cycli lxxxii. contigisse laterculus docet. Erat autem is annus ex hypothesi Iulianus lxxvi., idemque passionis annus. Quocirca passus erit Christus Martii xxiii., feria vi., luna Iudaica xxv., Nicaena xiii., quae eadem media, seu coelestis, erat xii. Celebravit porro Christus typicum pascha Martii xxii. ad vesperam, exeunte xiv. Iudaica, et ineunte xv., ἐν ᾗ ἔδει θύειν: Pharisaei eorumque sectatores pascha peregerunt Martii xiii., luna xv. exeunte, ineunte xvi. Non aliud scripturus erat Epiphanius, si aut aequinoctii προήγησιν agnovisset, aut de solari cyclo ac feriis vel tantillum cogitasset. Sed ille qualiscunque tandem est error, praeclaro ac singulari eius doctrinae fructu compensatur, qua nos anni Iudaici perturbationem unus docuit. Qua re longo intervallo animadversa, summis molestiis et inextricabilibus difficultatum laqueis expediti sumus, atque hoc demum didicimus, verum dominicae passionis annum hactenus frustra per astronomicos abacos et coelestes siderum motus indagatum fuisse; quod tum denique verum foret, si Iudaei lunaris et solaris anni ratam ac constantem rationem tenuissent. Sed cum ab ea maiorem in

modum deflexerint, ut paulo post copiose declarabitur, alia, si sapimus, insistenda via est, ut autoritate magis scriptorum veterum ac consensu quam accurata coelestium motuum descriptione nitamur.

At vero fuit illa maxime communis antiquiorum opinio, Christum Tiberii anno xviii., Iuliano lxxvi. passum esse; quod Epiphanius amplexus est, cum annum illum designavit quo Tiberius vi. et Seianus coss. fuerunt, cyclo lunae xiii., solis xii.; etsi Vinicium et Longinum perperam adscribat, quod par unum coss. in duo distraxerit. Est autem is annus Olymp. ccii. secundus exiens, per. Iulianae 4744. Cuiusmodi annorum nexum certissimum esse rationum omnium momenta persuadent. Quod autem Tiberii xvii. exeunte, Iuliano lxxvi., hoc
p. 175 est cyclo xiii. passus sit, demonstratum est a plerisque. Nos, quoniam ita necesse est, summa probationum capita libabimus.

Omnium primo vetus illa traditio est, quam in Caesariensi concilio secutos esse patres fragmentum illud indicat, quod Beda descripsit, ubi Christus ea nocte traditus dicitur quae sequitur xi. Kal. Apr., passus vero x. Kal. Apr. atque viii. Kal. resurrexisse. Igitur literam dominicae fuisse G necesse est, cyclo solis xii., quem annus Iulianus lxxvi. exhibet. Sed quod Dekerius noster hanc patrum opinionem *sedis apostolicae declarationem ac velut ecclesiae definitionem* appellat, nihilo id verius est quam quod eadem in synodo dictum est, aequinoctium xxv. Martii committi, anno Christi cxcviii., et, quod longe absurdius est, eodem illo die initio conditi orbis haesisse. Notum enim est rationes ipsas, quae in conciliis afferuntur, neque veras esse perpetuo, neque inter fidei decreta censeri. Habet tamen autoritas illa communem de passionis resurrectionisque die fidem vetustissimorum temporum; ad quam et illa adiungenda testimonia sunt quibus passio domini a. d. x. Kal. Apr., hoc est xxiii. Martii, resurrectio vero in viii. Kal. coniicitur; quam Graecis tribuit Paulus Forosempron., et Lactantius secutus est lib. iv., cap. x. Ubi asserit anno xv. Tiberii, Geminis duobus coss., ante diem x. Kal. Apr. Christum cruci affixum. Sed pro x. Kal. quidam codices vii. habent.

Paulus vero Forosempron. ante diem decimam Kalendarum idem esse putat quod xi. Kal., et Pauli Iuriscons. verbis utitur, qui ait: *Ante diem* x. *Kalendarum et post diem* x. *Kal. aeque utroque sermone* xi. *dies significari*. Verum mendosa lectio Paulum Forosemproniensem in errorem induxit. Nam lib. cxxxii. §. 1. de Verb. Signif. Iurisconsultus ita pronunciat. *A. d.* x. *Kal. post diem* x. *Kal. neutro sermone* xi. *dies significantur*. Certe a. d. x. Kal. idem est quod x. Kal., quemadmodum ante Kal. proximas idem est quod Kal. proximis lib. 56. §. *Qui ita stipulatur*. D. de Verb. Obl. Subauditur enim aliquid, ut sit integra locutio: *ante diem absolutum*. Hinc est quod Gallicanae ecclesiae resurrectionis festum in xxv. Martii defixerint, ut autor est Beda; qui et ipse lib. de Temp. Rat. cap. lxvii. decimo Kal. passum existimat Christum; etsi cap. xlvii. id viii. Kal. factum asseveret. Plura apud Dekerium videri possunt. Quibus testimoniis efficitur, Iuliano lxxvi. passum esse dominum, Martii xxiii. Atque haec insuper Africani vetustissimi theologi sententia fuit, qui passum voluit Christum anno i. Olymp. ccii., ut refert Eusebius. Cui et Patres illi suffragati sunt, qui xviii. Tiberii anno contigisse narrant. Nam Tiberii annos Iudaico vel ecclesiastico more ab antecedente Nisan numerant. Atqui anno Iuliano lxxvi. desinente decimo septimo Tiberii xviii. iniit. Quin etiam Apollinaris Laodicenus apud Hieronymum comment. ad cap. ix. Dan. cum post annum passionis dominicae sex Tiberii annos enumerat, omnino passum arbitratur exeunte xvii. Accedunt et certorum intervalla temporum, quae a passione computantur. Ut cum Iacobus minor xxx. annos

Hierosolymis praefuisse, et Neronis anno septimo sub paschalem celebritatem interfectus esse dicitur ab Hieronymo lib. de Script. Eccles., quod Iuliano cvi. congruit. Igitur anno lxxvi. Iuliano praeesse coepit. Item Paulus apostolus apud p. 176.
eundem Hieronymum anno xxv. post passionem domini, Neronis ii., vinctus Romam mittitur; ubi et Neronis anno xiv., post passionem xxxvii., capite truncatus est, Capitone et Ruffo coss., Iuliano cxii. Neronis initium contigit post mortem Claudii, Iuliano xcix., post iii. Eid. Octobr. Ergo annus xiv. coepit ab Octobri anni Iuliani cxii. Sed Hieronymus manifeste annos exorditur ab antecedenti paschate. Adeoque ex eius ratiocinio passioni domini annus adstruitur lxxvi. Ita Petrus, eodem Hieronymo teste, anno ii. Claudii Romam advenit, ubi xxv annos ecclesiae praefuit, et xxxvii. post passionem anno, Neronis xiv., cum Paulo necatus est. Denique Hierosolymitana clades accidit anno xl. post passionem, ut veteres plerique testantur, Hieronymus, Eusebius lib. iii. Hist. cap. viii., et lib. vi. de Demonstr. cap. xvi., Chrysostomus ac reliqui. Eversa sunt autem Hierosolyma anno secundo Vespasiani, Iuliano anno cxv. Proinde anno lxxvi. Christi passio congruit. Caeterea ex Dekerii et Kepleri commentariis repetenda sunt.

At urgemur Phlegontis imprimis et Thalli testimonio, qui anno iv. Olymp. cii. horribilem solis eclipsin accidisse memorant, hoc est Iuliano lxxviii., quam illam ipsam esse quae sub domini necem contigit, antiqui patres interpretantur, Africanus, Hieronymus, Eusebius et alii. Hoc argumento instant illi praecipue qui plura quam tria paschata dominum exegisse contendunt, neque satis pudentis esse hominis existimant tantae autoritatis praeiudicio ac tot scriptorum consensioni refragari. Sed illud imprimis volo mihi respondeant, eosne putent, a quibus Phlegontis testimonium didicerunt, Phlegontem ipsum legisse. Quod ubi confessi fuerint, tum quid caussae sit explicent, cur iidem qui solare deliquium, quod a Phlegonte commemoratur, illud esse statuunt quod sub Christi passionem contigit, passioni tamen ipsi non quartum Olympiadis annum sed secundum tertiumve praefiniant. Africanus enim apud Hieronymum in caput ix. Dan., et in Eusebii fragmentis pag. 63., Christum passum asseruit anno secundo Olymp. ccii., Eusebius et Hieronymus anno tertio. Quid autem absurdius est quam Phlegontis adversus gentiles autoritate atque eclipsi illa solis utentem, quam is quarto anno contigisse dixerat, non eidem anno passionem tribuere? Quamobrem ne tanti stuporis atque inscitiae, imo praevaricationis, gravissimi illi patres arguantur, eo demum necessario redigimur ut Phlegontis testimonium illud vitiose ab librariis, aut Hieronymo ipso dicamus in Chronicis expressum. Sane in Graeco Eusebii Chronico pag. 118. ita scriptum est: τῷ δὲ ἔτει τῆς σβ′ Ὀλυμπιάδος; ut appareat extritam fuisse numeralem notam, pro qua anagnostes Hieronymo δ′, id est quartum annum legerit, cum esset coniuncto δέ. At Keplerus in Eclogis Phlegontem suspicatur de alia solis eclipsi locutum, quae anno primo Olymp. ccii. contigit, Nov. xxiv., anno Iuliano lxxiv., quaeque in Asia vel Syria totalis fuit, hora una atque altera ante meridiem. Quod cum Africanus et alii ad eam Olympiadem qua passus est dominus convenire cernerent, idem illud deliquium solis esse sibi persuaserunt quod Christo patiente praeter naturam evenerat. Postremo cum obductio illa lucis naturalis non fuerit, neque ex mathematicis tabulis indagari potuerit, non aliunde Phlegon, si eius mentionem attigit, quam ex aliorum testificatione illam competit; in quo facile locus errori p. 177.
fuit, ut alter pro altero annus ab eo substitueretur. Aliud ex Dionysii Areopagitae historia solet obiici. Hic enim Epist. vii. ad Polycarpum exponens quae ipso passionis tempore cum Apollophane Heliopoli viderat, plenilunium tunc

fuisse significat. Nam post eclipsin, καὶ τὴν ἐπιπρόσθησιν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ἀντικαταστῆναι lunam asserit, hoc est in eum coeli locum pervenisse qui e diametro solem respiceret. Sed ex illis Dionysii verbis nihil de plenilunio colligitur. Ut enim lunam tunc ἀμφίκυρτον fuisse demus, cum ea post ἐπιπρόσθησιν pristinum ad locum regrederetur, per eam coeli plagam quae soli ex adverso erat opposita transiisse solum dicitur, non in ea constitisse. Plus enim dimidiato orbe percurrit. Quocirca nihil est quod Epiphanii, adeoque communi antiquorum patrum sententiae de vero passionis anno negotium facessat. Nunc autoris verba singillatim expendemus, si prius, quod propemodum exciderat, Onufrii ex Gaurico sententiam de Christi passione refellamus. Hic enim cum anno aerae Dionysianae xxxiv. illam accidisse confirmet, Martii xxvi., luna xviii., quae antecedente vespera iam inchoata fuerat, Iudaeos asserit neomeniam non a coitu luminarium, sed a corniculata effigie coepisse, hoc est tertio die post novilunium, quod ix. die Martii circa solis occasum commissum est. Unde civilis eorum neomenia ἀπὸ τῆς φάσεως iniit Martii xii. Igitur decima quinta incurrit in xxvi. Martii. Haec Onufrius. Quae cum ex Iudaica doctrina hausisse se profiteatur, multum tamen ab ea discrepant. Neque enim neomenia cum ἀπὸ τῆς φάσεως constitueretur, triduo ab vero coitu unquam abfuit, sed uno ad summam die post illum civilis neomenia denunciari solebat, ut ex R. Mose constat, de quo vide glossam cap. i. Kiddusch. Atqui anno illo xxxiv. cyclo lunae xvi., solis xv., novilunium verum incidit in Martii ix., horis v cum triente fere a media nocte, octo circiter horis post mediam coniunctionem quae veram antecessit in meridiano Hierosolymitano. Quare falsum est tertio demum die, hoc est xii. Martii, neomeniam esse defixam.

N. xxvi. Πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δέκα τριῶν.] Nulla Sibyllae folia neque Sphingis aenigmata cum eorum quae sequuntur obscuritate conferri possunt, quae ne ille quidem eruditissimus mathematicus assecutus est qui hunc cyclum solertissime declaravit. Imprimis enim Iudaeos ait ὑπερβάσει, hoc est translatione, pascha submovisse, Christum vero passum luna xiv. νυκτερινῇ μέσῃ. Optime Keplerus lunam hic Nicaenam intelligit. Passus est autem, ut credit Epiphanius, xiii. Kal. Apr., id est Martii xx. Atqui luna tum Nicaena, eodem Epiphanio autore, fuit xiii., sub vesperam autem coepit xiv., cum in cyclo Iudaico vitioso esset xv., sequente xvi. Sed καθ' ὑπέρβασιν ab iisdem xiv. facta est, cum in eam pascha traiecissent. Verum de hac posteriore accipi non potest, quia νυκτερινὴν illam vocat. Iudaeis vero post μετάβασιν xiv. desiit in xv., ideoque fuit ἡμηρινὴ xv. Fieri potest ut emendationem hic locus potius quam interpretationem requirat legendumque sit: τρισκαιδεκάτη ἡμερινὴ μέση, hoc est luna xiii., quae ab ortu solis incipit, labente, imo μεσαζούσῃ, sub meridiem videlicet diei, quo civiliter p. 178. xiii. luna numeratur. Quod nisi ita est, nihil occurrit aptius quam quod Keplero placuit, decimam quartam Nicaenam vocari xiii., quod in eam noctem desinat a qua xiv. initium accepit, quemadmodum dies azymorum ab evangelistis parasceve ipsa paschatis, sive decima quarta mensis appellatur κατὰ πρόληψιν. Sed tum μέση vox, si meridiem significet, parum apte cohaerebit. Non enim est νυκτερινὴ μέση, quae nonnisi post vesperam coepit. Sed neque medios ad motus astronomicos mea sententia respexit Epiphanius. Quamobrem τὸ μέση abesse per me quidem potest.

Προέλαβον γὰρ, καὶ ἔφαγον.] Hic ille nodus est propemodum inextricabilis, quem acutissimus ille mathematicus non dissolvit. Sic enim interpretatur: Christus cum Iudaeis quibusdam pascha obiit luna Iudaica vitiosa xiv. exeunte, Nicaena xii., hoc est xiv. Kal. Apr. pridie eius diei, quo passus est, biduo igitur Nicaenam lunam anticipavit. Iccirco προέλαβον, inquit Epiphanius, καὶ ἔφαγον τὸ Πάσχα biduo ante legitimum tempus, quod erat xiv. Nicaena cadens in xii. Kal. Quasi haec verba, προέλαβον etc., non de Iudaeis omnibus accipienda sint, sed de Christo et apostolis, ac si qui sunt alii, qui maiorum ritus observaverint. Nam quod ad Iudaeos reliquos attinet, pascha suum in posterum diem, hoc est xiii. Kalend. quo passus est Christus, καθ' ὑπέρβασιν traiecerunt. Unde non biduo, ut alii, sed uno tantum die Nicaenam xiv. anticipaverunt, quia Iudaica vitiosa xv., Nicaena xiii. celebrarunt. Quare scripsit Epiphanius, ὑπερβεβηκότων αὐτῶν μίαν ἡμέραν; quod et repetit num. xxvii. Verum quod sequitur, feria tertia pascha comedisse, quod feria v. factum oportuit, in quam xiv. luna (Iudaica, et vitiosa) convenerat, parum sibi constare censet Epiphanium, qui quidem feria tertia Christum pascha peregisse velit, cum luna in xiv. praestiterit. Est enim contra evangelii fidem, Christum feria iii. pascha celebrasse. Propterea ita corrigendum existimat, Christum id egisse feria v., quod oportuerit vii. Ego vero cum nondum suspicarer Epiphanium alio die Christum velle quam feria v. pascha suum obiisse, haec quae de iii., iv. caeterisque feriis iniicit, similitudinis caussa usurpata credideram. Nam quia luna Iudaica xiv., Nicaena vero xii. celebraverat, ut eam cycli pravitatem oculis subiiceret, hunc in modum declarare voluisse, perinde istud esse ac si fingamus Iudaicum cyclum vitii nihil habuisse, reveraque lunam xiv. Nicaenam in Martii xix. incidisse, ac tum cogitemus Christum biduo illam antevertentem xvi. Kalend., sive Martii xvii., pascha comedisse, feria 3., quod feria 5., hoc est Martii xix., fieri decebat. Tam ergo vitiose cyclus ille Iudaicus decimonono Martii lunam xiv. exhibuit, tamque abnormis a vero lunae ratiocinio fuit illa v. feria Martii xix., quam tertia cum quinta comparata, si haec ipsa Nicaena fuisset. Denique tota haec Epiphanii disputatio ὑποθετικὴ et λόγου χάριν assumpta mihi videbatur. Sane negari non potest, quam si feria v. celebrasse Christum existimaverit, probabiliter ista dicantur.

Verum dum haec attentius perscrutor, comperi aliam sanctissimi patris opinionem fuisse, et falsam illam quidem, sed ab eo tamen aliquoties inculcatam, nimirum Iudaeos plerosque cum Christo pascha suum obiisse non feria v., sive pridie eius diei, quo passus est, sed feria tertia. Quod ipsum disertissimis verbis p. 179. docet in calce Panarii huius, in Expositione Fidei num. xxii. Ubi de ecclesiae ritibus agens meminit inter caetera ieiunii quartae ac sextae feriae, cuius instituti caussam aperit: ἐπειδή περ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι συνελήφθη ὁ κύριος, καὶ τῷ προσαββάτῳ ἐσταυρώθη: *Quoniam ineunte quarta feria comprehensus est dominus et feria* v. *crucifixus.* Quo posito consequens est Christum ea nocte, quae feriam 3. sequitur, et Iudaice feriae 4. tribuitur, captum esse, cum paulo ante pascha celebrasset. Audierat itaque et a maioribus acceperat Epiphanius duas illas ferias dominicae passioni recolendae praestitutas fuisse ac ieiunio consecratas. Cum autem certo constaret feria vi. in cruce suffixum esse, nulla passionis eius restare visa est alia pars quam comprehensio et alligatio. Proinde feria iv. appetente captum atque vinctum esse dominum credidit. Neque vero alio tempore quam quo Iudaei plerique celebrare voluit. Igitur etiam Iudaei feria tertia peregerunt. Vitiose, quis negat? Sed quod maxima pars eo die pascha comederet, biduo cum illis anticipavit. Erat enim feria v. Martii xix. celebrandum, cum in hunc diem xiv. Iudaica vitiosa concurreret. Cur autem adeo praepropere Iudaei isti pascha comederent, caussam attulit nullam. Sed hoc tamen significare videtur, Iudaeos nonnullos, videlicet Pharisaeos ac Scribas, communem hunc errorem

emendare cupientes pascha suum in xx. Martii diem distulisse, quo passus est Christus, quo nimirum propius ad aequinoctium accederent, vel etiam coeleste plenilunium. Nam hoc verba ipsa tacite demonstrant: καὶ ἰσημερία πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Ἀπριλλίων, δι' ἣν πλανηθέντες ὑπέρβατον μίαν ἡμέραν ἐποίησαν. Ergo διὰ τὴν ἰσημερίαν, et fortasse propter lunam etiam, ne tantopere ab utroque recederent, diem diffuderant. Poterat enim vel ipse sideris aspectus vitii illos admonere; quod saltem minuendum esse decreverunt.

Cum haec Epiphanius manifeste sentiat, caetera quae ab eo dicuntur eodem dirigenda sunt atque hoc modo constituenda: Christus legale pascha celebravit cum plerisque Iudaeis xvi. Kal. Apr., feria iii., luna Iudaica vitiosa xii., cum feria v. luna xiv. vitiosa perfici debuerit. Biduo igitur antevertit. At Pharisaei, Iudaeique alii luna Iudaica xv., Martii xx., quo die passus est Christus, καθ' ὑπέρβασιν diei unius a luna xiv. ad xv. Ex iis falsos eos esse constat qui Epiphanio Graecorum sententiam adscribunt: quod Christus pascha luna xiii. celebrarit, ante Iudaeos, qui id postridie peregerint. Non enim xiii. luna, sed xii. Christum id egisse censet, quatenus feria iii. contigisse putat. Quod si ex communi certissimaque sententia feria v. celebrasse Christum arbitratus esset, non alia luna quam quae ex vitioso cyclo xiv. foret factum assereret. Unde ex castigatiori Epiphanii iudicio definiendum est Christum feria v., luna xiv. cum nonnullis Iudaeis, caeteros vero cum Pharisaeis feria vi. pascha comedisse. Qua ex Epiphanii opinione duo colliguntur, quae cum de passionis anno quaeritur acerrime disputari solent: alterum Iudaeorum principes non eodem cum Christo die legitimo agni epulo perfunctos, alterum cum sine commutatione aliqua temporum ac festorum id accidere non potuerit, translationem aliquam illis temporibus extitisse. Quare ad hanc Epiphanii disputationem illustrandam totidem illae quaestiones paucis hoc loco disceptandae sunt.

p. 180. UTRUM IUDAEI TRANSLATIONE FESTORUM OLIM USI FUERINT.

In recentiori Iudaeorum computo scrupulosus et anxius quidam est dierum delectus ad neomenias figendas. De quo multa in Thalmudicis Commentariis, Tractatu de Anni Capite, et in tomo primo Iad R. Mose, Tract. Kiddusch hachodesch, nec non et in עבּיר שנים R. Isachar ben Mordechai aliisque libris; in quibus infinitae regulae ac cautiones praescriptae sunt. Duorum vero mensium, Tisri ac Nisan imprimis, neomeniae ab illis observantur, quarum transferendarum caussa duplex ibidem affertur, naturalis aut civilis. Etenim cum supra ferias excurrentes minutiae ad horas 18 perveniunt, et lunaris ψηφισμὸς meridiem diei insequentis attingit (nam Iudaei diem ab initio noctis auspicantur, a quo 18 horae computatae diei civilis sequentis meridiem assequuntur): tum in alteram feriam naturalis neomeniae translatio fieri dicitur. Sed cum opportunitatis alicuius gratia dies diffunditur civile hoc totum est, et ab hominum voluntate et institutione dependet. Ex hoc fonte feriarum apud Iudaeos sunt nata divortia. Nam aliae reiiculae sunt, aliae probae ac legitimae. Reiicula, quae פסול ab illis dicitur, est triplex quae in Tisri τεχνικῷ hoc vocabulo continetur אדו *Adu*. Itaque Tisri neomenia nunquam incipit a feria i., iv., vel vi. In Nisan vero est בדו *Badu*, significatque neomeniam Nisan nunquam in feriam cadere ii., iv., vel vi. Reliquae quatuor feriae קביעות *Kebihhoth* dicuntur, quod in iis figantur retineanturque neomeniae. Negligendarum porro feriarum cautio inde profluxisse putatur, quod duo sabbata, sive festa, in Tisri praecipue continua esse nollent,

quod is mensis totus fere solennitatibus occupatur. Nam si Tisri in feriam i. incidat, decima quinta die erit scenopegia, proxime post sabbatum. Si in iv., decima dies, quae festum est Kippurim, in vi. feriam incurret. Si in vi. denique ceciderit, scenopegia vi. feria proxime ante sabbatum continget. In Nisan alia caussa est quam duorum sabbatorum continuatio. Nam et ea devitari nihilo magis poterit. Ut cum neomenia Nisan incipit a feria i., quae legitima est, decima quarta die sabbatum est, et sequenti solenne azymorum. Caetera cum apud Hebraeos, tum ex Latinis apud Paulum Forosempron. lib. viii. part. ii., Munsterum in Kalend., nec non et Scalig. lib. ii. et vii. de Emend. Temp. legi poterunt, quibus merito supersedemus.

Nunc illud in disquisitionem vocatur, fueritne priscis usurpata temporibus dierum ac feriarum illa distinctio; adeo ut quo anno passus est Christus Iudaei ex praescripta formula pascha transtulerint. Antiquissimum hunc morem fuisse et ante Seleucidarum tempora receptum defendit Scaliger, et cur id in Tisri praesertim observatum sit, caussam esse putat, quoniam aegre coctos cibos biduo servare possent in illis regionibus, quae autumno ferventissimae esse solent. Quae ratio tacite id sumit quod alio loco refutatum est, nullis omnino festis diebus cibaira coquere Iudaeis fas fuisse. Hoc vero de solis sabbatis aut, si forte, p. 181. Kippurim etiam die praeceptum in lege veteri demonstravimus, in reliquis solennibus servilem operam duntaxat exceptam, at quae ad victum attinent licite praeparasse. Sed nihilominus translationem characterismi Tisri sub Seleucidis observatam probat lib. ii., ubi de periodo Iudaeorum Alexandrea disserit, idque aliquot exemplis confirmat. Velut quod anno dominicae passionis Tisri, cum in xxiv. Sept. feria 4. incidisset, in quintam translatum est, propterea quod Nisan in sabbatum, hoc est a vi. feria in vii. transierit. Nam erat annus Alexandreus 344., et proinde xl. periodi v. Sic anno Christi lxx. neomenia Nisan cum ex Alexandreo cyclo in feriam vii. conveniret, in i. translata est. Ergo et Tisri a feria iv. in v. anno embolimaeo defectivo. Quod autem Nisan feria prima coeperit ex eo colligit quod Iosephus decimam quartam Nisan convenisse dicat cum xiv. mensis Iuliani. Erat annus primus vi. periodi contractuum, Tisri vi. Sept. feria iv., cyclo solis xxii. Translata itaque neomenia in v. feriam, et propterea Nisan a vii. in i., quae Kal. Apr. convenit, cyclo solis xxiii. traductus est.

Verum in utraque demonstratione sui similis est Scaliger, et ad id quod dubium est approbandum dubia magis affert et incerta. Quis enim hoc primum illi concesserit, annum esse passionis illum, quem ipse statuit, Iulianum lxxviii., aerae Dionysianae xxxiii.? Quid si praeterea ne Alexandream quidem istam periodum Iudaei unquam amplexi sint? id quod antea discussimus. Quare vel levissima inficiatione demonstratio Scaligeriana convellitur neque proficit hilum. Neque vero solidior ac firmior est altera, nec minus falsis et obscuris postulatis innititur. Nam quod Iosephum ait xiv. Nisan cum Aprilis xiv. anno excidii Iudaici coniungere, nunquam id Iosephus dixit, sed azymorum diem xix. Xanthici mensis accidisse docet lib. v. de Exc. cap. xi.: καὶ τῆς τῶν Ἀζύμων ἐνστάσης ἡμέρας τεσσαρεσκαιδεκάτῃ Ξανθικοῦ μηνὸς, ἐν ᾗ δοκοῦσιν Ἰουδαῖοι τὸν πρῶτον ἀπαλλαγῆναι καιρὸν Αἰγυπτίων. Xanthicum hoc loco Iulianum Aprilem esse divinat Scaliger, quasi perpetuo Macedonicas illas mensium appellationes Iulianis mensibus indiderit; quod est falsissimum. Nam Xanthicus saepenumero idem est ac Nisan; ut lib. iii. Orig. cap. x.: τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισσὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος etc. pascha celebrari scribit; quod et cap. ix. de mense dixerat.

Translationum vetustatem asserit et Paulus Middelburgensis lib. VIII. part. II., ex eaque passionis domini tempus explorat. Sed in Annalibus ad a. XXXIV., n. 34. acerrime cum iis expostulatur qui novam de translato paschate in ecclesiam dei invexerunt opinionem, cum id deus gravissime praeceperit, ne alia die quam XIV. luna ad vesperam sacrum pascha celebraretur. Unde qui propterea quod immundi essent XIV. die primi mensis peragere nequissent, non in sequentem, aut tertium quartumve diem, sed in XIV. lunam mensis secundi reiecti sunt, quod et Ezechiae regis exemplo demonstrat II Paral. cap. XXX. Atqui hoc argumentum contra festorum translationem leve admodum videtur. Primum,
p. 182. quia nusquam in sacris literis praeceptum est, ut luna XIV. pascha celebretur, neque lunae mentio fit, sed decimaequartae diei primi mensis. An vero lunam XIV. sic observatam esse putabit aliquis, ut veri, vel medii saltem sideris huius motus explorandi fuerint? Non enim hoc in civili et aequabili usu praestari potuit. Hoc autem remoto nihil superior ista ratiocinatio colligit. Nam qui translatas esse ferias defendunt, non id asserunt, alio die quam XIV. ad vesperam pascha celebratum, sed neomeniam ipsam, a qua XIV. dies numeratur, alterum in diem traiectam existimant. Hoc vero negant necesse fuisse, ut instante ipso coelestis plenilunii die festivitas iniretur; cum vel ex cycli lunaris vitio, vel ex φάσεως observatione, XIV. dies mensis luna XV. aut XVI. esse potuerit.

Haec dixerim non ut illico politicam illam recentioris computi translationem apud Iudaeos veteres, adeoque Christi tempore usurpatam esse definiam. Hoc enim vel Iudaei ipsi negant. Siquidem R. Mose ben Maimon cap. VII Kiddusch hahodesch §. VII. et VIII. reiectionem feriarum natam ex eo tempore esse putat, quo ad medios motus, veris praetermissis, computum suum dirigere coeperunt; ומפני מה אין קובעין בחשבון זה אד״ו כפי שהחשבון הזה היא לקיבוץ הירח והשמש בהלוכם האמצעי לא במקום האמתי כמו שהודענו לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום קבוץ האמתי: *Quam ob caussam in hoc computo neomeniam non collocant in feria* I. IV. *et* VI.? (nempe in Tisri) *Ob id videlicet, quod computus iste accommodatus est ad coniunctiones solis ac lunae, secundum medium motum illorum siderum, non habita ratione veri eorundem loci, quod iam ostendimus. Propterea dies certos praefinierunt, quibus neomenias defigerent, et alios reiiculos, ut ea ratione veram coniunctionem assequi possent.* Quamobrem cum ex observatione τῆς φάσεως et veri motus ratiociniis ante et post Christi passionem aliquot annis neomenias indixerint, ut idem autor est Moses, consequens est diu postea superstitionem illam introductam.

Verum quia ex Epiphanii aliorumque gravissimorum theologorum sententia Christus pridie eius diei, quo Scribae et Pharisaei pascha celebrarunt, ultimo paschate ac solennibus cerimoniis functus est, ineunda probabilis aliqua ratio est, propter quam Iudaei pascha a legitimo die in sequentem contulerint. Est ea vero, nisi fallor, haud absurda, cuius ex Rabbinorum commentariis coniecturam cepimus.

Scribunt illi, interque caeteros R. Moses in illo Tractatu quem saepe memoravi, differendi primi mensis ac paschatis caussas olim extitisse complures; quas antea perstrinximus. Ut cum fruges arborumve fructus nondum maturi viderentur, si interrupti pontes essent, fornacesve dirutae, ac reliqua id genus, quae solennitatem impedirent. De quibus consessus illius, quem בית דין nominant, decretum erat expectandum. Ita fiebat ut incerta res admodum esset primi mensis

ac paschatis tempus, et in illorum arbitratu posita, quemadmodum apud Romanos ex pontificum libidine contrahi aut intercalatione proferri annorum spatia solebant. Quare ut iidem isti pontifices mensibus singulis kalare, hoc est Kalen- p. 183.
das denunciare solebant, sic apud Iudaeos synedrium, quod ordinandis temporibus praeerat, certorum mensium neomenias per nuncios, quos שלוחים vocabant, indicere consueverat, eorum videlicet mensium quibus solennia quaedam festa peragebantur, quorum tempora difficile coniici possent. Erant ii Nisan, Ab, Elul, Tisri, Chasseu, Adar: de quibus cap. III. Moses disserit. His stante templo propter pascha minus Iiar accesserat. Igitur posteaquam auditis approbatisque testibus, qui se nascentem lunam vidisse confirmabant, neomenia sanctificata fuerat, in Tisri ac Nisan, primo ipso die post solis ortum egressi nuncii et Palaestinam obeuntes longius excurrebant ac neomeniam indicebant. In vicinioribus oppidis, quo nuncii citius aspirabant, uno tantum die, in longinquioribus biduo neomenias agebant, quod incerti essent, quem diem synedrium praefixisset. De quo vide cap. V. Tractatus R. Maimonidae. Atque hoc hodieque Iudaei ἐν τῇ διασπορᾷ retinent, et τὰς ἱερομηνίας biduo celebrant, hoc est τὴν τριακάδα, sive ἔνην καὶ νέαν, ac νουμηνίαν. Unde ab Horatio dictum,

Hodie tricesima sabbata.

Ut autem evidentius constet quam inconstans et mutabilis esset neomeniarum definitio, luculentus quidam locus est in cap. III. Tractatus eiusdem §. XV. et XVI., quem hic totidem verbis adscribam. Nihil enim ad coniecturam nostram dici potest aptius: בית דין שישבו כל יום ל׳ ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החודש כמו שבארנו בפ׳ זה ואחר ד׳ או ה׳ ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החודש בזמנו שהוא ליל שלושים ואפילו באו בסוף החודש מאיימין עליהם איום גדול ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהם בבדיקות ומדקדקין בעדות ומשתדלין בד׳ שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצ׳ שמו מעובר ואם עמדו העדים בעדותם ונמצא מכוונת והרי העדות אנשים ידועים ונבונים ונחקר׳ העדות כראוי מקדשין אותו וחוזרים ומונין לאותו החודש מיום שלושים הואיל ונר׳ הירח בלילו: *Postquam synedrium toto die tricesimo consedit, neque testis ullus advenit, summo diluculo surgunt et mensem intercalant; quemadmodum in hoc capite declaravimus. Quod si post quartum quintumve diem longinqui testes accedant ac se lunam suo tempore prospexisse confirment, hoc est tricesima nocte, imo vero etiamsi sub finem mensis adveniant, primum quidem magnum illis terrorem obiiciunt et interrogationibus lacessunt ac morosius interrogando fatigant, et illorum testimonium scrupulosius examinant atque in omnes se partes versant, quo novam illam sanctificationem declinent, postquam semel intercalatum est. Verum si testes illi in testimonio suo constantes fuerint, idque verum omnino deprehensum fuerit; sed et ipsi testes noti ac prudentes sint, ac denique rite, et ut par est, exploratum illorum testimonium fuerit, de integro neomeniam definiunt, ac mensem illum retexentes a tricesimo die superioris computare dies illius incipiunt; quandoquidem sua in nocte luna conspecta est.* Manifestum est ex hoc loco Christi domini tempore neomenias non tam certo constitutas fuisse, ut non vel affecto iam mense retexere ac retractare licitum esset, adeoque solennitates ipsas, quae a mensis capite penderent, in alios dies incidisse. Quare cum totum hoc negotium perperam a stolidissimis magistratibus et contra maiorum ritus administraretur, grassante superstitione

p. 184. corruptissimisque temporibus, verisimile est aliquos repertos qui hanc ceremoniarum rituumque perturbationem, quatenus in ipsis erat, emendare studerent, et quae privatim obire poterant sacra legitimis temporibus perficerent. Cuiusmodi paschalis agni coena fuit, quam anno suae passionis Christus cum apostolis atque aliis etiam fortasse Iudaeis pridie quam caeteri praepostere id facerent usurpare maluit. Neque hoc unius alteriusve diei discrimen admirabilius esse debet quam quod Christianis ipsis non modo ante Victoris papae decretum, aut Nicaenum concilium, verum etiam aliquot postea saeculis accidit, ut in religiosissima paschatis celebritate uno plerumque mense, nonnunquam diebus VII., a se invicem differrent. De quo nonnulla ad Nicephori Breviarium in Προθεωρίᾳ olim adnotavimus. Ubi non solum inter haereticos, sive Quartadecimanos, et catholicos, sed inter orthodoxos ipsos flagrasse istiusmodi dissidia planum fecimus.

UTRUM CHRISTUS EODEM QUO IUDAEI CAETERI DIE PASCHA CELEBRARIT.

Celebrem per sese quaestionem insigniorem reddidit Graecorum Latinorumque controversia. Nam illi, ut suae de fermentato pane sententiae patrocinentur, Christum dominum non luna XIV., sed XIII., pascha egisse pertinacissime defendunt, cum nondum Iudaei azymis uterentur. Contra Latini, ne hoc sibi de domini exemplo praesidium extorqueri sinerent, negarunt alio quam quo Iudaei caeteri die legitimum agnum comedisse, hoc est XIV. luna sub vesperam. Sed ista Graeculae faecis opinio, quatenus Christum sine azymis celebrasse pascha docet, inscitiae et absurditatis habet plurimum. Etenim quocumque tandem die pascha Christus obierit, cum una et azymorum solennitas delibanda fuerit, non magis sine azymis potuit quam sine agno solenni huic religioni satisfacere. Proinde non fermentato usus est, ne legem, cuius autor erat, infringeret. Sed neque verum est quod Graeci, et inter caeteros Cedrenus ac Nicephorus affirmant, Christum die mensis XIII., non XIV., paschalem obiisse coenam; neque id Epiphanius sentit, ut magni quidam viri crediderunt. Imo vero etiam ante XIII. lunam egisse pascha statuit, hoc est exeunte Iudaica luna XII., Nicaena vero XI., ut suo loco declaratum est. Sed obscuritas loci facit ut iis concedenda venia sit qui falso Epiphanii sententiam interpretati sunt. Verum omissa Graeculorum controversia, quae difficultatis habet nihil, in reliqua omni quaestione tractanda eo breviores erimus, quod plerique suis illam scriptis diligenter explicarunt. Quamobrem utriusque partis rationes paucis aestimandae sunt.

p. 185. Qui eadem die, qua Iudaei ceteri, pascha celebrasse Christum volunt, evangelistarum trium autoritate nituntur, Matthaei, Marci ac Lucae. Quorum primus cap. XXVI, 5. τῇ δὲ πρώτῃ, inquit, τῶν ἀζύμων προςῆλθον οἱ μαθηταί: *Prima die azymorum accesserunt discipuli.* Marcus vero cap. XIV., καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον: *Prima die azymorum, quando pascha sacrificabant.* Denique Lucas cap. XX., 7. ἦλθε δὲ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα: *Venit dies azymorum, in qua oportebat immolare pascha.* Manifeste primam azymorum appellant, quae a vespera feriae V. coepit, qua die pascha de more ab apostolis praeparatum et patrifamilias denunciatum videtur.

Alii vero, qui cum Epiphanio caeterisque gravissimis scriptoribus negant eodem die pascha celebratum, Ioannis testimonium proferunt, qui id aperte ac citra ambages significat, primum cap. XIII., 1: πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα scribit Christum paschate suo defunctum, id est *ante festum paschae.* Item c. XVIII, 28. Iudaeos ait ipso die parasceves *ingredi noluisse praetorium, ne contaminarentur,*

sed ut comederent pascha. Ad haec cap. XIX., 14. *erat autem parascere paschae hora quasi sexta.* Caetera vel testimonia vel argumenta praetereo. Sunt enim ista praecipua.

Iam in tanto opinionum autoritatumque conflictu in eo potissimum acquiescendum iudicio, quod iis testimoniis approbatur quae in alteram trahi sententiam nequeant, cum caetera, quae contraria videntur, conciliari explicarique possint. At eiusmodi est posterior illa, quam Epiphanius secutus est, sententia, cui non pauci, iidemque autoritate et eruditione principes suffragati sunt, maximeque Paulus Burgensis, Paulus Forosemproniensis episcopus, Ioannes Lucidus, Onufrius, Iansenius, Maldonatus noster et alii. Quanquam et ii, et omnes fere qui hactenus hanc opinionem amplexi sunt, ad vulgatam illam festorum translationem et feriarum delectum confugere solent, existimantque primum azymorum diem nunquam a Iudaeis feria VI. celebratum. Verum nondum istud Christi tempore constitutum fuisse, docent ipsimet Hebraei. Ac profecto si reiiciendarum asciscendarumque feriarum ordinaria fuisset illa ratio atque ab universis recepta, neque Christus dominus, nec ulli omnino Iudaei neomenias festosque dies aliter quam ex legis istius praescripto celebrassent. Non enim praeceps nec abrupta fuit feriarum illa mutatio, sed iam tum in ipso anni capite provideri ac designari consueverat. Velut anno passionis factum esse ex opinione Scaligeri supra diximus; in quo cum Tisri a feria IV. in V. transiisset, consequens fuit ut et Nisan a VI. summoveretur in VII. Hoc igitur si vulgare ac perpetuum esset, nemo a communi consuetudine recederet. Quocirca extraordinariam quandam et singularem perturbationem extitisse verisimile est, quae eo duntaxat mense contigerit quo Christus passus est; adeo ut non ipse solum cum apostolis, sed et alii diverso a caeteris die celebrarint. Nam et illud Epiphanii verba ipsa declarant, cum θόρυβον ac dissensionem in obeunda celebritate incidisse significant.

Hunc in modum explicata a nobis ac defensa communis illa sententia multo
quam altera probabilior mihi videtur, cum tam diserta expressaque Ioannis testi- p. 158.
monia sint, nulla ut cavillatio possit eludere. Quod enim diem festum paschae pro civili ipso die ac τοῦ νυχθημέρου posteriori parte sumi quidam existimant, quae a sequenti ortu solis inciperet, id alii merito repudiant. Neque enim commodus hic sensus videtur: *Ante festum paschatis Christus pascha celebravit;* quod ex ista responsione sequitur. Falsum et illud est quod de secundo Ioannis testimonio dicitur: *Manducare pascha*, de quocumque victimarum usurpari genere, quae per septenos dies immolantur. Quod ex Deuteron. XVI., 2. et Paral. II. cap. 30. ac 35. comprobare nititur. Nullus est enim scripturae locus, ubi paschatis, sive Phase vocabulo holocausta ac sacrificia caetera significentur, ut sit idem sacrificare vel manducare Phase, quod eas immolare ac manducare victimas, quae per septenos azymorum dies in templo mactabantur. Ac Deuteronomii quidem locus ita concipiendus est: *Immolabisque Phase domino deo tuo oves et boves.* LXX. Καὶ θύσεις τὸ πάσχα κυρίῳ τῷ θεῷ σου πρόβατα καὶ βόας. Iubet nimirum praeter pascha etiam alias immolari victimas; non autem eas victimas appellat Phase. Iam illud, quod II. Paral. cap. 35. scriptum affirmant, *quod* VII *diebus agebatur Phase, et comedebatur Phase,* unde acceperint nescio. Nusquam enim id legitur. Quin potius pascha caeteris ab sacrificiis manifeste discernitur, cap. 30. com. 15., et cap. 35. com. 16. et 17.

Postremo parascevem paschae inaudita quadam loquendi ratione dictam volunt parascevem sabbati, quae eadem et pascha, sive prima dies azymorum esset. Neque enim paschatis ullam parascevem fuisse censent; quoniam nulla pridie

illius diei cibaria parabantur, cum id ipso festo liceret agere. Verum quis est qui tolerabilem hanc loquendi formam putet esse, ut parasceve paschatis sit parasceve sabbati, in quam incideret pascha? Nimium hoc absurdum est. Sed et illud falsissimum, primae diei azymorum caeterorumque festorum parascevem nullam fuisse, quod ex Hebraeorum scriptis ab aliis refutatum est, ut in eo commorari nihil sit necesse. Est illud quidem recte in Annalibus observatum, nulla parasceve ad cibos in festum diem apparandos opus fuisse, quod in solis sabbatis coquere cibos interdictum esset, liceret in caeteris, in quo plerosque viros eruditos hallucinatos esse monuimus. Sed praeter cibaria constat alia quaedam praeparari oportuisse, quae aut absque servili opere praestari non possent, aut ad ipsius festi celebritatem ineundam anteverti deberent. Quocirca nihil est quod adversus tam evidentem Ioannis autoritatem possit excipi. At vero quae ex aliis tribus evangelistis contra hanc opinionem adducuntur, nullo negotio conciliantur. Primam enim illi diem azymorum vocant eam scilicet, cuius in vesperam paschae celebritas et azymorum initium incurreret, utique ex lege maiorumque praescripto; quod animadvertens Lucas prudenter adiecit, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι, quasi Scribas ac Pharisaeos oblique notaret, qui ἐν ᾗ οὐκ ἔδει sacrificaverant. Adiuvat communem hanc interpretationem coniectura illa nostra, quam antea proposuimus, eiusmodi tunc fuisse celebritatem paschatis, ut cum praepostere ac perturbate a concilio denuntiatum esset, atque etiam illi fortasse praestitutam neomeniam paschatisque diem retexuissent, plerique cum Christo et apostolis diem
p. 187. illum observandum putaverint, quo prius et quidem legitimo tempore fuerat indictum, neque vanam illam magistrorum retractationem curaverint. Ex quo factum sit ut apostoli parata apud illum hospitem omnia repererint.

Συλλαμβάνεται δὲ τῇ τρίτῃ.] Iam haec facilia sunt, intellecta semel Epiphanii sententia. Quanquam librariorum culpa quaedam sunt concepta perperam; quae ex diagrammate corrigenda sunt. Caeterum ἡμερινὴν eam lunam vocat, quae civiliter ab ortu solis ad occasum perducitur; νυκτερινὴν vero quae noctem occupat. Qua ex observatione corruptae lectionis vitium per sese proditur. Scribe igitur, autore Keplero, πέμπτῃ τρισκαιδεκάτῃ νυκτερινῇ, ἡμερινῇ δὲ δωδεκάτῃ. Quod utique necessarium est, si τετρὰς fuerit δωδεκάτη νυκτερινή. Nam hae sibi invicem succedunt, ut quae νυκτερινὴ fuerit fiat ἡμερινή. Notum enim est Iudaeos a nocte diem auspicari. Deinde, προσάββατον τεσσαρεσκαιδεκάτῃ νυκτερινῇ πρὸ δεκατριῶν Καλ. Nam superior dies πρὸ δεκατεσσάρων iam habuit. Item σάββατον πεντεκαιδεκάτῃ νυκτερινῇ. Nam de Nicaena luna loquitur, non de Iudaica. Quae omnia ex superiori laterculo repetenda sunt.

Ἐπιφώσκουσα κυριακή.] Qui hunc Epiphanii locum percurrit, diligenter id animadvertere debet quod superiori dissertatione copiose traditum est, falsa haec esse quae de luna dicuntur omnia et ex Epiphanii hallucinatione profecta; qui aequinoctium a xxv. Martii ad xxii., plenilunium vero ab eadem xxv. die ex Nicaena formula, vel potius a xxvi. perinde ad xxii. transtulerit. Quo posito cyclorum omnium ac feriarum rationem permiscuit. Quae quonam pacto corrigi possent, et in viam ab errore deduci, supra declaravimus. Igitur ex tot errorum argumentis nata est vitiosa illa feria anno Iuliano lxxvi., hoc est dominica Martii xxii., cum revera esset feria v. Ἐπιφώσκουσα ergo κυριακὴ lunam habuit xv. diurnam. Hic ἐπιφώσκουσα proprie sumitur. Quippe xxii. die ab ortu solis coepit xv. diurna. Unde ἡμερινὴ pro νυκτερινὴ substituimus. Alioquin ἡ κυριακὴ xv. νυκτερινὴ dici potest, si eius initium ab antecedente nocte reputatur. Neque vox ἐπιφώσκουσα quicquam obstat; quae persaepe de illucescente die, nonnunquam et

de diei Iudaico principio, sive nocte antecedente, solet usurpari. Non quod lux aliqua sive lunae, sive stellarum saltem oriens utcunque diem auspicetur, quod Casaubonus in Exercit. xvi., num. xv. verum existimat; ut cum Lucas ait cap. xxiii., 54: καὶ σάββατον ἐπέφωσκε, sic accipiendum sit ut si dixisset, καὶ ἐπέφωσκεν ἡ σελήνη ἡ ἄγουσα τὸ σάββατον. Haec enim sententia subabsurda et supervacanea videtur. Verum simpliciter et nullo alio subaudito ἐπιφώσκειν est *appetere*, vel *inire*, *adventare*. Hoc autem ex eo natum arbitror quod cum prima ac naturae maxime consentanea diei appellatio lucem significet, tempusve ab ortu solis ad occasum, pleraeque postea nationes variis temporum initiis constitutis diem nihilominus appellarunt spatium illud temporis, quod ab eo puncto quod sibi statuerant ad idem punctum revolvitur. Quare ut in primaria illa ac naturali diei notione ἐπιφώσκειν proprie dies dicitur, quod eius initio sol oritur, ut et ἡμέρα, ἀπὸ τῆς ἠοῦς, ita translatis ad reliquas formas diei appellationibus idem hoc usurpatum initii vocabulum est; etsi minus quam illic proprie. Sive igitur a media p. 188.
nocte, sive a meridie, sive ab initio noctis, diei repetatur exordium, ἐπιφώσκειν ubique dies, hoc est inchoari et inire simpliciter dicetur. Quemadmodum νουμηνίας vox cum nascentem lunam proprie significet, ad omnia mensium initia, etiam minime lunarium transfertur, puta tricenariorum et Agyptiacorum. Unde alia est νουμηνία κατὰ σελήνην, alia οὐ κατὰ σελήνην. Hoc ego sensu τῷ ἐπιφώσκειν evangelistas simpliciter usos arbitror. Ut cum Matth. cap. xxviii., 1. ita loquitur: Ὀψὲ δὲ τῶν σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν τῶν σαββάτων. Ubi nulla argutatione opus est ut vel dies ipsa a nocte incipiens tum demum, cum sol oritur ἐπιφώσκειν dicatur, vel ut luna aut sidera subaudiantur. Nam hic meo iudicio sensus est: Confectis sabbatis, sive hebdomada peracta, die sequenti, quae inibat cum feria prima; quod apertius Lucae cap. xxiii., 54. declaratur: Καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ καὶ σαββάτον ἐπέφωσκε. Ubi verbum ἐπέφωσκε nullam lucem significat, sed initium. At apud Epiphanium in Expositione Fidei num. xxii. circa gallicinium τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης solvi paschale ieiunium dicitur, hoc est post mediam noctem, a qua diem Christiani inchoant. Item paulo post scribit nonnullos hebdomada sancta vigilare τὴν μετὰ τὴν πέμπτην ἐπιφώσκουσαν εἰς τὸ προσάββατον. Ubi ἐπιφώσκειν videtur proprie sumpsisse, quasi nox postridie lucescat, hoc est in lucem desinat. Noctem enim intelligit quae parascevem praecedit.

Καὶ ὅτι ἀνάστασις καὶ ἰσημερία.] En erroris argumentum. Christum enim, quem aequinoctio ipso resurrexisse didicerat, hoc est xxv. Martii, eo die resurrexisse credidit, quo Diocletiani tempore aequinoctium incidit. Nam ex Anatolio, ut opinor, et Alexandrinis veteribus aequinoctium Martii xxii. statuit, cum Nicaenum aliquot annis postea in vicesimum primum intulerit. Unde qui successerunt Alexandrini scriptores xii. Kal., hoc est xxi. Martii, aequinoctium fixerunt; ut inter alios Proterius Alexandrinus apud Bedam lib. de Aequinoct. Vernali, qui est tomo iii. Is inquam xxv. Phamenoth, qui est xii. Kal. Apr., aequinoctium collocavit, Leonis papae temporibus. Itaque μνημονικὸν est ἁμάρτημα eruditissimi Kepleri, dum in Eclogis pag. 193. Proterium ait circa initium Diocletiani aequinoctium xi. Kal. definiisse; sed Anatolio id convenit, cuius illustre fragmentum describit Eusebius lib. vii. cap. xxvi. ex eiusdem Paschalibus Canonibus, quod et Beda commemorat lib. de Aequinoctio, ubi et Anatolii verba ex depravatissima Ruffini interpretatione perperam accepta alienam in sententiam detorquet. Quare cum ex eo Anatolii decreto tanquam ex fonte Epiphanii doctrina profluxerit, nobis integrum non est, tam illustrem disputationem silentio praetermittere.

ANATOLII INSIGNIS LOCUS EXPENDITUR.

Vixit Anatolius Diocletiani fere tempore, genere Alexandrinus, qui cum ad
p. 189. Synodum Antiochiae contra Paulum Samosatenum habitam Laodicea iter haberet, episcopus a Laodicenis electus est. Floruit igitur sub Aureliani ac Diocletiani tempora, vir imprimis eruditus et mathematicis artibus excultus. Quae inter caetera Canones Paschales condidit, ex quibus haec Eusebius exscripsit: Ἔχει τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τὴν νουμηνίαν τοῦ πρώτου μηνός· ἥ τις ἁπάσης ἐστὶν τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος, τῆς κατ' Αἰγυπτίους μὲν Φαμενὼθ ἕκτη καὶ εἰκάδι, κατὰ δὲ τοὺς Μακεδόνων μῆνας Δύστρου δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι, ὡς δ' ἂν εἴποιεν Ῥωμαῖοι, πρὸ ἕνδεκα Καλανδῶν Ἀπριλλίων. Εὑρίσκεται δὲ ὁ ἥλιος ἐν τῇ προκειμένῃ Φαμενὼθ ἕκτῃ καὶ εἰκάδι οὐ μόνον ἐπιβὰς τοῦ πρώτου τμήματος, ἀλλ' ἤδη καὶ τετάρτην ἡμέραν ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος. Τοῦτο δὲ τὸ τμῆμα πρῶτον δωδεκατημόριον, καὶ ἰσημερινὸν, καὶ μηνῶν ἀρχὴν, καὶ κεφαλὴν τοῦ κύκλου, καὶ ἄφεσιν τοῦ τῶν πλανητῶν δρόμου καλεῖν εἰώθασι· τὸ δὲ πρὸ τούτου, μηνῶν ἔσχατον, καὶ τμῆμα δωδέκατον, καὶ τελευταῖον δωδεκατημόριον, καὶ τέλος τῆς τῶν πλανητῶν ἐπιόδου. Διὸ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τιθεμένους τὸν πρῶτον μῆνα, καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ πάσχα κατ' αὐτὴν λαμβάνοντας οὐ μικρῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἁμαρτάνειν φαμέν. Haec nos Latine ita reddimus: *Habet porro in anno primo mensis primi neomeniam, quae totius enneadecaëteridos initium est, Phamenoth secundum Aegyptios* XXVI., *secundum Macedones Dystri* XXII., *ut autem Romano more loquar,* XI. *Kal. Apr. Quo quidem die* XXVI. *Phamenoth sol non modo primum signiferi segmentum ingressus reperitur, sed etiam quartum iam in illo diem percurrisse. Atque hoc primum segmentum dodecatemorion et aequinoctiale et mensium primordium, ac cycli caput, et quosdam velut planetarum circuitus carceres appellare solent. Quamobrem qui in eo primum mensem constituunt, et in eo decimam quartam paschalem usurpant, eos non mediocriter aberrare statuimus.* Cum igitur aequinoctium Martii XXII. fixisset, permirum hoc plerisque visum est, qui et recentiores Alexandrinos scriptores et, quod caput est, Nicaenam Synodum vicesimo primo Martii constituisse meminerant. Qua de re Beda consultus magnopere aestuat, et a Ruffino corrupta, uti dixi, Anatoli verba proferens, alienum iis sensum accommodat. Ruffinus enim ita priora reddidit: *Est ergo in primo anno initium primi mensis, quando est decem et novem annorum initium, secundum Aegyptios quidem Phamenoth* XXVI., *secundum Romanos vero* XI. *Kal. Apr. In qua die invenitur sol non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam iam in eadem die habere, id est in prima ex* XII. *partibus etc.* Quae Beda sic accipit, aequinoctium ob bisextum interdum in XII. Kal., interdum in XI. incurrit. Nam cum Iulianus annus Aegyptiacum et simplicem horis VI. superet, aequinoctii μετέμπτωσις fit in anno communi. Quare sit aequinoctium anno ipso bisexitili XXI. Martii mane, anno primo post bisextum incidet in meridiem, anno II. post bisextum in occasum diei XXI., anno III. in mediam noctem, anno IV. per intercalationem a XXII. iterum in XXI. et matutinum tempus recedet. Cum igitur in vesperam, vel mediam noctem incidit, ad XI. Kal. pertinet; eo quod nox ipsa Christianorum ritu sequenti feriae tribuitur. Cum autem ad meridiem vel matutinum tempus pervenit, Martii XXI., sive XII. Kal. Apr. arrogatur. *Unde*, inquit, *consulte Anatolius non vetat in* XI., *sed ante* XI. *Kal. Apr. pascha celebrari. Non enim prima sedis aequinoctialis tempora, sed ultima signarit, hoc est ea a quibus paschae celebrationem incipere posse noverat. Cum enim* II. *vel* III. *anno post bisextum paschae*
p. 190. *dies dominicus in* XI. *Kal. Apr. occurrerit, constat nimirum, quod cum aequinoctio paschae dies inchoatur. Cuius caeremoniae partes celebrantur prima nocte, cum*

eadem mediante, vel inchoante perficiatur aequinoctium. Tum vero rite pascha peragitur; quia resurrectionis, quae diluculo facta est, praecipua pars post aequinoctium celebratur. Haec fere Beda lib. de Aequin. Qui sic Anatoli verba declarat: Cum duo sint aequinoctio attributi dies, Anatolium de posteriore loqui; in quo scilicet nocte illa, quae XXI. Martii diem sequitur, aequinoctium contingit. Imo vero de vespertino potissimum aequinoctio intelligit; quod Anatolius dicat celebrandum pascha quando luna soli opposita e regione deprehenditur, sic ut vernalis aequinoctii partem sol obtineat, luna vero autumnalis. *Quid ergo*, inquit, *mirandum, si in* XI. *Kal. aequinoct. fieri dicat, cum de illa loqui se hora declaret, quando occidente ad vesperam sole luna e contrario suum attollit exortum!* Pergit deinde, et quod Anatolius scripserat, *in* XI. *Kal. Apr. solem non tantum primam partem* τοῦ δωδεκατημορίου *conscendisse, verum etiam quadram iam in eadem die habere,* sic exponit: *Quia quoties aequinoctiale tempus iuxta rationem praefatam in* XI. *Kal. incidit, toties in ipso temporis momento illa quarta pars diei, quae annuatim accrescere solet, secundum naturam perfecta esse dignoscitur.* Quare sol cum aequinoctium attigit, iam diei quadrantem absolvit. Quasi dicat, ab aequinoctio uno verno ad alterum, dies intercedunt solidi CCCLXV., et horae VI. Verum ut quantum ab Anatolii sensu deerrarit intelligas, insignis primum ille locus a nobis explanandus est.

Censet igitur Anatolius mensem primum anni primi totius cycli decemnovennalis νουμηνίαν habere in XXVI. Phamenoth, sive Martii XXII., vel XI. Kal. Apr., qua die sol primum zodiaci segmentum percurrit. Quod segmentum primum δωδεκατημόριον, et ἰσημερινὸν, et principium mensium adeoque cycli totius appellat, et ἄφεσιν τοῦ τῶν πλανητῶν δρόμου, hoc est velut carceres ex quibus emittuntur. Nam *absolutionem* Ruffinus non recte interpretatus est; nisi absolvi stellas sit idem quod emitti. Quanquam epocha illa, sive punctum aequinoctiale idem sequentis cursus initium est; et antecedentis terminus. Unde vehementer eos hallucinari docet qui in anteriore postremoque segmento mensem primum, et XIV. paschalem constituunt. Graeca enim ad hunc sensum accommodanda esse series ipsa orationis indicat: διὸ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τιθεμένους τὸν πρῶτον μῆνα. Pronomen αὐτῷ ad τελευταῖον δωδεκατημόριον, et τέλος τῆς τῶν πλανητῶν περιόδου pertinet. Nec recte quidam emendant πρὸ αὐτοῦ. Nam de postremo segmento loquitur. Pergit deinde: καὶ τὴν ιδ' τοῦ πάσχα κατ' αὐτὴν λαμβάνοντας οὐ μικρῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἁμαρτάνειν φαμέν. Pro κατ' αὐτὴν omnino κατ' αὐτὸ legendum affirmo. Nihil enim est quo commode pronomen illud referatur. At proxime dixerat, τοὺς ἐν αὐτῷ τιθεμένους, videlicet τελευταίῳ τμήματι. Quod si quis ad ea quae remotiora sunt, puta μηνῶν ἀρχὴν, et κεφαλὴν, et ἄφεσιν pertinere contendat, contrarium quidem eius quod pugnamus quodque Anatolium sensisse volumus ex ea oratione sequetur. Nimirum non licere XIV. paschalem primo illo die quo aequinoctium conficitur, sed in superiori tmemate defigere, ideoque pascha XXII. die celebrari posse. Si enim nefas est κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν aequinoctii XIV. paschalem ponere, licet igitur proximo ante illam die, ut citimum pascha XXII. p. 191.
Martii constituatur, quod et verum est post Nicaeni concilii tempora licitum esse. Verum hoc Anatolium existimasse, aut ad eam mentem illius referri verba posse, id vero constanter nego. Imprimis enim absurdum est, pronomen αὐτὴν cum iis coniungere quae tanto ante orationis intervallo posita sunt. Deinde refellit eos Anatolius, qui ante primum segmentum et aequinoctii diem primum mensem celebrabant; quod non facerent si XIV. paschalem in ipso aequinoctiali die collocarent; hoc enim primi mensis initium est. Ad haec quae ex Iudaeorum pla-

citis ad suam illam probandam sententiam affert, nullum dubitandi locum relin-
quunt. Statuebant enim seniores illi post commissum aequinoctium ad vesperam,
quo tempore luna in altero aequinoctio e regione solem respicit, τὴν τῶν διαβα-
τηρίων ἑορτήν, hoc est pascha Iudaicum agi debere. Hoc autem XIV. luna ad ve-
speram celebratum est. Ergo XIV. in ipsum aequinoctium cadere debet, non
praecedere; quia μετὰ τὴν ἰσημερίαν, ut saepius repetit, Iudaice pascha peragen-
dum est. Cum igitur id quod dixerat ex Iudaeorum doctorum sententia profectum
asserat, Iudaei porro XIV. negent ante aequinoctium indici posse, manifestum est
Anatolium nolle XIV. ante ipsum aequinoctii diem statuere. Praesertim cum Chri-
stiana XIV. ex vetustissima traditione in aequinoctium ipsum, non ante hunc diem
incidere debeat. Quocirca vitiosa est vulgata illa lectio κατ' αὐτήν, et κατ' αὐτό
rescribendum. Hunc Anatolii locum novissimus interpres (nam de Ruffino post-
modum agemus) magnopere depravavit. Sic enim vertit: *Quapropter qui prin-
cipium primi mensis in illo* XXVI. *die Phamenoth esse putant*, *ad* XIV. *diem proxime
secundum illum festum paschatis celebrandum statuunt*, *eos vehementer errare di-
cimus.* Putavit αὐτῷ ad XXVI. diem pertinere, cum de postremo signiferi segmento
sit accipiendum. Quamobrem ex disputatis hactenus apparet primum mensem
Tropicum, sive Κριῶνα hic ab Anatolio intelligi. Neque enim lunaris esse potest,
cum in Alexandrino cyclo neomenia primi mensis cyclo primo sit Martii XXIII.
Nam Alexandrini cycli annus primus paschalem neomeniam ab hoc die incipit,
Latinorum vero post Alexandrinum receptum primus cyclus iniit Apr. IV., qui
p. 457. est Alexandrinus cyclus ultimus, ut alibi, deo dante, fusius docebimus. [Sic et
Ambrosius in epistola ad Aemiliae episcopos: *Incidit autem mensis non secundum
p. 458. vulgarem usum, sed secundum consuetudinem peritorum ab aequinoctio, qui dies
est duodecimo Kal. Apr. et finitur undecimo Kal. Mai. Inde maxime intra hos
p. 191. triginta et unum dies saepe celebrati paschae dies.*] Cum igitur neomenia primi
mensis lunaris ea sit, quae post aequinoctium proxime sequitur, apparet cur
Alexandrini et eos secuti Nicaeni patres cyclum I. Martii XXIII. statuerint, quod
videlicet Anatolii caeterorumque paschalis cycli conditorum vel tempore vel de-
creto aequinoctii sedes esset Martii XXII. Unde licet aequinoctium in XXI. postea
transierit, nec citima neomenia XXII. Martii contigerit, nihilominus cyclum pri-
mum veteri statione non dimoverunt. Quare neomenia Krionos, sive mensis
primi solaris est citimus terminus paschalis, sive XIV., quae ex Anatolii scito
convenit cyclo V. Nam cyclus decemnovennalis, sive paschalis, autore Beda, ad
terminos sive decimas quartas lunares investigandas accommodatus est, uti cy-
clus lunaris ad novilunia. Ideoque merito primus paschalis mensis a prima XIV.
coepit, hoc est ab aequinoctii die, quod Anatolius in Martii XXII. constituerat.
Indeque constat non in omnibus paschalis mensis diebus pascha celebrari posse,
p. 192. sed neomeniam eius excipi, quae est, uti dixi, XIV. cycli V. Quod ipsum et Anato-
lius indicat, cum eos reprehendit qui in superiori segmento, quod ultimum est,
primum mensem et XIV. lunarem collocant. Consequens enim est decimas quar-
tas lunares omnes intra primi mensis epocham coërceri. Quod cum Beda minus
animadvertisset, falso credidit Anatolium eam primi mensis neomeniam consti-
tuisse, in quam citimum pascha conveniret. Nam qui negat XIV. paschalem ante
initium primi mensis incidere, idque ipsum mensis initium XI. Kal. figit, mani-
feste prohibet ipso mensis initio pascha celebrari; quod si fiat, iam XIV. extra
prioris mensis fines egredi et in ultimum reiici necesse sit.

Nam quod aequinoctio biduum tribui oportere narrat, eoque qui posterior est die pascha celebrari, de quo et Anatolium loqui putat, verum id quidem est

aequinoctium μετεμπτώσει in sequentem diem excurrere, sed ex ambobus politice ad aequinoctii sedem, annique cardinem ille deligitur in quo praecipue et maxima temporis parte retineri creditur, non is in quem evagandi licentia paulatim effunditur, nec in eo tamen diutius consistit, verum intercalatione subinde velut quodam fraeno revocatur. Cuiusmodi ex Anatolii opinione XXII. Martii extitisse Beda narrat. Quod secus se habet. Alioqui si plerumque in XXI. Martii aequinoctium contineretur, ac nonnisi secundo vel tertio post bisextum anno ad XXII. accederet, imo vero ne utroque illo anno quidem civilis diei metas attingeret, hoc est non ultra mediam noctem a. d. XI. Kal. Apr. nunquam Anatolius XXII. potius quam XXI. anni cardinem ac paschalem terminum assignasset. Quemadmodum hoc tempore post Gregorianam recensionem, licet aequinoctium κατὰ μετέμπτωσιν in aequabili anno ad mediam fere noctem, quae XXII. antecedit, perveniat, nihilominus in XXI. defixum est, quod eum diem toto fere Iuliano quadriennio percurrit. Non est igitur dubitandum quin Anatolius XI. Kal. Apr. aequinoctium civile statuerit ad eum modum, quo post Nicaenum concilium in XII. Kalend. translatum est; adeo ut nulla XIV. luna, quae ante XI. Kal. accideret, paschalis haberetur. Id enim Anatolii verba disertissime testantur.

Sane si mediam anni tropici formam sequimur, cuiusmodi est Alphonsina,
quae caeteris anteponitur, Anatolii tempore aequinoctium utriusque diei partem
ex aequo sibi vendicabat. Vixit enim medio fere tertio post ortum Christi sae-
culo. Cumque anno Christi CC. aequinoctium vernum contigerit Martii XXI., ho-
ris 7, 16, 13.″ post meridiem, anno vero CCC. Martii XX., horis 13, 22′, 53.″: si
excessum Alphonsinum ex aequo partiaris, invenies a meridie ferme XXI. Martii
ad meridiem XXII. aequinoctium ultro citroque commeasse. Sed Anatolius aequi-
noctium illud, quod a maioribus acceperat, in XXII. retinuit, cum Ptolomaeus
toto ante saeculo vernum aequinoctium XXII. Martii in meridie observasset, anno
Christi CXL., bisextili. Ut hac ratione inter meridiem XXII. et XXIII. progredere-
tur. Quod si Ptolemaici et Hipparchei anni formam, quae CCC. annis diem unum
perimit, Anatolius amplexus sit, cum προήγησις plus minus annorum centum ho-
ras VIII. postulet, invenies Anatolii aevo aequinoctium in anno bisextili con-
tigisse octo circiter horis ante meridiem diei XXII. proindeque bellissime hunc
ipsum diem civilem aequinoctio praestitutum. Tametsi fieri potest ut tropicam p. 193.
illam προέμπτωσιν penitus dissimulaverit, ut post Nicaenum concilium aliquot
saeculis ignoratam esse constat, et ab ipso Beda praecipue, qui propterea multis
modis hallucinatus est. Nam ex eadem hypothesi Bedae saeculo aequinoctium
longius a XXII. recesserat et ad XVIII. pervenerat. Et tamen ad horologiorum
gnomonumque fidem provocat, ut aequinoctium Nicaenis ipsis cardinibus ad-
scribat.

INSIGNIS ERROR, IMO HAERESIS, SCOTORUM MAXIME, EX FALSA RUFFINI INTERPRETATIONE NATA DECLARATUR, ET ANATOLIUS A CALUMNIA LIBERATUR.

Verum ut tam absurdae interpretationis errorisque fontem aperiamus, scito non tam eam Bedae hominis eruditissimi et in eo genere exercitatissimi culpam esse, qui Anatolii Graeca non viderat, quam Ruffini scriptoris, ut omnes norunt, ineptissimi, qui in mutilandis depravandisque veterum scriptis potius quam interpretandis stilum suum exercuit. Hic enim ex Anatolii verbis nonnulla sustulit, quae tam Bedae quam aliis quibusdam turpissimi erroris occasionem dederunt.

Cum enim Anatolius scripserit: διὸ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ τιθεμένους τὸν πρῶτον μῆνα, καὶ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ πάσχα κατ' αὐτὴν λαμβάνοντας οὐ μικρῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἁμαρτάνειν φαμέν. Hoc est: *Cum postremus mensis ultimumque zodiaci segmentum proxime τμῆμα istud ἰσημερινὸν antecedat, vehementer hallucinari necesse est eos qui primum mensem et* XIV. *paschatis in illo utique postremo segmento collocant.* Nam pro κατ' αὐτὴν, κατ' αὐτὸ legendum esse, nemo, ut opinor, negaverit, cum haec, inquam, huius loci sententia sit. Ruffinus ita vertit: *Et ideo non parum dicimus delinquere eos, qui ante initium hoc novi anni pascha putant esse celebrandum.* Ubi haec verba καὶ τὴν τεσσαρεσκ. τοῦ πάσχα, ac XIV. paschalis mentionem omnem flagitiosissime sustulit. Atqui expunctis paucis illis voculis falsa et absurda sententia, ac non modo Anatolii decreto, sed et catholico dogmati contraria sequitur, nimirum pascha in civili aequinoctii die atque in ipso termino celebrari posse. Quid est luna XIV. paschalis? Ea nimirum, quae aut in aequinoctii diem ipsum incidit, aut proxime post ipsum. Quod enim post aequinoctium, non in ipso aequinoctio peragendum esse pascha putet Anatolius, aperte eodem in loco profitetur, cum hoc ipsum, quod de paschatis observatione scripserat, Iudaeos tanto ante pronunciasse dicit; videlicet: δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπίσης ἅπαντας μετὰ ἰσημερίαν ἐαρινὴν, μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός. Igitur post ἰσημερίαν, non in ἰσημερίᾳ pascha tam Iudaeis quam Christianis incurrit; quod et subinde rursus inculat, τὴν τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων ἑορτὴν δεῖν πάντως μετ' ἰσημερίαν ἄγεσθαι.
p. 194. Atqui τὴν ἰσημερίαν Anatolius Phamenoth XXVI., sive XI. Kal. Apr. constituit, ibidemque primi mensis exordium. Negat igitur illo ipso die pascha rite celebrari. At vero ex Latina Ruffini versione celebrari potest. Scriptum est enim: *Aberrare vehementer eos qui ante hoc initium primi mensis pascha celebrant.* Quare ipso mensis initio licet, hoc autem est XIV. luna ex superiori definitione, quam Nicaenum concilium et catholica omnis ecclesia scivit. Tanti nimirum est cum caeteris in rebus et officiis, tum in scriptoribus interpretandis praestare fidem; quod saepe interpres iste neglexit. Proinde vel eo nomine pessime de Anatolio deque catholico dogmate atque omni posteriate meruit, dum sanctissimum eruditissimumque patrem absurdissimi fautorem dogmatis atque haereseos autorem constituit. Quod ne quis a me iracundius quam verius affirmari putet, consulat quae de Scotorum et Τεσσαρεσδεκατιτῶν altercationibus a Beda in Eccl. Hist. narrantur. Ex quibus intelliget, qui huic errori patrocinarentur unius potissimum autoritate fretos Anatolii Christiano dogmati restitisse. Quam quidem autoritatem non ex ipsis Anatolii fontibus, sed ex lacunis Ruffinianae interpretationis hauserant.

Luculenta sane de paschate controversia illa fuit, quam ingenti animorum contentione toties agitatam apud Anglos ac Scotos autor est Beda. Sed imprimis lib. III. cap. XXV. nobilissima Wilphridi presbyteri catholici et Colmani episcopi Scoti coram rege habita collatio describitur. In qua cum hoc Scotis Wilphridus obiiceret, quod contra Nicaenum Canonem et Romanae ecclesiae decretum pascha a luna XIV. ad XX. celebrarent, Colmanus ita demum occurrit: *Nunquid Anatolius vir sanctus et in praefata historia ecclesiastica multum laudatus legi vel evangelio contraria sapuit, qui a* XIV. *usque ad* XX. *pascha celebrandum scripsit?* Sed et antea cap. III. eiusdem libri de Aiduno episcopo ab Oswaldo rege in Angliam e Scotia arcessito scribens, ait illum *pascha more suae gentis a* XIV. *luna ad* XX. *celebrasse, quod idem Scotorum ac Pictorum natio faceret, existimans se in hac observantia sancti ac laude digni patris Anatolii scripta secutum.* Vides, opinor, schismaticos illos omnes praecipuum pervicaciae opinionisque suae praesidium in Anatolii autoritate posuisse, non illa quidem, ut dixi, ex illius scriptis

quae nunquam viderant, sed ex ecclesiasticae historiae, hoc est a Ruffino interpolatae, fide ac testimonio deprompta. Redeo ad Wilphridum, qui Anatolium ita purgat, ut in caussa potius praevaricari videatur. Certe hanc illi opinionem tribuit, quam ne somniavit quidem unquam; imo vero, quae ipsum, quod Scoti pugnabant, oppugnabat autem Wilfridus, efficiat, quod est profecto ridiculum. *Constat*, inquit, *Anatolium virum sanctissimum, doctissimum ac laude esse dignissimum etc.* Mox: *Ille sic in paschae dominicum* XIV. *lunam computavit, ut hanc eadem ipsa die more Aegyptiorum* XV. *lunam ad vesperam esse fateretur. Sic idem* XX. *diem dominico paschae annotavit, ut hanc, declinata eadem die, esse* XXI. *crederet. Cuius regulam distinctionis vos ignorasse probat, quod aliquotiens pascha manifestissime ante plenilunium, id est in* XIII. *luna facitis.* Ergo id Anatolius sanxit, luna XIV. ἡμερινῇ, ut loquitur Epiphanius, νυκτερινῇ πεντεκαιδεκάτῃ pascha rite perfici, quod merum est Scotorum et Quartadecimanorum dogma, horum, inquam duntaxat, qui etsi dominicum diem celebritati praefinirent, non p. 195.
dubitabant tamen, quoties dominica in XIV. incideret, eo die festum incidere. Non aliud sensisse vel Scotos vel caeteros eiusdem haeresis ac factionis homines notius est quam ut res probatione egeat. Certe Scotos ipsos a XIV. luna ad XX. celebrasse Beda scripsit, cum catholici a XV. ad XXI. id egerint, ut unius diei discrimen fuerit. Ut igitur catholicis XV. paschalis ea est, quae in XVI. desinit, estque πεντεκαιδεκάτη ἡμερινὴ, ita Τεσσαρεσδεκατίταις XIV. perinde ἡμερινὴ, νυκτερινὴ vero XV. esse debuit. Nam si XIII. ἡμερινῇ pascha anteverterent, non uno die, sed biduo a catholicis differrent. Verum ex iis quae statim idem Wilfridus obiicit coniici potest, quid aut ipse senserit, aut sensisse Anatolium existimet, cum ait Scotos plerumque pascha luna XIII. ante plenilunium celebrasse. Fuit enim haec Theophili, Cyrilli ac Bedae ipsius adeo sententia, lunam novam nullam dici, *quae non ante occasum solis accendatur;* adeo ut si post occasum duntaxat solis accensa sit, hoc est cum sole coniuncta, tametsi 23 horis postea luxerit, illam, quam occidente sole habuit, appellationem retineat. Ut si sabbato post occasum solis coniunctio fiat, non sequente dominica, sed feria 2. neomenia statuenda sit, quod lib. de Temp. Rat. cap. XLI. a Beda traditum est ex recentiorum Alexandrinorum placitis. Ex eo porro, quod neomenia nonnunquam integro die summovetur, necesse est ceteros lunae dies tardius succedere, atque ita si e. c. sabbato statim post solis occasum plenilunium commissum sit, appellabitur nihilominus tota illa dies XIV. luna, non plenilunium; unde et anterior dies XIII. non XIV. computabitur. Haec fuit, uti dictum est, Alexandrinorum sententia, quam et Hebraei quidam amplexi sunt. Nam in Glossa cap. VII. Tract. Kiddusch Hahodesch tomo I. Iad Maimonidae variae doctorum sententiae de ea re commemorantur. Eandem a Beda propugnatam et a Forosempr. refutatam lib. III. par. II. pluribus astruit explicatque Petrus Pitatus Veron. cap. IV. et XV. Can. Pasch. Ecclesia vero catholica minime sequitur, quae paschalis festi ratiocinia ad civilem usum et aequabilem cyclum, non ad mediorum motuum observationes adstringit. Caeterum ex hac ipsa opinione sequitur lunam XIV. nonnunquam in plenilunium incidere, ob idque plenilunium apud quosdam scriptores appellari XIV. Quod et propter lunarem προήγησιν post Nicaenum concilium accidit, post tria circiter saecula. Tum enim aureis numeris iisdem diebus haerentibus, XIV. Nicaena plenilunium est facta, idque κατὰ συμβεβηκὸς ob ἀνωμαλίαν sideris; cum alioqui neque plenilunium ex instituto ecclesiae terminus unquam paschalis fuerit, nec in XXII. lunam dilatum pascha; quae est hallucinatio Scaligeri a Clavio nostro, et novissime a Guldino eiusdem societatis, validissime refutata. Sed ad priorem sensum

illa Wilfridi disputatio pertinet. Nam Scotis exprobrat, quod cum in xiv. pascha celebrarent, non eam tamen xiv. paschalis rationem haberent, quam Anatolius praescripserat. Hic enim xiv. illam paschalem duntaxat esse voluerat, quam ad vesperam plenilunium exciperet, hoc est ante solis occasum: alioqui xiii., non xiv. diceretur. At Scoti nullo istiusmodi delectu, xiv. illam paschali celebritati
p. 196. consecrabant, quae in eum diem incideret, post cuius ortum subsequente duntaxat nocte plenilunium committeretur, propptereaque non xv. luna, sed xiv. vocaretur, ea vero, qua pascha peractum fuerat, xiii. Haec est omnino difficillimi illius loci sententia: secundum quam Anatolius Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν errori patrocinatur, dum illud statuitur, paschalem ex eius instituto xiv. illam esse quae in plenilunium desinit. Quae nova est istorum hallucinatio et in Anatolium coniecta calumnia. Cuius occasionem inde oblatam suspicor, quod cum ex Iudaeorum magistris τῶν διαβατηρίων, hoc est typici paschatis canonem illum ad illustrandam Christiani doctrinam paschatis attulisset, quo praecipitur, ut xiv. luna ad vesperam pascha celebretur, sub ipsum oppositionis ac plenilunii tempus, hoc illi ad Christianum pascha transtulerunt, rati ex Anatolii decreto xiv. die celebrari posse, et quidem maturius quam Iudaeis liceat, quod est inauditum et Anatolio prorsus indignum.

PERGITUR IN EXPLICANDIS ANATOLII VERBIS.

Sed illud in Anatolii loco illo difficilius est, quod addit die Martii xx. solem non tantum segmentum zodiaci primum ingressum esse: ἀλλ' ἤδη καὶ τετάρτην ἡμέραν ἐν αὐτῷ διαπορεύεσθαι. Ruffinus: *in qua die sol inveniretur non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam iam in eo die habere:* id est in prima ex xii partibus. Ita apud Bedam legitur, ut et in vulgaris Ruffini codicibus. Porro Beda per *quartam*, sive, ut subinde vocat, per *quadram*, Iulianum quadrantem intelligit. Nam cum sol primum Arietis segmentum ingreditur, iam in ea die quadrantem confecit. Sed haec interpretatio iocularis est. Neque enim Graeco ipsi convenit. Scribit Anatolius τετάρτην ἡμέραν ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος, hoc est *quartam iam diem:* quemadmodum apud Ruffinum restituendum esse emendatiora quaedam exemplaria persuadent. Tum illud ἐν αὐτῷ ad τμήματι refertur, non ad ἡμέραν; ut Latine concipiendum sit, *quartum iam in ea diem.* Hoc igitur censet Anatolius, solem xi. Kal. Apr. quartum iam in primo τμήματι τοῦ δωδεκατημορίου diem agere. Quod mirum mihi videtur. Nam hac ratione solem existimavit primum punctum Arietis ingredi xiv. Kal. Apr. hoc est xix. Martii. Ex quo illud suspicari possumus, aequinoctialem cardinem non in primo Arietis puncto, sed in iv. ab eo constitutum. Quemadmodum veteres olim in viii. signorum parte solstitia et aequinoctia fieri putabant; ut testatur Plinius lib. xviii. cap. xxv., et Columella lib. ix. cap. xiii., ex Eudoxi et Metonis Fastis; quod et Sosigenes persuasisse Caesari videtur. Nam initia mensium quatuor, quae cardinibus proxima sunt, ab viii. fere parte signorum incipiebant aetate Caesaris. Apud Geminum αἱ τροπαὶ χειμεριναὶ ex Eudoxo quarto die contingunt, ex quo sol Capricornum ingressus est. At seuundum Euctemonem primo ipso die. Vernum autem aequinoctium sexto ab ingressu Arietis die secundum Eudoxum,
p. 197. cum ex Calippi parapegmate primo ipso die committatur. Utrum vero idem de iv. signorum parte sibi persuaserit Anatolius, cogitandum amplius est. Nam illa Bedae ratio nullo modo probabilis est, Anatolium cum xi. Kal. Apr. aequinoctium figit, de vespertino duntaxat loqui, hoc est de eo quod accidit cum luna sub occasum soli opposita est: propterea quod ex antiquorum sententia patrum statuit

ad paschalem celebritatem non modo solem in aequinoctio verno, sed et lunam in autumnali sitam esse debere; quod tum fit quando aequinoctiale punctum sub occasum solis incidit. Primum enim non de Christiano paschate ex antiquorum patrum scriptis, sed Iudaico ex Aristobuli autoritate istud attulit: ὡς εἴη ἐξ ἀνάγκης τῇ τῶν διαβατηρίων ἑορτῇ μὴ μόνον τὸν ἥλιον τὸ ἰσημερινὸν διαπορεύεσθαι. Deinde ne hoc quidem voluit, in aequinoctialibus punctis opposita sibi invicem sidera illa esse oportere, sed ἐν τμήμασι, quae latitudinem habent: ut videlicet in primo zodiaci segmento, et in eius aliqua parte sol, luna vero in septimo versetur. Denique quoties aequinoctium in xxii. diem incidit, non est necesse xiv. lunam, aut xv. cum eo concurrere. Id enim toto in cyclo tantum semel accidere potest. Quid autem absurdius quam Anatolium arbitrari de eo tantum aequinoctiali die loqui, qui non amplius quam semel toto decemnovennali cyclo possit contingere? Frustra igitur alius eius loci, si quidem minime mendosus est, sensus quaeritur ab eo quem ipsa prae se verba ferunt, ut ingressum in Arietem Anatolius in Martii xix. contulerit. Qua ex opinione aliud quoddam πόρισμα sequi videtur, quod hic paucis explicare operae pretium arbitror. Quod enim ex Anatolii verbis efficitur, punctum ipsum τῆς παρόδου in Arietis segmentum convenire Martii xix., suspicari licet occidentales plerosque ac Latinos epocham anni, sive primi mensis neomeniam in xix. Martii contulisse, itaque citimum terminum in eo die fixisse, uti Anatolius in xxii. Nam Latini diu Alexandrino cyclo reiecto Iudaicum retinuerunt; qui lunaris a Beda et aliis dicitur, et triennio differt ab Alexandrino. Nam Alexandrinorum primus est xvii. Latinorum, xix. autem Alexandrinorum Latinorum est xvi., et viii. eorumdem Alexandrinorum Latinorum est v. Qui duo posteriores, hoc est Alexandrini xix. et viii., cum apud ipsos embolimaei forent, apud Latinos, ut et apud Iudaeos, erant simplices. Erant enim xvi. et v. Ita Latini pascha in Nisan Iudaico, Alexandrini in Iiar celebrabant. Propterea paschalis neomenia Latinorum erat a. iii. Non. Martias, sive Martii v. ad Aprilis ii., cum Nicaena ab viii. duntaxat Martii ad Nonas Apr. extendatur. Unde et xiv. paschalis citima Latinorum erat Martii xviii., remotissima xvi. Aprilis, cum Alexandrinae et Nicaenae decimae quartae a xxi. Martii ad xiv. Kalend. Maias, sive Apr. xviii. pertineant. Quod ex Beda discimus, qui cap. xlix. de Temp. Rat. Latinorum refellit errorem eorumque signiferi Victorini, quem Victorium nominat; cuius etiam fragmentum extat in eodem Bedae capite. Undenam igitur manasse putandum est, quod Latini primi mensis neomeniam in xix. Martii collocaverint, nisi ex Anatolii decreto, ut quidem vulgo conceptum est, quo primum Arietis ingressum in xix. Martii coniicere visus est? Hinc enim paschalem terminum quae fuit apud Latinos xv., non xvi., in Martii xix. contulerunt. Nam, ut initio fassi sumus, obscurus admodum et implicatus est Anatolii locus. Siquidem illo ipso p. 198.
die, quo aequinoctium statuit, Martii videlicet xxii., quartum iam primi segmenti gradum attigisse solem indicat. Hoc autem segmentum primum δωδεκατημόριον καὶ μηνῶν ἀρχὴν vocat, τὸ δὲ πρὸ τούτου μηνῶν ἔσχατον καὶ τμῆμα δωδέκατον. Ergo et tres illi gradus, quos Martii xix. xx. xxi. sol conficit, cum in primo segmento sint et extra postremum, ad mensem primum pertinent. Quocirca proroganda erunt mensis primi spatia, ut xix. diem etiam amplectantur. Et cum subiicit, non mediocriter hallucinari eos omnes qui primum mensem et xiv. paschalem in ultimo illo segmento collocant, intra primum δωδεκατημόριον, hoc est a xix. Martii rite xiv. inchoari posse significat. Itaque parum haec cohaerere videntur. Sed ut obscurior appendix illa sit, caput ipsum opinionis propemodum constat; nimirum cardinem et epocham anni xii. esse Martii, quam et κεφαλὴν ἐννεαδεκαετη-

ρίδος vocat. Igitur ἐννεακαιδεκαετηρὶς neque ab Eusebio reperta, ut Beda lib. de Temp. Rat. cap. XLII., neque a Nicaeno concilio, ut quidam asserunt; cum Anatolius eius meminerit, ac diu ante a Metone et Euctemone primum excogitata fuerit, ut Diodorus Siculus, Geminus et Censorinus affirmant. Quanquam alia lunaris anni ac mensium dispositio tum fuit. Quapropter verisimile est Latinis hunc Anatolii locum fraudi fuisse. Atqui ridicule admodum paschalem illum suum canonem condidit Victorinus. Non solum, quod pascha XVI. luna duntaxat celebrari iubeat, quod canoni repugnat, verum etiam quod inutiles aliquot terminos et otiosos habuerit. Prima illorum XIV. fuit, ut dictum est, Martii XVIII; decima quinta vero prima omnium Martii XIX. quem et terminum fixerunt. Et tamen nunquam ante XXII. pascha celebrabant; cum citimum pascha debuerit esse XX. Martii. Quare aut in XXII. lunam prorogabant, aut in secundum mensem. Caussam huius stolidissimae rationis Beda putat esse, quod ante aequinoctium celebrare religioni ducerent. Ego vero cum Anatolii, tum Caesariensis ac Nicaeni concilii decreto paruisse illos arbitror, neque praescriptos ab illis ac communi consensu receptos paschatis limites transgredi ausos esse; atque ita Paulus Forosempron., cuius tu lib. V. consule, ubi aliquot exempla paschalium διαστροφῶν ac dissensionum proponit.

Postremo etiam atque etiam videndum, an Iudaei, qui Epiphanii tempore vixerunt, in XIX. vel XX. Martii epocham anni aequinoctiumve statuerint; quod Epiphanius ad Christi tempora transferens anno illo quo passus est crediderit aequinoctium in eodem haesisse die quo ab illis suo tempore statutum videbat. Cum enim Iudaei, ut ex Iosepho, Philone et iis antiquioribus, Aristobulis et Agathobulo constat, non ante aequinoctium pascha suum celebrare voluerint, certum sit autem annum XIX. et VIII. cycli, qui Alexandrinis embolimaeus erat, Iudaeis communem extitisse, coniecturae locus est, a Iudaeis aequinoctii diem paulo ante Nicaena tempora, et secundum ea, XIX. Martii tributum fuisse. Quam ab illis opinionem Latini una cum lunari cyclo traditam acceperint, Anatolii praesertim autoritate freti, qui primum Arietis ingressum eodem illo die collocare visus est. Sane non alia probabilior investigari caussa potest, cur vel Iudaei vel Latini tam praefracte
p. 199. decimas quartas in Martii XVIII. retinuerint, nisi quod aequinoctium citius committi, quam Alexandrinis placuerat, falso sibi persuasissent. Quippe cum et Iudaeorum pascha in ipsum aequinoctii punctum, aut proxime saltem ex decreto seniorum incidere oporteat, Latini vero post Nicaeni concilii sanctionem paschalem terminum tandiu ante aequinoctium definire nefas esse didicissent.

ALTERA ET PROBABILIOR DE ANATOLII LOCO CONIECTURA PROPONITUR.

Sed haec nostra coniectura si minus eruditorum hominum assensionem obtinuerit, invidiam certe ac reprehensionem non meretur. Quo lectoris candore et humanitate confisus aliam de hoc Anatolii loco suspicionem proferam; quae mihi, cum haec scriberem, veniebat in mentem. Crediderim equidem in iis, quae locum illum antecesserant, disputasse adversus illos Anatolium, qui vetus aequinoctium, hoc est Iulianum, die Martii XXV. retinebant, nec ante VIII. Kal. celebrari festum sinebant, quae est XXIX. Phamenoth, praesertim quod eodem die Christum resurrexisse persuasum haberent, ex concilii Caesariensis fide, de quo postea. Quorum ut errorem corrigeret mathematicis astronomicisque doctrinis perpolitus Anatolius, aequinoctium in XXII. Martii committi docuit. Quo posito, XXV. Martii, sive Phamenoth XXIX. quartum iam in Arietis segmento diem agit.

Quamobrem si pro ἕκτῃ καὶ εἰκάδι, ἐνάτῃ καὶ εἰκάδι scripseris, bellissime hunc locum restitueris. Invenimus, inquit, ἐν τῇ προκειμένῃ Φαμενὼθ ἐνάτῃ καὶ εἰκάδι (ἐν τῇ προκειμένῃ, quam ad oppugnandum sibi proposuerat cuiusque in superioribus meminerat) solem IV. iam diem in segmento Arietis processisse. Firmat hanc coniecturam nostram, quod Anatolium certum est de aequinoctiali tempore Canones illos instituisse. Hinc Nicephorus lib. VI. cap. XXXVI., καὶ περὶ τῆς ἰσημερίας τοῦ πάσχα ἀκριβεστάτους ὅρους ὑπέδειξε: *De aequinoctio paschali accuratissimos canones sanxit.* Videlicet cum id, quod in Caesariensi synodo a Theophilo habita propositum fuerat, vulgo omnes opinarentur, aequinoctium XXV. Martii committi, hoc ipsum corrigens Anatolius aequinoctium ex Ptolomaicis astronomicisque fontibus in XXII. Martii transtulit. Vides levi voculae unius commutatione quanta impeditissimo huic loco lux oborta sit. Ut merito posterius hoc verissimum et ad Anatolii mentem aptissimum esse iudicem. Duae quippe paschatis διαστροφαὶ totidem ex aequinoctialibus terminis in usum ecclesiasticum irrepserant. Nam alii cum προηγήσεως τροπικῆς ignari cardinem vernum ibi, ubi a Sosigene semel positus fuerat, retinerent, pascha ante XXV. Martii celebrandum minime putabant, quibus obviam itum est Caesariensis concilii decreto. Alii, ut Iudaei recentiores et qui Iudaeos sequebantur, cum haud dubie aequinoctium, vel ingressum solis in arietem aliquot ante diebus accidere putarent, pascha suum anticipabant. Utrosque in hisce canonibus refellit Anatolius. Priores quidem ea, quam diximus, aequinoctii epocha stabilita, posteriores vero, cum disputat pri- p. 200.
mum mensem primo signiferi dodecatemorio definiri; supra quem postremum sit segmentum mensisque postremus, in quo paschalem XIV. sumere canonica sanctio prohibet; quia, ut hactenus probatum est, citimus terminus in aequinoctium incurrit. Et ut posterior cautio ad Iudaeos et Christianos Ἰουδαΐζοντας, quales occidentales et Latini fuerunt, proprie pertinet, ita prior adversus illa pugnat quae in Actis Caesariensis Synodi leguntur, quorum fragmentum apud Bedam reperitur post libellum de Aequinoctio. In quibus primum aequinoctium Martii XXV. constituitur, tum vero quoniam Christus eodem illo resurrexisse die, et ab XI. Kal. passus credebatur, ideo triduum ad paschales terminos arrogatur, ea lege praescripta, ut ab XI. Kal. Apr. ad XI. Kal. Maias paschalis celebritas obiri possit, *ne tantum passionis sacramentum extra limitem excludatur.* Sed ut de Synodalibus illis Actis dicam quod sentio, fuit istud quidem provinciale concilium Victoris papae iussu a Theophilo Caesariensi coactum, quo tempore controversia illa de paschate Christianum orbem vehementer exagitabat. Sed non omnia quae in Actis illis comprehenduntur pro fidei decretis habenda sunt, verum rationes privatim a patribus allatae sunt pleraeque, quibus sententiam suam illustrarent, quae non ipsae inter fidei dogmata censentur. Tum quod Eusebius lib. V. cap. XXII. narrat per idem tempus cum alibi passim, tum Romae a Victore de eadem quaestione synodalia decreta edita fuisse, quae in eandem de paschate celebrando conspirarent sententiam, non sic intelligendum est ut quae in Actis illis allegarentur omnia a pontifice Romano probata sint et pro catholicis dogmatibus recepta, sed ea duntaxat, quae ex falsis illis principiis utcunque deducta, vera solidaque reperta sunt. Cuiusmodi sanctiones illae fuerunt, ut neque in XIV. luna pascha fieret, nec alio quam dominico die; quod erat propositum. Reliqua, quae incidentia dici possunt, cum partim perspicue falsa, partim dubia et ecclesiasticis canonibus contraria sint, nullius autoritatis ne Caesarienses quidem ipsi patres esse voluerunt, neque Victor unquam approbavit. De qua re supra, cum de dominicae tempore passionis actum est, adversus quorumdam super-

stitiosam nimis credulitatem disseruimus. Nunc aliud, quod institutae disputationis magis proprium est, in iisdem Actis notabimus. Censent enim illa aequinoctium xxv. Martii fieri, quo haec pronunciabantur tempore, hoc est anno Christi ccxcviii. Quod quam falso creditum sit, vel observationes ipsae Ptolemaei ac mathematicae tabulae demonstrant, ex quibus notum est aequinoctium tunc in xxii., imo etiam xxi. incidisse. Sed hoc non urgeo. Esto xxv. Martii dies aequinoctii. Iam quis absurdissimum esse et ecclesiasticae disciplinae repugnare non videt, quod illi sciscunt, pascha triduo ante aequinoctium indici? Vetus est canon, qui inter apostolicos refertur: Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς εἰαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω. Quare deponendi patres omnes illi fuerunt, si vere pronunciarunt aequinoctium in xxv. Martii fieri.

Ac ne satis quidem accurate mihi paschalis terminus per illud tempus in xxi. Martii positus videtur. Etenim anno Christi ccc. ex Alphonsina methodo
p. 201. aequinoctium in noctis initium cadit, hoc est horam vii. a meridie xxi., ita ut spatium, per quod excurreret, fuerit xxii. Martii dies. Rectius igitur pascha citimum in xxiii. Martii haerere potuit, ubi et Anatolius aliique constituerunt; quos Nicaenum concilium postea secutum usurpandae vetustatis gratia non quidem citimum pascha, sed anni primi τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος initium eodem in illo die xxiii. reliquit. Non male igitur hactenus operam posuimus, qui et nobilissimum Anatolii fragmentum idemque perobscurum diligenter exposuimus, et ab egregio sanctissimoque patre tam insignem calumniam atque iniuriam depulimus. Qua in quaestione controversiaque disceptanda longiores nos fuisse, neque nos ipsos, qui id necessario fecimus, poenitere convenit, neque lectori, cui consultum voluimus displicere.

Ἤ τις ἐμπίπτει διὰ ἐτῶν τριῶν.] Keplerus ἤ τινι legit.

Καὶ ἄλλας κατ᾽ ἔτος τέσσαρας ὥρας.] Cuiusmodi xii constat τὸ νυχθήμερον. Nam hora apud Epiphanium duae sunt aequinoctiales horae.

Ὡς εἶναι εἰς τὰ τρία ἔτη.] Vide quae superius adnotavimus.

Διὸ παρ᾽ αὐτοῖς πέντε μῆνες.] Caussativa ista particula aegre cum superioribus cohaeret. Forte idem est quod διότι vel ὅτι, nec inferendi vim habet, sed novam sententiam inchoat, qua xiv. annorum cyclus exponitur. Quod si illativam esse mavis, ad antecedentia pertinebit. Nam quia lunaris annus dies habet cccliv, fit ut tertio et sexto anno singuli menses, et in totum xiv annis quinque menses intercalentur, quod xi diebus solaris annus lunarem superet. Utcunque sit, xiv annorum cyclum indicare videtur, in quo quini menses inseruntur. Sed utrum in usu politico observatus ille cyclus fuerit, an penes synedrium retentus et ad methodum conformatus, cum plenorum cavorumque mensium perpetua successione communis annus evolveretur, antea dubitavimus.

Διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ.] Cur xiv annorum orbe neomeniae conclusae sint, caussam ista reddunt, sed pro varia cycli dispositione diversa fingi potest. Nos duplici ratione cyclum explicari posse diximus. Prima est, ut annis lunaribus praecise trecenti et quinquaginta quatuor dies, horae octo tribuantur, xiv autem annis dies 5108, horae 4. Hoc temporis spatio cyclum constituebant, in quo solius lunaris ἀποκαταστάσεως rationem habebant, nec illius ratiocinia cum sole comparabant. Quare de ultimo, hoc est xiv. anno solari, et quidem politico, qui est ccclxv dierum, dies quinque et horam unam detrahebant; propterea quod si ex 5104. 4. Iulianos xiii eximas, decimus quartus dies habebit ccclx, una hora minus; quo intervallo lunares neomenias restitui credebant. Sed haec τεχ-

νικῶς duntaxat, non politico usu; secundum quem, si minor hic cyclus usurpatus fuerit, horae illae iv. appendices in finem cycli reiectae sunt. Itaque cum post cyclum lunarem xiv annorum, de solis rationibus quinque dies, horae octo reliquae forent, quinque dies duntaxat superesse sibi persuaserant; quibus reservatis post cyclos minores sextum mensem solidum intercalabant. Ita dies fiebant 30679. Quorum οἰκονομίαν typus ille antea propositus ostendit.

Altera ratio: si quinque dies solidi ex horis octo conflati xiv annis arrogentur. Quae omnia diligenter habes explicata superius. Ubi et ex utraque methodo Epiphanii verba correximus.

Τοῦ ὀγδοηκοστοῦ τετάρτου ἔτους.] Mensem illum embolimum xxxi. cum in p. 202. fine lxxxiv. anni intercalari debuerit, in sequentis cycli primum annum coniici docet Epiphanius. Atqui tessaracaedecaët. postremus annus proprio iam embolimo praeditus est. Duo igitur embolimaei sese proxime sequentur. Quod olim factum esse Hebraeorum doctores asserunt. Imo vero menses ipsi embolimi duo simul inculcabuntur, eruntque tria Adarim. Sed tertius anni lxxxv. initium erit; ne si Nisan pro Adar substituatur, epocha relicta neomenia in anteriora laxius evagetur. De duobus embolimaeis proxime consequentibus fatetur Keplerus; posterius, de tribus Adarim obiici potest. Sed utrumque ex laterculo et superiori disputatione commodissime dissolvitur. Nam aliud est tessaresdecaëteridas seorsim ac separatas intueri, aliud in maiore cyclo aptas invicem et consertas. Minores cycli singuli per sese v menses embolimos in iii. vi. viii. xi. xiv. annis postulant; sed in continua serie et in maiore cyclo non semper xiv. embolimaeus est. Unde neque duos Adarim exigit. Postremus vero ultimi cycli annus, qui est lxxxiv., Adar quidem alterum sibi vendicat; eo quod mensis ei xxxi. ex epactis cyclorum accrescit, proindeque vi embolimaeos habere debet, ut cum solari anno utcunque lunaris adaequetur. Verum autor est Epiphanius in lxxxv. annum mensem illum esse dilatum; qui cum revera sit Adar, Nisan a Iudaeis, ut opinor, est factus. Inde accedit, ut epocham anni sui anteverterint, et in eodem anno bis pascha celebraverint. Quod uberrime antea declaratum est.

Οἵ τινες ὤφειλον εἶναι.] Mendum hic esse et quidem duplex superiora satis ostendunt. Primum τριάκοντα μῆνες legendum, non τριακονταεὶς μήν. Deinde falsum est supra xxx menses reliquos esse dies xxiv. horas vi. Alioqui ex tessaradecaët. Iuliana dierum 5113. 12, relinqui tantummodo dies oporteret quatuor, horam unam, essetque lunaris tessaradecaët. dierum 5109. 11., syzygiae singulae 29. 12. 49′. $35^{125}/_{173}$″. Aut si de xiv. Iulianis annis eximantur horae duae, ut sint dies 5113. 10., tessaradecaët., lunares singulae dies habebunt 5109. 9., syzygiae 29. 12. 48′. $54^{10}/_{173}$″. Quod ego verum non arbitror. Corrigendus itaque Epiphanii aut librarii ipsius error, et vel εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέραι, vel εἴκοσι ὀκτὼ καὶ ὧραι τρεῖς hoc loco scribendum. Vide quae antea diximus.

N. xxvii. Ἕνεκεν τοίνυν τούτου.] Non illud significat, quod arbitratur Keplerus et quod prima specie velle videtur, ex huius cycli pravitate biduo Iudaeorum pascha legitimum tempus antecessisse; quasi bidui tantum προήγησις a vera xiv. facta sit, Pharisaeos vero diei unius ὑπερβάσει constituta uno die duntaxat anticipasse, cum biduo solido Christus Nicaenam xiv. anteverterit. Nam eodem sensu hoc loco dixit Iudaeos προλαβεῖν ἡμέρας δύο, quo superiore numero, Ἔφαγον τὸ πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ φαγεῖν. At illic bidui anticipatio nequaquam ad Nicaenam xiv., sed ad Iudaicam vitiosamque comparatur, quae cum in feriam v. Martii xix. incideret, Christus cum Iudaeorum vulgo feria iii. Martii xvii. pascha celebravit. Quare neque hoc loco δύο ἡμέρας προὔλαβεν Nicaenam xiv., sed ex

cyclo communi Iudaicam. Propterea sic Epiphanii mens interpretanda videtur: ἕνεκεν τούτου, hoc est cum depravata illa methodo ac cycli dispositione uterentur, secundum quam xiv. luna biduo coelestem, hoc est Nicaenam anteveniret, animad-
p. 203. versa labe Pharisaeos, quoad plenilunium propius accederent, pascha in xv. lunam distulisse. Itaque dupliciter vitiosa paschatis celebritas fuit: primum apud eos, qui feria iii. luna xii. Iudaica pascha comederunt, quod feria v. luna xiv. faciendum erat, tum apud Pharisaeos, qui ὑπερβάσει recepta xiv. cycli sui praetergressi sunt. Christus porro cum maiori populi parte feria tertia celebravit. Ita quidem Epiphanius, nec aliter interpretari licet, aut ab errore vindicare. Neque enim feria tertia, hoc est quarto ante passionem die, Christus paschate functus est, neque biduo in vinculis habitus; quod frustra credidit Epiphanius. Nam de σταυρώσεως tempore nobiscum sentit. Emendandus igitur est ad eum modum, quem supra demonstravimus pag. 172. [cliii. sq.]

Ὑπέρβατον προθέντες.] Forte προσθέντες.

Καὶ ἐκεῖ τὸ πάσχα.] Quid hic audio? ἐκεῖ, id est in horto pascha manducasse? Minime id quidem. Sed vel ἐκεῖ ad superiora pertinet, vel traiectione peccat hic locus. Quod subiicit, οὐκ ἄλλως ποιήσας, Christum excusat, cur non legitimo tempore pascha peregerit, quod ad publicum et communem usum accommodare se maluerit.

N. xxviii. Εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντῖνος.] Haec ex Irenaeo expressa sunt, qui lib. ii. cap. xxxviii. Valentinianos refutat, qui xxx Aeonum collegium hoc annorum Christi numero fulciebant. Quippe Christum asserebant anno aetatis xxx. passum esse, mense xii. Contra quos cap. xxxix. demonstrat biennio et aliquot mensibus praedicasse. Posteaquam igitur de utroque anno, tam quo natus quam quo passus est dominus, accuratissime disputavimus, consentaneum est ut de paschatum quae post baptismum Christus obiit numero difficillimam quaestionem explicemus. Quam nos hunc ipsum in locum merito distulimus; quod cum superiori de passione Christi disputatione connexa atque implicata videretur.

QUOT SECUNDUM BAPTISMUM PASCHATA CHRISTUS OBIERIT.

Mitto veteres illos, non haereticos solum, ut Valentinianos, sed etiam patres, qui anno aetatis xxx. passum dominum memoriae prodiderunt, quique unum ei duntaxat praedicationis annum assignarunt, ut inter alios Tertull. lib. c. Iud. cap. viii. Item Lactantius lib. iv. cap. x. Clem. Alex. lib. i. et vi. Strom. Africanus apud Hier. in Dan. cap. ix.

His, inquam, praetermissis, quorum opinio manifeste cum Ioannis ac caeterorum evangelio pugnat, tres sunt praecipuae de paschatum numero sententiae. Nam vel tria, vel quatuor, vel quinque statuuntur, quorum postremum illud est in quo, vel sub quod Christus in cruce suffixus est, quod proinde σταυρώσιμον dicitur. Ex iis secunda mediae vetustatis, tertia infimi saeculi, prima veterum propemodum omnium est. Ut igitur plura tribus paschata post baptismum elapsa
p. 204. credantur, evangeliorum testimonio ratum fieri videtur, imprimisque Ioannis, qui distinctius ea caeteris tribus nominatimque perscripsit. Apud quem primum pascha paulo post baptismum et miraculum in Cana factum cap. ii. com. 13. recensetur. Secundum cap. v. com. 1. ubi festum diem a Iudaeis celebratum ait; quod de paschate Irenaeus accipit lib. ii. cap. xxxix. Tertium est cap. v. com. 4. post saturata quinque millia panibus quinque ac duobus piscibus. Quartum est illud in quo passus est. Ad hanc Ioannis historiam et intervalla temporum reliquorum narrationes, quae minus distinctam habent descriptionem temporum,

velut ad regulam accommodare nituntur. Nam primum quidem pascha solum Ioannem commemorasse putant; secundum quod Ioannes adhuc baptizasse legitur, Ioann. iii, 23. Quo in vincula coniecto praedicare Christus coepit, Matth. iv, 11. et Marci i, 14.; a quo tempore tres caeteri res a Christo gestas velut ab initio deducunt. Sequitur ergo pascha secundum, quod cum Ioann. v., tum Matth. xii., Marc. ii., Luc. vi., tacite significatur, eo quod sabbato deuteroproto per sata transisse dicuntur apostoli et spicas vellicasse; quod tempus in ipsas azymorum ferias incurrit. Iam tertium praeter Ioannem cap. vi. etiam Matth. xiv., Marc. vi. Luc. ix. prodiderunt. Quippe miraculum illud multiplicatorum panum exponunt quod Ioannes sub ipsum pascha contigisse scribit. Hunc in modum vere vulgo paschata digerunt, qui harmonias evangelicas contexunt, nisi quid paulo ab aliis aliter explicatur, quod scrupulosius perscrutari otiosum arbitror.

At Scaliger in lib. vi. de Emend. quinque reperiri paschata vehementius pugnat. Nam praeter primum Ioann. ii. alterum illud esse statuit de quo Ioann. v. Cui tertium adiungit illud a quo per sata iter habuisse feruntur apostoli. Quartum est Ioann. vi. Quintum τὸ σταυρώσιμον. Additque singulorum characteres ac delineationes; cuius ἀκριβολογίας vanitatem copiose ante redarguimus.

Veteres autem, uti dictum est, ad unum omnes, nisi qui trigesimo aetatis anno passum putant dominum, tria duntaxat paschata numerant. Imprimis Irenaeus loco citato. Tum Apollinaris Laod. apud Hieron. in cap. ix. Dan., Origenes lib. ii. c. Cels. ubi Iudam non solidum triennium egisse cum Christo scribit, Eusebius in Chronico. Ubi post xv. Tiberii ac domini baptismum τριετῆ χρόνον τῆς διδασκαλίας διαγενέσθαι ex Ioannis evangelio confirmat. Quibus accedit Epiphanius.

Sed eorum aliqui haud satis firma ratione inducti videntur ut biennio praedicasse Christum asseverarent. Nimirum quod apud Esaiam cap. lxi. com. 2. legitur, ubi Christus missum se a patre profitetur, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, suspicati sunt ἐνιαυτὸν illum δεκτὸν, *annum acceptabilem*, priorem e duobus esse; in quo contradicente nemine evangelium praedicarit. Ex quo ratiocinati sunt alterum ei respondere τὸν ἀντιλεγόμενον. Ita enim Epiphanius praesertim n. xxv. At longe tolerabilius meo quidem iudicio Clem. Alex. aliique, qui ex Esaiae verbis ac singularis anni mentione Christi praedicationem annuo spatio definierunt. Nam hoc pacto ἐνιαυτὸς δεκτὸς non Iudaeorum comparatione, sed ipsiusmet dei vocabitur; quo sensu Esaias שנת רצון ליהוה dixit. Quae recte D. Hieron. vertit, *annum acceptabilem domino.* Idemque in Comm. *annum acceptabilem et diem retributionis omne praedicationis eius, quo in carne ver-* p. 205.
satus est, tempus significare docuit. Quo et apostolus Paulus respexit, cum ii. ad Cor. vi. dixit, *ecce nunc tempus acceptabile.* Haec Hieron. Quod et ante ipsum Iren. lib. ii. cap. xxxviii. docuerat, annum videlicet, quem propheta vocat acceptabilem, omne ab adventu Christi tempus ad consummationem usque significare. Nec aliud Esaias voluit. Quare quod ex eo PP. quidam argumentantur de uno vel altero praedicationis anno, quod non sine veniae praefatione dictum sit, ab Esaiae mente prorsus alienum videtur. Ac profecto si duo duntaxat ante postremum illud et σταυρώσιμον paschata transegerit Christus, fieri non potest ut priorem annum sine ullius offensione ac contradictione consumpserit. Multas enim et hostiles vexationes, insidias, contumelias in eum annum coniici necesse est, ut postea declarabitur. Quanquam ne commoda quidem ab illis paschatum ac temporum instituta distributio. Irenaeus primum pascha statuit illud cuius meminit Ioann. cap. ii. com. 13. Secundum vero ex Ioann. v. com. 1. deducit,

ubi diem festum Iudaeorum nominat; quorum alterum capitis vi. com. 4. confundit, ante quod multiplicatorum panum prodigium accidit. His duobus subiicit τὸ σταυρώσιμον. Miror hunc Irenaei locum non satis expendisse, qui secundum pascha ex illius autoritate constituunt istud ipsum, de quo Ioann. cap. v. Ita ut tertium sit cuius Ioann. vi. mentio fit. Etenim si duo haec festa distincta esse credidisset Irenaeus, cum triplex duntaxat pascha praedicationi tribueret, nunquam prius illud festum Ioann. v. pascha esse dixisset Sed largius peccat Epiphanius, qui num. xxv. primum pascha festum illud facit, in quo vociferatus est Christus, *si quis sitit veniat ad me et bibat.* Ioann. vii, 37. Alterum vero, de quo in eodem cap. dixit, *non ascendo ad diem festum istum.* In quo etiam cum Pharisaei comprehendere illum cuperent, metu repressi sunt, com. 44. Multa sunt a sanctissimis patribus nonnunquam parum vere attenteque scripta; quae quidem praestare velle, religiosi fortasse, sed parum prudentis esse arbitror, vehementius autem accusare, neque religiosi neque prudentis. Nos ea, qua par est, moderatione in divinorum hominum, sed hominum, errores ac lapsus non tam inquirimus, quam oblatos ultro ac vel invitis occurrentes, ne cui fraudi sint, patefacimus, tueri autem ac defendere nihilo magis quam eorum vitia, si quae fuerint, imitari debemus. Eiusmodi sunt in hoc scriptore nostro fortasse nimium multa. Sed inter ea nihil minus dissimulandum est quam illa paschatum distinctio. Primum enim duo illa, quae cap. vii. a Christo pronunciata dicuntur, ad idem festum attinent. Deinde non illud pascha fuisse, sed scenopegiae festum docet com. 2. Tertio praepostere haec Epiphanius accepit. Nam quae primo loco dicta memorat, exeunte festo, quae posteriora ponit, ante festum usurpata leguntur. Omitto caetera; nec enim falsitatem illam accuratius libet persequi.

Quocirca nobis alia duorum paschatum ordinandorum ineunda ratio est. Sed prius caput ipsum quaestionis intuendum, unde quarti paschatis firmamentum petitur. Cum, ut ante diximus, Ioannes exactius caeteris tribus paschata distinxerit ex eius potissimum autoritate digerenda sunt tempora. Quare si is cap. v. festi nomine pascha significarit, de iv ut minimum paschatibus confecta res
p. 206. erit; siquidem cum paschate cap. vi. com. 3. minime confundatur. Ad haec quoniam prodigium illud, quo v hominum millia panibus v et duobus piscibus saturavit, idem omnino est, quod et Matth. cap. xiv. et Marc. vi. et Lucae ix. describitur, necesse est pascha illud, ante quod miraculum, Ioanne teste, contigit, diversum ab eo esse quod tacite a tribus illis evangelistis exprimitur, cum scilicet Christus per sata cum discipulis ambulavit; quod utique post pascha factum est, hoc est sabbato deuteroproto. Igitur si iter illud per segetes susceptum post aliud pascha, quam quod a baptismo proximum est, incidit, procul dubio plura tribus paschata constituenda sunt. Sin conciliari ista possunt, ut neque festus ille dies Ioann. v. pascha sit, et sabbatum deuteroproton, de quo Lucas cap. vi., statim post primum pascha successerit, nihil omnino de iv paschatum intervallo confici potest. Nam quod ad festum diem v. Ioann. cap. spectat, multi et gravissimi patres negant de paschate locutum Ioannem, sed alii pentecosten, alii aliud festum intelligunt. Quod autem Irenaei testimonium affertur, iam a nobis contra illius autoritatem praescriptum est, quod is nullum aliud pascha secundum agnoverit quam quod vi. capite commemoratur; quocum festum illum diem Ioann. v. confuderit. Quare hoc ipsum illis pascha, quod Ioann. v. legitur, facile remiserim, dum ex Irenaei sententia nequaquam a posteriore discernant; neque plura quam illa paschata Christo tribuant. Atenim tria tantum erant festa quibus sistere se Hierosolymis oportuit, pascha, pentecoste et scenopegia. Cum ergo unum ex

illis tribus festum illud extiterit, cuius caussa Christus ascendit, neque posteriora duo locum istic habeant, necesse est de primo, hoc est paschate, Ioannem locutum. Quod enim neque pentecoste, neque scenopegia fuerit, argumento est, quod superiori capite Christus dixerat com. 35. quatuor menses ad messem reliquos fuisse. At haec meo iudicio levissima sunt. Nam ut omittam quod Maldonatus existimat, proverbium quoddam inter Iudaeos eiusmodi versatum, adhuc menses iv ad messem supersunt; cum nihil quod urgeret esse significare vellent, cur fateri cogimur unum illud festum e tribus fuisse maioribus? Nonne et ad encaenia venisse Christum testantur evangelia et reliquos ab eodem verisimile est dies esse celebratos? Quare nisi ad pentecosten cum Chrysostomo, Cyrillo atque ex recentioribus Maldonato aliisque pertinere velimus, at Phurim, sive Sortium festum, quod Adar 15. celebratum est, nihil vetat intelligi. De quo erudite Keplerus in Eclogis. Iam sabbatum illud deuteroproton post primum a baptismo pascha collocari potest, ut et Keplerus ibidem et nos ipsi subinde monstrabimus. Unum superest quod ex Kemnitio proponit dissolvitque Keplerus. Etenim Christus praedicationem exorsus est postquam Ioannes in carcerem est missus, Matth. iv, 12., Marc. i, 14. Coniectus autem est in vincula Ioannes post pascha primum. Nam eo celebrato Ioannes baptizare pergit, Ioann. iii, 23. Quare sabbatum Lucae deuteroproton et ille per segetes incessus non potest primo paschati subiici; quia iamdudum, cum haec agerentur, praedicare Christus coeperat. Ex quo sequitur iv saltem elici paschata, ut paulo ante disputavimus.

Verum non ante Ioannis carcerem praedicandi munus attigisse Christum, ac tanto tempore otiosum ac desidem fuisse, perabsurdum videtur. Et si verum p. 207.
fateri volumus Nicodemi illa cum Christo congressio eiusque verba ista: *Scimus quia a deo venisti magister; nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit deus cum eo,* tum quae superiori capite narrantur de multis in ipsum credentibus, praedicasse iam Christum et ad populum fecisse verba demonstrant. Adde his omnia quae ante vinctum Ioannem a Christo dicta factaque caeteri tres aliquot capitibus complexi sunt. Quin et Petrus Act. i. a baptismo Christum coepisse testatur. Idem Euseb. lib. i. cap. x. et hoc loco docet Epiphanius. Irenaeus enim xxx. anno baptizatum putat, et post aliquot annos cum iam idoneam ad docendum aetatem esset adeptus, triennem praedicationem inchoasse. Nam quod ad Epiphan. attinet, supra num. xxiv. postridie eius diei quo baptizatus est praedicationem illam occoepisse dicit quae ad ἐνιαυτὸν δεκτὸν refertur. Quid igitur evangelistis illis faciemus, qui coniecto demum in carcerem Ioanne Christum narrant praedicare coepisse? Keplero visum est traiectione versiculi unius negotium posse confici. Nam si Matth. iv. vers. 12., *cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaeam,* item Marc. i. si comma 14. alio traiicias, narrationis ordinem aptissime contexes. Mihi vero haec unius versiculi traiectio violenta sane videtur. Nihil enim clarius est quam quae subiiciuntur cum illis ipsis versiculis esse connexa. Satius est igitur commoda aliqua interpretatione loci illius difficultati consulere. Hoc vero perfacile est. Nam Matthaeus et Marcus nequaquam illud docent, Christum tunc solum, cum Ioannes in vincula missus est, praedicare in populum, hoc est publice verba facere coepisse; quod ex illis ipsis evangelistis falsum esse monstratur. Sed hic sensus est, post captum Ioannem novum velut initium praedicandi fecisse, ac cum accuratius in illud negotium incubuisse, tum vero speciatim illud inculcasse, *poenitentiam agite, appropinquat enim regnum coelorum.* Cuiusmodi cohortationem vel nondum antea, vel minus crebro ac vehementer usurparat, quod eam sibi Ioannes praedicandae

poenitentiae provinciam velut propriam ac peculiarem sumpsisset. Nihil, opinor, hac nostra coniectura fingi probabilius potest. Nunc ut Epiphanii veterumque de tribus paschatibus opinio magis illustretur, brevem evangelicae narrationis seriem ad illorum intervalla dirigam.

EVANGELISTARUM NARRATIO AD EPIPHANII SENTENTIAM DE TRIBUS PASCHATIBUS ACCOMMODATUR.

Post baptismum et XL dierum ieiunium ea contigerunt quae Ioann. I. capite narrantur de apostolorum vocatione. Inde nuptiae in Cana Galilaeae Ioann. II. usque ad comma 13. quando Capharnaum cum suis profectus est. Ubi cum paucis diebus haesisset Galilaeam obiit, ibique praedicavit evangelium Luc. IV. com. 14. Nazarethum petiit, ubi propemodum a civibus occisus est. Post haec apostolos denuo vocavit Marc. I, 16. Iterumque conscensa navi Petrum ac cae-
p. 208. teros ad sese pertraxit. Tum Capharnaum venit Marc. I, 21. Luc. IV, 31. Ubi in synagoga daemoniacum curat. Inde Petri socrum ac leprosum. Sequitur Matthaei vocatio Matth. IX., Marc. II., Luc. V. Sub haec accedentes Ioannis discipuli cum Pharisaeis expostulant cum eo quod ipsius discipuli minime ieiunarent. Inde primum pascha post baptismum Ioann. II. Necesse est enim multis antea miraculis editis ac praedicatione coepta claruisse dominum, ut ex Nicodemi oratione colligitur. Per eosdem paschatis dies Christus negotiatores a templo summovit. Postea vero per sata transiit Matth. XII., Marc. II, 23., Luc. VI, 1. Sequuntur gesta Matth. XII. ad 21. comma. Et Marc. III. usque ad 13. com., Luc. VI. ad 12. comma. Apostoli deinceps eliguntur Marc. III. a comma 13. ad 19., Luc. VI. a 12. ad 16., Matth. X. toto capite. Postea partim in monte, partim in loco campestri varios sermones instituit; quos magna ex parte Matthaeus anticipavit cap. VI. et Luc. VI. Centurionis deinde servum a morbo liberat Luc. VII. a 1. comma ad 10., Matth. VIII. a 5. ad 10. Tum viduae filium ad oppidum Naim Luc. VII. a comma 12. ad 18. Inter haec Ioannes iam in carcerem missus discipulos ad Christum allegat Luc. VII. a comma 18. ad 35., Matth. XI. Sequitur peccatricis mulieris officium Christo praestitum Luc. VII. comma 37. Inde domum venit Marc. III, 20. Daemonium mutum eiicit. Luc. XI, 14., Matth. XII, 22. Ideo Pharisaei in Beelzebub haec illum facere criminantur. Venit mater cum fratribus Marc. III, 31., Matth. XII, 46. Tum egrediens domo ad mare pervenit. Ubi parabolam sementis et alia quaedam edisserit. Marc. IV., Matth. XIII., ac forte etiam quae Luc. XI, 33. leguntur. Interim nonnulli ad Christum accedunt ac sequi se velle profitentur Matth. VIII, 18. Post in altum evectus procellam sedat Marc. IV. Traiecto freto in Gerasenorum agro daemoniacum liberat. Matth. VIII. Marc. V. Rediens archisynagogi filiam curat. Tum sanguinis profluvio laborantem Matth. IX., Marc. V., Luc. VIII. Egressus inde in patriam abiit Marc. VI., Matth. XIII. Apostolos binos cum amplissima potestate mittit. Marc. VI., Luc. IX. Interim Herodes cum multa de Christi prodigiis accepisset, Ioannem a mortuis excitatum putat, et illum videri gestit, at is sese subducit. Quare sub haec tempora Ioannem interfectum esse credibile est. Ad eandem Christi fugam refero caput IV. Ioannis; cum relicta Iudaea in Galilaeam secessit, quo in itinere cum Samaritana muliere collocutus est. Quare hiatus ingens est historiae inter cap. III. et IV. Ioann., quod prioris anni res gestas evangelistae reliqui accuratissime scripsissent. Caput vero VI. cum IV. connexum est. Nam post illa omnia ad festum quoddam Christus accessit, quod a paschate haud longe aberat, nimirum Phurim, aut aliud quodpiam. Sequitur

miraculum ingens, cum quinque millia hominum panibus quinque et piscibus duobus saturavit, Ioann. VI., Matth. XIV., Marc. VI., Luc. IX.; quando veritus, ne rex a plebe fieret, secessit in montem et inde in Capharnaum transmisit, quo etiam tempore super aquas ambulavit. Sub idem tempus habita est ad populum illa disputatio, quae Ioann. VI. describitur. Inde in terram Genezareth profectus.

Sequitur pascha secundum Ioann. VI, 4. Hinc illa cum Pharisaeis altercatio Matth. XV., Marc. VI. Post in Tyriorum Sidoniorumque fines profectus Chana- p. 209.
naeae filiam curat, nec non et daemoniacum mutum ac surdum ad mare Galilaeae, quando Pharisaei calumniantes in Beelzebub fieri ista dixerunt. Quod quidem bis omnino contigit: primum Matth. IX., Marc. III., deinde Matth. XII. et Marc. VII., Luc. XI. Subiiciendum his omnibus est aliud prodigium, cum quatuor hominum millia septem panibus satiavit Matth. XV., Marc. VIII. Inde in partes Dalmanutha proficiscitur Marc. VIII., ubi Pharisaei signum quaerunt, Matth. XVI., Luc. XI., quod et ante petierant, Matth. XII. Invitatur a Pharisaeo, et in pluribus disserit Luc. XI., Matth. XXIII. Abit trans fretum Marc. VIII., 13. Luc. XII., Matth. XVI. De cavendo Pharisaeorum fermento praecipit, Bethsaidae caecum curat Marc. VIII, 22. Petrus confessionem edit Marc. VIII, 27. Matth. XVI, Luc. IX, 18. Post dies VIII vel VI. transfiguratur Matth. XVII, Marc. IX, Luc. IX. Postridie lunaticum sanat. Orta inter Apostolos de principatu contentio Marc. IX, 32. Luc. IX. Ad scenopegiae festum e Galilaea profectus Hierosolymam Ioann. VII. Unde iterum reversus in Galilaeam cum complerentur dies assumptionis eius Hierosolymam rediit Luc. IX, 51., Marc. X, 32., quo in itinere a Samaritanis urbis aditu prohibetur. Pharisaei cum eo de uxore dimittenda disputant Matth. XIX. Marc. X. parvulis benedicit. Designat LXX. discipulos Luc. X. In encaeniis tantum non lapidatur Ioann. X, 22. Tum Zebedaei filiorum postulatio, cum ante de passione disseruisset Matth. XX., Marc. X., Luc. XVIII. Caecus ad Hierichuntem sanatur. Inde a Zacchaeo publicano domo et convivio excipitur Luc. XIX. Ad Mariae et Marthae hospitium divertit. Caetera ad passionem domini gesta ex evangeliis, ac potissimum Ioannis aperta sunt, hoc est ad tertium, sive σταυρώσιμον pascha.

Ad hunc modum ordinari evangelica narratio potest; aut ut alia singularum rerum dispositio sit ac descriptio. Neque enim accurate modo in ordinem ipsum inquirimus. Apparet tamen commodissime res a Christo gestas triplici paschate concludi. Primum accidit anno Iuliano LXXIV., Tiberii XV., neomenia Nisan ex Iudaico cyclo vitioso Martii XXX., feria IV., cyclo lunae XI., solis X. Prima dies azymorum Aprilis XIII. Secundum pascha Iuliano LXXV., Tiberii XVI., neomenia Nisan, Martii XIX., feria I., prima dies azymorum Apr. II. Tertium pascha anno Iuliano LXXVI., Nisan Martii IX., feria VI., prima dies azymorum Martii XXIII., feria VI., anno Tiberii exeunte XVII. secundum Romanos, vel Iudaice XVIII. a Nisan inchoato.

N. XXIX. Εὑρίσκομεν γὰρ καὶ ἐμφερόμενόν που.] Quibus in libris reperisse dicat, non satis declarat. An de hoc suo opere loquitur Epiphanius, in quo librariorum oscitantiam accuset? Verum ex iis quae sequuntur videtur καθόλου chronologicos, sive historicos commentarios intelligere. In quibus si XL. Augusti anno natum salvatorem esse proditum fuit, non adeo recens est illa Dekerii assertio quae eum ipsum annum tuetur.

Φάσκει γὰρ ὅτι πρὸ δέκα δύο.] Mendosus procul dubio iste locus est. Neque enim, opinor, asserebant illi apud quos quadragesimo Augusti anno natum salvatorem reperit, natalem eius XII. Kal. Iunias, vel Iulias, accidisse, sed ut sequentia demonstrant, de conceptionis die locuti sunt. Quare restituendum verbum p. 210.

est συνελήφθη, quod culpa librariorum effugit. Utinam caetera tam facile extricare possem! quae sunt impeditissima. Imprimis enim par illud coss. Σουλπικίου Καμμαρίνου et Βηττέω Πομπηϊανοῦ ὑπάτων nullis in Fastis reperio (quos fuisse suffectos oportet per illa tempora). Cum igitur autores illi, quos citat Epiphanius, natum dixerint Christum anno Augusti xl., conceptum vero Iunio vel Iulio mense, ac vii duntaxat menses in utero gestatum, si natalis eundem cum Aegyptiis et Epiphanio diem statuerint, convenient hi coss. in annum Augusti xxxix. Sed Augusti Imper. annorum diversa sunt initia, de quibus copiose dictum est. Nam aut ab ipsa Iulii Caesaris nece, Iuliano ii. numerantur, aut a sequente, Iul. iii. Unde xl. Augusti Iulianus est vel xli. vel xlii.; in quorum alterutrum natalem Christi scriptores illi coniecerant; conceptum autem asserebant Iul. xl. vel xli., quorum aliquis suffectos illos coss. habuit. Verum quoniam Augusti annos ab Epiphanio μετὰ πρόληψιν numerari docuimus a Kal. Ian., ut annus illius xlii. sit Iulianus ille, cuius ab Augusto mense xlii. Augusti inierit, unde ex eiusdem sensu xlii. Augusti coss. sibi vendicat Aug. xiii. et Silvanum, hac ratione xl. Augusti cadit in consulatum C. Calvisii et L. Passieni, xxxix. vero Aug. xii. et L. Sullam coss. habet, quibus suffecti sunt Sulpicius Camerinus et Pompeianus ille Buteo; de quibus circa hos annos nulla in Fastis mentio. Sed anno demum Iuliano liv. Q. Sulpicius Camerinus et Poppaeus Sabinus coss. adscribuntur. De Βηττέῳ Πομπηϊανῷ nihil reperio. Quod nomen mendose in dandi casu scriptum est. Corrig. itaque Βηττέω Πομπηϊανοῦ, quod orationis series postulat. Alioqui non sum nescius, quin Latino more coss. nomina per dativum interdum expressa legantur. Ut in Vet. Inscript. Alexand. Chronicon pag. 497. anno Augusti xl. natum esse Christum memorat, monarchiae xxviii. Sed mendosum esse locum necesse est. Quia pag. 453. annos Augusto tribuit lvi, menses vi, ex quibus xiv post Christi natalem vixit. Unde xlii. agere debuit quo tempore natus est Christus. Caeterum Cornarius pro Βηττέω Πομπηϊανοῦ *Cn. Pompeiano* reddidit. Nos Buteonem utcunque maluimus, quod Fabiorum cognomen fuit.

Εὑρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προπόσωνος.] Foedissimum hic mendum est, de quo capillum non promittam, neque occipiam hariolarier. Quanquam ex consequentibus quid scribendum fuerit elici potest. Etenim ab eo die, quem isti natali praefixerant, ad a. d. viii. Eid. Ian. menses ait interesse vii lunares, minus diebus iv. Atqui vi lunares menses dies colligunt 177, quibus additi 26 efficiunt dies 203, qui de 371 detracti relinquunt dies 168. Itaque 169. die a Kal. Ian., hoc est xiv. Kal. Iulias, conceptum esse Christum, et 203. postea die, sive vi. Ian. natum asseverarunt illi de quibus Epiphanius loquitur. Adeoque sic concipiendus hic locus fuit: ἀπὸ τῶν πρὸ δέκα δύο Καλανδῶν Ἰουλίων. Vel quia dies est Epiphi xxiv. ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐπιφὶ κδ'. At Cornarius πρὸ Πίσωνος legisse videtur. Quod non est improbandum. Ut ita fortassis interpretandum sit: ab anno consulatus Aug. xiii. et Plautii, atque a xiv. Kal. Iul. eius anni ad xi. Tybi, quo Lentulus et Piso coss. fuerunt, vii lunares menses intercessisse.

p. 211. Τινὲς δέ φασιν ὡς δέκα μῆνας.] Si natalem domini xi. Tybi, sive Ian. vi. constituerint opinionis illius vindices, conceptum eius ipsis Kalend. Aprilis posuerint oportet. A quo die ad vi. Ian. menses numerantur ix, dies xv, qui sunt dies in totum 281. Quod si ex communi sententia in xxv. Dec. natalem contulerint, conceptus Christi cadit in Martii xx. Epiphanius vero pro comperto habuit Christum natum esse vi. Ian., quae fuit Aegyptiorum opinio. Quamquam utrum ea die sit natus dubitasse videntur; ut Cassianus x. Coll. cap. ii. significat. Clemens Alexandrinus i. Strom. varias ea de re sententias refert. Ut eorum, qui xxv. Pachon

natum dicerent, hoc est Maii xx., Basilidianorum, qui xv. Tybi, sive Ian. x., aliorum denique qui, ut Epiphanius, xi. Tybi. Ipse vero Clemens a natali domini ad obitum Commodi annos numerat cxciv, mensem i, dies xiii. Quod si verum esset, natalis Christi conveniret Athyr xxii., qui est Nov. xviii. Commodus enim obiit anno aerae Dionysianae cxcii. prid. Kal. Ian. Natus igitur erit Christus Iuliano xliii. Nov. xviii. Sed vetus et ab omni ecclesia recepta traditio est, Christum Dec. xxv. natum esse, quam nemo prudens temere sollicitaverit. Quare ridicula et explodenda est Scaligeri divinatio, qui in append. operis de Emend. Temp. et Isag. Can. iii. ex ephemeriarum et sacerdotalium functionum orbe natalem Christi coniiciendum asserit in Sept. exeuntem. Quod merum somnium est neque ulla demonstratione aut certo aliquo firmamento nititur. Primum quia nondum satis exploratum est quae fuerit apud Iudaeos anni ac mensium dispositio. Deinde nec illud certum est, utrum Iudas Maccabaeus cum sacrificia et sacerdotum functiones instauraret, ἄνωθεν καὶ ἀπαρχῆς ephemeriarum orbem repetierit, an post interruptum ἐνδελεχισμὸν ἐφημερίαν illam substituerit, quae priori, sub qua templum ab Antiocho violatum est, successura fuerat. Ad haec Maccab. i. cap. iv. com. 42. sacerdotum delectum habuisse dicitur, eorum scilicet qui integri immaculatique forent, quales nondum fortassis erant primae vicis sacerdotes. Postremo baptizatum esse Christum Iuliano xxiv., vel aetatis absoluto xxx., sumptum a Scaligero, non demonstratum est, ut suo loco probavimus. Quod si quod in illo vicium, et ephemeriarum circuitu momenti ad eruendum Christi annum esse videtur, potest quilibet nonnullis eodem, quo Scaliger, iure usurpatis ac positis, quocunque libuerit orbem illum ac circuitum deducere. Nam et Keplerus ex eadem illa serie natalem domini xxv. die Decembris retinuit.

Sed ut ad illam revertar, quam Epiphanius adduxit, nonnullorum rationem, qui ex x. mense dies aliquot libasse Christum in utero matris existimarunt, quod Sap. vii, 2. scriptum sit, *decem mensibus concretus in sanguine*, eodem argumento catholicus Armeniae usus est in epistola quam citat Scalig. in Isag. Can. pag. 301.

Καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἑνδεκάτην.] Quoniam natum esse Christum vi. Ian. arbitratus est, baptizatum vero viii. Nov., facile fuit Epiphanio primum illud mutatae aquae miraculum eodem, quo natus erat, die factum asserere. Verum cum veteri ecclesiae consensione, non Ian. vi., sed Decembr. xxv. Christi natalis attributus sit, baptismus vero Ian. vi., fieri non potest, ut aut eodem quo natus est, p. 212.
aut etiam quo baptizatus est, die aquam in vinum verterit. Alioqui perabsurdum est anno demum post baptismum elapso, cum iam, ut ante docuimus, praedicationem orsus esset, primum ab eo miraculum editum velle. Hoc enim evangelicae historiae manifeste repugnat; multo vero magis, si tria duntaxat paschata cum veteribus assignemus. Quamobrem alio die quam vi. Ian. miraculum istud accidit, tametsi eodem quo baptismus die ab ecclesia celebretur. De quo vide Perrerium lib. xi. Comm. in Dan. et Baron. in Ann.

N. xxx. Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις.] Quod horum fontium historiam et Epiphanii fidem in dubium revocavit Calvinista quidam nuperus in Casauboni Defensione, facit impudentissime. Sed hunc Epiphanii locum pluribus illustravit Heribertus Rosweydus noster in Talione contra Casaubonum, a quo iniuria notatus erat illustrissimus Annalium conditor.

Κανᾶ γὰρ ἑρμηνεύεται.] Vocabuli huius originem a verbo קנה deducit, quod possidere significat.

N. xxxi. Φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς.] Quomodo cum caeteris evangelistis Ioannes

consentiat, ex eo deducit quod pascha primum, Ioann. II. diserte nominatum ab aliis expressum sit, cum sabbati deuteroproti mentionem faciunt. Hoc enim post primam azymorum incidit. Historiam vulsarum spicarum ad primum pascha merito refert Epiphanius, ex fine num. huius intelligere potes, quod est harmoniae supra a nobis propositae consentaneum. Iam vero ex hac caeterorum suffragatione Alogorum, Valentinianorum ac caeterorum mendacium convincit, qui unicum duntaxat Christo pascha tribuerint. Cum enim eum post primum pascha vixisse et per sata transiisse constet, falsum est uno paschate res ab eo gestas circumscribi debere.

Ἵνα δείξῃ σάββατον πρῶτον.] De sabbato deuteroproto vide quae ad haer. XXX. num. XXXII. disputavimus. Nam illo loco priorem Epiphanii sententiam, et quidem probabiliorem, exposuimus. Quae autem hoc in numero traditur, obscurior est et a vera vocabuli illius origine ac notione remotior. Duplex apud Iudaeos sabbati genus constituit. Unum antiquius et naturale, quod ab rerum initio conditum est, alterum secundum et posterioris ordinis, quia Iudaei festa omnia sabbata vocabant; quod e Scriptura demonstrat. Mox vero subiicit: εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον. Ex quibus, ut et ex sequentibus illa Epiphanii sententia posterior elicitur, sabbatum deuteroproton esse pentecosten, in qua δεύτερον illud sabbatum πρῶτον appelletur. Cur autem δευτερόπρωτον dicitur, nihil apertum ac liquidum ex Epiphanii verbis extricare possum, sed illa Maldonati opinioni huic aptissima videtur, quoniam ex primariis tribus festis, sive sabbatis, azymorum, primitivorum et scenopegiae, proximum a priore et δεύτερον sit pentecostes solenne, ideo δευτερόπρωτον appellari. Haec igitur altera est Epiphanii sententia ac vocis illius interpretatio, a superiore longe disersa et, si verum fateri volumus, minus quam illa probabilis.

Τοιαύτη ἁγία τοῦ προσαββάτου.] Prosabbatum nihil aliud est quam parasceve; quod ad hunc locum pertinet nihil. Non enim azymorum VII. in parasceven ne-
p. 213. cessario convenit, quam subinde in I., aut II., aut III. feriam cadere posse declarat. Aut igitur expungenda ista vox est, aut προσάββατον pro VI hebdomadae diebus usurpavit, quas חרך, hoc est profanas, nominant, quaeque sabbatum antecedunt.

Διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος.] Scribe διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν.

N. XXXIII. Εἶτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν.] Obiiciebant haeretici mendacem fuisse Ioannem, qui ad eam ecclesiam edita sibi a domino mandata scriberet, quae nulla tum esset. Respondet Epiphanius hoc ipso constare propheticum hunc esse librum, cum ad ecclesiam scripserit, quam olim futuram cognosceret, tametsi quibus scribebat temporibus nondum extaret ulla. Sed haec Epiphanii responsio nisi ἀντιλεκτικῶς et ad hominem, et vulgo loquuntur, accipiamus, haud satis probabilis videtur. Ac longe melius est negare Ioannis tempore nullam Thyatiris ecclesiam extitisse; quod impudenter haeretici mentiti sunt.

Νῦν δὲ διὰ τὸν κύριον ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ.] Duae illae quae sequntur notae temporum vel librariorum vitio, vel autoris ipsius hallucinatione, depravatae sunt. Hieron. in Script. Eccles. Ioannem asserit Apocalypsin scripsisse Domitiani XIV., qui iniit Iuliano CXXXIX., Christi XCIV., Nonio Asprenate et Arricino coss. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti saltem, Ioannes Apocalypsin scripsit. A quo tempore ad annum Christi CCCLXXV., quo Epiphanius hoc opus elaborabat, anni sunt CCLXXXI., non CXII., ut habent Epiphanii verba. Deinde falsum est, quo tempore scripta est Apocalypsis, Thyatiris Cataphrygas haereticos

fuisse, qui nondum emerserant. Nam ut eos quam antiquissimos faciamus, non ante tempus Antonini esse potuerunt, cuius anno XIX. Montanus prodiit, ut haeresi XLVIII. scripsit Epiphanius; qui annus congruit Christi CLVI. Atqui nos ibidem Epiphanium aberrasse docuimus, nec ante Aurelii tempus exortos Cataphrygas, eiusque anno XI. ut scribit Eusebius. Quare longe infra illud tempus amandandi sunt.

Ὃς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν.] Aliud agens Epiphanius haec scripsit. Non enim post ἀνάληψιν, hoc est ascensum domini, sed post eius γέννησιν et natalem XCIII. elapsis annis Apocalypsin Ioannes attigit. Verum per plexe admodum loquitur Epiphanius, et cum antea fateri visus sit, Ioannis tempore nullum Thyatiris vestigium ecclesiae superfuisse, mox idipsum post apostolorum ac Ioannis aetatem contigisse dicit: διὸ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν, πῶς ἔμελλε πλανᾶσθαι ἡ ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν καθεξῆς; quod tempus annis XCIII μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν definit. Si Cataphrygum haeresis anno Christi CLVI., hoc est Antonini XIX., initium habuit, ut censet Epiphanius, Christus autem passus est et in coelum subvectus anno XXXIV., vel XXXIII., additis CIII fiunt anni circiter CXXVI, quibus elapsis Thyatirorum ecclesiam intercidisse putat; quod ne ipsum quidem tempus ad Cataphrygum originem convenit. Quare nisi librariorum culpa vitium in numerorum notas incurrerit, Epiphanium errare necesse est.

Κατ' ἐκείνου καιροῦ.] Scribe κατ' ἐκεῖνο.

Ἐν χρόνοις Κλαυδίου.] Perperam, ut supra monuimus. Nam sub Domitiano p. 214.
relegatus est.

N. XXXIV. Οἵ τινές εἰσιν Ἀσσύριοι.] Persae ad Euphratem minime siti sunt. Sed πλατυκῶς pro Persarum imperio Persas usurpavit. Quatuor monarchiae, quae Dan. VII. capite describuntur, neque recte ab Epiphanio numeratae sunt, et ad Apocal. locum illum nihil omnino faciunt. Nam haec Ioannis visa ad extrema mundi tempora referuntur, quibus IV, hoc est universi daemones, vel eorum praecipui, qui hactenus alligati fuerant, soluti vinculis in humani generis perniciem grassabuntur. Haec simplicissima loci huius expositio quatuor illas veteres monarchias excludit, quae ne ipsae quidem ab Epiphanio ex historiae veritate proponuntur. Nam ut omittam Assyriorum imperii, quod iampridem interciderat, mentionem apud Danielem fieri nullam, certe proximi ab Assyriis Medi sunt, inde Babylonii. Quanquam Assyrios, nisi fallor, non veteres illos intelligit quorum ultimus Sardanapalus ab Arbace imperio exutus est, sed posteriores, qui extincto vetere illo amplissimoque regno ex eius ruinis excitati sunt, ut et Babyloniorum imperium. Sed utroque videntur antiquiora Medorum initia, si quid Diodoro ac caeteris omnibus historicis creditur. Qua de re ita paucis accipe. Cum ex omnium ferme scriptorum autoritate constet ante Cyrum et Persas maxima duo imperia floruisse, Assyriorum a Nino et Medorum, Cyrum autem Olymp. LV. anno primo, sive ineunte, sive potius labente, coepisse, demus, id quod alibi demonstrabitur, exeunte anno primo Olymp. LV. Cyrum Astyagen vicisse, annus hic erit in Iuliana periodo 4155., ante Dionysianam aeram 560. Ante hunc igitur annum Assyriorum Medorumque tempora collocanda sunt; quae ob vetustatem scriptorumque dissensionem parum certa sic ordinanda putamus. Medorum imperium Ctesia et Diodoro testibus CCC ferme ac XVII annos obtinuit. Coepit igitur anno per. Iul. 3838. Assyriorum regno mille ac trecentos circiter a Belo tribuimus, praeeunte in Chronicis Eusebio. Quamobrem initium Beli convenit anno per. Iulianae 2539. Ex iis consequens est Medorum primordia

centum annis Olympiadas antecessisse, quarum initium annus est in per. Iulian. 3938. Constituto Medorum imperio duo quaedam alia paulatim effloruerunt, Assyriorum ac Babyloniorum, quae Assyrii illius maximi ac diuturni velut naufragio disiectas ubique tabulas arripuerunt. Quorum apud exteros scriptores pertenuis est et obscura memoria, in sacris vero literis cum amborum, tum Babyloniorum praesertim luculenta est ac frequens mentio. Sed priores memorantur Assyrii, quorum primus IV. Reg. XV, 19. occurrit Phul, qui et Belochus dicitur. Hunc a Medis defecisse probabile est. Successit Teglath Phalassar ibid. com. 29. Inde Salmanassar IV. Reg. XVII, 3. Tum Sennacherib eius filius IV. Reg. XVIII, 13. Postremus fuit Assaraddon cap. XIX, 37. Iam vero primus Assyriorum principum Phul sub Manahen Israëlis et Azaria Iudae rege collocatur. Azarias iniit anno per. Iul., ut arbitramur, 3905. Quare Assyriorum regnum, quod sub Azaria fun-
p. 215. datum est, longe posterius est Medorum initio videlicet annis fere LXX. Ad haec Ezechias coepit ex chronologiae nostrae ratiociniis per. Iul. 3987. Ergo annus eius XIV., quo Sennacherib interfectus videtur, est per. Iul. 4000. circiter.

At Babyloniorum regnum, si a Nabonassaro repetas, aliquot annis post Assyriorum initium extitit. Coepit enim Nabonassari aera Babylone per. Iul. 3967. Primus autem e Babyloniis regibus in scripturis nominatur Merodach filius Baladan IV. Reg. XX, 12. circa annum Ezechiae 14., circa per. Iul. 4000., eodem tempore quo Sennacherib et Assaraddon in Assyria regnabant. Quare Merodach iste vel idem est cum Nabonassaro, vel potius Baladan Merodachi pater, a quo Babylonicum imperium ad Nabuchodonosorem et posteros usque propagatum est, donec a Cyro et Persis extinctum est. De posterioribus Assyriis suspicor locutum Epiphanium, potius quam de antiquis illis. Quem nos ut ab errore utcunque vindicemus, quatenus Medos Babyloniis posteriores posuit, ad Darium illum Medum respexisse credimus, qui ex multorum sententia Medorum postremus rex fuit et cum Cyro, Babylone capta, eandem solus obtinuit. Quod etsi nequaquam probamus (neque enim Darius ille Danielis Medorum rex fuit), nihilominus ex eo manavit praepostera illa regnorum apud Epiphanium distributio. Alioquin certissima est et ad Danielis visionem accommodatissima Hieronymi sententia, quatuor animalia totidem imperia significare, Babyloniorum, Persarum, Macedonum, Romanorum.

Ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον.] Ὁ νοῦς: Angeli nationum praesides vincti detinentur prohibenturque ne subiectos sibi populos ad bella provocent.

AD HAERESIM LII., QUAE EST ADAMITARUM.

Spurcissimae huius haeresis autorem Theodoretus facit Prodicum, cuius meminit Clem. III. Strom.

N. II. Διὰ τὸ εἶναι ἔθμην.] Hes. Ἔθμη ἀτμὸς, καπνὸς λεπτὸς, ἀτμή.

Δίκην Καμψαρίων.] Idem Hes. κάμψα, θήκη, γλωσσοκομεῖον. Et καμψία, κανᾶ, κανίσκια. Suidas: Κάψα, κίστη, ἢ θήκη. Igitur capsarii sunt ἱματιοφύλακες, hoc est, ut glossae reddunt, *vestiarii*. Supra in Hebion. *olearios* vocabat. Paulus lib. 3. §. ultim. D. de Offic. Praet. Vig. eadem voce capsariorum appellat.

AD HAERESIM LIII., QUAE EST SAMPSAEORUM.

De ea iam in superioribus diximus, ut et de Elxaeo, sive Elxai.

AD HAERESIM LIV., QUAE EST THEODOTIANORUM. p. 216.

Theodoti Coriarii Byzantini meminit Eusebius lib. v. histor. cap. XXVII., et alii citati a Baronio a. 196. Augustinus Theodotionem nominat. Extant collectanea e Thodoti cuiusdam scriptis apud Clem. quae non sapiunt catholicum.

N. I. Οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἐν τῷ τοιούτῳ.] Correximus ὁποίῳ. Sub M. Aurelii persecutione istud contigit, ut Baron. ibidem asserit.

N. II. Καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἐλεεινός.] Vide interpretes, imprimisque Maldon.

N. III. Εἶτα, φησὶ, καὶ τὸ εὐαγγέλιον.] Vis ista ratiocinationis huius fuisse videtur. Theodotus ut probaret Christum merum ac simplicem hominem esse Lucae verbis utebatur, quibus angelus Mariae dixit, superventurum in eam spiritum sanctum, non autem in ea futurum, vel, ut paulo post loquitur, in eam ingressurum. Nam illa verba, ἐπελεύσεται ἐπί σέ, adventitium aliquid et extrinsecus accedens indicare videntur.

N. IV. Προφασίζεται πάλιν ὁ Θεόδοτος.] Hieremiae locus ille, quem Theodotus afferebat, ex LXX seniorum editione depromptus est: Ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Hebraica vox אנוש ambigua significatione occasionem interpretationis illius dedit, ut animadvertit Hieron. *Nam si legamus* אֱנוֹשׁ, *homo dicitur, si autem* אָנוּשׁ, *inscrutabile, sive desperabile; eo quod nullus cor hominum valeat invenire.* At sancti PP. contrarium eius, quod Theodotus pugnabat, ex eodem loco deducunt Christum non simplicem hominem esse, sed una etiam deum; quod Hieronymus non probat. *Solent*, inquit, *quidam nostri, bono quidem voto, sed non secundum scientiam, uti hoc loco contra Iudaeos, quod homo sit dominus aeque atque salvator, secundum dispensationem carnis assumptae, nullusque possit nativitatis eius scire mysterium, secundum illud quod scriptum est: Generationem eius quis enarrabit? nisi solus deus, qui arcana rimatur, et reddit unicuique secundum opera sua. Melius autem est, ut simpliciter accipiamus, quod nullus cogitationum secreta cognoscat, nisi solus deus.* Haec ille. Ad eundem sensum refert etiam Theodoretus. Tertull. vero contra Iud. cap. XIV., Cyprianus c. Iud. cap. X., Lactant. lib. IV. cap. XIII., et alii, quos tacito nomine notat Hieron. ad Christi divinitatem.

N. V. Ἐλέγχῃ δὲ πάλιν, Θεόδοτε.] Ex eo quod ad patris dexteram collocatus sit filius, pari et eadem cum illo dignitate ac potestate esse dicendus est. Ambros. Serm. III. de Pentecoste: *Ne miremini*, inquit, *quod ad dexteram patris residere dixi filium: ad dexteram residet, non quia maior patre, sed ne minor patre esse credatur, sicut haeretici blasphemare consueverunt.* Idem colligit ad Psalm. XVIII. ex illo Psalm. 109. loco: *Sede a dextris meis.* Quibus et similibus ex locis apparet falsam eorum esse sententiam, qui sinistram apud veteres honoratiorem dextra fuisse contendunt. Cuius opinionis autor. Nebriss. cap. XXXIX. Quinquagenae.

AD HAERESIM LV., QUAE EST MELCHISEDECIANORUM. p. 217.

N. I. Ἀποσπασθέντες τάχα.] A Theodotianis ortos esse Melchisedecianos censet Epiphanius. Tertull. vero lib. de Praescript. cap. LIII. etiam Theodotum sectae huius autorem constituit, non priorem illum et Byzantium, sed alterum, quem ἀργυραμοιβὸν Theodoretus fuisse narrat. Eusebius lib. v. cap. XXVII. Theodoti coriarii discipulum quendam commemorat Theodotum Trapezitam, a quo deceptus Natalis confessor insigni miraculo resipuit, cuius et Theodoretus meminit. Hic igitur Theodotus ad magistri sui impietatem hoc adiecit, ut Christo

Domino Melchisedecum anteponeret, ut scribit Tertull. Theodoretus vero Melchisedec ex illius sententia δύναμιν τινα καὶ θείαν καὶ μεγίστην extitisse κατ' εἰκόνα δὲ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι. At Augustinus et Philastrius nullum Melchisedecianis errorem alium tribuunt, nisi quod hominem esse negaverint, sed virtutem dei esse statuerint. Vide Epistolam Hieron. CXXVI. ad Evagrium.

Τὸ δὲ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ.] Perperam Erasmus *ignoti patris ac matris*; qua stolida interpretatione mysterium omne sustulit, quod in harum notione verum apostolus constituit.

Ἔτι ταύτην τελετὴν κατ' ἔτος.] Τελετὴ hoc loco vel solenne festum ac celebritatem significat, vel sacrificium. Hesych. Τελεταὶ, ἑορταὶ, θυσίαι, μυστήρια. Orus Thebanus apud Etymol. autorem τελετὰς appellat τὰς μείζους καὶ μετά τινος μυστικῆς παραδόσεως ἑορτάς. Recte igitur cum Cornario *festum* hic interpretati sumus. Tametsi de sacrificio potuimus accipere, quod Serrario nostro placuit; praesertim cum haer. LXXVIII. eandem historiam narrans θυσίας vocet. Ἐν Σικίμοις, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ Νεαπόλει, θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα κόρης. Quod vero ταύτην τελετὴν ἄγουσιν hoc loco dixit, simpliciter usurpatum puto pro eo quod est *ritus illos instaurant*, vel *sacri illius memoriam celebrant*. Potest et ταύτῃ pro ταύτην legi. Nam de humanis hostiis, quod suspicatur Serrarius, verum non arbitror, praesertim Epiphanii aevo, sub Christianis principibus, qui execrandas illas ac detestabiles ceremonias ubique prohibuerunt.

N. II. Καὶ γὰρ καὶ παρά τισι τοῦ Μελχισεδέκ.] Quae de Melchisedeci parentibus narrat Epiphanius, redolent apocryphorum somnia; cuiusmodi multa sunt hoc in opere bona fide a sanctissimo patre descripta, quae discutere aut refellere otiosi, temere fidem adhibere parum prudentis fuerit.

Ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι.] Ubinam Sabe illa sita sit, divinare utcunque licet. Iosue XIX. cap. II. in tribu Simeonis recensentur Bersabee et Sabee, quae eiusdem oppidi nomina R. Isaias et Mazius esse putant. Quod si verum est, in Bersabeensi agro Melchisedeci parentes habitaverint.

p. 218. Σαλὴμ δὲ ἡ πόλις.] Antiquissima est illa quaestio, utrum Hierosolyma, an Sicimorum oppidum fuerit Salem Melchisedeci domicilium; de qua vide quae Perrerius aliique ad Gen. disputant, et novissime Salianus noster in Annalibus. A. M. 2118. Communis et vera sententia est Hierolyma potius quam Sicimorum urbem fuisse Melchisedeci regiam. Quod isti pluribus affirmant.

Μετὰ γενεὰς δεκαδύο τῆς τοῦ Λευί.] A Levi ad Sadok filium Achitob, qui sub Davide summum Sacerdotium tenuit, II. Reg. cap. VIII, 17. γενεαὶ sunt XIII non XII. Ab Aarone non VII, sed X numerantur I par. cap. VI. Quarum laterculum proposuimus.

1 Levi	8 Bocci
2 Kaath	9 Ozi
3 Hamram	10 Zarajas
4 Aaron	11 Merajoth
5 Eleazar	12 Amarias
6 Phinees	13 Achitob
7 Abisue	14 Sadok

Sadok X. est post Aaronem, post Levi XIII. Sed in priori numero μετὰ γενεὰς δεκαδύο infinite dictum ab erroris culpa scriptorem vindicat. Haec autem, ἑβδόμης δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρὼν διαδοχῆς, excusari non possunt, cum sint X. Ad haec pro ἑβδόμης crediderim ἑπτὰ scribendum esse, ut ad μετὰ referatur. Nam in arithmetica nota deceptus est librarius.

N. III. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ.] Quod sit acumen in illa Epiphanii ratiocinatione, vix assequi possum. Ut hominem fuisse Melchisedecum ex apostolo demonstret, haec illius verba proponit: ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην. Ex quibus ita colligit: δῆλον οὖν ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται. Quae nihil ad institutam probationem attinent, nec illis omnino verbis hominem extitisse docet apostolus. Quare mendosus hic locus videtur, et ita corrigendus: δῆλον οὖν ὅτι ἐξ ἑτέρων γενεαλογεῖται. Nam ex eo, quod apostolus dicat, Melchisedecum οὐ γενεαλογεῖσθαι ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ, aut ἐκ τῶν Λευιτῶν, utcunque sequitur ἐξ ἑτέρων γενεαλογεῖσθαι, hoc est externae, diversaeque ab illis stirpis fuisse.

Ἠλίας ὁ Θεσβίτης.] Eliam e sacerdotali fuisse stirpe Hebraeorum fert opinio, qui eundem illum faciunt cum Phineez Eleazari filio. Hanc opinionem refert p. 219.
Kimchius ad lib. III. Reg. cap. XVII., nec in ea tamen acquiescit; amplectitur autem Elias in voce Thisbi. Neque vero id Hebraei veteres omnes arbitrati sunt. Siquidem ex eodem Davide constat nonnullos e tribu Gad, alios e tribu Beniamin Eliam oriundum putasse. Ipse autem certi nihil affirmat. E Christianis praeter Epiphanium, Alexandrinum Chronicon pag. 376. sacerdotalem Eliae originem adscribit additque Thisbiten dictum a Thisbi sacerdotali urbe in Arabia. Quod ex libro de Vita Prophetarum, qui Epiphanii nomine inscribitur, mutuatum videtur. Ἠλίας, inquit, ὁ προφήτης· οὗτος ἦν ἐκ Θεσβῶν, ἐκ γῆς Ἀράβων, ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν, Λευίτης, οἰκῶν ἐν Γαλαὰδ, ὅτι ἡ Θέσβις δῶμα ἦν τοῖς ἱερεῦσι δεδομένη. Quem ad locum superintendens nescio quis e Lutheranis qui novissime librum illum de prophetis interpolavit, mirifice aestuat, ut illas voces, ἐκ γῆς Ἀράβων, expungat. Quas quidem parenthesi inclusit, ut alienas esse significet. *Si enim*, inquit, *Thisben in Arabia collocabimus, non amplius ad cives Gileaditicos, vel ad regnum Israëliticum pertinebit.* Hic coniecturam suam adtexit; et videlicet quaerenda occasio fuit adversus monachos declamandi, quorum inscitia intrusas illas voculas suspicatur. Cum enim ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν legeretur, aliaque ad marginem adnotata foret lectio, ἐκ γῆς Ἀράβων, *ea crescente*, inquit, *monachorum barbarie in ipsum autoris contextum recepta fuit.* Sed in ea coniectura summam iste pastor imperitiam suam ac levitatem detexit. Neque enim scivit Arabiam olim latissime patuisse, ut non modo Transamnanae, seu Peraeae, optimam partem, sed etiam Coelesiriam ac Damascum complexa sit. Siquidem regio ipsa Basan et Galaaditis Arabia continebatur, autore Hieronymo in II. Esa. et in Abdiam; ubi quae prius vocabatur Galaad, eam postea nominatam Arabiam, et postremo suo tempore Gerasam, observat. De Damasco Tertull. lib. III. c. Marc. cap. XIII., *Damascus*, inquit, *Arabiae retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophoenicen.* Arabiae itaque nomine liber ille de Prophetarum Vita Galaaditidem intellexit. At Kimchius ita nominatum putat: מעיר ששמה תושב היה תחלה ואחר כן ישב בגלעד hoc est, *ab urbe, in qua primum habitavit: unde postea in Galaad migravit.* Quae quidem Davidis verba Elias Levita Hebraeus doctissimus nequaquam intellexit. Nam illius sententiam sic exponit: והרד״ק פירש שבראשונה ישב בעיר ששמה תושב ואחר כן ישב בגלעד אבל לא פירש למה נקרא מתושבי גלעד. Hoc est: *R. D. Kimchi sic interpretatur: Quod initio habitaverit in urbe, cuius nomen erat Toschab, postea vero in Galaad migraverit. Verum non explicat, quare dictus sit ex habitatoribus Galaad.* Atqui aliter, nisi fallor, Kimchius accipiendus est. Non enim censet nomen urbis fuisse תושב, quod absurdum est, sed ibi, in ea scilicet urbe, hoc est Thisbi, principio consedisse. Quare legendum est שָׁמָּה non שְׁמָהּ.

Neque verum est quod Elias subiicit, causam a Davide nullam afferri cur Eliam scriptura dicat esse ex habitatoribus Galaad, cum expressis verbis hanc ipsam significet: quoniam Thisbi profectus in Galaaditidem migraverit. Elias vero Levita urbem in Galaad Thisbi fuisse docet: quae cum ab Israëlitis post illam Gabionitarum cladem, qua Galaaditae pariter involuti sunt, Iud. XXI., solo esset aequata, plerique, qui caedem illam effugerant, reversi postea oppidum instaura-
p. 220. runt, ab eoque casu תרשבי גלעד nominati sunt. Quorum unus Elias fuit. Nam illis vixisse temporibus argumento est, quod tum superstes erat Phinees, quem eundem esse cum Elia magistris placet. Haec Levita. Quae sunt insulsissima. Fingamus enim Eliam esse Phinees, quomodo is ad necem quaesitus ab Israëlitis ac fuga lapsus credi potest, qui ab illorum partibus steterit, iisdemque praefuerit? Atqui hanc eadem de Phinees fabulam, quod idem sit cum Elia, habet Hieron. lib. Quaest. Hebr. in Paralip., cuius autoritate fretus Petrus Damianus Epist. IV. ad Nicol. Pontificem eandem pluribus exponit. Quod ne refutationem quidem meretur. Abulensis sacerdotem fuisse negat omnino, sed levissima coniectura, quod Galaaditidis incola nominetur. Imo vero saltem ex eo contrariae suspicioni locus; quoniam מתושבים *ex inquilinis* fuit, hoc est non indigena, neque ex illa tribu, sed peregrinus et in alieno solo degens. Verum in re dubia utrinque larga divinandi ac somniandi copia est. Nos otiosi non sumus. Quod ad oppidum vero Thisbi pertinet, de eius situ nemo certi aliquid prodidit, nisi quod Tobiae I. ex LXX. translatione Thisbi, e quo oriundus fuisse Tobias asseritur, in Galilaea ponitur, supra Aser; quae in Latina minime reperiuntur. Sed et Mazius ad XI. Iosue Θηβῆς pro Θισβῆς scribendum existimat. Iosephus lib. VIII. cap. VII. Thesbonem Galaaditidos urbem Eliae patriam esse dicit.

Ἀδελφὸς γέγονεν Ἰωδαέ.] Hic est Ioiadas pontifex, qui sub Athalia et Ioas sacerdotio functus est, sub hoc vero mortuus, cum vixisset annos CXXX. Torniellus anno mundi 3191. mortem illius, Ioas tricesimo quinto fere, consignat. Coepit autem Ioas, ex chronologia nostra, per. Iul. 3836.; proinde 35. eiusdem convenit in a. per. Iul. 3870., e quibus detractis 130 reliqui sunt 3740. Itaque anno per. Iul. 3741. praeter propter natus est Ioiadas, Roboami 2., annis post templi conditum plus minus XXXI. Quod si Ioiadae frater Elias fuit, et Achimaaz filius, consequens est Azariam eundem esse cum Ioiada. Quippe libri I. Par. cap. VI. a Sadok usque ad templi excidium sacerdotum series ista proponitur:

1 Sadoc	8 Sadoc
2 Achimaas	9 Sellum
3 Azarias	10 Helcias
4 Iohanan	11 Azarias
5 Azarias	12 Saraias
6 Amarias	13 Iosedec
7 Achitob	

p. 221. Fuerit igitur Azarias idem ac Ioiadas, quod nonnullos arbitratos esse testatur Abul. in hunc locum lib. I. Paralip. Sane pertricosa res est Iudaeorum pontificum successio; quorum nomina apud Iosephum ab iis quae in lib. Paralip. traduntur diversissima sunt. Expeditissima conciliandi ratio est, ut plerosque multiplici nomine praeditos affirmemus. Caeterum in sacerdotali Eliae ac Ioiadae stirpe duos praetermisit Epiphanius. Nam Aziam, qui est in Scriptura Ozi, filium fuisse Phinees tradit, cum eius pronepos fuerit. Omisit enim Abisue et Bocci.

Ἡ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις.] De Eliae stirpe in Paralipom. libris quod sciam verbum nullum. Alioquin sublata omnis esset illa de Eliae quaestio, si de qua tribu natus esset vel levissime significaret.

Σαμαρεῖται μὲν γὰρ τοῦτον.] Ita sensisse Iudaeos declarat Hieron. ad Evagrium Epist. CXXVI. et ex Midrasch Agada docet R. Selomoh in XIV. Gen. nec non et Aben Hezra. Nec dubium est, quin ex Hebraeorum et Latinorum rationibus congruant tempora. Nam Abrahamo supervixit Sem annos XXXV. At ex LXX seniorum editione nequaquam conveniunt, ut recte colligit Epiphanius. Verum de hac Iudaeorum aut Samaritanorum opinione, ac caeteris de Melchisedeco veterum erroribus, pluribus agit Hieron. loco citato, copiosissime vero recentiores sacrarum literarum interpretes et chronologi; ut eo minus in hac quaestione commorari necesse sit.

Ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν.] Falsus est aliquot annis numerus iste. Nam ut ex Genes. XVI. cap. constat, LXXXV duntaxat annorum erat Abraamus cum Agar ancillam duxit, quod posterius est expeditione illa contra reges IV.

Καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτον.] Egregius hic locus ad tuendam ab haereticorum calumniis communem PP. omnium autoritatem ac sententiam, qui ex illis Geneseos verbis deducere solent, Melchisedecum ad usum sacrificii panem et vinum protulisse, et eo ipso scacrificio incruentum Christi corporis ac sanguinis adumbrasse sacrificium. Quod et Hieron. docet Epistola ad Evagr. et veteres, uti dictum est, propemodum omnes; quorum testimonia a catholicis scriptoribus iamdudum studiose collecta sunt. Sed eximius atque imprimis disertus est, qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand. locus lib. IV. Strom. Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας. Vide August. Epist. XCV.

Ὁ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πατήρ.] Quod Abraamum anno aetatis suae LXX. genuerit Thare diserte scriptura docet, ac tergiversationem omnem excludit. Nec aliter vetustissimi quique patres eum locum interpretati sunt, ut vel contrariae opinionis patroni fateri coguntur, qui contra Mosis autoritatem, non LXX., sed CXXX. Thare anno natum patriarcham videntur asserere. Viderint illi quam recte tot saeculorum, adeoque PP. omnium consensum repudient. Nos quae ab illis opponuntur tanti esse non credimus, ut propterea lucere meridie negandum sit.

Iam vero hac in generationum descriptione non ab Hebraicis modo fontibus, p. 222.
sed etiam a LXX seniorum numeris, cuiusmodi hodie extant, aberrat Epiphanius. Dabo hic Hebraeorum ac Graecorum seriem, ut quae observanda sunt facilius quisque percipiat.

Hebraeorum et Latinorum series.		Ex editione vulgata LXX seniorum.		Vixerunt post generationem. Ex Hebr. et Latinis.	Vita integra.
Sem post diluvium genuit anno	2	Sem anno	2	500	600
Arphaxad	35	Arphaxad	135	303	338
Sala	30	Cainan	130		
Eber	34	Sala	130	403	433
Phaleg	30	Eber	134	430	464
Reu	32	Phaleg	130	209	239
Seruch	30	Reu	132	207	239
Nachor	29	Seruch	130	200	230
Thare	70	Nachor	179	119	148
Abraham		Thare	70	135	205
Colliguntur ad Abraami ortum anni	292	Colliguntur ad Abraami ortum anni	1172		

Atqui ex Epiphanii ratione colliguntur anni duntaxat DCCCCXLII a diluvio ad Abraami ortum. Differentia est annorum CCXXX, qui in LXX seniorum editione ex CXXX Cainan, et centenis Nachoris consurgunt. Vulgo enim Nachor CLXXIX tribuuntur, ab Epiphanio vero LXXIX. At vero in praefatione huius operis et in Ancorato num. CXVI. easdem illas γενεὰς pertexens Cainan inseruit. Ut illud appareat, LXX seniorum editionem hac in parte variam et interpolatam fuisse. Nam alii codices Cainan asciscebant, alii expungebant. Siquidem apud Eusebium edit. Graecae pag. 9. ex Africano et LXX interpretibus, nec non ex Samaritanorum Hebraicis exemplaribus, in huius genealogiae contextu Cainan omissus est, nec annorum summa DCCCCXLII excedit a diluvio ad natalem Abraami, quot videlicet annos Epiphanius hoc loco numerat. Quare Eusebium hic quidem secutus est.

De Cainano vetus est quaestio, quae a recentioribus varie disceptari solet. Mihi praetermittendus omnino videtur, cum nec in Hebraica veritate, nec in Latinorum editione extet uspiam. Quod enim vitium in Hebraeos codices irrepsisse nonnulli statuunt, nimis hoc otiose fingitur. Lucae autoritas graviorem facit
p. 223. controversiam. Sed et huic a piis et eruditis viris iampridem satisfactum est. Cum enim Graecorum codices vulgo Cainanum exhiberent, Lucas, qui Graecis scribebat, non aliunde genealogiam istam, quam ex illorum libris scripsit, ideoque et Cainanum inseruit, quem si alioqui praetermitteret, Graecos ipsos offenderet. Quare nihil alterutram in partem affirmans, quas in Graeca editione generationes repererat, simpliciter reddidit. Quemadmodum si quis Aethiopas catholicam ad fidem perducere volens regum illorum successionem ex vulgatis eorum annalibus excerperet, tametsi quispiam intrusus in numerum fuisset, non haec catholici scriptoris, sed historiarum et annalium esse culpa crederetur. Hoc ego cum Perrerio nostro, Iansenio, Genebrardo aliisque doctis et piis scriptoribus probabile censeo.

Ἔβερ δὲ γεννᾷ τὸν Φαλέκ.] Mendum est non Epiphanii, sed librarii in numerorum nota. Leg. itaque ρλδʹ ut ex sequenti collectione perspicue constat.

Κατὰ δὲ ψῆφον ἄλλων ἀντιγράφων.] Quaenam illa sint exemplaria, quae ab ortu Sem ad LXXX., vel XC. Abraami annos putent DCXXVIII, hoc est a diluvio ad Abraami ortum CCCXLVIII, comperire non potui. Neque enim Hebraica aut Samaritana, aut postremo LXX seniorum editiones ita numerant. Quocirca vereor ut integrae sint numerales Epiphanii notae. Secundum Samaritanos et nonnulla LXX interpretum exemplaria, quae a diluvio ad ortum Abraami annos numerant DCCCCXLII, additis CLXXX. fiunt ab ortu Sem ad LXXX. Abraami anni MCXXII.

N. IX. Τὸ γὰρ μυογαλίδιον.] Nicander Ther.

Τυφλήν τε, σμερδνήν τε βροτοῖς ἐπὶ λοιγὸν ἄγουσαν
Μυγαλέην τροχιῇσιν ἐνὶ θνήσκουσαν ἀμάξαις.

Scholia docent in rotarum orbitis deprehensum murem araneum, quod caecus sit, illic interfici. At Plinius lib. IX. cap. XVIII. *Iidem ubicumque sint, orbitam si transiere, moriuntur;* quasi non obtritu rotarum, sed vi quadam orbitis ipsis indita conficiantur.

Εἰς λώβησιν κελεφίας.] Diu quid esset κελεφίας λώβησις ignoravimus: tametsi doctissimos plerosque viros, ac praesertim medicos de ea voce consuluissemus. Quare Graecum ipsum nomen in Latina interpretatione exprimendum putavimus, et ad marginem haesitationem nostram ingenue professi sumus. Inter omnes, quos adhibui, constabat depravatum hoc esse vocabulum. Quibus ne assentirer obstabat, quod aliis in locis sine ulla varietate vox eadem repetita legeretur.

Velut haeresi LXVI. n. IX. et XXVIII., ubi Manichaeorum hoc esse decretum asserit, ut qui hominem occiderit εἰς κελεφοῦ σῶμα, ἢ εἰς μῦν, ἢ εἰς ὄφιν transiret post obitum. Tandem vero a Graecis ipsis didici vulgari Graecorum idiotismo κελεφὸν appellari τὸν λεπρὸν et κελεφίαν lepram. Qua in significatione vocis acquiescendum arbitror. Neque enim apud scriptorem ullum vox haec a me lecta, nec uspiam reperta. Caeterum qui a mure araneo icti fuerint, haec ipsa, quae narrantur ab Epiphanio, experiri eos autor est Aëtius lib. XIII. cap. XIV. *Qui igitur ab eo morsi sunt,* ait, *his vulnera manifesta fiunt. Quadrifido enim ordine vulnera conspiciuntur. Et sanguis quidem primum purus promanat, paulo post vero saniosus. Animal enim ipsum putrefactione occidit. Consueverunt enim bullae exsurgere, quas si quis dirumpat, carnem subiacentem faeculentam videbit per fissuras disparatam.* p. 224.
Inflatio autem sequitur demorsos.

Τὸ δικαίωμα ὑπάρχει.] Hebraicum est משפט, *mos, consuetudo, proprium quiddam.* Ius in scripturis plerumque redditur, quod tamen ad iustitiam et aequitatem referre non perpetuo licet. Ut cum I. Reg. cap. VIII, 11. Samuel Israëlitis regem postulantibus regni ius exponit: *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis.* Τοῦτο ἔσται τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλεύοντος ἐφ' ὑμᾶς. Ubi vox ipsa iuris non sic interpretanda videtur, quasi quae sequuntur regibus facere atque usurpare licuerit, quae magna ex parte iniqua ac nefaria sunt, sed ius pro prava consuetudine et παραχρήσει sumitur I., quemadmodum R. Levi et R. David explicant: ואחשוב (ait Levi) שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיע מדה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממדה שאי אפשר לעשותו מצד משפטי התורה. *Existimo regi nequaquam ea licuisse omnia, quae commemoravit. Verum Samuel perterrefacere illos ac metum incutere voluit, et indicavit quaenam rex facturus esset, ubi semel regnum suum constituisset, quando durius illis onus imponet quam ex legis praescripto facere possit.*

AD HAERESIM LVI., QUAE EST BARDESANISTARUM.

N. I. De Bardesane meminit Eusebius lib. V. cap. ultimo, August., Philastrius, Theodoretus et alii. Vide Ann. Bar. a. CLXXV.

Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίνου.] Hic est Apollonius Chalcidensis, de quo Eusebius in Chron.

Φόρτον ἀσυνείκαστον.] Hoc est quod nulla coniectura prae copia ac pretio potest assequi. Quod simplicius mihi videtur quam quod Casaub. placebat ἀνείκαστον, sic enim legit idem esse atque minime congruentem.

AD HAERESIM LVII., QUAE EST NOETIANORUM.

N. I. Τῆς Ἐφέσου πόλεως.] Theodoretus Smyrnensem facit.

Διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ etc.] Imo diu antequam Noëtus emergeret, idem ille error patronos habuerat, ut ex Tertull., Cypriano Ep. LXXIII., Ignatio Epist. ad Philipp. colligit Pamelius et Baronius. Hos vero Patripassianos appellat Cyprianus et Marius Victorinus I. c. Arium.

N. III. Ἰδοὺ συνήσει ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός.] Isa. XLII. ita legitur: Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου· δέδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. Ubi priori illa, ἰδοὺ συνήσει, nusquam comparent; quae ab Epiphanio constanter praefixa sunt, quoties Isaiae locum illum citavit, quod saepius fecit. Nam haec vocabula Ἰακὼβ, Ἰσραὴλ apud LXX. obelo notata

sunt, et a caeteris interpretibus omissa, cum in Hebraeo minime reperiantur, ut testatur Eusebius lib. IX. de Demonstr. Evang. Iam vero pro his, προσεδέξατο αὐτὸν etc., quaedam edit. habebant olim ὃν ᾑρέτισεν ἡ ψυχή μου, Al. ὃν ᾑρέτισα, εἰς ὃν ηὐδόκησεν etc.

N. VI. Ὥσπερ γε κακῷ καινὸν ὄνομα λέων.] Insignis ad eandem sententiam locus p. 225. est ex Helladii Chrestomathiis apud Photium: Ὅτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις. Διὸ καὶ τὸ δεσμωτήριον οἴκημα ἐκάλουν, καὶ τὸν δήμιον κοινόν, τὰς δὲ Ἐριννύας Εὐμενίδας, ἢ Σεμνὰς θεάς, τὸ δὲ μύσος ἄγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι, καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν, τὸν δὲ βόρβορον ὀχετὸν etc. Ita apud Hebraeos שברירי est caecus, cum et radium significet a splendore. Quod vero mel acetum apud Atticos dictum sit, id ex Plinio confirmari posse videtur, qui lib. XI. cap. XV., in omni melle quod per se fluit, acetum dici memorat. Quanquam nos *acerum* legendum esse disputavimus ad Themistium.

AD HAERESIM LVIII., QUAE EST VALESIORUM.

N. I. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικόν.] Imo Latinum *Valens*.

Καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν.] Videtur nonnihil deesse, quod suspensa sit horum verborum sententia, οὕτως δοξάζουσι.

Καὶ ἐπὶ συμφελίοις δήσαντες.] Aut depravata, aut ignota mihi vox est συμφελίοις. In qua divinationibus ac coniecturis ludere facile est.

N. III. Ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρον.] Exscripsit hunc Epiphanii locum Anastasius episcopus Nicenus Qu. LXXIX. tom. I. Bibl. PP. ubi Matth. locum illum ex cap. XIX. plurimorum patrum collectis sententiis illustrat.

AD HAERESIM LIX., QUAE EST NOVATIANORUM.

De poenitentiae vetere in ecclesia ratione diatriba.

Quae fuerit Novatianorum Haeresis.

Ecclesiasticae rei functionisque praecipua pars poenitentia eiusque usu et administratione continetur. Testantur id imprimis vetera omnia concilia et SS. PP. decreta, quae hac in una re gubernanda et constituenda potissimum laborant, ac de poenitentium variis ordinibus et gradibus, deque singulorum tempore, modo ac ratione studiose praescribunt. Quam quidem christianae disciplinae partem, unaque et ecclesiae potestatem oppugnare, ut olim Novatiani, sic nostrates haeretici omni ope ac ratione conantur. Quae mihi caussa satis idonea visa est, cur de poenitentia ipsa ad hanc Novatianorum haeresim plenius aliquid vellem uberiusque disserere. Neque vero quae ad eam attinent, universa complectar, sed ea scilicet attingam quae ad Catharorum haeresim atque Epiphanii disputa- p. 226. tionem illustrandam necessaria videntur. Ac primum de illius sectae ac schismatis autore, deque eius dogmate pauca quaedam e multis libanda sunt.

In quo plerosque veterum patrum, ac potissimum Graecorum, aberrasse constat, qui duos sectae huius architectos in unum miscent, similitudine nominum decepti, Novatum et Novatianum. Quorum ille Africanus episcopus fuit, cuius turpissimam ac flagitiosissimam vitam, avaritiae sordes, credulitatem, nefanda parricidia describit Cyprianus Epist. XLIX. Idem vero, cum in lapsorum gratiam, quos Cyprianus diuturniore severioreque disciplina coërcendos decreverat, Felicissimus presbyter schisma conflasset, ad huius factionem adhaerescens Africanam imprimis ecclesiam permiscuit. Inde Romam navigans Novatianum illic

presbyterum reperit, quem ob praelatum sibi Cornelium papam odio invidiaque flagrantem animadvertens, communicatis cum eo consiliis, aliud et a priore longe diversum schisma condidit. Non enim lapsorum ut caussam susciperet eosque quamprimum paci et ecclesiae restitueret, a Cornelii communione discessit, sed e contrario quod nimiam eius in illis reconciliandis facilitatem lenitatemque damnaret. Sic igitur Novatianorum secta ab ambobus illis autoribus profecta, a posteriore praesertim, hoc est Novatiano, magnum incrementum accepit. Sed Graeci, uti dixi, patres unum duntaxat sectae conditorem nominant, Novatum, sive Ναυᾶτον, Romanum presbyterum, quemadmodum Euseb. l. VI. Hist. c. XXXV., Theodoretus, Epiph. hoc loco, Gregorius Nazianz., adeoque Socrates, Novatianus et ipse, et complures alii. Imo etiam e Latinis August. lib. de Haer., Philastrius, Ambr. in LL. de Poen. Distinguit autem Cyprianus passim in Epist. et Pacianus, ac Latini omnes, qui de hac haeresi subtilius disputarunt.

Iam Novatiani dogma quale fuerit Epiphanius statim initio haeresis aperit, nimirum pronunciasse ipsum nullam salutis spem superesse lapsis, quod unum duntaxat esset poenitentiae genus in baptismo. Quod ita Theodoretus concipit: μὴ χρῆναι τοὺς ἀρνηθέντας σωτηρίας τυχεῖν. Verum non ea Novatiani opinio fuit, eos qui gravioris peccati noxam contraherent, ab omni spe consequendae salutis excludi. Nam et illos ad capessendam poenitentiam hortari solebant, et ut divinam clementiam lacrymis ac sordibus elicerent identidem admonebant. Sed hoc unum negabant, ad ecclesiae ac fidelium communionem recipi amplius oportere, neque penes ecclesiam reconciliandi ius ullum ac potestatem esse. Quippe unicam illam peccatorum indulgentiam in illius arbitrio versari, quae per baptismum obtinetur. Declarat haec Socrates lib. IV. cap. XIII. Scripsisse videlicet Novatum ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις, μὴ δέχεσθαι τοὺς ἐπιτεθυκότας εἰς τὰ μυστήρια, ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπιτρέπειν θεῷ τῷ δυναμένῳ καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα. Sed et Ambrosius l. I. de Poenitentia c. II. cum ita illos redarguit: *Quid autem durius, quam ut indicant poenitentiam, quam non relaxent, cum utique veniam negando incentivum auferant poenitentiae? Nemo enim potest bene agere poenitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam.* Haec Ambrosius. Qui paulo post Novatianorum doctores ait, *omnia peccata Stoicorum quodam more paribus aestimasse mensuris,* hoc est, ut sequenti capite docet, nullo criminum delectu habito omnibus ex aequo veniam negasse, itaque sensisse Novatum. p. 227. Perperam enim, ut monuimus, Novatum pro Novatiano solet usurpare, cum hoc, quod ipse narrat, Novatiano potius congruat, qui Stoicae sectae ac philosophiae sese dediderat. At Novatiani magistri sui acerbum nimis austerumque decretum ea moderatione temperarunt, ut gravioribus duntaxat criminibus veniam negarent, levioribus tribuerent. Sic enim Ambrosius: *Sed aiunt se exceptis gravioribus criminibus relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem autor vestri erroris Novatus, qui nemini poenitentiam dandam putavit, ea scilicet contemplatione, ut quod ipse non posset solvere, non ligaret; ne ligando sperari a se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quae solvenda a vobis esse putetis, et quae sine remedio esse arbitremini.* Atque ut propius ad ea disputanda veniamus, quorum caussa longius in hac diatriba procedere statuimus, sciendum est non pro eo, quod lapsos ad communionem et ecclesiasticam pacem admittendos negarent, Novatum et Novatianum haereticos habitos atque ab ecclesia catholica proscriptos fuisse, sed quod nullum ad eos reconciliandos condonandaque delicta ius in ecclesia esse perfidiose ac crudeliter asseverarent. Quod, inquam, clavium, ut

vocant, potestatem ecclesiae ac sacerdotibus detraherent, ut reliquos eorundem errores omittam, Novatiani tanquam haeretici damnati sunt. Alioqui lapsos, hoc est idololatriae contagione pollutos, in perpetuum ab ecclesia summovere nondum pro haeretico decreto cognitum fuerat. Quinetiam priscis illis florentis ecclesiae temporibus certis peccatorum generibus communione interdictum, et quidem perpetuo fuisse, quamplurima concilia ac SS. PP. testimonia declarant. Quod cum ad antiquam ecclesiae disciplinam cognoscendam pernecessarium sit, et ad varios usus opportunum, nos quae de ea re longo studio ac diligenti lectione conquisivimus, in theologorum potissimum gratiam paulo accuratius explicabimus.

QUIBUSNAM PECCATORUM GENERIBUS ET QUATENUS NEGATA COMMUNIO SIT IN ECCLESIA VETERI.

Nullum esse delicti flagitiique genus, quod non eadem illa, quae ligare ac retinere potest, solvere ac remittere possit ecclesiae potestas, neque probandum hoc loco est, neque ab aliis quam ab evangelii atque ecclesiae desertoribus in controversiam adducitur. Huius vero potestatis usum, cum in eiusdem ecclesiae arbitrio positus sit, varie temperatum et administratum esse non dubium est, et ad continendam sanciendamque disciplinam severioribus interdum legibus et institutis adstrictum. Quocirca sub ipsum Christianae religionis exordium, flagrante peraeque studio pietatis et improbitatis odio, multo et graviores in delicta
p. 228. poenae et diuturniores constitutae sunt. Quae res eo usque progressum habuit, ut atrocioribus quibusdam sceleribus venia indulgentiaque funditus denegata fuerit, nunquam ut cum ecclesia reconciliari possent. Quod ut ab hodiernis moribus et institutis abhorrens ne quis incredibile forsitan arbitretur, autorem dabo Tertullianum, qui in libro de Pudicitia clare id ac diserte testatur. Scripsit autem hunc librum cum iam ex catholico Montani factus esset assecla, adversus Zephyrini papae decretum, quo is adulteros post poenitentiam admittendos edixerat: *Pontifex scilicet maximus* (Tertulliani verba sunt), *episcopus episcoporum dicit, ego et moechiae et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto.* Quod summi pontificis edictum Tertullianus oppugnans ex eo redarguit quod cum tria sint gravissima scelera, idololatria, homicidium et adulterium, exclusis et in perpetuum reiectis duobus reliquis solum adulterii crimen ad veniam exceperit. *Quid agis*, inquit, *mollissima et humanissima disciplina? Aut omnibus eis hoc esse debebis (beati enim pacifici), aut si non omnibus, nostra esse. Idololatram quidem et homicidam semel damnas, moechum vero de medio excipis, idololatriae successorem, homicidii antecessorem, utriusque collegam? Personae acceptatio est, miserabiliores poenitentias reliquisti. Plane si ostendas de quibus patrociniis exemplorum, praeceptorum coelestium, soli moechiae et in ea fornicationi quoque ianuam poenitentiae expandas.* Haec cap. v. At postea cap. IX.: *Hinc est quod neque idololatriae, neque sanguini pax ab ecclesiis redditur.* Quae quanquam Montani iam imbutus errore scripserit, ex ipsa tamen argumentandi ratione colligitur, certis criminibus pacis ac veniae spem per illa tempora subtractam fuisse. Ut enim ex eo, quod in libro de Ieiunio contra Psychicos catholicos reprehendit, quod unico Quadragesimae ieiunio contenti caetera a Montanistis inventa repudiarent, quadragesimalis ieiunii vetustas hoc ipso Tertulliani testimonio contra haereticos hodiernos adstruitur, ita profecto duobus illis saltem, vel tribus initio peccatis pacem nullam ab ecclesia concessam, ex eiusdem autoritate ac ratio-

cinatione concludi non immerito potest. Ac nescio an et idem Pacianus Barcilonensis episcopus docuerit in Paraenesi ad Poenit., quae est tomo III. Bibl. PP. In qua peccatorum genera duo distinguit: alia quae capitalia vocat, quaeque Ioannes Epist. I. cap. V. *ad mortem* esse dixit. Ea vero non alia sunt quam tria illa quorum Tertullianus meminit, idololatria, fornicatio et homicidium, quae Act. XV. in synodica illa apostolorum epistola nominatim prohiberi putat. *Despectus*, inquit, *in multis spiritus sanctus haec nobis capitalis periculi conditione legavit. Reliqua peccata meliorum operum compensatione curantur. Haec vero tria crimina, ut basilisci alicuius afflatus, ut veneni calix, ut lethalis arundo, metuenda sunt.* Ac nonnullis interiectis: *Haec quicunque post fidem fecerit, dei faciem non videbit. Desperavere tantorum criminum rei. Quid vobis ego feci? Nunquid non fuit in potestate ne fieret? Nullusne admonuit? Nemo praedixit? Tacuit ecclesia? Nihil evangelia dixerunt? Nihil apostoli comminati sunt? Nihil rogavit sacerdos? Quid quaeritis sera solatia? Tunc decuit, cum licebat. Dura ista vox est, sed qui vos felices dicunt in errorem vos mittunt etc.* Haec igitur persuadere possunt in Hispania saltem pristinam illam disciplinae servitatem Paciani tempore viguisse. Tametsi ne id penitus affirmem, prohibent illa quae proxime subiunxit.
Accipite remedium, si desperare coepistis, si miseros vos agnoscitis, si timetis. p. 229.
Nisi hoc fortasse remedium ad solam poenitentiam pertineat, quae in eo genere peccati relaxanda nunquam fuerit.

Ex iisdem, nisi fallor, fontibus Eliberitani concilii decreta illa profecta sunt, quorum severitas paulo nonnullis acerbior visa eo demum illos impulit, ut ei concilio culpam et errorem affingerent. Contra quos alii Innocentii decreto pugnant, qui in Epist. III. cap. II. tacito nomine illius autoritatem tuetur et excusat. Ego tam hos, quam illos aberrare censeo. Sed concilii Canones imprimis animadvertendi sunt. In his multa adversus superiora illa et atrocissima crimina sanciuntur, ac plerumque ne in vitae quidem exitu communio conceditur. Nam in Primo Canone ita PP. constituunt: *Placuit ut quicunque post fidem baptismi salutaris adulta aetate ad templum idoli idololatraturus accesserit, et fecerit quod est crimen capitale* (al. lectio *quod est crimen principale, quia est summum scelus*), *nec in fine eum communionem suscipere.* Rursus Can. II. *Flamines, qui post fidem lavacri et regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus, cohaerente moechia, placuit eos nec in fine accipere communionem.* At Can. III. *Si non immolaverunt, sed munus tantum dederunt, placuit in fine eis praestare communionem, acta tamen legitima poenitentia. Item ipsi, si post poenitentiam fuerint moechati, placuit ulterius his non esse dandam communionem, ne lusisse de dominici communione videantur.* Rursus Can. VII. *Si quis forte fidelis post lapsum moechiae, post tempora constituta acta poenitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem.* Tu caeteros consule, quorum plerique ad eandem severitatem implicati sunt. In his communionis nomine sunt qui eucharistiam duntaxat intelligant; quasi a peccatis exsoluti fuerint illi quidem, sed dominici corporis minime facti participes. Quibus nullo modo ab eruditis conceditur. Neque enim veteris ecclesiae ritu ambo ista seiuncta fuisse putant, neque quisquam pacem ac reconciliationem cum ecclesia quam nos *absolutionem* dicimus, obtinuisse videtur, quin una participandorum mysteriorum ius potestatemque sit adeptus. Nam post σύστασιν, qui quartus ordo poenitentiae fuit, in quo solam ad orationis communionem admittebantur, subinde nullo interiecto gradu εἰς τὸ τέλειον, quod ultimum erat ac perfectissimum, pervenire solebant. De quo sub finem disputationis

huius nonnulla disserentur. Videamus nunc quodnam de iis Innocentii iudicium extiterit, imo utrum de illis locutus omnino sit, quod plerique omnes existimant. Hic enim epistola III. ad Exuperium cap. II. ita scribit: *Et hoc quaesitum est, quid de his observari debeat qui post baptismum omni tempore incontinentiae et voluptatibus dediti in extremo fine vitae suae poenitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordia inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis poenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebrae persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa poenitentia, ne to-* p. 230. *tum penitus negaretur, et duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, iam depulso terrore communionem dari abeuntibus placuit, et propter domini misericordiam, quasi viaticum profecturis, ne Novatiani haeretici negantis veniam asperitatem et duritiam subsequi videamur. Tribuetur ergo cum poenitentia extrema communio etc.* Hunc Innocentii locum, quod in eo genere luculentissimus sit, totum adscripsimus. Cum autem ad Eliberitani concilii decreta nominatim respexisse, cum haec scriberet, Innocentium putent homines eruditi, mihi quidem non probant. Nam Eliberitanum concilium καθόλου de iis loquitur qui graviora et capitalia delicta commiserant, quae ad tria genera Tertullianus et Pacianus revocant; quos quidem, quocunque demum tempore admitti sese postulaverint, repudiandos decernit. At Exuperii sciscitatio ad eos tantum pertinebat qui post atrocia scelera poenitentiam in extremum vitae tempus distulissent. Alioqui cum infiniti canones de lapsorum ac quorumcumque peccatorum poenitentia et reconciliatione conditi fuissent, tam ante quam post Nicaenum concilium, cumque Nicaenum ipsum de lapsis recipiendis tam diserte sanxisset, inepta sane fuisset Exuperii illa quaestio, si universe atque infinite percontatus esset. Sed nimirum alia, et a lapsis ac peccatoribus reliquis illorum separata caussa fuit, qui poenitentiam ad instantis obitus periculum usque distulissent, quibus etiam moribundis olim interclusa communio est. Quod Cyprianus Epistola LI. ad Antonianum evidenter significat. Nam cum adversus Novatianos ita scripsisset: *Miror autem quosdam sic obstinatos esse, ut dandam lapsis non putent poenitentiam, aut poenitentibus existiment veniam denegandam;* postea ista subiicit: *Et idcirco, frater carissime, poenitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate atque in periculo coeperint deprecari, quia rogare illos non delicti poenitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est accipere solatium qui se non cogitavit esse moriturum.* De iis et Exuperius interrogaverat, et respondet Innocentius, quibus negatam esse communionem mirum videri non debet, cum vel catechumenos, qui, quod nondum ecclesiae potestati subditi essent, humanius tractandi fuerant, eadem illa canonum severitas perstrinxerit. Nam qui baptismum in obitum usque prorogassent, non illis quidem quod petebant denegatum fuit, sed iidem velut infamiae notis inusti a sacerdotio penitus arcebantur; quos etiam clinicos nominabant; quod in caussa Novatiani testantur SS. PP. et conc. Neocaesariense decrevit Can. XII. De clinicis igitur, ut ita dicam, poenitentibus accipiendum est rescriptum illud Innocentii. Vel potius, cum et de illis agat praecipue, et eo narratio tota referatur, altius tamen negotium repetens, quid de omni peccatorum genere ecclesiae consuetudo tenuerit, in memoriam revocat; quod ad clinicos istos suspicamur postea fuisse restrictum.

Primum enim de libidinosis et incontinentibus rogatus de lapsis, hoc est idolo- p. 231. latris nominatim decreta profert. Deinde cum poenitentiam sine communione concessam asserit, non tam istud ad clinicos quam ad quoscumque peccatores attinet. Atqui de moribundis duntaxat interrogabat Exuperius, et aliter dubitare, hominis erat parum in ecclesiae ritibus eruditi. Quamobrem verisimile est Innocentium hypothesin ad thesim, hoc est generalem disputationem controversiamque revocasse et caussam attulisse, cur aliquando tardis illis poenitentibus, olim vero etiam quibuslibet graviorum criminum reis communionis spes praecisa fuerit. Nimirum, quo poenarum metu in officio Christiani continerentur, principio communione prohibitos capitalium, uti dixi, scelerum conscios, nec unquam sive incolumes, sive moribundos, ecclesiae restitutos. Postea vero nondum penitus constituta pace poenitentiam quidem illis ac communionem indultam, qui mature ad eam petendam accessissent, caeteris in perpetuum reiectis. Ac postremo pacatis ecclesiae rebus etiam tardiores illos instante iam morte communionem impetrasse. Tria haec necessario distinguenda sunt ecclesiae tempora, ut dissidentes a se invicem gravissimorum patrum autoritates concilientur. Et quidem prima illa severissimaque disciplina sub apostolorum tempora et ad Tertulliani fere saeculum obtinuit, quae a Zephyrino pontifice, quod ad moechiam spectat, paululum relaxata Cypriani temporibus maiores ad lenitatem progressus habuit. Fuit enim secundum illud maxime tempus quo nullum peccati genus a fructu communionis exceptum est, sed ita tamen, si temporius se ad poenitentiam applicarent. Nam tum eos, qui in obitum usque proferrent, penitus interclusos fuisse censeo. Tandem vero ne istis quidem negari communionem placuit, cum instaurata ecclesiae libertate plurimum de antiquorum rituum severitate ac duritia decessisset. Per haec incrementa paulatim, quantum arbitror, disciplina processit. Neque tamen ubivis terrarum et in omnibus ecclesiis moribus haec subinde recepta videntur, et cum aliae aliis citius adscivissent, veteris instituti ac severitatis reliquiae penes aliquas diu admodum resederunt. Nondum enim generali aliqua sanctione, qua omnes ecclesiae tenerentur, ea res constituta fuerat, aut illam certe tardius regionis alicuius consuetudo atque usus admisit. Quam in rem facit Cypriani dictum illud Epist. ad Anton. *Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putaverunt, et in totum poenitentiae locum contra adulteria clauserunt, non tamen ab episcoporum suorum collegio recesserunt.* Haec ille Novatianum perstringens, quod ad intempestivam in lapsos crudelitatem, quod minime necessarium erat, dissidium adiunxisset, cum alioqui de lapsis quod vellet privatim sentire potuerit, nec ab ecclesiae societate divelli. Quod de Tertulliano perinde usurpandum erat, si tam iste quam Novatianus hactenus procederent, ut lapsos reconciliari non oportere dicerent, non autem veniae tribuendae ius ab ecclesia prorsus abiudicassent; quam ob caussam merito tanquam haeretici damnati sunt. Iam vero ex illorum numero, quod spissius ac tardius in eam lenitatem infractos esse diximus, Hispanienses ecclesiae atque antistites recenseri debent, quos non p. 232. magis quam caeteros omnes, adeoque ecclesiam initio totam tuetur excusatque pontifex. Volo enim Innocentii verba prudens lector animadvertat, *observationem, sive consuetudinem priorem tenuisse*, quod de provincialis synodi canone ac decreto nequaquam diceret, sed de eo utique ritu qui totius ecclesiae sit, aut maioris saltem partis consuetudine receptus. Quocirca praeclare id, quod superius positum est, hoc Innocentii testimonium confirmat, negatam maximis sceleribus olim communionem fuisse; qua postea permissa soli illi excepti videntur qui ad

extremum usque vitae periculum in delicto perseverassent. Unde in concilio Arelat. I. Can. XXIII.: *De his, qui apostatant, et nunquam se ad ecclesiam repraesentant, nec quidem poenitentiam agere quaerunt, et postea infirmitate correpti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint et egerint dignos fructus poenitentiae.*

Est aliud insuper in illo Innocentii loco minime praetereundem, cum ait *negatam fuisse communionem, concessam poenitentiam, ne totum penitus negaretur.* Ex quo ita colligere licet: nisi poenitentiae nomine absolutionem Innocentius intelligat, quae a dominici corporis usurpandi iure distincta sit, de quo postea dicemus, quibusdam peccatoribus poenitentiam ita permissam esse, ut ea nunquam relaxaretur. Sic enim sese res habuit. Non temere quivis ad poenitentiam admissus est, ut, quamvis nunquam in gratiam cum ecclesia rediturus esset, tamen cum aliquo delectu publicam ad satisfactionem poenitentiamque reciperetur. Nam et in publica poenitentiae functione, vel citra absolutionis spem, suus quidam erat fructus, quod imprimis fidelium precibus commendatiores essent. Quod si praeterea perpetua illa poenitentia damnatis gradatim, ut caeteris, ad quartum ultimumque ordinem liceret evehi, quam σύστασιν vocabant, non contemnendum operae pretium extitit, si minus ad pacem et eucharistiae participationem, ad interiorem tamen orationis caeterarumque rerum societatem transferri. Quanquam vix est ut credam perpetuis illis poenitentibus postremum illum gradum patuisse, quin potius tribus prioribus definitos illos esse suspicor. Ita apud Basilium Can. LXXIII. ad Amphil. qui Christum negaverit, inter προσκλαίοντας in perpetuum relegatur. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος, καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου τῶν ἁγιασμάτων ἀξιούμενος, πίστει τῆς παρὰ θεοῦ φιλανθρωπίας. Ancyranum vero Can. XXIII. eos qui voluntarium homicidium perpetraverint toto vitae tempore ὑποπτώσει subiicit: περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν. Atqui Balsamo ad Basilii Canonem non putat illos τῶν προσκλαιόντων gradu perpetuo fuisse damnatos, sed reliquos omnes ex Ancyranae synodi praescripto percurrisse; quod haud scio an verum sit, quoniam Ancyranus Canon satis commode ad eum sensum revocari videtur. Hoc vero, quod ex Innocentii epistola colligitur, etiam Cypriani autoritas comprobat, qui in Epist. ad Anton. duo illa sic distinguit:
p. 233. *Miror*, inquit, *quosdam sic obstinatos esse, ut dandam lapsis non putent poenitentiam, aut poenitentibus existiment veniam denegandam.* Aliud itaque fuerit, poenitentiam concedere, aliud poenitentes ad spem reconciliationis admittere. Quod in Novatianis nihilominus reprehendit Ambrosius lib. I. de Poen. cap. I. *Quid autem durius*, inquit, *quam ut indicant poenitentiam, quam non relaxent?* Sed alius Ambrosii saeculo iam usus percrebuerat, nullum ut peccatorum genus amplius excluderetur. Nisi forte adhuc in Hispania quibusdam in locis antiqui moris vestigium extaret, eoque sensu Pacianus accipiendus sit, cum tria illa capitalia crimina nullam impetrare pacem veniamque pronunciat. Quorum conscios cum ad procurandum nihilominus remedium hortatur, fieri potest ut ad capessendam sine ulla spe reconciliationis poenitentiam impellat. Certe negari non potest quin obscure ac perplexe de hac re Pacianus desputet, adeo ut ex Eliberitano consessu asperiorem illam disciplinam expressisse videri possit.

Ex iis omnibus liquet procul a Novatianorum errore ac perfidia Eliberitanos patres abfuisse, nec aliud omnino nisi aut priscam ecclesiae disciplinam, sed usu iam obliteratam, denuo revocasse, aut haerentem adhuc in Hispaniis novis legibus adstrinxisse, cum capitalium scelerum rei, praesertimque trium, idololatriae, homicidii et adulterii olim, ut Innocentius docet, communi consuetudine veniam nullam et absolutionem obtinerent; non quod absolvi ab ecclesia non possent, ut Tertullianus asserebat, sed quod eius, quam amplissimam a Christo susceperat, potestas usum certis finibus circunscripsisset.

Huic tam compertae exploratae que doctrinae nullos acrius repugnaturos intelligo quam qui antiquitatis ecclesiasticae minus periti veteris ecclesiae formam hodiernis ritibus institutisque metiuntur; quibus asperum et inhumanum videtur, homini ulli, qui commissi criminis dolorem ac poenitentiam prae se ferat, pacem et absolutionem denegari. Quod ipsum tamen olim certo in hominum criminumque genere servatum fuisse tot illa hactenus allata testimonia demonstrant. Quibus unum alterumve ad cumulum accedat, ut vel ab invitis assensum res ista mereatur. Ac primum idem non obscure Cyprianus indicat Epistola XIII. Cum enim lapsi quidam libellos a martyribus impetrassent, quibus freti recipi se in ecclesiae communionem impatienter peterent, consultus ea de re Cyprianus ita constituit: *Ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativis eorum apud deum adiuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata praesentia nostra apud presbyterum quemcumque praesentem, vel, si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus coeperit, apud diaconum quoque facere exhomologesin delicti sui possint, ut manu eis in poenitentiam imposita, veniant ad dominum cum pace.* Hoc illis duntaxat Cyprianus indulsit, qui libellos a martyribus accepissent, caeteros, qui iisce libellis carerent, expectare tandiu iussit, donec ecclesiae pax esset reddita. Quamobrem ne in praesenti quidem mortis discrimine posterioribus illis pacem tribuit. Alioqui nihil inter istos et priores interesset, quos tamen meliori aliqua conditione uti oportuit. At enim exhomologesis apud Cyprianum sacramentalem, ut vocant, confessionem non significat, neque pax absolutioque illa perinde sacramenti pars fuit, cum etiam p. 234.
a diacono manus imponi iubeat, nisi presbyteri copia suppeteret. De exhomologesi dicam postea pluribus. Quod ad pacem reconciliationemque pertinet, sciendum est duplicem in ea partem ac velut fructum extitisse. Nam et a peccatis, hoc est culpa ipsa, quam diuturna poenitentia diluerant, absolvebantur, et in integrum restituti ad perfectum cum ecclesia fidelibusque commercium ac divinorum mysteriorum communionem adhibebantur.

Cum igitur ab antistite vel sacerdote pacem acciperent, utrumque merebantur. Sin nulla sacerdotum esset potestas, tum ecclesiae tantummodo conciliati pacem a diaconis impetrabant, cuius cumulum a sacerdote postmodum obtinerent. Quare Cyprianus libellis martyrum praeditos, si minus utrumque, alterum certe beneficium consequi voluit, quo eucharistiae saltem compotes fieri possent. Neque enim existimare licet, id quod hodie fit, prius illos a peccatis absolutos quam poenitentia, hoc est corporum poenis ac luctuosis sordibus ecclesiae satisfecissent. Huic affines, sed mitiores tamen reliquae illae canonum sanctiones ac patrum decreta sunt, quae peccatoribus nonnullis perpetuam poenitentiam ita praescribunt, nunquam ut communionem reconciliationemque, nisi in fine vitae perciperent. Cuiusmodi sunt Basilii ad Amphilochium Can. LXXIII., Ancyranus XXIII. iam a nobis citati. Accedit et Arelat. I. Canon XIV. *De his qui falso accusant fratres suos placuit, eos usque ad exitum communicare.* Toletanum quoque I. Can. XIX. sanxit, *Ut episcopi vel diaconi filia, si devota fuerit, et peccaverit, et maritum duxerit etc., si vivente marito secesserit, et poenituerit, nullo modo nisi vita deficiens, accipiat communionem.* Sed et Valentinum Can. III. de iis *qui se post*

unum et sanctum lavacrum vel profanis sacrificiis daemonum, vel incesta lavatione polluerint, statuit: *Ut his iuxta synodum Nicaenam satisfactionis quidem aditus non negetur, ne infelicibus lacrymis, vel solatii ianua desperatione claudatur, acturi vero poenitentiam usque in diem mortis, non sine spe tamen remissionis etc.* In quo mirum est, cum Nicaenus Canon XI. eorumdem reos scelerum duodecim annis duntaxat satisfacere iubeat, atque ita reconciliari, Valentinos illos patres, qui se Nicaenam synodum sequi profitentur, tanto rigidiores ac severiores fuisse. Ad haec in synodo quae Side in Pamphylia contra Massalianos habita legitur apud Photium p. XVIII. decretum est, ut quisquis post damnatam hanc haeresin seu verbis seu factis contagione illius infectum se esse prodiderit, nunquam in posterum admittatur, quamvis millies se poenitentium gradus omnes expleturum promittat: μηκέτι λοιπὸν χώραν ἔχειν, μηδ᾽ ἂν μυριάκις ἐπαγγέληται, τὴν τάξιν ἀναπληροῦν τῶν μετανοούντων. Sic apud Eusebium l. VI. Hist. Eccl. c. μβ′, vel XXXVI., Serapion senex vir egregius, quod in persecutione lapsus esset, tametsi communionem persaepe postulasset, nunquam est admissus. Οὗτος πολλάκις ἐδεῖτο, καὶ οὐδεὶς προσεῖχεν αὐτῷ, καὶ γὰρ ἐτεθύκει: ut ad Fabium scribit Dionysius Alex., qui Novatiani, adeoque Cypriani aetate floruit. Addit nihilominus Dionysius moribundum iam Serapionem a se in communionem receptum. Haec et alia superius ex antiquiorum autoritate libata planum istud faciunt, nonnunquam absolutionem postulantibus ex usu veteris ecclesiae denegatam fuisse, imo vero ne
p. 235. in ipso quidem mortis periculo plerisque concessam. Hic iustis de caussis ambigitur, utrum austeriore illo Tertulliani saeculo, quo peccatis quibusdam spem omnem reconciliandae gratiae praereptam docuimus, ne in vitae quidem exitu repraesentata communio sit, idque vulgo ac passim observatum fuerit. Sunt qui ante Cypriani tempora morem hunc in ecclesia viguisse censent; quo quidem, ut ingenue profitear, Tertulliani ac reliquorum qui disciplinae istius meminerunt propensiora testimonia sunt. Sed et Cyprianus, quoties instante obitu communionem lapsis impartiri praecipit, tacite significat recens illud esse decretum, et χθὲς καὶ πρώην ab ecclesia constitutum, quo vetus et contraria sit abrogata sanctio. Primum enim quid attinebat lapsis iis, qui libellorum praesidio niterentur, in mortis tantummodo discrimine communionem concedere, negare caeteris, si nemini sub mortem neganda pax esset? Deinde cum Romanus clerus de eodem negotio scribit ad Cyprianum, Epist. XXXI., ex ipsa loquendi ratione non obscure idem demonstrat. *Cuius*, inquit, *temperamenti moderationem nos hic tenere quaerentes, diu, et quidem multi et quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis et appropinquantibus, et quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor eiecerat, ante constitutionem episcopi nihil innorandum putamus* (de lapsis videlicet recipiendis), *sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum episcopus dari a deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, caussa teneatur, eorum autem, quorum vitae suae finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta poenitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere poenitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subveniri.* Vides quam anxie quamque solicite ac post longam exactamque consultationem eo demum inclinarint ut periclitantibus, ac desperatis potius, communionem conferrent. De quo utique deliberandum non erat, si tum legitimum et usitatum esset, neminem in exitu vitae a communione prohiberi. Eadem ex Dionysii Alexandrini verbis coniectura potest elici, qui apud Euseb. lib. VI. cap. μδ′, vel XXXVI., in illa Serapionis

historia, de qua superius mentionem egimus, scribit optimum illum senem appropinquante iam obitu puerum ad presbyterum misisse. Ἐντολῆς δὲ ὑπ᾽ ἐμοῦ δεδομένης, τοὺς ἀπαλλαττομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἱκετεύσαντες τύχοιεν, ἀφίεσθαι, ἵνα εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται: *Mandato a me*, inquit, *edito, ut qui ex hac vita discederent* (poenitentes scilicet ac lapsi), *si id postularent, adeoque ante suppliciter rogassent, absolverentur, quo meliori cum spe migrarent.* Postremo cum in Ancyrana synodo can. ante citato praeceptum sit, ut homicidae non nisi sub mortem reconcilientur, argumento est olim ne in morte quidem pacem illis fuisse concessam.

Sed huic assertioni nonnihil refragari videtur, quod in magna Nicaena synodo Can. XIII. sancitum legitur: Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι, τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι. Appellat παλαιὸν καὶ κανονικὸν νόμον, quo moribundis dandam pacem esse praescribitur; quod utrum ad aevum Cypriani restringi debeat, amplius cogitandum. Caeterum ad eius, quam hucusque demonstravimus severita- p. 236.
tis ac negata communionis fidem pertinet, quod deinceps uberius disputandum nobis est, publica semel poenitentia defunctis, si eadem in crimina relaberentur, omnem ad poenitentiam ac pacem aditum maiores nostros interclusisse, aut aegre admodum ac raro tribuisse.

POENITENTIAM AC PACEM SEMEL, AN SAEPIUS ECCLESIA VETUS INDULSERIT.

Non ad antiquissima solum ac severiora tempora dubitatio ista pertinet, sed etiam posteriora eademque commodiora complectitur. Nec de poenitentiae genere omni, sed de illa sola quaeritur quae ob atrociora delicta publice susciperetur; cui proprie pax et reconciliatio respondere dicitur. Eam vero semel in omni vita permissam iampridem eruditi viri docuerunt. Nam et istud ipsum ex vetustissimis patribus Tertullianus, ex posterioribus Augustinus et Ambrosius disertissime testati sunt. Tertulliani ex lib. de Poenit. verba sunt: *Collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat, sed iam semel, quia iam secundo, sed amplius nunquam, quia proxime frustra.* Scripsit autem hunc librum Tertullianus antequam ad Montani dogma desciceret, ne quis in eo cavillationi locus esse possit, idque satis ipse per sese declarat; quanquam utrum Tertulliani sit Erasmus ac Rhenanus ambigunt. Nec diffitendum est dissimili a caeteris stylo esse conscriptum, ac paulo diffusiore quam autor ille soleat. Sed sive Tertulliani sit, quod verisimilius cum Pamelio esse suspicor, sive alterius, vetustissimi plane scriptoris est et eruditi. Multo id apertius tradit Augustinus Epist. LIV. a quo cum Macedonius quidam vir primarius quaesisset, utrum pietatis putaret esse, episcopis reorum poenas deprecantibus annuere, itaque dubitasset: *Nam si a domino peccata adeo prohibentur, ut ne poenitendi quidem copia post primam poenitentiam tribuatur, quemadmodum nos possumus ex religione contendere, ut nobis qualecunque illud crimen fuerit, dimittatur?* Augustinus ita respondet: *In tantum autem hominum aliquando iniquitas progreditur, ut etiam post actam poenitentiam, post altaris reconciliationem, vel similia vel graviora committant etc. Et quamvis eis in ecclesia locus humillimae poenitentiae non concedatur, deus tamen super eos suae patientiae non obliviscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat, aut date mihi eundem iterum poenitendi locum, aut desperatum me permittite, ut faciam quidquid libuerit, quantum meis opibus adiuvor*

et humanis legibus non prohibeor, in scortis omnique luxuria, damnabili quidem apud dominum, sed apud homines plerosque etiam laudabili. Aut si me ab hac nequitia revocatis, dicite utrum mihi aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebrosissimae voluptatis blandimenta contempsero, si libidinum incita-
p. 237. *menta fraenavero, si ad castigandum corpus meum multa mihi etiam licita et concessa negavero, si me poenitendo quam prius vehementius excruciavero, si miserabilius ingemuero, si flevero uberius, si vixero melius, si pauperes sustentavero largius, si caritate, quae operit multitudinem peccatorum, flagravero ardentius: quis nostrum ita desipit, ut huic homini dicat, nihil tibi ista proderunt in posterum; vade saltem huius vitae suavitate perfruere? Avertat deus tam immanem sacrilegamque dementiam. Quamvis ergo caute salubriterque provisum sit, ut locus illius humillimae poenitentiae semel in ecclesia concedatur, ne medicina vilis esset aegrotis, quae tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit, quis tamen audeat dicere, quare huic homini, qui post primam poenitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? etc.* Augustino suffragatur Ambrosius lib. II. de Poenit. cap. x. *Merito reprehenduntur, qui saepius agendam poenitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent poenitentiam, iterandam non putarent; quia sicut unum baptisma, ita una poenitentia, quae tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet poenitere peccati, sed haec delictorum leviorum, illa graviorum.* Demum Origenes Hom. xv. in xxv. cap. Levit. *In gravioribus enim criminibus semel tantum, vel raro poenitentiae conceditur locus: ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur.* Quam caeteri nunquam iterari contendunt, Origenes interdum, sed raro, plus semel adhiberi significat. Quare hic locus insignis est. Verum Alexandriae, atque in aliis, si forte, provinciis diversum atque in caeteris usum fuisse probabile est. Neque enim opinor, posterioris aetatis rigidior disciplina fuit, ut, cum antea poenitentiae ac reconciliationis iterandae potestas fieret, ea post primam deinceps negari coeperit. Ita quidem pronunciandum videtur, nisi aliter Origenis Graeca se habeant, aut hic eius locus interpolatus fuerit. Nam in eo doctorum consentanea iudicia sunt, poenitentiam publicam non amplius quam semel impetratam fuisse.

Ex quo perdifficilis existit quaestio, quid illis tandem hominibus factum sit qui post priorem poenitentiam in eadem scelera rursus incurrerent, verumne sit ab ecclesia reiectos illos penitus, nec ad privatam saltem aliquam receptum habuisse, cuius beneficio in integrum restituti ad divinorum mysteriorum communionem redirent. Qui antiquioris ecclesiae formam ac consuetudinem ex hodiernis institutis et moribus aestimare voluerit, facile mitiorem in partem inclinabit, nec ab omni ecclesiae sacramentorumque consortio repudiatos illos persuadere sibi poterit. Quam in sententiam copiose quidam nuper ita disseruit. Triplicem ait apud antiquos fuisse poenitentiam: publicam unam ob publica peccata, alteram privatam ac secretam propter occulta, tertiam ob eadem occulta crimina publice susceptam. Hanc vero postremam non eum tantum habuisse fructum, ut peccatorum culpam ac sempiterni supplicii noxam abstergeret; sed ut temporarias insuper poenas dilueret, ac peccatores in integrum cumulatissime restitueret. Proinde non eius copiam promiscue esse factam, neque quoties quisque peteret, facile permissam, sed in omni vita semel duntaxat. Haec ille. Ex quibus et ex iis quae consequenter disputat, velle istud videtur, istiusmodi criminum reos post priorem poenitentiam ad privatam confugisse, eiusque beneficio nihilominus communionem assecutos esse.

Sed ad veterum patrum testimonia ac priscae illius ecclesiae normam et p. 239.
communem adeo sensum animum adiicienti mihi parum commode pleraque explicata videntur. Etenim si graviorum delictorum conscii citra publicam illam, quam antea suscepissent, poenitentiam emergere et ad communionem pacemque reverti alterius ac privatae beneficio potuerint, nonne melior illorum quam caeterorum conditio fuit, quibus sine publica poenitentia reditus in ecclesiam non patuit? Atqui nemo tam vecors erit, qui humanius cum illis actum putet qui in eadem saepius incurrissent, et quidem horrenda flagitia, quam cum eis qui semel ea commisissent; quod ex illa opinione consequitur. Cuiusmodi vero istud est, velut gratiae ac beneficii loco publicam illam poenitentiam spisse ac difficiliter indultam? Nam si privata et occulta defungi possent et in eodem ac caeteri loco esse, quis non tanto molestiarum ac temporis compendio mallet uti cupidissimeque se, publica illa contempta, ad commodiorem alteram brevioremque transferret? Volo enim illud mihi respondeat: Qui atrocioris culpae conscius tum primum ad poenitentiam accederet, utrum absque publica per privatam restitui potuerit, an necessario usurpanda illa fuerit. Si prius dixerint, si, inquam, necessariam illis publicam poenitentiam negaverint, antiquitatis totius memoria teste refellentur. Siquidem vetera omnia concilia omnesque canonum conditores ita publicam lapsis poenitentiam praescribunt ac tempus rationemque definiunt, ita porro Tertullianus, Cyprianus, Pacianus, antiqui ad unum omnes eosdem illos hortando, comminando, obiurgando vel invitos urgent et impellunt, ut minime hoc illis integrum fuisse significent. Restat igitur, nullo ut alio, ac ne privatae quidem poenitentiae subsidio recipi in communionem ecclesiae potuisse concedant. Quod cum dederint, tum de illis quid sentiant requiram, qui secundo in graviora peccata lapsi publica uti poenitentia non poterant, ecquid eos censeant per privatam poenitentiam reconciliari potuisse? Nam si istud asserant, necesse erit una fateantur feliciorem multo conditionem eorum extitisse qui saepius quam eorum qui semel in vita deliquissent. Quod quibus tandem persuadere poterunt?

Cum hic sit quaestionis controversiaeque status, exponam breviter quemadmodum res tanta dissolvi meo iudicio explicarique possit. Principio peccatorum apud antiquos invenio genera fuisse duo, alia mortalia, sive capitalia dicebantur; non ut nos intelligere vulgo solemus quaecunque dei nos gratia ac spiritalibus caritatis ornamentis spoliant, sed huius generis certa duntaxat, quae cum graviora caeteris essent, tum canonibus ac synodorum decretis nominatim expressa. Haec inquam, capitalia nominabant, quibus poenae a canonibus singillatim propositae. Neque enim vetustissima illa tempora persequor, quibus ea duntaxat capitalia vocabantur quae ab omni spe communionis arcerentur, de quibus ex Paciano aliisque supra diximus. Alia vero leviora et quotidiana dicebantur, sive quae nos venialia nuncupamus, sive alioqui mortalia, sed de quibus nulla nominatim extaret in conciliorum decretis mentio. Quale verbi gratia esse potest asperius in quenquam maledictum, aut convicium, periurium, aliaque sexcenta, quae quanquam letalia sint, nullae tamen iis a canonibus erant poenae constitutae. Declarat hoc Origenes loco ante citato verbis istis. *Si vos,* inquit, p. 240.
aliqua culpa mortalis invenerit, quae non in crimine mortali, non in blasphemia fidei, quae muro ecclesiastici et apostolici dogmatis cincta est, sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, hoc est vendidisse domum, quae in agro est, vel in vico, cui murus non est. Haec ergo venditio huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de commissis huiuscemodi poenitentiam ge-

rere. In gravioribus enim criminibus semel tantum, vel raro poenitentiae conceditur locus. Quisquis igitur prioris generis crimen aliquod perpetrasset, hic ad antistitem ac sacerdotem accedens publicae ab eo poenitentiae ius capiebat, praestituto ex canonibus modo ac tempore, quo demum expleto a peccatis absolutus communioni restituebatur, neque alia ratione, quam publice obita poenitentia, reconciliari poterat; quod infinitis locis cum PP. caeteri, tum Cyprianus evidentissime declarat. Aliorum caussa erat explicatior, quorum letalis alioqui culpa nulla canonum definitione comprehenderetur, ideoque privata poenitentia satisfaciebant, quam sacerdotis prudentia moderabatur. Ac priores illi poenitentes proprie dicebantur. Concilium Toletanum I. Can. II. poenitentes in clerum cooptari prohibet. Tum ista subiicit: *Eum vero poenitentem dicimus, qui post baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam poenitentiam gerens sub cilicio, divino fuerit reconciliatus altario.* Caeterum post publicam illam poenitentiam, si iisdem se criminibus obstrinxissent, ab ecclesiae aditu et a mysteriorum communione penitus exclusi reconciliari amplius non poterant; quod imprimis Augustinus affirmat. Quanquam fieri potest ut in quibusdam ecclesiis poenitentiam iterare licuerit; cum id raro, adeoque nonnunquam fieri scribat Origenes. Neque vero id aut incredibile, aut adeo mirabile videri par est, si quis animo repetat quanta in plerosque peccatores canonum austeritas et constantia fuerit, ut qui semel duntaxat graviora flagitia commisisset, inexpiabilem noxam contraheret, aut inter poenitentes assidue degens instante demum obitu pacem perciperet. Ut homicidae in Ancyrano Can. XXI., Christi negatores in Basilianis Canonibus Can. LXXI., aliaque id genus, aut iis etiam severiora quae ex superiori disputatione huc transferri possunt. Accedit quod extremo vitae tempore communione donati sunt, praesertim post Nicaenum canonem editum, quo moribundis negari viaticum prohibuit, quod ubique terrarum deinceps obtinuit.

Quoniam Novatianae haeresis cognoscendae studium et argumenti dulcedo quaedam eo nos provexit, ut de poenitentia tam multa verba faceremus, producenda paululum oratio est, ac de celeberrimo illo Nectarii facto, quo confessionem ac poenitentiam abrogasse iactatur ab haereticis, postremo disputandum. Cuius historiae tractatio ad ea quae superius exposuimus illustranda magnum adiumentum afferet, ne cui nimium haec aliena ac longinqua forte videantur.

p. 240. DE MEMORABILI NECTARII CONSTANTINOPOLITANI PRAESULIS HISTORIA; ET UTRUM ILLE CONFESSIONEM SUSTULERIT.

Nihil ad elevandam confessionis autoritatem urgeri ab haereticis acrius solet, quam Nectarii facinus illud quod apud Socratem et Sozomenum memoriae proditum est, quo ille propter vulgatum diaconi flagitium confessionis ac poenitentiae usum abrogasse fertur. Cui quidem plerique dum occurrere ac veritati patrocinari student, in absurdas et inextricabiles fabulas aestu quodam disputationis abrepti sunt. Nonnullis etiam Cassiodori atque Historiae Tripartitae depravatus locus erroris occasionem dedit, dum ex Latinis interpretibus potius quam ex Graecis fontibus narrationem istam repetunt. Utrisque vero, sed nostris potissimum, consulere hoc capite decrevimus. Nam quod ad haereticos spectat, id me, deo iuvante, perfecturum confido, ut inscitiae suae monimentum in hac obiicienda nobis historia defixisse potius quam momentum ullum ad caussam suam attulisse aequi omnes et iniqui statuant.

Sed ut a capite ipso disputationem arcessamus, proponam ante omnia quae de hac historia Socrates ac Sozomenus scriptis commendarunt. Nam ab istis in reliquorum scriptorum commentarios facti illius est derivata memoria. Scribit igitur imprimis Socrates lib. V. cap. XIX. ex eo tempore, quo Novatiani primum emerserunt, episcopos poenitentiarium presbyterum adiunxisse, ut qui post baptismum deliquissent sua apud illum peccata confiterentur. Eundem porro Constantinopoli his de caussis abrogatum fuisse. Femina quaedam primaria ad eum confitendi caussa sese contulerat. Cui cum peccata, quae post baptismum admiserat, omnia singillatim exposuisset, obire poenitentiam iubetur, ac ieiuniis et orationibus assiduis insistere. In quo longius progressa (hoc est, ut declarat Sozomenus, diutius in ecclessia perseverans) aliud quoddam scelus suum aperuit, stuprum videlicet, quod cum diacono commiserat. Τοῦτο λεχθὲν, hoc est, *cum hoc dictum esset*, diaconus in ordinem redactus est. Fremente vero ac tumultuante plebe et flagrantibus invidia clericis Nectarius Eudaemonis cuiusdam presbyteri genere Alexandrini consilio poenitentiarium presbyterum sustulit et unumquemque suae conscientiae permisit, ut ex eius arbitrio de mysteriis usurpandis apud se statueret. Haec ad verbum Socrates, eademque Sozomenus lib. VII. cap. XVI.

Ex quibus antiquatum Constantinopoli confitendi ritum ac poenitentiae sacramentum esse sublatum post Calvinium haeretici omnes colligunt. Nostri partim confictam hanc a Novatianis historicis fabulam opponunt, in eaque, ut in aliis plurimis, mentitos illos esse defendunt, partim non sacramentalem, ut vocant, confessionem, ac tacitam, sed publicam putant esse sublatam. Sic enim p. 241. existimant, eos qui publice poenitentiam susciperent sua quaedam crimina, quae sacerdos designasset, propalam et in frequenti ecclesiae coetu confiteri solitos, et eam ipsam publicam confessionem antiquasse Nectarium, quae non tam ad culpae promerandam veniam quam ad poenam satisfactionemque spectaret. Etenim matronam illam a diacono constupratam aiunt, cum ad publicam de more confessionem venisset, praescriptos sibi a poenitentiario sacerdote terminos egressam, imprudenter incestum una illum patefecisse. Alii conscio et autore sacerdote divulgasse malunt, quod ob eam rem ab officio remotus fuerit.

Sed de publica confessione mox. Illud interim considerandum unde tandem acceperint, mandatum mulieri, uti sua pro concione peccata omnibus ediceret. Duo sunt in Graeca narratione verba, ex quibus utcunque deduci potest. Nam apud Socratem: ἡ δὲ προβαίνουσα, καὶ ἄλλο πταῖσμα ἑαυτῆς κατηγόρει .Quia προβαίνουσα dixit, et κατηγόρει, interpres ita vertit: *Mulier longius in confitendo progressa, alterius culpae seipsam insimulat.* Non recte, si quid in his video. Neque enim προβαίνουσα ad confessionem pertinet, multo minus ad publicam, quod de suo viri quidam boni solent adtextere. Sed nimirum, ut ex Sozomeno colligitur, cum in obeunda poenitentia, in oratione, ieiunio, frequentanda ecclesia, longius procederet, alterum nefas interim commisit, et subinde declaravit (κατηγόρησεν vel κατημήνυσεν, ut habet Sozomenus), non utique propalam, nec in publico conventu, sed privatim, et coram poenitentiario sacerdote, apud quem identidem peccata deponeret, aut etiam citra sacramentum cum eo aut alio colloquens. Quidvis denique potius, quam ut publicam ad confessionem adactam dixerimus aut mulierem istam, aut ullum omnino mortalium. Hoc igitur a sacerdote, ab antistite, a paucis denique flagitio comperto, depositus est ille diaconus, ex quo paulatim percrebescente fama rem subodoratus est populus. Hinc illae lacrymae. Mentiar, nisi manifeste is ipse, cuius autoritate nituntur, Sozo-

menus falsam illorum coniecturam redarguat. Qui instituendi poenitentiarii sa-
cerdotis caussas disputans: Φορτικόν, ait, ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἱερεῦσιν ἔδοξεν, ὡς ἐν θε-
ἀτρῳ ὑπὸ μάρτυρι τῷ πλήθει τῆς ἐκκλησίας τὰς ἁμαρτίας ἐξαγγέλλειν. Πρεσβύτερον δὲ
τῶν ἄριστα πολιτευομένων ἐχέμυθόν τε καὶ ἔμφρονα ἐπὶ τοῦτο τετάχασιν, ᾧ δὴ προσιόν-
τες οἱ ἡμαρτηκότες τὰ βεβιωμένα ὡμολόγουν· ὁ δὲ πρὸς τὴν ἑκάστου ἁμαρτίαν, ὅ, τι
χρὴ ποιῆσαι ἢ ἐκτίσαι ἐπιτίμιον θεὶς ἀπέλυε, παρὰ σφῶν αὐτῶν τὴν δίκην[1]) εἰςπραξα-
μένους. *Durum*, inquit, *et intolerandum initio sacerdotes esse iudicarunt, sic tan-
quam in theatro, pro ecclesiae coetu ac concione peccata pronunciare. Quare
presbyterum quendam secretorum tenacem ac prudentem ei muneri praeposuerunt,
ad quem peccatores adeuntes vitae suae noxas exponerent: at ille pro cuiusque
peccato meritas poenas infligens dimittebat, cum a seipsis illas exegissent.* Quae
Sozomeni verba publicum illud confitendi genus alienum a maiorum instituto
et a poenitentiarii illius officio perspicue significant. Sed mirum quam haec ab-
surde Latini autores interpretati sint, qui e Sozomeno hanc historiam expresse-
p. 242. runt. Nam in Histor. Tripartita lib. IX. cap. XXXV. ita scriptum est: *Quonium
omnino non peccare divinum et ultra humanam naturam esse cognoscitur, peccan-
tibus autem et poenitentiam agentibus veniam deus dari praecepit; qui vero con-
fiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt, propterea visum est antiquis
pontificibus, ut velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandan-
tur etc.* Quae sunt veri sensus inanissima, ac non solum a Graecis Sozomeni
verbis abhorrent, sed et pugnant ipsa secum. Quare haud vana suspitio est li-
brariorum culpa vocem aliquam excidisse, atque ita restituendum esse: *Propterea
visum est molestum antiquis pontificibus etc.* Nam alioqui quid opus erat ἐχέμυθον
sacerdotem deligere, si velut in theatro traducendus esset poenitens et ab ipso-
met aut a sacerdote illius peccata publicanda?

Quae cum absurdissima sint, et iis haud multo meliora, quae a nonnullis
afferuntur, nos in ea controversia duo quaedam excutienda duximus. Alterum
quorsum ille sacerdos institutus, alterum quatenus illius sit abrogata functio. Ac
de Socratis fide, etsi quod ad ipsum narrationis caput attinet, nihil hoc loco du-
bitemus, permulta tamen ad historiam ab eodem adtexta credimus, ut Novatia-
norum sectam, cui erat addictus, commentis ac mendaciis sublevaret, quod ple-
rumque usurpare consuevit. Exemplo sit e multis illud, quod sub stylum modo
subiit. Scribit ille lib. v. cap. 22. Caesareae in Cappadocia eos qui post baptismum
peccaverint a communione reiici, quemadmodum Novatiani instituunt. Quod est
mendacissimum, ut ex Basilio eiusque poenitentialibus canonibus liquet. Lo-
quitur vero Socrates de veteribus ecclesiarum τοπικῶν ritibus, ne quis post Ba-
silii obitum aliter obtinuisse coniiciat. Eiusmodi igitur, hoc est confictum esse,
vehementer suspicor, quod sub Novatianorum duntaxat ortum poenitentialem
presbyterum constitutum esse dixit, quem cum ait τῷ κανόνι προστεθεῖσθαι ab
episcopis, tecte admodum et callide Novatianae crudelitatis virus instillat, quasi
tum demum totum hoc poenitentiae negotium excogitatum fuerit ac novo ca-
none sancitum. Neque enim recte τῷ κανόνι προςτεθεῖσθαι accipiunt vulgo cum
interprete, ut sit *Canoni adiicere*. Nam canonis decreto vult eum presbyterum
adiunctum. Quare mox sequitur hunc canonem ab omnibus aliis receptum, a
Novatianis duntaxat repudiatum fuisse. Verum ut de institutionis tempore nihil
pugnemus, quod ad summam haud multum interest, sic, opinior, explicare ista
possumus. Cum duo apud veteres essent, ut antea docuimus, peccatorum ge-

1) Fort. εἰς πραξομένους.

nera, alia graviora et capitalia, quae nominatim canones complectebantur, quibusque publica poenitentia opus erat, leviora altera, hoc est a canonibus praeterita, primis ecclesiae temporibus, qui se prioris generis peccatis obstrinxissent, ad episcopos utplurimum adeuntes praescriptam ab iis poenitentiam explebant. Ac si quis vetustissima monimenta diligentius exploret, inveniet ab episcopis ipsis administrata ferme omnia, quae ad poenitentes attinebant, cum et pauciores adhuc Christiani forent, et rariora delicta, quae publicam poenitentiam exigerent. Posteaquam vero pariter et fidelium numerus, et maioris illa poenitentiae seges excrevit, graviora scilicet capitaliaque crimina, cum unus par omnibus esse non p. 243.
posset episcopus, vicarium sibi presbyterum substituit, quo cum laborem partiretur, quique iis potissimum audiendis vacaret qui publica poenitentia ex canonum sanctione tenerentur. Nam eos, qui privatam tantummodo desiderarent, a minutioribus presbyteris absolutos esse credibile fit. Et quidem olim absente episcopo nonnunquam a presbyteris reconciliari poenitentes solebant; sed extraordinarium ius illud erat, et identidem ab episcopo mandatum, non ordinarium ac certis hominibus in perpetuum attributum. Quare ut apud Romanos capitalium caussarum cognitio primum a senatu, quoties opus erat, consulum alteri, ambobusve, aut aliis magistratibus committebatur, postea quaestione publica constituta singulis criminibus, quae quidem atrociora essent, suus est iudex ac praetor appositus: sic in ecclesia quondam poenitentium caussas quibus vellet disceptandas mandabat episcopus, postea certus ac perpetuus graviorum criminum iudex, hoc est publicae poenitentiae administrator institutus est. Eiusmodi poenitentiarius ille presbyter fuit, orientibus Novatianis, si Novatiano historico credimus, a catholicis adscitus. Idem postea stupri illius occasione Constantinopoli sublatus, unaque cum eo poenitentiae publicae usus interruptus est. Poenitentiae, inquam, non confessionis publicae, quae nulla unquam in rerum natura fuit. Quod enim publica duntaxat poenitentia supressa sit, vel autor ipse post Socratem narrationis illius Sozomenus ostendit, qui idem, quod Constantinopoli abrogatum dixerat, alibi terrarum, et in occidente ac Romae potissimum perseverasse docet; quod cuiusmodi esset exponens nullum alium nisi publicae poenitentiae ritum significat, luctum videlicet, lacrymas cum poenitentium ipsorum, tum episcopi ipsius ac totius populi, ad haec ieiunia, crebras orationes ac stationes, sexcenta id genus, quorum in veteribus conciliis ac sanctorum patrum monumentis frequens est et accurata mentio. Nuspiam autem publicae confessionis usum ne litera quidem attigere Socrates ac Sozomenus; neque porro privatae, vel confessionis, vel poenitentiae meminerunt; quam utramque salvam atque incolumem etiam Constantinopoli mansisse nemini dubium esse debet. Neque quenquam moveat, quod Socrates subiicit, Eudaemonem istum, qui Nectario abrogandi poenitentiarii presbyteri consilium dedit, hortatum esse, ut unumquemque suae conscientiae relinqueret: συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν: *Ut suapte conscientia fretus eiusque secutus arbitrium mysteria capesseret.* Nam illud inter antiquitatis ecclesiasticae peritos convenit, publicam olim poenitentiam, hoc est poenas ipsas, quibus satisfaciebant, earumque tempus ac rationem tam constanter ac severe et ad unguem observasse priscam ecclesiam, ut ante iustam ac legitimam illius functionem nefas esse putaret ad pacem et communionem accedere. Hinc acres ac vehementes illae Cypriani praesertim querelae, quas in libro de Lapsis, et in Epistolis inculcat. *Ante expiata delicta* (ait libro de Lapsis), *ante exhomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam* p. 244.

placatum indignantis domini et minantis, pacem putant esse, quam quidem verbis fallacibus venditant. Hanc poenitentiae formam cum episcopi diligenter exigerent, nec nisi absoluta illa perfectaque quenquam admitterent, ablata Constantinopoli publica poenitentia, privatim unicuique moderandae illius ac terminandae potestas est facta, cum ea tamen cautione, ut nisi rite et pro delictorum modo a seipso poenas repeteret, apud deum nequaquam culpa careret. Aliquanto difficilius est quod Sozomenus disserit. Queritur enim hoc velut fraeno detracto maiorem ad omne scelus impunitatem ac licentiam extitisse: ἐπεὶ πρότερον ὡς ἡγοῦμαι μείω τὰ ἁμαρτήματα ἦν, ὑπό τε αἰδοῦς τῶν ἐξαγγελλόντων τὰς σφῶν αὐτῶν πλημμελείας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων κριτῶν: *Quandoquidem minora, ut opinor, erant ante peccata, cum propter eorum verecundiam, qui illa confitebantur, tum ob eorum, qui ei negotio praeerant, diligentiam ac solicitudinem.* Verum etsi Novatiani verba praestare nihil necesse sit, possunt ea tamen sic accipi uti leviora fuisse crimina doceat, quod et illa confiteri, uni videlicet alicui sacerdoti, oportuerit, utputa poenitentiario, et ab eodem inflictas poenas excipere. Sublata vero poenitentia, tametsi nihilo secius confiterentur, tamen publice nullam peccati sui significationem dabant: quod unum poenitentibus molestissimum erat et acerbissimum. Quare αἰδὼς illa et verecundia non tam ad ἐξαγγελίαν referenda quam ad publicam infamiam et poenam, quae graviorum criminum confessionem necessario sequeretur. Nam aut nulla aut leviori verecundia deinceps affecti sunt, quod scirent publica se ignominia ac tam diuturno cruciatu cariturοs. Ad eam mentem ac sententiam dirigi possunt, quae a Chrysostomo cum aliis in locis, tum Hom. v. de Incompr. Dei Natura, parum commode dicta videntur, ubi peccatores ea se lege negat obstringere, ut hominibus, sed ut uni duntaxat deo peccata fateantur. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, καὶ δέομαι, καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ συνεχῶς. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ θέατρόν σε ἄγω τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα· τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησον. *Non te*, inquit, *in scenam ac conservorum tuorum consessum prodire iubeo; neque hominibus peccata tua patefacere: imo vero conscientiam tuam coram deo aperi etc.* Etenim quod tum poenitentiae publicae usus intercidisset, peccata coram hominibus publicari desierant, hoc est externo illo squallore ac sordibus, cilicio, volutatione, reliqua omni moeroris ac luctus significatione detegi. Quanquam multa sunt a sanctissimis patribus, praesertimque a Chrysostomo in Homiliis aspersa, quae si ad exactae veritatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperitam fere multitudinem exaggerandi caussa et subito quodam impetu dicendi ac calore profusa feruntur plerumque licentius. Unde ex aliorum comparatione locorum, vel conciliorum potius ac patrum, temperanda et in gyrum veritatis revocanda sunt.

p. 245. Atqui innumera sunt antiquitatis testimonia quae peccatorum confessioni, et quidem secretae ac tacitae, luculentissime suffragantur; quae cum hac una vel altera paulo obscuriore Chrysostomi sententia compensari possunt. Nam ut ego paucis absolvam, neque enim id modo agitur, quotcumque veterum PP. scripta sunt, vel conciliorum decreta, quibus poenitentiae modus indicitur, totidem confessionis arcanae firmamenta ac monimenta retinemus. Iubent antiquissima PP. atque ecclesiae consulta lapsos pro peccatorum gravitate plecti, et ab antistitibus aut sacerdotibus poenitendi leges ac conditiones accipere, ut eorum caussa cognita ac prudenter aestimata levioribus illos gravioribusve poenis coërceant. Quis nisi insanus aliter id administrari posse putet quam si peccata sua ille ipse qui admisit exponat? Confessione igitur ac declaratione aliqua opus est. Ea vero privata ac tacita, ut hodie est, ita perpetuo fuit: nec ulla unquam publica usu ac moribus ecclesiae recepta; quod postremo loco demonstrandum suscepimus.

FUERITNE QUONDAM PUBLICA PECCATORUM CONFESSIO ECCLESIAE MORIBUS RECEPTA.

Inveteravit haec apud quamplurimos aetatis nostrae scriptores opinio, publicam peccatorum confessionem poenitentiae partem fuisse, eandemque perinde ut caetera illius officia communi usu ac consuetudine receptam. Sed cuiusmodi demum ea fuerit, quibusque definita peccatorum generibus, non eodem modo pronunciant omnes, verum alii tolerabilem, alii prorsus absurdum hunc errorem interpretatione sua faciunt.

Fuere qui nullum peccatorum genus a publicae lege confessionis exciperent, ne occulta quidem, quos prudentiores caeteri merito reiiciendos putant. Alii publica duntaxat crimina vulgoque cognita publicae illi professioni subiiciunt. Alii denique certa duntaxat ex omnibus a poenitentiae praesidibus delecta contendunt. Rursus aliqui poenitentes ipsos asserunt in concionem productos sua propalam peccata confessos, alii, quo illorum pudori consuleretur, eas partes sacerdotibus damnandas putarunt, qui aut memoriter, aut ex scripto poenitentium crimina in populum efferrent.

A quibus omnibus vehementer ego dissentio. Neque enim adduci possum ut existimem legem ullam in ecclesia fuisse unquam eiusmodi, quae peccata proferri publice decreverit. Fuerit enim interdum aliquis, qui abundantia quadam doloris ac pietatis delicta sua coram omnibus exposuerit, nequaquam tamen id in exemplum consuetudinemque iure potest transferri. Sed ut magis in arcem quaestionis illius involemus, utriusque momenta partis et pondera diligenter p. 246.
aestimanda sunt, negantis, inquam, meae et affirmantis alterius.

Haec igitur ex Nectariana illa historia nata potissimum videtur. Quam cum nostri acerrime ab haereticis opponi cernerent, neque alium exitum difficultatis expedire possent, ingeniose istud ac solerter excogitarunt. Videbant enim id omnino sublatum a Nectario, unde tanta se invidiae flamma concitasset. Hoc autem quid aliud esse, quam id ex quo matronae stuprum ac diaconi flagitium manarat in populum? Eam vero procul dubio confessionem fuisse, quod ita latine apud Socratem legeretur: *Mulier longius in confitendo progressa.* Nefas autem est arbitrari privatam et a Nectario confessionem extortam, et quod caput est, ab illius successore Chrysostomo minime revocatam. Ob eas caussas dubium nemini fuit quin praeter privatam illam ac legitimam, et vero necessariam, quaerenda esset altera, constituendaque publica. Cui stabiliendae asserendaeque varia postmodum praesidia conquisierunt, ex quorumdam PP. autoritatibus, tum vero exhomologesin illam eo traxerunt, cuius antiquitas omnis Christiana persaepe meminit. Haec illorum ratio fuit. Nostra vero est eiusmodi. Cum de priscis ecclesiae ritibus agitur, nihil temere nec absque veterum scriptorum expressis testimoniis afferendum. Neque enim id unum intueri satis esse, quam te probabiliter e laqueis quaestionis alicuius explices, quod in scholasticis controversiis usu venit, sed quodcunque demum antiquioris ecclesiae moribus adscripseris, huius ex historia tibi veritatem esse praestandam. Iam vero hic ille confessionis publicae mos, quo de agitur, non modo solidum habet nihil, aut expressum ex omni vetustatis memoria, quo tueri sese possit, sed multis validis-

simisque rationibus evertitur. Sed repugnat prae caeteris gravissima S. Leonis sanctissimi pontificis auctoritas, qui hanc profitendorum publice scelerum consuetudinem tanquam apostolicae regulae contrariam improbat Epistola LXXX. cap. 2. Cuius verba hic omnino describenda sunt. *Illam*, inquit, *etiam contra apostolicam regulam praesumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri (de poenitentia videlicet, quae ita a fidelibus postulatur), ne de singulorum peccatorum genere libellis scripta professio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudanda, quae propter dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea, quae poenitentiam poscunt, non timeant publicare, removeatur tam improbabilis consuetudo, ne multi a poenitentiae remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis sua facta reserari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio, quae primum deo offertur, tum etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentum precator accedit.* His verborum sententiarumque fulminibus commentum illud publicae confessionis percellitur. Si enim ne volentibus quidem atque ultro flagitantibus criminum reis publice ista pronunciari passus est, eamque *contra traditionem* p. 247. *apostolicam praesumptionem* esse definit, estne ut reiectum ac damnatum tanti pontificis iudicio morem legitimum aliquando fuisse putemus et communi ab omnibus ecclesiae iure servatum? Atenim plerique sic respondent: Leonem de occultis duntaxat criminibus loqui, quae publice confiteri nemo debuerit, non autem de publicis, quae unica publicae confessionis seges extitit. Commodius isti sane, qui ab hac publici lege dedecoris occulta saltem excipiunt: quod ne alii quidem remittunt. Quorum nonnulla temeritas Tridentini concilii voce ac decreto notatur. Etenim Sess. XIV. cap. V. cum docuisset publicam confessionem *nullo divino praecepto mandatum* fuisse, statim adiicit, *nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda.* Divinum prorsus ac tanto consessu dignum oraculum, ex quo non modo de secretorum criminum, sed etiam publicorum publica professione colligi potest nulla unquam humana, hoc est ecclesiastica lege, quam divino praecepto Tridentini patres opponunt, poenitentibus impositam fuisse, ac ne imponi quidem prudenter potuisse. Siquidem vox illa *praesertim* hanc habet vim, ut caetera quoque parum consulte pronunciari censeantur, adeoque quae de illis publice confitendis lata fuerit lex inconsulta sit minimeque prudens, etsi altera quae de secretis idem statueret, prudentiae minus habeat. Apparet igitur ex Tridentinorum PP. sensu nullam unquam istiusmodi legem extitisse, quae ad publicam quoruncumque peccatorum confessionem poenitentes adstringeret. Quare Leonis etiam decretum ad omnia peccatorum genera pertinet. Atque vel ex eo, quod fateri isti coguntur, publica solum crimina confitenda fuisse, non occulta, nullam omnino confessionem publicam lege constitutam esse validissime probabitur. Etenim cum ob graviora duntaxat et capitalia scelera poenitentia publica praescripta sit, qui haec publice omnibusque consciis admisisset, cum publice postea poeniteret, quid ea confiteri necesse habuit, aut qui tandem in illis publice profitendis pudor ac verecundia, cui in abroganda confessione Nectarius consultum esse voluerat? Queritur Sozomenus sublato hoc ipso, quodcunque tandem Nectarius antiquavit, velut fraeno quodam detracto, maiorem ad omne scelus licentiam homines habuisse, cum ante τῆς ἐξαγγελίας metus illos ac verecundia coërceret. Nostri hoc ad publicam confessionem transferunt. Si, ut volunt, publi-

corum duntaxat, quis ille tantus pudor fuerit non video, aut quis praecipuus ex ea fructus, quodque ad deterrendos a flagitiis homines momentum, cum ignota quae profiterentur essent nemini. At seclusa confessione publicus ille poenitentium luctus, abiectio ipsa sui, sordes, lamentatio, supplicatio, caeteraque id genus satis magnam verecundiam praeter sensum doloris attulerunt, quibus refraenari a vitiis et in officio contineri possent. Quam et ipsam fateor publicam quandam peccati professionem fuisse. Ad quam accesserit sane nonnunquam etiam expressa verbis altera et publica, sed quam non ulla ecclesiastica lex praescriberet, ac ne permitteret quidem fortasse, sed vehemens potius dolor ac pietatis sensus extunderet. Denique quod a paucis aliquando factum, idque perobscure, colligitur, non id in consuetudinem, ac multo minus in legem, debet referri. Quod prudentissime ab eodem illo Tridentino concilio declaratur his verbis: *Etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui* p. 248. *humiliationem, cum ob aliorum exemplum et sui humiliationem, tum ob ecclesiae offensae aedificationem, delicta sua publice confiteri possit, non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur etc.* Addam et aliud denique, ut quam parum sibi opinio illa constet omnes intelligant. Qui poenitentiae publicae partem confessionem aeque publicam faciunt, iidem maiori ex parte occulta crimina palam declarari negant oportuisse. Atqui saepenumero propter occulta solum, et ab ipso qui commiserat sponte prodita, publica est indicta poenitentia. Caruit tum igitur aliqua sui parte, et quidem necessaria, publica illa poenitentia. Quod autem etiam arcanis sceleribus publice inflicta poenitentia sit, fidem faciunt antiquissimi canones, imprimis Basilii, qui Can. LXI. ad Amphilochium, de fure sic praecipit. Si quis sponte sua commissum fateatur, ut uno duntaxat anno poenitentiam obeat. Sin convictus ac deprehensus fuerit, biennio. In Conc. Carthag. III. Can. XXXII. decretum est, *ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet poenitentem, nisi absente episcopo, et necessitate cogente. Cuiuscunque autem poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universa ecclesia noverit, ante apsidem manus ei imponatur.* Haec ipsa concilii sanctio clarissime significat, alia praeter publica fuisse peccata, quae poenitentia coërcerentur, cum a caeteris publica nominatim excipiat. Deinde nec illud obscure colligitur, si ulla, qualem isti fingunt, publica fuisset peccatorum confessio, perraro tamen usum illius incidisse. Nam si publice et in frequenti ecclesiae conventu iam ea prodidissent, cur in manifestissimis duntaxat certisque criminibus manus iis ante absidem imponitur? Quippe omnium sine ullo discrimine poenitentium peccata iam erant illorum confessione manifesta. Neque vero dici istud potest, illustri aliqua autoritate veterum ac patrum niti confessionem istam publicam. Nam praeter Nectarianam, uti diximus, historiam nihil est admodum, ad quod coniectura illa possit adhaerescere. Sed hoc quam inane praesidium sit copiose demonstravimus. Intellectum est enim, non mulieris publica et ecclesiastica confessione, sed aliunde stuprum illud esse compertum, totam denique publicae confessionis tragoediam ab interpretis errore derivatam, qui ad id, quod Socrates scripserat, *longius progressam esse mulierem*, levi additione, sed magna veritatis fraude *confitendi* vocabulum adiunxit. Caetera denique ita composita explanataque sunt, nullum ut inde fucum coloremque sibi ementita illa confessio possit arcessere. Superest Origenis unus alterve locus, qui publicae confessionis suspicionem aliquam possit iniicere. Sed si diligentius consideretur, adversus illos ipsos magnopere pugnat, qui eius se praesidio defendunt. Origenes itaque Hom. II. in Ps. XXXVII. ea Davidis verba declarans: *Amici mei et proximi*

mei adversum me appropinquaverunt et steterunt, haec ad ponitentem refert, qui
peccato suo medicinam facere volens amicorum contemptum irrisionemque ne-
gligat. *Si ergo*, inquit, *huiusmodi homo memor delicti sui confiteatur quae com-*
misit, et humana confusione parvipendat eos qui exprobrant eum confitentem et no-
tant vel irrident, ille autem intelligens per haec sibi veniam dari etc. Si ergo sit
aliquis ita fidelis, ut si quid conscius sit sibi, procedat in medium, et ipse sui ac-
p. 249. *cusator existat, hi autem qui futurum dei iudicium non metuunt, haec audientes*
cum infirmantibus quidem non infirmentur, cum scandalizantibus non urantur, cum
lapsis non iaceant, sed dicant, Longe te fac a me, neque accedas ad me, quoniam
mundus sum, et detestari incipiant eum quem ante admirabantur, et ab amicitia re-
cedant eius qui delictum suum noluit occultare, super his ergo consequenter dicit,
qui exhomologesin, id est confessionem, facit etc. Sed postea clarius idem decla-
rat, cum ad sui accusationem et confessionem adhortans, ita loquitur: *Tantum-*
modo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius me-
dicum, cui debeas caussam languoris exponere etc., ut ita demum si quid ille di-
xerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit, et misericordem, si quid consilii
dederit, facias et sequaris, si intellexerit et praeviderit talem esse languorem
tuum, qui in conventu totius ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et
caeteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione et sa-
tis perito medici illius consilio procurandum est. Hactenus Origenes. Nullus in
omni vetustate locus est, ex quo validius id affirmari putent, quod de publica
confessione sentiunt. Nam in posteriori maxime sententia delectum peccatorum
a sacerdote faciendum insinuat, quae poenitens ad omnium utilitatem publice
profiteatur. Atqui nihil istos Origenes adiuvat, imo vero obest vel plurimum;
quandoquidem de arcanis occultisque peccatis, non publicis loquitur, de iis, in-
quam, peccatis ista pronunciavit Origenes, quibus illa, quam suadet, confessione
patefactis, qui confitentem amabant et admirabantur antea, deinceps velut ab
impuro contaminatoque discedant, ut in priore loco narrat. Item eiusmodi pec-
cata illa sunt, quae confiteri iubet, ut non temere in publico conventu debeant
exponi, sed cum accurata deliberatione et sacerdotis consilio, quod posterior
locus admonet. Quamobrem occulta illa sunt, non publica atque manifesta, de
quibus publice confitendis ne deliberandum quidem esset, si id publicae poeni-
tentiae ratio et ecclesiae lex necessario postularet. Cum igitur publicae confes-
sionis patroni nullam occultorum criminum, sed publicorum duntaxat, publicam
confessionem legitimam fuisse velint, idque et Leonis Magni decretum, et Tri-
dentini concilii autoritas evincat (neque enim eiusdem opinionis alios quosdam
moramur, qui ex arcanis ipsis criminibus quaedam etiam ad publicam professio-
nem designata censent, quorum est minus tolerandus error) plurimum abest, ut
ex illis Origenis testimoniis operae pretium ullum ad commenti sui patrocinium
faciant. Quae cum ita sese habeant, aliter Origenis accipienda illa verba sunt,
cum publice accusanda, confitenda, aut exponenda peccata dicit, vel exhomolo-
gesin instituendam, quod apud caeteros patres, imprimisque Cyprianum frequen-
ter occurrit. Neque enim perpetuo legitima aliqua peccatorum declaratio ac sin-
gulorum expositio istiusmodi vocabulorum formulis intelligitur, sed ea plerum-
que professio, quae factis ipsis ac poenitentium officiis editur, aut si ore fortassis
ac verbis, non ea singulorum criminum condicto loco ac tempore confessio fuit,
ut vel ex scripto, vel ex memoria pronunciarentur, sed generalis scelerum agnitio
et improbitatis suae professio ac detestatio, cuiusmodi esse videtur generalis illa
confessionis formula quam accuratae ac privatae peccatorum explicationi, aut

incruento missae sacrificio celebrando praemittimus. Neque tamen inficior, quin p. 250.
exhomologesis interdum veram et sacramenti propriam adeoque privatam pec-
catorum expositionem significet, sed caute ac prudenter in huius vocis inter-
pretatione versandum est, ut ex ipso narrationis contextu, quo sensu a patribus
usurpata sit, diiudicare possimus. Quam ad rem egregius est Tertulliani locus
lib. de Poenit. cap. IX. *Huius*, inquit, *igitur poenitentiae secundae, et unius, quanto*
in arto negotium est, tanto operosior probatio est, ut non sola conscientia prae-
feratur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis Graeco vocabulo
exprimitur et frequentatur, exhomologesis est, qua delictum domino nostro confite-
mur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, con-
fessione poenitentia nascitur, poenitentia deus mitigatur. Itaque exhomologesis
prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem iniungens mi-
sericordiae ilicem. Sed de ἐξομολογήσεως notionibus variis iampridem multa
sunt a viris eruditis observata. Nos apud Cyprianum animadvertimus exhomo-
logesin pro poenitentiae publicae certa functione sumi, quae uni ex quatuor poe-
nitentium gradibus praecipue conveniret: nimirum ὑποπτώσει, quae tertio loco
numeratur. Nam qui in eo gradu censebatur, ἐντὸς τῆς τοῦ ναοῦ πύλης, intra
templi portam admissus, cum catechumenis facessere iubebatur, ac certis diebus
coram episcopo procidens impositione manuum ac solenni precatione impertitus
dimiti solebat. Unde ὑπόπτωσις est dicta, quod ὑπέπιπτεν, hoc est coram antistite
procidebat, qui cum omni populo procidens et ipse primum, tum exsurgens ma-
nus, uti dixi, poenitentibus imponebat. Quod luculente cumprimis declaratur a
Sozomeno lib. VII. cap. XVI., ubi poenitentiae formulam exponit, quae Constan-
tinopoli abrogata Romae perpetuo mansit. Qua in Sozomeni descriptione plurima
sunt quae ad omnes poenitentiae gradus pertinent, non pauca ad ὑπόπτωσιν re-
feruntur. Cur autem exhomologesin huic tertio poenitentiae gradui potissimum
assignem, Cypriani autoritas movet, qui post alias poenitentiae functiones ex-
homologesin collocare solet, et reconciliationi ac communioni propiorem osten-
dere. Sic in Epistola x. ad Clerum, *Nam cum in minoribus peccatis*, inquit,
agant peccatores poenitentiam iusto tempore, et secundum disciplinae ordinem ad
exhomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri ius communi-
cationis accipiant, nunc crudo tempore persecutione adhuc perseverante, nondum
restituta ecclesiae ipsius pace ad communicationem admittuntur, et offertur nomen
eorum, et nondum poenitentia acta, nondum exhomologesi facta, nondum manu eis
ab episcopo et clero imposita, eucharistia illis datur. Sic Epist. XI. post actam
poenitentiam subiicit exhomologesin. Et Epist. XII. *Nam cum in minoribus de-*
lictis, quae non in dominum committuntur, poenitentia agatur iusto tempore, et ex-
homologesis fiat inspecta vita eius qui agit poenitentiam, nec ad communicationem
venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita. Idem
in Orat. de Lapsis, et alibi saepius eodem ordine commemorat. Quinetiam Ter-
tullianus lib. de Poenit. enumeratis omnibus poenitentium incommodis ac vexa-
tionibus, haec infert: *Miserum est sic ad exhomologesin pervenire. Malo enim ad*
miseriam pervenitur. Sed ubi poenitendum est, desinit miserum, quia factum est
salutare. Ex quibus perspicuum redditur, ante exhomologesin multas poeniten-
tium actiones alias antecessisse, illam autem ὑποπτώσεως peculiarem esse, quia
σύστασις non iam *miseria* dici potest, cum status hic poenitentiae commodissimus p. 251.
omnium extiterit. At ὑπόπτωσις multas acerbissimasque molestias habuit et
maiore cum verecundia coniuncta fuit, cum in media populi concione sistens
sese peccatorem profiteretur, ac generalem exhomologesin concipiens lacrymis

atque eiulatibus instaret ardentius. Propterea concilium Ancyranum, ut supra vidimus, Can. XIX. voluntarii parricidii reos toto vitae tempore ὑποπίπτειν iubet.

Atque eandem esse caussam suspicor, cur poenitentium nomine saepe illi soli comprehendantur a conciliis et patribus, qui in tribus primis gradibus haererent. Nam in liturgiis ac sacrificiis post scripturarum lectionem et divini verbi praedicationem priusquam ad arcana augustioraque mysteria progrederentur, catechumenos, energumenos cum poenitentibus facessere diaconus imperabat. Dionysius lib. de Eccles. Hierar. cap. III. καὶ μετὰ ταύτας (lectiones sacras) ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. Sic in Constit. Apost. lib. VIII. cap. IX. Καὶ ὁ διάκονος λεγέτω,' Απολύεσθε οἱ ἐν μετανοίᾳ. Verbum τοῦ ἀπολύειν *missam*, sive *missionem*, significat, ut in expositione Fidei Catholicae in fine operis huius videbimus. Poenitentium itaque discessio fiebat, duntaxat eorum qui in tribus primis gradibus censerentur, uti veteres canones nos docent, praesertim Gregorii Thaumaturgi undecimus, idque pluribus Zonaras et Balsamo interpretes observant. Nam qui in quarto gradu, hoc est τῇ συστάσει, numerabantur, cum fidelibus perseverabant: ἡ σύστασις, ait Thaumaturgus, ἵνα συνίστηται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων. Hincmarus in Epistola ad Hincmarum Laudunensem episcopum, quam Iustellus citat: *Quidam iubentur usque ad missam catechumenorum manere in ecclesia. Quidam autem sola intra ecclesiam fidelium oratione iungi sacrae mysteriorum celebritati, a dominicae autem mensae convivio segregari.* Quocirca οἱ ἐν συστάσει ὄντες extra poenitentium ordinem ex illa canonum ac PP. loquendi ratione secreti sunt.

QUONAM IN POENITENTIAE GRADU SACRAMENTALIS ABSLUTIO CONCESSA FUERIT.

Ex quo illa sane non levis existit quaestio, quonam tempore, quove in gradu postremam illam a peccatis absolutionem poenitentes obtinerent. Quod enim subinde post editam peccatorum confessionem absolvi non solerent, idque nonnisi expleto poenitentiae tempore consequerentur, pluribus antea demonstratum est. Nunc illud merito dubitatur, utrumnam quarto insuper gradu, hoc est συστάσει, prius defungendum illis fuerit quam sacramentalem, ut vocant, absolutionem impetrarent, an post ὑπόπτωσιν absolverentur a peccatis illi quidem, sed nondum tamen ad dominici communionem corporis admitterentur. Ac videri sane
p. 252. potest, post ὑπόπτωσιν peccatorum illis veniam, hoc est sacramentalem illam relaxationem esse concessam. Nam cum tertio ex illo gradu ad σύστασιν emerserant, poenitentes esse quodammodo desinebant, ut paulo ante declaravimus. Quod argumento esse potest, relaxata iam illis ac condonata esse crimina, propter quae in illam obeundae poenitentiae necessitatem incurrerant. Adde omnia illis, uno excepto domini corpore, cum caeteris fidelibus fuisse communia, locum imprimis ac tempus orationis. Neque enim cum poenitentibus exibant, nec alibi, quam ubi fideles caeteri, versabantur. Tum sacrificia ipsa et liturgias, quorum citra communionem erant participes. Deinde vero nemini dubium illud est, per impositionem manuum, caetera ut omittam, peccatorum illis temporibus tributam esse veniam. Docent hoc innumera Cypriani testimonia, quorum hactenus pleraque produximus, in quibus per manus impositionem pax et reconciliatio communicatioque conceditur. Tum in Carthag. Conc. IV. Can. LXXVI. de eo qui poenitentiam in infirmitate postulat: *Et si continuo*, inquit, *creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem et infundatur ori eius eucharistia.*

Item Can. LXXVIII. *Poenitentes, qui in infirmitate viaticum eucharistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.* In Constit. Apost. lib. II. cap. XLI. ἡ χειροθεσία poenitentibus ἀντὶ τοῦ λούσματος esse dicitur. At vero manus impositio propria τῆς ὑποπτώσεως fuisse videtur. Quo in gradu poenitentes sub episcopi manus subibant; unde τῆς ὑποπτώσεως vocabulum deductum. Atque hoc ante postremam absolutionem ac reconciliationem saepius factitabant. In Laodic. Can. XIX. ubi liturgiarum celebrandarum forma praescribitur, περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι, καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων, οὕτως τὰς εὐχὰς τῶν πιστῶν γίνεσθαι τρεῖς. Agathense Conc. Can. XV. *Poenitentes tempore, quo poenitentiam petunt, impositionem manuum et cilicium super caput a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur.* Item Carthag. IV. Can. LXXX. *Omni tempore ieiunii manus poenitentibus a sacerdotibus imponatur.* Itaque cum ab ὑποπτώσει ad quartum ordinem ac postremum migrarent, probabile est per impositionem manuum sacramentalem illis absolutionem impertitam fuisse. Neque enim, quod sciam, antiqui canones post σύστασιν poenitentibus impositam esse significant, sed eam impositionem cum ὑποπτώσει coniungunt. Quae coniectura si cui forsitan placuerit, ad nonnulla patrum loca transferri accommodarique poterit, in quibus poenitentia sine communione certis peccatoribus concessa legitur. Ut cum Innocentius papa scribit, olim iis, qui reconciliationem sub extremum tempus vitae postulabant, negata communione, concessam esse poenitentiam. Nam poenitentiae nomine sacramentalis absolutio potest intelligi quam citra dominici corporis participationem impetraverint. Cyprianus insuper Epist. XI., *ante actam*, inquit, *poenitentiam, ante exhomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in poenitentiam impositam.* Ibi poenitentia pro absolutione usurpari videtur, ut et alibi passim, quoties de reconciliatione loquens iis verbis utitur, *manu in poenitentiam imposita.* Quocirca in fine τῆς ὑποπτώσεως fortean manus in poenitentiam imposita fuit, hoc est absolutio recon- p. 253.
ciliatioque data poenitentibus, sic ut tantisper a mysteriis abstinerent.

Verum ne huic coniecturae nimium confidam, unum illud facit quod vetustissimi patres, imprimisque Cyprianus post exomologesin extremamque manuum impositionem statim ad mysteriorum communionem ius habuisse poenitentes non obscure demonstrant. Sic in Epist. X. ad Clerum: *Nam cum in minoribus peccatis* (Cypriani verba sunt) *agant peccatores poenitentiam iusto tempore, et secundum disciplinae ordinem ad exomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri ius communicationis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta ecclesiae ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum poenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposita, eucharistia illis datur.* Idem repetit Epist. XI. ac XII. et sexcentis aliis locis. Ex quibus efficitur, nonnisi peracta poenitentia, et sub finem συστάσεως postremam illam manuum impositionem, qua sacramentalis absolutio continebatur, poenitentes obtinuisse. Nihil enim inter pacem et reconciliationem ac mysteriorum participandorum ius interponendum videtur, et utrumque communionis appellatione comprehenditur. Hic igitur ἐπέχω, deque ea re doctorum et antiquitatis ecclesiasticae consultorum hominum iudicium expecto.

N. I. Οὗτος ὁ Ναβᾶτος.] De Novati et Novatiani discrimine actum est initio superioris diatribae. Quo tempore vero, quisquis ille est, haeresis autor extiterit,

dubitat Epiphanius, haesitationem hallucinatione cumulat; non eiusmodi quam ei falso Scaliger affinxit ad Eusebii annum MMCCLXII. *Epiphanius*, inquit, *parum caute hanc persecutionem* (Maximi scilicet) διωγμὸν πρῶτον *vocavit, haeresi* LIX., *hoc est Novatianorum. Sed multis eiusmodi naevis Epiphanium insignitum esse sciunt, qui eum legerunt.* Nos non negamus plures apud Epiphanium naevos esse. Sed illud primo constanter atque audacter asserimus, illum ipsum Epiphanii castigatorem non naevis insignitum esse aliquot, sed ulceribus et carcinomatibus, quibus non curandis, neque enim ἰάσιμα sunt, sed amputandis, iamdudum navamus operam. Deinde naevum istum, quem notat, in Epiphanio nullum esse, sed in ipsummet redundare Scaligerum. Quos enim oculos habuit ille, qui scribere potuit, Epiphanium Maximini persecutionem primam appellare? Nam graece ita legitur: Οὗτος ὁ Ναβᾶτος τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου. Quae ita Cornarius vertit: *Hic Novatus Romae fuit, tempore persecutionis quae ante Maximinum prima fuit.* Cui et nostra interpretatio consentanea est. Non igitur Maximini persecutionem primam appellat, sed eam cuius tempore exortus est Novatus illam antecessisse dicit. In quo peccat dupliciter. Primum quod ante Maximini persecutionem Novatianorum haeresim a Novato conflatam esse significat. Nam aliquot annis post Maximini obitum emersit. Eusebius ad annum primum Galli et Volusiani, *Novatus*, inquit, *presbyter Cypriani Romam veniens Novatianum et caeteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius poenitentes apostatas recepisset.* Idem vero Histor.
p. 254. lib. VI. cap. 43. ex Dionysio Alexandrino refert Novatiani schisma propter eos coortum esse, qui in Decii persecutione lapsi ad poenitentiam recepti fuerant. At post Maximinum successere Gordianus annis VI., Philippus annis VII. Quos excepit Decius, qui uno alterove imperavit anno. Tum Gallus et Volusianus. Alterum Epiphanii μνημονικὸν σφάλμα, quod proxime ante Maximini persecutionem Decii aut Aureliani διωγμὸν collocandum esse non sine dubitatione putat. Nam Maximini persecutionem secuta est, ut vidimus, Deciana, Aurelianus vero XX. circiter anno post Decii mortem imperare coepit. Ex quo in alterius hallucinationis suspitionem adducitur Epiphanius, ut Maximinos ambos, nempe superiorem illum, qui Alexandrum Mammeae filium occidit, et recentiorem alterum, qui Diocletiani et Maximiani persecutionem propagavit, sub Constantini imperatoris primordia, inter se confuderit. Nam Maximini posterioris, sive potius Diocletiani persecutionem Decius et Aurelianus antecedunt.

Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης.] Corr. ταύτην.

Καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν.] Μετάνοιαν intelligit baptismum, quod λουτρὸν τῆς μετανοίας appellatur, ut a Iustino c. Tryph.

N. II. Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητόν.] Hunc apostoli locum veteres omnes ad baptismum pertinere putant. Recentiores quidam de poenitentia, etiam quae post baptismum suscepta sit, acceperunt. Quod autem impossibile esse dixit apostolus eos qui baptizati semel fuerint, instaurari ad poenitentiam, hic impossibile idem esse volunt, quod difficillimum. Quo sensu Tertull. lib. de Bapt. quod in evangelio scriptum est: *Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum*, his verbis expressit, *perdifficilia penes homines, facilia penes deum.* Recentiorum interpretum opinionem adiuvant, quae de poenitentiae vetere in ecclesia difficultate supra disseruimus.

Οὐκ ἐξυδαρευομένη.] Casaubonus Exercitt. I. n. VIII. ridicule hanc vocem interpretatur. Nam ἐξυδαρεύεσθαι τὴν μετάνοιαν dictum putat pro eo quod est vilem

reddere. Sed mirum quantum hallucinatur. Nam ἐξυδαρεύεσθαι est ὑδαρῆ, hoc est dilutiorem ac molliorem fieri. Qua in significatione aliis locis utitur.

Καὶ τὴν φιλανθρωπίαν μὴ ἀνακάμπτουσα.] Fort. ἀνακόπτουσα.

N. III. Οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς.] Corr. διγάμοις. Sed religione quadam inducti communem ac depravatam lectionem repraesentavimus, quod iam minime probamus. Caeterum Novatianos cum digamis communicare noluisse praeter autores illos qui de haeresibus scripserunt docet etiam Canon VIII. Nicaenae synodi, qui de reconciliandis Novatianis editus est. Idem et Socrates testatur lib. V. cap. XXII.

Ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι.] Depravatus sine dubio iste locus est. Nam quae proxime sequuntur, evidenter demonstrant id Epiphanium velle, licere non modo post coniugis mortem, sed eo quoque superstite, si causa legitima quaepiam intercesserit, alteras inire nuptias. Nam si de secundis duntaxat post mortem ageret, quorsum haec adiiceret, ἕνεκέν τινος προφάσεως πορνείας etc., *ob aliquam stupri, adulterii, vel alterius flagitii caussam?* Tum id clarius subinde, cum dicit, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεὶς, δευτέρᾳ, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναφθῆναι. Quocirca non dubito quin ita corrigendum sit: τελευτησάσῃ, ἢ ἕνεκέν τινος etc. Ut duo sint digamiae genera, primum uxore mortua, secundum post divortium, al- p. 255.
tera sibi copulata. Ita quidem Epiphanius. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, praesertimque post editum a sacrosancta Tridentina Synodo canonem, aliter sentire nefas quam superstite priori coniuge, etiam post legitimum divortium, alteris copulari nuptiis nunquam licere. Quae et Augustini, Hieronymi aliorumque PP. sententia fuit. A qua tametsi nonnullorum PP. autoritates ac decreta abhorrere videantur, quae apud Gratianum parte II. Caussa XXXII. Quaest. VII. commemorantur, et Caietanus cum aliquot recentioribus theologis contrariam in sententiam discesserit, longe potior est ecclesiae totius vox et consensio, quae sess. XXIV. Can. VII. a Tridentino consessu proponitur. Porro inter veterum testimonia, quibus post legitimum illud divortium permissa innocentibus coniugibus matrimonia videntur, referri potest Arelatense primum concilium Can. X. qui hic obiter emendandus est. *De his*, inquit, *qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut in quantum potest consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.* Ubi negationem deesse, legendumque, *et non prohibentur nubere* contextus ipse orationis indicat. Nam si prohibentur nubere, non consilium ad illos coërcendos, sed praecepti necessitas adhibenda fuerat.

N. VII. Ὡς γάρ φησιν, ὁ πάσσαλος.] Mutatis, ut solet verbis locum istum protulit, qui ita Eccles. XXVII. conceptus est: Ἀναμέσον ἁρμῶν λιθίνων παγήσεται πάσσαλος, καὶ ἀναμέσον πράσεως καὶ ἀγορασμοῦ συντριβήσεται ἁμαρτία.

N. IX. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ.] Fort. ἐπὶ τῇ πρώτῃ. Nam ea coniectura, quae est ad marginem, ex typographi hallucinatione conflata est.

N. XI. Ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα.] Non haec a Catharis usurpata praepostera vestitus ratio, ut quidam existimat, sed ad superioris dogmatis absurditatem illustrandam ea similitudo refertur. [Verum ex Glossario νομικῷ, quod p. 458.
Labbaeus edidit, manavit haec hallucinatio, uti postmodum intelleximus. Ibi enim scriptum est: Ὀβδονάρια (corr. Ὀδονάρια) τὰ περιαπτόμενα τοῖς ποσὶν ὑφάσματα, ἃ λέγεται ποδάπανα κατὰ καθαρῶν· τὰ δὲ ἄλλα πέδια, ὡς εἰπεῖν τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα· ἃ παρά τισιν ὀθόνια κέκληται, ἢ βράκαι, χερσὶ κεριτιθέασι, δακτολίους δὲ τοῖς ποσίν. Deest enim Epiphanii nomen, cuius verba Glossarium exscripsit. Leg.

itaque ὡς Ἐπιφάνιος κατὰ Καθαρῶν. Ridiculum est igitur absurdum illum vestiendi morem ex Epiphanio Novatianis tribui, de quo nunquam cogitavit. In Glossis? Sirmondi de ὀθωναρίοις illud amplius exiabat. Ὀθονάρια et ὀθόνια, ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὀράρια παρὰ τινῶν λέγεται· ταῦτα δὲ οἱ εἰς τὸ Παλάτιον εἰσίοντες συγκλη-
p. 255. τικοὶ ἐπιφερόμενοι, ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτυον.] Observandum vero πόδια (ita enim hoc loco leg. pro πέδια) cum ὀθωνίοις et βράκαις promiscue accipi; etsi proprie πόδια pedum, βράκαι feminum tegumenta sint. Pollux lib. II. cap. IV. ποδεῖα scribit esse τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πίλους, quae Aechylus πέλυτρα vocat. Sic Hesych. βράκες ἀναξυρίδες. Et alibi ἀναξυρίδες φημινάλια βραχία βαρβαρικὰ, ἔνδυμα ποδῶν ὑποδήματα βαδέα ἢ βασιλικά. Ubi ἀναξυρίδας, quae femoralia sunt, calceamenta quoque facit, et quidem βαδέα, ut a soleis distinguat, quae plantis pedum suppositae. Porro quod ait Epiphanius τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα, nos ἐρίων vel δερματίων aliquando leg. censuimus. Sed fortasse retineri satius est, ut ἱμάτια pro pannis sumantur. quae est impilium istorum udonumque materia. Non enim fascias pedules hic esse puto, sed βαδέα ὑποδήματα, hoc est soccos laneos, quibus calceantur. non obvolvuntur pedes.

N. XIII. Ἔτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ.] De Donatistis levissime defungitur Epiphanius: quod illorum fortassis errores haud satis compererat. Atqui praeter schisma et pertinacem a reliquis secessionem nonnulla de iis peculiaria dici possent. Sed ex Optati, Augustini aliorumque scriptis tum ex Eccles. Annalibus peti omnia possunt.

p. 256.

AD HAERESIM LX., ANGELICORUM.

De his August. haer. XXXIX. *Angelici*, inquit, *in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius iam omnino defecisse testatur*. Cultum hic τὴν λατρείαν intellige. Alia τῶν Ἀγγελικῶν notio ab loci cuiusdam nomine prorsus reiicienda.

AD HAERESIM LXI., APOSTOLICORUM.

N. III. Καὶ τὰ ἐγκυλίσματα.] Nos pleraque vocabulorum istorum explicavimus, quomodo potuimus. Felicius id praestabunt alii quibus ea notiora fuerint. Pro ἐγκυλίσματα suspicabar leg. χελύσματα, quae sunt Polluci lib. I. cap. IX. *statumina*. At pro ὀκνῶν. ὁλκῶν, quae inter ναυτικὰ σκεύη ab eodem percensentur lib. X. cap. XXX. Et Suidas ait esse τὸ τῆς πρύμνιδος ἔκταμα. Postremo αὐχὴν Polluci pars est quaedam clavi, sive gubernaculi. Eustathio vero αὐχὴν et αὐχένιον pro toto gubernaculo sumitur: quod huic loco non congruit.

N. VI. Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι.] Insignis hic locus ad ecclesiasticarum traditionum autoritatem asserendam. Cui germanus est ille Basilii ad Amphil. de Spiritu Sancto: τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, ὅστις γε κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Vide caetera. Ubi traditiones non illas tantum adsciscit et necessarias esse defendit, quae ad ritus caeremoniasque pertinent, sed etiam quae dogmata fidei ac decreta continent.

AD HAERESIM LXII., SABELLIANORUM.

N. IV. Ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ.] Aliquot locis Epiphanius spiritum sanctum a patre et filio procedere perspicue testatur, praesertim in Ancorato.

AD HAERESIM LXIII.

N. I. Καλουμένου τοῦ Συντάκτου.] Hieron. in Ruff. Apol. I. *Pro eruditione qua polles et inclytus* συντάκτης *in occidente laudaris.*

AD HAERESIM LXIV., ORIGENIANORUM.

Proximum Origenianis τοῖς αἰσχροποιοῖς locum Origenistae sibi vendicant, ab Origine illo dicti. Cuius errores copiosissime insectatur Epiphanius. Horum enim prae caeteris acerrimum sese hostem perpetuo professus est, nec dubitavit vehementes ob id cum plerisque altercationes suscipere, adiutore usus Hieronymo ac Theophilo, ac praecipue Ioannem Hierosolymitanum et Ruffinum agitavit. Sed et una illa caussa fuit, cur a Chrysostomo dissentiret, quod is ante generalis synodi decretum damnare nollet Origenem. Vide quae Hieron. contra p. 257.
Ruffinum, Ioannem Hierosolymitanum scripsit, nec non et Socratem, Sozom. Niceph.

N. I. Ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως.] Vixit quidem Origenes extrema iam aetate sub Decio, et ad Gallum ac Volusianum usque pervenit. Sed cur floruisse aut celebrem fuisse sub illo potius quam sub interiectis imperatoribus dixerit, satis mirari non possum. Nam a Severi temporibus deinceps summa in omnium admiratione fuit. Lege Eusebii Historiae lib. VI., ubi Origenis res gestas accuratissime perscripsit. Invenies non modo apud Christianos, sed et apud imperatores ipsos plurimum gratia et commendatione valuisse. Nam et a Mammaea Antiochiam accitus dicitur, et ad Philippum eiusque coniugem literas dedit. Quid igitur attinebat, nominatim Decii, et quidem unius mentionem facere? Quin et illud auget admirationem, quod lib. de Pond. et Mens. pag. 174. scripsit Epiphanius Origenem ab imperatoris Decii tempore ad Gallum et Volusianum et ultra floruisse. Anno Severi decimo Leonides Origenis pater martyrium obiit, cum Origenes XII. aetatis agebat annum, ut autor est Eusebius lib. VI. cap. II. Fuit is annus Christi circiter CCII. Nam Severus anno fere CXCIII. imperium exorsus est. Hoc si ita est, natus erit Orignes anno Christi CLXXXVI. Vixit autem annis LXIX., ut idem lib. VII. cap. I. testatur. Quare moritur anno CCLIV., vel sequenti, quo Gallus et Volusianus interempti sunt. Iam Decii primus annus incidit in Christi CCLI., quo quidem Origenes LXVI. annum attigerat. Non igitur ab illo demum tempore γνωρίζεσθαι vel ἀκμάζειν coepit. Equidem vereor ne hic quoque hallucinatus Epiphanius Decium pro Severo sumpserit. Nam in libro de Ponder. et Mens. postquam insignes aliquot martyres, qui sub Decio passi fuerant, percensuit, veluti Babylam, Fabianum, Alexandrum, subiicit, καὶ αὐτὸς δὲ Ὠριγένης πολλὰ πεπονθὼς εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἔφθασεν. Tum reliquam narrationem subtexit de profectione in Palaestinam, deque XXVIII annorum secessu in urbe Tyro, quae hoc loco uberius exequitur. Atqui haec diu ante Decium accidisse necesse est. Videtur ergo pro Severo imprudenti obrepsisse Decius.

Τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις.] Si id verum est, diversam hanc ab illa profectionem oportet fuisse cuius meminit Eusebius lib. VI. cap. XVII. qua sub Alexandro imperatore iam aetate et eruditione firmatus Origenes in Graeciam e Palaestina perrexit. Quinetiam narrat idem cap. XXV. Athenis commentarios in Ezechielem illum absolvisse.

Καὶ γὰρ καιρῷ ποτε.] Quando ista contigerint nonnisi coniectura consequi possumus. Quae nisi me fallit, sub Severo haec passus est Origenes adhuc adolescens. Vide Eusebii cap. III. Atque iccirco quidem a gentilibus adrasum esse

suspicor, quod Aegyptiorum deorum ministri rasi essent, ut Synes. lib. de Encom. Calvitii, Plutarch. tract. de Iside, aliique complures significant.

N. II. Ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ.] Hanc Origenis historiam ac lapsum revocant in dubium Annales Ecclesiastici, anno CCLIII. num. CXX., et deinceps, imo, quod amplius est, locum istum quo narratio illa continetur suspectum reddunt, quasi ab aliquo perperam sit insertus. Quorum hoc posterius perspicue falsum, alterum
p. 258. non satis probatum, utrumque levioribus coniecturis innixum est quam ut vetustissimo sanctissimoque patri fides hac in parte derogetur. Commentum est, inquiunt, et affectata calumnia, quod de Origenis lapsu a nonnullis iacitur. Cur ita tandem? Quoniam scriptorum veterum nemo, qui vel pro Origene apologias ediderunt, vel ipsum e contrario scriptis suis oppugnarunt, eius rei meminit. Atqui nos Epiphanium opponimus, quo neque antiquiorem autorem, neque graviorem requirere debemus, qui de Origene velut compertam rem minimeque dubiam illud ipsum retulit. In quo magnopere ponderandum istud est, quoties eiusmodi aliquid proponit Epiphanius, quod ad alicuius etiam alioquin haeretici ac nefarii hominis invidiam ignominiamque pertinet, id si dubiae minimeque constantis famae sit, nonnulla cum excusatione ac titubanter ab illo significari, atque hoc imprimis caveri, ne incerta re commemoranda certam alicui infamiam ac dedecus imponat. Hoc vero loco nullam istiusmodi cautionem adhibuit, sed cum de lapsu et iniecto ture constaret, hoc unum excepit, quod si verum est, ad sublevandum Origenem valet, nonnullorum iactari sermonibus, nequaquam Origenem ipsum tus adolevisse, sed cum eius digitis esset impositum, in subiectum arae forum a gentilibus excussum fuisse. Quod igitur in sacrificium ac maiorem sceleris partem consenserit Origenes, minime dubitavit Epiphanius, utrum expressum hoc ab invito facinus eiusdem manu administratum fuerit, id vero dubitavit. Caeteri qui vel antiquiores Epiphanio, vel illius temporis suppares erant, partim Origenis amore dissimularunt, partim quod ad rem minime faceret, scribendo praetermiserunt. Atque Eusebius quidem, utpote Origenis admirator, consulto ut omitteret, fecisse videtur. Nam nihil eorum tacuit, quae ad illius commendationem, nihil attulit, quod ad minuendam existimationem valeret. Reliqui tam fautores, quam adversarii Origenis, cum de impiis eius dogmatibus atque erroribus in certamen disputationemque venissent, facile contempsere caetera. Ac profecto de eo crimine sileri a sanctissimis viris aequissimum fuit, cuius tantopere illum poenituisse scirent, ne hominis memoriae insultare obtrectarique velle potius quam errores damnare viderentur. De aliis, quorum scripta non extant, pronunciare nonnisi temere possumus. Altera in Annalibus coniectura non plus veritatis, minus etiam probabilitatis habet. Falsissimum enim est intextam hanc Epiphanio laciniam esse, cum neque de stylo ipso dubitari possit, et quibus id argumentis efficitur, levia sint, imo nulla. Epiphanius, inquit, libro de Mensuris ac Ponderibus plane contraria docuit. Scribit enim: *Floruisse Origenem a temporibus Decii usque ad Gallum et Volusianum.* Ubi vox *floruit* non idem est ac *vixit*, sed splendorem ex doctrina quaesitum significat. At si tum lapsus esset Origenes, non illum floruisse diceret Epiphanius. Verum ἀκμάζειν et florere apud chronologos nihil aliud est quam commendari vulgo, et in aliqua propter eruditionem aut virtutem nominis claritate versari. Hanc vero doctrinae famam ac splendorem Origeni neque prior illa idololatriae culpa, quam poenitentia diluerat, eripere debuit, neque posterior tot ac tam multiplicium haereseum infamia potuit opprimere. Deinde falso Decium pro Severo hic usurpatum ab Epiphanio paulo
p. 259. ante docuimus. Secundum haec Augustinus nobis obiicitur, qui cum de Origene

omnia sit ex Epiphanio mutuatus, de turpissimo illo lapsu verbum nullum aspersit. Sed utrum hoc Epiphanii adversus haereses luculentum opus ab Augustino lectum fuerit, propter eas caussas dubitari potest, quae in praefatione, quam operi ipsi praefiximus, ad lectorem pluribus sunt a nobis expositae. Frustra igitur, ut quidem apparet, solicitata est in Annalibus narrationis illius istiusque loci fides, cum nulla ad eam labefactandam satis firma ratio sit allata.

N. II. Ὁ δὲ βουλόμενος εἰς ἐκείνου.] Vulgata est historia illa de secessu Tyrio, deque XXVIII annis ibi transactis ab Origene, cum sacros codices interpretaretur. Quam ex hoc Epiphanii loco et ex lib. de Pond. et Mens. chronologi atque historici transtulerunt. Sed haec vellem isti accuratius expendissent ac cum gestis Origenis et Eusebii lib. VI. contulissent. Non enim dubitamus quin mera fabula sit, idque certis atque evidentibus argumentis possit ostendi. Nam haec in Tyrum profectio contigit, ut testatur Epiphanius, post Origenis lapsum, cum iam presbyter ordinatus esset. Non illud iam repeto, Origenis calamitatem videri ex Epiphanii mente sub Decio collocandam, paucis ante illius obitum annis. Fingamus diu ante contigisse. Duo ex Eusebio certa sunt, Origenem eo tempore presbyterum Caesareae esse factum, quo Zebinus Phileto mortuo Antiochenam sedem obtinuit, cum in Graeciam per Palaestinam iter faceret, quod lib. VI. cap. XVII. narrat. Item post annum Alexandri decimum Caesaream profugientem ibidem diutius haesisse. Apud Eusebium in Chronico Zebenus post Philetum Antiochenus episcopus factus est, anno Alexandri VII., qui est Christi CCXXVIII., cum Origenes annum ageret XLIII. Annus vero decimus Alexandri Christi est CCXXXI., Origenis XLVI., a quo ad eius obitum, qui anno Christi CCLIV. accidit, anni sunt non plures XXIII. Meminit huius secundae in Palaestinam profectionis idem Eusebius in chronico ad annum Antonini XI. Verum ante hoc tempus, hortante Ambrosio, commentarios in sacram scripturam elucubrasse, idque partim Caesareae, partim alibi fecisse, non obscure significat Eusebius cap. XVII. Ubi eodem tempore, quo autore Ambrosio in commentando erat occupatus, proficiscentem illum in Graeciam narrat Caesareae ordinatum esse presbyterum. Quocirca falsum est Origenem totos XXVIII annos Tyri consedisse, ibique commentariorum ingentem illam molem edidisse. Hoc enim Alexandriae, Caesareae, Athenis diversis temporibus egit, uti cap. XVIII. scribit Eusebius. De Tyrio secessu nulla est apud Eusebium quod sciam mentio. Hieron. duntaxat Epist. LV. de Erroribus Orig. ad Pamm. *Centum*, inquit, *quadraginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri:* quod idem in Catalogo Script. Eccl. commemorat. Verisimile est igitur Origenem, cum in Decii persecutione affecta iam aetate lapsus esset, in Palaestinam recessisse ac Tyri mortuum esse.

N. III. Ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς.] Agit de his Origenis editionibus accuratissime libro de Pond. et Mens., ubi quae Exapla et Octapla fuerint exponit. Vide quae ad n. XIX. ibidem observamus.

N. VIII. Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς βούλονται.] Quantum haec vocabula duo γενητὸν p. 260.
et γεννητὸν scribendi pronunciandique affinitate coniuncta sunt, tantum significationis usu ac proprietate distant. Nec est ulla vox, in qua uberiorem cavillandi et calumniandi materiam nacti sint Ariani, ut ex Anomaeorum haeresi infra constabit. Nam γενητὸς *factum* significat, quod creatarum rerum proprium est, γεννητὸν vero *genitum* est, quod filio catholica veritas tribuit.

N. XII. Τῶν Ὠριγένους Ἐπιτομή.] Hic est Methodius ille Olympi Lyciae, deinde Tyri episcopus, qui inter caetera de Resurrectione contra Origenem opus scripsit eximium, et ad extremum novissimae persecutionis, sive, ut alii affir-

mant, sub Decio et Valeriano, in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est. Haec Hieronymus Cat. Vir. Illustr. Socrates lib. vi. cap. 13. quatuor recenset, qui adversus Origenem praecipue stylum exercuerint; quam ipse κακολόγων τετρακτὺν impudenter appellat. Primus est Methodius, secundus Eustathius Antiochenus, tertius Apollinaris, quartus Theophilus. Addit, Methodium postea, veluti palinodia recantata, quem accusarat Origenem commendasse dialogo illo, quem inscripsit Ξενῶνα. Sed Socratis calumniam ac mendacium ex Hieronymo convincit Baronius a. 402. n. 5. Scribit enim ille Apol. i. in Ruff. Eusebium Methodio in vi. libro Apologiae istud exprobrasse. *Quid modo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus?* Quod ab Ariano homine obiici dicit clarissimo et eloquentissimo martyri.

N. xvii. Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ.] Mendosa est haec inscriptio. Neque enim ex ullius Procli disputatione quae sequuntur exscripta sunt, sed ex eiusdem Methodii lucubratione, quam adversus Origenem dialogi more conscripserat. In quo loquentes introduxerat Aglaophontem, Proclum, Auxentium et semetipsum. Vide infra numero xl. Fit et Theophili postea mentio, quod tamen appellativum puto esse non proprium. Quocirca post Origenis verba e Comment. in primum Psalmum adducta, hoc ipso numero deinceps Proclus pro Origene verba facit, unde titulus Πρόκλος ei praefixus erat post τοῦ αὐτοῦ. Nam τοῦ αὐτοῦ ad Methodium pertinet, librarius autem, quod Πρόκλου nomen legisset, auctoris alicuius esse credidit, cum interloquentis personae sit.

Ὑφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα.] Maior hic, ut opinor, hiatus est, quam vulgo codices praeferant. Nam si superiora Procli sunt, ut esse videntur, Origeni patrocinantis, cum sequentia adversus eundem Origenem aperte pugnent, haud pauca desiderari necesse est, quibus Proclus caussam suam explicarit.

N. xviii. Ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν.] Plinius lib. xv. cap. xvii. de oleo: *Existimatur et oleum vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.*

N. xix. Καθάπερ καὶ ἡ σοφία διὰ Σολομῶντος.] Igitur Sapientiae liber Salomoni ab antiquissimo patre tribuitur. Vide et num. xxxv.

Οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον.] Patrum integer hic locus videtur. Sed huius sententiam reddidimus.

N. xxi. Καθάπερ ἐλέχθη, ὦ Ἀθηναγόρα.] Suspicor Methodium scripsisse τῷ
p. 261. Ἀθηναγόρᾳ. Ex Athenagorae, inquit, sententia diabolus spiritus est etc. Quod apud Paulum Leopardum lib. xix. Emend. cap. ix. postea reperimus, qui et Athenagorae ex Orat. pro Christ. verba citat, quae Methodius descripserat: ἐναντίον το περὶ τὴν ὕλην ἔχον πνεῦμα, γενόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθὰ οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ γεγόνασιν ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἴδεσι πιστευσάμενον διοίκησιν. Τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γέγονε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις· ἵνα τὴν μὲν πολυτελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς τῶν ὅλων πρόνοιαν etc. Ex quibus leg. apud Epiphan. γενικὴν pro γενετικὴν. Caetera apud Leopard. vide.

Ὥσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν.] Fuit haec vetustissimorum patrum fere omnium sententia, filios illos dei, qui Gen. vi. filias hominum adamasse dicuntur, angelos fuisse. Vide Iustinum Apolog. i. qui daemones ab illis progenitos asserit. Sed et Clem. Alex. Strom. iii. ob intemperantiam ac libidinem excidisse coelo putat. Item Tertull. de Virg., vel Lactant. etc. Nam corporeos esse plerique persuasum habuerunt. Ut inter caeteros Augustinus, qui lib. ii. de Trin. cap. vii. angelos scribit corpus suum, cui non subduntur, sed subditum regunt, in varias mutare species.

N. xxxii. Ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον.] Hic perspicue post iudicium homines terram habitaturos asserit, non ut Chiliastae ad aliquot duntaxat saecula, sic ut interim suprema illa felicitate, hoc est aspectu dei carerent, verum ut et perpetuo in terra degerent, et summa nihilominus illis ac perfecta beatitate fruerentur.

N. xxxv. Ἔπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητή.] Corr. παθητή.

N. xxxviii. Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι οὐκ ἀεί.] Desunt nonnulla. Ac forte ita rescribendum ὅτι ἀεὶ διαλαμβάνει σκοτεινῶς.

N. xl. Λοιπὸν τοῦ Μεθοδίου.] Hactenus Proclus. Deinceps Methodii partes sunt, qui adversus Origenem disserit, cuius patrocinium a Proclo susceptum paulo post indicat. Verum si Procli est ea disputatio, quae a num. xvii. ad hunc usque pertexitur, non video quemadmodum Origenis caussam defendat, cum eius dogma validissime refellat et resurrectionem corporum affirmet. Sed neque Methodii consequens refutatio ad antecedentem Procli sermonem pertinet, et Aglaophontis orationem convincit, quae nulla hic extat. Hic igitur haereo. Atque aut transposita aut omissa pleraque istic fuisse verisimile est. Quae, si Methodii liber extaret, discerni emendarique possent.

N. xlv. Λέλυται καὶ τὸ εἶναι.] Expuncta vocula εἶναι utcunque sententia cohaerebit.

N. xlvii. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ὑποτίθεται.] Methodius ita de apostoli raptu sentit, ut in coelum primo, tum in paradisum terrenum sit evectus, quod uberius declarat.

N. lvii. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως.] Praeclara et catholica apostolici illius dicti sententia, quam Methodius exponit, et adversus hodiernae haeresis inscitiam atque improbitatem observanda diligenter, qui concupiscentiam, et quae ex illius contagione invitis nobis obrepunt, vere esse peccata definiunt, quo nomine non iam καθαροὺς, sed ἀκαθάρτους et impurissimos se esse merito profitentur.

N. lxiii. Ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου.] Notabis Methodium alio nomine di- p. 262.
ctum Eubulium.

Πάντως που καὶ ἔπη τοσαῦτα.] Ἔπη sunt verba, non versus.

Εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὃ περὶ σοῦ ᾄδεται.] Hic ille locus est, ex quo Ruffinus Origenis adamator, et ab Hieronymo atque Epiphanio ob id alienus, asserebat Epiphanium iactasse vi librorum milia ab Origene conscripta se legisse. Quod nugacissimi ac vanissimi hominis commentum refellit Hieronymus Apol. ii. in eundem. Nusquam enim aut de librorum numero affirmavit Epiphanius, aut totidem a se lectos confirmavit. Addit Hieron. de Origenis scriptis Eusebii testimonium.

N. lxix. Καὶ διαιρεῖν εἰς δώδεκα ὁδούς.] Cum rubrum mare traiecerunt Iudaei, totidem impressas vias, quot erant tribus, Hebraeorum traditio est, quam Origenes memorat, Homil. v. in Exodum, et Kimchius in Psal. cxxxvi.

N. lxx. Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης.] Corr. ὡς καὶ κάλλιον ὁ μακαρίτης.

Ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπίχειρα.] Forte τὰ ἐπὶ χεῖρα, haec quae prae manibus habemus ac de quibus agimus.

N. lxxi. Καὶ Σολομὼν ἐν Παροιμίαις.] Longius arcessita haec loci huius interpretatio et ad Graecam editionem accommodata. Nam Hebraea nullam sententiae illius significationem praeferunt. Hortatur sapiens, ut rusticae rei et agriculturae diligens habeatur ratio.

Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι.] Μυωξοῦ meminit in Ancorato.

AD HAERESIM LXV., PAULI SAMOSATENI.

N. I. Ἐν ἡμέραις Αὐρηλιανοῦ.] Imo vero sub Gallieno post Demetriani obitum. Eusebius lib. VII. Histor. cap. XXII. Imposuit Epiphanio quod sub Aureliano damnatus et episcopatu deiectus est; adeoque Aureliani decreto, quod Christiani antistites impetrarunt. Sed episcopatum aliquot annis ante ceperat.

Τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρτέμωνος.] Meminit Eusebius lib. v. cap. XXVII. Niceph. lib. IV. cap. XX. Vide Aug. in haeresi Paulianorum.

Ὥςπερ ἀμέλει καὶ ὁ Σαβέλλιος.] Novati nomen perperam irrepsit. Nam Novatiani, quod trinitatem attinet, nihil a catholicis dissenserunt, ut in Annalibus docuit Baron. a. 265.

N. II. Τἀληθῆ δέ, ὅτι οὔτε περιτομήν.] Frustra igitur in eius haeresi Philastrius circumcisionem illum docuisse confirmat, quod neque Augustinus, neque synodica illa Antiocheni concilii, quod adversus eundem celebratum est, nec alius quisquam prodidit.

N. IV. Ὡς δὲ οἱ ἄλλοι ἐκδόται.] Paululum diversa sunt veterum interpretum verba, quae in variis Bibliorum lectionibus circunferuntur. Nam ex Aquilae editione ita concipitur: ἀπὸ μήτρας ἐξωρθρισμένου σοι δρόσος παιδιότητός σου. E Symmacho vero: ὡς κατ' ὄρθρον σοι δρόσος ἡ νεότης σου. Ex quinta denique: ἐκ μήτρας ἐπὶ ὄρθρου σοι δρόσος ἡ νεότης σου. LXX ad sensum potius, quam ad verba respexerunt. Quam autem variae tam nostrorum quam Rabinorum sint de eo
p. 263. loco sententiae, ex illorum commentariis repetere licet. Hebraea ita hodie concipiuntur מרחם משחר לך טל ילדתך hoc est, ex utero, ante auroram, vel, ab aurora, tibi ros nativitatis tuae. LXX legerunt ילדתיך *genui te*. Hinc apud Epiphanium pro ἐλελδέχεθ fortasse substituendum est ἐελεδέθεχ; ut in Hexaplis Octaplisve colon illud repraesentabat, in quo Hebraica Graecis characteribus scripta legebantur. Iam illud λακτελ Epiphanius vertit καὶ πρὸ τῆς δρόσου παιδίον. Quae sunt duo ac diversa vocis eiusdem glossemata. טל rorem significat. טלי vel טאלי vel טליא puerum et infantem, sed Chaldaice, non Hebraice. Quare nihil ad hunc locum posterior ista notio pertinet.

N. V. Λέξεις δ' ἄν τις ἐδείξας.] Angelos ante mundi procreationem a deo factos esse plerique veterum patrum, praesertim Graecorum, arbitrati sunt; et inter caeteros Gregorius Nazianzenus Orat. XXXVIII. Quam sententiam theologi quidam temerariam, et hoc tempore etiam haereticam pronunciare non sunt veriti. In quibus prudentiam ac moderationem merito desiderat Vasquez in I Par. disp. 224.: ubi validissime demonstrat nec erroris damnandam illam esse, neque ab ecclesia reiectam; tametsi longe sit altera probabilior, quae angelos negat ante coeli creationem esse productos, quod Epiphanius amplectitur.

Ἀποστελῆς γάρ, φησί.] Nimis otiose locum hunc e Psalmo 147. ad dei verbum retulit. In quo nequaquam audiendus est.

N. VIII. Οὐδὲ ταυτοούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος.] Difficile est ταυτοούσιον Latine sic exprimere, ut ab eo quod est ὁμοούσιον distinguas. Significat autem essentiam ac substantiam ita penitus eandem, ut ne personarum quidem discrimen admittat.

AD HAERSIM LXVI., MANICHAEORUM.

N. I. Διά τινα Οὐέτρανον.] Veteranum Acuam appellat, hoc est qui militia defunctus legitimam missionem impetrasset.

Ἐπονομάσας δὲ ἑαυτῷ τὸ τοῦ Μάνη.] Elias in Thisbi mirum esse scribit, quod cum Iudaei מינין vocent haereticos, in Graecorum commentariis scriptum sit haereticum quendam extitisse, qui Manes diceretur, eiusque sectatores מינין.

Ὃς καὶ αὐτὸς δοῦλος ὑπῆρχε Σκυθιανοῦ.] Errat itaque Theodoretus, qui Manen cum Scythiano confundit, ut et Suidas, cum tanto ante Scythianus extiterit.

Ὁ μὲν εἰς ἐπὶ τὴν Αἰλάν.] Lib. III. Reg. cap. IX., 26. Classem quoque fecit Rex Salomon in Asion-gaber, quae est iuxta Aelath in litore maris rubri in terra Idumaeae. LXX. Αἰλὰθ, non Αἰλών. Iosephus lib. VIII. cap. VI. Asiongaber ait Berenicen vocari, haud procul Elana urbe. Sed hallucinatus est, ut opinor, Iosephus. Nam Asion-gaber in Idumaea ponitur. Berenice vero a Ptolemaeo in Africa ipsa, longe superior, ac Thebaidem ex adverso respiciens, quod Epiphanii descriptioni congruit, qui Berenicen tertium Rubri maris portum enumerat.

N. II. Εἰς Ὑψιλὴν πόλιν.] Stephanus Ὕψηλις κώμη Αἰγύπτου.

Καὶ βίβλους τέσσαρας.] Apud Suidam IV librorum istorum autor fuisse dicitur p. 264.
Terebinthus, sive Buddas, quorum etiam ordo aliter instituitur. Nam primus mysteriorum, secundus evangelii, tertius thesauri, quartus capitum.

N. III. Περὶ τοῖς χρόνοις τῶν ἀποστόλων.] Commode istud accipiendum est, ut apostolorum tempora vocet, quae illis proxima sunt. Nam ut apostolos viderit Scythianus nequaquam procedit, uti postea constabit, cum de Manichaei tempore disputabitur.

N. XI. Ἠρέμα πῶς ἐν ᾧ ἑαυτῷ.] Corr. ἠρέμα πως· ἐν ᾧ etc.

N. XII. Διὸ αὐτοὶ οἱ Μανιχαῖοι.] Verti potest: *Ob id Manichaei super arundines cubant*. Nam *Mattarii* propterea dicti, quod in mattis dormirent. Aug. v. con. Faustum Manich.

Θωμᾶς δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν.] Corrigendum ex Theodoreto videri possit ἐπὶ τὴν Ἰνδίαν. Nam ut Christum imitaretur, cognominem illius apostolo discipulum in Indiam allegavit. Verum etiam infra n. XXXI. Thomam istum pseudoapostolum in Syriam destinatum scribit.

Ἔλεγε δὴ ἑαυτὸν ὁ Μάνης.] Imo et Christum seipsum esse dixit. Theodor.

N. XX. Ἰάκωβος ξύλῳ πληγείς.] Hierosolymitanorum antistitum cathalogus iste ex Eusebii Chronico et Historia descriptus est. quem et Alexandrinum Chronicon et Nicephori perinde Chronicon exhibet. Ex quibus omnibus, hoc est ex Eusebianis fontibus emendandus est Epiphanii laterculus, velut cum tertium numerat Iudam, qui ab Eusebio et caeteris Iustus appellatur. Item IV. Zacharias ab Epiphanio ab aliis Zachaeus vocatur. Sunt et alia quaedam in nota temporum ab Epiphanio, vel potius a librario, commissa, quae ut accuratius disquirantur. Primum e Nicephoro eundem illum catalogum cum singulorum antistitum annis exscribemus, ut et Nicephorum eadem opera castigemus.

INDICULUS HIEROSOLYMITANORUM ANTISTITUM.

	Episcopi.	Anni, quibus sederunt.
I	Iacobus Domini Frater	XXVI
II	Symaeon Cleophae F.	XXIII
III	Iustus	VI
IV	Zacharias	IV
V	Tobias	IV
VI	Beniamin	II

		Episcopi.	Anni, quibus sederunt.
	VII	Ioannes	II
	VIII	Matthaeus	II
	IX	Philippus	I
	X	Seneca	IV
	XI	Iustus	IV
	XII	Levi	II
	XIII	Ephraim	II
p. 265.	XIV	Ioseph	II
	XV	Iudas	II
	XVI	Marcus	VIII
	XVII	Cassianus	VIII
	XVIII	Publius	V
	XIX	Maximus	IV
	XX	Iulianus	II
	XXI	Gaianus	III
	XXII	Symmachus	II
	XXIII	Caius	III
	XXIV	Iulianus	IV
	XXV	Elias	II
	XXVI	Capito	IV
	XXVII	Maximus	IV
	XXVIII	Antoninus	V
	XXIX	Valens	III
	XXX	Dulichianus	II
	XXXI	Narcissus	IV
	XXXII	Dius	VIII
	XXXIII	Germanio	IV
	XXXIV	Gordias	V
	XXXV	Narcissus secundus martyr	X
	XXXVI	Alexander martyr	XV
	XXXVII	Mazabanes	IX
	XXXVIII	Hymenaeus	XXIII
	XXXIX	Zabdas	X
	XL	Hermon	IX
	XLI	Macarius	XX
	XLII	Maximianus	VI
	XLIII	Cyrillus, quo ab Arianis pulso, substituti sunt tres	
		Arsenius	
		Heraclius	
		Hilarius	
		Secundum quos iterum Cyrillus restitutus in II. synodo sub Gratiano	

Haec Nicephori Chronicon. At Eusebius lib. IV. cap. V. et in Chron. negat con-
stare, quot annis Hierosolymis episcopus quisque sederit. Illud extra contro- p. 266.
versiam esse, brevi admodum tempore praefuisse, adeo ut ad postremam Iudaeo-
rum subsidionem, quae sub Adriano contigit, episcopi fuerint omnino XV. Itaque
unde singulorum annos expiscatus sit Nicephorus, divinare non possum. Pes-
sime tamen conceptos esse non dubium est. Imprimis Iacobo annos tribuit XXVI,
Symeoni XXIII, quod utrunque falsum. Iacobum eodem anno, quo Christus in
coelum ascendit, ordinatum Hierosolymorum episcopum docet Eusebius in Chro-
nico. Neque enim verum est, quod Alexandrinum asserit, tum a Petro ordinatum
esse, cum is Romam proficisceretur. Occisus est autem anno Neronis VII. testi-
bus eodem Eusebio et Hieronymo in Script. Eccles. Longe enim aberrat Alexandr.
Chron. quod Vespasiani I. Indict. XI. Galba et Tito Ruffino coss. Iacobi necem
consignat p. 581. Iam vero si, ut antea pluribus declaratum est, passio Domini
in annum Iulianum LXXVI. congruat, Neronis vero VII. Iuliano CV. Dionysiano LX.
inierit, Iacobus XXX plus minus annis pontificatum tenuit. Symeon porro cum
ab Eusebio in Chronico Traiani X. in crucem actus dicatur, hoc est Christi CVII.,
annos solidos XLVII exegit in episcopatu. Insequentes vero V. pontifices ad an-
num Traiani XIX. non amplius X annis praefuerunt, si verum scripsit Epiphanius.
Nam XVIII annos illis attribuit in Chronico Nicephorus. Secundum quos octo e
circuncisione reliqui sunt episcopi ad extremam usque Iudaeorum cladem, quae
Adriani XVIII. ab Eusebio ponitur. Atqui XVIII. Adriani iniit anno Christi CXXXV.
Ergo episcopi illi VIII non ultra XX annos sedem illam obtinuerunt. Sed mendo-
sus est Epiphanii locus; in quo scriptum est μέχρι ἑνδεκάτου Ἀντωνίου. Ubi pri-
mum pro Ἀντωνίου Ἀδριανοῦ substituendum. Tum ἐννεακαιδεκάτου pro ἑνδεκάτου.
Eusebius enim, ex quo ista transtulit Epiphanius, anno Adriani XIX. Marcum
post XV Iudaicae stirpis antistites primum e gentibus Hierosolymitanam eccle-
siam rexisse scribit. Sed illud Epiphanio caussam attulisse videtur erroris; quod
idem Eusebius lib. IV. Hist. cap. V. cum Hierosolymitanos omnes episcopos re-
censuisset, subinde Adriani XII. annum commemorat, quo Xysto defuncto Tele-
sphorus successit. Unde collegit superiora ad annum XI. pertinere. Sequuntur
episcopi V quos ad X. Antonini Pii pertexit Epiph. At Eusebii Chronicon solum
Marcum ad annum usque Antonini XIX. perducit, quo demum Cassianum sufficit.
Qua ratione XXII annos Marcum oportet sedisse. Praeterea inter Iulianum et
Capitonem Eusebius et Nicephorus Eliam ponunt, quem praetermisit Epiphanius.
De Narcisso, eiusque admirabili sanctitate vide quae Eusebius lib. VI. prodidit.

Ὁμοῦ ἀπὸ ἀναλήψεως Χριστοῦ.] Manichaeorum origo diligenter est in Fastis
adnotata, velut insignis quaedam labes Christiani nominis ac calamitas. Sed de
anno ac tempore scriptores mirifice dissentiunt. Epiphanius noster πλατυκῶς
Aureliani et Probi temporibus emersisse scribit. Quae enim ab ascensione Christi
temporis ratio ponitur, mendosissima est et subinde castiganda. Supra num. I.
in IV. Aureliani imp. annum coniecerat. In lib. vero de Pond. et Mens. anno IX.
Gallieni tribuit. Eusebius in Chron. anno II. Probi, Olymp. CCLXIV. anno secundo,
Antiochenorum CCCXXV., prodiisse Manichaeorum haeresin notat, et aeras aliquot
civitatum adiicit; quibus Christi annus CCLXXVIII. adscribitur. Leo Magnus Ho-
mil. II. de Pentecoste: *Manichaeus ergo magister falsitatis diabolicae et conditor
superstitionis obscoenae, eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem* p. 267.
*domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore Paulino-
que consule.* Obscurissima sunt Aureliani, Probi, iisque proximorum imperato-
rum tempora, summa Consularium Fastorum varietas, nec in annis ac consula-

		Episcopi.	Anni, quibus sederunt.
	VII	Ioannes	II
	VIII	Matthaeus	II
	IX	Philippus	I
	X	Seneca	IV
	XI	Iustus	IV
	XII	Levi	II
	XIII	Ephraim	II
p. 265.	XIV	Ioseph	II
	XV	Iudas	II
	XVI	Marcus	VIII
	XVII	Cassianus	VIII
	XVIII	Publius	V
	XIX	Maximus	IV
	XX	Iulianus	II
	XXI	Gaianus	III
	XXII	Symmachus	II
	XXIII	Caius	III
	XXIV	Iulianus	IV
	XXV	Elias	II
	XXVI	Capito	IV
	XXVII	Maximus	IV
	XXVIII	Antoninus	V
	XXIX	Valens	III
	XXX	Dulichianus	II
	XXXI	Narcissus	IV
	XXXII	Dius	VIII
	XXXIII	Germanio	IV
	XXXIV	Gordias	V
	XXXV	Narcissus secundus martyr	X
	XXXVI	Alexander martyr	XV
	XXXVII	Mazabanes	IX
	XXXVIII	Hymenaeus	XXIII
	XXXIX	Zabdas	X
	XL	Hermon	IX
	XLI	Macarius	XX
	XLII	Maximianus	VI
	XLIII	Cyrillus, quo ab Arianis pulso, substituti sunt tres	
		Arsenius	
		Heraclius	
		Hilarius	
		Secundum quos iterum Cyrillus restitutus in II. synodo sub Gratiano	

Haec Nicephori Chronicon. At Eusebius lib. IV. cap. V. et in Chron. negat con-
stare, quot annis Hierosolymis episcopus quisque sederit. Illud extra contro- p. 266.
versiam esse, brevi admodum tempore praefuisse, adeo ut ad postremam Iudaeo-
rum subsidionem, quae sub Adriano contigit, episcopi fuerint omnino XV. Itaque
unde singulorum annos expiscatus sit Nicephorus, divinare non possum. Pes-
sime tamen conceptos esse non dubium est. Imprimis Iacobo annos tribuit XXVI,
Symeoni XXIII, quod utrunque falsum. Iacobum eodem anno, quo Christus in
coelum ascendit, ordinatum Hierosolymorum episcopum docet Eusebius in Chro-
nico. Neque enim verum est, quod Alexandrinum asserit, tum a Petro ordinatum
esse, cum is Romam proficisceretur. Occisus est autem anno Neronis VII. testi-
bus eodem Eusebio et Hieronymo in Script. Eccles. Longe enim aberrat Alexandr.
Chron. quod Vespasiani I. Indict. XI. Galba et Tito Ruffino coss. Iacobi necem
consignat p. 581. Iam vero si, ut antea pluribus declaratum est, passio Domini
in annum Iulianum LXXVI. congruat, Neronis vero VII. Iuliano CV. Dionysiano LX.
inierit, Iacobus XXX plus minus annis pontificatum tenuit. Symeon porro cum
ab Eusebio in Chronico Traiani X. in crucem actus dicatur, hoc est Christi CVII.,
annos solidos XLVII exegit in episcopatu. Insequentes vero V. pontifices ad an-
num Traiani XIX. non amplius X annis praefuerunt, si verum scripsit Epiphanius.
Nam XVIII annos illis attribuit in Chronico Nicephorus. Secundum quos octo e
circuncisione reliqui sunt episcopi ad extremam usque Iudaeorum cladem, quae
Adriani XVIII. ab Eusebio ponitur. Atqui XVIII. Adriani iniit anno Christi CXXXV.
Ergo episcopi illi VIII non ultra XX annos sedem illam obtinuerunt. Sed mendo-
sus est Epiphanii locus; in quo scriptum est μέχρι ἑνδεκάτου Ἀντωνίου. Ubi pri-
mum pro Ἀντωνίου Ἀδριανοῦ substituendum. Tum ἐννεακαιδεκάτου pro ἑνδεκάτου.
Eusebius enim, ex quo ista transtulit Epiphanius, anno Adriani XIX. Marcum
post XV Iudaicae stirpis antistites primum e gentibus Hierosolymitanam eccle-
siam rexisse scribit. Sed illud Epiphanio caussam attulisse videtur erroris; quod
idem Eusebius lib. IV. Hist. cap. V. cum Hierosolymitanos omnes episcopos re-
censuisset, subinde Adriani XII. annum commemorat, quo Xysto defuncto Tele-
sphorus successit. Unde collegit superiora ad annum XI. pertinere. Sequuntur
episcopi V quos ad X. Antonini Pii pertexit Epiph. At Eusebii Chronicon solum
Marcum ad annum usque Antonini XIX. perducit, quo demum Cassianum sufficit.
Qua ratione XXII annos Marcum oportet sedisse. Praeterea inter Iulianum et
Capitonem Eusebius et Nicephorus Eliam ponunt, quem praetermisit Epiphanius.
De Narcisso, eiusque admirabili sanctitate vide quae Eusebius lib. VI. prodidit.

Ὁμοῦ ἀπὸ ἀναλήψεως Χριστοῦ.] Manichaeorum origo diligenter est in Fastis
adnotata, velut insignis quaedam labes Christiani nominis ac calamitas. Sed de
anno ac tempore scriptores mirifice dissentiunt. Epiphanius noster πλατυκῶς
Aureliani et Probi temporibus emersisse scribit. Quae enim ab ascensione Christi
temporis ratio ponitur, mendosissima est et subinde castiganda. Supra num. I.
in IV. Aureliani imp. annum coniecerat. In lib. vero de Pond. et Mens. anno IX.
Gallieni tribuit. Eusebius in Chron. anno II. Probi, Olymp. CCLXIV. anno secundo,
Antiochenorum CCCXXV., prodiisse Manichaeorum haeresin notat, et aeras aliquot
civitatum adiicit; quibus Christi annus CCLXXVIII. adscribitur. Leo Magnus Ho-
mil. II. de Pentecoste: *Manichaeus ergo magister falsitatis diabolicae et conditor*
superstitionis obscoenae, eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem p. 267.
domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore Paulino-
que consule. Obscurissima sunt Aureliani, Probi, iisque proximorum imperato-
rum tempora, summa Consularium Fastorum varietas, nec in annis ac consula-

tibus digerendis quisquam unus cum altero consentit. Itaque perplexum et intricatum totum istud negotium est. Probum ac Paulinum coss. Cassiodorus Aurelio ac Marcellino coss. subiicit. Fasti Siculi post Aurelianum ac Marcellinum Tacitum et Aemilianum collocant, quibus Probum Paulinumque subtexunt; quos posteriores Onufrius iniuria praetermisit suffectosque credidit. Nam pro ordinariis in omnibus Fastis agnoscuntur. Sed si ante Tacitum II. et Aemilianum ponantur, ad Aureliani imperium, non Probi, pertinebunt. Ideoque in Annalibus Ecclesiasticis cum Aureliani VII. componuntur, anno Christi 277. Etenim post Aurelianum Tacitus sequitur, qui nonnisi mensibus VI. imperium tenuit. Secundum quem creatus est Probus. Quod si post Tacitum et Aemilianum Probus ac Paulinus substituantur, iam istis coss. Probus imperator annum Imperii secundum inierit; quod Eusebii Chronologiae consentaneum est, qui anno Probi II. Manichaeorum originem assignat. Quod fortasse verius est. Sed in Onufrii Fastis duo in Probi imperatoris annis omissa sunt paria coss., quanquam in superioribus annis unum compensaverat. Ita uno duntaxat anno sublato, cum aera Dionysiana conciliatur, quod plerique Fasti expunctis duobus consulatibus obtinent. De quo alias opportunius. Quam absurde de initio Probi imperatoris Emendat. Temp. lib. V. disputet Scaliger, suo loco discutietur.

Ad Manichaeum, sive Manetem, quod attinet, variae sub idem fere tempus eruptiones monstri illius fuerunt, et insignibus alicuius facinoris notis celebratae. Quae caussa fuit, cur non iisdem imperatoribus atque coss. haeresis istius origo mandaretur. In annis Christi longius abhorrent Epiphanius et Leo M. Probus enim ac Paulinus coss. incidunt in annum fere Christi 277. in aera Dionysiana; quo ex numero XXXI annis deductis 246 anni reliqui sunt ab ascensione domini, totidem scilicet, quot ex aliorum sententia posteriore in numero ponit Epiphanius. Prioris autem epocha non ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως, sed ἀπὸ τῆς συλλήψεως, vel γενέσεως arcessenda videtur. Denique apud Leonem pro CCLX. legendum CCXL. Nam rotundus hic numerus est a Christi ascensione deductus. Caeterum ex hac Epiphanii putatione non mediocriter id, quod supra plenius ostendimus, astruitur, Christi domini passionem et ascensionem in Iulianum LXXVI. incurrere.

Καὶ ἀπὸ τότε, καὶ ἕως δεῦρο.] In chronico Nicephori pro Bazas, Zabdas legitur. Item pro Maximo, Maximianus; perperam. Maximo Cyrillus successit, quo ab Arianis extruso (ait Nicephorus) tres eius loco ordine subrogati, Arsenius, Heraclius, Hilarius. Postea Cyrillus in sedem restitutus secundae synodo interfuit Gratiano imperante. Haec Nicephorus. Hieron. in supplemento Cyrillos IV enumerat post Maximum. Aliis unum per ea tempora Cyrillum fuisse placuit. De quo consulendi Annales Baroniani a. CCCLI. Agitur et de Cyrillo haer. LXXIII.

p. 268. Βασιλεῖς δὲ οἱ καθεξῆς.] Probum imperatorem praetermisit hic Epiphanius, an librarius, quem lib. de Pond. recenset, eique annos sex et menses duos attribuit; Aureliano vero annos V menses VI, quot Eusebii chronicon numerat. De qua re suo loco videbimus. Ita Aureliani quarto, Probo et Paulino coss. Manichaeorum haeresis emersit.

Ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Μάνη.] Annus hic, quo haec commentabatur Epiphanius, Christi est CCCLXXVI. Valente imper. V. et Valentiniano Iuniore II. coss. cum superiore anno mortuus esset Valentinianus senior, post consulatum Gratiani III. et Equitii. Mortuus est enim Novemb. XVII. expletis in imperio annis XII minus C diebus. Quare castigandus Socrates, qui annos XIII imperasse scribit, quod nequaquam procedit. Nam coepit anno CCCLXIV. post bisextum. Itaque annus aerae Dionysianae CCCLXXVI. Valentis est XIII., Gratiani vero IX. exiens,

qui imperator a patre renunciatus est anno CCCLXVII., ut initio huius operis adnotavimus ex Socrate. At Valentinianus iunior VI. post patris obitum die imperator a militibus est salutatus, eodem autore Socrate, nec non et Ammiano lib. XXX. Cum adversus hanc haeresin scriberet, tertium iam annum in hoc opere versabatur Epiphanius. Quippe anno CCCLXXIV. scribere est aggressus, ut in praefatione docuit. Sed ab ortu Manichaeorum ad hunc ipsum annum mendosissime numerantur anni LXXVII, pro quibus annos CVII rescribendos in margine censuimus. Pendet ea numerandi ratio ex imperatorum annis, de quibus, maximeque superioribus, summa est, ut ante monuimus, annalium discrepantia; de qua alio in loco statuemus. Interim si Aureliano V duntaxat annos cum mensibus aliquot arrogemus, atque illius anno IV. Manes prodierit, Probo et Paulino coss. esto annus iste Christi CCLXV. Hinc igitur ad CCCLXXVI anni numerantur CII. Quos ita ex Epiphanii mente partim hoc ipso loco, partim lib. de Pond. dispensare possumus. Aurelianus post eum annum, quo primum Manes exstitit, vixit annum I, menses VI, Tacitus m. VI, Probus a. VI, m. IV, Carus cum filiis a. II, Diocletianus a. XX, Constantinus a. XXXII. Colliguntur ab anno IV. Aureliani ad Constantini obitum anni LXIII. Obiit Constantinus ex omnium sententia anno CCCXXXVII. A quo ad annum CCCLXXVI. reliqui sunt XXXIX, qui ad LXIII adiuncti summam conficiunt annorum CII.

N. XXI. Ἤδη δὲ ἀνδράσι μεγάλοις.] Theodoretus scriptores, qui adversus Manichaeorum sectam commentarios ediderunt, recenset istos, Titum Bostrenorum episcopum, Diodorum Tarsensem, Georgium Laodicenum Arianum, Eusebium Phoenicem (hoc est Emesenum). Quod ad Eusebium Caesariensem attinet, Socrates lib. I. cap. XVII. scribit ieiune admodum in Ecclesiastica Historia Manichaeorum ab illo mentionem esse factam. Qua de causa totam eius historiam ex Archelai scriptis uberius exponit. Quare praecipuo aliquo libro haeresin istam oppugnasse videtur Eusebius. Sed quod Origenem adversus Manichaeos elucubrasse aliquid Epiphanius affirmat, temporis ratione ipsa refellitur. Mortuus p. 269.
enim est Origenes annis fere XX antequam Manichaeorum superstitio in lucem emergeret. Siquidem grassante Severi persecutione, anno eius imperii X., qui est aerae Dionysianae CCII., aetatis annum exegerat XVII., ut Eusebius asserit lib. VI. cap. III. Obiit vero anno aetatis LXIX. imperante Gallo, eodem autore lib. VII. cap. I. Additis igitur annis LII, ut LXIX impleantur, mortuus est aerae communis anno CCLIV., diu ante Manichaeae factionis ortum.

N. XXII. Εἰ δὲ ἐκ φύσεως, καὶ κατὰ συνήθειαν.] Terrae motus naturalibus ex caussis oriri nimis ἰδιωτικῶς negare videtur. Quod et apud Philastrium legimus.

N. XXIII. Ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τῆς κοσμοποιΐας.] Quo anno post orbem conditum Abelum Adamus genuerit, Moyses tacuit. Hic anno centesimo necatus dicitur, cum aetatis ageret XXX. Unde LXX. circiter anno natum oportuit. Sed haec mera divinatio est. Porro ἑκατοστὸν pro ἕκαστον emendandum esse nemo non videt.

N. XXV. Ἀρχὴ τῶν τοῦ Μάνεντος.] Primus portentosae illius haeresis oppugnator, ob idque singulari laude dignus, Archelaus extitit, qui habitam a se cum impostore disputationem in commentarium redegit omniaque nefariae superstitionis arcana patefecit. Ex hac Archelai collatione caeteri deinceps hauserunt omnes, qui haeretici illius historiam ac dogmata scriptis prodiderunt. Meminit Archelai in Scriptoribus Eccles. Hieronymus.

N. XXVII. Ὁμοῦ καὶ ὁ θερισμὸς ἄρχων.] Fort. θεριστής.

N. XXVIII. Εἴ τις λούεται εἰς τὸ ὕδωρ.] Corr. εἴ τις λούεται, εἰς τὸ ὕδωρ: *Si quis lavat, in aquam suam constringit animam.*

N. xxx. Ἐνετείλατο δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς.] De Manichaeorum Audientibus et Electis agit pluribus in locis Augustinus, praesertim contra Faustum. Item Epist. lxxiv.

N. xxxiii. Εἶτα πάλιν ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη.] Levicule hic hallucinatur. Etenim Marcus cap. v., 1. τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν appellat, Matth. Γεργεσηνῶν. Lucas cap. viii., 26. Γαδαρηνῶν. Latinus interpres ubique Gerasenorum. Gerasa et Gadara aliis oppida duo; aliis unum et idem fuisse videtur. Vide Iansenium cap. xxx. Concord. A quibus transamnana quaedam regio nomen accepit.

N. xl. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ματθαῖος.] Chrysost. Hom. xxix. in Matth. duos Evangelistas ita conciliat, ut Lucas eum tantummodo commemoraverit, qui ab molestiori esset daemone correptus.

N. xlviii. Φαύλων δὲ χωρίων.] Depravata ista sunt; nisi forte μετάστασιν τῶν χωρίων dixit pro εἰς τὰ χωρία.

N. l. Ὅπερ κατήντα εἰς πενταχιλιοστόν.] Si Christus anno aetatis xxx. baptizatus est, isque a mundi conditu fuerit vm dix annus, natus erit ex Epihanii sententia anno mundi vm cdlxxx. Varias ex lxx seniorum ratiociniis annorum summas ab orbe condito collectas fuisse Graeci demonstrant. Nam praeter hanc Epiphanii Martyrologium Romanum aliam instituit, secundum quam ad Christi natalem anni numerantur 5199. Praeter hanc tres alias in usu esse reperimus. Prima est quae Christum anno 5493. vel 5494. natum putat, quae a nonnullis Antiochena nominatur. Secunda, quae Christi nativitatem in annum 5500. coniicit, quam Aethiopicam appellant. Tertiae, quae et omnium celeberrima est et
p. 270. usitatissima, ab orbis initio ad Christi natalem annos putat 5509. De iis alias uberius disseremus.

N. lxxvi. Φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Μάνης.] Fort. ᾔδειν τοὺς ἡμετέρους, ut sequentia persuadent.

N. lxxxii. Ὑπὲρ τὸ μέτρον τῶν ἓξ σταδίων.] Hieronymus Epist. xv. ad Algasiam Qu. x. iter sabbati ex Hebraeorum traditione duobus pedum milibus definit. Hebraei vero magistri duo cubitorum milia constituunt, quod et certius videtur. Nam ita docet Elias in Thisbi vocabulo תחום. Cuius moduli definitio ex cap. Exod. xix., 12., et potissimum ex Iosue iii. com. 4. petitur. Ut nimirum eo sabbati die liceret accedere, ut interpretatur R. Selomoh. Iam cubitus ex Vitruvio lib. iii. cap. i. sesquipede constat, sive palmis vi, hoc est digitis xxiv. Herodotus in Clio stadium vi esse iugerum scribit, id est ὀργυιῶν centum, ὀργυιὰν pedum vi, sive cubitorum iv. Ex quo sequitur in stadio pedes esse dc. Unde mm cubitorum, sive pedum mmm, stadiis v respondent, quantum inter Hierosolyma et Oliveti montem intervallum fuit, ut Iosephus lib. xx. cap. vi. testatur. Ideo Act. cap. i. com. 12. sabbati iter appellatur. Apud Columellam paulo maior est mensura stadii. Nam lib. v. cap. vii. actum definit pedum esse cxx, iugerum vero duos actus continere, et esse pedum cxl, semiiugerum autem a Gallis *arepennem* vocari, stadium denique passus habere cxxv, hoc est pedes dcxxv. Passus enim quinis pedibus constat. Unde mille passus pedes habent vm. Gregorius vero Turonensis lib. i. Hist. cap. vi. arepennes uni stadio tribuit v. Qua ratione in arepennem lxxx imputandi sunt cubiti, sive pedes cxx, quot a Colum. tribuuntur. Ita quinta parte maior erit arepennis Herodoti plethro, quod iugerum plerique vertunt. Sed de πλέθρου varietate totaque hac metiendi ratione pluribus agere, neque otii nostri est, nec instituti.

N. lxxxiv. Νῶε γὰρ σωθεὶς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ.] Historiam hanc et orbis partitionem exponit in Ancorato pluribus, a num. civ. Rhinocorura cur Hebraice נחל Neel appellari putet Epiphanius, lxx Interpretes fecerunt, qui Esa. xxvii., 12.

quod scriptum est עד נחל מצרים ad torrentem Aegypti, verterunt ἕως Ῥινοκορούρων, ut Salianus noster observat tom. i. Ann. Hieronymus ad hunc locum: *Pro torrente Aegypti* lxx *Rhinocoruram transtulerunt, quod est opidum in Aegypti Palaestinaeque confinio, non tam verba scripturarum, quam sensum verborum exprimentes.* Unde sic illud accipiendum est apud Epiphanium: Ῥινοκορούρα γὰρ ἑρμηνεύεται Νεὲλ, ut idem sit, atque alio vocabulo nominatur. Neque enim tam imperitus Hebraismi, aut Hellenismi fuit, ut Ῥινοκορούραν idem ac נחל significare crederet.

Καὶ Μαρειανδύνην.] Mariandinorum regio, quod sciam, in Bithynia est, non in Africa. Aut igitur alienum in locum irrepsit, aut aliter ea vox conformanda videtur. Nimirum ἀπὸ τῆς Μαρείας λίμνης, ut si Μαρειανὴ, vel aliquid ad eum modum inflexum. Nam Maria Stephano Μάρεια πόλις et λίμνη est, quae et Mareotis dicitur in Aegypto, de qua Strabo lib. xvii. Adiuvat coniecturam nostram, quod Μαριανδυνὴ per ι simplex, apud Epiphanium vero per diphthongum scribitur, ut ἀπὸ τῆς Μαρείας originem duxerit. Possumus et Μαρεωτικὴν legere, quod eodem recidit. Nam Mareotica Aegypto contribuitur, et cum Libya copulari solet. p. 271.

Λεπτημάνη.] Leptis nomine duae censentur urbes in Africa apud Plinium, Melam etc.; altera cognomento magna, altera parva dicitur. A priore formatur per inflexionem Leptimagnensis apud Cyprianum in Episcop. Sententiis de Haereticis baptizandis sub finem. Videtur igitur apud Epiphanium Λεπτιμάγνην substituendum, aut certe Λεπτιτάνην.

Καὶ τῆς ἔσω Γαδείρης.] Quasi Gadira regio quaepiam Africae sit, aut Mauritaniae, quemadmodum et Tingitanae Hispaniae nomen impositum, ut Hispania Transfretana, vel Tingitana diceretur, in Notitia. Fortasse sic interpretari commodius licet, ut χώρας subaudiatur, μέχρι χώρας τῆς ἔσω Γαδείρης, quae citra Gades regio sit.

Ἀλαβαστρίτην.] Leg. Ἀλαβαστρῖτιν. Sed ubi terrarum ista provincia sit, mihi nondum satis explicatum. In Syria, vel finitimo aliquo ad Orientem tractu positam esse demonstrant adiunctae regiones caeterae. Atqui Ptolemaeo Ἀλαβάστρα Aegypti urbs est, et Alabastrinus in eadem Aegypto mons. Plin. lib. v. cap. ix. *Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum.* Verum extra fines Aegypti, hoc est ultra Rhinocoruram Alabastritis Epiphanii debet esse, neque tamen in Phrygia, ubi eiusdem nominis oppidum collocat Stephanus, ibidemque λίθον διάσημον reperiri scribit, hoc est Alabastriten. Quare amplius de ea regione cogitandum. Apud eundem Stephanum invenio Ἀλαβούριον πόλις Συρίας ex Charace, viii. Chronicon. Cuius ex affinitate vocis vide an ad hunc Epiphanii locum emendandum compendii aliquid possit fieri.

Καὶ Ὁμηρῖτιν, καὶ Ἀξωμῖτιν.] Homeritarum regio in Aethiopia censetur apud Steph. Plin. lib. vi. cap. xxviii. inter Arabiae populos Homeritas recenset, ac numerosissimos esse scribit. Ptolem. locum illis in Arabia Felice tribuit, et quidem in intimo recessu, haud procul ab Arabici freti faucibus, quibus cum Rubro mari committitur. Nec abhorret Procopius, qui lib. i. de Bello Persico pag. 32. in eodem tractu ponit Homeritas. Quibus oppositos esse narrat in altera continente trans fretum Aethiopas, qui Auxomitae vocantur. Ὁμηριτῶν δὲ καταντικρὺ μάλιστα ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ Αἰθίοπες οἰκοῦσιν, οἳ Αὐξωμῖται καλοῦνται, ὅτι δὴ αὐτοῖς τὰ βασίλειά ἐστιν ἐν Αὐξώμιδι πόλει. Vides apud Procopium Auxomitas ab Homeritis longo intervallo distinctos, non pro iisdem usurpatos, ut nonnulli scripserunt. Ac quod ad Homeritas attinet, de Arabicis istis accipiendus est Epiphanius. Sed in Axomitide vix est ut ab errore possit excusari. Nam Ἀξωμῖτις sive, Auxumitis, ut

vidimus, in Aethiopia, non in Asia situm habet, ut vel Epiphanius ipse initio huius operis et in Sethianis docet, cum de propagatione gentium agit. Quamobrem Africae regiones, et ad meridiem sitas cum Asiaticis et orientalibus permiscuit. Nisi forte Auxumitas, quemadmodum et Homeritas, in Arabia quoque collocandos quispiam putet, unde in Aethiopiam trsnsfretarint. Nam et Aethiopas constat ab Arabibus propagatos, idque vel appellatio ipsa probat. Etenim Ἀβασηνοὶ, quod nomen Aethiopes hodie sibi vendicant, in Arabia turifera apud Stephanum positi sunt. Vide quae Scaliger ad Computum Aethiop. observat lib. VII. de Emend. Temp.

Καὶ Βούγεαν καὶ Λίβαν.] Bugeam nusquam alibi reperio. Nisi quod Estheris
p. 272. cap. XII., 6. Aman Bugaeus appellatur. Sed pro Βουγαῖος Ἀγαγαῖος quidam rescribunt, non recte. Potest enim ignoti cuiusdam loci nomen esse, et quidem in Syria. Nam quod Macedo eiusdem libri cap. XVI. com. 8. Aman esse dicitur, haud vana suspitio est, interpretem Graecum, qui sub Ptolomaeo rege Graecam interpretationem edidit, Macedonis nomen generalius usurpasse pro peregrino, et Europaeo, hoc est ab Europaeis oriundo, qui in Syria Asiaque consedissent, cum ab Asiaticis Graeci tum omnes Macedones vocarentur, uti Christiani a Turcis vulgo Franci, Mahumetani a nostris Turcae nominantur. Quam coniecturam indicat Serrarius noster. Iam Liba, quantum ex geographis colligi potest, nulla in orientis isto tractu reperitur. Nisi quod apud Polyb. lib. V. Mesopotamiae oppidum eius nominis est. Sed regionis non oppidi hoc loco esse propria videtur appellatio.

Μάγαρδες.] Quinam sint Magardes quaerant quibus otium est, et utrum Illyrici Pannoniaeque populi sint. Nam et Magares Turcae passim Hungaros vocant, et μαγαρισμὸς a Graecis vulgo Μαωμετισμὸς appellatur. Sed haec longe Epiphanii temporibus recentiora fortasse non congruunt. Quaerendum igitur amplius.

Τῆς τε τῶν Σκόπτων.] Non male, ut opinor, Σκότων pro Σκόπτων reposuimus. Scoti ab Hispanis ortum habuerunt. At Franci Epiphanii tempore prope Rhenum circa Frisiam et Bataviam habitabant.

N. LXXXV. Καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν.] Illud ἴσως non ἀπορητικῶς sumi puto, sed idem esse atque aequaliter. Quod ait καθ' ἑκάστην ἡμέραν lucernas arsisse, de nocte, quae νυχθημέρου pars est, dubium est nullum. Sed utrum interdiu quoque luxerint non adeo constat. Lyranus et Abulensis ad lib. I. Reg. noctu diuque pariter arsisse scribunt, sed noctu plures, de die pauciores, hoc est, ut Iosephus asserit lib. III. cap. IX. quatuor. Quorum opinio autoritate Scripturae nititur. Si quidem Exodi XXX. com. 8. tam mane componi lucernae quam ad vesperum collocari dicuntur. *Quando componet lucernas, incendet illud, et quando collocabit eas ad vesperum etc.* quod intelligi non potest, si vespere duntaxat accendi lucernas moris fuerit. Verum noctu duntaxat luxisse perspicue docetur Exodi XXVI. com. 21., ubi de lucerna ita praescribitur: *Et collocabunt eam Aaron et filii eius, ut usque mane luceat coram domino:* LXX. ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωΐ. Idipsum et ex lib. I. Reg. cap. III. com. 3. deducitur. *Lucerna dei antequam extingueretur*, inquit, *Samuel dormiebat in templo domini, ubi erat arca dei.* Qui locus olim in Latinis codicibus mendose legebatur hoc modo: *Nec poterat videre lucernam dei antequam extingueretur*, adversus et Hebraicam fidem, et Graecorum interpretationem. Quod vitium olim iam subodoratus erat Lyranus et a Clemente pontifice novissima recensione sublatum est. Quare frustra Ribera noster Abac. II. ita obsoletae huic lectioni patrocinatur, quasi ו copulativum in Hebraeo redundet: *Et non poterat videre, et lucernam dei.* Sed eos commentarios ante

correctionem scripsit Ribera. Hodie vero cum Hebraeis et Graecis Latini codices verba illa, *lucerna domini antequam extingueretur*, alteri commati tribuunt. Hieronymus in Tradit. Hebr. hunc ipsum locum declarans, haec scribit: *Quod vero ait: Et antequam lucerna dei extingueretur in templo domini, ubi erat arca dei, Samuel dormiebat. Antequam lucerna dei extingueretur, intelligi oportet, antequam lux diurna fieret, quando eadem extinguenda erat lucerna. Sic enim a do-* p. 273.
mino per Moysen iussum erat: ut eadem lucerna luceret usque mane. Igitur noctu duntaxat ardebant lucernae, quae sub vesperam accendebantur, mane componebantur. Quae duo plurimum discrepant. Aliud, inquam, est *collocare lucernas*, aliud *componere*. Prius illud est candelabro lucernas imponere et accendere. Ideo cap. illo XXVII. Exodi com. 21., ubi Latine sic legitur: *Et collocabunt eam Aaron et filii eius*, Hebraice scriptum est יערך ordinabit, in candelabro nimirum. At Graece καύσει αὐτὸ (videlicet oleum) Ἀαρὼν, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωΐ. Sed in illo loco, quem Abulensis ex cap. XXX. com. 8. profert, pro Latino *componendi* vocabulo, Hebraice היטיב, quod est aptare ac repurgare, vel potius recondere, Graece ἐπισκευάσαι, hoc est in loco suo ac theca vel cella reponere. Sic componere mortuum in lecto, quod nos dicimus *agencer*. Ibidem vero pro eo quod Latinus interpres habet: *quando collocat eas ad vesperum*, Hebraice scriptum est העלות hoc est attollere, imponere candelabro: LXX. ἐξάπτειν, accendere. Sic lib. I. Reg. eo loco, quem adduximus: *Lucerna dei antequam extingueretur*, in Reg. est κατασβεσθῆναι. In Editione Sixti ἐπισκευασθῆναι. Ex quibus apparet idem esse collocare lucernas, quod attollere super candelabrum et accendere: contra vero componere idem esse atque extinctas detrahere et suo loco reponere. Erant enim exemptiles lucernae, quae candelabro sub noctem impositae, diluculo demerentur. Exod. XXV. comm. XXXVII. *Facies et lucernas* VII. *et pones eas super candelabrum*. Lib. II. Par. cap. XIII., 11.: *Estque apud nos candelabrum aureum et lucernae eius, ut accendantur semper ad vesperam.* Si ad vesperam accendebantur, ergo interdiu erant extinctae, non modo IV. ut Iosephus credit, sed omnes septem.

Οὐ γέγονε γὰρ τὸ σάββατον.] Huic affine est quod R. Mose ben Maimon parte I. Iad. Tract. de Sabbato cap. II. §. III. scribit הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. *Ecce*, inquit, *didicisti, legem nunquam omnino crudelem et inhumanam esse, sed misericordiae, benignitatis ac pacis plenissimam.* De sabbato vero loquitur, quod aegrotorum caussa ac propter pia quaedam ministeria solvi posse pluribus declarat.

AD HAERESIM LXVII., HIERACITARUM.

Autoris huius sectae nomen varie concipitur etiam hic ab Epiphanio. Nam aut Hierax aut Hieracas vocatur. Qua posteriori appellatione censetur apud Hilarium lib. VI. de Trinit. et Aug. lib. de Haeres. Sane si Hieracas appellandus sit, Graece fortasse scribendum erit Ἱερακᾶς. Sed nihil in editione nostra mutandum censuimus. Neque vero satis recte ad eum modum inflecti putem posse ὁ Ἱέραχας τοῦ Ἱέραχα. Sed vel Ἱεράκας τοῦ Ἱεράκα, vel Ἱερακᾶς τοῦ Ἱερακᾶ.

AD HAERESIM LXVIII., MELETIANORUM.

De Meletianis actis ac tota schismatis historia, quam hic proponit Epiphanius, quid sentiendum sit, in Baronianis Annalibus explicatur anno CCCVI., quibus ego libentissime subscribo. Certissimum enim est, a Meletiano aliquo scri- p. 274.

ptore falsa Meletii acta conscripta fuisse, in quibus turpissimam hominis infamiam et execrabilia facinora dissimulare conatus est. In ea cum imprudens incidisset Epiphanius, veram ac sinceram illam esse narrationem frustra credidit. Quod utinam ei in mentem non venisset! Pessime quidem de humano genere merentur illi, qui sacrosanctam historiae veritatem mendaciis aspergunt suis. Sed multo detestandi magis ac publice coërcendi videntur qui ad falsitatem impietatis ac sacrilegii crimen adiungunt, dum res haereticorum hominum eorundemque caussas ac personas stilo suo non modo sublevant, sed etiam contra fidem veritatis exornant. Cuiusmodi aetate nostra complures historiae prodeunt, a catholicis, ut videri volunt, et Romanae communionis hominibus editae, sed quae Genevensi aliquo conventu meditatae dictataeque videantur. Quarum praedicandarum finem nullum haeretici ipsi faciunt catholici, non ut suspectas solum, sed ut impias ac damnatas execrantur. Eiusmodi Meletiana illa fuit historia, quae sanctissimum virum in errorem adduxit. Nam qualis revera Meletius fuerit, quaeve concitandi schismatis occasio ac progressio, multo certius ex Athanasii scriptis atque ex Nicaeni concilii synodicis literis intelligi potest. Vide omnino quae illic a Baronio accuratissime disputantur.

N. I. Τοῦτο γὰρ ἔθος ἐπὶ τὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ.] Sic in magno Nicaeno concilio Can. VI. τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. Porro in iis provinciis recensendis, quae Alexandriae contribuuntur, animadvertendum est, distingui ab Epiphanio τὴν Μαρεώτην et τὴν Μαρεώτιδα. Ptolemaeus lib. IV. Mareotidem et Maraeotam ita discernit, ut Maraeotis oppidum sit Lybiae Nomidis, haud procul ab Oasite, at ὁ Μαρεώτης provincia sit, sive Nomus ac praefectura ad Mariam, sive Mareotidem lacum, quae in Aegypto censetur. Plinius vero Mareotas velut populum quendam in Mareotide Libya collocat lib. V. cap. VI.

N. II. Παραπεσόντες οὖν καὶ θύσαντες.] Tametsi impetrandae poenitentiae caussa ad martyres iccirco confugisse videri possint, quod iidem illi episcopi forent, a quibus id obtineri debuit; nihilominus veterem ad ritum fortassis istud pertinet, quo lapsos ad martyres adiisse scimus, ut ab iis libellos ac literas ad antistites peterent, quorum beneficio in integrum restituerentur. De quibus frequens est apud Cyprianum, Tertullianum ac caeteros mentio.

Οὐ μὴν ἵνα ἕκαστος δεξιωθῇ.] Clerici post poenitentiam publicam ad communionem laicam nonnunquam redacti. Alias honore ac dignitate salva, ab omni functione duntaxat et administratione summoti sunt. Ancyranum conc. Can. I. Presbyteros sacrificatos, qui postea ad certamen redierint, iubet τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ καθέδραν μετέχειν, προςφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν μὴ ἐξεῖναι. Quod idem Can. sequenti de Diaconis constituitur, cum eo, ut si quos episcopus humilitatis, poenitentiae ac caeteris id genus officiis insignes animadverterit, cum eis mitius atque humanius possit agere. At Leo papa Ep. III. clericos ab haereticis revertentes post poenitentiam sine ulla spe promotionis in eodem manere ordine decrevit, in quo fuerant. At olim clericis aegre indulta poe-
p. 275. nitentia. Ideo in Arausicano I. Can. 4. nominatim cavetur: *Poenitentiam desiderantibus etiam clericis non negandam.* Verum qui poenitentiam aliquando publicam obiissent, ordinari nefas erat. Conc. Tolet. I. Can. 2. Hinc Optatus Milevitanus lib. II. *Invenistis,* inquit, *pueros. De poenitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent.* Ita vel pueri, qui coacti poenitentiae speciem adumbrarant, a sacris ordinibus reiecti. In Carth. V. Can. XI. decretum est ne presbyteris vel diaconis gravioris culpae convictis, ideoque deponendis, manus tanquam poeni-

tentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur. Quo et Augustini locus ille pertinet lib. I. de Bapt. c. Donat. cap. I. *Nam sicut redeuntes, qui priusquam recederent baptizati sunt, non rebaptizantur, ita redeuntes, qui priusquam recederent ordinati sunt, non utique rursus ordinantur, sed aut administrant quod administrabant, si hoc ecclesiae utilitas postulat, aut si non administrant, sacramentum ordinationis suae tamen gerunt, et ideo eis manus inter laicos non imponitur.*

N. III. Τουτέστι λωδίκιον, εἴτουν παλλίον.] Pallium enim pro quavis veste, etiam stragula sumitur.

Γίνεται δὲ Πέτρον μαρτυρῆσαι.] De Petri successore dicemus ad sequentem haeresim, n. XI. Nam et plurimum in ea narratione falsus est Epiphanius.

Ἐν τοῖς Φαινησίοις μετάλλοις.] Meminit in eadem persecutione declaranda Phaenesiorum metallorum Eusebius VIII. libro in appendice, vel cap. XVII.: τοῖς κατὰ Φαινὼ τῆς Παλαιστίνης χαλκοῦ μετάλλοις τοὺς πάντας παραδίδωσι. Quam horrenda haec metalla fuerint, docet Athan. Epist. ad Solit. p. 658., ubi Eutychium hypodiaconum ab Arianis scribit ad metalla damnatum, καὶ μέταλλον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ· ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. Vide Ortelium.

N. V. Ἤδη δὲ ὁ μακαρίτης.] Ex eadem officina consequens historia prodiit, Meletiani videlicet cuiuspiam nebulonis. In qua primum illud falsissimum est, superstite adhuc Alexandro Meletianos cum Arianis conspirasse; quod Alexandro demum mortuo contigisse docet Athanasius Apol. II. pag. 603. Nam Alexander nondum V mensibus post Nicaenum concilium expletis moritur. Post eius obitum, cum Meletius per idem fere tempus excessisset, Meletiani ab Eusebio Nicomediensi solicitati cum Arianorum factione coierunt. Quae historica series Meletiani impostoris fabulam iugulat.

Ἦν δὲ Παφνούτιος.] Alius hic esse debet a magno illo Paphnutio Thebaidis episcopo, qui Nicaenae synodo interfuit, quique et ipse confessor extitit, Constantino imp. carissimus. Hic enim in conciliabulo Tyrio pro Athanasio adversus Arianos restitit. Fortasse vero Meletianus iste, qui hanc fabulam concinnavit, in Paphnutii nomine fucum posteris fecit, ut Paphnutium e Meletianorum grege quempiam cum altero illo confessore et insigni viro confuderit. Sane Paphnutios aliquot episcopos recenset Athanasius in Apologia, sed qui ipsius caussae faverint. Unum vero monachum, qui insidiarum calumniarumque contra se ab Arianis et Meletianis excogitatarum particeps fuerit; cuius epistolam in Apol. II. profert. Postremo Gallinici Meletiani in eadem Apol. meminit, eumque cum Isione et Eudaemone subornatum ab Eusebianis scribit, ut falsorum criminum reum sese ad imper. deferrent.

N. VI. Οἱ κατὰ Μελήτιον.] Meletianos episcopos intellige, non Meletium, p. 276
qui iam e vivis excesserat. De huius historiae mendacio ad sequentem haeresin dicetur.

N. VIII. Κατεάξαι χανδῆλαν.] Quaenam ea vox sit nondum comperi. Certum est ποτήριον μυστικὸν fuisse. Vide Athan. ipsum in Apol., Theodoretum et alios.

Καὶ μένει ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας.] Neque illud verum est, tot annos in Galliis haesisse. Non enim amplius quam annos II, menses IV exulavit, ut testatur Theodoretus. Vide Ann. Eccles. a. 338. Reliqua narrationis huius, quae in sequenti numero haud sincera sunt, ex historiis ecclesiasticis et Annalibus Baronianis luce clariora sunt. Quae tu illinc repetes. Sub Constantino imperatore ante relegationem Athanasii Arsenii drama contigit, non post illius obitum:

AD HAERESIM LXIX., QUAE EST ARIANORUM.

N. I. Ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς.] Singularem tunc temporis Alexandriae morem hunc fuisse, vel saltem paucis in ecclesiis usurpatum, ex eo coniicias, quod tam expresse istiusmodi consuetudinis, tanquam Alexandrinae ecclesiae peculiaris, meminit: uti nimirum plures in eadem urbe tituli forent, quibus singulis suus attributus esset presbyter, qui ecclesiasticas functiones illic obiret. Sed alibi tamen iampridem institutum idem fuerat: velut Romae, ubi per titulos distributi presbyteri suos quique populos regebant. Ad eos episcopi dominicis diebus fermentum, sive benedictum panem, in communionis symbolum mittere consueverant. Innocentius ad Decentium cap. v. *De fermento vero, quod die dominico per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, cum omnes ecclesiae nostrae intra civitatem sint constitutae; quarum presbyteri, quia die isto propter plebem sibi commissam nobiscum convenire non possunt, ideo fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, ut se a nostra communione maxime illa die non iudicent separatos.* Quod a Melchiade constitutum fuisse Liber Pontificalis Damasi tradit. Laodic. Conc. Can. XIV. eulogiarum istarum meminit: περὶ τοῦ μὴ τὰ ἅγια εἰς λόγον εὐλογιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα εἰς ἑτέρας παροικίας διαπέμπεσθαι. Sed de hoc ritu pluribus in Eccles. Ann. Baronius a. 313. Non dubito maioribus duntaxat in urbibus plures intra pomoeria titulos fuisse; cum intra eadem septa contineri unaque convenire non possent, adeoque presbyteros singulis ecclesiis impositos, in minoribus autem ac minus frequentibus oppidis unam duntaxat ecclesiam extitisse, in quam universi confluerent. Cuiusmodi Cypri urbes erant. Unde quod Alexandriae receptum erat, velut popularibus suis peregrinum et inusitatum, adnotavit Epiphanius. Hinc origo paroeciarum, quod vocabulum a rusticanis ecclesiis ad urbicas translatum. Παροικία proprie χώραν omnem regionemque significat, quae ab urbe distans ecclesiae certae contribuitur, quemadmodum olim Romae singulis viciniis πάγοι, sive colles constituti fuerunt a Servio Tullio rege, tanquam χρησφύγετα, sive receptus ac perfugia, quo
p. 277. se ab ingruenti hoste tutarentur. In iis collibus arae collocatae: Θεῶν ἐπισκόπων τε καὶ φυλάκων τοῦ πάγου, οὓς ἔταξε θυσίαις κοιναῖς γεραίρειν etc. ait Halicarn. lib. IV. Imo vero et pagi singuli curatores suos habuerunt, quos ἐπισκόπους et περιπόλους idem auctor appellat. Quibus Christianorum in agris paroeciae quam simillimae fuerunt. Nam et illic ἐπίσκοποι, sive potius χωρεπίσκοποι, olim praefuerunt, quos *episcoporum vicarios* Latinae quaedam canonum interpretationes vocant; aliae *regionarios*, seu *vicanos*, longe quam illae rectius. Fuit eorum dignitas et potestas presbyteris simplicibus, ut videtur, amplior et episcopali suppar. Nam et inferiores ordines ab iis collatos esse constat. Qua de re obscurus est Ancyrani concilii Can. XIII. Χωρεπισκόπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ. Vetat presbyteros ac diaconos a chorepiscopis consecrari. Sed obscurissima sunt quae subiunxit: ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους, quorum duplex potest esse sensus. Aut enim eandem urbanis presbyteris potestatem adimit, quod otiosum et ineptum videtur. Quis enim presbyteros a presbyteris ordinatos unquam audiit, aut eius rei potestatem illis ab episcopo per literas esse factam? quod canon excipere videtur. Vel certe chorepiscopos prohibet urbicos presbyteros ordinare sine episcopi consensione ac literis, idque in aliena paroecia: atque ita Balsamo, quod ne ipsum quidem probatur. Nam si presbyteros aut diaconos penitus ordinare vetitum est, quid attinet de urbanis presbyteris nominatim

meminisse? Mendosum igitur esse Graecum canonem oportet: cuius sententiam ita Latina editio concipit: *Vicariis episcoporum, quos Graeci chorepiscopos vocant, non licere vel presbyteros vel diaconos ordinare: sed nec presbyteris civitatis, sine episcopi praecepto, amplius aliquid imperare: nec sine autoritate literarum eius in unaquaque parochia aliquid agere.* Quod si in Graeco canone verba ista expunxeris: ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, sensus erit aptissimus; quo interdictum chorepiscopis est presbyterorum ac diaconorum ordinatione, nisi id per episcopos licuerit. Quod cum Antiochenae synodi decreto geminum est, quae Can. X. ita sanxit: Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ, καθιστᾷν δὲ ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ ἐπορκιστὰς, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ, μήτε δὲ πρεσβύτερον, μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμᾷν δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ᾗ ὑπόκεινται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα. Εἰ δὲ τολμήσειέ τις παραβῆναι τὰ ὁρισθέντα, καθαιρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἧς μετέχει τιμῆς, χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ᾗ ὑπόκειται ἐπισκόπου. Quem canonem sic Latinus interpres reddidit: *Chorepiscopi, tametsi manus impositionem ab episcopo susceperunt et ut episcopi sunt consecrati, tamen placuit sanctae synodo eos modum proprium retinere, et gubernare adiacentes sibi civitates, et esse contentos propria solicitudine et gubernatione, quam susceperunt. Constituere autem his permittitur lectores et subdiaconos atque exorcistas, quibus sufficiat istorum tantum graduum licentiam accepisse. Non autem presbyterum, non diaconum audeant ordinare praeter conscientiam episcopi civitatis, vel ecclesiae, cui adiacens invenitur; seu ipse, seu regio, in qua praeesse dignoscitur etc. Chorepiscopus autem ab episcopo civitatis, vel loci, cui idem adiacet, ordinandus est.* Poterant itaque subdiaconos ac minores clericos ordinare, et vero presbyteros ac diaconos, si p. 278.
ab episcopo fieret potestas. Quare amplius quiddam erant quam presbyteri, et, si verum quaerimus, episcopi erant, cum ab alio quam ab episcopo ordinari sacerdotes ac diaconi saltem nequeant. Sic enim argumentari licet. Cum in secundo Apostolicorum Canonum praescriptum sit, ut ab uno episcopo presbyter et diaconus ac reliqui clerici ordinentur, chorepiscopi autem subdiaconos inferioresque caeteros per sese, presbyteros ac diaconos permittente episcopo consecrare potuerint, necesse est illos episcopos fuisse. Atque hoc perspicue Canon Antiochenus significat, cum ait εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες. Quod Dionysius Exiguus ita vertit: *quamvis manus impositionem episcoporum perceperint et ut episcopi consecrati sint.* Sed et Neocaesariense concilium Can. XIII. cum prohibuisset, ne ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι (quos *presbyteros ruris* interpretatur Dionysius, alia Canonum editio *conregionales*) ἐν κυριακῷ τῆς πόλεως coram episcopo vel urbis presbytero oblationem facerent et sacris operarentur, eodem canone, secundum Latinas editiones, vel sequenti, ut Graeci codices habent, chorepiscopis id permittit, quod τοῖς ἐπιχωρίοις πρεσβυτέροις negaverat: Οἱ δὲ χωρεπίσκοποί εἰσι μὲν εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα, ὡς δὲ συλλειτουργοὶ διὰ τὴν σπουδὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς προσφέρουσι τιμώμενοι. Non igitur presbyteri simplices erant; alioqui nihil aliud essent quam ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι; et cum συλλειτουργοὶ nominantur, quae vox utplurimum episcoporum collegas significat, ad eam dignitatem pertinuisse videntur. Sane in subscriptionibus conciliorum nonnunquam epicopis accensentur chorepiscopi, ut in Ephesina synodo p. 322. Caesarius chorepiscopus, et Neocaesariensi Stephanus chorepiscopus Cappadociae. In Antiocheno vero Can. VIII. Chorepiscopis concessum, ut pacificas literas tribuere possint. Postremo Leo

papa Epist. LXXXVIII. de iisdem illis agens: *Nam quamvis*, inquit, *cum episcopis plurima illis ministeriorum communis sit dispensatio, quaedam tamen autoritate veteris legis, quaedam novella et ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint: sicut presbyterorum et diaconorum aut virginum consecratio, sicut constitutio altaris ac benedictio, vel unctio etc.* Quanquam hac eadem Epistola Leo chorepiscopos in presbyterorum ordinem redigit, cum ita loquitur: *Chorepiscopos (qui iuxta canones Neocaesarienses, sive secundum aliorum decreta patrum iidem sunt qui et presbyteri) vel presbyteros destinarent.* Nisi forte haec, quae parenthesi clauduntur, ab otioso aliquo ad marginem adscripta postea in contextum irrepserint, quod verum puto. Nam etsi canone Neocaesariensis synodi XIII. chorepiscopos ad exemplum septuaginta constitutos esse decretum sit, tamen differre plurimum a presbyteris iisque antecellere docuit Canon idem, quem supra commemoravimus. Extat inter Pontificum Decretales Epistola Damasi v. de Chorepiscopis, in qua vehementer ordinem illum exagitat, negatque funditus a presbyteris ulla ex parte discrepare. Sed multa sunt, quae suspectam illius epistolae fidem non obesae naris hominibus reddant. Nam ut de stylo ipso scribendique genere nihil hic dicam, nonne falsissimum est, quod ibidem refertur, chorepiscopos tam a Romana sede quam a totius orbis episcopis abrogatos ac ministerio prohibitos fuisse? Vel unius Leonis Epistola, quam proxime citavimus, argumento esse
p. 279. potest, non modo non antiquatos a Romano pontifice chorepiscopos, sed ascitos esse, ac certa disciplina constrictos, cum suis se finibus continere iubentur, nec ea quae pontificum propria sunt usurpare munera. *Quamvis*, inquit, *cum episcopis plurima illis ministeriorum communis est dispensatio.* Quod ad reliquos spectat totius orbis episcopos, a quibus prohibitos esse dicit, tantum abest, ut id verum sit, ut in Oecumenica synodo Chalcedonensi inter clericos recenseantur Can. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο etc., καὶ χειροτονήσειεν ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους etc., et in Ephesina, uti diximus, inter episcopos subscripserit Caesarius chorepiscopus. Quinetiam in Capitul. Caroli imper. cap. IX. de chorepiscopis ex Antiochena et Ancyrana synodo decretum inseritur, ut appareat etiam tum in Galliis fuisse chorepiscopos. Nam et ad Gallicanos episcopos Leo papa de iisdem scripserat. Non minus falsum est, quod illic supposititius Damasus affirmat, non licuisse chorepiscopis subdiaconos ordinare, contra Antiocheni concilii canonem et Leonis epistolam, qui presbyterorum duntaxat ac diaconorum consecrationem adimit. Atenim episcopos illos non fuisse etiam rationibus ibidem ostenditur. Primum quod ab uno episcopo ordinari solerent, cum a patribus edictum sit, ut qui ab uno vel a duobus sunt ordinati episcopis, nec nominentur episcopi. Deinde quod ecclesiasticae sanctiones prohibeant in villa, vel in castello, aut in exiguo aliquo oppidulo episcopum consecrare. At, inquit, chorepiscopus est villanus episcopus. Igitur contra canonum auctoritatem est chorepiscoporum institutio. Sed quod ad chorepiscoporum ordinationem attinet, fuerintne ab uno duntaxat, cuius in dioecesi erant, episcopi consecrati, an a pluribus, nihil in omni antiquitatis memoria satis expressum nobis occurrit. Quod si Damaso illi credimus, non solum episcopi tum erant, sed a pluribus etiam episcopis ordinabantur. Quod ex Antiocheni canonis verbis affirmat, quoniam ita scriptum est: εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες. *Videtur*, inquit, *mihi quod tunc non ab uno, sed a pluribus ordinabantur; quia nullatenus diceret episcoporum, si ab uno fieret talium ordinatio, cum episcoporum pluraliter dictum sit.* Sed genitivum illum ἐπισκόπων aliter Latini interpretes acceperunt, ut nimirum χειροθεσία ἐπισκόπων non illa manuum

impositio sit, quam plures episcopi faciunt, sed qua fiunt episcopi. Quare si verum est, quod epistola ista narrat, non ab uno tantum consecrati fuerint chorepiscopi. Verum perturbate admodum ac perplexe loquitur, cum eosdem quos episcopos fuisse tunc asseruerat nescio quo pacto subinde neget episcopos fuisse. Sed Antiocheni canonis autoritas opponitur; cuius ea clausula est, χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ᾗ ὑπόκειται ἐπισκόπου: *Chorepiscopus autem ab episcopo civitatis vel loci, cui idem adiacet, ordinandus est.* Hinc illae lacrymae. Atqui cum ab episcopo, cui subiectus est, ordinari iubet, non alios excludit, qui una manus imponant, sed hoc solum praecipit, ut ordinationis praeses ac moderator ille sit, cuius in ditione versatur, ut eius hortatu invitatuque adhibeantur alii, ut eodem inconsulto, ut iniussu denique chorepiscopus non fiat. Quam huius canonis esse sententiam declarat Balsamo, cum ait, chorepiscoporum hac ap- p. 280.
pendice refraenatam arrogantiam, qui propriis contemptis episcopis a metropolitano vel patriarcha ordinari sese vellent, quo minus in suorum potestate forent. Ideo constitutum, ut ab episcopo suo consecrarentur. Etenim simillimum quiddam videtur ac cum dicitur, a metropolitano provinciales omnes episcopos ordinari, ex veteri canone, qui in Chalcedon. Concilio Actor. XIII. pag. 389. ita concipitur: ὥςτε ἐν μιᾷ ἑκάστῃ τῶν ἐπαρχιῶν τὸ κῦρος ἔχειν τὸν τῆς μητροπόλεως, καὶ αὐτὸν καθιστᾷν πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπους: *Ut in unaquaque provincia ius ac potestatem metropolitanus habeat, idemque cunctos, qui in eadem provincia sunt, episcopos ordinet.* Sic eiusdem concilii Actor. XVI. cum ex II. synodi decreto Constantinopolitano archiepiscopo concessum dicitur ut Ponticae, Asianae, Thraciae dioeceseos metropolitani duntaxat ab eo consecrentur: χειροτονεῖσθαι τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, non statim consequens est, solum archiepiscopum manus imponere, sed τὸ κῦρος ἔχειν, ut Nicaenus Canon IV. loquitur: τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Ad eundem itaque modum chorepiscopus a pluribus ordinari potuit, praeeunte ac moderante scilicet episcopo. Alterum quod in illa Damasi epistola proponitur, cautum esse ne in vicis agrisve consituerentur episcopi, sententiam nostram maiorem in modum confirmat. Est enim Laodiceni concilii Canon LVII.: Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς· τοὺς μέντοι προκατασταθέντας μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐν τῇ πόλει: *Quod non oporteat in villulis et in agris episcopos constitui, sed visitatores. Verumtamen iampridem constituti nihil faciant praeter conscientiam episcopi civitatis.* De chorepiscopis praescribere videtur, quos episcopos agnoscit, sed usurpari id amplius vetat, neque deinceps iis in locis episcopos eligi. Quam quidem sanctionem nequaquam observatam fuisse satis ea demonstrant, quae ex Antiocheno concilio et aliorum patrum decretis attulimus.

Ad summam chorepiscopi τῆς χώρας, quae olim proprie παροικία dicebatur, episcopi, ac rusticanis ecclesiis praepositi fuerunt. De quorum institutione Balsamo ad XIV. Can. Neocaes. concilii ita disputat: Episcopos in locum apostolorum XII. successisse, quibus ligandi solvendique potestas est data. Sed cum ad evangelii praedicationem caeterasque functiones obeundas apostoli minime sufficerent, adhibitos in consortium certos homines, qui *discipuli domini* vocarentur, qui quidem remittendorum peccatorum potestate carerent. Horum ad similitudinem *chorepiscopos* fuisse suffectos, qui ecclesiasticas pecunias in pauperes dividerent. Unde neque presbyteros ac diaconos ordinare possunt, neque peccata remittere, quemadmodum nec LXX discipuli poterant. Haec fere Balsamo. Ubi

quod remittendorum potestatem peccatorum chorepiscopis adimit ac solis episcopis tribuit, quo sensu dictum sit paulo post declarat: Ὅτι οἱ ἱερεῖς οὐ δύνανται δέχεσθαι λογισμοὺς, καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ἐκχωρηθῶσι ταῦτα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου. *Non possunt sacerdotes, ut nec chorepiscopi, confessiones excipere neque peccata remittere, nisi ab episcopo potestatem prius impetraverint.* Atque hoc de
p. 281. publica poenitentium reconciliatione potissimum intelligendum est, quam ab episcopo tribui canones praescribunt: velut in Carthag. III. Can. XXXII. *Ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet poenitentem.* Leo quoque Pontifex Ep. LXXXVIII. inter ea, quae soli episcopo concessa, chorepiscopo negata dicit, hoc ipsum recenset: *Neque*, inquit, *publice quidem in missa quenquam poenitentem reconciliare.* Quod una cum caeteris in epistolam suam Damasus ex illa Leonis transtulit.

Mihi vero chorepiscoporum origo iisdem ex caussis profluxisse videtur, ob quas Alexandriae Laurarum, sive ecclesiarum divisiones institutas Epiphanius scribit, itidemque Romae Christiana plebs in titulos distributa fuit. Cum enim episcopi urbana plebe regenda pascendaque districti, in agros excurrere atque ecclesiastica munera et sacramenta rusticanis hominibus impendere minus possent, vicarios eodem chorepiscopos allegabant, in quos magnam iuris potestatisque suae partem transferrent, nonnullis scilicet exceptis ac sibi reservatis, quorum usus ac functio minus urgeret; quae ab Leone et illo Damaso commemorantur. Quamobrem antiquissima esse debet chorepiscoporum institutio, adeoque altera illa titulorum in urbibus divisione vetustior. Siquidem initio unus oppidanis omnibus par esse poterat episcopus. Hinc est quod in Neocaes. Can. XIII. unum duntaxat urbis κυριακὸν nominatur, in quo vicanis presbyteris, praesentibus urbicis, sacris operari non licet. Atque haec Epiphanii tam accurata de Alexandrinae ecclesiae pluribus ecclesiis observatio rem nec alibi passim, nec olim usurpatam ac receptam fuisse demonstrat. At in agris paroeciarum ecclesiarumque divortia primitus instituta nemo prudens negaverit. Quibus administrandis ac gubernandis chorepiscopi, tanquam ruris episcopi, praepositi sunt, cum amplissima quondam, ut vidimus, facultate optimaque lege. Quam deinde potestatem episcopi constringendam ac certis conditionibus temperandam putarunt, donec episcopali dignitate ac consecratione privati primum, deinde prorsus abrogati fuerunt. Pro iis enim περιοδευτὰς creari Laodicenum concilium decrevit, quos Latina interpretatio *visitatores* appellat. *Circitores*, aut *lustratores* vocare possis, ut est in Glossario Vet. Balsamon ad Laodic. Can. illum LVII. Περιοδευταὶ δέ εἰσιν οἱ σήμερον προβαλλόμενοι παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἔξαρχοι. Οὗτοι γὰρ περιοδεύουσι καὶ ἐπιτηροῦσι τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καὶ καταρτίζουσι τοὺς πιστούς. In concilio Chalcedon. Act. IV. ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ περιοδευτὴς Ἀλέξανδρος. Item Act. X. in libello contra Ibam a clericis Edessenis oblato: Βαλέντιόν τινα ἐπίῤῥητον ἄνδρα, οὗ πάντες οἱ συγκωμῆται κατεβόησαν ἐγγράφως καὶ ἀγράφως μοιχείαν καὶ ἀρσενοκοιτίαν, ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον καὶ περιοδευτήν. Ibi *procuratorem* Latinus interpres vertit, alibi *circuitorem.* Fuit igitur περιοδευτὴς presbyter, et quidem ἐν κώμαις chorepiscopo substitutus. Caeterum cum ecclesiasticae opes ac pecuniae, quae magna ex parte in usus pauperum insumebantur, rusticis quoque praediis continerentur, inde factum arbitror ut earum rerum curatio chorepiscopis mandaretur. Quocirca peculiaris haec ipsorum functio fuit; ut Neocaes. Canon XIII. admonet. Ad quem Balsamon τὰ κυριακὰ καὶ πτωχικὰ χρήματα dispensari ab illis
p. 282. adnotat. Zonaras quoque: τὰς γὰρ τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν προΐσταντο, προσόδους εἰς πτωχοὺς ἀναλίσκειν ὤφειλον καὶ προνοεῖσθαι αὐτῶν. Tum vero Damasus: *Sed quia, deo gratias, modo necessarii, sicut in primitiva ecclesia, propter studium, quod erga pauperes exigebant, non sunt etc.* Corr. *exhibebant* ex Latina canonis Neocaes. interpretatione, quam ex Dionysio Exiguo Damasus ille descripsit, ut vel ex hoc ipso vetustatem eius agnoscas, quemadmodum et ex illa loquendi ratione, *sicut in primitiva ecclesia;* ac postremo etiam ex eo quod sub epistolae finem de Paulo ita loquitur: *Cum etiam egregius praedicator dicat*, quomodo Paulum ἀντωνομαστικῶς Gregorius in Homilia XXXVII. in Evang. vocat. Quae omnia, ut et alia sexcenta, recentiorem autoris aetatem detegunt. Πτωχικῶν χρημάτων et certorum hominum, qui pecunias illas administrabant, meminit Synesius in luculenta illa epistola LXVII. Utputa Lamponiani presbyteri et ante hunc Dioscori episcopi, de quo ista scribit: πολλὴν οἶμαι χάριν ὀφείλειν αὐτῷ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπτώχους, ὧν τοὺς ἀγροὺς ἐκπονεῖ. Finem de chorepiscopis disputandi facerem; nisi ad eorum functionem illustrandam pauca quaedam superessent, quae praetermitti nefas arbitror. Imprimis Basilius epistola, quam Balsamon inter Decretales posuit, antiquissimum hunc in ecclesia ritum fuisse docet, ut qui ad ecclesiae ministerium adhiberentur, a presbyteris et diaconis ante omnia probati chorepiscopis commendarentur: οἳ τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξάμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηρίθμουν τὸν ὑπηρέτην τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν. Cui consuetudini derogatum a chorepiscopis queritur, qui omnem ad sese adsciscendorum ecclesiae ministrorum autoritatem transferrent, ac postremo presbyteris et diaconis permitterent, ut quos vellent etiam indignissimos cooptarent. De subdiaconis caeterisque minoribus clericis duntaxat iis loquitur, qui in paganis censerentur ecclesiis. Subdit enim: Διὸ πολλοὶ μὲν ὑπηρέται ἀριθμοῦνται καθ' ἑκάστην κώμην. Ad haec Gelasius Cycicenus lib. III. de Conc. Nicaeno Can. LIV. LV. et sequentibus multa de chorepiscopis scitu digna continet, quae tu consule.

Καὶ ἀμφόδων, ἤτοι λαβρῶν.] Scribe λαυρῶν. Nam oscitantia librarii hunc errorem peperit. In scriptis codicibus vetustioris notae, nec non et in antiquioribus quibusdam excusis litera υ ad instar τοῦ βῆτα caudata pingitur. Unde ab imperitis exscriptoribus importune prior in posteriorem commutata saepius, velut hoc loco contigisse imperitus et ipse sit qui dubitet. Quocirca vana et ridicula est Tremellii, sive Francisci Iunii coniectura, qui in Londinensibus Bibliis ad Genes. cap. VIII. in notis marginalibus mendosa hac Epiphanii lectione freti de origine vocis, *labari*, seu *labori* Constantiniani, et *libertinorum* Actor. VI. nugas meras effutiunt. *Labra*, inquiunt, *Aegyptiis dicitur tota* παροικία, *quae uni synagogae subest, inquit Epiphanius* κατὰ Ἀρειομανιτῶν, *et Lubra synagoga loco editiore sita, atque exinde Lubratenu, vel Lubratenum ad synagogam Aegyptiorum pertinentes, Actor.* VI, *qui libertini vulgo appellantur. Hinc quoque nomen labarum, signum pensile, quod praeferebatur regibus, ex Armeniorum et Persarum usu, quia exemptile erat, et de conto suo descendebat amovebaturque commode.* En criticum acumen. De labaro deque Lubare monte quantum hallucinentur, diximus ad p. 283.
initium operis huius. Caetera non melioris iudicii sunt, quae vitiosa Epiphanii lectione nituntur. Quanquam ne ipsum quidem Epiphanium intellexerunt. Neque enim ille dixit, totam παροικίαν, quae uni synagogae subest, lubram ab Aegyptiis appellatam, nec de synagoga mentionem ullam attigit, sed de catholicorum ecclesia. Tum ut λάβραν non λαύραν legendum putemus, non eo vocabulo παροικίαν universam seu vicinam eidem titulo contributam significari docuit, sed ἄμφοδον, hoc est vicum unum, quae est propria τῆς λαύρας notio. Hesych. λαύρα, ῥύμη στενὴ, δι' ἧς ὁ λαὸς εἰςέρχεται (ἡ φλὸξ) οἱ δὲ τόπους πρὸς ὑποχώρησιν ἀνειμένους· οἱ δὲ ἄμφοδα, οἱ δὲ στενωποὺς, καὶ δίοδοι. Sic Alexandriae λαύρα τῶν

εὐδαιμόνων, in qua delicata omnia et ad luxum facta vendebantur, apud Athen. lib. XII. Vide Suidam et Eustathium. Hoc vocabulum ad monachorum μάνδρας, sive μονὰς, translatum norunt vel pueri.

Γενομένου υἱοῦ Οὐαλεριανοῦ.] Falsum. Constantii Chlori genus Trebellius in Claudio ita describit: *Claudius, Quintillus et Crispus fratres fuerunt. Crispi filia Claudia; ex ea et Eutropio nobilissimo gentis Dardanae viro Constantius Caesar est genitus.* Itaque *Claudii* pro *Valeriani* scribere voluit Epiphanius. Quanquam enim non ipsius Claudii, sed eius fratris nepos fuerit, a plerisque tamen, qui vel Constantio ipsi, vel Constantino, eiusve posteris adulabantur, ad Claudium origo generis refertur. Ecce tibi vel Trebellius ipse paulo ante Constantium Claudii *nepotem* appellat et *Augustae fuisse familiae* scribit. Nam et Eutropius diserte Claudii per filiam nepotem Constantium facit, et Eusebius in Chronico, ac postremo Iulianus ὁ παραβάτης in duobus Paneg. Constantii Constantini F., ad quos de Constantii genere disputavimus.

N. II. Σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ.] Huius ecclesiae meminit Athanasius Apol. I. Nam illius caussa calumniam ab Arianis passus est, quod synaxibus illic habitis encaenia praevertisset, idque imperatoris iniussu. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν, ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτὴν τελειωθῆναι. Postea hunc eundem ἐπώνυμον Constantii τόπον appellat, nempe quod Caesarea dicta sit; alioqui Constantianam basilicam nominatam crederem, nisi prius illud nomen indicaret Epiphanius. Sed hanc basilicam olim Ἀδρειανὸν appellatam fuisse testatur; forte quod ab Adriano erecta. Cuiusmodi templum illud fuit Tiberiade ab eodem imperatore conditum quod Ἀδρειάνειον vocabant, quodque Iosepho Comite in ecclesiam mutatum scribit Haer. XXX. n. XII. Ex quo videri potest etiam hoc loco Ἀδρειάνειον legendum. Caeterum Adrianum titulos in operibus non amasse prodit in eius vita Spartianus.

Γρηγορίου τοῦ Μελητιανοῦ.] Gregorium Cappadocem intelligit, qui ex Antiochena synodo Alexandriam missus et Athanasio deposito successor datus est. Sed idem postea in Sardicensi concilio redactus in ordinem, Athanasius vero sedi suae restitutus. Quanquam Socrates et Sozomenus Gregorium, quod Arianorum caussam parum strenue promoveret, ab Arianis ipsis remotum asserunt.

Ἄλλαι δέ εἰσι πλείους.] Theonae dictam ecclesiam condidit Alexander, cui
p. 284. successit Athanasius, ut Apol. prima testatur ipse. At praeter istas, quas Epiphanius recenset, alia fuit ἡ καλουμένη κυρίου, *domini*, pro quo Latinus interpres *Quirini* reddidit, quasi esset Κυρίνου. Locus est in Epist. ad Solitarios pag. 632.

Ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον.] Leg. forte δῆλον ὅτι. Porro in singulis iis ecclesiis quilibet presbyter privatas synaxes agebat. Sed cum Athanasii opera magna indies ad ecclesiam accessio fieret, arctiora illa templa esse coeperunt, adeo quidem ut in synaxibus, quae quadragesimae tempore fiebant, plerique in conferta turba propemodum elisi ac praefocati fuerint: ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς τεσσαρακοστῆς, ubi interpres aliud agens *Pentecosten* vertit. Ideo in paschali celebritate pervicit populus, ut in maiori illa ecclesia, quam Caesaream vocabant, tametsi dedicata nondum esset, synaxis fieret, ad eamque ex omnibus ecclesiis fideles concurrerent. Narrat id Athanasius Apol. I.

Ἄλλοι δὲ Καρπιώνη.] Qui ab Alexandro ob Arianam perfidiam eiectus ab ecclesia a Gregorio in Athanasii locum intruso ad Iulium papam missus est, ut ipsemet Iulius in epistola testatur, quam in Apol. II. descripsit Athanasius.

Καὶ γὰρ ὁ Κόλλουθος τινά.] Meminit huius epistola synodalis ab Alexandrino concilio in caussa Athanasii scripta apud eundem Athanas. Apol. II. Hic cum presbyter esset, pro episcopo sese gessit et ordinationes instituit. Sed ab Hosio et Alexandrino concilio pristinum in ordinem compulsus est. Idem et haeresin peculiarem tenuit, *ut deum malorum factorem non esse diceret*, ut Augustinus et Philastrius docent. Quod de iis malis accipiendum est quae per sese bona, ideo mala dicuntur, quod ad malorum poenas infliguntur.

N. III. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεί.] Ἡμιφόριον idem est quod Hesychio ac Suidae ἡμιφάριον, hoc est ἥμισυ ἱματίου. Palladius in Historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. Utraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quae manicis careat ac decurtata sit. De qua nonnihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quid non ultra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem κολοβιῶνα latum clavum nominari censet Acro; cui respondere dicit indumentum illud ex purpura quod a cervice ad pectus extentum gestabant principes. Ergo propterea κολόβιον et ἡμιφόριον vocatum est, quia iustae vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est ὠμοφόριον episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.

Σεκοῦνδον γὰρ τὸν Πενταπολίτην.] Fuit iste Ptolemaidis episcopus, qui cum Theona, quod Arium damnare nollet in Nicaeno concilio damnatus est, homo teterrimus. Cuius sparsim Athanasius meminit.

N. IV. Εὐθὺς τελευτᾷ ὁ ὁμολογητής.] Tanto ante Alexandri mortem et Nicaenum concilium decessisse Meletium putat. In quo vehementer errat, ut supra demonstratum est in Meletianorum schismate.

N. V. Ἅμα Λουκιανῷ ἐν Νικομηδείᾳ.] Luciano sanctissimo martyre, quem nihilominus Ariani patronum autoremque suum iactabant. De quo paulo post.

N. VI. Καὶ πᾶν κακὸν κινεῖ.] Leg. ex Theodoreto lib. I. cap. V., ubi haec eadem p. 285.
epistola continetur, πάντα κάλων κινεῖ: *Omnem movet rudentem.* Notissimum est proverbium.

Καὶ Θεοδόσιος καὶ Παυλῖνος.] Leg. Θεόδοτος non Θεοδόσιος, ex Theodoreto lib. I. cap. V., et Niceph. lib. VIII. cap. IX. Fuit hic Laodiceae episcopus, Paulinus Tyri, Athanasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aëtius Lyddae.

Σὺν Λουκιανιστᾷ, ἀληθῶς Εὐσέβιε.] Emendandum Συλλουκιανιστά. Nam Luciani martyris discipulos se esse gloriabantur. Alexander episcopus Alexandrinus in Epist. ad Alexandrum Constantinop. Lucianum perstringit, quasi Pauli Samosateni dogma secutus esset, ob idque a tribus deinceps Antiochenis episcopis ab ecclesia reiectum asserit. Hunc Ariani certatim asciscere sibi ac vendicare studebant; adeo quidem, ut in Antiochena synodo fidei formulam tanquam ab illo conceptam ediderint. Sed Lucianum ab ea calumnia purgat Baron. in Notis ad Martyrolog. et in Annal. Eccl. a. 311. et 318. Ubi Lucianum docet in confutanda Sabellianorum haeresi longius progressum contrariam in partem paulo vehementius incubuisse, et ut personarum discrimen adstrueret, nonnulla iecisse, quae Ariani postmodum exorti suum in usum transtulerunt. Quod idem plerisque veterum patrum cum in hoc negotio, tum in aliis fidei Christianae capitibus usuvenit, ut ante errorum atque haereseon, quibus ea singillatim oppugnabantur, originem nondum satis illustrata ac patefacta rei veritate quaedam suis scriptis asperserint quae cum orthodoxae fidei regula minime consentiant. Ne ab hoc trinitatis mysterio ac quaestione discedam, observavimus iamdudum Iustinum Martyrem Dialogo cum Tryphone de filio dei idem propemodum cum Arianis sentire. Nam pag. edit. Paris. 119. verbum dei ac filium, etiam antequam

εὐδαιμόνων, in qua delicata omnia et ad luxum facta vendebantur, apud Athen. lib. XII. Vide Suidam et Eustathium. Hoc vocabulum ad monachorum μάνδρας, sive μονὰς, translatum norunt vel pueri.

Γενομένου υἱοῦ Οὐαλεριανοῦ·] Falsum. Constantii Chlori genus Trebellius in Claudio ita describit: *Claudius, Quintillus et Crispus fratres fuerunt. Crispi filia Claudia; ex ea et Eutropio nobilissimo gentis Dardanae viro Constantius Caesar est genitus.* Itaque *Claudii* pro *Valeriani* scribere voluit Epiphanius. Quanquam enim non ipsius Claudii, sed eius fratris nepos fuerit, a plerisque tamen, qui vel Constantio ipsi, vel Constantino, eiusve posteris adulabantur, ad Claudium origo generis refertur. Ecce tibi vel Trebellius ipse paulo ante Constantium Claudii *nepotem* appellat et *Augustae fuisse familiae* scribit. Nam et Eutropius diserte Claudii per filiam nepotem Constantium facit, et Eusebius in Chronico, ac postremo Iulianus ὁ παραβάτης in duobus Paneg. Constantii Constantini F., ad quos de Constantii genere disputavimus.

N. II. Σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ.] Huius ecclesiae meminit Athanasius Apol. I. Nam illius caussa calumniam ab Arianis passus est, quod synaxibus illic habitis encaenia praevertisset, idque imperatoris iniussu. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν, ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτὴν τελειωθῆναι. Postea hunc eundem ἐπώνυμον Constantii τόπον appellat, nempe quod Caesarea dicta sit; alioqui Constantianam basilicam nominatam crederem, nisi prius illud nomen indicaret Epiphanius. Sed hanc basilicam olim Ἀδρειανὸν appellatam fuisse testatur; forte quod ab Adriano erecta. Cuiusmodi templum illud fuit Tiberiade ab eodem imperatore conditum quod Ἀδρειάνειον vocabant, quodque Iosepho Comite in ecclesiam mutatum scribit Haer. XXX. n. XII. Ex quo videri potest etiam hoc loco Ἀδρειάνειον legendum. Caeterum Adrianum titulos in operibus non amasse prodit in eius vita Spartianus.

Γρηγορίου τοῦ Μελητιανοῦ.] Gregorium Cappadocem intelligit, qui ex Antiochena synodo Alexandriam missus et Athanasio deposito successor datus est. Sed idem postea in Sardicensi concilio redactus in ordinem, Athanasius vero sedi suae restitutus. Quanquam Socrates et Sozomenus Gregorium, quod Arianorum caussam parum strenue promoveret, ab Arianis ipsis remotum asserunt.

Ἄλλαι δέ εἰσι πλείους.] Theonae dictam ecclesiam condidit Alexander, cui
p. 284. successit Athanasius, ut Apol. prima testatur ipse. At praeter istas, quas Epiphanius recenset, alia fuit ἡ καλουμένη κυρίου, *domini*, pro quo Latinus interpres *Quirini* reddidit, quasi esset Κυρίνου. Locus est in Epist. ad Solitarios pag. 632.

Ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον.] Leg. forte δῆλον ὅτι. Porro in singulis iis ecclesiis quilibet presbyter privatas synaxes agebat. Sed cum Athanasii opera magna indies ad ecclesiam accessio fieret, arctiora illa templa esse coeperunt, adeo quidem ut in synaxibus, quae quadragesimae tempore fiebant, plerique in conferta turba propemodum elisi ac praefocati fuerint: ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς τεσσαρακοστῆς, ubi interpres aliud agens *Pentecosten* vertit. Ideo in paschali celebritate pervicit populus, ut in maiori illa ecclesia, quam Caesaream vocabant, tametsi dedicata nondum esset, synaxis fieret, ad eamque ex omnibus ecclesiis fideles concurrerent. Narrat id Athanasius Apol. I.

Ἄλλοι δὲ Καρπώνῃ.] Qui ab Alexandro ob Arianam perfidiam eiectus ab ecclesia a Gregorio in Athanasii locum intruso ad Iulium papam missus est, ut ipsemet Iulius in epistola testatur, quam in Apol. II. descripsit Athanasius.

Καὶ γὰρ ὁ Κόλλουθος τινά.] Meminit huius epistola synodalis ab Alexandrino concilio in caussa Athanasii scripta apud eundem Athanas. Apol. II. Hic cum

presbyter esset, pro episcopo sese gessit et ordinationes instituit. Sed ab Hosio et Alexandrino concilio pristinum in ordinem compulsus est. Idem et haeresin peculiarem tenuit, *ut deum malorum factorem non esse diceret,* ut Augustinus et Philastrius docent. Quod de iis malis accipiendum est quae per sese bona, ideo mala dicuntur, quod ad malorum poenas infliguntur.

N. III. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεί.] Ἡμιφόριον idem est quod Hesychio ac Suidae ἡμιφάριον, hoc est ἥμισυ ἱματίου. Palladius in Historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. Utraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quae manicis careat ac decurtata sit. De qua nonnihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quid non ultra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem κολοβιῶνα latum clavum nominari censet Acro; cui respondere dicit indumentum illud ex purpura quod a cervice ad pectus extentum gestabant principes. Ergo propterea κολόβιον et ἡμιφόριον vocatum est, quia iustae vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est ὠμοφόριον episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.

Σεκοῦνδον γὰρ τὸν Πενταπολίτην.] Fuit iste Ptolemaidis episcopus, qui cum Theona, quod Arium damnare nollet in Nicaeno concilio damnatus est, homo teterrimus. Cuius sparsim Athanasius meminit.

N. IV. Εὐθὺς τελευτᾷ ὁ ὁμολογητής.] Tanto ante Alexandri mortem et Nicaenum concilium decessisse Meletium putat. In quo vehementer errat, ut supra demonstratum est in Meletianorum schismate.

N. V. Ἅμα Λουκιανῷ ἐν Νικομηδείᾳ.] Luciano sanctissimo martyre, quem nihilominus Ariani patronum autoremque suum iactabant. De quo paulo post.

N. VI. Καὶ πᾶν κακὸν κινεῖ.] Leg. ex Theodoreto lib. I. cap. V., ubi haec eadem p. 285.
epistola continetur, πάντα κάλων κινεῖ: *Omnem movet rudentem.* Notissimum est proverbium.

Καὶ Θεοδόσιος καὶ Παυλῖνος.] Leg. Θεόδοτος non Θεοδόσιος, ex Theodoreto lib. I. cap. V., et Niceph. lib. VIII. cap. IX. Fuit hic Laodiceae episcopus, Paulinus Tyri, Athanasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aëtius Lyddae.

Σὺν Λουκιανιστᾷ, ἀληθῶς Εὐσέβιε.] Emendandum Συλλουκιανιστά. Nam Luciani martyris discipulos se esse gloriabantur. Alexander episcopus Alexandrinus in Epist. ad Alexandrum Constantinop. Lucianum perstringit, quasi Pauli Samosateni dogma secutus esset, ob idque a tribus deinceps Antiochenis episcopis ab ecclesia reiectum asserit. Hunc Ariani certatim asciscere sibi ac vendicare studebant; adeo quidem, ut in Antiochena synodo fidei formulam tanquam ab illo conceptam ediderint. Sed Lucianum ab ea calumnia purgat Baron. in Notis ad Martyrolog. et in Annal. Eccl. a. 311. et 318. Ubi Lucianum docet in confutanda Sabellianorum haeresi longius progressum contrariam in partem paulo vehementius incubuisse, et ut personarum discrimen adstrueret, nonnulla iecisse, quae Ariani postmodum exorti suum in usum transtulerunt. Quod idem plerisque veterum patrum cum in hoc negotio, tum in aliis fidei Christianae capitibus usuvenit, ut ante errorum atque haereseon, quibus ea singillatim oppugnabantur, originem nondum satis illustrata ac patefacta rei veritate quaedam suis scriptis asperserint quae cum orthodoxae fidei regula minime consentiant. Ne ab hoc trinitatis mysterio ac quaestione discedam, observavimus iamdudum Iustinum Martyrem Dialogo cum Tryphone de filio dei idem propemodum cum Arianis sentire. Nam pag. edit. Paris. 119. verbum dei ac filium, etiam antequam

carnem susciperet, inferiorem esse patre censuit, quem et veteribus apparuisse dicit, et subinde commemoratis exemplis ita colligit: δι' ὧν ἀποδέδεικται ὑπὸ τῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ τεταγμένος, καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτοῦ. Deinde quoties in scripturalegitur, *Ascendit deus ad Abraam*, vel, *Locutus est dominus ad Moysen*, vel, *Descendit deus, ut videret turrim*, vel, *Clausit dominus arcam deforis*, ac reliqua id genus, negat de patre ipso debere accipi, qui neque moveatur loco neque locutus cuiquam fuerit, sed ad filium pertinere. Nam si eius ipsius, quem miserat, filii splendorem Iudaei ferre minime potuerunt, quomodo patris ipsius maiestatem gloriamque sustinerent? Proinde neque Abraam neque Isaac neque Iacob neque mortalium ullus patrem ipsum ac rerum omnium dominum vidit, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν κατὰ βουλὴν τὴν ἐκείνου καὶ θεὸν ὄντα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἄγγελον ἐκ τοῦ ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ. Sed illum, qui ex ipsius voluntate deus est, eiusque filius et angelus, quod illius voluntati morem gerat.

Quae Iustini verba Tertullianus imitatus est lib. II. contra Marc. cap. XXVII. Mirum est Arianos, cum insaniam suam veterum patrum testimonio corroborare cumprimis cuperent, Iustinum praeteriisse. Sed ab omni, uti dixi, culpa tam hic quam Lucianus aliique liberandi sunt, qui nondum agitata explicataque controversia parum de ea commode pronunciasse videntur. Simile quiddam de Dionysio Alexandrino tradit Basilius Epist. XLI. et alibi.

p. 286. N. VII. Οὐδ' ὡς Οὐαλεντῖνος προβολήν.] Hieron. Apol. II. in Ruff.: *Habetur dialogus apud Graecos Origenis et Candidi Valentinianae haereseos defensoris; (in) quos duos andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor.* Dicit *Candidus filium de patris esse substantia, errans in eo quod* προβολὴν *asserit. E regione Origenes iuxta Arium et Eunomium repugnat, eum vel prolatum esse, vel natum, ne deus pater dividatur in partes.* Marianus Hieronymi scholiastes προβολὴν hic esse credit *excellentiam*, et ἐξοχήν, et errare propterea Candidum, quod patrem excellentiorem filio diceret. Sed aliud est προβολὴ quam *excellentia*. Neque enim recte quispiam προβολὴ dici potest, hoc est excellentia maiore praeditus. Itaque προβολὴν Valentinus productionem eiusmodi vocabat, qua procreatum ab Aeonibus Iesum asserebat. Nimirum composito ac constituto pleromate et Aeone restituto, de communi omnium voluntate, cum unusquisque quod habebat praestantissimum conferret, novum quendam prodiisse foetum, videlicet Iesum, sive Christum et Salvatorem. Vide Haeres. XXXI. n. XIII., ubi Aeonas omnes ait προβαλέσθαι πρόβλημα εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Βυθοῦ. Haec est Valentiniana προβολή. Alioqui προβολὴν *Verbi productionem* appellare nihil prohibet. Et a Gregorio Nazianz. caeterisque patribus verbi προβολεὺς pater nominatur.

N. VIII. Ἄρειος Ἐθάλης.] Scribe Ἀειθαλὴς et Ἀχιλλᾶς. Apud Theodoretum lib. I. cap. IV. in fine Epistolae Alexandri ad ὁμώνυμον Constantinopolitanum subiiciuntur eorum nomina qui ob haeresin excommunicati sunt, atque ex presbyteris solus Arius nominatur, diaconi vero IX. Ἀχιλλᾶς, Εὐζώϊος, Ἀειθαλᾶς, Λούκιος, Σαρμάτης, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἄρειος ἕτερος, Ἑλλάδιος.

Θεωνᾶς Λίβυς.] Fuit hic episcopus Marmaricae. De Pisto mentio est in epistola Iulii papae, quam Apologiae II. Athanasius inseruit. Ubi damnatus esse dicitur ab Alexandro episcopo Alexandrino et Nicaena synodo atque a Secundo Pentapolitano restitutus, neque cuius ordinis fuerit exprimitur. Episcopum fuisse docet Epiphanius, quem etiam Alexandriae collocatum esse ab Arianis scribit. Verum nullus eo nomine Alexandrinam ecclesiam tenuit. Et quidem κατέστησαν simpliciter idem esse potest, atque *ordini suo ac dignitati restituerunt*. Ita Iulius papa οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκούνδου ἐσχηκέναι τὴν κατάστασιν. Sed quod inter episcopos ab Epiphanio referatur, excusari non potest.

N. IX. Ὡς οὖν οὕτω παρεκινεῖτο.] Multum in historia Meletii lapsum esse supra vidimus. Largius in Arianae haeresis descriptione peccavit vir alioqui diligentissimus. Nam quae deinceps exponit, ea post Nicaenum concilium acciderunt, anno undecimo; hoc est Christi CCCXXXVI. At Epiphanius Arium ante Nicaenum concilium excessisse putat. In quo scriptorum omnium consensu refellitur. Nimis illud notum est, viventem adhuc Arium a Synodo damnatum et post aliquot annos Eusebii opera restitutum Constantinopoli mortuum esse. De quo Socrates, Ruffinus, Theodoretus, Sozomenus et ante omnes Athanasius. Ex quibus corrigendus Epiphanius, qui ex falsissimis quibusdam actis aut historiis ista descripsit. Sane cum primum Alexandrinos illos tumultus et Arii damnationem p. 287. optimus imperator accepit, literas ad Alexandrum et Arium acrioros dedit et Hosium Cordubensem Alexandriam misit, qui orientem illam procellam componeret. Quod ubi minime processit, tum demum Nicaenam synodum coëgit, ac postremo anno, uti diximus, undecimo a peracta Synodo Arium Constantinopolim per literas evocavit. Haec temporibus discreta confudit ac permiscuit Epiphanius.

Ὁμοῦ δὲ ζήλῳ ἐπαρθείς.] Edita est haec Constantini ad Arium et Arianos Epistola a Federico Morello anno MDXCV. Ex qua emendandus hic Epiphanii locus. Leg. itaque hunc in modum eius initium. Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς μέγιστος Ἀρείῳ καὶ Ἀρειανοῖς quae est inscriptio. Deinde Κακὸς ἑρμηνεὺς αὐτόχρημα etc.

Ἄγε δὴ ἄδδες Ἄρειε.] Corr. ex eadem Epistola Ἄρες Ἄρειε.

N. X. Ἀποδοὺς αὐτοῦ τὰ τελη.] Τέλη hic pro *intestinis* sumuntur.

N. XI. Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει παύεται.] Quinque mensibus post Nicaenam synodum, ait Athanas. Apol. II. et Theodoretus. Sed quae de Alexandro successore tam hoc loco quam in superiore haeresi num. VI. narrat Epiphanius, cum historia nullo modo consentiunt. Hoc enim constat mortuo Alexandro nullum alium successisse praeter Athanasium, idque communi omnium ordinum voluntate ac suffragio; uti synodica Alexandrini consessus epistola testatur apud Athan. Apol. II. Frustra igitur Epiphanius Achillam Alexandro subrogatum dicit. Nam post Petrum sedem illam tenuit et successorem habuit Alexandrum, seditque annum duntaxat unum, ut Nicephorus in Chronico scripsit. At Epiphanius Achillae, qui post Alexandrum a catholicis substitutus est, menses tribuit tres, eodemque tempore Theonam a Meletianis ordinatum asserit, quod nemo alius prodidit.

Ἐπεὶ οὖν ἐλθόντος Ἀθανασίου.] Nimis impudenter et protervo Camerarius in Appendice ad Nicephori Chronicon de Athanasio suum interponit iudicium, et quanquam ingenti animo veritatis patrocinium suscepisse fateatur, plus illum tamen quam oporteret suis indulsisse cupiditatibus et sacra profanis aliquando miscuisse docet. Quis Lutheranas istas faeces tantum sibi audaciae sumere miretur potius quam communi pietatis nomine succenseat?

N. XII. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Κωνσταντίου.] Simile huic ac longe etiam honorificentius et uberius eiusdem imperatoris elogium extat apud Nazianzenum in priore στηλιτευτικῷ; quod oratorio more ac dicendi impetu et calore profusum magis quam ex rei veritate profectum videtur.

N. XIII. Δεύτερον ἔτι ἐνίσχυσε.] Non ab Eusebio, sed ab Eudoxio, qui Constantinopolitanam sedem occuparat, baptizatus est Valens. Quare pro Εὐσεβίου leg. Εὐδοξίου.

N. xvii. Καὶ οὐχ ὅτι ἄγγελοι ὑπάρχουσι.] Scrib. ὑπερέχουσι.

N. xxi. Μετὰ ἑξήκοντα δύο γενεὰς.] Ab Adamo ad Abrahamum γενεαὶ sunt xx. Ab Abrahamo ad Christum xlii, hoc est ter quatuordecim.

N. xxiii. Τοῦ ταύτης ὁρμαστοῦ.] Leg. videntur ἁρμοστοῦ. Nisi forte γλωσσηματῶδες quoddam vocabulum sit. Quippe haer. lxxviii. num. xiii. ὁρμασθῆναι
p. 288. eadem in significatione dixit, et num. xvi. Theclae ὁρμαστὸν, hoc est *sponsum* appellat.

N. xxv. Ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει.] Latissime hic locus expenditur in Ancorato. Hebraica vox קנה *possidere* significat. Ideo Aquila ἐκτήσατο vertit. At exemplaria Graeca vulgo ἔκτισε iam tum olim, ut hodieque praeferunt. Quam lectionem haud probat Hieron. ad xxvi. cap. Esa. com. xiii., ubi ait quaedam exemplaria male in Proverbiis pro possessione habere creaturam. Verum antiquissima est Graecorum codicum illa lectio, quam plerique omnes patres agnoscunt, etiam illi qui ante Arianos extiterunt, uti Clem. Alexandr. in Protreptico, Ignatius Epist. iv. ad Tarsenses, Tertullianus lib. contra Hermog. cap. ix., Cyprianus lib. ii. Testimon. adversus Iudaeos cap. i., ut Athanasium, Gregorium Nazianz. ac caeteros omittam. Quorum alii de creata sapientia locum illum accipiunt, alii ad increatam referunt. Quae nos sacrarum literarum interpretibus enucleanda relinquimus. At Epiphanius novam quandam Hebraico verbo notionem affingit, ut idem sit קנני atque ἐνόσσευσέ με: quasi scriptum sit קנני a duplicante Aiin. Nam קנן est *nidificare*, sive *nidos construere*. Quod non idem est ac *fetus excludere*, vel *producere*, ut arbitratur Epiphanius. Ideo nullus huic argutiae locus est.

N. xxvi. Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι.] Observanda haec Epiphanii ad Arianorum obiecta responsio, cum ait οὔτε θέλοντα, οὔτε μὴ θέλοντα patrem genuisse filium. Nam vetustissimos patres satis constat hac in parte non sine cautione legendos, qui nonnunquam patrem asserunt voluntate sua filium produxisse. Ita Iustinus, ut supra monuimus, κατὰ βουλὴν θεὸν ὄντα υἱὸν αὐτοῦ dixit. Caeterum Augustinus sophisticae illi Arianorum cavillationi ingeniose ac subtiliter occurrit. Tract. contra Serm. Arian.

N. xxxii. Ἀλλ' ἐρεῖ μοι· πῶς εἶπεν.] Vide concilii Aquileiensis Acta, ubi Ambrosii opera Palladius et Secundianus Ariani episcopi damnati sunt, qui inter caetera dei filium verum deum fateri compulsi miris tergiversationibus eludunt.

N. xli. Εἰ δὲ ἐν κόσμῳ ἦν.] Nova quadam ratione Ioannis illa verba declarat: ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονε, *qui ante me factus est*, ut interpres noster reddidit; quasi γέγονεν idem significet ac *fuisse*, sive profectum aut alicubi versatum esse. Quo sensu prius Ioanne dei filius extitit, propterea quod saepius, vel antequam humanam carnem indueret, veteribus patriarchis apparuit. Tertull. ii. contra Marc. cap. xxvii.: *Nam et profitemur Christum semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conversatum, ipsum congressum cum patriarchis et prophetis*, et caetera, quae caute, uti dixi, legenda sunt; ut et Iustini locus ille, ex quo Tertullianus ista sumpsit. Idem porro, sed longe prudentius, docet Augustinus contra Adiman. cap. ix. *Quia ipse filius*, inquit, *qui est verbum dei, non solum novissimis temporibus, cum in carne apparere dignatus est, sed prius a constitutione mundi, cui voluit de patre annunciavit, sive loquendo, sive apparendo, vel per angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam* etc, Sed eam quaestionem uberius exponit lib. ii. de Trinit. Redeo ad Epiphanium, qui ἐγένετο (sic enim legit pro
p. 289. γέγονεν) idem esse putat atque *accessit* et *advenit*. Quod mihi quidem non probat. Ac si Graeci vocabuli vim consideres, γέγονε idem esse potest ac *productus*,

vel *genitus est* quod dei filio convenit. Nam ante Ioannem genitus est, aut certe idem est atque extitit. At noster interpres alio sensu, *factus est*, vertit. Quasi id velit Ioannes, ante me factus est, id est maiori quadam in excellentia ac dignitate constitutus. Potest et ad divinam praedestinationem ac προορισμὸν revocari, de qua Paulus Rom. i. com. 4.

N. xliii. Φασὶ γὰρ πάλιν.] De hoc Marci testimonio disserit Athanasius Orat. iv. adversus Arianos, August. lib. i. de Trinit. cap. xii., Hilar. ix. de Trinit., et alii complures.

N. l. Τὸ δὲ ἀληθὲς, καὶ ἀπαρεμφάτως.] Leg. ἀληθῶς. Porro ἀπαρεμφάτως idem est ac simplici, non allegorico sensu, sed proprie et sine alterius rei significatione.

N. lx. Καὶ μετ' οὐ πολλὰ εἰπών.] Comma istud in Hebraeo non reperitur, sed in Graecis duntaxat editionibus, Deut. xxxii., 43., aliter tamen expressum quam hic ab Epiphanio concipitur, hoc scilicet modo: Εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, quod est comma 42. Tum 43. Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ θεοῦ. Epiphanius vero sic invertit: προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ θεοῦ, ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. Communem lectionem confirmat apostolus ad Hebr. cap. i., 6. Augustinus in Locutionibus tam hanc quam Epiphanianam commemorat. Nos hanc ipsam, prout ab Epiphanio reddita est, in vetustissimo bibliorum Graecorum codice manu exarato reperimus ex bibliotheca Christianissimi regis, ut minime dubitandum sit, eam quorundam exemplarium lectionem fuisse. Nam et Theodoretus in Quaestionibus eam agnoscit, et Sixtianarum editionum scholia in aliis codicibus illam ipsam inveniri testantur. Quorum tamen insignis hallucinatio est, dum vulgatam alteram ab Epiphanio hac in haeresi comprobari dicunt. Quod secus se habet.

Quod ad sententiam attinet, si ea verba interpretatur Epiphanius, ut ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ sit idem ac *roborent, vel confortent ipsum*. Sed nullus Hellenismus patitur ἐνισχύειν τινὶ transitive sumi, pro eo quod est roborare aliquem. Quare Sixtiana et Complutensia melius: *Et confortentur, vel roborentur in ipso*. Quomodo autem Epiphanius exponit, legendum videatur ἐνισχυσάτωσαν αὐτόν. Sane Theodoretus ἐνισχυσάτωσαν αὐτοὺς in suis codicibus habuit; eiusque loci sensum ad Epiphanii mentem accommodat, cum de angelis exponit, quorum ea functio est uti sanctos viros, cuiusmodi erant apostoli ac patriarchae, ope ac praesidio suo tueantur. Quin et Christo domino nascenti ac morienti praesto fuerunt, κἂν τῷ πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνι παρῆσαν τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· προσελθόντες γὰρ, φησὶν, ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ, καὶ τῷ πάθει δὲ παρῆσαν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῷ τάφῳ προσήδρευον.

N. lxii. Ὁρῶσα ἤδη τὴν θεότητα.] Prudenter hic locus explicandus est. Non enim soluta est post mortem corporis cum divinitate coniunctio, sed quod anima vitaque destitutum est, ab ipsa quodammodo divinitate corpus est relictum.

N. lxx. Οὐκ ἴσασι δὲ ὅτι καὶ ὑπόστασις.] De his vocibus ὑποστάσεως et οὐσίας p. 290.
accurate disputatur in Annal. Eccles. 62. a n. 187.

N. lxxii. Λέγουσι γὰρ πάλιν.] De hoc apostoli loco vide Hilarium lib. xi. de Trinit.

N. lxxvi. Πάλιν λέγουσι.] Vide eundem Hilar. lib. vii. de Trinit.

AD LIBRUM TERTIUM.

AD HAERESIM LXX., QUAE EST AUDIANORUM.

N. IX. Φάσκοντες ἀπὸ Κωνσταντίου.] Imo Κωνσταντίνου. Iactabant haeretici ac Τεσσαρεσκαιδεκατῖται Nicaenos patres in Constantini gratiam legitimam paschatis celebritatem nova sanctione perturbasse. Quos refellit Socrates lib. v. cap. XXIII. Καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύλλησαν ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρεψεν.

Ὅτι ὅτε τὰ γενέθλια.] An nativitatis diem, an imperii natalem intelligat, dubitari potest. Incidit enim Nicaenum concilium in eum annum, quo Constantinus vicennalia celebravit, adeoque natalem imperii diem exquisitiore pompa et apparatu coluit.

Ἔν τε χρόνοις Ἀλεξάνδρου.] Quaenam sub Alexandro Alexandriae episcopo paschales istae turbae fuerint, nusquam a me lectum vel auditum. Sed neque quis Crescentius ille fuerit. Quaerant amplius eruditi.

N. X. Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοί.] Constitutiones Apostolicas ad erroris sui patrocinium adferebant Audiani. Quo in libro statutum erat, uti pascha eodem tempore celebraretur quo illud fratres obirent, qui e circumcisione in Christum crediderant. Cuius dicti sententiam eiusmodi esse volebant, ut Iudaico ritu, hoc est XIV. luna, Christiani pascha facerent. Contra quos Epiphanius aliter decretum exponit, nimirum pacis et concordiae studio constitutum ab apostolis, ut quamdiu οἱ ἐμπερίτομοι Christiani Hierosolymis praesiderent (quod ad Adriani usque tempora perseveravit) ab iis ne dissentirent reliqui, ac vel aberrantes sequerentur potius quam ecclesiae concordiam solverent. Addit et alia quaedam ex eodem constitutionum libro, quae paulo post viderimus. De Apostolicis iisce Constitutionibus dubitatum a nonnullis praefatur Epiphanius. Quo eodem nomine circunferuntur hodie in octo libros distinctae, quae a prioribus illis, ac nihilominus dubiis, quarum meminit Epiphanius, diversae videntur. Etenim quinque ex
p. 291. illis sententiae hoc et sequenti numero citantur, quae in vulgatis nusquam reperiuntur, imo vero contraria quaedam in iis leguntur. Nam lib. v. cap. XVI. de paschatis celebritate catholicum dogma propalam edicitur, uti post aequinoctium instauretur. Tum ne cum Iudaeis agatur: οὐδεμία γὰρ κοινωνία ἡμῖν νῦν πρὸς αὐτούς· πεπλάνηνται γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν; et alia quaedam, quae aut a superiori sanctione discrepant, aut si in antiquis illis constitutionibus legebantur, mirum est hoc tam praesenti ac diserto testimonio usum non esse contra Audianos Epiphanium, qui Iudaeorum more celebrandum pascha iisdem ex constitutionibus affirmabant. Apparet igitur aliud fuisse constitutionum genus, quam quibus hodie Clementis nomen inscribitur.

p. 458. Ἵνα δείξωσι τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς.] [Ex iis castiganda Scaligeri sententia, qui lib. II. de Emend. Temporum non solum apostolos, sed etiam eos qui centum post illos annis vixerunt asserit Iudaico more pascha peregisse. Tum alia nonnulla subiicit, in quibus more suo pugnantia ac plane contraria loquitur, quod paucis hoc loco declarandum; ut qui illius librum recudunt videant qua ratione tam foedam labem eluant, quod aliter quam toto illo quantum est deleto opere consequi non poterunt. Sunt enim capitibus illius dogmata ex ipsius doctrinae visceribus deprompta et cum ea prorsus implicata. Sed iam paucis illius παρεγ-
p. 291. χείρημα perstringamus.] Falsum est decrevisse unquam apostolos, ut Iudaico ritu pascha celebraretur, aut cum iis etiam Christianis atque episcopis, qui Iudaice

ac minime legitimo tempore fungerentur. Quae enim est ista ratio, aut quid in mentem Epiphanio venit, ut ab apostolis constitutum istud assereret, oportere Christianos omnes ac τὸν πάντα κόσμον cum recutitis pascha facere? Nimis hoc absurdum decretum fuisset. Non negamus aliquot saltem apostolos initio ad Iudaeorum se tempus accommodasse, quod de Ioanne Polycarpus et Polycrates, Asiaticique omnes contra Romanos pontifices excipere solebant, ut Eusebius aliique veteres testantur. Verum id ulla constitutione definitum ab apostolis negamus omnino. Quin potius contrarium ab iisdem illis constat fuisse traditum. Cuius παραδόσεως meminit Eusebius lib. v. Histor. cap. XXIII. Nam cum dixisset Asianos ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας XIV. luna Iudaico more pascha peregisse, ὁποίᾳ δ' ἂν ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι, subdit mox in caeteris omnibus per orbem ecclesiis ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως contrariam fuisse consuetudinem. Socrates vero lib. v. cap. XXII. scribit Tessaresdecatitas iactare se celebritatis suae formulam a Ioanne didicisse, contra Romanos et occidentales omnes suam sibi ab apostolorum principibus traditam asserere. Ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν. Quam eandem Petri ac Pauli traditionem catholici in Britannia contra Scotos urgebant. Vide Bedam lib. III. Histor. Angl.

Ὅτι κἂν τε πλανηθῶσι.] Si vel aberrantes illos, qui Iudaice celebrabant, imitari iubent apostoli, recte id ab Audianis allatum est ad sui ac Iudaici paschatis praesidium. At Epiphanius κατ' οἰκονομίαν, et ad tempus duntaxat institutum hoc fuisse censet.

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰρημένων.] Quae sequuntur mirum in modum implicata sunt et obscura. Suspicabar hactenus ἀντίθεσιν illam, de qua loquitur, de Audianis intelligendam, quibus constitutionum istarum decreta refragantur. Quid enim aliud facerem in tam abrupta inconditaque sententia? Verum attentius in eum locum incumbens ex consequentibus didici alium esse sensum, quem tibi paucis exponam. Cum Audiani ad Iudaicam paschatis consuetudinem adstruendam locum quendam ex Apostolicis Constitutionibus proposuissent, qui hoc ipsum disertis conceptisque verbis testificari videretur, Epiphanius adversus legis verba p. 292.
legis sententia pugnavit, et ad tempus duntaxat ac tuendae concordiae gratia, κατ' οἰκονομίαν decretum illud extitisse docuit. Cuius defensionis illustrandae caussa alteram iisdem in constitutionibus ἀντινομίαν et conflictum inesse demonstrat, quatenus diversae sanctiones sibi invicem repugnare videntur, cum revera non discrepent, si non tam verba quam sententiam spectes. Νοήματι δὲ πᾶσα ἡ ἀλήθεια ἔστη τοῦ κηρύγματος. Sic enim haec interpretanda credimus. Est autem legum ille conflictus eiusmodi. Iubent apostoli azymorum ipso die ieiunia et pervigilia a Christianis obiri. Item, quo illi tempore conviviis et hilaritatibus vacant, lugere ac ieiunare Christianos, et contra lugentibus illis epulari ac laetitiae se dedere. Alia porro lex dominicis diebus ieiunare prohibet. Quamobrem si in dominicam primus apud Iudaeos azymorum dies inciderit, ex posteriori lege ieiunare nefas fuerit, quod prior tamen constitutio praescribit. Vides manifestam ἀντιλογίαν. Eiusmodi est illa de paschate Iudaice celebrando sanctio, in qua, perinde ut in altera, legislatoris mentem ac sententiam considerare debemus. Ea vero sic interpretanda est. Quoties ante vernum aequinoctium quartadecima Iudaici Nisan incidit, atque illi pascha suum celebrant, Christiani solennia ieiunia prosequi debent. Sin, ut saepe fit, post aequinoctium festum illum diem obeant, eodem die Christianis pascha suum agere ac laetari licet. De quo ad sequentem numerum plura dicemus.

Φάσκουσι γὰρ τὴν ἀγρυπνίαν φέρειν.] Ἀγρυπνίας interpretor *vigilias* et *stationes*,

quae a ieiunis obiri solebant, de quibus alibi. Iam μεσαζόντων τῶν ἀζύμων nihil aliud est quam ipso die azymorum: sive, ut Hebraei dicunt. בעצם היום. Sic enim usurpare solet Epiphanius. Ita num. xii. μέσον ἄγεται τὸ θῦμα. Et μεσαζούσης τῶν δύο δρόμων νυκτός τε καὶ ἡμέρας, ut suo loco dicemus. Chronologi nostri labentem diem, aut annum appellant.

N. xi. Ἐκ τριῶν γὰρ συνέστηκεν.] Atqui duo tantum hic aperte ac distincte commemorat, solis cursum propter dominicum diem, et lunarem ob xiv. lunam. Quae et Ambrosius epistola ad episcopos Aemiliae complexus est: *Duo sunt,* inquit, *observanda in solennitate paschae; quartadecima luna, et primus mensis, qui dicitur Novorum.* Verum in solari cursu duo continentur, primus mensis sive aequinoctium et feria. Quare tria haec celebritatis illius velut οὐσιώδη discernit explicatque Haeresi l. num. iii. Quartamdecimam lunae diem, aequinoctium vernum, et dominicam.

Ὅπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὐ φυλάσσεται] De quo frequentes catholicorum partim querelae adversus Christianos Iudaizantes, partim in illos ipsos Iudaeos insultationes. Vide Constantini Augusti Rescriptum ad Christianos ex Nicaena synodo. Extant et veteres canones, quibus nominatim istud vetitum est. De qua re ad Haeresin li. in diatriba de Iudaeorum anno copiose diximus.

Καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν.] Fortasse leg. καὶ εἰ μετά etc. Sententia vero ex Latina interpretatione perspicua est.

p. 293. Καὶ ὅταν αὐτοὶ πενθῶσιν.] Non quod xiv. Nisan ieiunaverint (neque enim inter dies תענית, sive angariarum refertur), sed quod exacto illo ipso die paschalem agnum cum azymis et lactucis agrestibus comederent, Exod. xii., 8. et 18. Erant enim azyma moeroris ac luctus indicium. Itaque Deuteron. xvi., 3. vocatur לחם עני, *panis afflictionis.* Epiphanius autem xiv. Nisan πένθιμον diem facere videtur, qui dies συνεκδοχικῶς pascha dicebatur, quod sub eius vesperam agnum immolarent, eodemque, occaso iam sole, vescerentur, ἐπιφωσκούσης, id est ineunte iam xv. Quem quidem diem azymorum primum nominabant, et hunc ipsum laetum ac genialem illos habuisse testatur Epiphanius, ut postea videbimus. Atenim azymis septem totos dies vescebantur, Deuter. xii., 19. Ea vero moerorem ac tristitiam significant. Nihilominus tamen xiv. diem ad vesperam, aut ineuntem xv., huic doloris significationi eximit Epiphanius, reliquum diei, adeoque caeteros omnes, azymorum usu consecratos hilaritatibus et conviviis attribuit. Cuius ea causa reddi potest, quod epulum paschale cum reliquo omni apparatu, cum lactucis agrestibus ad azymos panes adhibitis, luctuosum quiddam et acerbum representabat. Quod a primo die azymorum et insequentibus aberat. Eodem et illa magistrorum observatio pertinet, septenos quidem totos dies fermentato vesci nefas fuisse, at ineunte duntaxat xv. et exacta xiv., hoc est in paschali convivio, azyma vi ac necessitate legis usurpasse. Extra hoc tempus neglectis azymis aliis seminibus aut fructibus vesci potuisse. R. Mose ben Maimon tomo i. Iad. Tractatu de Fermentato et Azymo cap. vi. §. i.: אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות : רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה. *Veruntamen in reliquo celebritatis tempore azymorum esus duntaxat permittitur, ut qui velit azymo vescatur, qui malit, oryzam vel milium edat, aut polentam aut fructus. At in nocte* xv. *duntaxat azymis uti oportet.* Quod de vii. die azymorum, quam עצרת, sive collectam vocabant, potissimum observant, eo freti scripturae testimonio, quod cum Exodi xii., 19. scriptum sit: *Primo mense,*

quartadecima die mensis, ad vesperam, comedetis azyma, usque ad diem vigesimam primam eiusdem mensis, ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris, idque Deuteron. xvi., 3. repetatur, tamen eiusdem capitis commate 8. sex tantum diebus azyma comedi iubeat. Unde R. Selomo ad eum locum ista scribit: למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה מכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף כלם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה. Hoc est: *Docet de manducatione azymorum in die* vii.*, quemadmodum non debita ac necessaria sit. Inde igitur disce, quod ad* vi *dies attinet, quoniam ecce septimus dies cum in summa comprehenderetur, ab ea exceptus est, ut ostenderet azymorum in illo die manducationem permissam duntaxat fuisse. Neque vero ut de hoc solo die doceret istud, ideo exceptus est, sed ut idem de tota dierum summa intelligendum relinqueret, nimirum uti septimo die permissum est solum azymis vesci, ita reliquis omnibus per-* p. 294.
missum est (non imperatum) *excepta nocte prima, quam scriptura azymorum usu obligari voluit.* Haec ille. Quod ex eodem R. Salomone glossa cap. vii. tractatus Kiddusch Hachodesch evidentius his verbis affirmat: שהרי מחצות הלילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות ובלבד שלא יאכל חמץ. *Quoniam ecce a media nocte prima paschali usque ad* xxi. *diem manducatio azymorum permissa, ea lege duntaxat, ut fermentato non vescantur.* Ex iis liquet cur paschalis coena luctus et solicitudinis argumentum habuisse, reliqui dies azymorum hilares ac laeti ab Epiphanio fuisse dicantur.

Μετὰ γὰρ ἑσπέραν παρελθόντος.] Negationem expungendam esse censueram, ut ita scripserit Epiphanius, παρελθόντος τοῦ σαββάτου δύνανται ἔργον ἐπιτελεῖν. Nam illud οὐ ex superiori genitivo repetitum videtur. Et vero caussam eius, quod proxime dixerat, posteriore hoc membro reddi statueram, nimirum cur appetente dominicae vespera immolare pascha liceat, quoniam iam sabbatum praeterierit; quo evoluto iam ad opus fas sit aggredi. Atqui haec sententia falsam et absurdam rationem continet, quasi sabbato sacrificare vetitum fuerit. Fateor. Sed eam tamen Epiphanii verba ipsa prae se ferunt. Cuius erroris suspicionem ab eo removere ita poterimus, si recepta negationis particula sensum hunc eliciamus, dominicae appetente vespera, pascha immolari licuisse. Nam post vesperam, desito iam sabbato, opus istud, nempe mactationem agni, non licebat exequi, propterea quod immolandus agnus fuit בן הערבים *inter duas vesperas*, id est ab hora ix. ad xi., ut Iosephus exponit, lib. vii. ἁλωσ. cap. xlv. vel xvii.

Ἄρα γὰρ αὐτῶν θυσάντων.] Postridie scilicet, ac post epulum paschale.

Νοήματι δὲ πᾶσα ἔστη ἡ ἀλήθεια.] Iam horum verborum paulo ante declarata sententia est. Vult enim in apostolicis illis Constitutionibus legislatoris mentem potius quam verba ipsa spectari. Quod ut ostenderet, ἐναντιοφανὲς quiddam attulit, quod in iisdem Constitut. praescribitur. Nimirum quod in una sanctione iubent, quo die Iudaei primum azymis vescuntur et lugent, epulari Christianos, cum autem epulantur illi, vicissim ieiunare istos ac lugere. Altera vero lege praecipitur, ut ne dominico die ieiunetur unquam. Quae duo invicem repugnant, si ad verba duntaxat respicias. Interpretatione igitur adiuvanda sunt. Eadem

itaque ratione prius illud decretum de celebrando cum Iudaeis paschate, si in verbis ipsis haereas, absurdum et ab ecclesiastico ritu prorsus abhorrens videtur. Ideo mens eius ac sententia magis quam voces attendendae sunt. Sententiam ergo deinceps explicat. Quam priusquam attingimus, observabis priorem illam ἀντινομίαν et contrariarum legum conflictum, quem in exemplum allatum esse diximus, minime hoc loco dissolvi. Non enim explicat quomodo ab generali illa de ieiunio constitutione dominica dies excipienda sit. Sed κατὰ σιωπώμενον eximi Christiano more significavit. De quo nemo dubitabat. Quocirca quae sequuntur ad ἀντινομίαν alteram ac quaestionis caput ipsum attinent, atque illud explanant,
p. 295. quo sensu apostolicum illud decretum accipiendum sit, cum Iudaeis pascha esse celebrandum. Non enim perpetuo cum illis peragendum est, sed tum videlicet cum post aequinoctium illi suum pascha celebrant. Alioqui si, uti saepenumero faciunt, aequinoctium antevertant, imitandi non erunt. Est igitur legis ista sententia, ut aequinoctio commisso cum Iudaeis pascha celebretur. His, quae hactenus dicta sunt, subductis omnibus ea de apostolico illo decreto Epiphanii sententia colligitur, primis ecclesiae temporibus, praesertim quamdiu episcopi ex circumcisione Hierosolymis praefuerunt, statutum esse uti pascha cum Iudaeis obiretur, hoc est luna XIV. quamcumque in diem inciderit, dummodo confecto iam aequinoctio contingat. Ita enim illud, quod eaedem Constitutiones iubent, accidet ut lugentibus Iudaeis, hoc est quo die azyma cum lactucis agrestibus comedunt, epulentur Christiani. Alterum autem, ut illis vicissim epulantibus lugeant isti, obtineri non potest, nisi postridie paschatis Christiani, sive primo die azymorum Iudaicorum, ieiunatum per illud tempus in ecclesia fuisse velimus. Quod est falsissimum. Certum enim est totis illis quinquaginta diebus, qui ad pentecosten intercedunt a paschate, ieiunium ab ecclesia esse sublatum. Tunc igitur solum evenire illud potuit, ut epulantibus Iudaeis Christiani ieiunarent, quoties ante vernum aequinoctium a Iudaeis pascha perageretur, quia nondum Christiani ieiunium solvebant. Verum nulla tam enucleata huius et superioris numeri declaratio potest excogitari, quin plurimum adhuc difficultatis supersit. Quis enim pseudodiataxes istas inter se conciliare possit, cum alias pascha Iudaice celebrandum esse definiunt, quamvis aberrent Iudaei, alias Iudaeis azyma peragentibus ieiuniis ac vigiliis operari Christianos? ac reliqua ad eum modum, quae nulla interpretatio ab errore mutuaque contentione vindicare potest.

N. XII. Παρ' ἡμῖν δὲ οὐ μία.] Sex dies hebdomadem faciunt, adnumerata paschatis celebritate, quae hebdomadem terminat.

Τουτέστι τῆς σελήνης.] Haec est glossa, quam ex communi sententia ad scripturae locum adtexuit. Neque enim lunae scriptura hoc in negotio meminit, sed mensem duntaxat nominat. Nos de Iudaeorum anno supra disseruimus.

Καὶ ἐὰν μὲν ᾖν τεσσαρεσκαιδεκάτη.] Non unius diei paschatis, sed totius hebdomadis rationem habet ecclesia, quam *xerophagiae*, aut *sanctam*, aut *pascha* etiam appellarunt, ut ad finem huius operis adnotamus. Si igitur XIV. luna in feriam secundam inciderit, aut in reliquos hebdomadae dies ad sabbatum usque, hebdomas xerophagiae celebratur, et a feria secunda eius initium ducitur. Totam hanc hebdomadem θῦμα προβάτου, *mactationem agni* nuncupat, quia in apparatu celebritatis et immolationis dies aliquot a Iudaeis olim positi. Nam μέσον ἄγεται, ut supra docuimus, nihil aliud est, quam *celebratur, peragitur*. Sic illud Ioan. VII., 14. ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης accipi potest. Caeterum dominicae, sive feriae primae hoc loco non meminit, quod ab ea nunquam xerophagiae hebdomas inire possit, cum dominico die ieiunare non liceat. Et tamen si in eam XIV. lunae dies

inciderit, postridie xerophagiam inchoabant. In Tessarescaedecatitarum haeresi, p. 296.
quae est quinquagesima, num. II. de diebus agit quos ante paschatis solenne tam Iudaei quam Christiani celebrabant. Reprehendit enim haereticos, qui ad unum diem respectum haberent, cum a decimo die agnum deligi asservarique lex praeceperit. Unde quinque ab illis dies observari debuerant. De Iudaeis enim ac Iudaizantibus Quartadecimanis loquitur. Porro Iudaei cum decima quarta die ad vesperam pascha peragerent et decima die agnum caperent, V solidos dies religioni paschatis attribuebant. Imo vero cum exeunte XIV. agnum immolarent, ineunte vespera XV. huius hoc est XV. partem libabant, adeoque VI dies observabant, non unam duntaxat. Quare nos eo loco, id est pag. 421. v, 2. ἡ αὐτὴ πεντεκαιδεκάτη ἐπιφώσκουσα pro τεσσαρεςκαιδεκάτη rescribendum putamus. Quam emendationem sententia ipsa postulat.

Οὔτε γὰρ ἐξ ἑκκαιδεκάτης.] Multum implicatus ac salebrosus hic locus est, quinetiam superiori doctrinae minime consentaneus videtur; qua definitum est, si in aliquam e sex hebdomadae feriis XIV. luna ceciderit, hebdomadem xerophagiae inire ab secunda feria. Fingamus itaque lunam XIV. in sabbatum incurrere, incipiet xerophagiae, sive paschatis hebdomas ab anteriore feria II., ut dictum est. Atqui haec ipsa IX. est luna, non X. Quod si, ut Scaligero, Calvisio aliisque visum est, diffundendum sit xerophagiae initium in feriam II. alterius hebdomadis, itidemque pascha a luna XV. in XXII. transferendum, xerophagia a XVI. luna inchoanda fuerit, quod legitimum esse negat Epiphanius. Quare vix est ut expedire nos ex his laqueis possimus. Sive enim xerophagiae prima dies in illa hypothesi sit feria secunda, ab luna IX. hebdomadem sanctam auspicabimur, sive in sequentem feriam secundam differatur illius initium, in lunam XVI. incidet. Haesimus hic aliquandiu, donec certam viam ac rationem invenimus, qua conciliari haec inter se explicarique possent. Hoc igitur ad eum nodum dissolvendum occurrit. Epiphanius lunam ἡμερινὴν ἀπὸ νυκτερινῆς discerne solet, ut in haer. LI. n. XXVI. Nam illic quae νυκτερινὴ exempli caussa ἑνδεκάτη fuerat, sequenti luce ἡμερινὴ δωδεκάτη dicitur, et quae ἡμερινὴ δωδεκάτη dicitur post vesperam νυκτερινὴ τριςκαιδεκάτη nominari incipit. Nam a vespera diem exorsi sunt Iudaei; ideo prius nocturna quam diurna luna censetur. Quamobrem etsi νυκτερινῆς atque ἡμερινῆς vocabula non expresserit, ὁμωνύμως usus videtur σελήνης vocabulo. Nam cum negat a IX. lunae xerophagiae principium deduci, sed a decima, ne sibi contrarius ipse sit, de νυκτερινῇ interpretandus est. Nunquam enim paschatis hebdomas a feria secunda inchoari potest, quae sit ἐνάτη νυκτερινὴ et ἡμερινὴ ὀγδόη. Contra vero cum a XVI. luna eiusdem hebdomadis initium repeti negat posse, lunam ἡμερινὴν intelligit, quae sit νυκτερινὴ XVII. Nam in superiore illa hypothesi, in qua luna XIV. in sabbatum convenit, xerophagiae hebdomas init a feria II. anteriore, quae est ἡμερινὴ ἐνάτη, νυκτερινὴ δωδεκάτη. Quod si XIV. luna dominicae conveniat, sequenti die, qua est luna XV. ἡμερινὴ et νυκτερινὴ XVI. initium erit hebdomadis sanctae. Vides igitur necessario in luna IX. νυκτερινὴν, in XVI. ἡμερινὴν accipiendam esse. In quo illud animadvertendum, licet in haeresi LI. ita νυκτερινῆς et ἡμερινῆς vocabula sumpserit, ut a νυκτερινῇ semper ordiatur, ac tametsi luna ἡμερινὴ a sequente νυκτερινῇ nunquam appelletur, hoc in loco tamen p. 297.
Epiphanium sive errore, sive de industria ἐνάτην illam vocare, quae sit octava ἡμερινὴ et in ἐνάτην νυκτερινὴν desinat. Ad summam hebdomadis sanctae prima dies a luna IX. diurna ad XV. diurnam inchoari potest, aut, quod idem est, a luna X. nocturna ad nocturnam XVI. Quae caussa fortasse fuit, cur ita conciperet, ἀπὸ δεκάτης ἕως ἐπιφωσκούσης πεντεκαιδεκάτης. Ubi ἐπιφώσκουσαν non iam simpliciter

accipio, pro *ineunte, appetente*, aut ut ad lunae lucem, quae sub vesperam oritur, pertineat, sed pro ἡμερινῇ. Nam cum dicit ἀπὸ δεκάτης, nec ἐπιφωσκούσης adiecit, significat non illam diurnam, sed nocturnam intelligendam. Ac merito videtur Epiphanius primam xerophagiae diem δεκάτην νυκτερινὴν fecisse, quod functio ipsa xerophagiae, id est aridorum esus, exeunte iam die ac sub vesperam usurparetur, commodum illucescente x. luna.

Μεσαζούσης τῶν δύο δρόμων.] Mira est horum verborum obscuritas. Nam hoc prima specie sonant, quod ne intelligi quidem potest, xv. lunam, vel cum ea decimam, inter duo noctis ac diei curricula interceptam esse, aut certe τὸ νυχθήμερον inter duos, solis videlicet ac lunae, cursus interiici. Quae nullus Oedipus divinare possit. Nos pro eo ac superiora interpretati sumus, μεσαζούσης hoc loco non interiectum quiddam, sed labentem noctem ad diem accipimus. Constitutum enim est ex Epiphanii sententia, hebdomadem xerophagiae a luna x. νυκτερινῇ ordiendam esse, ita ut citimus eius terminus sit dies illa, cuius in nocte x. lunae principium est, remotissimus vero terminus sit luna xv. ἡμερινή. Itaque spatium illud, quod hebdomadis caput percurrit, a nocte incipit, hoc est a luna x. nocturna, et die terminatur, nempe luna diurna xv. Proinde nox et dies impenduntur, et μεσάζουσι; quae quidem utriusque sideris propria sunt. Nox enim σεληνιακῷ, dies ἡλιακῷ δρόμῳ tribuitur.

N. xiii. Καὶ συναναλαμβανομένου τοῦ αὐτῶν.] Collectis superioribus numeris summa fit dierum xiv. Sed ad eam xv. dies accensetur, ob caussarum concursum, quae sunt solennitatis illius συστατικαί; praesertim ob dominicam diem, qua Christianum pascha celebratur. Hic ἐπίφαυσις πεντεκαιδεκάτης est xv. dies, sive diurna luna xv., quemadmodum paulo post ἐπιφώσκουσα ἑκκαιδεκάτη luna diurna xvi., ut ex superioribus necessario colligitur.

Τοῦ γὰρ ἐνιαυτοῦ.] Paschalis diei varietas et ἀνωμαλία ex solis et lunae, ut ante dixit, inaequali cursu proficiscitur. Nunc utriusque modum ac dispositionem explicat et ad fontes ipsos digitum intendit, proposito annorum orbe, in quem dissimiles illi motus inclusi aequabili varietate temperantur. Ea est octaëteris lunaris, syzygias complexa novem ac nonaginta, in quibus tres sunt embolimaeae in annis viii., nimirum 3. 6. et 8. Numerus dierum 2922., qui est octaëteridis Iulianae, sive duorum Iulianorum lustrorum modus. Annus lunaris communis 354. diebus praecise definitur. Itaque ab solari diebus xi. et quadrante superatur. Antiquissima est octaëteris ista, et a Graecis olim usurpata, quam eadem plane ratione, qua hic Epiphanius, exponit Geminus, vetus et eruditus scriptor, pag. 129. Cuius inventorem Cleostratum Tenedium Censorinus facit. Sed eadem, utpote vitiosa, castigata saepius et interpolata fuit. Etenim octo anni lunares dies colligunt fere $2923^{1}/_{2}$. Quare octaëteris illa abest a lunari modo
p. 293. solido die et horis fere 12. Nam syzygia lunaris dies habet 29., hor. 12. 44′. Annus lunaris dies 354., hor. 8. 48′. 38″. etc. Itaque octaëteris lunaris dierum est 2923., hor. 11. 51′. etc. Quam ob causam post heccaedecaëteridem, sive duas octaëterides, appendices dies tres intercalari solebant, quo sequentis octaëteridis neomeniam attingerent. Sed cum totidem diebus a solis rationibus aberrarent, in vigesima octaëteride mensem unum tricenarium expungebant, ita ut octaëteris illa nonnisi duos embolimaeos menses haberet. Haec Geminus, quae alibi fusius et opportunius tractabimus, ubi lunarem apud Graecos anni popularis formam contra Scaligeri coniecturas affirmabimus.

Comperta iam octaëteridum labe, Graeci ad enneadecaëteridas et longioris anni spatia confugerunt. Sic apud Christianos in negotio paschali primum usur-

pari caeptae octaëterides tam simplices quam geminatae, sive heccaedecaëterides. Etenim Dionysius Alexandrinus octaëteridis canonem instituit. Hippolytus vero heccaedecaëterida, quam in libris de Emendat. Temp. Scaliger exponit. Quas omnes methodos postremo enneadecaëteris exclusit, ab Alexandrinis et Anatolio non illa quidem excogitata, ut parum prudenter plerique scripsere, multo vero minus ab Eusebio Caesariensi reperta, sed ab iis omnibus ad usum paschatis translata. Ita octaëterides aliaeque cyclorum inutiles formae paulatim obsoleverunt. Quanquam nonnullos adhuc Bedae temporibus octaëteridas retinuisse testatur ipse lib. de Temp. Ratione cap. xliv. Sed pauci illi erant et obscuri. Quamobrem satis equidem mirari non possum, Epiphanium hoc loco ad paschalem methodum explicandam solius octaëteridis mentionem fecisse eamque tam diligenter exposuisse, quasi hac una paschalium neomeniarum disciplina contineretur. Nam enneadecaëteridem hoc loco ne commemoravit quidem, tametsi Nicaenum illud decretum de celebrando paschate tantopere praedicet et ab haereticorum inscitia impudentiaque vindicare studeat. Atqui nihil ad festi illius ordinationem insignius ab illa synodo profectum est, quam quod xix annorum circulo constituto dissidium omne sustulit; quod his verbis testatur Ambrosius: *Inter illa fidei, ut vera, ita admiranda decreta, etiam super celebritate memorata, congregatis peritissimis calculandi, decem et novem annorum collegere rationem et quasi quendam constituere circulum etc.* Nihil erat igitur quod inanem et absurdam octaëteridis periodum a situ revocaret Epiphanius, dum communem cycli paschalis methodum et a catholicis receptam adversus haereticos declarat. Nec accuratior est Sozom. lib. vii. cap. xviii., qui eandem octaëteridem ad paschatis negotium sic accommodat, quasi utriusque sideris ratiociniis cumulate satisfaciat.

Καὶ συμβαίνει κατὰ τὸν ὄγδοον.] Deest octaëteridi secundum medios motus ad solidum mensem complendum biduum fere. Nam epactae anni octavi sunt xxviii. Octaëteris lunaris accurata dierum est 2923., 11. 51′. hoc est horarum fere xii, ut ait Geminus. Itaque minor est octaëteris Epiphanii lunari octaëteride sesquidie. Et tamen praecipitatur embolismus, quod minimum absit ab integra syzygia. Quod etiam in enneadecaëteride servatur. Nam embolismus tertius ab Alexandrinis et Latinis, et in omni adeo cyclo, octavo anno collocatur. Octavo, inquam, non nono; etsi contrarium mathematici quidam eruditissimi ac com- p. 299.
putorum scriptores asserant. Quod adversus illos breviter hoc loco demonstrandum est.

SCALIGERI HALLUCINATIO ET ANTIMACHIA DE TESSARESCAEDECATITARUM CYCLO REFELLITUR. p. 458.

In primordiis ecclesiae (ait Scaliger) tum apostoli, tum qui eos centum annis postea secuti sunt, pascha semper Iudaice celebrarunt, ut testantur Eusebius et historia vetus ecclesiastica, et post omnes Nicephorus. Sed sub Commodo ii, qui Iudaice pascha celebrabant, damnati sunt haereseos a Victore Rom. pontifice. Haec ille. Quae quidem de solis Asiaticis Christianis, vel de Ioanne solo dicta esse nequeunt. Nam non solum primis centum annis, sed et duobus, pluribusve, cum maxime apud Asiaticos, Iudaice pascha peractum esse, nemo, qui historiam legerit, ignorat. Quare ad apostolos omnes omnesque Christianos sententia illa pertinet, quos centum post mortem apostolorum annis tessarescaedecatitarum more paschate functos esse definit. Quod si verum est, si non maior pars saltem apostolicarum ecclesiarum aliter quam Iudaico more pascha celebrarit, celebran-

p. 459. dumque praescripserit, ne nunc quidem celebrare aliter licebit. Quippe paschatis festi celebrandi rationem ecclesia catholica se ab apostolis accepisse perpetuo professa est, Petro imprimis ac Paulo apostolorum principibus. Atqui, si Scaligerum audimus, non solum apostoli Iudaico more et decima quarta die lunae pascha constanter egerunt, non autem dominica, nisi in xiv. incideret, sed neque aliter celebrandum esse suis ecclesiis tradiderunt. Nam si id egissent, eorum sane posteri non Iudaicum illum ritum consuetudinemque tenuissent, neque centum totos annos Τεσσαρεςκαιδεκατιτῶν haeresin totus Christianus orbis esset amplexus. Neque condemnari illi ac pro haereticis haberi potuerunt, qui in eius festi celebratione, cuius autoritatem ecclesia solis ab apostolis repetit, apostolorum exemplo atque imitatione niterentur. Atqui veteres omnes patres, omnes synodi, quae de communi et a Romanis praesertim atque occidentalibus usurpato paschatis ritu meminerunt, aut decretum aliquod ediderunt, uno ore profitentur, hanc ab apostolis consuetudinem ecclesiis fuisse traditam; neque aliter ex illorum autoritate, quam dominica die, idque post lunam xiv., et ut uno verbo dicam, alio quam ab Iudaeis instituitur more ac tempore celebrandum esse. Etenim Nicaenus ille consessus, qui de paschate sanctionem edidit, quid de ritus illius vetustate senserit, ex Constantini M. epistola coniici potest, quam ex eodem concilio scripsit. Refert illam Eusebius lib. iii. de Vita Constantini, et ex eo Socrates, Theodoretus et alii. In qua cum in Iudaeos ac Iudaici paschatis morem acrius esset invectus, ista subiicit: Ἔξεστι γὰρ τοῦ ἐκείνων ἔθνους ἀποβληθέντος ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας ἄχρι καὶ τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρέσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐκτείνεσθαι. Μηδὲν τοίνυν ἔστω ἡμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. Εἰλήφαμεν γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ὁδὸν ἑτέραν. *Licet enim illorum gente repudiata, veriori ordine quem a primo die passionis ad hoc usque tempus tenuimus, ad futura saecula observationis illius functionem perducere. Quamobrem nihil sit nobis cum odiosissima Iudaeorum turba commune. Nos enim aliam viam a Salvatore traditam accepimus.* Cyrillus Alexandrinus insuper in Heortasticis omnibus, ubi quadragesimalis ieiunii et paschatis tempora praescribit, identidem κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις se ea tradere significat, maxime in Orat. vii. xv. xx., et aliis. Idem testatur et Leo papa in epistola ad Proterum Alexandrinum praesulem, quam citat Beda lib. de Aequinoctio, et lib. de Temp. Rat. cap. xlii. Ubi Marcum scribit a Petro didicisse celebrandi paschatis ritum. Denique nemo est ex sanctis patribus, qui non catholicum solennis illius ritum vetustissimum esse et ab apostolis ipsis manasse fateatur.

Nam quod Eusebium et ecclesiasticae scriptores historiae, atque inter eos novissimum Nicephorum, subscriptores habere se dicit Scaliger, manifesti mendacii tenetur. Eusebius enim contra catholicum obeundi paschatis morem, cuiusmodi ab Occidentalibus et Romanis maxime servatus est, apostolis adscribit. Nam cap. illo xxiii. lib. v., ubi acerrimam de paschate dissensionem, quae inter Victorem papam et Asiaticos flagravit, pluribus commemorat, Asiaticos refert ex antiqua traditione xiv. lunam, quamcunque in diem incideret, dominico paschati
p. 460. peragendo praefinivisse: οὐκ ἔθους ὄντος τοῦτον ἐπιτελεῖν τὸν τρόπον ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν ἅπασαν οἰκουμένην ἐκκλησίαις ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸ καὶ εἰς δεῦρο κρατῆσαν ἔθος φυλαττούσαις: *Cum eo ritu celebrandi consuetudo non esset reliquis terrarum orbis ecclesiis, quae ex apostolica traditione morem illum observabant qui ad hoc usque tempus obtinuit.* Tum cap. xxvi. Irenaei ad Victorem epistolam citat, in qua illum hortabatur, ut ne propter contrariam Asianorum consuetudinem

tot ecclesias a catholica communione discinderet, cum antecessores Romani pontifices cum illorum episcopis pacem concordiamque tenuissent. Nam et Anicetus, Pius, Hyginus, Telesphorus et Xystus οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν (Asiaticam Iudaicamque consuetudinem), οὔτε μετ' αὐτοὺς ἐπέτρεπον. Et nihilominus aliter sentientibus communionem impertiebant. Haec Eusebius ex Irenaeo: quibus Scaligeriani commenti falsitas detegitur, quo centum post apostolos annis ecclesiam Iudaice pascha peregisse confinxit. Coepit enim Sixtus Traiani tempore, circa annum Christi cxxx., non utique centum annis post apostolos, qui tamen neque ipse Iudaice functus est, neque successores suos fungi voluit. Addit quidem Irenaeus Polycarpum ea mutare noluisse quae a Ioanne et caeteris apostolis didicerat, quibuscum consueverat. Verum apostolorum nomine eos appellat, qui discipuli Christi fuerant, aut ab apostolis eruditi. Nam cum uno duntaxat apostolo Ioanne Polycarpus versari potuit. Petrum certe Paulumque neque videre potuit, neque quicquam ab illis traditum accipere. Quamobrem ut Ioannem, aut paucos insuper ex domini discipulis Iudaice pascha peregisse concedatur in Asia (quanquam de Ioanne negat istud in Tessarescaedecatitarum haeresi Theodoretus et haereticos istos perperam illius mentem accepisse docet): sed ut ita Ioannem egisse pascha non inficiemur, non dubium tamen est, quin aliter apostoli caeteri ac discipuli, eorumque principes Petrus ac Paulus cum celebraverint ipsi, tum celebrandum deinceps edixerint. Cuius rei argumento est quod, ut Constantinus in superiore epistola et Eusebius citato loco memorant, totus pene terrarum orbis, hoc est praeter Asianos et paucos aliquot episcopos, catholicae ac Romanae consuetudini serviret. Unde planum est ecclesias istas, quem a prima sui origine et ab apostolis iis a quibus erant fundatae ritum acceperant, eum perpetuo servasse. Socrates vero quid super ea re prodiderit, pag. 295. retulimus. Huic et Eusebio consentanea scribit Nicephorus lib. iv. cap. xxxvi. et lib. xii. cap. xxxiii. Nec aliud omnino, quam quod superiores isti, de Romanorum ab apostolis tradita consuetudine disputat. Quare manifesti sese mendacii alligat, qui Eusebium, Nicephorum et ecclesiasticam veterem historiam ad erroris sui patrocinium ausus est adducere.

OSTENDITUR EX SCALIGERIANAE DOCTRINAE PRINCIPIIS QUANTUM A SEIPSO IN TESSARESCAEDECATITARUM CYCLO DISSIDEAT. p. 461.

Pergit Scaliger et Tessarescaedecatitas illos asserit, ut et apostolos, cyclo mere Iudaico usos esse, et ex periodo Alexandrea, sive Calippica, desumpto. Ex quo contigit ut interdum toto mense a catholico paschate veterum illorum tam Tessarescaedecatitarum quam etiam apostolorum pascha differret, ut in cyclo viii. et xix. Nam cum anni illi in Iudaico cyclo communes sint, in Nicaeno autem et apud Alexandrinos ac catholicos embolimaei, Tessarescaedecatitae et qui ipsorum ritum amplexi sunt in Nisan Iudaico pascha celebrabant, reliqui in Iiar. Quae cum asserit Scaliger, iis ipsis consentanea loquitur quae passim et ubique praedicat, Iudaeos tribus fere ante Christum saeculis, totidemque post ipsum, Calippicam anni formam et cyclum Alexandreum ad popularem usum adscivisse. Hoc vero plane esse confictum ac sine ulla ratione temere creditum, in superiori de anno dominicae passionis diatriba demonstravimus, idemque copiosius alias, deo iuvante, confutare decrevimus. Sed ut illud modo Scaligero concedatur, ex eo profecto contrarium eius sequitur, quod et verum est et ab eodem affirmatur, Iudaeos ac Tessarescaedecatitas cyclo viii. ac xix. communem annum usurpantes pascha ante aequinoctium indixisse. Cur enim catholici cyclis illis, intercalato

mense, neomeniam paschalem in Aprilem summoverint, nulla alia caussa extitit quam quod decimaequartae lunares, quae tum in Martium incurrunt, aequinoctium antevertunt, ideoque ad duodecimum, non ad primum mensem, pertinent, ut inter caeteros Proterius Alexandrinus in ea epistola docet quam de paschate scribit ad S. Leonem papam. Quippe cyclo XIX. luna decimaquarta Nicaena contigit Martii XVIII., cyclo vero VIII. Martii XIX. Quare cum ante neomeniam primi mensis, sive Κριῶνος, incurrant, posteriori Adar, non Nisan, tribuendae sunt. Proinde paschales neomeniae cyclorum istorum in Aprilem coniiciuntur. At ex Scaligeriano dogmate, iisdem illis duobus cyclis, Iudaeorum decimaquarta, quae in Martium incidit, revera est ultimi mensis, sive Adar, non primi. Licet enim aequinoctium terminum non antecedat, sed eum potius moretur, tamen politice Adar attributa fuit, adeo ut paschalis non esset. Hoc enim in diatriba illa de passione domini, cum de Iudaico anno vetere desseruimus, ex Philone, Iosepho, Aristobulo aliisque Iudaeorum antiquissimis ostendimus, decimam quartam Nisan, sive paschalem Iudaicam, illorum aetate in ipso aequinoctii die, aut ab eo proximo collocatam fuisse, neque unquam antevertisse; quod apud Eusebium perspicue Anatolius indicat. Quamobrem si, ut Scaligero persuasissimum
p. 462. est, Calippicam periodum et ab eo praescriptam lunaris ac solaris anni formam amplexi sunt Iudaei; quoniam a Calippo solstitium aestivum, ut idem Scaliger docet, constitutum est Iunii XXVII., ex ea ratione vernum aequinoctium, si solaris anomaliae rationem habeamus, convenit in Martii XXVI., hoc est diebus ferme CCLXXI., horis XIX post solstitium. Aut ut Iudaeos existimemus quadrantes Iulianos duntaxat observasse, ac per totidem Tekuphas quadrifariam Sosigenis annum esse partitos, post Iulianam editionem, in Martii XXVIII. idem illud aequinoctium quadrabit, diebus post aestivum solstitium CCLXXIII, horis XXII, 30. Quo quidem die Calippica forma defixum aequinoctii cardinem perpetuo retinet, ita ut nulla προέμπτωσις atque in anteriora recessio contingat, tametsi revera aequinoctium coeleste paulatim Calippicam epocham relinquat eo annorum intervallo, quod ex tropici anni definitione pendet. Quare Anatolii saeculo, flagrante cum maxime paschatis controversia, medium aequinoctium affixum est XI. Kal. Apr., sive Martii XXII. Nicaenum vero concilium in XII. Kal., hoc est XXI. Martii, transtulit. Quo ex tempore citima neomenia paschalis haesit in VIII. Eid. Martias, qui est aeque mensis octavus, citima vero quartadecima in XXI., sive ipso aequinoctii die. At Iudaeorum citima paschalis neomenia, si, ut Scaliger arbitratur, Calippicum anni modum tribus ante Christum fere saeculis usurpaverint, in Martii XIII. die constiterit oportet; cuius decimaquarta in ipsum civilis aequinoctii Calippici terminum caderet, nempe in XXVI. Martii. Ex quo factum est ut cum cyclo Nicaeno XIX., qui erat Iudaicus XVI., neomenia Calippica civilis, Martii IX. competeret, decimaquarta vero vicesimo secundo, ante Calippicum aequinoctium, adeoque mensis iste Adar esset, Nisan Iudaicus neomeniam habuerit in VIII. circiter Aprilis, certe in Martium convenire minime potuerit. Quod idem et de cyclo VIII. dici necesse est. Quo currente, ac Iudaico V., neomenia Calippica Martii mensis decimo die contigit. Ideoque Nisan in nonum Aprilis traducendus fuit. Apparet ergo si, quod Scaliger defendit, Calippicam periodum tribus fere ante Christum saeculis ascitam, totidem fere post eiusdem passionem retinuerint Iudaei, nullam in illorum neomenia προέμπτωσιν incidisse, ac tantum abesse, ut illorum decimae quartae paschales aequinoctium anteverterint, ut ipsum potius aequinoctium κατὰ προήγησιν τροπικὸν ab illis recesserit, quae κατὰ μετέμπτωσιν aequinoctium paulatim quatriduo moratae sint. Ita falsissimum est cyclo XIX. et

VIII. Nicaeno catholicos in Iiar Iudaico pascha celebrasse; cum tam Iudaei quam eorum asseclae Quartadecimani ex Calippica periodo Nisan suum in Aprilem diffuderint, et eodem quo catholici mense celebritate sua functi sint. Quod si civilis aequinoctii terminum a Sosigene ac Caesare constitutum veteri Calippico Iudaeos praetulisse quis dicat, citima illorum neomenia et decima quarta paschalis uno tantum die promovebitur, neomenia quidem ad Martii XII., decimaquarta vero ad Martii XXV., quo die civili ab Iulio Caesare aequinoctium defixum est. Unde nihilo minus cyclis VIII. ac XIX. Nicaenis Nisan in Aprilem, non in Martium, congruet. Atqui illud inter omnes convenit, Iudaeorum XIV. paschalem sub Nicaeni concilii tempus cyclis illis aequinoctium triduo ac biduo circiter antevertisse, ut est a nobis in diatriba de domini passione declaratum. Quare falsa est Scali- p. 463.
geri coniectura, quae Iudaeis et Τεσσαρεσκαιδεκατίταις Calippicum annum et Alexandream periodum affingit. Falsa itidem eiusdem Alexandreae periodi descriptio, quae lib. II. de Emend. pag. 63. proponitur; quatenus Iudaeos illam ipsam ad civilem usum accommodasse putat, ex eaque Iudaica paschata, praesertim quae Christus dominus obiit, lib. VI. de Emendatione Temporum certis characteribus designat. Nam in illo laterculo, cyclo Nicaeno VIII. currente, anno periodi XIV., Nisan Martii IX. competit, cum sit annus communis ὑπερήμερος; cuius Tisri iniit Sept. XII., cyclo VII. Nicaeno. Hoc vero Iudaeorum vetustissimorum autoritati refragatur. Ex quibus constare illud demonstravimus, decimamquartam Nisan nunquam per illa tempora civilis aequinoctii praevertisse diem. Quocirca cum aequinoctium civile Calippicum in XXVI. Martii constiterit, non potuit neomenia Nisan ante Martii XIII. accidere, multoque minus ad nonum transire diem, ut XIV. in vicesimum secundum incurreret. Quod idem et de cyclo XIX. dicendum est. Propterea paschalis illa διαστροφὴ Iudaeis ac Τεσσαρεσκαιδεκατίταις oblata est, ut eorum decimaquarta paschalis aequinoctium praeverteret, ex alio cyclo annove quam Calippico manare debuit; eiusmodi scilicet, in quo lunaris enneadecaëteris, Iuliana, hoc est Calippica, longe minor esset; uti supra fusissime disputatum in dissertatione illa de anno Iudaico. Neminem adeo pervicacem ac Scaligeri studiosum confido fore, quin ambo ista, quae in illo de Quartadecimanis capite posuit, pugnantia et contraria esse fateatur: nimirum Iudaeos Calippicum anni modum eiusque periodum ab annis amplius trecentis ante natalem domini ad annum CCCXLIV. post eundem usurpasse, et illos nihilominus cyclis Nicaenis VIII. ac XIX. Nisan suum Martii V. atque VI. coepisse. Quod nonnisi ex neomeniarum antecessione ac lunari προηγήσει accidere potuit. Cuiusmodi nullam Calippicus annus agnoscit. Hoc opinionum divinationumque conflictu his crassissimi stuporis argumenta Scaligeriana omnis doctrina referta est. Quorum nos sparsim his in Animadversionibus, prout sese occasio dedit, specimen praebuimus: reliqua suum ac praecipuum opus expectant.

DE DUPLICI CYCLO ET EMBOLISMORUM RATIONE. p. 299.

Duplex apud veteres computi magistros olim cyclus extitit, cum aurei numeri fastis adscriberentur, alter decemnovennalis, alter lunaris. Decemnovennalis, ut Beda saepius inculat, ad methodum quartadecimarum paschalium inventus est, ut stato die quolibet anno per orbem redirent. Huius initium est, autore Beda, a paschali mense, hoc est a citimo termino, qui est XII. Kalend. Apr., Martii XXI. Cuius primus annus aureum numerum habet XIX. initque ex a. d. prid. Non. Apr., sive Aprilis IV., cui in vetere Kalendario adscriptus est aureus

numerus xix. Quippe cyclum decemnovennalem non ab aureo numero i. ac xxiii. Martii, sed a xix. inchoatum fuisse et ab Aprilis iv. erudite probat Petrus Pitatus Veronensis Canonum Paschalium cap. vi., et ante illum docuit Paulus Forosempron. primae partis libro vi. Nec aliter Beda cum aliis in locis, tum libro de Temp. Ratione cap. liv., ubi cyclum lunarem cum decemnovennali proponens annum illius primum cum decemnovennalis cycli quarto coniungit, et a Kalend. Ianuariis inchoari dicit. Est autem Ianuariis Kalendis affixus aureus numerus iii. Igitur primus est xix., a quo quartus est tertius. Quod in sequentibus cyclorum numeris constanter tenet. Exempli caussa annus cycli lunaris xvi. Bedae est decemnovennalis xix., qui a xvi. Kal. Ian. incipit, Dec. xvii.; a quo incipit annus cui numerus aureus convenit xviii. Proinde aureus numerus xviii. est xix. cycli decemnovennalis. Postremo cum decemnovennalis cycli primo anno lunaris xvii. componitur, eiusque initium statuitur Nonis Decembris (corrige viii. Id. Decemb. Nam ex compendio notarum profectus est error, cum scriptum esset viii. ID. quod Nonas Dec. librarius esse credidit). At qui annus ab viii. Id. Decbr. auspicatur, numerum aureum exigit xix. Satis igitur constat cyclum decemnovennalem ab aureo numero xix. initium capere. Cuius haec afferri causa potest. Romani aureorum numerorum ac cycli decemnovennalis methodum ab Alexandrinis acceperunt. Qui cum Thoth suum, adeoque anni principium ab Augusti xxix. ducerent, aureos numeros indidem inchoabant. Hos imitati postea Latini, qui a paschali mense, hoc est Martio vel Aprili sacrum annum ordirentur, aureos numeros, quos cum Alexandrinis ad usque exeuntem Augustum communes habuerant, toto anno pertexebant. Igitur anno Dionysiano cclxxxiv. cyclo decemnovennali xix. Alexandrini ab Augusti xxix. die cyclum primum numerare coeperunt, Romani vero totum annum Iulianum aureo numero xix. consignarunt. Post anno cclxxxv. cum Alexandrinis aureum numerum i. exorsi sunt. Ex quo
p. 300. factum apparet, ut cycli xix. primus annus fuerit aurei numeri xix. Nam quod doctissimi quidam aureum numerum 3 initium decemnovennalis cycli constituunt, propterea quod Kal. Ian. affixus est, contra Bedae aliorumque veterum id autoritatem asserunt; neque illud animadvertunt, cycli xix. initium non a Ianuario, sed ab Aprili, hoc est ab ea luna quae in Aprilem desinit, ex illorum sententia deduci. Hinc annum primum ex Dionysii instituto veteres illi dicunt a prid. Non. Apr. inchoari, et in Martii xxii. desinere, eique ccclIII. dies duntaxat competere, quod in eum lunae, sic enim vocant, saltus incurrat, quae est unius die superflui ἐξαίρεσις. Tum secundum annum inire Martii xxiii. et dierum esse ccCLiv, atque ita deinceps, ut Beda, Pitatus locis citatis aliique definiunt.

Alter cyclus lunaris appellatur qui ad lunam epactarum ac regularium beneficio indagandam accommodatus est, quod aurei numeri praestare non possunt. Qui cum ex Alexandrinorum Kalendario translati sint ac per contextum Latini anni diffusi, cuius aliud initium, alia mensium dispositio est, quae ex illis epactae communi methodo consurgunt, eruendis noviluniis usui esse nequeunt. Quare tria de aureo numero detrahenda sunt, ut per epactas ac regulares novilunia consequamur. Atque in hunc modum diminuti numeri cyclum lunarem efficiunt. Veluti Kal. Ian. aureus numerus iii. adscriptus est, de quo subductis tribus respondent e cyclo lunari xix., quae undecim additis xxx epactas conficiunt. Hae uno regulari addito xxxi complent, quae novilunium indicant. Itaque nulla id inscitia factum est, duplex ut apud Latinos cyclus esset, quod ridicule sibi persuadet Scaliger v. de Emend. Temp., ubi de epocha lunari Constantinopol. disserit. Hoc enim necessario ab illis instituendum fuit, posteaquam semel Alexan-

drinorum aureos numeros in Iulianum Kalendarium transtulerunt, ubi epactae ex illis numeris erutae et ad dies appositae complementa eorundem esse non poterant regularibus adiectis, quod ut obtinerent, tria aureis numeris detrahenda fuerunt. Quam ob caussam lunaris iste cyclus est dictus, non ideo quod decemnovennalis, sive aureus numerus novilunia non ostenderet. Etenim iisdem illis diebus, quibus adiunctus erat, Nicaeni concilii tempore novilunia committebantur, sed quod indagandae ex methodo computandaeque lunae, ut vocant, aetati minime esset idoneus, nisi ternario minueretur, propter Romani et Alexandrini anni discrepantem formam initiaque diversa. De quibus uberior alias instituendus est sermo.

Caeterum lunaris iste cyclus a Ianuario mense ducit exordium, ut Beda non uno loco testatur. Qui lib. de Temp. Rat. cap. liv. illius omnes annos exponit. Quorum primus non decemnovennali quarto committitur, qui est aureus numerus iii. Kal. Ian. affixus. Secundus a xii. Kal. Ian. Dec. xxi. atque ita deinceps reliqui ab ea syzygia fere omnes inchoantur, quae in Ianuario desinit. Constat igitur in cyclo lunari, perinde ut in decemnovennali, primum annum esse numerum, ut ita dicam, lunarem xix., qui ad Kal. Ian. adnotatur.

His animadversis annum enneadecaëteridis octavum intercalarem fuisse de-
fendimus, qui aureum numerum habuit vii., qui est a primo, sive xix., uti dictum p. 301.
est, octavus; quod de cyclo decemnovennali, quo de agitur, potissimum asserimus. Fuere quippe enneadecaëteridis anni isti septem embolimaei 3. 6. 8. 11. 14. 17. 19., quibus aurei numeri in Kalendario respondent 2. 5. 7. 10. 13. 16. 18., quoniam, ut saepe docuimus, numerus xix cyclum ducebat, a quo secundus erat tertius. At insigni mathematico placuit hunc embolimaeorum ordinem esse 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19., quibus aureos istos numeros attribuit 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19., quoniam cycli decemnovennalis initium ab aureo numero 3. et Kal. Ian. arcessit. Atqui decemnovennalis ab Aprili, non a Ianuario, ex veterum praescripto repetendus est. Et ille ipse embolimaeorum ordo mensium, quem proposuimus, Bedae, Pitati, Pauli Forosempr. aliorumque computi artificum autoritate nititur. Vide cap. xliii. de Temp. Ratione apud Bedam tom. ii. Idem et certissima ratione ad hunc modum colligitur. Embolimaeum, opinor, annum in cyclo paschali eum omnes intelligunt, qui, ut primus sequentis anni mensis intra paschales terminos coërceatur, mense uno fit auctior. Eiusmodi autem anni illi sunt vii., quos enumeravimus, hoc est aurei in Kalendario numeri 2. 5. 7. 10. 13. 16. 18., non autem 8. 11. 19. Etenim cum aureus numerus vii. in usu est, quem cycli decemnovennalis octavum esse volumus, primus mensis incipit Martii xvii., ideoque embolimaeus esse debet; alioqui sequens annus a Martii vi. inchoandus erit, cui aureus numerus viii. affixus est, anno decemnovennalis cycli nono. Hoc autem paschali canoni ac Nicaenis decretis repugnat, ac Latinorum, hoc est Iudaizantium, peculiaris error ille fuit; quem ut evitemus, decimus tertius nempe mensis ad annum viii. accedat oportet, uti nonus, cui numerus aureus viii. tribuitur, in Aprilis v. summoveatur, a quo primus paschalis mensis incipiat. Eadem et undecimi ratio est, cui numerus aureus convenit x. Hic enim cum a xiv. Martii ineat, decimi tertii mensis neomeniam in Martii iii. conferet. Quare intercalandus hic erit, ut annus xii. a ii. Aprilis incipiat. Denique xix. annus cum a quarto die Aprilis exordiatur, embolimum mensem non continet, sed eundem sequitur. Siquidem xviii. aureus numerus, quem cycli decemnovennalis decimum nonum statuimus, Martii xvi. competit, a quo annus incipiens necessario tertiumdecimum mensem sibi vendicat, cuius neomenia Martii v. minime paschalis est, ac

proinde primi mensis et anni neomenia in Aprilis IV. diffundetur. Ita enim existimandum est, embolimaeos menses in paschali cyclo eos esse, qui in finem anni coniecti neomeniam sequentis anni proxime praecedunt; ut et Pitatus ad idem negotium observat cap. VI. Quanquam aliter apud computorum artifices dispensari menses embolimaeos didicimus ex Beda cap. illo XLIII. lib. de Ratione Temporum, ac per varios anni Iuliani menses dissipari, verum in paschali hoc instituto embolimus ille mensis procul dubio censendus est, qui primum mensem cycli ἀμέσως antecedit. Quo quidem statuto, nullum iam dubium est quin embolimaeorum series eiusmodi sit, qualem a veteribus computistis accepimus, in qua octavus annus, non nonus intercalaris mensis appendicem excipiat. Nam et propterea enneadecaëteridem in ogdoadem et hendecadem partiri solent, uti Beda facit lib. de Ratione Temp. cap. XLIV., et ogdoadi tres embolimos menses, hen- p. 302. decadi quaternos attribuunt. Hinc Africanus apud Hieron. in cap. IX. Dan. *Graeci,* inquit, *Iudaei per octo annos trium mensium* ἐμβολισμοὺς *faciunt.* Ac tametsi mensis integer non octavo anno, sed nono ex diebus residuis consurgat, nihilominus quod et proxime solidam ad syzygiam appendices illae dies accedant, et quod ex superiorum annorum ratiocinio semper aliquid supersit, quo defectus ille compensetur, octavo anno intercalaris adiungitur.

Quod autem nondum iusto dierum numero ex epactis collecto nonnunquam embolismos anteverti ac praecipitari diximus, illustrari potest ex Iudaici cycli dispositione, qualem glossa primae partis Iad R. Mose Tractatu Kiddusch hachodesch describit cap. I. §. 2. Nimirum epactas anni I. et II. in cyclo Iudaico cum epactis V mensium anni tertii ad XXVII. dies accedere, ideoque ad complementum embolismi mensis triduum ex annis sequentibus mutuo accipi. Postea ex residuo anni III. et ex quarto ac quinto una cum mensibus V anni sexti colligi dies fere XXXIII, ex quibus compensato triduo illo, quod anticipatum fuerat, secundus embolismus inseritur. Deinde ex epactis mensium VII anni sexti et anni septimi, nec non et V mensium anni octavi, XXII fere dies confiunt. Neque tamen differtur embolismus, sed VIII dies ex annis sequentibus repraesentantur, ut solidus mensis intercalari possit. Tum vero ex residuo VII mensium et annorum duorum, videlicet IX. ac X. itidemque mensium V priorum anni XI. dies colliguntur XXXIII, quibus octo detractis, quos superior embolismus exhauserat, quinque et viginti restant, ad quos complendae syzygiae V alii dies anticipantur, et undecimo anno Adar inseritur. Eadem est anni XIV. ratio. Confiunt enim dies XXXIII, ex quibus V diebus exemptis, qui in antecessum usurpati fuerant, relinquntur XXVIII dies, et biduum ad embolismum cumulandum a sequentibus sumitur. Deinde anno XVII. epactae ad dies XXXIII perveniunt restitutoque biduo illo mutuatitio, ex XXXI reliquis intercalatur Adar, et unus dies superest. Itaque in fine cycli XXVII dies restant, et nihilominus VII. intercalatur embolismus, anno XIX. Haec glossa de cycli Iudaici contextu. In quo nondum expleta syzygia versuram fieri et anticipari dies aliquot vides, contra quam Scaliger lib. VII. de Emendat. in Comp. Iudaico cyclo embolismos praecipitari nimis imprudenter negat. Quanquam glossa ista lunarem annum praecise dierum CCCLIV constituit, neque appendices horas ac minutias complectitur, quae toto cyclo collectae dies conficiunt VI cum horis XXI, et minutis 51′, quibus primi ac postremi embolismi defectus compensatur. Quamobrem rudis est et adumbrata cycli Iudaici ista descriptio, et ad faciliorem methodum ac popularem captum apposita, cum interim alia sit apud Iudaeos epactarum annorumque conformatio. Quod idem de Epiphanii octaëteride pronunciare licet, quam vel nulli, vel, si forte, paucissimi, post Nicaenum

canonem conditum ad paschalem usum adhibuerunt. Hanc nobis de embolismis disputationem peperit octaëteridis Epiphanianae dispositio. Quae tandiu hic habere locum debuit, dum uberiore a nobis commentario, quem de temporum do- p. 303. ctrina meditamur, eadem illa pertractetur.

Γίνονται ἐπακταὶ ιη.] Corr. ιζ′.

Ἐν τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβολίμοις.] Ne hoc quidem verum aut satis accurate dictum; dissensionem omnem, quae Christianos inter ac Iudaeos et caeteros intercesserat, hoc est haereticos Tessarescaedecatitas, aut qui in primi mensis epocha a Nicaeno canone discedebant, quales Latini et Occidentales plerique, atque imprimis Scoti fuerunt, in tribus octoëteridis embolimis consistere. Duplex apud Christianos paschatis depravatio fuit. Altera plane Iudaica et Asiaticorum olim propria, qui XIV. luna, quamcumque in feriam incurreret, pascha celebrabant. Altera, quae in primi mensis neomenia contra canonem committeret, dum illam citius antevertebat, adeo ut XIV. luna aequinoctium praecederet. Quam διαστροφὴν novo errore cumulabant, ut in termino ipso, si in dominicam incideret, celebritate fungerentur. Posteriores isti cum decemnovennali cyclo, Iudaeorum instar, uterentur, in duobus duntaxat annis ab Alexandrinis et Nicaena sanctione dissidebant, cyclo nimirum VIII. ac XIX. Nam lunari cyclo, non aureis numeris utebantur. Itaque tribus cyclis ab Alexandrinis discrepabant. Ut exempli caussa, Alexandrino numero I. respondebat aliorum XVII. Item Alexandrinorum VIII. istorum V., decimonono Alexandrinorum Iudaicus XVI. Indeque cum Alexandrini anno cycli decemnovennalis octavo, cui numerus aureus VII. ad Aprilem usque convenit, mensem intercalarem adtexerent, qui a VI. Martii exorsus in Aprilis IV. desineret, ac postridie, hoc est Aprilis V., annum nonum inchoarent, Iudaizantium factio pro embolimaeo communem usurpans annum, primum mensem inchoabat Martii VI., cuius XIV. paschalis Martii XIX. competebat. Idem anno XIX. contingebat, quem Alexandrini pridie Non. Apr. inchoabant, alii III. Non. Martias. Nam Alexandrini XIX. annum, cui numerus aureus XVIII. respondet, embolimaeum constituebant eique mensem illum arrogabant, a quo Iudaei annum suum ac primum mensem auspicabantur. De qua re et antea disseruimus, et agetur alibi copiosius. Quocirca non in tribus octaëteridis embolimaeis annis, sed in uno solum Iudaei et haeretici a catholicis discrepabant, hoc est in octavo.

N. XIV. Ἔστι γὰρ τῷ ὄντι.] Haec Epiphanii fortasse temporibus. At aetate Theodoreti Audianorum ista disciplina in licentiam ac libidinem desciverat.

AD HAERESIM LXXI., PHOTINIANORUM.

N. I. Οὗτος δὲ ὡρμᾶτο.] Ὁρμᾶσθαι saepissime apud Epiphanium et alios idem valet atque *oriri*, quod et nos hoc loco verum existimavimus. Sed cum Photinus non Sirmio, sed ex Gallograecia oriundus fuerit, ut in lib. de Scriptt. Eccles. scribit Hieronymus, consultius arbitror *prodeundi* vocabulo uti quam *oriendi.* Quare ita potius interpretandum fuit. *Hic Sirmio prodiens etc.* Sic enim Hieronymus: *Photinus de Gallograecia Marcelli discipulus, Sirmii episcopus ordinatus etc.*

Ἀπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ.] Bis condemnatum esse Photinum tradit Epiphanius, primum in Sardicensi synodo, tum in Sirmiensi, cum imperatori Constantio li- p. 304. bellum obtulisset. Utrunque sub Constantio celebratum. Ideo corrigendus Hieronymus, qui a Valentiniano imper. pulsum ab ecclesia Photinum affirmat. Nisi post Sirmiensem synodum occultos conventus habuisse dixerimus, et a Valentiniano proscriptum fuisse. Quod ex eo deduci potest, quod in epistola synodica

proinde primi mensis et anni neomenia in Aprilis IV. diffundetur. Ita enim existimandum est, embolimaeos menses in paschali cyclo eos esse, qui in finem anni coniecti neomeniam sequentis anni proxime praecedunt; ut et Pitatus ad idem negotium observat cap. VI. Quanquam aliter apud computorum artifices dispensari menses embolimaeos didicimus ex Beda cap. illo XLIII. lib. de Ratione Temporum, ac per varios anni Iuliani menses dissipari, verum in paschali hoc instituto embolimus ille mensis procul dubio censendus est, qui primum mensem cycli ἀμέσως antecedit. Quo quidem statuto, nullum iam dubium est quin embolimaeorum series eiusmodi sit, qualem a veteribus computistis accepimus, in qua octavus annus, non nonus intercalaris mensis appendicem excipiat. Nam et propterea enneadecaëteridem in ogdoadem et hendecadem partiri solent, uti Beda facit lib. de Ratione Temp. cap. XLIV., et ogdoadi tres embolimos menses, hen-
p. 302. decadi quaternos attribuunt. Hinc Africanus apud Hieron. in cap. IX. Dan. *Graeci*, inquit, *Iudaei per octo annos trium mensium* ἐμβολισμοὺς *faciunt.* Ac tametsi mensis integer non octavo anno, sed nono ex diebus residuis consurgat, nihilominus quod et proxime solidam ad syzygiam appendices illae dies accedant, et quod ex superiorum annorum ratiocinio semper aliquid supersit, quo defectus ille compensetur, octavo anno intercalaris adiungitur.

Quod autem nondum iusto dierum numero ex epactis collecto nonnunquam embolismos anteverti ac praecipitari diximus, illustrari potest ex Iudaici cycli dispositione, qualem glossa primae partis Iad R. Mose Tractatu Kiddusch hachodesch describit cap. I. §. 2. Nimirum epactas anni I. et II. in cyclo Iudaico cum epactis V mensium anni tertii ad XXVII. dies accedere, ideoque ad complementum embolismi mensis triduum ex annis sequentibus mutuo accipi. Postea ex residuo anni III. et ex quarto ac quinto una cum mensibus V anni sexti colligi dies fere XXXIII, ex quibus compensato triduo illo, quod anticipatum fuerat, secundus embolismus inseritur. Deinde ex epactis mensium VII anni sexti et anni septimi, nec non et V mensium anni octavi, XXII fere dies confiunt. Neque tamen differtur embolismus, sed VIII dies ex annis sequentibus repraesentantur, ut solidus mensis intercalari possit. Tum vero ex residuo VII mensium et annorum duorum, videlicet IX. ac X. itidemque mensium V priorum anni XI. dies colliguntur XXXIII, quibus octo detractis, quos superior embolismus exhauserat, quinque et viginti restant, ad quos complendae syzygiae V alii dies anticipantur, et undecimo anno Adar inseritur. Eadem est anni XIV. ratio. Confiunt enim dies XXXIII, ex quibus V diebus exemptis, qui in antecessum usurpati fuerant, relinquntur XXVIII dies, et biduum ad embolismum cumulandum a sequentibus sumitur. Deinde anno XVII. epactae ad dies XXXIII perveniunt restitutoque biduo illo mutuatitio, ex XXXI reliquis intercalatur Adar, et unus dies superest. Itaque in fine cycli XXVII dies restant, et nihilominus VII. intercalatur embolismus, anno XIX. Haec glossa de cycli Iudaici contextu. In quo nondum expleta syzygia versuram fieri et anticipari dies aliquot vides, contra quam Scaliger lib. VII. de Emendat. in Comp. Iudaico cyclo embolismos praecipitari nimis imprudenter negat. Quanquam glossa ista lunarem annum praecise dierum CCCLIV constituit, neque appendices horas ac minutias complectitur, quae toto cyclo collectae dies conficiunt VI cum horis XXI, et minutis 51', quibus primi ac postremi embolismi defectus compensatur. Quamobrem rudis est et adumbrata cycli Iudaici ista descriptio, et ad faciliorem methodum ac popularem captum apposita, cum interim alia sit apud Iudaeos epactarum annorumque conformatio. Quod idem de Epiphanii octaëteride pronunciare licet, quam vel nulli, vel, si forte, paucissimi, post Nicaenum

canonem conditum ad paschalem usum adhibuerunt. Hanc nobis de embolismis disputationem peperit octaëteridis Epiphanianae dispositio. Quae tandiu hic habere locum debuit, dum uberiore a nobis commentario, quem de temporum do- p. 303.
ctrina meditamur, eadem illa pertractetur.

Γίνονται ἐπακταὶ ιη.] Corr. ιζ'.

Ἐν τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβολίμοις.] Ne hoc quidem verum aut satis accurate dictum; dissensionem omnem, quae Christianos inter ac Iudaeos et caeteros intercesserat, hoc est haereticos Tessarescaedecatitas, aut qui in primi mensis epocha a Nicaeno canone discedebant, quales Latini et Occidentales plerique, atque imprimis Scoti fuerunt, in tribus octoëteridis embolimis consistere. Duplex apud Christianos paschatis depravatio fuit. Altera plane Iudaica et Asiaticorum olim propria, qui XIV. luna, quamcumque in feriam incurreret, pascha celebrabant. Altera, quae in primi mensis neomenia contra canonem committeret, dum illam citius antevertebat, adeo ut XIV. luna aequinoctium praecederet. Quam διαστροφὴν novo errore cumulabant, ut in termino ipso, si in dominicam incideret, celebritate fungerentur. Posteriores isti cum decemnovennali cyclo, Iudaeorum instar, uterentur, in duobus duntaxat annis ab Alexandrinis et Nicaena sanctione dissidebant, cyclo nimirum VIII. ac XIX. Nam lunari cyclo, non aureis numeris utebantur. Itaque tribus cyclis ab Alexandrinis discrepabant. Ut exempli caussa, Alexandrino numero I. respondebat aliorum XVII. Item Alexandrinorum VIII. istorum V., decimonono Alexandrinorum Iudaicus XVI. Indeque cum Alexandrini anno cycli decemnovennalis octavo, cui numerus aureus VII. ad Aprilem usque convenit, mensem intercalarem adtexerent, qui a VI. Martii exorsus in Aprilis IV. desineret, ac postridie, hoc est Aprilis V., annum nonum inchoarent, Iudaizantium factio pro embolimaeo communem usurpans annum, primum mensem inchoabat Martii VI., cuius XIV. paschalis Martii XIX. competebat. Idem anno XIX. contingebat, quem Alexandrini pridie Non. Apr. inchoabant, alii III. Non. Martias. Nam Alexandrini XIX. annum, cui numerus aureus XVIII. respondet, embolimaeum constituebant eique mensem illum arrogabant, a quo Iudaei annum suum ac primum mensem auspicabantur. De qua re et antea disseruimus, et agetur alibi copiosius. Quocirca non in tribus octaëteridis embolimaeis annis, sed in uno solum Iudaei et haeretici a catholicis discrepabant, hoc est in octavo.

N. XIV. Ἔστι γὰρ τῷ ὄντι.] Haec Epiphanii fortasse temporibus. At aetate Theodoreti Audianorum ista disciplina in licentiam ac libidinem desciverat.

AD HAERESIM LXXI., PHOTINIANORUM.

N. I. Οὗτος δὲ ὡρμᾶτο.] Ὁρμᾶσθαι saepissime apud Epiphanium et alios idem valet atque *oriri*, quod et nos hoc loco verum existimavimus. Sed cum Photinus non Sirmio, sed ex Gallograecia oriundus fuerit, ut in lib. de Scriptt. Eccles. scribit Hieronymus, consultius arbitror *prodeundi* vocabulo uti quam *oriendi*. Quare ita potius interpretandum fuit. *Hic Sirmio prodiens etc.* Sic enim Hieronymus: *Photinus de Gallograecia Marcelli discipulus, Sirmii episcopus ordinatus etc.*

Ἀπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ.] Bis condemnatum esse Photinum tradit Epiphanius, primum in Sardicensi synodo, tum in Sirmiensi, cum imperatori Constantio li- p. 304.
bellum obtulisset. Utrunque sub Constantio celebratum. Ideo corrigendus Hieronymus, qui a Valentiniano imper. pulsum ab ecclesia Photinum affirmat. Nisi post Sirmiensem synodum occultos conventus habuisse dixerimus, et a Valentiniano proscriptum fuisse. Quod ex eo deduci potest, quod in epistola synodica

Concilii Aquileiensis ad Gratianum, Valentin. et Theodosium imp. Ambrosius ac caeteri episcopi ita sub finem scripserunt: *Photinianos quoque, quos et superiori lege censuistis nullos facere debere conventus, prout iam et sacerdotum concilio sententia in eos lata est. Petimus insuper, ut quoniam in Sirmiensi oppido adhuc conventus tentare eos cognovimus, clementia vestra etc.*

Ἀνυσίῳ διακόνῳ τοῦ βασιλέως.] Videtur Βασιλείου leg. Sed nonnihil suspensos nos tenet, quod hic Basilii diaconus appelletur, nimirum Ancyrani, qui actoris partes sustinebat, ac proinde suspectus esse Photino diaconus illius poterat.

Καλλικράτει ἐκσκέπτορι.] Ἔπαρχος praefectum praetorio significat. Cornarius vero *praesidem* reddit. Crediderim praefectum praeterio Illyrici fuisse.

Καὶ Βασιλείῳ μεμοραδίοις.] Fortasse μεμοραρίοις quasi *memorarios* vocet, qui sunt *memoriales*, quorum proprium munus erat leges et rescripta excipere ac perscribere. Aliud est μεμοροφύλαξ et μεμορίτης in concilio Chalced. Act. IV., hoc est ὁ ἐν μεμορίοις κατοικῶν, qui ad memorias martyrum et in ecclesiis ibidem collocatis habitat.

Νοταρίοις τοῦ Βασιλείου.] Corr. βασιλέως. Habuerunt tamen in conciliis et episcopi notarios suos atque exceptores ac ferme diaconos, ut ex Chalced. Conc. constat. Sed et apud August. lib. III. contra Crescent. cap. XXIX. in actis consularibus sub Zenophilo, Nundinarius Silvani Cirthensis Donatistae diaconus exceptor dicitur.

AD HAERESIM LXXII., MARCELLIANORUM.

N. II. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς.] Edidit hanc fidei professionem Marcellus, postquam ab Arianis sede sua pulsus Romam ad Iulium papam confugit, ab eoque una cum Athanasio restitutus est. Vide Annales Baron. a. CCCXLI. Qui de hoc ipso libello dubitat, isne sit quem Iulio tum obtulit, cum in eo nulla sit τοῦ ὁμοουσίου mentio. Verum non semper in catholicae fidei professionibus, aut in convincendis haereticis, recenti adhuc in Nicaeno concilio, tessera illa fidei, ac τοῦ ὁμοουσίου clara et diserta confessio solebat exigi. Exemplo sit Ursacii et Valentis Arianae factionis principum libellus, quem Iulio papae obtulerunt, quo et erroris sui veniam deprecati sunt, et Ario damnato catholicam fidem professi. Extat apud Athanasium Apol. II. In eo vero de ὁμοουσίῳ verbum nullum. Nam et in concilio Aquileiensi, in quo adnitente Ambrosio Palladius et Secundianus episcopi damnati sunt, cum tam studiose id ageret Ambrosius, ut ab iis indicium aliquod Arianae professionis eliceret, ideoque variis interrogationibus lacesseret, nullam consubstantialis mentionem attigit, sed haec tantum communia, ecquid filius immortalis, bonus ac verus esset, ac reliqua generis eiusdem. Quinetiam Athanasii
p. 305. symbolum cum sit quaedam fidei expositio ab eo edita, qui τὸ ὁμοούσιον acerrime propugnaret, eiusdem vocabuli mentionem omisit.

N. V. Ὑπὸ δὲ ἄλλων πάλιν.] Utcunque licuit ex corruptissimo loco sententiam extudimus. De his autem, quos nominat, Acacio, Basilio, Georgio ac reliquis, agetur in sequenti haeresi pluribus.

N. VI. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα.] Asterius sophista Christianam fidem amplexus nonnulla scripserat Arianae perfidiae consentanea. Quae cum refutasset Marcellus, longius progredi et in Sabellianam haeresim desciscere visus est. Quae omnia copiosissime habes in Annal. Ecclesiast. exposita.

N. X. Καὶ προστάτης.] *Defensorem* reddidimus. Nam *praesidem* cum Cornario interpretari non placet. Fuit autem defensor non ordinis, sed officii nomen, quod Laici gerebant, qui ecclesiae iura in civili foro propugnabant. Concilium

Milevitanum Can. XVI.: *Placuit etiam, ut petatur a gloriosissimis imperatoribus, ut iubeant iudicibus dare petitos sibi defensores scholasticos, qui in actu sint, vel in officio defensionum caussarum ecclesiasticarum, more sacerdotum provinciae, ut iidem ipsi etc. habeant facultatem ingredi iudicum secretaria.* Meminit et Carthagin. v. Canone IX. et Africanum tomo I. Conciliorum Can. XLII., et alibi passim. Zosimus Epist. I. *Sane ut defensores ecclesiae, qui ex laicis fiunt, supra dicta observatione teneantur, si meruerint esse in ordine clericatus.* Ἔκδικος a Graecis vocatur. In Concilio Chalcedon. Can. II. recensentur οἰκονόμος, ἔκδικος, παραμονάριος. Quamobrem προστάτην eundem esse suspicamur atque ἔκδικον. Tametsi Balsamo ad Africanarum synodorum canones, qui in unum misti sunt, ad Canonem LXXVIII., qui est inter Africana concilia, quae sub Coelestino et Bonifacio celebrata sunt, quadragesimus secundus, dubitat utrum defensores et ἔκδικοι ante hoc concilii tempus illi fuerint. Σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι ἡ δόσις τῶν ἐκδίκων, ἢ καὶ δεφενσόρων λεγομένων, εἴτε ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος ἔλαβε τὴν ἀρχήν; εἴτε καὶ τούτου ἐπεγινώσκετο, δι' ἐπιλογῶν τῶν κατοικούντων ἑκάστης πόλεως ἐγίνετο. Sed diu ante defensores extitisse verisimile est, eosdemque προστάτας in illa subscriptione nominari.

AD HAERESIM LXXIII., QUAE EST SEMIARIANORUM.

N. I. Καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν.] Hunc locum integrum non esse suspicari aliquis possit. Nam Laodicea Syriae nihil ad Daphnen pertinet. Antiochiae porro Syriae caput cognomento ἐπὶ Δάφνης, ab amoenisissimo suburbio, a Latinis etiam *Epidaphnes*, ut apud Plin. lib. V. cap. XXV. Tacitus lib. II. Ann. ait *Germanico sepulcrum Antiochiae constitutum, ubi crematus, tribunal Epidaphnae, quo in loco vitam finierat.* Nimirum quod ἐπὶ Δάφνῃ, vel ἐπὶ Δάφνης crebro nominaretur, vulgi consuetudine factum, ut una voce Ἐπιδάφνη Daphne ipsa diceretur; quemadmodum ex duabus istis Homericis vocibus εἰν Ἀρίμοις, *Inarimen* conflasse Virgilium grammatici suspicantur. Quare non assentior Ortelio, qui apud Tacitum et Plinium pro *Epidaphne,* vel *Epidaphnes* rescribendum credit Latinis vocibus, *apud Daphnen.* Ex iis merito coniici potest apud Epiphanium inverso verborum ordine ita legi potius oportere, τῆς πρὸς Δάφνῃ Ἀντιχείας, quam τῆς πρὸς Ἀντιοχ. Δαφ. Neque tamen propterea explicatior hic p. 306.
ipse locus fuerit. Quaerendum enim praeterea cur Laodicea τῆς Ἀντιοχείας appelletur? An hoc existimandum est, Antiochiam vel Daphnen pro regione ipsa et Coelesyria nonnunquam usurpari? quod sequentia docent, cum addit ἤγουν τῆς Κοίλης Συρίας. Daphnensium quidem Comitatensium inter legiones notitia meminit. Dicerem Antiocheni alicuius episcopi nomen hic desiderari, si quis occurreret Semiarianorum fautor et signifer, cuiusmodi nullum reperio. Imo vero Eudoxius, qui Antiocheuam sedem post Leontii obitum occupavit, Basilii ac Georgii Laodiceni per illa tempora hostis acerrimus fuit. Vide Sozom. lib. IV. cap. XII. et sequentibus. Credat igitur aliquis ab Epiphanio τὴν ἐπὶ Ἀντιοχείᾳ Δάφνην pro Coele Syria hoc loco sumi, quod novum mihi et inauditum esse fateor. Quod nisi cui coniectura ista placeat, simplicissima et fortasse vera ratio est, ut Laodicea cognomento *Daphnes* appellata videatur, quod ei loco longe nobilissimo ac celeberrimo propinqua foret, κατὰ διαστολὴν Laodiceae alterius, imo plurium aliarum cognominum. Inter hanc vero, cui et *Cabiosae* nomen inditum, et Antiochiam ad Orontem, interiecta fuit Daphne. Quod ut expressus declararet Epiphanius, adiecit ἤγουν Κοίλης Συρίας, ne quis Phrygiam putaret, aut aliam quamlibet.

N. II. Ἡ ἁγία σύνοδος.] Magna nobis non solum de Epiphanio nostro, sed

de omni etiam antiquitate et historia bene merendi opportunitas hoc in loco praebetur, ubi de Ancyrana ac Sirmiensi pseudosynodis, aliisque Semiarianorum conventiculis agitur. Quorum acta et tempora sic apud veteres perinde ac recentiores confusa perturbataque sunt, nulla ut historiae pars impedita magis ac difficilis appareat. Dicam non iactantiae caussa, sed ut eruditi lectoris studium excitem, fortassis audacius, ab hinc mille ac ducentis propemodum annis liquidam ac sinceram illorum rationem ignoratam fuissse. Quod nisi certissimis argumentis indiciisque monstravero, nihil ego deprecabor, quin id vanissime a me dictum omnes arbitrentur. Proponam igitur imprimis quemadmodum ab antiquis historicis ea referantur, tum quid a recentioribus memoriae proditum sit, ut amborum falsitate convicta veritas ipsa a situ et obscuritate vindicetur.

DE SIRMIENSI ET ANCYRANA PSEUDOSYNODO ALIISQUE SEMIARIANORUM ACTIS, SOCRATIS, SOZOMENI CAETERORUMQUE NARRATIO.

Ubi se Ariana perfidia in orbem Christianum effudit, scissa est varias in partes, ac multiplicium sectarum et factionum sunt nata divortia. Ut de caeteris modo taceam, insignis potissimum fuit Photini Sirmiensis impietas, qui Sabellii et
p. 307. Samosateni dogmata iam olim damnata longo intervallo renovavit. Cuius haeresin ordine LX. posuit ac refutavit Epiphanius. Hunc ut opprimerent Ariani ac tantam a se invidiam ignominiamque depellerent, utique se tandem catholicos esse profiterentur, Constantii imper. iussu Sirmium, quae urbs est Pannoniae, orientales convocantur episcopi, quemadmodum Socrates lib. II. cap. XXIII., Sozomenus lib. IV. cap. V. aliique narrant. Quod iidem contigisse volunt post consulatum Sergii et Nigriani, qui est annus Christi CCCLI. Affuere synodo imprimis orientales episcopi Marcus Arethusius, Georgius Alexandriae, Basilius Ancyrae episcopi, Pancratius Pelusii, Hypatianus Heracleae. Ex occidentalibus vero eadem infectis labe Valens Mursorum episcopus, nec non et Osius Cordubensis ecclesiae catholicae per illa tempora columen, qui eo licet invitus accessit. In hoc concilio condemnato Photino triplex edita est ab Arianis fidei formula: prima Graece a Marco Arethusio concepta, quam Socrates cap. XXV., et ante eum Athanasius libro de Synodis Graece referunt, Latine vero Hilarius libro de Synodis. Duae aliae Latinae sunt, quarum prima a Socrate et Athanasio iisdem locis descripta continetur. postremam, quae in Ariminensi synodo a Valenter ecitata postmodum est et a catholicis reiecta, habet Socrates cap. XXIX., meminit et Athanasius lib. de Synodis. Duae itaque tum formulae Sirmii promulgatae sunt. Nam tertiam Arimini postea publicarunt. In eadem synodo Basilius Ancyranus cum Photino coram imperatore congressus est, cuius disputationis mentionem in Photiniana haeresi facit Epiphanius. Hosius vero diu cum Arianorum perfidia et imperatoris crudelitate luctatus ac dirissimis tormentis excarnificatus, postremo eidem impietati subscripsit. Secundum haec Constantius occiso Magnentio, cuius caedes Constantio VI. et Gallo II. coss., qui est annus CCCLIII., accidit, ac reliquis tyrannis felicissime compressis aut extinctis, Gallo insuper necato, Constantio VII. et Gallo III. coss. anno CCCLIV., demum Arbetione et Lolliano coss. anno CCCLV. Romam ut triumpharet profectus Mediolani synodum cogit adversus Athanasium. Cui cum acerrime refragarentur catholici episcopi, praesertim Eusebius Vercellensis, Dionysius Mediolanensis, Paulinus Treverensis, Lucifer Calaritanus, exulare iussi sunt. Eodem anno et Liberius Romanus Pontifex, qui Iulio successerat, quod Athanasium condemnare nollet, relegatus est, ut iidem historici cum

Theodoreto et Athanasio testantur. De Liberio vero etiam Ammianus lib. XV. His ita confectis imperator anno sequenti tertio Kalend. Maias Romam sese contulit, ut idem Ammianus autor est lib. XVI. Qui cum illic diutius commorari vellet, auditis barbarorum incursionibus IV. Kal. Iun. in Illyricum profectus est. Cum autem Romae adhuc imperator degeret, hoc est ante IV. Kal. Iunias, Eudoxius Germaniciae in Syria episcopus, cum de Leontii Antiochiae episcopi morte renunciatum esset, missione a Constantio impetrata, in Syriam perveniens Antiochenam sedem occupat. Quam dignitatem adeptus totus in id incumbit, ut Aëtium cognomento ἄθεον et Anomoeorum principem pristinum in gradum restitueret. Hic enim a Leontio diaconus ordinatus, pro eo quod filium dei ex nihilo creatum et patris dissimilem assereret, damnatus et eiectus fuerat. Cuius impietatem cum foveret Eudoxius, frustra illum restituere ac revocare conatus, ut scribit p. 308.
Socrates, palam nefaria eius dogmata praedicare coepit, eo sane confidentius, quod Osii Cordubensis literas iactitaret, quibus eidem errori subscripserat.

Quae cum Georgius Laodicenus animadvertisset, literas Ancyram ad Basilium dedit, qui tum forte ad dedicandam, quam construxerat, ecclesiam complures ex finitimis episcopis convocarat. Habito itaque Ancyrano concilio lectisque Georgii literis decretum illud fidei conditum est, quod Epiphanius et Hilarius commemorant, in quo suppressa τοῦ ὁμοουσίου voce ὁμοιούσιος, hoc est, similis patri substantiae filium esse professi sunt. A quo Semiariani dicti. Tum legati Sirmium ad imperatorem a synodo missi Basilius Ancyrae, Eusthatius Sebastae, Leontius Cyzici episcopi. Quorum studio Constantius revocatis, quas Asphalio Eudoxii presbytero et Aëtii fautori dederat, literis alias adversus Eudoxium ad Antiochenos scripsit. Subiicit his Socrates Ariminensis concilii narrationem: in quo fidei ἔκθεσις illa ab Ursacio et Valente proposita est, quae Sirmii ante concepta fuerat. Sozomenus autem Liberii ab exilio revocati ac Romam redeuntis historiam pertexit.

QUA IN RE HODIERNI SCRIPTORES ANNALIUM AB ANTIQUIS ILLIS DISSENTIANT.

Quod de Sirmiensis adversus Photinum concilii tempore Socrates ac Sozomenus tradiderunt, nimirum Sergio ac Nigriano coss. celebratum fuisse, qui est annus aerae Christianae CCCLI., id in magnis Annalibus ad annum CCCLVII. duobus vel tribus praesertim argumentis refellitur. Quorum autoritatem secuti reliqui ecclesiasticae historiae temporumque conditores cum erroris eosdem illos scriptores insimulant, tum anno Christi CCCLVII. Constantio IX. et Iuliano coss. damnatum in Sirmiensi conciliabulo Photinum asserunt. Argumenta porro sunt eiusmodi: imprimis Socrates ac Sozomenus testantur, Osium Cordubensem ad Sirmiensem synodum invitum accessisse, ibique vi ac tormentis extortam ab illo Athanasii damnationem. Atqui nonnisi relegato iam Liberio, postquam insuper annum iam integrum Sirmii esset a Constantio detentus, cum Arianis communicavit Osius, quod Athanasius docet epist. ad Solitarios: Καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ Σιρμίῳ, *Exilii loco annum integrum Sirmii illum detinet.* Liberius autem, ut ex Socrate et Ammiano liquet, non ante Christi annum CCCLV. Arbetione scilicet et Lolliano coss. in exilium abiit, cum Mediolanum, ubi tum Constantius erat, Roma esset excitus. Athanasius vero eodem illo libro scribit Osium ex Hispania primum Constantii literis accitum Mediolanum venisse, indidemque in patriam ab illo remissum, paulo post iterum evocatum anno toto

p. 309. Sirmii maceratum cruciatumque demum succubuisse. Quod si anno duntaxat CCCLVI. Constantius, ex quo Sirmio in Italiam profectus erat, Roma in Illyricum reversus est, uti supra disputatum est, apparet non ante CCCLVII. annum, confecta iam Osii annua Sirmii relegatione, Sirmiensem synodum obiri potuisse, cui Osius suffragator accesserit. His duabus rationibus, quod et post Liberii exilium et post annuum carcerem ad consentiendum adactus sit Osius, tertiam adiunxit ex Hilario, qui libro de Synodis Sirmiensem affirmat post triennium esse celebratam, ex quo Saturnino Arelatensi episcopo Ariano a catholicis est negata communio. Manifesta vero Saturnini defectio tum contigit, cum expugnato Magnentio Constantius Arelatam sese contulit. Constat autem ex Ammiano lib. XXII. Constantio nonnisi anno Christi CCCLIII. se VI. et Gallo II. coss. Arelatam venisse ibidemque natalem suum VI. Id. Oct. celebrasse. Unde perspicuum est anno demum CCCLVII. triennio iam absoluto Sirmiensem synodum peractam fuisse. Quae quidem omnia sic in Annalibus digeruntur.

Anno CCCLIII. Constantio VI. et Gallo II. coss. victo Magnentio Constantius in Gallias profectus Arelate hiemem traduxit. Ubi concilio Arianorum coacto damnatur Athanasius, Paulinus Treverensis una cum aliquot catholicis episcopis exilio multati.

Anno CCCLIV. Constantio VII. et Gallo III. coss. Gallus Caesar Constantii iussu necatur. Athanasius Alexandriae vexatur.

Anno CCCLV. Arbetione et Lolliano coss. Mediolanense concilium indicitur ac celebratur in caussa Athanasii, praesente Constantio. Qui catholicos ac sanctissimos episcopos illius damnationi subscribere recusantes in exilium eiicit, nimirum Vercellensem Eusebium, Dionysium Mediolanensem, ac postremo Liberium papam, quem Roma Mediolanum acciverat. Sub haec Osius ex Hispaniis accersitus frustraque solicitatus in patriam rediit.

Anno CCCLVI. Constantio VIII. et Iuliano coss. Athanasius Syriano duce grassante Alexandria pulsus eique substitutus Georgius. Constantius Mediolano Romam pervenit tertio Kal. Maias. Ibi a matronis interpellatus Liberium edicto revocat. Eudoxius Germaniciae episcopus audita Leontii morte Roma Antiochiam advolans sedem occupat. Constantius IV. Kal. Iun. urbe digrediens in Illyricum festinat.

Anno CCCLVII. Constantio IX. et Iuliano II. coss. Sirmiense concilium coram Constantio celebratum. In quo primum damnatus Photinus et a Basilio Ancyrae episcopo confutatus. Tum fidei formulae tres conscriptae. Prima auctore Marco Arethusio Graeca. In qua damnati inter caetera, qui ex alia substantia, et non ex deo filium extitisse dicerent. Habet hanc Athanasius lib. de Synodis, Hilarius lib. de Synodis et Socrates. Secunda Latine primum edita et Graece postmodum conversa apud Athan. et Socratem extat. Quae τῆς οὐσίας et ὁμοουσίου, nec non ὁμοιουσίου vocabula commemorari vetuit, patrem vero maiorem esse filio decrevit. Hanc fidei professionem ab Osio et Potamone conscriptam prodit Hilarius. Ex quo facile colligitur hanc esse fidei ἔκθεσιν, cuius approbatio vi ac tormentis ab Osio est expressa. Sed Osii lapsum compensavit Semiarianorum propemodum
p. 310. catholicum decretum in Ancyrana synodo, cui Basilius praefuit. In quo adversus Sirmianam perfidiam Orientales professi sunt filium per omnia, adeoque secundum substantiam, esse patri similem. Quam professionem valde commendatam ac notis illustratam in Gallias misit Hilarius. At Basilius cum Semiarianis sociis Sirmium reversus et cum Valente, Ursacio caeterisque germanis Arianis congressus est. Qui ita demum inter se Constantio annitente consentiunt, ut sublato

substantiae nomine filium per omnia patri similem esse profiterentur. Hinc tertia illa fidei formula manavit, quam Valens ad Ariminense concilium detulit, ut Epiphanius hac ipsa in haeresi testatur. Quam quidem apud Socratem habes, adscriptis coss. nominibus, qua de caussa catholicorum omnium, praesertim Athanasii, risu ac ludibrio est excepta. Eodem anno Liberius Beroea revocatus Sirmii primae illi formulae subscripsit, quae Graece a Marco contra Photinum scripta fuerat, non secundae. Quo impetrato Romam remittitur.

Anno CCCLVIII. absoluta Sirmiana pseudosynodo, Constantius Nicomediam alteram indicit. Sed ea terrae motu prostrata, mox etiam Nicaea, quo conventum transferri placuerat, eadem ruina subversa.

Anno demum CCCLIX. bifariam distributis episcopis eodem tempore Arimini ac Seleuciae in Isauria synodi celebrantur. Hanc illorum temporum historiam, cuiusmodi in Annalibus traditur, cum in caeteris Nicolaus Faber vir eruditissimus non improbet, in hoc dissentit uno, quod tertiam fidei professionem, cui coss. additi sunt, negat in Sirmiensi synodo fuisse conflatam. Itaque duas duntaxat priores editas tum esse censet, cum adversus Photinum Ariani convenerunt. Postremam vero Sirmii illam quidem editam, sed in fortuito episcoporum concursu, non legitimo indictoque concilio. Sic enim existimat in illa praefatione, quam Hilarii fragmentis praefixit, Constantium literis ad Ancyranum Basilium scriptis mandasse ut de loco cogendae synodi cum Orientalibus deliberaret. Sed cum inter illos convenire non posset, Basilium ad imperat. venisse Sirmium, ibique Marcum Arethusium, Valentem aliosque reperisse. Tunc collatis capitibus et conspirantibus ad Nicaenam fidem evertendam animis statuisse ut Nicaeae synodus haberetur. Post cum eandem urbem terrae motus afflixisset, statuisse ut episcoporum pars Ariminum, pars Seleuciam sese conferret. Ac per idem tempus Sirmii novam ac tertiam fidei formulam a Marco Arethusio fuisse conscriptam, ut ex Germinii epistola, quae in fragmentis legitur, Nicolaus Faber observat.

REFELLITUR HISTORICA SUPERIORUM OMNIUM NARRATIO.

Fuit hoc igitur hactenus persuasum omnibus, ab una eademque Sirmiensi synodo condemnatum esse Photinum, et sive tres, sive duas saltem fidei formulas esse profectas. Quarum adversus Photini dogmata prior edita est, in qua deo nomen οὐσίας attributum est, quam neque collatari, neque contrahi posse p. 311.
decreverunt. Quam etiam Graece a Marco Arethusio scriptam testatur Socrates lib. II. cap. XXV. Altera Latino sermone tradita, Valente, Ursacio, Germinio ac caeteris episcopis praesentibus, ut inscriptio ipsa fert. In qua οὐσίας nomen nec non et ὁμοουσίου atque ὁμοιουσίου vocabula, quod in sacris literis non extarent, obliterata sunt et in perpetuum proscripta. Nam de tertia merito, ut postea videbimus, Nicolaus Faber repugnat, quam alii eadem illa in synodo putant esse conscriptam. Hanc Socratis, Sozomeni, aliorumque, ut mox constabit, hallucinationem novis erroribus recentiores historici cumularunt. Quorum non minimus ille est, quod Ancyranam Semiarianorum synodum, quae adversus secundam Sirmiensem formulam habita est, in eundem annum coniiciunt, quo a Sirmiensi concilio damnatus est Photinus, nempe Christi CCCLVII. Verum nos ex antiquis patribus primum illud odorati sumus, tres omnino conventus episcoporum eodem in Sirmiensi oppido, non iisdem temporibus celebratos fuisse. Quorum primus synodicus et indictus fuit, cum adversus Photinum imperatoris literis acciti sunt episcopi, reliqui duo fortuiti minimeque conciliorum loco ac nomine censendi,

in quibus pauci duntaxat episcopi, qui forte ad imperatorem accesserant, communicatis consiliis nova fidei decreta condiderunt. Quocirca primum omnium contra Photinum Sirmii concilium generale Constantii iussu celebratum, de cuius anno postea constituemus. Ibi formula illa fidei edita, de qua proxime diximus. Deinde diversis temporibus aliae duae ab Ursacio et Valente aliisque Arianis episcopis conscio imperatore prodierunt. Hoc ne temere contra communem tot scriptorum consensionem attulisse videar, proponam breviter quibus id argumentis fretus affirmare non dubitem.

Horum itaque primum est quod istud ipsum Basilius Ancyranus ac caeteri Semiarianorum principes, qui Ancyranae synodo subscripserunt, diserte testati sunt in Epistola Synodica, quam Epiphanius descripsit. Quam quidem in hanc fere sententiam exorsi sunt: Optasse id sese quidem, ut post expositionem illam fidei, quae Antiochiae in encaeniis edita est, καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ Σαρδικὴν, καὶ τὴν ἐκεῖ αὖθις ἀνθήσασαν πίστιν, καὶ ἔτι μετὰ τὰ ἐν Σιρμίῳ ἐπὶ Φωτεινῷ γεγενημένα: *post Sardicensem fidei professionem, eaque quae Sirmii contra Photinum decreta sunt*, ecclesia conquiesceret. Tum aliquot interiectis ea se perpolire atque explicare voluisse demonstrant, quae in superioribus synodis constituta erant, ut Antiochena et Sardicensi, ἣν ἀνείληφεν ἡ ἐν Σιρμίῳ σύνοδος: *quam*, inquiunt, *Sardicensis concilii fidem Sirmiensis synodus amplexa est*, vel *repetiit*. Quare Sirmiensem synodum Ancyrana illa synodus approbavit. Eadem vero e contrario formulam fidei alteram, quam in Sirmiensi concilio omnes editam opinantur, non modo non recepit, sed ad eam evertendam ac profligandam est potissimum coacta. Quod in libro de Synodis docet Hilarius, ubi Ancyranam synodum eiusque decretum, cuiusmodi hic apud Epiphanium exprimitur, accuratius explicans ac vehementer commendans, eidem Sirmiensem illam fidei professionem praefixit, cum hoc titulo: *Exemplum blasphemiae apud Sirmium per Osium et Potamium conscriptae*, et adversus hanc fidei ἔκθεσιν Orientales Ancyrae convenisse confirmat.
p. 312. Quare fieri nullo modo potest ut haec, quam Semiariani tantopere impugnarunt, fidei formula in eo concilio sit edita, cui non interfuerunt modo ipsi, verum etiam praefuerunt, quodque recipere ac sartum tectum tueri velle sese profitentur. Audi ipsosmet apud Sozomenum lib. IV. cap. XII. enixe ab imperatore postulantes, ὥστε κρατεῖν τὰ ἐν Σαρδικῇ, καὶ ἐν Σιρμίῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις συνόδοις κεκριμένα: *Ut ea rata manerent, quae in Sardicensi ac Sirmiensi, aliisque conciliis constituta fuerant.*

Praeterea Basilius Ancyranus in eadem Synodica Ancyrani concilii, longo post Sirmiensem synodum intervallo, alteram illam Sirmiensem formulam extitisse demonstrat. Etenim post Sirmiense concilium, quod, uti dictum est, observare ac tueri velle significat, acquievisse se scribit, donec novorum haereticorum importunitate et Georgii Laodiceni literis commotus ad propugnandam fidem se cum suis episcopis erexit. Oportet igitur inter Sirmiensem synodum et Ancyranum concilium intercessisse Georgii Laodiceni literas, quas recitat Sozom. lib. IV. cap. XII. Superiori autem capite scribit Eudoxium, simulatque in Antiochenae sedis possessionem pedem posuit, totum se ad Aëtii promovendam perfidiam cum Acacio Caesariensi et Uranio Tyri episcopo contulisse eamque prae se tulisse speciem, quod Occidentis episcopi eidem suffragati fuissent, nimirum Osius, qui cum Ursacio et Valente invitus consenserat, ut τὸ ὁμοούσιον et ὁμοιούσιον expungeretur. Quas cum Osii literas accepissent, Valenti et Ursacio gratias egerunt, quod illorum opera Occidentis episcopi rectam fidem essent amplexi. Quibus rebus excitatus Georgius Laodicenus Semiarianorum patronus, cum sub

idem tempus ad novam dedicandam basilicam Ancyrae vicini a Basilio convocati essent episcopi, epistolam ad eos scripsit hortatusque est ut Eudoxii atque Aëtii grassantem impietatem autoritate sua compescerent. Ea fuit Ancyrani conventus occasio, a quo legati ad imperatorem missi, Basilius ipse, Eustathius Sebastiae, Leontius Cyzici episcopi, qui nominatim hoc peterent, ut Sardicensis ac Sirmiani concilii decreta servarentur. Iam illud ex superioribus didicimus, Eudoxium anno CCCLVI. cum Romae una cum imperatore esset, audita Leontii morte Antiochiam IV. Kal. Iun. esse profectum. Qua in urbe Ursacii et Valentis literas accepit cum fidei formula, quae τοῦ ὁμοουσίου atque ὁμοιουσίου voces obliterari iubebat. Est autem, ut ex Hilario monstravimus, eadem illa formula, quam in Sirmiensi synodo secundo loco dictatam arbitrantur omnes. Quod si anno sequenti, hoc est CCCLVII. Sirmiense concilium habitum est, ut iisdem autoribus placet, neque Eudoxius, Acacius et Uranius, neque Basilius ipse ac Georgius Laodicenus Sirmiensi synodo ac Photini damnationi interfuerunt. Quod de Basilio sane falsissimum est, qui magna pars Sirmiensis concilii fuit, utpute cuius opera convictus est ac superatus Photinus. Quin ut omni ex parte veritas elucescat, alterum accipe. Ancyrana synodus, quemadmodum synodica illius epistola docet, ante pascha celebrata est, τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ πάσχα ἐπικειμένης; ad quam propterea episcopi plerique, qui convocati fuerant, adesse ob hiemis inclementiam minime potuerunt. Quid igitur fingi potest absurdius quam quod ex illorum narratione sequitur, Ancyranam synodum ante Sirmiensem esse celebratam? Etenim p. 313.
si anno CCCLVI. Eudoxius Antiochenam sedem nactus est, Ancyranum vero concilium anno sequenti, ut eodem anno Sirmiense concilium indictum fuerit, nonnisi post hiemem et pascha, adeoque post Ancyranum celebrari potuit. Atqui iam peractum esse oportuit; si quidem edita ab Osio Sirmiensis concilii formula iam emanarat in publicum. Quare et absente Basilio ac reliquis episcopis damnatus Photinus ac Sirmiense concilium absolutum est, et propter alias caussas nondum inchoari potuit, quoniam Ancyranum Sirmiensi debet esse posterius. Apparet autem tum, cum Sirmiensis illa posterior est emissa formula, neque Eudoxium, neque Basilium aut Georgium fuisse Sirmii; quandoquidem Eudoxius et alii ob acceptam illam Sirmioque missam, et a solis videlicet Occidentalibus, ideoque Latine conceptam, gratias egerunt per literas: Πρόφασιν, inquit, ποιούμενος, ὡς καὶ οἱ ἀνὰ δύσιν ἐπίσκοποι ταῦτα ἐψηφίσαντο: *Hoc ipsum ad impietatis suae patrocinium allegans, quod eandem fidem Occidentales professi fuissent.* Mox: Ἐπιστολὴν πρὸς αὐτοὺς διεπέμψαντο, Οὐάλεντι καὶ Οὐρσακίῳ καὶ Γερμανίῳ χάριν ὁμολογοῦντες, καὶ τοῦ ὀρθῶς δοξάζειν τοὺς ἐν τῇ δύσει τὰς ἀφορμὰς αὐτοῖς ἀνατιθέντες. Haec omnia, quod et ab occidente et ab occidentalibus episcopis Osio, Valente atque Ursacio missa et in Occidentalium gratiam conscripta fidei expositio dicatur, satis indicant alio quam Sirmiensis synodi tempore fuisse contextam. Fuit enim non solum generalis ista synodus, sed ab Orientalibus praesertim Graecisque celebrata; a quibus prae caeteris, ut dictum est, Photini error disputando convictus est. Ac si inter acta Sirmiensis Concilii secunda illa formula censeretur, nunquam Semiariani aut illud laudassent, aut ratum haberi sine ulla exceptione postulassent, sed nominatim repudiatis posterioribus de prioribus eius actis cavissent. Verum quid hic tergiversamur? Est enim evidens et sane luculentum Hilarii ea de re testimonium, qui in libro de Synodis dubitationem omnem eximit. Scripsit hunc librum ad episcopos Gallicanos Hilarius paulo ante Ariminensem synodum, cum ab illis interpellatus esset, ut de actis Ancyrani Orientalium consessus deque Sirmianae blasphemiae damnatione perscriberet. Qui-

bus morem ille gerens principio Sirmiensem ἔκθεσιν proponit, eandem plane cum ea, quam Socrates et Athanasius referunt, cuius autores Osium ac Potamium facit. Subiicit deinde Orientalium decretum, quod adversus istam formulam in Ancyrano concilio statutum est, idque cum mirifice praedicat, tum singulas eius sententias et anathematismos uberrime declarat. Postremo reliquas ab Orientalibus editas professiones, quae cum catholica fide consentaneae sunt, exponit. Quibus ita praefatur: *Dignum autem est conscientia communi etiam caeteras eorundem episcoporum orientalium* d i v e r s i s e t l o c i s e t t e m p o r i b u s *conscriptas fides noscere, ut per plures confessiones sinceritas conscientiae possit intelligi.* Subdit postea Sardicensis Orientalium synodi formulam. Tum ita pergit: *Consequens autem est, ut eam nunc fidem retractemus, quae non olim tunc, cum Photinus episcopatu*
p. 314. *deiectus est, conscripta est.* Mox Sirmiensis concilii professionem describit. Satin' aperte Latinam illam posterioremque formulam ab Osio, ut scribit, editam, a Sirmiensi concilio separat, quod d i v e r s o t e m p o r e celebratum affirmat? Sed et cum ita loquitur, *t u n c cum Photinus episcopatu deiectus est*, itemque cum expositionem fidei contra Photinum scriptam explicans, his verbis orditur: *Necessitas et tempus admonuit eos qui* t u m *convenerant per multiplices quaestiones latius ac diffusius expositionem fidei ordinare etc.*, non obscure aliud illius tempus esse significat. Hoc enim attente considerari volumus, quod cum deinceps *caeteras eorundem orientalium episcoporum diversis et locis et temporibus conscriptas fides* expositurum se esse denunciasset, nullam praeter Sardicensem et Sirmiensem contra Photinum editam subiecerit. Ex quo necessario sequitur, non minus istam quam Sardicensem, si non locis ab Osiana et Latina posteriore diversis, temporibus certe non iisdem esse conscriptam. Postremo Sulpitius Severus lib. II. Historiae Sacrae liquida apertaque narratione multo id validius confirmat. Scribit enim post Sardicensem synodum et Ursacii ac Valentis poenitentiam, interiecto deinde tempore, cum Athanasius Marcellum, qui in Sardicensi concilio a catholicis erat absolutus, parum sanae fidei compertum a communione suspendisset, Arianos ea occasione libenter usos, quo Sardicensis synodi decreta subverterent. Igitur astuto consilio Photini, Marcelli et Athanasii damnationem miscuisse. Cum enim propalam Ariani erroris sui dogmata praedicare non auderent ac catholicos se gererent, nihil prius sibi agendum ratos esse quam ut Athanasium ab ecclesia submoverent. Sed cum literas de illa Photini, Marcelli et Athanasii damnatione dedissent, restitisse catholicos scribit, atque inter caeteros Paulinum Treverensem ita subscripsisse, se in Photini atque Marcelli damnationem praebere consensum, de Athanasio non probare. Quare cum illorum de Athanasio sententia repudiaretur, plerique a Constantio relegati, ac tum Arelatensis et Biterrensis synodi celebrantur, inde Mediolanensis; in qua insignes quidam episcopi in exilium pulsi, Dionysius Mediolanensis, Eusebius Vercellensis, Lucifer Calaritanus, Liberius quoque et Hilarius. Quae omnia Arbetione et Lolliano coss. facta esse scribit. Haec summatim Sulpitius. Quibus superior ille agnitus a nobis et patefactus error convincitur. Vides enim post Sardicensem synodum et receptos in communionem Ursacium ac Valentem, aliquanto tempore interiecto, Sirmiensem adversus Photinum celebratam synodum, ante Arelatensem et Mediolanensem, nec non antequam Liberius papa, Eusebius, aliique proscriberentur. Atqui conciliabulum Arelatense, quod a Saturnino celebratum est, anno Christi CCCLIII. contigit, cum Sirmio in Gallias profectus esset Constantius, ut in Annalibus legitur, Mediolanense vero anno CCCLV. Arbetione et Lolliano coss. Tanto igitur ante tempore damnatus Photinus ac Sirmiensis peracta synodus est, quam

secunda fidei formula in eodem Sirmiensi oppido ab Ursacio, Valente Osioque prodiret, quae post relegatum Hilarium, nec longe ante synodum Ariminensem edita est, ut ex eodem Hilario constat; neque potest anno CCCLVII. Sirmiense con- p. 315.
cilium ullo modo congruere.

Neminem vetustissimi erroris adeo tenacem fore confido, qui non tot argumentis convictus nostrae illi non opinioni aut coniecturae, sed certissimae veritati suffragetur, adeoque vehementer obstupescat, nemini hactenus mortalium tam immanem historiae labem in tanta doctrinarum omnium luce tantaque annalium et chronicorum copia vel levissime suboluisse. Ac nostris quidem accuratis atque eruditis hominibus danda venia est, qui Socratis, Sozomeni atque antiquorum vestigia secuti sunt, illos ipsos erroris autores ac duces excusare non possum, qui ut illorum temporum viciniores erant, sic ad eorum explorandam historiam instructiores esse debuerunt.

Posteaquam firmamentum ipsum falsae narrationis et caput evertimus, reliqua, quae huic innixa minus habent momenti, erroris non minus suapte sponte fracta infirmataque concident. Eiusmodi est quod de Ancyranae synodi tempore definitur, in eundem annum incidisse quo Photinus in Sirmiensi concilio damnatus est, nempe anno CCCLVII. Quod non modo falsum est, quia longe ante hunc annum Sirmiensem illam synodum celebratam paulo ante docuimus, sed etiam quod etsi hoc ipso anno peracta sit, non potest in eundem Ancyranus conventus incurrere. Hic enim ante pascha celebratus est; unde et plerique ob hiemem interclusi in Synodica Epistola dicuntur. Non potuit igitur eodem anno Sirmiensis synodus fieri, nisi posteriorem hanc fuisse velis, quod longe est absurdissimum; quoniam ad oppugnandam Sirmiensem illam formulam, quam in concilio conscriptam existimant, Ancyrana est synodus collecta. Quinetiam postquam haec fidei professio allata Sirmio est, nonnihil ante concilium Ancyranum temporis intercessit. Nam Hilarius lib. de Synodis pag. 329. occidentales episcopos collaudat, quod *missam ad sese ex Sirmiensi oppido infidelis fidei impietatem non modo non suscepissent, sed nunciatam etiam significatamque damnassent.* Quo cum exemplo scribit excitatos orientales episcopos in Ancyrano concilio *irreligiosorum audaciae quibusdam sententiarum suarum decretis contradixisse.* Necesse est itaque aliquanto post publicatam Sirmiensem ἔκθεσιν spatio Ancyranam a Basilio synodum esse conflatam. Quid quod Osius ipse, a quo eandem illam profectam formulam autor est Hilarius, annum integrum Sirmii retentus est, priusquam ad consensum adigeretur? Quare cum non nisi post Iunium mensem anni CCCLVI. Constantius Sirmii esse potuerit, consequens est anno sequente, eodem circiter tempore, istam ab Osio professionem Arianos extorsisse. Atqui diu ante, nimirum sub paschale tempus, Ancyrae convenere Semiariani. Vides quantus sit apud illos rationum inter sese sermonisque conflictus. Sed ex iis, quae supra constituimus, quaeque paulo post tractanda sunt, apparet aliud Ancyranae synodo tempus esse tribuendum.

Nec minus quod illi tam acriter pugnant indidem refellitur, Liberium papam priori illi fidei professioni subscripsisse, quae in Sirmiensi synodo contra Photi- p. 316.
num est emissa. Quippe aliquot annis non Liberii modo restitutionem, sed exilium ipsum Photiniana damnatio praecessit. Fecerit Liberius, necne, quod fecisse plerique veterum patrum, ut Athanasius, Hieronymus aliique consentiunt, nihil ad institutam disputationem attinet. Etenim fieri potest, ut cum Ursacio, Valente ac reliquis Arianis communicaverit quidem et Athanasium damnaverit, sed haereticae pravitati nequaquam subscripserit, haeretici vero etiam comprobatam ab

CCLXXX

illo haeresin falso iactaverint. Hoc vero certissimum est, neque priori illi contra Photinum editae subscripsisse, et, si ex tribus Sirmiensibus aliquam admiserit, non aliam quam secundam, cui et Osius assensus est, comprobasse. Ac mihi quidem purgandi ab omni haeresis suspicione Liberii expedita quaedam ratio et facilis occurrit, si oblatam quidem illi secundam Sirmiensem ἔκθεσιν dixerimus, non integram tamen, aut cuiusmodi apud Socratem et Athanasium atque Hilarium legitur, sed priorem eius partem, in qua τοῦ ὁμοουσίου et ὁμοιουσίου vocabula reticenda esse decernitur, quod pacis ac quietis studio complexus est. Verum Ariani eidem formulae reliqua postmodum intexuerunt ac specioso Romani pontificis nomine et autoritate suum dogma venditarunt. Dicam amplius, ne isti quidem professioni subscripsisse Liberium, sed alteri cuidam, qua id unum caveretur, ne quis consubstantialis vocabulo in posterum uteretur. Quod cum de catholica severitate Liberius remisisset et Athanasii insuper damnationi consensisset, visus est in haeresin prolapsus, eaque postmodum opinio Arianorum fraudibus et calumniis percrebuit, cum Sirmiensem fidei formulam eodem tempore publicantes eam ipsam cui assensus erat Liberius illam esse mentiti sunt. Cuius rei coniecturam ex Sozomeno licet capere, qui lib. IV. cap. XIV. scribit, cum a Liberio Valens et Ursacius consensionem expressisset, vicissim ab eo professionem accepisse alteram, qua illi damnarentur omnes, qui non substantia caeterisque similem patris esse filium assererent. Tum addit Eudoxium ac reliquos Anomoeos, qui Antiochiae versabantur, cum Osii epistolam, hoc est Sirmiensem formulam accepissent, id in vulgus sparsisse, Liberium τὸ ὁμοούσιον repudiasse ac dissimilem patris asseverasse filium. Quocirca perspicuum est Liberium professioni illi Sirmiensi, quam Osii et Potamii blasphemiam appellat Hilarius, minime subscripsisse, in qua nominatim τὸ ὁμοιούσιον, quemadmodum et τὸ ὁμοούσιον reiectum est, imo vero et οὐσίας nomen ipsum, ac praeterea pronunciatum, patrem honore, dignitate, claritate et maiestate maiorem esse filio, qui patri cum omnibus ab eo sibi subiectis sit ipse subiectus. Quomodo enim haec approbari a Liberio potuerunt, qui conceptis verbis patri per omnia, adeoque τῇ οὐσίᾳ similem esse filium edixerit? Sed nimirum simplicem ab eo controversi vocabuli suppressionem cum extorsissent, caetera ad illam adiunxerunt, eaque res ob damnati praesertim Athanasii invidiam fidem apud Arianos perinde ac catholicos obtinuit.

p. 317. Hic mihi prae caeteris Hilarii autoritatem obiici posse video, qui in fragmentis a Nicolao Fabro editis epistolae Liberii, quam ad Orientales scripsit, quaque se a Demophilo fidem catholicam, quae apud Sirmium prodita est, didicisse narrat, ista subiicit: *Perfidiam autem apud Sirmium descriptam, quam dicit Liberius catholicam a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt: Narcissus, Theodorus, Basilius, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Sylvanus, Ursacius, Valens, Macedonius etc.* Sed quicquid de fragmentis illis sentiendum sit, haec profecto subscriptio ab Hilarii manu esse non videtur, sed imperiti cuiusdam, qui Arianae sectae divortia non satis perspexerat. Etenim Basilius iste ac Silvanus, nec non et Macedonius ab Epiphanio caeterisque Semiarianorum principes censentur, quorum adversus Sirmiensem illam professionem acerrima studia ac contentiones extiterunt. Neque vero tum, cum ea est edita, Sirmii esse Basilius potuit, imo nec Eudoxius ipse, qui hanc ab Ursacio et Valente missam Antiochiae, ubi tum cum suis versabatur, accepit et a solis Occidentalibus conscriptam esse datis ad illos literis testatus est. Quae omnia supra copiose declarata sunt. De tertia fidei expositione quid statuendum sit dicemus ad num. XXII.

CCLXXXI

NOVA QUAEDAM EX VETERUM PATRUM TESTIMONIIS REI GESTAE SERIES EXPONITUR.

Pergam de historiis et annalibus ecclesiasticis bene mereri, ac quemadmodum dirigi veritatis ad amussim debeant, proponam hoc loco breviter, ut hac offensione sublata rectam deinceps viam omnes insistant. Initium a concilio Sirmiensi capiam, quod contra Photinianum dogma collectum a Constantio est. De quo verissimum esse statuo, quod Socrates ac Sozomenus scripserunt, celebratum esse Sergio ac Nigriano coss. anno Christi CCCLI., quod sine dubio ex actis concilii Sirmiensis compertum habuerant. Hoc enim e superioribus abstulimus, praesertim ex historia Sulpitii, synodum illam ante Arelatense et Biterrense concilium indictam fuisse, hoc est ante annum CCCLIII. Igitur in annum illum convenit, quem historici veteres adnotarunt. Sed in eo hallucinati sunt, quod cum triplex Sirmii edita esset fidei professio, uno eodemque tempore et a synodo decretas omnes existimarunt. At id secus sese habet. Nam in concilio Sirmiensi prima duntaxat illa dictata est, qua Photiniani errores damnantur, quamque ut piam ac catholicam descripsit atque explicavit Hilarius. Quanquam in eadem synodo adversus Athanasium aliquid praeterea decretum ab Arianis testatur Sulpitius. Autor vero Sirmiensis illius formulae non Marcus Arethusius, sed synodus ipsa, p. 318.
ut Hilarius innuit. Nam a Marco tertia, ut suo loco dicetur, est conscripta. Post Sirmiense concilium convictumque ab Ancyrano Basilio et ab omnibus damnatum Photinum, cum iam Magnentius a Constantii legatis devictus esset, imperator anno CCCLIII. in Gallias profectus est. Ac tum Arelatense conciliabulum celebratur, in quo plerique catholici praesules exulare iussi, grassante Saturnini perfidia.

Inde anno CCCLV. Arbetione et Lolliano coss. cum iam Constantius Mediolanum pervenisset, synodus ibidem est habita, caeteraque gesta, quae a Baronio diligenter explicantur. In reliquis nutant Annales.

Anno CCCLVII. Sirmii, quo imperator anno superiore sese contulerat, nova fidei expositio paucis ab Arianis episcopis, praesertim occidentalibus, proculditur, quorum principes erant Ursacius et Valens. Cui mox invitus ac renitens licet subscribit Osius, non tamen Athanasium ut damnaret adduci potuit; quod in Epist. ad Solit. Athanasius ipse confirmat. Contigit haec Osii calamitas affecto iam anno CCCLVII. Quippe post annum integrum, quam Sirmii a Constantio detentus erat, Arianae professioni assentiri coactus est. At Constantius Iunio, vel Iulio duntaxat mense anni superioris Sirmii esse potuit, ut supra probatum est. Quare circa idem tempus anno sequente extorta videtur ab Osio perfidiosa illa confessio. Est autem ea ἔκθεσις Sirmiana, quam secundam omnes numerant quaeque ab Hilario blasphemia Osii ac Potamii nominatur. Huius cum Arianos postea poenituisset, operam dederunt, ut ea ubique supprimeretur, interposita etiam imper. potestate, qui supplicium iis, qui illam penes se retinerent, interminatus est. Autor Socrates lib. II. cap. XXV. Per idem tempus Liberius pontifex, qui in Mediolanensi concilio ante biennium, hoc est anno CCCLV., Beroeam gloriosissime relegatus fuerat, Constantii imperat. et Arianorum fraudibus ac terroribus infractus, simul recuperandae sedis et patriae desiderio, Sirmium evocatus Athanasii damnationi subscripsit unaque fidei professionem dedit, qua τοῦ ὁμοουσίου vocabulum concordiae gratia reticeretur, licet filium patri substantia omnibusque in rebus similem esse defenderet. Quam occasionem Valens et Ursacius nacti

secundam illam perfidiae plenam fidei professionem, tanquam a Roman. pontifice comprobatam, ubique disseminarunt et imprimis ad Eudoxium eiusque sodales Anomoeos Antiochiam miserunt. Qua re audaciores illi facti Aëtianum dogma, quod timide hactenus diffidenterque praedicabant, palam divulgare coeperunt. Ex quo magna per Orientem ac Syriam perturbatio consecuta. Cuius gratia Georgius Laodicenus epistolam scripsit ad Basilium Ancyranum, qui ad ecclesiae, quam nuper a fundamentis excitarat, encaenia finitimos episcopos conciverat admonens, ut cum collegis suis grassantem Anomoeorum impietatem synodico decreto iugularet. Ex iis labi illos opinione constat, qui ex Theodoreto col-
p. 319. ligunt, Liberium ab exilio revocatum esse eodem illo anno, quo Constantius Romae degens a matronis interpellatus est. Siquidem nonnisi post biennium, quam eiectus fuerat, restitutus est Liberius. At anno CCCLV. Mediolani, uti dictum est, imperator sententiam in illum dixit, et post Osii lapsum Sirmium accitus est. Quare ita Theodoretus interpretandus est, ut tum quidem Constantius matronis spem illius restituendi fecerit, sed id altero deinde anno praestiterit.

Anno CCCLVIII. Basilius Ancyranus acceptis Georgii literis cognitisque, quae Sirmii a Valente et Ursacio gesta fuerant, cum ad ecclesiae, uti dictum est, consecrationem conventum haberet episcoporum, Ancyranam synodum celebrat, in qua Sirmiensis Osii ac Valentis et caeterorum condemnata fidei formula est, statutumque, patri filium substantia esse similem. Qua ex synodo literae scriptae sunt ad Phoenices et Syros, ubi Eudoxii Antiocheni studio Anomoeorum perfidia flagrabat, quas Epiphanius recitat. Deinde legati ad imperatorem Sirmium missi, Basilius ipse, Eustathius Sebastenus, Leontius Cyzicenus, qui Eudoxianorum illic disturbatis consiliis imperatorem perpulerunt, ut adversus Eudoxium et Anomoeos ad Antiochenos scriberet. Tum autem, nisi fallor, accidit illud quod e Socrate supra retulimus, ut imperatoris mandato Osiana illa sive secunda Sirmiensis abrogaretur formula, cum Basilius Semiarianorum signifer plurimum apud imperatorem gratia et autoritate posset. Atque ad orientales illos tumultus novamque haeresim exterminandam Constantius synodum autore Basilio Nicomediam indixit. Quae cum terrae motu concidisset, ac subinde Nicaeam, quo episcopos convocari placuerat, eadem calamitas afflixisset, tandem Basilius imperatoris literis cum episcopis aliis de idoneo loco deliberare iussus, cum inter illos minime conveniret, Sirmium ad imperatorem advolat. Ibi Arianos episcopos reperit, Marcum Arethusium, Georgium Alexandrinum, Valentem et caeteros. Quorum omnium consilio Constantius Seleuciam in Isauria ad synodum delegit. Verum Eudoxii, Acacii, Valentis, Ursacii Anomoeorum opera factum est ut divisis episcopis, occidentales quidem Arimini, orientales vero Seleuciae congregarentur. In hoc Arianorum principum congressu accidit, quod Hilarius libro de Synodis narrat, ut orientales episcopi, qui Sirmiensi blasphemiae restiterant, autores eius compellerent ut subscribendo damnarent, quod fecerant. Quinetiam ex eodem Hilario colligitur, posteaquam dividi synodum placuit, principio Ancyram ad orientalium consessum delectam fuisse. Scribit enim his verbis: *Sed maxime cum comperissem synodos in Ancyra atque Arimino congregandas et ex singulis provinciis Gallicanis binos vel singulos eo esse venturos.*

Cur autem in annum CCCLVIII. non superiorem, ut caeteri omnes, Ancyranam Semiarianorum synodum contulerim, docebunt allatae a me ante rationes, ex quibus necessario haec temporum partitio deducitur.

Anno demum CCCLIX. tertia illa Sirmiensis formula a Marco Arethusio, consentientibus Semiarianis, edita est, uti pluribus postea declarabitur. Qua con-

scripta Valens ad Ariminensem synodum eam detulit, quae hoc anno ab Occiden- p. 320.
talibus habita, cum Orientales Seleuciae in Isauria convenissent.

Ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν.] Ancyrana ista synodus non a solis illis, qui ad encaenia convenerant, episcopis habita est, sed alii praeterea adfuerunt aliarum provinciarum episcopi, velut Eustathius Sebastiae in Armenia; plerique autem hiemis difficultate interclusi sunt.

Καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.] Post concilia Tyri ac Hierosolymis ab Arianis celebrata, cum Athanasius Constantinum adiisset, huius literis Constantinopolim acciti sunt episcopi, quorum opera relegato in Gallias Athanasio Marcellus deponitur. Vide Socratem lib. I. cap. XXIII. Quod anno CCCXXXVI. contigisse scribit Baronius.

Ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.] De hac synodo legendi Baroniani Annales anno CCCXLI.

Καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ Σαρδικήν.] Sardicensem synodum non oecumenicam illam et catholicam intelligunt, in qua Athanasius restitutus, damnati vero Ariani episcopi, sed conciliabulum eodem tempore ab Arianis Philippis in Thracia celebratum, quod Sardicensis nomine venditarunt. Cuius decretum extat in fragmentis Hilarii ad Africanos episcopos missum. Sozomenus lib. III. cap. X. autor est, constitutum in ea synodo ab Arianis esse, uti *consubstantialis* vocabulum a nullo deinceps usurparetur. Tum damnatos eos qui tres deos esse dicerent, vel Christum negarent deum, aut eundem esse patrem, filium et spiritum sanctum assererent, postremo qui fuisse tempus saeculumque crederent, quo nondum filius existeret. Socrates vero lib. II. cap. XX. de iisdem agens, Καὶ φανερῶς, inquit, λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι, τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστολὰς συγγράψαντες πανταχοῦ διαπέμπονται: *Manifeste tum consubstantialis vocem anathemate damnant, opinionem vero, quod filius patri dissimilis esset, per literas scriptas ubique disseminare coeperunt.* Itane verum est vel anathemate damnatam *consubstantialis* vocem, vel Anomoeorum dogma tum ab Arianis fuisse decretum? Imo vero falsum est. Non enim, opinor, Semiariani τοῦ ἀνομοίου osores acerrimi fidem in illa synodo refloruisse dicerent, si in ea istud ipsum, cuius evertendi caussa convenerant, sacrilegium publicatum esset. Nam quod ad ὁμοουσίου vocem attinet, certum est eam quidem in Sardicensi pseudosynodo suppressam, non tamen anathemate damnatam. Quandoquidem in caeteris Arianorum conventibus, qui postea subsecuti sunt, tametsi consubstantialis appellatio ipsa dissimulata sit, non tamen ita repudiata, ut anathemati subiiceretur, sed tanquam simplicius ac praeter expressam sacrorum librorum autoritatem usurpata supprimi iuberetur. Quo etiam illud spectat, quod supra ex Sulpitio commemoravimus, Arianos ad Sirmiensis usque concilii tempora nondum aperte Nicaeni concilii decreta oppugnare ausos esse, quod profecto facerent, si non solum τὸ ὁμοούσιον anathemate damnarent, verum etiam dissimilem esse patris filium libere aperteque pronunciarent. Itaque Sozomeno potius assentiendum quam Socrati. Etsi apud hunc in editione novissima Graecolatina pro τὴν τοῦ ἀνομοίου δόξαν rescriptum est, τὴν τοῦ ἀνομουσίου δόξαν. Quod si ex veterum codicum autoritate factum est, non improbo.

Εἰ μὲν καὶ λογισμοῖς.] Corr. ἔτι μὴν καὶ λογ. Ostendit Basilius se de Sardi- p. 321.
censi illo Orientalium et Occidentalium dissidio opus quoddam elucubrasse.

Ἐλπίζομεν διὰ τὸ τολμηρόν.] Forte leg. ἠλπίζομεν.

Ἐκθέσθαι εἰς τοῦτο τὸ εἶδος.] Hoc est in formula professioneque fidei nominatim eius, quod ab haereticis oppugnatur, mentionem adiicere.

N. III. Καθαρῶς τὴν τοῦ ἐξ ἀσωμάτου.] Leg. εἰς τὴν τοῦ.

N. V. Ὡς ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου.] Quaedam exemplaria pro βόλους perperam βώλους exhibent, hoc est *glebas*. Nam Hebraice scriptum est אגלי טל *stillas roris*. Apud Nazanzenum Orat. XXXIV. circa finem interpres *glebas* vertit, quasi βώλους exscripserit Nazanzenus. Atqui non modo in excusis, sed etiam in vetustissimo Reg. βόλους apud Nazanz., non βώλους, extat. Gregorius Magnus lib. XXIX. Moral. cap. XV. *stellas roris* legisse videtur, quod mendosum est. Contra Ezech. XVII., 10. βόλος apud LXX. scribitur, ubi βῶλος substituendum σὺν τῷ βόλῳ τῆς ἀνατολῆς αὐτῆς ξηρανθήσεται. Hieron. ex LXX. *cum gleba germinis sui arescet*, quod et Theodoretus agnoscit. Rectius editio nostra: *in areis germinis sui arescet*. Nam Hebraice est ערוגה, id est *area*. Atqui articulus ipse masculini generis, qui etiam apud Theodoretum βώλῳ praefigitur, βόλῳ scripsisse LXX. interpretes demonstrat.

N. X. Καὶ εἴτις τῇ σοφίᾳ.] Sequuntur anathematismi, paululum ab iis diversi quos ex eadem Semiarianorum synodo recitat Hilarius.

N. XI. Καὶ εἴ τις ἐξουσίᾳ καὶ οὐσίᾳ.] Postremus hic anathematismus apud Hilarium non comparet, qui sine dubio haereticus est, quatenus consubstantialem esse patri filium negat, hoc est neque ὁμοούσιον, neque ταυτούσιον esse, definit. Sed ὁμοούσιον propterea repudiari a se professi sunt Semiariani, *quia per verbi huius enunciationem substantia prior intelligeretur, quam duo inter se partiti essent*, ait Hilarius. Tum quod *patres illi, qui Paulum Samosatenum haereticum pronunciarunt, etiam homousion reiecerunt, quia per hanc unius essentiae nuncupationem, solitarium atque unicum sibi esse patrem et filium praedicabat*. Postremo quia novum nec in scripturis usurpatum hoc vocabulum erat. Quibus omnibus erudite Hilarius occurrit. Verum cum de re ipsa cum catholicis consentire viderentur, de voce duntaxat dissidere, plurimum a sanctis patribus commendati ac pro orthodoxis propemodum agniti sunt, ut ex eodem Hilario constat. Quin et Athanasius lib. de Synodis Arim. et Seleuc. de illis ita loquitur: πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντας, μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλὰ ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας etc. Quanquam superior anathematismus Arianam perfidiam redolet, cum asserit, patrem non ἐξουσίᾳ solum, sed οὐσίᾳ, filii patrem esse, quod omnino falsum est et haereticum. Neque enim pater in filium, quatenus deus est et ab eius οὐσίᾳ procedit, ἐξουσίαν ullam, aut potestatem obtinet.

N. XII. Τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα.] Non mediocrem Epiphanio fraudem attulit omissa in hoc loco a librariis interpunctio. Nam post Synodicam Ancyrani con-
p. 322. ciliabuli, quae ab hoc numero deinceps sequuntur, prout vulgo concepta lectio est, Epiphanii esse videntur; nec aliter ex Graecis codicibus, tam typis excusis quam scriptis, adeoque ex Cornarii interpretatione suspicari possis. Quod nos ipsi cum Latina dictaremus expressimus. Quid enim tum aliud possemus, cum ad Graecum contextum Latina, quoad fieri potest, accommodanda sint, et si quid illic paulo vehementius depravatum occurrerit, id in notas coniiciendum potius videatur quam sine veterum autoritate communis in contextu ipso solicitanda lectio. Cum hoc igitur in Latina nostra interpretione retinendum putaverimus, hic lectorem gravissimi et a nullo animadversi hactenus erroris admonebimus, simulque Epiphanium nostrum ab invidia omni ac culpae suspicione liberabimus. Neque enim profecto dubitandum est quin si ista scripserit Epiphanius, Semiarianorum,

quos hac in haeresi vel acerrime impugnat, fautor ac patronus extiterit, minimeque catholicus. Etenim nihil aliud tota hac narratioue usque ad num. XXIII. pugnat, quam ὅμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν, id est substantia similem esse patris filium; de ὁμοουσίῳ vero altum ubique silentium. Praeterea hoc ipso numero sub finem ait, filium ἀκούειν τοῦ πατρὸς, καὶ ὑπουργεῖν τῷ πατρὶ, *auscultare*, hoc est *obedire et ministrare patri*. Itemque num. XVIII. pater dicitur αὐθεντικῶς ποιεῖν, filius οὐκ αὐθεντικῶς, ἀλλ' ὑπουργικῶς. Quod nemo nisi Arianus dixerit. Tum ubique adversus Anomoeos solos disputat, quam τὴν νῦν ἐπιφυομένην αἵρεσιν vocat, *nuper exortam haeresim;* ut num. XIII. autores ipsos καινοὺς αἱρετικούς. Item num. XV. Constantium magnopere collaudat, quod filium patri per omnia similem esse pronunciaverit, *ut nos*, inquiunt, *catholici credimus*. Itane aut catholicus ab Epiphanio habitus est Constantius, aut catholicum illud est dogma, sine ulla consubstantialis mentione filium patri duntaxat similem esse substantia? Nunquam id Epiphanius scriberet. Quare frustra hactenus omnes arbitrati sunt haec Epiphanii esse, quae sunt Basilii ac Semiarianorum. Quod quidem tam certo a nobis demonstrabitur, nemo ut refragari possit, nisi qui meridie lucere neget. Igitur num. I. sub finem duas se epistolas subiicere profitetur, unam Basilii, alteram Basilii ac Georgii Laodiceni caeterorumque Semiarianorum. Harum prior a num. II. ad XII. usque subtexitur. Secunda nulla alia est, nisi quae ab hoc ipso num. XII. deinceps sequitur. Quod sane citra ambagem omnem Epiphanius ipse significat, qui num. XXIII. post longam illam disputationem a XII. numero propositam ita loquitur: Αὗται αἱ ἐπιστολαὶ μετετάγησαν πρὸς τὸ εἰδέναι ἕκαστον τῶν φιλολόγων: *Hae porro epistolae a nobis hic attextae sunt etc*. Ergo plures antecesserunt epistolae. Quaenam autem altera est, nisi illa quam diximus, quae a num. XII. ad XXIII. exclusive continetur? Ita profecto sese res habet. Librariorum ea culpa fuit, qui priori epistolae synodicae subscribenda haec putarunt omnia: Ἐπληρώθη τῶν περὶ Βασίλειον, καὶ Γεώργιον ὁ ὑπομνηματισμός. Quod esse falsum, unum illud argumento est quod non a Georgio synodica illa scripta est, sed eo absente, eiusque literarum occasione a Basilio ac reliquis Ancyrae congregatis est edita, ut initio testantur. Quamobrem ita distinguendum est Ἐπληρώθη. Hoc est: *Hactenus epistola synodica*. Tum quod reliquum est lemma est sequentis dissertationis: τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον ὁ ὑπομνηματισμός: *Basilii ac Georgii commentarius*. Non enim tam est epistola, quam fidei uberior
expositio, cum eorum narratione, quae in nova Sirmii componenda formula inter p. 323.
Ursacium, Valentem et Basilium, Georgium ac Semiarianos reliquos acciderunt. Quanquam potuit hic ipse commentariolus epistolae instar ab orientalibus Semiarianis ad Ariminense concilium et occidentales episcopos mitti. Nam sub idem tempus perscriptus videtur quo Valens ei formulae subscribere ab imperatore coactus est, quae filium per omnia patris esse similem asserebat, ut ex num. XXII. constabit, ad quem nonnulla, quae huc pertinent, conferemus. Vides, lector, quanti momenti res tam levi ex observatione consecuta sit, ut haereticorum disputatio, quae perperam Epiphanii sese nomine et autoritate venditabat, tandem longo intervallo cognita ac suis autoribus reddita fucum lectoribus facere tanti nominis specie ac simulatione desierit.

N. XXII. Εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν.] Haec vel ab Epiphanio ad superiorem Semiarianorum commentariolum addita, vel ipsius commentarioli sunt, in quo praeter expositionem fidei acta nonnulla Basilius ac Georgius praescripserant; quod posterius magis arridet. Sciendum est autem πίστιν illam, de qua loquitur, esse professionem illam tertiam quae Sirmii est edita, quam Socrates et Sozo-

menus falso in Sirmiensi synodo conscriptam asseverant. Nata est enim anno demum CCCLIX. Eusebio et Hypatio coss. XI. Kal. Iunias, ut Athanasius lib. de Synodis docet. Qui dies prid. pentecostes fuit, quod Epiphanius hoc in loco testatur. Vide quae Nicolaus Faber praef. ad Hilarii fragmenta disputat pag. 375. Igitur post Ancyranum concilium Basilius aliique Semiarianorum legati Sirmium ad imperatorem profecti literas ab eo contra Eudoxium et Anomoeos expresserunt. Tum de eorundem consilio imperator ad res Antiochenae ecclesiae componendas, quam Eudoxius praeter canones occuparat, simul ad Aëtii et Anomoeorum profligandam impietatem, novam synodum congregare statuit, quod supra in annorum synopsi declaravimus. Postea cum de urbe, in qua consessus haberi posset, nequaquam episcopi convenirent, Basilius anno CCCXLIX. rursus ad imperatorem Sirmium advolat. Prior enim profectio in annum superiorem, quo et Ancyranum concilium celebratum est, incurrit. Ibi cum Ursacium, Valentem, Marcum Arethusium, Georgium Alexandrinum, Germinium aliosque factionis Arianae principes offendisset, cum illis congressus est, ac post longam altercationem demum allaborante Constantio in eam fidei professionem consensum ab omnibus est, ut οὐσίας et ὁμοουσίου abolitis vocibus filium patri per omnia similem affirmarent. Cui Valens invitus subscripsit, Basilius vero, quod impetrare minime potuisset, ut in formula ipsa *substantia similis* diceretur filius, in subscriptione sua quid sentiret testatum voluit, ut hoc loco narrat Epiphanius. Valens cum hac formula fidei statim ad Ariminense concilium perrexit. Inter Hilarii fragmenta exstat epistola Germinii, ex qua illud praeterea cognoscitur: cum praesente Constantio longius ad noctem usque prolata esset de fide disputatio et ad certam regulam perducta, Marcum Arethusium ab utraque parte esse delectum, a quo Sirmiensis illa formula dictata, cui coss. praefixi sunt. Ex quibus apparet Germinium, cum hactenus Anomoeorum perfidiae cum Valente et
p. 324. Ursacio fuisset, quibuscum etiam Hosium ad ὁμοουσίου et ὁμοιουσίου tollendas e medio voces adegerat, ut lib. IV. cap. XI. scribit Sozomenus, ab illis paululum dissensisse et suppressa τῆς οὐσίας mentione filii per omnia cum patre similitudinem agnovisse.

Γερμανοῦ, Ὑπατιανοῦ.] Alii Γερμανίου. Sed Γερμινίου leg.

N. XXIII. Διηνέχθησαν οὖν οἱ αὐτοί.] Basilius Ancyranus post Sirmiensem synodum, in qua strenuam adversus Photinum operam navaverat, apud imperatorem gratia plurimum et autoritate valuit. Nam ab Ancyrano concilio ad illum allegatus nihil non obtinuit, adeo ut Eudoxium eiusque suffragatores imperatoris edicto percelleret. Mox in Ariminensi et Seleuciensi synodo congregandis praecipuas partes egit. Verum paulo post Acacii factione deiectus non modo imperatoris gratia, sed episcopatu insuper excidit. Flagrabant per illa tempora non solum inter Arianos et catholicos, sed inter ipsos Arianos dissidia. Quorum duae potissimum factiones erant. Quidam enim ex illis meri dogmatis fautores nihil, quod ad οὐσίαν et substantiam pertinet, commune esse filio cum patre sentiebant, ideoque tam ὁμοιούσιον quam ὁμοούσιον repudiabant, nec ullam omnino τῆς οὐσίας mentionem admittebant: pro eo ac pluribus in illorum conciliabulis decretum fuerat maxime in secunda Sirmiensi formula, quam Osii et Potamii blasphemiam Hilarius appellat. Horum principes erant Eudoxius, qui Antiochenam sedem occuparat Aëtii patronus, Georgius Alexandrinus, Euzoius, qui Antiochiae post exautoratum Meletium suffectus est, nec non Acacius Caesariensis, Uranius Tyri episcopi, in Occidente vero Ursacius et Valens, Germinius aliique innumeri. Quod enim Aëtianam perfidiam cum Eudoxio Acacius caeterique propugnaverint,

testatur Sozomenus lib. IV. cap. XI. Alii vero ex eodem Arianorum grege a magistri sui impietate paululum desciscentes οὐσίας vocabulum et filii in omnibus adeoque in substantia similitudinem agnoscebant. Quorum signiferi ac duces erant Basilius Ancyranus, Georgius Laodicenus, Silvanus Tarsensis, Sophronius Pompeiopolitanus, Eleusius Cyzicenus, Macedonius Constantinopolitanus, et, ut Socrates ac Sozomenus volunt, etiam Cyrillus Hierosolymitanus. Haec duo Arianae sectae capita fuerunt, quorum in dogmate ipso dissensio versabatur. Tertia deinde non tam ex erroris varietate, quam ex odiis et offensionibus exorta factio est, Acacianorum videlicet. Etenim Acacius Caesariensis cum Meletio et Uranio Tyrio, Eutychio Eleutheropolitano et aliis quibusdam suas ipse partes constituit, ac Semiarianorum ducibus acerrime restitit in Seleuciensi concilio. Qui in eo, ut opinor, ab Eudoxio aliisque praefractis Aëtianis discrepabat quod filium creaturam esse, aut patris dissimilem etsi perinde atque illi sentiret, non tamen libere audacterque profiteretur. De his consule Socratem lib. II. cap. XXXI. et sequentibus. Theodoret. lib. II. cap. XXVII., Sozom. lib. IV. cap. XXI. ac deinceps.

Τῶν περὶ Βασίλειον, φημὶ, καὶ Γεώργιον, καὶ Σιλουανόν.] Hunc ipsum Silvanum refert Theodoretus lib. II. cap. XXVII. τὸ ὁμοούσιον coram imperatore defendisse. Quod valde miror. Nam in Seleuciensi conciliabulo hunc unum adversus Acacianos pertendit, ut Antiochena formula retineretur, ait Socrates lib. II. cap. XXXII. Quid autem in animo habuerit is qui οὔσιον apud Theodoretum pro ὁμοούσιον re- p. 325.
ponendum censuit, docere ipse debuerat. Nam vox illa οὔσιος non est nauci.

Οἱ περὶ Εὐδόξιον.] Corrupta sine dubio neque satis integra ista sunt. Neque enim Eudoxius ac Georgius Alexandrinus a Basilii aut Semiarianorum partibus stetere, quibus cum vehementissime contendebant. Nos quae desunt in Latino supplevimus.

Καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ.] Apud Socratem saepius *Ursacius* pro *Uranio* perperam substitutus est.

Τότε κατασταθέντων κατ' αὐτῶν.] Leg. ut est in margine, κατασταθέντα. Nam deposito in Seleuciensi concilio a Basilio et Semiarianis Eudoxio suffectus est Anianus, qui ab Acacianis per Lauricium et Leonam in exilium eiectus est. Socrates lib. II. cap. XXXII.

Διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἔχθραν.] Expungenda omnino negandi particula. Nam Eutychius pro suo in Cyrillum odio sese ad Acacium aggregavit: quocum Cyrillum Hierosolymitanum de episcopatu dimovit.

N. XXV. Οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι.] De Seleuciensi conciliabulo, quod Ariminensis ἀντίμιμον appellat Socrates, vide cum Socratem ipsum, tum reliquos omnes ecclesiasticarum rerum et annalium scriptores.

Celebrata est Seleuciensis synodus anno Christi CCCLIX. Eusebio et Hypatio coss. coram Lauricio et Leona comitibus, quos ei moderandae Constantius praefecerat. Primus consessus celebratus est Sept. XXVII. quo die altercationes extiterunt, quod iubente Leona ut de fide sententiam ferrent, negarent absentibus Basilio, Macedonio, Patrophilo ac caeteris, qui male sibi conscii tum aberant, quicquam posse decerni. Sed instante nihilominus Leona, cum de quibusdam qui accusati erant cognitionem habendam ante episcopi statuerent, quam de fidei dogmatibus ageretur (delati enim erant Cyrillus Hierosolymitanus, Eustathius Sebastenus et alii nonnulli), pervicit tandem comes, ut de fide quaerendum prius esse videretur. Ibi Acacio novam fidei formulam et Nicaenae penitus contrariam offerenti Silvanus caeterique Semiariani vehementissime restiterunt. Quare Aca-

cianis inde digressis lecta est Antiochena ἔκθεσις. Quam postridie in Seleuciensi ecclesia occlusis foribus subscriptione sua comprobarunt. Sequenti luce, quae synodi tertia fuit, cum iam Basilius et Macedonius interessent, Acacius cum Leona ingressus primum obtinuit, ut illi ipsi qui accusati erant ab eo coetu summoverentur. Deinde novam fidei formulam per Leonam proposuit, quam Epiphanius recitat. Sed reclamantibus caeteris cum nullus contentionum ac simultatum exitus esset, Leonas ad concilium redire noluit, ut nec Acaciani, qui ob contumaciam a Semiarianis depositi sunt. At illi Constantinopolim ad imperat. profecti, hunc adversus Basilium, Georgium Laodicenum reliquamque factionem maiorem in modum concitarunt. Plura de his Socrates.

Πρὸ πέντε Καλανδῶν ὀκτώ.] Post ὀκτὼ interpungendum, ut sit dimidiata vox pro Ὀκτωβρίων.

Καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος.] Apud Socratem cap. xxxi. Leonas dicitur εἷς τῶν
p. 326. ἐν βασιλικοῖς ἐκφανῶν, Lauricius vero τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος, Theodoreto ὁ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἔθνους ἡγεμών. Quos cum λαμπροτάτους synodus appellet, *clarissimos* interpretari malui quam, ut Cornarius, *illustrissimos*. Nam ut de Leona taceam, de quo nihil comperi, Lauricius certe ἔθνους ἡγεμὼν, hoc est Isauriae praeses fuit, quem ne clarissimum quidem fuisse, sed perfectissimum potius Guida Pancirolus Notitiae cap. cxv. putat.

N. xxvi. Ὑπέγραψαν οἱ παρόντες.] Tam hoc a vero alienum est quam quod maxime. Nunquam Basilius aut Marcus Acacianae isti formulae subscripsit, ut nec Occidentis episcopi, qui Arimini, non Seleuciae convenerunt. Deinde quorsum bis Georgii ac Pancratii repetita subscriptio? Atqui non aliter Epiphanium scripsisse aut sensisse necesse est quam ut professioni illi Basilius, Marcus aliique subscripserint. Nam in fine subscriptionum episcopos numerat xliii., quot revera sunt, si Basilium, Marcum reliquosque complectimur. Socrates autem cap. xxxi. non plures quam xxx. cum Acacio, Georgio Alexandrino, Uranio et Eudoxio conspirasse in eam formulam refert, ut in totum sint xxxiv. Satis igitur constat haec postrema, ὁμοῦ ἐπίσκοποι μγ′, Epiphanii non esse, si hunc ab erroris culpa liberare velimus, neque porro priores illos, Basilium, Marcum, Hypatianum et occidentales episcopos Acacianam ἔκθεσιν approbasse. Quare aut eorum inducenda nomina, aut ita legendum est: γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῷ πίστει, ἣ ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος etc., καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. Tum Γεώργιος ἐπίσκοπος etc. Affirmant enim Acaciani editam a se fidei confessionem cum ea consentire formula, in quam Sirmii cum Valente, Ursacio et Occidentalibus convenere Basilius, Marcus, Georgius aliique, quos Germinius in epistola, quae inter Hilarii fragmenta reperitur, enumerat, nempe Georgium Alexandrinum, Pancratium Pelusinum, Basilium Ancyranum, Valentem, Ursacium et Marcum. Restituenda enim Pancratii vox est in Germinii epistola, ubi ita scriptum est: *et Georgio episcopo Alexandrinorum ecclesiae * * Pelusinorum.* Imo vero fieri potest ut Hypatiani quoque nomen a Germinio commemoratum exciderit. Nam Epiphanius in calce num. xxii. inter eos, qui Sirmiensi formulae subscripserunt, affuisse narrat cum caeteris Hypatianum, qui Heracleae fuit episcopus, ut ait Sozom. lib. vi. cap. vii. Ubi obiter emendandus est, dum ait Macedonianos, qui postea Lampsaci convenerunt, Valentiniano et Valente imperantibus fuisse ὁμοουσίου propugnatores. Legendum est enim ὅσοι ἄλλοι ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν ἠξίουν. Est enim non Sozomeni error, sed librarii.

Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ἐπιφανίας.] Scrib. Ἐπιφανείας. Quo nomine complures

censentur. Est enim ad Orontem una, altera ad Euphraten, alia in Cilicia, ut de reliquis sileam.

Εὐδόξιος ἐπίσκοπος.] Non alium opinor esse quam Antiochenum. Hic enim coniunctam cum Acacio caussam habuit, cum eoque in Seleuciensi conventu a Semiarianis in ordinem redactus vicissim illos in Constantinopolitano concilio perculit. Sed si is est, mirum valde, quomodo non post Georgium saltem Alexandrinum subscripserit, qui utique ante orientales et Syros episcopos nominan- p. 327.
dus fuit.

Παγκράτιος ἐπίσκοπος Πηλουσίου.] Qui et Sirmiensi tertiae professioni cum Marco, Basilio ac caeteris subscripserat.

N. xxvii. Οἱ νουνεχεῖς ταύτην.] Variae sunt ab Arianis diversis temporibus editae professiones fidei, quarum novem omnino ad Constantinopolitanum usque conciliabulum, quod a Seleuciensi proxime est habitum, recenset Socrates, sed et Athanasius lib. de Synod., ex quo tamen decem colliguntur. Quas hoc loco attingam breviter.

Prima fidei ἔκθεσις Antiochiae encaeniorum tempore scripta Marcellino et Probino coss. a. cccxli. ubi de οὐσίᾳ verbum nullum.

Secunda in eodem conciliabulo edita, paulo longior, ubi filium μονογενῆ θεὸν ac τῆς οὐσίας εἰκόνα nominarunt.

Tertia ibidem a Theophronio conscripta, quae et οὐσίας vocabulum supprimit.

Quarta paucos post menses per Narcissum, Marim, aliosque in Gallias ad Constantem missa. In hac damnati qui dicerent ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ γενέσθαι, aut fuisse aliquando tempus, cum non esset.

Quinta post triennium in Italiam missa μακρόστιχος, hoc est longior appellata. Quam quidem Antiochiae contextam in annalibus reperio. Sed hoc neque Socrates ac Sozomenus neque Athanasius referunt. In qua τῆς οὐσίας mentio nulla.

Sexta in concilio Sirmiensi contra Photinum edita anno cccli., de qua in superioribus abunde dictum est.

Septima Sirmii anno ccclvii. Latine scripta est, de qua, ut et de

Octava, quae Ariminum perlata est conscriptaque anno ccclix., satis antea disputavimus.

Nona est Acaciana Seleuciae proposita, quam cum Sirmiensi tertia consentire autores illius asserunt.

Decima Constantinopoli ab Acacio, Eudoxio, aliisque conflata. Quae οὐσίας et ὑποστάσεως nomine commemorari vetat, similem tamen patri filium esse definit. His *undecimam* addit Athanasius Antiochiae ab iisdem istis publicatam, ubi superiorem emendarunt, ac dissimilem patris filium audacter pronunciarunt. Unde Anomoei et Ἐξουκόντιοι appellari coeperunt.

N. xxxiv. Καὶ νύκτωρ φυγαδεύεται.] Bis Antiochia pulsus est Meletius. Primum a Constantio, quod Arianum dogma minime, uti spes erat, foveret. Inde a Valente. Nam sub Ioviano Antiochiae concilium habuit, in quo Macedoniani et Acaciani Nicaenam fidem amplexi sunt. Socrates lib. iii. cap. xxi. Post Ioviani obitum a Valente relegatur, ut idem lib. iv. cap. ii. caeterique produnt. Quamobrem quod scribit Epiphanius, ἕως τούτου τοῦ χρόνου, non sic intelligendum est, ut perpetuum a Constantii tempore fuerit exilium. De Meletio vero ac

triplici Antiochenae ecclesiae divortio eosdem rerum ecclesiasticarum scriptores consules.

p. 328. N. xxxv. Πλὴν ἐν ἑνὶ μέρει.] Non propterea damnandus est Meletius, quod locum illum ex Proverb. cap. viii. ὁ θεὸς ἔκτισέ με etc., de increata sapientia ac dei verbo interpretatus fuerit. Hoc enim plerique patres fecerunt, ut Ignatius Martyr Epist. ad Trall., Athanas. de Decretis Nicaenae Synodi et alii complures.

N. xxxvii. Ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊος.] Caesariensis iste κατ' ἀντιδιαστολὴν dicitur, ut ab altero discernatur, qui cum diaconus Alexandrinae esset ecclesiae, cum Ario pulsus postea Antiochenam sedem obtinuit. At Caesariensis Acacio succedens successorem ipse Gelasium habuit, ut Hieron. lib. de Script. Eccles. testatur. Quo in libro Euzoii insuper istius meminit eumque scribit cum Gregorio Nazanzeno Thespesii rhetoris auditorem Caesareae fuisse. Cuius urbis episcopatum adeptus *plurimo labore corruptam bibliothecam Origenis et Pamphili in membranis instaurare conatus est, ad extremum sub Theodosio principe ecclesia pulsus est.*

N. xxxviii. Τοῦ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρέως.] Socrates lib. ii. cap. xxviii. et Sozom. lib. iv. cap. xi. Aëtium scribunt a Leontio evirato Antiochiae diaconum ordinatum, quod et Suidas ac Nicephorus sequitur.

AD HAERESIM LXXIV., PNEUMATOMACHORUM.

De Pneumatomachis eorumque principe Macedonio agit Socrates lib. ii. cap. xxxv. Sozom. lib. iv. cap. xix.

AD HAERESIM LXXV., AERIANORUM.

N. i. Ὅπερ ἐν τῷ Πόντῳ καλεῖται.] Vide Nazanzeni elegantem illam Orat. περὶ Φιλοπτωχίας et Nicetae ad eam scholion.

Καὶ τοὺς λελωβημένους καὶ ἀδυνάτους.] Proprie ἀδυνάτους appellant *caussarios.* Vide Harpocrationem et Lysiam Orat. περὶ τοῦ Ἀδυνάτου.

Νομίσειε δ' ἄν τις.] De Eustathio Sebasteno adi praeter ecclesiasticarum rerum scriptores Basilium Epist. lxxiv., et aliis quibusdam sequentibus. Hunc ab altero eiusdem nominis Eustathio, qui in Gangrensi synodo condemnatus est, diversum esse probat adversus Socratem, Sozomenum et caeteros, in Annal. Baronius ad a. 319.

Ἔδοξε δὲ καὶ πρὸς Λιβέριον.] Macedoniani sub Valente imperatore ab Arianis oppressi legatos ad Liberium papam destinant, Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem et alios, per quos εἰς τὸ ὁμοούσιον consentientes recepti sunt. Sed ea consilia ab Eudoxio postea disturbata sunt. Vide Socratem lib. iii. cap. xi. Eustathius porro Liberii pontificis literis fretus in Tyranensi concilio restitutus est. Basilius in Epist. lxxii. et lxxxiv.

N. iii. Καί φησι, τί ἐστιν ἐπίσκοπος.] Habes in Aërianis expressam huius temporis haereticorum imaginem. Quare cum illorum dogmata, quibus recentiores isti patrocinantur, damnat ac refellit Epiphanius, plenum gravitatis autoritatisque iudicium in eosdem ipsos pronuntiat.

p. 329. Τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας.] Quid sit dicetur ad Expositionem Fidei.

N. iv. Καὶ ὅτι μὲν ἀφροσύνης ἐστίν.] Disputavit de ea quaestione copiosissime Baronius ad annum lviii, ubi difficillimum ex Hieronymi autoritate nodum dissolvit, qui in Epistola lxxxv. ad Evagrium nihil olim episcopos inter ac presbyteros fuisse discriminis affirmasse videtur.

N. v. Οὕτω τῆς ἐκκλησίας λαβούσης.] Qui ad Epiphanii mentem diligenter animum adiecerit, non dubitabit quin οὔπω pro οὕτω huic loco sit aptius.

N. vi. Μασμαρὼθ ἅ τινά ἐστι διυλιστήρια.] Nullum eiusmodi vocabulum in scripturis reperio. Proxima vox huic est מזמרות inter templi vasa, quae a Babyloniis direpta commemorantur Hierem. lii., 19. Sed non διυλιστῆρας significat, verum φιάλας, apud lxx. Hieron. *Psalteria.* Alii *emunctoria.* Sane שמרים *faeces* sunt. Sed ab ea voce haud scio an משמרות derivari possint pro *colis,* quibus vinum defaecetur. Ita μιδικὼθ idem esse ac κυάθους nondum comperi: quam vocem lib. de Mens. et Pond. repetit, pag. 182., ut et antecedentem. Sed κυάθους vocat μεδεκώθ. Verum מנקיות a lxx. κύαθοι redduntur.

N. vii. Luculentus est hic Epiphanii locus, ex quo variorum rituum, quos catholica ac Romana ecclesia hodieque retinet, vetustas asseritur. Cuiusmodi sunt certorum dierum ieiunia, preces pro mortuis et sanctorum perinde ac caeterorum fidelium commemorationes. De quibus aliisque compluribus agit in calce huius operis, in Expositione Fidei Catholicae. Quamobrem in illum ipsum locum opportunius conferetur, si quid ad illustrandam catholicorum dogmatum antiquitatem adnotandum videbitur.

AD HAERESIM LXXVI., QUAE EST ANOMOEORUM.

N. i. Προαχθέντα διὰ τὴν αὐτοῦ.] Constans est in ea opinione, quam supra proposuit, ut Aëtium, quem a Leontio Antiocheno caeteri diaconum ordinatum asserunt, a Georgio Alexandrino id dignitatis consecutum existimet.

Πῶς μὲν τὴν νίτρον ἅπασαν ἐξέλαβε.] *Nitrariae egregiae Aegyptiis,* ait Plinius lib. xxxi. cap. x. Hinc Nitria Aegypti praefectura, a nitri copia, ut refert Sozomenus lib. vi. cap. xxx. Horum igitur ac reliquorum vectigalium redemptor fuerat Georgius, quod ἐκλαβεῖν appellat Epiphanius. Neque enim aliter interpretari ista possumus.

Ὡς καὶ κλίνας ἐπενόησε.] Quod a catholicis imperatoribus proba ac laudabili lege constitutum, Constantinopoli quidem maxime a Constantino. Nam a decanis et lecticariis publice elata sunt corpora, quos et κοπιατὰς et *vespillones* nominant, de quibus in calce operis huius. At Georgius Arianus, mortalium omnium sordidissimus, ex ea re lucrum ac compendium captabat.

Καὶ σιωπῶ τὰ ἄλλα λέγειν.] Verbum κομίζεσθαι aliter fortassis interpretandum quam ut in Latinis nostris exprimitur, nimirum quaestum ex re qualibet fecisse Georgium, utputa ex lautitiis et cupediis, quae Alexandriae vendebantur, maxime in εὐδαιμόνων λαύρᾳ de qua ad Arian. haer. dictum est, tum caeteris ex rebus. Quibus accedunt quae per summam crudelitatem exigebat. Nam Alexandrinorum episcoporum magna Alexandriae potestas fuit. De Dioscori Alexandrini itidem episcopi iniquis ac tyrannicis exactionibus multa sparsim extant in Chalced. Synodo.

N. iii. Γεγονότες ἅμα Ἀστερίῳ τινί.] De quo Socrates lib. i. cap. xxxvi. Sozom. lib. ii. cap. xxxi. Meminit et Athanasius lib. de Synodis. Hic quod in persecutione sacrificasset, ordinari, quod apprime cupiebat, non potuit. p. 300.

Ὕστερον ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν.] Ab iis videlicet episcopis, qui ex utroque concilio, Ariminensi ac Seleuciensi, Constantinopolim ad Constantium missi erant, quibuscum disputavit Aëtius. Sozomenus lib. iv. cap. xxii.

N. vii. Ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑβραϊκοῦ οὕτως.] Hebraice ita concipitur: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמנים יצר סמוך הצור שלום שלום

כי בך בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים. Ex quibus Hebraica Graece scripta corrigenda sunt. Velut pro οὐϊαβωτῶν leg. οὐϊαβὼ γωί. Mox pro βετοὺβ leg. βετου. Pro ἀδδὼθ, ἀδδὲ ὡδ. Item pro σωδωλεμεὶμ leg. σουρολεμεὶμ. In Graeco vero Aquilae pro φύλαξις εἰρήνης, forte scribendum φυλάξεις εἰρήνην.

N. x. Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος.] Ex hoc Aëtii opusculo verissimum esse senties quod de eodem Socrates, Sozom. et paulo ante Epiphanius noster asseverabat, nempe sophisticis argutiis et cavillationibus fretum Aëtium fucum veritati fecisse. Sed cur Χρονίτας vocat eos a quibus damnatus est, nimirum Arianos ipsos? Epiphanius quidem in Responsione, dum Χρονιτῶν vocabulum in ipsos retorquet Anomoeos, aitque catholicam ecclesiam temporalem dici non posse, quod ab aeterno fuerit, ita videtur accepisse, quasi Χρονίτας adversarios suos Aëtius appellaverit, quod illorum fides nova esset ac nupera. Hoc utrum intellexerit Aëtius non facile dictu est. An potius Χρονίτας dixit, hoc est temporarios minimeque stabiles neque in suscepta fide constantes, qui ad imperatoris nutum et gratiam sese ac credulitatem suam accommodarent? Cuiusmodi Acacius, Eudoxius ac caeteri fuerunt qui Aëtium, cui hactenus faverant, metu imperatoris damnarunt. Sane πρόσκαιρος, *temporalis*, Matth. xiii., 21. appellatus ille, qui suscepto dei verbo in persecutione desciscit.

Confut. v. Ἔν τε ταῖς σοφίαις.] Ex hoc loco discant haeretici quod Epiphanii de iis libris iudicium fuerit, quos illi a canone reiiciunt, quos quidem tam hic quam alii veteres patres inter scripturae libros et θείας γραφὰς recipiunt.

Confutat. xvii. Κἄν τε πνευματικῶς ἀνακρινόμενοι.] Quae parenthesi includi iussimus, ea loco suo dimota sunt et in tertio versu ad hunc modum reponenda: κἄν τε εἴποι ὁ πνεῦμα ὤν, καὶ μονογενής.

AD HAERESIM LXXVII., DIMOERITARUM.

N. ii. Δι' οὗ ἀνάγκη γέγονε.] Duplex illis temporibus habita synodus est, in qua error Apollinarii damnatus est. Prima Alexandriae ab Athanasio et Eusebio Vercellensi, postquam Iuliano imperante, Georgio ab Alexandrinis occiso, sedi suae restitutus est Athanasius, anno Christi ccclxii. Altera Romae sub Damaso, anno Christi ccclxxiii. Vide Annales Eccles. De hoc posteriori concilio, cuius recens cum haec scriberet Epiphanius memoria erat, eundem intelligendum existimo.

p. 331. N. xv. Οὐκοῦν χρείαν ἔσχε.] Fuit haec Valentini opinio, Christum tanta frugalitate ac parsimonia usum esse, nihil ut egereret. Testatur idipsum Clemens Alexandr. iii. Strom., qui ex haeretici illius ad Agathopodem epistola ista profert: Ἤσθιεν καὶ ἔπινεν ἰδίως, οὐκ ἀποδιδοὺς τὰ βρώματα· τοιαύτη ἦν αὐτῷ ἐγκρατείας δύναμις, ὥςτε φθαρῆναι τὴν τροφὴν ἐν αὐτῷ.

N. xx. Ἐν οἷς καὶ Βιτάλιος ὁ ἐπίσκοπος.] Hic est Vitalis ille Meletii Antiocheni presbyter, qui a Flaviano desciscens se ad Apollinarem aggregavit, et quod insigni pietate praeditus esset, plerosque eundem in errorem impulit. Postea vero sectae suae episcopus est factus. De quo Sozomenus lib. vi. Vide et Gregorium Nazanz. Orat. lii. ad Cledonium, ubi et huius et Apollinaristarum omnium versutiam detegit.

N. xxviii. Ἀνθρωπίνη ὑποδοχή.] Scriptum erat ἀνθρωπίνης, pro quo ἀνθρωπίνη nescio quis substituit. Leg. est autem Ἄννης, ut est in Regio. Ex quo librarius ἀνθρωπίνης verum esse credidit. Nam ἄννης pro ἀνθρωπίνης scribi assolet.

AD HAERESIM LXXVIII., ANTIDICOMARIANITARUM.

De Antidicomarianitarum dogmate, quod Iovinianus propugnabat, accurate disputat Hieronymus. Vide et Ambrosium cum aliis in locis, tum Epist. v. et vii. lib. i.

N. vii. Οὗτος μὲν γὰρ ὁ Ἰωσήφ.] De hac Epiphanii sententia, et quinam domini fratres illi fuerint, copiosam habes disputationem in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. lx. ac deinceps.

Ὠβλίαν ἑρμηνευόμενον τεῖχος.] Melius quam Hegesippus apud Euseb. lib. ii. cap. xxiii. unde haec desumpta sunt, qui ὠβλίαν interpretatur περιοχὴν τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνην. Sed est Hebraice עפליה *arx*, sive *munitio dei*.

N. ix. Τοῦ δὲ Ἡρώδου ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ.] Falsum est Herodem illum, quo regnante passus est dominus, Archelai fuisse filium, multoque magis, quod et paulo post et initio operis huius, in calce Tomi prioris, affirmavit, Herodem Agrippam fuisse. Fuit enim Herodes Antipas Herodis magni filius, ut ad illum locum observatum est.

N. xi. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῇ εἰς βλάβην.] Συνεισάκτους, hoc est contubernales clericorum feminas, quas *extraneas* Latini vocant, damnarunt veteres PP. ac saepius veteres synodi, ut Nicaena Can. iii., Carthaginensis iii. Can. xvii., Arelatensis ii. Can. iii., Toletana iv. Can. xlii., Basilius Epist. ad Greg., quae canonica a Balsamone censetur, pag. 1022., Antiochena synodus in epistola contra Paulum Samosat. apud Euseb. lib. vii. cap. xxiv. τὰς δὲ Συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι etc. Easdem et insequitur Noster in Haer. lxiii. num. ii. τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας. Hieronymus passim traducit, maxime ad Eustochium Epist. xxii.: *Unde in ecclesias agapitarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imo unde novum concubinarum genus?* Cavenda vero Mariani Victorii ad hunc Hieronymi locum observatio, qui agapetas a Christianis conviviis, quas ἀγάπας nominant, derivatas censet, quod est ridiculum.

Φασὶ τὴν λέαιναν.] Fabulam hanc plerique refellunt. Aristoteles ecce lib. vi. p. 332. Histor. cap. xxxi.: Ὁ δὲ λεχθεὶς μῦθος περὶ τοῦ ἐκβάλλειν τὰς ὑστέρας τίκτοντα, ληρώδης ἐστί· συνετέθη δὲ ἐκ τοῦ σπανίους εἶναι τοὺς λέοντας, ἀποροῦντος τὴν αἰτίαν τοῦ τὸν μῦθον συνθέντος. Sed et Philostratus et alii.

N. iii. Μόνον τούτῳ τῷ Ἰακώβῳ.] Idem narrat Haer. xxix., num. iv., ubi et totam Iacobi historiam recenset, cuius autor Hegesippus apud Eusebium lib. ii. cap. xxiii., qui id veteribus persuasit, ut Hieronymo lib. de Scriptt. Eccles. Sed multa sunt in historia illa, quae nonnullis displicent. Scaliger vero in Animad. ad annum mmlxxvii. tanquam inanem fabulam respuit. Reprehensionis capita haec fere sunt. Quod Iacobo soli scribit Hegesippus in sancta sanctorum ingredi licuisse. Atqui uni summo pontifici, idque semel in anno, concessum erat. Iacobus autem ne Levita quidem erat. Deinde quia caussa cur εἰς τὰ ἅγια permissus sit aditus, haec affertur, quod lineis vestibus, non laneis, uteretur. Hoc autem solis sacerdotibus, cum sacris operabantur, licitum fuit. Tertio gentes ait cum Iudaeis convenisse, quod absurdum est; neque enim gentiles ad ullum Iudaeorum festum confluebant. Quemadmodum et illud falsum quod xii tribus adfuisse dicit, cum per illud tempus duae tantum forent, reliquae x pridem in captivitatem abductae. Quarto Osanna refert a Iudaeis acclamatum, quod in scenopegia solum clamabant, cum ramos ex arboribus defringerent. Quinto Iaco-

bum Nazaraeum extitisse dicit ideoque carnibus ac vino temperasse. Ergo neque paschalem agnum, neque poculum extrema illa coena sumpsit. Caetera nihil moror. Nec diffiteor nonnulla vel ab Hegesippo prodita, vel ab aliis inserta, quae parum probabilia videantur. Sed totam ipsam historiam nego propterea damnandam esse. Nam pleraque in illa vera sunt, aut veris certe simillima, quaedam subabsurda, praesertim quae ab aliis addita fuerunt. Quae autem opponuntur a Scaligero non magnum momentum ad illius infringendam autoritatem afferunt. Primum illud est de Sanctis Sanctorum, quae apud Hegesippum tantummodo sunt ἅγια. Τούτῳ μόνῳ, inquit, ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰςιέναι. *Licebat,* inquit, *illi soli in sancta ingredi*, non utique Sancta Sanctorum, sive arcana illa sanctioraque penetralia, quae soli pontifici semel quotannis patebant, sed quae sancta simpliciter nominatur, in quibus mensa et panes propositi ac candelabrum et altare suffitus; quem in locum sacerdotes quotidie ingredi solebant. Huc igitur si Iacobus admissus est, qui nec Levita, nedum sacerdos esset, singularis honor est sanctitati illius habitus. Cum autem factum esse tam vetusti et graves autores asserant, cur factum sit mirandum, vel quaerendum magis est, quam de praestantissimorum virorum autoritate dubitandum. Ac cum Hegesippus ἅγια sola commemorasset, caeteri τῶν ἁγίων addiderunt, ut Epiphanius hoc loco et doctissimus Hieronymus in Catalogo. Sed τὰ ἅγια τῶν ἁγίων saepe pro ἁγίοις et exteriori domo, hoc est היכל usurpantur, nec solum pro דביר, sive intimis adytis. Sic apud Epiphanium lib. de xii. gemmis, cap. de Adamante: τοῦτον δὲ ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς ὅτε εἰςήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τρὶς δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰςήρχετο, τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα, τῆς πεντηκοστῆς, καὶ τῆς σκηνοπηγίας. Hoc loco τὰ ἅγια τῶν
p. 333. ἁγίων primam illam templi interioris ac tecti partem significant. Quia neque ter quotannis penetrale illud sacrosanctum adibat, sed duntaxat semel, et cum ingrederetur, pectorale gemmatum ac reliquum omnem ponebat ornatum, et tunica linea lineisque femoralibus, zona, cidari lineis utebatur. Non aliter τὰ ἅγια τῶν ἁγίων appellat Chrysostomus Orat. lxii. Tomo vi. edit. Savil. pag. 644.: Ἐνεδύσατο ὁ ἀρχιερεὺς εἰςιὼν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ποδήρη, τουτέστιν ἱμάτιον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἀπεωρισμένον, ἐπωμίδα, ζώνην, περισκελῆ, πέταλον χρυσοῦν, τιάραν, τουτέστι κυρβασίαν, το λόγιων ἐπὶ τοῦ στήθους etc. Ita Fronto noster emendavit. Nam pro τιάραν perperam legitur τί ἄρα, et pro κυρβασίαν, κορυβάντιον. Ob eam, quam dixi, caussam τὰ ἅγια τῶν ἁγίων Chrysostomo non alia sunt quam τὰ ἅγια, quomodo et apud Hegesippum et Hieronymum. Epiphanius vero hac excusatione uti non potest, quia de suo perperam adtexuit, ἅπαξ τοῦ ἔτους, quod summo sacerdoti peculiare fuit, ut semel in Sancta Sanctorum ingrederetur. Iacobo vero ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est, ut ad sancta perveniret, cum alioqui vulgo linea stola vestiretur. De gentilibus absurdum est negare illos cum aliis temporibus, ac Iudaeorum solennibus, tum azymorum diebus, quod festum longe apud Iudaeos celeberrimum fuit, Hierosolyma confluxisse. Ne longe exempla petamus, Ioann. xii., 20. Gentiles illis ipsis solennibus adorandi caussa conveniunt: *Erant autem quidam gentiles ex iis, qui ascenderant, ut adorarent in die festo.* Nam de xii tribubus quam inepte praescribit Scaliger! imo propemodum impie. Si enim vere colligit, eadem ratione hallucinatum Iacobum apostolum excipere potest, qui canonicae epistolae ita praefatus est: *Iacobus dei et domini nostri Iesu Christi servus, duodecim tribubus, quae sunt in dispersione, salutem.* Item Act. xx., 6. Paulus ita loquitur: *Et nunc in spe, quae ad patres nostros repromissionis facta est a deo, isto iudicio subiectus, in quam duodecim tribus nostrae nocte ac die deservientes sperant pervenire.* Quamvis enim abductae decem

tribus essent, non pauci tamen ex illis vel duabus aliis tribubus immisti, vel utcunque liberati manserunt. Quod ad acclamatum Osanna pertinet, fieri potest uti ramos ad publicam testificandam laetitiam poposcerint et ad eos defringendos sese invicem hortati sint. Postremum de Nazaraeorum instituto levissimum est. Neque enim Nazaraei illi perpetui carnibus sic abstinuerunt, ut non paschali agno vescerentur, cum idipsum lex tam accurate praeciperet, sed in communi scilicet quotidianoque victu illis abstinebant, ut et vino ac sicera.

Ἐπειδήπερ αἱ δύο φυλαί.] Hoc alibi refutatum a nobis est.

[Ἀπὸ τοῦ ὁρμασθῆναι αὐτὴν αὐτῷ.] Conieceram ἁρμοσθῆναι pro ὁρμασθῆναι le- p. 463
gendum esse. Unde et ἁρμοστὴν pro ὁρμαστὸν num. xvi. pag. 1048. rescribendum foret. Verum nihil omnino mutandum. Apparet enim vocem quandam fuisse Graecis illius temporis usitatam. Quam et in illa Oratione postea reperi, quae ψευδεπιγράφως Epiphanio tribuitur, de laudibus B. Virginis, tomo ii. editionis huius, pag. 292., c. 5. ὡρμάσατο τὴν παρθένον εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν: *despondit coelestis pater filio suo Virginem.* Igitur ὁρμάσασθαι idem erit ac *despondere*, ὁρμαστὸς, *sponsus:* quod alibi non legeram.]

N. xiv. Οὗτος ὁ Ἰάκωβος καὶ πέταλον.] Ita Haer. xxix. num. iv. ἀλλὰ καὶ πέ- p. 333.
ταλον· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν. Quod de summi pontificis πετάλῳ accepisse videtur. Perperam id quidem: quod alioqui de Christianorum pontificum insigni credibile est, et de Ioanne evangelista testatum reliquit Polycrates apud Euseb. lib. v. cap. xxiii. ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκώς. De Iacobo haud scio an quispiam prodiderit. Nam quos Haeresi xxix. citat Epiphanius de Ioanne, non Iacobo ista scripserunt.

Βιώσας μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος.] Eusebius in Chronico Iacobum scribit anno Neronis vii. lapidibus obrutum fuisse; quod et Hieron. in Catalogo sequitur, qui xxx annis illum sedisse refert. Non igitur accuratus est annorum apud Epipha- p. 334.
nium numerus.

N. xv. Τί δὲ ὠφέλησεν ἡμᾶς.] Leopardus lib. xix. Emendationum cap. ii. pro περὶ τοῦ ζητεῖν, περιττὸν legit.

N. xxiii. Τὴν Θέρμουτίν τὴν θυγατέρα.] Amenophin regem illum Aegypti nominat, sub quo Moses natus est, in quo Eusebii Chronicon secutus est.

N. xxiv. Ὁ κλῆρος αὐτῶν ἐν μακαριότητι.] Ex hoc loco manifestum est, sanctorum, ubi ex hac vita discesserint, animas coelesti felicitate perfrui, neque supremum Iudicii tempus expectare.

AD HAERESIM LXXIX., COLLYRIDIANORUM.

N. i. Ἐν ἡμέρᾳ τινὶ φανερᾷ.] Φανερὸς idem est ac certus. Qua in significatione saepe in Chalcedonensi concilio usurpari solet.

N. iii. Καὶ ὅτι μὲν διακονισσῶν.] De diaconissis in fine operis agetur.

N. vii. Οὐ τὴν καλουμένην.] Huius Rufi matris meminit Paulus ad Rom. xvi., 13. *Salutate Rufum electum in domino, et matrem eius, et meam.*

N. viii. Οἴδασι οἱ τόποι Μαγδούλων.] Cornarius inepte: *Noverunt loci horum aedificiorum corpora suscipere ad putrefactionem.* Loci enim proprium nomen est Μάγδουλα. Atque hoc iampridem Leopardus animadvertit lib. xix. Emend. cap. ii. Qui quidem nescio quid cogitans pro σῆψιν mavult σέψιν, hoc est *adorationem* et *cultum.* Quod ab huius loci sensu tam alienum est, nihil ut magis esse possit.

AD HAERESIM LXXX., QUAE EST MASSALIANORUM.

N. I. Μασσαλιανοὶ δὲ οὗτοι καλοῦνται.] Theodoretus lib. IV. Histor. cap. X. et lib. IV. contra Haereses, Μεσσαλιανοὺς Graece Εὐχίτας appellari scribit, et Ἐνθουσιαστὰς, quod afflatu daemonis correpti vim illam esse spiritus sancti mentirentur. Iidem et *Adelphiani* ab Adelphio, quem Flavianus Antiochenus damnavit, et Εὐφημῖται. Vide Theodoretum, et Photium num. LII. Qui in concilio Side in Pamphylia celebrato condemnatos esse dicit, pluraque ad idem institutum refert. Origo vero appellationis illius ab Hebraica voce deducitur. Nam צלא est orare, preces fundere. Unde מצליין οἱ εὐχόμενοι. Ac proinde Μεσσαλιανὸς per ε, quae est forma Benoni.

Ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου τινός.] Duplex Massalianorum genus distinguitur. Nam alii erant antiquiores merique gentiles, alii ab istis propagati Christianum nomen usurpabant. De superiorum vetustate certo pronunciari non potest. Nam Epiphanii locus iste ambiguitate non vacat, quae in interpunctione consistit. Etenim suspicari possumus ita haec esse continuanda: ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου τινὸς ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου, καὶ δεῦρο ἄλλοι πάλιν Εὐφημῖται. Atque hoc pacto priores, qui et gentiles, Constantii fere temporibus prodierint, alteri vero, tanquam istorum propagines, paulo ante quam haec Epiphanius commentaretur, emer-
p. 335. serant. Verum cum non modo Frobeniana editio, sed etiam calamo exarati codices atque ipsa Cornarii interpretatio ante vocem ἄλλοι et post δεῦρο interpunctionem adhibeant, existimandum est alteros istos, qui inter gentiles potius numerandi sunt, quorumque ad similitudinem posteriores expressi sunt, vetustiores extitisse, ac tum demum sub Constantii tempora Semichristianos illos exortos fuisse. Theodoretus in Histor. Eccles. imperatoribus Valentiniano et Valente Messalianos prodiisse scribit. In quo ab Epiphanio non discrepat. Hic enim ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου, πλατυκῶς καὶ ἀπορητικῶς scribit, quod ad initia Valentiniani potest extendi. Quod si prior illa interpungendi ratio magis arrideat, tum ita conciliari ista poterunt, ut Messaliani superiores Constantii, posteriores Valentiniani temporibus ortum habuerint.

Iosephus Scaliger Elenchi cap. XXVIII. Massalianos *Essaeos* appellatos esse putat, et ab iis Massalianorum propagatam haeresin. Nam Esseni Ἱκέται apud Philonem et Eusebium nominantur. At מצליין Iudaice est ἱκέτης, εὐχίτης, προσευχόμενος. Coniecturam adstruunt pleraque Massalianorum instituta cum Essenis communia, ut praeter assiduitatem orandi, proseucharum usus et in eas stati conventus, tum ἀντίφωνα et ᾠδαί. Accedit quod Messaliani, ut et Essaei, suis se bonis abdicabant. Igitur partim Iudaeos fuisse statuit, quod ab Essenis oriundi, partim quod Pseudochristiani se illis admiscuissent, negat fuisse. Nam inter caetera mendici erant, quales veri Iudaei non erant, propter τὸ φιλάλληλον eorum, quod divites non patiuntur tenuiores mendicare aut esurire. Haec Scaliger; quae a Serrario nostro in Minervali merito confutantur. Est enim fallacissima nominis coniectura, caetera vero leviora quam ut nos ab Epiphanii autoritate dimoveant. Sed illud sane ridiculum, quod mendicos negat fuisse Iudaeos. Cum in evangeliis et actibus apostolorum exempla mendicorum sint plurima, interque caeteros mendici Lazari, quem verum Iudaeum extitisse inficiari nemo potest. Sed de his copiose Serrarius.

Μηδενὶ μηδὲν προσκυνοῦντες.] Forte μηδενὶ δέ.

Τινὰς δὲ οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες.] Φόρος a recentioribus Graecis forum

appellatur, sive ampla et ingens area subdivalis et ὕπαιθρος. Cuiusmodi proseuchas fuisse docet Epiphanius. Erant loca quaedam aperta ac sine tecto, in quae orandi caussa conveniebant. Tritus est Iuvenalis ille versus e Sat. III.

Ede ubi consistas, in qua te quaero proseucha.

Ad quem vetus scholiastes locum esse memorat ad quem *convenire solebant mendici ad stipem petendam: alii tabernam, in qua pauperes vivant.* Addit: *et proseucha locus Iudaeorum ubi erant.* Extat ea vox multis in locis apud Philonem in Flaccum et Caium, Iosephum lib. de Vita sua. Romae quidem, ubi frequentes erant Iudaei et vero mendicantes, proseuchae complures fuerunt. Nam et eadem in Satyra Iuvenalis occupata illorum habitationibus, et, ut credibile est, proseuchis sacra quondam fuisse loca conqueritur.

Nunc sacri fontis nemus et delubra locantur p. 336.
Iudaeis, quorum cophinus foenumque suppellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iussa est
Arbor, et eiectis mendicat silva Camoenis.

Mendicitatem ergo Iudaeorum exagitat; utique verorum. Quod ne dubium sit, vel hic Martialis versus argumento esse potest.

A matre doctus nec rogare Iudaeus.

Adeo falsum est non mendicasse Iudaeos. Idem Iuvenalis Sat. VI.

Cum dedit illa locum, cophino foenoque relictis
Arcanam Iudaea tremens immurmurat aurem
Interpres legum Solymarum et magna sacerdos
Arboris.

Quem locum enarrans vetus ille scholiastes multa suo more nugatur et nescio quid de hortis garrit, quod a cophino foenoque nimis alienum est. Nec melioris notae est quod adiicit, supellectilem hanc esse, ubi pulmentaria sua et aquam calidam die sabbati servare consueverant. Est illud quidem verum, Iudaeos sabbati religione prohibitos ne cibaria coquerent ea pridie sub vesperam praeparasse, unde parasceve dicta. Verum aquam ab illis calidam in sequentem diem in foeno potuisse servari, id vero ridiculum est. Quin et illud observavimus, Iudaeos sabbatis calidis potionibus abstinuisse. Indicat hoc Iustinus dialogo cum Tryphone quem ita compellat: μηδ' ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι δεινὸν ἡγεῖσθε: *Neque quod aquam calidam sabbatis bibamus succensete.* Irasci vetat Iudaeum, quod per sabbata calidam potionem adhiberent. Ergo Iudaei aliter instituerant. Verum reclamat Ignatius, qui Epist. III. ad Magn. contrarium indicat: Ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμου χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν θεοῦ θαυμάζων, οὐχ ἕωλα ἐσθίων, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βαδίζων, καὶ ὀρχήσει καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων. Ergo Iudaeorum et Sabbatariorum erat χλιαρὰ πίνειν, cum tamen ignem nisi aegrorum caussa non liceret accendere; ut in Tract. de Sabbato Thalmudistae docent, et R. Maimon I. parte Iad de Sabbato.

Ὅτι, φησὶν, ἐδόκει τόπος προσευχῆς εἶναι.] Apud D. Lucam, ὅπου ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι. Ubi προσευχὴν pro loco ipso plerique accipiunt.

N. II. Τροπάριά τινα κατασκευάσαντες.] Non aliam vocabulo huic notionem attribuere potuimus quam ut ἀπὸ τῆς τρόπιος, quae carinam vox significat, derivaretur. Nisi forte τοπάρια pro angustis parvisque locis legendum fuerit.

Καταλεγμάτιά τινα.] Cornar. καταληγμάτια. Est enim κατάληγμα carmen, sive canticum aut celeuma. Hieron. in cap. XXV. Hieremiae, com. 30. *celeuma* scribit a Symmacho verti κατάληγμα, ab Aquila ἰασμόν; nempe a pausa, unde

pausarii dicti sunt οἱ κελευσταὶ, symphoniaci pueri. Seneca Epist. LVI. *Sed iam me sic ad omnia ista durari, ut audire vel pausarium possim voce acerbissima remigibus modos dantem.*

N. VI. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν.] Imo nonnunquam id clericis veterum conciliorum
p. 337. canonibus praescriptum; ut Carthag. IV. Can. LI. *Clericus quantumlibet verbo dei eruditus artificio victum quaerat.* De monachis vero multo idipsum magis affirmat Augustinus libro singulari de ea re scripto.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλῳ τύπῳ.] Meminit in Ancorato.

N. VII. Καὶ περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου.] Locus est lib. I. Constitut. Apost. cap. III. Notus est concilii Carthag. Canon. XLIV. *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat.* Vide quae in Annal. Eccles. ad a. LVIII. fuse disseruntur.

AD FIDEI EXPOSITIONEM.

N. IV. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἓξ δεκάδων.] De numeri senarii perfectione agit Vitruvius lib. III. cap. I. Idem numerus decies multiplicatus in LX. reginarum numero comprehenditur, quod hoc loco vult Epiph. Sed nonnihil, ut ad oram adnotatum est, desiderari videtur.

Ἔνθεν γὰρ τὸ ἑξαγωνιαῖον.] Boëthius lib. de Arith. cap. XV. de Hexagonis eorumque generationibus agens scribit hunc in modum produci, si numeros naturali ordine disposueris:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

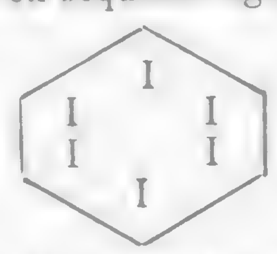
Tum intermissis tribus eos coniungas, qui se quaternario transeunt, et erunt quidem eorum radices et fundamenta. Ex quibus iunctis omnes hexagoni nascuntur.

1. 5. 9. 13. 17. 21.

Et ad eundem ordinem consequentes, atque ab his sex angulorum formae nascuntur.

6. 15. 28. 45. 66.

Διὰ τὸ τετραχῆ ἔχειν.] Haec ex sequente figura perspicua sunt.

Nam quadrangulus medius inter duas unitates interceptus est.

N. IX. Ἀναξιμένης ὁ τοῦ Εὐρυστάτου.] Corn. ex Laërtio Εὐρυστράτου.

Σωκράτης ὁ τοῦ Ἐλμάγλου.] Barbara vox.

Pag. 1090. vers. 2. Καὶ τὴν ψυχὴν ἐνδελέχειαν.] Ita apud Aristotelem Cicero legerat, non ἐντελέχειαν.

Vers. ἐλε. Ἔλεγε δὲ καὶ μετὰ χωρισμόν.] Mutila ac suspensa est oratio. Forte illud voluit: Animas ex opinione Stoicorum corporibus solutas aliquandiu perseverare ac paulatim evanescere.

Κλεάνθης τὸ ἀγαθόν.] Itane Stoicae sectae columen veluti Circaeo poculo repente factus est Epicuri de grege porcus? Non opinor. Quare aut falsus est Epiphanius, aut horum verborum iste sensus est: *Nullam nisi in honestate voluptatem inesse dicebat.* Eodem modo castigandum quod sequitur, Chrysippum finem ἐν τῷ ἡδυπαθεῖ posuisse.

Pag. 1091. vers. πρώ. Πάλιν ἔλεγε μὴ εἶναι θεούς.] Imo esse deos quidem
p. 338. minime negabat, sed rerum humanarum securos ac feriatos esse iubebat. Lucretius lib. I.

Omnis enim per se divum natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe.
Nam privata dolore omni, privata periclis
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Ἑβδομήκοντα δύο μὲν ἀηδεῖς φιλοσοφίαι.] Mirum tot apud Indos philosophorum sectas extitisse; quod nescio an alius prodiderit. Strabo lib. XV. de Indorum sectis agit accurate, quas ad duo capita revocat, Brachmanas et Germanas. Sciendum est autem Epiphanium αἱρέσεις sive sectas appellare instituta vivendi ac diversos gentium ritus, cuiusmodi innumerabiles confici potuerunt.

N. X. Ἢ ὁπόσοι ἐν τοῖς Δαύνισι.] Quos hic Daunidas intelligat divinandum est. Non enim ad Daunos, opinor, Italiae populum par est referri. Iam Zinchi, sive Zicchi, ad Pontum Euxinum in Sarmatia Asiatica collocantur ab Ariano. Geli utrum Geloni sint non liquet. Gelli quidem in Mamertini Panegyr. ad Maximianum populi quidam censentur, ut observat Ortelius.

Ὅσα τε ἄλλα, τά τε ἐν Ἐλευσῖνι.] Pauca ex infinitis Eleusiniorum ritibus ac ceremoniis expressit e Clemente in Protrept. quem tu consule, ut et Arnobium, aliosque tam veteres quam recentiores qui de Cereris mysteriis diligentissime scripserunt. Et nos in Themistianis Notis haud pauca contulimus. Quae adeo nonnullis persuasimus, ut sine ulla cuiusquam mentione tanquam vulgata et in confesso apud omnes posita, quae sine dubio ex nostris illis hauserant, suis commentariis illigarint. Quod tantum abest ut moleste feramus, ut gratiam illis etiam ultro debeamus, quod quae primum a nobis comperta timide ac diffidenter proposita illic erant, ea pro veteribus ac receptis habuerint, observationique nostrae pondus et autoritatem adiecerint. Inter ea porro non minimum illud fuit, quod adversus Scaligerum validissime probavimus, mysteria Cereris non quinquennalia, sed annua fuisse. Cuius rei fidem a nuperis illis scriptoribus expressam esse non mediocriter gaudemus. Paulo ante quid sint Μεγαρίζουσαι γυναῖκες amplius quaerendum. Caelius Rhodig. lib. XV. cap. IX. certaminis cuiusdam Megarensis meminit, sed quod inter pueros, non mulieres, peragebatur, quinam suavius amantem esset osculatus. Cogitent eruditi.

Ὅσα τε ἄλλα ἐν Πυθοῖ.] Pythia certamina, quemadmodum Olympica, quinquennalia erant, ut Pindari scholiastes docet. Celebrabantur autem ineunte vere, non praecipitante, ut falso Scaliger lib. I. de Emend. Temp. scripsit. Hoc est Elaphebolione mense, qui Martio fere respondet, non Thargelione, quod alio in opere confirmabitur; ut et illud, commissos eosdem esse ludos anno secundo tetraëteridis Olympicae, non, ut Scaliger putat, anno tertio.

Καὶ ὅσοι τὸν φαλλὸν ἀναστρέφοντες.] Quod ab Aegyptiis manavit et Osiridis p. 339.
sacris. Diodorus lib. I. Sed pro φαλαρίζουσαι forte φαλλίζουσαι reponendum. Vide sis Euseb. lib. II. de Praepar., qui cum de plerisque, quae hoc loco commemorantur, superstitiosis veterum ritibus agit uberrime, tum quas plerique latere sub illis allegorias asseverabant, erudite refellit. Quae dum forte percurro, locus quidam incidit coniectura, ut opinor, nostra, luci ac verae sententiae restitutus. Is est pag. 53. vers. θεῖον, ubi ita loquitur. Ὡς ἄρα καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ ἀπόρρητος φυσιολογία τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας θεῖον μὲν οὐδὲν, οὐδέ τι μέγα καὶ θεοπρεπὲς καὶ τῆς ἀναστάσεως ἄξιον ἐπήγετο. Scribo καὶ τῆς ἀναστάσεως ἄξιον, hoc est promissione dignum, translatione a praeconibus ducta, aut iis omnibus qui verba facturi elata manu silentium indicunt. Sic mythologi isti multa et praeclara

minantes ineptissimi sunt, neque quicquam tanto dignum hiatu promissores isti ferunt.

Καὶ τὴν κρεωνομίαν μυοῦντες.] In sacris et initiis Cereris multa certis ritibus adumbrari solebant, quae ad Bacchum pertinebant. Cuiusmodi erat illius laniatio. De qua Clemens Alex. agit in Protrept.

Εὐάζοντες τό, εὐά, εὐά.] Acclamationes istae in laetitia et hilaritate frequenter usurpatae. Unde Ovatio deducta. Xiphilinus in Nerone scribit Romae Olympionicae Neroni acclamatum esse: Ὀλυμπιονίκα εὐά, Πυθιονίκα εὐά.

Εὔα γὰρ κατὰ τὴν ψιλήν.] Mihi nulla vox occurrit eiusmodi quae mulierem Hebraice significet. At חויא idem est ac serpens, quod vocabulum per densissimam aspirationem effertur, nimirum ח: ut et Evae nomen חוה. Verum LXX. Εὔαν tenui spiritu reddiderunt. Quo nisi fallor respexit Epiphanius. Unde et κατὰ τὴν ψιλὴν ἀπόδοσιν, id est *tenui spiritu redditum* dixit, nempe ad LXX Seniorum ἀπόδοσιν et translationem alludens. Egregius est autem hic Epiphanii locus ad earum vocum explicandam originem quae in Bacchi sacris usurpabantur, Evan, Evoe, Euhye etc. Quarum interpretationes sane ridiculas critici ac mythologi solent afferre. Vera autem haec est ratio, quam hic noster innuit, a serpentibus, qui illis in sacris colebantur, ea derivata vocabula. Quod quidem ex Eusebio transtulit, qui lib. II. de Praepar. pag. 39. Αὐτίκα γοῦν, inquit, κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν Ἑβραίων φωνὴν τὸ ὄνομα τὸ Εὔα δασυνόμενον ἑρμηνεύεται ὄφις θήλεια.

N. XI. Καὶ τῶν κατταλιζόντων.] Cornarius πατταλιζόντων in codice suo legisse videtur. Vertit enim *perticas gestantium*, quomodo in Regio invenimus. Sed quinam sunt οἱ πατταλίζοντες? An iidem ac φαλλοφόροι?

N. XII. Παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις προφῆται.] De triplici sacerdotum apud Aegyptios genere vide quae ad Synesium in Encomio Calvitii et libris de Provid. olim observavimus.

Ἱεροφάνται τε, καὶ νεωκόρων.] Distinguenda hoc modo ista sunt ἱεροφάνται τε, καὶ νεωκόροι. Κυνικῶν τε πλῆθος etc.

N. XIII. Ἄλλοι τε πάλιν ἐν τῇ Ἑλλάδι.] Non magis inter haereses ac sectas referri merentur Abii ac Mysi, quam omnes orbis totius populi, quorum vel absoni vel a caeteris discrepantes sunt ritus institutaque vivendi.

Ἕτεροι δὲ δοκοῦντες νεανιεύεσθαι.] De haereticis cum ecclesia reconciliandis
p. 340. varie a conciliis ac patribus pronunciatum accepimus. Nam qui baptismi formam, quam ab ecclesia catholica traditam acceperant, integram retinerent, horum baptismus pro vero ab ecclesia receptus est; neque qui ab illorum grege ad communionem catholicae fidei reverterentur denuo baptizati sunt. Caeteri, qui usitatam ab ecclesia formam corruperant, pro ethnicis habiti sunt, nec sine baptismo, qui ex illorum partibus transfugerant, inter catholicos admissi. Ita Paulianistas, hoc est Pauli Samosateni στασιώτας, rebaptizari Nicaena synodus iussit, Can. XIX., quod et Augustinus haer. XLIV. decretum ideo refert, *quod regulam baptismatis non tenerent*. At Catharos, id est Novatianos, eadem synodus rebaptizari non iussit, Can. VIII., sed illorum clericos χειροτεθουμένους in clero manere. Constantinopolitanum vero primum et Oecumenicum secundum Can. VII. Arianos, Macedonianos, Sabbatianos, Novatianos, Quartadecimanos, sive Tetraditas, et Apollinaristas rebaptizari vetat, Eunomianos iubet, τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους. Iubet et Montanistas, sive Cataphrygas, et Sabellianos caeterosque omnes haereticos. De Cataphrygibus consentit et Laodicena synodus Can. VIII. De Arianis vero concilium Arelat. I. ita sanxit, ut *ex iis qui propria lege sua utuntur, denuo baptizentur; quod si in patre et filio et spiritu sancto baptizati fuerint, manus tantum eis imponantur, ut accipiant spirtum sanctum.* At August. lib. III. de Bapt. contra Donatistas cap. XV.: *Quamobrem si evangelicis*, inquit, *verbis in nomine patris et filii et spiritus sancti Marcion baptismum consecrabat, integrum erat sacramentum, quamvis eius fides sub eisdem verbis aliud opinantis, quam catholica veritas docet, non esset integra, sed fabulosis falsitatibus inquinata. Nam sub eisdem verbis, id est in nomine patris et filii et spiritus sancti, non solum Marcion, aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius, sed ipsi carnales parvuli ecclesiae, de quibus dicebat apostolus: non potui loqui vobis, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, si possent singuli diligenter interrogari, tot diversitates opinionum fortassis, quot homines numerarentur.* Postremo Basilius in Epistola ad Amphilochium Can. XLVII. Encratitas, Saccophoros et Apotactitas denuo baptizandos esse censet ipse quidem. Sin est, ut Amphilochius, perinde ac Romani, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα, τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ respuat, nihilominus rationem suam valere pronunciat. Qua de re synodi decretum expectandum. Idem autem Can. I. eo propendere videtur ut haereticos omnes iterato baptizandos esse decernat. Nam aliud esse dicit haeresin, aliud schisma, aliud παρασυναγωγήν. Haeresis est quae contrarium aliquem fidei tuetur errorem. Schisma vero dissidium est ob ecclesiasticas quasdam controversias exortum. At παρασυναγωγή, cum contumaces presbyteri aut episcopi, aut etiam laici non legitimos conventus habent. Iam qui ex schismate aut παρασυναγωγῇ ad ecclesiam revertuntur, ex maiorum traditione sine baptismo recipiendos esse definit. Haereticos autem denuo baptizandos. Quanquam, inquit, Cyprianus et Firmilianus omnes tam haereticos quam schismaticos rebaptizandos esse censuerant, quod, cum se ab ecclesiae communione seiunxerint, interrupta sit in illis spiritus sancti gratia, nec eam in caeteros amplius possint transfundere. Διὸ ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι: *Propterea sic illos tanquam a laicis baptizatos, denuo* p. 341.
iusserunt, cum ad ecclesiam redirent, vero ecclesiae baptismo repurgari. Mox subiicit, Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν, δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν: *Quoniam autem Asianis quibusdam placuit, pacis ac concordiae gratia id remitti oportere, ut eorum baptisma reciperetur, esto receptum.* Sed Encratitas rebaptizandos esse nominatim statuit: ἐὰν μέντοι μέλλῃ τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει χρηστέον καὶ τοῖς οἰκονομήσασι τὰ καθ' ἡμᾶς πατράσιν ἀκολουθητέον: *Sin est ut iteratus ille baptismus paci ecclesiae administrationique obsit, altera illa consuetudo omittendi baptismi retineatur.* Haec uberius ex decreto illo Basilii commemorare visum est, quod multa in eo mirifica, et, si verum quaerimus, parum catholica continentur. Nam quod rebaptizandos, si sine scandalo fieri possit, haereticos omnes affirmare videtur, quodque sine baptismo plerosque recipiendos ob eam unam caussam existimat, quia idipsum οἰκονομίας ἕνεκα fieri placuit, parum cum ecclesiastico dogmate convenit. Quod quidem haereticorum baptismum ex catholico ritu ac praescripto susceptum approbat, nec iterari ullo modo patitur. Quod si aliter quam ut in ecclesia receptum est, hoc est ex legitima formula, baptismus non modo ab haereticis, sed vel ipsis catholicis tribuatur, nulla pacis concordiaeque specie potest adduci ut citra novum baptismum quempiam admittat. Quare de Encratitis parum consentanee sentit Basilius, ut et Cyprianus olim, qui, ut Augustinus adversus Donatistas saepius inculcat, praesertim libro II. et III. de Baptismo, tametsi nullum esse baptismum haereticorum censeret, tamen qui rebaptizari nollent, ab ecclesiae communione nequaquam ideo repellendos cen-

sebat. Atqui sine vero baptismo Christianus esse nemo potest. Ut autem qui Christianus non sit, pacis ac concordiae gratia inter Christianos habeatur eique ad divina mysteria permittatur aditus, quod in Encratitis aliisque, quos alioqui rebaptizandos esse statuerat, sed ut non fieret pacis caussa remiserat, praestandum esse eodem in canone decernit. Hoc, inquam, ab ecclesiae usu ac moribus et a Nicaeni concilii aliorumque veterum sanctionibus abhorret. Quinetiam baptismum a laicis collatum irritum ac nullum esse Basilius idem arbitratus videtur, cum ex Cypriani, Firmiliani aliorumque sententia baptizatos ab haeriticis perinde ἀληθινῷ baptismo expiandos esse dicit, ac si ab laicis id obtinuissent. Quasi laicorum baptismus ἀληθινὸς non esset. Quod secus se habet, ut inter caeteros August. lib. II. contra Epist. Parm. cap. XIII. declarat. Tametsi eodem illo loco dubitat, utrum ab eo qui nunquam Christianus fuerit baptismus possit conferri: *Et haec quidem alia quaestio est, inquit, utrum et ab iis qui nunquam fuerint Christiani possit baptismus dari. Nec aliquid inde temere affirmandum est, sine autoritate tanti concilii, quantum tantae rei sufficit* Sed mirum est quod in Eliberit. concilio Can. XXXVIII. sancitur: *Ut peregre navigantes ingruente necessitate a quocumque fideli, qui non sit bigamus, baptizari possint.* Ergone a bigamis baptizari in tanta necessitate non licuit?

N. XVII. Καὶ συνηυλίσθη μετ᾽ αὐτῶν.] Act. I., 4. καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς etc. Pro quo legisse videtur Epiphanius, καὶ συναυλιζόμενος. Nam in Ana-
p. 342. cephalaeosi pag. 137. idem vocabulum usurpat: Καὶ συναυλιζόμενος οὐ δοκήσει, ἀλλ᾽ ἀλληθείᾳ. Quanquam lib. I. Panarii pag. 50. unde locum illum in Anacephalaeosin transtulit, communem lectionem expressit: καὶ συναλίζεται οὐ δοκήσει, ἀλλ᾽ ἀληθείᾳ. Verbum συναλίζεσθαι eandem fere potestatem habet, quam τῷ συναλίζεσθαι quidam attribuunt, nimirum *convenire cum aliquo, congregari.* Atque ita nonnullos legere Beda testatur. At interpres noster συναλιζόμενος vertit *convescens.* Quo sensu Chrysostomus accepit, et Theophylactus, ut idem sit ac τῶν ἁλῶν καὶ τραπέζης μετέχειν. Sed et Hieronymus Epist. CL. ad Hedibiam, Quaest. VII. *convescens* legit.

N. XXI. Περὶ θεσμῶν δὲ τῆς αὐτῆς.] Egregia deinceps ac singularis disputatio sequitur de praecipuis ecclesiae ritibus, quem velut characterem ac notam adhibet, quo ab adulterinis conventiculis catholica ecclesia dignoscitur. Quibus nos argumentis ac signis perinde hoc tempore veram ac Romanam ecclesiam a faece novissimarum haereseon secernimus. Nam plerique omnes illi veteris ecclesiae mores in Romanae usu ac consuetudine resederunt. Quocirca pauci illi, qui supersunt, numeri magno catholicis omnibus usui esse possunt, ut adversus novorum hominum insaniam atque inscitiam opponantur. Ac si de singulis illis ritibus paulo accuratius verba facere vellem, ingentibus commentariis opus esset. Ne nihil vero dicam, praecipua quaedam ex iis libare placuit quae in adversariis nostris, proinde ut autorem quemque in manus ceperam, promiscue adnotata reperi.

DE VETERIBUS QUIBUSDAM ECCLESIAE RITIBUS.

Καὶ πρῶτον μὲν κρηπίς.] Primum ecclesiae veteris institutum, quod hodieque in Romana retinetur, in graduum ordinumque discrimine positum est. Nam princeps omnium ac praestantissimus est virginum ordo, qui in utroque sexu cernitur, quocum monasticum vitae genus coniungitur. Proximus huic continentiae gradus est, tum viduitas, ac postremo loco coniugium.

De virginibus, praesertim feminis, nota res est, quam antiquus in ecclesia quamque copiosus ille ordo fuerit. Iustinus Apolog. II.: Καὶ πολοί τινες, καὶ πολλαὶ ἑξηκοντοῦται, καὶ ἑβδομηκοντοῦται, οἳ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ, ἄφθοροι διαμένουσι. Hinc Faustus ille Manichaeus apud Augustinum lib. XXX. cum catholicos reprehenderet, quod matrimonium damnaret, vicissim infinitum apud p. 343.
illos virginum numerum opponebat: *Ut pene iam maior,* inquit, *in ecclesiis omnibus virginum apud vos, quam mulierum numerositas habeatur.* Cui plane, ut nos haereticis hodiernis solemus, respondet Augustinus, ita virginitatem in ecclesia commendari, uti nuptiae nequaquam improbentur. Ammianus Marcellinus autor ethnicus in calce lib. XVIII. de Sapore: *Inventas tamen alias virgines Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas et religioni servire solito more, nullo vetante, praecipit.* Pleni sunt Tertulliani, Cypriani, omnium denique vetustissimorum patrum libri, ut Augustinum, Hieronymum, Ambrosium aliosque praeteream, sacrarum mentione virginum, quas deo consecratas et voto etiam obstrictas, dei atque ecclesiae se obsequiis addixisse testantur. In Ancyrano concilio Can. XIX.: Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν. Chalcedonense vero Can. XVI.: Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ δεσπότῃ θεῷ, ὡσαύτως δὲ και μονάζοντα, καὶ μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προςομιλεῖν· εἰ δέ γε εὑρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀποινώνητοι. Epiphanius noster in angelicis haer. LX. num. VII. docet virgines, a quibus virginitatis sponsio, quam ὁμολογίαν nominat, violata sit, consultius facere si se legitimis nuptiis illigent, ut post diuturnam poenitentiam ecclesiae communionem impetrent. Nondum scilicet ea sponsio tantae religionis erat, ut irritum matrimonium faceret. Vide Cyprianum Epist. ad Pomponium, cuius initium est, *legimus literas tuas.* Sic Valentinum concilium sub Damasa Can. II. *Virgines, quae se deo voverunt, si ad terrenas nuptias transierint, poenitentiam agere* iubet. Eae porro ab episcopo consecrabantur. Quod ne sacerdotes usurparent, saepius interdictum, ut Carthag. II. et III. Basilius ad Amphil. Can. XVIII. illarum ὁμολογίαν excipi iubet anno aetatis XVI. vel XVII. Severius Agathense concil. Can. XIX.: *Sanctimoniales, quantumlibet vita earum et mores probati sint, ante annum aetatis suae* XL. *non velentur.*

Εἰ δέ τις τελευτησάσης.] In haeresi LIV. num. IV. tolerari nihilominus illos in ecclesia dixerat, qui post divortium alias uxores sibi copularent. De quo ad illum locum nonnulla scripsimus. Hic autem, cum legitimos scilicet et receptos ab ecclesia ordines et gradus percenseret, diligenter cautionem illam apposuit, nonnisi post prioris coniugis mortem secundas nuptias approbari, etsi, uti diximus, alterius generis utcunque tolerentur. Quanquam adversus digamos, qui priore mortua alteram uxorem ducerent, severior apud antiquos disciplina fuit. Nam Conc. Laod. Can. I. ita sanxit: Περὶ τοῦ, δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, καὶ σχολασάντων ταῖς προςευχαῖς, καὶ νηστείαις κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν: *Ut secundum ecclesiae canonem qui libere ac legitime secundis nuptiis illigati sint, neque clandestinum matrimonium inierint, exiguo tempore interlapso, postquam precibus et ieiuniis vacaverint, communio illis indulgeatur.* Neocaesariense vero Can. VII.: Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων μὴ ἑστιᾶσθαι, ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τὶς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις. Vetat presbyterum digamorum nuptiis interesse, ne praesentia sua illis suffragari videatur. Ad haec Ancyrana synodus Can. XIX. iubet, ut qui virginitatem, quam deo spoponderant,

p. 344. violarint, eadem qua digami poena coërceantur. Apparet igitur digamos olim
ignominia notatos et ad publicam poenitentiam, sed eam perbrevem ac tolera-
biliorem, adstrictos fuisse. Iam supra vidimus quam severa concilii Eliberitani
sanctio fuerit, cum in praesenti naufragii mortisque periculo a quocumque ba-
ptizari permittit, digamis duntaxat exceptis. Sed nihilominus in ecclesiam recepti
sunt digami, et qui cum iis communicare nollent pro haereticis habiti. Hinc Ni-
caenum Can. VIII. cum Novatianis haereticis professionis formulam praescribit,
secundum quam receptus illis ad ecclesiam pateat. Πρὸ πάντων δὲ τοῦτο, inquit,
ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς
καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι, τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς
ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν: *Ante omnia scripto profiteri illos oportet, consen-
suros se atque amplexuros catholicae et apostolicae ecclesiae dogmata, nimirum
ut cum digamis communicent iisque, qui in persecutione lapsi sunt.* Sed quinam
digami illi fuerint quaeritur. Nam iurisconsultus quidam, qui in canonum ec-
clesiae codicem notas edidit, vulgo fere ignotum esse dicit. Ipse autem tres di-
gamiae species explicat. Prima est cum eodem tempore binas uxores quispiam
habet, quod olim Iudaeis licitum, Romanis legibus prohibitum fuit. Altera est
cum quis morte prioris coniugis soluto matrimonio secundas nuptias contrahit.
Tertia, quam vulgo ignotam esse statuit, est cum extra caussam adulterii re-
pudiata coniuge altera superinducitur. Cum enim variae divortii caussae citra
adulterium saeculi legibus olim receptae fuerint, nunquam ecclesia illas admisit.
Quocirca qui aliis de caussis quam propter adulterium uxore dimissa cum alia
coniugium sociaret, hic, ait iurisconsultus ille, digamus censebatur eique ca-
nonica illa mulcta, cuius Neocaesar. et Laodic. meminerunt, irrogabatur. Ex
qua oratione sequitur digamos illos, qui mortua coniuge alteri se copularent,
mulctae huius expertes fuisse. Sed haec digamiae genera tria neque ignota vulgo
erant, neque ad rem pertinent, constatque ad postremos illos digamos tres illos
totidem conciliorum citatos canones pertinere. Nam Laodicenum digamos eos,
de quibus loquitur, appellat ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις,
legitime ac libere secundis nuptiis illigatos, hoc est, qui licentia et facultate sibi
a Christo et ecclesia concessa usi forent quique id legitime fecissent. In quo ri-
dicula est iurisconsulti expositio, νομίμως idem esse ac *secundum legis humanae
licentiam.* Neque enim ecclesiasticus ille patrum concessus νομίμως iniri nuptias
illas ediceret, quas nullo modo licitas neque ratas esse cognosceret. Etenim qui
citra adulterium alias ob caussas, propter quas divortium facere imperatoris le-
gibus fas est, uxorem dimiserit aliamque duxerit, in eadem cum adulteris caussa
ecclesiae iudicio decretoque versatur, neque aut levi poenitentia defungi poterat,
aut aliter quam dissuto posteriore illicitoque contubernio illam ipsam impetrare
poenitentiam. Quemadmodum devotae, hoc est quae se deo consecraverant, vir-
gines aut viduae, *si maritum accepissent, non admittebantur ad poenitentiam, nisi
adhuc ipso vivente marito caste vivere coepissent, aut postquam ipse decessisset*,
ait Toletanum I. Can. XVI. et XIX. Atqui digamos istos Laodicenum concilium
brevi tempore poenitentiam obire statuit, Nicaenum vero Novatianis, ut cum illis
p. 345. nominatim communicaturos se esse profiteantur, edicit. Quod profecto non fa-
ceret, si digamorum nomine flagitiosos illos ac iudicio ecclesiae adulterii damna-
tos intellexisset. Praeterea, ut quam absurda sit IC. sententia evidentius appareat,
si in illo Nicaeni concilii canone digami sunt, qui contra ecclesiasticas sanctiones,
hoc est, ut ipse cum Calvinianis existimat, citra caussam adulterii ob eas caussas
de quibus divortium saeculi leges indulgent repudiata priore alteram sibi con-

iugem asciscunt, non alia puto conditione Novatianos ad iungendam cum illis
communionem coëgit quam ut dissoluto posteriore illo coniugio foedissimam il-
lam maculam poenitentia diluerent. Atqui non magis ut cum hoc peccatorum
genere post poenitentiam quam ut cum caeteris communicarent omnibus lex ista
cautioque ferri Novatianis debuit. Non enim eiusmodi solum digamos, sed quos-
cumque delicti gravioris reos ab omni spe communionis excluserant. Cur igitur
de digamis illis utique nonnisi poenitentiam et illiciti coniugii diremptionem ad-
mittendis diserte nominatimque Nicaena synodus exceptum voluit? Quid, in-
quam, in illo criminis adulteriique genere inesse potest mysterii, ut cum iis, qui
negandam peccatis omnibus atrocioribus poenitentiam communionemque cen-
suerant, Nicaeni patres de uno illo stipulentur? Nam quod unum afferre potest,
saeculi legibus adulterii genus illud fuisse concessum, ideo momentum habet
nullum, quoniam, ut ipsemet asserit, nunquam id ecclesiae persuaderi potuit ut
divortii caussas illas approbaret, aut aliter de digamis istis quam de adulteris
statueret. Quare eadem horum, quae et adulterorum caeterorum, et, quod ad
Novatianorum negotium spectat, quam peccatorum omnium, ratio haberi a pa-
tribus debuit. Itaque dubium nullum est quin adversus digamorum genus tertium
a veteribus conciliis severitatis aculei illi districti fuerint. Nec aliter Balsamo ac
Zonaras aliique interpretes canones illos explicant.

Στεφάνη δὲ τούτων πάντων, ὡς εἰπεῖν.] De clericorum continentia ac coelibe
vita illustris hic Epiphanii locus est. Sed in Catharorum haeresi LIX. num. IV.
longe apertius atque insignius ecclesiasticam hac in re consuetudinem exposuit.
Docet enim imprimis episcopum aut presbyterum aut diaconum ex digamis or-
dinari neminem. Tum neque hos neque subdiaconum aliter consecrari quam vel
priore, eaque unica, coniuge mortua, vel ab eiusdem viventis consortio ac con-
suetudine distractos, nisi virgines omnino sint, praesertim ubi ecclesiastici cano-
nes accurate servantur. Nam quod in quibusdam locis presbyteri, diaconi et sub-
diaconi liberos adhuc suscipiant, id abusione quadam ac disciplinae corruptela
fieri, aut vero necessitate, ubi pro ingenti populorum multitudine ministrorum
copia non suppetit. Nam alioqui ecclesiae decreto clericorum ordinibus istis con-
tinentia praescribitur. Qua Epiphanii autoritate nulla aut expressior aut san-
ctior haberi potest. Huic par est ac geminum Hieronymi testimonium illud ad-
versus Vigilantium, qui, ut hoc tempore nostrates haeretici, clericorum casti-
moniam oppugnabat. *Quid facient*, inquit, *orientis ecclesiae? Quid Aegypti et
sedis apostolicae, quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes et, si uxo-
res habuerint, mariti esse desierunt?* Atque hoc quidem vel recentiores Graeculi
fatentur, post susceptos sacros illos ordines uxorem nemini ducere licuisse. Quod p. 346.
ad Can. Apost. XXVI. Balsamo et Zonaras agnoscunt. Canonis verba sunt: τῶν
εἰς κλῆρον προελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας
μόνους. Ad quae Balsamo istud observat, ante ordinationem presbyteros, diaco-
nos et hypodiaconos copulare nuptias atque ita ordinari potuisse, post ordina-
tionem solis hoc lectoribus et cantoribus indultum. Addit Zonaras ante ordina-
tionem interrogari presbyteros, diaconos et hypodiaconos, an continenter et caste
vellent vivere. Quod si negaverint, permitti ut ante consecrationem uxores ducant.
Sane in Ancyrano Can. X. de diaconis ita sancitum legitur, ut qui ipso ordinatio-
nis suae tempore contestati sint, se nuptiis carere non posse, ideoque post ordi-
nationem uxores duxerint, de statu suo non dimoveantur, quod ab episcopo id
illis concessum fuerit. Τοῦτο δὲ εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειρο-
τονίᾳ μένειν οὕτως μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας: *Hoc*

vero, inquit, *si qui forte tacuerint et in ordinatione permanere in ipso* (continentiae scilicet) *statu consenserint, cum deinde nuptias inierint, a diaconatu repellantur.* Quo ex canone illud evinci potest, clericorum maiorum, ad diaconos saltem usque, consecrationem implicitum, ut aiunt, votum iam tum habuisse continentiae. Nam cum eam conditionem apponit, εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, procul dubio significat, cum ordinatione ipsa implicatam esse tacitam castimoniae legem, quae nonnisi concepta nominatim contestatione devitari posset. Cuiusmodi et in episcopatu suscipiendo fuisse ex Synesii causatione liquet, qui Epist. CV. cum a Ptolemaensibus in Episcopum posceretur, praedicere se ac testari istud asseverat, nolle a coniuge separari. Sed de episcopis ridicule a Graecis hodiernis excipitur, quibus solis nuptiis interdicunt. Nec minus inepte II. Concilii Carthag. Canon ille III. accipitur: *Placuit episcopos et presbyteros et diaconos secundum propria* (al. *priora*) *statuta etiam ab uxoribus continere etc.* In quo canone iampridem eruditi viri Graecorum atque haereticorum inscitiam refutarunt, et Balsamonis imprimis, qui ad Can. IV. Synodi Carthag., quae secunda vulgo censetur, nugas meras effutiit. Atqui canonum III. et IV. Carthag. illius synodi, qui ab episcopis, presbyteris et diaconis continentiam exigunt, tam liquida expressaque autoritas est, ut ludificationem ac fucum omnem respuat. *Placet*, inquit Carthag. II. canon II., *ut episcopi, presbyteri et diaconi, vel qui sacramenta contrectant, pudicitiae custodes, etiam ab uxoribus se abstineant. Ab omnibus dictum est, placet ut in omnibus et ab omnibus pudicitia custodiatur, qui altari deserviunt.* Accedit et Chalced. Canon. XIV.: Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, μὴ ἐξεῖναί τινι αὐτῶν ἑτερόδοξον γυναῖκα λαμβάνειν: *Cum in quibusdam provinciis concessum sit lectoribus et cantoribus uxores ducere.* Non igitur caeteris licebat ordinibus, maxime subdiaconis, ac ne lectoribus quidem et cantoribus ubique, sed in certis duntaxat provinciis. Quanquam de subdiaconis, non ex canonis ullius decreto, ut ait Epiphanius, sed ex quadam indulgentia et οἰκονομίᾳ remissum aliquando videtur. Nam et Carthaginensium conciliorum canones, quibus diserte continentia praecipitur, episcopos duntaxat et presbyteros ac diaconos complexi sunt. Quemadmodum et Arelatense II. Can. III.: *Si quis de clericis a gradu diaconatus in so-*
p. 347. *latio suo mulierem praeter aviam, matrem, sororem, filiam neptem, vel conversam secum uxorem habere praesumpserit, a communione alienus habeatur.* Nam conversam appellat, quae sponte se a viri consuetudine segregarit. Uti canone praecedenti: *Assumi aliquem ad sacerdotium non posse in vinculo coniugii constitutum, nisi promissa fuerit conversio, non oportet.* At Concil. Tolet. I. Can. IV. decrevit: *Ut subdiaconus uxorem alteram ducens inter ostiarios vel lectores habeatur. Quod si tertiam duxerit, quod nec dicendum est, abstentus biennio postea inter laicos reconciliatus post poenitentiam communicet.* At haec Siricius papa in epistola, quae in Telensi concilio lecta est, Can. IX., Innocentius Epist. II. cap. IX., et Epist. III. cap. I. presbyteros duntaxat et diaconos coire cum uxoribus prohibent. Quorum decreta confirmat Agathense Conc. Can. IX. Quod ipsum tamen Can. XXXIX. subdiaconos etiam comprehendit: *Presbyteri, diacones, subdiacones, vel deinceps, quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent consortia.* De tribus ordinibus accedit et Concil. Eliberit. Can. XXXIII., et Carthag. II. cap. II. apostolicam hanc institutionem esse significat: *Ut quod apostoli docuerunt*, inquit, *et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Haec nos ex infinitis pauca, quae in adversariis extabant, de clericorum caelibatu selegimus. Caetera

in Annalibus Eccles. ad annum LVIII. tum ab aliis, qui adversus haereses scripserunt, ad idem argumentum disputata reperies.

Δευτερόγαμον δὲ οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι.] Digamos non solum ab episcopali munere, sed etiam a sacris omnibus ordinibus exclusos fuisse perpetuo, qui probare velit, is otio et charta intemperanter abutatur. De episcopis locus est apostoli I. Tim. III.: *Oportet episcopum esse unius uxoris virum;* quod idem et ad Titum cap. I., 7. repetit. Quibus in locis Beza et haeretici omnes, praesertim Molinaeus in Fidei Scuto, nec non et iurisconsultus ille supra refutatus a nobis, de digamis illis apostolum interpretantur, qui citra legitimam caussam, hoc est praeter adulterii culpam, repudiata coniuge alteram duxissent. Verum tametsi hoc ipsum digamorum genus eodem apostoli decreto comprehenditur, absurdissimum tamen est non eos quoque contineri credere, qui uxore mortua aliam sibi, et quidem legitimam, coniugem adsciverint. De quo luculentissimum hoc in loco testimonium habes Epiphanii, nec non et in Catharorum haer. LIX. num. IV. Ubi diserte negat sacros ad ordines illum recipi, qui priore coniuge mortua alteram duxerit. Quod adeo verum est, ut ne Ariani quidem contra communem illam receptamque consuetudinem venire ausi fuerint. Nam in Ebionitarum haeresi XXX. num. V. Iosephus Comes, cum Ariani, ut ad partes suas illum traherent, episcopatum ei pollicerentur, ne invitus ab illis ordinaretur, priore coniuge defuncta secundas nuptias iniit. Quaesitum olim fuit, utrum qui ante baptismum coniugem habuisset, digamus eiusmodi censeretur qui ab ecclesiasticis ordinibus arceretur. Qua de re parum probabilis Hieronymi sententia extat in Epist. ad Oceanum, quae est LXXXIII. Cui contraria est Augustini lib. de Bono Coniugii cap. XVIII., aliorumque patrum opinio, cui ecclesiastica traditio ac consuetudo suffragatur. Qua de re Valentini concilii, quod sub Damaso celebratum est, Canon primus ita sta- p. 348.
tuit: *Uti digami ne ordinentur clerici, etiamsi gentiles adhuc hac se infelicis sortis necessitate maculaverint.* Vide Innoc. I. Epist. II. cap. VI. Quin et Zosimus papa epist. I. non modo episcopum, aut diaconum ac subdiaconum, sed ne lectorem quidem, aut exorcistam fieri patitur eum qui viduae sit maritus. Redeo ad apostoli locum illum I. ad Tim. III. Quem, uti dixi, non negandum est ad illos pertinere quoque digamos qui repudiata utcunque coniuge novas nuptias copularint, quo sensu Chrysostomus interpretatus est. Qui et ipse tamen alterius digamorum generis, et quidem eorum qui post priorum obitum alias duxissent, meminit. Τινὲς δὲ, inquit, ἵνα ἐκ μιᾶς γυναικὸς ᾖ, φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι: *Quidam ideo dictum hoc ab apostolo censent, ut ab una uxore sit* (mortua scilicet). Clarius in comment. ad Titum Hom. II., ubi caussam hanc apostolicae sanctionis affert. Ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός: *Qui defunctae uxori benevolentiam nullam servasse deprehenditur, quonam pacto hic ecclesiae praeesse poterit?* Ἀπελθοῦσαν appellat mortuam, non eam quae *repudiata discessit*, ut imperite iurisconsultus vertit. Nam et apud Theophylactum eadem Chrysostomi verba ita redduntur: *Qui enim nullam servavit benevolentiam erga eam quae obiit etc.* Quare posterius illud ac legitimum digamorum genus ab apostolico illo decreto nunquam Chrysostomus exclusit. Unus Theodoretus, quod valde miror, solos digamos, qui plures simul uxores haberent, ab apostolo repudiatos sentire videtur. In quo audiendus non est, multoque minus haeretici, uti Beza caeterique qui in apostolicis verbis praeceptum contineri putant, quod nullum ad episcopatum, nisi uxore ducta, promoveri permittat. Quod iamdudum Theophylactus refellit.

Εἰ δὲ εἶεν ἱκανοί.] Quemadmodum e monachis eligendi sint clerici, docet Augustinus epist. LXXVI.

Καὶ διακόνισσαι δὲ καθίστανται.] Diaconissarum usum et institutum uberius in Collyridianorum haeresi declarat, quae est LXXIX. num. III. et IV. Ubi ad mulierum quae baptizantur obsequia aliasque id genus functiones deligi idque e viduarum potissimum ordine scribit. Unde et *viduae* et *presbytides* appellantur. Hoc vero loco non solum viduas, sed etiam perpetuas capi virgines significat. Zonaras et Balsamo comment. ad Can. XIX. Nicaenae synodi virgines praecipue delectas esse docent: Παρθένοι, inquit Zonaras, τὸ παλαιὸν προςήγοντο τῷ θεῷ ἁγνεύειν ὁμολογοῦσαι, ἃς οἱ ἐπίσκοποι καθιέρουν κατὰ τὸν ϛ' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, καὶ τῆς τούτων ἐφρόντιζον φυλακῆς κατὰ τὸν μδ' κανόνα τῆς αὐτῆς συνόδου· ἐξ ὧν δὴ παρθένων καὶ διακόνισσαι ἐχειροτονοῦντο κατὰ τὸν καιρὸν τὸν προςήκοντα, ἤγουν ὅτε ἐτῶν ἐγένοντο μ', αἱ δὲ τοιαῦται καί τι σχῆμα ἐνεδύοντο παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἐν τῷ κε' ἐνιαυτῷ τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Tertullianus vero lib. de Velandis Virgin. cap. IX. viduas ad eiusmodi ministeria constitutas fuisse ex apostoli autoritate significat, et queritur ab episcopo quodam *alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam.* Carthaginense IV. cap. XII. de harum officio ita loquitur: *Viduae, vel sanctimoniales, quae ad ministerium baptizandarum mulierum eligantur, tam instructae sint ad officium, ut possint apto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres tempore quo baptizandae sunt qualiter baptizatori*
p. 349. *interrogatae respondeant, et qualiter accepto baptismate vivant.* Concilium Chalcedonense Can. XV. Διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας. De XL. annis idem Agathense decrevit Can. XIX. Ignatius Epist. IX. Ἀσπάζομαι τὰς φρουροὺς τῶν ἁγίων πυλώνων, τὰς ἐν Χριστῷ διακόνους. Epaunense porro Can. XXI. Diaconissas sustulit. *Viduarum,* inquit, *consecrationem, quas diaconas vocant, ab omni regione nostra penitus abrogamus; solam eis poenitentiae benedictionem, si converti ambiunt, imponendo.* Imo et Laodicenum ex ea parte saltem, ut aliis mulieribus minime praeessent, nec earum docendarum munus usurparent, ut Zonaras et Balsamo declarant ad Can. XI. Cuius haec verba sunt: Μὴ δεῖν τὰς λεγομένας πρεσβύτιδας, ἤτοι προκαθημένας ἐν ἐκκλησίᾳ καθιστάσθαι. Quae ita vetus editio Latina concipit. *Mulieres, quae apud Graecos presbyterae appellantur, apud nos autem viduae seniores, univirae et matriculariae nominantur, in ecclesia tanquam ordinatas constitui non debere.* De diaconissis nugatur pseudodiataxis Clem. lib. II. cap. XXVI. Ubi *episcopum* dei patris instar esse dicit, *diaconum* Christi domini, *diaconissam* vero spiritus sancti. Proinde uti spiritus sanctus nihil a seipso dicit facitve, ἀλλὰ δοξάζων τὸν Χριστὸν περιμένει τὸ ἐκείνου θέλημα, ita diaconissae nihil sine diacono debent suscipere. Quae sunt γραώδη et haeresim praeterea τῶν πνευματομάχων redolent.

Εἶθ' ἑξῆς τούτων ἐπορκισταί.] Horum omnium et praecedentium ordinum crebra est in veteribus synodis et apud antiquos patres mentio. Imprimis Carthag. IV. singulos gradus accuratissime describit, et quo quisque ritu sit initiandus declarat. Apud Ignatium cum in aliis Epistolis, tum in postrema IX. praeter maiores illos commemorantur ἀναγνῶσται, ψάλται, πυλωροὶ, οἱ κοπιῶντες, ἐπορκισταί. De quibus omnibus Annales Eccles. consule.

N. XXII. Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι.] Synaxis proprie sacros conventus et, quod in illis a fidelibus celebratur, divinum officium significat, quod sacrarum literarum lectionem, psalmodiam, tractatum, sive sermonem ad populum, ac demum, ubi opus est, divinorum mysteriorum celebrationem complectitur, uti

Fronto Ducaeus noster ad Chrysostomi Orat. II. in Iudaeos adnotavit. Nonnunquam tamen, ut apud Dionysium, praesertim libro de Eccles. Hierarch. cap. III., pro ipsa communione vel missae sacrificio sumitur. Nam ibi caussam inquirit cur κοινωνίας et συνάξεως appellatio divino illi augustissimoque sacramento, quam τελετὴν τελετῶν nominat, praecipue tribuatur, cum caeterorum ea quoque vis sit, ut μεριστὰς ἡμῶν ζωὰς εἰς ἑνοειδῆ θέωσιν συνάγειν, hoc est consociare possint. Proprie tamen, ut nos diximus, σύναξις conventum sacrum et divinum quod in eo peragitur officium sonat. Sic Epiphanius in Haeres. LXIX., quae est Ariomanitarum, de Ario caeterisque presbyteris per urbanas ecclesias Alexandriae distributis: Ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον κατὰ τὴν εἰθισμένην σύναξιν τὸν αὐτῷ πεπιστευμένον λαὸν διδάσκων ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι etc. Hanc Latini *collectam* vel *missam*, ut idem Fronto noster observat, appellare consueverunt. At Casaubonus Exercit. XVI. p. 350.
num. XLII. dum Parisiensis editionis notas in Chrysostomum redarguit, castigandus et ipse venit. Nam pleraque oscitanter attigit. Imprimis Chrysostomus fideles adhortans, ut pro se quisque captandis ac lucrifaciendis proximis incumbat, his verbis alloquitur: Τί μέγα αἰτῶ παρ' ὑμῶν, ἀγαπητοί; ἕκαστος ὑμῶν ἕνα μοι τῶν ἀδελφῶν ἀνασωσάτω, περιεργασάσθω, πολυπραγμονησάσθω, ἵνα εἰς τὴν ἐπιοῦσαν σύναξιν μετὰ πολλῆς παῤῥησίας ἀπαντήσωμεν, δῶρα τῷ θεῷ κομίζοντες, δῶρα πάντων τιμιώτερα τὰς ψυχὰς τῶν πεπλανημένων ἐπαναγαγόντες. Hic Erasmus verba illa εἰς τὴν ἐπιοῦσαν σύναξιν verterat: *in crastina communione.* Quod merito reprehensum a Frontone nostro, proque *communionis* vocabulo substituta vox *collectae.* Displicuit haec emendatio Casaubono, qui cum Erasmo σύναξιν illic communionem esse defendit, eo fretus argumento quod donorum oblatio, de quibus loquitur Chrysostomus, eucharistiam designet. Sed mira est critici illius ἀπροσεξία. Nam δῶρα ista non sunt panis et vinum, quae ad eucharistiam adhibentur, aut eucharistia ipsa, sed nimirum fratrum et Christianorum animae, quibus ad synaxin adducendis et conservandis ut studeant auditores suos admonebat.

Proximus est Epiphanii ille ipse locus quem prae manibus habemus, in quo synaxes ait ex apostolica traditione in feriam quartam et parascevem ac dominicam incidere. *Hic potest dubitari* (Casauboni verba sunt) *an simpliciter conventus sacri intelligantur, ad verbum audiendum et orandum, an etiam de coenae domini celebratione senserit Epiphanius. Ratio dubitandi oritur ex observatione diversa veterum ecclesiarum. Nam, ut testatur Socrates, pleraeque omnes orbis terrarum ecclesiae, et his diebus, et sabbatis etiam ad synaxes conveniebant, in quibus mysteria celebrabantur.* Haec ille. Sed quod Socratem affirmare dicit in plerisque omnibus terrarum orbis ecclesiis synaxes et mysteria feria quarta, sexta et sabbato celebrari, falsissimum est. De sabbatis id quidem toto orbe usitatissimum esse, si Romanam ecclesiam et Alexandrinam exceperis, docet libro illo, quem Casaubonus citat historiae V. cap. XXI. Quod autem feria quarta sextave synaxes et mysteria celebrata fuerint, nusquam prodidit. Quin potius de solis Alexandrinis id refert, omnia apud illos, quae in synaxibus geri mos est, praeter mysteria ac sacrificia, biduo illo perfici. Quare neque ex Epiphanio neque ex Socrate confici potest, feria quarta et parasceve Christianos augustissima illa dominici corporis sacra celebrasse. Quod utrum aliunde colligi possit, antequam disputo, prius error ille castigandus est, quem non solum Casaubonus, sed et alii pridem pii et eruditi homines imbibisse videntur, in omnibus synaxibus mysteriorum celebrationem ac participationem locum habuisse. Quod secus se habet. Nam a mysteriorum celebratione ac communione synaxis perinde differt, ut genus a forma; propterea quod non omnibus in synaxibus dominicum corpus aut offere-

batur, aut a fidelibus usurpabatur. Quod ex Socrate primum, loco illo quem paulo ante citavimus, intelligitur, ubi τῇ τετράδι καὶ παρασκευῇ synaxes Alexandriae fieri scribit, δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς.

p. 351. Tum universe de Orientalibus ac Graecis ita potest confici. Etenim per solennes ieiuniorum dies mysteria nulla et sacrificia peragebantur, neque publice ac legitime communicabant fideles. Nam Laodicenum concilium canone XLIX. vetat quadragesimali tempore panem offerre praeterquam in sabbato atque dominica. Ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. Quem canonem plerique non recte de eulogiis, sive fermentato pane, interpretati sunt; de quo agit idem Laodic. Can. XIV., et Innocentius I. Epist. I. cap. 5. Atque hunc iccirco putant offerri per illos dies minime licuisse, ne ea solvendi ieiunii esset occasio. Cuius falsissimae interpretationis autores vis ipsa verbi προσφέρειν ac potestas refellit, quae de sacrificio et oblatione solet accipi, ut in Nicaeno Can. XVIII. Est igitur προσφέρειν ἄρτον panem ipsum repraesentare, ex quo Christi corpus consecratione fieret. Quod partim a sacerdotibus ipsis in sacrorum functione ac τελετῇ geritur, partim ante mysteriorum celebrationem a fidelibus. Nemo enim citra notam aliquam ἀσύμβολος, et sine oblatione propria communicabat, sed panem suum ac vinum offerebat. Hinc vehemens illa Cypriani querela de matronis locupletibus lib. de Opere et Eleemos. *Locuples et dives es, et dominicum celebrare te credis, quae corbonam omnino non respicis, quae in dominicum sine sacrificio venis, quae in partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?* Augustinus Serm. CCXV. de Tempore: *Oblationes, quae in altario consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicat.* Quod idem et sequenti sermone repetit. Quoniam igitur qui communionis iure praeditus erat, idem aut offerebat, aut offerre certe, unde communicaturus esset, poterat, hinc vetusti canones eos qui in extremo gradu poenitentium haererent, quam σύστασιν nominabant, qui cum fidelibus orationum duntaxat erant participes, nec dum dominicum corpus usurpabant, κοινωνεῖν dicebant ἄνευ προσφορᾶς; ut est in Ancyrano Can. V. et XXIV. A quo demum ordine ad absolutum integrumque statum transferebantur, quam μέθεξιν τῶν ἁγίων et τὸ τέλειον appellant; cum scilicet perinde ad oblationes faciendas atque ad participandam eucharistiam admitterentur. Neque enim quorumcunque oblationes receptae sunt, sed sceleratorum hominum ac poenitentium, et universe τῶν ἀδέκτων καὶ ἀκοινωνήτων reiectae. De quo vide Constit. Apost. lib. III. cap. V. Et Vasense concilium Can. II. iubet, *ut poenitentium, qui sine communione inopinato transitu in agris aut itineribus praeveniuntur, oblationes recipiantur.* Excutiebantur itaque primum oblationes a diaconis, atque utrum eiusmodi essent inquirebatur, quae repraesentari ad altare possent. Igitur in Laodiceno concilio ἡ προσφορὰ de utroque genere oblationis potest intelligi, tam ea quae a fidelibus quam quae a sacerdotibus fiebat. Nec obstat quod προσφέρειν ἄρτον scriptum est in Canone; quae fuisse caussa videtur ob quam catholici viri de eulogiis potius quam de eucharistia dictum illud interpretarentur. Nam vel ἄρτος ad id refertur quod ante con-
p. 352. secrationem fuit, aut corpus ipsum domini *panis* usitata cum in scripturis, tum apud patres appellatione dicitur. Sic in Carthag. concilio apud Zonaram ad Balsam. Can. XL. περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι περαιτέρω ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου τί ποτε ἐν τοῖς ἁγίοις προσφέρειν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου προσενεχθείη· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος παρέδωκεν, τουτέστι ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου. Quod apud Latinos Can. XXIV. Concilii III. Carthag. ita legitur: *Ut in sacramentis corporis et sanguinis domini nihil amplius offeratur quam ipse*

dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mixtum. Proinde nihil certius est quam in Laodiceno canone prohiberi ne per solennes ieiunii dies oblationes et sacrificia celebrentur. Excipit sabbatum ac dominicam, quibus in Oriente ieiunare nefas arbitrabantur. Quod ex Trullana synodo comprobari potest, quae Can. LII. ita sanxit: Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία. *In omnibus quadragesimalis ieiunii diebus, excepto sabbato ac dominica et sacro annunciationis die, celebretur sanctum ante consecratorum sacrificium.* Quem ad canonem Zonaras haec adnotat: αἱ τῶν νηστειῶν ἡμέραι πένθους εἶναι ἐτάχθησαν, καὶ κατανύξεως εἰς ἐξίλασμα τῶν ἑκάστου σφαλμάτων· τὸ δὲ τῷ θεῷ προσάγειν θυσίας πανηγυρίζειν ἐστὶ etc. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν ἄλλαις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις ἡ τῶν προηγιασμένων γίνεται λειτουργία, οὐ τότε γινομένης τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἀλλὰ τῆς ἤδη προσαχθείσης καὶ τελεσθείσης αὖθις προσαγομένης. Κατὰ δὲ τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς, ἐπεὶ ἐν ταύταις νηστεύειν ἀπηγόρευται, ἐνδέδοται καὶ θυσίαν προσφέρειν, καὶ τελείαν λειτουργεῖν λειτουργίαν. Quocirca sacrificium nequaquam per ieiunii dies oblatum est, sed ea retractabantur quae iam ante consecrata fuerant, uti sacro parasceves magnae die apud nos fieri consuevit. Extant illae τῶν προηγιασμένων λειτουργίαι tom. VI. Biblioth. cum Genebrardi praefatione, in qua Graecorum ritum illum adversus catholicos quosdam doctores propugnat, negatque propterea damnandum esse, quod nulla in iis liturgiis neque consecratio neque distributio ac communio contineretur. Apparet autem, quemadmodum in synaxibus, quae per illos dies fiebant, nullum est oblatum sacrificium, ita nullam fidelium communionem extitisse. Quod praeterea alio ex argumento colligitur. Etenim neque ieiunantes osculum pacis fratribus impartiebantur, neque mysteriorum celebratio ac participatio sine pace osculoque peragebatur. Horum primum Tertullianus lib. de Orat. sub finem indicat his verbis: *Sic et die paschae, quo communis et quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum, nihil curantes de osculando, quod cum omnibus facimus.* In publicis igitur solennibusque ieiuniis pacem, hoc est osculum, sibi mutuo fideles non dabant. Quod cum in privatis et voluntate susceptis perinde ab illis observaretur, paulo ante idem Tertull. improbat: *Alia iam*, inquit, *consuetudo invaluit. Ieiunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis.* Unde illos admonet, ut cum privatim ipsi ieiunant, *domi quidem, inter quos latere ieiunium in totum non datur, pacem differant:* at publice
et in ecclesia dissimulato ieiunio consuetudini serviant. Posterius vero, nempe p. 353.
cum mysteria celebrarentur, pacem atque osculum a fidelibus oblatum fuisse, vix est ut probari necesse sit. Res enim est perspicua. Sed aliquot nihilominus veterum testimonia producam. Primum Ladodicenum conc. Can. XIX. in liturgiis et synaxibus hunc praescribit ordinem. Post habitos ab episcopo sermones catechumenorum succedebat oratio. Quibus digressis super poenitentes orabant. Ii sub manus subeuntes ubi recesserant, tum fidelium triplex oratio concipiebatur: Εἶθ' οὕτως τὴν εἰρήνην δίδοσθαι, iubet, καὶ μετὰ τὸ πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην διδόναι, καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. *Tum pax*, inquit, *danda, quam ubi episcopo sacerdotes impertierint, laici sibi invicem dabunt. Secundum quae perficiatur oblatio.* At Innocentius Epist. I. ad Decent. cap. I. pacem prohibet ante finita mysteria dari. *Pacem ergo asseris*, inquit, *ante confecta mysteria quosdam populis imperare, vel sibi inter sacerdotes tradere; cum post omnia, quae aperire non debeo, pax sit*

necessario indicenda, per quam constet populum ad omnia quae in mysteriis aguntur atque in ecclesia celebrantur praebere consensum.

Quibus subductis omnibus liquet vetustissimos etiam Christianos in synaxibus suis non perpetuo communicasse, publice saltem ac legitime. Nec interim negamus privatim domi, vel extra synaxin communicare aliquos potuisse, cum eucharistiam, quam a sacerdote semel acceperant, domi reservatam reliquos in dies dispensare solerent. De quo vide quae Basilius Epist. CCLXXXIX. ad Caesariam Patriciam scribit. Tum annalium auctorem ad annum LVII. Redeo iam ad synaxes illas, quas Epiphanius ab apostolis fuisse traditas affirmat, feriae quartae, parasceves et dominicae. Inter quas miretur quispiam sabbati mentionem nullam esse factam. Hoc enim die synaxes Oriente fere toto celebratas ac frequentata mysteria testatur Socrates lib. illo V. cap. XXII. Quanquam hic, ut et Sozom. lib. VII. cap. XIX. Alexandrinos et Romanos excipit: Τῶν γὰρ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδος περίοδον ἐπιτελουσῶν τὰ μυστήρια, οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐκ τινός ἀρχαίας παραδόσεως τοῦτο ποιεῖν παρῃτήσαντο: *Cum enim omnes totius orbis ecclesiae sabbatis omnibus per unamquamque hebdomadam mysteria celebrent, Alexandrini et Romani ex vetere quadam traditione id agere detrectarunt.* Ita non Orientis modo, sed et totius orbis consuetudinem fuisse scribit; quod ego verum non arbitror. Fuit enim Orientis fere solius. In Responsis Canon. Timothei Alexand. apud Balsam. Interrog. XIII. quaesitum est, quibus diebus coniuges continere debeant? Respondet Timotheus omnino sabbato ac dominica temperandum, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεσθαι τῷ κυρίῳ. Igitur sabbatis Alexandriae celebrata mysteria, contra quam Socratis aetate factum est. Atqui forte an Cyprii (apud quos ista scripsit Epiphanius) Romanos aut vicinos suos Alexandrinos imitati synaxes nullas sabbatis instituerunt: reliquis vero, hoc est quarta sextave feria, nulla in synaxibus mysteria celebrarunt. De mysteriis certe mentio nusquam hic habetur, contra quam Casaubonus aliique temere prodiderunt. In sequenti nu-
p. 354. mero Epiphanius de sabbati synaxibus ita loquitur, ut in ecclesia sua institutas negare videatur. Scribit enim: ἔν τισι δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σάββασι συνάξεις ἐπιτελοῦσιν. Non igitur in Cypro; ac proinde verissima est coniectura nostra, Cyprios Alexandrinorum morem imitatos esse. Ac cum paulo ante demonstratum sit, quadragesimalis ieiunii tempore nulla in sacris conventibus celebrata fuisse mysteria, de quarta sextaque feria idem videri possit, cum in illis solenne peraeque ieiunium extitisse autor sit Epiphanius. Sed ne istud asseveremus, prohibet imprimis illud, quod ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία soli Quadragesimae ieiunio in veteribus conciliis et liturgicis adscribatur. Accedit et disertissimus Tertulliani locus, qui in lib. de Orat. sub finem ostendit, ipsis stationum diebus, quae feria quarta sextaque cum ieiuniis obiri consueverant, ut paulo post dicetur, sacrificia celebrari ac dominicum corpus in fideles distribui solere. *Similiter*, inquit, *de stationum diebus non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore domini. Ergo devotum deo obsequium eucharistia resolvit, an magis deo obligat? Nonne solennior erit statio tua, si et ad aram dei steteris? Accepto corpore domini et reservato, utrunque salvum est, et participatio sacrificii et executio officii.* Qui locus paulo a nobis postea declarabitur. Ad haec Basilius in Epistola ad Caesariam, cuius supra meminimus, cum quotidianam communionem plurimum commendasset, ista subiicit: ἡμεῖς μέντοι γε τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ καὶ τῷ σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη μάρ-

τυρός τινος: *Nos quater in quaque hebdomada communicamus, dominica, feria quarta, parascere, sabbato, sed et diebus caeteris, in quos memoria martyris alicuius incidit.* Unde quod de ieiunio dictum est, nullum in eo celebratum fuisse mysterium, neminemque communicasse fidelium, de solo quadragesimali par est accipi, si Alexandrinos eximas, quorum velut singulare istud a Socrate commemoratur, quod feria quarta atque sexta omnia praeter τελετὴν synaxeon propria praestiterint. De quo proxime videbimus.

Denique quod Epiphanius admonet, *triplicem illam synaxin dierum totidem ab apostolis esse traditam*, haud scio an satis certo constare queat. Nam primis ecclesiae temporibus unus duntaxat dominicus dies ad eam rem observatus videtur, ut ex apostolo I. ad Cor. cap. XVI. colligitur. Quinetiam Iustinus Martyr Apol. II. cum de Christianorum conventibus agit, solius dominicae meminit: τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα. Quare magis id ex privato ecclesiae cuiusque ritu, quam ex communi apostolorum praescripto derivatum existimo, ut quarta sextave feria, aut etiam sabbato synaxes conventusque fierent. Quam in rem egregius est Augustini locus Epist. CXVIII. qui mihi hic adscribendus videtur: *Alia vero*, inquit, *quae per loca terrarum regionesque variantur; sicuti est quod alii ieiunant sabbato, alii vero non, alii quotidie communicant corpori et sanguini dominico, alii certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi sabbato tantum et dominico, alibi tantum dominico, et si quid aliud huiusmodi animadverti potest: totum hoc genus rerum liberas habet observationes.* Innocentius porro Epist. I. cap. IV. feria sexta et sabbato sacramenta minime celebrari scribit his verbis: *Quod utique non du-* p. 355.
bium est, in tantum eos ieiunasse (de apostolis loquitur) *biduo memorato, ut traditio ecclesiae habeat, isto biduo sacramenta penitus non celebrari.* In Mediolanensi ecclesia quotidie sacrificium oblatum ex Ambrosio constat, qui Sermon. XXXIV. ita loquitur: *Moneo etiam ut qui iuxta ecclesiam est, et sine gravi impedimento potest, quotidie audiat missam, et qui potest, omni nocte ad matutinum veniat.* Et paulo post: *In quadragesima vero monec, ut die omni, aut saltem, ut dixi, dominica, offeratis et communicetis.* Varia igitur admodum per ecclesias consuetudo fuit. Non de vetustissimis temporibus, deque Orientalibus maxime, quae diximus intelligi volumus.

Ex illo vero postremo Ambrosii loco liquet, falsissimum esse, quod haereticis quibusdam nimium stolide persuasum esse video, nunquam in vetere ecclesia missam auditam a fidelibus esse, quin una communicarent. Quo in errore sane stupidissimo versatur Casaubonus Exercit. XVI. ad Ann. Baron. num. LVIII. Et, quod mirum est, hunc ipsum Ambrosii locum citat, nec advertit eundem, cum quotidie missas audire, in quadragesima vero, si fieri potest, etiam communicare iubeat, satis innuere, nequaquam quotidie, caeteris saltem praeter quadragesimam diebus communicatum fuisse. Apud Eusebium lib. VII. Histor. cap. IX. in historia cuiusdam, qui ab haereticis baptismum acceperat, ita legitur: εὐχαριστίας γὰρ ἐπακούσαντα, καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμὴν, καὶ τραπέζῃ παραστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείνοντα etc. Casaubonus ut *audire missam* idem esse quod *communicare* confirmet, hunc Eusebii locum affert, quo nihil est alienius. Nam ex eodem ipso probatur diversum ac distinctum esse quiddam ἐπακούειν τῆς εὐχαριστίας et *participare dominico corpori*; quamvis duo haec tum ab illo praestita fuerint. In Agathensi vero concilio, quod ex Gratiano citat Casaubonus, tantum abest ut aliquid ad errorem illum sublevandum decretum fuerit, ut contrarium potius manifeste colligi possit. Etenim Can. XLVII. patres ita prae-

cipiunt: *Missas die dominica saecularibus tenere speciali ordine praecipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis regredi populus non praesumat. Qui si fecerint, ab episcopo publice confundantur.* Atqui Can. xviii. ita statuit: *Saeculares qui in natali domini, pascha, pentecoste non communicaverint catholici non credantur nec inter catholicos habeantur.* Hic tribus duntaxat diebus quotannis fideles ad communionem commpellit, illic dominicis singulis iubet audire missam. Non est igitur idem *audire missam* ac *communicare*, nec ambo illa fidelium usu ecclesiaeque veteris perpetuo fuere coniuncta.

Τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ.] Antiquissima est utriusque ieiunii religio, cuius et in Aërianis supra mentionem egit. In Canon. Apost. LXIX. cum quadragesimali, τετράδος et παρασκευῆς ieiunium eadem sanctione praecipitur. Ad quem Balsamo istud adnotat, perinde duabus illis feriis atque in quadragesima ξηροφαγίαν praescribi. Tum ne praesenti quidem mortis in periculo carnibus vesci licere. Ignatius Epist. v. ad Philipp. eiusdem praecepti meminit. In Constit. Apost. lib. vii. cap. xxiv. caussa cur τετράδι ieiunandum sit haec affertur, quod
p. 356. et feria quarta deliberatum a Iudaeis est de interficiendo Christo et Iudas operam suam detulit. Cui adstipulatur et Petrus Alexandrinus Can. xv. Et quidem probabilis est ista ratio. Quam vero hic Epiphanius reddit, falsa est et evangelicae veritati contraria. Vult enim Christum dominum feria quarta comprehensum. Quod in diatriba de Passione domini supra discussum ac refutatum est, pag. 173. De iisdem ieiuniis mentionem facit non uno in loco Tertullianus et stationes illis ipsis diebus obiri consuevisse significat; ut in lib. de Ieiuniis contra Psychicos: *Cur stationibus quartam et sextam sabbati dicamus, et ieiuniis parascevem?* Et cap. ii.: *Sic et apostolos observasse, nullum aliud imponentes iugum certorum et in commune omnibus obeundorum ieiuniorum, proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habeant, quartae feriae et sextae.* Cuiusmodi porro stationes illae fuerint et utrum ieiunia ipsa stationes appellatae sint, paulo est hoc loco diligentius inquirendum. Res enim est non minus studio digna quam propter antiquitatem obscura, neque vulgo satis cognita.

Stationes igitur statos ieiuniorum esse dies Pamelius ad lib. de Corona Mil. cap. xi. scribit: *metaphora a militibus orta, quod quandiu in statione erant, ieiunare eos oportebat.* Quod et alibi passim repetit. Ac ieiunium quidem stationem cum alii plerique vocant, tum Hermas lib. iii. Simil. v. *Quid est*, inquit, *statio? Et dixi, ieiunium.* Rhabanus Maurus lib. ii. de Instit. Cleric. cap. xviii. ex quorundam sententia inter ieiunium et stationem id interesse scribit, quod ieiunium *indifferenter cuiuslibet diei sit abstinentia, non per legem, sed secundum propriam voluntatem:* Statio, *observatio statutorum dierum, ut quartae et sextae feriae, vel quadragesimae.* Citantur et haec apud Pamelium Ambrosii verba Serm. xxxvi. *Stationes vocantur ieiunia, quod stantes et commorantes in eis inimicos insidiantes repellimus.* Verum neque ego stationem idem esse cum ieiunio arbitror, neque, ut intersit aliquid, discrimen illud probo quod apud Rhabanum legitur. Quod enim a ieiunio discrepet, ex Tertulliano liquet, qui lib. ii. ad Uxorem cap. iv. ita loquitur: *Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si ieiunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat.* Quinetiam loco illo citato ex lib. contra Psych. cap. xiv. stationes a ieiuniis secernit, cum stationibus quartam et sextam sabbati dicatam esse dicit, parascevem ieiuniis. Contra lib. de Corona Mil. cap. xi. stationes pro ieiuniis usurpari Pamelius existimat his in verbis: *Iam et stationes aut alii magis faciet, quam Christo? aut et dominico die,*

quando nec Christo? Et multo manifestius lib. de Anima cap. xlviii.: *Quia et Daniel trium hebdomadum statione aruit victum.*

Sed ego stationem apud Tertullianum praesertim religiosum illud esse fidelium officium arbitror, quo certis diebus ad synaxin adeuntes, ibidem ad nonam usque perseverabant, ad quam insuper ieiunia producebant. Unde et pro multitudine ipsa conventuque nonnunquam solet accipi. Non secus, opinor, ac militaris statio tam pro loco, quam pro standi et excubandi functione, imo et pro ipsa militari manu apud Latinos usurpatur. Livius lib. xxxviii.: *Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum tribunis ratis, quia coss. praesidium et ipsum pro statione habituri erant, suam tamen alteram stationem propius castra* DC *equitum posuerunt.* Erant milites, qui aliquanto a castris intervallo ad eorum tutelam excubabant. Eodem p. 357.
modo Christianorum stationes tam sacrae illae diebus certis excubationes quam ipsimet fidelium conventus appellati. Tertull. in calce lib. de Orat.: *Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam et militia dei sumus), utique nulla laetitia sive tristitia obveniens castris stationes militum rescindit.* Quibus verbis demonstrat, nequaquam, quod vulgo persuasum erat, stationes dominici corporis communione dissolvi, quoniam quicquid in castris accidat, sive prosperum sive triste, militaris nihilominus statio perseverat. Perperam igitur Rhabanus haec posteriora, *utique nulla laetitia sive tristitia* etc., velut caussam attulit cur Christianorum statio a militari nomen accepisset. Quo eodem errore Pamelius ad lib. de Corona Mil. cap. xi. stationem dicit per metaphoram a militaribus stationibus usurpari, *quod quandiu in statione milites erant, ieiunare illos oportebat.* Quod sane ridiculum est. Neque vero tandiu famelicos esse praesidiarios illos et excubitores exercitus ipsius atque imperatoris interfuit. Sed nec a statis temporibus stationes nominatae videntur, sed ab ipsa assistendi, hoc est conveniendi commorandique functione, quod ultra legitimum synaxeon tempus, videlicet matutinum, divinum officium ad nonam usque producerent, et diuturniores in ecclesia moras agerent. Apud Cyprianum Epist. xli. ad Cornelium papam stationis nomen tam de conventu ipso, quam de tempore ac die potest intelligi, cum de Novatiani legatis in Africam missis agens: *Qui cum in statione*, inquit, *invidiosis quoque conviciis et clamoribus turbulentis proruerant* etc.

Quamobrem stationes non ieiunia ipsa sunt, sed cum ieiuniis coniuncta. Quanquam duplex ieiuniorum genus apud antiquos fuit. Nam aliud exquisitius erat, quod longius, hoc est ad vesperam usque prorogabatur, uti quadragesimale ieiunium. Epiphanius enim infra, eodem isto numero, synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari docet, ante quas synaxes ieiunia minime solvebantur. Aliud erat paulo remissius ac brevius, quod ad nonam duntaxat produceretur, cuiusmodi feriae quartae sextaeque ieiunium extitisse idem Epiphanius asserit: τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης. Hinc est quod, ut ex Tertulliano conspicuum est, stationes non ultra nonam extenderentur. Quo nomine a catholicis, quos psychicos appellat, Montanistae reprehensi sunt, pro eo quod stationes suas ad vesperam proferrent. Tertulliani verba sunt lib. de Ieiuniis contra Psych.: *Aeque stationes nostras, ut indignas, quasdam vero et in serum constitutas novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes, et non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more.* Ibidem praeterea: *Arguunt nos quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus.* Quo in loco non leviter hallucinatus est Pamelius, dum Tertullianum per calumniam haec in orthodoxos iacere scribit,

cipiunt: *Missas die dominica saecularibus tenere speciali ordine praecipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis regredi populus non praesumat. Qui si fecerint, ab episcopo publice confundantur.* Atqui Can. XVIII. ita statuit: *Saeculares qui in natali domini, pascha, pentecoste non communicaverint catholici non credantur nec inter catholicos habeantur.* Hic tribus duntaxat diebus quotannis fideles ad communionem commpellit, illic dominicis singulis iubet audire missam. Non est igitur idem *audire missam* ac *communicare*, nec ambo illa fidelium usu ecclesiaeque veteris perpetuo fuere coniuncta.

Τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ.] Antiquissima est utriusque ieiunii religio, cuius et in Aërianis supra mentionem egit. In Canon. Apost. LXIX. cum quadragesimali, τετράδος et παρασκευῆς ieiunium eadem sanctione praecipitur. Ad quem Balsamo istud adnotat, perinde duabus illis feriis atque in quadragesima ξηροφαγίαν praescribi. Tum ne praesenti quidem mortis in periculo carnibus vesci licere. Ignatius Epist. V. ad Philipp. eiusdem praecepti meminit. In Constit. Apost. lib. VII. cap. XXIV. caussa cur τετράδι ieiunandum sit haec affertur, quod
p. 356. et feria quarta deliberatum a Iudaeis est de interficiendo Christo et Iudas operam suam detulit. Cui adstipulatur et Petrus Alexandrinus Can. XV. Et quidem probabilis est ista ratio. Quam vero hic Epiphanius reddit, falsa est et evangelicae veritati contraria. Vult enim Christum dominum feria quarta comprehensum. Quod in diatriba de Passione domini supra discussum ac refutatum est, pag. 173. De iisdem ieiuniis mentionem facit non uno in loco Tertullianus et stationes illis ipsis diebus obiri consuevisse significat; ut in lib. de Ieiuniis contra Psychicos: *Cur stationibus quartam et sextam sabbati dicamus, et ieiuniis parascevem?* Et cap. II.: *Sic et apostolos observasse, nullum aliud imponentes iugum certorum et in commune omnibus obeundorum ieiuniorum, proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habeant, quartae feriae et sextae.* Cuiusmodi porro stationes illae fuerint et utrum ieiunia ipsa stationes appellatae sint, paulo est hoc loco diligentius inquirendum. Res enim est non minus studio digna quam propter antiquitatem obscura, neque vulgo satis cognita.

Stationes igitur statos ieiuniorum esse dies Pamelius ad lib. de Corona Mil. cap. XI. scribit: *metaphora a militibus orta, quod quandiu in statione erant, ieiunare eos oportebat.* Quod et alibi passim repetit. Ac ieiunium quidem stationem cum alii plerique vocant, tum Hermas lib. III. Simil. V. *Quid est*, inquit, *statio? Et dixi, ieiunium.* Rhabanus Maurus lib. II. de Instit. Cleric. cap. XVIII. ex quorundam sententia inter ieiunium et stationem id interesse scribit, quod ieiunium *indifferenter cuiuslibet diei sit abstinentia, non per legem, sed secundum propriam voluntatem:* Statio, *observatio statutorum dierum, ut quartae et sextae feriae, vel quadragesimae.* Citantur et haec apud Pamelium Ambrosii verba Serm. XXXVI. *Stationes vocantur ieiunia, quod stantes et commorantes in eis inimicos insidiantes repellimus.* Verum neque ego stationem idem esse cum ieiunio arbitror, neque, ut intersit aliquid, discrimen illud probo quod apud Rhabanum legitur. Quod enim a ieiunio discrepet, ex Tertulliano liquet, qui lib. II. ad Uxorem cap. IV. ita loquitur: *Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si ieiunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat.* Quinetiam loco illo citato ex lib. contra Psych. cap. XIV. stationes a ieiuniis secernit, cum stationibus quartam et sextam sabbati dicatam esse dicit, parascevem ieiuniis. Contra lib. de Corona Mil. cap. XI. stationes pro ieiuniis usurpari Pamelius existimat his in verbis: *Iam et stationes aut alii magis faciet, quam Christo? aut et dominico die, quando nec Christo?* Et multo manifestius lib. de Anima cap. XLVIII.: *Quia et Daniel trium hebdomadum statione aruit victum.*

Sed ego stationem apud Tertullianum praesertim religiosum illud esse fidelium officium arbitror, quo certis diebus ad synaxin adeuntes, ibidem ad nonam usque perseverabant, ad quam insuper ieiunia producebant. Unde et pro multitudine ipsa conventuque nonnunquam solet accipi. Non secus, opinor, ac militaris statio tam pro loco, quam pro standi et excubandi functione, imo et pro ipsa militari manu apud Latinos usurpatur. Livius lib. XXXVIII.: *Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum tribunis ratis, quia coss. praesidium et ipsum pro statione habituri erant, suam tamen alteram stationem propius castra* DC *equitum posuerunt.* Erant milites, qui aliquanto a castris intervallo ad eorum tutelam excubabant. Eodem p. 357. modo Christianorum stationes tam sacrae illae diebus certis excubationes quam ipsimet fidelium conventus appellati. Tertull. in calce lib. de Orat.: *Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam et militia dei sumus), utique nulla laetitia sive tristitia obveniens castris stationes militum rescindit.* Quibus verbis demonstrat, nequaquam, quod vulgo persuasum erat, stationes dominici corporis communione dissolvi, quoniam quicquid in castris accidat, sive prosperum sive triste, militaris nihilominus statio perseverat. Perperam igitur Rhabanus haec posteriora, *utique nulla laetitia sive tristitia* etc., velut caussam attulit cur Christianorum statio a militari nomen accepisset. Quo eodem errore Pamelius ad lib. de Corona Mil. cap. XI. stationem dicit per metaphoram a militaribus stationibus usurpari, *quod quandiu in statione milites erant, ieiunare illos oportebat.* Quod sane ridiculum est. Neque vero tandiu famelicos esse praesidiarios illos et excubitores exercitus ipsius atque imperatoris interfuit. Sed nec a statis temporibus stationes nominatae videntur, sed ab ipsa assistendi, hoc est conveniendi commorandique functione, quod ultra legitimum synaxeon tempus, videlicet matutinum, divinum officium ad nonam usque producerent, et diuturniores in ecclessia moras agerent. Apud Cyprianum Epist. XLI. ad Cornelium papam stationis nomen tam de conventu ipso, quam de tempore ac die potest intelligi, cum de Novatiani legatis in Africam missis agens: *Qui cum in statione*, inquit, *invidiosis quoque conviciis et clamoribus turbulentis proruerant* etc.

Quamobrem stationes non ieiunia ipsa sunt, sed cum ieiuniis coniuncta. Quanquam duplex ieiuniorum genus apud antiquos fuit. Nam aliud exquisitius erat, quod longius, hoc est ad vesperam usque prorogabatur, uti quadragesimale ieiunium. Epiphanius enim infra, eodem isto numero, synaxes quadragesimales ab hora nona ad vesperam usque celebrari docet, ante quas synaxes ieiunia minime solvebantur. Aliud erat paulo remissius ac brevius, quod ad nonam duntaxat produceretur, cuiusmodi feriae quartae sextaeque ieiunium extitisse idem Epiphanius asserit: τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης. Hinc est quod, ut ex Tertulliano conspicuum est, stationes non ultra nonam extenderentur. Quo nomine a catholicis, quos psychicos appellat, Montanistae reprehensi sunt, pro eo quod stationes suas ad vesperam proferrent. Tertulliani verba sunt lib. de Ieiuniis contra Psych.: *Aeque stationes nostras, ut indignas, quasdam vero et in serum constitutas novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes, et non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more.* Ibidem praeterea: *Arguunt nos quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus.* Quo in loco non leviter hallucinatus est Pamelius, dum Tertullianum per calumniam haec in orthodoxos iacere scribit,

quod negarent stationes, hoc est ieiunia ultra nonam propaganda, cum, ut ex infinitis veterum testimoniis constat, ad solem occasum usque ieiunia produxerint. Sed aliud videlicet statio est quam ieiunium, et ieiunia stationum, uti nec stationes ipsae, minime ultra nonam observabantur. Quare merito a catholicis castigata Montanistarum illa novitas est, quod stationes et ieiunia aliis, quam
p. 358. quae ab ecclesia praescripta essent, temporibus ad vesperam extenderent. Nam feria quarta sextaque ad nonam duntaxat perseverasse in statione Montanistas eodem illo libro cap. x. Tertull. indicat: *Non quasi respuamus nonam*, inquit, *cui et quarta sabbati et sexta plurimum fungimur*. Propterea vero stationum ieiunia illa *semiieiunia* ab eodem autore nominantur, cap. xiii.: *Ecce enim* (ait adversus catholicos) *convenio vos et praeter pascha ieiunantes citra illos dies, quibus ablatus est sponsus, et stationum semiieiunia interponentes.*

Sed obscurissimus est iisdem de stationibus quartae sextaeque feriae Tertulliani locus cap. xiv.: *Cur stationibus*, inquit, *quartam et sextam sabbati dicamus et ieiuniis parasceven?* Nam parasceve quid aliud est quam sexta sabbati? Praeterea ieiunium parasceve soli tribuit, quasi non et feria quarta ut statio, ita ieiunium solenne fuerit. Huius in loci interpretatione mirum quid Pamelio in mentem venerit, cum parasceven a Tertulliano nove sabbatum appellari credidit. *Stationes*, inquit, *appellat quartae et sextae feriae ieiunia, quod statuta essent illis diebus ieiunia, non item die parasceves, quae erant voluntaria.* Et numero sequente *parasceven* ait *esse sabbatum, quod dominicam praecederet. Quo die ieiunium pro cuiusque voluntate servatum est.* Nihil aut absurdius aut quod a Tertulliani mente magis abhorreret afferri potuit. Tantum enim abest ut Tertullianus sabbatum ieiuniis dicatum esse pronunciaverit, ut de eo statim ista subiiciat: *Quanquam vos etiam sabbatum, si quando, continuatis, nunquam nisi in pascha ieiunandum, secundum rationem alibi redditam.* Si nunquam sabbato ieiunandum, uno duntaxat excepto, quomodo dicatum a suis, perinde ac catholicis, ieiunio sabbatum Tertullianus dicere potuit? Aliunde igitur quaerenda est loci illius explicatio. Quae an eiusmodi possit esset, considerandum est. Nimirum Tertulliani tempore, cum stationes feria quarta et sexta fierent, ambae quidem ad nonam duntaxat horam prorogatae sunt, sed feria quarta statim post stationis exitum horamque nonam ieiunium solvere licitum fuit. Sexta vero feria, expleto stationis tempore, non statim fas erat vesci, sed ad vesperam tantum. Unde feria quarta semiieiunium, ut Tertullianus vocat, observatum est, sexta ieiunium. Ita nonnullis in locis, ut paulo post testatur Epiphanius, feria quinta maioris hebdomadae cum stationes et synaxes ad horam nonam celebrarentur, non tamen subinde ieiunia solvebantur. Et vero arctiore ieiunio ac diuturniore inedia celebranda dies ille fuerat, quae dominicae passioni praecipue consecratur. Equidem non video quid de Tertulliani loco illo dici probabilius possit. Iam vero per illos stationum dies, quae cum ieiunio coniunctae erant, contra atque in maioribus ieiuniis usurpari consueverat, divina mysteria et sacrificia peragebantur, distributa quoque in fideles eucharistia; quam tamen non subinde in os traiici, sed reservari oportere Tertullianus admonet, in calce lib. de Orat. donec absoluta sit statio. Neque tum praetermissum videtur pacis osculum, quod uno paschae die communiter ab omnibus omissum idem auctor significat. Sed de variis ecclesiarum ritibus consule quae in superiore nota ex Augustino et Innocentio declaravimus. Plura de hoc stationum ritu antiquitatis ecclesiasticae studiosi pervestigare poterunt, cum et nos pleraque consulto praeterierimus, ut ea sola complecteremur quorum obscuritas lucem aliquam nostrae disputationis exigeret.

Δίχα μόνης τῆς Πεντηκοστῆς.] Vide Nicaenum canonem ult. Cassianum collat. p. 359.
xxi., cap. xi.

Οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανίων.] Multis igitur modis admirabile est decretum illud Theophili Alexandrini episcopi, quod apud Balsamonem extat pag. 1067., in quo et Theophania νήστιμον ἡμέραν esse dicit, et, quoniam illo anno in dominicam inciderat, paucis tantummodo dactylis vesci iubet, quo ab haereticis seiunctos se esse profiterentur, qui dominicae resurrectionis diem non colerent, et hoc ipso, quod vespertinam synaxin praestolarentur, ieiunii religioni satisfacerent ac postremo synaxes ab hora nona celebrandas indicit. Atqui dominicis diebus synaxes matutinae omnes erant, et quod paucos dactylos sub vesperam comederent, nihil obstabat quo minus ieiunium esset eiusmodi, quale dominicis diebus omnibus interdictum fuisse cum Epiphanius hoc loco, tum alii veteres omnes affirmant. Caeterum idem ille Theophili locus admonet, si theophania alium in diem quam dominicum incurrissent, xerophagiis, hoc est pane cum sale et aqua, transigenda fuisse. Nunc ob diei religionem paucos dactylos remissos, quos tamen, ut ieiunii ratio haberetur, ante vespertinam synaxin degustare vetuit.

Τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας.] De dominicis solis, non item sabbatis, prudenter hoc advertit, ut et Gangr. Synodus Can. xviii. de ieiunio dominicis duntaxat interdixit. Non enim ubique, nec in tota ecclesia sabbatum ieiunii expers fuit. Nec ignorabat Epiphanius aliter Romae et in plerisque Occidentis regionibus quam in Oriente usurpari consuevisse. Etenim Romani, quod Socrates lib. v. cap. xxii. scribit, πᾶν σάββατον νηστεύουσι. De quo fusissime disputat August. Epist. lxxxvi., et Epist. cxviii. et in Annalibus Baronius ad an. lviii. Quare nulla est ab apostolis edita sanctio, qua ieiunium eo die prohiberetur, ut Augustinus asserit Epist. cxviii., ubi in rebus huiusmodi negat quicquam esse *vel scripturae sanctae autoritate, vel universalis ecclesiae traditione determinatum*, sed eius, in qua verseris, ecclesiae consuetudini obtemperandum esse. Qua quidem praescriptione tanquam spurius et alienus canon ille reiicitur, qui inter apostolicos lxviii. numeratur: Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον (πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου) καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω: *Clericus qui dominico die vel sabbato (uno duntaxat excepto) ieiunare deprehensus sit, deponatur, laicus excommunicetur.* Non potest hoc ab apostolis communi esse decreto constitutum. Aut si apostolicus iste canon est, haec verba, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, ab otiosis Graeculis intexta sunt. Nec melioris notae sunt quae in Apost. Constit. leguntur lib. vii. cap. xxiv., ubi τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς ἑορτάζειν praecipit. Quod ab apostolis toti ecclesiae nunquam esse praescriptum sanctissimorum patrum consensus approbavit. Alia est Ignatii ratio, qui ad Philippenses scribens, non universali ecclesiae iura constituens, Epist. iv. ista pronunciat: Εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου, οὗτος Χριστοκτόνος ἐστίν. Graeculorum vero sane intolerabilis est fastus, qui in pseudosynodo Trullana Can. lv. Romanam ecclesiam damnant, quod per quadragesimam sabbatis ieiunarent. Atqui Socrates lib. v., cap. xxii. Romae scribit sabbatis in qua- p. 360.
dragesima ieiunatum non esse. Sed nimirum hallucinatus est, aut ad vocem Ῥώμῃ adiiciendum est νέᾳ, ut νέαν Ῥώμην Constantinopolim appellet. Nam subinde refert πᾶν σάββατον ἐν Ῥώμῃ νυστεύεσθαι. De sabbati ieiunio extant occidentalium synodorum canones, ut Eliberitani xxvi. et Agath. xii., nec non et Innocentii primi Epist. i. cap. iv. Quem quidem ridicule admodum Scaliger lib. vii. de Emend. Temp. pag. 641. scribit primum omnium instituisse, ut sabbato ieiuna-

retur. Quasi vero tanto ante Innocentium non illud Occidentales consuetudine, quae tacitae legis instar esset, observaverint. Neque vero Innocentius tam de sabbati ieiunio praecepit, quam caussas attulit cur sabbato ieiunandum videatur. Ad extremum de sabbati religionis inter Pseudodiataxes Apostolicas extat Petri ac Pauli nomine edita sanctio lib. VIII. cap. XXXIII. *Ut eo die ac dominico servi ab opere feriati sint:* ἐγαζέσθωσαν οἱ δοῦλοι πέντε ἡμέρας, σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν σχολαζέτωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας. Hoc vero nunquam ab apostolis manasse decretum apparet ex eo, quod Laodicense concil. Can. XXIX. diserte vetat sabbato otiosos esse Christianos. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς Ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν δὴ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴ γε δύναιντο σχολάζειν, ὡς Χριστιανοὶ, εἰ δὲ εὑρεθεῖεν Ἰουδαϊσταὶ, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ Χριστῷ. Dominicis potius quam sabbatis vacare iubet, et addit tamen, si illorum commodo fieri potest. Ut nondum illis temporibus ab omni opere feriatos esse penitus constitutum fuerit, uti Zonaras et Balsamo ad illum canonem adnotant.

Τὴν δὲ τεσσαρακοστήν.] Ad quadragesimalis ieiunii consuetudinem ab haereticorum calumnia vindicandam insignis hic Epiphanii locus est. Quanquam ea res infinitis antiquorum patrum ac conciliorum testimoniis explorata adeo est, nihil ut impudentius ab hodiernis haereticis irrideri repudiarique soleat. Consule quae in magnis Annalibus atque ab aliis studiose collecta sunt, qui adversus haereticos scripserunt. Sed mira quaedam in quadragesimalis ieiunii religione varietas apud antiquos extitit, de qua Irenaeus apud Eusebium lib. v. cap. XXIV., et Socrates lib. v. cap. XXII. Qui quidem insigniter aberrat, dum Romae scribit tres duntaxat hebdomadas ante Pascha continuo ieiunari, excepto sabbato ac dominica. Quod supra refutatum est. Subiicit deinde sex ab aliis hebdomadas ante pascha, ab aliis septem, ieiunio consecrari. Alios XV solos dies per VII hebdomadas dispensare. Qui omnes suum illum dierum numerum τεσσαρακοστὴν appellabant. Sane apud Photium num. CVII. Basilius Cilix Nestorianus adversus Ioannem Scythopolitanum scribens obiicit inter caetera: ὅτι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας συγκλείων, οὐδὲ ἐν ταύταις τῆς τῶν πτηνῶν κρεωφαγίας ἀπείχετο. Fuit enim non minor in ciborum delectu abstinentiaque diversitas, de qua idem Socrates. Vide et Cassianum collat. XXI., Ambrosium Serm. XXIII. et sequentibus. Sozom. lib. VII. cap. XIX. Epiphanius porro per ἑπτὰ ἡμέρας τοῦ πάσχα, ante quas τὴν τεσσαρακοστὴν celebrari dicit, non eam hebdomadem intelligit quae pascha praecedit, uti postea cum τὰς ἓξ ἡμέρας τοῦ πάσχα nominat, sed de paschalibus VII feriis loquitur, quas antecedit quadragesimale ieiunium. Utrum vero apud
p. 361. Cyprios, ubi haec scribebat Epiphanius, sabbata quadragesimalibus ieiuniis exempta sint, non satis apparet. Ac videntur ex Romanorum aliorumque consuetudine etiam diebus illis ieiunasse, cum solos dominicos dies excipiat. Profecto enim de sabbatis minime tacuisset. Quanquam sabbatorum ideo fortasse non meminit, quod non eandem apud omnes ecclesias formam esse consuetudinemque cerneret, neque quicquam super ea re sciret ab apostolis esse praescriptum. Hic autem ritus eos solos complecti voluit, quos ab apostolis toti ecclesiae traditos, non certorum locorum peculiares esse crederet. Perperam vero Pamelius ad Tertull. librum adversus Psych. cap. XV. hunc ipsum Epiphanii locum interpolat, et pro *septem dies*, haud dubie legendum, *septem hebdomadas*, affirmat. Frustra est, inquam. Etenim ἡμέρας est in Graeco, non ἑβδομάδας. Et ἡμέρας intelligit, quae a solenni paschatis ineunt, ante quas ἡ τεσσαρακοστὴ solida decurrit.

Τὰς δὲ ἓξ ἡμέρας τοῦ πάσχα.] Sex illis duntaxat diebus maioris, ut vocant,

hebdomadae, xerophagia Christianis imperata fuit. Atqui Laodic. Can. L. δεῖ πᾶσαν, inquit, τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας. Et Balsamo ad Can. LXIX. Apost. non solum in quadragesima, sed etiam quarta sextaque feria ξηροφαγεῖν oportere docet. Adeo ut ne aegrotis quidem aliud ciborum genus quam piscium indulgeatur, nec unquam carnibus, vel extremo vitae periculo, vesci liceat. Apud Socratem tamen lib. v. cap. XXII., ubi diversae quadragesimalis ieiunii consuetudines explicantur, non omnes xerophagiam adhibebant. Sed alii piscibus tantummodo, alii avibus insuper utebantur, quos ex aqua procreatos perinde ac pisces Moyses narrat. Alii fructibus ovisque contenti, alii pane solo, alii ne hunc quidem sibi permittebant. A carnibus quidem universos abstinuisse praeter caeteros Augustinus contra Faustum scribit lib. XXX. A carnibus et vino Chrysost. Hom. VIII. de Poenit. De carnibus etiam Spyridionis apud Sozom. historia confirmat lib. I. cap. XI. ut caetera praetermittam, quae sunt innumera. Postremis itaque quadragesimae diebus sex xerophagia lege quadam omnibus indicta. Quae quid sit, declarat Tertull. libro contra Psych. cap. I.: *Arguunt nos*, inquit, *quod etiam xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne et omni iurulentia et viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus, lavacri quoque abstinentiam congruentem arido victui.* Passim vero toto illo libro xerophagias a catholicis damnari significat, *quasi novum affectati officii nomen, et proximum ethnicae superstitioni, quales castimoniae Apin, Isidem et Magnam Matrem certorum eduliorum exceptione purificant.* Verum non omnes, opinor, tum a catholicis damnatae xerophagiae sunt, sed illae solum quas certis temporibus, praeterquam ab ecclesia constitutis, ex Montani disciplina servabant, quas idem autor duabus hebdomadis definit cap. XV.: *Quantula enim est apud nos interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis et dominicis, offerimus deo.* Ubi non assentimur Pamelio, qui *hebdomadas* non pro *septem diebus*, sed pro totidem *hebdomadibus* accipi putat, et de Telesphori sanctione, qua Tertullianus clericus teneretur, nescio quid narrat, quod nullo modo persuadet. Nam si XIV. hebdomadas xerophagiis Montanus addixisset non illud usque adeo Tertull. elevans diceret: *Quantula est apud nos interdictio ciborum?* Quocirca duas alias a quadragesima seiunctas ac p. 362.
diversas fuisse credibile est; in quibus sabbatum ac dominica dies eximeretur. Sozom. lib. VII. cap. XIX. de diverso quadragesimalis ieiunii dierum numero agens, Montanistas ait duas ante pascha duntaxat hebdomadas ieiunare. Verum cum in secunda, hoc est proxima ante pascha hebdomade sabbatum a ieiunio exemptum apud Montanistas non fuerit, ut Tertull. iam Montanista lib. contra Psych. narrat, non videntur ad duas istas hebdomadas totidem illae xerophagiarum accommodari posse. In Constit. Apost. lib. v. cap. XVII. eadem xerophagia sex illis diebus observanda proponitur: Ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς καὶ σαββάτου ἓξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτῳ καὶ ἁλὶ καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῷ ὕδατι, οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις. Haec igitur xerophagia pane, sale, aqua et, si forte, etiam oleribus constabat. Ad haec cap. XII. eiusdem libri quadragesimale ieiunium a paschali distinguitur: Ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὐτὴ (nempe quadragesimalis) πρὸ τῆς νηστείας τοῦ πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς παρασκευὴν μεθ' ἃς ἀπονηστεύσαντες ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτήν: *Celebretur quadragesimale ieiunium ante paschale, et incipiens a secunda feria desinat in parasceven, post quam soluto ieiunio sanctam paschatis hebdomadem in ieiunio transigite.* Quadragesimalis porro illius ieiunii, quatenus a paschali differt,

initium haud scio an Constitutiones illae a dominica quinquagesimae, an sexagesimae repetant. Prius enim illud initium ii sumpsisse videntur, qui VII hebdomadas et ieiunio dicabant, cum alii sex duntaxat tribuerent; ita tamen ut utrobique sex duntaxat et triginta sese dies inedia macerarent. *Hi enim* (ait Cassianus Collat. XXI. cap. XXVII.) *sibi sex hebdomadarum observantiam praefixerunt, qui putant diei quoque sabbati ieiunandum. Sex ergo in hebdomada ieiunia persolvunt, quae eosdem sex et triginta dies sexies revoluta consummant.* A sexagesima vero Graeci recentiores quadragesimam auspicati sunt, uti pluribus ad Nicephorum ante aliquot annos disseruimus. Quo nimirum XL solidos dies ieiunio tribuerent. Ambrosius Serm. XXXI. et XXXII. sex hebdomadis, ac diebus XLII. Quadragesimam definit, eosque qui quinquagesimam pro quadragesima ieiunarent redarguit.

Caeterum tam de hoc paschatis ieiunio, quam de quadragesima Timotheus Alexandrinus episcopus intelligi potest in Canonicis Responsis Interrog. VIII. et X. Quarum in priore quaeritur, utrum puerpera pascha ieiunare debeat, an ei vini usus indulgeatur? In posteriori de aegroto dubitatur, an similiter paschatis ieiunio teneatur, atque oleum et vinum adhibere possit. Qua ex posteriori quaestione Balsamo colligit, ὅτι ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς τοῦ πάσχα ξηροφαγία ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ οἴνου ἀποχή. Addit tamen, nonnullos in utroque canone hebdomadae sanctae ieiunium, non quadragesimae totius intellexisse. Epiphanius quoque in Aërianis haeres. LXXV. num. III. de hac hebdomada loquens: Ἔν τε ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα, inquit, ὅτε παρ' ἡμῖν χαμευνίαι, ἁγνεῖαι, κακοπάθειαι, ξηροφαγίαι, εὐχαὶ, ἀγρυπνίαι τε καὶ νηστεῖαι, καὶ πᾶσαι τῶν ψυχῶν αἱ σωτηρίαι etc. Idem et haer. LXX. num. XII. hebdomadem illam paschatis ξηροφαγίας ἑβδομάδα καὶ τοῦ πάσχα nominat. Vide et num. XIV. Nec illud praetermittendum est, uti pascha pro tota
p. 363. quadragesima, aut pro ultima saltem illius hebdomada sumitur. Veluti cum Timotheus νηστεῦσαι πάσχα dixit, ita nonnunquam certum eiusdem hebdomadis diem significare, ut apud Tertull. lib. de Orat. sub finem: *Sic et die paschae, quae communis et quasi publica ieiunii religio est, merito deponimus osculum.* Qui dies parasceve sancta, qua passionis memoria celebratur ac πάσχα σταυρώσιμον esse videtur, idemque forte, quem unicum ieiunio diem a nonnullis dicatum fuisse Irenaeus ad Victorem scribit, Eusebio teste lib. v. cap. XXIV.: Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας.

Ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς.] Dionysius Alexandrinus epistola ad Basiliden: Ἐπεὶ μηδὲ τὰς ἓξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἴσως, μηδὲ ὁμοίως πάντες διαμένουσιν. Ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερτιθέασιν, ἄσιτοι διατελοῦντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ οὐδεμίαν. Epiphanius eodem, quo Dionysius, verbo utitur, nimirum ὑπερτίθεσθαι. Quod est *cibum differre.* Hinc ieiunium *superpositio*, nisi fallor, a Latinis vocatur; ut in Eliberit. Conc. Can. XXVI.: *Errorem placuit corrigi, ut omni sabbati die ieiuniorum superpositiones celebrentur.* In Constit. Apost. lib. v. cap. XVII.: τὴν μέν τοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον ὁλόκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναμις πρόσεστι τοιαύτη, μηδενὸς γευόμενοι, μέχρις ἀλεκτοροφωνίας νυκτὸς, εἰ δέ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν ὁμοῦ, φυλασσέτω κἂν τὸ σάββατον. Caussam subiicit, quod his diebus ablatus sit sponsus. Quam et Tertull. attigit lib. contra Psych. cap. VIII.: *Ecce enim convenio vos et praeter pascha ieiunantes, citra illos dies quibus ablatus est sponsus.*

Καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ ἐνάτης.] Utrum omnibus quadragesimae diebus synaxes celebrari dicat, dubitari potest, an illud potius velit, tam sex illas paschalis et maioris hebdomadae, quam caeteras quadragesimae synaxes, quibuscumque tandem diebus obeantur, a nona ad vesperam usque frequentari. Hoc

vero certum est ex iis Epiphanii verbis, iunium in quadragesima non ante vesperam atque occasum solem a fidelibus solutum. Cui consentaneum est, quod cum de synaxibus ageremus, ex Tertulliano docuimus, stationes ob id *semiieiunia* vocari quod ad horam nonam usque prorogarentur, cum majora, cujusmodi quadragesimalia fuere, non ante lucis exitum desinerent. At Constit. Apost. lib. v. cap. XVIII. nona vel vespera pro cujusque viribus vesci jubet: ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς ἐνάτην ὥραν, ἢ ἑσπέραν ἕκαστος ἐσθιέτω, ἢ ὅπως ἄν τις δύναιτο. Ambrosius Serm. XXVI: *Rogo vos, fratres carissimi, ut in isto legitimo tempore, exceptis dominica et sabbato diebus, nullus ante nonam prandere praesumat, nisi forte quem jejunare infirmitas non permittit. Quia aliis diebus jejunare aut remedium, aut praemium est, in quadragesima vero non jejunare peccatum est.* Qui quidem sermo totidem verbis apud Augustinum legitur, estque Sermo de Temp. LXII. Sed de sabbato verbum nullum. Sed hoc solum *ut exceptis dominicis diebus nullus prandere praesumat.* Quod idem est ac si ante nonam vesci prohiberet. Quia prandium ante horam sextam capiebatur. Vide August. Epist. LXXXVI. Ita Cassianus Collat. XXI. cap. XXIII. vel Theonas apud illum admonet, ut in diebus festis *cibus, qui hora diei nona fuerat capiendus, paulo citius, id est sexta hora pro festivitatis tempore capiatur.* At priscis temporibus non ante vesperam cibum capere consueverant, id quod insuper Theophili Alexandrini locus ille confirmat, quem supra discussimus. Posteaquam vero ad horam nonam vescendi p. 364.
tempus a vespera translatum est, tum sublatum illud discrimen arbitror, quod hactenus inter stationes et jejunia fuisse vidimus. Indeque est quod Ambrosius Serm. XXXVI. jejunia *quadragesimae stationes* appellari dixit.

Ἔν τισι δὲ τόποις τῆς μετὰ τὴν πέμπτην.] Ἀπονηστισμὸς est *jejunii solutio*, et ἀπονηστίζεσθαι *jejunium solvere.* Nec aliter in Graeco Hippolyti Canone verbum illud accipitur, cum ait: ἀπονηστίζεσθαι δὲ δεῖ οὗ ἂν ἐμπέσῃ κυριακή. Tametsi Scaliger in Notis ad illum Canonem ἀπονηστίζεσθαι putat esse *transferre jejunium.* Quod minime procedit. Tempus vero dissolvendi jejunii, sive hora τοῦ ἀπονηστισμοῦ multiplex fuit. Constit. Clem. lib. v. cap. XIX.: Τῷ δὲ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτοροφωνίας παρατείνοντες ἀπονηστίζεσθε ἐπιφωσκούσης μιᾶς τῶν σαββάτων, ἥτις ἐστὶ κυριακὴ ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἀλεκτοροφωνίας ἀγρυπνοῦντες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν ᾗ ἐκκλησίᾳ συναθροιζόμενοι γρηγορεῖτε. Jubet quadragesimale jejuninm solvi ad gallicinium, ut et superiori capite. Dionysius Alexandrinus ad Basiliden, reprehendit eos qui paulo ante mediam noctem post sabbatum jejunium dissolvunt, ὡς ὀλιγώρους καὶ ἀκρατεῖς. Eos autem commendat qui usque ad quartam custodiam sustinent, nec eos magni faciendos ait qui ex illis majoris hebdomadae sex diebus, prioribus quatuor sine jejunio transactis, parasceuen et sabbatum sine ullo cibo traducunt, quod ὑπερτιθέναι nominat. Fuit enim hoc veteribus Christianis familiare, biduum illud absque cibo perseverare, et in ecclesia precibus ac vigiliis insistere. Sexta Synodus in Trullo Can. XCI.: τὰς τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρας ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ, καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦντας χρὴ τοὺς πιστοὺς περὶ μέσας τῆς περὶ τὸ μέγα σάββατον νυκτὸς ὥρας ἀπονηστίζεσθαι. Ad quae Balsamo dubitat, an illud praecipiatur, triduum, quod est μετὰ τὴν τετράδα, quodque passioni praecipue dicatum est, adusque mediam noctem ante dominicam paschalem jejunos persistere, an de uno duntaxat sabbato caveatur, in quo rigidior ac severior esse jejunii disciplina debeat.

Ἔν τισι δὲ τόποις λατρεία τῆς οἰκονομίας.] Λατρείαν τῆς οἰκονομίας, *dirinum*

et incruentum sacrificium appellat: ut et paulo post disjuncte λατρείας καὶ
οἰκονομίας, et in Aerianis haer. LXXVII. τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας, hoc est
missam. Nam λατρεία divinus cultus atque officium est, quod sacrificio prae-
statur; οἰκονομία incarnationis passionisque dominicae mysterium significat,
cui repraesentando institutum illud est a deo sacrificium. Etsi in Aerianis
N. III. simpliciter οἰκονομίαν, hoc est mysterium, vocat. Porro feria quinta do-
minicae passionis in quibusdam ecclesiis ἀπονηστισμὸς fuit, ac jejunii relaxatio,
ut Aug. indicat Ep. CXVIII. Cap. IV. Quod Laodicena Synodus usurpari vetuit
Can. XLIX: Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρᾳ ἑβδομάδι τὴν πέμπτην λύειν, καὶ
ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν, ἀλλὰ δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν
ξηροφαγοῦντας. Ex quo notabis obiter passionis hebdomadem quadragesimae
partem esse, non ab illa distinctam. Trullana quoque Synodus Can. XXIX. quod
in Carthaginiensi Concilio de feria illa quinta nominatim exceptum fuerat,
*Ut sacramenta altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die
anniversario, quo coena domini celebratur* (qui est Carth. III. Can. XXIX.) abro-
gavit, vetuitque illo die solvi jejunium. At Augustinus in Epistola proxime
citata nonnullis in ecclesiis morem fuisse declarat, *ut bis quinta sabbati heb-
domadae ultimae quadragesimae, et mane, et ad vesperam offerretur*, quod
p. 365. improbandum esse negat. Quod ipsum olim in vetere ecclesia ceteris diebus
usitatum fuisse, indicat Cyprianus Epist. LXIII. edit. Pam. Ubi nonnullos re-
prehendit qui in matutinis sacrificiis aquam solam adhibebant, *ne per sapo-
rem vini redolerent sanguinem Christi.* Quos ita castigat: *An illa sibi aliquis
contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum
ad coenandum venimus, mixtum calicem offerimus, sed cum coenamus, ad con-
vivium nostrum plebem convocare non possumus, ut sacramenti veritatem fra-
ternitate omni praesente celebremus.* Bis igitur sacrificia celebrari solebant,
mane, et quidem publice, tum privatim sub vesperam.

Καὶ οὕτως ἀπόλυει.] Ἀπόλυσις est *missa*, sive *missio*, cum diaconus re
sacra confecta populum dimittit. Quare subaudiendus est ὁ διάκονος.

Ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ.] Proprie μεγάλη ἡμέρα pascha nominatur. Ut in
Ancyrano Can. VI: ἔδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀκρόασιν δεχθῆναι. Et
quoniam in illustrandis veteris ecclesiae ritibus navatur a nobis opera, de
uno alterove lectorem admonebimus qui per solennes paschatis ferias usur-
pari solebant. Qui etsi ad Epiphanium nostrum nihil admodum pertineant,
alias tamen habent opportunitates, ob quas illorum non praetermittenda mentio
videtur. Primum igitur per illos dies a Christianis imperatoribus vincti ca-
plivique e carcere mittebantur. Monachi Eutychis haeretici in libello supplici
ad Pseudosynodum Ephesinam in Actis Chalcedon. Concilii de die paschatis
loquentes, καθ' ἣν, inquiunt, λύεται μὲν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμαρτηκότων ἀπὸ
τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τὰ ἐπιτίμια, λύεται δὲ παρὰ τῶν βασιλευόντων ἐπὶ τῶν
ἐγκλημάτων τὰ δεσμὰ τοῖς ὑπευθύνοις. Extat eadem de re Impp. Valentiniani,
Valentis et Gratiani rescriptum LIII. de indulg. Cod. Theodos.: *Ob diem pa-
schae quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus astringit, carcer
inclusit, claustra dissolvimus.* Huius nobis commemorandae consuetudinis oc-
casionem dedit Themistiana quaedam oratio, cujus argumentum hactenus
ignoratum, nec a nobis etiam in novissima nostra editione satis intellectum,
plurimum huic observationi debebit. Ea est inter Themistianas ordine quinta,
in qua Theodosii senioris clementiam humanitatemque praedicat. Quam qui-
dem orationem vulgo persuasum erat omnibus ad Antiochensem illam pro-

cellam calamitatemque referri, quando ob dejectas populari seditione Placillae
statuas exulceratus imperatoris animus et ad vindicandam majestatem inflam-
matus Flaviani praesulis legatione mitigatus est. Sed nos necessariis quibus-
dam rationibus in Themistianis notis ostendimus, alio quam ad Theodosianum
illud factum spectare Themistium, neque tamen cujusmodi facinus illud esset,
extricare tum potuimus. Quare ita disputationem clausimus: *Habent igitur
eruditi viri atque historiae studiosi, in quo quaerendo atque enucleando inge-
nium suum exerceant.* Quod sane merito tum a nobis est factum. Postea
vero dum Chrysostomi Hom. XX ad Populum Antiochenum percurrimus, in
qua de Flaviani legatione et impetrata ab imper. venia gratulatur, veram
Themistianae illius orationis historiam et argumenti summam non sine ingenti
animi fructu ac voluptate didicimus. Cum enim habitam a Flaviano ad
Theodosium orationem ac deprecationem explicat, sic eum inter caetera lo-
quentem inducit: Καὶ τί χρὴ λέγειν Κωνσταντῖνον, καὶ τὰ ἀλλότρια παραδείγματα,
δέον οἴκοθέν σε καὶ ἐκ τῶν σῶν παρακαλεῖν κατωρθωμάτων; μέμνησαι πρώην, ὅτε
τῆς ἑορτῆς ταύτης καταλαβούσης ἐπιστολὴν ἔπεμψας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κελεύουσαν
τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφεῖναι, καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα, καὶ, ὡς p. 366.
οὐκ ἀρκούντων ἐκείνων, δεῖξαί σου τὴν φιλανθρωπίαν, ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων,
ὅτι, Εἴθε μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς ἀπελθόντας καλέσαι, καὶ ἀναστῆσαι, καὶ πρὸς τὴν
προτέραν ἀναγαγεῖν ζωήν. *Quanquam quid attinet Constantinum, aut aliorum
exempla memorare, cum te domesticis tuis rebus ac factis incitare oporteat?
Meministi nuper, cum eodem illo appetente festo literas toto terrarum orbe misisti,
quibus eos omnes qui in carcere erant, dimitti, eisque condonari crimina jus-
sisti, tum perinde ac si nondum haec testificandae humanitati tuae sufficerent, in
haec verba scripseras: Utinam ego mortuos ad vitam revocare atque excitare
possem!* Quod est ipsissimum benignitatis clementiaeque specimen, quod The-
mistius in illa oratione praedicat, aliquanto ante Antiochenum illud editum,
cum adhuc Placilla viveret, ut ex oratione ipsa constat. Non potui tam illustrem
historiam, tamque luculentam ad Themistium nostrum accessionem tacitus
praetermittere. Commodiorem autem, ubi hanc intexerem, locum, quam hunc
ipsum habui nullum. Alter non tam ritus quam rituum ac disciplinae cor-
ruptela fuit, ut iisdem diebus catechumenis extraordinaria quaedam sacra-
menta permitterentur. Quae cujusmodi fuerint, nondum liquet. In Carthag.
quidem Conc. III. Canc. V. mos ille abrogatur his verbis: *Item placuit, ut per
solennissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi solitum
sal. Quia si fideles per illos dies sacramenta non mutant, nec catechumenis
oportet mutare.* Cum sal catechumenis praeberi consuetum esset, appeten-
tibus paschatis feriis extraordinarium quiddam concessum illis est. Non utique
eucharistia, nec enim tantum insaniisse quenquam arbitror. Neque vero per
sacramentum intelligi puto symbolum, sed panem ipsum ac vinum, ex quo
eucharistia consecrata fuerat. Nam reliquiae panis et vini, quae a fidelibus
ad sacrificium celebrandum oblata fuerant, nonnunquam in catechumenos
distribuebantur. Quod amplius usurpari vetat Theophilus Alex. Can. VIII: τὰ
προςφερόμενα εἰς λόγον θυσίας μετὰ τῶν ἀναλισκομένων εἰς τὴν τῶν μυστηρίων χρείαν
οἱ κληρικοὶ διανειμάσθωσαν, καὶ μήτε κατεχούμενος ἐκ τούτων ἐσθιέτω ἢ πινέτω,
ἀλλὰ μᾶλλον οἱ κληρικοὶ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πιστοὶ ἀδελφοί. Ad quem Canonem
Balsamo scribit: Oblationes illas panem et vinum esse, ex quibus partes illae
sumptae sunt (μερίδας vocat, uti Graeci ferme consueverunt) quae a sacerdote
consecrantur. Ex quo fit ut reliquiae ipsae quodammodo sanctificate sint,

nec in profanos dividendae. Has reliquias Carthag. Synodus sacramenta vocat, quod ex illis sacramenta fierent, uti nos *hostias* vulgo τὰς μερίδας, sive *particulas*, etiam ante consecrationem appellamus. Quanquam et sacramenta scio etiam absolute pro quibuslibet mysticis signis usurpari adeoque pro sale, ac caeteris, quae catechumenis dabantur. Aug. Lib. II. de Peccat. meritis cap. XXVI: *Et quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi* (de catechumenis loquitur) *sanctum est tamen, et sanctius, quam cibi quibus alimur, quoniam sacramentum est.* Quae Augustini verba utrum ad panem vinumque, ex quo eucharistia confecta jam erat, referri debeant, cogitandum amplius est. Cum igitur fideles eadem diebus omnibus sacramenta, hoc est eucharistiam, quae fidelium propria est, usurpent, non debent (aiunt Carthaginenses Patres) catechumeni propria ordinis sui ac status sacramenta mutare, neque aliquid praeter salem accipere.

p. 367. Τὰ δὲ ἄλλα μυστήρια.] Caute ac circumspecte de sacramentis et inferioribus mysteriis mentionem aspergit. Ita complures veterum cum de sacramentis eorumque formis disserunt, consulto rem obscurant, neque plena apertaque voce declarant. Pauca, quae ad manum modo sunt, exempla producam. August. Ep. LVII. ad Dardanum: *Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias agamus domino deo nostro.* Innocentius primus Ep. I. ad Decentium de Sacramento Confirmationis: *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar, quem ad consultationem respondere.* Sic Epiphanius aliquoties de eucharistia timide obscureque locutus est.

Ἐπὶ δὲ τῶν τελευτησάντων.] De orationibus et sacrificiis, quae pro mortuis ab ecclesia celebrantur insignis ac memorabilis hic locus est. Sed multo copiosius atque expressius in Aërianorum haeresi ritum illum ecclesiae pertractat, quae est haer. LXXV. n. VII. Nam Aërius eodem, quo haeretici nostri, furore amentiaque percitus mortuorum ad altare commemorationem, fusaque pro illis preces et sacrificia deridebat, contra quem Epiphanius luculentissime disputat. Ὠφελεῖ δὲ, inquit, καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι: *Quae pro mortui concipiuntur preces, iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant.* Quod pluribus exequitur August. lib. de cura pro Mort. Agend. cap. I., ubi quaenam peccatorum genera in mortuis precibus illis et sacrificiis expiari possint, edisserit. Et paulo ante, *In Macchabaeorum,* inquit, *libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium. Sed etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parva est universae ecclesiae, quae in hac consuetudine claret auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quae domino deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum.* Et cap. ult: *Quae cum ita sint, non existimemus ad mortuos, pro quibus curam gerimus, pervenire, nisi quod pro eis sive altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis solenniter supplicamus, quamvis non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed iis tantum, quibus dum vivunt comparatur ut prosint.* Frequentissima est et illius consuetudinis apud Cyprianum mentio. Ut in Ep. LXVI., in qua decretum ait in Concilio: *Ut si quis moriens clericum tutorem reliquisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur.* Vetatque mox deprecationem pro eo ullam ad altare fieri. Tertull. de Cor. Mil. cap. III: *Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus,* et alibi saepe. Eusebius lib. IV. de Vita Constantini, cum de ejus funere scribit: τά τε τῆς ἐνθέου λατρείας δι' εὐχῶν ἀνεπλήρουν. Λατρείαν appellat altaris sacrificium. Mox σὺν κλαυθμῷ δὲ πλέονι τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς βασιλέως ψυχῆς ἀπεδί-

δοσαν τῷ θεῷ. Athan. Quaest. ad Antiochum Quaest. XXXIV., cum quaesitum esset, utrum mortuorum peccatorum animae beneficia in se collata sentirent, γινομένων ὑπὲρ αὐτῶν συνάξεων καὶ εὐποιϊῶν καὶ προσφορῶν, respondet, τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχὰς μετέχειν εὐεργεσίας τινὸς ἐκ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν γενομένης ἀναιμάκτου θυσίας καὶ εὐποιΐας. Alioqui si nihil haec ipsis prodessent, οὐκ ἂν ἐν τῇ προσκομιδῇ ἐμνημονεύοντο, hoc est in oblatione. Nam προσκομιδὴ est προσφορά. Male autem interpres, *In cura et exsequiis.* Scripserat idem Athanasius λόγον εἰς τοὺς κοιμηθέντας, cujus meminit Damascenus in ejusdem argumenti oratione, et Balsamo ad Can. IV. Apost. Citatur et Epiphanii locus ex opere quodam *in Proverbia* apud Anastasium Nicenum Quaest. XX. in Scripturam, in quo preces pro mortuis commendantur. Qui locus totidem fere verbis sparsim in hoc p. 368
opere continetur. De mortuorum praeterea commemoratione in salutaribus sacris meminit Concilium Vasense Can. II. et Carthag. III. Can. XXIX., et IV. Can. LXXIX, ut alia infinita praetermittam, maximeque Graecorum ac Latinorum antiquissimas liturgias. Luculentissimus vero est alter ille Epiphanii locus haer. LXXV. num. VII, in quo mortuorum duplicis generis commemorationem in sacrificio fieri docet, justorum et peccatorum. Horum quidem, uti divinam pro illis misericordiam imploremus. Justorum autem ac sanctorum, ut singulare Christi domini privilegium agnoscatur, qui ab reliquorum mortalium conditione segregatur. De martyrum commemoratione passim loquitur Cyprianus, ut in Ep. XXXIV: *Sacrificia pro eis*, inquit, *semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus.* Quod ad memoriam praedicationemque martyrum debet referri, quemadmodum et in eorum memorias altaria constituebantur. Augustin. lib. XX. contra Faustum cap. XXI. adversus Manichaeos disputans, qui similiter atque hodierni στασιῶται memorias martyrum in idola convertere catholicos impudentissime criminabantur, his verbis utitur: *Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur. Ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi deo martyrum sacrificemus, quamvis in memorias martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane? etc.*

Ἑωθινοί τε ὕμνοι ἐν αὐτῇ.] De matutino ac caeterarum horarum officio diligenter in Annalibus et ab aliis disputatur. De lucernalibus psalmis hoc adscribimus: Socratem lib. V. cap. XXII. eas appellare τὰς ἐν ταῖς λυχναψίαις εὐχάς. Qui ibidem addit in Cypro ac Caesarea sabbato et dominica ἀεὶ περὶ ἑσπέραν μετὰ τῆς λυχναψίας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους τὰς γραφὰς ἑρμηνεύειν. Concil. Tolet. I. Can. IX. *lucernarium* appellat. Vetat enim *professas aut viduas domi suae antiphonam cum confessore vel servo suo facere, absente episcopo vel presbytero. Lucernarium vero,* inquit, *nisi in ecclesia non legatur.* De nonis et vesperis Laodic. meminit Can. XVIII. Vide et Tertull. lib. contra Psych., Agathense Can. XXX.

AUCTORUM QUI IN ANIMADVERSIONIBUS D. PETAVII RECENSENTUR, ILLUSTRANTUR VEL EMENDANTUR

CATALOGUS.

A.

Aben Ezra, p. 5. in c. s. Dan. p. 18. 19. 61. 370.

Aelianus lib. II. de Anim. c. 50. p. 65. lib. VI. hist. Anim. c. 23. p. 68. lib. VI. c. 35. p. 76.

Aëtius lib. XIII. c. 14. p. 223.

Africanus. p. 5. 8. 13. 14. 176. 203.

Alexander episc. Alex. p. 285. 286.

Ambrosius correctus ex probabili conjectura in cap. XXIV. Lucae p. 42. lib. I. Offic. c. 18. p. 56. Sermone in II Fer. post dominic. I. quadrag. p. 76. lib. I. de Poenit. cap. 2. p. 226. 233. de Poenit. cap. 10. p. 237. Epist. ad episc. Aemil. p. 292.

Ammianus Marcellinus lib. XXVI. 99. lib. XIIX. p. 343.

Anastasius Sinaita p. 225. 228. 367.

Anatolius illustratur p. 189. et deinceps.

Apollinarius Laodic. p. 204.

Apollodorus lib. I. Bibliothecae p. 46.

Aristophanes in Thesmophor. p. 136.

Aristophanis Scholiastes ad Σφῆκας p. 9.

Aristoteles lib. I. de Anima. c. 3. p. 17. lib. VI de hist. Anim. c. 29. p. 136. lib. V. c. 9. p. 137. Meteor. c. 6. p. 137. lib. VI. hist. Anim. c. 31. p. 332.

Arnobius p. 7.

Athanasius in Synopsi p. 59. Apologia II. p. 287. Orat. IV. p. 289. lib. de Synod. Armen. et Seleuc. p. 321.

Athenagoras in Legat. pro Christianis p. 64.

Athenaeus lib. XII. p. 283.

Augustinus lib. I. contra Cresconium cap. 31. p. 50. lib. XII. contra Faustum c. 35. p. 76. lib. II. contra Parmen. p. 79. lib. de Haeresib. p. 85. lib. XII. contra Faustum c. 14. Epist. LIV. p. 236. contr. Adim. c. 9. p 288. lib. II. de Trinit. ib. I. de Trinit. c. 12. p. 289. III de Bapt. Donat. p. 340. Epist. LXXVII. p. 367. lib. de Cura pro mort. ag. c. 1. p. 367. lib. XX contra Faust. c. 21. p. 368. lib. XVI. de Civ. Dei c. 13. p. 5. Quaest. 152. in Gen. et lib. XVI. de Civit. c. 49. p. 14. lib. XVI. contra Faustum c. 38. p. 43. lib. I. de Nupt. c. 11.

B.

Balsamo ad canon. LXX. Basilii p. 77. ad XIV. canonem Neocaesariensis concilii, p. 280. 353. 358. 359. ad can. LXIX. p. 361.

Baronii Annales ad annum 120. p. 43.

an. 60. p. 81. an. 45. p. 88. et passim, anno 253. p. 256. an 341. p. 304. 320.
Basilius ad cap. VII. Esaia p. 59. Epist. ad Amphiloch. p. 340.
Basilius Alex. p. 360.
Beda lib. II. Eccles. hist. c. 3. et lib. V. c. 16. p. 86. lib. de Temp. Rat. cap. 45. p. 112. et c. 47. p. 113. ejusd. lib. c. 40. p. 142.
Berosus p. 5.
Beza reprehenditur in *scribarum* voce, p. 31. Item in dictione πυγμῇ ibid.
Biblia Genes. XXXVI, XXV et XXVIII. p. 14.
Exodi II, 18. p. 60.
Deuteron. X. p. 14. VI, p. 31.
Regum lib. III. cap. 13. 16. p. 18. lib. IV. c. 24. p. 20. lib. IV. c. 16. p. 61.
Paralipom. lib. I. c. III. p. 18. c. XXIX. p. 61.
Psalm. XIX. in verbo enarrant, ex Rabbi Mose et Dav. Kimhi p. 35.
Liber Sapientiae c. XIV. p. 9.
Esaias c. XXIII. p. 7. c. II. p. 44. c. VII. p. 61.
Ezechiel cap. LXXII. p. 7.
Matthaeus cap. XXII. p. 30.
Matthaei locus difficilis expositus c. XV. cum Marci c. VII. p. 70.
Lucae c. XI. p. 30.
Paulus Epist. ad Rom. c. I. p. 14. Ad Colossenses c. II. p. 40.
Actor. VII. p. 14. c. L. et X. p. 110. c. XIX. locus explicatus p. 370.
Billius p. 70. 71. 72. 73.
Boethius p. 337.
Burgensis p. 185.

C.

Calpurnius p. 424.
Canones Apost. p. 170. 359.
Capitolinus p. 390.
Capitular. Car. Magn. cap. IX. p. 279.
Casauboni error in verbo ἐξυδαρεύεσθαι. Exerc. I. num. 2. p. 8. in voce collecta p. 350. Exerc. XVI. p. 355. impia reprehensio deregitur circa signum crucis p. 57. refellitur in Exerc. XIV. num. 4. p. 64. inclementer Maldonatum lacerat. p. 89. error Exerc. XVI. p. 147. refellitur. p. 187.
Cassianus Collat. XXI. c. 27. p. 362. et eadem collat. c. 23. p. 363.
Cassiodorus p. 98.
Catholici Armeniae Epistola p. 211.
Cedrenus p. 281.
Censorinus p. 104. 153. 297.
Chaldaeus Paraphrastes Cordu I. Γορδιαῖος 5. et p. 31.
Chrystomus homilia I. in Joannem p. 17. 46. homilia XXXIX. in Matth. p. 61. 62. homil. V. de Incompreh. Dei nat. p. 244.
Chronicon Alexandrinum p. 597. 134. 210.
Cicero lib. IV. de Finib. p. 17. lib. I. off. p. 56.
Clemens Alexandrinus p. I. Strom. lib. I. p. 9. in Protreptico p. 10. lib. II. III. et VII. Strom. p. 39. 40. 47. lib. III. Strom. p. 43. lib. I. Paedagog. c. 6. et lib. VII. de Gnosticis p. 44. lib. VI. Strom. p. 64. lib. III. Strom. p. 68. lib. I. ibid.
Cyrillus Catech. IV. p. 18. lib. VI. p. 53. ad V. c. Amos p. 81. Catech. XIII. 84.
Cyprianus Epist. XLIX. p. 226. Epist. LI. ad Antonianum p. 230. Epist. XIII. p. 233. Epist. XXXI. p. 235. Epist. ad Clementem p. 250. et Epist. XI. et XII. Ibid. et Orat. de laps. Ib. lib. II. Testimon. ad Jud. c. I. p. 288. Epist. LXV. p. 365. Epist. LXVI. p. 367.
Cod. Theodos. lib. III. de Indulg. p. 365. l. 3. Quor. app. non rec. et l. 3. de Suariis l. 5. et 21 de Praetorib. de Judaeis p. 55. lib. 16. tit. 8. et lib. 14.
Columella lib. XII. c. 50. p. 425.
Concilium Agath. can. XV. p. 252.
Concilium Ancyranum can. XIX. p. 251. can. XIII. p. 277. c. XIX. p. 343. can. VI. p. 365.
Concilium Antiochenum can. X. p. 277. can. IIX. p. 278.
Concilium Aquileiense p. 288.
Concilium Arelatense p. 255.

Concilium Caesariense p. 171. 200.
Concilium Chalcedonense oecumen. p. 279. 280. 305 343.
Concilium Carthaginense III. c. 32. p. 248. Concil. IV. c. 76. et c. 78. p. 252. et can. 80. p. 252. Concil. III. can. 17. p. 331. can. 44. p. 337. Concil. III. c. 3. p. 346. Concil. IV. c. 12. p. 348. Concil. III. c. 5. p. 366.
Concilium Eliberitanum c. 38. p. 341.
Concilium Laodicenum c. 19. p. 252. can. 57. p. 280. can. 1. et 7. p. 343. can. 50. p. 361. can. 35. p. 40. can. 30. p. 56.
Concilium Milevitan. can. 16. p. 305.
Concilium Neocaesariense can. 13. p. 278.
Concilium Nicaenum can. 8. p. 254. can. 3. p. 331. can. 19. p. 340. can. 8. p. 344.
Concilium Toletanum p. 344.
Concilium Tridentinum sess. XIV. c. 5. p. 247.
Concilium in Trullo p. 57. can. 52. p. 352.
Concilium Vasense can. 2. p. 351.
Constantinus Magnus p. 287. 292.
Constantinus in Geoponicis p. 4.
Constitut. Apostol. lib. I. c. 9. p. 56. 290 et deinceps 340. 350. 363. lib. XII. c. 9. p. 355. lib. VII. c. 24. p. 359. et alibi.
Cornarius ad Epiphanium reprehenditur in voce *Fregella.* p. 56. 57. et passim.
Curopalates p. 133.

D.

Damasi Liber Pontificalis p. 276. Epistola V. p. 278.
Damascenus lib. de haeresibus p. 25.
Demosthenes p. 89. 139.
Diodorus lib. I. p. 17. lib. III. p. 136. lib. I. 338.
Dio lib. LIII. p. 79. lib. LVI. ejus error p. 118.
Diogenes Laërtius p. 8. in Zenone
Dionysius lib. de Eccles. Hier. c. 3. p. 251.
Dionysius Alexandr. p. 86. 231.
Dionysius Exiguus p. 112.
Dioscorides in praefatione p. 4. lib. V. c. 99. p. 88.
Dorotheus p. 89.
Drusius lib. II. de Tribus Sectis c. 13. p. 29.

E.

Elias Thesbites p. 21. in Thisbi p. 27. 43.
Erasmus reprehenditur in voce *Communionis* p. 350.
Etymologicon Magnum in verbo σκύζεσθαι p. 6.
Eusebius lib. II. hist. Eccles. c. 11. p. 39. lib. III. c. 20. p. 41. lib. IV. c. 6. p. 42. et c. 7. p. 47. lib. II. c. 11. p. 53. lib. III. c. 21. p. 55. lib. III. c. 20. lib. X. τῆς ἀποδειξ p. 76. lib. IV. c. 17. p. 76. lib. V. hist. c. 3. p. 77. lib. IV. c. 15. p. 81. lib. V. p. 85. lib. II. c. 14. p. 88. lib. III. c. 4. p. 90. lib. V. hist. c. 23. p. 291. ejus locus emendatus lib. II. de Praepar. Evang. p. 339. lib. IV. de vita Constant. p. 367. emendatus lib. VI. c. 17. p. 405. Chronologia p. 5. 9. anno 484. p. 10. propugnatur adversus Scaligerum in dynastiis Aegyptiorum p. 12. error initio sui operis p. 13. 15. lib. XX. p. 16. προπαράσκ. lib. I. p. 15. 17. lib. VI. hist. c. 19. p. 18.
Eunapius in Jamblicho p. 56.
Eustathius lib. I. Iliad. p. 445. 283.
Eutropius p. 283.

F.

Fasti Siculi. p. 93. 94. et deinceps, citantur aut emendantur.
Fasti Capitolini p. 16.

G.

Galenus lib. de Composit. Medicam. κατὰ τόπους καὶ γενύη p. 4. ad Glauconem p. 57. lib. I. Epidem. p. 139.
Gaza p. 135. 136. 140.

Gelasius Cyzicenus lib. III. de conc. Nicaeno can. 54. et 55. p. 282.
Geminus p. 207. 208.
Gellius lib. II. c. 22. 9. u. 7. p. 74.
Germanus Constantinopolitanus p. 284.
Glossae veteres p. 281.
Gratianus can. 32. p. 255.
Gregorius Magnus Lib. XIX. Moral. c. 15. p. 321.
Gregorius Nazianzen. Orat. III. contra Julianum p. 57. Orat. XIIX. Ib. Orat. XXXIV. p. 521.
Gregor Thaumaturgus p. 251.

H.

Harpocratio p. 328.
Hegesippus apud Eusebium lib. V. c. 22. p. 22. 331.
Helladius p. 225.
Herodotus lib. IV. emendatus p. 10. 65.
Hermas lib. III. Similit. 5. p. 356.
Hesiodus initio Ἔργων p. 4. in Theogon. p. 46.
Hieronymus in Epist. ad Augustinum p. 50. comment. in c. III. Esai. p. 55. Epist. XIII. p. 26. ad Esaiam p. 59. ad Psalmum LXXVII. p. 73. ad Matth. c. XXVII. p. 76. contra Elvid. p. 76. Comment. ad Amos p. 81. lib. de Script. Eccles. p. 88. Apolog. II. contra Ruffin. p. 286. ad Esaias c. XXVI. comm. 13. p. I. 6. Apologia II. contra Ruff. p. 8. lib. de Nominibus Hebraeis. Ib. Epist. ad Ageruch. p. 9. in Tradit. p. 14. in Prologo Gal. p. 18. Apolog. II. contra Ruf. p. 45. adversus Helvidium p. 49.
Hilarius lib. IX. de Trinit. p. 289. lib. XI. p. 290. lib. VI. de Synod. p. 312. in Psalm. CXXVIII. p. 446.
Hippolytus p. 364.
Hincmarus Epist. ad Hinem. Episc. Laud. p. 251.
Horatius p. 183.
Homerus p. 109.

I.

Jansenius in Lucam c. II. p. 110. III. c. XXX. Concord. p. 269.
Ignatius Epist. ad Trallianos p. 88. Epist. ad Magnesios Ibid. Epist. IV. ad Tarsenses p. 288.
Innocentius Epist. I. ad Decent. p. 80. Epist. III. ad Exuperium c. 2. p 229.
Josephus lib. I. c. 4. p. 5. lib. II. c. 5. p. 17. lib. X. c. 7. p. 18. lib. IX. c. 14. Antiquit. p. 21. lip. IV. c. 8. et lib. XI. c. 8. p. 22. lib. III. Origin. c. 18. lib. XVII. Orig. c. 2. et lib. II. Ἁλώσεως c. 12. p. 34. lib. XIII. c. 15. p. 51. in fin. lib. XIV. p. 52. lib. II. Antiqu. et lib. III. c. 10. p. 63. lib. XIV. c. 15. p. 228. passim in p. 139. lib. III. Orig. c. 10. p. 159.
Irenaeus p. I. c. 20. p. 39. et c. 27. p. 43. correctus in voce *Parerga* p. 40. c. 21. p. 41. lib. I. c. 23. p. 42. lib. III. c. 3. p. 48. lib. III. c. 3. p. 59. c. 18. p. 68. lib. I. c. 6. p. 69. ejus Interpres lib. I. c. 18. p. 74. lib. V. c. 26. p. 76. lib. II. c. 12. p. 77. lib. III. c. 4. Ib. lib. II. c. 39. p. III. lib. II. c. 39. p. 145.
R. Issachar p. 49.
R. Isaias p. 217.
Isidorus Pelusiota Epist. 110. lib. III. p. 61. et deinceps.
Isidorus Hispalensis Orig. lib. XVI. c. 24.
Julius Pollux lib. II. c. 4. p. 255. et 256.
Franciscus Junius refellitur p. 5. Geminus p. 31.
Justinianus lib. II. Instit. t. I. p. 79.
Justinus Martyr 7. in dialogo cum Tryphone p. 31. III. Apologia II. p. 39. 40. 41. 42. 71.
Juvenalis p. 335. 336., ejus Scholiastes ibid.

K.

Kalendarium Judaicum p. 32.
Keplerus lib. de Christi natali p. 97. 119.
Kimchius Comm. ad Gen. XXII. v. 21. p. 6. 61. ad lib. III. Reg. c. 17. p. 219.

L.

Lactantius lib. I. c. 14. p. 9.
Lampridius in Alexandro Severo p. 56. 402.
Leo Magnus Epistola LXXX. c. 2. p. 246. Epist. LXXXIIX. p. 278.
Leopardus lib. XIX. Emendat. c. 2. p. 334.
Liranus p. 28. 272.
Livius lib. XLII. p. 60. lib. XXXIIX. p. 356.
Lucianus in Toxari p. 10. in Vita Peregrini 140.
Lucretius p. 338.
Lucidus p. 150. 185.
Lysias p. 328.

M.

Macrobius lib. I. c. 16. p. 68.
Maldonatus ad c. II. Matthaei p. 29. ad c. ejusdem XII. p. 62. 63. ad c. ejusdem XXVI. p. 71. 89.
Manuelis Novell. I. de Feriis p. 133.
Marius Victorinus p. 224.
Mariani Chronicon p. 114. et sequ.
Masius ad c. XII. Josue p. 22. ad ejusdem c. XII. p. 59. ad ejusdem c. VI. p. 70.
Maximus Tyrius p. 46.
Methodius p. 261.
R. Moses Maimonides p. 65. 151.
Modestinus IC. p. 40.
Martialis p. 336.
Mulleri Tabulae p. 118.

N.

Nebrissensis p. 216.
Nicander de Gagate p. 88.
Nicephorus p. 39. 199.
Nicephori Chronicon p. 265. 267.
Nicetas lib. I. Thesáuri p. 44.
Nicolaus Damascenus p. 5.
Notitia Imperii p. 306.

O.

Optatus Milevitanus p. 25.
Origenes lib. IV. περὶ ἀρχῶν c. 2. p. 26. contra Celsum tomo II. p. 55. et I. p. 65. in eundem tom. VI. p. 66. homil. XV. in 25. c. Levit. p. 237. homil. II. in Psal. 37. p. 278.
Orosius p. 203.

P.

Pacianus Epistola I. emendatus p. 81.
Palladius p. 284.
Pamelius ad Tertullianum p. 361.
Paulus Forosemproniensis lib. XII. et XIII. p. 118. lib. IV. Paulinae p. 144. et alibi passim.
Paulus Jurisc. p. 215.
Pausanias p. 13. Corinthiacis p. 15.
Perrerius in Genesim p. 50. 150. lib. II. comm. in Dan. p. 252.
Phavorinus p. 41.
Philastrius p. 1. 27. 49.
Philo p. 159. 169. 335.
Philostratus II. Icon. p. 78.
Phlegon p. 176.
Photius p. 4. in orat. Eudociae Augustae n. 484. p. 157. num. 190. p. 81. p. 225.
Plato in Phaedone p. 17.
Plinius lib. p. 4. lib. XIII. c. 4. p. 18. lib. X. c. 62. p. 46. lib. IX. c. 48. et lib. XXXII. c. 4. p. 65. eodem lib. c. 2. p. 71. lib. XXXV. c. 15. p. 71. lib. XIX. c. 1. lib. XXIIX. c. II. lib. XXXIII. c. 16. Ibid. lib. XXX. c. 4. p. 76. lib. XXXVI. c. 19. lib. XV. c. 17. p. 260.
Plutarchus lib. de Iside p. 8. in Cicerone p. 26. in vita Caesar. p. 137.
Polybius p. 271.
Pontacus ad Eusebium p. 52.
Prateolus p. 1.
Procopius in Esaiam. p. 20.
Proverbia Graeca p. 40.
Ptolemaeus p. 7. 39.

R.

Rabi Levi ben Gerson ad lib. lib. IV. Regum c. 23. p. 18.
Rabi Meir p. 26.
R. Selomo p. 5.
Rhabanus Maurus lib. II. Inst. Cler. c. 18. p. 356.

Rogerius Bacon p. 150.
Rhodiginus lib. XV. c. 9. p. 338.
Ruffinus p. 39. reprehenditur p. 139. et deinceps p. 285.

S.

Scaliger p. 8. reprehenditur p. 10. et p. 21 in verbo Ἀνάγνους male reprehendit Epiphanium p. 23. 73. reprehenditur c. 20. Elenchi ubi arguit Serrarium p. 25. citatur in voce Γορθαιηνοὶ p. 26. arguitur in voce πνεῦμα p. 28. in Elencho c. XI. de scribis p. 29. in voce ἀσάλευτα super Matthaei 23. p. 31 in voce ῥοΐσκοι et κράσπεδα p. 32. item in dictione νομικοὶ p. 32. in voce ἀηδῆ p. 33. citatur in opusculo posthumo de decimis Judaeorum p. 33. friget ejus conjectura circa Ossenos p. 38. lib. VI. de Emend. temp. et lib. III. Isag. can. p. 64. in Elencho Tribaeresii p. 70. 73. 81. in celebratione Paschatis lib. II. de Emend. Temp. p. 86. error circa fastos Capitolinos p. 96. in Lucae interpretatione reprehenditur p. 109. ejus hallucinatio p. 116. error circa Herodis annos p. 125. alii duo errores p. 126. male reprehendit Onufrium p. 131. lib. II. de Emend. Temp. p. 134. et lib. III. Isag. can. Ibid. et lib. III. c. 9. Ib. in mensibus Atticis arguitur p. 135. 136. de Posidione error p. 137. p. 140. refellitur Judaici anni doctrina p. 156. 157. male reprehendit Epiphanium p. 170. error in in natali Christi p. 211.
Serrarius defenditur contra Scaligerum p. 21. 26. in Minervali lib. IV. c. 10. 11. 12. Ibid. in Trihaeresio. p. 27. 28. lib. II. c. 3. p. 31. lib. I. de Trib. Sect. c. 2. p. 34. et Minervali lib. IV. c. 31. in Iosue. p. 90. contra Scaligerum sentit p. 335.
Seder Holam p. 156.
Sibyllina oracula p. 73.
Sigebertus in Chronico p. 114. et seq.
Simplicius p. 134.
Sixtus Senensis p. 3.
Socrates lib. IV. c. 10. p. 4. Ibid. c. 18. p. 44. lib. V. c. 21. p. 86. lib. IV. c. 13. p. 226. lib. I. c. 23. p. 320. lib. II. c. 20. p. 320. lib. II. c. 31. p. 324.
Solinus lib. I. p. 104.
Sozomenus l. II. c. 3. p. 37., l. III. c. 10. p. 320., l. IV. c. 21. p. 324. l. VII. c. 19. p. 362.
Spartianus in Antonino Pio p. 42. In Adriano p. 56.
Stephanus de Urbibus p. 39. 71. 270. 271.
Stesichorus p. 70.
Stephanus in Thesauro p. 77. 78. 84.
Strabo lib. IIX. p. 4. lib. X. p. 10. lib. XIV. p. 78. lib. XIII. p. 84.
Suetonius in Cajo et eius hallucinatio p. 97. 384. et deinceps.
Suidas p. 4. in vocabulo *Seruch* p. 9. 17.
Sulpitius Severus lib. II. Histor. Sacr. p. 314. 317.
Synesius p. 257.

T.

Tacitus lib. VI. Annal. p. 97. locus ejus emendatus lib. II. ann. p. 305.
Tertullianus p. 1. in Apologet. p. 9. de Praescript. c. 33. p. 40. Ibid. c. 46. p. 41. lib. contra Judaeos h. 11. p. 42. in Scorpiaco p. 45. lib. de Anim. c. 35. p. 47. lib. I. de Resurr. et V. contra Marc. p. 49. lib. contra Judaeos p. 64. contra Valent. c. 9. p. 66. lib. de Pudic. c. 5. et 9. p. 228. lib. de Poenit. p. 236. eod. lib. c. 9. p. 250. lib. de Bapt. p. 254. contra Hermogen. c. 9. p. 288. lib. I. contra Psych. c. 1. p. 361. de Coron. milit. c. 3. p. 367. lib. contra Valent. c. 34. p. 67. 69. lib. de Praescriptionibus c. 50. p. 72. contra Marcionem lib. V. p. 77. lib, de Veland. virg. p. 348. lib. de Orat. p. 354. lib. II. ad Uxorem c. 4. p. 356. lib. de Jejun. contr. Psych. p. 357.
Themistius oratione XV. p. 9. orat. IV. p. 58. et orat. VI. Ibid. orat. V., ubi insignis illustratur locus p. 365.

Theodoretus emendatus ex Irenaeo p. 47. de Ebionaeis p. 55. comment. in Daniel. c. 6. p. 79. ad II. Timoth. c. 4. p. 88. lib. II. c. 27. p. 324.
Theophrastus lib. VII. c. 1. p. 136.
Theophylactus in Lucam. c. XI. p. 29. et c. V. p. 63. 342.
Timotheus Alexand. p. 353. 362.
Tostatus in c. XXIII. Matth. qu. 12. p. 29.
Trebellius Pollio p. 283.

V.

Vegetius lib. III. c. 16. et 19.
Virgilius p. 77.
Vitruvius lib. III. c. 1. p. 337.

X.

Xiphilinus p. 339.

Z.

Zonaras p. 251. 281.
Zosimus papa p. 305. 348.

INDEX
RERUM ET VERBORUM NOTABILIUM
QUAE
IN ANIMADVERSIONIBUS D. PETAVII REPERIUNTUR.

A.

Abraham genealogia a Sem post diluvium 222.
Abraami circumcisio quo aetatis anno facta 12.
Ab Adamo ad Thare quot numerentur anni 9.
Actiacae pugnae tempus ex Josepho 121.
Adamo quo anno post orbem conditum Abelum genuerit 269.
'Αδριάνειον templum ab Adriano constructum 283.
Aegyptiorum dynastiae quot fuerint et quo ordine 12.
Aegialeus primus rex Sicyonorum cui successit Europa 12.
Aelam urbs an sit eadem quae Berenice 263.
Aeones an fuerint quilibet hermaphroditi 67.
Aeonum nomina unde fluxerint et quot eorum species 66.
Aër pars balnei, et quaenam illa fuerit 57.
Aera vulgaris Dionysianam anticipat 113.
Aera vulgaris quomodo possit conciliari 112.
Aera Dionysiana incipit anno 45 Juliano 106.
Aera Dionysiana examinatur ex iis quae objiciuntur ex Josepho 119.
Aëriani similes haereticis nostri temporis 228.
Aëtius unde suos adversarios χρονίτας vocaverit 330.
Alabastritis provincia et urbs Alabastra 271.
Alexander an fuerit rex ultimus de tribu Juda 25.
Alexandra uxor utriusque fratris Alexandri et Aristobuli 52.
Alphabeti distributio in tres partes 72.
Anatolii insignis locus expenditur de Paschali 14. Christianorum 188.
Anatoli locus explicatur adversus Bedae sententiam p. 190.
Anatolii verba explicantur 106.
Anatolii de loco altera et probabilior conjectura proponitur 199.
Angeli an fuerint creati ante coelorum creationem 263.
Angeli qui adamaverunt filias hominum quales fuerint ex sententia veterum quorumdam 261.
Angelorum invocationes qualiter a magis fieri dicantur 40.
Annalium scriptores hodierni qua in re ab antiquis discrepent disquisitio 307. 308.
Annus a quo mense initium sumpserit tam apud Christianos quam apud Judaeos 49.
Annus sabbaticus quando fuerit 51.
Annus quo plerique veterum passum dominum putant 174.
Annus Aegyptiorum duplex quomodo accipiendus 140.
Annus baptismi Christi ex Epiphanio in 8. Novemb. secundum Latinos in 6. Januar. 168., et passionis annus ex eodem Epiphanio ibid.

Annus primus Julianus non fuit Bisextilis 205.
Anni Judaici vera declaratio et ex Epiphanio cyclus Judaeorum exponitur 159.
Anni Judaici forma quam sub Christi tempora tenuerunt 151.
de Anno passionis dominicae variae priscorum sententiae diatriba amplissima 242.
de Annis Adriani imperatoris quaestio implicata 391., de ejus peregrinationibus 193.
Antiochia Syriae metropolis Epidaphne dicta et quam ob causam 305.
'Αποβατήριον 5.
Apollinaris error duplici synodo damnatus 230.
Apollinaris opinio de carne Christi 60.
Apostolorum principes quo anno passi sunt 49.
Aquae benedictae usus quam fuerit antiquus 58.
Arabes a vere annum suum incipiebant 134.
Archelai Judaeae regis relegatio 134.
Arianorum fidei professiones variae quae usque ad undecim enumerantur 327.
Aristoteles fabulam de leaena rejicit 332.
Aspis a vipera venenum mutuatur proverb. 42.
Assur de quo debeat intelligi variae sententiae 6.
Assyriorum monarchiae intervalla 11.
Assyriorum regum posteri 214.
Astra a quibusdam animata censebantur quod de Judaeis creditum est 34.
Athanasii exilium in Gallia quamdiu duraverit 276.
Atthis Atheniensium regis filia a qua Attica dicta, quae Acta dicebatur 16.
Azymorum dies quos cibos quam solemnitatem admitterent 293.

B.

Babyloniorum regnum quando coeperit 215.
Balnea utriusque sexus promiscua a quibus Romae prohibita 56.
Bano se Josephus tradiderat lotionibus crebris uti solito 34.
Baptisimus laicorum an sit verus 341.
Barnabae nomen quid Graeca et Syriaca voce significet 60.
Baronius Cassiodori sententiam sequitur in Christi natali investigando 98.
Basilides haereticus quot coelos constitnerit 43.
Bedae decretum excutitur de passione Domini 142., ejusdem difficillimus locus expenditur 144.
Βεβίωκε, id est vixit, pro eo quod est mortuum esse 27.
Bisextus quando primum fuit institutus a Julio et ab Augusto emendatus 99., ejus reformatio quando coeperit et quomodo fuerit facta 100.

C.

Calvisii error supinus 141.
Carpocratiani Gnosticorum pessimi 47.
Carpocratianorum duo dogmata ab Epiphanio impugnata 49.
Cassius collega Vinucii an fuerit idem cum Caio Cassio Longino 97.
Caussarii proprie dicit ἀδύνατοι 328.
Cecrops primus Jovi bovem immolavit 10.
Chebron vulgo esse creditur Eleutheropolis 76.
Chorepiscopi qui dicantur, tum regionarii et vicani. 277., quae sit eorum dignitas et potestas in ecclesia ib. eidem sunt vicarii episcoporum. ibid., pares episcopis 278., utrum ab uno an a pluribus episcopis fuerint ordinati 270., origo chorepiscoporum 281.
Christus Februario mense natus quorundam opinione 110.
Christus quot Paschata post baptismum obierit 203., quomodo plura quam tria Paschata colligantur 204., Scaligeri opinio de quinque Pascha-

tibus ibid., veterum consensus de tribus Paschatibus, de tribus Paschatibus falsa Epiphanii ratio 205., trium Paschatum certior ratio 206.
Christus utrum eodem quo Judaei caeteri die Pascha celebrarit 185., quibus rationibus probatur eadem qua Judaei caeteri die Christum Pascha celebrasse ibid., alia sententia quae diverso tempore putat esse celebratum. ibid., praefertur posterior, sed nova quadam ratione declarata ibid., refelluntur pro priore allatae rationes 186.
Quoto anno natus sit Christus secundum annos Augusti 130.
Christus quo anno mundi creatione natus 269.
Christus ante Joannis carcerem praedicare coepit 206.
Christus quo tempore baptizatus a Joanne ac deinde discipulos elegerit et miracula fecerit 91.
Christus quo aetatis anno fuerit baptizatus 109.
Christi annus natalis et passionis amplissima disputatione explicatus 91. 92. 93. 94. 95. et seqq.
Christi baptismus cui mensi tribuatur ab Epiphanio 141.
Utrum annus natalis Christi fuerit bisextilis 104.
de Christi passione ejusque anno vero sententia ex Epiphanii mente 174.
Christi aetatem ex Lucae verbis non posse certo colligi 110., neque id ex Ignatio posse concludi 111.
Christiani quomodo in paschate dicebantur laetari, et Judaei lugere 294. 295.
Christiani unde Jessaei dicti fuerunt 53.
Christiani omnes a Turcis Franci, ut Mahumetani a Francis Turcae vocantur 272.
Chronologorum opinio circa annos aerae Dionysianae expenditur 146. 147.
Chronicon Mariani emendatur 117.
Chronologia de vaticinio Christi ex Esaia 61.
Chrysostomi locus explicatur de confitendi ritu 244.
Chydaei dactyli qui a Judaeis appellentur 18.
Cittim vel Cetim qui populi significentur 60.
Clemens Alexandrinus ex qua patria fuerit oriundus variae opiniones 69.
Clerici quidam reprehensi quod cum mulieribus lavarent 56.
Clericorum caelibatus in veteri ecclesia 345. 346., in quo Graecorum ridicula consuetudo hodierna 346.
Clinici poenitentes a poenitentia primum arcebantur 230. 231.
Coenae nomine an recte vocatur lacramentnm corporis Christi 80.
Comitum dignitas quae fuerit apud imperatores 58.
Communio in ecclesia veteri propter quae peccata negata fuerit 227.
Communio sive eucharistiae participatio non semper fiebat in missa 355.
Communionem multis etiam in periculo mortis negatam 233 contra in mortis periculo quibusdam concessam 354., ex Nicaena synodo can. 13 moribundis dari solitam 235.
Concilium Eliberitanum a Novatianae haeresis suspicione vindicatur 333.
Concilium Nicaenum quod in tempus
Concilium Tolet. 4 can. 42
Concilium Arelatense secundum can. 3
Concilii Ancyrani et Sirmiensis pseudosynodorum acta fusius exposita et illustrata 306. 307.
Conciliium Eliberitani canones circa poenitentiam expenduntur 229.
Sirmiensis Concili et Ancyrani acta exponuntur etiam accuratius 317.
Confessio publica quibus probatur rationibus 246., quibus etiam rationibus videatur repudianda 246., a concilio Tridentino improbatur 247.
Confessio peccatorum publica an fuerit quondam ecclesiae moribus recepta 245.

de publica Confessione vulgaris opinio refellitur 241.
pro Confessione publica Origenis testimonia expenduntur 248. ejus loca explicantur 249.
Consulares qui, item qui triumphales 121.
Constantinopolitani quo die Christi baptismum celebrarent 133.
Constitutiones Apostolicae varie circumferentur 291.
Copiatae sive vespillones atque decani qui 329.
Cuthaei unde dicti, et an fuerint iidem qui Cudaei 21.
Cyclus duplex et embolismorum ratio 299.
Cyclus Judaicus et ejus opportunitas declaratur 169.
Cyclus lunaris et ejus initium 300.
Cyclus decemnovennalis primus omnium est 299.
Cycli Judaici προήγησις tridui vel bidui 163., accommodatur ad Epiphanii verba ibid. altera ejusdem cycli ratio 164., accommodate ad eundem Epiphanium 165., prima ratio alteri anteponenda videtur 165.
Cycli declarandi ex Judaeorum usu ratio 162.
Cyclorum ac coelestium observationum usus in chronologia 106.

D.

Decimarum tria genera apud Hebraeos 33.
Defensores ecclesiae qui dicantur, et nomen esse officii non ordinis, 305.
Demetrius cognomento Εὔκαιρος an pro Alexandro fuerit positus ab Epiphanio 39.
Diaconissarum usus et institutum vetus 348.
Digami a sacris ordinibus arcentur 347.
Digami quomodo in ecclesia veteri tolerabantur 343., digamia triplex 344. de digamis opinio iurisconsulti refellitur. ibid.

Diluvium quoto anno ab orbe condito extiterit 5.
Diluvium quo tempore extiterit ex annorum vera supputatione 11.
Dionysii Areopagitae dictum 179.
Dositheos complures extitisse ante et post Christum 26.
Drungus vox a recentioribus Graecis et Latinis usurpata 85.

E.

Ebionitarum secta quando primum emerserit 55., quot eorum genera fuerint. Ibid.
Ecclesiae ritus veteres hodie retinerentur, ut ex Epiphanio constat 342., ex his quidam adnotantur ibid.
Eclipsis solis Romae ingens quo anno Augustus obiit 118.
Elias Thesbites et de ejus patria disquisitio 219.
annus octavus fuit Embolymaeus 300.
Embolismaeorum ratio apud Judaeos 152.
Embolismi praecipitatio 302.
Encratitae haeretici quando esse coeperint 84.
Ephod summi sacerdotis quid fuerit 32., a quibus gestabatur ibid., quomodo distinguebatur ab Ephod laicorum ibid.
Epiphanius tempora persecutionum non recto ordine prosequitur 254.
Epiphanius ab inepta Scaligeri reprachensione vindicatur 170.
Epiphanius quo tempore opus hoc suum aggressus est 4.
Epiphanii opinio de liberis Josiae 19., item de colonis in Samariam transmisssis 20., item de Esdra a Nabuchodonosore misso 21., in sectarum Judaeorum ac Samaritanorum partitione. ibid., non recte Essenos conjungit cum Samaritanis 23., Demetrium accepit pro Alexandro 39., de serie principum de tribu Juda quomodo apte sentiat 51., de Jacobo minore 52., item de Jacobo Josephi filio ibid., lapsus memoriae 59., de

sabbato δευτεροπρώτῳ 61., de Assamonaei filiis 78. 81. 84., ab inepta Scaligeri reprehensione vindicatur 170., ejus ratio de tribus Paschatibus 205., usus nomine Valeriani pro Claudii nomine 283., in Arii morte fallitur 286., in Paschate celebrando 291., vindicatur a suspicione Arianismi 324.
Epiphanii sententia explicatur de die natali Christi 127.
nodus ex Epiphanio valde difficilis 180. mira ejus sententia ibid. et 181.
Epiphaniae dies quo ritu et quo jejunio celebraretur 359.
Epiphaniae plures variis in locis sitae urbes hoc nomine 326.
Ἐπιφώσκειν quid sit 187.
Episemon quam notam apud Graecos significet 73.
Esseni vel Essaei qui dicuntur a Philone Judaeo 54.
Essenorum quod fuerit institutum diversum a Gorthenis et Sebuaeis 26.
Essenorum duo genera et qualiter distincta 53.
Evam, Evae, Euhye vocum vera derivatio 33.
Εὐχαριστεῖν quo sensu accipiatur et εὐχαριστία 71.
Eusebii error in Herodis annis supputandis 126.
Exhomologesis quid sit et qualiter a partibus usurpata 250., ea convenit tertio poenitentiae gradui qui ὑπόπτωσις dicitur ibid.
Exhomologesis quid sit et quo a confessione differat 71.

F.

Feminas clericorum contubernales prohibuerunt sacri conciliorum canones 331.

G.

Gadarenae thermae qua re et a quo commendatae 56.
Gagates lapis unde nomen habuit et ejus vires 88.
Gaza vox Persica etiam a Judaeis usurpata 56.
Γενητόν et Γεννητόν quomodo differant 260.
Genealogiae a Matthaeo traditae examinatio 20.
Generationes ab Adamo ad Abraham, ab Abrahamo ad Christum quot fuerint 287.
Glomus a Latinis usurpatur voce Graeca γολμή 60.
Gnostici unde dicti et quae axiomata praecipue asserebant 44., eos Augustinus vocat fabulones 45., eorum decem genera a totidem duabus propagata ibid.
Golgothaesius Calvariae locus an ab Adami cadavere 84.

H.

Hebdomaditae unde dicti, et quae ratio istius nominis 23.
Heber unde Phaleg nomen filio suo imposuerit 13.
Haeresis nomen quo sensu sit accipiendum in Epiphanio 2.
Haeresis, schisma et parasynagoge quomodo differant 340.
Haereseon ac religionis progressio ab Epiphanio rectene fuerit exposita 14.
Haereseon catalogum qui ex veteribus et recentioribus ex professo recensuerunt 1.
Haereseon octoginta dinumeratio quo pacto sit consideranda in hoc opere 2.
Haereseon vitiosa divisio quae ab Epiphanio traditur 2.
Haeretici nostri temporis improbe insectantur Catholicos ob nuptiarum et ciborum abstinentiam 85.
Haeretici reconciliati an iterum baptizandi et inter varias haereticorum sectas qui re baptisandi 340.
Herodis parentes qui fuerint variae opiniones 39.
sub quo Herode Christus est passus 331.
Herodis historia accurate ex Josepho describitur 121. 122.

Herodiani haeretici a quo Herode fuerunt nominati 38.
Historiarum superius expositarum refutatio historica 310.
Homeritarum regio ubi sita, item Auxomitarum 271.
Homerus ex qua patria fuerit oriundus 78.
Hominis membra quot sint varie relatum 43.
Horae qualiter aequinoctiales dicantur ab Epiphanio 74.
Hyginus fueritne nonus an octavus Papa 77.

I.

Iacobo apostolo an licuerit intrare in sancta sanctorum, ubi rationes Scaligeri examinantur 332. 333.
Idololatriae origo quomodo ex simulacris et idolis 9.
Jesus nomen qualem in se numerum contiuet secundum litteras alphabeti 73.
Jesus nomen et ab Hebraeo et a Graeco potest deduci 53.
Jejunium quadragesimale a paschali differt secundum nonnullos 362.
Jejunium quadragesimale ex v. p. testimoniis 360.
Jejunii duplex forma apud antiquos 357.
Jejunii solvendi tempus 364.
Jejunia Judaeorum quae et quibus diebus celebrarentur 65.
Jejunia plena et semijejunia quae dicerentur 363.
Ἡμιφόριον, κολόβιον et ὠμοφόριον quomodo distinguantur 284.
Inachi et Argivorum regni initia 15.
Indiculus episcoporum Hierosolymitanorum 266. et an Nicephorus vere annos notaverit quibus singuli sedem tenuerunt 266.
Indiculus triplex ad Christi natalem et tempus passionis eruendum utilis secundum factos consulares 95.
Indiculus aliquot consulum ad intelligendam rationem anni bisextilis 100. 101. 102. 103.
Indorum nomen ad orientales populos remotiores extendi 60.
Indorum sectae quae fuerint praecipue 338.
Innocentii locus explicatur de poenitentia 230.
Ioannes evangelista defenditur, et ostenditur quo tempore Apocalypsim scripsit 213.
Iob origo et quotus fuerit ab Abramo 11.
Io Inachi filia a qua fuit Bosphorus dictus 64.
Io Inachi filia dicta Isis ab Aegyptiis 16.
Josephus an liberos ex priore uxore habuerit 89.
Josephus defenditur multis in locis 121.
Josiae liberorum successio quomodo concilietur ex mente scholiastae 18.
Irenaei sententia de Christi passione 145.
Israelitae an in deserto idolis sacra fecerint 81.
Israelitae an quinta generatione ex Aegypto migraverint 15.
Israelitarum et Judaeorum appellatio quomodo differat 17.
Israelitarum peregrinatio in Aegypto quot annorum fuerit
Judaea quando tributa P. R. pendere coepit 128. 129.
Judaeorum festa qui ex accuratis lunae motibus explorant errant 152.
Judaei utrum olim translatione festorum sint usi 182. de eo Scaligeri sententia ibid., quae refellitur 182., circa illud memorabilis locus ex Rabi Mose 184.
Judaei cur ante aequinoctium Pascha celebrarent 169.
Judaei ac Judaizantes Quartadecimani 296.
Judaei rubrum mare trajicientes tot vias impressas habuerunt quot erant tribus 262.
Jus imperii quod reges sibi vindicant 224.

Justinus caute legendus, cum de trinitate idem prope cum Arianis sentiat 285.
Justinus quando vixerit et Apologias scripserit longa et accurata disquisitio 82. 83.

K.

Καββᾶ quid Hebraice et Syriace significet 45.
Καθοσίωσις quid sit amplissima disquisitio 78.
Kepleri descriptio cycli quo Judaei utebantur 160. et quo in ejus descriptione minus placeant 161.
Kippurim festum expiationum quando celebrabatur a Judaeis 26.
Κοδδὰ quid sit lingua Hebraica 45.

L.

Labar et Labarum 5.
Laodicea Antiochiae cur appelletur 306.
Laura pro labra legendum in Epiphanio et quid sit Laura 282. 283.
Laterculum noviluniorum, ac pleniluniorum etc. 149.
Laterculum descendentium a Levi 218.
Laterculum mensium Atticorum ex Gaza et Scaligero 135.
Laterculum mensium Antiochenorum sive Συροελλήνων 132.
Legisperiti qui apud Judaeos dicerentur 29.
Leptes geminae in Africa et earum distinctio 271.
Levitae decimarum decimas persolvebant 33.
Liberii purgatio qua ostenditur illum non subscripsisse Athanasii condemnationi neque cum Photianis communicasse 316.
Librorum sacrorum partitio ex Epiphanio 54.
Librorum numerus apud Judaeos quomodo computetur 18.
Linguarum distinctio in septuaginta duas et unde 6. 7.
Lini et Cleti Petri successorum historia, et controversia circa eorum successionem dirempta 47., ac exinde dinumeratio pontificum Romanorum a Petro 48.
Lucas an evangelium in Gallia praedicaverit 90.
Lucae evangelium quot annorum historiam scripserit 88.
de Lucae loco nova quaedam conjectura proponitur III.
Lucae locus expenditur de aetate Christi 108.
Lucernae ardentes in templo die et nocte, de eo disquisitio 272. 273.
Lunarum ac feriarum tam verarum quam vitiosarum anno dominicae passionis 173.

M.

Maccabaei an fuerint orti ex tribu Juda 50.
Magorum adventus quoto anno extiterit post Christum natum 89.
Mambre quercus quam celebris olim fuerit 37.
Manichaeorum origo et quo tempore haeresis illorum emerserit 267. autores qui in eorum sectam scripserunt recenset Theodoretus 268.
Manna quem gustum habuerit 59.
Marcelli haeretici libellus de professione suae fidei et de ea iudicium Baronii 304.
Marcion cujas fuerit et an lycus vel lupus vocatus 77.
Mariae virginis invocato nomine daemones fugati 57.
Mariae virginis partus quam apte ad spiritalem Ecclesiae partum referatur 59.
Marcosianarum vocum quae barbarae videntur interpretatio 74. 75.
Marcus e septuaginta duorum discipulorum numero fuit 88.
Marci evangelium ubi scriptum et an iussu Petri 88.
Mariandynorum regio ubi sit 70.
Massaliani quibus vocarentur nominibus 334. duplex eorum genus ib.
Methusalem quot annos vixerit 45.
Megarensia certamina quae 338.
Melchisedec sacrificium typus eucharistiae 221.
Melchisedecis domicilium ubi fuerit 218.
Meles et Critheis Homeri parentes 78.
Meletius bis in exilium pulsus 327.
Menander discipulus Simonis Magi a quo haeretici Menandriani 41. an fuerit major Simone suo magistro ib., ejus baptismus quo immortalitatem promittebat ibid.
Mensium Judaicorum, Macedonicorum Graecorum et Julianorum laterculum 139.
Mensium Atticorum duplex genus 138.
Mercurius lucrionibus et quaestus avidis praest. 34.
Metis uxor Jovis ex qua sustulit Palladem 46.
Missae sacrificium divinum et incruentum 364.
Mithrae sacerdos, quod fuit idolum Cretensium 81.
Monarchiae quatuor quo tempore coeperint 214.
Moyses et Inachus an fuerint σύγχρονοι 15.
Mus araneus orbitis rotarum enecatur 223., ejus morsus quale vulnus inferat ibid.

N.

Nabathaea regio quae fuerit et quod a Batanea differat 59.
Nasaraei qui dicantur ab Epiphanio 36.
Nazaraei qui fuerint et utrum Judaeis an Christianis annumerandi 50.
Nazaraei an verum Matthaei evangelium habuerint 55.
Nazaraei qui fuerint et unde dicti 36.
Nectarii praesulis Constantinopolitani memorabilis historia et utrum ille confessionem sustulerit 240.
Nembroth idem et Belus Babylonis conditor 7.
Neomeniae mensium ab Epiphanio propositae et diligenter distinctae 138.
Neomeniarum constituendarum synedria plura in Palaestina 151., quomodo neomenias sapienter indicerent 151.
Tabula neomeniarum Nisan secundum Judaeos 166.
Nitrariae permultae in Aegypto et magna copia nitri 329.
Notarii atque exceptores ac ferme diaconi episcoporum in conciliis 304.
Notae ad excerpta consulatuum collegia 95. 96.
Νουρὰ lingua Aramaea quid significet 45.
Novati ac Novatiani in nominibus error veterum 226., unde Novatianorum haeresis ibid. quod eorum fuerit dogma ibid., Novatiani praeceptoris sui dogma temperant 227.
Novatiani haeresis quo tempore ecclesiam sit persecuta 253.

O.

Oblationes quarum partes dicuntur μερίδες quales sint ex concilio Carthaginensi 366.
Oblationum usus et quorum oblationes recipiebantur 351., de oblatione panis et vini 352., quando fiebant oblationes ibid.
Oraculum Jacobi de principibus e tribu Juda numquam de futuris quo sensu accipiendum 50.
Orationes et sacrificia quae in ecclesia fiunt pro mortuis accurate probantur 367.
Ordo triplex graduum in ecclesia virginum, viduarum, conjugum 342., virginum ordo ex patribus et conciliis defenditur adversus haereticos 343., ab episcopis consecratae virgines ib.
Origenes apud imperatores gratia et commendatione valebat 257.
alia multa de Origene ibid. de illius lapsu 258., de ejus in Tyrum profectione 259.
Origenis insectatores quatuor qui adversus eum scripta ediderunt 260

Osculo abstinebant fideles tempore jejuniorum 352.
Ὠσά quomodo apud Graecos usurpetur 109.
Osseni utrum fuerint iidem qui Esseni 37 unde dicti ex opinione Scaligeri 37. et 38.
Ovatio dicta ex Οὐά voce laetitiae 339.

P.

Pamelii error apud Tertullianum in Parasceues interpretatione 358.
Paphnutios plures ejus fuisse nominis 275.
Paradisus terrestris ubi fuerit constitutus 271.
Pascha vetus fuit typus perpetui sacramenti 80.
Pascha 14 mensis Martii a quibus celebrari solitum, et omnino circa Paschatis celebrationem multa notatu dignissima 85. 86. et 87.
in Paschate celebrando tria sunt observanda 292.
Paschalis diei varietas per octaeterides et syzygias exponitur 297 298
Paschatis contentio apud Scotos et Anglos gravissima 194.
Paschatis depravatio apud Christianos duplex 303.
Pascha dies magna dies dicta et tempore paschali vincti carcere solvebantur 365.
Paschata tria juxta narrationem evangelistarum ad Epiphanii mentem accommodata 207., primum Pascha ibid. secundum 209., tertium et σταυρώσιμον ibid. trium Paschatum character ibid.
Pastinacae venenum dicitur esse praesentissimum 65.
Patres, apud inferos detentos et a Christo liberatos 84.
Patriarcharum et Apostolorum nomen et dignitas quando primum usurpari coeperit 55.
Pauli Middelburgensis insignis locus 145.
Pauli Middelburgensis dictum memorabile 120.
Pauli Middelburgensis somnium |117.
Pauli Middelburgensis somnium refellitur 147.
Πέδεια item et βράκες quae dicantur ex Polluce 225.
Peregrini mors quo anno contigerit 141.
Periodorum libri multi hoc nomine apocryphi 59.
Petrus uon primus vocatus a Christo, quamvis primus fuerit dignitate 91.
Pharisaei quomodo fatum et librum arbitrium admittebant 34.
Pharisaei a voce Phares quod est separatus 34.
Pharisaeorum traditiones contra praeceptum domini 70.
Philippi tetrarchae obitus 124.
Phosphorus rhetor latinus et ejus vanitas ex Tertuliano 69.
Phryges a Thracibus oriundi 10.
Phylacteria quae fuerint ex doctiorum sensu 32.
Poenitentia fit aut propter peccata capitalia, aut propter venalia, quae sint utraque 238.
Poenitentia qualis fuerit constituta concilio Arelatensi c. 23 Ancyrano c. 232 232.
Poenitentia publica propter occulta peccata quibusdam imposita 248.
Poenitentia fuit apud antiquos triplex 237.
Poenitentia publica a quibusdam peccatoribus non sponte suscepta, sed necessario peracta 238.
Poenitentia publica non confessio sublata Constantinopoli 243.
Poenitentiae quo in gradu absolutio sacramentalis fuerit concessa 251., in tertio gradu probatur 252., contra non videri 253.
Poenitentiae capessendae ritus qualis fuerit in veteri ecclesia 239.
Poenitentiae vetus in ecclesia ratio quae fuerit 225. 226.
Poenitentiarii sacerdotis instituendi quae prima fuerit causa 241.

Poenitentiam ac pacem semel an saepius ecclesia vetus indulserit 236.
Poenitentium nomine vulgo tres gradus continentur 251.
Πολιτευόμενος qua voce Latine commodius reddatur 369.
Προβολή quid sit, item et προβολεὺς 286.
Prophetae intelligentiae cur dicti fuerint 59.
Prosabbatum quid sit 212.
Proseucha quid et an Judaei mendicarent 335.
Προύνικος quid significet, et quam varias interpretationes habeat 43. Nicolaitae Prunicum mulierem et Caulaucam venerabantur 44.
Prunicia quae fuerit ex Origene et Epiphanio 66.
Pythia certamina quando celebrabantur, contra Scaligerum 338.

R.

Rhodanusia, quid, item qui sint Rhodanici 71.
Ruffinus Origenis amator refellitur ab Hieronymo 262.

S.

Sabbatum δευτερόπρωτον, sive secundo, primum, quod fuerit 61.
Sabbati jejunium 359.
Sabbati duplex genus apud Judaeos 212 quod sit δευτερόπρωτον ib.
Sabbati iter quot pedibus vel cubitis constaret 270.
de Sabbato δευτεροπρώτῳ accurata disquisitio 62. 63. 64.
Sabbata Judaei sua festa vocabant ut et ethnici 64.
Sabbatis Judaeorum utrum aliquid operari licuerit 64. 65.
Sabbato an synaxes apud orientales celebrarentur 353 et utrum feria 4 et 6 mysteria celebrarentur 354.
Sacerdotum series usque ad excidium templi 220.
Sacramentorum verba caute ac timide proferenda 367.
Saducaei textuales dicti quod scripto et textui tantum adhaererent 28. Itidem quomodo spiritum negabant ib. an solum Pentateuchum admiserint 28. 29.
Saducaei a Dositheo propagati 27.
Sadoci duo et quibus temporibus ambo vixerunt ibid.
Salaminiorum annus a quo mense inceperit 133.
Samaria varia significatione accipitur in sacris libris 18.
Sampsaei et Osseni an iidem fuerint 27.
Sanctorum animae beatae fiunt illico, nec judicii diem extremum expectant 334.
Saturninus, vel Saturnilus, auctor Saturnilianorum 42.
Saulus quo sensu dicatur νεανίας 122.
Scaligeri sententia de Judaeorum anno vetere 153., ejusdem inconstantia 154., de anno Graeco commentum 157., stupor 158.
Scaligeri jocularis inconstantia de anno natali Christi 134.
Scaligeri hallucinatio 115.
Scaligerianae inconstantiae aliud specimen 134.
Scaligeri error de Posideone mense Attico 137.
Schoenus quot miliaria item et stadia continet 38.
Scotorum haeresis vel error ex falsa Ruffini interpretatione, pro Anatolio 193.
Scribarum erant complures et distincti gradus in eodem ordine 33.
Scribae et Pharisaei quomodo inter se differant 29., an fuerint iidem qui et Jurisperiti ib.
Scythae Martem colunt sub ferrei acinacis effigie 10.
Scytharum nominis origo varia 6.
Seps cujus generis serpens et ejus natura 75.
Seruch vocabuli Hebraei varia interpretatio 8.
Seruchi temporibus idolatria grassata est 13.
Severitatis triplex ecclesiasticae gradus 231.

Sicyoniorum regnum quando defecerit et a quo fuit occupatum 13.
Sige quem procrearit filium, quamque varie id referatur 66.
Sigeberti, Mariani, aliorumque chronologorum hallucinatio quod ad aetae Christi anticipationem attinet 114.
Signum crucis quantas vires semper habuerit, contra Casaubonum 57.
Signorum zodiaci partitio quadripartita 34.
Simon Jonathae ac Judae Maccabaei frater quando mortuus 52.
Simon ex opinione Clementis posterior fuit Marcione, sed in eo refutatur 40.
Simoni Mago an fuerit statua Romae posita tanquam deo 41.
Simoniani omnes magi, ex Irenaeo probatum 40.
Solini opinio de anno confusionis 104.
Stationes quae dicantur et unde translatae 356.
Stoici qualem esse animam afferebant 16.
Synaxes sacrae quem in sensum accipiantur 349., synaxis pro sacra communione ibid.
Synaxes frequentes fiebant in quadragesima Caesareae et in singulis ecclesiis 284.
Synaxis quid differat a sacra communione, contra Casaubonum 350.
Synodus Seleuciensis quo tempore fuit celebrata 325.

T.

Tertullianus errore Montani imbutus poenitentiam oppugnat 228.
Tertulliani opinio de tempore passionis Christi 146., item Eusebii ibid.
A Thare ad ortum Abraami quot anni fluxerint 13.
Themistii locus insignis illustratur 365.
Theruma de frugibus elaboratis quomodo definita in lege 33.
Thisbi oppidum Eliae patria et Tobiae ubi situm 220.
Tituli ecclesiarum Alexandriae qui, et unde paroeciae 276.
Totaphoth quomodo reddantur a Septuaginta 31.
Traditionum apud Hebraeos quatuor genera 70.
Troiae excidium quo tempore contigerit 13.
Turris Babyloniea quo tempore extructa ibid.
Tylus Messeniae urbs, alias Oetylus 4.

V.

Victorini et Latinorum error in festo Paschatis 197.
Vinucius Consul cui Vellejus Paterculus suam historiam, sive breviarium inscripsit 96.
Vinucius et Cassius consules qui fuerint 97.
Visitatores, vel περιοδευταὶ, vel circitores et lustratores, an et procuratores iidem 281.
Ὑπέρθεσις et superpositio quid sit 363.

X.

Xerophagiae hebdomas accurate explicatur 296.
Xerophagiae usus in quadragesima, et quid fuerit 316.
Xerophagiae usus in hebdomade sancta quis fuerit 295.

Z.

Zenones duo, unus Citieus, alter Eleates 17.
Zeuxippus postremus rex Sicyoniorum ibid.
Zoroaster unusne, an plures hoc nomine fuerint appellati 8.

TYPIS EXPRESSIT GUSTAVUS LANGE.

SYMBOLAE

IN

EMENDANDA ET ILLUSTRANDA

S. EPIPHANII PANARIA.

SCRIPSIT

ALBERTUS IAHNIUS,

ACADEMIAE REGIAE MONACENSIS SOCIUS ORD.

CLARISSIMO OEHLERO SUO

S. P. D.

ALBERTUS IAHNIUS.

Quod Tu, amicissime Oehlere, mihi nuper detulisti munus, ut symbolas darem in Epiphanii Panaria a Te edenda, id eo lubentius suscepi, quod Epiphanio, uti reliquis ecclesiae Graecae scriptoribus, operam philologam inde a iuventute navassem. Qua in re illud maxime spectaveram, ut exploratum haberem, quid illi a παιδείᾳ ἑλληνικῇ, praesertim philosopha et potissimum Platonica, in doctrinae ratione inque oratione mutuati essent, utque, comparatis scriptoribus classicis et ecclesiasticis, quid illi sibi invicem lucis adferrent, patefacerem. Neque vero haec studia Patrum ὀρθοδόξων operibus circumscripta esse volueram, sed etiam Haereticorum doctrinas perlustraveram, quum plerique illorum ex Platone et ex Platonicis plurima ita hauserint, ut placita Platonica doctrinae Christianae per vim ac fraudem non accommodare solum, sed etiam substituere conarentur. Itaque Epiphanium minime neglexeram; frequenti autem eius usu cognoveram, neminem facile scriptorum veterum illo corruptiorem esse.

Est autem profecto Epiphanius ἕλκεσι βρύων, inque eo persanando hodie etiam criticis plurimum reliqui est factum. Nam Petavii in eum curae criticae tanto viro haud prorsus dignae sunt. Cum enim criseos subsidia, de quibus mox dicemus, praeter illud, quod in divinatione est positum, vix adhibuit, tum in eo iustam reprehensionem incurrit, quod in expurgandis mendis, quibus editio princeps scatet, nova menda haud satis cavit et genuinas illius lectiones, sive sua, sive typothetarum negligentia, cum mendosis commutari passus est. Omnino Petavius in edendo Epiphanio magis theologum, chronologum et archaeologum, quam criticum egit. Iam vero codices manu scripti, ut sunt omnino perrari, ita, excepto Veneto, haud ita multum subsidii ad emendandum Epiphanium conferunt. Ipse autem Venetus, ceterum mancus, etsi in ea operis parte, quam complectitur, tum transpositionibus, tum lacunis egregie medetur et plurimis locis corruptis genuinam exhibet scripturam, haud raro tamen nos destituit. Quo diligentius quaecunque in codicibus reliquis inque editione principe ad crisin factitandam expediunt, excuti debent. Neque vero negligendi sunt scriptores tum ii, ex quibus Epiphanius hausit, tum qui ex Epiphanio vel ex auctoribus ab eo compilatis decerptas particulas sua in scripta transtulerunt. Haec autem subsidia ubi nos simul cum codicibus manu scriptis deficiunt, res ad coniecturam redit, qua haud scio an nemo scriptorum

veterum magis quam Epiphanius egeat. Quo in genere quamvis, Cornario praeeunte, Petavius et post eum Gatakerus operae pretium fecerint, immensa tamen emendationum messis facienda est, priusquam Epiphanius sibi ipsi restitutus videri possit. Sed emendandi negotium in Epiphanio eo est difficilius, quod ille dicendi genere squalido nec satis Graeco usus est, ut saepe dubites, quid illi, quid librariorum barbariei attribuendum sit. Huc accedit, quod scriptores, ex quibus ille hausit, dicendi genere inter se quam maxime discrepant et sententiarum obscuritate haud raro laborant. Inde factum, ut praeter Cornarium, Petavium et Gatakerum nemo sit repertus, qui Epiphanium integrum aut ex parte de industria tractaret, utque ex immensa philologorum grege, exceptis philologiae heroibus, Scaligero et Casaubono, horumque aemulis viris eruditis, nemo Epiphanium non dico accuratius inspiceret, sed omnino legeret. Theologi autem (nam rari exstitere Petavii et Gatakeri) plerumque satis habuerunt, haeresium et dogmatum testimonia, utcunque mendis vitiata et male intellecta, ex eo afferre.

Quo magis Tua, mi Oehlere, laudanda est industria, qui, non reformidatis iis, quae dixi, criseos Epiphanianae impedimentis, ad eam te accinxisti, subsidia naviter explorasti, explorata Tuos in usus convertisti. Nam primum quidem codicis Veneti ope folia transposita suas ad sedes revocasti, lacunas explevisti, plurimos locos corruptos persanasti; neque vero neglexisti, quae alii codices manu scripti et editio princeps ad emendandum Epiphanium conferunt. Deinde, quae ille ex Irenaeo et aliis scriptoribus hausit, ad illorum exemplaria exegisti; quae autem Photius et alii ex iisdem, quibus ille, fontibus derivarunt, cum excerptis Epiphanianis scite comparasti. Ac si minus haec omnia cum pulvisculo excussisti, at multis tamen partibus scriptori Tuo egregie profuisti. Porro, quae post Cornarium Petavius et praeter illos pauci quidam ingenio et doctrina excellentes viri coniectando periclitati sunt, Tuos in usus sedulo convertisti. Denique ipse illam emendandi rationem, quae coniectura continetur, expertus es. Atque etiamsi interdum fortasse calidior fuisti in coniecturis in contextum, qui dicitur, recipiendis, multo tamen saepius rem acu tetigisti.

Sed est omnino facilius, viam ab alio per loca aspera et dumetis repleta primum excisam corrigere et quod ad laborem consummandum deest adiicere, quam eundem suscipere. Iniquus autem et impudens sit, qui difficilem operam laudabili studio susceptam ideo cavillari audeat, quod illi ad perfectionem multum adhuc desit. Neque vero ego haec adulandi causa Tibi dico, aut Tu, quid Tuo in labore mancum et imperfectum sit, alios celare cupis. Alioquin neque Tu me ad symbolas in Epiphanium dandas invitasses, aut ego ea, quae haec studia decet, ingenuitate in supplendis et corrigendis vigiliis Tuis usus essem.

Quid autem in symbolis meis maxime spectaverim et quibus instructus subsidiis eas scripserim, malo lectores ex iis quae dedi cognoscere, quam hic ambitiosius enarrare. Et istud quidem sponte apparet, me non solum emendandi, sed etiam illustrandi Epiphanii curam habuisse, quod pensum Tu a Tuo labore fere exclusisti. Illud vero hoc loco tacere nolo, plurimas emendationes, a me factas in Methodio, e cuius scripto περὶ ἀναστάσεως Epiphanius larga specimina tanquam pannum vere purpureum centoni suo assuit, propediem a me confirmatum et illustratum iri in *Methodio Platonizante*, ex quo quae ad Epiphanium emendandum pertinent nonnisi summatim delibavi, ne mea ipsius scri-

nia compilare voluisse postmodum viderer *). Ceterum ab Epiphanii Tui lectoribus eandem, quam Tu, veniam peto, nimirum meo in labore ut non tam spectent, quid non praestiterim, quam quid praestiterim, praesertim quum, quod Te minime latet, hanc quoque opellam philologam elaboraverim inter bonorum studiorum impedimenta maxima, et quae haud scio an quemvis alium ab illis deterreant.

Faxit vero Deus Optimus Maximus, ut tandem aliquando hisce studiis honeste et ex professo vivere possim, utque ne in perpetuum inter humanitatis

---

*) In gratiam eorum, qui minus norunt, quae ego in genere philologiae patrologicae elaboravi scripta, a me in his Symbolis identidem citata, visum est ea hoc loco enumerare. Sunt autem haec: 1°. *S. Basilius Magnus Plotinizans*, supplementum editionis Plotini Creuzerianae, Basilii M. Garnerianae. Bernae, apud C. A. Iennium filium. MDCCCXXXVIII. 4°. — 2°. *Animadversiones in S. Basilii Magni opera*, supplementum editionis Garnerianae secundae. Fasciculus I, continens animadversiones in tom. I. Accedunt emblemata Plutarchea ex Basilii Hom. in Psalm. XIV. Bernae et S. Galli Helvetiorum. Impensis Huberi et Soc. (I. Koerberi) MDCCCXLII. 8°. — 3°. et 4°. *Censurae Speciminis novae editionis cohortationis S. Basilii Magni ad adolescentes de utilitate e libris gentilium capienda* ed. P. C. Hess. Helmstadii. MDCCCXLII. (vid. *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* 1843. p. 1012—1020. et: *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*. 1848. Vol. XLIX. Fasc. IV. p. 371—425). — 5°. *Animadversiones in posteriorem partem Basiliani opusculi de legendis gentilium libris.* (vid. *Archiv für Philologie und Pädagogik.* Vol. XIII. Fasc. III. p. 455—473). — 6°. *Lesefrüchte byzantinischer Theologie: I. Nikolaos Kabasilas.* (vid. *Theologische Studien und Kritiken.* 1843. p. 721—746). — 7°. *Marcus Eugenicus über die moralische Schwäche des Menschen. Aus der Münchner Handschrift 495 zum ersten Male und mit Anmerkungen herausgegeben.* (vid. *Zeitschrift für die historische Theologie.* 1845. Fasc. IV. p. 42—73). — 8°. Dissertatio theologica, qua disputatur, ad quosnam pertineat promissio Spiritus sancti secundum Novi Foederis doctrinam. Inest disquisitio philologica de Paracleto. *Accedunt scholia maximam partem patristica.* Basileae. Typis et impensis bibliopolii Schweighaeuseriani. MDCCCXLI. 8°. — 9°. *Eliae Metropolitae Cretae Commentarii in S. Gregorii Nazianzeni Orationes XIX. E codice ms. Basileensi excerpsit et annotationem cum in Eliae Commentarios tum in S. Gregorii Orationes XIX adiecit A. I. Accedunt Basilii aliorumque Scholia in S. Gregorii Orationes, e codicibus Monacensibus excerpta.* (*Patrol. Gr. ed. Migne* T. XXXVI. = *S. Gregorii Naz. Opp. omnia ed. Migne* T. II. Parisiis. MDCCCLVIII.) — 10°. Symbolas contuli ad hunc librum, editum a viro amicissimo, cuius memoriam nulla unquam oblivio ex animo meo delebit: *S. Gregorii Episcopi Nysseni de Anima et Resurrectione cum sorore sua Macrina Dialogus.* Gr. et Lat. Ad codd. mss. fidem rec. et illustr. Io. Georg. Krabingerus, Bibliothecae Reg. Monac. Custos. Lipsiae. MDCCCXXXVII. In libraria C. Wuttigii. 8°. — 11°. *Variantes lectiones* et *emendationes* in *Eusebii Praeparationem Evang.*, a me suppeditatas Heinichenio, Viro Cl., exhibet Programma Gymnasii Zwiccav. MDCCCXLVII. — Neque vero SS. Patres Ecclesiae neglexi in reliquis scriptis philologis, a me editis, quae tamen hic enarrare longum sit.

et panis quaerendae studia Tantali instar misere fluctuem, aut mihi occinam illud:

Sedet aeternumque sedebit
Infelix Theseus.

Quod votum ut ne irritum cadat, quantum quidem in me est, enitar, dum adhuc viret ingenium.

Vale, amicissime Oehlere, meque, quod cum Tui similibus facis, amicitiae ac benevolentiae solatio erigere et recreare ne desinito.

Dabam Ursopoli Helvetiorum pridie Non. Aug. MDCCCLX.

Tom. I. P. 8 (cap. 2). ἕκτη] Vulgo: ἕξ. Ἕκτη scribi iussit *Petavius* et ante eum *Aretius*, celeber quondam apud Bernates theologiae professor, qui editionis Basileensis exemplari, in bibliotheca civitatis Bernensis asservato, notas adscripsit.

Pag. 10. ἑξκαιδεκάτη Ἡρακλεωνῖται] Ἑκκαιδεκάτην Noster p. 58 (19). Sed ἑξκαιδεκάτης cl. editor e codd. mss. et ex ed. Basil. bis reposuit T. III. p. 32 (824 et 825), ubi Petav. ἑκκαιδεκάτης. Tu vide *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 413. Quam idem exemplis stabilivit formam ἑξκαίδεκα, nunc tueor apud *Eliam Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* col. 758. ed. Paris.

P. 16. διά τοι τῆς εἰδωλολατρίας] Rescribe εἰδωλολατρείας ex Anac. p. 544 (131) ed. Oehler. ubi vide a me annotata.

P. 20. Διώριζε δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης καὶ τὰ ἄνω ἀθάνατα λέγων] Legendum: τὰ ἀπὸ σελήνης ἄνω, deletis verbis καὶ τά. Vid. annot. in T. III. p. 496 (1087).

P. 20. μεταγγισμούς τε ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα] Haec totidem verbis scripta exstant in Anac. T. III. p. 546 (132). Quemadmodum corpus ἀγγεῖον, id est *vas* sive *vasculum*, figurate dicitur (vid. *Plethon.* Schol. in *Orac. Chald.* p. 26. ed. Opsop. *Ast.* Annott. in *Plat.* Phaedr. p. 443), ita μεταγγίζεσθαι et μεταγγισμὸς ad migrationem animarum in alia corpora transferri solent. Sic Noster post paulo de *Platone*: μεταγγισμὸν δὲ ὡςαύτως ψυχῶν εἰς σώματα διάφορα [εἰς σωμάτων διαφορὰς Anaceph. T. III. p. 546 (132)] . . . ἐδογμάτισε, et plenius p. 48 (14), ubi μετενσωμάτωσις et μεταγγισμὸς τῶν ψυχῶν coniuncta. De *Stoicis* idem cap. 7 et in Anaceph. T. III. p. 546 (132) τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα, et plenius p. 45. sq. (12), ubi item coniuncta μεταγγισμοὶ ψυχῶν et μετενσωματώσεις. Vide tamen illic annotata. Verbum μεταγγίζεσθαι, *transfundi*, habes in doctrina *Simonis Magi* p. 124 (56), ubi cod. Vatic. pro μεταγγιζομένης male μετεγγιζομένης, cuiusmodi mendum fraudi fuit *Voemelio*, qui ad *Nicol. Methon.* Refut. Procli p. 200. 256. nihili verbum μετεγγίζεσθαι Lexicis adiici iussit. Μετενσωμάτωσις et μεταγγισμὸς animarum rursus copulata in *Carpocratis* doctrina p. 208 (105). Idem p. 210 (106) verbum καταγγίζειν eadem in re sic usurpavit: εἰς τὸ φέρειν τὰς ψυχὰς πάλιν καὶ εἰς σώματα καταγγίζειν διάφορα. De *Marcione Epiphanius* p. 558 (305) μεταγγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα φάσκει. Omnino tenendum, quod idem ponit p. 602 (330) Οὐαλεντῖνος καὶ Κολόρβασος, Γνωστικοί τε πάντες καὶ Μανιχαῖοι καὶ μεταγγισμοὺς εἶναι ψυχῶν φάσκουσι καὶ μετενσωματώσεις τῆς ψυχῆς τῶν ἐν ἀγνωσίᾳ ἀνθρώπων. De *Manichaeis* singulatim

videndus *Epiphan.* T. II. p. 448 (644. sq.) 450 (645) 452 (646) 490 (666). *Formula Receptionis Manichaeorum* apud *Toll.* Insign. Itin. Ital. p. 138. haec habet: ἀναϑεματίζω τοὺς τὴν μετεμψύχωσιν δοξάζοντας, ἣν καὶ αὐτοὶ καλοῦσι μεταγγισμὸν ψυχῶν. ubi *Toll.* de μετεμψυχώσεως placito recondita attulit, sed in voce μεταγγισμὸς nihil vidit. Adde *Bevereg.* in *Canon. Concil. Trull.* p. 164, *a.* De Haereticis μετενσωμάτωσιν professis deque gemino *Platonis* placito *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 288. docte monet. Μετενσωμάτωσιν Platonicam praeter alios tangit *Gregor. Naz.* Or. XXVII. p. 494. D. ubi vid. *Elias Cret.* Comment. col. 898. C. sq.

P. 20. Πλατωνικοὶ ϑεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος —] Eadem *Epiphanius* de Platone ipso T. III. p. 500 (1088) et in Anaceph. p. 546 (132). Cf. *Iustin. Mart.* Cohort. ad Graec. cap. 6. p. 11 (p. 7. B. C.) τοῦ γὰρ Πλάτωνος τρεῖς ἀρχὰς τοῦ παντὸς εἶναι λέγοντος, ϑεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος cet. et cap. 7. p. 12 (p. 8. A. B.) ὁ γοῦν Πλάτων ποτὲ μὲν τρεῖς ἀρχὰς τοῦ παντὸς εἶναι λέγει, ϑεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος cet. quae, uti *Semisch.* in Iustino Mart. T. I. p. 110. docet, in usum suum convertit *Cyrill. Alex.* Contra Iulian. Lib. II. Opp. T. VI. p. 48. B. C. De ὕλῃ singillatim vid. annot. ad p. 48 (14).

P. 20. ὁμοῦ δὲ καὶ ϑεοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς πολλοὺς ἐδογμάτισε] In proclivi est ex Anaceph. T. III. p. 546 (132) reponere ἐδογμάτισαν, ut Πλατωνικοὶ, quod praecedit, habeat, quo referatur. Neque enim verisimile est, *Epiphanium*, licet rudiore stylo usum, Πλατωνικοὶ ... ἐδογμάτισε dixisse, subaudito ad Πλατωνικοὶ ... ἐπιϑυμητικὸν verbo ἐδογμάτισαν vel simili, et subiecto Πλάτων ex Πλατωνικοὶ ad τὰς δὲ γυναῖκας ... ἐδογμάτισε cogitatione repetito. Respicitur autem hoc loco potissimum celeberrimum illud in Timaeo p. 41. A. Θεοὶ ϑεῶν cet. ubi vid. *Stallbaum.* p. 176 sq. Scriptoribus ab eo laudatis, qui eius loci mentionem fecerunt, adiiciatur et simul ex *Platone* emendetur *Origenes* vel potius *Hippolytus* Philosophum. p. 116 sq. ed. Wolf. p. 21, 90. ed. Miller. (unde *Cedren.* p. 159. C. hausit) et p. 117. sq. ed. W. p. 22, 97. ed. M. quorum locorum priore *Platonis* verba in documentum eius sententiae, quam *Epiphanius* Platonicis tribuit, proferuntur.

P. 20. τὸν .. ϑεὸν .. ὁρίζουσι .. ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους, οὐρανοῦ καὶ γῆς] Id est: *deum definiunt animam universi rerum complexus, coeli et terrae.* Κύτος, quod κῦτος male scribitur, proprie est *quod aliquid continet* et *complectitur.* Hinc *Plato* et alii vocem ad hominis corpus eiusque partes transtulerunt. Vid. *Schultens.* ad *Proverb.* p. 81. *Iacobs.* ad *Achill. Tat.* p. 692. *Ast.* Animadv. in *Plat.* Leges (XII. p. 964. E.) p. 577. *Stallbaum.* ad Timae. (p. 44. A.) p. 189. Ad mundi complexum et quasi corpus translata, vox apud Nostrum recurrit p. 44 (12) ubi idem explicatius de *Stoicis:* Στωϊκοὶ .. φάσκοντες εἶναι νοῦν τὸν ϑεὸν, ἢ παντὸς τοῦ ὁρωμένου κύτους, οὐρανοῦ τέ φημι καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἐν σώματι ψυχήν. Ita enim pro vulg. ἡ (ἢ Pet.) παντὸς ... ψυχή. cum cl. editore legendum esse, nostro ex loco intelligitur. Adde *Irenaeum* ap. *Epiphan.* p. 462 (249) πρὸς αὐτῷ τῷ κύτει. et *Epiphanium* p. 510 (276) ποιητὴν τοῦ παντὸς τούτου τοῦ κύτους, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς. ubi prius τοῦ delendum: T. II. p. 400 (619) ἐν παντὶ τῷ ὁριζομένῳ (leg. ὁρωμένῳ) τῆς κτίσεως κύτει, ubi vid. annot., p. 436 (638) τὸν ποιητὴν .. τὸν τόδε τὸ πᾶν κύτος (κῦτος male vulgo) οὐρανοῦ τε καὶ γῆς .. δημιουργήσαντα: T. III. in Anaceph. p. 545 (132) ubi nostri loci verba repetuntur, in quibus cod. Ven. τοῦ ὄντος παντὸς κύτους praeter *Epiphanii* con-

suetudinem. Ex aliis scriptoribus conf. *Pseudo-Clem.* Hom. VI, 6. *Herm. Trismeg.* p. 92. ed. Turneb. τὸ πᾶν ὕδατος καὶ γῆς καὶ ἀέρος κύτος (κῦτος male *Turneb.*). quae totidem verbis in dialogo *Hermippo* ed. Bloch. p. 22. reperiuntur. *Synes.* Hymn. I. 87. (νόος) κύτος οὐρανῶν ἑλίσσει. IV. 156. sq. κύτεος μεγάλου | βριαραῖς δίναις. IV. 167. sq. — ἀμφιϑέων | κύτος οὐράνιον. Plura dabit *Fronto Ducaeus* ad *Irenae.* T. II. p. 213. *b.* ed. Massuet. Apud posterioris aetatis scriptores κύτος et πλάτος synonyma sunt. Vid. *Boissonad.* ad *Herodian.* Epimer. p. 73.

P. 20. σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν .. καὶ ὀφϑαλμοὺς τοὺς φωστῆρας] Eandem de sideribus sententiam, repetitam in Anaceph. T. III. p. 546 (132), *Epiphan.* p. 50 (14) *Pythagoreis*, incertum quo iure, tribuit. Indica hoc ex genere attuli Animadv. in *S. Basil. M.* I. p. 42. Interpositis verbis ὡς ἔφην respicitur nomen κύτος, in proximis ea qua dixi vi positum.

P. 28 (2). ἄχρι τοῦ ἡμετέρου χρόνου, τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ἑνδεκάτου ἔτους καὶ Γρατιανοῦ] Οὐαλεντινιανοῦ cod. Ven., edd. Basil. et Pet. Οὐαλεντινοῦ ed. Pet. Colon. *Aretius* in marg. ed. Bas. ἑβδόμου post Γρατιανοῦ addidit. Conf. *Epiphan.* T. II. p. 434 (638) ἕως τοῦ παρόντος, τουτέστιν Οὐάλεντος μὲν ἔτους ιγ', Γρατιανοῦ δὲ ἔτους ϑ'. Οὐαλεντινιανοῦ δὲ νεωτέρου ἔτους α'. Idem tamen T. II. p. 16 (404) ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος καὶ Γρατιανοῦ βασιλείας.

P. 28 (3). Νίκανδρος .. ὁ συγγραφεύς] Notanda vox συγγραφεὺς, de poëta usurpata. Conf. *Epiphan.* p. 26 (2) οἱ .. τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, ποιηταί τε καὶ λογογράφοι. Vid. *A. Ernest.* Opusc. Var. Argum. p. 9.

P. 44 (11). ἢ παντὸς τοῦ ὁρωμένου κύτους ... ὡς ἐν σώματι ψυχήν] Vid. annot. ad p. 20. τὸν .. ϑεὸν .. ὁρίζουσι cet.

P. 44 (12). Μερίζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ τὴν μίαν ϑεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας] Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 127. et conf. *Epiphan.* T. III. p. 204 (920) ὁ .. μεριστὴς τῶν ἀδιαιρέτων.

P. 44. 45 (12). μεταγγισμούς τε ψυχῶν καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα, καϑαιρομένας σωμάτων, ἢ δ' αὖ πάλιν εἰςδυούσας καὶ ἀνάπαλιν γεννωμένας.] Haec verba cum praegressis: μερίζουσι ... καὶ τὰ ἄλλα, non cohaerent, neque habent, quo referantur. Nimirum, sublato post γεννωμένας puncto, haec omnia ad παρυφαίνουσι trahenda sunt, ita quidem, ut ista: ταύτην τὴν ἀσέβειαν, tanquam per appositionem negligentius adiecta accipias. Ad illa autem: καϑαιρομένας ... γεννωμένας, ex ψυχῶν repete ψυχάς. Καὶ καϑαιρομένας cl. editor probabiliter coniecit. Idem pro vulg. ἡ δ' αὖ πάλιν recte ita scripsit: ἢ δ' αὖ πάλιν, sicuti dudum fecit *Gatak.* ad *M. Anton.* IV, 21. De formula ἢ δ' αὖ πάλιν praeter locum ab *Oehlero* comparatum Haer. 45, 1. f. (p. 705. Oehl. p. 388. Pet.) conf. p. 50 (14. 15.) ubi bis ἦδ' αὖ πάλιν ed. Bas., ἠδ' αὖ πάλιν Pet., ἢ δ' αὖ πάλιν Oehl. Fortasse tamen erit, qui poëticam vocem ἠδὲ *Epiphanio* condonet. Vid. annot. in T. II. p. 652 (764). Ceterum μετενσωμάτωσιν, sive, quod idem valet, μεταγγισμὸν animarum, de quo vid. annot. ad p. 20, Noster cum *S. Hippolyto* Philosoph. p. 146. ed. Wolf. p. 26, 41. ed. Miller. *Stoicis* tribuit, haud sane optimo iure. Vid. *Gatak.* l. c.

P. 46 (12). περὶ οὗ πολὺς ϑρυλεῖται λόγος] Θρυλεῖται cl. editor secundum libros scriptos et ed. Bas.; ϑρυλεῖται idem T. II. p. 166 (489) ubi *Petav.* ϑρυλλεῖται. Πολυϑρύλητος loco vulgati πολυϑρύλλητος ex libris scri-

ptis restitutum est T. II. p. 398 (617). 638 (755). Et sunt sane formae ϑρύλλος, ϑρυλλῶ, πολυϑρύλλητος in Atticis minime ferendae; sed eaedem a posterioris aetatis scriptoribus abiudicari non possunt. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 856, 10. Sic ϑρύλλος, non ϑρῦλος, Noster p. 256 (134), ϑρυλλεῖν, non ϑρυλεῖν, discipuli Marcelli Ancyrani ap. *Epiphan.* T. III. p. 64 (843).

P. 48 (14). Οἶδε γὰρ αὐτὸς ϑεὸν, τὰ δὲ γενόμενα πάντα ἐκ τοῦ ὄντος ϑεοῦ γεγενῆσϑαι] Male vertit *Petavius: Etenim deum ille cognovit ab eoque cuncta producta . . . asseruit.* Sunt autem haec sic vertenda: *Profitetur enim deum esse, quae autem generata sint cuncta, ex deo orta esse. Petavio* fraudi fuit οἶδε, id est *esse statuit, agnoscit, profitetur. Athenagoras* Legat. pro Christ. cap. VI, 9. de *Platone* item loquens: ἕνα τὸν ἀγέννητον καὶ ἀΐδιον νοῶν ϑεόν· εἰ δ' οἶδεν καὶ ἄλλους . . . ἀλλ' ὡς γενητοὺς οἶδεν αὐτούς. Sic Noster p. 104 (45) διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰδουμαῖον, ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην ἴσασιν. T. II. p. 150 (480. sq) p. 364 (598) δύο γὰρ κόκκους οἶδεν ἡ γραφὴ εἰρημένους (ubi εἰρημένους salva sententia abesse potest). p. 458 (650). T. III. p. 120 (873). 256 (950) ubi *Petavius* tricatur, 258 (952) et saepe alibi. Nonnunquam οἶδε verti potest *appellat*, ut p. 370 (199) ὃν καὶ λόγον οἶδε τοῦ ϑεοῦ. Verbum ἐπίστασϑαι similiter usurpatur, velut T. II. p. 124 (465). 150 (480). al. Vid. mea ad *Marc. Eugenic.* p. 68. et ad *Eliam Cret.* col. 813, 1. praeterea annot. in *Epiphan.* T. II. p. 330 (580). — Quae apud *Epiphanium* post γεγενῆσϑαι vulgo adiiciuntur: τινας δυν΄μεις, ex insequentibus huc temere illata esse, *Oehlero* prorsus adsentior.

P. 48 (14). εἶναι δὲ πρῶτον αἴτιον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον] Fontem habes in *Platonis*, qui fertur, Epist. II. p. 312. E. περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' ἐστὶ . . . καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. quem locum, ab *Astio* Lex. Plat. T. III. p. 413. v. τρίτος neglectum, Platonici pariter et scriptores ecclesiae certatim celebrarunt varieque interpretando suos in usus converterunt. Conf. *Chalcid.* Comment. in *Plat.* Tim. p. 277. ed. Meurs. *originem quidem rerum . . . esse summum et ineffabilem deum, post providentiam eius secundum deum . . ., tertium esse porro substantiam, quae secunda mens dicitur.* et p. 278. *Ergo summus deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat. Socrat.* Hist. Eccles. VII. 6. οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωϑεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί. Plura dabunt *Steuch. Eugubin.* De Perenni Philos. Lib. I. p. 104—113. ed. Basil. (a. 1542). *Quirin.* Epist. p. 27. sq. (qui inter alios excitat *Cyrill.* Contra Iulian. Lib. I. ubi tamen ὕφεσιν pro ἄφεσιν legendum) *Creuzer.* Annot. in *Plotin.* p. 278, *a.* 397, *b.* sq. et p. 401, *b.* (a quo tamen miror Annot. p. 67, *b.* sq. neglectum *Plotinum* p. 73 C.) *Brandis.* Hist. Philos. Graeco-Rom. T. II. P. I. p. 330. not. s. (qui laudat *Martinum* in *Etudes sur le Timée*, p. 56. sq.) et *Thomasium* in Origene p. 66. Et Patres quidem Eccl. eo loco tanquam testimonio doctrinae de S. Trinitate abusi sunt. Quid? quod *Origeni* Christus ὁ δεύτερος ϑεός (vid. *Thomas.* Orig. p. 125), sicuti ab eodem Comm. in Ioann. I. 3. λόγοι δεύτεροι et τρίτοι celebrantur. Sed operae pretium erit, *Platonis* personati locum a temerariis, quibus tentatus est, interpretandi et emendandi conatibus vindicare. Velut *Steuchus Eugubinus* verba δεύτερον περὶ et τρίτον περὶ sic vertit: *circa secundum* et *circa tertium*, τὰ δεύτερα autem et τὰ τρίτα, subintellecto ἐστὶ, subiecti, quod dicitur, locum tenere temere opinatus est. Peius etiam rem gessit *Moshemius*, qui Praef. Tom. II. Dissert. ad Hist. Eccl. p. **XLVIII.** sq., abusus *Platonis* contextu, *Iustino Mart.* Apol. I.

60. p. 79. et *Proclo* Instit. Theol. Plat. II. 4. p. 102. ed. Port., scribi iussit: δεύτερα δὲ περὶ τὸ δεύτερον καὶ τὰ τρίτα περὶ τὸ τρίτον. Omnino quotquot *Platonis* loco usi sunt scriptores veteres, *Epiphanio* non excepto, in eo peccasse videntur, quod doctrinam de triplici rerum auctore eo contineri existimarunt. Verum enimvero illud ἐκεῖνο pro ἐκεῖνος (scil. ὁ πάντων βασιλεύς) ponitur, quod attractione, quae dicitur, ad αἴτιον refertur. Quae autem sequuntur, δεύτερον et τρίτον, intellecto αἴτιον, non minus quam αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν, tanquam praedicata ad subiectum: ὁ πάντων βασιλεὺς, referuntur. Totum locum sic verto: *circa regem omnium rerum omnia sunt . . . estque ille causa omnium pulcrorum. Secundaria vero idem causa circa res secundarias, tertia circa res tertio gradu constitutas existit.* Δεύτερα sunt generata quidem, sed immortalia, τρίτα generata simul et mortalia, quibus in generibus rerum creatoris potentia nonnisi secundo et tertio gradu se prodit, nimirum per deorum inferiorum ministeria. Vid. *Plat.* Tim. p. 41. D. (quo ex loco Platonicus auctor Epistolae II. l. c. profecit) *Plotin.* p. 5. A. B. ibique *Creuzer.* Annot. p. 4, *a.* Verum in hac re partim vidit *C. Gesnerus*, qui *Athenagorae*, Legat. cap. XXI. 6. ad *Plat.* Epist. l. c. provocanti, Timaei locum scite adhibuit eumque explicare conatus est. Quo magis miror, quod idem non viderit, ap. *Athenag.* l. c. ista: καὶ περὶ δύο καὶ τρία, a sciolo profecta et expungenda esse.

P. 48 (14). τὸ δὲ δεύτερον αἴτιον ἐκ ϑεοῦ γεγενῆσϑαι τινας δυνάμεις] Δυνάμεις istae apud *Platonem* re, non nomine, comparent, Tim. p. 41. A. sqq. Θεοὶ ϑεῶν cet. Vid. annot. ad p. 20. ὁμοῦ δὲ καὶ ϑεοὺς cet. Hoc sensu decantatae *Philoni Iudaeo* et *Gnosticis* δυνάμεις, id est *potestates* sive *mentes divinae.* Conf. *Saturnilus* p. 134 (62), *Basilides* p. 146 (69) 152 (73), *Valentinus* p. 378 (204), *Secundiani* p. 394 (213), *Marcus* p. 446 (241) 452 (243), et *Sethiani* p. 522 (284). sq. 532 (290). Vid. *Matter.* Hist. Doctr. Gnost. I. p. 63. Eadem vis vocis δύναμις in *Origenis* doctrina, notata ab *Epiph.* T. II. p. 234 (527) τὴν ψυχὴν γὰρ τὴν ἀνϑρωπίνην λέγει προϋπάρχειν ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι καὶ δυνάμεις. Eadem in doctrina vox *intellectus* posita ap. *Philastr.* De Haer. cap. 99. quemadmodum δυνάμεις alias νόες vocantur. Vid. *Casaubon.* Exerc. I. in Annal. Baron. p. 61, *a.*

P. 48 (14). Φάσκει γὰρ οὕτως· Οὐρανὸς ἅμα χρόνῳ γεγένηται, ὁμοῦ γὰρ καὶ λυϑήσεται] Scripsit *Epiphanius*, aut saltem scribere debuit: ὁμοῦ ἄρα καὶ λυϑήσεται. Sententiae fons est apud *Plat.* Tim. p. 38. B. Χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρανοῦ γέγονεν, ἵνα ἅμα γεννηϑέντες καὶ λυϑῶσιν cet. ubi vid. *Stallbaum.* p. 162. Cum proximis: εἶπε γάρ ποτε καὶ σύγχρονον εἶναι τῷ ϑεῷ τὴν ὕλην, conf. *S. Hippolyt.* Philosophum. p. 111. ed. Wolf. (p. 21, 72 sq. ed. Miller.) τὴν μὲν οὖν ὕλην ἀρχὴν εἶναι καὶ σύγχρονον τῷ ϑεῷ ταύτην. ubi vid. *Wolf. Gregor. Naz.* Orat. XXIX. p. 529. B. et ad eum *Elias Cret.* Comment. col. 808. *Epiphan.* T. III. p. 312 (984).

P. 66 (24). Δωικᾶρα] Οὐαϊκρα *Aretius.*

P. 70 (26). μεμιασμένοι] Μεμιαμμένοι ed. Basil. ex Epiphanii consuetudine. Vid annot. ad p. 434 (234).

P. 70 (26). ἐάν τις ἅψηται νεκροῦ] Τοῦ νεκροῦ diu est quod *Aretius* rescripsit.

P. 84 (34). ἀηδῆ . . . ῥῦσιν σώματος] Ἀηδῆ ἔκκρισιν σπέρματος *Ios. Scaliger* speciosius, quam verius coniecit. Tu vide annot. ad p. 192 (95).

P. 86 (35). Ἐλήλεκται] Ita *Oehler.* cum cod. Ven. pro vulg. ἤλεκται:

nam ἐλήλλεκται est typothetae peccatum. Pro ἤλεκται ferri poterat ἤλεγκται, neglecta reduplicatione. Vid. annot. in T. III. p. 38 (828). Sed scribendum ἐλήλεγκται, coll. annot. in T. II. p. 436 (638).

P. 94 (39). λέγοντες ὅτι, φασὶ, cet.] De voce φησὶ in φασὶ mutanda cl. editor hoc loco, p. 104. 162. 164 et alibi sententiam recte retractat in *Addendis et Corrigendis*. Vid. annot. in T. I. p. 488 (264).

P. 105 (47). ΕΝΔΗΜΙΑ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ ἔνσαρκος παρουσία] Ἐνδημία hoc loco idem valet atque ἔνσαρκος παρουσία, in qua declaranda ἐπιδημεῖν et ἐπιδημία Theologis magis usitata. Sic *Epiphanius* post paulo: μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν, et statim post: εὐθὺς δὲ ἐπεδήμησε .. ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος παρουσία, quae tamen φορτικώτερον dicta sunt. *Athanas.* ap. *Epiph.* T. III. p. 344 (1001) τῆς ἐπιδημίας τοῦ λόγου. p. 350 (1004) πρὸ τῆς ἐπιδημίας. p. 354 (1006) ἐπὶ .. τοῦ ἐκ Μαρίας .. ἐπιδημήσαντος. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 118 sq. Neque tamen ἐνδημεῖν et ἐνδημία in hoc argumento minus recte habent. Conf. ἐνδημεῖν p. 118 (53) ἐνδημήσαντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδὰμ πρῶτον cet. T. II. p. 610 (740). Πῶς ἐνεδήμησεν εἰς σάρκα —; p. 628 (750) ἐνδημήσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει: ἐνδημία, p. 702 (387) ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνδημίας. p. 716 (395) τῆς .. κυρίου ἡμῶν ἐνδημίας. T. II. p. 702 (791) διὰ τὴν ἔνσαρκον ἐνταῦθα ἐνδημίαν. Vid. *Suicer.* Observat. Sacr. p. 38. Formula ἔνσαρκος παρουσία in eodem argumento ponitur p. 102 (44). T. III. p. 334 (996). 364 (1012). 366 (1013). 374 (1017. cap. 24 et 25. ubi tautologia τὴν ἐνδημίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας). 376 (1018). et saepe alibi.

P. 108 (47). καὶ πᾶν εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος] Speciosa est emendatio *Ios. Scaligeri*, ὅ τι pro εἴ τι legi iubentis; sic enim optimi quique scriptores loquuntur. Statim *Plato* Phaedr. p. 246. E. τὸ δὲ θεῖον καλὸν, σοφὸν, ἀγαθὸν καὶ πᾶν ὅ τι τοιοῦτον. Verumtamen εἴ τι in Anaceph. T. III. p. 552 (135) recurrit, et omnem dubitationem tollunt, quae *Epiphanius* in eodem argumento ponit T. II. p. 666 (771) καὶ πάντα εἴ τι ἔστιν ἀνθρώποις. T. III. p. 380 (1020) καὶ πάντα εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος. 396 (1029). 444 (1057). Parilis usus vocis εἰ cernitur in verbis καὶ εἴ τι ἕτερον αἰσχρὸν T. III. p. 410 (1037).

P. 117 (52). Ἐδίδαξε ... ἀδιαφορίαν] Vid. annot. in T. III. p. 558 (319).

P. 118 (53). οὗτοι τὴν Βαρβελὼ καὶ Βαρβερὼ αὐχοῦσι] Legendum: τὴν καὶ Βαρβερὼ, subaudito καλουμένην. Cf. *Epiphan.* T. II. p. 404 (621) τὸν Κούβρικον, τὸν καὶ Μάνην. et: Τερβίνθου, τοῦ καὶ Βουδᾶ. et in Anacephal. T. III. p. 538—542 (127—130) ubi omnia plena exemplorum. Plenius idem T. II. p. 228 (524) Ὠριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος ἐπικληθείς. Vid. *Schaef.* ad *Gregor. Cor.* p. 459. sq. Est autem Βαρβελὼ eadem ac Βαρβερὼ, quae alias Βαρβηρὼ vel Βαρβηλὼ vocatur. Conf. p. 124 (56) Βαρβηρὼ ἤτοι Βαρβηλώ. p. 184 (92) ἡ μήτηρ τῶν ζώντων ἡ Βαρβηρὼ ἤτοι Βαρβηλώ. ubi verba Βαρβηρὼ ἤτοι cod. Ven. perperam omittit. Eam qui colebant *Gnostici*, Βαρβηλῖται (vid. *Epiphan.* p. 174, 85) vel Βαρβηλιῶται (vid. *Theodoret.* Haeret. Fab. I. 13), aut vero, nomine propter mysteriorum turpitudinem immutato, Βορβοριανοὶ (vid. *Epiph. Theodoret.* ll. cc.) vel Βορβορῖται vocati sunt (vid. *Epiphan.* p. 118, 53), id quod *Fabricium* ad *Philastr.* cap. 73. latuisse videtur.

P. 118 (53). οἱ Χριστόν φασιν κεκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ] Ἔκτισθαι cod. Ven. teste *Oehlero* in Addend. et Corrig., nisi forte ἐκτίσθαι

ille cod. exhibet. Sed hoc praeter soloecam *Epiphanii* consuetudinem. Vid. annot. in T. II. p. 388 (611).

P. 124 (56). γυναῖκα .. ῥεμβάδα] Ed. Basil. ῥεμμάδα, quod *Aretius* ante *Petavium* correxit.

P. 128 (58). τῷ πατρὶ τῶν ὅλων] Τῷ, quod a cod. Rhedig. et ed. Bas. abest, *Petavius* ex cod. Vat. recte adiecit. Formula ὁ πατὴρ τῶν ὅλων, quae respondet Platonicae ὁ πατὴρ τοῦδε τοῦ παντὸς Tim. p. 28. C., Haereticis perquam placuit. De *Nicolaitis* Noster p. 176 (86) εὔχονται δῆθεν .. τῷ πατρὶ, φασὶ, τῶν ὅλων. Idem de *Carpocrate* p. 204 (102) οὗτος δὲ πάλιν ἄνω μὲν μίαν ἀρχὴν λέγει καὶ πατέρα τῶν ὅλων. In *Valentinianorum* haeresi *Irenaeus* ap. *Epiphan.* p. 346 (185) τὸν πατέρα καὶ βασιλέα πάντων. et p. 346 (186) πατέρα οὖν καὶ θεὸν λέγουσιν αὐτὸν (nim. Demiurgum) γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὑλικῶν. ubi nomina πατὴρ et ποιητὴς de deo coniuncte usurpata, ut ap. *Plat.* Tim. l. c. τὸν .. ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντός. *Valentini* βυθὸς a *Ptolemaeo* ap. *Epiphan.* p. 400 (215) ὁ πατὴρ τῶν ὅλων vocatur, qua dictione idem ap. *Epiph.* p. 402 (217) et 410 (222) utitur. Eandem habet *Marcus* apud *Irenaeum Epiph.* p. 432 (234). 452 (244). 454 (245). *Colorbasiorum* προπάτορα τῶν ὅλων *Epiphanius* p. 480 (259) commemorat, *Heracleonis* τὸν ἄνω τῶν ὅλων πατέρα p. 486 (263). De *Sabellio* et *Eunomianis* vid. *Elias Cret.* Comment. in *S. Gregor. Naz.* col. 803 (ubi cf. annot. 1) et col. 869. Neque vero hac formula Platonica abstinuerunt Patres Eccl., in his *Epiphanius* p. 698 (383). T. III. p. 406 (1035) et alibi.

P. 128 (58). εἶναί τε τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν φησι τῆς κακίας ἐν ἐλαττώματι κατεσκευασμένον] Τὸν αἰῶνα τοῦτον dicit *mundum adspectabilem.* Conf. *Epiphan.* in refutatione p. 128 (59) πῶς δὲ δύναται ὁ κόσμος θεοῦ μὴ ἀγαθοῦ ὑπάρχειν; Mundum autem a divinis potestatibus, sive bonis sive malis, esse procreatum, plurimorum Haereticorum, imprimis *Gnosticorum*, opinio fuit. *Epiphan.* p. 132 (61) de *Menandro*, *Simonis* discipulo: ὁμοίως δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον γεγονέναι ὑπ' ἀγγέλων. p. 134 (62) de *Saturnilo:* ἑπτὰ δέ τινας (ἀγγέλους) τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. et de *Basilide* p. 146 (63) ἐκ δὲ τούτων τῶν δυνάμεών τε καὶ ἀγγέλων γεγονέναι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανὸν cet. Nam quae alii de mundo ab angelis procreato docuerunt, *Basilides* ad coelos, quos commentus est, CCCLXV transtulit, quorum singulos ab angelis perfectos esse tradidit. De *Carpocrate Epiphanius* p. 204 (102) τὸν δὲ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι cet. Valentiniana ex hoc genere videas ap. *Irenaeum Epiphanii* p. 346 (186). sq. *Angelicos* hac ex opinione nomen nactos esse suspicatur *Epiphanius* T. II. p. 194 (505). Hominem quoque ab angelis formatum esse, *Ophitae* (vid. T. I. p. 500, 271) et *Sethiani* (vid. p. 522, 284) finxerunt. In eadem opinione *Seleuciani* et *Hermiani* fuerunt, teste *Philastro* cap. 55. p. 57. ed. Oehler. ubi vid. annot. Horum omnium fons apud *Platonem*, qui in Timaeo p. 41. A. sqq. docet, deos inferiores mundi opifici operam praestitisse, resque mortales et interituras, in his hominem, creasse. Inde factum, ut Patres Eccl. *Platoni* et *Platonicis* Haereticorum opinionem adscriberent, qui corpora ab angelis ficta esse volebant. Vid. Corpus Haereseolog. ed. Oehler. T. I. p. 291. 326. sq. — Quod autem *Simon* hunc nostrum mundum ἐν ἐλαττώματι κατεσκευασμένον dicit: *Basilidiani* eidem ὑστέρημα tribuunt p. 154 (74) τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς τοῦ κόσμου τούτου ὑστέρημα. Eodem pertinet, quod *Valentiniani* ap. *Epiph.* p. 312 (166. sq.) ὑστέ-

ρημα vocant potestatem, quae hunc nostrum mundum procreavit. Adde *Irenaeum*, contra *Valentinianos* disputantem, ap. *Epiph.* p. 378 (204) μίαν (δύναμιν) ἀποστᾶσαν καὶ ὑστερήσασαν τὴν λοιπὴν πραγματείαν πεποιῆσθαι. quibus significatur duodecimus aeon, de quo *Epiph.* p. 382 (206) ὁ δωδέκατος αἰὼν ὁ ἐν ὑστερήματι γενόμενος. In *Secundi* doctrina, licet aliquantum discrepante a Valentiniana, tamen similia deprehenduntur. Conf. *Epiph.* p. 386 (208) τὴν δὲ ἀποστᾶσάν τε καὶ ὑστερήσασαν δύναμιν μὴ εἶναι ἀπὸ τῶν τριάκοντα αἰώνων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς τριάκοντα αἰῶνας. et ibid. φάσκει .. τὸ ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριάκοντα αἰῶνας γεγενῆσθαι. Quem *Epiphanius* p. 388 (210) ita increpat: Πόθεν ἄρα τὴν τοῦ ὑστερήματος φύσιν κατείληφας, ὦ οὗτος, ἢ ἀποστᾶσαν δύναμιν, λέγε. In eadem re ἡ ὑστέρα δύναμις καὶ ἡ ἀποστασία ab *Epiphanio* post paulo commemorantur. *Marcosios*, qui mundi opificem ὑστέρημα, et tertio quidem gradu, esse statuerunt, merito castigat *Irenaeus* ap. *Epiph.* p. 460 (248) et binis locis p. 468 (252). Iidem animam ἐξ ὑστερήματος profectam docuerunt, teste *Irenaeo* ap. *Epiph.* p. 476 (256). Similia *Heracleonis* placita *Epiphanius* notat p. 486 (263). 487 (264). 492 (266). Sunt autem haec omnia repetenda ex *Platonicorum* placito de defectu et inopia rerum mortalium; id enim ipsum, *defectum* et *inopiam*, ἐλάττωμα et ὑστέρημα declarant. Vid. Scholia ad Dissert. Plat. p. 152 (ad p. 66 med.) et p. 153 (ad p. 68 med.).

P. 130 (60). οὔριον] *Aretius:* „Forte οὔρινον," indicato loco *Esaiae* 59, 5. Sed οὔριον idem quod οὔρινον (vid. *Schneider.* Lex. h. v.), et οὔριον Noster, eundem *Esaiae* locum respiciens, p. 168 (82) οἱ τούτῳ τῷ Νικολάῳ συνεζευγμένοι, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ οὐρίου ᾠοῦ ὄφεως σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων γεγεννημένοι. Adde *Gregor. Naz.* Or. XXIII. p. 433. E. γνωσόμεθα καὶ τὰ κομψὰ ὑμῶν γεννήματα ἢ ἐξαμβλώματα, ἐπειδ' ἂν (leg. ἐπειδὰν cum cod. Basil.) τὰ ᾠὰ τῶν ἀσπίδων ῥήξαντες ἢ συντρίψαντες λόγῳ σκληρῷ (add. τε ex cod. Bas.) καὶ (p. 434 A.) ἀντιτύπῳ, οὔρια καὶ ἀνεμιαῖα ταῦτα ἐλέγξωμεν (ἐλέγχωμεν cod. Bas.) καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῆς ἀσεβείας κρυπτόμενον βασιλίσκον εἰς μέσον ἀγάγωμεν (ἄγωμεν cod. Bas. cum Reg. hu. Or. 1.). ubi *Elias* Comment. cod. Basil. fol. 266 v. ἔστι δὲ τοῦ προφήτου ταῦτα ἠσαΐου, λέγοντος· ᾠὰ ἀσπίδων ἔῤῥηξαν, καὶ ὁ μέλλων τῶν ᾠῶν αὐτῶν φαγεῖν, συντρίψας οὔριον εὗρε καὶ ἐν αὐτῷ βασιλίσκον. κατὰ μὲν οὖν τὸ ῥητὸν οἱ τὰ τῶν ἀσπίδων ῥηγνύντες ᾠὰ, οὐδὲν ἕτερον εὑρίσκουσιν ἢ βασιλίσκον. ἐνταῦθα δὲ ὁ ἅγιος οὕτως ὠνόμασε τὰ δόγματα τῶν ἀμφὶ τὸν εὐνόμιον, ὡς ἰοβόλα καὶ θανατηφόρα. βασιλίσκον δὲ λέγει τὸ φθοροποιὸν αὐτῶν τροπικῶς. ὄφεως δὲ κύημα ὁ βασιλίσκος παγχάλεπον, καὶ ἐξ αὐτοῦ βλέμματος θανατοποιὸν, ὡς λόγος. ἀσπίδες μὲν οὖν οἱ περὶ τὸν εὐνόμιον, ᾠὰ δὲ τὰ δόγματα αὐτῶν, κρύπτοντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀσέβειαν καὶ βλασφημίαν, ἣν δὴ καὶ βασιλίσκον προσαγορεύει διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα ἰόν. Quae cum *Gregorii* verbis adposita sunt ad allegoricam interpretationem loci Esaiani apud *Epiphanium*.

P. 132 (61). μείζονα .. κυβείαν .. ἐργασάμενος πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων] De metaphora vocis κυβεία, usitata in declaranda omni arte fraudulenta, vid. *Schleusner.* Lex. in Nov. Test. ed. IV. T. I. p. 1333. sq., et conf. *Epiphan.* p. 148 (70) ἔνθεν εὑρίσκει (*Basilides*) τῆς αὐτοῦ κυβείας ποιήσασθαι τὴν τραγῳδίαν. p. 154 (74) in refutatione *Basilidis*, qui Simonem Cyrenaeum a Christo in passione sui vicarium substitutum finxit: ἔσται λοιπὸν .. κακοηθείας καὶ κυβείας ἔργον τὸ τοιοῦτον, ὅτι ὁ κύριος κυβείᾳ τινὶ ἑαυτὸν κρύψας ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ (leg. ἀνθ' αὐτοῦ coll. p. 156, 75) παραδέδωκε. p. 156 (75) in eadem re: παίγνιον ἐποίει κυβείας ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἄλλον ἀνθ' αὐτοῦ παρεδίδου ἀποθανεῖν καὶ σταυρωθῆναι. Idem de *Marco* p. 430 (232) μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπειρότατος. de *Arianorum* secta T. III. p. 124 (875) ἦν τὸ πᾶν κυβείας ἔμπλεων τὸ ἔργον. et sic alibi saepe. Κυβευτικὸς translate est *fraudulentus* p. 476 (257) κυβευτική τις ἐπίνοια. p. 710 (392) κυβευτικὴν ἔσχε τὴν ἀγωγήν. T. II. p. 486 (665). T. III. p. 208 (923) et alibi. Κυβευταὶ λόγων *Gregorio Naz.* Or. XXVII. p. 488. B. sunt, qui fraudulenta disputandi arte utuntur. Vide *Eliam Cret.* Comment. col. 759. sq. et annot. 5.

P. 134 (62). τὸν κόσμον δὲ κατὰ μεριτείαν ἑκάστῳ ἀγγέλῳ κεκληρῶσθαι] Angelos mundum aut terram saltem et singulas gentes sortitos esse, etiam aliorum Haereticorum doctrina fuit. Conf. *Basilides* p. 148 (70) τούτους ... μεμεριкέναι τὸν κόσμον κατὰ διαίρεσιν κλήρῳ τῷ πλήθει τῶν ἀγγέλων, τούτῳ δὲ λελογχέναι τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων. ubi κατὰ διαίρεσιν idem quod nostro loco κατὰ μεριτείαν. Quid? quod scriptores sacri et ecclesiastici eadem in sententia fuerunt. *Gregor. Naz.* Or. XXVIII. p. 522. A. (νοερὰς δυνάμεις) ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διειληφυίας, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοῦ παντὸς ἐπιτεταγμένας. ubi *Elias Cret.* Comment. cod. Basil. f. 62. r. s. ὡς γὰρ οἱ προφῆται διδάσκουσι καὶ τὸ ἱερὸν διέξεισιν εὐαγγέλιον, ἑκάστῳ τε ἔθνει καὶ κλίματι ἄγγελος ἐπιστατεῖ. *Epiphan.* T. II. p. 108 (456) τὰ .. ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους τεταγμένα εἰσίν. cuius rei testimonia profert Deuteron. 32, 7. et Apocal. 9, 14. quorum locorum priorem *Petavius* Animadv. p. 40. *Basilidis* verbis p. 70 (l. c.) adhibuit. Vid. *Gataker.* De Natura et Usu Sortium (Lond. 1619) p. 37. *Coteler.* ad Recogn. *Clem.* PP. Apost. T. I. p. 518. sq. ed. Amstelod. *Matter.* Hist. Doctr. Gnost. T. II. p. 68. Notum est autem, Graecorum eandem opinionem fuisse. Conf. *Plat.* Politico p. 271. D. E. Critia p. 109 B. C.

P. 134 (62). κατὰ τὴν μορφὴν τῆς ἄνωθεν παρακυψάσης φωνητικῆς εἰκόνος] Φωνητικῆς εἰκόνος cod. Vat. Vulgo φωνῆς, omisso εἰκόνος. Sed versio Lat. *Irenaei* I. 22. *lucidam imaginem* sponte nos perducit ad genuinam scripturam: φανῆς εἰκόνος. *Epiphanius* quidem forma φαεινὸς utitur, velut T. II. p. 49 (421). 414 (626); sed scriptores Platonici, quibuscum *Gnostici* plurima communia habent, φανὸς dicere consueverunt. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 48. sq. Nihil ad rem *Suidas*, qui φανὰς temere interpretatur ἐκλάμψεις. *Petavii* coniectura καλλονῆς a lectione vulg. nimium recedit, et eodem nomine repudianda est Fabriciana ad *Philastr.* I. 31. τοῦ ἄνωθεν παρακύψαντος φωτός. Nihil obstat, quod in seqq. ἄνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακύψαν, ut ap. *Philastr.* l. c., de *lumine*, non de *lucida imagine* sermo est. Ceterum in illis ap. *Philastr. de virtute enim superna lumen dicunt fuisse dimissum*, verbum *dimitti*, sive mavis *demitti*, Graeco παρακύπτειν non respondet, quum παρακύπτειν sit tanquam per fenestram vel ostiolum *prospicere.*. Conf. p. 138 (65) ubi *Epiphanius* haec *Saturnili* figmenta salse ita ridet: λέγε ἡμῖν, ὦ οὗτος, ὁ διὰ τῶν θυρίδων παρακύψας —. Vid. *Casaubon.* Exercit. ad Annal. Eccl. Baron. XVI. p. 495, *b.* sq. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 423.

P. 134 (62). διὰ τὸ ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι τὸ αὐτὸ φῶς] Recte *Oehler.* τὸ αὐτὸ φῶς secundum *Cornar. eadem lux.* Conf. superiora: ἄνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακύψαν. Sed vel sic iste locus non persanatus est; θῆξις enim nihil ad rem, ac legendum: ὑπὸ θίξιν. Conf. p. 306 (163) ὑπὸ μίαν θίξιν, *temporis puncto*, quae formula respondet praegressae ἐν ἑνὶ χρόνῳ. Ea-

dem formula p. 552 (301) recurrit, quamquam male illic vulgatur ὑπὸ μίαν ϑῆξιν, voce ϑίξις in ϑῆξις rursus depravata. Simplex formula ὑπὸ ϑίξιν reperitur T. II. p. 358 (596) πόϑεν τῶν νεφῶν ἡ σύστασις, ἢ ὑπὸ ϑίξιν σκέπει τὸν οὐρανόν; ubi *Petavius* recte vertit *repente*, ut p. 366 (599) in istis: βάτραχον ὑπὸ ϑίξιν συναγαγεῖν τοσοῦτον. Ὑπὸ ϑίξιν pro mendoso ὑποϑήξειν *Petavius* T. III. p. 362 (1011) reposuit et Latina voce *momento* reddidit. Ὑπὸ cum accus. breve temporis spatium declarat. Conf. ὑπὸ ἓν T. II. p. 374 (604) μὴ δυναμένη καταφαγεῖν τοὺς ὅλους ὑπὸ ἕν. T. III. p. 248 (945). Vid. *Bernhardy.* Syntax. Gr. p. 267. Nostro tamen loco *Saturnilus* vocem ϑίξις in formula ὑπὸ ϑίξιν, id est *inter apprehensionem*, translate usurpavit, sicuti *Platonici* exemplo *Aristotelis* ϑιγεῖν ad perceptionem rerum divinarum transtulerunt. Conf. *Plutarch.* De Is. et Osir. cap. 7 (binis locis) et cap. 78. *Synes.* Hymn. III. 117. In eadem re supra: ἣν μὴ δυνηϑέντες παρακύψασαν κατασχεῖν. Quemadmodum autem ϑιγεῖν in ϑήγειν saepe abiit (vid. annot. in *Io. Glyc.* De Vera Synt. Rat. p. 71. sq. et p. 124), ita ϑίξις nostro loco et p. 552 (301) in ϑῆξις depravatum est. Eodem mendo *Hesychius* laborat v. Θῆξις (leg. Θίξις)· ῥοπή, στιγμή, τάχος. qua glossa *Petavius* Animadv. p. 40. abusus est, ut ϑῆξιν nostro loco genuinum, ϑίξιν in similibus ap *Epiph.* locis corruptum esse doceret. Eadem glossa abusum video *Thilonem* Cod. Apocr. T. I. p. 243. Denique Lexicis expellendae sunt notiones *momenti*, *puncti*, *celeritatis*, quae voci ϑῆξις vulgo adscribuntur. Errorem pervagatum mendosa *Hesychii* glossa peperit. His ita in chartam coniectis, video mecum sentire *Boissonadium*, qui ad *Theophylact. Simocatt.* Opusc. p. 203. de voce ϑίξις in ϑῆξις corrupta docte monuit. Adde cl. *Oehlerum* Addend. et Corrigend. p. 600.

P. 134 (63). κεῖσϑαι δὲ καὶ σκαρίζειν χαμαὶ κείμενον δίκην σκώληκος ἕρποντος] Σκαρίζειν vulgare est verbum pro Attico ἀσκαρίζειν. Vid. *Moer. Attic.* p 35. ed. Pierson. et ad eum *Sallier.* p. 35. sq. qui praeter hoc nostrum verbi exemplum *Epiph.* Haer. T. II. p. 128 (468) excitavit. Ad rem conf. *Epiph.* p. 500 (271) Ἦν ἑρπετὸν ὁ ἄνϑρωπος ὡς σκώληξ cet. Commenti ansam dedisse videtur metaphora, qua homo corpori serviens σκώληξ vocatur (vid. *Bak.* ad *Cleomed.* p. 440) et ἰλυσπᾶσϑαι dicitur. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 121.

P. 134 (63). ἡ ἄνω δύναμις ... σπλαγχνισϑεῖσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα τε καὶ ἰδέαν κατ᾽ οἶκτον ἀπέστειλε σπινϑῆρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἀνώρϑωσε τὸν ἄνϑρωπον καὶ οὕτως ἐζωογόνησε, δῆϑεν τὸν σπινϑῆρα ψυχὴν τὴν ἀνϑρωπείαν φάσκων· καὶ τούτου ἕνεκα πάντως δεῖ τὸν σπινϑῆρα σωϑῆναι, τὸ δὲ πᾶν τοῦ ἀνϑρώπου ἀπολέσϑαι] Conf. p. 136 (63) τοὺς ἔχοντας τὸν σπινϑῆρα τοῦ ἄνωϑεν πατρός. Gemina fuit *Ophitarum* sententia. Conf. p. 500 (271). Scintillam tamen *Saturnilus* et *Ophitae* non tam animam, ut *Epiphanio* visum, quam mentem et quod est in homine divinum intellexerunt; nam hominem iam antea, licet reptabundum, tamen animatum fuisse iidem docuere. Eandem *Heracleonis* sententiam *Epiphanius* notat et recte interpretatur p. 492 (266) διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἄνω εὐδοκίας καὶ τοῦ ἄνωϑεν παρ᾽ αὐτοῦ καταπεμφϑέντος σπινϑῆρος, ὅ ἐστιν ὁ πνευματικὸς κατὰ σὲ καὶ ἐσώτατος ἄνϑρωπος. Adde *Sethianos* p. 524 (285) qui σπινϑῆρα et σπέρμα in declaranda vi divina, homini insita, promiscue usurparunt. *Gnosticos* sequitur *Synes.* Hymn. III. 59—61. σὸν σπέρμα φέρω, | εὐηγενέος | σπινϑῆρα νόου. Sententiae ortum dederunt *Stoicorum* σπινϑῆρες,

scintillae (cf. *Seneca* De Ot. Sap. cap. 32. *scintillas quasdam* —), id est semina boni in animo humano. Quam metaphoram *Philo Iud.* ab illis mutuatus est, non a *Cabbalistis*, ut *Grossmanno* Quaest. Philon. I. p. 61. visum. Quod autem *Saturnilus* dicit: σπλαγχνισϑεῖσα ... κατ᾽ οἶκτον ἀπέστειλε cet., alii ex Haereticis beneficia divina misericordiae divinae similiter tribuunt. Conf. *Irenae.* in *Valentinianorum* haeresi ap. *Epiph.* p. 340 (182) οἰκτείραντά τε αὐτὴν τὸν Χριστὸν .. μορφῶσαι μόρφωσιν cet. *Turbo* Manichaeus ap. Epiph. T. II. p. 446 (643) ὅτε δὲ εἶδεν ὁ πατὴρ ὁ ζῶν ϑλιβομένην τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ἐλεήμων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἠγαπημένον εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Qua in re illi secuti sunt scriptorum sacrorum loquendi usum eum, de quo vid. *Schleusner.* Lex. in N. Test. T. I. p. 779. sq. T. II. p. 265.

P. 140 (66). Συνεκάλει γὰρ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δημιουργίαν τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ μονογενῆ] Συνδημιουργὸν post δημιουργίαν addit cod. Ven. Optime; vid. annot. in T. II. p. 678 (778).

P. 146 (69). Ἐκ τούτου προβέβληται, φησί, Νοῦς cet.] Conf. p. 152 (73) ἡ δύναμις τὸν νοῦν προεβάλετο cet. Προβάλλειν, *procreare*, *Gnosticis* in doctrina de generatione divina usitatum est. Conf *Epiphan.* p. 160 (77) de *Nicolaitis*: ταύτην (Barbelonem dicit) δὲ ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβεβλῆσϑαί φασιν. p. 164 (80) ἐκ δὲ τῆς μήτρας προεβλήϑησάν τινες τέσσαρες αἰῶνες. — ὕστερον δὲ μετὰ πάντας τούτους προβεβλῆσϑαί τινα αἰσχρὸν αἰῶνα. p. 320 (171) de *Valentinianis*: Τοῦτον δὲ (nim. Christum) φάσκουσι προβεβλῆσϑαι .. εἰς τὸ .. ἀνασώσασϑαι τὸ γένος τὸ ἄνωϑεν πνευματικόν. In *Valentini* doctrina de procreatione divina (vid. *Irenae.* ap. *Epiph.* p. 326, 175. sq.) perfrequentia hoc sensu sunt activum προβάλλειν, *procreare*, medium προβάλλεσϑαι, *ex se procreare*, et passivum προβάλλεσϑαι, *procreari*, *prodire*. Neque exempla desunt apud discipulos, *Secundianos* p. 396 (214), *Ptolemaitas* p. 398 (215. ubi *Pet.* προβαλεῖν pro προςβαλεῖν ex cod. Vat. reposuit), *Marcum* et *Marcosios* p. 436 (236). 446 (241). 454 (245). 460 (248. 249) al., *Colorbasum* p. 480 (259) et *Ophitas* p. 500 (270). Quid? quod *Valentinus*, apud *Irenaeum* *Epiphanii*, formulis utitur istis: p. 326 (175) προβολὴν προβαλέσϑαι, p. 328 (175) προβαλεῖν προβολάς, p. 334 (179). Compositum συμπροβάλλειν habes p. 326 (175) συμπροβεβλῆσϑαι δὲ αὐτῷ Ἀλήϑειαν, p. 334 (179) ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβλῆσϑαι, et p. 380 (204). P. 334 (179) exstat nomen πρόβλημα, id est *fetus*. Προβολὴ *procreationem* declarat nonnullis ll. cc. et p. 336 (180) τὴν .. τῆς δωδεκάδος τῶν αἰώνων προβολήν, p. 394 (213) in *Secundianorum* haeresi: τὰς λοιπὰς προβολὰς τῶν αἰώνων, p. 398 (215) in *Ptolemaitarum* haeresi pluribus locis, apud *Marcum* p. 446 (241). 448 (242). 460 (248), apud *Colorbasum* p. 480 (259) saepe (quamquam hic προβολὰς alio modo tradidit, teste *Epiphanio* Anaceph. T. III. p. 562, 141), apud *Tatianum*, ideo Gnosticismi accusatum, p. 710 (391), denique apud *Bardesanem*, eodem nomine notatum, T. II. p. 146 (477), ubi cl. editor προβολὰς pro vulg. προςβολὰς ex emendatione *Petavii* reposuit. Nomen προβολεύς, *procreator*, *auctor*, reperitur in *Valentinianorum* haeresi p. 322 (172) χωρεῖν δὲ ἑκάστην οὐσίαν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς προβολέας. et ap. *Irenae.* in eadem p. 330 (177) καὶ οἱ μὲν λοιποὶ ὁμοίως αἰῶνες ἡσυχῇ πως ἐπεπόϑουν τὸν προβολέα τοῦ σπέρματος αὐτῶν ἰδεῖν. *Epiphanius* ipse, *Valentinum* irridens, p. 305 (164) ὁ αὐτοῦ προβολεὺς τῆς ἐννοίας Ἡσίοδος. Universus iste loquendi usus apud *Manichaeos* recurrit; conf. *Epiph.* T. II. p. 444 (642), ubi vid. annot., 454 (647). 474 (658). Fuit autem *Gnosticis* et *Manichaeis* communis cum *Platonicis*; neque vero Patres

Eccl. eo abstinuerunt. Vide *Petav.* Animadv. p. 286 (ad Haeres. LXIX. cap. 7.) *Ullmann.* in *Theol. Stud. u. Krit.* 1833. 2. p. 726, ubi de *Nicolao Methon.*, *Semisch.* in Iustino Mart. T. II. p. 281. *Daniel.* in Tatiano p. 172. *Thomas.* in Origene p. 116, meque Animadv. in *S. Basil.* I. p. 25 et annot. in *Eliam Cret.* col. 800 (7). Apud *Gregor. Naz.* Orat. XXIX. p. 527. D. ubi sermo de Filio, in verbis: ϑελήσεως . . πρόβλημα, *Elias Cret.* f. 82. v. πρόβλημα interpretatur γέννημα.

P. 146 (69). ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτω ἕως τούτου τοῦ καϑ' ἡμᾶς οὐρανοῦ] Οὗτος hoc loco dicitur, ***qui oculis subiectus est***, ut in seqq. ἐν τούτω τῷ καϑ' ἡμᾶς οὐρανῷ. Poterat autem utroque loco pronomen οὗτος aut καϑ' ἡμᾶς salva sententia abesse; est enim ὁ καϑ' ἡμᾶς οὐρανὸς *hoc nostrum coelum*, formulae καϑ' ἡμᾶς eo usu, de quo vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 835 (2). Conf. *Tatian.* Apol. cap. 8. p. 22. Worth. τὴν καϑ' ἡμᾶς ποίησιν. (quae *Worth.* recte interpretatus est ***mundum hunc nostrum***, comparatis, quae ap. *Tatian.* sequuntur: οἱ καϑ' ἡμᾶς αἰῶνες, ***secula nostra***) ***Epiphan.*** in *Valentinianorum* haeresi p. 310 (165) ἕως τούτου τοῦ καϑ' ἡμᾶς οὐρανοῦ. (in quibus οὗτος et καϑ' ἡμᾶς rursus copulata sunt) *Irenae.* ap. *Epiph.* p. 347 (187) ἐν τῷ καϑ' ἡμᾶς κόσμῳ. *Method.* ap. eund. T. II. p. 316 (573) ex *Origenis* sententia: τὰς ψυχὰς . . εἰς τὸν καϑ' ἡμᾶς φερομένας κόσμον. Ceterum haec nostra de *Basilidianis* verba, uti gemina illa de *Valentinianis* p. 310 (165), posita sunt in sententia de processu generationum a summis ad haec citima. Quam quidem sententiam *Basilides* et *Valentinus* cum reliquis *Gnosticis* a *Platonicis* mutuati sunt. Vide *Eliam Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* col 832. sq. cum annot. 3. et Schol. Monac. in *Gregor. Naz.* col. 904.

P. 152 (72). Οὔτε γάρ ποτε κακὸν ἦν, οὔτε ῥίζα γέγονε κακίας, οὔτε ἐνυπόστατον τὸ κακόν ἐστιν. Οὐκ ἦν γάρ ποτε τὸ κακόν· ἐπείςακτον δὲ διὰ προφάσεως ἑκάστῳ τῶν ποιούντων τὸ κακὸν ἔνεστιν.] Conf. *Epiphan.* p. 492 (267) sq. ἡ ἁμαρτία οὐκ ἔχουσα ἀρχὴν ῥίζης, οὐδὲ εἰς τέλος μένουσα, ἐν ἡμῖν δὲ ἐπειςάκτως γινομένη καὶ ἀφ' ἡμῶν πάλιν παυομένη. T. II. p. 424 (632) ἀνυπόστατον εὑρεϑήσεται τὸ κακὸν cet. *Method.* in fragm. ex libris adv. Porphyr. ap. ***Io. Damasc.*** Parall. SS. Opp. T. II. p. 785. E. τὰ ἐν ἡμῖν καὶ ἐξ ἡμῶν φυόμενα, ταῦτα ἡμέτερα τυγχάνουσι, κακοποιητικὰ ὄντα πονηρίας (leg. πονηρίᾳ). Malum non per se esse, sed in hominis natura pro eius vitiositate adventicium existere, cum *Platonicis* non solum *Origenes* et ***Dionysius***, qui fertur, ***Areopagita***, sed ***Methodius*** etiam, *Basilius*, *Gregorius Nyssenus* et *Epiphanius*, ex Patribus Latinis ***Ambrosius*** et *Augustinus* docuerunt. Vide ***Gataker.*** De Natura et Usu Sortium p. 11. *Thomas.* in Origene p. 157. 177. 299. ***Ritter.*** Histor. Philos. T. V. p. 490. ***Strauss.*** Dogmat. T. II. p. 372. not. 18. meque Animadv. in *S. Basil.* I. p. 14.

P. 154 (74). τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς τοῦ κόσμου τούτου ὑστέρημα] Vid. annot. ad p. 128 (58).

P. 156 (74). παντὶ γάρ τῳ δῆλον] Τῳ pro vulg. τοι *Oehler.* recte. Conf. p. 88 (36) παντί τῳ δῆλόν ἐστι. p. 168 (82). 220 (113) ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι. p. 282 (150) παντὶ δέ τῳ δῆλόν ἐστιν —. T. III. p. 168 (900). Et sic Noster saepe alias. Ceterum p. 282 (149) παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. ἐστιν, quod nostro loco deest, deleatur, quippe omissum in cod. Vat.

P. 156 (75). ϑανὼν σαρκὶ ϑάνατος ϑανάτῳ γεγένηται, ἵνα τὸ κέντρον τοῦ ϑανάτου κλάσῃ, καταβὰς εἰς τὰ καταχϑόνια, ἵνα τοὺς ἀδαμαντίνους μοχλοὺς συντρίψῃ.] Apposite *Epiphan.* T. III. p. 384 (1022) ἀναμοχλεύει τὰ καϑ' ᾅδου. in Ancorato Opp. T. II. p. 67. D. (Χριστὸς) πύλας χαλκᾶς συντρίψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνϑλάσας. (ubi πύλας melius habet quam ϑύρας T. I. p. 888. A.) et in Anacephalaeosi Opp. T. II. p. 155. B. τῆς ϑεότητος . . . κλασάσης κέντρον ϑανάτου, διαῤῥηξάσης τὰ κλεῖϑρα καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους. quae totidem verbis in Panar. T. III. p. 518. 520 (1099) scripta reperiuntur. De vectibus adamantinis, quibus inferorum fores clausae finguntur, vid. ***H. Stephan.*** ad ***Theocrit.*** Id. II, 34. ***Christ. Bach.*** Epist. Crit. ad Eichstad. p. 90. sq. et ***Thilo*** Cod. Apocryph. T. I. p. 717 sq

P. 162 (78). Προύνικον ἐὰν εἴπωσι, τὸ ὅλον ἐστὶν ἡδυπαϑείας καὶ ἐκκαρδίας ἐξεύρεσις.] Γὰρ ante ἐὰν cod. Ven. apte infert. Idem ἐξέρευξις optime. Vid. annot. in T. II. p. 596 (731). Praeterea ἐκ καρδίας cod. Rhedig., recte, si καὶ deleatur. De voce προύνικος praeter ***Petavium*** in Animadv. vid. ***Menag.*** ad ***Diog. Laërt.*** IV. 6.

P. 172 (83). ποιητεύματι] Verbum medium ποιητεύεσϑαι, de quo cl. editor monuit, exstat etiam haer. 24. cap. 2. p. 146 (69). et haer. 66. cap. 46. p. 478 (660). Παραποιητεύεσϑαι reperitur T. II. p. 20 (406).

P. 176 (87). τὰς ἑαυτῶν μεμολυσμένας χεῖρας ἔχοντες] Μεμολυμμένας cod. Ven. ex ***Epiphanii*** consuetudine. Vid. annot. in T. II. p. 660 (768).

P. 190 (94). τὸ ἰνδαλματικὸν τῆς μορφῆς αὐτοῦ πρόςωπον] Ἰνδαλτικὸν cod. Ven. et Vat. deductum a verbo ἰνδάλλεσϑαι (v. annot. in T. III. p. 118, 872), non a nomine ἴνδαλμα. Conf. ***Lobeck.*** Parerg. ad ***Phryn.*** p. 520.

P. 192 (95). ἐν τῇ ἀποῤῥοίᾳ τῶν σωμάτων] Nollem receptum σπερμάτων pro σωμάτων, quod omnes libri habent. Si quid mutandum, τοῦ σώματος pro τῶν σωμάτων scribendum erit. Ἀπόῤῥοια σώματος est ***semen ex corpore destillans.*** Conf. p. 126 (58) ubi de *Simone Mago:* μυστήρια δὲ ὑπέϑετο αἰσχρότητος ῥύσεώς τε σωμάτων, ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς ἀποῤῥοίας cet. p. 186 (92) οἱ κύνες . . τὴν ἀπόῤῥυσιν τὴν ἀπὸ σωμάτων αὐτῶν ἐσϑίουσι. T. III. p. 74 (848) τὰς ἀποῤῥοίας τῶν σωματικῶν πατέρων καὶ υἱῶν. p. 76 (849). 80 (851). 82 (852). 88 (855) καϑὸ ἄνευ ἀποῤῥοίας καὶ πάϑους, καϑὸ ἄνευ σπορᾶς καὶ ἡδονῆς. 92 (858). 104 (864. 865) ubi ἄνευ σπορᾶς et ἄνευ ἀποῤῥοίας ex aequo ponuntur. Idem sibi vult ῥύσις σώματος T. I. p. 126 (58) l. c. et p. 84 (34) δι' ὀνειράτων ἀηδῆ γε ῥύσιν σωμάτων ἀπεργαζομένων. ubi ***Scaliger*** temere offendit. — Mox σωμάτων recte habebit, modo ἀπὸ σωμάτων scribatur et σπέρματα ad μεταλαμβάνειν subaudiatur. Conf. praegressa: μεταλαβοῦσα ἀπὸ σοῦ τὰ σπέρματα. et proxima: εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σωμάτων μεταλαμβάνει. nim. τὰ σπέρματα. Facile autem ἀπὸ post ἀσώματον excidere potuit.

P. 192 (96). ἐννεοί] Ἐννεοὶ cod. Rhed. et ed. Basil.; ἐνεοὶ Pet. melius. Quo magis mireris, eundem p. 1035. D. 1036. A. scripturas ἐννεοὶ et ἐννεοὺς intactas reliquisse. Nam scriptura ἐνεὸς melioris notae scriptoribus usitata est, nec non in verss. Vet. Test. reperitur, v. c. *Esai.* LVI, 10. quem ipsum locum ***Epiphanius*** hic et p. 1035. D. laudat. Vid. *Valckenar.* Schol. Sel. in N. T. Tom. I. p. 448. sq. (ad Act. Ap. 9, 7) ***Ruhnken.*** ad Tim. p. 102. ***Rhoer.*** Fer. Daventr. p. 172 sq. ***Matthaei.*** ad N. T. Tom. V. p. 98. ***Schleusner.*** Lex. in N. T. Tom. I. p. 828. ***Winer.*** Gramm. Idiom. N. T. ed. III. p. 44.

P. 202 (102). ἁδρυνϑὲν ἐν τῇ κοιλίᾳ] Ἀνδρυνϑὲν ed. Basil. mendose; Petav. ἀδρυνϑὲν melius, licet male posito leni pro aspero, quo modo

peccatum p. 216 (110) μετὰ τὸ ἀδρυνϑῆναι τὸν Ἰησοῦν. p. 250 (130) ἁδρύνεται ὁ παῖς. et p. 250 (134) μετὰ τὸ ἁδρυνϑῆναι Ἰούδαν. Recte vero ἡδρύνϑαι et τὸ ἁδρυνόμενον scribitur T. III. p. 378 (1019), recte item ἁδρυνϑεὶς p. 516 (1097) pro ἀνδρωϑεὶς, quod exstat gemino loco in Anaceph. p. 584 (153). Spiritus lenis perperam positus in verbis ἀδρύνεσϑαι et ἀδροῦσϑαι, quorum eadem est significatio (vid. *Bast.* ad *Greg. Cor.* p. 321), in causa fuit, ut in ἀνδρύνεσϑαι et ἀνδροῦσϑαι saepe depravarentur. Prioris verbi patrocinium temere suscepit *Passovius* De Lexicis Graecis p. 42, secutus ille *Coraën* ad *Hippocr.* T. I. p. 134 Tu vide *Casaubon.* ad *Athenae.* XIV. 21. p. 935. et *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 360. 363, *a.* Itaque ap. Nostrum T. II. p. 170 (491) ἁδρυνϑέντας legendum pro ἀνδρυνϑέντας, quod habent edd. Basil. et Pet. Apud *Plat.* Rep. VI. p. 498. B. vulg. lectio ἁδροῦται, licet ab uno tantum cod. servata, reliquorum codd. lectioni ἀνδροῦται minime posthabenda est, id quod *Schneidero* secus visum miror. Nihil vero dubitationis habet ἀνδροῦσϑαι cum alibi, tum ap. *Aëtium Epiph.* T. III. p. 212 (925) ἠνδρώϑη. Ceterum etiam adiectivum ἁδρυντικὸς in ἀδρυντικὸς et ἀνδρυντικὸς depravari solet. Conf. *Epiph.* T. III. p. 248 (945) et annot. crit. 4.)

P 202 (102). ἀρωγόν] Ἀῤῥωγὸν cod. Rhed. et ed. Basil., litera ρ̄ male duplicata. Quo de mendi genere monui ad *Io. Glyc.* p. 89. et ad *Eliam Cret.* col 867 (2). Eodem modo in ed. Basil. rursus peccatum est T. II. p. 372 (604). 396 (616). quorum locorum posteriore ἀῤῥωγὸν reductum nollem. *Petavius* ubique recte ἀρωγός.

P. 204 (102). τὸν δὲ κόσμον .. ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσϑαι, τῶν πολύ τι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποβεβηκότων] De prioribus: τὸν δὲ κόσμον ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσϑαι, vid. annot. ad p. 128 (58) εἶναί τε τὸν αἰῶνα cet. Posteriora: τῶν πολύ τι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποβεβηκότων, illustranda sunt ex *Platonicorum* sententia de ὑποβάσεσι naturae divinae rerumque ab ea procreatarum. Vide *Eliam Cret.* Comment. in *Greg. Naz.* col. 832. sq. ibique annot. 2. et Schol. Monac. in *Greg. Naz.* col. 904 *Epiphanius* contra *Secundum*, qui cum reliquis *Gnosticis* hanc sententiam adoptavit, ita disputat p. 388 (209): *unum ens* οὐδὲ ἀνώτατον οὐδὲ ἕν ἐστιν, οὔτε ὑποβεβηκὸς, οὔτε κατώτατον, εἰ μὴ τὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐκτισμένα. et post paulo: *in Deo uno* οὔτε ἐλάττωμα ἕτερον, οὔτε τι ὑποβεβηκὸς πλὴν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκτισμένων. quibuscum conf. haec T. III. p. 166 (899) ὁ ϑεὸς .. ᾧ ὑποβέβηκε τὰ κτιστὰ καὶ ποιητά. Idem contra *Colorbasum* p. 480 (258) λέγει γὰρ τὴν πρώτην ὀγδοάδα οὐ καϑ᾽ ὑπόβασιν ἄλλων ὑπὸ ἄλλου αἰώνων προβεβλῆσϑαι. quae *Marcosiorum* sententia fuit. *Arium* propter ὑπόβασιν, in S. Trinitate admissam, *Epiphanius* notat T. II. p. 214 (516) ἡ τριὰς ἐλέγχει τὸν Ἄρειον, ὑπόβασίν τινα διανοούμενον ἐν τῇ τριάδι. p. 216 (517) οὐ διαιρουμένης τῆς ϑεότητος, οὔτε ὑποβεβηκυίας τῆς ἑαυτῆς δόξης. p. 722 (803) ὁ υἱὸς .. οὔτε κατὰ ἔλλειψιν .. οὔτε κατὰ ὑπόβασιν .. ὑποτάσσεται τῷ πατρί. p. 724 (804) εἰ γάρ τι εἰς τὸν υἱὸν λογίζῃ ὑποβεβηκὸς (ὑποβεβηκῶς male codd. mss. et ed. Bas.) διανοεῖσϑαι, οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναβαίνει σου ἡ διάνοια. Idem contra *Aëtium* T III. p. 236 (939) ἀπρεπὲς ὅλως ἦν τὸ διανοηϑῆναι ἡμᾶς .. ὑποβεβηκότα τοῦ γεννήτορος γεγεννηκέναι τὸ γέννημα αὐτὸν τὸν γεγεννηκότα. Ὑπόβασιν, in S. Trinitate admissam, eidem exprobrat p. 320 (988). *Arium* hoc nomine tanquam *Platonicorum* sectatorem iure reprehendit *Elias Cret.* l. c.

P. 204 (103). εὔτονον ἔσχε ψυχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀν-

ϑρώπους, καὶ ἐμνημόνευε τὰ ὁραϑέντα ὑπ᾽ αὐτῆς ἄνω, ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ τοῦ ἀγνώστου πατρός] Εὔτονος ψυχὴ dicitur, cui virtutis vigor et contentio inest. Conf. *Philo* Opp. ed. Mangei. T. II. p 378. εὐτόνου καὶ γενναίας καὶ σφόδρα νενευρωμένης ψυχῆς ἐστι καταφρονεῖν πάντων ὅσα τῦφος εἴωϑε σεμνοποιεῖν. *Irenae.* ap. *Epiph.* p. 434 (235) τῶν μὴ εὔτονον τὴν πίστιν .. φυλασσόντων. *Basil. M.* Opp. ed. Garn. T. I. p. 417. B. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 176. Contrarium ἄτονος, quod ibidem attigi, habet *Irenaeus* ap. *Epiph.* p. 348 (187) ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὸ γινώσκειν τινὰ πνευματικά. Proxima: καὶ ἐμνημόνευε τὰ ὁραϑέντα ὑπ᾽ αὐτῆς ἄνω, uti insequentia: τὰ ὁραϑέντα αὐτῇ ἀναμνημονεύσασα, ex *Platonis* Phaedro hausta sunt. Conf. p. 249. C. τοῦτο δέ ἐστιν ἀνάμνησις ἐκείνων, ἅ ποτ᾽ εἶδεν ἡμῶν ἡ ψυχὴ συμπορευϑεῖσα ϑεῷ .. καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ ὂν ὄντως. et quae plura eandem in sententiam in illo dialogo disputantur. Indidem repete, quae Noster subiicit: ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ τοῦ ἀγνώστου πατρός. et quae post paulo sequuntur p. 205. sq. (103) αἱ γὰρ ψυχαὶ ἐκ τῆς αὐτῆς περιφορᾶς εἰσι. Conf. Phaedr. p. 247. C. στάσας δὲ αὐτὰς περιάγει ἡ περιφορά. Ibid. D. — ἕως ἂν κύκλῳ ἡ περιφορὰ εἰς ταὐτὸν περιενέγκῃ. et p. 248. A. — συμπεριενέχϑη τὴν περιφοράν. Apud *Irenae.* Lib. I. cap. 24., cuius Graeca *Epiphanius* exscripsit, περιφορὰ in ed. Massuet. utroque loco vertitur *circumlatio.* Priore loco ed. Erasm. et Gallas. *circulatione* pro *circumlatione. Massuetus* Dissert. in *Irenae.* cap. 5. §. 123. prolixa disputatione ne id quidem praestitit, ut fontem in Phaedro aperiret, ex quo quid sibi velit illa περιφορὰ, liquido apparet: rivulos ap. *Iamblich.*, qui fertur, De Mysteriis Aeg. VIII. 6., ex Phaedro item repetendos, sectatus est. Neque vero *Matterus*, licet de sententia Platonica universe monens Hist. Doctr. Gnost. T. II. p. 269. 272., sedem eius indicavit. Verum subodoratus est *Petavius* Animadv. p. 46. qui male quidem περιφορὰν *comitatum* reddidit et comparato *Theodoreto*, qui διαγωγῆς nomine in eadem re utitur, συμπεριφορὰν Graece interpretatus est, sed tamen haec adiecit: „Nisi quis ad περιφορὰν illam deorum et circumactionem Platonicam respexisse *Carpocratem* existimet, de qua in Phaedro.“ Posterior interpretatio una vera. Reconditam *Platonis* sententiam multi laudarunt vel imitati sunt. Vide *Wernsdorf.* ad *Himer.* p. 628. *Ast.* Annot. in *Phaedr.* p. 413. meque ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. ed Krabing. p. 299 sq. Adde *Plotinum* p. 377. A. τὸ δὲ συνέπεσϑαι τῇ τοῦ παντὸς περιφορᾷ καὶ ἤϑη ἐκεῖϑεν κομίζεσϑαι καὶ πάσχειν παρ᾽ αὐτοῦ, οὐδὲν ἂν εἴη σημεῖον τοῦτο τοῦ μέρη τὰς ἡμετέρας ψυχὰς εἶναι. Ceterum *Carpocratem* Platonicum fuisse, ex supra dictis intelligitur; de *Epiphane* filio idem expressis verbis testatur *Epiphanius* p. 390 (211).

P. 204 (103). τὰς ὁμοίας αὐτῇ ψυχὰς ... τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλευϑερωϑείσας ἄνω πτῆναι πρὸς τὸν ἄγνωστον πατέρα ἐν τῷ τὰς πάσας πράξεις πραξάσας ὁμοίως τῶν πάντων ἀπαλλαγείσας λοιπὸν ἐλευϑερωϑῆναι.] Haec respondent supra dictis de anima Christi: ὅπως διὰ πασῶν τῶν πράξεων ἐλευϑερωϑεῖσα .. ἀνέλϑῃ πρὸς τὸν αὐτὸν πατέρα τὸν ἄγνωστον, τὸν δυνάμεις αὐτῇ ἀποστείλαντα ἄνωϑεν, ἵνα διὰ πασῶν τῶν πράξεων χωρήσασα καὶ ἐλευϑερωϑεῖσα διέλϑοι πρὸς αὐτὸν ἄνω. quo loco verba ἐλευϑερωϑεῖσα ... διὰ πασῶν τῶν πράξεων, molesta illa quidem propter otiosam repetitionem, in cod. Ven. omissa sunt, librario a priore διὰ πασῶν τῶν πράξεων ad posterius aberrante Multus est *Carpocrates* in commendanda ista libertate Christi eiusque assectarum. Conf.

p. 206 (104) ὅπως ἂν τὴν ἄνω ἐλευθερίαν ἀσπάσωνται καὶ τὴν ἄνω πτῆσιν κτήσαιντο. p. 208 (105) ἐλευθερωθεῖσα καὶ μηκέτι χρεωστοῦσά τι τῶν πρὸς πρᾶξιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. et quae p. 210 (106) pluribus locis eandem in sententiam dicuntur. Est autem illud minime dubium, quin *Carpocrates*, quod nostrae aetatis sophistae celebrant placitum de carne, quam dicunt, emancipanda, dudum protulerit et (pro scelus!) Christi exemplo commendare sit ausus. Qua quidem in nequitia exornanda ille nebulo flosculis Platonicis abusus est. Nam illa: ἄνω πτῆναι, τὴν ἄνω πτῆσιν, sumta sunt ex Phaedro p. 249. C. διὸ δὴ δικαίως μόνη πτεροῦται ἡ τοῦ φιλοσόφου διάνοια. et D. ἀναπτέσθαι. Atqui *Plato* ipse Phaedr. l. c. et p. 256. B. hominem nequam de vera animi libertate meliora edocere poterat. Ceterum similia nequitiae praecepta apud *Marcum* p. 436 (236) et apud *Ophitas* p. 510 (276. sq.) reperiuntur.

P. 206 (104). πρὸς φίλτρα καὶ ἀγώγιμα] *Heraldus*, ab Oehlero laudatus, ad *Arnob.* Lib I. p. 42. ἀγώγιμα recte interpretatur *amoris illecebras.* Adde *Epiphan.* p. 252 (131) ἀγώγιμά τινα ἐπιτελοῦντες. Φίλτρα καὶ ἀγώγιμα rursus coniuncta p. 436 (235). Adiectivum ἀγώγιμος, *illecebrosus*, exstat p. 198 (100) ἀγώγιμον μῦθον. et p. 172 (83) ἀγώγιμόν τι ποίημα. ubi *Petavius* male: *adscititium.*

P. 208 (105). Φασὶ γὰρ ὅτι ὅσα νομίζεται παρὰ ἀνθρώποις κακὰ εἶναι, οὐ κακὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ φύσει καλά. Οὐδὲν γάρ ἐστι φύσει κακὸν, τοῖς δὲ ἀνθρώποις νομίζεται εἶναι φαῦλα.] Conf. p. 210 (106) ἵνα πράξωσι τὰ δοκοῦντα εἶναι κακὰ, οὐκ ὄντα. Bonum et malum natura ullum esse negabant *Pyrrhonii.* Vid. *Diog. Laërt.* IX. 101 ibique *Menag.* Sed qui eo perversitatis progrederetur, ut malum natura bonum esse statueret (id quod *Carpocrates* fecit), veterum philosophorum repertus est nemo.

P. 208 (105). πᾶν εἶδος ἀνδροβασιῶν καὶ λαγνιεστέρων ὁμιλιῶν πρὸς γυναῖκας] Λαγνιετέρων Basil., λαγνιεστέρων Petav. Tu repone: λαγνιστέρων. Eadem in voce peccatur T. III. p. 438 (1053) ubi λαγνίστερον pro vulg. λαγνιαίτερον scribendum. Attica forma λάγνης rite comparatur: λαγνίστερος, λαγνίστατος. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 184. *Buttmann.* Gr. Gr. Ampl. §. 66. 5. annot. 6. Apud *Clem. Alex.* Paedag. L. II. p. 222. *Potterus* ex cod. Bodl. λαγνιστάτοις loco vulgati λαγνιστοτάτοις reposuit. Recte; ibid. λαγνίστατον τὸ ζῶον ἡ ὕαινα.

P. 208 (105). καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀποστρέφεσθαι τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν] Legendum: μὴ ἐπιστρέφεσθαι τὴν ψυχὴν —. Ἐπιστρέφεσθαι idem valet, quod καταστρέφεσθαι εἰς σώματα πάλιν p. 208 (106) ἵνα μὴ ἐξελθοῦσαι καὶ ὑστερήσασαί τινος ἔργου τούτου ἕνεκα καταστραφῶσιν εἰς σώματα πάλιν αἱ ψυχαί. In eadem re ἐπιστρέφειν ponitur p. 602 (330) ταύτας φασὶν ἐπιστρέφειν καὶ μετενσωματοῦσθαι εἰς ἕκαστον τῶν ζώων. et p. 604 (331) ἔδει τὸν Λάζαρον λυθέντα τοῦ σώματος μὴ ἐπιστρέψαι πάλιν εἰς τὸ σῶμα. Non multum differt στρέφεσθαι πρὸς τὰ ὧδε ap. *Zachar. Mitylen.* p. 151. ed. Boissonad. ὡς ἂν μὴ ταραχθείημεν λυομένων ἡμῖν τῶν δεσμῶν καὶ πυκνὰ στρεφώμεθα πρὸς τὰ ὧδε, δυςχεραίνοντες τὴν διάζευξιν. Ἐπιστρέφεσθαι nostro loco eo est accommodatius, quod id verbum de amantibus usurpatur, qui sese a deliciis divelli aegre patiuntur. Vid. *Valckenar.* ad *Callimach.* Elegiar. Fragm. p. 238. Adde, quod ἐπιστρέφεσθαι omnino in usu est de cura rerum terrenarum et corporis. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 185. sq. Ceterum *Carpocratis* delirantis opinioni prorsus contraria est, quam *Zacharias*

Mityl. l. c. ante oculos habuit, sobria ac sana *Platonis* sententia Phaed. p. 81 B. — E. 108, A.

P. 210 (106). Φασὶ γὰρ εἶναι τὴν φυλακὴν τὸ σῶμα] Quod *Carpocrates* φυλακὴν apud *Matthae.* 5, 25. *corpus* allegorice interpretatur, ea in re iterum abutitur *Platonis* doctrina, videlicet ea, de qua monui ad *Eliam Cret.* col. 820 (5). 896 (10). De *Gnosticis* et *Manichaeis Epiphanius* in *Marcione* p. 604 (330) αὐτοὶ τὸ σῶμα φυλακὴν εἶναι δογματίζουσι. Ex *Manichaeorum* sententia idem T. II. p. 486 (665) Εἰ δὲ ὅλως τὸ εἶναι ἐν σώματι τὴν ψυχὴν φυλακὴν ἡγοῦνται οἱ ἄρχοντες cet. Eandem sententiam *Origenistae* exprobrat *Methodius* apud *Epiphan.* T. II. p. 268 (567) σὺ δὲ . . . δεσμὸν αὐτὸ καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα καὶ ἄχθος καὶ πέδας εἶναι ἔφης. Conf. annot. in T. II. p. 234 (527).

P. 210 (106). Δεῖ γάρ, φασὶν, ὡς προείπομεν, πάντη ἐλθοῦσαν ... ἀνελθεῖν πρὸς ἄνω ἄγνωστον] Πάντη recte *Oehler.* secundum cod. Rhedig.; quamquam scriptura πάντῃ magis placet. Vulgo πάντα. *Petavio* placuit εἰς πάντα. Sed πάντῃ ἐλθεῖν idem, quod p. 204 (103) διὰ πάντων χωρῆσαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων καὶ πράξεων. Conf. Anaceph. T. III. p. 560 (140) εἰ μή τις διὰ πάντων . . παρέλθῃ —. Lingua vernacula vertas: *Alles durchmachen.* Deinde πρὸς τὸν ἄνω ἄγνωστον legendum esse, *Oehlero* adsentior. Est enim ὁ ἄνω ἄγνωστος, qui p. 216 (110) ὁ ἄνω ἄγνωστος πατὴρ dicitur, nec multum differt ὁ ἀνωτάτω ἀκατονόμαστος πατὴρ in *Valentinianorum* haeresi p. 310 (165). Alias *Gnostici* summum deum πατέρα vel προπάτορα ἄγνωστον simpliciter vocant. Conf. *Epiphan.* in *Saturnilo* p. 134 (62), in *Carpocrate* p. 204 (103), in *Marcosiis* p 468. sq. (252. sq.) 470 (254). 472 (254), in *Cerdonianis* p. 550 (300), *Synes.* Hymn. IV, 227. πάτερ ἄγνωστε. Fons apud *Platonem* Tim. p. 28. C. τὸν . . . πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν . . ἔργον.

P. 216 (110). τὸν ἰὸν τῷ κόσμῳ φέρων ἥκει] Φέρειν ἥκει cod. Ven. Tu vide annot. in T. III. p. 262 (955).

P. 226 (116). συνιστᾶν] Id est: *demonstrare, adstruere.* Vid. *Schleusner.* Lex. in N. T. T. II p. 1030. sq. et conf. *Epiphan.* p. 482 (260) ἵνα ἡ ἀλήθεια πανταχόθεν συσταθῇ. Διασυνίστημι *Methodio* ap. *Epiph.* T. II. p. 300 (554) cl. editor restituit. Σύστασις ἀληθείας est *veritatis demonstratio* p. 708 (390). Ἀνατροπὴ, i. e. *refutatio*, et σύστασις sibi opponuntur in Epist. *Athanasii* ap. *Epiph.* T. III. p. 338 (997). Ἀσύστατον dicitur *quod demonstrari nequit*, T. I. p. 244 (126). T. II. p. 474 (663). 498 (671) et alibi, unde ἀσυστάτως T. II. p. 10 (400). Αὐτοσύστατος veritas vocatur p. 692 (380). T. II. p. 416 (627). Ceterum de forma verborum in — μι, in — αω commutata, monui ad *Eliam Cret.* col. 885 (1).

P. 236 (122). ὥςπερ οὖν καὶ ἦσαν] Haec in cod. Ven. omissa sunt. Tu vide annot. in T. III. p. 100 (862).

P. 242 (125). ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρός] Παρατριβὴ nupta vox est in declaranda συνουσίᾳ. *Methodius* ap. *Epiph.* T. II. p. 328 (579) μὴ χραινόμενον ἀθέσμοις ὅλως οἴστρων παρατριβαῖς. ubi οἴστρων παρατριβαὶ sunt adfrictus venerei, ad quos libidinibus incitamur. *Epiphanius* T. II. p. 622 (747) de *Cerinthianis:* ἐκ παρατριβῆς αὐτὸν (nim. Christum) λέγοντας εἶναι ψιλὸν ἄνθρωπον. Alii vocem παράτριψις pariter usurpant, ut *Marcus Aurel.* VI. 13. cui συνουσία est ἐντερίου παράτριψις καὶ μετά τινος σπασμοῦ μυξαρίου ἔκκρισις, et *Io. Philopon.* in *Aristot.* De Generat. Animal. fol. 27. r. Apud

eundem *Philoponum* fol. 18. vers. ante med. in interpretatione vocis Aristotelicae κνησμὸς mendose scribitur περίτριψις pro παράτριψις.

P. 252 (131). κατὰ συγκυρίαν] Conf. T. II. p. 62 (431) κατὰ τὴν τοιαύτην συγκυρίαν. Huc pertinent verba συγκύρω et συγκυρῶ. Conf. *Plutarch.* ap *Euseb.* Praep. Evang. I. 8 ubi συνεκύρησε. *Plotin.* p 743. C. ubi συγκύρω cum infin. *Porphyr.* Epist. ad Marcell. cap. 5. *Io. Glyc.* De Synt. p 32, 19. ed. Bern. ubi συνέκυρσε. Suspectae fidei est συγκύρσω, quod Lexica habent. Vid. *Has.* ad Timarion. p. 188.

P. 258 (135). Φιλοῦται δὲ τῷ ἐκεῖσε ἐπισκόπῳ] Recte *Petav.* φιλιοῦται: soloecum est φιλοῦται, quod habent cod. Rhedig. et ed. Basil. Sic φίλιον in φίλον depravari solet. Vide Appendic. ad *Bastii* Epist. Crit. p. VII. Noster p. 104 (45) ὕστερον δὲ ἐφιλιώϑη Δημητρίῳ. et T. III. p. 500 (1088) νῦν δὲ συνήνωται, ὥς λέγει, φιλιωϑέντα ἀλλήλοις, sicuti legendum pro vulg. φιλωϑέντα.

P. 282 (149). ὢ τῶν δεινῶν ἑρπετῶν τὰ δεινὰ κωκύματα] Cod. Vatic. ὤ, recte, quum ὤ sit mirantis et irridentis, ὢ appellantis. Sic p 456 (648) ὢ πολλῆς αἰσχύνης. scribendum: ὤ πολλῆς αἰσχύνης. Eodem modo peccatum est T. II. p. 474 (658) ὢ ἀγύρτου μιμολογίας, ὢ χλεύης ἀσυνεικάστου. p. 476 (659) ὢ τῆς πολλῆς σου φλυαρίας. p. 496 (670) ὢ πολλοῦ καμάτου. p. 696 (788) ὢ πολλῆς ἠλιϑιότητος. T. III. p. 388 (1025) ὢ πολλὴ ἡ τῶν ἀνϑρώπων ἀφελότης. quo loco, uti nostro, nominativus, non genitivus, ut fit vulgo, post ὤ sequitur. Ὤ recte scribitur T. III. p. 410 (1038) Ὤ καινῆς μανίας. ὤ καινῶν πραγμάτων. p. 412 (1038) ὤ τῆς ἡμῶν τεϑολωμένης γενεᾶς. Male rursus ὢ p. 466 (1069) ὢ τῆς τῶν ἀνϑρώπων ματαιοφροσύνης. Vide *Buttmann* Gramm. Gr. Ampl. T. II. p. 303. *Ast.* Annot. in *Plat.* Prot. p. 13 et *Thilon.* ad Acta Thomae p. 62.

P. 282 (149). λεξιϑηροῦσι τὰ εἰς ἑαυτῶν καταστροφήν] Λεξεσιϑηροῦσι cod. Rhedig. et ed. Basil. pessime. Tu confer T. II. p. 668 (771) λεξιϑηροῦντες τὰ καλῶς καὶ ὀρϑῶς εἰρημένα. et vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phryn.* p. 627. Idem V. D. p. 628. suspectae fidei nomen λεξίϑηρ attigit, cuius tria exempla ap. *Epiphan.* exstant, primum p 692 (785) οἱ λεξιϑῆρες, ubi *Petav.* melius λεξίϑηρες, alterum p. 720 (801) τοῖς λεξιϑήρεσι, ubi λεξίϑηρσι scribendum, nisi forte λεξιϑηροῦσι hoc loco, priore λεξιϑηροῦντες reponere mavis, tertium T. III. p. 392 (1027) λεξίϑηρ ὤν τις, quo loco facillime scripseris: λεξιϑηρῶν τις.

P. 308 (164). Τριάκοντα γὰρ καὶ οὗτος ϑεοὺς καὶ αἰῶνας ... βούλεται παρεισάγειν] Verba καὶ αἰῶνας, omissa in cod. Rhedig. et in ed. Basil., *Petavius* ex cod. Vat. optimo iure reposuit. Conf. proxima: Τριάκοντα γὰρ οὗτος, ὥς ἔφην, αἰῶνας βούλεται παριστᾶν, οὓς καὶ ϑεοὺς ὀνομάζει. et quae plurima *Epiphanius* eandem in sententiam in sequentibus, etiam ex *Irenaeo*, adfert. Primarius locus de *Valentini* aeonibus est apud *Irenae.* I. 1. 7. Divinitatis nomen αἰών, veteribus Graecis inusitatum, sed in doctrina *Valentini* et *Valentinianorum* decantatum, ex philosophia Orientalium repetendum est, apud quos Indorum philosophi divinitatem eiusmodi nominibus declarare solent. Vid. *Mignot.* in Hist. Acad. Reg. Inscript. T. XXXI. P. II. p. 277. sq. Ex *Valentini* doctrina, quae in aeonibus multiplicandis tota versatur, *Synesius* etiam illud sumsit, quod in celebranda natura Patris et Filii mentiumque divinarum vocem αἰών usurpare solet, v. c. Hymn. II. 67. III. 162. 249. 266. IV. 71. IX. 67. Vid. *Mignot.* libro laud. p. 277—279. et *Beausobr.* Hist. Doctr. Manich. T. I.

p. 573. sq. qui comparat personatum *Dionysium Areop.* De Div. Nom. cap. V. 4. (ϑεός) ἀρχὴ καὶ μέτρον αἰώνων καὶ χρόνων ὀντότης καὶ αἰὼν τῶν ὄντων ... ὁ αἰὼν αἰώνων, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

P. 308 (164). Χάος δὲ καὶ Βυϑὸς τίνι οὐκ ἂν σαφὲς εἴη ὥς τὸ ὁμώνυμον κέκτηται;] Dormitat hoc loco bonus *Epiphanius*, Χάος Hesiodium docens idem valere ac Βυϑὸν *Valentini*. Tametsi enim illud satis probabile est, *Valentinum* ad exemplum Theogoniae Hesiodiae suam finxisse, tantum tamen abest, ut Βυϑὸν suum *Hesiodi* Χάει, mutato dumtaxat nomine, substituerit, ut infinitam nec ulli cogitationi accessam summae divinitatis naturam Βυϑοῦ nomine in personam divinam animaverit. Conf. *Irenae.* ap. *Epiphan.* p. 326 (175). Sic in *Oraculis*, quae feruntur, *Chaldaicis* summum numen πατρικὸς βυϑὸς vocatur; vid. *Beausobr.* Hist. Doctr. Manich. T. I. p. 551. not. 5. Sic *Synesius*, qui in Hymnis cum *Valentino* ampullatur, βυϑοῦ nomine divinitatis naturam declarat, v. c. Hymn. I. 116. II. 27. III. 133. 189. Vid. *Grab.* ad *Irenae.* I, 1. 1. p. 7, 1. not. 4. *Beausobr.* Hist. Doctr. Manich. T. I. p. 579. *Neander* Syst. Gnost. p. 94. 207. Eodem spectant βύϑια μυστήρια apud *Valentinum Epiph.* p. 318 (170) et βύϑιον κάλλος ap. *Synes.* Hymn. IV. 69. Quid? quod Βύϑιον unum ex aeonibus nomine proprio *Valentinus* vocavit, p. 310 (165) et p. 328 (176). Vim nominis Βυϑὸς, de summo aeone usurpati, *Valentinus*, missa prosopopoeia, hisce verbis declaravit ap. *Irenaeum Epiph.* p. 330 (177) τὸ μέγεϑος τοῦ βάϑους καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ πατρός. in quibus vocis βάϑος eadem vis ac Cor. I. 2, 10. καὶ τὰ βάϑη τοῦ ϑεοῦ. Vid. *Schleusner.* Lex. in Nov. Test. T. I. p. 433. sq. qui de voce ἀνεξιχνίαστος item consulendus T. I. p. 206. Adde *Irenae.* ap. *Epiph.* p. 454 (245) τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιστορεῖ. Ceterum *Valentini* Βυϑὸν recoxerunt *Secundiani* p. 396 (214), qui tamen potestates divinas vel Βυϑῷ antiquiores commenti sunt, *Ptolemaeus* p. 398 (215) et p. 400 (215), *Marcus* p. 448 (241) et *Marcosii* p. 468 (253). 470 (253). 472 (254), *Heracleo* p. 486 (263).

P. 308 (164). Ἕκαστον δὲ αἰῶνα ἀῤῥενόϑηλυν καὶ ζεῦγός φησιν —] Masculam et femineam deorum naturam esse, doctrina fuit minime inaudita tum apud Graecos (vid. *Io. Croi.* Specim. Coniectur. in Origen. Irenae. Epiphan., in capite Irenaei Grabiani, p. 6. *b*), tum apud Indos (vid. *Mignot.* in Hist. Acad. Reg. Inscript. T. XXXI. P. II. p. 236). Quam quidem doctrinam, a *Platonicis* adoptatam (vid. *Casaubon.* Exercit. in Annal. Baron. I. p. 59, *a.*), *Valentinus* eiusque discipuli exornandis aeonibus, a se fictis, adhibuerunt. Vid. *Casaubon.* l. c. *Wesseling.* Observ. II, 10. p. 178. sq. *Beausobr.* Hist. Doctr. Manich. T. I. p. 584. sq. *Souverain.* in Platonismo SS. Eccl. Patrum detecto P. I. cap. 8. p. 79. ed. Loeffler. *Neander* Syst. Gnost. p. 97. 209. sq. Eandem doctrinam *Synesius* laudibus veri Dei licentia poëtica accommodavit Hymn. II. 90. III. 186. Vid. *Casaubon.* l. c. *Grab.* ad *Irenae.* I. 5. 3. p. 53, 15. not. 7. *Brucker.* Hist. Philos. Doctr. de Ideis p. 185. sq. et VV. DD. ab eo laudati, praeterea *Mignot.*, *Beausobr.*, *Souverain.* ll. cc. et *Neander* Syst. Gnost. p. 207.

P. 308 (165). Βυϑὸς, Σιγή] Post Βυϑὸς male vulgo καὶ deest, quod adiici *Petavius* recte iussit, quum copulatis nominibus Βυϑὸς et Σιγὴ prima *Valentini* συζυγία contineatur. De Βυϑῷ supra vidimus. Σιγή, quam illi *Valentinus* uxorem adiunxit, ineffabilem tranquillitatem summae divinitatis tanquam numen repraesentat. Conf. *Valentinus* ap. *Epiphan.* p. 314 (168) οἱ δὲ ἀληϑεύσαντες Σιγὴν προσηγόρευσαν (nim. Ἔννοιαν summi aeonis), ὅτι δι' ἐνϑυμήσεως χωρὶς λόγου τὰ πάντα τὸ μέγεϑος (id est: summus aeon)

ἐτελείωσεν. *Irenaeus* ap. *Epiphan.* p. 326 (175) αὐτὸν (summum aeonem dicit) . . . ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι ἐν ἀπείροις αἰῶσι χρόνων. *Platonici* de divinitate similiter loquuntur. Sic *Numenius* ap. *Euseb.* Praep Evang. XI. 22. p. 543 C. loco divino et qui integer legatur, τἀγαθὸν (id est *Deum*, Platonis sententia) tanquam τὸ ἤρεμον praedicat. Valentinianam Σιγὴν in scenam rursus produxerunt *Secundiani* ap. *Epiphan.* p. 396 (214), *Marcus* et *Marcosii*, *Colorbaso* auctore, ap. *Epiph.* p. 436 (236). 438 (236). 442 (238). 446 (240. 241). 448 (242). 452 (244) et *Heracleo* p. 486 (263). Eandem *Synesius*, licet missa prosopopoeia, tamen respexit Hymn. II. 65 ubi Deum ita adloquitur: σὺ δὲ φωνά, σὺ δὲ σιγά. Vid. *Grab.* ad *Irenae.* I. 1. p. 9, 1. not. 3.

P 310 (166). ὡς ἔχει ἡ ἀπέραντος τοῦ Βυθοῦ ληρώδης φλυαρία] Quod si *Epiphanius* hoc loco Tim. I. 1, 4. respexit (et respexisse sane videtur), in ea fuit sententia, ut doctrinam de aeonibus Apostoli verbis notari statueret. Certe *Irenaei* haec fuit sententia, qui in refutanda haeresi Valentiniana ab Apostoli loco profectus est Vid. *Epiphan.* p. 322 (173). sq.

P. 312 (167). Ὥςπερ Ὑστερήματι βούλονται συνάπτειν μὲν ἀμιγῆ τινα αἰῶνα καὶ ἀθήλυντον] Scribendum: Ὡιπερ Ὑστερήματι cet. id est: *cui quidem Hysteremati* cet. Sunt haec sane negligentius adnexa superioribus: Ὑστέρημα —, ὅπερ Ὑστέρημα —, ἀφ' οὗπερ cet. Sed ὥςπερ nihil ad rem, et orationis negligentia in *Epiphanio*, id est scriptore pessimo, nullam offensionem habet. De ὑστερήματι sive Ὑστερήματι *Valentinianorum* monui ad p. 128 (58). Ἀθήλυντον (θηλυντὸν male cod. Venet.) *Petav.* perperam vertit *deterioris sexus expertem*; nec melius rem gessit p. 318 (171) Προυνίκων ἀθηλύντων. et p. 332 (178) ἀσύζυγον, ἀθήλυντον. Ego vocem ἀθήλυντος ita verto: *nulla cupidine tactus.* Est enim ἀθήλυντος repetendum ex usu verbi θηλύνειν, *Platonicis* et *Gnosticis* trito, in significandis cupiditatis illecebris. Ex *Gnosticis* conf. *Valentin.* ap. *Epiphan.* p. 314 (168) ἡ ἄφθαρτος βουληθεῖσα δεσμὰ ῥῆξαι ἐθήλυνε τὸ Μέγεθος ἐπ' ὄρεξιν ἀναπαύσεως αὐτοῦ. et p. 316 (169) ἡ Ἀλήθεια . . . ἐθήλυνε τὸν πατέρα ἑαυτῆς εἰς ἑαυτήν. *Clem. Alex.* Strom. Lib. III. p. 553. ed. Potter. de *Iulio Cassiano:* ἡγεῖται δὲ ὁ γενναῖος οὗτος Πλατωνικώτερον θείαν οὖσαν τὴν ψυχὴν ἄνωθεν ἐπιθυμίᾳ θηλυνθεῖσαν δεῦρο ἥκειν εἰς γένεσιν καὶ φθοράν. Vid. *Baur.* in Gnosi Christ. p. 149. sq. De *Platonicis* conf. *Porphyr.* De Abst. IV. 20. p. 367. ed. Rhoer. τοῦ ἀλόγου θηλυνομένου. ubi *Rhoer. Irhofium* De Palingen. III. 5. 4. laudat. Omnino veteres cupiditati nescio quid femineum inesse volebant. Conf. *Callicratid.* ap. *Stob.* Floril. Tit. 70. p. 426. ἁ δ' ἐπιθυμία θῆλυ καὶ νεαρὸν καὶ ὑγρὸν πάθος ὑπάρχοισα ψυχᾶ, τᾷ γυναικὶ ποτιφερής ἐστιν. *Epiphan.* p. 498 (269) θηλυκοῖς γὰρ ἀεὶ διανοήμασι προςπελάζει, ἡδονῇ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ cet. T. III. p. 452 (1061) ἡ κακία . . . ἡμῖν τὸ θῆλυ τῆς ὑπονοίας τοῖς φρονήμασιν ἐπιχέουσα, τὸ σφέτερον ἡδυπαθείας ἐργαζομένη.

P. 312 (167). Ἰησοῦν τὸν διὰ Μαρίας ὡς διὰ σωλῆνος παρελθόντα] Conf. p. 320 (171) φασὶ δὲ (τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν) ἄνωθεν κατενηνοχέναι τὸ σῶμα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ διὰ Μαρίας τῆς παρθένου διεληλυθέναι. p. 356 (191) εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, καθάπερ ὕδωρ διὰ σωλῆνος ὁδεύει. Emendandus est *Epiphanius* in Anaceph. T. III. p. 562 (141) καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν πεπερακέναι. Scribendum enim: ὡς διὰ σωλῆνος τῆς Μαρίας —. Similia de Iesu *Marcus* p. 452 (244), ubi attende ista: διελθόντα διὰ μήτρας. Vid. *Fabric.* ad *Philastr.* De Haeres. cap. 38. *Strauss.* Dogmat. T. II. p. 88.

P. 314 (168). παρὰ δὲ τῷ Μεγέθει] Μέγεθος hoc loco et plus semel in proximis per se declarat summum aeonem, de quo conf. p. 330 (176) θεωρῶν τὸν πατέρα καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ. p. 330 (177) τὸ μέγεθος αὐτοῦ. et post paulo: διά τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ πατρός. Ibidem in istis: ἐκτὸς τοῦ ἀῤῥήτου μεγέθους, summus aeon, ut nostro loco, per se intelligitur. Sic *Marcus* ap. *Epiphan.* p. 432 (234) summum deum τὸ μέγεθος, p. 436 (236) potestates divinas τὰ μεγέθη vocat.

P. 314 (168). ὑπερουρανίων μνείαν ποιοῦμαι μυστηρίων] Ὑπ' οὐρανίων, id est ὑπουρανίων, cod. Rhedig. Sed optime habet vox ὑπερουράνιος, quae recurrit p. 348 (187) οἰκεῖν δὲ τὴν μητέρα εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον. ubi velim attendas formulam Platonicam ὁ ὑπερουράνιος τόπος, sumtam ex Phaedr. p. 247. C. de qua vid. *Ast.* Annot p. 414. sqq. Ὑπερουράνιον γένεσιν Iesu tribuit *Marcus* ap. *Irenae. Epiph.* p. 450 (243), ubi cod. Rhedig. male ὑπουράνιον. Τὴν ὑπερουράνιον δύναμιν habes in *Marcosiorum* formula p. 474 (256). Quae *Valentinus* hoc loco venditat mysteria, ab eius discipulis celebrata tradunt *Epiphan.* p. 322 (172) et *Irenaeus* apud eundem p. 352 (188). Sed ea merito irridet *Irenaeus* ap. *Epiph.* p. 324 (174) τὰ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια, ἃ οὐ πάντες χωροῦσιν. p. 328 (176) τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπόῤῥητα μυστήρια. et p. 342 (183) ἀνακεχωρηκότα καὶ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια.

P. 314 (168). μόνη δὲ τῇ τοῦ ἀτρέπτου Ἐννοίᾳ πεφανερωμένων] Post paulo *Valentinus:* ἡ ἐν αὐτῷ Ἔννοια, quam alio nomine Σιγὴν melius appellari dicit. De Σιγῇ diximus annot. ad p. 308 (165). De Ἐννοίᾳ conf. *Irenae.* ap. *Epiphan.* p. 326 (175) συνυπάρχειν δ' αὐτῷ (nim. Bytho) καὶ Ἔννοιαν cet. Connubii Ἐννοίας cum Βυθῷ fingendi ansam *Valentino* dedisse videntur, quae *Plato* Hesiodi exemplo de Metide, Iovis uxore, pulcre commentus est. Vid. Schol. ad Dissertat. Platonic. p. 103. sq.

P. 314 (168). ὃν καλοῦσί τινες Αἰῶνα ἀγήρατον, ἀεὶ νεάζοντα] Usitata *Valentino* vox poëtica ἀγήρατος. Conf. p. 316 (169) ἀφθάρτῳ μίξει καὶ ἀγηράτῳ συγκράσει. p. 318 (170) μετὰ ἡδονῆς ἀγηράτου καὶ ἀφθάρτου μίξεως. Quid? quod idem uni ex aeonibus nomen proprium Ἀγήρατος tribuit p. 310 (165). 328 (176). Adposite ad nostri loci sententiam *Synesius* Hym IX. 66. sq. — αὐτὸς ἀγήραος | αἰὼν ὁ παλαιγενής, | νέος ἅμα καὶ γέρων.

P. 314 (168). ἡ ἐν αὐτῷ Ἔννοια ἠθέλησεν ἐκείνην cet.] De reponendo ἐκείνη cl. editori adsentior. Nam verba ἥν τινες ... ἐτελείωσεν per parenthesin interiecta sunt, et verba ἡ ἄφθαρτος cet. ad superiora per anacoluthiam ita referuntur, ut pro ἠθέλησε δεσμὰ ῥῆξαι καὶ ἐθήλυνε cet. nunc ista ponantur: βουληθεῖσα δεσμὰ ῥῆξαι ἐθήλυνε cet.

P. 318 (170). ἐν ἀφθάρτοις ἀπέδειξε φῶτα ἄφθαρτα] Magnopere fallor, aut legendum: ἀνέδειξε. Nam ἀναδείκνυμι solemne verbum in declaranda generatione divina. Conf. exempla, quae in hac ipsa *Valentini* disputatione reperiuntur: p. 314 (168) καὶ αὕτη αὐτῷ μιγεῖσα ἀνέδειξε τὸν πατέρα τῆς Ἀληθείας. p. 316 (168) καὶ ἀναδείκνυσι τὴν Ἀλήθειαν (ἀναδεικνύουσι *Oehler.* probabiliter coniicit: conf. duos locos seqq.). p. 316 (169) καὶ ἀναδεικνύουσι (ita *Oehler.* cum cod. Ven. pro vulg. ἀναδείκνυσι) τετράδα πνευματικήν. et post paulo: καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο δεκάδα Προυνίκων. p. 318 (171) καὶ ἀνέδειξε πεντάδα Προυνίκων ἀθηλύντων. *Marcus* ap. *Irenae. Epiph.* p. 444 (240) τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνέδειξαν ἀριθμόν. et p. 456 (246) ἡ δυὰς ἀπ' αὐτῆς προελθοῦσα . . . τὴν δωδεκάδα ἀνέδειξε. Ita

enim corrigenda scriptura vulg. ἀπέδειξε: ἐπέδειξεν peius etiam cod. Venet. et *Pseudo-Origenes.* Tu praeter locum modo allatum ex p. 444 (240) confer superiora: γεννῶσι τὴν δωδεκάδα. et: τὸν τῶν δέκα αἰώνων ἀπεκύησαν ἀριϑμόν. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 181. ubi simul illustravi simplex δεικνύναι in eadem re positum. Sic *Irenae.* in *Valentini* haeresi ap. *Epiph.* p. 348 (186) οὐρανὸν πεποιηκέναι (τὸν δημιουργόν) .. καὶ ἄνϑρωπον πεπλακέναι .. γῆν τε δεδειχέναι.

P. 324 (173). καϑὼς ὑπό του κρείττονος ἡμῶν εἴρηται ἐπὶ τῶν τοιούτων] Ὑπὸ τοῦ κρείττονος recte habet; conf. *Irenae.* ap. *Epiph.* p. 434 (234) καϑὼς ὁ κρείσσων ἡμῶν ἔφη περὶ τῶν τοιούτων. Similiter *Epiphan.* T. II. p. 240 (531) ὡς καὶ ὁ κρείττων ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εἴρηκε. et p. 360 (596) ὡς καὶ ἤδη διὰ πολλῶν ἐξήλεγξέν σου τὴν μυϑοποιίαν ὁ καλλίων ἡμῶν πρεσβύτης καὶ μακάριος ἀνήρ.

P. 326. sq. (175). καὶ εἶναι ταύτην .. Πυϑαγορικὴν τετρακτὺν, ἣν καὶ ῥίζαν τῶν πάντων καλοῦσιν] De translata voce ῥίζα conf. illa, quae de ogdoade post paulo dicuntur: καὶ εἶναι ταύτην ἀρχέγονον ὀγδοάδα, ῥίζαν καὶ ὑπόστασιν πάντων. Summus aeon ἄναρχος ῥίζα vocatur p. 330 (177) = *Irenae.* Lib. I. cap. 2. §. 2. p 10, 10. ubi *Grabius* not. 4. *Synesium* Hymn. II. 25. sq. III 171. sq. IV. 136. sq. et alios Patres Eccl. comparat, a quibus Deus Pater eadem *radicis* metaphora ornatur. Ex *Gnosticis Simoniani* ante *Valentinianos* summum numen ῥίζωμα τῶν ὅλων, rerumque principia, ex illo oriunda, ῥίζας vocarunt, teste *Theodoreto* Haeret. Fabul. Lib. I. p. 192. ed. Paris. Metaphoram vocis ῥίζωμα, veteribus philosophis usitatam, *Karsten.* Comment. in *Empedocl.* p. 180. sq. illustrat. *Valentini* exemplo *Marcus* ap. *Epiphan.* p. 440 (237) elementa rerum ῥίζας vocat. *Heracleo* p. 488 (264) εἰ ἡ μήτηρ ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν ἑαυτῆς ῥίζαν. p. 490 (264) τῆς ῥίζης καὶ τοῦ γένους τῆς μητρός. *Epiphanius* de *Manetis* haeresi T. II. p. 402 (619) ἐκ δύο ῥιζῶν ἢ ἀρχῶν ἐνεργεῖσϑαι τὰ πάντα. p. 414 (626) ἀρχόντων τῆς ἀντικειμένης ἀρχῆς τε καὶ ῥίζης. *Epiphanius* ipse satis putide p. 492 (266) ἡ ἁμαρτία οὐκ ἔχουσα ἀρχὴν ῥίζης. Idem melius p. 424 (632) ἀνυπόστατον εὑρεϑήσεται τὸ κακὸν καὶ μηδεμίαν ῥίζαν ἔχον. *Nicomach.* Harm. Manual. Lib. II. p. 41. ed. Meibom. ἡ .. πρώτη τετρακτὺς, ἡ καὶ τῶν τετραχόρδων τούτων ῥίζα. Πηγὴ et ῥίζα coniuncta ap. *Gregor. Palam.* Orat. ed. Matthaei, p. 77. πηγὴ καὶ ῥίζα τῆς τοῦ γένους ἐλευϑερίας de S. Virgine, et p. 83. de eadem: αὕτη καταρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ῥήζα (leg. ῥίζα) τῆς ἀποκειμένης ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος. De coniunctis κρηπὶς et ῥίζα vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 5.

P. 328 (176). οἱ τριάκοντα αἰῶνες ... οἱ σεσιγημένοι καὶ μὴ γινωσκόμενοι] Haec totidem verbis exstant apud *Irenae.* I. 1. p. 9, 1. ed. Grab. qui annot. 3. comparat *Synesium* Hymn. I. 75 τὰ δ' ἄνω σιγὰ καλύπτοι. et Hymn. II. 22. sq. τὰ πράσω μάκαιρα σιγὰ | νοερῶν τε καὶ νοητῶν | ἄτομον τομὰν καλύπτει. quorum locorum priore ad normam posterioris καλύπτει pro καλύπτοι rescribendum. Adde *Synes.* Hymn. IX. 59. sq. ἀγαϑῶν ὅϑι παγὰ, | σιγώμενος οὐρανός.

P. 330 (176). Τὸν μὲν οὖν προπάτορα αὐτῶν γινώσκεσϑαι μόνῳ λέγουσι τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγονότι Μονογενεῖ, τουτέστι τῷ Νῷ] Hisce et proximis apud *Irenae.* I. 2. p. 10, 1. *Grabius* apte adhibuit *Synesium* Hymn. V. 10. sq. (ubi pro olim vulgato εὐβλάστα hodie recte legunt σεῦ βλάστα) III. 123. sq.

P. 330 (177). ἐκ τοῦ ἐκπλήκτου ἐκείνου ϑαύματος] Alias ἔκ-

πληκτον Nostro est *quod in stuporem coniicit*, v. c. p. 540 (295). T. II. p. 66 (433). 556 (710). T. III. p. 286 (968). 288 (969). 450 (1059) 455 (1062). 456 (1063), unde ἐκπλήκτως est *admirabiliter* T. III. p. 254 (950) ἐκ τοῦ ἐκπλήκτως γεννήσαντος. Hic vero, ut T. III. p. 368 (1014), ἔκπληκτος idem valet ac Lat. *attonitus.* Sed fortasse legendum: ἐμπλήκτου, quum haec non sine temeritatis nota dicantur. Conf. superiora: πρόφασιν μὲν ἀγάπης, τόλμῃ δέ (male vulgo: τόλμης δέ), id est: *praetextu quidem amoris, reapse conatu temerario.*

P. 332 (177). τεκεῖν οὐσίαν ἄμορφον, οἵαν φύσιν εἶχε ϑήλειαν τεκεῖν] Recte habet librorum omnium lectio: οἵαν ... τεκεῖν, neque est, quod de voce ϑήλειαν in ϑήλεια commutanda cogites. Nihil in hisce viderunt *Irenaei* et *Epiphanii* interpretes Latini. Tu verte: *qualem consentaneum erat feminam parere*, nimirum absque coniugis copulatione. Conf. ista in praegressis: p. 330 (177) ἄνευ τῆς ἐπιπλοκῆς τοῦ συζύγου τοῦ Θελητοῦ. et in seqq. p. 332 (178) καρπὸν ἀσϑενῆ καὶ ϑῆλυν αὐτὸν λέγουσι. et p. 340 (182) ὥςπερ ἔκτρωμα. Interpretibus Latinis et *Massueto*, ϑήλεια coniicienti, fraudi fuit formula φύσιν ἔχειν, quae nunc absolute ponitur et accusativum cum infinitivo secum habet, ut hoc loco, nunc ad subiectum refertur et infinitivum adsciscit. Videsis mea ad *Io. Glyc.* De Vera Synt. Rat. p. XXIX. Posterior structura obtinet ap. *Ptolemaeum Epiphanii* p 412 (222) τοῦ ἀγαϑοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ ὅμοια ἑαυτοῦ καὶ ὁμοούσια γεννᾶν καὶ προφέρειν. ubi interpres Lat. satis bene: *cum id bono insitum sit* cet. Melius tamen vertas: *quum bonum natura ita comparatum sit, ut* cet. — Ceterum οὐσία ἄμορφος est ὕλη. Conf. p. 332 (178) ἐντεῦϑεν λέγουσι πρώτην ἀρχὴν ἐσχηκέναι τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης ἐκ τῆς ἀγνοίας cet. ibid. φυσικήν τινα αἰῶνος ὁρμὴν τυγχάνουσαν, ἄμορφον δὲ καὶ ἀνείδεον διὰ τὸ μηδὲν καταλαβεῖν. et ista, de Achamothâ dicta p. 340 (182) ἔξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ πληρώματος ἄμορφος καὶ ἀνείδεος, ὥςπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κατειληφέναι. Fons non est quaerendus apud *Stoicos* (id quod miror visum *Rittero* Hist. Philos. T. V. p. 218), sed apud *Platonem* Tim. p. 50. D. ἄμορφον ὂν ἐκείνων ἁπασῶν τῶν ἰδεῶν, ὅσας μέλλοι δέχεσϑαί ποϑεν. et p. 51. A. ἀνόρατον εἶδός τι καὶ ἄμορφον, πανδεχὲς, μεταλαμβάνον δὲ ἀπορώτατά πῃ τοῦ νοητοῦ. Indidem hausit auctor libri Sapient. XI. 17. ἡ παντοδύναμός σου χεὶρ κτίσασα τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης. *Olympiodorus* Comment. in *Plat.* Alcib. I. p. 232. ed. Creuz. τὸ δουλοπρεπὲς πρέπον (πρέπει Cod. Basil.) τῇ ὕλῃ, ὡς αἰσχρῶς καὶ ἀνειδέως. Ex cod. Basil. rescribe: ὡς αἰσχρᾷ καὶ ἀνειδέῳ. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 9.

P. 332 (177). ἐγκαταγενομένην δὲ τοῖς πάϑεσι λαβεῖν ἐπιστροφὴν καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναδραμεῖν πειραϑῆναι] Haec dicta sunt ex *Platonicorum* sententia de ἐπιστροφῇ et ἀνόδῳ ad Deum. De ἐπιστροφῇ rerum ad Deum *Proclus* et ante illum melius etiam *Dionysius Areopagita* exposuit, *Psellum* si audias Quaest. Phys. in Cram. Anecd. Paris. T. I. p. 347. Vid. *Procl.* Instit. Theol. Plat. cap. 31. p. 56. sq. ed. Creuzer. cuius conferatur annotatio p. 62. sq. et in *Plotin.* p. 9, *b.* sq. Adde mea in Scholiis ad Dissert. Plat. p. 168. 194. Huc pertinent, quae de Achamotha, Sapientiae filia, dicuntur p. 342 (183) ἐπισυμβεβηκέναι δ' αὐτῇ καὶ ἑτέραν διάϑεσιν, τὴν τῆς ἐπιστροφῆς cet. et in seqq. ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἐπιστροφῆς cet. De ἀνόδῳ ad Deum dixi in Basil. Plotiniz. p. 33. Cum proximis: καὶ ἱκέτιν τοῦ πατρὸς γενέσϑαι, conf. *Synes.* Hymn. III. 86. sq. Ἐλέαιρε, πάτερ, | κούραν ἱκέτιν cet.

P. 334 (178). καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτὸν ἢ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται] Γινώσκεται delendum, quippe profectum ex glossemate eius, qui praegressa sic interpretaretur: καὶ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται.

P. 336 (179). τοῖς συνιεῖν δυναμένοις] Ne quis συνιέναι legendum coniiciat, conf. p. 376 (203) ἀλλὰ ἄλλως ἄλλοις συνιεῖν. et vid. *Winer*. Grammat. Idiomat. Novi Test. p. 74.

P. 340 (182). τὴν Ἐνϑύμησιν τῆς ἄνω Σοφίας, ἣν καὶ Ἀχαμὼϑ καλοῦσιν, ... λέγουσιν ἐν σκιαῖς καὶ κενώματος τόποις ἐκβεβράσϑαι κατὰ ἀνάγκην.] Istud ἐκβεβράσϑαι attigerunt *Grabius* ad *Irenae*. I. 7. p. 19, 15. et *Beausobr*. Hist. Doctr. Manich. T. II. p. 161. not. 9. *Grabius* haec annotat: „Verbo ἐκβεβράσϑαι vel simpliciter *eiectam* in loca umbrosa dicere voluerunt Enthymesin sive *explosam*, ut *Tertullianus* reddidit, vel potius significarunt eam ibi *aestuasse*, iuxta illud *Iuvenalis* Sat. X. 169. *Aestuat infelix angusto limine mundi.*“ Tu sic habeto, ἐκβράσσειν proprium esse tum eorum, qui vanno vel cribro paleas excutiunt (vid. *Ruhnken*. ad *Tim*. p. 64. *Matthaei*. ad *Nov. Test*. Tom. XI. p. 237. *Niclas*. ad *Geopon*. T. I. p. 241. sq. *Friedemann*. ad *Strabon*. ed. Tzchuk. T. VIII. p. 377), tum maris aestuantis, quod eiectamenta salo exspuit, ut cum *Apuleio* loquar. Vid. *Scip. Gentil*. ad *Apulei*. Apol. p. 182. ed. Hanov. *Bynkershoek*. Opp. P. I. p. 199, *b*. *Matthaei*. l. c. *Bernhardy*. ad *Dionys. Perieg*. p. 895. *Orell*. ad *Memnon*. p. 251. Deinde verbum, uti nostro loco, usurpatur de omni motu vehementiore, quo aliquid expellitur. *Hesych*. ἐκβρασϑείη· — ἐκβληϑείη, ἀποῤῥιφείη. ubi vid. *Albert*. Ceterum in illis, quae *Irenaeus* hoc loco et deinceps de Enthymesi sive Achamotha, a πληρώματι divino exclusa et in κένωμα expulsa, indeque per ἐπιστροφὴν emergere conante, ex Valentiniana doctrina refert, haud obscura deprehenduntur vestigia fabulae Platonicae de Amore, Pori et Peniae filio. Vide Scholia ad Dissertat. Plat. p. 141.

P. 344 (185). ἐξ ἀσωμάτου πάϑους εἰς ἀσώματον τὴν ὕλην μεταβαλεῖν αὐτά] „Iren. ἐνσώματον.“ *Pet*. Recte; conf. p 346 (186) διακρίναντα ... τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας καὶ ἐξ ἀσωμάτων σωματοποιήσαντα. cet.

P. 346 (185). τὸν πατέρα καὶ βασιλέα πάντων] Conf. quae paulo post sequuntur: συμπάντων δὲ βασιλέα. Dictio est Platonica. Conf. Cratyl. p. 396. A. ὁ ἄρχων τε καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων. Epist. II. p. 312. E. περὶ τὸν πάντων βασιλέα cet. de quibus vid. annot. ad p. 48 (14). *Apulei*. Apolog. p. 69. T. II. Opp. ed. Bipont. *quisnam sit ille ... a Platone nuncupatus* βασιλεύς, *totius rerum naturae causa*. — Βασιλεὺς vel μέγας βασιλεὺς deus etiam a scriptoribus ecclesiasticis nuncupatur. Confer *Asterium* et *Acacium* ap. *Epiphan*. T. III. p. 56 (838). 60 (841). De formula Platonica ὁ πατὴρ τῶν πάντων sive τῶν ὅλων monui ad p. 128 (58).

P. 348 (186). ὠῆσϑαι] Ita edd. Basil. et Petav., ut post paulo, pessime. Μὴ νενοῆσϑαι hoc loco cod. Venet.; sed debebat saltem scribi μὲν νενοῆσϑαι. Tu utroque loco pro ᾠῆσϑαι (ita enim scribendum erat) repone: οἰήσασϑαι, qua de forma vid. *Lobeck*. Parerg. ad *Phryn*. p. 719.

P. 348 (186). Αἰτίαν δ᾽ αὐτῷ γεγονέναι τὴν μητέρα τῆς οἰήσεως ταύτης φάσκουσιν] Haec, de Demiurgo μυϑικῶς dicta, aliquem colorem duxisse videntur ex iis, quae *Plato* Symp. p. 204. B. in fabula de Amore dicit: αἰτία δὲ αὐτῷ καὶ τούτων ἡ γένεσις. — Quod ne cui audacius a me pronuntiatum videatur, conferri velim, quae de fabula illa, a *Valentinianis* ad partes vocata, annotavimus p. 340 (182).

P. 350 (187). Ὕστερον δὲ περιτεϑεῖσϑαι λέγουσιν αὐτῷ τὸν δερμάτινον χιτῶνα. Τοῦτο δὲ τὸ αἰσϑητὸν σαρκίον εἶναι λέγουσι.] Secundum interpretationem allegoricam, a *Philone Iudaeo* inventam (vid. Paralipom. in Genes., ab Auchero ex lingua Armenica in Latinam versa p. 35. ed. Venet.), *Valentino* δερμάτινοι χιτῶνες ap. LXX. Genes. 3, 21. mortalia corpora sunt. Conf. *Galeard*. ad *Philastr*. De Haeres. cap. 117. *Grab*. ad *Irenae*. ed. Massuet. T. II. p. 189. *a*. *b*. *Matter*. Hist. Doctr. Gnost. T. I. p. 321 (qui tamen demiror quodnam *Plotini* fragmentum, quod ad rem faciat, ante oculos habuerit) et *Strauss*. Dogmat. T. I. p. 699. not 31. In quaestionibus ad Orthodoxos, quarum auctor *Iustinus Martyr* fertur, eiusdem sententiae vestigia reperiuntur. Vid. *Gass*. in Ilgenii Diario Theol. Hist. a. 1842. Fasc. IV. p. 107. Eadem *Origenis* fuit sententia, quidquid *Galeardus* l. c. obloquitur. Vid. *Orig*. Opp. ed. Ruae. T. II. p. 29. *Method*. apud *Epiphan*. Opp. ed. Petav. T. I. p. 545. D. 546. A. sqq. 564. D. 565. D. sqq. et *Epiphan*. Opp. T. I. p. 527. D. 591. C. 594. D. sqq., in Aucorato Opp. T. II. p. 65. et in Epist. ad Ioann. Hierosol. p. 314. D. sq. Conf. *Hoeschel*. ad *Phot*. Biblioth. p. 968, *a*. *Grab*. l. c. *Ruae*. ad *Orig*. Opp. T. I. p. 534. D. *Ang. Mai*. Collect. Nov. Vet. Script. T. VII. p. 83. *Strauss*. Dogmat. l. c. et *Thomas*. in Origene p. 191. Quid? quod vel ambo *Gregorii*, *Nyssenus* et *Nazianzenus*, hanc allegoriam suam fecerunt. De *Nysseno* vid. *Krabinger*. ad librum De Precat. p. 166. De *Nazianzeno* conf. Orat. XXXVIII. p. 670. E. T. I. Opp. ed. Maurin. (quem locum *Cedrenus* p. 7. C. respexit) et Carm. p. 172, B. T. II. Opp. ed. Bill. Atque horum auctoritate freti, alii scriptores eccles. formula δερμάτινοι χιτῶνες in declarando corpore mortali usi sunt, in his *Nicolaus Cabasilas*, de quo videsis *Theol. Stud. u. Kritik*. a. 1843. p. 736. ibique annot. Adde *Offic. Quadragesim*. ed. Quirin. p. 79. στολὴν ϑεοΰφαντον ἐξεδύϑην ὁ τάλας ... καὶ συκῆς φύλλα δὲ καὶ τοὺς δερματίνους νῦν χιτῶνας περιβέβλημαι. quae idem sibi volunt atque ista p. 80. τῆς νεκρώσεως τὴν δορὰν ὡς ϑνητὸς .. περιφέρω. Denique ne apud *Platonicos* quidem eius formulae exempla desunt. Conf. *Porphyr*. De Abstin. I. 31. p. 52. ibique Rhoer. — De voce σαρκίον conf. *Clem. Alex*. Strom. VI. p. 764. ed. Potter. ubi locutio ἐπιπροςϑεῖσϑαι σαρκίῳ. *Epiphan*. T. II. p. 680 (778) τὸ ὑμέτερον σαρκίον εἴληφα. Cum aliis nominibus deminutis hoc quoque ex Stoicorum loquendi usu ad Patres Eccl. transiit, quamquam Stoicis σαρκίδιον magis quam σαρκίον placuit. Vid. *Schweighaeuser*. Indic. Graecit. Epict. v. σαρκίδιον, et Animadv. in *S. Basil*. I. p. 31. De gemina voce Lat. *caruncula* conf. *Varro* in Andabata ap. *Priscian*. Gramm. VI. 3. p. 230. ed. Krehl. *sed quidvis potius homo, quam caruncula nostra*. *Arnob*. II. 76. *in carunculae huius folliculo constitutis*.

P. 350 (188). τὸ σαρκίον ἀπὸ τῆς ὕλης] Quod loco vulgati σαρκικὸν receptum est σαρκίον, idem valet ac τὸ αἰσϑητὸν σαρκίον p. 350 (187), ubi vid. annot. Sed τὸ σαρκικὸν nuncupari videtur ὁ σαρκικὸς ἄνϑρωπος, cui in proximis ὁ πνευματικὸς ἄνϑρωπος opponitur. Sic p. 322 (172) τὸ σαρκικὸν id vocatur, quod carnis est in homine.

P. 360 (193). Ὅνπερ τρόπον εἴ τις .. μετενέγκοι .. καὶ μεϑαρμόσοι καὶ ποιήσει .., ἔπειτα διορίζοιτο cet.] Erit fortasse, qui ποιήσειε vel ποιήσοι scribi velit. Tu conf. T. II. p. 191. sq. (503) ὥςπερ γάρ τις .. τρέπηται .. ἐπιλάβοιτο, ἀγνοήσει δὲ .., ἐπιτρέχοι δὲ cet.

ubi cl. editor legi iubet: ὥσπερ γὰρ εἴ τις cet. quae emendatio comparato nostro loco commendatur. De enallage modorum vid. *Matthiae.* Gramm. Gr. Ampl. §. 523. annot. 1.

P. 366 (197). οὕτως ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν] Minus nota est ista, quae paulo post recurrit, discrepantia lectionis in loco ap. *Io. Ev.* I. 2. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

P. 378 (203). Ἐπὶ τούτων ... αὐτοῦ·] Haec per se interposita, neque τελείᾳ, sed μέσῃ a prioribus dirimenda sunt, ita ut proxima: ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ παρεπινοεῖν cet. ad praegressa p. 376 (202) ἀλλὰ ἐν τῷ ... προςεπεξεργάζεσθαι cet. referantur.

P. 384 (207). ἑτέραν αἵρεσιν εἰςηγήσατο ἐχομένην τῆς προτέρας] Vulgo ἐχομένης: ἐχομένην *Oehlerus* de *Petavii* coniectura, recte, siquidem ἔχεσθαί τινος est *congruere cum aliqua re. Epiphan.* T. II. p. 674 (776) οὔτε προκοπῆς ἔχεται τὸ θεῖον. Videsis mea ad *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 60. sq.

P. 386 (208) τῷ ἰδίου χωρηγῷ ἰοῦ] Τῷ ante ἰοῦ recte deletum; neque est, quod de τοῦ reponendo cogites. Nam praecedens ἰδίου articulum non admittit. Scribendum vero χορηγῷ pro vulg. χωρηγῷ. Sic χορηγὸς, quod recte scribitur T. II. p. 352 (593), χορηγία, χορηγεῖν et composita in χωρηγὸς, χωρηγία et χωρηγεῖν cet. depravata persaepe reperiuntur. Velut T. I. p. 314 (168) ἐπικεχορηγηκέναι primum in ἐπικεχωρηγηκέναι, deinde in ἐπικεχωρηκέναι abiit, quod habet cod. Ven., et τὸν ἐπιχωρηγὸν τῆς ἐπιδόσεως male vulgatur T. III. p. 248 (946), tametsi p. 250 (947) voces χορηγὸς et χορηγία recte scribantur. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 168 et quae ad *Eliam Cret.* col. 822 (9). 853 (2) annotavi. De vocibus illis, translate et plerumque in meliorem partem usurpatis, vide *Creuzer.* in *Theol Stud. u. Kritik.* a. 1832. p. 36. sq. meque Animadv. in *S. Basil* l. c. et annot. ad *Eliam Cret.* col. 822 (9). Adde *Meletium* in homilia ap. *Epiphan.* T. III. p. 126 (877) διὰ τῆς ... ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος. *Epiphanium* locis cit. et T. III. p. 262 (954) μὴ δυνάμενος ἐπιχορηγεῖν τῷ βουλήματι.

P. 392 (211). σὺν τῷ αὐτοῦ πατρί τε καὶ πρωτοστάτῃ τῆς αἱρέσεως Καρποκράτει] Magnopere fallor, aut loco vulgati πρωτοστάτῃ reponendum προστάτῃ. *Epiphan.* T. III. p. 68 (845) τῆς Ἡμιαρείων ταύτης τῆς (τῆς deleto) αἱρέσεως προστάται. Videsis mea ad *Eliam Cret.* col. 834 (8). Πρωτοστάτης, quod militare est vocabulum (vid. *Goeller.* ad *Thucyd.* VIII. 89.), nonnunquam pro προστάτης perperam positum reperitur, velut apud *Thucyd.* l. c., ubi *Goellerus* formulae ὁ προστάτης τοῦ δήμου, ab ipso ad *Thucyd.* I. 56. illustratae, immemor fuit. Verissima est *Leunclavii* emendatio, qui apud *Eliam Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* Cod. Basil. fol 238. r. προστάτης pro πρωτοστάτης in istis rescripsit: (ὁ διάβολος) πρωτοστάτης τε τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθεὶς παρὰ θεοῦ. Neque tamen πρωτοστάτης nunquam translate usurpatur. Conf. Act. Apost. XXIV. 5. πρωτοστάτην .. τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως. et vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 785.

P. 392 (211). ἐκ ... τοῦ Πλάτωνος Πολιτειῶν πρόφασιν λαβών] Scribendum puto: ἐκ .. τῶν Πλάτωνος Πολιτειῶν. De plurali Πολιτεῖαι vid. *Schneider.* ad Civitat. T. I. p. 1. sq. Quid autem inter *Carpocratem* intersit et *Platonem*, qui coniuges communes esse voluit, pulcre vidit *Clemens Alex.* Strom. III. 2. p. 514. sq. ed. Potter. Platonis sententiam Noster ter inculcat, T. I. p. 20. T. III. p. 500 (1088) et Anaceph. p. 546 (132) ubi pro vulg. ἀλλ' αὐτοὺς θέλοντας cl. *Oehlerus* recte ἀλλὰ τοὺς θ., sicut vulgatur T. I. p. 20. T. III. p. 500 (1088).

P. 392 (211). τὴν ἐπὶ λογισμὸν τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες.] Nollem τὸν ἐπιλογισμὸν in τὴν ἐπὶ λογισμὸν commutatum; scribendum saltem erat: τὴν περὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες. Recte vero *Petavius* locum corrigendum censuit ex *Clem. Alex.* Strom. III. 1. p. 509. ed. Potter. τὸν ἐπιλογισμὸν τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περὶ τὸν πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες. Scilicet librarius oscitans, gemina terminatione -ισμὸν deceptus, a voce ἐπιλογισμὸν ad alteram πορισμὸν aberravit, in medio posita neglexit.

P. 398 (215). ἐννοουμένην ἀεὶ τὸ τί προβαλέσθαι] Scribendum: τό τι προβαλέσθαι, quum structura verborum interrogationi repugnet.

P. 400 (216). Τὸν διὰ Μωϋσέως τεθέντα νόμον .. ὅτι μὴ πολλοὶ προκατελάβοντο cet.] Duplici mendo haec verba laborant; rescribendum: ὅτι μὲν πολλοὶ προκατεβάλοντο —. Ratiocinatio, hoc loco inchoata, longioribus ambagibus adstruitur et p. 402 (217) ita absolvitur: Οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήκασι τῆς ἀληθείας δῆλόν σοί ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. Deinde *Ptolemaeus* ita pergit: Πεπόνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἑκάτερος αὐτῶν cet. De verbo προκατεβάλοντο pro προκατελάβοντο reponendo dubitare nos non sinunt, quae apud *Ptolemaeum* insequuntur: μήτε τὸν θεμέλιον αὐτὸν ἐγνωκότες —. Προκαταβάλλεσθαι proprie dicitur, qui fundamentum praestruit, translate, qui rem fundamenti loco praestruit. Vid. *Fronto Ducaeus* ad *Io. Chrysost.* Homil. ed. Paris. 1609. Not. p. 42. *a.* (ad p. 185. D.)

P. 410 (221). Οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἐστι κόσμου] Scribendum erat: παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου. Sed κόσμου delendum, quippe interpretamentum verborum τοῦδε τοῦ παντός. Conf. *Plato* Tim. p. 28. C. τὸν .. ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντός. *Irenae.* ap. *Epiphan.* p. 376 (202) ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός. et p. 468 (252) ἄλλον καταγγέλλοντα πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός.

P. 410 (222). ὑλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχεδής.] Verissima est emendatio *Grabii*, qui πολυσχιδὴς pro vulg. πολυσχεδὴς scribi iussit. De voce πολυσχιδὴς, fere semper in πολυσχεδὴς depravata, monui ad *Eliam Cret.* col. 812 (8). Vitiatae vocis haec exempla adiicio: *Epiphan.* T. III. p. 482 (1078) τὰ .. πολυειδῆ καὶ πολύτροπα καὶ πολυσχεδῆ (leg. πολυσχιδῆ) ... διδάγματα. *Theodoret.* Hist. Eccl. IV. 29. τούς τε πολυσχεδεῖς (leg. πολυσχιδεῖς) τῶν Ἑλλήνων διήλεγξε πλάνους. Rarior forma πολύσχιδος exstat apud *Epiphan.* T. II. p. 730 (807) τὴν Ὕδραν, τὴν ἑπτακέφαλον καὶ πολύσχιδον.

P. 410 sq. (222). φῶς αὐτὸ ὄν, ἁπλοῦν τε καὶ μονοειδές.] Αὐτὸ ὂν ex codd. Venet. et Vatic. loco vulgati αὐτοὸν receptum nollem. Tu vide *Creuzer.* ad *Procl.* Instit. Theol. Plat. p. 190 (4). Qui apud *Euseb.* Laud. Constant. cap. XII. αὐτὸ ἀγαθὸν quam αὐτοαγαθὸν scribi malebat *Valesius*, apud eundem cap. XIV. αὐτοζωὴ et αὐτοφῶς pro vulgatis αὐτὸ ζωὴ et αὐτὸ φῶς scribendum esse censuit, idque fecit *Heinichen.* p. 480. qui c. XII. p. 462. l. c. scripturam ὑφ' ἓν recte tuitus est, quamquam αὐτοάγαθον et αὐτόφως scribere eum oportebat. De vocabulis, cum αὐτὸς more Platonicorum compositis, monui ad *Eliam Cret.* col. 814 (10). sq. 873 (5). Ex *Epiphanio* conf. T. II. p. 716 (799) τὸ αὐτοδεδοξασμένον καὶ αὐτοτέλειον. T. III. p. 56 (838) εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκών, οὐ δύναται αὐτοουσία εἶναι· καὶ εἰ βουλῆς ἐστιν εἰκών, οὐκέτι

αὐτοβουλὴ εἶναι δύναται. quae sunt *Marcelli Ancyrani*. *Acacius* contra eundem voces αὐτοδύναμις, αὐτοδόξα, αὐτοβουλὴ, αὐτοούσιον et αὐτοουσία cumulat ap. *Epiphan*. T. III. p. 58 (840). 60 (840. 841. ubi αὐτοδοξίαν pro αὐτοδόξαν male vulgo scribitur). 62 (841). Voce αὐτοουσία etiam *Aëtius* utitur ap. *Epiph.* T. III. p. 214 (927), ubi ante Oehlerum male legebatur αὐτὸ οὐσία, et p. 268 (958). Accedant ex *Epiphanio* αὐτόϑεος T. III. p. 238 (939); αὐτοάγαϑος (quod p. 274, 961. αὐτοαγαϑὸς male scribitur), αὐτοαγαϑότης, αὐτοουσία, αὐτοδόξα, αὐτοαρετὴ, αὐτοϑαῦμα, αὐτοϋμνηγορία p. 270 (959); αὐτοαόργητος, αὐτοαγέννητος p. 274 (961); αὐτοαίσϑησις et αὐτοϑέλημα p. 278 (963); αὐτοσύνεσις et αὐτοσοφία p. 386 (1024); αὐτόνους et αὐτόφως p. 396 (1029) ubi supra allata αὐτοτέλειος, αὐτόϑεος et αὐτοδύναμις recurrunt.

P. 434 (234). ἅτε ὑπὸ κενοῦ τεϑερμαμμένη πνεύματος] Τεϑερμαμένη ed. Basil., τεϑερμασμένη Petav. Tu cum scriptura codicis Vatic. τεϑερμαμμένη confer p. 70 (26) μεμιαμμένοι, quae est scriptura editionis Bas., a Petavio in μεμιασμένοι temere mutata. p. 174 (85) τοῖς μεμιαμμένοις. p. 536 (292) et T. II. p. 530 (695) ἐξηραμμένοις. p. 560 (713) πεπικραμμένοις. p. 574 (720) κεχραμμένοι. Vid. *Buttmann*. Gramm. Gr. Ampl. §. 101. annot. 14. et conf. annot. in T. II. p. 660 (768).

P. 436 (236). Ὦ πάρεδρε ϑεοῦ καὶ μυστικῆς πρὸ αἰῶνος Σιγῆς, ἣν τὰ μεγέϑη διαπαντὸς βλέποντα τὸ πρόςωπον τοῦ πατρὸς ὁδηγῷ σοι καὶ προςαγωγεῖ χρώμενα ἀνασπῶσιν ἄνω τὰς αὐτῶν μορφὰς, ἃς ἡ μεγαλότολμος ἐκείνη φαντασιασϑεῖσα διὰ τὸ ἀγαϑὸν τοῦ προπάτορος προεβάλετο ἡμᾶς τὰς εἰκόνας, τότε ἐνϑύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἔχουσα, ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγὺς cet.] Locus multifariam corruptus est. Ac primum quidem legendum: Ὦ πάρεδρε ϑεοῦ καὶ μυστικὴ, προαιώνιε Σιγή. Quae enim hoc loco compellatur μήτηρ, est Σιγὴ, quae ϑεοῦ, id est Βυϑοῦ, πάρεδρος recte nuncupatur. Conf. *Irenae.* contra *Valentinianos* ap. *Epiphan.* p. 326 (175) τῇ συνυπαρχούσῃ ἑαυτῷ Σιγῇ. *Epiphan.* contra *Secundianos* p. 396 (214) Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνέτιν αὐτῷ προςάπτουσιν. Similiter Graeci Δίκην Iovis πάρεδρον finxerunt. Vid. Schol. ad Dissert. Plat. p. 103. Μυστικὴ hoc loco Σιγὴ audit, quae p. 442 (239) σιωπωμένη vocatur. Conf. annot. ad p. 308 (165). Deinde pro vulgato πρὸ αἰῶνος Vet. *Irenaei* Interpr.: *pro aeonon*, cod. Paris. προαιῶνος, quae scriptura, licet mendosa, tamen ad genuinam προαιώνιε propius accedit. Vocem προαιώνιος habes in expositione fidei *Marcelli* ap. *Epiphan.* T. III. p. 66 (843). Porro in verbis: ἣν τὰ μεγέϑη διαπαντὸς βλέποντα τὸ πρόςωπον τοῦ πατρὸς, postrema: τὸ πρόςωπον τοῦ πατρὸς, delenda sunt; nam structuram turbant et videntur a sciolo temere illata esse ex *Matth.* XVIII. 10. οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόςωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. quibus verbis, ab *Irenaeo* p. 440 (237) ad partes vocatis, *Marcosii* ita abusi sunt, ut Deo Σιγὴν, angelis μεγέϑη, id est *potestates divinas* (vid. annot. ad p. 314, 168), substituerent. Denique illa: τότε ἐνϑύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἔχουσα, sic sunt refingenda: (ἡμᾶς τὰς εἰκόνας) τό γε ἐνϑύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἐχούσας. Nam εἰκόνες, id est animae, simulacrorum instar a Σιγῇ effictae, rerum coelestium aliquam saltem cogitationem velut somnium animo concipere (id quod in Σιγὴν minime cadit) recte dicuntur. De imperfecta rerum divinarum cognitione *Plato* et *Platonici* similiter loquuntur.

P. 436 (236). αὐτοὺς εἰς τὸν νυμφῶνα εἰςήγαγε καὶ ἀπέδωκε τοῖς ἑαυτῶν νυμφίοις.] Haec detorta ex *Matth.* XXII. 11. sqq.

Vid. quae ad *Nicol. Cabasil.* περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς in *Theol. Stud. u. Kritik.* a. 1843. p. 732 (12) annotavi.

P. 444 (239). ἀποῤῥοίας .. τῶν τριῶν δυνάμεων εἰκονικάς] Post paulo: τῶν .. ὕπερϑεν τὴν ἀπόῤῥοιαν. et p. 462 (249) τῇ καταπεμπούσῃ τὴν ἀπόῤῥοιαν δυνάμει. sicuti Vet. Interpr. *Irenaei* pro vulg. δύναμιν legit. Ecce tibi rerum divinarum ἀποῤῥοίας, *Platonicis* decantatas. Verbi causa conf. *Procl.* Comment. in *Alcib. I.* p. 69. 71. ed. Creuzer.

P. 444 (240). ὧν στοιχείων εἰκόνες εἰκόνων τὰ παρ᾽ ἡμῖν διπλᾶ γράμματα ὑπάρχειν] Ut εἰκόνας pro εἰκόνες rescribatur, structura flagitat, quae gemina est illis ap. *Plat.* Phaed. p. 110. B. ὧν καὶ τὰ ἐνϑάδε εἶναι χρώματα ὥςπερ δείγματα. et p. 110. D. ὧν καὶ τὰ ἐνϑάδε λιϑίδια εἶναι ταῦτα τὰ ἀγαπώμενα μόρια.

P. 452 (243) δυνάμεις ... ἀποῤῥυεῖσαι] Sermo est de divinis potestatibus sive mentibus (vid. annot. ad p. 18, 14.), quae ad haec citeriora defluxerunt. Similiter, id est Platonice, *Synesius* loquitur Hymn. I. 69. sq. (παίδων) ἀπὸ κέντρου τε ϑορόντων, | περὶ κέντρον τε ῥυέντων. Ἀποῤῥέω posterioris aetatis scriptoribus Platonicis usitatum est in declaranda animarum πτεροῤῥυήσει. *Origenes* De Princip. I. 8. 4. p. 76. *a.* A. ed. Ruae. ἡ ψυχὴ ἀποῤῥέουσα τοῦ καλοῦ καὶ τῇ κακίᾳ προςκλιναμένη —. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 158. sq. ubi Lat. *defluere* comparavi.

P. 452 (244). τοῦ δὲ Ἀνϑρώπου τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου] Haec verba, quippe ex praegressis suspensa, nonnisi ὑποστιγμῇ ab illis separanda sunt. Μέσῃ autem praefigenda proximis: τὸν δὲ τῆς Ἐκκλησίας τόπον ἡ Παρϑένος ἐπέδειξεν. ubi loco vulgati ἐπέδειξεν repono ἐπεῖχεν. Ἔδειξεν codd. Rhedig. et Paris., quae scriptura ad genuinam propius accedit. Formula τόπον τινὸς ἐπέχειν, quae ap. *Iustin. Mart.* De Resurrect. §. 7. bis exstat, respondet praegressae: τόπον τινὸς ἀναπεπληρωκέναι. Geminae sunt locutiones λόγον vel τύπον τινὸς ἐπέχειν. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 54. 135. Posterior exstat in Aëtianis ap. *Epiphan.* T. III. p. 212 (926) τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ ϑεοῦ βλασφημίας τύπον ... ἐπέχοντος. p. 250 (948). 252 (948. 949). Neque multum differunt τρόπον — τάξιν τινὸς ἐπέχειν (vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 366), quorum posterius exstat T. III. p. 244 (944).

P. 460 (248). Καϑάπερ οἱ εἰς φρενίτιδα διάϑεσιν ἐμπεσόντες cet.] Haec verba ab insequentibus: ὁμοίως δὲ cet., quibus apodosis continetur, nonnisi μέσῃ στιγμῇ dirimenda sunt.

P. 462 (249) — 464 (250). Πρὸς δὲ τούτοις ϑελήσαντά φασι τὸν δημιουργὸν τῆς ἄνω ὀγδοάδος τὸ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον καὶ ἀόριστον καὶ ἄχρονον μιμήσασϑαι, καὶ μὴ δυνηϑέντα τὸ μόνιμον αὐτῆς καὶ ἀΐδιον ἐκτυπῶσαι διὰ τὸ καρπὸν εἶναι ὑστερήματος, εἰς χρόνους καὶ καιροὺς ἀριϑμούς τε πολυετεῖς τὸ αἰώνιον αὐτῆς κατατεϑεῖσϑαι, οἰόμενον ἐν τῷ πλήϑει τῶν χρόνων μιμήσασϑαι αὐτῆς τὸ ἀπέραντον.] Tempus imaginem aeternitatis esse, *Marcosii*, *Platone* auctore, docuerunt. Vid. Tim. p. 37. D. ibique *Stallbaum.* p. 159. Adde *Plutarch.* De Def. Orac. cap. 22. Eodem illud pertinet, quod ap. *Herm. Trismeg.* ed. Turneb. p. 52. 57. hi rerum gradus ponuntur: ϑεὸς, αἰὼν, κόσμος, χρόνος.

P. 466 (251). ἀρσενόϑηλυν ἄνϑρωπον] *Marcosiis*, hominem ἀνδρόγυνον antiquitus fuisse docentibus, fortasse obversatum est *Platonis* figmentum Symp. p. 189. E.

P. 470 (253). εὐσυνιέντας] Ita edd. Basil. et Petav.: sed scribendum εὖ συνιέντας. In usu quidem est εὐσύνετος: sed inauditum est verbum εὐσυνιέναι. Sic εὐφρονούντων T. II. p. 686 (782) melius scribetur εὖ φρονούντων, quum εὔφρων fere sit *hilaris*, non *prudens*. Idem mendum in *Didymo Alex.* correxi Animadv. in *S. Basil.* p. 73. Vid. *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Precat. p. 144. Εὐπράσσειν, quod *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 623. respuit, corrigendum ap. *Ignat.* Epist. ad Smyrn. 11. Vid. *Sylburg.* Not. in *Clenard.* p. 455. 553. Contra recte habet εὐνοεῖν, *miti ingenio esse*, ab εὔνους formatum, ap. *Epiph.* T. II. p. 170 (491). Εὐπαθεῖν in εὖ παθεῖν male divisum ap. *Plotin.* p. 454. B. ed. Creuzer. notavi Basil. Plotiniz. p. 34. Videsis etiam Supplem. Annal. Philol. Vol. X. Fasc. II. p. 170.

P. 474. sq. (256). Τὸ γὰρ μύρον τοῦτο τύπον τῆς ὑπὲρ τὰ ὅλα εὐωδίας εἶναι λέγουσιν.] De officio μύρου rectae fidei scriptores mystici similiter loquuntur. Vid. quae annotavi ad *Nicol. Cabasil.* περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, in *Theol. Stud. u. Kritik.* a. 1843. p. 731. sq.

P. 478 (258). ἕτερα πάλιν παρὰ τούτους ἐνοχλεῖν τῷ κόσμῳ κέντρων δίκην ἐπενόησε] Παρὰ τούτους optime rescriptum pro vulgato παρὰ τούτοις: ἑτέρᾳ tamen pro ἕτερα scribi nolim. Tu conf. p. 430 (232) ἕτερα παρὰ τούτους τολμήσας. p. 486 (263) ἕτερα ὑπεισφέρων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ματαιοπονίαν. p. 490 (264) ἕκαστος αὐτῶν ἕτερα παρὰ τὸν ἕτερον νομοθετεῖ. al. Si quid praeterea nostro loco immutandum, ἐνοχλῶν pro ἐνοχλεῖν scribi malim.

P. 484 (261). τοῖς τὰ ... πολύφημα ἐπινοοῦσιν] Παλίμφημα *Petavius* docte coniecit. Conf. *Method.* ap. *Epiphan.* T. II. p. 332 (581) ἐπινοήσεις . . . ἀναπλεούσας ἄνω καὶ κάτω καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα. Sed πολύφημα, opinor, idem valet, quod in praegressis πολύκομπα.

P. 486 (263). τὴν δευτέραν μητέρα τὴν ἐν λήθῃ γενομένην] Hisce de Achamotha dictis respicitur Platonica sententia de oblivione rerum coelestium, quam animae in terram delapsae patiantur. Vide Phaedr. p. 248. C. ibique *Ast.* Annot. p. 424. Adde *Procl.* Hymn. II. 6. III. 8. *Synes.* Hymn. I. 96. III. 659. qui Λήθης apud inferos flumen in hanc sententiam interpretati sunt

P. 488 (264). φασίν] Φησὶν in φασὶν commutatum nollem, quamquam ἐγκελεύονται praecedit. Adsolet enim Noster in enarrandis haereticorum placitis φησὶν et φασὶν promiscue ponere. Conf. v. c. p. 500. sq. (271) φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι· — —, φησὶν, — —, οὗτός φησιν. T. III. p. 24 (821) Εἴ γε — δεικνύουσι — φάσκοντες —, φησὶ, —. Τινὲς δὲ — ὁρίζονται —, φησὶ, —. p. 388 (1025) Φέρουσι —, φησὶ, —, φασὶν, —. Quocirca, libris invitis, non magis quam nostro loco quidquam mutandum p. 94 (39). 104 (46). 162 (78). 164 (80). 502 (272). 512 (278). 522 (284). 540 (295). T. II. p. 152 (481). 314 (572). al.; imo vero φησὶ ex libris mss. pro vulg. φασὶ recipiendum T. II. p. 608 (738). 642 (757. bis). al., id quod cl. editor nonnullis locis fecit, ut T. II. p. 666 (770). 686 (782). al. Vide *Casaubon.* Exercit. ad Annal. Eccl. Baron. II. p. 136, *a.* *Boissonad.* ad Anecdot. Gr. T. IV. p. 336. meque Animadv. in *S. Basil.* I. p. 8. et Symbol. in *Epiph.* T. I. p. 94 (39).

P. 490 (265). πόθεν δὲ ὁ δημιουργὸς ... τῇ ὕλῃ μᾶλλον ἠθέλησεν ἐγκαταδῆσαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν;] Conf. illa in proximis: πότερον μισῶν τὴν ψυχὴν κατέδησεν αὐτὴν τῇ ὕλῃ —; In eadem re *Plato* verba ἐνδεῖν et συνδεῖν usurpat Tim. p. 43. A. 73. B. unde scriptores Platonici Deum

τὸν συνδήσαντα nuncupant. Vid. Annal. Philolog. et Paedag. Supplem. T. XI. Fasc. III. p. 362 (1).

P. 492 (265). Ἐνεπάγην εἰς ὕλην βυθοῦ] *Epiphanium* suo in codice ὕλην pro ἰλὺν mendose scriptum reperisse, *Petavius* scite monuit. Potuit autem ἰλὺν eo facilius in ὕλην commutari, quod alias ὕλη reapse ἰλὺς vocatur. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 761 (3).

P. 500 (270). Ταύτην γάρ φασι τὴν Προύνεικον κατεληλυθέναι εἰς τὰ ὕδατα καὶ μιχθῆναι αὐτοῖς καὶ μὴ δεδυνῆσθαι εἰς τὰ ἄνω χωρεῖν διὰ τὸ μεμίχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης, ἐπιμεμίχθαι δὲ αὐτὴν τοῖς ὕδασι καὶ τῇ ὕλῃ καὶ μηκέτι δυνηθῆναι ἀναχωρεῖν.] Horum verborum postrema: ἐπιμεμίχθαι — ἀναχωρεῖν, censeo esse delenda, quippe quibus praegressa putide repetantur. Quod autem ὕδατα et ὕλη apud *Ophitas* idem valent, in hac re illi Platonicum secuti sunt loquendi usum. Vid. Basil. Plotiniz. p. 20. sq. Ex Platonica de ὕλῃ doctrina item hausta sunt, quae p. 500 (271) exstant: πρὸς τὴν ὑποστάθμην τῆς ὕλης. Vid. *Plat.* Phaed. p. 109. B. ibique *Wyttenbach.* Annot. p. 290. sq. ed. Lips. praeterea *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Precat. p. 153. Adde *Herm. Trismeg.* ed. Turneb. p. 54. In eodem argumento τρύξ, τρυγία et τρυγώδης usurpari solent. Vid. *Valentin.* in *Grabii* Spicil. PP. T. II. p. 57. *Iulian.* Orat. V. p. 170. D. *Gregor. Nyss.* De Precat. ed. Krabing. p. 76, 20. *Synes.* Hymn. III. 322. Quid? quod etiam illa apud Nostrum sunt Platonica: διὰ τὸ μεμίχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης. et quae post paulo sequuntur: διὰ τὸ βαρεῖσθαι ἐκ τῆς ὕλης ἧς προςέλαβε. Corpori enim et rebus corporeis vim animas praegravantem inesse *Plato* vult, Phaedr. p. 247. B. (ubi vid. *Ast.* Annot. p. 412) 248. C. Phaed. p. 81. C. Cuius sententiae plurima vestigia etiam apud Patres Eccl. reperiuntur. Verbi causa conf. *Epiphan.* T. III. p. 384 (1022) ὄγκου καὶ βάρους τῆς σαρκὸς ὑπαρχούσης, οὐ βάρει συνέχεται. p. 384 (1023) οὐκ ἀπὸ τοῦ ὄγκου πιεζόμενος.

P. 500 (271). ἀνακύφειν] Ita edd. Basil. et Petav., quae forma notanda, non corrigenda est. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 318. Alias in hoc argumento ἀνακύπτειν Platonice usurpatur. Vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 77.

P. 500 (271). Καὶ τότε, φησὶν, ἔστη ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοὺς πόδας καὶ ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ τοὺς ὀκτὼ οὐρανούς] Id quod in homine divinum insit, erectae eius staturae causam esse, *Plato* docet Tim. p. 90. A. B. Qua de maiestate corporis humani vid. *Stallbaum.* ad Tim. p. 360. meque annot. ad *Eliam Cret.* col. 787 (1). Illa: ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ τοὺς ὀκτὼ οὐρανοὺς, significant mentis pernicitatem in perscrutandis rebus coelestibus. Quo de argumento, veteribus scriptoribus celebrato, conf. *Plato* Theaet. p. 174. E. *Aristot.* De Mundo cap. 1. §. 2. *Cic.* Tusc. V. 39. *Horat.* Od. I. 28, 5. Epist. I. 12, 13. *Maxim. Tyr.* Dissert. XXII. 6. XXXVIII. 3. *Themist.* Orat. XXIV. p. 307. D. *Herm. Trismeg.* ap. *Stob.* Eclog. Lib. I. cap. 50. nr. 8. *Basil. M.* Homil. I. De Struct. Hom. cap. 13. p. 328. F. Opp. ed. Garn. T. I. *Theodoret.* De Provid. Orat. V. p. 553. ed. Schulz. et quos *Gataker.* ad *M. Anton.* XI. 1. laudavit. — Mox pessime vulgo εἰδέαν pro ἰδέαν.

P. 504 (273). ἀλιτεύοντες] Hoc nollem receptum loco vulgati ἀληθεύοντες. *Epiphanius* enim *Ophitas*, quum rerum divinarum ignorantiam pro scientia habeant, in eo *veraces esse* concedit, quod scientiae nomine errorem suum et ignorantiam declarent.

P. 508 (275). πῶς ἂν ἔχωμεν ... μιμήσασθαι ..;] Ἔχοιμεν rescribendum pro ἔχωμεν, quod habent edd. Basil. et Petav.

P. 510 (276). Καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα ὡςαύτως πλάττονται κατὰ τῆς Ὑστέρας, ἣν Ὑστέραν τὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς τούτου τοῦ κύτους, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καλοῦσι.] De priore τοῦ delendo monui annot. ad p. 20. ubi vocem κύτος, ad mundum translatam, illustravi. Ὑστέραν *Petavius* in versione Latina *Uterum* interpretatur. Malim *matricem*, quemadmodum alii materiam quasi *matricem* quandam omnium rerum esse voluerunt. Vid. *Fabric.* ad *Philastr.* De Haeres. cap. 95. Fortasse tamen *Ophitae* τὴν Ὑστέραν intellexerunt τὴν ὑστέραν δύναμιν, quae ἡ ἀσθενεστέρα δύναμις supra vocatur. Certe alii τὸ ὑστέρημα et τὴν ὑστέραν δύναμιν in eadem re usurparunt. Vid. annot. ad p. 128 (58).

P. 512 (277). καὶ ἀκηκοέναι ἄῤῥητα ῥήματα] Quae verba Apostolus II Corinth. 12. 4. de mysteriis divinis sibi audita commemorat, isti spurcitiarum magistri interpretati sunt tanquam prolata de praepostera ac nefanda Venere. Hanc enim Graeci ἄῤῥητα vocare solent. Vid. *Courier.* ad *Lucian.* Asin. p. 270. Est etiam, ubi vox ἀπόῤῥητος in eadem re ponitur. *Philostr.* Vit. Apollon. V. p. 193. ed. Olear. τὰς ἐπιῤῥήτους (leg. ἀποῤῥήτους) ἡδονὰς ἐξ ἁπάσης οἰκίας ἐκλέγοντος τοῦ Νέρωνος. Ex illo, quem dixi, usu vocis ἄῤῥητος facinus nefandae Veneris ἀῤῥητοποιΐα nuncupatur, et qui illud perpetrant, ἀῤῥητοποιεῖν dicuntur. Sic Noster paulo antea συνταγμάτιον ... ἀῤῥητουργίας ἔμπλεων libellum vocat, qui plenus est praeceptorum de flagitiis eiusmodi. Idem de *Origenianis* T. II. p. 6 (398) ἀῤῥητοποιοῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα φθορᾷ παραδιδόντες. quae in Anaceph. T. III. p. 570 (146) totidem verbis scripta exstant. Vid. *Meric. Casaubon.* ad *Diog. Laërt.* p. 3, *b.* ed. Londin. et Interpretes *Theophili* ad Autolyc. III. 3. p. 275. sq. ed. Wolf.

P. 538 (293). Ὁ γὰρ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδαμόθεν ζημιοῦται, ἀλλ' ἢ πανταχόθεν κερδαίνει·] Ἀλλὰ pro ἀλλ' ἢ repono; nam oppositionem, non exceptionem sententia flagitat.

P. 554 (302) ἐξεοῦται τῆς ἐκκλησίας] Soloecum est ἐξεοῦται, quod habent edd. Basil. et Petav.; neque tamen quidquam mutandum. Scilicet Graeculi, decepti ἐξωθεῖν verbi aoristo act. ἔωσα et perfecto pass. ἔωσμαι — ἑῶσθαι (cf. ἐξεῶσθαι T. II. p. 114. 459. T. III. p. 564, 143), monstrum verbi ἐξεοῦν commenti sunt. Soloeca forma ἐξεοῦται recurrit T. II. p. 574 (720). Eiusdem farinae sunt ἐξεοῖ, pro ἐξωθεῖ, T. II. p. 574 (720). 592 (729); ἐξεοῦσι, pro ἐξωθοῦσι, T. III. p. 10 (812). 134 (882); ἐξεῶσαι, pro ἐξῶσαι, T. II. p. 586 (726); ἐξεώθη, pro ἐξεώσθη, T. II. p. 586 (726). T. III. p. 12 (814).

P. 692 (380). παρὰ θεῷ τῷ ὄντως] Exspectaveris: παρὰ τῷ ὄντως θεῷ. Conf. T. II. p. 64 (432) ἀπὸ τῆς ὄντως αὐτοῦ γαμετῆς πρώτης. T. III. p. 88 (856) ἐπὶ τὴν ... ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς γνησιότητα. p. 342 (1000) ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς. Sed scribendum: παρὰ θεῷ τῷ ὄντως ὄντι. Conf. p. 148 (70) τὸν ὄντως ὄντα θεόν. T. III. p. 406 (1035) θεὸν ... τὸν μὲν ὄντως ὄντα ἀρνούμενοι.

P. 706 (388). διαμφές] Nihili vox exstat in edd. Basil. et Petav.; tu scribe: διαμφίς.

P. 710 (391). αἰῶνάς τινας κατὰ τοὺς μύθους Οὐαλεντίνου καὶ ἀρχάς τινας καὶ προβολὰς καὶ αὐτὸς εἰςηγήσατο.] Vid. *Fabric.* ad haec *Philastri* de *Tatiano* verba De Haeres. cap. 48: *dicens aeonas quosdam de coelo fuisse prolatos.* De aeonibus ad p. 308 (164), de προβολαῖς ad p. 146 (69) dixi.

P. 714. sq. (394). Ἐξελθὼν γὰρ ἐκ τοῦ παραδείσου cet.] Conf. *Nonn.* Paraphr. Evang. Ioann. cap. XIX. vers. 93. 94. et *Nans.* Not. p. 212. Hanc fabulam, quae explicando Calvariae nomini a sciolo excogitata est, posterioris aetatis scriptores varie exornarunt, in his auctor descriptionis Hierosolymorum, quae, veteri lingua francogallica conscripta, inter codices manu scriptos Bibliothecae Bernensis exstat. Cuius rei notitiam debeo *Conr. Hoffmanno*, Monacensi, viro clarissimo mihique amicissimo.

Ceterum haud ab re fuerit hoc loco lectores monere, mihi has Symbolas elaboranti *Oehleri* Addenda et Corrigenda, id est pleniorem codicis Veneti collationem, nonnisi usque ad p. 608. = Tom. I. p. 256, lin. 23. (p. 134. Pet.) ad manum fuisse.

Tom. II. p. 18 (405). Ἰδοὺ, ἄνϑρωπος ὡςεὶ λύρα, κἀγὼ ἵπταμαι ὡςεὶ πλῆκτρον·] Speciosa est emendatio *Gatakeri*, qui ἅπτομαι loco vulgati ἵπταμαι reponi iussit. *Plat.* Leg. VIII. p. 809. E. λύρας .. ἅψασϑαι. Idem *Gatakerus* post paulo, p. 19 (406), ubi huc respicitur, ἐφάπτομαι pro ἐφίπταμαι scribendum esse vidit. Ac fortasse etiam nostro loco ἐφάπτομαι scribendum; quo conducere videtur scriptura ἐφίπταμαι codicis Ven., qui infra ἐφίσταμαι pro ἐφίπταμαι habet. *Montanus*, qui Spiritus sanctus haberi vellet, se cum plectro comparavit, quod animos hominum tanquam lyram percutiat. Conf. p. 19 (406) Πλήσσω. Plectri autem et lyrae vel citharae similitudo apud Patres Eccles. solemnis est in argumento de inspiratione divina. Conf. *Clem. Alex.* Protrept. p. 5. ed. Potter. ubi ὁ τοῦ ϑεοῦ λόγος hominem ita alloquitur: σὺ γὰρ εἶ κιϑάρα καὶ αὐλὸς .. ἐμοί. *Offic. Quadragesim.* ed. Quirin. p. 121. *inspiratus a Deo* λύρα ὄντως τοῦ Σωτῆρος πνευματοκίνητος. Vid. *Baumgarten-Crus.* Hist. Dogm. T. II. p. 884. Alii, in quibus *Clem. Alex.* l. c., in eodem argumento tibiae similitudine utuntur. Vid. *Ritter.* Hist. Philos. T. V. p. 309. qui cum *Athenagora Plutarchum* comparat. Idem *Plutarchus* (De Def. Orac. cap. 15. extr. 38. init. 48. med. 50. med.) cum omnino oracula et vaticinantes cum ὀργάνοις musicis comparat, tum πλήκτρου mentionem in eadem re cap. 48. med. facit. Eodem pertinet, quod sapiens a *Philone Iud.* eiusque exemplo a Patribus Eccl. instrumentum Dei musicum vocatur. Vid. *Semisch.* in Iustino Mart. T. II. p. 16. sq. 20. sq.

P. 34 (414). Εἰ αὐτὴ ἔλεγεν ἢ ἄνϑρωπος cet.] Neque ἢ, quod libri exhibent, neque ἡ, quod Petavius coniecit, locum habet; scribendum ἡ ἄνϑρωπος, *femina*, nimirum Maximilla. Vid. *Loesner.* Observat. ad N. T. e Philone Iud. p. 134. sq.

P. 80 (441). ἡκέναι] Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. p. 79. ed. III.

P. 80 (441). Λέγουσι δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον .. ἀδιάϑετον εἶναι] Suppositi libri sacri ἀδιάϑετοι, canone qui continentur ἐνδιάϑετοι nuncupantur. Conf. p. 130 (469) κατὰ τὰς ῥητὰς γραφὰς καὶ ἐνδιαϑέτους.

P. 110 (457). τῇ περιοδυνίᾳ] Scribendum: περιωδυνίᾳ: nam $\bar{o}$ in verbo quidem περιοδυνάω ferri potest, non item in vocibus περιώδυνος et περιωδυνία. Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 712.

P. 110 (457). μακροείκελον] A Lexicis abest μακροείκελος, *longa specie et figura*, quam vocem *Epiphanius* ad exemplum illarum: ϑεοείκελος, βροτοείκελος, ἀνδροείκελος (vid. annot. in T. III. p. 452. 1061), πανείκελος et similium finxit. In scriptura μακροείκελλον, quam edd. Basil. et Petav. habent,

notandus est frequens librariorum error, literam λ temere duplicantium. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 830 (10).

P. 114 (459). οὔτε ἀηδεστάτῃ ἐκπυρώσει καύσωνος ἐπηρτημένος] Lego: ἐπηρτυμένος, id est: *neque ad molestissimi ardoris exustionem comparatus.*

P. 134 (470). ἐν .. ταῖς ῥηταῖς βίβλοις] Conf. p. 130 (469) κατὰ τὰς ῥητὰς γραφάς. p. 196 (506) ταῖς ῥηταῖς μόνον γραφαῖς κέχρηνται. Ῥηταὶ γραφαὶ sunt, quae alias ἐνδιάϑετοι vocantur. Vid. annot. in T. II. p. 80 (441).

P. 146 (477). προβολάς] Quod vulgo legebatur προςβολὰς, ita corrigi *Petavius* docte iussit. Vid. annot. in T. I. p. 146 (69).

P. 152 (481). Ὁρᾷς, φασὶ, πάλιν cet.] Nollem φησὶ, libris invitis, in φασὶ commutatum. Conf. proxima: Ὁρᾷς, φησὶ, πῶς —; et vid. annot. in T. I. p. 488 (264). Ceterum veteris elegantiae est, vocem ὁρᾷς reliquae orationi ἐλεγκτικῶς praemittere. Vide *Krabinger.* meque ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 195. et conf. *Epiphan.* p. 714 (799) Ὁρᾷς ὅτι λέγει —; T. III. p. 388 (1025). 426 (1046).

P. 152 (482). Πάντη δὲ τῷ τὸν νοῦν εἰς ϑεὸν κεκτημένῳ .. εὐϑυέλεγκτος ὁ αὐτῶν λόγος] Non est dubium, quin legendum sit: παντὶ δὲ cet. Conf. p. 420 (630) Καὶ γνωστὸν (male vulgo γνωστέον) τοῦτο ἔσται παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ. ibique annot., p. 458 (649) Παντὶ γὰρ τῷ νοῦν ἔχοντι ἐν κυρίῳ τὰ τῆς ἀληϑείας τεκμήρια εὔδηλα δήπουϑέν ἐστιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληϑινῆς διδασκαλίας. p. 484 (663) παντὶ γὰρ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ φανερόν ἐστιν ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς γραφῆς καὶ ἀκολουϑίας, ὅτι cet. p. 668 (772) καὶ δῆλον ὅ τι (repone vulg. ὅτι) καὶ παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ σαφὲς εἴη. T. III. p. 400 (1031) παντὶ σαφές ἐστι τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ. Contrario mendo πάντῃ in παντὶ abiit T. II. p. 8 (399). 220 (520).

P. 152 (482). Εἰ γὰρ υἱὸς ὑπάρχει, πάντως τοῦ τινος υἱὸς εἴη, ἀφ᾽ οὗ γεγένηται·] Scribendum: πάντως πού τινος υἱὸς εἴη. Πάντως που Nostro usitatum est. Conf. T. I. p. 28 (2). 136 (64). T. II. p. 348 (591). 352 (593). 616 (743). T. III. p. 414 (1040). 416 (1040). Που cum πᾶς coniunctum T. II. p. 456 (648) ὡς παντί που δῆλον εἴη. Habent quidem τοῦ τινος edd. Basil. et Petav.; sed articulus ante τινὸς per se offensionem habet, neque in eiusmodi ratiocinationibus ponitur. Conf. *Plat.* Sympos. p. 199. D. E. *Epiphan.* T. II. p. 426 (633) εἰ ἔστι φϑορὰ, τινὸς ἄρα εἴη φϑορά. quae *Cornarius* et *Petavius* Latine verterunt, quasi legissent: τίνος ἄρα εἴη φϑορά; T. III. p. 108 (866) Πατὴρ γὰρ υἱοῦ πατὴρ λέγεται. Quae omnia referuntur ad genus τῶν πρός τι, de quo vid. Animadv. in S. Basil. I. p. 156.

P. 154 (483). συναλιφὴν εἶναι πρὸς τὸν υἱὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα] Pro συναλιφὴν repono συναλοιφήν. Mendosum συναλιφὴ rursus corrigendum est p. 388 (612). 392 (615). 394 (615). 706 (794). T. III. p. 138 (883. 884). 512 (1095). 518 (1098). 522 (1101) et alibi. Idem mendum cl. editor, licet libris invitis, tamen iure meritoque correxit T. II. p. 164 (488). 212 (514. 515). 216 (517. 518) et alibi. Quo magis miror, quod idem ad mendosam librorum scripturam revolutus sit T. III. p. 138. annot. 3. p. 512. cap. 14. annot. 1. p. 518. annot. 5. p. 522. annot. 4. Eadem *Petavii* inconstantia fuit, qui p. 488. C. 514. D. 515. D. 834. B. et alibi mendosam editionis Basil. scripturam συναλιφὴ intactam reliquit, eandem p. 883. D. 884. B. 900. D. 901. B. C. D. 918. C. 940. B. 964. A. 984. A. 1095. D. 1098. C. 1101. C. et alibi in συναλοιφὴ commutavit. Verum enimvero συναλιφὴ est merus itacismus, et συναλοιφὴ ana-

logiae unice est accommodatum. Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 571. sq. et infra annot. ad p. 212 (514) et ad T. III. p. 518 (1098).

P. 176 (494). τῆς ἀγαθοεργίας] Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 675.

P. 176 (494). οὐκ ἐξυδαρευομένη] *Petavius* recte: **non quod mollior ac dilutior sit.** Conf. T. III. p. 198 (917) ὑδαρῶς. ibid. τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας καὶ ὑδαρότητος. Mox ἀνακόπτουσα, quod *Petavius* coniecit, magis placet quam vulg. ἀνακάμπτουσα. Ἀνακόπτειν proprium est navem vel equum inhibentis; deinde ad inhibendum omnem cursum transfertur. Vid. *Wyttenbach.* Lexic. Plutarch. h. v. et conf. *Epiphan.* T. III. p. 276 (962) ἀνακόψαι τὸ ἴδιον ὅρμημα. Ibid. (963) adfine ἀνακρούειν exstat.

P. 186 (501). ἀμπέλους δὲ ἤδη κυπριζούσας τὸ εὔοδμον] Ἀμπέλου δὲ ἤδη κυπριζούσης legendum esse (id quod visum cl. editori), apparet ex praegressis: τῆς πόας μηκέτι ποαζούσης μόνον cet. Rarioris usus verbum κυπρίζειν, *germinare*, obliteratum est apud *Clem. Alex.* Strom. III. p. 514. ed. Potter. μετὰ δὴ τὸ κορεσθῆναι ἐν πλησμονῇ τῇ καπρίσῃ. Oportebat saltem scribi καπριώσῃ vel καπριζούσῃ. Sed ed. Flor. κυπρίσῃ, qua lectione, licet item mendosa, tamen commendatur emendatio *Cresollii*, qui Mystag. p. 2092. κυπριζούσῃ scribi voluit. Notum est autem, verba *germinandi*, ut σπαργᾶν et ὀργᾶν, ad subantium affectum transferri; qua potestate translata verbum κυπρίζειν a *Clemente* usurpatum est. Nomen κύπρις exstat ap. *Epiphan.* T. III. p. 514 (1096) ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα τὴν κύπριν τῆς ἀμπέλου. ubi Cant. 1, 14. respicitur. Κύπρον *Petavius* prave coniecit. Ceterum nostro loco τὸ εὔοδμον . . κήρυγμα scribendum, sublata post τὸ εὔοδμον virgula.

P. 190. sq. (503). Ὥςπερ γάρ τις cet.] Ὥςπερ γὰρ εἴ τις cet. legendum esse, cum cl. editore censeo. Vid. annot. in T. I. p. 360 (193). ubi de structura nostri loci simul dixi.

P. 192 (503). εὑρέθη δὲ αὐτῇ τεῖχος ἀῤῥαγὲς ἡ τῆς ἀγνοίας καὶ ἀγνωσίας πάλιν πλοκή] Libris invitis, παλιμπλοκὴ scribi nolim. Πάλιν est *contra* ac licet longius traiectum, tamen ad εὑρέθη refertur.

P. 202 (509). ἐπαρνησιθεῖαν] Ita edd. Basil. et Petav.; inauditum Lexicographis nomen eaedem exhibent p. 396 (616). 510 (678). 570 (717). T. III. p. 244 (944). 406 (1035) et alibi. Quid? quod ἐπαρνησίθεος exstat T. II. p. 382 (608). 394 (615). Praepositio ἐπὶ in istis nominibus *constanter* negandi vim habet. Longe magis usitata sunt ἀρνησιθεΐα (T. III. p. 42, 830. al.) et ἀπαρνησιθεΐα (T. I. p. 150, 71. al.).

P. 210 (513). καὶ εἶναι μὲν τὸ θάλπον, εἴτουν θερμὸν καὶ ζέον, τὸ πνεῦμα] Hanc *Sabellii* sententiam Noster plenius ita refert in proximis: τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα πέμπεσθαι εἰς τὸν κόσμον, καὶ καθεξῆς καὶ καθ' ἕκαστα εἰς ἕκαστον τῶν καταξιουμένων· ἀναζωογονεῖν δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ ἀναζέειν, θάλπειν τε καὶ θερμαίνειν, ὡς εἰπεῖν, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεώς τε καὶ συμβάσεως. Quamvis reprobata *Sabellii* una hypostasi, vis tamen Spiritus sancti similiter describitur in *Anastasii* et *Cyrilli* Explicat. Orthod. Fidei p. 430. ed. H. Stephan. εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ ἥλιος, ἀκτὶς ἡλίου ὁ υἱὸς, θέρμη τῆς ἀκτῖνος τὸ παράκλητον πνεῦμα. Καὶ οὕτως ἥλιος ὁ πατὴρ, ἀκτὶς ὁ υἱὸς, αἴγλη πυραυγὴς τὸ πανάγιον πνεῦμα, καὶ ὁ μὲν ἥλιος οὐδέποτε κατέλιπε τὸν οὐρανὸν, υἱὸν δὲ ὡς τὰς ἀκτῖνας ἀπέστειλε, τὸ ἀπαύγασμα ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ θέρμην τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, περιθάλπειν καὶ εὐεργετεῖν τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω κόσμον. Similiter de Spiritu sancto dicta etiam apud *Basilium M.* reperiuntur et apud alios scriptores eccl., qui tamen, *Basilio* auctore, ea in re *Plotini* verbis de anima mundi abusi sunt. Vid. Basil. Plotiniz. p. 11. col. 1, 10. col. 2, 7. sq. (et annot. p. 18), p. 12. col. 1, 11—16. col. 2, 11—15 (et annot. p. 21. inf.), p. 24. col. 1, 9—11. col. 2, 11—13 (et annot. p. 30). Quo magis suspicor, *Sabellium* ipsum, auctorem huius doctrinae, Plotiniana placita suos in usus convertisse.

P. 210 (513). ὡς ὑπὸ ἡλίου πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμοῦσαν.] Ne rectae quidem fidei scriptores eccl. hac similitudine in eodem argumento abstinuerunt. Sic *Iustin. Mart.* Dial. c. Tryph. p. 128. Λόγον, instar radii solis, ex Deo emitti inque eum reflecti docet. Adde *Anastas.* et *Cyrill.* Explicat. Orthod. Fidei p. 430. ed. H. Stephan. ἀκτὶς ἡλίου ὁ υἱὸς, et in seqq. (ὁ ἥλιος) υἱὸν . . ὡς τὰς ἀκτῖνας ἀπέστειλε, τὸ ἀπαύγασμα ἐπὶ τῆς γῆς. De Spiritu sancto *Athenagor.* Legat. cap. 10. similia docet. *Sabellius* in doctrina de Filio etiam facis, a rogo abstractae eique rursus adiunctae, abusus esse videtur; certe *Gregorius Naz.* hanc similitudinem ei obiicit. Vid. annot. in T. II. p. 598 (733).

P. 212 (514. sq.). Ἀλλ' οὐ συναλοιφὴ ἡ τριὰς, ὡς Σαβέλλιος ἐνόμισεν] In notanda *Sabellii* haeresi solemnia sunt συναλείφειν et συναλοιφὴ, cuius vocis scripturam stabilivi annot. in T. II. p. 154 (483). Conf. *Epiphan.* p. 212 (515). 216 (517. 518). *Gregor. Naz.* Orat. XX. p. 378. E. οὔτε εἰς ἓν τὰ τρία συναλείφομεν, ἵνα μὴ τὴν Σαβελλίου νόσον νοσήσωμεν cet. ubi *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. f. 68. r. σαβέλλιος . . καὶ μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τριώνυμον ἐδογμάτιζε, τὴν αὐτὴν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα καλῶν καὶ κακῶς συναλείφων τε καὶ συγχέων. Orat. XX. p. 380. A. εἰς ἓν αἴτιον καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων. Ibid. αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς, ἢ ἀναλύσεως, ἢ συγχύσεως. ubi συναλειφῆς male duo Reg. et duo Colb. cum Cod. Basil. et *Elia*, qui f. 70. r. haec annotat: ἕνα . . θεὸν (λέγομεν) τὴν ἁγίαν τριάδα, εἰς ἓν αἴτιον υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων κατὰ τὴν σαβελλίου συναίρεσιν. ἑνοῦνται γὰρ . . οὐχ ὥςτε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥςτε ἔχεσθαι ἀλλήλων δίχα πάσης συναλειφῆς (leg. συναλοιφῆς) καὶ συμφύρσεως. ἔστι δὲ συναλειφὴ (leg. συναλοιφή) . . τὸ συναιρεῖν τὰ τρία εἰς ἓν πρόςωπον τὸν πατέρα. Orat. XXXIX. p. 684. B. ἀπέστω γὰρ ἡμῶν ἐξ ἴσου καὶ ἡ Σαβελλίου συναίρεσις, καὶ ἡ Ἀρείου διαίρεσις —· τί γὰρ δεῖ θεὸν ἢ συναλείφειν κακῶς, ἢ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα; — Quae *Epiphanius* nostro loco subiicit: οὔτε ἠλλοιωμένη τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος καὶ δόξης, ὡς ὁ Ἄρειος κενοφωνῶν ἐδογμάτισεν, comparabis cum istis, quae ap. *Greg. Naz.* Orat. XX. p. 378. E. verba supra allata subsequuntur: p. 379 A. οὔτε διαιροῦμεν εἰς τρία ἔκφυλα καὶ ἀλλότρια, ἵνα μὴ τὰ Ἀρείου μανῶμεν. ubi *Elias Cret.* Comment. f. 68. r. ἄρειος . . τρεῖς ὑποστάσεις καὶ ἰσαρίθμους ταύταις φύσεις (ἐδογμάτιζε), ἀθέως κατατέμνων καὶ διαιρῶν τὴν μίαν φύσιν τε καὶ θεότητα εἰς ἀνίσους τινὰς βαθμοὺς καὶ τάξεις. Porro conf. Orat. XXXIII. p. 614. D. Ἀρείου . . καὶ τῶν ὑπ' Ἀρείῳ τὴν τῶν φύσεων ἀλλοτρίωσιν. et Orat. XXXIX. p. 684. B. loco supra allato.

P. 214 (516). ὑπόβασίν τινα διανοούμενον ἐν τῇ τριάδι] Vid. annot. in T. I. p. 204 (102).

P. 214 (517). ὁ ἀρχιτέχνας λόγος] Posterioris aetatis scriptores, *Pindari*, ut videtur, exemplo, Deum tanquam ἀρχιτέχνην interdum celebrant. Do-

ricam formam ἀρχιτέχνας *Epiphanius* servavit, nomine in laudem Λόγου usurpato. Vid. annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 61. 118. et conf. annot. in *Epiphan.* T. II. p. 278 (542). Τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην Deum vocat *Epiphan.* T. I. p. 496 (268).

P. 234 (527). ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι καὶ δυνάμεις] Δυνάμεις intelliguntur, qui alias vocantur νόες, Lat. *intellectus*. Vid. annot. in T. I. p. 48 (14). Quod autem *Origenes* animas, priusquam propter delicta ex coelo in terras deturbarentur, in ordine angelorum et mentium divinarum constitutas fuisse docuit, hac in re, *Platone* auctore (vid. Phaedr. p. 246. E. coll. p. 247. E.), *Empedoclem* secutus est, ita quidem, ut angelos daemonibus substitueret. Vid. Carmin. Reliq. vs. 4. p. 84. ed. Karsten. Empedocleae doctrinae vestigium inest poëtico verbo ἀμπλακεῖν in proximis: ἐν ἁμαρτίαις δὲ ἀμπλακησάσας. Nimirum nomen ἀμπλακίη in eadem re ponitur ap. *Empedoclem* vs. 3. Porro animas hac vita mortali poenas antea peccatorum luere (conf. εἰς τιμωρίαν in seqq.), *Empedocles* pariter et *Pythagorei* docuere (vid. *Karsten.* p. 519), secuti illi *Orphicos*, quos significat *Philolaus* ap. *Clem. Alex.* Strom. III. 3. p. 518. Potter. et laudat *Plato* Crat. p. 400. C. Subsequitur mystica vocis δέμας etymologia, de qua vid. *Casaubon.* ad Athenae. IV. p. 157. C. et *Wyttenbach.* ad Fragm. Plutarch. post *Plutarch.* De S. N. V. p. 135. qui confert parilem etymologiam vocis σῶμα ap. *Plat.* Crat. p. 400. C. Absque verborum lusu, sed pari sententia *Plato* et *Platonici*, praeeuntibus *Orphicis* et *Pythagoreis*, corpus animae custodiam, carcerem et vinculum nuncuparunt (vide *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaed. p. 519; meque ad *Epiphan.* T. I. p. 210. 106.), animasque corporibus illigari dixerunt (vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 5. sq.). In Origeniana, quam *Epiphanius* subiungit, etymologia vocis ψυχὴ illud: διὰ τὸ ἄνωθεν πεψύχθαι, *Petavius* male sic vertit: *quod coelitus afflata sit.* Tu audi *Epiphanium* Epist. ad Ioann. Hierosol. (ex vers. Hieronymi) Opp. ed. Petav. T. II. p. 314. C. „asserit (sc. Origenes) animas iuxta Graecam etymologiam ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι idcirco vocitatas, *quia de coelestibus ad inferiora venientes, calorem pristinum amiserint.*“ A verbo ψύχειν etiam Stoici, licet alia usi ratione, vocem ψυχὴ derivarunt. Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* VII. 157. qui Origenis rationem cum Stoica perperam confundit. Ceterum de soloeco πεψύχθαι conf. annot. in T. II. p. 388 (611).

P. 234 (528). Ἐντεῦθέν φησι καὶ τοὺς χιτῶνας τοὺς δερματίνους ἐπισημήνασθαι τὴν γραφήν] Vid. annot. in T. I. p. 350 (187).

P. 240 (531). πάντη τοῦτο δῆλόν ἐστι.] In promtu est emendatio: παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστι. Conf. p. 672 (774) παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστι, ὅτι —. Formula παντὶ δῆλον Noster persaepe utitur, plerumque illata post παντὶ vocula τῷ, vel adiectis verbis: τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ, et similibus. Vid. annot. in T. I. p. 156 (74). et in T. II. p. 152 (482).

P. 242 (532). κατὰ τοῦ ἑνὸς κτιστοῦ] *Petavius* male vertit: *cum unico creatore,* quasi scriptum esset μετὰ τοῦ ἑνὸς κτίστου. Tu verte: *cum detrimento unius creati.* Κατὰ cum genitivo detrimentum et noxam declarat. Conf. p. 676 (776) εἰ κατ' αὐτοῦ ἦν ἡ τῆς ἀληθείας διάνοια. quae *Petavius* Latine vertendo pervertit. p. 682 (780) λόγος ὁ καθ' ἑαυτῶν. p. 696 (787) ζητοῦντες κατὰ τοῦ σωτῆρος λέξεις τινάς. p. 702 (791) τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον (ex Col. 2, 14). T. III. p. 40 (829) ἑκατὸν μαρτυρίας φέρειν ὁ γεννάδας ἐπηγγείλατο κατὰ τῶν ἀεὶ πολλάκις πρὸς αὐτὸν ἀντιβαλλόντων. quae *Petavius*, a se recte

emendata, tamen perperam vertit. p. 92 (858) καινοφωνίας κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φθέγγεσθαι τολμῶν. ubi *Petavius* male: *de filii dei essentia.* p. 136 (883) ἡ κατ' αὐτοῦ . . κίνησις. Sed satis exemplorum, quorum omnia plena sunt. Significatur autem nostro loco Christus, quem *Origenes* θεὸν κτιστὸν esse voluit. Vid. *Epiphan.* p. 240 (531).

P. 244 (534). τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις εἰς ἱδρῶτας] Εἰς, quod in ed. Basil. deest, excidisse, *Petavius* pulcre vidit.

P. 246 (534). κἂν γὰρ δοκοῦσι cet.] Ex p. 244 (533) repone: κἂν γὰρ δοκῶσι. Conf. p. 250 (537) κἂν οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγήν. et: κἂν ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπή. Deinde ex p. 244 (533) rescribendum: ἐὰν οὖν πυνθανώμεθα. Male vulgo πυνθανόμεθα. Contra τὰ ἑξῆς, quod p. 286 (546) recurrit, melius habet, quam τὸ ἑξῆς p. 244 (533), quum *Origenes* plures quaestiones deinceps moveat.

P. 250 (536). κἂν ῥευστὴ ἦν ἡ φύσις τοῦ σώματος] Pro vulgato ἦν repone ᾖ ex p. 246 (534).

P. 256 (540. 560). ἀνάγκη, φησί, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους σώζεσθαι δεῖν προσδοκᾶν.] Δεῖν loco vulgati δεῖ ex cod. Ven. recte est repositum, neque obstat, quod *Phot.* cod. 234. p. 299. *b.* 5. 6. ed. Bekk. haec in brevius ita contraxit: ἀνάγκη δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου εἴδους ἔσεσθαι. Tu conf. p. 304 (556) ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡςαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν.

P. 256 (540, 560). Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι, Καὶ λανθάνει σκοτεινῶς. Ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν· ἐγὼ δέ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τοῦτον ἐξηγήσομαι.] Loco vulgati Οὐκ ἀεὶ μανθάνει ex cod. Veneto receptum nollem Καὶ λανθάνει, quo genuina scriptura magis etiam obliteratur, pariter atque eiusdem codicis variis lectionibus σκοπεῖ ὡς (vulg. σκοτεινῶς) et δὲ ἔλαθεν (vulg. διέλαβεν). Videlicet locus mendosissimus ita est legendus: Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι Οὐ καταμανθάνω· σκοτεινῶς ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν· ἐγὼ δέ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τούτων ἐξηγήσομαι. *Petavius* parum profecit coniectando: ὅτι ἀεὶ διαλαμβάνει σκοτεινῶς, pro vulg. ὅτι οὐκ ἀεὶ μανθάνει. Ceterum cum verbis τὸν νοῦν τούτων, *dictorum sententiam*, conf. p. 258 (561) Οὗτως (οὗτος recte coniicit *Oehler.*) γὰρ ὡς ἐν κεφαλαίῳ τῶν Ὠριγένους δογματιστῶν ὁ νοῦς.

P. 258 (562). ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἴη] Quod loco vulgati εἴην ex cod. Ven. receptum est εἴη, *Petavius* coniectura assecutus est, non minus quam ἀνατρεπτικοῖς, quod in seqq. pro vulg. ἅμα τρεπτικοῖς cod. Ven. suppeditavit. Ἀνατρεπτικὸς λόγος est *refutatio.* Conf. ἀνατρέπειν, *evertere, refutare,* p. 320 (575). 336 (584). 616 (743). 722 (803), ne plura cumulem. Ἀνατροπή, *refutatio,* exstat p. 656 (766). T. III. p. 176 (904). 198 (917). 208 (924) et saepe alibi. Adiectivum ἀνατρεπτικὸς occurrit T. III. p. 222 (931) ἀνατρεπτικὴν ἀντίδοτον κατασκευάσωμεν. Adverbium ἀνατροπικῶς exstat T. III. p. 252 (948) λέξιν λέξει ἀνατροπικῶς παρενθείς (f. l. παραθείς), cuius loco ἀνατρεπτικῶς ponitur p. 262 (954). 310 (982). In proximis idem *Petavius* saltem monuit de mendo in ἐκπέσῃ, cuius loco ἐκπέρσῃ ex cod. Ven. repositum est.

P. 258 (562). ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρήσθω] Scribendum: ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρῆσθαι.

P. 260 (563). ὥςπερ ἰατρικῆς δι' ὧν τοὺς κάμνοντας δεῖ σώζεσθαι τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων] Scribendum: κυρουμένης. Verba, per attractionem, quae dicitur, constructa, ita sunt explicanda:

ὥςπερ ἰατρικῆς ἔργοις κυρουμένης τοὺς λόγους, δι᾽ ὧν τοὺς κάμνοντας δεῖ σώζεσθαι.

P. 262 (563. 564). Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἱ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένων προβολεῖς καθάπερ γυναῖκες αἱ ἔξωθεν ὡραϊζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, ἐὰν μή τις πεφυλαγμένως αὐταῖς τῶν ἔτι νεωτέρων προςβλέψῃ τῇ πίστει, καὶ νηπτικῶς.] Locum mendosissimum ita refingendum esse puto: Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἱ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένων προβολαῖς καθάπερ γυναῖκες ἔξωθεν ὡραϊζόμενοι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, ἐὰν μή τις πεφυλαγμένως αὐτοῖς τῶν ἔτι νεωτέρων προςβλέψῃ καὶ νηπτικῶς. Οἱ recte *Oehlerus* pro vulgato οἷ, quo structura verborum turbatur. Προβολαῖς optima est *Petavii* emendatio; sunt enim προβολαί, *amicula*, idem quod προσχήματα in praegressis. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 35. Male vulgo: προςβολαῖς. Προβολεῖς ab hoc loco alienum est; vid. annot. in T. I. p. 146 (69). Deinde post γυναῖκες vocem αἱ, qua structura iterum turbatur, cum cod. Ven. omitto, et ὡραϊζόμενοι — αὐτοῖς pro ὡραϊζόμεναι — αὐταῖς scribo. Neque enim sermo est de mulieribus, sed de sophistis, qui orationis specie ac pompa, tanquam vestimento, mulierum instar extrinsecus ornati, iuvenes incautos decipere student. Λόγοι τραγικῶς κεκοσμημένοι dicuntur ex usu vocis τραγικὸς eo, de quo dixi ad T. II. p. 316 (572). De verbo ὡραΐζεσθαι vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 37. sq. Ceterum de conduplicatione, quae verbis εἰσὶ γάρ, εἰσὶν inest, vid. *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaedr. p. 225. Conf. *Method.* ap. *Epiphan.* p. 342 (586) Μὴ ἐνδιδῶμεν, ὦ ψυχή, μὴ ἐνδιδῶμεν τῷ πονηρῷ. *Epiphan.* p. 622 (747) οὐκ ἔστιν οὕτως, οὐκ ἔστιν ἀπὸ Μαρίας μόνον ὁ θεὸς λόγος. T. III. p. 514 (1096) = 582 (152) Ἦλθε γάρ, ἦλθεν ὁ μονογενής.

P. 262 (564). Ἦ πῶς, ὦ Αὐξέντιε; ἔφην ἐγὼ σοὶ ταῦτα τίθεσθαι.] Vulgo: ἢ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγώ, σοὶ ταῦτα τίθεσθαι; quae, licet corrupta, propius tamen a genuina lectione absunt. Eam *Gatakerus* assecutus est ita legendo: ἢ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγώ, σὺ ταῦτα τίθεσαι; id est: *Quomodo, Auxenti, inquam, tu hac de re statuis?* Confer responsum interrogati: Οὕτως καθάπερ καὶ σύ, id est: *Eodem, quo tu, modo*, scil. *statuo.*

P. 262 (564). Οὐκοῦν πάντως — λέγομεν — —.] Fortasse legendum: Οὐκοῦν πάντας — λέγωμεν — —; Confer proxima: Οὐκοῦν — πείθωμεν — —; quibus interrogationis nota, quae vulgo deerat, recte adiecta est.

P. 262 (564). Μακρὸν τῷ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον, ἀλλὰ ὠφέλιμον, ἔφην, ὦ ἄριστε.] Ita vulgo distinguunt; sed interpungendum: Μακρὸν — — τὸ προοίμιον. Ἀλλὰ ὠφέλιμον ἔφην, ὦ ἄριστε. Nam illa: Μακρὸν — — προοίμιον, Auxenti sunt, qui longioris exordii impatiens et ad propositum festinat. Cui Methodius reponit: Ἀλλὰ ὠφέλιμον, —, ὦ ἄριστε. *Atqui ex re est, —, optime vir.* Ἔφην recte *Petavius* pro ἔφη, quod habet ed. Basil.

P. 262. 264 (564). Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγώ, σὺ βούλει ταύτης ἡγεμονεύειν τῆς ὁδοῦ, ἢ ἐγὼ ἡγήσομαι; Δίκαιον, ἔφη, σοὶ ἡγεῖσθαι.] Malim hoc loco, p. 264 (565) et p. 268 (567) ἦν δ᾽ ἐγώ. Deinde legendum: ἡγῶμαι, et Δίκαιον — σὲ ἡγεῖσθαι, aut, quod magis placet, Δίκαιος — σὺ ἡγεῖσθαι.

P. 264 (565). ἄγ᾽ εἰς ὑπόμνησιν, ἐάν τίς σοι φαίνομαι μὴ μεμνημένος.] Quod *Petavius* pro vulg. ἀλλ᾽ εἰς ὑπόμνησιν reponi iussit ἄγ᾽

εἰς ὑπόμνησιν, non satis Graecum est, licet probatum *Gatakero*. Ego scripturum vulgatam, deleto εἰς, ita refingo: ἀλλ᾽ ὑπόμνησον. Deinde τί σοι pro τίς σοι cum *Petavio* scribo et, quod nondum factum miror, φαίνωμαι loco mendosi φαίνομαι repono.

P. 264 (565). Τί δέ, οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς ἐλέγετο πολλάκις ὑπὸ σοῦ, ὡς — — — σῶμα λήψεσθαι.] Haec omnia, quamvis longius producta, tamen unius periodi ambitu inclusa sunt et sic interpungi debent: Τί δέ; οὐχὶ — — ἁμαρτῆσαι τὴν ψυχήν· καὶ διὰ τοῦτο — — συνεργὸν γίνεται· ἄνευ — — ψυχήν· ὅθεν — — σῶμα λήψεσθαι;

P. 264 (565). Τί δέ, καὶ καλῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφην, ἥγησαι λελέχθαι; Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρειν; ἀλλὰ οὐκ ἐξελέγξεις τὸν λόγον.] Displicet, quod *Gatakerus* coniecit: Τί δή, καὶ —; Interpungo: Τί δέ; καὶ —; Proxima sic scribi velim: Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρει, ἀλλὰ οὐκ ἐξελέγχεις τὸν λόγον; id est: *Quid, inquit, hoc* (scil. quod ex me quaesivisti) *tua interest, nec vero rationem excutis?* Ad quae ita respondetur: Οὐδὲν, — ἀλλὰ δι᾽ ἃ εἴρηκας, ὅπως ἐξετάζηται ὁ λόγος. id est: *Nihil* (scil. interest); *sed* (scil. ex te quaesivi) *ob id, quod tu dixisti, videlicet ratio ut examinetur.* Pro vulg. διαφέρειν, quod codd. Venet. et Rhedig. exhibent, *Petavius* et *Gatakerus* διαφέρει scribi recte voluerunt, neque tamen eius scripturae rationem reddiderunt. Διαφέρει, *refert, interest*, quod hoc loco dativum secum habet, nude ponitur p. 298 (553) διαφέρει γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰπεῖν. Quod cod. Ven. habet ἐξελέγξεις, ad verum propius accedit, quam vulg. ἐλέγχῃς. Respondet autem verbo ἐξελέγχειν proximum ἐξετάζειν.

P. 266 (566). παραβᾶσα γὰρ τὴν ἐντολήν, κεκρατυμένης ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν πειθὼ τῆς ἁμαρτίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδόσθαι τιμωρόν.] Recte *Oehlerus* παραβάσῃ coniecit; deinde idem κεκρατυμένης pro vulg. κεκρατημένης scripsit. Et est sane, ubi κρατύνειν, quod p. 326 (578) et p. 660 (768) recurrit, et κρατεῖν confunduntur. A voce κρατυνθέν, in κρατηθὲν depravata, occasionem nactus, de verbo κρατύνω egi ad *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 75. Sed, ut taceam illud, quod Noster forma participii perfecti passivi κεκρατυμμένος utitur (vid. annot. in T. II. p. 660 (768)), totus locus sic videtur legendus esse: παραβάσῃ γὰρ τὴν ἐντολὴν καὶ κεκρατημένῃ ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν πειθὼ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδόσθαι τιμωρόν. Iota adscriptum cum ς̄ saepissime permutatur (vid. annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 86. et in *Eliam Cret.* col. 861 (7); καὶ autem propter frequentem confusionem literarum αι̅ et ε̅ (vid. annot. in p. 292, 550) ante κεκρατημένῃ et ὑπὸ post πειθὼ facillime excidere potuerunt.

P. 268 (567). Ἀλλ᾽, ὦ ἀγαθέ, μὴ ἀποκάμοις ἂν ἐρωτώμενος.] Ἀνερωτώμενος *Oehlerus* optime coniecit. Praeterea scribendum: μὴ ἀποκάμῃς, quod est vetantis. Ceterum malim ὠγαθέ, quam ὦ ἀγαθέ.

P. 268 (567). τοσοῦτον κακῶν] Ita *Oehlerus*. Pro vulgato τοσούτων κακῶν *Petavius* τοσοῦτο κακὸν legendum coniecit. Magis placet τοσοῦτον κακόν.

P. 268 (567). παρ᾽ ἀλλήλους παραβάλλοντες τοὺς λόγους σκεπτώμεθα —] Noli ἀλλήλοις cum *Petavio* coniicere. Dicitur enim παραβάλλειν τι παρά τι, non παρά τινι, *comparare aliquid cum aliqua re.* Ceterum hoc loco et p. 292 (549) malim σκεψώμεθα.

P. 268 (567). περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε

αἰσχρόν.] Si quis coniiciat καλὸν, is videat *Matthiae*. Gramm. Graec. Ampl. §. 457.

P. 268 (567). Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, —] Vulgo ἔφην: recte tamen *Petavii* versio: *inquit*.

P. 268 (567). ἐμποδίζον] Scribe ἐμποδίζει, aut saltem ἐστὶ ad ἐμποδίζον subaudito.

P. 268 (567). τῶν ὄντως ὄντων] Vulgo τὸν pro τῶν: recte tamen *Petavius* vertit: *eorum quae re ipsa sunt*.

P. 268 (568). Ἄρα οὖν, ἵνα δή με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσεις cet.] Ἀρα *Petav.*; ἄρα recte ed. Basil. Eadem ἐπαινέσης, id est ἐπαινέσῃς, quod repone.

P. 270 (568). Ὁμολογεῖ] Hic quoque repone ὡμολόγει, quod *Petavius* in seqq. pro ὁμολόγει bis rescripsit.

P. 270 (568). Τί δὲ, οὐ κατὰ ἀναλογίαν —;] Hic quoque interpunge: Τί δέ; οὐ cet.

P. 270 (568). Οὐκοῦν ὁ μὲν — — δεσμοῖς.] Interrogationis notam desidero, ut in illis, quae post paulo sequuntur: Οὐκοῦν εἴργεται — — σωφρονεῖν.

P. 270 (568). Οὔτε τοίνυν —] Scribendum: Οὐ τοίνυν —.

P. 272 (569). Καὶ ἐνταῦθα ἐπένευσε] Fortasse legendum: Καὶ ἐνταῦθα ἔτι ἐπένευσε.

P. 274 (570). Λελυμένου γὰρ καὶ ἐξελεγχθέντος τοῦ λόγου —] Λελυμένοι cod. Ven. male; nec melius λελεγμένου Anonymus *Mai*. Λύειν hoc loco est *labefactare*, *refellere*. Conf. proxima et p. 616 (743) ἀπὸ γὰρ τῶν ὀλίγων αἱ πλεῖσται λυθήσονται. ubi *Petav.* male vertit: *explicabuntur*. Quod ibi praecedit ἐπίλυσις, est *confutatio*, ut p. 654 (764). 684 (781). Eodem pertinent ἐκλύειν p. 632 (752), διαλύειν p. 634 (753).

P. 274 (570). λέλυται καὶ τὸ, ἵνα μὴ δεσμῶται δι' αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἣν ἀπολαμβάνομεν ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται.] Pro vulg. τὸ εἶναι, quod *Petavius* expungi voluit, τὸ ἵνα *Oehlerus* recte scripsit, secutus cod. Ven., Anonymum *Mai* et *Gallandium*, seu potius *Combefisium*, qui in proximis δι' αὐτὴν male omisit. Deinde idem loco vulgati ἣν ἀπολαμβάνομεν ex cod. Rupif. recepit εἰ ἀπολάβωμεν αὐτὴν, quod tamen sciolo debetur. Porro idem *Combefisius* pro vulg. ἐσόμεθα cum cod. Rupif. ἐσώμεθα, quod confirmat Anonymus *Mai* et ratio grammatica (ἵνα — — ἐσώμεθα) flagitat. Sed ne sic quidem locus mendosissimus persanatus est; scribendum videlicet: λέλυται καὶ τὸ, ἵνα — — ἐσώμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεσθαι. Nam τὸ infinitivum, non indicativum adsciscit; quod sensit *Gatakerus*, ὅτι pro τὸ scribi iubens. Illud διὰ τοῦτο, quo interposita: ἵνα — — ἐσώμεθα, colliguntur, neminem, opinor, morabitur.

P. 274 (570. 540). Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθὼ τοῖς δυςχεραίνουσιν ἕτερον ἀλήθευμα χρὴ δεικνύναι; Τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον οὐκ ἀνέξονται.] Quo oratio, antea misere discerpta, nunc ope codicis Ven. feliciter resarta, prorsus sarta tectaque sit, oportet scribatur: Ποταπὸν γὰρ — — χρὴ δεικνύναι, εἰ τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον οὐκ ἀνέξονται; Ceterum ἀνέχομαι cum genitivo hoc loco est *tolero*, *admitto aliquid*. Conf. p. 284 (546) οὐ γὰρ δὴ ἀνέξομαι φληναφούντων τινῶν.

P. 274 (540). εἱρκτή] Hoc loco et p. 272 (569) scribe: εἱρκτῇ. Vid. *Iacobs.* ad *Achill. Tat.* p. 987.

P. 274 (540). ἕκαστόν τε αὐτῷ συμφώνως ἡρμόσατο στοιχεῖον] Fallor, aut Methodius scripsit: ἕκαστόν τε αὐτὸ αὑτῷ σ. ἡ. στ.

P. 276 (541). Ἄνθρωπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται κατὰ φύσιν οὔτε ψυχὴ χωρὶς σώματος, οὔτ' αὖ σῶμα χωρὶς ψυχῆς] Scripturae discrepantia apud *Phot.* cod. 234. p. 293. *a.* 30 — 33. ed. Bekk. haec est: λέγεται ἀληθέστατα κατὰ φύσιν (vulgo λέγεται κατὰ φύσιν ἀληθέστατα), deinde οὔτε αὖ πάλιν. Priorem scripturam vulgatae apud *Methodium* non praetulerim; placet vero οὔτε αὖ πάλιν, modo cum *Combefisio* ap. *Galland.* Biblioth. Patr. T. III. p. 783. A. scribatur: οὔτ' αὖ πάλιν. Vid. *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 206. et conf. annot. ad p. 304 (556). Simplex οὔτ' αὖ exstat p. 302 (555).

P. 276 (541). ὅλων καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων] Citius rescribe, quod annot. in *Eliam Cret.* col 837 (4) rescribi iussi: ὅλῳ καὶ παντὶ — διαφέρων.

P. 278 (542). Καὶ τοῖς μὲν — — εἰκόνα.] Scripturae discrepantia apud *Phot.* cod. 234. p. 293. *a.* 36 — 38. ed. Bekker. haec est: φύσεων] φύσεως, quod non praetulerim. — δίδονται] δέδοται, recte, modo δέδονται scribatur. — κελεύοντος τοῦ θεοῦ ἐγέννησε] κελεύοντος ἐγέννησε θεοῦ, quod minime displicet, quum *Methodius* amantissimus sit transpositionum. — τῷ δὲ θεοειδές] τῷ δὲ τὸ θεοειδὲς, scil. σχῆμα, recte.

P. 278 (542). χειροτμήτων] Χειροκμήτων diu est quod reponi iussi ad *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 117. *b.* et Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 8. Χειρόκμητος, quod *Krabinger.* ad Gregor. Nyss. de Precat. p. 137. attigit, exquisite dicitur pro vulgari χειροποίητος, de quo vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. h. v.

P. 278 (542). ἀριστοτέχνας] Noli ἀριστοτέχνης scribere. Vid. annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 61. 117. *b.* et Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 8., collatis quae supra docui ad p. 214 (517).

P. 278 (542). Ἀπήει] Scribendum: ἀπείη, *absit ut* —, qui vocis usus satis frequens est. Cum genitivo ἀπείη coniungit *Gregorius Naz.* Orat. XVII. p. 322. E. τὸ γὰρ ἐναντίον ἀπείη καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ λόγου. ubi *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. fol. 361. vers. ὃ γὰρ ἀπεύχομαι, τοῦτο οὐδὲ λέγειν βούλομαι.

P. 278 (542). Ἀλλ' ἴσως μὴ ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ λεχθέντα —] Vide, ne scribendum sit: Ἀλλ' ἴσως μὲν —. Ἐφίστημι ἐμαυτὸν πρός τι hoc loco est *occurro ad aliquid*, quo sensu etiam ἀπαντᾶν πρός τι dicitur.

P. 280 (543). Ἀλλὰ τοῦτο δύςφημον λέξωμεν] Malim λέξομεν.

P. 280 (543). ἐπεὶ κἂν εἰ ἀντέπρασσέ τι τῷ θεῷ, ἐπαύσατο ἂν τοῦ εἶναι] Posterius ἂν omissum apud *Athenagor.* Legat. pro Christian. cap. 22. unde non solum, quae post paulo ad *Athenagoram* referuntur, sed etiam haec, paucis immutatis, *Methodius* mutuatus est. Sed post κἂν εἰ, non minus, quam post ὥςπερ ἂν εἰ, repetitum ἂν optime habet. Videsis *Matthiae.* Gramm. Graec. Ampl. §. 523.

P. 280. 282 (544). Τί οὖν ὁ διάβολος λέξεται; — — — οἷα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων·] Haec omnia *Photius* adfert cod. 234. p. 293, *b.* 5 — 21. ed. Bekker. Initium loci in brevius ita contraxit: Ὁ διάβολός ἐστι πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ. quibus quae adiiciuntur: καθά-

περ καὶ Ἀθηναγόρᾳ ἐλέχθη, confirmant emendationem scripturae olim vulgatae apud *Epiphanium:* καθάπερ ἐλέχθη, ὦ Ἀθηναγόρα. Quae praeterea apud *Photium* ad loci κρίσιν faciunt, haec sunt. — ὥσπερ δή] Confirmat *Photius Gatakeri* emendationem, qui δὴ pro vulg. δὲ scribi iussit. — πεπιστευμένοι] πεπιστευμένον *Photius*, apud quem ante ὥσπερ ὑποστιγμῇ, non μέσῃ, ut fit vulgo apud *Epiphanium*, interpungitur. Et lectionem et interpunctionem Photianam veram esse, ex *Athenagora* intelligitur. — Τοῦτο γὰρ ἦν ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις] *Photius:* τούτων γὰρ ἡ [τῶν ἀγγέλων] σύστασις τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι cet. quae cum praegressis parum cohaerent. Pro τούτων cod. A. τοῦτο, ut est apud *Athenagoram* et *Epiphanium*. Quod *Bekkerus* legi vult γέγονε, habet *Athenagoras*, apud quem haec nullo sensu ita scripta sunt: Τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γέγονε cet. *Methodii* apud *Epiphanium* vera est scriptura, sic si vertatur: *id enim sibi volebat angelorum creatio, ut Dei servitio rebus ab illo dispositis providentiae essent.* — ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν ᾖ, τὸ κῦρος cet.] Lectionem, a *Petavio* et *Gatakero* ex *Athenagora* in locum vulgatae γενετικὴν restitutam, *Photius* exhibet, apud quem ante *Bekkerum* γεννικὴν perperam legebatur. Deinde *Photius* confirmat ᾖ, quod *Petavius* pro vulg. ἦ rescribi iussit et quod *Gatakerus* probavit. Male tamen apud *Photium* virgula post ᾖ deest. Nam quominus πρόνοιαν, ᾖ τὸ κῦρος cet. cum *Combefisio* scribas, obstant insequentia: τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ ... ἄγγελοι, ad quae ex superioribus: ἔχων ... ᾖ, verbum ἔχωσι cogitatione repetendum est, quum ἔχων .. ᾖ sit circumlocutio pro ἔχῃ. Conf. *Epiphan.* T. III. p. 36 (827) εἰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἴη τῷ βίῳ καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνυνόμενον. *Laur. Lydus* in Cram. Anecd. Paris. T. I. p. 332, 12. πρῶτος γάρ ἐστι κύβος τὴν τοῦ παντὸς αἰσθητοῦ ἰδέαν περιέχων. Vide *Winer*. Gramm. Idiom. Novi Foed. §. 46. 8. et me annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 64. 121. *a. b.* Similem verbi γίγνεσθαι usum notamus ad p. 568 (717). Ceterum αὐτὸς ἀνηρτημένος, ut est apud *Epiphanium*, *Photius* legit, qui proxima: καὶ ὥσπερ ... ἄγγελοι, omisit: *Combefisius* pessime coniecit: αὐτοῦ ἀνηρτημένος. — Ἀλλ' οἱ μὲν λοιποὶ cet.] Omissum a *Petavio* Ἀλλ' *Photius* exhibet. — ἐφ' οἷς] ἐφ' ὧν male. — ὁ δέ] αὐτὸς δὲ *Photius*, inconcinne. — περὶ τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο τὴν διοίκησιν] περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο διοίκησιν, sublata traiectione et praeter *Methodii* morem. — οἱ .. ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς φιλοκοιτίαν ὁμιλήσαντες θυγατράσιν] *Photius* φιλοτησίαν habet pro φιλοκοιτίαν. Sed voci φιλοτησία hic non magis locus est, quam apud *Platonem* Phaed. p. 81. E. ubi VV. DD. loco vulgati φιλοτησίαν ex codicibus et ex imitatoribus φιλοποσίαν reposuerunt. Apud Nostrum φιλοκοιτίαν recte habet; respicitur enim Genes. VI. 2. De consuetudine filiorum Dei cum filiabus hominum vid. *Petav.* Animadvers. p. 261. qui filios Dei vetustissimis Patribus Eccl. angelos esse docet. Sed vid. *Hoeschel.* ad *Phot.* Biblioth. p. 968. *a.*

P. 282 (544). Τὸ γὰρ θεῖον νεμεσᾷ τοῖς ὑπερηφάνοις καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα κωλύει.] Κολούει speciosa est *Petavii* emendatio. Vid. *Ast.* Animadvers. in *Plat.* Legg. p. 242. De verbo νεμεσᾶν, uti de loci sententia, vid. *Dorvill.* ad *Chariton.* p. 577. ed. Lips. qui Herodotea, quae huc pertinent, minime neglexit.

P. 282 (544). Ὡς πᾶσιν —] Optima est *Ios. Scaligeri* emendatio: Ὦ

πᾶσιν —. Confer proxima: ὑμεῖς ... ἐπείσατε .. καὶ .. ἐτεκτήνασθε, in quibus ὑμεῖς simul refertur ad nomina ὄφις et πλάνη, quae, etsi ambo Diabolum declarant, tamen libertate poëtica, tanquam de duabus dicta personis, proferuntur. De Diabolo πλάνης auctore conf. p. 284 (545) ὁ ἄρχων οὗτος ... καὶ πατὴρ τῆς πλάνης. ibid. ὁ διάβολος πλάνος ἦν. Quod *Scaliger* pro οὕτω coniecit ἤ τ' ὦ, durius dictum neque necessarium est.

P. 282 (545). Τί οὖν; παραίτιος ὁ θεὸς θανάτου; λέξετε·] Παραίτιος ὁ θεὸς θανάτου λέξεται; recte *Leontius* ap. *Mai.* Collect. Nov. Vet. Scriptor T. III. p. 102. Sed idem male: τί οὖν παραίτιος —.

P. 284 (545). ἐνδοὺς ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν τῷ διαβόλῳ, δεδελεασμένῃ σοφίᾳ ποικίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντι] *Leontius:* ἐνδοὺς εἰς τὸ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, quod praestat. Neque enim in vulg. lectione ferri potest traiectio verborum ἀπ' αὐτοῦ. Quominus autem haec verba aliter atque in praegressis (conf. οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ —) dicta accipias, obstat ratio grammatica; nam ἀφ' αὐτοῦ, non ἀπ' αὐτοῦ, est *per sese*, et ἐνδοῦναι εἴς τι reapse dicitur, qui sponte et per sese alicui rei se dedit. Reliqua multifariam corrupta sunt. In verbis τῷ διαβόλῳ *Leontius* et cod. Ven. cum vulg. lectione consentiunt. Sed dativus male habet, sive ad insequentia refertur, ut fit in vulg. lectione, sive ad praegressa trahitur; nam ἐνδοῦναι εἴς τι, *alicui rei se dedere*, dativum respuit. Deinde pro vulgatis: δὲ δελεασμένη ἡ σοφία, *Leontius* mendose δελεασμένῃ σοφίᾳ, paulo melius cod. Ven. δεδελεασμένη σοφία, id est δεδελεασμένῃ σοφίᾳ. Atqui diaboli calliditas non inescatur, sed homines eius calliditate inescantur, unde Patres Eccl. diabolo id quod est δελεάζειν tribuere solent. Verum partim vidit *Gatakerus*, scribi iubens: διαβόλῳ δὲ δελεαζόμενος. Sed a scopo aberrant, quae idem in proximis coniecit: τῇ σοφίας ποικιλότητι (ποικίλως edd. et codd.) et πείσαντι (vulg. πείσοντι, *Leont.* et cod. Ven. πείθοντι). Quid igitur? Locum sic emendandum esse censeo: —, τοῦ διαβόλου δεδελεασμένος τῇ σοφίᾳ ποικίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντος, prout vertit *Petavius: ad comedendum inductus ac diaboli calliditate, qui ad violandum imperium variis modis* (verte: *vafre*) *incitabat, velut inescatus* —. Traiectio verborum: ποικίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντος, quae ad τοῦ διαβόλου pertinent, librariis fraudi fuisse videtur. Ceterum de participiis absque copula cumulatis (ut hoc loco ἐνδοὺς — δεδελεασμένος) vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 795 (10).

P. 284 (545). Οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς κακὸν, οὐδὲ ἔστι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν αἴτιος κακοῦ.] Pro οὐ γὰρ apud *Combefis.* (*Galland.* Biblioth. PP. T. III.) p. 772. οὐκ perperam scriptum. Deinde pro vulgatis: ἐποίησεν ὁ θεὸς κακὸν, *Leontius* et *Combefisius:* ἐποίησε κακὸν ὁ θεὸς, quae, traiectione sublata, languidius dicta sunt. Porro *Leontius* οὐδέ ἐστιν, recte, modo οὐδέ ἐστι scribatur. Denique ante τὸ παράπαν voculam εἰς excidisse suspiceris, collatis hisce p. 280 (543) οὐδὲ γὰρ ἔνι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς εἰς τὸ παράπαν ἕτερος δημιουργὸς πλὴν αὐτοῦ. Ex eodem genere est εἰς τὸ παντελὲς p. 286 (547). Formulam ἐκ παντὸς attigit *Toupius* Emendat. T. IV. p. 172. Ἐξάπαντος una voce Noster T. III. p. 488 (1082).

P. 284 (545). οἱονεὶ νεκρότητα περιβαλὼν αὐτόν] Malim νεκρότητι, collatis hisce p. 288 (547) ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο θνητὸν ἀπεφήνατο νεκρότητι περιβαλών. Eodem pertinent ista p. 290 (549) πρὸ τοῦ περιβεβλῆσθαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον.

P. 288 (548). εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφήσασα.] Ἔκ-

στασιν mendose *Combefisius*. Tu conf. p. 294 (551) τὸ μὴ πρὸς ἔκτασιν αὐτὴν ἐᾶσαι φῦναι. ubi *Leontius* item male ἔκστασιν. Praestat autem vulgato εὐτροφήσασα scriptura εὐτραφήσασα, quam *Combefisius* exhibet. Vid. *Lobeck*. Parerg. ad *Phrynich*. p. 577 sq.

P. 288 (548). διέλυσε] Male *Combefisius* διεκώλυσε, *fruticatione inhibuit*. Διαλύειν et διάλυσις, ut λύειν et λύσις, mortis sunt propria vocabula. Conf. p. 294 (550) διέλυσεν εἰς ὕλην πάλιν. p. 296 (551) κατὰ τὴν τοῦ σώματος . . διάλυσιν.

P. 288 (548). ἀπήμων] Recurrit p. 310 (559). 334 (582) vox ἀπήμων, quam *Combefisius* ex cod. Rupif. reposuit et quam *Gatakerus* coniectura est assecutus.

P. 288 (548). ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν] Male συμφορῶν cod. Rupif. apud *Combefisium*. Tu confer σωφρονίζειν p. 270 (569).

P. 290 (548). Ὥςτε συμβέβηκε συστέλλεσθαι μὲν καὶ κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν] Κατευνάζειν cod. Rupif. apud *Combefisium*, male. Est enim transitivum κατευνάζειν et translate valet *sopire*, *sedare*. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 27. et adde *Gregor. Palam.* Orat. ed Matthaei. p. 67. ubi attende insolitum transitivum ἀργεῖν in formula: τοὺς ἐρεθίζοντας πρὸς τὸ πάθος ἀργεῖν καὶ κατευνάζειν λογισμούς.

P. 290 (549). μηκέτι ῥίζαν ἐνθωπεύουσαν πικρίας ἔχων] Scribendum: ἐμφωλεύουσαν. *Amaritudinis* enim *radix*, locutione ex Hebr. XII. 15. sumta, vitiositas intelligitur, et ἐμφωλεύειν vitium latitans translate dici solet. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 6. et p. 162. Sic *Methodius* apud *Epiphanium* p. 346 (589) τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας τὸν . . ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα, quae absque scripturae discrepantia apud *Photium* cod. 234. p. 296. *b.* 7. 8. ed. Bekker. exstant. Recurrit quidem ἐνθωπεύειν p. 344 (588) ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι. Sed confirmat *Photius* cod. 234. p. 296. *a.* 11. genuinum ἐμφωλευούσης, quod ego Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 6. coniectura sum assecutus. Ἐμφωλεύειν et ἐνθωπεύειν rursus confusa apud *Methodium* Conviv. X. Virgin. p. 77. ed. Allat. ἐντυφώμενον ἔτι καὶ ἐνθωπεύοντα τὸν οἶστρον ἀναῤῥιπίζουσιν ἐξάπτοντες ἐρεθισμοῖς. *Allatius* ἐνθωπεύοντα Latine vertit: *intus blandientem* (oestrum). Sed ἐμφωλεύοντα eo certius scribendum, quod etiam ignis sub cinere delitescens, quocum libido hoc loco comparatur, ἐμφωλεύειν translate dicitur. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 162. et annot. in *Eliam Cret.* col. 759 (2). Omnino ἐνθωπεύειν nauci verbum est, et sicubi pedem Graeciae intulerit, furca expellendum est. Proclive autem librariis fuit. ΕΝΘΩΠΕΥΕΙΝ pro ΕΜΦΩΛΕΥΕΙΝ scribere. Φωλεύειν ἔν τινι translate ponitur in *Basilii* et *Georgii* Confess. ap. *Epiphan.* T. III. p. 100 (862) ἵνα . . λοιπὸν ἐν ταῖς καρδίαις φωλεύουσα ἡ αἵρεσις νέμηται. Verbo ἐμφωλεύειν utitur *Epiphanius* T. III. p. 410 (1037) ubi suam aetatem, sectarum foecundissimam, cum serpente ita comparat: δίκην κακοῦ ὄφεως καὶ θηρὸς ἰοβόλου ἐν σκότῳ ἐμφωλεύοντος. Similiter de haereticis ipsis *Gregorius Naz.* Orat. XXVIII. p. 496. D. εἰ δέ τις θηρίον ἐστὶ (θηριόν ἐστι *Clemencet.* pessime) πονηρὸν καὶ ἀνήμερον — —, μὴ ἐμφωλευέτω ταῖς ὕλαις κακούργως καὶ κακοήθως. ubi *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. fol. 14. vers. μὴ ἐμφωλευέτω . . ταῖς ἐπικρύψεσι, τουτέστι μὴ ἐπικρυπτέσθω. — κυρίως δὲ φωλεοὶ αἱ καταδύσεις τῶν ὄφεων καὶ λοιπῶν ἑρπετῶν καὶ θηρίων. quae decerpta sunt ex scholio *Basilii Caes.* ap. *Boissonad.* ad *Nicet.* p. 254. quem vide. Nudo φωλεύειν translate utitur *Synes.* De Insomn. p. 138. A. loco vitiato et sic emen-

dando: τοῖς χηραμοῖς τῆς γῆς ἐνδύεται φωλεῦον, ῥοπῇ φυσικῇ ὠθούμενον εἰς τὴν κατάγαιον χώραν.

P. 292 (549). Φαίνεται τοίνυν ὡςπερεί τις δημιουργὸς cet.] Repone: ὥςπερ εἴ τις δημιουργὸς, ut est apud *Combefisium*. Deinde infra ante Πρόςσχες non τελείαν, sed μέσην vel interruptae orationis notam pone. Nam post orationis diversionem verbis εἰ βούλοιτο cet. ad superiora εἴ τις δημιουργὸς cet. recurritur, neque tamen ita, ut comparatio, verbis φαίνεται ὥςπερ εἴ τις -- incepta, absolvatur. Quod demum fit illis: Ταὐτὸν γὰρ φαίνεταί δή μοι καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ θεὸς οὕτως ᾠκονομηκέναι, quae cum praegressis ita sunt connectenda: Φαίνεται τοίνυν ὥςπερ εἴ τις δημιουργὸς — —, ταὐτὸν δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ θεὸς οὕτως ᾠκονομηκέναι. Nunc comparatio instituta multis interpositis in longum trahitur. Ne tamen prorsus derelicta videatur, etiam ante illa: Διὰ τοῦτο — — Τῷ μὲν — — Τοῖς αἴσχεσι — et Ταὐτὸν γὰρ —, nonnisi μέσαις interpungi oportet. Est autem *Methodius* amans longiorum ἀνακολούθων. Conf. annot. ad p. 264 (565).

P. 292 (550). ματαίαν ἡδονὴν καρπούμενος τοῦ φθόνου] Καρποῦσθαι, *percipere*, etiam in peiorem partem dicitur. Quod cod. Rupif. apud *Combefisium* exhibet καρποζόμενος, est corruptum καρπιζόμενος, quod vulgato καρπούμενος minime praetulerim. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 361.

P. 292 (550). Πρόςσχες γὰρ —] Ita vulgatum πρόσχες recte correctum est tum hoc loco, tum p. 294 (551). et 328 (579).

P. 292 (550). αἶσχη] Ita recte *Combefisius* pro vulgato ἔσχη. Literae αι et ε crebro confunduntur. *Io. Philopon.* Comment. in *Aristot.* De Anima I. fol. 45. rect. 9. αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἐφεξῆς βιβλίῳ ἐρεῖ, ὅτι τοῦ πεζετάτου καὶ ἐσχάτου μορίου ἐστὶ τῆς ψυχῆς, λέγω δὲ τῆς φυτικῆς δυνάμεως. Legendum πεζαιτάτου, a πεζὸς, quam superlativi formam notabis. Apud eundem *Philopon.* Comment. in Aristot. De Anima II. fol. 103. rect. supr. αἰσθητῶν legendum pro ἐσθητῶν. *Nilo* ap. *Procop.* Comment. in Cant. Canticor. ed. Mai. p. 282. ἀκραιφνῆ pro ἀκρεφνῆ, et p. 298. ἀκραιφνὴς pro ἀκρεφνὴς restituendum. Vide *Boissonad.* ad *Planud.* Metaphr. *Ovid.* Metamorph. p. 273. meque ad *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 63. 115. et ad *Eliam Cret.* col. 851 (4). sq.

P. 292 (550). πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὲς τοῦ δημιουργουμένου.] Εὐθὲς est forma Alexandrina pro εὐθύ. Vid. *Thom. Mag.* p. 383. sq. et quae VV. DD. in eum annotarunt.

P. 294 (550). ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκτακῶσι καὶ ἐξαφανισθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα.] Pessime *Combefisius* ἐκκακῶσι. Tu conf. p. 244 (533) αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις σάρκες. p. 286 (547) ἐκτακείσης τῆς ἁμαρτίας. p. 324 (577) ἐκβληθῆναι γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι δεῖ.

P. 294 (550). ἀναμορφοποιηθῆναι] Ἀναμορφωποιηθῆναι pessime *Combefisius*.

P. 294 (551). εἰς νεῖκος] Loco vulgati εἰς νῖκος, *in perpetuum*, εἰς νεῖκος ex *Cornarii* et *Petavii* coniectura receptum nollem. Conf. p. 672 (774) ἕως ἐξαγάγοι τὴν κρίσιν εἰς νῖκος. Vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. ed. IV. T. II. p. 208.

P. 294 (551). τὸ ἀφανίσαι τὴν ῥίζαν τῆς πονηρίας τελείως] *Leontius*: τὴν ῥίζαν τελέως τῆς πονηρίας, quod minime displicet; nam et traiectum τελέως maiorem vim habet, et forma τελέως vulgari τελείως praeferenda est. Conf. p. 288 (548) τελέως ἐκ βάθρων ἀπολομένης τῆς ἁμαρτίας. p. 332 (547)

ὅπως τελέως ἐκτέμνωμεν Ὕδραν. Miror, si codd. mss. consentiant in vulgato τελείως p. 274 (540). Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 773 (4).

P. 294 (551). Ἡ . . . ταῖς ῥίζαις αὐτῆς ἀναίρεσις] Τῆς ῥίζης (non ῥίζας) *Leontius.* Sed ταῖς ῥίζαις longe significantius dictum. Conf. p. 288 (547) ἵνα . . ἡ ἁμαρτία κάτωθεν αὐτόπρεμνος πᾶσα διαφθαρῇ.

P. 296 (551). ἀλλὰ μή τι στειρώσαντα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ συμπιλήσαντα] Μή τι recte repositum est pro vulg. μὴ ὅτι. Deinde τὸ ante ὅσον *Leontius* omisit, et facile articulo caremus, quum ὅσων ἐπ' αὐτῷ per se sit *quantum in ipso situm est.* Quod autem *Leontius* in seqq. συμπλήσαντα pro συμπιλήσαντα habet: συμπιλεῖν est *compingere.*

P. 296 (551). εἵλατο τὸ βλάπτον τοῦ συμφέροντος μᾶλλον προτιμῆσαι.] Εἵλετο *Leontius* pro vulg. εἵλατο, quae forma post paulo p. 296 (552) recurrit. Adde εὕρατο p. 342 (587). Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 183. *Winer.* Gramm. Idiom. N. Foed. §. 13. 1. a. Ἑλέσθαι tamen *Methodius* p. 336 (583) et ap. *Phot.* cod. 236. p. 307. *b.* 39. ed. Bekker.; ἐξελέσθαι idem ap. *Epiphan.* p. 298 (552). Ceterum *Leontius:* πρὸ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον τιμῆσαι. Sed προτιμᾶν cum genit. tritum est. Μᾶλλον προτιμᾶν recurrit p. 318 (574).

P. 296 (551). κακίας καὶ ἀρετῆς τὰ ἀμοιβαῖα] Pro καὶ *Leontius* ἢ, quae scriptura scioli manum prodit.

P. 296 (552). Τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἀγεννῶς ἐμπίπτουσι τοῖς λόγοις —] Ἐγκύπτουσι loco vulgati ἐμπίπτουσι reponi iubeo, collatis illis, quae paulo post sequuntur: τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα. Adde *Epiphan.* p. 470 (656) δέδια ὡς εἰς πόσον ὄγκον βυθοῦ διανοημάτων ἐγκύπτειν πειρᾶται ὁ τῆς ἡμῶν βραχύτητος μικρὸς νοῦς.

P. 296 (552). διὰ τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρὸν δίκην] Quo rationi grammaticae satisfiat, oportet scribatur: διὰ τὴν τῶν ἐ. τ. δ.

P. 298 (552). ἀποκτέννυται καὶ θνήσκει] Scribendum: ἀποκτίννυται. Neque enim plebeium ἀποκτέννεται, de quo vid. annot. ad p. 438 (640), *Methodio* obtrudere ausim.

P. 298 (552). ἵνα αὖθις ζῶον πλασθῇ καὶ ὑγιές.] Dato pignore spoponderim, *Methodium* scripsisse: σῶν . . καὶ ὑγιὲς, non ζῶον . . καὶ ὑγιές. Librarius imperitus, qui vocem σῶν ignoraret, mendosum ζῶον ex praegressis: ἵνα αὖθις ἀνασταθῇ καὶ ζήσῃ, exsculpsit. Sic σῶς cum ζῶν confundi solet; vid. *Schaefer.* Not. in *Longi* Pastoral. p. 346. sq.

P. 300 (554). διασυνίστησιν] Ita cl. editor optime pro vulg. δι' ἃ συνίστησιν. Διασυνίστημι, *corroboro*, est exaggeratum συνίστημι, de quo vid. annot. in T. I. p. 226 (116). Praepositio διὰ, ut Lat. *per*, vim simplicium verborum in compositis auget, velut in διαβεβαιοῦμαι (T. III. p. 96, 860), διαλαλῶ (T. III. p. 122, 875), διαμαρτύρομαι (T. III. p. 72, 874), διεγείρω (T. III. p 166, 899), διευκρινῶ (T. III. p. 98, 861), inque sexcentis aliis. Vid. *Abresch.* ad *Cattier.* p. 70. sqq.

P. 300 (555). μετὰ τὴν ἐκφλόγωσιν . . . πάντων καὶ τὸν βρασμόν.] Βρασμὸν *aestum Petavius* interpretatur; sed βρασμὸς est *expurgatio*, similitudine sumta ab iis, qui frumenta vanno expurgant. Vid. annot. in T. I. p 340 (182).

P. 302 (555) κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότατον ἁπάντων ἐξαλλαγήν·] Apud *Combefisium* εἰς male omissum; idem tamen recte φαιδρότερον. Conf. supra dicta: τὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον . . μεταβολὴν, et pro-

xima: τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον . . καὶ εὐμορφότερον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος, in quibus *Combefisius* εἰς pro πρὸς, recte, ut videtur. Conf. seqq.: τρεπομένης εἰς μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου.

P. 304 (556). ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡςαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν·] Ἀγγέλους *Combefisius* ante ἔσεσθαι perperam inculcat. De pleonasmo: ἀνάγκη — δεῖν, vid. annot. ad p. 256 (540. 560).

P. 304 (556). οὔτε εἰς ἑτέρων πάλιν οἱ ἄγγελοι.] Placet, quod pro οὔτε *Combefisius* exhibet οὔτ' αὖ πάλιν. Vid. annot. ad p. 276 (541). Idem *Combefisius* εἰς ἑτέραν, non magis recte, quam post paulo εἰς τὴν ἄλλην pro εἰς τὴν ἄλλων. Si quid nostro loco mutandum est, εἰς τὴν ἑτέρων scribi malim. Conf. praegressa: οὔτε . . εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευάζονται, et quae mox sequuntur: οὔτε εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων, οὔτε εἰς τὴν τῶν ἑτέρων μορφήν.

P. 304 (556). κατασταθεὶς] Ταχθεὶς *Combefisius*, quae scriptura glossema olet. Recurrit κατασταθεὶς, infinitivo tamen non adiecto, p. 336 (583) ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθείς.

P. 304 (556). Χρὴ γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς ἕξεως ἑαυτοῦ τύπῳ τῶν γενητῶν ἕκαστον μένειν] Αὐτῶν τόπῳ pro ἑαυτοῦ τύπῳ *Combefisius*, utrumque male. Ἑαυτοῦ tueor, collato *Platone* Tim. p. 42. E. ἔμενεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κατὰ τρόπον ἤθει. Polit. p. 272. E. εἰς τὴν αὑτοῦ περιωπὴν ἀπέστη. Ἕξει autem τύπος, non τόπος convenit, estque ὁ τῆς ἕξεως τύπος idem, quod ἰδέα et μορφὴ in superioribus.

P. 304 (556). τὰ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν Σεραφίμ] Τὰ ἀκράτητα καὶ ἀκραιφνῆ *Combefis.*, qua in lectione ἀκράτητα ex corrupto ἄκρατα ortum esse, veri est simillimum. Ἄκρατα autem librarius properans ante ἀκραιφνῆ facile omisit. Certe vox ἄκρατος rei valde accommodata est. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 827 (2). De voce ἀκραιφνὴς vid. Prolegom. in *Io. Glyc.* p. XXXVII. et conf. *Epiphan.* p. 624 (747) τὸ ἀκραιφνὲς τῆς ἄνω τάξεως. p. 642 (575) πρὸς ἐκείνην τὴν μίαν ἀκραιφνῆ καὶ τελείαν οὐσίαν. T. III. p. 36 (827). 110 (868). 234 (938). 260 (953). 268 (958). 292 (971). 302 (978), ne plura cumulem.

P. 304 (557). ἃ παρεστήκασι τῇ μεγάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν] Διακρατοῦντα *Combefisius.* Atqui non angelorum est διακρατεῖν τὸ πᾶν, sed Dei, quem μεγάλην βουλὴν, id est *summam providentiam*, *Methodius* nuncupat. Διακρατεῖν in hoc argumento Stoicae est consuetudinis. Videsis mea ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. ed. Krabinger. p. 184.

P. 306 (558). ἵν' ὥςπερ] Ἵνα ὥςπερ *Combefisius*, molesto hiatu. Deinde οὕτως idem in illis: οὕτω καὶ ἡμεῖς. Sed οὕτως ante consonam suam quandam vim habet ac frequens est tum apud alios scriptores, tum apud *Methodium* et *Epiphanium.* Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 809 (1) et conf. *Epiphan.* T. III. p. 22 (820). In seqq., quo structura sibi constet, σχολάζωμεν pro σχολάζοντες, et, quod *Petavius* coniecit, τῷ βλέπειν pro τοῦ βλέπειν legi oportet.

P. 306. 308 (558). Ὥςπερ καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον χρυσὸς, ἐγγὺς δὲ τοῦ εἶναι χρυσὸς, πεφυκὸς ὡς χρυσὸς λέγεται —] Εἶναι χρυσὸς πεφυκὸς, ὡς χρυσὸς λέγεται *Combefisius,* ut πεφυκὸς praegresso ὑπάρχον respondeat et ὡς χρυσὸς λέγεται per se ponatur. Quae ratio quum commendetur proximis οὐκ ἂν ἐλέγετο ὡς χρυσὸς, tum corroboratur repetitis iisdem verbis ὡς χρυσὸς λέγεται.

P. 308 (558). ἀλλὰ ἐγγὺς τοῦ εἶναι χρυσός] Quod ex marg. *Scholti* repositum est ἐγγὺς, *Combefisius* vidit supplendum esse.

P. 308 (559). Εἰ δέ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς βιάζεται λέγειν ἔσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τούτῳ καὶ ἀλογία.] Λέγειν non in λέγων commutari, sed deleri velim; glossema enim eius esse videtur, qui nesciret βιάζεσθαι cum accus. et infinitivo esse *summa contentione disputare* sive *pugnare, aliquid esse.* Conf. *Epiphan.* T. III. p. 252 (948) ὡς ἐκ τούτου βιάζεσθαι τὸ ἀνόμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα σημαίνειν. Τούτῳ in cod. Rhedig. omissum est; sed scribendum τοῦτο, deleta, quae post τούτῳ vulgo ponitur, virgula.

P. 308 (559). Καὶ δεῖ γὰρ —] Haec a vulg. scriptura Λέγει γὰρ nimis recedunt. Satis erit scribere Δεῖ γὰρ, quod *Petavius* suasit.

P. 310 (559). μή τοι ληροῦντά γε] Melius scripseris: μήτοι — γε. Proxime θἄτερον malim quam θάτερον, uti p. 312 (571) et alibi.

P. 310 (559). ἀνόλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι] Hoc loco et post paulo in illis: ἀθάνατον .. εἶναι καὶ ἀνόλεθρον .. τὴν ψυχὴν, ex ed. Basil. Atticam repone formam ἀνώλεθρος, quae exstat p. 278 (542). Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich* p. 705.

P. 310 (560). τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ κλιθέντος μὴ οὐχὶ προςδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι καὶ ἐκ θανόντος τὸ ἀναστήσεσθαι;] Offendor repetito ἀναστήσεσθαι et posterius in ἀναβιώσκεσθαι commutari malim, collatis proximis: καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατώμενοι ὁμολογοῦμεν, ἐκ τῶν τεθνεώτων σωμάτων τὸ 'ναβιώσκεσθαι συμβαίνειν. Ante θανόντος articulum τοῦ excidisse puto.

P. 312 (560. 570). Ὁ θεὸς γὰρ αὐτῷ .. τὰς ψυχὰς .. ὡς εἰς παγίδα τὴν σάρκα δίκην ὑφέξουσαν τῶν ἡμαρτημένων ἐμβιβάζει] Quo oratio, antea misere discerpta, nunc ope codicis Ven. resarta, prorsus sarta et tecta sit, pro ὑφέξουσαν scribendum est ὑφεξούσας, quod ad τὰς ψυχὰς refertur.

P. 312 (570). ἐξημάρτοσαν] Ocius repone ἐξημάρτησαν. Recte post paulo ἡμάρτησαν, ubi ed. Basil. et Petav. male item ἡμάρτοσαν.

P. 312 (571). ἢ χωρὶς σώματος ἡμάρτομεν διαγόντες] Διαγαγόντες rescribe.

P. 314 (571). τοῖς οὕτω ὑπ' αὐτῶν προπετῶς εἰρημένοις] Οὕτως ante consonam ferri potest (vid. annot. ad p. 306, 556); neque vero vice versa οὕτω, ut hoc loco, ante vocalem ponitur. Quare οὕτως scribendum.

P. 314 (572). ἐπειδήπερ ἐν φλογὶ τοσαύτῃ καὶ ὑγρασίᾳ καταγίγνεται] Ad verba ἐν φλογὶ τοσαύτῃ confer *Alexandrum Aphrodis.* Problem. Med. et Phys. I. 63. ubi causam reddit, cur recens nata plorent: ἀπὸ γὰρ θερμῶν σωμάτων .. τῆς μήτρας εἰς ἄγαν ψυχρὸν ἔξεισιν.

P. 316 (572). Τερετισμὸς οὖν ἐστι καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν οὐρανῶν] *Hemsterhusius* in Addendis ad *Thom. Mag.* p. 908, 3. ubi de voce τερέτισμα praeclare disputat, hunc locum minime neglexit, in eo tamen falsus, quod tanquam Epiphaniana excitat, quae sunt *S. Methodii* apud *Epiphanium.* Nomen τραγικολογία explicari potest translato vocis τραγικὸς usu, de quo vide *Menag.* Dictionar. Etymolog. Linguae Francogall. T. II. p. 187. *Uster.* ad *Plutarch.* Consol. ad Apollon. p. 12. meque Symbol. ad *Philostr.* De Vit. Sophist. p. 62. sq. 106. *a.*

Λόγοι τραγικῶς κεκοσμημένοι notantur a *Methodio* ap. *Epiphan.* p. 262 (563). Nostro tamen loco fortasse legendum est: τερατολογία.

P. 316 (573). οὐδ' αὐτὸ σῶμα παγὶς τοῦτο] Lego: οὐδ' αὖ τὸ σῶμα παγὶς τοῦτο. Τὸ σῶμα τοῦτο est *corpus, quod digito demonstrari potest.* Conf. p. 346 (589) εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο .. ἔλεγεν (ubi θάνατον traiectione interpositum, ut παγὶς nostro loco). ibid. οὐ τὸ σῶμα τοῦτο .. θάνατον .. λέγει. p. 328 (579). Pluralem cum traiectione habes p. 308 (558) τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα μὴ ἀνίστασθαι. Similiter ἡ σὰρξ αὕτη dicitur p. 286 (547) ὁ ὁριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην ἀθανασίας δεκτικὴν —. quibus traiectio item inest, pariter ac verbis infra enotatis p. 330 (580) ὁ Παῦλος cet.

P. 316 (573). τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆσαι προςθείς.] Scribendum: προθείς. Quemadmodum enim προκεῖσθαι et passivum προτίθεσθαι in usu sunt de certaminibus et certaminum praemiis (conf. *Xenoph.* Cyrop. I. 2. 12. εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἀγῶνες καὶ ἆθλα προτίθεται, et vid. *Creuzer.* ad *Plotin.* De Pulcrit. p. 324. sq.), ita qui ea proponunt, προτιθέναι vel media forma προτίθεσθαι dicuntur. *Thucyd.* II. 46. ἡ πόλις ... στέφανον τοῖςδέ τε τῶν τοιῶνδε ἀγώνων προτιθεῖσα. *Aelian.* Var. Hist. II. 41. οἰνοποσίας γοῦν ἀγωνίαν (leg. ἀγῶνα) προὔθηκε.

P. 318 (574). Εἰς δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον —] Scribendum: Ἔτι δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον —, quum in usu sit διασκέπτεσθαί τι, non — εἴς τι. Conf. p. 258 (561). 298 (553). Pari mendo par medela adhibenda est ap. *Epiphan.* T. III. p. 68 (844) παρελεύσομαι καὶ τοῦτον καὶ εἰς τὰς ἑξῆς διασκοπήσομαι. Εἰς uncis notavit *Petavius;* sed hic quoque ἔτι pro εἰς scribi oportet.

P. 320 (575). Τὰ γὰρ δὴ σώματα κατασκευάζουσιν αὐταῖς ὕστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ] Qui aliquid fieri docent, id facere argute et interdum, ut hoc loco, leni irrisione dicuntur. Quo ex genere sunt illa *Platonis* Phaed. p. 99. B. ὁ μέν τις δίνην περιτιθεὶς τῇ γῇ ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ μένειν δὴ ποιεῖ τὴν γῆν, ὁ δὲ ὥςπερ καρδόπῳ πλατείᾳ βάθρον τὸν ἀέρα ὑπερείδει. ubi vid. *Ast.* Annot. p. 742. Ex posterioris aetatis scriptoribus *Gregorius Nyssenus* eiusmodi eleganter dictis impense delectatus est. Conf. Dialog. de Anima et Resurrect. p. 212. C. εἰς ἀναίρεσιν καὶ ἀνυπαρξίαν τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν σωμάτων ἄγειν. p. 232. B. οἱ πρὸς διαφόρους φύσεις τὴν ψυχὴν μετοικίζοντες. p. 235. A. φύρουσι τὰ ἄμικτα καὶ ἑνοῦσι τὰ ἀκοινώνητα. — B — ὅθεν τὴν ψυχὴν διὰ κακίας ἀπῴκισαν, ἐκεῖσε πάλιν αὐτὴν .. ἀνοικίζουσιν. p. 240. D. τὰς ἀτόπους ἐκείνας δογματοποιίας .. τῶν διὰ κακίας τὰς ψυχὰς εἰςοικιζόντων τοῖς σώμασιν. Alia ex aliis scriptoribus consignavi Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 62.

P. 320 (575). ἐπειδὴ ἄληπτος οὖσα ἡ ψυχὴ cet.] Ἐπεὶ [ἡ] *Petavius;* sed praestat ἐπειδὴ, quod receptum est, quamquam ex particulis causam indicantibus ἐπεὶ et ἐπειδὴ rarius ἐπεὶ *Methodio* usitatum est et nonnunquam in ἐπειδὴ abiit. Conf. annot. ad p. 340 (586) inf.

P. 322 (576). Κἂν ὁ γενναῖος οὗτος ἰατρὸς τῶν ῥητῶν... τὸν νοῦν ἐβιάσατο μεταπλάσαι τοῦ ἀποστόλου, ἀνόητόν τι παθὼν λίαν καὶ παιδικόν.] Primum, deleto ante Κἂν puncto, virgulam pone et scribe: — μηνύει, κἂν —. Deinde pro vulg. ἀνίατόν τι scribendum, quod *Petavio* visum, ἀνίατρόν τι, id est: *rem medico indignam.* Conf. quae in praegressis cum ironia dicuntur: ὁ γενναῖος οὗτος ἰατρὸς τῶν ῥητῶν,

et quae post verba: ἀνίατρόν τι παθὼν λίαν καὶ παιδικὸν, deinceps inferuntur: Ἀντὶ γὰρ — — κατατέμνων τὰ μέλη.

P. 322 (576). Ἐὰν δέ τις — — διαβάλλειν αὐτὸν τὴν σάρκα νομίζει καὶ παραιτεῖσθαι, παραφέρητε ὅσα τοιαῦτα ἄλλα εἴρηται — —. Λεκτέον αὐτῷ cet.] Rescribe: νομίζῃ — — παραφέρητε, et ante λεκτέον virgula interpunge.

P. 324 (576). Ἔθος γὰρ αὐτῷ σαρκικῶς τὸν οὕτως ζῶντα ἄνθρωπον λέγειν] Repone: σαρκικὸν, collatis proximis: καθάπερ καὶ ψυχικὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπηλγηκότα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀτενίσαι.

P. 330 (580). ὁ Παῦλος καὶ οἱ προφῆται σῶμα γινώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην] Ὀνομάζεσθαι salva sententia omitti poterat. Conf. illa in seqq.: ἰατροὶ . . σῶμα γινώσκουσι τοῦτο τὸ βλεπόμενον. et illa: ὁ ἀπόστολος . . σῶμα γινώσκειν τοῦτο ὃ περικείμεθα συνίστησι. Non minus otiosa sunt verba ὀνομάζεσθαι et καλεῖν, in seqq. voci ἐπίσταται sic adiecta: Ὁ γάρ τοι Μωϋσῆς . . οὐ σῶμα τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται, ὃ λέγομεν —. Τί δὲ καὶ ὁ Ἰώβ; οὐ σῶμα ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τὸ νεκρούμενον καλεῖν; Mihi haec verba de interpolatione suspecta sunt. Vid. annot. in T. I. p. 48 (14). De traiectis verbis: τὴν σάρκα . . ταύτην, supra dixi ad p. 316 (573)

P. 330 (580). Ἄρα μὴ —:] Scribendum: Ἆρα μὴ —; ut est apud *Platonem* Phaed. p. 64. C. Omisit Noster τὴν ante τῆς ψυχῆς, τὸ ante τεθνάναι et ἀπὸ ante τοῦ σώματος, nisi forte haec exciderunt.

P. 332 (581). Ἴδωμεν δὴ οὖν — — P. 348 (590) — βασιλεύουσαν τῆς σαρκός.] Haec omnia, multis tamen partibus in brevius contracta, *Photius* in excerpta sua retulit cod. 234. p. 294. *a*. 24. — p. 297. *a*. 4. quem *Combefisius* in Methodio suo (apud *Gallandium* Biblioth. Patrum T. III. p. 785. A. — p. 789. D.) secutus est. Ea, in quibus *Photius* a lectione vulgata vel recens recepta discrepat, haec sunt:

Ἴδωμεν] Lectionem, ex cod. Ven. receptam, habet *Photius*, ex quo eam reponi iusserunt *Combefisius* ap. *Galland*. p. 786. et *Gatakerus*, ab *Oehlero* laudatus. Sed lectio olim vulgata ἴωμεν recte habebit, si modo, quod *Petavius* suasit, ἐφ' ante ἃ adiiciatur. Respiciuntur enim hoc loco supra dicta: εἰς τὸ προκείμενον πάλιν ἐπανελεύσομαι, et ἰέναι ἐπί τι dicuntur, qui disputationem de aliqua re aggrediuntur. Cf. *Epiphan*. T. II. p. 702 (792). T. III. p. 188 (912). 328 (993). 462 (1067) ἐπὶ τὴν ἔτι μίαν περιλειφθεῖσαν ἴωμεν πάλιν. — δὴ οὖν] δέ. — ἃ τό] τί ἦν ὅπερ. — χωρὶς νόμου ποτὲ, λεχθὲν αὐτῷ ἄνω, τὴν] λεχθὲν αὐτῷ χωρὶς νόμου ποτὲ, τὴν ἄνω *Photius* cum cod. Ven., melius, ut *Oehlero* visum. — καθάπερ] Ita *Phot*. cum cod. Ven. pro vulg. καθάπαξ. — ἐκτός τε] ἐκτὸς δὲ, omissis praegressis ἐπειδὴ . . . ἄνθρωπον. — ἀλόγου] Omissum, male, quum ἐπιθυμία ἄλογος *Methodio* usitata sit formula. — προςβολάς] Confirmat *Photius* lectionem, loco vulgatae προςβολαῖς ex cod. Ven. repositam, quam *Petavius* coniectura assecutus est. — βιαζομένης . . . ἀκρασίαν] Omissa, brevitatis gratia, ut plurima alia. — ἔχον] ἔχειν, male. — λογισμοῦ] λογίου, male. — ποίῳ χρῆσθαι αἱρεῖται πολιτεύματι] ποίῳ δεῖ χρῆσθαι πολιτεύματι, recte sublato αἱρεῖται, quod sententiam turbat. Conf. praegressa: καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι. — ἵνα δικαίως ἢ τιμηθῇ] Ita *Oehlerus* cum *Photio* pro vulg. ἵνα ἰδίως ἢ τιμηθῇ. — λεκτέον] λέλεκται, quod opitulatur scripturae λεκτέον, ex cod. Ven. receptae; male vulgo δεικτέον. — P. 332 (582) τούτων ἐπιθυμῆσαι] τούτων τις ἐπιθυμῆσαι, recte: conf. illa in seqq.: Πῶς γὰρ οὐ μὴ κεκώλυταί τις — τούτου ἐπιθυμεῖ —; — ἐπιθυμήσει] ἐπιθυμήσῃ, quod praestat. — οὐχί] οὐκ. — ἀλλ' ἐπί] Ita *Photius Bekkeri*; ἀλλὰ ἐπὶ *Combefisius*. — δὲ ἐν] δ' ἐν. — ἐπιθυμεῖ καί] Omissa. — Διὰ τοῦτο] ὅθεν διὰ τοῦτο. Conf. p. 336 (583) ὅθεν ἐντεῦθεν. —

P. 334 (582). Ἀκούσαντες] Ita *Oehlerus* cum *Photio* pro vulg. Ἀκούσας. — ἐνεκίσσησαν] ἐκίσσησαν *Photius* p. 294. *b*. unde *Combefisius Petavii* lectionem ἐνεκίσσησα in ἐνεκίσσησαν mutari recte iussit. Conf. *Epiphan*. T. III. p. 202 (920) διαβολικὴν ἐνέργειαν ἐν ἑαυτοῖς ἐγκισσήσαντες. p. 430 (1048) ἐκτρέψω τὸν ζόφον τῶν τὰ δεινὰ ἐγκισσησάντων. Nova voce ἐγκίσσημα idem utitur T. III. p. 458 (1065) ἀμαυρούσθω ἐξ ὀφθαλμῶν τὸ ἐγκίσσημα τοῦ ξύλου. — Οὐ γὰρ . . . οὐκ ἔχει] Omissa. — Διὸ δὴ καλῶς, Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, ἐλέχθη] Διὸ δὴ τὴν ἐπιθυμίαν καλῶς οὐκ ᾔδειν ἐλέχθη, traiectione paulo audaciore — ὃ δή ἐστιν] οὐδὲ ἐσθίειν, εἰ μὴ εἴρητο· recte, ut videtur. — Οὐ φάγεσθε] Μὴ φάγεσθε *Combefisius*; sed οὐ φάγεσθε *Photius Bekkeri*. — τόπον καὶ ἀφορμήν] τόπον καὶ omissa; deinceps εἰς pro εἰςελθεῖν πρός. — καὶ παρατρέψασθαι] Omissa. — διὰ τῆς ἐντολῆς] Omissa. — παρορμήσας με . . κεκωλυμένων] Omissa. — οὐδὲ οὔσης οὐδέπω] Omissa. — ἀμέμπτως πρὸ τῆς ἐντολῆς] πρὸ τῆς ἐντολῆς ἀμέμπτως. *Combefisius*: „*Al*. ἄμεμπτον βίον," quae est lectio codicis B. apud *Bekkerum*. — διορισμὸν καὶ διαταγήν] ἐπιταγὴν, omissis διορισμὸν καί. — πολιτεύσασθαι] πολιτεύεσθαι. — ἧς καὶ ὀλισθήσας ἁμαρτήσομαι] Omissa. — καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ εἰς ζωὴν αὕτη εἰς θάνατον] μοι, apud *Photium* vulgo omissum, *Bekkerus* ex cod. A. adiecit. Deinde *Photius* ἡ ante εἰς ζωὴν infert. Αὕτη, ut est apud *Epiphanium*, *Bekkerus*; vulgo αὐτή. — διαστείλασθαι, ὅ] διαστείλασθαί μοι ἃ, recte, ut videtur. — Ἡ γὰρ παραίνεσις τοῦ θεοῦ καὶ παραγγελία] Ἡ γὰρ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ, omisso καί. — καὶ κατ' αὐτὴν . . . δι' αἰῶνος καί] Omissa. — ἀεὶ θάλλοντα] Ita *Bekkerus*; ἀειθάλλοντα *Combefisius* p. 786. perperam. Ἀειθαλὴς in usu est, non item ἀειθάλλειν, quod est nihili verbum. — ἀθετήσαντι δὲ καὶ αὐτήν] δὲ καὶ omissa, ut mox καὶ καταδίκην. — Ἐπειδή] ἐπειδὴ, antecedente virgula, recte. — καὶ εὑρετήν] Omissa. — P. 334 (583). ἐξηπάτησέ με καὶ ἀπατήσας ἀπέκτεινεν] ἀπατῆσαί με, ἀπατήσας ἀπέκτεινε, proxima voce ὑπεύθυνον post longius dissitum κατακρίματι transposita. — δικαία καὶ ἁγία] ἁγία καὶ δίκαια. — μὴ ἐπὶ τῷ βλάψαι, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ σῶσαι] τῷ utrobique *Bekkerus* cum cod. B.; τὸ *Combefisius*. Prius ἐπὶ, pro vulg. ἐν, *Oehler*. ap. *Epiph*. ex *Photio* reposuit. Ἀλλ' ἐπὶ *Phot*., ἀλλὰ ἐπὶ *Combefisius*. — Μὴ γὰρ οἰώμεθα ὅλως ἀνωφελές τι ποιεῖν ἢ βλαβερὸν τὸν θεόν.] ὅλως omissum; deinde ἀνωφελές τι ἢ βλαβερὸν ποιεῖν τὸν θεὸν, quod non praetulerim. — Τί οὖν τὸ ἀγαθὸν —;] Τί οὖν; τὸ ἀγαθὸν —; recte. — ὁμοίως] μοι ὡς recte, ut videtur. — καὶ ἐναπομάξασθαι κῆρας ὀλέθρου] Omissa, et deinceps αἰτία pro αἰτίας. Prius, quod *Combefisio* placuit, receptum nollem; nam εἴς τι γίνεσθαι αἴτιον insolitum est, κῆρες autem recte dicuntur ὀλέθρου αἰτίαι. — ἀλλὰ ὁ διάβολος] ἀλλ' ὁ διάβολος, melius. —

P. 336 (583). τὸ κακὸν ἐμοὶ κατασκευάσας] ἐμοὶ omisit *Combefisius*; habet *Bekkerus*, hac adiecta notula: μοι *add*. *A*. — καὶ τέκτων] omissum, brevitatis gratia. Nam diabolus recte vocatur τέκτων τῆς ἁμαρτίας.

Ἀρχιτέκτονα eundem eodem sensu nuncupat *Gregorius Naz.* Orat. XXVI. p. 473. C. ubi vid. *Elias Cret.* Comment. col. 885 (fol. 307. r. s.). Δημιουργὸν eundem usurpat *Methodius* p. 334 (582) δημιουργὸν αὐτὸν ἁμαρτίας ὑπάρχειν καὶ εὑρετήν. — καὶ διορισϑῇ ... ἐπιτροπεύσας] Omissa. — κατ᾽ οὐδέν] κατ᾽ omissum, salva sententia. — ἐσκήνωται] ἐσκήνηται *Combefisius*, qua de διττογραφίᾳ vid. *Schneider.* ad *Plat.* Civit. X. p. 610. E. T. III. p. 257. *a.*; ἐσκήνηνται *Bekkerus*, male. — τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαϑοῦ] τοῦ ἀγαϑοῦ καὶ πονηροῦ. — ἵν᾽ ἐπ᾽ ἐμοί] ἵνα ἐπ᾽ ἐμοί, quod displicet. — φησί, πρὸ προςώπου σου] Ita *Bekkerus* p. 295. *a.* 1.; πρὸ προςώπου σοῦ, φησί, *Combefisius*, perperam. — οἷον τῆς ἐντολῆς] Ita Bekkerus; οἷα τῆς ἐντολῆς *Combefisius.* — ὑπακοῦσαι δὲ τοῦ ὑλικοῦ, οἷον τοῦ ὄφεως, τὴν συμβουλίαν] ἐπακοῦσαι δὲ τοῦ ὑλικοῦ, οἷον (οἷα *Combefis.*) τοῦ ὄφεως τῆς συμβουλίας. — ὑπὸ ἁμαρτίαν] ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. — εἰςοικεῖσϑαι] Ita vulgo apud *Phot.*; εἰςοικίσϑαι *Combefis*, mendose; εἰςοικῆσαν *Bekk.* ex corr. A.: ἐνοικῆσαν cod. B. Εἰςοικισϑὲν recte *Scalig.* ap. *Hoesch.* p. 969, *a.* — καϑάπερ ... βομβῶν] Omissa. — ἐπιτεϑείσης] Ita *Bekk.*; ἐντεϑείσης *Combefisius.* — Διὸ καί] τὸ additum, omissis proximis λογιζόμενος ... γινώσκω. — ἐπὶ τοῦ τελεσιουργῆσαι τὸ φαῦλον καὶ δρᾶσαι] ἐπὶ τοῦ δρᾶσαι τὸ φαῦλον. — λογισμῶν ... περιαγομένης] Omissa. — ὅλως] Omissum. — μὴ ἐμπίπτειν] πίπτειν. Sed κωλύειν μὴ cum infinit. recte habet, et *Photius* brevitati studet. — πρὸς δοκιμήν] προςδεχομένων, quod *Combefisius* ex *Epiphanio* corrigi voluit, recte, ut opinor. Conf. p. 340 (586) ἵνα γὰρ ἐγκριϑῶμεν cet. et Ὁρᾷς γὰρ cet. p. 342 (586) δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσϑαι, ὡς ἔφην. — μέν τοι] μέντοι, recte. — αὐτοῖς] omissum. — Ἐπεὶ πῶς ... (p. 338. 584) ... φιλοπραγμοσύνης ἀλόγου ἐμπιπλάντα] Omissa. Ceterum in hisce περὶ ante φιλοπραγμοσύνης delendum esse pulcre vidit *Petavius*, qui eam vocem uncis inclusit. —

P. 338 (584). τὸ μὲν ϑέλειν αὐτὰ μηδὲ ἐνϑυμεῖσϑαι παράκειται] μὴ ἐνϑυμηϑῆναι *Photius* pro μηδὲ ἐνϑυμεῖσϑαι. Tu confer verba, a *Petavio* correcta, p. 336 (584) ἃ μὴ ϑέμις μηδ᾽ ἐνϑυμεῖσϑαι, in quibus male item μὴ ἐνϑυμεῖσϑαι scribi solebat. Ἐνϑυμηϑῆναι et in seqq. κατεργάσασϑαι, quam ἐνϑυμεῖσϑαι et κατεργάζεσϑαι, *Photius* scribere maluit propter πεισϑῆναι, quod apud eum praecedit. Pro παρακεῖσϑαι, quod est apud *Photium*, παράκειται recte *Combefisius*, idque *Bekkerus* coniectura assecutus est. — καὶ αὖϑις] καὶ omissum. — ὅτι], οὐ, ὅτι, et est sane οὐ necessarium ad sententiam. Conf. p. 336 (584). — ἀλλὰ ... χρήσασϑαι] Omissa. — τοῦτο ἀγαϑὸν καὶ ἄμωμον] τοῦτο τὸ ἀγαϑὸν καὶ πανάμωμον. Optime. — κατὰ τὸ ... τετράγωνον] Omissa. — ϑέλω] ϑέλων, et deinceps ἐννοούμενος ἃ pro ἐννοοῦμαι, ὅσα —. — ἐπισκέψασϑε] Vulgo ἐπισκέψασϑαι apud *Photium*, ut apud *Epiphanium*. Ἐπισκέψασϑαι apud *Photium Combefisius* p. 787. coniecit et tacite reposuit *Bekkerus.* — ἑτέρῳ] ἑτέρᾳ *Combefisius*, adiecta nota: *Al.* ἑτέρῳ, et recte sic *Bekkerus.* — P. 338 (585). ὃ μισοῦμεν] ὃ male omissum; contra in seqq. πράττομεν recte adiectum post ϑέλομεν. — ποιεῖν αὐτὸ καί] Omissa, voce αὐτὸ post κατεργάζεσϑαι illata. — διὰ τοῦ] διά τό. — λελέχϑαι .. κακόν] Omissa. — ἀξιώσωμέν που] Ita *Combefisius* et vulgata: sed recte *Bekkerus* ἀξιώσομέν που. — ἀληϑῆ] ἀληϑῶς vulg. et *Combefisius*, adiecta nota: *Al.* ἀληϑῆ. et recte sic *Bekkerus.* — ἐμίσει] *Photius* p. 295. *b.* ἐμίσει μὲν, voce μὲν post ἐβούλετο omissa. — ἀγαϑόν] τὸ ἀγαϑὸν, recte. — ὃ ἐβούλετο] Ita vulg. et *Combefisius*, hac

adiecta nota: *Al.* ὃ βεβούλετο, quod soloecum. — ἀλλὰ ἀντιστρόφως] ἀλλ᾽ ἀντιστρόφως melius. — ὃ ἤϑελεν] ἐποίει additum, praeter necessitatem. — Ἄρα γὰρ ... (P. 340, 585) ... Καὶ τὸ κορυφαιότατον] Omissa; est autem ἀλλὰ post κραιπαλᾶν delendum.

P. 340 (585). εἰς τὸ παντάπασιν] *Photius* ista, de suo adiecta, praemittit: Πῶς δὲ καὶ ἡμᾶς, omissis proximis ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδρᾶναι καί. — προτρέπων] προτρεπόμενος. — καϑάπερ] καϑώς. — οὐ τῷ ποιεῖν ... ἀλλὰ τῷ μόνον λογίζεσϑαι] Pro τῷ utrobique τὸ *Bekkerus*, priore loco ex margine, posteriore cum cod. A., recte; sunt enim haec breviter dicta et sic explicanda: οὐ τὸ ποιεῖν ὑπέϑετο ἐν τοῖς προειρημένοις, ἀλλὰ τὸ μόνον λογίζεσϑαι. — ἤϑελε] ἤϑελεν, omissis verbis καὶ πράττειν. — P. 340 (586). ἦ] ἦν, obliterato Atticismo. — μιμητὴς ἀκριβὴς τοῦ Χριστοῦ;] μιμητὴς Χριστοῦ ἀκριβής; — Νυνὶ δὲ ..... τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;] Haec omnia *Photius* omisit. Sed absque eius ope nonnulla emendabimus. Primum pro vulg. περιεργασίας rescribe περιεργίας, collatis hisce p. 338 (584) μυρία τε περὶ μυρίων περιεργίας ἡμᾶς ... ἐμπιπλάντα. Deinde, quo ratio grammatica sibi constet, in verbis εἰ μὴ μεταβαλλοίμεϑα, ἀλλὰ ... οὐκ ἐξιστάμεϑα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, oportet scribatur ἐξισταίμεϑα. Ceterum inde a verbis: Ὅϑεν δὴ γενναίως — usque ad illa p. 342 (587) κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ ϑεοῦ, partim per se, partim cum *Photio* aliquam emendandi opem praestant *Leontius* et *Ioannes*, qui haec Rer. SS. libro II. (in *Mai* Collect. Nov. Vett. Scriptt. T. VII. p. 104) inseruerunt. — Ὅϑεν δή] Δεῖ *Leontius* de suo, omisso proximo δεῖ. — ἀντιπαρατάσσεσϑαι] ἀντιπαρατάττεσϑαι *Leontius*, quod praestat. — οἳ ἐπειδάν] Horum loco *Leontius* ista de suo dedit: τοῖς ἐχϑροῖς· ἐκεῖνοι γὰρ ἐπεὶ δ᾽ ἂν (leg. ἐπειδάν). — ἀπό] ὑπὸ *Leontius*, recte. — τοξείας] τοξίας *Leontius*, deteriore forma. — ἵενται] Ita *Leontius* quoque; tu rescribe: ἵενται. — ἔστ᾽ ἂν] ἕως ἂν *Leontius*, quod est interpretamentum rarioris formulae ἔστ᾽ ἂν, quam *Methodius* frequentavit. — ἔξωϑεν] Fuit, quum ἔσωϑεν coniicerem propter adiecta verba διὰ τὴν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν. Sed ἔξωϑεν reliqua *Methodii* disputatione se tuetur. — καϑαπερεί] καϑάπερ ἢ *Leontius*; sed ἢ ... ἢ excludendi vim habet, quae ab hoc loco aliena est. Quod autem *Methodius* pravas cogitationes, quae a diabolo nobis immittuntur, canibus assimilat: genii maligni cum canibus nonnunquam comparantur. *Synes.* Hymn. III. 90—94. Δαίμων ὕλας, | νεφέλα ψυχᾶς, | εἰδωλοχαρὴς, | εὐχαῖς σκύλακας | ἐπιϑωΰσσων. Idem sibi volunt χϑόνιοι κύνες *Orac. Chald.* ed. Opsop. p. 21. in quibus *Psellus* Schol. p. 90. plus vidit, quam *Pletho* p. 41. De diabolo ipso *Synesius* Hymn. IV. 245—248. Σεῦε δ᾽ ἀναιδῆ | κύνα τὸν χϑόνιον, | δαίμονα γαίας, | ψυχᾶς ἀπ᾽ ἐμᾶς. — δοκιμάζοντες] δοκιμάζοντος *Leontius*, optime; nam per pravas cogitationes nos exagitat et examinat, qui eas, Deo admittente, nobis immittit diabolus. Conf. supra annotata ad p. 336 (583) πρὸς δοκιμήν. — ἁρπασϑῇς, ὦ ψυχή] ὦ ψυχὴ, ἁρπασϑῇς *Leontius*, quod non praetulerim. — οὐκ ἔξομεν] οὐχ ἕξομεν scribendum cum *Leontio*. Mendum peperit οὐκ ἔξωμεν, quod habet ed. Basil. — Καλὸν μὲν οὖν] ἦν addit *Leontius*, qui omissis verbis εἰ μὴ εἴχομεν ... καὶ μαχομένους haec substituit: αὐτοὺς ἀντιπαρατάσσοντας ἡμῖν καὶ μαχομένους ἐπέχεσϑαι. In quibus quod pro vulg. ἀντιπράσσοντας scribitur ἀντιπαρατάσσοντας: haec scriptura ferenda non est. Debebat saltem ἀντιπαρατασσομένους scribi. Adde, quod ἀντιπράσσοντας *Photius* confirmat, qui hoc loco in excerpendo pergit. Ceterum post οὖν virgula interpungendum cum

Photio. — ἦν ἄρα] ἦν ἂν *Photius;* sed ἂν in imperfecto conditionali saepe omitti notum est. Conf. p. 342 (586) ἦν γὰρ ἀνιδρωτὶ σωϑῆναι. ubi *Photius* ἂν ἀνιδρωτὶ, praeter necessitatem. Ceterum delenda post ἄρα virgula, quae apud *Photium* recte deest. — χαρμότατον] χαρμιώτατον *Photius.* Sed utraque nihili vox est; scribendum: χαρτότατον. — Ἐπεὶ] ἐπειδὴ *Leontius;* tu vid. annot. ad p. 320 (575).

P. 342 (586). Θέλομεν γάρ] δὲ pro γὰρ *Leontius.* — ἡμᾶς] Omissum *Photio* et *Leontio*, salva sententia. — ἀνιδρωτί] ἂν ἀνιδρωτὶ *Photius,* voce ἂν a *Bekkero* ex cod. A. adiecta. Tu v. supra dicta. *Leontius* ἂν ἱδρῶτι, perverse. Ἀνιδιτὶ optime *Hoesch.* Not. p. 969. *a.* — γίγνεται] γίνεται *Phot.* et *Leont.*, vulgari forma pro Attica. — ὃ οὐ ϑέλομεν] μὴ pro οὐ *Leontius* perperam. — ὡς ἔφην] ὡς ἐχρῆν *Photius;* ἔχρην mendose *Combefisius*, qui tamen ἔφην ex *Epiphanio* reponi recte iussit. Conf. p. 336 (583) πρὸς δοκιμὴν, et quae ibi annotavimus. — οὖν] Vocem, a *Combefisio* apud *Photium* uncis inclusam, *Bekkerus* delevit, verbis ϑέλομεν γὰρ μὴ ἔχειν . . . ὡς ἐχρῆν parenthesi ita seclusis, ut verba μὴ ἐνδιδῶμεν cet. apodosin faciant illorum: Ἐπεὶ δὲ . . . οὐ δυνάμεϑα. Quam rationem illud confirmat, quod *Leontius*, qui οὖν item omisit, ante μὴ ἐνδιδῶμεν nonnisi virgula distinxit. Ceterum *Leontius* omissis verbis ὦ ψυχὴ, μὴ ἐνδιδῶμεν pulcram conduplicationem delevit. Vid. annot. ad p. 262 (563). — τῷ πονηρῷ] ἐν τῷ πονηρῷ *Photius* ex vulg. lectione; sed ἐν *Bekkerus* iuxta cod. A. recte omisit. — ἀλλὰ ἀναλαβόντες] ἀλλ' ἀναλαβόντες *Photius*, melius. — καὶ προαγωνιζομένην] Omissa apud *Photium.* — ὑποδυσώμεϑα] ὑποδησώμεϑα *Photius* et *Leontius*, ut est Ephes. VI. 16.; ante *Bekkerum* apud *Photium* ὑποδυσώμεϑα item male legebatur. — τῆς εἰρήνης] Voces, quae exstant Ephes. VI. 15., a *Photio* et *Leontio* absunt. — ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες] ἐπὶ πᾶσί τε ἀναλάβωμεν *Photius,* ἐν πᾶσί τε ἀναλαβόντες *Leontius.* Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες exstat Ephes. VI. 16. — P. 342 (587). ἐν ᾧ] Sic Ephes. VI. 16; ἐν ᾗ *Photius.* — δέξασϑε] Sic Ephes. VI. 17.; sed non habent *Photius* et *Leontius*, et fortasse *Methodius* in Apostoli verbis memoriter pronunciatis τὴν περικεφαλαίαν ad ἀναλαβόντες retulit. — ὅ ἐστι] Sic Ephes. VI. 17; ἥ ἐστι *Leontius*, ad sensum recte (conf. Hebr. IV. 12. Apocal. I. 16.), sed neglecta attractione, qua pronomen relativum non ad nomen μάχαιρα, sed ad insequens ῥῆμα ϑεοῦ refertur. Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. Novi Test. §. 24. annot. 1. et §. 63. 1. *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaedr. p. 489. sq. De Latinis vid. *Ochsner.* ad *Cicer.* Eclog. ed. III. p. 337. — πρὸς τὸ δύνασϑαι στῆναι] πρὸς τὸ δύνασϑαι ὑμᾶς στῆναι Ephes. VI. 13.; εἰς τὸ δύνασϑαι στῆναι *Leontius.* — καϑαιρεῖν] καϑελεῖν *Photius,* quod cum στῆναι melius concinit. Respicitur II Cor. 10, 5. — ϑεοῦ] Sic II Cor. l. c.; χριστοῦ *Photius*, ex quo uno in seqq. scripturae discrepantia annotatur, *Leontii* excerptis hoc loco deficientibus. — Τούτου δὲ ἕνεκα . . . προῄρημαι νῦν.] Omissa sunt haec omnia, in quibus legendum: Τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βούλησιν προῄρημαι. Male vulgo: Τὸ γὰρ cet. — τοῦτο πράσσω] τοῦτο omissum. Tu confer Rom. VII. 15. — Σύμφημι] Ante hanc vocem ista adiiciuntur: εἰ δὲ ὃ οὐ ϑέλω, τοῦτο ποιῶ, virgula post ποιῶ posita. Recte; conf. Rom. VII. 16. Librarius a priore ποιῶ ad posterius aberravit, in medio posita omisit. — τοῦ ϑεοῦ] Omissa non exstant Rom. VII. 16. — καλός] Ita *Photius*, ad quem *Combefisius: Al.* καλὸν, eamque scripturam *Bekkerus* ex cod. A. annotavit. Ac fortasse *Methodius* neutro γνωμικῷ uti, quam καλὸς, ut est Rom. VII. 16., dicere maluit. —

οὐκέτι] Recte ita *Bekkerus;* οὐκ ἔτι *Combefisius.* — τουτέστιν] Recte ita *Bekkerus;* τουτέστι *Combefisius.* — Ὀρϑῶς λέγων] Haec verba apud *Bekkerum* Apostoli verbis, nulla adiecta interpunctione, annectuntur. Recte, siquidem ad subaudita verba ὁ ἀπόστολός φησιν referuntur. — ἐν τοῖς ἔμπροσϑεν ὡς ὁριζόμεϑα] ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσϑεν διωριζόμεϑα, qua in lectione praemissum ὡς displicet; nam *Methodius* transpositionibus mirum in modum indulget. Optime vero διωριζόμεϑα, quod apud *Epiphanium* repone. — Εἰ καὶ σπεύδων . . . ἐπὶ τέλος.] Haec omnia omissa. Est autem ante εἰ virgula, non puncto distinguendum. Pro διανύσαι fortasse legendum διανεῦσαι. — Οὐκοῦν ἐλέγομεν.] Haec, ut proxima εἰ μνημονεύετε, *Photius* omisit, qui verba ἀφ' οὗ cet. antegressis Οὐκοῦν . . . διωριζόμεϑα annexit. — Οὕτως] οὕτω. Sed οὕτως ante consonam apud *Methodium* frequens est. Conf. annot. ad p. 306 (558). — πρῶτον] Omissum. — σφαδαϊσμῶν] σφαδασμῶν: σφαδαϊσμῶν cod. A. apud *Bekkerum*, mendose, ut apud *Epiphanium*, quem corrige, collata annotatione in *Eliam Cret.* col. 757 (4). — πολύπλοκος] πολύτροπος *Photius* p. 296. *a.* 1. Tu vide Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 122. — ἐνέπνευσεν] ἐνεφύσησεν, quod non praetulerim. Vid. annot. ad p. 344 (588). — βραχυπορησάντων . . . τὸν κύκλον] Omissa. — εὕρατο] ἀνεύρατο, quod praestat. — τὸ ἀγαϑόν] τὸν ἀγαϑὸν *Combefisius* p. 788. operae typographici errore, ut videtur. — ἤδη] omissum; ac videtur sane haec vox magis ex mendose repetitis proximis ἧς δὴ orta, quam iisdem hausta esse. —

P. 344 (587). βλαστήματα] Ita *Combefisius* et *Bekkerus;* βλάστημα vulgo. — καὶ κλῶνες] Omissa. — P. 344 (588). ὁ μὲν — συνιστάμενος —, ὁ δὲ —] τὸ μὲν — συνιστάμενον —, τὸ δὲ — speciosius, quam verius. — ἐνϑωπευούσης] ἐμφωλευούσης, optime; vid. annot. ad p. 290 (549). — ἐπινοίας] Ita *Photius* quoque; sed ἐπιπνοίας *Scaliger* perbene coniecit. Conf. p. 342 (587) πληρωϑέντες . . . ἐπιϑυμίας ὑλικῆς, ἣν ὁ πολύπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις. quae verbis ὡς ἔφην nostro loco respiciuntur. Adde p. 344 (588) ὁ ἔξωϑεν εἰςπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ νόμος. Notandus autem est iste loquendi usus, quo voces, alias afflatum divinum declarantes (vid. Basil. Plotin. p. 30), de diaboli incentivis usurpantur. — ἐγενήϑη] συνέστη, putide, propter praegressum συνιστάμενος. — καὶ ἐπανορϑούμενον] Omissum; sed ἐπανορϑοῦσϑαι etiam de moribus corrigendis usurpari solet. — τῇ νομοϑεσίᾳ τοῦ ϑεοῦ] τῇ μὲν νομοϑεσίᾳ τοῦ ϑεοῦ, recte et congruenter proximis: τῇ δὲ νομοϑεσίᾳ τοῦ διαβόλου. — ἁμαρτίαν] ἐπιϑυμίαν. Tu confer, quae post paulo sequuntur: ἕτερον τὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιϑυμίας ἐνσκιῤῥώσαντα ἐν τῇ σαρκὶ, ὃν ἁμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλεσεν, nimirum Apostolus Rom. VII. 17. 23. Adde p. 346. supr. (589). — νόμος] Omissum; atqui vide Rom. VII. 23. — ὁ ἐν τῇ ἐπιϑυμίᾳ τοῦ νοός] οἷον τῇ πρὸς τὸ ἀγαϑὸν ὁρμῇ τοῦ νοὸς, quae ad praegressa τῷ νόμῳ τοῦ ϑεοῦ referuntur, quum vulg. scriptura ὁ ἐν τῇ ἐπιϑυμίᾳ τοῦ νοὸς ad superiora ὁ γὰρ νόμος cet. spectet. Sed ἐπιϑυμία τοῦ νοὸς secum ipsum pugnat, quoniam ὁ νόμος τοῦ ϑεοῦ, non ἐπιϑυμία, est τοῦ νοός. Itaque scriptura Photiana *Methodio* restituenda est. Vulgatam ab Antipelagiano genuinae substitutam fuisse suspicor. — οὗτός ἐστιν] αὐτός ἐστιν. Verum οὗτος, non αὐτὸς, cum ἐστὶν et participio post subiectum (hoc loco ὁ νόμος) cum vi inferri solet. — παντάπασι . . . ἑλκτικός] Omissa, brevitatis gratia. — ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος] ὁ Παῦλος ἀναφανδὸν, traiectione

praeter necessitatem mutata. — ὃ] ὄν, recte; conf. proxima: ἕνα δὲ —, ὃν — ἔφη. — νοὸς ἐκάλεσεν] ἐκάλεσε νοὸς, traiectione neglecta. — ἐνιστάμενον] συνιστάμενον νόμον Atqui ἐνιστάμενον, *qui urget*, cum praegressis ἐκ προςβολῆς, *ex appulsu*, aptius coniungitur, et νόμον putide repetitur. — ἕτερον] τρίτον. Atqui ἕτερον idem quod τρίτον post praegressa ἕνα μὲν —, ἕνα δὲ —. — ἐνσκιρώσαντα] σκιρώσαντα *Combefisius*, *Bekkerus* et vulg. scriptura; σκιῤῥώσαντα *Combefisius* in annotatione, paulo melius. Sed *Epiphanii* lectio praestat, si modo ἐνσκιῤῥώσαντα scribatur. Σκίῤῥος quid sit medicis, te docebit *Foesius* Oeconom. Hippocrat. h. v. Translate vox de inveteratis vitiis usurpatur, velut a *Galeno* Opp. ed. Basil. T. I. p. 362. Idem valet de verbis σκιῤῥόω, ἀποσκιῤῥόω, ἐνσκιῤῥόω. *Melet.* De Nat. Hom. ed. Cramer. p. 47. ἔστι δὲ ψυχῆς ἦθος ποιότης τοιάδε ἀπεσκιῤῥωμένη καὶ δυςαπόβλητος, τουτέστι παγία καὶ εἰς ἕξιν ἐλθοῦσα. Corrige *Hoeschel.* ad *Phot.* p. 969. *a.* — ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ] Omissa, brevitatis studio, sed cum detrimento sententiae. — ἡμᾶς] Omissum, salva sententia, ut supra p. 342 (586), et sublata molestia, quam repetitum pronomen hoc loco habet. — Ὁ γὰρ ἔξωθεν ... κραταιοῦται νόμου] Omissa, brevitatis studio. — ἐν ἡμῖν αὐτοῖς] ἑαυτοῖς ἡμῖν, minus bene. — μὲν ... γενηθῇ] μέλλῃ γενηθῆναι, quod idem valere *Combefisius* temere statuit. Atqui ὅταν μὲν ..., ὅταν δέ — sibi invicem apte respondent. — ὃ ἀντιστρατεύεσθαι ... λογισμοὺς χείρονας.] Haec *Photius* in brevius ita contraxit: ἄγεται πάλιν ἀντιστρόφως πρὸς λογισμοὺς χείρους ὁ ἄνθρωπος. Χείρους *Bekkerus* pro vulg. χείρονας, et sic apud *Methodium* quoque scribi malim. Cum verbis φαντασίας παντοδαπὰς, a *Photio* brevitatis causa omissis, conf. p. 344 (588) εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξέλκοντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχήν. Ceterum initio nostri loci ὃ pro vulg. τὸ reponi *Petavius* recte iussit. — εἶναι] Omissum, et facile hac voce caremus. In seqq. apud *Photium* ante ὥςπερ virgula, non puncto, recte distinguitur. — P. 344 (589). λέγων, καθάρισόν με] καθάρισόν με, λέγων, traiectione neglecta. — γάρ] οὖν Fortasse: γοῦν — παρίστησιν] συνιστῶσι, male. —

P. 346 (589). ἄνθρωπον, λέγοντος] λέγοντος, ἄνθρωπον *Photius* p. 296. *b.* 1. quod placet. — βλέπω δέ] βλέπω δ'. Sed βλέπω δὲ exstat Rom. VII. 23. — νόμον] τοῖς μέλεσί μου *Photius* adiicit, recte, si ex Rom. VII. 23. rescribatur: ἐν τοῖς μέλεσί μου. Eodem respicitur in proximis: τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας, τὸν ἐν τοῖς μέλεσι διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα. — ἀποφηνάμενος] ἀποφαινόμενος, quod praestat. — τὸν τῆς ἀδικίας] τὸν *Bekkerus* ex cod. A. adiecit; uncis temere inclusit *Combefisius* p. 789. — ἀμέλει] Virgulam, apud *Epiphanium* et vulgo apud *Photium* voci ἀμέλει praepositam, *Bekkerus* recte postposuit. Notandum autem est ἀμέλει, quarto loco positum. Voce ἀμέλει enunciationem ordiuntur *Method.* ap. *Epiph.* p. 286 (546) et *Athanas.* ap. *Epiph* T. III. p. 346 (1002) quibus locis *Petavius* male vertit *quocirca* et *quamobrem*, quum ἀμέλει sit *utique*, *profecto*. — διαλυόμενος] Ita cum *Photio* cl. editor. Vulgatum διαλεγόμενος in idem redire *Combefisius* temere opinatur. — Χάρις τῷ θεῷ] Χάρις δὲ τῷ θεῷ. Sed particula deest Rom. VII. 25. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ. — διὰ Ἰησοῦ] διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Sed articulus deest Rom. VII. 25. — γάρ] δέ. Sed γὰρ praegresso γοῦν rite respondet. — ὅτι εἰ] εἰ. Quod *Bekkerus* coniecit ὅτι εἰ, ex *Epiphanio* repone. — παραδοξότερον] παράδοξον, quod cum πλέον minus congruit. — τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας] τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας,

traiectione, quae vim verbis addit. — δυνάμενος] δυναμούμενος. Atqui ab hoc loco alienum est δυναμοῦσθαι, quod in Novo Foedere est ἅπαξ λεγόμενον Coloss. I. 11. — ἐκ τοῦ θανάτου] ἐκ omissum. Sed ἐκ verbo ἐλευθερωθῆναι non minus recte adiicitur, quam ἀπὸ p. 346 extr. (589) in loco ex Rom. VIII. 11. — ὑπὸ θεοῦ] ὑπὸ τοῦ θεοῦ, melius. Conf. p. 346 extr. (589) ἧς ὁ θεὸς αὐτὸν ... ἐῤῥύσατο. — ὑπεφθέγγετο] ἐφθέγγετο, vulgari verbo in locum rarioris substituto. — Ἐῤῥύοντο ... τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο;] Omnia omissa. — λέγει] Ita *Bekkerus* cum cod. B. pro vulgato λέγειν. — τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς] τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος, traiectione, quae vim verbis addit et gemina est illi p. 346 (589) ἀπὸ Χριστοῦ τῆς παρουσίας, ubi vulgo apud *Epiphanium* minus bene: ἀπὸ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Absque traiectione tamen *Methodius* p. 348 (590) ὁ .. νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς. — Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν] Ita vulgo; sed ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν *Combefisius* et *Bekkerus*. — ἐνοικοῦν] Ita *Bekkerus*; ἐνοικοῦντα *Combefisius* pessime. — P. 346 (590) ἡμῶν] omissum propter praegressa ἡμᾶς — ἡμῖν — et ἡμῶν, recte, ut videtur. — ἀφελκομένου] Praestat ἐφελκομένου apud *Bekkerum*; ἐφελκουμένου *Combefisius* pessime. — ἐξαφθέν] Ita *Photius* quoque, qui proxima τὸ ἀσθενῆσαν ... ἐπιχωννύμενον brevitatis studio omisit. Vocem ἐξαφθὲν, a *Petavio* non intellectam et ideo uncis temere inclusam, *Combefisius* recte tuetur et sic interpretatur: (iustificatio) *ceu recens accensa novoque aucta lumine.* Idem tamen a se dissentiens αὖθις pro ἐξαφθὲν legendum coniicit. Verum enimvero optime habet ἐξαφθέν. Conf. *Irenae.* I. 7. 1. τὸ ἐμφωλεῦον τῷ κόσμῳ πῦρ καὶ ἐξαφθὲν cet. Voci ἐξαφθὲν in seqq. opponuntur ἀσθενῆσαν (conf. Rom. VIII. 3. τὸ .. ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός) et ἐπιχωννύμενον, quorum participiorum prius posteriore explicatur, unde copula recte deest. Vid. annot. ad p. 284 (545) ἐνδοὺς cet. Ἐπιχωννυμένου prava est *Petavii* coniectura. Voci ἐπιχωννύμενον, id est *obrutum*, simile ignis obruti subest, id quod miror *Gatakerum*, ab *Oehlero* laudatum, non advertisse. Tu vide Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 124. sq. — ἀγαθοῦ] Ita *Photius* quoque. Ad quem quod *Combefisius* haec annotavit: „Lege, ut apud *Epiphanium* n. LXII. νόμου“, respexit praegressa: τὸ δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ νόμου. Verumtamen qui supra dicitur ὁ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἐφελκόμενος φυσικὸς νόμος, hoc loco brevius vocatur τὸ ἐν ἡμῖν φυσικὸν ἀγαθὸν, estque *Methodio* τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ ἀγαθοῦ idem, quod τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου Rom. VIII. 3.

P. 348 (590). ὁ θεός] Ita *Photius*; male vulgo apud *Epiphanium* ὃ ὁ θεὸς, quod cl. editor ex *Photio* correxit. Conf. Rom. VIII. 3. — ἑαυτοῦ] αὐτοῦ. Tu conf. Rom. l. c. — τῇ σαρκί] τῆς σαρκὸς τῆς ἁμαρτίας, iuxta Rom. VIII. 3. ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. — ἀλήθεια ... ἐφάνη] Haec omnia brevitatis causa omissa, nisi forte ab interpolatore profecta sunt. — δικαίωμα] ἰδίωμα, quod *Combefisius* ex *Epiphanio* corrigi recte iussit; nam hoc loco, uti p. 346 (590) ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ .. νόμου .. φανερωθῇ, Rom. VIII. 4. respicitur. — πρὸς ὑπακοήν] εἰς ὑπακοὴν, frequentata in N. F. dictione. — τῆς σαρκός] Ita *Bekkerus* pro vulg. καὶ τῆς σαρκός. *Combefisius* καὶ uncis inclusit.

P. 348 (590). αὖρα] Αὔρα melius scribitur. Vid. *Schaef.* ad *Long.* Pastor. p. 378. Vox in parili similitudine ap. *Epiph.* T. III. p. 482 (1078) exstat.

P. 352 (593). Ἔδειξε γὰρ τύπον ἥλων καὶ τόπον λόγχης] Τύπον λόγχης *Petavius*, optime. Conf. p. 702 (791) δεικνύων τύπον λόγχης καὶ

τύπον ἥλων. Τύπος ἥλων in eadem re per se ponitur p. 652 (763) et in epistola *Athanasii* ap. *Epiph.* T. III. p. 346 (1002). 348 (1003). 354 (1005), nimirum auctore *Ioanne* Ev. XX. 25. ubi codd. nonnulli male item τόπον pro τύπον scriptum exhibent. Vid. *Schleusner*. Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 1172. Mendose rursus τόπον λόγχης pro τύπον λ. ap. *Epiphan.* T. III. p. 520 (1100) ubi Anaceph. p. 588 (155) genuinam exhibet scripturam.

P. 368 (601). Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης Μεϑόδιος εἶπε] Ὡς καὶ κάλλιον ὁ μακαρίτης Μεϑόδιος εἶπε scribi iussit *Petavius* Animadvers. p. 262. Ego vero ἡμῶν post καλλίων excidisse suspicor, coll. annot. in T. I. p. 324 (173).

P. 368 (601). ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπίχειρα] Ἐπὶ χεῖρα *Petavius* Animadvers. p. 262. coniecit; sed τὰ ἐπίχειρα reapse sunt τὰ ἐπὶ χεῖρα, id est *quae in promtu sunt*, ut cl. editor bene monet.

P. 388 (611). πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐδὲν ἦν τῶν κεκτισμένων] Ἐκτισμένων cod. ms. uterque, teste *Oehlero*, recte et grammatices praeceptis congruenter, sed praeter soloecam *Epiphanii* consuetudinem. Cf. v. c. T. II. p. 484 (664). 642 (757). 688 (783). T. III. p. 44 (831) κέκτισται: T. II. p. 672 (774). T. III. p. 4 (809) κεκτίσϑαι: T. II. p. 474 (658) κεκτισμένη: T. III. p. 192 (915) τῷ κεκτικότι, quod p. 230 (935) recurrit, et τῷ κεκτισμένῳ: p. 206 (922) τῶν κεκτισμένων. p. 242 (942. 943). 256 (951). 258 (952). 264 (955). quibus locis omnibus nihil discrepantiae ex codd. mss. annotatum est, nisi quod T. III. p. 242 (942) codd. mss. et ed. Basil. mendosum κεκτῆσϑαι pro κεκτίσϑαι exhibent, quae discrepantia subinde deprehenditur. Quo magis mireris, in cod. Ven. ἐκτίσϑαι pro κεκτίσϑαι T. I. p. 118 (53) scribi, et vulgari ἐκτισμένων T. III. p. 250 (947), ἐκτίσϑαι T. III. p. 560 (140). 580 (151. inf.). Sed pari vitiositate Noster T. III. p. 324 (991) πέφϑαρται, p. 326 (991) πεφϑαρμένος, et T. II. p. 234 (528) πεψύχϑαι.

P. 388 (612). ἀποστελεῖς γάρ, φησὶ ὁ προφήτης, τὸν λόγον, καὶ τήξει αὐτά· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσεται ὕδατα.] *Petavius* Animadvers. p. 263. *Epiphanium* reprehendit, quod locum ex Psalmo 147. 18. ad Dei Verbum retulerit. Atqui, eadem usi licentia, Patres Eccl. supparem locum e Psalmo 103. 29. 30., quem *Epiphanius* T. III. p. 152 (892) cum altero illo in eadem re affert, ad Spiritum sanctum retulerunt. In quibus est *Eusebius*, qui Praep. Evang. XI. 18. p. 537. D. eo cum loco ista *Numenii* comparat: βλέποντος μὲν οὖν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ ϑεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσκεσϑαι τότε τὰ σώματα κηδεύοντος (ita hoc loco et p. 538. B. legendum pro vulg. κηδεύοντα) τοῦ ϑεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς, μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπὴν, ταῦτα μὲν ἀποσβέννυσϑαι, τὸν δὲ νοῦν ζῆν βίου ἐπαυρόμενον εὐδαίμονος. In doctrina de anima mundi similia profert *Plotinus*. Vid. Basil. Plotiniz. p. 19. Neque tamen audiendi sunt *Pansa* et *Steuchus*, qui locum e Psalmo 103. ad animam mundi, id est, si ipsos audias, ad gentilium Spiritum sanctum, pertraxerunt. Quam ob rem eos merito notavit *Iacob. Thomasius* Dissert. p. 355.

P. 400 (619). ἀνελόμενός τε τοῦτο ἀπὸ τοῦ στέγους] Στέγους, cuius loco *Ios. Scaliger* τέγους scribi iussit, ferri posse, te docebit *Casaubon.* ad *Sueton.* Caesares IV. 57.

P. 400 (619). ἐν παντὶ τῷ ὁριζομένῳ τῆς κτίσεως κύτει] Profecto legendum: ἐν παντὶ τῷ ὁρωμένῳ τῆς κτίσεως κύτει. Conf. T. I. p. 44 (12) παντὸς τοῦ ὁρωμένου κύτους. T. III. p. 488 (1082) τοῦ παντὸς ὁρωμένου κύτους. Κτίσεως recte cl. editor pro vulg. κτήσεως. Vid. annot. in T. I. p. 20.

P. 400 (619). ὁ διάβολος, ἐπὶ πλεῖον στρατεύσας κατὰ τῆς ἀνϑρωπείας φύσεως] Στραγγεύσας legendum coniecit *Ios. Scaliger.* Tu confer I Petr. 1, 11. ἀπέχεσϑαι τῶν σαρκικῶν ἐπιϑυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς.

P. 420 (630). τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐναντία] Recte *Petavius* ἄκρως (*extreme Cornar.*) pro vulg. ἄκρος. Conf. infra p. 420 (630) τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐστὶ ταῦτα ἐναντία. et p. 286 (547) (ϑεὸς) ἄκρως ἀγαϑός.

P. 420 (630). Καὶ γνωστέον τοῦτο ἔσται παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ] Legendum: Καὶ γνωστὸν cet. Γνωστὸν idem valet ac δῆλον in similibus apud Nostrum dictionibus. Vid. annot. in T. I. p. 156 (74) et in T. II. p. 152 (482).

P. 420 (630). οὐδὲ κἂν τῷ ὀνόματι διήλλακται] Κἂν apud posterioris aetatis scriptores est *vel, saltem.* Sic *Epiphan.* p. 630 (751) καὶ ἔσται κἂν ῥοπὴ χρόνου. p. 664 (770) κἂν τὸ κατὰ σάρκα ἀληϑὲς κατέχοντες. T. III. p. 204 (921) κἂν ἑνὶ λόγῳ. p. 240 (941) κἂν διὰ τοῦ ὀνόματος. p. 254 (950) κἂν διὰ ψιλῆς λέξεως. p. 322 (989) κἂν ἐν μιᾷ λέξει. et saepe alibi. Qui coniunctionis usus ad recentiores Graecos transiit. Vid. *David.* in Συνοπτικῷ Παραλληλισμῷ p. 128. Itaque nostro loco οὐδὲ κἂν est *ne — quidem.* Conf. T. III. p. 376 (1018) οὐδὲ κἂν ἐν τῷ τυχόντι, *ne in levissima quidem re.*

P. 426 (633). εἰ ἔστι φϑορὰ, τινὸς ἄρα εἴη φϑορά.] Noli legere: τίνος ἄρα εἴη φϑορά; Vid. annot. in T. II. p. 152 (482).

P. 426 (633). ἀπόλλουσα, ἀπολλυμένη ἐστί] Ἀπόλλουσα vulgata est lectio; sed corrigo: ἀπολλύουσα, donec certis exemplis edocear, monstrosam verbi ἀπόλλυμι formam *Epiphanio* placuisse. Nam quod T. III. p. 442 (1056) ἀπόλλει vulgatur, cod. Paris. teste Petavio ἀπολλύει exhibet.

P. 428 (635). πᾶσα πηγὴ ἀγαϑωσύνης] Ἀγαϑωσύνης mendosa est scriptura codicis utriusque et editionis Basil.; ἀγαϑοσύνης, quod p. 728 (806) recurrit, *Petavius* optimo iure scripsit. In N.T. et apud LXX. ἀγαϑοσύνη plerumque cum var. lect. ἀγαϑωσύνη exstat. Miror, *Sylburgium* Indice in *Clem. Alex.* v. ἀγαϑωσύνη veram scripturam ἀγαϑοσύνη ex ed. Florent. annotasse, non revocasse. Alia enim ratio vocis ἀγαϑοσύνη, alia vocis ἱερωσύνη et similium, quae a verbis, ut ἱερωσύνη ab ἱερόω, formantur. Itaque T. III. p. 154 (893) scripturam ἁγιωσύνης, quam habent edd. Basil. et Petav., in ἁγιοσύνης mutatam nollem, quamquam ita etiam in N.T. variatur. Recte vero *Phavorinus:* ἁγιοσύνη ἢ κάλλιον ἁγιωσύνη καὶ ἁγιότης ταὐτόν. *Fischer.* ad *Weller.* P. II. p. 40. sq. haec non satis distinxit. Adde annot. in T. III. p. 516 (1097). 526 (1103).

P. 436 (638). Ἐξελήλεγκται] Mendose vulgo ἐξελήλεκται, ut p. 484 (664). Sic 494 (669). 706 (794). T. III. p. 188 (912) ἐλήλεγκται pro vulg. ἐλήλεκται reponi oportet. Idem mendum in *Iamblicho* notavit *Iacobs.* ad *Achill. Tat.* p. 738. Adde annot. in T. I. p. 86 (34).

P. 438 (640). ἀποκτέννεται Ἄβελ] De forma ἀποκτέννεται, ex codd. mss. loco vulgatae ἀποκτείνεται reposita, vid. *Winer.* Grammat. Idiom. N.T. §. 15. p. 76. ed. III. Pro vulg. ἀποκτείνουσα ap. *Matth.* 23, 37. Noster ἀποκτένουσα vel potius ἀποκτέννουσα p. 468 (655) et 470 (655). Adde cl. editoris annot. crit. p. 526 (693).

P. 442. 444 (642). τοῦ δὲ σκότους τὸ σῶμα καὶ τὸ τῆς ὕλης

δημιούργημα] Conf. *Gregor. Naz.* Orat. XXXIII. p. 614. C Μάνου (Μανοῦ cod. Basil.) τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους. ubi vide *Eliam Cret.* Comment. col. 902. Doctrinam tenebrarum, id est mali, *Maneti* exprobrat *Basilius Magn.* Opp. ed. Garn. T. I. p. 15. C. D. E. qui eodem nomine *Marcionem* et *Valentinum* notat. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 10. sq. *Gregorio Nysseno*, De Anima et Resurrect. p. 239. C. contra *Manichaeos* de materia disputanti, *Krabingerus* Annot. p. 313. hunc Nostri locum adhibuit. Similia apud *Platonicos* reperiri, Animadvers. in *Basil.* l. c. docui. Adde *Proclum* Comment. in Alcib. I. p. 34. ed. Creuzer. ἀφίστανται δὲ τοῦ ϑείου παντὸς καὶ εἰς τὸ ἄϑεον ὑποφέρονται καὶ σκοτεινὸν τῆς ὕλης. quibus verbis respicitur Alcib. I. p. 134. E. εἰς τὸ σκοτεινὸν καὶ ἄϑεον βλέποντες.

P. 444 (642). τὸν ἀγαϑὸν πατέρα . . . προβάλλειν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν λεγομένην μητέρα τῆς ζωῆς] Προβάλλειν recte *Petavius*; προςβάλλειν uterque cod. ms. ap. *Oehler.* et ed. Basil. Tu confer proxima: ἀπέστειλεν ἑτέραν δύναμιν προβληϑεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ. et vide annot. in T. I. p. 146 (69).

P. 446 (643). Ὅτε δὲ εἶδεν ὁ πατὴρ ὁ ζῶν ϑλιβομένην τὴν ψυχὴν cet.] Ὅτι pro ὅτε legitur p. 482 (662). Atqui illis: εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ἐλεήμων, ratio subiicitur, cur Pater Filium coelo demiserit.

P. 448 (644). Τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο κόσμος καλεῖται πρὸς τὸν μέγαν κόσμος cet.] Nondum poenitet coniecturae, quam proposui ad *Eliam Cret.* col. 786 (10), ubi μικρὸς κόσμος legi volui. Ibidem attigi proxima: καὶ οἱ ἄνϑρωποι πάντες ῥίζας ἔχουσι κάτω συνδεϑεῖσας τοῖς ἄνω. quibuscum ante omnia comparandum illud *Platonis* Tim. p. 90. A. B. ἐκεῖϑεν γὰρ ὅϑεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ, τὸ ϑεῖον τὴν κεφαλὴν καὶ ῥίζαν ἡμῶν ἀνακρεμαννὺν ὀρϑοῖ πᾶν τὸ σῶμα. Ceterum etiam Orientales hominem tanquam mundum parvum celebrant. Vid. *Tholuck.* de Sufismo p. 231. qui Graeca haud neglexit.

P. 456 (648). Αἰσχρὸν μὲν γὰρ παροινεῖν τὸ ἄνδρα ϑηλιεύεσϑαι] Petavius vertit, quasi legisset: παροινεῖν εἰς τὸ ἄνδρα ϑηλιεύεσϑαι. Sed παροινεῖν et ἐμπαροινεῖν εἴς τινα dicitur, qui alicui insultat (cf. v. c. T. III. p. 422, 1044. ἐμπαροινεῖν εἰς τὴν ἁγίαν παρϑένον), quod ab hoc loco alienum est. Ne multa, legendum παρανοεῖν, id est *perversa cogitatione sibi fingere.* Ceterum neque ϑηλιεύεσϑαι, quod uterque librorum mss. et ed. Basil. habent, neque ϑηλεύεσϑαι, quod *Petavius* coniecit, ferri potest. Scribendum videlicet ϑηλυκεύεσϑαι, cui in seqq. opponitur ἀνδρίζεσϑαι: ita enim vulgatum ἀνδραΐζεσϑαι corrigi oportet. Vid. *Iacobs.* ad *Achill. Tat.* p. 516. 689. In ϑηλεύεσϑαι abiit verbum ϑηλυκεύεσϑαι T. III. p. 506 (1091) ubi legendum ϑηλυκευόμενοι pro ϑηλευόμενοι.

P. 474 (658. sq.). Ὅμως ὡς πολλὰ τῶν ἐπιγείων λέλεκται, ποσῷ μᾶλλον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ποϑεν δύναται τοῖς ἐπιγείοις ἀπεικάζεσϑαι —;] Ὅμως ὡς cl. editor loco vulgati ὁμῶς recte reposuit; sed πόσῳ . . οὐρανῶν: πόϑεν cet. in ποσῷ . . . οὐρανῶν ποϑεν mutatum nollem, quum interrogandi formula πόσῳ μᾶλλον; in apodosi, praesertim praegresso εἰ in protasi, Nostro usitata sit. Conf. p. 178 (496) sq. 562 (714). Εἰ γὰρ οἱ κατ᾽ αὐτοὺς βασιλεύειν ἔχουσι, πόσῳ γε μᾶλλον οἱ ἀρχέτυποι τῶν κατ᾽ αὐτοὺς ὑπαρχόντων; p. 490 (667) Καὶ εἰ ὅλως σῶμα ἕτερον ἀνϑ᾽ ἑτέρου ἀπὸ σώματος οὐ γίνεται, πόσῳ γε μᾶλλον ψυχὴ ἀνϑρώπου εἰς ἕτερον σῶμα οὐ μεταβήσεται; p. 610 (739). 672 (774). T. III. p. 22 (819). 28 (823), ubi cl. editor εἰ de *Petavii* coniectura recte adiecit, p. 170 (901). 326 (992). 384 (1023) ubi male

interpungitur, p. 396 (1029) et saepe alibi. Nostro loco verbum λέλεκται cogitatione repetendum ad τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Πόϑεν est negantis, ut T. III. p. 210 (925) ubi vid. annot. Neque in integris tantum enunciationibus πόϑεν — ; negandi vim habet, sed interdum etiam per se hac vi ponitur. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 828 (15). sq. Si qua adhuc opus est emendatione, ἃ ante πόϑεν adiici velim.

P. 478 (660). Εἰς σωτηρίαν ἀπεσταλμένος ἐκινδύνευσε —. Πόσῳ γε μᾶλλον ἡ ψυχὴ κινδυνεύσειε — —;] Rescribo: Εἰ δ᾽ εἰς σωτηρίαν ἐκινδύνευσε — —, πόσῳ γε μᾶλλον ἡ ψυχὴ κινδυνεύσειε — —; Conf. quae modo annotavi ad p. 474 (659).

P. 482 (662). φρενητιῶντες] Legendum: φρενιτιῶντες. Verbum φρενιτιᾶν, quod p. 522 (691) recurrit, referendum in rarioribus verbis, in —ιᾶν exeuntibus, quorum nonnulla *Casaubonus* Exercit. I. ad Apparat. Annal. Baron. p. 22. *b.* sq. consignavit, in his nostro ex loco mendosum φρενητιᾶν, quod T. III. p. 320 (988) recurrit. Idem praeterea annotavit φανητιᾶν ex *Africano*, βασιλειᾶν ex *Iosepho* B. Iud. II. 6. et ἐπιδεικτιᾶν ex *Theodoreto* H. E. I. 4. Φανητιᾶν habet etiam *Procop.* Comment. in Proverb. p. 98. ed. Mai. Eodem ex genere est τρυφητιᾶν ap. *Clem. Alex.* Paedag. p. 325. ed. Potter. Vide *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 79. sq. meque in Annal. Philol. Supplem. T. X. Fasc. II. p. 231.

P. 486 (664). εἰ μὴ ἡ σελήνη ἐπληροῦτο καὶ ἐφϑίνει] Nollem loco vulgati ἔφϑινε receptum ἐφϑίνει. In usu quidem sunt φϑινήσω et similia; inauditum vero φϑινέω.

P. 486 (665). Ἐκεῖνοι γὰρ καϑεζόμενοι κηφῆνες καὶ μηδὲν ἐργαζόμενοι cet.] Vid. *Ruhnken.* ad *Tim.* Lex. Voc. Plat. p. 157. sq. et conf. *Epiphan.* T. III. p. 468 (1070) μὴ ἀργὸν, μήτε ἀεργὸν καὶ ἀκαιροφάγον, μηδὲ τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν [supplendum εἰκάζεσϑαι], ἐργάζεσϑαι δὲ ταῖς ἰδίαις χερσίν.

P. 494 (669). τὸ ἀπερίσπαστον τοῦ εὐαγγελίου] Τὸ ἀπερίσπαστον est *tranquillitas animi*, quam evangelium iis parat, qui anxia cura legis observandae liberati sunt. Conf. seqq. Ἐκείνοις μὲν γὰρ cet. De verbo περισπᾶν, deque vocabulis inde profectis vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 761 (5). Adiectivum ἀπερίσπαστος Noster etiam T. II. p. 178 (496) habet.

P. 564 (714). Περὶ δὲ τῆς ἀναλογῆς, ἧς ἦλϑεν ὁ σωτὴρ ἀναλέξασϑαι παρϑενίαν cet.] Noli cogitare de voce ἧς in ᾗ mutanda. Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. Novi Foed. §. 24. 1. annot. et conf. *Epiphan.* T. III. p. 22 (819) κατὰ χάριν δυνάμεως, ἧς ἐνεδυνάμωσεν ὁ δυνατὸς ἐν ἅπασι. 48 (834) Παραϑήσομαι δὲ αὖϑις καὶ τὴν ἔκϑεσιν τοῦ λόγου, οὗ πεποίηται Ἰουλίῳ .. ὁ αὐτὸς Μάρκελλος. quibus ex locis intelligitur, non solum dativum pronominis relativi, ut nostro loco, sed etiam accusativum a genitivo nominis praegressi attrahi. Adde annot. in T. III. p. 96 (859). 252 (948).

P. 568 (717). Σχίσμα ἐποίησεν, οὐ μὴν μετηλλαγμένος τὴν πίστιν γεγένηται.] Μετηλλαγμένως libri omnes. Quae lectio optime habebit, si post τὴν πίστιν puncto distinxeris et γεγένηται ad insequentia: οὗτος .. συλληφϑεὶς, retuleris. Periphrasis in verbis: γεγένηται συλληφϑεὶς, id est συνελήφϑη, nullam offensionem habet. Vid. *Ast.* Animadvers. in *Plat.* Leg. p. 130. coll. annot. in Epiphan. T. II. p. 280 (544). Adverbium μετηλλαγμένως, *immutatione facta*, cui adiicitur τὴν πίστιν, *in fide*, se tuetur analogia aliorum id genus adverbiorum, quae, licet in Lexicis vulgaribus fere neglecta, tamen cum apud alios scriptores, praesertim posterioris aetatis, tum apud *Epiphanium* haud raro occurrunt. Videsis mea ad *Eliam Cret.* col. 798 (11). sq. Ex No-

stro suppetunt παρηλλαγμένως T. I. p. 568 (311): ἐρραδιουργημένως p. 570 (312): πεφυλαγμένως T. II. p. 262 (564): ἠλαττωμένως p. 610 (740). T. III. p. 226 (932): ἠσφαλισμένως T. II. p. 652 (763): πεπληρωμένως, sicuti *Oehlerus* de *Cornarii* et *Petavii* coniectura pro vulg. πεπληρωμένος scripsit p. 680 (779): τετελειωμένως, sicuti pro vulg. τελειωμένως scribendum p. 692 (786): ἐσχηματισμένως T. III. p. 10 (813): παραπεποιημένως p. 40 (829). 138 (884): συνηνωμένως p. 230 (936): ἐνηλλαγμένως p. 232 (937): βεβιασμένως p. 252 (948): ἀποκεκρυμμένως p. 254 (949): διηλλαγμένως p. 282 (966): μεταμεμελημένως, prout vulg. μεταμελημένως corrigendum p. 304 (979), collato μεμελημένως ap. Plat. Prot. p. 344. B.: ἠσφαλισμένως p. 314 (984): συμπεριειλημμένως p. 318 (987). Apud *Gregorium Palam.* in Theophane (Lectt. Mosqq. T. II. p. 10) συνεπτυγμένως, *compendiose*, exstat in formula ἐκφῆναι συνεπτυγμένως, *compendiose declarare.* Rariora sunt adverbia, a praesente derivata, ut ὁμολογουμένως *Epiph.* T. III. p. 310 (982), προηγουμένως *Athanas.* ap. *Epiph.* T. III. p. 356 (1007).

P. 570 (717). ἀκρέμονες] Constans fere est, quae hoc loco, p. 576 (720) et p. 580 (723) deprehenditur, confusio vocum ἀκρέμων et ἀκραίμων, diphthongo αι literae ε temere substituta. Idem mendum tollendum in *Gregorio Nyss.* ap. *Procop.* Comment. in C. C. ed. Mai. p. 304 (ubi ἀκραιμόνων pro ἀκρεμόνων) et p. 306. Quid? quod ap. *Epiphan.* T. III. p. 370 (1014) hodie quoque ἀκραίμοσιν pro ἀκρέμοσιν mendose scribitur. Recte vero T. III. p. 532 (1107) παρὰ τοῖς ἀκρέμοσι.

P. 578 (722). ἢ αὐτὸν ἐπᾶραι] Ἢ αὐτὸν ἀπᾶραι, *ut ipse de vita decederet*, speciosa est *Ios. Scaligeri* coniectura, quae haud parum confirmatur verbis *Eliae Cretensis*, haec ita narrantis Comment. in *Gregor. Naz.* Cod. Basil. fol. 327. rect. δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἐδεῖτο τοῦ θεοῦ μετὰ θερμῶν δακρύων, ἢ τὸν ἄρειον ἀπαλλαγῆναι τῆς παρούσης ζωῆς, ἢ ἑαυτὸν cet. Est enim ἀπᾶραι id ipsum, ἀπαλλαγῆναι τῆς ζωῆς. Quo sensu alias plenius dicitur ἀπαίρειν ἐντεῦθεν, — τῶν κάτω. *Procop.* Comment. in Proverb. ed. Mai. p. 168. τοῦ μὲν . . τὸν ἀπέριττον καὶ ἀφανῆ (πλοῦτον) ἑλομένου τῶν ἐντεῦθεν ἀπαίροντος ἐξάγεται ἐκ φυλακῆς ἡ ψυχή. Vide *Krabinger.* meque ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 255. 364. *a.* Erit tamen fortasse, qui, collatis verbis p. 600 (735) ἢ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν παραλαβεῖν, ἐπαίρειν tueatur et cum *Petavio* vertat: *de vita tollere.*

P. 578 (722). ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ] Id est: *variis temporibus.* Conf. T. III. p. 224 (932) κατὰ γενεὰν καὶ γενεάν. Quo ex genere etiam illud est p. 660 (768) Οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ εἴδησιν καὶ εἴδησιν, id est: *varia scientiae genera.* Vide cl. editorem ad T. II. p. 663. not. 14. Adde *Epiphan.* T. III. p. 42 (830) Ἄνθρωπον γὰρ καὶ ἄνθρωπον ἔφη ὁ ἅγιος ἀπόστολος. p. 104 (865) καθὰ μὲν σὰρξ καὶ σὰρξ ταὐτόν, ὥσπερ καθὸ πνεῦμα καὶ πνεῦμα ταὐτόν. p. 174 (904) ἐν καιρῷ καὶ καιρῷ. p. 206 (922) εἷς καὶ εἷς θεὸς ὁ πατήρ. p. 278 (960) παρὰ τὸ φύσιν καὶ φύσιν ἡμᾶς ἀκούειν καὶ οὐσίαν καὶ οὐσίαν.

P. 578 (722). ἐλάκησε, καθάπερ καὶ Ἰούδας ποτέ.] Quod pro vulg. ἐλάκισε ex cod. Ien. repositum est ἐλάκησε, confirmat *Epiphanius* p. 602 (735) ἔνδον ἐν τοῖς ἀβάτοις καθεζόμενος εὑρέθη λακήσας καὶ ἔκπνους γεγονώς. Respicitur illud Act. I. 18. καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος. De verbo λακεῖν vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 2. Apposite ad rem *Gregorius Naz.* Orat. XXI. p. 393. C. (Ἄρειος) δίκην ἔδωκεν ἀκολάστου γλώσσης, τὴν ἐν βεβήλοις τόποις κατάλυσιν, εὐχῆς ἔργον, οὐ νόσου γενόμενος καὶ

τὴν Ἰούδα ῥῆξιν ὑποστὰς ἐπ᾽ ἴσῃ προδοσίᾳ τοῦ λόγου. Orat. XXV. p. 460. C. οὐ δεινὴ μὲν ἡ ἐγχείρησις, δεινοτέρα δὲ ἡ τελευτὴ καὶ τῆς Ἰούδα προδοσίας ἀξία, ἣν ἐκεῖνος κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐτόλμησεν. Alexandri preces et Arii mortem, inde consecutam, idem tangit Orat. XXXVI. p. 635. B. εἴπερ ὑμεῖς Ἀλεξάνδρου μαθηταὶ τοῦ πάνυ, τοῦ μεγάλου τῆς τριάδος ἀγωνιστοῦ τε καὶ κήρυκος, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀσέβειαν ἐξορίσαντος. μέμνησθε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς ἐκείνης εὐχῆς, ἣ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας κατέλυσεν ἐν τόποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἁμαρτημάτων. ubi rem ita narrat *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. fol. 327. rect. τίς ἡ ἔμπρακτος καὶ ἀποστολικὴ εὐχή, ἐροῦμεν. ἄρειος δι᾽ ὄχλου γεγονὼς κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ, πείθει αὐτὸν ὀμωμοκώς, μηκέτι τὰ πρότερον φρονεῖν, ἐντείλασθαι ἀλεξάνδρῳ δέξασθαι αὐτὸν εἰς κοινωνίαν. ὁ δὲ κελευσθεὶς δέξασθαι αὐτὸν καὶ περιαλγὴς ἐπὶ τούτῳ γεγονώς, θεῷ τὴν κρίσιν δι᾽ εὐχῆς ἀνατίθησι καὶ ὑπὸ τὴν ἱερὰν τοῦ θυσιαστηρίου τράπεζαν πεσὼν δι᾽ ὅλης (sequuntur, quae habes annot. ad p. 578, 722. ἢ αὐτὸν ἀπᾶραι: deinde ita pergit Elias) ἵνα μὴ ἴδῃ τὸν δόλιον τοῦτον εἰς τὴν καθολικὴν εἰςερχόμενον ἐκκλησίαν. ἔργον οὖν ταύτην εἶπεν, ὡς εἰς ἔργον ἐκβεβηκυῖαν. ἄρειος γὰρ ἐρχόμενος τῇ ἐπαύριον ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, νυξάσης αὐτὸν τῆς γαστρὸς κατὰ τὴν ὁδόν, εἰς δημόσιον εἰςέρχεται ἀφεδρῶνα, καὶ τοῖς κόπροις τῶν ἐγκάτων συνεκρυέντων, καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἀφεδρῶνος ἀπέψυξε, τὴν παμβέβηλον καὶ μυσαρὰν αὐτοῖς δόγμασι καὶ βλασφημίαις ἐν κοπρῶνι καὶ βεβήλοις τόποις ἀποῤῥήξας ζωὴν καὶ ἀξίοις τῶν τῆς γλώττης ὀχετῶν· ῥυπαρὰ γὰρ καὶ τὰ τούτου δόγματα. Quorum novissima, ut illa *Gregorii:* ἐν τόποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἁμαρτημάτων, comparanda sunt cum *Epiphanii* verbis proximis: Καὶ οὕτως τὸ τέλος αὐτοῦ γέγονεν ἐν τόπῳ δυςώδει τῆς ἀκαθαρσίας. et cum hisce p. 602 (735) Ὡς δὲ οὕτω (leg. ὥστε οὗτος) κατείληπται ἐν τῷ δυςώδει τόπῳ ἀποδοὺς αὐτοῦ τὰ τέλη, καθάπερ καὶ ἐξήμεσεν ἀκάθαρτον κακοπιστίαν.

P. 580 (722). Ἐντεῦθεν ἄρχεται Ἀθανάσιος βιοφορεῖσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι] Βιοφορεῖσθαι, *exagitari*, recurrit p. 600 (734) βιοφορουμένου καὶ στένοντος. Verbum, in Lexicis vulgo neglectum, interpreteris βίᾳ φέρεσθαι, *vi ferri* (*Plat.* Phaedr. p. 254. B.), quemadmodum ἀνοίᾳ φέρεσθαι (p. 714, 798) et similia in usu sunt.

P. 580 (723). τετυπτῆσθαι] Vid. Schol. *Aristoph.* Plut. v. 21. *Etymol. Magn.* p. 463, 56. *Lobeck.* Addend. ad *Phrynich.* p. 784.

P. 582 (724). ὑπέσχου ... τὸ ἀθέμιτον πρᾶξαι, ἢ ἔπραξας] Quod *Ios. Scaliger.* verissime coniecit ἣ ἔπραξας (id est *indignissimum in modum*), ad antiquum pertinet euphemismi genus. Conf. *Epiphan.* p. 626 (748). Καὶ ὅ τι μὲν πέπονθεν ὁ Χριστὸς, πέπονθεν. id est: *indignissima passus est. Io. Chrysostom.* Opp. ed. Eton. T. II. p. 393. οἱ Φαρισαῖοι οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ πανουργίας καὶ ἀπονοίας ἔπραττον, ἅπερ ἔπραττον. *Basil. Magn.* Opp. ed. Garn. T. I. p. 617. A. ὁ Μωὰβ ... φαντασίᾳ μισθῶν καὶ ἐλπίδι οἰκείας ὠφελείας, οὐχὶ δὲ τῇ πρὸς τὸ γιγνόμενον διαθέσει ἔπραττεν, ἃ ἔπραττεν. *Theodoret.* Dissert. Therap. XII. p. 1015. ed. Schulz. ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν. *Sozom.* Hist. Eccl. Lib. IV. cap. 18. p. 156, 40. εἴπερ τι θάτερον γένηται, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια ποιεῖν, ἅπερ βούλονται. id est: *pessima quaeque perpetrandi facultas illis dabitur.* Ex scriptoribus sacris conf. *Io.* Evang. XIII, 27. ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. XIX, 23. ὃ γέγραφα, γέγραφα. Apud Tragicos omnia plena exemplorum huius euphemismi. Vid. *Abresch.* et *Blomf.* ad *Aeschyl.* Agam. v. 66 (67). *Schaefer.* et *Heller.* ad *Sophocl.* Oed. Col. v. 266 (273). *Reisig.* Comm. Crit. in Oed. Col. v. 325. p. 235. *Markland.* ad *Eurip.* Iphig. Aul. v. 649.

Hermann. ad Viger. p. 709. Solutae orationis exempla dederunt *Abresch.* l. c. et Lect. Aristaen. p. 200. *Leisner.* ad *Herodian.* ed. Irmisch. T. II. p. 861. *Wakefield.* Silv. Crit. IV. 130. p. 104. sq. *Iacobs.* ad Aelian. Hist. Anim. p. 50. *Fritzsch.* Quaest. Lucian. p. 159. sq.

P. 586 (726). συνεσκευάσϑη ... καὶ ἐξεώϑη] Ne quis hoc loco ἐξεώσϑη pro ἐξεώϑη et in seqq. ἐξῶσαι pro ἐξεῶσαι legendum coniiciat, vid. annot. in T. II. p. 554 (302).

P. 586 (726). τοῖς κληρικοῖς τοῖς ὑπὸ Ἀϑανασίου οὖσι] Scribendum: ὑπὸ Ἀϑανάσιον. Confer modo p. 588 (727) ἐκκλησίαι ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι. Longius dissita sunt, attamen ex eadem vi praepositionis ὑπὸ haec fluxerunt T. III. p. 418 (1042) ἀνετράφη .. ὑπὸ τὸν Ἰωσήφ. Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. p. 344.

P. 588 (727). καὶ ἀμφόδων ἤτοι λαυρῶν] Λαβῶν in ed. Petav. merum est vitium operae typographici; nam in Animadvers. p. 282. vulgatum λαβρῶν exstat. Λαυρῶν autem scribi *Petavius* recte iussit tum in margine contextus, tum Animadvers. l. c. De perpetua, quam idem in Animadvers. attigit, confusione literarum β̄ et ῡ vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 772 (9). Apud *Epiphanium* T. III. p. 482 (1078) ἄβρας mendose scribi solebat ante *Oehlerum*, qui αὔρας *Petavii* suasu reposuit.

P. 594 (731). οὔτ' ἐπινοίᾳ, οὔτ' ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ ϑεὸς τοῦ υἱοῦ] Ne quis fortasse de προέχει reponendo cogitet: προάγειν hoc loco est *tempore praecedere.* Cf. p. 596 (731) προϋπάρχει ὁ ϑεὸς τοῦ υἱοῦ. Id quod est *ordine ac dignitate praecedere* προάγειν valet T. III. p. 476 (1075). Eadem vis verbi ὑπεράγειν T. III. p. 218 (928).

P. 596 (731). τὸν υἱὸν λεγόντων οἱ μὲν ἐρυγήν, οἱ δὲ προβολὴν ἀγέννητον] Haec *Arii* verba ex *Theodoreti* Hist. Eccl. I. 4., quae autem p. 598 (732) ab *Ario* de *Valentino* dicta exstant, ex *Athanasio* De Synod. cap. 16. attuli ad *Marc. Eugenic.* p. 48. ubi illustravi theologicum vocis προβολὴ usum, quem *Arius* p. 598 (733) iterum notat. Adde annot. in T. I. p. 146 (69). De voce ἐρυγὴ conf. *Theophil.* ad Autolyc. II. 14. ἔχων .. ὁ ϑεὸς τὸν λόγον ἐνδιάϑετον ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχνοις, ἐγέννησεν αὐτὸν, μετὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐξερευξάμενος πρὸ τῶν ὅλων. *Origen.* in *Ioann.* I. 42. ubi de loco Ps. 44, 2. ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαϑόν. Vid. *Thomas.* in Origene p. 112. Teste *Sozomeno*, *Alexander*, Episcopus Alexandriae, in epistola de *Arii* haeresi verbis ex Ps. 44, 2. item abusus est, ut Filium divinum et aeternum esse demonstraret. Adde *Marcellum Ancyranum* apud *Epiphan.* T. III. p. 52 (836). Est autem ἐρυγὴ nostro loco *sermo ore pronunciatus*, sicut ἐξερεύγεσϑαι Psalm. l. c. idem valet ac *pronunciare*, loquendi usu Iudaeis Alexandrinis familiari. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 63. sq. *Effutiendi* vim, de qua idem V. D. monuit, verbum habet ap. *Epiph.* T. III. p. 340 (998) binis locis in epistola *Athanasii.* Adde annot. in T. I. p. 162 (78). Non erat igitur, quod *Daniel* in Tatiano p. 155. illud ἐξερεύγεσϑαι apud *Theophilum* l. c. pro gnostico vel cabbalistico maiore iure, quam προπηδᾶν ap. *Tatian.* cap. 7., haberi posse statueret.

P. 598 (733). οὐδ' ὡς Ἱέρακας λύχνον ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο] Similiter alii de Filio et vero etiam de Spiritu sancto locuti sunt. Conf. *Iustin. Mart.* Dial. c. Tryph. p. 284. et 358. *Tatian.* Orat. c. Graec. cap. 8. et vid. *Semisch.* in Iustino Mart. T. II. p. 283. sq. qui illustrat sententiam *Iustini*, docentis, Spiritum a Deo non separari, sed, ut ignem ab igni, nullo eius detrimento proficisci. Quod autem idem V. D. T. II. p. 304. opinatur, *Numenium* ex Patribus Eccl. in eo profecisse, quod ap. *Euseb.* Praep. Ev. XI. 18. p. 538. D. processum secundae naturae ex primaria facis accensae similitudine illustret: *Numenius* ea similitudine non processum secundae naturae, sed communionem scientiae divinae declarat. Facis ab rogo abstractae similitudinem *Sabellio*, de Filio docenti, exprobrat *Gregor. Naz.* Orat. XXX. p. 544. B. ἔσται δὲ ὁ ϑεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν —, οὐχ ὁ πατὴρ, πάντως εἰς αὐτὸν ἀναλυϑέντος τοῦ υἱοῦ, ὥςπερ εἰς πυρὰν μεγάλην λαμπάδος πρὸς καιρὸν ἀποσπασϑείσης, εἶτα συναφϑείσης (μηδὲ γὰρ Σαβέλλιοι τῷ ῥητῷ τούτῳ παρειςφϑειρέσϑωσαν), ἀλλ' ὅλος ϑεός. ad quae *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. fol. 127. rect. ἀνάλυσιν δὲ ἐνταῦϑα λέγει (conf. ἀναλυϑέντος) τὴν οἷον ἀνάχυσιν καὶ ἀνάκρασιν. ὃ τῆς σαβελλιανῆς ἐστι ληρωδίας δόγμα. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν υἱὸν καὶ τὸ ϑεῖον πνεῦμα εἰς τὸν πατέρα συνῄρουν, ὀνόματα μόνον τοῦ πατρὸς λέγοντες ἀνούσια τὸν υἱὸν καὶ τὸ ϑεῖον πνεῦμα. εἰς παράδειγμα δὲ τῆς παρ' αὐτοῖς ἀναλύσεως ἔλαβε τὴν ἀποσπασϑεῖσαν λαμπάδα τῆς πυρκαιᾶς καὶ πάλιν συναφϑεῖσαν αὐτῇ. κἀκεῖνοι γὰρ προῆγον μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνέλυον δὲ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ αὐτοῦ μόνον πρόςωπον.

P. 598 (733). ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηϑεὶς μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ πατρὸς ὑπέστη.] Solemni apud Patres Eccl. formula Filius unigenitus μόνος ἐκ μόνου procreari dicitur. Vide *Allat.* Not. in Sympos. X. Virginum *S. Methodii* p. 411. ed. Rom. et confer *Asterium* laudatum ab *Acacio* ap. *Epiphan.* T. III. p. 56 (838) ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ τὸν μονογενῆ λόγον ... μόνος μόνον. *Acacium* ap. eund. ibid. ἀρνησάμενος τὸν ϑεὸν ἐκ ϑεοῦ λόγον ὄντα τὸν υἱὸν καὶ μόνον ἐκ μόνου. et p. 58 (839). Formula recurrit in Epistola Pseudo-Synodi Ancyranae T. III. p. 80 (851). et ap. *Epiphan.* ipsum T. III. p. 164 (899). 200 (918). ὁ δὲ ϑεὸς ἀνεκδιηγήτως μόνος μονογενῆ γεγέννηκε. 236 (938). 238 (940). 278 (963).

P. 600 (734). Ἄρες Ἄρειε] Vulgatum ἄδδες Ἄρειε *Petavius* Animadvers. p. 287 ex *Constantini* epistola, a *F. Morello* edita, correxit.

P. 602 (735). Ὡς δὲ οὕτω κατείληπται cet.] Non displicet, quod cl. editor coniecit: ὥστε οὕτω —. Conf. quae in eadem re dicuntur p. 578 (722). Καὶ οὕτως cet. Malim tamen: ὥςτε οὗτος —, quum ὥςτε οὕτω molestius sit dictum.

P. 602 (735). φύρσις] Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 116 et conf. *Epiphan.* T. III. p. 26 (821). 114 (870).

P. 608 (738). οὐκοῦν ὠγκώϑη, ἢ τομὴν ἐδέξατο, ἢ ἐν τῷ γεννᾶν ἐπλατύνϑη ἢ συνεστάλη] Ὀγκοῦσϑαι est *in molem surgere*, quae verbi vis ab eo fluxit vocis ὄγκος usu, quem illustravi ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. ed Krabinger. p. 204. sq. Adde *Epiphan.* p. 674 (776). κατὰ ὄγκον; Verbum ὀγκοῦν, *incrementum adferre*, habet auctor dialogi *Hermippi* ed. Bloch. p. 22. ὁ ἥλιος ἐν τῷ κόσμῳ πάντα περιέχων ὀγκοῖ πάντων τὰς γενέσεις καὶ ἰσχυροποιεῖ. quae sumta ex *Herm. Trismeg.* ed. Turneb. p. 93. Τομὴν in divinitate respuit *Alexander* in epistola ad Alexandr. ap. *Theodoret.* Hist. Eccl. I. 4. οὐ .. ταῖς τομαῖς .. ἀλλ' ἀῤῥήτως καὶ ἀνεκδιηγήτως. Eam nonnulli ex Patribus Eccl. ita admiserunt, ut ἄτομον esse et Deum in Trinitate ἀμερίστως μερίζεσϑαι docerent. Conf. *Iustin. Mart.* Dial. cum Tryph. 128. Apolog. II. 6. *Tatian.* Orat. c. Graec. cap. 5. et vid. annot. ad *Eliam Cret.* col. 830 (9). Cum verbis: ἐπλατύνϑη ἢ συνεστάλη, conf. *Epiphan.* p. 644 (759) Τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ φύσεως ἢ συστολὴν ἐργάζεται, ἢ πλατυσμὸν, ἢ μείωσιν, ἢ τομὴν, ἤ τι τῶν τοιούτων παϑῶν προςάπτει τῷ γεγεν-

νηκότι. T. III. p. 200 (918). 308 (980). In Homilia Clement. XVI. 12. monadi divinae ἔκτασις et συστολή, per sapientiam se manifestans, tribuitur. Sed *Sabellius* potissimum, teste *Athanasio* De Synod. cap. 26., ad explicandum Trinitatis dogma verbo πλατύνεσθαι abusus est Deoque expansionem et contractionem inesse voluit. Qua in re *Stoicos* secutus videtur *Bauro* Doctr. de Trinit. T. I. p. 268. qui excitat *Athanas* c. Ar. IV. 14. coll. *Diog. Laërt.* VII. 137.

P. 608 (739). ἡ ἀχώρητος ἐκείνη φύσις] Deum dicit; vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 767 (2). Ibi laudato *Gregorii Palamae* dicto de S. Virgine geminum est hoc Nostri T. III. p. 416 (1040) σκεύει χωρήσαντι τὸν ἀχώρητον. Est autem ἀχώρητος Deus, quippe omnium χώρημα (vid. *Baumgarten-Crus.* Hist. Dogm. T. II. p. 934. sq.) vel τόπος τῶν ὅλων, ut ait *Theophil.* ad Autolyc. II. 3. Sic *Arnobio* C. G. I. 31. Deus *locus rerum ac spatium.* Apposite Noster T. III. p. 158 (895) οὐδὲ ἐν μέτρῳ ἢ περιοχῇ θεὸς γινώσκεται. Ἔστι γὰρ ἀπερίγραφος, ἀχώρητος ... πάντα περιεχόμενος τὰ ποιήματα.

P. 608 (739). καί τοί γε ὄντων] Ita *Petav.*; ed. Basil. καίτοιγε. Sed scribendum: καίτοι γε, quod exstat p. 624 (747). Mendosum καί τοί γε tum alibi saepe deprehenditur, tum p. 636 (754. ubi ed. Bas. rursus καίτοιγε). 664 (770. ubi ed. Bas. καί τοι γε). 724 (803. ubi ed. Bas. καί τοιγε). T. III. p. 42 (831). 208 (923). 260 (954). 286 (968). 298 (975). 358 (1007). 360 (1009). 448 (1059 bis). 454 (1062).

P. 610 (740). πῶς ἀρχάγγελοι; πῶς στρατιαί;] Ad vocem στρατιαὶ vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 189.

P. 612 (741). ἄγγελοι ὑπερέχουσι τῶν ὁρατῶν] Ὑπερέχουσι loco vulgati ὑπάρχουσι reponi iussit *Petav.* Animadvers. p. 287.

P. 612 (741). ἀθάνατοι κατὰ χάριν ὑπ᾽ αὐτοῦ κτισθέντες] Confer *Eliam Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* col. 825 (fol. 152. rect. med.) et quae ibi annotavi.

P. 616 (743). Τί οὖν ἐστι, φησί, ἄλλο τι ἢ θεότης αὐτοῦ ἐπεδέετο;] Fortasse legendum: Τί οὖν ἐστι, φησί, ἀλλ᾽ ἢ ὅτι cet. Conf. p. 668 (772). Τί οὖν, φησί, ἀλλ᾽ ὅτι (leg. ἀλλ᾽ ἢ ὅτι) τροπικώτερον εἴρηται; Frequens apud *Epiphanium* ἀλλ᾽ ἤ, *nisi*, *praeterquam*, de quo vid. *Ast.* Annot. in *Plat.* Protag. p. 196. *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurrect. p. 322. coll. annot. in T. II. p. 674 (775). T. III. p. 6 (810). 408 (1037).

P. 616 (743). Νομίζω δὲ ... ἐλεγχθήσονται] Notandum est νομίζω, absolute, ut οἶμαι, positum, nisi forte ὅτι post δὲ excidit.

P. 622 (747). ὡς κατόπιν ἐλθών] Κατόπιν, quod proprie de loco dicitur, ut in seqq. ὡς κατόπιν βαίνων, hic ad tempus transfertur, estque κατόπιν ἐλθεῖν *tempore alicui succedere.* Vid. Praefat. in *Eliam Cret.* col. 745. c.

P. 622 (747). Ποῖ φέρεσθε;] Attende veteris elegantiae dictionem, qua utuntur, qui alios a temeritate cohibent. Conf. *Plat.* Clitoph. p. 407. A. Ποῖ φέρεσθε, ὤνθρωποι —; *Herm. Trismeg.* Poëmand. ed. Turneb. p. 32. et *Hierocl.* ap. *Euseb.* Contra Hierocl. p. 544, B. Vid. *Wyttenbach.* Animadvers. in *Plut.* Mor. p. 92. sq. et *Boissonad.* ad *Aen. Gaz* p. 201. sq. 519. Immutata formula, *Meletius* in homilia ap. *Epiphan.* T. III. p. 132 (880) ποῖ φερόμεθα —: Similiter Latini: *Quo ruitis?* ut *Horat.* Epod. VII, 1. ubi vid. *Parthen.* p. 163.

P. 624 (747). περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας] Conf. p. 654 (765). 656 (765. ubi ἔνσαρκος οἰκονομία et ἔνσαρκος παρουσία promiscue ponuntur). 682 (780). Eodem pertinent σωτηρίας οἰκονομία p. 688 (783). 700 (791) et nudum οἰκονομία p. 690 (784. 785). 700 (790). T. III. p. 390 (1026). 392 (1027). 538 (127). Miro pleonasmo *Epiphanius* T. III. p. 412 (1039) ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰκονομία ἐπεδήμησεν. et p. 440 (1054) τὴν ... οἰκονομίαν τοῦ κυρίου τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 118. sq. 140. sq. et Viris Doctis ibi laudatis adde *Baumgart.-Crus.* Hist. Dogm. T. II. p. 829. et *Baur.* Doctr. de Trinit. p. 159. sq.

P. 624 (748). ποίῳ ἐργαλίῳ ἐθεμελιώθη.] Apage nihili formam ἐργαλίῳ et citius rescribe ἐργαλείῳ. Ἐργαλεῖον recte scribitur T. III. p. 322 (989). Simile mendum itacismus peperit T. III. p. 68 (845) ubi προςωπείοις pro vulgato προςωπίοις scribendum. et p. 60 (840) ubi πρωτοτοκίων pro πρωτοτοκείων perperam scribitur. Ποῖος hoc loco et in praegressis: ποίᾳ τέχνῃ ἐκτίσθη ἡ σοφία, est ridentis rem parum probabilem. Vid. annot. in T. II. p. 724 (803).

P. 626 (748). τοῦ μὴ λογίζεσθαι εἰς θεόν τι ἐλαττώματος ὑποβεβηκυῖαν νομίζειν αὐτὸν θεότητα παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἔχειν οὐσίαν.] Haec verba sanequam obscura sunt. In ed. Basil. post ἐλαττώματος virgula interpungitur; sed ἢ ante ὑποβεβηκυῖαν excidisse videtur. Conf. p. 724 (804) εἰ γάρ τι εἰς τὸν υἱὸν λογίζῃ ὑποβεβηκὸς ἢ ἐλάττωμα. Cum verbis τοῦ μὴ λογίζεσθαι εἰς θεόν τι ἐλαττώματος conf. haec in seqq. Οὔτε γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἐνσκήψει εἴς τι ἐλαττώματος. Λογίζειν et λογίζεσθαί τι εἴς τι est *alicui attribuere aliquid.* Conf. p. 626 (749) ἵνα τὸ πάθος εἰς τὴν θεότητα λογισθῇ. p. 628 (750). T. III. p. 392 (1027). Cognatus est usus formulae ἀναλογεῖν et ἀναλογεῖσθαί τι εἴς τι, *adnumerare alicui aliquid*, p. 648 (761). 668 (772). T. III. p. 40. sq. (830) τὰ μὲν εἰς Χριστὸν τὴν διαίρεσιν προςάπτων, τὰ δὲ εἰς τὸν λόγον ἀνωτάτω ἀναλογούμενος. ubi male vulgo ἀναλογούμενα. Αὐτὸν Christum dicit *Epiphanius*; tangit autem hoc loco placitum de ὑποβάσεσι in divina natura, ab Haereticis in Christologiam introductum. Vid. annot. in T. I. p. 204 (102).

P. 628 (749). ἀλλά, εἰ ἄρα, ζητηθήσεται ἄλλος υἱός] Εἰ ἄρα *Petavius* male vertit: *nimirum*; tu verte: *si forte*, quae formula, pariter ac Graeca εἰ ἄρα, cum ellipsi poni solet. Plene dixeris: εἰ ἄρα τοῦτο δυνατόν, *si forte id locum habet.* Conf. T. III. p. 12 (814) ἀλλ᾽, εἰ ἄρα, ἐχυδαίωσε τὸ κατ᾽ εἰκόνα. sicuti haec interpungenda. p. 228 (934) ἀλλ᾽, εἰ ἄρα, καταχρηστικῇ τινι χάριτι καὶ αὐτὸ .. τοῦ πλουσίου χαριζομένου τῷ ἥσσονι.

P. 628. (750). ἐν τοῖς σωματικοῖς πλαστίοις] Rescribo: πλαστοῖς. Τὰ σωματικὰ πλαστὰ sunt *animantia.*

P. 632 (752). ἐν κόσμῳ πολυβλύστως κεκινημένῳ] Πολυβλύστως rarior vox est, quam in Lexicis vulgaribus frustra quaesiveris.

P. 632 (752). Πνεῦμα γὰρ Χριστοῦ πνεῦμα πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον] Quod *Voemelius* coniecit παρὰ πατρός, exstat *Io.* Ev. XV. 26. et ap. Nostrum T. III. p. 168 (900). Poterat eodem iure coniicere ἐκ πατρός, qua formula *Epiphanius* p. 642 (757). 672 (774). 682 (780). 698 (788). T. III. p. 46 (833). 144 (887). 204 (921). 246 (945) et alibi hac in sententia utitur. Idem T. III. p. 200 (918) ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον. Sed praepositione in verbis πατρὸς ἐκπορευόμενον aeque facile caremus, atque in seqq. τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, quibus respicitur *Io.* Ev. XVI. 14. ἐκ τοῦ υἱοῦ λήψεται. Eodem respiciens, *Epiphanius* praepositionem ἐκ, p. 642 (757). 682 (780) et alibi servatam, p. 672 (774). 698 (788). T. III. p. 46 (833). 168 (901). 200 (918). 204 (921). 246 (945) et alibi, ut nostro loco, omisit.

P. 634 (753). Φέρε γοῦν διὰ ταύτης τῆς λέξεως διαλάβωμεν — Male *Petavii* versio Latina: *Age igitur nos iterum de his sermonem instituamus.* Nimirum aliud est διαλαμβάνειν περί τινος (v. c. conf. p. 702. 792. περὶ ταύτης τῆς λέξεως . . διαλαβόντες), aliud διαλαμβάνειν διά τινος. Tu verte: — *huius effati ope disputemus.* De verbo διαλαμβάνειν, *disceptare, disputare,* vide eruditum Anglum ad *Origen.* De Orat. p. 206. B. not. p. 913. *b.* ed. Ruae.

P. 634 (753). μέσος ἑστὼς τοῦ κόσμου, ὡς ἐπὶ θεάτρου, ἀθλητοῦ δίκην] Similiter Noster de Christo morti se devovente p. 694 (787) τὸν ἴδιον δεσπότην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ σκάμματι . . ἑστῶτα. ubi vocis σκάμμα is obtinet usus, de quo monui ad *Eliam Cret.* col. 766 (11).

P. 634 (754). οὐκ ἔνι φθόνος θεότητος.] Vide *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Precat. p. 136. meque in Basilio Plotiniz. p. 34. et ad *Eliam Cret.* col. 774. (12) ubi in contextus verbis: ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς ἐγγίνεται φθόνος, καθά φησι καὶ Πλάτων, male οὐδεὶς pro οὐθεὶς typis exscriptum est. Adde *Epiphan.* T. III. p. 270 (959) οὐδὲ γὰρ φθονεῖ τῇ ἰδίᾳ ἀγαθότητι cet. Contraria de Deo invido sententia (vid. annot. in T. II. p. 282 [544]) idem in disputatione adversus Diabolum abutitur T. III. p. 334 (995. 996.).

P. 646 (760). τῶν ὑπ' αὐτῶν .. λεγομένων τε καὶ ᾀδομένων] Ἄιδειν est *decantare, celebrare.* Conf. *Method.* ap. *Epiphan.* p. 390 (591). *Epiphan.* p. 692 (785). T. III. p. 362 (1010). 368 (1014). 374 (1017) et saepe alibi. Idem ᾄδειν et λέγειν, ut hoc loco, copulat p. 688 (784). 716 (791).

P. 652 (764). ἀποδιδόναι φωνὴν ἠχήεσσαν] Ecce tibi epicam vocem, ab *Epiphanio* adhibitam et p. 654 (764) repetitam. Conf. *Homer.* Iliad. α. 157. θάλασσά τε ἠχήεσσα. Pari κακοζηλίᾳ Noster T. III. p. 254 (949) βροτείων διανοημάτων. p. 508 (1093) ἀφραίνοντες γελοιώμενοί τε. Sed est hic mos recentioris aetatis scriptorum, de quo dixi ad *Eliam Cret.* col. 758 (5). Quod sequitur ἀπομήκοθεν, ἀπὸ μήκοθεν mendose scribitur T. III. p. 478 (1076). 530 (1106) quibus locis saltem ἀπὸ μηκόθεν poni oportebat. Sed ferri potest ἀπομήκοθεν, quod *Epiphanius* finxit ad exemplum vocum epicarum ἀποτῆλε, ἀποτηλόθι, ἀποτηλοῦ. Poterat etiam dicere ἀπὸ μακρόθεν (vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 46), quemadmodum ἐκ πανταχόθεν dicere est ausus p. 676 (776). T. III. p. 122 (875). 186 (910). 304 (979). 358 (1007). 410 (1037). 412 (1038). 414 (1040) et saepe alibi.

P. 653 (764). αὐτὸ γὰρ ἑαυτῷ τὸ ῥητὸν μηνύει] Αὐτὸ ex codd. mss. recte repositum est; sed restat, ut ἑαυτὸ pro ἑαυτῷ rescribatur.

P. 656 (766). Ἔτι δὲ ὑπερβήσομαι τὸ ῥητὸν ἱκανῶς ἑρμηνευόμενον νομίζων, καὶ ἐπὶ τὰ ἕτερα πρὸς αὐτῶν εἰς ἀνατροπὴν τῶν ἀκουόντων ἐπινενοημένα τοῦ λέγειν ἐπιλάβοιμι.] Ad haec verba intelligenda Oedipo coniectore opus est. Τῆς αὐτῶν et ἐπινενοημένων ed. Basil.: ἐπινενοημένα *Petavius*, adiecta nota: *Pro* τῆς *for.* ὑπ' *vel* τοῖς αὐτοῖς. Πρὸς αὐτῶν cl. *Oehlerus* de coniectura. Sive autem ὑπὸ, sive πρὸς scribitur, ista: καὶ ἐπὶ τὰ ἕτερα . . . τοῦ λέγειν ἐπιλάβοιμι, adeo barbare sunt dicta, ut mihi de vitio suspecta sint. In transitionibus *Epiphanius* formulis utitur huiusmodi: p. 646 (760) ἐφ' ἕτερα δὲ πάλιν ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν. p. 664 (770) ἐπ' ἄλλας .. λέξεις δῶμεν τὸν νοῦν. p. 674 (775) ἐπ' ἄλλας λέξεις ἐφεξῆς ἐλεύσομαι. p. 676 (776) ἐπὶ τὰς ἑξῆς αὐτῶν λέξεις ἴωμεν. p. 680 (778) ἐπὶ δὲ τὰ ἄλλα λοιπὸν ἐπελεύσομαι. p. 682 (780) εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν λέξεις ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν. p. 684 (781) αὖθις πάλιν εἰς τὰς ἑξῆς (leg. τὰ ἑξῆς) παρελεύσομαι. Quorum tamen locorum nullus ad explicandum nostrum expe-

dit. Sed quum p. 686 (782) haec reperiantur: Καὶ ἔτι ὑπερβήσομαι εἰς τὰ ἕτερα, eo adducor, ut credam, nostrum locum ita interpungendum esse: Ἔτι δὲ ὑπερβήσομαι, τὸ ῥητὸν ἱκανῶς ἑρμηνευόμενον νομίζων, καὶ ἐπὶ τὰ ἕτερα . . . ἐπινενοημένα. Quid vero faciamus istis: τοῦ λέγειν ἐπιλάβοιμι? Exspectaveris: τοῦ λέγειν ἐπιλαβοίμην. Sed ne haec quidem cum reliqua oratione cohaerent. Quo accedit, quod ἐπιλαμβάνεσθαι p. 696 (787). 714 (798) et alibi de hostili dicitur aggressione, cuius notio in verba τοῦ λέγειν ἐπιλαβοίμην minime cadit. Quid multa? Lector pius, sed Graecobarbarus, haec verba, postmodum vitiata et in contextum recepta, margini adscripsisse videtur: τοῦ λέγειν ἀπολαύοιμι, id est: *lectio mihi prosit.*

P. 658 (766). Προϋπαντήσεται γὰρ αὐτοῖς τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου εἰρημένον] Προεπαντήσεται cod. Rhedig. male. Προϋπαντᾶν est *praevertere, in antecessum occurrere* s. *refutare,* verbi ὑπαντᾶν vi ea, de qua dixi Symbol. ad *Philostr.* Vit. Soph. p. 59. 107. Adde *Suid.* v. Πρόκλος et *Cyrill. Alexandrin.* ap. *Mai.* Collect. Nov. Vet. Script. T. VII. p. 104. *a.*

P. 660 (768). κεκρατυμμένα] De verbis in υνω exeuntibus, quae in perfecto passivo literas μμ adsciscunt, conf. T. I. p. 176 (87) μεμολυμμένας χεῖρας cod. Ven. pro vulg. μεμολυσμένας χ., T. III. p. 40 (829) ὠξυμμένος τὴν γλῶτταν. p. 176 (905). Geminam formam verborum in αινω exeuntium attigimus annot. in T. I. p. 434 (234). Κρατυνόμενος tamen *Epiphanius* quam κεκρατυμμένος dicere maluit T. III. p. 184 (909).

P. 664 (770). Οἱ γεννάδαι . . . καὶ εἰς πάντα εὔτολμοι] Γεννάδας, *generosus*, cum ironia dicitur *procax*. Conf. p. 708 (794). Τί γὰρ πάλιν φασὶν οἱ γεννάδαι; p. 724 (804) λέγε μοι, ὦ γεννάδα, τί λέγει; T. III. p. 40 (829) ἑκατὸν μαρτυρίας φέρειν ὁ γεννάδας ἐπηγγείλατο. p. 192 (914) τῷ γεννάδᾳ Ἀετίῳ. p. 308 (981). 312 (983). 322 (989). Eadem ironia voci γενναῖος inest p. 680 (779) Ὦ γενναῖοι σοφισταὶ καὶ τῶν λόγων διαστροφεῖς. et alibi.

P. 668 (771). δίκην πειρατῶν ἀνδρῶν σώματα ὑγιῆ ἀκρωτηριαζόντων] De Origene, sententias ex libris sacris membratim decerpente, similiter loquitur *Methodius* ap. *Epiphan.* T. II. p. 322 (576) καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατατέμνων τὰ μέλη.

P. 668 (772). καὶ δῆλον ὅ τι καὶ παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ σαφὲς εἴη] Ὅ τι pro vulgato ὅτι scriptum nollem. Quamquam δῆλον (scil. ἐστί) ὅτι (scil. τοῦτο) σαφὲς εἴη molestus est pleonasmus, quem *Epiphanius* alias vitavit. Vid. annot. in T. II. p. 152 (482).

P. 668 (772). Οὐκέτι δὲ ταὐτὸν περὶ τὸν υἱὸν ἡγητέον.] Non est, quod οὐκ ἔστι scribatur. Οὐκέτι, *iam non,* interdum, ut hoc loco, p. 676 (776) et alibi, συλλογιστικὸν, non χρονικὸν est. Vid. *Ast.* Animadvers. in *Plat.* Leg. p. 582. et Symbol. ad *Philostr.* Vit. Soph. p. 60.

P. 670 (773). φυρτὸν ἔλαβε σῶμα] Φυρτὸς vocabulum est eiusdem farinae, ac φύρσις, de quo vid. annot. in T. II. p. 602 (735). Est autem φυρτὸν σῶμα, *corpus confusum*, in quo singulae partes non distinctae sunt.

P. 670 (773). Εἰς δὲ τὸ περὶ καρδίας πιεζόμενοι οὐ δύνανται ἀρνήσασθαι] Adverte verbum πιέζω, notione dialectica usurpatum de eo, qui aliquem disputando urget. Conf. *Epiphan.* T. III. p. 378 (1019) καθώς τινες πολλάκις . . . ἑάλωσαν πιεζόμενοι. Verbum a palaestra translatum est. Vid. *Krebs.* Observat. in N. T. e Flavio Iosepho p. 299. sq. Parem metaphoram verbi κατάγχειν attigi ad *Eliam Cret.* col. 810 (7).

P. 672 (774). οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πεποιηκέναι τὸ ἁμαρτές] Notanda est vox barbara ἁμαρτής.

P. 672 (774). καὶ αἴτιος ἑαυτῷ ἕκαστος γίνεται ἁμαρτίας.] Secundum illud *Platonis* Pol. X. p. 617. E. αἰτία ἑλομένου, cui quod adiicitur: ϑεὸς ἀναίτιος, Noster in seqq. ita exprimit: Διά τοι τοῦτο ἀναίτιος ὁ δημιουργὸς λόγος. Adde T. II. p. 424 (632) ἵνα αὐτὸς μὲν ἀναίτιος τῶν φαύλων εἴη —. Sed haec ille non tam ex *Platone* hausisse videtur, quam ex ***Methodio***, quem vide apud *Epiphan.* p. 543. B. 545. C. 583. A.

P. 674 (775). ἵνα ... καταφαίρετον ποιήσῃ τὴν φϑοράν] Adiectivum verbale καταφαίρετος in Lexicis vulgaribus frustra quaesiveris.

P. 674 (775). πάϑη τῇ ϑεότητι προςάπτοντες] Προςάπτειν, *attribuere*, plerumque, ut hoc loco, in peiorem partem dicitur. Conf. T. III. p. 4 (809) διὰ .. τὸ μὴ πάϑος προςάψαι τῷ πατρί (= Anaceph. T. III. p. 574, 148) p. 262 (954). p. 378 (1018) μὴ σάρκα αὐτῷ προςάπτειν βουλόμενοι. Προςάπτειν εἰς — eodem sensu dicitur p. 40 (830) τὰ μὲν εἰς Χριστὸν τὴν διαίρεσιν προςάπτων. ubi *Petavii* versio claudicat.

P. 674 (775). Τίνι γὰρ πρέπει δοξάζειν πατέρα, ἀλλὰ υἱῷ ἀληϑινῷ —] Rescribe: ἀλλ' ἢ υἱῷ ἀληϑινῷ, *praeterquam germano filio.* Vid. annot. in T. II. p. 616 (743).

P. 674 (775). εἰς ἡμῶν ὑπογραμμόν] *Petavius: ad nos ipsos informandos*, satis bene. Conf. *Epiphan.* T. III. p. 364 (1011) τὸν ὑπογραμμὸν τῆς σωτηρίας ἡμῖν ὑπολιμπάνων. Ὑπογραμμὸς est, quam melioris notae scriptores ὑπογραφὴν dicunt. Vid. *Ast.* Animadvers. in *Plat.* Leg. p. 249.

P. 674 (775. 776). Μείζων δὲ κατὰ ποῖον τρόπον οὗτοι λογίζονται;] Repone: Μείζω.

P. 674 (776). ἀλλὰ κατὰ χρόνον; ἀλλὰ κατὰ ὕψωμα: ἀλλὰ κατὰ ἡλικίαν; ἀλλὰ κατὰ ἀξίαν;] Veteris eloquentiae est, plures interrogationes particula ἀλλὰ per anaphoram coniungere. Vid *Sluiter.* Lect. Andocid. p. 187. sq. (p. 124. ed. Schiller.) et conf. *Epiphan.* T. III. p. 382 (1022) ἀλλὰ τὰ δάκρυα; ἀλλὰ μνήματος αἱ ϑέσεις;

P. 674 (776). ἵνα ὁ μὲν υἱὸς προκόψας μὴ φϑάσοι πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς μεγαλειότητα] Perfrequens apud ***Epiphanium*** abusus coniunctionis ἵνα, cum optativo pro ὥςτε cum infinitivo positae. Verbi causa conf. p. 712 (797) Τίς γὰρ ἠλίϑιος, ἵνα ἀμφιβάλλοι περὶ τούτου;

P. 676 (776). τῶν πάντων ἀγαϑῶν μίαν εἶναι τὴν πηγήν, τουτέστι τὸν πατέρα.] Πηγὴ Deus vocari solet, quippe fons omnium bonorum ac, sicuti Noster in seqq. docet, Filii et Spiritus sancti. Vide ***Francisc.*** *Scors.* ad *Theophan. Ceram.* Homil. p. 598. *b.* meque Basil. Plotiniz. p. 17.

P. 678 (778). ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ Ποιήσωμεν ἄνϑρωπον λέγει, συνδημιουργὸν καλῶν τὸν υἱόν] Haec Patrum Eccl. sententia, de qua conf. *Basilii* et *Georgii* Profess. ap. *Epiphan.* T. III. p. 96 (859. 860), in concilio Sirmiensi anathemate aliter sentientium corroborata est. Vid. ***Socrat.*** **Hist.** Eccles. II. 20. *Philo* quidem *Iudaeus*, *Platonem* in Timaeo p. 69. C. secutus, verba ex Genes. I. 26. ita interpretatus est, ut Deum in formando homine angelos administros alloqui fingeret. Sed Patres Eccl. hanc sententiam valde exagitarunt. Vid. ***Rainold.*** Censura Libror. Apocryph. Vet. Test. P. II. p. 962. qui fontem Platonicum sententiae Philonianae indicavit. Verum enimvero confitendum est, Patrum Eccl. rationem a Philoniana longe minus dissidere, quam vulgarem et a Patribus Eccl. item spretam interpretationem, ex qua Deus pro maiestate sua plurali numero de se loquitur. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 96. Cum verbis: συνδημιουργὸν καλῶν τὸν υἱόν, conf. *Basilii* et *Georgii* Profess. ap. *Epiphan.* T. III. p. 96 (860) ὑπουργῷ αὐτῷ ἐχρήσατο εἰς τὴν τῶν λοιπῶν δημιουργίαν ὁ ϑεός. Ibidem Filius ὑπουργεῖν τῷ πατρὶ dicitur. De eodem *Epiphanius* p. 314 (984) συνυπουργεῖ .. τῷ πατρί. Adde annot. in T. I. p. 140 (66).

P. 680 (779). ἐν τῷ ὄντι τὰ ὄντα πεπληρωμένως ἀεὶ ὁμολογούμενα] Haec nullo modo cohaerent cum praegressis verbis: Ἔδει γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πληρωϑῆναι τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀκολουϑίαν. Iunctura ita est restituenda, ut scribatur: ὁμολογουμένου. Πεπληρωμένως pro vulgato πεπληρωμένος recte repositum est de *Cornarii* et *Petavii* coniectura. Vid. annot. in T. II. p. 568 (717). Sed ne sic quidem omnia sarta tectaque sunt; nam ad sententiae integritatem εἶναι post ἀεὶ deest.

P. 680. 681 (779). οἱ βουλόμενοι σὺν τοῖς γεγονόσιν ἀριϑμεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ ϑεοῦ] Spiritum sanctum rebus creatis συναριϑμεῖσϑαι sive Deo ὑπαριϑμεῖσϑαι voluere ***Arius***, ***Eunomius*** et ***Macedonius***. Quae contra ***Epiphanius*** cum aliis Patribus orthodoxis in seqq. docet, Spiritum sanctum Patri et Filio συναριϑμεῖσϑαι. Conf. T. III. p. 206 (922). 320 (988). Alii vero id quod est συναριϑμεῖσϑαι in divinam naturam omnino non cadere statuerunt. Vide *Eliam Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* col. 833. et annot. 4.

P. 682 (780). ὁ τῆς ἀγαϑότητος πρύτανις] Similiter Deus mundi et omnium bonorum πρύτανις vocari solet. Vid. ***Heinichen.*** Ind. in ***Eusebii*** Vit. Constant. p. 583. b. Verbo πρυτανεύειν similiter translato utuntur ***Bardesanes*** ap. ***Euseb.*** P. E. VI. 10. p. 280. B. et ***Caesarius*** Dialog. I. p. 599. C. (Bibl. PP. Paris. T. XI.) πιστεύων τὴν συνεκτικὴν τοῦ παντὸς ϑείαν ῥώμην .. πρυτανεύειν τὰ σύμπαντα. Christum beatis πρυτανεύειν dicit ***Method.*** ap. ***Epiph.*** p. 588, A.

P. 682 (780). ὁ διδοὺς τροφὴν πᾶσι σαρκί] Legendum: πάσῃ σαρκί, quod ***Petavius*** Latina versione sic expressit: *Qui dat escam omni carni.*

P. 684 (781). εἰς τὰς ἑξῆς παρελεύσομαι] Repone: εἰς τὰ ἑξῆς. Neque enim ex insequentibus: ἑκάστης λέξεως, λέξεις retro subaudiri potest. Aliter se res habet p. 702 (792) ἱκανῶς δὲ περὶ ταύτης τῆς λέξεως .. διαλαβόντες, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν. et T. III. p. 68 (844) ubi ***Epiphanius***, absoluta Marcelli haeresi: — καὶ ... τὰς ἑξῆς (nim. αἱρέσεις) διασκοπήσομαι. cuiusmodi formulis ille in transitionibus ad novas haereses uti solet. Vid. annot. in T. III. p. 68 (844). Sed de locutione τὰ ἑξῆς vid. annot. in T. II. p. 246 (533).

P. 686 (782). εὐφρονούντων] Malim εὖ φρονούντων. Vid. annot. in T. I. p. 470 (253).

P. 686 (782). Ὁ δὲ ἐπιδεηϑεὶς ... δυνάμεως.] Verba ὁ δὲ ἐπιδεηϑεὶς ... νεκρῶν mihi de interpolatione suspecta sunt; mera enim iis continetur circumscriptio illorum: ὁ ἐγειρόμενος διὰ τῆς τοῦ δυνατοῦ δυνάμεως. Rescribo igitur: Ἆρα ἕτερός ἐστιν ὁ ἐγείρων τῇ δυνάμει, ἕτερος δὲ ὑποβεβηκὼς ὁ ἐγειρόμενος cet.

P. 692 (785). οἱ λεξιϑῆρες] Λεξίϑηρες *Petavius*; vid. annot. in T. I. p. 282 (149).

P. 692 (786). τὰ πάντα τελειωμένως ἔχει] Τελειωμένως edd. Basil. et Petav.; sed scribendum: τετελειωμένως. Vid. annot. in T. II. p. 568 (717).

P. 694 (787). εὐφημῶν τὸν ἴδιον δεσπότην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ σκάμματι .. ἑστῶτα] Vid. annot. in T. II. p. 634 (753).

P. 696 (787). μηδὲν δέ τι ἠλαττωμένον ἐν αὐτῷ διανοηϑῶμεν] Ἠλαττωμένον dicit ὑπόβασιν, quam *Arius* Christo inesse voluit. Vid. annot. in T. II. p. 626 (748).

P. 698 (789). μιᾶς οὔσης ἁγιαστίας] *Suidas* v. ἁγίασμα haec habet. ἁγιαστία ἡ ἁγιωσύνη, ἁγιστεία δὲ ἡ ἱεροτελεστία. Exemplum vocis ἁγιαστία, *sanctitas*, ex *Io. Chrysostomo* De Sacerd. III. 4. §. 178. afferunt. Sed male haec vox me habet. Quae quum a voce ἁγιαστής, *qui consecrat*, repetenda sit, necesse est, declaret non *sanctitatem*, sed *consecrationem*, quam Theologi vocant *sanctificationem*. Atqui haec significatio ab *Epiphanii* et *Chrysostomi* locis aliena est. Apud *Chrysostomum Hoeschelius* ad vocem ἁγιαστίας: „Augustanus ἁγιστείας, recte utrumque." Tu vero vide, ne ἁγιαστία sit corruptum ἁγιστία, qua voce posterioris aetatis scriptores pro veteri ἁγιστεία ita usi sunt, ut, quum ἁγιστεία veteribus esset *cultus divinus* (vid. *Ruhnken.* ad *Timaei* Lex. Voc. Plat. p. 12), ἁγιστίαν *sanctimoniam* nuncuparent. Anecd. Paris. ed. Cramer. T. IV. p. 88, 11. ἁγιστία (leg. ἁγιστεία) καὶ ἁγιστία· ἡ καϑαρότης, ἁγιωσύνη, πονηρία δὲ ἡ ἀκαϑαρσία. Contra recte habet ἁγιαστία, *sanctificatio*, ap. *Epiphan.* T. III. p. 174 (904). 518 (1098) = 584 (154), quibus locis ἁγιαστείας pro ἁγιαστίας male vulgatur. Ἁγιαστικὸς exstat T. III. p. 328 (992).

P. 708 (795). τὰ μετέωρα ἐμβατευούσης καὶ τὰ ἄνω περιεργαζομένης] Vide, ne ista: τὰ ἄνω περιεργαζομένης, ex margine irrepserint. Certe idem valent, quod praegressa: τὰ μετέωρα ἐμβατευούσης. De verbo ἐμβατεύειν monui ad *Eliam Cret.* col. 762 (6). Conf. *Epiphan.* T. III. p. 236 (939) τὰ ἄνω ἐμβατεύειν πειρώμενος. p. 246 (945) παρὰ σοὶ τῷ Ἀετίῳ, τῷ ἐμβατεύοντι καὶ τὰς κατὰ ϑεὸν δόξας ἐρευνῶντι. ubi τὰ ἄνω ante ἐμβατεύοντι excidisse videtur. p. 408 (1037) τὰ ἄνω ἐμβατεύσαντες καὶ πολυπραγμονήσαντες.

P. 710 (796). καὶ ἐξ ὑπαρχῆς ἄχρι τοῦ Ἀδὰμ διαληπτέον] Ἐξ ὑπαρχῆς est *a priori* sive *omnino*. Conf. p. 716 (799) οὐκ ἴσασιν ἐξ ὑπαρχῆς τὸν νοῦν τῆς ἀληϑείας. T. III. p. 312 (984). Alias ἐξ ὑπαρχῆς simpliciter dicitur, quod est *ab initio*, velut T. III. p. 268 (958) ἐξ ὑπαρχῆς ἄχρι τέλους.

P. 712 (797). μετὰ στενοπῆς τῶν λόγων] Ocius rescribe: στενωπῆς. Vid. *Lobeck* ad *Phrynich.* p. 105. sq.

P. 712 (797). ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν φύσιν τὸ περὶ ϑεοῦ διαλέγεσϑαι] Conf. Epist. personati *Xenophontis* I. 3. ὅτι μὲν γὰρ τὰ ϑεῖα ὑπὲρ ἡμᾶς παντὶ δῆλον. Hinc τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς sunt *divina*, quae captum nostrum fugiunt, velut apud personatum *Dionys. Areopag.* Hier. Eccl. cap. 2. ubi dictio τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐγχειρεῖν. *Meletius* in homilia ap. *Epiphan.* T. III. p. 130 (879) εἴ πως δυνηϑείημεν διὰ τῶν καϑ' ἡμᾶς τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καταλαβεῖν. ubi lego: τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, coll. seqq. τὰ ἀγνοούμενα et τὰ κεκρυμμένα. Adde eundem p. 134 (881) ἀφέντες περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων φιλονεικεῖν καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, κρατοῦμεν ἃ παρειλήφαμεν. De Socratico sententiae fonte vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 71.

P. 714 (798). εἰ μὴν καὶ μὴ ἦν τὸ Ὁμοούσιον γεγραμμένον] Loco vulgatae lectionis εἰ μὴ καὶ μὴ ἦν reponi malim εἰ δὴ καὶ μὴ ἦν, quum εἰ μὴν inauditum, εἰ δὴ tritum sit.

P. 718 (800). τί ἂν φαίησαν οἱ τῆς ζωτικῆς πραγματείας

ἄγνωστοι;] Ζωτικὴ πραγματεία idem sibi vult, quod τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Χριστοῦ ζωτικὸν μυστήριον T. III. p. 268 (958). Ἡ ἔνσαρκος παρουσία et ἡ πᾶσα πραγματεία, *totum incarnationis negotium*, ex aequo ponuntur T. III. p. 390 (1026).

P. 718 (800). τὰ πάντα ἔχει τῆς εὐλόγου ἀκολουϑίας] Τὰ πάντα est *omnino*, ut paulo antea. Rescribo igitur ἔχεται, scil. ἡ γραφὴ, coll. annot. in T. I. p. 384 (207). Ἀκολουϑία tum de nexu naturali (vid. annot. in *Io. Glyc.* p. XII. et p. 115. *b.*), tum de orationis et sententiarum nexu dicitur. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 800 (8) ubi habes hanc ipsam formulam ἔχεσϑαι τῆς ἀκολουϑίας. Contrarium est ἄλλης ὑποϑέσεως ἔχεσϑαι, quo utitur *Stephanus Philos.* Schol. in *Aristot.* Rhet. Cram. Anecd. Paris. I. p. 256, 10.

P. 720 (801). τοῖς λεξιϑήρεσι] Scribendum: λεξιϑήρσι, nisi forte λεξιϑηροῦσι magis placet. Vid. annot. in T. I. p. 282 (149).

P. 722 (803). ὁ υἱὸς .. οὔτε κατὰ ὑπόβασιν, οὔτε κατὰ ἀνάγκην ἢ κατὰ λῆξιν ὑποτάσσεται τῷ πατρί] Ὑπόβασιν *capitis imminutionem* vertit *Petavius*, recte, si *dignitatis decrementum* intellexit. Vide annot. in T. II. p. 696 (787). Λῆξιν (ed. Basil. male λέξιν) *Cornarius* vertit *cessationem*, *Petavius potestatis abrogationem*, uterque perperam. Λῆξις est *sors* vel *conditio*, *quae sorte obtigit.* Vide *Needham.* ad *Hierocl.* Comment. in Aur. Carm. p. 381. sq. *Koen.* ad *Gregor. Corinth.* p. 534. ed. Schaef. meque Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 4. sq. Emendationem, illic a me factam in *Nonno*, *Needham.* l. c. occupavit. Apud *Suidam*, qui *Nonnum* v. Πλάτων exscripsit, *Kusterus* vocem λῆξις recte *statum*, non *sortitionem*, uti *Portus*, vertit. Quod autem nostro loco *Cornarius* et *Petavius* in voce λῆξις de verbo λήγειν cogitarunt, eundem errorem *Mingarellius* erravit ad *Didym. Alexandrin.* De Trinit. II. 6. p. 151. ἡ .. ἀσώματος λογικὴ κτίσις τὴν κατὰ προαίρεσιν ἔχει φϑορὰν, τοῦ μὲν ϑεοῦ μόνιμον αὐτῇ φύσιν δεδωκότος .. αὐτῆς δὲ αὐτοπροαιρέτως μεταβαλλομένης καὶ εἰς χείρονα ἐκπιπτούσης λῆξιν. Idem tamen, a se dissentiens, λῆξιν recte interpretatus est *statum*, *quem quis sortitus est.*

P. 722 (803). ἀποκλειέσϑωσαν] Malim: ἀποκεκλείσϑωσαν. Conf. *Epiphan.* T. III. p. 64 (842) Εἰ δὲ ... ἔσφαλταί τινα τὰ οὐκ ὀρϑὰ ὑπάρχοντα, πάλιν ὡςαύτως τοῖς φιλομαϑέσι τετάχϑω. *Aëtius* ap. *Epiphan.* T. III. p. 220 (929) Εἰ διαμένει ἐν φύσει ἀγεννήτου ὁ ϑεὸς, τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφῃρήσϑω. quae Epiphanius ita perstringit p. 308 (981) Διὸ ἀφῃρήσϑω τὸ τούτου τοῦ Ἀετίου ἀποφαντικὸν κέλευσμα.

P. 724 (803). Ποῖον γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε καϑ' ἑαυτὸν ὁ πατὴρ, ἵνα ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ πρώτου οὐρανοῦ λαβὼν τὸ ὁμοίωμα ὁ υἱὸς οὕτως ἐργάσηται;] Ποῖος hoc loco est eius, qui quod interrogatur absurdum esse cum ironia significat. Conf. p. 624 (748) λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ μηχανικοὶ, οἱ τῶν ἄνω κατοπτευταὶ, ποίᾳ τέχνῃ ἐκτίσϑη ἡ σοφία, ποίῳ ἐργαλείῳ (vulg. ἐργαλίῳ) ἐϑεμελιώϑη. p. 712 (797) τίς γὰρ ἠλίϑιος, ἵνα ἀμφιβάλλοι περὶ τούτου; ποῖος δὲ ἐμβρόντητος λογίσασϑαι μὴ εἶναι ἄκτιστον τὸν ϑεὸν —; T. III. p. 454 (1062). *Gregor. Naz.* Orat. XXXII. p. 590. B. ed. Maur. σὺ δὲ τίνας ἔϑρεψας ἐξ οὐρανοῦ; ποῖον ὕδωρ ἐκ πέτρας δέδωκας; ποίαν ἔῤῥηξας ϑάλασσαν ῥάβδῳ; *Basil. M.* Opp. ed. Garn. T. II. p. 58. B. ποίους συνηγόρους μισϑώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπείσεις τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστήν; Vide *Reisig.* Coniect. in *Aristophan.* Lib. I. p. 74. sq. meque Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 102. sq. Ex Latinis conf. *Cic.* De Nat. Deor. I. 8. *Quibus enim oculis animi intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis —?*

quas molitio? quae ferramenta? qui vectes? quae machinae? qui ministri tanti mu-neris fuerunt? Ex quibus illa: *qui vectes?* comparanda cum Plotinianis, quae Animadvers. in *S. Basil.* l. c. attuli: ποῖος γὰρ ὠθισμὸς ἢ τίς μοχλεία σχή-ματα ποιεῖ; — Οὕτως, post λαβὼν illatum, *Petavius* vertendo neglexit; sed vim habet estque *sic demum*. Vid. *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Precat. p. 138. 161. — Ad loci sententiam egregie faciunt, quae *Gregorius Naz.* Orat. XXX. p. 547. B. C. adversus Haereticos disputat: βλέπει δὲ τὸν πατέρα ποιοῦντα πῶς καὶ οὕτω ποιεῖ; ἆρα ὡς (ἆρ' ὡς cod. Basil. melius) οἱ τὰς μορφὰς γράφοντες καὶ τὰ γράμματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀληθείας ἄλλως ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον βλέποντας κἀκεῖθεν χειραγωγουμένους; καὶ πῶς ἡ σοφία δεῖται τοῦ διδάξοντος, ἢ οὐ ποιήσει τι μὴ διδασκομένη; ποιεῖ δὲ πῶς ὁ πατὴρ ἢ πεποίηκεν; ἆρα ἄλλον προϋπέστησε κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος καὶ ὑποστήσει τὸν μέλλοντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων ὁ υἱὸς τὸν μὲν ὑπέστησε, τὸν δὲ ὑπο-στήσει; τέσσαρες οὖν κόσμοι κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ μὲν πατρὸς, οἱ δὲ υἱοῦ ποιήματα. Ad quae *Elias Cret.* Comment. Cod. Basil. fol. 131. vers., indicato loco *Ioann.* V. 19., quem *Gregorius* pariter atque *Epiphanius* respexit: ἆρα ὥςπερ οἱ τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῶν ἀρχετύπων γράφοντες ἢ καὶ οἱ γράφειν ἄρτι μανθάνον-τες, ἐὰν μὴ οἱ μὲν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα, οἱ δὲ πρὸς τὰ προκεχαραγμένα γράμ-ματα ὡς πρὸς ἔξεμπλά τινα ἀποβλέψωσιν, ἐξακριβοῦν οὐ δύνανται· οὕτω δὴ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν οἴεσθε μὴ δύνασθαι ἄλλως ἐργάσασθαί τι, εἰ μὴ ὡς πρὸς ἀρχέτυπά τινα παραδείγματα ἢ καὶ ἔξεμπλα τὰ πατρικὰ διαβλέψειε δη-μιουργήματα; ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλά τινα ἐπακολουθήσει τὰ ἄτοπα, ὧν ὀλίγα παραθήσομαι. ἢ (leg. ἦ) γὰρ οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἐν ᾧ (Christum dicit) πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπό-κρυφοι, τῆς κατὰ μέρος ἐπιστασίας προςδεῖσθαι, τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸ μέ-τρον τῶν ἐνεργειῶν ὁριζούσης. (scrib. ;) ἢ που (leg. ἦ που) καὶ παιδαγωγεῖον καθ' ὑμᾶς αὐτοῦ ὑπανοίξομεν καὶ τὸν μὲν προκαθῆσθαι ἐν διδασκάλου τάξει δώσομεν, τὸν δὲ παρεστάναι ἐν μαθητοῦ ἀπειρίᾳ. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν πολ-λῶν ὀλίγα, πρὸς δὲ τούτοις ἀπὸ τῆς διεστραμμένης ταύτης διδασκαλίας ὑμῶν ἀνάγκη διπλήν τινα (leg. διπλῆν τινα) ἐπειςάγεσθαι κτίσιν, καὶ εἶναι μὲν ἔργα τοῦ πατρὸς ἀπηρτισμένα, εἶναι δὲ τοῦ υἱοῦ ἕτερα, ἅπερ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων καὶ αὐτὸς καθ' ὑμᾶς κατεσκεύασεν. ὥςτε δύο μὲν ἔσονται ἥλιοι, ὁ μὲν τοῦ πατρὸς, ὁ δὲ τοῦ υἱοῦ, καὶ σελῆναι δύο, γῆ τε καὶ θάλασσα διπλῆ καὶ τἄλλα ὡςαύτως, καὶ τέσσαρες κόσμοι κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ μὲν πατρὸς, οἱ δὲ υἱοῦ. et paucis interiectis: καὶ τὰ ἑξῆς δὲ (nim. quae ap. Gregor. insequuntur) εἰς κατασκευὴν εἴληπται τοῦ μὴ δεῖσθαι ὅλως τὸν υἱὸν ἐξέμπλων τινῶν ἢ πα-ραδειγμάτων, ἵνα πρὸς ταῦτα βλέπων ἐργάζηται. Haec, licet paulo uberiora, tamen integra dedi, quod non minus quam *Gregorii* verba ad Nostri disputa-tionem accommodata sunt. Ut autem dicam, quod sentio, videntur mihi *Ariani* in interpretando *Ioanne* l. c. haud immemores fuisse eius rationis, qua *Plato* fingit, rerum opificem ad aeternum παράδειγμα mundum formasse (Tim. p. 28. C. 29. A.), deos autem patris exemplum secutos esse (Tim. p. 41. A. sqq.). Certe quae Noster post paulo de loco Gen. I, 26. monet: καὶ οὐκ εἶπε· Ἐποίησε καὶ ἔδειξε τῷ υἱῷ, πῶς δεῖ ποιεῖν τὸν ἄνθρωπον, haec adversus *Arianos* ita pronuntiantur, quasi illi Christo id munus detulerint, quod *Plato* diis inferiori-bus attribuit Tim. p. 42. D. sqq. ubi docet, eos summi dei iussu et exemplo mor-talia, in his hominem, creasse. Conf. annot. in T. II. p. 724 (803).

P. 724 (804). εἰ γάρ τι εἰς τὸν υἱὸν λογίζῃ ὑποβεβηκὸς ἢ ἐλάττωμα διανοεῖσθαι cet.] Διανοεῖσθαι, quippe insiticium, expungen-

dum puto. Etenim λογίζεσθαί τι εἴς τι per se est *aliquid attribuere alicui*. Vide, quae annotavi ad locum, etiam propter sententiam comparandum, T. II. p. 626 (748).

P. 726 (805). Καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ... ὀγδόη αὕτη ἐκαλεῖ-το] Haec ita interpungenda sunt: Καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ... μετὰ ἓξ ἡμέρας (οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν ... ἐπιμελῶς· διὰ τοῦτο ... εἶπεν· ἦν γὰρ .. δεκάτην) καὶ πάλιν ... ἐκαλεῖτο.

P. 726 (805). Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς χιὼν, δηλο-νότι ἡ σὰρξ ἀπὸ Μαρίας οὖσα] Allegorica, quam *Epiphanius* hic pro-fert, interpretatio loci ap. *Marcum* IX, 3. ex *Platonicorum* ducta est placito, de quo confer *Aeneam Gazae.* p. 60. ed. Boissonad. πᾶν σῶμά φησιν ὁ Θεό-φραστος ἁρμόδιον εἶναι ψυχῇ καθάπερ ἱμάτιον. *Caesarium* et *Palladium*, locis a me allatis Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 135. sq. Eodem pertinet dictio σάρκα ἐνδύεσθαι, qua Noster utitur p. 724 (804) ὁ κύριος ἡμῶν τὴν σάρκα ἐνεδύ-σατο καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο T. III. p. 22 (820) Μόνος δὲ ὁ μονογενὴς ἐνεδύ-σατο ἐλθὼν σάρκα. p. 266 (957). 516 (1097) et saepe alibi. *Athanas.* ap. eund. T. III. p. 340 (998) τὴν σάρκα ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ σωτήρ. p. 354 (1006) τὸ σῶμα ... ἔνδυμα .. γέγονε τοῦ λόγου· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον γέγονεν ἄφθαρτον. *Orac. Sibyll.* VII. 70. σάρκ' ἐνδυσάμενος, ταχὺς ἔπτατο πατρὸς ἐς οἴκους. Ex eodem genere est, quod Christus τὸν Ἀδὰμ vel ἄνθρωπον ἐνδύεσθαι dicitur T. III. p. 560 (140).

Tom. III. p. 3 (808). οὐ μέν τοι] Rescribe: οὐ μέντοι. Prava, quae hoc loco comparet, scriptura μέν τοι cum alibi saepe deprehenditur, tum T. I. p. 16. inf. 446 (240). T. III. p. 4 (809) οὐ μέν τοί γε (scribe οὐ μέντοι γε). p. 18 (817) 34 (826) 88 (855) μὴ μέν τοι (scribe μὴ μέντοι). p. 272 (960), ubi bis peccatum, 490 (1083) 544 (131) ubi ed. Basil. μέντοιγε una voce, ed. Petav. μέν τοί γε, uti solet.

P. 4 (809). Ἐκ συλλογισμῶν γὰρ καὶ Ἀριστοτελικῶν καὶ γεωμετρικῶν τὸν θεὸν παριστᾶν βούλονται] Prius καὶ recte omissum in Anaceph. p. 576 (149). Eunomianos non tam Aristotelis, quam Platonicorum recentiorum doctrinam sectatos esse, pulcre vidit *Ritterus* Hist. Philos. T. VI. p. 65. sqq. p. 79. et diu ante illum *Elias Cretensis* Comment. in Gregor. Naz. Vide, quae in eum praefatus sum col. 750.

P. 6 (810). οὐδὲν γὰρ ζητεῖ θεὸς, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένῃ πίστει.] Scribendum: οὐδὲν —, ἀλλ' ἢ —. Pari mendo eadem Aëtii sententia laborat T. III. p. 196 (917), ubi leg. οὐδὲν ἕτερον —, ἀλλ' ἢ ἵνα —, et p. 576 (149). Vid. annot. in T. II. p. 616 (743).

P. 10 (813). οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ .. βούλεται] Vid. *Matthiae.* Gramm Graec. Ampl. §. 304. et conf *Epiph.* p. 34 (836) Καὶ περιλείπεται ἀπὸ τῶν ἐπακτῶν ἡμέραι ἓξ καὶ ὧραι ιη' (ubi tamen, collata reliqua oratione, περιλείπονται scribi malim). p. 36 (827) ἀφ' οὗπερ καὶ μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο καὶ πολιτεία καὶ παρθενία τε καὶ ἄσκησις οὐχ ἡ τυχοῦσα. Verbum duplici numero ponitur p. 196 (916) οὕτω καὶ οὗτος ὁ Ἀέτιος καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἀνόμοιοι ... σφάλλεται καὶ σφάλλονται.

P. 12 (814). ἐν ἀδιαφόροις πράγμασι] In argumento de moribus ἀδιάφορον alias dicitur, quod neque virtus est, neque gravius peccatum. *Elias Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* cod. Basil. fol. 187. r. inf. ἐλάχιστα δὲ (πταίσματα) τὰ παρ' ἡμῖν (fort. ἡμῶν) ἀδιαφόρως τελούμενα, οἷον γέλως ἄτακτος, λόγος ἀργὸς, τῆς τῶν οἰκείων φροντίδος ἀμέλεια καὶ τὰ τοιαῦτα. qua in re idem ibid. ἀδιαφόρως ἁμαρτάνειν. Sed ab hoc loquendi usu probe distinguendus est alter, quo ἀδιάφορον, ut hoc loco, vocatur, cui *negligentia morum* et *licentia cupiditatis* insunt. Ratio patet ex *Clem. Alex.* Strom. III. p. 529. Potter. εἰ .. ἐπιθυμίᾳ χαριστέον καὶ τὸν ἐπονείδιστον βίον ἀδιάφορον ἡγητέον. Hinc ἀδιαφόρως βιοῦν *dissolute vivere*, ἀδιαφορία *dissolute vivendi ratio*. *Clem. Alex.* Strom. III. p. 530. οὐκ ἔτι ἀδιαφόρως βιωτέον οὐδὲ ἀναίδην δουλευτέον τοῖς ἀτιμοτάτοις μέρεσιν ἡμῶν, γαστρὶ καὶ αἰδοίοις. ibid. οὐκ ἀδιαφόρως βιωτέον, ἀλλὰ καθαρευτέον εἰς δύναμιν τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν. Idem p. 539. ἀδιαφορίαν castigat.

P. 16 (816). Πάντα γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα ὑποβέβηκε τὴν αὐτοῦ δόξαν.] Ὑποβεβηκέναι, *gradu inferiore constitutum esse*, accusativum, ut hoc loco, p. 270 (959). 296 (974) et alibi, vel ὑπὸ c. gen. (conf. T. I. p. 204, 102.), vel denique simplicem genitivum (conf. T. II. p. 216, 517. T. III. p. 236, 939. 252, 948.) adsciscit. De re vid. annot. in T. I. p. 204 (102).

P. 16 (816). Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὴν ἀρετὴν εἶναι κατ' εἰκόνα, ἀρετὴ δὲ ἄνευ φυλακῆς ἐνταλμάτων οὐ δύναται εἶναι —] Ἀρετή γε cl. *Oehlerus* suspicatur. Sed videntur nonnulla post εἰκόνα excidisse. Conf. p. 16 (815) Καὶ τῶν πάλιν λεγόντων τὸ σῶμα εἶναι κατ' εἰκόνα διαπίπτει ὁ λόγος. p. 16 (816) Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὸ βάπτισμα εἶναι κατ' εἰκόνα πολύ τι διαπίπτει ὁ λόγος. Neque haec tantum: διαπίπτει ὁ λόγος, sed plura etiam post εἰκόνα ad sententiae integritatem desunt.

P. 16 (816). Τί οὖν εἴπομεν;] Rescribe: Τί οὖν εἴπωμεν; quod cl. editor reposuit p. 20 (818) ubi male item legebatur: Τί οὖν εἴπομεν;

P. 18 (817). καί εἰσι κἂν τούτῳ ἀντιπίπτοντες .. κἂν τῷ· Ὤφθη cet.] Prius κἂν habet ed. Basil.; κᾆν peius etiam *Petavius*. Deinde vulgo καὶ τὸ, cl. *Oehlerus* κἂν τῷ. Ego priore loco scribo κἄν, id est καὶ ἐν, posteriore καὶ τῷ, quum ἐν ad τῷ cogitatione facile repetatur. Ἀντιπίπτειν, *adversari*, hoc loco absolute ponitur, intellecto ἡμῖν: nam alias dativum adsciscit, ut p. 20 (818). Ἀντιπίπτειν ἔν τινι est adversari *in aliquo loco interpretando*. De circumlocutione εἰσὶ ... ἀντιπίπτοντες vid. annot. in T. II. p. 280. sq. (544).

P. 22 (819). εἴ τις θεάσοιτο .. τὸν οὐρανὸν καὶ εἴποι ..., καὶ οὐκ ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος .., εἴποι δέ τις αὐτῷ .. καὶ οὐκ ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος] Malim θεάσαιτο et utrobique ψεύσαιτο, quas formas librarius imperitus propter adiecta εἴποι in θεάσοιτο et ψεύσοιτο commutasse videtur.

P. 36 (827). μοναστήρια ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο καὶ πολιτεία καὶ παρθενία τε καὶ ἄσκησις οὐχ ἡ τυχοῦσα.] Πολιτείαν *Petavius* recte interpretatur *religiosam vivendi rationem*. Conf. *Epiphan.* p. 472 (1073) ἁγίων νηστειῶν τε καὶ ἁγνείας καὶ πολιτείας, ubi verba καὶ πολιτείας in cod. Rhedig. male omissa sunt, p. 530 (1106, bis) 578 (150, bis). De ecclesiastico vocis usu vid. *Krabinger.* ad *Gregor. Nyss.* De Precat. p. 130. Sic οἱ πολιτευόμενοι dicuntur *religioni deservientes*, sacerdotes et monachi, ut monui ad Schol. in *Gregor. Naz.* col. 906 (9). De verbi numero singulari cum pluribus nominibus copulato vide annot. in T. III. p. 10 (813).

P. 36 (827). εἰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἴη τῷ βίῳ, καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα σεμνυνόμενον] *Petavius* vertit: *quamvis alioqui integerrimus sit hominum ille conventus, atque omni se probitate iustitiaque venditet.* Tu, sublata post βίῳ virgula, εἴη cum σεμνυνόμενον coniunge et locum sic verte: *quamvis ille conventus vitae ratione et omni probitate ad morum integritatem ornatus sit.* Σεμνύνεσθαι hoc loco est passivum, *ornari*, non medium, *gloriari*; alioquin dicendum erat: ἐπὶ τῷ βίῳ καὶ ἐπὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ σεμνυνόμενον. De circumlocutione εἴη σεμνυνόμενον, pro σεμνύνοιτο, vid. annot. in T. II. p. 280 (544).

P. 38 (828). εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι] Ἀπηλάσθαι, pro ἀπεληλάσθαι positum, adiiciatur exemplis neglectae reduplicationis, collectis a *Lobeckio* ad *Phrynich.* p. 33.

P. 40 (829). ὥσπερ παρατετριμμένης φαύλης γυναικὸς τὸ

χρῶμα] *Petavius* vertit: *nequissimae mulierculae more, quae fucis colorem adulterat*, quasi scriptum esset· ὥςπερ φαύλη γυνὴ παρατετριμμένη τὸ χρῶμα. Sed legendum: ὥςπερ παρατετριμμένος φαύλης γυναικὸς τὸ χρῶμα, *tanquam perfricatus fuco mulieris nequam*, id est fucum faciens in disputando. Simili comparatione utitur *Methodius* ap. *Epiphan.* T. II. p. 262 (563) loco a me emendato. Audacius etiam *Epiphanius* T. III. p. 460 (1065) πᾶσα ... αἵρεσις φαύλη γυνή.

P. 40 (829). μαρτυρίας φέρειν ὁ γεννάδας ἐπηγγείλατο κατὰ τῶν ἀεὶ πολλάκις πρὸς αὐτὸν ἀντιβαλλόντων] *Petavii* emendationem, qui κατὰ τῶν pro vulgato καὶ γὰρ τῶν reponi iussit, confirmant annotata in T. II. p. 242 (532).

P. 40 (830). ὡς τὰ τῆς αὐτοῦ ὑπονοίας βεβεβηλωμένα] Βεβεβηλωμένα cl. editor de suo dedit pro vulg. βεβλημένα. Exstant quidem apud *Suidam* v. βέβηλος ista: βεβηλοῦνται, μιαίνονται. Sed magnopere displicet inauditum βεβεβήλωμαι. Legere malim: ὡς τὰ τῇ αὐτοῦ ὑπονοίᾳ βεβλαμμένα, collatis supra dictis: ὄντα δὲ αὐτοῦ τῇ ἐννοίᾳ παραπεποιημένως νοούμενα. Βεβλαμμένα enim idem valet ac παραπεποιημένως νοούμενα. De confusis ῑ adscripto et ϛ̄ vid. annot. in T. II. p. 266 (566).

P. 40. sq. (830). τὰ μὲν εἰς Χριστὸν τὴν διαίρεσιν προςάπτων, τὰ δὲ εἰς τὸν λόγον ἀνωτάτω ἀναλογούμενα] Legendum: ἀναλογούμενος, scil. τὴν διαίρεσιν. De locutione ἀναλογεῖσθαί τι εἴς τι, *adnumerare cui quid*, vid. annot. in T. II. p. 626 (748). Non multum differt iuxta positum προςάπτειν τι εἴς τι, *attribuere cui quid*, de quo vid. annot. in T. II. p. 674 (775).

P. 42 (831). καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ ἐκ γῆς εἶναι χοϊκὸν, τὸν δὲ δεύτερον ἀπ' οὐρανοῦ. Καί τοί γε ἄνθρωπον λέγων, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ δὲ ἡ σὰρξ καταβέβηκεν —] Interpungendum: καὶ τὸν μὲν — — ἀπ' οὐρανοῦ, καίτοι γε ἄνθρωπον λέγων. Οὐκ ἐξ οὐρανοῦ δὲ ἡ σὰρξ καταβέβηκεν —. Καίτοι γε pro vulg. καί τοί γε scribo, coll. annot. in T. II. p. 608 (739).

P. 44 (831). Ὥς φησιν αὐτὸς ὁ ἀγύρτης. Καὶ αὐτός φημι εἶναι τὸν λόγον ἀπ' ἀρχῆς —] Haec ita puto refingenda esse: Ὥς φησιν οὗτος ὁ ἀγύρτης, καὶ αὐτός φημι cet. Ὡς —, καὶ breviter dictum pro ὡς —, οὕτω καὶ —. Ἀπ' ἀρχῆς hoc loco, p. 176 (905) et alibi, recte; plerumque una voce ἀπαρχῆς negligentius scribitur, etiam iis locis, quibus ἀπ' ἀρχῆς unice verum est. Sic p. 178 (906) ἀπαρχῆς ἕως τέλους. p. 222 (931) ἀπαρχῆς ἄχρι τέλους: at recte p. 176 (905) ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Neque ferri potest p. 254 (949) ἀπαρχῆς τοῦ λόγου. Adde annot. in T. III. p. 542 (129).

P. 44 (832). οὕτως διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ λόγῳ ἐποίησε τὰ πάντα.] Λόγῳ ed. Basil., λόγου ed. Petav. Sed λόγῳ cum praegressis διὰ τοῦ ἰδίου λόγου minime concinit, et λόγου otiose repetitur, quoniam verbis διὰ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ epexegesis priorum διὰ τοῦ ἰδίου λόγου continetur. Itaque λόγῳ deleatur.

P. 46 (833). μειζότερον] Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. §. 11. 2. b.

P. 46 (833). Ἐλέγχει σε δὲ ὁ αὐτὸς ἅγιος λόγος, ὡς φάσκει κύριος περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· ὁμολογῶν αὐτὸ γνήσιον τῆς αὐτοῦ θεότητός φησι —] Orationi claudicanti ita succurrendum puto, ut virgula pro μέσῃ post ἁγίου ponatur et φησι deleatur, ὡς autem de ratione causaque (ut Lat. *quia*, *quippe*, *utpote*) dictum accipiatur.

P. 46. sq. (833). ἐπειδὴ δὲ — — καταλείψω.] Haec multis modis corrupta sunt et sic refingenda esse videntur: Ἐπειδὴ δὲ — ἀληθείας, φωραθήσεται δὲ — ἀνατροπῆς· εὐάλωτον — κακοπιστία· διὸ ἀρκετῶς — εἰρημένα, ὃν ὡς ἀπὸ γῆς ἀναφύσαν κνώδαλον ἄτονόν τε καὶ ἀδύναμον — καταλείψω. Longior protasis ἐπειδὴ δὲ — κακοπιστία voce διὸ colligitur. Particula δὲ, post ἐπειδὴ repetita, neminem Graece doctum male habebit. Vid. *Stallbaum.* ad *Plat.* Rempubl. VI. p. 505. A. Pro ἔχει male vulgo ἔχειν legunt. Ὃν ὡς scribendum esse, cl. *Oehlerus* recte suspicatus est. Nihil *Epiphanio* usitatius, quam in haeresium clausulis formulas τοῦτον καταλείψω, τοῦτον παρελεύσομαι et similes ponere, similitudine plerumque adiecta, qua haereticus cum bestia comparatur. Verbi causa conf. p. 188 (912) Καὶ τοῦτον δὲ παρελθόντες ὥςπερ κάνθαρον, ἢ κανθαρίδα, ἢ τὸν καλούμενον βούπρηστιν κνώδαλον, καταθλάσαντες τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἑδραιώματι καὶ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει, ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν ἴωμεν. Quum vero verbis ἢ ὡς ἔλμιγγα ἢ ὡς ἐντεριώνην priora respiciantur, necesse est, scribatur ὡς ἀπὸ γῆς ἀναφύσαν κνώδαλον ἄτονόν τε καὶ ἀδύναμον pro vulg. ὡς ἀπὸ γῆς ἀναφύσαντος κνωδάλου ἀτόνου (ita *Oehler.* pro vulg. ἀτόμου) τε καὶ ἀδυνάμου. Vel hoc uno exemplo, cuiusmodi sexcenta alia reperiuntur, satis edocemur, quam corruptum *Epiphanii* opus ad nos pervenerit.

P. 54 (837). Παραθήσομαι δὲ — — τοῖς τι παρὰ τὸ ἀληθινὸν ἐπιχειροῦσι.] In loco corruptissimo ideoque obscurissimo illud saltem patet, verba Παραθήσομαι δὲ — — ἵνα ἐν πᾶσιν ἡμεῖς τῆς ἀληθείας μηδὲν παραλείψαντες δείξωμεν ὅτι cet. unius periodi ambitu contineri, ista autem: οὗτος γὰρ ἦν ὁ — — εἰπὼν, nonnisi per parenthesin poni. Itaque totus locus sic est emendandus et interpungendus, ut iunctura periodi restituatur. Qua de re nondum satis liquet. Ne quem vero illud male habeat, quod post numerum singularem παραθήσομαι pluralis in eodem subiecto ponitur: haec licentia *Epiphanio* cum optimae notae scriptoribus communis est. Vid. annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R. p. 78. sq. 131, *b.* et conf. *Epiphan.* T. III. p. 68 (844) Ὡς οὖν τῶν προειρημένων πάντων τὴν ὑφήγησιν διεξήλθομεν περὶ τοῦ αὐτοῦ Μαρκέλλου, παρελεύσομαι καὶ τοῦτον. p. 176 (904) Διὸ ὑπερβήσομαι καὶ ταύτην, δεόμενος θεοῦ ἡμῖν συνήθως ἀντιλαβέσθαι πρὸς τὴν τούτων ἀνατροπὴν ἁπάντων, ὅπως ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει τὸ ἐπάγγελμα τελειώσαντες κατὰ πάντα αὐτῷ εὐχαριστήσωμεν.

P. 56 (838). δυςχεραίνων πρὸς τὴν εἰκόνα τὴν ἀπαράλλακτον, τουτέστι τὸ ἔκτυπον καὶ τρανὲς ἐκμαγεῖον τοῦ θεοῦ τῆς οὐσίας] *Asterius* Filium εἰκόνα Dei vocat, secutus Apostolum II. Cor. IV, 4. Coloss. I, 15. Apposite *Gregorius Naz.* Orat. XXX. p. 554. C. Εἰκὼν δὲ (δοκεῖ μοι λέγεσθαι ὁ υἱός), ὡς ὁμοούσιον, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου πατὴρ cet. et ad eum *Elias Cret.* Comm. Cod. Basil. fol. 143. r. τοῦτο τὸ ὄνομα (nim. εἰκών) ἐστὶ μὲν ἀπὸ τῆς λεγομένης σοφίας σολομῶντος. ἡ εἰκὼν γάρ φησι τῆς ἀγαθότητος. ἐχρήσατο δὲ τούτῳ τῷ ὀνόματι καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος ἐπὶ χριστὸν αὐτὸν (f. l. χριστῷ αὐτῷ), ἐναργῶς ἐν τῇ πρὸς κορινθίους αὐτοῦ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ οὑτωσὶ λέγων· — ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. εἰκόνα δὲ νῦν οὐ τὴν μιμητικὴν, ἀλλὰ τὴν φυσικὴν λέγει. Quod autem Filium *Asterius* hoc loco et p. 60 (840) Dei εἰκόνα ἀπαράλλακτον vocat: in eadem re voce ἀπαράλλακτος utitur *Gregorius Naz.* Orat. XXX. p. 554. C. ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα (εἰκών) καὶ πλέον ἔχουσα τὸ ἀπαράλ-

λακτον ἢ τοῦ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον. Adverbium ἀπαραλλάκτως in eadem re ponit *Acacius* ap. *Epiph.* p. 58 (839). Frequens usus vocis ἀπαράλλακτος in disputatione de Deo ap. *Aëtium Epiph.* T. III. p. 216 (928). 218 (929). 220 (930) et ap. *Epiphanium* ipsum p. 238 (940). 288 (969). 312 (984). 314 (984) et saepe alibi. Praeivit *Iacobus* Epist. I, 17. docens, Deo nullam παραλλαγὴν inesse. In reliquis, quae sunt *Acacii* contra *Marcellum* disputantis, adverte adiectivum ἔκτυπος, de quo dixi ad *Eliam Cret.* col. 768 (11). Adverbio ἐκτύπως utitur *Acacius* p. 58 (839) Τὸ δὲ ἀπαραλλάκτως εἰπεῖν οὐχ οἷόν τι καὶ ἀγεννήτως, ἀλλ' ὅτι ἐκτύπως (male vulgo ἐκτυπῶς) καὶ ἀκριβῶς ὡμοιωμένην (leg. ὡμοιωμένη, scil. ἐστί) πρὸς πατρικὴν ἀγαθότητα. Vocem τρανὴς attigi ad *Eliam Cret.* col. 774 (15). Ἐκμαγεῖον hoc loco et p. 60 (841). 62 (842) est *imago expressa.* Vid. *Wyttenbach.* ad *Plutarch.* De Is. et Os. p. 373. A. Consimilis est ecclesiasticus et a *Ioanne* Ev. VI, 27. profectus loquendi usus, quo Filius Dei σφραγὶς vocatur. Conf. *Gregor. Naz.* loco cit. ibique *Eliam Cret.* Comm. ed. Paris. col. 822. A. B. *Synes.* Hymn. V, 61. Χαίροις, ὦ πατρὸς σφραγίς.

P. 56 (838). Τοῦ γὰρ βασιλέως τοῦ μεγάλου τὴν εἰκόνα λαβὼν ἀξωΐᾳ καὶ ἀθεότητι cet.] Attende rari usus formulam λαμβάνειν τί τινι, *aliquid rei alicuius notione comprehendere.* Verbo λαμβάνειν respondet περιγράφειν in sequentibus: Τὴν γὰρ εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀξωΐᾳ περιγράψας cet.

P. 60 (840). χωρῶν τῇ ἀρνήσει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνος καὶ οὐσίας καὶ τῆς μονογενοῦς υἱότητος ἐκ πατρὸς καὶ τῶν πρωτοτοκίων πάσης κτίσεως καὶ τῆς ἐκ μονογενοῦς μονότητος] *Petavius* χωρῶν Latine interpretatur *longius progressus.* Sed vide, ne κατὰ post τῇ ἀρνήσει exciderit. Χωρεῖν κατά τινος est *invadere aliquid.* Similis est locutio φέρεσθαι κατά τινος, quae exstat p. 264 (955) εἴπερ καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν αὐτῶν ἐνεχθῶμεν. p. 276 (963) κατὰ τῶν ἀμφοτέρων φέρεσθαι. p. 280 (964) κατὰ τῶν αὐτῶν φέρεσθαι. et saepe alibi. Ista vero: τῆς ἐκ μονογενοῦς μονότητος, referuntur ad illa p. 56 (838) ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ τὸν μονογενῆ λόγον . . μόνος μόνον. et ibid. ἀρνησάμενος τὸν θεὸν ἐκ θεοῦ λόγον ὄντα τὸν υἱὸν καὶ μόνον ἐκ μόνου. de quibus dixi ad T. II. p. 598 (733). Quamquam nostro loco singulare est illud, quod citra consuetudinem Pater, non Filius, μονογενὴς vocatur. Deinde verbis τῶν πρωτοτοκίων πάσης κτίσεως respiciuntur illa, ex Col. I, 15. sumta, p. 56 (838) τὸν μονογενῆ λόγον καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως. Sed πρωτοτοκείων quam πρωτοτοκίων scribi malim. Τὰ πρωτοτοκεῖα enim, id est *ius* vel *dignitas primogeniti,* formatur ad normam vocabulorum πρωτεῖον, ἀριστεῖον, πρεσβεῖον et similium, neque ad illud genus pertinet, ex quo est ὀξυτόκιον cum similibus. Itacismo vero πρωτοτόκια pro πρωτοτοκεῖα scribitur, quemadmodum ἐργαλίῳ pro ἐργαλείῳ, προσωπίοις pro προσωπείοις perperam scribi vidimus annot. in T. II. p. 624 (748). Eodem mendo in Epist. ad Hebr. XII, 16. τὰ πρωτοτόκια vulgo scribitur. Et mendosa et genuina vocis scriptura in Alexandrina Versione Vet. Test. deprehenditur. Vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 785. sq. qui tamen πρωτοτόκεια pro πρωτοτοκεῖα perperam scribit.

P. 60 (841). καὶ δόξης αὐτοδοξίαν] Legendum: αὐτοδόξαν, coll. p. 58 (840) καὶ δόξα οὐκ ἀδοξίαν γεννᾷ, ἀλλ' αὐτοδόξαν. De mendo monui ad T. I. p. 410 (222) ubi id genus vocabula attigi.

P. 62 (841). οὐδὲ τρίτον ζωγράφον εἰςάγει] Τρίτον ζωγράφον

eum, opinor, dicit, qui est τρίτος ἀπὸ τῆς ἀληθείας, secundum *Platonem* Repub. X. p. 597. E.

P. 66 (843). κατὰ πρόςληψιν πάσης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως] Πρόςληψιν loco vulgati πρόληψιν reponendum esse, pulcre viderunt *Cornarius* et *Petavius.* In declaranda Christi ἐνανθρωπήσει vox πρόςληψις solemnis est apud Patres Eccl., qui Christi corpus πρόςλημμα nuncupant, idque eum προςλαμβάνειν docent. Vid. *Elias Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* col. 813. B. C. In Vita Barlaami et Ioasaphi (Boissonad. Anecd. T. IV. p. 164) haec exstant: τῷ προςλήμματι γινώσκομεν αὐτὸν (sc. Christum) παθόντα καὶ ταφέντα. Ibi glossa ad τῷ προςλήμματι recte: ἤτοι τῇ σαρκί.

P. 68 (844). εἰς τὰς ἑξῆς διασκοπήσομαι] De voce εἰς in ἔτι mutanda monui ad T. II. p. 318 (574). Τὰς ἑξῆς intellige τὰς ἑξῆς αἱρέσεις. Vid. annot. in T. II. p. 684 (781) et conf. p. 142 (886) ἐπὶ τὰς ἑξῆς ὁρμήσωμεν. p. 188 (912) ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν ἴωμεν. p. 328 (993).

P. 68 (845). διασκοπήσωμεν πῶς τινες ἡμιαρείζουσιν] Quemadmodum Semiariani, Ἡμιαρειανοὶ vulgo vocati, interdum etiam Ἡμιάρειοι audiunt (conf. T. I. p. 12. T. III. p. 2, 808. 68, 845. 540, 128. 547, 148), ita iidem non solum ἡμιαρειανίζειν, sed etiam ἡμιαρείζειν recte dicuntur. Arii vero sectatores, quippe Ἀρειανοὶ nuncupati, ἀρειανίζειν dicuntur, ut ap. *Epiph.* T. II. p. 4 (809) = T. III. p. 576 (149).

P. 68 (845). ὥςτε προςωπίοις τὰς ἑαυτῶν ὄψεις ἐπικρύπτειν] Pravam scripturam προςωπίοις notavi ad T. II. p. 624 (748).

P. 68 (845). τῆς Ἡμιαρείων ταύτης τῆς αἱρέσεως προστάται] De delendo repetito articulo τῆς obiter monui ad T. I. p. 392 (211) ubi tralatam vocem προστάτης illustravi.

P. 72 (847). ἐμποδῶν γενέσθαι] Apage mendosum ἐμποδῶν: rescribe ἐμποδὼν, de quo videsis *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 414. Ἐκποδῶν γίνεσθαι, pro ἐκποδὼν γίνεσθαι mendose scriptum, notavi ad *Eliam Cret.* col. 892 (9).

P. 80 (851). οὓς οὐδὲ λόγου ἀξιοῖ ὁ μακάριος Παῦλος. Διότι cet.] Virgula pro puncto posita, διότι — scribe.

P. 88 (855). κατὰ τὴν θεότητα καὶ ἀσωματότητα] Θεότης et ἀσωματότης sunt ex eo nominum genere, quod, his quidem neglectis, *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 349. sqq. illustravit. Nominis ἀσωματότης exemplum afferunt ex *Origene* Comm. in cap. I. Ioann. p. 39. Eiusdem notae sunt Theologorum vocabula, in Lexicis omissa, ἀγγελότης, ἀνθρωπότης, πατρότης, υἱότης, ὁμοουσιότης, quae *Lobeck.* item neglexit. *Elias Cret.* Comm. in *Gregor. Naz.* Cod. Basil. fol. 249. r. ἐπινοίᾳ . . μόνον νοοῦμεν τὴν ἀγγελότητα τυχὸν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ibid. οὔτε . . προςωπικὴν περιγραφὴν ἐννοῆσαι τολμῶμεν, οὔτε τοπικὴν διάστασιν, οὔτε τι τῶν ἄλλων ἀφοριστικῶν ἰδιοτήτων, πλὴν πατρότητος καὶ υἱότητος καὶ ἐκπορεύσεως. Id. fol. 74. vs ἀπόδειξις . . ἐναργὴς τῆς τοῦ πατρὸς ὁμοουσιότητος ἡ τοῦ υἱοῦ προςηγορία πιστεύεται. Praeter haec vocabula Lexicis addatur νεανιότης ap. *Epiphan.* T. III. p. 578 (150).

P. 94 (859). ὁ μή τε ἔκ τινος ὢν, καὶ τοῖς οὖσιν αἴτιος ὤν.] Μή τε male vulgo; scribendum μήτε, siquidem μήτε — καὶ non minus recte dicitur, quam μήτε — τε, de quo vid. *Stallbaum* ad *Plat.* Rempubl. VII. p. 538. E. Simili mendo οὔτε in οὔ τε dividitur p. 172 (903) ubi vid. annot.

P. 94 (859). ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἐρωτισμῷ] Ἐρωτισμὸς nihili vox

est; scribendum ἐρωτηματισμῷ aut ἐρωτησμῷ, quae nova quidem vox est, attamen analogia se tuetur. Vid. *Lobeck*. Parerg. ad *Phrynich.* p. 510. sq. ubi advertas *Menandri* vocem ἀγαπησμός.

P. 96 (859). Ὁ δὲ υἱὸς .. μετὰ τῶν ἄλλων εὐσεβῶς καλεῖται ἄρτος καὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις, ἔτι καὶ λόγος ὀνομάζεται, ἐπειδὴ ἑρμηνεύς ἐστι τῶν τοῦ ϑεοῦ βουλημάτων.] Oratio parum cohaeret. Nisi forte δὲ post ἔτι excidit, scribendum: μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν εὐσεβῶς καλεῖται ἄρτος καὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις. ἔτι καὶ λόγος ὀνομάζεται. Ὧν post ἄλλων facillime intercidit; de attractione pronominis relativi, qua ὧν pro οἷς ponitur, vid. annot. in T. II. p. 564 (714). Nominis λόγος, ad Christum translati, parem rationem reddit *Elias Cret.* Comment. in *Gregor. Naz.* Cod. Basil. fol. 142. r. (ὁ υἱός) λέγεται λόγος .. καὶ διὰ τὸ ἐξαγγελτικὸν, τὰ πατρικὰ ἡμῖν ἐξαγγείλας βουλήματα. Fontis ap. *Ioann.* Ev. I, 1. idem Comment. col. 821. C. ed. Paris. nos commonefacit.

P. 98 (861). Τούτων διευκρινημένων] Augmentum omissum est, ut in εὐδοκεῖν, v. c. T. III. p. 450 (1059) εὐδόκησεν. Vid. *Winer*. Gramm. Idiom. N. T. p. 66. Alii ευ in διευκρινεῖν augere solent, in quibus est *Elias Cretensis*, qui idem facit in dupliciter composito προδιευκρινεῖν inque adverbio διηυκρινημένως. Vid. in eum annot. col. 782 (10) ubi typis perperam exacriptum προηυκρινημένα pro προδιηυκρινημένα. Ibidem de verbi usu in re dialectica dixi. De praepositione in verbo διευκρινεῖν vid. annot. in T. II. p. 300 (554).

P. 100 (862). τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως μεϑοδίαν] Μεϑοδίαν codd. mss. et ed. Basil. tum hoc loco, tum p. 108 (867) exhibent. Μεϑοδείαν *Petavius* hoc loco; μεϑοδίαν tamen idem p. 108 (867). Verum enimvero scriptura μεϑοδία itacismum olet, cuius vestigia plurima in *Epiphanii* libris mss. reperiuntur. Conf. modo annot. in T. II. p. 624 (748).

P. 100 (862). Εἰ γὰρ κατὰ πάντα .. ἔστιν ὅμοιος, ὡςπεροῦν ἔστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ὅμοιος] Libri vulgo ὥςπερ οὖν, quod in ὡςπεροῦν commutatum nollem. Nimirum voces ὥςπερ οὖν, ὥςπερ οὖν καὶ et ὥςπερ καὶ inserviunt interponendis enuntiationibus iis, quibus praegressae hypotheses, particula εἰ introductae, confirmantur, sive enuntiato conditionali repetito, sive eius verbo tantum posito. Prior ratio hoc loco usu venit, ac satis erat dicere ὥςπερ οὖν ἔστιν. Adde *Athanas.* ap. *Epiphan.* T. III. p. 344 (1001). Posterior ratio obtinet ap. *Epiph.* T. I. p. 236 (122) ubi verba ὥςπερ οὖν καὶ ἦσαν in cod. Ven. male omissa sunt, et in *Aëtii* verbis ap. *Epiphan.* T. III. p. 222 (930) = 314 (985) Εἰ δὲ τὸ πρὸ τοῦ ϑεοῦ μηδὲν εἴη, ὥςπερ οὐκ ἔστι, τὸ ϑεὸς καὶ τὸ ἀγέννητον ταὐτὸν δηλοῖ. ubi οὖν ante οὐκ excidisse suspicor. Adde *Epiphan.* p. 318 (987) Εἰ γὰρ σὺν ϑεῷ τὸ ϑεὸς, ὡς καὶ ἔστι, καὶ τὸ ἀγέννητον προςίεται τὸν γεννητὸν υἱόν. p. 320 (988). Vide *Iacobs.* Praefat. in *Aelian.* Hist. Animal. p. XXV. not. meque annot. in *Io. Glyc.* De V. S. R p. 78. 135. ubi parem usum particularum *ut* et *sicut* comparavi. Adde *Cic.* De Republ. III. 3. *sint — isti — magni homines, ut sunt: — sit haec quaedam sive — inventa, sive — tractata res, sicut est.* Ceterum particulae ὥςπερ οὖν p. 98 (861). 104 (865) non magis recte, quam nostro loco, in unum conflatae sunt. Vid. *Iacobs.* Praef. in *Aelian.* H. A. p. XXIV. sqq.

P. 102 (863). Ὡς ὁ παράκλητος — — ἑώρακε τὸν πατέρα.] Interpunctio ita refingenda est: Ὡς ὁ παράκλητος — — ὁ υἱός· οὐδεὶς γὰρ — ἁγίῳ· οὕτω καὶ — ἑώρακε τὸν πατέρα.

P. 104 (865). ἁμαρτητικῶς οὐκ ἐκινεῖτο] Adiectivum ἁμαρτητικὸς, quod occurrit p. 164 (898), in Lexicis consignatum est; abest vero ab iisdem adverbium ἁμαρτητικῶς.

P. 106 (865). Εἰ γὰρ — — πατρί. Ὥςτε — — προκεῖσϑαι.] Virgulam pro puncto post πατρὶ pone et ὥςτε scribe.

P. 108 (866. 867). Ἐπειδὴ τοίνυν — — χρησόμεϑα. Πρῶτον μὲν οὖν — — υἱόν. Ἔπειτα — — ἀκούοντες αὐτοῦ λέγοντος cet.] Orationis misere discerptae nexus ita restituendus est, ut interpungatur: Ἐπειδὴ τοίνυν — — χρησόμεϑα· πρῶτον μὲν οὖν — — υἱὸν, ἔπειτα — — ἀκούοντες αὐτοῦ λέγοντος cet. Sic ἀκούοντες, quod non habet, quo referatur, ex verbo χρησόμεϑα apte suspensum erit. Oratio longius excurrens postmodum colligitur verbis: Καὶ διὰ τοῦτο — — τούτοις καὶ ἀεὶ χρησόμεϑα cet.

P. 108 (867). καὶ ἀπάξει τῆς κοινότητος τῆς πρὸς τὰ ποιήματα (τοῖς) τὸν υἱὸν τοῦ πατρός] Parenthesis cum uncis commutanda, quibus *Petavius* τοῖς recte inclusit.

P. 116 (871). καὶ ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους ἐχϑρίαν] Lexicis adiiciatur nomen ἐχϑρία, quod post paulo et p. 402 (1033) recurrit. Pluralem ἐχϑρίαι habes p. 140 (885). Vid. *Lobeck*. ad *Phrynich.* p. 343. qui tamen hanc vocem, ut sexcentas alias apud Epiphanium, neglexit.

P. 118 (872). οὐκέτι οὔτε αἰδοῖ τινι κατεχόμενοι, οὔτε ἰνδαλλόμενοι ἀπό τινος προςτάγματος] Ἰνδάλλεσϑαι alias idem valet ac φαντάζεσϑαι. Vid. *Tim.* Lex. Voc. Plat. p. 150. et *Ruhnken*. Hoc loco verbum insolita notione et structura ponitur. *Petavius* vertit *coërcere*, cumque ista verbi notione, ab ipso ficta, vulgarem infeliciter ita copulat: *neque mandato ullo coërciti simulationem quandam ac speciem prae se ferre coguntur.* Tu vero mecum scribe: οὔτε ἀνϑελκόμενοι ὑπό τινος προςτάγματος. Translatum ἀνϑέλκειν *Creuzer.* ad *Plotin.* De Pulcr. p. 254. illustravit. Ceterum *Petavius* proxima: εἰς τὸ μὴ ... φέρεσϑαι, quae ad illa: ἐνταῦϑα παραϑήσομαι, pertinent, cum verbis: οὐκέτι ... προςτάγματος, interpretando temere conflavit.

P. 120 (874). Ἀπολλώνιος ἐπίσκοπος Ὀξυρίγχου] Mendosa est scriptura Ὀξυρίγχου editionis Basil. et librorum mss. Recte *Petavius* Ὀξυρύγχου. Conf. *Stephanus Byz.* Ὀξύρυγχος, πόλις Αἰγύπτου, τιμῶσα τὸν ὁμώνυμον ἰχϑῦν. ὁ πολίτης Ὀξυρυγχίτης. *Aelian.* Hist. Animal. X, 46. et *Iacobsii* ad eum annot. p. 366.

P. 122 (875). ἔσται αὐτοῖς αὕτη ἡ ἔκϑεσις ἐπαμφοτερίζουσα τὰς πρὸς δύο σχέσεις] Adiecta verba τὰς πρὸς δύο σχέσεις salva sententia omitti poterant, quoniam ἐπαμφοτερίζειν per se dicitur, quod in utramque partem accipi potest. Vid. *Ruhnken* ad *Tim.* p. 108.

P. 124 (876). παύεσϑαι τῆς περὶ τὸ λέγειν ἀγωνίας] Ἀγωνία hoc loco est *peroratio*, in qua declaranda ἀγὼν magis usitatum. Vid. *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaedr. p. 567. Voce ἀγωνία pariter usus est *Himerius*, a *Wyttenbachio* Ind. Graecit. Plut. h. v. laudatus, Orat. IV, 3. p. 460. ὥςπερ τι μέλος προνόμιον πρὸ τῆς ἀγωνίας αὐτῆς, Ἀττικὸν ὑμῖν ἀποτείνω διήγημα.

P. 128 (878). Πλατυνϑῆναι δεῖ τὴν καρδίαν, ᾗ μέλλοι τις Χριστὸν ἐμπεριπατοῦντα χωρεῖν] Ἡι cl. editor cum *Cornario* pro vulg. ἧς. Magis placet εἰ, quod *Petavius* scribi iussit; sed μέλλει pro μέλλοι insuper reponi velim. Videsis mea in Nov. Annal. Philol. Vol. XLIX. Fasc. II. p. 391. sq.

P. 130 (879). εἴ πως δυνηϑείημεν διὰ τῶν καϑ' ἡμᾶς τὸ

ὑπὲρ ἡμᾶς καταλαβεῖν καὶ διὰ τῶν γινωσκομένων φαντασϑῆναι τὰ ἀγνοούμενα, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν φανερῶν πρὸς τὰ κεκρυμμένα προβιβαζόμενοι.] Τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς pro vulg. τὸ ὑπὲρ ἡ. legendum esse docui annot. in T. II. p. 712 (797). Sic τὰ καϑ' ἡμᾶς, *res humanae et sensibus subiectae*, et τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, *divina*, sibi opponi solent. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 835 (2). Φαντάζεσϑαι *Petavius* recte interpretatur *informare notitiam*. Vid. *Creuzer.* ad *Plotin.* De Pulcr. p. 136. Illa: ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν φανερῶν πρὸς τὰ κεκρυμμένα προβιβαζόμενοι, aliquem colorem traxerunt ex *Plat.* Reipubl. Lib. VII. p. 533. D. τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ... ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω. Ceterum pro vulg. προβιβαζόμενοι legi malim προςβιβαζόμενοι, collata annotatione in *Eliam Cret.* col. 837 (6).

P. 132 (880). Δέος γάρ ἐστι, μή πως ἐκ τῆς τῶν ἀκαταλήπτων φιλονεικίας καὶ τῆς τῶν ἀνεφίκτων ζητήσεως εἰς βυϑὸν ἀσεβείας ἐμπέσωμεν.] Hisce verbis aperta inest imitatio *Platonis* Parm. p. 130. D. δείσας μή ποτε εἴς τινα βυϑὸν φλυαρίας ἐμπεσὼν διαφϑαρῶ. Ita enim hunc locum olim lectum fuisse, tum ex *Meletii*, tum ex aliorum imitatione intelligitur. Videsis mea in edit. Turic. altera, p. VII. sq.

P. 132 (881). Ὅταν οὖν ... περιεργαζώμεϑα, καὶ φιλονεικεῖν ἐπιχειρῶμεν cet.] Virgula delenda est, ut sexcenties alibi.

P. 134 (881). Τίς γάρ ἐστιν ὁ τολμῶν ἐπιγνώσει φυσιωϑῆναι —;] Scribendum: ἐπὶ γνώσει. Φυσιοῦσϑαι ἐπί τινι est *aliqua re superbire*. De verbo φυσιόω vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 1309. sq. Par vis et structura verbi φαντάζεσϑαι p. 322 (989) οὗτος γὰρ ἐφαντάσϑη ... οὐκ ἐπὶ τῷ εἰδέναι τὸν ϑεὸν κατὰ πίστιν, ἀλλὰ φύσει κατὰ εἴδησιν. ubi φαντάζεσϑαι fraudi fuit *Petavio*.

P. 136 (883). ἐπιλήψιμοι δύο ἢ τρεῖς λόγοι] Ἐπιλήψιμος est adiectivum ex eo genere, quod *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 227. tractavit.

P. 138 (883). ἡ ὑμῶν ἐπιτετηδευμένη καὶ τετορνευμένη μυϑοπλαστία] Τετορνευμένη est *artificiose elaborata*, non *fraudulenter conficta*, ut *Petavius* vertit. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 47.

P. 138 (884). πτύρειν τοὺς ... παραδεχομένους] Recurrit p. 246 (945). 368 (1013) et alibi usus activus verbi πτύρειν, quod plerumque vi passiva ponitur. Vid. *Schleusner.* Lexic. in Nov. Test. T. II. p. 790. sq. Ex activo πτύρειν *Epiphanius* nomen πτύρτης formavit, de quo vid. annot. ad p. 360 (1009).

P. 144 (887). καὶ τὸ υἱοῦ λαμβάνον] Τοῦ υἱοῦ legendum esse (id quod cl. editor vidit), te docebit annotatio in T. II. p. 632 (752).

P. 144 (888). ἦρκεν ἐκ μέσου προςηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ] Sive ἦρκεν retinetur, sive ἄρας ... καὶ προςηλώσας scribitur, ut est in Ancorato, haec nonnisi virgula a praegressis seiungenda sunt. Mox poëticum πύλας, quod habet Ancoratus, magis placet quam vulgatum et vulgare ϑύρας. Vid. *Valckenar.* ad *Eurip.* Hippol. vs. 1445. et quae *Schleusner.* Lex. in Nov. Test. T. II. p. 798. in *Matth.* XVI, 18. annotavit. De sententia verborum: πύλας χαλκᾶς συντρίψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνϑλάσας, vid. annot. in T. I. p. 156 (75).

P. 148 (890). Καὶ Μαρία μὲν — — ϑνητοῦ φύσιν, οὗτος ἦν cet.] Interpunge: Καὶ Μαρία μὲν — ὡς ὑετὸν ἡ γῆ· ἑαυτὸν δὲ — ϑνητοῦ φύσιν. Οὗτος ἦν cet., collatis sequentibus verbis: Οὗτος ὁ ἄρτος cet. et Οὗτος τὸ ὕδωρ cet. Cum verbis καρπὸν ἅγιον confer haec in seqq. ὁ τῆς ἀληϑοῦς ἐλπίδος καρπὸς, et ὁ τῆς ἀληϑοῦς ἐλαίας καρπός. *Valentiniani* Christum tanquam καρπὸν τοῦ πληρώματος celebrarunt. Vid. *Epiphan.* T. I. p. 334 (179). 368 (197). 440 (237). Metaphora vocis καρπὸς *Marcus* item utitur p. 446 (240) ἵνα τῆς αὐτοβουλήτου βουλῆς φανερωϑῇ ὁ καρπός. Translato verbo ἀνιμᾶν, quod hoc loco bis occurrit, *Manes* utitur ap. *Epiphan.* T. I. p. 446 (643. 644). Vid. *Creuzer.* ad *Plotin.* De Pulcr. p. 255. et *Ast.* Annot. in Plat. Phaedr. p. 481.

P. 150 (891). συνίω] Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. §. 14. annot.

P. 154 (893). κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης] Ἁγιωσύνης edd. Basil. et Petav., quod repone, collata annotatione in T. II. p. 428 (635).

P. 158 (894). πανοικί] Conferatur παμψηφὶ p. 338 (997). Aliis formae πανοικεὶ, παμψηφεὶ magis placuerunt, quemadmodum adverbia in ῐ exeuntia in ει fere variari solent. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 515. qui vocem παμψηφὶ neglexit. Ἀκμητὶ, quod nonnulli ἀκμητεὶ scribunt, exstat ap. *Epiphan.* T. III. p. 470 (1071). De reponendo ἀνιδιτὶ monui ad T. II. p. 342 (586).

P. 158 (895). ἀπερίγραφος] Melior est altera forma ἀπερίγραπτος, qua praeter alios *Gregorius Naz.* Orat. XXVI. p. 481. D. utitur. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 888 (14). Apud *Epiphan.* T. II. p. 424 (632) ἐμπερίγραπτον *Petavius*, ubi ed. Basil. mendose ἐμπερίγραφϑον: ἐμπερίγραφον tamen uterque cod. ms. — De proximis: ἀχώρητος ... πάντα περιεχόμενος τὰ ποιήματα, vid. annot. in T. II. p. 608 (739). Ista: τοῦ ϑεοῦ, putide adiecta sunt. Mox notabis adiectivum verbale λατρευτέος, quod a Lexicis abest.

P. 160 (896). μενοῦνγε] De hac voce, initio periodi posita, vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. §. 65. 5. p. 460.

P. 160 (896). φωτεινά, φωτοδότα] Scribe: φωτόδοτα, et vocem φωτόδοτος in Lexica refer.

P. 164 (898). κἂν ἁμαρτητικὰ ἦν] Malim ᾖ, collata annotatione in T. II. p. 246 (534).

P. 166 (899). ἅπαξ ἁπλῶς] Praestat scribere ἁπαξαπλῶς, ut est in Ancorato et p. 412 (1038). 444 (1056). Vocem ex *Hierocle* ap. *Stob.* 462. annotavit *Wyttenbach.* Ind. Graecit. Plutarch.

P. 166 (899). μάρτυρας ἑαυτῆς διεγείρουσα] Magis placet ἑαυτῇ, quod habet Ancoratus. Est enim, ubi ἐγείρειν accusativum et dativum simul secum habet. Confer locos, a *Schleusnero* Lex. in N. T. v. ἐγείρω, num. 6., annotatos.

P. 170 (901). ἵνα μὴ ἀπολλώμεϑα] Ἀπολλώμεϑα, quod habent codd. mss. et ed. Basil., est merum mendum ex eo genere, quod notavi ad T. II. p. 110 (457). Recte *Petavius* ἀπολώμεϑα.

P. 172 (902). ἵνα μὴ ἀμάρτυρον ... παρελεύσομαι τὴν ὑφήγησιν] Ne quis fortasse παρελεύσωμαι legendum coniiciat, vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N. T. p. 238. sq. qui citat *Epiphan.* Opp. T. II. p. 332. B.

P. 172 (902). Εἰ δὲ ὁ μονογενὴς cet.] Aut Ἔτι δὲ — scribendum, aut, immutata interpunctione, longior protasis hinc ordienda, quae colligitur illis: εἰ τοίνυν ναὸς ϑεοῦ καλούμεϑα cet. et absolvitur verbis: τίς τολμήσειε παραιτήσασϑαι —;

P. 172 (903). Οὔ τε γὰρ —. Οὔ τε γὰρ —] Οὔτε γὰρ —. Οὔτε γὰρ — edd. Basil. et Petav. recte. Et simplex οὔτε γὰρ, de quo cf. p. 256 (951). 266 (957). 270 (959). 288 (969), et repetitum frequentatur ab *Epiphanio*, qui omnino cumulare solet enuntiationes particula γὰρ expressas. Sic γὰρ ter deinceps ponitur p. 236 (939). 256 (951). 270 (959) itemque οὔτε

γὰρ p. 296 (973). Mendosum οὔ τε γὰρ recurrit p. 262 (954), ubi οὔτε γὰρ —, οὐδὲ — scribendum, et p. 266 (957).

P. 174 (903). κἄν τε ἐν βραχεῖ, κἄν τε ἐν πολλῷ] Κἄν τε —, κἄν τε —, quod est *sive* — *sive* —, hoc loco ad praegressum participium refertur. Sicubi autem hae voculae verbum finitum, sive simplex sive duplex, secum habent, indicativus vel coniunctivus ponitur. Verbi causa indicativum habes p. 312 (983), coniunctivos p. 226 (932), indicativum cum coniunctivo p. 276 (932). Simplex κἄν τε, *tametsi*, adsciscit indicativum, p. 200 (918). 234 (938). 266 (957) et saepe alibi, vel coniunctivum, p. 188 (911). 242 (942). 244 (943). 256 (950). 258 (952). 266 (956) et saepe al., vel optativum, p. 174 (904). 194 (915). 234 (938). 258 (952). 266 (957). 274 (961). 296 (973) et saepe al., vel denique participium, p. 266 (957). 280 (964). al.

P. 174 (904). ἀλλότριοι τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς καὶ ἁγιαστείας] Equidem lego: ἁγιαστίας. Vid. annot. in T. II. p 698 (789).

P. 176 (904. 905). Πᾶσαν γὰρ αἵρεσιν κακοβουλία τῶν γενομένων ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἢ κενοδοξίας ἢ ἐπάρσεως ταῦτα εἰργάσατο] Ingenue fateor, me ista non intelligere, nisi ταῦτα deleatur. Fortasse etiam legendum: κενοδοξία ἢ ἔπαρσις, nisi genitivos κενοδοξίας et ἐπάρσεως ad τῶν γενομένων referre mavis. Assolet enim *Epiphanius* genitivos cumulare.

P. 176 (905). Ἄλλως γὰρ οὐ φρονεῖ, ἀλλ' ὡς Ἄρειος] Legendum: Ἄλλως —, ἀλλ' ἢ ὡς Ἄρειος, *aliter* — *atque Arius*. Vid. annot. in T. II. p. 616 (743).

P. 178 (905). ἐνεβριμεῖτο] Repone ἐνεβριμᾶτο, collato *Schleusnero* Lexic. in N. Test. T. I. p. 794.

P. 178 (905). Τὸ γὰρ ἐξ ἀρχῆς καταβληϑὲν εἰς μέγα κακὸν τὸ ἔργον ἤλαυνε.] Verba τὸ ἔργον tanquam insiticia delenda esse censeo.

P. 178 (906). καὶ ἣν πειϑανὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου λεγόμενα.] Falsas lectiones πειϑανὸς et πειϑανῶς nollem reductas locis a cl. *Oehlero* indicatis, ubi *Petavius* πιϑανὸς et πιϑανῶς. Secundum *Petavium* recte scribitur πιϑανῶς p. 204 (920). 238 (939) et alibi, πιϑανότητα T. I. p. 134 (63) ubi ed. Bas. πειϑανότητα, et πιϑανολογίαις p. 222 (113) pro πειϑανολογίαις ed. Basil.

P. 178 (906). Ἀπηλαύνετο δὲ αὐτὸς μετὰ τῆς αὐτοῦ] *Petavius* verba μετὰ τῆς αὐτοῦ in versione neglexit. Verte: *cum uxore sua*. Vid. *Bos.* Ellips. Graec. ed Schaef. p. 92. sq.

P. 178. 180 (906). Καί, φησί, τί ἐστιν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; Οὐδὲν διαλλάττει οὗτος τούτου·] Haec noster refutatum it p. 182 (908). Neque tamen apud rectae fidei scriptores ecclesiasticos eiusdem sententiae vestigia desunt. *Elias Cret.* ad *Gregor. Naz.* Orat. VI. p. 184. B. Comment. Cod. Basil. fol. 233. v. Ἔϑος τῷ μεγάλῳ τούτῳ ὡς ἐπισκόπους πολλαχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀδιαφόρως τοὺς πρεσβυτέρους ἐξυμνεῖν. καὶ παρεσημειωσάμεϑα τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐν πολλοῖς. καϑ' ὃ δὴ καὶ ἐνταῦϑα ποιμένας τούτους ἐκάλεσεν. εἰσὶ γὰρ οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τὸν ἱερὸν διονύσιον τῆς φωτιστικῆς τάξεως, καὶ λόγοις διδασκαλίας καὶ πράγμασι τοὺς προσιόντας φωτίζοντες. Idem ad Orat. IX. p. 237. A. fol. 340. r. ποιμένας δὲ (καλεῖ) τοὺς ἐπισκόπους ἢ καὶ πρεσβυτέρους, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι . . . ἀδιαφόρως πάλαι ὠνομάζοντο.

P. 180 (907). Εἰ δὲ ὅλως εὐχὴ τῶν ἐνταῦϑα τοὺς ἐκεῖσε

ὤνησεν . . . . . ἵνα μή τι ἐκεῖ πάϑῃ, μηδὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα τῶν ἀνηκέστων ἁμαρτημάτων ἐκζητηϑῇ.] Quae *Aërius*, ab *Epiphanio* p. 186. sq. (911) argumentis paulo infirmioribus exagitata, adversus preces, susceptas pro levandis mortuorum poenis, disputat, comparanda sunt cum egregio loco in *Platonis* Republ. Lib. II. p. 364. B. — 365. A. ubi perstringuntur sacrificuli, delicta et vivorum et mortuorum se expiare profitentes. Deprecationem peccatorum, pro aliis susceptam, item notat *Simplicius* Comment. in *Epict.* Enchir. ed. Salmas. p. 246. ubi οἱ νῦν intelliguntur Christiani. *Platonis* loco adversus sacrificulos catholicos utitur *Calvinus* Instit. Fidei Christ.

P. 180 (907). αὐτοὶ ἀπέωϑεν ὀψωνοῦσι κρέα τε καὶ οἶνον] Nihili vox est ἀπέωϑεν. Rescribe ἀφέωϑεν vel ἀφ' ἕωϑεν, sicut T. III. p. 528 (1105) vulgo scribitur. Conf. annot. in T. II. p. 652 (764).

P. 182 (908). Καὶ ὅτι μὲν ἀφροσύνης ἐστὶ τὸ πᾶν ἔμπλεων, τοῖς σύνεσιν κεκτημένοις τοῦτο δῆλον. Τὸ λέγειν αὐτὸν ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον ἴσον εἶναι.] Virgula pro puncto post δῆλον posita, insequentia praegressis annectenda sunt. Τὸ πᾶν enim est *omnino*, non *totum illud*, uti *Petavius* perperam vertit. Subiectum, quod vocant, (τὸ λέγειν) a praedicato (ἐστὶ ἔμπλεων) diremtum est verbis τοῖς σύνεσιν κεκτημένοις τοῦτο δῆλον, quae audacius traiecta sunt.

P. 198 (917). Σωματικὴ γάρ ἐστιν ἡ χρεία . . . καὶ εἴ τις ἐπιτελέσειεν, οὐχ ἁμαρτάνει.] Haec *Aërii* sententia veterem κυνισμὸν olet. Confer dictum *Diogenis*, χειρουργίαν excusantis, ap. *Diog. Laërt.* VI, 46.

P. 200 (918). οὐ κατά τινα ῥύσιν] Pro vulg. ῥῆσιν recte ita cl. editor secundum versionem *Cornarii* (*defluxionem*) et *Petavii* (*profluvio*). Vid. annot. in T. I. p 192 (95) et conf. p. 260 (954) τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων τῶν γεννωμένων καὶ γεννώντων τομὴν ὑποδεχομένης καὶ ῥύσιν ἐπεχούσης.

P. 204 (920). ὁ ὁριγνώμων τῶν ἐπουρανίων] Vulgo: ὀριγνώμων. Sed legendum: ὁριογνώμων, quod a Lexicis abest, neque tamen idcirco respuatur, quum ad normam nominum ὁριοδείκτης, ὁριοκράτωρ et similium rite formatum sit. In eadem re p. 254 (949) nomen ὁροϑέτης ponitur.

P. 210 (924). ὑπὸ τῶν χρονιτῶν] *Petavio* χρονίτης hoc loco et in seqq. est *homo temporarius*, incertum, quo sensu. Nomen Lexicis deest.

P. 210 (924). ἀϑληταί τε καὶ ἀϑλήτριαι] Ἀϑλήτρια, quod p. 318 (987) recurrit, Lexicis adiiciatur. Alia huiusmodi nomina *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 256. recensuit, quibus accedat κοσμήτρια p. 296 (973). Γεννήτρια, quod *Lobeck.* annotavit, exstat ap. *Epiph.* T. III. p. 526 (1103).

P. 210 (924). ἐπ' ἀπόρησιν ἀπορήσεως] Recte infra ἐπαπόρησιν una voce legitur.

P. 210 (924). διὰ τὸ εὐπερίδρακτον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων] Lexicis adiiciatur εὐπερίδρακτος, *facilis ad comprehendendum*, quae vox in Refutat. p. 224 (931). 226 (933) recurrit.

P. 210 (925). πόϑεν ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειε —.] Pro puncto interrogationis notam pone, sicut recte interpungitur p. 236 (938. sq.). Πόϑεν — ; est negantis. Vid. annot. in T. II. p. 474 (659).

P. 212 (925). ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ τοῦ ὁμοιουσίου κακοδοξία παρειςφϑαρήσεται] Male infra παραφανισϑήσεται. Tu vide annot. in *Eliam Cret.* col. 817 (2) et Indic. v. εἰςφϑείρεσϑαι.

P. 212 (926). τοῦ ἀνομοίου μέρους ἐπὶ ϑεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν ἐπέχοντος] Exspectaveris ὕβρεως pro ὕβριν, coll. annot. in T. I. p. 452 (244) ubi formulam τύπον τινὸς ἐπέχειν attigi. Exstat tamen formula ὕβριν ἐπέχειν etiam in Refutatione p. 250 (948). 252 (948). Utramque formulam *Epiphanius* p. 252 (948) insolenter ita commiscet: Τὸ γοῦν ἀδυνάτως παρ' αὐτῷ τῷ 'Αετίῳ ταχϑὲν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ εἰς ὕβριν ἐπέχον τύπον βλασφημίας cet. nisi forte virgula post καὶ εἰς ὕβριν, non post ἐξ ὑπαρχῆς ponenda est. Cum locutione ὕβριν ἐπέχειν conferatur ῥύσιν ἐπέχειν, in quo eadem verbi ἐπέχειν vis cernitur, p. 260 (954) τῆς ἡμετέρας φύσεως ... τομὴν ὑποδεχομένης καὶ ῥύσιν ἐπεχούσης.

P. 218 (928). Εἰ ὑπεράγει πάσης φύσεως ὁ παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον ὑπεράγει] Pro ὑπερέχειν ponitur ὑπεράγειν, quod in Refut. p. 302 (977) recurrit. Conf. annot. in T. II. p. 594 (731).

P. 220 (930). Πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσϑαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ ϑεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας;] Ita etiam in Refut. p. 310 (982) scriptum est; sed liquido apparet, scribendum esse: οὐκ ἐπιτρέπων τῷ ϑεῷ.

P. 222 (931). 'Ενταῦϑα δὲ — — — οὐ ἡ ἀρχὴ οὕτως.] Locus subobscurus paulo facilior ad intelligendum erit, si ἦν ante καυχᾶται deleveris et sic interpunxeris: 'Ενταῦϑα δὲ, ὡς — — τινῶν, καυχᾶται ἐπιβουλὴν πεποιηκέναι cet. Manet tamen genitivi absoluti insolens usus in verbis: ὡς — ἀναλεξαμένου - τὰ ὀστέα, quae *Petavius* ita interpretatur: *perinde ac si quis emortui cuiusdam ac putrefacti serpentis peritus ac studiosus artifex reliquias atque ossa legerit.* Ceterum respui oportet variam lectionem ἐπιβόλου, a Petavio ad ἐπηβόλου in margine annotatam. Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 699.

P. 224 (931). τῆς διαλεκτικῆς σου κομπίας] Neque κομπία, neque, quod malim, κομπεία in Lexicis consignatum est.

P. 226 (933). οὐδὲ ἐξ ἀνδρὸς πεπλανημένου ὀρϑὸς ἂν ὑπολειφϑείη λόγος] Fortasse legendum: ὑποληφϑείη, quod praegresso συλλέγουσι respondet.

P. 226 (933). περὶ ϑεοῦ εὐσεβῶς τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν ἀραρότως ἔχει] 'Αραρότως ἔχει vertatur: *ratum atque firmum est*, id quod *Petavium* fefellit. Adverbium ἀραρότως, *constanter, firme*, quod est ἅπαξ λεγόμενον apud *Platonem* Phaedr. p. 240. D, posterioris aetatis scriptoribus impense placuit. *Origenes* Opp. T. I. p. 208. A. αὐτὸ τοῦτο τῷ ϑεῷ ἔγνωσται ἀραρότως, τὸ μὴ ἀραρότως τόνδε τινὰ τὸν ἄνϑρωπον καὶ βεβαίως βούλεσϑαι τὰ κρείττονα. *Caesar.* Quaest. ed. Ehinger. p. 60. ἄμφω δὲ τὸ μέλλον ὡς ἤδη πραχϑὲν ἐξεβόησαι (leg ἐξεβόησαν) ἀραιρότως, (leg. ἀραρότως, virgula praeposita) τὴν ἔκβασιν τῆς σφῶν προῤῥήσεως ἐπιστάμενοι. *Cyrillus Alex.* Opp. T. II. p. 561. A. ϑαῤῥεῖν ἀραρότως, de firma in Deum fide. *Nilus* Opp. ed. Suares. p. 52. *Christus* ἀραρότως ἔκλειψιν τῶν συγγενικῶν ὑποτίϑεται δεσμῶν. *Theophanes Ceram.* Homil. ed. Scors. p 15. A. ὑπὲρ τὸ πᾶν οὕτως ἔχειν πιστεύειν ἀραρότως, ϑεοσεβές. p. 101. A. τοὺς ἀραρότως μείναντας ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ ϑεοῦ. p. 127. A. ἀραρότως τῇ εὐσεβείᾳ ἐμμένειν ἐπιστάμενοι. p 422. C. *Nicetas* Laudat. Archang. ed. Possin. p. 18. de natura divina: νοητέον . . τὴν ἀραρότως καὶ ἀμεταϑέτως ἐπὶ τῆς οἰκείας αὐτοῦ δόξης ἵδρυσιν καὶ μονήν. Id. p. 53. ὁ λόγος . . εἰκῇ ῥέων εἰς ἀέρα καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κομπάζοντα κενὸν ἀφιείς, εἴγε μὴ τῇ πράξει βεβαιωϑεὶς ἀραρότως ἐνιδρυνϑείη. *Theodorus Rhaet.* De Incarn. Dom. p. 229. B. ἀραρότως καὶ ἑδρασμένως ἐχομέναις τῆς εὐσεβείας. *Theophylact.* Instit. Reg.

cap. 15. p. 70. ὅπως ἀραρότως ἕξει τῇ βασιλείᾳ τὰ πράγματα. Vid. *Ruhnken.* ad *Timae.* Lex. Voc. Plat. v. ἀραρός. ed. I., et *Matthaei.* ad Nov. Test. Tom. XI. p. 186.

P. 226 (933). τῆς ἡμῶν βραχυτῆτος] Ita cl. *Oehlerus* cum codd. mss. et ed. Basil. Βραχύτητος ed. Petav. Sed βραχυτὴς est oxytonum, ut βραδυτὴς, τραχυτὴς et alia, de quibus vide *Buttmann.* Gr. Gr. Ampl. §. 119. 41. b. et *Ast.* Annot. in Plat. Phaed. p. 796.

P. 230 (936). ἴσος ἐξ ἴσου ἡμῖν ὁ βλαστὸς ... τῇ πίστει κατείληπται] Sic *Methodius* Verbum nuncupat τὸ πρωτόγονον — τοῦ ϑεοῦ καὶ πρῶτον βλάστημα, Conviv. X. Virg. p. 33. ed. Possin. ubi vid. *Vales.* Not. p. 183.

P. 232 (936). ἵνα μή τις νομίσῃ διαφόραν εἶναι τὴν εἰκόνα τῆς ταυτότητος] Διαφόραν *Petavius* quoque. Suspiceris: διάφορον. Sed διαφορὰν ed. Basil., recte, si vertas: *ne quis autumet, discrepantiam a personae congruentia imaginis notione contineri.*

P. 234 (937). τὸ διανοηϑῆναι περὶ ϑεοῦ τὸν τοσοῦτον βυϑὸν τῆς διανοίας] Non erat, cur *Petavius* ἀνοίας pro διανοίας legendum coniiceret; ipse recte sic vertit: *in tam altas de deo cogitationes sese committere.*

P. 234 (937). ἐν δυσὶν ὑπονοίαις κακαῖς σεαυτὸν περιέπειρας] 'Εν ex praegresso παρέσχεν repetitum videtur. Nam verbum περιπείρειν, et propria, et translata positum potestate, plerumque dativum secum habet. Vid. *Matthaei.* ad *Chrysost.* Homil. IV. Vol. I. p. 15. Exstat tamen περιπείρειν εἰς ap. *Epiphan.* p. 304 (979) εἰς συλλογισμοὺς καὶ συζητήσεις ἑαυτὰς περιπείρουσαι. Ceterum in superioribus verbis malim Τῷ γὰρ εἰπεῖν — ἢ τῷ —, quam Τὸ γὰρ εἰπεῖν — ἢ τὸ —.

P. 238 (939). διὰ τὸ αὐτόϑεος καὶ αὐτοαΐδιον] Suspiceris, scribendum esse: διὰ τὸ αὐτόϑεον, collatis eiusmodi adiectivis, de quibus dixi ad T. I. p. 410 (222). Sed τὸ ϑεὸς, id est *notio Dei*, bis reperitur p. 318 (987), et αὐτόϑεος non minus recte habet, quam alia eius generis nomina, quae loco cit. consignavi.

P. 242 (942). ἀδύνατόν ἐστι τὴν ἀγέννητον καὶ ἄκτιστον κτίσιν κτιστήν ποτε γενέσϑαι] De voce κτίσιν ex *Petavii* emendatione in φύσιν commutanda cl. editori adsentior. — Pneumatomachos, de divinitate aliter sentientes, ei attribuere, quod sit κτιστοάκτιστον, nova voce exprobrat *Elias Cret.* ad *Gregor. Naz.* Or. XXXI. p. 558. C. Comment. Cod. Basil. fol. 152. r. εὑρεϑήσεται .. κατὰ τὸν λῆρον ὑμῶν ἡ τοῦ ϑεοῦ φύσις κτιστοάκτιστος.

P. 244 (944). ὁ πατὴρ .. ἀνομβρητικὸς πνεύματος ἁγίου] Lexicis adiiciatur vox ἀνομβρητικὸς, quae illustranda est ex metaphorico usu vocabulorum ὄμβρος, ὀμβρέω et compositorum in declaranda vi spiritus divini in animos redundantis. Vid. Basil. Plotiniz. p. 36. sq.

P. 246 (945). παρὰ σοὶ τῷ 'Αετίῳ, τῷ ἐμβατεύοντι καὶ τὰς κατὰ ϑεὸν δόξας ἐρευνῶντι] Nolim scribi: τῷ ἐν ἀερίῳ ἐμβατεύοντι. Vid. annot. in T. II. p. 708 (795).

P. 248 (945). ἀδρυντικὴν οὐσίαν] Cod. Rhedig. ἀνδρυντικήν. Tu repone ἁδρυντικὴν, collata annotatione in T. I. p. 202 (102).

P. 250 (947). οὐ γὰρ ἐνέσκηπτον τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνϑρώπου εἰς ἐπιβουλὴν καὶ τῦφον κενοδοξίας] Petavius haec minus accurate ita vertit: *Neque enim humanae mentes damni ex iis aliquid capere poterant, aut ad arrogantiam excitari.* Vertendum est: *Neque enim mentem humanam adoriun-*

tur, quo insidias parent et fastum inanis gloriae excitent. Ἐνσκήπτειν τινὶ εἴς τι interdum, ut hoc loco, est *alicui ingruere ad damnum parandum.* Conf. *Epiph.* T. II. p. 626 (748) Οὔτε γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἐνσκήψει εἴς τι ἐλαττώματος. Alias ἐνσκήπτειν τινὶ vel εἴς τινα (τι) vel πρός τινα (τι) per se est *alicui ingruere* vel *vim ac damnum inferre.* Rarior est usus gemini ἀποσκήπτειν εἴς τινα. Conf. *Epiph.* T. I. p. 330 (177) πάϑος .. ὃ .. ἀπέσκηψε εἰς τοῦτον τὸν παρατραπέντα. id est: *affectionem .. quae .. in .. aberrantem incubuit*, ut *Petavius* poëtice vertit. T. II. p. 630 (751) οὔτε ἐν τῷ κτίζειν εἰς τὸν υἱὸν πάϑος ἐνσκήψει. p. 640 (757) οὐδὲν δὲ ἐνσκήψουσιν εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληϑείας. p. 642 (758) οὐδὲν εἰς τὴν ϑεότητα τοῦ υἱοῦ ἐνσκήπτοντα. T. III. p. 382 (1022) Τί δὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν δύναμιν τῆς ϑεότητος ἐνσκήψει: p. 392 (1027) τὸ πάϑος τῇ ϑεότητι .. οὐκ ἐνέσκηψεν. Est etiam, ubi ἐνσκήπτειν idem valet ac *nocere, officere*, velut T. III. p. 304 (979), ubi *Petavius* nihil vidit, p. 384 (1022). Raro ἐνσκήπτειν vi transitiva est *immittere, infligere.* Conf. T. III. p. 410 (1037) τολμᾶν βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν ἐπ' αὐτὴν ἐνσκήπτειν. p. 422 (1044). De translato usu verborum ἐνσκήπτειν et ἀποσκήπτειν vid. *Valckenar.* ad *Eurip.* Hippol. vs. 438.

P. 252 (948). λέξιν λέξει ἀνατροπικῶς παρενϑείς] Collatis praegressis ἀνόμοιον ἀνομοίῳ συγκρούσας, fortasse legendum παραϑείς, id quod monui ad T. II. p. 258 (562) ubi adverbium ἀνατροπικῶς attigi.

P. 252 (948). Ἐξ αὐτῶν γὰρ, ὡς ἐδίδαξε τὸν κόσμον, συλλογισμῶν καὶ αὐτὸς συλλογισϑήσεται.] Legendum ὧν ἐδίδαξε —, coll. annot. in T. II. p. 564 (714).

P. 258 (952). Ἀμείνων οὐδεὶς ϑεοῦ, πρὸς Ἀέτιόν μοι ἡ λέξις, τὸν οὕτως ἐπινενοηκότα Ὡς ἔχει ἡ ἀλήϑεια.] Haec ita sunt distinguenda: Ἀμείνων οὐδεὶς ϑεοῦ (πρὸς ... ἐπινενοηκότα), ὡς ἔχει ἡ ἀλήϑεια, prout *Petavius* vertit.

P. 260 (953). Ἀνωτάτω δὲ ὄντος τῶν τοιούτων, —, κατὰ πάντα τρόπον ὁ Ἀετίου λόγος ἀνατραπήσεται.] Soloecum ὄν, cuius loco *Petavius* ὄντος reponi iussit, *Epiphanio* fortasse condonandum est. Vid. *Io. Glyc.* De Vera Syntaxeos Ratione p. 35, 15. sqq. editionis principis Bernensis, et annot. p. 84. Ceterum pro formula ἀνωτάτω εἶναί τινος infra p. 262 (954. 955) ἀνώτατον εἶναί τινος ponitur, nisi forte illic ἀνωτάτω scribi oportet.

P. 262 (954). Οὔ τε γὰρ —. Οὐδὲ πάλιν —.] Scribendum: Οὔτε γὰρ — · οὐδὲ πάλιν —. Vid. annot. in T. III. p 172 (903).

P. 262 (955). Ἕως πότε ἥκει φέρων ἡμῖν οὗτος τὸ αὐτὸ λέγειν καὶ μηδὲν ὑπερβαίνειν τῶν ἐγκειμένων;] Aut pingui Minerva *Epiphanius* haec scripsit, aut eius oratio ita est refingenda, ut λέγειν tanquam insiticium eiiciatur et ὑπερβαίνει scribatur. Neque enim ἥκει φέρων τὸ αὐτὸ λέγειν Graece dici potest. Melius Noster p. 284 (967) συλλογισμοὺς ἥκει φέρων ἡμῖν Ἀέτιος μεταρσιολεκτῶν. p. 298 (975) Καὶ τοῦτο πάλιν Ἀέτιος ἥκει φέρων ἡμῖν. p. 304 (978) Πολλῶν γὰρ ἀοράτων ἥκει φέρων ἡμῖν τὰς ὀνομασίας. Extra formulam ἥκειν φέροντα verba ἥκειν et φέρειν eadem potestate ponuntur, prius p. 326 (991) καὶ οὗτος ἥκει ἡμῖν λέγων περὶ ϑεοῦ. posterius p. 324 (990) οὗτος ὁ τὴν καινὴν διαλεκτικὴν ἡμῖν φέρων. Adde annot. in T. I. p. 216 (110).

P. 264 (955). ἀπροςληπτικῶς] Vocem, quae p. 304 (979) recurrit, Lexicis adiice, in quibus non magis comparet, quam προςληπτικῶς, quod exstat p. 282 (966).

P. 264 (956). οἱ ἐκϑαμβεῖν τὴν διάνοιαν τῶν ἀπείρων μεμαϑηκότες] Verbi ἐκϑαμβεῖν notio activa a Lexicis vulgo abest. Ex activo ἐκϑαμβεῖν *Epiphanius* nomen ἐκϑαμβητής efformavit p. 360 (1009).

P. 266 (957). Οὔ τε γὰρ κατὰ προφορὰν λόγου ἴσασι τὸ γέννημα καλεῖν] De reponendo οὔτε monui ad T. III. p. 172 (903). Καλεῖν salva sententia omitti poterat. Vid. annot in T. II. p. 330 (580).

P. 266 (957). Οὔτε γὰρ —. Πῶς γὰρ —; Οὔτε —.] Haec ita distingui debent: Οὔτε γὰρ — (πῶς γὰρ — ;), οὔτε —. Sic οὔτε γὰρ —, οὔτε — inter se connexa sunt p. 210 (924). 274 (961) et sexcenties alibi.

P. 270 (959). ὡς ἂν εἴποι τις μελλητικῶς] Adverbium μελλητικῶς Lexicis accedat, in quibus nonnisi adiectivum μελλητικὸς exstat.

P. 270 (959). Πέφυκε γὰρ αὐτοάγαϑον cet.] Αὐτοάγαϑος vere coniecit *Petavius*; neque enim sermo est de virtute Deo attributa, quae in superioribus τὸ αὐτοάγαϑον et αὐτοαγαϑότης vocatur. Alioqui dicendum erat: πέφυκε γὰρ τὸ αὐτοάγαϑον, quemadmodum *Platoni* Deus τἀγαϑὸν audit.

P. 270 (959). οὐκ ἀποπρεποῦντα πατρί] Verbo ἀποπρεπεῖν Lexica augeantur.

P. 272 (960). ὡς πρὸς τὸν Ἀέτιον ἀποτεινομένου τοῦ λόγου καὶ ἐρωτικῶς ἐξετάζοντος] Loco vulgati ἐρωτικῶς exspectaveris ἐρωτητικῶς, coll. p. 312 (983) ubi haec vox bis occurrit. Verum enimvero tum illic, tum hoc loco ἐρωτηματικῶς scribendum esse coniicio, praesertim quum p. 312. vox ἐρώτημα post ἐρωτητικῶς bis ponatur. Neque ἐρωτητικῶς, neque ἐρωτηματικῶς in Lexicis comparet; vocem ἐρωτηματικὸς eadem habent, non item vocem ἐρωτητικὸς, quae non minus quam ἐρωτητικῶς suspectae fidei est. Ἐρωτικῶς autem nemo unquam Graecorum pro ἐρωτηματικῶς dixit, non magis quam ἐρωτισμὸς, de quo ad p. 94 (859), pro ἐρωτηματισμός.

P. 274 (961). αὐτοαγαϑὸν ἀπὸ τοῦ αὐτοαγαϑοῦ ὄντος] Rescribe: αὐτοάγαϑον et αὐτοαγάϑου, coll. annot. in T. I. p. 410 (222). Sed ne αὐτοάγαϑον quidem satis placet. Christus enim, quippe τοῦ αὐτοαγάϑου sive Dei filius, melius ipse αὐτοάγαϑος, quam nomen eius αὐτοάγαϑον vocatur. In voce αὐτοάγαϑος similiter peccatum vidimus p. 270 (959).

P. 276 (963). τοιούτως ἢ τοιούτως] Habent Lexica formatum a τοιοῦτος adiectivum τοιουτώδης, non item adverbium τοιούτως.

P. 276 (963). Ὅσα γὰρ ἂν ἐπαναβῇ ἡ καρδία σου πρὸς ϑεὸν ἀποτίϑεσϑαι cet.] *Petavius* haec ita vertit: *Etenim quantavis se contentione animus tuus ad deum erigat* —. Atqui *sese erigere* inaudita est notio verbi ἀποτίϑεσϑαι. Repone ὑποτίϑεσϑαι, quod respondet praegresso τοπάζειν. Πρὸς ϑεὸν est *adversus deum.*

P. 280 (965). Διὸ καὶ τὸ γέννημα οὐκ ἀπὸ χρόνου νοεῖσϑαι εὐσεβὴς χωρεῖ λόγος.] Notabis χωρεῖν, pro συγχωρεῖν positum. Solent autem recentioris aetatis scriptores verbis simplicibus pro compositis interdum uti.

P. 282 (966). ἐπισυνειςφορά] Hoc nomine Lexica augenda sunt.

P. 282 (966). ὡς κατ' ἔννοιαν καὶ μετάβολον] Μεταβολὴν *Cornarius* et *Petavius* coniecere; sed scribendum μετάμελον, collatis istis p. 270 (959) ἢ κατὰ μετάμελον ἢ συμβουλευτικὸν λόγον, et in eum locum annotatis a cl. editore.

P. 290 (970). κτιστικῶς] Istud adverbium in Lexicis frustra quaesiveris.

P. 290 (970). ἀπειρομεγέθως] Adiectivum ἀπειρομεγέθης in Lexicis exstat, non item adverbium ἀπειρομεγέθως.

P. 290 (971). κατὰ τοὺς ἀνωτάτω ὑπὸ σοῦ λεχθέντας λόγους] Ἀνωτάτω hoc loco et p. 318 (987). 320 (988) ex male intellecto compendio vocis ἀνώτερον ortum puto. Recte vero habet ἀνωτάτω p. 480 (1077) ubi *Epiphanius* a principio dicta respicit. Neque ἀνωτάτω dubitationem habet p. 292 (971) ὑπερβαινούσης ἀεὶ πάντα νοῦν τῆς ἀνωτάτω οὐσίας. Est enim ἡ ἀνωτάτω οὐσία sive φύσις solemnis formula in declaranda divinitate. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 831 (3).

P. 298 (975). ἵνα φανῇ διαλεκτικῆς ἐφευρετὴς εἶναι συλλογιστίας] Nomen συλλογιστία in Lexica referatur.

P. 304 (979). μεταμελημένως] De reponendo μεταμεμελημένως monui ad T. II. p. 568 (717).

P. 308 (981). Προὔλαβε γὰρ ὁ μονογενὴς παραγράψαι τὴν δικαστικὴν αὐτοῦ ταύτην φωνήν] *Petavius* vertit: *Etenim illius decreto iam pridem unici dei filii auctoritas praescripsit*, optime, siquidem παραγράφειν, ut Lat. *praescribere*, proprie de παραγραφῇ sive exceptione in iudiciis dicitur (vid. *Schoemann.* Antiq. Iur. Publ. Graec. p. 277), deinde ad reiiciendum omne falsum transfertur. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 823 (6).

P. 310 (982). ἀδημιούργητος] Notanda rari usus vox ἀδημιούργητος, cuius hoc exemplum Lexicis adiiciatur.

P. 312 (983). ἐρωτητικῶς] De reponendo ἐρωτηματικῶς vid. annot. in T. III. p. 272 (960).

P. 312 (984). ὕλην τινὰ σύγχρονον τῷ θεῷ ἐπιφημίζοντες] Vid. annot. in T. I. p. 48 (14).

P. 314 (984). Ἐποίησε γὰρ — — συμπροςκυνεῖται] Interpunctio, male, ut alias saepissime, administrata, ita est refingenda: Ἐποίησε γὰρ .. τὸν υἱόν· οὐ γάρ ἐστι σὺν πᾶσι, συνυπουργεῖ γὰρ τῷ πατρὶ καὶ συμπροςκυνεῖται· οὔτε τὸ ἅγιον πνεῦμα· οὐ γὰρ ἀριθμεῖται cet. De verbis: συνυπουργεῖ γὰρ τῷ πατρὶ, vid. annot. in T. II. p 678 (778).

P. 314 (984). Τῶν δὲ πάντων ὑπὸ τὴν τοῦ ἑνὸς προνοησίαν ἐπιτεταγμένων —] Malim ὑποτεταγμένων, quam ἐπιτεταγμένων. Vocem προνοησία, Lexicographis ignotam, neglexit *Lobeck.* Parerg. ad *Phryn.* p. 506. sq. ubi de parili nomine ἀνοησία disputatur, quod exstat ap. *Epiphan.* p. 476 (1075).

P. 320 (988). ὡς οἱ τὴν παραπληξίαν κεκτημένοι νομίζουσι μὲν ἑαυτοὺς ἐν φρονήσει εἶναι, τοὺς δὲ ἄλλους φρενητιῶντας] Scribendum: φρενιτιῶντας. Vid. annot. in T. II. p. 482 (662).

P. 320 (988). Ταῦτα δὲ πάντα διαλαβόντες . . . ἐν κεφαλαίοις λζ'. Οἷς νουνεχῶς ὑμᾶς ἐντυχεῖν παρακαλοῦμεν —] *Epiphanium*, licet ἰδιωτικῷ λόγῳ usum (quod ipse p. 322, 989. ingenue fatetur), nunquam tamen credam participio pro verbo finito abusum esse. Itaque, deleto οἷς et virgula pro puncto post λζ' posita, ista: διαλαβόντες -- παρακαλοῦμεν, coniungenda censeo. Ad ἐντυχεῖν subaudiendum αὐτοῖς, quod quum sciolum falleret, οἷς inculcavit.

P. 322 (989). Ὀλίγα δὲ — — συντόμως λέξω.] Orationi misere claudicanti ita succurrendum puto, ut ἐξ ὧν pro ἐκ τούτων οἷς insolentius dictum accipiatur (vid. annot. in T. II. p. 564, 14.), ὅσα autem, καὶ ante ἐν θράσει et alterum τὴν διάνοιαν deleantur. Quo facto, oratio ita procedet:

Ὀλίγα δὲ πάλιν ἐκ τούτων, οἷς . . . ἐτόλμησε τὸ . . στόμα . . ἆραι . . καὶ βλασφημῆσαι, αὖθις ἐπιλαβόμενος (nim. αὐτῶν) συντόμως λέξω.

P. 322 (989). Οὕτως οἶδα τὸν θεόν, ὥςπερ ἐμαυτόν, καὶ οὐ τοσοῦτον οἶδα ἐμαυτὸν ὡς τὸν θεόν.] Ecce tibi ab Aëtio iam prolatum, quod novitii sophistae celebrant decretum.

P. 324 (990). ἐπισκωμματικῶς καὶ κωτίλως] Adverbium κωτίλως, *cum derisu*, Lexicis addendum, in quibus nonnisi adiectivum κωτίλος, *blandus*, *fallax*, comparet. Κωτίλος, *derisor*, exstat ap. *Method.* Conviv. X. Virg. p. 167. D. ed. Possin. Κωτίλος τις, ὡς ἔοικεν, ἄνθρωπος εἶναι δοκεῖς, ὦ Εὐβούλιε quo loco ap. *Allat.* p. 294 ed. Rom. vox nihili σκωπτίλος reperitur.

P. 326 (991). οὐ μὴν δὲ γινώσκει τί τὸ εἶδος] Οὐ μὴν δὲ, quod post paulo recurrit, melioris notae scriptoribus inusitatum est.

P. 326 (991). πορφύρεόν τε κοκκηρόν τε] Κοκκηρὸς, quod in Lexicis non exstat, idem est ac κόκκινος.

P. 326 (991). σκωπτηλῶς] Scribendum: σκωπτικῶς, sublato monstro vocis σκωπτηλῶς.

P. 326 (992). ὅταν ἐλεγχόμενοι ὑπό τινων ὑποπιάζωνται] Recte habet lectio codicis Ien. et ed. Basil. ὑποπιάζωνται, neque est, quod ὑποπιέζονται (vel potius ὑποπιέζωνται) cum *Petavio* coniicias, quum πιάζω in κοινῇ idem sit ac πιέζω. Ὑποπιάζειν autem, sive ὑποπιέζειν, id est *subigere*, a re athletica ad dialecticam non minus recte transfertur, quam simplex πιέζειν, de quo dixi ad T. II. p. 670 (773). Scripturam ὑπωπιάζωνται, quam habet ed. Petav., quispiam fortasse excusabit translato usu verbi ὑπωπιάζειν ap. Apostolum I. Cor. IX, 27. ubi ὑπωπιάζειν est *domare, obtundere*. Sed illic quoque discrepans lectio ὑποπιέζω exstat. Vide *Schleusner.* Lex. in Nov. Test. T. II. p. 1229. meque ad *Eliam Cret.* col. 763 (4). 932.

P. 326 (992). ψευδονύμως] Ita mendose vulgo; tu rescribe ψευδωνύμως.

P. 326 (992). μέγα κακὸν τόλμημα] Sive μέγα καὶ κακὸν τόλμημα cum *Cornario* scribitur, sive μέγα κακῶν τόλμημα, quod *Petavio* placuit, praefertur, sive denique *Epiphanius*, ut mihi videtur, μέγα κάκιστον Homerice scripsit: τόλμημα de homine eleganter dicitur eo loquendi usu, de quo vid. *Bernhardy.* Synt. Gr. p. 46.

P. 336 (996). μὴ νοοῦντας τὰ βαθέως ὑπὸ τοῦ τοιούτου λογίου ἀνδρός] Liquido apparet, εἰρημένα vel tale quidpiam post τὰ βαθέως excidisse. Conf. p. 400 (1031) τοῦτο βαθέως εἴρηται. Βαθέως est *sensu recondito*, quemadmodum βαθύτης p. 398. sq. (1031) *sensus reconditus* vocatur.

P. 338 (997). ὁσοιδηποτοῦν] Ὅσοι δηποτοῦν separatim edd. Basil. et Petav. Sed scribendum ad normam antiquam ὅσοι δή ποτ' οὖν, aut ὁσοιδηποτοῦν, quod magis placet in serioris aetatis scriptore. Vid. *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 373. sq.

P. 338 (998). ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας πραχθεῖσιν ὑπομνήμασιν] Πραχθεῖσιν codd. mss. et ed. Basil., quod *Cornarius* recte vertit: *cum adeptus sim commentarios a pietate tua factos.* Conf. p. 336 (997) Ἀλλὰ καὶ ὑπομνήματα πέπρακται. *quinetiam commentarii quidam perscripti sunt.* Itaque neque cum Petavio προςαχθεῖσιν scribendum, neque πράσσειν est interpretandum *exigere.*

P. 340 (998). ποῖος ᾅδης ἐξερεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι;] Ἐξερεύξατο edd. Basil. et

Petav., augmento neglecto. Recte post paulo: Πόθεν δὲ πάλιν ἠρεύξαντό τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν —; *Effutiendi* vim, quae verbo ἐρεύγεσθαι his locis inest, ad T. II. p. 596 (731) attigi.

P. 340 (998). θέσει, καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ υἱός] Θέσει est *specie ac fictione*, sicut *Petavius* recte vertit. Conf. p. 348 (1003) τὸ . . θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστίν. Dispari ratione in doctrina de sanctificatione θέσει, *gratia et adoptione*, et φύσει, *natura*, sibi invicem opponi solent. Vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 841 (2).

P. 358 (1007). ἐκπανταχόθεν] Scribendum: ἐκ πανταχόθεν. Vid. annot. in T. II. p. 652 (764).

P. 360 (1009). μή τι γε κυρίῳ Χριστῷ] Scribendum: μήτι γε. Vid. *Ast.* Lex. Plat. T. II. p. 343.

P. 360 (1009). οἱ ἐκθαμβηταὶ τῶν προβάτων καὶ πτύρται τῶν περιστερῶν] Neque ἐκθαμβητής, neque πτύρτης in Lexicis comparet. Conf. annot. in T. III. p. 138 (884). 264 (956).

P. 362 (1010). χαριστικῶς] Adiectivum χαριστικὸς in Lexicis ex Symmacho affertur; abest vero ab iisdem adverbium χαριστικῶς.

P. 362 (1011). ὑπὸ θίξιν] Vid. annot. in T. I. p. 134 (62).

P. 364 (1011). περὶ ὧν οὐδεμία χρεία γεγέννηται πώποτε πρὸς διαλογήν] Ex edd. Basil. et Petav. repone γεγένηται. Idem mendum recurrit p. 434, 3. Similiter peccatur p. 422, 3. 4. p. 432, 9. ante fin. p. 434, 8. quibus locis pro vulg. γένηται mendose γέννηται scribitur. Γεγεννημένος ed. Petav. p. 434, 9. ubi ed. Basil. recte γεγενημένος.

P. 364 (1012). ἀνυστερήτως] Istud adverbium non magis, quam adiectivum ἀνυστέρητος, in Lexicis exstat.

P. 366 (1013). ἢ κατὰ ἰδιωτίαν, ἢ κατ' ἀπαρακολουθησίαν] Pro vulg. ἰδιωτίαν malim scribi ἰδιωτείαν, quod iotacismo in ἰδιωτίαν abiit. Lexicis accedat nomen ἀπαρακολουθησία, a *Petavio* repositum. Vulgo: κατὰ παρακολουθησίαν. Exemplum rarioris nominis cl. editor ex *Epiphanio* T. II. p. 178 (495) attulit. Eiusdem notae nomina sunt ἀνοησία, προνοησία et alia, de quibus *Lobeckius*, ad p. 314 (984) laudatus, disputavit.

P. 370 (1014). ἀχραίμοσιν] Ocius rescribe: ἀχρέμοσιν, coll. annot. in T. II. p. 570 (717).

P. 374 (1017). Τῆς οὖν φιλονεικίας γνωσθείσης — — καὶ βασιλείας. Λοιπὸν ἀνέστημεν cet.] Pro puncto, quod habet ed. Basil., semicolon cum *Petavio* ponito. Ne quis autem in protasi ᾠκονομηκέναι pro vulg. οἰκονομηκέναι scribendum coniiciat, vid. *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 153. et conf. οἰκοδομήθη p. 428 (1047), ubi paulo ante κατῳκίσθη rite scribitur. Ceterum ex verbis ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ad ταύτην cogitatione facile repetas τὴν σάρκα, neque est, quod ἐν σαρκὶ scribatur, immutata formula ἔνσαρκος παρουσία, quae in hoc argumento solemnis est. Vid. annot. in T. I. p. 105 (46).

P. 378 (1019). κατὰ τὴν αὐτῆς διακυβερνητικὴν σοφίαν] Adiectivo διακυβερνητικὸς Lexica ditanda sunt.

P. 382 (1022). τί δὲ ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν — — ἀλλὰ μνήματος αἱ θέσεις;] Haec male interpunguntur. Primum distinguendum: τί δὲ ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; deinde, sicut in edd. Basil. et Petav. legitur: τῆς ἁγίας γυναικὸς γαστήρ; μήτρα παρθένου; τοκετῶν πόροι; ἀγκάλαι Συμεῶνος; Ἄννης ὑποδοχή; Μαρίας βασταγμός; τῆς πόρνης ἁφαί; τρίχες γυναικὸς ποδῶν ἁπτόμεναι; ἀλλὰ τὰ δάκρυα; ἀλλὰ μνήματος αἱ θέσεις; Τοκετῶν πόροι dicuntur, qui p. 396 (1029) sunt τοκετικοὶ πόροι. Non est autem, quod idcirco nostro loco τοκετικῶν pro τοκετῶν scribatur. Nam illic quidem *Epiphanius* adiectivo uti, quam διὰ τῶν τοκετῶν πόρων vel διὰ τῶν πόρων τῶν τοκετῶν scribere, maluit. Nostro loco verba τοκετῶν πόροι nullam offensionem habent. Adiectivum τοκετικὸς Lexicographi neglexerunt. Novissima nostri loci: ἀλλὰ —; ἀλλὰ —; attigi annot. in T. II. p. 674 (776).

P. 384 (1022). προςκύνησίς τε καὶ δορυφορία] Rei unice accommodatum est δωροφορία, quod *Petavius* coniecit. Δορυφορία hic eo minus ferendum est, quod angeli Christi natum δορυφορεῖν, id est *satellitum instar tueri* vel *comitari*, paulo ante ita dicuntur: Παρεμβολαὶ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ βασιλέως τοῦ αἰῶνος εἰςόδῳ δορυφορεῖν ἀπεστέλλοντο. Translatum δορυφορεῖν, de quo vid. annot. in *Eliam Cret.* col. 786 (9), eodem in argumento recurrit p. 426 (1047) ἀγγέλους τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ δορυφοροῦντας.

P. 384 (1022). Καὶ πολλά μοι ἔστι τοῦ λέγειν·] Nolim scribi: που λέγειν. Vid. *Winer.* Gramm. Idiom. N.T. §. 45. extr. p. 270. sq. ed. III.

P. 384 (1023). Εἰ τὸ ἡμέτερον σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, πόσῳ γε μᾶλλον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ;] Apostoli verbis, praemisso εἰ, ex I Cor. XV, 42. 44. allatis, protasis continetur; apodosin faciunt insequentia: πόσῳ γε μᾶλλον — θεοῦ; Vid. annot. in T. II. p. 474 (659). Itaque ante alterum σπείρεται pro τελείᾳ μέσην pone. Verum vidit *Petavius* in versione Latina. Eadem Apostoli sententia *Epiphanius* utitur p. 520 (1100), quo ex loco nonnulla in Anaceph. p. 588 (156) emendanda sunt.

P. 386 (1023). Εἰ δὲ οὐδεὶς νοεῖ περὶ αὐτοῦ τὰ τῆς σαρκὸς ἄλογα πεπραχέναι, οὔτε τὰ τοῦ νοῦ ἄλογα αὐτὸν πεποιηκέναι νοήσειεν.] Aut οὐδὲ scripsit *Epiphanius*, aut οὔτε pro οὐδὲ per soloecismum usurpavit.

P. 388 (1005). Φέρουσι δὲ ἡμῖν καὶ λέξεις τινὰς, ὅτι, φησὶ, Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· καὶ, φασὶν, Ὁρᾷς ὅτι cet.] Tametsi φασὶν subsequitur, noli cogitare de φησὶ in φασὶ mutando. Vid. annot. in T. I. p. 488 (264).

P. 390 (1026). ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς πάσης πραγματείας εἰς μίαν οἰκονομίαν καὶ μίαν τελειότητα ἡμῖν συνηνωμένης] Recte hoc loco, ut T. II. p. 4 (397). T. III. p. 568 (144), ἐπὶ τὸ αὐτὸ scribitur, quod apud *Epiphanium* vulgo una voce ἐπιτοαυτὸ negligentius efferunt. Conf. v. c. T. III. p. 258 (952). 440 (1054). 466 (1069, bis). 468 (1070), ubi tamen cod. Rhed. ἐπὶ τὸ αὐτὸ, uti assolet, testante *Oehlero*. Vocem πραγματεία, qua *incarnationis negotium* declaratur, attigi ad T. II. p. 718 (800). Voce οἰκονομία administratio divina, quae in incarnatione cernitur, et haec ipsa declarari solet. Vid. annot. in T. II. p. 624 (747).

P. 392 (1027). λεξίθηρ ὤν τις] Λεξιθηρῶν τις legendum coniecì ad T. I. p. 282 (149).

P. 392 (1027). διὰ τὸ ἰσχυρότερον τοῦ ζώου καὶ βασιλικώτατον] In promtu est rescribere ἰσχυρότατον. Tametsi enim comparativus pro superlativo, superlativus pro comparativo interdum ponitur, uterque gradus in eadem re vix ac ne vix quidem copulatur. Proclive autem librario fuit, superlativi compendium pro comparativo habere.

P. 394 (1028). τοῦ Χριστοῦ ἐμφορούμενος νοῦν] Repono νοῦ.

Sic statim post: τὸν μὲν ἴδιον (νοῦν) εἶχε, τοῦ τε (leg. δὲ) Χριστοῦ (nim. νοῦ) ἐνεφορεῖτο. et p. 394 (1029) ἐνεφοροῦντο τοῦ Χριστοῦ νοῦ. Pariter post paulo peccatur: Χριστοῦ ἐνεφορεῖτο νοῦν, ubi rursus νοῦ scribendum. Translatum ἐμφορεῖσϑαι, *repleri aliqua re*, genitivum, non accusativum adsciscit. Vid. Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 81. sq.

P. 396 (1029). διὰ τῶν τοκετικῶν πόρων] Vid. annot. in T. III. p. 382 (1022) et conf. T. III p. 516 (1097) = Anaceph. p. 584 (153). κυοφορηϑεὶς διὰ γεννητικῶν πόρων ἀνεπαισχύντως.

P. 400 (1031). τοῦ μικροῦ καὶ βραχέως λόγου] Βραχέους ed. Basil., βραχέως ed. Petav., utrumque pessime. Rescribe βραχέος.

P. 402 (1033). ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἴωμεν] Τὰς ἑξῆς scribendum esse suspiceris, coll. annot. in T. III. p. 68 (844). Neque tamen τὰ ἑξῆς stare non potest. Vid. annot. in T. II. p. 246 (533).

P. 404 (1034). ποϑηνοτάτοις τέκνοις] Scriptura ποϑηνοτάτοις librario Graecobarbaro debetur. Repone ποϑεινοτάτοις.

P. 406 (1036). διὰ τὸ νωδοὺς ἀποτελεῖσϑαι] Νωδοὺς *edentulos* male interpretatur *Petavius*; vertendum erat: *attonitos*. Voce νωδὸς, hoc significatu posita, Grammatici vocem ἐνεὸς, de qua vid. annot. in T. I. p. 192 (96), reddere solent. Vid. *Ruhnken.* ad *Tim.* Lex. Voc. Plat. p. 102.

P. 408 (1036). Αὐτίκα —] Αὐτίκα in initio enuntiationis positum, probandis sententiis inservit, ut Lat. *statim*. Vid. *Ruhnken.* ad *Tim.* L. V. Pl. p. 56. Petavius insolenter interpretatur: *ecce tibi*.

P. 408 (1036). Μετὰ τούτους δὲ ὡςαύτως οἱ νέοι Ἰουδαῖοι ἀλλεπαλλήλως τῇ αὐτῇ κεχρημένοι ἀγωγῇ οἱ μὲν φυσικοὶ Ἰουδαῖοι κατὰ σάρκα μὲν ἠρνήσαντο, οἱ δὲ νῦν ἀρνούμενοι τὴν τοῦ υἱοῦ .. γνησιότητα. κτίσμα αὐτὸν .. διισχυρίζονται.] Post ἀγωγῇ adde ἢ. Verbis οἱ δὲ νῦν cet. priora οἱ νέοι Ἰουδαῖοι cet. per anacoluthiam ita repetuntur, ut referantur ad interposita: ἢ οἱ μὲν φυσικοὶ Ἰουδαῖοι .. ἠρνήσαντο. Coniunctionem μὲν etiam optimae notae scriptores interdum repetunt in eodem enuntiato. Conf. v. c. *Ast.* Lex. Plat. T. II. p. 303.

P. 408 (1037). καϑὼς εἰπεῖν] Id est: *ut ita dicam*, quod Graece melius dicitur ὡς εἰπεῖν. Sic Noster p. 422 (1044). 454 (1062). 462 (1067, bis). 476 (1074, bis) et alibi.

P. 408. sq. (1037). Τί γὰρ ἀλλ' ἢ — — ἤπερ κελεύεσϑαι;] Noli quidquam mutare. Ἀλλ' ἢ est *praeterquam*, *nisi* (vid. annot. in T. II. p. 616, 743.), et verba τί γὰρ ἀλλ' ἢ — βούλονται — κελεύειν μᾶλλον ϑεῷ ἤπερ κελεύεσϑαι; hoc sibi volunt: *Quid enim aliud faciunt, nisi — deo praescribere quam eius praeceptis obtemperare malunt?* sicut Petavius recte vertit. Quamquam, ellipsi servata, vertere poterat: *Quid enim aliud nisi — malunt?* Vid. *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaed. p. 527.

P. 422 (1044). Τὸ ζῶον μέν ἐστι τραγότατον] Τραχύτατον, id est *asperrimo animo*, legendum coniicio. Minus placet γοργότατον. *Petavius* vertit *voracissimum*, quasi scriptum esset βορώτατον.

P. 426 (1046). Τὰ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἐσκληκίασαν δίκην καμήλων] Respuo nihili verbum ἐσκληκίασαν et repono ἐσκληρίασαν. Nota sunt vocabula σκληριάω et σκληρίασις, quorum prius eo est ex verborum genere, de quo vid. *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 79. sq. quem id verbum neglexisse miror.

P. 428 (1048). τεκνοχυΐσκει] In Lexica refer verbum τεκνοχυΐσκειν, pro τεκνογονεῖν vel τεκνοποιεῖν usurpatum.

P. 428 (1048). Σχολιαίτερον γὰρ τὸν βίον ἔσχε πρὸς τὸν δεσπότην.] Sublato monstro vocis σχολιαίτερον, reponito σχολαίτερον.

P. 434 (1050). Ἀλλὰ καὶ ἕτερον περὶ τούτων διανοεῖσϑαί ἐστι ϑαυμαστόν] Ed. Basil. διανοεῖσϑαι ἐστὶ, non magis recte. Corrige: διανοεῖσϑαι ἔστι. Conf. modo p. 434 (1051) Ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποϑέσεως ἔστιν ἰδεῖν. ibid. καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας ἔσται μοι τοῦτο λέγειν.

P. 434 (1050). εὐαγγελισϑείσης τῆς ἀπ' οὐρανοῦ καϑόδου ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ζωῆς αἰωνίου.] Suspicor, τῆς excidisse ante verba ἐνσάρκου παρουσίας, de quibus vid. annot. in T. I. p. 105 (46).

P. 436 (1052). τὸ τοῦ ϑεοῦ οἰκονομηϑὲν μυστήριον] *Incarnationis mysterium* optime vertit *Petavius*. Οἰκονομεῖν explicandum est usu vocis οἰκονομία eo, de quo vid. annot. in T. II. p. 624 (747).

P. 436 (1052). ἀρκούμενοι ὅτι οὐδ' ὅλως γεγένηται —] Repone ἀρκουμένοις et subaudi ἡμῖν.

P. 436 (1052). διὰ τὸ ϑαυμαστὸν τῆς περὶ τὴν παρϑένον γνώσεως πρὸς ϑεὸν τετιμημένης] Legendum: πρὸς ϑεοῦ.

P. 438 (1053). ἐπὶ τὸ λαγνιαίτερον τρεπόμενοι] De reponendo λαγνίστερον monui ad T. I. p. 208 (105).

P. 440 (1054). μετὰ τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ ἀκραιφνῆ οἰκονομίαν τοῦ κυρίου, τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας] Tolle virgulam, coll. annot. in T. II. p. 624 (747).

P. 440 (1054). ῥᾴστως ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ] Lexicis adiiciatur ῥᾴστως, pro ῥᾷστα usurpatum.

P. 442 (1055). Ἤτοι γὰρ ἀπέϑανεν — —, ἐν τιμῇ αὐτῆς ἡ κοίμησις —. Ἤτοι ἀνῃρέϑη —· ἐν μάρτυσιν αὐτῆς τὸ κλέος —.] Sive virgula, sive semicolon ponitur (quod minus placet), non opus est ante ἐν τιμῇ et ἐν μάρτυσιν copulam καὶ inseri, siquidem Epiphanius repetita coniunctione ἤτοι pro εἴτε —, εἴτε vel pro εἴτε —, ἐάν τε vitiose utitur. Conf. p. 462 supr. (1066), ubi post κάρπωσιν nonnisi μέσῃ distinguendum, p. 466 inf. (1069). Proxima ita refingenda sunt: Ἤτοι δὲ ἔμεινε (καὶ γὰρ οὐκ ἀδυνατεῖ τῷ ϑεῷ πάντα ποιεῖν ὅσαπερ βούλεται· τὸ τέλος γὰρ αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω), πέρα τοῦ δέοντος οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους —.

P. 442 (1056). ἑαυτοῦ γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπόλλει] Suspectam formam ἀπόλλει notavi ad T. II. p. 426 (633).

P. 444 (1056). Εἰ δὲ βούλονταί τινες ἀνέχεσϑαι —] Cod. Ien. a prima manu habet ἀντέχεσϑαι, quod *Petavius* coniecit et verbo *refragari* Latine reddidit. Recte; conf. *Plato* Rep. IX. p. 574. B. ἀντεχομένων ... καὶ μαχομένων.

P. 446 (1058). τὸ παρά τισι τῶν ἔξωϑεν φιλοσόφων ᾀδόμενον ... ἀκρότητες ἰσότητες] Ἀκρότητες pro vulg. μακρότητος scribendum esse, *Cornarius*, qui *Extremitates* vertit, et *Petavius* pulcre viderunt. Idem sibi vult proverbium Gallorum, a Nostratibus adoptatum: *les extrêmes se touchent.* Sententiae fons est ap. *Platonem*, qui Rep. VIII. p. 563. E. docet, omnia nimia contrariis vicina esse inque ea facile converti, velut nimiam libertatem in servitutem. Eodem pertinet illud Romanorum argute dictum: *summum ius summa iniuria.*

P. 452 (1060). τὰς ἔτι γραοτέρας πρεσβύτιδας] Nisi forte γεραιτέρας scripsit Epiphanius, inaudita forma γραὸς pro vulgari γεραιὸς vel pro

poetica γραῖος usus est. In proximis nomen ἱέρισσα, pro ἱέρεια positum, *Hoeschelius* ad *Phrynichum* (ed. Lob. p. 456) notavit.

P. 452 (1061). Πόθεν γυναικῶν τῦφος καὶ μανία γυναικωνῖτις;] Nemo a me impetrabit, ut cum *Petavio* credam, *Epiphanium* nomine γυναικωνῖτις pro adiectivo usum esse. Malim scribere γυναικωνίτιδος.

P. 452 (1061). ἀνδροείκελα ἀγάλματα διὰ ποικιλίας τεχνῶν διέγραψε] Notanda est rarior forma ἀνδροείκελος, pro vulgari ἀνδρείκελος posita. Vid. *Lobeck.* Parerg. ad *Phrynich.* p. 676. et conf. ***Method.*** Conviv. X. Virgin. ed. Allat. p. 47. τοὺς χειροτέχνας τούτους .. ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀνδροείκελα κατασκευάζοντας ἀγάλματα. *Ignat.* Vita S. Nicephori Patriarchae in Act. SS. Mart. T. II. p. 714. B. C. τὴν ἄκτιστόν τε καὶ ἄϋλον τοῦ δεσπότου δόξαν καταγαγόντες εἰς ὕλην καὶ εἶδος, ἀνδροείκελόν τε ταύτην καὶ ἀνθρωποειδῆ τετιμήκασι. Idem tamen, paucis interpositis: ἵνα μὴ ἀνθρωποειδὲς καὶ ἀνδρείκελον ἡγῶνται τὸ θεῖον.

P. 454 (1062). ἵνα μή τινες .. εἰς τοῦτο ὑποπέσωσι τῆς αἱρέσεως τὸ ληρολόγημα] Ληρολόγημα in Lexica referatur.

P. 456 (1063). τὸ τοιοῦτον ἔκθαμβον καὶ ἔκπληκτον μυστήριον] Ἔκθαμβος alias dicitur *attonitus*; hoc loco est ***admirandus***, quae vocis significatio in Lexicis haud comparet. Idem valet de voce ἔκπληκτος, quam attigi ad T. I. p. 330 (177).

P. 458 (1064). Πόθεν τοίνυν πάλιν ἡμῖν κυκλοδράκων —;] Inaudita Lexicographis vox est κυκλοδράκων, ***draco volubilis***, ut recte interpretatur *Petavius*.

P. 458 (1065). ἀμαυρούσθω ἐξ ὀφθαλμῶν τὸ ἐγχίσσημα τοῦ ξύλου] De voce ἐγχίσσημα conf. annot. in T. II. p. 334 (582).

P. 464 (1068). καταλεγμάτιά τινα . . . καὶ εὐφημίας τινὰς δῆθεν εἰς τὸν θεὸν ποιούμενοι] Καταλεγμάτια hoc loco edd. Basil. et Petav.; καταλεγματιῶν in seqq. ed. Basil. mendose, καταλεγματίων Pet. recte. Καταλεγμάτια ***lectiones*** interpretatur *Cornarius*, ***hymnos Petavius***, qui in Animadv. καταληγμάτια scribi iubet eamque emendationem docte adstruit.

P. 468 (1070). Τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν — —. Τινὲς δὲ τῶν προειρημένων ἀδελφῶν — —. Πεπλάνηκε γάρ τινων τὴν οἴησιν ὁ λόγος — —. Νομίζουσι δὲ τὴν ἀπολλυμένην εἶναι τὴν καλὴν ἐργασίαν cet.] Quo oratio misere discerpta resarciatur, necesse est, ita legas et interpungas: Τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν — —· τινὲς δὴ τῶν προειρημένων ἀδελφῶν — —· πεπλάνηκε γάρ τινων τὴν οἴησιν ὁ λόγος — —· νομίζουσι δὴ τὴν ἀπολλυμένην εἶναι τὴν καλὴν ἐργασίαν cet. Per parenthesin adiecta sunt verba: ὥσπερ καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος .... μηδὲ ἐσθιέτω, et illa: σκοπεῖν δὲ μᾶλλον .... εἰς ζωὴν αἰώνιον. Sed ne sic quidem omnia plana sunt, ac nonnulla emendanda restant. Et id quidem liquido apparet, post illa: μηδὲ τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν, de quibus vid. annot. in T. II. p. 486 (665), verbum excidisse. Ἐοικέναι *Petavius*, ὁμοιοῦσθαι *Ios. Scaliger* suppleri voluit. Ego malim εἰκάζεσθαι, quod librarius festinans propter similitudinem cum proximo ἐργάζεσθαι facillime omisit. Ceterum miror, quid discriminis *Epiphanius* inter ἀργὸς et ἀεργὸς interesse voluerit.

P. 468 (1071). ἰδίαις χερσὶ τὰς λεπτὰς αὐτῶν ἐργασίας ἐργάζονται κατὰ τὴν ἑκάστου τέχνην] Conf. *Epiph.* p. 530. sq. (1106) καί τινες ἀπετάξαντο τῷ βίῳ, τέχνας λεπτὰς καὶ ἀπράγμονας ἑαυτοῖς ἐπινοήσαντες, ἵνα μὴ ἀργὸν βίον διατελῶσι, μηδὲ τὸν ἄρτον βεβαρημένον ἐσθίωσιν. Haec anachoretarum opificia tangit *Synesius* in Dione p. 46. C. τί αὐτοῖς οἱ κάλαθοι βούλονται καὶ τὸ πλεγμάτια ἅττα μεταχειρίζεσθαι —; p. 48. B. ἐπὶ ῥῶπας καὶ λύγους ἐστράφθαι.

P. 472 (1072). οἵαν δ' ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείᾳ εὕροιεν τέχνην] Ex ed. Basil. repone ἂν ante ἀναλόγως. Praeterea τῇ ante τῆς excidisse videtur.

P. 474 (1073). μὴ τέμνειν τρίχας γενείου, μηδὲ ἑταιρισμῷ καταχομεῖσθαι] Placet καταχοσμεῖσθαι, quod ***Petavius*** coniecit. ***Cornarius*** vertit, quasi scriptum esset καταχομᾶν. Neque enim καταχομᾶσθαι in usu fuit. Comae tamen alendae studium verbis ἑταιρισμῷ καταχοσμεῖσθαι significari, intelligitur ex praegressis verbis: οἱ μὲν τὸ γένειον, τὴν μορφὴν τοῦ ἀνδρός, ἀποτέμνουσι, τρίχας δὲ τῆς κεφαλῆς πολλάκις κομῶσι. Viro autem illud studium indignum esse, ***Epiphanius*** hoc loco ex Constitutionibus Apostolorum et paulo post ex Apostolo I Cor. 11, 14. sq. docet. Conf. ***Epiphan.*** p. 530 (1106) et quae ***Synesius*** Calvit. Encom. cap. 21. sqq. eandem in sententiam contra Dionem Chrysostomum disputat.

P. 474 (1074). ἐξώκειλαν τῇ ἀληθείᾳ] Scribendum: τῆς ἀληθείας. Conf. ***Method.*** Conviv. X. Virg. ed. Allat. p. 161. τῆς φρονήσεως ἐξώκειλεν. p. 240. τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἐξώκειλαν ἀγαθῶν. Ἐξοκέλλειν τινὸς dicuntur, qui aliqua re excidunt. Alias ἐξοκέλλειν εἴς τι vel πρός τι est ***in aliquid impingere***, metaphora a navibus sumta. Vide ***Segaar.*** ad Clem. Alex. Q. D. S. p. 356. sq. meque Animadv. in ***S. Basil.*** I. p. 14.

P. 478 (1076). Ὣς οὖν περὶ τῶν παλλακῶν τούτων τῶν ὀγδοήκοντα εἰρηκότες ἀπαρχῆς — —.] Haec quo pertineant, non dispicio, nisi ὧς scribatur et verba: περιλειφθήσεται ἡμῖν ἡ περὶ ἀληθείας ἀπόδειξις p. 480 (1077), praegressis: Φύσει μὲν γάρ εἰσιν — — μόνον δὲ τὸ ὄνομα ἐπικεκλημένων Χριστοῦ, parenthesi inclusis, ἀνακολούθως dicta accipiantur, quasi ὧς — — εἰρηκόσι praecedat. In ed. Basil. ante φύσει virgula, in ed. Petav. semicolon ponitur. Posterior ratio ferri poterit, si semicolon post Χριστοῦ repetatur et parenthesin efficiat. Ceterum mendosam scripturam ἀπὸ μήκοθεν notavi ad T. II. p. 652 (764).

P. 480 (1077). Ὅμου γὰρ ἐν πᾶσι θεὸν ἐπικαλούμενοι —] Corrige: Ὁμοῦ —. Mendosa scriptura ὅμου recurrit p. 520 (1100) ubi edd. Basil. et Petav. ὁμοῦ recte.

P. 482 (1078). Τὰ μὲν πολυειδῆ καὶ πολύτροπα καὶ πολυσχεδῆ ... διαλαβόντες προπετῆ διδάγματα —] De voce πολυσχεδῆ in πολυσχιδῆ mutanda monui ad T. I. p. 410 (222).

P. 482 (1078). τόν τε ἄπειρον ... βλασφημιῶν καὶ αἰσχρολογιῶν καὶ ἀηδεστάτων αὐτῶν μυστηρίων κλύδωνα διανηξάμενοι] Eadem figura Epiphanius p. 482 (1079). τὸν τοιοῦτον ὄγκον τῶν προειρημένων μοχθηρῶν διδασκαλιῶν διανηξάμενοι. Vid. ***Ruhnken.*** ad ***Tim.*** p. 79.

P. 482 (1078). μάλα μόλις τῶν ζητημάτων πάντη ἐπιλυσάμενοι] Mendosum est ἐπιλυσάμενοι, siquidem ἐπιλύεσθαι, ***dissolvere***, ***extricare***, genitivum respuit. Suspicor, ***Epiphanium*** ἐπιλελησμένοι scripsisse. De copulatis vocibus μάλα μόλις conf. T. II. p. 728 (806) μάλα μόλις διεδράσαμεν τὸ δυςθαλάττιον τοῦτο χωρίον.

P. 482 (1078). κυμάτων κύρτασιν ὑπομεμενηκότες] Κύρτασιν mendose codd. mss. et ed. Basil.; κύρτωσιν recte ed. Petav. A verbo κυρτόω

rite formantur κύρτωσις et κύρτωμα, quorum posterius exstat T. II. p. 728 (806) eo loco, quem cl. editor apte comparavit.

P. 482 (1078). παντὸς φόβου καὶ ϑορύβου καὶ ναυτιάσεως ὑπολωφῶντες] Ὑπολωφᾶν τινος est *respirare ab aliqua re*, sicut λωφᾶν τινος p. 484 (1079) ἵνα ἐν σοὶ γενόμενοι λωφήσωμεν τῶν προδιελϑόντων στυγερῶν .. πραγμάτων. In re positum λωφᾶν valet *intermittere*. *Methodius* ap. *Epiphan.* T. II. p. 258 (562) τοῦ κύματος ἤδη λωφῶντος. Vid. *Ast.* Annot. in *Plat.* Phaedr. p. 453

P. 482 (1078). τὰς ἀπὸ τῆς στερεᾶς αὔρας ἐμπνεόμενοι] De mendo in lectione olim vulgata ἄβρας vid. annot. in T. II. p. 588 (727). Voce αὔρα in suppari imagine utitur *Methodius* ap. *Epiph.* T. II. p. 348 (590).

P. 484 (1079). νυνὶ δὲ καλὴ καὶ λευκανϑισμένη] Ex Cant. Cant. 1, 5. si lectio genuina est. Supra λελευκανϑισμένη *Epiphanius*, de suo, ut videtur, certe melius.

P. 490 (1083). Ὅσον ... ἧκεν εἰς τὸν κύριον] Videsis mea ad *Eliam Cret.* col. 825 (1).

P. 496 (1086). ἀρχὰς τῶν πάντων τὰς ὁμοιομερίας ἔφησεν εἶναι] Merus est iotacismus ὁμοιομερίας: repone ὁμοιομερείας. Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* II. 8. et *Preller.* Histor. Philos. Graeco-Rom. p. 33. Adfinis est Anaxagorae sententia, quae statuit, omnia omnibus immixta esse. Qua de sententia docte exponit scholium in *Gregor. Naz.* col. 911. B. C. cui adhibeas annot. in *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurr. p. 292. sq. et Animadvers. in *S. Basil.* I. p. 6.

P. 496 (1087). μηδὲ μὴν ἐσϑίειν τι τῶν ἐμψύχων, μήτε κυάμους] De fabis non edendis *Epiphanius* T. I. p. 20. 50 (14) et in Anaceph. T. III. p. 546 (132) tacet. Hoc Pythagorae praeceptum erudite illustrat *Karsten.* Comment. in Empedocl. p. 284. sq. In scriptoribus, qui id praeceptum ab Orpheo sumtum tradiderunt, *Karsten.* laudat *Gregor. Naz.* Or. XXIII. p. 535. C. Sed locus exstat in Or. XXXIII. ed. Bill. = Or. XXVII. p. 494. D ed. Clemencet. *Elias Cret.* Comm. col. 897. C. sq. id praeceptum διαιτητικῶς dictum cum *Epiphanio* et aliis accipit. Vid. *Karsten.* p. 286

P. 496 (1087). Ἔλεγε δὲ τὰ ἀπὸ σελήνης κάτω παϑητὰ εἶναι πάντα, τὰ δὲ ὑπεράνω τῆς σελήνης ἀπαϑῆ εἶναι.] Eadem sententia verbis inversis ita exprimitur T. I. p. 20. Διώριζε δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης καὶ τὰ ἄνω ἀϑάνατα λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω ϑνητά. et in Anaceph. T. III. p 546 (132) Διώριζον δὲ ἅμα ἀπὸ σελήνης καὶ ἄνω ἀϑάνατα λέγοντες, τὰ δὲ ὑποκάτω ϑνητά. Sed utrobique legendum: τὰ ἀπὸ σελήνης ἄνω, comparatis nostri loci verbis: τὰ ἀπὸ σελήνης κάτω. De sententia, post Pythagoram a multis celebrata, conf. *Diog. Laërt.* VIII. 26. ubi *Menagii* eruditionem desidero. Sed videas VV. DD., a me laudatos Animadv. in *S. Basil.* I. p. 52. supr. Eandem sententiam, quippe pronuntiatam ab auctore libri De Mundo, Aristoteli adscripserunt *Plutarchus* De Placit. Philos II. 4. 2. *Stob.* Eclog. Phys. p. 416. ed. Heeren et alii, unde fluxit vulgaris opinio de providentia divina, ab Aristotele ex loco sublunari proscripta. Vid. infra annot. ad p. 502 (1089).

P. 498 (1087). οὕτως τὸ ἀτρεκὲς ἡμῖν ἄδηλον, δόκησις δὲ ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, μάλιστα τῶν ἀφανέων.] In medio posita: δόκησις δὲ ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, expressa sunt e *Xenophanis* verbis: δοκὸς δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, in quibus δοκὸς idem valet ac δόκησις vel δόξα, ut docet *Sextus Empir.* Adv. Matth. p. 380. ed. Fabric. ubi tamen δόκος perperam scribitur. Vid. *Preller.* Hist. Philos. Graeco-Rom. p. 89. Pro τὸ ἀτρεκὲς ap. *Xenophan.* est τὸ σαφές, quod *Sextus* interpretatur τἀληϑές. Voce ἀτρεκὲς in simili sententia utitur *Democrit.* ap. *Sext. Empir.* Adv. Math. VII. 136.

P. 498 (1087). κατὰ φαντασίαν δὲ καὶ δόκησιν τὰ πάντα γίνεσϑαι καὶ μηδὲν κατὰ ἀλήϑειαν, ἀλλ' οὕτω φαίνεσϑαι κατὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι κώπην.] Exemplum remi quid sibi velit, te docebunt *Davis.* ad *Cic.* Acad. II, 7. et *Bak.* ad *Cleomed.* p. 391. Adde Animadv. in *S. Basil.* I. p. 183. supr. et quae in Supplem. Annal. Philol. Vol. X. Fasc. II. p. 169. ex *Philone Iudaeo* ad *Pseudo-Herennium Philonem* annotavi. Qui exemplum, a Scepticis frequentatum, Leucippo adscripserit, praeter Epiphanium novi neminem.

P. 498 (1088). Ἔφη δὲ ... εὐϑυμίαν τὸ κράτιστον εἶναι] Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* IX. 45. et 46. Quae *Epiphanius* subiicit: καὶ τὸ δοκοῦν δίκαιον οὐκ εἶναι δίκαιον, non Democriti sunt, sed potius Pyrrhoniorum, quibus Archelaus in hac sententia praeivit. Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* II. 16. IX. 101. et *Preller.* Hist. Philos. Graeco-Rom. p. 40. Nec magis Democriteae sunt sententiae, quae apud Epiphanium sequuntur: Ἐπίνοιαν γὰρ κακὴν . . . ἐλευϑερίως ζῆν. Quas sententias ei affinxisse videntur, qui ad doctrinam de moribus perperam pertraherent verba Democriti docentis, qualitates rerum νόμῳ tantum esse, id est *opinione*, non *lege*, ut illi opinabantur. Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* IX. 44.

P. 500 (1088). Κεχώριστο γάρ, φησί, τὸ πρότερον, νῦν δὲ συνήνωται, ὡς λέγει, φιλωϑέντα ἀλλήλοις] Corrige: φιλιωϑέντα, coll. annot. in T. I. p. 258 (135). Mendum fugit *Karstenium* Empedocl. p. 527. Respondent autem verba φιλιωϑέντα ἀλλήλοις Empedocleis vs. 94. ap. Karsten. p. 98. — φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα.

P. 500 (1089). —. Ὥς τινας ἐκ τούτου Πεισιϑάνατον αὐτὸν καλέσαι.] Edd. Basil. et Petav. —. ὥς τινάς —. Sed scribendum —, ὥς τινας —, virgula pro puncto posita.

P. 502 (1089). Κράτης ... ἔλεγεν ἐλευϑερίας εἶναι τὴν ἀκτημοσύνην] Interpretari possis: *Crates ... libertatis esse omnium rerum inopiam dixit*; sed malim scribere ἐλευϑερίαν. Respicitur notissima de Cratete narratio, de qua videas Schol. Monac. in *Gregor. Naz.* col. 907. A. B. praeter alia testimonia, excitata *Menagio* ad *Diog. Laërt.* VI. 87.

P. 502 (1089). τὰ μὲν ὑπεράνω τῆς σελήνης ϑείας προνοίας τυγχάνειν, τὰ δὲ κάτωϑεν τῆς σελήνης ἀπρονόητα ὑπάρχειν καὶ φορᾷ τινι ἀλόγῳ φέρεσϑαι, ὡς ἔτυχεν.] Conf. *Euseb.* Praep. Ev. XV, 5. p. 798, C. Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στήσας τὸ ϑεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου περιγράφει τῆς τοῦ ϑεοῦ προνοίας. et *Atticus* ap. eund. p. 798, C. sqq. *Gregor. Naz.* Orat. XXVII. p. 495. A. ibique *El. Cret.* col. 765. A. De fonte sententiae, Aristoteli vulgo affictae, vid. Animadv. in *S. Basil.* I. p. 149., annot. in *Eliam Cret.* l. c. et quae supra dixi ad p. 496 (1087).

P. 502 (1090). Ἔλεγε δὲ πάντα διοικεῖν τὸ ϑεῖον.] Διηκεῖν cod. Rhedig. recte, modo διήκειν scribatur et ante πάντα adiiciatur ἐπὶ, quod inter δὲ et πάντα facillime excidit. Διήκειν et διοικεῖν saepe confunduntur; vid. annot. in *Gregor. Nyss.* De Anima et Resurr. p. 177. et in *Eliam Cret.* col. 765 (4). Διήκειν autem et similia Stoicis usitata fuere in declaranda natura divina omnia permeante. *Chrysippus* ap. *Diog. Laërt.* VII. 88. ὁ ὀρϑὸς λόγος διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διί. De Cleanthe *Hermias* Irris. Philos. Gentil. cap. 14. — τὴν δὲ ψυχὴν δι' ὅλου τοῦ κόσμου διήκειν. ubi *Worth.*

comparat *Tertull.* Apolog. cap. 21. „Haec Cleanthes in spiritum congerit, quem *permeatorem universitatis* affirmat.“ A Stoicis hic loquendi usus ad alios scriptores, etiam sacros et ecclesiasticos, transiit. Formula διήκειν καὶ χωρεῖν διὰ πάντων similiter utitur auctor libri Sap. VII. 24. quem ad locum vid. *Grimm.* in *Theol. Stud. u. Krit.* a. 1834. p. 900. *Athenagoras* De Resurrect. cap. 18. ἐπὶ πᾶν . . . διήκουσαν γινώσκειν τὴν παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἐπιμέλειαν. Apud *Origen.* in Ioann. II. 29. verbum διήκειν in verbis: ὑπόστασιν — διήκουσαν ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον, Stoicam doctrinam prodere, *Ritterus* Hist. Philos. T. V. p. 495. recte docet. Idem valet de istis, a *Rittero* ex *Orig.* in Ioann. VI. 122. ibidem allatis: οὗτος γὰρ δι᾽ ὅλης πεφοίτηκε τῆς κτίσεως, ἵνα ἀεὶ τὰ γενόμενα δι᾽ αὐτοῦ γίνηται. Stoae adversatur *Tatian.* Orat. ad Graec. cap. 6. πνεῦμα ὁ θεός, οὐ διῆκον διὰ τῆς ὕλης. ubi *Worth.* p. 18. scholium eruditum ex cod. reg. 1. affert et praeter illud *Virgilii: Spiritus intus alit* cet. *Clementem Alex.* Protr. cap. 5. p. 58. Pott. comparat. Vide *Menag.* ad *Diog. Laërt.* VII. 138. meaque ad *Gregor. Nyss.* et ad *Eliam Cret.* ll. citt.

P. 502 (1090). Ἔλεγε δὲ καὶ μετὰ χωρισμὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐκάλει τὴν ψυχὴν πολυχρόνιον πνεῦμα.] Graviori vulneri, quod hic locus concepit, vehementior medicina adhibenda est. Censeo autem ita legendum esse: Ἔλεγε δὲ καὶ μετὰ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπιδιαμένειν τὴν ψυχὴν cet. Mortem Stoici, praeeunte Platone Phaed. p. 67. D., χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος definierunt (cf. Chrysipp. ap. *Nemes.* De Nat. Hom. cap. 2. p. 81. ed. Matth.), cui animam superstitem fieri ita censebant, ut eandem immortalem esse negarent, sicut *Epiphanius* in seqq. docet. Vid. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* VII. 157.

P. 504 (1090). καὶ τὸν κόσμον μύστας καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων τελετὰς ἔλεγε.] Ad integritatem sententiae nonnulla deesse videntur. Quo autem comparatio, praegressis verbis instituta, absolvatur, locum ita redintegrandum et emendandum censeo: καὶ τὸν κόσμον ἱερὸν (i. e. *templum*) καὶ τοὺς ἀνθρώπους μύστας καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων τελεστὰς ἔλεγε. Conf *Plutarch.* De Tranquill. Animi, cap. 20. et *Dio Chrysost.* Orat. XII. p. 387. sq. ed Reisk. T. I. qui ex Cleanthe hausisse videntur, quamquam nonnulla eorum propria sunt.

P. 504 (1090). Παναίτιος ὁ Ῥόδιος τὸν κόσμον ἔλεγεν ἀθάνατον καὶ ἀγήρω] Pro voce nihili ἀτρήρω, quam codd. mss. uterque et ed. Basil. exhibent, *Petavius* ἀγήρω de suo dedit, sicut etiam *Ios. Scaliger* emendavit. Displicet ἄτρεπτον, quod *Cornarius* coniecisse videtur. Tu confer *Platonem* Polit. p. 273. E. ubi sermo de Deo mundum restaurante: ἀθάνατον αὐτὸν καὶ ἀγήρων ἀπεργάζεται. Timae. p. 33. A. ἀγήρων καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο (nim. Deus mundum). Scilicet Panaetius, spreto commento de mundi exustione, ad Platonis sententiam de mundi aeternitate rediit. Vid. *Preller.* Hist. Philos. Graeco-Rom. p. 393. supr.

P. 504 (1091). Ἐπίκουρος ... οὐκ ἠρυθρία γυναιξὶ συνὼν δημοσίᾳ ἀκολάστοις.] Cum Leontio eum palam consuevisse, *Athenaeus* XIII. 6. p. 588. B. refert.

P. 506 (1091). μυριζόμενοί τε καὶ θηλευόμενοι] De reponendo θηλυκευόμενοι monui ad T. I. p. 456 (648).

P. 506 (1092). κυκεῶν ἐκπώματι κατεσκευασμένος] Legendum: ἐν ἐκπώματι vel ἐν πώματι. Rem quod attinet, vid. *Ruhnken.* ad *Homer.* Hymn. in Cer. v. 211.

P. 508 (1092). κατὰ τὰς ἐναγεῖς τῆς πανδήμου τῶν πεπλανημένων συνελεύσεως τελετάς, καὶ τῶν παταλιζόντων καὶ ὀργιούντων ἐμμανεῖς δῆθεν ἱεροφαντίας σχηματιζόντων] Πανδήμου συνελεύσεως τελετὰς intellige *publici concubitus sacra*, in honorem Saturni celebrata ab hominibus perditis, quos ἐξώλεις post paulo vocat. Deinde, virgula transposita post ὀργ., verba τῶν πεπλανημένων — καὶ τῶν παταλιζόντων καὶ ὀργιούντων copulanda et ita emendanda sunt: — καὶ τῶν σκιταλιζόντων καὶ ὀργώντων Παταλιζόντων ex cod. Ien. recepit *Oehlerus*; ipse mavult παταγιζόντων, quod pro παταγούντων positum autumat. Πατταλιζόντων codd. Rhedig. et Paris. Καταλιζόντων edd. Basil. et Petav., quae est depravata scriptura codicis Ien. Sed librariis fraudi fuit verbum rarissimum σκιταλίζειν, de quo vid. *Toup.* Emend. in Suid. et Hesych. T. II. p. 172. sq. qui id verbum restituit *Longo* Pastor. Lib. III. p. 106. ed. Iungerm. (p. 83. Schaef.) πρός τε τὰ φιλήματα ὧργα καὶ πρὸς τὰς περιβολὰς ἐσκιτάλισε (vulg. ἐσκυτάλισε). Ὀργιούντων pessime vulgo, quod *Petavius* perperam vertit *orgia celebrantes*; neque ferri potest ὀργιώντων, quod *Oehlerus* coniecit, quasi pro ὀργιαζόντων id poneretur. Mea ex emendatione verbum ὀργᾶν hoc loco non minus apte ponitur quam p. 508 (1093) in istis: Τὰς ... Μεμφίτιδας Ἡλιουπολίτιδας ὀργώσας —, ubi neque ὀργώσας cum *Petavio orgia celebrantes* interpretaberis, neque de rescribendo ὀργιώσας cogitabis. Tu vide *Ruhnken.* ad Tim. p. 193. sq. et confer *Longum* l. c., ubi ὀργᾶν et σκιταλίζειν pariter ac nostro loco copulantur.

P. 508 (1093). ἐμμανεῖς τε καὶ ἀφραίνοντες γελοιώμενοί τε] Verbis ἀφραίνω et γελοιάω in pedestrem orationem translatis κακοζηλία inest, quam notavi ad T. II. p. 652 (764).

P. 514 (1096). ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα τὴν κύπριν τῆς ἀμπέλου] Ex Cant. Cant. 1, 14. — *Petavii* coniecturam κύπρον, ex Anaceph. p. 582 (152) captam, merito respuit cl. editor, qui in Anaceph. nostro ex loco κύπρον reponi recte iubet. Vid. annot. in T. II. p. 186 (501).

P. 516 (1097). σκεύους ἁγιωσύνης καὶ δικαιοσύνης] Ἁγιοσύνης hoc loco et p. 520 (1100) *Petavius* male. Idem tamen ἁγιωσύνης geminis locis in Anaceph. p. 582 (153). Vid. annot. in T. II. p. 428 (635). Mox nonnisi μέσῃ distinguendum ante verba: τὰ πάντα δὲ μὴ χρανθέντα cet., siquidem haec ex praegressis: τὰ πάντα τελείως ἔχων cet. suspensa sunt. Recte interpungitur in Anaceph. p. 582 inf. (153).

P. 516 (1098). Ἐνταῦθα δὲ ἐν Χριστῷ ἰσχυροποιουμένων τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἰσχύος] Haec verba referuntur ad priora: πληρουμένου τοῦ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητοῦ. Itaque μέσην pro τελείᾳ ante ἐνταῦθα pone. *Petavius*, non contentus puncto, peius etiam rem gessit, quod intercapedinem orationis fecit. Haec de gemino loco in Anaceph. p. 584 (154) simul dicta accipito.

P. 518 (1098). διὰ τῆς ... ὀνομασίας τῆς ἁγιαστείας] Scribo: ἁγιαστίας, coll. annot. in T. II. p. 698 (789). Mox ante verba: ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου cet. μέσῃ, non τελείᾳ distingue, siquidem haec ad supra dicta: ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, referuntur. Idem valet de gemino loco in Anaceph. p. 586 (154). Deinde συναλιφὴ ed. Basil. et Oehl. iuxta codd. mss.; συναλοιφὴ *Petavius* recte, atque ita *Oehlerus* in Anac. p. 586 (154) cum cod. Ien. et edd. Vid. annot. ad T. I. p. 154 (483) et infra ad p. 522 (1101).

P. 518 (1098). Καὶ ἐπιλεξάμενος μαϑητὰς cet.] Haec non minus quam praegressa: ἀνελϑὼν ... παρουσίας, ad initium periodi: Καὶ μετὰ ταῦτα ... συνανεστράφη, referuntur. Itaque μέση pro τελείᾳ iterum ponatur. In Anaceph. p. 586 (154) recte distinguitur.

P. 520 (1099). Αὐτὸ τὸ σῶμα cet.] Intercapedinem orationis tolle et μέσην pro τελείᾳ ante αὐτὸ pone, continuantur enim supra dicta: αὐτὸ τὸ σῶμα πνευματικὸν ὑπάρξαν. Idem valet de gemino loco in Anaceph. p. 588 (155).

P. 520 (1100). τύπον ἥλων καὶ τόπον λόγχης] Repone: τύπον λόγχης, ut est in Anaceph. p. 588 (155). Vid. annot. in T. II. p. 352 (593).

P. 520 (1100). Τοῦτον ὅμου ϑεὸν ἔχουσα] Ὁμοῦ, ut est in Anac. p. 590 (156), recte *Oehlerus* in annot. Vid. annot. in T. III. p. 480 (1077).

P. 522 (1101). μή τις συναλιφὴ οὖσα ἡ ϑεότης] Συναλιφὴ ed. Basil. et Oehler. iuxta codd. mss.; συναλοιφὴ *Petavius* recte, atque ita *Oehlerus* in Anac. p. 590 (157) cum libris mss. et edd. Vid. annot. ad p. 518 (1098).

P. 522 (1101). τοῦ ἀπὸ πολλοῦ τῶν αἱρέσεων ἰοῦ ἀποναρκήσαντος καὶ ἀποσιγχάνοντος] De reponendo ἀποσικχαίνοντος cl. editori adsentior. Vid. VV. DD. ad *Phrynich.* p. 226. ubi attende iocum in Grammatici verbis: Σικχαίνομαι: τῷ ὄντι ναυτίας ἄξιον τοὔνομα. Nauseantes enim σικχαίνεσϑαι dicuntur. Conf. quae ap. *Epiphan.* insequuntur: ὡς ἀποπτύοντος δίκην καὶ ναυτιῶντος. Ceterum ἀποσικχαίνειν Lexicis adiiciatur.

P. 526 (1103). ἡ ἁγία ἱερωσύνη] Ita *Petavius* iuxta ed. Basil. Quo magis mireris, eundem in seqq. ἱεροσύνην bis scripsisse pro genuino ἱερωσύνην, quod ed. Basil. exhibet. Tu vide annot. in T. II. p. 428 (635).

P. 528 (1104). κοπιαταί] Scribe: κοπιᾶται, voce κοπιάτης a verbo κοπιάω repetita. Alioquin oportet scribatur κοπιασταί, a verbo κοπιάζω deducta voce κοπιαστής, quae tamen non videtur in usu fuisse.

P. 530 (1106). ἀπὸ μήκοϑεν] Scribendum: ἀπὸ μηκόϑεν vel ἀπομήκοϑεν, quod magis placet. Vid. annot. in T. II. p. 652 (764).

P. 530 (1106). Ἄλλοι δὲ οὐδὲ ὑποδέννυνται.] Barbarum ὑποδέννυνται ne in *Epiphanio* quidem ferendum; repone: ὑποδέδενται.

P. 532 (1107). μετὰ πάσης πυκνότητος καὶ ἐκτενίας] Ἐκτενείας ed. Petav. recte. Vid. *Lobeck.* ad *Phrynich.* p. 311. Ἐκτενίας merus est iotacismus.

P. 542 (129). τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀριϑμοῦ ἀκολουϑίαν] Ἀπ' ἀρχῆς pro vulg. ἀπαρχὴν recte *Oehlerus*. Brevius *Epiphanius* p. 572 (147) πέμπτου δὲ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουϑίας ὄντος. Alias apud eundem ἀπαρχῆς negligentius vulgari solet. Vid. annot. in T. III. p. 44 (831).

P. 544 (131). διὰ .. τῆς εἰδωλολατρίας] Εἰδωλολατρείας recte *Petavius* hoc loco et post paulo, ubi ed. Basil. iterum εἰδωλολατρίας. Idem iotacismus in ed. Basil. deprehenditur T. I. p. 44 (11). 64 (22). 68 (24. 25). 208 (105) et saepe alibi, ubi post Petavium εἰδωλολατρεία recte vulgatur. Idem tamen *Petavius* iotacismum in hac voce cum alibi, tum T. I. p. 16. 18. ed. Oehl. intactum reliquit.

P. 546 (132). Διώριζον δὲ ἅμα ἀπὸ σελήνης καὶ ἄνω ἀϑάνατα λέγοντες, τὰ δὲ ὑποκάτω ϑνητά.] Legendum: Διώριζον δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης ἄνω cet. Vid. annot. in T. III. p. 496 (1087).

P. 546 (132). Σιωπῶν δὲ ὁ τούτων διδάσκαλος Πυϑαγόρας

ἑαυτὸν ϑεὸν ὠνόμασε] Accuratius Noster T. I. p. 20. Σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ χρόνον πέντε ἐτῶν ἐδίδασκε· τὸ τελευταῖον δὲ ἑαυτὸν ϑεὸν ὠνόμασε. et T. III. p. 498 (1087). Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοῖς μαϑηταῖς αὐτοῦ σιωπᾶν ἐπὶ πενταετῆ χρόνον cet. Conf. *Gregor. Naz.* Or. XXVII. p. 494. D. Βάλλε μοι Πυϑαγόρου τὴν σιωπήν. et *Eliam Cret.* Comment. col. 897. C. Plura videas ap. *Menag.* ad *Diog. Laërt.* VIII. 10.

P. 546 (132). ἀλλὰ τοὺς ϑέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι] Ἀλλὰ τοὺς pro vulg. ἀλλ' αὐτοὺς cl. editor ex libris mss. reposuit. Vid. annot. in T. I. p. 392 (211).

P. 548 (134). σχήματα ἐϑελοϑρησκευτικὰ τῆς ἐνδυμενείας] Ἐϑελοϑρησκοτικὰ codd. mss. et ed. Basil.; ἐϑελοϑρησκητικὰ ed. Petav. Quod cl. *Oehlerus* recepit ἐϑελοϑρησκευτικὰ, exstat ap. *Epiphan.* T. I. p. 22. Vox a Lexicis abest. Deinde ἐνδυμενείας pro ἐνδυμενίας ap. *Epiph.* l. c., quod praestat. Vid. *Phrynich.* et *Lobeck.* p. 548.

P. 558 (139). Ἔδειξε δὲ αἰσχροποιίαν, τὴν μίξιν μολυσμοῦ γυναικῶν ἀδιάφορον.] Hinc emendanda sunt ista T. I. p. 116 (52) Ἐδίδαξε δὲ αἰσχροποιίαν, μίξιν μολυσμοῦ, γυναικῶν ἀδιαφορίαν. quo loco cod. Vat. τὴν μίξιν, cod. Ven. ἀδιάφορον, nimirum virgula post μολυσμοῦ recte omissa.

P. 560 (140). ταύτας ἐϑυμία καὶ προςεκύνει] Scribendum: ταύταις. Nam ϑυμιᾶν τι dicitur, qui aliqua re ad suffitionem utitur. Nihil autem obstat, quominus προςκυνεῖν cum tertio casu componatur. Vid. *Schleusner.* Lex. in N. Test. T. II. p. 750.

P. 562 (141). καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν πεπερακέναι] De verbis τὴν Μαρίαν in τῆς Μαρίας mutandis monui ad T. I. p. 312 (167). Praepositio non repetita neminem Graece doctum morabitur. Videsis *Matthiae.* Gr. Gr. Ampl. §. 595. 4.

P. 582 (152). ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα τὸν κύπρον τῆς ἀμπέλου] De voce κύπρον in κύπριν mutanda vid. annot. in T. III. p. 514 (1096).

P. 584 (153). ἀνδρωϑεὶς τῇ ἡλικίᾳ] Ἁδρυνϑεὶς p. 516 (1097). Vid. annot. in T. I. p. 202 (102).

P. 584 (154). —. Ἐνταῦϑα δὲ ἰσχυροποιουμένων cet.] De corrigenda interpunctione vidimus ad T. III. p. 516 (1098). Mox ante verba καὶ βρῶσις cet. et καὶ οὐχ ἵνα cet. nonnisi virgula interpungatur, uti fit p. 516. 518 (1098). Deinde ante verba ἀνελϑὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου cet. μέσην pro τελείᾳ poni iussi ad p. 518 (1098).

P. 584 (154). διὰ τῆς .. ὀνομασίας τῆς ἁγιαστείας] Scriptura ἁγιαστείας hoc loco non magis recte habet, quam p. 518 (1098) ubi vid. annotata.

P. 586 (154). ἵνα μὴ συναλοιφὴ ἡ τριὰς νομισϑῇ] De scriptura συναλοιφὴ vid. annot. ad p. 518 (1098).

P. 586 (154). —. Ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάϑος ὑπομείνας cet.] Pro τελείᾳ pone μέσην, sicut recte distinguitur p. 518 (1099)

P. 588 (155). —. Αὐτὸ τὸ σῶμα cet.] Vid. annot. ad p. 520 (1099).

P. 588 (156). σὺν .. πάσῃ τῇ ἀνϑρωπότητι] Pro ἀνϑρωπότητι *Petavius* de suo dedit ἐνανϑρωπήσει, respiciens, opinor, supra dicta p. 586 (154) ἐν τῇ τελείᾳ ἐνανϑρωπήσει. Tu vide annot. in T. III. p. 88 (155).

P. 588 (156). ὡς καὶ τὰ ἡμῶν σώματα μέλλει· —.] Pro vulg. μέλη cl. *Oehlerus* μέλλει ex Panar. p. 520 (1100) optimo iure reposuit. Sed restat, ut indidem ἐγείρεσϑαι pro ἐγείρονται ter deinceps rescribatur, μέση post μέλλει sublata.

Corrigenda.

Tom. II. P. I, p. 653. in Addendis lin. 24. pro *ferri non posset* corr. *pati non posset.*
Tom. II. P. I, p. 777. lin. ult. ante verba *P.* 2. exciderunt verba *T. I. P. II.*

Tom. II. P. II, p. 10, lin. 21. Scribe δυνάμεις pro δυν΄μεις.
Tom. II. P. II, p. 10, l. 10. ante fin. Scribe *Thomasius* pro *Thomasium.*
Tom. II. P. II, p. 18, l. 3. Scribe *Daniel* pro *Daniel.*
Tom. II. P. II, p. 22, l. 7. Scribe *iste* pro *ille.*
Tom. II. P. II, p. 43, l. 15. ante *facis* adde *similitudine.*
Tom. II. P. II, p. 46, l. 10. ante fin. Dele *et.*
Tom. II. P. II, p. 47, l. 1. Scribe ὑπόμνησιν pro ὐπόμνησιν.
Tom. II. P. II, p. 47, l. 30. 31. Post *Noster* adde *non item Methodius.*
Tom. II. P. II, p. 54, l. 8. Scribe ὅσον pro ὅσων.
Tom. II. P. II, p. 55, l. 11. ante fin. Scribe οὕτω pro priore οὕτως, et οὕτως pro οὕτω.
Tom. II. P. II, p. 56, l. 23. Scribe ἀναβιώσκεσθαι pro ᾿ναβιώσκεσθαι.
Tom. II. P. II, p. 70, l. 10. ante fin. Scribe καθὸ pro καθά.
